

శ్రీయైనమః.

15982

$\frac{1-1}{2}$

శ్రీలక్ష్మీహయవదనవరబ్రహ్మచేనమః.

శ్రీమత్సర్వజగదేకకారణవేదాంతైకవేద్యవరబ్రహ్మభిధాన
 పురుషోత్తమపూర్ణావతారసమస్తకల్యాణగుణాభిరామశ్రీరామచరిత్రామృతకలశపయోనిధిః
 స్వత్రవణవతనలేఖనపూజనాదిజాగరూకశిష్టజనమనోరథపూరణపారిజాతః
 కమలాసనవననదనవిహారిభారతీప్రథమావతారభువావత్సీకభువామహర్షిణాప్రణీతః

శ్రీరామాయణాఖ్యాయంగ్రంథః.

సర్వేషామస్తికజనానాం

విశుద్ధపాఠపఠనసంప్రదాయాథావబోధనమూలకాఖిలపురుషార్థలాభాపాదనాయ
 శ్రీమద్వేదవేదాంగశ్రీభాష్యాదిపారగానంతాచార్యవర్యతనయేన
 శ్రీమద్వాల్మీకిమహర్షిప్రణీతశ్రీరామాయణప్రథమోపదేశపాత్రభూతభరద్వాజమహర్షి
 గోత్రకలశోదధికలానిధి, శ్రీభావ్యభగవద్విషయాదిసద్గ్రంథప్రచారప్రముదితాంతరంగ
 శ్రీనృసింహాచార్యవర్యహాషితేన

శ్రీమదామారి,

నరస్వతీ, తిరువేంకటాచార్యేణ

శ్రీరామానుజీయాదివ్యాఖ్యానస్థవిశేషవిషయసహితశ్రీగోవిందరాజీయవ్యాఖ్యాయా
 తిలకాదివ్యాఖ్యానస్థవిశేషవిషయసహిత శ్రీమహేశ్వరతీర్థీయవ్యాఖ్యాయావసంయోజితః
 పూర్వోత్తరమీమాంసాదిసకలశాస్త్రపారంగతానాం, సాంగసంభిలవేదవేదాంగవిదగ్రేసరాణాం
 పాక్షం, తిరుమలైవీరవల్లి, శ్రీమద్వేదానావార్యాణాంకుమారస్య-విశిష్టతమస్య
 శ్రీరఘునాథాచార్యస్యసాహాయ్యేనసమ్యక్పరిశోధితః
 శ్రీమచ్చన్నపుర్యాభరణాయమానాయాంసరస్వతీనిలయాఖ్యస్వకీయముద్రాక్షరశాలాయామ్
 శాలీవాహనశకసంవత్సరేషు ౧౮౦౫ గతేషు
 స్వభాషనామసంవత్సరఆషాఢశుద్ధద్వితీయాయాం
 ముద్రాక్షరైఃపుష్పప్రకాశితశ్చిజయతేతరామ్

౧౮౦౩.

శ్రీరామాయణే కిషింకాంకం డసర్గాణాం ప్రధానకథానుక్రమణికాసంగ్రహేణ ప్రకాశ్యతే.

పుటసంఖ్య.

సర్గసంఖ్య.

౮౯౩. అథ రామస్య సలత్కణసృతి రమణీయపంపాసరోదకే నం తత్రాదృశరమణీయపుష్కరిణీవకేనోద్దిశితనీతావి రహసలస్యతస్యచిత్తక్షోభపూర్వకంలత్కణంప్రతి నానావి ధవృతలతాగుల్ఫరమణీయపుష్పాదివర్ణనం. నానావిధ హంససారస్వకృంశమధురయూర నభ్యూహ ప్రభృతి పక్షిణాంమిథుసీభూయచరతాందర్భసేనస్వస్యకామోద్ది పనకథనం. ఏతాదృశవసంతయుతుసమయేఅతిమనోహ రవలయమారుతసంచారే కథం సీతాంచినామజీవిత ధారణ మిత్యాదిరీత్యా ఆతివాచసాధనం. తతోలత్తణేన భవాదృశానామేవ మతరేపంచేత్కృత మితరేవరైరకా ప్రియజనేఅతిస్నేహః మహిషద్రవాయభవేత్ ఆరో దైర్యమవలంబ్యసీతాధిగమ సాధనప్రయత్నం కుర్విత్యా త్వాసనం. తావతానామస్యసదైర్యస్యలత్తణేనసాకం పంపాదుతీత్యుక్తముఖ్యకథామీపగమనం. తాదౌవలత్త ణయావిలావణ్యోపమోజసాసర్వభయంకరశరచాపా సీధరాదృష్టానుగ్రీవస్యసనదినస్య వాలిప్రేరితబుద్ధ్యా తీవతాసశ్చప్రభమే.

౨౦౩. అథ రామలత్తణౌదృష్టాత్కృతస్యనుగ్రీవస్యతయోఃస్వ రూపపరిజ్ఞానార్థంకన్యమిపంప్రతి హనుమత్ప్రేషణంబ్వి తీయే.

౨౦౪. అథనుగ్రీవప్రేషితస్యహనుమతోద్భేదురూపస్య రామస మీపగతస్యరామ లత్తణరూపలాపణ్య తేజగపరాక్రమా యుధాదిప్రళంసావ్యాజేనతయోఃకులగోత్రనామాదిప్ర శ్నః. తావత్తవాక్యనైవోఽవ్యగుణపాటరబృహద శిష్యా యేన శ్రీరామేణస్వయం లత్తణంప్రతితద్వాక్య జ్ఞానూపూర్వకంత్వత్ప్రేషణచసకథనాయ లత్తణనియో జనం. తతోతివతురేణరామానుజేనసంగ్రహేణనుగ్రీ వదర్శనార్థ మేవావయో రాగమనమితి ప్రత్యుక్తిశ్చత్వ తీయే.

౨౦౫. అథాతినిపుణంసామిత్రవచనం శ్రుతవతాతత్త్వణవివను గ్రీవస్య రాజ్యాగమనంసీద్ధం మన్వాసేనహనుమతాసా మాన్యతః కార్యాధికత్వేదర్శితేపి పునఃకులనామరాజ్య భ్రంశేనమిత్రాదిప్రశ్నః. తదానియతైనలత్తణేనపితృద్ద శరథస్యతస్యజ్యేష్ఠపుత్రస్య స్వాగ్రజస్యరామస్య తద్దా వైగ్గతనిరతస్యస్వస్యచయథోచితం గుణనామాదికథన పూర్వకంశ్రీరామస్య రాజ్యభ్రంశంస్నేసనీతయాచస హవసేవాసం రక్షసాకేనాపితస్యాహరణం తన్నామా

పుటసంఖ్య.

సర్గసంఖ్య.

ద్యవజ్జానం ఏతాదృశస్య రామస్యవియోగుగ్రీవేజైవ సాహాయ్యం కర్తవ్యమితితచ్చరణవరణప్రయత్నం చో క్త్వావచస్సమాధనం. తతోహనుమతానుగ్రీవోయవ యోస్సాహాయ్యంకరిష్యతీతిప్రతికథనం. తతోలత్తణేన శ్రీరామంప్రతినుగ్రీవసమీపగమనపార్థనం. తతోహను మతారామలత్తణాభ్యాంసాకం నుగ్రీవసమీపగమనంచ చక్షురే.

౨౦౬. అథహనుమతా ఋశ్యమూకేరాఘవాప్రతిస్థాప్య సమీప స్థులయగిరింగతవతస్సుగ్రీవస్య సమీపగత్వారామపు త్రాంతమావేద్యతేన సాకమృత్యుమూకాగమనం. తతో రామస్యనుగ్రీవేణ ఆగ్నిప్రదక్షిణపూర్వకసఖ్యకరణం. స్తోమనుగ్రీవేణవాలిసకాకాదభయపార్థనం. రామేణ వ. భేదప్రతిజ్ఞానంచపంచమే.

౨౦౭. అథనుగ్రీవేణ శ్రీరామంప్రతి సీతామానీయదా స్యామితి ప్రతిజ్ఞానం. తతస్సీతాత్యక్తాభరణప్రదశకేనం. తత శ్చీరామేణ తద్దశకనకృతపరిదేవనం. తతనైనరావణ వాసస్థానాదిప్రశ్నశ్చపక్షమే.

౨౦౮. అథనుగ్రీవేణస్వస్యరావణస్థానాపరిజ్ఞానేపిరావణంహ త్వాసీతామానీయదా స్యామితిప్రతిజ్ఞానం. తతోరామే ణసీతాస్వేషణకరణనియోజనం. తతఃపునర్వాల్మీకివధశేవ ధేననుగ్రీవస్యసంతోషణంచనప్రమే.

౨౦౯. అథనుగ్రీవేణదేహాదిత్యాగంకృత్వా మిత్రకార్యకంత్తే వ్యమితకథనం. తతశ్చీరామేణపునశ్శవధపూర్వకంచా లివధప్రజ్ఞానం. తతస్సుగ్రీవేణస్త్రీయయావరాజ్యదా రహరణాదికథనం. తతశ్చీరామేణనుగ్రీవస్యవాలినా సాకంవైరకారణప్రశ్నః. తతస్సుగ్రీవేణవైరకారణ కథనారంభశ్చాష్టమే.

౨౧౦. అథనుగ్రీవేణ పురాస్వపితృమరణానంతరంజ్యేష్ఠ తయో వాలినోమంత్రిభీరాజ్యేభీషేవనం. తతఃకదాచిత్తాయా వినామోనురస్సరణాయబాల్యాహ్వనం. తతస్సేవనసా కంవాలినిగమనం. వాలిభీతస్యమాయాఃసః బిలప్ర వేశనం. తతోవాలినాబిలద్వారేస్వనిజేవపూర్వకబి లాంతగప్రవేశనం. తతోమహతోర కప్రవాహస్యద శకసేనామర నిఘోషక్రవణేనచవాలినం మృతంమ త్వా బిలద్వారంగంధజైతేనాచ్ఛాద్యస్వస్య నగరాగమ నం. తతోమంత్రిభిస్సవస్యరాజ్యాభిషేచనం. అనురం నిహత్యనగరం ప్రత్యాగతస్యవాలినోమస్కారాదిపూ

ర్వకమజ్జానకృతమిదమితిసాంత్యనేపి ప్రసాదాకరణంచ
కథితమితకథానవమే

- ౨౧౯. అభవునస్సుగ్రీవేణ తపితస్యచాలినః బహుశస్సాంత్యనే
పిప్రసాదాకరణం ప్రకృతీ రాసీయ మాయావియద్ధరా
జ్యకాంతయాబిలేమూరురోధేత్యక్త్యామాం నిర్వాసిత
వానితికథనపూర్వకమభయపార్థనం - తతోరామేణత
ద్దైవకరిష్యామీతిప్రతిజ్ఞానం - తచ్ఛ్రవణేననుగ్రీవసంతో
షశ్చదశమే ౧౦
- ౨౨౦. అభవునస్సుగ్రీవేణచాలితమప్రకారోపక్షేపః - తతఃక
దాచిద్వావిదుమభ్యోర్యద్ధం - చాలినాతంసహత్వస్ర
వదుభిరప్రవాహస్య తదీయదేహస్యమూరప్రక్షేపణం -
తకస్తప్రధిరబిదు భిక్షకాతంగాత్రమహుషణం - కు
ద్దైవమతంగేనచాలినః స్వాక్రమప్రవేశేభాస్త్వితిశాప
ప్రదానం - తదీయవానరాణాంచతత్ప్రవేశేత్తేత్థివన
శాపః - తత్రత్యావాంసప్రసాలానాంపూర్వంచాలినా
బలేనరంభేకరణప్రవేశానం - తతోమందుభికభైరవస్య
ఏకేనపాదేనధుశ్శతస్యమూరంప్రత్యేకాన్తవం - రా
మేణపాదాంశుక్షేపమదుభీకాయస్యతత బాజనపశ్యం
తంప్రదేహణం - తావతాత్రప్రేరస్తుగ్రీవేణసాలభేదనా
ద్యర్థనంచైవాదశే ౧౧
- ౨౨౧. అభక్తీరామేణైవాదేన సప్రచాలిగిరపారలానాం భే
దనాంతతస్సుగ్రీవేణ చాలితభాయరామేణ పాకకిష్కిం
భాసమిపగమనం - తమకంతేరామాదీవాంవృక్షైరాత్మ
గోపవపూర్వకమపస్థానం - తతోవాచిన్సుగ్రీవేణద్వం
ద్వయద్ధం - చాలిన్సుగ్రీవమూరాకృత్యావిభిరత్వంతసా
దృక్ష్యేవభేరాజ్ఞానాద్రామేణరాష్ట్రీయసానం - తావ
తాన్సుగ్రీవస్యయశ్యమూకప్రతిపలాదనం - తతోవాచి
న్సుగ్రీవభేదప్రవేశానార్థం నుగ్రీవకంఠేత్తుడేన గజపు
ష్పరతాబంధనం - తతఃప్రకః కిష్కింభాం ప్రతిరా
మావిభిస్సహ నుగ్రీవస్య ప్రయాణోపక్రమత్వే ద్వా
దశే ౧౨
- ౨౨౨. అభకిష్కింభాంప్రతిరామావిభిస్సహనుగ్రీవస్యగమనం -
తతస్సుగ్రీవేణరామంప్రతి సప్రజనానామూక్రమ మాహ
త్యైకధనంసత్రయోదశే ౧౩
- ౨౨౩. అభకిష్కింభాపకంఠే రామాదీనాం వృక్షైరాత్మగోపవ
పూర్వకమపస్థానం నుగ్రీవేణకిష్కింభాద్వారమావృ
త్యగజానంచచతుదశే ౧౪
- ౨౨౪. అభయద్ధాయచాలినిగమనం - తత్రతారయాన్సుగ్రీవ
సహాయభూతేనక్తీరామేణసాకంబిరోధ ప్రవాయుక్రః
అతస్సుగ్రీవస్యయావరాజ్య దానపూర్వకముపలాలనం
కుర్విత్యాదిహితవచనం - తారావచనస్యచాలినాతనం
గీకరణంచపంచదశే - ౧౫
- ౨౨౫. అభతారాశ్వాసనపూర్వకంనిగతస్యచాలినః నుగ్రీవే

- ణసాకంద్వంద్వయుద్ధకరణం - నుగ్రీవబలహానినమయ
ఏవరామేణదాదేన చాలితక్షిణితాదనం - తత్తుణివవచాలి
నోభువిపతనంచపంచదశే ౧౬
- ౨౨౬. అభభువిపతస్య ముచూషాకర్వాలినః రామంప్రదేహ
మంశోసిందావచనం తతోబహుభాషణక్లృశమమ్మ ము
థేనచాలినాయాష్టే - తవనంచనప్రవశే ౧౭
- ౨౨౭. అభక్తీరామేణ నూమానిపతితం చాలినంప్రతిభమకా
స్త్రునిమాపణపూర్వకంసమాధానవచనం - తచ్ఛ్రవణ
సంజాతజ్ఞానేన చాలినాప్యవరాధత్వేపణ పూర్వకం
అంగదేనుగ్రీవవపసప్రేమవతకానపార్థనం - తదంగీకృ
త్యరామేణచాలినంప్రదదైవగతే దుఃఖిచారతాప్రవశ్చ
నేనప్రచచ్ఛాంత్యనంచాష్టదశే ౧౮
- ౨౨౮. అభరామదాదేన నిహతంచాలినంక్రతవత్యా ప్రారా
యాఃఅంగదేనసాకంబానిసమిగమనమేకోనమింశే ౧౯
- ౨౨౯. అభతారాయాఃప్రలాపోమింశే ౨౦
- ౨౩౦. అభవాసమతాతారాసమాశ్వాసనమేకంశే ౨౧
- ౨౩౧. అభదైవాత్ప్రాప్తవైతస్యవచాలినాన్సుగ్రీవంప్రేత్యపూ
ర్వం స్వకృతాపకారవిచ్ఛాగణపూర్వకం తస్మిన్మంగదర
డణభరసమర్పణం - స్వస్యమహేంద్రదత్తాయాదివ్యమా
లాయాస్తస్మిన్ప్రదానం - తచాప్రసరంగమంప్రతినుగ్రీవవి
షదేవతకానప్రకారకితణం - తావద్వాచినఃప్రాణో
త్క్రయణం - చానరాజాంపరిదేవనంచద్వారింశే ౨౨
- ౨౩౨. అభితాక్రంతప్రాణం చాలిచనిరీత్యతారాయాః ప్ర
లాపస్త్రయోమింశే ౨౩
- ౨౩౩. అభవాచివభేనామితంశోకముపగతాం తారాంతాశ్శకం
చాంగదనిరీత్యనుగ్రీవేణస్వచ్ఛాగ్నిప్రవేశాయరాఘ
వంప్రత్యుష్ణాచ్ఛాన్తం - నుగ్రీవదర్శనజనితాదృశా
తిశా క్షిరామేణతారాసమాశ్వాసనాయచాలిసమిప
గమనం - తచాతారయాఅద్యప్రపూర్వవిష్యసంహనన
క్తీరామదశానజనితవిద్యజ్ఞానేనస్తుప్రపూర్వకంస్వచ్ఛా
పివభాత్కర్ణపశ్యంత శోకప్రలాపః తత్రప్రచ్ఛాఅంగద
యావరాశ్వాదానాదిభాషణ్నిగతకానపూర్వకం క్తీ
రామేణసమాశ్వాసనంచచతుర్వింశే ౨౪
- ౨౩౪. అభక్తీరామేణచాలినంస్కూరినియమనం - తతఃనుగ్రీవా
దిభిర్వాచినశ్శిబికారోపహ పూర్వకం నదీపులిసేఽగ్నిదా
నం - తతస్సుగ్రీవాంగదాదీనాం నద్వాంస్సానపూర్వక
ముదకదానం - నుగ్రీవస్యపశ్చాదామిమమిపగమనంచ
పంచవింశే ౨౫
- ౨౩౫. అభక్తీరామేణవషకాతుకతయానీతాన్వేషణాపశయ
తాప్రదశానపూర్వకంనుగ్రీవస్య రాజ్యాభిషేకనియో
జనం - అంగదస్యయావరాజ్యాభిషేకనియోజనం - తత్రై
వతయోరభిషేదనంచషడ్వింశే ౨౬
- ౨౩౬. అభక్తీరామేణసత్త్వజేనకిష్కింభా సమిపవతీకానంప్రస

వణనామ్నః పర్వతస్యకస్యాంచిద్గుహాయామాధాది
మాసచతుష్టయసమాపనం - తతోరామేణాశిరమణీయ
పర్వతతటాః ప్రభృత్కుద్ధీపకవస్తుదశశానస్తా రితసీతా
విరవాతయూబహుశశ్శీచనం - తదాసామిత్రిణాసయా
శ్వాసనంసప్రపింశే ౨౭

౨౭౬. అధరామేణలత్తణం ప్రతివిస్తరేణవమకబుతువర్ణనపూ
ర్వకంస్వస్యరాజ్యాచ్చ్యవనం దారనాశంప్రతిలక్షత్రిక
త్వంచవిచిత్ర్యాసకాచనం - పునశ్చలత్తణేనసమాధా
నంచాప్తారింశే ౨౮

౨౭౭. అధరానుమావమకకాలేతీతేమిత్రకార్యంస్వతమ
తంసుగ్రీవంసమ్యక్ప్రతిబోధ్యతస్తుభేసిలస్య పంచదశ
రాత్రావంతిరైవ సకలసేనాసమానయనాజ్ఞాపనమేకో
నత్రింశే ౨౯

౨౭౮. అధశరదిప్రాప్తా మామపినీతాశ్చేషణప్రయత్నాభావ
మనసామానేన రామేణాసకోచనం - తతోలత్తణేనా
శ్వాసనం - తతఃపునారామేణ శరద్గుణవర్ణనపూర్వకం
సంకేతత మానచతుష్టయ మతిక్రమ్యాపి నిరుద్యమంను
గ్రీవంప్రతివక్తవ్యతయాలత్తణం ప్రతికథనం - తచ్చు
త్వానుగ్రీవంప్రతిలత్తణస్యనిగ్రహసంకల్పశ్చత్రింశే ౩౦

౨౭౯. అధలత్తణేనసుగ్రీవహననార్థంగమనోద్యోగః - తావతా
క్రీరామేణస్వోక్తభీషకవచనమాత్రకథనాయ నుగ్రీవం
ప్రతిలత్తణస్యప్రేషణం తతఃకిష్కింధాసమీపమాగతా
ప్రవృద్ధకోపలత్తణం ప్రేత్యసర్వైర్వానరైరంగ దేవచ
నుగ్రీవసమీపేలత్తణాగమనకథనం - తతస్త్యతిప్రవత్త
నుగ్రీవప్రబోధనే అంగదేనప్లక్షత్రభావాఖ్యయంతిభ్యాం
సహనుగ్రీవసమీపమాగత్యయంతిముఖేనలత్తణాగమనా
దివృత్తాంతజ్ఞాపనంచైకత్రింశే ౩౧

౨౮౦. అధలత్తణస్యద్వార్యవస్థానాప్రతవత నుగ్రీవస్య రామ
కోపంప్రతికారణాచింతనాయమంత్రనియోజనం - తావ
ద్ధనుమతాస్వసంకేతకాలాతిక్రమంవకోపనిమిత్తం స్వ
బోధనార్థమేవలత్తణాగమనంఅతోజలింబద్ధాలత్తణం
ప్రసాదయిత్వాస్వప్రతిజ్ఞాతార్థం నిర్వృతయేత్సుగ్రీవం
ప్రతిహితోపదేశశ్చన్వత్రింశే ౩౨

౨౮౧. అధలత్తణస్యకిష్కింధానగరరామణీయకదశశానపూర్వ
కంనుగ్రీవాంతఃపురప్రవేశః - తత్రరమణీజననూపురా
రావత్రవణజనితకోపేలత్తణేనజ్యాప్యనకరణం - తావ
జ్ఞానవత్రవణపరిచితేన నుగ్రీవేణలత్తణ కోపశమనా
యప్రసమతస్తా రాప్రేషణం - తయాలత్తణసమీపమా
గతయాలత్తణసాంత్వన పూర్వకతస్యాం తర్మయనేన
లత్తణస్యనుగ్రీవసమీపగమనంచత్రయత్త్రింశే ౩౩

౨౮౨. అధలత్తణదశశానేనవ్యధితేంద్రియస్య నుగ్రీవస్యత్త్రింశ
నేనసహసవాదుభాయావస్థానం - తావదేవలత్తణేనసం

ధనంచచతుత్త్రింశే - ౩౪

౨౮౩. అధకుపితలత్తణంప్రతికారాసాంత్వనంచత్రయత్త్రింశే ౩౫

౨౮౪. అధతారావాక్యేనప్రకాంతకోపం లత్తణంప్రతినుగ్రీవేణ
క్రీరామగుణప్రశంసనం - తచ్చువణసంతుష్టేనలత్తణేన
చనుగ్రీవప్రశంసా పూర్వకంస్వోక్తపరుష వచనస్య
త్త్వవణంచతుత్త్రింశే ౩౬

౨౮౫. అధనుగ్రీవేణపూర్వం హనుమంతంప్రతివానరానయనా
ర్థందశాహస్యవధీకృత్యపునదూతప్రేషణాజ్ఞాపనం - త
తస్త్యతైవహనుమతాదూతప్రేషణం - తైర్వానరనికేతనే
మగత్వాతేమాంతర్వరణకరణంతతస్తత్రతేస్థా సేభ్యసుర్వ
వానరాణాంచనిర్గమనం - పూర్వంసీమముఖేనప్రేషితా
వాందూతానాంమామేశ్వర యజ్ఞాయతనస్థమాసవర్ణం
తత్య పికరఫలాదీనామాహరణం - తత్యమర్షణపూర్వక
సర్వవానరాగమనవృత్తాంతకథనంచచతుత్త్రింశే ౩౭

౨౮౬. అధదూతానాంబహుమానపూర్వకంవిసజకనం - తత
స్సుగ్రీవస్యలత్తణేనసహావికారోహణపూర్వకంక్రీరామ
సమీపగమనం - తతస్సుగ్రీవంప్రతిక్రీరామేణఅమిత్రనిర
సనమిత్రసంగ్రహణాదిరాదరాజధమకశిక్షణపూర్వకం
సీతాధిగమోపాయచింతనాజ్ఞాపనం - తావత్సుగ్రీవేణ
అనేకసేనాపరివృతవానర యూధపాగమనజ్ఞాపనపూ
ర్వకంతదుద్యోగప్రదశకానేన క్రీరామచనస్తాపణంచా
ప్తత్రింశే ౩౮

౨౮౭. అధరామేణనుగ్రీవత్తామనం - తతోసంభ్యేయమకవా
నరగోలాం గూలకమరజైకాణఃవీభవనం - తతలగత
వానరయూధపానాంనుగ్రీవేణరామసన్నిధౌతత్త్రిత్వ
రూపకథన పూర్వకంయథోచిత వాసస్థానాజ్ఞా పనం
చైకోనచత్వారింశే ౩౯

౨౮౮. అధనుగ్రీవేణ క్రీరామసన్నిధౌ ఆతవానరాణాంకా
ర్యనిమోజనప్రార్థనం - తతోరామేణరావణ వాసస్థా
నస్యసీతాసేవనస్యచ జ్ఞేయత్వాయ సర్వాస్సపిదిత్తువా
నరాహగకాణాయప్రేషయితవ్యాఇతిసుగ్రీవనియోజనం -
తతస్సుగ్రీవేణ రామలత్తణసన్నిధౌవిసతం నామయూధ
పంప్రతిప్రాచీందిశంగత్వా సీతారావణనిలయం చాధిగ
మ్యాగిచ్చేతినియోజనంచచత్వారింశే ౪౦

౨౮౯. అధనుగ్రీవేణహనుమన్నీలజాంబ వత్సుహూత్రశరారిశ
రగుల్లగజగవాత గవయసుపేణ మకభమైందద్వీపదవి
జయ గంధమాదనోల్లాముఖాసంగభాగ్యకా వానర
యూధపతీనం గదసహితానవేత్య సీతాయథాలభ్యేత
ధాప్రయత్నంకురుతేదిషణాందిశంప్రతిప్రేషణం - త
స్మేషణప్రకారత్వైకచత్వారింశే ౪౧

౨౯౦. అధపునస్సుగ్రీవేణమరిచిపుత్రంతారాయాశిశరంస్వశ్వ
మరంసుషేణంచప్రతి పశ్చిమదిశంగత్వాసీతాం రావణని
లయంచవిచిత్య నివతకధ్వమినియోజనం ద్విచత్వా

రింశే ౪౨
౪౦౫. అభిప్రసన్నుగ్రీవేణకతవలినామాన. యూభవంప్రతిత్త
రాందిశంగత్యాత్రరామ పత్తిం రావిణిలయంబవి
న్యతేప్రేమణప్రకారశ్రియత్యాంశే ౪౩
౪౦౬. అభిప్రసన్నుగ్రీవేణ సీతాధిగమోహనుచిత్రేవేణిశ్చిత్తహ
నుమతివేషతస్మతిపురస్కరంసీతాధిగమహాపకార్యభా
రనిషేపపరవచనం. తతశ్చీర్రావేణస్వనామాంశితాం
గుళియకప్రదానపూర్వకం త్వయైవైతత్కార్యం సాధ
నీయమితికార్యభారనిషేపకృతశ్చత్యాంశే ౪౪
౪౦౭. అభిప్రసన్ను కృతాక్షా కరణదాధ్యాయ సుగ్రీవేణ
సర్వాన్వాసరాకా ప్రత్యుపిసామాన్యతః కుయాయరొ
త్తంతథాగచ్ఛేప్యచేతవ్యుతిపునరాక్షాకరణం - తతో
వానరాణాం ప్రయాణసన్నాహంబృష్ట్య సుగ్రీరస్యా
తినంతుష్ట హృదయతయావస్థానం - తతస్సజైవరతి
ప్రయాణసమయే నానావిభవీరవాచకరణంచ పంచచ
త్యాంశే ౪౫
౪౦౮. అభిప్రసన్నుచానరగమనానంతరం శ్రీరామేణసుగ్రీవం ప్రతి
నిజిలభూమండలవృత్తాంతోభవతాకభంబిత ఇతిప్రశ్న
కరణం - తతస్సుగ్రీవేణసూర్యంమాయావియద్ధై అక్షా
నకృతాపరాశేన కుపితవాల్మీకిద్రుత మత్పలాయనసమ
యే కుయానర్వవిభూమండలంబృష్టమితి ప్రత్యుత్తర
కథనంచపట్టత్యాంశే ౪౬
౪౦౯. అభిప్రసన్నుతవతినుషేడైః పూర్వోత్తరపక్షిమ దిప్రేషి
తైః స్వస్వదిష్టచయనపూర్వకం మాసాంతేనమాగత్య
సీతా నదృష్టాహనుమానేవతాంద్రక్ష్యతీతి సుగ్రీవంప్రతి
కథనంచపట్టత్యాంశే ౪౭
౪౧౦. అభిప్రసన్నుజిశ్చేషితేన తారాంగదాది సహిరేనహను
మతా వింధ్యపాంత మాన్యారణ్యపిచయన పూర్వకం
మరుభూమిపిచయనం - తత్రోరిగహ్వరే కంచనానురం
బృష్ట్యరావణభ్రాంత్యాంగదేనహననం - తతస్తదానా
సహావిచయన పూర్వకంపరిత్రమాదేకత్ర వృత్తినూ
లేవస్థానంచాప్తచత్యాంశే ౪౮
౪౧౧. అభిప్రసన్నురాకా ప్రత్యంగదేన మాసానిక్రమ సుగ్రీవో
గ్రదంకత్యాదీకా ప్రవశ్యకప్రసన్నమృగ్విచయ నాయా
క్షాపటం తతోగంధమాదనేనాపి తాకా ప్రతిహితవచన
కథనం - తతోరజితవర్మతాదీకావిచిత్ర ముహూతకం
విశత్య పునరితస్తతో విచేటం ప్రవృత్తిశ్చై నోనపం

కాశే ౪౯
౪౧౨. అభిప్రసన్నుచీలేవానరాణాం స్వయంప్రభావ్యరసం పంచా
శే ౫౦
౪౧౩. అభిప్రసన్నుప్రభయావానరాకా ప్రతిముఖబిం వృత్తాం
తకథనమేకంఽచాశే ౫౧
౪౧౪. అభిప్రసన్నుమతాభిగమనపాతకథనంద్విపంచాశే ౫౨
౪౧౫. అభిప్రసన్నుతీర్థానాం వానరాణాం నిర్వేదశ్రియంచా
శే ౫౩
౪౧౬. అభిప్రసన్నురాణామంగదస్య చప్రాప్తయోప వేళాలోచన
మాలోక్య మానుమతాతన్వతశ్చేదనపూర్వకం అంగదస్య
సుగ్రీవసమీపగమనాయనియోజనంచతుశ్చిపంచాశే ౫౪
౪౧౭. అభిప్రసన్నుప్రాప్తయోపవేళఃపంచపంచాశే ౫౫
౪౧౮. అభిప్రసన్నురాణాంసంపాతేశ్వసంచాదక్షుప్తంచాశే ౫౬
౪౧౯. అభిప్రసన్నుపాతిప్రశ్నస్య అంగదేనప్రత్యుక్తికథనంప్రపంచ
చాశే ౫౭
౪౨౦. అభిప్రసన్నుపాతినీతాస్థానకథనమద్వపంచాశే ౫౮
౪౨౧. అభిప్రసన్నుపాతిపూర్వకంపాతినాస్య పుత్రసుపార్శ్వవ
చననరావణకృతంసీతాపహరణమజగతమితికథనమేవో
నపట్టితమే ౫౯
౪౨౨. అభిప్రసన్నుపాతినాఅంగదంప్రతినిశాకరాఖ్యమహాపి
సమీపే స్వపక్షదాహాదివృత్తాంతకథనంపట్టితమే ౬౦
౪౨౩. అభిప్రసన్నుపాతినాఅంగదంప్రతిమనిసమీపేస్వస్వమతకా వ్య
త్పాథిలాపకథితకథనంమేకపట్టితమే ౬౧
౪౨౪. అభిప్రసన్నుపాతినాఅంగదం ప్రతినితాన్వేషక వానరా
ణాంతత్త్వానవృత్తాంతకథనేన స్వస్వపక్షలాభస్యాదితి
మనిరహోచదితికథనంద్వపట్టితమే ౬౨
౪౨౫. అభిప్రసన్నురాణాంసీతావృత్తాంతకథనేనసంపాతేపక్షప్ర
రోహః - తతోవానరాణాంసీతాన్వేషణోద్యోగ శ్చక్రి
పట్టితమే ౬౩
౪౨౬. అభిప్రసన్నుపాతిపూర్వకంపాతిం స్వస్థానమాసీయ
వానరాణాంసముద్రతీరగమనం - తతస్సముద్రతరణ
కథ్య తీయతీతక్రితి అంగదేన ప్రశ్నకరణంచ చ
పట్టితమే ౬౪
౪౨౭. అభిప్రసన్నురాణాంస్వస్వశక్తికథనంచపట్టితమే ౬౫
౪౨౮. అభిప్రసన్నుపాతినాహనుమత్ప్రేత్సాహనంబట్టిపట్టితమే ౬౬
౪౨౯. అభిప్రసన్నుమతా సముద్రలంఘనాయ విజృంభణంచ ప
ట్టితమే

ఇతి కే. పి. ం. ధా. కా. ం. ద. క. థా. ను. క్ర. మ. ని. కా. సమాప్తా.

అథ సందర్శనాః ఉపగ్రాహాః ప్రధానకథానుక్రమణికా ప్రకాశ్యతే.

పుటసంఖ్యా.

సర్గసంఖ్యా.

౧. అథ హనుమతో మహేంద్రశిఖరా దాకాశసరణిగమనం. తంబ్రతితత్త్వర్వతస్థంద్యాధరమహాపింగాణ్యతనః స్తుతిః - తస్య మధ్యేఽముద్రం మైనాకపర్వతదశః సు. తస్య వరాక్రమః రీక్షణ సముత్సుక దేవగణప్రేషిత సురసావిజయః - తతః ప్రస్థచ్ఛాయాగ్రాహిసీంహికా ప్రమాపణం. తతః ప్రస్థలంకాద్విప్రవేశశ్చ ప్రథమే ౧
౧౪. అథ హనుమతో లంకా ద్వీపపర్వతస్థనానాతరుగణనిదీప్రసృవణాదిదగ్ధనం. తస్య నిశ్వాసలేశంఽనైరసాగరలఘునం - తస్య లంకాదర్శనం. తతో లంకా ప్రవేశోపయికస్వల్పశరీరపరిగ్రహణం. తదాలంకాసమిపోపసృణం తదావీంచదోదయశ్చ ద్వితీయే. ౨
౧౫. అథ హనుమతః లంకాధిదేవతయానిరోధనం - పశ్చాదేకముష్టిప్రహరణ రిరితాంగయాతయా ద్రుమ్మదత్తవరప్రకారకథనపూర్వకం హనుమతో లంకా ప్రవేశానుజ్ఞాపనంచత్వితీయే. ౩
౨౦. అథ హనుమతోఽద్వారేణ లంకానగరప్రాకారలంఘనపూర్వకం లంకాప్రవేశః. తస్మాత్పద్భుతరక్షిగణహమ్యుఃకుండలదర్శనపూర్వకం నగరమధ్యగోష్ఠీప్రరావణమూలబలదర్శనంచతుర్థే. ౪
౨౩. అథ హనుమతః వియత్నధృగతవంద్ర ప్రకాశదశః నేనామోదనం. తతస్తేన నానావిరాటసమీక్షాంబుజీగణదగ్ధశిఖానక్యదర్శనశోచనంచపంచమే. ౫
౨౬. అథ హనుమతః రావణాధిష్ఠితాంతర్నగర దర్శనం షష్ఠే. ౬
౨౯. అథ హనుమతః రావణాంతర్నగరవతిః గృహగణదశః నపూర్వకం పుష్పకవిమానదశః సప్తమే. ౭
౩౧. అథ హనుమతః పుష్పకవిమానవర్ణనమష్టమే. ౮
౩౨. అథ హనుమతః రావణాంతఃపురదర్శనం. తత్రత్యాద్భుతభవనగణరామణీయక దశః నపూర్వకం పుష్పకాధిరోహణం. తతోంతఃపురశయనానేకదేవదానవాదిప్రమదాజనపరివృతరావణదశః నపూర్వకం తస్యైశ్వర్యదర్శనవ్యాముగ్ధత్వం. తస్య నీతావిషయావరాధకగణం సద్యస్సమూలనాశ హేతురితిచింతనంచనవమే. ౯
౩౫. అథ హనుమతః రావణోపాంతభాగేషు వాదనాయమరవపణాదివాద్యవిశేషాపాననిద్రా పారవశ్యేనాలింగ్యస్వపంతీనాం ప్రీతాం సమ్యగ్దశః సంత్రైవపృథక్పయశేకయానాందివ్యసాందర్యయంత్రం మందోదరీపీత్య

పుటసంఖ్యా

సర్గసంఖ్యా.

- సీతేకవనంచదశమే. ౧౦
౪౨. అథ హనుమతః సీతాయాః రామః శ్లేషేస్వప్రాణత్యాగపర్యంతప్రయత్న కరణాహితా దృశ్యమానాయాః శ్రీయూ సద్విరద్భనుఖనుప్రీత్యాదికంబాలాచ్యార్యయమితినిశ్చయకాణం. తతోనానామృగమూలసమూధివాసితపానసూమిప్రవేశపూర్వకం తత్రత్యనారీక్షకయనకదంబదగ్ధనం. ద్రుమ్మదత్తవరదగ్ధశేన మహానధర్మజాతశిఖయచ్చాః. శ్రీమద్వంతరాశ్రీమూగణాశక్యత్వస్వనిర్వికారచిత్రత్వ పర్యాలోచనసప్తసన్నివృత్తిః - అంతఃపురమూగణప్రయత్నశ్చైకాదశేఽం. ౧౧
౪౫. అథ హనుమతః సీతాదశః సేనస్వకృతసముద్రలఘునవైయర్థ్యచింతనం. తతః ప్రస్థపునగః. మసేనజాంబవత్ ప్రముఖప్రాచూపవేశచి తనం. పునః పిడైర్యంకృత్వాంతఃపుర ప్రదేశవిచయనం. తావతాపీసీతాదశః నాథావాద్యచావాగమశ్చ ద్వాదశే. ౧౨
౪౮. అథ హనుమతః ఆశోకవనికాప్రాకారారోహణం. తతోనేకవిధమూగణైః సీతాయా ఆదశః నాత్ సీతాయ రణాదిచింతనం. సీతామదృష్ట్వా స్వస్య గమనేశ్రీరామాదీనామరణచింతనం. స్వస్థలంకాపరిసరేషాద్భూధనామ్యుపాయైః ప్రాణత్యాగచింతనం. తతోఽశోకవనికాయాత్రమార్గణకర్తవ్యతేషనిశ్చయః. తతస్సీతాధిగమసిద్ధ్యైశిలిదేవతా సమసాగ్రప్రార్థనంచ త్రయోదశే. ౧౩
౫౧. అథ హనుమతోఽశోకవనికా ప్రవేశః. తత్రత్యనానవిధవృక్షజాలసదీ వాపీక్రీడాపర్యతప్రభృతిదర్శనపూర్వకం అత్యద్భుతశిఖపావృక్షదశః సంత. తతః ప్రమారుత్యా తద్దేశ రామణీయకందృష్ట్వా యః సీతాత్రక్షిప్తే త్రహ్యకాత్రసంధ్యాద్యర్థమూగచ్ఛేదితిచింతనంచతుదశే. ౧౪
౫౩. అథ హనుమతోఽశోకవనికా మధ్యవతిః హేమస్తంభప్రాసాదకిల్బదర్శనం. తతోదైవా త్రత్రరాక్షసీగణపరివృతసీతాదర్శనం. తతస్తాంబుజినసంవీతత్వాఽభిలింకైస్తేతేయమిత్యసమానపూర్వకం సీతేతి నిణాయశ్చపంచదశే. ౧౫
౫౬. అథ హనుమాన్ సీతాయాః వాచామగోచరదుదేశాం ప్రేక్ష్య స్వయంకాఖామృగోపృతిః విలలాషేతి కథాషాదశే. ౧౬
౫౯. అథ హనుమాన్ కశీప్రభృతిరాక్షసీః తాభిః పరివృతాః.

సీతాంజనయ్య ప్రేమ్యతనీతా దర్శనసంహృష్టస్య
రాజ్యస్యద్యుచయ శింశుపాయాం గూఢోఽవసదిత
థాన ప్రవేశే. ౧౭

౬౧. ఆఘోరహనుమదరాత్రప్రబుధంసీతాదిదృక్ యాతేస్యా
స్వమీపమాగతం రావణంప్రేమ్యశింశుపాన్యత్ స్యాథ
శ్యాఖాయా మవరుహ్యపత్రప్రసంవృతో త్విదదిత
థాన ప్రవేశే. ౧౮

౬౩. ఆఘరావణఃశింశుపానగోక ధ్యానభయావిభరతీవ దీనామ
వాహ్నానసగోచరమవరావన్నాంసీతా. ప్రేమ్య స్వాభి
ప్రాయ ప్రకటనామూపక్రాంతవతిక థానగోనంశే౧౯

౬౪. ఆఘరావణఃసీతాంప్రతిస్పృశకీకరణాయ నానాభప్రా
ప్రసమకరోదితక థానంశే. ౨౦

౬౬. ఆఘసీతాయారావణోక్తిప్రత్యాఖ్యానపూర్వకం తస్మై
స్వస్యాఃరామాయనమహాప్రార్థనం - తదకృత్యాను
త్రక్వాపి గమనేతిరామేవిభవంసం తవద్విధుతిసమ్య
క్సాధనంప్రవేశే. ౨౧

౬౮. ఆఘసీతాంప్రతిరావణేన మానద్యయారంతర మపిమన్వ
చనావంశీకరణేత్వా-భక్తియహ్యమీతిక ధనం. తంప్రతిరా
మానుజ్ఞాభావానహంత్యాంభవస్తేకరోమితి ప్రతివచనక
ధనం. తతస్తేరతస్యాస్యాప్రసేకరణాయవికాశ్యాదిరాత్
సీనియోజనపూర్వకమంతఃపురగమనంచ ద్యావంశే ౨౨

౭౦. ఆఘసీతాంప్రతివిక జటాప్రస్థితిరాత్సీనాంసాంత్యపూ
ర్వకం రావణభార్యాత్వాంగీకరణప్రార్థనానం త్రయో
వింశే. ౨౩

౭౩. ఆఘపునస్తాసాంసీతాంప్రతిరావణాంగీకరణనియోజనం.
తతస్కింశుపోపాంతగతాంసీతాం ప్రతిపునస్తాభిప్రస
దిపూర్వకం రావణాంగీకరణనియోజనం. తతోత్పదైస్యేన
త్యక్తదైర్ఘ్యయాసీతయారోజనకరణంచచతుర్వింశే ౨౪

౭౫. ఆఘసీతాగాతసీతాప్రతిమానుషేరావసస్యభార్యా భావం
నామాతీయత్వా ఆరోకాభామాలంబ్యాతీవ శోకేన
లపన-కృతవతిక థానంచవింశే. ౨౫

౭౭. ఆఘసీతాశ్రీరామేణస్వానస్వేషణే బహునికారణాన్యా
శక్యస్వవిమయప్రేమ రామత్యేస్వభాగ్యహీనతామేవకా
రణంఽస్మిత్వస్వస్వామరణమేవ క్షేయ ఇతిశ్చితవతిక
థానవింశే. ౨౬

౭౯. ఆఘశ్రీరామభ్యయా శిఖిషణపుత్ర్యాశ్రీరామ విజయ
రావణనిరాశ సూచక స్వదృష్టస్వప్నవిశేషకథనం. తతో
దేవ్యానామదాహ్మదిస్ఫురణ కారీకనిమిత్రదశానంచ
సప్తవింశే. ౨౭

౮౩. ఆఘరామసీతాతేజశ్చాన భక్త్యానాదిభిరతీవశోకవసుభ
వంత్యాస్సీతాయాశ్శింశుపాన్మీపగమనం - తత స్తస్యా
ఖ్యాంగిహత్యా వేద్యాధ్విభవేన ప్రాణిర్యాగచికిత్స
ణం-భతమ్యసమి త్రప్రాగుభావశ్చాపిదామింశే ౨౮

౮౫. ఆఘసీతాస్వచామాక్షిభుజోరుమ్భురణాదినిమిత్తే శ్శకునా
దినిమిత్తైశ్చాచిరాత్కాంతాగమనవార్తాశ్రవణంభవిష్య
తీఃప్రహపకంలేభవతిక థానంశే. ౨౯

౮౬. ఆఘపూర్వోక్తవృత్తాంతాః సాక్షాత్పూర్వతామసమ
తా సీతాసమాశ్వాసనఃప్రతి ప్రభమంరామగుణితక
నంతకాన్యమితిశ్చితమితిక థానంశే ౩౦

౮౮. ఆఘహనుమతా దశరథగుణప్రశంసాపూర్వక శ్రీరామ
గుణప్రశంసనం - తత స్తస్యవేసంధాతనకలవృత్తాం
తకధనపూర్వకముగ్రీమైతీకరణఃకథనం - తేననానాది
యుచానరప్రేషణకధనంవానరప్రశంసా పూర్వకాస్వే
నసముద్రతరణలంకాప్రవేశకథనం - తతశ్శింశుపామూ
షేసీతాదర్శనకథనం. సీతయాకచ్చిత్యాశింశుపావృ
క్షేహనుమతోదశానంచైకవింశే. ౩౧

౯౦. ఆఘసీతారామవృత్తాంతా వేదకస్యప్రత్యా దీనారోష్య
వృత్తయావనరకత్వేకా వచనత్వాత్తథాత్విం ప్రవే
ష్య- ఆననోత్తంశ్చిమిత్వేతిసర్వదేవతాప్రార్థనంకృ
తవతిక థానాన్యవింశే. ౩౨

౯౨. ఆఘశింశుపాన్యత్వవహిన్యేన హనుమతాసీతేయవిజ్ఞాన
తాపిరాంప్రతికాత్ప మిత్యాదిప్రశ్నకరణం - తతస్సీత
యాఅపితతరభ్యవనవాసనిమిత్ర ప్రభృతిరావణహరణ
పర్యంతవృత్తాంతం. సంచిత్రయత్త్రింశే. ౩౩

౯౪. ఆఘహనుమతా సీతాంప్రతిరామలత్త్న గుళికకథనం.
తచ్చక్రితవత్వాదేవ్యాతీవసంతోషణం. తతోహనుమతా
దేవేందనాయ సముపగమనం - తతస్సీతయా ఆయం
రావణవిమత్యా ప్రత్యాఖ్యానపూర్వకం యదిత్వంరా
మమాతస్తహిరామగుణాకథయేతినియోజనం - త
తోహనుమతా రామగుణకథనందేవీం ప్రహపకవతిం
కృత్వా తాంప్రతిస్పృశచరణేద్ధా ప్రాధానంచకృతమి
త్యేతాకథాశ్చిత్రత్త్రింశే. ౩౪

౯౬. ఆఘహనుమతా శ్రీరామకళ్యాణగుణకథనపూర్వకం ది
వ్యమంగళవిగ్రహాచిహ్నకథనం - తస్యగుగ్రీవసఖ్యకథ
నపూర్వకం తేననానాదిష్టుదేవీకవానరేమ దక్షిణది
క్ష్ప్రేషితాంగదాదీనాంస్వేహ-కాళాత్రికమేణప్రాయో
వవేశకరణ ప్రభృతిస్వేనశేతయోజనపరిమిత సాగరం
ఘనాద్యశోకవనికాప్రవేశ పర్యంతవృత్తాంతకథనసీతా
ప్రత్యయోత్పాదనమకారీత్యేతాకథాఃపంచవింశే. ౩౫

౧౦౦. ఆఘహనుమతా సీతాయైరామదత్తాంగళీయక థానం.
తతోదేవ్యాస్వానానయనకారణప్రశ్నకరణం - తతో
హనుమతా శ్రీరామస్యసదా సీతాశోకపారవశ్యనివేద
నం - తతస్సానావరిక్షానమేవ అనానయనకారణమి
సమాశ్వాసనంచచట్టత్రింశే. ౩౬

౧౦౩. ఆఘసీతయాస్వస్యా రావణకృతమాసద్యయాత్మక జీవి
తానుగ్రహకాలనివేదనం - తతస్సృష్టమహారోష్యరా

- మనస్సుని ధింపఁజూపి హిమయతాప్రార్థనం - తతోదేవ్యా
రామేంద్రవరావణవిధ్వంసన పూర్వకంస్వానయనంకతికా
శ్చమితిప్రతివచన దానంపక్యతమితకథాస్మప్రతింశే. 32
- ౧౦౬ అథహనుమతాదేవీం ప్రతిశ్రీరామాయ ప్రత్యభిజ్ఞానప్రా
థనం-తతోదేవ్యాకాకాసుర వృత్తాంతకథనపూర్వ
కంచూడామణిప్రదానంచాప్యతింశే. 3౩
- ౧౦౭ అథదేవ్యా హనుమంతంప్రతివానరసైన్యస్య రామలక్ష్మణ
యోశ్చ సముద్రలంఘనంకథమితిక్షుకరణా - తతస్త్రీ
నవానరాణాంసర్వత్రాప్రతిహతగమనకథనం- స్వస్థం
ధమారుక్యా రామలక్ష్మణయోరాగమన పూర్వకంశ్రీరా
మోరావణం హత్యాప్రసీయూ స్యతీతి సమాధానంచైకో
నచత్వారింశే. 34
- ౧౦౮ అథసీతాయా హనుమద్వచన శ్రవణేనసౌతోషజననం-
పునఃకచాచితే శ్రీరామేశుప్తేలకాయాస్య స్యామ
నశ్చిలయాతిలకనిమాణకథనం-స్వోత్తరణత్వరాకరణ
ప్రార్థనపూర్వకంహనుమద్ధమనాభ్యుజ్ఞానం - తతోహ
నుమతాస్వక ర్తవ్యకార్యశేషచింతనంచత్వారింశే ౪౦
- ౧౦౯ అథహనుమతా రావణహృదయపరిజ్ఞానాయ తత్సమీపగ
మనభాషణాద్యపేక్షాచింతనం- తదౌపయితయా అహో
కవనికావిధ్వంసనంచైచత్వారింశే ౪౧
- ౧౧౦ అథరావణేన రాక్షసీగణముఖాదహోకవనికాభాగవృత్తాం
తశ్రవణంతతస్త్రేరప్రేషితాశీతసహస్రసంఖ్యాకకింకరాఖ్య
రాక్షసానాంహనుమతావిధ్వంసనద్విచత్వారింశే. ౪౨
- ౧౧౧ అథహనుమతావైక్య ప్రాసాదస్థ రాక్షసవిధ్వంససంతతి
చత్వారింశే. ౪౩
- ౧౧౨ అథహనుమాక్ స్వవిధ్వంసితకింకరాఖ్య రాక్షసగణవృ
త్తాంత శ్రవణకుపితరావణప్రేషితం ప్రహస్తపుత్రంజం
బుయాలినామానయవధీవితకథాచతుశ్చత్వారింశే. ౪౪
- ౧౧౩ అథహనుమాక్ రావణ ప్రేషితాక్ సప్రమంత్రిసుతాక్
జహూనైతికథాపంచచత్వారింశే. ౪౫
- ౧౧౪ అథహనుమాక్ రావణప్రేషితాక్ విరూపాక్షయూపా
క్షుధకరప్రభుసఖాసకణాఖ్యాక్ పంచశేనానాయ
కాక్ ప్రమాపయూహసేతికథాషట్చత్వారింశే ౪౬
- ౧౧౫ అథహనుమాక్ అక్షుచూరవధీవితకథా సప్రచత్వా
రింశే. ౪౭
- ౧౧౬ అథహనుమానింద్రజితాబ్రహ్మస్త్రేణబద్ధస్సనావణాం
తికంసీతతికథాష్టచత్వారింశే. ౪౮
- ౧౧౭ అథహనుమాక్ రావణం దృష్ట్వాతీయతెజోవశేషా తీ
వవిస్తీతోఽఘాదితికథావితోనపంచాశే. ౪౯
- ౧౧౮ అథప్రహస్తేన హనుమంతం ప్రతికస్యమాతస్త్రవిమితి ప్ర
శ్నకరణం-తతోహనుమతారావణంప్రతి రామయాతో
హమితికథనంచపంచాశే. ౫౦
- ౧౧౯ అథహనుమతారావణం ప్రతిరామవనవాస ప్రభృతిస్వా

- గమన పర్యంతవృత్తాంతకథన పూర్వకం రామాయసీ
తాసమర్పణంహితమిత్పుపదానం - తతస్సీతాయా అ
ప్రదానే రావణప్రాణత్రాణందుశ్శక్యమిత్పు పదేశశ్చై
కపంచాశే. ౫౧
- ౧౨౦ అథరావణేనహనుమద్వధాయాజ్ఞాపనం - తతోవిభీషణే
నహూతవధస్యగహితతా ప్రదశేన పూర్వకంవైరూ
ప్యకరణాదేరేవయు క్తతాప్రదశేనం - తతోరావణేన
తదంగీకరణంచద్విపంచాశే. ౫౨
- ౧౨౧ అథ రాక్షసైరరావణాజ్ఞయాజ్ఞానం వటూడిభిహాను
మత్పుష్ప సంజేష్టనైలసేవనాగ్ని సంయోజనపూర్వకం
లంకాయాంసర్వతోనయనం - తతోరాక్షసీభిస్సీతాయై
తద్వృత్తాంతకథనం - తతోదేవ్యాహనుమతోదాహభా
వాయాగ్న్యూపాసనం - తతఃప్రదిప్తచపివాలస్యమగ్నింఘ్రి
డామకుర్వతఃప్రసమిత్కృహనూమతా సీతారామప్రభా
వాదగ్నేశ్చితలతేతి నిశ్చయకరణం - తతోప్రహస్తీభవ
నాద్వినిఘాత నిఖిలబంధనతయానగరపరిఘని పాలేన
నిఖిలరక్షోవగ్ విధ్వంసనంచత్రిపంచాశే. ౫౩
- ౧౨౨ అథ హనుమతాస్వలాంఘాల ప్రజ్వలదగ్నినావిభీషణగృ
హ మంతరాగావణగృహ ప్రభృతిసమస్తరాక్షస గృహ
భస్మీకరణంచతుపంచాశే. ౫౪
- ౧౨౩ అథహనుమతా జానక్యపిదగ్ధేశ్వంతస్తాపకరణం - తత
శ్చారణవచనైవాణక్యదాహశ్రవణ పూర్వకం ప్రత్య
క్షతస్సీతాసందశేనం - తతఃప్రతిప్రయాణసంకల్పశ్చ
పంచపంచాశే. ౫౫
- ౧౨౪ అథహనుమతాస్వచరణసీదశేన తత్రత్య మరిష్టాఖ్యం
ధరణీధరం ధరణీసమమాతస్వాన పూర్వకమాకాశసర
ణిగమనచట్టంచాశే. ౫౬
- ౧౨౫ అథపునహానుమతాయథాగతంసముద్రతరణం - తతః
స్వచాహూరు వేగగజానశ్రవణ సంమోదితనిఖిలవా
నచేభ్యోద్వష్టా సీతేతికథనం - తతోజాంబవత్ప్రముఖై
స్సముద్రతరణప్రశ్నత్యుదిత సకలవృత్తాంతకథన ప్రార్థ
శంసప్రపంచాశే. ౫౭
- ౧౨౬ అథహనుమతావానరకాతుకసఖలీకరణాయస్వకృతసముద్ర
లంఘనాదివృత్తాంతస్యవిస్తరేణివేదనవష్టవంచాశే. ౫౮
- ౧౨౭ అథహనుమతా సీతాదుదాశాచింతనజనిత త్వరయా
జాంబవదాద్యనుజ్ఞాం 'కారయిత్వా తైస్సహపునలం
కాంగత్వా రావణంహత్యా సీతామాదాయ రాఘవా
ద్రక్ష్యమితికథనమేతోనపష్టితమే. ౫౯
- ౧౨౮ అథాంగదేనాపి హనుమస్తతానుసారేణ స్వాభిప్రాయ
కథనం-తతోజాంబవతాస్తాభిః రామాజ్ఞానుసారేజైవ
కతావ్యమిహిహనుమ దంగదయోజితనివతేనంచప
ష్టితమే. ౬౦
- ౧౨౯ అథహనుమసంగదాదిభిః శ్రీరామసమీపగమనాయ ప్ర

- తిప్రయాణం - తతోమధ్యేమాగళం మధువనగమనం -
తతస్సర్వైరంగదంప్రతిమధుయాచనం - తతోంగదేన
తథాభ్యుజ్జానపూర్వకయథేష్ఠమధుపానం - తతోవ
నపాలదధిముఖప్రత్యాఖ్యానంచైకపష్టితమే. ౬౧
౧౧౨. ఆథ హనుమదంగదాభ్యాంపునదకత్తా వలంబైర్వానరై
మకథువనభంజనం . పునదకధిముఖేనతేషాంనివారణ
పూర్వకంచనపాలైస్సహగత్య సుగ్రీవవరణయోర్వంద
నంచద్విపష్టితమే. ౬౨
౧౧౩. ఆథదధిముఖేన సుగ్రీవాంగదాదిభిమకథు వనభంజనవృ
త్తాంతనివేదనం - తతస్సుగ్రీవేణంగదాదిభిమకథువ
నస్య ప్రహగ్నత్వాతనీతాదకళనం నిద్ధమితిలక్ష్మణాయక
థనం . తతోదధిముఖాప్రతితాక ద్రుతమేవప్రేషయే
త్వక్తిపూర్వకం మధువనంద్రతి తత్ప్రేషణంచక్రిపష్టి
తమే. ౬౩
౧౧౪. ఆథపునదకధిముఖేన అంగదాదీక ప్రతిసుగ్రీవగమీవగ

- మనం - తతోహనుమతాశ్రీరామాదివందనపూర్వక భృ
ష్టసీతేతికథనం - తత్తశ్రీరామేణసబహుమానాదగుచు
దవేక్షణంచదతుష్టమే. ౬౪
౧౧౫. ఆథ హనుమతాశ్రీరామసన్నిధౌ సీతావృత్తాంతసివేదన
పూర్వకంచూడామణిదానపంచపష్టితమే. ౬౫
౧౧౬. ఆథమణిరతకాశేనరామవిలాపంపటోపష్టితమే. ౬౬
౧౧౭. ఆథ హనుమతావిస్తరేణ సీతాసందేశకథనం సప్తపష్టి
తమే. ౬౭
౧౧౮. ఆథపునరవిహనుమతా సీతాకృతవానర సముద్రతరణో
పాయప్రశ్నకథనం - తతస్తేషాంసముద్రలఘునశక్తిక
థనపూర్వకం రామలక్ష్మణౌపత్పృష్ఠమూర్ధావేవాగ
మివ్యతః తతస్సర్వధారామః షీప్రమేవరావణమాత్వా
త్వాంప్రాప్యవట్టాశేషిక్తోభవ్యతీర్థప్రతిఃఠితమితి రామ
సన్నిధౌవిజ్ఞాపనంచాష్టపష్టితమే. ౬౮

ఇతి శ్రీమత్సుందర కాండసర్గాకాండప్రధానకథానుక్రమణికాసమాప్తా.

అథ యద్ధకాండనగ్రాణాం ప్రధానకథానుక్రమణికా బుధజనానందాయ ప్రకాశ్యతే.

పుటసంఖ్య. సర్గసంఖ్య.

౧. అథ ప్రతసీతావృతాతః శ్రీరామశ్శుగ్రీవాదీనా మత్సా నాం వధాంతా సమాప్తా తసీతావృతాంతం హసమంతం సువకస్వదానాత్సహశ్రకోత్తిశయితేన శ్రీమజ్జనక రాజత నయాసుభూతేన నిజపరివ్వంగేణ సత్కరోతిస్తేత్యాహ ప్రథమే సగే.
౩. అథ దు సురసాగరాదిచింతయా సీతాసంక్షేప త్వరయా చకోచంతం శ్రీరామం సుగ్రీవ స్సమాశ్వాసయా మాసేత్య వోచద్వితీయే.
౬. అథ శుగ్రీవవచన ప్రతిష్ఠాపితదైర్ఘ్యేణ రామేణ హనుమం తం ప్రతిసంహార్యతమి ప్రదుర్వస్వరూపాదిప్రశ్నంతస్య హనుమతాలంకారగరపాక్రారదుగళానాగు ప్రివరిఘా దీకవిచ్యవ్రతిపాదయతాడి తరదానం చాభ్యధతత్వ తీయే.
౯. అథ ప్రతలంకాదుగళాగు ప్రివృత్తాంతేన శ్రీరామేణ తదా సీమేవ విజయము హూతేన సుగ్రీవం ప్రతినకల వానరసేన యాసహప్రస్థానాయ నియోజనం. వానర సేనాయాము ఖపాశ్వకద్వయకుటీ జఘనప్రదేశరక్షణాయ తదుచిత యూధపతినియోజనం. తతః శ్రీరామాజ్ఞయా నిఖిలవాన రసేన యాసహ శుగ్రీవస్య ప్రస్థానం. రామలక్ష్మణయో హకసుమంతమంగదంచారూఢయోః ప్రస్థానం. తదా సంజాతాని ఘభనిమిత్రాని శూచయతా లక్ష్మణేన శ్రీరా మం ప్రతిహదకం వధానచచనజాతం. అథ మాగళా మధ్యేస్థితాకవిధాకా వృక్షాదీకభంజయతా మసంఖ్యా నాంకాన రాణాంగమనకోలాహలం. ఏవమహారాత్రం గచ్ఛంత్యా వానరసేనాయాస్సహ్యద్రీ సముపలో శన పూర్వకం మహాణావశమిపగమనం. అథ శుగ్రీవాజ్ఞ యాసీతేన సముద్రతీరేనివేళితాయా వానర సేనాయాస్స ముద్రప్రేక్షణకోలాహలంచాభ్యావప్తచతుర్థే.
౧౦. అథాద్భుతతరతరంగమృదుంగరవమహాణావమహారంగ సమీక్షణసముపజాతసీతాస్త్వితే శ్రీరామస్య కోకవచన జాతం లక్ష్మణేన తత్సమాధానంచాచఖ్యాపంచమే.
౧౧. అథ లంకాయాం హనుమత్కృతవిధవ్యధాపేతత మృద యేన రావణేన మంత్రిణః ప్రతి మంత్రిప్రకార వివేచనపూ ర్వకం ఆగమిష్యత్సైన్యగ్రామప్రతిఘాతో హయ రూపవి షయప్రదశకాన పూర్వకం చకత్వహితవిచారాయ

పుటసంఖ్య. సర్గసంఖ్య.

- నియోజనం ప్రాదర్శయత్ పశ్యే.
౧౨. అథావిజ్ఞాతరా మశరవేగవైభవైరాక్షుప్తైః పూర్వకం రావణకృతదిగ్విజయాది నిదశకాసేన రావణప్రశంసా పూర్వకమింద్రజిత్వా త్రేణైవ రామజయస్య సాధ్యతా కథసేననిగమన మచీకరత్వప్రమే.
౧౩. అథ పునః ప్రహసదుముఖ వజ్రదంష్ట్రాని కులజైః ప్రత్యే కంస్యస్వవీర్యక్షామాపూర్వకమేకైకగమనైవైవ రామజ యస్య సాధ్యతారావణాయ నివేదితేతి న్యపేదయదష్టమే.
౧౪. అథ నికుంభరభాససూర్యశత్రుని ప్రఘ్నయజ్ఞఘ్న మహా పాశ్వకా మహాదరాగ్ని కేతురక్తి కేర్తింద్రజిత్ ప్రహస్త విరూపాక్షవజ్రదంష్ట్ర భూమాగ్నితాటికాయ దుముఖా రామజయలీలాసాధ్యం మన్యమానా గృహీతా యుధాక ప్రస్థితాం శ్చేద్యష్టాని ఖిలమృరుష సారాసార వి చేక భూషణో విభీషణస్తాన్ని వార్యరావణాయ రామజయ స్వాసాధ్యతాం పరచారనియోజనస్య హేయతాం రామ స్య నిరపరాధతాం విరాధాచిదాల్యంతపీరజననిరగ్గస్య భా నం రామప్రధావంచనివేష్యసీతాప్రతి ప్రదానస్వావశ్యక తే వ్యతాంజ్ఞాపయామాసేతి ఖ్యావయా మాసనవమే.
౧౫. అథ పునః పరస్మిన్నహనికృతభమాకథానిశ్చయేన ప్రజ్ఞా తాధర్మమాగళాదూషణేన విభీషణేన ఆగ్రజసదనంగ తేన త స్మే సీతానయనప్రభృతిలంకాయాం జాతాని నానావిధాని దివ్యభౌమభౌతికదునికామిత్రాని సమ్యజ్ఞీనివేద్య తచ్ఛాంతి త్రయారామాయ సీతాప్రదానకతే వ్యతాయాం పున రుపదిష్టాయాంతదాసీంతచ్ఛ్రీవణజాతకోధేన రావణే న విభీషణో క్రమాగళాస్యాయ క్రతా ప్రదశకాన పూర్వకం తం విస్మయంతేన పురం ప్రావిశ్య తేత్యదశకాయ ద్ద శమే.
౧౬. అథ పరేద్భువికేళీమణాద్యుపదేశజనిత చింతా చ్యాకుల మృదయేన రావణేన మంత్రికరాణామ తదుచితాసభా మం త్రిభిస్సహ ప్రవిష్టేత్యాహౌకాదశే.
౧౭. అథ స్వాభిమతానుసారేణ మంత్రిచిక్షుమా రావణః. స గిరరక్షావిధానపూర్వకం పరిమన్త్ర్యే స్వాభిమతం సీతా మప్రదాయ రామనిరసనం తదుపాయచింతా కతావ్య తాంచ మంత్రిభ్యః కథయామాస. అథ కుంభకర్ణః కుపి తస్య దైరాత్త్యంజీవసి యదస్తాభిరనాలోచ్య మహాపి

రేణరామేణవైరముదపాదయః- అతఃపాదీమలోచనా
కరణంభు క్రవన్తు సదస్సప్తిచారవల్లం అథాపిమత్సరా
క్రమేణసవకం సమీకరిష్యామీత్యభాణీదిత్య వోచద్వా
దశే- ౧౨

౩౪. అథ కుపితంరావణంప్రతిమహాపాశ్వేణాసీతాం జలా
త్కారేణానుభవేష్యవదేశం- తతోరావణేనపూవకం
పుంజకస్థలాబలాత్కారసంభోగకుపితపితామహ శాప
ససీతాబలాత్కారే శిరఃకపాలంస్ఫుటిభవన్యతి ఆతస్ర
థాకతుఃకంఠంతయితుమపి నశక్యమితిప్రత్యుత్తర దానం
చాభ్యుధత్తత్రయోదశే- ౧౩

౩౬. అథతత్రపునఃవిభీషణేనశ్రీరామస్యసర్వైరపి దుఃఖాయ
తాప్రతిపాదనప్రావకంసీతాయాఅప్రదానేసఖిరా
క్షుపినాశోరావణస్యచవిశాకస్సిద్ధాంతిప్రతి పాదనపూ
వకంసంసీతాయాః ప్రదానస్యైవసర్వ రాక్షసజేమ
హతుతాప్రతిపాదితేతిప్రత్యపాదయచ్చతుదశే ౧౪

౩౮. ఆధైంద్రజితావిభీషణాధిక్షేపణం- తతోవిభీషణేనతద్వ
త్సేనపూవకంప్రసన్నీతాప్రదానస్యైవకతా వ్యతోప
దేశనంచోపదిదేశపంచదశే- ౧౫

౪౦. అథపరమాప్రతమస్యపరమహితముపదిశతో విభీషణస్య
రావణేననిభకత్సేనం-తతోవిభీషణేన ఆప్రతీకారదైవ
సంవిధానసంప్రాప్తి పరినశ్యదవస్తాభవాద్యశాః కథంహి
తంగృష్ణీయః-అథాప్యద్యతేసవకథాఆత్మానంలంకాం
చరత్సేతిప్రత్యుత్తరప్రదానంచ ప్రతిపాదయామాసపో
దశే- ౧౬

౪౨. అదైవము క్రవతోగదాపాశ్వేన్సచివచతుష్టయసహితస్యవి
భీషణస్యముహూర్తమాత్రేణాతిక్రాంత సాగరస్యరా
భువనమీపాగమనం- అదైవంసాయుధం చతుభిఃస్సహ
గచ్ఛంతంప్రేత్య సుగ్రీవేణాతీవశగతి నానుచరైస్సహ
తద్వధాయప్రయత్నం-తావత్ఆకాశస్థస్యైవ విభీషణ
స్సాది దుష్టరావణసంబంధంతద్ధి౦పదేశ ప్రతిక్రియా
రూపతయాతత్త్వతమవమానంచపురస్కృత్య పరిత్యక్త
త్యాజ్యస్యగృహీత గ్రాహ్యస్యపరిగృహీతసుగ్రీవాది పురు
షకారస్య స్వస్యాకించనస్యానస్యగతికస్య శ్రీరామవివ
శరణమిచ్ఛన్మౌషణం- తచ్ఛ్రుతివతాసుగ్రీవేణశ్రీరా
మసన్నిధౌ తచ్ఛరణాగతినివేదనపూవకం తస్యరా
వణానుజతయాసద్యవీవద్యతాయుక్తైరి ససీతివచనం-
అథతచ్ఛ్రవణసంక్షుబ్ధమనసాశరణాగతరక్షణ దీప్తితే
సరఘువీరే ణాంగదజాంబవచ్ఛరభమైంద వాసుమదా
దీక్షాప్రతిస్వస్వాభిమతకథనాయనియోజనం- అథాంగ
దాదిభిశ్శుభ్రుషక్షౌదదేశకాలేసమాగతాయం విభీషణః
స్వర్వభాపరిక్షాహావివేకధనం-తతోహనుమతాసుగ్రీ
వస్యామేన రాజ్యాభీరాషైవైచాయ మాగతోవిభీషణః
పరిగ్రాహ్యవీరేణగమితమిత్యభ్యుధత్తసప్తదశే- ౧౭

౫౩. అథశ్రీరామేణశరణాగతసంరక్షణమేవస్వస్యమహావ్రీత
మితికథితవతాస్యప్రేమకలుషితంసుగ్రీవవృద్ధయంస్మక్తే
యసవక క్రతా ప్రదేశేనేనకపోతాభ్యాన కంఠుగా
థాప్రదశకనాదిభిశ్చవిష్కల్పక్షీకృతవతా సుగ్రీవంప్రతి
విభీషణానయనాయనియోజనంచోపాచాష్టాదశే- ౧౮

౬౨. అథవిభీషణస్య శ్రీరామసమాగమం- తదైవశ్రీరామని
యుక్తేనలక్షణేన విభీషణస్యసవకవానరమధ్యేలంకారా
జ్యాధిరాజతయాసముద్రజలేనాభీషేచనం- అథసుగ్రీవ
లక్షణాభిమతస్య విభీషణోపదిష్టస్య సముద్రతరణోపా
యస్యతస్సరణాగతిరూపస్య శ్రీరామేణాంగీకరణంచాక
థయదేశోపదిదశే- ౧౯

౬౫. అథశామాకలాత్యేన చారేణసముద్రతరమాగతుసస్మై
న్యంరఘునందనం క్రుతవతారావణేనప్రేషితస్య శుక
స్యకకరూపస్య రాక్షసస్య రామసేనావకాశమాగత
స్యసుగ్రీవంప్రతి రావణోక్తభేదకవచన సమపాణం-
తావిదేవవానరైస్తద్దననాయప్రియత్నం- తతస్తదీయా
తతఃఘోషశ్రవణదుర్భేదహృదయేనసదయేన శ్రీరామేణ
తన్నారణవారణంచాహపింశే- ౨౦

౬౭. అథవాగరతీరేతిరాత్రందభేకముశయితస్యజానకీదయి
తస్యతావతాప్యప్రత్యుత్సాహముద్రాధ్యక్షం దేవమద్విశ్వా
తిశోషేన సాంఘోపరికాలానలకల్పానాం వేగేనానల్పా
నాంచాణానాంప్రయోగం తేనసంజాతంసముద్రక్షోభం
తావల్లక్షణేన రామకోపానలనివాపణాయప్రయత్నం
చాచీకకదేశవింశే- ౨౧

౭౧. అథతథ్యానా విచ్ఛాంతంప్రభూతమదముద్రం సముద్రం
ప్రతి శ్రీరామేణబ్రహ్మస్త్రయంతితస్య నియమయంతిత
స్యశరవరస్యధనుషిసంధానం- తతస్సవకలోకగఢక్షో
భం- తతఃప్రత్యక్షతామాగతేనాహంనిధిసానిధిసారా
మముపపన్నేన సేవబంధనాయనశంనియోజితవతాస్వా
తోపరిప్రసంహితం బ్రహ్మస్త్రంకన్తింశ్చిన్నరుదేశే వి
యోజితవతాంతథానం- తతోవానరైనకముపధా
య నానావృక్షలతాగుల్మగఢదైల శిఖరశిఖరినికరవిక
ర్తైఃపంచభిరమౌభిరాసువేలమతిశాలస్య సకలలోక
క్షేచమేతోస్సేతోనిమాణం- అథహనుమతమం
గదంచాధిరూథాభ్యాం రామలక్ష్మణాభ్యాం సుగ్రీవేణ
నిఖిల వానరసేనయాచసహత్సైవసేతునా సాగరతర
ణం-సేనాయాఃసువేలాప్రాంతేనివేశనం- తత్తద్వశం
సేవబంధనంరీత్యుక్తిస్తయివరవతై నిజశర వ్రాతైః
శ్రీరామసంప్రసంససముదేశేయద్వాపింశే- ౨౨

౭౭. ఏవంరామో నశసేతునాకిణా మహాణావోమహాసమ
రసూచకా మమోత్పాతాద్యష్టా చిరప్రాధి
తాభీష్టసిద్ధిభావమ్యతీతసంతుష్టోద్వస్తానినిమిత్తా నిలత్తు
ణాయాదశేయదిదర్శయామాసత్రయోపింశే- ౨౩

1. ఆధామృత త్రిమాటభిరీభరాగ్రభువి విశ్వకమః
 కా నిమిఃతాంబుకాం లక్ష్మణాయసమదశయతా.
 తద్దశఃనజిత సీతాడుదశాస్తరణకంనలిత సమరత్వ
 రేణ రఘువరేణబలౌఘస్య శివసమత్పుచ్చాదియాపేణ
 విభాగపూవకం సుగ్రీవప్రతిరావణచారఘాతే శుక
 మోచనాయనియోజనం - తతోవిముక్తేనకులేనరావణ
 సమీపంగతేన వానరసేనాయా ఆసాధ్యతాంసాగరేణ
 సేకుబంధనంతన్మా గేణతీజా సముద్రస్య క్షీరామస్య
 సనైస్యస్య సువేలోపాంతేనివేశనంచనివేద్య రామాయ
 సీతా ప్రదానమేవకతవ్యమితిరావణాయ విజ్ఞాపనం-
 తావ త్పరికుఠితేన రావణైతదధిక్షేపణం చాహవతు
 వింశే- ౨౪

2. ఆధపునారావణప్రహితాభ్యాం శుకసారణాభ్యాం వాన
 రసైస్యం ప్రవిష్టాభ్యాం విభీషణైశ్చగృహీత్వా వధ్యత్వేన
 రామసమీపం సీతాభ్యాంతదాయధావచన ప్రీతేనక్రి
 రామేణ విభీషణమేవసహాయీకృత్యసవః వానరసేనా
 పరిజ్ఞానపూవకం యథేష్టఃగమనాయ నియంతాభ్యాం
 పునరాగతాభ్యాంరావణాయసఃగ్రహణ సవేవృత్తాం
 తోస్యవేదితనివేదయామాసపంచవంశే- ౨౫

3. ఆథ వానరసేనాదివృక్షయా త్పున్నతం ప్రాసాదమధి
 రూఢాయ రావణాయ సారణేనవానరయోధవతీనాం
 పీర్వాది కథనపూవకమగుశ్యానిదిశ్యతత్తత్ ప్ర
 దశఃనందశయాయాసపక్షింశే- ౨౬

4. ఆధపునారావణాయసారణేన ఉక్తేభ్యోప్యృత్యోష్టాః
 ప్రధాన యూఞపతయః ప్రదశితా ఇత్యదశయత్స
 ప్రవంశే- ౨౭

5. ఆథకులేన రావణాయసారణానుక్తానాం ప్రదర్శనంవృ
 వృణుతాస్తావంశే- ౨౮

6. ఆధరావణేన శుకసారణాధిక్కారపూవకంకాదూః
 లాదీనాంచారాణాంపునఃప్రేషణం - తైవానరసేనాం
 గత్రైశ్చైత రామాగమనవృత్తాంతైః కథంచిద్దయాశు
 నా క్షీరామేణమోచితైః పునలంకాంప్రతిగమనంచజ
 గాదైకోనశ్రింశే- ౨౯

7. ఆధ రావణాయకాదూఃలాది భిన్నువేలోపాంతయా
 గతస్సనైస్సగ్గీరామోజగదతిజగాదశ్రింశే- ౩౦

8. ఆధ రావణోమాయానినాఃద్యుజ్జిహ్వసభిన్నం రామశి
 రస్సజ్యం ధనుస్సీతాప్రేషితమాదామణించ మాయయా
 నిమాను తత్సవకంసీతాదై దశయిత్వాశాంమో
 హయామాసేత్యవోచదేశ్రింశే- ౩౧

9. ఆథతత్ సర్వదృష్ట్యాంరారం రామమృతమన్యూన
 యాసీతయాప్రాలప్యతేశ్యభాణీద్వాశ్రింశే- ౩౨

10. ఆధవిభీషణాభ్యా సీతా సమాశ్వాసయస్తేత్యాహ
 క్రయశ్శ్రింశే- ౩౩

౧౦౪ ఆథ సరమయారావణాశయ పరిజ్ఞానముపపాదయా
 మాసచతుశ్రింశే- ౩౪

౧౦౫ ఆధ రావణస్యమాల్భవతా సీతామోక్షణకతవ్యతోప
 దీప్తేత్యదశయత్పంచశ్రింశే- ౩౫

౧౦౬ ఆధరావణేనలంకాగుప్తికరణంస్యదశివత్శ్రింశే- ౩౬

౧౦౭ ఆధరామేణస్యసేనాగుప్తికరణమధ్యధాయిసప్తశ్రింశే- ౩౭

౧౦౮ ఆధక్షీరామస్యలంకాదశకానాథం సువేలారోహణమ
 ప్తశ్రింశే- ౩౮

౧౦౯ ఆథలంకాదశకానమేకోనచత్వారింశే- ౩౯

౧౧౦ ఆధ సుగ్రీవరావణయోద్వంధ్య యుద్ధకథనం చత్వా
 రింశే- ౪౦

౧౧౧ ఆధద్వంద్వయద్దై రావణంనిజైశ్చపునరాగతేన సుగ్రీ
 వేణరామస్యసమాగమం తతోరామేణాసంప్రేయి మా
 రి రాక్షసద్వంససూచక నిమిత్తకథన పూర్వకంరావణ
 సకాశంప్రత్యఃగదస్యదూతతయాప్రేషణం-తస్యపునరా
 గమనం-తతోరామేణిభిలవానరసేనాసహితేన లంకా
 నిరోధనంచాపైకచత్వారింశే- ౪౧

౧౧౨ ఆధసీతాదుదశకాచింతనవిద్రుతహృదయేనక్రి రామేణ
 ప్రోత్సాహితానాం చానరాణాంరక్షసాంచ పరస్పరం
 యుద్ధారంభమకథయద్ద్విచత్వారింశే- ౪౨

౧౧౩ ఆధనారాణాంరాక్షసానాంచద్వంద్వ యుద్ధప్రకారం
 ప్రాచీకశ్త్రిచత్వారింశే- ౪౩

౧౧౪ ఆధతేమాంరాత్రియద్దప్రవృత్తింతదాంగదేసేంద్రజితఃప
 రాజయం-ఆథపరాజయివృద్ధకోపం ద్రజిన్నాగపాశేన
 రామలక్ష్మణౌ నిబంధముపచక్రామేత్యాహచతుశ్చత్వా
 రింశే- ౪౪

౧౧౫ ఆధతేసేంద్రజితానాగపాశేన రామలక్ష్మణౌబద్ధావిత్వా
 హపంచచత్వారింశే- ౪౫

౧౧౬ ఆధనాగ పాశబద్ధయోరామ లక్ష్మణయోస్సమీపే సుగ్రీ
 వవిభీషణాదీనాంగమనం - తదవస్థరామలక్ష్మణుశ్చేనే
 నతేహంపిషాదం - విభీషణేనమాయాసాచివ్యే సోద్ర
 జిద్దశకం - ఆథేంద్రజితాస్యప్రశంగసాపూవకంనిభి
 లయూధపతాదనం - ఆథతదవస్థరామలక్ష్మణుశ్చేన
 నితమహాభయస్యసుగ్రీవస్యైభీషణేన రామలక్ష్మణముఖప్ర
 సాదాది ప్రదశకేనతయోజీకావనగిద్ధిం ప్రదశయ
 తాసమాశ్వాసన పూర్వకం వానరసేనా సంస్తాభనం
 ఇంద్రజితానగరగతేనస్వశ్రితే రామలక్ష్మణబంధనకథనం
 చాదశకయత్పట్నత్వారింశే- ౪౬

౧౧౭ ఆధరావణాజ్ఞ మూఘమృకమారోపితాయై రణమామిం
 చసీతాయైసీతాయై రాక్షసీభీకరశయస్థయోరామల
 క్ష్మణయోఃప్రదశకానమదన్యయత్సప్తచత్వారింశే- ౪౭

౧౧౮ ఆథతదవస్థయో రామలక్ష్మణయోర్దగ్ధునేన సీతయావివి
 ధంప్రాలప్యతేత్యేతదభ్యధాదప్తచత్వారింశే- ౪౮

నాం యథా యావత్సానం - క్రమేణ తేహంకుంభకణ్డేకా
నపరాజయం - తతోంగదస్యకుంభకణ్డేకనపరాజయం - ప
శ్చాత్సగ్రీవస్య కుంభకణ్డేకనసహాయద్ధం - తచాత్తైల
శృంగాభీహతస్య భూమాపతితస్యనుగ్రీవస్య విసంజ్ఞస్య
కుంభకణ్డేకనగ్రహణం - ఆఘనుగ్రీవందోర్భాల్వంగృహీ
త్వాకుంభకణ్డేకప్రయాతిలంకారాజసిద్ధీకృతశ్చైత్యోపచా
రలబ్ధసంజ్ఞేననుగ్రీహేణతదుత్పంగదుత్పత్తృదశస్తాః కుంభ
కణ్డేకణానాసాదికమపమృతవతాపునర్వానరానీకస
మాగమనం - ఆభకణానాసాదిచ్ఛేదజాతలజ్ఞాకోపేన
నిరగణా శనిగణశమృద్ధిరధారానేక సముపజాతహృ
దయమేహపరిలిఖితస్వపరకణాగతయావానరానివ రా
శుసాంశ్చభూతయతా ఆరిపతితసామిత్రిణా స్వాభిముఖ
మాగతేనకుంభకణ్డేకనసహాయస్యయద్ధం - ఆథాతిరా

వృత్తావప్తమింద్రజితాకృతాంరామాయ విజ్ఞాపయి
తుంససైన్యేన హనుమతాప్రాప్తియ్యతేత్వికథ యద్వ్యక్తి
శీతితమే- ౮౨

౨౩౬. అథహనుమన్ముఖాదింద్రజితాకృతాం సీతావప్తమింద్రజితా
మహాంతం శోకమావన్నస్య రామస్యలక్ష్మణేనాశ్వాసన
మదశ్చయత్ప్రశీతితమే- ౮౩

౨౩౭. అథాగతేనశీషణేనరామస్యేంద్రజితప్రియై కృతాహ
నవ్యాపార తత్వముపదిశతా తద్వధాయ లక్ష్మణప్రేషణ
ప్రాశంసంవ్యవృత్తచతురశీతితమే- ౮౪

౨౩౮. పునస్సమృద్ధి భీషణవాక్యసమాగతదైర్యేణరామేణ విభీ
షణహనుమదంగదబాంబవత్ప్రముఖ రక్షోవలీముఖసం
వృత్తోలక్ష్మణః ఇంద్రజిద్వధాయనికుంభిలాం ప్రాపేత్వా
హవంచాశీతితమే- ౮౫

౨౩౯. అథవిభీషణసందశితాం నికుంభిలాయాః పరితస్సాపి
తాంరాక్షసేనాంలక్ష్మణహనుమదాదిభిరధ్వంసితాం
క్రత్వా బహినికాగతేన అసమాప్తాభిచారిక మోము
కమణేంద్రజితాసహ హనుమతోయద్ధప్రవృత్తింతదా
విభీషణేనలక్ష్మణంద్రజితోవిధ్వంసనాయ విజ్ఞాపనం
చాదశ్చయత్షిడశీతితమే- ౮౬

౨౪౦. అథవిభీషణేన ఇంద్రజిద్ధోమథాన భూతనికుంభిలాస్థస్య
గ్రోధ మూలసమీపం లక్ష్మణంసితవతా లక్ష్మణాయతత్ర
త్యమింద్రజిద్ధోమథానంద్రజిత్వేతత్ప్రేకాత్ పూర్వ
మేవసజేతవృత్తివిజ్ఞాపనం - తదాస్వచమోద్ధుటనల
కువాణం విభీషణంధృష్ట్యతికుపితేనంద్రజితా విభీష
ణనిందనం తస్యవిభీషణేన వ్రత్యుక్తి చాభిహితవాక్
సప్రాశీతితమే- ౮౭

౨౪౧. అథలక్ష్మణేంద్రజితోరన్యోన్యవీర వాదపూర్వకంకేవల
శరైఃపరస్పరంవివృధనంవివృతానష్టా శీతితమే- ౮౮

౨౪౨. అథలక్ష్మణేంద్రజితోః పరస్పరంశరసహస్రవిధ్వస్త కవచ
యోమహాంతం సంప్రహారం ప్రకాశితచాసే శోసనవ
తితమే- ౮౯

౨౪౩. అథ విభీషణేనవానరాణామింద్రజిత్పరివార హననాయ
ప్రోత్సాహనం - తతోలక్ష్మణేంద్రజితోమహాతిచలతసం
ప్రహరెలక్ష్మణేనంద్రజిత్సారధిసంసం - తదాప్రమా
థికరభరభగంధమాదనైంద్రజిద్రథాశ్వాసం రథే
నసహవిధ్వంసంచవ్యాఖ్యాతవాన్మవతితమే- ౯౦

౨౪౪. అథేంద్రజితా అన్యరంభమాప్తితేనసహ తదీయరథాంత
రాసయనలా భుచాతిశయ విస్తృతానాం లక్ష్మణవిభీషణా
దీనాంపునయ్యేద్యేంద్రజితే నేంద్రజిత్సారధిసంసం - వి
భీషణేనతద్రథహంయధ్వంసనం - తతఃపదాతిహతేన
విభీషణాయ ప్రయుక్తయాశ్శక్తికగవరయో లక్ష్మణే
నవిదళనం- అథోభయోవాహరణాద్యస్త్ర ప్రయోగవా
రణ కుశలవిస్తాపితాభిలవైమానిక యోమహాతిసంప్ర
హారే మహానుభావేన రామానుజేనదివ్యవాణేనతద్రాద్య
శస్యేంద్రజితఃప్రమాపణంపకథితవా నేకనవతితమే- ౯౧

౨౪౫. అథవిభీషణ హనుమన్జ్ఞాంబవదాదిభిస్సహ లక్ష్మణస్య క్షే
రామసమీపాగమనాభివాదనేంద్రజిద్వధకథనాని- తతః
పరమానందభారతేన క్షీరామేణ లక్ష్మణంగాధం నిశీద్వ్య
మూన్యృకాపాఘ్రాయ పునఃపునస్సప్రేమహిమణి పూ
ర్వకంతస్య విభీషణాదీనాంచక్షాఘనం - తతోరామని
యుక్తశుషేదబితిత్వావిశేషగతవేదనై లక్ష్మణాదిభిస్స
వైకారిష్టజనైస్సహ క్షీరామస్యప్రహంకలాభంచ ప్రకా
శితవాక్దీప్యవతితమే- ౯౨

౨౪౬. అథ క్రుతేంద్రజిద్వధేన రావణేనబహు శోపిలాపానంత
రంసర్వ రాక్షసనిధనమూలకారణమియమేవకేల అత
ఇమాంపధిప్యామితి సీతావధాయ సానినాశోకవినితా
గమనం- తావత్ శుపాశ్వాభ్యుమత్ప్రవరసూక్ష్మ
పశాంతకోపానలేన పునగృహం ప్రత్యాగమనంచాచ
క్ష్యోత్రిణవతితమే- ౯౩

౨౪౭. అథరావణప్రేషితస్య వీరోసత్రింశల్లక్షాధికస ప్రకోటిసం
ఖ్యాసంఖ్యాతరథవింశతినహసాగ్రధికద్వాదశ లక్ష్మీత్ర
త్రయోదశకోటిసంఖ్యాసంఖ్యాతకుంజరపక్షినహసాధి
కవింశతిలక్ష్మీత్రదశకోటిసంఖ్యాసంఖ్యాతసారోహతు
రంగాశీలలక్ష్మీత్రపంచచత్వారింశతోబృధిక శతకో
టిసంఖ్యాసంఖ్యాతపదాతియుక్తస్యమహతో మూలబల
స్యరామేణా ప్రశమితోర్వా రామేణకృతంవిధ్వంససం
వృత్తవాక్చతుణవతితమే- ౯౪

౨౪౮. అథరావణావసయమూలకం సర్వరాక్షససంఘవిశాశ
మధిక్యత్య రాక్షసీభివ్యంలప్యతేత్యముమథా మాఖ్యా
శితవాక్పంచనవతితమే- ౯౫

౨౪౯. అథ కణాయంతుక రాక్షసీజనవిలాపసంఘటితకోపా
నలేనమహాబలేనరావణేనమమోదరమహాపాశ్వేవిరూ
పాక్షాఖ్యమం త్రిత్రయసహితేనస సైన్యేన యుద్ధాయో
త్రదద్వారతోనిగజనం - తదారావణనిధనశంసినా
ముత్పాతానామవిభావం - తతస్తానచింత్య యుద్ధ
భూమింగతేనరావణేన హరి సైన్యకదనం చావోచత్
షణ్ణవతితమే- ౯౬

౨౫౦. అథ రావణమంత్రివిరూపాక్షోక్షీభిత వానరబలోమ
హబలేనవిపులగ్రీవేణగుగ్రీవేణ వైవస్వత నగరవాస్తవ్య
తాంసితతత్వాహసప్రవతితమే- ౯౭

౨౫౧. అథ రావణమంత్రిమహాపాశ్వేరుచిరాంగదే నాంగ
దేనముష్టినానిష్ఠిష్టదేహా నష్టప్రాణోభవదిశ్యవోచ
దేశోనశతతమే- ౯౮

౨౫౨. అథ రావణమంత్రిమహాపాశ్వేరుచిరాంగదే నాంగ
దేనముష్టినానిష్ఠిష్టదేహా నష్టప్రాణోభవదిశ్యవోచ
దేశోనశతతమే- ౯౯

౨౫౩. అథరామరావణయోః ప్రథమతస్మాధారణైశ్శరైరన్యో
న్యయుద్ధకరణం-తతోస్సైన్యదే రావణప్రయుక్తమా
నురాత్రుం రామేణపావకాస్త్రేణస్యహస్యతే త్యాహ
శతతమే- ౧౦౦

- ౨౭౧. అథ రామే రావణాస్త్రాణి హత్య కిం చిద్విశ్రామ్యతి లక్ష్మణేన విభీషణసహితేన సాశ్వంస సారథిః రావణరథం విధ్వంసితవతా తతోక్తేన విభీషణోపరి రావణప్రయుక్తాయా శ్శత్రేత్సచేదనం ఆధాతికుపితేన రావణేన మంబునిమితామ మేఘాంశ త్రివిభీషణాయ ప్రయోజ్య మాణాం దృష్ట్వా లక్ష్మణేన బాణవ మై రావణ స్తంభీకరణం . తతోక్తేన రావణప్రయుక్తయంతేయై వశక్త్యా భిహతస్య లక్ష్మణస్య పతనం-తదానీమతిధైర్యేణ రామేణ హనుమదాదీక్షా లక్ష్మణరక్షణాయాదిశ్యామితై బాణాణ వ మైదదేశకంత విద్రావణం చాశ్వావప్తైశ్చ త్ర రశ తతమే. ౧౦౧
- ౨౭౨. అథ రామశోకప్రలాపం లక్ష్మణజీవల్లక్షణవచనై స్సంశ మితవతాను మేజేన ప్రహితస్య హనుమతః ఓషధిపవన తానయనం. శుషేణేన తయాలక్ష్మణస్య సస్యక్రదానం-తే నశిశ్యుతయాల లక్ష్మణముఖితం దృష్టవతో రామస్యానం దావాప్రిచాదశ్చ కాయద్వ్యై త్ర రశ తతమే. ౧౦౨
- ౨౭౩. అథ దేవేంద్ర ప్రేషితం దివ్యం రథమారూఢస్య రామస్య పూవం లక్ష్మణః భీషణమధికం రథం విసృజ్య స్వం రథమారూఢస్య రావణస్య చ యద్ధప్రవృత్తిం - తదామహత్య స్త్రాస్త్రసంయుగే రావణేన మాతలిమక్వాంశ్చ తాడి తాకదృష్ట్వా రామస్య మహాక్రో ధాగమం చానీకశ త్త్వై త్ర రశ తతమే. ౧౦౩
- ౨౭౪. అథ రామే రావణేన ద్రయోక్తం వజ్రసారం మహచ్ఛూ లమింద్రక్షేపితయాల మాతలిద త్రయాల శక్త్యానిర్భిద్య రావణరథాక్వా రావణాచ బాణగణైః బేధేత్యవో చచ్చతుర్ త్ర రశ తతమే. ౧౦౪
- ౨౭౫. అథ పునా రావణేనానేకసహస్రబాణై రామదానం-రామేణ చ తావతా శరణాలేన రావణశరణా వారితవ తారావణం ప్రతినిధిత్వేన నిందనపూవకం బహు భిబాణవ మై సత్తాడనం-తేన రావణం ఓర్మం నిరీక్ష్య శూలేన తదిమరథస్యాన్యత్రాపనయనం చాహవంచో త్ర రశ తతమే. ౧౦౫
- ౨౭౬. అథ నివృ త్తచి త్ర మే హేన రావణేన రథాపనయన పరికుపి తేన శూతనిభాత్వేనం - తతస్తేన రావణసాత్వర పూవకం పున స్తస్మియోగేన రథస్య యద్ధభూమావా సయనంచ ప్రత్యపాద ముత్పద్య త్ర రశ తతమే. ౧౦౬
- ౨౭౭. అథ రావణరథాగమ లభావసరేణాగస్త్యే నమహషిః శోషవిష్టేనాదిత్య హృదయాలభ్యేనస్తోత్రం శేషేణైశ్చ సంతరామం ప్రతి సహస్రాంశో రావణవధానుగ్రహ మదర్శయన్ సప్తో త్ర రశ తతమే. ౧౦౭
- ౨౭౮. అథ రావణసారథి నారణభువిరథానయనం - రామరథ స్యచ శక్తిరథం ప్రతిమాతలి నాప్రతియనం-తతః పునశ్చ థా పురం రామ రావణయో స్సంప్రహరం-తదానీరావ ణమరణసూచ కా నాందామణా నామృతా నాం రామ విజయసూచ కా నాం సౌమ్యభువిమిత్రా నాం బా విభావం-తాదృశనిమిత్తదశేనేన రఘునందనస్య పరమానం

- ౨౭౯. అథ పునా రామ రావణయోర్మహాకూరయద్ధప్రవృత్తిం తదా రావణేన రామరథద్యుజ్జ్వేదాయ శరప్రయోగం-త స్య శరస్య రామరథదాధ్యై ప్రతిహతస్య వ్యర్థతయా భూ మాపతనం-అథ రామేణ రావణరథద్యుజ్జ్వేదనం-ఆధా న్యోవ్యం హయ సార థ్యాదీక్షానిష్ఠుతో న్నయః పునస్య మరంబాచ శ్వానవో త్ర రశ తతమే ౧౦౮
- ౨౮౦. అథ పునమహాహతిసంప్రహరేమహామథావేన రామేణ రావణశిరాంసిపునః పునరుదయమానాశ్యో త్ర రశ తవారం భిన్నానీత్యవోచద్దశో త్ర రశ తతమే ౧౦౯
- ౩౦౦. అథ మాతలిస్సారితేన రఘువీరేణాగ స్త్య ద త్ర స్య మా హేంద్ర స్వాత్తభూనిమిత్తస్య దివ్యస్య బాణవరస్య బ్ర హ్మాస్త్రచుంత్రాభిమంత్రితస్య రావణం ప్రతిప్రక్షేపణం-త తస్తేన బాణవరేణ దశవదనహృదయం ప్రవిష్టేన గృహీతత దీయపంచపాణైశ తచ్చరీరరక్తరంజితేన పునశ్చీరామ తూణీప్రవేశం-తతస్య వైరశిచేతై మహానందభరితైశ్చ రామ స్తవనం-దివ్యపుష్ప వృష్టిం సుగ్రీవాదీనాం మహానంద భరితానాంక్రీరామ స్తవ నాదికంచాభ్యుధైకాదశో త్ర రశ తతమే ౧౧౦
- ౩౦౧. అథ భ్రాతృవధదశేనేన విభీషణస్య హతా దా పతితం శో కవిలాపం-రామేణ తచ్చమనంచాదశేయద్వా దశో త్ర ర శ తతమే ౧౧౧
- ౩౦౪. అథ లంకాయాఽత్ర ద్వారాన్నిగత్యయద్ధ భూమాని హతంపతిం రావణం పశ్యంతీనాం రావణపత్నీనాం విలాప ప్రకారం ప్రాచీకశోత్రయోదశో త్ర రశ తతమే ౧౧౩
- ౩౦౫. అథ రావణ ప్రధానమహిష్యా మండోదర్యాః ప్రలాపం-రామనియుక్తేన విభీషణేన రావణం సాగ్రం చాశ్వాధ త్తదతుదేశో త్ర రశ తతమే ౧౧౪
- ౩౦౬. అథ క్రీరామనియుక్తేన లక్ష్మణేన లంకాయాం రావణసింహ సనే విభీణాభిషేచనం-ఆధాభిక్షేనేన విభీషణేనానురంజితప్రకృతికేన పునా రామసమీపాగమనం-తతోహనుమం తం ప్రతిక్రీరామేణ నీతాయై స్పృహిజయకథనాయ తత్సంజే శాహరణాయ చ నియోజనంచ జగాదపంచదశో త్ర రశ త తమే ౧౧౫
- ౩౦౭. అథ హనుమతాలంకాం ప్రవృత్తేన నీతాయై క్రీరామస్య రావణవిజయవృత్తాంతనివేదనం తచ్చుక్త్యావహానంద భరితయాలీతయాల హనుమచ్ఛాపునం-పునహానుమ తానీతాక్ష మావచనసంకమితరాక్షసీవధాద్యోగేన క్రీ రామద్విదక్షాం చిత్తం నీతాసందేశంగృహీతవతాక్రీరామ సమీపాగమనంచాకథయత్ పోడశో త్ర రశ తతమే ౧౧౬
- ౩౦౮. అథ క్రీరామనియుక్తేన విభీషణేన శరస్సాన్వనదివ్యాలంకా రాదీయక్తాయా స్త్రీతాయాః క్రీరామ సమీపానయనం తత్ర సీతయాల ప్రహషణస్తయస్తే హభరిత హృదయ యాక్రీరామవదనసందేశానం చాచ శ్వాస ప్రవశో త్ర రశ తతమే ౧౧౭
- ౩౧౦. అథ పరగృహే చిరవాసేన సముపసత్తగదేవ్యాలోకావవా దంతదగ్నిప్రవేశేన పరిజిహ్మితా ఆకెవివారోపితా

శ్రీమతే హయగ్రీవాయ నమః

శ్రీసతాత్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేతశ్రీరఘునందనపరబ్రహ్మణే నమః.

శ్రీరామాయణే - వ్యాఖ్యానచతుష్టయవిశిష్టే - కిష్కింధాకాండపారంభః.

సతాంపుష్కరిణీంగత్వాపద్మోత్పలయుగళులాం । రామస్సామిత్రిసహితోవిలలాపాకులేంద్రియః॥౧॥ తస్య
దృష్ట్వైవతాంహమాదంద్రియాణిచకింపిరే॥సకామవశమాపన్నస్సామిత్రిమిదమబ్రవీత్॥ ౨ ॥ సామిత్రేశోభతేపం
పావైదూర్జవిమలోదకా । పుల్లవద్మోత్పలవతీశోభితాఃవిభైర్ముఖైః॥ ౩ ॥ సామిత్రేపశ్యపంపాయాఃకాననంశుభ

రామానుజీయసహితగోవిందరాజీయవ్యాఖ్యా॥ స్తో॥ క్వాహం నందమతిగ్గభీరమధురం రామాయణంతత్కృతవ్యాఖ్యానేనృపరిభ్ర
మన్నహమహోహసాస్పదంధీమతామ్ । కోభారోత్రమమస్యయంకులగురుః కోదండపాణిఃకృపాకూపారోరచయత్యదస్సుపదివజ్జహన్
సింహాసనః ॥ శ్రీరామాయణరాజస్యసమవ్యూహమణిమేఖలామ్ । సారోద్ధారమమంహరమర్చయిష్యామిసంప్రది ॥ ఎవంపూర్వస్తికాండే
దీనజనసంరక్షణరూపోభమానుష్ఠాపితః - అథకిష్కింధాకాండేమిత్రసురక్షణరూపోభమానుష్ఠాప్యతే - తథాపూర్వస్తికాండేమో
క్షప్రదత్పరూపంపరతత్పవ్నిముపదర్శితం - ఆత్మాసంఖ్యేయకల్యాణగుణాకరత్వంప్రతిపాద్యతే - వస్తువస్తుప్రథమేకాండేశ్రీమత్ప
దోదీరితముక్తం - ద్వితీయేసర్వజనవ్యామోహవిషయతోక్త్యానారాయణవృద్ధాః - తృతీయేపంచవటీవాసపర్యంతవృత్తాంతేనమునిజనకృత
త్రైశార్యోక్త్యావత్యుక్తాః ౬ క్తః - ఖరాదివధవృత్తాంతేనమశ్శబ్దార్థః ౭ క్తః - అథమారీచదర్శనవృత్తాంతమారభ్యచేతనోజ్జీవనప్రకారఃప్రద
శ్యతే - తత్రమారీచదర్శనవృత్తాంతేనభగవన్నిత్యానుభవయోగ్యస్యచేతనస్యాప్రాప్రవిషయప్రావణ్యం - తేనరావణరూపవిహా
హక్రమణం - జటాయువ్యాపారేణరావణానివృత్తిభనాత్ కేవలమణాసంసారస్యానివర్తకత్వం - లంకాప్రవేశేనసాంసారికశరీరప్రవే
శః - ఏకాక్ష్యేకర్ణీప్రభృతివ్యాపారైస్తావత్రయాభిమాతః - రామాస్వేషణేభగవతశ్చేతనోజ్జీవనోపాయచింతనంచోక్తమారణ్యకాండే
ఆధాచార్యముఖేనచేతనస్యస్వవిషయభక్త్యుత్పాదనకృతేతదస్వేషణముచ్యతే కిష్కింధాకాండే ॥ తత్రప్రథమేసగేనిత్యంతైకర్యపరనిత్య
ఘూరిదర్శనేనవితత్తుల్యభోగస్యప్రాప్తోజీవనగణాఃకిమితిసమాంప్రాప్తవిభగవతఃక్షణాతిశయందర్శయతి - సఏకాక్షీనరమేతేహిచ్ఛాక్రంసతా
మిత్యాది ॥ పద్మోత్పలయుగళుఃకమలేందీవరమత్రైస్ - ఆకులాం-తాంపంపాఖ్యాం-పుష్కరిణీంగరణీంగత్వా-ముఖసయనకటాక్షవత్వాఃకాం
తాయాఃస్థారకత్వేనవ్యాకులేంద్రియఃసాహంప్రసాదంచప్రాప్తః - సరామః-తాదృశధైర్యవిశిష్టాః-సామిత్రిసహితఃఆత్వాసకాంతరంగపు
రుషసహితోపి-విలలాపితస్థితిః॥పద్మేతీతాయాముఖానుస్మరణం-ఉత్పతేతసేత్రానుస్మరణం-యుగేతేత్రచాంచల్యానుస్మరణం-సామిత్రేఇ
తితస్యమఃఖావిమగ్నంపాత్రత్వంచవ్యవృత్తే ౧॥ ఆకులేంద్రియశత్రేతద్వివృణ్వన్నహ ॥ తస్యేతి ॥ దృష్టావస్థితస్యతస్య-ఇంద్రియాణిహమా
చ్యకంశిరే-మృతావీత్యభాః॥౨॥ ప్రలాపప్రకారమాహ॥సామిత్రేఇత్యాదినా॥అనేనభక్తిమృతవృద్ధయస్తత్సూచకముఖప్రసాదసపరికరఃపు
రుషఉచ్యతే ॥ ౩ ॥ సామిత్రేఇతి॥యత్రకాననేసఖరాజవత్సతాగ్రశాఖాభిస్సృశ్యంగాజవస్థితాః - అతఏవవైలాభాః-అనేనభగవద్దయార

శ్రీకాశిరోమణిసహితతీర్థీయవ్యాఖ్యా

శ్రీమత్కిష్కింధాకాండేవ్యాఖ్యేయానివ్యాఖ్యానంతే ॥ సతామితి ॥ సఃవిరాధభరతశ్రీకరోమావణకబంధాదీనామయత్నసంహారప్రసిద్ధపరా
క్రమయ్యుక్తః శ్రీరామః - తాంజికిషికేతరావణవధాపయోగినుగ్రీవాధిష్ఠిత ఋశ్యమూకసమీపవతికానీం - పుష్కరిణీంపంపాం - ఆకులేంద్రి
యఃపుష్కరిణీదశకానజనితసీతావిరహశోకాతిశయేనక్షుభితసర్వేంద్రియస్సకవిలలాపపరిదేవయోమాస॥ టీకాశిరోమణిః॥అథపూర్వస్తికా
ండేదండకాయాంసీతాసామిత్రిభ్యాంసహసంచరత్ శ్రీరామోదశముఖపూతాంసీతామస్వేష్టుకామోచధ్యేమాగణంస్వకరస్పర్శనిముక్త
యంధేనకబంధేనశూచిత సీతాసమాగమసాధనంనుగ్రీవశఖ్యమక్షేమాణాఃతత్ప్రదర్శితేపథాసంచరమాణఃపంపామదాగ్రీవీత్యుక్తం -
రిమస్తికీష్కింధాకాండేతదేవనుగ్రీవశఖ్యంవక్తృమనఃప్రసంగాత్పురుషధౌరేయాణామపీష్టజనవియోగినాంకామోదీపకదశకానేనవి
మాభవతితీసూచనాయంపావణకానముఖేనరామస్యతిత్తభగవదశయతుముపక్రమతే॥సతామితి॥౩॥సామిత్రేఇతి॥పంపాయాః

చుత్రరాజంతివైలాభామ్రమాస్సశిఖరాశ్చ॥ ౪॥ మాంతుశోకాభిసంతప్తమాధవఃపీడయన్నవ । భరతస్యచ
 దేహ్యహరణేనచ॥౫॥ శోకాతః స్యాపిమేషంపాశోభతేచిత్రకాననా । వ్యవకీణాబహువిధైఃపుష్పైశ్శీతోద
 -॥ నల్లినైపిసంభన్నాహ్యత్యథాంశుభదర్శనా । సర్వవ్యాధానుచరితామృగద్విజనమాకులా॥ ౬॥ అధికం
 తన్నీలపీతంతుశాద్వలం । దుగ్ధమాణాంవివిధైఃపుష్పైఃపరిస్తోమైరివాపితం॥౭॥ పుష్పభారసమృద్ధాఃశిఖ
 రాః । తతః । లతాభిఃపుష్పితాగ్రాభిరుపగూఢాంసగ్వతః॥౮॥ సుఖాలోయంసామిత్రేకాలఃప్రచురమన్తః॥ ౧౦
 భవంతిచరభిమానోజాతపుష్పఫలదుగ్ధమ్॥౧౧॥ పశ్యమాహాణిసామిత్రేవనానాంపుష్పమాలినాం । సృజతాంపుష్పవ
 నాంశీతోయంతోయముచామిన॥౧౨॥ ప్రస్తరేషుచరమ్యేషువివిధాఃకాననదుగ్ధమాః । వాయువేగప్రవలితాఃపుష్పైర
 వివిధైః॥౧౩॥ పతితైఃపతమానైశ్చపాదపద్మైశ్చమారుతః । రుసుమైఃపశ్యసామిత్రేక్రీడన్నివసమంతతః॥౧౪॥ విక్రీ
 డన్మిత్రాశ్చాఖానగానాంకుసుమోత్కచాః । మారుతశ్చలితస్థానైష్టట్పజైరనుగీయతే॥౧౫॥ మత్తకోకిలసన్నాదేన

చానుచార్యాః తమపశేవినోతేవానినస్సంస్మృతే-అత్రపరత్రచాపీతిన్యాయేనసత్యవిభాతాపిశిష్యవత్ప్రసంగం ౪॥ మాంతుశ్చభగత
 త్తేనగతాత్ బహిరప్రకాతోపవాసాదినియమకృతమఃఖేన - వైదేహ్యహరణేనచపూర్వమేవసంతప్తమాం- మాధవోపసంతః - తువి
 నేనగతమన్నవభవతిత్యథాః- వస్తుతేపీదాభావాదవశ్యతః- అనేనసంసారలోబేవస్యదుఃఖేనదుఃఖితత్వము క్తం॥ ౫॥ మాంబ్యిత్వాదిభ
 వ- చరత్యిత్వేషః- ఇవశబ్దోవాక్యాలంకార- ఆధయఃపీడయంతివైశిష్యపాతే - వత్సమాణవసంతవర్ణనస్వారస్యంనా స్త్రీ౫॥ సర్వేషుమద్భుతై
 షుశుఖంవసత్సుపిమధామేతేసంసారిణఃక్షిప్యంతిత్వభిప్రాప్యేదాహ- శోకాతఃస్యేత్వాదినా॥ శోకాతఃస్వాపిమయిశోకాతేపి-శోభతే-
 వ్యక్తేనయంశోభేభావః॥ ౬॥ శోకాతఃస్వాపిమేషంపాశోభతే- దుఃఖితేమనసిసర్వమసహ్యమితిన్యాయేనసర్వాసహ్యతాపాదకశోకాతః
 స్వాపిమేషంపా- అతిరమణీయతయాహృదయంగమాభవతిత్యథాః॥౭॥ నల్లినైపి- అపి బ్జైవకుముదాదికంసమచ్చియతే-వ్యాఖ్యానగరః- స
 ర్వవ్యాధానివానుచరాఃతేఅస్యసంజాతాఇతిసర్వవ్యాధానుచరితా- సర్వవ్యాధానుచరితత్వేనసంసారస్సత్వాదత్యథాంశుభదరణాభవతి
 త్యేషః- అనేనజ్ఞానినోయఃక్షిప్యంతిపీతస్యహేయతాపాదకఇత్యుక్తం॥౮॥ తేమాంతేజోవిశేషేణప్రత్యవాయోనవిద్యతంతిస్తృతేః॥౯॥ అధిక
 మి- తదితిపరిసరప్రదేశమంగుళ్యానివిశాశతి-నిలపీతమి-మయూరకంఠవర్ణఉచ్యతే-పరిస్తోమైఃకుత్రైః॥౧౦॥ పరిస్తోమైఃకుతోద్వయోరిత్యుచరః
 అనేనచానానుమఖిలబద్ధజ్ఞానతయాభగవద్వాసయోగ్యఃపురుషఉచ్యతే॥౧౧॥ పుష్పైఃశిఖరాణిపుష్పాగ్రాణి- సమంతతఃసర్వత్రప్రదేశే- ఆ
 రుచా- విషమగూఢాని- శోభంతిఇతిశేషః- అనేనగావా-స్థ్యేవిగరచక్రవర్తాఉచ్యతే॥౧౨॥ సుఖైః- అనేనజనకాదవద్యేస్యేసత్యపిభగవ
 త్తేజ్ఞానాతఉచ్యతే॥౧౩॥ పశ్యతి॥ తోయంసృజతాంతోయముచామినాపాశీపేతీమూలోపమ- అనేనపరోపదేశప్రవృత్తాచార్యఉచ్యం
 తే॥౧౪॥ ప్రస్తరేషితి॥ ప్రస్తరేషుపాపాణేషు- గాంధూమి-ప్రస్తరేషుమిమత్యర్థః-అనేనకలిసహృదయేషుపీడయావశాత్జ్ఞానవపీకాఉ
 చ్యంతే॥౧౫॥ పతితైఃపతమానైఃపతద్భిః- అనేనసర్వగురుప్రేరణైకలీలస్సర్వాంతర్యామ్యుచ్యతే॥ ౧౬॥ విక్రీపన్ని- కుసుమోత్కచాఃకుసు
 మోత్కచాః- విక్రీపకాంఠయిక-మారుతః-చలితస్థానైఃస్వస్థానకుసుమోచ్చాలితైఃపట్పదైఃఅనుగీయతే-అనేనజ్ఞానీత్వాత్వైవమేవతమిత్యా
 ద్విభాతజ్ఞానినాంభక్తివృద్ధయేభగవతిభువమవతీర్ణే॥౧౭॥ ఇమాం లోకాకామాన్సీకామయాప్యనుసంచరత్-ఏతత్సమగాయాన్నాసైఇత్య
 క్తరిత్యాతమనుగచ్ఛాభక్తలోకఉచ్యతే॥ ౧౮॥ నీయతఃపెత్తపురస్తోత్పూరయాస్తూయతః- అనుగీయతఇతిపాతేఅనుస్మత్యగీయతఇత్య
 థాః॥౧౯॥ మత్తైః- మత్తకోకిలసన్నాదైఃముఖవాద్యస్థానైః- పాదపాన్నతాయక- శైలకందరనిష్కారంతయాతన్నీల-మణిభస్మనియు
 క్తతయా- ప్రగీతఇవగాతమువక్త్రాంతఇవ- ఆదికమణిక్రకతఃరిచేతికక్షరినిహ- యద్వాపాదపాకనర్తయకనర్తయతమివ-లతీణహే
 త్వోరితికత్వప్రత్యయః- మత్తకోకిలసన్నాదైఃప్రగీతఃప్రహృష్టగీతస్య- శైలకందరాల్లైపశ్యస్థానాన్సీమాగ్రీతః- అనేనవేదప్రవతానము
 ఖేనలోకస్సభక్త్యుత్పాదనాయవైకుంఠాదవతీరోభగవానిత్యుచ్యతే॥ ౨౦॥ అత్రవాయోర్నర్తకగాయకసాధర్మ్యముచ్యతే- సతకాయతం

కాననంపాపరిసరవతికాననం-యత్రకాననసశిఖరాశ్చవత్తాగ్రకాఖాభిఃసశ్యంగాశ్చవతపివవైలాభాః॥౪॥మాంబ్యిత్వాదిరాజ్యభ్రం
 శబంధునియోగాదినాపూర్వమేవశోకాభిసంతప్తమాం-భరతస్యచదుఃఖేనప్రాగ్భానారాభజనితభరతసంబంధిదుఃఖేనవైదేహ్యహరణేనచ-
 భూయోస్సాధయఃపీడయంతివైషడయంతిఖలు - మాధవఃపీడయన్నివేతిపాతేఅయమథాః-భరతస్యచదుఃఖేనవైదేహ్యహరణేనచపూర్వమేవ
 శోకాభిసంతప్తమాంమాధవఃపీడయన్నివవతాతఇతిశేషః॥ ౫॥ నల్లినైపి- సర్వవ్యాధానుచరితా-సర్వాః బహుళణాఃతదశ్యవ్యాధిః॥
 టీ॥ వ్యాధిఃస్వల్పఫణః-కూరకమృగావా॥౬॥అధికమితి॥పరిస్తోమైఃకుత్రైః॥౭॥పుష్పైఃశిఖరాణిదుగ్ధమాగ్రాణిసర్వతఃసర్వస్థలం॥ ౮॥ సుఖాని
 లఇతి॥అయంకాంఠగంధవా-ఆతపనసుఖానిః-ఆతపవప్రచురమన్తః॥అతిమన్త్రోద్దీపకఇత్యర్థః- కాలస్యగంధవత్సేహేతుసురభిర్నాసః-
 వసంతమాసఇత్యథాః-కుతఃజాతపుష్పఫలదుగ్ధమ్॥టీ॥తోయముచామంబుచానాం॥౧౧॥ప్రస్తరేషుశిలాతలేషు॥౧౨॥విక్రీపన్ని॥కుసుమో
 త్కచాఃకుసుమోత్కచాఃచలితస్థానైఃస్వస్థానకుసుమోచ్చాలితైఃపట్పదైఃమారుతఃగీయతఇవ॥ ౧౩॥ మత్తైః- అత్రవాయోఃనాటయిత్యగా

ర్తయన్నివపాదపాఞ్ | శైలకందరనిచాగ్రంతఃప్రగీతత్వచానిలః || ౧౫ || తేనవిక్షిపతాత్యర్థంపవనేనసవంతతః | ఆ
మీనంసక్తశాఖాగ్రాగ్రథితాభవపాదపాఞ్ || ౧౬ || సవిషమఖసంస్పర్శోవాతిచందనశీతలః | గంధమభ్యావహన్సు
ణ్యంత్రమావసయనోనిలః || ౧౭ || అమీవవననిక్షిప్తావినదంతీవపాదపాఞ్ | షట్పదైరనుకూజంతోవనేషుమధుగంధిషు || ౧౮
గిరిప్రస్థేషురమ్యేషుపుష్పవద్భిర్ననోరమైః | సంసక్తశిఖరాశ్చైలావిరాజంతేమహామృతైః || ౧౯ || పుష్పసంఘన్నశిఖ
రామూఢతోత్తైఃపవచలః | అమీషుధుకరోత్తంసాఃప్రగీతాభవపాదపాఞ్ || ౨౦ || పుష్పితాగ్రాంస్తుపశ్యేమానగర్జితా
రాకాసమంతతః | హేటకప్రతినంధన్నాన్నరాన్నీతాంబరానివ || ౨౧ || అయంవసంతస్సామిత్రేనానావిహగనాదితః |
సీతయావిప్రహీణస్యశోకనందివనోమమ || ౨౨ || మాంహిశోకసమాకాంతంసంతాపయతిమన్తథః | హృష్టఃప్రవదమా
నశ్చమామాహ్వాయతికోకిలః || ౨౩ || ఏవనత్యూహకోహృష్టోరమ్యేమాంవననిర్భురే | ప్రణదన్తన్మథావిష్టంశోచయన్య
తిలక్కుణ || ౨౪ || శుక్తైత్వతస్యపురాశబ్దమాశ్రమస్థామమప్రియా || మామాహూయప్రముదితాపరమంప్రత్యసందత ||
౨౫ || ఏవంచితాఃపతగానానారావవిరావిణః | వృక్షగుల్మలతాఃపశ్యసంపతంతితతస్తతః || ౨౬ || విమిశ్రావిహగాః

ముఖవాద్యస్థానీయైమత్రకోకిలసన్నాదైఃపాదపాన్వితకాయన్నివ || ౧౫ || తేనేతి | విక్షిపతావిధంప్రేరయతా. పవనేన-ఆత్యధికాంసమంతతః
సంసక్తశాఖాగ్రామీపాదపాఞ్గ్రథితాఃమాలావన్నిబద్ధాభవభాంతి - అనేనభగవత్ప్రసాదావరస్పరమనరక్తాభాగవతాఉచ్యంతే || ౧౬ ||
చందమావతంవర్ణయతి. సవిషశః | స్పృశ్యనప్రత్యక్షత్వాదేషభ్యక్తిః-చందనశీతతః-మలయగతచందనేనశీతతః-దక్షిణమారుతభ్యత్కర్ణః-చం
దనవచ్చిశశోవా-గంధంపుష్పగంధం-పుష్పంరమ్యం-నుఖసంస్పర్శశాశ్చత్యనేనమాంద్యము క్తం. ఎవంచైత్యమాంద్యసారభ్యవాకా-ఆతవివశ్ర
మావసయనః అనేనసర్వగంధస్పర్శసంభవ్య క్తస్యభగవతోభక్తైషుసాన్నిధ్యము క్తం || ౧౭ || పూర్వశ్లోకవిక్షిపతేతిపతితంవాయోస్త్రీప్రగతిత్వం
నిచారయతి || సవిషశః | ఆవత్సర్వీషయేత్వపలేషజనిర్దేశస్తగానీతనానాసాంద్రపరాగదశకానాత్ || ౧౮ || అమీషతి | అనేనభగవదనుభవ
బలాత్కారేణవితత్సమగాయన్నాప్రభవ్యక్తసామగానరసికాఉచ్యంతే || ౧౯ || గిరితి || గిరిప్రస్థేషు - నిజప్రస్థేషిత్వభావః - తదుత్పన్నై
దుఃఖైఃసంసక్తశిఖరాఃపరస్పరసంక్లిష్టాగ్రాః-శైలాభాంతి. మహంతఃపుష్పరాశయిషవభాంతీత్వభావః - అనేనసర్వేషాంజ్ఞానినామేకకంతత్వ
ము క్తం || ౨౦ || గిరిప్రస్థేషితి | ఆత్మావక్షిపత్యంబంధప్రస్థేషిత్వభావః - తత్ప్రేరేత్వప్రేరేత్వహృద్భూమైస్సంసక్తశిఖరాభిసంబంధః - అనేనదుర్మా
ణామాన్నత్యంశూచితం || ౨౧ || పుష్పేతి | మధుకరావపతంతంసాఃశిఖరాశ్చయేమాంతే || ౨౨ || పుంశ్యుత్తంసావతంసావాకర్ణపూరేషిశేఖరభ్యత్క
మరః-పుష్పవృక్షశిఖోపసీతాక్షిమధారిణస్సగీతకంసృత్యంతభవభాంతీత్వభావః - అనేనభగవద్భక్త్యానతకానపరాగమ్యంతే || ౨౩ || పుష్పితేతి | పుష్ప
తాగ్రాఃపుష్పితోపగిప్రదేశాకా - ఆతవచహేటకసంఘన్నాపీతాంబరాంశ్చసరానివపశ్య - పుష్పితాగ్రాఃకోకిలకారాఃనువర్ణవస్త్రాభ
రణవంతిషవభాంతీత్వభావః - అనేనభగవత్సారూప్యంగతాఉచ్యంతే || ౨౪ || ఏవంచవృక్షైషుసర్వేషుమదనుభవత్ప్రేషుబద్ధామాండుఃఖికు
ర్వంతీత్యాహ. ఆయమితి | ఇదానీంవసంతవర్ణనేనసగరనిగకామమారభ్యత్రయోదశవత్సరాగతాభిగమ్యంతే || ౨౫ || ఎవంచాసంతపుష్పస
మృద్ధింవర్ణయిత్వాతదైవోద్దీపనభూతపక్షిరవానాహ-మామిత్యాదితా || పూర్వాధికంస్పష్టం - మాంశోకినంమాంచృష్టఃకోకిలః-ప్రవదమా
నఃప్రవదకా - విజయఘోషంకుర్వతసకా - ఆహ్వాయతిసృగతావేతి-గర్భ్యాశ్చేతి - జ్ఞానైకవత్సలంమామవిజ్ఞాయకేవలంకమతామాంస్స
ధికంతభిభావః || ౨౬ || ఎవంచ | నత్యూహకోహృష్టః-వననిర్భురేప్రణదన్తన్మథావిష్టంశోచయన్ - అనేనకేవలజపపరాఉచ్యంతే-జ్ఞానభక్త్యాశేవ
భగవత్సద్భ్యఃప్రీత్యావహత్యాత్సాధనాంతరపరోనాతియతిరహస్యం. జ్ఞానీత్వాత్ప్రేవమేమతం | భక్తిక్రీతోజనాదకనభ్యాదివచనాత్ ||
౨౭ || కిమయంసర్వదేత్యంశోకావహఃసైత్యాహ. శుక్తేతి || శుక్తాప్రముదితాప్రియా - మామాహూయపరమంప్రకామగ్రత్యసందత-నత్యూ
హరవాకణానోద్దీపితామామాహూయవివిధంక్రీడారసమనుభూతవతీత్వభావః - అనన్యప్రయోనస్యజపఃప్రీత్యావహభిభావః || ౨౮ || ఎవమితి
స్పష్టం || ౨౯ || విమిశ్రాతి | విహగాఃప్రియః - పుంభిఃప్రంబిహగైః-విమిశ్రాతిజ్ఞిప్తాస్సత్యః - ఆత్మపూహభీనందితాః-ఆనురూపేణకాంతేన
సహితానీత్యేవంసజాతీయైశ్శాఖితాః - భృంగరాజప్రముదితాః - భృంగరాజరూపకారకైవణసంకుప్తాః - తదుద్దిపనేనమధురస్వనాఃరమ్యరతి

యికసాధమ్యముచ్యతే - నతకాయితముఖవాద్యస్థానీయైః మత్రకోకిలసన్నాదైః పాదపాన్వితకాయన్నివ శైలకందరనిచాగ్రంతఃప్రగీ
తవ శైలకందరనిగతభ్యనియు క్తతయా గాతముపక్రాంతవచభవత్సనిలభ్యభావః || ౧౫ || టీ | విక్షిపతాదుర్మాగ్రాణీతిశేషః || ౧౬ || అమీష
తి || షట్పదైరనుకూజంతఃవిసదంతీవేతినంబంధః || ౧౭ || ప్రస్తరేషితి || ప్రస్తరేషుపుష్పవద్భిఃప్రమైస్సంసక్తశిఖరాః శైలాఃవిరాజంతీతిసంబంధః ||
టీ || ప్రస్తరేషుప్రేషుదుఃఖైః || ౧౯ || పుష్పేతి | పుష్పసంఘన్నశిఖరాఃపుష్పలంకృతశాఖాఃమూఢతోత్తైఃపవచలః-వాయుచలనేనచలన
వంత్య-మధుకరోత్తంసాఃమధుకరావతంతంసాఃఅమీపాదపాఞ్ప్రగీతాభవగాతముపక్రాంతావేతినంబంధః-గాతముప్రకాంతసాలంకారపిలాస
పురుషాన్-శిఖాభ్యధావః | మధుకరోత్తైశ్శాఖితాపారః || ౨౦ || టీ | హేటకప్రతినంధన్నా-ఆత్రేహేటకశబ్దవత్సయాన్యాభరణాని || ౨౩ ||
ఏవ
స్వహఃజలకుక్కుటః || ౨౬ || విమిశ్రాతి | భృంగరాజప్రముదితాః-మధురస్వరాః-ఆత్మపూహభీనందితాః-ఆత్మీయపూహైరభీనంది

పుంశ్చాశ్చవృహహాభినందితాః | భృంగరాజప్రముదితాస్సమిత్రేకుభరస్వరాః || ౨౭ || సత్యూహరుతవిక్రందైఃపుం
 సోకీలరుతైఃపి | స్వసంతిపాదపాశ్చేమేనుమానంగప్రదీపనాః || ౨౮ || అశోకస్తబకాంగారక్షట్టదస్వనస్సన్వసః |
 మాంహిషల్లవతామాచిర్యసంతాగ్నిఃప్రథత్యతి || ౨౯ || సహితాంసూత్పవత్సూక్ష్మీంసుకేశీంమృదుభాషిణీం | అవశ్య
 తోమేసామిత్రేజీవితేప్రిప్రయోజనం || ౩౦ || ఆయంహిదయితస్తస్యాఃకాలోరుచిరకాననః | కోకిలాకులసీమాంతోదయి
 తాయామమాఘ || ౩౧ || మన్తథాయాససంభూతోవసంతగుణవర్ధితః | ఆయంమాంధత్యతిక్షిప్రంశోకాగ్నిర్నచి
 రాచివ || ౩౨ || అవశ్యతస్తాందయితాంపశ్యతోరుచిరమృమాః | మమాయమాత్మప్రభవోభూయస్త్యమపయాశ్యతి ||
 ౩౩ || అదృశ్యమానావైదేహీశోకంవధానతేమమ | దృశ్యమానోవసంతశ్చస్వేదసంసగఃకూమకః || ౩౪ || మాంహ్య
 ద్యమృగశాఖాక్షీచింతాశోకబలాత్కృతం | సంతాపయితసామిత్రేకూగిరన్వైతోఽనానిలః || ౩౫ || అమీమయా
 రాశ్శోభంతేప్రసృత్యంతస్తతస్తతః | స్వైఃపత్యైఃపవనోద్ధూతైఃగవాత్యైఃస్ఫుటితైః || ౩౬ || శిఖినీభిఃపరివృతాస్తపతే
 మదమూర్ఛితాః | మన్తథాభిషేతస్యమమన్తధవధానాః || ౩౭ || పశ్యలక్ష్మణస్యత్యంతంమయూరమవన్యత్యతి | శిఖినీ
 మన్తథాత్రైమాభరైరంగిరిసానును || తామేవమనసారామాన్యుయారోవువధావతి | వితత్యరుచిరౌపత్యైరుతైఃప
 హసన్నివ || ౩౮ || మయూరస్యనేనానందక్షసానహృతాప్రియా || తస్మాన్సృత్యతిరమ్యేమవనేమసహకాంతయా ||
 ౪౦ || మమత్వయంపినావాసఃపుష్పమాసేనుకుస్సుహః || ౪౦ || పశ్యలక్ష్మణసంరాగంతిర్యగ్యోనిగతేవ్వపి | యదేషాశిఖ

కూజితాః - పతంతే - ఎతాఃపశ్యేతిశేషః - అసేనాచార్యపరతంత్రాస్సమగానపరాఉచ్యంతే || ౨౭ || సత్యూహరుతవిక్రందైఃశ్చైఃస్వ
 సంతిస్వసంతివ - అసేనానావిధభగవన్నాచితకనపరాశ్చామ్యంతే || ౨౮ || అశోకేతిఃపట్టదస్వనస్సన్వసతి - అగ్నేనిశస్వనవత్స్వంజ్వలనా
 వస్థాయాందృష్టం - అసేనస్వశ్రేయసకథక్రియకాఉచ్యంతే || ౨౯ || సహీతి || ఎతేష్వేవమత్ప్రేమపరతంత్రేమసంసారిచేతనోదుఃఖమగుభవ
 తీత్యేతన్నమాసహ్యమితివాచః || ౩౦ || ఆయమితి || ఆయంకాలోమమదయితాయాఃరుచిరోహి - క్రియతరోహిత్యర్థః - యదీహానీందయితాస్యాత్త
 దాతీవత్ప్రేషితిభావః - కోకిలాకులసీమాంతఃకోకిలరవాకులచక్షుస్సేషత్యర్థః || ౩౧ || మన్తథేతి || మన్తథాయాససంభూతఃమదసపీడాశ్చానితః - వ
 సంతస్యగుణైరరామసేనుకేనవర్ధితః - త్రిప్రంభత్యుతినచచిరాత్ - ఇవశబ్దోవాక్యాలంకారః || ౩౨ || అవశ్యతేతి || అత్ప్రభవఃమన్తధః - భూయస్త్యం
 ప్రవృద్ధత్యం || ౩౩ || అదృశ్యమానేతి || దృశ్యమానః - పుష్పాదివ్వారా - స్వేదసంసగఃకూమకఃమలయూరుతవ్వారాస్వేదసంబంధనివతకః - రతి
 క్రాంతిహరశత్యర్థః || ౩౪ || మాంహీతి || కూగిరఃమన్తధోద్దీపకత్వాత్ - అత్రవకారోద్రవ్యవ్యయః || ౩౫ || అమీషితి || తతస్తతఃతతతతప్రదేశే - పవనో
 ధూత్యైఃఆతపివస్పష్టబృష్టకభృగశబాలత్వాత్స్ఫుటికైఃగవాత్యైరివస్థితైః - యద్వాస్ఫుటిత్యైఃస్ఫుటికప్రధానైఃచంద్రార్కపరంపరాయాస్త్రు
 ల్యత్వాదితిభావః - అసేనభగవత్ప్రపాద్రవతితేవిధకమేవరాఉచ్యంతే || ౪౦ || అమీషితి || పత్యైఃగవాత్యైః - బహుకాంస్ఫుటికగవాత్య
 సామ్యంసరనావస్థాయాంతరాంతరావితతోర్ధ్వకుశ్రానాశతయా || ౪౦ || శిఖినీభిఃశిఖినీభిఃమయూరశ్రీభిః - పరివృతాః - ఆతపివమదమూ
 ర్ఛితాఃమదమూర్ఛితాః - తపతేపూర్వజ్ఞోక్తాపితేశిఖినీః - మన్తథాభిషేతస్యపూర్వమేవమన్తథాభివ్యాప్తస్యమమపునర్నన్తధవధానాః - అన్యర
 తిసర్వసస్యఉద్దీపనత్వాదితిభావః - సశిష్యభక్తవశకానంమేనవతఃత్రభక్త్యుత్పాదసహ్యమోహంజనయతీత్యర్థః || ౪౦ || పశ్యేత్వాదిజ్ఞాక
 ద్యయమేకాన్వయం || సృత్యంతంస్వయంబీలారసప్రవృత్తంభూతాకారంప్రతిమన్తథాతాకారత్యధికంతమాక్రష్టుకామా - శిఖినీఉపన్యత్యతి - తామేవ
 రామాంకాంతాం - మనసాఉపధావతి - సమీపమాగుతుమిచ్ఛతీత్యర్థః - ఉపధావనఃచరత్యర్థమితిద్యోతయతి - వితత్యైరుతైఃరతికూజితైః - ఉప
 లక్ష్మితః - పతపిస్తారణంచరత్యర్థవ్యాపారః - ఆపహసన్నివద్రసన్నముఖిత్యర్థః - యద్వాకాంతావరహిణంమామవహసన్నివేష్యత్యేక్షా - అత్ర
 శిష్యవార్యమౌరన్యోన్యప్రవీణ్యముచ్యతే || ౪౦ || మయూరస్యేతి || వనే - ఉపభోగయోగ్యేదేశేరావణస్థితాంహృతవాక్ - సతనగరఇవ
 జోకాభావః - సహృతాఆస్యధాగ్యవశాదితిభావః - తస్మాదిత్యాది - ఏతాదృశరమ్యదేశకాలేమధన్యాకాంతాభిఃక్రీడంతితిభావః || ౪౦ ||
 అముమేవాశయముద్భూతయతి - మమర్హితి || వినా - నీతయేతిశేషః || రా - మమేతి || వినానీతయేతిశేషః - ఆస్యశ్లోకస్యమమాప్యేవమిత్యై
 తస్యాప్రకానంతరావస్థానముచితః - వనదుగవర్జనప్రకరణస్వారస్యతే || ౪౦ || పశ్యేతి || సమ్యగ్గ్రాగఃసంరాగఃతం - కాంతానరాగమిత్యై
 తాఃవిహంగాఃశ్రీవిహంగాఃపుంభిఃపురుషవిహంగాఃవిమిశ్రాఃసంయుక్తాఃపశ్యేతిపూర్వజ్ఞసంబంధః || ౪౦ || దాత్యూహరుతవిక్రందైః
 తవిక్రందైఃదాత్యూహగదితవిరావైః || ౪౦ || అశోకఇతి || అగ్నేఃస్వనవత్స్వంజ్వలనావస్థాయాంసంభవతి || ౪౦ || ఆయమితి || ఆయంకాలోమమద
 యితాయాఃదయితఃపక్ష్యతిసంబంధః || ౪౦ || మన్తథాయాసేతి || సచిరాదివేత్తస్యోత్తరజ్ఞోకేనసంబంధః - మన్తథాయాససంభూతఃమన్తధపీడా
 జరితఃత్రిప్రంభత్యుతీతిసంబంధః || ౪౦ || అవశ్యతేతి || సచిరాదివేత్తదానీమేవఅత్ప్రభవఃకామః - భూయస్త్యంప్రవృద్ధత్యముపయాశ్యతీతిసంబంధః ||
 ౪౦ || అదృశ్యమానేతి || స్వేదసంసగఃకూమకఃవసంతశ్చస్వేదశామకత్వంమలయూనిలసాహచర్యాత్ || ౪౦ || స్వేదసంసగఃకూమకఃస్వేదసంసగ
 కామకః || ౪౦ || బీ - చింతాశోకబలాత్కృతంసంతతస్తరణాద్దుఃఖపరవశమిత్యర్థః || ౪౦ || శిఖినీభిః || ఎతేషాయూరాఃమదమూర్ఛితాఃమదావిష్టాః ||
 ౪౦ || పశ్యేతి || మన్తథారైశిఖినీగిరిసానునుసృత్యంతంభరైరంమయూరఉపన్యత్యతి తామితి || రామాంశిఖినీరుతైఃఆపహసన్నివేత్త్యర్థః || ౪౦ ||

నీకామాద్భుతాఃరంరమతేతికే ||౪౧౪|| మమాప్యేవంవిశాలాక్షీజానకీజాతసంభ్రమామదవేనాభివతేతయదినా
 పహృతాభవేత్ ||౪౧౫|| పశ్యలక్ష్మణపుష్పాణినిష్పలాభవంతిమే || పుష్పభారసమృద్ధానాంపనానాంశిరాత్మయే ||
 ౪౧౬|| రుదిరాణ్యపిపుష్పాణిపాదపానావతిశ్రియాః || నిష్పలానిమహింయాంతిసమంఘకరోతాః ||౪౧౭|| వదంతి
 రావంముదితాశ్శకునాస్సంఘశఃకలమ్ || ఆహ్వాయంతఇవాన్యోన్యంకామోన్నాదకరామమ్ || ౪౧౮ || వసంతోయదిత
 త్రాపియత్రమేవసతిప్రియా || నూనంపగవశాసీతాసాపికోవత్యహంయథా ||౪౧౯|| నూనంనతువసంతోయందేశం
 స్పృశతియత్రసా || కథంహ్యసితపద్మాక్షీవరణయేత్సామయావినా ||౪౨౦|| అథవావతేతేతత్రవసంతోయత్రమేప్రి
 యా || కింకరివ్యతిసుశ్రోణీసాతునిర్భత్సితాపరైః ||౪౨౧|| శ్యామాపద్మపలాశాక్షీమృదుపూర్వాభిభాషిణీ || నూనంవసం
 తమాసాద్యపరిత్యక్తృతిజీవితం ||౪౨౨|| దృఢంహిహృదయేబుద్ధిమమసంప్రతివరణతే || నాలంవతాయతుంసీతాసాధ్వీ
 మద్విరహంగతా || ౪౨౩|| మయిభావస్తువైదేహ్యోస్తత్వతోవినివేశితః || మమాపిభావస్సీతాయాంసర్వధావినివేశితః ||
 ౪౨౪|| ఏవపుష్పవహేనావాయుస్సఖస్సోహిమావహః || తాంవిచింతయతఃకాంతాంపావకప్రతిమోమమ్ ||౪౨౫||
 సదాసుఖమహంమన్యేయంపురానహసీతయా || మారుతస్సవినాసీతాంశోకంవధాయతేమమ్ ||౪౨౬|| తాంవినాసవి
 హంగోయఃపక్షిప్రణదితస్తదా || వాయుసఃపాదపగతఃప్రహృష్టమభినదతి || ౪౨౭ || ఏవవైతత్రవైదేహ్యవిహగఃప్ర

ధః-తిర్యగ్యోగ కేమతిర్యగ్యోనిజాతేమ-యదేమితి-లోకేస్త్రీయంపుమానసువ రతేనతుస్త్రీపురుషంతోలివాస్యాఃకామః - ఆహివాసం
 తనైభావఇతిభావః ||౪౧౪|| మమాప్యేవమితి- విశాలాక్షీమదవలోకనవిష్కారితేజః- జాతసంభ్రమాజాతత్వరా-యదినాపహృతాభవేత్. త
 దామామేనాభివ రైత- అత్రచావలగనామసంచారీభావః ||౪౧౫|| పశ్యతి-శిరాత్మయేవసంతే-పుష్పభారసమృద్ధానాంపుష్పాణి-ఆమితానిపు
 ష్పాణీత్యర్థః- సంసారిదుఃఖంవశ్యతోమేజ్ఞానిలాభోకించిత్కరణవభాతీత్యర్థః ||౪౧౬|| పుష్పభారణి- సమంఘకరోతాః-రైత్యంతేనపుష్పభా
 రాణామకరందనిర్భరత్వంఘాదితమ్ ||౪౧౭|| ఉక్తమథః-పిమ్మదర్శయతి-రుదిరాణ్యపీతి-అతిక్రియాఅత్యంత కాంత్యా-రుదిరాణ్యపిలన్నద
 సేవయోజనాన్నిష్కలానిభవంతి-నిర్భరమకరందభరితయూమఘకరసమూహాస్సమంఘసీంయాంతి ||౪౧౮|| వదంతితి- శకునాఃమమకామో
 న్నాదకరాస్సంతః అన్యోన్యమాహ్వాయంతఇవ- కలంమధురం రావంవదంతి శబ్దంకుర్వంతీత్యర్థః-మమకామోన్నాదకరణాథంసంఘేభవి
 తుమన్యోన్యమాహ్వాయంతఇవేత్యత్ప్రేక్షా- అనేనస్వదయోత్తంభకజ్ఞానివ్యాపారఉక్తః ||౪౧౯|| వసంతతి- శోచతిశోచేత్ || ౪౨౦|| గూ
 ఢదేశప్రాప్తేనతద్దేశేవసంతప్రసంగాభావాన్నతస్యాశ్శోకప్రసక్తిత్యాశంక్య వసంతాభావేపి మాంవిదానజీవితంభారయిష్యతీత్యాహ-నూ
 నమితి || ౪౨౧ || వసంతప్రాప్తిచంగీకృత్యాహ- అథవేతి || రా || వసంతః-శోపలంఘనపక్షిమదనాతురాపరైర్భత్సితాచసాకామవస్థాం
 ప్రవద్యతీతిసంశయేనాహ - అథవేతి || ౪౨౨ || శ్యామేతి- శ్యామాయావనమధ్యస్థా || ౪౨౩ || ఉక్తమథః-సహేతుకంద్రధయతి- దృ
 ఢుహీతి || ఆస్యాంతేజితికరణంద్రష్టవ్యం - వతాయతుంజీవితం - నాలంవసమర్థా || రా || సాధ్వీవిరహంగతేచిచిశేషణద్వయంహేతుగన్వి
 తం ||౪౨౪|| అత్రహేతుమాహ- మయూతి- భావోనురాగః-తత్వతఃవికతత్వతయాసర్వధానచాస్యమాతానపితానచాస్యస్సేహాద్విశిష్టోప్రియ
 యాసమోపేత్యక్తప్రకారణ- అనేనస్వస్వజీవసంబంధస్సాన్విభావికఉక్తః ||౪౨౫|| ఏవంవసంతోద్దీప్సతాముక్త్యామలయమారుతోద్దీప్సతా
 మాహ- ఏషఇత్యాదినా || పుష్పవహఃపుష్పగంధవహః-అనేనసౌరభ్యముక్తం-సుఖస్పర్శఇత్యనేనమాంద్యం- హిమావహఃహిమవత్వావహఇతి
 శైత్యం || నితుచారశ్శీతశశ్శీతోహిమస్సప్రాన్యశింగ కాఇత్యుచరః || తాంవిచింతయతః-విరహిణిఇత్యర్థః- పావకప్రతిమః- సంతాపకరణిత్యర్థః ||
 ౪౨౬|| ఉక్తమథః-పిమ్మదర్శయతి || సదేతి || ఆభ్యాంసం సారిణ్యకించిత్కరీస్వదయాస్వస్యాప్యస హ్యత్వచ్యతే ||౪౨౭|| మధ్యేయిల్కించిదాశ్వసం
 దృష్టమనువదతి ద్వాభ్యాం-తామితి || తదాప్రథమదర్శనకాలేసీతాయావియోగ పూర్వకాలేవా- వాయుసఃపక్షి-విహంగః-అకాశగతస్సక-యః
 ప్రణదితఃపరుషంవాశితవాక్-సఃఇదానీంతాంవి నాతద్విరహవస్థాయాంపాదపగతస్సకప్రహృష్టయథాతథాలభినదతి-పూర్వమాకాశగ
 తస్సకపరుషనాదేనతద్విశ్లేషంఘాచితవాక్- ఇదానీంపాదపగతస్సకప్రహృష్టనాదేనాస్యాస్సంశ్లేషంఘాచయతీత్యర్థః ||౪౨౮|| ఏతదేవ

మయూరస్యేతిశ్లోకానంతరం ||టీ|| మయూరస్యేతిశ్లోకానంతరం మమప్యేవమితిశ్లోకః ||౪౨౯|| నూనమితి ||యత్రసాతందేశం - వసంతో
 నస్పృశతి నూనం- తథాపిమయావినాకథంకాలంయూవయేదితిభివ్యతే- కథంహీతి ||౪౩౦|| సంత్యక్తృతిజీవితమితిత్రహేతుమాహ- దృఢం
 హీతి || సీతావతాయతుంజీవితం నాలంవసమర్థేతి - మమకృదయేవ రతీతిసంబంధః - సాధ్వీవిరహంగతే చాజీవనహేతుద్వ
 యంద్రష్టవ్యం ||౪౩౧|| సదేతి ||యంమారుతం-పురానీతయూసహవతామానకాలే ||౪౩౨|| తాంశిశేతదావంచపట్వాంసీతయాసహవతా
 మానకాలేవాయుసఃపక్షివిహంగస్సకవిహాయసాగచ్ఛక- సంప్రణదితఃపరుషంభాషితవాక్ - ఇదానీంతాంవి నాతయాఃహి నావస్థాయాంపా
 దపగతఃప్రహృష్టమభినదతి- పూర్వమాకాశగతస్సక పరుషనాదేనతస్యావిశ్లేషంఘాచితవాక్ - ఇదానీంపాదపగతస్సకప్రహృష్టనాదేనత
 స్యాః- ఘాచయతీత్యర్థః ||టీ|| సంప్రతిసీతాప్రాప్తిఘాచకంశకుసంవృతిరెకాన్వయముఖేనాహ-తాంవిశేతి-శేవంశీర్షీయవత్ || ౪౩౪||
 శీతి-ఏషఇతి || ఏవభువిహగః-విహాయసాగచ్ఛతీవిహగః-తత్రతదానీంవైదేహ్యఃప్రతిహరకఃఅపహరకః-వియోజకఇతియావత్-ఇ

తిహారకః॥ పక్షిమాంతువిశాలాత్యున్నమీపముపనేవ్యతి ॥౫౫౫॥ శృణులక్ష్మణసన్నాదంవనేన దవివధానం॥ పుష్పితా
గ్రేషువృక్షేషుద్విజానామపకూజతాం ॥౫౬౫॥ విక్షిప్తాంపవనేనైతామసౌతిలకమంజరీం॥ షట్పదస్సహపాభ్యేతిమదో
ద్ధాతామివప్రియాం ॥౫౭౫॥ కామినామయమత్యంతమశోశోకవధానః ॥ ప్రబక్తైఃపవనోత్తైస్తైస్తజాయన్నివమాం
స్థితః ॥౫౮౫॥ అమీలక్ష్మణదృశ్యంతేమాతాఃకుసుమశాలినః॥ విభ్రమోత్పిక్తచునసస్సాంగరాగాసరాగ్జవః॥౫౯౫॥ సౌమి
త్రేపశ్యపంపాయాశ్చిత్రాసువనరాజిమ ॥ కిన్నరానరశాదూలవిచరంతితతస్తతః॥౬౦౫॥ ఇమానిశుభగంధీనిపశ్య
లక్ష్మణసర్వశః॥ నళినానివ్రకాశంతేజలేతరుణసూర్యవత్ ॥౬౧౫॥ ఏషావ్రసన్నసలిలాపద్మనీలోత్పలాయుతా॥హంస
కారండవాకీణాంపంపాసౌగంధికాయుతా॥౬౨౫॥ జలేతరుణసూర్యాభైష్టల్పదాహతశేసరైః॥పంకజైశ్శోభతేపంపా
సమంతాదభిసంవృతా॥౬౩౫॥ చక్రవాకయుతానిత్యంతచిత్రప్రథవనాంతరా ॥ మాలేంగమృగయాదైశ్శోభతేసలిలా
ధిః ॥౬౪౫॥ పవనాహితవేగాభిరూమిభివిమలలేంభసీ ॥ పంకజానివిరాజంతేతాడ్యమానానిలక్ష్మణ ॥౬౫౫॥ ప
ద్మపత్రవిశాలాక్షింసతతంపంకజప్రియాం ॥ అపశ్యతోమేవైదేహింజీవితంనాభిరోచతే ॥౬౬౫॥ అహూతామస్య
వామత్వంయోగతామపిచలభాం॥ స్నారయిష్యతికల్యాణీంకల్యాణతరవాదినీం ॥౬౭౫॥ శక్యోధారయతుంకామో
భవేదద్యాగతోమయా॥యదిభూయోవసంతోమాంసహన్యాత్పుష్పితమృః ॥౬౮౫॥ యాన్తరహణీయానితయాస
హభవంతిమే॥ తాన్యేవారమణీయానిజాయంతేమేతయావినా ॥౬౯౫॥ పద్మకోశపలాశానిదృష్ట్వాదృష్టిహేమస్యతే॥
సీతాయానేత్రకోశాభ్యాంసదృశానీతలక్ష్మణ ॥౭౦౫॥ పద్మకేసరసంస్పృష్టోవృత్తాంతరవినిస్సృతః ॥ నశ్శ్వసనభవసీతా

వివృణోతి॥ ఏష ఇతి॥ తత్రతదాను॥ ప్రతిహారకఃవియోజకస్సకః - అభ్యాంతయాదృశికప్రాసంగికశుక్తదర్శనము క్రిం॥౫౫౫॥ శృణోతి॥ అనేపర
మపదేజ్ఞానప్రధానేసామగాయినానిత్యముక్తానాంస్థితమక్తా॥రా॥పశ్యేతి॥ సన్నాదంపశ్యశబ్దాశృణోతిత్వార్థః॥౫౬౫॥ విక్షిప్తామితి॥ పవనేపక్షి
ప్రాంకంతితాంప్రియామివస్థితాంతిలకమంజరీంషట్పదఃభృంగశ్యేతి - అనేసభగపద్దయావిషయభూతస్యోత్తరక్షణేద్యయప్రాప్తిర్భవితేత్యుక్త్య
తే॥౫౭౫॥ కామినామితి॥ కామినాంవిరహిణాంశోకవధానఃకుసుమభావఃసస్వభావః-స్వభావతోదుష్ప్రచక్రతిత్వార్థః అశోకఃపవనోత్తైస్తైః-
వాయునాపత్రాణాంబహిశ్చాప్రితైః ప్రబక్తైఃమాంతజలయన్నివస్థితః - త్వత్సంహారాకామిమేతప్రదానాఃపంచదారేనస్థాపితాఇతిభీషయన్ని
వస్థితఇత్యత్ప్రేక్షా - సగసారిణమనుజ్ఞేవయంతంమాంజ్ఞానినోలజ్జితంకుర్వంతిత్వార్థః॥౫౮౫॥ పునరపిజ్ఞానినాంసమ్మద్ధిందశాయస్వణాయతి॥ అ
మీలక్ష్మణాదినా॥ కుసుమశాలినఃఆతమసాంగరాగాః - విభ్రమోత్పిక్తచునసఃకల్యాణతరవాదినీంకల్యాణతరవాదినీం-రాగిణిఇతియావత్-సరాగ్జవధాంతి॥౫౯౫॥
సౌమిత్రఇతిస్పష్టం॥౬౦౫॥ ఇమానితి ॥ నళినానిరక్షోత్పలాని - జలేతరుణసూర్యవత్ ప్రతితరంగంప్రతిభవితబాలసూర్యవత్ ॥౬౧౫॥ విరజా
దృష్ట్వాపంపావణాయతి - ఏషత్యాదిభిశ్చకుర్చిః॥స॥సౌగంధికంక్షుల్లారమిత్యమరః- శోభతఇతిశేషః॥రా॥ పంపాసౌగంధికాన్నితేతిపా
రః॥౬౨౫॥ జలఇతి॥ పంకజైరభిసంవృతేత్యన్వయః॥౬౩౫॥ చక్రవాకేతి॥ చిత్రప్రథవనాంతరాచిత్రతీరవనపరిధానా-అంతరంపరిధానం॥౬౪౫॥
పవనేతి॥ పవనాహితవేగాభిఃపవనోత్పాదితవేగాభిః- తాడ్యమానానికాభిస్తాడ్యమానానీవ॥౬౫౫॥ ఏవంపంపాదర్శనజకామోదోకమరత్య
వస్థయాదశాయతి॥ పద్మేతి॥ సృకాకీసరమేతేతివద్విరజాతీరవాసోమేసరోచకఇలక్ష్మణాయాభీవ్యవక్తి॥౬౬౫॥ అహూతామితి॥ వామత్వం
చక్రత్వం-గతాందూరగతాం- స్నారయిష్యతీస్తారయతి - కల్యాణతరవాదినీంకల్యాణతరవచనేలాం- మృగమాహారేతిచరషుక్తమేవవాక్యమ
స్యహృదయేవతతే॥౬౭౫॥ శక్యఇతి ॥ అద్యాగతఃఇదానీంపతకమానః- పుష్పితామృఃమృఃససప్తమృః-సర్వధాకామోమస్సహ
త్వవ్యతే॥౬౮౫॥ భోగ్యస్యసంతప్తమతోవాధకత్వంతత్రాహ-యానీతి॥౬౯౫॥ పద్మేతి॥ నేత్రకోశాభ్యాంనేత్రదళాభ్యాంసీతానేత్రేస్తారయి
త్వాసౌతాపయంతిత్వార్థః॥ రా॥ పద్మకోశపలాశానిపద్మముకుళోపదళాని- నేత్రకోశాభ్యాంనేత్రకోశశబ్దేననేత్రపిధానసూతపక్షప్రదేశ
ఉచ్యతే॥ ౭౦౫॥ సర్వప్రాణీనాంప్రాణహేతుర్వాయురేవాప్రత్యర్వస్వాపహంకుమతత్వాహ - పద్మకేసరేతి ॥ పద్మకేసరసంస్పృష్టః-ధూ
ళీరణంబాయకార్యం - తథాచసర్వప్రాణహేతురేవ సర్వధూళీరణప్రవృత్తః - సర్వసంహారప్రవృత్తఇత్యర్థః - యద్వాపద్మావర
హతేపద్మకేసరాణిప్రతిమాలానిసంతవామోస్సహాయ్యంకుర్వంతి-పాదారుతుదమేవపంకజరజిత్విన్వసనహృదబాధకంకథన్నప్రద్యాధకం
రాజప్రకృతిత్వాదస్తానపివాగికుముచక్రమతే - కేసరశబ్దేనతత్త్వరజస్రోత్రజవక్షితత్వాత్ - కింజల్కానామానయనాయోగాత్ - ఏతన్నూలం
కంటకిసంసగః - పద్మకేసరసంస్పృష్టః-నాయంవాతః - కింతుకేసరీ-సింహఇత్యపిధ్వనిః- యద్వాపద్మకేసరైస్సంస్పృష్టః - స్వయమేవసంహార
క్షమఃతదుపరిససహాయకః-యద్వాయాపవాహ్యసహాయకూరఃయావరహితోయంకథంసహాయమకేతేత - రూపవాదృఢశరీరఇత్యపిధ్వనిః-
వాయుర్వాధకశ్చేత్ప్రయాపూర్వమేవపరిశృత్వవతితవ్యంతత్రాహ - వృత్తాంతరవినిస్సృతః - దూరేషుష్ట్యపరిహారుశక్యతే - వృత్తమం

దానీంకుసపక్షిమాంతస్యాస్థమిపముపనేవ్యతితిసంబాధః ॥౫౫౫॥ పశ్యేతి॥ సన్నాదంపశ్యశబ్దంశృణోతిత్వార్థః ॥౫౬౫॥ పవనేతి॥ పవనాహిత
వేగాభిఃపవనాహితవేగాభిరూమిభివిత్యర్థః ॥౬౬౫॥ అహూతామితి॥ వామత్వంకుటిలత్వం॥౬౭౫॥ పద్మకోశేతి ॥ పద్మకోశపలాశానిపద్మ
ముకుళోపదళాని- నేత్రకోశాభ్యాంనేత్రకోశశబ్దేననేత్రపిధానసూతపక్షప్రదేశఉచ్యంతే॥ ౭౦౫॥ టి ॥ పద్మకేసరసంస్పృష్టఃత్యనేన

యావాతివాయుమనోహరః॥ ౭౧౪॥ సామిత్రేపశ్యపంపాయాదక్షిణేగిరిసానుని॥ పుష్పితాంకణికాకారవ్యయప్టింశర
మశోభనాం॥ ౭౧౫॥ అధికంశైలరాజోయంధాతుభిన్నవిభూషితః॥ విచిత్రంస్తంభతేరేణుంవాయువేగవిఘ్నితం॥ ౭౧౬॥
గిరిస్థాస్త్రసామిత్రేనర్వతస్సంప్రపుష్పితైః॥ నిష్పత్రైస్సర్వతారమ్యైఃప్రదీప్తాభివకింశుతైః॥ ౭౧౭॥ పంపాతీరరు
హశ్చేమేపంపత్తామధుగంధినః॥ మాలతీమల్లికామండాకరవీరాశ్చపుష్పితాః॥ కేతక్యస్సింధువారాశ్చవాసంత్యశ్చ
సుపుష్పితాః॥ మాధవ్యోగంధపూర్ణాశ్చకుండగుల్మశ్చసర్వశః॥ చిరిబిల్వామధూకాంశ్చపంజులావకుళాస్తథా॥ పం
పకాస్త్రీలకాశ్చైవనాగవృక్షాస్త్రపుష్పితాః॥ నీపాశ్చవరణాశ్చైవఖజానాశ్చసుపుష్పితాః॥ వర్షకాశ్చౌపశోభం
తేనీలాశోకాశ్చపుష్పితాః॥ లోధాశ్చగిరిపుష్టమసింహకేసరపంజరాః॥ అంకోలాశ్చకురంటాశ్చపూర్ణాకాఃపా
రిభద్రకాః॥ మాతాపాటలయశ్చైవకోవిదారాశ్చపుష్పితాః॥ ముచుళిందాజానాశ్చైవదృశ్యంతేగిరిసానుషు॥ కే
తకోద్దాలకాశ్చైవశిరీషాశ్శింశుపాధవాః॥ శొల్మల్యః కింశుకాశ్చైవరత్నాఃకురవాకాస్తథా॥ తినిశానక్తమాలాశ్చపం

దేహూర్వమాత్మానంసంగోప్యస్థిత్యర్థుటినినిగతః - యద్వాయథాగజకుమారస్సాకుమాశ్చేణ ఛాయామాగేణాగచ్ఛతితథాయమ
పీత్యర్థః - యద్వామస్తథతాపేనవిక్రమాయతరుచ్ఛాయమనీనాశ్చయితుంక్షమతేయదితేహంబాధకఃతపిణామారాదపసరేత్యత్రాహ-నిశ్చాన్
సంవనీతాయాః - పూర్వపరిచితవదవభాసమానతయా పరిహతుకామపిసశక్నోమి - యద్వానీతానిశ్చాన్సమల్యతయా సాత్రకింవృక్ష
మూలేననీనాసమాగచ్ఛతీతిచాపరాతిశయేనాస్యత్రవలితుంశక్నోమి - శురభినిశ్చాన్సీతేదధతస్త్రపూమితినిశ్చాన్సస్యసారభ్యంకవిభిరుక్తం-య
ద్వానకేవతిమిలస్సపరికరవివదాధతే-కింశుస్త్రారకతయాపివాతినకదాచిదాయాతి-సర్వదాయాతి-సకలమపికానసంశిలసంసంవరతి-య
ద్వా-వాతి-వాగతిగంధసయోః-స్వాజితగంధేససర్వావరవశిరోతి - ఏతాదృశబాధకోపిసయఃకశ్చిదిత్యాహ-వాయుఃసర్వోజ్జీవనహేతుః
యద్వా - మాభీస్తాద్వాతః పవతఇతిమత్తోభీతోమాంభత్సేయతి - బాధసప్రకారమాహమానోహరః-అంతరమపివదాధకమపహరతి-పద్దకే
సరసంస్త్రుష్టత్యనేనశైత్యముక్తం-వృక్షాంతరవినిస్సృతత్యనేనమాంధ్యం-నిశ్చాన్సంవనీతాయాఇతిసారభ్యం-యద్వాపద్దకేసరసంస్త్రుష్టత్య
నేనచోరసమాధిమన్యతే - స్వస్వరూపాపరిజ్ఞానాయభీరుజనభీషణాయచశస్త్రాధ్యుతవదనస్సమాయాతి-వృక్షాంతరవినిస్సృతః-పథికానాం
స్వసమీపాగమనవర్యంతంగూఢతయాస్థిత్యాతేమసమీపమాగతేమసపదిసముత్పిన్నవభాతి - నిశ్చాన్సంవనీతాయాః-చిరపరిచితవసరస
సల్లాపవిశేషైః కన్తగ్రామః కింశేనామేతిసంభాషమాణఇవస్థితేవాతి - ధనస్యహస్తగతిపర్యంతంనిస్సృహతయాతతస్తతః సుచరన్నివస్థి
తః వాయుః-చార్యందృష్ట్యానేచిర్గృహీతుముద్గుక్తశ్చేల్లాఘవేనహస్తగ్రహణానర్హః-మనోహరః-నాపాతతోపాహరత్ - ఆపీతుసుగుప్త
మపి - అనేననిర్వృత్తికహరిదయాప్రవాహఉపవల్యతే-పద్దకేసరసంస్త్రుష్టః-జ్యోష్సంజ్ఞాఫలసోరితిహస్తః-పద్దాయాః-కేసరైఃతత్తల్లా
నురాగైఃసంస్త్రుష్టః-పురుషకారభూతలక్షీప్రణయప్రవృత్తిత్యర్థః॥ ౭౧౮॥ పీతేవత్వత్ప్రియాకజనపరిపూర్ణాగనిజనేనీతస్సోతావృత్త్యా
భవతిచకదాచిత్కలుమధిః॥ కిమేతన్నిదోకమఃకఇవాజగతీతిత్వముచిత్రైరుపాదైరువిస్తార్యస్వజనయిమాతాతదనీనః - వృక్షాంతరవినిస్సృతః
ఉర్ధ్వమూలమధశ్శాఖమశ్వత్స - ప్రాచూరవ్యయమితివృక్షత్వేనోక్తేసుసారమండలేప్రవృత్తిః - నిశ్చాన్సంవనీతాయాః-స్త్రీప్రాముఖితత్వ
ర్మునివిపరతంత్రతయాస్త్రీతుల్యానాంలోకానాంఅశ్వానకోధారకశ్చేత్యర్థః - వాతి - అనవరతంప్రవహతి - వాయుఃసార్వత్రికః - మనో
హరఃమానసికసకలకల్మషహరః॥ [ద్రవిడోపనిషద్వ్యాఖ్యానాకర్తాశ్వాఖ్యానోయంశ్లోకః] ॥ ౭౧౪ ॥ అభవరజాయాఅర్యాక్రదేశవతికా
నాంరాజసతామససాత్వికభేదభిన్నానాం చేతనానాంస్వరూపంస్వకటాక్షః ఐమయభూతందర్శయతి సామిత్రత్యాదినా ॥ దక్షిణత్యనే
నపంపాదక్షిణీరగ్రమేణప్రవిష్టత్యవగమ్యతే - అనేనకణికాకారవణానేససత్వలొకాదిమృంభమాచారాజీవ్యతిరుచ్యతే - యష్టిం
లతాం॥ ౭౧౫॥ అధికమితి॥ అనేనముశ్యమూకసమీపగమనంవ్యోజితం - రవోవధాకలోకఉక్తః॥ ౭౧౬॥ గిరితి॥ ప్రదీప్తాఃజ్వలితాః॥ ౭౧౭॥ పంపే
త్యాదిసార్ధస్త్వేనోకాః॥ ఇమేఉపశోభంత్యత్యన్వయః - తదుపరిదృశ్యంత్యత్యన్వయః - శుంసకాఃఅవిరళాః - మధుగంధినఃఇతిసర్వవిశేష
ణం లింగవచనవిపరిణామఃకార్యః - వివంపుష్పితవదమపి - పంపాతీరరుహశ్చేమేమాలత్యాదయఃపదాధాఉపశోభంత్యత్యోన్వయః-మాలతీ
జాతిః - మల్లికామండాఃమల్లికాసమూహః - కరవీరాఃప్రసిద్ధాః-సింధువారాఃనిగుణంధ్యః-వాసంత్యఃములేతిద్రవిడనామయక్తానులతానుపీ
తవణాపుష్పాలతాః-అత్రపీతాయాం-వాసుతీహేమపుష్పి కేతిజైజయంతి-మాధవ్యఃఅతిముక్తలతాఃగంధేసపూర్ణాగంధపూర్ణాకాః-కుండా
నాంగుల్మాఃకక్షాఃకుండగుల్మాః - చిరిబిల్వాఃసక్తమాలాః - మధూకాఃమధుద్రుమాఖ్యావృక్షాః-పంజులాఃపేతసాః-వకుళాఃప్రసిద్ధాః - తిలకాః
క్షురకాః-నాగవృక్షాఃనాగకేసరాః-నీపాఃజలకదంబాః - వరణాఃవరుణవృక్షాః-ఖజానాఃప్రసిద్ధాః-పద్దకాఃపద్దపర్ణాఖ్యావృక్షవిశేషాః-
లోధాఃశాఖరవృక్షాఃసింహకేసరవీజరాః-సింహకేసరవర్ణాఇత్యర్థః-అంకోలాఃనికోచకాఃకురంటాఃపీతవర్ణపుష్పమహాసహఖ్యాగుల్మాః-
పూర్ణాకాఃశల్మలిభేదావృక్షవిశేషాః-పారిభద్రకాఃనింబాః-పాటలయఃఇకారాంతఅక్షణః - కోవిదారాఃయగవత్ప్రకాఖ్యావృక్షాః-ముచు
ళిందాఃనారంగవృక్షాః-అజానాఃకకుభవృక్షాః - కేతకానిహేమవర్ణపుష్పాశీతిపూర్వస్తాద్విశేషః-ఉద్దాలకాఃశైమ్మాతకవృక్షాః-శిరీషాఃకపీత
నాఖ్యావృక్షాః - కింశుపాఃభస్త్రగర్భాఖ్యావృక్షాః-ధవాఃమధురాఖ్యావృక్షవిశేషాః - కురవకాఃరక్తవర్ణపుష్పమహాసహఖ్యాగుల్మాః - రక్తప

దనాస్సృందనాస్తథాః॥౧౨౨॥ పుష్పితాన్పుష్పితాగ్రాభిలతాభిఃపిష్టితాః । దుర్మాపశ్యేహసామిత్రేపంపా
యాగుదిరాబహవాః ॥౧౨౩॥ వాతేవిక్షిప్తవిటపాఃకాయథాసన్నాఃప్రమానిమాః॥౧౨౪॥ తాస్సుమనువతః॥తేమత్రాశవ
వరస్త్రీయః॥౧౨౫॥ పాదపాత్పాదపంగచ్ఛత్రైలాచైల్లంపనాద్వనం॥వాతినైకరసాస్వాదస్సంమోదితశివానిలః॥౧౨౬॥
కేచిత్పర్యాప్తకుసుమాఃపాదపావధుగంధినః॥ కేచిన్ముకుతసంవీతాశ్శ్యామవణాఃశివాబళుః ॥౧౨౭॥ ఇదంమృష్టమిదం
స్వాదుప్రఫుల్లమిదమిత్యపి॥ రాగమత్రామధుకరఃకుసుమేష్వచతీయతే ॥౧౨౮॥ నిలీయపునరుత్పత్త్యసహసాన్యత్రగచ్ఛతి ।
వధులుభోవధుకరఃపంపాతీరదుఃప్రేష్వసా ॥౧౨౯॥ ఇయంకుసుమసంఘాతైరుపస్త్రీణాఃసుఖాకృతాఃస్వయంనిపతితై
భూమిశ్శయనప్రప్తరైరివ ॥౧౩౦॥ విధాఃపిథైఃపుష్పైస్తైరెవనగసానుమః॥ ఒకీణైఃపీతరక్తాహి సామిత్రేప్రస్తరాః
కృతాః ॥౧౩౧॥ హిమాంతేషశ్యసామిత్రేవృక్షాణాంపుష్పసంభవం ॥౧౩౨॥ పుష్పమాసేహితరవస్సంఘమాదీవపుష్పి
తాః॥ఆహ్వాయంతశివాన్యోన్యంగాష్టబ్జనాదితాః॥ కుసుమోత్తంసవిటపాశ్శోభంతేబహులత్కృణ ॥౧౩౩॥ ఏవకారం
డవఃపక్షీవిగాహ్వాసలిలంశుభం॥ రమతేకాంతయాసాధకంకామముద్దీపయన్త్రమ ॥౧౩౪॥ మందాకిన్యాస్తుయదిదంరూ
పమేవమనోహరం॥ ఘానెజగతివిఖ్యాతాగుణాస్తస్యామనారమాః॥౧౩౫॥ యదిదృశ్యేతసాసాధ్వియదిదేహవసేమహి ।

దంవిస్తప్తభం . తినితాఃసేమిదుర్మాఃనక్రమాలాఃచిరిబిల్వభేదాః-చందనాఃప్రసేధాః . స్పందనాఃశృతివిశేషాః॥౧౨౨॥ పుష్పితానితి॥పంపా
యాః-సంబంధినశ్చిశేషాః॥౧౨౩॥ వాతేతి॥వాతఃపీష్టిప్రవిటపాకావాయువిధూతశాఖానితాత్కాలికకాంతివిశేషాఃక్షి-యథాసన్నాక-యథా
సంస్పృష్టంశక్యతేతథాసన్నాక- సమీపవర్తికనశ్చత్యర్థః॥ఇయతాగ్రంధేనఃపయాంతరప్రవణాఃపాకృతాఃక్షిక్తాః॥౧౨౪॥ పాదపాత్పాదప
మితి॥కచ్ఛాతకచ్ఛమిత్యపిక్షేయః- నైకరసాస్వాదఃఅనేకమధురసకబళసేన-సంమోదితఃసంజాతసంమోదఇవ॥౧౨౫॥ కేచిదితి॥ పర్యాప్తకుసు
మాశ్చత్యనేనముకుళాబ్జత్వం- ముకుళసంవీతాఃమకుళైఃసమంతాద్వృష్టితాశ్చత్యనేనవికసితప్రమ్మస్వబత్వంచావగమ్యతే- శ్యామవర్ణాఃవృంతవ
ణే-నెతిథావః- ఆబళుః-ఆభాంతి- లవణే-లిట్॥౧౨౬॥ ఇదమితి॥ మృష్టంపరమ్యం- స్వాదురసవత్ రాగమత్రః-అభీనవప్రమ్మకుతూహలాకులశ్చత్య
ర్థః-ఆవలీయతేనకౌశలవతి॥౧౨౭॥ మధులిపుయాపుష్పాత్పుష్పాంతరంగచ్ఛంతంమధుకరంబిలోక్యోత్పేత్రిక్షతే॥ఇదమితి॥౧౨౮॥ పునమాః-భకరస్యచా
పబంధర్యయతి॥ సలియేతి ॥ సలియశ్చచిత్పుష్పేక్షణమాత్రంస్థిత్యా- పుష్పాంతరేభూయసేవీవమధుసమృద్ధింబద్ధస్తావత్తై- నాదన్యత్రపుష్పేగచ్ఛతి-
ఏవంసర్వత్రేతిజ్ఞాపయితుంపంపాతీరప్రమేష్విత్యుక్తం॥౧౨౯॥ ఇయమితి॥ఇయంభూమిః- స్వయంనిపతితైః- ఆశిసుకుమారైత్యర్థః॥ కుసుమ
సంఘాతైఃక్షిప్తస్త్రీణావ్యాక్తాసతీ- శయనప్రప్తరైఃశయనాప్రప్తరైః- సుఖాకృతాసుఖావహాకృతా॥౧౩౦॥ వివిధాశినిగసానుమఃకీణైః
వివిధైఃఇతస్తతస్సవ్యయంపతితైఃపుష్పైః-వివిధాఃప్రస్తరాఃకృతాహిత్వ్యుత్పేక్షా- వివిధాశ్చత్యసృజివరణంపీతరక్తావతి-ఇదముపలక్షణం- నానా
వర్ణాశ్చత్యర్థః॥ క్వచిత్తవర్ణచంపకాదిపుష్పానిపతితానిహేమమయపర్వంకంజవభవతి॥ క్వచిద్రక్తవర్ణకణికారాదిపుష్పానిపతితానిపట్టవ
స్త్రురచితతలిమాసేవ- ఇత్యేవగానావర్ణనానాశయ్యాఇవభాంతిభావః॥౧౩౧॥ హిమాంతశ్చత్యర్థం॥హిమాంతేవసగతే- వృక్షాణాంపుష్పసంభ
వంపుష్పసమృద్ధింవత్కృమాణస్యసంక్షేపేణోక్తిః ॥౧౩౨॥ హిమాంతేశిరాదౌవృక్షాణాయఃపుష్పసంభవోన్వితం-ఆస్త్రీకాలేపశ్యేత్యర్థః॥
౧౩౩॥ పుష్పేతి॥ పుష్పమాసేవసంతే- సంఘమాదీవపుష్పితాఅమీతరవష్టత్పదనాదితాస్సంతఃపరస్పరమాహ్వాయంతశివ-యూయంవయమివన
పుష్పితాశ్చత్యన్యోన్యంభృంగరక్షేణవ్యాజేనవదంతీవేత్యుత్పేక్షా- అథాత్రయమేకాన్వయం-వా-ఆహ్వాయంతశ్చవేత్యక్వాకుసుమోత్తంసవిట
పాఃపూర్వోక్తాంప్రవఃబహులభిరంకోభంతేఇతి॥౧౩౪॥ ఏవఇతి॥ కామముద్దీపయక-అన్యరతిదర్శనస్యకీర్తిపకత్వాదిభావః॥౧౩౫॥ మందాకి
న్యాశితి॥ యదిదంపంపాయారూపంఏవంపంపాకిన్యాశ్చయనోహరంరూపం- కథమేతత్పాద్యశ్యంతస్యాశ్చత్యత్రాహ-స్థానాని-మనోరమాః॥
గతివిఖ్యాతాః-ప్రస్యాగుణాఃస్థానెయక్తాః॥౧౩౬॥ యదితి॥నమపరపురుషేణాపహృతాకభంరతయేపాభ్యం-తేతత్త్రాహ-సాధ్వితి॥వసేమహి॥ష్టాః
భవాంస్తు సహజైదేహ్యగిరిసానుమరంస్యతే । ఆహంసర్వంకరిష్యామిచాగ్రతిః స్వపతశ్చత్యత్యక్తవతాత్వయాసహవసేమేత్యాశ్చయేన

సారభ్యము క్తం- వృక్షాంతరనిస్సృతశ్చత్యనేనమాంద్యము క్తం॥౧౨౪॥ పాదపాత్పాదపమితి॥ నైకరసాస్వాదసంమోదితఇవనైకరసాస్వాద
సేనజాతసంమోదఇవ ॥౧౨౫॥ కేచిదితి॥ పర్యాప్తకుసుమామకుళసంవీతాః-ఎతత్పుష్పముకుళపాచాయర్యాభిప్రాయేణోక్తం॥౧౨౬॥ మధులి
పుయాపుష్పాత్పుష్పాంతరంగచ్ఛంతంమధుకరంబిలోక్యోత్పేత్రిక్షతే॥ఇదమితి॥టీ॥మృష్టంకోధితనిదోకమమిత్యర్థః-స్వాదుమధురం॥౧౨౭॥ ఇ
యమితి॥ఇయంభూమిఃశయనప్రప్తరైఃస్వయంనిపతితైఃకుసుమసంఘాతైరుపస్త్రీణాఃఆతపీవసుఖాకృతిః- ఇమాంపశ్యేతిపరీణసంబధ్యతే॥౧౨౮॥వి
విధాశినిగసానుమఃకీణైఃవివిధైస్తైరేవపుష్పైఃపీతరక్తావివిధాఃప్రస్తరాఃకృతాహిత్వ్యుత్పేక్షా॥౧౨౯॥ హిమాంతశ్చిరాదౌవృ
క్షాణాంపుష్పసంభవం-పుష్పమాసేవసంతే-సంఘమాదీవపుష్పితాదేవృక్షాస్తానపిపశ్యేతిపూర్వేణసంబంధః॥౧౩౦॥ మందాకిన్యాస్త్యితి॥ఇం
దాకిన్యాస్త్యిస్థిభూపంపివంపనోహరంయదిభవేత్-తహి-తస్యాగతివిఖ్యాతామనోహరాంగుణాఃస్థానెయక్తాశ్చితియోజనా॥టీ॥ ము
దాకిన్యాశ్చిత్రకూటపర్వతవర్తికాన్యాః- స్థానెయక్తాః॥నీ॥యక్తేద్వేసాంప్రతంస్థానశ్చత్యమరః- రూపమేతన్ననోహరమితిపాతే- పంపాయా
యదిదంమనోహరంరూపమస్తి- ఏతన్నందాకిన్యావిద్యతేవేత్తహి-తస్యాగతివిఖ్యాతామనోహరాంగుణాఃస్థానెయక్తాశ్చితియోజనా॥౧౩౬॥య

స్మృహయేయంనశక్రామనాయోధ్యామైరఘూత్తమ ॥౯౫॥ నహ్యవంరమణీయేషుశాద్వలేమతయాసహారమతో
 మేభవేద్భింతానస్మహాన్యేషువాభవేత్ ॥౯౬॥ అమీహివివిధైఃపుష్పైస్తరవోరుచిరచ్ఛదాః | కానసేన్ద్రీన్ద్రీనాకాం
 తాంచిత్రమున్నాదయంతిమే ॥౯౭॥ పశ్యశీతజలాంచేమాంసామిత్రేపుమరాయుతాంచక్రవాకానుచరితాంకారండవ
 నిషేవితాం ॥ ప్లవైఃకాంచైశ్వసం పూణాంవరాహమ్మగసేవితాం ॥౯౮॥ అధికంశోభతేపంపావికూజద్భిర్ద్విహంగ
 మైః ॥౯౯॥ దీపయంతీవమేకామంవివిధామదిత్యాద్విజాః | శ్యామాంచంద్రముఖంస్తృత్వాప్రియాంపద్మనిభేక్షితాం ॥
 ౧౦౦॥ పశ్యసానుషుచిత్రేమమ్మగీభిస్సహితామృగాః | మాంపునర్కృగశాఖాత్సవైదేహ్యవిరహీకృతం ॥౧౦౧॥
 వ్యధయంతీవమేచిత్రంసంచరంతస్తతస్తతః | అస్మికాసానునిరమ్యహిమతద్విజగతాయుతే ॥ ౧౦౨ ॥ పశ్యేయంయది
 తాంకాంతాంతతస్త్వస్తిభవేత్తమ ॥౧౦౩॥ జీవేయంఖలుసౌమిత్రేమయాసహసుచ్యమా ॥ సేవతేయదివైదేహీ
 పంపాయాఃపవనంసుఖం ॥౧౦౪॥ పద్మసాగంధికవహంశివంశోకవినాశనం | ధన్యాలక్ష్మణసేవంతేపంపాపవనమారు
 తం ॥౧౦౫॥ శ్యామాపద్మపలాశాక్షిప్రియావిరహితామయా | కథంధారియతిప్రాణావివశాజనకాత్మజా ॥ ౧౦౬ ॥
 కిన్నవత్సామిరాజానంధర్మజ్ఞంసత్యవాదినం | సీతాయాజనకంపుష్టకుశలంజననంసది ॥ ౧౦౭ ॥ యామామనుగతా
 మందంపిత్రాప్రవాజితంవనం | సీతాసత్పథమాస్థాయక్ష్మనుసావతఃతేప్రియా ॥౧౦౮॥ తయావిహీనఃకృపణఃకథంబ
 త్క్షణధారయే ॥ యామామనుగతారాజ్యాద్భిప్రంవిగతచేతనం ॥ ౧౦౯ ॥ తచ్ఛార్వంఛితసత్క్షాతంసుగంధిశుభమప్ర

హవచనం- శక్రాయశక్రత్వాయ- ఐశ్వర్యేంద్రత్వస్యప్రాధమికత్వాత్తథోక్తం-రుచ్యథాకానాంప్రియమాణఇతిచతుర్థి- ఉత్తమంపురుషం
 ప్రతిసాసత్యమచ్యుతతత్వాశ్చయేనరఘూత్తమేత్యుక్తిః ॥ ౯౫ ॥ యదిచేవావసేత్తయి-మయిమత్సమీపే ॥ ౯౬ ॥ ఉత్తరైశ్చపాతూమా- నహీతి ॥ రమ
 తఃరమమాణస్య- హియస్తాచ్చింతానభవేత్- అయోధ్యాయాఅరాభకృతాచింతానస్యాత్- ఆన్యేషుశక్రత్వాద్విమ-రహస్యప్రేవంవిధమాను
 పత్వభావనాగూఢంవచనంయోగినోబుధ్యేరన్నితి ॥ ౯౭ ॥ నహీతి ॥ నస్మహాన్యేషువాభవేదీశచ్యుక్-ఆన్యేషుబ్రహ్మలోకాదిషు ॥ ౯౮ ॥ అమీ
 ఇతి ॥ వినావతఃకూనస్యేతిశేషః ॥ ౯౯ ॥ పశ్యేత్వాదిసార్థశ్లోకః ॥ పుష్కరైః-పద్మైః-ఆయుతాంబ్యాస్తాం- కారండవాఃజలకాకాః- ప్లవైఃజలకు
 క్కుటైః- వరాహేతి- తిరఇతిశేషః ॥ ౧౦౦ ॥ అధికమిత్యర్థం ॥ విహంగమైఃఉత్కృతైః ॥ ౯౯ ॥ దీపయంతీతి ॥ స్తృత్వావర్తమానస్యేతిశేషః ॥ ౧౦౧ ॥
 పశ్యేతి ॥ పునస్తద్ధః- విరహీకృతం-విరహిణమిత్యర్థః-మృగీభిఃసహితామృగాః-పశ్య-వైదేహ్యవిరహీకృతంమాంపునఃపశ్యేత్సన్దయః-నితేషుస
 కళత్రేషుసుఖంసంచరన్తుమైకస్యాహూతప్రావస్థేతిభావః ॥ ౧౦౨ ॥ పునశ్శబ్దాప్యర్థ- మామపిపశ్యేతిసంబంధః ॥ ౧౦౩ ॥ వ్యధయంతీతి ॥ సంచరం
 తః-మృగాదయఇతిశేషః ॥ ౧౦౪ ॥ పశ్యేయమిత్యర్థః ॥ తతఃతదా-స్వస్తికుఘం ॥ ౧౦౫ ॥ జీవేయమితిస్పష్టం ॥ ౧౦౬ ॥ పద్మైః-పద్మకల్పారగంధవహ
 మితిలక్షణయార్థః- ధన్యఃసకాంతాః- పదప్రయోజనంత్యాచార్యాః- పద్మంచసాగంధికంచపద్మసాగంధికే-తవహతిప్రాప్యంతీతిపద్మ
 సాగంధికవహం- అత్రపద్మసాగంధికయోర్వహనానుపపత్తైస్తద్గంధాలక్యతే- లక్షణాయాశ్చప్రయోజనేనభవితవ్యం- యథాగంగాయాం
 ఘోషఇత్యత్రపావనత్వాది- తథాప్రయోజనం- యథాపద్మనైవఘోషాసమీపానయనేపిఉపరిస్థితఃపరిమళశ్శితోగృహ్యతే-నాంతఃస్థితఉ
 ప్లమిత్రః- తథాయంవాయురపిడిపరిస్థితశ్చపరిమళమాదాయసమాగచ్ఛతీత్యర్థః- యద్వాపద్మకేసరంసంస్పృశ్యఇత్యనుక్రైఃపద్మసాగంధికోపరివ
 ర్తిపరిమళావహాఇత్యర్థః- గుణగుణిలోకభేదవివక్షయాపద్మసాగంధికేత్యుక్తిః- ఉభయోక్త్యానానాపుష్కరభేదమాలికాధారిణివనానాపు
 ష్పపరిమళంవహతీత్యవ్యతే- శివంసద్ధం-తథాచాన్యసంస్పృగ్నితోక్త్యాప్రాధమికమలయమారుతఇత్యవ్యతే- శాకవి నాశనం-విరహిణోదక్షిణప
 వనశ్శోకవధానః- నత్యశోకవి నాశనః- తథాచజీవతోహిశోకంకుర్యాత్జీవితాపాయకరణేనశోకధన్యభావాచచ్ఛోకవి నాశనం- ధన్యాః-
 ఎవంవిధేమలయానిలేవాతిసతివికాంతస్థలమన్వేష్యశియసపరాకేచనసంతిహి-సేవంతే- కదాసమాగమిష్యత్యయంపవనఇత్యవసరప్రతిక్షాభ
 వంతి- సేవాహ్యవసరప్రతిక్షా- పంపాపవనమారుతం- ఆకరాదాగతాగ్నిమివస్థితం- సమద్రామథితబడవానలమివేత్యర్థః ॥ (ప్రత్యేకశ్లోక
 వ్యాఖ్యానేష్యమేవాభిప్రాయఉక్తిః) ॥ ౧౦౮ ॥ శ్యామేతి ॥ వివశాప్రాణత్యాగేపినస్వతంత్రేత్యర్థః ॥ ౧౦౯ ॥ కిన్నీతి ॥ సీతయాసహమమ
 కుశలంపుష్టఇత్యర్థః ॥ ౧౦౭ ॥ మేతి ॥ మందంభాగ్యరహితం ॥ ని-మూఢాల్పపటునిర్భాగ్యమందాస్సురీత్యమరః- సత్పథంపతివ్రతామాగ
 మాస్థాయఅనుగతేత్యన్వయః ॥ ౧౦౮ ॥ తయేతి ॥ ధారయేజీవామి-విగతచేతసంవికలహృదయం ॥ ౧౦౯ ॥ తదితి ॥ అంచితపత్నా-తం-అంచితాని
 పూజితాని- స్నిగ్ధానీతియావత్- పత్నాణియయోస్తే-అంచితపత్నాణీఅక్షిణీయస్యతత్-శుభంశోభమానం-అవ్రణం-నిర్దోషమిత్త్యర్థః-వ్రణిణిర

దీతి ॥ మయిమత్సమీపే-శక్రాయశక్రత్వాయ ॥ ౯౫ ॥ నహీతి ॥ ఆన్యేషుబ్రహ్మలోకాదిషు ॥ ౯౬ ॥ దీపయంతీతి ॥ ప్రియాంస్తృత్వాస్థితస్యమే-కామం
 ద్రిమాఃదీపయంతీశసంబంధః ॥ ౧౦౦ ॥ పశ్యేతి ॥ పునశ్శబ్దాప్యర్థ-మామపిపశ్యేతిసంబంధః ॥ ౧౦౧ ॥ వ్యధయంతీతి ॥ సంచరంతఃపుగాఇతిశేషః ॥
 ౧౦౩ ॥ పద్మైః-పద్మసాగంధికవహంపద్మసారభవహం-ధన్యాసకాంతాః ॥ ౧౦౪ ॥ కిన్నీతి ॥ సీతయేతిసహాచైత్యతీయా- సీతయాసహితస్యత
 వకుశలమితివృత్తోహంజనకంకింపక్ష్యామితిసంబంధః ॥ ౧౦౭ ॥ టీ- తయేతి ॥ ధారయే-ప్రాణనిధిశేషః ॥ ౧౦౮ ॥ తదితి ॥ అవ్రణంనిదోశమం ॥

అపశ్యతోముఖంతస్యాస్మిదతీవమనోమమః॥౧౦౯౫॥ స్త్రితహస్యాంతరయంతంగుణవత్సధురంహితం॥వైదేహ్యవాకతీ
 మతులంకదాశోద్వ్యామిలత్కణః॥౧౦౯౬॥ పాప్ర్యదుఃఖంవనేశ్యామాసామాంషన్వథకశితం । నప్తదుఃఖంవహ్యప్తైవ
 సాధ్యసాధ్యభ్యభాషతః॥౧౦౯౭॥ కిన్నువత్సామికోసల్యామయోధ్యామాంసృపాత్తజః॥ క్వసాన్నుషెతప్యచ్ఛతీకథం
 చాతిమనస్వినీ॥౧౦౯౮॥ గచ్ఛలక్ష్మణవశ్యత్వంభరతంభ్రాత్వవత్సలం॥ నహ్యహంజీఃతుంశక్తస్తామృతేజనకాత్మజాం॥
 ౧౦౯౯॥ ఇతిరామంమహాత్మానంవిలపంతమనాథవత్॥ఉవాచలక్ష్మణోభ్రాతావచనం॥క్రమవ్యయం॥౧౧౦౦॥సం
 ప్రభరామభద్రంతేమాశుచఃపురుషోత్తమ॥ నేదృశానాంచతిమః॥దాభవత్యకలుషాత్తనాం ॥ ౧౧౦౧॥ప్రృత్వావి
 యోగజండుఃఖంత్యజస్నేహంప్రియేజనె॥ అతిస్నేహపరిష్వంగాద్వర్తిరాద్ద్రాపిదహ్యతే ॥౧౧౦౨॥ యదిగచ్ఛతిపా
 తాశంతతోహ్యధికమేవవా॥ సర్వధారావణస్తావన్నభవిష్యతిరాఘవః॥౧౧౦౩॥ ప్రవృత్తిలభ్యతాంతావత్తస్యపాప
 స్వరక్షసః॥ తతోహాస్యతివాసీతాంనిధనంవాగమిష్యతి ॥౧౧౦౪॥ యదియాత్యధితేర్గగ్ధంరావణస్సహసీతయా॥ తత్రా
 ప్యేనంహనిష్యామినచేద్దాస్యతిమైథిలీం ॥ ౧౧౦౫॥ స్యాస్థ్యంభద్రంభజస్వార్యత్యజ్యతాంకృపణామతిః ॥ అదో
 హినప్తకార్యధైర్యాయతేనాధిగమ్యతే॥౧౧౦౬॥ఉత్సాహాబలవాన్యానాస్త్యుత్సాహాత్పరంబలం॥ సోత్సా
 హస్యాస్తిలోకేన్నకించదిపిమర్లభం ॥ ఉత్సాహవంతఃపురుషానావసీదంతికమః॥ ఉత్సాహమంత్రమాశ్రిత్యసీ
 తాంప్రతిభేమహి॥౧౧౦౭॥ త్యజ్యతాంకామవృత్తత్వంశోకంసన్నస్యవృత్తతః ॥ మహాత్మానంకృతాత్మానమాత్మా

హితంవా॥౧౦౯౫॥ స్త్రితేతి॥ స్త్రితహస్యాంతరయంతం- కాంతస్త్రితాలక్షణజాతహాసేత్యుక్తరీత్యాస్త్రితేననైసగికస్త్రితేనహస్యాంతరేణలగఃతు
 కహాస్యేనవయుక్తం- గుణవత్ స్వవచనాపేక్షయాఉత్కర్షణవత్- మధురంహితంప్రియహితం-అతులం-ప్రియవాదీచభూతానామిష్యక్తరా
 మవచనమవ్యసనసద్వశమిష్యథః- సంసారాదుతీర్ణశ్చచేతనస్య- ఏతత్సామగాయన్నాప్రతిభ్యక్తసామద్వసింకదా శ్రావ్యమీత్యంజ
 యతి॥౧౦౯౬॥ పాప్ర్యేతి॥ స్వయందుఃఖంపాప్ర్యస్థితాపిస్వదుఃఖమప్రకాశయంతీహాషణంభావయంతి- సాధుమస్తథాతినివతకంవచనమ
 భ్యభాషత- పూర్వమితిశేషః- అనాదికాలంమమకైర్యయోగ్యోజనత్యథః॥౧౦౯౭॥ కిన్నీతి॥ సాన్నుషాక్వ-కథంకీదృక్ప్రకారేతప్య
 చ్ఛంతీంకాసల్యాంకింవత్సామి- అతిమనస్వినీమిష్యనేనయథాభావంవత్సామిచేత్తదాసీమేవవాత్సల్యాతిశయాన్నశ్యేదిత్యుచ్యతే ॥ ౧౦౯౮॥
 కిమత్రయంక్రంతత్రాహ- గచ్ఛతి॥ ఋతేనా ॥ రా ॥ నహ్యహంజీఃతుంశక్తస్తామృతేజనకాత్మజామిష్యస్యానంతరంఇతిరామస్తువిలపన్నిత్యాద
 యఃకేవనశ్లోకాఃకథిష్యతోశేషవృత్త్యంతే- తేభవశోశేషవృత్తత్వాద్వాల్మీకిపాకాప్రతితేత్సవైన్వినాకథానంగత్యపవత్రైశ్చనవ్యాఖ్యాతాః
 ౧౦౯౯॥ ఇతితి ॥ ఆవ్యయంయుక్తిభిరవినాశ్యం॥ ౧౧౦౦॥ సంప్రభేతి॥ సంప్రభసంప్రభస్య- ధైర్యమచలంప్రేత్యథః- అకలుషా
 త్తనాంసర్వైర్యహృదయానాం- ఈదృశానాంత్యాదృశానాం- మందాల్యా- కలుషితేత్యథః॥ ౧౧౦౧॥ స్ప్రృత్వేతి॥ వియోగజండుఃఖం
 భవంతీత్యేతిల్లోకవృత్తం ప్రృత్వాతద్ధృతుభూతంప్రియజనవిషయాకిస్నేహంత్యజేత్యథః- తత్రశ్లేషగర్భమథాంతరంస్యస్యతి- అతితి॥
 స్నేహఃప్రీతిః- తైలంచ-ఆతిశయాత్సల్యప్రవృత్తింహయచేతనసంతరణోపాయంబింతయేత్యథః॥ ౧౧౦౨॥ యదీతి॥ సభవిష్యతిఃసకృత్తీత్య
 థః॥౧౧౦౩॥ప్రవృత్తితి॥ప్రవృత్తిర్వాతా॥౧౧౦౪॥యదీతి॥ఆదితేజంప్రస్థమామిః॥౧౧౦౫॥స్వాస్థ్యమితి॥స్వాస్థ్యంధైర్యం-నప్తకార్య
 ధైఃనప్తకార్యరూపప్రయోజనైఃపురుషైఃఆయత్నేనయత్నాభావేన॥ రా ॥ స్యాస్థ్యంస్వభావావస్థానంధైర్యమితియావత్ ॥ ౧౧౦౬॥ అతో
 యత్నఃకతకవ్యత్యాహ- ద్వ్యాభ్యామత్సహిత్యాదిభ్యాం॥ ౧౧౦౭॥ త్యజ్యతామితి ॥ కామేవృత్తోన్యపావోయస్యసతథా-త్వం- షష్ట
 తఃసన్నస్య- తిరస్కృత్యేత్యథః-ఆత్మానంకృతాత్మానంకీతమనస్కం-మహాత్మానంమహాధైర్యం నావబుద్ధ్యసే- తస్తాత్త్యజ్యతామిష్య
 న్వయః- కింవాత్సేవతప్యసే- సాధుకారీసాధుర్భవతి-పాపకారీపాపీభవతీభవద్భిచేవకృతాంశాస్త్రమర్యాదాఃకింనావబుద్ధ్యసకృత్త్యథః॥

౧౦౯౫ ॥ స్త్రితేతి ॥ స్త్రితహస్యాంతరయంతంప్రసన్నహాస్యవిశేషేణయుక్తం-గుణవత్ ఉపచారవత్ ॥ టీ ॥ స్త్రితేతి॥ స్త్రితహస్యాంతరయ
 తంప్రసన్నహాస్యవిశేషేణయుక్తం- యద్వా-స్త్రితమందహాసః-హాస్యంప్రకటహాసః- అంతరంతరః- యథావసరంతద్వక్తమిష్యథః-
 గుణవత్ ఉపచారవత్ ॥ ౧౦౯౬ ॥ టీ ॥ పాప్ర్యేతి ॥ శ్యామాసంపూర్ణాయావనా-ఉపభోగయోగ్యేతియావత్- మన్వథకశితంమన్వ
 థకీడితం- అల్పకాలవిశంబమప్యసహమానమిష్యథః- తథాపిన్వదుఃఖేవసామనోనుకూలంయథాభవతీతథాఅభ్యభాషతఅభిముఖీభాషతే॥
 ౧౦౯౭॥ కిన్నీతి॥ సాన్నుషాకుత్రవతః తేకథావకింప్రకారేచపృచ్ఛంతీంకాసల్యాంకిన్నువత్సామి- యథావృత్తంవత్సామిఅన్యద్వత్సా
 మివా-ఉభయమపివక్తుంశక్యమితిభావః॥ టీ॥ఇదంమదీయందుఃఖంతావదాస్తం- వనవాసానంతరంగతేనమయాబంధువిషయప్రశ్నాపిదుత్త
 రత్యాహ- కిన్నీతి॥౧౦౯౮॥ ఇతిరామమితి॥ఆవ్యయంయుక్తిభిఃఖండితుమశక్యం॥౧౧౦౦॥ స్ప్రృత్వేతి॥ వియోగజండుఃఖంప్రృత్వాప్రియేజ
 నేస్నేహంత్యజ-కుతః- అతిస్నేహేతి ॥ ౧౧౦౧॥ స్వాస్థ్యమితి॥స్వాస్థ్యంధైర్యమిష్యథః॥అథో-హీతి॥ నప్తకార్యధైఃనప్తకార్యరూ
 పప్రయోజనైఃపురుషైఃనప్తధైర్యఃపురుషైర్వా- అథఃప్రయోజనంఆయత్నేనసాధిగమ్యతే॥౧౧౦౬॥త్యజ్యతామితి॥ఆత్మానం-కృతాత్మానం

సంనావబుధ్యసే॥౧౨౩౪॥ ఏవంసంబోధితస్తత్రశోకోపహతచేతనః॥ న్యస్యశోకంచమోహంచతతోద్ధైర్యముపాగమ
త్॥ ౧౨౩౪॥ సోభ్యతిక్రామదవ్యగ్రస్తామచింత్యపరాక్రమః॥ రామఃపంపాంసురుచిరాంరహ్యపారిష్లవదుగ్రీమాం॥
౧౨౩౫॥ నిరీక్షమాణస్సహపామహాత్మాసర్వంవనంనిర్ఘోరకందరాంశ్చ॥ఉద్విగ్నచేతాస్సహలక్ష్మణనవిచార్యదుఃఖో
పహతఃప్రతస్థే॥ ౧౨౩౫॥ తంమత్తమాతంగవిలాసగామీగచ్ఛంతమవ్యగ్రమనామహాత్మా॥ సలక్ష్మణోరాఘవమప్ర
మత్తోరరతుధర్మేణబలేనచైవ॥ ౧౨౩౬॥ తావత్సయాకస్యనమీపచారీచరణదదర్శాద్భుతదర్శనీయా॥ శౌభామ్య
గాణామధిప స్రరస్వీవితత్రసేవైవచిచ్ఛకించిత॥ ౧౨౩౬॥ సతౌమహాత్మాగజమందగామీ శౌభామ్యగస్తత్రచి
రంచరంతౌ॥దృష్ట్వావిషాదంపరమంజగామచింతాపరీతోభయభారమగ్నః॥౧౨౩౭॥తమాశ్రమంపుణ్యసుఖంశరణ్యంస
దైవశౌభామ్యగసేవితాంతం॥త్రస్తాశ్చదృష్ట్వాహరయోభిజగ్ముఃసహజసారాఘవలక్ష్మణౌతౌ॥౧౨౩౮॥ఇతిశ్రీమతిగీ
షింధాకాండే-ప్రథమస్కంఢః*****

తౌతుదృష్ట్వామహాత్మానాధ్యాతరారామలక్ష్మణౌ । వరాయుధధరావీరాసుగ్రీవశ్శంకితోభవత్॥౧॥ ఉద్విగ్న

౧౨౩౪॥ ఏవమితి॥ అత్రశోకమోహశ్చద్వ్యాధ్యాందయానాత్పల్లీకచ్యేతే - తయాస్త్రాగోనామకాస్త్రయర్యానానుసారేణచేతనరక్షణోద్ద్యో
గః॥౧౨౩౪॥సతి॥ అభ్యుతిక్రామత్ - అనిత్యత్వాదడభావః- పారిష్లవదుగ్రీమాంచలదుగ్రీమాంచ- అనేనభగవతఃసంసారిమండలాభిముఖ్యం
ఘోషితం॥౧౨౩౫॥సగాఢాంపునస్సంగ్రహేణదర్శయతిద్వాభ్యాం. నిరీక్షమాణమితి॥చార్య-సీతామన్విష్యేత్సర్థః॥౧౨౩౬॥తంమత్తైతి॥మ
త్తగజవత్ విలాసనగంఠం శీలమస్యాస్తీతితథా-అనేనవనదుగ్రాప్రదేశేపినిర్భయసంచారిత్వముచ్యతే. అవ్యగ్రమనాఃఅచంచలచిత్తః. అప్రకం
ప్యరామవిషయప్రేమభారఇత్యర్థః. మహాత్మా.అప్రమ్యతదైర్యః. అప్రమత్తఃగమనసౌందర్యానుభవేష్యసక్తః-సః-రామేప్రమాదంమాకా
ర్మిఃపుత్రభాగతరిగచ్ఛతీతిసుమిత్రయాసందిష్టః- లక్ష్మణఃకైంకర్యలక్ష్మీయైః- తంసీతావియోగాతః. గచ్ఛంతంమత్తమాతంగగామినమి
త్సుక్తరీత్యాగమనచారుతయాసర్వావశీకర్వంతం. రాఘవం. ధర్మేశాసంస్తంభేత్యాదిరాజనీతిధర్మేన-బలేనతత్రాప్యేనంహనిన్యామీతిస్వ
బలకథనేనచ- రరక్షనిర్దుఃఖమకరోత్॥౧౨౩౬॥ అధసీతాపాప్తిబీజముపేషిపతి. తావితి॥ఋశ్యమూకస్యఋశ్యమూకాఖ్యపర్వతస్య-సమీపనా
రీసమీపసంచరణశీలః- చాలిభయాదితిశేషః-చరణకదాచిత్పుంసోపాంతేవర్మటక-అద్భుతంయథాభవతితథాదర్శనీయా-శౌభామ్యగాణాం
వానరాణాం-అధిపఃసుగ్రీవః-తరస్వీబలవాక్-వితత్రసేతత్రాస-వ్యత్యయేనాత్తనేపదం. భీతోభూత్-నచిచ్ఛవచిచ్ఛే-వ్యత్యయేనపరస్పైవ
దం. ప్రహ్లాదూదిత్యర్థః॥౧౨౩౭॥ సతి॥ తత్రపంపావనే-విషాదచింతాభయపేతవడత్రసగోవ్యక్తిభవిష్యతి॥౧౨౩౮॥ సకేవలాసుగ్రీ
వఏవత్రస్తః- తత్సచింతావీత్యాహ- తమితి॥అశ్రమంచుతంగాశ్రమం- పుణ్యంధర్మవధాకం- సుఖంసుఖకరం- శరణ్యం-మునిజనవాసయో
గ్యం-సదైవవాసరసేవితాంతం-వానరసేవితమధ్యమితిదుష్ప్రవేశత్వోక్తిః-తౌద్వష్టా-హరయఃవానరాఃచిత్రస్తాః. మునిపేషణవాలిప్రేరితాస
మాగతావిశేషంయేతిభావః-హరయఃతౌద్వష్టాత్రస్తాస్సంతః-అశ్రమమభిజగ్గురిత్యన్వయః-అన్తిసగోసార్ధత్రింశదుత్తరశతశ్శ్లాకాః॥ రా॥
తమితి॥ తంమతంగకాపాద్వాలిలోదుష్ప్రవేశత్వేనప్రసిద్ధం - హరయఃసుగ్రీవాదయః - బహువచనప్రయోగస్తుసచివాపేతయావతమపరి
తనసగోవ్యక్తిభవిష్యతి ॥ ౧౨౩౮ ॥ ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే - శ్రీరామాయణసూత్రే - ముక్తాహరాఖ్యానే - కిష్కింధాకాండవ్యా
ఖ్యానే - ప్రథమస్కంఢః. *****

అథసుగ్రీవేణానుమత్ప్రేషణంజ్వలీయే-తాత్విత్వాది॥మహాత్మానామహాశరీరా-భవాగ్నికృతీతిత్యర్థః-వరాయుధధరా-అతఏనవీరా॥౧॥ఉ

శిక్షితాంతఃకరణం-మహాత్మానంమహాధృణింపరమాత్మానంవా - కిన్నబుధ్యసంభవత్యర్థః॥ టీ॥ తృప్యతామితి ॥ కామవృత్తత్వంమన్దధవర
తంత్రత్వం॥౧౨౩౪॥ సతి॥ పారిష్లవదుగ్రీమాంచలదుగ్రీమాంతాంపంపామతిక్రామత్ అత్యక్రామత్॥ ౧౨౩౫॥ తంమత్తైతి॥ ధర్మేశాబ
లేనచ- సంస్తంభరామభద్రంతఇత్యాదిరాజనీతిరాపధర్మకథనేన-తత్రాప్యేనంహనిన్యామీత్యాదిస్వబలకథనేనచేత్యర్థః॥౧౨౩౬॥ తావితి॥శా
భామ్యగాణాంఅధిపఃసుగ్రీవః- తౌరామలక్ష్మణౌదదర్శ-తతఃతస్యసుగ్రీవస్యచిత్తందిభాగితిమత్ బధూపేతిసంబంధః॥౧౨౩౭॥ తమితి॥ తమా
శ్రమంచుతంగాకాపాద్వాలిలోదుష్ప్రవేశత్వేనప్రసిద్ధంమతంగాశ్రమంహరయఃసుగ్రీవాదయః- త్రస్తాఃవాలిప్రేరితావిబుద్ధ్యాభీతాః॥టీ॥ త
మితి॥తమాశ్రమంచుతంగాకాపాద్వాలిలోదుష్ప్రవేశత్వేనప్రసిద్ధంమతంగాశ్రమం - హరయఃసుగ్రీవాదయఃత్రస్తాఃవాలిప్రేరితమద్భ్యాభీతాః-
పుణ్యంపరిత్రం-సుఖంసుఖకరం-అసయోఃపదయోర్విశేషణసమాసః-అయంశ్లోకఃఉత్తరసర్పాధాసంగ్రాహకః-ఏవమేవాగ్నేయపురాణేషుపా
పాదర్శనేనరామస్యకామాతత్వంప్రతిపాదితం - అతఏనవరామౌవిరహభరణప్రమరాదీకాశకాపేత్యక్తంసాంఘం॥ శ్లో॥ వైముఖ్యంగౌఢ
శల్యాస్తుసమరాసశపత్ప్రభుః॥ కోకాన్నిశేధేవిశ్లేషంకమస్యవివర్ధనం॥చందనంసర్వనిలయంవాయంసర్వాశనాతథా॥జ్యోత్స్నాంకళంకసం
ఛన్నాంకశాపరఘునందనశతి ॥ ౧౨౩౮॥ ఇతిశ్రీమహాశ్వరత్తీర్థవిరచితాయాం - శ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యాయాం - కిష్కింధాకాండవ్యా
ఖ్యాయాం-ప్రథమస్కంఢః. *****

హృదయస్సర్వాదిశస్సమవలోకయా | నవ్యతివృత్తకస్మిన్విద్యే శేవానరపుంగవః || ౨ || నైవచక్రేషునస్థానెపీక్షమాణో
మహాబలౌ కపిఃపరమభీతస్యదిత్యంవ్యవససాదహ || ౩ || చింతయిత్వా సధర్మాత్కాపిమృశ్యగురులాభువం | సుగ్రీవఃపర
మోద్విగ్నస్సర్వైరమచరైస్సహ || ౪ || తతస్ససచివేభ్యస్తుసుగ్రీవఃప్లవగాధిపః | శశంసపరమోద్విగ్నః శత్రుసారామ
లక్ష్మణౌ || ౫ || ఎతౌవనమిదంవర్ణంవాఽన్తఃసహితౌధృవం | ఛగ్ననావీరవసనోద్రచరంతావిహగితౌ || ౬ || తతస్సుగ్రీవస
చివాదృష్టౌపరమధన్వనౌ | జగ్ముర్గిరితటాత్మస్తాదన్యచ్ఛిఖరముత్తమం || ౭ || తేక్షేప్రమథగిమ్యాభయాధపాయూధవ
మభం | మారయౌవానరశ్రేష్ఠంపరివార్యోఽతస్థరే || ౮ || ఏకమేకాయనగతాఃప్లవమానాగిరేగిరిం | ప్రకంపయంతోవే
గేనగిరిణాంశిఖరాణ్యపి || ౯ || తతశ్శాఖామృగాస్సర్వేష్టవమానామహాబలాః | బభంజుశ్చనగాంస్తత్రపుష్పితాఽదగ్ధ
సంశ్రితాః || ౧౦ || ఆప్లవంతోహరివరాస్సర్వతస్త్రంమహాగిరిం | మృగమార్గారశాద్దూలాంస్త్రాగినియంతో యయుస్త
దా || ౧౧ || తతస్సుగ్రీవసచివాఃపర్వతేంద్రంసమాశ్రితాః | సంగమ్యకపిముఖ్యేనసర్వేప్రాంజలయస్థితాః || ౧౨ || తత
స్తంభయసంవిగ్నంవాలికిల్బిషశంకితం | ఉవాచహనుమాన్వాక్యంసుగ్రీవంవాక్యకోవిదః || ౧౩ || సంభ్రమస్త్యజ్యతా
మేవసర్వైర్వాలికృతేమహా | మలయోయంగిరివరోభయంనేహస్తివాలినః || ౧౪ || యస్మాదుద్విగ్నచేతాస్త్యంపి
దుితోహరిపుంగవ | తంకూరదగ్ధనంకూరంనేహపశ్యామివాలినం || ౧౫ || యస్మాత్తవభయంసౌవ్యపూర్వజాత్వా
పకర్తృణః | సనేహవాలీదుష్టాత్కానతేవశ్యమ్యహంభయం || ౧౬ || అహూశాఖామృగత్వంతేవ్యక్తమేవప్లవంగమ | ల
ఘుదిత్రతయాత్మానంనస్థాపయసీయోమతే || ౧౭ || బుద్ధివిజ్ఞానసంపన్నశింగితైస్సర్వమాచర | నహ్యబుద్ధింగతోరాజా
సర్వభూతానిశాస్తిహి || ౧౮ || సుగ్రీవస్తుభవంవాక్యంశ్రుత్వాసర్వంహనూమతః | తతశ్శుభరతంవాక్యంహనూమం

ద్విగ్నేతి || ఉద్విగ్నహృదయః శీతమనః || ౨ || నైవేతి || స్థానేస్థస్థానే నిశ్చలత్వైశ్చియావత్ - వ్యవససాదదుఃఖితమభూత్ || ౩ || చింతయిత్వేతి || ధ
ర్మైరాజధర్మైరతామతిర్యగ్యసధమాత్వా - అనుచరైఃపరిత్రేభిఃసహ - చింతయిత్వా గురులాభువంవిమృశ్యస్థానేపలాయనేచగురులాభువంవిమృ
శ్యచ - పరమోద్విగ్నోభవత్ || ౪ || తతఃతి || రామలక్ష్మణౌతత్ప్రభావంశశంస || ౫ || ఏతాఃతి || ప్రణిహితౌచారాః - ఛద్దనాఋషివేదవ్యాజేన || ౬ || త
తఃతి || జగ్ముః - సుగ్రీవవచనేహితత్వబద్ధౌశేషః || ౭ || తఃతి || ఆధిగమ్యనానాదిమృపలాయితాః - ఏకత్రసమాగమ్య || ౮ || ఏకమితి || పునరపిగిరేగిరిం
ప్లవమానాః - గిరిణాంశిఖరాణ్యపిప్రకంపయంతః - ఏకాయనగతాఃక్రమేణైకస్థానగతాస్సంతః - ఏకంఏకాకినంఘ్రీవముపతేష్ఠిరత్యగ్నవంగః - ఏ
వమేకాయనగతాఃపాతే - ఎవంఉక్తరీత్యా - ఏకాయనగతాస్త్రప్రకంపయంతోభవన్తినియోజనా || ౯ || ఏవమితి || ఆపిశబ్దోఽన్వక్రమః - ఏవమేకా
యనగతాఃపిపూర్వోక్తప్రకారేణైకస్థానగతాఃపిగిరిణాంశిఖరాణ్యపిప్రకంపయంతః - గిరేగిరింప్లవమానాః - జగ్మురితిశేషః - ఆత్రగిరిశబ్దోగిర్యేక
దేశవాచీఏకమేకాయనగతాఃపాతే - ఎవంపలాయనేనఏకాకినంయూధవమభంఘ్రీవమధిగమ్య - ఆతపవఏకాయనగతానికస్థానగతాఃప
రివార్కోపతేష్ఠిరతిపూర్వేణసంబంధః || ౧౦ || తతఃతి || మగఃంగిరిః || ౧౧ || ఆప్లవంతఃతి || ఆప్లవంతోయయః - నతుమందంయయితిత్యర్థః || ౧౨ || తతః
తి || పర్వతేంద్రంబుశ్యమూకం - పర్వతేంద్రపర్వతేమత్రత్రత్రత్రత్వాప్తసప్రమేయమ్యమూకంయయితిత్యర్థః || ౧౩ || పర్వతేంద్రంబుశ్యమూకైక
దేశం || ౧౪ || తతఃతి || వాలికిల్బిషేవానికపలేనశంకితం - వాలినాప్రేషితావిమాదితి శంకితమిత్యర్థః || ౧౫ || సంభ్రమఃతి || నాలికృతేవాలినమిత్రం
సంభ్రమస్త్యజ్యతాం - మలయైతిపర్వతమాత్రస్యరామ - ఆయంమలయఃఆయంపర్వతఃగిరివరః - బుశ్యమూకైత్యర్థః || ౧౬ || సంభ్రమైతి
తి || మలయోయమృశ్యమూకావయవపర్వతః || ౧౭ || పర్వతాదృశ్యమూకాత్పుష్పతేయత్రరాఘవాది - మలయస్త్రివముశ్యమూకాశ్చైవ
వత్సమణత్వాత్ || ౧౮ || వాలీవేషాంతరధారీసమాగతఃతిభ్రమంవారయతి - యస్మాదిత్యాదినా | యస్మాత్ వాలినఃకూరంకూరకర్తృణం ||
౧౯ || యస్మాదితి || పాపకర్తృణః - అనుజభాగ్యావహరిణః - భయంభయశేషం || ౧౬ || అహూతి || మతోసమ్యగ్విచారై || రామతోసమ్యగ్విచార
విషయబుద్ధౌ || ౧౭ || బుద్ధిః || బుద్ధిఃసామాన్యతోజ్ఞానం - విశేషతోజ్ఞానంవిజ్ఞానం - ఇంగితంఅభిప్రాయసూచకోవ్యాపారః - సర్వంకార్యం

హున్యోభూదిత్యర్థః || ౩ || చింతయిత్వేతి || ధర్మాత్వా - ధర్మేరాజధర్మైరతామతిర్యగ్యసతథౌక్రం || ౫ || ఆత్మయతోద్భృద్బుద్ధిత్వమరః -
సుగ్రీవఃఅనుచరైర్పరిత్రేభిఃసహచింతయిత్వా - గురులాభువంవిమృశ్యఆపస్థానేపలాయనేచగురులాభువంవిమృశ్య - పరమోద్విగ్నోభవదిత్యం
బంధః || ౬ || ఏవమితి || ఏవమేకాయనగతాఃపి - పూర్వోక్తప్రకారేణైకస్థానగతాఃపి - గిరిణాంశిఖరాణ్యపిప్రకంపయంతఃగిరేగిరింప్లవమానాఃజ
గ్మురితిశేషః - ఏకమేకాయనగతాఃపాతే - ఏకాకినంయూధవమభంఘ్రీవమధిగమ్య - ఆతపవఏకాయనగతానికస్థానగతాః - యద్యపి
కాయనగతాఃపూర్వోక్తప్రకారేణైకస్థానగతాః - ఏకాయనగతాఃఏకమగ్ధతాః || ౧౧ || ఆయనంవత్తమాగాధ్వపంథానైత్యమరః -
సుగ్రీవేణఏకఘృదుఃఖిహరయః - పరివార్కోపతేష్ఠిరతిపూర్వేణసంబంధః || ౧౨ || తతఃతి || పర్వతేంద్రంబుశ్యమూకం || ౧౩ || సంభ్రమైతి || మ
లయఃబుశ్యమూకైత్యర్థః || ౧౪ || సంభ్రమైతి || సంభ్రమోభయం - మలయోబుశ్యమూకః భయంనాస్తి - మతంగతాపాదస్యవాలినోదప్ప
వేశత్వాదితిభావః || ౧౫ || ౧౬ || అహూతి || మతోసమ్యగ్విచారవిషయబుద్ధౌ || ౧౭ || బుద్ధిః || బుద్ధిఃసామాన్యతోజ్ఞానంవిజ్ఞానంవిశేషజ్ఞానం - ఇంగిత

పరిత్యజ్యహనుమాన్మారుతాత్మజః॥భిక్షుకూపవంతోభేదేశతబుద్ధితయాకపిః॥౨॥ తతస్సహనుమాన్వాకాన్జ్ఞయముమ
 నోజ్ఞయా ॥విసితమపాగమ్యరాఘవావ్రణిపత్యచ॥ అబధాపైతదావీర్యాయథావత్ప్రళంసన ॥౩౪॥సంపూజ్యవిధివ
 ద్విరోహనుమాన్మారుతాత్మజః॥ ఉవాచకామతోవాక్యంమృదుసత్యపరాక్రమా ॥౪౪॥ రాజపిదేవప్రతిమాతాపసౌ
 సంశితవ్రతా॥ దేశంకథమిమంప్రాప్తాభవంతోవరవణిణా॥త్రాసయంతౌమృగగణాసన్యాంశ్చవసచారిణః॥ పంపా
 తీరరుహన్స్వత్సాస్త్విక్షమాణాసమంతతః ॥౬౪॥ఇహుంనదీంశుభజలాంశోభయంతౌతపస్వినా॥ ధైర్యవంతౌమవర్ణాభౌ

తయా- భిక్షురూపంసన్న్యాసేషం॥౧॥ భిక్షుఃపరివ్రాజకమకంఠీపారాశర్యపిమస్కూరిత్యమరః॥౨॥తతఃపిసాధకః॥విసితవత్-సవినయం-
 ఉపాగమ్య-ప్రణిపత్యసమస్కృత్య-శ్శక్తియాఅపకుషయా-సుమనోజ్ఞయా అగ్రతఃపరమ్యయా- వాచాఅబధాపే-యథావత్పరమార్థతయా
 ప్రళంసన-అత్రభిక్షురూపస్యహనుమతః-ప్రణామాదన్యత్రాపిభిక్షోగృహస్థాదివిషయేప్రణామఃకతావ్యవీచేతివిజ్ఞాయతే-సన్న్యాసేనోగృహ
 స్థాదిప్రణామనిషేష వచనాన్యజ్ఞవిషయాణీతిమంతప్యాస - యదిపిజ్ఞానాధికందృష్టాకమమాత్రేణాధికోయితిర్నప్రణమేత్ - తపిణి
 పాప్రాణాంజ్ఞానతోజ్ఞేవ్యమితిమనువచనం విరుద్ధైత - నహితత్ప్రణామనిషేధకమనువచనంకేచిద్బల్యతే - కేత్యనారభ్యాధీతమద్వష్టా
 కరంయత్కించస్యప్రణామనిషేధవచనంకేచిద్బలం - తస్యచవిషయోజ్ఞానస్థాదిరూపః - యత్తుకైశ్చిదుక్తం - అత్యద్భుతరామలక్షణ
 రూపదర్శనసంజాతాతివస్తయస్సన్నంగీకృతం భిక్షురూపంవిస్తృత్యతవశాః ప్రతిపేదీరేతివత్ ప్రణామేతిసవిరోధఇతి - తన్న - ఉపక్రమ
 విరోధాత్ - ఇంగీతవచనాదిభిఃపంచుదయజ్ఞానాథకంపిప్రేషితోయం-నహితభానియక్తస్సునిప్రణమతిస్సచివధురంధరః స్వకార్యవిరోధ
 కరంపరిగృహీతాకారవిరుద్ధమనిసంభూతమైవనైవరేగితానావిష్కారకాతుభూతంకార్యంకుర్యాత్ - యదప్యక్తం-రూపమేవాన్యైతన్న
 హిమానంవ్యాచప్తైతిన్యాయేనదర్శనమాత్రేణైతాన్మగ్రివవిరోధినిరసనదక్షావినిశ్చిత్తపరిగృహీతవేషాంతరస్యస్వస్యచారత్వంప్రకటయితుంన
 మస్కారంకృతవానితినదోషఇతి - తదపిస-తథాసతిసుగ్రీవోనామేత్యాదివక్ష్యమాణమేవప్రభుమంకథయేత్ - కేచిత్తుభిక్షుబ్రహ్మచారి-అతో
 నదోషఇత్యాశాః-తన్న-తాదృశభిక్షుత్వస్య పూర్వమేవసిద్ధత్వేనఇదానీవపరిగాహ్యత్వాత్ - అపరేతు-సర్వధాఃపిహాపంపరిత్యజ్యేత్యుపక్ర
 మాత్ ఉపరిష్టాత్ ప్రచ్ఛన్నత్వోక్త్యాచ మానుషరూపాంగీకారావశ్యం భావాత్తమాప్రవిశిష్టం బ్రహ్మచర్యమేవాత్ర భిక్షుశబ్దేనోచ్యతఇతి
 తినవిరోధఇత్యాచిత్-తత్ప్రేక్షుపూర్వోక్తయాదిశామాషణంబుత్వం॥ రా॥ తతస్సహనుమాన్వాచాశ్శక్తియాసుమనోజ్ఞయేతిపాఠః-ప్రణిప
 త్యేతి-నమస్కారఃపరిగృహీతభిక్షువేషవిరుద్ధఇతిచేత్ - అత్యద్భుతవస్తువర్ణనసంజాతాతివస్తయస్సక అంగీకృతంభిక్షురూపంస్తృత్య-అవశాః
 ప్రదిపేదిరఇతివత్ ప్రణామేతిసవిరోధః - యద్వాహనుమాన్॥ శ్రి॥ రూపమేవాన్యైతన్నహిమానంవ్యాచప్తైతిన్యాయేనదేశకనమాత్రేణై
 తానుగ్రీవవిరోధినిరసనదక్షమహిమానావిజ్ఞాత్వాపరిగృహీతవేషాంతరస్యస్వస్యచారత్వం ప్రకటయితుంనమస్కారంకృతవానితినదోషః-అత
 ఎవహ్యత్తరత్రతయోః ప్రత్యుత్తరకథనాత్పూర్వమేవసుగ్రీవస్వరూపంస్వస్వరూపంస్వస్యసుగ్రీవసచివత్వంభిక్షురూపప్రతిచ్ఛన్నత్వంసుగ్రీవ
 స్వరామసఖ్యాభిలాషంచకథితవాత్ - వస్తుతస్తు-త్రిదండాదిదాహ్యవేషధారణమాత్రేణఅపాదమూలంరోమనిచితస్యసవాలస్యవానరరూపస్య
 ప్రతిచ్ఛన్నత్వాయోగానైనమశరీరపరిగ్రహపూర్వకమేవదాహ్యస్యకస్యచిద్వేషస్యధారణంవక్తవ్యం- అతఎవహికపిరూపం పరిత్యజ్యేత్యుప
 కాంతం - తత్రహనుమతఃస్వరూపేణవటుత్వేపి మానుషరూపేణ వటుత్వమేవాత్రప్రకరణే భిక్షుశబ్దేనోచ్యతఇతియతేగృహస్థవందనా
 పత్తితి-అబధాపైఅభిముఖీచకార॥౩౪॥ సంపూజ్యేతి॥ కామతఃభక్త్యా-పూర్వోక్తప్రళంసాభక్తికృతా-నతుకేళంపరిక్షాకృతేతిభావః॥ రా॥
 ఉవాచేతి॥ కామతఃసుగ్రీవోపదేశావిరుద్ధస్వేచ్ఛాతః॥౪౪॥రాజన్వీత్యాదిశ్లోకవ్యయం॥ మృగాన్అన్యాకవసచారిణశ్చత్రాసయంతౌసమంతతః
 పంపాతీరరుహన్వృక్షాః పీక్షమాణాచభవంతౌ-వరవణిణాన్స్థిగరూపవంతౌ-కమధారయాదపిమత్స్యధీయోద్భవచరః - అతపివరాజ
 పిణదేవప్రతిమా-సంశితవ్రతాత్పక్ష్యవ్రతా-అతఎవతాపసౌతపస్వేషేషాఘాత్వా-ఇయంమగ్ధమందేశంకథంప్రాప్తా॥ రా॥వరవణిణా-వణిణాప్ర
 శస్త్రవర్ణా-వరాచతావణిణాచేతివిగ్రహః॥శ్లో॥పంపాతీరరుహన్వృక్షాః పీక్షమాణాసమంతతైత్యంతస్యభవంతౌకథంప్రాప్తావిత్యేనసం
 బంధః॥ ౬౪॥ ఇమామిత్యాదిసాధకశ్లోకత్రయమేకాన్వయం ॥ పంపాయాస్సరస్త్రేపిస్వల్పతయాపూర్వాపరప్రవాహవత్తైవనదీత్వమిరు
 ధం- శోభయంతౌ- స్వతేజసీతేషః- సువర్ణాభౌరామస్యశ్యామత్వేపిలక్ష్యజస్యపీతవర్ణత్వాచ్చత్రిన్యాయోనీసువర్ణకాంతిత్వం - నిశ్శవ
 సంతావనసంచారాయాసాత్ - వరభుజౌసుందరభుజౌ- హస్తీవాస్త్రేత్యనేనదైఖ్యకపీవరత్వయోర్వక్ష్యమాణత్వాత్ - ఇమాఃప్రజాఃపక్షిమృ
 గాదీక-పీడయంతౌ- అపూర్వదశకేనవిద్రావకావిత్యధః-సింహస్యేవవిప్రేక్షితంపీక్షణంయయోస్తా-సింహతిబలవిక్రమాసింహతిశాయి
 బలపరాక్రమా- శక్తచాపనిశేషంద్రధనుస్త్యేచాపేగృహీత్వా- శక్తుసూదనాశక్తుసంహరకా-నీలభేదపరభాగతయాధనుషాగభరణత్వం
 శక్తుసంహరకత్వేనాయుధకోటిప్రవిష్టత్వంచదశకతమాభ్యాంవిశేషణాభ్యాం- క్రిమంతౌకాంతిమంతౌ-రూపసంపన్నసౌందర్యయక్తా-మృ

౧॥ కపిరూపమితి॥ శత్రుబుద్ధితయావంచకబుద్ధితయా॥టీ॥భిక్షురూపంనైష్ఠికబ్రహ్మచర్యరూపం॥౨॥తతఃపి॥ నమస్కారోవిధృతభిక్షువే
 షవిరోధఇతిచేత్ - మానుమాన్రూపమేవాన్యైతన్నహిమానంవ్యాచప్తైతిన్యాయేనతమూర్ధ్వనమాత్రేణైవతా సుగ్రీవవిరోధినిరసనేక్షమా
 విజ్ఞాత్వాగృహీతవేషాంతరస్యస్వచారత్వంప్రకటయితుంప్రణామమేతిసవిరోధః-అబధాపైఅభిముఖీచకార॥౩౪॥ * ఉవాచేతి॥ కామతఃసుగ్రీ
 వోపదేశాద్విరుద్ధస్వేచ్ఛాతః॥౪౪॥*దేశంకథమిత్యాదిసార్థశ్లోకమేకంవాక్యం-సమంతతోపీక్షమాణాకథంప్రాప్తావిత్యసంబంధః॥౬౪॥ఇమాం

కాయవాంఛీరవాససాః | నిశ్శ్వసంతావరభుజౌపీడయంతావిమాఃప్రజాః || సింహవిప్రేక్షితాపీరాసింహతిబలవిక్రమాః ||
 శక్రచాపనిభేచాపేగృహీత్వాశతుగ్రీవాదనా || శ్రీమంతాకూపసంవన్నాశ్చవభశ్రేష్ఠవిక్రమాః | హస్తహస్తోపమభుజౌ
 ద్యుతిమంతానరవృణాః || ౧౦ || ప్రథయావర్పతేంద్రీయంయవయోరవభాసితః || ౧౧ || రాజ్యాధ్వావమరప్రఖ్యాతం
 దేశమిహగతాః | పర్వతేక్షణాపీరాజటామండలధారిణౌ || ౧౨ || అన్యోన్యసదృశౌపీరాజేవలోకాదివాగతౌ | యద్వ
 చ్చయేవసంప్రాప్తావంద్రసూర్యావసుంధరాం || ౧౩ || విశాలవక్షసాపీరామానుషేదేవరూపిణౌ || సింహసగంధౌను
 హేమాత్మాహాసమదావివగోవృషాః || ౧౪ || ఆయతాశ్చసమృత్తాశ్చబాహవఃపరిఘావమాః || సర్వభూషణభూషార్థాః
 కిమర్థంనభూషితాః || ౧౫ || ఉభయోగ్యవహంమస్యేరక్షితుంపుథివీమమాంససాగరవనాంకృత్సంవింధ్యమేరు
 విభూషితాం || ౧౬ || ఇమేచధనుషీచిత్రేక్షణైవితానిలేపనైః || ప్రకాశేతేయధేంద్రస్యవజ్రేహేమవిభూషితే || ౧౭ ||
 సంపూర్ణానితైర్వాజైస్తాణాశ్చశుభదర్శనాః || జీవితాంతకరైఘోరైశ్చస్వసద్భిరివపన్నగైః || ౧౮ || మహాప్ర
 మాణౌవిస్తీర్ణతప్రహటకభూషితౌ | ఖడ్గావేతావిరాజేతేనిముక్తావివపన్నగౌ || ౧౯ || ఎవంమాంపరిభావంతంకస్తా
 ద్వైనాభిభావభః || ౨౦ || సుగ్రీవోనామధర్మాత్కత్తిద్వాసరయాధవః | వీరోవినికృతోభ్రాత్రాజగద్భ్రాతృతిరుఃఖ
 తః || ౨౧ || పాప్రహంప్రేషితప్రేనసుగ్రీవేణమహాత్మనా | రాజ్ఞానానరముఖ్యానాంహమామాన్నామహానరః || ౨౨ ||

మభశ్రేష్ఠవిక్రమావృషభశ్రేష్ఠగమనా-ద్యుతిమంతాతేజస్వినా- తేజస్త్రుక్రియోభిన్నమితిసప్తనరుక్తిః- ఏవంభూతాయువాంకావిత్యన్వయః || ౧౦ ||
 ప్రథయేత్యధః || ౧౧ || రాజ్యేత్యాదిత్రయవికాన్వయాః || అమరప్రఖ్యాతేవత్సల్యపరాక్రమా-దేవలోకాదాగతాపీరావివస్థితా-యద్వచ్చయా
 దైవాత్వవసుంధరాంప్రాప్తా-చంద్రసూర్యావివస్థితా-దేవరూపిణౌదేవతుల్యరూపిణౌ-పీరామానుషేయవాంరాజ్యాధ్వావపీరాజ్యోత్సాహి
 రాజటామండలధారిణావచ్చిన్నజటామండలధారిణౌ-భూత్వా- ఇహదేశంవనదేశం-కథంకిమధః-ఆగతౌ-సమస్తరాజలత్తలక్షితయోర్య
 వయోరాజ్యభాగవిహారితః నమనవాసతిభావః || ౧౩ || ఆయతాశ్చేతి-ఆయతాఃఆజానువిశంబినః-సమస్తాఃభుజగభాగవద్వృత్తాః- బా
 హవఃరామస్యదక్షిణోబాహురితిత్వణస్యరామబాహుత్వాత్తద్బాహుభ్యాంబహువచనం- యద్వాహనుమతోభక్తత్వేనకేన్యవతుర్భుజవేష
 జగ్యభివత్- యద్వాద్వయోర్బాహువతుప్తయవత్సద్భుహువచనం- పరిఘావమాఃపరిఘాగరావశేషఃతదవమాః- స్వసాందర్యానుభ
 వవరాణాంసమస్తవీరిధివతేనతక్షమాశ్చత్వరః- సర్వభూషణభూషాహః- ఆభరణస్యాభరణమిత్యుక్తరిత్యాభూషణాసృజిభూషయితుమ
 మాః- కిమధఃసంవిభూషితాః- ఇమాంభూషణైరలంకృత్యభరణాభరణత్వంకిమితిసప్రకాశమిత్యధః- యద్వాద్వస్థిదోషపరిహారాయ
 ఏతాద్యభాహుసాందర్యమాచ్ఛాదయితవ్యం- తత్కిమధః- నాచ్ఛాదితమితిభావః- యద్వా అభరణచ్ఛన్నసాందర్యమేవలమస్తద్వక్తి
 కరణాయ- అధికానిరావరణసాందర్యప్రదర్శనమితిభావః- యద్వారాజకుమారాణాంక్షణమాత్రం తాంబూలాభావేహ్లాసతావత్క్షణమా
 త్రవిరహాపిస్థాతుమనమాః- కిమధః- విశ్లేషితాశ్చితిభావః- యద్వా ఏవంభూషణవిరహః కస్యవా శత్రోమూకలభూతాయేతి
 భావః- అనేనప్రతిహతసంకల్పత్వేపినిత్యసూరీవిహాయచతుర్ధావతరణేకోపేతురిత్యుక్తం || తస్మాత్ || సర్వభూషణభూషాహః- సర్వసాం
 భూషణానాంఅంగదకేయూరాదీసాంభూషాయాంఅలంకరణేఅహః- ఏతేనబాహుసాంసర్వభూషణాతికాంతిమత్వముక్తం- తమేవా
 భంకితదయతి-ఆజానుద్భుబాహుత్వమాయతత్వం-వృత్తానుపూర్వత్వం-సమస్తత్వం-పీవరదృఢసంస్థానత్వంపరిఘావమత్వం-కిమధఃస
 విభూషితాః-భూషణధారణేనవేషేషాభూషణాధికకాంతిమత్వంకిమర్థంసప్రకాశమిత్యభిప్రాయః || ౧౮ || ఉభావితౌవింధ్యమేరువిభూషితౌ
 వివిధ్యుష్టాంతాభః-యథావింధ్యమేరుభూషణకాతథాభవంతావపీతి || ౧౯ || ఇమేషితి-చిత్రేలోకేఏతాదృశధనుషీరదర్శనాదబ్బుతావహే-
 వజ్రేఇత్యభూతోపమా || ౨౦ || సంపూర్ణానితైర్వాజైస్తాణాశ్చాతిభావహంవచనం-కైకస్యపార్శ్వద్వయేపితూజీరవ్యయసత్వాత్ || ౨౧ || మహాతి-మహా
 ప్రమాణావితీర్ణత్వం-విస్తీర్ణావితీకాలతా-తప్రహటకంధ్రుతకనకం-నిర్మలైనిముక్తత్వచే || ౨౨ || ఏవమితి-పరిభావంతంపునఃపునర్వాచ
 మాణం- నాభిభావభఃనాభిభావేథే-వృత్తయిత్యుక్తం || ౨౩ || ఏవంస్వవాక్సత్వచేనతూష్టింభూతౌద్వయస్వకార్యమావేదయతి-సుగ్రీవఇత్యాది

సదీమిత్యారభ్యద్యుతిమంతానరవృణావిత్యంతమేకం- మంపాసరసోసదీత్యవృషదేశేస్తుతయోమవత్తయా- చాపేగృహీత్వేత్యసృషీడయంతావి
 మాఃప్రజాశత్రునేనసంబంధః || టీ || సింహవిప్రేక్షితౌ- శత్రుభయంకరత్వాత్ || ౧౦ || రాజ్యాహంవితి- అమరప్రఖ్యాతవద్వపత్రేక్షణారాజ్యా
 ధ్వాపీరాయువాంజటామండలధారిణౌసంతేఇహరణ్యప్రదేశంకథమాగతౌ || ౧౧ || వనాగమనయోగ్యతాయాంపాత్వంతరమాహ- అన్యో
 న్యసదృశావీతి- దేవలోకాదాగతౌఅన్యోన్యసదృశాపీరా-ఇహయద్వచ్చయావసుంధరాంప్రాప్తావంద్రసూర్యావివస్థితౌ-కథమిమందేశము
 పాగతావత్యేతదత్రాప్యనుమజ్జ్యతే || ౧౨ || మహారాజదేవత్వలక్షణోభయాకారప్రతితేవనాగమనసంభావితమిత్యాహ-విశాలవక్షసావీతి ||
 టీ || కథందేశమిహగతావితీపునఃపునఃప్రశ్నః-అత్యంతసాకుమార్యాద్విషమపామాణదేశేకథంపచ్చ్యామేవాగమనమితిపిత్తయేనేతిభావః || ౧౩ ||
 టీ || యధేంద్రస్యవజ్రేఇతికత్తిన్వప్రసిద్ధస్యాప్యపమానత్వేనోపాతస్యవజ్రాయధస్యంతేకత్వకల్పనముపమయానేకత్వ నిబంధనమిత్యవిరు
 ధః || ౧౪ || కస్యత్వంకత్వంకిమర్థమాగతేత్యాకాంక్షయామాహ- సుగ్రీవఇత్యాదినా || టీ || తూష్టింభూతౌరామలక్షణాభావయితుంస్వ

యవాభ్యాంసహధర్మాత్సామగ్రీవస్సఖ్యమిచ్ఛతి । తస్యమాంసవివంవిత్తంవానరంపవనాత్సజం ॥ భిక్షురూప ప్రతిష్ఠా
 న్నంసుగ్రీవప్రియకాన్యయా ॥ ఋశ్యమూకాదహపాప్రైంకామగంకామరూపిణం ॥౨౩॥ ఏవముక్తౌతుహనుమాం
 స్తావీరారామలక్ష్మణౌ ॥ వాక్యజ్ఞౌవాక్యకుశలఃపునరోవాచకించన ॥౨౪॥ ఎతచ్ఛ్రుతౌవాచచస్తస్యరామోలక్ష్మణమబ్ర
 ఓత ॥ ప్రహృష్టవదనశ్రీమాద్భారతరంపార్వతస్థితం ॥౨౫॥ సదినోయంకపీండ్రస్యమగ్రీవస్సమహాత్మనః ॥ తమేవకాం
 త్రమాణస్యమాంతికముపాగతః ॥ ౨౬ ॥ తనభ్యభాషసామిత్రేసుగ్రీవసవివంకపిం ॥ వాక్యజ్ఞంమధురైర్వాత్మైః
 శ్నేహాయుక్తమరిందమ ॥౨౭॥ నాన్యగ్నేదవీతస్యనాచజుక్వేదధారణః ॥ నాసామవేదవిదుషశ్శక్యమేవంప్రభాషి
 తుం ॥ ౨౮ ॥ నూనంవ్యాకరణంకృత్సమనేనబహుధాశ్రుతం ॥ బహువ్యాహరతానెనకించదపశబ్ధితం ॥౨౯॥ నముఖేనె
 త్రియోర్వాపిలలాటేచభువోస్తథా ॥ అన్యేషుపిచగాత్రేషుదోషస్సంవిదితఃక్వచిత్ ॥౩౦॥ అవిస్తరమసందిగ్ధువిభంబి

నానినీకృతఃపంచితః ॥౩౧॥ ప్రతిష్ఠా ॥ మహాత్మనామహాబుద్ధివా ॥౩౨॥ యవాభ్యామితీ ॥ పైత్రవిదేలోకటిమధ్యమపురుషద్వీపచసం-తపి-క
 థంభిక్షురసత్వతాహ-భిక్షుం ॥౩౩॥ ఏవమితి ॥ నాచ-తద్వచనశ్రవణేచ్ఛయేభావః ॥౩౪॥ ఏతదితి ॥ హనుమంతస్తోతులక్ష్మణంప్రత్యక్షిః ॥
 ౨౫॥ సదినఃకపిః ॥ ఉపాగతః ॥ సమీపగతీవద్వాచకిశేషః ॥౨౬॥ తమితి ॥ శ్నేహాయుక్తం - మయిసుగ్రీవేవప్రితియుక్తమిత్యుపాసం-అభ్యభాషఅభి
 భాషస్య- ఆహాగమపరస్పైషదేతద్వే-మం-ప్రహృష్టమనోవచనసంతరితసామిత్రం-యోజయతి ॥౨౭॥ అభచేతనోజ్ఞేవసస్యాచార్యముఖమంత
 లేతాసంభవాచార్యలాభందర్శయతి ॥ నాన్యగ్నేదేత్యాది ॥ క్షో-అచార్యోవేదసంపన్నో-విష్ణుభక్తావిమత్తరః ॥ మంత్రిజ్ఞోమంత్రభక్తశ్చస
 దామంత్రాభావశ్శుభిః ॥ గురుభక్తిసమాయుక్తఃపురాణజ్ఞోవిశేషతః ॥ ఎవంలక్షణసంపన్నగురుత్వభిక్షుయతఃత్వక్తమాచార్యలక్షణంద
 ర్శయతి - ఋశ్వేదేమపిసత్సగ్గీతస్యసంధారణవేదనానిసర్వత్రవేదేషుయోజ్యాని - యద్వాప్రతివర్ణంస్వరభూయస్త్వేనసానోనియమ
 నేనసావధానోచ్చాయకత్వాద్భుద్వదవీతస్యేత్యుక్తిః - ఏతేకానువాకేఅనువాకాంతరవాక్యానాంకర్షణధారణస్యదుష్కరత్వాగ్యజ్ఞాన్వ
 దధారణశక్యత్వం- ఉపాహసాస్యాదిగభి-తగానవిశేషాణాం దుష్టజ్ఞేయత్వాత్ సామవేదవిదుషశ్చ - అధర్మసాస్యాభ్యయనాది నియమా
 భావాదసత్త్వి- ఏవంప్రభాషితుం- దేశంకథమిమంప్రావిత్తార్థశ్చక్రీత్యావ్యక్తంవస్తునశక్యమితి - అన్యగ్నేదవీతస్యఏవంప్రభాషితుం
 శక్యం- ఆయజుర్వేదధారిణిఏవంప్రభాషితుంశక్యం- అసామవేదవిదుషఃఏవంప్రభాషితుం-నశక్యమితిప్రత్యేకమన్వయః - ప్రత్యేకంవక్ష్యేప్రయో
 గాత్ - దాద్యాకథాంవృత్తిచేకముఖేనోక్తిః-అన్యగ్నేదవీతస్య- ఉభయోగ్యావహంమన్యగ్గీతంపుధివీమమామిత్యాదినోక్తస్యస్థితిసం
 సంహారకత్వత్వంవస్తునశక్యం- ఇతలేయకేహిప్రహృష్టాచదమేకవివాగ్రఅసేదిత్యాదినాతథాత్వంప్రథమతఃప్రతిపాద్యతే-ఆయజుర్వేదధారిణః-
 మానుషాదేవమహిషామిత్యాదినా - ఆహాయమానోబహుధావిజాయత ఇత్యుక్తాంతరరసాస్యంవస్తునశక్యం- అసామవేదవిదుషః- సువ
 కా-భాషద్వప్రత్యేకకావిత్యేనంభాషితుంశక్యతే - ఛా-నిశోగ్గీత - ఆహయవిహంతరాదిత్యేహిరన్తయః పురుషౌదృశ్యతతత్వార్థభృతస్య
 యథాకస్యాసంప్రచారకమేవమపిశీత్యామనయతే ॥ ౨౮ ॥ నాన్యగ్నేదశ్చ ॥ విసయధారణవేదనానిప్రతివేదమస్యసంతీత్యుక్తంభవతి ॥ త
 నిష్లోక(౧౪)౨౪॥ సకేవలంవేదాధ్యయనం-అంగాధ్యయనంచకృత్మిత్యాహ- నూనమితి ॥ తత్రమేకుమాహ- బహ్మితి-అపశబ్ధితంఅపకృష్టం
 శబ్ధితం-అతాదౌయదిత్యభ్యావశ్యం- వ్యాకరణంశ్రుతం- అతోనాపశబ్ధితా-కృత్స్వశ్రుతంఅతోనకించదపశబ్ధితం-ప్రకృప్రత్యయసమాస
 సంధ్యాసమపిచదతినాపభ్రంశితమిత్యుపాసం-బహుధాశ్రుతం- ఏకవారశ్రవణేకేవదస్యాభావోపిస్యాత్ ॥ ౨౯ ॥ నకించదపశబ్ధితమిత్యనేన
 సంస్కృతభాషయైవవ్యవహృతవానిత్యవగమ్యతే ॥౩౦॥ క్షో-చానేనప్రతేత్యాహచతుభిః-నముఖిత్యాదిభిః ॥ లోకేకేపాంచిద్వ్యవహారదశా
 యాంముఖాదిషుసర్వత్రయత్రకుత్తాపివాకీకారోదృశ్యతేనతథాతేతిహావః - దోషఃకృత్-నసంవిదితశ్చిత్త్యనేనశ్వేనసూక్ష్మమవలొకితమితి
 గమ్యతే-తమక్తంక్షోయాం- గీతీషీ-కిరఃకంశీతథానిభితపాతకః- అనఘ-జ్ఞో-కృత్-తత్వ-డేతేపాతకాధమాః ॥నకిరఃకంపయేద్ధాత్రంభు
 వాచాప్యపిణీతథా ॥ తెలపూణామివాత్మానంతత్తద్వజ్ఞేప్రయోజయేదితి ॥ ౩౧ ॥ ఏవముచ్చరణశక్తిరుక్తా- అథవాక్యప్రయోగచాక్షరీం
 దశకాయతి- అవిస్తరమితి ॥ అవిస్తరంశబ్దప్రపంచరహితం- ప్రథనేవావశబ్దాతిసుహానివే నాత్ బూదోరభిత్సప్రత్యయః - అసందిగ్ధంపదవ
 ణాసందేహరహితం- ఆశంభితంవిశంభితత్వేస్యాశక్తిప్రకటితాస్యాత్ - అదుర్భుద్భుతోచ్చరణేషప్రత్యాయసంసస్యాత్ - ఉరస్థంమం
 ౧౨౦- కంఠగంధుగ్ధమం- తాదృశంవాక్యంమగ్ధమేస్వరచితక-తే-నమంద్రంపదగ్ధమం- సదుక్తంసంభితంచేత్యుపాసం-ఇదంచతుదశాశదోషా

స్వామినామధేయంకథయతి-సుగ్రీవశ్చాది ॥ వినికృతఃతిరస్కృతః ॥౨౪॥టీ ॥ ప్రహృష్టవదనఃహనుమద్వచనస్యవివక్షితవాక్యానుకూలత్వాదితి
 భావః ॥ ౨౫ ॥ నాన్యగ్నేదేతి ॥ అన్యగ్నేదవీతస్యఅన్యగ్నేదేనఋశ్వేదాదగ్నేదవీతస్యగ్గీతస్యసంప్రభాషితుంశక్యం- ఆయజుర్వేదధారిణః
 యజుర్వేదధారణారహితస్త్వేనంప్రభాషితుంశక్యం-అసామవేదవిదుషః- అసామవేదజ్ఞస్త్వేనంభాషితుంశక్యమితిసంబంధః - ఆయమథాః
 ప్రతివణాం స్వరభూయస్త్వేన సావధానేనోచ్చార్యమాణత్వాద్భుద్వదవీతస్యేత్యుక్తిః - ఏతేకానువాకే అనువాకాంతర వాక్యస్యాసాం
 కర్షణధారణస్యదుష్కరతాంబోధ్యతయితుంఆయజుర్వేదధారిణఇత్యుక్తం- ఉపాహసాస్యాదిగభి-తగానవిశేషాణాం దుష్టజ్ఞేయతామభిప్రేత్యా
 సామవేదవిదుషఃత్వత్వం ॥౨౮॥ నూనమితి ॥నకించదపశబ్ధితమిత్యనేనసంస్కృతభాషయైవవ్యవహృతవానితిగమ్యతే ॥ ౩౦॥అవిస్తరమితి ॥అవిస్త

తమదుితం! ఉరస్థస్థంకంఠగంవాక్యంవతఃతేమధ్యమేస్వరే || ౩౧ || సంసారక్రమసంపన్నామదుితామవిశంబితాం! ఉచ్చారయతికల్యాణీంవాచంహృదయహారిణీం || ౩౨ || అనయాచిత్రయావాచాత్రిస్థానవ్యంజనస్థయా! కస్యనారాధ్యతేచిత్తముద్యతాసేరరేరపి || ౩౩ || ఏవంవిధాయస్యదూతోనభవేత్పాథివస్యతు | సిద్ధ్యంతిహితథంతస్యకార్యాణాంగతయోనఘ || ౩౪ || ఏవంగుణగతైశ్చక్రాయస్యమ్యుఃకాగ్యసాధకాః|తస్యసిద్ధ్యంతిసర్వాథాకూతవాక్యప్రచోదితాః || ౩౫ || ఏవముక్తస్తుసామిత్రిస్సుగ్రీవసచివంకపిం! అభ్యభాషతవాక్యజ్ఞోవాక్యజ్ఞుఃపవనాత్మజం|| ౩౬ || విదితానౌగుణావిద్యకాసుగ్రీవస్యమహాత్మనః | తమేవచావాంమార్గావస్సుగ్రీవంప్లవగేశ్వరం || ౩౭ || యథాబ్రవీషిహనుమకాసుగ్రీవవచనాదిహ | తత్తథాహికరిష్యావోవచనాత్వసత్తమః || ౩౮ || తత్తస్యవాక్యంసిపుణంసిశవ్యప్రహృష్టరూపఃపవనాత్మజఃకపిః | మనస్సమాధాయజయోపపత్తౌసఖ్యంతదాకతుమియేవతాభ్యాః|| ౩౯ || ఇతిశ్రీమతిగిష్కింధాకాండే-తృతీయస్కంధః: *****తతఃప్రహృష్టోహనుమాకృత్యవాసితద్వచః | శ్రుత్వానుభురసంభాషంసుగ్రీవంమనసాగతః || ౧ || భవ్యోరాజ్యాగమస్తస్యసుగ్రీవస్యమహాత్మనః | యదయంకృత్యవాన్సాప్రీప్తఃకృత్యం చైతమపాగతం || ౨ || తతఃపరమసంహృష్టోహనుమాప్లవగవభః | ప్రత్యుచాచతతోవాక్యంరామంవాక్యవిశారదః || ౩ || కి

భావానాముపలక్షణంతథాహిన్దాకారః|| శ్లో|| శంకితంభీతముద్భుప్తుచవ్యక్తచసనాసకమ్ | కాకుస్వగంశీమకతంతథాస్థానవిజితమ్|| విస్వరంజరసంచైవశిష్టంవిషమాన్వితమ్ || వ్యాకులతాలుభిన్నంచపాతదోషాశ్చతుదశేతి || అన్యతాప్రృక్తం- ఉపాంశుదష్టుత్వరితంనిరస్తంవిశంబితంగద్వితంతప్రగీతమ్ | నిష్పిడితంగప్రపచాత్తరంచవదేన్నదీనంసతుసానునాస్యమ్ || ౩౧ || ఏవంపాతదోషాడిక్తః-అభతద్గుణానాహ-సంసారేతి || సంసారోవ్యాకరణకృతాశ్చబ్దుశ్చి-వ్యక్తపదత్వమితియావత్-క్రమఃవణానాంక్రమికతా - వ్యక్తాక్షరత్వమితియావత్-కల్యాణీంజితగుణవతిం- హృదయహారిణీంమధురాం - నాణీంఉచ్చారయతిఉచ్చరతి - తదిదముక్తంకిశ్చాయాం-మాధుర్యమక్షరవ్యక్తిపదచ్ఛేదస్తథాత్వరా | ధైర్యంలయసమత్వంచవదేతేపాతగాగుణాతి|| ౩౨ || మాధుర్యపరకామామాహ. అనయేతి | చిత్రయాఅశ్చర్యావహయా . త్రిస్థానానిఉరఃకంఠశిరాసీ - వ్యజ్యంతేపమవణా ఇతివ్యంజనాని- త్రిస్థానరూపవ్యంజనేమతిష్ఠతీతితథా-తథాత్వంచనతదుత్పన్నత్వం- కిరస్యత్వస్యసిద్ధత్వాత్ - కిషకగతంతథేతివచ్యుదాహృతం- కింతుఉదాత్తానుదాతస్వరితవత్త్వం- తథా క్రిశ్చాయాం- అసదాత్తోహృదిజ్ఞేయోమూఘ్న్యుఃదాత్తఉదాహృతః | స్వరితఃకంఠమూలీయఃపాక్వాశ్చేప్రచయస్యత్వితి | నారాధ్యతేనతోవ్యతే - కశ్యేత్యస్యవరణ ఉద్యతానైరచరీతి - ఉద్యతాసేః - ఛేత్తుచుద్భృతాసేరిత్యతిమూర్తితోక్తిః-అసేనహనుమదాదిభిఃరామాదీనాంసంస్కృతభాషయైవవ్యవహరంతి గమ్యతే || ౩౩ || ఏవంహనుమతోవాక్యాశురీమభినంద్యబుద్ధివాఙ్మరీమభినందతి|| ఏవంవిధఇతి|| ఏవంవిధఃఏవంప్రహ్లా-అస్తత్ప్రశంసావ్యాజేనకులగోత్రనామధేయరాజ్యత్యాగకారణాదీనాంప్రహ్లా-గతయస్సిద్ధయః|| ౩౪ || ఉక్తమథకమన్వయమథేనాపిదశకాయతి|| ఏవమితి | దూతకావ్యప్రచోదితాః-దూతవాక్యములాఏవసిద్ధ్యంతి- నప్రధానాపేక్షాఇతిభావః|| ౩౫ || ఏవమితి|| వాక్యజ్ఞోవాక్యజ్ఞునిత్యక్తాయథారీత్యాహనుమతోక్తంతథైవసామిత్రివాసీవ్యవ్యతే|| ౩౬ || విదితాశ్చితి | విద్యన్తితిహనుమత్సంబోధనం|| ౩౭ || యథేతి | అసేనవితావత్కచార్యాభిమాననిష్ఠాఃతేహంకార్యంతద్వచనాదేవకరిష్యామితిభగవతః ప్రతిజ్ఞాసూచితా || ౩౮ || తదితి | జయోపపత్తౌవానిజయోపపత్తినిమిత్తం|| ౩౯ || ఇతిశ్రీగోవిందరాజుపరచిత్ - శ్రీరామాయణసూరణే-ముక్తాహారాభ్యాసే- కిష్కింధాకాండవ్యాఖ్యానే- తృతీయస్కంధః: *****

అథాచార్యముఖేనచేతనలభశ్చతుర్థే- తతఇత్యాది || మధురసంభాషమధురభాషణం- తద్వచస్పృశ్వాకృత్యవాకకార్యవాన్సామ ఇతిహేతోః-ప్రహృష్టస్కం-సుగ్రీవంమనసాగతః-తమేవచావాంమార్గావశివచనభావతయా రామస్యకృత్యవత్త్వజ్ఞానం|| ౧ || మనసాగతఇత్యేతద్దగ్ధయతి|భవ్యఇతి|| యద్యస్తాదయంకృత్యవాకప్రాప్తః-తస్మాత్-మహాత్మనఃమహాభాగ్యస్య-తస్యసుగ్రీవస్య-రాజ్యాగమః-భవ్యఃభాషీ-ఎతత్కృత్యంరాజ్యాగమనరూపకార్యం- ఉపాగతంసమిపేతగతం-నిష్పన్నప్రాయమితిత్యభః|| ౨ || తతఇతి|| అస్మికాశ్లోకేప్లవగవభావఇత్యత్రగ

చరహితం - మధ్యమేస్వరేనోచ్చైనఃచనిచైః || ౩౧ || సంసారేతి || సంసారక్రమసంపన్నం పుత్యత్రిసామిగ్రీవంపన్నామిద్యభః|| టీ|| ఆదుితాదుితోచ్చారణరహితామిత్యభః|| ౩౨ || అనయేతి|| అనయాచిత్రయావిస్తయోత్పాదకయా-త్రిస్థానవ్యంజనస్థయా-త్రిస్థానేమఉరఃకంఠశిరస్సువ్యంజనస్థయావ్యక్తయాధీతయేత్యభః|| ౩౩ || టీ|| ఏవమితి|| గతయోమాగాః|| ౩౬ || టీ|| విదితాశ్చితి|| విదితాఃకపింధముఖేనేతిభావః|| ౩౮ || తత్తస్యతి|| జయోపపత్తౌసుగ్రీవస్యశత్రుజయసిద్ధౌ|| టీ|| ఫలప్రతిః|| శ్లో|| సుగ్రీవోమారుతింతత్రప్రేషయామాసరాఘవమ్ | మారుతిప్రేషణంపుత్యాసద్గురుంభతేనరః | రామమారుతిసంవాదశ్రవణాద్రాజ్యమాప్నుయాదితిసామందే|| ౩౯ || ఇతిశ్రీమహాశ్వరతిథి-విరచితాయాం- శ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యాయాం-కిష్కింధాకాండవ్యాఖ్యాయాం-తృతీయస్కంధః: *****

తతఇతి|| హనుమామధురసంభాషంమధురభాషణంతద్వచఃశ్రుత్వా- కృత్యనానితిసుగ్రీవేణకార్యవాకరామఇతిహృష్టః- సుగ్రీవంమనసాగతశ్చ- రామస్యకృత్యవత్త్వంతు-తమేవకాంతమాణస్య - తమేవచావాంమార్గావశిత్వేతాభ్యాంవాక్యాభ్యామవగతం|| ౧ || భవ్యఇతి|| ఆయంరామఃకృత్యవాక సుగ్రీవేణకార్యవాకప్రాప్తోయద్యస్తాత్-తస్మాత్తస్యసుగ్రీవస్యరాజ్యాగమేభవ్యఃభాషీ-ఎతదితివష్టి- ఎతస్యరామస్యేత్యభః- కృత్యంచఉపాగతం-ఉపసమిపేతగతంనిష్పన్నప్రాయమితియావత్ || టీ|| యద్యా-ఎతస్యసుగ్రీవస్యరాజ్యాప్తిరూపంకృత్యం

మఖాంత్యంవనంఘోరంపాకాననమండితం | ఆగతస్సానుజోదుగ్ధంనానావ్యాకృన్మగాయతం || ౪ || తస్యతద్వచ
నంశుశ్చాల్పస్మిణోరామచోదితః | ఆచవత్సమహాత్మానంరామందశరథాత్మజం || ౫ || రాజాదశరథోనామమ్యూమా
న్ధమనత్సలః | చాతుర్వణ్యకంస్పదమేణనిత్యమేవాభ్యపాలయత్ || ౬ || నచ్చేష్టావిజ్యతేతస్యచ సచ్చేష్టికంచన |
సచసర్వేషాభూతేషుపితామహాఇవాపరః || అప్ర్యోచాదభిశ్చైర్విప్లవానాప్తదక్షిణైః || ౭ || తస్యాయంపూర్వజః పు
త్రోరామోనామజనైశ్శుభ్రితః || శరణ్యస్సర్వభూతానాంపిమిహదేశపారగః || ౮ || వీరోదశరథస్యాయంపుత్రా
ణాంగుణవత్తమః || రాజలక్షణసంపన్నస్సంయుక్తోరాజసంపదా || ౯ || రాజ్యాస్ఫుష్టోవనేస్తుంమయాసార్థమిహ
గతః || భార్యయాచమహాతేజాస్సీతయానుగతోవశీ | దిగ్భయేచమహాతేజాఃప్రభయేవదివాకరః || ౧౦ || అహమస్యా
వరోభ్రాతాగుణైదాస్యముపాగతః | కృతజ్ఞస్యబహుజ్ఞస్య లక్ష్మణోనామ నామతః || సుఖాహాస్య మహాహా
స్యసర్వభూతహితాత్మనః | విశ్వరేణవహీనస్యచనవాపాశ్రితస్యచ || ౧౩ || రత్నసాపమ్పతాభార్యారహితేకామరూపి
ణా | తద్వనజ్ఞాయతేరతుఃపత్నీయేనాస్యసామ్పతా || ౧౪ || దనుర్దానుదితేఃపుత్రశ్చపాదాక్షుతాంగతః | ఆ
ఖ్యాతస్తేనసుగ్రీవస్సహధోవానరమభః || ౧౫ || సజ్జాస్యతిమహావీర్యస్తవభార్యావహారిణం | ఏవముక్త్యాదనుస్స
గ్ధంభ్రాజమానోగతస్సుఖం || ౧౬ || ఎతత్తేనర్వమాఖ్యాతంయూథాతథ్యేనపృచ్ఛతః || ౧౭ || అహంవైవహిరామశ్చ సుగ్రీ
వంశరణంగతా || ౧౮ || ఎవదత్వాచవిత్రాచిప్రాప్యచానుత్తమంయశః | లోకనాథఃపురాభూత్వా సుగ్రీవంనాథ
మిచ్ఛతి || ౧౯ || సితాయస్యపురాహసేచ్ఛరణ్యోవర్తవత్సలః | తస్యపుత్రశ్చరణ్యశ్చసుగ్రీవంశరణంగతః || ౨౦ ||
సర్వలోకస్యధర్మాత్తశరణ్యశ్శరణంపురా | గురుమేరాఘవస్సోయంసుగ్రీవంశరణంగతః || ౨౧ || యస్యప్రసాదే

కారోగాయత్రాగ్ధశమాక్షరం - నవసహస్రస్థాకాగతాః || ౩ || కిరర్థమితి || పంపాకాననేనపంపోచననేనమండితం - ననందగడకారణ్యం - దండ
కారణ్యేప్యేతత్ప్రదేశంకిమథకమాగతఇతిభావః - ఆసుజన్మమాకారసామ్యుత్తమభ్యభాషేతినియోజనాచ్చేతిజ్ఞేయం || ౪ || తస్యేతి || మహాత్మ త్వేన
దశరథాత్మజత్వేనచాచవత్సజన్మకర్తవ్యః || ౫ || తస్యేతి || దశరథాత్మజంమహాత్మామిత్యేతద్వయమపిధేయవిశేషణం || ౬ || సచ్చేష్టేతి || సచ్చేషు
భూతేషుమధ్యేతితామహాఇవశేష్టతత్కర్తవ్యః || ౭ || కిరతి || పుత్రాణాంపుత్రాణామధ్యే || ౮ || రాజ్యాదిత్యాది || భార్యయేతి - విశ్వరథభ్రాం
శదకాయామవ్యసరతఃసవ్యోతనాయదినక్షయశిష్యత్వం || ౯ || రాభ్యామేతి || దివాకరప్రభయాదివాకరానుగమనస్యసాయంతనఏవసమ్యక్ప్ర
తియమానత్వాద్విరక్షయపదోపాదానం || ౧౦ || అహమితి || భవానశ్యకఇత్యాకాంక్షయామాహ - అస్యావరోభ్రాతావితదభిప్రాయేభ్రా
తాస్తి - అహంతుగుణైదాస్యముపాగతఃగుణవశీకృతహృదయస్థతస్యదాసోస్త్రియద్యపిపరవాసస్తీత్యాదౌస్వరూపప్రయుక్తవాస్యము
త్వం - తథాపియోగ్యతాప్రకరణాత్ గుణోత్తరం తద్దాస్యమితీతదవరోభ్రాద్రవ్యవ్యః - ఉపేత్యనేనసర్వదేశసర్వకాలసర్వాస్థాపితసర్వ
విధకైంకర్యంప్రాప్తఃత్యుచ్యతే - ఇదమపికైంకర్యంతస్తుభోల్లాసార్థంనకుమదధఃమిత్యాహ - కృతజ్ఞస్యబహుజ్ఞ స్యేతి - అల్పమపిక్రంబహుత
యాజానతఇత్యర్థః - ఇదమపికైంకర్యంసహజమిత్యాశయేనాహ - నామ్నాలక్షణోనామేతి - స్వనామతఃకైంకర్యలక్ష్యసంపన్నతీప్రసేదః || గుణే
త్యాదిక్లాకద్వయమేకాన్వయం - యద్వాప్రథమశ్లోకస్యపూర్వేణాన్వయః - సహజత్వముపపాదయతి - గుణేత - మహర్షస్యవశ్యంసంపన్నస్య - చన
వాపాశ్రితస్యదుభి - స్యేతి - ధీఃతథాచన - ఇదశాయామసమ్యక్విధశాయాంచదాసోక్త్యాసహజత్వముపపాదితం - సహజమపికైంకర్యం - గు
ణాన్తుతద్వగ్ధకాఇతిభావః || తస్మిన్లోకే || అస్యావరోభ్రాతా - అహంతుదాస్యంగతః - సర్వదేశసర్వకాలాదిమహాన్లెషేణకైంకర్యకారిత్యంబోధ్యతయి
చుముపపదం - సహజసిద్ధవాస్యప్రతసంబంధినోపిభోగ్యతమత్వమాహ - గుణైరితి || (౬) || ౧౩ || రత్నసేతి || రహితేచాభ్యాంరహితదేశే || ౧౪ || దనురి
తిదముఃదమవంశజఃజబంధః - దితేఃపుత్రఃపుత్రప్రాప్తితనగుగ్రీవస్సమర్థఇత్యాఖ్యాతః || ౧౫ || సతిష్టప్రం || ౧౬ || ఎతదితి || శేషభ్యం - యథాతథ్యే
నాఖ్యాతం || ౧౭ || అహమిత్యర్థం || ౧౮ || పరత్వసాశీత్యేదర్శయతి - ఎవఇతి || త్రైలోక్యనాథత్వమేవసుగ్రీవనాథత్వేచ్ఛాయాంపేతుః - పరత్వం
వినాసాశీల్యస్యాగుణత్వాత్ - ఇచ్ఛంలప్యతేనవాస్వయమభిలషతి - ఆపర్యనుయోజ్యాహిస్వతంత్రాభావకి చకారేణలబ్ధాచేత్యుచ్యతే - ఆ
నుత్తమంపరత్వాపేక్షయావతారప్రయుక్తాతిశయవత్ - లోకనాథఃసర్వలోకైర్యాన్యమానఃసర్వస్వామీన - నాభ్యునాభ్యయాభ్యోపతాపై
శ్వర్యాక్షిప్తితిభావః || తస్మిన్లోకే || అత్రసాశీల్యమభివ్యవక్తి || లోకనాథఇతినిరుపపదేనసకలలోకానాగనాథత్వగనాథనీయత్వంచవ్యంజితం - అను
త్తమం సుశాంతిపూర్వాపేక్షయా - అవతారప్రయుక్తాతిశయితీకమత్వం - ఏవంబిధఃక్షోదీయసంజనకథమర్థయితేత్యత్యాహ - ఇచ్ఛంతితి -
స్వతంత్రేచ్ఛమాతరర్థనగుణాయైవేత్త్యర్థః || (౭) || ౧౯ || తదేవసాశీల్యప్రకారాంతరేణాహ || పితేతి || శరణ్యోపాప్యః - శరణంగత్తకం || ౨౦ || శర

సిద్ధమేత్యర్థః || ౨ || తతః || గతిగయత్రాగ్ధశమాక్షరం - తతఃపరమిశ్లోకస్యవచుదశశాక్షరేణగతిత్యనేనగ్ధహితా || శ్లా || తతఃపరమసంహృ
ష్టోహనుమాన్ప్రవగమభాః | పక్ష్యచావతతోవాక్యంరామంచాక్యవిశారదః || ౩ || టీ || సామాన్యాకారేణావగతకార్యనత్వంవిశేషతఃపుచ్ఛతి
కిమర్థఃత్యాదివా || ౪ || టీ || శ్వాఃజననార్థంనాచస్సకుశీలాదికమాదితఃకథయతి - రాజేత్యాదినా || ౬ || టీ || ఆప్రదక్షిణైఃపర్యాప్రదక్షిణైః || ౭ ||
టీ || సితాయాః - భాసాన్వయసర్వావస్థాప్రసేనిత్యసన్నిహితత్వాత్ || ౧౩ || రత్నసేతి || రహితేచాభ్యాంరహితదేశఇత్యర్థః || ౧౪ || ద
నురిత్యాదినాథాశ్లోః మేకంవాక్యం || సజ్జాస్యతీతి || తేనఆఖ్యాతేతిసంబంధః || ౧౫ || సర్వలోకస్యేతి || శరణ్యోపాప్యః - శరణంగత్తకం || ౨౦ || యే

సతతంప్రసీదేయరిమాః ప్రజాః | సరామోవానరేంద్రస్యప్రసాదమభికాంక్షతే || ౨౧ || యేనసర్వగుణోపేతాః పృథి
 వ్యాంసర్వపాథివాః | మానితాస్సతతంరాజ్ఞాసదాదశరథేనవై || తస్యాయంపూర్వజఃపుత్రస్త్రిసులోకేషు విభు
 తః | సుగ్రీవంవానరేంద్రంతురామశ్శరణమాగతః || ౨౩ || శోకాభిభూతేరామేతుశోకాతేశరణంగతే | కతుకమ
 హాతిమగ్రీవఃప్రసాదంహరియూథపః || ౨౪ || ఎవంబుగ్నివాణంసౌమిత్రంకరుణంసాశులోచనం | హనుమాన్ప్రత్యు
 నాచేదంవాక్యంవాక్యవిశారదః || ౨౫ || శూదృశబుద్ధిః పన్నాజితకోధాజితేంద్రియాః | ద్రష్టవ్యావానరేంద్రేణది
 ష్ట్యాదర్శనమాగతాః || ౨౬ || సహిరాజ్యాపిరిభ్రష్టఃకృతవైరశ్శవాలినా | హృతదారోపనేత్యక్తోభ్రాత్రావినికృతో
 భృశం || ౨౭ || కరిష్యతిససాహాయ్యంయవయోభాసరాత్మజః | సుగ్రీవస్సహవాస్సాభిస్సీతాయాఃపరిమాగణైః ||
 ౨౮ || ఇత్యేవముక్త్యాహనుమాశ్శత్రుంషఘరయూగిరా | బభాషేసోభిగచ్ఛేమసుగ్రీవమతిరాఘవం || ౨౯ || ఎవంబుగ్ని
 వాణంధర్మాత్మాహనుమతంసలక్ష్యణః | ప్రతిపూజ్యథాన్యాయమిదంప్రవాచరాఘవం || ౩౦ || కపిఃకథయతేహృ
 ష్టోయథాయంమారుతాత్మజః | కృత్యవాన్సోసంవాప్తఃకృతకృత్యోసరాఘవ || ౩౧ || ప్రసన్నముఖవణశ్చ వ్య
 క్తంసృష్టశ్చభావతే | నాన్యతంవత్సవేవీరోహనుమాన్సారుతాత్మజః || ౩౨ || తతస్సతుమహాప్రాజ్ఞోహనుమాన్సారు
 తాత్మజః | జగమాదాయతావీరౌహరిరాజాయరాఘవౌ || ౩౩ || భిక్షురూపంతరిత్యజ్యవానరంయవమాస్థితః | పృష్ట
 మారోప్యతావీరౌజగానుకపికుంజరః || ౩౪ || సతువిపులయశాఃకపిప్రవీరఃపవనసుతఃకృతకృత్యవత్ప్రహృష్టః | గిరివర
 మురువిక్రమఃప్రయాతస్సశుభమతిస్సహరామలక్ష్యణాభ్యాం || ౩౫ || ఇతిశ్రీమతికిష్కింధాకాండే చతుర్థస్కంధః ***

ఋశ్యమూకాత్మహనుమాగత్యాతుమలయంగిరిం | ఆచచక్రేతదావీరౌకపిరాజాయరాఘవౌ || ౧ || అయం

జ్యిష్ఠ్యక్రంపిశేషయతి || సర్వలోకస్యేతి || గురుఃఅగ్రజః || రాశరణ్యఃప్రాప్యఃశరణంగతః || ౨౦ || యస్యప్రసాదవతి || ఇమాఃప్రజాః-సతతం
 ప్రసీదేయఃతత్ప్రసాదలబ్ధసకలపురుషార్థతయాసర్వదాప్రసన్నచిత్తాభవేయః- వానరేంద్రస్యస్వప్రసాద్యప్రజైకదేశక్షుద్రతరజన్యప్రసా
 దమభికాంక్షతే- స్వతంత్రేచ్ఛస్యనియంతమకృత్యాపిభావః || ౨౧ || యేనేత్యాదిష్టోకద్వయమేకాన్వయం | యేనసతతంసర్వగుణోపేతాస్స
 ర్వోపచారోపేతాయథాభవంతితథాసదామానితాఃవానరేంద్రంవనమాత్రప్రసిద్ధకాఖ్యామితిసాక్షిభ్యాతిశయధ్వనిః || రా- యేనేతి || సతత
 మిత్యస్యసర్వగుణోపేతాత్వనేనసంబంధః- అన్యథాపునరుక్తిస్యాత్ || ౨౩ || శోకేతి || శోకేనాభిభూతేశోకావరతంత్రే- శోకారైశోకపీడితే- క
 ర్మపరతాత్రంశోకాకులంస్వజనమాలోక్యన్వయంశోకాకులస్యాచార్యముఖంవిసోభయశోకానుద్ధారాదిభావః || ౨౪ || ఏవమితి || సాశులోచన
 మితిరామదుఃఖదర్శనాద్దుఃఖిత్యుచ్యతే || ౨౫ || శూదృశాఇతి || ద్రష్టవ్యాఃఅన్వేషితవ్యాః || రా || దిష్ట్యాదర్శనమాగతాత్వసంతరంపత్య
 మానశత్యేవముక్త్యాభిశోకఃసీతాయాఃపరిమాగణాశత్యస్యానంతరంద్రష్టవ్యః || ౨౬ || సహితి || వినికృతఃవచితః || ౨౭ || కరిష్యతీతి || పరిమార్గ
 జేసాహాయ్యంకరిష్యతి-తతఃపరంభవతోరగే కాశమ్రానాతేతిభావః || ౨౮ || ంతిశబ్దావ-పునరపీతిశేషః || ౨౯ || ఏవమితి || ధాన్యాయంయ
 తానురూపం || ౩౦ || కపిరితి || అయంహృష్టస్థాయధాయధార్థంకథయతే- యధార్థకథనేహృష్టత్వంపాతుః- సీతాపరిమాగణంకరిష్యతీతియ
 ధార్థమేవ-సోపిసుగ్రీవఃకృత్యవాక్ప్రాప్తఃజాతః తస్మాత్కృత్యత్వోన్యసి || రా || ఆత్మేతికరణంద్రష్టవ్యం- రాఘవ-సంప్రాప్త్యాయంకపిరూతా
 త్మజోహృష్టఃపద్మాకృతవణాత్సంజాతహమః- సోపిసుగ్రీవోపి కృత్యవానితియథావత్కథయతేఅతఃకృతకృత్యోసీతియోజనా || ౩౧ || హృష్ట
 పదశూచితంవివేచితం | ప్రసన్నేతి || వత్సవేవత్వేతి- అన్యతంనదేదిత్యర్థః || రా || హనుమాదుక్తవాక్యస్యయాథాభ్యంసమర్థయతే | ప్రస
 న్నేతి || ౩౨ || తతఃతి || హరిరాజాయవానరరాజాయ || ౩౩ || ఉక్తంవివేచితం || భిక్షివీతి || ౩౪ || సత్వితీతి || విపులయశాఃసర్వదేవవరప్రసాదేనవికాల
 క్రితః-కపిప్రవీరఃసుగ్రీవమపినియంతంసమర్థః-అనేనభగవల్లాభాచదార్యాగ్రీనశ్చక్రం || ౩౫ || ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే-శ్రీరామాయణఘా
 షణే- ముక్తాహరాఖ్యానే- కిష్కింధాకాండవ్యాఖ్యానే- చతుర్థస్కంధః ||

అథపావశీతస్యకమానురూపంఫలంధితోభగవతోపిత్రస్త్వస్యచార్యముఖాల్భగవద్గుణాకృత్యాతదేశోపాయనిష్ఠానూచ్యతే
 పంచమే || ఋశ్యమూకాత్మిత్వాది || రామలక్షణదర్శనభీతస్సుగ్రీవఃఋశ్యమూకాదుత్పత్త్యగహనంపలయాఖ్యమృశ్యమూకపర్యంతపర్వతం
 గతః- హనుమాక్ రామలక్ష్యణాత్రప్రతిష్ఠాప్యసుగ్రీవంతత్రాసితవానితిబోధ్యం || ౧ || అయమితి || అయంరామఃసంప్రాప్తః-అయంరామస్సత్వ

నేతి || సతతంసర్వగుణోపేతాఃసదారాజ్ఞామానితాఇతినంబంధః || ౨౩ || శోకాభిభూతఇతి || శోకాభిభూతేశోకాపిష్టై- శోకాతేశోకపీడితే ||
 ౩౦ || కపిరితి || హేరాఘవసంప్రాప్త్యాయంకపిః- హృష్టఃపద్మాకృతవణాత్సంజాతహమః- సోపిసుగ్రీవోపి కృత్యవానితియథావత్కథయతేఅతః
 కృతకృత్యోసీతియోజనా || ౩౧ || ఇతిశ్రీమహేశ్వరతీర్థకావరచితాయాం- శ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యాయాం - కిష్కింధాకాండవ్యాఖ్యా
 యాం - చతుర్థస్కంధః ||
 ఋశ్యమూకాదితి || ఋశ్యమూకాత్ - మలయగిరింగత్వా - ఋశ్యమూకఃప్రదేశాంతరస్థానమలయగిరిరితినామ || ౧ || ఆయంరామఃఇతి ||

రామోమహాపాశ్చస్సంపాశ్చదృఢవిక్రమః | లక్ష్మణేనసహభ్రాత్రా రామాయంసత్యవిక్రమః || ౨ || ఇత్వాకూ
 శాంకులేజాతోరామోదశరథాత్తకః | ధమేగదితత్వైవపితుర్నిదైశపారగః || ౩ || తస్యాస్యవసతోరణ్యేయత
 స్యమహాత్మనః | రావణేహృతాభార్యాసత్వాంశరణమాగతః || ౪ || రాజసూయాశ్వమేదైశ్వవహ్నిర్యేనాభితర్పి
 తః | దక్షిణాశ్చతథోత్సృష్టాగావశ్శతసహస్రః || ౫ || తపసాసత్యవాక్యేనవసుధాయనపాతా | స్త్రీహతాస్తస్యపు
 త్రాయంరామస్తాంశరణంగతః || ౬ || భవతాసఖ్యకామాతాభ్రాతరౌరామలక్ష్మణౌ | ప్రతిగృహ్యోర్వయస్వైతౌ
 పూజనీయతమావృథౌ || ౭ || శ్రుత్వాహనుమతోవాక్యంసుగ్రీవోహృష్టమానసః | భయంచరాఘవాన్వోర్ధంసృజహౌ
 విగతజ్వరః || ౮ || సకృత్వాహనుమంచూపంసుగ్రీవఃప్లవగర్హభః | దర్శనీయతమోభూత్వా ప్రీత్యాహౌవాచరాఘవం
 ౯ || భవాన్ధర్మపీతశ్చవిక్రాంతస్సర్వవత్సలః | ఆఖ్యానావాయుపుత్రేణతత్వతోమేభవద్గుణాః || ౧౦ || తన్నమైవైష
 సతాకరాలాభశ్చైవోత్తమఃశ్రభౌ | యత్త్వమిచ్ఛసిసాహార్దంవానరేణమయాగహ || ౧౧ || రోచతే యదివా
 సఖ్యంబాహులేషప్రసాదితః | గృహ్యతాంపాణినాపాణిర్నర్యాదాబధ్యతాంధ్రువా || ౧౨ || ఎతత్తువచనంశ్రుత్వా
 సుగ్రీవేణసుభాషితం | సప్రహృష్టమనాచాస్తంపీడయామాసపాణినా || ౧౩ || హృద్యంసాహృదమాంబుజపర్యవ్వజ
 తపీడితం || ౧౩౪ || తతోహనూమాన్సంత్యజ్యభిక్షురూపమనిందమః | కాష్ఠయోస్స్సినరూపేణజనయామాసపావకం
 ౧౩౫ || దీప్యమానంతతోవహ్నింపుష్పైరభ్యర్చ్యసత్కృతం | తయోమధ్యేభనుప్రీతోదిధేసుసమాహితః || ౧౩౬ || త
 తోగ్నిందీప్యమానంతోచక్రతుశ్చప్రదక్షిణం | సుగ్రీవోరాఘవశ్చైవవయస్యత్వముపాగతౌ || ౧౩౭ || తతస్సుప్రీతమన
 సౌతావృథాహరిరాఘవా | అన్యోన్యసభివీక్షంతౌసత్వప్రియపజగ్గుతుః || ౧౩౮ || త్వంవయస్యోసిమేహ్మద్యోహ్యేకం
 దుఃఖంసుఖంచనౌ | సుగ్రీవోరాఘవంవాక్యమిత్యవాచప్రహృష్టవత్ || ౧౩౯ || తతస్సవణంబహుభాంభిత్యాశాఖాంసు
 పుష్పితాం | సాలస్యాస్త్రీస్సుగ్రీవోనిషసాశ్రరాఘవః || ౧౪౦ || లక్ష్మణాయాథసహృష్టోహనుమాన్ప్లవగర్హభః ||
 శాఖాంచంజనవృక్షస్యదదౌపరమపుష్పితాం || ౧౪౧ || తతఃసహృష్టస్సుగ్రీవఃశ్రేష్ఠంసంధురయాగిరా | ప్రత్యువాచతదా
 రామంహమవాక్కులలోచనః || ౧౪౨ || ఆహంసకృతోరామచరామీహభయాదితః | హృతభావ్యోవనేతస్త్రాదుర్గ
 మేతమప్రాశితః || ౧౪౩ || సోహంత్రీస్తోవనేభీతోవసామ్యద్భాంతరచేతనః | వాలినాసకృతోభ్రాత్రాకృతవైరశ్చ

విక్రమః - త్వచ్చక్రమినిహాణమిషత్కర్థం | రామహాపాశ్చోద్భవక్రమాయంసంపాశ్చైవ - ఆయంరామసత్యవిక్రమః - తవశక్తునిరసనదక్ష
 ఇతిభావః - ఏవంవాక్యభేదేనయోజనా - ఆయంరామశబ్దయఃప్రసరుక్తివిహారాధా || ౨ || ఇత్వాకూశామితి - నిగదితఃప్రసిద్ధః || ౩ || తస్యేత్యాది
 రా - సకృత్వైతి - రాఘవం - పాశ్చేతిశేషః || ౪ || హనుమద్వసనశ్రవణానంతరం - సుగ్రీవస్యమానుషరూపపరిగ్రహభిధానాత్ - హనుమాన్ప్ర
 మలక్ష్మణాస్థలాంతరేవేశ్యతదాగమనంసుగ్రీవాయస్యవేదయదిత్యేవగమ్యతే || ౧౧ || రోచశబ్దః || మర్యాదావ్యవస్థా || రా - మర్యాదానుల్లం
 ఘనీయావ్యవస్థా || ౧౨ || ఎతత్త్వైతి - రామభిషేకః || ౧౩ || హృద్యమిత్కర్థం - పీడితందృఢం || ౧౩౪ || మర్యాదాబధ్యతామితివదతస్సుగ్రీవస్యాశయం
 విత్త్యావరతి | తతః || భీక్షురూపంసంత్యజ్యేత్యనేనసుగ్రీవవిక్వాసార్థం - తాత్పర్యాప్రాకృతేనైవగత్వాజ్ఞేయాప్లవంగమేతితిదక్రవకాదేణ
 వసర్భిక్షురూపేణవతదంశికంతఇత్యవగమ్యతే - స్వేనరూపేణవానరరూపేణ - కాష్ఠయోరితరణిభూతేమీకాష్ఠయోః - సప్రమ్యంతంపదం ||
 ౧౩౫ || దీప్యమానమితి - సతప్రతమిత్వస్యచ్యేత్యస్యానువాదః - తయోఃరామసుగ్రీవయోః || ౧౩౬ || తతః || ప్రదక్షిణంచక్రః - అన్యోన్యం
 పాణింగృహీత్వేతిశేషః || ౧౩౭ || సాతీకమితిశేషః || ౧౩౮ || తతః || అభివీక్షంతౌ - అభివీక్షమాణౌ || ౧౩౯ || త్వమితి - ఎకంసమానం - త్వద్దుఃఖేన
 మమదుఃఖంభవతు - త్వత్సుఖేనమమసుఖంభవత్విత్కర్థః - ఆనేనపరసామ్యవత్త్యభ్యర్చనంసూచితం || ౧౪౦ || తతః || సరాఘవఇత్యనేనవికా
 సనత్వముక్త || ౧౪౧ || తతః || ప్రత్యువాచతదారామమితిపాతః || ౧౪౨ || రా - ఆహమితి | త్రస్తోచితః | ఆత్రస్తాదివా || ౧౪౩ || సోహమితి | త్రస్తోభి

భ్రాత్రా - లక్ష్మణేనసహమహాపాశ్చైవ - దృఢవిక్రమాయంరామఃసంపాశ్చైవ - ఆయంరామసత్యవిక్రమఃతవశక్తునిరసనదక్షమితిభావః - ఏవం
 వాక్యభేదేనయోజనాతు - ఆయంరామశబ్దయఃప్రసరుక్తివిహారాధా || ౨ || టీ || భవతేతి || ప్రతిగృహ్యప్రత్యర్థవ్యుత్పత్తి || సకృత్వైతి || హనుమ
 ద్వచనశ్రవణానంతరమేవసుగ్రీవస్యమానుషరూపపరిగ్రహభిధానాత్ - హనుమాన్ప్రమలక్ష్మణాస్థలాంతరేవేశ్యతయోరాగమనంసుగ్రీవాయ
 నివేదతపానిత్యవగమ్యతే || ౯ || టీ || భవానితి || వినితఃశీతః || ౧౦ || టీ || తదితి || వానరేణిరక్తాఅసమానేత్యభావః - ఏవంవిధేనాపి || ౧౧ ||
 రోచతః || మర్యాదావ్యవస్థాంఘనీయావ్యవస్థా || టీ || మయాసఖ్యమిచ్ఛసిచేత్కరావలంబఃక్రియతామిత్యాహ - రోచతః || ౧౨ || ౧౩ || హృ
 ద్యమితి - పీడితందృఢంయథాతథా || ౧౩౪ || తతః || భీక్షురూపంసంత్యజ్యేత్యనేన - తాత్పర్యాప్రాకృతేనైవగత్వాజ్ఞేయాప్లవంగమేతి - సుగ్రీవో
 క్రనిదేశకరణప్రతిత్కర్థం - సుగ్రీవస్యరామగమనివేదనసమయేప్రసర్భిక్షురూపంగృహీతవానిత్యవగమ్యతే | కాష్ఠయోరితసప్రమ్యంతం || టీ ||
 ఆత్రహనుమతోపావకోత్వాదనంరామాభ్యనుక్షయేవ - ఆగ్నిసాతీకంస్నేహంకురితికబంధేనోక్తత్వాత్ || ౧౪౪ || దీప్యమానమితి - తయోఃరా

రాఘవ || ౨౩౪ || వాలినో మేనుహా భాగభయాతా స్యాభయంకురు || కతుమర్హసికాతుత్ స్థభయం మేనభ వేద్యథా ||
 ౨౪౪ || ఎవము క్తస్తు లెజస్వీధమజ్ఞోధమకవత్సలః || పృత్యభావతకాతుత్ స్థస్సుగ్రివంపహ సన్నివ || ౨౫౪ || ఉపకారభ
 లంమిత్రంవిదితం మేనుహాకపే || వాలినంతంవధిమ్యమితవభార్యావహారిణం || ౨౬౪ || అమోఘాస్సూర్యసంకాశామ
 మైతేశితాశ్శరాః || తస్మిన్వానిదువృత్తైఃవతివ్యంతివేగితాః | కంకపత్రప్రతిచ్ఛన్నామహేంద్రాశనిసన్నిభాః ||
 తీర్ణా గ్రాముజుపర్వాణస్సరోషాభుజగాభవ || ౨౭౪ || తమద్యవాలినంపశ్యక్తురైరాశీవిహవమైః || శరైర్వినిహతం
 భూమావికీణమివవర్వతం || ౨౮౪ || సతుతద్యచనంశ్రుత్వా రాఘవస్యాత్మనోహితం || సుగ్రీవఃపరమప్రీతస్సుమహా
 ద్వాక్యమబ్రవీత్ || ౩౦౪ || తవప్రసాదేనస్మసింహ రాఘవప్రియాంవరాజ్యం చ సమాపుయ్యామహం | తథాకురుత్వం
 సరదేవవైరిణంయథానిహంస్యన్యరిపుంచమాగ్రజం || ౩౧౪ || సీతాకపీంద్రతుణదాచరాణాంరాజీవహేమజ్వలనోప
 మాని | సుగ్రీవరాఘవప్రణయప్రసంగేవామానినేత్రాణిసమంస్ఫురంతి || ౩౨౪ || ఇతిశ్రీమతిఃకిష్కింధాకాండే - పంచమ
 స్కంధః. *****పునరేవాబ్రవీత్ ప్రీతో రాఘవంఘనందనమ్ || ౪|| అయమాఖ్యాతిమేరామసచి
 వోమంత్రీసత్తమః | హనుమాన్యన్నిమిత్రంత్వంనిర్జనంవనమాగతః || ౧౪|| లక్ష్మణేనసహభ్రాత్రావసతశ్చవనేతవర
 క్షసాపహృతాభార్యామైథిలీజనకాత్మజా | త్వయావియుక్తాదుదతీలక్ష్మణేనచధీమతా || అంతరప్రేల్పనా లేనహత్వా
 గృధ్రంజటాయువం || ౩౪|| భార్యావియోగజండుఃఖమచిరాత్త్వంవిమోక్ష్యసే | అహంతామానయిష్యామిసప్తాంవేద
 శుశ్రీమివ || ౪౪|| రసాతలేవావతంతీంవతంతీంవానభస్తలే | అహమానీయదాస్యామితవభార్యామరిందమ || ౫౪ ||
 ఇదంతథ్యంమమవచస్త్యమవేహించరాఘవ || సతశ్చాసాజరయితుమపిసేంద్రైంస్సరామరైః | తవభార్యామహాబా
 హుభాభ్యంవిషకృతంయథా || ౬|| త్యజశోకంమహాబాహుతాంకాంతామానయామితే | అనుమానాత్తుజానా
 మిమైథిలీపానసంశయః || హ్రియమాణామయాదృష్టారక్షసాకూరికర్షణా | కోశంతీరామరామేతి లక్ష్మణేతిచవి

తఃఉ త్రో త్రంభిత -యద్వావాలిత్రస్తోహమస్తీక వనేలభీతోవసామిత్యర్థః || ౨౩౪|| వాలినఇతి|| ఆభయంభయాభావంకురు- ఆత్యంతిశయే
 నదాధ్యాకయపునరుద్యతే- కతుమిత్యర్థేన- మేభయంయథానభవేత్తథాకర్తుమర్హసిత్వన్వయః || ౨౪౪|| ఎవము క్తఇతి|| ప్రహసన్నివకియన్నా
 త్రమెతదిహసిత్వా- ఇవశబ్దోమందస్తితత్త్వ || ౨౬౪|| అమోఘాత్వాది|| కంకపత్రప్రతిచ్ఛన్నాఃకంకపత్రైర్వృద్ధాత్మర్థః || ౨౭౪|| తిమితి|| ఆద్య
 పశ్యేత్వనేనక్రియాఝాటిత్యముక్తం || ౩౦౪|| తవేతి || కురు-యతస్తేత్యర్థః- వైరిణారిపుమితిద్విరుక్తావైరకృతంకాత్రవంసతుజాత్యైశ్చుక్తః ||
 ౩౧౪|| ప్రసంగాత్కవిరాహః || సీతేతి || సీతానేత్రంరాజీవోపమం- వాలినేత్రంచామోపమం-పింగాశత్వాత్- రాజణనేత్రాణిజ్వలనోపమా
 ని పురుషస్యనామనేత్రస్ఫురణంవనధాకరం - శ్రీయాస్తుశోభనమితినిమిత్రశాస్త్రునిః || ౩౨౪ || ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిదితే- శ్రీరామా
 యణఘాపణే- ముక్తాహారాఖ్యానే- కిష్కింధాకాండవ్యాఖ్యానే- పంచమస్కంధః- *****

ఏవంరామేణాలవభేదప్రతిజ్ఞాతేసుగ్రీవేహాపిరామకార్యసిద్ధిఃప్రతిజ్ఞాయతేమత్ప్రేపునరేవేత్యాది | రాఘవమితి నాచ- సుగ్రీవఇతిశేషః ||
 ౪|| అయమితి|| త్వంయన్నిమిత్రంవనమాగతఃతదాఖ్యాతిస్త || రా | ఆఖ్యాతిఆఖ్యాతవాక్వతమానసామీప్యేవతమానవద్వేదభూతేలట్ ||
 ౧౪|| లక్ష్మణేనేత్యాదిశ్లోకద్వయం- తేనపూర్వమవిజ్ఞాతేన || ౩౪|| భార్యేతి | విమోక్ష్యసేత్యైత్వసీ-నష్టామధుతైలభాపహృతాం- వెదశుశ్రీం-శూర్య
 తఇతిపుటఃశబ్దః- వేదరూపశ్రుతిమివవేదగిరమివ-ధీమతాత్మః || రా|| నష్టాంవేదశ్రుతింయథేతి- శూర్యతఇతిశ్రుతిరితిపుత్యత్వాశ్రుతిత్వంవేదశా
 స్త్రాదేస్సాధారణం- తద్వ్యాప్యత్వార్థంవేదశ్రుతిమిత్యుక్తం || ౪౪|| రసాతలఇతి | వతంతీంవతమావాం || ౫౪ || ఇదమిత్యాది | జరయితుంఆత్మ
 సాత్కర్తుం-విషకృతంవిషేణపక్షం || త్యజశోకమిత్యాది || అనుమానాత్ యోగతయా-యాదృష్టసామైథిలీసంశయః | అనుమానాత్తుజానామి

మసుగ్రీవయోనిదధానిహితవాక్ || ౧౪౪ || టీ|| సుగ్రీవఃస్వవృత్తాంతవిజ్ఞాపయతి- అహమిత్యాది | ఇవశబ్దోవాక్యాలంకారే || ౨౬౪ || సోహమితి ||
 త్రస్త్రుఃచకితః || ౨౮౪ || టీ|| ఆధనుగ్రీవాభివతంవాలినధంప్రతిజానీతే || ఉపకారేతి || ౨౯౪ || అమోఘాతి || వేగితాఃసంజాతవేగాః || ౩౧౪ || సీతేతి ||
 కపీంశ్శ్రీవాతీ- తుణదాచరోరావణః- వామనేత్రస్ఫురణంపుంసాంకుర్మిమిత్రం- శ్రీరాంకుభకరమితిభావః || ౩౨౪ || ఇతిశ్రీమహేశ్వరతిథిభావి
 తచితాయాం- శ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యాయాం- కిష్కింధాకాండవ్యాఖ్యాయాం - పంచమస్కంధః- *****
 పునరేవేత్యాదిసార్థశ్లోకమేకంవాక్యం | త్వంయన్నిమిత్రంవనమాగతఃతదాఖ్యాతిఆఖ్యాతవాక్ || ౧౪|| లక్ష్మణేనేత్యాదిశ్లోకద్వయమేకంవాక్యం |
 భ్రాత్రాసహవనేపత్రస్త్రనాంతరప్రేల్పనాతవానవస్థానంప్రాప్తమిచ్ఛతా- రక్షసారావణేనగృధ్రంహత్వా-త్వయాలక్ష్మణేనచవియక్తావైదే
 హీలపహృతేహనుమానాఖ్యాతీత్యబ్రవీదితిపూర్వేణసంబంధః || ౩౪|| కించ- భార్యావియోగజమిత్యాది | నష్టాంవేదశ్రుతిమివ- శూర్యతఇతిశ్రుతిరి
 తిపుత్యత్వాశ్రుతిప్రేదశాస్త్రసాధారణంతద్వ్యాప్యత్వార్థంవేదశ్రుతిమిత్యుక్తం- మధుతైలభాభ్యాంపాతాశైగుప్తంవేదశాతంమత్సాకృతిర్నరి
 త్యథా- అనితవాక్- తద్వత్ప్రేతామానయిష్యామిసేష్యామిత్యర్థః || ౬|| టీ|| అనుమానాదితి | రావణేనహృతాకాచిన్ద్రయాదృష్టబుభ్యుమాకస్థితేన-

స్వరం॥ ఘృరంతీరావణస్యాంకేవన్నగేంద్రీవధూర్యథా ॥౯౪॥
 ఆత్మసాపంచమంమాంహిదృష్ట్యాతైలతతేష్ఠితం॥ ఉత్తరీయంతయాత్యక్తంశుభాన్యాభరణానిచ ॥౧౦౪॥ తాన్యస్సాభి
 గృహీతానిహితానిచరాఘవ॥ ఆనయమ్యమ్యహంతానిప్రత్యభిజ్ఞాతుమహాసే ॥౧౦౫॥ తమబ్రవీత్తతోరామస్సగ్రీ
 వగప్రియవాదినం॥ ఆనయస్వనఖేశీఘ్రింకిమథాంప్రవిశంబసే ॥౧౦౬॥ ఏవముక్తస్తుసుగ్రీవతైలస్యగహనాంగుహం॥
 ప్రవివేశతతశ్శీఘ్రింరాఘవప్రియకామ్యయా ॥౧౦౭॥ ఉత్తరీయంగృహీత్వాతుశుభాన్యాభరణానిచ ॥ ఇదంపశ్యేతిరా
 మాయదర్శయామాసవానరః ॥౧౦౮॥ తతోగృహీత్వాతద్వాసశ్శుభాన్యాభరణానిచ॥ అభవద్బాష్పసంధుద్ధోనీహారే
 నైవచంద్రమాః ॥౧౦౯॥ సీతాసేహవ్రన్వతైనసతుబాష్పేణనూపితః ॥ హాపీయేతిరుదధైర్యముశ్శృణ్వస్వతత్త్వి
 తా ॥౧౧౦॥ హృదికృత్వాతుబహుశస్త్రమలంకారముత్తమం॥ నిశశ్వాసభృశంసర్వోబిలస్థత్వవరోషితః॥౧౧౧॥ ఆవిచ్ఛి
 న్నాశువేగస్తుసామితింవీక్యపార్శ్వతః ॥ పరిదేయతుండీనంరామస్సముపచక్రమే ॥౧౧౨॥ పశ్యలత్క్రణవైదేహ్య
 సంత్యక్తంహీయమాణయా॥ ఉత్తరీయమిదంభూమాశరీరాద్భూవణానిచ ॥౧౧౩॥ శాద్వలిన్యాంధ్రీవం భూమ్యాం
 సీతయాహీయమాణయా॥ ఉత్సృష్టంభూవణమిదంతథారూపంహిదృశ్యతే॥౧౧౪॥ ఏవముక్తస్తురామేణలత్క్రణోవా
 క్యమబ్రవీత్ ॥ నాహంజానామి కేయూరేనాహంజానామితుండలే॥ నూపురేత్వభిజానామినిత్యంపాదాభివందనాత్ ॥
 ౧౧౫॥ తతస్సరాఘవోదీనస్సగ్రీవమిదమబ్రవీత్ ॥౧౧౬॥ బూహీసుగ్రీవకందేశంహ్రీయంతీలక్ష్మితాత్వయా॥ రక్షసా
 రౌద్రయాపేణమమప్రాణైఃపీయాపీయా ॥౧౧౭॥ క్వవావసతితవ్రోమహద్వద్వ్యసనదంమమ॥ యన్నిమిత్తమహం
 సర్వాన్నాశయిష్యామిరాక్షసాః॥ హరతామైథిలీంయేనమాంచరోషయతాభృశం॥ ఆత్మనోజీవితాంతాయమృత్యు
 ద్వారమపావృతం ॥౧౧౮॥ మమదయితతరాహృతావనాంతాద్రీజనిచరేణవిమధ్యయేనసా॥ కథయమమరిపుంత్యమద్య
 వైష్ణవగవతేయమసాదనంనయామి ॥౧౧౯॥ ఇతిశ్రీమత్రిగ్వింశతికాండే-పద్మస్సగః.*****
 ఏవముక్తస్తుసుగ్రీవోరామేణాతేనవానరః॥అబ్రవీత్ప్రాంజలిర్వాక్యంనబాష్పంబాష్పగద్గదః ॥ ౧ ॥నజానేనిల

త్యన్యైవవివరణమిదం॥రా॥ మైథిలీత్యత్రశిక్షకణంప్రప్తన్యం॥౯౪॥ ఆత్మ నేతి॥ఆత్మవామయాపంచమం॥౧౦౪॥ తానీతి॥ప్రత్యభిజ్ఞాతుంస్మర్తుం॥
 ౧౦౫॥ గా॥ కేమథాంప్రవిశంబసేషతిపాతః॥౧౦౬॥ ఉత్తరీయమితి॥ఉత్తరీయమాభరణానిచ॥ఉత్తరీయబద్ధానీత్యర్థః॥ ౧౦౭॥ హృదితి॥ ఆలం
 కారమితి॥త్యేకవచనం-రోషితఃసంజాతరోషః॥౧౦౮॥ ఆవిచ్ఛిక్తేతి॥పరిదేయతుంప్రలపితుః- దీనమితి॥క్రియావిశేషణం॥౧౦౯॥ పశ్యేతి॥శరీ
 రాత్ఆవసీయేతిశేషః॥ ౧౧౦॥ శాద్వలిన్యామిత్యాది॥అత్రశాద్వలీతిదైవపరితత్వజాన్యవ్యంతే-స్వాధైరవలాపః-తద్వత్వాంభూమామృదు
 స్థలేఉత్సృష్టత్వాత్తథారూపంఆవికలరూపంధృశ్యతే॥రా॥ తథారూపం-పూర్వంయథారూపంతథారూపం-ఆత్మతమితియావత్ ॥౧౧౧॥బూ
 హీతి॥కందేశంకాండిశంప్రతి-హీయంతీ- హీయమాణేత్యర్థః-పాణైఃపాణైభ్యః॥ ౧౧౨॥ క్వేత్యాది॥ ఆపావృతంఉద్ధాటితంయేనతత్త్వ
 వసతిత్యన్వయః॥౧౧౩॥ మమేతి॥ విషమవృత్తం॥రా॥అస్మిన్సగ్గాంతేమమదయితతరతత్వయంశ్లోకోబముషుకోశేషునద్యశ్యతే॥౧౧౪॥ఇతిశ్రీగో
 విందరాజవిచిత్రే- శ్రీరామాయణభూషణే- ముక్తాచారాఖ్యానేకీష్కింధాకాండవ్యాఖ్యానే-పద్మస్సగః.*****

ఏవమాభరణదర్శనవ్యాజేనచేతనస్యయాదృచ్చికప్రాసంగిః శుక్తతదర్శనేనలలాభత్వరాభగవతఉచ్యతేసప్రమే॥ ఏవముక్తత్యాది॥
 బాష్పగద్గదఃరామబాష్పదశానేనస్యయమపిబాష్పగద్గదః-ఎకండుఃఖంసుఖంసనామిత్యస్యప్రథమేదాహరణమిదం॥౧౧౫నజానేనిల॥ రౌష్క
 లేయస్య-దుష్కులేభవోదౌష్కులేండుః- దుష్కులాడ్డగితిభక్త-త్యేకసావరత్వఃపరచారాపహరణరూపపావకృతోరాక్షసస్య-నిలయంవాస
 థాసం-సామర్థ్యంశక్తిం- విక్రమంచా-శక్తిధానజానే-కిందిదపిసజ్జానామిత్యర్థః-సన్నిదంపత్యమాణేనవిరుద్ధతే-వత్సరివాసరప్రేషణాపసరే॥
 శ్లో॥ద్వీపస్తస్యాపరేపారేశతయోజనమాయతః ॥ అగిమ్యామానుషైదేవైస్తంభుగర్భవంసమంతరః॥సహిదేశేస్తువధ్యస్యరావణ్యదురా
 త్మనః॥ రాక్షసాధిపతేరావస్సహస్రాస్రాక్షసమద్యుతేరితి॥ తత్రహిరావణస్యనిలయపామథ్యంపరాక్రమాస్సుగ్రీవేణస్థప్తమవగతాఐగిగమ్యతే-స
 త్యం-తథాపిస్వకార్యేప్రథమంప్రవతేయతుమేవముక్తవాక్సుగ్రీవః-ఆతివివ-బూహీసుగ్రీవకందేశంహీయంతీలక్ష్మితాత్వయేత్యస్యాపిప్రతి
 వచనంనోక్తవాః - కథంకమనదేశమపిసజ్జానీయాత్- యవివమాహహీయమాణామయాదృప్తైః- నచైవమాదావేమిత్రదోహఃకృత

సానీతాభవిమమహాతీత్యన మూలప్రకారః॥౯౪॥ టీ॥ రావణమృతానీతేత్యన్వైద్యైశాపకాంతరమనీత్యాహ॥ఆత్మనేతి॥౧౦౪॥టీ॥నిహితా
 నినిగూఢాని-విధివద్రక్షితానీత్యర్థః॥౧౦౫॥ టీ॥గహనాంధుప్రవేశం॥౧౦౬॥టీ॥ రోషితఃసంజాతరోషః॥౧౦౭॥శాద్వలిన్యామితి॥తథా
 రూపం- పూర్వంయథారూపంతరూపమిత్యర్థః[టీ॥మృదుప్రదేశపాతాదిభావః॥౧౦౮॥టీ॥ కందేశం- ఆత్మంతసంయోగేద్వితీయా-
 కస్మిన్దేశేలక్ష్మిత్యర్థః ॥ ౧౦౯॥ ఇతిశ్రీమహావ్యరథిభాగవతతాయాం- శ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యానాం-కిష్కింధాకాండవ్యాఖ్యా
 నాం-పద్మస్సగః.*****౧౧౫నజానేనిల॥సర్వధానజానే-సర్వప్రకారేణసజ్జానేకింజన్జానామిత్యర్థః॥ఉత్తరత్రసీతాస్వేషణాభాంహస

యంతస్యసర్వధాపాపరక్షః | పాపకర్తాం విక్రమం వాపి దౌమిక లేయస్యవాకులం || ౨ || సత్యం లేపీతిజానా మిత్యు
 శోకమరిందమ | కరిష్యామితథాయత్నం యథాపాప్యసమైథిలీం || ౩ || రావణం సగణం హత్వా పరితోష్యాత్త పౌరు
 షం | తథాస్మిక్ తాననిరాద్యథాప్రీతాభవిష్యసి || ౪ || అలంవైక్లబ్యమాలంబ్యధైర్యమాత్మగతంస్తర | త్వద్విధానామస
 దృశమీదృశం విధిలాఘవం || ౫ || మయాపివ్యసనంప్రాప్తం భార్యహరణజం మహత్ | సహాహమేవంశోచామినచధై
 ర్యం పరిత్యజే || ౬ || నాహంతామనుశోచామిప్రాకృతావానరోపి సత్ | మహాత్మాచవినీతశ్చకింపునర్థతిమాన్యువాత్ ||
 ౭ || బాష్పమావతితంధైర్యాన్నిగ్రహీతుంత్వమహాసి | మర్యాదాసత్వయక్తానాంధృతిం నోత్సృజ్మామహాసి || ౮ ||
 వ్యసనేవార్థకృచ్ఛేవాభయేవాజీవితాంతకే | విన్యూశక్తవైస్వయాబుద్ధ్యాధృతిమాన్వాపసీదతి || ౯ || బాలశస్త్రసరోసి
 ణ్యంవైక్లబ్యంయోనుతతాతే | సమజ్జత్యవశశ్మకేభారాక్రాంతేవనాజలే || ౧౦ || ఏహంజలిర్మయాబద్ధఃప్రీణయా
 త్త్వాంప్రసాదయ || పౌరుషంశ్రీయశోకస్యనాంతరందాతుమహాసి || ౧౧ || యోశోకమనువతాంతేనలేహంవిద్యతేసు
 ఖం || లేజశ్చక్షీయతేతేహంసత్వంశోచితుమహాసి || ౧౨ || శోకేనాభిప్రపన్నస్యజీవితేచాపిసంశయః | సశోకంత్యజరా
 జేంద్రైర్యమాశ్రీయకేవలం || ౧౩ || హితంవయస్యభావేనబ్రూమినోపదిశామితే | వయస్యతాంపూజయన్యైనత్వం
 శోచిషుమహాసి || ౧౪ || మధురంసాంత్యితప్తైనసుగ్రీవేణసరాఘవః | ముఖవశ్శుపరిక్షిన్నంవస్త్రాంతేనప్రీమార్జయత్ ||
 ౧౫ || ప్రకృతిస్థస్తుకాకుత్స్థస్సుగ్రీవవచనాత్ప్రభుః | సంపరివృజ్యసుగ్రీవమిదంవచనమబ్రవీత్ || ౧౬ || కర్తవ్యంయద్వ

స్వాధీతివాచ్యం- దూరదశి నాశుగ్రీవేదైవంచనసిక్యతం- యదిమయా రావణవృత్తాంతోమయాజ్ఞాతజిత్వక్రః స్యాత్తతదాతివ్యసనీరామో
 యంసీతాస్వేషణేప్రథమంమూలప్రవతాయేత్-తచ్చాయుక్తం-వానరాణాంవాలివశంవదత్వేనాస్తదధీనత్వాభావాత్ కథంచితేకేహంబిద్యశీ
 కరణేపిరావణేనకృతసఖ్యావాలీచాస్త్రస్తనోరథానురూపాంప్రవృత్తికథంసహేత- తథాచోభయకార్యభంగజత్వజ్ఞానమభినీతవాత్ శుమతి
 స్సుగ్రీవః- నచైవంశతివానరప్రేషణకాలికుగ్రీవవచనేనకథమవరామోనాశంకతేతివాచ్యం- తారోక్తలక్షణవచనశ్రవణేనరామస్యనశం
 కావకాశః- పూర్వమయంసజానాతివశ్చాత్తారావచనైశ్చ-తవానిరామస్వాపిప్రతిపత్తిర్భవేత్-ఏవంహ్యహలక్షణంప్రతితారా||గ్లా||శతకో
 టిసహస్రాణిలంకాయాంకిలగాక్షసాః| ఆయుతానిచమట్టింశత్సహస్రాణిశితానిచ|| ఆహత్యాతాంశ్చదుర్ధ్వార్థాక్షసాకామరూపి
 ణః| సశక్యోరావణోహంతుంయేనసామైథిలీహృతేత్యాదికించకథంవాలోకాలోకపర్యంతంవర్యటతస్తదపరిజ్ఞానం-ఆతపివహిరామబలపరీక్షా
 సమయేదుదుభ్యాదిభవణకథనప్రసంగే వక్తవ్యమిదిరావణజయవృత్తాంతంనోక్తవాత్- సన్వేపమిదానింపరమాభిలీనవిజానాతిసు
 గ్రీవః-పశ్చాత్తారయాజ్ఞాతవానికిన్మవికల్పకృతజ్ఞానేన్న- తారాదర్శనాత్ప్రభృతికామపరవశేనసుగ్రీవేణతారయాసహరామకార్యపర్యా
 లోచనాప్రసక్తైః- యదివసుగ్రీవఃసర్వధానజానీయాత్-తదాసీతాకోకాదినాన్ఫుటమవగతాంబిశంవదేదేవ- యచ్చక్రేష్టుక్తం-నిలయం
 జానామీత్యస్యదానీంతదవస్థానదేశంసజానామీత్యర్థః- తన్న- సర్వాత్తనారావణవృత్తాంతమపరిజ్ఞాయకియదపితత్సర్వరూపజ్ఞానంభవత్వతి
 తాత్పర్యేణకవ్వావసంతితద్రక్ష్యతిపుష్పవంతంప్రతిజ్ఞాతాంశ్చమాత్రమప్యనుక్తాదదానీంతదవస్థానభూమిం సజానామీత్యుత్తరస్యచలత్వావత్తైః-
 తవ్యాసమాత్రజ్ఞానతద్భంజనై సస్వయమేవేహగమిష్యతిపిరామాభిప్రాయః- కించదదానీనిలయాపరిజ్ఞానేపిసామర్థ్యపరాక్రమావావ
 త్తవ్యాస్యాతాం- ఇతరదిశఃప్రతివానరాణాంప్రేషణం తాప్రతిరావణస్సహవైదేహ్యమాగితవ్యస్తతస్తతదివచనంచబహుకాలవిళం
 బేనమత్రకుత్రాపిసీతాంస్థాపయేత్తిష్ఠేద్వేతిసంగచ్ఛతే- ఏతేనెదమనిరస్తం- సర్వధాసర్వప్రకారేణాపిత్వనిలయంసజానామీతివిశిష్టాభావో
 ర్థః- తథాచాగ్రేనేనచితప్రకారేణత్వనిలయజ్ఞానానిరోధంతి- వానరాప్రతియావన్నాత్రముచ్యతేతావదాదావపివక్తవ్యత్వాత్ య
 దపికేనచిదున్నీతం- సంవత్సరపర్యంతంసీతాదుఃఖరణాభావేరావణకృతశివపూజాఫలంసభవేదితిదైవప్రతిబంధవశాత్తదానీంసుగ్రీవస్యా
 జ్ఞానమితి-తత్తుచ్ఛం-దృష్టేసంభవత్యదృష్టకల్పనాయాఅన్యాయత్వాత్-సమ్యక్పరదారభవణంశివపూజాఫలమితి-తస్మాద్భృథోక్తవివార్థో
 గాన్యః|| ౧౨|| రావణమితి|| సగణంసపరివారం- రావణంహత్వాభవంతంపరితోష్యాత్త పౌరుషంతథాకతాస్త్రి-యథాప్రీతోభవిష్యసీ
 తిసుబంధః|| ౧౪|| అలమిత్యాది|| వైక్లబ్యందైర్యం|| ౧౫|| మయేతి|| పరిత్యజేపరిత్యజామి|| ౧౬|| నాహమితి|| ప్రాకృతఃహీనః-వినీతఃపుష్పైస్సుశీతః||

౭|| బాష్పమితి|| సత్వయక్తానాంవ్యవసాయవతాం|| ౮|| ద్రవ్యానువ్యవసాయేషుసత్త్వమస్త్రీతుజగతుష్విత్వమరః- మర్యాదాంవ్యవస్థారూపాం
 ద్యుతిం|| ౯|| వ్యసనజితి|| అర్థకృచ్ఛేభననాశే|| ౧౦|| ఏషజితి|| అంతరంతవకాశం|| ౧౧|| హితమితి|| బ్రూమిబ్రవీమి-వయస్యతాంమిత్రత్వం|| ౧౨|| మధు
 రమితి|| ప్రమాజాయత్- స్వాధేశిచ్-ఆనిత్యమాగమశాసనమిత్యుదభావః|| ౧౩|| శతవ్యమితి|| ఆసురూపమిత్రత్వానురూపం-య్యుక్తంశోకని
 మదాదివానరప్రేషణసమయే|| గ్లా|| సహిదేశస్తువధ్యస్యరావణస్యదురాత్మనః| రాక్షసాధిపతేర్వాసస్సహస్రాక్షసమద్యుతేరివచనేనరావణా
 వాసస్యసుగ్రీవావగతత్వప్రతితేవంవ్యాఖ్యాతం|| టీ|| సామర్థ్యంశారీరంజలం- దౌమిక లేయస్య-దుమ్మలాడ్డగిభక్ ప్రత్యయః|| ౩|| టీ|| సగ
 ణంసపరివారం|| ౬|| టీ|| నాహంతామితి|| తంరుమాం|| ౮|| టీ|| వ్యసనేవిపది-అర్థకృచ్ఛేకార్యసంకటే|| ౧౦|| టీ|| శ్రయత్రయ-అంతరమవకాశం||
 ౧౪|| మధురమితి|| ప్రమాజాయత్- స్వాధేశిచ్-అదభావతవః|| ౧౫|| ప్రకృతిస్థఃప్రకృతిస్థః-స్వభావస్థః-దుఃఖరహితజత్వభవః|| ౧౬||

యస్యేనస్మిన్ధేనవహితేనచ | అనురూపంచయ క్తంచక్రతంసుగ్రీవత త్వయా || ౧౭ || ఏవచప్రకృతిస్థోహమనుసీతస్త్వయాసఖ | దులభాహీదృశోబంధురస్మిన్మాం లేవిశేవతః || ౧౮ || కింతుయత్నస్త్వయాకార్యోమైథిల్యాఃపరిమాగతః | రాక్షసస్యచరాద్రస్యరావణస్యదురాత్మనః || ౧౯ || మయాచయదున్మేయంప్రజ్ఞేనతదుచ్యతాం | వన్నాస్త్వవచమత్మైతేనర్వంసంవద్యతేమయి || ౨౦ || మయాచయదిదంవాక్యంభిమానాత్సమీరితం | తత్త్వయాహరిశోదూలతత్వమిత్యవధార్యతాం || ౨౧ || అన్యతంనోక్తపూర్వంమేనచవత్సృకదాచన | ఎతత్ప్రజానామిసత్వేనైవచలేశపే || ౨౨ || తతఃప్రహృష్టస్సుగ్రీవోవానరైస్సదీవైస్సహ | రాక్షసస్యవచశ్శుత్యాప్రతిజ్ఞాతంవిశేవతః || ౨౩ || ఏవమేకాంతసంవృత్తాతసానరవానరౌఽఽభావన్యోన్యసదృశంసుఖందుఃఖంప్రభాషతాం || ౨౪ || మహానుభావస్యవచోనిశచ్యహరిర్నరాణామృవభాస్యతస్య | కృతంసమేనేహరివీరముఖ్యస్తదాస్వకార్యంహృదయేనవిద్వాః || ౨౫ || ఇతిశ్రీమ త్రిమింధాకాండే-సప్తమస్కంఠః.....పరితుష్టప్తుస్సుగ్రీవస్తేనవాక్యేనవానరః | లక్ష్మణస్యాగ్రతోరామమిదంవచనమబ్రవీత్ || ౧ || సర్వధాహమనుగ్రాహ్యోదేవతానానుసంశయః | ఉపపన్నగుణోపేతస్సఖాయస్యభవాత్తమ || ౨ || శక్యంఖలుభవేద్రానుసహాయేనత్వయాసఖ | సురరాజ్యమపిప్రాప్తంస్వరాజ్యంకింపునఃప్రభో || ౩ || సోహంసఖాజ్యోబంధూనాంసుహృదాంచైవరాక్షసాయస్యాగ్నిసాక్షికింమిత్రంలబ్ధంరాక్షసవంశజం | ర అహమప్యనురూపస్తేవయస్యాజ్ఞాస్యసేవనైః | నతువత్సంసమర్థోహంస్వయమాత్మగతాగుణాః || ౪ || మహాత్మనాంతుభూయిష్టంతద్విధానాంకృతాత్మనాం | నిశ్చలాభవతిప్రీతిర్ధైర్యమాత్మవతామివ || ౫ || రజతంవ్యాసుఫణంవావస్త్రాణ్యభరణానిచ | అవిభక్తానిసాధూనామవగచ్ఛంతిసాధవః || ౬ || ఆఘోవాపిదరిద్రోవాదుఃఖతస్సఖతోపివా | నిద్రోయోవాసదోషోవావయస్యఃపరమాగతిః || ౭ || ధనత్యాగస్సుఖత్యాగోదేహత్యాగోపివాపునః | వయస్యాథేప్రవర్తంతేస్నేహందృష్ట్యేతథావిధం || ౮ || తత్తథేత్యబ్రవీద్రామస్సుగ్రీవంపీయవాదినం | లక్ష్మణస్యాగ్రతోలక్ష్మ్యైవానవస్యేవధీమతః || ౧౦ || తతోరామంస్థితందృష్ట్యైలక్ష్మణంచమహాబలం | సుగ్రీవస్సర్వతశ్చక్షుర్వనేలోలమపాతయత్ || ౧౧ || సదదర్శితస్సాలమవిదూరేహరీశ్వరః | సుపుష్పమీషత్పితౄభ్యంభ్రమరైరుపశోభితం || ౧౨ || తస్యైకాంపర్శంహుభాంభజ్త్వాశాఖాంసుపుష్పితాం | సాలస్యాస్తీర్యమగ్రీవోనిషసాదసరాఘవః || ౧౩ || తావాసీనాతతోదృష్ట్యా

వారణయోగ్యం-కృతం-ఉక్తమిత్యథః || ౧౯ || మయేతి || విప్రజ్ఞేనస్మిన్ధేన || ౨౦ || మయేతి || అభిమానాత్ శోర్యాభిమానాత్ - త్వయ్యభిమానాద్వాతత్వంయథాథః || ౨౩ || ఏవమితి || ఏకాంతసంవృత్తాసంయుక్తా-ఏకాంతేరహసిసంవృత్తాఏకాంతనియతంయథాతథాసంయుక్తావా - అథాషతాం - వ్యత్యయేనపరస్పృవదం-ఆడభావశ్చ || ౨౪ || మహానుభావస్యేతి || స్పష్టం || ౨౫ || ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిచిత్రే - శ్రీరామాయణఘోషే-ముక్తా

హారాఖ్యానే - కిష్కింధాకాండవ్యాఖ్యానే - సప్తమస్కంఠః. పరితుష్టప్తుస్సుగ్రీవస్తేనవాక్యేనవానరః - అథనుగ్రీవస్యస్వకోకమూలవిజ్ఞాపనమప్తమే | పరితుష్టప్తుత్వాది || ౧ || సర్వధేః | దేవతానామనుగ్రాహ్యఃవయస్వియోభవం.యస్యమేభవాకసఖానీత్ - కీదృశస్సఖాకృపపన్నగుణోపేతఃరాజయోగ్యశోర్యవీర్యాదిసర్వగుణోపపన్నః || ౨ || శక్యమిత్యాదిచతుశ్చత్వారింశే || ౩ || సోహమితి | సఖాజ్యఃపూజ్యః || ౪ || మహాత్మనామితి | భూయిష్టంతతియేన-ఆత్మవతాంతత్వజ్ఞానినాం || ౫ || రజతమితి || సాధూనాంమిత్రాణాంసాధవోమిత్రాణి || ౬ || ధనత్యాగఇతి | తథావిధంస్వస్నేహసదృశంస్నేహందృష్ట్యైస్థితస్య-వయస్యస్య-వయస్యాథే - ధనత్యాగాదయఃప్రవతంతతియోజనా. ఆనయానుగ్రీవవచనభంగావాచ్యామహావతి-తవ్యమితివృద్ధాద్యోత్యతే || తత్తథేతి || లక్ష్మ్యైకాంత్యావానవస్యేవస్థితస్యలక్ష్మణస్యాగ్రతతిసంబంధః. అనేనోక్తాలరేక్షాణానుమతిద్యోతతా || రా|| లక్ష్మణస్తేవీశేమేణవాసవసదృశత్యర్థః || ౧౦ || తతేతి || స్థితంభూవణగ్రహణకాలాత్ప్రభృతిష్టంతమిత్యథః - లోలంచక్షురపాతయదితి - సమీచీనశాఖాభారంసర్వత్రాప్రేషయామానేత్యథః || ౧౧ || సదదర్శేతి - ఈవత్పితౄభ్యమితి. పల్లవప్రచురమిత్యర్థః || ౧౨ || తస్యేతి || పర్శంహుభాంపల్లవహుభాం || రా || తస్యేతి | ఆస్తీర్యేతిపునరాసనప్రదానకథనేనఅయంపరేద్యుర్వత్తాంతత్వవగమ్యతే || ౧౩ || తామితి | విసితం-ఏకాసన్ధితిమనఃగీకుర్వంతమిత్యథః - ఉపవేశయత్ ఉపావేశయత్ ||

మయాచేతి || ఇదంవాక్యంవాచినంవధిమ్యామితివాక్యం || టీ || అభిమానాత్ త్వయిప్రణయాత్ || ౨౩ || ఏవమితి || ప్రభాషతాం-ఆడభావఃపరస్పృవదమాక్షం || ౨౪ || టీ || స్వకార్యంవాచినంధరూపకార్యం || టీ || గర్గభృతిభలము క్తంసాగ్రందే || రా|| రామనుగ్రీవగల్లాపంకుత్వాదుఃఖాద్విముచ్యతేతి || ౨౫ || ఇతిశ్రీమహాశ్వరత్తిర్థవీరచితాయాం. శ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యానాం - కిష్కింధాకాండవ్యాఖ్యానాం - సప్తమస్కంఠః. ౩ || సోహమితి | సఖాజ్యఃపూజ్యః || ౪ || మహాత్మనాంవిచలంకఃకరణానాం. ఆత్మవతాంప్రతస్తబ్ధిదాం || ౫ || టీ || అవిభక్తానిసేనహల్యాని || ౬ || తత్తథేతి || లక్ష్మ్యైకాంతివిశేషణయక్తఃరామః-ఇవశబ్దావాక్యాలంకారే. వాసవస్యవాసవసదృశస్యేత్యర్థః - లక్ష్మణస్యాగ్రతఃసుగ్రీవమబ్రవీదితిసంబంధః || ౧౦ || టీ || అపాతయత్ ప్రసారితవా || ౧౧ || సదదర్శేతి - ఈవత్పర్శాభ్యంపల్లవసంతులం || ౧౨ || త

హనూమానపిలక్ష్మణం సాలశాఖాంసముత్పాట్యవిసితముపవేశయత్ ॥౧౪॥ సుఖోపవిష్టంరామంతువ్రసన్నముదధియ
 థా | ఛలపుష్పసమాక్షిర్లేతస్త్రినిరవరోత్తమే | తతఃప్రహృష్టస్సగ్రివశ్శత్రుంషధురయాగిరా | ఉవాచప్రణయాద్రామం
 హర్షవాక్యమలితాక్షరం ॥౧౫॥ అహంవిసిక్యతోభ్రాత్రాచరామ్యేవభయాదితః | ఋశ్యమూకంగిరివరంహృతభా
 ర్యస్సుదుఃఖతః ॥౧౬॥ సోహంతప్రోభయేమగ్నోవసామ్యద్భ్యుంతచేతసః | వాలినానికృతోభ్రాత్రాకృతవైరశ్చరా
 ఘవః ॥౧౭॥ వాలినోమేభయాత్తస్యనర్వలోకాభయంకర | మమాపిత్వమనాథస్యప్రపాదంకతుమహాసి ॥౧౮॥ ఏవ
 ముక్తస్తుతేజస్వీధమజ్ఞోధర్మవత్సలః | ప్రత్యువాచసకాతుత్థస్సగ్రివంప్రహసన్న ॥౧౯॥ ఉపకారఫలంమిత్రమప
 కారోరిలక్షణం | అదైవతంహనిమ్యామితవభార్యాపహరిణం ॥౨౦॥ ఇమేహిమేమహావేగావతిగస్తిగ్న తేజసః | కాలికా
 కేయవనోద్భూతాశ్శరాహేమవిభూషితాః ॥ కంకవత్రప్రతిచ్ఛన్నామహేంద్రాశనిసన్నిభాః | సుపర్వాణస్సతీష్ఠా
 గ్రాస్సరోమాభుజగౌఞవ ॥ భ్రాతృసంజ్ఞమమిత్రంతేవాలినంకృతకిల్బివం | శరైర్విహతంపశ్యవికీర్ణమివవర్వతం ॥
 ౨౪॥ రాఘవస్యవచస్సృత్వాసుగ్రివోవాహినీవతిః | వ్రహ్మణమతులంతభేసాధుసాధ్వితిచాబ్రవీత్ ॥౨౫॥ రామశోకా
 భిభూతోహంశోకార్తానాంభవాన్తతిః | వయస్యఇతికృత్వాహిత్యయ్యహంపరిదేవయే ॥౨౬॥ త్వంహిపాణిప్రదానేనవ
 యస్యోమేగ్నిసాక్షికం | కృతఃప్రాజైర్బహుమతస్సత్యేనాపితపామితే ॥౨౭॥ వయస్యఇతికృత్వాచవిస్రంభంప్రవదా
 మ్యహం | దుఃఖమంతర్గతంయమేమనోహరతినిత్యతః ॥౨౮॥ ఏతావదుక్త్వావచనంబాష్పదూషితలోచనః | బాష్పవహ
 తయావాచానోచ్చైశ్శక్నోతిభాషితుం ॥౨౯॥ బాష్పవేగంతుసహసానదీవేగమివాగతం | ధారయామానదైర్వేణసౌ
 గ్రివోరామసన్నిధౌ ॥ ౩౦॥ సన్నిగృహ్యతుతంబాష్పంప్రమృజ్యనయనేశుభే | వినిశ్చ్యస్యచతేజస్వీరాఘవంవాక్యమబ్ర
 వీత్ ॥౩౧॥ పుతాహంవాలినారామరాజ్యాత్స్వదవరోపితః | పరుషాణిదశంశ్రావ్యనిధూతోస్త్రిబలీయసా ॥౩౨॥ హృ
 తాభార్యావమేతేనప్రాణేభ్యోపిగరియసి | సుహృదశ్చమదీయాయేసంయతాబంధనేషుతే ॥౩౩॥ యత్నవాంశ్చమదు
 ప్లాత్తామద్విదాశాయరాఘ | బహుశస్త్రస్త్రియక్తాశ్చవాసరానిహతామయా ॥౩౪॥ శంకయాత్వేతయాచేహద్య
 ప్లాత్తామపిరాఘవ | నోపసర్వామ్యహంభీతోభయేసర్వేహివిభృతి ॥౩౫॥ కేవలంహిసహాయామేహనుమత్ప్రేము

౧౪ ॥ సుఖోపవిష్టమిత్వాదిక్లోకద్వయమేకాన్వయం ॥ ద్వితీయరామవచమభిరామార్థకం - వ్రసన్నముదధియథా - తద్వత్ప్రసన్నంగం
 భీరమిత్యర్థః ॥ రా ॥ అత్రద్వితీయారామశబ్దోభిరామవచనః - క్రియావిశేషణంవా ॥ ౧౫ ॥ వాలినఇతి ॥ హేసర్వలోకాభయంకర-వా
 లినఃసకాత్భయాత్తస్యమేమహాపిత్యంతభాగ్యహీనస్యాపి-ప్రసాదంకర్తుమర్హసి ॥ రా ॥ వాలినఇతి ॥ సర్వలోకాభయంకరఅతఃఏవమహస్య
 భయంకర-వాలినోభయాత్తస్యమే-ప్రసాదంకర్తుమర్హసి-సభిత్వేనమన్యంవిశేషతఃప్రసాదః తస్యఇత్యభిప్రాయః ॥ ౧౬ ॥ ఏవమితి ॥ ప్రహస
 న్నివపూగ్యమేవవ్రతిక్షాతేపిచాపలాతికయాత్పునఃప్రార్థయతఇతిమందస్తితివానిత్యర్థః ॥ ౧౭ ॥ ఉపకారేతి ॥ అరిలక్షణమిత్యనంతరంఅతఃత్యవ
 సాగర్యం ॥ ౧౮ ॥ ఇమేహి ॥ పత్రిణఃప్రశస్త్రపత్రిణః ॥ ౧౯ ॥ తేజసఃకూరితేజసః-కాలికేయవనోద్భూతాఃశరవణోద్భూతాః-కంకవత్రప్రతిచ్ఛ
 న్నాఇతిపత్రిణఇత్యుక్తంవిశేష్యతే-మహేంద్రపదేనాశనేప్రత్యస్థిగ్రితత్వాతిశయఉచ్యతే-ఇమేమేకరామహావేగత్వాదివికీర్ణహి-అతఃఏతైశ్చరై
 ర్వాలినంవినిహతంపశ్యేతిసంబంధః ॥ ౨౦ ॥ రాఘవశ్యేతి ॥ వాహినీవతిః-వాసరసేనాధిపతిః ॥ ౨౧ ॥ రామేతి ॥ వయస్యఇతి-వయస్యఇతిచేత్కర్థః-త్వయి
 త్యత్సమిశే ॥ ౨౨ ॥ ఏతావదితి ॥ ఏతావదుక్త్వాపురాహంవాలినేత్వాదివక్తృకామప్రదుష్టాతత్వేన-దుఃఖమంతర్గతంయన్మనోహరతినిత్య
 శఇత్యేతావదుక్త్వా-శక్నోతిఅశక్నోత్ ॥ రా ॥ అత్రపునశ్శబ్దాధ్యాహరవ్యః-ఏతావదుక్త్వావచనం-రామశోకాభిభూతోహమిత్యారభ్యమనో
 హరతినిత్యశఇత్యేతదంతంవచనజాతంపునరుక్త్వా-ఉచ్చైర్భాషితుంనశక్నోతీతిసంబంధః-శక్నోతీతిభూతేలట్ ॥ ౨౯ ॥ బాష్పవేగమితి ॥ రామస
 న్నిధావతి-మాంప్రత్యుపదిశ్యస్వయంనశక్నోతీతిరామమశ్యేతేతిభియాధారయామానేతిభావః ॥ ౩౧ ॥ పురాహమితి ॥ స్వాద్రాజ్యాత్యథా
 వరాజ్యాత్-నిర్ధూతఃనిరస్తః ॥ ౩౨ ॥ హృతేతి ॥ బంధనేమకారాగృహేమ ॥ రా ॥ బంధనేమ-బధ్యతేస్త్రిన్నితిబంధనకారాగారం ॥ ౩౩ ॥ శంక
 యేతి ॥ ఏతయాశంకయా-వాలిప్రయక్తత్యశంకయా-భీతఃనోపసర్వామినోపాసర్పం-భయేభయనిమిత్రే ॥ రా ॥ హేరాఘవ-అహం-త్వా
 మసిపరమకారుణికంత్వామసి-దృష్ట్వాఏతయాశంకయావాలిప్రయక్తత్యశంకయాభీతఃఅతఏవాహంనోపసర్వామి-భూతేలట్ ॥ ౩౪ ॥

స్యేతి ॥ శాఖామాస్తీర్వేతిపునరాసప్రదానేనఅయంపరెద్యవృత్తాంతఇత్యవగమ్యతే ॥ ౧౪ ॥ సుఖోపవిష్టమిత్వాదిక్లోకద్వయమేకంవాక్యం ॥
 అత్రద్వితీయారామశబ్దోభిరామవాచకః ॥ ౧౫ ॥ వాలినఇతిపంచమి ॥ ౧౬ ॥ ఇమేహి ॥ పత్రిణఃప్రశస్త్రపత్రిణః-కాలికేయవనోద్భూతాః
 శరవణోద్భూతాః ॥ ౧౭ ॥ సుపర్వాణఃనిశితగ్రంథయః ॥ ౧౮ ॥ ఏతావదితి ॥ అత్రపునశ్శబ్దాధ్యాహరవ్యః-ఏతావదుక్త్వావచనంరామశోకాభిభూ
 తోహమిత్యారభ్యమనోహరతినిత్యశఇత్యేతదంతంవచనముక్త్వా-పునరుచ్చైర్భాషితుంనశక్నోతి-నాశక్నోతితిసంబంధః ॥ ౩౧ ॥ టీ ॥ నిర్ధూతఃని
 ధూతః ॥ ౩౨ ॥ సుహృదఇతి ॥ బంధనేమబధ్యంతేస్త్రిన్నితిబంధనం-కారాగారం-తత్రసంయతాఃబద్ధాః ॥ ౩౩ ॥ శంకయేతి ॥ ఏతయాశంకయావాలి

టీ|| అచాద్యనివరమిత్త్యనుషజ్యతే || ౧౩ || మయెతి || యూచితః-వాల్మీకి సహచరి ప్రవేశనమిశేషం || టీ|| శాపయిత్యాతుహంపద్భ్యామితి || బలవ్యాప్త్య
వర్ణిస్తామి నానువ్రణామీతి స్ఫుటాదస్మర్తవపురావకంశపథం మయా కారయి త్వైత్యర్థః || ౧౪ || తస్మైతి || సకాలః సంవత్సరావధికాలః || ౧౫ || ఆహం
త్వదితి || ఆహం నష్టం జ్ఞాత్వా పూర్వోక్త సాగ్ర సంవత్సర మదృష్ట్వా - స్నేహ దాగత సుభ్రామన్నక - తంత్రా తరం నవశ్యామి - తతో మేమనన్మౌపవశంకి
మరణం కండితామి త్యర్థః || ౧౬ || అతదీధుః - శ్లోతి || రక్త మరుణం || ౧౭ || టీ || గిరిమాత్రయా పర్వత ప్రమాణయా || ౧౮ || గూహ మాన స్యేతి || తత్సంవా
లిమరణం || ౨౦ || టీ || తథాపి వాలికాలుక్యం న జహతి త్యాహ - ఉక్త ఇతి || ౨౧ || ఇతి శ్రీమహేశ్వర తీర్థక్షేత్ర చరితాయాం - శ్రీ రామా యః
తత్త్వదీపికాఖ్యాయాం - కిష్కింధా కాండ వ్యాఖ్యానాయాం - నవమ స్కంఠః || ౨౨ ||
౧౬ దివ్యైతి || త్వమేకే నాథ సందన ఇత్యత్ర లనాథ సందన ఇతి ఛేదః || ౨౩ || టీ || బహు శలాకంశ తళలాకం || ౨౪ || శోకేతి || అపి థాయలిరో థాయ || ౨౫ ||

హంయథాపురం॥ రాజభావనియోగోయమయాత్వద్విరహోత్పతః॥ 24॥ సామాత్యపారంగరంస్థితః॥ హతకంటకం
న్యాసభూతమిదం రాజ్యంతవనిర్యాతయావ్యహం॥ 25॥ మాచరోషంకృతాస్సౌమ్యమయితః॥ శాంతిపరాణః॥ యా
చేత్వాంశేరసారాజామయాబద్ధోయమంజలిః॥ 26॥ బలాదస్త్రిసమాగమ్యమంత్రిభిఃపురవాసిభిః॥ రాజభావేనయక్తో
హంశూన్యదేశజీవయా॥ 27॥ సిద్ధమేవంబువాణంమాంసతునిర్భర్తస్యవానరః॥ ధిక్త్వామితిచమాముక్త్యాబహు
తత్తమవాచహ॥ 28॥ ప్రకృతీశ్వసమాసీయ మంత్రినైవసంసృతా॥ మామాహనుస్యదాంషధ్యేవాక్యంపర
మగహితం॥ 29॥ విదితంవోయథారాత్రోమాయావీసమహాసురః॥ మాంసమాహ్వయతక్రావోయన్ధకాంక్షీను
దుర్మతిః॥ 30॥ తస్యతవ్యచసంశుక్త్యాస్సృతోహంసృపాలయంతః॥ అనుయాతశ్చమాంతూణామయంభ్రాతాసు
దారుణః॥ 31॥ సతుదృష్ట్యైవమాంరాత్రోసద్వితీయంమహాబలః॥ పౌండ్రవద్భయసంత్రస్తే వీర్యావాంతమనుదురీతా
అనుద్రుతశ్చవేగేప్రవివేకమహాబలం॥ 32॥ తంప్రవిష్టవిదిత్వాతుసుఘోరంసుమహద్బలం॥ ఆయమక్రొధమేభ్రా
తామయాతుక్రూరదర్శనః॥ 33॥ అహత్వానాస్తిమేశక్తిఃక్రతిగంతుమితిఃపురీం॥ బిలద్వారిప్రతీక్ష్యంయావదేనం
నిహన్త్యహం॥ 34॥ స్థితోయమితిమత్వాతుప్రవిష్టోహందురాసదం॥ తంచమేమాగమాణస్యగతస్సంవత్సరస్తదా॥
35॥ సతుదృష్టోమయాశత్రురనిర్వేదాశ్చయావహః॥ నిహతశ్చమయాతత్రసోసురోబంధుభిస్సహ॥ 36॥ తస్యాస్యా
తుప్రవృత్తైసదుధిరాఘేణతద్బలం॥ పూణామాసేద్దురాక్రామంస్తనతస్తస్యభూతలే॥ 37॥ సూదయిత్వాతుతంశత్రుం
విక్రాంతంమందుభేస్తుతం॥ నిహక్రామనైవపశ్యమిబిలస్యపిహితంముఖం॥ 38॥ విక్రోశమానస్యతుమేనుగ్రీవేతిపు
నఃపునః॥ యదాప్రతివచోనాస్తితతోసాంభ్యశమఃఖతః॥ 39॥ పాదపరీవారైస్తుమయాబహుభిస్తద్విదారితం॥ తతో
హంతేననిహక్రామ్యయాథాపురముపాగతః॥ 40॥ అత్రాసేనాస్త్రిసంకుద్ధోరాజ్యంపార్థివతాత్మనః॥ సుగ్రీవేణస్యశం
సేనవిప్రుత్యభ్రాతృసాహృదం॥ 41॥ ఏవముక్త్యాతుమాంతత్రైవస్త్రైశ్చైవేనవానరః॥ నిర్వాసయామాసతదావాలీ
విగతసాధ్వసః॥ 42॥ తేనాహమపద్విశ్వహృతదారశ్చరాఘవః॥ తద్భయంచమహీకృత్సాక్షాత్కాంతేయంసవనాణా
వా॥ 43॥ ఋష్యమూకంగిరివరంభార్యాహరణమఖతః॥ క్షిప్తోస్త్విదురాధమకంవానినః॥ కారణాంతరే॥ 44॥ ఏతత్తై
స్సర్వమాఖ్యాతంవైరాసుకథనంమహత్॥ అనాగసామయాప్రాప్తంవ్యసనంపశ్యరాఘవ॥ 45॥ వాలినస్తుభయాతా
స్యచర్వలోకాభయంకరః॥ కతుకమహాకసిమేవీరప్రసాదంతస్యఃక్రహత్॥ 30॥ ఏవముక్తస్తైవేసద్విశ్వర్షాద్భూధమక

త్వమేవేతి॥ అహంయథాపురంపూర్వపర్యవరాజోభవామిత్యర్థః॥ రాజభావనియోగః॥ రాజత్వేనరాజ్యకాననం॥ 24॥ బలాదితి॥ మాన్యదేశం
సంయా రాజమాన్యదేశ వశికరణేచ్ఛయా॥ రా॥ మాన్యదేశజీవయా-దేశస్యరాజమాన్యత్వాపనిసమయేత్వర్థః॥ 25॥ సిద్ధమితి॥ తత్తత్ప్ర
యజ్ఞభాషణం॥ ఆశ్చలతయావిశిష్ట్యోక్తం॥ 26॥ ప్రకృతీతి॥ మామద్విశ్వప్రకృత్యాదీనామేత్యర్థః॥ రా॥ మామపవశ్యమంత్ర్యాదీకా
ప్రత్యాహ॥ 27॥ సత్వీతి॥ అనిర్వేదాత్తేజాత్॥ 28॥ తస్యేతి॥ భూతలేభూమివరే॥ స్తనతః॥ గజకణ్ఠేభూమివరే॥ తస్యబిలం॥ స్తనతః॥ తస్య
స్యాత్॥ ప్రవృత్తైసదుధిరాఘేణపూర్ణం॥ తదురాక్రమమాసేదితియోజనా॥ రా॥ భూతలేభూమివరే॥ 29॥ అధస్త్విదురాపయోరక్రీతలమిత్య
చరః॥ తత్ప్రసిద్ధం॥ 30॥ సూదయిత్వేతి॥ మందుభేషుతంభ్రాతరమిత్యర్థః॥ యద్వానాయంమాయావీసయపుత్రః॥ కింతుమందుభేపుత్రో
స్యజిబోధ్యం॥ పూర్వజోదుమభేషుతంబిహిపూర్వపపుత్రం॥ విహితమితహేతుగం॥ విహితత్వాన్ముఖంపశ్యామి॥ రా॥ 31॥ తస్య
జ్జిప్రసిద్ధపరః॥ సపశ్యామినాపశ్యం॥ 32॥ విక్రోశమానస్యేతి॥ విక్రోశమానస్యఅహ్వయతః॥ క్రోశఅహ్వనేరోదనేచేధాతుః॥ 33॥ పాదేతి॥ త
ద్బలం॥ విదారితంకృచిత్సరంధ్రీకృతం॥ తేనపథారంధ్రీమాగేణ॥ 34॥ అత్రేతి॥ ఆత్రబిలే॥ 35॥ తేనతి॥ అపవద్ధః॥ తాదితః॥ 36॥ ఋష్యమూకమితి॥
కారణాంతరేమతంగశాపనిమిత్రైస్సరి- వాలినోదురాధమకందురాక్రమం॥ 37॥ ఏతదితి॥ వైరాసుకథనంవైరాకరాఖ్యానం॥ 38॥ వాలినఇతి॥

త్వమేవేతి॥ మమరాజభావేరాజత్వే- త్వద్విరహోదయనియోగః॥ కృతకంబంధః॥ 24॥ సామాత్యేతి॥ నిర్యాతయామిప్రత్యపకయామి॥
25॥ బలాదితి॥ మాన్యదేశజీవయా-దేశస్యరాజమాన్యత్వాపనిసమయేత్వర్థః॥ 26॥ ప్రకృతీతి॥ మామాహమామద్విశ్వమంత్ర్యాదీకాప్ర
త్యాహేత్యర్థః॥ 27॥ సత్వీతి॥ అనిర్వేదాత్తేజాత్॥ 28॥ తస్యేతి॥ భూతలేభూమివరే॥ స్తనతః॥ తస్యబిలం॥ తస్యబిలం॥ స్తనతః॥ స్త
స్యరక్షసః॥ తస్యాత్॥ ప్రవృత్తైసదుధిరాఘేణపూర్ణం॥ తదురాక్రామమాసేదితియోజనా॥ 30॥ సూదయిత్వేతి॥ అత్రైకస్తవ్యః॥ ప్రసిద్ధపరః॥ బిలస్య
ముఖంపశ్యామినాపశ్యం॥ 31॥ పాదప్రహరేతి॥ సః॥ బిలప్రదేశవిశేషః॥ తేనవిదారణకృతమాగేణ-యథాశబ్దోవాక్యాలంకారః॥ 32॥ తత్రే
తి॥ భ్రాతృసాహృదంపిస్తృత్యాత్మనోరాజ్యంమార్గయతానుగ్రీవేణ-తత్రబిలేసంకుద్ధోస్తీతియోజనా॥ 33॥ ఏవమితి॥ నిర్వాసయామాసనిహ్మా
సయామాస॥ 34॥ తేనతి॥ అపవద్ధః॥ త్యక్తః॥ 35॥ ఋష్యమూకమితి॥ కారణాంతరేమతంగశాపనిమిత్రైస్సరి- వాలినోదురాధమకందు

సంహితం | వచనంఽక్షరమారేభేనుగ్రీవంప్రహసన్నివ || ౩౧ || అమోఘాసుర్యసంకాశామమైతేనిశితాశ్శరాః | తస్మిన్వా
 లిమవృత్తైఃసతిష్ఠ్యంతవేగితాః || ౩౨ || యావత్తంసాభివశ్యామితవభార్యావహరణం | తావత్సజీవేత్వాపాత్మావాలీ
 చాత్రమామకః || ౩౩ || ఆత్మానుమానాత్పశ్యామిమగ్నంతాంతోకసాగరే | త్వామహంతారయిష్యామికామంప్రా
 ప్స్యసిపుష్కలం || ౩౪ || తస్యతద్వచనంశ్రుత్వా రాఘవస్యాత్మకోహితం | సుగ్రీవఃపరమపీత స్సుమహద్వాక్యమబ్ర
 వీత్ || ౩౫ || ఇతిశ్రీమత్కిష్కింధా కాండే-దశమస్సగ. ౩. *****

రాశస్యవచనంశ్రుత్వాహర్షపారుషవర్ధనం | సుగ్రీవఃపూజయాంచకేర్రాఘవంప్రశశంసజ || ౧ || అసం
 శయంప్రజ్వలితైస్తేజైః మేమాత్తిగైశ్శరైః | త్వంవహేఃకుపితోలోకాణ్యుగంతభవభాసకరః || ౨ || వాలినఃపారు
 షంయత్తద్వచ్చవీర్యంధృతిశ్చయా | తన్నమైకమనాశ్శ్రుత్వావిధత్స్వయదనంతరం || ౩ || సముద్రాత్పశ్చిమాత్పూర్వం
 దక్షిణాదిపిచోత్తరం | క్రామన్యచుదితేసూర్యేవాలీవ్యపగతక్షమః || ౪ || అగ్రాగ్రాదువ్యాజైలానాంశిఖరాణిమహాం
 త్యపి డోధ్వముత్త్రిప్యతరసాప్రతిగృహ్లాతివీర్యవా || ౫ || బహవస్సూరవంతశ్చవనైషువివిధాద్రుమాః | వాలినాతర
 సాభగ్నాబలంప్రథమతాత్మనః || ౬ || మహిషామందుభిర్నానైలాసశిఖరప్రభః | బలంనాగసహస్రస్యధారయామా
 సవీర్యవా || ౭ || వీర్యేస్సేకేనమహ్నాత్పావరదానాచ్చమోహితః | జగామసుమహాకాయస్సముద్రంసరితాంపతిం || డొ
 మిమంతమతిక్రమ్యసాగరంరత్నసంచయం | మహ్యంయుద్ధంప్రయచ్ఛేతమువాచమహాణవం || ౯ || తతస్సముద్రో
 ధమాత్సామస్తామయమహాబలః | అబ్రవీద్వచనంరాజస్ససురంకాలచోదితం || ౧౦ || సమథోనాస్తితేదాతుంయుద్ధం
 యుద్ధవిశారద | శూర్యాతాంచాభిధాన్యామయసైన్యద్ధంప్రదాస్యతి || ౧౧ || శైలరాజోమహారణ్యేతపస్విశరణంవరం |
 శంకరశ్వసురోనామ్నాహిమవానివిశ్రుతః | గుహప్రవహోపేతోబహుకందరనిర్దరః | ససమథస్తవప్రీతిమతు
 లాంకతుమాహవే || ౧౨ || తంభీతశ్చతివిజ్ఞాయసముద్రమసురోత్తమః | హిమవద్వనమాగచ్ఛచ్ఛరశ్చపాదివమృతః ||
 ౧౩ || తతస్తస్యగిరేశ్వేతాగజేంద్రవిపులాశ్శిలాః | చిత్తైఃపహుధాఘామకామందుభిర్విసనాదచ || ౧౪ || తతశ్వే

వాలినశివంఽను || ౩౬ || ఆత్మానుమానాదితి || ఆత్మానుమానాత్ ఆత్మవత్సర్వభూతానీన్యామూదిత్యథః - తారయిష్యామి శోకసాగరాదితి
 శేషః || ౩౭ || ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచిత-శ్రీరామాయణభూషణే-ముక్తాహరాభ్యాసే-కిష్కింధాకాండవ్యాఖ్యానే - దశమస్సగణః: *****

ఆధనుగ్రీవోవాలివధతుమరామబలంపరీక్షితుకామస్తచ్చలంఽర్చయిత్వేకాదశే || రామశ్వేత్యాది || పూజయాంచకే-అంజలిబంధా
 దినా - ప్రశశంసమహా || ౧ || ౨ || వాలినశి || పారుషంబలం - అనంతరంయత్కర్తవ్యంతద్విధత్స్వ || ౩ || సముద్రాదితి || ద్రాక్షాముహూర్త
 ఉత్థాయేతి ద్రాక్షాముహూర్తాశ్శ్రుతంధ్యాకమకాలత్వేన తస్మిన్నుత్థాయఅనువితేనూర్యేసంధ్యాకమకరణాథం వశ్యమాత్మముద్రా
 త్పూర్వసముద్రంఽపిణాత్సముద్రాదుత్తరంసముద్రంచవ్యపగతక్షమస్సక్రామతి-ఇదంవ్యక్తముత్తరకాండే. తారః || ౧ || చతుర్భ్యోపిస
 మద్రేన్యసంధ్యామన్వాస్యరావణ | ఇమంముహూర్తమాయాతివాల్మీకిప్రముహూర్తకమితి || ననుకథంచతుష్ట్యేకసంధ్యాకరణం. ఉచ్య
 తే- ఏకస్తికతటాకేపార్శ్వభేదవన్నానాచమనాఘృతప్రదానజపానాంతుకారకకృత్యాత్ || రా || సముద్రాదితి || అనువితేనూర్యఇత్యత్త
 రావధిరభిహితః - పూర్వావధిస్తుద్రాక్షాముహూర్తఉత్థాయేత్వసంధ్యానాంగత్వేనవిహితఃకాలః - చతుష్టమద్రపరిక్రమణస్యానుస్థానాగ్ధ
 త్వం || ౧ || చతుర్భ్యోపిసముద్రేభ్యఃసంధ్యామన్వాస్యరావణ | ఇమంముహూర్తమాయాతివాల్మీకిప్రముహూర్తకనిత్యత్తరక్రీరామాయణో
 క్తతారవచనాదవగమ్యతే || ౪ || ఆగ్రాణీతి || కంఠకానీవేదిభావః || ౫ || బహవః || మహికోత్సారణిశ్చైతిభావః - సూరవంతస్థిరాంశవంతః || ౬ ||
 సూరోబలేస్థిరాంశేచేత్సమరః || ౭ || మహిషామందుభిర్నామేతి || శైలాసశిఖరప్రభః - తదాకారఇత్యథః || ౮ || వీర్యేతి || వీర్యేస్సేకేనవీర్యగర్వే
 ణ- మహ్నాత్పావరదామహా || ౯ || అతిక్రమ్యజగామ- పూర్వకాలోనవివక్షితః-ఆక్రాంతజగామేత్యథః || ౧౦ || తతశితి || సముత్థాయపురుషవేషేణోత్థా
 య || ౧౧ || శైలరాజుతి || వరంతపస్విశరణంతపస్వినాం పరమావాస్థానం - నిత్యనపుంసకం-ప్రస్రవణనిర్ఘోరఃనిదకారావిదిర్ణపామాణరం

మృగిప || ౧౨ || ఏతదితి || శైలానుకథనగవైకారణాభ్యాసం || ౩౩ || ఆత్మైతి || ఆత్మానుమానాత్-ఆత్మవత్సర్వభూతానీన్యామూత్. పుష్కలంస
 ర్వం || ౩౪ || ఘోషంశ్రేష్ఠమిత్యర్థః || ౩౫ || ఇతిశ్రీమహాశ్వరతిభాషణరచితాయాం - కిష్కింధాకాండవ్యాఖ్యానాం-దశమస్సగణః: *****

౧ || ౨ || బీ || రామేణుచుశఃప్రతిజ్ఞాతేపివాలివధేశ్రీరామంతత్పాచధ్యజ్జ్ఞానుమత్వాస్వేనప్రత్యక్షానుభూతంవాలిపారుషంజ్ఞాప
 యితుమాహ- వాలినశి || వీర్యంకారీరంబలం - యత్ప్రసిద్ధంవాలిపరాక్రమాదికంతచ్చుత్వాఅనంతరంయత్కర్తవ్యంతద్విధత్స్వతిమధ్యవ
 తికతచ్చబ్రవీవయోజనీయః-జ్ఞాతప్యమేవప్రపంచయతి-యచ్ఛబ్దసమీపవతికతచ్చబ్దః పాదపూరణాథః- ఉత్తరత్రపునస్తచ్చబ్దత్రవణాత్ || ౩ ||
 సముద్రాదితి || అనువితేనూర్యఇత్యత్తరావధిరభిహితః-పూర్వావధిస్తుద్రాక్షాముహూర్తఉత్థాయేత్వసంధ్యానాంగత్వేనవిహితఃకాలః-చ
 తుష్టముద్రపరిక్రమణస్యానుస్థానాగ్ధత్వం || ౧ || చతుర్భ్యోపిసముద్రేభ్యఃసంధ్యామన్వాస్యరావణ | ఇమంముహూర్తమాయాతివా

తాంబూదాకారస్సవ్యఃప్రీతకరాకృతిః | హిమవానబ్రవీద్వాక్యంస్వపవశిఖరైస్థితః || ౧౬ || క్షేమమహాసీమాంసత్వం
 కుంకుభేధమవత్సల | రణకమృతస్వకుశలస్తపస్విశరణంహ్యహం || ౧౭ || తస్యతద్వచనంశుత్యాగిరిరాజస్సదీమతః |
 ఉవాచదుండుభిర్వాక్యంరోషాత్సంరక్తలోచనః || ౧౮ || యదియథైషమథాస్తవంషద్భయోద్వారద్యమః | తమాచత్వ
 ప్రదద్యాత్సయోగ్యయుద్ధంయుయుత్సవః || ౧౯ || హిమవానబ్రవీద్వాక్యంశుత్యావాక్యవిశారదః | అనుక్రమార్వం
 ధమాత్వాక్రోధాత్తమసురోత్తమం || ౨౦ || వాలీనామహాపాజ్జశ్శక్రతుల్యపరాక్రమః | అథ్యాస్తేవానరశ్రీ
 మాకాకిష్కీంధామతులప్రభాం || ౨౧ || ససహధోమహాపాజ్జస్తవయుద్ధవిశారదః | ద్వంస్వయుద్ధంమహద్దాతుంనము
 చేరివవాసవః || ౨౨ || తంశ్రీమృమభిగచ్ఛత్వంయదియద్ధమిహేచ్ఛసి | సహిమధామణోఽత్యంశూరస్సమరకమణి ||
 ౨౩ || శుత్యాహిమవతోవాక్యంక్రోధావిష్టస్సదుండభిః | సగామతాంపురీంతస్యకిష్కీంధాంవాలినస్తదా || ధార
 యన్తాహిమంరూపంతీక్ష్యశృంగోభయావహః | పావ్రపీవమహామేఘస్త్రాయపూణానభస్తల || ౨౪ || తతస్తద్వా
 రమాగమ్యకిష్కీంధాయామహాబలః | ననదాకంపయభూమిందుండుభీష్టండుభీకథా || సమీపస్థాదుర్మాధం
 జ్ఞావసుధాందారయభురైః | విషాణేవోల్లిఖాదర్పాత్తద్వారంద్విరదోయథా || ౨౫ || అంతఃపురగతోవాలీశుత్యాశ
 బ్ధుచుర్దణః | సమ్పాతసహస్ర్రీభిస్తారాభిరవచక్రమాః || ౨౬ || మితంస్యక్రక్షరపదంతమువాచాథమండుభిః | హరి
 ణామీశ్వరోవాలీనర్వేషాంవనచారిణాం || ౨౭ || కిమర్థంనగరద్వారమిదంరుద్ధావినర్దం | దుండుభేవిదితోమేసిరక్ష
 పాణాన్తహాజల || ౩౦ || తస్యతద్వచనంశుత్యావాసరేంద్రస్యదీమతః | ఉవాచదుండుభిర్వాక్యంరోషాత్సంరక్త
 లోచనః || ౩౧ || సత్వంస్త్రీసన్నిధౌపీఠవచనంపత్నమహాసీ | మమయుద్ధంప్రయచ్ఛాద్యతతోజ్ఞాస్యామితేబలం || ౩౨ ||
 అథవాధారయిష్యామిక్రోధమద్యౌశామిమాం | గృహ్యతాముదయస్సైరంకామభోగేషువాసర || ౩౩ || దీయతాం
 సంప్రదానంవషరివృజ్యవవాసరాకా | సర్వశాఖామృగేంద్రస్తవంసంసాదయసుహృజ్ఞనాకా || సుదృష్టాంకురుకిష్కీం
 ధాంకురుష్వాత్తనమంపురేక్రీడస్వచసహస్ర్రీభిరహంతేషిర్వనాశనః || ౩౪ || యోహిమత్తంప్రమత్తంవాసుప్రం
 వారహితభృశం | హన్యాత్సభూగ్విహలకేత్వద్విధంషదమోహితం || ౩౫ || సప్రహస్యాబ్రవీత్తుండంక్రోధాత్త
 మసురోత్తమం | విసృజ్యతాస్త్రియస్సర్వాస్తారాప్రభృతికాస్తదా || ౩౬ || మత్తోయమితమామంఘ్రాయ్యభీతోసి
 సంయుగే | మదోయంసంప్రహరేష్ఠిన్విరపానంసమర్థతాం || ౩౭ || తమేవముక్తాసంకీర్ణోమాలామత్త్రిప్యకాంచ

ధాణి || ౧౮ || యదితి || త్వంయుద్ధాసమర్థోయదియదివాసమధోపిమధ్యయాన్నిరుద్యమఃఉభయధాపితత్వాంయోత్సాహిమిత్యుభయః-
 యయుత్సతఃయోద్ధుమచ్ఛతః || ౧౯ || హిమవానః || అనుక్రమార్వంఇతఃపూర్వంకేనాప్యనుక్రంవాక్యంఅతఃవివక్రోధాత్ || ౨౦ || సఇతి || వత్సం
 సమధాఇత్యన్వయః || ౨౧ || తతఃఇతి || తద్వారంకిష్కీంధాద్వారం విషాణేనఉల్లిఖాఉద్భిందత్ || ౨౨ || అంతఃపురగతఃఇతి || సహస్ర్రీభిరేవచారిణే
 కాదితిభావః || ౨౩ || మితమితి || వృత్తాన్యతరాణీయేమతానివృత్తాతరాణీపదానియస్త్రికార్తృణీతద్వృత్తాత్పదమితిక్రియావిశేషణం-వనచా
 రిణాంభల్లాకాదీనాం || ౨౪ || నత్వమితి || స్త్రీసన్నిధౌవచనం-స్త్రీజనభాగముకంవచనమిత్యర్థః || ౨౫ || అథవేతి || ఉదయః-సూర్యోదయః-గృహ్యతాం
 అవధితేనగృహ్యతాం || ౨౬ || దీయతామితి || సంప్రదానం-దేయద్రవ్యం-వాసరాకాబంధూకపరివృజ్యతేభ్యఃసంప్రదానందీయతాం-చరమకాలదా
 నందీయతామిత్యర్థః- సంచాదయకూచదశికాలంసంగచ్ఛస్స-అత్తనమంరాజానమిత్యర్థః-క్రీడస్వక్రీడ- అద్యేతిశేషః- దర్పనాశనః- పశ్యాదితి
 శేషః || ౩౪ || యోహితి || మత్తమమహానాదినామత్తంప్రమత్తంఅనవహితం-రహితంఅయుధాదికూసం-త్వద్విధంత్యామివస్త్రీమధ్యగతం-మద
 మోహితమదనమోహితం - యోహన్యాత్సఃపూణావగర్భవధకృత్ || ౩౫ || మదమోహితం-స్త్రీభోగార్థమమహానాదీక రవృతామూఢం ||
 ౩౬ || సఇతి || కుండంప్రహస్య-ధర్మాన్వితవాక్యత్వాదితిభావః- తావిసృజ్యబ్రవీత్ || ౩౭ || మత్తఇతి || సంయుగేయద్యోతోసి- తదాఅయంమత్త
 ఇతిమామంఘ్రః-అయంమదః- అస్త్రికాసంప్రహరేయధైవీరపానంసమర్థతాం-వీరపానంకృతమితివివర్థతాం-వీరపానంనామయద్యోపక్రమే
 ఉత్సాహవధానాయశీరైఃక్రియమాణంపానం || ౩౮ || తమేవమితి || ఉత్త్రిప్యఅంసయోరుపరివిన్యస్య-నీతతాం-చసమాలాధారణకాలేయఃపురో

లిపివృత్తముహూతాకమితి ఉత్తరరామాయణోక్త తారవచనాదవగమ్యతే || ౩౨ || అథవాధారయిష్యామితి || ఉదయః-సూర్యోద
 యః-గృహ్యతాంఅవధితేనగృహ్యతాం - సూర్యోదయపర్యంతంస్త్రీవిభోగాసంభవేతిభావః || ౩౩ || దీయతామితి || సంసాద
 యసంగచ్ఛస్వబీ || సంప్రదానంయుద్ధం || ౩౪ || యోహిమత్తమితి || మత్తమమహానాదినామత్తం-ప్రమత్తమనవహితం- రహితంఅయుధాదిర
 హితం- త్వద్విధంత్యామివస్త్రీమధ్యగతం-మదమోహితం-స్త్రీభోగార్థమమహానాదీకరవృతామూఢం || ౩౫ || మత్తోయమితి || సంయు
 గేయద్యోభీతోసి-అయం మత్తఇతిమామంఘ్రః-అయంమదఃఅస్త్రికాప్రహరేయధైవీరపానంసమర్థతాం-వీరపానంకృతమితివివర్థతాం- వీ
 రపానంనామయద్యోపక్రమేఉత్సాహవధానార్థం- వీరైఃక్రియమాణంపానం || ౩౮ || తమితి || ఉత్త్రిప్యఅంసయోరుపరివిన్యస్య(బీ)యుద్ధపా

నీం పితృదత్తాం మహేంద్రేణ యథా ధ్యానవ్యవస్థితః ॥ ౩౯ ॥ వివాణయోగ్యో హి త్వత్తుండం దుభింగిరిసన్నిభం । ఆవి
ధ్యతతదా వాలీవినదన్-పితుంజరః ॥ ౪౦ ॥ వాలీవ్యాపాతయాంచక్రేననదాచమహాస్వనం । శ్రోత్రాభ్యామథరక్తం
తుతస్యమస్మాదపాత్యతః ॥ ౪౧ ॥ తయోస్తుకోఢసంరంభాత్పరస్పరజన్మహిణోః । యద్ధంసమభవద్ధ్వోరందుంధభేర్వా
నరస్యచ ॥ ౪౨ ॥ అయధ్యతతదా వాలీశక్రతుల్యపరాక్రమః । మష్టిభిజానుభిజ్వేపశిలాభిఃపాదపైస్తథా ॥ ౪౩ ॥ పర
స్పరంఘ్నతోస్తత్రవానరాసురయోస్తదా । అసీదదమరోయుద్ధేశక్రమానువ్యవర్థతః ॥ ౪౪ ॥ వ్యాపారవీర్యధైర్యై
శ్చపరిక్షీణంపరాక్రమైః । తంతుమందుభిముత్పాట్యధరణ్యామభ్యపాతయత్ ॥ ౪౫ ॥ యుద్ధేపాణిహరేతస్మిన్నిష్పి
ష్టోదుందుభిస్తదా । పవాతచమహాకాయఃక్షితౌపంచత్వమాగతః ॥ ౪౬ ॥ తంతోలయత్వాబాహుభ్యాం గతసత్వమచే
తనం । చిత్తైఃబలవాన్వావీవేగేనైకేనయోజనం ॥ ౪౭ ॥ తస్యవేగప్రవిధస్యవత్క్రాష్ట్రతజబిందవః । ప్రపేతుమారు
తోష్టిప్రామతంగస్యాశ్రమంతతి ॥ ౪౮ ॥ తాదృష్ట్యేవతీతాంస్తస్యముఃశ్శోణితవిప్రీమః । క్రుద్ధస్తత్రమహాభాగశ్చిం
తయామాసకోస్వయం ॥ ౪౯ ॥ యేనాహంసహసాస్పృష్టశ్శోణితేనదురాత్మనా । కోయందురాత్మాదుర్బుద్ధిరకృతా
త్నాచబాలిశః ॥ ౫౦ ॥ ఇత్యుక్త్వాభసిష్కగ్రీవ్యదదర్శమునిపుంగవః । మహిషంపర్వతాకారంగతాసుంపతితంభువి ॥ ౫౧ ॥
సతువిజ్ఞాయతపసావానరేణకృతంహితత్ । ఉత్ససజామహాశాసంతైస్తారంవాలినంతతి ॥ ౫౨ ॥ ఇహతేనాప్రవేష్ట
వ్యంప్రవిష్టస్యవభోభవేత్ । వనంతుత్సంశ్రయంయేనమాషితంరుసిరస్రవైః ॥ సంభగ్నాఃపాదపాశ్చేమేషిపతేహాసు
రీంతనుం ॥ ౫౩ ॥ సమంతాద్ద్యోజనంపూర్ణమాశ్రమంమామకంయది । ఆగమిష్యతిదుర్బుద్ధిర్వృత్తంసంభవిష్యతి ॥
౫౪ ॥ యేచాపిసచివాస్తస్యసంశ్రితామామకంవనం । నచతైరిహవస్తస్యంశ్రుత్వా యాంతుయథాసుఖం ॥ ౫౫ ॥
యదితేహిహతిష్ఠంతిశిష్యేతానపిద్రువం । వనేస్త్విన్యామకేనీత్యంపుత్రపత్నీరక్షితే । పత్రాంకురవిశాళాయఫలమూ
లాభవాయచ ॥ ౫౬ ॥ దవసశ్చాస్యమర్యాదాయద్రష్టాశ్వోస్త్రివానరం । బహువక్షసహసాసాణిసవైశ్చైలోభవిష్య
తి ॥ ౫౭ ॥ తతస్తైవానరాశ్శుశ్రావాగిరంమునసమీరతాం । శిశ్పక్రమర్వనాత్రస్మాత్తాదృష్ట్యేవాలిరబ్రవీత్ ॥ ౫౮ ॥
కింభవంతస్సమస్తాశ్చమతంగవనవాసినః । మత్సమీపమనుక్రాంతాపిస్వస్తివనాకసాం ॥ ౫౯ ॥ తతస్తేకారణంసర్వం
తదాశాపంచవాలినః । శశంసుర్వానరాస్సర్వేవాలినేహమమాననే ॥ ౬౦ ॥ ఏతచ్ఛ్రోత్వాతదా వాలీవచనంవానరేరి
తం । సమహషింతదాసాద్యయాచతెన్నకృతాంజలిః ॥ ౬౧ ॥ మహషిప్రహనాద్యత్ప్రవివేశాశ్రమంతదా । శాప
ధారణభీతస్తువాలీహ్వలతాంగతః ॥ ౬౨ ॥ తతశ్శాపభయాద్భీతఃశృణూకంమహాగిరం । ప్రవేష్టుంశ్చచ్చతిహరి

యుద్ధాయాగచ్ఛతి- తస్యబలంసర్వంతవైవభవిష్యతిమహేంద్రేణదత్తామిత్యభావః - వ్యవస్థితవ్యవాప్తతః ॥ ౩౯ ॥ వివాణయోగ్యః-ఆవిధ్యత
ఆభామయత్ ॥ ౪౦ ॥ వాలీతి - వ్యాపాతయాంచక్రేణమాపాతయామాస - అథపాత్యతఃపాత్యమానస్యశ్రోత్రాభ్యాంరక్తంసుస్మాద
శ్రోత్రమాలిపాణిపీడనాదిభావః ॥ ౪౧ ॥ తయోరితి - కోఢసంరంభాత్కోఢవేగాత్ ॥ ౪౨ ॥ పరస్పరమితిః-స్పృహః ॥ ౪౩ ॥ యద్ధశిః
పాణిహరేతస్మిన్-యుద్ధేనిష్పిష్టోదుందుభిః- పంచత్వంభూతానాంపుథగ్భవం-చురణమితియావత్-ఆగతఃప్రాప్తః-పసాతః ॥ ౪౪ ॥ తమితి-తో
లయత్వాచాలయత్వా-ఏకేనవేగేనఏకప్రయత్నైః ॥ ౪౫ ॥ తస్మేతి-వేగప్రవిధస్యవేగేనత్వేస్తస్య ॥ ౪౬ ॥ తాదృష్ట్యేతి - శోణితవిప్రీమః
త్వమాషం- తత్రశోణితబిండుఃపయే - క్రుద్ధస్యకోస్వయమితిచింతయామాస । రా - తానితి-శోణితరూపాఃవిప్రీహాయశ్యేతివిగ్రహః ॥
౪౭ ॥ కోన్వయమిత్యేతద్వివృణోతి- యేనేతి-స్వప్రపః-అంతర్భూతత్యభావః-దురాత్మాదుస్సవభావః-ఆతపమర్బుద్ధిః-అకృతాత్మా-అవశీకృతాం
తఃకరణః-బాలిశః-మూఖః ॥ ౪౮ ॥ కోన్వయమిత్యేతికరణంద్రష్టవ్యం-ఆయంఏతదకృత్యకారీ ॥ ౪౯ ॥ సత్వతి-తపసాతపోమాహాత్త్యేన ॥ ౫౦ ॥ ఇ
హేతి- ఆప్రవేష్టవ్యం-ప్రవేష్టవ్యమిత్యభావః-సంభగ్నాః-ఆసురీంతనుమహిషపతేత్యన్వయః ॥ ౫౧ ॥ ఇహతేనాప్రవేష్టవ్యంప్రవేష్టవ్యవధౌ
భవేదిత్యతఃపరం- వనంతుత్సంశ్రయం- సంభగ్నాః-సమంతాత్-ఆగమిష్యతి-యేచాస్మాదనచతైరిహ- యదితే- వనేస్మిన్-పత్రాంకుర- ది
వసశ్చాస్య-బహువక్ష-తతస్తే-నిశ్చక్రముః-కింభవంతః-మత్సమీప-తతస్తే-కారణం-శశంసుః-ఏతచ్ఛ్రోత్వా-సమహషింతదాసాద్యయా
చతెన్నకృతాంజలిరితిపాతక్రమః- అన్యథాపాతస్తుతేభిశ్చప్రమాదకృతః ॥ ౫౩ ॥ సమంతాదితి-సంభవిష్యతి-సశ్యతీత్యభావః ॥ ౫౪ ॥ యచేతి-త
స్యవాలినః ॥ ౫౫ ॥ యదితి- అస్మిన్-నే-పత్రాంకురవిశాళాయఫలమూలాభవాయచ- యదిహతిష్ఠంతిశిష్యన్వయః ॥ ౫౬ ॥ దివసఇతి-అస్యశాప
స్య-ఏకోయందివసోమర్యాదా-శ్వంపరేమ్యుఃయంద్రష్టాస్త్రి-సః-శైలోభవిష్యతి ॥ ౫౭ ॥ తతస్త్రితి-గిరంశాపం ॥ ౫౮ ॥ కింభవంతఇతి- వనాకసాంవాన
రేశ్యః ॥ ౬౦ ॥ తతస్తే-కారణమితి-కారణందుందుభివతనం ॥ ౬౧ ॥ ఏతచ్ఛ్రోత్వా-శిశ్పక్రమర్వం ॥ ౬౨ ॥ మహషిరితి-విహ్వలతాంగతఇతి-జగామేతిశేషః ॥

ర్యాభావం ॥ ౪౦ ॥ శ్రోత్రాభ్యామితి- పాత్యతఃపాత్యమానస్య(టీ)వ్యాపాతయాంచక్రేహంతుమనాశ్చిత్తేపేత్యర్థః-స్రోతోఽభ్యుఃఇంద్రియేభ్యః శ్రో
త్రాభ్యామితివాపాతః ॥ ౪౩ ॥ టీ-అసీదత్క్షీణబలోభూత్ ॥ ౪౬ ॥ తమితి-ఏకేనవేగేనఏకప్రయత్నైః ॥ ౪౭ ॥ తానితి- కోన్విత్యత్రైతికరణంద్రష్టవ్యం ॥

ద్రోక్షుంవాపినరేశ్వర || ౬౪ || తస్మాద్రవేశంజ్ఞాత్వాహమిదంరామమహావనం | విచరామిసహామాత్యోవిహదేనవి
నజితః || ౬౫ || ఏషాస్థినిచయస్తస్యదుందుభేస్సంప్రకాశతే | వీర్యోత్సేకాన్మరస్తస్యగిరికూటోపమోమహా || ౬౬ ||
ఇమేదవిపులాస్సాలాస్సప్తశాఖావలంబినః | యత్రైకంఘటతేవాల్మీనిష్పత్రయితమోజసా || ౬౭ || ఏతదస్యాపమంవీ
ర్యంమయా రామద్రక్షితేతం | కథంతంవాలినంహంతుంసమరేశక్త్యసేనృప || ౬౮ || తథాబ్రువాణంసుగ్రీవం ప్రహస
న్సత్సుగోబిపీత్ | కష్టినరామజనివృత్తైతద్దధ్యావాలివోవధం || ౬౯ || తమువాచాథుగ్రీవస్తప్తసాలాని మాన్సు
రా | ఏవమేతైకశోవాల్మీనిష్పాధానచాసకృత్ || రామోపిదారయేదేహంబాణేనైకేనచేద్ధ్రుగ్మం | వాలినంహతం
మన్యేదృష్ట్వా రామస్యవిక్రమం | హతస్యమహిషస్యాస్థిపాదేనైకేనలక్ష్మణ | ఉద్యమ్యాకప్రక్షిపేచ్ఛేత్తరసా ద్వేష
నుశ్యతే || ౭౦ || ఏవముక్తాతుసుగ్రీవోరామంరక్తాంతలోచనం | ధ్యాత్వామహూతంకాకుత్స్థంపునరేవవచోబ్ర
హ్మ || ౭౧ || శూరశ్చశూరమాతీచక్రఖ్యాతబలపౌరుషః | బలవాన్వాసోవాల్మీనియుగేష్వపరాజితః || ౭౨ || దృశ్యం
తేచాస్యకమాణిమమరాణినురైపి | యానిసంచింత్యభీతోహన్యశ్యమూకంసమాశ్రితః || ౭౩ || తమజయ్యమధ్య
మ్యంచవాసరేంద్రీమమహాణం | విచింతయన్నముంచామిముశ్యమూకమహంత్యమం || ౭౪ || ఉద్విగ్నశ్శంకితశ్చ
పిచరామమహావనే | అనురక్తైశ్చహమాత్యైర్ననుమత్ప్రేముభైర్వరైః || ౭౫ || ఉపలబ్ధంచమేగ్లామ్యంసన్నిత్రీంమి
త్రవత్సల | త్వామహంపురుషవ్యాఘ్రహిమవంతమివాశ్రితః || ౭౬ || కింతుతస్యబజ్జోహంధుభ్రాతుబలశాలినః |
అప్రత్యక్షంతుమేవీర్యంసమరేతవరాఘవ || ౭౭ || సఖిల్వహంత్యాంతులయేనావమన్యేనభీషయే | కమభిస్తస్యభీమై
స్తుక్వా ర్యంజనితంమమ || కామంరాఘవతేవాణీప్రమాణంధైర్యమాకృతః | సూచయంతిపరంతేజోభస్మచ్ఛన్నమి
వాసలం || ౭౮ || తస్యతద్వచనంశ్రుత్వాసుగ్రీవస్యమహాత్మనః | ప్రితపూర్వమథోరామఃప్రత్యువాచహరింప్రభుః ||
౭౯ || యదినప్రత్యయోస్మాను విక్రమేతవవాసర | ప్రత్యయంసమరేగ్లాఘ్య మహముత్పాదయామితే || ౮౦ ||
ఏవముక్తాతుసుగ్రీవంసాంత్యంలక్ష్మణపూర్వజః | రాఘవోదుందుభేఃకాయంపాదాంసుష్టేనలీలయా || తోలయిత్యామ

౬౪. ౧. ద్రోక్షుంవాపినరేశ్వర || ౬౪ || తస్మాద్రవేశంజ్ఞాత్వాహమిదంరామమహావనం | విచరామిసహామాత్యోవిహదేనవి
నజితః || ౬౫ || ఏషాస్థినిచయస్తస్యదుందుభేస్సంప్రకాశతే | వీర్యోత్సేకాన్మరస్తస్యగిరికూటోపమోమహా || ౬౬ ||
ఇమేదవిపులాస్సాలాస్సప్తశాఖావలంబినః | యత్రైకంఘటతేవాల్మీనిష్పత్రయితమోజసా || ౬౭ || ఏతదస్యాపమంవీ
ర్యంమయా రామద్రక్షితేతం | కథంతంవాలినంహంతుంసమరేశక్త్యసేనృప || ౬౮ || తథాబ్రువాణంసుగ్రీవం ప్రహస
న్సత్సుగోబిపీత్ | కష్టినరామజనివృత్తైతద్దధ్యావాలివోవధం || ౬౯ || తమువాచాథుగ్రీవస్తప్తసాలాని మాన్సు
రా | ఏవమేతైకశోవాల్మీనిష్పాధానచాసకృత్ || రామోపిదారయేదేహంబాణేనైకేనచేద్ధ్రుగ్మం | వాలినంహతం
మన్యేదృష్ట్వా రామస్యవిక్రమం | హతస్యమహిషస్యాస్థిపాదేనైకేనలక్ష్మణ | ఉద్యమ్యాకప్రక్షిపేచ్ఛేత్తరసా ద్వేష
నుశ్యతే || ౭౦ || ఏవముక్తాతుసుగ్రీవోరామంరక్తాంతలోచనం | ధ్యాత్వామహూతంకాకుత్స్థంపునరేవవచోబ్ర
హ్మ || ౭౧ || శూరశ్చశూరమాతీచక్రఖ్యాతబలపౌరుషః | బలవాన్వాసోవాల్మీనియుగేష్వపరాజితః || ౭౨ || దృశ్యం
తేచాస్యకమాణిమమరాణినురైపి | యానిసంచింత్యభీతోహన్యశ్యమూకంసమాశ్రితః || ౭౩ || తమజయ్యమధ్య
మ్యంచవాసరేంద్రీమమహాణం | విచింతయన్నముంచామిముశ్యమూకమహంత్యమం || ౭౪ || ఉద్విగ్నశ్శంకితశ్చ
పిచరామమహావనే | అనురక్తైశ్చహమాత్యైర్ననుమత్ప్రేముభైర్వరైః || ౭౫ || ఉపలబ్ధంచమేగ్లామ్యంసన్నిత్రీంమి
త్రవత్సల | త్వామహంపురుషవ్యాఘ్రహిమవంతమివాశ్రితః || ౭౬ || కింతుతస్యబజ్జోహంధుభ్రాతుబలశాలినః |
అప్రత్యక్షంతుమేవీర్యంసమరేతవరాఘవ || ౭౭ || సఖిల్వహంత్యాంతులయేనావమన్యేనభీషయే | కమభిస్తస్యభీమై
స్తుక్వా ర్యంజనితంమమ || కామంరాఘవతేవాణీప్రమాణంధైర్యమాకృతః | సూచయంతిపరంతేజోభస్మచ్ఛన్నమి
వాసలం || ౭౮ || తస్యతద్వచనంశ్రుత్వాసుగ్రీవస్యమహాత్మనః | ప్రితపూర్వమథోరామఃప్రత్యువాచహరింప్రభుః ||
౭౯ || యదినప్రత్యయోస్మాను విక్రమేతవవాసర | ప్రత్యయంసమరేగ్లాఘ్య మహముత్పాదయామితే || ౮౦ ||
ఏవముక్తాతుసుగ్రీవంసాంత్యంలక్ష్మణపూర్వజః | రాఘవోదుందుభేఃకాయంపాదాంసుష్టేనలీలయా || తోలయిత్యామ

ఆయావితదకృత్యకారీ || ౬౫ || ఏషాస్థినిచయస్తస్యదుందుభేస్సంప్రకాశతే | వీర్యోత్సేకాన్మరస్తస్యగిరికూటోపమోమహా || ౬౬ ||
ఇమేదవిపులాస్సాలాస్సప్తశాఖావలంబినః | యత్రైకంఘటతేవాల్మీనిష్పత్రయితమోజసా || ౬౭ || ఏతదస్యాపమంవీ
ర్యంమయా రామద్రక్షితేతం | కథంతంవాలినంహంతుంసమరేశక్త్యసేనృప || ౬౮ || తథాబ్రువాణంసుగ్రీవం ప్రహస
న్సత్సుగోబిపీత్ | కష్టినరామజనివృత్తైతద్దధ్యావాలివోవధం || ౬౯ || తమువాచాథుగ్రీవస్తప్తసాలాని మాన్సు
రా | ఏవమేతైకశోవాల్మీనిష్పాధానచాసకృత్ || రామోపిదారయేదేహంబాణేనైకేనచేద్ధ్రుగ్మం | వాలినంహతం
మన్యేదృష్ట్వా రామస్యవిక్రమం | హతస్యమహిషస్యాస్థిపాదేనైకేనలక్ష్మణ | ఉద్యమ్యాకప్రక్షిపేచ్ఛేత్తరసా ద్వేష
నుశ్యతే || ౭౦ || ఏవముక్తాతుసుగ్రీవోరామంరక్తాంతలోచనం | ధ్యాత్వామహూతంకాకుత్స్థంపునరేవవచోబ్ర
హ్మ || ౭౧ || శూరశ్చశూరమాతీచక్రఖ్యాతబలపౌరుషః | బలవాన్వాసోవాల్మీనియుగేష్వపరాజితః || ౭౨ || దృశ్యం
తేచాస్యకమాణిమమరాణినురైపి | యానిసంచింత్యభీతోహన్యశ్యమూకంసమాశ్రితః || ౭౩ || తమజయ్యమధ్య
మ్యంచవాసరేంద్రీమమహాణం | విచింతయన్నముంచామిముశ్యమూకమహంత్యమం || ౭౪ || ఉద్విగ్నశ్శంకితశ్చ
పిచరామమహావనే | అనురక్తైశ్చహమాత్యైర్ననుమత్ప్రేముభైర్వరైః || ౭౫ || ఉపలబ్ధంచమేగ్లామ్యంసన్నిత్రీంమి
త్రవత్సల | త్వామహంపురుషవ్యాఘ్రహిమవంతమివాశ్రితః || ౭౬ || కింతుతస్యబజ్జోహంధుభ్రాతుబలశాలినః |
అప్రత్యక్షంతుమేవీర్యంసమరేతవరాఘవ || ౭౭ || సఖిల్వహంత్యాంతులయేనావమన్యేనభీషయే | కమభిస్తస్యభీమై
స్తుక్వా ర్యంజనితంమమ || కామంరాఘవతేవాణీప్రమాణంధైర్యమాకృతః | సూచయంతిపరంతేజోభస్మచ్ఛన్నమి
వాసలం || ౭౮ || తస్యతద్వచనంశ్రుత్వాసుగ్రీవస్యమహాత్మనః | ప్రితపూర్వమథోరామఃప్రత్యువాచహరింప్రభుః ||
౭౯ || యదినప్రత్యయోస్మాను విక్రమేతవవాసర | ప్రత్యయంసమరేగ్లాఘ్య మహముత్పాదయామితే || ౮౦ ||
ఏవముక్తాతుసుగ్రీవంసాంత్యంలక్ష్మణపూర్వజః | రాఘవోదుందుభేఃకాయంపాదాంసుష్టేనలీలయా || తోలయిత్యామ

హావాహుశ్చైవదశయోజనం ||౮౪|| అమరస్యతనంశుమహంపాదాంగుష్ఠనవీర్యవాః||క్షిప్తందృష్ట్యాతతఃకాయం
 సుగ్రీవఃపునరబ్రవీత్ ||౮౫|| లక్ష్మణస్యాగ్రతోరామమిదంవచనమబ్రవీత్ ||౮౬|| ఆద్రక్ష్యమాంసఃప్రత్యగ్రఃక్షిప్తః
 కాయఃపురానఖా| లఘుస్సంప్రతినిర్మాంసస్తృణఘాతశ్చరాఘవ ||౮౭|| పరిశ్రాంతేనమత్రేనభ్రాత్రామేవాలినాత
 దా| క్షిప్తమేవంప్రహరైఃభవతారఘనందన || నాత్రశక్యంబలంజ్ఞాతుంతవవాతస్యవాధికం ||౮౮|| ఆద్రక్షంశుమహ
 మితిహ్యేతత్సుమహాద్రాఘవాంతరం || సవసంశయస్తాతతవతస్యచయద్భలే||౮౯|| సాలమేకంతుస్థింద్యాభవే
 ద్వ్యక్తిర్బలాబలే ||౯౦|| కృత్యేదంకామకంసభ్యంహస్తిహస్తమివాతతం | ఆకణఃపూణఃమాయవ్యవిస్ఫుజస్వమ
 హాశరం || ౯౧ || ఇమంహేసాలంసహితస్త్యయాశరోసంశయోత్రాప్తివిదారయ్యతి | అలంబిమర్శేనమమపి
 యంభువంతురువ్వరాజాత్మజశాపితోమయా ||౯౨|| యథాహితేజస్సరవిస్ఫదారవిర్యధాహితైలో హిమవాన్తహ
 ద్రిషు | యథాచతుష్పత్నచకేసరీవరస్త్రధానరాణామసిపిత్రమేవరః ||౯౩|| ఇతిశ్రీమహాకిష్కింధాకాండే - ఏకా
 దశస్కంధః. ***** ఏతచ్ఛవచనంశ్రుత్వాసుగ్రీవేణమథాపితంప్రత్యయాధకంమహాతేజారామో
 జగ్రాహకామకం ||౧|| సగృహీత్వాధనుష్టోరంశరమేకంచమానదః| సాలముద్దిశ్యచిక్షేపజ్యోస్వనైఃపూరయన్తిశః||
 ౨|| సవిస్మయైబలవతాబాణస్వణపరిమృతః| భిత్వాసాలాగిరిప్రస్థంప్రథమింవివేశహ ||౩|| ప్రవిష్టశ్చము
 హూర్తేనధరాంభిత్వామహాజవః | నిష్పత్యచపునస్తూణంస్వతూణీంప్రవివేశహ||౪|| తాదృష్ట్యానప్తైర్భిన్నాన్

దంవచనమర్థవదితిపాతక్రమః|| పాదాంగుష్ఠనవిక్షేపఅనుద్భృతపాదతలస్సకలంగుష్ఠాగ్రేణచిక్షేపేత్సర్వః|| ౮౪|| అమరస్యేతి||తనంపూ
 ర్వాపేక్షయాస్వల్పం. కాయంశరీరం||౮౫|| కథంకమిత్యత్రాహ-లక్ష్మణస్యేతి||౮౬|| ఆద్రక్షఇతి||ఆద్రక్షఃసరక్తః-ప్రత్యగ్రః||యత్కించితేపాణ
 చేష్టాయాక్తః-లఘుత్వంసదృష్టాంతమాహ-తృణఘాతేఇతి||రా||ప్రత్యగ్రఃఅభినవః||౮౭|| ఎవంప్రక్షేపేవ్యవైషమ్యముక్త్యాప్రక్షేప్తౌతారతమ్య
 మాహ-పరిశ్రాంతేనేతి||ఎవంప్రహరైఃఎవంఽథప్రహమకవతా-నాత్రేతి-అత్రదుదుంభికాయక్షేపకర్తణి-తవవాతశ్యవా-అధికంబలమితిజ్ఞాఙు
 నశక్యం||౮౮|| పునస్సంగ్రహేణాహ-ఆద్రక్షమితి||ఆద్రక్షఃశుమ్ర-మిత్యేతత్సుమహత్అంతరంతారతమ్యంయద్యస్తాదస్తి-అత్రప్రవచతస్యచబ
 లేయవయోర్బలతారతమ్య-సవసంశయోవతః-తే-సంశయోసనివృత్తత్యర్థః||౮౯|| సాలమితి||నిర్భింద్యాఃభంజయ-వ్యక్తిఃవిశేషజ్ఞాన||
 ౯౧|| పునర్నిగ్మంధేనకుశోభాచేదితాంత్యయతి-ఇమమితి || సహితఃసంహితః. సమోవాహితతతయోరతమలోపః - శరౌపదారయ్యతి-ఇమ
 ర్శనప్రశఃకిమర్థంప్రత్యయాత్వాదనమితిమర్శేన- మమప్రియంసతుత్పత్తరీక్షార్థం||౯౨|| యథేతి||తేజస్సతేజస్విను-విక్రమే-స్థితానామితీతః-అ
 స్త్రికసగ్గెచ్చ్యుత్తరవతిత్లాకః||౯౩|| ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే-ముక్తాహారాఖ్యానేకిష్కింధాకాండవ్యాఖ్యానే- ఏకాదశస్కంధః
 అథప్రత్యయపూర్వకంవాలివధాయగమనంధ్వావశే - ఏతచ్ఛేత్యాది || ౨ || సవిస్మయతి || సఃవికసాలోద్దేశేనవిస్మయః-స్వణ
 పరిమృతఃస్వణఃపట్టాలంకృతః-అనేనసర్వోత్తమత్వముక్తం-సాలానితి-సప్రసాలాకభిత్వా-గిరిప్రస్థేగిరిప్రస్థమాగేణాభూమింఽపేశ- ఇత్థం
 హ్యుక్తమభియుక్తైః - సాలాంశ్చసప్రసగిరికసరసాతలానితి||సంక్షేపేచ-గిరింసాతలంచైవేతి| అన్యస్తవపాతః|| ౩ || ప్రవృత్తిః|| ధరాం
 భిత్వాప్రవిష్టశ్చశరఃమహాజనత్వాన్తుహూతేశన - నిష్పత్యనిగత్వ-పునస్తాంతూణీంప్రవివేశ- మంత్రప్రభావేనాచేతనస్యాపిప్రుసరాగమనం||
 ౪|| తానితి || దృష్టైత్యనేనాల్పజ్ఞాత్వాత్పుగ్రీవస్సాలాసేవభిన్నాకదదగ్ధ - సప్రథమిప్రవేశంత్వహమేవవహకవీర్యేణపశ్యామితిభావః||౫||

పాదాంగుష్ఠనలీలయాచిక్షేప- అనుద్భృతపదచలనస్సకలంగుష్ఠాగ్రేణచిక్షేపేత్సర్వః|| ౮౬|| ఆద్రక్షఇతి|| ప్రత్యగ్రః||అభినవః||నాత్రేతి|| ఆత్ర
 దుండుభికాయక్షేపకర్తణిగృతే||౮౮|| ఆద్రక్షమితి || సవేతితవతస్యచయత్యంబలేసంశయఃసవసంశయోసనివృత్తతీతేషః||౮౯|| క
 స్త్రికకమకణిక్యతేతవమదీయబలాభివృద్ధిభివృద్ధిత్యతఆహ- సాలమితి|| ఏకంసాలంవినిర్భిద్య-బలాబలే-ప్రథమాద్వివచనం-వ్యక్తేభవేత్తథవే
 తామిత్యర్థః- ఏకసాలభేదనేకతత్త్వంబలాధికత్యహంజ్ఞాస్యామిత్యర్థః||౯౧|| ఇమమితి||త్వయాప్రహితఃక్షిప్తఃశరః-ఇమంసాలంవిదారయ
 మ్యతి-అత్రఅస్త్రికసగ్గెచ్చ్యుత్తరవతిత్లాకః||౯౩|| ఇతి||సర్గఫలం||విద్యాబలంధైవబలంజ్ఞానబంధుబలతథా| శేనాబలంభవేత్తస్యవానిసంబలకీర్తనాదితాం
 దే||ఇతిశ్రీమహేశ్వరశ్రీధరవిరచితాయాం-శ్రీరామాయణతత్త్వదీపికాఖ్యాయాం - కిష్కింధాకాండవ్యాఖ్యాయాం- ఏకాదశస్కంధః
 టీ|| ప్రత్యయార్థంవిత్వాసంజననార్థం||౧|| టీ|| మానంబహుమానంపదాంతీమానదః||౨|| సవిస్మయతి|| సఃఏకసాలోద్దేశేనవిస్మయఃశరః- స
 ప్రసాలాగిరిప్రస్థేచభిత్వాభూమింవివేశ- సప్రసాలాగిరిప్రస్థంపర్వతమభిభిత్వాభూమింవివేశేత్సర్వః|| టీ|| సఇతి|| సఃఏకసాలోద్దేశేనవిస్మయ
 శ్చరఃసప్రసాలాగిరిప్రస్థం-భిత్వాభూమింవివేశ-సప్రసాలాగిరిప్రస్థంపర్వతమభిభిత్వాభూమింప్రవిశ్యతామభిభిత్వాసాతలంగన్వీతి
 ప్రవృత్త్యం-గిరింసాతలంచేత్సక్తత్వాత్-తథాచస్తాందోష్లా|| సప్రథమిస్సప్రగిరికసప్రసాలాకమహాబలాక| సబాణోవేగసంపన్నోభి
 త్వాతూణీరమానిశచితి|| ౩|| ప్రవిష్టతి || ప్రవిష్టఃశరోత్తయఃమహూతేశనపునధరాంభిత్వా - స్థానేతూణీరేపపాతేతియోజనా||౪|| స

సాలాన్వాసరపుంగవః | రామస్యశరవేగేనవిస్తయంపరమంగతః || ౫ || సమూర్ధాన్యసతస్సృజాప్రలంబీకృతభూ
వణః | సుగ్రీవఃపరమప్రీతోరాఘవాయకృతాంజలిః || ౬ || ఇదంచోవాచభర్తృజ్ఞంకమణాశేనహఃసరః | రామంస
ర్వాప్రవిమమంశ్రేష్ఠంశూరమవస్థితం || ౭ || సేంద్రాసపిసురాన్సర్వాంత్వంబాజ్ఞోపురుషమభః | సవథాస్సమ
రేహంతుంకింపునర్పాలినంప్రభో || ౮ || యేనసస్తమహాసాలాగిరికృష్ణమిశ్చదాగతాః | బాణేనైశేనకాకుత్స్థస్థాతా
తేకోరణాగ్రతః || ౯ || అద్యమేవిగతశ్శోకఃప్రీతిరద్యవగామయ | సుహృదంతాంసమాసాన్యమహేంద్రీవశునోపమం |
గం || తమదైవప్రియాభాంమేవైరిణంభాగ్రతృమాపిణం | వాలినంజహీ కాకుత్స్థమయాబద్ధోయమంజలిః || ౧౦ || తతో
రామఃపరివృజ్యసుగ్రీవంప్రియదర్శనం | సుత్యుచాచమహాచాగ్జ్ఞోలత్కుణానమతఃపచః || అస్మాన్తప్తేమకీర్తింధాం
క్షిప్రంగచ్ఛత్వమగ్రతః | గత్వాచాహ్వాయసుగ్రీవవాలినంభాగ్రతృగంధీనం || ౧౧ || సర్వేతేత్వరితంగత్వాకీర్తింధాం
వాలినఃపురిం | వృత్తైరాత్మానమావృత్త్యవృత్తివృహనేవనే || ౧౨ || సుగ్రీవోవృషదద్వారంవాలినోన్మూలకారణాత్ | గా
ఢంపరిహితోవేగాన్నాదైర్ఘ్యందన్నివాంజరం || ౧౩ || తంశుత్యానిదంభాగ్రతఃక్రుద్ధోవాలీమహాబలః | నిశ్చక్రామ
సుసంరభోభాసగరోస్తతటాదివ || ౧౪ || తతస్సుతుములంయుద్ధంవాలీమగ్రీవయోరభూత్ | గగనేగ్రహయోర్ధ్వం
బుధాంగారకయోరివ || ౧౫ || తతైరశనికలైశ్చవజ్రకలైశ్చచుష్టిభిః | జఘ్నుతుస్సుమరేవోన్యంభాగ్రతకాకోభమా
భితా || ౧౬ || తతోరామోధనుష్పణిస్తాపుభాసముదీక్ష్యతు | అన్యోన్యసదృశౌవీరావుభౌదేవావివాశ్వినా || యన్నా
వగచ్ఛతుగ్రీవంవాలినంవాసిరాఘవః | తతోనకృతవాస్పద్ధింమోక్షుమంతకరంశరం || ౧౭ || ఎతస్మిన్నంతరేభగ్నుస్సు
గ్రీవస్తైనవాలినా | అపశ్యన్రాఘవంనాభమృశ్యమూకంప్రచుదుగ్రీవే || ౧౮ || క్లాంతోరుధిరసీక్తాంగఃప్రహరైజగర్ము
రీకృతః || వాలినాభిమృతఃకోభాత్ప్రవివేశమహావనం || ౧౯ || తంప్రవిష్టంవనందృష్ట్వావాలీశాపభయాదితః | ముక్తో
హ్యసిత్వమిత్తుక్త్వాసన్నివృత్తోమహామృతిః || ౨౦ || రామవోపసహభాగ్రతాసహవైవహమామతా | తదేవవనమా
గచ్ఛతుగ్రీవోయత్రీవానరః || ౨౧ || తంసమీక్ష్యాగతంరామంసుగ్రీవస్సహలక్ష్మణం | హ్రీమాదీశమువాచేదం
వసుధామవలోకయన్ || ౨౨ || ఆహ్వాయస్వేతమాచుక్త్వానిశఃకాయిత్యాచవిక్రమం | వైరిణాఘాతయిత్యాచకిమిదా
సీలత్వయాకృతం || ౨౩ || తామేవవేలాంశస్త్యంత్యయారాఘవతత్వతః | వాలినంననిహన్సీతితతోనామామితోవ్రజే |

సం || సుగ్రీవఃపరమప్రీతస్సకారాఘవాయకృతాంజలిః | మూర్ధ్వాభూమాన్యసతః - శరసాఘామింస్సృష్టాప్రణవామేత్కర్థః - ప్రలంబీకృత
భూమణాత్మనేనజడరాస్పర్శకర్తృః - అనేనభగవ్యుషయేప్రణామప్రకారశ్శీతోభవతి || రా || ప్రలంబగతభూమణఃప్రలంబత్వంప్రాప్త
వణాత్కర్థః || ౧౦ || తతః || అత్తుణానమతమితిక్రియావిశేషణం - భాగ్రతృగంధీనంభాగ్రతృహింసకం - గంధనావతైవజైత్యత్రత
ధావ్రయోగాత్ - ఇతిరామసుగ్రీవంప్రశ్నవాచేత్పూర్వేచాన్వయః || ౧౩ || సర్వతః || అత్తానం - స్తుస్త్వమిత్యర్థః || ౧౪ || సుగ్రీవః || హ్య
సంజహం - గాఢంపరిహితఃబలవృద్ధయేద్యధఃపరిహరః || ౧౫ || తమితి || భాస్కరోస్తతటాదివేతి - యథాసూర్యోస్తతటాదవతకన్నదృష్టర
క్తిభావతి - తథేదానింకింధానిగమనంబానింబ్రకాశేననాశచేతురితిన్యోతనాభావస్తతటాదిత్వక్రం - అస్తద్దేవోదయగిరిఃప్రదేశాం
తరామేక్షయాతస్సగిరిత్యుక్తమిత్యర్థః || రా || భాస్కరోస్తతటాదివేతి - అన్తాకముదయవర్తతఃనిధృతరవాసినామస్తగిరితితదపేక్షయా
అస్తతటాదిత్వక్రం - ఉదయోయోలుకాయాంసోస్తయస్సవిశురేవనిధృతరత్నార్థభావోక్తః | ఏతస్మిన్కానంతరం || క్లాంతతత్తుమములం
యుద్ధంవాలీసుగ్రీవయోరభూత్ | గగనేగ్రహయోర్ధ్వంబుధాంగారకయోరివ || తతైరశనికలైశ్చవజ్రకలైశ్చచుష్టిభిః | జఘ్నుతుస్సుమరేవోన్యం
న్యంభాగ్రతకాకోభమాభితాపాతక్రమః || ౧౬ || తతస్సుతుములమితి | బుధాంగారకాభ్యయోగగహయోరివ || ౧౭ || తతైరితి | అశనిఃమేఘ
కోభిః || ౧౮ || తతఃత్వాదిక్కద్యయమేకాన్వయం || ఉభావశ్వినాదేవావివస్థితాతావుభౌసముదీక్ష్యసుగ్రీవంవాలినంవాచేదతోయ
న్నావగచ్ఛత్ - తతఃతస్మాత్ - రామశ్శరంమోక్షుమంత్రినకృతవానిత్యన్వయః || ౨౦ || క్లాంతశ్శిర్షిర్వికృతఃపరుషత్వకృతః || ౨౧ || తమితి | వసు
ధామవలోకయన్సీతిలజ్జానుభావః || ౨౨ || ఆహ్వాయస్వేతి | దశకాయిత్యాచవిక్రమమితివృత్తిరేకోక్తిః - త్వయాకింకృతంకించితితమిత్యర్థః - కృతిరనే
మూర్ధ్వాభూతః - ప్రలంబగతభూమణః - ప్రలంబత్వంప్రాప్తభూమణః || ౧౩ || టీ || భాగ్రతృగంధీనంగంధస్సంబంధః - భాగ్రతృత్వమాశ్రేణసం
బంధీ - సతుదానమానాదిశేతిభావః || ౧౪ || సుగ్రీవః || గాఢంపరిహితఃవాససాదృఢంసంపీతః || ౧౫ || తమితి || భాస్కరోస్తతటాదివనివృపాత -
మేరోరుత్రవాసేనఅగ్నిత్యేదముచ్యతే - అస్మాకమస్తయపర్వతోమేరోరుత్రపాశ్వకస్థానాముదయగిరిః - తేమామస్తగిరిస్తాకముదయ
గిరిః - అతోస్తగిరేరపిభానోనిగమనంసంభవతి || టీ || భాస్కరోస్తతటాదివనివృపాత - మేరోరుత్రవాసేనఅగ్నిత్యేదముచ్యతే - అస్మాక
మస్తయపర్వతోమేరోరుత్రపాశ్వకస్థానాముదయగిరిః - తేమామస్తగిరిస్తాకముదయగిరిః - అతోస్తగిరేరపిభానోనిగమనంసంభవతి ||
౨౫ || ఆహ్వాయస్వేతి | విక్రమంసాలభేదనం || ౨౬ || తామితి | తామేవవేలాంశస్త్యామేవవేలాయాం - వాలినంజహీ కాకుత్స్థమయాబద్ధోయమంజ

౨౩|| తస్యచైవంబుగ్నివాణపృసుగ్నివస్యచుహోత్తనః| కరుణందీనయా వాచారామవఃపునరబ్రవీత్ ||౨౨|| సుగ్రీవత్రాయ
తాంతాతక్రోధశ్చవృషసీయతాం| కారణంయేనబాణోయంసమయాసవిసజ్జితః||౨౯|| అలంకారేణవేషేణ ప్రమాణే
నగతేనచ| త్వంచసుగ్రీవపాలీవసదృశౌఘోఃపరస్పరం ||౩౦|| స్వరేణవచనామైవప్రేక్షితేనచవానర | విక్రమేణచవా
త్తైశ్చవృక్షింవాంకోపలక్షయే|| తతోహంరూపపాదృశ్యాన్సోహితోవానరోత్తమ ||౩౧|| నోత్సృజామిమహావేగం
శరంశత్రునిబహుళాణం జీవితాంతకరం ఘోరంసాదృశ్యాత్తువేగంకితః | మూలఘాతాననౌ స్యాద్ధిద్వయోరపకృతామ
యా ||౩౩|| త్వయివిరేపిషన్నహిలజ్ఞానాల్లామహాత్మయా| మాధ్యంశమమబాల్యంచఖ్యాపితం స్యాద్ధరీశ్వర ||౩౪||ద
త్తాభయవధౌనామపాతకంమహామద్యతే ||౩౪|| అహంచలక్ష్యణవైవసీతాచవరవణిణీ|| త్వదధీనావయంసర్వే
వనేష్టేశశరణంభవాత్ ||౩౫|| తస్మాద్యద్ధృష్టస్వఘాతస్త్వంమామాశంకిశ్చవానర||ఎతస్మహూతేనుగ్రీవపశ్యవా
లినమాహవే| నిరస్తమిషుణైకేనవేష్టమాంసుమీతలే ||౩౬|| అభిజ్ఞానంకురుష్వత్ప్రమాత్తనోవానరేశ్వర|యేనజ్ఞామభి
జానీయాంద్వంద్వియుద్ధముపాగతం||౩౭|| గజపుష్పిమిమాంపుష్కాముత్పాట్యశుభలక్షణాం| కరులక్ష్యణకంఠేస్యసుగ్రీ
వస్యనుహోత్తనః ||౩౯||తతోగిరితటేజాతాముత్పాట్యకుసుమాకులాం| లక్ష్యణోగజపుష్పింతాంతస్యకంఠేస్యసజ్జాయ
త్ ||౪౦|| సతయాశుశుభేశ్రీమాణలతయాకంఠసత్తయా| విపరీతశ్చవాకాశేసూర్యోక్షత్రమాలయా||౪౧||మాలయే
వబలాకానాంసంసంధ్యశ్చవతోయదః | విభ్రాజమానోవపుషారామవాక్యసమాహితః | జగామసహరామేణకిషిం
ధాంవాలిపాలితాం ||౪౨||ఇతిశ్రీమతిః కీషింధా కాండే- ద్వాదశ స్కంధః. ****

ముశ్యమా కాత్సనర్కాత్కీషింధాంలక్ష్యణాగ్రజః| జగామసహసుగ్రీవోవాలివిక్రమపాలితాం ||౧|| స
ముద్యమ్యమహాచ్ఛాపంరామఃకాంచనభూషితం | శరాంశ్చవిత్ప్రసంకాశాగృహీత్వారణసాధకాత్ ||౨|| అగ్రత
స్తుయయాతస్యరాఘవస్యమహోత్తనః | సుగ్రీవస్సంహతగ్రీవోలక్ష్యణశ్చమహోబలః ||పుత్రతోహనుమాన్వీరోనలోనీ

కార్ణః|| రా|| ఆహ్వాయస్తేతి || విక్రమదర్శయిత్వాసాలభదనాదిశేతిశేషః||౨౬||తామేవవేలామితి-ఆత్యంతసంయోగేద్వితియా-వాలినంజహి
కాకుత్స్థేతిపార్థిర్ధవవేలామితిస్యఘో-తతఃశబ్దోక్తంచేత్||రా||తామేవవేలాంవేలాయాం-వాలినంజహికాకుత్స్థేతిమయాబద్ధోయమంజలిరి
తిపార్థనావేలాయాంవాలినంసనిహన్తితివక్రవ్యం-కుత్స్థేనేనప్రయాసనహస్యతే-తతోనాహమిహోవ్రజతితివాచారః||౨౭||తస్యే-కరుణంశద
యంత్రబ్రవీత్||౨౮||సుగ్రీవేతి||యేనకారణేనబాణోనవిసర్జితఃతత్కారణంభూ-యతాంపుత్వాకౌఢశ్చాపసీయతామితియోజనా||రా||కారణం
యేన|అలంకారేణ|త్వంచ|స్వరేణ|విక్రమేణ| తతోహంపాతకరమః||౨౯||అలంకారేణ|వేషేణ|అకారేణ|ప్రమాణేన|జౌన్నత్యేన-గతేన|గ
మనేన||౩౦||స్వరేణేతి||వచనాతేజసా-ప్రేక్షితేనవీక్షణేన-వాత్సేయాషణైః-వృక్షింవిశేషం-తతః|మోహితఃసంజాతమోహః-విశేషానభిజ్ఞ
జ్ఞత్యధః||౩౧||నోత్సృజామిత్వాదిసార్థశ్లోకపద్యయః|అంతేతికరణంద్రష్టవ్యం-ద్వయోరపినౌమయా-మూలఘాతోనకృతస్సాగ్నిదిహి
శరంనోత్సృజామి నోత్సృప్తవాన్సీతియోజనా-ససంకాంచనమాలయాపౌవానివీవశేషోస్త్రీ-సత్యంతస్త్రికాదిశేతన్నభృత్యాగతవానితిజ్ఞేయం-
యద్యప్యత్రమత్తస్యభోగచిహ్నశ్చాంతత్వపురనికతత్వాదికంబాల్యసాధారణమస్త్రీ-సమీపస్థామనుమదాయశ్చప్రప్టుంశక్యః-స్వయంచ
ఘూత్సజ్ఞః-ప్రేక్షితజ్ఞాన్తుకౌశలాశ్చక్రైఃతథాశి-త్వయామయాచకుత్యాచేత్యాయేనసాధారణ్యంపరిమాణుకంద్యప్తహేతుకాంక్షిదుక్త
వాన్యామితిజ్ఞేయం||౩౪||తస్మాదితి||మామాశంకితి-మామాంప్రతి-మాశంకిఃశంకాంమాకురు-వృత్త్యయేనపరస్పైపదం||౩౫||అభిజ్ఞానమితి||
అభిజ్ఞానంచిహ్నం||౩౬||గజపుష్పిమితి||గజపుష్పింనాగపుష్పింనామలతాం||౩౭||తతః|వ్యసజ్జాయత్-ఆమోచమత్బద్ధవాత్||౪౦||సతయే
త్వాది-విపరీత-వేత్త్యాద్యుపరిఃక్రియతే ససంధ్యశ్చవతోయదతి-సుగ్రీవస్యమేమసింగశత్వాదితిభావః||౪౨||అస్త్రికాసగే-సాధక-ద్వివత్వా
దిశబ్దోక్తః||ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే-శ్రీరామాయణభూషణే-ముక్తాహరాఖ్యానే-కీషింధా కాండవాగ్భ్యానే-ద్వాదశ స్కంధః.***

అథపునఃకీషింధాప్రవేశస్త్రయోదశే-ముశ్యమా కాదిత్యాది||౨||అగ్రతః||సంహతగ్రీవః-నిబిడకంఠత్యధః- ఇదంస్వరూపకితక
లితయత్పార్థనవేళాయామిత్యధః||౨౯||అలంకారేణ|అలంకారేణ|రాహ్యభరణేన-వేషేణ|శుభణాలంకరణకృతశోభయా (టీ) వ
ర్చసాకాంత్యా||౩౧|| నోత్సృజామిత్వాదిసార్థశ్లోకపద్యయః|అత్యేతికరణంద్రష్టవ్యం -ద్వయోరపినౌమూలఘాతోనసాగ్నిదిహి-శ
రంనోత్సృజామితిసంబంధః- ఉత్సృజామితిఘాతేలబ్ధః||టీ||వివిక్షేదాధకమాహ- మూలఘాతః| మూలం|అవయవోత్పత్తినిబహుళాణకత్ర
పార్థిప్రీతికణం||౩౩||టీ||అభివ్యక్తకరణే- నశేవలంమూలఘాతవివ-కింతుమహాననధకపార్థిప్రీతిసాగ్నిదిత్యాహ- మాధ్యంచేత్వాదితా||౩౪||గ
పుష్పినాగపుష్పినామలతా||టీ||గజపుష్పిసజ్జాలతాం- కందలతావా - శుభదారుజాంచేవదారుమృమాక్రితాం||ని||భద్రదారుమృకిలిమం-
దేవదారుశీత్యవః || ౪౨ || ఇతిశ్రీమహేశ్వరశీర్షధికారిరచితాయాం - శ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యాయాం - కీషింధా కాండవాగ్భ్యా
ఖ్యాయాం - ద్వాదశ స్కంధః. ****

లశ్వవానరః తారశ్చైవమహాతేజాహరియూధపయూధపః ॥ ౪ ॥ తేవీక్షమాణావృత్తాంశ్చపుష్పభారావః చిన్తాః |
 ప్రపన్నాంబుసహాశ్చైవసరితస్సాగరంగమాః ॥ కందరాణిచక్షేలాంశ్చనిదరాణిగుహాస్తథా | శిఖరాణిచముఖ్యాని
 దరీశ్చప్రియదశానాః ॥ వైడూర్యవిమలైః పద్మైశ్చాకోశకుట్టలైః | శోభితాన్మజలాన్మౌగేతటాకాంశ్చ
 వ్యలోకయ ॥ కారండైస్సారహాంసైవఘనలైజలకుకుటైః | చక్రవాతైస్తథాచావైశ్చశృకునైరపసాది
 తా ॥ ౫ ॥ మృదుశమ్భుంకురాహారాన్నిభయాన్వసగోచరాః | చరతస్సర్వతోపశ్యన్థలీమహరిణాన్ధిత్వాః | త
 టాకవైరిణశ్చపిశుక్లదంతవిభూషితాః ॥ ఘోరానేకచరాన్సన్యాద్యిరదానూలఘాతినః ॥ మత్తాన్గిరితటోత్కృ
 ప్తాస్సర్వతానివజంగమాః | వారణాన్వారిడప్రఖ్యాన్మహీరేణుసముత్క్షితాః ॥ వనేవనచరాంశ్చాన్యాఖచరాం
 శ్చవిహంగమాః | వశ్యంతస్త్యరితాః గుఃమగ్రీవవశవతిః ॥ ౧౨ ॥ తేహంతుగచ్ఛతాంత్రత్వరితః ఘనందనః |
 ద్రిమవందంవనంశృష్టైరామస్సుగ్రీవగుబ్రవీత్ ॥ ౧౩ ॥ ఏవమేఘభవాకాశేవృక్షవండః ప్రకాశతే | మేఘసంఘాత
 విభులః పర్యంతకదళీవృతః ॥ ౧౪ ॥ కీమేతజ్జాతుమిచ్ఛామిసఖకాతూహలంహిమే | కాతూహలాపనయనంకతుమిచ్ఛా
 మృహంత్యయా ॥ ౧౫ ॥ తస్యతద్వచనంశ్రుత్వా రాఘవస్యమహాత్మనః | గచ్ఛన్నేహచచక్షేథమగ్రీవస్తన్యహద్వసం ॥
 ౧౬ ॥ ఎతద్రాసువవిస్తీర్ణమాశ్రమంత్రమనాశనం | ఉద్యానవనసంపన్నంస్వాదుమూః ఫలోదకం ॥ ౧౭ ॥ అత్రసః జ
 నానామమునయస్సంశితవ్రతాః | సప్తైవాసన్నశీమానియతంజలశాయినః ॥ ౧౮ ॥ సప్తరాత్రకృతాహారావాయునా
 వనవాసినః | దివంపక్షశతైర్యాతాస్సప్తభిగ్నకలైబరాః ॥ ౧౯ ॥ తేహమేవంప్రభావానాంప్రమపాకారసంవృతం |
 ఆశ్రమంసుదురాధక్షణపిసేంద్రైస్సరాసురైః ॥ ౨౦ ॥ పక్షిణోవర్జయంత్యేతత్తథాన్యవనచారిణః | విశంతిమోహ
 ద్యేతత్రనివతం తేనతేపునః ॥ ౨౧ ॥ విభూషణరవాస్త్రతూయంతేనకలాక్షరాః | తూర్యగీతస్వనాశ్చాత్రగంధో
 దివ్యశ్చరాఘవ ॥ ౨౨ ॥ త్రేతాగ్నయోపదీప్యంతేధామోహ్యత్రప్రకాశతే | వేష్టయన్నివవృత్తాగ్రాన్సహితాంగారు
 ణోఘనః ॥ ౨౩ ॥ ఏతేవృత్తాః ప్రకాశంతేధామసంసక్తమస్తకాః | మేఘజాలప్రతిచ్ఛన్నావైడూర్యగిరయోయథా ॥

సంగజప్తీయీధనేనవా ॥ ౨ ॥ అనకార్యస్థిగూఢకపదాధానగుహవిశేషం దర్శయతి - తేవీక్షమాణాః త్యాదివా | కందరాణిగృహకారగుహ
 విశేషాః నిర్దరాణిస్ఫుటితశైలరంధ్రవిశేషాః - గుహాః దేవభూతివిలాసి - దరిః గుహావిశేషాః - ఆకోశకుట్టలైః - ఈమద్విగ్రహితములైః - కారం
 డైః ॥ ౧ ॥ కారండకొమహాపక్షిలైజయంతి - సారసైః సరోనినానైః శకునైరపసాదితాః తటాకావ్యలోకయన్నితి పూర్వజాన్వయః ॥ ౨ ॥
 కందరాణిగుహాశ్చైవశైలాంస్తానివనాని - శిఖరాణిచముఖ్యానిదరీశ్చప్రియదర్శనాశ్చవిహంగమాః - కందరాణిమందిరాకారాకారిత
 శిఖావివరవిశేషాః - గుహాదేవభూతివిలాసి - దరిః స్ఫుటితశైలరంధ్రవిశేషాః ॥ వైడూర్యవిమలైః పద్మైశ్చాకోశకుట్టలైః | శోభితాన్మజ
 లానాన్తటాకాంశ్చవ్యలోకయన్నితిపాఠః - ఆకోశకుట్టలైః - ఆకోశైః వికసితైః కుట్టలైః ముకులైః ॥ ౩ ॥ మృదుశమ్భుం - సరతఃస్థితాంశ్చాపశ్యన్ ॥
 రా - చరతస్సర్వతోపశ్యన్నితిపాఠః ॥ తటాకవైరిణశ్చాది - తటాకవైరిణః - కలుషీకరణాత్ - ఏకచరాన్ ఏకాశినః - ద్విరదాన్ ద్విదంతా ఇతి
 చతుదంతవావృత్తిః - గిరితటోత్కృష్టాః ఉల్లిఖితగిరితటాః ॥ ౪ ॥ తటాకవైరిణశ్చాది - ద్విరదవారణాబ్ధయోస్తత్తత్స్థలావధిత్వవృక్షభేద
 వాచకత్వేనసమేనయ్యక్రం - గిరితటానుత్కృష్టాంబంతిగిరితటోత్కృష్టాః - తాకతః ౩ క్రం ॥ ౧౨ ॥ తేహంత్వతి - ద్రిమవందంవృక్షవందమయమి
 తిలతాగుల్పవావృత్తిః ॥ ౧౩ ॥ ఏవ ఇతి - మేఘపేదీలవజౌః ఉపమా ॥ ౧౪ ॥ అత్రైత్యాది - సప్తరాత్రైః ॥ సప్తరాత్రకృతాహారావాయునాసప్త
 రాత్రస్యనీకవారంకృతాహారాః - సప్తభివజౌశత్రైత్యన్వయః ॥ ౧౫ ॥ తేహమిత్యాది - విశంతి - యేమోహదత్తాశ్రమేవిశంతివతంతం
 తే - కింతుతత్రైవనశ్యంతీత్యర్థః ॥ ౧౬ ॥ దివంగతాశ్చగిరంతరేణపునరభాగత్యాప్సరోభిః క్రిడంతీత్యాశయేనాహ - విభూషణైత్యాదివా |
 భూషణరవేనస్త్రముపలక్యతే - సకళాక్షరాశ్చగీతస్వనవిశేషం - తూర్యశబ్దోత్తరీతభిన్నవాద్యపరః ॥ ౧౭ ॥ త్రేతేతి ॥ త్రేతాగ్నిదీపనే

౨౪టీ. అత్రతేతి ॥ సుగ్రీవః ప్రస్తానకాలేసంహతగ్రీవః దృఢకంఠః ॥ ౪ ॥ కందరాణితి | కందరాణిమందిరాకారాకారితశిఖావివరవిశే
 షాః - గుహాః దేవభూతివిలాసి - దరిః స్ఫుటితశైలరంధ్రవిశేషాః ॥ వైడూర్యైః ॥ ఆకోశకుట్టలైః - ఆకోశైః వికసితైః కుట్టలైః ముకులైశ్చ ॥ ౫ ॥ కారం
 డైః - కారండవః - కన్నైలేడు - ఇతిభాషాయాంప్రసిద్ధః - నామైకదేశేనామగ్రహణం - ఏతేరుపలక్షితాంస్తటాకాన్సశ్యన్తిత్యన్వయః ॥ ౬ ॥ తటాక
 వైరిణశ్చాది - ద్విరదవారణాబ్ధయోః తత్తత్స్థలావధిత్వవృక్షభేదవాచకత్వేనసమేనయ్యక్రం - గిరితటానుత్కృష్టాః గిరితటానుత్కృష్టాంబంతిగిరిత
 టా ॥ ౧౭ ॥ టీ. గచ్ఛన్నేవేతత్ప్రత్యయేనకార్యత్వరానుచితా ॥ ౧౮ ॥ టీ. సప్తరాత్రకృతాహారాః - సప్తనురాత్రిమవాయునైవకృతాహ
 రా ఇతియావత్ - సప్తరాత్రేనీవాయునాకృతాహారా ఇతివా ॥ ౧౯ ॥ టీ. సకలాక్షరా - కలాస్యవృక్తమధురాణిఅక్షరాణివాక్యానితత్సహితాః -

౨౪|| కురుప్రణామంధర్మాత్మకాతాన్యముద్దిశ్యరాఘవ | లక్ష్మణేనసహభాత్రాప్రియతస్సంయతాంజలిః|| ౨౫|| ప్రణ
మన్త్రిహియేతేషాంమునీనాంభావిత్తాత్మనాం| నతేషామశుభంకించిచ్ఛరీరేరామద్వ్యశ్యతే ||౨౬|| తతోరామస్సహభ్రా
త్రాలక్ష్మణేనకృతాంజలిః | సముద్దిశ్యమహాత్మానస్తాన్మహీనభ్యవాదయత్ ||౨౭|| అభివాద్యశుభర్మాత్మారామోభ్రా
తాచలత్క్షణః| సుగ్రీవోవానరాశ్చైవజగ్న్యస్సంహృష్టమానసాః || ౨౮|| తేగత్వాదూరమధ్వానంతస్తాత్సప్తజనాశ్ర
మత్ | దదృశుస్తాంసురాధమాఃకిషింధాంవాలిపాలితాం||౨౯|| తతస్తురామాసుజరామవానరాఃప్రగృహ్యశస్త్రా
ఘ్నిదితాగ్ర్యతేజసః| పురీంసురేశాత్మజవీర్యపాలితాంవధాయశతోఃపునరాగతాస్సహ ||౩౦|| ఇతిశ్రీమతికిషింధా
కాండే- త్రయోదశస్కంధః.*****సర్వేతేత్వరితంగత్వాకిషింధాంవాలి
పాలితాం| వృక్షైరాత్మానమావృత్యవృత్తివృత్తహనేవనే ||౧|| విచార్యసర్వతోదృష్టింకాననేకానప్రియః| సుగ్రీవోవిభుల
గ్రీవఃకోధమాహారయద్భృశం ||౨|| తతస్సనినదంఘోరంకృత్వాఘ్నిధాయచాహ్వాయత్ | పరివారైఃపరివృతోనాదై
ర్భిందన్నివాంబరం|| గర్జన్నివమహామేఘోవాయువేగపురస్సరః || ౩౪|| అథబాలారూపదృశోదృప్తసింహగతిస్తదా||
దృష్ట్వారామంక్రియాదక్షంసుగ్రీవోవాక్యమబ్రవీత్ ||౪౪|| హరివాగురయావ్యాప్తాంతప్రకాంచనతోరణాం|| పాప్తా
స్సద్భ్యజయంతాగ్ర్ధ్యాంకిషింధాంవాలినఃపురీం || ౫౪ || ప్రతిజ్ఞాయాత్వయావీరకృతావాలివధేపురా|| సఫలాం
తాంకురుక్ష్మిప్రంలతాంకాలఇవాగతః || ౬౪ || ఏవముక్తస్తుధర్మాత్మాసుగ్రీవేణసరాఘవః || తమభోవాచసుగ్రీవంవ
చనంశత్రుసూదనః ||౭౪|| కృతాభిజ్ఞానవిహస్తస్త్వమనయాగజసాహ్వాయా || లక్ష్మణేనసముత్పాట్యయోమాకంకేకృ

వింగమాహ- ధూమోహితి- ఘనఃనిబిడః||౨౪|| కుర్వతి|| సముద్దిశ్యకించిత్ఫలముద్దిశ్యతేషాంప్రణామంకురు || ౨౫ || ప్రణమంతీతి | శరీరఆ
శుభంవ్యాధ్యాదికం || ౨౬ || తతోరామఇతి | మహాత్మానఃమహత్తనః|| ౨౭ || అభివాద్యేతి | అనేనసవేమామభివాదనమనూద్యతే-
అత్రాభివాదనంమస్కారః | తేషాంపరోక్షత్వాత్ - అనేనసజ్జనప్రణామోవిజయావహాత్మయక్షభాస్సుచితః- తదిదంద్యోత్యతేజపరిత
నశ్లాకేఉదితాగ్ర్యతేజసఇతి-ప్రణామేనేతిభావః || ౨౯|| తతఃఇతి || సహాయగపత్ || ౩౦ || ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే - శ్రీరామాయణఘా
షణే. ముక్తాహారాఖ్యానే- కిషింధాకాండవ్యాఖ్యానే - త్రయోదశస్కంధః-*****

అథవాల్యాహ్వనభీతంసుగ్రీవంనిస్త్రాసయతిరామశ్చతుదశశే-సర్వఇత్యాది||౨|| తతఃఇత్యాది|| వాయువేగపురస్సరఃవాయువేగాన్యేఘేఅభికో
ద్వనిరితిప్రసిద్ధిః-యతః-వాయువేగపురస్సరఃఅతనివగజఃస్తహమేషుఇవస్థితః - పరివారైఃపరివృతఃసఃనాదైరంబరంభిందన్నివఘోరంసేనదంకృ
త్వాఘ్నిధాయాహ్వాయత్ వాలినమితిశేషః||౪౪|| హరితి|| హరివాగురయాహరయవివవాగురామృగగ్రహణపాశః-తయావ్యాప్తాంతప్రకాంచనదుష్ప్ర
వేశామిత్యభః - యద్వాసూరివాగురయాహరిగ్రహైః-జాత్యేకవచనం||ని|| వాగురామృగశాలికేతినైజయంతీ||రా|| హరివాగురయాశత్రు
భూతనానరగ్రాహిణ్యావాగురయా- యద్వాశత్రుగ్రాహకత్వేనవానరావివవాగురాత్వేననిరూపితాః-తయా|| ౫౪|| ప్రతిజ్ఞేతి|| అగతః- కాలః
ఫలకాలః||రా|| లతాంకాలఇవాగతఃఇతిసమ్యక్- కాలోవసంతాదికాలః||౬౪|| కృతాభిజ్ఞానవిహస్తాత్మాది|| అభిజ్ఞావకంచిహ్నంఅభిజ్ఞానచిహ్నం-
కృతమభిజ్ఞానచిహ్నంయస్యసతథా- గజపుష్ప్యామేవగజసాశబ్దః-యద్వాగజేనసమాఅహ్వత్యాసాస్సాగజసాహ్వతయా- శోభసఇతి-అ
త్రాహ్వాః-విపరీతేరాత్రా- సూర్యః-పూర్ణఃచంద్రః||శ్లో|| పరీతంతుదివాపోక్తంఃపరీతంతుశరీరీ | రాకామధ్యగతత్వంద్రస్సూర్యగతత్వేనీ
యతఃఇవచనాత్ | యద్వాసత్త్రమాలయావిపరీతఃవిశేషేణపరివృతః-సూర్యఇవచంద్రఇవ-అస్యశబ్దేనాస్యస్యాభిధానంకథమిచిత్ | నవాన
వాభవతీతిపుత్రోఅహ్నంకేతుఃసూర్యఃచంద్రాప్రాయకత్వాచ్చంద్రమాకత్యవ్యతే - తద్వచ్చంద్రోవిసూర్యకీరణానుప్రవేశాయత్రప్రకాశ
విశేషవత్సాన్ సూర్య శబ్దేనాభిధీయతఃఇతి-యద్వావిశేషేణపరితోవిపరీతః-నక్షత్రావృతసూర్యఇవేత్యభూతోపమా-విపరీతఇత్యనేనతాత్పా
లికతేజోవత్త్వముచ్యతే - యద్వావిపరీతేవిపరీతకాతే - సూర్యోనక్షత్రమాలయేవానయాలతయాశోభసే - ఉత్పాతకాలేహిమభ్యామ్న
నక్షత్రాణిదృశ్యంతఇత్యవ్యతేజోతిశ్చాస్త్రే || శ్లో || రాత్రావింద్రధనుర్దశేదివానక్షత్రదర్శనే-తద్రాష్ట్రీవాధనాశస్సృదితిగర్గస్యభాషి
తమితి| అతఃభావిచాలివధరూపఫలానుసారేణతేజసాఙ్గలకాసుగ్రీవశ్శుభ్రాప్రప్తవలీశోభమానగజపుష్పిమాలయాఉత్పాతకాలేనక్షత్రమాల
యాసూర్యఇవబధావిత్వస్తదాచార్యోక్తం | అత్రాహరిత్యారభ్యసూర్యశబ్దేనాభిధీయత ఇత్యంతం-గోవిందరాజోక్తమేవరామానుజీయేతి

గంధర్వ- ప్రతీయతఇతిశేషః||౨౭|| టీ|| కపోతాంగారుణః - ఆరుణోఘాసరః తపసాదేవత్వంగతాపకిస్వసామధ్యేనేచ్ఛయాఅమరగణాః
పూర్వస్థానేవిహరంతీతిభావః||౨౮|| తతోరామఇతి | సముద్దిశ్యమహాత్మానఃమహత్తనః || ౩౦ || ఇతిశ్రీమహాశ్వరథభేదవిరచితాయాం - శ్రీరా
మాయణతత్త్వదీపికాఖ్యాయాం - కిషింధాకాండవ్యాఖ్యాయాం - త్రయోదశస్కంధః-*****
౪౪|| హరితి|| హరివాగురయాశత్రుభూతనానరగ్రాహిణ్యా - యద్వాశత్రుగ్రాహకత్వేనవానరావివవాగురాత్వేననిరూపితాఃతయావ్యా
ప్తాం ||౫౪|| కృతేతి|| కృతాభిజ్ఞానచిహ్నః- కృతమభిజ్ఞానాధాంచిహ్నంయస్యేతితథా||౫౪|| శోభసఇతి| అకాశేనక్షత్రమాలయా- విపరీతోవి

తాతప! శోభసేహ్యధికంవీరలతయాకంతసక్తయః । విపరీతభవాకాశేసూర్యోనక్షత్రమాలయా ॥౯౫॥ అద్యవాలిన
ముగ్ధంలేభయంతైరంచవానర । ఏకేనాహంప్రమోక్ష్యామిబాణమోక్షేణసంయుగే ॥ ౧౦౪ ॥ మమదశయసుగ్రీవ
వ్రోణంభ్రాతృహుపిణం ॥ వాలీవినిహతోయావద్వనేహంసుషువేష్టతే ॥౧౦౫॥ యదిదృష్టిపథంప్రాప్తోజీవన్మ వినివర్త
తే ॥ తతోదోషేణమాగచ్ఛేత్సద్యోగసోఽచ్యమాభవా ॥౧౦౬॥ ప్రత్యక్షంసప్తతేసాలామయాబాణేనదారితాః ॥
తేనావేహిబలేనాద్యవాలినంనిహతంమయా ॥౧౦౭॥ అన్యతంనోక్తపూర్వంమేవీరకృచ్ఛేసితివ్రతా ॥ ధర్మలోభప
రీతేనచవక్ష్యేకథంచన ॥౧౦౮॥ సఫలాంచకరిష్యామిప్రతిజ్ఞాంజహిసంభ్రమం ॥ ప్రసూతంకళమంతేతేవషేణ
వశతక్రతుః ॥ ౧౦౯॥ తదాహ్వననిమిత్తంతస్వంవాలినోహమమాలినః ॥ సుగ్రీవకురుతంశబ్దంనిష్పతేద్యేనవానరః ॥
౧౧౦॥ జితకాశీబలశ్లాఘీత్వయాచాధర్మితఃపురానిష్ప్రతివ్యత్యసంగేనవాలీనప్రియసంయుగః ॥౧౧౧॥ రిపూణాంధర్షణం
శూరానుషయఃతినసాయుగే ॥ జానంతస్తుస్వకంవీర్యంస్త్రీసమక్షంవిశేషతః ॥౧౧౨॥ సతురామవచశ్శ్రుత్వాసు
గ్రీవోహేమపింగళః ॥ ననదఽక్రూరనాదేనవినిభింఽదన్నివాంబరం ॥ ౧౧౩॥ తస్యశబ్దేనవిత్రస్తాగావోయాంతిహత
ప్రభాః ॥ రాజదోషపరామృష్టాఃకులస్త్రీయత్రవాకులాః ॥౧౧౪॥ ద్రవంతిచమృగాశ్శీఘ్రంభగ్నాత్తవరణేహయాః ॥ పతం
తిచఖగాభూమాక్షీణపుణ్యాత్తవగ్రహః ॥ ౧౧౫॥ తతస్సజీమూతగణప్రణాదోనాదంవ్యామంచత్త్వరయాప్రతీతః ॥
సూర్యాత్తజశ్శౌర్యవివృద్ధతేజాస్సరిత్పతిర్వానిలచంచలోమిః ॥౧౧౬॥ ఇతిశ్రీమతిః మింధాకాండే-చతుర్దశస్కంధః *

దృశ్యతే- విశేష స్వయం ॥ రా ॥ చంద్రస్యసూర్యకేరణానుప్రవేశప్రకాశవత్త్వంఃష్టుపురాణేప్రసిద్ధం ॥ శ్లో ॥ క్షీణంసోమంసురైఃపీతమాప్య
యయతిపీప్రిహా ॥ మైత్రేయైకకళంసంతంశ్చినైకేనభాస్కరఇత్యాదితి ॥ ౯౫॥ అద్యేతి ॥ ప్రమోక్ష్యామిప్రమాచయిష్యామి- అనిట్వయా
షణం ॥౧౦౪॥ మమేతి ॥ యావద్దేష్టతేవేష్టివ్యతే- యావత్పురానిపాతయోలఃడితిబట్ ॥౧౦౫॥ యదీతి ॥ సవాలీదృష్టిపథంప్రాప్తస్థానసర్జీవ
న్యదివినివతఃతే- తతఃతదా- దోషేణోపలక్షితం- మామాంసగచ్ఛేత్- సద్యోమామాం - భవాగఃపాఞ్చగపాతచ- యదిదృష్టమాత్రేణ
తంసహస్యాంతరామత్సమీపమాగచ్ఛ- మాంగహః స్వచేత్యర్థః ॥ రా ॥ యదిదృష్టిపథమితి ॥ సయదిదృష్టిపథంప్రాప్తఃజీవన్మనివర్తతే- తతఃభవా
మాంసోషేణోపలక్షితం- మాగచ్ఛేన్నావగచ్ఛేత్- సద్యోమాగపాఞ్చ ॥౧౦౬॥ అన్యతమితి ॥ మేమయా- తేమయా- కవచసస్యేత్యేతత్ప్రతీయా
యామప్యషేడదృశ్యతే- అతస్తద్విశేషణేపితృతీయాప్రయోగః- ధర్మలోభపరీతేన- లోభోల్బద్ధస్యత్యాగాసహిష్టుతా- ధర్మలోభస్యసహి
ష్టునేత్యర్థః ॥౧౦౭॥ సఫలామితి ॥ సంభ్రమాసంకయకృతచాంచల్యంపరాక్రమేణప్రతిజ్ఞాసఫలత్వకారణేదృష్టాంతమాహప్రశ్నాతమితి - కళ
మంసస్యం ॥ ౧౦౮॥ తదాహ్వనేతి ॥ తతస్తాత్ ॥౧౦౯॥ జితేతి ॥ జితేనజయేనకాశతేప్రకాశతదిజితకాశీ-తాచ్ఛీత్యేణిని- అసంగేనఅవిభంజన
రాజితకాశీజితశ్రమః ॥ ౧౧౦॥ రిపూణామితి ॥ స్త్రీసమక్షమత్యనేతరాసీంసాయంకాలఇత్వవగమ్యతే ॥ శ్లో ॥ ప్రాతర్ముతాత్రపురీషాభ్యాం
మభ్యాప్నేక్షున్మిపాసయా ॥ సాయంకామేనపీద్యంతేజంతవానిశినిద్రయేతివచనాత్ ॥ ౧౧౧॥ తస్యేతి ॥ హతప్రభాఃభీతివికృతముఖకాంతయః-
గావఃత్యనేనగళం పురప్రవేశకాలసూచనాత్తత్కాలస్య సాయంతనత్వంగమ్యతే- రాజదోషపరామృష్టాః రాజదోషేణఆరాజకత్వరూప
దోషేణ - పరామృష్టాః పరైః పరపురుషైః ఆమృష్టాః కేశేసుగృహీతాః - కులస్త్రీయైవఆకులాః గంతవ్యప్రదేశాభావేనాకులాః ॥
౧౧౨॥ తతఇతి ॥ ప్రతితఃనాదమోహనేప్రసిద్ధః - సరిత్పతిచా- సముద్రఇవ ॥ ౧౧౩॥ ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే - శ్రీ రామాయణభూషణే-

శేషేణపరీతఃపరిచృతఃసూర్యవచంద్రఇవత్వంకోభనే- సువతిప్రేరయతితి సూర్యఇతిపుష్పత్వానక్షత్రమండలవివృతత్వవిశేషణేనచచంద్రవి
సూర్యోద్దయోచ్చనే - యద్వాఽభూతోపమేయం- అకాశేనక్షత్రమాలయాఽపరీతోవిశేషేణపరివృతఃసూర్యఇవత్వంకోభనే - యద్వాఽప
రీతఇతిసప్రమృంతం- విపరీతేరాతౌ - సూర్యంపౌణమాసీనంద్రః ॥ శ్లో ॥ పరీతాత్తుదివాప్రాక్తంఃపరీతంతుగర్వరి ॥ పౌణమాసీగత్యంద్రః
సూర్యఇత్యేగ్ధేమితఇతివచనాత్ - రాత్రావాకాశే పౌణమాసద్యోనక్షత్ర మాలయాయథాకోభతే - తథాకంతసక్తమాలయా త్వ
కోభసంతి ॥టీ ॥ గజసాహ్వయాగజేనసమాఅవృతభూయస్యాస్సాకుండలతేతియావత్ - తయాకంతసక్తమాలయాత్వంకోభసంతి ॥౯౫॥
అద్యేతి ॥ ప్రమోక్ష్యామిప్రమాచయిష్యామిత్వర్థః ॥౧౦౪॥ యదీతి ॥ సఃవాలీదృష్టిఃపథంపృష్టివిషయంప్రాప్త్యయది- మమేతిశేషః- తేహిజీవన్మ
నివతఃతేతతఃతదనంతరం- మాంసోషేణోపలక్షితం- భవాన్మాగమనగచ్ఛేత్సవస్యేత్ సద్యోమాగపాఞ్చేతిసంబం
ధః ॥౧౦౬॥ ప్రత్యక్షమితి ॥ యతఃసాలాదారితాః - తతఃకారణాదేవబలేనఉపలక్షితంవాలినగమయాహతంవేన్మ ॥౧౦౭॥ అన్యతమితి ॥ మఱిత్వతీ
యాధేడదృష్టి ధర్మలోభపరీతేనధర్మాత్కాగయైతేత్యర్థః- మయాఅన్యతంనోక్తపూర్వమితిసంబంధః ॥౧౦౮॥ టీ ॥ సంభ్రమంభ్రమం
ప్రశ్నాతముత్పన్నమంకురాది ॥౧౦౯॥ తదాహ్వనేతి ॥ తతస్తాత్ ॥ యేనశబ్దేన ॥౧౧౦॥ జితకాశీతి ॥ జితకాశీతేనజయేనకాశితేప్రకా
శతఇతితథా- అసంగేనఅవిభంజి ॥౧౧౧॥ తస్యేతి ॥ రాజదోషపరామృష్టాఃరాజదోషవ్యాప్తాఃరాజాజ్ఞాభావేబలాధికజారభీత్యాంకులస్త్రీయో
యథానిష్క్రీభాయంతి- తథాగావోయాంతిత్వర్థః ॥ ౧౧౨॥ తతఇతి ॥ సరిత్పతిర్వేత్యత్రవాశబ్దఇవాధేః- సరితఃపరివత్సరయా నాదఃముం
చణ- ప్రతీతఃప్రసిద్ధఃససుగ్రీవవివృద్ధతేజాఅభవదితిశేషః ॥ ౧౧౩॥ ఇతిశ్రీమహాశ్చంద్రికవిరచితాయా- శ్రీ రామాయణతత్పదీపికాభ్యాయాం

అథతస్యసినాదంతుసుగ్రీవస్యమహాత్మనః . శుశ్రావాంతఃపురగతోవాలీభ్రాతురమర్షణః । ౧ । శుశ్రావా
తుతస్యసినదంసర్వభూతప్రకంపనమ్ । మదత్యైవకపదేనప్రకృతభావపరితాపాన్ ॥౨॥ సతురోవపరితాంగోవాలీ
సంధ్యాతపప్రభః । ఉపరక్తఇవాదిత్యస్సద్యోఽమృతాంగతః ॥౩॥ వాలీదంష్ట్రాకరాశ్చమృతోధాద్దీప్తాగ్నిసన్ని
భః । భాతుత్పతితపద్మాభస్మమృణాళఇవప్రదః ॥౪॥ శబ్దందుర్నర్మణంశుశ్రావానిష్పపాతతతోహరిః । వేగేనచర
ణన్యానైర్దారయన్నివమేదినీం ॥ ౫ ॥ తంతుతారాపరివ్యజ్యన్నహద్భృతసౌహృదా । ఉవాచత్రస్తసంభాంతా
హితోదరగమిదంవచః ॥౬॥ సాధుకోధమిమంవీరనదీవేగమివాగతమ్ । శయనాదుత్థితఃకాల్యంత్యజభక్తామివప్ర
జం ॥౭॥ కాల్యమేతేనసంగ్రామంకరిష్యసిచవానర ! వీరతేత్రుబాహుశ్యంఫల్గుతావానవిద్యతే ॥౮॥ సహసాతవ
నిషాగ్రమోమమతావన్నరౌదతే । శూన్యతాంచాభిధాన్యామియన్నిమిత్తంనివార్యసే ॥౯॥ పూర్వమాపతితఃకో
ధాత్పత్వామాహ్వాయతేయధి । నిష్పత్యచనిరస్తస్తైహస్యమానోదిశోగతః ॥ త్వయాతస్యనిరస్తస్యపీఠస్యవిశేషతః ।
ఇహోత్సృజనరాహ్యంశంకంకాంజనయతీవమే ॥౧౦॥ దర్పశ్చవ్యవసాయశ్చయ్యాదృశస్తస్యనదతః । నినాదశ్చాపిసం
రంభోనైతదల్పంహి కారణం ॥ ౧౧ ॥ నాసహాయుహంమన్యేసుగ్రీవంతమహాగతం । అవప్తస్థనహాయశ్చయమాశ్రి
త్యైషగజఙాతి ॥౧౨॥ ప్రకృత్యానివుణ్మైవబుద్ధిమాంశ్చైవవానరః । అవరీక్షితవీర్యేణసుగ్రీవస్సహనైవ్యతి ॥౧౩॥

ముక్తాహారాఖ్యానే-కిష్కింధాకాండవ్యాఖ్యానే- చతుదశశస్కంధః-
అథతారాబుద్ధిఃపంచదశే-అథతస్యేత్యాది॥ మహాత్మనఃమహాధైర్యస్య॥౧॥ప్రత్యైతి॥ స్థితస్యేతిశేషః- ఎకపదేకస్మిన్నైవస్థానే-సద్యఃత్యర్థః-
అపతితః ఉత్పన్నఃఉత్పత్తిః॥౨॥సత్వితీరోమెణపరితాంగఃవిపరితాంగః- వికృతవేషఃత్యర్థః-అతవసంధ్యాతపప్రభః- కోపపావకయావకితా
సనఃప్రయోగాతోపరక్తదేహత్వాత్సంధ్యాతపప్రభత్వం-కించ-ఉపరక్తఃసమీపరక్తః-కృతపరివేషఃత్యర్థః-పరివేషయ్యుకోహిస్సూర్యో
నిష్పృభోబృశ్యతే-ఉపరక్తారామగ్రస్తావా॥౩॥సంధ్యాతపప్రభఃసంధ్యాతపవత్పింగళవర్ణఃసవాలీరోవపరితాంగః-అతవోపరక్తఅదిత్య
ఇవసద్యోనిష్పృభతాంగతఃప్రకంపనం॥౪॥వాలీతి॥దంష్ట్రాకరాశ్చఃదంష్ట్రాదంతురః॥౫॥కరాలోదంతురేతుంగత్యుమరః-కోధాద్దేహోఽదీప్తా
గ్నిసన్నిభఃఅతవోత్పతితపద్మఃవికసితరక్తోద్భవః-ఉత్పతితపద్మాభఃఅతిపాతే- ఉత్పతితాస్యోపరిప్రస్తుతాపద్మానామాభాయస్తే-స
మృణాళోహృదఇవభాతిబభౌ॥౬॥ వాలీతి॥ దీప్తాగ్నిసన్నిభోవాలీకోధాద్దంష్ట్రాకరాశ్చః- ఉత్పతితపద్మాభఃగజాదిభిరుద్భృతపద్మాభఃస
మృణాళోహృదఇవభాతీతియోజనా- దంష్ట్రామృణాళస్థానీయా ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ తగిత్వతి । పరివ్యజ్యస్తవచనశ్రవణాభిమృఖ్యాయాలింగ్య
న్నహత్పరివ్యజ్యేత్యన్వయః- దశిశతసౌహృదాయధాభవతితథోవాచేత్యర్థః-సంభాంతాత్వరితా॥౯॥సంభామస్త్యరేత్యుమరః- పితోద
కంహితఫలకం॥౧౦॥ సాధ్వితి॥కాల్యంప్రాతఃకాలేనాయుద్ధంకరిష్యసి-తేనఫల్గుతాలాఘవంచ-శత్రుబాహుశ్యంశత్రుగౌరవంచానవిద్యతే-అతఃకిమ
థఃమద్యైవనిగచ్ఛసీత్యర్థః॥౧౧॥సహసానిగచ్ఛేకోవోషఃత్యత్ప్రాహ-సహసేతి॥౧౨॥ప్రభమంయుక్తిమాహ-పూర్వమిత్యాదిష్టోకద్వయమే
కాన్వయం- పూర్వమాపతితః-తేత్వయా- కోధాన్నిష్పత్యయోయుగినిరస్తః- హస్యమానోదిశోగతశ్చసత్వామాహ్వాయతే-పునరేత్యస్థితస్య
తస్యైతదాహ్వానం- మేశంకాంసహాయసహితత్వశంకాం-జనయతీతియోజనా-ఇవశిష్టోవాక్యాలంకారే॥౧౩॥అవ్యయానామనేకార్థత్వాదన
ధారణేనా॥౧౪॥అవధారణేపాత్వంతరమప్యాహ- దర్పశ్చేతి॥నదతస్తస్యదివశ్చ- వ్యవసాయశ్చయత్నశ్చ-నినాదశ్చసంరంభశ్చ-యావృ
తఃఅస్యఏతత్కారణమల్పంసభవతీతియోజనా॥౧౫॥భరితమాహ- నాసహాయమితి॥అవప్తస్థనహాయశ్చ- పరిగృహీతసహాయవచ- కుతః- ఏషః
యమాశ్రిత్యగజఙాతి- తాదృశగజఙానహేతుసహాయాశ్రితవిషయత్యర్థః॥౧౬॥సహాయస్యాతిశయేకింమానమిత్యతమా- ప్రకృత్యైతి॥౧౭॥ సకే

కిష్కింధాకాండవ్యాఖ్యానం- చతుదశశస్కంధః-
౧॥టీ॥అథేతి॥ఎకపదేతత్కాలే॥౧॥ఏకంపదంస్యాత్కాలేపదవ్యామేకపద్యపీఠవిశ్వః॥౨॥సత్వితీ॥సంధ్యాతపప్రభఃసంధ్యాతపవత్పింగళవ
ర్ణః రోవపరితాంగఃఅతవఉపరక్తదిత్యఇవసద్యోనిష్పృభతాంగతఃప్రకంపనం॥౩॥వాలీతి॥ఉత్పతితపద్మా
భఃగజాదిభిరుద్భృతపద్మాభఃసమృణాళోహృదఇవభాతీతియోజనా-దంష్ట్రామృణాళస్థానీయాః-దీప్తాగ్నిసన్నిభత్వంకాలుష్యమామవర్ణప్రాక
ట్యాయ॥౪॥అమితి॥దశిశతసౌహృదాదర్శితసౌమనస్యా॥౫॥ సాధ్వితి॥కల్యాణాదుత్థితఃపురుషః భక్తాంసమఘాతాంసృజంమాల్యంకాల్యంప్రా
తఃకాలేయధాత్యజతి- తథాకోధంత్యజేతిసంబంధః॥౬॥కాల్యమితి॥ కాల్యంప్రాతఃకాలే-తేతవఫల్గుతాలాఘవంచ-శత్రుబాహుశ్యంశత్రుగౌర
వాహుశ్యంగౌరవంచానవిద్యతే-శత్రువిషయబలాబలమయశంకాతవనాస్తీతిభావః-యద్యప్యేవంతథాపి॥౭॥సహసేతి॥పూర్వమిత్త్యాదిష్టోకద్వయమే
కంవాక్యం- పూర్వమాపతితఃఅగతఃతేత్వయాకోధాన్నిష్పత్యయోయుగినిరస్తః- హస్యమానోదిశోగతశ్చసత్వామాహ్వాయతే- పునరేత్యస్థిత
తస్యైతదాహ్వానంమమేశంకాంసహాయవత్వశంకాంజనయతీవజనయత్యేవేతియోజనా ॥ ౮ ॥ దపశ్చేతి॥ నదతః- తస్యనదవశ్చ-స్య
సాయఃయత్నశ్చనినాదస్యసంరంభశ్చయాదృశః తాదృశస్యైతత్కారణమల్పంసభవతీతియోజనా ॥ ౯ ॥ నాసహాయమితి॥అవప్తస్థనహాయ
శ్చ

పూర్వమేవమయావీరశ్రుతంకథయతోవచః | అంగదస్యకుమారస్యవత్సామిత్యాహితంవచః ||౧౫|| అంగదస్తుకుమారోయంవనాంతముపనిగతః | ప్రవృత్తిస్తేనకథితాచారైరాప్తైర్నివేదితా ||౧౬|| అయోధ్యాధిపతేఃపుత్రా శూరా సమరదుజ్జయా | ఇత్త్వాకూణాంకులేజాతౌప్రథితౌరామలక్ష్మణౌ || సుగ్రీవప్రియకామాథం ప్రాప్తౌతత్రదురా సదౌ ||౧౭|| తవభ్రాతృహింసాభ్యాతస్సహాయోరణకకశః || రామఃపరబలామదీ యుగాంతాగ్నిరవోద్భితః | నివాసవృక్షస్సాధూనామాఽన్నానాంఽరాగతః || అతఃనాంసంశ్రియశ్చైవయశసశ్చైవకభాజనం | జ్ఞానవిజ్ఞానసం

వలంయుక్తాయంనిజాయః వచనాచ్చేత్యాహ-పూర్వమితి || ఎచోయత్ ప్రాసంగికంకథయతోంగదస్యవచఃమయాశ్రుతంతత్ హితంవచః త్వాంప్రతివత్సామిరా || పూర్వమేవమయావీరశ్రుతంకథయతోవచః | అంగదస్యకుమారస్యవత్సామిత్యాహితంవచఃపాఠః ||౧౫|| అంగదఇతి | వనాంతముపవనాంతమభి-నిగతఃహారాధంగతః-ప్రవృత్తిర్వాతా ||౧౬|| వాతాప్రవృత్తివృత్తాంతఇత్యురః-తత్రయుశ్యమూతే-దురాసదావత్సనాతరమితిరణంబాధ్యం-ప్రాప్తౌప్రతిప్రవృత్తిస్తేనకథితేతిసంబంధః || ౧౭ || తాకీపుత్రావత్సవేత్యాయాంఏకస్యస్వరూపకథనేనాన్యస్యస్వరూపవప్యథాదుక్తంభవతీమత్వాప్రధానభూతరాజస్సరూపమాహ-తవేత్యాదినాశ్లోకత్రయేణ || రామఃప్రతివేషః-శిష్టఇత్యన్వయః - తత్సంస్థితీ-సూచయంత్యాహ - నివాసేతి - యథాశుగ్రీవస్యసహాయః ఏవంమమాపికుతోనస్యాదిత్యత్యాహ - సాధూనామితి - స్వచ్ఛాయావేషీణాం ఆచక్షుభానాంనివాసవృత్తః - వృక్షఇత్యభేదాధ్యవసాయేన సువకాసాదృశ్యముచ్యతే - యథావృక్షఃప్రళయంతాపమపమృత్యప్రవృక్షలప్రదానాదీనా సర్వేంద్రియతపఃణః తథాయమిత్యథః - నివాసఇతివేషణకాదాచిత్కచ్ఛాయకతువ్యాప్త్యితి || శ్లో || వాశుదేవతరుచ్ఛాయానాతికీతానభుమదా | సరకాంగగమనీసాకిమథంగసేవ్యతత్త్వక్రత్వాత్ - శుగ్రీవదోహకరణేనాస్మాకంసాధుత్వలేశఇత్యాశయః-సాధూనామేవం-అపన్నానాతుపరాగతిఃయోగక్షేమంవహమీత్యుక్తరీత్యాఅతితవిషయేఉపాయదత్తాప్రభృతిఫలపర్యంతసర్వకార్యకరత్వార్థః-తత్రాప్యాతానాంసంశ్రియశ్చైవ-అతితేవ్యపి-అతానాంతసర్వదాగమీనాశ్రయః-సర్వకార్యనిర్వాహకఇత్యర్థః-భవత్సేవం-మమాపికచ్ఛిదాశ్రయోభివ్యతిత్యత్రాహ-యశసశ్చైవకభాజనమితి-ఏవంవిధరక్షకౌలోకేన్యోనాస్తీత్యథః - అత్ర || శ్లో || చతుర్విధాభజంతేమాంజనాశుకృతినోజాన | ఆతోజజ్ఞాసురథాఃకోజ్ఞానచభరతమభేత్యుక్తాశ్చతుర్విధాధికారిణఃస్మగతే-సాధూనాంజజ్ఞానానాం-తైవల్యకామానామిత్యథః-అపన్నానాంఅమౌవైశ్వర్యకామానాం-అర్తానాంభృష్టేశ్వర్యకామానాం - యశసఃజ్ఞానీత్వాత్ప్రేవమేవతమిత్యుక్తయశోయుక్తస్య - ఏకవచనేనశస్యశుదులభత్వముక్తం - ఏకభాజనంఅద్వితియాశ్రయః-యద్వాసాధూనామపాసకానాం-అపన్నానాంసర్వదేవప్రపన్నాయేత్యుక్తరీత్యాఈషత్ప్రపన్నానాంఅతానాంఅతాప్రపన్నానాం || ఆతోజానాదివాద్య ప్రపతేమాంశరణాగతఃఅత్యమాణత్వాత్ | యశసశ్చైవకభాజనమిత్యసేవపంభూతోన్యోనాస్తీత్యుచ్యతే - అతితఫలప్రదానోపయోగిజ్ఞానసంపత్తిమాహ-జ్ఞానఃజ్ఞానసంపన్నఃఇతి-జ్ఞానంలౌకికజ్ఞానం-విజ్ఞానంశాస్త్రజన్యజ్ఞానం-తాత్పర్యంసంపన్నః,యద్వావిజ్ఞానేనభమకభూతేనసంపన్నః-జ్ఞానశ్చాసావిజ్ఞానసంపన్నశ్చైతికమకభావయః - జ్ఞానస్వరూపోజ్ఞానగుణకశ్చైత్యథః - జ్ఞానసంపత్తిముక్త్యానమౌనసంపత్తిమాహ-నిదేశేనరతఃపితృరితి-ప్రధానత్వాత్పితృవచనపరిపాలనత్వముక్తం - ఇదముపలక్షణంభమాంతరాణాం - అనేనసాలభ్యుచ్యతే-సమస్తకల్యాణగుణసమృద్ధిమాహ-గుణానామాకరణి-బహువచనేనాసంఖ్యేయత్వముక్తం-అకరణ్యనేనగుణాది కత్వంగుణిణఃక్తం-మహానిత్యనేనగుణానామపుష్కలవహంగుణిస్వరూపముచ్యతే-థాతూనామిత్యనేనగుణానాంజ్ఞానశక్తివైశ్వర్యాదిభేదేననానావిధత్వముక్తం-తైలంకోహిమవాః - అనేనాప్రకంప్యత్వముక్తం | రా | స్వరతిజ్యేష్ఠ క్రస్యతోహేతుఃపరరక్షణఇతిన్యాయేనరాజ్యాప్తివాసిలోరామశుగ్రీవంకధంరక్షితుంశక్తః - శక్తివాసద్యశంమాంహంయదుజలంశుగ్రీవ-కథమవలంబితఇత్యాశంగికాయామాహ - తవభ్రాతృరీత్యాదినా || అతానాంసశ్చైవర్యకామానాం - జ్ఞానఃజ్ఞానసంపన్నః-జ్ఞానంప్రప్నోతి-యశఃజ్ఞానం-విజ్ఞానంశిల్పశాస్త్రయోజ్ఞానం || నివాసవృక్షస్సాధూనాం-సాధూనాంసంపారతాపతప్రానానివాసవృక్షఃప్రతిమస్థానం || శ్లో || వాశుదేవతరుచ్ఛాయానాతికీతానభుమదేవ్యక్రత్వాత్ - సాధూనాంసాధుశస్త్రభిగంతవ్యాఇత్యుక్త్యా అభిగంతవ్యతయాయేప్రగద్ధాప్రేమామావాసవృక్షఃఅభిగంతవ్యస్థానం-సాధూనాంజ్ఞానినాంఅవాసవృక్షఃప్రాప్యదేశఇతి-అపన్నానాంఅకించన్యాశ్శింగపురస్కారేణ శరణంగతానాంభృష్టానాంకాగతిఃఅపునరాప్యప్రీత్యాప్యస్థానం - అభ్యుదగమప్రీతిరభ్యుదగమతయాదేహానిధికారేణిగతిరితి-అర్తానాంప్రీతిరభ్యుదేహనార్థితానాంసంశ్రయః ఇతరవైలక్షణ్యేనాశ్రయణీయః - యద్వాసాధూనాంభగవత్ప్రాప్తికామానాం అపన్నానాం తైవల్యనిష్ఠానాం-అర్తానామైశ్వర్యకామానాం ఇతరవైలక్షణ్యేనాశ్రయణీయః - యశసశ్చయశసవివనాయశసఃఏకభాజనంఅనితరసాధారణ్యేనాశ్రయః-శుప్రతిష్ఠితత్వపరిపూర్ణత్వాదిద్యోతనాయభాజనగ్రహణం-అత్రయశశ్చ

శ్చపరిగృహీతసహాయవివ-కుతఃఏవఃయమాశ్రిత్యగజాతిఅతఃసహాయపేత్యర్థః ||౧౮|| టి || అన్తఃసోహయశుగ్రీవతుల్యవివేత్యత ఆహ-అపరీక్షితౌ-అపరీక్షితవీర్యేణసహాయేవేతిశేషః-అపరీక్షితంపీఠ్యంయస్యేతిగ్రహః ||౧౯|| అంగదస్తీతి || చారైర్నివేదితాప్రవృత్తివాతాః-తేనాంగదేనకథితేనసంబంధః || ౧౬ || ప్రవృత్తిమేవాహ-అయోధ్యాధిపతేరీత్యాదినా || ౧౭ || సర్వరక్షణేవ్యక్తస్యతోహేతుఃపరరక్షణఇతి

పన్నోనిదే శేనిరతఃపితుః || ధాతూ నామివశైలేంద్రోగుణానామాకరోమహాః || ౨౦౪ || తత్త్వ మంనవిరోధస్తైసహతే
 నమహాత్మనా || దుజ్జయేనాప్రమేయేనరామేణరణకమఃసు || ౨౦౫ || శూరవత్త్వామితేకించన్నచేచ్ఛాన్యభ్యసూయ
 తుమ్ || శూయతాంక్రియతాంవైవతవవత్త్వామియద్ధితం || ౨౦౬ || యావరాజ్యేనసుగ్రీవంతుణాంపాధ్యభిషేచ
 య || విగ్రహంమాకృథావీరభాత్రాజస్థలీయసా || ౨౦౭ || అహంహితేక్షమంమస్యేతేనరామేణసౌహృదమ్ ||
 సుగ్రీవేణచసంపీఠింవైరముత్సృజ్యమారతః || ౨౦౮ || లాలసీయోహితేభాత్రాయవీయానేషవానరః || తత్రవాస
 నిహస్థోవాసర్వథాబంధురేవతే || ౨౦౯ || సహితేనసమంబంధుంభువిషశ్యామికంచనదానసూనాదిసతాగ్రైఃకురు
 వ్యప్రత్యసంతరం || ౨౧౦ || వైరమేతస్సముత్సృజ్యతవపార్శ్వేసతిష్ఠతు || సుగ్రీవోవిపులగ్రీవస్తవబంధుస్సదావతః ||
 ౨౧౧ || భాతుస్సౌహృదమాలంబనాన్యగతిరహస్తే || ౨౧౨ || యదితేమత్ప్రియంకార్యంయదిచావైషిమాంహితాం
 యావ్యమానః || ప్రయత్నేనసాధువాక్యంకురువ్యమే || ౨౧౩ || పగ్గీవపథ్యంశృణుజల్పితంహిమేనరోషమేవానువిధాతు
 మహాసిక్షమోహితేకోసలరాజసూనునానవిగ్రహశృక్రసమానతేజసా || ౩౦ || తదాహితారాహితమేవవాక్యం
 తంవాలినంపథ్యమిదంబభాషే || నరోచతేతద్వచనంహితస్యకాలాభివన్నస్యచినాశకాలే || ౩౧ || ఇతిశ్రీమతికిష్కింధా
 కాండే పంచదశస్కంధః. *

తామేవంబువతీంతారంతారాధిపనిభాననామ్ | వాలీరర్హస్యయామాసవచనంచేదమబ్రవీత్ || ౧ || గజా
 తోన్యచసంరంభంభాత్రుశ్శత్రోర్విశేషతః | మహాయుష్యాన్యహంకేనకారణేనవరాసనే || ౨ || అథపితానాం
 శూరాణాంసమరేష్వనివతితాం | ధర్మణామధర్మణంభీరుమరణాదతిరవ్యతే || ౩ || సోధుంనచసమధోహంయుద్ధకా
 మన్యసంయుగే | సుగ్రీవస్యచసంరంభంహీనగ్రీవస్యగజాతః || ౪ || నచకార్యోవిషాదస్తైరాఘవంప్రతిమత్కృతే | ధ
 మజ్జశ్చక్రతజ్జశ్చక్రంపావంకరివ్యతి || ౫ || నివతస్ససహస్ర్రీభిఃకథంభూయోనుగచ్ఛసీ | సౌహృదందర్శితంతా
 రేమయిభక్తికృతాత్వయా || ౬ || ప్రతియోత్సాహ్యమ్యహంగత్వాసుగ్రీవంజహిసంభ్రమం | దవమాత్రంవిశేష్యా

జ్జేవాదార్యతాపజనితేర్దిగ్లోకప్రసిద్ధాః || ౧ || సతస్యేకేకశ్చనతస్యనామమహద్యశజత్తుక్తవైదికప్రసిద్ధాచరీఃకథితా || ౨ || ౨౦౪ || తదితి
 రణకమఃసుదుజయేనేత్యన్వయః || ౨౦౫ || శూరేతి || తెఆభ్యసూచయితుంనేచ్ఛామి - త్వద్విషయేఆభ్యసూయాంసోపావిష్కరణంకర్తుం
 కదాచిదపినేచ్ఛామిత్వథః - యద్వామయావత్సమాజేహితేత్యయాఆభ్యసూయానకార్యేత్యర్థః || ౨౦౬ || యావరాజ్యేనేతి యావరాజ్యే
 నాభిషేచయ - యావరాజ్యేనోపలక్షితోయథాభవతితథాభిషించేత్యర్థః || ౨౦౭ || సహీతి || ప్రత్యసంతరంత్యదనంతరం - సమీపవర్తనంబాకురు
 వ్య || ౨౦౮ || భాత్రుతిత్యర్థం | ఆలంబఆలంబస్వ || ౨౦౯ || యదీతి || అవైషిజానాసే - ప్రయత్నేనబహుప్రయత్నేన || ౨౧౦ || స్వవచనాశ్రవణేదాధకంసూ
 చయంత్యాహ - ప్రసీదేతి || ప్రసీదత్యక్తరోషోభవ - పథ్యంహితం - జల్పితంవచనం - భావే క్తః - శక్రసమానతేజసాశక్రతేజసస్త్రుల్యతేజసా - అసన
 వాలినోరామస్యాధిక్యముక్తం || ౩౦ || తదేతి || తదావక్తవ్యకాలే - వాలినంప్రతీతిశేషః - భావతెరద్వికర్తృకత్వాత్ - తస్యతస్మై - చతుర్థకథే
 వక్తి - రుచ్యర్థానామితిహస్తృతిః - నిశాకకాలత్వేమాతఃకాలాభివన్నస్యేతి - మృత్యునాగృహీతశ్చేత్యర్థః || ౩౧ || ఇతిశ్రీగోవిందరాజవరచితే
 శ్రీరామాయణభూషణే - ముక్తాహారాఖ్యానే - కిష్కింధాకాండవ్యాఖ్యానే - పంచదశస్కంధః -

అథవాలివధక్షే. తామేవమిత్యాది || ౧ || ౨ || అథపితానామ్ | ధర్మణామధర్మణంభీరుమరణాదతిరవ్యతే || ౩ || సోధుమితి || సుగ్రీవస్యచసంరంభంహీనగ్రీవస్యగర్జితతి. హీనగ్రీవస్యేతివరుషాక్తిః || ౪ || నచేతి | పా
 పంనిరపరాధవధం || ౫ || నివర్తస్యేతి || నివర్తనేక్రియమాణేషి - భూయఃసౌహృదంసృష్టత్కర్తవ్యం - హితోపదేశశ్రుతియావత్ - భక్తికృతాప్ర
 కాశితేత్యర్థః || ౬ || ప్రతియోత్సాహ్యమితి || సుగ్రీవగప్రతియోత్సాహ్యమి || ౭ || సంప్రహరన్యాకులేనత్యయాకథంతస్యప్రాణరక్షణంకర్తుంశక్యంతత్రా
 న్యాయేన - రాజ్యాద్వివాసితోరామఃసుగ్రీవంకథంరక్షితుంశక్తః - శక్తోవాబలవంతంబ్రహ్మవిషయకంవిజ్ఞానశిల్పనైపుణ్యం || ౨౦౪ || టీ || హితోప
 దేశకథనస్యఫలమాహ - తదితి || నక్షమంఅయక్తమిత్వథః || ౨౦౫ || శూరేతి || తెఆభ్యసూయితుంనేచ్ఛామి - త్వద్విషయేఆభ్యసూ
 యానక్రియతేతత్వథః || టీ || తహికంకతకవ్యమిత్వతలమా - శూరేతి || ఆభ్యసూయితుంసోపావిష్కరణంనేచ్ఛామి || ౨౦౬ || దానమా
 నేతి || ప్రత్యసంతరంత్యదనంతరభూతం || ౩౦ || తదాహీతి || తస్యతస్మై నరోచతే టీ || పథ్యంకుభోదర్కంహితంన్యాయ్య - తస్యతస్మై నరోచతే
 హి || ౩౧ || ఇతిశ్రీమహేశ్వరతీర్థాచారీచితాయాం - శ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యాయాం - కిష్కింధాకాండవ్యాఖ్యాయాం పంచదశస్కంధః
 ౧ || ౨ || టీ || ధర్మణామధర్మణంభీరుమరణాదతిరవ్యతే || ౩ || టీ || యుద్ధకాలేబంధూర్ధ్వ గంభీరేషతఃసోధుంనశక్యతే
 త్యాహ - సోధుమితి || ౪ || నచేతి | పాపంమద్వధరూపం || టీ || సుగ్రీవసహాయాద్రామాస్త మభయంమాశంకిష్టాశ్చత్యాహ - నచేతి || ౫ || నివర్తస్యేతి || భూ
 యఃపునఃకథంకిమర్థంఅనుగచ్ఛసీ - మామసుస్మత్యాగచ్ఛసీత్యర్థః || ౬ || మహాయుద్ధప్రవృత్తేసతిదర్పవనయపూర్వకప్రాణసంరక్షణవ్యవస్థా

హా||అహంహీతి|| యథేచ్ఛితంఛాప్సితంతత్ప్రాణరక్షణమనతిక్రమ్య-అజౌయద్ధే-స్థితస్య||౨||సతి||గర్వితంగర్వం-ఆయస్తంఆయాసం-ప్రయత్న
మితియావత్-సహవ్యతితపరస్మైపదమార్ద్రం-సహయత్వంబుద్ధిసాహాయ్యం||౩||రా||జపేనమనోజపేన-యద్వాజయేనేతిపాఠః-జయాశిషేత్కర్తవ్యః
చోవధారణః||౪|| తంత్యితి||వక్షిణాస్సస్త్రికాపరస్మింశ్చతుర్భుహితా||౫|| తతః||మంత్రవత్స్వప్నయనమంత్రవత్-మంత్రశ్చవైదికాదన్యజతి
జ్ఞేయః||౬||సనిశ్శ్వసేతి|| చారయన్ప్రస్థితఇతిశేషః|| ౭|| సదదశేఽతి|| సుసంవీతంవాససాగుప్తపరివీతం-అవప్తభంగయుయ్యప్తయాభూ
మిమాక్రమ్యస్థితం|| ౮||సతమితి||పర్యవస్థితంసమపేతవస్థితం||౯||సవాలీతి||కృతక్షణఃకృతోత్సవః-అఙ్గావసరోవా||౧౦||నిర్వాహారస్థితాకా
లవిశేషాత్ప్రవయోఃక్షణిశ్చయరః|| ౧౧|| ఏవమితి|| పతతుమార్ధసిత్యనంతరమితికరణంద్రవ్యస్య||౧౨||తాడితః||శేనవాలినాతాడితః-అతఏవ
సంకుద్ధః-వేగితఃసంజాతవేగః-పునఃప్రహరాయేతిశేషః-అత్రసుగ్రీవఇత్యధ్యాహర్యం-సోష్ణిడఃసనిర్ముకరః||౧౩||నత్వితి||నాఃపోతః||రా||
సత్వితి||నాసార్ధఃసాసమూహః||౧౪||తావిత్వాదివిక్రాంతావిక్రమవంతా-భీముబలౌ-తావిక్రాంతాచేతికర్తృధారయః-ఘనర్ణసమవేగనాగ
రుడవేగక్షుల్బవేగవంతాకర్తృధారయాన్తత్సర్గియః-చంద్రసూర్యావివపౌర్ణమాసేచంద్రసూర్యావివ-ప్రవృద్ధావభూతామిత్యర్థః||౧౫||తతః
తి||అవర్ణత-తేజసేతిశేషః||పరిహీయతేవర్ణహీయతేశ్చర్థః||౧౬||వాలినేతి||హఘనంవైపున్యం||౧౭||అఘమాఘర్యకీఘ్రియోరితినఘంటుః||౧౮||

భంకశ్యేతేత్యతహ- అహంహీతి॥ అస్యనుగ్రహస్యయథేషితుశాపితమనతిక్రమ్య - యావదవేడితమిత్యర్థః-శరిష్యామితావృత్తైఃమష్టిప్రహ
రైఃపీడితః- ప్రతియాస్యతివలాయవ్యతి॥౨॥ తేనేతి॥ గర్వితం గర్వతయస్తంప్రయత్నంచ॥౯॥ శాపీతేతి॥ శాపితాని జయేనవనోజయేన-యద్వా
జయాశివాజయాశివంకృత్వానివర్తస్యేత్సంఘః॥౧౪॥ ఆహమితి॥ అహంజిత్వాఅహంనివర్తిమ్యజితహంశబ్దవ్యయస్యనిర్వాహః॥౧౩॥ సనిశ్శ్వ
స్యేతి॥ సర్వతోద్బుష్టించారయన్ స్థితఇతిశేషః॥౧౪॥ సదనశ్చేతి॥ సుగంధీతంవాసనానుష్ఠపరివీతం. అవష్టభూయుయుత్యయాభూనిమాక్రమ్య
స్థితం॥౧౬॥ స=తి॥ కృతతఃకృతావసరః॥ ౨౦॥ ఏవమితి॥ మూర్ధ్నికముష్టిపత్యిత్వబ్రవీదీతియోజనా॥ ౨౧॥ తాడితఇతి॥ తేనవానినాసోత్ప
డఇవసనిర్ముఃరఇవ॥ టీ॥ సమతిక్రమ్య- భీరసమయమితిశేషః. తథాచోక్తం॥ ౨౨॥ భీరప్రవర్తతేపూర్వంధిక్రైతదనంతరమ్। సమయోయం
ద్వంద్వయుద్ధైతి॥ కేశితః సంతాతలనః-తేనవానినాసోత్పడఇవసనిర్ముఃరఇవః॥ ౩॥ సత్త్వీతి॥ స=సార్థనాః సంఘసహితానారీవ॥ టీ॥ సాధాః
వ్యావహారికాః॥ ౨౪॥ తా=తి॥ ప్రవృద్ధౌ. అభూతామితిశేషః॥ ౨౬॥ వానినేతి॥ రాఘవంయుద్ధవైఘ్నిం॥ ౨౭॥ వృత్తైరిత్యాదిసార్థశ్లోకమేకంవా
క్యం॥ టీ॥ సశిఖైఃసాగ్రైః॥ ౩౫॥ * ఇంద్రద్యుజఇతి ॥ గాడదేశకన్తింబిదుత్సవేతశ్యయ్యకౌర్మనూస్యామింద్రముద్దిశ్యభ్యజంగంస్థాపృథిత్యవా

రంవృత్రవాసవయోరీవ || ౨౯ || తాశోనితాక్తాయుధ్యేతాంవాసరోవనచారిణౌ | మేఘావివమహాశబ్దైస్తజాయానా
 పరస్పరం || ౩౦ || హీయమానమథోపశ్యత్సుగ్రీవంవాసరేశ్వరం | వీక్షమాణందిశ్యైవరాఘవస్సముహుముహుః ||
 ౩౧ || తతోరామోమహాతేజాఆతంధృష్ట్యాహరీశ్వరం | శరంచవీక్షతేవీరోవాణోవభకారణాత్ || ౩౨ || తతోధను
 షిసంధాయశరమాశీవిహపమం | పూరయామాసతచ్ఛాపంకాలచక్రమివాంతకః || ౩౩ || తస్యజ్యోతలఘామేణత్ర
 స్తాఃపత్రరథేశ్వరాః | ప్రదుద్రువుమ్మృగాశ్చైవయుగాంతభవమోహితాః || ౩౪ || ముక్తస్తువజ్రనిర్దోషప్రదీప్తాశనిస
 నిభః | రాఘవేణసుహాబాణోవాలివక్షసిపాతితః || ౩౫ || తతస్తేనమహాతేజావీర్యోత్పిక్తఃకపీశ్వరః | వేగేనాభిహతోవా
 లీనిపపాతమహీతలే || ఇంద్రధ్వజఇవోద్ధూతఃపాణణమాస్యాంమహీతలే | ఆశ్వయుక్సమయేమాసిగతశ్రీకోవిచేతనః ||
 ౩౬ || నరోత్తమఃకాలయుగాంతకోపమంశరోత్తమంకాంచనరూప్యభూషితం | ససజాదీప్తంతమమిత్రమదానంసధూ
 మనుగ్నింముఖతోయథాహరః || ౩౭ || అథోక్షితశ్శోణితతోయవిప్రవైస్సపుష్పితాశోకఇవానలోద్ధతః | విచేతనోవాస
 వసూసురాహవేవిభ్రంశితేంద్రధ్వజవత్త్రితః || ౩౮ || ఇతిశ్రీమతికిష్కింధాకాండే - పాదశస్కంధః.*****

తతశ్శరేణాభిహతోరామేణరణకరృశః | పపాతసహసాలీనకృత్తగవపాదపః || ౧ || సభూమాన్యస్తసర్వాంగ
 స్తప్రకాంచనభూషణః | ఆపతద్దైవరాజస్యయుక్తరశ్మిరివధ్వజః || ౨ || తస్మిన్నివతితేభూమావానరాణాంగణైశ్వరే | నష్టచం
 ద్రమివవ్యోమనవ్యరాజతభూతలం || ౩ || భూమానిపతితస్యాపితస్యదేహంమహాత్మనః | నిశ్రీజాహాతినప్రాణానతేజోన
 పరాక్రమః || ౪ || శక్రదత్తావరామాలాకాంచనీవజ్రభూషితా | దధారహరిముఖ్యస్యప్రాణాన్దైజశ్శ్చియించసా || ౫ ||
 సతయామాలయావీరోహేమయాహరియూధపః | సంధ్యానుగతపర్యంతఃపయోధరఇవాభవత్ || ౬ || తస్యమాలాచదే
 హశ్చమర్కఃసూతీచయశ్శరః | త్రిధేవరచితాలక్ష్మీఃపతితస్యాపిశోభతే || ౭ || తదస్త్రంతస్యవీరస్యస్వగమాగప్రభావ

వృక్షైశ్చాది || తయోర్భుద్ధమభూద్ధోరమితిపాఠః || ౨౯ || తావతి | యుధ్యేతాంఆయుధ్యేతాం - తర్జయినావతి-ఉభయత్రఆగమశాసనస్యానిత్య
 త్యాదడభావముచూపావశ్యం || ౩౦ || రా || హీయమానమథోపశ్యత్సుగ్రీవంవాసరేశ్వరం | వీక్షమాణందిశ్యైవరాఘవస్సముహుర్ముహురితిపాఠః ||
 ౩౧ || తతోరామఇతి || శరంవీక్షతే-వాలివధోచితంశరంపర్యాలోచయదిత్యర్థః || రా || శరంచవీక్షతేవీరీతిసమ్యక్ || ౩౨ || తతఇతి || కాలచక్రయమ
 స్యాయుధవిశేషః || ౩౩ || తస్యేతి || పత్రరథేశ్వరాఃపక్షిశ్రేష్ఠాః || ౩౪ || ముక్తస్త్రితి || వజ్రస్యేవనిఘాహోయస్య-తథా-ప్రదీప్తాశనిసన్నిభఃప్రదీప్త
 విద్యుత్తుల్యః || ని || అశనిస్తువ్యయోగ్యజైసాదామిన్యామితిదర్పణః || ౩౫ || తతఇత్యాదిశ్లోకద్వయమేకాన్వయం || ఉద్ధూతఃపాతితః-ఆశ్వయుక్-సమ
 యేఆశ్వయుక్-సమయరూపే- మాసిపార్శ్వమాస్యాం - మహీతలేపాతితఇత్యన్వయః || ౩౬ || ఉక్తమర్థంవృత్తాంతరేణసంగృహ్యతి-నరోత్తమఇత్యా
 దిశ్లోకద్వయేన || కాలయుగాంతకోపమం-యుగాంతకాలోపమమిత్యర్థః | స్వాధ్యేకప్రత్యయః- యుగాంతకాలోయుగాంతమృత్యుః-కాంచనరూ
 ప్యభూషితంపరభాగాయస్వర్ణరజతాభ్యామలంకృతం - సభూమమిత్యనేనజ్వాలోన్ముఖత్వముచ్యతే- హరఃప్రళయేసంహతా-నన్వత్రవికవ-న
 నాచేకేనదాదేనచాలీనతత్వత్వం - ఇదంఉత్తరత్రతారాచాక్యేనరామేణప్రవీతైరాద్రైమాగర్గజైరదూకరపాతిభిరత్యనేనబహుదాణత
 త్వవచనేనవిరున్యతే-మైవంచ్యాకులవచనత్వాత్రిస్య- యతఃతారావికవాణహతంక్రత్వాప్యేవమాహ - వత్సృతిహి - తంభార్యాబాణమో
 ష్మైణరామదత్తైసంయుగే | హతంప్లవగశాదూలంతారామశాగ్నివవాలినమితి || స్వగోపప్రకమేచ-నిజభూనచతైన్సంశరేజ్జేకేనరాఘవ
 ఇత్యత్రవికశద్భుజఃప్రయుక్తః | ప్రతిజ్ఞాతంచరామేణతథావాలివధంప్రతితిప్రతిజ్ఞానిర్వాహయభద్రవాచివాలివధఃకృతః || ౩౬ || అస్మిన్సర్గేవిశేష
 చత్వారింశద్దశాః || రా || వాలివక్షసిపాతితత్వతఃపరం - తతస్తేనమహాతేజాఇత్యయంశ్లోకః - తతఃపరంఇంద్రధ్వజఇవోద్ధూతఇతి
 శ్లోకః - తతఃపరంనరోత్తమః - ఆథోక్షితఇతిశ్లోకద్వయముక్తాథానిగమనపరమ్ || ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే - శ్రీరామాయణభూషణే-
 ముక్తాహరాభ్యానే - కిష్కింధాకాండవ్యాఖ్యానే - పాదశస్కంధః-*****

అథరామప్రతివాలినింధాసప్తదశేతతశ్శరేణేత్యాది || ఆరంభణాథోకాయమనువాదః || ౧ || సభూమావితి || రక్తిఃబంధనరజ్జుః || ౩ || భూమా
 వితి || తేజఃప్రతాపః || ౪ || ఉక్తైర్భూషాతుమాహ శశ్రేతి || ౫ || సజతి || హేమయేతిబీబభావఆర్థః || ౬ || తస్యేతి || లక్ష్మీఃతేజః || ౭ || తదస్త్రమితి || స్వగ
 నంతరంధ్వజంపాతయంతి. తద్వద్వాల్లిపాతితఇత్యర్థః || ౩౭ || బీ || ఉక్తమిదార్థంశ్లోకద్వయేనసంగృహ్యతి || ౩౮ || నరోత్తమఇతి || కాలయుగాంతకోపమం-
 అంతయతిత్యంతకఃయుగావాంకృతతే || తాదీనామంతకఃయుగాంతక - కాలశ్చాసాయుగాంతక శ్చేతివిశేష్యపూర్వపదఃకర్తృధారయః - విశేషణ
 విశేష్యభావస్యకామచారత్యాత్ - సఉపమాయస్యతం || ౩౯ || ఆథోక్షితఇతిశ్లోకస్తూక్తార్థనిగమనపరః || ౪౦ || బీ || ఫలశ్రుతిఃసాగ్ందే || శ్లో || గిరి
 ణాంభేదనంచైకిష్కింధాగమంతథా | వాలినుగ్రీవయోర్భుద్ధంక్రత్వావిజయపూర్వం || యుద్ధేవిజయమాప్నోతివాలినోజయంయథేతి ||
 ఇతిశ్రీమహాశ్వరత్నీరత్నచితాయాం - శ్రీరామాయణతత్వదీపికాభ్యాయాం - కిష్కింధాకాండవ్యాఖ్యాయాం-పంచదశస్కంధః-*****

ఆరంభణార్థాయసగాదౌతతశ్శరేణేత్యాదిపునరనువాదః || ౧ || సతయేతి || సంధ్యానుగతపర్యంతః-సంధ్యారాగానుస్మృతప్రాంతదేశ
 త్యర్థః-పయోధరఇవాభవత్ || ౭ || తదితి || స్వగ్గమార్గఃప్రభవత్వచ్ఛాదిస్వగ్గమార్గప్రభావనం - ఆవహత్సంపాదయామాస(టి)వాలినోముక్తి

నం॥ రామబాణాసనక్షిప్తమావహత్పరమాంగతిం॥౮॥ తంతదాపతితంసంఖ్యగతార్చివమివానలం॥ బహుమాన్యవతం
 వీరంపీక్షమాణంశనైరివ॥ యయాతిమివపుణ్యాంలేదేవలోకాత్పరిమృతం॥ ఆదిత్యమివకాలేనయుగాంలేభువిపాతితం॥
 మహేంద్రమివదుర్ధాక్షణంమహేంద్రమివదుస్సహం॥ మహేంద్రపుత్రంపతితంవాలినంహేమమాలినం॥సింహూర
 సగంమహాబాహుందీప్తాస్యంహరిలోచనం॥ లక్ష్మణానుగతౌరామోదదర్శ్యపనసర్పచ॥౧౨॥తందృష్ట్వా రాఘవంవాలీ
 లక్ష్మణంచమహాబలం॥ అబ్రవీత్ప్రశ్రితంవాక్యం పశువంధుమసంహితం॥౧౩॥ త్వంసరాధిపతేఃపుత్రఃప్రీతిఃప్రియద
 ర్శనం॥ కులీనస్సత్వసంపన్నస్తేజస్వీచరితవ్రతః॥ పరాఙ్ముఖవధంకృత్వాకోమపాప్తస్త్యయాగుణః॥ యదహంయుద్ధ
 సంరంభశ్చరేణోరసీతాడితః॥౧౪॥ రామఃకరుణవేదీచప్రజానాంచహితేరతః॥ సానుకోశోజితౌత్సాహస్సమయజ్ఞోద్భ
 వవ్రతః॥ ఇతితేనర్వభూతాక్షకథయంతియశోభువి॥౧౫॥దమశ్శమఃకుమాభర్తృధృతిస్సత్వంపరాక్రమః॥ పాథివా
 నాంగుణారాజకదండశ్చాప్యపరాధిమ॥౧౬॥ తాన్లుణాన్సంప్రీధార్యాహుగ్యంచాభిజనంతవ॥ తారయాప్రీతిషి
 ధ్ధాపినుగ్రీవేణసమాగతః॥౧౭॥ నమామన్యేనసంరంభంప్రమత్తంయోధుమహతి॥ ఇతిమేబుద్ధిరుత్పన్నాబభూవాద
 ర్శనేతవ॥౧౮॥ నత్వాంవినిహతాత్మానంధమధ్వజమధార్మికం॥ జానేపాపసమాచారంత్వజైఃకూపమివావృతం॥
 ౨౦॥ సతాంవేదధరంపాపంప్రచ్ఛన్నమివపావకం॥ నాహంత్యామభిజానామిధమశ్చద్భాభిసంప్రతం॥౨౧॥విష
 యేవాపురేవాతేయదానాపకరోమ్యహం॥ సచత్వామవజానేచకస్తాత్వంహస్యకిల్బివం॥ ఫలమూలాశనంనిత్యం
 వానరంవనగోచరం॥ మామిహావ్రతీయుధ్యంతమన్యైచసమాగతం॥౨౩॥ లింగమప్యస్తేతేరాజకదృశ్యతే ధమసం
 హితం॥కఃక్షత్రియకులేజాతశ్శుతవాన్మన్తసంశయః॥ ధమలింగవ్రతీచ్ఛన్నఃకూరంకమసమాచరేత్॥౨౪॥
 రామరాజకులేజాతోధమవానితివిశ్రుతః॥అభవ్యోభవ్యరూపేణకమధంపరిధావసి॥౨౬॥సామదానంక్షమాధమక

మార్గస్యప్రభావసంప్రాప్తం. భూప్రాప్తాత్మస్థాల్లబ్ధి. ఆతపవపరమాంగతింఆవహత్-సంపాదయామానేత్యర్థః॥౮॥తంతదేత్వాదిచత్వా
 రః॥సంఖ్యేయధైతవీరంరామబహుమాన్య-సాధుబాణంపాతితవానసీతిశ్లాఘయిత్వాసమతృప్తితతిశ్చైవేదనాతిశయాన్దంపపీక్షమాణం
 ఇవశబ్దోవాక్యాలంకారే-యయాతిమివ- కాలేనదైవేన॥ ౧౧॥ కాలశ్శామ్యవశదిష్టయోరిదిదపణః॥ మహేంద్రమివదుస్సహంఅభిముఖ్యే
 నస్థాతుమశక్యం-సింహేతి-దీప్తాస్యందీప్తముఖం. హరిలోచనంకపిలసేత్రం॥౧౨॥తందృష్ట్వతి॥ప్రశ్రితంవిసయాన్వితం॥రా॥తదస్త్రమితి॥ఆవహ
 త్- సుపాదయామానేత్యర్థః - ఏతదనంతరంతంతధావతితమితిశ్లోకః-ఆతఃపరంయయాతిమివపుణ్యాంతితిశ్లోకః-ఆతఃపరంమహేంద్రమి
 వేతిశ్లోకః - ఆతఃపరంసింహూరస్కమితిశ్లోకః - ఆతఃపరంతందృష్ట్వారాఘవంవాలీలక్ష్మణంచమహాబలం॥ అబ్రవీత్ప్రశ్రితంవాక్యంపశు
 వంధుమసంహితమిత్వేవంపాతక్రమస్సాఘః॥ ౧౩॥ ప్రశ్రితంవచనమాహ - త్వమిత్వానినా॥ప్రియదర్శనఃప్రియందర్శనంకాస్త్రంయస్యసః॥
 ౧౪॥ దశకనందృశికాస్త్రేస్యాదిదిదపణః- పరాఙ్ముఖవధంపరయుద్ధాసక్తవధంగుణఃఉత్కృష్టః- యుద్ధసంరంభఃఅన్యయుద్ధపరాఙ్ముఖిత్వ
 యః॥౧౫॥రామః॥కరుణవేదీకారుణ్యజ్ఞః- సానుకోశఃసదయః- సమయజ్ఞఃఆచారజ్ఞఃతేయశ్చైత్యస్వయః॥౧౬॥దమఇతి॥శ్చమచ్చిత్రప్రశాం
 తిస్సాద్వదమంత్రియనిగ్రహః॥౧౭॥అభిజనమాభిజాత్యం-సమాగతః-యుద్ధంకృతవానస్తీత్యర్థః॥౧౮॥నమామితి॥ ప్రమత్తంయుద్ధపరవ
 శం-ఆర్హతి- ఉక్తగుణోరామఇతిశేషః- అదర్శనేతవ-దర్శనేత్యేవమభూదితిధావః॥౧౯॥సత్వామితి॥వినిహతాత్మానంవిశేషేణవిహతబుద్ధిం-ధ
 ర్మధ్వజంధర్మలింగం- వస్త్రతోధమకరితమిత్వార్థః॥రా॥ వినిహతాత్మానంగూఢాత్మానం॥౨౦॥ ఏతదేవస్పష్టయతి-సతామితి॥ధర్మచ్ఛద్దా
 భిసంప్రతంధర్మన్యాజయక్తం॥౨౧॥ విషయఇతి॥యదానాపకరోమియస్తాన్నాపాకరవం-త్వాంన్నావజానే-త్వయ్యవమానంనాకరవమిత్వ
 ధః- తస్మాదకిల్బివంమాంకిమర్థంహస్తీతిసంబంధః-చలేత్యస్యశ్లోకస్యమామితిపూర్వణసంబంధః॥రా॥అపకరోమిత్వాదౌభూతేలట్॥తస్మాదీతి॥
 ఆవిభావ్యంకలహనిమిత్తమిత్వాహ- విషయేదేశేపురేపట్టణేవాతేషుభ్యంనాపకరోమి-ఘాతేలట్-త్వాంనావజానేత్వయివిషయేఅవజ్ఞాంనాకర
 వం-ఆవయోస్సామంతత్వాద్యభావాత్ప్రమాదివాదోవాజలఃవాదోవాగోభూమ్యాదివాదోవాకులగతవైరంవాస్వయంవరాదౌనార్యాదివిషయ
 కవివాదోవానాస్తీతిభావః(౯)॥౨౩॥ లింగమితి॥పేరాజక-అధమసంహితంఅధమకృతంలింగమపి- తేఅస్త్యిత్వతేద- స్పష్టమవగమ్య
 తేచేత్యర్థః-కుతఃత్యత్రాహ-కఇతి॥౨౪॥రామేతి॥అభవ్యఃకూరః-భవ్యరూపేణసామ్యరూపేణ-పరిధావసించరి॥౨౬॥సామేతి॥సామసం

రభూదిత్యర్థః॥౧౨॥ టీ॥ప్రశ్రితంమృదువదం-పశువంనిష్ఠురాధం-తథాపిధర్మసంహితంఅబ్రవీత్॥౧౩॥పరాఙ్ముఖేతి॥పరాఙ్ముఖవధంకృత్వా
 పరాఙ్ముఖస్యఅన్యేనయుద్ధమానస్యమవధంకృత్యేత్యర్థః - యుద్ధసంరంభఃయుద్ధపరవశః॥౧౪॥ రామఇతి॥సమయజ్ఞఃఉచితానుచితస
 మయజ్ఞఃత్యర్థః॥టీ॥ కరుణవేదీచారాదిసామగ్రీసమేతస్యకాత్రయాకరత్యేనవేత్రితికరుణవేదీ॥ ౧౬॥ దమఇతి॥ దమఃమంత్రియనిగ్ర
 హః-శ్చమచ్చిత్రప్రశాంతిః॥౧౭॥టీ॥అభిజనంవంశం॥౧౮॥ నేతి॥వినిహతాత్మానంగూఢాత్మానం॥టీ॥ ధర్మధ్వజంధర్మలింగమాత్రధారిణం॥
 ౨౧॥విషయేవేతిశ్లోకద్వయమేకంవాక్యం- విషయేదేశేయదాయస్తాత్కారణాత్నాపకరోమి-త్వాంనావజానేచ-తస్మాదకిల్బివంమాంకస్తా

స్మృత్యంధృతిపరాక్రమా! పార్థివానాంగుణారాజ్జడంజశ్చాప్యవపరాధిమ ॥౨౭॥ వయంపనచరామమృగామూల
 ఫలాశనాః! ఎమప్రకృతిరస్తాకంపురుషస్త్యంనరేశ్వరః॥౨౮॥ భూమిహిరణ్యంఋష్యంచవిగ్రహేకారణానిచ|అత్ర
 కస్తైవనెలోభోమదీయేషుఫలేషువా ॥౨౯॥ నయశ్చవిసయశ్చౌభానిగ్రహామగ్రహావపి|రాజవృత్తిరసంకీర్ణాననృపాః
 కామవృత్తయః ॥౩౦॥ త్వంతుకామప్రధానశ్చకోపనశ్చాపనవస్థితః|రాజవృత్తైశ్చసంకీర్ణశ్చ రాసనపరాయణః॥౩౧॥న
 తేస్త్యపచితిథామేనాథ్థేబుద్ధిరవస్థితా| ఇంద్రియైఃకామవృత్తస్సకృత్యసేమనుజేశ్వర ॥౩౨॥హత్వాబాణేనకా
 కుత్స్థమామిహానపరాధినం| కింవత్సృసిసతాంమధ్యేకర్తృకృత్వాగుఙ్గపితం ॥౩౩॥ రాజహాబ్రహ్మహాగోఘ్నశ్చోర్షః
 ప్రాణిపథేరతః|నాస్తికఃపరివేత్తాచసర్వేగ్రయగామినః॥౩౪॥ సూచకశ్చకదర్యశ్చమిత్రఘ్నోగురుతల్పకః | లోకం
 పాపాత్మనామేతేగచ్ఛంతేనాత్రశంశయః ॥౩౫॥ అధార్యంచమహేసద్భిరోమాణ్యస్థిచవజితం | అభత్యాణిచ
 మాంసానిత్వద్విదైర్ధర్మచారిభిః ॥౩౬॥ పంచపంచనఖాభత్యాబ్రహ్మతుతేణరాఘవ| శల్యకశ్చావిధోగోధాశశఃకూ
 ర్మశ్చపంచమః ॥౩౭॥ చర్మచాస్థిచమేరాజకానస్పృశంతిమనిషిణః| అభత్యాణిచమాంసాఃసోహంపంచనఖోహతః॥
 ౩౮॥ తారయావాక్యముక్తోహంసత్యంసర్వజ్ఞయాహితం|తదతిక్రమ్యమోహేనకాలస్యవశమాగతః ॥౩౯॥ త్వయా
 నాథేనకాకుత్స్థసననాథావసుంధరా|ప్రమదాశీలసంహన్మాధూతేనవతి నాయథా ॥౪౦॥ శలొనైకృతికఃక్షుద్రోమి
 థ్యాప్రశ్నితమానసః| కథందశరథేనత్వంజాతఃపాపోమహాత్మనా॥౪౧॥ చిన్నచారిత్రికత్యైణసతాంధర్మాతివతిణా|

త్వం॥౨౭॥లోకేశస్యవిద్యధేఅపరాధస్తదర్థలాభేచ్ఛావాహేతుర్వపేత్-తత్రనాద్యత్వాహ-వయమితి|పురుషఃమనుష్యః- నచకేవలమనుష్యః
 అపితునరేశ్వరః|తనిశ్లోకి|వయంపనచరాః-భవంతఃపురచరాః-వయంమృగాః-భవంతోమనుష్యాః- వయంమూలఫలాశనాః|యాంరాజా
 న్నభోజనాః- సరేశ్వరస్త్యంపయంపరిచారకాః(౧౦)॥౨౮॥ద్వితీయోపిశత్యాహ-భూమిరితి॥లోకేభూమ్యాదీనికిలహికారణానిభవంతి-తత్ర
 ఆస్యేషువామదీయేషుఫలేషుతోలోభాఃకింవిషయేచ్ఛావర్తతే॥౨౯॥నయశ్చేతినయోనుగ్రహశ్చసద్రాజధర్మవిసయోఃపరితనయఃనిగ్రహశ్చకు
 రాజధర్మ-ఇత్యేషారాజవృత్తిరసంకీర్ణాగ్రహశ్చ-తథాచనృపాఃకామవృత్తయోనస్యః-స్వేచ్ఛయానయోఃసయశ్చనిగ్రహానుగ్రహశ్చరాజ
 భిర్నకార్యాత్వార్థః॥౩౦॥ త్వంప్రీతి|అనవస్థితఃఅమర్యాదః-రాజవృత్తైఃరాజచరితైఃపాత్యభిఃసంకీర్ణః-సంకీర్ణరాజవృత్తైశ్చత్వార్థః-శరాసనపరా
 యణియదృశ్యాయంహంతుమిచ్ఛసితంహస్సీత్యర్థః॥౩౧॥నతఇతి|అపచితిఃపూజా-ధర్మశ్రద్ధానాస్తీత్యర్థః-అవస్థితావ్యవస్థితా-పరద్రవ్యాభిలా
 షిణీత్యర్థఃకామేచనవ్యవస్థిత్యాహ-ఇంద్రియైరితి॥౩౨॥హత్వేతి|మాంహత్వాస్థితఃత్వంజగుస్థితంకర్మకృత్వాసతాంసాధుకర్మకారిణాంమధ్యేకిం
 వత్సృసి॥౩౩॥రాజహేతి|పరివేత్తాజ్యేషేనూథేదారపరిగ్రహకృత్॥ని|పరివేత్తానుజోనూథేజ్యేషేదారపరిగ్రహాదిత్యమరః| నిరయగామినఃసర
 కగామినః॥౩౪॥సూచకశ్చేతి॥ సూచకఃపిశునః-కదర్యఃబుద్ధిః-గచ్ఛంతేగచ్ఛంతి॥౩౫॥కిమేవంనిందసిమృగాయాంయాంమృగవశస్యాదోషత్వాది
 త్యత్వాహ-అధార్యమితి॥మృగచర్మవత్మేచర్మనధార్యం-మేరోమాణిషాణ్ణాదవన్నాపరణాన్లాణి-మేతస్థిచగజాస్థివత్సస్పృశ్యం-మాంసానిచ
 సభత్యాణి-అతఃకిన్సంమాంహతవాసని॥తనిశ్లోకి॥నధార్యంచర్మమేసచ్చిః-మేచర్మవ్యాఘ్రాజనాదివన్నధారణయోగ్యం-రోమాణిచామరాదివ
 న్నగ్రహణి-అస్థిగజదంతాదికమివనగ్రాహ్యమ్[౧౧]॥౩౬॥అభత్యతాకుతశ్చత్వార్థాహ-పంచేతి॥శల్యకఃశ్చావిధోగోధాశశఃకూర్మశ్చేతిపం
 చనఖాఃపంచభత్యాః-పంచనఖేషుజంతుషుఏతేవంచైవభత్యాః|నాన్యవత్వేథాః-పరిసంఖ్యాఃధిరయం-బ్రహ్మతుతేణైత్యవలతుణం-త్రైవణికే
 నేత్యర్థః-శలతీశల్యః-శలశ్వల్లలకుగమనేఇత్యస్తాద్ధాతోఃసానసివర్ణసివర్ణసితంతులాంతుశచమాలేప్తలధిష్ణ్యశల్యాఇతినిపాతనాద్యత్పత్తయః-
 తతఃస్వాధోకః- యద్యావశ్యంశంకుః॥ని॥ నాపుంసశల్యంశంకుర్నేత్యమరః|తత్పద్యశానిరోమాణిశల్యానితద్వాకశల్యః-అర్కబద్ధజంతఃతత
 స్సాన్వర్థకః-శ్వానంధిభ్యతీతిశ్వావిధః-పచాద్యచ్-అశ్వేషామపీడిద్ధిః-పుషాదరాదిత్వాడ్లకారః-ఇమావరామావిశేషాః॥౩౭॥ఉపసంహరతి-చర్మ
 చేతి|సోహంఅభత్యపంచనఖాంతర్భూతోహం॥౩౮॥౩౯॥త్వయేతి|పతిసాపత్యా॥౪౦॥శతఇతి॥శతఃగూఢవిప్రియకృత్-నికృత్యాఅపకారేణజీవ
 తీతినైకృతికః-క్షుద్రఃక్షుద్రకర్మకారీ-మిథ్యాప్రతీతమానసఃమిథ్యాశాంతమనః॥౪౧॥చిన్నేతి|చిన్నాచారిత్రిమేవకత్యైభబంధనయేన

ద్ధస్థితిసంబంధః॥౨౮॥రామేతి|అభవ్యఃఅపీతః॥౨౯॥అపకారిమదండఇత్యుక్తం-తాద్యశాపకారిత్వంమయినాస్తీత్యత్రహేతుమాహ- వయమి
 తి|వయంపనచరాః-భవంతఃపురచరాః-స్యగావయంభవంతోమనుష్యాః|మూలఫలాశనావయంయాంరాజాన్నభోజనాః-సరేశ్వరస్త్యంప
 రిచారకావయం-అతోనైరప్రసక్తినాస్తీతిభావః॥౩౦॥ టీ|త్వంతురాజధమవిలక్షితఇతివక్తంరాజధమానాహ-నయశ్చేతి॥ విసయఃఇంద్రి
 యజయః॥౩౧॥నతేస్తీతి|కామవృత్తస్సన్నిందియైఃకృత్యసంభవసంబంధః॥౩౨॥రాజహేతి॥సూచకఃపిశునః-కదర్యఃబుద్ధిః-గచ్ఛంతేగచ్ఛంతి॥౩౩॥
 టీ|చమాద్యపేక్షయానాతత్వత్రాహ-అధార్యమితి ॥౩౪॥ పంచపంచేతి|పంచపంచనఖాఃభత్యాఃపంచభేషుపంచైవభత్యాఇతినియమః -
 తానెవపరిగణయతి- శల్యకఇతి॥శల్యవాకశల్యః-అశ్క-అదిశ్వాదచ్-శల్యవివశల్యః-కుక్తికాకారశాల్యావృతసర్వాంగోజంతుశేషః- శ్వా
 విధఃకంటకాకారదీఘరోమభిఃశ్వానంధిభ్యతీతిశ్వావిధః॥ టీ | పంచనఖిత్వాత్-థమయోగ్యమిత్యాంశంకృయోగ్యావంచనఖాకాసంప
 ఠిచష్టే|పంచేతి॥శల్యకః[నిడు]శ్వావిధః(ముల్లయేడు)॥౩౭॥చర్మచేతి|సోహంఅభత్యపంచనఖాంతర్భూతోహం॥౪౦॥శతఇతి॥నైకృతిఃనికృత్యా

త్యక్తధర్మాఃకుశేనాహంనిహతోరామహస్తినా॥౪౨॥ అశుభంచాప్యయుక్తంచసతాంచైవవిగహితంవత్ససేచేద్య
శంకృత్వాసస్మిస్సహసమాగతః॥౪౩॥ ఉదాసీనేమయోస్సాసువిక్రమస్తేప్రకాశితః|అపకారిషుతంరాజన్నహిపశ్యా
మివిక్రమం॥౪౪॥ దృశ్యమానస్తుయుధ్యేథామయాయదిన్యపాత్తజ'అద్యవైవస్వతం దేవంపశ్యేత్స్వంనిహతోమయా॥
౪౫॥ త్వయాదృశ్యేనతురణేనిహతోహంమరానదః| ప్రసుప్తఃపన్నగేనేవనరఃపానవశంగతః॥౪౬॥ మామేవయదిన్సూ
ర్వంత్యమేతదర్థమచోదియః| మైథిలీమహామేకాహ్నీతవచానీతవాన్భవేత్ ॥ ౪౭॥ సుగ్రీవప్రియకామేనయత్క్రమేత్సే
హతస్త్యయా| కంఠబద్ధాప్రదద్యాంతేనిహతంరావణంరణే॥౪౮॥ న్యస్తాంసాగరతోయేవాపాతాలైవాపిమైథిలీం|

సతథా. సతాంధర్మాతివ ర్తినాసతాంధర్మాఃపూర్వోక్తాస్సానుదానసాపరాధిజనబంధనాదయఃశానతీత్యవ ర్తత ఇతితథాగజబయతికాగ్రిం
తమర్యాదేనేత్యర్థః॥౪౨॥ అశుభమితి| ఈదృశంకృత్వాస్థిత స్త్వంసద్భిః- ఈదృశంఅశుభత్వాదివిష్టంవత్ససే- అశుభ కారీత్యేవంవత్ససీత్యర్థః॥ రా॥
అశుభమితి| చకాహోష్మయై- వత్ససేవత్ససీత్యర్థః- అత్త సేవమాన్వం॥౪౩॥ ఉదాసీనేష్వితి॥ అపకారిషురావణాదుః॥౪౪॥ దృశ్యమానస్తుయు
ధ్యేథామితిపాతః॥౪౫॥ త్వయేతి| అదృశ్యేనేతిభేదః॥౪౬॥ మామేవేతి| ఏతదర్థంమైథిల్యానయనార్థం. భవేత్ భవేయం- పురుషవ్యత్యయతిపాతః॥
౪౭॥ సుగ్రీవేతి| యత్క్రమేయస్యరావణస్యకృతహతోస్తి- తుకంఠేబద్ధాన్తేప్రద ద్యామితియోజనా. సుగ్రీవసఖ్యనిమిత్తసూతంమైథిల్యానయ
నంచతారయాపూర్వంసేవేతిమితిజ్ఞేయం॥ రా॥ యద్యస్తాత్ రావణప్రధర్షణలక్షణాత్- కుంఠేబద్ధా- ప్రద ద్యాంతేనిహతంరావణంరణాత్కృ
త్వాఅంగదవాక్యాన్య సువచంత్యాతారయారావణవధపూర్వకం సీతాప్రత్యాహరణార్థంరామస్సుగ్రీవేణగఖ్యం కృతవానిత్యుక్తిమిత్యవగమ్య
తే ॥ ౪౮॥ న్యస్తామితి | శ్వేతామశ్వతరీమివమధుకైటభాభ్యాం పాతాలైనిరుద్ధాంశ్వేతాశ్వతరీరూపాం క్రుతిం హయగ్రీవజచేత్యర్థః ॥

పరాపకారణజీవతీత్యైకకః- త్సుదంత్యుదకర్తకారీ. మిథ్యాప్రక్రితమానసఃమిథ్యాప్రశాంతమానసః॥౪౨॥ అశుభంచేతి॥ సకారఃకిమిత్త్యర్థ
కింవత్ససే- వత్ససీ ॥౪౩॥ త్వయేతి| అదృశ్యేనేతిభేదః ॥టీ॥ ససూచిసుగ్రీవయోర్భృద్ధేరామస్త్యవ్యవ్యోభూత్వాకథంవాచినంహతవానితీచేత్
సత్వం॥ శ్లో॥ ఆహూయవాచినంబ్రహ్మదదౌవరమసత్తమమ్ | ప్రతీవవతిన్లోభూయాదభక్తంబలమరిచమేతివరప్రదానాదామిమ్యైవనయా
ద్ధకరణం॥౪౪॥ న్యస్తామితి | శ్వేతామశ్వతరీమివమధుకైటభాభ్యాంపాతాలైనిరుద్ధాంశ్వేతాశ్వతరీరూపాం క్రుతిం- హయగ్రీవోహరిర్యథాఅజ
హర- తద్వదానయేమిత్వర్థః॥టీ॥ ఆనయేయమితి. ససూచిత్వరిత్యావాచినస్తీతానయనసామన్యకంజ్ఞాత్వావాచినాగఖ్యంరామేణకిమితిసకృ
తమితిచేత్ ప్రచక్రీపాప్రచారివధస్యప్రతిజ్ఞాతత్వాదైత్యంతరద్యావాచ్చ - తథాచస్మాందే॥శ్లో॥ అభయంవాలినైదతైప్రతిజ్ఞాపరిహీయ
తే| రావణస్యసఖావాలీరావణోపిప్రజేత్తుమామ్ | రావణస్యవధాభావాదవతారఫలంసహే॥౪౫॥ తందృష్ట్వైరాఘవంచాలితత్క్రమంచమ
హాబలమిత్యారభ్యసగ్గ సమాప్తివ్యంతస్యవాస్తవాధేయమథః - వాలీశ్రీరామనిర్మూరభావణైప్రవృత్తోపి- వాలీరాణీశ్రీరామమిత్వరగమ
త్వాస్తాతి॥ దృష్ట్వై త్యాది॥ పరుషంచాహ్వాప్యద్యౌపరుషవత్ ప్రతీయమానం - వస్తుశ్రీప్రక్రితగమకంసంయుతంఅగర్విత్తంచాకృత్యబ్రవిదిత్య
న్వయః॥ తదేవాహ- పరాజ్ఞుభేత్యాది॥ పరాజ్ఞుభవభంపరాజ్ఞుభస్యశిషయలోలవస్యమమవధంకృత్వా- త్వయాకోమగుణానిర్వక్తృమశక్యః
సద్భుః॥ పాప్రః- యతఃయస్తాత్కారణాత్ యద్ధగంధర్వహంత్యత్క్రమేనిదనంగతః- త్వత్క్రమేత్సేనిమిత్రత్వయానిదనంగత ఇత్యర్థః-
అతోమయాపీతేషః- సుగుణఃపాప్రఃప్రచారిజనాః- రాజాశ్వకాన్పాపస్యలదవాహ్నీతిత్వైచమితవచనాత్- మద్దండనేనతత్పరిహరూ
పగుణస్త్వయాపాప్రః ॥ శ్లో॥ రాజభివృతమదాన్తృకృత్వాపాపానిమానవాః | నిమిలాఃస్వకామాయాంతిగంతస్సుకృతినోయ
ధైతివచనాత్ - మయాపిసిష్కల్పవత్ప్రయాపగుణఃపాప్రఃప్రతిభావః ॥ మమసుగ్రీవసఖ్యంప్రత్యాపియద్ధాయాగత్సయయాకిమిథకంహతో
సీత్యాశంక్య- సుగ్రీవహ ప్రవధాన్మమదైవామత్కృష్టముక్తికారణత్వద్దప్రవధాజాత ఇత్యాహ ॥ కులీరకత్వాదిశ్లోకమాచారేన॥ కులీనత్వాదితవ
గుణాక్రత్వా- శమదమాదిరాజవమకమపిచార్య- తవాప్రవధివచనంప్రధార్మయుద్ధాయనగంత్యమితితారయాప్రతీషిద్ధాపి. అన్యే
నసంసక్తంవేద్యునాహతీతి తవాదశానైసతిమేబుద్ధిరున్న బహువేకృత్వా- సుగ్రీవేణసమాగతః - తథాశిశ్వంతు ప్రమత్తంనూం
హతవాఅతోమమత్వద్దప్రహసనంమంగళంజాతమిత్వేతే వాక్యశేషేయోజనా ॥ ఆతవితత్వామేవంపర్యంత్యాహ ॥ నత్వామిత్వాదినా ॥
త్వాంసనిహితాత్తత్వధమకద్వజత్వాసామికత్వ చాపసమాచారత్వాదివిశేషణవిష్టంనజానై - కించసతాం వెవధరత్వాదివిశేషణశిష్టం
చనజానామి - కింపు అపహతపాప్రత్వానిగుణకమిత్వరమేవత్వాం జానామిత్వర్థః ॥ సనుకనపతాధిన ప్రవభూతకస్యమేత్వరత్వం
దోషరాహిత్యంవాకుతతత్వతతా॥ విషయత్వాదిసాత్వవ్యక్తిత్వపంససాన్తి॥ ఆహమపి- తేషామేదేవేత్యుచేవాంనానాకరణమితిపకారం
నకృతమాక- త్వాంనావసానేచ- తథాపిఫలమూలాశిసానారం - ఆప్రతియుధ్యంతంఆశ్వేనసమాగతంమాంహస్య- తత్తస్తాత్ మయిదోషస
ద్భావాదేవేత్యర్థః- కించక్షత్రియకులేవతీర్యలోకానుగ్రహభంజగన్తర్యాదాంపాలయతఃపరమకుమారాశాలిన ప్రవ - సుతరామన్యాయా
చరణంసంభవిష్యతీత్యాశయేనాహ ॥ భమకలింగేత్యాదిసార్థశ్లోకేన - మేరామరాజకులేజాతఃధమకావానితీక్రతస్సక అభకంప్రయోజ
నముద్దిశ్యఅభవ్యస్సకభవ్యరూపేణపరిధావసికింక్రూరకమకసమాచరఃకిం - ఉభయమపి తవనఘటత ఇతిభావః ॥ రాణివైచార్యమా
ణాయాంమద్వధ ప్రవయుక్తవేత్యాశయేనాహ ॥ సామదానమితి ॥ అపకారిషుపాపీషువైరబుద్ధ్యాహతవంతంమాంకథమేవంస్తాషీత్యాశం
కృతిచార్యయాదౌతవనమచవైరప్రసక్తిరేవనాస్తీత్యాశయేనాహ ॥ వయమితి॥ కానితహివైరకారణానీత్యాకాంక్షాయామాహ ॥ భూమితి॥

అయేయంశనాదేహాచ్ఛేదతామశ్వతరీమవ ||౪౯|| యుక్తంయత్ప్రాప్నుయాద్రాజ్యంసుగ్రీవస్సర్వగతేమయః | అ
యుక్తంయదధమేణత్యయాహంనిహతోరణే ||౫౦|| కామమేవంవిధోలోకఃకాలేనవినియుజ్యతే | త్రుమంచేద్భవతా
ప్రాప్తముత్తరంసాధుదింత్యతాం ||౫౧|| ఇత్యేవముక్త్వాపరిశుష్కావక్త్రీశ్శరాభిఘాతాద్వ్యధితోమహాత్మా | సమీ

౪౯|| యుక్తసితి|| రాజ్యాభిలాషుగ్రీవోమాంహతవానిత్యేతద్భక్తం- త్వంతుమాంహతవానిత్యేతత్త్వయిక్తమిత్యభిలాషః- జ్ఞాతీనామేవంవిధ
కృత్యస్యస్వాభావికత్వాదితిభావః||౫౦|| కామమితి|| లోకఃవివంఛితేమరణరూపేకమణివినియుజ్యతే- జాతస్యమరణంస్వభావఇత్యభిలాషః-భ
వతాప్రాప్తంఅదృశ్యతయాప్రహరణం- త్రుమంచేత్తత్రసాధూత్తరంచంత్యతామిత్యభిలాషః||౫౧||ఇతి|| పరిశుష్కావక్త్రఃబహుభాషణశ్లేశా

తనమమచచితాదృశకారణానిసంఘటితావః* కించనయశ్చేతి|| నృపాఅపికామవృత్తయోనభవంతి కిముతేశ్వరస్వమితిభావః*రాగద్వేషాది
యుక్తస్యబుద్ధియపరవశస్య మత్యక్తస్యమేశ్వరత్వంకుతశ్చాత్మాకాండోయాంనిగుణజేశ్వరత్వమేవప్రతిపాదయతి||త్వమిత్యాదిజ్ఞాకద్వయే
స|| తు కిమిత్యర్థః- మనుజేశ్వరమనుజశ్చ సావీశ్వరశ్చేతితథా మనుష్యరూపేణావతీర్ణేశ్వరత్వభిలాషః - కామప్రధానఃకామస్యప్రధానః
నిజైతకామైత్యభిలాషః - కోపనఃశత్రుసంహారవిషయఇతిశేషః-తత్సంహారాభిలాషనవస్థితఃతత్రత్రసంచరమాణః- రాజవృత్తేశ్చసంకీర్ణఃత్య

క్తరాజభిలాషైత్యభిలాషః- వానప్రస్థభవకాయుక్తత్వాదితిభావః-తేదమేనామాన్యభవేషిఅపచితిఃపూజాఅదరైత్యభిలాషః-కాశ్రీమనుష్యా
భికారత్వాచ్చాత్రస్యేతిభావః* తెబుద్ధిఃఅర్థపినావస్థితంఅక్షీపతిత్వాత్ - అతఏవైతాదృశవిశేషణఃఇష్టస్యంకామవృత్తస్థా ఇందియైః
కృష్యసేకి- సకృష్యసంపద-అతఏవత్వమిశ్వరత్వభిలాషః || తథాప్యనపరాధిత్వద్వభిలాషతదుష్కృతకమాహంసతాంకిముత్తరంవిజ్ఞామిత్యత
అహ|| హత్వేతి|| బాణేనఅనపరాధిసంమాంహత్వా- దుష్కృతంకర్తృకృత్వా-సతాంమధ్యేవత్వసేకి - కింతుఅనపరాధిసమేవమాంహత్వాఅ
తఏవసుకృతకృత్వాసతాంమధ్యేవత్వసేకీర్ణః* కించసాపరాధినోవానరస్యమమవశేనతవదోషశంకైవనాశ్రీత్యాశయేనాహ || రాజహే

త్యాదిజ్ఞాకద్వయేస||ఏతాదృశానామేవసరకః-అనపరాధినోమమఘాతుకస్యతవతునాశ్రీతిభావః* కించఅనువయోగిచర్చాదియుక్తమద్వభ
ఏవమయిహోషసద్భావనోత్కృతకృత్వాశయేనాహ || అధార్యంచశ్రేత్యాదిజ్ఞాకత్రయేణ* తారయానివారితోపిశిష్టార్థస్రవధకాంతుయైవయు
ద్ధాయాగతోశ్రీత్యాశయేనాహ- తారయేతి|| సర్వజ్ఞయాపితారయాభిత్వమోహేనాపితముక్తస్థా- తదతిక్రమ్యకాలస్యశిశ్వరస్యత
వవశంపాషాడత్యమాగతః- సత్యంసంపదేహః* త్యయేతి|| విధమిణావత్కృతీలసంపన్నప్రమదాయభాసనాథా-తథాతాదృశనాథేనత్వ

యాప్యభిషేననాథాన - కింతుమన్వనిగ్రహాదిరూపపరమకల్యాణగుణనాథేనత్వయాసనాథేత్వార్థః* మమకపటయద్ధకరణమౌహనశత్రుత్వా
దిగుణయుక్తత్వాదేతాదృశేనప్యభిషేననాథాకథంభవతీత్యాశంక్యాహ- శత్రుత్వాది|| యతోమహత్తనాదశరథేనత్వంజాతః- అతఃకారణగు
ణపూర్వకత్వాత్కార్యగుణస్వేతిన్యాయేనసకలకల్యాణగుణయుక్తస్త్వంకథంకతః- కథంనైకృతికఃకథంపాషాడత్యేవంయోజనా- తాదృశోన
భవసీతిభావః* ఈశ్వరేణత్వయానిహతోహంకృతాభిలాషత్వాశయేనశ్రీరామేస్వతంత్రేశ్వరగుణాకప్రకటయతి|| భిన్నచారిశ్రేత్యాది|| రా

మహస్త్రిచానిహతోహంకృతాభిలాషైతిశేషః - రామశ్రేష్ఠరత్వాదేవభిన్నచారిశ్రేత్యాదియుక్తత్వమితిభావః* మయాహతిస్యతవకథంకృతా
భిలాషత్వతతహ- అపభిమితి|| సమాగతైత్యత్రసఃమాగతశ్చేతిచేద|| అనుభవయుక్తంసతాంకిమీతంచమామితిశేషః- యాదృశంకృత్వా
హత్వేత్వభిలాషః-సఃవాలీమామాంకతః- మత్పాషాడత్యంపాప్రైతి-త్వంసచ్చిస్సహవత్వసే- ఏతాదృశత్వత్కృతసమేవమమకృతాభిలాషత్వసూ
చకమితిభావః* నిరుపాధికరణామృతసాగరస్యతవమహిమానుకోవావణియైశ్చ- క్తృత్వాశయేనాహ- ఉదాసీనేష్యతి|| హేరామఅప

కారివృష్టాసు-త్వద్భక్తసుగ్రీవానుకృతాపకారవివ-తస్మిన్కృతాపకారఇతికృత్వాఅపకారిష్యేష్యకి- ఆస్మాస్త్విబహువచనంతారాంగదా
దృభిప్రాయేణ- ఏతాదృశాపకారివృష్టాసుశేమూచిక్రమః- బ్రహ్మదీనామపిదులభఃపాదారవిండవన్యాసఃప్రకాశితః - పాదారవిండంప్ర
దశైతమిశ్యభిలాషః* ఉదాసీనేమసర్వతోనివృత్తైషు మునిషు తులక్రమంపాదారవిండవిన్యాసం సపశ్యామితియోజనా - అతోహం కృతకృ
త్యభిలాషః - పాదారవిండప్రదేశకనంతు || శ్లో || బహుమాన్యవతంవీరంక్షిమూణంశనైవ | ఉపయాతోమహావీరా భ్రాతరౌరా

మలత్తుణాచిత్తుకైః - రామస్యపాదారవిండప్రదేశకనాథకమేవఅసన్నమరణనాలినమీసాగమనమిత్యవగంతవ్యం* త్వయాదృశ్యమానః
త్వత్ప్రీతియాదాజీవితంనశక్నోతీతిశంకయా - అహమదృశ్యవీరత్వాం హతవానిత్యాశంకాయాంసత్యాంతభాత్వంత్వేన స్వేమామేవ - తవ
తునాశ్రీత్యాశయేనాహ - దృశ్యమానఇత్యాది || యదిఃకిమిత్యర్థః- హస్తపాత్తజలద్యపయాదృశ్యమానస్థాయీధ్యేధాఅపి- మయా
హతస్థానైవస్వతందేవంశ్యేకిం - సపశ్యేగిత్యభిలాషః- ఈశ్వరస్యతవమరణశంకానాశ్రీతిభావః* సమక్షంరామేణసహప్రతియుద్ధవాలీ

నిహతశతకీర్తనాయానలద్ధిదుఃఖితహ- త్వయాదృశ్యేనేతి || పాపవశంతోహంఅదృశ్యేనత్వయానిహతశిశిఃబంధః* త్వదాజ్ఞాకరణ
రూపసేవాభాగ్యంమయానలద్ధుత్యాశయేనభిద్యతి|| సుగ్రీవప్రీయకామేనేత్యాది* పూర్వరాజ్యస్థంసుగ్రీవంకిమధకానిష్కాసితవానిత్య
తతహ- యుక్తమితి|| అధమేణమన్నాశనిమిత్రబిలద్వారపిధానరూపాధమేణ - సుగ్రీవఃరాజ్యంప్రాప్నుయాదితియత్-తదయుక్తం- అ
హంత్యయారణేనిహతః- ఇతఃపరంమయిస్యగతేనతిసుగ్రీవోరాజ్యంప్రాప్నుయాదితియత్-తమ్యుక్తమితిసంబంధః- అధర్మతోరాజ్యస్వీకా
రాన్నిష్కాసితైతిభావః* ఏతాదృశంకిమధకంమాతవానశ్రీతిచింతాకాంతంప్రత్యాహ- కామమితి|| వివంఛితోలోకఃక్షత్రియవృత్తిమాన్

త్యురామంరవిసన్నికాశంతుస్త్రింబభూవామరరాజసూనుః॥౫౨॥ఇతిశ్రీమతిః-పిఠంధాకాండే- సప్తదశస్సర్గః***

ఇత్యుక్తఃప్రళితంవాక్యంధర్మార్థసహితంహితం, పరుషంవాగినారామోహతేనవిచేతసా ॥౧॥ తంఃప్రభా
మివాదిత్యంముక్తతోయమివాంబుదంధాక్రవాక్యంహరిశ్రేష్ఠముపశాంతమివానలం ॥ ధర్మార్థగుణసంపన్నంహరిశ్వర
మనుత్తమం॥అధిష్ఠిస్తస్తదారామఃపశ్చాద్వాల్సినమబ్రవీత్ ॥ 3 ॥ ధర్మశుభంఽచకామంచసమయంచాపిలౌకికం అవి
జ్ఞాయకథంబాల్యాన్తామిహోద్యవిగహాసే ॥౪॥ అపృష్ట్యాబుద్ధిసంపన్నాస్త్వద్ధానాచార్యసమ్మతాఃసావ్యవానర
చాపల్యాతిఃపాంశత్తుమిహేచ్ఛసి॥౫॥ ఇత్వామాణామియంభూమిస్సతైలవనకాననా॥ మృగపక్షిమనుష్యాణాంనిగ్ర
హావ్రగ్రహావపి ॥౬॥ తాంపాలయతిధర్మాత్కృభరతస్సత్యవాగృజః ॥ ధర్మకామార్థతత్త్వజ్ఞోనిగ్రహానుగ్రహారః॥౭॥
నయశ్చవిసయశ్చౌభాయస్త్రిసత్యంచనుస్థితం॥ విక్రమశ్చయథాదృష్టస్సరాజాదేశకాలవిత ॥౮॥ తస్యధర్మకృతాదే
శావయమన్యేచపాధివాః॥ చరామోవసుధాంకృతాస్సంధర్మసంతానమిచ్ఛవః ॥౯॥ తస్మిన్నపతిశామూలేభరతే
ధర్మశత్రులేపాలయత్యఖిలాంభూమింకశ్చరేధర్మనిగ్రహం ॥౧౦॥ తేవయంధర్మవిభ్రీష్టంస్వధర్మేపరమేస్థితాః॥

దితిభావః॥౫౨॥ అస్మికాసగేఽద్విపంచాశ్చహ్యేకాః॥ ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే - శ్రీరామాయణభూషణే - ముక్తాహారాఖ్యానే-కిష్కింధా
కాండవ్యాఖ్యానే - సప్తదశస్సర్గః*** ఇత్యుక్తఃప్రళితంవాక్యం.

అథరామస్యోత్తరమష్టాదశే- ఇత్యుక్తఃప్రళితంవాక్యం ॥ వాలినాఇత్యుక్తఃప్రళితంవాక్యం- విచేతనేత్యనేనపరుషంచనమజ్ఞానకృతమిత్త్యుక్తతే॥రా॥
ఇత్యుక్తఃప్రళితంవాక్యం- అన్యథారామశబ్దాదిరిచ్ఛతే॥౧॥ తమిత్వాదిర్వా ॥ తదాపూర్వంఅధిష్ఠిస్తారామఃధర్మార్థగుణసంప
న్నంఅనుత్తమయథాభవతితథా- పశ్చాద్వాల్సినమబ్రవీదితియోజనా॥రా॥ తంనిష్ప్రభమిత్వాది ॥ అధిష్ఠిస్తారామఃధర్మార్థగుణసంపన్న
నుత్తమయథాభవతితథావాలినమబ్రవీదితిసంబంధః॥౩॥ ధర్మమితి॥ సమయంచారం॥ ని॥ సమయాశ్చపథాచారకాలనిష్ఠాంతప్రవిద
త్యుమరః ॥ బాల్యాత్అజ్ఞానాత్తస్మిన్॥ ధర్మశుభప్రయోగం - లౌకికంసమయంలౌకికాచారం-తేనద్వయోరేకభార్యాత్వేపిమా
సంపత్తివాదిప్రసిద్ధియతకాలసంకేతః(౧౨)॥౪॥అపృష్ట్యాఅపృష్ట్యా- ధర్మదికమితిశేషః-వానరచాపల్యాత్వానరత్వకృతచాపల్యాత్ ॥౫॥ ఇ
త్వామాణామితి॥ ఇయంజంబూద్వీపాత్తికా - లౌకికేసృజితేభూమేస్సత్యేపితైలవనాదికమాక్రమ్యాన్యేభూమింపీడయంతిత్వాస్సత్సర్థ
మాహ- సతైశ్చ ॥ కాననంపరణ్యంఽపృగ్వానిగ్రహానుగ్రహావపి - ఇత్వామాణామేవకృత్యమితిశేషః॥తస్మిన్॥ విషయేవాప్రచారాతేకలహ
నిమిత్తంనాస్త్రీత్యస్యోత్తరం- త్వదుపభుక్తనగిర్వృషవనపత్రనాన్యస్తదీయానినభవంతికి- ఇతిభావోపన్యసి-త్వంవయస్యశ్చహృద్యోమే-వికం
దుఃఖంఽనుఖంచనాఽతిసుగ్రీవసఖస్యమహావాక్జ్ఞాత్రిభవతికి- తేనాహంప్రతీక్షిద్ధశ్చవృతదారశ్చరాఘవేతేనమాంప్రతిసోక్తంకి- వస్త్రే
జైశేనవానరఇత్యుక్తరిత్యాదికవస్త్రస్సనిర్వాసితఃకి- సుగ్రీవగృహచారభూజలాదికంత్వయానగృహీతంకి - శ్రీవివాదశ్చభాగ్యుత్తరకాసి
భార్యాయామిత్త్యనేనదర్శితః(౧౩) ౬॥తామితి॥ తాంభూమిం॥తస్మిన్॥ మమతవచరస్సరజ్ఞానంపరిచయశ్చనాస్త్రీమమగృహమాగత్యనిరప
రాధినంపతవాసస్త్యస్యోత్తరమాహ- తాంపాలయతి ధర్మాత్తేత్యుగభ్యుక్తామతంత్రప్రధానశ్చనస్థితోరాజవత్తానీత్యంతం - త్వంసావరా
ఫవేత్సర్గః(౧౪) ౭॥ నయశ్చేతి॥ నయోనితి- విసయశ్చేతి-తాపుభౌ-సత్యంచ-యథాదృష్ట్యాప్రదృష్ట్యావిక్రమశ్చవిత్తత్సర్వంయన్తి
శుస్థితందేశకాలవితసభరతోరాజేతియోజనా॥౮॥ తస్యేతి॥ధర్మకృతాదేశాఃధర్మకృతనియోగాః - కథంకిన్యైవజ్యేష్ఠనియోగఇత్యుపేక్షా
యాంరాజభర్మామిత్త్యాశయేనోక్తంధర్మపదం-ధర్మసంతానంధర్మవృద్ధిం- యద్యపిభరతేననాదేశకృతః - తథాపినేదమసత్యం - య
థాకథంచితేభరతేనరాజ్యభరణస్యవీకృతత్వాత్తదస్యేవాంతక్షులీనానాం తదాదిష్టత్సేనిద్ధమిహృదయం - అతఏవామోధ్యాకాండేదన్య
జనః-యద్వాలోకవివంశిధర్మేతమార్కశాధర్మచారీజనశ్చేదిత్యధః- కామంకానేనియజ్యతేఅతోహేతోఃరామభవతాప్రాప్తంమద్వధ
రూపంఉత్తరంఉత్తమంఉమంయుక్తంఉత్తమయథాతథాచింత్యతాం - మయాకృతపాపప్రాయశ్చిత్తరూపత్వాత్ మద్వధస్యయుక్తత్వము
త్తమత్వంచేతిభావః॥ ౫౨॥ ఇతిశ్రీమహేశ్వరతీర్థవిరచితాయాం- శ్రీరామాయణతత్త్వదీపికాఖ్యాయాం-కిష్కింధాకాండవ్యాఖ్యాయాం-
సప్తదశస్సర్గః*** ఇత్యుక్తఃప్రళితంవాక్యం ॥ వాలినారామఃపరుషముక్తః- అధిష్ఠిప్రత్యాదేరయమాశయః - యద్యపి
వాలినోవాసీరామమస్తాపిత్వాలితంరామంపరుషముక్తవాసికృత్వా- వాలినారామగృహపరుషముక్తఃఅధిష్ఠిప్రత్యాద్యుక్తిః- అతఏవశ్రీరామో
పివాలిపరుషోక్తిమనుస్మత్యైవఉత్తరంవక్తి- ధర్మశుభంఽచకామంచేత్వాదిరా॥ ఇత్యుక్తఃప్రళితంవాక్యం-రామోవానినపరుషంవాక్యముక్తఃప్రళితంబం
ధః॥౧॥ తంనిష్ప్రభమిత్వాదిష్టాద్వయమేకంవాక్యం॥ అధిష్ఠిస్తారామః - ధర్మార్థగుణసంపన్నమనుత్తమయథాభవతితథావాలినమబ్రవీ
దితిసంబంధః॥౩॥ ధర్మమితి॥ సమయంచారం॥అసమయంచారఃసాంకేతికాచారఃతం-బాల్యాత్మాధ్యాత్ ॥౫॥ఇత్వామాణామితి॥నిగ్ర
హావ్రగ్రహావపిఇత్వామాణామేవేత్యధః ॥౬॥ నయశ్చేతి॥నయశ్చవిసయశ్చౌభాయస్త్రిసత్యంచ - యథాదృష్ట్యాప్రదృష్ట్యావిక్రమశ్చవిత్తత్సర్వంయ
న్తికానుస్థితం-దేశకాలవిధాగితేసభరతోరాజేతియోజనా॥౮॥తస్యేతి॥ధర్మకృతాదేశాఃధర్మకృతనియోగాః-ధర్మకృతనియోగాఃసాంకేతికం-ధర్మకృతనియోగాః
నితయోగాఃధర్మధర్మవిచారార్థంనియోగాఃఇత్యర్థః-ధర్మకృతాదేశాదిచపాతః-ధర్మసంతానంధర్మపరంపరా॥అసమయంచారం॥అసమయంచారం॥అసమయంచారం॥

భరతాజ్ఞాంపురస్కృత్యైన్యస్థామోయథావిధి ॥౧౧॥ త్వంతుసంక్షిప్తధర్మాచకర్తణాచవిగహితః॥ కామతంత్రప్రభా
 నశ్చసస్థితోరాజవత్స॥౧౨॥ జ్యేష్ఠాభ్రాతాపితౄవయశ్చవిద్యాంప్రయచ్ఛతి | త్రయస్తైపితరోజ్జ్ఞేయాధమ్యేవ
 ధిహివర్తినః ॥౧౩॥ యవీయానాత్మనఃపుత్రశ్చివ్యశ్చాపిగుణాదితః | పుత్రవత్తేత్రయశ్చింత్యాధర్మశ్చేదత్రకారణం॥
 ౧౪॥ సూక్ష్మపరమదుజ్జేయస్సతాంధర్మఃప్రపంచమ| హృదిస్థస్సర్వభూతానామాత్మావేదశుభాశుభం॥౧౫॥ చపలశ్చ
 పలైస్సార్థంవానరైరకృతాత్మభిః| జాత్యంధభవజాత్యంధైర్మంత్రయోద్రక్ష్యసేనుకిం ॥౧౬॥ అహంతువ్యక్తతామస్య
 వచనస్యబ్రవీమితే | నహిమాంకేవలంరోమాత్త్వంవిగహితమహాని॥౧౭॥ తదేతతాగరణంపశ్యయదధ్ధంత్వంమ
 యాహతః | భ్రాతుర్వర్తసిభార్యాయాంత్యక్తౌధర్మంసనాతనం ॥ ౧౮ ॥ అస్యత్వంధరమాణస్యసగ్రీవస్యమహాత్మ
 నః| రుమాయాంతవతశేకామాత్ స్మయాంపాపకర్తృకృత్ ॥౧౯॥ తద్వ్యతీతస్యతేధర్మాతామవృత్తస్యవానర|
 భ్రాతృభార్యావమర్షేష్టిదండోయంత్రతిపాదితః ॥౨౦॥ నహిధర్మవిరుద్ధస్యలోకవృత్తాదపేయవః| దండాదస్యత్రోప
 శ్యామినిగ్రహంహరియూధప ॥ ౨౧ ॥ నహితేమషయేపాపంక్షత్రియోహంకులోద్భవః ॥ ౨౧౪ ॥ ఔరసీంభ
 గినింవాపిభార్యాంవాప్యనుజస్యయః ॥ ప్రచరేతనరఃకామాత్తస్యదండోవధఃస్తృతః ॥౨౨॥
 భరతస్తుమహీపాలోవయంత్యాదేశవతినః॥ త్వంతుధర్మాదతిక్రాంతఃకథంశక్యఉపేక్షితుం ॥౨౩॥ గురుర్ధమవ్య
 తిక్రాంతంప్రాజ్ఞోధమేణపాలయి॥ భరతఃకామవృత్తానాంనిగ్రహేవర్యవస్థితః॥౨౪॥ వయంతుభరతాదేశవిధింకృ

తం-త్వంరాజేతి॥ తస్మిన్నితి॥ ధర్మనిగ్రహంధర్మహానిం॥౧౦॥ తేవయిమితి॥ ధమ=విభ్రష్టం- జనమితీవః॥౧౧॥ త్వంత్వతి ॥ సంక్షిప్తధర్మా
 ధర్మవిరోధకృత్- కర్తణాచవిగహితతతి- అకృత్యకారీత్యధః॥౧౩॥ యవీయానితి॥ ఆత్మన ఇతిత్రివ్యవ్యవస్థితి- గుణాదితతతిచ-తేత్రయః-
 పుత్రవచ్చింత్యాః-పుత్రశ్చాత్మవృష్టాంతాధః-యథాపుత్రేపుత్రవద్వత్-తేతధాస్యయోరపివతీతవ్యమిత్యర్థః- పుత్రేపుత్రవద్వత్త్రిర్మా
 మనన్యక్ స్నేహః-గగనంగగనాకారమితివత్-ఏవంచింత్యత్వేకింప్రమాణంతతాహ- ధర్మశ్చేదితి-ఆత్రాత్మిన్వర్తే-ధర్మఃకారణంవ్యవస్థాపకం
 చేత్- యదిధర్మేనానువతతేనీయః తదానైవంద్రప్రవ్యం- ఆచువర్తనీయశ్చేత్అవశ్యమేంద్రప్రవ్యమితిచేచ్ఛబ్రహ్మణావః॥౧౪॥ సూక్ష్మ
 తి॥ సూక్ష్మఃఅతీంద్రియః- అతీవసతామపిపరమదుజ్జేయః- కిముతభవాద్యశస్యేతిభావః- యద్వాజనస్యధర్మాధర్మకరణంనకోపిషేత్తుమ
 హేతి- తహి=కోపేత్తీత్యత్రాహ- హృదిస్థఇతి- సర్వభూతానాంహృదిస్థఃసర్వాంతర్యామీ- ఆలుక- ఆత్మాపరమాత్మా-శుభాశుభంశుభా
 శుభకరణంపేత్తీత్యర్థః- సూక్ష్మంధర్మంపరమాత్మనామయానినాకోపేత్తుందక్షిణతిభావః॥౧౫॥ త్వయాతునశక్యఇత్యాహ॥ చపలఇతి॥ కింస
 ద్రక్ష్యసే- నకిమిద్రక్ష్యసీత్యర్థః॥౧౬॥ వాలినసూక్ష్మధర్మపరిజ్ఞానాభావేహేతుమాహ-చపలఇతి॥౧౭॥ అహమితి॥ అస్యవచనస్యయవీయానాన్వ
 నఇతిపూర్వోక్తవచనస్య॥౧౮॥ తదితి॥ వతశేనవతశేనే॥౧౯॥ ఆస్యేతి॥ ధరమాణస్యబీజతంత్రాయతః-అనేనజీవతోభ్రాతుర్భార్యాభ్రాత్రాన
 గ్రాహ్య-చృతస్యభ్రాత్రాస్యైతత్కులధర్మఇతిప్రతీయతే॥ అతీవహివాలినోబిలగమనానంతరంమంత్రిభిరభిషిక్తస్యశుగ్రీవస్యతారాపరిగ్రహం
 రామోననిదితవా-అతవివప్రామోపవేశేంగదోవత్వతి॥శ్లో॥ భ్రాతుజ్యేష్ఠస్యయోధాధ్యాంజీవతోమహిషీంత్రియాంధర్మైణమాతరంయ
 స్తున్వీకరోతిజగుప్సితఇతి॥ (అత్రరామానుజేయశీర్థియయోర్వకృచ్చేదోద్వశ్యతే)॥౨౦॥ తహి=శ్చైవకతతవాక్యేవిధర్మవధీస్త్రాహ॥ నహి
 తి॥౨౧॥ ఔరసీంభుత్రిం-ప్రచరేతగచ్ఛేత్॥౨౩॥ భరతస్తుమహీపాలఇత్యుక్తంవివృణోతి-గురురితి॥ ధర్మవ్యతిక్రాంతంధర్మవ్యతిక్రమణం-పాల
 యివరామృతః-గురుఃభరతశ్చనిగ్రహేవర్యవస్థితః- వయంచతదాదేశవిధింశాస్త్రంకృత్యానియంతుంపర్యవస్థితాఃఅతఃకథంశక్యఉపేక్షి

తవకస్యంబంధఇత్యతహ॥ తస్యేతి॥౧॥ తస్మిన్నితి॥ ధమ=నిగ్రహంధర్మనాశనం॥౧౧॥ టీ॥ ఆస్త్యేవంమయాకిమపరాధ్ధమిత్యతహ॥ త్వమితి॥౧౩॥
 యవీయానితి॥ ధర్మఃకారణంవ్యవస్థాపకంప్రమాణం॥౧౪॥ సూక్ష్మఇతి॥ హేష్టవంగమస్సర్వభూతానాంహృదిస్థఃఆత్మాపరమాత్మా-శుభాశుభం
 శుభాశుభహేతుధర్మాధర్మ-వేదవేత్తి- నశుత్వాద్యశక్తిత్యర్థః- సూక్ష్మధర్మఃసతామపిపరమదుజ్జేయః-త్వాద్యశక్త్యేమిమితీభావః॥౧౫॥
 వాలినోధర్మపరిజ్ఞానాభావేహేతుమాహ॥చపలఇతి॥ ౧౬॥ అహమితి॥ అస్యవచనస్యయవీయానాత్మనఃపుత్రఇతిపూర్వోక్తవచనస్సార్థం
 వ్యక్తంబ్రవీమిత్యధః॥ ౧౮ ॥ ననుభ్రాతృభార్యావమర్షసంసుగ్రీవస్సౌపిసహానమిత్యాశంక్యశుగ్రీవోమాయానినాబిలాంతగతయుద్ధేన
 త్వన్నరణంనిశ్చితృతారాయామవతిష్ఠ- త్వంతుతజ్జీవనంజ్ఞాత్వాపిరుమాయాంతత=సఇతివైషమ్యమిస్తీత్యాహ- అన్యత్వమితి॥ ధరమాణస్య
 ప్రాణాధారయితుః- చరమాణస్యేతిపాతేపిజీవతఇత్యధః- వాలినోబిలనిగమనాత్పూర్వంసుగ్రీవస్యతారాపరిగ్రహోస్తీతి॥శ్లో॥ భ్రా
 తుజ్యేష్ఠస్యయోధాధ్యాంజీవతోమహిషీంత్రియాం | ధమేణమాతరంయస్తున్వీకరోతిజగుప్సితమితిప్రామోపవేశ సమయోక్తాంగద
 వాక్యాదవగమ్యతే॥ ౨౧౪॥ ఔరసీమితి॥ ప్రచరేతగచ్ఛేత్-తస్యవధవదండఃస్తృతఇతిసంబంధః॥౨౩॥ గురురితి॥ ధమ=వ్యతిక్రాంతంధ
 మ=వ్యతిక్రమణాకృతవంతం-పాలయి=పరామృతః॥౨౪॥ వయమితి॥ భరతాదేశవిధిం-భరతాజ్ఞాకరణం॥శ్లో॥ ఔరసీంభుగినింవాపిభార్యాం
 వాప్యనుజస్యయః | ప్రచరేతనరఃకామాత్తస్యదండోవధఃస్తృతఇత్యుక్తప్రకారేణామాగవతి=నస్తవవధే దుష్టనిగ్రహశిష్టపరిపాలకసా
 ర్యభౌమభరతస్యజ్ఞాకారణోమమదోమోనాస్తీతి॥ ౨౫॥ వీవంజ్ఞత్వమాణామియంభూమిస్సశైలవనకాననేత్యారభ్య-వయంతుభరతాదేశ

త్వాహరీశ్వరత్వద్విధాన్మమర్యాదానియంతుంపర్యవస్థితాః॥౨౫॥సుగ్రీవేణచమేసఖ్యంలక్ష్మణేనయథాతథా॥
దారరాజ్యనిమిత్తంచనిశ్చేయసిరతస్సమే॥౨౬॥ ప్రతిజ్ఞాచమయాదత్తాతదవానరసన్నిధౌ॥ ప్రతిజ్ఞాచకథంశక్యా
మద్విధేనానవేక్షితుం॥౨౭॥ తదేభిఃకారణైస్సర్వైర్వమహద్భిధామకసంహితైః॥ శాసనంతవయద్యక్తంతస్థవా
ననుమన్యతాం॥౨౮॥ సర్వధాధర్మశ్చేవప్రజ్ఞప్యప్రవనిగ్రహః॥౨౯॥ వయస్యస్యాపికథావ్యంధర్మమేవానుపశ్య
తః॥ శక్యంత్యయాపితతాఽర్యంధర్మమేవానుపశ్యతా॥ ౩౦॥ శూక్రియతేనుమనాగీతాన్లోకాచారిత్రవత్సలాగృహీతా
సర్వమశలైస్తత్రథాచరితంహరే॥ ౩౧॥ రాజభిధృతదండాస్తుకృత్వాపాపానిమానవాః॥ నిర్మలాస్సర్వగ్రమా
యాంతినంతస్సుకృతినోయథా॥౩౨॥ శాసనాద్వావిమోక్షాద్వాప్తేనయాద్విముచ్యతే॥ రాజాత్వశాసనాపశ్య
తదవాప్నోతికింబుం॥౩౩॥ ఆర్యేణమనుమాంధాత్రావ్యసనంఘోరమీప్సితం॥ శ్రమణేనకృతేపాపేయథాపాపంకృ
తంత్యయా॥౩౪॥ అన్యైరపికృతంపాపంప్రవత్తైర్వసుధాధిపైః॥ ప్రియశ్చిత్తంచకుర్వంతితేనతచ్ఛాన్యతేరజః॥
౩౫॥ తదలంపరితాపేంధర్మతఃపరికిల్బితః॥ వధోవానరశాక్షాలనవయంస్సవశేస్థితాః॥ ౩౬॥ శృణుచాప్యపరంభూ

తుమితిపూర్వేణసంబంధః॥రా॥ధర్మవ్యతిక్రాంతంవ్యతిక్రాంతిభగ్నాణం॥౨౫॥ఏవంనిరపరాధవధవోషశంకాయాఃపరిహారముక్త్యామమే
వయదిపూర్వార్థమేతదర్థమచోదయతి॥తస్యపరిహారమాహ- సుగ్రీవేణైతి॥మేసుగ్రీవేణయత్సఖ్యం.తల్లక్ష్మణసఖ్యతుల్లంతద్వదపరిహార్యం.
దారరాజ్యనిమిత్తంచ- దారరాజ్యధలంపనచమేనిశ్చేయసిరతస్స-అతఃకథముపేక్షితుంశక్యత్యన్వయః॥౨౬॥పాత్వంతరమప్యాహ.ప్రతి
జ్ఞాదేతి॥తదాసఖ్యకరణకాతే- అనవేక్షితుండేక్షితుమితియావత్॥౨౭॥తదితి॥తత్తస్మాత్తేషేషేషేషమశక్యత్వాత్- ఏభిఃభాగ్యభార్యాప
హరణాదికారణైఃతవభాగ్యభార్యవమర్శకస్యయచ్ఛాసనంకృతంతద్భుక్తం.శాస్త్రవిహితమితిభవాననుమన్యతాం॥రామానుజీయతీర్థీయయా
ర్నాత్రభవః॥౨౮॥పునర్దైత్యంతరాణివక్తుంసీతికామారచయతి-సర్వధేతి॥౨౯॥వయస్యస్యాపీతి॥శ్రువద్ధర్మమేవానుపశ్యతోవయస్యస్యా
పిస్యమిత్రశత్రునిరసనంకథావ్యంధర్మమేవానుపశ్యతాత్వయాపితతాఽర్యంఅత్తనిగ్రహరూపంశక్యం-ప్రియశ్చిత్తత్వేనానుమంతుంయోగ్య
మిత్యర్థః॥రా॥వయస్యస్యాపీతిన్యాయం॥కౌబహుమకోశేమసర్వప్రతి॥౩౦॥స్వేనావశ్యంహంతవ్యత్వేనానివాశ్యమనుమంతవ్యత్వేచసంవాదందర్శ
యతి॥ శూక్రియతేతి॥చారిత్రవత్సలాచచారకవరాగృహీతాద్యతా- తత్త్వోకద్వయోక్తం॥౩౧॥శ్లోకాపరతి-రాజభిరిత్యాదీనా॥౩౨॥శాసనే
పరస్యాభ్యుదయముక్త్యా- అశాసనేగాజ్ఞానభ్యుదయమాహ-శాసనాదితి॥రాజ్ఞాశాసనేమాచనేవాప్తేనాన్యోముచ్యతేఏవపాపాత్- పాప
స్యపాపిన్యాశాసనాదాతాత్కీర్తిషంపాపమాప్నోతి॥౩౩॥నకేవలంపచనంఅచారశాస్త్రీన్నరైస్తేత్యాహ-ఆర్యేణైతి॥యథాత్వయాపాపం
కృతంతథాశ్రమణేనక్షుణ్ణేనకేనచిత్తాపేకృతేమమలర్యేణవృద్ధప్రసితామహానమాంధాత్రాఘోరంవ్యసనందండనం- ఈప్సితంప్రయుక్తమి
తియావత్॥౩౪॥ అన్యైరపీతి॥ప్రవత్తైర్వసుధాధిపైర్మతుభిః- అన్యైరపిజనైఃపాపంకృతంతేవశుధాధిపాఃవిగతానవధానాస్సంతఃకర్షవరా
మర్శవేళాయాంపాపినాంప్రియశ్చిత్తంచధాదికంకుర్వంతి-తేనప్రియశ్చిత్తేనతద్రజఃతత్పాపంశామ్యతి-అద్యాపీతిశేషః॥రా॥కుర్వంతిశామ్య
తశ్చేత్యేతదుభయమపిమాతాధైర్యం॥౩౫॥తదలమితి॥సస్వవశేస్థితాఃసస్వతంత్రాః॥శాస్త్రసఖ్యాత్వార్థః-అనేనపరాబ్దుఖవధస్యవోషత్వమపి
పరిహృతం-ప్రియశ్చిత్తస్యయథాకథంచిత్రైర్వవ్యత్వాత్-పంచమపాతకాదిప్రియశ్చిత్తస్యమరణాంతికత్వాద్బలాదేవహికార్యంభవతినా
న్యదా॥౩౬॥ఏవంసంధ్యోపాసనరాజ్యపాలనాదికంనియమేనానుష్ఠితోవానినశ్శాస్త్రవశ్యత్వమవలంబ్యోక్తం-ఆపశాఖామృగత్వమవలంబ్యా

విధిశ్చత్వాహరీశ్వరత్వంతేనగ్రంథసంధ్యోక్త్యా- సఖ్యంసుగ్రీవస్సప్రియకరణమేతామపిత్వద్వధేయవోషోనాస్తీశ్యభిప్రాయేణాహ॥
సుగ్రీవేణైతి॥ దారరాజ్యనిమిత్తంచదారరాజ్యేనిమిత్తయస్యతేతథాసఖ్యంఅనీచిశేషః. తత్ప్రమధకమతలహ-సుగ్రీవఃమేనిశ్చేయసకరః॥
౨౬॥కించప్రతిజ్ఞాచకృతేత్యాహ- ప్రతిజ్ఞైతి॥౨౭॥తదితి॥తస్మాత్కారణసద్భావాత్- ఏభిఃకారణైఃభాగ్యభార్యాహరణభరతాజ్ఞాకరణాను
గ్రీవసఖ్యకరణప్రతిజ్ఞాకరణమైతిత్వార్థః- తవభాగ్యభార్యవమర్శకస్యతివయచ్ఛాసనంకృతం- తద్భుక్తంశాస్త్రవిహితమితిభవాననుమన్య
తామితియోజనా॥౨౯॥వయస్యస్యాపీతి॥ధర్మమేవానుపశ్యతోవయస్యస్యాపిసుగ్రీవస్యాపికథావ్యం- మయాప్రతిజ్ఞాతత్వద్వధరూపకార్య
మితిశేషః. ధర్మమేవానుపశ్యతాత్వయాపితతాఽర్యమాత్తనిగ్రహరూపంశక్యం- ప్రియశ్చిత్తత్వేనానుమంతుంయోగ్యం॥౩౦॥శూక్రియతే
తి॥ చారిత్రవత్సలాచారిలైగ్రీతత్వరా॥ ౩౧॥ త్వద్వధస్యత్వత్వత్వపాపప్రియశ్చిత్తరూపత్వాద్వ్యధానకార్యేత్యాశయేనాహ- రాజభిరి
త్యావిష్ణోకద్వయేన॥౩౨॥పాపస్యపాపకారణఃకిల్బిషంధురితం॥౩౩॥ఆర్యేణైతి॥యథాత్వయాపాపంకమకృతం-తథాశ్రమణేనక్షుణ్ణేనపా
పేకృతే-మయార్యేణమాంధాత్రాతస్మిన్శ్రమణే-ఘోరంవ్యసనందండనం-ఈప్సితంకాంతితంప్రయుక్తమితియావత్॥ టీ॥ కింవత్సనీత్యస్యా
త్తరత్వేనాప్యచారందర్శయతి. ఆర్యేణైతి॥౩౪॥అన్యైరపీతి॥ప్రవత్తైఃవశుధాధిపైఃపాతుభిః- అన్యైరపిజనైఃపాపంకృతం- రాజానుప్రవత్తై
మలశ్యేతిశేషదేవంపాపంకృతవంతకత్వార్థః-తేవశుధాధిపాఃపశ్చాత్థర్మపరమశకచేళాయాంగప్రమాదాస్సంతః-పాపినాంప్రియ
శ్చిత్తంచబంధనాదికంకుర్వంతి-తేనప్రియశ్చిత్తకరణేనతద్రజఃతత్పాపంశామ్యతే-కుర్వంతిశామ్యతేత్యేతదుభయమపిమాతాధైర్యం॥౩౫॥
తదలమితి॥ సస్వవశేస్థితాఃశాస్త్రసఖ్యాత్వార్థః॥ ౩౬॥ సంద్యోపాసనరాజ్యపరిపాలనాదికం నియమేనానుష్ఠితవోవానినశ్శాస్త్రవశ్య

యః కారణం హరిపుంగవ | యచ్ఛ్రుత్వా హేతుమదీరనమశ్యుంకర్తుమర్హసి || 32 || నమేతత్రమనస్తాపోసమన్యర్హ
 రియూథప | వాగురాభిశ్చపాశైశ్చ కూటైశ్చపివిధైర్నరాః || ప్రతివృద్ధాన్ శృంగ్యశ్చగృహ్లాంతిమబహుచాన్యగౌణా
 ప్రధావతాన్వావిత్రస్తావిప్రజ్ఞాం శృంపిరిష్ఠితాః || ప్రమత్తానప్రమత్తాన్వానరామాంసాథిన్ భృశం | విధ్యంతి
 విముఖాంశ్చాపినచదోషోత్రవిద్యతే || యాంతిరాజర్షయశ్చాత్రిమృగయాంధర్మకోవిదాః | తస్మాత్త్వంనిహతోయ
 ధైమయాబాణేనవానర || అయుధ్యన్ప్రతియుధ్యన్వాయస్మాచ్ఛాకామ్యగోహ్యసి || ౪౦౪ || దుర్లభస్యచదర్శస్యజీవితస్య
 శుభస్యచ || రాజానోవానరశ్రేష్ఠప్రదాతారోససంశయః || ౪౦౫ || తాన్మహింస్యాన్నచాకోశేన్నాక్షిపేన్నాపి
 యంవదేత్ || దేవామనుష్యరూపేణచరంత్యేతేమహీతలే || ౪౦౬ || త్వంతుభర్తృమవిజ్ఞాయకేవలంరోషమాస్థితః || ప్ర
 దూషయసిమాంధమేపితృపైతామహేస్థితం || ౪౦౭ || ఏవముక్తురామేణవాలీప్రవృథితోభృశం | నదోషంరాఘవేద
 ధృఢమేధిగతనిశ్చయః || ప్రత్యువాచతతోరాఘంపాంజలిర్వానరేశ్వరః || ౪౦౮ || యత్త్వమాన్థనరశ్రేష్ఠతదేవం నా
 త్రసంశయః | ప్రతివక్తుంప్రకృష్టైహినాప్రకృష్టప్రశక్తుయాత్ || ౪౦౯ || తదయుక్తంమయాపూర్వంప్రమాదాదుక్తమ
 ప్రియం | తత్ప్రాపిఖలుమేదోషంకతుం నాహాసిరాఘవ || ౪౧౦ || త్వంహిదృష్టార్థతత్వజ్ఞఃప్రజానాంచహితేరతః | కా
 ర్యకారణసిద్ధితేప్రసన్నాబుద్ధిరవ్యయా || ౪౧౧ || మామవ్యగతనర్తాణంవృత్తిక్రాంతపురస్కృతం | ధర్మసంహితయా
 వాచాధర్మజ్ఞపరిపాలయ || ౪౧౨ || సత్వాత్మానమహంశోదేనతారాంనచబాంధవాః | యథాపుత్రంగుణశ్రేష్ఠమంగ

హ- శృణుచేత్కాదినా || 32 || దృశ్యమానస్తుయుధ్యేథామయాయదన్యపాత్తజ | ఆద్యవైవస్వతందేవంపశ్యేత్స్వంగహతోమయేతి || త్వయాదృశ్యే
 నతురణేనిహతోహందురాసః | ప్రసుప్తపన్నగేనేవనరః పానవశంకతతిచ || వాలినాయదుక్తంతుభయస్యోత్తరమాహ-నమేతత్రమనస్తా
 పతి || తత్రయమసదనప్రాపణోక్తిప్రచ్ఛన్నపేదననింకోక్తివయే-మేమన్యర్హసి- శాఖామృగస్యతవాలత్యత్వాదితిభావః-మనస్తాపాభావశ్చ
 మృగవిషయేప్రచ్ఛన్నపేదనస్యరాజ్ఞాంస్వభావతయాదోషాభావాదితిభావః-తదేవోపపాదయతి-వాగురాభిరిత్యాదినా-కూటైఃకపటవ్యాపారైః
 విస్ఫిల్భాః-విశ్వస్తాకాయదృశిప్రకృతేనమాంసాథికా- తథాపివరాజ్జుభవధాన్మదోషవితితాత్పర్యః | రా- విధ్యంతిః-ముఖాంశ్చాపీతిపాతః ||
 తనిష్టాః || వాగురాభిరనేకాభిఃకూటైశ్చవివిధైర్నరాభి-ప్రయోజనాంతరాభావేపిజనపదహింసాపరిహారార్థంనిష్ఠుంతితిభావః- విధ్యంతివిము
 ఖాంశ్చాపినచదోషోత్రవిద్యతే | యాంతిరాజర్షయశ్చాత్రిమృగయాంధర్మకోవిదాః || తేనమృగయాసక్తిర్నదోషాయేతిసూచితం || ౪౦౪ ||
 పరపీడాకోరాజ్ఞాంవ్యాపారోనివృత్తత్యాశంక్యప్రణచిత్సాన్వాయేనసఃశ్రేయస్కరపివేత్త్యాహ- దులభశ్యేతి-జీవితస్యజీవనస్య || ౪౦౫ ||
 తానితి || సహింస్యాన్నపీడయేత్ - తేష్వనర్థకరత్వవిద్ధింసకుర్యాదిత్యర్థః-నాకోశేన్ననిండేత్ - నాక్షిపేత్ నోక్తిఖండనగుర్యాత్-నాప్రియం
 వదేత్ - పరుషంసవదేదిత్యర్థః- తత్రహేతుమాహ-దేవాఇతి-ఏతేపూర్వోక్తారాజానః-దేవాఃఅష్టాలోకపాలాః || స్లో-అష్టాభిలోకపాలా
 నాంచాత్మాభిఃకల్పితోన్యపతివచనాత్ | మనుష్యరూపేణమనుష్యకరీచేణ-ఉపలక్షితాశ్చరంతిః || ౪౦౬ || త్వంత్విదిషిత్వపైతామహాపిశ్పితి
 మహాప్రాప్తే సస్యేవమపిభంజిత్పరిహార్యం - పరతమహసింవాలిసోహం-చనాగపసర్వమిత్యాద్యవచనకరంధన్నపేదనంసమర్థిపిషిమర్థం
 కృతవాక్ - తదవహితమచాశ్శృణు - యదిరామోవానినఃపురతస్త్రిష్ఠేతవా వివృతదీయనిభావతయావాలీప్రహ్లాభవేత్ - తదాత
 దృఢోనయుక్తః ప్రతిజ్ఞాదవ్యాహాస్యేత్ - తద్వారాతన్నిత్రంరావఃకోపికరణంప్రదేత్ - దేవకార్యంచలుప్యేత్-ఆతఃప్రచ్ఛన్నవాలినమవధీత్ ||
 ౪౦౭ || ఏవమితి-ప్రవృత్తిః-అజ్ఞానాద్రామమధిక్షిప్తవాసస్తీత్యనుతప్తః || ౪౦౮ || యత్త్వమితి-ప్రకృష్టేవిషయే || ౪౦౯ || తదితి-కణ్ఠం-చింత
 యతుః || ౪౧౦ || త్వంహితి-దృష్టార్థశ్చాసాతత్వజ్ఞశ్చదృష్టార్థతత్వజ్ఞః-యవ్యా-జ్ఞః-పండితః-దృష్టార్థశ్చతత్వజ్ఞశ్చాజ్ఞశ్చేతిసూచః-కార్యకారణ
 సిద్ధా- కార్యందండనం-కారణంతద్దేవుభూతుంపాపం- తయోసిద్ధౌపరిజ్ఞానేబుద్ధిగంతఃకరణం || ౪౧౧ || మామహీతి-ఆగతధర్మాణంకృత్యాక
 రణవంతం- వృత్తిక్రాంతపురస్కృతంపురస్కృతవృత్తిక్రమంతకృత్యకారిణమిత్యర్థః-వాచాపరిపాలయ-సర్వంమయాతా-తమితివదేత్త్యర్థః ||
 ౪౧౨ || కార్యాంతరమవ్యర్థయతే-సత్విత్కాదినా || నాత్మానంప్రతిశోచే-త్వయావత్తస్యగృథికత్వాత్-నాపితారాదికాప్రతిసుగ్రీవస్యవిద్యమా

త్వమవలంబ్యైతత్పర్యముక్తం-ఇదాసీశాఖామృగత్వమవలంభ్యాహ || శృణుచాప్యపరమిత్యాది || 32 || స్లో || దృశ్యమానస్తుయుధ్యేథామయాయ
 దన్యపాత్తజ | ఆద్యవైవస్వతందేవంపశ్యేత్స్వంగహతోమయా || త్వయాదృశ్యేనతురణేనిహతోహందురాసఃచివాలినాయదుక్తం - తదుభయ
 స్యోత్తరమాహ || సమేతత్రేతి || తత్రయమసదనప్రాపణోక్తిప్రచ్ఛన్నపేదనోక్తివయేమన్యర్హసి- శాఖామృగస్యతవాలత్యత్వాదితిభావః-మన
 స్తాపశ్చ - మృగవిషయేప్రచ్ఛన్నపేదనస్యరాజ్ఞాంస్వభావతయాదోషాభావాదితిభావః-తదేవోపపాదయతి-వాగురాభిరిత్యాదినా || కూటైఃక
 పటోపాదైః || ౪౦౪ || నావిష్ణుఃపుణిపతిరిస్తరణాత్ - దేవతాయాపరాజ్ఞావాధిక్షేపప్రసనయుక్తత్యాశయేనాహ-దులభశ్యేత్కాదినా-క
 ద్వయేన || ౪౦౫ || ఏవముక్తః || ప్రవృత్తిః-అజ్ఞానాత్థర్మాజ్ఞానంత్యామధిక్షిప్తవాసహమిత్యనుతప్తః || ౪౦౬ || యదితి-ప్రకృష్టేశ్రేష్ఠై- సర్వ
 జ్ఞాత్యర్థః-అవకృష్టఃకించిద్జ్ఞః || ౪౦౭ || త్వమితి-దృష్టార్థశ్చాసాతత్వజ్ఞశ్చదృష్టార్థతత్వజ్ఞః-కార్యకారణసిద్ధౌ- కార్యందండనం-కార
 ణంతద్దేవుభూతుంపాపం- తయోసిద్ధౌపరిజ్ఞానేబుద్ధిగంతఃకరణంప్రసన్నానిమలావైషమ్యరహితేత్త్యర్థః || ౪౦౮ || మామితి-అవగతకర్మాణం
 కృత్యాకరణవంతః - వృత్తిక్రాంతపురస్కృతంపురస్కృతవృత్తిక్రాంతకృత్యకారిణమిత్యర్థః - వాచాపరిపాలయవశ్యమాణంతథాకరి

దంకనకాంగదం ||౫౧|| సనుమాదశః నాద్వీనో బాల్యాత్ప్రభృతిలాభితః | తటాకత్తవపీతాంబురుపశోపంగమివ్యతి ||౫౨||
 బాలశబ్దకృతబుద్ధిశ్చపకపుత్రశ్చ మేప్రియః | తారేయో రామభవతారక్షణీయోమహాబలః ||౫౩|| సుగ్రీవేచాంగదేచై
 వవిభత్సవ్యతిముత్తమాంత్వంహిశాస్తాచగోప్తాచకార్యాకార్యధౌస్థితః ||౫౪|| యాతేనరపతేవృత్తిర్భరతేలత్తుణేచ
 యా | సుగ్రీవేచాంగదేరాజంస్తాంత్యమాధాతుమహాసః ||౫౫|| మద్దోషకృతదోషాంతాయథాతారాంతవస్వినీం | సు
 గ్రీవోనావమస్త్యేతతథావస్థాతుమహాసః ||౫౬|| త్వయాహ్యమగృహీతేనరాజ్యంశక్యముపాసితం | త్వద్వశేవర్తమా
 నేనతవచిత్రానువర్తినా ||౫౭|| కశ్యంధివంచార్జయతుంవసుధాంచాపిశాసితం ||౫౮|| త్వత్తోహంవధమాకాంక్షన్వార్య
 మాణాపితారయా || సుగ్రీవేణసహభాత్రాద్వంద్వయుద్ధముపాగతః ||౫౯|| ఇత్యుక్త్వాసన్నతోరామంవిరరామహ
 రీశ్వరః ||౬౦|| సతమాశ్వాసయద్రామోవానిసంవ్యక్తదర్శనం | సామసంపన్నయావాచాఞ్చర్తతత్వార్థయుక్తయా ||
 ౬౧|| నసంతాపస్త్యయాకార్యతదర్థంప్లవంగమ ||౬౨|| నవయంభవతాచింత్యానాప్యత్కాహరిసత్తమ ||వయంభ
 వద్విశేషేణధర్మతఃకృతనిశ్చయాః ||౬౩|| దండ్యేయః పాతయేద్దండందండోయశ్చాపిపదన్యతే ||కార్యకారణసిద్ధాద్ధా
 వుభౌతౌనావసీదతః ||౬౪|| తద్భవాద్దండసంయోగాదస్తాద్విగతకల్మషః || గతస్సాన్వంద్రకృతింధర్మాధర్మదృష్టై
 నవత్తనా || ౬౫|| త్యజశోకంచమోహంచభయంచహృదస్మస్థితం | త్వయావిధానంహర్యగ్ర్యనశక్యమతివర్తితుం ||
 ౬౬|| యథాత్వయ్యంగదోసిత్యవర్తతేవానరేశ్వర || తథావర్తేతసుగ్రీవేమయిచాపినసంశయః ||౬౭|| సతస్యవా
 క్యంమధురంమహాత్మనస్సమాహితంధర్మపథానువర్తినః | నిశమ్యరామస్యరణావమర్దినోవచస్సయుక్తంనిజగాదవా
 నరః ||౬౮|| శరాభితప్తైనచితేతసామయాప్రదూషితత్త్వంయదజానతాప్రభో | ఇదం మహేంద్రోపమభీమవిక్రమః ||
 సాదితస్త్యంక్షమమేనరేశ్వర ||౬౯|| ఇతిశ్రీమతిరామాయణాంకాండే-అష్టాదశస్కంధః. *****

సత్వాత్ - పుత్రంఅంగదంగాత్సంభవసిన్యక్తరీత్యాస్తావతి క్తం. గుణశ్రేష్ఠగిత్వశుభాసాదిగుణైశ్శ్రేష్ఠం. కనకాంగదం. దశానీయమిత్య
 ర్థః ||౫౩|| సుగ్రీవేచేతి | మతింతుల్యామితీశేషః ||౫౪|| యాతఇతి | పుత్రిఃప్రియిరియావత్ ||౫౫|| మద్దోషేతి | నావమస్త్యేతపుత్రనిర్వాసనేతి
 భావః. అవస్థాతుంవ్యవస్థాపయితుం ||౫౬|| త్వయేతి | ఉపాసితం-మయేతిశేషః. నశేవలంబద్రాప్యం- అన్యచ్చేత్వాహ. శక్యమితి ||౫౭|| తద్వి
 తథాకింసకృతంత్రాహ. త్వత్తేతి | అకాంక్షకాకాంక్షమాణఇత్యర్థః || ౫౮|| సతమితి | వ్యక్తదర్శనంవిశదజ్ఞానం-సామసాంత్యనం ||౬౦|| స
 సంతాపఇతి | ఏతదర్థంపుత్రపాలనార్థం ||౬౧|| నవయమితి | వయంసంచింత్యాః అకృత్యకారిణఇతిశేషః. నాప్యత్తా-నిష్పత్తపాపత్వాత్. కుతఇ
 త్యత్రాహ. వయమితి | భవద్విశేషేణభవతోకృత్యరూపవిశేషేణహేతునా-ధర్మతఃప్రాయశ్చిత్తరూపేధర్మే-సప్రమృధౌకతేని-కృతనిశ్చయః.
 అతోవయంసచింత్యాఇత్యాదిపూర్వేణాన్వయః ||౬౨|| ఉక్తంవివృణోతి. దండ్యఇతి | కార్యకారణసిద్ధాద్ధా-దండ్యత్వదండయత్వత్వాభ్యాం
 నిష్పన్నప్రయోజనావిత్కర్థః ||౬౩|| తదితి | ధర్మదృష్టేనధర్మశాస్త్రసృష్టేనవత్తనాదండసంయోగాత్విగతకల్మషస్థిత - ధర్మ్యా-ధర్మా
 దనపేతాం. స్సాన్వంద్రకృతింయథావస్థితకర్మస్వరూపం-గతః ||౬౪|| హేత్వంతరేణాశ్వాసయతి-త్యజేతి | విధానంవిధిః- ప్రారబ్ధంకర్మేతియా
 వత్ ||౬౫|| ౬౬|| ఉక్తయర్థంసర్వాంతేష్లోకాభ్యాంపునస్సంగృహ్యంతి-సతస్యేతి ||సమాహితంసమాధానరూపం ||౬౭|| శరేతి | ప్రదూషితఇతి
 యత్వేదవంమేఆవసరితం-క్షమతుమస్య | ఆస్తేక సర్వేసార్ధసప్రవృత్తిలోకాః ||౬౮|| ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే - శ్రీరామాయణభూషణే-మంత్రా
 హారాఖ్యానే - కిష్కింధాకాండవ్యాఖ్యానే - అష్టాదశ స్కంధః. *****

మ్యామీనివాచాసమాశ్వాసయేత్కథంః ||౫౫|| మద్దోషేతి | మద్దోషకృతదోషాం-సుగ్రీవానుమత్యైతావరాధేనకృతాపరాధాం. అవస్థాతుం
 అవస్థాపయితుం ||౫౬|| తే!వ్యక్తదర్శనంఅభివ్యక్తసర్వేశ్వరస్వరూపజ్ఞానం ||౫౭|| నవయమితి | వయంభవతానచింత్యాఃనవిచార్యాః- పరాన్ము
 ఖస్యమేవధంప్రచ్ఛన్నంకృత్వా- ఏషపాపమాజికతవాక్ | ఉతపుణ్యమితిభవతానచిచార్యాఇత్యర్థః. నాప్యత్తా-చింత్యః-భాగ్యభార్యాహర
 ణాదికంకృత్వాగతోహం - కింభవిమ్యామీనిత్వంచత్వయానవిచార్యః - కుతఃవయంభవద్విశేషేణభవతోవిశేషేణ. ధర్మకతఃధర్మకృతనిశ్చ
 యః. అన్యసంభంధింధర్మ్యః-ఉతాధర్మ్యః-తిశిశేషేణవిచార్య. ధర్మే-నిశ్చయంకృతవంతిత్వార్థః-యద్వాభవద్విశేషేణభవదకృత్యశేషేణ
 హేతునా. ధర్మకతఃప్రాయశ్చిత్తరూపేధర్మేవయంకృతనిశ్చయః | అతోవయంభవతాచింత్యాః అకృత్యంకృతవంతిత్వనిశ్చయః. నాప్య
 త్తా-మమపగలోప్రతిబంధకమస్త్రీతిభవా నపినవిచార్యఇత్యర్థః || ౫౮|| రాజగద్ధృకతదండాన్స్తృకృత్వాపాపానిమానవాః | నిమకలాస్త్వ
 గమాయాంతిసంతస్సుకృతినోయథా | శాసనాద్వావిమోక్షాద్వాప్తేనస్త్రేయాద్విముచ్యతే - రాజాత్వశాసనాపస్యతదవాప్నోతితిభిషమి
 తిమనువచనానుసారేణ ఉభయోరపినోమాభావఇతిభావః ||౬౦|| ఉక్తమేవాధాంవివృణోతి | దండ్యఇతి | కార్యకారణసిద్ధాద్ధా-కార్యందం
 డనంకారణమవిరాధఃభావప్రధానోయంనిదేశః. దండ్యత్వదండయత్వత్వాభ్యాంనిష్పన్నప్రయోజనావిత్కర్థః || ౬౧|| తదితి | తత్తస్మా
 త్కారణాత్ స్సాన్వంద్రకృతింస్వకీయంపరిశుద్ధతాస్వభావం || ౬౨|| త్యజేతి | విధానంవిధిః ||౬౩|| ఇతిశ్రీమహేశ్వరతీర్థకవిరచితాయాం. శ్రీరా
 మాయణతత్వదీపికాఖ్యాయాం. కిష్కింధాకాండవ్యాఖ్యాయాం. అష్టాదశ స్కంధః. *****

సవానరమహారాజశ్చయోనశ్శరపిత్తతః | ప్రత్యుక్తోహేతుమద్వాక్యైర్వో త్తరంప్రత్యవద్యత || ౧ || అశ్చభిఃపి
 నిభిన్నాంగఃపాదమైరాహతోభృశం | రామబాణేనచక్రాంతోజీవితాంతేముమోహాసః || ౨ || తంభార్యాజాణమోక్ష
 ణరామదత్తేనసంయుగే | హతంప్లవగశాదూలంతారాశుశ్రావవాలినం || ౩ || సాసపుత్రాప్రియంశ్రుత్వావధంభ
 తుకస్సుదారుణంఽన్యపాతభృశఃత్రస్తావివిధాద్దిగిగ్హ్వారాత్ || ౪ || యెత్వంగదపరీవారావాసరాభీమవిక్రమాః | తేన
 కాముకమాలోక్యరామంత్రస్తాఃప్రచుదుర్విపుః || ౫ || సాదదర్శితతస్త్రస్తాహరీనాపతతోభృశం | యూథాదివపరిభృ
 ష్టాకమ్మగొన్నిహతయూథపా || ౬ || తానువాచసమాసాద్యదుఃఖతాదుఃఖతాసతీరామవితాసితాస్సర్వాననుబ
 ధ్ధానివేషుభిః || ౭ || వానరారాజసింహస్యయస్యయూయంపురస్సరాః | తంవిహాయసుసంత్రస్తాఃకస్తాద్ద్రోవభదుక
 తాః || రాజ్యహతోస్సచేద్భూతాభ్యాత్రాదేణపాతితః | రామేణప్రహితైరాదైమాగజైరూరపాతిభిః || ౮ ||
 కపివత్పావచశ్చృత్వాకపయఃకామరూపిణః | పాస్త్రకాలమవిక్లిప్తమూచుర్వచనమంగనాం || ౧౦ || జీవపుత్రేనిదర్త
 స్వపుత్రీరక్షస్వతాంగదం | అంతకోరామహాపేణహత్వానయతివాలినం || ౧౧ || క్షిప్తావృత్తాస్సమావిధ్యవిపులా
 శ్చశిలాస్తథా | వాలీవజ్రసమైర్బాజైరామేణవినిపాతితః || ౧౨ || ఆభిద్రుతమిదంసర్వంవిద్రుతంప్రసృతంబలం | అస్త్రిక
 ప్లవగశాదూలహేహతేశక్రసమప్రభే || ౧౩ || రత్యతానగరద్వారమంగదశ్చాభిషిచ్యతాం | పదస్థంవాలినఃపుత్రంభజి
 వ్యంతిప్లవంగమాః || ౧౪ || అథవారుచితంస్థానమిహతేరుచిరాననే | ఆవిశంతిహిమగౌణిక్షిప్రమన్యానవానరాః || ౧౫ ||
 అభార్యాశ్చసభార్యాశ్చసంత్యత్రవనచారిణః | లుభైభ్యోవిప్రయ్యైభ్యస్తైభ్యోనస్తుములంభయం || ౧౬ || అల్పాంతరగ
 తానాంతుశ్రుత్వావచనమంగనాః | ఆత్మనఃప్రతిరూపంసాబభాషేచారుహాసీ || ౧౭ || పుత్రేణముమకింకార్యంకింరాజ్యే
 నకిమాత్మనా | కపిసింహేమహాభాగేతస్త్రిభృతఃరీశశృతి || ౧౮ || పాదమూలంగమిష్యామితస్యైవాహంమహాత్మనః |
 యోసారామప్రయ్యైశరేణవినిపాతితః || ౧౯ || ఏవముక్త్యాప్రదుద్రావదుదంతిశోకకర్చితా | శిరశోచ్రశ్చబాహుభ్యాం

తారాగమనమేకోనవిశే-సవానరమహారాజశ్చాదివిశేషః-జీవితాంతేజీవితాంతకాలే || ౧ || ౨ || సాసపుత్రాప్రియమితి || ఆ
 ప్రియమితిచేదః-విధాన్నానాకశ్చృత్-గిరిగహ్వరాద్దిగుహతః-గుహరూపాహికిష్కింధేత్యుక్తం || రావినివాద్విచిత్రాంతఃప్రదేశాత్ || ౪ || యే
 త్విత్వావిష్ణోకద్వయమేకాన్వయం || ౫ || రాసాదదర్శితతస్త్రస్తాహరీనాపతతోదుర్భిత్మ | యూథాదివపరిభృష్టాన్మగొన్నిహతయూథపా
 నితిపాతః || ౬ || పూర్వంసామాన్యతోవిదితవృత్తాంతాపివిశేషజ్ఞానయాపుష్పతి-తానితి || ౭ || వానరాత్వాదిష్ణోకద్వయమేకాన్వయం | దుగ్ధ
 తాఃఆగతికాః | రాజ్యలాబానుగ్రహేణవాలీహతీశ్చేష్టవతాంకింభయమిత్యర్థః-మార్గజైరిపిబహువచనంసంభావనయోక్తం || ౮ || కపివత్పావ
 చతి || ఆవిక్లిప్తంసయ్యైకమితియావత్ || ౧౦ || జీవపుత్రేణితి || ఆపుత్రాయాఃఖిలమృతభృత్రకనుగమనమితిభావః-నయతి లోకాంతరమితిశేషః ||
 ౧౧ || ౧౨ || ఆభిద్రుతమితి || విద్రుతంపూర్వంకిష్కింధాతోనిర్గతమిదంబలంప్రసృతంప్రకీర్ణంసత్ ఆభిద్రుతంకిష్కింధాభీముఖ్యేనద్రుతం || ౧౩ || ౧౪ ||
 అథవేతి || హేరుచిరాననే-తే-ఇహకిష్కింధాయాం-స్థానంఅవస్థానం-అరుచితంఅనభిమతం-అత్రస్థామంగస్తాకంసరోచితవత్సర్వః-హియస్తా
 రణాత్ వానరాశ్చేత్యుభూతాః-దుర్గాణికిష్కింధాయాఃదుష్ప్రవేశస్థలాని-అవిశంతిఆక్రమిష్యంతి-అన్యాని-అస్తదావాసస్థలభిన్నానీత్యర్థః ||
 ౧౫ || అస్త్రాక్రమణంతతఃకిమిత్యత్రాహ-అభార్యాశ్చతి || అభార్యాశ్చభార్యాశ్చవిరహితాః-సభార్యాఃసమానభార్యాః-సాధారణభార్యాశ్చత్యర్థః-
 యేవాలినావిప్రవాసితాఃవనచారిణస్సంతిశేభ్యఃవిప్రయ్యైభ్యః-స్వభార్యాశ్చవిరహిభ్యః-లుభైభ్యఃసాధారణభార్యాంతరాభిలాషిభ్యః-శ్వేభ్యః-
 జ్ఞాతీభ్యఃసుగ్రీవాదిజ్ఞాతీభ్యః-సఃఅస్తాకం-అక్రకిష్కింధావస్థానే-తుములంనిరంతరం-భయంభవతి-అసేనభాఃసుగ్రీవవ్యాపారస్సూచితః-రుచి
 రాసనఇత్యాదిసంబోధనాత్రస్యాస్పహమగణసాహసంబోధ్యతే || ౧౬ || అత్రేతి || అల్పాంతరగతానాం కించిదవకాశంప్రాప్తానాం-
 సంభాషణాయ కియన్తాత్రావకాశం ప్రాప్తానామిత్యర్థః - అత్తనః ప్రతిరూపం స్వబుద్ధ్యనుగుణం | యద్వా అంతరంబుద్ధిః-అల్ప

౧ || టీ || ముమోహముమూర్ఖ || ౩ || సేతి || వివిధాత్విచిత్రాంతఃప్రదేశాత్ || ౬ || తానితి || ఇమభిఃఅనుబద్ధానివఇమభిఃప్రాతానివ || ౭ ||
 రాజ్యహతోరిత్యత్రపి కేనైవ బాణేనవాలిహసనేనత్వపివాలిమయేబహువాణప్రయోగసంభావనయామాగజైరితిబహువచననిర్ధేశః || ౮ || క
 పివత్పావచశ్చృత్వా || ఆవిక్లిప్తంబకరూప్యం || ౧౨ || ఆభీతి || ఆభిద్రుతమితి || అభిద్రుతంకిష్కింధాభీముఖ్యేనద్రుతం-విద్రుతంవిధావితం-ప్రసృతంప్రకీ
 రణం || ౧౪ || అథవేతి || శేతవఇహకిష్కింధాయాం-స్థానమవస్థానమరుచితంఅనభిమతం-హియస్తాకంసరోచితవత్సర్వః-హియస్తా
 కిష్కింధాదుష్ప్రవేశస్థలానిఅవిశంతిఆక్రమిష్యంతి || టీ || ఏవమకరణేచాధకమాహ || అథవేతి || ౧౫ || అత్రావస్థానభయమవశ్యంభావీతిప్రతిపాద
 యంతి || అభార్యాశ్చతి || అభార్యాఃభార్యాశ్చవిరహితాః - సభార్యాశ్చవాలినావిప్రకృతాయేవనచారిణఃసంతి-తేభ్యఃవిప్రయ్యైభ్యఃలుభైభ్యః
 శ్వేభ్యఃసుగ్రీవాదిజ్ఞాతీభ్యః-సఃఅస్తాకంఅక్రకిష్కింధావస్థానేతుములంభయంభవతీతియోజనా || ౧౬ || అత్రేతి || అల్పాంతరగతానాంనాతిదూర
 నర్తనాం-అత్తనఃప్రతిరూపంఅత్తానరూపం || టీ || అల్పాంతరగతానాంనాతిదూరవర్తనాంఎవంభయంకించిద్దేదంప్రాప్తానామితివా || ౧౭ ||

దుఃఖససనుభిష్నుతీ॥ ౨౦॥ అవ్రజంతీదదర్శాభవతింసిపతితంభుని హంతారందానవేంద్రాణాంసమరేష్వనివతి నాం॥
 త్నేప్తారంపర్వతేంద్రాణాంవజ్రాణామివవాసవం॥ మహావాతసమావిష్టంమహామేఘాఘనిస్సన్వనం॥ శక్రతుల్యపరా
 క్రాంతంవృష్ట్యవోపరతంభునం॥ నర్దంతంనదకతాంభీమంతూరంతూరేణపాతితం॥ శామూలేనామిషస్యాధైన్యగరా
 జయభావతం॥ అవికతంసర్వలోకస్యసవతాకంసవేదికం॥ నాగహితోస్సవణేనచైత్యమున్నతితంయథా॥ అవష్ట
 భ్యజతిష్ఠంతందదర్శధనురుత్తమం॥ రామంరామానుజంచైవభతుఃశ్చైవవానుజంశుభా॥ ౨౧॥ తానతీత్య సమాసాద్య
 భర్తారంసిహతంరణే॥ సమీత్యవ్యతితాభూమాసంభ్రాంతానిపపాతహ॥ ౨౨॥ సుప్త్యైవపునరుత్థాయఆర్యపుత్రేతికో
 శతి॥ రురోదసాపతిందృష్ట్వాసందితంమృత్యుదామభిః॥ ౨౩॥ తామవేత్యతుషగ్రీవఃకోశంతీంకురరీమివ॥ బహదమగమ
 తాప్తందృష్ట్వాచాంగదమాగతం॥ ౨౪॥ ఇతిశ్రీమతిరామ- ంధా కాండే ఏకోనవింశస్సకః॥ *****

రామచాపవిస్ఫుష్టేనశరేణాంతకరేణతందృష్ట్వావినిహతంభూమాతారాతారాధిపానసా॥ సాసమాసాద్యభర్తారం
 పర్వవృజతభామినీ॥ ౧౪॥ ఇమణాభిహతందృష్ట్వావాలనంకుంజరోపమం॥ వానరేంద్రంమహేంద్రాభంశోకసంతత
 మానసా॥ తారాతరుమివోన్ములంపర్వదేవయదాతురా॥ ౩॥ రణేదారుణవిక్రాంతప్రవీరప్లవతాంపరకిందినామపురో

బుద్ధీనామిత్యథః॥ ౧౭॥ ౧౮॥ ఏవమితి॥ చామశ్లాఘాపేక్షయాబహువచననిదేశః - మహావాతసమావిష్టం సమావిష్టమహావాతమివస్థితం - స
 మావేశఃసంఘీహవః- యద్వా- సమావిష్టమితిభావేనితా- మహావాతసమావేశమివస్థితం-పరాక్రాంతంపరాక్రమః-నర్దతాంమధ్యేభీమనర్దంతం
 త- శామూలేనసింహేన॥సింహోమృగేంద్రఃపంచాస్యోహర్యక్షశ్చేవతింగళః॥ వ్యాధిర్ణాస్యోమహానాదశ్శామూలంతులవిక్రమ
 తివైజయంతీ॥ యద్వా- అసంభావితత్వద్యోతనాయశామూలహింసితసింహమివేత్యభూతోపమా-అర్చితమితి- అత్రభాగవతాద్యుక్తకాళియనా
 గప్రహరణవేళాయాంబలిస్థానంచైత్యమప్యన్తృతిమిత్యవగంతవ్యమిత్యాహః- సర్వలోకస్యసర్వలోకేన-అర్చితం-సపతాకంఅలంకృతమిత్య
 థః- సవేదికంక్రమహాసవేదికాసంపన్నం- ఏవంవత-మూనమపిత్రనిగూఢనాగగ్రహణాయగరుడోన్మథితంచైత్యమివస్థితమిత్యర్థః-తారా
 దిసంపన్నోకీభాత్యభార్యాపహరణపాపవత్తైవనహతత్వత్రవృష్టాతోయం- అవష్టభ్యేతి-ఊజ=తంభృథం - భనురవష్టభృత్సంతం- అనేనాక
 షకాకారఉచ్యతే- చకారేణతాద్యకసంస్థానవిశేషణాకషకతాకథ్యతే- భర్తారంహతవంతంరామంతత్సాహాయ్యకృతంతదనుజంతేనసం
 హరయితారంసుగ్రీవంచదదేశ- శుభాత్రత్రకప్రృత్వబుద్ధింహయశుభవృద్ధయాబహువ - నరామస్యదోషోస్తీ - కింతువానిసవ - పానీ
 యపానాయతమాకేభాతేత్రకంతెగుర్వీంబుద్ధాపతిత్వామియమాణమైవసహిహోషః- ఆయమప్యనుకూలశ్చేత్కథమేనంసరత్సేత్- కిం
 చమమపాణాహిపాదవా ఇత్యుక్తరీత్యా స్వప్రాణభూతేస్వాక్రితేహింసా కుర్వతం కథంమృశ్యేత్ - ఆతపివహిప్రభుయధైర్వహింసిత
 వా- కింతుస్వాక్రితాపరాధందృష్ట్వైవపునరుద్ధేరానిసంహతవానిత్యవస్యతేతిభావః॥ రా॥ తైస్తారమితి॥ వజ్రాణామితికింకరవజ్రాదిభేదవి
 వక్షయాబహువచననిదేశః-ప్రయోగచామశ్లాఘాపేక్షయావా॥ నర్దంతమితి॥ నర్దతాంమధ్యేభీమనర్దంతం-శూరంశూరేణపాతితమిత్యభ
 యోస్సమత్వాభిధానాద్రతాశామూలకజైరసింహఉచ్యతే॥ ౨౫॥ కమిమమధకంవ్యంజయన్నాహ- తానితి॥ అతీత్యేనాతిప్రమఉచ్యతే - స
 చ్చేమంసమిష్టత్వాత్- కింతుత్రకోషబుద్ధిచక్రత్యేత్యథః- భతాకరంసమాసాద్యేతి- ఉపసగేణస్వాజ్ఞానేనాయంహతతిబద్ధవతిజ్ఞా
 ప్యతే॥ ౨౬॥ సుప్త్యేతి॥ సందితంబద్ధం- వృత్త్యుదామభిఃమృత్యుపాతైః- అసన్నస్రాణమిత్యర్థః॥ రా॥ సందితంబద్ధం॥సి॥ బద్ధసంధానితంమూత
 ముద్దితంసందితంసితమిత్యమరః॥ ౨౭॥ తామి॥ కష్టంవిహదంత్యంతవిహదమిత్యథః॥ ౨౮॥ ఇతిశ్రీగోవిందరాజేరచితే- శ్రీ రామాయణ
 భూషణే- ముక్తాహరాఖ్యానే-కిష్కింధాకాండవ్యాఖ్యానే- ఏకోనవింశస్సకః॥*****

అనతారాప్రలాపోపింశే- రామేత్యాదిచాధాన్లోకః॥ సాతారా-తందృష్ట్వాపర్వవృజత॥ ౧౪॥ ఇమణేత్యాదిసార్ధః॥ రా॥ రామచాపేతి॥
 ఏతదనంశరంసాసమాసాద్యోన్లోకః॥ తిపచకోశేమప్రమాదాల్లిఖివోవతాతే- ఆయంఉపరి - దులభందర్శనంతస్యశివవత్సభాద్యతిత్యనంత
 రంద్రవృష్టః- తారాఉచ్చైస్సన్వరాఆలోనపునరుక్తిః॥ ౩॥ రణంతి॥ అపురోభాగాంవోషదర్శనరహితాంఅనపరాధామితియావత్॥ ౬॥ వృక్త

త్నేప్తారమితి॥ వజ్రాణామితికింకరవజ్రాదిభేదవివక్షయాబహువచననిదేశః-మహావాతసమావిష్టం-భావెనితా- మహావాతస్యేవసమావిష్టంస
 మావేశనంయస్యసతతోక్తతం- యద్ధైవమహావాతసవృశవేగమిత్యథః॥ నదకంతమితి॥ నదకతాంమధ్యేభీమనదకంతం॥ శామూలేన
 సింహేన॥సింహోమృగేంద్రఃపంచాస్యోహర్యక్షశ్చేవతింగళః॥ వ్యాధిర్ణాస్యోమహానాదశ్శామూలంతులవివైజయంతీ॥ అవికతమితి॥ సర్వలో
 కస్యసర్వలోకేనచైత్యమున్నతితం- యథాగరుడేనకాళియప్రహరణవేళాయాంబలిస్థానంచైత్యమప్యన్తృతిమిత్యవగంతవ్యం॥ ౨౬॥ సుప్త్యేతి॥
 సందితంబద్ధం॥టీ॥కురరీశారికా॥ ౨౭॥ ఇతిశ్రీమహేశ్వరతీర్థకవిరచితాయాం- శ్రీరామాయణతత్పదికాఖ్యానాయాం- కిష్కింధాకాండవ్యా
 ఖ్యానాయాం- ఏకోనవింశస్సకః॥*****

రామేతి॥ తారాఉచ్చైస్సన్వరా-ఆలోనపునరుక్తిః॥ ౩॥ రణంతి॥అపురోభాగాంవోషదర్శనరహితాం అనపరాధామితియావత్॥ ౬॥ తా

రావసుభామాత్మనోపిప్రియతమాంకాంతామభేదాయయద్ధభూమాభాగస్థానగతాంపురిముత్తైశ్చతేవ్యక్తమితిపావీర-ధర్మతఃసంప్రవ
రతాఃకర్తృణయద్ధమాచరతాత్వయా-పరస్మైపదమార్షం-స్వర్గమార్గమేవస్వర్గసాధనభూతరణభూమా-విక్రింగధేవలన్యారమ్యాపురిషిమి
తా-వృక్తంసూనం-నోచేత్త్వంకథమశ్రవేషణిభావః॥౭॥ యానీతి॥వృతీమస్తవ్యయాశబ్దఃఉపరమఃకృతశత్యనేనసంబధ్యతే॥టీ॥సంప్రతిస్వ
హృదయముసాలభతే॥హృదయమితి॥౧౦॥ సుగ్రీవశ్యేతి॥ సుగ్రీవస్యభార్యాత్వయాహృతాసవివాసితశ్యేతియశ్చి-మా-స్తీ-తశ్యేయంపుష్టిః
ఫలంప్రాప్తైయోజనా॥సాపుష్టిఃఫలేనమృద్ధాచేత్యుపరః॥౧౧॥టీ॥ ఆహంవనిరాకృతేత్యాహ-నిశ్చేయినేతి॥నిశ్చేయినంకల్యాణాపరముదై
శ్యంయస్యాస్స॥౧౨॥రూపేతి॥ఓషిణానాంసరళానాం-విదగ్ధానామితియావత్॥౧౩॥టీ॥కాలఇతి॥బలాత్సామర్థ్యాత్యేనకాలేనకతా-అ
వతఃఅస్వతంత్రఃసుగ్రీవస్యవశమధీనతాంఆవపన్నఃప్రాప్తః॥౧౪॥వైధవ్యమితి॥అమఃఖోపచితాదుఃఖరహితేత్యర్థః॥౧౫॥లాలితఇతి॥మేమయా
లాలితః॥౧౬॥కురుష్యేతి॥పితరంసుదృష్టంకురుష్యపితరంసమ్యక్చ్యేత్యర్థః॥టీ॥పుత్రంప్రత్యాహకురుష్యేతి॥౧౭॥సమాశ్వాసయేతి॥యతఃప్రవా
సగప్రస్థితోసీతఃమూర్ఖుఃపాశూగీయఃపుత్రంసమాశ్వాసయ- సందేశంసందితస్త్యేతిసంబంధః॥టీ॥కాశిరోమణికారమహేశశిర్షాభ్యామపి
రామానుజార్యేణచత్రైవసాసమాసాద్యోశ్లోకోవ్యాఖ్యాతః॥సాసమాసాద్యేతి॥సాఆంగదంప్రతితప్తోక్తవత్॥టీ॥చాలినంప్రత్యాహ-సమాశ్వా
సయేతి॥౧౮॥సందేశంసందేశ్యం-ప్రవాసంనీర్హప్రవాసం॥టీ॥సుగ్రీవస్యప్రతిశ్రవేప్రతిజ్ఞాఽపయేఅన్యణ్యంఅన్యజత్వం॥౧౯॥ సకామఇతి॥శస్త్రః

౧॥ గుణదోషకృతమితి॥ జంతుః స్వకమక ఫలపాపకం - స్వకర్మఫలంవాసనావరంపరయాపేతుః॥ యగ్యతథా క్తం - గుణదోషకృతంజ్ఞానా
జ్ఞానాభ్యాంయత్కమాక నితత్ - తదిత్యవిభక్తినిదేశోయం - తస్యశుభానుభంఫలసూతంసుఖదుఃఖంపేత్యుచ్యత్యగ్రంఽచాప్నోత్యేవేతియో
జనాః॥ 1 ॥ ఆత్మాసంప్రకారమహ - గుణదోషకృతమితి॥ సుకృతదుష్కృత ఫలసంస్వధాసర్వైరనుభావ్యమిత్యుక్తం॥ 2 ॥ శోచ్యేతి॥ దీనమిత్యుక్తా
పికమితిసంబుధ్యతే - అనుశోకఃఽనుబంధశోకః॥ 1 ॥ సర్వప్రాణిశరీరాణామనిత్యతయాసర్వసాంకోచ్యత్వేనసమత్రాపిశోకఃకార్యఇత్యాహ॥ సశో
చ్యేతి॥ 3 ॥ అంగదస్త్రీతి॥ ఆయత్యాంకు త్రకాలేషిధేయానికవ్యానిసమధానిసప్రయోజకానిఽస్యఅంగదస్త్రం॥ ౪॥ జానానీతి॥ పండితేతిసంబుధ్యం
తమేతత్ - శుభంబౌద్ధ్యంబైహికంపికరవ్యం - ఐహాలౌకికంరోదనాదికంసతతవ్యం॥ ౫॥ యస్తీస్త్రితి॥ యస్తీకవరయంతిజీవసంకుర్వంతి॥ కృ
తాంశానికృతవిభాగాని - దిష్టాంతంపరికల్పితకాలాంతం - మరణమిత్యర్థః॥ 6 ॥ యదయమితి॥ న్యాయధృష్టాభావ్యాద్యేననీతిమాత్రేణధృష్టాభావః॥ ౭ ॥

యన్యాద్యష్టాథాసామదానక్షమావరః | గతోధర్మజితాంభూమింనైనంశోవితుమహాని || ౭ || సర్వేహిహరిశా
 దూలాఃపుత్రశ్చయంతవాంగదః | ఇదంచార్యతరాజ్యంచత్వత్సనాథమనిచితే || ౮ || తావిమాశోకసంతాపాశ
 వైఃప్రేరయభామిని | త్వయాపరిగృహీతోయమంగదశ్చాస్తుమేదినీం || ౯ || సంతతిశ్చయథాదృష్టాకృత్యంయచ్చాపిసాం
 పతం | రాజ్యస్తతిగ్రయతాంతావదేవకాలస్యనిశ్చయః || ౧౦ || సంసారోహరిరాజశ్చఅంగదశ్చాభిషివ్యతాం |
 సింహాననగతంపుత్రంపశ్యంతీశాంతిమేవ్యసి || ౧౧ || సాతస్యవచనంశ్రుత్వాభత్యవ్యసనపీడితా | అబ్రవీదుత్తరంతా
 రాహనుమంతమవస్థితం || ౧౨ || అంగదప్రతిరూపాణాంపుత్రాణామేకతశ్చతం | హతస్యాప్యస్యవీరస్యగాత్రసంశ్లేష
 ణంవరం || ౧౩ || నచాహంహరిరాజస్యప్రభవాన్యంగదస్యవా | పితృవ్యస్తస్యమగ్రీవస్సర్వకార్యేవ్యనంతరః || ౧౪ || న
 హ్యేషాబుద్ధిరాస్థేయాహనుమన్నంగదంప్రతి | పతాహిబంధుఃపుత్రస్యనమాతాహరిసత్తమ || ౧౫ || నహిమమహరిరాజ
 సంత్రయాత్క్షమతరమస్త్రపరత్రదేహవా | అభిముఖహతవీరసేవితంశయనమిదంమమసేవితుంక్షమం || ౧౬ || ఇతిశ్రీమ
 త్కిష్కింధాకాండే - ఏకవింశస్సర్గః. ***** వీక్షమాణస్తుమందాసుస్సర్వతోమందముచ్చస్థా | ఆదావేవతు
 సుగ్రీవందదర్శత్వాత్మజాగ్రతః || ౧౭ || తంప్రాప్తవిజయంవాలీసుగ్రీవంష్లవగేశ్వరః | ఆభావ్యవ్యక్తయావాచాసస్మేహ
 మిదమబ్రవీత్ || ౧౮ || సుగ్రీవదోషేణగంగాంగంతుమహానీకిల్బిమాత్ | కృవ్యమాణంభవిష్యేణబుద్ధిమోహేనమాంబలా

న్యాద్యష్టాథాసామదానక్షమావరః - సామదుఃఖితానాంస్వజనానాంసాంతవనం - దానంఅభీష్టాథాదానం - తుమాతత్ప్రతాపరాధసహనం -
 ఏతాసుపరఃసక్తః - ఆయంభర్తజితాంస్వాధీనధర్మాధర్తకాణం - భూమింలోకం - యత్సాత్గతః - తస్మాన్నైనంశోవితుమర్హసి || ౭ || స
 ర్వఇతి || హరిణాంబుక్షాణంచ - రాజ్యంత్యత్సనాథంత్యయాసనాథః || రా || హర్యక్షపతిరాజ్యంచేతిపాతః - అన్యథావత్సయాణాంగదాభిషేక
 వచనవిరోధస్సాన్వితః || ౮ || తావిమానితి || తావిమాశోకసంతాపాశోకతత్ప్రతాపా - శవైఃక్రమేణప్రేరయనివర్తయ - భత్యమరణశోకస్యస
 ద్యోదుస్త్యజత్వాదితిభావః || రా || తావిమాశోకసంతాపాశవైఃప్రేరయభామినిపాతః - ప్రేరయనివర్తయ - త్వయేతి - అంగదాభిషేచసంతా
 రాదుఃఖశాంతయేదర్శితం || ౯ || సంతతిశ్చేతి || సంతతిశ్చయథాదృష్టాయత్ప్రయోజనకస్తంతానోల్బః - సాంప్రతంఇదానీం - యచ్చకృత్యంకర్తం
 యోగ్యంతత్సర్వం - రాజ్యఃక్రియతాం - ఏషనిశ్చయోస్యకాలస్యయోగ్యతీతేషః - సతుశోకతిభావః - పుత్రోత్పాదనఫలమాభ్యుక్తైహికంక్రి
 యతామిత్యర్థః || ౧౦ || ఉత్తమభావంచాదర్శయతి - సంసార్యఇతి || శాంతిమఃఖశేమం || ౧౧ || ౧౨ || అంగదేతి || అంగదప్రతిరూపాణాంఅం
 గదశ్చల్యానాంపుత్రాణాంపుత్రాణాంశతంఏకతఃఏకత్రవీకతులాయామస్తు - హతస్యాప్యస్యగాత్రసంశ్లేషణంగాథాలింగంఏకతోస్తు - త
 యోమహ్యేభత్యసంశ్లేషణమేవరమిత్యర్థః || ౧౩ || సంసార్యఇతిస్సౌత్తరమాహ - సచేతి || హరిరాజస్యప్రభవామితస్యసంసారకర
 ణేనసమథాన్తి - అంగదస్యవానప్రభవామితస్యరాజ్యాభిషేకకరణేనప్రభవామిత్యర్థః || ౧౪ || సహితి || నాస్థేయానాదతావ్యానకతావ్యే
 త్యర్థః - శితాశితవ్యః || ౧౫ || సహితి || పరత్రపరలోకే - ఇహఅస్మిన్లోకేత్రభిముఖతయాహతోఅభిముఖహతః - సహసావీరశ్చతేననైతం ||
 ౧౬ || ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే - శ్రీరామాయణభూషణే - ముక్తాహరాభ్యాసే - కిష్కింధాకాండవ్యాఖ్యాసే - ఏకవింశస్సర్గః. *****

ఏవమమోఘరామశబాభిఘాతేనమోహసమావిష్టంవాలినంమృతంశిశ్చిత్వసంసారాదికరణాయత్వకమాణేహనుమతిదైవాత్కించిత్రమా
 శ్వస్త్రోవాతీకతవ్యభాగంనియచ్చతిద్వావింశే - వీక్షమాణఇత్యాది || మందాసుఃఅల్పప్రాణః || రా || నన్వత్రవీక్షమాణఇత్యాదినావాలినోజేవనం
 ప్రతియతే - పూర్వసరైమరఃశోత్రకాలీనసంసారాదివిధానహనుమతాకథముచ్చతఇతిచేత్ - ఆమోఘరామచాభిఘాతేనమోహసమా
 విష్టంవాలినంమృతంశిశ్చిత్వతథోక్తవానితినదోషః || ౧ || తమితి || ఆభావ్యసంబోధ్య || ౨ || సుగ్రీవేతి || కిల్బిమాత్ రాజ్యవివాసనచారావరణరూపకిల్బి

ప్రయోజనఇత్యర్థః - ధర్మజితాంవశీకృతధర్మాణాంభూమింస్థానం || ౭ || టీ || త్వత్సనాథంత్యయాసనాథం || ౮ || తావిమానితి || తావిమానిశా
 ర్దులంఅంగదంప్రేరయనివర్తయ - దుఃఖాదితిశేషః || ౯ || సంతతిరితి || సంతతిశ్చయథాదృష్టాయత్ప్రయోజకస్తంతానోల్బఇత్యర్థః - యత్కృత్యం
 సాంప్రతంయోగ్యం - తత్సర్వంరాజ్యఃక్రియతాం - ఏషనిశ్చయఃకర్తవ్యత్వేనవిహితోయనిశ్చయః - కాలస్యవర్తమానకాలస్యసంబంధీత్యర్థః ||
 ౧౦ || సంతతిరిత్యాద్యుక్తమేవస్ఫుటయతి - సంసార్యఇతి || ౧౧ || టీ || పతిప్రతాధర్తమనుస్మత్యాహ - సాతశ్యేతి || ౧౨ || అంగదేతి || పుత్రాణామే
 కతఃశతంఏకంశతంభవత్పితిశేషః - తదపేక్షయాఅస్యగాత్రసంశ్లేషణంవరమిత్యర్థః || ౧౩ || టీ || వాసరరాజ్యంగదయోరనాథత్వాత్త్వయా
 సాతవ్యమిత్యతహా - సచేతి || కస్తహి నాథత్యతహా - పితృవ్యఇతి || అనంతరఃప్రత్యాసన్నః || ౧౪ || ఏషాబుద్ధిఃఅంగదాభిషిక్తాబుద్ధిః - నాస్థే
 యానస్త్రరణీయా - శితాసుగ్రీవః || ౧౫ || టీ || స్వనిశ్చయనిగమయతి - సహితి || ౧౬ || ఇతిశ్రీమహాశ్వరతిధావిరచితాయాం - శ్రీరామాయణతత్త్వ
 దీపికాభ్యాయాం - కిష్కింధాకాండవ్యాఖ్యానాం - ఏకవింశస్సర్గః. *****

వీక్షమాణఇతి || సర్వతోవీక్షమాణఇత్యాదినావాలినోజేవనస్యప్రతియమానత్వేవ్యమోఘరామచాణూతేనమరణస్యనిశ్చితత్వాత్ - పూర్వస
 రైసంసారోహరిరాజితిహనుమదుక్తైర్నదోషః || ౧ || తమితి || ఆభావ్యసంబోధ్య || ౨ || సుగ్రీవేతి || కిల్బిమాత్ రాజ్యవివాసనచారావరణరూపకిల్బి
 మాదేతో - మాందోషేణగంగాంగంతుమహానీకిల్బిమాత్ - కింతుభవిష్యేణభావిభలేనహతుహా - జాతేనబుద్ధిమోహేన - బలాత్కృత్యయా

త్ ॥ 3 ॥ యుగపద్మహితంతాతనమన్యేసుఖమావయోః | సాహార్దంభాత్ప్రయ క్తంహితదిదంతాతనాన్యథా ॥ ౪ ॥ పరివ
ద్యత్వమద్యైవరాజ్యమేహంవనౌకసాం | మామవ్యద్యైవగద్యంతంవిధివైవస్వతక్షయం ॥ ౫ ॥ జీవితంచహిరాజ్యంచ
శ్రీయంచవిపులామిమాం | ప్రజహామ్యేవవైతూణాంనుహచ్ఛాగహితంయశః ॥ ౬ ॥ అస్యాంతవహమవస్థాయాంవీర
వత్సామియద్వచః ॥ యద్యప్యసుకరంరాజకాతుకమేవతహాసి ॥ ౭ ॥ సుఖాహంసుఖసంపృద్ధంబాలమేనమబాలిశం |
బావప్రూణాముఖంవశ్యభూమాపతితమంగదం ॥ మమప్రాణైఃపియతరంపుత్రంపుత్రమివౌరసం ॥ ౮ ॥ మయాహీన
మహీనాథాంసర్వతఃపరిపాలయ | త్వమేవాస్యహిదాతాచపరితాతాచసర్వతఃభయేష్వభయదత్తైవయథాహం
ప్లవగేశ్వర ॥ ౧౦ ॥ ఎవతారాత్మజశ్చమాంస్త్యయాశుల్యపరాక్రమః ॥ రక్షసాంతువధేతేమామగ్రతస్తేభవిష్యతి ॥ ౧౧ ॥
అనుదాపాణికమాణివిక్రమ్యబలవాన్రణే | కరిష్యత్యేషతారేయస్తరస్వీతగుణోంగదః ॥ ౧౨ ॥ సుషేణదుహితాచేయ
మథాసూక్ష్మవిశ్వయే | ఔత్పాతికేచవివిధేసర్వతఃపరినిష్ఠితా ॥ ౧౩ ॥ యదేహసాధ్వితీబూయాత్కార్యంతస్మక్తసం
శయం | సహితారామతుకించినన్యథాపరివతతే ॥ ౧౪ ॥ రాఘవస్యచతేకార్యంతకవ్యమవిశంకయా | స్వాదధమో
హ్యకరణేత్వాంచహింసాద్విమానితః ॥ ౧౫ ॥ ఇమాంచమాలామాధత్వద్వివాంసుగీప్రకాంచనీంఉదారాశీస్థితా
హ్యస్యాంసంప్రజహ్యస్తృతేమయి ॥ ౧౬ ॥ ఇత్యేవమక్తస్సుగ్రీవోవాలినాభాత్ప్రసాహదాత్ | హావంత్యక్త్వాపు
నదీనోగ్రహగ్రస్తభివోడురాట్ ॥ ౧౭ ॥ తద్వాల్చవచనాచ్ఛాంతఃకుర్వన్యక్తమతంద్రితః | జగ్రాహసోభ్యనుజ్ఞాతోమా
లాంతాంధైవకాంచనీం ॥ ౧౮ ॥ తాంచమాలాంకాంచనీందత్వావాలీవృష్ట్యాత్మజంస్థితం | సంసిద్ధఃప్రేత్యభావాయస్నేహ
దంగదమబ్రవీత్ ॥ ౧౯ ॥ దేశకాలభజస్వాద్యత్మమమాణఃప్రియాప్రియే | సుఖమఃఖసహఃకాలేసుగ్రీవవశగోభవ ॥ ౨౦ ॥

వాద్యైః - మాందోషేణంగతుందోషసహితంజ్ఞాతుంనాహాసే - కేంశుభవిష్యేణభావిఫలైసహానాజాతేనబుద్ధిమోహేనబలాత్క్రమ్యమా
ణంమాంగదుమహాసే ॥ ౩ ॥ యుగపదితి - ఆవయోభాత్ - భాత్ప్రయ క్తంభాత్ప్రయ క్తం - సాహదం - సుఖంరాజ్యసుఖంచవిత్తదు
భయందైవేనయుగపన్నవిహితం - మన్యేభ్యుపగ - అవ్యయమేతత్ - తదిదందైవకృతంయుగపదవిధానం - అన్యధాసహి - అన్యప్రకారంసభవతిహి ॥ ౪ ॥
ప్రతితి - ప్రతిపద్య - పాలయేతిశేషః - యద్వాప్రతిపద్యప్రాప్నుహి - శ్వన్నంతోయం - యమక్షయంయమగృహం ॥ ౫ ॥ జీవితనితి - అగహితంయశః -
కేనాప్యవశ్యోచాలీతిప్రసిద్ధంయశః ॥ ౬ ॥ అస్యామితి - అస్యామవస్థాయాంచరమావస్థాయాయద్వచోవత్సామివితద్యద్యప్యసుకరంతథాప్య
వశ్యంకతుకమహాసే - మను క్రిత్యారాజాభవేత్యధః ॥ ౭ ॥ సుఖాహమితి - వయసాబాలమవ్యబాలిశంచాలబ్యధిరహితం - మమేతి - ప్రాణైః
ప్రాణైఃభ్యః - మమపుత్రంత్యంబౌరసంపుత్రమివపశ్యేతిసంబంధః ॥ ౮ ॥ మయేత్వాది - అన్యంగదస్య - దాతా - వస్త్రాభరణాదీనామితిశేషః - స
ర్వతఃశక్త్రుభ్యః - పరితాతా - భయేష్వభయదఃకరుప్రత్యేనస్థానాన్నిహాసనాదిభయపాతుమిషయేలభయదః ॥ ౧౦ ॥ సుషేణితి - అర్థ
సూక్ష్మవిశ్వయే - సూక్ష్మథావిశ్వయే - ఔత్పాతికేఉత్పాతికవిషయజ్ఞానేవ - పరినిష్ఠితా - సంజాతనిష్ఠా - సమర్థేతియావత్ ॥ ౧౩ ॥ యదితి - నప
రివరతేనభవతిత్యర్థః ॥ ౧౪ ॥ రాఘవస్యచేతి - విమానితః - రాఘవశ్చిశేషః ॥ ౧౫ ॥ ఇమామితి - సంప్రజహ్యస్తృతేమయి - మృతేసతిశ్రీమాంకాంచనీం
మాలాంసంప్రజహ్యత్ - తతః పూర్వమేవమయిజీవతిగృహణేతిధావః ॥ ౧౬ ॥ సంప్రజహ్యః - సంప్రజహి - శత్రూనితిశేషః ॥ ౧౭ ॥ ఇతితి - దీనః - అభూదితిశే
షః - గ్రహగ్రస్తః - రాహుగ్రస్తః ॥ ౧౮ ॥ తదిదం - తత్తదసంతరం - శాంతఃత్యక్తవైరః ॥ ౧౯ ॥ తామితి - ప్రేత్యభావాయమరణాయ - సంసిద్ధః - కృతనిశ్చయః
౧౯ ॥ దేశేతి - ఆద్యమత్ప్రయాణానంతరం - దేశకాలభజస్వ - గత్యర్థాజ్ఞానార్థాః - దేశకాలావాసీతి - ఆస్తి - దేశేఆస్తి - కాలేచవిమవర్తిత
వ్యంవివరంసర్వత్యభివిచితయేత్యర్థః - ప్రియాప్రియేషుమమాణః - ప్రభాః - ప్రియవచనవదప్రియవచనవిస్తాభవ్యమిత్యర్థః - కాలేసుఖమఃఖస
ణంమాంజ్ఞాతుమహాసీతిసంబంధః ॥ ౩ ॥ యుగపదితి - మన్యఃత్యేతదవ్యయం - యఃఆవయోభాత్ప్రయ క్తంసాహార్దంభాత్ప్రయ క్తంసుఖంరాజ్య
సుఖాంచ - తదుభయందైవేనయుగపన్నవిహితంమన్యేభ్యుపగ - తదిదందైవకృతంయుగపదవిధానం - అన్యధాసహి - అన్యప్రకారంసభవతిహి ॥ ౪ ॥
జీవితనితి - అగహితంయశః - వాలీకేనాప్యవశ్యోప్రభృత్యశ్చేతిప్రసిద్ధంయశః ॥ ౬ ॥ అచాలిశ - వివేకినంజ - మమేతి - ప్రాణైః - ప్రాణైఃభ్యః ॥ ౮ ॥ స
ర్వతస్సప్రేవ్యధేమపహీనార్థంపరిపాలయ - పూర్ణకామంకుప్రత్యధః ॥ ౧౦ ॥ సుషేణితి - అర్థసూక్ష్మవిశ్వయేదుష్టేయకార్యనిశ్చయైత్యర్థః - ఔత్పాతికేఉత్పాతిక
విషయజ్ఞానైత్యర్థః - సర్వతఃపరినిష్ఠితా - సర్వత్రవచురేత్యర్థః ॥ ౧౩ ॥ సుషేణితి - ననుసముద్రసంజాతాయాస్తారాయాస్సు
షేణదుహిత్యత్వంకథమిచేత్ - తత్రక్షీరాద్ధిమఫనసమయోత్పన్నంతారాంధ్యమ్యసుషేణోవామంగరమగ్రహీత్ - వాలీతుతారాయాదక్షిణ
కరమగృహీత్ - తదాన్యోన్యంవిహదేనతిదైవస్సుషేణదుహిత్యత్వంతారాయాః - వాలినోజాయాత్వంపరిచ్ఛితం - తదుక్తంసాగదే ॥ ౧౪ ॥ దేవై
స్సుషేణకలహపుత్రీతిప్రతిపాదితా - సుషేణోదుహితుస్తస్యాస్యయంవరమకల్పయత్ ॥ ఇత్యేమాధాకపీంద్రేణతారాసర్వాంగసుందరీ - సుగ్రీ
వమేకదారాత్రోరూపసాదృశ్యమహితా - పార్థయామాసకమారారంతుంరతివత్ప్రభుమ్ | నమమాయోనిజాతాయాగమనంతోగగర్విత
మితి ॥ ౧౩ ॥ ఆతవివ - యదేమేతి ॥ ౧౬ ॥ ఇత్యేవమితి - దీనః - అభూదితిశేషః ॥ ౧౭ ॥ తదిదం - తత్తదసంతరం ॥ ౧౮ ॥ తామితి - ప్రేత్యభా
వాయసంసిద్ధః - నిశ్చితమరణఇత్యర్థః ॥ ౧౯ ॥ ప్రియాప్రియా - అనుకూలప్రతికూలవాపారా ॥ ౨౦ ॥ మాస్మేతి - అన్యసుగ్రీవస్యఅమిత్రైగతంసం

యథాహిత్వంమహాబాహులాలితస్సతతంమయా|నతథావతమానంత్యాంసుగ్రీవోబహుమంస్యతే || ౨౧ || మా
 స్యామిత్రైగ్గతంగచ్చేమాశక్తుభిరరిందమ| భతురథపరోదాంతస్సుగ్రీవవశగోభవ || ౨౨ || నచాతిప్రణయఃకా
 ర్యఃకతావ్యప్రణయశ్చతే | ఉభయంహిమహాదోషస్తస్మాదంతరదృగ్భవ || ౨౩ || త్తత్తుక్త్వాథవివృతాత్తశ్శరసంపీడి
 తోభృశం | వివృతైర్దర్శనైర్భ్రమైబాభూవోతా|| ౨౪ || తతోవిచుక్తుశుస్తత్రవానరాహరియూధపాః|పరి
 డేవయమానాస్తేసర్వేష్టవగపుంగవాః || ౨౫ || కిషింధాహృద్యశూన్యాసీత్స్వగ్గతేవానరాధిపే|ఉద్యానానిచశూ
 న్యానిపర్వతాఃకానినానిచ|| మాతేష్టవగశూదాశేనమ్భ్రీభావానరాఃకృతాః|| ౨౬ || యస్యవేగేనమహాతాకాననానివ
 నానిచ|| పుష్పాఘృణానుబధ్యంతేకరివ్యతితదవ్యకః || ౨౭ || యేనదత్తంమహాద్యధ్ధంగంధర్వస్యమహాత్మనః||గోలభస్య
 మహాబాహుదాశవషాణిపంచచ | నైవరాతౌనదివసేతమృద్ధముపశామ్యతి || తతస్తుషాడశేవషేగోలభావిని
 పాతితః|హత్వాతందుర్విసీతంతువాలీదంష్ట్రాకరాశచ || సర్వాభయకరోస్తాకంకథమేషనిపాతితః || ౩౦ || మాతేతు
 వీరేష్టవగాధిపేతదాష్టవగమాస్తత్రనశర్మలేభిరే | వనేచరాస్సింహాయుతేమహావసేయథాహిగావోనిహతేగవాంప
 తౌ || ౩౧ || తతస్తుతారావ్యసనాణవాల్లుతామృతస్యభతుర్వదనంసమీక్యతా| జగామభూమింపరిరభ్యవాలినంమ
 హామృమంభిన్నమివాశ్రితాలతా || ౩౨ || ఇతిశ్రీమతికిషింధాకాండే ద్వావింశస్సర్గః. *****

తతస్సముపజిమ్నంతీకపిరాజస్యతస్మృఖం|పతింలోకాచ్యుతంతారామృతంవచనమబ్రవీత్ ||౧|| శేషత్వంవిమ
 మేహఃఽమకృత్వావచనంమమ| ఉపలోపచితేవీరసుహఃఖేవసుధాతలే ||౨|| మత్తఃప్రియతరానూనంవానరేంద్రమహీ
 తతః| శేషహితాంపరివృజ్యమాంచనప్రతిభాషసే ||౩|| సుగ్రీవస్యవశంప్రాప్తోవిధిరేవభవత్యహూం|సుగ్రీవవివచికాం
 తోవీరసాహసికప్రియ ||౪|| యుక్తవానరముఖ్యాస్త్యాంబలిఃనపయ్యపాసతే| ఏషాంవిలపితంకృచ్ఛ్రిమంగదస్యచశోచ
 తః|| మమచేమాంగిరంశుత్వాకింత్యంనప్రతిబుధ్యసే||౫|| ఇదంతద్వీరశయనంయత్రశేషేహతోయుధి||శాయితానిహ

హః దుఃఖకాలేసుఖంసుఖకాలేదుఃఖంచసహమానత్యర్థః-సుగ్రీవవశగోభవిసుగ్రీవపరతంత్రోభవ||౨౦||౨౧||మాస్యేతి|ఆస్యసుగ్రీవస్యా
 మిత్రైగ్గతంప్రాప్తపురుషంమాగచ్ఛే-ఆస్యశత్రుమిత్రంభజేరిత్యర్థః-శత్రుభిస్సహచమాగచ్ఛే||౨౨||నచేతి|అతిప్రణయఃఅతిస్నేహః-అ
 ప్రణయఃస్నేహభావశ్చ-అంతరదృగ్భవ. మధ్యమభావమవలంబస్వేత్యర్థః||౨౩||ఇతితి|వివృతాత్తఃభ్రామితసేత్రః-వివృతైఃప్రకాశితైః-అతవివ
 భీమైః-దశనైఃదంతైఃపలపీతః-ఉత్క్రాంతజీవితఃఉద్గతప్రాణిః||౨౪||తతఇతి|పరిదేవయమానాఃరుదంతత్యర్థః-ష్టవగపుంగవాఃబలేనశ్రే
 స్టాఃపునశ్చపరియూధపాఃయూధస్యనిర్వృధారః-వానరాఃవానరజాతయః||౨౫||పరిదేవనమేవాహ-కిష్కింధేత్యాదితా||శూన్యాశూన్యాప్రా
 యా||౨౬||యస్యేతి|వేగేనపరాక్రమేణ-కాననానిఅరణ్యాని-వనానిజలాని-సరాసీత్యర్థః-పుష్పాఘృణానుబధ్యంతేసంబధ్యంతే-సదాపుష్ప
 తానిభవంతీత్యర్థః-తత్తుమ్మనుబంధనం-అద్యతువానిమరణానంతరకాలే-యద్వా-వనానిక్షుద్రారణ్యాని-యస్తీవానినిగచ్ఛతిసతితమారుచే
 గేనావిశేషేణసర్వాణివనానిపుష్పైస్సహసుగచ్ఛంతీత్యర్థః||౨౭||యేనేతి|| గోలభస్యగోలభాఖ్యస్య-ఉపశామ్యతిఉపశామ్యత్-భూతేలట్-
 దంష్ట్రాకరాశవాకారకరాశదంష్ట్రావాక-పరినిపాతః || ౨౮ || దంష్ట్రాకరాశవాకభావప్రధానోనిర్దేశః-దంష్ట్రాభ్యాంకరాశవాక||౩౦||మా
 తఇతి|శర్మసుఖం-సింహయుతఇతి-సింహస్థానీయోరామః|| ౩౧ ||తతస్త్రితి|వ్యసనార్ణవేతప్లుతామగ్నేతియావత్||౩౨||ఇతిశ్రీగోవిందరాజ
 విరచితే-శ్రీరామాయణసూక్ష్మముక్తాహకాఖ్యానే - కిష్కింధాకాండవ్యాఖ్యానే-ద్వావింశస్సర్గః. *****

అథమగతానంతరంతారాపతప్రయోవింశే- తతస్సముపజిమ్నంతీత్యాది|| లోకాచ్యుతంతారామృతం- స్వగ్గతమిత్యర్థః||
 ౧||శేషఇతి|| దుఃఖమిత్యేతత్ క్రియావిశేషణం-సుదుఃఖేసుతరాండుఃఖకరే||౩|| సుగ్రీవస్యేతి|| త్వంసుగ్రీవస్యతవబహుఃకాంక్షికస్యవశం
 ప్రాప్తః-సుగ్రీవవివచికాంతత్యేమః- విధిఃదైవవ్యాపారః-ఆహూతశ్చర్యకరోభవతి||౪||యుక్తవానరేతి||కృచ్ఛ్రిందుఃఖం||౫|| ఇదమితి||

స్వప్తంపురుషంమాగచ్ఛ-శత్రుభిశ్చసహమాగచ్ఛ-ఆస్యఅమిత్రానమిత్రసంబంధినశ్చవజయేత్యర్థః|| ౨౨||నచేతి|| అంతరదృగ్భవ-మధ్యమ
 భావమవలంబస్వేత్యర్థః|| టీ|| ఉపదేశ్యంకహస్యమాహ- నచేతి | అవసరజ్ఞానపురస్కరంమధ్యమభావమవలంబస్వేత్యర్థః|| ౨౬ || య
 స్యేతి||యస్యమహాతావేగేన-కాననానినిబిడారణ్యాని-వనానివిరళారణ్యాని-పుష్పాఘృణానుబధ్యంతేఅనుబధ్ధానిక్రియంతే - తదద్యక్షింకరి
 వ్యతిలఘుతరపుష్పాఘృణానుబధ్యంతేసహగురుతరారణ్యవనానాం- స్వానుగమనమిదానీకోవాకరివ్యతిత్యర్థః||౨౭||యేనేతి|| గోలభస్యగోలభాఖ్యస్య
 ఉపశామ్యతిభూతేలట్|| టీ|| షాడశేషాడశమే||తమితి||దంష్ట్రాకరాశవాకారకరాశదంష్ట్రావానిత్యర్థః|| ౩౦ || ఇతిశ్రీమహేశ్వరతీర్థవిర
 చితాయాం- శ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యానాం - కిష్కింధాకాండవ్యాఖ్యానాం - ద్వావింశస్సర్గః. *****

తతఇతి||లోకాచ్యుతంతారామృతంప్రాప్తమిత్యర్థః(టీ)బంధుజనాద్వియుక్తమితివా||౧|| శేషఇతి||దుఃఖంయ
 థాతథా-సుదుఃఖేసుతరాండుఃఖకరే||౩||టీ|| సుగ్రీవవివచికాంతోభవతీయత్ ఏషవిధిరహూతత్యవ్యయః|| ౪|| ఇదమితి || యుధిహతో

తాయత్రత్వమైవరివహపురా ॥౬౪॥విశుద్ధసత్వాభిజనప్రియయుద్ధమమప్రియః॥మామనాథాంవిహాయైకాంగతస్తస్త్వమసి
మానద॥౬౫॥శూరాయనప్రదాతవ్యాకన్యాఖలునిపశ్యతా॥ శూరభార్యాంహతాంపశ్యనద్యోమాంవిధవాంకృతా॥౬౬॥
అవభగ్నశ్చమేమానోభగ్నామేశాశ్వతీగతిః॥అగాధేచనిమగ్నస్త్విపులేశోకపాగరే॥౬౭॥ అత్తసారమయంనూనమి
దంమేహృదయందృఢం॥ భతాకరంనిహతందృష్ట్యాయన్నాద్యతథాగతం॥౬౮॥సుహృచ్చైవహిభతాచప్రకృత్యా
మమచప్రియః॥ ఆహవేచవరాక్రాంతశ్శూరఃపంచత్వమాగతః ॥౬౯॥ పతిహీనాతుయానారీకామంభవతుపుత్రణీధ
నధాన్యైస్సుపూర్ణాపివిధవేత్యుచ్యతేజనైః ॥౭౦॥ స్వగాత్రీప్రభవేవీరశేషేరుధిరమండలే ॥కీమిరాగవరస్తామేత్వ
మాత్మశయనేయథా॥౭౧॥రేణుశోణితసంవీతంగాత్రీంతపసహంతతః ॥ పరిరంభుంసశక్తోమిభుజాభ్యాంప్లవగమభా
గర౪॥కృతకృత్యోద్యమగ్రీవోవైరేప్తిన్నతిదారుణ ॥ యస్యరామవిముక్తేనహృతమేకేషుణాభయం॥౭౨॥శరేణవృది
లగ్నేనగాత్రీసంస్పర్శనేతవ॥వార్యామిత్వాంఃరీక్షంతీత్వయిపంచత్వమాగతే ॥౭౩॥ ఉద్వవర్ణశరఃసీలస్తస్యగాత్రీ
గతంతదా॥ గిరిగహ్వరసంలీనందీప్తమాశీవిమయథా॥౭౪॥ తస్యోమృష్యమాణస్యబాణస్యబభౌద్యుతిః॥అస్తమస్త
కసంరుద్ధోరత్నిర్దినకరాదివ ॥౭౫॥ పేతుఃక్షతజధారాస్తువ్రణేభ్యస్తస్యసర్వశః॥ తామ్రైరైరికసంవృతాథాగాభివధరా
ధరాత్ ॥౭౬॥ అవకిర్ణంవిమార్జంతీభర్తారంరణరేణునా॥ ఆస్మైర్మయసజైశ్శూరంసపేచాస్త్రసమాహతం॥౭౭॥
రుధిరోక్షితసర్వాంగందృష్ట్యావినిహతంపతిం॥ఉవాచతారాపింగాక్షంపుత్రమంగదమంగనా॥౭౮॥అవస్థాంపశ్యిమాం
పశ్యపితుఃపుత్రీసుదారుణాం॥ సంప్రసక్తస్యవైరస్యగతోంతఃపాపకర్తణా ॥౭౯॥ బాలసూర్యోదయతనుంప్రియాం
తంయమసాదనం॥ అభివాదయరాజానంపితరంపుత్రీమానదం ॥౮౦॥ ఏవముక్తస్సముత్థాయజగ్రహచరణౌపితుః॥
భుజాభ్యాంపీనవృత్తాభ్యామంగదోహమికిబుర్రా ॥౮౧॥ అభివాదయమానంత్యామంగదంత్వంయథాపురా॥దీర్ఘా
యుగ్మవపుత్రేతికిమథాంనాభిభాషసే ॥౮౨॥ అహంపుత్రీసహాయాత్వాముపాసేగతచేతసం॥ సింహేనాహతంస
ద్యోగౌస్సవత్సవగోవృషం ॥౮౩॥ ఇష్టాసంగ్రామయజ్ఞైసరామప్రహరణాంభసి ॥ అప్తిన్నవభృథేన్నాతఃకథంవ

యుగిహతోయత్రశేషః-పురాత్వయానిహతారిపవోయత్రశాయితాఃతదిదంపీరశయనమిత్యన్వయః - యుద్ధపరాయణస్యతవయుద్ధేనైవమరణంప్రాప్తమితిభావః॥౬౪॥విశుద్ధసత్వాభిజనేతి॥మాటయుద్ధాభావాద్విశుద్ధజల - సత్కులఽనుతత్వాదభిజనపద్ధతుః॥ రా॥ ప్రియయుద్ధయుద్ధపరాయణః ॥౬౫॥శూరాయేతి॥అప్రదాతవ్యత్వైహేతుమాహ-శూరభార్యామితి॥౬౬॥అవభగ్నశ్చేతి॥గతిఃపతిశుక్రాపేత్యర్థః-యద్వాగమ్యతిఇతిగతిః-నుఖమిత్యర్థః॥౬౭॥అత్తసారేతి॥అత్తసారమయత్వైహేతుమాహ-సుహృదితి॥పంచత్వంమరణం॥౬౮॥౬౯॥స్వగాత్రీతి॥క్రిమేఽంద్రగోపస్యరాగజవరాగోయస్తికాశక్రిమిరాగః-పరిస్తామఃఆస్తరణంయస్తికాశతథా॥౭౦॥౭౧॥శరణేతి॥వార్యామి-వారితాస్తీత్యర్థః॥౭౨॥ఉద్వవర్ణేతి॥ఉద్వవర్ణఉద్భృతవాక్-సీలఃసుగ్రీవసేనాపతిః॥౭౩॥తస్యేతి॥నిష్క్రృప్యమాణస్యతస్యద్యుతిః-అస్తమస్త్రకసంరుద్ధః-అస్తాదిశిఖరసంరుద్ధః-దినకరాదుగ్గచ్ఛకర్చిరివబభౌపూర్వస్థోకోక్తసర్వసామ్యపేక్షయాచశబ్దః॥౭౪॥పేతుతితి॥వ్రణేభ్యఇతివహువచనంపాశాధికరణన్యాసేనావయవబహుత్వాత్ - యద్వాదిలాపాదప్రవహరకృతప్రణానివితావత్పర్యంతంశోణితనిర్గమహస్యతయాస్థితాని-ఇవాసీశరవ్రణాచ్ఛేదనిర్గమకాలేసర్వభ్యోషిణీతానిసునుపురిత్యర్థః-ఇదాసీంరుధిరనిర్గమాదేతావత్పర్యంతంసర్వాత్సనాప్రాణోపగతఇతిగమ్యతే॥౭౫॥౭౬॥అవస్థామితి॥పాపకమణాపాపయాపకర్తణా-సంప్రసక్తస్యేతిసంబంధః॥౭౭॥అభివాదయమానమితి ॥ త్యాజుభివాదయమానమిత్యన్వయః॥ రా॥ అభివాదయమానంత్యామితిపాఠః-అత్ర-ఉవాచతారేత్వనుషజ్యతే॥౭౮॥రా॥

యత్రశేషః-పురాత్వయానిహతారిపవోయత్రశాయితాః- తదిదంపీరశయనమితియోజనా - యుద్ధపరాయణస్యతవయుద్ధేనైవమరణంప్రాప్తమితిభావః॥౬౪॥అవభగ్నశ్చితి॥శాశ్వతీగతిః-గమ్యతిఇతిగతిఃపుత్రత్వాప్రాప్త్యభూతపతిశుక్రాపేత్యర్థః॥౬౫॥ మానఃత్వత్కృతమహమిత్యన్వయః ॥౬౬॥ హృదయభేదనేహేతుమాహ-సుహృదితి॥౬౭॥ పతిరహితేపితృణ్యాత్వయా - ఏతాదృశశోనకార్యఇత్యతలహా॥పతిహీనేతి॥౬౮॥స్వగాత్రీతి॥క్రిమిరాగోలాక్షారంజితఃపరిస్తామఃకుభోయస్తికాశతతథా॥ ౬౯॥ క్రిమిరాగంవదంత్యా ర్యాలాక్షికంప్రియదర్శనమిత్యుత్పలమలా - యద్వాక్రిమేఽంద్రగోపస్యరాగజవరాగోయస్యసఃక్రిమిరాగఃక్రిమిరాగఃపరిస్తామోయస్తికాశయనేతతతథా॥౭౦॥కృతకృత్యుత్పలమలా - యస్యసుగ్రీవస్యలప్తిన్నతిదారుణవైరేసతి - వానినాసహేతిశేషః- రామవిముక్తేనైకేషుణాభయంహతం-సఃఆద్యకృతకృత్యుత్పలమలా॥౭౧॥౭౨॥శరణేతి॥ త్వయిపంచత్వమాగతేసతి-త్వాంఃరీక్షంతీత్వహంతవసంస్పృశనేషమేహృదిలగ్నేసశరేణవార్యామివారితాస్తీత్యన్వయః॥౭౩॥౭౪॥తస్యేతి॥నిష్క్రృప్యమాణస్యతస్యద్యుతిః-అస్తమస్త్రకసంరుద్ధఃఅస్తాదిశిఖరసంరుద్ధః-దినకరాదుగ్గచ్ఛకర్చిరివబభౌ॥౭౫॥పేతుతితి॥శరపాదపతిలాభనితవ్రణాపేతయావ్రణేభ్యఇతివహువచనప్రయోగః॥౭౬॥ అవస్థామితి॥ పాపకమణాపాపయాపకమణాసం

త్యామయావినా॥౨౭౪॥ యాదత్తాదేవరాజేనతవతుష్టేనసంయుగే॥ శాతకుంభమయ్యాంమాలాంతాంతేపశ్యామినే
హకిం॥౨౭౫॥ రాజశీర్షజహంతిత్వాంగతాసుమపిమానర॥సూర్యస్యావర్తమానస్యశైలరాజమివపిభా॥౨౭౬॥నమేవ
చఃపథ్యమిదంత్యయాకృతంనచాస్తిశక్తావినివారణైతవ॥ హతానపుత్రాస్త్రిహతేనసంయుగేసహత్వయాశ్శీర్షిజహంతి
మామిహ॥౩౦౪॥ ఇతిశీర్షమతిగంఘ్రింధాకాండే- త్రయోవింశస్సర్గః. *****

తాంచాశ్రువేగేనదురాసదేవత్వభిష్టుతాంశోకమహానావేన॥ పశ్యంతదావాల్పనుజస్త్రీస్త్విభ్రాతుర్వధేనా
ప్రతిమేనతేపే॥౧॥సఖాష్టపూర్ణేనఖమునవీత్యుత్తణేననిర్విణ్ణమనామనస్వీ॥జగమురామస్యశనైస్సమీపంభృతైర్వర్వత
స్సంపరిహూయమానః॥౨॥సతంసమాసాద్యగృహీతచాపముదాత్తసూశీవివతుల్యబాణం॥ యశస్వినంలక్షణలక్ష్మితాంగమ
వస్థితంరాఘవమిత్యవాచ॥౩॥యథాప్రతిజ్ఞాతమిదంసరేంద్రకృతంత్యయాదృష్టఫలంచకమ॥మమాద్యభోగేషునరేం
ద్రపుత్రమనోనివృత్తంసహజీవితేన॥౪॥అస్యాంమహిష్యాంతుభృశంరుదంత్యాంపురేచవిక్రీశతిమఃఖతప్తైహతేగ్రజే
సంశయితేంగదేచనరామరాజ్యేరమతేమనోమే॥౫॥కోధాదమమాదతివిప్రధమాత్ భ్రాతుర్వధోమేనుమతఃపుర
స్తాత్॥ హతేస్త్విదానీంహరియూధపేస్త్విమతీప్రమిత్వాకుమారతప్పేయి॥౬॥శ్రేయోద్యమస్యేనమశైలముఖ్యైతస్త్వి
న్నివాసశ్చిరమృత్యుమాకే॥ యథాతథావతాయతస్త్వవృత్త్యానేమంసహత్వత్రిదివస్యలాభః॥౭॥నత్వాంజఘాంసా
మిచరేతియన్నామయంమహాత్మామతిమానువాచ॥ తస్యైవతదాగ్రీమవచోనురూపమిదంపునఃకమ॥చమేనురూపం॥౮॥
భ్రాతాకథంనామమహాగుణస్యభ్రాతుర్వధంరాఘవరోచయేత్॥ రాజ్యస్యదుఃఖస్యచవీరసారంసచింతయనాగమపు
రసగృతస్స॥౯॥వధోహిమేమతోనాసీత్స్వమాహాత్మ్యావ్యతిక్రమాత్॥ మమాసీద్బృద్ధిదౌరాత్యాత్పాణిహరీవ్యతిక్ర

సింహాసనిహతమితిహః॥౧౦॥ఇష్టైశ్చి॥రామప్రహరణాంభుశ్యేవావభృథఇతివ్యస్తూపకం॥౧౧॥రాజశ్రీరితి॥ శైలరాజంమేరుం-ఆవతే
మానస్యలస్తంగచ్చతత్తత్తథః॥౧౨॥నమఇతి॥పథ్యంహీతంవచః-సకృతంనానుస్థితం॥౩౦౪॥ ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే- శ్రీరామాయణ
భూషణే- ముక్తాహారాఖ్యానే- కిష్కింధాకాండవ్యాఖ్యానే- త్రయోవింశస్సర్గః.*****
అథతారాప్రలాపశ్రవణదుఃఖితసుగ్రీవసహాత్వాససపూర్వకంతారాయారామేప్రతిపత్తిందశకాయతవతుర్వింశే-తామిత్యాది॥ అప్రవేశేన
చ-దురాసదేవదుష్ప్రవేశోకమహర్ణవేనచ-అభిష్టుతాంవ్యాప్తాంతాంతారాంపశ్యత్-తేనభ్రాతుర్వధనచ-తేపేదుఃఖితోహుత్॥౧॥సఇ
తి॥ముఖేనఉపలక్ష్మితస్యః-వీత్య-తారామితిశేషః॥౨॥సతమితి॥ఉదాత్తశ్రేష్ఠం-లక్షణేనగులక్షణేనలక్ష్మితాంగం॥౩॥యథేతి॥యథాప్రతి
జ్ఞాతంప్రతిజ్ఞాతమనతిక్రమ్య-దృష్టఫలందృష్టరాజ్యఫలకం-కర్తవ్యయాకృతం-జీవితేనసహస్థితేషుభోగేషుజీవితేభాగేషుచ-మనోనివృత్తమిత్త్య
ర్థః॥౪॥అస్యామితి॥పురేపురస్థజనే-సంశయితేపిత్తుమరణదుఃఖేనజీవతివానవేతిసంశయవిషయియాభూతేపతి-రాజ్యేషుసంసరమతేరతింసప్రాప్నో
తి॥౫॥కోధాదితి॥కోధాన్నినిమిత్తనిర్వాసనకృతాత్-అమహాత్పురుషభాషణామయా-అతివిప్రధమాత్అత్యంతమాక్రమణాచ్చ॥౬॥
శ్రేయఇతి॥యథాతథాకథంచిత-స్వవృత్త్యానారజాత్యుచితవృత్త్యా-తస్మిన్శైలముఖ్యైశ్చనూకేనవాసఃశ్రేయస్కరః-ఇమంవాల్సినం
నిహత్యత్రిదివస్యస్వర్గస్యలాభోపినశ్రేయఇత్యర్థః॥౭॥నత్వామితి॥మహాత్మామహాస్వభావః-మనిమాకతకవాక్యకతకవ్యుచితకీలః
ఆయంవాల్సిత్యాంసజహంసామినమారయిషుమిచ్ఛామి-చరయథేష్టంగచ్ఛేతిమామవాచేతియత్-తద్వచఃతస్మిన్వలసరూపంసదృశం-తద్బుద్ధి
కీలతుల్యం-ఇదంభ్రాతృవధరూపంకర్తృమేదురాత్మనోదుర్జితేరనురూపం॥౮॥భ్రాతేతి॥రాజ్యస్యభ్రాతృవధసాధ్యస్య-దుఃఖస్యచాధానంత
రభావిదుఃఖస్యచ-సారంఉత్పాదకంసచింతయత్ ఉభయోస్తారతమ్యమచింతయన్నిత్యర్థః॥౯॥మహాత్మ్యక్రంవిశదయతి-వధ

ప్రసక్తస్యప్రాప్తస్యచైరస్యాంతోగతః-చైరంసమాప్తమిత్త్యర్థః॥౧౦॥రాజశ్రీరితి॥ శైలరాజంమేరుం-ఆవతేమానస్యప్రదక్షిణంకుర్వతః॥౧౧॥
విరశ్రీరితి॥శైలరాజంమేరుంఆవతేమానస్యప్రదక్షిణంకుర్వతః-ఆవర్తమానస్యచేతిచేదః-అదృశ్యస్యేత్యర్థః॥౩౦౪॥ ఇతిశ్రీమహేశ్వరశ్రీరవిర
చితాయాం-శ్రీరామాయణతత్ప్రదీపికాఖ్యానాం-కిష్కింధాకాండవ్యాఖ్యానాం- త్రయోవింశస్సర్గః.*****
౧॥సఇతి॥బాష్టపూర్ణేనముఖేనఉపలక్ష్మితాంతారామితిశేషః॥౩॥యథేతి॥దృష్టఫలందృష్టరాజ్యఫలకమకృతం॥౬॥ఇదంవాల్సినం
మాయథాప్రతిజ్ఞాతంతత్రైవకృతం॥ తహితత్రైవరాజ్యమనుభూయతామిత్యాశంక్యాహ-మమాద్యేతి-మనోనశమతత్తత్తస్యయః॥౪॥అ
స్యామితి॥సంశయితేపిత్తుమరణదుఃఖేనజీవతివానవేతిసంశయవిషయియాభూతే॥౫॥వీ॥తస్మిన్వాల్సినంవధప్రయత్నఃకిమర్థంకృతఇత్యాహ-కోధాది
తి॥పురస్తాత్అదౌఅతివిప్రధర్మాత్అత్యంతతిరస్కారాత్తస్మిన్మిత్రాత్-అమహాదసహనాత్తదమత్సన్నాతోగ్రీధాత్-మనఃప్రజ్వలనాత్భ్రాతృ
ర్వధామేనుమతఃతత్తస్యయః-ఇదానీంతుసుతీద్రంఅత్యంతతస్య-చైరస్యమరణంతత్వాదిభావః॥౬॥శ్రేయఇతి॥స్వవృత్త్యానారజాత్యుచిత
యాఇమంవాల్సినంగత్వా॥౭॥నత్వామితి॥ఇదంకర్తృభ్రాతృహనసరూపకమ॥౮॥వాల్సినంప్రశంసకాత్మానంనిందతి॥నత్వామితి॥౮॥భ్రాతేతి॥
రాజ్యస్యదుఃఖస్యచ-సారంసచింతయత్భ్రాతృవధాత్ప్రాప్తస్య-రాజ్యస్యభ్రాతృవధజనిత-దుఃఖస్యచాతేర-వకంసచింతయత్-ఉభ
యోస్తారతమ్యంసచింతయన్నిత్యర్థః॥౯॥వధఇతి॥మేమవధఃమతఃసంమతఃనాసీత్-వాల్సినఇతిశేషః-స్వభూహాత్పావ్యతిక్రమా

మః || ౧౦ || మృదుశాఖావభగ్నోహంముహూతాంపరిశ్రవన్ || సాంత్యయిత్యాత్వనేనోక్తే నపునఃకర్తుమహాసే ||
౧౧ || భ్రాతృత్వమార్యభావశ్చధర్మశ్చా నేనరక్షితః | మయాకోధశ్చకామశ్చకపిత్వంచప్రదశితం || ౧౨ || అచింతనీ
యంపరివర్జణీయ మనీషునీయంస్వనవేక్షణీయం | పాప్రోస్తిపాప్సానమిమంసరేంద్రభ్రాతృత్వధాత్వాప్రజధాది
వేంద్రః || ౧౩ || పాప్సానమింద్రస్యమహీజలంచవృత్తాశ్చకామంజగృహుస్త్రియశ్చ | కోనామపాప్సానమిమంక్ష మేత
శాఖామృగస్యప్రతిపత్తుమిచ్ఛన్ || ౧౪ || నాహామిసంమానమిమంద్రజానాంసయావరాజ్యంకుతీవరాజ్యం | అధర్మయు
క్తంకులనాశయు క్తమేవంవిధంరాఘవకర్తృకృత్వా || ౧౫ || పాపస్యకతాన్తివిగహితస్యక్షుద్రస్యలోకాపకృతస్యజై
వ | శోకోమహాన్యామభివర్తతేయంవృష్టైర్యథానిమ్మమివాంబువేగః || ౧౬ || సోదర్యఘాతాపరగాత్రవాలస్సంతాపహ
స్తాక్షిణిరోవిషాణః | ఏనోమయోమామభిహంతిహస్తీదృప్తోనదీకులమివప్రవృద్ధః || ౧౭ || అంహూబతేదంస్యవరావిష
హ్యనివర్తతేమేహృదిసాధువృత్తం | వివణామగ్నోపరితప్యమానంకిట్టంయథారాఘవజాతరూపం || ౧౮ || మహాబలా
నాంహరియూతపానా మిదంకులంరాఘవమగ్నిమిత్రం | అస్యాంగదప్రాపిచశోకతాపా దర్శస్థిత ప్రాణమితీవమ

ఇతి || అస్యచాలినః స్వమాహత్త్యస్యస్వమహత్త్వస్య అవ్యతిక్రమాత్ అనతిక్రమజాత్ - మేవధఃమన్నిధనంమతోనాసీత్ - మమతుబుద్ధిదౌరా
త్త్యాత్ బుద్ధౌస్త్వభావాత్ - ప్రాణహరిభ్రాతృవధకారి - వ్యతిక్రమఃఅమర్యాదాఅసీత్ || ౧౦ || మతోనాసీదిత్వక్రచిశ్చదయతి - ద్రుమేతి || ప
రినిష్ఠనా ఆర్తరమకుర్వన్ - నపునఃకర్తుమహాసే - యద్ధమితీషేషః - ఆతేరీతకరణంద్రవృత్తం || ౧౧ || అచింతనీయమితి - అచింతనీయం - అపరిచ్ఛేద్య
మిత్యధాః - పరివర్జణీయంసాధుభీస్యక్రవ్యం - అనీషునీయం - అనభిలషణీయం - కదాచిదపిచ్ఛామాయోగ్యమిత్యర్థః స్వనవేక్షణీయం - సుత
రామదర్శనీయం - జుగుప్సితమిత్యధాః - త్వష్టుప్రత్రఃత్వాప్త్యైవిశ్వరూపః - తంహత్వాఇంద్రోమహాంతంపాప్సానమగమదితకథా || ౧౩ || పా
ప్సానమితి || ఇంద్రస్యపరమైశ్వర్యసంపన్నపాప్సానం మహ్యవయఃఊషరభేననిర్యాసముతురూపేణజగృహః - భాతపూరజాదివరప్రదత్వా
త్ - మమతుశాఖామృగస్యకన్యాప్యనుపకారకస్యపాప్సానంప్రతిపత్తుఃకించిద్వరం ప్రాప్తుమిచ్ఛన్కోనామక్షమేత - గ్రహీతుమితీషేషః - య
ద్యపిశ్యరూపాఖ్యా యికాయాం త్వాప్త్యైకరస్తుయచ్ఛేదకృతబ్రహ్మహత్యాత్రితయంప్రతివినస్తతిస్త్రీయవినజగృహురిత్తుక్ర - తథాపి
శాఖాంతరానురోధేన జలేనాపిశ్చిదంకోగృహీతవత్వ వగంతవ్యం || ౧౪ || నాహామితి || కులనాశయుక్తంకులనాశఫలకంవాలివినాశేనాంగ
దాదేరజీవనావతిభావః - ఏవంవిధుభ్రాతృవధరూపంకమకృత్వా - ప్రజానాంసంమానంద్రదౌకత్వాకరాజసంమానం - నాహామితి - ఆతపివ
యావరాజ్యమేవనాహామితి - కుతోమహారాజ్యమితిభావః || ౧౫ || పాపస్యేతి || క్షుద్రస్యదుష్టస్య - విగర్హితస్యకేషేణశిష్టైర్నిందితస్య - లోకాప
కృతస్యసర్వలోకైస్త్వక్రస్యపాపస్యకతాన్తి - ఏతాదృశపాపస్యోత్తరపాపపాత్యైజ్ఞాపనాయత్వచప్రత్యయః - వృష్టైర్యత్సన్నంబువేగోయ
థాతాదృశకోకోమాంసిమ్మమివాభివర్తతే - ఉభయత్రాప్యపమాచాచకప్రయోగోమహాకవినిబంధనేష్వస్త్యేవ || ౧౬ || సోదర్యేతి ||
సోదర్యస్యభ్రాతృః - ఘాతవిచాపరగాత్రవాలాపరకాయప్రచ్ఛేయస్యసతథా - సంతాపవీచపస్తాదీనియస్యసతథా - వధాదపిసంతాపస్య
ప్రాధాన్యామాధ్వకాయత్వరూపణం - వధప్రకారవైవిధ్యాత్సంతాపవైవిధ్యాచ్చనానావయవత్వైనరూపణం - ఏనోమయితిసాన్వాధేమయ
త్ - పాపమేవహస్తీ - ఏనసోదృప్తత్వముత్పలత్వం - తస్యప్రవృద్ధత్వంమహత్త్వంగజస్యోన్నతత్వం || ౧౭ || అంహూబతేదంస్యవరావిషహ్యనివర్త
తేమేహృదిసాధువృత్తమ్ | వివణామగ్నోపరితప్యమానంకిట్టంయథారాఘవజాతరూపం || హేన్యవరరాఘవ - మేహృదిశ్చదంసాధువృత్తంఅంహః
స్వేనసహవర్తమానంపాపం - అవిషహ్యసోధ్యా - నివర్తతేనిర్గచ్ఛతి - కథమివ - వివర్ణంజాతరూపంఅగ్నోపరితప్యమానంసత్కిట్టంయథాబు
జ్జీహంకమవిషహ్యనివర్తతే - కిట్టాద్వియజ్యతశ్చత్వర్థః - బతేతిచాదే || ౧౮ || మహాబలానామితి || అపిచేతీసముచ్చయఃపూర్వశ్లోకోక్తదోషాక్షే
తస్వమాహత్త్యానుల్లంఘనాత్ - మమబుద్ధిదౌరాత్త్యాత్ బుద్ధిమోహాత్ - ప్రాణహరివ్యతిక్రమఃవాలివధరూపఃఅన్యాయఅసీదిత్యధాః || ౧౦ ||

దుప్రమేతి || పరినిష్ఠనా ఆతకారవంఘుంచన్నహంసపునఃకర్తుమహాసీత్యనేనవానినాడి క్రితిసంబంధః || ౧౧ || అచింతనీయమితి || అచింతనీయంపాప
చితైరపిచింతితుమయోగ్యం - పరివర్జణీయంపాపకారిభిరపిమారతస్త్యాజ్యం - అనీషునీయంపాపరుచిభిరప్యనాకాంతీతవ్యం - స్వనవేక్షణీయంపాపద
ర్శిభిరప్యదర్శనీయం - త్వాప్త్యైవధాత్ - త్వష్టుప్రత్రఃత్వాప్త్యైవిశ్వరూపవధాత్ || ౧౩ || పాప్సానమితి || ప్రతిహస్తుంపరిహస్తుంకోవాశ్చేత్కోవాశ్చపాతేతిసంబం
ధః || ౧౪ || నాహామితి || ఏవంవిధంకర్తృభ్రాతృవధరూపంకృత్వాస్థితోహమితీషేషః - ప్రజానాంసమ్మానంద్రతినార్హమి - యావరాజ్యంప్రతినా
ర్హమికుతోరాజ్యంద్రత్యహామితియోజనా || ౧౫ || పాపస్యేతి || ఇవశబ్దస్తథాశ్చ - వృష్టైరంబువేగోయథా - తథామహాకోకోమామనువర్తతే ||
టీ || విగహితస్యనిషిద్ధస్య - క్షుద్రస్యజుగ్మితస్యలోకాపమతస్యలోకవిద్విష్టస్య || ౧౬ || టీ || సోదర్యేతి || ఏనోమయఃపాపమయః || ౧౭ || ననుపురా
కృతసుకృతలబ్ధవివేకదైర్ఘదినాశోకస్సోధవ్యుత్పత్తయతహ - అంహాఇతి - హేన్యవరరాఘవ - మేహృదిస్థితంసాధువృత్తంవివేకదైర్ఘరూపంసాధువృ
త్తంకత్వా - ఇదమంహఃభ్రాతృవధజనితంపాపఫలరూపంకమకృత్వానివర్తతే - కథమివ - వివణామతపవాగ్నోపరితప్యమానంజాతరూపం
సువర్ణంకిట్టంబుజ్జీహంకంమలమితియావత్ - అవిషహ్యవృధకగృత్యయథానివర్తతే - తథాఅనేనాంహసాస హవర్తమానంమమృరియః || ౧౮ ||
చిహ్నార్వకృతంసాధువృత్తమస్తేతన్నతివృత్తి - యథాఅగ్నోతప్యమానంకాంచనంకిట్టైనసహనతివృత్తితద్వదిత్యధాః || ౧౮ || మహాబలానామితి ||

శ్లో॥౧౮॥ సుతస్సలభ్యస్సజనస్సవశ్యఃకుతస్సపుత్రస్సదృశోంగదేన । నచాపివిద్యేతసవీరదేశోయస్సిస్థవేత్సోదరసన్ని
కవః॥౧౯॥ యద్యంగదోవీరవరాహాజీవేజ్జీవేద్భవమాతాపరిపాలనాథం । వినాతుపుత్రంపరితాపదీనాతారాసజీవే
దితినిశ్చతమ్మే ॥౨౦॥ సోహంప్రవేత్సామ్యతిదీప్తమగ్నింభాత్రాచపుత్రేణచసఖ్యమిచ్ఛా ॥ ఇమేవిచేవ్యంతిహరిషి
వీరాస్సీతాంబిదేశేవవర్తమానాః ॥౨౧॥ కృత్స్నంతుతేసేత్యతికార్యమేతన్నయ్యప్రతీతేమనుజేంద్రపుత్రకులస్య
హంతారమజీవనాహంరామాసుజానీహిక్వతాగసంమాం॥౨౨॥ ఇత్యేవమాతాస్యరఘుప్రవీరశ్శుత్యావచోవాల్మ్య
నుజస్యతస్య । సంజాతబాహ్మ్యపరవీరహంతారామోముహూతాంపిమనాబభూవ ॥౨౩॥తస్మిన్క్షణేభీష్మనువేత్సమా
ణఃక్షీతిక్షమావాన్మువసన్యగోప్తా ॥ రామోరుదంతీంవ్యసనేనిమగ్నాంసముత్సుకస్సోధదశశతారాం ॥౨౪॥తాంచారు
నేత్రాంకపిసంహనాథంపతింసమాశ్లేవ్యతదాశయానాం । ఉత్థాపయామాసురదీనసత్వాంమంత్రిప్రధానాఃకపివీర
వత్సం॥౨౫॥సావిమ్భరంతీపరిభవ్యమాణాభతుస్సకాశావసనీయమానా ॥ దదశరామంశరచాపపాణింస్వతేజసా
సూర్యమివజ్వలంతం ॥౨౬॥ సుసంవృతంపాథిఃపలక్షణైశ్చతంచారునేత్రంమృగశాబనేత్రా ॥ అదృష్టపూర్వంపురుష
ప్రధానమయంసకాతుత్స్థఇతిప్రజ్ఞే ॥౨౭॥ తస్యేంద్రకల్పస్యమరానదస్యమహానుభావస్యసమీపమార్యా ॥ ఆర్తాతి
తూణంవ్యసనాభిషన్నాజగామతారాపరివిహ్వలంతీ॥౨౮॥ సాతంసమాసాద్యవిశుద్ధసత్వాశోకేనసంభ్రాంతశరీర

యా-మన్నిమిత్రమత్రోనిమిత్రాత్ - ఆస్యాంగదస్యశోకతాపాత్ మహాబలానాంహరియాధపానాంఇదంపరిదృశ్యమానంకులంయాథం-ఆర్థ
స్థితప్రాణమివభవతీతిమన్యే- సజాతీయైఃకులంయాథంతిరక్తాంపున్నపుంగకమిత్యుతరః॥౧౮॥ సుతఇతి॥ సుజనఃసాజన్యవాక్-సువశ్యఃసుత
రాంవశ్యః-స్వాధీనస్సుతః-శులభ్యఃలోకేసుఖైసలబ్ధంయోగ్యః-అంగదేనకుల్యఃపుత్రస్తుకుతోహతోస్సులభ్యః-దుర్లభఇత్యర్థః-సోదరసన్ని
కర్షాపిదుర్లభఇత్యాహ-నచాపీతి-సన్నికర్షఃసన్నిధానం॥౧౯॥అంగదోయదీజీవేత్తదాతారాపిజీవేత్అన్యథాసేత్వాహయదీతి॥౨౦॥అంగదమర
ణంసన్నిత్యాహ-సోహమితి॥పుత్రేణఅంగదేన॥భ్రాతృణామేకజాతానాంయద్యేకంప్రతవాక్భవేత్ । తేనపుత్రేణతేనప్రేపుత్రీణోమసురబ్రవీదితి
స్మృతిః-సఖ్యమితి-తన్నరణేమరణంహిన్నేహస్యపరాకాష్ఠా-నిదేశేత్వదాక్షాయాం॥౨౧॥ కృత్స్నమితి॥ ఆప్రతీతే-ఆప్రకాశే-మృతఇతియా
వత్-మాంబినాపిత్యంసర్వంకార్యం-కర్తుంక్షుచిత్వర్థః॥ ౨౨॥ అథరామస్యాశ్రీతకార్యమేవస్వకార్యంసతుస్వతఃకించినస్త్రీ-ఆతపీవమమశ
త్రుర్వాల్మీకిసుగ్రీవేణోక్తతంనిహత్యతస్మిన్నమృణిమక్వాశోచతిస్త్వయమతితథాశోచతిస్తేత్వాహ-ఇత్యేవమితి ॥ యద్వాసర్యేశ్వరగృహ్యత్రచిద్వి
షయాకారస్తస్యంతానవర్యంతిఃకుంటాకణణమాలాకారాదిప్సివేత్వాహ-ఇత్యేవమితి ॥ రఘుప్రవీరఇత్యనేనస్వస్థవానరేణసంబంధంత
రప్రసక్తిగాన్మస్తీమృచ్యతే - చాల్యనుజస్యత్రస్య-చాల్యనుజేఆరైసతీత్యర్థః-వచశ్శుత్యావతద్వచనంచక్రత్వా-సంజాతబాహ్మ్యఃశిదాద్రినిమి
త్తకార్తకఇత్యర్థః-పరవీరహంతాఆక్రితఃరోధినిరసనశీలః-తాచ్చీత్యేత్వచ్-నుగ్రీవవచనాత్ కృతచాలివభవైసతచచ్ఛచనాదశోచచిత్వర్థః-
అనెనరామస్యక్రోధశోకాచాక్రితకోధశోకాయత్వావత్యయమర్థస్సూచితః॥౨౩॥తస్మిన్నితి॥తస్మిన్క్షణేతస్మిన్నవసరే-అభీష్టంపునఃపునః-ఆవేత్స
మాణః-తారయేతిశేషః-అనెనతారాయాఃరామవిషయమానుకూల్యముక్తం-క్షీతిక్షమావాక్-క్షీతెర్వాదృశీక్షమాతాదృశక్షమావాక్-క్షమావ
త్ప్రభువనగోప్త్యస్యశౌతారయాచింతితాకవినోక్తా - రుదంతీమిత్యాదినాతారాయాదయనీయతోక్తా - సముత్సుకఃశోకాపసయనే
కృతాదరః॥ ౨౪॥ రామాంగమనమాలోక్యమంత్రిణస్తాముత్థాపయామాసురిత్యాహ - తామితి ॥ ౨౫॥ సుసంవృతమితి ॥ పాథిఃపలక్షణైః
రాజలక్షణైః-సుసంవృతం-అన్యూనతయాయుక్తమిత్యర్థః-చారునేత్రఃపుండరీకాక్షం-మృగశాబనేత్రా-విద్వాసేవవిజానాతిదృష్టజపరిశ్ర
మమితిన్యాయేనస్వయంచారునేత్రతయాతత్రైవప్రభుమందృష్టిస్యధాదిభావః-అదృష్టపూర్వంఇతఃపూర్వంకుత్రాప్యదృష్టచరం-యోగంబినా
అదృష్టమిత్యర్థః-పురుషప్రధానంపురుషోత్తమం-ఆయంసఇతివిజ్ఞేయః-పూర్వంసతాకారంహతవాక్సోయమితిజ్ఞాతవతీ-యద్వాయఃపూర్వ
మంగదాచ్ఛృతః-యద్వా-యః-పూర్వంపుండరీకాక్షత్వాదిగుణవిశిష్టతయామహాజనేభ్యశ్శృతః-సవీరాయమిత్యర్థః-అతపీవవత్వతిత్వమి
ప్రమేయశ్చేతి॥ తనిగ్లోకి॥(౧౬)॥౨౭॥ తస్యేతి॥వ్యసనినర్తనక్షమాగుణాడవ్యంతే-పరివిహ్వలంతీ-మూర్ఖంతీత్యర్థః॥౨౮॥సేతి॥రణేఉత్కర్ష
ణేనఉత్కర్షేణలబ్ధఃపలక్ష్యరవ్యంయస్యతథా-ఏకేనశరేణస్వభూతృహంతారమిత్యర్థః-తంరామం-శోకేనసంభ్రాంతఃఅయథాభూతఃశరీర
భావఃశరీరకృతభావఃయస్యాస్సా-కుపితేత్యర్థః-మనస్సినిమత్ప్రియహంతారంయావచ్చక్రిపరుషాణివదేయమితికృతాధ్యససాయా-సమా

అపిచేతిసమచ్చయఃపూర్వగ్లోకోక్తదోషావేక్షయా మన్నిమిత్రమత్రోనిమిత్రాత్ అస్యాంగదస్యశోకతాపాత్ మహాబలానాంహరియాధపా
నాపరిదృశ్యమానంకులంయాథంఆర్థస్థితప్రాణమివభవతీతిమన్యే ॥౧౮॥ టీ॥ పితృనియాగాదంగదేనవైపుత్రఃకథంసుసంపాదనీయఇత్యా
హ-సుతఇతి॥సులభ్యఃసుతమాత్రస్సులభావేత్యర్థః-కింతుసుజనఃసువశ్యః-అంగదేనసదృశఃపుత్రఃకుతఃఅతిదుర్లభఇత్యర్థః-కించసోదరసంగకు
త్రాపినాస్తీత్యాహ-నచేతి॥౧౯॥టీ॥త్వయివివన్నేమత్కార్యంకథంసేద్ధ్యతీత్యతహ-ఇమితి ॥౨౦॥తస్మిన్నితి॥తస్మిన్క్షణేతస్మిన్నవసరే-సముత్సు
కఃశోకాపసయనసముత్సుకః॥౨౧॥సుసంవృతమితి॥సావిమ్భరంతీవ్యసనియమానాతారా-ఉక్తవిశేషణవిశిష్టంతరితయంసకాకుత్స్థఃఅంగదవా
క్యాదవగతఃకాకుత్స్థఇతిప్రజ్ఞానిసంబంధః॥౨౨॥ సాతమితి॥రణోత్కర్ష-క్షణలబ్ధలక్ష్యం-రణేఉత్కర్షణముత్కుర్నోయేమాంతేతథోక్తఃతైః-

భావా| మనస్వినీవాక్యమువాచతారారామంరణోత్కర్షణలబ్ధలక్షం || ౩౦ || త్వమప్రమేయశ్చదురాసదశ్చజితేంద్రి

సాద్యవిశుద్ధసత్త్వరామసన్నిధిమాహ త్వేననివృత్తకాలుష్యతయాసమున్మిషితశుద్ధసత్త్వతారావాక్యమువాచ. పరుషభావణోద్వృత్తయైవ
వాచాలస్తాపీదిత్యుభయః || తనిష్టోక్తిః | విశుద్ధసత్త్వతత్సన్నిధిమాహత్వేనసమున్మిషితసత్త్వ-పరుషభావణోద్వృత్తాపిసత్త్వనిష్పన్నపరమజ్ఞానత
యానివృత్తకోపకలుషాసాంత్యముక్తవశీ(౧౬)|| ౩౦|| ఏవంపురుషోత్తమత్వపుండరీకాక్షత్వాదిభిరనుసంహితంపరత్వంతారానుసంధత్తై-త్వమ
ప్రమేయశ్చదురాసదశ్చజితేంద్రియశ్చ త్వమధామికశ్చ | అత్యుత్తీర్ణశ్చవిచక్షణశ్చక్షీతిక్షమావాక్తతజోపమాక్షః | త్వం-వక్ష్యమాణ
కల్యాణగుణానుగుణధర్మిన్వైలక్షణ్యాయుక్తః-అప్రమేయః- వేదాహమిత్యవక్రమ్యమహంతంకఇథావేదేతివేదైరప్యపరిచ్ఛేద్యః అప్రమేయః-సోఅం
గవేదయదీవానవేదేతీన్వేనాపిపరిచ్ఛిద్యజ్ఞాతుమశక్యః- త్వమప్రమేయః-ప్రత్యక్షగమ్యాపిమనసామర్పితావ్యస్యభావః-త్వమప్రమేయః- శరచాప
ధరోపిత్వంశంఖచక్రధరోసి- త్వమప్రమేయః- సాలభ్యదవైవపరిచ్ఛేత్తుంశక్యతే-త్వమప్రమేయః- పరికరరహితోపిప్రతాపాతిశయేననిరసధి
కపరికరపరిగతజడదురవగాహానీత్యేకవచనస్యభావః- ఏవమంతఃకరణేనదుష్ప్రిప్రాపికింబాహ్యకరణైస్సుప్రాప్తః సేత్యాహ-దురాసదశ్చ-మ
నసాపిదురాసదఃకథంప్రకారాంతరేణస్వాసదశిభావః- దురాసదశ్చ-మహాజనోదేనగతస్సపంథాఇత్యుక్తంసన్నాగంవినాపథఃస్థితేనదు
ష్ప్రిపశ్యత్యుభయః- దురాసదశ్చ- షడ్వీధివిశరణగత్యవసాదసేష్వితిభాతుపాతొక్తార్థత్రయమపితంతేరోచ్యతే-నిత్యత్వాన్నవిశరణాహః-
విభుత్వాన్నవిచాలనాహః- నిత్యానందత్వాన్నవసాదమాపాదయితుంశక్యఇత్యుభయః - దురాసదశ్చ - వాలివధకుపితానాంప్రతికారాయ
సన్నిధానమపిగంతుమశక్యఇత్యుభయః- దురాసదశ్చ- బాహ్యకుపష్టిభిర్ముక్త్యాభావైరప్రకంప్యవైభవఇత్యుభయః- ఏవమప్రమేయత్వదుర్ధవ-
త్వాభ్యాంసుదృఢోపిసపరదారాణ్యపరిగ్రహబుద్ధిత్యాహ-జితేంద్రియశ్చ-నిస్సృపతయాసుగ్రీవాండ త్రరాజ్యఇత్యుభయః- జితేంద్రియశ్చ-
యఃకోపిపురుషఃకాలవిద్యోపితమాలక్ష్మ్యనిర్వణయతిత్వంతునతథా-సరామఃపరదారావైచక్షుభ్యామపిపశ్యతీతిత్యుక్తైః | జితేంద్రియశ్చ-
వశ్యత్యవక్ష్యస్యజోత్సకర్ణః- అపాణిపాదోజవనోగృహీతేత్యాద్యుక్తరీత్యాసర్వేంద్రియైవిహాసినవకంసర్వత్రసర్వదాజానన్తిత్యుభయః- జి
తేంద్రియః-దుగ్రహంమనసావ్యవైరింద్రియైరపిమజయైరిత్యుక్తరీత్యా-వాఙ్మనసాగోచరః-త్వంజితేంద్రియఃత్వమేవజితేంద్రియః-సర్వం
వాక్యంసావధారణంఅబ్బుజ్జోవాయుభక్షజితవత్ || శ్లో || అసాల్యాయైజారస్సురపతిరథూగాత్తతనయాంప్రజానాథోయానీదభజతగురో
రిందురబలామిత్యుక్తరీత్యాత్వద్వ్యతిరిక్తాస్సవేషివిషయచపలాః - త్వమేకోజితేంద్రియఇత్యుభయః - ఏవంవిక్రొప్యయమస్తద్ధింసయా ఆ
ధామికజతిమయాస్థితం - సతథేత్యాహ-ఉత్తమధామికశ్చ-స్వాక్రితసంరక్షణాథామేవంవిధవ్యాపారకారితయాపరమధామికః-స్వా
ర్థకమకారీఅధమధార్మికః-స్వపరసాధారణకర్తృకారీమధ్యమధామికః- పరార్థమేవప్రవర్తమానఉత్తమధామికః-యద్వా-వర్ణాశ్రమా
చారసమారాధ్యోధార్మికః- ఉత్తమధార్మికోభక్తిమార్గభజనియః- యద్వాఉత్తమధార్మికశ్శరణాగతసంరక్షకః-యద్వాఉపాయోగురుచేవ
స్వాత్మేనానుగృహీతోబ్రహ్మలోకంగచ్ఛతీత్యుక్తధర్మవానుత్తమధార్మికః- యద్వా-అన్యశంస్యంపరోధర్మకర్తృకధర్మవాక్ధార్మికః - స్వా
క్రితానామాపశ్చస్వవక్షోలక్షీకుర్వన్తుత్తమధామికః-యద్వా-అతఃసుగ్రీవరక్షణాధామికః - ఆకృత్యకరణేనారకిణంవాలినంపిహత్యతస్య
పూతత్వకరణాదుత్తమధామికః-ప్రచ్ఛన్నవేధితయానిరపరాధవధేనచకధమస్యధామికత్వమిత్యాశంక్యాహ- అత్యుత్తీర్ణశ్చ-అక్రితా
పరాధితయాతిర్యక్తుమ్యగయాన్యాదేనపరాదుభవధస్యాదోషత్వాతిర్యగ్భిరాభిమఖ్యేనయద్ధకరణస్య సావకభౌమస్వావద్యావమాత్వా
చ్చుతవక్షీర్మదుషయితుంశక్యేత్యుభయః-అత్యుత్తీర్ణశ్చ- తస్యనామమహద్యశఇత్యుక్తరీత్యాపరత్వప్రధాయుక్తః-ఏచక్షుశ్చ-దురాదృ
ష్టితయాయుక్తాయుక్తవిచారపూర్వకంసవకార్యశక్త-అతఏవహినిరపరాధవధోమాధూదితికదాచిద్వానితఃపరాభవంప్రాపితవాక్- అ
త్యువైపరీత్యపరిహరాయగజప్రప్తింధారితవాక్-ఏవంశత్రుసంహారాపి-సప్రత్రపాత్రసామాన్యంసంప్రజ్ఞాతిభాంధవం | హత్వైత్యుక్తరీత్యా
అంగదాదివక్తించిత్కరతయాప్రకృతమవాసనీత్యాహ-క్షీతిక్షమావాక్-స్వాక్రితాపరాధకారివిషయేతదసాన్వయవినాశకరణేప్రాప్తేషితత్వ
మణంతవాతిక్లాఘ్యమిత్యర్థః- క్షీతిక్షమావాక్- త్మయాపృథివీసమఇత్యుక్తరీత్యాపంచాశతోటివిస్తీర్ణాయాఃపృథివ్యాయావతీక్షమాతావతి
తవైకస్యాస్తీతిభావః- నిత్యయోగేమత్సవ- తేనకదాచిదప్యస్యాతమాప్రసంగోపినాస్తీతిద్యోత్యతే- త్తజోపమాక్షః- వాలివిషయేకోపాతిశ
యేనాద్యాపికోణీకృతనయనోపితదీయేషుక్షమావాక్-యద్వా-రక్తాస్యనేత్రపాణిః-క్రితామ్రీఃఇత్యాదిసాముద్రీకోక్తరీత్యార్థకృతంతనేత్రః-రా
మారక్తాంతలోచనఇతిహ్యుక్తిః| అత్రప్రణిపదంచకారప్రయోగఃఏకైకవివగుణఃపరత్వేపర్యాప్తంలింగమితిద్యోతయితుం - త్మమావానిత్యత్ర
చకారాప్రయోగస్తురామేణక్షాంతేసవైకరపిక్షాంతమేవ-అతోన్యత్రాపిసంభవేననిరపేక్షత్వాభావాచ్చకారాప్రయోగః- త్తజోపమాక్షి
త్యత్రతు విగ్రహగుణత్వేన భిన్నాదికరణత్వాత్ సముచ్చయాభావః- త్తజోపమాక్షేతిసంబుద్ధ్యంతంవా - యద్వా అప్రమేయః అనాక్రి
తానాందుష్టేయః - చకారాదాక్రితానాంసుప్రమేయః- నాయమాత్మాప్రవచనేనలభ్యోనమేధయా నబహునాశ్రుతేన | యమేవైవ
ణుతేనేనలభ్యస్తస్యైవఅత్తాపివృత్తేనసాంస్వామితిత్రుతే || సమోనమోవాఙ్మనసాతిభూమయేనమోనమోవాఙ్మనసైకభూమయఇత్యుక్తైశ్చ|
ఎవమనాక్రితానాందురాసదోషాన్ప్రాప్తః- చకారాదాక్రితానాంసులభః- జితేంద్రియఃచకారాదాక్రితవిషయచపలః- ఉత్తమధార్మికః చ
కారాద్ధూరికృతాధమః-అత్యుత్తీర్ణఃతదనురూపకృత్యశ్చేష్టాభః- విచక్షుఃచకారాదాక్రితవిషయత్యాగాశక్తశ్చ-మిత్రభావేనసంప్రా
ప్తంసత్యజేయమిత్యుక్తహ్యుక్తే - అత్రత్యచకారఃదేహశీదీపన్యాయనోభయత్రాస్వేతి-తేనదయాదికంసముచ్చీయతే|తనిష్టోక్తిః| త్వమప్ర
మేయః- రావణదుంధుభిగ్రహీతారం వాలినంహత్వా అకించక్కుర్వన్నవశీతస్త్యంబాలిభయప్రాప్తిగిరివరస్యనుగ్రహస్యాపీజయందత్రవాక్-

యశో త్తమధామికశ్చ | అక్షయ్యకీర్తిశ్చ విచక్షణశ్చ క్షితిక్షమావాత్మతజోపమాత్మః || ౩౧ || త్వమా త్ర బాణాసనబా
ణపాణిమహాబలస్సంహననోపపన్నః | మనుష్యదేహభ్యుదయం విహాయ దివ్యేన దేహభ్యుదయేన యుక్తః || ౩౨ || యేనైక
బాణేన హతః ప్రియో మే తేనైవ మాం త్వం జహి సాయ కేచ | హతాగమిష్యామి సమీపమస్య సమామృతే రామర మేతవా
లీ || ౩౩ || స్వర్గేపిపద్మామలపత్రనేత్రస్స మేత్యసంప్రేక్ష్య చ మామపశ్యత్ | న హ్యేష ఉచ్చావచతామ్రమాడావిచిత్రవే
షాపురసోభజివ్యత్ || ౩౪ || స్వగేహశోకంచ వివణతాంచ మయా వినా ప్రాప్య తివీరవాలీ | రమ్యేన గేంద్రస్య తటా
వకా శేవిదేహకన్యారహితో యథాత్వం || ౩౫ || త్వం వేత్థయావద్వనితావిహీనః ప్రాప్తోతిదుఃఖం పురుషః కుమారః | త
త్త్వం ప్రజానన్దహి మాం సవాలీదుఃఖం మమాదశశనజంభజేత || ౩౬ || యచ్చాపి మన్యేతభవాన్మహాత్మా స్త్రీఘాతదో
షాసభవేత్తమహ్యం | ఆత్మేయమస్మేతివ మాం జహిత్వం సస్త్రీవధస్సాన్యత్తమజేంద్రపుత్ర || శాస్త్రప్రయోగా
ద్వివిధాచ్చ వేదాదాత్మాహ్యసన్యః పురుష్యదారాః || ౩౭ || దారప్రదానాన్ సహి దాసమన్యత్ప్రద్యశ్యతేజ్ఞానవ
తాంహిలోకే || ౩౮ || త్వంచాపి మాంతస్య మమప్రియస్య ప్రదాస్య సేధమమవేత్సవీర | అనేన దాసేనలస్య
సేత్సమధమకయోగం మమ వీరఘాతాత్ || ౩౯ || ఆతామనాథామపనీయమా నామేవం విధామహాసీమాంబి
హంతుం | అహంహి మాతంగవిలాసగామినాన్లవంగమానామృషభేణభీమతా || వినావరాహాత్తమ హేమ
మాలినాచిరంశత్రూమినరేంద్రజీవితం || ౪౦ || ఇత్యేవముక్తస్తవిభుమహాత్మా తారాంసమాశ్వాస్యహితం

శాపాయోద్యతాం మాంస్తోత్రఘటయితా - త్వమప్రమేయః - త్వత్సర్వరూపమస్తత్సర్వరూపంచ విచార్యస్తోతు ముద్యక్తాహం త్వమప్రమేయో
వేద్యప్రపంచేద్యోసి-అతోహంకథంస్తోతుంశక్నోమి - త్వమప్రమేయః - పురతోవిద్యమానోవ్యపరిచ్ఛేద్యశ్చక్షుషామనసావ్రమేయః - సచ
క్షుషాగృహ్యతమనసాతువిశుద్ధనేతిప్రతేః - త్వమప్రమేయః-ధనుచ్ఛాణిసులభస్త్రంశంభవక్రగదాదిభరోనారాయణోసి - త్వమప్రమేయః
పరత్వమపరిచ్ఛేద్యమితిస్థితంసాలభ్యంచాపరిచ్ఛేద్యంజాతం- త్వమప్రమేయః ఏకాకీస్సపరికరపరీతఇవాప్రద్యుష్యోసి- త్వమప్రమేయః- తావ
సఇవస్థితోపివిరాధాదిదుష్టనిగ్రహంకృత్వాశిష్టాపరిపాలితవాః* ఆత్రవ్యాఖ్యానేతిపస్యస్తానామగ్ధానాంప్రాయశోగోవిందరాజేయేనైవస్స
ప్రత్యాన్నాత్రశేషంలిఖితమితిజ్ఞేయం(౧౭)||౩౧||త్వమితి|| అనేనాప్రొత్తవిగ్రహవత్త్వముచ్యతే- సుహనసేనసమీచీనావయవసంస్థాసేన-ఉప
పన్నఃయుక్తః- మనుష్యదేహభ్యుదయంమానుషశరీరవిగ్రహంవిహాయ- దివ్యేనదేహభ్యుదయేనదేహసాధాగ్యేనయుక్తః||తేనిశ్లోకే|| త్వమాత్ర
బాణాసనబాణపాణిమహాబలః - మహాబలత్వేపాతుమాహ- సహననోపపన్నఇతి- మహావీర్యత్వనిమిత్తాంతస్సారాభివ్యంజకశరీరసంస్థాన
విశేషఇత్యర్థః- ఆయంచప్రొక్తకశరీరేమనసంభవతీత్యాహ- మనుష్యేతి-మహారాజలిఖితశ్చోర్యాదిగుణాభివ్యంజకమనుష్యశరీరసంస్థాన
విశేషేవ్యపినైతాద్యశితిద్యోతయితుమభ్యుదయపవప్రయోగః- దివ్యేన- త్రిపాదస్యాచృతచివీత్యావప్రమాణసిద్ధాప్రొక్తలోకస్థితదివ్యమం
గళవిగ్రహస్సన్నివేశేసేత్యర్థః(౧౮)|| ౩౨|| ఏవంరామస్యదివ్యతేజోవిశేషదర్శనేనవిస్త్రితాక్షణంవిస్తృతశోకాతదైవభవం వర్ణయిత్వాస్వ
ప్రకృత్యనుసారేణప్రలపతి-యేనేత్యాదినా||౩౩|| స్వగేహీతి|| ఐదామలపత్రనేత్రోవాలీస్వగేహి- ఆపురోభిస్సమేత్యతాస్సంప్రేక్ష్యచమా
మపశ్యత్ఉచ్చావచతామ్రమాడాఃవివిధతామ్రకుసుమైఃకృతశేఖరాః- విచిత్రవేషాపురసోనాభజ్యోతేనభజివ్యతీల్పడధేల్పజే||౩౪|| స్వ
గేహీతి|| సగేంద్రస్యఋశ్యమూకస్య||౩౫|| త్వంవేత్థేతి||కుమారఃయవా-తత్వనితావరహదుఃఖం-ప్రజానన్దత్వంమాంజహి- వాలీమమదగ్ధన
జందుఃఖంసభజేత||౩౬|| త్వంవేత్థేతి|| తత్త్వంప్రజానన్దహిమాంసవాలీతిపాఠః||౩౭||యచ్చాపీత్యాదిసార్థశ్లోకః||మహ్యంస్త్రీఘాతదోషాసభ
వేతితిభవాన్యస్త్రీతేతన్నయుక్తం- ఇయంతారాఅస్యవాలినఃఆత్మాఇతిమత్వామాంజహి- తేనతేస్త్రీవధఃస్త్రీవధదోషాసస్యాత్-ఆత్మైత్యే
తదుపపాదయతి- శాస్త్రేతి|| ఆధోవావిషఆత్మనఃయత్పత్నీ- ఆత్మాహిదారాః- ఇత్యాదిరూపాత్వివిధాత్వేదాద్వేదరూపాత్ - శాస్త్రప్ర
యోగాదిత్యన్వయః| యద్వావేదాత్శాస్త్రప్రయోగాత్ - ధమకాశ్రుప్రయోగాచ్ఛేతివార్థః || ౩౮ || యచ్చాపి మన్యేత|ఆత్మేయమన్యే
తి|శాస్త్రప్రయోగాత్| దారప్రదానాత్ఇతిపాతక్రమః||౩౭||సుకృతమప్యస్త్రీత్యాహ-దాశే||౩౮||సకేవలంపాపనివృత్తిసుకృతే- ప్రాయశ్చి
త్తంచేదమిత్యాహ- త్వంచాపీతి||వీరఘాతాదిత్యేతత్సగ్రీవదుఃఖదుఃఖితరామహృదయానుసారేణోక్తం- త్వముత్తమధామికశ్చేతిపూర్వము

ప్రథమగణనాయాంబీరాగ్రీణీతిలిఖ్యత్వేనలబ్ధమిత్యర్థః||బీ||సంభ్రాంతకశరీరభావాసంభ్రాంతేవిషకోశరీరభావాదేహంతఃకరజేయస్యాస్స||
౩౧||త్వమితి|| దివ్యేనదివిభవేనదేహభ్యుదయేనసాధాగ్యేన||౩౩||స్వర్గేఇతి||వాలీస్వర్గైశిఆపురోభిఃసమేత్య-తాఃసంప్రేక్ష్యచమామపశ్యత్- ఉ
చ్చావచతామ్రమాడాఃవివిధతామ్రకుసుమైఃకృతశేఖరాః- విచిత్రవేషాపురసోనాభజ్యోతేనభజివ్యతీల్పడధేల్పజే||౩౪||స్వర్గేశీతి||సగేంద్ర
స్యఋశ్యమూకస్య||౩౫||త్వమితి||తత్ స్త్రీవియోగజదుఃఖం||౩౬||యచ్చాపీతిసార్థశ్లోకమేకంవాక్యం || మహ్యంస్త్రీఘాతదోషాసభవేతితిభవాన్మ
మన్యేత-తస్యతవస్త్రీవధాసస్యాత్-తత్రపాతుః-ఆత్మేయమితి-అస్యవాలినఃఇయంతారాఅత్త-ఆధోవావిషఆత్మనః-యత్పత్నీతివ్యక్తః-మద్వ
ధస్యవాలివధవివాంతథావాన్నతవస్త్రీవధదోషశంకేతిభావః|| ౩౭|| సకేవలందోషాభావః- అపితుపుణ్యమప్యస్త్రీత్యాహ|| దారప్రదానా

బభాషే || ౪౧ || మావీరభార్యేవిమతింకురువ్వలోకోహిసర్వోవిహితోవిధాతా | తంచైవసర్వంసుఖదుఃఖయో
 గంలకోబ్రవీత్తేనకృతంవిధాతా | ౪౨ || త్రయోహిలోకావిహితంవిధానంనాతిక్రమంతేవశగాహితస్య | ప్రి
 తింపరాంప్రాప్యసీతాంతదైవపుత్రస్తుతేప్రాప్యతియావరాజ్యం || ధాతావిధానంఽహితం తదైవ సమూరప
 త్స్యఃపరిజేవయంతి || ౪౩ || ఆశ్వాసితాతేనతురాఘవేణప్రభావయంత్రేనపరంతపేన|| సావీరపత్నీధ్వనతామభేనసువే
 షయాపావితరామతారా || ౪౪ || ఇతిశ్రీమతిః పింగధాకాండేచతుర్వింశస్సర్గః.*****

సుగ్రీవంచైవతారాంచసాంగదంసపాలత్వణః | సమానశోకఃకాకుత్స్థస్సాంత్యయన్నిదముబ్రవీత్ || ౧ || నశోకవ
 రితాపేనశ్రేయసానుజ్యతేమృతఃయదత్రాంతరంకార్యంతత్సమాధాతుమమాధ || ౨ || లోకవృత్తమనుష్టయంకృ
 తంవోబాష్పమోక్షణం | సకాలాదుత్తరంకించితార్కశక్యముపాసితం || ౩ || నియతిఃకారణంలోకేయతిఃకర్తృపాధనం
 నియతిస్సర్వభూతానాంనియోగేష్విహకారణం || ౪ || నకర్తృకస్యచితార్కస్మిన్నియోగేచాపి నేశ్వరః | స్వభావేవర్తతే
 లోకస్తస్యకాలఃపరాయణం || ౫ || నకాలఃకాలమత్యేతినికాలఃపరిహీయతే | స్వభావంచసమాసాద్యనకశ్చిదతివతతే ||

క్రత్యాత్ || ౩౯ || ఆర్తమితి అపనీయమానాంవానినావంచితా || ౪౦ || హితవనమేవాహ- మావీరేతివిమతింజీవితుంశశ్చౌమీత్యాదివిరుద్ధ
 మతి- సర్వలోకవిధాతాబ్రహ్మణాఃహితోనిమిత్తః- హిఃప్రసిద్ధా- తంసుఖదుఃఖయోగంచవిధాతాకృతమితిలోకఃపండితఃపామరశ్చ
 బ్రవీత్ || ౪౧ || వస్తుసీతశ్చతదేత్యాహ- త్రయఇతి || లోకాఃలోకస్తవః- విహితంవిధానంబ్రహ్మకల్పితంప్రకారంనాతిక్రమంతే- హియస్తాత్ర
 స్థవశగాః- ప్రితిమితి- తాంవానిసంభోగసదృశభోగమితివ్యతయతి || ౪౩ || ఆశ్వాసితేతి || ప్రభావయంత్రేనఅంగదయావరాజ్యప్రదాన
 సమర్థేన- పరంతపేనతద్విరోధినరససమర్థేన-ఆశ్వాసితా-అతఏవధ్వనతాశబ్దాయమానముభేనోపలక్షితా- శువేషరూపేత్యసేనసమా
 శ్వాసనకృతాంతరమాధావత్త్వంసూచితం-స్థలంకారయంత్రశరీరేత్యుభయః || ౪౪ || ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే- శ్రీరామాయణభాషణే- ము
 క్తావరాఖ్యానే- కిష్కింధాకాండవ్యాఖ్యానే- చతుర్వింశస్సర్గః

అచరామస్సర్వసాంత్యసమూర్త్యంజాలినస్సంస్కారంకారయతిపంచమిశే- సుగ్రీవమిత్యాది || సాంగదమితిసుగ్రీవవిశేషణం- సమా
 నశోకఃతారాంగదాదిభిస్తుభ్యశోకః || ౧ || శేతి || శోకపరితాపేనశోకకృతపరితాపేన-యచ్చదీయేనేతిశేషః-మృతోవాలీశ్రేయసానయుజ్యతే-అ
 త్రవానివిమయే- అనంతరంమరణానంతరం-యశ్చేయిస్సూరంకార్యంబౌద్ధిః-వైహికరూపం- తత్సమాధాతుంకర్తుంఅమాధ || ౨ || లోకేతి ||
 లోకవృత్తంలోకాచారసిద్ధం- అతఏవసప్తేకరసుష్టేయందాష్టమోక్షణం-వఃయుచ్చాభిః- కృతం-బాష్పమోక్షణాదతిరిక్తంకిమపిసయిచ్చా
 భిఃకర్తుంశక్యమిత్యాహ- కాలాదితి- కాలాదుత్తరం- కాలమిశేత్యుభయః-కించిత్రమ-ఉపాసితంకర్తుంనకర్తృందేవాజ్ఞాముల్లంఘ్యస్తాత్రం
 త్ర్యేణకించదపికర్తృకర్తుంనకర్తృమిత్యుభయః || ౩ || కాలాద్విహితాత్కాలాత్ ఉత్తరంకిత్తరస్తికకాలే- కాలాద్వనోరత్యంతస్సంయోగేద్వితీయే
 నిద్వితీయా || ౩ || తదేతమపపాదయతి-నియతితి || నియమ్యతేనేనేనియతిః-ఈశ్వరఃలోకేవిషయేకారణం-సర్వలోకకర్తృత్వభావః-క్రియతఇతి
 కర్తృ-కార్యం-తస్యసాధనం-సహకారీత్వభావః-సర్వభూతానాం-నియోగేషుప్రేరణేషు-నియతిఃకారణం-సర్వప్రవర్తకాపీశ్వరజత్వార్థః- తేనవి
 నాత్మణాగ్రమపినచలతిన్యాయాత్- ఈశ్వరపరతంత్రతయాలోకఃకమకరోతి- నతుస్సాత్రంత్రిణేత్యుభయః || ౪ || వివచన్వయముభేనఈశ్వరా
 గీనత్వముప్రవృత్తిరేకముభేనదర్శయతి- నకర్తేతి || కశ్చిత్పురుషఃస్యచితార్క-నకర్తానస్సాత్రంత్రిణకతా-నియోగేకస్యచిత్రేరణేన
 శ్వరః- కింతుస్వభావేవర్తతేస్వభావాధీనోవతతేలోకః- తత్రపాతుమాహ- తస్యేతి- కాలఃతస్యపరాయణంగతిః- అత్రస్వభావని
 యతికాలాదికజ్జీవ్యరవివాధిగీయతే- అన్యభావేకదాత్యావత్తైః- శ్వేతాశ్వతరమ్రతిశ్చ-స్వభావమేకేవయోవదంతీత్యాదికైవమాహ || ౫ ||
 సకాలఇతి || కాలఃఈశ్వరః- కాలంత్యానం- నాశ్యేతినాతిక్రాయతి-సస్సాన్వగీనవివచనలోకవత్కస్యచిత్రతంత్రః || త్రు || నచాస్యకశ్చిజ్జనితా

దితి || ౪౧ || మావీరేత్యాది || విమతింజీవితుంశశక్యఇతివిరుద్ధాయమతి- సర్వలోకఃసర్వోవిహితఃవిధాతావిహితః- బ్రహ్మణానిమిత్తోహి- తేనవి
 ధాతాకృతంసర్వంచసుఖదుఃఖయోగమేవసుఖదుఃఖయంత్రమేవ-లోకోమన్వాదిరబ్రవీదితియోజనా || ౪౨ || త్రయోహితి || లోకాఃలోకత్రయ
 వానినోజనాః- విహితంవిధానంకల్పితంప్రకారంతస్యవశగాఃవిధైవ్వశగాఃపాతిక్రమంతే-బ్రహ్మదయోమివిధిత్వితప్రకారముల్లంఘితుంశక్తు
 వంతి- కిమశమత్యాదయఇతిభావః || ౪౩ || నశేవలమయమేవలోకోవిధాతృపరతంత్రఃకింతుసర్వేపిలోకాఇత్యాహ- త్రయఇతి || ౪౪ || మమాజ్ఞాకర
 జేనఫలమస్తీత్యాహ- ప్రితిమితి || జీవతివానినియాద్యకీప్రితితాద్యకీమిత్యుభయః || ౪౫ || ఆశ్వాసితేతి || ధ్వనతామభేనోపలక్షితా || ౪౬ || ఇతిశ్రీ
 మహాశ్వరతీర్థవిరచితాయాం- శ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యానాయం- చతుర్వింశస్సర్గః
 ౨ || లోకవృత్తమితి || బాష్పమోక్షణంకృతం-అలం-లోకవృత్తంపారతాకికంమానుష్యేయం-కాలాద్విహితాత్కాలాదుత్తరంఉత్తర
 స్తికకాలే-కించిత్రమ-కిమపికమ- ఉపాసితంఅనుష్టాతుంనకర్తృం-కాలస్యాపాదేయత్వాదితిభావః || ౩ || కాలస్యప్రాధాన్యమేవోపపా
 దయతి-నియతిఃకారణమిత్యాదినా || నియమ్యతేఅనయేతిపుత్రత్వానియతిఃకాలఃనియోగేషునియమనైషు || ౪ || నకర్తేతి || కస్యచిదపికశ్చిన్నక
 తా- నియోగేవనియమనైషు-కశ్చిదపికేశ్వరఃస్వతింతోనభవతి-కింతులోకఃస్వభావేకాలేవతతేవరతంత్రతయోవతతే-అత్రస్తస్యకాలః
 పరాయణం-ఇష్టప్రాప్తకర్తృనలనిష్టనివారకత్వేనచపరమప్రాప్తమిత్యుభయః || ౫ || కిమనయాకాలాద్భక్తుకల్పనయాప్రాణినపవాన్యోన్యంకర్తారం
 కారయతారశ్చభవంతీత్యతహ-నకర్తేతి || ౬ || సకాలఇతి || కాలఃమహాకాలః-కాలంప్రాణినాంసుఖదుఃఖప్రాప్తకర్తృన దివసపక్షమాసత్వాద

సకాధిపతిః | సకాలః పరిహీయ తేన సకృతిః - ఇదముపలక్షణం - షడ్భావవికారరహితత్వార్థః || స్తోత్రమునానాభ్యాసంపరిహారాదుభిజ
స్తభిః | వజ్రేతిశ్చక్రతేవక్తుం యస్య దాస్త్రీకేవలమితిహ్యుక్తం || స్వక్ష్మీభవతితిస్వభావచక్రస్వరః - వాశబ్దోవధారణే - స్వభావమాసాద్యైవవ
తః - తేనతుకశ్చిత్తమిదతః - నిరంకుశస్వతంత్రః - స్వకృతాంవ్యవస్థాంస్వయమపినాతివతః - తత్పరతంత్రోన్మీళః కిముతేతిభావః || ౬ || పు
నరశీవ్యరస్యస్వాతంత్ర్యముపపాదయతి - సకాలస్యేతి - కాలస్యేవ్యరస్య - బంధుత్వం నాస్తి - ఏక్షపాతోనాస్తీత్యభావః - హేతుశ్చనాస్త్రవశీకరణో
పాయశ్చనాస్తి - తత్ప్రసాదః పినాస్వయత్నేనవశీః కుఠంసకశ్యేతేత్యర్థః - సపరాక్రమః తజ్జయహేతుపరాక్రమోపినాస్తి - పురుషపరాక్రమస్య
సంభిధేతిభావః - సమిత్రజ్ఞాతిసంబంధః సమహృత్సగోత్రసంబంధః - అపరాధిషుదండధరత్వముక్తం || ఏషశేతుర్విధరణవిషాంలోకానామసం
భేదాయేతిప్రతిః | అతః కారణమీశ్వరః - ఆత్మనోజీవస్య - సవశః సపరతంత్రః - తత్తత్కమ - సుగుణమేవచక్రస్వరస్వవతః యతిత్యభావః ||
౭ || తహ్యోనీశేనజంతునాకింకరవ్యంతత్రాహ-కింత్వితి | సాధుసమ్యక్ - పశ్యతాకాస్త్రవిషమ - మేవవగచ్ఛతేత్యర్థః - కాలస్యచక్రస్వరస్య - పరిణా
మః చేతనకమాకనుగుణప్రవృత్తివిశేషః ద్రష్టవ్యః - చక్రస్వరకృతవ్యాపారేషువశోకః కరవ్యః - యద్భింతత్రేరివ్యతిస్థితవ్యమితిభావః - ధర్మా
ర్థకామాస్తుకాలక్రమేణచక్రస్వరమర్యాదయాసమాహితాః సమర్పితాభవంతి - ధర్మాదిషుయత్ పాప్రవ్యంతత్రే పాపయతిశ్చగవీవేతిభావః -
ఆత్రియతికాలస్వభావపదైః వ్యామిత్రతయోక్తిప్రదానం రహస్యంవక్తుమనూత్యాదిబోధ్యం || ౮ || ఏవమథశాస్త్రితిముక్త్యాతాంప్రకృ
తేసంగమయతి - ఇత్యతి | స్వాంప్రకృతింగతః మద్భావతదకృతపాప్రయశ్చిత్తతయాస్వకీయంశుద్ధభావంపాప్రసక్త - ప్లవగేశ్వరోవాల్మీకితః ఆ
స్తాల్లోకాత్ - ధర్మార్థకామసంయోగైః విహితకాలానుష్ఠితధర్మార్థకామసంబంధైః - పవిత్రంక్రియాఫలంస్వగం - పాప్రః - సామదానా
ధాసంయోగైరితిపాతే - నీతిశాస్త్రప్రమాణైశ్చభావః || ౯ || కేనస్వాంప్రకృతింపాప్రవ్యంతత్రేషోయాముక్తంవిదయతి - స్వధర్మస్యచేతి ||
స్వధర్మస్యసంయోగాత్ప్రవిహితధర్మానుష్ఠానాత్ - రణేపాణానపరిక్షతేత్యసేవశ్చర్యకృతధర్మార్థః - పుష్కరః - ఉభాభ్యాంజతః పూర్వంస్వవ
శీకృతః స్వగం - ఇదానీంపరిగృహీతశ్చ || ౧౦ || ఏషేతి | హరియాధవః యాంసయతింగతః సానియతిగః - శ్రేస్తా - తత్తత్సాత్కారణాత్ - పరి
తాపేనాలం - సద్భింతంపాప్రప్రతిశోకోనకార్యః - పాప్రకాలంవితత్కాలలోచితః - ఉపాస్యతాంఆనుష్ఠీయతాం || ౧౧ || వచనాంతర్భింతంగతచే
తసం - దుఃఖితమితియావత్ || ౧౨ || కురుత్వమస్యేత్యధామేకంవాక్యం || ౧౩ || తారేత్యాది | వాలినోదమానంప్రతితారాంగదాభ్యాంసహితస్మృత -
వాలిసంస్కారకారణాత్ వాలిసంస్కారార్థం - చందనాదీనికాస్తానిసమాజ్ఞాపయ - యచ్ఛాత్రసమంతరం మరణాంతరంయదానేత
రూపమాపాధికంకాలం - నాత్యేనినాతిక్రమితి - యస్మిన్కాలేజంతునానుభందఃఖంనాభోక్రవ్యంతతమతిక్రమ్యకాలాంతరేణభోజయితుంస
సమథాఇత్యభావః - సకాలః పరిహీయతేనస్యానతాంపాప్రవీతి - స్వభావంకాలంసమాసాద్యకశ్చిన్నాతివతః - వాశబ్దోవధారణే - నిరం
కుశస్వతంత్రః కాలః స్వకృతాంవ్యవస్థాంస్వయమపినాతిక్రమితి - తత్పరతంత్రోన్మీళః కిముతేతిభావః || ౬ || కాలః కేనాపిహేతునావశీకృతంసకృ
త్యాహ | సకాలస్యేతి | కాలస్యపురుషేణసహవశీకరణహేతుభూతబంధుత్వం నాస్తి - తథావశీకరణహేతుః మిత్రజ్ఞాతిసంబంధోపినాస్తి - సహ
తుః వశీకరణోపాయభూతః పురుషకృతోపకారాదినాస్తి - సపరాక్రమః వశీకరణోపాయః పురుషకృతః పరాక్రమోపినాస్తి - అతః కారణంస
ర్వకారణభూతః కాలః ఆత్మినః పురుషస్యవశోనభవతి - పురుషాధీనోనభవతి || ౭ || కింతపీతత్వత్రాహ | కింత్వితి | సాధుసమ్యక్తాశ్రేయః పశ్యతా -
స్వాత్మహితంపశ్యతావివేకినేత్యర్థః - సర్వోపిలోకవ్యవహారః కాలపరిణామోద్రష్టవ్యః - స్వాపేక్షితహేతుభూతః కాలపరిణామః ప్రేక్షణీయః - ప్రే
క్షణీయత్వేహేతుమాహ || ధర్మశ్చేతి | ధర్మశ్చార్థశ్చ కాలక్రమసమాహితాః - పూర్వాప్రజ్ఞాపద్యోగంపరాప్రజ్ఞాకాలక్రమాయతాః - య
స్మిన్కాలేయతే - మేకతత్వం - సకాలోనుల్లంఘనీయమితిభావః || ౮ || ఇత్యతి | స్వాంప్రకృతింగతః మద్భావకృతవధేనకృతపాప్రయశ్చిత్తత
యాస్వకీయంశుద్ధభావంపాప్రః - సజ్జప్లవగేశ్వరోవాల్మీకితః ఆస్తాల్లోకాత్ - ధర్మార్థకామసంయోగైః విహితకాలానుష్ఠితధర్మార్థకా
మసంబంధైః - పవిత్రంక్రియాఫలంస్వగం - పాప్రః - స్వధర్మస్యచేతి | స్వధర్మస్యసంయోగాత్ప్రవిహితధర్మానుష్ఠానా
త్ - స్వగోజతః పూర్వంస్వవశీకృతః ఇదానీంయదేపాణానపరిక్షతేత్యసేవశ్చర్యకృతసంబంధః || ౧౦ || ఏషేతి | నియతిః మృతిః - పాప్రకాలంవి
తత్కాలలోచితం || ౧౨ || సమాజ్ఞాపయేతి | వాలిసంస్కారకారణాత్ కాస్తానిసమాజ్ఞాపయ - కాస్తానయనాధాంసమాజ్ఞాపయేత్యభావః -
వాలిసంస్కారకారణాత్ - ఆంగదంవసమాశ్వాసయేతిసంబంధః || ౧౩ || గతచేతసంభింతతత్వతానూథం - ఆనంతరంయదానేతవ్యంతతదాన

విధానిచ | ఘృతం తైలమథోగంధాన్యచ్ఛాత్రసమనంతరం || ౧౬ || త్వంతారశిబికాంశీఘ్రిమాదాయాగచ్ఛసంధ్రమా
త్ | త్వరాగుణవతీయక్తాహ్యస్మినాగ్రలేవిశేషతః || ౧౭ || సజ్జీభవంత్యుష్ణవగాశ్శిబికావహనోచితాః | సహధాజటనశ్చై
వనిర్హరివ్యంతివాలినం || ౧౮ || ఏవముక్తాతుసుగ్రీవంసుమితానినః వర్ధనః | తస్థాభాగ్భృతసమీపస్థో లక్ష్మణః పరపీఠ
హా || ౧౯ || లక్ష్మణస్యవచశ్శుత్యాతారస్సంభ్రాంతమానసః | ప్రవివేశగుహంశీఘ్రింశిబికాసక్తమానసః || ౨౦ || ఆ
దాయశిబికాంతారస్సతుపర్యాపతత్సునః || ౨౧ || వానరైరూహ్యమానాంతాంశూరైరుద్వహనోచితైః || దివ్యాంభ
ద్రాసనయుతాంశిబికాంస్యందనోపమాం | పక్షికర్మభిరాచితాన్దుశకర్మవిభూషితాం || ఆచితాంచితపత్తీభిస్సు
నివిష్టాంసమంతతః | ఏమానమివసిద్ధానాంజాలవాతాయనాన్వితాం || సునియుక్తాంవిశాలాంచసుకృతాంవిశ్వకర్మణా |
దారుపర్వతకోపేతాంచారుకర్మపరిమళితాం || వరాభరణహారైశ్చచిత్రమాల్యవశోభితాం | గుహగహనసంఘన్నాం
రక్తచందనరూషితాం || పుష్పేష్టైస్సమభిచ్ఛన్నాంపద్మమాలాభిరేవచ | తరుణాదిశృవణాభిభాగజమానాభిరావృ
తాం || ౨౨ || ఈదృశీంశిబికాందృష్ట్వా రామోలక్ష్మణవబ్రవీత్ | క్షింప్రంవిసీయతాంవాలీప్రేతకార్యంవిధీయతాం ||
౨౩ || తతో వాలినముద్యమ్యసుగ్రీవశ్శిబికాంతదా | ఆరోపయతవిశ్రాంతంగదేనసహైవతు || ౨౪ || అరోఽప్యశిబికాంపై
వవాలినంగతజీవితం | అలంకారైశ్చవివిధైర్నైర్వాతైర్వస్త్రైశ్చభూషితం | ఆజ్ఞాపయత్తదారాజాసుగ్రీవఃప్లవగేశ్వరః |
బౌద్ధ్యదైహికమార్యస్య క్రియతామనురూపతః || విశ్రాంత్యంతోరత్నానివివిధానిబహూన్యపి | అగ్రతఃప్లవగా
యాంతుశిబికాసమనంతరం || ౨౫ || రాజ్ఞామృద్ధివిశేషాహిదృశ్యం తేభువిమూఢృతాః | తాదృశంవాలినఃక్షిప్రంపాగ్రు
ర్వన్నాద్వైహికం || ౨౬ || అంగదంపరిగృహ్యశుతారప్రభృతయస్తదా | కోశంతఃప్రయయుస్సర్వేవానరాహ
తబాంధవాః || ౨౭ || తతఃప్రణిహితాస్సర్వావానరోఽస్యవశానుగాః | మక్రశుర్విరవీరేతిభూయఃకోశంతితాస్త్రి

వ్యయ శ్రీతత్పర్వమంగదస్యమానయేదిత్యర్థః || ౧౬ || త్వమితి | త్వరాగుణవతి - అస్మి నాగ్రలేవిశేషతోయక్తా || ౧౭ || సజ్జీభవంత్యితి || యేనిభావివ్యం
తితేసజ్జీభవంత్యితియోజనానిహారశ్చవవహనం || ౧౮ || ౧౯ || లక్ష్మణ స్త్రీతి | గుహంకిష్కింధాం || ౨౦ || ౨౧ || వానరైర్భాదిభద్రాసనయుతాం
రాజాసనముక్తాం [రాజాన్వోన్నతాసనయుక్తామితిరామానుజార్థః] పక్షికమభిరాచిత్రాం కృత్రిమపక్షిభిస్సమంతాదాశ్చర్యభూతాం -
క్రియతఇతికర్తృప్రతికృతిః - ద్రుమకమభిఃపుష్పప్రతికృతిభిఃవిభూషితాంఆచితాంచితపత్తీభిఃచిత్రలేఖాభిః - వదాతిభిరిత్యేకే - ఆరోపదీప్తుః -
శునివిష్టాంశోభనసన్నివేశవతీం - జాలవాతాయనావృతాంశూత్కరంభ్రాసమాహూజాలం - గోనయనాకృతిరంభ్రాసమాహూగవాక్షిం - త
దావృతాం - శునియుక్తాంసుశ్లిష్టాం - శుకృతాంసుష్టుకృతాం - యత్నైనకృతామిత్యర్థః - దారుపర్వతకోపేతాం దారునిమితతక్రీడాపర్వతయు
క్తాం - చారుకమకాణాదైజనేనపరిమళితాంఅలంకృతాం - వరాభరణైఃహారైశ్చ - యక్తామితిశేషః - గుహగహనసంఘన్నాన్యక్రీమైగుహ
హగహనైఃగుహభిః కాననైశ్చసంఘన్నాం - పుష్పేష్టైః ముక్తకపుష్పనిరయైః ఆస్తరజాతైః - సమభిచ్ఛన్నాంవ్యాపాం - ప
ద్మైః - పశుర్దిక్షుపుష్పసరోపేతత్యైవ్యంతరాంతరాపద్మమాలాభిఃపద్మపక్షిభిర్నైర్వాతామిత్యర్థః || ౨౨ || ఈదృశీంశిబికామితిప్రసంగైర్వ్యవహితా
సస్తరణాథాః || రా || క్షింప్రంప్రేతకార్యంవిధీయతామితిలక్ష్మణోద్దేశనోక్తార్థస్యసుగ్రీవోన్యాయాత్మకైవలక్ష్మణేనసుగ్రీవోప్యాజ్ఞప్రజ్ఞత్యవగవ్య
తే || ౨౩ || తతఇతి | తతఃలక్ష్మణప్రతివాచివసీయతామిత్యక్రీతవశానంతరమిత్యర్థః - యద్వా - లక్ష్మణంప్రత్యక్షీస్త్వముద్రిత్యైవేతిజ్ఞాత్యైత్యర్థః -
ఆరోపయతఆరోపయత్ || ౨౪ || ఆరోఽప్యేతి | ఆర్యస్యజ్యేష్ఠస్యదేహాదుర్ధ్వంతతవ్యంబౌద్ధ్యదైహికంక్షు త్రరక్రియాశిబికాసమనంతరంఆసంగీ
మిపే - ఆత్మైతికరణంద్రవ్యవ్యం - ఇత్యాజ్ఞాపయదితిపూర్వేణసంబంధః || రా || మాల్యైర్వస్త్రైశ్చభూషితమితిపాఠః || ౨౫ || రాజ్ఞామితి | ఋద్ధివిశేషః
ఋద్ధివిశేషానురూపాః - యాదృశాఃబౌద్ధ్యదైహికప్రకారాదృశ్యంతే - తాదృశమార్థదైహికంక్షింప్రంపాగ్రుర్వక్ || రా || రాజ్ఞామితి | తాదృ
శంవాలినఃక్షింప్రంపాగ్రుర్వన్నాద్వైహికమితిపాఠః || ౨౬ || అంగదమితి | తారప్రభృతయోవానరాఇతిసమ్యక్ || రా || అంగదంపరిగృ
హ్యశుతారప్రభృతయస్తదా | కోశంతఃప్రయయుస్సర్వేవానరాహతబాంధవాఇతిపాఠః || ౨౭ || తతః || ప్రణిహితాఃఆప్తాః || రా || ప్రణిహి

యేతిసంబంధః || ౧౮ || త్వమితి || సంభ్రామాత్ వేగాద్గుణవతీత్వరాఅస్మి నాగ్రలేవిశేషతోయక్తాహీతిసంబంధః || ౧౯ || సజ్జీభవంత్యితి || యేనిభావి
వ్యంతి - తేసజ్జీభవంత్యిత్యర్థః || ౨౦ || దివ్యామితి | భద్రాసనయుతాంరాజాసనముక్తాం - పక్షికమభిరాచిత్రాంపక్షికకర్మభిరాసమం
తాత్విచిత్రాం - ద్రుమకమభిభూషితాంద్రుమప్రకృతిభిఃకమభిఃభూషితాంఆచితామితి || చిత్రపత్తీభిఃచిత్రరూపవదాతిభిఃచిత్రచనావి
శేషైవా - చిత్రపత్తీభిరితివాపాఠః - శునివిష్టాంశోభనసన్నివేశాం - జాలవాతాయనాన్వితాంజాలైవాతాయనైర్వృతాం - కుద్యోపరి
తిర్భగవన్భీతఫలకనిమితవివిధసన్నివేశరంభ్రాణిజాలాని - వాతాయనానివాయుప్రవేశార్థగవాతాకారరంభ్రాణి || శునియుక్తామితి | శుని
యుక్తాంసుశ్లిష్టాం - దారుపర్వతకోపేతాందారునిమితతక్రీడాపర్వతయుక్తాం వరేతి || వరాభరణభారైశ్చయుక్తామితిశేషః - గుహగహన
సంఘన్నాన్యక్రీడాధానిమితదుష్ప్రవేశగుహకారావరణనిబిడాం || ౨౪ || ఆజ్ఞాపయదిత్యన్వితాశ్చేదిత్రాణయంతిఇతిష్టోకేవదితికరణంద్రవ్య

యః || ౩౪ || తా రావభృతయస్సర్వావానర్యోహతయూధపాః అమజగ్నుర్నిభర్తారంకోశంత్యః కరుణస్వనాః || ౩౫ ||
 తా సాంరుదితశబ్దేనవానరీణాంవనాంతరే | వనాః గిరయస్సర్వేవిక్రౌశంతవసర్వతః || ౩౬ || పులి నెగిరినద్యాస్త్రైః వి
 క్రైజలనంవృతే | చితాంచక్రస్సుబహవోవానరాశ్శృంగకర్మితాః || ౩౭ || అవరోవ్యతస్సగంధాబ్ధివికాంవహనోచితాః |
 తస్థురేకాంతమాశ్రిన్యసర్వేశోకసహస్వతాః || ౩౮ || తతస్తారావతిందృప్త్యాశేవికాతలశాయినం ఆరోహ్యంకేశిరస్తస్య
 విలలాపసుడుఃఖతా || ౩౯ || హావానరమహారాజమోనాథమహవత్సల | హామహార్జునమహాబాహుమహామహాప్రియపశ్య
 మాం || జననపశ్యసీమంత్యంకస్తాహ్చకాభీషిడితం | రంభ || వ్రహ్మప్రమివలేవక్త్రం గతాసోరపిమానదః | అస్తారగ్రసమ
 వర్ణంచలక్త్యతేజీవతోయథా || ౪౦ || ఎవత్వాంరాః కూపేణకాలః కర్షతివానర || యేనస్సవిభవాస్సర్వాః కృతాప
 కేషుణావసే || ౪౧ || ఇమాస్తాస్తవరాజేంద్రవానర్యోవల్లభాస్సదా || పాదైర్వికృప్తమధ్యానమాగతాః కింబుధ్యసే |
 తవేష్టానమనామైతాభార్యాశ్చంద్రభాననాః || ౪౨ || ఇదానీం నెక్షసేకస్మాత్సుగ్రీవంష్లవగేశ్వరం | ఎతేహినచివారా
 జాతారగ్రభృతయస్తవ || పువాసీజనశ్చాయంపరివార్యానలేనఘ | విసర్జయైతాన్లవగణాయథోచితమరిందవ ||
 తతఃక్రీడామహేసర్వావనెషునదనోత్తటాః || ౪౩ || ఎవంవిలపతీంతారాంపతిశోకపరిపుతాం | ఉత్థావయంతి
 స్మృతదావానర్యశృంగకర్మితాః || ౪౪ || సుగ్రీవేణతతస్సార్థమంగదఃపితరంచుర || చితామరోహయామాసశోకేనాభిహ
 తేంద్రియః || ౪౫ || తతోగ్నివిభివద్దత్వాసోవనశ్యంచకారహా || పితరందీఘానుధ్యానంద్రస్థితంవ్యాకులలేంద్రియః ||
 ౪౬ || సంస్కృత్యవాలినంతేతువిధిపూర్వంష్లవంగమాః | ఆజగ్నురుదకంకర్తుంనదీంశీతజలాంశివాం || ౪౭ || తతస్తైసహి
 తాస్త్రహ్యంగదంష్ట్రాప్యచక్రతః || సుగ్రీవతారాసహితాస్సీషిసుర్వావిశేజలం || ౪౮ || సుగ్రీవేజైవదీనేదీనోఘా
 త్వానుహాబలః || సమానశోకః కాకుత్స్థః పేతకార్యాణ్యకారయత్ || ౪౯ || తతస్తుతంచాలినమగ్యోపాకవచప్రకాశమి
 త్త్వాకువరేషుణాహతం | వ్రదీవ్యదీప్తాగ్నిసమాజసంతదాసలక్ష్మణం రామముపేయివాన్వరిః || ౫౦ || ఇతిపంచమిశస్సర్గః

తతశ్శృంగాభినంతస్తంసుగ్రీవంక్లిన్నవాసనం | శాఖామృగమహామాత్రాః పరివార్యోపతస్థిరే || ౧ || అభిగమ్య
 మహాబాహుంరామమక్లిప్తకారిణం | స్థితాః పాంజలయస్సర్వేపితామహమివవశయః || ౨ || తతఃకాంచనశైలాభస్త
 దుణారగ్రనిభాననః | అబ్రవీత్పాంజలిర్వాక్యంహనూమాన్సూరుతాత్మజః || ౩ || భవత్ప్రసాదాత్సుగ్రీవఃపితృప్రైతాను
 హంనుహత్ | వానరాణాంసుదుష్ప్రేషంపాప్తేరాజ్యమిదంవభౌ || ౪ || భవతానునజ్ఞాతఃప్రవిశ్యనగరంశుభం |

తాఃఅత్యంతాస్తాశ్చత్యుకః || ౫ || అవరోహ్యేతి | వహనోచితాఃవాహకాః || ౬ || ఎమాస్తాశ్చ || శ్రుప్తంవిప్రకృష్టం-ఆధ్వానంపాదైరాగతాః ||
 ౭ || ఇదానీమిత్యాది | మహనోత్కటాఃఉత్కటమదనాః || ౮ || ఎవమితి || విలపతీంవిలపంతం || ౯ || సుగ్రీవేణ || పితరందీప్తశరీరం || ౧౦ || త
 త ఇతి || అపసవ్యంఅప్రదక్షిణం || ౧౧ || సంస్కృత్యేతి | వాలినంచాలిశరీరం-ఉదకంకర్షణంజలతర్పణంకతుకం-నదీంకిష్కింధాసమీపవతికానిం ||
 ౧౨ || తతస్త ఇతి || సుగ్రీవతారాసహితా ఇతి - తారయాప్యదకవానంకులాచారః || ౧౩ || సుగ్రీవేణ || అనేనరామస్సహైవాగతశ్చత్యవగవ్య
 తే || రా || సమానశోకః కాకుత్స్థః సేనసమానదుఃఖదుఃఖిత్వంసభిత్వమిత్యేతే ప్రకటితాభవతి || ౧౪ || ఇతి స్త్రీతి || ప్రకాశంప్రసిద్ధం-వ్రదీవ్య
 దగ్ధా- హరిః సుగ్రీవః-ఆశ్వేపురంప్రవివిమిత్యభాసిద్ధం- యద్విపీత్యగధికరణీత్యాతరశ్చాన్యశాస్త్రవిమితసంసారాధికారః - తథా
 పితేవాంశేసుఘాతానాంతిర్యగవస్తామాత్రభాజాంవేదాధ్యయనసంయోగాద్దేవక్షత్రవతిత్వాన్సంసారాహాతాస్త్రీబోధ్యం || ౧౫ || ఇతి
 శ్రీగోవిందరాజవిరచితే శ్రీరామాయణఘటనే- ముక్తాహారాఖ్యానే- కిష్కింధాకాండవ్యాఖ్యానే- పంచమిశస్సర్గః || ౧౬ ||

అథసుగ్రీవాభిషేకక్షుద్ధింశే. తతశ్చత్యుకః క్లిన్నవాసనంతద్రావస్త్రం-సప్యస్సానాదితిహావః-శాఖామృగమహామాత్రాఃవానరయా
 పానుంత్రిణః || ౧ || అభిగమ్యేతి || సర్వేసుగ్రీవాదయః || ౨ || భవత్ప్రసాదాదితి | వానరాణాంరాజ్యమిత్యన్వయః || ౩ || అతినిపుణతయాహను

వ్యం-విశ్రాంతియంతఃకిరంతః-శ్లోకద్వయస్యాప్యాజ్ఞాపయదిత్యనేనసంబంధః || ౪ || తత ఇతి || ప్రసిహితాఃఅత్యంతాస్తాః || ౫ || టీ || పులిస ఇతి ||
 విక్రైస్తా || ౬ || వివిక్తాపూతవిజనాదిత్యుమరః || ౭ || టీ || పునస్తారావిలాపమాహ. తత ఇతి || ౮ || టీ || విక్రష్టంధూరమిత్యభావః || ౯ || * య
 థాచితంయథాహం || * తతఃక్రీడామహేసర్వావనెషునదనోత్తటాశ్చత్యత్ర ఇతివిలలాపేతిశేషః || ౧౦ || టీ || తత ఇతి || అపసవ్యమప్రదక్షి
 ణం- దీఘంధ్యానంద్రస్థితంస్మృతం || ౧౧ || టీ || సుగ్రీవేణ || సుగ్రీవేజైవాకారయత్తత్త్వానుభేనైవాకారయన్వహః || ౧౨ || టీ || రా
 మాదేశాదేవకతవ్య కరణానంతరం పునస్తత్సమీపంజగామేష్యక్తానువాదిపూర్వమాహ - తత ఇతి || ప్రకాశంప్రభూతంవ్రదీవ్యసం
 సార్య || ౧౩ || టీ || గతసగాణాంఫలకృతిః || ౧౪ || తా రావరామమాక్ర్ష్యవాలినోసధనంతథా | కశీంద్రసంస్కృతిగనారీప్రత్యాహ్య
 విభవాశవేత్ | దీఘాయుష్యంశవేచ్ఛకుఃపుత్రీణీసంభవమ్యతీతిసాగ్రందే | ఇతిశ్రీమహాశ్వేత్తిర్థరచితాయాం-శ్రీరామాయణతత్వదీపి
 కాఖ్యాయాం- కిష్కింధాకాండవ్యాఖ్యాయాం-పంచమిశస్సర్గః || ౧౫ ||

శ్రీ రామాయణే- ప్యాఖ్యానచతుష్టయవిశేషే.

సంవిధాన్యతికార్యాణిసర్వాణిసనుహృజ్జనః॥౫॥ స్నాతోయంవివిధైఃగంధైరౌషధైశ్చయథావిధిః । అచయవ్యతిరతైశ్చమాత్రైశ్చత్వాంవిశేషతః॥౬॥ ఇమాంగిరిగుహంరమ్యానుభిగంతుమితోహాసః । కురుష్వస్వామిసంజంఘవానరాన్సంప్రహషణయన్॥౭॥ ఏవముక్తోహనుమతారాఘవఃరవీరవః । ప్రత్యువాచహనూమంతంబుద్ధిమాన్వాకృకోవిదః॥౮॥ చతుఃశసమాస్నావ్యగ్రామంవాయదిహపురం । నన్రవేత్స్వామిహనుషకపిశుర్నిద్రేశపాలకః॥౯॥ సుసమృద్ధాంగుహంరమ్యాంసుగ్రీవోవానరమణః । ప్రవిష్టావిధివద్వీరఃక్షిప్తంరాజ్యేభిషిచ్యతాం॥౧౦॥ ఏవముక్తోహనూమంతంరామస్సుగ్రీవమబ్రవీత్ । వృత్తజ్ఞోవృత్తసంపన్నముదారబలపక్రమం॥౧౧॥ ఇమమప్యంగదంబీగయావరాజ్యేభిషేచయ । జ్యేష్ఠస్యససతోజ్యేష్ఠస్సద్భవోపక్రమేణతే॥ అంగదోయమదీనాత్నాయావరాజ్యస్యభాజనం॥౧౨॥ పూర్వోయంవార్షికోమానశ్శాన్యవణస్సగిలాగమః॥ప్రవృత్తాస్సాన్యచత్వారోమాసావాషిఃకసంజ్ఞికాః । నాయముర్యోగసమయఃప్రవిశత్వంపురీంశుభాం॥ అస్త్విత్సాన్యవృహంసామ్యవర్షతేసహలత్తుణః । ఇయంగిరిశుహారమ్యావిశాలాయుక్తమారుతా॥ ప్రభూతసలిలాసావ్యప్రభూతకషలోష్పలా॥౧౩॥ కార్తికేసమనుప్రాప్తైత్వంరావణవధేయత॥ ఏవనస్సమయస్సామ్యప్రవిశత్వంస్వమాలయం । అభిషిక్తస్స్వరాజ్యేచమహృదస్సంప్రహషణత్వంరావణవధేయత॥ ఏవనస్సమయస్సామ్యప్రవిశత్వంస్వమాలయం । అభిషిక్తస్స్వరాజ్యేచమహృదస్సంప్రహషణయన్॥౧౪॥ ఇతిరామాభ్యనుజ్ఞాతస్సుగ్రీవోవానరాధిః । ప్రవివేశపురీంరమ్యాంక్షిప్తంధాంవాలిపాతాం॥౧౫॥ తంవానరసహస్రాగ్రేప్రవిష్టంవానరేశ్వరం । అభివాద్యప్రవిష్టానసర్వతఃపర్యవారయన్॥౧౬॥ తతఃప్రకృతయస్సర్వాదృష్ట్వాహరిగణేశ్వరం । ప్రణమ్యమూర్ధ్నాపతితావసుధాయాంసమాహితాః॥౧౭॥ సుగ్రీవఃప్రకృతీస్సర్వాస్సంభాష్యోక్తాప్యవీర్యవాన్ । భ్రాతృరంతఃపురంసామ్యప్రవివేశమహాబలః॥౧౮॥ ప్రవిశ్యత్వభిఃషాగ్రంలింగసుగ్రీవం

మాన్ప్రభుంసంగ్రహేణవిహృతభృణ్యతిరామేప్రసవ్యశదమాహ- స్నాతృతి॥౬॥ ఇమామితి॥గిరిగుహంక్షిప్తంధాం- వానరాణాంస్వామి నాసంబంధంకురు- సుగ్రీవంవానరరాజ- కుర్వీశ్యథా॥౧౧॥ ఇమమీత్యాది॥ భాజనం-యోగ్యమిత్యర్థః॥౧౨॥ ఆస్త్వికేషఃసీతాశ్వపణ రావణవధావకంప్రత్యుద్యోగఃక్రియతఇత్యాశంక్యా- పూర్వవత్త్యాది॥ పూర్వవత్పక్షేషేషయాప్రభుమః- వవాఃవమకతుః॥౧౩॥ శ్రీ యాంప్రావృత్, శ్రీయూంఘామీచమకాత్మమః॥అత్రఫసోవాషిఃకః- ద్వౌర్వైమాగాడిమాసాస్యాదృశురిశాప్రణధాద్రవదౌవమక తుః- తచేదేశత్వాచ్చాప్రణోవాషిఃకఇత్యుచ్యతే- వమాభ్యుత్పగిరిక్ప్రత్యయః- వాషిఃకసంజ్ఞికాశ్చత్వారోమాసాః॥అశ్వయుజా మాధాధ్యాంచక్షుష్వమితిజ్ఞేయం-చత్రిన్యాయాత్- వమకముఖత్వాద్యమానంతరకాలత్వాచ్చచత్వారోపియుద్ధయోగ్యానభవంతి॥ కశ్చి త్తు- పక్షవైమాసాఃప్రతిపక్షమాక్రిత్యచత్వారోవాషిఃకామాసాః॥అత్యుక్తం- శాచణఃప్రభుమోమాసఇత్యుక్తాప్రభుమః పక్షఇత్యర్థః- చత్వారోవాషిఃకామాసాగతావమకశతోపమాఇత్యుపసంహారాదిత్యాహ॥౧౪॥ కార్తికఇతి॥ కార్తికేమాసిసమనుప్రాప్తైసమిమ ప్రాప్తై-ఆశ్వయుజాంతఇత్యర్థః- యతయతస్వ- సేనాసన్నహనంకురు- కార్తికశబ్దస్యఆశ్వయుజాంతపరత్వంస్వయమేవవత్కృతి-వయమాశ్వ యుజేమాసిపి-గాక్షప్రతిచోదితాఇతిప్రచోదవంసన్నహనంసతునిగమః- నిగమస్తుమాగేశీషే-స్వసలకేతికార్తికకాతిక్రమాదేవరా మస్యసుగ్రీవకోపాలత్వేషిప్రేమణంచ- స్వయంప్రభాభినిగమనానంతరంప్రమాన్వాసంతికాద్వప్యైత్యేతద్వసంతప్రహృద్గమపక్రమఘా తపత్రవిగళనచాతుఫాల్గునాపేక్షయా-పక్షాంతశేఫాల్గునచైత్రయోర్వసంతత్వోక్తేర్వా-ఆయమత్రక్రమోగుసంధయః-ఉత్తరస్యాదిగాపూర్వ స్యావధింజానీయాదిత్యాద్యేనఉత్తరస్యోత్తరస్యగ్రహణాత్పూర్వపూర్వకాలసంఖ్యాజ్ఞాపనంచాల్పికేషైశ్చ-తథాచచైత్రేరామస్యసాకేతాన్నిగమః-ఆగస్త్యాశ్రమాగమనాత్పూర్వందశసంవత్సరాగతాఇత్యుక్తం- ఆశంపవట్యాంవమకత్రయానంతరంచైత్రేప్రాప్తేహపణఖా నాసీకాచ్ఛేదనఖరవధాదికంకృతమిత్యవగమ్యతే-రావణేనచమారీచవచనాదిసాక్షిచిద్వికంబుతస్మిన్నేనచైత్రేసీతాహృతా-సీతావిరహేణమా యమానస్యరామస్య వసంతవణ-సేచైత్రవనానిలత్వక్తైః-లంకాయాం సీతాయాస్సంవత్సరవాసోక్తేశ్చ । పునఃఫాల్గునేహిరావణవధః- ఆమాధేవానివధః- శరదిసేనాసన్నహనం-మాగేశీషే-వానరప్రభాషణం- స్వయంప్రభాభిలెబమకాలయాపనం- కాలశ్చనోమహాకాయా తఇత్యుక్తైః । ఐహినిగమనానంతరంఫాల్గునశుద్ధత్రయోదశ్యాంహనుమతస్సమద్రతరణం- చతుడశ్యాంపునరాగమనం-పౌర్ణమాస్యాందం డయాత్రేత్యాది- ఆన్యమృద్ధకాండేవత్వతే-సమయఃసంకేతః॥౧౬॥తతఇతి॥ప్రణమ్యేతి-మూర్ధ్నాప్రణమ్యవసుధాయాంపతితాః- సమాహితాఃఅనన్యమనస్కాః॥౧౭॥సుగ్రీవఇతి॥ భ్రాతృరంతఃపురంప్రవివేశేతి- తారాంసంమాన్య-స్వవశీకరణార్థమితిభావః॥౧౮॥తస్యేత్యాది॥ప్రసో

తతఇతి॥శాఖామృగాఃమహామాత్రాఃవానరప్రధానాః॥౧౯॥స్నాతఃఆభిషిక్తః॥టీ॥ఔ॥పక్షైఃఅభిషేక్తప్రవైశ్చః॥౨౦॥ ఇమామితి॥గిరిగుహంక్షిప్తంధాం-స్వామిసంబంధంవానరాణాంస్వామినాసహసంబంధంకురుష్వన్నగ్రీవంవానరరాజానంకుర్వీశ్యథా॥౧౨॥ అస్తుభవదుక్తప్రకారేణాభిషేకాదికం-మత్సాగ్రితఃత్వయాసంపాదితః- సీతాశ్వపణరావణనిరసనాద్యోగోద్యోవకర్తవ్యఇతి-సుగ్రీవాభిప్రాయమాశంక్యాహా పూర్వోయమిత్యాదిగా॥టీ॥ప్రవృత్తాఃప్రవేశతుముపశాంరాః॥౧౩॥టీ॥తహికాదామదుర్యోగకాలఇత్యుతతహ- కార్తికఇతి॥౧౪॥టీ॥

క్షవగేశ్వరం! అభ్యుపింశుతమహృదస్సహసాగ్రీక్షమిహమరాః ||౨౨||తస్యపాంశురమాజహ్యశ్చత్రంహేమపరీమ్య
తం | శుక్లేచవాలన్యజనేహేమదండేయశసగరే||తథానర్వాణిరత్నానినర్వబీజౌషధైరపి | సక్షీరాణాంచవృత్తాణాం
ప్రరోహానుమానిచ || శుక్లానిచైవచస్త్రాణిశ్వేతంచైవానులేపనం | సుగంధీనిచమాల్యాఃస్థలజాన్యఃబుజానిచ || చంద
నానిచదివ్యానిగంధాంశ్చవివిధాఃకబహూః | అక్షతంజాతహవంచప్రియంగుమధుసర్పిషీ ||దధివర్తచవైయాఘ్రంవా
రాహీచాప్యపానహం ||౨౬౪||సమాలంభనమాదాయురోచనాంసమనశ్శిలాం || ఆజన్తుస్తత్రముదితావరాఃకన్యాస్తుహే
డశ ||౨౬౫|| తతస్తేవానరశ్రేష్ఠంయథాకాలంయథావిధి ||రత్నైర్వస్త్రైశ్చభక్త్యైశ్చతోషయిత్వాద్విజ్జ్వభాః | తతఃకు
శపరిస్తీర్ణంసమిద్ధంజాతవేదనం ||చంద్రపూతేఃహవిషాహుత్వామంద్రవిదోజనాః | తతోహేమప్రతిష్ఠానేవరాస్తరణసం
వృతే || పానాదశిఖరేరమ్యేవిత్రమాల్యోపశోభితే | పాన్త్యఖంవివిధైర్నృత్యైఃస్థాపయిత్వావరాసనే || నదీనదేభ్య
స్సంహృత్యతీర్థేభ్యశ్చసమంతతః | ఆహృత్యచసముద్రేభ్యస్సర్వేభ్యోవానరైర్దభాః || అపఃకనకకుంభేషునిధాయవిమలా
శ్శుభాః | శుభైర్వృషభశృంగైశ్చకలచైశ్చాపి కాంచనైః || శాస్త్రదృష్టేనవిధినామహుషిఃవిహితేనచ | గజోగవాక్షోగ
వయశ్శరభౌగధమాదనః || మైందశ్చప్సివిదశ్చైనహనుమాజాంబవాన్నిశః | అభ్యుపింశంతసుగ్రీవంప్రసన్నేనసుగం
ధినా || సలిలేనసహస్రాక్షంవసవోవాసవయంథా ||౩౫౪|| అభిషిక్తేతుసుగ్రీవేనర్వేవానరపుంగవాః || ప్రచుక్రశుర్క
హత్వానోహృష్టాస్తతిసహస్రశః ||౩౬౪|| రామస్యతువచఃకుర్వణసుగ్రీవోహరిపుంగవః || అంగదంసంపరివృజ్యయా
వరాజ్యేభ్యషేచయత్ ||౩౬౫|| అంగదేచాభిషిక్తేతుసానుకోశాఃప్లవంగమాః || సాధుసాధ్వితసుగ్రీవంమహాత్మానో
భ్యపూజయత్ ||౩౬౬|| రామంచైవమహాత్మాసంలక్ష్మణంచపునఃపునః || ప్రీతాశ్చతుష్టపుస్సర్వేతాద్యశేతత్రవతతతి ||
౩౬౭|| హృష్టపుష్టజనాకిర్ణాపతాకాద్వజశోభితా ||బభూవనగరీరమ్యాకిష్కింధాగిరిగహ్వరే ||౪౦౪||నివేద్యరామాయత
దానుహత్వనేనుహాభిషేకంకపివాహినీఃతి || రుమాంచభార్యాంప్రతిలభ్యవీర్యవానవాపరాజ్యంత్రిదశాధిపోయథా ||
౪౦౫|| ఇతిశ్రీమతిఃకిష్కింధాకాండే షడ్వింశస్సర్గః. *****

అభిషిక్తేతుసుగ్రీవేప్రవిష్టేవానరేనుహం | ఆజగమసహభౌత్రా రామఃప్రసోవణంగిరిం || శాదూలమృగ
సంఘుష్టంసింహౌర్భీమరవైర్వృతం | నానాగుల్మలతాగూఢబహుపాదపసంకులం || ఋక్షవానరగోవుచైర్భ్రాజ్ఞా
హాపల్లవాః | అనులేపనంకపూరాదిగంధాః | అగరుప్రభృతయః | అక్షతం | హతరూపం | అక్షతం | మలంహరిద్రామిత్రగ-క్రియంగుః | సూక్ష్మభా
న్యజశేషః | వారాహీచరాహచమకవికృతీ | శుపాంశులుగిత్యాదిసామూహ్యసవణాదీభ్యః ||౨౬౪|| సమాలంభనమితి || సమాలంభనం | అనులేపన
విశేషః | సమాలంభోవిలేపనమిత్యుచరః | రోచనాంగోరోచనాం | సమనశ్శిలాం | శైలభాతువిశేషః | సహితంతిలకసాధనమనశ్శిలా ||౨౬౫|| తతస్తే
వానరశ్రేష్ఠమిత్యర్థః | వసవోవాసవయథేత్యంతమేకంవార్కం || యథాకాలంవిహితకాలమనతిక్రమ్య - యథావిధియథాక్రమం - ద్విజమ
భాగ్యయాజనాభామాహూతాః - సమిద్ధుజ్వలితం | హతవేదసగల్గిం - మంద్రవిదః | వానరపురోహితాః - మైందప్రతిష్ఠానేహేమమయపాద
యైత్రేవరాసనిశేషణమేతత్ - నదీనదేభ్యస్తీర్థేభ్యస్సముద్రేభ్యశ్చఅపః | ఆహృత్యఅనియ-సంహృత్యసంమిక్రీకృత్య-తద్విమలంజలంకనకకుంభ
మనిధాయతేభ్యోవృషభశృంగాదిభిరుద్భృత్యశాస్త్రదృష్టేనవిధినాక్రమేణ - మహుషిఃవిహితేనకల్పసూత్రవిహితేనచవిధినా - అభ్యుపింశంత ||
౩౬౪|| అంగదఇతి || సానుకోశాః - అంగదేనదయాః || ౩౬౫|| రామంచైవేతి || తాదృశేసుగ్రీవాంగదాభిషేకరూపోత్పన్నే - వతతతివతతమానే
సతి || ౩౬౬|| హృష్టమితి || పతాకాద్వజయోభేదః || ౪౦౪|| నివేద్యేతి || నివేద్య-రామసమీపమాగత్యనివేద్యేత్వార్థః || ౪౦౫|| ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిర
చితే శ్రీరామాయణభూషణే - ముక్తాహారాఖ్యానే - కిష్కింధాకాండవ్యాఖ్యానే - షడ్వింశస్సర్గః. *****

అథ రామస్యైకాంతివాససముద్యుతసీతావిరహశోకప్రళవనలక్ష్మణేనక్రియతే సప్తవింశే - అభిషిక్తాత్మాది || శైలంకిలామయమితి
ప్రవిశ్యేతి || ప్రవిశ్య - స్థితమితిశేషః || ౨౨ || ఖట్వాసీతి || శ్వేతమనులేపనంకర్పూరద్రవః - ప్రియంగుః | ఫలినిపుష్పం || ని || ప్రియం
గుః | ఫలినిఫలిత్యుచరః (పీంకణపుపుప్ర)యదా || ని || ప్రియంగుస్సీద్ధాథా సమేతేవిశ్వప్రకాశః [గగనసాబు] * సదృశచర్మచేతి || సమాలం
భనమనులేపనం || ౨౬౪ || తతస్తేవానరైః - వసవోవాసవయథేత్యంతమేకంవార్కం || ద్విజమభాగవానరదాతీయద్విజ్జ్వభాః || తతఇతి || హేమ
ప్రతిష్ఠానే - వరాస్తరణసంవృతేత్యేతమభయంవరాసనిశేషణం - హేమప్రతిష్ఠానేహేమమయపీతయైత్రే - నదీనదేభ్యః | తీర్థేభ్యః | సముద్రే
భ్యశ్చఆహృత్యచ - సమిళితాః | కృత్వా - విమలంజలంకనకకుంభేమనిధాయేతిసంబంధః || శాస్త్రదృష్టేనమహుషిఃవిహితేన - శాస్త్రంవేదః
మహుషాయః | మన్వాదయః || ౩౬౫ || రామమితి || తాదృశేసుగ్రీవాంగదాభిషేకరూపమహూత్పన్నే - వతతతివతతమానేసతి || ౪౦౪ || టీ || ఫలక్రతిః
స్కాండే || అభిషేకంచతారాయారుమాయాః | పాప్రిమత్రహం | సుగ్రీవస్యసదాక్రత్వా రాజ్యలాభంసగచ్ఛతీతి || ఇతిశ్రీమహేశ్వరతీర్థకా
విరచితాయాం - శ్రీరామాయణతత్పదీపితాఖ్యాయాం - కిష్కింధాకాండవ్యాఖ్యాయాం - షడ్వింశస్సర్గః. *****

రైశ్చనిమెవితం! మేఘరాశినిభంజైలంఘ్యంశుచిజలాశ్రయం || ౩ || తస్యశైలస్యశిఖరేమహతీమాయతాఽగుహః | ప్ర
త్యగ్మహతవాసాధాంరామస్సమిత్రిణానహ || ౪ || కృత్వాచసమయంసౌమ్యస్సగ్నివేణసహసః || కాలయక్తంమహ
ద్వాక్యమువాచరఘునందనః | వినీతంభ్రాతరంభ్రాతాలత్కుణంలక్ష్మీనధః స || ౫ || ఇయంగిరిగుహరమ్యావిశాలాయ
క్రమారుతా || అస్యాంపసావసౌమిత్రేవఘరాత్రపరిందమ || ౬ || గిరిశృంగమిదంరమ్యమున్నతంపాథివాత్మజః | శ్వే
తాభిఃకృష్ణతామ్రాభిశ్శిలాభిరుపశోభితం | నానాధాతుసమాకీర్ణందరిగర్భాగశోభితం || వివిధైశ్చక్షుషంజైశ్చచా
రుచిత్రలతావృతం | నానావిహగసంఘుప్తంమయూరరవనాదితం || మాలతీకుండగుత్తైశ్చపింధువారకురఃటకైః | కదంబా
జాననజైశ్చపుష్పితైసుపశోభితం || ౧౦ || ఇయంచనభిరీరమ్యాపుల్లపంకజమండితా | నాతిమా రేగుహయానాభవి
వ్యతిస్థపాత్మజః || ౧౧ || ప్రాగుదక్ష్ప్రవణేదేశేగుహసాధుభవివ్యతిసత్త్వాచైచ్చవోన్నతాసౌవ్యవాతేయంభవివ్యతి || ౧౨
గుహద్వారేచసౌమిత్రేశిలాసమతలాశుభా | శ్లఘ్యైవైవాయతాచైవభిన్నాంజనచయోపమా || ౧౩ || గిరిశృంగమిదం
తాతపశ్యవోత్తరతశ్శుభం | భిన్నాంజనచయాకారమంభాధరమివోత్థితం | దక్షిణస్యామపిదిశ్ఠితం శ్వేతమివాపరం |
కైలాసశిఖరప్రఖ్యంనానాధాతువిభూషితం || ౧౪ || ప్రాచీనవాహినీంప్రవనదీంభృశమకదళమాం | గుహయాఃపూర్వ
తపశ్యత్రికుటేజాహ్నుబీమివ || చంద్రకైస్త్రిలకైస్తాత్రైస్తమాతైరితియక్తకైః | పద్మకైస్సరవైశ్చైచ్చఅశోకైశ్చైచ్చశోభ
ితాం | వానీరైస్త్రిమితైశ్చైచ్చవకులైః కేతకైఃకైః | హింతాత్రైస్త్రిమితైర్మైశ్చైచ్చకైఃకృతమాలకైః || ౧౫ || తీరజైశ్శో
భితాభాతినానాయాత్రైస్తతస్తతఃపసనాభరణాపేతావ్రయదేవాభ్యలంకృతా || ౧౬ || శతశఃపక్షిసంఘైశ్చనానానా
దైవికనాదితా | ఏకైకమసురకైశ్చదక్రివాకైరలంకృతా || పుల్లినైరతిరమ్యైశ్చహంసపారససేవితైః | ప్రహసంతీవ
భాత్యేమానారీసర్వవిభూషితా || ౧౭ || క్వచిన్నీలోత్పలచ్చన్నాభాతిక్రొత్తలైఃక్వచిత్ | క్వచిదాభాతిశుక్లైశ్చైచ్చవైః
కుముదకుత్తలైః || ౧౮ || పారిష్లవశత్రైజాప్యైబహిణకౌంచనాదితా | రమణీయానదీసావ్యమనిసంఘైస్సేవితా ||
౨౩ || పశ్యచందనవృక్షాణాంపక్షీఃస్ఫురదితా ఇవ | కకుభానాంచదృశ్యంతేమనసేవోదితాస్సమ || ౨౪ || అహూహసుర

చ్చిలోభయమయిగిరిభ్యావృత్తిః అతోనగిరిశైలిమిపునరుక్తిః || ౪ || కృత్వేతి | కాలయక్తం తత్కాలాలోచితం || ౫ || ఇయమితి | యుక్తమారుతా
డిచితమారుతాయావదపక్షిమారుతేత్యర్థః సహా-లోదుత్తవద్వివచనం-వర్షరాత్రమితి-అన్యసమాసాంతలక్ష్యః-జాత్యేకవచనం || ౬ || గిరిశృం
గమిత్యాది | కదంబాః అర్జునాః సదీపర్ణాః || ౭ || వానీరైః | బారుకాంతం చిత్రలతావృతమితి పాతః-కదంబార్జునజైః-కదంబాః సీపాః-అర్జునాః
సదీపర్ణాః-సర్పాః సాలాః || ౧౦ || ఇయంచేతి | నాతిమా రేభవివ్యతిత్యనేవర్షకాలస్యప్రవృత్తత్వాద్భేదింసమృద్ధ్యాగమిపవతిః సీభవివ్యతిత్య
ర్థః || ౧౧ || ప్రాగితి | ప్రాగుదక్ష్ప్రవణేదేశేవతేనానాగుహసాధుభవివ్యతి-ప్రాగుదక్ష్ప్రవణేదేశేవర్షమానత్వాభిధానాద్భూయానైముము
త్యభిముఖద్వారత్వముక్తం-అతపివపౌరస్త్యవఘః ప్రవేశాభావేనసాధుత్వముక్తంభవః-ఇయంపశ్చాదన్నతాపశ్చాద్భాగోన్నతా-అతివపపు
రోవాతనిరోధకత్వాన్నివాతాచభవివ్యతి || ౧౨ || గుహద్వారేదేతి | అస్తికాన్లోకేవర్షతపితేషః || ౧౩ || గిరిశృంగమిత్యాది | శ్వేతమివరూప్య
మివ || ౧౪ || దుశ్శర్ణంరజితరూప్యంఖడ్గరంశ్వేతమిత్యుతరః | అపరంజవరంశృంగంపశ్యేతిపూర్వేణాన్వయః || ౧౫ || ప్రాచీనవాహినీమిత్యాది | అతి
ముక్తకైఃపుండ్రకైః-పద్మకైఃపద్మపర్ణాభ్యవృత్తువశేషే-సరవైఃయూవసరవైః-తిమితైఃస్యందనైః || ౧౬ || తిమిత్యుదనోనేమితిత్యుతరః | పవైఃకుం
భురైః-హింతాత్రైలితాంకురాభ్యవృత్తైః || ౧౭ || అథస్యల్లతాంకురః | హింతాలస్త్రుణరాజశ్వేతివైజయంతీ-తిరిటైఃతిల్లవృత్తైః-తిరిటస్త్రీల్యమార్జనా
దిత్యుతరః | వేత్రకైరితిసమ్యక్ || ౧౮ || శతశః ఇతి | ఏకైకమసురకైః అన్యోన్యస్యాసురాగయక్తైః || ౨౦ || పారిష్లవేతి | పారిష్లవైఃజలపరిసంచారిపక్షి
విశేషైః || ౨౩ || పశ్యేతి | సురచితా ఇవమాలరూపేణగ్రథితా ఇవ-కకుభానాంజలజనవృక్షాణాం-దృశ్యంతే-పక్షియంతిశేషః-మనసేవోదితా

౩ || ౪ || కృత్వేతి | సమయంకృత్వా-శరదిదండయాత్రైతిసంకేతంకృత్వైత్యర్థః-కాలయక్తం తత్కాలాలోచితం || ౫ || లక్ష్మీనధః సమిత్యత్ర
ప్రాస్యత్సాదనః || ౫ || ఇయమితి | వర్షరాత్రంజాత్యేకవచనమేతత్ || ౬ || టీ | దరిద్రదురభోభితదమకరాఃపాపాణసంధయః || ౧౦ || అత్రవ
సతోరావయోఃసాకార్యాతిశయాభవివ్యతిత్యాహ-ఇయంచేత్యాది | సభిసప్రహరణీ-గుహయాః నాతిమా రేభవివ్యతి-వర్షకాలస్యప్రవృత్తత్వా
త్ భావివారిపూరసమృద్ధ్యాగుహసమీపవర్షిభవివ్యతిత్యర్థః || ౧౧ || ప్రాగుదగితి | ప్రాగుదక్ష్ప్రవణేదేశేవర్షమానత్వాభిధానాత్ గుహయానైర్వరిద్వారవత్ప్రవఘఃగమ్యతే-అతపివపౌరస్త్యవఘః
యంపశ్చాదన్నతాపశ్చాద్భాగోన్నతా-అతివపపురోవాతనిరోధకత్వాత్ నివాతాచభవివ్యతి || ౧౩ || జిదక్షిణస్యామితి | శ్వేతమివరూప్యమివ ||
౧౪ || శ్వేతంబూష్యవీత్యుతరః | అపరంశృంగంపశ్యేతిపూర్వేణాన్వయః || ౧౫ || శతశః ఇతి | ఏకైకమసురకైః అన్యోన్యస్యాసురాగయక్తైః || ౨౦ || పారిష్ల
వేతి | పారిష్లవశత్రైః-పారిష్లవఃజలపరిసంచారిపక్షివిశేషః || ౨౩ || పశ్యేతి | చందనవృక్షాణాంకుభానాంచదృశ్యంతే-పక్షి

౫. యోయం దేశశ్శత్రునిమాదన | దృఢంరంస్యావసామితేసాధ్వత్రవపావహౌ ||౨౫|| ఇతశ్చనాతిదూరేసాకిపిం-
 ధాచిత్రకాననా | సుగ్రీవస్యపురీరమ్యాభవిష్యతిస్మచాత్మజః ||౨౬|| గీతవాదిత్రనిష్ఠోవశ్శూన్యతేజయతాంవర | న
 ర్దతాంవానరాణాంచవృదంగాడంబరైస్సహ ||౨౭|| లభ్యాభార్యాంకపివరఃప్రాప్యరాజ్యంసుహృద్వృతః | ధృవంసం
 దతిసుగ్రీవస్సంప్రాప్యమహతీంశ్రియం ||౨౮|| ఇత్యుక్త్వాస్యవసత్తత్రరాఘవస్సహలక్ష్మణః | బహుదృశ్యదరీకుంజేత
 స్త్రిస్సస్రీవణేగిరా ||౨౯|| సుసుఖేపిబహుద్రీవ్యేతస్త్రిన్విధరణేనరే | వసతస్తస్యరామస్యరతిరల్పపినాభవత్ ||పృతాం
 హిభార్యాంస్తరతఃప్రాణేభ్యోపిగరీయసీం ||౩౦|| ఉదయాభ్యుదితందృష్ట్వాశశాంకంచవిశేషతః ||అపివేశనతంనిద్రా
 నిశాసుశయనంగతం ||౩౧|| తత్సముత్థేనశోకేనబాహ్యేపహతచేతసంతంశోచమానంకాకుత్స్థంత్వంశోకపరాయ
 ణం | తుల్యదుఃఖోబ్రవీద్భాతాలక్ష్మణోనునయన్వచః ||౩౨|| అలంపీరవ్యథాంగత్వానత్వంశోచితుమహాస | శోచ
 తోన్యసనీదంతిసర్వాథావిదితంహితే ||౩౩|| భవాక్కియాపరోలోకేభవాదైవపరాయణః | ఆస్తికోధమశీలశ్చ
 వ్యవసాయాచరాఘవః ||౩౪|| సహ్యవ్యవసతశ్శత్రుంరాక్షసంతంవిశేషతః | సమర్థస్త్వంరణేహంతుంవిక్రమైజిహ్వా
 కారిణం ||౩౫|| సమున్మూలయశోఃత్వంవ్యవసాయంస్థిరంకురు | తతస్సపరివారంతంనిర్మూలంకురురాక్షసం ||౩౬|| పృథివీ
 మపికాకుత్స్థససాగరవనాచలాం | పరివతశ్చయతుంశక్తఃకిమంగళునరావణం ||౩౭|| శరతాగ్రంప్రతీక్షస్యప్రావృ
 టాగ్రలోయమాగతః | తతస్సరాష్ట్రంసగణంరావణంత్వంవధిష్యసి ||౩౮|| అహంతుఖలుతేవీర్యంప్రసుప్తంప్రతిబోధయే |
 దీప్తైరాఘుతిభిఃకాలేభస్తచ్చన్నమివానలం ||౩౯|| లక్ష్మణస్యతుతద్వాక్యంప్రతిపూజ్యహితంశుభం | రాఘవస్సహృ
 దంస్త్రిగ్ధమిదంచనమబ్రవీత్ ||౪౦|| వాచ్యంయదనురక్తైసన్నిధేనచహితేనచ | సత్యవిక్రమయ్యుక్తేనతమక్తంలక్ష్మణత్వ
 యా ||౪౧|| ఏవశోకఃపరిత్యక్తస్సర్వకార్యావపాదకః | విక్రమేవప్రతిహతంలేజఃప్రాప్తాహయామ్యహం ||౪౨|| శర
 తాగ్రంప్రతీక్షిష్యేస్థితోస్త్యవచనేతవ | సుగ్రీవస్యనదీనాంచప్రసాదమనుపాలయ ||౪౩|| ఉపకారేణవీరస్తుప్రతికా

స్మమితి || మనసాసంకల్పేన-సమంయుగపత్-ఉదితావస్థితాః ||౨౫|| అహోహతి || రంస్యావరంస్యావహే-అతఃఅత్రగిరా- నివసావహైనివసా
 వ ||౨౬|| అత్రవాసేక్రిమయాణేకిపింధాచసమీపవర్తిభిఃవ్యతీత్యాహ-ఇతశ్చేతి ||౨౭|| గీతేతి || మృదంగాడంబరైస్సహసర్దతాంవానరాణాంనిష్ఠో
 వశ్శూన్యతేజస్వయః ||౨౮|| ఇతితి || తత్రగుహయాం-కుంజశీలతాగృహం ||౨౯|| ఇత్యుక్త్వాస్యవసత్తత్రరాఘవస్సహలక్ష్మణఇతిపాఠః ||౩౦||
 సుసుఖేపీతి || బహుద్రప్యేహచపుష్పలాదిభనే ||౩౧|| ఉదయేతి || ఉదయాభ్యుదితంఉదయపర్వతాదుగ్ధతం ||౩౨|| తత్సముత్థేనేత్యాది || ల
 క్ష్మణోనునయన్కవచశిపారః ||౩౩|| భవానితి || క్రియాపరశ్చనేనకార్యసిద్ధిహేతుభూతపురుషకారవత్త్వముక్తం- దైవపరాయణఇత్యనేన
 కార్యసిద్ధిహేతుభూతదేవతానిష్ఠతోక్తా ||౩౪|| సహితి || అవ్యవస్థితః-గైర్యగహితతత్వధః-రణేవిక్రమైహంతుంసమర్థఃఇత్యన్వయః || రామా
 నుజీయం || సహితి || విక్రమేజిహ్వాకారిణం-క్రమవిమయేచద్వకారిణం ||౩౫|| పృథివీమవీతి || పరివతశ్చయతుంఅధరో-త్రరంకతుకం-అంగశీసంజోధ
 నం-పునరిత్యత్రదీపూకాభావఆషణః ||౩౬|| ౩౭ || అహంత్యితి || దీప్తఃజ్వలనకరైః-ఉద్యోధకైః-వాక్యైరితిశేషః ||౪౦|| ౪౧ || వాచ్యమితి || అనురక్తైస
 సగణయ్యుక్తైః-స్నిగ్ధసతతా-లోచితప్రియపరేణ-హితేనహితపరేణ- సత్యవిక్రమయ్యుక్తైసఅమోఘవిక్రమయ్యుక్తైః-యద్వాచ్యంతత్సర్వోత్ప
 యోక్తమితిసంబంధః ||౪౨|| ఉపకారేణితి || ఘోరభూవధారణే-ఉపకారేణయ్యుక్తోపీరః-ప్రతికారేణయ్యుజ్యతేవ-ప్రత్యుపకారంకరోత్యేవేత్యర్థః-
 అప్రతికృతఃఅకృతప్రత్యుపకారఃపురుషః- సత్వవతాంసాత్వికానాంచనః- హంకపీడయతి - సాత్వికాస్తమజస్రంనిందంతీత్యర్థః - గజ్జనాపనా
 యఇతివిశేషఃమనసేహోదితాః-సమంయనసాసంకల్పేనసమంయథాతథాఉదితాః తెమాంచ-జ్ఞేఃపశ్యేతిసంబంధః(టీ) సమంయనసాఉదితావప
 ణోచ్చాయపస్తా రాఉద్భవామితిసంకల్పఉద్భితావేత్యత్పేక్షా ||౨౬|| గీతేతి || గీతవాదిత్రనిష్ఠోవః-శూన్యతే-మృదంగాడంబరైస్సహసర్దతాం
 వానరాణాంనిష్ఠోవశ్చశూన్యతేఇతిసంబంధః(టీ) ఆడంబరస్తూర్యరవఇతివత్వః ||౨౮|| ఇత్యుక్త్వాతి || తస్మిన్ప్రస్రీవణేగిరాతత్రగుహయాం
 న్యవసదితసంబంధః ||౩౦|| ఉదయేతి || ఉదయాభ్యుదితంఉదయపర్వతాదుగ్ధతం ||౩౧|| టీ || తత్సముత్థేనీతాస్తరణసముత్థేన ||౩౩|| అలమితి ||
 శోచతఃపురుషః ||౩౪|| భవానితి || క్రియాపరశ్చనేనకార్యసిద్ధిహేతుభూతపురుషకారత్వముచ్యతే (టీ) దైవపరాయణఃభాగ్యసంపన్నఃఉభ
 యత్రహేతుః - ఆస్తికఇతి-వ్యవసాయాప్రశస్త్యాద్యోగః ||౩౫|| సహితి || విక్రమేజిహ్వాకారిణంకుటిలం(టీ)త్వంఅవ్యవస్థితఃఉద్యోగహాన్యఃశ
 త్శంహంతుంసమర్థఇతియోజనా ||౩౭|| పృథివీమితి || పరివర్తయతుంఅధరో-త్రయతుం ||౩౮|| అహంత్యితి || అహంతుదీప్తైఃవాక్యైరితిశేషః ||
 ౪౦ || వాచ్యమితి || అనురక్తైసఅనురాగయ్యుక్తైస్నిగ్ధసతతా-లోచిత-ప్రియపరేణ-హితేనఉదకహితైః-సత్యవిక్రమయ్యుక్తైసఅమో
 ఘవిక్రమయ్యుక్తైః-యద్వాచ్యంతత్సర్వోత్పయోక్తమితిసంబంధః ||౪౨|| సుగ్రీవస్త్యవశ్యమస్తాకంప్రత్యుపకారంకరిష్యతీత్యాశయేనాహ || ఉ
 పకారేణితి || ఘోరభూవధారణే-ఉపకారేణయ్యుక్తోపీరః- కేనచిత్కృతోపకారఃపురుషఇత్యర్థః-ప్రతికారేణయ్యుజ్యతేవ-ప్రత్యుపకారంకరో
 త్యేవ- అకృతజ్ఞఃఅప్రతికృతఃఅకృతప్రత్యుపకారఇత్యర్థః- సత్వవతాంపరమసాత్వికానాంచనఃహంకపీడయతి ||౪౫|| అదైవమితి || దశగం

రేణయన్యతే అకృతజ్ఞో ప్రతికృతో హంతసత్వవతాం మనః || ౪౫ || అధైవము క్తః ప్రణిధాయలత్తుణః కృతాంజలిస్తస్మిన్
తిపూజ్యభాషితః | ఉవాచ రామంస్యభిరామదర్శనం ప్రదర్శయద్దర్శనమాత్మనశ్శుభం || ౪౬ || యథోక్తమేతత్తవసర్వ
మీప్సితునరేంద్రకతానదిరాద్ధరీశ్వరః | శరత్ప్రతీక్షః క్షమతామినుంభవాజలప్రపాతం రిపుః గ్రహేధృతః || ౪౭ ||
యన్యకోవంప్రతిపాల్యతాంశరత్ క్షమస్వమాసాంశ్చతురోమయాసహ | వసాచలేస్సైన్యగరాజసేవితేనవంశాయ
న్మతుః | వధేసముద్యమం || ౪౮ || ఇతిశ్రీమతిరామాయణంధాకాండే- సప్తపంచస్సగః. ***** సతథావాలినంహ
త్వాసుగ్రీవమభిషిచ్యచ | వసన్సాల్యవతః పృష్ఠైరామాలత్తుణమబ్రవీత్ || ౪౯ || అయంసకాలస్సంపాప్రస్సమయోద్య
జలాగమః | సంశయత్వంభూమేఘైః సంవృతంగిరిసన్నిభైః || ౫౦ || నవమాసభృతంగర్భంభాసగ్రంస్యగభస్తీభిః | పీత్వాం
సంసముద్రాణాం ద్యౌః ప్రసూతేరసాయనం || ౫౧ || శక్యమంబరమారుహ్యమేషుసోపానపక్షిభిః | కుటజాఙ్గనమాలా
భిరిలంకతుల్యం దివాకరం || ౫౨ || సంధ్యారాగోత్థితైస్తామైరం తేష్వధికపాండరైః | స్నిగ్ధైరభిపటచ్ఛేదైర్బద్ధవ్రణమి
వాంబరం || ౫౩ || మందమారుతనిశ్వాసంసంధ్యాచందనరంజితం | ఆపాంజలబలదంభాతికామాతురమివాంబరం || ౫౪ || ఏషా

దభితస్సుగ్రీవోస్తాకంప్రత్యపకారంకరోత్యవేతిభావః || ౪౫ || అప్రేమమితి || ప్రణిధాయభావికార్యమాలోచ్య-దర్శనంమతం-ప్రణిధానసృష్టా
ర్థమిత్యర్థః || ౪౬ || యథోక్తమితి || నదిరాత్ అవిశంబితం-జలానిప్రపాత్యంతేస్సన్నితిజలప్రపాతోవహాకాలః- భవాత్క్షమతాంత్వంక్షమస్వ-
వహాకాలకృతవిరహవేదనాంమాకుర్విత్యర్థః- రిపుః గ్రహేధృతః దైత్యయ్యుక్తః || ౪౭ || సుగ్రీవః ప్రత్యపకారంకరోతువామావా- సద్యశ్శత్రు
వధంకర్తవ్యఇతిపునఃసంజాతకోపంరామంప్రత్యాహ- నియమ్యేతి || చతురోమసాజ్ ఆపాధకృతౌవణాద్రపదాశ్చయ్యుజా- శరతాగ్రతాక
మాసః-శత్రువధేసముద్యమంఉత్సాహం- సంవర్ధయత్ ఆభివర్ధయత్-సముద్యతఇతిపాతే- సంవర్ధయత్ మృగరాజాదీన్నాకాయత్ || ౪౮ || సం
వర్ధయత్ కాలంయూపయత్ || ౪౯ || ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే-మహాభారతాఖ్యానే- కిష్కింధాకాండవ్యాఖ్యానే-సప్తపంచస్సగః
ఆఖరామఃస్వస్యాగ్రీతః క్షేపాసహిష్టుత్వమన్యపదేశేనలక్షణాయప్రదర్శయత్ పక్షాన్రువణానమారభతేష్టావంతే- సతథేత్యాదియత్కించి
ద్విరోధిరసనాశ్రితసంరక్షణలాభేవ్యసంస్కృతమేతన్మన్యమానః- మాల్యవతఃపూర్వంప్రసృవణాఖ్యతయోక్తస్యగిరేఃపృష్ఠతపరి-వగత్-స
ర్వజనోజ్ఞేననాయకస్మిన్నిత్యత్యర్థః || ౫౦ || ఆయమితి || సమయః సుగ్రీవస్సన్ధానావధితేనసంకేతతః-సోయంజలాగమః కాలః వహాకాలః- ఆద్య
సంపాప్రేసంప్రవృత్తః || ౫౧ || నవేతి || ద్యౌఃభాస్కరస్యగభస్తీభిః కిరణైః సముద్రాణాంసంపీత్వానవమాసభృతంకాతికాకాద్యామాధపర్యంతన
వమాసభృతంసాయనంపడ్రసానాంకారణంగర్భంజలంప్రసూతేజనియతి-భాస్కరంస్యగభస్తీభిః సోయం-యాభిరాదిత్యస్తవతిరక్తిభిస్తాభి
పక్ష్యావ్యవహతీతిపుత్రీసువ్యతే || సముద్రాణాంసమిత్వనేనహంసస్యక్షీరవికథాగదామర్యవత్ సీరలవణభాగసామభ్యుద్యోత్యతే అత్ర
ప్రస్తుతవ్యవహానృప్తాంతేనాప్రస్తుతవ్యాసకనాయకాహితీర్యంగర్భం భూత్రికాభిధృత్యాకాలేస్తేమాస్పదశుతప్రసవకృద్వధూపృత్యా
తస్యప్రతితేసమాసోక్తిరిలంకారః-యదీనీతాసన్నిహితాసాపీదానీనవప్రసూతిస్సాన్విదిశిరామమనోరథోగమ్యతే || తనిష్టోకి || (౧౯) || ౩ || శక్య
మితి || మేఘావసోపానానితేమాంపక్షిభిరంబరమారుహ్య- కుటజార్జునానాంవాషికపుష్పాణాంమాలాభిః-దివాకరంఆస్త్రశులగురుభూ
తసూర్యమధ్యేనదాధ్యేయంవిష్టుం-ఆలుకారక్రియోవిష్టురిత్యాదేనాలంకర్యుశక్యం- లింగసామాన్యేనపుంసకం-సహపత్న్యావిశాలాక్ష్య
నారాయణమపాగమదిత్యక్తరీత్యాసీతయాసహరాధనసలబ్ధమిష్యత్రాంతాద్యోత్యతే || ౪౮ || సంధ్యేతి || సంధ్యారాగోత్థితైః ఉత్థితసంధ్యారాగైః-
ఆహితాగ్నాద్విద్యాత్పరనిపాతః- వస్త్రభండపక్షేః ఉత్థితసంధ్యావల్యరాగైః- అతవివతామైః-అంతేమపాప్రేమ-అధికపాండరైః- అత్యం
తశ్చతైః- స్నిగ్ధైః ఆద్రైః-అభిపటచ్ఛేదైః- అభాణిమేఘావపటచ్ఛేదాః-వస్త్రభండైః- బద్ధవ్రణమివాంబరంభాతి- ఉపమాలంకారః ||
తనిష్టోకి || అంబరస్యవ్రణసంబంధాసంభవాదతిశయోక్తిరిలంకారః (౨౦) || ౧ || మందేతి || మందమారుతవివనిశ్వాసోయస్యసతథా- ఆనేన
నిరంతరనిశ్వాసవత్త్వముచ్యతే- సంధ్యాసంధ్యారాగైః- సమీచందనంశేనరంజితంఅతిప్రసం- ఆనేనతాపకాంతికరశీతోవచారఉక్తః- ఆపాం
జలబలమిత్యనేనవిరహపాండుతోక్తా-అతవివతామాతురం-కాంతావిరహపీడితమివేత్తుత్ప్రేక్షా-రూపకానుపాసితా || తనిష్టోకి || (౨౧) || ౬ || ఏ

మతం || ౪౬ || నదిరాత్ అచిరాత్-కతాకరిష్యతి || ౪౭ || ససుగ్రీవః ప్రత్యపకారంకరోతువామావా-అస్త్రత్కతావ్యంరావణిరసనమధునైవ
కరిష్యువతిఇతిధావిష్టురామంపునరసునయత్ || ప్రత్యాహ || నియన్యకోవమితి || సంవర్తయత్ కాలంసమ్యక్జ్ఞాపయత్ || టీ || ప్రతిపాల్యతాంప్ర
తిత్యతామ్ || ౪౮ || ఇతిశ్రీమహాశ్వరత్తిరవిరచితాయాం- శ్రీ రామాయణతత్పదీకాఖ్యానాంకిష్కింధాకాండవ్యాఖ్యానాంసప్తపంచస్సగః
౧ || ఆయమితి || సమయః సుగ్రీవావస్థానావధితేనసంకేతతః-సోయంజలాగమః కాలః- ఆద్యసంపాప్రేసంప్రవృత్తః || టీ || వహాతోధామోవి
రహిభిర్ద్రుప్రపాదిహిహృదీనిధాయతల్లక్షణమాహ- ఆయమితి || ౫౦ || నవమాసేతి || ద్యౌఃభాస్కరస్యగభస్తీభిః కిరణైః సముద్రాణాంసంపీత్వా నవ
మాసభృతం- కాత్రికాత్వామాధపర్యంతంనవమాసభృతంసాయనంపడ్రసానాంకారణంగర్భంజలంప్రసూతేజనియతి-భాస్కరంస్యగభస్తీభిః సోయం-యాభి
రాదిత్యస్తవతిరక్తిభిస్తాభిఃపక్ష్యావ్యవహతీతిపుత్రీసువ్యతే || సముద్రాణాంసమిత్వనేనహంసస్యక్షీరవికథాగదామర్యవత్ సీరలవణభాగసామభ్యుద్యోత్యతే అత్ర
రాంతరాసముద్భిన్నసంధ్యారాగైరితియావత్- అతవివతామైః-అంతేమపర్యంతేష్వధికపాండురైః-స్నిగ్ధైః- కింఛిత్జలరససంబంధైః-అభ్రప
టచ్ఛేదైః-అభాణిజ్యేవపటచ్ఛేదాః-వస్త్రభండైః-అంబరమాకాశంకర్తృ-బద్ధవ్రణమివ(టీ)వ్రణగోపనాయనిహితేనస్తుతాదీనేత్యర్థః-ప్రతియతఇతిశేషః || ౫౧ ||

ఘనపరిక్లిష్టానవవారిపరిష్టుతాసీతేవశోకసంతప్రామహీబాష్పంవిముచంతి॥౭॥ మేఘాదరవీనిర్ముకాఃకల్పారసుఖశీత
 లాః॥శక్యముంజలిభిఃపాతుంవాతాఃకేతకీగంధినః॥౮॥ ఎవపుల్లాజానశ్చైలఃకేతకైరధివాసితః॥సుగ్రీవభవశాంతారిధా
 రాభిరభిషిచ్యతే॥౯॥ మేఘకృష్ణాజినధరాధారాయజ్ఞోపవీతినః॥మారుతాపూరితగుహఃప్రాధీతాభవవర్షతాః॥౧౦॥క
 శాభిరివహైమిభిర్విద్యుద్భిరివతాశితం॥అంతస్తస్యతస్మిన్ఘోషంసవేదసమివాంబరం॥౧౧॥ నీలమేఘాశ్రితావిద్యుత్
 స్ఫురంతీప్రతిభాతమా॥స్ఫురంతీరావణస్వాంతేవైదేహీవతస్త్వినీ॥౧౨॥ ఇమాప్రామన్యథవతాంహితాఃప్రతిహతాదిశః
 అనులిప్తాఇవఘనైర్నన్తగ్రహనిశాకరాః॥౧౩॥ క్వచిద్బాష్పాభిసంరుద్ధాకవమాగమసముత్సుకాః॥కుటజాన్పశ్యసౌ
 మితేపుష్పితాగిరిసానుషు॥మమశోకాభిభూతస్యకామసందీపనాకాస్థితాః॥౧౪॥ రజఃప్రశాంతంసహిమోద్య
 వాయుర్నిదాఘదోషప్రసరాఃప్రశాంతాః॥స్థితాహియాత్రావసుధాధిపానాంప్రవాసినోయాంతి నరాస్త్వదే
 శాః॥౧౫॥ సంప్రస్థితామానసవాసలుభ్యాఃప్రియాన్వితాస్సంప్రతిచక్రివాకాః॥అభీష్టవషోదకవిక్షలేషుయానాని

మేతి॥ ఘర్షణగ్రీష్మసంతాపేన సీతాపక్షివిరహతాపేన-పరిక్లిష్టానవవారిభిఃపరిష్టుతాసీతా. సీతాపక్షిఅశ్రుక్లిన్నాబాష్పంఊష్ణఅశ్రుజలంచవి
 ముంచతి. ప్రథమజలనిపాతేహిఘామేయాష్టసముచంచతి. శ్లైషాలంకారః॥౭॥మేఘేతి॥మేఘేత్వానినామాంద్యముక్తం- కల్పారేత్వాదినాశై
 త్యసారణ్యే. ఏవంగుణత్వాత్వాతాఃఆదరాఃయేనఽంజలిభిరాదాయపాతుంశక్యం- అశిశయాక్రిగలంకారః॥౮॥తనిష్టాకి॥అంజలిభిఃపాతుంశక్య
 మివాతావయనామతిప్రక్లిష్టానవవత్సవతిశీతలత్వంచవ్యంజితం(౨౨)॥౮॥ ఏవమేతి॥పుల్లార్జునఇత్యనేనమాలాలంకృతత్వముచ్యతే- కేతకై
 రధివాసితఇత్యనేనచందనాదిమత్త్వంచసుగ్రీవస్యసూచ్యతే- కాంతారిత్వనేనశైలస్యనిస్తాపత్వముక్తం- బింబప్రతిబింబభావేనసామ్యప్రతి
 పాదనాదుపమాలంకారః॥౯॥మేఘేతి॥మేఘావివక్తస్థాజినాని- తేమాధరాఃనీలవర్ణతయాతద్యూపణం- శుభ్రీత్వేనధారాయాఉపవీతత్వ
 రూపణం-ధారానిర్ముకరధారాః-మారుతాపూరితగుహఇత్యనేనశబ్దపాతువాయుచత్వంతత్వముచ్యతే- ప్రాధీతాఃప్రకషాణాభ్యేషము
 పక్రాంతాఃఆదికర్షణీకైః- రూపకానుప్రాణితఉపమాలంకారః॥౧౦॥ కశాభిరితి॥ విద్యుద్భిరేవహైమిభిఃకశాభిః- వ్యస్తరూపకం- తాడి
 తమిరస్థితం. స్తరితమేవనిష్టోషోయస్సతత్- ఆతవివలంతస్సవేదసమివాంబరంభాత-కశాభిభూతేనఉద్వైరధీమానసఖేదమాణవకసామ్యము
 చ్యతే-ఉపమోత్పేక్షారూపకాణామంగంఘావేనసంకరః॥౧౧॥అంతస్తస్యనితకజ్జనప్రాధీయమానవేదానాంమాణవకానాంకశాఘా
 తజనితమృతంగురూచ్ఛానానూచ్ఛానకబ్జమిక్రమిత్వవ్యతే(౨౩)॥౧౧॥నీలైఃస్ఫురంతీవలంతీ-తపస్వినీశోచ్యా॥౧౨॥ ఇమాంజలిఘనైరనులి
 ప్తాఇవస్థితాః-నన్తగ్రహనిశాకరాఃఆద్యప్తకుక్రాదిగ్రహచందాః॥శశాకాద్యనేనఇత్యస్మాన్విష్టాయద్వాన్తప్తగ్రహఃగ్రహణరహితః-ఆద్యశ్యమా
 నఇత్యర్థః- తాదృశశ్చంద్రోయానుతాః- ఆతవివప్రతిహతాఃఅజ్ఞాతప్రాప్యచీవ్యాదివిభాగాః॥తాషమాదిశః-మన్తధవతాంసప్రీతా
 ణాం- హితాఃసుఖకరాః-విరహిణాంతుదుఃఖకరాఇత్యర్థః- యద్వామన్తధవతాంఅభిసారికజనానాం- హితాః॥౧౩॥క్వచిదిత్వాదిసాధశ్లో
 క౨కాన్వయః॥ బాష్పాభిసంరుద్ధాఃఆభినవజలకణసేచనసముత్సరిదాఘాష్టసమావృతాః- కామకపక్షేఅనందచాష్టవతః- వమాగమేన
 సముత్సుకాఃఆప్యాయితాః- అన్యత్రస్త్రిసంగజస్సంతుష్టాః- గిరిసానుషుపుష్పితాః- అన్యత్రసహసాః- ఆతవివమమోకాభిభూతస్య
 కామసందీపనాః- అన్యరతిచర్చనస్సోద్దిపనత్వాదిభావః-ఆసేనకేమచిదస్తదీయేషుబ్రహ్మనుభవసంతుష్టేషుసత్తుకేషాంచిదస్తదనుభవాభా
 వోమహూతీవదుస్సవఇత్సుక్తం॥౧౪॥అభభగవత్కటాక్షఫలమన్యావదేనేనదర్శయతి-రజఃత్వాదిసా॥ రజఃత్వపలతణం- రజస్తమనీపశాం
 తే- వాయుశ్చేదసతతసంసారగతిర్జవఇత్సుచ్యతే- సహిమంజుశీతశవృదయత్స-చిదాఘేత్వాదినాఅధ్యాత్మికాదితావశాంతిః- యాత్రాసం
 సారగతిః- స్వదేశాకాస్యప్రాప్యభూతపరమపదం- స్వభావాహాన్రుష్టవీవ॥రా॥రజః॥సహిమఃసశీకరః-స్థితానివృతా-స్థితాయాంతీచసి
 ద్ధవన్నిరైకః-వమాకాలేసంభాషితత్వాత్కృతః॥౧౫॥ సుప్రస్థితాఇతి॥మానసవాసలుభ్యాఃహంసాఃసంప్రస్థితాః-వషభీతతయాక్వచిచ్ఛి
 నాః- పరమహంసాభ్యానాంసన్నాగ్నిసాంచాక్షుర్నాస్యతయాగంచారనివృత్తివ్యోత్యతే- చక్రవాకాఃకామోద్రేకేణప్రియాసమన్వితాభ
 వంతి-యానాసంపతనేపాతుఃఅభీష్టైతి- యానానిశకటకథాదీని- సంప్రస్థితాఇత్యనేనకృతవైరాగ్యత్వముచ్యతే- ప్రియాన్వితాఇతిభగవద్భ

టీ॥మృగదమారుతేతి॥నిశ్వాసనైరంతర్యం-సంధ్యావందనేతితోపచారః-అపాండురైతివిరహపాండుత్వంచోక్తం॥౭॥మేఘాదరేతి॥శక్యముంజ
 లిభిఃపాతునిత్వనేన-శైత్యమాంద్యసారభ్యభూయస్తాదాదరాతియేన- అంజలిభిరాదాయపాతుంశక్యతఇత్సుచ్యతే॥౯॥మేఘేతి॥ ధారాయ
 జ్ఞోపవీతినఃనిర్ముకరధారోపవీతినః- మారుతాపూరితగుహఇత్యనేనశబ్దపాతుత్వముచ్యతే- ప్రాధీతాఃఇవఅభ్యేషముపక్రాంతాఇవ॥౧౦॥ఇ
 మాంజలిఘనైరనులిప్తాఇవస్థితాః- నన్తగ్రహనిశాకరాఃఆతవివప్రతిహతాఃప్రతిహతింప్రాప్తాఃఅపరిజ్ఞాతప్రాప్యచీవ్యాదివిభాగాఇత్యర్థః-
 తాషమాదిశ్యమన్తధవతాంమన్తభోత్సవవతాంసప్రీతాణామితియావత్- హితాఃసుఖకరాః- విరహిణాంతుదుఃఖకరాఇతిభావః॥౧౩॥ క్వచిది
 తి॥బాష్పాభిసంరుద్ధాఃనవవారిపరిష్టుతమహీసముగ్ధతోష్ణవావృతత్వార్॥౧౪॥రజః॥ సహిమఃసశీకరః- నిదాఘదోషాఊష్ణస్వేదాదయః
 స్థితానివృతాః॥౧౫॥సుప్రస్థితాఇతి॥మానసవాసలుభ్యాఃమానసేనరసేవాసాయలుబాఃయానానిరథకకటాదీని॥టీ॥ నసంపతంతినద్రుమంతి॥

మార్గేషునసంపతంతి || ౧౬౪ || క్వచిత్ప్రకాశంక్వచిదప్రకాశంనభఃప్రకీణాంబుధరంచితాతి | క్వచిత్క్వచిత్పర్వత
 సన్నిరుద్ధంరూపంయథాశాంతమహర్ణవస్య | ౧౬౫ || వ్యామిశ్రితంసజ్జకదంబపుష్పైఃనవంజలంపర్వతథాతుతామ్రం |
 మయూరకేకాభిరనుప్రియాతంత్రైలాపగాశ్శీఘ్రతరంవహంతి || ౧౬౬ || రసాకులంపట్నదసన్నికాశంప్రభుజ్యతేజంబుభ
 లంప్రకామం | అనేకవణంపవనావధూతంభూమావతత్యామృఫలంవిపక్వం || ౧౬౭ || విచ్యుత్పతాకాస్సబలాకమాలా
 త్రైలేంద్రకూటాకృతసన్నికాశాః | గర్జంతిమేఘాస్సముదీణానాదామత్రాగజేంద్రాభివసంయుగ్ధాః || ౧౬౮ || వయోద
 కాప్యాయితశాద్వలానిప్రవృత్తనృత్రేత్రవబహిణాని | వనానివృష్టవలాహకానిపశ్యవరాణ్మౌషధికంవిభాంతి ||
 ౧౬౯ || సముద్వహంతస్సలిలాతిభారంబలాకినోవారిధరానదంతః | మహాత్సుశృంగేషుమహీధరాణాంవిశ్రవ్యనిశ్రవ్య
 పునఃప్రయాంతి || ౧౭౦ || మేఘాభికామావరిసంపతంతీసంమోదితాభాతిబలాకవజ్జిగః | వాతావధూతావరపాండరీకీలం
 బేవమాలారచితాంబరస్య || ౧౭౧ || బాలేంద్రకోపాంతరచితితేనవిభాతిభూమిర్నవశాద్వలేన | గాత్రానువృత్తేనశుక
 ప్రభేణసారీవలాక్షోక్షితకంబలేన || ౧౭౨ || నిద్రాశనైఃకేశవమభ్యుపైతిదుితంనదీసాగరమభ్యుపైతి | హృష్టాబలాకా
 ఘనమభ్యుపైతికాంతాసకామాప్రియమభ్యుపైతి || ౧౭౩ || జాతావనాంతాశ్శీఘ్రసంప్రన్నతాజాతాఃకదంబాస్సకదంబ
 శాఖాః | జాతావృషాగోషుసమానకామాజాతామహీసస్యవనాభిరామా || ౧౭౪ || వహంతివహంతినదంతిభాంతిధ్యా
 యంతిసృత్యంతిసమాశ్వసంతి | నదోఽశునామత్తగజావనాంతాఃప్రియాః హీనాశ్శీఘ్రసంప్లవంగాః || ౧౭౫ || పృహషిణ

క్రిః. అభీష్టేత్యాదిసాధగవత్కూటాక్షేణనివృత్తకర్తృత్వముచ్యతే || ౧౬౪ || క్వచిదితి | ప్రకీణాంబుధరంవిప్రకీర్ణమేషుం. అతవివక్వచిత్ప్ర
 కాశంక్వచిదప్రకాశంనభఃక్వచిత్క్వచిత్పర్వతసన్నిరుద్ధం. శాంతమహర్ణవస్యనిస్తరంగసముద్రస్య. రూపంస్వరూపమివభాతి. అనేనమఃదా
 జ్ఞానేనప్రకాశాప్రకాశంబ్రహ్మస్వరూపముచ్యతే || ౧౬౫ || వ్యామిశ్రితమితి | సజ్జకఃఅసనపుష్పైఃకదంబపుష్పైశ్చవ్యామిశ్రితంసంమి
 లితం. పర్వతథాతుతామ్రమిత్వనేనదీనాంపర్వతాదుశ్చ త్రియక్తా - మయూరాణాంకేకాభిఃకేకారవైఃఅనుప్రయాతంత్రైలాపసూతానవంజ
 లంవహంతి. అత్రసాత్వికరాజసజ్ఞానమిత్రంభగవద్విషయానురాగయుక్తః భక్తిప్రేరితస్తుతిరవముఖరితవరిసరంహృదయంవహంతోభక్తాఃక
 ప్యుతే || ౧౬౬ || రసేతి || రసాకులంమాధుర్యవ్యాప్తం. పట్నదసన్నికాశంసృంగవన్నీలం. జంబుజంబావ్యాఖ్యంఫలం || ౧౬౭ || జంబూశ్రీజంబుజాంబువమి
 త్యమరః | ప్రకామంఅలిశయేనప్రభుజ్యతే. జనైరితిశేషః. అనేకవర్ణంరక్తపాతాద్యనేకరూపం. అమృఫలంచూతఫలం. అనేనభగవతగ్రూపయాజీ
 వళలాభోగఉచ్యతే || ౧౬౮ || విద్యుదితి || నక్షత్రమాలాస్థానీయాబలాకమాలా. త్రైలేంద్రస్యకూటానాంశృంగాణామకృతేఃసంస్థానస్యసన్నికా
 శాస్తుర్యాః. అనేనసర్వలోకప్రసిద్ధాస్థిగళవవదూకాఃపేదమార్గప్రతిష్ఠాపకాఉక్తాః || ౧౬౯ || వర్షేతి || నిర్వృష్టాఃవర్షుకాః. వలాహకాఃమేఘాః
 యేషుతాని. కర్తరిక్తః. అత్రవివృద్ధంపత్నోఃస్వకరోద్ధృతమృభజలసిక్తాలవాలకలితోద్యానశుల్కాలోకాస్సర్వభగవత్కృపాపావషేణసంప
 న్నార్థకామాత్మచ్యతే || ౧౭౦ || సముద్వహంతితి || గర్భశ్రీజనాఃపర్వతమోహంతిభవమహాత్సుశృంగేషుపునఃపునర్విశ్రవ్యప్రయాంతిఅనేన
 హృదయేనోద్వహావారిమిత్వక్రూరిత్యాగగవద్ధ్యానేనయుక్తాఃవిశేషజ్ఞానాఃసంతతస్తుతిశీలాఃపూర్వాఘోత్రరాఘుశ్లేశంక్రమేణోత్తీర్ణవరాం
 కోటిమాపన్నాఃప్రతిపాద్యంతే || ౧౭౧ || మేఘేతి || గర్భధారణార్థంమేఘమభికామయతేఇతిమేఘాభికామావరిసంపతంతీమేఘంపాప్రమగ
 చ్ఛంతీత్యర్థః. సంమోదితాసంజాతసంమోదా. పుండరీకాణాంసితపద్మానాంవికారఃపాండరీకీవరాచాసాపాండరీకీచేతికర్తృధారయః. లంబా
 రచితాలంబుమనతయాకృతా. అనేనభగవంతంకాశమేషుక్యామంపాప్రప్రవృత్తాభక్తిరూపాపన్నగీర్భవతీసత్పురుషస్సేతిదోత్యతే || ౧౭౨ ||
 బాలేతి | బాలేంద్రకోపైఃఅంతరేషుచిత్రితేననానావణీకృతేన - నవశాద్వలేనఉపలక్షితాభూమిఃశుకప్రభేణపాచుర్యేణశుకవర్ణేన - లా
 క్షోక్షితకంబలేనమధ్యేమధ్యేలాక్షారసరంజితేనకంబలేనసారీవభాతి - అత్రభగవతగ్రూటాక్షవషేణకించిదుదాచితభక్తికాఉచ్యంతే || ౧౭౪ ||
 నిద్రేతి | ఆమధేస్యాపారంభః - శ్రావణేనిద్రాసక్తిరుచ్యతే - అత్రశుల్కయోగితాలంకారః - లోకోజ్జీవనప్రవృత్త్యావారేస్తదేకచిత్ర
 త్వంశేషభూతానాంశేషపారతంత్య్రసిద్ధిశ్చద్యోతితా || ౧౭౫ || జాతాఇతి | శిఖిభిఃసంప్రన్నతంయేమతేతథోక్తాః - కదంబకేజ్జేనకదంబపు
 ష్పముచ్యతే. సకదంబపుష్పకాఖ్యాత్యర్థః || సస్యవనేనసస్యసమూహేన. అభిరామారమ్యా. అనేనసవాణుకూల్కముక్తం || ౧౭౬ || వహంతీతి ||
 యథాసంఖ్యమలంకారః. ప్లవంగాఃవానరాఃసమాశ్వసంతి. ఏకత్రైవిమహుభక్త్యలాభేనఅచలచిత్రాభవంతీత్యర్థః || ౧౭౭ || ప్రహర్షితాఇతి || వృ

౧౬౪ || క్వచిదితి || శాంతమహర్ణవస్యనిస్తరంగజలధేః || ౧౬౫ || వ్యామిశ్రితమితి || పర్వతథాతుతామ్రంపర్వతనిష్ఠభాతుసంబంధేనతామ్రంజలంశ్రైలాప
 గాఃక్షుద్రసద్యఃవహంతిప్రవహంతి || ౧౬౬ || సముద్వహంతితి || బలాకినఃమేఘాఃసలిలాతిభారంసముద్వహంతః. అతవివారిధరాఃఅతవివమహీధ
 రాణాంశృంగేషువిశ్రవ్యప్రయాంతీసంబంధః (టీ)లోకేభారభృతామయంస్వభావఇతిభావః || ౧౬౭ || మేఘేతి | మేఘాభికామాగర్భధారణార్థం
 మేఘమభికామయతేఇతిథాపాండరీకీమాలేవశ్వేతపంకజమాలేవ || ౧౬౮ || బాలేంద్రేతి | శుకప్రభేణలాక్షోక్షితేనేతిశేషః. ఉద్వయేనకంబశస్య
 పాచుర్యేణశుకప్రభత్వంమధ్యేమధ్యేలాక్షారసరంజితత్వంచోచ్యతే || ౧౭౦ || జాతాఇతి || శిఖిసుప్రలాపాఃశిఖినామయూరాణాంసుప్రలాపా
 యేమతేతథోక్తాః. సకదంబకాఖ్యాఃకదంబపుష్పసహితకాఖ్యాః || ౧౭౧ || వహంతీతి | నద్యాదయోధాక్రమంవహంతీత్యాదీక్రియాభిఃసంబ

తాః కేతకపుష్పగంధమాఘ్రియహృష్టావనగర్భాః శేషుః | వృషాతకబాకులితాగజేంద్రాస్సాధకం మయూరైస్సమదా
 నదంతి || ౨౮౪ || ధారానిపాతైరభిహన్యమానాః కంబళాభాసుః కంబళమానాః | క్షణజితంపుష్పరసావగాఢం శనైర్న
 దంపట్వరణాస్త్యజంతి || ౨౮౫ || అంగారమాణో తగ్రంస్సకాతైః ఫలైస్సవర్యాత్తర సైస్సమృద్ధైః | జంబూదుమ్రియా
 నాం ప్రవిభాంతి కాఖాః లీయమానా ఇవ పట్నదౌ ఘైః || ౩౦౪ || తటిత్సతాకాభిరలంకృతానాముద్భిణ్గంభీరమహారవా
 నాం | ఓ భాంతిరూపాణివలాహకానాం రణోద్భృతా నామివ వారణానాం || ౩౦౫ || మాగాణుగశ్చైలవనానుపారీ సంప్ర
 స్థితో మేఘురవంశశవ్యః | యద్ధాభికామః ప్రతిగాగశంకీమత్తోగజేంద్రః పఠిసన్నివృత్తః || ౩౨౪ || క్వచిత్ప్రగీతా ఇవ పట్న
 దౌ ఘైః క్వచిత్ప్రసృతా ఇవ సీలకంఠైః | క్వచిత్ప్రమత్తా ఇవ వారణైః | ద్విర్విభాంత్యనేకాశ్రియినో వనాంతాః || ౩౩౪ || క
 దంబనజాజునకందర్భాధ్యావనాంతభూమిర్నవవారిపూణాః | మయూరమత్తాభిరుతవృన్తైరాపానభూమిప్రతి
 మాపభాతి || ౩౪౪ || ముక్తాసకాశంసలిలంపతదైవమగ్నర్మలంపతీపుటేషులగ్నం | హృష్టావివర్ణచ్ఛననావిహంగాస్స
 రేంద్రదత్తంత్యపితాః పిబంతి || ౩౫౪ || పట్నదతంత్రీమధురాభిధానంప్లవంగమోదీతికంతతాశం | ఆవిష్కృతం మే
 ఘున్నుదంగనాదైర్వనేషుసంగీతమివప్రవృత్తం || ౩౬౪ || క్వచిత్ప్రసృతైః క్వచిత్సన్నదద్భిః క్వచిత్ప్రవృత్తాగ్రి నివణ్ణికా
 ఘైః | వ్యాలంబబహోభరణైర్నయూరైర్వనేషుసంగీతమివప్రవృత్తం || ౩౭౪ || స్వనైః సునానాంప్లవగాః పృబుద్ధా
 విహాయనిద్రాం చిరస్మిరుద్ధాం | అనేకయాపాకృతివర్ణనాదానవాంబుధారాభిహతానదంతి || ౩౮౪ || సద్యస్సమదా

ప్రాః పూర్వమేవ సంప్రప్తాః కేతకగంధమాఘ్రియప్రహర్షితాః | క్రక్షణసంతప్తాః వననిర్భూతేషు యః ప్రపాతకబ్రహ్మతనకృతకబ్రహ్మతనాకులితాః ||
 ౨౮౪ || ధారేతి || క్షణజితంపుష్పరసంపాదితం - పుష్పరసేనావగాఢం శతస్సన్నం మదం - ధారానిపాతైః అభిహన్యమానాః అతవివపుష్పం విహాయ
 కేవలం కాఖాసులంబమానాః - పట్నరణాః భృంగాః - త్యజంతి - కదంబపుష్పేషు రసహంకృతైః సేనావదః క్షణేన తద్ధానిశ్చభవతి త్యథాః ||
 ౨౮౫ || అంగారేతి || అంగారమాణానాం యం గాలమాణానాం ఉత్కృతైస్సమూహైస్త్రుల్యంజంగారమాణో తగ్రంస్సకాతాః తద్వస్థి
 లాశత్యథాః || రాత్రింగారశబ్దశబ్దాంతంగారవాచీ - అన్యధాపట్నదౌ ఘనావ్యంసస్యాత్ || ౩౦౪ || తటిదితి | విద్యుత్ప్రతాకాశిన్లోకోక్త
 మేవాథా మదరాతి కయేన భంగ్యంతరేణోక్తవాః || ౩౦౫ || మాగాణుగః సన్నాగచారి - వేదమాగాణుసారీదిగ్గయాయ ప్రవృ
 త్తః ప్రతివాదశబ్దం ప్రత్యావాదాహవకాః ప్రతిసన్నివృత్తః - పురుషధౌ శేయోత్రగవ్యతే || ౩౨౪ || క్వచిదితి || ప్రకృష్టంగీతంయేమాం తెప్రగీతాః
 వివముత్తరత్యాపి మోజ్యం - అనేకాశ్రయిణః గీతస్య త్రమదాశ్రయిణః || ౩౩౪ || కదంబేతి || కదంబైః సజైః బంధుకైః కందలైః భూతాశపుష్పై
 శ్చాధ్యావయూరాణాం మత్తాభిరుతైః - ప్రసృతైశ్చ - అపానభూమిప్రతిమావద్యపానస్థలిషుల్యంజితాః - నాహిసంస్కారపుష్పాధ్యావ్యపూ
 ణాః ఉన్నాదస్య త్రవత్పురుషయ్యుక్తాచభవతి || ౩౪౪ || ముక్తేతి | వివణాశ్చ దనాః వివిధవణాపక్షాః విహంగాః చాతకాః - ఘురేంద్రదత్తందేవేం
 ద్రదత్తం - చాతకాః భూస్థంజలంసీపిగతి - కింతు సస్యేవషణ్ణేవ తాథూతేంద్రదత్తమేవ పిబంతి త్రప్రగీద్భిః || ౩౫౪ || పట్నదాభ్యం
 గావతంత్రీతస్యామధురాభిధానం మధురనాదః యస్మిన్ కతత్ - ప్లవంగమోదీతికేయం దూకనాదవివకంతతాశోయస్మిన్ కతత్ - మేఘున్నుదంగ
 నాదంగాః మధుశాః తేనాం సాదైరావిష్కృతం ప్రకటికృతం సంగీతం వనేషు ప్రవృత్తమివ సంబభూవేతి యోజనా || ౩౬౪ || క్వచిదితి || సంగీతవిషయే
 కేచిత్సృత్యంశికేచిద్గాయంతీకేచిత్ ప్రధానా అనుభవగతితత్సర్వం వనేషు వివశణయతి - సృత్యంతో మయూరాః సతతకస్థానీయాః - సదంతో మయూ
 రాః గాయకస్థానీయాః పృక్షగ్రనివణ్ణికాయాః మయూరాః అనుభవత్యస్థానీయాః - అతస్సైస్సంగీతం ప్రవృత్తమివ || ౩౭౪ || స్వనైతి | ప్లవగాః

ఘృంతే || ౨౮౪ || ధారేతి | ధారానిపాతైః - వషణ్ణాధారానిపాతైః - పుష్పరసైః పుష్పమకరందపానైరీత్యర్థః - అవగాఢం నిబిడం మదత్యజంతీతి సంబం
 ధః || ౨౮౫ || అంగారేతి | అత్రాంగారశబ్దః శాతాంగారవాచీ - సమృద్ధైః ఫలైః పలషీతాః - జంబూదుమ్రియానాం కాఖాః - ప్రవిభాంతి సంబంధః ||
 ౩౦౪ || మాగాణుగశ్చైతి || స్వనివాసభూమిశైలవనాససారీ - మాగ్ధానుగః సూగ్ధానుగమనేన సంప్రస్థితః పృష్ఠతో మేఘురవంశశవ్యప్రతినివృత్తశ
 చిసంబంధః || ౩౦౫ || క్వచిదితి | అనేకాశ్రయిణః గీతస్య త్రమదాశ్రయిణః || ౩౩౪ || కదంబేతి | అపానభూమిః మధుపానస్థానం - తత్ర కదంబపుష్పాధ్యం
 మధుపూణాం మత్తజనాభిరావంస్య త్రయ్యుక్తం చ - ఇయం వనాంతభూమిరపివషణ్ణాకాలసంభూతైః రక్తవజ్రైః కదంబాదిభిః పుష్పైరాధ్యా
 మధుసన్యకవారిపూర్ణా చ - మయూరనామ్నాం మత్తానామభిరుతైః ప్రసృతైశ్చయ్యైత్యాపానభూమిసాద్యశ్యం || ౩౪౪ || ముక్తేతి | వివణాశ్చ
 దనాః వివిధవణాపక్షాః || టీ || ముక్తేతి | ముక్తాభిః సమానః కాశః ప్రకాశోయస్య త్రప్రోక్తం || ౩౫౪ || పట్నదతంత్రీమధురాభిధానం పట్న
 దాభ్యమరాః తవివతంత్రీతస్యామధురనాదో యస్మిన్ కతత్ - ప్లవంగమోదీతికేవకంతతాశోయస్మిన్ కతత్ - మేఘున్నుదంగనాదైః అవిష్కృతం ప్ర
 కటితం సంగీతం వనేషు ప్రవృత్తమివేతి సంబంధః - సంగీతవిషయే కేచిత్సృత్యంతి - కేచిద్గాయంతి - కేచిత్ ప్రధానా అనుభవంతి - తత్సర్వం వనేషు
 పాద్యతే || ౩౬౪ || క్వచిదితి | సృత్యంతో మయూరాః సతతకస్థానీయాః - పృక్షగ్రనివణ్ణికాయాః అనుభవత్యస్థానీయాః - సదంతో మయూరాః మృ
 దంగస్థానీయాః గాయకాశ్చ - అతః సైః సంగీతం ప్రవృత్తమివ || ౩౭౪ || టీ || స్వనైతి | ప్లవగామందూకాః చిరస్మిరుద్ధాం దీప్తమామనుస్యూతాని
 ద్రాం - విహాయ - ఘనస్వనైః ప్రబుద్ధాః పునః కాతాః - అనేకాః కారణం దూతభానిరూప్యం తేజ్ఞాయంతే తత్యనేకరూపా ఆకృతయః అవయవస

హితచక్రివాకాస్తటానీకాన్యపవాహయత్వా । దృష్టానవపాభృతపూణాభోగా ద్రతంస్వభతాకరిమి పోష
యాంతి ॥ ౩౯౫ ॥ నీలేమనీలాఃప్రవిభాంతినక్తామేఘేషుమేఘానవవారిపూణాః । దవాగ్నిదగ్ధేషువవాగ్నిదగ్ధావై
లేషువైలాభవబద్ధమూలః ॥ ౪౦౪ ॥ పశ్యంత్యసన్నాదితబహిణానిశశక్రికోపాకులశాన్వలాస । చరంతినీవాన్వల
వాసితాగజాన్సురమ్యాణివనాంతరాణి ॥ ౪౦౫ ॥ నవాంబుధారాహతకేసరాణిదురీతంపరిత్యజ్యసరోరుదాణి ॥ ౪౦౬ ॥
బభ్రుష్యాణిసకేసరాణివనిహృష్టాభ్రమరాఃపతంతి ॥ ౪౦౭ ॥ మత్తాగజేంద్రామిదితాగజేంద్రావసేషు విశ్రాంతిత
రామ్యగేంద్రాః । రిమ్యానగేంద్రాభృతానిరేంద్రాః ప్రక్రిడితోవారిధతైస్సరేంద్రాః ॥ ౪౦౮ ॥ మేఘాన్సురదూ
తనమన్త్రినాదామహాజలౌమైర్గగనావలంబః । నదీస్తటాకానిసరాంసీవాపీర్ధసీంపకృత్సామపవాహయంతి ॥
౪౦౯ ॥ వర్షప్రవేగాపులాః పతంతిపవాంతివాతాస్సహదీర్ఘఘోషాః । పశ్యంత్యకూలాఃప్రపదంతిశీఘ్రం నద్యోజరై
ర్విప్రీతపన్నమాగ్నాః ॥ ౪౧౦ ॥ నరైర్నరేంద్రాభవపర్వతేంద్రాస్సరేంద్రావత్తైఃపవనోపనీతైః । ఘనాంబుకుంభైరభి
మిచ్యమానామాపంశ్రియంస్వామివదర్శయంతి ॥ ౪౧౧ ॥ ఘనోపకూఘంగగంసతారంవభాసరూరోదర్శనమభ్యువైతి । న
వైష్ణవౌమైర్ధరణీస్సప్తాతమోవిలిప్తానివశఃప్రకాశః ॥ ౪౧౨ ॥ మహాంతికూటానివిహితరాణాంధారాభిభౌ తాన్యని
కంపిభాంతిమహాప్రమాణైర్విపుతైఃప్రపాతైర్నుక్తకలావైరవలంబమానైః ॥ ౪౧౩ ॥ వైలోప-ప్రస్థలమానవేగా
వైలోప-ప్రమానాంవిపులాఃప్రపాతాః । గుహాసుసన్నాదితబహిణాసుహారాపకీర్ణ్యంతిభవాభిభాంతి ॥ ౪౧౪ ॥ శీఘ్రప్ర
వేగావిపులాః ప్రపాతానిర్ధౌతశృంగోపతలాగీణాం । ముక్తకలాపప్రతిమాఃపతంతో మహానుకూలాత్సంగ తతై
ర్ద్రియంతే ॥ ౪౧౫ ॥ సురతామర్దవిచ్ఛిన్నాః స్వర్గస్త్రిహారమాక్రికాః । పతంతీవాకులాదిముతోయధారాస్సమంత

మయాకాః । ఘనానాంస్వతైఃచరసన్నిరూపైరంబరకాల్యాపారనిర్ధాకాంసద్వారాఃపవనోన్మయధావలంబమానాః ॥ ౪౧౬ ॥ అగ్రసీనాంస్వభతృక
సంగమంసంపాదీతత్కలంబస్తథాభిష్టానిహృష్టమవ్యతే - సముద్వాహితక్రవాకాఃవారిపూణానీలమితవక్రవాకాః - ప్రసన్నానీయాః -
అపవాహయత్వేత్తేతన్నహోచితలంబాంఘనస్థానియం - నవపాప్రవృత్తపూణాభోగాద్రతంస్వభతాకరిమి పోషయాంతి
రకుసుమతాంబులాదిః - స్వభతాకరిమియై - ఉపవాహయంతిపరివాహయంతి ॥ ౪౧౭ ॥ నీలేష్యతి ॥ దవాగ్నిదగ్ధేషుబద్ధమూలాదవా
గ్నిదగ్ధావైలాభవనీలేషుమేఘేషుసక్తానవవారిపూణాః - సీమేఘాఃప్రవిభాంతి - బద్ధమూలత్వస్థానేనవవారిపూణాభోగవ్యక్తం - దీప్తయ
త్రస్థాయిత్యచకాః ॥ ౪౧౮ ॥ ప్రహృష్టైఃసనాతరాణివసకుఘ్నానివరంతి-వసకుఘ్నమువరంతిత్వభావః ॥ ౪౧౯ ॥ నవేత-దంబకేసరానావన
తత్వేహేతుకవాసతి ॥ ౪౨౦ ॥ మత్తాగజే-మృగేంద్రాః-సీహాః-సగేంద్రాఃపర్వతశ్రేష్ఠాః-రమ్యాః-కల్లవపుష్పాంకురాదిమత్సావిధావః-ప్రక్రి
డితభిరతకానినా ॥ ౪౨౧ ॥ మేఘాభి-అపవాహయంతిపరివాహయంతి ॥ గా-అపవాహయంతిపవనం ॥ ౪౨౨ ॥ వక్షేతి ॥ వక్షాప్రవేగాః-అ
తివేగావృష్టయతత్వభావః - విపులానిరంతరాః-నద్యోజరైఃప్రతిపన్నమాగ్నాః-విరుద్ధంప్రాప్తమాగ్నాః ॥ ౪౨౩ ॥ నరైరితి-అగ్రసీనాంసరేంద్రాః
స్వాంక్రియమివఅభిషిచ్యమానాఃపర్వతాః - స్ఫురూపదశాయంతి - నైమకల్యాదిసేవితావః ॥ ౪౨౪ ॥ ఘనీతి - తమోవిలిప్తానివశఃప్రకాశాః ॥
౪౨౫ ॥ మహాంతితి-ప్రపాతైఃనిర్ధౌతైః ॥ ౪౨౬ ॥ వైలోప-ప్రమానాంవిపులాఃప్రపాతానిర్ధౌతైః - వైలోపలప్రస్థలమానవేగాస్సంతఃసన్నాదిత
బహిణానానుగుహాను - వితీర్ణతః-వితీర్ణమాణాః - హారంవతవభాంతి ॥ ౪౨౭ ॥ శీఘ్రేతి - నిర్ధౌతానిసర్వవృత్తానిశృంగోపతలానిశృంగ
సమీపతలానిసైశ్చేతధా - గుహాత్సంగతతైఃగుహాబద్ధతతైః ॥ ౪౨౮ ॥ సురతైతి - తోయధారాఃమాక్రికాభవవంతంతిస్వరూపోత్పేషా ॥

న్నివేశావర్ణానిలపీతాదయాయేమాంశేనదంతిత్వభావః ॥ ౪౨౯ ॥ స్వభతృక-సంగమ-సూతీభిరుత్కలంబస్తథావిష్టాభిరువతిభిఃసద్యజపయంతి ॥
సద్యజతి ॥ సముద్వాహితక్రవాకాఃవారిపూణానీలమితవక్రవాకాః - ప్రసన్నానీయాః-తటానిశీర్ణావ్యపవాహయత్వేత్తేతత్వద్ధపరిసనాతిక్ర
మస్థానీయం - నవోధోచితలంబాంఘనస్థానీయం-అతివివృతప్రాంతావసభరణేతిభావః - నవపాప్రవృత్తపూణాభోగాద్రతంస్వభతాకరిమి పోష
యాంతి-హోగః-చందనకర్పూరకుసుమతాంబులాదిః-స్వభతారంసముద్రం ॥ ౪౩౦ ॥ నీలేష్యతి ॥ దవాగ్నిదగ్ధేషుబద్ధమూలాదవాగ్నిదగ్ధాః
వైలాభవనీలేషుమేఘేషుసక్తానవవారిపూణాః-సీమేఘాఃప్రవిభాంతిత్వభావః ॥ ౪౩౧ ॥ ప్రమతైతి ॥ సశక్రకోపాకులశాన్వలానిపండ్రకోపా
ఖ్యతీటవిశేషప్రచురశాన్వలసమేతాని ॥ ౪౩౨ ॥ మత్తాగజే - ప్రక్రిడితభిరరనినా ॥ టీ - నిభృతానిశ్చలాః-దండయాతాదివ్యాపారరహి
తాభిర్యః ॥ ౪౩౩ ॥ మేఘాభి-మేఘాః-మహాజలౌమైర్గగనద్యాదీనపవాహయంతిపరివాహయంతి ॥ ౪౩౪ ॥ వర్షైః-వర్షప్రవేగాః-అతివేగావృష్టయత
త్వభావః - విపులానిరంతరాః-విప్రతిపన్నమాగ్నాః-విరుద్ధంప్రాప్తమాగ్నాః ॥ ౪౩౫ ॥ నరైరితి-నరైరభిషిచ్యమానానరేంద్రాః-స్వాంక్రియంరాజ్యంసంప
దమివఘనాంబుకుంభైరభిషిచ్యమానాః - పర్వతేంద్రాః - రూపంస్వాకారందర్శయంతి-నైర్వల్గవివిధధాతుభాసితత్వోనానావిధప్రస్థిత వృక్షలతా
ద్యులంకృతత్వః-విష్టంస్వాకారందర్శయంతిత్వభావః ॥ ౪౩౬ ॥ మహాంతితి- మహాంతికూటానిశిఖరాణిధారాభిభౌతానివర్షధారాభిః-వైలోపాని-ప్రపా
తైఃనిర్ధౌతైః-ఉపవీతానిభాంతిసంబంధః ॥ ౪౩౭ ॥ వైలోప-ప్రమానాంవిపులాఃప్రపాతానిర్ధౌతైః - వైలోపలప్రస్థలమానవేగాస్సంతః-
సన్నాదితబద్ధానిగుహానుగుహావికీర్ణ్యంతః-వికీర్ణమాణాః-హారాభివాభిభాంతియోజనా ॥ ౪౩౮ ॥ టీ-స్వగ-స్త్రిహారమాక్రికాః-మాక్రికశబ్దః-పుం

తః॥౫౦౪॥ సీయమానైర్విహతైర్విమీలభ్యుత్పన్నంకజైః॥ వికసంత్యాచమాలత్యాగతోస్తంజ్ఞాయతేరవిః॥ ౫౦౫॥ వృత్తా
యాత్రానరేంద్రాణాంసేనాప్రతినివర్తతే॥ వైరాణివైవమాగ్నాశ్చసలిలేనసమీకృతాః॥ ౫౦౬॥ మాసిహోష్ఠపదే
బ్రహ్మబ్రాహ్మణానాంవివక్షతాం॥ అయమధ్యాయసమయస్సానుగానాముపస్థితః॥ ౫౦౭॥ నివృత్తకర్తాయతనోనూ
నంసంచితసంచయః॥ అమాశీఃపభ్యుచగతోభరతఃకోసలాశపః॥ ౫౦౮॥ సూనమాపూర్వమాణాయాస్సరయ్యావర్ణతేర
యః॥ మాంసమీక్యసమాయాంతమయోధ్యాయాశ్చవస్వనః॥ ౫౦౯॥ ఇహాస్నేహితగుణావమాన్సుగ్రీవపుఖమశ్నుతే॥
విజితాస్సదారశ్చరాజ్యేమహతివశతః॥ ౫౧౦॥ అహంతమృతదాంశ్చరాజ్యాచ్యమహతశ్చ్యుతః॥ నదీహాలమివక్షిన్న
హవసీదామిలత్సుణ॥ ౫౧౧॥ శోకిశ్చమమవిస్త్రీణోవద్వాశ్చభృతమర్గమాః॥ రావణశ్చమహాన్యతురేషారంప్రతిభాతి
మే॥ ౫౧౨॥ అయాత్రాంప్రైదృష్టృష్టమాంమాగ్ధాంశ్చభృతమర్గమాః॥ ప్రిణతేవైవసుగ్రీవేనమయాకింఛదీరతం॥
౫౧౩॥ ఆపిచాతిపరిక్షిప్తంచరాజ్ఞాలైస్సహగతం॥ ఆత్మికార్యగరీయస్తాద్వక్త్రంసేచ్ఛామివానరః॥ ౫౧౪॥ స్వయమేవ
హివిశ్రవ్యజ్ఞాత్వాకాలముపాగతం॥ ఉపకారంచమగ్రీవోవేత్స్యతేనాత్రసంశయః॥ ౫౧౫॥ తస్మాకాలప్రతిక్షో
హంస్థితోత్తశుభలక్షణః॥ సుగ్రీవస్యనదీనాచప్రసాదమనుపాలయన్॥ ౫౧౬॥ ఉపకారేణవీరోహిప్రతికారేణయుజ్య

౫౧౭॥ సీయమానైః॥ సీయమానైఃసీదేమగచ్ఛన్తః॥ ౫౧౮॥ వృత్తైః॥ వృత్తానివృత్తా అతఃసేగతాసేనాప్రతినివర్తతే॥ సలిలేనవైరాణిసమీ
కృతాని॥ సలిలప్రతిరోధాద్వైరాణికాంతానివృత్తాః॥ మాగాశ్చసమీకృతాః॥ వైవమాగామాగకాశేనాసీదివ్యుత్పన్నః॥ ౫౧౯॥ మాసీతి॥
అనేనభాద్రపదమాసస్సుప్రవృత్తతఃకామయతి॥ బ్రహ్మవేదం-వివక్షతాంసామగానాంబ్రాహ్మణ్యాయసమయః॥ వేదారంభసమయః॥ ౫౨౦॥
నివృత్తైః॥ నివృత్తంకమయశ్చతస్మిన్వృత్తకమః॥ అయతనంగృహంయస్యసంసృత్తకమాకాయతనః॥ ఉపరతగృహావకరణసంపాద
నత్యుత్పన్నః॥ సుచితసంబంధయః॥ సావితధననిచయః॥ అమాశీః॥ అమాధమాససమాప్తిపాణిమాసీం-అభ్యుపగతః॥ వ్రతాంగత్యేవస్వీకృతవాక్-
అనేనవత్సాహోవాషికామాచాగ్రాపూర్వోక్తమానానాంతమాభిఃప్రాసమికంఛుచిరం॥ ౫౨౧॥ సూనమితి॥ ఆయోధ్యాయః॥ ఆయో
ధ్యావాసీదవస్థః॥ ౫౨౨॥ మాకం॥ వమాకంఛత్యంతసంయోగేష్వరయా॥ ౫౨౩॥ అహంతివై॥ అజితాస్నేహశ్చక్షిజ్ఞేయం-క్షిన్నంఆద్రకం॥
౫౨౪॥ శోకిశ్చేతి॥ మమకోశ్చేస్త్రీర్ణః॥ వద్వాశ్చభృతమర్గమాః॥ అత్యంతమృత్యుయాః॥ రావణశ్చమహాశత్రుః॥ అత్యంతమృత్యుత్రితయంతపారం
దుష్టరం॥ ప్రతిభాతి॥ ౫౨౫॥ అయాత్రామితి॥ అయాత్రాంరాజ్ఞామేతత్కాలోచితదండయాత్రాభావం॥ ప్రణతేవైవ- ఇదానీమేవసీతాశ్వేషణ
రావణనిరసనోద్యోగః॥ గ్రవ్యతిపాగ్రహాపూర్వః॥ ప్రహ్లిమాశ్చేవశ్వశీర్షః॥ ౫౨౬॥ ఆపిచేతి॥ ఆత్మికార్యగరీయస్తాత్ అస్తత్ప్రయోజన
స్యాతిమహత్వాత్॥ అబ్బయత్నైసఅల్పకాలేనాసాధ్యత్వాదిత్యర్థః॥ వక్త్రంసంయోక్తంసేచ్ఛామితిభూతాధేంబ్॥ రా॥ ఆపిచాతిపరిక్షిప్తృష్టృ
ద్వాలైస్సమాగతః॥ ప్రప్రమాంతపాతేః॥ కరణంద్రక్ష్యం॥ ౫౨౭॥ స్వయమితి॥ కాలంకరత్యాం॥ ౫౨౮॥ ఉక్తోపపత్తిభిః॥ ప్రాధ్వగర్భోక్తంద్రక్ష
యతి-తిస్తాదిత్యాదివా॥ ౫౨౯॥ ఉపకారేణేతి॥ అకృతజ్ఞః॥ కృతోపకారానశ్చేజ్ఞః॥ పురుషః॥ అప్రతికృతః॥ ప్రత్యుపకారమమివృత్తా-గత్యవతాంమహత్త్వ
నాం-మనోహంతిక్షోభయతి॥ వీరశ్చప్రవృత్తకారసమర్థః॥ ఉపకారేణమేమసప్రకారేణప్రవృత్తకారేణయుజ్యతివివ- శుగ్రీవోశ్వే
వవిభక్త్యాత్॥ ప్రత్యుపకారంకరమృతీతిభావః॥ అనేనప్రవృత్తకారంకారయత్వా లోకేప్రవృత్తకారకర్తృప్రవర్తయిష్యామి త్యాశయః॥

లింగోప్యస్త్రిని॥ ముక్తాస్త్రీమాక్రీకోస్త్రీయూమిద్యుక్తైః॥ ౫౩౦॥ టీ॥ సీయమానైఃసీదేష్విలిశేషః॥ జ్ఞాయతే॥ నమీయతే॥ తత్కర్తృః॥ ౫౩౧॥ వృత్తైః॥
సకేంద్రాణాంయాత్రావృత్తానివృత్తా- అతఃపురః॥ డ్రస్తితాసేనాప్రతినివర్తతే॥ సలిలేనసమీకృతాః॥ వృత్తిచాహుశ్యాన్నాగానిరుద్ధాః॥ అతవి
వనైరాణ్యవిరుద్ధానీత్యుత్పన్నః॥ ౫౩౨॥ మాసీతి॥ వివక్షతాంఆధ్యయనంకమమివృత్తాంఆధ్యాయః॥ ఆధ్యయనంతస్యసమయః॥ టీ॥ మాసీతి॥ ఉపస్థితో
యంకాలః॥ ప్రోవృత్తపదమాసిభాద్రపదే॥ బ్రహ్మవేదం-వివక్షతాంసామగానాంబ్రాహ్మణ్యాయసమయః॥ వేదారంభసమయః॥
౫౩౩॥ నివృత్తైః॥ నివృత్తకమాకాయతనః॥ నివృత్తంకర్యయగృతనివృత్తకర్తృకాయతనంగృహంయస్యసంతతోక్తః॥ ఉపరతగృహావకరణసంపా
దకర్తృః॥ అమాధింఅమాధమాసపరిసమాప్తిపాణిమాసీం-అభ్యుపగతః॥ వ్రతాంగత్యేవస్వీకృతవాక్- తదుక్తమృత్యుభాగతే॥ శ్లో॥ అమాధేమసీతేప
త్సేవికాదశ్యాముపాషితః॥ చాతుమాకస్యవ్రతంకుర్యాద్యర్థం॥ చిత్ ప్రయతోనరః॥ వాషికాంశ్చమహాసాన్స్యగ్రతంకించితమపయేత్॥ ఆ
సంభవేతులకేకాశితకవ్యంతత్ప్రయత్నతః॥ ౫౩౪॥ టీ॥ ఇమాకం॥ వమాకం॥ వమాకాలాక॥ ౫౩౫॥ టీ॥ క్షిన్నంఆద్రకం॥ ౫౩౬॥ శోకిశ్చేతి॥
ఇమాంవమాకం॥ వమాకం॥ కాలః॥ రావణః॥ శ్వేతిమేవితత్త్రితయంతపారంప్రతిభాతి-దుష్టరంప్రతిభాతీత్యర్థః॥ ౫౩౭॥ అయాత్రామితి॥ అయా
త్రాంరాజ్ఞామేతత్కాలోచితదండయాత్రాభావం॥ ప్రణతేవైవ- ఇదానీమేవసీతాశ్వేషణరావణింగనోద్యోగః॥ గ్రవ్యతిపాగ్రహాపూ
ర్వకంప్రహ్లిమాశ్చేతి॥ ౫౩౮॥ ఆపిచేతి॥ ఆత్మికార్యగరీయస్తాత్ అస్తత్ప్రయోజనస్యాతిమహత్వాత్॥ అబ్బయత్నైసఅల్పకాలేనాసాధ్యత్వాదిత్య
ర్థః॥ వక్త్రంసంయోక్తంసేచ్ఛామితిభూతేలట్॥ పరిక్షిప్తః॥ ద్వాలైస్సమాగతః॥ తథాప్రప్రమాంతపాతేః॥ కరణంద్రక్ష్యం॥ టీ॥ అనివారణేయుక్త్యంత
రమాహు ఆపిచేతి॥ సనుత్పత్కార్యస్యాల్పత్వాల్పమసేనకాలవిభంబేనేత్యంతమా॥ అత్తైతి॥ ౫౩౯॥ ఉపకారేణేతి॥ అకృతజ్ఞః॥ కృతోపకారా
నభిజ్ఞః॥ పురుషః॥ అప్రతికృతః॥ ప్రత్యుపకారమమివృత్తా- త్వవతాంమహత్త్వనాంమనోహంతిక్షోభయతి॥ వీరః॥ ప్రవృత్తకారకరణసమర్థః॥ ఉప

తే|అకృతజ్ఞాప్రతికృతోహంతిసత్త్వతామనః || ౬౮౪ || తమేవముక్తఃప్రణిధాయలత్తుణః కృతాంజలిస్తత్ప్రీతిపూ
జ్యభాషితం | ఉవాచరామంస్వభిరామదర్శనంప్రదర్శయన్దదృశమాత్మనశ్శుభం || ౬౮౫ || యథోక్తమేతత్త్వసర్వ
మీప్సితంనరేంద్రకర్తానచిరాద్దరిశ్వరః | శరత్ప్రీతిక్షుఃక్షుమతామిమంభవాన్జలప్రపాతంరిపునిగ్రహేభృతః || ౬౮౬ ||
ఇతిశ్రీమతిగమిరంధాకాండే-అష్టావింశస్సర్గః.*****సమీక్ష్యవిమలంవ్యోమగతవిద్యుద్వలా
హకం| సారసారవసంఘుష్టంరమ్యజ్యోత్స్నానమేవసం|సమృద్ధార్థంచమగ్నీవంమందధర్మార్థసంగ్రహం | అత్యధమ
సతాంమార్గమేకాంతగతమానసం| నిర్వృత్తకార్యసిద్ధార్థప్రమదాభిరతంసదా | ప్రాప్తవంతమభిప్రీతా సర్వా
నేవమనోరథా || స్వాంచపత్నీమభిప్రీతాంతారాచాపినమీప్సితాం | విహరంతమసూయా రాత్రీంకృతార్థంవిగ
తజ్వరం| కీడంతమివదేవేశంనందనెపురసాంగజైః | మంత్రీమన్యస్త్రకార్యచమంత్రినామనవేక్షకం || ఉత్పన్నరా
జ్యసందేశంకామవృత్తమవస్థితం | శిశ్వితార్థోర్ధతత్వజ్ఞఃకాలభిమవిశేషతే | ప్రసాద్యవాక్యైర్మధురైహే
తుమద్భిర్మనోరమైః | వాక్యవిద్యాకృతత్వజ్ఞఃహరిశంకరామతాత్మజః || హితంతత్వంచవధ్యంచసామధర్మార్థసీమితే |
ప్రణయప్రీతినయంక్రవిశ్వాసకృతశ్చయం | హరిశ్వరముపాగమ్యహనుమాన్వాక్యమబివీచిత్ || ౮౪ || రాజ్యం
ప్రాప్తంయశ్చక్రైవకాలీశీరభివధితా || మిత్రాణాంసంగ్రహశ్శేషస్తంభవానగ్రుమర్వతి || ౮౫ || యోహిమిత్రే

౬౮౪|| అగ్రరామవచనస్యపూర్వసగ్గాంతోత్తరమాహ- తమితి|| తంరామమిత్యన్వయః-దర్శనంమతం|| ౬౮౫|| యథోక్తమితి|| కథాకరి
వ్యతి-బుట్ || ౬౮౬|| ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే-శ్రీరామాయణభూషణే-ముక్తాహారాఖ్యానే-కిష్కింధాకాండవ్యాఖ్యానే-అష్టావింశస్సర్గః
అథహనుమాన్రామభక్తిస్సస్వామ్యసృజ్జాభావేనతంత్రాయన్ శుగ్రీవసమీపవీచితఃస్వస్వామినాసర్వస్వామిహితానుగుణకార్య
మార్గబానిత్యాప్రాకృతత్రీ- సమీక్ష్యేత్యాదిహనుమాన్వాక్యమబ్రవీదిత్యంతమేకంవాక్యం || హనుమాన్ఉక్తగుణవిష్టంవ్యోమ -ఉక్తగుణ
విష్టంశుగ్రీవంచసమీక్ష్య - హరిశంకరామహరిశ్వరముపాగమ్య- ప్రణయాద్వాక్యమబ్రవీదితిసంబంధః - విమలమిత్యాదిహసేనాసన్నా
హస్యప్రాప్తకాలత్వముక్తం - సమృద్ధార్థమిత్యాదిహనుమయాతిక్రమపాతవీప్రదర్శయంతే- సమృద్ధార్థంసంపూర్ణరత్నవస్త్రాభరణాదికం -
మందఃఅల్పఃభూషణయోగస్సంగ్రహఃసంపాదనంయస్యతం - ఏకాంతగతమానసంఏకస్థితీకామపురుషార్థైఃతంత్రీశ్చయం గతంమాన
సంయస్యతథోక్తం - యద్వాఅసతాంకామకానాంమాగ్గాంఏకాంతగతంత్రీశ్చయంతగతమానసంయస్యతథా||ని|| తీవ్రైకాంతనితాంతానీ
త్యమరః| నిర్వృత్తకార్యనిష్పన్నవాలివధరూపకార్యం. సిద్ధార్థంప్రాప్తరాజ్యం - అభిప్రీతానీప్రీతాన్మనోరథాన్రాజ్యప్రాప్త్యనంతర
మేవంకరిష్యామితిసంకల్పవిషయాభూతానర్థా- తారాంచప్రాప్తమంత్రీసంబంధః - కృతార్థంనిష్పన్నధనం-మంత్రినామనవేక్షకంమంత్రీ
కృతకార్యపరామర్శకం- ఉత్పన్నరాజ్యసందేశంప్రదర్శయంత-కామవృత్తంకామవ్యాపారం-అవస్థితంకామవ్యాపారపరతంత్రతయా
వస్థితమిత్యర్థః-నిశ్చితార్థఃనిశ్చితకతకవ్యః-అత్రహేతుఃఅర్థతత్వజ్ఞఃఇతి-కాలాచితోధర్మఃకాలధర్మః-తద్విశేషవీచితే-వాక్యవిత్తదవితవ్యవహరవి
త్-హితంఉదర్క-శుభకరం-తత్త్వయధార్థం- పశ్యంతిమాగ్గాదనశీతం-సామధర్మాధానీతిమతేసామచధర్మశ్చఅర్థశ్చసీతిశ్చసామధర్మాధా
నీతి- తదస్యాస్తీతిసామధర్మాధానీతిమతే - ప్రణయస్తీతిసంబంధం - ప్రణయఃసమానవయస్సేహఃప్రీతిఃస్వాసవిషయః- విశ్వాసకృతశ్చ
యం- ఆప్తవాక్యత్వవిశ్వాసేవిషయేకృతనిశ్చయం|| ౮౪ || రాజ్యమితి|| కాలీమలక్రమాగతా - శ్రీసంపత్ - అభివర్ధితా - అప్రతివృద్ధత్వా
దితిభావః - మిత్రాణాంసంగ్రహఃతత్కార్యకరణం - శేషఃఅవశిష్టాభవతి - ఇనమేవవచనప్రసాద్య వాక్యైర్నిత్యాదిహ - పూర్వంప్ర
శంసీతం|| ౮౫ || మిత్రకార్యస్వావశ్యకతకవ్యత్వమాహ- యోహితి|| కాలజ్ఞఃమిత్రసంగ్రహకాలజ్ఞఃతత్కాలాతిక్రమేవనిరతింభవతీత్యర్థః- మి

కారణహేతునాప్రతీకారేణయజ్యతేహి- యుక్యతీవ - శుగ్రీవోప్యేవంవిధత్వాత్ ప్రత్యుపకారంకరోతీతిభావః|| ౬౮౬|| ఇతిశ్రీమహాశ్వరతిర్థ
విరచితాయాం- శ్రీరామాయణతత్పదిపీకాఖ్యానాయాం- కిష్కింధాకాండవ్యాఖ్యానాయాం-అష్టావింశస్సర్గః
సమీక్ష్యేత్యాది* సమృద్ధాథాగచేత్యాదిహ కామవృత్తమవస్థితమిత్యంత్రీశ్చక్రవిశేషణవిష్టం శుగ్రీవంచసమీక్ష్య- మధురైవాక్యైః
హరిశ్వరంప్రసాద్య హరిశ్వరముపాగమ్యహనుమాన్ ప్రణయాద్వాక్యమబ్రవీదితిసంబంధః - మందధర్మాధానంసంగ్రహంమందోస్వల్పధ
ర్మాధానంగృహ్యతీతితథా- ఏకాంతగతమానసంఏకస్థితీశ్చైవ కామపురుషార్థైఃతంత్రీశ్చయంగతంమానసంయస్యతథోక్తఃనిష్పత్త
కార్యంనిష్పన్నవాలివధరూపకార్యంసిద్ధార్థంప్రాప్తరాజ్యం- అభిప్రీతాన్మనోరథాన్ప్రీతాన్మనోరథాన్రాజ్యప్రాప్త్యనంతరమేవంకరిష్యా
మితిమనోరథవిషయభూతానర్థాశ్చ - సమీప్సితాంతారాచాపిప్రాప్తవంతమితిసంబంధః - ఉత్పన్నరాజ్యసందేశః ఉత్పన్నఃనప్టఃరాజ్య
సందేశహయస్యతథోక్తః - శ్వేనారతీతస్యరాజ్యస్యమశంభవతివానవేదేశంకారహితమిత్యర్థః - హితంఉదర్కశుభకరం - పశ్యం
నీతిమాగ్గాదనశీతం- సామధర్మాధానీతిమతేసామచధర్మాధానీతిశ్చసామధర్మాధానీతి-తదస్యాస్తీతితథా-విశ్వాసకృతనిశ్చయం
ఆప్తవాక్యత్వవిశ్వాసేనకృతనిశ్చయం || టీ || అథత్రికాలవేదీహనుమాన్ శుగ్రీవస్యకిష్కింధాప్రస్థానవసమయేరామానుజ్ఞాతంసమయమాన
స్తంశుగ్రీవంకామాసక్తంచాలోచ్యతచ్చిత్రానురంజనపురస్కరంసమయోచితంహితముపదిశతి - సమీక్ష్యేత్యాది| సారసైరాకులంసంఘుష్టం

మానవివిక్రాంతోవాసరక్షగణేశ్వర | కర్తుందాశరథేఃప్రీతిమాజ్ఞానాంకిన్నసజ్జసే || ౨౨ || కామంఖలుశరేశ్వకృ
 స్సురాసురమహూరగాన్ | వశేదాశరథిఃకర్తుంత్పత్ప్రతిజ్ఞాంతుకాంక్షతే || ౨౩ || పాణిత్యాగావిశంకేనకృతంతే
 నతఃప్రియం | తస్యమాద్రామవైదేహీంపుధివ్యామపిచాంబరే || ౨౪ || నదేవానచగంధర్వానాసురానమరుద్గణాః | నచ
 యత్రాభయంతస్యకుశ్యుకిముతరాక్షసాః || ౨౫ || తదేవంశక్తియైక్తస్యపూర్వంప్రియకృతస్తవ || రామస్యార్హస్సిపిం
 గేశకర్తుంసర్వాత్మనాప్రియం || ౨౬ || నాథస్తాదవనోనాపుగతిర్నోపరిచాంబరే | కస్యచిత్సజ్జతేస్మాకంకషీశ్వరతవా
 జ్ఞయా || ౨౭ || తదాజ్ఞాపయకఃకింలేకృతేమత్రవ్యవస్యతు | హరయోహ్యప్రభృష్యాప్రైవంతికోట్టగ్రతోనఘాః || ౨౮ ||
 తస్యతస్యచనంశుత్రాకాలేసాధునవేదితం | సుగ్రీవస్సత్విసంపన్నశ్చకారతిముత్తమాం || ౨౯ || ససందిదేశాభిమ
 తంసీలంనిత్యకృతోద్యమం | దిక్షుసర్వాసుసర్వేషాంపైన్యానామపనంగ్రహే || ౩౦ || యథాసేనాసమగ్రామేయూ
 ధపాలాశ్చసర్వశః | సమాగచ్ఛంత్యసంగేనసేనాగ్రాశితథాకురు || ౩౧ || యేత్వంతపాలాఃప్లవగాశ్శీఘ్రాగ్రావసా
 యినః | సమానయంతుతేపైన్యంత్యరితాశ్శాసనాన్తమ | స్వయంచానంతరంపైన్యంభవానేవానుసక్యతు || ౩౨ || త్రిపంచ
 రాత్రాదూర్ధ్వంయఃపాప్నుయాన్నేహవాసరః | తస్యపాణిణాంతికోదండోనాత్రకార్యాచిచారణా || ౩౩ || హ
 రీంశ్చవృద్ధానుపయోతుసాంగదోభవాన్సమాజ్ఞానుధికృత్యశ్చిత్తాం | ఇతివ్యవస్థాంహరిపుంగవేశ్వరోవిధాయవేత్తప్ర
 వివేశవీర్యవాన్ || ౩౪ || ఇతిశ్రీమతిరామాయణాంధాకాండే. ఏకోనత్రింశస్సర్గాః.*****

గుహంప్రవిష్టేసుగ్రీవేవిముక్తగగనేఘనైః | వషణరాత్రోషితోరామఃకామశోకాభిషీడితః || పాంచురంగగనం
 దృష్ట్వావిమలంచంద్రమండలం | శారదీరజనీంచైవదృష్ట్వాజ్యోత్స్నానులేపనాం || కామవృత్తంచసుగ్రీవంనష్టంచదన
 కాత్మజాం | బుద్ధ్యాకాలమతీతంచముమోహపరమాతురః || ౩౫ || సతుసంజ్ఞాముపాగమ్యముహూతాన్తత్కత్తిమాఘనః |

అనుపకర్తుః || ౩౬ || కత్తిమానసీతి | ప్రితింకర్తుం - ఆహ్లాద్యాంజ్ఞాపనే - ససజ్జసేనోద్యోగంకరోషి || ౩౭ || పాణిత్యాగేః | పాణిత్యాగావిశంక
 నేత్యనేనడువకారమహత్త్వంద్యోతితం || ౩౮ || నాథస్తాదితి | కస్యచిదితి - అస్తాకంమధ్యేకస్యచిదగ్నిర్మసజ్జతేనమందీభవతి || ౩౯ || తదితి | ఆ
 ప్రభృష్యాఃకోట్టగ్రతఃకోట్టగ్రాకాః - హరయఃతేసంతి - తేహంమధ్యేకః - తేకృతేత్వదర్శం - కింకరోత్పితశేషః - కుత్రకుత్రకార్యే - వ్యవస్య
 తువ్యవచాయంకరోతు-తదాజ్ఞాపయ || ౪౦ || యథేతి || సేనాగ్రాశితేనాగ్రాసరాః - సేనాసేత్యనిత్యర్థః - తథాకురుతథాఅజ్ఞాపయ || ౪౧ || యే
 త్వితి | అంతపాలాః సేనాపర్యంతపాలకాః || ౪౨ || త్రిపంచేతి | త్రిపంచరాత్రాదూర్ధ్వంపంచదశరాత్రాదనంతరదివసే || ౪౩ || త్రిపంచరాత్రాదూ
 ర్ధ్వంయఃపాప్నుయాదివానగతిపాతేపంచదశరాత్రాదర్వాగేవఅంతవ్యమితిభావః || ౪౪ || హరీంశ్చేతి | వృద్ధాన్జాబవత్ప్రభృతీం ||
 ౪౫ || ఇతిశ్రీగోవిందరాజనిచితే-శ్రీరామాయణఘాటణే-ముక్తాహారఖ్యానే. కిష్కింధాకాండవ్యాఖ్యానే. ఏకోనత్రింశస్సర్గాః.*****

అధశరత్సమాగమేషిసుగ్రీవస్యానువ్యాగాద్రామకోవత్ప్రింశే | గుహమిత్యాది || సుగ్రీవేగుహంప్రవిష్టేవర్షరాత్రోషితోరామః | కామ
 శోకాభిషీడితస్సకా - క్రమేణగగనేఘనైఃముక్తైః-పాంచురంగనిర్మలం-గగనంసృష్టైః-పరమాతురఃవషణకాలిశశాకాదధికోంకంప్రాప్రసక్తా
 ముమోహ-చితావత్పర్యంతంకస్యచిదవధేర్విద్యమానతయాకథంచద్ధృతవాక్ - సుప్రతితదభావాన్తుమోహేత్సర్వః || ౪౬ || సర్వేతి | మనస్థామపిచై
 దేహీంఛింతయామాస - పునఃపునస్త్విశేషతత్ప్రతితవానిత్యర్థః | రా - సర్వేతి | ముహూరాత్తురుతిమాఘనరీతి - సమ్యక్మనస్థామపిచైదేహీం
 చింతయామాస - చింత్యమానామపిచైదేహీంశ్చేషతత్ప్రతితయామాసేత్సర్వః - అస్తాహ్యోకాత్పరతః-అసీనఃపర్యతస్యాగ్రాంతగ్లోః - అస్తా

తతః - కామమితి | తథాశివర్యానాంపాలయతీత్యాహ - త్వస్త్వింజ్ఞామితి || ౪౭ || టీ | కింకృతంలేనేత్యతతహ-పాణిత్యాగేః | పాణిత్యాగావి
 శంకేనమహాబలినావాలినావిరోధేనానిష్ఠకంకషీత్యాగేనేతిభావః || ౪౮ || సేతి | అస్తాకంమధ్యేకస్యచిదపితిసంబంధః | టీ | అథస్తాకపాతా
 లే-అస్తాకంమధ్యేకస్యచిదపిన్సజ్జతేనమందీభవతి || ౪౯ || తదితి | అనఘాఃఆప్రభృష్యాఃకోట్టగ్రతఃకోట్టగ్రాకాహరయఃతేసంతి - తేహంమధ్యే
 కఃతేకృతేత్వదర్శం-కింకరోత్పితశేషః - కుత్రకుత్త్ర-త్రిపంచకుతదాజ్ఞాపయేతియోజనా || ౫౦ || యథేతి || సేనాగ్రాశితేనాగ్రాసరాః-తిథాకురు
 తథాఅజ్ఞాపయ - అసంగేనఅశంబేన || ౫౧ || యేత్వితి | అంతపాలాః సేనాపర్యంతపాలకాః || ౫౨ || త్రిపంచేతి | త్రిపంచరాత్రాదూర్ధ్వంపంచదశ
 రాత్రాదనంతరదివసేఇహసప్రాప్నుయాత్తస్యపాణిణాంతికోదండోదయోజనా || ౫౩ || త్రిపంచరాత్రాదూర్ధ్వంయఃపాప్నుయాదివానర
 ఇతిపాతేపంచదశరాత్రాదర్వాగేవాగంతవ్యమితిభావః (టీ) | తిరావృత్తానాంపంచానారాత్రిణాంసమాహరత్త్రిపంచరాత్రం || ఇతిశ్రీమహేశ్వ
 రతీర్థవిరచితాయాం-శ్రీరామాయణతత్త్వదీపికాఖ్యానాయాం-కిష్కింధాకాండవ్యాఖ్యానాయాం - ఏకోనత్రింశస్సర్గాః.*****

గుహమితి | సుగ్రీవేవిముక్తగగనేఘనైః - సుగ్రీవేగుహంకిష్కింధాప్రవిష్టే - గగనేఘనైఃవిముక్తైఃవర్షరాత్రోషితో
 రామఃపాంచురంగగనంసృష్టైఃముమోహిత్వతరత్రసంబంధః || టీ | అథఉక్తానువాదపూర్వకంరామస్యవృత్తాంతమాహ - గుహమితి | ౩ | టీ ||
 సర్వేతి | మనస్థామపి పరమప్రియాస్పదత్వేననిత్యసన్నిహితామపిరాక్షసగోపేకామవస్థామనుభవతీతిచింతయామాసేత్సర్వః || ౫౪ || దృ. మేరి ||

మనస్థానమపివైదేహీందంతయామాసరాఘవః || ౪ || అసీనఃపర్వతస్యాగ్రేహేమధాతువిభూషితే | శారదంగగనంబృ
ష్టాజగమమనిసాప్రియాం ||౫|| దృష్ట్వాచవిమలంవ్యోమగతవిద్యుఃస్వలాహకం | సారసారవసంఘుష్టంవిలలాపాతకా
యాగిరా ||౬|| సారసారవసన్నదైస్సారసారవసానీ | యాత్ర మేరమతేబాలాపాద్యమేరమతేకథం ||౭|| పుష్పితాం
శ్చసనాశ్చష్టాకాంచనావనిమలాలాకా | కథంసారమతేబాలాపశ్యంతీమామవశ్యతీ ||౮|| యాపురాకలహంసా
సాంస్వరేణకలభాషిణీ | బుధ్యతేచారుసర్వాంగీపాద్యమేబుధ్యతేకథం ||౯|| నిస్సవనంజక్రవాకానాంనిశమ్యసహచా
రిణాంపుండరీకవిశాలాక్షికథమేదాభివివ్యతి ||౧౦|| సరాంసీతరితోవాషీఃకాననానివనానిచ | తాంవి నామ్యగశాబాక్షీం
చరన్నార్యసుఖంలభే ||౧౧|| అపితాంవద్వియోగాచ్చసాకుమార్యాచ్చభామినీం | సమారంపీడయేతాః మశ్కరద్గుణని
రంతరః ||౧౨|| ఏవమాదిసరశ్రేష్ఠీవిలలాపస్యపాత్యజః | విహంగఇవసారంగస్సలిలంత్రిదశేశ్వరాత్ ||౧౩|| తతఃసంచూ
ర్యరమ్యేషుఫలాధీగిరిసానుమ దదర్శపశ్యపావృత్తౌలక్ష్మీవాన్లక్ష్మణోగ్రజం ||౧౪|| తరిచింతయాదుస్సహయావరీతం
విసంజ్ఞమేకంజనేమనస్సే | భ్రాతుర్విషాదాత్పరితాపదీనస్సమీత్యసామిత్రరువాచరామం ||౧౫|| కిమార్యకామస్యవ
శంగతేనకిమాత్మపౌరుష్యపరాభవేన | అయంసదాసంహ్రియతేసమాధిఃకిమత్రయోగేననివర్తితేన ||౧౬|| క్రియాభి
యోగంకునసఃప్రసాదంసమాధియోగానుగతంచకాలం | సహాయసామర్థ్యమదీనసత్త్వస్వకమహాహుంచకురు
వ్యహేతుం ||౧౭|| నజానకీమానవవంశనాథత్వయాసనాథాసులభావరేణ | నచాగ్నిచూడాంజ్వలితాముపేత్యనదహ్య
తేవీరవరార్హకచ్చిత్ ||౧౮|| సలక్షణంలక్ష్మణమప్రభృత్యంస్వభావజంవాక్యమువాచరామః | హితంచపథ్యంచనయ

చృపరతఃదృష్ట్వాచవిమలంవ్యోమగతః- వ్యత్యాసస్త్రుతేభకప్రమాదకృతః ||౪|| అసీనః || మనసాజగామ- చింతయామాసేతియావత్ ||౫|| దృ
ష్ట్వాచవిమలమితి ||గిరాస్వరేణ ||౬|| సారసేతి || సారసారవసన్నదైఃసారసారావోత్థితధ్వనిభిః ||౭|| పుష్పితానితి || పశ్యంతీమద్విద్యుత్ప్రయాణతస్త్ర
తోదృష్టినితీపంతి ||౮|| నిస్సవనమితి || పుండరీకవిశాలాక్షీ - చక్రవాకనిసదక్రవణస్యాసహ్యతయానాయకాగమవక్తంసలిలమవలోకయంతీ
త్యుభాః-కథంభవివ్యతి కథంసత్త్వం సారయివ్యతీత్యర్థః ||౧౦|| సరాంసీతి || వాషీఃకృత్రిమసరాంసీ- కాననానిమహావనాని ||౧౧|| అపితామితి || శర
ద్గుణనిరంతరః-శరదుజైస్సాధనైఃనిరంతరఃపూర్ణః- కామః- సాకుమార్యాత్ మద్వియోగాచ్చహేతోః- తాంభామిం- దూరంఅమరణం-సీడయే
త్-అపిస్సంభావనాయాం- సీడయేదేవేత్యర్థః ||౧౨|| ఏవమాదీతి || త్రిదశేశ్వరాత్ సలిలముద్దిత్య- సారంగచ్ఛాతకఇవ - విలలాపేతిసంబంధః ||
౧౩|| తతఃసంచూర్యకుటిలంచరిత్వా- ఫలాభిలాషేణకుటిలమగ్నేచరిత్వా- నిత్యంకాటిల్వేగతాపితియచ్ ||౧౪|| కిమితి || వశంగతేన- మన
సేశేషః- పౌరుష్యంపౌరుషం- స్వాభ్యావృత్-అయంవత్కమానః- సమాధిఃచిత్తసమాధానంస వాతత్రత్రకాలే-సంహ్రియతేసంపాద్యతే-అ
త్రఅస్మిన్కాలే-నివర్తితేనాత్రయోగేనకిం-అయంయదాసూక్తియతేసమాధిరితిపాతాంతరం-యదాయస్మిన్కాలే-అయంసమాధిఃచిత్తసమా
ధానం-సంహ్రియతేసంపాద్యతే-అత్రాస్మిన్కాలేనివర్తితేనయోగేనసన్నహసేనడిత్వాపానకిమిత్యర్థః ||౧౬|| క్రియేతి || క్రియాభియోగంకార్యో
ద్యోగం-మనఃప్రసాదం-సమాధియోగాగతంధైర్యోపాయాభ్యామనుబద్ధం-కాలంచ- సహాయసామర్థ్యంశుగ్రీవాదిసహాయసామర్థ్యం-స్వక
ర్మదేవతోపాసనాత్తకంతదేవహేతుఃతంచ-హేతుంకురువ్య- క్రియాభియోగాదికంసర్వంస్వకార్యసిద్ధౌ హేతుంకురువ్యేత్యర్థః-అత్రప్రకరణే
లక్షణైరామస్యాత్మికతక్షణత్వరాసంధిపృథగ్విస్తేపదేశస్సులభః ||౧౭|| నజానకీతి || శులభాలబ్ధుర్హ- అగ్నిచూడాంజ్వలితాం ||౧౮|| సల
క్షణమితి || రామః-అప్రభృత్యంయంక్రిభిగవిచాల్యం-స్వభావజంస్వభావసిద్ధం-హితంఉదర్క-నుభకరం-పథ్యంతామనుభకరం-నయప్రసక్తంరా

సారసారవసంఘుష్టంసారసానాంఆరదైఃసంఘుష్టంవ్యోమవృష్టైతిసంబంధః ||౬|| సారసేతి || సారసారావసన్నదైఃసారసారావోత్థితధ్వనిభిః
యామేచాలాత్రమేరమతేచరమత-సాఅద్యరక్షోవశంప్రాప్తకథంరమతే ||౭|| పుష్పితానితి || పశ్యంతీమద్విద్యుత్ప్రయాణతస్త్రుతఃదృష్టింవిషీపంతి ||
౧౦|| సరాంసీతి || సరాంసీకాననానిలతావృతగుత్ప్రదేశాకా ||౧౧|| అపితామితి || శరద్గుణనిరంతరంశరదుజైస్సాధనైఃనిరంతరఃపూర్ణః
కామః- సాకుమార్యాత్ మద్వియోగాచ్చహేతోః- తాంభామిం-దూరంఅమరణంసీడయేదేవేతి-అపిపదాధాసంభావనాయాం-సీడయేదేవేత్య
ర్థః ||౧౨|| ఏవమితి || త్రిదశేశ్వరాత్ సలిలముద్దిత్య- సారంగఇవచాతకఇవవిలలాపేతిసంబంధః ||౧౩|| తతఃసంచూర్యకుటిలంచరిత్వాఫలాభిలా
షేణకుటిలమగ్నేచరమతేత్యర్థః ||౧౪|| కిమితి || ఆర్యయదాయస్మిన్కాలేసమాధిచ్ఛిత్తసమాధానంసంపాదనియం-అత్రఅస్మిన్కాలేఅయంకిం
సంహ్రియతేకిమథంసంహ్రియతే-కామస్యవశంగతేనకిం-కామవశంగమనేనకిం- ద్వితీయాంయాలిలుగాషణః - భాషేన్మా-అత్తపౌరుష్యప
రాభవేనకిం-పౌరుషమేవపౌరుష్యం-నివర్తితేనయోగేనకిం-యోగినిసన్నహసేనడిత్వాగత్యర్థః (టీ) దైర్యాలంబసేనడిద్యోగేకర్తవ్యతత్పరిత్యా
గేనకామపరతంత్రత్వానికమయ్యక్రమితిభావః ||౧౬|| క్రియాభియోగమితి || హేతిభిశత్యక్రియాభియోగంకార్యోద్యోగంమనఃప్రసాదం-సమా
ధియోగాగతంధైర్యోపాయాభ్యామనుబద్ధంకాలంచ- శుగ్రీవాదిసహాయసామర్థ్యం-స్వకమహాహుంచ- స్వకమహాదేవతోపాసనాత్తకం
తదేవహేతుః- తంచహేతుంకురువ్య- క్రియాభియోగాదికంసర్వంస్వకార్యసిద్ధౌ హేతుంకురువ్యేత్యర్థః || ౧౭ || నజానకీతి || అగ్ని
చూడాంజ్వలితా || టీ || త్వయైవసనాథావపరేణనాన్యేన-అగ్నిచూడాముపేత్యనదహ్యతేచ్చిత్-కింకునహ్యతంవేత్యర్థః ||౧౮|| సలక్షణమితి ||

ప్రసక్తం ససామధమాధానమాహితంచ || ౧౯ || నిస్సంశయం కార్యమవేక్షితవ్యం క్రియావిశేషామ్యమవతాతవ్యః | న
నుప్రవృత్తస్యమరాసదస్యకుమాత కార్యస్యఫలంసచింత్యం || ౨౦ || అథవత్సపలాశాక్షిం మైథిలీమనుచింతయన్ | ఉవా
చలక్ష్మణం రామోముఖేనపరిశువ్యతా || ౨౧ || తవయత్వాసహస్రాక్షస్సలిలేనవసుంధరాం | నిర్వతకయత్వాసస్యాని
కృతకమావ్యవస్థితః || ౨౨ || సిన్ధుగంభీరస్థోహః శైలదుర్జయపురోగమాః | విస్మజ్యసలిలం మేఘాః పరిశ్రాంతాన్మపా
త్సజ || ౨౩ || నీలోత్పలదళశ్యామాశ్యామీకృత్యాదిశోదశః | విచదాఇవమాతంగాశ్శాంతవేగాః పయోధరాః || ౨౪ || జలగ
ర్భావహావేగాః కుటజాజ్ఞానగంధినః | చరిత్యావిరతాస్సామ్యపృష్టివాతాస్సముద్యతాః || ౨౫ || ఘనానాం వారణా
నాం చమయూరాణాంచలక్ష్మణాదాదః ప్రసవణానాంచ ప్రశాంతస్సహసానఘ || ౨౬ || అభివృష్టామహామేఘైః కమలా
లాశ్చిత్రీసానవః | అనులిప్తా ఇవాభాంతిగిరయశ్చిత్రదీప్తిభిః || ౨౭ || దశకాయంతిశరన్నద్యః పులినానిశనైశ్శనైః | నవసం
గమసప్రీదాజఘనానీవయోషితః || ౨౮ || శాఖానుసప్తచ్ఛదపాదపానాం ప్రభాసుతారానిశాకరాణాం | లీలా
సుచైవోత్తమవారణానాం క్రియం విభజ్యాద్యశరత్సప్రవృత్తా || ౨౯ || సంప్రత్యనేకాశ్రయచిత్రశోభా లక్ష్మీశ్శరతా
లనుజోపనీతా | సూర్యాగ్రహస్తప్రతిబోధితేషు పద్మాకరేవ్యభ్యధికం విభాతి || ౩౦ || సప్తచ్ఛదానాంకుసుమోపగంధీమ
టూదబృందైరనగీయమానః | మత్తద్విపానాం పవనోనుసారీదవం నవేవ్యభ్యధికం కరోతి || ౩౧ || అభ్యాగతైశ్చారువి
శాలపక్షైః స్సరఃప్రియైః పద్మరజోవకీర్తైః | మహానదీనాం పులివోపయాత్రైః క్రిడంతి హంసాన్సహచక్రవాకైః || ౩౨ || మ
దప్రగల్భేషు చ వారణేషు గవాంసమూహేషు చ దపి తేషు | ప్రసన్నోతోయానుచనిమ్నగానువిభాతి లక్ష్మీలహరీషు భావి

జనీతియ క్తం - ససామసాంత్యయ క్తం ధర్మాధానమాహితంచవాక్యము క్తవంతంసలక్ష్మణంసలక్ష్మణమువాచేతియోజనా-యద్వాప్రభువ్యత్వా
వివిశేషజివిష్టంవాక్యంరామఉవాచ-లక్ష్మణోక్తానువాదరూపత్వాత్ప్రవాక్యస్యాపీతథాత్వమితిబోధ్యం | రా|విత్సాన్భోక్తాప్రభువ్యత్వాది
ధర్మాణాంపూర్వోక్తలక్ష్మణవాక్యేషువిషయానత్వాదుపరిష్టాదామే లక్ష్మణోక్తస్యాస్యైవఅనూద్యమానత్వాదు క్తవంతమితిపదమధ్యాహ
తకవ్యమ్ || ౧౯ || నిస్సంశయమితి || కార్యంసీతాన్వేషణాదికం - నిస్సంశయంయథాతథాతవ్యమిత్త్యం - తదనురూపంధైర్యంకతకవ్య
మిత్త్యర్థం - క్రియావిశేషఃఉత్సాహాదిః - అనువతితవ్యఃఅనువతికతవ్యవ - హేతుమారప్రవృత్తస్యదురాసదస్యకార్యస్య - ఫలంసీతా
ప్రాప్తిరూపం - నచింత్యంసనుచింత్యమేవ || ౨౦ || ఏవంలక్ష్మణసమాశ్వాసనేనద్రవ్యపాపితదైర్ఘ్యేనీ సీతావిషయకామానువృత్త్యాప్త
శ్శరదంవణాయతి - ఆధేర్వాదినా || ౨౧ || తర్వయిత్వేతి | నిర్వతకయత్వాపరిపక్వానికృత్యా-కృతకమావ్యవస్థితః || ౨౨ || సిన్ధుగంభీర
లదుర్జయపురోగమాః శైలదుర్జయపురోగమాఃగృగచ్ఛంతః- ఆత్రప్రకరణేస్సత్రాపయేప్రవృత్తిః- రామావతారకృతాసూచ్యతే || ౨౪ || జలగర్భా
ది || వృష్టికరావాతావృష్టివాతాః-పురోవాతాఇత్త్యర్థః || ౨౬ || అభివృష్టాదితి || చిత్రదీప్తిభిఃనానావణకాంతిభిః || ౨౭ || దర్శయంతితి | అనేన
విరకాలానువతకనేనగురూణాంశిమ్యేభ్యోరహస్యాధికప్రకాశనంసూచ్యతే || ౨౮ || శాఖాన్వీతి | సప్తచ్ఛదానామశరత్సప్తచ్ఛదావృష్టాః - శర
త్సప్రత్యే-క్రియంస్వసమృద్ధిః- విభజ్యతేధావిభజ్య- సప్తచ్ఛదకాఖ్యాదిమప్రవృత్తా-సప్తచ్ఛదేషుప్రవృత్తికాసరూపాక్రీతా-రావిప్రభానుగర్హ
లతారూపా-గజలీలానుడిన్నప్రకతారూపా || ౨౯ || సంప్రతితి | అనేకాశ్రయచిత్రశోభా-సీతర క్తనీలపంకజాదరూపానేకాశ్రయతయాచిత్రశోభా
నానావణకాంతిః- శరత్కాలగుణోపనీతాశరత్కాలోత్పన్నేషుప్రాపితా- లక్ష్మీసమృద్ధిః- సూర్యస్యాగ్రహస్తైఃప్రాధమికీరతైః - హ
సంస్థాత్వవిచారంతి-నవిరోధః || ౩౩ || ౩౩ || సభాదితి | గతోత్సవాఃసప్తపామాఇత్త్యధా-విభూపురితిశేషః || ౩౪ || మనోజ్ఞగందైరితి | క్రియతైః

ప్రకృద్దశరాలక్ష్మ్యంతే-భగవత్కటాక్షబాధితేషుపురుషేషునారూపసంవిత్ప్రకాశకవ్యతే || ౩౦ || సప్రేతి | అనుసారీఅనుసృత్యవతకమానః-
అవిచ్ఛేదేనైవప్రవతకమానఇత్త్యర్థః-మత్తద్విపానాందర్శంకరోతి-మదవృద్ధిహేతుత్వాదితిభావః || ౩౧ || అభ్యాగతైరితి | మిథునతయాఅభిముఖ్యే
నసంగతైః- చారుయథాతథావిశాలపక్షైః- హషేణవిస్తృతపక్షైరిత్యధాః- క్రిడంతిహంసాస్సహచక్రవాకైః - హంసాశ్చక్రిడంతిచక్రవా
కాశ్చక్రిడంతిత్యధాః || రా || క్రిడంతిహంసాస్సహచక్రవాకైరితి - హంసచక్రవాకాఃపరస్పరంపైరిణోపిశరదుజసంజాతహవకపరవశాన్తై
రంపిస్తృత్యవిచారంతి-నవిరోధః || ౩౩ || ౩౩ || సభాదితి | గతోత్సవాఃసప్తపామాఇత్త్యధా-విభూపురితిశేషః || ౩౪ || మనోజ్ఞగందైరితి | క్రియతైః

రామఃఆప్రభువ్యాయ క్రిధిరవిచాల్యంస్వభావజంస్వభావసిద్ధంహితంఉదకశానుభకరం- పథ్యంతక్కాలనుభకరంసయప్రసక్తంరాజనీతియ క్తం
ససామసామవాదసహితంధర్మార్థసహితంచవాక్యము క్తవంతంసలక్ష్మణంసలక్ష్మణమువాచేత్యన్వయః || ౧౯ || నిస్సంశయమితి | హేతుమారప్రవృత్త
స్యదురాసదస్యకార్యస్యఫలంసీతాప్రాప్తిరూపంసచింత్యమితి-కింతుచింత్యమేవ-క్రియావిశేషఃఉత్సాహాదిఃసోపిఅనువ రితవ్యోహిఅనువ రిత
వ్యవీవ-కార్యంసీతాన్వేషణాది-నిస్సంశయమవేక్షణీయంనిస్సంశయంయథాతథాతవ్యమిత్త్యర్థః || ౨౧ || టీ||ఉక్తిమేవాహ-తర్వయిత్వేతి||నిర్వ
తకయత్వాస్యామృత్యుపరిత్రాంతాఉపరతాః || ౨౩ || టీ||నీలేతి | శ్యామీకృత్యాన్వసంబంధేనేత్యర్థః-శ్యామీతిభిన్నపదం-అన్యథాల్పవాచేశాన్వ
త్ || ౨౪ || టీ||శాఖాన్వీతి||ఏతేపదాథాశ్శరదిఅతితరాంభోభంతతిభావః || ౨౯ || సంప్రతితి | సూర్యాగ్రహస్తప్రతిబోధితేషుసూర్యస్యప్రథమప్ర
స్థితీరవిరసితేషు || ౩౦ || సప్తచ్ఛదానామితి || శరత్సప్తచ్ఛదానామితి-తాననుసారీఅనుసృత్యవ రమానఃపవనఃమత్తద్విపానాందర్శంకరోతీతిసంబంధః (టీ)

భక్తా ॥ ౩౩ ॥ సభస్సమీక్ష్యాంబుధైర్విముక్తంవిముక్తబహుభరణావసేషం । ప్రియాస్వసక్తావినివృత్తశోభాగతోత్స
 వాధ్యానపరామయూరాః ॥ ౩౪ ॥ మనోజ్ఞగంధఃప్రియకైరసలైఃపుష్పతిభారావనతాగ్రశాఖైః । సువణగౌరై
 నాయనాభిరామైరుద్యోతితానీవనాంతరాణి ॥ ౩౫ ॥ ప్రియాన్వితానాంనలినిప్రియాణాంవనరతానాంకుసుమోద్ధ
 తానాం । మదోతగ్రతానాంమదలాలసానాంగజోత్తమానాంగతయోద్యమందాః ॥ ౩౬ ॥ వ్యభింసభశ్శత్రుః ధౌతవర్ణం
 కృశప్రవాహోనినదీజలాని । కల్పారశీతాఃపవనాఃప్రవాంతితమోవిముక్తాశ్చదశఃప్రకాశాః ॥ ౩౭ ॥ సూర్యాతపక్రాంతాన
 వ్యవంకాభూమిశ్చిరోద్ధాటితసాంద్రరేణుః । అన్యోన్యవైరాహియతానామద్యోగకాలోద్యనరాధిపానాం ॥ ౩౮ ॥
 శరణుణాప్యాయితరూపశోభాఃప్రహషితాఃపాంసుసముత్క్షితాంగాః । మదోతగ్రతాన్సంప్రతియుద్ధలుభావృషాగ
 వామధ్యగతానంది ॥ ౩౯ ॥ సమన్తథంతీద్రగతానురాగాఃకులాన్వితామందగతింకరిణ్యః । మదాన్వితంసంపరివార్య
 యాంతంవసేషభతానరమసుప్రయాంతి ॥ ౪౦ ॥ త్యక్త్వావరాణ్యాత్మవిభూషణానిబహుశీతరోపగతానదీనాం । నిభా
 త్స్యమానానివసారసాఘైఃప్రయాంతిదీనావిమదామయూరాః ॥ ౪౧ ॥ విత్రాస్యకారంజవక్రవాకాకామహారవై
 భిన్నకటాగజేంద్రాః । సరస్సుబద్ధాంబుజభూషణైఃపుష్పవిత్తాభ్యజలంపిబంతి ॥ ౪౨ ॥ వ్యపేతపంకాసుసవాలుకా
 నుప్రసన్నతోయాసుసగోకులాసు । ససారసారావనినాదితానుసదీమహ్మస్తాఃపతంతిహంసాః ॥ ౪౩ ॥ నదీఘనప్రసవ
 నోదకానామతిప్రవృద్ధానిలబహిణానామ్ । ప్లవంగమానాంచగతోత్సవానాం దురంతరవాన్సంప్రతినంప్రణస్తాః ॥
 ౪౪ ॥ అనేకవణాన్సునిపక్ష్తకాయానవోదితేవ్వంబుధరేషునస్తాః । త్సుధాదితాఘోరవిమావిలేభ్యశ్చిరోపితావిప్రస
 రంతినర్పాః ॥ ౪౫ ॥ చంచచ్చంద్రకరస్పృహక్షోస్థితతారకా । పువారాగవతీనంధ్యాజహతిస్వయమంబరం ॥ ౪౬ ॥
 రాత్రిశ్శశాంకోదితసామ్యవక్త్రాతారాగణోస్తీలితచారునేత్రా । జ్యోత్సాంశుకప్రావరణావిభాతి నారీవశుక్లాం
 శుకసంవృతాంగీ ॥ ౪౭ ॥ విపక్వకాలప్రసవానిభుక్త్వాప్రహషితాసారసచారువక్షిః । సభస్సమాక్రామితీశ్శువే
 గావాతావధూతాగ్రథితేవమాలా ॥ ౪౮ ॥ సుప్తైకహంసంకుముదైరుపేతంమహాహృదస్థంసలిలంవిభాతి । ఘనైర్విము

ఖంధాతైః ॥ ౪౯ ॥ సజాకాసనబంధూకపుష్పప్రియకజీవకాశ్చత్యమరః ॥ ౫౦ ॥ ప్రియాన్వితానామితి । కుసుమోద్ధతానాంసప్రవృద్ధకుసుమాభూ
 జేనమత్తానాం । మదోతగ్రతానాంమదనోద్భిన్నకటానాం ॥ ౫౧ ॥ వ్యభింసమితి । శత్రువిధౌతవర్ణంధౌతశత్రువణం ॥ ౫౨ ॥ సూర్య
 కృశప్రవాహోనినకుశితప్రవాహం ॥ ౫౩ ॥ సూర్యాతపేతి । విరోధాటితసాంద్రరేణుః । విరాట్-కుశత్ ఉత్పాదితః । విజరేణుః -
 త్యభాః । అన్యోన్యవైరాహియతానామితి । త్యవృత్తభంగకషయః - వైరంవిరోధః । అమరః । అసహిష్ణుతా- తాభ్యాంఅయతానాంఅసమం
 తాద్యతానాం-వైరాహియతానామితి । త్యభాః । సమత్పాదితసాంద్రరేణురితిపాదః । అన్యోన్యవైరాహియతానామి
 త్యవృత్తభంగకషయః - వైరంవిరోధః । అమరః । అసహిష్ణుతా- తాభ్యాంఅయతానాంఅసమంతాద్యతానాం- వైరాహియతానామి
 త్యభాః ॥ ౫౪ ॥ శరద్ధుజైః । రూపశోభాః శరీరశోభాః ॥ ౫౫ ॥ సమన్తథమితి । కులాన్వితాః సజాతీయసమూహేనయుక్తాః ॥ ౫౬ ॥ త్యక్త్వైతి । సారసా
 ఘైః హంససమూహైః ॥ ౫౭ ॥ విత్రాస్యేతి । మహారైః విత్రాస్యేతి సంగంధః । భిన్నకటాః మదేనేతిశేషః ॥ ౫౮ ॥ వ్యపేతేతి । సవాలుకానుసగీతా
 ను- ససారసావనివచ్చేదః- రావనినాదితానునిజజ్జేనసంజాతశ్చాను ॥ ౫౯ ॥ నదీః । సభ్యశ్చనుసప్రసవణానివతేమాండిదకానాం- ప్లవం
 గమానామందూకానాం ॥ ౬౦ ॥ అనేకేతి । అనేకవర్ణాః కృష్ణవీర్యాదివర్ణాః- సునిపక్ష్తకాయాః । అత్యంతకృశరీరాః- నస్తాః । ॥ ౬౧ ॥ చంచది
 తి । చంచచ్చంద్రకరస్పృహక్షోస్థితతారకానిర్వలంకృతా- రాగవతీఅరణ్యరతీసంధ్యా- అంబరంఆకాశం- స్వయంజహతి- ఆత్ర
 కాతకరస్పృహక్షోస్థితసామ్యవక్త్రాతారాగణోస్తీలితచారునేత్రా- సంద్రా
 రాగః ప్రాణేణశరద్యేవభవతీ త్యేవమక్రం ॥ ౬౨ ॥ రాత్రితి । శశాంకోదితసామ్యవక్త్రాడిదితశశాంకరమ్యవక్త్రా- తారాగణోస్తీలితచారు
 నేత్రాడిస్థిలితతారాగణచారునేత్రా ॥ ౬౩ ॥ విపక్వేతి । భుక్త్వాముఖాగేగృహీత్వామాలానావర్ణపుష్పమాలా ॥ ౬౪ ॥ సుప్తైకహంసమితి ॥

ప్రతిగజమదగంధశంకాజనకత్వైనెతిభావః ॥ ౩౪ ॥ మనోజ్ఞేతి । ప్రియకైస్సజాతైః ॥ ౩౫ ॥ ప్రియాన్వితానామితి । కుసుమోద్ధతానాంసప్రవృద్ధకు
 సుమాభూజేనమత్తానాం । మదోతగ్రతానాంమదనోద్భిన్నకటానాం ॥ ౩౬ ॥ వ్యభింసమితి । శత్రువిధౌతవర్ణంధౌతశత్రువణం ॥ ౩౭ ॥ సూర్య
 కృశ- సమత్పాదితసాంద్రరేణురితిపాదః ॥ ౩౮ ॥ అన్యోన్యేతి । ఆత్రవృత్తభంగపరిహారయతమరేభస్యకారః పతనీయః ॥ ౩౯ ॥ శరద్ధుజైః
 ప్రసన్నసలిలాదిభిరాప్యాయితావధిణతారూపశోభాయేమాంతితథోక్తాః ॥ ౪౦ ॥ టీ । విత్రాస్యేతి । విత్కోభ్యవిత్కోభ్యుపనః పునఃప్రసార్య ॥ ౪౧ ॥
 వ్యపేతేతి । ససారసారావనినాదితానుససారసాశ్చతేమానారావనినాదితాశ్చేతితథాతాను- యద్వాససారసాః రావనినాదితాన్వితచ్చేదః ॥
 ౪౩ ॥ నదీతి । ప్లవంగమానామందూకానాం ॥ ౪౪ ॥ అనేకేతి । అంబుధరేషునవోదితేషుసత్పుసుతరానివిష్టాస్థంకుపితాః కృతాః కాయా
 ఘోమాంతేః నస్తాః । అప్యశ్యమానాః సంచాచారాదిభావః ॥ ౪౬ ॥ రాత్రితి । శశాంకోదితసామ్యవక్త్రాడిదితశశాంకసామ్యవక్త్రా ॥ ౪౭ ॥ టీ ।
 విపక్వేతి । గ్రథితానుప్రసారానాని ॥ ౪౮ ॥ టీ । సుప్తైకహంసమితి । వేణుస్వసేతి । వేణుస్వవ్యంజిత

క్షంసిశీపూర్ణ చంద్రంతారాగణాకీర్ణమివాంతరిక్షం ||౪౯|| ప్రకీర్ణ హంసాకులమేఖలా నాంప్రబుద్ధపద్మోన్మలమోనీ
నాం| వాప్యత్రమానామధికాద్యలక్ష్మీర్వరాంగనానామివభూషితానాం ||౫౦|| వేణుస్వనవ్యంజితతూన్యమిత్రఃప్ర
త్యూషకకాలానిలసంప్రవృద్ధః| సమ్మూఖితోగర్గరగోవృషాణామన్యోన్యమాపూరయతీవశబ్దః||౫౧|| సవైర్నదీనాఃకు
సుమప్రభావైర్వాహనాయమావైర్గృహుమారుతేన| ధౌతామలత్యేమవటప్రకాశైఃకూలానికాశైరుపశోభితాని||౫౨||
వనప్రచండామధుపానశౌండాఃప్రియాన్వితాష్టత్పరణాఃప్రహృష్టాః | వనేషుమత్తాఃపవనానుయాత్రాంకుర్వంతివ
ద్భాసనరేణుగౌరాః ||౫౩|| జలంప్రసన్నంకుముదంప్రభాసంకౌచస్వనశ్శాలివసంవివక్వం | మృదుశ్చవాయుర్వికల
శ్చచంద్రశ్శంసంతివక్షావ్యవసీతకాలం||౫౪|| మీనోపసంచస్మితమేఖలానాంనదీవహానాంగతయోన్యమందః| కాంతో
వభుక్తులసగమినీనాంప్రభాతకాలేష్వివకామినీనాం||౫౫|| సచక్రవాకానిసత్వేవలానికాశైర్ద్రుకూలైరివసంకృతాని |
సప్రతలేఖానిసరోచనాఃపథూయఖానీవనదీయఖాని ||౫౬|| ప్రఫుల్లబాణాసచచిత్రితేషుప్రహృష్టమట్పాదఃకూజితేషు|
గృహీతచాపోద్యతచండదండఃప్రచండచారోద్యవనేషుకావః ||౫౭|| లోకంసువృష్ట్యాపరితోమయత్వానదీప్రతాకానివ
పూరయిత్వా| సప్సన్నసప్యంవసుధాంచక్రత్వాత్మకృత్సనభస్తోయఃరాఃప్రణప్తాః ||౫౮|| ప్రసన్నసలిలాస్సోన్మకుర
రీభిర్వినాదితాః| చక్రవాకగణాకీర్ణాపిభాంతిసలిలాశయాః||౫౯|| అసనాస్సప్రపగ్నాశ్చకోవిదారాశ్చపుష్పితాః| ద్మ
శ్యంతేబంధుజీవాశ్చశ్యామాశ్చగిరిపానుషు ||౬౦|| హంససారసచక్రావ్రోహేకురైశ్చసమంతతః | పుభినాన్యవకీ
ణాఃసదీనాంపశ్యంత్యుత ||౬౧|| అన్యోన్యబద్ధవైరాణాంజగీషూణాన్యపాత్తజ ఉద్యోగసమయస్సావ్యపార్థివానా
ముపస్థితః|| ౬౨|| ఇయంసాప్రభమాయాత్రాపార్థివానాన్యపాత్తజనచవశ్యామిసుగ్రీవయద్యోగంపాతథావిధం||౬౩||
చత్వారోవార్షికామాసాగతావర్షకతోవహః | మమశోకాభిమాత్యసౌమ్యసీతామవశ్యతః|| చక్రవాకీవభగ్రారంప్ర

శుప్రైకహంసమితివంచుద్రస్థానై మహాప్రదగ్ధమిగంభీరకృతైర్నల్పాతిశయేన ఆకాశసామ్యాయఃపునైర్విముక్తమితిపరిపూర్ణాత్వాయో
క్షం||తనిష్టః||మహాప్రదగ్ధేనాగాధత్వముక్తం-తేనానిసలిలాశ్రయస్థితయాహంసస్యాతిభావశ్యంప్రకాశ్యతే(౨౪)||౫౦||వేణికి||వేణూనాంసు
షీరవంకానాంస్వనేనవ్యంజితయత్తూర్వగీతవాద్యంతేనమిత్రఃప్రత్యూషకకాలానిలేనప్రాతఃకాలవాయునాసంప్రవృద్ధఃఅభివృద్ధఃసంఘాతః
అభివ్యాప్తః-గర్గరగోవృషాణాంగరరాణాః-ధిమగ్ధాండానాంగవాంస్యవాణాంచశబ్దః-అన్యోన్యమాపూరయతివపరస్పరమభివర్ధయతివ-
ప్రాతఃకాలికదధిమగ్ధనఘోషః- వత్సోన్నకానాంగవాంప్రహృష్టాకామాకురాణాంవృతాణాంచశబ్దః-గోపాలవేణుస్వనైఃప్రాభాతికవాయుచి
శ్వాపివృద్ధోహయతశ్చత్యర్థః||౫౧||నవైరితి||కుసుమైఃప్రభాసంతశ్చితికుసుమప్రభాసఃతైఃపటప్రకాశైఃపటశైత్యైః-కాశైఃపభిప్రవృద్ధాభిశే
తైః-నదీనాకూలానితటాసీమృత్వాత్మీణాంజమహామహూగృతే||౫౨|| వనేతి||వనేప్రచండఃనిరంకుశగతయః- మధుపానశౌండాఃఘా
రాః- పద్మానామసనానాంచరేణుభిఃగౌరాః- పట్నగణాఃభృంగాః-వనేషుపవనానుయాత్రాంవాతానుగమనం-కుర్వంతి-పరిమళానుసారా
దితిభావః||౫౩||జలమితి||ప్రభాసంతప్రభాసం-పదాద్యచ్-వికస్పరమిత్యర్థః- వక్షావ్యవసీతకాలంవక్షావ్యయకాలం-శరత్కాలమితియావత్||
౫౪|| మీనేతి|| కామినీనాంపాతశ్రీణామిత్యర్థః ||౫౫|| సచక్రవాకానితి|| చక్రవాకశైవలకాశాఃరోచనాప్రతలేఖావకుంతనదుకూలస్థానీ
యాః||౫౬|| ప్రఫుల్లైతి|| బాణాఃబాణవృక్షాః-అసవాఃసజ్జాకాః-గృహీతచాపేనఉద్యతఃప్రయత్నఃచండదండఃతీక్షణదండనయేనసతథా-య
ద్భా-గృహీతచాపశ్చాపాఉద్యతచండదండశ్చ-దండశ్చరణిశేషః||౫౭|| ౬౦||దండయః||కాండభేవాస్సుగ్రిరితపాలాయభః|ప్రచండచారఃఉగ్రసగ
చారః||౫౮||లోకమితి||లోకంజనం||౫౯||ప్రసన్నైతి||కురరీభిఃక్రాంతిభిః-సలిలాశయాఃసరాని||౬౦||అసనాశ్చ||బంధుజీవాఃశ్యామాశ్చలతా
విశేషాః||౬౧||అన్యోన్యైతి|| హేమపాత్తజ- జగీషూణాంపార్థివానామిత్యన్వయః||రా||అన్యోన్యైతి||జగీషూణాన్యపాత్తజేతిపాతః||౬౨||ఇ
యమితి||యాత్రాప్రపగ్నతేతిశేషః||౬౩|| చత్వారైతి|| చత్వారఃఆమాధాద్యాః- కేచిదాహుఃక్రావణాద్యాః- పూర్వోయావాషికకోనూ

తూన్యమిత్రఃవేణుస్వనవిశేషితవాద్యమిత్రః-ప్రత్యూషకకాలానిలసంప్రవృత్తఃఅనిలసంప్రయూతఃఅనిలసమాక్షి ప్రతిశ్రోతృః-సమ్మూర్భితఃగర్గ
రగోవృషాణాం గగరరాణాంధధిమగ్ధనఘాంధానాం గోవృషాణాంవృషభాణాంచశబ్దః- అన్యోన్యమాపూరయతీవ ప్రత్యూషకకాలేప్రబు
ద్భాగోపాఃగోద్యేమవేణువాద్యానివాదయంతి-గోభ్యోగగరరాంశ్చమగ్ధం-గోవృషాశ్చనదంతి- తత్ర సముదితశబ్దఃపవనేనప్రత్యతశ్రోతృః||
టీ|| గగరరీభిర్బ్రహ్మజీవిభావశ్చాండసః- గగరరీమగ్ధసీధాండీప్రమాస్త్యత్యవిశేషశేతినిఘంటుః||౫౧||నవైరితి|| కుసుమప్రభానైఃకుసుమభా
స్వనైః||౫౨|| వనేతి||పవనానుయాత్రాంపవనానుగమం-పద్మాసరేణుగౌరాఃపద్మానామసనానాంబంధూకానాంచరేణుభిర్గౌరాః||టీ||వన
ప్రచండఃవనసంచారక్షమాః-మధుపానశౌండాఃవిఖ్యాతాః||౫౩||మత్తైశోదోత్కటాక్షిబాణిత్యమరః||౫౪||జలమితి||వర్షవృషసీతకాలంశర
త్కాలమితియావత్||౫౫||సచక్రవాకానితి||చక్రవాకశైవలకాశాః-రోచనాప్రతలేఖావకుంతనదుకూలస్థానీయాః||౫౬||ప్రఫుల్లైతి||గృహీతచా
పోద్యతచండదండః-గృహీతచాపశ్చాపాఉద్యతచండదండశ్చ-దండఃశరణిశేషః-యద్భాగృహీతచాపేనఉద్యతఃప్రయత్నఃచండదండఃతీక్షణదం
దనయేనసతథోక్తః||౬౦||ఇయమితి||యాత్రాప్రభమామండయాత్రా-ఉపస్థితేతిశేషః||౬౩||చత్వారైతి||చక్రవాకీభతారమివ-విషమం

శ్చతోనుగతావనంవిషమందండకారణ్యముద్యానమివయాగతా ||౬౫|| ప్రియావిహీనేదుఃఖారేహృతరాజ్యేవివాసితే |
 కృపాంసకురుతేరాజామగ్రివోమయిలత్స||౬౬|| అనాథోహృతరాజ్యోయంరావణేనచభషితః | దీనోదూరగృహః
 కామీమాంచైవశరణంగతః || ఇత్యేలైఃకారణైస్సామ్యసుగ్రీవస్యచరాత్మనః | అహంవానరరాజస్యపరిభూతఃపరంత
 ప ||౬౮|| సకాలంపరిసంఖ్యాయసీతాయాఃపరిమార్గణే | కృతార్థస్సమయంకృత్వాదుర్మతిర్నావబుధ్యతే ||౬౯|| త్వం
 ప్రివిశ్యచక్ష్వింధాంబూహివానరపుంగవం | మూఖంగ్రామ్యసుఖేనక్తం సుగ్రీవంవచనాన్తను || అథినాము
 పపన్నానాంపూర్వంచాప్యపకారిణాం | ఆకాంసంశుశ్రీయోహంతినలోకేపురుషాధమః || శుభంవాయదివాసాపం
 యోహివాక్యముదీరితం | సత్యేనపరిగృహ్లాతిసవీరఃపురుషాత్తమః || కృతార్థాహ్యకృతార్థానాంమిత్రాణాం సభవం
 తియే | తాన్ప్రృతానపికిర్యాదాఃకృతఘ్నాన్దోషభంజతే ||౭౩|| నూనంకాంచనవృక్షస్యవికృష్టస్యమయూరణే | ద్ర
 వ్యుమిచ్ఛశిచాపస్యరూపంవిద్యద్దణోపమం || ౭౪ || ఘోరంజ్యోతలన్దోషంకుర్ధస్యమమసంయుగే | నిర్దోషమివ
 జ్రస్యపునస్సంశోతుమిచ్ఛతి ||౭౫|| కామమేవంగతేవ్యస్యపరిజ్ఞాతేపరాక్రమే | త్వత్సహాయస్యమేవీర నబంతాస్యా
 న్నృపాత్మజ ||౭౬|| యదభకమయమారంభఃకృతఃపరపురంజయ | సమయంగాభిజానాతికృతార్థఃప్లవగేశ్వరః ||
 ౭౭|| వర్షాసమయకాలంతుప్రతిజ్ఞాయహరీశ్వరః | వృతీతాంశ్చతురోమాసాన్విహరన్నావబుధ్యతే||౭౮|| సామాత్య
 పరివత్క్రిడకాపానమేవోపసేవతే | శోకదీనేమనాస్తామసుగ్రీవఃకురుతేదయాం ||౭౯|| ఉచ్యతాంగచ్ఛమగ్రివస్త్య
 యావత్సమహాబల | మమరోషస్యయద్రూపంబూయాన్తైవమిదంవచః || ౮౦ || నచసంకుచితఃపంథాయేనవాలీహతో
 గతః | సమయేతిస్థసుగ్రీవమావలిపథమన్వగః ||౮౧|| ఎకఏవరణోవాలీకరేణనిహతోమయాత్వాంతుసత్యాదతిక్రాం
 తంహనిష్యమిసబాంధవం ||౮౨|| తదేవంవిహితేకార్యేయద్ధితంపురుషవచఃభ | తత్తద్బ్రూహీనరశ్రేష్ఠత్వరకాలవ్య

సక్సాగ్రహస్థలిలాగమఃత్వప్రకమోక్షైః-ఆశ్వయుజకాతికయోర్వమానువృత్త్యావాషిశత్వం-కాఠికే-సమసప్రాప్తిత్వం రావణవధేయ
 తేతిపూర్వోక్తవచనేకకాతికే-సమసప్రాప్తిత్వస్య సమాప్తేఇత్యర్థః||౬౫||౬౬||అనాథఇత్యాది||సుగ్రీవస్యపరిభూతఃతిక్రస్య
 చవతఃమానఃతివత్స- కృపాంసకురుతేఇత్యాదికుసుగ్రీవాభిమానమనుస్మత్యోక్తం||౬౯||త్వంప్రవిశ్యచిత్వాది||కుభమితి-యఃఉదీరితంవాక్యం స
 త్యేనపరిగృహ్లాతసత్యత్వేనస్వీకరోతి- యథోక్తమనుత్పత్తిత్యర్థః- మిత్రాణాంసభవంతిమిత్రాణాముపకారాయనభవంతీత్యర్థః-ఆస్యజ్ఞాక
 స్యంతైఃతికరణంద్రవ్యవ్యం- ఇతిసుగ్రీవంబూహితిపూర్వేణసంబంధః || రా || కుభమితి || యోహివాక్యముదీరితమితిపాఠః || ౭౩ || ౭౪ ||
 ఘోరమితి || నిర్దోషమివజ్రస్యపునస్సంశోతుమిచ్ఛతీతిపాఠః || ౭౫ || కామమితి||వీరస్యపాత్మజ-త్వత్సహాయస్యమేవంగతేసాలగిరిభూదళ
 నాదిషుశ్చతుప్రతిహతేపరాక్రమేకామంపరిజ్ఞాతేసత్యపీ - ఆస్యసుగ్రీవస్యచింతాసమయవ్యతిక్రమేమామహిహనిష్యతీతివిచారఃమాభూదిత్యర్థః ||
 ౭౬||యదర్థమితి||అయమారంభఃసఖ్యకరణవానినిరసనరూపః-యదర్థంయస్మైసీతాన్వేషణప్రయోజనాయకృతః-సమయంతద్విషయసంకేతం-
 ప్లవగేశ్వరోనాభిజానాతీతిసంబంధః || ౭౭ || వర్షమితి || వర్షంతువర్షాకాలమేవసమయకాలంప్రతిజ్ఞాయఅవస్థాయసంకేతకాలంప్ర
 పలక్ష్యంతే || ౭౮ || సామాత్యేతి || సామాత్యపరివత్సమాత్మవాంధవః || ౭౯ || ఉచ్యతామితి || మమరోషస్యయద్రూపంబూయాన్తైవచ్యతాం ఏనమిదం
 వత్సయాణంవచచ్ఛబ్రూయాః || ౮౦ || నచేతి||హతోవాలీయేనపథాగతః-సపంథాః-పరలోకఃఇత్యర్థః-నసంకుచితఃననష్టఇత్యర్థః-సమయేమర్యాచా
 యాంబిష్ట-వాలిపథంవాలిగతంమార్గం || ౮౨ || తదేవమితి || కార్యేవివంవిహితేవివమవస్థితేసతి-యద్ధితంతత్ బ్రూహీ-కాలవ్యతిక్రమః- మాభూదితి

దండకారణ్యంఉద్యానమివ- యాప్యృష్టతోనుగతా- గతాఇదానీనప్తావ- తామపశ్యతోమేమాసావమకతోపమాగతాఇత్యన్వయః-||౭౩||త్యే
 త్రైతి||సుగ్రీవస్యసుగ్రీవేణ||౬౯||కుభమితి||యేనప్రకారేణవాక్యముదీరితం- తేనప్రకారేణయఃపరిగృహ్లాతినిష్పాదయతి-యోహివాక్యముదీరితమి
 తివపాఠః||కృతార్థాహ్యకృతార్థాని||కృతార్థా-మిత్రాణాంసభవంతి-మిత్రాణాముపకారకానభవంతీత్యర్థః-ఆస్యజ్ఞాకస్యాంతైఃతికరణంద్రవ్యవ్యం ఇతి
 సుగ్రీవంబూహితిపూర్వేణసంబంధః||అథసుగ్రీవముద్దిశ్యలక్షణంసఃబోధ్యాహ-నూనమితి||పునరితిచాలివధకృతధన్వంషక్రవణాపేక్షయో
 క్తం||౭౫||కామమితి||వీరస్యపాత్మజత్వత్సహాయస్యమే-ఎవంగతేసాలగిరిభూదళనాదిషుశ్చతుప్రతిహతేపరాక్రమేకామంపరిజ్ఞాతేసత్యపీ-ఆస్య
 సుగ్రీవస్యచింతాసమయవ్యతిక్రమేహిహనిష్యతీతివిచారోనాభూదిత్యర్థః- యద్యాసుగ్రీవవ్యామోహాతికయంతప్రతిపన్నయవచసమేతే
 ఎవంగతేత్వత్సహాయస్యమేవరాక్రమేకామంపరిజ్ఞాతేపీఆస్యసుగ్రీవస్య చింతామయిబుద్ధిగ్నస్యాత్సవతే - ఆహూవిస్తయత్వత్వర్థః || ౭౬ ||
 యదభకమితి || అయమారంభఃసఖ్యకరణవానినిరసనరూపః - యదర్థంయస్మైసీతాన్వేషణప్రయోజనాయకృతః - సమయంతద్విషయసం
 కేతంప్లవగేశ్వరోనాభిజానాతీతిసంబంధః || ౭౭ || వర్షమితి || వర్షంతువర్షాకాలమేవసమయకాలంప్రతిజ్ఞాయఅవస్థాయసంకేతకాలంప్ర
 తిజ్ఞాయేత్వర్థః||౭౮||టీ||సామాత్యేతి||పీరుతఇతిపానంచద్యం||౭౯|| ఉచ్యతామితి||మమరోషస్యయద్రూపంబూయాన్తైవస్యాస్యతాం-ఇదంవత్సయా
 ణంచచ్ఛబ్రూయాఃతిసంబంధః||౮౦|| తదేవమితి || కార్యేవివంవిహితేవివమవస్థితేసతియద్ధితంతత్ బ్రూహీ-కాలవ్యతిక్రమేమాభూదితిశేషః-

తిక్రమః ||౩|| కురుష్యసత్యంమయివానరేశ్వరప్రతిఘాతంధర్మమవేత్యశాశ్వతం | మావాలినంపేత్యగతోయ
మిత్రయంత్యమద్యపశ్యేత్కమచోదితైశ్శరైః ||౪|| సపూర్వజంతీప్రవివృద్ధకోపంబాలప్యమాంప్రసమీత్యదీనం | చ
కారతీవాంసతిసుగ్రతేజాహరీశ్వరేమానవవంశనాథః||౫|| ఇతిశ్రీమద్రామాయణకాండే-అంశశ్శగః:*****

సకామినందీనమదీనసత్యం శోకాభిషన్నంసముదీణకోపం | సరేంద్రసూనుర్నరదేవపుత్రం రామానుజఃపూ
ర్వజమిత్యువాచ||౧|| నవానరస్థాస్యతిసాధువృత్తేనమంస్యతేకర్మఫలానుమంగళాః | సభోజ్యతేవానరరాజ్యలక్ష్మీంత
థాహినాభిక్రమతేస్యబుద్ధిః ||౨|| సుతక్షయాగ్రాప్యమఖిమసక్తస్తవప్రసాదాప్రతికారబుద్ధిః | హతోగ్రజంపశ్యతు
వీరతస్యనరాజ్యమేవంవిగుణస్యదేయం ||౩|| సధారయోకోపముదీణావేగంవివాన్మినుగ్ధీవమసత్యమద్య | హరిప్రవీరై
స్సహవాళిపుతోనరేంద్రపత్నీవిచయంకరోతు ||౪|| తమాత్రబాణాసనముత్పతంతంనివేదితార్థంరణచండకోపం
ఉవాచరామఃపరవీరహంతాస్వవేక్షితంసానుసయంచవాక్యం ||౫|| సహివైత్వద్విధోలోకేపాపమేవంసమాచరేత్ |
పాపమా ర్యేణయోహంతసివీరఃపురుషోత్తమః ||౬|| నేదమద్యత్వయాగ్రాప్యంసాధువృత్తేనలక్ష్యణ | తాంప్రీతిమను
వర్తస్వపూర్వవృత్తంచసంగతం ||౭|| సామోపహితయావాచాయాత్రాణిపరిపర్జయన్ | ఎక్తుమర్హసినుగ్ధీవంవ్యతీతం

శేషః-అతఃత్వరత్వరస్వేతిసంబంధః||౩|| ఉత్తమర్థంపునస్సంక్షేపేణసర్వాతదర్శయతి-కురుష్యేతి||మయివిషయప్రతిఘాతంసత్యంకురు- శాశ్వ
తంధర్మమవేత్యప్రతిఘాతకరణంఅక్షయోధర్మఇత్యవేత్య||౪|| సఖి||సఃలక్షణః-హరీశ్వరేనుగ్రీవే-తీవాంమతిం-నిగ్రహబుద్ధిమిత్యర్థః- బాలప్య
మాంప్రలపంతం||౫|| ఇతిశ్రీగోవిందరాజవరచితే-శ్రీరామాయణభావజే-ముక్తాహారాఖ్యానై-కిష్కింధాకాండవ్యాఖ్యానై-అంశ శ్శగః:*****

అథాంగదేనలక్ష్యణకోపకథనంనుగ్రీవాయైకత్రింశే-సకామినమితి|| కామినంతగిక కామం-అతవవదీనం-తథాప్యదీనసత్యం- ఏతేనవస్తు
తఃఅదీనసతోపిదైన్యంధావయతీగమ్యతే-శోకాభిషన్నంశోకంప్రాప్తం - సముదీర్ణకోపంఅభివృద్ధకోపం- అస్మిన్జ్ఞానెనరదేవపుత్రమిత్యత్ర
జేకారోగాయత్యాప్యకాదశాక్షరం-దశసహస్రస్యైకాగతాః||౧|| నేతి|| సాధువృత్తేసాధునాంమిత్రసమానసుఖదుఃఖానాంసుహృదాంవృ
త్తైచారేనస్థాస్యతి- కర్మఫలానుమంగళాఃఅగ్నిసాక్షికసఖ్యరూపకమణావాళినిరసనరాజ్యదారలాభరూపఫలానుబంధాక నమంస్యతే-చాన
రరాజ్యలక్ష్మీంసభోజ్యతే-తథాప్యస్యబుద్ధిఃసాభిక్రమతేఅస్తత్ప్రయోజనాభిముఖ్యేనవతఃతతియోజనా-||౨||మతీతి|| మతిభిమాతృబుద్ధివివ
ర్యాసాత్ - తవప్రసాదాప్రతికారబుద్ధిః ప్రసాదస్యరాజ్యప్రదానాదిరూపస్యప్రతికారబుద్ధిః - ప్రత్యుపకారబుద్ధిరహితః- అతవపహతస్సు
గ్రీవః|| అగ్రజంవాలినంపశ్యతు- ఏవంవిగుణస్యతస్యరాజ్యంనదేయంవాలినమితికవ్యుత్పాదః- తత్రవృత్తమపశ్యాతిః||౩||మతిత యాదితి|| హతో
గ్రజంపశ్యతువీరనాలినమిత్యత్రవృత్తభంగఅవః||౪||నేతి|| సధారయే - ఆకార్యకరణంకతుకాంసత్తమఇత్యర్థః - ఆసత్యంసత్యవచనరహి
తం- సరేంద్రపత్నీస్సీతాయాః-విచయంతస్వేషణం||౫||తమితి|| మమఅహృదయవచనమాశ్రేణాయంతంహన్యాదేవేత్యనుతప్తోరామఃప్రా
హస్త- పరవీరహంతా-నమస్తాశ్రితహంతా- స్వవేక్షితంసుప్తునిరూపితం||౬||సానుసయంసప్రసాదం||౭||సహితి|| పాపంమిత్రహననాధ్యవసా
యరూపం- ఆర్యేణసమ్యగ్వివేకేన||౮|| నేదమితి||ఇదంమిత్రహననాధ్యవసాయరూపంపాపం- పూర్వవృత్తంచసంగతంపూర్వకృతసఖ్యరూ
పంపాంధవంచ||౯|| సామేతి||కాలపర్యయేకాలక్రమవిషయే-వ్యతీతంవ్యతిక్రాంతవంతం-నుగ్రీవం-రూక్షాణిపరుషాణి-పరిపర్జయన్- సామో

అతఃత్వరేతిసంబంధః||౩|| కురుష్యేత్యాద్యపన్యాసఃసఃగ్రహేణనుగ్రీవహితప్రదర్శనార్థం|| ౪|| టీ|| తీవాంమతింజిహూంసామిత్యర్థః||
౫||ఇతిశ్రీమహాశ్వరతీర్థాచారితాయాం- శ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యానాయాం- కిష్కింధాకాండవ్యాఖ్యానాయాం-అంశ శ్శగః:*****
సకామినమితి|| గాయత్యాఃదేవత్యైకాదశాక్షరం సకామినందీనమిత్యస్యస్థోకస్యత్రింశాక్షరేణదేవత్యనేనసంగృహ్యేతి|| ఇదే|| సకామినందీనమ
దీనసత్యంశోకాభిషన్నంసముదీర్ణకోపం| సరేంద్రసూనుర్నరదేవపుత్రంరామానుజఃపూర్వజమిత్యువాచ||టీ||దీనంవైవశ్యాదియక్తం||౧||
నవానరఇతి||సాధువృత్తేసాధునాంమిత్రసమానసుఖదుఃఖానాంసుహృదాంవృత్తేనస్థాస్యతి- కర్మఫలానుమంగళాఃఅగ్నిసాక్షికసఖ్యరూపకమణా
వాప్రాప్తవాళినిరసనరాజ్యదారరూపఫలానుబంధాద్భవోః - నమంస్యతేప్రసానితేషః- చానరరాజ్యలక్ష్మీంసభోజ్యతే-తథాహి-అస్యబుద్ధి
ర్వాభిక్రమతే- అస్తత్ప్రయోజనాభిముఖ్యేనవతఃతతియోజనా- అస్తానువేక్ష్యవితత్సర్వమసభవితుంనార్హతీతిధావః|| టీ|| వానరరాజ్యల
క్ష్మీంవాలిరాజ్యలక్ష్మీం||౨||ఏతదేవవికదయతి-మతీతి||టీ|| తవప్రసాదేషవకారేషయేఅప్రతికారబుద్ధిఃప్రత్యుపకారబుద్ధిరహితః||౩|| నేతి||చ
యమస్వేషణం||౪|| తమితి|| నివేదితార్థంజ్ఞాపితప్రయోజనం- స్వవేక్షితంసుప్తునిరూపితం||టీ|| రామాలక్షణాభిప్రాయంజ్ఞాయవతుథోక
పాయనివారణపూర్వకంసానుసయమాహ- తమితి||౫|| సహితి|| పాపంమిత్రహననాధ్యవసాయరూపం- ఆర్యేణసమ్యగ్వివేకేన(టీ) యోహం
తినివారయతి||౬|| నేదమితి||ఇదంమిత్రహననాధ్యవసాయరూపం- సాధువృత్తేసాధుత్వేనపూర్వవృత్తంచసంగతంపూర్వకృతసఖ్యరూపబం
ధవంచ||౭|| సామేతి||వ్యతీతంవ్యతిక్రాంతవంతంకాలపర్యయేకాలక్రమవిషయే- వ్యతీతంకాలపర్యయమితివసాదః|| టీ|| రూక్షాణిపరుషవచ

కాలపర్యయః॥౧॥ సోగ్రజేనానుశిష్టాభోఽయథావత్పురుషర్షభః॥ పృథివీశవురీంవీరోలత్కుణఃపరవీరహః॥౯॥ తతస్సు
భమతిఃపాఙ్గోభ్రాతుఃప్రియహితేరతః॥ లక్ష్మణఃప్రతిసంరభోజగామభవనంకపేః॥౧౦॥ శక్రబాణాసనప్రఖ్యంస
నుఃకాలాంతకోఽమః॥ ప్రగృహ్యగిరిశృంగాభంమందరస్సనుమానివ॥౧౧॥ యథోక్తకారీవచనముత్తరంచైవసోత్త
రం॥ బృహస్పతిసమోబుద్ధ్యామత్వారామానుజస్తథా॥ కామకోధసముత్థేనభ్రాతుఃకోపాగ్నినావృతః॥ ప్రభంజ
నశివాప్రీతఃప్రయయాత్కుణస్తదా॥ సాలతాలాశ్వుకణ్ఠాంశ్చతరసాపాతయన్బహుభా॥ పర్యస్పందిరమాటానిదు
మానన్యాంశ్చవేగతః॥ శిలాశ్చశకలీకుర్వృషద్యాంగజశివాశుగః॥ దూరమేకపదంత్యక్త్వాయయాకార్యవశాద్భ్ర
తం॥౧౨॥ తామపశ్యన్బలాకీణాంహరిరాజమహాపురీంద్రుర్దామిత్రావృకుశదూలఃకేషింధాంగిరిసంకటే॥౧౩॥ రో
షాత్ప్రస్ఫురమాణోఽప్యగ్రీఽంప్రతిలక్ష్మణః॥ ధర్మవానరాభీమాకేషింధాయాబహిశ్చరా॥౧౪॥ తంవృ
ష్టేవానరాస్సర్వేలక్ష్మణంపురుషర్షభం॥ శైలశృంగాశితతఃప్రవృద్ధాంశ్చమహీరుహాః॥ జగృహుఃకుంజరప్రఖ్యా
వానరాఃపర్వతాంతరే॥౧౫॥ తాన్ప్రహితప్రహరణాహరీకృష్టాశ్చలక్ష్మణః॥ బభూవద్విగుణంక్రుద్ధోబహ్విం
ధనశివానలః॥౧౬॥ తంతేభయపరీతాంగాఃక్రుద్ధందృష్టాప్లవంగమాః॥ కాలమృత్యుయగంతాభంశతశోవిమ
తాదిశః॥౧౭॥ తతస్సుగ్రీఽభవనంప్రవిశ్యహరిపుంగవాః॥ క్రోధమాగమనంచైవలక్ష్మణస్యస్యవేదయ॥౧౮॥ తా
రయాసహితఃకామీసక్తఃకపివృషోరహః॥ నతేషాంకపివీరాణాంశుశ్రావవచనంతదా॥౧౯॥ తతస్సచివసందిష్టా
హరయోరోమహాపాణాః॥ గిరికుంజరమేఘభానగర్యాచిర్యయుస్తదా॥ నఖదంష్ట్రాయుధాఘోరాస్సర్వేవికృతదర్శ
శాః॥ సర్వేశాదూలదర్పాశ్చసర్వేచవికృతాననాః॥౨౦॥ దశనాగబలాఃకేచితేగ్రాచిద్దశగుణోత్తరాః॥ కేఽన్నా
గసహస్రస్యబభూవుస్తుల్యవిక్రమాః॥౨౧॥ కృతాన్సంహితపిభిర్వాప్తాంమహస్తైర్మహాబలైః॥ అపశ్యన్లక్ష్మణః
కుగ్ధఃకేషింధాంతాందురాసదా॥౨౨॥ తతస్తేహరయస్సర్వేప్రాకారపరిఘాంతరాత్॥ నిష్క్రమ్యోదగ్ర
సత్వాస్తుతస్థురావిష్కృతంతదా॥౨౩॥ సుగ్రీవస్యప్రమాదంచపూర్వజంచాత్తమాత్మవా॥ బుద్ధ్యాకోపవ
శంవీరఃపునరేవజగామసః॥౨౪॥ సదీర్ఘోష్ణమసూవాచ్ఛాసఃకోపసంరక్తలోచనః॥ బభూవనరశాదూ
లస్సధూమశవపావకః॥౨౫॥ బాణశల్కస్సురజ్జిహ్వస్సాయకాసనభాగవా॥ స్వతేజోవిషసంఘాతఃపంచా
స్యశవపన్నగః॥౨౬॥ తేదీప్తమివకాలాగ్నింనాగేంద్రమివకోపితం॥ సమాసాద్యంగదస్త్రాసాద్విషాదమగ

పశితయాసాంత్యయుక్తయావాచావత్పురుషాని॥౧౭॥ తతః॥ ప్రతిసంరభఃప్రతినివృత్తహనసాధ్యవసాయః॥౧౦॥ సోగ్రజేనానుశిష్టాభో
ద్వయోక్తవిప్రతేజాఃశక్రేత్యాదినా॥ ధనుఃప్రగృహ్యసానుమాపర్వతవస్థితః॥౧౧॥ యథోక్తః॥ యథోక్తంరామోక్తవనతిక్రమ్యక
రోతీతియథోక్తకారీలక్ష్మణఃవచనంసుగ్రీవంప్రతిస్వేనవక్తవ్యంవచనం-యథోక్తకారీతివశేషణాద్రామోపదిష్టంవచనమితిసిద్ధాంతతరంచ॥
స్వవచనస్యసుగ్రీవేణవత్కుమాణముత్తరంచ-సోత్తరంస్వేనవత్కుమాణోత్తరసహితంమత్వాఅలోచ్య-ప్రయయాఽగిరిసంబంధః-దూరమితి-ఏకప
దంపౌరస్త్యపదంమూలంత్యక్త్వాచైతీప్రా-అనేనదుర్తిగమనంఘోరిత-దుర్తిగచ్యకాపిపురుష-పురఃపాదంచాచైవ॥౧౫॥ తామితి॥
గిరిసంకటేనిబిడగిరిశ్యే-అనేనపూర్వోక్తగుహాశబ్దావృతః॥౧౬॥ రాకేషింధానాయాబహిశ్చరానిత్యతఃపరం-తంవృష్టేవానరాస్సర్వేలక్ష్మ
ణంపురుషర్షభమిత్యథంధ్రప్రవృం॥౧౭॥ తందృష్టేత్యాది॥ వానరాఃపూర్వోక్తాబహిశ్చరాః॥౧౮॥౨౦॥౨౧॥ తతస్తతః॥ ప్రాకారపరిఘాంత
రాన్నిష్క్రమ్యఅవిష్కృతంప్రకాశయథాభవతతథాతస్థః॥౨౨॥ సుగ్రీవస్వేతి॥ ఆర్థంకామపీడితం॥ రాపూర్వజంచాత్తమాత్మవానిత్యన్య
క॥౨౩॥౨౪॥౨౫॥౨౬॥ దాడితి॥ బాణశల్కంబాణాగ్రమేవస్ఫురంతీజిహ్వాయస్యసతథా- సాయకాసనంధనుఃతదేవభోగఃఫణాతద్వాక- బభూ

నాని॥౧॥ సోగ్రజేనానుశిష్టాభోద్వయంవత్కుమాణస్యసంగ్రహః॥౯॥ తతః॥ ప్రతిసంరభఃప్రతినివృత్తహనసాధ్యవసాయః॥౧౦॥ టీ॥
మందరోమందరాఖ్యఃపాసమాపర్వతేవ॥౧౧॥ యథోక్తకారీతి॥ వచనంసుగ్రీవంప్రతిస్వేనవక్తవ్యంవచనం-యథోక్తకారీతివశేషణాది
దంవచనంరామోపదిష్టమితిచంతవ్యం- ఉత్తరంస్వవచనస్యసుగ్రీవేణవత్కుమాణంఉత్తరంసోత్తరం- స్వేనవత్కుమాణేనోత్తరసహితంమత్వా
అలోచ్య॥టీ॥ ప్రభంజనశివచాయురివససాలేతి॥ పర్యస్పృకతీవకాశ్చైతి॥ దూరమేకపదంత్యక్త్వాఏకపదంపాశ్చాత్యంపాదంచూరంయథా
తథాత్యక్త్వా-అనేనపౌరస్త్యపాదస్యదూరనిత్యేపఘోరిత॥౨౦॥౨౧॥౨౨॥ తతః॥ ప్రాకారపరిఘాంతరాత్ నిష్క్రమ్యఅవిష్కృతంప్రకటంయథా
తథాతస్థః॥టీ॥ ప్రాకారపరిఘాంతరాత్ ప్రాకారపరిఘాదుద్భవతీమాగాత్॥౨౫॥ చాడితి॥ బాణశల్కస్సురజ్జిహ్వః బాణశల్కమేవస్ఫు
రంతీజిహ్వాయస్యసతథోక్తః- పంచాస్యఃపన్నగశవబభూవేతిపూర్వేణసంబంధః॥టీ॥ సాయకాసనంధనుఃతదేవభోగస్సర్వశరీరంతద్వాక॥
౩౦॥ టీ॥ తమితి॥ త్రాసాల్లక్ష్మణాగమనకాలదీపగుగ్రీవోమతోవతతే- అహమసిగాతశ్చేదయఃధిక్కరివ్యతీతిభాయాత్- తంసమాసాద్య

మధ్యశం ॥ 304 ॥ సోంగదంరోషతామ్రాక్ష స్సందిదేశమహాయశాః ॥ సుగ్రీవఃకథ్యతాంవత్సమమాగమనమి
 త్యుత । ఏషరామానుజఃపాప్రప్త్యుత్సకాశమరిందమః ॥ భ్రాతుర్వ్యసనసంతప్తోద్వాగితిత్థతిలత్క్షణః । తస్యనా
 క్యేయదిరుచిఃక్రియతాంసాధువాసర ॥ ఇత్యుక్త్వాశీఘ్రిమాగచ్ఛవత్సవాక్యమరిందమ ॥ 305 ॥ లత్క్షణస్యవచశ్శు
 త్వాశోకావిప్రోంగదోబ్రవీత్ ॥ పితుస్సమీపమాగవ్యసామిత్రియమాగతః ॥ 306 ॥ అథాంగదస్తస్యవదోనిశమ్య
 సంభ్రాంతభావఃపరిదీనవక్త్రః ॥ నిపత్యతూర్ణంనృపతేస్తరస్వీతతఃకుమారశ్చరణౌవవందే ॥ 307 ॥ సంగృహ్యపాదౌ
 పితురగ్ర్యతేజాజగ్రాహమాతుఃపునరేవపాదౌ ॥ పాదౌరుమాయాశ్చనిపీడయిత్యానివేదయామాసతతస్తనః ॥ 308 ॥
 సనిదామదసంవీతోవాసరోనవిబుద్ధవా ॥ బభూవమదమత్రశ్చమదనేనచమోహితః ॥ 309 ॥ తతఃకిలకిలాం
 చక్రులత్క్షణంపేక్యవానరాః ॥ ప్రసాదయంతస్తంక్రుద్ధంభయమోహితచేతనః ॥ 310 ॥ తేమహాఘనిభంద్య
 స్త్వావజ్రాశనిసమస్వనం ॥ సంహనాదంసమంచక్రులత్క్షణస్యసమీపతః ॥ 311 ॥ తేనశబ్దేనమహతాప్రత్యబుధ్య
 తవానగః ॥ మదవిహ్వలతామ్రాక్షోహ్యకులసన్నిభహవణః ॥ 312 ॥ అథాంగదవచశ్శుత్వాతేనైవచసమాగతౌ ॥
 మంత్రిణౌవానరేంద్రస్యసమ్మతౌదారదర్శినా ॥ ప్లక్ష్యత్వైవప్రభావశ్చమంత్రిణౌపథః ॥ 313 ॥ వక్తుముచ్చావచం
 పాప్రలత్క్షణంతౌశశంసతుః ॥ 314 ॥ ప్రసాదయిత్యాసుగ్రీవంచవనైస్సామనిశ్చితైః ॥ ఆసీంసహ్యపాసీనాయథా
 శక్త్రంమరుత్పతిం । సత్యసంధౌమహాభాగౌభ్రాతరౌరామలత్క్షణౌ ॥ వయస్యభావంసంపాప్రై రాజ్యాహౌరాజ్య
 దాయినౌ, తయోరేకోధనుష్పిణిర్ద్వారితిత్థతిలత్క్షణః ॥ యస్యభీతాఃప్రవేపంతోనాదాన్మంచంతివానరాః । సఏషరా
 ఘవభ్రాతాలత్క్షణోవాక్యసారథిః ॥ వ్యవసాయరథఃపాప్రస్తస్యరామస్యశాసనాత్ ॥ అయంచదయితోరాజా
 తారాయాస్తనయోంగదః ॥ లత్క్షణేనసకాశంతేప్రేషితస్త్వరయానఘ ॥ సోయంరోషఽరీతాక్షోద్వారితిత్థతివీక్య
 వా ॥ వానిరాన్వానరపతేవతుమానిదఃపాస్నివ ॥ తస్యమాథ్నాప్రణమ్యత్వంసపుత్రస్సహబంధుభిః ॥ గచ్ఛశీ
 ఘ్రింమహారాజరోషాహ్యస్యనిపత్యతాం ॥ యదాహరామోధర్మాత్కౌతంకంరుద్వసమాహితః ॥ రాజాతిత్థస్వస
 మయేభవసత్యప్రతిశ్రవాః ॥ 315 ॥ ఇతిశ్రీమతిరహింధాకాండే ॥ ఏకత్రింశస్సర్గః ॥

అంగదస్యవచశ్శుత్వా సుగ్రీవస్సదివైస్సహ । లత్క్షణంకుపితంశుత్వాముమోచాసనమాత్మవా ॥ ౧ ॥ సది

వేదపూర్వేణసంబంధః ॥ 304 ॥ 305 ॥ సోంగదమిత్యాదివత్స-అరిందమఃఏషరామానుజః- త్వత్సకాశంపాప్రప్తమమాగమనంసుగ్రీవఃకథ్య
 తాం-భ్రాతుర్వ్యసనసంతప్తస్థులత్క్షణఃద్వారితిత్థతి-తస్యనాక్యేతవయదిరుచిఃత్వ-సాధుయక్తం- తత్రతవగవసంవాత్రైవతస్యానయంతా
 క్రియతాం- ఇత్యేతద్వాక్యముక్త్వాశీఘ్రిమాగచ్ఛవత్సవాక్యమరిందమః ॥ 305 ॥ లత్క్షణస్యేతి ॥ అయమాగతమిత్యనంతరమితికర
 ణంబోధ్యం ॥ 306 ॥ ఉక్తంవిప్రజాతి-ఆధేతి ॥ రా ॥ నిపత్యతూర్ణంగనృపతేస్తరస్వీతతఃకుమారశ్చరణౌవవందేతిపాఠః ॥ 307 ॥ సంగృహ్యతి ॥
 మాతుఃపునరేవేత్యనేనమాతుఃపుథగ్వందనముచ్యతే ॥ రా ॥ జగ్రాహమాతుఃపునరేవపాదౌరుమాయాశ్చనిపీడయిత్యానివేదయాప్రయు
 క్తః ॥ 308 ॥ సతితిమదమత్రఃపానకృతమదమత్రః ॥ 309 ॥ తతఃకిలకిలేతివానరాణాంశబ్దః ॥ 310 ॥ తతితిమహాఘనిభంమహాప్రహహాతు
 ల్యం-లత్క్షణం-సమయంగపతి ॥ 311 ॥ ఆధేతి ॥ తేనైవసమాగతౌతవాహ్యనేనసమాగతౌ-మంత్రిణౌప్రశస్తమంత్ర-ఆర్థధమయోగ్నిషయే
 ఉచ్చావచంవక్త్రంపాప్రలత్క్షణంశశంసతుః ॥ 312 ॥ ప్రసాదయిత్యేత్యాది ॥ సామనిశ్చితైః-సాంత్యవిషయేనిశ్చితైః-దోచతురితిశేషః ॥ యస్యేతి ॥ య
 స్యభీతాఃయస్మాత్భీతాః-వాక్యసారథిః-రామవాక్యపేరితతత్వభేదః-కథమిదండుగమేకఃప్రవిష్టచానిత్యత్రాహ- వ్యవసాయరథతి- ప్ర
 తిపక్షునిరాసాధ్యవసాయరథః - తస్యతస్మై - స్వసమయేష్వమర్యాదాయాం - సత్యప్రతిశ్రవాఃసత్యప్రజ్ఞాభవ ॥ రా ॥ ప్రసాదయ
 త్యేత్యాది ॥ భవసత్యప్రతిశ్రవాఇత్యంతమేకంవాక్యం- ఆత్రశశాసకుతిత్వమజ్యతే- యస్యభీతాఃయస్మాత్భీతాః-రోషాహ్యస్యనిపత్యతా
 మితిపాఠః ॥ 314 ॥ ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిదచితే- శ్రీరామాయణభూషణే-ముక్తాహరాఖ్యానే-కిష్కింధాకాండవ్యాఖ్యానే-ఏకత్రింశస్సర్గః ॥
 ఆధహనుమతాది-తోషదేశోద్వాత్రంశే-అంగదస్యేత్యాది ॥ అంగదస్యపాప్రధాన్వాదంగదస్యవచశ్శుత్వేత్వక్త్రం-అననముమోచ- భయేనా
 విమాదండుఃకుమమితిత్వస్వయః ॥ 315 ॥ టీ ॥ అథలత్క్షణవృత్తాంతమాహ- తతఃకిల ॥ తతఃఅంగదస్యసుగ్రీవసహమీపగమనానంతరం కిలకిలాంక
 తిజాతిప్రయుక్తశబ్దః ॥ 316 ॥ టీ ॥ మహాఘనిభంసముద్రనిభం ॥ ౧౧ ॥ అథేత్యాది ॥ అంగదవచఃకుత్వాతేనైవసమాగతౌమంత్రిణౌఉచ్చావ
 చంవక్త్రంపాప్రలత్క్షణంశశంసతురితిసంబంధః-దారదర్శినౌఅంతఃపురప్రవేశయోగ్య ॥ ౩౧౫ ॥ ప్రసాదయిత్యేత్యాదిభవసత్యప్రతిశ్రవ
 త్యంతమేకంవాక్యం-ఆత్రశశంసతురిత్యసంజ్యతేషామస్యభీతాఃయస్మాత్భీతాః(టీ)వాక్యసారథిఃవాక్యమేవసారథివత్ప్రవతకంయస్యః ॥
 ౧౧౫ ॥ ఇతిశ్రీమహేశ్వరతీర్థవిరచితాయాం-శ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యానాం-కిష్కింధాకాండవ్యాఖ్యానాం-ఏకత్రింశస్సర్గః ॥

అంగదస్యేతి ॥ అంగదస్యపాప్రధాన్వాదంగదవచఃకుత్వేత్వక్త్రం । ౧ ॥ సదివానితి ॥ మంత్రకుళఃమంత్రప్రయోగకుళః ॥ టీ ॥

వానబ్రహ్మకృత్యనిర్వికారగులాఘవం । మంత్రజ్ఞాత్మంత్రకుశలోమంత్రేషుపరినిష్ఠితాః ॥ ౧ ॥ నమేదుర్వాహ్య
 తంకించిచ్చాపి మేమరనుష్ఠితం । లక్ష్మణోరాఘవభ్రాతృకుఃకిమిచింతయే ॥ ౩ ॥ అనుహృద్భిర్మమమిత్రైర్నిత్యమం
 తరదర్శిభిః । మమదోషానసంభూతాశ్చావితోరాఘవానుజః ॥ ౪ ॥ అత్రతావద్యథాబుద్ధిసర్వైరేవయథావిధిభావ
 స్సృజ్యంతావద్విజ్ఞేయోనిపుణంశనైః ॥ ౫ ॥ నఖల్వప్తిమమత్రాసోలక్ష్మణాన్నాపిరాఘవాత్ । మిత్రంత్యస్థానకు
 పితంజనయత్యేవసంభ్రమం ॥ ౬ ॥ సర్వధాసుకరంమిత్రందుష్కరంపరిపాలనం । అనిత్యత్వాచ్చచిత్రానాంప్రీతిరల్పే
 పిభిష్యతే ॥ ౭ ॥ అతోసిమిత్రంత్రస్తోహంరామేణతుమహాత్మనా । యన్మమోషకృతంశక్యంప్రతికర్తుంనతన్యయా ॥ ౮ ॥
 సుగ్రీవేణైవముత్తస్తుహనుమాన్సరిపుంగవః । ఉవాచస్వేనతేకేణనుధ్యేవానరమంత్రణాం ॥ ౯ ॥ సర్వధానైరదా
 శ్చర్యంయన్తస్త్వంహరికణేశ్వర । నవిస్తరసిసుస్నిగ్ధముపకారకృతంశుభం ॥ ౧౦ ॥ రాఘవేణతువీరేణభయముత్సృజ్య
 దూరతః । త్వత్ప్రియాభావోహతోవాల్మీకీతుల్యపరాక్రమః ॥ ౧౧ ॥ సర్వధాప్రీత్యాతుగ్రద్ధోరాఘవోనాత్రాసం
 శయః । భ్రాతరంసంప్రీతీవాణ్మణంలక్ష్మణంలక్ష్మీవర్ధనం ॥ ౧౨ ॥ త్వంప్రీమత్తోనజానీషేకాలంకాలవిదాంవర । పుష్క
 త్తచ్చశ్యామాప్రవృత్తాతుశరచ్చరా । నిర్వలగ్నిహనక్షత్రాద్యోప్రీత్యవలాహకా । ప్రసన్నాశ్చదిశస్సర్వాస్సరి
 తశ్చనరాంసచ । పాత్రముద్యోగకాలంతునావైషిహరిపుంగవ । త్వంప్రీమత్తత్కవివ్యక్తంలక్ష్మణోయమిహోగతః ॥
 ౧౩ ॥ ఆతాస్యహృతదారస్యపరుషంపురుషాంతరాత్ । వచనంక్షణీయంతేరాఘవస్యమహాత్మనః ॥ ౧౪ ॥ కృతాపరా
 ధస్యహిలేనాన్యత్పశ్యామ్యహంక్షమం । అంతరేణాంజలింబద్ధ్వాలక్ష్మణస్యప్రసాదనాత్ ॥ ౧౫ ॥ నియుక్తైమంత్రభి
 ర్వాచ్యోహ్యవశ్యంపాథివోహితం । అతపవభయంత్యక్తాబ్రవీమ్యవధృతంవచః ॥ ౧౬ ॥ అభికుర్ధస్సమభోహిచా
 పముద్యమ్యరాఘవః । నదేవాసురగంధర్వంవశేష్టాపయితుంజగత్ ॥ ౧౭ ॥ ననక్షమఃకోపయితుంయఃప్రసాద్యఃపునభా

సనాదుదత్తవిద్యుత్కళః ॥ ౧ ॥ సచివానితి ॥ మంత్రకుశలః మంత్రప్రయోగకుశలః ॥ రా॥ సచివానబ్రహ్మకృత్యనిర్వికారగులాఘవం ॥ ౧ ॥ నమఇతి ॥ దుర్వాహ్య
 హృతంపరుషభావణం - దురనుష్ఠితంఅపకారకృతంకించుదం ॥ ౩ ॥ అనుహృద్భిరితి ॥ అనుహృద్భిః అభోభవహృదయైః ॥ ౪ ॥ అత్రైతి ॥ తావత్ ప్రథమం
 యథావిధిమథాత్రయం - భావస్యచేష్టాయాః - నిశ్చయః అధ్యవసాయః ॥ ౫ ॥ నిజభయకృతమాసనచలనమపహ్నుతే - నఖల్వీతి ॥ ౬ ॥ మిత్రస్యాస్థా
 నకోపసంభావనాయాం లోకన్యాయమాహ - సర్వధేతి ॥ అల్పే - వైషమ్యభిశేషః ॥ ౭ ॥ అత ఇతి ॥ మహాత్మనారామేణ - మమయదుపకృతంతన్య
 యాప్రతికర్తుంనశక్యం - అతోసిమిత్రంఅస్మాన్నిమిత్రాత్ - త్రస్తోహమితిసంబంధః ॥ ౮ ॥ సుగ్రీవేణైతి ॥ తర్కేణఊహన ॥ సర్వధేతి ॥ ఉపకార
 కృతంఉపకారకారిణం ॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥ అతాస్యేతి ॥ పురుషాంతరాత్ లక్ష్మణాత్ - అగతమితిశేషః - అత్రమహాశీయత్యేవహవోహేతవఉపస్య
 స్యంతే - హృతదారస్యపరుషవచనంమహాశీయం - ఏవమాతాస్యేత్యాదౌ - రాఘవస్యమహాత్మనఃపరమాత్మనస్సర్వస్వామినైత్యర్థః ॥ ౧౩ ॥
 అథాపరాధప్రాయశ్చిత్తంవిదధాతి - కృతేతి ॥ కృతాపరాధస్యనత్వారద్ధాపరాధస్య - ఆపరాధారంభకాతేనానుతాపోయదిలఘుప్రాయశ్చిత్తై
 నతదాతస్యపరిహరస్సన్యత్ - నతథాఘాః - కింతునిశ్చయేనకృతాపరాధాసీ - తేనఅంజలింబద్ధ్వాలక్ష్మణస్యప్రసాదనాదంతరేణప్రసాదనంవి
 నా - ఆస్యత్క్షమం ఆపరాధపరిహరక్షమంసాధనంనవశ్యామి ॥ ౧౨ ॥ అంజలిః పరమాముద్రాక్షీప్రందేవప్రసాదనీతితాస్మాత్ - లక్ష్మణస్యేత్యనేనత
 దీయప్రత్యగజలిరేవభగవదపచారపరిహరకఇత్యుక్తం త్వదంఘ్రిముద్రిత్యేతివత్ - తేఇత్యనేనాత్రాధికారినియమేనాస్తీత్యుచ్యతే - అంజలిమి
 త్యేకవచనేనసకృత్కరణమేవాలిమిత్తుక్తం - బద్ధేత్యనేనదేశకాలనియమాభావస్సూచితః - బద్ధ్వాలక్ష్మణస్యప్రసాదనాదీత్యనేనక్షీప్రందే
 వప్రసాదనీత్యస్మార్థక్షతః ॥ తనిష్టోకి ॥ లక్ష్మణస్యాఘోషంక్రత్యాకృతకాపేయచేష్టేనసుగ్రీవేణతాదృశావస్థాయాః కతావ్యంకిమితిప్రశ్నేకృ
 తేనుగ్రీవంప్రతిహానుమానాహ - కృతాపరాధస్యేతి ॥ ఆపరాధారంభవివానుతాపోయదిలఘుప్రాయశ్చిత్తైనపరిహరస్సన్యత్ - ఇదాసీం
 నతావన్నాత్రేణపరిహర్తుంశక్యతే - కింతుసాంత్యసంకార్యం - తత్కాంజలిఃకతావ్యా - అనేనభగవదపచారేతేదీయప్రసాదనంప్రాయశ్చి
 త్తమివగ్నాంజలిం ॥ ౧౩ ॥ అమతప్రస్తుతానేవక్షామయేన్నాన్యధాశమః ॥ భగవత్ప్రచారేపిస్తేవాకాంతిరనుత్తమేతిస్తరణాత్ (౫) ౧౪ ॥ కేమేవం
 మాంప్రతిహింసవృత్తముపదిష్టవానసీత్యత్రాహ - నియుక్తైరితి ॥ ౧౫ ॥ కథమిదంహితంతత్రాహ - అభికుర్ధఇతి ॥ ౧౬ ॥ హేత్వంతరమాహ - ననఇతి ॥

మంత్రేషుపరినిష్ఠితఃసీతిప్రయోగనిపుణైత్యర్థః ॥ ౧ ॥ ౧౧ ॥ లక్ష్మణోగ్రాధనిమిత్రాభావానాహ - నమఇతి ॥ మేమయేత్యర్థః ॥ ౩ ॥ అనుహృద్భిరితి ॥ అ
 నుహృద్భిః అభోభవహృదయైః ॥ ౪ ॥ అత్రైతి ॥ తావత్ ప్రథమంభావఃచేష్టానిశ్చయఃఅధ్యవసాయఃతావత్ సాకత్యేన ॥ ౬ ॥ మిత్రస్యాస్థానకోపసం
 భావనాయాం లోకన్యాయమాహ - సర్వధేతి ॥ అల్పేపృథుపరాధసతీతిశేషః - టి ॥ మైత్రిమాత్రంశురంతరక్షణంతునశక్యమితిలోకన్యాయమా
 హ - సర్వధేతి ॥ ౭ ॥ అత ఇతి ॥ మహాత్మనారామేణయదుపకృతం - తత్మయయాప్రతికర్తుంనశక్యం - అతోస్మాన్నిమిత్రాత్ త్రస్తోహమితిసంబంధః ॥
 ౮ ॥ సుగ్రీవేణైతి ॥ తర్కేణఊహన ॥ ౯ ॥ సర్వధేతి ॥ ఉపకారంనవిస్తరసీతియత్ నైదాశ్చర్యం ॥ ౧౦ ॥ అతాస్యేతి ॥ పురుషాంతరాత్ లక్ష్మణాత్ -
 అగతమితిశేషః ॥ ౧౧ ॥ మత్పరుషవచనేతన్వయాఅగ్రహానకార్యఇత్యాశయేనాన్యాయుక్తైరితి ॥ సాధివఃరాజా - అవధృతంసీచితం ॥ ౧౨ ॥ టి ॥
 అగతమితిశేషః ॥ ౧౩ ॥ మత్పరుషవచనేతన్వయాఅగ్రహానకార్యఇత్యాశయేనాన్యాయుక్తైరితి ॥ సాధివఃరాజా - అవధృతంసీచితం ॥ ౧౪ ॥ టి ॥

వేత్ | పూర్వోపకారంస్తరతాకృతజ్ఞేనవిశేషతః || ౨౦ || తస్యమూర్ఖాప్రణవ్యత్వంసఖుత్రిస్సమహృజ్జనః | రాజు స్తిప్తస్వసమయేభతుగ్భార్యేవతస్యశే || ౨౧ || సరామరామానుజశాసనంత్యయాకపీంద్రయక్తం మనసాప్యపోహితుం | మనోహితేజ్ఞాస్యతిమానుషబలంసరాఘవస్యాస్యరేంద్రవచసః || ౨౨ || ఇతిద్వాత్రింశస్సర్గః || ***

అథప్రతినఃపాదిష్టులత్తుణఃపరవీరహః | ౧౬ వివేశగుహంఘోరాంకిషింధాంరామశాసనాత్ || ౧౭ || ద్వారస్థాహరయస్త్రమహాకాయానుహాబలాః | బభూవులత్తుణందృష్ట్వాసర్వేపాంజలయస్థితాః || ౨ || నిశ్శ్వసంతంతుతందృష్ట్వాకుద్ధంకశరభాత్తుజం బభూవుహారయస్త్రస్తానవైసంకర్యవారయః || ౩ || సతాంతర్మమయీంశ్రీమాదీవాంపుష్పిణకానవాం | రమ్యాంరక్షసమాకీణాందదర్శమహతీగుహం || హయ్యపాప్రసాదసంబాధాంనానాసన్యోవశోభితాం | సర్వకామఫలైశ్చత్రైపుష్పితైరుపశోభితాం | దేవగంధవపుత్రైశ్చవానరైఃకామకుపిభిః | దివ్యమాల్యాంబరభరైశ్శోభితాంపి యవశఃవైః | చందనాగరుపద్మానాంగంధైస్సరభిగంధినాం | మైరేయాణాం మధూనాంచసంమోదితమహాపథాం చకశఃగీనవృశ్చలిమలాస్తత్రీగాఘవః || ౨౪ || అంగదస్యగృహంరమ్యంమైందస్యద్వివిదస్యచ || గవయస్యగవాక్షస్యగజస్యశరభస్యచ | విద్యున్వాతేశ్వసంపాతేహ్నుర్యాత్స్యహమామతః || వీరబాహూస్సుబాహూశ్చరశస్యనమహాత్మనః | కుసుదస్యసుషణస్యతారజాంబవతోస్తథా || దధివక్త్రస్యనీలస్యసుపాటలసునేత్రయోః | పితేషాంకపిముఖ్యానాంరాజమాగ్నేహాత్మనాం || దదర్శగృహముఖ్యానమహాపారాణిలత్తుణః | పాండురాభ్రపకాశానిదివ్యచూల్యముతానిచ || ప్రభాతధనధాన్యానిస్త్రీరత్నైశ్శోభితానిచ || ౧౨౪ || పాండురేణుసాలేనపరిక్షిప్తంమరానదం || వానరేంద్రగృహంరమ్యంమహేంద్రసదనోమం | శుక్లైఃపాప్రసాదశిఖరైఃకైలాసశిఖరోపమైః || సర్వకామఫలైశ్చత్రైపుష్పితైరుపశోభితం | మహేంద్రసత్తైశ్శ్రీమద్భినీలజీమూతసన్నిభైః | దివ్యపుష్పఫలైశ్చత్రైశ్శీతచ్ఛాయైర్వనోరమైః | హరిభిస్సంవృతద్వారంబలిభిశ్చస్త్రపాణిభిః | దివ్యమాల్యావృతంశుభ్రాంతప్రకాంచనతోరణం | సుగ్రీవస్యగృహంరమ్యంప్రవివేశమహాబలః || అవార్యమాణస్సౌమిత్రిమహాభిమివభాసకరః || ౧౨౪ || ససప్తకత్ర్యాధమాత్మానానాజనసమాకులాః || పరివిశ్యమహాద్దుప్తందదర్శాంతఃపురంమహత్ | హైమరాజతవర్యంకైబా

౨౦||ఆంజలిబద్ధైశ్చక్రచివృణోతి- తస్యేతి | స్వసమయేతత్తదవశేవతి || ౨౧||సరామేతి | సురేంద్రవర్చసఃసరాఘవస్యసలత్తుణస్య-ఆస్యరామస్య- మానుషంబలదివ్యాస్త్రాదిబలమంతరేణకేవలంస్వాభావికంబలం- తేమనోజ్ఞాస్యతిహిజానాత్మేవ- సాలగిరిభేదనాదౌద్వప్తచరత్వాదిభావః || ౨౨ || ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే-శ్రీరామాయణభూషణే-ముక్తాహారాఖ్యానే- కిషింధాకాండవ్యాఖ్యానే-ద్వాత్రింశస్సర్గః || ౨౩ || ఆధాంతఃపురంప్రవిష్టస్యలత్తుణస్యతారయాప్రసాదసంత్రయశ్చింతే-ఆభేత్యాది | ప్రతిసమాదిప్తఃప్రత్యాహూతః- అంగదేనతేషాః || ౧ || ౨ || నిశ్శ్వసంతమితి | సవైసంకర్యవారయఃకథయేసలత్తుణమపగతుంనాశక్తువన్నిత్యథః || ౩ || సతామితి | రత్నమయీంరత్ననిమిత్తాం-రత్నసమాకీణాం-ఆపణస్థరత్నైశ్చమాకీణాం- హయ్యః-ధనినా-వాసాః-ప్రసాదాదేవగృహః- పద్మానాంఆతేపితేషాణాం-దదర్శే-గిరినద్యఃగిరినదీః- వృత్తయేనద్వితీయా || ౨౪ || అంగదస్యేత్యాది | మహాపారాణిఅతిదృఢాని || ౧౨౪ || పాండురేణితి | పాండురేణసాలేనసుధాధవళితప్రాకారేణ- దివ్యపుష్పఫలైశ్చత్రైశ్చత్రైసేషాంద్రవత్సప్తగీయావృత్తాఽవ్యంతే-పూర్వముక్తావృత్తాభైమాత్యవగంతవ్యం- పూర్వోవాసరేంద్రగృహంరమ్యమిత్త్యక్రస్యానేకవిశేషణవ్యవధానేనసుగ్రీవస్యగృహంరమ్యమితిపునర్నిగమనం - స్వరూపతోరమ్యంఉక్తవిశేషణైశ్చరమ్యమితిరమ్యపదద్వయనిర్వాహః - యద్వానానరేంద్రగృహంవానరేంద్రసూముతరజోవానినోః - గృహభూతంబదానీంసుగ్రీవస్యగృ

ఉక్తానంగికారేనాథః సూచనాయరామసామర్థ్యమాహ- ఆభిమృద్ధఇతి || ౨౩ || తస్యేతి | తద్వశేషతివైభవమాంతపాతస్సంఘః- సప్తచ్యుతపాతేస్వసమయఃత్యక్తవతమానఇతిశేషః || ౨౧ || సరామేతి || సురేంద్రవర్చసఃసరాఘవస్యసలత్తుణస్యఆస్యరామస్య - మానుషంబలదివ్యాస్త్రాదిబలమంతరేణకేవలంస్వాభావికంబలమితిత్యథః- తేమనోజ్ఞాస్యతిహిజానాత్మేవ- సాలగిరిభేదనాదౌద్వప్తచరత్వాదిభావః || (టీ)రామశాసనానభ్యుపగమేస్వాభావికబలమేవత్వస్త్వియమనాయపర్యాప్తమితిభావః || ౨౨ || ఇతిశ్రీమహేశ్వరశీఘ్రవిరచితాయాం-శ్రీరామాయణతత్పదీపికాఖ్యానాయాం - కిషింధాకాండవ్యాఖ్యానాయాం- ద్వాత్రింశస్సర్గః || ౨౩ || అథేతి | ప్రతిసమాదిప్తఃపూర్వంప్రేషితనాంగదేనప్రత్యేత్యసమాహూతః || ౧ || ౨ || నిశ్శ్వసంతమితి | సవైసంకర్యవారయఃఎవంసలత్తుణంఉపగంతుంభయేననాశక్తువన్నిత్యథః || ౩ || సతామితి | రత్నసమాకీణాం- ఆపణస్థరత్నైఃసమాకీణాం*చందనేతి || అత్రపద్మశబ్దతేపనద్రవ్యవిశేషవాచీ || టీ | మైరేయాణానిరాదేశజాతానాం *పదశేఠి || గిరినద్యఃగిరిభ్యఃప్రత్యతానదీత్యథః || ౧౨౪ || పాండురేణితి | పాండురేణశైలేనపరిక్షిప్తంస్ఫటికలమయవప్రేణపరివేష్టితం * సర్వేతి | ఆత్రత్యవృక్షశబ్దఃభౌమవృక్షవాచీ- ఉపరిదివ్యపుష్పఫలైశ్చత్రైరిదివివృత్తాభిధానాత్ || ౧౨౪ || టీ | కత్యః-ద్వారాంగణ

హుభిశ్చవరాననైః॥మహాహా స్రురణోపేతైస్తత్రితతోపశోభితం॥ ౧౯౪॥ పరివిశన్నేవసతతంశుశ్రావమధురస్వరం
 తంత్రీగీతసమాకీర్ణంసమగీతవదాక్షరం॥౨౦౪॥బహ్విశ్వవివిధాకారాదూపయావనగర్వితాః॥ స్త్రీయస్సుగీవభవన
 దదశశసమహాబలః॥ ౨౧౪॥ దృష్ట్వాభిజనసంపన్నాశ్చిత్రీమాన్యకృతసృజః॥ ఫలమాల్యకృతవ్యగ్రాభూషణోత్తమ
 భూషితాః॥ నాతృప్తాన్నాపిచావ్యగ్రాన్నానదాత్రపరిచ్ఛదాః॥ సుగ్రీవానుచరాంశ్చపిలక్షయామాసలక్షణః॥
 ౨౩౪॥ కూజిత నూపురాణాంచకాంచీనాః॥నిదంతథా॥ సన్నిశమ్యతతశ్శ్రీమాసామితిలక్షణతోభవత్॥ ౨౪౪॥
 రోషవేగప్రకుపితశ్శ్రీత్వాచాభరణస్వనం॥ చకారజ్యాస్వనంవీరోదిశశ్శబ్దేనపూరయ॥ ౨౫౪॥ చారిత్రేణమహాబా
 హురపకృష్టస్సలక్షణః॥ తథావేకాంతమాశ్రిత్యరామశోకసమన్వితః॥౨౬౪॥ తేనచాపస్వనేనాథసుగ్రీవః॥ప్లవగాధివః॥వి
 జ్ఞాయాగమనంత్రస్తస్సంచచాలవరాసనాత్॥ అంగదేనయథామహ్యంపురస్తాత్ప్రతిజేదితం॥ సువ్యక్తమేషసంప్రాప్త
 స్సౌమిత్రిభాగ్యవత్సలః॥౨౭౪॥ అంగదేనసమాఖ్యాతంజ్యాస్వనేనవవాసరః॥ బుబుధేలక్ష్యణంప్రాప్తంముఖంచా
 న్యవ్యశువ్యత॥౨౮౪॥ తతస్తారాంహరిశ్రేష్ఠః॥సగ్రీవః॥ప్రియదర్శనాం॥ఉవాచహితమవ్యగ్రప్రాససంఖ్యాంతమానసః॥
 కిన్నుతతాకారణంమభుప్రకృత్యామృదుమానసః॥ సరోషభవసంప్రాప్తోయేనాయంరాఘవానుజః॥౩౧౪॥ కింపశ్య
 సికుమారస్యరోషస్థానమనిందితే॥ సఖ్యుకారణేకోపమాహరేన్నరసత్తమః॥ ౩౨౪॥ యదస్యకృతమస్తాభిర్బుధ్యసే
 కించదప్రియం॥ తద్బుద్ధ్యాసంప్రధార్యాశుక్లీద్రమహాసిఖాషితు॥ ౩౩౪॥ అథవాస్వయమేవైసంద్రప్టుమహాసిఖా
 షితుం॥వచనైస్సాంత్యయైశ్చైశ్చప్రసాదయితుమర్హసి॥ ౩౪౪॥ త్వద్దర్శనవిశుద్ధాత్మానసకోపంకరివ్యతి॥ నహిస్త్రీం
 మహాత్మానఃక్వచితుర్వంతిదారుణం॥ ౩౫౪॥ త్వయాసాంత్యైరుపక్రాంతం ప్రసన్నేంద్రియమానసం॥ తతఃక
 మలవత్రాక్షండ్రక్ష్యావ్యహమరిందమం॥ ౩౬౪॥ సాప్రప్థలంతిమదవిహ్వలాక్షీప్రీలంబకాంచీగుణహేమసూత్రా॥
 సలక్షణాలక్ష్యణసన్నిధానంజగముతారానమితాంగయప్తిః॥ ౩౭౪॥ సతాంసమీత్యైవహారీశవత్పింతస్థాపుదాసేన

హంప్రవివేకేనసంబంధః॥ ౧౯౪॥ ప్రవిశన్నేవేతి॥ సలక్షణః - తతువీణాదివాద్యజాతం - మధురస్వరంమధురశ్రుతియుక్తం. తంత్రీశబ్దసతం
 త్రిధ్వనిలక్ష్యతే - తద్ద్యుప్రేగీతైస్సమాకీర్ణం - సమగీతవదాక్షరంసమతయాయతంత్రీగీతసమతయాగీతానికంత్రేగీతానివచావ్యక్తరాణివయ
 స్యయద్వాసమానలన్యూనాదిక్రాంతిసంబంధేనపదాన్యక్షరాణివయస్య॥ ౨౦౪॥ ౨౧౪॥ దృష్ట్వేతి॥ ఫలమాల్యకృతవ్యగ్రాః - ఫలమాల్యా
 భూషణవ్యగ్రాభిశ్చభూషణః - నానదాత్రపరిచ్ఛదాఃఉత్పత్తవస్త్రాభరణాదికాః॥౨౩౪॥ కూజితమితి॥బజ్జితోభవత్ఉపరిశురతవ్యోతకత్వాది
 తిభావః॥౨౪౪॥ రోషేతి॥రోషవేగప్రకుపితఃరోషప్రవృద్ధః-ప్రకోపశబ్దోహ్యభివృద్ధవాచి॥౨౫౪॥చారిత్రేణేతి॥రామశోకసమన్వితః॥రామఃమ
 యశోకసమన్వితః - ఏకాంతంస్త్రీప్రసంగరహితప్రదేశం॥౨౬౪॥ తేనేతి॥సౌమిత్రిస్సంప్రాప్తైశ్చాగమనవిజ్ఞాయేతిసంబంధః-సంచచాలవరా
 సనాత్లాంగూలచాలనమాల్యచ్ఛేదనాదికాపేయవ్యాపారానకరోదిత్యర్థః॥౨౮౪॥౨౯౪॥తతఃఇతి॥అవ్యగ్రః-కార్యాంశ్చతికేషః॥౩౦౪॥౩౧౪॥
 త్వయేతి॥త్వయాసాంత్యైఃప్రసన్నేంద్రియమానసమితిసంబంధః - ఉపక్రాంతంఉపాగతం॥ ౩౨౪॥ శేతి॥ సాకాంతసంక్షేపంవినిపిరమణి
 యగమనసాదర్యా-ప్రప్థలంతిసంక్షేపకృతాయాసేనవదేవదంకృత్యాగచ్ఛంతి - మదవిహ్వలాక్షీ - భోగసంవధానమధుపానమదేవవిహ్వ
 లనేతి॥ ప్రలంబకాంచీగుణహేమసూత్రేయస్యాస్సప్రలంబకాంచీగుణహేమసూత్రా- ఈషచ్ఛిధిలయకులతయాశయసేయథాస్థితాతదైవ
 సమాగతేత్యర్థః- సలక్షణావ్యక్తైస్సంభోగలక్షణైస్సమాగతా - లక్ష్యాసన్నిధానంజగము-కింమాతురపిగోప్యమస్తీత్యాగతా-నమితాంగయ
 ప్తిఃప్రసిఖావాపస్థాయాంసమితంనాజావమహాతి- ఆతఃసమీత్యైవయథానిరూపకంభవతితథాస్థితైత్యర్థః॥౩౪॥ శేతి॥యేనైవచాణేనహతః
 ప్రియోమేతేనైవమాంత్యంజహిసాయకేన॥ హతాగమిష్యామిసమీపమస్యనమామ్యతేరామరమేతవాళితియా రామంప్రత్యుక్తవతిసేత్యర్థః-య
 ద్వాసాస్వయమేవైసంద్రప్టుమహాసిఖామినితిసుగ్రీవేణోక్తాసాతారా-(శేషంవ్యాఖ్యానాంతరవత్)॥తనిల్లోకి॥(౨౬)॥ ౩౭౪॥ సతామితి॥ఉదా

భూచయః॥౧౯౪॥టీ॥ప్రవిశన్నేతి॥తంత్రీశబ్దసతంత్రిధ్వనిలక్ష్యతే॥ ౨౧౪॥ దృష్ట్వేతి॥ ఫలమాల్యకృతవ్యగ్రాఃఫలమాల్యాదాంవ్యగ్రాభిశ్చభూషణః॥
 శేతి॥ నానదాత్రపరిచ్ఛదాఃనానత్పత్తవస్త్రాభరణాదికాః॥౨౩౪॥టీ॥బజ్జితోభవత్అంతఃపురదర్శనాదిభావః॥౨౪౪॥రోషేతి॥రోష
 వేగప్రకుపితఃరోషవేగేనప్రవృద్ధః॥౨౫౪॥చారిత్రేణేతి॥రామశోకసమన్వితఃబుద్ధిస్థరామశోకపత్త్యర్థః - చారిత్రేణాపకృష్టఃసచ్చరిత్రయుక్త
 తయాపరస్త్రీదర్శనేనస్త్రీనూపురకబ్జిత్రవణేనచలజ్జయాఉదాసీనస్స-౨కాంతేస్థితవానితిభావః॥ ౩౧౪॥ టీ॥కిమితి॥ కుమారస్సలక్ష్యణస్య
 రోషస్థానంరోషనిమిత్తం॥౩౨౪॥యదితి॥భాషితుమహాసిమహ్యంవక్తుమహాసీత్యర్థః॥౩౩౪॥టీ॥త్వదితి॥ దారుణంకూరకర్త-స్త్రీణాంకాపా
 లక్ష్యత్యాదిభావః॥ ౩౪౪॥ త్వయేతి॥సాంత్యైఃప్రియవాక్యైః-ప్రసన్నేంద్రియమానసః-తతఃఉపక్రాంతంఉపాగతంద్రక్ష్యామితిసంబంధః॥
 ౩౬౪॥శేతి॥అథవాస్వయమేవైసంద్రప్టుమహాసిఖామినితిసుగ్రీవేణోక్తాసాతారాప్రప్థలంతిమదాలసతయావదేవదేవప్రప్థలంతి-మదవిహ్వలాక్షీ
 భోగసంవధానమధుపానమదేవలసవతితనేత్రా-ప్రలంబకాంచీగుణహేమసూత్రాకాంచీగుణఃరశనాప్రలంబకాంచీగుణహేమసూత్రే
 యస్యాస్సాతథోక్తా. సలక్షణాపరిధ్యకృతానభోగచిహ్న- నమితాంగయప్తిః ప్రసఖారేణించిన్నమితాంగయప్తిః॥ ౩౭౪॥టీ॥సతి॥అవాబ్జుఖం

తయామహాత్మా||అవాచ్ఛుభోఘాన్తనుజేంద్రపుత్రస్త్రీసన్నికమాద్వినివృత్తోఽవః|| 3౮౪ || సాపానయోగాద్విని
 వృత్తలజ్జాదృష్టిప్రసాదాచ్ఛనరేంద్రసూనోః || ఉవాచతారావ్రణయబ్రగల్భంవాక్యంమహాథాంపరిసాంత్యపూర్వం||
 ౩౮౫ || కింకోపమూలంమనుజేంద్రపుత్రకస్తేనసంతిష్ఠతివాఙ్మిదేశే || కశ్యపగృహ్యతుంవనమాపతంతందవాగ్ని మాసీద
 తనిర్విశంకః || ౪౦౪ || సతస్యావచనంశ్రుత్వాసాంత్యపూర్వమశంకితం|| ఘాయఃప్రణయదృష్టాథాంలత్తుణోవాక్యచ
 బ్రవీత్ || ౪౦౫ || కిమయంకామవృత్తస్తేలుప్తధర్మాథాసంగ్రహః|| భర్తాభర్తృహితేయుక్తేనమైవమవబుధ్యసే ||
 ౪౨౪||నచింతయతిరాజ్యార్థంనాస్మాకోఽపరాయణాః|| సామాత్యపరివత్తారేపానమేవోపసేవతే|| ౪౩౪ ||సమా
 సాంశ్చతురఃకృత్వాప్రమాణంష్టవగేశ్వరః|| వృతీతాంస్తాన్తవ్యగోవిహరన్నావబుధ్యతే || ౪౪౪ || సహిధర్మాథాసే
 ర్ధ్యథాంపానమేవంప్రశస్యతే || పానాదథాశ్చధర్మశ్చకామశ్చపరిహీయతే || ౪౫౪|| ధర్మలోపోహుహంస్తావత్కృ
 తేహ్యప్రతిమర్వతః|| అథాలోపశ్చమిత్రస్యనాశేగుణవతోమహాః || ౪౬౪ || మిత్రంహ్యథాగుణశ్రేష్ఠంసత్యధర్మప
 రాయణం|| తద్ద్వయంతుపరిత్యక్తంసతుధమేవ్యవస్థితం || ౪౭౪|| తదేవప్రస్తుతేకార్యేకార్యమస్మాభిరుత్తరం || య
 తాగర్వంకార్యతత్వజ్ఞైతదుదాహతుఃమహాసీ || ౪౮౪ || సాతస్యధర్మాథాసమాధియుక్తంశవ్యవాక్యంమధురస్వ
 భావం|| తారాగతార్థేమనుజేంద్రీకార్యేవిశ్వాసయుక్తంతమువాచఘాయః || ౪౯౪ || సకోపకాలఃక్షితిపాలపుత్రస
 చాతికోపస్వజనేవిధేయః|| త్వదర్థకామస్యజంభ్యతస్యప్రమాదమప్యహాసీవీరసోఘం || ౫౦౪ || కోపంకథంనామగుణ

సీతయాతత్కాంతినిర్వర్ణనాదరతయా|| ౩౮౪|| సీతి||నరేంద్రసూనోఃధార్మికస్ఫులత్తణస్ఫుదృష్టిప్రసాదాద్దేహిః-ప్రణయప్రగల్భంస్నేహ
 భృష్టం || ౩౮౫ || కిమితి || శతురోమాసాఃరాజపుత్రావిద్యుత్ ప్రనితసాత్కల్యత్యస్వయంభోగప్రవణాస్థితా - తజ్జానంత్యపికింకోపమూల
 మిత్యాహతత్కృపారసవిశేషజ్ఞతయా - దృష్టిప్రసాదాదివిశ్వాక్తా - మనుజేంద్రపుత్ర - వష్టివక్షాసహస్రాణిరాజ్యంపరిపాల్యప్రజాప
 రాధంక్షాంతవతోదకరభస్యపుత్ర స్తవ్రుతపరాధిజనానాంశిరశ్చేదనంకరిష్యామితిసంప్రతిసమాగతోసీ సమ్యచభవతోగతిః - కస్తేనసంతిష్ఠతి
 వాఙ్మిదేశే. యస్తేవాఙ్మిదేశేసంతిష్ఠిసఃకః- ఆశాశ్రువశ్యస్యదృష్టేవస్తునిసపదిచాపలత్యత్వానివతిఃతుమక్షమస్యతిర్గగ్గనస్యమృతానభీగాః
 స్యయమేవదత్వాప్యాష్టాంకుర్వంతః- హింసితునిచ్చసి-కథిత్యాది. చవాగ్నోవతకచపలశ్శలభఃకిలేతిభావః - తద్వచ్చపలోయమిత్యేవంబృష్టాం
 తః- సంతిష్ఠతిత్యాహంపరస్తేపదం|| తనిర్లోకి|| ౪౦౪|| సఇతి||అసంశయంసంస్పృశయం-అకుటిలమితియావత్-ప్రణయదృష్టాథాంస్నే
 హసందశిఃతప్రయోజనం|| ౪౦౫|| అతివాయుక్తంతవభర్తృవ్యవహారేవజ్యమిత్యాహ-కిమయమిత్యాదినా||యత్రైవతైవతిసంబుద్ధిః-అయంకా
 మవృత్తఇతిసంనావబుధ్యసేకిమితిసంబంధః|| ౪౨౪||నచింతయతి||రాజ్యార్థంరాజ్యరూపప్రయోజనం|| ౪౩౪|| సఇతి|| ప్రమాణంమర్యాదాం||
 ౪౪౪||సహితి||ధర్మాధర్మనిర్వర్తం-యతమానస్యేతిశేషః|| ౪౫౪|| ధమేతి||కృతేక్షపకారవిషయే - అప్రతికుర్వతఃమహాథామ-లోపోభావే
 త్-ప్రత్యుపకారాకరణాద్గుణవతోమిత్రస్యనాశేసతిమహానధా-లోపోభావేత్. చకారాత్కామలోపశ్చ || ౪౬౪ || ఉక్తమర్థముపపాదయతి-
 మిత్రంహీతి||సత్యధర్మపరాయణంమిత్రంఆర్థగుణశ్రేష్ఠంహి - అత్రగుణశబ్దఃకామవాచీ-ఆర్థకామయోమూలత్వాన్నిత్రంతాభ్యాంశ్రేష్ఠం
 హి-తాదృశంమిత్రంత్యజతానుగ్రీవేతద్ద్వయంఆర్థకామద్వయం-పరిత్యక్తంతుపరిత్యక్తమేవ-ధర్మైశ్చనవ్యవస్థితం-ధర్మావిపరీత్య క్షయత్యర్థః||
 ౪౭౪||తదితి||తత్తస్మాత్. కార్యతత్వజ్ఞై - కార్యేనర్తకామవిలోపచాతుఘాతేమిత్రపరిత్యాగలక్షణేకార్యే- వివంప్రస్తుతేసతియదుత్తరం
 కార్యమస్మాభిఃకార్యంకతావ్యం-తత్ఉదాహర్యంవక్త్రుంఅర్హం|| ౪౮౪|| సీతి||ధర్మాధర్మయోస్సమాధిసంబంధసయ్యుక్తం-గతార్థేప్రయో
 జనయతై - సకోపకార్యేవిషయేవిశ్వాసయుక్తం|| ౪౯౪|| సేతి||సకోపకాలః-నుగ్రీవస్యకామాతాత్వాదితిభావః-త్వదర్థకామస్యత్వత్ప్రయో

పకస్త్రీముఖావలోకస్యనిషిద్ధత్వాదితిభావః|| ౩౮౪|| టీ|| సీతి||దృష్టిప్రసారాద్దృష్టేరవాక్ససారాత్ || ౩౮౫|| టీ||కిమితి||అసీదతిఃభిమభ్యేనతివృ
 తి నిర్విశంకఃనిర్భయః|| ౪౦౪|| సఇతి||ప్రణయదృష్టాథాప్రగల్భానయఃప్రణయః-తేనదృష్ట్యాఆర్థఃప్రయోజనంయస్యతత్|| ౪౦౫|| కిమితి|| అయంకా
 మవృత్తఇతిసంనావబుధ్యసేకిమితిసంబంధః|| (టీ)భర్తృహితేయుక్తేవతిసంబోధనం|| ౪౨౪|| సేతి|| రాజ్యార్థంరాజ్యప్రయోజనం|| ౪౩౪|| పానా
 దర్థశ్చేత్యాదినోక్తముపపాదయతి-ధర్మ-లోపఇత్యాదినా||కృతేక్షపకారవిషయేఅప్రతికుర్వతఃప్రత్యుపకారమకుర్వతః-మహాథామ-లోపోభా
 వేవేత్. ప్రత్యుపకారాకరణాత్ గుణవతోమిత్రస్యమిత్రత్వస్యనాశేనతి - మహావర్థలోపోభావేచ్ఛకారాత్కామలోపశ్చ|| ౪౬౪||ఉక్తమేవార్థం
 వికదయతి-మిత్రంహీతి|| సత్యధర్మపరాయణంమిత్రంఆర్థగుణశ్రేష్ఠం-అత్రగుణశబ్దఃకామవాచీ ఆర్థకామాభ్యాంశ్రేష్ఠంహి-తాదృశంమిత్రంత్య
 జతానుగ్రీవే- తద్ద్వయంఆర్థకామద్వయంతుపరిత్యక్తమేవ-ధర్మైశ్చనవ్యవస్థితంధర్మోపిపరిత్యక్తఇత్యర్థః|| ౪౭౪||తదితి||తత్తస్మాత్ హేకార్యత
 త్వజ్ఞై-కార్యేధర్మాధర్మకామవిలోపచాతుఘాతే-మిత్రపరిత్యాగలక్షణేకార్యేవివంప్రస్తుతేసతి-యదుత్తరంకార్యమస్మాభిఃకార్యంకర్తవ్యం-త
 దుదాహర్యుదాహరణీయోజనా|| ౪౮౪|| సీతి||ధర్మార్థసమాధియుక్తంధర్మార్థధైర్యసహాదకమిత్యర్థః-గతార్థావగతప్రయోజనా|| ౪౯౪|| సేతి||త్వ

ప్రకృత్యుత్తమమరకుర్యాదవక్తృత్వసత్వే || కస్త్యద్విధఃకోపవశంహిగచ్ఛేత్సత్వావరుద్ధస్తపనఃప్రసూతిః || ౫౦౪ || జా
నామిరోమంహరివీరబంధోజానామికార్యస్యచకాలసంగం || జానామికార్యంత్యయిత్యతంతనస్తచ్చాపిజానామి
యదత్రికార్యం || ౫౦౫ || తచ్చాపిజానామియథావిషహ్యంబలంనరశ్రేష్ఠశరీరజస్య || జానామియస్త్రిశ్చజనేవబద్ధంకా
మేనసుగ్రీవమనక్తమద్య || ౫౦౬ || నకామతంత్రేతవబుద్ధిరస్త్రిత్యంవైయథామన్యువశంప్రసన్నః || నదేశకాలోహినచార్థ
ధమాణవపేక్షతేకామరతిర్మనుష్యః || ౫౦౭ || తంకామవృత్తంమమసౌఖ్యప్రకామాభియోగాచ్చవిప్లవలజ్జం || క్షమ
స్వతావత్పూర్వహంతస్తద్భ్యాతరంవానరవంశనాథం || ౫౦౮ || మహర్షయోధమతపోభికామాఃకామానుకామాః
ప్రతిబద్ధమోహాః || అయంప్రకృత్యావపలఃకపిస్తుకథంసజ్జితమఖమరాజా || ౫౦౯ || ఇత్యేవముక్త్యావచనంమహాధాన్
సావానరీలక్ష్మణమప్రయమేయం || పునస్సఖలంమనవిహ్వలంచభతుహితంవాక్యమిదంబభాషే || ౫౧౦ || ఉద్యోగస్తుచి
రాజ్యప్రస్తుగ్రీవేణనరొత్తమ || కామస్యాపివిధేయఃతవాక్షాప్రతిసాధనే || ౫౧౧ || ఆతాహిమహావీర్యాహతయఃకామ
రూపిణః || కోటితనహస్రాణినానానగనివాసినః || ౫౧౨ || తదాగచ్ఛమహాబాహుచారిత్రంరక్షితత్వయా || అచ్చ
లంమిత్రభావేనసతాంధారావలోకనం || ౫౧౩ || తారయాచాభ్యనుజ్ఞాతస్త్యరయాచాపిచోదితః || ప్రవివేశమహాబాహు
రభ్యంతరమరిందమః || తతస్సుగ్రీవమాసీనుకాంచనెవరమాసనే || మహాహస్తరణోపేతేదదర్శాదిత్యసన్నిభం || దివ్యా
భరణచిత్రాంగందివ్యరూపంయశస్వినం || దివ్యమాల్యాంబరధరంమహేంద్రమివదుజాయం || దివ్యాభరణమాల్యాభిః

జనపరస్య జనస్యసుగ్రీవస్య || ౫౦౪ || కోపమితి || గుణప్రకృత్యుత్తమత్వవీర్యగుణః. అవక్తృత్వసత్వేహినవతే-సత్వావరుద్ధః వ్యసనాయయ్య క్తః || ౫౦౫ ||
ద్రవ్యానువ్యవసాయేమసత్వమస్త్రీమణిమత్వమయః || తపశ్శాంతిరూపస్యప్రసూతిః ఉత్పత్తిస్థానం || ౫౦౬ || మహోపమేవజానాసినమత
దేతూనిత్యతాహ. జానామితి || హరివీరబంధోరామస్య - రోమంజానామి - రోమమమోఘస్వరూపంజానామిత్యధాన్ - కార్యస్యచకా
లసంగంఉద్యోగరూపకార్యస్యకాలవిభంబనంచజానామి. జానామికార్యంత్యయిత్యతంతనః. యతేవానివధరూపంకార్యంసంస్థాకంకృ
తం. త్వయివిద్యమానంతదపిజానామి. యదత్రకార్యమస్తిన్నపకారేతస్మాభిర్యత్సితాస్వేషదాదికంకతావ్యంతచ్చాపిజానామి || ౫౦౭ || తచ్చే
తి || హేనరశ్రేష్ఠ. శరీరజస్యకామస్యబలయథావిషహ్యంతచ్చాపిజానామి-అద్యనుగ్రీవంయస్త్రికాజనేకామేనప్రకృతమనవరతమబద్ధం
జానామి-తంచస్త్రీజనంజానామియోజనా || ౫౦౮ || లక్ష్మణసంరంభోపశమనాయస్యప్రాగభ్యేనలోకస్థితిండశాయిత-నకామతంత్రేఇత్యాది
నా|| త్వంయథాయేనప్రకారేణమన్యువశంప్రపన్నఃతేనప్రకారేణ - కామతంత్రేరక్షితదాదౌ-తవబుద్ధిర్నాస్తి - కామతంత్రాభిజ్ఞశ్చేతాదృశం
నద్విష్యాతిభావః. కింకామతంత్రప్రవణఃకిమపిజానాసీత్యతాహ. నదేశకాలావతి || ౫౦౯ || తమితి || మమసన్నికృష్టంశమిపథం-అతవివకామ
వృత్తంకామవ్యాపారమితిక్రమేయోజనా || ౫౧౦ || మహాహస్తయోపికామవశాః - కిమతప్యగ్ధనత్యాహ-మహాహస్తయతి || ధమతవిసీలభి
కామయంతతిభయతపోభికామాః - కామస్యాభిలాషస్యతనువశ్చాత్కామాయేమాంతకామానుకామాః-ప్రతిబద్ధమోహానియతస్త్రీవ్యా
మోహాః || ౫౧౧ || ఇతితి || సఖిలంసలీలం || రా || ఇత్యేవమితి || పునస్సఖిలమితిసమ్యక్ || ౫౧౨ || ౫౧౩ || తదితి || చారిత్రంరక్షితత్వయా-అంతఃపురస్త్రివ
లోకనమనుచితమితివిశేషతిష్ఠతాత్వయాసదాచారస్యమృగసంస్థితఇత్యధాన్ - శరణాగతరక్షితాచారస్త్యయాసమృగసంస్థితఇతివా - అచ్చ
లంఆదోమావహం || ౫౧౪ || తారయేత్యాదిష్టాకచతుష్టయమేకంవాక్యం || సమావృతంపరివృతం-సంరబ్ధతరఃకుపితతరః-అతనివరక్రాంతిశ్చ ||

దర్శకామస్యవీరప్రయాజనపరస్య || ౫౦౪ || రోమమితి || అవక్తృత్వసత్వేసత్వగుణహినే-క్షుద్రఇత్యర్థః-సత్వావరుద్ధఃరజస్తమసారసప్రవేశాయ
సత్వగుణేననిరుద్ధః. తపసఃప్రసూతిరుపశమనవశతపసఉత్పత్తిస్థానం || ౫౦౫ || సత్వగుణేననిరుద్ధఃసత్వగుణప్రధానఇతియావత్ || ౫౦౬ || అస్తద్దోష
మేననివారయంతిత్వంతదేతుంసజానాసీత్యతాహ-జానామితి || హరివీరబంధోరామస్యరోమంరోమస్వభావంజానామి-కార్యస్యఉద్యోగరూప
కార్యస్యకాలసంగంకాలవిభంబంచజానామి-కార్యంత్యయిత్యతంతనఃయద్వానివధరూపకార్యం-నోస్తాకంత్వయివిద్యమానంతదపిజా
నామి - యదత్రకార్యమస్తిన్నపకారేతస్మాభిర్యత్సితాస్వేషదాదికంకతావ్యం - తచ్చాపిజానామి || ౫౦౭ || తచ్చేతి || హేనరశ్రేష్ఠశరీర
జస్యకామస్యబలయథావిషహ్యం - తచ్చాపిజానామి - అద్యనుగ్రీవంయస్త్రికాజనేకామేనప్రకృతమనవరతమబద్ధంజానామి - తం
స్త్రీజనంజానామియోజనా-కామేనప్రకృతమనవరతమబద్ధంజానామిస్త్రీజనంజానామియోజనా || ౫౦౮ || లక్ష్మణ
సంరంభోపశమనార్థం స్వప్రాగభ్యేనలోకస్థితిండశాయిత-నకామతంత్రేఇత్యాది || త్వంయథాయేనప్రకారేణమన్యువశంప్రపన్నః-తేన
ప్రకారేణ మమవకామతంత్రేరక్షితదాదౌ-తవబుద్ధిర్నాస్తి - కామతంత్రాభిజ్ఞశ్చేతాదృశంసద్వేష్టిభావః - కామతంత్రప్రవణఃకి
మపిజానాసీత్యాహ-నదేశకాలావతి || ౫౦౯ || తి || కింవశేషతోరాజ్ఞఃకామాసక్తిర్నాశ్చర్యకానిశీత్యభిప్రాయేణాహ - మహర్ష
యతితి || కామమనుస్యత్యకామయంతతిభయకామానుకామాః || ౫౧౦ || తి || ఉద్యోగఇతి || అర్థప్రతిసాధనేకార్యసాధనవిషయే || ౫౧౧ || తదితి || చారిత్రం
రక్షితంఅంతఃపురస్త్రివలోకనంఅనుచితమితిఅత్యేవతిష్ఠతాత్వయాసదాచారోరక్షితఇతిభావః-అచ్చలంఆదోమావహమితిత్వర్థః || ౫౧౨ || తార
యాచేత్యాదిష్టాకచతుష్టయమేకంవాక్యం || ప్రమదాభిస్సమంతతిత్వత్రప్రమదాభిఃసమితిభేదః-ప్రమదాభిస్సమంసుగ్రీవందదర్శ-తతఃసంరబ్ధ

ప్రమదాభిస్సమావృతం||సంరబ్ధతరరక్తాక్షోబభూవాంతకసన్నిభః ||౬౪|| రుమాంతువీరఃపరిరభ్య గాఢంవరానఃశ్లో
 వరహేనువణః| దదశశసౌమిత్రిమదీనసత్వంవిశాలనెత్రిస్సవిశాలనెత్రిం ||౬౫|| ఇతిశ్రీమతిఃపింధాకాండే -
 త్రియస్త్రింశస్సగః:*****తమప్రతిహతంకుగ్ధంప్రవిష్టంపురుషమభం||సుగ్రీవోలత్ప్రణంద్యష్టాబభూ
 వస్యథితేంద్రియః||౧|| కుగ్ధంనిశ్శ్వసమాసంతంప్రదీప్తమివతేజసా | భ్రాతుర్వ్యసనంతప్రంద్యష్టాదశరథాత్మజం|
 ఉత్పపాతహరిశ్రేష్ఠోహిత్యాసౌవర్ణమాసనం| మహాన్మహేంద్రీస్యయాథాస్వలంకృతశ్చవధ్వజః ||౩|| ఉత్పతంతమనూ
 త్పేతూరుమాప్రభృతయస్త్రియః| సుగ్రీవం౪౪నెపూర్ణచంద్రింతారాగణాభవ||౪|| సంరక్తనయనశ్రీమాన్ విచచా
 లకృతాంజలిః| బభూవావస్థితస్తత్రకల్పవృక్షామహానివ ||౫|| రుమాద్వితీయంసుగ్రీవంనారీమధ్యగతంస్థితం|అబ్రీహిల్లత్ప్ర
 ణకుగ్ధస్సతారంశశినయథా||౬|| సత్వాభిజనసంపన్నస్సానుకృశోజితేంద్రియః | కృతజ్ఞస్సత్యవాదీశరాజాలోకే
 మహీయతే||౭|| యస్తురాజాస్థితోధర్మైమిత్రాణాముపకారిణాం|మిథ్యాప్రతిజ్ఞాంకురుతేకోనృశంసతరస్తతః ||౮|| శత
 మశ్వాన్యతేహంతిసహస్రంతుగవాన్యతే|ఆత్మనఃస్వజనంహంతిపురుషఃపురుషాన్యతే ||౯|| పూర్వంకృతార్థోమిత్రా
 ణాంనతత్ప్రతికరోతియః|కృతఘ్నస్సర్వభూతానాంసవధ్వజః||౧౦|| గీతోయంబ్రహ్మణాశ్లోకస్సర్వలోకనమ
 స్కృతః|దృష్ట్యాకృతఘ్నంక్రుద్ధేనతంబోధప్లవంగమ || ౧౧ || బ్రహ్మఘ్నోచసురాపేచచోరేభగ్నవ్రతేతథానిమగ్న
 తిర్విహితాసద్భిఃకృతఘ్నోనాస్తనిమగ్నతిః||౧౨||అనార్యస్త్యంకృతఘ్నశ్చమిథ్యావాదీచవానర | పూర్వంకృతార్థో
 రామస్యనతత్ప్రతికరోషియత్ ||౧౩||ననునామకృతార్థేనత్వయారామస్యవానర| సీతాయామార్గణేయత్నఃకర్తవ్యః
 కృతమిచ్ఛతా|| ౧౪ ||సత్వంగ్రామ్యేమభాగేషుసక్తోమిథ్యాప్రతిశ్రియః | సత్వాంరామోవిజానీతేసర్పంమండూకరా
 విణం||౧౫||మహాభాగేనరామేణపాపఃకరుణవేదినా|హరిణాంపాపితోరాజ్యంత్వందురాత్మామహాత్మనా || ౧౬ ||కృ
 తంచేన్నాభిజానీషెరామస్యాక్షిప్తకర్మణః|సద్యస్త్యంనిశితైర్బాణైహతోద్రక్త్యసేవాలినం || ౧౭ || సచసంకుచితః
 వంధాయేనవాలీహతోగణః|సమయేతిథ్యసుగ్రీవమావాలివధమన్వగాః|| ౧౮ ||ననూనమిత్వాకువరస్యకామూకచ్యుతా

౬౫|| ఇతిశ్రీమదరాజవిరచితే- శ్రీరామాయణభూషణే- ముక్తాహారాఖ్యానే- కిష్కింధాకాండవ్యాఖ్యానే- త్రయస్త్రింశస్సగః:*****
 అథసుగ్రీవంప్రతిరామసందేశకథనంచక్రత్రింశే- తమప్రతిహతమిత్యాది || ౧|| కుగ్ధమిత్యాది|మహేంద్రస్వధ్వజవఉత్పపాత-స్వలంకృతశ్చ
 త్యుభయవిశేషణం||౨|| * ఉత్పపాతేతి| మహేంద్రస్వధ్వజోయథాస్వలంకృతఃతేథాస్వలంకృతోహరిశ్రేష్ఠః- సౌవర్ణమాసనంహిత్యామ
 హధ్వజవోత్పపాతేతిసంబంధః||౩|| ఉత్పతంతమితి| అనూత్పేతుఃపశ్చాదుత్పేతుః||౪|| ఉత్పతంతమనూత్పేతురితిసమ్యక్||౫|| సంరక్తై|| సం
 రక్తనయనః- మదేశేతిశేషః||౬||యస్త్రియః|అథమభిచ్ఛేదః||౭||శతమితి||పురుషః|అశ్వాన్యతే|అశ్వవిషయాన్యతే- శతహంతి-శతాశ్వహ
 ననదోషభాకభేదిత్యర్థః-ఏవంగవాన్యతేగోవిషయాన్యతే-సహస్రంహంతి-సహస్రగోహననదోషభాగ్భవేత్- పురుషాన్యతే|ఆత్మనఃస్వజ
 నంహంతి-ఆత్మస్వజనహననదోషభాకభేదిత్యర్థః-మహాపురుషరామవిషయాన్యతేతుస్సర్వహననదోషభాగ్భవేదితిభావః||౯||పూర్వమితి| తన్ని
 ప్రకార్యంప్రతికరోతిపునర్నకరోతి||౧౦||గీతోయమితి|బ్రహ్మణాస్వాయంభవమనునా||౧౧||బ్రహ్మఘ్నోచేతినిమగ్నతిః|పాపియచ్ఛిత్రం||౧౩||
 సన్నితి||కృతమిచ్ఛతాఉపకారంసర్వతా||౧౪||సత్వమితి|మండూకరాజిణంమండూకగ్రహణార్థంమండూకవద్రోశి-తమివవంశకంత్వాంసజానా
 తీత్యర్థః || ౧౫|| రామస్యసందిప్తంవాక్యమభిధాయప్రకృతకార్యోచితంస్వవాక్యమాహ-సనూనమితి|ఇత్వోకువరస్యకామూకచ్యుతావా
 ణావజ్రస్సన్నిభాక- సవశ్యసినాద్యాక్షిః-నూనం-తతోనామతస్మాత్ఖలు - సుఖంనిషేవనే-సుఖీనా-రామకార్యంససాపినాపేక్షసఇతి

తరరక్తాక్షోబభూవేతిసంబంధః||టీ||అరిందమః|అరివడ్వగజేతా||౬౪||టీ||సుగ్రీవశ్చతదానింతనావస్థామాహ- రుమామిత్యాది|| ౬౫||
 ఇతిశ్రీమహేశ్వరతీర్థవిరచితాయాం-శ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యానాయాం-కిష్కింధాకాండవ్యాఖ్యానాయాం- త్రయస్త్రింశస్సగః:*****
 టీ|| తమితి|అత్ప్రణస్తారయాప్రసాదితోపిక్రుద్ధోవతః తేమమాపరాధేనేతిసుగ్రీవోవ్యధితేంద్రియోబభూవ || ౫|| టీ|| రుమాద్వితీయం-సత్యపి
 స్త్రిసమాపేపాప్రధాన్యాదేవముక్తం||౭|| యఇతి|యస్తురాజాస్థితోధర్మః|ఇత్యత్రఅథమభిచ్ఛేదః||౮|| శతమితి|| పురుషః|అశ్వాన్యతే|అశ్వ
 విషయాన్యతేశతహంతి - శతాశ్వహననదోషభాగ్భవేదిత్యర్థః - ఏవంగవాన్యతేగోవిషయాన్యతేసహస్రంహంతి - సహస్రగోహననదో
 షభాగ్భవేత్ - పురుషాన్యతే|ఆత్మనఃస్వజనంహంతి-ఆత్మస్వజనహననదోషభాగ్భవేదిత్యర్థః - మహాపురుషరామవిషయాన్యతేతుస్సర్వహన
 నదోషభాగ్భవేదితిభావః||౯|| అన్యతవాదినోదోషమభిధాయకృతఘ్నస్యదోషమాహ- పూర్వమితి||౧౦||టీ|| ఉత్త్రేశస్మతిమాహ-గీతఇత్యయం
 శ్లోకఃకృతఘ్నందృష్ట్యాబ్రహ్మణాగీతః- తంనిబోధేత్యన్వయః-సమస్కృతః|అదృతఇత్యర్థః|| ౧౩|| కర్తవ్యంప్రత్యుపకారమాహ-సన్నితి||కృతమిచ్ఛ
 తాఉపకారంసర్వతా||౧౪|| సత్వమితి|సర్పంమండూకరాజిణం- మండూకగ్రహణార్థంసర్పంమండూకవద్రోశి- తమివవంశకంత్వాంసజ్ఞాసీ
 దిత ధః||౧౫||రామసందిప్తంవాక్యమభిధాయప్రకృతకార్యోచితంస్వవాక్యమాహ-సనూనమితి || ఇత్వోకువరస్యకామూకాచ్యుతావా

న్మరాన్వశ్యసివజీసన్నిభాః | తతస్సుఖం నామనిమేవ సేసుభీనరామకార్యం మనసావ్యవేతు సే || ౧౯ || ఇతిశ్రీమతికిష్కింధాకాండ-చతుస్త్రింశస్సర్గః. ***** తథాబ్రివాణంసామితి || పదీ ప్రమివ లేజసాః | అబ్రిపీల్లత్కుణంతారాతారాధిపనిభాననా || ౧ || నైవంలత్కుణవక్తవ్యోనాయంపరువమహాతి | హరీణామీశ్వరశ్శ్రీతుంతవవక్త్రాద్విశేషతః || ౨ || నైవాకృతజ్జమ్నగ్గీవోనశతోనాపిదారుణః | నైవాన్మతకథోవీరనజిహ్వాశ్చక్రపీశ్వరః || ౩ || ఉపకారంకృతంవీరోనాప్యయంపిస్తృతఃకపిః | రామేణవీరసుగ్గీవోయదనైగ్ధ్రుమగరంరణే || ౪ || రామప్రపాదాత్కీర్తించకపిరాజ్యంచశాశ్వతం | ప్రాప్తవానిహసుగ్గీవోరుమాంచపరంతప || ౫ || సుమఃఖంశయితేపూర్వంప్రాప్త్యేనంసుఖముత్తమం | ప్రాప్తకాలంనజానీతేవిశ్వామిత్రోయథామునిః || ౬ || ఘృతాచ్యాంకిలసంసక్తోదశవద్వాణిలత్కుణ | అహూమన్యతథర్తాత్తావిశ్వామిత్రోమహామునిః || ౭ || సహిప్రాప్తంనజానీతేకాలంకాలవిదాంవరః | విశ్వామిత్రోమహాతేజాఃకింపునర్యఃపుథగ్జనః || ౮ || దేహధమంగతస్యాస్యపరిశ్రాంతస్యలత్కుణ | అవిత్వప్రస్యకామేషుకామంతంతుమిహాహాసి || ౯ || నవరోవశంతాతగంతుమహాసిలత్కుణ | నిశ్చయార్థమవిజ్ఞాయసహసాప్రాకృతోయథా || ౧౦ || సత్వయుక్తాహిపురుషాస్త్యద్విధాఃపురుషవక్షభః | అవిమృశ్యసరోవస్యసహసాయాంతివశ్యతాం || ౧౧ || ప్రసాదయేత్వాంధర్మజ్ఞసుగ్రీవాద్దైసమాహితా | మహానోవసముత్పన్నస్సంరంభస్త్యజ్యతామయం || ౧౨ || రుమాంచంకపిరాజ్యంచధనధాన్యవసూనివ | రామప్రియార్థంసుగ్రీవస్త్యజేదితిమతిర్నయ || ౧౩ || సమానేవ్యతిసుగ్రీవస్సీతయాసహరాఘవం | శశాంకమివరోహిణ్యానిహత్వా రావణంరణే || ౧౪ || శతకోటిసహస్రాణిలంకాయాంకిలరాక్షసాః | అయుతానివవత్త్రింశత్సహస్రాణిశతానిచ | అహత్వాతాంశ్చదర్ధద్వారాక్షసానాగమరూపిణః | నశక్యోరావణోహంతుంయేనసామైథిలీహృతా || ౧౫ || తేనశక్యారణేహంతుమసహాయేనలత్కుణ | రావణఃకూరకర్తాచసుగ్రీవేణవిశేషతః || ౧౬ || ఏవమాఖ్యాతవాన్వాలీనహ్యభిజ్ఞోహరీశ్వరః | ఆగమస్తునమేవ్యక్తశ్శ్రీవాత్సద్యాద్భవీమ్యహం || ౧౭ || త్వత్సహాయనిమిత్తంవైపీషితాహరిపుంగవాః | ఆనేతుంచానరాన్యద్దైసుఖహూహారియూధపాణితాంశ్చ

యోజనా || ౧౮ || నూనంత్యమితి | ననూనమితివాపాఠః || ౧౯ || ఇతికిగ్గోపందరాజిరచితే - క్షీరామాయణభూషణే - ముక్తాహారాఖ్యానే - కిష్కింధాకాండవ్యాఖ్యానే - చతుస్త్రింశస్సర్గః. ***** తథాబ్రివాణమిత్యాది || ౧ || నైవమితివక్తవ్యఃపరువమితివేషః || ౨ || నైవేతిజిహ్వాఃకుటిం || ౩ || ఉపకారమితి | విస్తృతఇతికతేదినిష్ఠా - అన్యైగ్ధ్రుమగరంతంఉపకారంసస్తృతఇతియోజనా || ౪ || ఘృతాచ్యామితి | విశ్వామిత్రోఘృతాచ్యామాసక్తోదశవక్షాణిలహూమన్యతదినమమన్యతః - ఘృతాచీశ్చైవాత్రమేనవైవోచ్యతే - మేనకాసంగస్యబాలకాండేభిధానాత్ || రా || అత్రఘృతాచీశ్చైవాత్రమేనకాయానామాంతరం || తాదగశశామహాలేఖామేనకాంకుశికాత్తజఃత్వాదినాతస్యాంవసంత్యాంవమాణిపంచపంచరాఘవేత్యంతేనవిశ్వామిత్రస్యమేనకాయాండశవక్షాసక్తిర్బాలకాండేభిశతత్వాత్ || ౧౦ || దేహేతి | దేహధమంగతస్యశరీరస్వభావంప్రాప్తస్య - కామంచామవతేనం || అపరాధమంగీకృత్యసాంత్యయిత్వాఇదాసీంచార్యమాణేఅపరాధవినాస్తీత్యాహ - నచేతి | నిశ్చయార్థంనిశ్చయరూపమథం - సుగ్రీవాభిప్రాయమితియావత్ || ౧౧ || ప్రసాదయఇతి || సంరంభః | అభినివేశః || ౧౨ || రుమామితి | ధనధాన్యేత్యత్రధనశబ్దోహస్థిరధాన్వాదివరః - వశుశబ్దోరత్నవరః || ౧౩ || సమానేవ్యతితి | సమానేవ్యతిఘటయివ్యతినిహత్వేత్యత్రలబధావలక్ష్యః || ౧౪ || తేనశక్యారణితి | తేనశక్యారణిచ్ఛేదః - తేరాక్షసాః - హంతుంనశక్యాః - రావణోవిశేషణాసహాయేనసుగ్రీవేణహంతుంనశక్యః || ౧౫ || తర్హిరావణవృత్తాంతస్సర్వోపాఖ్యాంతామిత్యత్రాహ - ఏవమితి | ఆగమః | స్వయమవగమః - శ్రీవాత్ శ్రవణాత్ - అత్రసుగ్రీవేణయద్ధాయనిగణమకాలేతారయాం

రాకావజ్రసన్నిభాః నవశ్యసివాద్రాక్షీః - నూనంతితోనామతస్మాత్ ఖలుసుఖంనిమేవసే - సుఖీసకారామకార్యంమనసామినావేత్సకతియోజనా || ౧౯ || ఇతికిమహేశ్వరతీర్థవిరచితాయాం - క్షీరామాయణతత్పదీపికాఖ్యాయాం - కిష్కింధాకాండవ్యాఖ్యాయాం - చతుస్త్రింశస్సర్గః. ***** ౩ || టీ || ఉపకారమితి | అత్రయశ్చబ్దస్యఉక్తార్థమాత్రపరామర్శిత్వాన్నపుంసకత్వమవిరుద్ధం || ౬ || ఘృతాచ్యామితి | అత్రఘృతాచీశ్చబ్దోమేనకాయానామాంతరం || టీ || అహః ఏకజనం అమన్యత - విషయాసక్త్యేతిభావః || ౭ || టీ || సహితి | పృథగ్జనఃప్రాకృతస్తృచ్ఛత్యర్థః || ౮ || దేహేతి | దేహధర్మంగతస్యశరీరస్వభావంప్రాప్తస్యకామంచామవత్తనం || ౯ || అపరాధమంగీకృత్యసాంత్యయిత్వాఇదాసీంచార్యమాణేఅపరాధవినాస్తీత్యాహ - నచేతి | నిశ్చయార్థంనిశ్చయరూపమథంసుగ్రీవాభిప్రాయమితియావత్ || ౧౦ || టీ || సత్వేతి | అవిమృశ్యఅవిచార్య || ౧౧ || టీ || ప్రసాదయఇతి || సంరంభః | సంభ్రమః || ౧౨ || టీ || అథునైవరావణఃకింసహస్యతత్వత్యతహ - శతకోటిత్యాదికితేలిహర్తాయాం || ౧౪ || తేనశక్యః | అత్రనకారాసుషజ్యతే - తేనరాక్షసవధేననారావణవధస్యాశక్యత్వేన - ఆసహాయేనసహాయరహితేనసుగ్రీవేణకూరకర్తా రావణోవిశేషతారణేహంతుంనశక్యశ్చనశక్యవివేచియోజనా || ౧౫ || ఏవమాఖ్యాతవానితి | నసుసహాయరహితేనసుగ్రీవేణరావణోహంతుంనశక్యారణిచ - పూర్వోక్తంరావ

రాకావజ్రసన్నిభాః నవశ్యసివాద్రాక్షీః - నూనంతితోనామతస్మాత్ ఖలుసుఖంనిమేవసే - సుఖీసకారామకార్యంమనసామినావేత్సకతియోజనా || ౧౯ || ఇతికిమహేశ్వరతీర్థవిరచితాయాం - క్షీరామాయణతత్పదీపికాఖ్యాయాం - కిష్కింధాకాండవ్యాఖ్యాయాం - చతుస్త్రింశస్సర్గః. ***** ౩ || టీ || ఉపకారమితి | అత్రయశ్చబ్దస్యఉక్తార్థమాత్రపరామర్శిత్వాన్నపుంసకత్వమవిరుద్ధం || ౬ || ఘృతాచ్యామితి | అత్రఘృతాచీశ్చబ్దోమేనకాయానామాంతరం || టీ || అహః ఏకజనం అమన్యత - విషయాసక్త్యేతిభావః || ౭ || టీ || సహితి | పృథగ్జనఃప్రాకృతస్తృచ్ఛత్యర్థః || ౮ || దేహేతి | దేహధర్మంగతస్యశరీరస్వభావంప్రాప్తస్యకామంచామవత్తనం || ౯ || అపరాధమంగీకృత్యసాంత్యయిత్వాఇదాసీంచార్యమాణేఅపరాధవినాస్తీత్యాహ - నచేతి | నిశ్చయార్థంనిశ్చయరూపమథంసుగ్రీవాభిప్రాయమితియావత్ || ౧౦ || టీ || సత్వేతి | అవిమృశ్యఅవిచార్య || ౧౧ || టీ || ప్రసాదయఇతి || సంరంభః | సంభ్రమః || ౧౨ || టీ || అథునైవరావణఃకింసహస్యతత్వత్యతహ - శతకోటిత్యాదికితేలిహర్తాయాం || ౧౪ || తేనశక్యః | అత్రనకారాసుషజ్యతే - తేనరాక్షసవధేననారావణవధస్యాశక్యత్వేన - ఆసహాయేనసహాయరహితేనసుగ్రీవేణకూరకర్తా రావణోవిశేషతారణేహంతుంనశక్యశ్చనశక్యవివేచియోజనా || ౧౫ || ఏవమాఖ్యాతవానితి | నసుసహాయరహితేనసుగ్రీవేణరావణోహంతుంనశక్యారణిచ - పూర్వోక్తంరావ

ప్రతీక్షమానోయంవిక్రాంతాన్సునుహాబలాః | రాఘవస్వార్థసిద్ధ్యర్థాంసనిర్యాతిహాశీశ్వరః || ౨౦ || కృతాతుసంస్థా
సామిత్రేసుగ్రీవేణయథాపురా | అద్యతైర్వానరైస్సర్వైరాగంతవ్యంమహాబలైః || ౨౧ || ఋక్షకోటిసహస్రాణిగో
లాంగూలశతాః || అద్యత్వామవయాస్యంతిజహీకోపమరిందమ || కోట్యోనేకాస్తుకాకుత్స్థకపీనాందీప్తతేజసాః ||
౨౨ || తవహిమఖమిదంఋత్యకోపాక్షతజనిభేనయనేనీర్తమాణాః | హరివరవనితానయాంతికౌంతిప్రభవభయ
స్యహిశంకితాస్సస్పృహయాః || ౨౩ || లలనీమతిః పింగధాకాండే - పంచత్రింశస్సగః ||

ఇత్యుక్తప్రాయావాక్యంప్రతీతంధర్మసంహితం | మృదుస్వభావస్సౌమిత్రఃప్రతిజగ్రాహతద్వచః || ౧ || త
స్మిన్ప్రతిగృహీతేతువాక్యేహరిగణేశ్వరః | లక్ష్మణాతునుమాత్రాసంవత్స్రంక్షిన్నమివాత్మజత్ || ౨ || తతఃకంఠగతఃకా
ల్యంబిత్రంబహుగుణంబహుహత్ | చిచ్ఛేదవిమదశ్చాపీత్సుగ్రీవోవానరేశ్వరః || ౩ || సలక్ష్మణంభీమబలంసర్వవానరసత్త
మః | అబ్రవీత్ప్రతీతంవాక్యంసుగ్రీవస్సంప్రహమాయన్ || ౪ || ప్రణస్తాశ్రీశ్చకీతిశ్చకపిరాజ్యంవశాశ్వతం | రామప్ర
సాదాత్సౌమిత్రేపునఃపాప్రమిదంమయా || ౫ || కశ్యక్తస్తస్యదేవస్యశ్వాతస్యస్వేనకమణా | తాదృశంవిక్రమంవీర
ప్రతికర్తుమరిందమ || ౬ || సీతాంపాప్రసృతిధర్మాత్కావధిమృతచరావణం | సహాయమాత్రేణమయా రాఘవస్సేనతే
జసా || ౭ || సహాయకృత్యంకింతస్యయేనసప్తనుహాదుమాః | శైలశ్చవసుధాచైవబాణేనైకేనదారితాః || ౮ || ధన్వంతరీ
యానస్యస్యశ్చబేనలక్ష్మణ | సశైలాకంపితాభూమిస్సహాయైస్తస్యకీన్నువై || ౯ || అనుయాత్రాంసరేంద్రస్యకరి
ష్యేహంనరపక్షభ | గచ్ఛతోరావణంహంతుంవైరిణంసపురస్సరం || ౧౦ || యదికిందిదతిక్రాంతంవిశ్వాపాక్షాణయేనవా |

గవోక్తరామసుగ్రీవసఖ్యకరణేభిహితేనతాదృశోరావణః - సుగ్రీవోదుర్బలః - తాకధంరామోవలంబితఃకాలినోక్తమితీజ్ఞేయం || రా || శ్రవాత్త
స్వాద్భృషీమహామితిపాఠః || ౨౦ || కృతేతి | అత్రసీతాస్వేషణకార్యవిషయే - సుగ్రీవేణపురాత్వదాగమనాత్పుర్వమేవ - సంస్థావ్యవస్థా - త్రిపం
చరాత్రాదుర్ధ్వంసాగంతవ్యమిత్యేవంరూపా - యథాయేనప్రకారేణకృతాతధా - అద్యఅన్తికాదినే - తైరాగంతవ్యం || ౨౧ || తవహిః | హిశ
ద్భః | పాదపూరణే - సర్వాః హరివరవనితాః - తవేదంముఖంఋత్యప్రభవభయస్యశంకితాః - వాలివధజనితభయశంకితాస్సత్యఃరోమాద్యతాః - శ్చ
తశసమేనయన్ - లలితమాణాః కాంతింసయాంతిహిసయాంత్యేవ - ప్రభవభయస్యశంకితాశ్చకీతికర్తజీపక్షి - సలోకావ్యయేత్వాదిపక్షిప్రతిమ
ధేపితత్వయోగఆర్జవః || ౨౩ || ఇతిగ్రీవోవిందరాజవీరచితే - ముక్తాహరాఖ్యానేకిష్కింధాకాండవ్యాఖ్యానే - పంచత్రింశస్సగః ||

అథలక్ష్మణసుగ్రీవసాహృదభావణంబోధితం | ఇత్యుక్తఇత్యాది || ౧ || తస్మిన్నితి | సుమమాత్రాసమితిప్రసూతతత్త్వాకారాభావఆర్జవః
క్షిన్నంబద్రకం || రా || సుమహత్ సుమహాంతం || ౨ || తతఃకంఠగతఃకాలినోక్తమితీజ్ఞేయం || రా || శ్రవాత్త
స్వాద్భృషీమహామితిపాఠః || ౨౦ || కృతేతి | అత్రసీతాస్వేషణకార్యవిషయే - సుగ్రీవేణపురాత్వదాగమనాత్పుర్వమేవ - సంస్థావ్యవస్థా - త్రిపం
చరాత్రాదుర్ధ్వంసాగంతవ్యమిత్యేవంరూపా - యథాయేనప్రకారేణకృతాతధా - అద్యఅన్తికాదినే - తైరాగంతవ్యం || ౨౧ || తవహిః | హిశ
ద్భః | పాదపూరణే - సర్వాః హరివరవనితాః - తవేదంముఖంఋత్యప్రభవభయస్యశంకితాః - వాలివధజనితభయశంకితాస్సత్యఃరోమాద్యతాః - శ్చ
తశసమేనయన్ - లలితమాణాః కాంతింసయాంతిహిసయాంత్యేవ - ప్రభవభయస్యశంకితాశ్చకీతికర్తజీపక్షి - సలోకావ్యయేత్వాదిపక్షిప్రతిమ
ధేపితత్వయోగఆర్జవః || ౨౩ || ఇతిగ్రీవోవిందరాజవీరచితే - ముక్తాహరాఖ్యానేకిష్కింధాకాండవ్యాఖ్యానే - పంచత్రింశస్సగః ||

అథలక్ష్మణసుగ్రీవసాహృదభావణంబోధితం | ఇత్యుక్తఇత్యాది || ౧ || తస్మిన్నితి | సుమమాత్రాసమితిప్రసూతతత్త్వాకారాభావఆర్జవః
క్షిన్నంబద్రకం || రా || సుమహత్ సుమహాంతం || ౨ || తతఃకంఠగతఃకాలినోక్తమితీజ్ఞేయం || రా || శ్రవాత్త
స్వాద్భృషీమహామితిపాఠః || ౨౦ || కృతేతి | అత్రసీతాస్వేషణకార్యవిషయే - సుగ్రీవేణపురాత్వదాగమనాత్పుర్వమేవ - సంస్థావ్యవస్థా - త్రిపం
చరాత్రాదుర్ధ్వంసాగంతవ్యమిత్యేవంరూపా - యథాయేనప్రకారేణకృతాతధా - అద్యఅన్తికాదినే - తైరాగంతవ్యం || ౨౧ || తవహిః | హిశ
ద్భః | పాదపూరణే - సర్వాః హరివరవనితాః - తవేదంముఖంఋత్యప్రభవభయస్యశంకితాః - వాలివధజనితభయశంకితాస్సత్యఃరోమాద్యతాః - శ్చ
తశసమేనయన్ - లలితమాణాః కాంతింసయాంతిహిసయాంత్యేవ - ప్రభవభయస్యశంకితాశ్చకీతికర్తజీపక్షి - సలోకావ్యయేత్వాదిపక్షిప్రతిమ
ధేపితత్వయోగఆర్జవః || ౨౩ || ఇతిగ్రీవోవిందరాజవీరచితే - ముక్తాహరాఖ్యానేకిష్కింధాకాండవ్యాఖ్యానే - పంచత్రింశస్సగః ||

౧ || టీ || తస్మిన్నితి | సానానంతరంక్షిన్నమాద్రకంవత్స్రంక్షిన్నమి || ౨ || తతఃకంఠగతఃకాలినోక్తమితీజ్ఞేయం || రా || శ్రవాత్త
స్వాద్భృషీమహామితిపాఠః || ౨౦ || కృతేతి | అత్రసీతాస్వేషణకార్యవిషయే - సుగ్రీవేణపురాత్వదాగమనాత్పుర్వమేవ - సంస్థావ్యవస్థా - త్రిపం
చరాత్రాదుర్ధ్వంసాగంతవ్యమిత్యేవంరూపా - యథాయేనప్రకారేణకృతాతధా - అద్యఅన్తికాదినే - తైరాగంతవ్యం || ౨౧ || తవహిః | హిశ
ద్భః | పాదపూరణే - సర్వాః హరివరవనితాః - తవేదంముఖంఋత్యప్రభవభయస్యశంకితాః - వాలివధజనితభయశంకితాస్సత్యఃరోమాద్యతాః - శ్చ
తశసమేనయన్ - లలితమాణాః కాంతింసయాంతిహిసయాంత్యేవ - ప్రభవభయస్యశంకితాశ్చకీతికర్తజీపక్షి - సలోకావ్యయేత్వాదిపక్షిప్రతిమ
ధేపితత్వయోగఆర్జవః || ౨౩ || ఇతిగ్రీవోవిందరాజవీరచితే - ముక్తాహరాఖ్యానేకిష్కింధాకాండవ్యాఖ్యానే - పంచత్రింశస్సగః ||

ప్రేవ్యస్యతుమితవ్యం మేనకశ్చిన్నాపరాధ్యతి॥ ౧౧॥ ఇతితస్యబువాణస్యసుగ్రీవస్యమహాత్మనః । అభవల్లత్కణఃప్రీతః
 ప్రేష్ణాచైనమువాచహ॥౧౨॥ సర్వభాహిమమభ్రాతాసనాథోవానరేశ్వర । త్వయానాథేనసుగ్రీవప్రతిలేనవిశేష
 తః॥౧౩॥ యస్తేప్రభావస్సుగ్రీవయచ్చతేశౌచమాజావం । అహాస్తవంకపిరాజ్యస్యశ్రియంభోక్తుమనుత్తమాం॥౧౪॥
 సహాయేనచసుగ్రీవత్వయారామఃప్రతాపవాన్ । వధివ్యతిరణేశతూనిసచిరాన్నాత్రసంశయః॥ ౧౫॥ ధర్మజ్ఞస్యకృతజ్ఞ
 స్యసంగామేష్వవర్తిః॥ ఉపపన్నంచయుక్తంచసుగ్రీవతపభాషితం॥ ౧౬॥ దోషజ్ఞస్యతిపామధ్యేకోన్యోభాషితు
 మహాతి॥ వర్జయిత్వామమజ్యేష్ఠంతాంచవానరసత్తమ॥౧౭॥ సదృశశ్చాసీరామస్యవిక్రమేణబలేనచ॥ సహాయోదై
 వతైర్దత్తశ్చిరాయమారిపుంగవ॥౧౮॥ కింతుశీఘ్రిమితోఽపిరఃపాగ్రిమత్వంచయాసహ । సాంత్యయస్వవయస్యంత్యం
 భార్యాహరణకర్మితం॥౧౯॥ యచ్చశోకాభిభూతస్యశ్రుత్వా రామస్యభాషితం । మయాత్వంపరుషాణ్యుక్తస్తచ్చత్వం
 త్తుంతుమహాసి॥౨౦॥ ఇతిశ్రీమత్కిక్కింధాకాండే పట్టింశస్సర్గః*****వీచముక్తస్తుసుగ్రీవోలత్కు
 ణేఃమహాత్మనా॥ హనుమంతంస్థితః పాశ్వేనాసవివంత్విదమబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ మహేంద్రహిమవద్వింధ్యకైలాసశిఖరేషు
 చ । మందరేపాండుశిఖరేషంచత్రేలేషుయేస్థితాః ॥ తరుణాదిత్యవణేశు భాజమానేషుసర్వతః॥ పర్వతేషుసము
 ద్రాస్తేపశ్చిమాయాంతుయేదిశః॥ ఆదిత్యభవనేవైవిగిరసంభ్యాభ్రీసన్నిభే । పర్వతాశవనంభీమంసంత్రితాహారిపుం
 గవాః ॥ అంజనాంబువనంకాశాఃకుంజరప్రతిమాజనః । అంజనేపర్వతేవైవయేవసంతిష్ఠవంగమాః ॥ మనశ్శిలాగు
 హావాసావానరాఃకనకప్రభాః॥ మేరుపాశ్వగతాశ్చైవయేధామ్రగిరిసంత్రితాః॥ తరుణాదిత్యవణాశ్చపర్వతేచమ

ధత్వేతయచపరాధస్సర్వత్రవజానీయఃపితృభావః॥౧౧॥ ధమజ్ఞశ్శ్రేతి॥ ఉపపన్నంఅహం-యుక్తాయుక్తియుక్తం॥౧౨॥ దోషజ్ఞఃఇతి॥ దో
 షజ్ఞఃస్వదోషజ్ఞః-లోకేహసమర్థఃప్రదుషఃస్వదోషమపహ్నుతేనకుప్రకాశయతి-సతభాత్యమితిభావః॥౧౩॥ స్వోక్తపరుషవాక్యానాంరామో
 క్తత్వశ్చకామాభూదితిశ్శ్లేషైవోక్తత్వముపపాదయన్-స్వాపరాధంశమయతి-యచ్చేతి॥భాషితంసీతోద్దేశేనత్రవణాసహ్యంబిలాపం॥౧౪॥
 శోకాభిభూతశ్శ్రేత్యనేనరామఃస్వభావతఃపరుషభాషణంనవక్రీడిత్యజ్యేత- ఉపపన్నానోఽపిపరుషంవోక్తరంప్రతిపద్యతేఇతిప్రసీద్ధిరితిభావః-తా
 దృశస్యరామస్యభాషణంశ్రుత్వామయాత్వముక్తజ్యేనేనఉక్తానువాదస్యాదోషత్వంజ్యేత- తచ్చేతిసూచనస్యాపియద్భవేదిత్యనువాదితా
 ప్రయుక్తమిత్యర్థః- ఆత్మేదంవేదితవ్యం- కార్యాభిసంధిసచ్చాపేదాగ్రతస్వామిసశ్చిరామస్యశ్చిధింప్రతిగంతవ్యత్వరాఽస్త్విత్యభోగప్ర
 సంగసంగేనానన్యపరత్వాత్సమయాతిలంఘనాపరాధంకృతవతిమహారాజే- లత్కుణోభవేగంసీత్యమిత్యేతేవైవహనుమతా- కృతాపరాధ
 స్యహితేనాన్యంపశ్యామ్యహంతుమం । అంతరేణాంజలింబద్వాలత్కుణస్యప్రసాదనాదితపహారాజాయహితోపదేశేకృతేనతి- మహారాజోపి
 ప్రబుధ్వా- యదికించితకాగ్రి-తంవిశ్వాసాత్ప్రీతయేనవా । ప్రేవ్యస్యతుమితవ్యంమేనకశ్చిన్నాపరాధ్యతితి రథనేనభగవద్విషయేకృతా
 పరాధేనాపిభాగవతతటూపణ్యేతేనతితన్నభేనభగవానపరాధాత్తుమయతే- తతోభగవదపచారరహితస్సౌతత్త్వింకర్యయోగ్యోభవతి
 త్వేనమగ్ధంవిశేషించికార- తదనంతరం-యచ్చశోకాభిభూతస్యశ్రోతాదామిశ్యవాషితం॥ మయాత్వంపరుషాణ్యుక్తస్తచ్చత్వంతుంతుమహాసీ
 తిలత్కుణస్తావదాత్మీయపరుషవాక్యానాంశోకవివశరామశ్రోధమవేత్త్యతదనురూపాణివాక్యాన్యక్తానీతిసోపాధికత్వముపపాద్య- సోపాధిక
 స్వాపరాధనివృత్తయేనుమితాత్మజస్సుగ్రీవంప్రసాదయన్- సాతరాధేమక్రీడైష్టవేషుపశ్చాత్తాపేనకృతప్రాయశ్చిత్తైవపరాధాన్నివృత్తేషు
 చసత్కుపాపరాధదశాయాంస్వాచరితానామపచారాణాంవృథాసాధంత్వేప్రసాదవీయాదిశాస్త్రాగ్రంప్రకటనంకృతవానితిభావః॥ ఇతిశ్రీ
 గోవిందాచారిచితే- శ్రీరామాయణఘాటణే- ముద్రాపరాభ్యాశ్- కిక్కింధాకాండవ్యాఖ్యానే- పట్టింశస్సర్గః*****

అభసర్వవానరసమానయనంసప్తత్రింశే । ఎవమిత్యాది ॥ ౧ ॥ మహేంద్రహిమవదవచనైలాః- తరుణేతి- పశ్చిమాయాందిశి
 యేస్థితాః తేమయేవానరాశ్చిత్తాదియోజనా- ఆస్తగిరివర్ణఃత పర్వతేష్విత్సర్గః- ఆదిత్యభవనే ఉదయగిరా- పద్మాః చందనవి
 శేషాః-మనశ్శిలాగుహావాసాఃమనశ్శిలామయగుహావాసాః-మహేంద్రమహారుణాశ్చే-యత్రయచ్చబ్ధోనాస్త్రితత్సాధ్యాహతావ్యః- సామేతి-క

మణిం॥టీవిశ్వాసాత్ ఆశ్రితమపరాధినమపినవాధతతిజ్ఞానాదిత్యర్థః- ప్రేవ్యస్యపరిచారకస్యతుమితవ్యం-తత్రహేతుమాహ-కశ్చిదితి-కశ్చిదపి
 నాపరాధ్యతిన- పరిచారకేషుమధ్యేసర్వోప్యపరాధీ- తస్మాత్తుంతుమితిభావః॥౧౩॥టీ॥ యస్తేప్రభావస్సుగ్రీవయచ్చతేశౌచమాజావమి
 త్యత్రతేనేత్యభ్యాహరః॥౧౪॥ ధమజ్ఞశ్శ్రేతి॥ఉపపన్నమహం-యుక్తాయుక్తియుక్తం॥౧౫॥ దోషజ్ఞఃఇతి॥దోషజ్ఞఃవిద్యాన్॥నివిద్యాన్వి
 పశ్చిద్దోషజ్ఞఃఇత్యుచరః॥౧౬॥స్వోక్తపరుషవాక్యానాంరామోక్తత్వశ్చకామాభూదితిశ్శ్లేషైవోక్తముపపాదయన్-స్వాపరాధంశమయతి॥ య
 చ్చేతి॥రామస్యభాషితంసీతోద్దేశేనత్రవణాసహ్యంబిలాపం॥ఇతిశ్రీమహాశ్వరత్థిరచితాయాంకిక్కింధాకాండవ్యాఖ్యానాయంపట్టింశస్సర్గః
 ౧ ॥ మహేంద్రేతి ॥ పంశత్రేలేషుపరిగణితమహేంద్రాదిమందరాంతెషుతరుణాదిశ్శ్రేతి ॥ అస్తయపర్వతంపరితఃసావణాఃపశ్చిమ
 స్రాగిగిరియస్థుతితేషు॥ ఆదిత్యభవనం॥ ఆదిత్యోన్మీకాభవతిప్రదుశావతీత్వాదిత్యభవనంఉదయాదిశః(టీ)యేస్థితాఽని-బంధఃపర్వ

హరుణఃపిబంతోమధుమైరేయంభీమవేగాఃప్లవంగమాః॥వనేషువసురమ్యేషుసుగంధిషుమహాత్సుచ॥తాపసానాంచర
మ్యేషువనాంతేషునకుంతతః ॥ తాంస్తాంసమానయక్షిప్తంవృథివ్యాంసర్వవానరాః ॥ ౮౪ ॥ సామదానాదిభిస్స
వైరాశుప్రేషయవానరాః॥ప్రేషితాఃప్రథమంయెచమయాదూతామహాజవాః ॥ త్వరణార్థంతుభూయస్త్యం
హరీన్సంప్రేషయావరాః॥౧౦॥యేప్రసక్తాశ్చకామేషుదీర్ఘసూతాశ్చవానరాః ॥ ఇహానయస్వతాస్సర్వాశీఘ్రం
తుమమశాసనాత్ ॥౧౧॥అహుభిర్దశభిర్యేహినాగచ్ఛంతిమమాజ్ఞయాః॥హంతవ్యాప్తైరురాత్మానోరాజశాసనదూ
వకాః॥ ౧౨ ॥ శతాన్యధసహస్రాణాంకోట్యుత్పమమశాసనాత్ ॥ ప్రయాంతుకపిసింహానాందిశోమమమతేస్థితాః॥
౧౩॥మేషువర్వతసంకాశాశ్చదయంతిఇవాంబరం॥ఘోరదూపాఃకపిశ్రేష్ఠాయాంతుమచ్ఛాసనాదితః॥ ౧౪ ॥ తేగతి
జ్ఞాగతింగత్వావృథివ్యాంసర్వవానరాః॥ ఆనయంతుహరీన్సర్వాంస్త్యరితాశ్చాసనాన్తమ॥ ౧౫ ॥ తస్యవానరరాజస్య
శ్శుత్రావాయుసతోవచః॥ దిక్షుసర్వామవిక్రాంతాఃప్రేషయామాసవానరాః॥ ౧౬ ॥ తేపదంవిష్ణువిక్రాంతంప
త్రజిజ్యోతిరధ్వగాః॥ప్రయాతాఃప్రహితాఃరాజ్ఞాహరయస్త్రైజేనవై॥౧౭॥ తేనముద్రేషుగిరిషువనేషుచసరస్సుచ॥
వానరావానరాస్సర్వాఃరామహేతోరచోదయః॥౧౮॥ మృత్యుకాలోపమస్యాజ్ఞాంరాజరాజస్యవానరాః ॥ సుగ్రీవ
స్యాయయుశ్శుత్రాసుగ్రీవభయదర్శినః॥ ౧౯ ॥ తతస్తేంజనసంకాశాగిరేస్తస్మాన్మహాజవాః॥తిన్రఃకోట్యఃప్లవంగానాం
నిర్యయుర్యత్రరాఘవః॥౨౦॥ అస్తంగచ్ఛతియత్రాగిరస్తస్మిన్గిరివరేస్థితాః ॥ తస్తహేమమహాభానస్తస్మాతోఽట్యో
దశచ్యుతాః॥ ౨౧ ॥ కైలాసశిఖరేభ్యశ్చసీంహకేసరవర్చసాం॥తతఃకోటిసహస్రాణివానరాణాముపాగమః॥౨౨॥ఫల
మూలేనజీవంతోహిమవంతముపాత్రితాః॥ తేషాంకోటిసహస్రాణాంసహస్రంసమవతత॥ ౨౩ ॥ అంగారకసమా
నానాంభీమానాంభీమకమః॥కాం ॥ వింధ్యాద్వానరకోటిసాంసహస్రాణ్యవతకద్రుతం ॥ ౨౪ ॥ క్షీరోదవేలానిల
యాస్తమాలవనవాసినః ॥ నారికేళాశనాన్తైవతేషాంసంఖ్యానవిద్యతే ॥ ౨౫ ॥ వనేభ్యాగహ్వరేభ్యశ్చసరిద్భ్య
శ్చమహాజవా॥ ఆగచ్ఛద్వానరీసేనాపిబంతీవదివాకరం ॥ ౨౬ ॥ యెతుత్వరయతుంయతావానరాస్సర్వవానరాః॥
తేవీరాహీమవచ్చైలందదృశుస్తంమహాదుగ్రీమం॥౨౭॥తస్మిన్నిరివరేరమ్యేయజ్ఞోమాహేశ్వరఃపురా ॥ సర్వదేవమనస్తా
మౌబభౌదివ్యోమనోహరః॥౨౮॥ అన్ననిష్క్రందజాతానిమూలానిచఫలానిచ॥అమృతాస్వాదకల్పానిదదృశుస్తత్రవాన
రాః॥౨౯॥తదన్నసంభవందివ్యంఫలంమూలంమనోహరం॥యఃకశ్చిత్సకృదశ్చాతిమానంభవతత్త్వతః॥ ౩౦ ॥ తాఃకూ
లానిదివ్యాఃఫలానిచఫలాశనాః॥ ఔషధానిచదివ్యానిజగృహుహారియూధపాః॥ ౩౧ ॥ తస్మాచ్ఛయజ్ఞాయతనాత్ము

త్వైఃఉపాయైఃసమానయతదధఃప్రేషయ॥ రా॥ మనశ్శిలాగుహాసాశిసమ్యక్ ॥ ౯ ॥ ప్రేషితాశ్చ॥ ప్రేషితదూతత్వరణార్థైఃస్వ
స్యప్రకృతకార్యేపూర్వమేవసావధానతాలత్తణాయద్యోతయితుం॥ ౧౦॥ యేప్రసక్తాశ్చిదీఘఃసూతాః॥చిరక్రియాః॥ఉద్యోగంకుర్వా
ణాశవకాలయాపకాశత్యధః॥౧౧॥ రా॥ అహుభిరితిహేతౌత్మతియా॥ ౧౨ ॥ శతానీ॥బహుసంఖ్యాభిధానంలత్తణాయవానరాసంఖ్య
యత్స్వద్యోతనాథం॥రా॥ ఆనేత్రుబహుసంఖ్యాభిధానమానేతవ్యానామసంఖ్యాతత్వంలత్తణాయద్యోతయితుం॥౧౩॥౧౪॥తత్తి॥ గమ్యతేఇతి
గతిః॥వాసస్థానం॥ పృథివ్యాంసర్వాఃహరీః॥ఆనయంత్యితిసంబంధః॥౧౫॥౧౬॥ తెవదమితి॥పత్రజిజ్యోతిరధ్వగాః॥పక్షిన్తత్రమాగః॥గాస్సంకః॥
విష్ణువిక్రాంతంపదంఆకాశం॥ప్రయాతాః॥౧౭॥౧౮॥ రా॥ సుగ్రీవస్యాయయుశ్శుత్రాసుగ్రీవభయదర్శినః॥ఇతిపాఠః॥౧౯॥తతత్తి॥యత్రయే
నహేతునారాఘవోవతతతేతతఃతస్మాద్దైవోః॥ తస్మాత్గిరిఃఅంజనగిరిఃనిర్యయః॥౨౦॥౨౧॥క్షీరోదేతి॥ అత్రావతకద్రుతమిత్యనుషజ్యతే-
సంఖ్యానవిద్యతే - ఉత్తరత్రసంఖ్యాకీతనంప్రధానాభిప్రాయేణ॥౨౨॥రా॥ వనేభ్యాగహ్వరేభ్యశ్చసరిద్భ్యశ్చమహాజవేతిపాఠః॥౨౩॥యే
త్వతి ॥ తుకబ్ధోహనుమత్ప్రేరితవానరన్యవతకః - సీతేనపూర్వంప్రేరితాశ్చత్యధః - తేషామేవలత్తణసన్నిధానేసమాగమనం - స

తాశ్చైతి ॥ పద్మఃపందనవృక్షవిశేషః ॥ టీ ॥ పలాశాఖ్యోవృక్షోవా ॥ ౧౦ ॥ యేప్రసక్తాశ్చితి ॥ దీఘఃసూతాః॥చిరక్రియాః - ఉద్యో
గంకుర్వాణాశవకాలయాపకాశత్యధః॥౧౧॥౧౨॥తత్తి॥గతింగమ్యతేఇతిగతిఃనిలయం॥ పృథివ్యాగ్రాస్సర్వాఃహరీనానయంత్యితిసంబంధః॥౧౬॥
తేవదమితి॥ హరయఃపత్రజిజ్యోతిరధ్వగాః॥పక్షిన్తత్రమాగః॥గాః - విష్ణువిక్రాంతంపదమాకాశం - తేత్తజేనప్రయాతాశ్చితిసంబంధః॥ ౧౭॥
టీ॥ఆధదూతముఖేనసుగ్రీవాజ్ఞాత్రవణానంతరంసర్వేషికపయస్సుమాగతాశ్చాహ-మృత్యుకాలేతి॥ మృత్యుకాలోపమస్యప్రళయకాలతుల్యస్య॥
౧౯॥తతత్తి॥యేనహేతునారాఘవోవర్తతే-తస్మాద్దైవోఃఅంజనసంకాశప్లవంగమానాంతిన్రఃకోట్యః - తస్మాద్గిరంజనగిరిఃనిర్యయిరితియో
జనా॥౨౪॥క్షీరోదేతి॥ఆత్రఆవతకద్రుతమిత్యనుషజ్యతే॥౨౬॥యేత్వతి॥యేతుత్వరయతుంయతావత్యత్రావానరాఃపూర్వంసీతేనప్రేషితాః॥న
తుచానుమతా॥ఆయంగిశ్చయోవిశేషవాచితుశ్చల్లత్రవణాత్-లత్తణసన్నిధౌతదాసీంప్రేషితానాంతదాసీమేవాగమనాసంభవాచ్చ॥౨౮॥ అన్నే

తప్తప్రతిగ్రాహయామాసుర్వచనంచేదముబ్బివః॥ ౩౫ ॥ సర్వేపరిగతాన్మైలాస్సమద్రాశ్చవనానిచ । పృథివ్యాం
 వానరాస్సర్వేశాసనాదువయాంతితే॥ ౩౬ ॥ ఏవంశుగ్రీవాతతోహృష్టస్సుగ్రీవఃశ్లవగాధిపః । ప్రతిజగ్రాహతత్త్వి
 తస్మైహంసర్వముపాయనం ॥౩౭॥ ఇతిశ్రీమతిష్కింధాకాండే - సప్తత్రింశస్సర్గాః.*****

ప్రతిగృహ్యవతత్సర్వముపాయనముపాహృతం' వానరాన్సంత్వయిత్వాచసర్వానేవవ్యసజ్జాయత్ ॥ ౧ ॥ వి
 సర్జయిత్వాసహరీశూరాప్రాన్యతకర్తృణః॥ మేనెకృతాథమాత్మానంరాఘవంచమహాబలం॥ ౨ ॥ సలక్ష్మణాభీ
 మబలంసర్వవానరసత్తమం । అబ్రవీత్ప్రీతించాక్యంసుగ్రీవంపంప్రహవః॥ ౩ ॥ కిష్కింధా యావినిహాగ్రీమ
 యదితేసావ్యరోచతే॥ ౩౪ ॥ తస్యతద్వచనంశ్రుతాల్వత్క్రణప్యసఖాపితం ॥ సుగ్రీవఃపరమప్రీతోవాక్యమేతదువా
 చహ॥౪౫॥ ఏవంభవతుగచ్ఛావః స్థేయంత్యచ్ఛాసనేహయా॥౫॥ తమేవముక్తాసుగ్రీవోలక్ష్మణంశుభలక్ష్మణం । విసర్జ
 యామాసతదాతారామస్యాశ్చయోషితః॥ ౬ ॥ ఏతేత్వయైహారవిరాటాసుగ్రీవస్సముదాహరత్ ॥ ౬౪ ॥ తస్యతద్వ
 చనంశుగ్రీవాహరయశ్శీఘ్రమామయః॥ ౭ ॥ బద్ధాంజలిపుటాస్సర్వేయోమ్యస్త్రీనిదర్శనక్షమాః॥ ౭౪ ॥ తానువాచతతః
 ప్రాప్తాఃరాజారగ్రసదృశప్రభః॥ ఉపస్థాపయతక్షిప్రంశివికాంమమవానరాః॥ ౮౪ ॥ శుగ్రీవాత్మవచనంతస్యహరయ
 శ్శీఘ్రవిక్రమాః॥ సముపస్థాపయామాసుశ్శివికాంప్రియదర్శనాం॥౯౪॥ తాముపస్థాపితాందృష్ట్వాశివికాంవానరాధిపః ॥ల
 క్ష్మణాదుహ్యతాంశీఘ్రమితిసామితిమబ్రవీత్॥౧౦౪॥ ఇత్యుక్తాకాంచనంయానంసుగ్రీవస్సర్వసన్నిభం ॥ బృహద్భి
 హారిభిర్యుక్తమారురోహసలక్ష్మణః॥౧౧౪॥ పాండవరేణాతపత్రేణధీయమాజేనమూఢాని॥ శుక్లేశ్చవాలవ్యజనైక్థా
 యమానైస్సమంతతః॥ ౧౨౪॥ శంఖభేరినాదైశ్చహరిభిశ్చాభినందితః॥ నిర్యయాప్రాప్యసుగ్రీవోరాజ్యశ్చీయమనుత్త
 మా॥౧౩౪॥ సవానరశత్రేస్త్రైశ్చైవహుభిశ్చస్త్రపాణిభిః॥ పరికిర్ణోయయాతత్రయత్రరామోవ్యవస్థితః॥ ౧౪౪ ॥ సతః
 దేశమనుప్రాప్యశ్రేష్ఠంరామస్థేవితం॥ అవాతరత్సహాతేజాశ్శివికాయాస్సలక్ష్మణః॥౧౫౪॥ ఆసాద్యచతతోరామం
 కృతాంజలిపుటోభవత్ ॥ కృతాంజలస్థితేతస్మిన్వానరాశ్చాభవంస్తథా॥౧౬౪॥ తటాకమివతద్దృష్ట్వారామఃకుట్టలపం
 కజం॥ వానరాణాంమహత్సైన్యంసుగ్రీవేపీతిమానభూత్ ॥ ౧౭౪ ॥ పాదయోఃపతితంమూర్ధ్నాతముత్థాప్యహరీశ్వరం॥
 'పేష్టాచబహుమానావృరాఘవఃపరిచస్వజే॥౧౮౪॥ పరివృప్యతథర్కాత్కాః పీదేతితతోబ్రవీత్ ॥ ౧౯॥ తంనివర్ణంత
 తోదృష్ట్వాక్షితారామోబ్రవీద్వచః॥ ౧౯౪॥ ధర్మమర్థంచకామంచయస్తుకాలేనిషేవతే ॥ విభజ్యసతతంవీరసరాణా
 హరిసత్తమ॥ ౨౦౪॥ హిత్వాధర్మంతథార్థంచకామంచయస్తునిషేవతే ॥ సవృక్షాగ్రేయథానుప్రవసతితఃప్రతిమధ్యతే॥
 ౨౧౪ ॥ అమిత్రాణాంవధేయక్రొమిత్రాణాంసంగ్రహారతః ॥ త్రివర్గఫలభాక్తాతురాజాధమేణయ్యజ్యతే॥
 ష్పాణిసురభీణిచ॥ అనిన్యర్వానరాగత్వాసుగ్రీవప్రియకారణాత్ ॥ ౩౨ ॥ తేతునర్వేహరివరాఃపృథివ్యాంసర్వవాన
 రాః॥ సంహృదయిత్వాత్వరితాయూధానాంజగ్గురగ్రతః॥ ౩౩ ॥ తేతుతేనముహూతేనయాభపాశ్శీఘ్రగామినః॥
 కిష్కింధాంతర్వయాప్రాప్తాస్సుగ్రీవోయత్రవానరః ॥ ౩౪ ॥ తేగృహీత్వాపథీస్సర్వాః ఫలంమూలంచవానరాః॥

ద్యౌహనుమత్ప్రేరితానాంతదసంభవత్ - తింప్రసద్ధా ॥ ౩౦ ॥ ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే - శ్రీరామాయణభూషణే - ముక్తాహారా
 ఖ్యానే - కిష్కింధాకాండవ్యాఖ్యానే - సప్తత్రింశస్సర్గాః. *****
 అథరామేనుగ్రీవసమాగమోష్టత్రింశే- ప్రతిగృహ్యత్యాది ॥ ఉపాయనంఉపదాం॥౧॥౬॥ ఏతే॥ ఏతలగచ్ఛత॥౬౪॥౧౦౪॥ త్యుక్తైవ్వి॥ హరి
 భిఃవాహఃహరిభిః॥ ౧౧౪॥౧౫౪॥ ఆసాద్యై॥ తథాభవత్కృతాంజలిపుటాఅభవత్॥౧౬౪॥ రా॥ తటాకమివతాందృష్ట్వారామఃకుట్టలపంక
 మితిపాతః॥౧౭౪॥ పాదయారితి॥ పూర్వంధూరాదంజలిఃతృతాసంప్రతిసమిపేపాదయోఃపతనం॥౧౮౪॥౨౧౪॥ అమిత్రాణామితి॥ త్రివర్గఫ
 ల॥ అన్ననిష్క్రందజాతాని హూమద్రవ్యాజ్యనిసృవణజ్ఞాతాని-తత్రయజ్ఞయతిసే॥౩౩॥ తెవ్యతి॥ తెవానరాకారణాధంగతాయూధపాః॥
 టీ॥ తెవ్యతి॥ తెనముహూతైవ-సప్తవృద్ధతృతీయా॥౩౭॥ ఇతిశ్రీమహాకర్వరతిఫణవిరచితాయాం-శ్రీరామాయణతత్త్వదీపికాఖ్యానాం-కిష్కింధా
 కాండవ్యాఖ్యానం - సప్తత్రింశస్సర్గాః. *****
 టీ॥ దూతాగమనానంతరంసుగ్రీవఃకిమకాషీదిత్యతలహ-ప్రకృప్యతి॥౨॥ సలక్ష్మణఇతిసార్థజ్ఞోకమేకంచాక్యం॥ ఆత్మేతికరణంప్రవృత్తం॥
 ౬॥ ఏతే॥ ఏతలగచ్ఛత॥౬౪॥౭॥ టీ॥ బద్ధే॥ స్త్రీదర్శనక్షమాఃఅంతఃపురయవదిదర్శనయాగ్వావకీకృతేంద్రియాఇత్యర్థః॥౭౪॥ టీ॥ తాని॥ ఆ
 ర్క-సదృశప్రభాఇతిచేదః-ఉపస్థాపయతఅనయత॥౮౪॥ టీ॥ పుక్తైవ్వి॥ శీఘ్రవిక్రమాఃసత్వరపాదవిన్యాసాః-రాజ్ఞాంకాలవిశంబస్యాసహిష్టుత్వా
 దితిభావః॥౧౦౪॥ ఇత్యుక్తైవ్వి॥ హరిభిఃవాహకైః (టీ) యుక్తంఅవలంబితం॥౧౩౪॥ టీ॥ సఇతి॥ పరికిణాఃపరిచేష్టితః॥౧౪౪॥ ఆసాద్యై॥ తథాఅ
 భవత్- కృతాంజలిపుటాఅభావత్॥౧౫౪॥ అమిత్రాణామితి॥ త్రివర్గఫలభోక్తాథమాధాకామఫలానుస్థాతేత్యర్థః-ఆయథాకాలానుస్థా

౨౨౪|| ఉద్యోగసమయస్త్వేవప్రాప్తశ్శత్రువిహాశనఃసంబంధ్యతాంహిపింగేశహరిభిస్సహమఃత్రిభిః||౨౩౪|| ఏవము క్త
స్తుసుగ్రీవోరామంవచనమబ్రవీత్ || ౨౪ || ప్రణస్తాశ్చీకీర్తిశ్చకపిరాజ్యంవశాశ్వతం || త్వత్ప్రసాదాన్తహాపా
హూపునఃప్రాప్తమిదంమయా|| తవదేవప్రసాదాచ్ఛభాగ్నిశ్చయతాంవర || ౨౪౪ || కృతంనప్రతికుర్యాద్యఃపు
రుషాణాంసమావకః || ౨౫ || ఎలేవానరముఖ్యాశ్చతతశ్శత్రుమాదన | పాప్తాశ్చదాయబఃసఃపుథివ్యాంసర్వ
వానరా||౨౬|| ఋత్యుశ్చాపహితాశ్శూరాగోలాంగూలాశ్చరాఘవ | కాంతారవనదుగాణామభిజ్ఞాఘోరద
ర్శనాః||౨౭|| దేవగంధర్వపుత్రాశ్చవానరాఃకామరూపిణః | స్త్వేన్ద్వైస్త్వేపరివృతామైస్త్వైర్వృతంలేపథిరాఘవ||
౨౮|| శత్రైశ్శతసహస్రైశ్చకోటిభిశ్చష్టవంగమాః| అముత్రైశ్చాపృతావీరాశ్శంకుభిశ్చపరంతప || అబుధైరబుధశ
త్రైమధ్యైశ్చాపైశ్చవానరాః|సముద్రైశ్చపరాధైశ్చహరయోహరియూధపాః|| ఆగమిష్యంతిలేరాజామహం
ద్రవమవిక్రమాః || ౩౦౪ || మేరునుందరసంకాశావింధ్యమేరుకృతాలయాః || లేత్వామభిగమిష్యంతిరాక్షసంయేస
బాంధవ|| నిహత్యరావణంసంఖ్యోహ్యసయవ్యంతిమైధిలీం || ౩౩|| తత స్తముద్యోగమవేత్స్యబుద్ధిమాహారిప్రవీరస్యదే
శవర్తినః| బహువహమాద్యసుధానిపాత్తజఃప్రబుద్ధనీలోత్పలతుల్యచర్మకః|| ౩౪|| ఇతిఅష్టత్రింశస్సగః:*****

ఇతిబ్రువాణంసుగ్రీవః రామోధమభృతాంవరః | బాహుభ్యాంసంహరిష్యజ్య ప్రతువవాచకృతాంజలిం||౧||
యదింద్రోవషణేవషణంనతచ్చిత్రంభవేత్కాచిత్ | ఆదిత్యోవాసహస్రాంశుఃకుర్యాద్వితిమిరంసభః || చంద్రమూర
శ్చీభిఃకుర్యాత్పుథింసౌమ్యనిమలాం | త్వద్విధోవాపిమిత్రాణాంప్రతికుర్యాత్పరంతప || ఏవంత్వయినతచ్చిత్రంభవే
ద్యత్సమ్యుజోభనం | జానాన్యహంత్యాంసుగ్రీవసకతంప్రియవాదినం || త్వత్సనాథస్సఖాసంఖ్యజేతాస్సేసకలానరీ||
త్వమేవమేసుహృన్చిత్రంసాహాయ్యంకర్తుమహాని || ౪|| జహారాత్సవినాశాయవైదేహీంరాక్షసాధవః | వంచయ

లభోక్తాయథాకాలంభమాథకాయరూపలభాక్తా-అయథాకాలానృప్తానైషమ్యుద్యోతయతిశతబ్దః-ధమేణరాజధర్మై||౨౩౪||౨౪||
ప్రణస్త్యాదిసార్థస్లోకమేకంవాక్యం|| దేవత్వత్ప్రసాదా తవభాగినుఃప్రసాదాచ్ఛకపిరాజ్యదికంపుశ్చప్రాప్తం||౨౩౪||౨౫||ఏతద్వితి|| ఆదా
యతహయా||౨౬||శత్రైశ్చాది||అత్రకేచిత్ పదమధ్యాహతఃవ్యం- కేచిత్ షష్టవంగమాఃశత్రైఃకపిశత్రైఃఅపృతాఃఆగమిష్యంతి- కేచిన్యతాసైరావృతాః-కేచిత్కో
స్త్రైరావృతాఃఆగమిష్యంతి-కేచిత్కోటిభిరావృతాఃఆగమిష్యంతి- కేచిదయత్రైరావృతాఃఆగమిష్యంతి-కేచిచ్ఛంకుభిః-కేచిదబుధైః-కేచిదన్యైః
కేచిదన్త్రైరావృతాఃఆగమిష్యంతి- కేచిద్దరయఃసముద్రైరావృతాఃఆగమిష్యంతి-కేచిత్పరాధైఃరావృతాఃఆగమిష్యంతియోజనా-సంఖ్యాలక్షణ
ముక్తంజ్యోతిశ్చాస్మై||౩౦౪||ఏకంజశతతహస్రాత్సహస్రయఃతాతతఃపరంలక్షం | ప్రయుతంతోటిచధార్మ్యదబ్ధం-దేఖర్వంసఖర్వంచ||తస్మాన్
హసరోజంశంకుసరితాంతతిత్వంతం | మధ్యంపరార్థమాహుర్గళో త్రరందశగుణంతేథాజ్ఞాయమి||హరియాధపాశ్చైతత్ప్రభమాంతవిశే
షణత్వేనసర్వత్రసంబధ్యతే|| ౩౦౪||౩౩||తతద్వితి||ప్రబుద్ధనీలోత్పలతుల్యచర్మకః-వికసేతనీలోత్పలదర్శనీయచర్మకః|| ౩౪||ఇతిశ్రీగోవిందరాజఃరచితే-
శ్రీరామాయణభూషణే-మృత్వాహరాఖ్యానే- కిష్కింధాకాండవాఖ్యానే- అష్టత్రింశస్సగః:***** అధసర్వరాసరసేనా
సహగమికోనచత్వారింశే - ఇతిబ్రువాణమిత్యాది|| ౧ ||యదింద్రాత్పాది || త్వద్విధఃత్వాదృశస్సత్పురుషః - మిత్రాణాంప్రతికుర్యాత్ప్ర
త్యుపకారంకుర్యాత్ - సతచ్చిత్రమితిసంబంధః - శోభనంప్రత్యుపకారరూపం- సుహృత్ శోభనవృద్ధయః||౪||జహారేతి||ఇంద్రేణ-కుశ్చితాంపౌ
త్యుపకారంకుర్యాత్ - సతచ్చిత్రమితిసంబంధః

నవైషమ్యుద్యోతకస్త్రశబ్దః-ధమేణరాజధర్మై||౨౪||ప్రణస్త్యాదిసార్థస్లోకమేకంవాక్యం||దేవత్వత్ప్రసాదా తవభాగినుఃప్రసాదాచ్ఛ-ఇ
దంరాజ్యదికంపునఃప్రాప్తమిదంసంబంధః||౨౫||ఏతద్వితి||ఆదాయతహయా||టీ||స్వస్యోపకారవిస్తరణంనా నీతిద్యోతయితుమాహ||ఏతద్వితి||
౨౬||శత్రైశ్చాది||అత్రకేచిత్పదమధ్యాహర్తవ్యం-కేచిత్ షష్టవంగమాఃశత్రైఃకపిశత్రైఃఅపృతాఃఆగమిష్యంతి-కేచిన్యతాసైరావృతాః-కేచిత్కో
టిభిరావృతాః-కేచిదబుధైః-కేచిదబుధశత్రైః-కేచిదన్యైః-కేచిదన్త్రైః-కేచిత్పరాధైఃరావృతాఃఆగమిష్యంతియోజన
నా | హరియాధపాశ్చైతత్ప్రభమాంతవిశేషణత్వేనసర్వత్రసంబధ్యతే-శతసహస్రం-లక్షంశతలక్షంకోటిః-అయుతందశసహస్రంకోటిలక్షం
శంకుః-శంకుసహస్రమిమలదం- అబుధాద్దశగుణంమధ్యం- అస్మాద్దశగుణంతః- అస్మాద్వింశతిగుణస్సముద్రః-అస్మాత్ త్రింశద్గుణఃపరా
ర్థః||టీ|| శతాదయఃపరాధాకాంతాశ్చస్తాసంఖ్యావాచకాః|| ౩౩ || తతద్వితి || ప్రబుద్ధనీలోత్పలతుల్యచర్మకః-వికసేతనీలోత్పలదర్శనీయ
చర్మకః || ౩౪ || ఇతిశ్రీమహేశ్వరరథఃవిరచితాయాం - శ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యాయాం - కిష్కింధాకాండవాఖ్యానాయాం - అష్ట
త్రింశస్సగః:*****|| *త్వద్విధః||త్వద్విధఃప్రాదృశఃసత్పురుషః- మిత్రాణాంప్రతికుర్యాత్ - ప్రత్యుపకారంకుర్యాత్సతచ్చిత్రమితిసం
బంధః * ఏతద్వితి || హేసౌమ్యత్వయియచ్ఛోభనంప్రత్యుపకారలక్షణంభవేత్ - ఏతత్సనిత్రమితిసంబంధః * త్వద్వితి||సుహృత్ శోభనవృద్ధ
యః||టీ||వర్షతే- అత్ర శేషపదమార్థం- త్వద్విధఃత్వాదృశః సత్పురుషఃప్రతికుర్యాత్సతచ్చిత్రమితిసంబంధః- యథేంద్రాదీనాంప్రవర్తనాదికలక్ష్య
నాశ్చర్మకరంతద్వత్వయోపిప్రత్యుపకారకలక్ష్యాదికంపరిస్తయూపహమిత్యర్థః||౪||జహారేతి|| అత్రేంద్రేణ-కుశ్చితాంపౌ

సాగ్యమయత్యాతామచుష్టోనోహర. ఇంద్రస్త్యసమంతారంపులోమహత్వా - తతస్తాంప్రత్యానీతవానితిపౌరాణికిప్రదిర్ధిరనుసంధేయా ॥
 ౧౧టీ. ౧౩స్తేన్నితి॥ ఎతస్మిన్తరేరామశుగ్రీవసల్లాపావసరశ్శుభశః॥ మూర్ఖతావ్యాప్తువతా॥ తతఃకరణోవ్యాప్త్యనంతరం - అనన్తరశ్చ
 ససేనాసముదాయవ్యాప్తిరుచ్యతే॥ ౧౨॥ నిమేషేతి॥ తతఃసేనాసముదాయవ్యాప్త్యనంతరంశ్చనాద్యైః ౧౩॥ అన్యైశ్చవసదాంభిరావృతేతిపూర్వే
 శాసంబంధః॥ టీ॥ నాద్యైఃసదీక్షానైః - సద్వాదిభ్యాంధ్వజ-పార్వతీయైః - పర్వతాచ్ఛః - తతఃకరణత్యుక్తేప్రత్యయః॥ ౧౪॥ టీ॥ వానరమాత్రాగమ
 నముక్త్యాఇదానీతతత్తత్సంఖ్యావిశిష్టకవీవరాగమనమాహ. కోటిశ్యాదినా॥ ౧౫॥ తతఃకరణతాదాయాపితానుపేణః॥ ౧౬॥ తథేతి॥ రుమాయాః
 పితాతారః ॥ ౧౭॥ మహాచలేతి॥ తిస్సభిఃకోటిభిరుపలక్షితైఃమహాచలనిజైర్వానరైఃవృతశిసంబంధః ॥ ౧౮॥ తతఃకరణతారః - రుమాపితురన్యః
 కచ్చత్॥ ౧౯॥ టీ॥ ఇంద్రేతి ॥ తైఃపకాచశకోటిసంఖ్యానైఃకవీభిరిత్యథాః॥ ౨౦॥ కైలాసేతి॥ కోటిసహస్రేణుడపలక్షితైఃవానరైఃవృత

వృతోబలీ॥౩౪॥ కైలాసశిఖరాకారైర్వానరైర్భీమవిక్రమైః । వృతఃకొటిసహస్రేణహనుమాకప్రత్యదృశ్యత॥౩౫॥ న
 శశ్వాపిమహావీర్యస్సంవృతోదుగ్ధమవాసిభః॥ కొటిశతేనసంపాప్రస్సహస్రేణశతేనచ॥ ౩౬॥ తతోద్ధముఖశ్రీమూకా
 కొటిభిర్దశభిర్వృతః॥ సంపాప్రభిమతస్తస్యసుగ్రీవస్యమహాత్మనః ॥ ౩౭॥ శరభఃకుముదోవహ్నిర్వానిరోరంచాపవచ
 పతేచాన్యేదబహవోవానరాఃకామరూపిణః॥ అవృత్యపృథివీంసర్వాంపర్వతాంశ్చవనానిచ ॥ యువధనాస్సమనఃసంపా
 ప్రాస్తైషాంసంఖ్యానవిద్యతే॥౩౮॥ అగతాశ్చవిశిష్టాశ్చపృథివ్యాంసర్వవానరాః॥ ౩౯॥ అష్టవంతఃష్టవంతశ్చృగజాంత
 శ్చష్టవంగమాః॥ అభ్యవతంతసుగ్రీవంసూర్యమభ్యగతాశ్చ॥ ౪౦॥ కుర్వాణాబహుశబ్దాంశ్చవ్రహ్మహృదబాహుశాలి
 నః॥ శిరోభిర్వానరేంద్రాయసుగ్రీవాయన్యవేదయన్॥౪౧॥ అపరేవానరశ్రేష్ఠాస్సంయుక్త్యవయథోచితం ॥ సుగ్రీవే
 ణసమాగమ్యస్థితాఃపాంజలయస్తదా॥ ౪౨॥ సుగ్రీవస్త్యురితోరామేనర్వాస్తాన్వానరమభాభా॥ నివేదయిత్వాధ
 ర్మజ్ఞఃస్థితఃపాంజలిరబ్రవీత్ ॥౪౩॥ యథాసుఖంపర్వతనిర్భురేషువనేషుసర్వేషుచవానరేంద్రాః॥ నివేశయిత్వావిసి
 వస్పలానిబలంబలజ్ఞఃప్రతిపత్తుమీష్టే॥౪౪॥ ఇతిశ్రీమతిఃకర్మకాండే- ఎకాదశత్యారింశస్సర్గాః*****

అథరాజాసమృద్ధాథాశ్చుగ్రీవఃష్టవశేష్వరః॥ ఉవాచనరశామూలంరామంపరబహుద్రనం॥ ౧ ॥ అగతావిశిష్టా
 శ్చబలినఃకామరూపిణః॥ వానరావారణేంద్రాభాయేచద్విషయవాసినః॥ ౨ ॥ తథమేబహువిక్రాంతైహారభిర్భీమవి
 క్రమైః॥ అగతావానరాఘోరాదైత్యదానవసన్నిభాః॥ ౩ ॥ ఖ్యాతకర్మాపదానాశ్చబలవంతోజిరిక్లమాః॥ పరాక్రమే
 షువిఖ్యాతావ్యవసాయేషుచోత్తమాః॥ పృథివ్యంబుచరారామనానానగనివాసినః॥ కొట్కగ్రశత్రుమేపాప్రవానరాస్త
 వకింకరాః॥ ౪॥ నిదేశవర్తినస్సర్వేసర్వేగురుహితేరతాః॥ అభిప్రీతమనుష్ఠాతుంతవశత్యంశ్చరిందమ॥౫॥ తథమేబహు
 సాహసైరినకైర్భీమవిక్రమైః ॥ యన్తస్యసేనరవ్యాఘ్రపాప్రకాలంతమద్యతాం ॥ త్వత్సైన్యంతద్వశేయుక్తమా
 జ్ఞాపయితుమహానః॥౬॥ కామమేషామిదంకార్యంవిదితంమమతత్వతః॥ తథాపీతుయథాతత్వమాజ్ఞాపయితుమహా

శ్రీతైర్వానరైర్వృతఃసంబంధః॥౩౫॥నశ్చఇతికొటిశతేనేత్యపలక్షణత్యతీయా॥ ౩౬॥ ౩౯ ॥ అగతాఇతి ॥ పృథివ్యాంపిశిష్టాశ్చఅపా
 కృతాః-దేవయోనయైత్యర్థః- సర్వవానరాశ్చపాక్రృతవానరాశ్చ- అగతావప ॥ ౩౯॥ అష్టవంతఃఇతి ॥ అష్టవంతఃఅగ్రమం
 గతాఃమేషుగతాః॥ రా॥ సూర్యమభ్యగతావేతిపాతః॥ ౪౦॥ కుర్వాణాఇతి॥న్యవేదయన్-అత్తానమితిశేషః॥౪౧॥అపరఃఇతి॥ సంయుక్త్యవ
 ప్రాప్తికంసంకుచితంకృత్వా-సన్నిమ్యేతిచపాఠః॥ ౪౨॥ సుగ్రీవఃఇతి॥ సుగ్రీవఃపాంజలిప్రసరితస్సకాసర్వాకరామేనివేదయిత్వాస్థితఃతానబ్ర
 వీచ్ఛ- తదేవాహ-యథేతి - భావానరేంద్రాఃపర్వతాదిషుస్వానిబలానియథాసుఖంనివేశయిత్వాబలజ్ఞోయాధపః- స్వంబలం- ప్రతిపత్తుం
 జ్ఞాతుం - ఈష్టేఈశోభవేత్ - లిఖధేలట్ - యద్వారామేనివేదయిత్వాతదధీనంకృత్వా- అబ్రవీత్ తత్త్వైర్వాచమబ్రవీత్॥౪౩॥
 యథేతి॥వానరేంద్రఃఇతిచపాఠః- సుగ్రీవఃబలంప్రతిపత్తుమీష్టేస్త ॥ ౪౪॥ ఇతిశ్రీగోవిందరాజవరచితే - శ్రీరామాయణభూషణే - ముక్తా
 హారాఖ్యానే - కిష్కింధాకాండవ్యాఖ్యానే - ఎకాదశత్యారింశస్సర్గాః*****
 అథసీతాన్వేషణాయపూర్వస్యాపిశుగ్రీవేణవిసేతప్రేషణంచత్యారింశే-అథరాజేత్యాది॥౧॥అగతాఇతి॥మద్విషయవాసినః-మదవగతదేశవా
 సినః॥నివిషయోయస్యయోజ్ఞాతస్తత్రశబ్దాదికేషవీత్యమరః॥ యద్వాచద్రాజ్యవాసినః॥౨॥౩॥ఖ్యాతేతి॥ఖ్యాతకర్మాపదానాః-కర్మాదుగ
 లంఘనాదిక్రియా - అపదానంపూర్వవృత్తంవిన్నయసియతీతినిరసనంఖ్యాతకర్మాపదానానామంతేతథా- కొట్కగ్రశత్రుబహుసంఖ్యో
 పలక్షణం॥౪॥నిదేశేతి॥ గురుహితేస్వామిహితే॥౫॥తథామద్యతాం-తథామద్యత్యంసంఖ్యానిదేశః-పాప్ర
 కాలం

తీసంబంధః॥౩౫॥నలక్ష్యేతికొటిశతేనసహస్రేణశతేనేత్యపలక్షణత్యతీయా॥౩౬॥౩౯॥అగతాఇతి॥పృథివ్యాంపిశిష్టాశ్చసర్వవానరాః- అగ
 తాశ్చఅగతావప1టీ॥ పృథివ్యాంపిశిష్టాశ్చఅపాక్రృతాదేవయోనయః- సర్వవానరాఃపాక్రృతవానరాశ్చ॥౩౯॥అష్టవంతఃఇతి॥అష్టవంతఃఅగ్రమం
 తాతీష్టవంతఃఅగ్రమంతః॥౪౦॥కుర్వాణా-అగ్రసుగ్రీవాయన్యవేదయన్అత్తానమితిశేషః॥౪౧॥అపరఃఇతి॥సంయుక్త్యవప్రాప్తికంసంకుచితం
 కృత్వా ౪౨॥సుగ్రీవఃఇతి॥ సుగ్రీవఃపాంజలిప్రసరితఃసర్వాన్వానరమభాభాకరామేనివేదయిత్వాస్థితఃతానబ్రవీత్ - భావానరేంద్రాఃపర్వతని
 ర్భురేషువనేషు- స్వానిబలానియథాసుఖంనివేశయిత్వా బలజ్ఞోయాధపఃస్వంస్వంబలంప్రతిపత్తుంజ్ఞాతుమీష్టేఈశోభవేత్ - వృత్యయేనేజ
 ధేలట్॥౪౪॥ఇతిశ్రీమహేశ్వరశీర్ధవరచితాయాం-కిష్కింధాకాండవ్యాఖ్యానాం-ఎకాదశత్యారింశస్సర్గాః*****
 టీ॥అథసుగ్రీవోరామాజ్ఞాపరస్పరమేవసీతాన్వేషణంకారయితుంతదనుజ్ఞాంపాప్రథకయతే-అథేతి॥౧॥అగతా-ఇతి॥మద్విషయవాసినః-మదవగత
 దేశవాసినః- యద్వాచద్రాజ్యవాసినః॥౨॥ఖ్యాతేతి॥ఖ్యాతకర్మాపదానాఃఅత్రఃకర్మాశబ్దఃఅతిదురలంఘనక్రియావాచీ - అపదానశబ్దఃపూ
 ర్వవృత్తాదిఃస్తయసియ వీర్యశత్రునిరసన రూపక్రియావాచీకొట్కగ్రశత్రుతద్బహుసంఖ్యోపలక్షణం॥ ౫॥ నిదేశేతి॥గురుహితేస్వామిహి
 తే(టీ)అభిప్రీతమభిలషితంకార్యం ॥ ౬॥ తథా॥ పాప్రకాలంకాలోచితం॥౭॥కామమితి॥సమాంకార్యంవిధిఃకతవ్యంమమమయాదితం

సిః ౧౫॥ ఇతి బ్రహ్మచారి మోక్షరథాత్మజః॥ బ్రహ్మభ్యాం సంపదీష్వ జ్యోతిశం పంచమబ్రహ్మే ॥ ౧౫ ॥ జ్ఞాన
తాం మమ వై దేహీయదిజీవతి వానవా ॥ సచ దేవో మహాపాజ్ఞయస్త్విన్వసతి రావణః ॥ ౧౬ ॥ అధిగమ్య తు వై దేహీం నిల
యం రావణస్యచ ॥ పాస్త్రకాలం విధాన్యామితస్త్విన్వా తేన హత్వయా ॥ ౧౭ ॥ నాహమస్త్విన్వభుః కార్యే వానరేశనల
త్మజః ॥ త్వమస్య హేతుః కార్యస్య ప్రభుశ్చ ప్లవగేశ్వర ॥ ౧౮ ॥ త్వమేవాజ్ఞాపయ విభాషమ కార్యనిశ్చయం ॥ త్వహిజా
నాసియతా గ్రంథం మమ వీరన సంశయః ॥ ౧౯ ॥ సుహృద్విత్తీయో వికాంతః పాజ్ఞః కాలపశేషవత్ ॥ భవానస్తద్ధితేయ
క్తస్సు కృతార్థోర్ధవిత్రుః ॥ ౨౦ ॥ ఏవము క్తస్తు సగ్రీవో వినతం నామయాధవం ॥ అబ్రహ్మద్రావసాన్ని ధ్యేలత్సృణస్యచ
ధీమతః ॥ శైలాభం మేఘః ఘోషమూర్జితం ప్లవగేశ్వరః ॥ ౨౧ ॥ సోమసూర్యాత్మజై స్సార్థం వానరైర్వాసరౌత్తమ ॥
దేశకాలనయైర్ముక్తః కార్యాకార్యవిశ్వయోః పృతశ్చ తనహాస్రేణ వానరాణాంతరస్వినాం ॥ అధిగచ్ఛదిశం పూర్వాం
సశైలవనకాననాం ॥ తత్ర సీతాంచ వై దేహీం నిలయం రావణస్యచ ॥ మాగధ్యం గిరిశృంగేషు వనేషు చ నదీషుచ ॥ ౨౨ ॥
నదీంభాగీరధీం రమ్యాం సరయూంకౌశికీం తథా ॥ కాళిం దీం యమునాం రమ్యాం యామునం చ మహాగిరిం ॥ సర్వతీం చ సిం
ధుంచ శోణం మణినిభాదకం ॥ మహీం కాలమహీంచైవ శైలకాననశోభితాం ॥ బ్రహ్మమాలాన్విదేహీం శ్చ మాశవానాగ
శికోసలా ॥ మాగధాం శ్చ మహాగ్రామాన్పుండ్రాన్పుంగాంస్తథైవచ ॥ పత్రసంకోశకారాణాం భూమిం చరజతాక
రాం ॥ సర్వమేతద్విశేతవ్యం మార్గశ్చ ద్భ్రష్టతతః ॥ రామస్య నయతాం భార్యాం సీతాం దశరథస్సుమం ॥ ౨౩ ॥ సము
ద్రమవగాధాం శ్చ పర్వతాన్ పత్రసానిచ ॥ మందరస్య చయేకోటిం సంశ్రితాః కేదిదాయతాం ॥ కర్ణపావరణాన్వైవ
తథాచాప్యోష్ణకణకాః ॥ ఘోరలోహముఖాన్వైవజవనాన్వైకపాదకాః ॥ అక్షయాలవంతశ్చ పురుషాః పురుషాద
కాః ॥ కిరాతాః కణాచూడాశ్చ హేమాంగాః ప్రియదర్శనాః ॥ ఆమమనాశనాస్తత్ర కిరాతాద్విషవాసినః ॥ అంతర్జలచరా
మోరానరవ్యాఘ్రా ఇతి శుత్రాః ॥ ఏతేషామాలయాస్స ర్వే విచేయాః కాననాకసః ॥ ౨౪ ॥ గిరిభిర్యేవగమ్యం తేష్టవనేన

కాలంకాలాచితం॥౭౪॥ కామమిత్ర॥ ఏవాంకార్యంవిభిఃకతావ్యం-మమవిదితంమయావిదితం॥౭౫॥ ౧౨౪॥ సుహృద్విసేతతిచపాతః॥౧౨౫॥ ౧౭౬॥
సోమేత్యాది॥ దేశేతి. కార్యకార్యవిషయే-దేశకాలసయైః-దేశోచితసేతిభిఃకాలోచితసేతిభిఃశ్చేత్యర్థః-దేశకాలానుగుణసయప్రవతానంకతా
వ్యమిత్యర్థః॥౧౭౭॥ నదీమిత్యాదిరజతాకరామిత్యంతమేకంవాక్యం॥ ప్రాప్యేతిశేషః-తతస్తతస్సేతాంమృగయద్భిభావద్భిఃకార్యధ్యాదికంప్రాప్య-
ఏతత్ప్రవృత్తంసర్వంవిచేతవ్యమితిసంబంధః - ఆత్రేదమవధేయం - శరావతీనాదుకాచిన్నదీహిమవప్సంధ్యవధ్యదేశేవలయాకారేణప్ర
వహతి-తదపేక్షయాప్రాసీదిగిదాసీంచియెత్సేవోచ్యతే-నమఃక్రిందాపేక్షయా-నాభిమేర్వపేక్షయేతి-యామనంమహాగిరింయమవాసం
బంధినుపవర్తత - మహ్యకమోదేశవిశేషాః - మాగధాకమగధదేశాక-మహాగ్రామాకమహాగ్రామయ్యుక్తా - కోశకారణాంరాజవిశే
షాణాం॥ ౧౩౪॥ సముద్రమిత్యాదిశసముద్రంఅవగాధాకప్రవిష్టాకపర్వతాక-మందరస్యతయతాంకోటించసంక్రతాఃయేకణాప్రావరణా
దయఃఏతేషామాలయాస్సర్వేవిచేయాఃఆసంబంధః - కాననాకసంక్రంభోధనం - కణాప్రావరణాఃఆచ్ఛాదితకణాః-నిమగ్నాకాఃఆత్మ
భాః-ఓష్ఠకణాఃయేవాంతేషక్లకకాః- లోహముఖాఃలోహజల్యముఖాః- కణ్ఠముచూడాయేవాంతేకణాచూడాః-ఆకుమీనాశనాః
పూర్వోక్తకీరాతావ్యావత్యంతే- ద్విపవాసినఃద్విపాంతరేపివసంతోమందరేపివసంతీత్యర్థః-నరవ్యాఘ్రాఃఅధానరరూపావ్యాఘ్రరూపా
శ్చేత్యర్థః॥ ౧౩॥ ఏవంఽంబూద్విపాశ్చేషణంవిధాయద్విపాంతరాశ్చేషణంవిధత్తే - గిరిభిరత్యాదిరావపక్షింయశస్సేనమిత్యంతమేకంవాక్యం॥
యేద్విపాఃగిరిభిరకమ్యంతే-ప్రవేశనలంఘనేనచయేగమ్యంతే-ప్రవేశకుదుషేనయేగమ్యంతే - తాకాద్విపాక-సప్తరాజ్యోపహోభితంసప్తఖం

(టీ)తథాపిత్యమజ్ఞాపయితుమహాని-భవతస్సర్వస్వామిత్యాదితిథావః॥౧౦౪॥నాహమితి॥అస్త్రీకాశ్చేవానరప్రేషణరూపకార్యేసుహృద్వి
తీయఃసుహృల్లక్ష్మణాపేతయాద్వితీయత్వం-నదీంధాగీరధీమత్యారభ్యఘామించరణతాకరామిత్యంతేనప్రాప్యేతిశేషః-తతఃసీతాఃప్యగయద్భర్మ
వచ్చితిభాగీరథ్యాదికంప్రాప్య-ఏతత్సూర్యోక్తంసర్వంవిచేతవ్యమితిసంబంధః-ననమేరోఃపూర్వదిగవస్థితోదయాచలపర్యంతమశ్వేష్టుంప్రేష
తాకాన్వానరాస్సృతి-మరోఃదక్షిణదిగవస్థితభాగీరథ్యాదినదీపర్వతాద్యశ్వేషణిశానంకథమపవద్యతతిచేత్-హేమా-నలబంధ్యమద్యదేశవ
త్యాకార్యవర్తాపేతయాప్రాచ్యాదితిభాగోవివక్షితః-నమమేర్వపేతయాస్వాంతితమాల్పవదపేతయాప్రేషదోషః(టీ)యహికాలమహాన్వాన
ర్యా-కోకారాణాంస్వర్ణకారాణాం॥౧౦౫॥సముద్రమితి॥సముద్రమవగాథాకప్రవీణాకపర్వతాక-పట్టానివనానిమందరస్యకౌటింబ
యేసంత్రితాః-ఏతేషామలయాఃసర్వేవిచేతవ్యాఇతిసంబంధః-ఏమమితి॥కాననాకసంత్రినంబోధనం-కామయాపిణతతివపాకః-సరవ్యాఘ్రాః
సరాశ్చతేవ్యాఘ్రాశ్చసరరూపాఃవ్యాఘ్రరూపాఃత్యథః(టీ)కర్ణావేవప్రావరణంయేషాంతేణకప్రావరణాః-పణకచోళాఃపణకకృత
కంఠుకాః-ఆమమీనాశనాఅపవ్నమత్సాగ్గతవాః-కిరాతాఅల్పతనవః॥౧౧॥స్వాగీరాతస్త్రఘానిచేష్టేచ్ఛేచాల్పతనావపీఠిఃత్వః॥౧౨॥గిరిధీర్వే
చగమ్యంతతథత్యారభ్యరామవత్సీంయశస్సేవీమిత్యంతమేకంవార్యం-గిరిభిర్వేచగమ్యంతే-ప్లవశనంఘశనచయేగమ్యంతేప్లవశనమీశుశనచయేగ

ప్లవేనచ | రత్నవంతయవద్విపంస ప్రరాజ్యోసశోభితం | సువణరూప్యకంచైవసువర్ణాకరమండితం | యవద్విపహతిక్ర
మ్యశిశిరోనామపర్వతః || దివంస్పృశతిశృంగేణదేవదానవసేవితః | ఎతేషాంగిరిదుగేశమప్రపాతేషువసేషుచ || మార్గ
ధ్వంసహితాస్సర్వేరామపత్నీంయశస్వినీం || 3౧౪ || తతోరక్షజలంశోణమగాధంశీఘ్రగామినం || గత్వాపారంసము
ద్రస్యసిద్ధచారణసేవితం | తస్యతీర్థేషురమ్యేషువిచిత్రేషువసేషుచ || రావణస్సహవైదేహ్యమాగితవ్యస్తతస్తతః ||
3౩౪ || పర్వతప్రభవానద్యస్సరమ్యాబహునిమగటాః || ముగితవ్యాదరీయంతఃపర్వతాశ్చవనానిచ | తతస్సముద్రద్వి
పాంశ్వసుభీమాద్రప్తుచహాభ || 3౫ || ఊమికమంతంసముద్రంచకోశంతమనిలోద్ధతం || 3౫౪ || తత్రాసురామహా
కాయాశ్చాయాంగృష్ణాంతినిత్యశః || బ్రహ్మణాసమనుజ్ఞాతాదీమకాలంబుక్షితాః || 3౬౪ || తంకాలమేషు ప్రతిమం
మహూరగనిషేవితం || అభిగవ్యమహానాదంతీర్థేనైవమహూదధిం | తతోరక్షజలంభీమంలోహితంనామసాగరం ||
గతాద్రక్ష్యథతాంచైవబృహతీంకూటశల్మలీం | గృహంచవైసతేయస్యనానారత్నవిభూషితం || తత్రకైలాససంకా
శంవిహితావిశ్వకమకాణా || 3౭౪ || తత్రకైలాసిభాభీమామందేహానామరాక్షసాః || శైలశృంగేషులంబంతే నానాయా
పాభయావహాః | తేవతంతిజలేనత్యంసూర్యస్యోదయసంప్రతి || నిహతాబ్రహ్మతేజోభిరహన్యహానరాక్షసాః | అభితప్తా
శ్చసూర్యేణలంబంతేస్త్రుపునఃపునః || ౪౨ || తతఃపాండురమేఘభంక్షీరోదంనామసాగరం | గతాద్రక్ష్యథవర్ధన్వాముక్తా

దోషశోభితం- యవద్విపంచగచ్ఛత- తంయవద్విపహతిక్రమ్యయశ్శిరోనామపర్వతఃశృంగేణవిపంస్పృశతితగచ్ఛత- ఎతేషాంద్విపాదినాగి
రిదుగ్రేషువసేషుచ- ప్రపాతేషునిరుహారేషుచ- రామపత్నీంమగకాధ్వమితిసంబంధః- యవద్విపసువణరూప్యకావపిలుకాద్విపవత్ సము
ద్రాంతర్వర్తినాద్విపవిశేషా || 3౧౪ || వివంజంబూద్విపంలవణసముద్రంచోత్సాహ్లాద్విపప్రదేశానాహ- తతశ్చత్వాదినా || సముద్రస్యపారంలవణ
సముద్రాపరపారస్థం- రక్షజలంకాగాధంశీఘ్రగామినంసిద్ధచారణసేవితం శోణంశోణాఖ్యంసదంగత్వా- తస్యతీర్థేషుఅవతారేషు- వసేషు
చవైదేహ్యసహరావణోమాగితవ్యః- కేవలంరావణంకేవలంసీతాంచదృష్ట్వాశాంతవ్యం- రావణహసనాయసీతానయనాయచక్షుభావపిదృ
ష్ట్వాఅగంతవ్యమితిభావః || 3౩౪ || ప్లక్షద్విపపర్వతాదీనాహ- పర్వతేతి || నిమ్నటాడద్యానవిశేషః- అధేక్షుసముద్రద్విపానాహ- తతశ్చతి || 3౪ || ఇ
క్షుసముద్రవిశేషంచక్రమాహ- ఊమికమంతమిత్యర్థం || ఊర్జిమంతంసముద్రంఇక్షుసముద్రమిత్యర్థః- అభిగచ్ఛతేతిశేషః- లవణేక్షుసురాసర్పిడక
ధిదుగ్ధజలైస్సమితిసముద్రక్రమః || 3౫౪ || ఇక్షుసముద్రస్యదుగ్ధానిత్వంసదశకాయతి- తత్రేతి || తత్రేక్షుసముద్రే || 3౬౪ || తమితి || తీర్థేనాభి
గమ్యప్రపాదేనాభిగమ్య || ని || తీర్థంమంత్రాద్యుపాధ్యాయశాస్త్రేవ్యంభసిపావనే | పాతోపాయావతరణేష్విలిప్తజయంతీ | ఛాయాగ్రా
హిపరిహరేగంతవ్యమిత్యర్థః- యవ్యాతిధేనావతరణేగంతవ్యంనాస్యేన- తేనచ్చాయాగ్రాహిపరిహారాభవిష్యతీతిభావః తతోగతాః
ఇక్షుసముద్రాన్నిగతాః- తాంకూటశల్మలీం- లోహితంనామసాగరంమధుసముద్రంచద్రక్ష్యథేతిగృహంచేతి- తత్రశల్మలీద్విపే || 3౭౪ || తత్రే
తి || తత్రమధుసముద్రే- సూర్యస్యోదయసంప్రతిత్యతఃపరంనిహతాశ్చత్యధకం- తతఃపరంభితిప్రాశ్చేత్సర్ధం- లంబంతే- వర్తంతశ్చత్యర్థః- బ్రహ్మ
తేజోభిఃగాయత్రీప్రభావైః || ౪౨ || తతఃపాండురేతి || అత్రమధుసముద్రానంతరంసర్పిడకధిసముద్రయోఃకుశక్రాంచద్విపయోశ్చవక్రవ్యత్సై
పితాకవిహాయక్షీరోదప్రాప్త్యభిధానంతదుభయప్రాప్తిమంతరేణక్షీరోదప్రాప్తౌపైరసంభవాత్ - అతఃఆనుక్రామకతాపుక్రావేవసముద్రాద్వి
పాచేతిబోధ్యం - యద్వా లవణసముద్రంతస్త్వద్విపాంశ్చోత్సాహ్లాద్విపకూల్మలిద్విపకుశద్విపక్రాంచద్విపాకాంక్షుసురాసర్పిడకధిసము
ద్రాంచ్యతగతేజదర్శయతి - తతస్సముద్రద్విపాంశ్వసుభీమాద్రప్తుచహాభేతి - తతఃఊమికమంతమిత్యాదీనా ఇక్షుసముద్రస్యఇక్షేష
మ్యుతే || రత్నవంతమితీయవద్విపంచయవకోటిపయ్యవలక్షితద్విపం అస్తీతిశేషః- సప్తరాజ్యోపశోభితంసువణరూప్యకంచయవద్విపంచా
నిక్రమ్యయశ్శిరోనామపర్వతఃశృంగేణవిపంస్పృశతి- ఎతేషాంగిరిదుగ్రేషువసేషుచ రామపత్నీంమగకాధ్వమితిసంబంధః- యవద్విపసువణ
రూప్యకావపిలుకాద్విపాదవత్సముద్రాంతర్వర్తినాద్విపవిశేషా || 3౧౪ || తతశ్చత్వాదినాపర్వతాంచసానిచేత్యంతేనప్లక్షద్విపప్రదేశాడన్యంతే-
సముద్రస్యపారంలవణసముద్రపారస్థం- రక్షజలమగాధంశీఘ్రగామినంసిద్ధచారణసేవితం శోణంశోణాఖ్యంసదంగత్వాతస్యతీర్థేషు అవతర
ణప్రదేశేషువసేషుచ - వైదేహ్యసహరావణోమాగితవ్యమితిసంబంధః .. తతోనిత్యజలంభీమమితిపాదేనత్యజలమితితదన్యసంజ్ఞా || 3౩౪ || తత
శ్చతి || సముద్రద్విపాక ఇక్షుసముద్రస్థిద్విపాక || 3౫ || ఊమికమంతమితి || ఊమికమంతంఇక్షుసముద్రం- తత్రేక్షుసముద్రే || 3౬౪ || తమితి || త
మిక్షుసముద్రంతీర్థేనాభిగమ్య || ని || తీర్థంమంత్రాద్యుపాధ్యాయచేతినిఘంటుః- ఉపాదేసగమనంనామఛాయాగ్రాహిపరిహరేణగమ
నం || తతశ్చతి || తతోగతాః తతఃఇక్షుసముద్రాద్గతాః నిగతాః తాంకూటశల్మలీంలోహితంనామసాగరంమధుసముద్రంచద్రక్ష్యథేతిసంబంధః ||
గృహమితి || తత్రశల్మలీద్విపే || 3౭ || తత్రేతి || తత్రమధుసముద్రే || ౪౦ || నిహరాశ్చతి || బ్రహ్మతేజోభిఃగాయత్రీప్రభావైః * తతఃపాండురమే
ఘాభంక్షీరోదంనామసాగరమితి- లవణేక్షుసురాసర్పిడకధిదుగ్ధజలైస్సమితిత్యక్రప్రక్రియయా- మధుసముద్రానంతరంసర్పిడకధిసముద్రా
స్యేషణవక్రవ్య- తావిహాయక్షీరోదప్రాప్తౌపైరభిధానాత్- తదుభయప్రాప్తిమంతరేణక్షీరోదప్రాప్తౌపైరసంభవాత్ తదుభయప్రాప్తిస్సముక్తాపుక్త
త్యవగంతవ్యాటీ || బ్రహ్మతేజోభిర్దాయత్రీప్రభావైః- అత్ర- రక్షాంగంసిహవాపురోసువాకశత్యనువాకార్థాసుసంధయః || ౪౨ || ౪౬ || క్షీరోద

హరిమివోమిభిః ॥౪౩॥ తస్యమధ్యమహాశేత్వముఖభానామపర్వతః | దివ్యగంధైఃకుసుమితైరాజతైశ్చనగైర్వృ
 తః | సరశ్చరాజతైఃపద్మైర్జ్వాలితైహేమకేసరైః | నామ్నానుదశనంనామరాజహంసైశ్చసూకులం | విబుధాశ్చ
 రణాయతూఃకిన్నరాసాస్సపరోగణాః | హృష్టాస్సమభిగచ్ఛంతినభినింతాంరిరంసవః ॥౪౪॥ క్షీరోదంసమతిక్రమ్యతతోద్ర
 త్యుభవానరాః | జలోదంసాగరశ్రేష్ఠంసర్వభూతభయావహం ॥౪౫॥ తత్రతతోపజంతేజఃకృతంహయముఖంమహ
 త్ | అస్యాహుస్తన్తహావేగమోదనంసచరాచరం ॥౪౬॥ తత్రవికోశతాంనాదోభూతానాంసాగరౌకసాం | త్రాయ
 తేచసమథానాందృష్ట్యాతద్భుజబాముఖం ॥౪౭॥ స్వాహూదస్యోత్తరేదేశేయోజనానిత్రయోదశ | జాతరూపశిలోనా
 మమహానకపర్వతః ॥౪౮॥ తత్రచంద్రవ్రతీకాశంపన్నగంధఃకీధరం | పద్మపత్రవిశాలాక్షంతతోద్రత్యుభవానరాః |
 ఆసీనంపర్వతస్యాగ్రేసర్వభూతనమస్కృతం | సహస్రశిరసందేవమనంతంనీలవాససం ॥౪౯॥ త్రిశిరాఃకాంచనఃకే
 తుస్తాలస్తస్యకుహాత్మనః | స్థాపితఃపర్వతస్యాగ్రేవిరాజతినవేదికః ॥౫౦॥ పూర్వస్యాందిశినిర్మాణంకృతంతత్త్రిదశేశ్వ
 రైః ॥౫౧॥ తతఃపరంహేమమయశ్శ్రీమానుదయపర్వతః | తస్యకోటిదివంస్పృష్ట్యాశతయోజనమాయతా | జాతరూ
 పమయూదివ్యావిరాజతినవేదికా | సాలైస్తాలైస్తమాత్రైశ్చకణికానైశ్చపుష్పితైః | జాతరూపమయైర్దివ్యైశ్శోభతే
 సూర్యపన్నితైః ॥౫౨॥ తత్రయోజనవిస్తారముచ్చితంశతయోజనం | శృంగంసౌమనసంనామ జాతరూపమయంధు
 వం ॥౫౩॥ తత్రపూర్వంపదంకృత్యాపురావిష్ణుస్త్రివిక్రమే | ద్వితీయంశిఖరేమేరొశ్చకారపురుషోత్తమః ॥౫౪॥ ఉత్తరే
 ణపరిక్రమ్యజంబూద్వీపందివాకరః | దృశ్యోభవతిభూయిష్ఠంశిఖరంతన్నామూచ్చయం ॥౫౫॥ తత్రవైఖానసానామ
 వాలఖిల్యామహావహయః | ప్రకాశమానాదృశ్యంతేసూర్యవర్ణాస్తవస్వినః ॥౫౬॥ అయంసుదశనోద్వీపఃపురొయస్య

ముక్త్యా. తతోరక్షజలమిత్యాదినానురాసముద్రస్యస్వరూపముక్త్యా. తతశ్శల్కలిద్విపవృత్తాంతంప్రదశ్యే-అస్యత్రవికోశేమాధావాత్ క్షీరసముద్రగ
 మనంనిర్దిశతి తతఃపాండురమేఘాభమిత్యాదినా || ఉర్విభిర్ముక్తాహరంముక్తాహరయుక్తమివస్థితం || ౪౩ || తస్మైర్వాది || సరశ్చేతి || నామ్నానుదర్శ
 నంసరశ్చత్యయః || ౪౪ || సరశ్చేతి || నామ్నానుదర్శనంనామరాజహంసైశ్చసూకులమితిపాఠః || ౪౫ || క్షీరోజమితి || జలోదంకుద్ధజలసముద్రం ||
 ౪౬ || జలోదుసాగరశ్రేష్ఠమితిపాఠః. ఘృతోదుసాగరశ్రేష్ఠమితిపాతస్తులేఖకప్రమాదకృతః || ౪౭ || తత్రేతి || తత్రక్షణోదకే కృతంనిష్ఠితం-
 కోపజంబౌర్వకోపజం- జాయముఖంతత్ప్రసిద్ధం-మహాతైజః- వతఃతదతిశేషః-అస్యతేజః-సచరాచరంమహావేగం-తత్జలమితిశేషః. ఓదన
 మాచుః- సహారవేళాయామింధనమాచురిత్యర్థః || ౪౮ || తత్రేతి || సమర్థానామపిబదదాముఖంతత్రైకోదృష్ట్యావికోశతాంనాదక్ష్మాయ
 తే || ౪౯ || స్వాహూదస్యేతి || స్వాహూదస్యకుద్ధజలసముద్రస్య ఉత్తరేదేశేఅపరేపాఠే || ౫౦ || స్వాహూదస్యోత్తరేదేశేతిపాఠః || ౫౧ || రా || తత్రచంద్ర
 వ్రతీకాశంపన్నగంధఃకీధరం | పద్మపత్రవిశాలాక్షంతతోద్రత్యుభవానరాతిపాఠః || ౫౨ || పూర్వస్యామితి || పూర్వస్యాందిశినిర్మాణ
 ణంకృతం- పూర్వదిగవధిత్వేనతాలరూపఃకేఠుఃత్రిదశేశ్వరైఃకల్పితైర్దత్తః || ౫౩ || ౫౪ || తత్రయోజనేతి || తత్రఉదయపర్వతశాబ్దః || ౫౫ || తత్రపూర్వమి
 తి || విష్ణుఃత్రివిక్రమేత్రివిక్రమప్రస్తావే. తత్రసామనసశృంగే- పూర్వంపదంకృత్యా-ద్వితీయంపదం- మేరోఃపశ్చిమదిగవధిభూతస్యసావణీమే
 రోః. శిఖరేచకార- పూర్వపశ్చిమదిగవధిభూతయోరుదయాచలసావణీమేరోర్విస్తీఃపదవిన్యాసఃబలేకృత్సైరాజ్యగ్రహణార్థః - భూమ
 యస్థమేరాపరవిన్యాసేకృత్సాక్షమణంసలశ్శేత- వస్తుశస్త్ర- మేరోరేవశిఖరద్వితీయంపదంసర్వస్త్రం- మేరుశిఖరస్యస్వగత్యాత్ - భూమవే
 కంస్వగే- స్థితీయం-తృతీయంబ్రహ్మలోకఇతిపౌరాణికీగాధా || ౫౬ || ఉత్తరేణితి || దివాకరఃజంబూద్వీపము త్రరేణజంబూద్వీపోత్తరభాగే. నిన
 పాద్వితియేతిద్వితీయా- పరిక్రమ్యమహూచ్చయంతతేసామనసంశిఖరాంప్రాప్యేతిశేషః - దృశ్యోభవతి - మేరోదక్షిణపార్శ్వపరికసాం
 దృశ్యోభవతిత్యభావః || ౫౭ || తత్రేతి || వైఖానసాఃబ్రహ్మనభోత్పన్నాః- వాలఖిల్యాఃబ్రహ్మరోమోత్పన్నాః-యేనఖానైవైఖానసాః-యేవాలా
 నైవాలఖిల్యాఃపుత్రైః || ౫౮ || అయమితి || అయంఉదయపర్వతపార్శ్వస్థోద్వీపఃసుదర్శనోనామ- సుదర్శనసంజ్ఞాస్థైర్యాహ- యస్మైతి - య
 స్యతేజఃపురఃసన్నిధౌ- సర్వప్రాణభూతామపిచక్షుఃప్రకాశతేషయగ్రహణకరంభవతి - తత్రైజఃసూర్యాఖ్యంయన్తికాద్వీప్రకాశతే-

మితి || జలోదంకుద్ధోదకం || ౪౭ || తత్రేతి || కోపజంబౌర్వకోపజంహయముఖంతన్నాతైజఃతత్రక్షణోదకేకృతంక్షీప్రమితిసంబంధః- సాయము
 ఖంకృతంతత్రైజః తత్రవతఃతదతివా - అస్యతేజః(సచరాచరంశిఖరమితిశేషః) ఓదనమాచుఃసహారవేళాయామింధనమాచురిత్యర్థః ||
 ౪౮ || తత్రేతి || త్రాయతేచసమథానామిత్యత్రచకారోప్యభావః || ౪౯ || ౫౦ || పూర్వస్యామితి || పూర్వస్యాందిశినిర్మాణంకృతంపూర్వదిగ
 వధిత్వేనతాలరూపఃకేఠుఃత్రిదశేశ్వరైఃకల్పితైర్దత్తః || ౫౧ || ౫౨ || తత్రేతి || తత్రక్షణోద్వీపంపూర్వంవిష్ణుఃత్రివిక్రమేత్రివిక్రమప్రస్తావేతత్రసామ
 నసశృంగేపూర్వంపదంకృత్యాద్వితీయంపదంమేరోః పశ్చిమదిగవధిభూతస్యసావణీని వాసమేరుశిఖరేచకారేతసంబంధః || ౫౩ || ఉత్తరేణితి ||
 అత్రప్రాప్యే త్యభ్యాహతావ్యం - దివాకరఃఅస్తమయానంతరంజంబూద్వీపము త్రరేణపరిక్రమ్య - మహూచ్చయంతతేసామనసశిఖ
 రాంప్రాప్యభూయిష్ఠందృశ్యోభవతి- మేరోదక్షిణభాగవతికానందృశ్యోభవతిత్యభావః || ౫౪ || అయమితి || యస్యతేజఃపురఃసన్నిధౌ-అయంసు

తతఃప్రస్థాప్యసుగ్రీవస్తన్నహద్వానరఃఖలం దక్షిణాంప్రేక్షయామాసహనరానభిలక్ష్మితాః ॥౧॥నీలమగ్నిసు
తంచైవహనుమంతంచవానరం పితామహసుతంచైవజాఃఖవంతంమహాఖలం ॥ సుహృదాఃత్రంచశరారించశరగుల్మం
తద్దైవచ గజంగవాక్షంగవయంసుషేణమృచభంతథా మైందంచద్వివిదంచైవవిజయంగంధమాదనండ్రితాః ముఖమ
సంగంచమతాశనసుతాపుభౌ ॥ అంగదప్రముఖాన్వీరావీరఃకపిగణేశ్వరః ॥ వేగవిక్రమసంపన్నాఃసందిదేశవిశే
షపిత ॥౨॥ తేషామగ్రేసరంచైవమహద్భలమసంగగం విధాయహరివీరాణామాచితక్షిణాందిశం ॥౩॥యేకేచనసము
ద్దేశాప్రస్యాందిశిసుమగమాః కపీశఃకపిముఖ్యానాంసతేషాంతానుదాహరత్ ॥౪॥ సహస్రశిరసంవింధ్యంనానా
దుక్రిమలతాయుతం ॥ నర్మదాంచనదీంచుగ్రామంసుహృదరగనిషేవితాం ॥ తతోగోదావరీరమ్యాంకృష్ణవేణీంసుహాన

అయిం ద్విపస్సుదగ్గునో నామేతియోజనా॥౬౧॥ శైలస్యేతి॥ శైలస్యఉదయశైలస్యేత్యర్థః॥౬౨॥౬౩॥ పూర్వమితిహియన్నాదేతదుదయపర్వ
తః- ద్వారకజ్ఞాపేక్షయానప్రసక్తం- పృథివ్యాఃకువనస్యచపూర్వంచ్చారంకృతంప్రథమద్వారత్వేనబ్రహ్మజాన్మస్త్వైదొకత్వితం- సూర్య
స్యపరిశోభాశ్చకాయప్రథమంవీతదుదయనంచకృతమదయస్థానంకల్పితం- తస్మాదేవాపూర్వాదిగుచ్ఛతే॥౬౪॥ తస్యేత్యాది॥ సమ్యగన్వేష
ణాయపునరుక్తిః॥రా॥ తస్యశైలస్యపృష్ఠేష్వితిపాఠః॥౬౫॥తతఃతి॥ త్రిదశావృతాత్రిదశాధిష్ఠితాది-ఉదయాచలప్రదేశయాపా-తతఃపరంఉద
యాద్యేఃపరం ఆగమ్య ॥౬౬॥ ఉపసంహరతి- శైలేష్వితి॥యేమయానోక్తాస్తేషుశైలాదిమవిచేయా॥౬౭॥ఏతావదితి॥ ఆమర్యానంగామ
నగరాదిమర్యాదారశి-తం- కేవలార్థహితభూతమత్యర్థః॥౬౮॥౭౦॥ మహేంద్రేః॥ మహేంద్రకాంతాంజంజన్త్రీయాం-నిపుణేనైపుణ్యేన॥
౭౧॥ ఇతిశ్రీగోవిందతాజిరచితే- శ్రీరామాయణభూషణే- ముక్తాహారాభ్యాసే- కిష్కింధాకాండవ్యాఖ్యాసే- చత్వారింశస్సర్గః॥శ్లో॥శ్లో॥శ్లో॥శ్లో॥
అధదక్షిణదిశివానరప్రేషణమేకచత్వారింశే-తతఃప్రస్థాప్యేత్యాది॥అభిలషితాకాద్యప్రపదానాః॥౧॥వీలమిత్యాది॥అత్రోక్తస్సుమేకస్తారాపి
తురస్యః-వేగవిక్రమసంపన్నప్రేషణేహేతుమాహ-విశేషవిదితి॥రా॥ సువిదేశవిశేషవిదితిపాఠః॥౫॥దేవామగ్రేసరించైవమహద్బలమసంగగమితి॥
అసంగగంఆవిశంబగామి-వేగవిదితియావత్-బలంచైవ్యం-ఆగ్రేసరంచగ్రవరం-విధాయ॥౬॥యేకేచనేతి॥ లాకాసముద్రేశాకా॥౭॥ సహస్ర
కిరసమిత్యాది॥పూర్వవత్తద్యదేవాపేక్షయాఽంధ్యగ్నదక్షిణత్వవ్యవదేశః॥రా॥ సహస్రకిరసమిత్యాదినాపూర్వభాగస్థాకాదేవానవదిశతి॥

దశానోద్విపఃశోభనదశానోయోద్విపఃప్రకాశతే॥ ఆయమిత్యంగగ్రాహితయానిదోశాత్తంబూద్విపఉచ్యతే - యద్వాసునగ్నాకార
త్వాత్సుదర్శనశ్చైవతంబూద్విపఉచ్యతే - సర్వచాగ్రభృతాంచత్సుప్తయస్యతేజసఃపురఃప్రకాశతే - తస్మైవైలస్యకుంజేషుకందరేషుచతైదేవ్య
సహరావణోమూగితవ్యఇతిసంబంధః ॥ ౬౩ ॥ పూర్వదిశోనిర్వచనమాహ-పూర్వమేతదితి॥హియస్తాత్కారణాత్పృథివ్యాభువనస్యచపూ
ర్వద్వారంకృతం-ప్రథమద్వారంబ్రహ్మశాస్త్రస్థానోకృతం- సూర్యస్యపరితోభియజాయప్రథమేతమిదమనంచకృతంఉదయస్థానంకృతం-
తస్మాదేషాపూర్వాదిగిత్యుచ్యతే॥ ౬౪ ॥ తతఇతి॥ త్రివశావృతాఇంద్రాదిదేవావృతా-తతఃపరముదయాద్యైఃపరంలగమ్యేతిసంబంధః॥౬౫॥
యేనేతి॥ ఉక్తేషునుక్రందేశానిపుత్రైస్సనైపుణ్యేన॥టీ॥అథాస్మరంసూర్యరహితంఆతివిచలమర్థాదం॥౬౬॥ ఇతిశ్రీమహేశ్వరతీర్థకవీరచితా
యాం- శ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యాయాం- కిష్కింధాకాండవ్యాఖ్యాయాం - చత్వారింశస్సర్గాః॥
తతఇతి॥అఖిలకీర్త్యాద్యస్తావదనాత్॥౧॥నీలమిత్యాది॥ఆత్రోక్తస్సుమేషస్తారాశిమరస్యః॥ ౧॥ టీ॥తేమాంసహాయమాజ్ఞాపయతి- తేమామితి॥
తేమాంసీలాదీనాం॥౬॥టీ॥తత్రవిచేయప్రదేశానాహ-యేకేచనేతి॥౭॥సహస్రశిరసమిత్యాది॥పూర్వవత్తమధ్యదేశాకేషయావంధ్యాద్యైఃదక్షి
ణదిక్త్యవ్యవదేశః ॥ టీ॥ తదేవవివృణోతి- సహస్రశిరసమిత్యాది సహస్రశిఖరం॥టీ॥వరాహోహంతుమాధాగాం- పరఃఆరోహోదైగ్ధ్యం

దీం| పరదాంచమహాభాగాం మహేచారగనిషేవితాం|| మేఖలామతరతాంవైవదశాణానగరాణ్యపి| అశ్వవంతీమవం
 తీంచనర్వమేవానుపశ్యత || ౧౦|| విదర్భాన్మహి కాంచైవపరమ్యాన్సహివకానపి| తథావంగానగలిం గాంశ్చకాశి
 కాంశ్చసమంతతః || అస్మిత్వదండకారణ్యంసపర్వతనదీనహం|నదీంగోదావరీంచైవసర్వమేవానుపశ్యత || తదైవాం
 ధాగ్రీంశ్చపుండాగ్రీంశ్చచోళాన్పాండాన్సకేరళా || ౧౧||అయోముఖశ్చగంతవ్యఃపర్వతోధాతుమండితః || విచిత్ర
 శిఖరశ్శ్రీమాంశ్చిత్రపుష్పితకాననః| సచందననోద్దేశోమూర్తితవ్యోమహాగిరిః || ౧౨||తతస్తామాపగాందివ్యాంప
 సన్ననలిలాంశివాం| తత్రద్రక్ష్యథకావేరించిహితామప్పరోగజైః || ౧౩|| తస్యాసీనంనగస్యాగ్రేమలయస్యమహాజ
 సం| ద్రక్ష్యథాదిత్యసంకాశమగస్త్యమృషిసత్తమం || ౧౪|| తతస్తేనాభ్యనుజ్ఞాతాఃప్రసన్నేనమహాత్మనా | తామ
 పణీంగ్రాహజుష్టాంతరివృథమహానదీం || ౧౫|| సాచందనవనైర్దైవ్యైఃప్రచ్ఛన్నాద్వీపశాలినీ| కాంతేవయవతిఃకాం
 తంసముద్రమవగాహతే || ౧౬|| తతోహేమమయందివ్యంముక్తామణివిభూషితం | యుక్తంకవాటంపాండానాంగతా
 ద్రక్ష్యథవానరాః || ౧౭|| తతస్సముద్రమాసావ్యసంప్రధార్యార్థగర్భయం| అగస్త్యేనాంతరేతత్రసాగరేవిపశేతతః| చ
 త్రనానానగశ్శ్రీమాన్త్రహేంద్రఃపర్వతోత్తమః| జాతహపయమశ్శ్రీమానవగాఢోమహాణావం|| నానావిధైర్నైస్స
 వైర్వర్తతాభిశ్చౌపశోభితం| దేవపీయక్షప్రవరైరప్పరోభిశ్చసేవితం|| సిద్ధచారణసంమైశ్చప్రకీర్ణంసుమనోహరం| త
 మువైతినహసాక్రితస్సదాపర్వసుపర్వసు| ద్వీపస్తస్యాపరేపారేశతయోజనమాయతః| అగమ్యోమానుషేదీప్రస్తం
 మాగఢ్యంసమంతతః|| తత్రసర్వాత్మనాసీతామూర్తితవ్యావిశేషతః || ౧౮|| సహిదేశస్తువధ్యస్యరావణస్యదురా
 త్తనః|| రాక్షసాధిపతేర్వాసస్సహస్రాక్షసమద్యతేః|| ౧౯|| దక్షిణస్యసముద్రస్యమధ్యేతస్యతురాక్షసే| అంగరకేతి
 విఖ్యాతాఛాయామాకృమ్యభోజనీ || ౨౦|| ఏవంనిస్సంశయానకృత్వాసంశయాన్నస్తసంశయాః|| మృగయధ్వంసరేం

౧౦|| తత్రసర్వమేవానుపశ్యతేత్యంతేనవిద్యస్యపశ్యమభాగస్థాంప్రదక్షిణపార్శ్వస్థాంశ్చనదీనగరదేశానుపదిశతి-విదర్భానిత్యాదినాపూర్వ
 భాగస్థాదేశానుపదిశతి-నదీంగోదావరీమిదండకారణ్యవర్తిగోదావరీఖండమిత్యర్థః|| ౧౧||అయోముఖశ్చ|అయోముఖఃసవ్యాః|| ౧౨||తత
 ఇతి|అప్పరోగజైఃవిహితాంపూజితామిత్యర్థః|| ౧౩||తస్యేతి|తస్యప్రసిద్ధస్య|| ౧౪||రా|తామ్రపర్ణింగ్రాహజుష్టామితిపాఠః|| ౧౫||తతోహేమమ
 యమితి||పాండానాంపాండ్యరాజానాం- యుక్తంయోగ్యం- కవాటంఅశననగరంలవ్యతే-ముక్తారూప్రైర్జీభిఃరత్నైర్విభూషితం తదుత్పత్తి
 దేశత్వాదిభావః|| ౧౬||అథమహేంద్రంవణాయతి-తతఃత్యాదినా|| మూర్తితవ్యావిశేషతత్వత్యంతమేకాన్వయం||తతఃపాండ్వనగరాత్సముద్ర
 మాసాద్య-అర్థనిశ్చయంకర్తవ్యసముద్రలంఘనాద్యర్థనిశ్చయం-సంప్రధార్యకృత్వా-అగస్త్యేనత్రసాగరలతతరేతవకాశేనవేళితః-క్రీమా
 పుష్పఫలాదిసమృద్ధిమా- క్రీమాకాంతిమా-మహేంద్రోస్తీ-తంపర్వతం-పర్వసుపర్వసుసముద్రస్సానాయాగచ్ఛతి-తస్యాపరేపారేం
 తరాళితీరే- ద్వీపోస్తీ-తంమాగఢ్యం-తత్రసర్వాత్మనాసర్వప్రయత్నేనవిశేషతస్సీతామూర్తితవ్యేత్యర్థః|| ౧౮|| సహితి||ఏవంరావణాల
 యావగపేషితరదిక్షువానరప్రేషణంస్థానాంతరసీతామదాయ కింగచ్ఛేదితకయేభిభోధ్యం|| ౨౦|| ననుపూర్వంసజానేనిలయంతస్యస
 ర్వభాపాపరక్షసత్త్వక్తం- సంప్రతిసహదేశస్తువధ్యస్యరావణస్యదురాత్తనఇత్సువ్యతే-అతోవిరుద్ధమిదమిత్యాశంక్యపరిహరతి-ఏవమితి||ఏవం

యస్యాస్తాం||ని| ఆరోహాదైఘ్రికమానయోరితిఃశ్వః || ౧౦ || సహస్రగిరిసమిత్యాదినాసర్వమేవానుపశ్యతేత్యంతేనవిద్యస్యపశ్యమభాగ
 స్థాదక్షిణపార్శ్వస్థాంశ్చనదీనగరదేశానుపదిశ్య - విదర్భానిత్యాదినాపూర్వభాగస్థాదేశానుపదిశతి-విదర్భానితి||నదీంగోదావరీమి
 తి|| అత్రగోదావరీశ్చజ్ఞేనదండకారణ్యవర్తిగోదావరీఖండఉచ్యతే(టీ)అతోసప్తనరుక్తిః|| ౧౧||తతోహేమమయమితి||కవాటంపాండానాంస
 గరద్వారకవాటం|| ౧౨|| తతఃఇతి| ఆశానిశ్చయఃసంప్రధార్యఃభవద్భిరిశేషః(టీ)మగఢప్రదేశత్వాదిభావః|| ౧౩||అగస్త్యేనతి|అత్రక్రీ
 శబ్దఃపుష్పఫలాదిసమృద్ధిపరః-ద్వీపియక్రీశబ్దఃశోభాపరః|| ౧౪|| ద్వీపఇతి || తస్యసముద్రస్యాపరేపారే - పరపారాతిరక్తేంతరాళేపార
 త్యథాః|| ౧౮||సహితి|తస్యదేశస్యరావణసంబంధితయాసామాన్యేనైవాగతత్వేపి-నుదృఢాస్వేషణార్థంతందేశంతదియత్సేనస్మిత్యోక్త
 వాః||టీ||సహితి| సజానేనిలయంతస్యసర్వభాపాపరక్షసత్త్వాదినాపూర్వంరావణనివాసాపక్షానంప్రకటికృతమిదాసీమేతత్కథముచ్యతఇ
 తిచేత్- వాలివధాత్పూర్వమేవరావణనివాసస్థానముక్తంచేత్ వాలివధమకృత్యైవస్వయమేవరావణంహత్వాసీతామాశేష్యతి - తతఃస్వస్య
 రాజ్యప్రాప్తిర్యాలివధశ్చనభవ్యతీతిభియాతదాసీం నోక్తం-ఇదాసీంసర్వాభావపరిపూర్ణత్వాదుక్తవానిత్యదిరోధః- యద్వాయాదృచ్ఛిక
 దగ్ధనాపరిస్ఫుటపరిజ్ఞాతమర్థంకథనిశ్చయేనకథయామితిజానఇతిపూర్వముక్తవా-ఇదాసీంత్యపరిస్ఫుటజ్ఞాతమప్యర్థమస్వేషణగౌరవాయ
 నిశ్చయేనప్రవీమినిశ్చిత్యాకథయత్- ద్వితీయపక్షేతస్యదేశస్యరావణసంబంధితయాసామాన్యేనావగతత్వేపినుదృఢాస్వేషణార్థంతందేశంత
 దీయత్సేననిశ్చిత్యోక్తవాః || ౨౧|| సముద్రేఅప్రమత్తైర్గంతవ్యమిత్యభిప్రాయేణతత్త్వంబాధకమాహ-దక్షిణస్యేతి|| ౨౨|| ఏవమితి||

అమితబుధరాక్రమాభవంతోవిపులగుణాః కృతాః । మనుజపతిసుతాం ధూలభద్రవంశధనిగుణంపురుషార్థమారభద్వం ॥౫౦౫॥ ఇతిశ్రీమతిః కిష్కింధాకాండే- ఏకచత్వారింశస్సర్గాః.*****

అథప్రస్థాప్యసుగ్రీవస్తాకహరీన్దక్షిణాంధికం । అబ్రవీ స్తే శుసంకాశంసుషేణం నామయూధవం ॥ ౧ ॥ తారాయాఃపితరంరాజాశ్వశురంభీమవిక్రమం । అబ్రవీత్ప్రాజలిర్వాక్య మభిగమ్నానమవ్యచ ॥ ౨ ॥ మరీచిపుత్రంమారీచమర్చిత్తంతంమహాకిపిం । వృతంకపిపలైశ్శూలైః సహేంద్రసదృశమృతిం ॥ బుద్ధిపితృమనంపన్నంవైనతే యసమదృతం । మరీచిపుత్రాన్వారీచానర్పిర్నాలాన్తహాబలాః ॥ బుద్ధిపుత్రాన్శ్చతాన్సర్వాప్రతీచీమాదిశద్దిశం ॥౪౫॥ ద్వాభ్యాంశతసహసాన్భ్యాంకపీనాంకపిసత్తమాః ॥ సుషేణప్రముఖాయాయంవైదేహీంపరిమాగతః ॥౫౫॥ సురాష్ట్రాన్సహబాన్స్థాకాకూరాన్భీమాంస్తత్రైవచ ॥ స్థితాన్జ్వలదాన్సాన్సౌమ్యాన్పులానపురాణీచ ॥ పున్నాగగహనంపున్నాగవశ్శోద్ధాలకాకులం ॥ తథాకేతకచండాంశ్చమాగధ్వంహరియూధపాః । పృత్యకోన్సితోగమాన్జైవనదృశ్యేతజలాశ్శివాః ॥ తాపసానామరణ్యాకాంతారాగిరయశ్చయే ॥౫౫॥ తతస్థస్థలీంమరుప్రాయామత్సుచ్ఛశిరసశ్శిలాః ॥ గిరిజాలావృతాంసుగాంమాగితావశ్చిమాంధికం । తతఃపశ్యేమమాసాద్యసముద్రీంద్రీస్తుమహాథ ॥ తిమినక్రాయతజలమక్షోభ్యమథవాసరాః ॥ ౧౦౫ ॥ తతఃకేతకచండేషుతమాలగహనేషుచ ॥ కపయోవిహరిష్యంతినారికేళవనేషుచ ॥ ౧౧౫ ॥ తత్రసీతాంచమార్గద్వంనిలయంరావణస్యచ ॥ వేలాతలనివృత్తేషువనేషుచ ॥ ౧౨౫ ॥ మురచీపత్రసంచైవరమ్యంచైవజటిపురం ॥ అవంతీమంగలోపాంచతథాచాలక్షితంవనం । రాష్ట్రాణిచవిశాలాని పత్రనాగతతస్తతః ॥ ౧౩॥ సింధుసాగరయోన్జైవసంగమేతత్రపర్వతః । మహాకహేమగిరిరామశతశృంగోమహాదురుః ॥ తస్యప్రస్థేషురమ్యేషుసింహాఃపక్షగమాఃస్థితాః । తిమిమత్స్యగజాంచైవసీదాన్యారోపయంతితే ॥౧౬॥ తానీదానిసింహానాగిరీశ్యంగగతాశ్చయే । దృపాస్తృప్తాశ్చమాతంగస్తోయదస్వసనిస్సవనాః ॥ విచరంతివిశాలేస్త్రితోయపూర్ణేన

యతిమివగృతమభిధానాత్ స ప్రవీపకాగరగమనమర్హసిద్ధం-ఎవముత్తరగర్హయోపిబోధ్యం-ఆత్రసార్థవంశాశ్చచ్ఛికాః ॥౫౦౫॥ ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిజయ- శ్రీరామాయణమహాకాండే- ముక్తాహరాభ్యాసే- కిష్కింధాకాండవ్యాఖ్యానే- ఏకచత్వారింశస్సర్గాః.***** అథపశ్యమహివాసరనియోజనంద్విచత్వారింశే-అథేత్యాది ॥ ౧॥ తారాయాఇతి-ప్రాజలిర్వాక్యః కనాథకమబ్రవీదితిఅతోనపానరుక్త్యం ॥ ౨॥ మరీచిపుత్రమితి ॥ మారీచపదమస్వఫలసంజ్ఞైతిశ్శతయిమంమరీచపుత్రమిత్యుక్తిః - మరీచపుత్రాకామరీచానిత్యత్రాపితథా-మరీచమితిజ్యేష్ఠఉక్తిః- మారీచానితరగమనాదుద్యంతే-అవికమాకలాకాకవికమతః ॥౪౫॥ ౫౫॥ సురాష్ట్రానిత్యాది-పున్నాగేతి-పున్నాగగహనంపున్నాగవనం- కుషీఃకుష్యదేశవిశేషః-ఉదాలకాఃవృక్షవిశేషాః-కేతకచండాకాకేతకవనాని-ప్రత్యకోన్సితోగచ్ఛంతిప్రత్యకోన్సితోగమాః-శివాఃపాదశాఃకాంతారాఃదుగ్ధమహర్గాః- తాకమార్గద్వమితిపూర్వేణసంబంధః ॥౫౫॥ తతస్థస్థలీమత్సాచిన్లోకద్వయమేకాన్యయం-స్థల్యాదికంమాగితావృతతఃతత్తద్దైకాత్ పశ్యమంశముద్రమాగమ్యతిమినక్రాయతమత్సితోధ్వంతంద్రస్తుమర్హ ॥ ౪॥ తిమినక్రాయతజలమక్షోభ్యమథవాసరాఃఇతి- ౧౦౫ ॥ తతఃకేతకచండేషుతమాలగహనేషుచ ॥ ౧౧౫ ॥ తత్రేతి-వేలాతలనివృత్తేషువేలాయాంతంబుకృతాకలెదన్వితేషు-నిఃకల్ప్యంతంబుకృతావేలాకాలచన్యావయోరశీత్యమరః ॥ ౧౨౫ ॥ మురచీతి-పూర్వస్యాంవిశ్వవంశ్యన్యా-ఇయ-చాన్యా-యత్రప్రవిష్టావనవైరంతర్యేణసలత్వంతే-తదలత్వంనామ- మాగధ్వమిత్త్యనుషంగః ॥ ౧౩॥ సింధుతి-సింధుర్నదివిశేషః-తత్రపశ్యమహి- పక్షైగశ్చుంతిపక్షగమాః - సహజాంతివేషణం-సీదానివృక్షైర్గ్రస్థస్థావాసస్థానాని-అతవివచహాద్రుమజటిపూర్వము క్రం ౧౬ ॥ తానీత్యాద్యధాత్రయం-సమంతతస్తోయపూర్ణేన-ఆస్తికాస్థలేయేగజాస్థలేయేగజాస్థుంతిగిరీశ్యంగగతాశ్చయే-తేగజాస్తానిసీదానిచరంతి-సింహాసీదాక్రయసానుషుచిచరంతిత్యధాః-వాధకవాసుశ్యేషిసంచారాత్- ప

ప్రాణాద్విశేషతఃసత్రియతరంతిసంబంధః ॥ ౧౪౫ ॥ ౫౦౫ ॥ ఇతిశ్రీమహావ్యరతిభావిరచితాయాం-శ్రీరామాయణతత్త్వగీతికాభ్యాసాయం- కిష్కింధాకాండవ్యాఖ్యానాయం - ఏకచత్వారింశస్సర్గాః.***** టిఃఅథేతి-ప్రస్థాప్యప్రయాగోపదేశంకృత్వా-పూర్వోక్తశుషేణాదశ్వస్థామప్రత్యక్షుషేణాదేవతేవ్యం ॥౧॥ తారాయాఇతి- అబ్రవీదితిప్రసర్వదనంప్రాజలిర్వాక్యభిగమనాదివిశేషకనాథకం ॥ ౨॥ మహాకిపి- కుమహిపుత్రంమరీచంమహామహాకరిచైఃపుత్రంమరీచం ॥ ౪౫ ॥ ౫౫ ॥ పున్నాగగహనం కుషీమిత్యాదిశాశేషమాప్రదేశాయపవశతి-పున్నాగః-కుషీదేశవిశేషః- కాంతారగిరయశ్చ - ఎతానివిమాగకాధ్వమితిపూర్వేణసంబంధః ॥ ౪౫ ॥ ౧౦౫ ॥ తతఃకేతకచండేషుతికపయఃభవదీయాః ॥ ౧౧౫ ॥ తత్రేతి-పత్రనాగతస్తత్రత్రత్యేతత్పర్వంతంమాగ్ధ్వమిత్త్యనుషజ్యతే ॥ ౧౨౫ ॥ టిఃఅవంతీంతంగలోపాంతేతిప్రేరక్త్యా ౧౩ ॥ తత్రేతి-పక్షగమాఃపక్షాభ్యాంగచ్ఛంతిపక్షగమాఃసహజాంత్యర్థః- సింహాః- తిమిమత్స్యగజాన్సీదాన్యారోపయంతిస్తావాసస్థానానిప్రాపయంతి ॥ ౧౬ ॥ తానీతి- సమంతతఃతోయపూర్ణేన-ఆస్తికాస్థలేయేగజాస్థుంతి- గిరీశ్యంగగతాశ్చయేతేగజాస్తానిసీదానిచరంతి- సింహాసీదాక్రయసానుషుచిచరంతిత్యధాః- వాధకవాసుశ్యేషిసంచారాత్- ప

మంత్రతః || ౧౭౪ || తస్యశృంగం దివస్సర్కం కాంచనం చిత్రపాదపం | సర్వమాశువిచేతవ్యం కపిభిః కామరూపిభిః || ౧౮౪ || కోటి
ఊంతత్రీసముద్రే కృతాంచనీ శతయోజనాం || చుర్దర్కం పారియాత్రస్య గతాద్రత్యథవాసరాః || ౧౯౪ || కోట్కస్త
త్రచతుర్వింశద్గంధర్వాణాంతరస్వినాం || వసంత్యగ్నినికాశానాం ఘోరాణాం కామరూపిణాం || ౨౦౪ || పావకార్షిః
ప్రతీకాశాస్సమవేతాస్సహస్రశః || నాత్యాపాదయితవ్యాప్తే వానరైర్భీమవిక్రమైః | నాదేయంచఫలంతస్మా జ్ఞేశా
తిగంచితప్లవంగమైః || దురాసదాహితేవీరాస్సత్వవంతో మహాబలాః | ఫలమూలాని తేత్రత్రక్షం తేభీమవిక్రమాః || త
త్రీయత్పశ్యకర్తవ్యో మార్గితవ్యాచజానకీ | నహితేభ్యోభయంకించిత్కపిత్వమనువర్తతాం || ౨౧౪ || తత్రవైడూర్య
వర్ణాభావజ్ఞీ సంస్థానసంస్థితః | నానాదుర్మలతాకీర్ణోఽజోనామమహాగిరిః || శ్రీమాన్సముదితస్త్రయోజనానాం శ
తంసమం || ౨౨౪ || గుహస్తత్రీవిచేతవ్యాః ప్రయత్నేనప్లవంగమాః || ౨౩౪ || చతుర్భాగే సముద్రస్య చక్రవాన్నామవర్వ
తః | తత్రీచక్రీంసహస్రారిం నిమిత్తం విశ్వకర్మణా || ౨౪౪ || తత్రీపంచజనంహత్వా హయగ్రివంచదానవం | అజహాతతత
శ్చక్రీంశంఖంచపురుషోత్తమః || ౨౫౪ || తస్య సానుషుచిత్రేషు విశాలాసుగుహాసుచ || రావణస్సహవైదేహ్యమాగితవ్య
స్తతస్తతః || ౨౬౪ || యోజనానాంతతష్టష్టిర్వరాహునామపర్వతః | సువర్ణశృంగమృశీమానగాధేవరుణాలయే || ౨౭౪ ||
తత్రీపార్శ్వోత్తిపంచనామజాతరూపమయంపురం | యస్త్రిసస్థిదుష్టాత్మానరకోనామదానవః || ౨౮౪ || తత్రీసానుషుచిత్రే
షు విశాలాసుగుహాసుచ || రావణస్సహవైదేహ్యమార్గితవ్యస్తతస్తతః || ౨౯౪ || తమతిక్రమ్యైలేంద్రీంకాంచనాంతరగర్ద
రః | పర్వతస్సర్వసావణీకథారాప్రసవణాయతః || ౩౦౪ || తంగజాశ్చపరాహాశ్చసంహావ్యాఘ్రాశ్చసర్వతః | అభిగ
ర్జంతిసతతం తేనశబ్దేనదర్శితాః || ౩౧౪ || యస్త్రికహరిహయశ్రీమామహేంద్రీపాకశాసనః | అభిషిక్తస్సురైరాజామే
ఘవాన్నామపర్వతః || ౩౨౪ || తమతిక్రమ్యైలేంద్రీంమహేంద్రీపరిపాలితం | వష్టిగిరినిహస్రీణీకాంచనాగమివ్య
థ || తరుణాదిత్యవర్ణానిభ్రాజమానానిసర్వతః జాతరూపమయైవృక్షైశ్శృభితానిశుభ్రుష్టైః || ౩౩౪ || తేషాం మధ్యస్థితో
రాజామేరురుత్తరపర్వతః | ఆదిత్యేనవ్రసన్నేనైలొదత్తవరఃపురా || ౩౪౪ || తేనైవముక్తైలేంద్రీంసర్వవీవత్పదాశ్చ
యాః | మత్స్రీపాదాద్భవివ్యంతిదివారాత్రీంచకాంచనాః || త్వయియోచాపేషత్సృతిదేవగంధర్వదానవాః | తేభవి
వ్యంతిరక్తాశ్చప్రభయాకాంచనప్రభాః || ౩౫౪ || విశ్వేదేవాశ్చమరుతోవసవత్పదివాకసః | ఆగవ్యవశ్చిమాంసంధ్యాం

హృద్యప్రాంతి || ౩౬౪ || తస్యేతి || కపిభిః భవద్భరితేశ్వః || ౩౭౪ || కోటిమిత || తత్రసముద్రగతాంపారియాత్రస్యకోటింశృంగం || రా || కోటింతత్రసము
ద్రస్యేతిపాతం || ౩౮౪ || ౨౦౪ || పావకాశిః ప్రతీకాశాశ్చాత్మాది | నాత్యాపాదయితవ్యాః సాతీసమీపంప్రాప్తవ్యాః - నాదేయంసన్వీకార్యం-తర్హి
తేగంధర్వాఅస్తావానివ్యంతీత్యత్రాహతత్రేతి- యత్నః ఫలచాపలనివృత్తయత్నః శతకవ్యః- విశాలత్వాదస్తేవజేయోవా-నకించిధ్యయం.
కపిసంచారస్యనమాత్రఫలకత్వాదిభివాః-ఆనువతకతాంఆనువతకమానానాం || రా || నాదేయమితి || సఆదేయమితిచ్ఛేదః- తేషాదురాసద
త్వేతత్రత్రధంమాగణంఘటతత్త్వాశంక్యాహ - తత్రేతి - హియస్తాత్కారణాత్ కపిత్వమనువతకతాం ప్రాప్త్యతకపిత్వమనువతకమా
నానాంభవతాంతేభ్యోభయంస- తస్తాత్తత్రయత్నః శతకవ్యఃజానకీమాగితవ్యాచేదిసంబంధః || ౨౯౪ || తత్రవైడూర్యేత్వాదిసార్థశ్లోకవికా
స్వయః || శ్రీమానితి || యోజనానాంశతంసమయధానివతితధాసముదితః సమున్నతః || ౨౯౪ || ౨౬ || చతుర్భాగతి || చతుర్భాగేచతుర్థాభాగే-
సముద్రస్థులవణసముద్రస్థు || ౨౭ || తత్రపంచజనమితి || తత్రచక్రవత్పర్వతైపురుషోత్తమవిష్ణుః || ని || శ్రీపతిఃపురుషోత్తమతత్సమరః-చక్రరక్షకం
హయగ్రివాఖ్యం దానవంహత్వాచక్రం - పంచజనాఖ్యం దానవంచహత్వాతదభీహతంపాంచజన్యాఖ్యంశంఖంచజగ్రీహ - కృష్ణఃపంచజనం
హత్వాపాంచజన్యంజగ్రీహాత్పుచ్చ్యతే - తద్విష్ణవతారేష్యశ్రీతిజ్ఞేయం || ౩౦ || తత్రప్రాగితి || తత్రవరాహపర్వతే || ౩౧ || తమతిక్ర
మ్యేతి || తమతిక్రమ్య - తస్తాత్పరతత్త్వార్థః- కాంచనాంతరగిరిఃసావణీమయాంతరప్రదేశవత్కందరః - అంతర్వహిశ్చసావణీ
కందరత్వత్థకః || ౩౩ || తంగజాశ్చేతి || తేనశబ్దేనస్వశబ్దేన - దర్శితాగజాదయస్తంపర్వతమభిగర్జంతి || ౩౪ || యస్త్రిన్దితి || హరిహయఃశ్యా
మవర్ణాశ్చయ్యుక్తః- రాజాభిషిక్తఃరాజత్వేనాభిషిక్తః || ౩౫ || వరమేవాహ- తేనైవమితి || ప్రభయారక్తాభావ్యంతీత్యన్వయః || ౩౬ || విశ్వేదేవాశ్చితి ||

ర్వతస్యాతిరమణీయత్వమవగమ్యతే || టీ || జాతిప్రయుక్తైరైస్సింహైర్బాధ్యమానాలశికజాస్తద్గిరింసజహంతీతిభావః || ౩౭౪ || ౧౮౪ || కోటి
మితి || తత్రసముద్రేపారియాత్రస్యకోటింద్రత్యథేనంబంధః || ౨౦౪ || ఖటి || నాదేయంఆదాతుమహాకంసభవతి || టీ || సహితి || తేభ్యోగంధర్వ
భ్యోభయంనాస్తితేషాంరామకార్యసహాయత్వాదిభివాః || ౨౧౪ || తత్రవైడూర్యేత్వాదిసార్థశ్లోకమేకంవాక్యం-యోజనానాంశతంసమయ
ధాతథాసముదితఃసమ్యగుత్పన్నః || ౨౬ || చతుర్భాగతి || చతుర్భాగే- సముద్రస్థులవణసముద్రస్థు || ౨౭ || తత్రపంచజనమితి || కస్త్రిన్దిదేవాసు
రయ్యుద్ధేష్టారవతారఃపురుషోత్తమః-పంచజనంహయగ్రివాఖ్యం దానవంచహత్వాసుదేశకనపాంచజన్యోజగ్రాహితిపారాణికీకథా || ౨౮ || ౩౦
తత్రప్రాగ్జ్ఞేయమితి || తత్రవరాహపర్వతే || ౩౧ || ౩౨ || టీ || తమితి || కాంచనాఃస్వర్ణకవికారాంతరగిరిఃరామధ్యపామాణసంధయోయస్యసః ||
౩౩ || తంగజాశ్చితి || తేనశబ్దేనస్వశబ్దేనదర్శితాగజాదయస్తంపర్వతమభిగర్జంతి || ౩౪ || ౩౫ || తేనైతి || తేనఆదిత్యేన || ౪౦ || వి

మేరుము త్తరపర్వతం. ఆదిత్యముపతిష్ఠంత్యైశ్వర్యసూర్యోభిప్రాజతః. అద్భుత్యస్సర్వభూతానామస్తంగచ్ఛతీపర్వతం || ౪౨ ||
 యోజనానాంసహస్రాణివశతానివాకరణః || ముహూర్తాధౌగతః శీఘ్రమభియాతిశిలోచ్ఛయం || ౪౩ || శృంగేతస్య
 మహద్వివృంభవచంసూర్యసన్నిభం | ప్రాసాదగణసంబాహంవిహితంవిశ్వకర్మణా || శోభితంతరుభిశ్చితైర్నానాప
 షీసమాతులైః | నికేతంపాశహస్తస్యవరుణస్యమహాత్మనః || ౪౪ || అంతరామేరుమస్తంచరాలోకశశిరామహాః |
 జాతరూపమయశ్శ్రీమాధాశ్రితేచిత్రవేదికః || ౪౫ || తేషుసర్వేషుదుగేషుసరస్సుచసరిత్సుచ | రావణస్సహవైదే
 హ్యమాగితస్యస్తతస్తతః || యత్యేతివృత్తిర్మృజ్జస్తసాసేవభావితః || మేగుసావర్ణిరిత్యేవఖ్యాతోవైబ్రహ్మణాన
 హః || ౪౬ || ప్రప్రవృత్తౌమేరుసావర్ణిమహామిశ్శూన్యసన్నిభః | పరిణమ్యశిరసాభూమాప్రవృత్తిమైధిలీంపరితి || ౪౭ ||
 ఏతావజ్జీవలోకస్యభాసగ్రహారజనీషయే | కృత్వావితిమిరంసర్వమస్తంగచ్ఛతీపర్వతం || ౪౮ || ఏతావద్వానరైశ్శక్యంగం
 తుంవానరపుంగవాః || అభాసగ్రహమర్యాదంజానిమస్తతఃపరం || ౪౯ || అధిగమ్యతువైదేహీంబలయరావణస్యచ | అ
 స్తపర్వతమాసాద్యప్రాణేమాసేవతత || ఊర్ధ్వంమాసాన్నవస్తవ్యంవసన్వహ్యభవేత్సమ || ౫౦ || సహౌవశూ
 రోయుష్మాభిశ్శ్వశురోమేఘమృతి || శ్రోత్యంసర్వమేతస్యభవద్భుజిష్టకారిభిః || ౫౧ || గురురేషమహాబాహుశ్శ్వ
 శురోమేమహాబలః || భవంతశ్చపివిక్రాంతాఃప్రమాణంసర్వకమసు || ౫౨ || ప్రమాణమేనంసంస్థాప్యసశ్యధ్వంవచ్చి
 మాందిశం || ౫౩ || చృష్టాయాంతునరేంద్రస్యపత్న్యామమితతేజసః | కృతకృత్యాభవిష్యాహఃకృతస్యవృత్తికమణా ||
 ౫౪ || అతోన్యదసియతాగ్ర్యంకార్యప్రాయస్సహితంభవేత్ | సంప్రధార్యభవద్భిశ్చదేశకాలార్థసంహితం || ౫౫ || త
 తస్మషేణప్రముఖాఃప్లవంగానుగ్రీవవాక్యంనిపుణంశక్య | ఆనుంత్రితస్యేషవగాధిపంతే జగ్ముదిశంతాంవరుణా
 భిగుప్తాం || ౫౬ || ఇతిశ్రీమతికిష్కింధాకాండే ద్వివత్సారింశస్సర్గః *****తతస్సందిశ్యమగ్రీవశ్శ్వశురంప
 చ్చిమాందిశం | వీరంశతవలింనామవానరంవానరక్షభః || ఉవాచరాజాధర్మజ్ఞస్సర్వవానరసత్తమం | వాక్యమాత్మ
 హితంచైవరామస్యచహితంతథా || ౫౭ || వృతశ్శతహస్రేణత్వద్విధానాంవనాకసాం | వైవస్వతసుతైస్సార్థంప్రతిష్ఠ
 స్వస్వకుంత్రిభిః || దిగంహృదిచీంవిక్రాంతాంహిమతైలావతంసకాం | సర్వతఃపరిమార్గధ్వంరామపత్నియందితాం ||

పచ్చిమాంసంధ్యాం ఆశ్వింశసంయోగేద్వితీయా-మేరుపర్వతావధైరుం-మేరుమాగమ్య ఆదిత్యముపతిష్ఠంత్యైశ్వర్యసూర్యోభిప్రాజతః-మంత్రకరణాధావాత్ప
 రస్సైవపదం-ఆశ్వింశసమిపస్థసావర్ణిమేరోరభిధానాత్పచ్చిసముద్రద్వీపాదయోపిమార్గితవ-త్వేనోక్తాః || ౪౨ || విశ్వదేవాశ్చవ
 శువోమరుశశ్చదివాకరణః - పచ్చిమాంసంధ్యాంఆశ్విదశేషియావచ్చిమసంధ్యాయాండిత్రపర్వతంమేరుమాసాద్యవతమానమాదిత్యముపతి
 ష్టంత్యైశ్వర్యసూర్యోభిప్రాజతః-మంత్రకరణాధావాత్పరస్సైవపదం-ఆశ్వింశసమిపస్థసావర్ణిమేరోరభిధానాత్-ప్రాయస్కాంతసముద్రద్వీపాదయోపిమ
 ర్గితవ్యత్వేనోక్తాశ్చవగంతవ్యం || ౪౩ || రా-యోజనానాంసహస్రాణివశతానివాకరణః || ౪౪ || ఏతావచితి | భాసగ్రహారజనీష
 యేజీవలోకస్యవితావత్ఉదయాస్తాదిమధ్యంవితిరంశ్చత్వాస్తంగచ్ఛతీయోజనా || ౪౫ || సహౌవశేదిష్టకారిభిః || ౪౬ || శ్వశు
 రోమేఘమృతిపారిః || ౪౭ || ప్రమాణమేనంసంస్థాప్యసశ్యధ్వంవచ్చిమాందిశమితిపాఠః- ప్రమాణంవ్యవస్థాపకం- పశ్యధ్వంవశ్యత-ఆత్మనెవ
 దమామణ || ౪౮ || ఆరోన్మదితి || ఆశ్వుకార్యస్సహితాశ్చేషానాపస్యతన్మదపియద్విభంభవేత్దేశకాలార్థసంహితంప్రధార్యభవద్భిః
 కార్యమిత్త్యవయః || ౪౯ || ఆరోన్మదితియత్కార్యంకార్యప్రాయస్సహితంభవేత్ - సూప్రధార్యభవద్భిశ్చదేశకాలార్థసంహితమితిపాఠః || ౫౦ ||
 అత్రఆప్స్తురంపాశ్చక్ర్యాః | ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే - క్షిరామాయణసూత్రే-ముక్తాహారాఖ్యానే - కిష్కింధాకాండవ్యాఖ్యానే - ద్వి
 వత్సారింశస్సర్గః. శ్లోకౌత్సావత్తరవిశిష్టతరలిపేషణంత్రివత్సారింశే-తతస్సందిశ్యమాగ్రీవశ్శ్వశురంప
 చ్చిదేవాశ్చ || విశ్వదేవాదయఃపచ్చిమాంసంధ్యాం- ఆశ్విదశేషియాండిత్రపర్వతంమేరుమాసాద్య - వతమానమాదిత్యముపతిష్ఠంత్యైశ్వర్య
 యతి - ఆశ్వింశసమిపస్థసావర్ణిమేరోరభిధానాత్తతఃప్రాయస్కాంతసముద్రద్వీపాదయోపిమార్గితవ్యత్వేనోక్తాశ్చవగంతవ్యం
 ౪౨ || టీ || మేరుపర్వతాస్తాచలమధ్యదేశప్రమాణంసూర్యస్యగతేచ్ఛేగంచాహ-యోజనానామితి || దివాకరస్యస్తాఖ్యంశిలోచ్ఛయమభిమ
 భూయమహూరాధేన-ముహూర్తార్థేఘటికాయాఆపిస్థుకాలితిచింతవ్యం- యోజనానాంశతసహస్రాణివశతానిసంబంధః-మేరోర
 స్తాచలస్యచాంతరమయతయోజనపరిమితమితివాత్ || ౪౪ || అంతరంతఃఅంతరామేరుమస్తంచసావర్ణిమేరోరస్తాచలస్యచమక్యే || ౪౫ || ఘయ
 త్రివృత్తిః | యత్రమేరా || ౪౬ || ఏతావచితి | భాసగ్రహారజనీషయేజీవలోకస్యవితావత్పర్వముదయాస్తవయాదిమధ్యం-వితిమిరంశ్చత్వా-
 స్తంగచ్ఛతీయోజనా || ౪౮ || ౫౦ || * భవంతశ్చేతి | ఎనుమేషణంప్రమాణంవ్యవస్థాపకం || ౫౧ || ౫౨ || టీ || ఆత్మత్యాది || ఆ
 శ్వురామస్యయత్కార్యం త్రియమగ్రకూలంభవేత్తద్భవద్భిశ్చసంప్రధార్యకర్తవ్యమిత్త్యర్థః || ౫౩ || ఇతిశ్రీమహేశ్వరతీర్థకవిరచితాయాం-
 శ్రీమాయణతత్వదీపికాఖ్యాయాం-కిష్కింధాకాండవ్యాఖ్యాయాం- ద్వివత్సారింశస్సర్గః. శ్లోకౌత్సావత్తరవిశిష్టతరలిపేషణంత్రివత్సారింశే-తతస్సందిశ్యమాగ్రీవశ్శ్వశురంప

౪॥ అస్మిన్మాత్రే యోగోఽప్యత్యంతే హాశరభేః పియేఽయిన్మానాన్మతాభవిష్యమః క్షితాన్ధార్థవిదాం వరాః ॥ ౫ ॥ కృతం
హి ప్రేయమస్మాకం రాఘవేణ మహాత్మినా తస్యచేత్ ప్రతికారోఽస్మిన్ఫలంజీవితంభవేత్ ॥ ౬॥ అర్ధిః కార్యోఽప్యత్యంతి
మకిర్తురపియశ్చరేత్ తస్యస్యాత్సఫలంజన్మకింపునఃపూర్వకారిణః ॥ ౭॥ ఎతాంబుద్ధిమవస్థాయద్యశ్యతేజానకీయథా ।
రథాభవంభ్యః కర్తవ్యమస్తత్ప్రియహితైషిభిః ॥ ౮॥ అయంహి సర్వభూతానాం మాన్యస్తునరీ సత్తమః । అస్మాసు చాగతప్రీ
తీరామః పరపురంజయః ॥ ౯॥ ఇమాసినమగ్రాణీనద్యత్యైలాంతరాణీచ భవతః పరిమార్గంతుబుద్ధివిక్రమం గంపదా ॥ త
ద్రక్ష్యేచ్ఛాన్మభిందాంశ్చశూరసేనాంస్తతైవచ । క్రస్థలాన్ధురతాంశ్చైవకురూంశ్చసహమహ్నీకైః ॥ కాంభోజాన్యవ
నాంశ్చైవశకానారట్టకానపి బాహ్లికాన్యమికాంశ్చైవపౌరవానభటంకణాః । చీనాన్పరమచీనాంశ్చహారాంశ్చ
పునఃపునః అస్మిత్వధిరదాంశ్చైవహిమవంతంత్రేవచ ॥ ౧౦॥ లోభోవన్మకషండేమదేవదారువనేషుచ । రావణస్స
హవైదేహ్యమార్గితవ్యస్తతస్తతః ॥ ౧౧॥ తతస్సమాశ్రిమంగత్వాదేవగంధర్వసేవితం । కాశింనానమహాసానుంప
ర్వతంతుగమివ్యథ ॥ ౧౨॥ మహాత్ముతస్సత్యైలస్యసర్వరేషుగుహాసుచ । విచినుక్ష్వంశహాభాగాంరామపత్నితతస్తతః ॥
౧౩॥ తమతక్రవ్యత్రైలేంక్రంహేమగర్భింపహగిరిం తతస్సుర్యనంనామగంతుమహాభవర్చితం ॥ ౧౪॥ తతోదేవ
సఖో నామపర్వతఃపతగాలయః । నానాపక్షిగణాకీర్ణావిషధమృదుభూమితః ॥ తస్యకాననపండేషుసర్పూరేషుగు
హాసుచ । రావణస్సహవైదేహ్యమార్గితవ్యస్తతస్తతః ॥ ౧౫॥ తమతక్రవ్యచాకాశంసర్వతశ్చతయోజనం । అపవృత
నదీవృక్షంసర్వసత్త్వవిబద్ధితం ॥ ౧౬॥ తంతుకీఘృమతక్రవ్యకాంతారంరోమహర్షణం కైలాసంపాంశురంశైలంపా
వృహస్పతిభిఃపవృత ॥ ౧౭॥ తత్రవాంశురమేషుభంజాంబూనదపరివహృతం కుజేభవనందివ్యం ర్శితంపిశ్చకమకా
పిశాలాసలిసియత్రప్రభూతకమలూత్పలాహంసకారందవాకీర్ణాహ్యప్సరోగణసేవితా ॥ ౧౮॥ తత్రవైశ్రవణోరా
జాసర్వభూతనిమనోహరః । ధనిదోరమతేశ్రీమాగుహ్యకైస్సహయతురాట్ ॥ ౧౯॥ తస్యచంద్రనికాశేషుపర్వతేషు
గుహాసుచ । రావణస్సహవైదేహ్యమార్గితవ్యస్తతస్తతః ॥ ౨౦॥ క్రొంచంతుగిరిమాసాద్యబిలంతస్యమదుర్గమం । అప్రమ
త్తైఃపివేష్టవ్యం దుష్ప్రవేశంహితత్ప్రకృతం ॥ ౨౧॥ వసః తిహిమహాత్మానస్తత్రసూర్యసమప్రభాః । దేవైరప్యప్తాస్స
మ్యగ్నేవరూపావిహమకయః ॥ ౨౨॥ క్రొంచస్యకుగుహాశ్చాన్యాస్సానుసంశీఖరాణీచ సర్వరాశ్వనితంబాశ్చపచేతవ్యా
స్తతస్తతః ॥ ౨౩॥ క్రొంచస్యశిఖరంచాపసీరిత్యుచతతస్తతః । అవృక్షంకామశైలంచమానసంచహిగాలయం ॥ ౨౪॥ నగతి

లుకారాః ॥ రా॥ ప్రతిశ్చస్యస్యమంత్రధిరసమ్యక్ ॥ ౨౫॥ అస్మిన్మితీకృతాథాకాన్యాభవదప్యత్యంతాన్ధార్థవిదాం వరాః ॥ ౨౬॥ ఇమాసీత్యాది॥
ఇమాసినవ్యమాణాని నద్యఃసదీః ॥ తత్రైతి॥ భరతాకాండప్రస్థాపత్రచేకాకా ॥ కురూకాంతింకురూకాహిమవదంతాకా ॥ పునఃపునఃస్విత్యపరి
మాగకాంత్వితిపూర్వేణసంబంధః ॥ ౧౦॥ లోభోఽన్య ॥ పక్షకాన్యావదనేహిమహావర్యాత్ ॥ రా॥ లోభోఽన్యకషండేమదేవదారువనేషుచ
సఃకృతీ కృత్యమిశేపవాచి ॥ అకాలేవనద్రవ్యం ॥ లోభోఽన్యసాహచర్యాత్ ॥ ౧౧॥ వసుతి ॥ ష్యే ॥ లంకాకలమనసాసరిమగ్రవ్యతలఃతస్మా
త్ ॥ గుహ్యంపరివృతంకంతుమర్హః ॥ ౧౨॥ తతః ॥ అం గాలయః ॥ తేజామావాస సూతిః ॥ తేదేవైవ్యంబూహ ॥ నానాపక్షిమూర్తిర్ణతతి ॥ రా॥ త
తోదేవసఖో నామపర్వతఃపరివృతాలయా ॥ ౧౩॥ పర్వకాల హింసాపరాకాశంసంబంధం ॥ ౧౪॥ తమతక్రవ్యత్రైలేంక్రంహేమగర్భింపహగిరిం
తాత్పర్యం ॥ అద్యత్రవీధింకూన్యాకూన్యాభవద్రవ్యత్రైలేంక్రంహేమగర్భింపహగిరిం ॥ ౧౫॥ తతః ॥ కైలాసమంబు ॥ పృథ్వీశైలాసోమిమనదేవదేవతాపురాణాంతరో
క్రం తిథాతికషంబుద్ధ్యైవమమశ్చేకూర ॥ దేవమహావస్త్రిత్యంతంబుదమానః ॥ ౧౬॥ తత్రైత్యాది ॥ తత్రైలానే ॥ శివీమానసాశ్చసరిసీ ॥ ౧౭॥ త
త్త్రైత్రైలానే ॥ ౨౦॥ తస్యేతి ॥ తస్యత్రైలాసస్యపర్వతేషుపర్వతేషు ॥ ౨౧॥ క్రొంచంత్వితి ॥ లిలంశ్చందశక్తికృతం ॥ ౨౨॥ క్రొంచ
స్యేత్యాది ॥ శిఖరంచప్రభాసగ్రూతశిఖరంచ ॥ అవృక్షం ॥ అవృతైర్బాహుప్రత్యంబవస్వతః ॥ సహిగాలయం ॥ మానసంచమానసాశ్చాగిరించ ॥ సీరిత్యు ॥ తేజివే

౨ ॥ ష్యే ॥ తే ॥ సోమితి ॥ క్రొంచంబామధిరాం ॥ ౪ ॥ అస్మిన్మితీ ॥ కృతాథాకాన్యాభవద్రవ్యత్రైలేంక్రంహేమగర్భింపహగిరిం ॥ ౫ ॥ అమాసీత్యాది॥
టీ ॥ సీతా స్వేషణస్యభవమాహ ॥ అస్మిన్మితీ ॥ అస్మిన్కాశేనేతాన్యదేవకాశ్య ॥ ౬ ॥ టీ ॥ ప్రవృత్తపకారస్యావస్థా ॥ అవృత్తవైముత్యస్యాదేనద్ర
ధయతి ॥ అన్యజితామిపురుషః ॥ అత్రైవపూర్వమపకారమకుర్యతోపి ॥ ఆర్థి ॥ నకార్యాకేడిణిపురుషస్యకార్యనిష్పత్తించరేత్ కుర్యాత్ ॥ త
స్యజన్మసఫలంశ్యాత్ ॥ పూర్వకారిణికింపునః ॥ ౭ ॥ ఇమాసీతః ॥ నద్యఃసదీః ॥ తత్రైతి ॥ భరతాకాండప్రస్థాపత్రచేకాకా ॥ కురూకా
కురూకాత్రప్రచేకాకామైద్ధావీకాహిమవదంతాకాచేకాకా ॥ పునఃపునఃస్విత్యపరిమాగకాంత్వితిపూర్వేణసంబంధః ॥ ౧౦॥ శితికతి ॥ పర్వతాలయా
ఇతికషిసంబంధసం ॥ ౧౧॥ తమతక్రవ్యత్రైలేంక్రంహేమగర్భింపహగిరిం ॥ ౧౨॥ తతః ॥ కైలాసమంబు ॥ పృథ్వీశైలాసోమిమనదేవదేవతాపురాణాంతరో
క్రం తిథాతికషంబుద్ధ్యైవమమశ్చేకూర ॥ దేవమహావస్త్రిత్యంతంబుదమానః ॥ ౧౬॥ తత్రైత్యాది ॥ తత్రైలానే ॥ శివీమానసాశ్చసరిసీ ॥ ౧౭॥ త
త్త్రైత్రైలానే ॥ ౨౦॥ తస్యేతి ॥ తస్యత్రైలాసస్యపర్వతేషుపర్వతేషు ॥ ౨౧॥ క్రొంచంత్వితి ॥ లిలంశ్చందశక్తికృతం ॥ ౨౨॥ క్రొంచ
స్యేత్యాది ॥ శిఖరంచప్రభాసగ్రూతశిఖరంచ ॥ అవృక్షం ॥ అవృతైర్బాహుప్రత్యంబవస్వతః ॥ సహిగాలయం ॥ మానసంచమానసాశ్చాగిరించ ॥ సీరిత్యు ॥ తేజివే

స్త్రీశ్చభూతానాం దేవదానవరక్షసాం । సవసర్వైర్విచేతవ్యస్ససానుప్రస్థభూతరః ॥ ౩౦ ॥ క్రాంతం గిరిమతిక్రమ్యమై
నాకో నామపర్వతః మయస్యభవనం యత్ర దానవస్యస్వయంకృతః ॥ ౩౧ ॥ మైనాకస్తు విచేతవ్యస్ససానుప్రస్థకందరః ।
స్త్రీణామశ్వముఖీ నాంచనికేతాస్తత్రతత్రతు ॥ ౩౨ ॥ తందేశం సమతిక్రమ్య ఆశ్రమం సిద్ధసేవితం సిద్ధావైఖానసాస్త
త్రివాళఖిల్యాశ్చ తాపసాః ॥ ౩౩ ॥ వంద్యాక్తిశ్చ తపస్సిద్ధాస్తపసావీతకల్పమాః । ప్రప్తవ్యాచాపిసీతాయాః ప్రవృత్తిర్విస
యాన్వితైః ॥ ౩౪ ॥ హేమపుష్కరసంభర్షంతస్త్వవైఖానసంసరః । తరుణాదిత్యసంకాదైహాం నైర్విచరితంశుభైః ॥
౩౫ ॥ బౌపవాహ్యః కుబేరస్య సార్వభౌమ ఇతి స్మృతః । గజః పర్యేతి తందేశం సదా సహకరేణుభిః ॥ ౩౬ ॥ తత్సరస్వమతిక్రమ్య
నప్తచంద్రదివాకరం । అనన్తత్రగణః వ్యోమః క్షమయోదహ నాదితం ॥ ౩౭ ॥ గభస్తిభిరివాకాస్య సతుదేశః ప్రకాశతే । వి
శ్రామ్య ఘ్నైః పసిద్ధైః దేవకీలైః స్వయం ప్రభైః ॥ ౩౮ ॥ తంతుదేశమతిక్రమ్య నైలోదా నామః క్షమగః ॥ ౩౯ ॥ ఉ
భయోస్తీరయోస్తస్యాః కీచకా నామ వేణవః । తేన యంతవరంతీరం సిద్ధాప్రత్యానయంతి వ ॥ ౪౦ ॥ ఉత్తరాకురవస్త
త్రకృతపుణ్యప్రతిశ్రయాః ॥ ౪౦ ॥ తతః కాంచనపద్మాభిః పర్వసిభిః కృతోదకాః । నీలవైడూర్యవత్ప్రాభిర్నద్యస్తతీస
హస్రశః ॥ ౪౧ ॥ రక్తోష్ణలవనైశ్చాత్రమండితాశ్చ హిరణ్మయైః । తరుణాదిత్యసదృశైర్ధ్వాంతితతః జలాశయాః ॥ ౪౨ ॥
మహాహేమణిపత్రైశ్చ కాంచనప్రభ కేసరైః । నీలోద్బలవనైశ్చిత్రైః సదేశస్సర్వతోవృతః ॥ ౪౩ ॥ నిస్తులాభిశ్చము

తచ్ఛాంతి పూర్వైః సంబంధః ॥ ౩౯ ॥ సగతిః ॥ తత్రమానసా శ్చేషర్వతే సానుప్రస్థభూతరః - సానవః ఉపత్యకాః - ప్రస్థామధ్యతటాః - భూతరాత
ధిత్యకాః ॥ ౩౦ ॥ క్రాంతమితి ॥ క్రాంతం గిరిమతిక్రమ్య క్రాంతగిరిపరతః - మైనాకో నామ పర్వతః వతః తత్తతేషః ॥ ౩౧ ॥ మైనాకశ్చితి ॥ అశ్వము
ఖీరాంకించురుషస్త్రీణాం ॥ ౩౨ ॥ తందేశమితి ॥ ఆశ్రమం సిద్ధసేవితం ఆస్తీతేషః ॥ ౩౩ ॥ వంద్యాశ్చితి ॥ తపస్సిద్ధాః ఆశీమాద్యమైశ్చర్వసిద్ధియుక్తాః ॥
౩౪ ॥ ప్రప్తవ్యాచాపిసీతాయాః ప్రవృత్తిర్విసయాన్వితైః పాతః ॥ ౩౫ ॥ బౌపవాహ్యః ॥ బౌపవాహ్యః రాజవాహనం - రాజవాహ
స్తాపవాహ్యశ్చమరః ॥ ౩౬ ॥ అథమహామరుపర్వంతే శాశ్వతప్రదేశానుపదిశతి - తత్సరశ్చితి ॥ ఉత్తరత్రహిమవంతంబమేరుంచనముద్రంత
థోత్తరమితి వత్సమణిత్యాద్యత్రమేరుతీతనప్రసక్తిరేవ నాస్తీతసప్రమితవ్యం - వ్యోమ - వతః తత్తతేషః - వ్యోమైస్సప్తచంద్రదివాకరాది
త్వం నియతమాగ్రావతి నాంచంద్రసూర్యాదీనాం మేరుతికేసరీరణసంచారాధావాత్ ॥ ౩౭ ॥ తదుక్తశ్చిస్తుపురాణైః ॥ యూపవృత్తసాతపతీతా
వత్పుష్పైవ సాశ్వతాయాః ॥ యుతే హేమగిరీరేహోరుచిబ్రహ్మణ సభామితి ॥ ౩౮ ॥ గభస్తిభిః ॥ సదేశః అగ్రాస్య గభస్తిభిః వర్ణితైః స్వయం ప్రభైః
సృతసన్నద్భూతైః - తపస్సిద్ధైః ప్రకాశతే ॥ ౩౯ ॥ తంత్యైః ॥ విష్ణుగావతః తత్తతేషః ॥ ౪౦ ॥ ఉభయోస్తీరైః తస్మాన్వైలోదాయాః ఉభయోస్తీర
యోగీచకా నామ వేణవస్సంతి - తేన యంతవరం తీరం సిద్ధాప్రత్యానయంతి చేపాతః ॥ ౪౧ ॥ ఉత్తరాశ్చితి ॥ ఉత్త
రాకురవః ఉత్తరకురుసంజ్ఞికాః - దేశాః వతః తత్తతేషః - కృతపుణ్యనాం ప్రతిశ్రయాః ఆశ్రయభూతాః ఆవాసభూతాః ॥ ౪౨ ॥ తత్తతేషామితి
తః కృతపుణ్యప్రతిశ్రయత్వాద్దేశాః కృతపుణ్యభౌగ్యభూమిత్వాత్ - ఉత్తరవేషానద్యస్సంతిభావః - పద్మసిభిః పద్మలతాభిః - కృతోదకాః పర్యాప్తా
దకాః ॥ ౪౩ ॥ యుగపర్యాప్తయోః కృతిమిత్యుచయః ॥ ౪౪ ॥ రక్తోష్ణరక్తోష్ణమితి - రక్తోష్ణత్వలవనైః - రక్తయైరుత్పలవనైః - తరుణాదిత్యసదృ
శైరుత్పలవనైశ్చేర్యశః - తస్మాత్త్రతేషు తేమకుమపిత్వత్వయః ॥ ౪౫ ॥ మహాహేమ ॥ మహాహేమణియోనీలరత్నాని - కేతుభ్యవత్రైః ॥
౪౬ ॥ నిస్తులాభిః ॥ నిస్తులాభిః వత్సలాభిః ॥ వత్సలాభిః స్వయం ప్రభైః ॥ మహాహేమః - చలముత్తైః - ఉద్భూతప్రళినాః - ఉన్నతపులి

విచేతవ్యాశ్చితి పూర్వైః సంబంధః ॥ ౩౯ ॥ సగతిః ॥ తత్రమానసా శ్చేషర్వతే సానుప్రస్థభూతరః - సానుప్రస్థతపాశ్చ సమతటాః - ప్రిస్తప్తవిమతటాః ॥
౩౦ ॥ క్రాంతమితి ॥ క్రాంతం గిరిమతిక్రమ్య క్రాంతగిరిపరతః - మైనాకో నామ పర్వతో వతః తత్తతేషః ॥ ౩౧ ॥ మైనాకశ్చితి ॥ స్త్రీణామశ్వముఖీనాంకిం
చురుషయోషితాం ॥ ౩౨ ॥ తందేశమితి ॥ ఆశ్రమం సిద్ధసేవితం ఆస్తీతేషః ॥ ౩౩ ॥ వంద్యాశ్చితి ॥ తపస్సిద్ధాః తపసా సిద్ధాః ఆశీమాద్యమైశ్చర్వసిద్ధియుక్తాః ॥
౩౪ ॥ బౌపవాహ్యః ॥ బౌపవాహ్యః రాజవాహనం - పర్యేతి అనితి ॥ ౩౫ ॥ తత్సరశ్చితి ॥ వ్యోమవత్ స్తరశ్చితిశః - వ్యోమైస్సప్తచంద్రదివాకరత్వం నియత
మాగ్రసరినాంచంద్రాదీనాంత్రసం చారాధావాత్ ॥ ౩౬ ॥ తదుక్తశ్చిస్తుపురాణైః - ఉభయోస్తీరవాః కీచకాః - అన్యోన్యసంగ్రహిత
తయాగమనసాధనభూతాస్సంతః - సిద్ధాప్రపరంతీరసంబంధి - ప్రత్యానయంతి చేపాతః ॥ ౪౦ ॥ ఉత్తరాశ్చితి ॥ ఉత్త
రాకురవః ఉత్తరకురుసంజ్ఞికాః - తత్రవత్తతేషః - కృతపుణ్యప్రతిశ్రయాః - పుణ్యానాం ప్రతిశ్రయా ఆశ్రయభూతాః జ్యోష్టమాదయః - తే
కృతామైశ్చ కృతపుణ్యప్రతిశ్రయాః - (యద్వాక్యతత్తత్రానాం కృతసాం ప్రతిశ్రయాశ్చితి) తతః కృతపుణ్యప్రతిశ్రయత్వాత్ - కాంచనపద్మభాః ॥
పద్మసిభిః కృతోదకాశ్చ పర్వసరిభిః కృతజలత్రీదాదికాః ॥ ౪౦ ॥ నీలవైడూర్యవత్ప్రాభిర్నద్యస్తతీసహస్రశః ॥ ౪౧ ॥ నీలవైడూర్యా
ణివత్ప్రాణివత్తరాధ్యాః నీలవైడూర్యవత్ప్రాధ్యాః ॥ ౪౩ ॥ నిస్తులాభిః ॥ నిస్తులాభిః వత్సలాభిః ॥ నిస్తులంబవత్సలాభిః ॥ నిస్తులంబవత్సలాభిః ॥ నిస్తులంబవత్సలాభిః ॥

త్వాభిర్భాష్యమహాధనైః॥ ఉమ్భాతపులినాస్తత్రజాతరూపైశ్చనిమ్నగాః ॥ సర్వరత్నమయైశ్చిత్రైరవగాఢానగో
త్రమైః॥ జాతరూపమయైశ్చాపిహుతాశనసమప్రదైః ॥౪౫॥ నిత్యపుష్పఫలాస్తత్రసగాఢపత్రరథాకులాః ॥ దివ్యగంధ
రసస్పృశ్యస్పృశ్యకామాకాస్మివంతిచ॥౪౬॥ నానాకారాణివాసాంసిఫలంత్యన్యేనగోత్రమాః॥౪౭॥ముక్తావైదూర్యవి
త్రాణిభూవనానైతధైవచ॥స్త్రీణాంచాప్యనురూపాణిపురుషాణాంతధైవచ ॥ సర్వర్తుసుఖసేవ్యాఃఫలంత్యన్యేనగోత్ర
మాః॥ ౪౮॥ మహాహాణివిచిత్రాణిహైమాన్యన్యేనగోత్రమాః॥శయనానిప్రసూయంతేచిత్రాస్తరణవంతిచ ॥౪౯॥
మనఃకాంతానిమాల్వ్యాఃఫలంత్యత్రాసరేమక్రమాః॥పానానిచమహాహాణిభద్ర్యాణివిధానిచ ॥౫౦॥స్త్రీయశ్చగు
ణసంపన్నరూపయావనలక్ష్మితాః ॥గంధర్వాఃకిన్నరాస్సిద్ధానాగావిద్యాధరాస్తథా ॥రమంతేసహితాస్తత్రినారిభి
ర్భాసరప్రభాః ॥౫౦౪॥ సర్వేసుకృతకర్మాణస్సర్వేరతిపరాయణాః ॥ సర్వేకామార్థసహితావసంతిసహాయోపి
తః ॥౫౦౫॥ గీతవాదిత్రఃఘోషస్సతకృప్తహసితస్వనః॥శూరియతేసతతంత్రసర్వభూతమనోహరః ॥ ౫౦౬॥
తత్రనాముదితఃకచ్చిన్నాస్త్రకచ్చిదసప్త్రియః ॥అహన్యహనివర్ధంతేగుణాస్తత్రమనోరమాః॥౫౦౭॥ సమతిక్రమ్యతం
దేశముత్తరఃపయసాన్నిధిః ॥ ౫౦౮॥ తత్రసోమగిరిర్నామమధ్యేహేమమయోమహాకా॥ ఇంద్రలోకగతాయేచబ్రహ్మ
లోకగతాశ్చయే॥దేవాస్తంసమవేక్షంతేగిరిరాజందివంగతాః ॥ ౫౦౯॥ సతుదేశోవిసూర్యోపితస్యభాసాప్రకాశతే
సూర్యలక్ష్మ్యాభివిజ్ఞేయస్తవతేవవివస్వతా ॥౫౧౦॥ భగవాంపివిశ్వాత్మాశంభురేకాదశాత్మకః॥ బ్రహ్మవనతిదేవే
శోబ్రహ్మపీఠపరివారితః ॥౫౧౧॥ సకథంచనగంతవ్యంకురూణాముత్తరేణవః॥అన్యేషామపిభూతానాంనాతిక్రామతి
వైగతిః॥ సహిసోమగిరిర్నామదేవానామపిదుగ్ధమః॥ తమాలోక్యతతఃక్షిప్రముపావర్తితుమహాధ ॥౫౧౨॥ ఏతావ

నాః.. నిమ్నగాఢాంతిశేషః-సర్వేతి-నగోత్రమైఃపర్వతశ్రేష్ఠైః-అవగాధాఃప్రవిష్టాఇతినిమ్నగావిశేషణం॥౪౫॥నిత్యపుష్పఫలాశతి ॥పత్రర
థాకులాఃపక్షిభిరాకులాః-సర్వకామాకాసర్వాభీష్టా॥౪౬॥ నానాకారాణి॥రా॥ నానాకారాణివాసాంసిఫలంత్యన్యేనగోత్రమాశతిపా
తః-నగోత్రమావృక్షశ్రేష్ఠాః॥౪౭॥ముక్తైః॥ సర్వర్తుసుఖసేవ్యానిచాపంతాద్భుతపుష్పపిగుభేనశేవించయోగ్యాని ॥ ౪౮॥ ౫౦౪॥ సర్వ
ఇతి॥ సహాయోపితఃయోపితృహితాః ॥ రా॥ సహాయోపితృశ్రేష్ఠదేవకంపవం ॥ ౫౦౫॥ గీతేతి ॥ సోత్రఃప్రహసితస్వనఃఉత్కృష్టమహాశబ్దస
హితః॥౫౦౬॥తత్రేతి॥అసత్ప్రియఃఅవిద్యుహనాంగనః-గుణాన్సుఖాదయః॥౫౦౭॥సమతిక్రమ్యేతి॥ పయసాంనిగిఃలవణముద్రఃఅస్త్రీశేషః॥
౫౦౮॥ తత్రేతి॥తత్రలవణసముద్రే-మధ్యేమధ్యేదేశే-యేదివంగతాత్మకుమజ్యతే॥౫౦౯॥ సత్ప్రితి॥ సదేశోఽనుర్యోపిరాత్రోవిగతశూర్యోపి-
తస్యసోమగిరేర్భాసాప్రకాశతే-కథమివ-సూర్యలక్ష్మ్యాభివిజ్ఞేయః॥జ్ఞాతవ్యపదాధికాదేశఃతపతావివస్వతేవ॥౫౧౦॥ భగవానితి॥విశ్వాత్మా
విశ్వశరీరకః-భగవాన్మాధుణ్యపరిపూణోవాగుదేవోభిక్షుతే॥జ్ఞోవివమేవమహాకాశ్చోమైత్రేయభగవానితి ॥ పరమబ్రహ్మభూతస్యవాగుదేవ
స్యనాన్యగత్యుత్తైః॥సదేవమశిశంభువిశేషణం-ఏకాదశాత్మకత్వనిరోధాత్-సహివిశ్వాత్మకత్వమేకాదశాత్మకత్వచైత్రసంభవతి-ఏకాదశా
త్మకఃఏకాదశమూర్తికః-శంభుఃకుద్రః-దేవోబ్రహ్మ-బ్రహ్మపీఠపరివారితస్తత్రవసతి-ఇయంచక్రియాసర్వత్రాగిసంబధ్యతే-యద్యత్రకచ్చి
త్ప్రీకరణాభావాద్విష్ణురత్రసోవ్యతతికథయేత్-తత్రోరుక్మిగిరినోవ్యతే-కథమితిచేత్-శంభావయతిశంభురితివృత్తత్యా-శంభుబ్రహ్మ
త్రిలోచనానితి తోశకారవచనాచ్చసర్వాణ్యపిఃశేషణానిబ్రహ్మపరాణిభవేయ్యురితి॥రా॥భగవానితి ॥ విశ్వాత్మా-శ్వశరీరకః-భగవాన్భగ
వచ్చజ్ఞేమాధుణ్యపరిపూణోవాగుదేవోభిక్షుతే-తత్రతస్యైవముఖ్యత్వాత్-తదుక్రంక్రిష్ణుపురాణే-ఎవమేవమహాన్యటోమైత్రేయభ
గవానితిపరమబ్రహ్మభూతస్య వాగుదేవస్యనాన్యగతి ॥ ఏకాదశాత్మకః ఏకాదశమూర్తికశ్శంభుః దేవోబ్రహ్మ బ్రహ్మపీఠపరివారిత
స్తత్రవసతి-వసతిక్రియాపూర్వత్రాగిసంబధ్యతే-బ్రహ్మర్షిపరివారితత్వేతచ్చభగవాన్శంభురిత్యత్రాగిసంబధ్యతే-అన్యథాతస్యసన్నిహి
తబ్రహ్మమాత్రసంబంధేఅద్యయోరైకైవశేషణత్వంత్వేతియస్యద్వివిశేషణత్వమితివైరూప్యంస్యాత్ ॥౫౧౧॥సకథంచనతి॥కురూణాముత్తరేణ-కు
ర్వపీష్యతఇత్యనేనపాయోగేవస్థి-అన్యేషామపిశక్తివిశేషవిశిష్టదైత్యాదీనామపి-వఃయుష్మాభిః-నగంతవ్యం॥౫౧౨॥ఏతావదితి॥ఏతావత్తేడత్రర
మయైరితి॥నగోత్రమైఃపర్వతశ్రేష్ఠైః॥౪౫॥నిత్యేతి॥పత్రరథాఃపక్షిణి॥౪౬॥స్త్రీణామితి॥నగోత్రమాఃవృక్షశ్రేష్ఠాః॥౪౭॥ సమతిక్రమ్యేతి॥ఉ
త్తరస్తాయనన్నిధిఃఉత్తరలవణసముద్రఃఅస్త్రీశేషః॥౫౦౮॥తత్రసోమగిరిఃకథతలవణసముద్రేమధ్యేమధ్యప్రదేశే॥౫౦౯॥సత్ప్రితి॥సదేశోఽను
ర్యోపిరాత్రోవిగతశూర్యోపి-విగతశూర్యకేరణోపీఠవా-తస్యసోమగిరేఃభాసాప్రకాశతే-కథమివ-సూర్యలక్ష్మ్యాభివిజ్ఞేయః॥సూర్యప్రభయావి
జ్ఞేయోదేశః-తపతావివస్వతేవేతియోజనా॥౫౧౦॥భగవానిత్యాది॥భగవాన్మాధుణ్యైశ్వర్యసంపన్నః-బ్రహ్మవేదాత్మకఃశంభుశ్చివతత్రవసతిత్యాశయః॥౫౧౧॥
సకథంచనతి॥వఃయుష్మాభిః-అన్యేషామపిశక్తివిశేషవిశిష్టదైత్యాదీనామపి॥౫౧౨॥ఏతావదితి॥ ఏతావత్తేడత్రరకురుదేశపర్యంతం-తతఃపరము

ద్వానరైశ్చ క్యంగంతుంవానరపుంగవాః | అభాసురమమర్యాదంనజానీమస్తతఃపరం || ౬౧౪ || సర్వమేతద్విజేతవ్యం
యన్మయాపరికీర్తితం | యదన్యపినోక్తంచతతాపిక్రీయతామతిః || ౬౧౫ || తతఃకృతందాశనధర్మహత్ప్రియంషహ
త్తరంచాపితతోమమప్రియం | కృతంభవిష్యత్సనిలంనలోపమావిదేహజాదర్శనజేనకమణా || ౬౧౬ || తతఃకృతార్థాస్స
హితాస్సబాంధవామయార్చితాస్సర్వగుణైశ్చనోరమైః | చరివ్యధోర్వీంప్రతిశాంతశత్రువస్సహపియాభూతధరాః
స్థపంగమాః || ౬౧౭ || ఇతిశ్రీమతికృష్ణార్కాంధాకాండే-త్రయత్వారిశస్సగః. *****

విశేషేణతుసుగ్రీవోహనుమత్సర్థముక్తవాః । సహితస్త్రిష్టరిశ్రేష్ఠౌశ్చితాధోర్ధసాధనే॥౧॥ అబ్రవీచ్ఛహ
మామంతంవిక్రాంతమసిలాత్తుజం । సుగ్రీవఃపరమప్రీతఃప్రభుస్సర్వవనోకసాం ॥ నభూమానాంతరిక్షేవానాంబ
రేనామరాలయే । నాప్పువాగతిసంగం తేవశ్యామిహరిపుంగవ॥సామరాస్సహగంధర్వాస్సనాగనందేవతాః । విదితా
స్సర్వలోకాస్తైససాగరధరాధరాః॥గతిర్వేగశ్చతేజశ్చలాఘవంచమహాకపే । పితుస్సైసద్భవంచీగమారుతస్యమహౌ
జనః । తేజసావాపితేభూతంసమంభువిసవిద్యతే । తద్యథాలభ్యతేసేతాతత్త్వమేవోపపాదయ ॥ త్వయ్యేవహనుమ
న్నస్త్రీబలబుద్ధిఃపరాక్రమః । దేశకాలానువృత్తిశ్చనయశ్చనయపండిత॥ ౭ ॥ తతఃకార్యసమాసంగమవగమ్యహను

[illegible][illegible]

సమిశ్లేషణ ॥ అథాంధ్రయాజనము క్రవాన్నిక్షిప్తవానిత్యంకః ॥ టీ ॥ విశేషాపదేశస్తుతయంధాచరిత్రః పుష్ట్యంత్యనచూపోహి-
తభో క్రంన్యసింహపురాణేష్టో వాయుపుత్రసమింతుగత్వాతంవాక్యకుబ్రహీతే ॥ శృణుచుద్వచనంపరమానుమన్నాదుతాత్మజ ॥ ఆయమిత్వోకు
చాయూదోరాజారామఃప్రతాపవాక ॥ సర్వాత్సార్యభాగేశోః ప్లుర్నానుమరూపభృదితి-అత్రపాతుమాహ-సహీతి ॥ యస్మాత్కారణాత్పుగ్రీ
వః అథాసాధనోపయేతన్తికాహరిశ్రేష్ఠః ॥ నిశ్చితాథాకః-అయథావః-నీతాన్వేషణాయసర్వాప్యపిషిత్తువానరాన్నియుజ్యహనుమతస్సరో
త్రచత్వాత్ ఆశ్వినైకార్యనిధిర్భువ్యుతినిశ్చిత్యతత్ప్రకంసా-పూర్వకంతంధ్రత్యంకము క్రవానితి ॥ ౧ ॥ సభూమాదితి ॥ అంతరిక్షేనత్రప్రమేఘసం
చారప్రదేశే - అంబరేతమపసంధ్యద్వాధారానిసంపరణప్రదేశే - అమరాలయేస్వగే - ఎతమపసతనలోకానాచప్రపలతణ-ః-తేజసేతి ॥
భూతంసత్యం - తత్త్వమిత్యత్రతదిచ్ఛేదః-తత్తథాశబ్దార్థే - నయంపితేత్యత్రితికరణ-ద్రష్టవ్యం-తస్యాబ్రహ్మేష్టిప్రొర్వేణసంబంధః ॥ ౨ ॥
తత్త్వతి ॥ తత్తఃకుగ్రీవచనాల్ హనుమతికార్యసమాసంగమవగమ్య-సుగ్రీవేహనుమతికార్యభారోనివేగితః-విద్వాహనుమంతంస్వయమేవ
కార్యసాధకంబిత్వాచ- రాఘవశ్చింతయామాస ॥ టీ ॥ అథరామస్సుగ్రీవచననైహానుమతోనదులకాభావస్తేత్వాలోచ్యసచనంతరకర్తవ్యం

మతి | విదిత్వాహనుమంతం వచితయామాసరాఘవః॥౮॥ సర్వధానిశ్చితార్థో యంహమానుతిహరీశ్వరః॥ నిశ్చితార్థకర
 శ్చాసిహనుమాకా కార్యసాధనే॥ తదేవప్రస్థితస్యాస్యపరిజ్ఞాతస్యకర్తృభిః | భతాః పరిగృహీతస్యధుఃపాకార్యఫలా
 దయః॥౧౦॥ తంసమీక్ష్యమహాతేజావ్యవసాయోత్తరంహరిం | కృతార్థభవసంవృత్తఃప్రహృష్టేంద్రియమానసః ॥ ౧౧॥
 దదౌతస్యతతఃప్రీతః స్వనామాంకోపశోభితం | అంగుళీయమభిజ్ఞానంరాజపుత్రాఃప్రవరంతపః ॥ ౧౨ ॥ అనేత్యాంహ
 రిశ్రేష్ఠచిహ్నసంజనకాత్మజా | మత్సకాశాదనుపాగ్రప్రమనున్విగ్నానమశ్యతి ॥ ౧౩ ॥ వ్యవసాయశ్చతేవీరసత్వయ్యుక్త
 శ్చవిక్రమః | సుగ్రీవస్యచసందేశస్సిద్ధింకథయతీంమే॥౧౪॥ సతంగృహ్యహరిశ్రేష్ఠఃస్థాప్యమూర్ధ్నికృతాంజలిః | వం
 దిత్యాచరణోదైవప్రస్థితఃప్లవగోత్తమః॥ ౧౫॥ సతత్ప్రకర్షన్తాంబలంమహాద్భుతావవీరఃపవనాత్మజఃకసిః | గతాం
 మదేవోన్మువిశుద్ధమండలశ్శశీవనక్షత్రగణోపశోభితః ॥ ౧౬ ॥ అతిబలబలయాశ్రితస్తవాహంహరివరవిక్రమవిక్రమైర
 నలైః | పవనసుతయథాభిగవ్యతేసాజనకసుతాహనుమన్తథామరుష్వ॥౧౭॥ ఇతిశ్రీమతిః పురాణాంధాకాండే చతుశ్చ
 త్పాద్యంశస్సర్గః***** సర్వాంశ్చహయసుగ్రీవఃప్లవగాప్లవగర్వభః | సమస్తానబ్ర
 వీమ్భాయోరామకార్యార్థసిద్ధయే॥ ఏవమేతద్విదేతవ్యంయన్తయాపరికీర్తితం ॥ ౧౮ ॥ తదగ్రశాసనంభయోన్విజ్ఞా
 యహరిపుంగవాః॥ శలభాభవసంఛార్యమేదినీంసంప్రతస్థితే ॥ ౧౯ ॥ రామఃప్రప్రవణేతిష్ఠిన్నవసత్సహలక్ష్యణః ॥ పృ
 తీక్షమాణస్తంమాసంయస్సీతాధిగమేకృతః॥౨౦॥ ఉత్తరాంతుదిశంరమ్యాంగిరిరాజసమావృతాం ॥ ప్రతస్థేనహసాపీ
 రోహరిశ్శతవనిస్తదా॥౨౧॥ పూర్వాదిశంప్రతియయావినతోహరియూధపః ॥ ౨౨ ॥ తారాంగదాదిసహితఃప్లవగో
 మారుతాత్మజః | అగస్త్యచరితామాశాందక్షిణాంహరియూధపః॥ ౨౩ ॥ పశ్చిమాంతుభృశంఘోరాంసుషేణఃప్లవగేశ్వ
 రః | పృతస్థేహరిశామూలాదిశంవరుణపాలితాం॥౨౪॥ తతస్సర్వాదిశోరాజాచోదియత్వాయథాతథం | కపిసేనాపతి

ర్యభారోనిశ్చితైశ్చిత్తైశ్చత్యభః-స్వయమహిహనుమంతంకార్యసాధకం-విత్వాహంతయామాస॥౮॥ చింతాప్రకారమాహ-సర్వధేత్వాదిహ
 క్లోకద్వయేన॥ఆం తెఱతికరణంబోధ్యం-కార్యసాధనేవిమయేనిశ్చితార్థఃనిశ్చితకార్యసాధకః-హనుమానవినిశ్చితార్థః-తదేవమతి-ఆస్యకార్య
 ఫలదయఃఆస్యసంబంధినీకార్యసిద్ధిః-భువఃనిశ్చితః॥౧౦॥తమితి-వ్యవసాయోత్తరంవ్యవసాయేనఉత్తరంశ్రేష్ఠగృతార్థః-స్వంవృత్తభవ-
 ఆమస్యతేజేషః॥౧౧॥దదాతి॥రాజపుత్రాగ్రాహణంఅభిజ్ఞానమేనేత్యభిజ్ఞానం-నస-త్యక్తశలభసస్యవస్యవృత్త్యానరచూసస్యతతోం
 గుళీయకమితిచేత్-ఇదమేకమేతత్కార్యార్థంరమీతవా-అతివిహంగుళీయముస్తుచ్యేతిసోక్తం-యద్వారామనామాంకతమంగుళీయకంసీతా
 యాంకదాచిదావరాగమనామృత్వంప్రణయవరత్నైసరామేణసీకృతమితిబోధ్యం-యద్వాభార్యాస్తేహసంసస్థికాయాంసదామృదికా
 భార్యతవదిదేశావారః-యద్వాహివాహకాలేననేనదప్రమిదంవరాలంకారత్వేన॥గృహీత్వాప్రేక్షిమాణాసాభితుఃకరణభూషణమిత్యత్రైః॥
 ౧౨॥ భవద్వచనమేనాలంకితధామేతద్దీయతేతత్పాహ-అనేదేతి॥పశ్యతిద్రక్ష్యతి ॥ ౧౩ ॥ హనుమంతంప్రకంసతి-వ్యవసాయంతి॥ సత్వయ
 క్తోక్రమః బలంచవిక్రమశ్చేత్యభః॥ ౧౪॥సతదితి॥ప్రకర్షణసంయః-హరిణామిత్రశ్చదీప్తాహవఅపః॥౧౫॥ పునరభిగచ్ఛంతంప్రతిరామవ
 చసం-ఆతిబలేతి॥ఆతిబలేతిసంబుద్ధిః-హరివరవిక్రమసింహశ్రేష్ఠవిక్రమ-సుగ్రీవచల్యవిక్రమేతిహ-హ్లోకాంతేఇతిరామోబ్రవీదిత్యధ్యాహర్యం॥౧౬॥
 ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే-శ్రీరామాయణఘోషణే ముక్తాచారాఖ్యానే-కిష్కింధాకాండవ్యాఖ్యానే-చతుశ్చత్పాద్యంశస్సర్గః॥*****

అథశ్రీశ్రీతానానారణాంఫన్నాహుడవ్యతే పంచవత్సారింశే - సర్వాంశ్చేత్వాది ॥ సర్వాసాహాయతతస్మనుస్తా - సం
 ఘీమాతాప్లవగానబ్రవీత్ - యద్వాసమిదంభేదః-సమః సర్వత్రపపాతరహితః-ఏతత్సూర్యోక్తంసాంస్వాదిశంసాంస్వాంతభూమండలం-
 ఏవంఅస్తమక్రప్రకారేణఇత్యుబ్రవీదిసంబంధః॥౧౮॥తదితి॥శలభాభవసంఛార్యమేదినీంసంప్రతస్థితః॥ ౧౯ ॥ రామఇతి॥ సీతాధిగమేసీతాధిగమని
 మిత్రం-కృతఃకృతసంశేతః॥౨౦॥ ఉత్తరామితి॥ప్రతస్థేప్రస్థాడమమ్యుక్తః-సగ్ధాంతేసుగ్రీవసన్నిధౌసన్నాహకథనాత్॥౨౧॥తతఇతి॥ముమోద

చింతయతి॥తతఇతి॥౮॥* చింతాప్రకారమాహ-సర్వధేత్వాదిహ్లోకద్వయేన॥ కమఃభిఃపరిజ్ఞాతస్యఆస్యహనుమతఃఫలదయఃత్రైతికరణం
 ద్రష్టవ్యం-ఎత్యచింతయామానేతిపూర్వేణసంబంధః॥౧౦॥టీ॥ తంసమీక్ష్యేతి॥వ్యవసాయోత్తరమున్యోగప్రధానం॥౧౧॥దదాతి॥అభిజ్ఞా
 యతేఅనేత్యభిజ్ఞానమంగుళీయకం ॥ ౧౩ ॥ అనన్విగ్నానుమతపశ్యతీకథనంకథమిత్యాశంక్యాహ-వ్యవసాయఇతి ॥ సిద్ధింకథయతీవమేఇత్య
 త్రైతిక్షమాదీదిత్యధ్యాహర్యం ॥ ౧౪ ॥ సఇతి ॥ హరిణామిత్యుదీప్తాహవఅపః ॥ ౧౫ ॥ ఆతిబలేతి ॥ తథామరుష్వేత్యసంతరం
 ఇతివరామోబ్రవీదిత్యధ్యాహర్యం॥ టీ॥ ఆతిబలేతిసంబోధనం॥ ౧౬ ॥ ఇతిశ్రీమహేశ్వరతీర్థభావిరచితాయాం-శ్రీరామాయణతత్వదీపికా
 ఖ్యాయాం-కిష్కింధాకాండవ్యాఖ్యాయాం-చతుశ్చత్పాద్యంశస్సర్గః॥*****
 ౧౮॥టీ॥వాసరప్రస్థానమాహ-తదితి॥శలభోపమానేననారణామసంఖ్యేయత్సముక్తం॥ ౧౯ ॥ రామఇతి ॥ సీతాశ్యాధిగమితినిమిత్తసప్తమి॥

స్త్రాభ్యస్తుమోదముఖతస్సుఖం || ౮ || తవంసంబోధితాన్సర్వేరాజ్ఞావానరయూథపాః | స్వాంస్వాందిశమభిప్రీత్య
త్వరితాస్సప్రతస్థిరే || ఆనయిష్యామహేసీతాంహనిష్యామశ్చరావణం | నదంతశ్చోన్నదంతశ్చగజాంతశ్చష్టవంగ
మాః|| డ్వైశంతోధావమానాశ్చపినదంతోమహాబలాః|| ౧౦౪|| అహమేకోహనిష్యామిప్రాప్తంరావణమాహవే|| త
తశ్చోన్నత్యహసాహారిష్యేజనకాత్మజం| వేపమానాంశ్రమేణాద్యభివద్భిస్థ్వియతామితిఏకపవాహారిష్యామిపాతా
ల్లాదపిజానకిం | విధమిష్యామ్యహంవృక్షాపాతయిష్యామ్యహంగిరిమ్ || ధరణీందారయిష్యామిక్రోభయిష్యామిసాగ
రామ్|| ౧౩౪ || అహాయోజనసంఖ్యాయాఃస్థలితానాత్రసంశయః|| శతంయోజనసంఖ్యాయాశ్శతంసమధికంహ్యహం|
భూతలేసాగరేవాపిశైలేషుచవనేషుచ| పాతాళస్యాపివామధ్యైసమమాచ్ఛిద్యతేగతిః || ౧౫౪ || ఇత్యేకైకంతదాత
త్రవానరాబలదర్శితాః || ఉచ్యవచసంతత్రహారిరాజస్యసన్నిధౌ|| ౧౬౪|| ఇతిశ్రీమతిః...పంచచత్వారింశస్సర్గాః.*

గ తేషువానరేంద్రేషురామస్సుగీవమృవీత్ । కథంభవాన్విజానీతేసర్వంవైమండలంభువః ॥ ౧ ॥ సుగీవస్తు
తతోరామమువాచపృణతాత్మవాక్ ॥ ౧౪ ॥ శూర్యతాంసర్వమాఖ్యాస్యేవిప్రరేణసర్వభ ॥ ౨ ॥ యదాతుమందుభింగా
మదానవంమహిషాకృతిం । పరికాలయతేవాలీమలయంప్రతిపర్వతం ॥ తదావివేశమహిషోమలయస్యగుహంప్రతి ॥ ౩౪ ॥
వివేశవాలీతత్రాపిమలయంతజ్జిఘాంసయా ॥ ౪ ॥ తతోహంతత్రిసిక్షిప్తగుహద్వారివినీశవత్ । నచనిషక్రీమతేవాలీత
దానంవత్సరేగతే ॥ ౫ ॥ తతఃక్షతజవేగేనఆపుపూరేతదావిలం । తదహంవిస్మితోదృష్ట్యాభాగ్భృశోకవిషాదితః ॥ ౬ ॥
అథాహంకృతబుద్ధిస్తుసవ్యక్తంనిహతోగురుః ॥ ౭ ॥ శిలాపర్వతసంకాశావిలద్వారిమయావృతా ॥ అశక్నువన్నిషక్రీ

శుభితస్సుఖమితి- పూర్వం రాజ్యలాభనశుభితో రాజాశుఖంయథాభవతితథామమేదఉత్తోత్రరంసుఖంపాప్రేత్యభవః॥౮॥వివంసంబోధి
తా ఇత్యాది॥ ఆనయిష్యామహ ఇత్యత్ర ఇతికరణంద్రష్టవ్యం- ఆనయిష్యామహ ఇతి నదంతతత్కృత్యవ్యయః-నదంతఃశబ్దంకుర్వంతః-ఉన్నదంతఃప్రసస్సంతో
షాతిశయేనఉచ్చైర్నదంతః-గజకాంతఃఅత్తక్లాసూంకుర్వంతః-క్షేపంతఃసీంహనాదంకుర్వంతః-విసదంతఃవివిధాన్వికృతాన్వానాదాన్కుర్వం
తః-సంప్రతస్థిరఇతిపూర్వేణాన్వయః॥రా॥ముచాదశుభితస్స్వయమిత్యతఃపరంవివంసంచోదితాస్సర్వైరాజ్ఞానానరయూథపాః॥స్వాంస్వాంసి
శశుభిప్రేత్కృత్వరితాస్సంప్రతస్థిరే॥ఆనయిష్యామహాసీతాంహనిష్యామశ్చరావణమితిపాతక్రమః-అతేతికరణంద్రష్టవ్యం-అస్సాభిప్రేత్యేత్యనే
నసంబంధః॥౧౦౪॥అహమిత్యాదిసాగరానిత్యంతమేకాన్వయం॥రా॥తతఃఇతి॥భవద్భిన్నీయతామితిపాతః॥౧౦౫॥అహంయోజనసంఖ్యాయా
శ్శతంప్లవితేత్యేకస్యచనంయోజనసంఖ్యాయాశ్శతంసమధికమిత్యన్యన్య-హిఃప్రసిద్ధో॥౧౦౬॥ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే-శ్రీరామాయణఘా
వణే-ముక్తాహారాఖ్యానే-కిష్కింధాకాండఖ్యాఖ్యానే-పంచచత్వారింశస్సర్గః

అభరామాయసుగ్రీవేణస్వస్వస్వభూమంఛలజ్ఞానమూలకధనంపట్టుత్సారింశే- గతేష్విత్వాది॥ గుగ్రీవస్తీర్వతి ॥ ప్రణతాత్మవాక్
ప్రణతదేహవాక్॥౨॥యదేతి॥తేచనత్రమండుభిశ్చేదనఉపచారాన్తాయాప్యేహోచ్యతే- మాయావిరోవృత్తాంతస్యాసహదాదిత్యాచుః- త
న్నయశిశూఃకృమిత్యస్వవిరోధాత్-తదావివేకయహిషః-యహిషోవినశేదితిపునఃపునరుక్తైశ్చరామేణవిదితవృత్తాంతశ్చనవచనమహాత్-తహిః
కథముపపత్తిరిచేత్- ఉచ్యతే- పూర్వంయాయావివృత్తాంతాభిధానాదత్రమహిషవృత్తాంతాభిధానాచ్చ-తదానిముభావస్యాగతావతివేదిత
వ్యం- తత్రమహిషఃకథంచిత్యాత్మానంగోపయత్వాచాలినినిగఃతేపునర్నతఃకదాచిదాగత్యచాలినాత ఇత్యవిరోధః-వశ్యత్యేవమన్యత్రా
పింపయే- రావణేనసీతాంపప్తవేద్యుక్తేమంవోఽర్థధాన్యమాలిన్యానిచారిణ్యాతత్రైకాపూర్వముక్తాఅన్యవానరసన్నిధావసహదే- తస్మాద
యచ్చౌషేస్వభావఃకతిబోధ్యం- పరికాలయతేపలయయతి- కలతేమిఃతోవృద్ధిరామః- తత్రాపిగ్రహాయామపి - తజ్జిహూంసయామలయంవి
వేక॥౪॥ తతోహునితి॥ వినితవత్వినయయుక్తమితిక్రియావిశేషణం॥గి॥ తతః३తి॥ భాష్యోకవివరిమంతేనఆర్దితః-అభవమితిశేషః॥౬॥ఆధేతి॥

౧॥ ఆనయిష్యామహి॥ అత్రేతిరణం ద్రష్టవ్యం - నదంతః నాదమాత్రం కర్వంతః ఉన్నదంతః ఉచ్చైర్నదంతః గజాంతః అత్ర శ్వాఘాం కర్వంతః
శ్వేభంతః సింహానాదాన్ కర్వంతః - వినదంతః ఏకృతనాదాన్ కర్వంతః॥ ౧౧॥ అహమితి॥ అహం యోజనసంఖ్యాయాః కతం వ్యవహారాత్ సంతతం
ఇత్యేకస్య వచనం - యోజనసంఖ్యాయాః కతం సమధికమిత్యసస్య॥ ౧౨॥ టీ॥ ఇతి॥ ఊచుశ్చ అత్ర చ కారః ప్రస్థానవీరవాదయోస్సముచ్చయవాచ
కః - ఉచ్చైః ప్రతస్థితైః ఇత్యుభవః॥ ౧౩॥ ఇతి శ్రీమహాభారతవిరాటపర్వ చతుర్థాఽధ్యాయః - శ్రీరామాయణతత్పరీక్షికాభ్యాసం - కిష్కింధాకాండవ్యాఖ్యా
యాం - పంచచత్వారింశస్సకాః ॥ ౧౪॥ ఇతి శ్రీమహాభారతవిరాటపర్వ చతుర్థాఽధ్యాయః - శ్రీరామాయణతత్పరీక్షికాభ్యాసం - కిష్కింధాకాండవ్యాఖ్యా
గతేష్వితి॥ అత్రేతిరణం ద్రష్టవ్యం॥ ౧॥ ౧॥ యదేతి॥ యదాతుదుంధుభిన్నామేతి పూర్వోక్తనూయావివృత్తాంతస్యైవేదానీమనూద్యమాన
త్వాత్ అత్ర దుంధుభిశ్చైవానభవోపచారాత్ తత్పుత్రోమాయాప్యేవోచ్యతే॥ ౩५॥ వివేశేతి॥ తత్రాగ్నిహవాయుమహి - తజ్జఘాంసయామలయంప
లయగుహం వివేశేతి సంబంధః॥ ౪॥ తత ఇతి॥ చింతవత్ భృత్యవత్॥ ౫॥ తత ఇతి॥ తద్రక్తపూణాంబిలం దృష్ట్వా - విస్త్రితః ఛాత్ర్యకోకవిపార్జితశ్చ
ఘావమితి శేషః॥ ౬॥ అథేతి॥ అథానంతరంగురుః వాలీ - శుష్కక్రంధిహతశ్చిగతబుద్ధిః పాప్రబుద్ధిరాసమితీశేషః॥ ౭॥ టీ॥ ఇతి॥ వినశేత్ విసశ్యే

మితుంమహిషావినశేదితి || ౭౪|| తతోహమాగాంకిషింధాంనిరాశస్తస్యజీవితే || రాజ్యంచనుమహత్వాప్రంతార
యానుమయాసహ || ౮౪|| మిత్రైశ్చసహితస్తత్రవసామివిగతజ్వరః || ఆజగామతతోవాలీహత్వాతందానవర్షభం
౯౪ || తతోహమదదాంరాజ్యంగౌరవాద్భయయంతితః || ౧౦ || సమాంజిహంసుమహాష్టాత్క వాలీప్రవృత్తితేంద్రి
యః | పరికాలయతేక్రోధాద్ధావంతంసచివైస్సహ || ౧౧ || తతోహంవాలినాతేనసానుబంధఃప్రధావితః | నదీశ్చవివి
ధాఃపశ్యన్వనానిగరాణిచ || ౧౨ || ఆదర్శతలసంకాశాతతోవైష్పథిమయా | అలాతచక్రప్రతిమాదృష్ట్యాగోష్పదవ
త్తదా || ౧౩ || పూర్వాంధిశంతతోగత్వాపశ్యామివివిధాన్మాన్ | పగ్వతాంశ్చసదీరమ్యా స్సరాంసీవివిధానిచ ||
ఉదయంతత్రపశ్యామిపర్వతంధాతుమండితం | క్షీరోదంసాగరంచైవనిత్యమప్సరసాలయమ్ || పరికాలయమానస్తువా
లినాభిమృతస్తదా || ౧౪ || పునరావృత్యసహసా ప్రస్థితోహంతదావిభా || పునరావర్తమానస్తువాలినాభిమృతో
దుశ్రితం | దిశస్తస్యాస్తతోభూయఃప్రస్థితోదక్షిణాంధిశం || వింధ్యపాదపసంకీర్ణాంచందనమృమభూషితాం || ౧౫ ||
దుశ్రిమతైలాంస్తతఃపశ్యన్ భూయోదక్షిణతోపరాత్ || పశ్యమాంతుదిశంప్రాప్తవాలినాసమభిమృతః | సంపశ్యన్వివి
ధాన్దేశానస్తంచగిరిసత్తమం || పాశ్యచాస్తంగిరిశ్రేష్ఠముత్తరాంసంప్రధావితః || ౧౬ || హిమవంతంచమేరుంచసము
ద్రంచతథోత్తరం || ౧౭ || యదానపిందంశరణంవాలినాసమభిమృతః | తదామాంబుద్ధిసంపన్నోహనుమాన్వాక్రమ్య
బ్రహ్మీత్ || ఇదానీంమేష్టతంరాజాయథావాలీహరీశ్వరః | మతంగేనతదాశప్తోహ్యస్మిన్నాశ్రమమండలే || ప్రవిశేద్య
దివైవాలీమూర్ధాన్యశతథాభవేత్ | తత్రవాసస్సుభోస్తాకంఠరుద్విగోభవివ్యతి || ౧౮ || తతఃపర్వతమాసాద్యబు
శ్యమూకంనృపాత్మజ | నవివేశతదావాలీమతంగస్యభయాత్తదా || ౧౯ || ఏవంహయాతదారాజప్రత్యక్షముపలక్ష్మితం |
పృథిమిమండలంకృత్సంగుహామస్యాగతస్తతః || ౨౦ || ఇతిశ్రీమతికాశీమండపాంధాకాండే-పట్నత్వారింశస్సర్గః *****
దశనాథ్గంతువైదేహ్యస్సర్వతఃకపియాధపాః | వ్యాదిప్తాఃకపిరాజేనయథోక్తంజన్మరంజసా || ౧ || సరాంసి

ఆహంగురున్నిహతఇతికృతబుద్ధిః- అభవమితిశేషః-విసశేతవిసశ్యేదిత్యర్థః || ౮౪ || మిత్రైశ్చేతి||వసామిఅవసం-దానవషభంమాయావిసం ||
౯౪|| తతోహమితి||భయయంతితఃభయపరవశః||౧౦|| సఇతి||పరికాలయతేనిరకాసయత్ ||౧౧||తతోహమితి|| సానుబంధఃసామాత్యః సదీఃప
శ్యన్వహంప్రధావితత్యన్వయః||౧౩|| పూర్వాంధిశమితి|| పశ్యామిఅపశ్యం-అప్సరసాలప్సరసాం-పూర్వసవణాదీభుః-వాలినాభిమృతఃప
రికాలయమానోహందుమిదికమపశ్యమితిపూర్వేణాన్వయః||౧౪|| పర్వతాంశ్చసదీరమ్యాఇతిపాతస్సభుః| ఉదయమిత్యాద్యర్థత్రయమేకంవా
క్యం-ఏతదనంతరం-పునరావృత్యసహసాప్రస్థితోహంతదావిభా||పునరావర్తమానస్తువాలినాభిమృతోదుశ్రిమతిపాతః||౧౫||పునరిత్యాదిశ్లోక
ద్వయమేకాన్వయం||అస్యాఃపూర్వస్యాదిశఃపునరావృత్యప్రస్థితోస్తి-ఆవర్తమానోహంపునర్వావినాభిమృతోస్తి-వింధ్యపాదపేత్యసేనకిష్కిం
ధాయోదక్షిణతోపివింధ్యపర్వతశేషోస్తీతిగమ్యతే||౧౬|| హిమవంతమితి|| అపశ్యమితిశేషః||౧౭||యదేత్యాది||శరణంరక్షణం-సంపదంనాపిం
దం-ఇదానీమిత్యాది- రాజాఅస్మిన్నాశ్రమమండలేవాలీప్రవిశేద్యదితదాన్యమూర్ధాశతథాభవేదితిమతంగేనపురాహరీశ్వరోయథాభిశస్త
ప్రధాఇదానీంమేష్టతమితియోజనా- నిరుద్విగ్నఃనిభకయఃభావేనిష్ఠా- ఇతిహనుమాన్వాక్యమబ్రవీదితిసంబంధః|| ౧౮||తతఃఇతి||అసాద్య- స్థితో
హమితిశేషః||౧౯||ఎవమితి|| అస్యబుశ్యమూకస్య-గుహంసీతాభగణసానభూతాం|| ౨౦||చిత్రీగోవిందరాజవిరచితే-శ్రీరామాయణభాషణే-
ముక్తాహరాఖ్యానే - కిష్కింధాకాండవ్యాఖ్యానే - పట్నత్వారింశస్సర్గః: పట్నత్వారింశస్సర్గః: అథదక్షిణేతరదిగ్గతవానరాగమనంస
ప్రవత్వారింశ-దశనాథ్గంతువైదేహ్యస్సర్వతఃకపియాధపాః | వ్యాదిప్తాఃకపిరాజేనయథోక్తంజన్మరంజసా || ౧ || సరాంసి

దిత్యర్థః||౮౪|| మిత్రైశ్చేతి||వసామి-అవసం||౧౦||సమామితి||పరికాలయతేనిరకాసయత్ ||౧౧||టీ|| తతఃఇతి|| సానుబంధఃసామాత్యః||౧౨||
టీ|| ఆదర్శేతి || అలాతచక్రప్రతిరూపిగ్నియుక్తకావ్యభిమణసమా-గైరికాదిధాతుచిత్రితచక్రవాళపరివృతత్యాద్యుపేరలాతచక్రసావ్యం ||
౧౪ || * దిశఇతి || తస్యాఃపూర్వస్యాదిశఃపునరావర్తమానః * వింధ్యపాదపసంకీర్ణామితివిశేషణేనపునరావర్తమానంవింధ్యపర్వత
మ్యతే టీ||వింధ్యపాదపసంకీర్ణాందక్షిణాంధిశంప్రస్థితఇతిసంబంధః||౧౬|| ప్రాశ్యేతి|| సంపశ్యన్విత్వసంపశ్యతే-హిమవంతంచమేరుంచఉత్త
రంసముద్రంచసంపశ్యన్ఉత్తరాంధిశంసంప్రధావితఇతిసంబంధః- హిమవంతంసంపశ్యన్విత్వభిధానాత్-పశ్యమదేహోపిహిమవత్పర్వతంచపునరా
వృత్య- ఉత్తరాంధిశంప్రధావితత్యవగమ్యతే||౧౭|| యదేతి|| యదాశరణంరక్షితారంసంపదంనాపిందం- ఆదభావతపః||౧౮|| ఇదానీమ
ిత్యాదిపాదశ్లోకమేకంవాక్యం- రాజస్మిన్నాశ్రమమండలేవాలీప్రవిశేద్యది- అస్యమూర్ధాశతథాభవేదితి- మతంగేనపురాహరీశ్వరోభి
శస్తః- తత్ ఇదానీంమేష్టతమితియోజనా|| ౧౯ || ఏవమితి|| గుహంమతంగాశ్రమస్థబుశ్యమూకగుహంసీతాభగణసానభూతాం||౨౦||
ఇతిశ్రీమహాశ్వరతిభాగవిరచితాయాం- శ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యానాయాం- కిష్కింధాకాండవ్యాఖ్యానాయాం- పట్నత్వారింశస్సర్గః: పట్నత్వారింశస్సర్గః: అథదక్షి
ణే|| అథప్రస్థితానాంవానరాణాంవృత్తాంతమాహ- దర్శనాథకమితి||౧|| సఇతి|| సరిత్ర-క్షౌకనదీకుంజా-నదీదుర్గా-నదీభిరుకామా

సరితఃకత్తానాకాశంసగరాణిచ | నదీమగాంస్తథాశైలావిచిన్వంతిసమంతతః || ౨ || సుగ్రీవేణసమాఖ్యాతాస్స
 ర్వేవానరయూథాః||ప్రదేశాప్రవిచిన్వంతినశైలవనకాననాన్ || ౩ || విచిత్యదివసంసర్వేసీతాధిగమనేభృతాః|
 సమాయాంతిస్సమేదిన్యాంనిశాకాలేషువానరాః||౪|| సర్వతఃకామాదేశేషువానరాస్సఫలాష్టుగ్రీమాన్|ఆసాద్య
 రజనీంశయ్యాంచకుస్సర్వేష్వహస్సుతే || ౫ || తదహఃప్రథమంకృత్వామాసేన్ద్రప్రవణంగతాః|కపిరాజేనసంగమ్య
 నిరాశాఃకపియూథపాః || ౬|| విచిత్యతుదిశంపూర్వాంయథోక్తాంసంచివైస్సహ |అదృష్ట్వావినతస్సీతామాజగమమ
 హాబలః||౭||ఉత్తరాంచదిశంసర్వాంచిత్యసమహాకపిః | ఆగతస్సహపైస్యేనపీరశ్శతవలిస్తదా||౮||సుషేణఃపశ్చిమా
 మాశాంవిచిత్యసహవానరైః|సమేత్యమాసేసంపూర్ణేషుగ్రీవమువచక్రమే || ౯ || తంప్రసృవణపృష్ఠస్థంసమాసాద్య
 భివాద్యచ|ఆసీనంసహరామేణసుగ్రీవమిదమబువన్|విచితాఃపర్వతాస్సర్వేవనానిగహనానిచ | నిష్నగాస్సాగరా
 తాశ్చసర్వేజనపదాశ్చయే||గుహాశ్చవిచితాస్సర్వాస్త్యయాయాఃపరికిరీతాః | విచితాశ్చమహాగుల్మాలతావితత
 సంతతాః||గహనేషుచదేశేషుదుగేశేషువిషమేషుచ|సత్వాన్యతిప్రమాణానివిచితానిహతాఃచ | ఉదారసత్వాభిజనో
 మహాత్మాసమైథిలీంద్రత్యుతివానరేంద్రః|దిశంతుయామేవగతాతుసీతాతామాస్థితోవాయుసతోహనూమాన్||౧౦||

ఇతిశ్రీమతికిషింధాకాండే- అష్టచత్వారింశస్సర్గాః.*****శ్రీ
 సహతారాంగదాభ్యాంతుగత్వాసహనుమానసఃపిః | సుగ్రీవేణయథోద్దిష్టంతందేశమువచక్రమే || ౧ || సతుదూర
 ముపాగమ్యసర్వైస్తైఃకపిస్తమైః| విచితాశ్చవిచిత్యవిధ్యస్యగుహాశ్చగహనానిచ | పర్వతాగ్రాన్నదీదుర్గాన్సరాంసివిపు
 లాద్యుమా|పృథువందాంశ్చవివిధాన్పర్వతాః|ఘనపాదపాన్||౩||అస్యేషమాణాస్తేసర్వేవానరాస్సర్వతోదిశం
 ససీతాందదృశుర్విరామైథిలీంజనకాత్మజాం|| ౪|| తేభక్షయంతోమూలానిఫలానివివిధానిచ|అస్యేషమాణాదుధాషా
 న్యవనంస్తతతత్రహ||౫||సతుదేశోదురస్యేషగుహాగహనవాన్సహన్||౫౪|| నిజలంనిజసంతుల్యంగహనరోమహ

శంపృథుగుల్మదిరహితప్రదేశంసదీదుర్గాకనదీభిరుగమా||౩|| విచిత్యేతి || ధృతాఃతత్పరాః||౪||విచిత్యేన్ద్రోకోక్తంవివృణోతి- సర్వేతి||
 సర్వతఃకామా- కామ్యంతభితికామాఃపుష్పఫలాదయః - సర్వతఃసంభవఫలపుష్పాదియక్తానిత్యర్థః-సఫలా-వానరైరుపభుక్యమాన
 త్వేనసఫలా-ద్యుమానాసాద్య-సర్వేష్వహస్సువికమాసాంతగ-తసర్వదిశేషు- రజనీంరజన్యామేవ-శయ్యాంచకుగ్రి-అనేనాహరవిశ్రమాది
 కమహస్సునాస్తీత్యవగమ్యతే||౫||తదితి||తదహఃప్రథమంప్రథమంకృత్వా - తదారభ్యమాసేపూర్ణేసతి-నిరాశాఃసీతాస్యేషణేరుత్సా
 హస్సంతః-కపిరాజేనసంగమ్యతస్మాగమనంనివేద్యేత్యర్థః-ప్రసృవణంమాల్యవంతంగతాః||౬||వివంసామాస్యేనవానరాగమనముక్తాప్ర
 త్యేకంచదశేయతి-విచిత్యేత్యాదినా||సచితైఃసహాయభూతైః||౭||సుషేణాతి||ఉపచక్రమేఉపాగతః||౯||తమితి||ప్రసృవణపృష్ఠంప్రసృవణా
 గ్రంథం - రామేణసహసీనం - రామేణసహితమిత్యర్థః-వనానిక్షుద్రవనాని-గహనానిమహావనాని-సాగరాంతాస్సముద్రతీరాణి- లతావితతసం
 తతాః|లతాభిరితతావ్యాప్తాః సంతతాః నిరంతరాభిమహగుల్మవిశేషణ-గహనేషుతి- గహనేషుగుప్సృవేశేషు- నానాద్యపేష్టిత్యర్థః-
 దుగేశేషుదుఃఖేనగంతవ్యేషు - నిష్నాన్నతేష్టిత్యర్థః - అతిప్రమాణానిఅతిమాత్రశరీరాణి-విచితాని-కపియంరావణఃఉతసేతీతిభావః-ఉ
 దారసత్వఃశ్రేష్ఠసత్వోద్భిజనోవంశోయస్థుజదారసత్వాభిజనః-మహాబలవతఃపుత్రభిసీతాదర్శనేప్రథమోమేషుః - మహాత్మామహాధైర్యభిజన్వి
 తీయః- దిశంత్యిత్వాదిసత్వతీయోమేషుః-ఇత్యుగ్రవానరాభిపూర్వేణాన్యయః-అస్మిన్సగేశచతుదశశ్లోకాః|| ౧౪|| ఇతిశ్రీగోవింద
 రాజవిచితే-శ్రీరామాయణభూషణే- ముక్తాహరాఖ్యానే-కిషింధాకాండవ్యాఖ్యానే-అష్టచత్వారింశస్సర్గాః.*****
 అసీతాస్యేషణాయదక్షిణాందిశంగతానాంఆసురనిరసనవర్యంతోవృత్తాంతోష్టచత్వారింశే-సహతారాంగదాభ్యామిత్యాది || ౧ || సతి ||
 పర్వతాగ్రాన్||౧౫||వింధ్యాగ్రప్రదేశా- పర్వతాపర్వతపర్వతా||౧౬||సత్వితి || విచితోత్పన్నవిధ్యస్యేతిపాతస్సానుః||౧౪||నిజలంవిత్వాది||

ప్రదేశా||౩||టీ|| విచిత్యేతి||ధృతాఃనియుక్తాః||౪|| సర్వతఃకాంశ్యేతి || తెవానరాఃసర్వేష్వహస్సువివసేషుసీతాంవిచిత్యసర్వతఃకానా
 ర్వకాలిపుష్పఫలయుక్తా-సఫలా-తత్రత్కాలీనఫలయుక్తాంశ్చద్రుమానాసాద్యఫలాదిభిక్షణార్థం - రజనీంరజన్యాంశయ్యాంచకుగ్రిరితి
 యోజనా- అనేనఅహరవిశ్రమాదికంఅహస్సునాస్తీత్యవగమ్యతే||౫||తదహఃఇతి || ప్రథమవిష్టమహః-నిరాశాఅభవన్మితిశేషః||టీ||ఇరానీంతే
 మాంప్రతిప్రయాణమాహ-తదహఃఇతి||సంగమ్యకపిరాజేన-వ్యాదిష్టాభిశేషః-ప్రస్థానదివసంప్రథమమాదిమంకృత్వా-మాసేసంపూర్ణాభిశేషః
 సీతాదర్శనాభావేననిరాశాస్సంతః-ప్రసృవణమృత్యుముకంగతాఃపాప్రాభిసంబంధః||౬||ఏతైకస్యాగమనమాహ||విచిత్యేత్యాది||౭||విచితాశ్చ
 తి||లతావితతసంతతాః|లతాభిఃతతాఃసంతతాశ్చ-తిర్యగూర్ధ్వంచవ్యాప్తాభిత్వర్థః|| టీ|| సత్వాన్యతిప్రమాణానిరావణభాగః|త్యేతిభావః||త
 హికోవాసీతాంద్రత్యుతీత్యపేషాయామాహ - ఉదారేతి || ౧౪ || ఇతిశ్రీమహాభ్యురథిభాగవిరచితాయాం- శ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యా
 యాం- కిషింధాకాండవ్యాఖ్యానాయాం- అష్టచత్వారింశస్సర్గాః.***** ఇతరదిక్పృథితవానరవృత్తాంతస్యఅల్ప
 త్వేనప్రథమతపివసంవర్ణ్యఇదానీందక్షిణదిక్పృథితవానరవృత్తాంతమాహ-సచాతి|| ౧ || పర్వతాగ్రానితి|| పర్వతాన్విగ్రహస్యప్రత్యంతపర్వ

ర్షణం || త్యక్త్వాతుతంతదాదేశంసర్వేవైహరియాధవాః| తాదృశాన్యపృథణ్యానివిచిత్యభృశపీడితాః|| దేశమన్యందురా
ధర్మంవివిశుశ్చాకుతోభయాః|| యత్రవంధ్యఫలావృత్తావిపుష్పాః. ర్షవజాతాః| నిస్తాయాస్సురితోయత్రమూలంయత్రసు
దుర్భం| నసంతిమహిషాయత్రనమృగానదహస్తిః|| శౌరూలాఃపక్షిణోవాపియచాన్యేవనగోచరాః| నయత్రవృత్తా
నామభ్యోనలతానాపివీనుధః|| ౧౦ || స్నిగ్ధపత్రాప్థస్థలేయత్రపద్మిన్యఃపుల్లపంకజాః | పేక్షణీయాస్సుగంధాశ్చభ్రమ
రైశ్చాపివజాతాః || ౧౧ || కండుర్నామమహాభాగస్సత్యవాదీతపోధనః| మహాపిఃపరమామర్షీనియమైస్సుష్పగర్హ
ణః|| ౧౨ || తస్యతస్మిన్వసేపుతోబాలస్తోడశవాపిఃకః| ప్రణస్తోజీవితాంతాయకుగ్ధస్తత్రమహామణః || ౧౩ || తేనధ
ర్మాత్తనాశప్రంకృత్సంతత్రమహద్వనం || ఆశరణ్యంమరాధక్షాంమృగపక్షివివజాతం|| ౧౪ || తస్యతేకాననాంతాం
శ్వగీరిణాంకలదరాణిచ | ప్రభవానినదీనాంవిచిన్వంతిసమాహితాః|| ౧౫ || తత్రచాపిమహాత్మానోనావశ్యన్తసకాత్మ
జాం|| హస్తారంరావణంవాపిసుగ్రీవప్రియకారిణః || ౧౬ || తేనవిశ్యాతుతంభీమంలతాసుల్బసమావృతం| దదృశుఃకూ
రకగ్నాణనుమరంసురగర్భయం|| ౧౭ || తందృష్ట్వావానరాఘోరంస్థితంశైలమివాపరం | గాఢంపరిహితాస్సర్వేదృష్ట్వా
తాన్సర్వతోపమాన్|| ౧౮ || సోపితావానరాస్సర్వాస్తృష్ఠాన్యబ్రవీద్బలీ| అభ్యధావతసంకుగ్ధోముష్టిముద్యవ్యసం
హితం|| ౧౯ || తమాపతంతంసహసావానిపుతోగదస్తదా| రావణోయమితిజ్ఞాత్వాతలేనాభిజఘానహ|| ౨౦ || సవాలి
పుత్రాభిమాతోవక్త్రోచ్చోణితముద్వహన్| అసురోభ్యవతమ్భుమాపర్యస్తభవపర్యతః || ౨౧ || తేషితస్మిన్నిరుచ్ఛాప్సే
వానరాజితకాశినిః| వ్యచిన్వేపాప్యిశస్త్రసర్వంతస్థిరిగహ్వరం || ౨౨ || విచితంతుతతఃకృత్వాసర్వేతేకాననంపు
నః| అన్యదేవాపరంఘోరంవిశుగ్ధిరిగహ్వరం|| ౨౩ || తేవిచిత్యపునఃఖన్నావిగమ్భత్యసమాగతాః ఏకాంతేవృక్షమూ
లేతున్మేదుర్దీనమానసాః || ౨౪ || ఇతశ్రీమతిర్మిమ్మింధాకాండే- అష్టచత్వారింశస్సుగః.*****

వింధ్యఫలాఃపుత్రైర్వంధ్యాః- నిష్ఫలాశత్రుభావః- స్నిగ్ధపత్రాశత్యాది- ఆత్మానినసంతిత్వముపజ్యతఇతికేచిత్ - తస్మిన్-భ్రమరైశ్చాపివజాతాశత్రు
స్యావస్వయాత్ - కింశుభ్రమరైరప్యనుభుక్తంఫలంద్వినీమాత్రమిత్యభావః - సన్నేహిమహాశిఖాకాంఠలద్విసీత్వగితాశతభావః-అన్యందేశం
వివిశురితీప్రారేణాన్వయః|| రా|| తేభక్షియంతోమూలానిఫలానివిధానిచ| అన్యేమనాదుధావాన్యవసంస్త్రతత్రమ|| సతుదేశోదుర
స్వేషోగుహాగహనవాన్మహా|| నిజాలంనిజానంహస్యంగహనంహామహాణం|| త్యక్త్వాతుతంతదాదేశంసర్వేవైహరియాధవాః| తాదృశా
న్యపృథణ్యానివిచిత్యభృశపీడితాః || దేశమన్యందురాధక్షాంవివిశుశ్చాకుతోభయాఃఇతిపాతక్రమః || స్నిగ్ధపత్రాశత్యాదావపినసంతిత్వము
పజ్యతే- భ్రమరైశ్చాపివజాతాశతపార్శ్వః|| ౧౧ || దేశస్యతాదృశత్వేనమిత్రమృషిరిత్యాహ-కండురిత్యాదినా|| ౧౨ || తస్యేతి-త్రవసేవయే-
జీవితాంతాయతస్యనాశాయకుతః|| ౧౩ || తేనేతి-ఆశరణ్యంఆనాశ్రమంఅభవదితేషః|| రా|| తేనేతి-మృగపక్షివివజితనికపాత || ౧౪ || తస్యత
ఇతి|| చదీనాంప్రభవానిరిగణమన్యప్రదేశాః|| ౧౫ || తేప్రవిశ్యేతి- సురనిభామసురభ్యోనిర్భయం|| ౧౬ || తందృష్ట్వేతి- గాఢంపరిహితాఃదృ
ఢంపరిహితవసనాఃఅభివక్తా|| ౧౭ || సోపీతి-సంహితందృఢమిత్యర్థః|| రా|| తాదృష్ట్వేతి- గాఢంపరిహితాఃదృఢంపరిహితవాససః-స్థితాశతేశః-దృ
ష్ట్వాతాన్సర్వతోపమానిపారః- సోపితాశత్రుత్రచచ్చచ్చుత్యత్యత్ప్రవీదిత్యనేనసంబంధః|| ౨౦ || పర్యస్తఃపాతితః|| ౨౧ || తేషేతి || తస్మిన్నసురేనిరు
చ్ఛాప్సేనేచ్యుతశత్రుర్థః-తస్మిన్నసురరావణభాగ్త్యాతత్ప్రమిమవసేచిరుమస్వేషితవంతాశిబోధ్యం|| ౨౨ || విచితంత్వితి-అపరంఆదూరం-పరంధూ
రాన్యముఖ్యేష్టితివైషయిత- గిరిగహ్వరగిరున్యప్రదేశం|| ౨౩ || తేవిచిత్యేతి-వినిష్ఠత్వవినిగత్యసమాగతాఃసంఘీభూతాః-అస్తికేసకేచ
తుర్వింశతిశ్లాఘాః || ౨౪ || ఇతిశ్రీగోవందరాజురచితే- శ్రీరామాయణమహాకాండే-ముక్తాహరాఖ్యానే-కిష్కింధాకాండవ్యాఖ్యానే-అష్టచత్వారింశ
స్సుగః.*****

తాకోమంతశ్రోబకాడిక - ఘోరపాదపానినిసర్వత్రవిశేషణ|| టీ|| సతుదేశాశత్యాది-సప్రసిద్ధోదేశః-ఆస్త్రీకేషః|| ౧౪|| త్రైప్రవిష్టుదేశం
వర్ణయతి|| యత్రవింధ్యఫలేత్యాదినా|| టీ|| వింధ్యాన్యనుభుగ్నానిఫలానియేమాంతే- ఓషధ్యోప్రీత్యవయః|| ౧౫|| స్నిగ్ధపత్రాశత్యాదావపిన
సంతిత్వముపజ్యతే|| ౧౧|| తస్యదేశస్యోక్తయాపత్వేకారణమాహ-కండునాశమేత్యాదినా|| ౧౨|| టీ|| తస్యేతి-జీవితాంతాయజీవితాంతకరాయ
వనాయకుగ్ధాశత్రుర్థః|| ౧౩|| తస్యేతి-తస్యదేశస్యనదీశ్చైవనిస్తాయనదీప్రదేశాడుచ్యంతే-నిస్తాయాఃసరితోయత్రేతిపూర్వమభిధానాత్|| టీ|| త
స్యేతి|| ప్రభవానిశత్రుత్థిపానాని|| ౧౪|| తందృష్ట్వేతి- గాఢంపరిహితాఃదృఢంపరిధానంకృతవంతః|| ౧౫|| తస్యేతి|| అంగదఃసంహతంముష్టిముద్య
మ్యాపతంతమయంరావణాశిజ్ఞాత్వాతస్యమూర్ధ్నికతలేనాభిజఘానేతిసంబంధః|| ౨౦|| విచితమితి-అపరంపరంసభవతిత్యపరం-సన్నికృష్టమిత్య
ర్థః|| ౨౧|| ఇతిశ్రీమహేశ్వరతీర్థవిరచితాయాం-శ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యాయాం-కిష్కింధాకాండవ్యాఖ్యాయాం-అష్టచత్వారింశస్సుగః.*****

అథాంగదస్తదానర్వాన్వానరానిదమబ్రవీత్ | పరిశ్రాంతోమహాపాశ్చస్సమాశ్వస్యశచైర్వచః || వసాని
గిరయోనద్యోమగ్రాణిగహనానిచ | దర్శ్యోగిగుహాశ్చైవవిచిత్రానిసమంతతః | తత్రతత్రసహస్రాభిజానకీనచదృశ్య
తేతద్వారిక్షోహృతాయనసీతాసురసుతోపమా || కాలశ్చవోహహాస్యతస్సుగ్రీవశ్చోగ్రశాసనః | తస్మాద్భవంతస్సహి
తావిదన్వంతుసమంతతః || విహాయతద్రీంశోకంవనిద్రాంతైవసముత్థితాం | విచినుద్వంయథాసీతాంపశ్యామోజన
కాశ్చైజా || అనిర్వేదంచదాక్ష్యంచమనశ్శ్వాపరాజయః | కార్యసిద్ధికరాణ్యాహుస్తస్మాదేతద్భ్రవీమ్యహం | అద్యాపి
తద్వనందుగఽంవిదన్వంతువనౌకసః | భదంత్యక్త్యాపునస్సర్వైర్వనమేతద్విచీయతాం || అవశ్యంక్రియమాణస్యదృశ్య
తేకమణఃఫలం | అలంః శ్వేదమాగమ్యనహినోమీలనంక్షమం || సుగ్రీవఃకోపనోరాజాతీత్త్వదండశ్చవానరః | భేతవ్యం
తస్యసతతంరామస్యచమహాత్మనః || ౧౦ || హితార్థమేతమక్తవఃక్రితుతాంయదిరోచతే | ఉచ్యతాంవాతమయన్న
స్సర్వేషామేవవానిరాః || ౧౦ || అంగదస్యవచస్సుత్యావచనంగంధమాదనః | ఉవాచావ్యక్తయావాచాపిపాసాశ్రమఖ
న్నయా || సద్భిశంఖలువోవాక్యమంగదోయమవాచహాహితంచైవానుకూలంచక్రియతామస్యభాషితం || పునర్వాగ్రా
మహైశైలాకంధరాంశ్చదరీస్తథా | కాననానిచతూన్యానిగీత్రప్రవణానిచ || యథోద్దిష్టానిసర్వాణిసుగ్రీవేణమహా
త్మనావిదన్వంతువనంసర్వేగిమగ్రాణిసర్వః || ౧౧ || తతస్సముత్థాయపునర్వానరాస్తేమహాబలాః | వింధ్యకాననసంక్తి
ర్ణాంవిచేరుర్దక్షిణాంధిశం || ౧౨ || తేశారదాభ్రీప్రతిమంత్రీమద్రజతపర్వతం | శృంగమంతదరీమంతమధిహవ్యావవాన
రాః | తత్రకోద్రవనంరమ్యంసప్తపణావనానిచ | వ్యధిన్వంస్తైహరివరాస్సీతాదర్శనకాక్షిణః || ౧౩ || తస్మాగ్రమధిరూ
థాపైశ్రాంతావిపులవిక్రమాః | నవశ్యంతిస్తువైదేహీంరామస్యనుహిషీంప్రియాం || ౧౪ || తేతుదృష్టిగతంకృత్యాతం
శైలంబహుకందరం | అవారోహంతహరయోవీక్షమాణాస్సమంతతః || ౧౫ || అవరుహ్యతతోభూమింశ్రాంతావిగతచే
తసః | స్థిత్యాముహూతాంతశ్రాభవృక్షమూలముపాశ్రితాః || ౧౬ || తేముహూతాంసమాశ్వస్తాఃకింఞ్చద్భగ్నవరిత్ర
మాః | పునరేవోద్యతాఃకృత్స్నాంమాగిణతుందక్షిణాంధిశం || ౧౭ || మానుమర్పముఖాస్తైతుప్రస్థితాఃప్లవకమణాభాః |
వింధ్యమేవాదితస్తావద్విచేరుస్తైతతస్తతః || ౧౮ || ఇతిశ్రీమతికీర్తిరంధాకాండే - ఏకోనపంచాశత్సర్గః.....*

సహతారాంగదాభ్యాంతుసంగమ్యహనుమానః పిః | విచింతిస్తవింధ్యస్యగుహాశ్వగహనానిచ | సింహశా
దూలజుష్టేముశిలాశ్చసరితస్తథావిషమేషు సగేంద్రస్యమహాప్రసాదేణమచ || ౧ || ఆసేమస్తస్యశైలస్యకోటిందక్షి
ణపశ్చిమాం | తేషాంతత్రైవవసతాంసకాలోవ్యత్యవతతః || ౩ || సహిదేశోమరస్తేషాగుహాగహనవాన్తహా || ౩౪ || త
హః - దక్షఉత్పాదాత్మ్యైః - చునశ్శ్వాపరాజయః - ధైర్యమిత్యుభయః - వనమేతత్ - విచీయతాం అన్వివృతాం - మీలనం శైలమీలనం - కతకవ్యమశ్చ
త్వాతూష్ణిభావశ్చత్యుభయః || రాః - చయప్రకారమేవాహ - ఖేదమితి || విచిన్వతామితి - చిన్తెర్ణాటిప్రథమపురుషులమవదనేరూపం - విచీయతామి
తివాతే యుష్మాభిరిశేషః || ౧౦ || అంగదస్యేత్యాదికంపరాన్యైదాక - విచిన్వంతువనంసవణాదిభవంతఇతిశేషః || ౧౧ || ఇతిశ్రీమదేందరాజవిర
చితే - శ్రీరామానుజభూషణే - ముక్తాహరాభ్యాసే - కీర్తిరంధాకాండవ్యాఖ్యాన - ఏకోనపంచాశత్సర్గః. *
అథముఖితీస్త్వయంప్రభాదర్శనంపంచాశే - సహేత్యాదిసింహేతి - సగేంద్రస్యకాదూలజుష్టేషు - విషమేషువిషమప్రదేశేషు - శిలాః - మహా
ప్రసాదేణమసరితశ్చవిచింతిస్తేతిపూర్వేణాన్వయః || ౧ || ఆసేమరితి - కాలః సుగ్రీవోక్తమాసః - మాసః పూర్ణోబిలస్థానామిత్యుత్తరశ్రాంగద
వచనస్యబిలవివానోమాసోగతశ్చకోవత్యుత్తే || ౩ || సమవిచేత్యుప్రదేశేషుబహుమవిద్యమానమకథమత్రైవమాసంక్షిప్తవంతఇత్యాశం

తత్రతత్రేతి | సహస్రాభిరిత్యాత్త నిబహువచనం. ఆస్మాభిఃసహః చితాని - యుష్మాభిరితిశేషః || టీ || కాలశ్చేతి || సమయాత్రి మేణమారయి
వ్యవహితావః * తంద్రింద్రమీలాంనిద్రామాలస్యమితి-రూపత్ * కింతత్కార్యసాధకమిత్యతతహ-అనిశ్చేదమితి - చునశ్శ్వాపరాజయః మనోజ
యత్యుత్తరః * || టీ || అద్యాపి || హేమనాక సః ఇంద్రుగఽంవనం అద్యాపిః చిన్వంతు - భవంతఇతిశేషః - కథమితిచేత్ - భదంత్యక్త్యాపునరేతద్వ
నంవిచీయతాం - భవద్భిరితిశేషః * అవశ్యమితి | విశ్వదమాగమ్యలం - కుతః మీలనం శైలీనిమీల్యవస్థానం - నిరున్యోగ తేజయావత్ - సః ఆస్మా
కంసత్ముం || టీ || విచయనాభావేవాధాంసూచయతి - సుగ్రీవఇత్యాది - తస్యతస్మాదిత్యుత్తరః || టీ || సద్భిశమితి || అంగదః య ద్వాక్యమువాచతద్వాక్యం
వోయుష్మాకంసద్భిశంఖలుసమ్మతంభితిసంబంధః || టీ || యథోద్దిష్టానితి || విచిన్వంతుభవంతఇతిశేషః || ౧౧ || ఇతిశ్రీమహేశ్వరతీర్థకవిరచితా
యాం - శ్రీరామానుజతత్వదీపికాఖ్యానయాం - కీర్తిరంధాకాండవ్యాఖ్యానయాం - ఏకోనపంచాశత్సర్గః. *
౧ || సింహేతి | సగేంద్రస్యసింహకాదూలజుష్టేషు - విషమేషుశిలాశ్చ మహాప్రసాదేణమసరితశ్చవిచింతిస్తేతిపూర్వేణాన్వయం || ౧ || ఆసేమరి
తి | సకాలః సుగ్రీవకల్పితోమాసరూపః వ్యత్యవతతవ్యతీతపా్రియత్యుభయః - మాసః పూర్ణోబిలస్థానామిత్యుత్తరశ్రాంగదేనాభిధానాత్ || టీ ||
దక్షిణపశ్చిమాం దక్షిణపశ్చిమయోరంతరాశంనైర్భమిత్యుభయః || ౩౪ || టీ || తత్రేతి | తత్రసంగమ్యత్యభ్యావార్యం - వాయుసుతః అన్యోన్యస్యాదూ

కామా-సహితః ౩౪॥ తత్రైతి॥ సంగమయ్యత్యధ్యాహార్యం - వాయుశుభ్రహసమాత్ - అన్యోన్యస్యాదూరతఃపరస్పరేణసంగమయ్యస
ర్వంపర్వతంవిచినోత్తైతిసంబంధః॥౪౪॥గజఇత్యాది॥ చకారాద్ధనూమాంశ్చ-గజదయఃగిరిజాలావృతాదేశాన్నాగిత్యా-తతోదక్షిణాం
దిశంవిచిన్వంతః- తత్రవివృతం చింతదవృతంసంబంధః॥ ౪॥ దుగళమిత్యాది॥ దానవేనమయేన-ఋతబిలంనామఋతబిలమితిప్రసి
ద్ధం- మహాబిలందవృతంవివృతంక్షిగుణాంతరవిధానాయ॥౪౪॥తత ఇతి॥నిష్క్రమగ్నిరక్రమణ॥౪౪॥ తత స్తదితి॥దురతిక్రమందుష్ప్రవేశం॥
౧౦౪॥సంజాతేతి॥సంజాతపరిశంకాఃకిమిదంపాతాశోఉతాన్యన్నాయామయమితిసందిహానాః- అసంజృష్టాస్సంతఃఅభ్యపద్యన్నభ్యపద్యంత-
నానైతిస్థాకోబిలవిశేషణం॥ ౧౦౪॥ తత ఇతి॥ కాంతారేదుగళమాగే - వనకోవిదఃసమర్థః॥రా॥తతఃపర్వతకూటాభోహనుమాత్వవ
సాత్తజఇతిపాఠః॥౧౦౪॥గీరితి॥ గిరిజాలావృతాదేశాదక్షిణాందిశం- తాదృశదేశరూపాందక్షిణాందిశమిత్యర్థః- నూనమితి-ఆస్తీతిశేషః॥
౧౦౪॥ఇత్యుక్తైతి॥మానుమదుక్తప్రకారేణసప్యేపుస్త్రావిషితుః-తిమిరావృతంవదృశశ్చ-అచంద్రసూర్యంచంద్రసూర్యకిరణరహితం॥౧౦౪॥
నికామ్యేతి॥తస్మాన్నిగళచ్చతఃసింహాతాంస్తాన్నాప్రకారా-మృగపక్షిణశ్చ॥౧౦౪॥సతేనామితి॥వతఃతెలయత్నపూర్వంప్రవేశత ఇ
త్యర్థః॥రా॥తేజఃప్రభావః॥ని॥తేజఃప్రభావేదీప్తావేదివిశ్వః॥౧౦౪॥ తేప్రవిష్టాఇతి॥ ప్రకాశంనిస్తమస్కం॥౧౦౪॥సంగ్రహణోక్తంప్రపంచ
యతి- తత స్తస్మిన్నిత్యాదినా॥ అన్యోన్యంసంపరివృజ్యఅన్యోన్యంహస్తావలంబనంకృత్యా॥౧౦౪॥త ఇతి॥పరిపేతుఃజగ్ముః-కంచితా-లమిత్యర్థం
తసంయోగేద్వితీయా॥ ౧౦౪॥ తేకృతాఇతి॥అలోకంప్రకాశం॥౧౦౪॥అపీదైఃశేఖరైఃలతాభిశ్చ-ఉపశ్లోభితానితిశేషః- హేమాభగణఘాపితా

కతఃపరస్పరేణ సంగమ్యసర్వపర్వతంవివినోతిస్తేతిసంబంధః- సమంతలోవానరానవిదూరేస్థాపయిత్వా - సానుగహ్వరాదివిష్టుంకృత్సంప
 ర్వతంబాయునుతోమహతావేగేనఽచితవానిత్యర్థః॥ ౭ ॥ దుగ్ధమిత్యాదిసాధకశ్లోకమేకంవాక్యం॥దుగ్ధందుగ్ధమం-దానవేనమయేన బిల
 స్యవిశిష్టతాంజ్యోతయితుండవృకురితిపునరభిధానం॥౧౦౪॥సంజాతపరిశంకాఇత్యాదిశ్లోకద్వయమేకంవాక్యం॥టీ॥ సంజాతపరిశంకాః-ఇదమేవ
 రావణస్థానమితిసంజాతాపరిశంకాఃసహాయేనాంతేతథోక్తాః॥౧౦౫॥తతఃఇతి॥కాంతారవనకోవిదఃకాంతారేదుర్గమగ్రైవసేనకోవిదః॥౧౩౪॥
 గిరిజాలేఖిదక్షిణాంచితందక్షిణస్యాంచిత్యర్థకః॥౧౦౬॥ఇత్యుక్తమితి॥ఇత్యుక్తేనసితర్వేహరయఃతద్బిలంవివిధః॥౧౦౭॥నిశామ్యేతి॥హరిశాదూక
 లాః-తస్మాత్ బిలాత్ నిగ్ధాఃసంహతాఃనిశామ్యదృష్ట్వా-తద్బిలంప్రవిష్టాఇతియోజనా॥౧౦౮॥ సతేషామితి॥తేజఃప్రధానః-తేజఃఆదిత్యుల్లసత్
 మసినప్రవతకాతవత్సర్గః॥ టీ॥ కథమంధకారావృతబిలప్రవేశఇత్యుక్తాహ-సతేషామితి॥౧౦౯॥టీ॥తతఃఇతి॥ప్రకాశంతిమిరరహితందేశంయాదౌ
 దృకురిత్యర్థకః॥౧౧౦॥ ఏవంసంగ్రహేణోక్తాసప్రపంచమాహ॥తతస్తస్మిన్నిత్యాదివా॥ అన్యోన్యంసంపరివృజ్యఅన్యోన్యంహస్తావలంబనంకృ
 త్యా॥౧౧౧॥టీ॥తతఃఇతి॥ ఆలోకంప్రకాశవంతందేశం-ఆలోకాదగ్భ్యోద్యోతావిత్యుమరః॥ ౧౧౨॥ స్తబితైరిశ్లోకద్వయమేకంవాక్యం॥ఆపీడైః

ప్రచేతనః | కస్యైతే కాంచనావృత్తాస్తరుణాదిత్యసన్నిభాః | శుచీన్యభ్యవహార్యాణిమూలానిచఫలానిచ | కాంచనాని
 విమానానిరాజతానిసహజానిచ || తపనీయగవాత్మాణిమణిజాలావృతానిచ | పుష్పితాఃఫలవంతశ్చపుణ్యామ్బరభిగృధి
 నః || ఇమేజాంబూనదమయాఃపాదపాఃకస్యలేజసా | కాంచనాచపద్మానిజాతాఃవిమలైశలే || కథంతుస్సృష్టసౌ
 వణాశ్చరంతిసహకచ్ఛప్తైః | అత్తానమసుఖావంత కస్యచైతత్తపాబలం | అజానతాంసస్సర్వేషాం సర్వమాభ్యాశు
 మహానః || ౧౪ || ఏవముక్తాహమమతాతా సీగర్వచారిణీఃత్వయాచహనూమంతంసర్వభూతహితైరతా || ౧౫ || మయో
 నామమహాలేజామాయావీదానవర్షభః | లేనెవంసర్వితంసర్వంమాయయా కాంచనంచనం || ౧౬ || పురాదానిషముఖ్యా
 నాంవిశ్వకమా బభూవహా | యేనెవం కాంచనం దివ్యం ద్విగంభవనోత్తమం || ౧౭ || సశువమ సహసాగీగీతవస్తప్తా
 మహావనే || పితామహాస్వరంలేభేసర్వమాశనసంధనం || ౧౮ || వనంవిభాయబలవాన్సర్వకామేశ్వరస్తనా || ఉవాస
 సుఖతః కాలంకంబిదప్తిమహావనే || ౧౯ || తమస్సంసిహమాయాంసక్రందానిచపుంగవం || ఏకవైవాచాశసగ్భవ్యా
 జఘానేశఃపుండరః || ౨౦ || ఇదంచబ్రహ్మణాదత్తంహేమాయోవనముత్తమం || శాశ్వతాఃకావభోగాశ్చగృహం
 చేదంహిరణ్మయం || ౨౧ || మహితామేరుసావణేశరహంతస్యాప్సయంత్రభా || ఇంద్రత్వామిభవనంహేమాయా
 వానరోత్తమ || ౨౨ || మమప్రియసఖిహేమాన్యత్తగీతవిశారదా || తయాదత్తరాచాస్తిరత్నామిభవనోత్తమం || ౨౩ ||
 కింకార్యంకస్యవాహేతః కాంతారాణిప్రపశ్యథ || కథంచేదంవనందుర్గంయమ్నాభిరుపలక్ష్మితం || ౨౪ || ఇమాభ్యభ్యవ
 హార్యాణిమూలానిచఫలానిచ || భుక్త్వాపీత్వాచపానీయంసర్వం మేవస్తుమహాథ || ౨౫ || ఇతిశ్రీమహావిద్యుంధాకాండే-
 ఏకపంచాశస్సర్గః

అథతానబ్రవీన్నర్వాన్విక్రాంతాన్వారిపుంగవాః | ఇదంచనమేకాగ్రితాఃసీసహాచారిణీ || ౧ || చానరా
 యఃపాదపాఃప్రణవఃఫలభక్షణాత్ | యదైతత్తపావనోత్తమం || ౨ || తస్యాస్వరదనంశు
 త్వాహమమాన్తాగుతాత్మజః | అజానేనయథాతత్త్వమాభ్యాశుమపచక్రమే || ౩ || రాజాసర్వస్వలోకస్యమహేంద్రవరు
 ణోపమః | రామోదాశరథిశ్శ్రీమాన్పుష్కరీందంకకావనం || ౪ || లక్ష్మణేనసహభాగ్రావైదేవశ్చపాపభాగ్యయం | తస్య
 భార్యాజనస్థానాదావిణేనహృతాబలాత్ || ౫ || వీరస్తస్యసఖారాజ్ఞస్సగ్గీవోనామవానరః | రాజావానరముఖ్యా
 నాంయేనిగ్రస్థాపితాఃయం || ౬ || అగస్త్యచరితామాశాంతీశాంతయమరక్షితం || ౭ || సహాభిర్వానరైఃఫోకరైరం
 గప్రముత్తైర్వయం | రావణంసహితాస్సర్వేరాక్షసంకామరూపిణం | సీతయాసహవైదేహ్యమాగ్ధామితీహదితాః ||
 ౮ || వివిత్కతుంయంసర్వేసమగ్గిందక్షిణాంబిశం | బుభుక్షితాఃపరిశ్రాంతావృక్షమూలముచాశీరాః || ౯ || వివ
 ణవదనాన్సర్వేసర్వేభ్యావపరాయణాః | నాశిగచ్ఛామహేపారంమగ్నాచ్ఛింతామహాణవే || ౧౦ || చారణాంతస్తత
 తపాబలంతచ్చేత్సృఫాః || ౧౧ || మయోనామేతి | మయోనామితిపురాధిపత్త్రితేనప్రేస్వరమిణాభవచుదత్తైర్వృత్తానామగృహ్యైరరాణే
 పురదహనప్రస్తాపేభిహితం | మాయయావిచిత్రక్త్యా- మాయావీమాయాయుక్తః- దానవకాభిష్యానేనాయమమగతయ్యోమయితీగూని
 తం || ౧౨ || తమితి | తంస్యపుత్రంకంఠోజం రావణాయదత్తవంతం- ఏకాంతే- హేమాయానిగ్రంథం ద్వాచాశఃప్రే | పోక్తాధిపః- అశనిం
 వజ్రంబ్రహ్మహిత్వాజఘాన || ౧౩ || ఏకవైవాచాశసగ్భవ్యా || ౧౪ || ఇంద్రేతి | మయోనాశాంతరం- ఇంద్రంసఃప్రప్తానామాయానైరం ||
 ౧౫ || ౧౬ || మమేతి | సేతానిబ్రహ్మసదనంగత్యాగేనాహ- న్యతైః || ౧౭ || కిమి || కింకార్యంకింప్రయాజంకస్యహేతః- స్నాతప్రయో
 జనాత్ || ౧౮ || అస్తిన్యగేశసాక్షాత్కోనవిశిష్టోకాః || ౧౯ || ఏకగ్రీవందరాజురచితే || శ్రీరామాయణభూషణే- ముక్తాహరాభ్యాసే- కి
 ప్కింభాకాండవ్యాఖ్యానే- ఏకపంచాశస్సర్గః || ౨౦ || అ; హనుమతాస్వాగతంహేమరూప్యత్యేషచాపః || అథత్వాది ||
 ౧౧ || తస్యాఇతి | గర్జనవక్త్రం- లేవ గి || ఏ- ఇ- స- టీ- స- మా- శా- న- స- ప్ర- స్థా- పి- తా- స- రా- జ- స్త్రీ- పూ- శ్చ- జ- న- యః || ౧౨ || కీరస్తస్యసఖారాజ్ఞా
 తిపాతః || అగస్త్యచరితామాశాంతీశాంత- శుకగ్రీతామిత్యస్యమేనగ్రస్థాపితావయమిత్యనేనసంబంధః || ౧౩ || రావణిశ్చేతి | ముఖ్యతాఃప
 యోనామేతి | మాయయావిచిత్రక్త్యా || ౧౪ || సత్వితీ- దో- నిసంధనం- చ- త్రిసమా- కా- ప్రతిపాదకశిల్పకాస్త్రజ్ఞానం- శిల్పసృజనసాక్షాత్
 త్యాత్తద్దనత్వవ్యవదేశః || ౧౫ || టీ- వనమి- విభామసర్వవనంకాంచనంకృత్వా || ౧౬ || ఇదమి- విచిత్రనిరూపణసామర్థ్యగుణయోగాత్ అ
 త్రబ్రహ్మగజ్ఞాదానవశిశ్వర్తమయవాచీ || ౧౭ || తద్విత్వంకాకిమర్థంచాత్రేవస్థిత్యతలసా- మహితేతి || తస్యాహేమాయాఇతిసంబంధః || ౧౮ ||
 మమేతి | దత్తవరా- వం- పరాప్రభవ్యత్వాదిరూపః || టీ || యవయోఃకస్సంబంధఇత్యతలసా- మమేతి || తథావీరతూసామర్థ్యంతవకథమిత్యతలసా
 తయేతి || ౧౯ || వానరాగమసంస్కృత్య- కింకార్యమితి || ౧౯ || ఇతిశ్రీమహేశ్వరతీర్థవిరచితాయాం- శ్రీరామాయణతత్త్వదీపికాఖ్యాయాం- కిష్కిం
 భాకాండవ్యాఖ్యాయాం- ఏకపంచాశస్సర్గః || ౨౦ || వానరాఇతి | మయాశ్రావ్యంమయాశ్రోతుం
 యోగ్యం || ౨౧ || అగస్త్యచరితామితి | దక్షిణామాశాంప్రదీయేనప్రస్థాపితావయమితిసంబంధః || టీ | యమరక్షితామిత్యనేనమగవత్స

శ్చక్షుర్భూష్టవంతోవయంబీలం | అతాపాదపసంభన్నంతిమిరేణసమావృతం ||౧౧|| అస్మాద్ధంసాజలక్లిగ్నాఃపత్యైస్స
 లింవిస్రివైః | కురరాస్సరసాశ్చైవవశ్చతంతివతత్రిణః || సాశ్చత్రిప్రవిశామేతిమయాతూక్తాఃప్లవంగమాః ||౧౨||
 తేమామపిహిసర్వేషామనుమానముపాగతం | గచ్ఛామప్రవిశామేతిభత్వకార్యత్వరాన్వితాః ||౧౩|| తతోగాఢం
 నపతితాగృహ్యహస్తావరస్పరం | ఇదంప్రవిష్టాస్సహసాబిలఃతిమిరసంవృతం ||౧౪|| ఏతన్నఃకార్యమేతేనకృత్యేనవ
 యమాగతాః || త్వాంచైవోపగతాస్సర్వేపరిహ్యానాబుభుక్షితాః ||౧౫|| ఆతిక్యధమదత్తానిమూలానచఫలానిచ ||
 అస్మాభిరుపభుక్తాఃబుభుక్తాపరిపీడితైః || ౧౬ || యత్త్వయారక్షితాస్సర్వేమృయమాణాబుభుక్షయా || జూహిప్ర
 త్యుపకారార్థంకిం తేదుర్వంతువానరాః ||౧౭|| ఏవముక్తాతునర్వజ్ఞావానరైస్తైస్సప్తయంత్రభా || ప్రత్యువాచతతస్స
 ర్వానిదంవానరయూథపాన్ ||౧౮|| సర్వేషాంపరితుష్టాస్తేవానరాణాంతరస్వీనాం || చరంత్యామమథర్వేణనకార్య
 మిహాకేనఽత్ ||౧౯|| ఇతిశ్రీమతిః కీషింధా కాండే ద్విపంచాశస్సర్గః.....*

ఎవముక్తశ్శుభంవాక్యంతాపస్మాధమఃసంహితం | ఉవాచమానుమాన్వాక్యంతామనిందితచేష్టితాం ||౧|| శ
 రణంత్యాంత్రపన్నాస్సస్సర్వేవైధమఃచారిణీ | యఃకృతస్సమయోస్సాకంసుగ్రీవేణమహాత్మనా || సచకాలోహ్యతి
 కాంఠోబిలేచపరివతఃతాం | సాత్వమస్మాద్బిలాష్టోరాదుత్తరయితమహాసే || తస్మాత్సుగ్రీవవచనాదతిక్రాంతా
 న్గతాయుషః | త్రాతుమహా సినస్సర్వాకసుగ్రీవభయకర్మితాః ||౨|| మహచ్ఛకార్యమస్మాభిఃకర్తవ్యంధమఃచారిణీత
 చ్చాపిసిక్తతంకార్యమస్మాభిరహవాసిభిః ||౩|| ఎవముక్తాహమమతాతాపసీవాక్యచబ్రవీత్ | జీవతామహారంమన్యే
 ప్రవిష్టేననివర్తితుం || తవసస్తుప్రభావేనియమోసాజ్ఞితేనచ | సర్వానేవబిలాదస్మాదుద్ధరిష్యామివానరాన్ || నిమీల
 యతచక్షూంషినర్వేవానరపుంగవాః | నిహింశుగ్రీమితుంశక్యమనిమీలితలోచనైః || ౪ || తతస్సంమీలితాస్సర్వే
 సుకుమారాంసుతైఃకరైః | సహసాపింధుర్భూష్టంహృష్టాగమనకాంక్షయా ||౫|| వానరాస్తుమహాత్మానోహస్తరుద్ధము
 ఖాస్తదా | నిమేషాంతరమాత్రేణబిలాదుత్తరితాస్తయా ||౬|| తతస్తాన్వానరానర్వాంస్తాసీధర్మచారిణీ | నిస్సృ
 తాన్విషమాత్తస్మాత్సమాశ్వాస్యేదమబ్రవీత్ || ౧౧ || ఎవవింధ్యగిరిశ్రీమాన్సానాదుగ్రీమలతాకులః | ఎవప్రసివ
 ణశ్చైలస్సగరోయమహేలాదధిః || స్వప్తివోస్తుగమిష్యామిభవసంవానరర్షభాః | ఇత్యుక్త్వాతద్బిలంశ్రీమత్ ప్ర
 వివేశస్వయంవృథా ||౧౩|| తతస్తేదవృత్తుర్లోరంసాగరంవరుణాలయం | అచారమభిర్జ్ఞంతంఘోరైరూర్మిభిరావృతం ||
 ౧౪|| మయస్యకూయావిహితంగిరిదుర్గంవిచిన్వితాం | తేషాంచూసోవ్యతిక్రాంతోయోరాజ్ఞాసమయఃకృతః || ౧౫ ||
 వింధ్యపుతుగిరేఃపాదేసంప్రప్సితపాదపే | ఉవవిశ్వమహాత్మానిశ్చింతామాపేదిరేతదా ||౧౬|| తతఃపుష్పాతిభారా
 గాగ్రీవతాశతసమావృతాః | మమాన్వాసంతికావృష్టాబధూపుర్ణయశంకితాః || ౧౭ || తేవసంతమనుప్రాప్తం

రిశ్చాగ్రతావృక్షమూలముపాత్రితాశిపాతః ||౧౨|| తేసామితి | ఆనుమానముపాగతం-జలనరసత్వవశేనజలబుద్ధిచాతత్వభవః-యద్వాతే
 నామపీఠభత్వకార్యత్వరాన్వితాస్సంతోగచ్ఛామఃబిలద్వారమితిశేషః-బిలంప్రవిశామఇతిఅనుమానంఅంగీకరణం ||౧౩|| ఏతద్బిలంపరిహ్యానాః
 పరిక్షితాః ||౧౪|| ఎవమితి ||౧౫|| సహసామితిసంబంధసామాన్యేపక్షి || ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే - శ్రీరామాయణభూషణే-ముక్తాహారా
 భ్యానే కీషింధా కాండవ్యాఖ్యానే ద్విపంచాశస్సర్గః || అథబిలాదుత్తరీ నాంవానరాణానిర్వేదస్త్రీపంచాశే-ఎవముక్తఇత్యాది
 ౧౧|| శరణమిత్యాది | బిలేచపరివతఃతామిత్యనేనబహుకాలంవానరైస్తేనైతమితిగమ్యతే ||౧౨|| రా||వానిరాస్తుమహాత్మానోహస్తరుద్ధముఖాస్తదా |
 నిమేషాంతరమాత్రేణబిలాదుత్తరితాస్తయేతిపాతః ||౧౩|| తతఇతి || ఏవముత్సంకటప్రదేశాత్ || రా||ధర్మచారిణీయూబిలాదుత్తరయూమాస
 తా||సమాశ్వాస్యేదమబ్రవీతిసంబంధః ||౧౪|| వింధ్యస్యేతి | పాదేక్షిణపార్శ్వే-క్షిణపశ్చిమకోటావిత్వభవః-హిమవద్వింధ్యశైలాభ్యాం
 ప్రాయోవ్యాప్తావసుంధరేతిభేదజక్తోక్తిః ||౧౬|| తతఇతి || పుష్పాతిభారాగ్రీవపుష్పేరతిభారాణి౪గ్రీవియేషాంతాః-వాసంతికాన్వ
 సంకటభవినశ్చతాదీకాయేవసంతేఫలంతి-తేకిరేపుష్పంతి - భయశంకితాః-సుగ్రీవాన్భయవిషయశంకావంతః || ౧౭ || తఇతి | వసంతంఅను

ముక్తం || ౧౨ || తేసామితి || తేసామపిహిసర్వేషామనుమానముపాగతం - జలక్లిన్నపక్షినిర్గమరూపలింగదర్శనాద్బిలప్రవేశసమంగీకృతమి
 త్యర్థః ||౧౩|| టీ || తతఇతి || నిపతితాఃమితి ||౧౪|| *త్వాంచైతి || పరిహ్యానాఃపరిక్షితాః ||౧౫|| ఇతిశ్రీమహాశ్వరశిర్ధవిరచితాయాం-శ్రీరామా
 యణతత్పదీకాభ్యాయాం-కీషింధా కాండవ్యాఖ్యాయాం-ద్విపంచాశస్సర్గః || అథబిలాదుత్తరీ నాంవానరాణానిర్వేదస్త్రీపంచాశే-ఎవముక్తఇత్యాది
 ౧౪|| మయస్యేతి || గిరిదుర్గంబుక్షబిలం ||౧౫|| టీ || వింధ్యస్యేతి || వింతాంతతఃపరంకింకుర్త ఇత్యేవంరూపాం ||౧౬|| తతఃపుష్పాతిభారాగ్రీవేతి ||
 వాసంతికాగ్రీవాన్-వసంతకాలభవినోద్రుమాన్-చూతాదీకాయేవసంతేఫలంతి-తేకిరారౌపుష్పంతిహి ||౧౭|| తేవసంతమితి | వసంతంప్రా

ప్రతిబుద్ధావరస్పరం | నష్టసందేశకాలాద్ధానిపేతుర్ధగణితలే || ౧౮ || తతస్తానగపిష్టద్ధాన్యుశిష్టాన్దైవవనాకసః | హా
 చామధురయాభావ్యయథావదనుమాన్యచ || సఖసంహవృషసంధఃపీనాయతభుజఃకిపిః | యవరాజోమహాప్రాజ్ఞః
 ఆంగదోవాక్యమబివీత్ || ౧౯ || శాసనాతగపిరాజస్యనయంసర్వేవిగ్ధతాః | మాసఃపూర్ణోబిలస్థానాంహరయఃకిన్నబు
 ధ్యతే || వయమాశ్వయుజేమాసికాలసంఖ్యావ్యవస్థితాః | ప్రస్థితాస్సపిచాతీతఃకిమతఃకార్యముత్తరం || ౨౦ || భవంతివ
 త్యయంప్రాప్రానీతిమార్గవిశారదాః | హితేవ్యభిరతాభర్తుర్నిస్పృహస్సర్వకమనః || కర్మస్వప్రతిమాస్సర్వేదిక్షువిశ్రు
 తపారుషాః | మాంపురస్కృత్యైర్వాతాఃపంగాక్షప్రతిచోదితాః || ఇదానీమకృతాన్ధానాంమర్తవ్యంనాత్రసంశయః |
 హరిరాజస్యసందేశమకృత్వాకస్సుభీభవేత్ || ౨౧ || తస్మిన్నతీతేకాలేతుసుగ్రీవేణకృతేస్వయం | పాఠ్యోపవేశనం
 యుక్తంసర్వేషాంచవనాకసాం || ౨౨ || తీక్ష్ణప్రకృత్యానుగ్రీవస్సాన్విభావేవ్యవస్థితః | నక్షుమివ్యతిసస్సర్వానవరాధ
 కృతోగతా || ౨౩ || ఆప్రవృత్తాచసీతాయాఃపాపమేవకరిష్యతి | తస్మాత్క్షుమిహదైవప్రాప్త్యోపవిశనంహిసః ||
 ౨౪ || త్యక్త్వాపుత్రాంశ్చదారాశ్చననానిచగృహీణిచ | భువంసోహింసితారాజాసర్వాన్ప్రతిగతానితః || వధేనా
 ప్రతిరూపేణశ్రేయాన్వృత్తురిహోవసః || ౨౫ || సచాహంయావరాజ్యేనసుగ్రీవేణాభిషేదితః || సరేంద్రేణాభిషిక్తో
 స్త్విరామేణాక్షిప్తకర్తృణా || ౩౦ || సపూర్వంబద్ధవైరోమాంరాజాదృష్ట్వావ్యతిక్రమం | ఘాతయిష్యతిదండేనతీక్ష్ణేనకృత
 సిశ్చయః || ౩౧ || కింమేనుహృద్భిర్వ్యసంపశ్యద్భీర్జీవితాంతరే || ఇహోపప్రాయమాసిష్యేపుణ్యేసాగరరోధసి ||

ప్రాప్త ప్రప్రత్యాసన్నంతదానింశిరఃతథాహి- శరత్కాలాంతేమాగళశీషేకమాసిసేనాంగన్నిధాప్యపాషమాసమవధిఃకృత్యాప్రస్థాపిత
 వాక-సపాదౌమాఘశ్చనీతః-ఫాల్గునవిదప్రవృత్తతి-తేనవసంతఃప్రత్యాసన్నవివసప్రాప్తః|| ౧౮||౨౦|| శాసనాదిత్యాది|| వయమాశ్వయు
 జేమానీతికాలసంఖ్యావ్యవస్థితాఃకాలసంఖ్యాయానియమితాః- వయమాశ్వయుజేమాసిహసమచోదితేనఘగ్రీవేణపంచదశరాత్రసంఖ్యాయాని
 యమ్యసమాహూతాః-తతోమార్గశ్చైలక్షణచోదితేన తేనదశరాత్రసంఖ్యాయాసమాహూతాః-తతస్సీతాస్వేషజేపాషమాసమవధింకృత్యాత
 సప్రేషితాః-ఏవమాశ్వయుజమాసమారభ్యకాలసంఖ్యావ్యవస్థితానామస్తాకంకాలవిస్తరణానయ్యక్రమిత్వధః-అన్యేత్యావహః-ఆశ్వయుజేమా
 సిదశమ్యాముత్థితాయామితివత్సామీపికాధికరణవిషయ్యాసప్రమి- తేనకాతికకేసమసుప్రాప్త్యంరావణవధేయత-ఇత్యక్తకాలాతిక్రమణ
 ప్రయుక్తరామకోపదశకనాత్కాలికాకాంతోఽవధితిః- సోపిచాతీతఃసమాగళణావధిభూతమాగళశీషకమాసః- ఆపిచేత్యాభ్యాంపదాభ్యాం
 తదనంతరఘాతాపాషమాభాసముచ్చయేతే- అతశ్చఫాల్గునవివసప్రాప్తతిభావత్యావహః-అతడత్తరంకింకార్యం|| ౨౦|| భవంతతితి || ప్రత్య
 యవిశ్వాసం-నీతిమాగ్నేశారదాఃప్రగల్భానిస్సప్తాః-దక్షిణాయావత్ || ౨౧||తస్మిన్తి || ప్రియాంయంతగమనాయజవవేశనంశయనంప్రా
 ప్త్యోపవేశనం|| ౨౨|| ఆప్రవృత్తాపి|| ఆప్రవృత్తౌఅవారాయాంప్రాయోపవిశనమితిగుణభావతర్జుః || ౨౩|| రా|| భువంసోహింసితారాజాస
 ర్వాప్రతిగతానితః| వధేనాప్రతిరూపేణశ్రేయాన్వృత్తురిహోవసతిపాఠః|| ౨౪|| త్యాంయావరాజ్యేకృతవాన్సుగ్రీవఃకథంహింసాద్విత్వత్రా
 హ-సచాహమితి|| ౩౦||కిమితి|| మేజీవితాంతరేజీవితావధౌ- వ్యసంపశ్యద్భీస్సుహృద్భీకిం- సుహృదోమద్వ్యసనప్రదశక- నేనక్షైయిత్యాదు

ప్రవసంతకాలప్రత్యాసన్నంతదానింశిరఃతథాహి- శరత్కాలాంతేమాగళశీషేకమాసిసేనాంగన్నిధాప్యపాషమాసమవధిః
 త్యానీతాస్వేషకార్థమస్తాకప్రస్థాపితవాక-సపాదౌనీతః- మాఘఃప్రవృత్తతి- తేనవసంతఃప్రత్యాసన్నవివసప్రాప్తతిమంతవ్యం|| ౧౮||
 టీ|| సత్వతి|| సింహవృషయూరివస్కంధాయగ్యసతథా|| ౨౦|| శాసనాది || బిలస్థానాంబిలేవరివతమానానా-అస్తాకమవధిత్వేనఘగ్రీవ
 పరికల్పితమాసఃపూణఃకింనబుధ్యతే-భవద్భిర్నహౌయతేకిం- తేదంత్యక్త్వాపునరేత్యవసంపెయంభవద్భిరితిశేషః- ఇదానింశిరతకలింగఘా
 తప్రవృద్ధశక- నేనసజానీపతిభావః|| ౨౧|| కాలస్యాతీతత్వముపపాదయన్నాహ- వయమితి| వయమాశ్వయుజేమాసిహసమచోదితేనఘగ్రీ
 వేణాత్రిఫంచరాత్రసంఖ్యాయానియమ్యసమాహూతాః- తతోమార్గశ్చైలక్షణచోదితేన తేనదశరాత్రసంఖ్యాయాసమాహూతాః-తతస్సీ
 తాస్వేషజేపాషమాసమవధిందత్వాతేనప్రేషితాః - ఏవమాశ్వయుజమాసమారభ్యకాలసంఖ్యావ్యవస్థితానామస్తాకం-కాలవిస్తరణంస
 యుక్రమిత్వధః- యద్వాఆశ్వయుజేమాసిదశమ్యాముత్థితాయామితివత్సామీప్యాధికరణవిషయ్యాసప్రమి- తేనకాతికకమాగళచ్యతే-
 కార్తికేసమసుప్రాప్త్యంరావణవధేయత- ఏవసస్సమయస్సామ్యప్రవిశత్వంస్వమాలయమిత్వక్తకాలాతిక్రమప్రయోక్తరామకోపదశకనాత్
 కాతికాకాంతోవివతీతః- ప్రస్థితాః-సోపిచాతీతః-కిమతఃకార్యముత్తరమిత్వత్రాపిచేత్యనేనమాగళణావధిభూతమాగళశీషకమాసంతరమాసస్స
 ముచ్చయతే|| ౨౦||భవంతతితి|| ప్రత్యయవిశ్వాసంప్రాప్తః|| ౨౧|| తస్మాదితి || ప్రియాంపవిశనం-గుణభావతర్జుః|| టీ|| ఆప్రవృత్తౌవారా
 భావేపాపవధం- ప్రాయోపవిశనంఅనశనదీతా|| ౨౨|| ప్రియాంశ్చనకనేమృత్యానితికోశః || తత్రేవవహాభవత్ప్రత్యతలహ- వధేన-వధాది
 త్యధః-ఆప్రతిరూపేణఅనహాజేత్యధః|| ౨౪|| పుత్రప్రీత్యాత్యాంయవరాజ్యంకృతవాక్సుగ్రీవఃకథంహింసాద్విత్వత్యాశంక్యాహ-సచాహ
 మితి|| ౩౦||కిమిత్వతి|| మేజీవితాంతరేజీవితావధౌ- వ్యసనఃపశ్యద్భీస్సుహృద్భీకిం- సుహృదోమద్వ్యసనప్రదశక- నేనక్షైయిత్యాదుమకింప్రయూజన

౩౨౪||వతచ్ఛ్చృత్వాకుమారేణయవరాజేనభాషితం| నర్వేతేవానరశ్రేష్ఠాఃకరుణంవాక్యమబ్రువన్ || ౩౩౪|| తీర్ణః
 ప్రకృత్యాసుగ్రీవఃప్రియాసక్తశ్చరాఘవః || అదృష్టాయాంతువైదేహ్యందృష్ట్యాచైవసమాగతాః| రాఘవప్రియాకా
 మాభాంఘాతేయమృత్యుసంశయం|| నక్షమంచాపరాధానాంగమసంస్వామిపాశ్వాతః|| ౩౪౪|| ఇహైవసీతామన్విష్య
 ప్రవృత్తిముపలభ్యచా||నోచేద్దచ్చామతంవీరంగమిష్యామోయమక్షయం|| ౩౬౪|| ప్లవంగమానాంతుభయాఽకతానాం
 శుశ్రీత్వావచస్తారభదంబభాషే| అలంపిషాదేనవిలంఛితశ్యవసామసర్వేయదిరోచతేవః || ఇదంహిమాయావిహితంసు
 దుఃఖమప్రభూతవృక్షోదకభోజ్యపేయకం | ఇహస్త్రినోవైవభయంపుగందరాన్నరాఘవాద్వాసరరాజతోపివా||
 ౩౮౪|| శుశ్రీత్వాంగదస్యాపితదోనుకూలమూచుశ్చసర్వేహరయఃప్రతీతాః| యథానహింసేయతథావిధానమసక్తమ
 ద్వైవవిధీయతాంసః|| ౩౯౪|| ఇతిశ్రీమతికిష్కింధా కాండే- త్రిపంచాశస్సర్గః:*****

తథాబ్రువతితారేతుతారాధిపతివచఃసి | అథమేనేహృతంరాజ్యంహనుమానంగదేనతే||౧|| బుద్ధ్యాహ్య
 ప్టాంగయాయుక్తంచతుర్బలసముత్పత్తిః| చతుర్దశగుణంమేనేహనుమాన్యాకేనస్సతం ||౨|| ఆపూర్వమాణంశశ్వచ్చతే
 జోబలపరాక్రమైః| శశినంశుక్లపత్రాదౌవచమానమివశ్రియా || బృహస్పతిసమంబుద్ధ్యావిక్రమేనదృశంపితుః | శు
 శ్రూషమాణంతారస్యశుక్రస్యేపురందరం|| భర్తృభాగసరిశాంతంసర్వశాస్త్రవిదాంవరం | అభిసంధాతుమారేభే
 హనుమానంగదంతతః||౩||చతుర్థాయపాయానాంతృతీయముపవణాయ||భేదయామాసతా||సర్వాన్వాసరాన్వా
 క్యసంపదా ||౪|| తేషుసర్వేషుభిన్నేషుతతోభేదయనంగదం| భీషణైర్బాహుభిర్వాక్యైఃకోపోపాయసమన్వితైః||

మకింప్రయోజనమిత్యథః||౩౪౪|| ఇహైవసీతామన్విష్య- తిస్యాఃప్రవృత్తిప్రవృత్తాఃమిమలభ్య- వీరంతంగచ్ఛానుః నోచేదహైవయమక్ష
 యంయమగృహం-గమిష్యామః||౩౮౪|| శుశ్రేష్ఠి||అంగదస్యాప్యనుకూలంతారస్యవచనంశుశ్రేష్ఠ్యవ్యయః-విధానంకార్యం-కమణిబ్యుట్-అస
 క్తంఅపిశంబం- అస్మికాసగేతా-సా-దై-కోస-చత్వారింశశ్లోకాః||౩౯౪|| ఇతిశ్రీగోవిందరాజవరచిత-శ్రీరామాయణభూషణే- ముక్తాహారాఖ్యా
 నే- కిష్కింధా కాండవాఖ్యాన- త్రిపంచాశస్సర్గః:*****
 అథహనుమతాంగదమతభేదనపూర్వకమంగదస్యసుగ్రీవసమవగమనాయనియోజనంచతుఃపంచాశే-తథేత్యాది || రాజ్యంహృతంమేన- రా
 జ్యుఃకతుకంసామర్థ్యమస్తీమేనఇత్యథః||౧|| బుద్ధ్యాహి||అహంగయా||శ్లో|| గ్రహణంధారణంచైవస్తరణంప్రతిపాదనం | ఊహాపో
 హూర్థవిజ్ఞానంతత్వజ్ఞానంచగృణాణాత్మక్తాహంగయా క్తయా- చతుర్బలసమన్వితంచామబలమనోబలోపాయబలబంధుబలయ్య క్తం- చతు
 దశశగుణం||శ్లో|| దేశకాలజ్ఞతాదాభ్యంసర్వజ్ఞైశసహిష్టుతా| సర్వవిజ్ఞానితాదాత్యుమూర్జస్సంవృతమంత్రతా||అవిసంవాదితాశౌగ్ధ్యంశ
 క్షిజ్ఞత్వంకృతజ్ఞతా||శరణాగతవాత్సల్యమమదాత్మ్యచాపలమిత్సుక్తచతువేశశగుణయ్య క్తం||౨|| ఆపూర్వమాణమిత్వాది||తారస్యశుశ్రూష
 మాణం-నటస్యశృణోతివత్కారకశేషత్వాత్పశ్చి-పక్షశ్రేవపురందరమితి-పురందరశబ్దసన్నిధానాదత్రశుక్రశ్చబ్దహస్తవిపరః-యద్వాక్
 స్యాంచిదవస్థాయాంహితముపదిశతేశుక్రస్యవచనంపురందరశ్చత్రవానిత్యవగచ్యతే- గురోరివపురందరమిక్వచిత్పాఠః- అభిసంధాతుంఅ
 నుకూలయితుం || ౩|| సఇతి || చతురాంసామాదీనాం - తృతీయంభేదం- సామదానంచభేదశ్చదుదశ్చేతియథాక్రమమితీక్రమనియమాత్
 ౬||తేష్వితి||కోపకూపడిపాయఃకోపోపాయఃదండః-తత్పనున్వితైః|| ౭|| తేష్వితి|| పితృపితృః|| ౮|| నిత్యమితి||అజ్ఞాప్యంఅజ్ఞాపనం- భావేకృత్య

మిత్యథః||టీ||బంధుమవిద్యమానేషుపాప్రయోపవేశనగయ్య క్తమిత్యతహ-కిన్త్వ ఇతి||౩౮౪||శ్రుత్వేతి||శ్రుత్వాంగదస్యాపితదోనుకూలం-అం
 గదస్యాప్యనుకూలంతారస్యవచనంశుశ్రేష్ఠ్యవ్యయః(ప్రతీతాహృష్టాస్సంతః)అసక్తమిల-బం|| ౩౯౪|| ఇతిశ్రీమహేశ్వరతీర్థకవీరచితాయాం-
 శ్రీరామాయణతత్వదిపికాఖ్యానాం- కిష్కింధా కాండవాఖ్యానాం- త్రిపంచాశస్సర్గః:*****
 తథేతి|| రాజ్యంహృతంమేన-రాజ్యంకర్తృసామర్థ్యమస్తీమేనఇత్యర్థః||టీ||అథమహాప్రాజ్ఞోహనుమాకతారాదిమతస్యాప్రతిపిద్ధత్వాదంగదం
 తన్నతావలంబినమవగమ్యతస్యాశంసితంప్రతిషేధయతి-తథాబ్రువతిత్యాదినా||౧|| సామర్థ్యమేవప్రతిపాదయతి-బుద్ధ్యాహిత్యాదినా||అహంగ
 యాఅప్తగుణయా- తెదగుణాః||శుశ్రూషాశ్రవణంచైవగ్రహణంధారణంతథా-ఊహాపోహూర్థవిజ్ఞానంతత్వజ్ఞానంచగృణాణాతి-చతుర్బలస
 మన్వితంచామబలమనోబలోపాయబలబంధుబలసమన్వితం-యద్వాచతుర్విధబలానిసామాదయశ్చతురుపాయాః-చతుర్దశగుణాన్||శ్లో|| దేశ
 కాలజ్ఞతాదాభ్యంసర్వజ్ఞైశసహిష్టుతా| సర్వవిజ్ఞానితాదాత్యుమూర్జస్సంవృతమంత్రతా||అవిసంవాదితాశౌగ్ధ్యంశ క్షిజ్ఞత్వంకృతజ్ఞతా-శరణా
 గతవాత్సల్యమమదాత్మ్యచాపలమిత్సుక్తచతుర్దశగుణయ్య క్తం||౨||శుశ్రూషమాణమితి|| తారస్యశుశ్రూషమాణంవాక్యమితీక్రమః||తారమతప
 ష్ఠపాతినమిత్యర్థః||శుక్రస్యేవపురందరం-పురందరసన్నిధానాదత్రశుక్రశ్చబ్దహస్తవిపరః-యద్వాక్సకస్యాంచిదవస్థాయాంహితముపదిశతః
 శుక్రస్యవచనంపురందరః||శ్రుతవానితిగమ్యతే ||భతుకారితి|| అభిసంధాతుంసమాధాతుం(టీ)ఉక్తంచారాన్నివతాయితమితియావత్ ||౩||
 సఇతి|| చతురాంసామాదీనాంచతుర్థతృతీయం భేదమనువర్ణయే|| ౬|| తేష్వితి|| కోపోపాయసమన్వితైః||కోపకూపాయఃకోపోపాయః

త్వం సమథాతరః పిత్రాయుద్ధేతారయైధురం దృఢం ధారయతుంశ క్తః కపిరాజ్యం యథాపితా ॥౧॥ కృత్యవస్థిరచిత్రాహి
కపయోహరిపుంగవ! నాజ్ఞాప్యం వివహివ్యంతిపుత్రదారా విసాత్వయా ॥౨॥ త్వం నైతేహ్యనుయుంజేయః ప్రత్యక్షం ప్ర
వదామి తే! యథాయంజాంబవాన్మీలస్సుహృదా త్రశ్చవహాకపిః ॥౩॥ సహ్యాహంతి ఇమే సర్వే సామదానాదిభిరుజ్జైః! దం
డేన వాత్వయాశక్యాస్సుగ్రీవాదపకషిణతుం ॥౪॥ విగృహ్య సనమప్యహువః బలైసబలీయసః! ఆత్మరక్షాకరస్తస్మా
న్నవిగృహ్ణీతదుర్బలః ॥౫॥ యాంచేమాం మన్యసేథాత్రీమేతద్బలమితీత్రుతం! ఏతల్లక్ష్మణబాణానామీషతాగ్ర్యం ఏదార
ణై ॥౬॥ స్వల్పం హి కృతమింద్రేణ క్షిప్తాహ్యశనింపురా! లక్ష్మణోఽశితైర్బాణైర్నింద్యాప్రతపుటం యథా ॥౭॥ లక్ష్మణ
స్యతునారాచాబహవంసృతేతద్విధాః! వజ్రాశనిసమస్పర్శాగ్రిణామపిదారణాః ॥౮॥ అపస్థానేయదైత్యమాసివ్యపివ
రంతప! తదైవహరయస్సర్వేత్యక్త్యంతికృతనిశ్చయాః ॥౯॥ స్మరంతఃపుత్రదారాణాం సితోద్విగ్నాబుభుక్షితాః! ఖేదితా
మఃఖశయాభిస్తాంకరివ్యంతిపుత్రతః ॥౧౦॥ సత్వంహీనస్సుహృద్భవహితకామైశ్చబంధుభిః! తృణాదపిభృశోద్విగ్న
స్సంపదమానాద్భవివ్యసః ॥౧౧॥ సచజాతుసహింస్రుస్తాం ఘోరాలక్ష్మణసాయకాః! అపవృత్తంజహంసంతోషహావే
గామరాసదాః ॥౧౨॥ అస్తాభిస్తుతంసాధావినితవదుపక్లితం! ఆనుపూర్వావృత్తుసుగ్రీవోరాజ్యేత్వాంస్థాపయివ్య
తి ॥౧౩॥ ధర్మకామః పత్యవ్యప్రేప్రీతికామోద్భవతః! శుచిస్సత్యవ్రతిజ్ఞశ్చ సత్వాంజాతుజహంసతి ॥౧౪॥ ప్రియకామ
శ్చ తేయాతుస్తదథాచాస్యజీవితం! తస్యావత్యంచనాస్త్యన్యత్తస్మాదంగదగమ్యతాం ॥౧౫॥ ఇతిశ్రీమతికపిరంధా

ప్రత్యయః - పుత్రదారాన్పుత్రదారైవిరహితాః - త్వయేతి తేకరితృతీయా - ఆస్యలక్ష్మణప్రతిత్య సనసంబంధః ॥ ౧ ॥ త్వమితి అయంజాంబవా
న్మీలస్సుహృదాత్రశ్చ ఏతేత్వాంయథానానుయుంజేయః నానువతేరకః - తథాహమపినానువరేహి - తథామే సర్వేసామదానిభిస్సుగ్రీవాదపకషిణ
తుంశకక్యాః ॥ ౨ ॥ దండేనవత్వయాశక్యా ఇతిపాతః ॥ ౩ ॥ విగృహ్య సనమః ॥ ౪ ॥ బలీయసః ప్రబలస్య - దుర్బలేన సమవిగృహ్య అగ్రనమప్యవస్థాన
మపి - కతకప్యమాహుః - సతుదుర్బలస్య బలీయసా - తస్మాత్ ఆత్మరక్షాకరః - స్వయేమకామః తియావత్ - దురభ లః బలీయసానగృహ్ణీతకగృ
హ్యనాసీతి ॥ ౫ ॥ స్వతోబలాభాపేషిదుగ్ధబలమస్త్రీత్యాశంక్యాహ - యాంచేత్ ॥ యామిమాంగుహంధాత్రీరక్షకామన్యసే - ఏతద్బలమితీతా
రాచ్ఛ్రుతం - ఏతత్ముతబిలంవిధారణేషమయే - లక్ష్మణబాణానామీషతాగ్ర్యం - అయత్న సాధ్యమిత్యర్థః ॥ ౬ ॥ స్వల్పమితి ॥ పురాబిలవాసినం
మయముద్దిక్యాశనివక్షాక్షిపతేంద్రేణ - స్వల్పంకృతంద్వారమాత్రంకృతం - లక్ష్మణస్తునితైర్బాణైః పత్రపుటమివభింద్యాద్ధి ॥ ౭ ॥ లక్ష్మణ
శ్లేణితద్విధాః తాదృకాః - ఆపరిచ్ఛిన్నవైశవాతియావత్ - గిరిణామపిదారణాః బిలస్యకేనుతేతథావః ॥ ౮ ॥ అవస్థానఇతి ॥ అవస్థానేవిలే -
యద్వా - విగృహ్యవస్థానేఆసివ్యసిస్థాస్యసి - విగృహ్యవస్థానంయథాధ్యవసీవ్యసీత్యర్థః ॥ ౯ ॥ సచేత్ ॥ లక్ష్మణసాయకాః - అపవృత్తంవృత్త
హీనం - స్వకార్యాకరమిత్యర్థః - త్వంసహింస్రురితస - హింస్రురేవేత్యర్థః ॥ ౧౦ ॥ అస్తాభిరితి ॥ ఆనుపూర్వావృత్తీక్రమప్రాప్తైః ॥ ౧౧ ॥ ఇతిశ్రీ

దండః తత్ప్రమన్వైః కోపోపాయాభ్యాం సమన్వైరతివా ॥ ౧౨ ॥ టీ ॥ శ్వమితి ॥ పిశుస్సుగ్రీవాత్ - యథాపితావాలీః పిరాజ్యం యథాధురంచదు
భంధారయతుంశ క్తః కపిసంబంధః ॥ ౧౩ ॥ నాజ్ఞాప్యమితి ॥ లక్ష్మణప్రకాశనం - పుత్రదారంఏనాపుత్రైర్దారైః కరిహితాః - త్వయేతిక ర్తృత్వతీయా - త్వ
యాఅజ్ఞాపనంసహింస్రుంతి ॥ టీ ॥ తథాచేదేభిస్సహస్త్రికాబిలవపరాశ్చంకరివ్యామిత్యతలహానిత్యమితి ॥ ౧౪ ॥ త్వమితి ॥ ఏతేపుత్రదారాదీకత్వ
క్వాత్వాంసయుంజేయః నానువరేగ్నిత్యవః ॥ ౧౫ ॥ ఏతేన సయుంజేయరిత్య క్తంతానేవాహ - యథేతియథాజాంబవాన్మీలః ఘోరాలక్ష్మణ
ఏతేత్వాంనాసయుంజేయః - తథాఅహమపినానువతక ఇతియోజనా ॥ ౧౬ ॥ దండేనత్కర్ధమేకంవక్యం ॥ సుగ్రీవాత్ పూర్వోక్తాహరయః దం
డేనసుగ్రీవాదపకర్షితుంశక్యాః ॥ ౧౭ ॥ సనుతథాప్యహమేకపిషుగ్రవేణః గృహ్యస్థానామీ శృతలహా ॥ విగృహ్యతి ॥ విగృహ్య సనమపి ॥ విగృహ్యవ
స్థానమపిదురభలై స సహబలీయ సవినతకవ్యమాహుః - సతుదుర్బలస్య బలీయసా - తస్మాదాత్మరక్షాకరః స్వయేమకారిదుర్బలః బలీయసానవిగృ
హ్ణీతవిగృహ్యనాసీతియోజనా ॥ ౧౮ ॥ స్వతోబలాభాపేషిదుర్బలమస్త్రీత్యాశంక్యపరిహరతి ॥ యాంచేత్ ॥ యామిమాంగుహంధాత్రీరక్షిత్రిమన్య
సేఏతత్ముతబిలంముతబిలమితిచతారాచృతంఏతద్ముతబిలంఏదారణేవిదారణవియేలక్ష్మణబాణానామీషతాగ్ర్యం అయత్న సాధ్యమిత్యర్థః ॥ ౧౯ ॥
స్వల్పమితి ॥ పురాబిలవాసినంమయముద్దిక్య అశనింక్షిపతేంద్రేణ - స్వల్పంకృతంద్వారమాత్రమేవకృతంసతుబిలభేదసం - లక్ష్మణస్తునితైర్బాణైః
పత్రపుటమివభింద్యాద్ధి ॥ ౨౦ ॥ టీ ॥ లక్ష్మణస్యతథావిధంసామధ్యంశంభమిత్యతలహా - లక్ష్మణశ్లేతి ॥ తద్విధాః బిలభేదకాః ॥ ౨౧ ॥ అవస్థానఇతి ॥ అవ
స్థానేవిలే - యద్వాఅవస్థానేవిగృహ్యవస్థానేయథాఆసివ్యసిస్థాస్యసి - విగృహ్యవస్థానంయథాధ్యవసీవ్యసీత్యర్థః ॥ ౨౨ ॥ టీ ॥ తతః కిమిత్వ
తలహా - సత్వమితి ॥ భయోద్విగ్నః భయచలతః ॥ ౨౩ ॥ సచేత్ ॥ లక్ష్మణసాయకాః - అసంవృత్తంవృత్తహీనం - స్వకార్యాకరమిత్యర్థః - త్వంసహింస్రురి
తసహింస్రురేవేత్యర్థః ॥ టీ ॥ సకేవలంభయమేవకింతుఅత్యంతహానిరపీత్యాహ - సచేత్ ॥ ఏతద్బలంలక్ష్మణబాణానామీషతాగ్ర్యం కిమ
తరామదాణానామిత్యభిప్రాయేణ లక్ష్మణబాణగ్రహణం ॥ ౨౪ ॥ అస్తాభిరితి ॥ ఆనుపూర్వావృత్తీక్రమప్రాప్తైః ॥ టీ ॥ కిష్కింధాప్రవేశే -
సతథాభివ్యతిత్యాహ - అస్తాభిరితి ॥ ౨౫ ॥ ఇతిశ్రీమహాత్మవర్ణితీర్థధరచితాయాం - శ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యాయాం

కాండే-చతుఃపంచాశస్సర్గః. *****శ్రుత్వాహనుమతోవాక్యంప్రశ్రితంధమకనంహితంసాస్వామిసతాకర
సంయుక్తమంగదోవాక్యమబ్రవీత్ ||౧|| స్థైర్యమాత్మమసశ్శౌచమాన్యశంస్యమథాజ్ఞానం | విక్రమశ్చైవవధైర్యంవసుగ్రీ
చేనోపపద్యతే ||౨|| భ్రాతృజ్యేష్ఠస్యయూథార్యాంజీవతోమహిషింప్రియాం | ధర్మేణమాతరంయస్తుస్త్రికరోతిజుగు
ప్సితః || కథంసథమకంజానీతేయేనభ్రాత్రామహాత్మనా | యుద్ధాయాభియుక్తనవిలస్యపిహితంముఖం ||౪|| సత్యాత్పా
ణిగృహీతశ్చక్రతకమాకమహాయశాః | విస్తృతోరామవోయేనసకస్యశుక్రతంస్తృతే ||౫|| లక్ష్మణస్యభయాద్యేననా
ధమకభయభీరుణా | అదిష్టామార్గితంసీతాంధర్తమస్మిన్-కథంభవేత్ ||౬|| తస్మిన్నాపేక్యతఘ్నతుస్తృతహీనేచలా
త్కని | ఆర్యకోవిశ్వసెజ్ఞాతుతతుగ్రీవోజిజీవిషుః ||౭|| రాజ్యేపుత్రఃప్రతిష్ఠాప్యస్సగుణోగుణాపివా | కథంశత్రుకులీనం
మాంసుగ్రీవోజీవయిష్యతి ||౮|| భిన్నమంత్రోపరాధశ్చహీనశక్తిఃకథంహ్యహంకిష్కింధాంప్రాప్యజీవేయకనాథఇవ
దుర్బలః ||౯|| ఉపాంశుదండేనహిమాంబంధనేనోపపాదయేత్ | శరఃకురోన్యశంసశ్చసుగ్రీవోరాజ్యకారణాత్ ||౧౦||
బంధనాద్వాచసాదాస్మశ్చేయఃప్రాయోపవేశనం | అనుజానీతమాంసర్యేగృహంగచ్ఛంతువానరాః ||౧౧|| అహంవః
ప్రతిజానామినాగమిష్యామ్యహంపురీం | ఇహైవప్రాప్యిమాసీష్యేశ్చేయోమరణమేవమే ||౧౨|| అభివాదనపూర్వం
తురాఘవౌబలశాలినా | అభివాదనపూర్వంతురాజాకుశలమేవచ | వాచ్యస్తాతోయవీయాన్యైసుగ్రీవోవానరేశ్వరః ||
౧౩|| ఆరోగ్యపూర్వంకుశలంవాచ్యామాతారుమాచమే || మాతరంచైవమేతారామాశ్చౌసయితుమహాధ ||౧౪||
ప్రకృత్యాప్రియపుత్రాసాసానుకోశాతపస్వినీ | వినష్టమిహమాంశుత్వాన్యక్తంహాస్యతిజీవితం ||౧౫|| ఏతావదు
క్త్వాచచనంవృద్ధాస్తానభివాద్యచ | వివేశచాంగదోభూమారుదన్తర్భేషుదుర్తనాః ||౧౬|| తస్యసంవిశతస్త్రరదంతా
వానరవభాః || నయనేభ్యఃప్రముముచురుష్ణంచైవారిదుఃఖతాః ||౧౭|| సుగ్రీవంచైవనిందంతఃప్రశంసంతశ్చవాలినం ||
పరివార్యాంగదంసర్వేవ్యవసన్నాయమాసీతుం ||౧౮|| మతంతద్వాలిపుత్రస్యజ్ఞాయప్లవగవభాః || ఉపస్సృ
శ్యోదకంతత్రప్రాజ్ఞుఖాస్సముపావిశత్ | దక్షిణాగ్రేమదభేషుఉదక్తీరంసమాశ్రితాః || ముమూషవోహరిశ్రేష్ఠా
వీతత్తుమమితిస్తమా ||౨౦|| రామస్యవనవాసంచక్షయందశరథస్యచ | జనస్థానవధంచైవవధంచైవజటాయుషః | మా

గోవిందరాజఃరచితే. శ్రీరామాయణభూషణే-ముక్తాహరాఖ్యానే - కిష్కింధాకాండవ్యాఖ్యానే - చతుఃపంచాశస్సర్గః. *****

అధహరిణాంప్రాయోపవేశఃపంచపంచాశే - శ్రుత్వైత్యాది ||౧|| స్థైర్యమితి || స్థైర్యంస్థిరబుద్ధితా-ఆత్మమసశ్శౌచంఆత్మకుచిఃససశ్శౌ
చంఅంతఃకరణశుద్ధిశ్చేత్త్యర్థః- ధైర్యంగాంభీర్యం || ౨ || మసశ్శౌచాభావముపపాదయతి- భ్రాతృరితి || సకథంధమకంజానీతఇతివత్సమాణమాకృ
ప్యతే- జీవతత్వత్వనేభ్రాతృరణానంతరంతద్భాగ్యాపరిగ్రహఃకులధమకఇత్యవగమ్యతే-ఆన్యశంస్యాభావముపపాదయతి-యుద్ధాయేతి || యు
ద్ధామూభినియుక్తేన-ద్వారాన్నిగతస్యశత్రోఃయుద్ధాయవాలినానియుక్తేనేత్యర్థః || ౪ || అర్థవాభావముపపాదయతి-సత్యాదితి || పాణిగృహీతఃపా
ణాగృహీతః || ౫ || కథంతర్హిసేనామానీతవాస్తుగ్రీవశత్యాశంక్యాహ-లక్ష్మణస్యేతి || నాధమకభయభీరుణా-భయశబ్దోత్రభయహేతుపరః- ఆధర్మ
రూపభయహోర్భీరుణానచ-కింతులక్ష్మణస్యభయూత్-లక్ష్మణదండనిమిత్తభయూచిత్యర్థః || ౭ || తవయావరాజ్యస్థానంకింవిస్తృతోసీత్యత్రా
హ-రాజ్యఇతి || పుత్రఃజనిష్యమాణఃస్వపుత్రః || ౮ || భిన్నేతి || భిన్నమంత్రఃప్రకాశితవిగృహ్యవస్థానమంత్రః-ఆపరాధఃకృతాపరాధ-యద్వాపీతృ
హింససేనసంజాతాపరాధః || ౯ || ఉపాంశుతి || ఉపాంశుదండేనరహస్యదండరూపేణ-ఉపపాదయేత్ ప్రాప్యయేత్ || ౧౦ || బంధనాద్వాచసాదాన్త
తి || వేతిప్రసిద్ధౌ-బంధనరూపావసాదాత్ || ౧౧ || అభివాదనేతి || రాఘవాకుశలంవాచ్యావిత్యనుదంగః || రా || అభివాదనపూర్వంతురాఘవౌబల
శాలినా | అభివాదనపూర్వంతురాజాకుశలమేవచ | వాచ్యస్తాతోయవీయాన్యైసుగ్రీవోవానరేశ్వరఇతిపాత్రక్రమః || ౧౩ || ప్రకృత్యేతి || తపస్వినీ
శోచనీయా || ౧౪ || తస్యసంవిశతస్త్రస్త్రిసంవిశతి-సంవేశశయనం || ౧౫ || మతంతదితి || తత్రవింధ్యే-ఉదక్తీరంసముద్రస్యాత్రరతీరం-వీతత్ ప్రా
యోపవేశనం-తుమమితి-మత్వేతిశేషః || ౨౦ || రామస్యైత్యాది || జనస్థానవధంజనస్థానస్థరక్షోవధంఆగతంభయంప్రాయోపవేశరూపభయ

కిష్కింధా కాండవ్యాఖ్యానం-చతుఃపంచాశస్సర్గః. *****

౨ || కథమితి || భ్రాత్రావాలినానియుక్తేన-త్వంబిలద్వారీతిష్ఠ - ఆహమంతఃప్రశ్నయోత్సాహమితి - ముద్ధాయఅభినియుక్తేనదురాత్మ
నాఘుగ్రీవేణ-విలస్యముఖంహితంఆచ్ఛాదితః (సకథంధమకంజానీతఇతిసంబంధః) || ౪ || సత్యాదితి || పాణిగృహీతఃపాణాగృహీతవా || ౫ || లక్ష్మ
ణస్యేతి || అధమకభయభీరుణా- అధమకరూపంభయంహేతుఃతస్మాత్ భీరుణానాదిష్టాః- కింతులక్ష్మణస్యభయూచేనాదిష్టాః || టీ || తహి-సీతాగ
వేషణప్రయుత్తఃకథమాకారీత్యతహ- లక్ష్మణస్యేతి || టీ || తస్మిన్నితి || స్మృతిహీనేపూర్వోపకారస్తరణశూన్యే || ౭ || భిన్నేతి || భిన్నమం
త్రఃప్రకాశితవిగృహ్యవస్థానవిషయమంత్రః || ౯ || ౧౬ || తస్యేతి-సమీపఇతిశేషః || ౧౭ || ౧౮ || మతమితి || తత్రవింధ్యే దక్షిణాగ్రేప్యేతి || ఉత్తరీయం
సమాహితాఇతితేజరినిష్ఠా-ఉత్తరీయంసంవసీతవంతిఇత్యర్థః- ఉదక్తీరంసమాశ్రితాఇతిచపాఠః || ౨౦ || *రామేతి || హరిణాంభయమాగతంసం

రణం వైవవైదేహ్యవాలినశ్చవధంరణే॥ రామకోపంచవదతాంహరీణాంభయమాగతం॥౨౨॥ ససంవిశద్భిబః హుభీ
మహాసాధరోమహాదికూటప్రతిమైఃప్లవంగమైః॥ బభూవసన్నాదితనిదరాంతరోభృశంసదద్భిజలదైరివౌల్బుణైః॥
౨౩॥ ఇతిశ్రీమద్రామాయణే పంచపంచాశస్సర్గాః: *****ఉపాస్తామతేసర్వేయస్మిన్నాయంగిరిస్థలే॥
హరయోగృధ్రరాజశ్చతందేశముపచక్రమే॥౧॥ సంపాతిర్నామనామాత్తుచిరజీవీవిహంగమః॥భ్రాతాజటాయుష
శ్శ్రీమాప్రఖ్యాతబలపారుషః॥ కంచరాదభినిగ్రహ్యసవింధ్యస్యమహారేః॥ ఉపవిష్టాన్మరీచప్రప్తాహ్లాత్యాగిర
మబ్రవీత్॥౩॥ విధిఃకిలసరింలూకేపథాననానువతతే॥ యథాయవిహితోభత్యశ్చిరాన్తహ్యముపాగతః॥౪॥ పరంప
రాణాంభక్షిప్యేవానరాణాంమృతంమృతం॥ ఉపాచేదంచచఃశతీతాగ్నిరీక్ష్యప్లవంగమా॥౫॥ తస్యతద్వచనంశు
త్వాభత్యుబ్ధస్యపక్షిణః॥ అంగదఃపరమాయస్తోహనుమంతమథాబ్రవీత్॥౬॥ వెశ్యసీతాపదేశేనసాక్షాద్వైవస్వతో
యమః॥ ఇమందేశమనుప్రాప్తోవానరాణాంవిపత్తయే॥౭॥ రామస్యసకృతంకార్యంరాజ్ఞోనవచచఃకృతం॥ హరీణామి
యమజ్ఞాతావిపత్తిస్సహసాగతా॥౮॥ వైదేహ్యఃప్రియకామేనకృతంకమాజటాయుషా॥ గృధ్రరాజేనయత్తత్రశ్శుతం
వస్తదశేవతః॥౯॥ తథాసర్వాణిభూతానిత్యగ్యోగతాన్యపి॥ ప్రియంకుర్వంతిరామస్యత్యక్త్వాప్రాణాన్యథావయం॥
అన్యోన్యముపకుర్వంతిస్నేహకారుణ్యయంత్రితాః॥౧౦॥ తేనతస్యేవకార్యంత్యజతాత్మానమాత్మనా॥ ప్రియంకృ
తంహిరామస్యధమజ్ఞేనజటాయుషా॥౧౧॥ రాఘవాధ్యేపరిత్రాంతావయంసంత్యక్తజీవితాః॥కాంతారాణిప్రసన్నా
స్సనచపశ్యామమైథిలీం॥౧౨॥ సనుభిగృధ్రరాజస్తురావణేనహతోరణే॥ముక్తశ్చనుగ్రీవభయాద్గతశ్చపరమాంగతిం॥
౧౩॥ జటాయుషోవినాశేనరాజ్ఞోదశరథస్యచ॥ హరణేనవవైదేహ్యస్సంశయంహరయోగతాః॥౧౪॥ రామలక్ష్మణ

నిమిత్తంచవదతాంచవత్సవసమహిధరోభృశంసన్నాదితనిదరాంతరోభృశవేత్సత్రరణాన్వయః- అన్తికసగేకసాధకప్రయోమిశ్చిత్త్యో
కాః॥౨౩॥ ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే-శ్రీరామాయణగూఢజే-ముక్తాహరాఖ్యానే-కిష్కింధాకాండవ్యాఖ్యానే-పంచపంచాశస్సర్గాః: *****
అథసంపాదినవాదఃపట్నంచానే-ఉపవిష్టాత్ప్రాయశ్చ॥ఉపచక్రమేప్రాప్తముపకృంతం॥౧॥ సంపాతిర్నామనామాత్తుచిరజీవీవిహంగమః॥౩॥ విధిఃకి
లసరింలూకేపథాననానువతతే॥ యథాయవిహితోభత్యశ్చిరాన్తహ్యముపాగతః॥౪॥ పరమితి॥ పరాణాంవానరాణాంమధ్యేన-త-చ-త-పరంవాన
రంభక్షిప్యేవంచచఉపాచేత్యవ్యయః॥ రా॥ వరాణాంశ్రేష్ఠానాంవానరాణాంమధ్యేపరంవానరంమృతంమృతంమూరయిత్వామూరయిత్వా
భక్షిప్యేవంచచఉపాచేత్యసంబంధః - పూర్వత్రహరీణాంభయమాగతమితివచనస్య పరత్రపశ్యసీతాపదేశేనేత్యాద్యంగదనిర్వేదవచనస్య
చస్వయంమృతభృతజేఅనుపపన్నత్వాన్మూరయిత్వామూరయిత్వేన వ్యాఖ్యాతం॥ ౫॥ తస్యేతి॥ పరమాయస్తః-పరమోద్విగ్నతత్వభావః-అజ్ఞా
తాఅచింతితా- స్నేహకారుణ్యయంత్రితాః-స్నేహకారుణ్యభ్యాంబధాః- అన్యోన్యంప్రత్యేకంప్రత్యేకం-పరమాంగతిం - ముక్తిమిత్యర్థః-రామల
క్ష్మణమోరిత్యాది - రామవనవాసమారభ్యప్రాప్తౌపవేశపర్యంతం యదస్త్రితత్సర్వమిదంవికృతంకైకేయ్యానరదానేనకృతంహీతిసంబంధః-
ఇత్యంగదోబ్రవీదితిసంబంధః(౬)రా॥ ఇమందేశమనుప్రాప్తశశిన్ముక్త(౭)రా॥ హరీణామియమజ్ఞాతావిపత్తిరితిసాతః॥ ౧౬॥ తదనుభ
పాతిహంసంభయనిమిత్తంప్రాప్తం-ఎతచ్ఛానంతరసర్గాదౌస్పష్టిభవిష్యతి॥౨౪॥ ఇయనిమిత్తాగమసేపాతుమాహ-ససంవిశద్భిగితి॥ సన్నా
దితనిదరాంతరత్వభయనిమిత్తసంపాత్యాగమనపేక్షత్వాత్॥ టీ॥ సదద్భిస్సంపాదిదర్శనజనితభయేననాడుకున్దిద్భిః॥౨౩॥ ఇతిశ్రీమ
హేశ్వరతీర్థాచారిచితాయాం-శ్రీరామాయణతత్త్వదీపికాఖ్యాతాం- కిష్కింధాకాండవ్యాఖ్యాతాం - పంచపంచాశస్సర్గాః: *****
౧॥౩॥ విధిఃకిలసరింలూకేపథాననానువతతే(సంపాతి)నిమమవతతే॥ యథాయస్తాత్కారణాత్ - మహ్యవిహితోయంభ
త్యఃవానరరూపఃచిరాదిహగతఇతిసంబంధః॥౪॥ పరమితి॥ పరాణాంశ్రేష్ఠానాంవానరాణాంమధ్యేపరంముఖ్యంవానరంమృతంమృతంహత్వాహ
త్వాభక్షిప్యేవంచచఉపాచేత్యసంబంధః- అన్యథాస్వయంమృతభృతజేపూర్వంవానరాణాంభయమాగతమితిసంపాతినిమిత్తభయోగమనవ
చనం- పశ్యగృధ్రాప్రదేశేనేతి వత్సమాణమంగదనిర్వేదవచనంచనోపపద్యతే - సహిస్వయంమృతభక్షిణఃపత్వేదమోభయపేతవోభవంతి-
కించక్షుధితః తదాసీమామిషాధకాంసిగతస్యః - తేమాంస్వయంమరణంనాపేక్షతే - అహోహత్వాహత్వేతివ్యాఖ్యాతం॥౫॥ తస్యేతి॥ పరమా
యస్తఃపరమకృంతః॥౬॥ రామస్యేతి॥ అజ్ఞాతావత్తిఃఅచింతితావిపత్తిః॥ ౮॥ తథేతిసాధకశ్లాః మేకంవార్యం॥ స్నేహకారుణ్యయంత్రితాః
రామస్నేహకారుణ్యభ్యాంబధాః- వయంయథా - తథాఉపకుర్వంతిఉపకుర్వాణానితిర్వగ్యోసిగతాన్యపిసర్వాణ్యపిభూతాని-అన్యోన్యంప్ర
త్యేకంప్రత్యేకంరామస్యప్రియంకుర్వంతి॥౧౦॥ జటాయుషారామస్యప్రియంకృతమిత్త్యక్తం-తదవనివృణోతి - తేనేతి॥ తస్యరామస్యఉపకా
రథాంత్రాసంత్యజతాజటాయుషాప్రియంకృతమితిసంబంధః॥౧౧॥ రాఘవాధ్యే॥ ఇతి॥ సంత్యక్తజీవితాఃసంత్యక్తజీవితానాః॥౧౨॥ సను
భిః॥ సుగ్రీవభయాన్ముక్తఃసుగ్రీవస్యవనచరేశ్వరత్వేనవానరాణామివజటాయుషోపిసుగ్రీవనిమిత్తకంభయంసంభవిష్యతీత్యాహోద్యైవముక్త
మితిభావః॥౧౩॥ జటాయుషఇతి॥ జటాయుషోవినాశేనదశరథస్యవినాశేనవైదేహ్యహరణేనచహరయః- సంశయంప్రాణసంశయంగతాఇతి
యోజనా- జటాయుర్వదిసనశ్చేత్సీతానావహియేత-దశరథోయదిజీవేత్-రామాదీనాంవనాత్ప్రత్యానయనంసంభవేదితిభావః॥ టీ॥ జటా

యోర్వాసలరణ్యేసహసీతయా॥ రాఘవస్యచబాణేనవాలినశ్చతథావధః । రామకోపాదశేషాణాంరాక్షసానాంత
థావధః॥ కైకేయ్యావరదానేనభదంహివికృతంకృతం॥ ౧౬౫॥ తదనుఖమనుకీర్తితంవచోభువిపతితాంశ్చసమీత్యవాస
రాః॥ భృశచలితమతిర్మహామతిఃకృపణముదాహృతవాన్సృగృధరాట్ ॥ ౧౬౬॥ తత్తుశుత్యాతదావాక్యమంగదస్యము
ఖాన్దతం ॥ అబ్రవీద్వచనంసృగస్త్రీత్వతుండోమహాస్వనః॥ ౧౬౭॥ కోయంగిరాఘోవయతిప్రాత్రైఃప్రియతమస్యమే
జటాయుషావధంభ్రాతుఃకంపయన్నివమేమనః ॥ ౧౬౮॥ కథమాసీజ్జనస్థానేయద్ధంరాక్షసగృధ్రయోః । నామధేయమి
దంభ్రాతుశ్చిరస్యాద్యమయాశుశ్రీతం॥ ౧౬౯॥ ఇచ్ఛేయంగిరిమగాఃచృభవద్భిరవతారితుం॥ ౧౭౦॥ యవీయసోగుణజ్ఞస్య
శ్లాఘనీయస్యవిక్రమైః॥ అతిధీమన్యకాలస్యతుష్టోప్లివరికీతకనాత్ ॥ ౧౭౧॥ తదిచ్ఛేయమహంశో'తుంవినాశంవాసరమ
భాః । భ్రాతుర్జటాయుషస్తస్యజనస్థాననివాసినః॥ ౧౭౨॥ తస్యైవచమమభ్రాతుస్సఖాదశరథఃకథం । యస్యరామఃప్రియః
పుత్రో'జ్యేష్ఠోగురుజనప్రియః ॥ ౧౭౩॥ సూర్యాంశుదగ్ధపక్షత్వాన్నశక్నోముప్యవసర్పితుం । ఇచ్ఛేయంవర్వతానస్మాద
వతతుఃమరిందమాః॥ ౧౭౪॥ ఇతిశ్రీమతిః...చట్టంచాస్సగఃః***** శోకాద్భృష్టస్వరమపిశుత్యాతేహరియాధ
పాః॥ శ్రీద్రుధువైవతద్వాక్యంకమణాతస్యశంకితాః ॥ ౧॥ తేప్రాయముపవిష్టాస్తుదృష్ట్యాగృధ్రంక్షవంగమాః॥ చక్ర
ర్బుద్ధితదారౌద్రాంసర్వాన్నోభక్షయిష్యతి ॥ ౨॥ సర్వధాప్రాయమాసీనాన్యదిసోభక్షయిష్యతి । కృతకృత్యాభ
విష్యామఃక్షిపంసిద్ధిమితోగతాః॥ ౩॥ ఏతాంబుద్ధితతశ్చక్రస్సర్వేతేవానరమభాః॥ ౩౪॥ అవతార్యగిరేశ్వ్రంగాత్ గృ
ధ్రమాహంగదస్తదా ॥ ౪॥ బభూవక్షురజానామవాసరేంద్రఃప్రతాపవాః । మమార్యఃపార్థివఃపక్షికధార్మికస్త
స్యచాత్మజా ॥ ౫॥ సుగ్రీవశ్చైవవాలీచపుత్రావోఘబలాపుభౌ । లోకేవిశుతకర్మాభూద్రావావాలీపితామహ ॥
౬॥ రాజాకృత్సర్వస్యగతతత్త్వాకూణాంమహారథః॥ రామోదాశరథిశ్రీమాప్రవిష్టాదండకావనం ॥ లక్ష్మణేనస
హభ్రాత్రావైదేహ్యచాపిభార్యయా । పితుర్నిదేశనిరతోధమ్యంపంథానమాశ్రితః॥ తస్యభార్యాజనస్థానాద్రా
వణేనస్యాతాబలాత్ ॥ ౭౪॥ రామస్యతుపితుర్నిత్రంజటాయుర్నమగృధ్రరాట్ ॥ దదర్శసీతాంవైదేహీంహ్రియ
మాణాంవిహాయసా ॥ ౭౫॥ రావణంవిరథంకృత్వాస్తావయిత్వాచమైధిలీం । పరిశ్రాంతశ్చవృద్ధశ్చరావణేనహతోరణే॥
౧౦౪॥ ఎవంగృహ్నిహతప్తైనరావణేనబలీయసా ॥ సంసృతశ్చాపిరామేణగతశ్చగతిముత్తమాం॥ ౧౦౫॥ తతోమమపి

మితి॥సమీత్యజ్ఞాత్యేత్యథః-జ్ఞానంచవచనశ్రవణంవాసరాణాందర్శనంచ-ఆస్మిన్లోకస్యానంతరంసర్వసమాప్తిర్భవతుమర్హతి॥రా॥తదనుఖమ
తి॥ శుశ్రేత్వితేమః-సగృధ్రరాడితీసమ్యక్-అన్యథాన్యత్తరంగస్సాన్యత్-కేమచిత్కేమ్యస్యన్లోకస్యానంతరంసగఃకరణందృశ్యతే - కేమచి
త్సూర్యాంశుదగ్ధపక్షత్వాదిన్లోకస్యానంతరందృశ్యతే- ప్రాయేణ-గగఃసమాప్తిన్లోకవృత్తభేదసద్భావాత్ తదనుఖమితిజ్ఞానాంతరంస
గఃకరణముపపన్నమితిప్రతియతే॥౧౭౪॥తత్త్వీతి॥తీక్ష్ణతుండఃతీక్ష్ణముఖః॥ని॥వక్త్రాస్యైవదనంతుండమిత్యమరః॥౧౮॥౨౫॥అత్రకథమాసీజ్జనస్థానే
యుద్ధంరాక్షసగృధ్రయోః॥సఖాదశరథఃకథమిత్యేవమనువాదాత్ పూర్వమివమప్యంగదేనోక్తమితిధ్యాయం॥ఆస్తికసగ్రెపంచపింశతిన్లోకాః॥
ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే- శ్రీరామాయణభూషణే- ముక్తాహారాఖ్యానే-కిష్కింధాకాండవ్యాఖ్యానే- చట్టంచాశస్సగఃః:~~~~~

అథసంపాతిప్రన్నోత్తరంసప్తపంచాశే - శోకాదిత్యాది । కర్తృణాహింసాకర్తృణా ॥ ౧ ॥ త ఇతి ॥ రాద్రాంతత్తత్కాగధ్యవసా
యరూపత్వేనకూరాం॥౩౪౪॥ బభూవేత్యాది॥ఆర్యఃపితామహఃఆత్మజౌబౌరసాఃఓషుబలౌఓషుసంఖ్యాకపురుషబలౌ - ఓషుసంఖ్యాకపు
ర్యౌక్తా॥౬॥౭౪॥రామస్యత్వీతి॥రామస్యతుపితుమిత్రమితీకథనాత్ మైత్రిప్రకారంతుసజానామీత్యుక్తంభవతి॥ రా ॥ గామస్యేతి ॥ మమభ్రా

యవై-దేహ్యఃకృతేరావణేనసహాయుద్ధంకృత్వారామసన్నిధానమరణేనఉత్తమగతిభాగభూత్ - వయంతురామసమీపేనవసామఃసీతామచినవ
శ్యామః-ఆతోవృథాప్రాణాన్యజామఇతిమఃఖాతిశయోక్తిరితిజ్ఞేయం॥ ౧౮౪॥ ఉక్తహేతూనాంకారణమాహ-రామలక్ష్మణమూరిత్యాది నా
న్లోకద్వయేన॥రామాదీనాంవచనాసఃరాక్షసానాంభరాదీనాంవాలినోవధశ్చ-ఇతీదంవికృతంకైకేయ్యావరదానేనకృతంహీతిసంబంధః- కైకే
యీవరదానేనహేతునారామవచనసమారభ్య-ప్రాయోపవేశపర్యంతంయదస్మి- తత్సర్వంప్రాప్తమితిభావః॥౧౮౫॥తదనుఖమితి॥వచఃశ్రు
త్వేతిశేషః ॥ టీ ॥ తదనుఖమితి ॥ వచఃభ్రాతృనిధనజ్ఞాపకంవచః - వాసరాఘవిపతితాంశ్చసమీత్యజ్ఞాత్వాకృపణం భ్రాతృవధప్రకార
ప్రశ్నత్వాద్దీనంచఇత్యనువంగః-ఉదాహృతవాఃపృష్టవాః॥౧౮౬॥ ౧౮౭॥ ౨౫॥కథమాసీజ్జనస్థానేయుద్ధం సఖాదశరథఃకథమితిగువా
దేనచతదుభయమప్యంగదేన పూర్వముక్తమిత్యవగంతవ్యం ॥ ఇతిశ్రీమహేశ్వరచిర్ధరిరచితాయాం - శ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యాయాం-
కిష్కింధాకాండవ్యాఖ్యాయాం - చట్టంచాశస్సగఃః:~~~~~
శోకాదితి॥కమణాశంకితాః-చృతంచృతంచఘటిమ్యఇతిభక్షణకమప్రతిపాదకవాక్యేనభీతాః॥౧॥త౩॥ రాద్రాంబుద్ధి-ఆత్మత్వాగధ్యవ
సాయరూపత్వేనకూరాంమితి॥ ౪॥ * మమేతి॥ ఆర్యఃపితామహః * సుగ్రీవఇతి॥ఓషుబలౌఓషుసంఖ్యాకపురుషబలౌ(టీ)ఓషుస్సేనాసము

తృవ్యేణసుగ్రీవేణమహాత్మనా || చకారరాఘవస్సఖ్యంసోవధీత్పితరంమమ | మమపితావిరుద్ధోహిసుగ్రీవస్సఖివైస్సహ || ౧౩ || నిహత్యవాలినగరామస్తతస్తమభిషేచయత్ || ౧౩౪ || సరాజ్యేస్థాపితస్తనసుగ్రీవోవాసరాధిపః | రాజావాసరముఖ్యానాయేనైస్థాపితావయం || ౧౩౫ || ఏవంరామప్రయుక్తాస్తుమాగమాణాస్తతస్తతః || వైదేహీనాధిగచ్ఛామోరాత్రోసూర్యప్రభామివ || ౧౩౬ || తేవయందండకారణ్యంవిచిత్రమసమాహితాః || అజ్ఞానాత్మప్రవిష్టాస్సద్ధర్మిణ్యావినృతంబిలం || ౧౩౭ || మయస్యచాయావిహితృతద్విలంబవిచిన్వతాం || వ్యతీతస్తత్రవోమాసోయోరాజ్ఞాసమయఃకృతః || ౧౩౮ || తేవయంకపిరాజస్యసర్వేవచనకారిణః || కృతాంసంస్థానతిక్రాంతాభయాత్ప్రియముపాస్తృహే || ౧౩౯ || స్రుద్ధతస్మిన్స్తుకాకుత్స్థైసుగ్రీవేచసలక్ష్మణే || గతానామపిసర్వేమాంతగ్రనానాప్తిజీవితం || ౧౪౦ || ఇతిశ్రీమతిరామాయణాధికాండే - సప్తపంచాశస్సర్గాః. ***** ఇత్యుక్తఃకరుణంబాక్యంవానరైస్త్యక్తజీవితైః | సబాహ్మీవాసరాన్సప్తప్రభువాచమహాస్వనః || ౧ || యవీయాన్మమసభ్రాతాజటాయుర్నామవాసరాః | యమాఖ్యాతహతంయుద్ధేరావణేనబలీయసా || ౨ || వృద్ధభావాదపక్షత్వాచ్ఛృణ్వత్తదపిమర్షయే || నహిమేశక్తిరస్త్యధృభాతువైరవిమోక్షణే || ౩ || పురావృతవధేవృత్తైవరస్పరజయైషిణౌ | ఆదిత్యముపయాతౌసోఽజ్వలంతంరశ్మిమాలినం || ౪ || ఆవృత్వాకాశమాద్దేతుజవేనస్తగతోభృశం | మధ్యంప్రాప్తేనకరేటాయురవసేదతి || ౫ || తనుహంభ్రాతరందృష్ట్వాసూర్యరశ్మిబిరర్దితం | పత్యభ్యాంభావయామాసన్నీహాత్పరమవిహ్వలః || ౬ || నిర్దగపక్షఃపతితోవింధ్యేహంవాసరర్షభాః | అహమస్మిన్ససన్భ్రాతుఃప్రవృత్తింనోపలక్షయే || ౭ || జటాయుషస్త్వేవముక్తౌభ్రాత్రాసంపాతినాతదాయువరాజోమహాప్రాజ్ఞఃప్రత్యువాచాంగదస్తదా || ౮ || జటాయుషోయదిభ్రాతాశ్రుతంతేగదితంమయా | ఆఖ్యాహియదిజానాసినిలయంతస్యరక్షసః || ౯ || అద్విద్ధదశానంతంవైరావణంరాక్షసాధిప | అంతికేయదివాదూరేయదిజానాసిశంసనః || ౧౦ || తతోబ్రవీన్మహాతేజాజ్యేష్ఠోభ్రాతాజటాయువ | ఆత్మానుకూపంవచనంవాసరాన్సంప్రహషణ్య || ౧౧ || నిర్దగపక్షోగృహోహంహీనవీర్యఃస్థవంగమాః | వాక్ష్మాతేణతురామస్యకరిష్యేసాహ్యముత్తమం || ౧౨ || జానామివారుణాన్లోకాన్విష్టాస్త్రైఃవిక్రమానపి | మహాసురవిమర్షాన్వాప్యన్మతస్యచమంధనం || ౧౩ || రామస్యనుదిదంకార్యంకథేవ్యంప్రథమంమయా | జరయాచహృతంతేజఃప్రాణశ్శశిధిలామమ || ౧౪ || తరుణీకూపసంహ్నాసర్వాభరణభూషితా | హ్రీయమాణామయాదృష్టారావణేనమరాత్మనా || ౧౫ || కోశంతీరామరామేతిలక్ష్మణేతిచభామినీ | భూషణాన్యసవిధ్యంతీగాత్రాణిచవిధూన్వతి || ౧౬ || సూర్యప్రభేవనైలాగ్రీతస్యాఃకాశేయముత్తమం | అసితేరాక్షసేభాతియథావాతటిదంబుచే ||

కుసుభాదశరధఃకథమితిమైత్రీప్రకారేషు మైత్రీత్రయమాత్రంవదతోంగదసన్యమైత్రీప్రకారంసజానామితితాత్పర్యం || ౧౪౦ || ౧౩ || నిహత్యేతి | ఆభిషేచయత్ అభ్యుషేచయత్ || ౧౩౪ || ౧౩౫ || తేవయమితి | సంస్థాంవ్యవస్థాం || ౧౩౬ || ఇతిశ్రీగోవిందరాజవరచితైః శ్రీ రామాయణభూషణే - ముక్తాహారాఖ్యానే-కిష్కింధాకాండవ్యాఖ్యానే - సప్తపంచాశస్సర్గాః. ***** ఇత్యుక్తః

అథసంపాతినాసీతాస్థానకథనమప్తపంచాశే - ఇత్యుక్తఃత్యాది || ౧ || యవీయానితి | ఆఖ్యాత-భూతేలోట్ || ౩ || పురేతి | పరస్పరవేగాభిశయఖ్యాపనపరావిత్యర్థః | ఆదిత్యముపయాతౌసూర్యసమీపంగతోస్యః || ౪ || ఆవృత్తేతి | ఆవృత్త్యానందలగత్యా-స్త్రశబ్దస్యఅవసీదతీత్యనైసంబంధః || ౫ || తమితి | భావయామాసచ్చాదయం || ౯ || అద్విద్ధదర్శనమితి | అదీనుకదర్శనంసగామ్యసథానపేక్షికం || ౧౦ || జానామితి || వారుణాలోకాణామతలవితలాదిలోకాణా - త్రైవిక్రమాణాత్రివిక్రమమితానుపరితెనలోకానిత్యర్థః - మహాసురవిమర్షాదేవాసురసంగ్రామాణా - త్రైవిక్రమాణాత్రివిక్రమమితాణా - గోబలీవర్దన్యాయేనత్రివిక్రమశబ్దఉపరితసలోకమాత్రవాచీ || ౧౪ || తరుణీత్యాది || అనిపద్ధంతిభేదయంతీ || ౧౬ || రా | సూర్యప్రభేతి | తస్యాఉత్తమంకాశేయంఅసితేరాక్షసేనైలాగ్రీసూర్యప్రభేవభాతిఅంబుదఇవాసితేరాక్షసేవిద్యుద్యథాతథాభాతిం

వాయః* మమపితౌతి || ఆభిషేచయత్ అభ్యుషేచయత్ || ౧౩౪ || తేవయమితి | సంస్థాంవ్యవస్థాం (టీ) సంస్థాంమర్యాదాం || ౧౩౫ || ఇతిశ్రీమహాశ్వరతీకాః రచితాయాం - శ్రీ రామాయణశత్యదీపికాఖ్యాయాం. కిష్కింధాకాండవ్యాఖ్యాయాం - సప్తపంచాశస్సర్గాః ***** ఇతితి | సబాహ్మీవాసరాన్సప్తప్రభువాచమహాస్వనః || ౧ || యవీయాన్మమసభ్రాతాజటాయుర్నామవాసరాః | యమాఖ్యాతహతంయుద్ధేరావణేనబలీయసా || ౨ || వృద్ధభావాదపక్షత్వాచ్ఛృణ్వత్తదపిమర్షయే || నహిమేశక్తిరస్త్యధృభాతువైరవిమోక్షణే || ౩ || పురావృతవధేవృత్తైవరస్పరజయైషిణౌ | ఆదిత్యముపయాతౌసోఽజ్వలంతంరశ్మిమాలినం || ౪ || ఆవృత్వాకాశమాద్దేతుజవేనస్తగతోభృశం | మధ్యంప్రాప్తేనకరేటాయురవసేదతి || ౫ || తనుహంభ్రాతరందృష్ట్వాసూర్యరశ్మిబిరర్దితం | పత్యభ్యాంభావయామాసన్నీహాత్పరమవిహ్వలః || ౬ || నిర్దగపక్షఃపతితోవింధ్యేహంవాసరర్షభాః | అహమస్మిన్ససన్భ్రాతుఃప్రవృత్తింనోపలక్షయే || ౭ || జటాయుషస్త్వేవముక్తౌభ్రాత్రాసంపాతినాతదాయువరాజోమహాప్రాజ్ఞఃప్రత్యువాచాంగదస్తదా || ౮ || జటాయుషోయదిభ్రాతాశ్రుతంతేగదితంమయా | ఆఖ్యాహియదిజానాసినిలయంతస్యరక్షసః || ౯ || అద్విద్ధదశానంతంవైరావణంరాక్షసాధిప | అంతికేయదివాదూరేయదిజానాసిశంసనః || ౧౦ || తతోబ్రవీన్మహాతేజాజ్యేష్ఠోభ్రాతాజటాయువ | ఆత్మానుకూపంవచనంవాసరాన్సంప్రహషణ్య || ౧౧ || నిర్దగపక్షోగృహోహంహీనవీర్యఃస్థవంగమాః | వాక్ష్మాతేణతురామస్యకరిష్యేసాహ్యముత్తమం || ౧౨ || జానామివారుణాన్లోకాన్విష్టాస్త్రైఃవిక్రమానపి | మహాసురవిమర్షాన్వాప్యన్మతస్యచమంధనం || ౧౩ || రామస్యనుదిదంకార్యంకథేవ్యంప్రథమంమయా | జరయాచహృతంతేజఃప్రాణశ్శశిధిలామమ || ౧౪ || తరుణీకూపసంహ్నాసర్వాభరణభూషితా | హ్రీయమాణామయాదృష్టారావణేనమరాత్మనా || ౧౫ || కోశంతీరామరామేతిలక్ష్మణేతిచభామినీ | భూషణాన్యసవిధ్యంతీగాత్రాణిచవిధూన్వతి || ౧౬ || సూర్యప్రభేవనైలాగ్రీతస్యాఃకాశేయముత్తమం | అసితేరాక్షసేభాతియథావాతటిదంబుచే ||

తాంతుసీతామహంమన్యేరామస్యపరికితానాత్ । తూయతామేకధయతోలయంతస్యరక్షణః ॥౧౦॥పుత్రోవిశ్రవ
సస్సాత్మాద్భుతావైశ్రవణస్యచ ॥ అధ్యస్తైవగరింలంకారావనోనామరాక్షసః ॥ ౧౧ ॥ ఇతోద్వీపస్సముద్రస్యసం
పూర్ణేశతయోజనే ॥ తస్మింకలంకాపురీరమ్యామిమితావిశ్వకమణా ॥ జాంబూనదమయైద్వాత్రైశ్చిత్రైఃకాంచనవే
దితైః ॥ పాకారేణార్కవర్ణేననుమాతాసుపమావృతా ॥ ౧౨ ॥ తస్యాంవసతివైదేహీదీనాకాశేయవాసినీ ॥ రావణాంతఃపు
రైరుద్ధారాక్షసీభిస్సురక్షితా ॥ ౧౩ ॥ జనకస్యాత్మజాంరాజ్యప్రత్యక్షమైధీలీం ॥ ౧౪ ॥ లంకాయామథగుప్తాయాంసా
గరేణసమంతతః ॥ సంపాప్యసాగరస్యాంతంసంపూర్ణాంతతయోజనం ॥ ఆసాద్యదక్షిణంతీరంతతోద్రక్ష్యథరావణం ॥
౧౫ ॥ తత్రైవత్వరితాఃక్షిప్రంవిక్రమధ్వంసంఽగమాః ॥ జ్ఞానేనఖలుపశ్యామిదృష్ట్వాప్రత్యాగమివ్యథా ॥ ౧౬ ॥ ఆద్యఃపంథాః
కులింగనాంయేచాన్యేధాన్యజీవినః ॥ ద్వితియోబలిభోజానాంయేచవృక్షఫలాశినః ॥ ౧౭ ॥ భాసాస్తృతీయంగచ్ఛంతి
క్రాంతిచాశ్చకురైస్సుహ ॥ శ్యేనాశ్చతుర్థంగచ్ఛంతిృధ్రాగచ్ఛంతిపంచమం ॥ ౧౮ ॥ బలవీర్యోపపన్నానాంయాప
యావనశాలినాం ॥ షష్టస్తుపంథాహంసానాం ॥ వైసతేయగతిఃపరా ॥ వైసతేయాచ్ఛనోజన్తనర్వేహంవానరర్షభాః
౧౯ ॥ ఇహస్థోహంప్రపశ్యామిరావణంజానకీంతథా ॥ అస్మాకమపిసౌవణాందివ్యంచతుర్బలంతథా ॥ తస్మాదాహారవీ
ర్యేణవిపర్ణేణచవానరాః ॥ ఆయోజనశతాత్సాగ్రాద్వయంపశ్యామనిత్యశః ॥ ౨౦ ॥ అస్మాకంవిహితావృత్తిర్నిసర్ణేణ
చమారతః ॥ విహితాపాదమూలేతువృత్తిశ్చరణయోధినాం ॥ ౨౧ ॥ గహికతంతుకృతంకర్మయేనస్త్వపిశితాశినా ॥ ప్రతీకా
ర్యంచమేతస్యవైరంభ్రాతుఃకృతంభవేత్ ॥ ౨౨ ॥ ఉపాయోగ్యశ్యతాంకశ్చిల్లంఘనేలవణాంభసః ॥ అభిగమ్యతువైదే
హీంసమృద్ధాద్ధాగమివ్యథ ॥ ౨౩ ॥ సముద్రంనేతుమిచ్ఛామిభవన్భర్షరుణాలయం ॥ ప్రదాస్యామ్యుదకంభ్రాతు
యోజనా ॥ ౨౪ ॥ పుత్రశ్చితి ॥ అధ్యస్తే ॥ అధిశ్ఠానాంకర్తృతనగర్యాఃకర్తృత్వం ॥ ౨౫ ॥ తత్రైవేతి ॥ విక్రమధ్వంసః ॥ పాదవిహరణాత్పాత్యస్తైవదగ-
జ్ఞానేనవివృజ్ఞానేన ॥ ౨౬ ॥ దూరస్థదర్శనంభవతఃకుతోజాతంతత్రాహ ॥ అద్యఇత్యాది ॥ కులింగనాంఘామిప్రత్యాసన్నగగనచారిణాంధాన్యజీ
వినఃపక్షివిశేషాఃకులింగాయేచాన్యేధాన్యజీవినఇతివచనాత్ ॥ బలిభోజానాంకాకానాం ॥ ౨౭ ॥ భాసాశ్చితి ॥ భాసాఃజలవాయసాః ॥ ౨౮ ॥ భాసస్త్రజ
లవాయసఇతినిఘంటుః ॥ శ్యేనవిశేషాశ్చపాశ్చహః ॥ ౨౯ ॥ బలత్యాది ॥ వైసతేయూగరుడాత్సనః ॥ అస్మాకంజన్మఉత్పత్తిః ॥ తేనతస్యయాసప్రమి
గతిఃసైవాస్మాకమవీత్యథః ॥ సన్వారణ్యకాండే ॥ ద్వాపుత్రౌచినతాయాస్తుగరుడోరుణవివచ ॥ తస్మాజ్ఞాతోహమరుణాత్సంపాతిస్తుమమాగ్ర
జఇతివచనెనజటాయుషాకైసేదంవిరుద్ధమిచ్ఛేత్ ॥ స ॥ వైసతేయాదిత్యస్యవినతాపుత్రౌదరుణాదిత్యర్థఇత్యదోమాత్ ॥ వైసతేయగతింత్యత్రవైసతే
యయోరరుణగరుడయోగతీత్యర్థః ॥ అనెనదివృజ్ఞానచాతుజన్మోత్కమఃఉక్తః ॥ ౩౦ ॥ సకేవలందివ్యజ్ఞానం ॥ దివ్యచతురప్యస్తీత్యాహ
హ ॥ ఇహస్థశ్చితి ॥ అపిశ్ఛోభిన్నక్రమఃచతుర్విధ్యనెనసంబధ్యతే ॥ సౌవణామిత్వనేనవిశేషజేనాతిదూరదర్శిత్యముక్తం ॥ ఆహారవీర్యేణచతుర్భూహ
రబలేనేత్యథః ॥ నిసర్గేణసౌవణాత్ప్రవిబంధనస్వభావేన ॥ ౩౧ ॥ అస్మాకమితి ॥ వృత్తిఃభృత్యగ్రహణం ॥ చరణయోధినాంకుక్కుటానాం
పాదమూలేపాదకీర్ణప్రదేశేవృత్తిః ॥ జీవనం ॥ ౩౨ ॥ గహికతమితి ॥ యేనపిశితాశినా ॥ గహికతంకమనీతాహరణరూపంకృతం ॥ మేభ్రాతు
హాతోః ॥ ప్రతీకార్యంతస్యవైరంకృతంప్రతికృతంభవేత్భవద్భిరితిశేషః ॥ ఆయంక్లోకః ॥ చరణయోధినామిత్వనంతరంనివేశనీయఇత్యాహః ॥
రా ॥ గహికతంతుకృతంకమేత్యస్యస్థానస్య ॥ వృత్తిశ్చరణయోధినామిత్వస్యానంతరమవస్థానేకథాయాస్సుసంగతత్వాత్తత్రైవాయంద్రష్ట
వ్యః ॥ ౩౩ ॥ * ఏవంపాస్సంగికంపరిసమాప్యప్రకృతమాహ ॥ ఉపాయశ్చితి ॥ గమివ్యథేత్యత్రకిష్కింధామితిశేషః ॥ ౩౪ ॥ గముద్రమితి ॥ నేతుమి
ణికత్వసంపాదనాయస్యజ్ఞానాతిశయమాహ ॥ జానామితి ॥ ౩౫ ॥ ౧౦ ॥ టీ ॥ ఇతోద్వీపః ॥ అస్తీతిశేషః ॥ తస్మిన్దీప్తి ॥ ౧౧ ॥ తత్రైవేతి ॥ క్రిమధ్వం
గచ్ఛత ॥ జ్ఞానేనవివృజ్ఞానేన ॥ ౧౨ ॥ వితాదృశదివ్యజ్ఞానంభవతఃకథమథాదిత్యాకాండే ॥ మూం ॥ వివ్యావయమితిప్రతిపాదయన్నాహ ॥ అద్యఇత్యాది
యేవాన్యేధాన్యజీవినఇత్యభిధానాత్ ॥ కులింగాంఘామిప్రత్యాసన్నగగనచారిణాంధాన్యజీవినఃపక్షివిశేషాః ॥ టీ ॥ అద్యశ్చితి ॥ ఆకాశేసప్రసంగాస్సంతి
తేచ్ఛాద్యపంథాఃకులింగాంఘామిప్రత్యాసన్నగగనచారిణాం ॥ ౧౩ ॥ భాసాశ్చితి ॥ భాసాఃజలవాయసాః ॥ ౧౪ ॥ * వైసతేయాదితి ॥ వానరవంథాః
వైసతేయాచ్ఛనోజన్త ॥ చినతాపత్యానూరోరస్మాకముత్పత్తిః ॥ సర్వేహంఆస్తక్కులీనానాం ॥ వైసతేయాచ్ఛనోజన్తైత్యనేనదివ్యజ్ఞానచాతుర్వి
ప్రతిపాదితం ॥ గహికతంతుకృతంకమేత్యస్యస్థానస్య ॥ వృత్తిశ్చరణయోధినామిత్వస్యానంతరమవస్థానే ॥ కథాయాస్సుసంగతత్వాత్తత్రైవాయంద్రష్ట
యంద్రష్టవ్యః ॥ ౧౫ ॥ సకేవలందివ్యజ్ఞానందివ్యచతురప్యస్తీత్యాహ ॥ ఇహస్థశ్చితి ॥ అపిశ్ఛోభిన్నక్రమఃచతుర్విధ్యనెనసంబధ్యతే ॥ సౌవణామి
తివిశేషఃకులిదూరదర్శిత్యద్యోతనాథాం ॥ ఆహారవీర్యేణచతుర్బూహరబలేనేన ॥ నిసర్గేణసౌవణాత్ప్రవిబంధనస్వభావేన ॥ ౩౧ ॥ అస్మాకమితి ॥ వృత్తి
ర్భృత్యగ్రహణం ॥ పాదమూలేపాదకీర్ణప్రదేశేచరణయోధినాంకుక్కుటాదీనాం ॥ ౩౨ ॥ భవతాంలంకాగమనోద్యోగోమమాప్రసవకారాయ
భవివృత్తిత్యాదయేనాహ ॥ గర్భాతమితి ॥ యేనపిశితాశినారావణేనగహికతంకమనీతాహరణరూపంకృతం ॥ మయాభ్రాతుర్వైవేతి ॥ ప్రతీకార్యంత
స్యవైరంకృతంప్రతికృతంభవేత్భవద్భిరితిశేషః ॥ టీ ॥ మయాకతావ్యోగావనినానోయుష్మాభిఃకతావ్యితిభావః ॥ ౩౩ ॥ ఆత్రోలంఘనోపాయ
శ్చింత్యతాం ॥ అవశ్యంభానికార్యసిద్ధిత్వాహ ॥ ఉపాయశ్చితి ॥ గమివ్యథ ॥ కిష్కింధాంప్రతిపాదితః ॥ ౩౪ ॥ సముద్రంనేతుమితి ॥ మూమితిశేషః ॥ భ

స్వగ్రతస్యమహాత్మనః || ౩౪౪ || తతోనీత్వాతుతందేశంతీరంనదనదీపతేః || సర్వగ్ధపక్షంసంపాతింవానరాస్సమహా
జనః | పునఃప్రత్యానయిత్వాచతందేశంపతగేశ్వరం || బభూవుర్వానరాహృష్టాఃప్రవృత్తిమపలభ్యతే || ౩౪౫ ||
ఇతిశ్రీమతిఃపింధాకాండే- అష్టపంచాశస్సర్గః.

తతస్తదమృతాస్వాదంగృధ్రరాజేనభాషితం | శశమృదుతాహృష్టాస్తైవచఃప్లవగర్వభాః||౧||జాంబవాన్వాన
రశ్రేష్ఠస్సహసరైఃప్లవంగమైః| భూతలాత్పహసోత్థాయగృధ్రరాజమధాబ్రవీత్ || ౨|| క్వసీతాకేనవాదృష్టాకోవా
హరతిమైధిలీం| తదాఖ్యాతుభవాన్సర్వంగతిర్భవవనాకసాం||౩||కోదాశరథిబాణానాంవజ్రవేగనిపాతినాం| స్వయం
లక్ష్మణముక్తానాంనచింతయతివిక్రమం||౪||సహరీన్ప్రీతినయంక్తాసీతాశ్రుతినమాహితాః| పునరాశ్వాసయన్ప్రీ
తఇదంవచనమబ్రవీత్ || ౫ || శూయతామిహవైదేవ్యేయథామెహరణంశ్రుతం | యేనచాపిమమాఖ్యాగంయత్రీవా
యతలావనా || ౬ || అహుస్త్విన్దిరౌదుర్దేబపలయోజనమాయతే| చిరాన్నిపతితోవృద్ధఃక్షీణప్రాణపరాక్రమః || ౭ ||
తంమామేవంగతంపుత్రస్సుపార్యోన్మామనామతః| ఆహరేణయథాకాలంవిభతీపతతాంవరః||౮|| తీక్ష్ణకామాస్తుగం
ధర్వాస్తీక్ష్ణకోపాభుజంగమాః| మృగాణాంతుభయంతీక్ష్ణంతతస్తీక్ష్ణయుధావయం || ౯ || సకదాచీత్తుధార్తస్యచ
మాహారాభికాంక్షిణః| గతసూర్యేహనిప్రాప్తమమపుత్రోహ్యవామివః ||౧౦|| సహయావృద్ధభావాచ్ఛకోపాచ్ఛప
రిభిర్నితః| యుత్విపాసావరీతేనకుమారఃపతతాంవరః||౧౧||సమామాహరసంరోధాత్ప్రీతితలపీఠినధన్యః| అనుమాన్య
యథాతత్త్వమిదంవచనమబ్రవీత్ ||౧౨|| అహంతాయథాకాలమామిషార్థీఖమాప్లుతః | మహేంద్రస్యగిరేద్వారమా
వృత్యచసమాస్థితః ||౧౩ || తతస్సుత్వసహసాణాంసాగరాంతరచారిణాం | పంథానమేకోధ్యవసంసన్నిరోద్ధమవా
జ్ఞుః ||౧౪ || తత్రశ్చిన్తయాదృష్టస్ఫుర్వోదయసమప్రభాం | స్త్రీయమాదాయగచ్ఛన్వైభిన్నాంజనచయప్ర
భః||౧౫|| సోహమభ్యవహారాధీతాదృష్ట్యాకృతశ్చయః| తేనసామ్నాః | నీతేనపంథానమభియాచితః||౧౬||నహిసామో
పపన్నానాంప్రహరౌవిద్యతేక్వదీత్ | నీచేవపిజనఃకశ్చిత్కిమంగబతమద్విధః ||౧౭|| సయాతస్తైజసావ్యోమసంక్షిప్త
న్నివవేగతః | అథాహంఖచరైర్నుతైరభిగమ్యసభాజితః ||౧౮||దిష్ట్యాజీవసీతాతేతిహ్యబ్రువన్త్సామహర్షయః|కథంది

చ్ఛామి-మామితిశేషః-భవద్భిరికరణేత్వతీయా||౩౪౪|| తతఃత్యాది- తీరందేశం-తీరప్రదేశమిత్యర్థః - త దేశంసంపాత్యావాసభూతందే
శగప్తనఃప్రత్యానయిత్వాప్రవృత్తింవృత్తాంతంఉపలభ్య-తేవానరాఃహృష్టాబభూవుః||౩౪౫||ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే-శ్రీరామాయణభాషణే
ముక్తాహారాఖ్యానే- కిష్కింధాకాండవ్యాఖ్యానే - అష్టపంచాశస్సర్గః.

తతస్తదమృతాస్వాదమిత్యారభ్యపంచసర్గాఃప్రక్షిప్తాః- స్వకోశేవద్వదర్శనాత్తాన్వినాపికథాసంఘట్టనాత్-పూర్వోక్తార్థకారో
ధస్ఫీరకత్వాచ్చతథాపితేవ్యాఖ్యాస్యంతే-తత ఇత్యాది||హృష్టాః-రోమాంచాంచితాః-బభూవురితిశేషః||రా||తతస్తదమృతాస్వాదమిత్యారభ్య
ఆభిజడభిముఖాదిశంయయిర్జనకశుతాపరిమాగ-కోన్ముఖాఇత్యంతాఃపంచసర్గాః-కేషుచిత్కోశేషునదృశ్యంతే- కేషుదిద్భృశ్యంతే-తేషు
పూర్వోక్తార్థకారిరోధస్సుస్ఫురతి- తాన్వినాపికథాపిసంగచ్ఛతే-తథాపిస్థితస్యగతిశ్చింతనీయేతిన్యాయేనతేవ్యాఖ్యాయంతే||౧||౨||రా||అథజాం
బవాన్లునవక్షఃకందరాంతగ్రతస్సంపాతిః|దూరనివృత్త-సీతాపహరణాదికంకేనప్రకారేణావగతివానిమిత్యావిశేషతోవగంతుంపుచ్చతి-క్వసీతే
త్యాదినా||౩||౪||రా||సహరీనితి|| సీతాశ్రుతినమాహితా||సీతావృత్తంతశ్రవణేనసమాహితా||౫||౬||రా||సఇతి|యుధాతకస్యమ- సమీప
మితిశేషః||౧౫||రా||సోహమభ్యవహారాధీతాశిషవ్యః||౧౬||౧౭||సయాతతి|| సభాజితః-పూజితః||౧౮||దిష్ట్యేతి|| ఆసాకళత్రఃసరత్వవర్గః|

వద్భిరికరణేత్వతీయా||౩౪౪|| తతఃత్యాదిన్లోకద్వయమేకంవాక్యం- వానరాఃపతగేశ్వరంసంపాతిం- నదనదీపతేః-తీరందేశంతీరప్రదేశం-నిత్వా-
పునఃతందేశంఆవాసభూతదేశంప్రత్యానయిత్వా-ప్రవృత్తింసీతావృత్తాంతమపలభ్య-తేవానరాహృష్టాబభూవురితిసంబంధః|| ౩౪౫|| ఇతిశ్రీమ
హాశ్వరతిభావిరచితాయాం- శ్రీరామాయణతత్పదీపికాఖ్యాయాం- కిష్కింధాకాండవ్యాఖ్యాయాం - అష్టపంచాశస్సర్గః.
టీ|| తతఃత్యాది||అమృతశ్రేవఆస్వాదోయస్యతత్ప్రదోక్తం-అమృతశుల్కమిత్యర్థః||౨|| అథజాంబవాన్లునవక్షఃకందరాంతగతాశ్రుతాసంపా
తిః- దూరనివృత్తసీతాపహరణాదికంకేనప్రకారేణావగతివానిమిత్యా- విశేషతోవగంతుంపునఃపుచ్చతి- క్వసీతేత్యాదినా||౩||౪||సహరీనితి||సీతా
శ్రుతినమాహితాః- సీతావృత్తంతశ్రవణేనకాగ్రచిత్తానిత్యర్థః||౫||టీ|| శూయతామితి|| యత్రదృష్టాయేనచాఖ్యాతంతత్సర్వంశూయతాం||
౬|| సఇతి|| యుధాతకస్యమసమీపమితిశేషః||౧౧|| సమామితి||అనుమాన్యసంప్రాప్య(టీ)ఆహరసంరోధాదాహారాభావాత్||౧౨||సోహ
మితి|| కృతనిశ్చయః|ఆహరోల్బద్ధఇతికృతనిశ్చయోహంతేనయాచితః|(టీ)కృతనిశ్చయః-అభవమితిశేషః-తహికంనిమిత్తంనావధీరిత్యతహః-తే
నేతి||౧౬||టీ||సహితి||నీచేవపితకమానఃకశ్చిదపిజనఃసామోపపన్నానాంప్రహరౌవిద్యతేమద్విధఃకిముత- అంగేత్యామంత్రణే- బతేతిభేదే||
౧౭|| ఆథాహమితి|| ఖైరైఃఘైఃనైద్ధచారణాదిభిః||౧౮|| దిష్ట్యేతి|| ఆసాకళత్రఃసరత్వవస్త్రుఃకథంఉద్గ్రహి- హేతాతదిష్ట్యాజీవసీ-

త్యకభతోసాగతస్తైస్త్వస్త్వనంశయం ||౧౯|| ఎవము క్తస్తతోహంతైస్సిద్ధైఃపరమశోభనైః || ౧౯౪ || సచమేరావణో
 రాజారత్నసాంప్రతివేదితః||హరకాదాశరథేర్భార్యారామస్యజనకాత్మజాం | భృష్టాభరణకౌశేయాంశోకవేగపరా
 జితాం|| రామలక్ష్మణయోర్నామకౌశంతీంముక్తమూర్ధజాం ||౨౧౪|| ఏషకాలాత్యయస్తావదితికాలవిదాంవరః||ఎత
 మర్థంసమగ్రంమేనుపార్శ్వప్రత్యవేదయత్ ||౨౨౪|| తచ్చుత్పాపిహిమేబుద్ధిర్నాసీత్కాచిత్పరాక్రమే||అపక్షోహి
 కథంవక్షీకర్తకేచిదుపక్రమే ||౨౩౪|| యత్తుశక్యంమయాకర్తుంవాన్బుద్ధిగుణవర్తినా|| శూర్యతాంతత్ప్రసక్త్యామిభవ
 తాంపారుషాశ్రయం ||౨౪౪|| వాఙ్మతిభ్యాంతుసర్వేషాంకరిష్యామిప్రియంహివః || యద్దిదాశరథేఃకార్యంమమతన్నా
 త్రసంశయః ||౨౫౪|| తేభవంతోమతిశ్రేష్ఠాబలవంతోమనస్వినః||పేషితాఃకపిరాజేనజేవైరపిదురాసదాః|| ౨౬౪ ||
 రామలక్ష్మణబాణాశ్చనిశితాఃకంకవత్రిణః|| త్రయాణామపిలోకానాంపర్యస్తాస్త్రాణినిగ్రహే||౨౭౪|| కామఖలుదశ
 గ్రీవస్తేజోబలసమన్వితః || భవతాంతుసమద్ధానాంసకించపిదుమగరం ||౨౮౪|| తదలంకాలపంగేనకీర్యతాంబుద్ధి
 శ్చయః|| నహికర్తృసంజ్ఞంతేబుద్ధిమంతోభవద్విధాః||౨౯౪|| ఇతిశ్రీమద్రామాయణే కిష్కింధాకాండే-ఎకొనవష్టితమస్సగః.***

తతఃకృతోదకంస్నాతంతంగృధ్రంహరియూధపాః||ఉపవిష్టాగిరౌదుగేశవిరిచార్యసమంతతః ||౧|| తమంగదము
 పాసీనంతైస్సర్వైహారిభిర్వృతం| జనితప్రత్యయోహమాత్సంపాతిఃపునరబ్రవీత్ ||౨|| కృత్వానిశ్శబ్దమేకాగ్రా
 శ్శృణ్వంతుహరయోమమ|తత్త్వంసంకీర్తయిష్యామియథాజానామమైథిలీం ||౩|| అస్యవింధ్యస్యశిఖరేపతితోష్ఠిపురా
 వనే| సూర్యాతవవరీతాంగోనిర్దగ్ధస్సూర్యరశ్మిభిః ||౪|| లబ్ధసంజ్ఞస్తువదాత్తాద్వివశోవిహ్వలన్నిత| వీక్షమాణోదిశస్స
 ర్వానాభిజానామికించన ||౫|| తతస్తుసాగరాన్వైలలాన్మదీస్సర్వాస్సరాంసచ|సనాన్వదశివెలాంచసమీక్ష్యుణతిరాగ
 మత్ ||౬|| హృష్టపక్షిగణాకీణఃకందరాంతరకూటవాః|దక్షిణస్యోదధేస్తీరేవింధ్యయమితిశ్చయః||౭|| ఆసీచ్ఛాత్రా
 శ్శ్రీమంపుణ్యంసురైరపిసుపూజితం| ఋషినిశాకరోనామయస్సిన్నగ్రీతపాభవత్ ||౮|| అష్టేవవశసహస్రాణి
 తేనాస్మిన్మహావిదాః|వసంతోమమధమజ్ఞాన్స్వర్గతైతునిశాకరే||అవతీగ్యవవింధ్యాగ్రాత్రాచ్ఛ్రేణివివమాచ్ఛనైః|
 తీక్ష్ణదభావంసమమతీందుఃఖనపునరాగతః ||౧౦|| తవృషింద్రేష్టుకామోస్మిదుఃఖనాభ్యాగతోభృశం | జటాయుషామ

తతఃకథంచిద్గతః-అతస్తైస్త్వస్త్వసీత్అసంశయం-ఇతిమూమహామయోబుద్ధివన్నితియోజనా||౧౯౪|| సవే|| మేమయా-ప్రతివేదితఃజ్ఞాతః- సు
 పార్శ్వవచసమిదం* ||రా||భృష్టాభరణకౌశేయామితిపాతః||౨౧౪|| ఏషఇతి|| కాలాత్యయఃకాలాతిక్రమపాతః-రావణదశకాసమితిభావః||
 ౨౪౪|| వాగితి|| సర్వేషాంవంశయన్మృకం-వాఙ్మతిభ్యాంప్రియంకరిష్యామిహి- దాశరథేగృహ్యతార్యంతస్తమైవ||౨౫౪|| తదితి|| కాలసంగేనకాలవిశం
 జేన||౨౯౪|| ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే-శ్రీరామాయణసూక్తే- ముక్తాహారాభ్యానే-కిష్కింధాకాండవ్యాఖ్యానే-ఏకోనవష్టితమస్సగః.***
 తతఃకృతోదకమిత్యాది||౧|| తమితి|| జనితప్రత్యయః- జనితవిశ్వాసోయథాభవతితథాబ్రవిదతియోజనా-వానరదర్శనరూపస్యకార్యతోజనితవి
 శ్వాసఇత్యభావః||౪|| లబ్ధసంజ్ఞస్తీతి||విహ్వలన్నివమూర్షన్నివనిశ్చయః|| ౫||రా||తతస్తుసాగరానిత్యత్రసాగరమిత్యర్థః-వింధ్యప్రదేశపతితస్య
 కలసాగరదర్శనస్య అనుపవన్నత్వాత్-మతిఃప్రత్యభిజ్ఞా||౬|| హృష్టేతి||అభూదితిశేషః|| ౭|| ఆసీదితి||భవత్అభవత్|| ౮|| అష్టాదితి||వశశసహ

తతఃసంశయంస్వస్తీతిమాంమహామయోబుద్ధివన్నితియోజనా||౧౯|| ఎవమితి||అహంతైరేవముక్తః||౧౯౪|| సఇతి|| రామలక్ష్మణయోర్నామకౌ
 శంతీంజనకాత్మజాంహరకా - సరత్ససారాజారావణఇతిమేమయాప్రతివేదితఇతిసంబంధః || ౨౧౪ || టీ || ఏషకాలాత్యయఃకాలా
 త్రిక్రమః - కాలాతిక్రమేషపాతురితిభావః || ౨౪౪ || వాగితి || సర్వేషాంసర్వప్రాణినాం - వాఙ్మతిభ్యాంప్రియంకరిష్యామిహి - దా
 శరథేఃవఃదాశరథిసంబంధినాయున్మృకంయత్కార్యం - తత్తుమహిమమైవ-అత్రసంశయోనేతియోజనా || ౨౬౪ || రామలక్ష్మణేతి || లో
 కానాంత్రాణినిగ్రహే- త్రాణైరతక్షణేనిగ్రహేచ|| ౨౭౪ || కామమితి|| సకించపిదుమగరం-భవిష్యతీతిశేషః || ౨౮౪ || తదితి|| కాలసంగేన
 కాలవిశంజేన- భవిష్యదభావజ్ఞాపనేనతేనబుద్ధ్యాప్రియంకృతంభవతీతివేదితవ్యం || ౨౯౪ || ఇతిశ్రీమహాశ్వరత్నధీమరచితాయాం - శ్రీరామాయ
 ణతత్వదీపికాఖ్యాయాం- కిష్కింధాకాండవ్యాఖ్యాయాం- ఎకోనవష్టితమస్సగః.***
 తతఃఇతి||కృతోదకంజటాయుర్నిమిత్తంకృతపారతాకిక్రియమిత్యభావః- గృధ్రంపరివార్యఉపవిష్టాఇతిసంబంధః|| ౧|| తమితి|| జనితప్రత్యయః-
 నిశాకరమునినోక్తప్రకారేణరామదూతవాసరాగమనదర్శనాత్-పక్షప్రరోహ-చ్చనిశాకరోక్తాథేజనితవిశ్వాసః|| ౨|| కృత్యేతి || స్వవృత్తాం
 తకథనంసీతావృత్తాంతకథనోపయుక్తమితివ్యోతయితుంయథాజానామమైథిలీమిత్యుక్తం||౩|| టీ|| అస్మేతి||నిశాగ్ధనిదఃగ్ధపక్షః-వివశఃశారీర
 పారవశ్యయుక్తః- విహ్వలోదీనః- ఇవశబ్దోవాక్యాలంకారః||౪||౫||తత్త్వీతి||సాగరాకాసాగరం-మరిచప్రత్యభిజ్ఞా||౬|| తమేవాహ- హృష్టప
 షీతి|| నిశ్చితఃనిశ్చితవాక్||౭||౮|| అష్టాదితి||నిశాకరేస్సగఃతేనయుషిణావినిఅస్తికాగిరావసతోమదు-అష్టేవవశసహస్రాణివ్యతీతానీతిశే
 షః||౯||ఋషిషేవప్రాసకాలేమమతనానంతరంయుషిదర్శనప్రకారమాహ-అవతీర్యేత్యాది||౧౦|| టీ||తమితి||దర్శనమిత్తమాహ-జటాయుషేతి

యాచైవబహుకోభిగతౌహిసః ||౧౧|| తస్యాశ్రమపదాభ్యాశేషపుర్వాతాస్సుగంధినః| వృత్తోవాపుష్పితఃకశ్చిదఫలో
వాసవిద్యతే ||౧౨|| ఉపేత్యచాశ్రమంపుణ్యంవృక్షమూలముపాశ్చీరః| ద్విష్టుకామఃప్రతీక్షేహంభగవంతంనిశాకరం||
౧౩|| అథావశ్యమమారస్థమృషింజ్వలితతేజసంకృతాభిషేకందుర్ధామకముపావృత్తముదబ్బుఖం||౧౪|| తస్మత్తాస్మిన్
మరావ్యాఘాసస్సంహానాగాస్సరీస్సపాః| పరివారోపగచ్ఛంతిథాతారంపాశీనినాయథా || ౧౫ || తతఃపాస్త్రమ్మ
షింజ్ఞాత్వాతానిసత్వానివైయయః| ప్రవిష్టేరాజనియథాసర్వంపామాత్యకంబలం ||౧౬|| ఋషిస్తుస్పృష్టామాంసీ
తఃప్రవిష్టశ్చాశ్రమంపునః| ముహూతకమాత్రాన్నిమగ్రీమ్యతతఃకార్యమపృచ్ఛత || ౧౭|| సౌమ్యవైకల్యతాంసృష్టా
రొన్లుంలేనావగమ్యతే| అగ్నిదగ్ధావిమావత్సత్వైవప్రణితాతవ || ౧౮ || గృధ్రాద్వాన్యజ్ఞపూర్వోమేమాతరిశ్వస
మాజవే| గృధ్రాణాంచైవరాజానాభాతరౌకామయాపితౌ ||౧౯|| జ్యేష్ఠాహిత్వంతుసంపాతేజటాయురనుజస్తవమా
నుషః| ఈవమాస్థాయగృష్ణేతాంచరణౌమను ||౨౦|| కింలేన్యాధిశయంతానంపక్షయోఃతనంకథం| దండోవాయంకృతః
కేససర్వమాఖ్యాహిప్యచ్ఛతః || ౨౧ || ఇతిశ్రీమదగ్రహింధాకాండే-పక్షితమస్సగఃః

తతస్తద్ధామణంకమకదుమగరంసాహసాతక్రృతం| ఆవచక్షేమునేస్సర్వంసూర్యానుగమనంతదా || ౧|| భగవ
న్స్వగ్నియక్తత్వాల్లజ్జయావ్యాకులేంద్రియః| పరిశ్రాంతానశక్నోమివచనంప్రతిధాపితుం ||౨|| అహంచైవజటాయు
శ్చసంఘమాద్దపమోహితౌ| ఆకాశంపతితావీరౌజిజ్ఞాసంతాపతాక్రమం ||౩|| కైలాశేభిరేబద్ధానునీనామగ్రతః
పణం| రవిస్సాన్యవసుయాతవ్యోయావదస్తంమహాగిరిం|| అథావాంయుగపత్వాప్రవచశ్యావనుహీతలే || ౪|| ధవక్రీప్ర
మాణానినగరాణిపుథక్పృథక్ ||౫|| క్వచిద్వాదిత్రీఘోమాంశ్చబహ్మఘోమాంశ్చశుశ్రువః| గాయంతీశ్చాంగనాబహ్మీః
పశ్యావోరక్తవాససః ||౬|| యాణాముత్పత్యదాకాశమాదిత్యపథమాశ్రితౌ| ఆవామాలోకయావస్తద్వసంశాద్వలస
న్నిభం ||౭|| ఉపతైరివసంధన్నాన్యశ్యతేఘాశ్శిలోచ్చయైః| అపగభిశ్చసంపీతాసూత్రైరివపమగధరా||౮|| హిమవాం
త్రైవవింధ్యశ్చమేరుశ్చమహాన్నగః| భూతలేసంప్రకాశంలేనాగాభవజలాశయే||౯|| తీవ్రస్వేదశ్చభవశ్చభయం
చాసీత్తదావయోః| సమాదిశతిమోహశ్చతమోమూఢాచదారుణౌ ||౧౦|| నదిగ్నిజ్ఞానుతేయామ్యానాగ్నేయీనద
వారుణీ| యుగాంతేనియతోలోకోహతోవద్ధృజవాగ్నినా||౧౧|| మనశ్చమేహతంభూయస్సన్నివర్త్యతుసంక్రయం| య

సాశీ- గతానితేషః || ౧౨|| సౌమ్యేతి||వికలవివక్షకల్యం-చాతర్వణ్యాదిత్వాత్ స్వార్థేకవ్యజ్ఞ-తస్యభావోవైకల్యతా-ప్రణితాగంజాతప్రణా-
తేనావగమ్యతఇత్యత్రతేషాభిన్నపదం- హేసౌమ్యతేరోష్ణాంవైకల్యతాంసృష్టానావగమ్యతే-రోమవికలత్వపాతుఃస్వరూపమితిశేషః - అగ్నిద
గ్ధావిద్యుక్తేతేషాశేషః-ప్రణితేత్యత్రదృశ్యతేషాశేషః || ౨౧|| ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిచితే- శ్రీ రామాయణఘాటణే- ముక్తాహారాఖ్యానే-3
షింధాకాండవ్యాఖ్యానే- పక్షితమస్సగఃః|| ౧|| ౨|| ౩|| ౪|| ౫|| ౬|| ౭|| ౮|| ౯|| ౧౦|| ౧౧|| ౧౨|| ౧౩|| ౧౪|| ౧౫|| ౧౬|| ౧౭|| ౧౮|| ౧౯|| ౨౦|| ౨౧||
త్తవిభ్రమః-మూర్ఖానిప్రయోగ్యహునసజ్జపజ్జనః-తమఃఆజ్ఞానం || ౧౦|| నదిగితి|| యామ్యేత్యాదికందిగంతరాజాముపరీక్షణం- నిరులోలో
కఃనియతసన్నివేశోలోకః- యుగాంతేఅగ్నివాఃగ్ధోహతజ్వల- అదృశ్యతేషాశేషః|| ౧౧|| మనశ్చేత్యాది|| సంక్రయంత్రయఃసూతంబంధురింది
యస్సన్నివర్త్యకశ్యేనవిప్రయ్య-భూయోభృతంహతంమేచనఃమహతాయత్నేవలన్తికాచక్షుషిపునఃసంధాయమహతాయత్నేనభూమీరవిస్స
మచలోకితత్వసంబంధః|| ౧౨|| మనశ్చమేహతంభూయస్సన్నివర్త్యతుసంక్రయమ్| యత్నేనమహతాహ్వాన్తికాపునస్సంధాయచక్షుషి|| యత్నేన

బహుశఃత్యనేత్రపూర్వపరిచిత్సూచ్యతే||౧౩|| తేమి|| ధాతారంబోమకంయయఃప్రాప్తుః||౧౪|| సౌమ్యేతి|| హేసౌమ్యతేరోష్ణాంవైకల్యతాంవి
కలత్వందృష్ట్యా- నావగమ్యతేత్వత్వవ్రూపమితిశేషః- రోమకలత్వేపాశుఃఅగ్నిదగ్ధావితి|| ౨౧ || ఇతిశ్రీమహాశ్వరత్తీర్థకవిరచితాయాం- శ్రీ
రామాయణతత్వదీపికాశ్వాసాం- కిషింధాకాండవ్యాఖ్యానాం- పక్షితమస్సగఃః|| ౧|| ౨|| ౩|| ౪|| ౫|| ౬|| ౭|| ౮|| ౯|| ౧౦|| ౧౧|| ౧౨|| ౧౩|| ౧౪|| ౧౫|| ౧౬|| ౧౭|| ౧౮|| ౧౯|| ౨౦|| ౨౧||
ప్రా(తీ) సంఘర్షాత్ మత్సరాత్ ||౩|| కైలాశేతి|| పణబంధనప్రకారమాహ-రవిగితి|| యావదస్తంసమావిశతి|| తీ || యావదస్తంపహగిరింతప్రాచ
లావధిమాసాభ్యాం రవిరసస్పృత్య సూతవ్యస్సాన్యత్యేచంయసంపణంబద్ధాయుగవత్ ప్రాప్తౌమహితలేనగరాణ్యవశ్యావేగంబంధః|| ౧౪ ||
యావత్రావచ్చపాకత్యేషత్యవరః - యావదస్తంయతి తావత్సర్వంతమితిభావః || ౧౫ || తీ || తూణామితి || తత్స్థూలోన్నతవృక్షాధా
రత్వేన ప్రసిద్ధంతనం - శాద్వలశ్యేనసంస్థిరవస్థానంయస్యతత్ శాద్వలసంస్థితిః - స్థూలోన్నతవృక్షనికరోపి భూప్రదేశగత వృక్షగణ
రూపేణ ప్రతీయతఇత్యధః - ఏతాదృశప్రతీతిరవిప్రకమకనిబంధనేత్యవగంతవ్యం || ౧౬ || తీవ్రఇతి || మోహఃచిత్తవిభ్రమః - అ
త్రమూర్ఖానామంత్రయోగ్యహునసజ్జపజ్జనః || ౧౦ || నదిగితి || నియతస్థానవిశేషాయామ్యాదిక్ నవిజ్ఞాయతే - కిమివపూర్వగనియతఃని
యతస్థానవిశేషః - యుగాంతే అగ్నినాదగ్ధోహతోలోకజవ || ౧౧ || మనఇతి || సంక్రయంత్రయఃసూతంబంధురిందియంభ
న్నివర్త్యకశ్యేనవిప్రయ్య - భూయోభృతంహతంమూఢంమేచనః - మహతాయత్నేవలన్తికాచక్షుషిపునఃసంధాయ - మహతాయత్నేనభూ

తేననుమాతాహ్యస్త్రికాపునస్సంధాయచతుషియతేననుమాతాభూయోరవిస్సనువలోకతః || ౧౦౪ || శుల్కఃపృథ్వీప్ర
మాణేనభాసూరఃప్రతిభాతిసా || ౧౩ || జటాయుమామనావృచ్ఛనిపపాతమహింతతః | తందృష్ట్వాతూణమాకాశా
దాత్తానంముక్తవానహం || ౧౪ || పత్నాభ్యాంచనుయాగుప్తజటాయునప్రవహ్యతే | ప్రమాదాత్తత్రర్దగఃపతన్వా
యపథాదహం || ౧౫ || ఆశంకేతఃనిపతితంజనస్థానేజటాయుషం | అహంతుపతితోవింధ్యేగర్ధపత్నాజడీకృతః || ౧౬ || రాజ్యే
నహినోభాగ్రాచపత్నాభ్యాంవిక్రమేణచ | సర్వధామతుమేవేచ్ఛపతిష్ఠ్యేశిఖరాద్ధిరే || ౧౭ || ఇతిశ్రీమతిః-పిం
ధాకాండే ఏకపక్షితశస్రగణః.*****ఏవముక్త్యనునిశేప్తమరుదంఃఖతోభ. శం | అథభ్యాత్వాము
హూతాంతుభగవానిదముబ్రవీత్ || ౧౮ || పతౌచతేప్రపతౌచపురరన్యభవిష్యతః | పాశాశ్చచతుషీచైవవిక్రమశ్చబ
లంచతే || ౧౯ || పురాణేషుమాతాగర్భంభవిష్యతిమయాశుశం | దృష్టంమేతపసాచైవశ్రీత్వాచః | చితంనుమ || ౨౦ || రాజాద
శరభోనామకశ్చిదిత్వాకునందనః | తస్యపుత్రోమహాతేజారామోనామభవిష్యతి || ౨౧ || అరణ్యంచసహభ్రాత్రా
లక్ష్మణేనగమిష్యతి | అస్మిన్నథేనియుక్తస్సకపిత్రాసత్యపరాక్రమః || ౨౨ || నైర్యతోరావణోనామతన్యభార్యాంహరి
ష్యతి | రాక్షసేంద్రోజనస్థానాదవధ్యుగ్రదానవైః || ౨౩ || సాచకామైఃప్రలోభ్యంతీభత్యైభాజ్యైశ్చమైథిలీ | సభాత్య
తిమహాభాగాఃఖేమగ్నాయశస్వినీ || ౨౪ || పరమాన్నంతువైదేహ్యజ్ఞాత్వాదాస్యతివాసవః || ౨౫ || యదన్నమమృతప
భ్యంపురాణామపిమలభం | తఃన్నంమైథిలీపాప్యవిజ్ఞాయేంద్రాదిదంత్యతి | అగ్రమద్భత్యరామాయభూతలేర్వ
పిష్యతి | యదిజీవతిమేభతాతక్ష్మణేనసహప్రభుః | దేవత్వంగచ్ఛతోర్వాపితయోరన్నమిదంత్యతి || ౨౬ || ఏవ్యంత్యనే
వకాస్త్రపాపరామదూతాఃప్రవంగమాః | ఆభ్యేయా రామమహిషీత్వయాతేభ్యోవిహంగమ || ౨౭ || సర్వధాహినగంతవ్య
మీద్యశఃక్వగమిష్యసి | దేశకాలాప్రతీక్షస్వఃత్వోత్పంప్రతిపత్స్యసే || ౨౮ || నోత్సహేయమహంకతుమైవైవత్వాం
సపక్షకం | ఇహస్థస్త్యంతులోకానాంహితంకార్యంకర్మివన్ || ౨౯ || త్వయాపిఖలుతతాగర్భంతయోశ్చనృపపుత్రయోః |
బ్రాహ్మణాంనాంపురాణాంచమునీనాంవాసవస్యచ || ౩౦ || ఇచ్ఛామ్యహమపిద్రష్టుంభ్రాతరోరామలక్ష్మణౌ | నేచ్ఛేది
రంధారయశుంపాణాంస్త్యత్యేకభైరం || మహషిస్త్యబ్రవీదేవంబృష్టతత్వాథదశః || ౩౧ || ఇతిశ్రీమతిః-

మహాతాభూయోరవిస్సనువలోకతః || ౧౩ || జటాయురితి || నిపపాతమహిం-మహింప్రతినిపపాతేత్యథః - పతంతందృష్ట్వాఆకాశాత్పూర్వాధిస్థితాకాశ
శాత్పూర్వాధిస్థితాకాశప్రదేశాత్ - ఆత్మానంతూణాంముక్తవాః - జటాయుషోరక్షణార్థంతమపరిసత్వరమాగచ్ఛమిత్యర్థః || ౧౪ || పత్నాభ్యా
మితి | ప్రమాదాత్సూర్యోభక్యతీతిబుద్ధ్యవధానాభావాత్ || ౧౫ || ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే - శ్రీరామాయణసూపదే-ముక్తాహారాభ్యాసే-
కిష్కింధాకాండవ్యాఖ్యానే - ఏకపక్షితశస్రగణః.*****
ఏవముక్త్యత్వాది || ౧౬ || అరణ్యమితి | అస్మిన్నథే-అరణ్యగమనే || ౧౭ || సాచేతి | కామ్యంతతికామైఃఆపేక్షణీయైః - ప్రలోభ్యంతీప్రలోభ్య
మాసా || ౨౦ || పరమాన్నమితి | జ్ఞాత్వా - అనశనామితిశేషః || ౨౪ || ౧౩ | త్వయాపితి | నృపపుత్రయోఃతత్ప్రయోజనంత్యయాపికార్యంతకా
మ్యం- బ్రాహ్మణానీనాంచకార్యమినుబంధః || ౧౫ || ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే - శ్రీరామాయణసూపదే - ముక్తాహారాభ్యాసే-కిష్కిం
ధాకాండవ్యాఖ్యానం

యోరవిస్సనువలోకతఃప్రతియోజనా || ౧౩ || జటాయురితి || జటాయుఃమహింప్రతినిపపాత - తంపతంతందృష్ట్వా. ఆకాశాత్పూర్వాధిస్థితాకాశ
ప్రదేశాత్ఆత్మానంతూణాంముక్తవాః - జటాయుషోరక్షణార్థంతమపరిసత్వరమాగచ్ఛమిత్యర్థః || ౧౪ || ప్రమాదాదితి || పక్షయోర్వివృత
త్వసూర్యోదహిష్యతీతిబుద్ధ్యవధానాత్ || ౧౫ || ఇతిశ్రీమహేశ్వరతీర్థవిరచితాయాం - శ్రీరామాయణతత్త్వదీపికాభ్యాసాయాం - కిష్కింధాకాం
డవ్యాఖ్యానాయాం - ఏకపక్షితశస్రగణః.*****
టీ | ఏవమితి || ఏవంస్వచ్ఛాపారముక్త్య || ౧౬ || పతౌచేతి | పాశాదయశ్చభవిష్యంతీతివచనవ్యత్యయఃకర్తవ్యః || టీ | ప్రతౌప్రధానకౌపూర్వ
వత్సర్వవ్యవహారసమర్థామిత్యథః || ౧౭ || పురాణమితి | పురాణాన్త్రురహస్యేపుక్తాస్థితస్యమమతపసాదృష్టమితిసంబంధః || ౧౮ || సాచేతి ||
కామ్యంతతికామాయాపేక్షణీయైఃతైఃప్రలోభ్యంతీ || ౨౦ || టీ | పరమాన్నమితి | జ్ఞాత్వాఅనశనామితిశేషః || ౨౪ || టీ | యదితి || ఇంద్రాదిదంత్యతిజ్ఞా
నంపాతిప్రత్యుపహిష్టేతిభావః - ప్రకారాంతరేణవాచనాదాగతంచేత్తత్పరిహరణితత్కార్యంఅగ్రమద్భత్యభూతలేనిర్వపిష్యతీత్యనేనపరివ్రతా
చారణిక్రః భుక్తవత్సవభుంజీయాత్సవత్సవశయితచేత్తరణాత్ || ౧౯ || సర్వభేతి | దేశకాలప్రతీక్షస్వశలమాహ-పక్షమితి || ౨౦ || టీ | తపవ
క్షసంపాదనసామర్థ్యంకిమిదానీంనాస్తీత్యత్రాహ-నోత్సహేయమితి || అనువైరపక్షసదిపాదనంతుయాకృతంచేత్తవాత్రానస్థానాసంభవాది
మాస్తేనత్వయాకర్తవ్యంసేద్యతీత్యర్థః || ౩౦ || త్వయాపితి | నృపపుత్రయోశ్చత్ప్రయోజనంత్యయాపికార్యంతకామ్యంచాహ్మణానీనాంచకతా
మ్యమితిసంబంధః || ఇతిశ్రీమహేశ్వరతీర్థవిరచితాయాం - కిష్కింధాకాండవ్యాఖ్యానాయాం - ద్విపక్షితశస్రగణః.*****

మీరంధాకాండే - ద్విషష్టితమస్సగః:***** పతైరవైశ్చబహుభిర్వాత్సైర్వాక్యవిదాంవరః । మాంప్రశ
స్యాభ్యనుజ్ఞాప్యప్రవిష్టస్సస్వమాశ్రమం ॥ ౧ ॥ కందరాత్తువిసర్పిత్యావర్వతస్యశ్వైశ్శవైః । అహంవింధ్యంసమారు
హ్యభవతఃప్రతిపాలయే ॥ ౨ ॥ అద్యత్వేతస్యకాలస్యసాగ్రంవషణశతంకతం । దేశకాలప్రతీక్షోష్టి హృదికృత్వాము
నేర్వచః ॥ ౩ ॥ మహాప్రస్థానమాపాద్యస్వర్గతేతునిశాకరేమాంనిదాహతిసంతాపోవితకైర్భహుభివృతం ॥ ౪ ॥
ఉద్ధితాంమరణేబుద్ధింమునివాత్సైర్నివతయేబుద్ధిర్యాతేనమేదత్తాపాణానాంరక్షణాయతు ॥ సామేపనయతేదుఃఖం
వీప్తేవాగ్నిశిఖాతమః ॥ ౫ ॥ బుధ్యతావమయావీర్యంరావణస్యసురాత్మనః ॥ పుత్రస్సంతజితౌవాగ్నిత్వతాతామైథి
లీకథం ॥ ౬ ॥ తస్యావిలపితంశుత్యాతాచసీతావినాకృతౌనమేదశరథస్నేహాత్పుత్రేణాత్వాదితంప్రియం ॥ ౭ ॥ తస్య
త్వేవంబువాణస్యసంపాతేర్వానరైస్సహఉత్పేతతుస్తదాపతౌసమత్యంవనచాంజాం ॥ ౮ ॥ సదృష్ట్యాస్వాంతమం
వత్తైరుద్గతైరరుణచ్ఛదైః ॥ పరీహవశమతులంలేభేవానరాంశ్చేదకుబ్రవీత్ ॥ ౯ ॥ ఋషేర్నిశాకరస్యైవప్రభావాద
మితాత్మనః ॥ ఆదిత్యరశ్మిర్దగ్ధపతౌమేపునరుద్ధితౌయావనేవతమానస్యమమాసీద్యఃపరాకృమః ॥ తమేవాద్యానుగ
చ్ఛామిబలంపారుషమేవచ । సర్వభాక్రియతాంయత్సస్సీతామధిగమివ్యభావక్షలాభామమూయంవస్సిద్ధిప్రీత్యయతా
రకః ॥ ౧౦ ॥ ఇత్యుక్త్వానహరీన్సర్వాన్సంపాత్యిసతగోత్రమః ॥ ఉత్పపాతగిరేశ్శృంగాజ్జిజ్ఞానుఃఖగమాంకతిం ॥ ౧౧ ॥ త
స్యతద్వచనంశుత్యాప్రీతినంహృష్టమానసాః ॥ బభూవుహారిశౌదులాలావిక్రమాభ్యుదయోన్ముఖాః ॥ ౧౨ ॥ అథవనన
మానవిక్రమాఃప్లవగవరాఃప్రతిలబ్ధపారుషాః ॥ అభిజదభిముఖాదిశంయయుజానకసుతాపరిమార్గణోన్ముఖాః ॥ ౧౩ ॥ ఇతి
శ్రీమతిఃమీరంధాకాండే - త్రిషష్టితమస్సగః:***** ఆఖ్యాతాగృధీరాజేనసము
త్పత్యస్థవంగమాః ॥ సంగతాఃప్రీతినంయుక్తావినేదుస్సింహవిక్రమాః ॥ ౧ ॥ సంపాతేర్వచనంశుత్యాహరయోరావణక్ష
యం ॥ హృష్టాస్సాగరమాజగ్నుసీతాదర్శనకాంక్షిణః ॥ ౨ ॥ అభిక్రమ్యతుతందేశందృశుర్భీమవిక్రమాః ॥ కృత్స్నంలోకస్య
మహతఃప్రతిబింబమివస్థితం ॥ ౩ ॥ దక్షిణస్యసమద్రస్యసమాపాద్యోత్తరాందిశం । సన్నివేశంతతశ్చదుహారివీరామ

ధాకాండవ్యాఖ్యానే - ద్విషష్టితమస్సగః:***** ఆఖ్యాతాగృధీరాజేనసము
త్పత్యస్థవంగమాః ॥ సంగతాఃప్రీతినంయుక్తావినేదుస్సింహవిక్రమాః ॥ ౧ ॥ సంపాతేర్వచనంశుత్యాహరయోరావణక్ష
యం ॥ హృష్టాస్సాగరమాజగ్నుసీతాదర్శనకాంక్షిణః ॥ ౨ ॥ అభిక్రమ్యతుతందేశందృశుర్భీమవిక్రమాః ॥ కృత్స్నంలోకస్య
మహతఃప్రతిబింబమివస్థితం ॥ ౩ ॥ దక్షిణస్యసమద్రస్యసమాపాద్యోత్తరాందిశం । సన్నివేశంతతశ్చదుహారివీరామ

౧ ॥ ౧ ॥ అద్యత్వేతస్యేతి ॥ పూర్వంనిశాకరమునిప్రయాణాంతరం-అష్టేవషణశహస్రాణిమమవృతానిత్యక్తత్వాత్-ఇదాసీంసాగ్రీవ
షణశతమిత్యేతదష్టవర్షసహస్రీపలక్షణం ॥ ౩ ॥ మహాప్రస్థానమితి ॥ వితక్రైః-వివిధవిచారైః ॥ వీరమహాప్రస్థానసంజ్ఞికంప్రతం-వితక్రైర్వివిధవిచా
రైః-కదావానరాస్సమేవ్యుతికదాపక్షాదికంమమప్రాదుర్భవిష్యతీత్యేవంరూపోవిచారః ॥ ౪ ॥ వీరీ ॥ బుధ్యతేతి ॥ తస్యావిలపితంక్షత్వామైథిలీకథ
నతాతానగుప్రాశితివాగ్నిస్తర్జితః ॥ ౭ ॥ వీరీ ॥ తస్యేతి ॥ పక్షాదికప్రపక్షయోరుపలక్షణం-అన్యథాఉత్తరత్రిపక్షైరితిబహువచనాయాగాత్ ॥ ౮ ॥
సదృష్ట్యాతి ॥ అరుణచ్ఛదైః-అరుణప్రభైరితిపాతః ॥ ౧౧ ॥ వీరీ ॥ బలంపౌరాణమేవచ-పురాణమేవపౌరాణం-సావర్ధే - పురా
ణమిదివ్యాసాంయాదృశంబలంశూయితేతాదృశమితివా ॥ ౧౨ ॥ అథవననమానవిక్రమాశితి ॥ అభిజదభిముఖాః-అభిజన్మహారప్రతిక్ష
కాః(వీరీ)సూర్యాచ్ఛతృణకంలగ్నమభిజత్సరికితీతతం ॥ సర్వదోషహరంచైవప్రశస్తంకుభకర్తస్త్రిజ్యోతిశ్శాస్త్రే ॥ ౧౩ ॥ ఇతిశ్రీమహాశ్వరతి
భావరచితాయాం - శ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యాయాం- కిరీంధాకాండవ్యాఖ్యాయాం- త్రిషష్టితమస్సగః:*****
వీరీ ॥ ఆఖ్యాతాశితి ॥ సముత్పత్యఉత్థాయ ॥ ౧ ॥ సంపాతేతి ॥ హరయఃసంపాతేర్వచనంక్షత్వా-సీతాదర్శనకాంక్షిణస్సంతః-రావణతయంప్రతి
రావణనియభూతలంకాదీవముద్దిశ్య-సాగరంతన్నాగభూతసముద్రమాజగ్నురితిసంబంధః ॥ ౨ ॥ అభిక్రమ్యేతి ॥ ప్రతిబింబమివప్రతిబింబాధా
రభూతాదశతలమిత్యర్థః-ఆత్రసాగరమిత్యనుకృప్యతే ॥ ౩ ॥ దక్షిణస్యేతి ॥ ఉత్తరాందిశమిత్యత్రదిక్పక్షవర్తిరంబత్వతే-ఉత్తరంతటమితిసమ్య

హాబలాః॥౪॥నత్వైర్వహద్భిర్వికృతైఃక్షీడద్భిర్విదైర్జలే । వ్యాత్రాన్యైస్సమహాకాయైరూర్జిశ్చసమాకులం ॥ త్రసు
ప్రసవచాన్యత్రక్షీడంతమచాన్యతః । కృచితైర్వతమాతై శ్చజలరాశిభిరావృతం॥ సంచులందానవేంద్రైశ్చపాతా
శతలవాసిభిః॥రోమహర్షకరందృష్ట్వావిషేదుఃకపికుంజరాః ॥౨॥ఆకాశమివదుష్పారంసాగరంపేక్ష్యవాసరాః॥విషేదు
స్సహసాసర్వేకథంకార్యమితిబ్రువన్॥౧॥వివణ్ణాంచాహినీందృష్ట్వాసాగరస్యఋరీక్షణాత్ । ఆశ్వాసయామాసహరీస్స
యార్తాహారిసత్తమః॥౯॥ తాన్విషాదేనమహతావివణ్ణాన్వానరర్షభాన్ । ఉవాచమతిమానాగ్రేవా లిసూనుర్నహాబ
లః॥ నివిషాదేమనఃకార్యంవిషాదోదోషవత్తమః । విషాదోహంతిపురుషంబాలంకుర్ద్దగ్ధవోగరః । విషాదోయంప్రసహతే
విక్రమేవయవస్థితే । తేజసాతస్యహీనస్యపురుషాభోనసంభృత ॥౧౨॥ తస్యాంరాత్యాంవ్యతితాయామంగదోవానరై
స్సహ । హరివృద్ధైస్సమాగమ్యపునర్నంత్రమమంత్రయత్ ॥౧౩॥సావానరాణాంధ్వజినీపరివార్యాంగదంబభా । వాసపం
పరివార్యేవమరుతాంచాహినీస్థితా ॥౧౪॥ కోశ్యస్తాంచానరీంసేనాంశక్తస్తస్యభయతుంభవేత్ అన్యత్రవాలితసయా
దన్యత్రచహనూమతః॥౧౫॥తతస్తాహారివృద్ధాంశ్చతచ్చస్యైస్సమరిందమః । అచుమాన్యాంగదశ్శ్రీమాన్వాక్యమర్థవదబ్ర
వీత్ ॥౧౬॥కశ్చిదాసింసుహాతేజాలంఘయిష్యతిసాగరం॥కఃకరిష్యతిసుగ్రీవంసత్యసంధవరిందమం॥౧౭॥ కోవీరోయోజ
నశతలంఘయేచ్ఛస్థవంగమాః । ఇమాంశ్చయూధపాన్సర్వాన్స్తేక్షయేతోగమహాభయాత్ ॥౧౮॥ కన్యత్రభావా
ద్రారాంశ్చపుత్రాంకైచ్చవగృహాణిచ । ఇతోనివృత్తాఃపశ్యేమసిద్ధాద్ధాన్సుఖినోవయం ॥౧౯॥ కన్యత్రసాదాద్రామం
చలత్క్షణంచమహాబలం । అభిగచ్ఛేమసంహృష్టాస్సుగ్రీవంచమహాబలం ॥ ౨౦॥ యదికశ్చిత్సమర్థోవస్సాగిరప్లవనేహ
రిః॥నదదాత్సిహానశ్శీఘ్రంపుణ్యామభయదక్షిణాం॥౨౧॥ అంగదస్యవచశ్శ్రుత్వానకశ్చితిగించిదబ్రవీత్ । ప్రిమితేవాభ
వత్సర్వాతత్రసాహరివాహినీ ॥౨౨॥ పునరేవాంగదఃప్రాహతాన్వరీన్వరిసత్తమః । సర్వేబలవతాంశ్రేష్ఠాభవంతో
దృఢనిక్రిమాః॥ వ్యవదేశ్యకులేజాతాఃపూజితాశ్చాప్యభీష్టశః । నహివోగమనేసంగఃకదాచిత్కస్యచిత్కాచిత్ ॥బు
వధ్వంయస్యయాశక్తిఃప్లవనేప్లవగర్జభాః॥౨౪॥ఇతిశ్రీమతిగిష్కింధాకాండే- చతుష్షష్టితమస్సగః.*****
తతోంగదవచశ్శ్రుత్వాసర్వేతేవానరోత్తమాః । స్వంస్వంగతౌసముత్సాహమాహుస్తత్రయథాక్రమం ॥ గ
జోగవాక్త్రాగవయశ్శరభోగంధమాదనః । మైందశ్చద్వివిదత్యైవమషేణోజాంబవాంస్తథా ॥౨॥ ఆటభాషేగజస్తత్ర

విషాదేనవిషాదకారణేన-విషాదోయంప్రసహతేఅభిభవతి-నసిద్ధ్యతీత్యనంతరంఇతికరణంబోధ్యం॥౧౨॥౨౨॥పునరేవేత్యాది॥సంగఃప్రతిహతిః-
బుద్ధివధ్వమిత్యాహ-నిదేశః॥ ౨౪॥ ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే-శ్రీరామాయణఘోషణే-ముక్తాహరాభ్యాసే - కిష్కింధాకాండవ్యాఖ్యా
నే- చతుష్షష్టితమస్సగః. *****తతోంగదవచత్యాది॥గతౌగమనవిషయే-యద్యపిగజాదయోపితతయోజనలంఘనశ
క్తాః- ఘాతలెసాగరేవాపిచైలేషుచవనేషుచ । పాతాశస్యాపిమధ్యేవానమమాచ్ఛిన్యతేగతిరితి- శుగ్రీవసన్నిధౌవానరయూధప్రైఃస్వస్వశక్తైః
ఖ్యాపితత్వాత్- నహివోగమనేసంగఃకదాచిత్కస్యచిత్కాచిత్విచితిపూర్వమంగదోక్తైశ్చ । తథాపిరావణాగ్నితలంకాప్రవేశనీతాన్వేషణాది
కందుష్కరమస్యేనేతి తత్సాధకహనుచత్ప్రేత్సాహనాయతధోక్తవంతితిధ్యేయం॥ రా॥ స్వంస్వంగతౌసముత్సాహమితిపాతః॥శుషేణో

౭ ॥ ఆకాశమితి॥ (సముద్రలంఘనంకథంకర్తవ్యమితి) బుద్ధివద్బుద్ధివంతః-అహోవచనవ్యత్యయః॥౨౯॥తానితి॥విషాదేనవిషాదకారణేన-
విషాదఇతి- యువిషాదోనసహతేయమభిభవతి - పురుషాభోనసిద్ధ్యతీత్యత్రఇతికరణందృష్టవ్యం - అన్యత్రాశ్వాసయామాసేతిపూర్వేణసం
బంధః॥ ౨౦॥ టీ॥ యదీతి॥అథయదక్షిణాంబహంయోస్యామీత్యేవయోపాభయవచనమిత్యర్థః॥౨౧॥ టీ॥నకశ్చితిగించిదబ్రవీత్-నస్యమి
త్రయోజనదేశలంఘనసమర్థవానరాణామసమర్థానామివశతయోజనపరిమితసముద్రలంఘనప్రసంగేకథః-తూష్ణీభావఇతిచేత్-అలాఘ్యశా
సనశుగ్రీవసంయమిత కాలాతిక్రమేణమృతదైర్వత్వా దప్రమేయరావణబలపరిజ్ఞానాచ్యేత్యవగంతవ్యం - తథాచోక్తం స్కాండే-నీలోంగ
దోహనూమాంశ్చై జాంబవానధకేసరి । సముద్రతీరమాగమ్యనశేమస్పృందితుంపదం । రావణస్యబల-జ్ఞాత్వాతీరేనదనదీపతేరితి ॥ ౨౨॥ ఋన
హివఇతి ॥ సంగఃప్రతిహతిః ॥ బుద్ధివధ్వమితినిదేశఃఃఛాందసః ॥ ౨౪॥ ఇతిశ్రీమహాశ్వరత్తిథిధావిరచితాయాం - శ్రీరామాయణ
తత్త్వదీపికాఖ్యాయాం-కిష్కింధాకాండవ్యాఖ్యాయాం - చతుష్షష్టితమస్సగః. *****
తతఇతి॥ గతౌగమనవిషయే- స్వంస్వంస్వకీయంస్వకీయంఉత్సాహమాచురితిసంబంధః॥౨॥ఆటభాషఇతి॥ఆటభాషేగజస్తత్రప్లవేయందశ
యోజనమిత్యాదివాగజాదీనాందశయోజనమాత్రవిషయస్వస్థప్లవనశక్తికథనంనవాప్రవలం॥గ్లో॥ఘాతలెసాగరేవాపిచైలేషుచవనేషుచ । పా
తాశస్యాపిమధ్యేనమమాచ్ఛిన్యతేగతిరితి- శుగ్రీవసన్నిధౌవానరయూధప్రైఃస్వస్వశక్తైః ప్రఖ్యాపితత్వాత్ ॥గ్లో॥నహివోగమనేసంగఃకదాచి
త్కస్యచిత్కాచిత్ । బుద్ధివధ్వంయస్యయాశక్తిగ్రహణేప్లవగర్జభావత్యంగదేన- యూధపాహాసన్నిహితపూర్వసర్వేభానాచ్చ-తహిప్లవే

స్తవేయం దశయోజనం । గవాక్షోయోజనాన్యహగమిష్యామీతి వింశతిం ॥ ౩ ॥ గవయోచానర సత్రవానరాంస్తా
నువాచహా క్రింశతంతుగమిష్యామియోజనానాంష్టవంగమాః ॥ ౪ ॥ శరభస్తానువాచాథవానరాన్వానరమౌళిః । చత్వా
రింశద్గమిష్యామియోజనానాంష్టవంగమాః ॥ ౫ ॥ వానరస్తునహాతేజాఅబ్రవీద్గంధమాదనః । యోజనానాంగమిష్యా
మిసంచాశత్తురంశయః ॥ ౬ ॥ మైందస్తువానర సత్రవానరాంస్తానువాచహా । యోజనానాంపరంవష్టిమహంష్టవితు
ముత్సహే ॥ ౭ ॥ తత సత్రమహాతేజాద్వివిదఃప్రత్యభావత । గమిష్యామిసందేహస్సప్రతియోజనాన్యహం ॥ ౮ ॥ సు
షేషాస్తుహరిశ్రేష్ఠఃప్రీతవానకపి సత్తమాకా । అతేతియోజనానాంతుష్టవేయంష్టవగేష్వరాః ॥ ౯ ॥ తేషాంకథయతాం
తత్రసర్వాంస్తానమమాన్యచ । తతోవృద్ధతమస్తేషాంజాంబవాన్ప్రత్యభావత ॥ ౧౦ ॥ పూర్వంసాక్షాత్సహ్యాసీతగ్రాశ్చి
ద్గతిచరాక్రమః । తేషాంపయఃపాదానినూచాప్రీతాస్ససాంప్రతం ॥ ౧౧ ॥ కింతునైవంగతేకకమిదంకార్యముపే
క్షితుం । యదథాంపిరాజశ్చరామశ్చిత్తశ్చతశ్చయా ॥ ౧౨ ॥ సాంప్రతంకాలభేదేనయాత్రస్తానిబోధత । నవతియో
జనానాంతుగమిష్యామిసంశయః ॥ ౧౩ ॥ తాంస్తుసర్వాకాశాశ్రేష్ఠాజాంబవాన్స్వనదబ్రవీత్ ॥ ౧౪ ॥ నభిత్వేతావ
దేవాసీద్గమనేమేషరాక్రమః । మయామహాబలేత్ప్రేయశ్చైకష్టస్సనాతరః । ప్రదక్షిణీకృతఃపూర్వం క్రమమాణస్త్రీ
విక్రమం ॥ ౧౫ ॥ సత్రదాసీమహంకృష్టఃప్రదేమందవిక్రమః । యావనేవతదాసీన్వేబహుప్రతిహంపరైః ॥ ౧౬ ॥ సంప్ర
త్యేతావతీంశక్రీంగమనేతిరగయాన్విహం । నైతావతాచసంసిద్ధిఃకార్యప్రాప్తిభవవ్యతి ॥ ౧౭ ॥ అధోత్తరముదా
రాథకావబ్రవీదంగదస్త్రదా । అనుమాన్యఃపావాజ్జంజాంబంతుంమహాకిషిః ॥ ౧౮ ॥ ఆహమేతద్గమిష్యామియోజ
నానాంశతంమహతే । నవతానేతుమేకక్రిస్సాన్మదేతికశ్చిత్ ॥ ౧౯ ॥ తమవాచహరిశ్రేష్ఠజాంబవాన్వాక్యకో
విదః ॥ ౨౦ ॥ జ్ఞాయతేగమనేకక్రీస్త్రహార్యత్వవత్తమ ॥ ౨౧ ॥ కామంశతంసహస్రంవానహ్యేనవిధిరుద్యతే । యో
జనానాంభవాన్స్యైగంతుఃప్రతిహంతుం ॥ ౨౨ ॥ నహిపేషయితాతాతీస్వామిప్రేవ్యఃకథంచన । భవతాయంజ
నస్సర్వఃప్రేవ్యఃప్రసంగసత్తమ ॥ ౨౩ ॥ భవానూత్రమస్తాకంస్వామిభావేనశ్శీతః । స్వామీకశత్రంనైస్యస్యగతి
రేషావరంతప ॥ తస్మాత్కశత్రంప్రదక్షిణాల్యచ్ఛదాథవాక ॥ ౨౪ ॥ అపీనైస్యకార్యస్థభవాన్మూలమరిందమ
మూలమథాస్యసంరక్ష్యమేషకార్యవిదాంనయః । మూలేహినతేనద్యంతిగుణాఃపుష్పఫలాదయాః ॥ ౨౫ ॥ తద్భవాన
స్యకార్యస్యసాధనేసత్యవిక్రమ । బుద్ధివిక్రమసంపన్నోహేతురత్రవరంతప ॥ ౨౬ ॥ గురుశ్చగురుపుత్రశ్చన్వంహినః

జాంబవాంప్రతేభవాః ॥ ౩ ॥ రా॥ గవయోచానర సత్రవానరాంస్తానువాచహాచానరాన్వానరమౌళిః
తివాత్రాః ॥ ౪ ॥ నుమేగస్త్రకపిస్త్రహారకాపిసత్రవానరాంస్తానువాచహాచానరాన్వానరమౌళిః
తివాత్రాః ॥ ౫ ॥ వానరస్తునహాతేజాఅబ్రవీద్గంధమాదనః । యోజనానాంగమిష్యా
మిసంచాశత్తురంశయః ॥ ౬ ॥ మైందస్తువానర సత్రవానరాంస్తానువాచహా । యోజనానాంపరంవష్టిమహంష్టవితు
ముత్సహే ॥ ౭ ॥ తత సత్రమహాతేజాద్వివిదఃప్రత్యభావత । గమిష్యామిసందేహస్సప్రతియోజనాన్యహం ॥ ౮ ॥ సు
షేషాస్తుహరిశ్రేష్ఠఃప్రీతవానకపి సత్తమాకా । అతేతియోజనానాంతుష్టవేయంష్టవగేష్వరాః ॥ ౯ ॥ తేషాంకథయతాం
తత్రసర్వాంస్తానమమాన్యచ । తతోవృద్ధతమస్తేషాంజాంబవాన్ప్రత్యభావత ॥ ౧౦ ॥ పూర్వంసాక్షాత్సహ్యాసీతగ్రాశ్చి
ద్గతిచరాక్రమః । తేషాంపయఃపాదానినూచాప్రీతాస్ససాంప్రతం ॥ ౧౧ ॥ కింతునైవంగతేకకమిదంకార్యముపే
క్షితుం । యదథాంపిరాజశ్చరామశ్చిత్తశ్చతశ్చయా ॥ ౧౨ ॥ సాంప్రతంకాలభేదేనయాత్రస్తానిబోధత । నవతియో
జనానాంతుగమిష్యామిసంశయః ॥ ౧౩ ॥ తాంస్తుసర్వాకాశాశ్రేష్ఠాజాంబవాన్స్వనదబ్రవీత్ ॥ ౧౪ ॥ నభిత్వేతావ
దేవాసీద్గమనేమేషరాక్రమః । మయామహాబలేత్ప్రేయశ్చైకష్టస్సనాతరః । ప్రదక్షిణీకృతఃపూర్వం క్రమమాణస్త్రీ
విక్రమం ॥ ౧౫ ॥ సత్రదాసీమహంకృష్టఃప్రదేమందవిక్రమః । యావనేవతదాసీన్వేబహుప్రతిహంపరైః ॥ ౧౬ ॥ సంప్ర
త్యేతావతీంశక్రీంగమనేతిరగయాన్విహం । నైతావతాచసంసిద్ధిఃకార్యప్రాప్తిభవవ్యతి ॥ ౧౭ ॥ అధోత్తరముదా
రాథకావబ్రవీదంగదస్త్రదా । అనుమాన్యఃపావాజ్జంజాంబంతుంమహాకిషిః ॥ ౧౮ ॥ ఆహమేతద్గమిష్యామియోజ
నానాంశతంమహతే । నవతానేతుమేకక్రిస్సాన్మదేతికశ్చిత్ ॥ ౧౯ ॥ తమవాచహరిశ్రేష్ఠజాంబవాన్వాక్యకో
విదః ॥ ౨౦ ॥ జ్ఞాయతేగమనేకక్రీస్త్రహార్యత్వవత్తమ ॥ ౨౧ ॥ కామంశతంసహస్రంవానహ్యేనవిధిరుద్యతే । యో
జనానాంభవాన్స్యైగంతుఃప్రతిహంతుం ॥ ౨౨ ॥ నహిపేషయితాతాతీస్వామిప్రేవ్యఃకథంచన । భవతాయంజ
నస్సర్వఃప్రేవ్యఃప్రసంగసత్తమ ॥ ౨౩ ॥ భవానూత్రమస్తాకంస్వామిభావేనశ్శీతః । స్వామీకశత్రంనైస్యస్యగతి
రేషావరంతప ॥ తస్మాత్కశత్రంప్రదక్షిణాల్యచ్ఛదాథవాక ॥ ౨౪ ॥ అపీనైస్యకార్యస్థభవాన్మూలమరిందమ
మూలమథాస్యసంరక్ష్యమేషకార్యవిదాంనయః । మూలేహినతేనద్యంతిగుణాఃపుష్పఫలాదయాః ॥ ౨౫ ॥ తద్భవాన
స్యకార్యస్యసాధనేసత్యవిక్రమ । బుద్ధివిక్రమసంపన్నోహేతురత్రవరంతప ॥ ౨౬ ॥ గురుశ్చగురుపుత్రశ్చన్వంహినః

యం దశయోజనమిత్యాది నామివర్ణంస్సృష్టవంశక్రియారణ్యమక్రవంతఃకశత్ సస్యః । ఆధికశక్రియక్రాత్యేతేరావణాధిపింకాప్రవే
శఃసీతాన్యైవణంచదుష్కరమితిమత్వావాత్సాకార్యలాభకస్యపీకస్యహమామతః । పోత్యాహనాథకంతేభౌ క్రవంతశ్చిత్సర్వంసమంజసం ॥ ౪ ॥
టీ॥ చత్వారింశత్తుంవాకచ్చబ్ధయోద్వికాతియూగైప్రసమాః ॥ తేషామితి । తేషాంకథయతాంతేషుకథయత్స ॥ ౧౦ ॥ టీ॥ గతిచరాక్రమఃగత్యతిశ
యతియోవిత్-పారమంతః ॥ ౧౧ ॥ టీ॥ తహికాడపేషణీయంసత్యాహ- కింత్వీతి । తత్రపాదుమాహ- యదథామితి ॥ ౧౩ ॥ మయేతి ॥ త్ర
విక్రమంత్రయఃకాంక్షక్రమాణాపాదమన్యాశాసాంసమాహరత్ప్రీత్రమం- క్రమమాణంసనాతనఃప్రభాష్టుః- పూర్వంమయాప్రదక్షిణీకృత
ఇతిసంబంధః- అసేనప్రహ్లాదప్రదక్షిణము క్రంభవతి ॥ ౧౬ ॥ తమువాచహరిశ్రేష్ఠజాంబవాన్వాక్యకోవిదః । హరిశ్రేష్ఠఇతి- జాంబవతోవ్యప
దేహోహరిసాధర్మాత్తత్తత్తమంతరంయథాజాంబరీజాంచ- అతేవాసాహర్యత్వీనత్తిమేత్వంగదంసంబోధయతి- సహాతీయస్యసినిధారణం
భవతి- సనిధారణఇతివక్తిసమాసస్య నిమేధేమితిప్రయోగాత్సాధుత్వం- సప్రమిసమాసోనా ॥ ౨౧ ॥ కామితి । భవాన్యోజనానాంశతం
సహస్రంవాగంతుంప్రతినివర్తకంకామంశక్ర- తథాపిమూళిఃపుత్రైఃశ్వామిప్రస్తాపనానోచ్యతేనవిధియతేహి ॥ ౨౧ ॥ తదేవవివృణోతి- సహి
తి ॥ హేతాకాపేషయితాస్వామి- కథంచనకేనప్రకారేణాపిప్రేష్యంసహి ॥ ౨౨ ॥ భవానితి । కశత్రంరతుణీయంవస్తుప్రీషమాగతిఃకాన్తితిత్వ
ర్థః ॥ ౨౩ ॥ అపిదేతి । కశస్యకార్యస్యసముద్రలాఘసస్యఅథకస్యప్రయోజనస్యఉక్తార్థమర్థాంతరన్యాసేనాహ- మూలేహితి- వృక్షస్యచేతి

కపిసత్తమః | భవంతమాశ్రిత్యవయంసమతాహృథసాధనే || ౨౭ || ఉక్తవాక్యంమహాప్రజ్ఞంజాంబవంతంమహా
కపిః | ప్రత్యువాచోత్తరంవాక్యంవాలిసూనురథాంగకః || ౨౮ || యదినాహంగమిష్యామినాన్యేవానరపుంగవాః | పు
నఃఖల్విదమస్తాభిఃకార్యంప్రాయోపవేశనం || ౨౯ || నహ్యకృత్వాహరిపతేస్సందేశంతస్యధీమతః | తత్రాపిగత్వా
ప్రాణానాంపశ్యామిపతిరక్షణం || ౩౦ || సహిప్రసాదేచాత్యథాంగకోపేచహరిశ్వరః | అతీత్యతస్యసందేశంవినాశో
గమనేభవేత్ || ౩౧ || తద్యథాహ్యస్యకార్యస్యభవత్యన్యథాగతిః | తద్భవానేవదృష్టాథకాస్సంచితఃకుతుమహాతి ||
౩౨|| సోగడేతదావీరఃప్రత్యుక్తఃప్రవగమభఃజాంబవానుత్తరంవాక్యప్రవాచేదంతతోంగదం || ౩౩ || అస్యతేవీ
రకార్యస్యనంకించత్పరిహీయతే | ఏవసంచోదయామ్యేనంయఃకార్యంసాధయిష్యతి || ౩౪ || తతఃప్రతీతంప్రవతాంవరి
ష్టమేకాంతమాశ్రిత్యమఖోపవిష్టం | సంచోదయామాసహరిప్రవీరోహరిప్రవీరంహనుమంతమేవ || ౩౫ || ఇతిశ్రీకుతి
బవాన్సముదీత్యైవంహనుమంతమథాబ్రవీత్ || ౧ || వీరవాచరలోకస్యసర్వశాస్త్రవిశారద | తూష్ణీమేకాంతమాశ్రి
త్యహనుమనిగంజబల్పసి || ౨ || హనుమన్వరిరాజస్యమగ్రీవస్యసమోహ్యసి | రామలక్ష్మణయోశ్చాపితేజసాచబలేన
చ || ౩ || అరిష్టనేమిఃపుత్రోవైనతేయోమహాబలః | గరుత్మానితివిఖ్యాతఃకృతమన్సర్వపక్షిణాం || ౪ || బహుశోహిమ
యాశ్చష్టస్సాగరేనహహాబలః | భుజగానుద్ధస్పక్షీమహావేగోమహాయశాః || ౫ || పక్షయోగ్యద్బలంతస్యతావద్భుజ
బలంతవ | విక్రమశ్చాపివేగశ్చనతేతేనావహీయతే || ౬ || బలంబుద్ధిశ్చతేజశ్చసత్వంచహరిపుంగవ | విశిష్టంసర్వభూ
తేషుకిమాత్మానంనబుధ్యసే || ౭ || అపసరాపురసాంశ్రేయావిఖ్యాతాపుంజికన్ధలా | అంజనేతిపరిఖ్యాతాపత్నీకేసరిణో
హరేః | విఖ్యాతాత్రిషులోకేషురూపేణాప్రతిమాభువి | అభికాపాదభూత్తాతవానరీకామరూపిణీ || దుహితావానరేం
ద్రస్యకుంజరస్యమహాత్మనః || ౮ || కపితేచారుసర్వాగ్రీకదాచిత్రామరూపిణీ || మానుషంవిగ్రహంకృత్వాయావ
యావనశాలిని | విచిత్రమాల్యాభరణామహాహృత్మమవాసి || అచరత్సర్వతస్యాగ్రేప్రాప్యడుంబుదసన్నిభే || ౧౦ || సదద
తస్యావస్త్రంవిశాలాత్యైఃపీతంరక్తదశంశుభంస్థితాయాః | ర్వతస్యాగ్రేమారుతోహరచ్ఛరైః || ౧౧ || సదద
శతతస్తస్యాపృష్ఠాపూర్వానుసంహతా || స్రవాచపీవాసహితామజాతంచారుచాననం || ౧౨ || తాంవిశాలాయత
శ్రోణీంతనుమధ్యాంయశస్వినీం | దృష్టైవశుభసర్వాంగీంపవనఃకామమోహితః || ౧౩ || సతాంభుజాభ్యాందీప్తు
భ్యాంపర్యవ్వజతమారుతః || మత్సథాపిష్టసర్వాంగీతాత్కాతామనిందితాం || ౧౪ || సాతుతత్రైవసంభ్రాంతాసు
వృష్టావాక్యవఃబ్రవీత్ || ఏకపక్షీప్రతమిదంకోనాశయితుమిచ్ఛతి || ౧౫ || అంజనాయావచశ్శుత్రామారుతఃపరివృ
భావత || ౧౬ || సత్వాంహింసామినుశ్రోణీమాభూతైసుభగేభయం | మనసాస్త్రిగతోయత్త్వాంపరివృజ్యయశస్వినీం ||

కోపేచహరిశ్వరశ్చిదసమ్యక్ || ౩౦ || తతః || ప్రతీతంప్రఖ్యాతం || రా || తతఃప్రతీతంప్రవతాంవరిష్టమితిపాఠః - ప్రతీతంప్రఖ్యాతం ౩౫ || ఇతికిష్కింధి
దరాజవిరచిత-శ్రీరామాయణసూత్రే. ముక్తాహారాఖ్యానే. కిష్కింధాకాండవాఖ్యానే. పంచమస్తకమునామకం. * * * * *
అనేకేత్యాది || ౩ || అరిష్టనేమిని ఇతి | అరిష్టనేమిఃకాశ్యపస్యనకారాంతత్వమార్ద్రం || ౪ || పక్షయోగితి | అత్రసమానపదమధ్యాహర్యం. విక్రమాది
కం తేనగరుత్తతాసమానం-నావహీయతేనన్యూనంభవతి-తేనేతిపంచమ్యధాత్వతీయా || ౬ || బలమితి | విశిష్టంశ్రేష్ఠం || ౭ || అపసరేతినిదేశశబ్దః ||
రా || అభికాపాదభూత్తాతవానరీకామరూపిణీ | మహితావానరేంద్రస్యకుంజరస్యమహాత్మనశ్చిదపాతక్రమః || ౧౦ || తస్యాఇతి | రక్తదశంరక్త
గ్రం || ౧౧ || సతామితి | తాంగతాత్కాతదృశ్యతైః. తాంపర్యవ్వజతేతిసంబంధః || ౧౨ || సత్వామితి | సహింసామిసాతిప్రత్యాన్నప్రచ్యావయామి-
సకేవలంసానిప్రత్యభంగాభావశ్రేయోపిభవిష్యతీత్యాహ- వీరవానితి || రా || భవిష్యతిమయాసమశ్చత్యతఃపరం-ని-ముక్తా-గుహయాం.

మః || ౨౮ || టీ. యదీతి | నాన్యేగమిష్యంతీతివ్యత్యయః. గతిసాచర్థ్యాభావాదిత్యధః || ౩౪ || తతఃప్రతీతమితి | ప్రతీతంప్రఖ్యాతం || టీ. సుఖోపవి
ష్టం-ప్రకృతకార్యస్యఅనన్యసాధ్యత్వాప్యేవస్యసుకరత్వాచ్యేతిభావః || ౩౫ || ఇతిక్రీమశేక్వరతీభావిరచితాయాం-శ్రీరామాయణతత్త్వదీపికా
భ్యాయ్యాం- కిష్కింధాకాండవాఖ్యానాయాం - పంచమస్తకమునామకం. * * * * *
స్యనకారాంతత్వమార్ద్రం || ౪ || పక్షయోగితి | విక్రమాదికం తేనగరుత్తతాసమానమితిశేషః. నావహీయతేనన్యూనంభవతిత్యధః- యద్యాతేనే
తిపంచమ్యధాత్వతీయా || ౭ || అపసరాపురసామినిదేశశబ్దః || ౧౦ || తస్యాఇతి | రక్తదశంరక్తగ్రం || ౧౧ || సతామితి | తాంగతాత్కాతాంపర్య
వ్వజతేతిసంబంధః. సతీమితిపాఠః || ౧౨ || సత్వామితి | త్వాంసహింసామిసాతిప్రత్యాన్నప్రచ్యావయామిమారుతోహంత్యాంపరివృజ్యగతోన్వీతి

వీర్యవాన్మృద్ధిసంపన్నస్తవపుతోభవిష్యతి । మహాసత్వోమహాతేజామహాబలపరాక్రమః ॥ లంఘనేష్టవనేచైవభవి
 వ్యతిమయాసమః ॥౧౯౪॥ ఏవముక్తాతతస్తుష్టాజననీతేనుహాకపె । గుహాయాంత్యానుహాబాహువాపజజ్ఞైష్టవగర్జ
 భం ॥౨౦౪॥ అభ్యుత్థితంతతస్సార్యంబాలోద్భుష్టామహాసనే ॥ ఫలంచేతిజఘ్నుక్షుప్తస్వమితేపుత్యాభ్యుద్ధతోదయం ॥
 ౨౧౪॥ శతానిత్రీణిగత్వాభయోజనానామహాకపే । తేజసాతస్యనిర్భూతోనహింసాంతస్తతః ॥౨౨౪॥ తావదావత
 తస్తూణామంతరిత్రంమహాకపే । క్షిప్తమింద్రేణతేవజ్జింక్రొధావిష్టేనధీమతా ॥౨౩౪॥ తద్దాత్మైలాగ్రీభిరేవామో
 హనురభజ్యత ॥ తతోహినామధేయంతేహనుమానితీక్రవ్యతే ॥ ౨౪౪ ॥ తతస్త్యాంహతంకృష్టా వాయుర్గంధవహ
 స్స్వయం ॥ త్రైలోక్యేభ్యశనంక్రుద్ధోనవవైప్రభంజనః ॥ ౨౫౪ ॥ సంభ్రాంతాశ్చసురాస్సర్వేత్రైలోక్యేక్షో
 భితేనతి॥ప్రసాదయంతినంక్రుద్ధంమారుతంభువనేశ్వరాః ॥౨౬౪॥ ప్రసాదితేబహునైబ్రహ్మతుభ్యంవరందదా ॥ అశ
 శ్రువధ్యతాంతాతపమరేసశ్యవిక్రిమ ॥౨౭౪॥ వజ్రస్యచనిపాతేనఃపరుజంత్యాంసమీక్ష్యచ సహస్రనెత్రీపీతా
 త్కృదదా తేవరముత్తమం । స్వచ్ఛందతశ్చమరణంతేభూయాదితివైప్రభో ॥ ౨౮ ॥ సత్సంకేసరిణఃపుత్రఃక్షైత్రీజోభీ
 మవిక్రిమః । మారుతస్యారసఃపుత్రస్తైజసాచాపితత్సమః ॥౩౦॥ త్వంహివాయుసుతోవత్సప్తవనెచాపితత్సమః । వయ
 జ్జడ్యగతపాణాభవాన్నస్త్రాతుసాంప్రతం ॥ దాత్యువిక్రిమసంపన్నఃక్షీరాజభివాపరః ॥ ౩౧౪ ॥ త్రివిక్రిమేమ
 యాతాతసశైలవనకాననా ॥ త్రిస్సప్తకృత్వఃపృథివీవరిక్రాంతాపదక్షిణం ॥ ౩౨౪ ॥ తథాచౌషధయోస్సాభిస్సంచి
 తాదేవశాసనాత్ ॥ నిష్పన్నమమృతంయోభిస్తదాసీన్నోమహద్బలం ॥౩౩౪॥ స ఇదానీచహంవృద్ధఃపరిహీనపరాక్ర
 మః । సాంప్రతంకాలమస్తాకంభవాన్సర్వగుణాన్వితః ॥ ౩౪౪ ॥ తద్విజృంభస్వవిక్రాంతఃప్లవతాముత్తమోహ్యసీ ॥
 ౩౫॥ త్వద్వీర్యంక్షుభ్రాకామేయంసర్వవానరవాహినీ । ఉత్తిష్ఠవారిశాదూలలంఘయస్వమహాణవం ॥ ౩౬ ॥ పరా
 హిసర్వభూతానాంహనుమన్యగతిస్తవ । వివణ్ణాహరయస్సర్వేహనుమన్కిముపేక్షసే ॥ విక్రమస్వమహావేగోవి
 ఘ్నస్త్రీస్వక్రమానివ ॥ ౩౭౪ ॥ తతస్తువైజాంబవతాప్రచోదితః ప్రతీతవేగఃపవనాత్పజఃకపిః । ప్రహరణయంతాంహరి
 వీరవాహినీంచకారయాపంమహదాత్మనస్తదా ॥౩౮౪॥ ఇతిశ్రీమతిఃక్షీరాంధాకాండే- షట్పక్షితమస్సగః.***

తందృష్ట్యాజృంభమాణంతేక్రిమితుంశతయోజనం । వీర్యేణాపూర్యమాణంచసహసావానరోత్తమం ॥ సహ
 సాశోకముత్సృజ్యపహిషేణసమన్వితాః । వినెడుస్తుష్టువుశ్చాపిహనుమంతంమహాబలం ॥ ౨ ॥ పహృష్టావిస్మితా
 వైప్రవీక్షంతేన్నసమంతతః । త్రివిక్రమకృతోత్సాహంనారాయణమివప్రజాః ॥ ౩ ॥ సంస్తూయమానోహనుమావ్య
 వధాతమహాబలః । సమావిధ్యచలాంగూలంహమాచ్చబలమేయివాక ॥ ౪ ॥ తస్యసంస్తూయమానస్యవృద్ధైర్వానర
 పుంగవైః । తేజసాపూర్యమాణస్యరూపమాసీదనుత్తమం ॥౫॥ యథావిజృంభతేసంహూవివృద్ధోగిరిగహ్వరే । మా

అభ్యుత్థితం- ఫలంచేతిజఘ్నుక్షుప్తస్వమితిపాదక్రమః-గుహాయాంమందరగుహయాం॥౨౧౪॥శతానీతి॥ శతానిత్రీణ్యేతదనేకశతయోజనానామ
 పలక్షణం- బహుయోజనసాహస్రంకృమిత్యేషశ్చుత్తరకాండేవత్సమాణత్వాత్ ॥ ౨౩౪॥ రా॥ తతోహినామధేయంతేహనుమానితీక్రవ్యత
 ఇత్యతఃపరం-తతస్త్యాం- త్రైలోక్యేసంభ్రాంతాశ్చ- ప్రసాదయంతి॥ప్రసాదితేచ-అశశ్రువధ్యతాం-వజ్రస్యచ-సహస్రనెత్రీః-స్వచ్ఛందతశ్చ
 సత్సంకేసరిణః- మారుతస్యారసఃపుత్రస్తైజసాచాపితత్సమఃత్యేషపాదక్రమః- అన్యస్త్రైభికప్రమాదకృతః॥౩౧౪॥ త్రివిక్రమఇతి॥పృథివీత్యనే
 నాండకటాహమధ్యక్షః- తస్మాత్త్రిస్సప్తకృత్వఃక్రమణంశుద్ధప్రదేశే- యద్వాయావతీమహాబలిభూమిఃతావతీపృథివ్యత్రవివక్షితా-తస్యాః
 ప్రదక్షిణంతద్భూమిప్రదేశేనసంగచ్ఛతే- యద్వాక్రమణాంతరంజాంబవాన్విజయఘోషణార్థంపృథివీమాత్రప్రదక్షిణంకృతవానితిప్రసిద్ధిః- అ
 న్యత్సవకమతిరోహితాథం॥౩౭౪॥ రా॥ చకారయాపంమహదాత్మనస్తదేతిపాదః॥౩౮౪॥ ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే- శ్రీరామాయణభూష
 ణే- ముక్తాహరాఖ్యానే- కిష్కింధాకాండవ్యాఖ్యానే- షట్పక్షితమస్సగః.***

తందృష్ట్యాత్వాది॥ జృంభమాణంవధామానం॥రా॥తందృష్ట్యాజృంభమాణంతే-వీర్యేణ-సహసా-విసేదుః-ప్రహృష్టాః-త్రివిక్రమకృతోత్సా

యత్ - ఆతస్తేభయంపాతివత్ప్రచ్యుతినిమిత్తభయంమాధూదితియోజనా * సకేవలంపాతివత్ప్రభంగాభావఃశ్రేయోపిభవిష్యతీత్యాహ॥
 వీర్యవానితి॥౧౯౪॥ ఏవముక్తై॥గుహాయాంమందరగుహయాం॥౨౧౪॥ శతానీతి॥శతానిత్రీణ్యేతదనేకయోజనసహస్రాణామపలక్షణం-ఉత్త
 రశ్రీరామాయణే ॥ బహుయోజనసాహస్రంకృమిత్యేషశ్చతోంబరం- పితుబలాచ్చచాల్యాపుభాస్కరాభ్యాశ్చమాగతఇతివత్సమాణ
 త్యాత్ ॥౩౮౪॥ఇతిశ్రీమహేశ్వరతీర్థరచితాయాంశ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యానాంకిష్కింధాకాండవ్యాఖ్యానాయాం-షట్పక్షితమస్సగః.***

రుతస్యారసఃపుత్రస్తథాసంప్రతిజ్యంభతే || ౬ || అశోభతముఖంతస్యజ్యంభమాణస్యధీమతః | అంబరీషమివాదీప్తం
విధూమభవపాపకః || ౭ || హరీణాముత్థితోమధ్యాత్మంప్రహృష్టతనూరుహః || అభివాద్యహరీస్వద్ధాః హనుమాద
మబ్రవీత్ || ౮ || అరుజత్పగ్వతాగ్రాశీమలతాశనసఖోనిలః|బలవానప్రమేయశ్చవాయురాకాశగోచరః|| తస్యాహం
శీఘ్రవేగస్యశీఘ్రగస్యమహాత్మనః | మారుతస్యారసఃపుత్రఃప్లవనేనాప్తిమత్సమః || ౧౦ || ఉత్సహేయంహివిస్త్రీణా
మాలిఖంతమిహంబరం | మేగుంగిమిమంగేనపరిగంతుంసహస్రశః || ౧౧ || బాహువేగప్రణున్నేనపాగరేణాహను
త్సహే| సమాప్లావయితుంలోకంసవర్వతనదీనహృదం || ౧౨ || మమోరుజంఘవేగేనభవ్యతీసముత్థితః | సముచ్చిన్న
మహాగ్రాహస్యమద్రోవరుణాలయః || ౧౩ || పన్నగాశనమాకాశేపతంతంఽక్షిసేవితే | వైవతేయమహంశక్తఃపరిగం
తుంసహస్రశః || ౧౪ || ఉదయాత్ప్రస్థితంవాపిజ్వలంతంరత్నైమాలినం|అనస్తమితమాదిత్యమభిగంతుంసముత్సహే ||
౧౫|| తతోభూమిమనంస్పృశ్యపునరాగంతుముత్సహే| ప్రవేగేనైవమహతాభీమేనప్లవగమభాః || ౧౬ || ఉత్సహే
యమతిక్రాంతంసర్వానాకాశగోచరాణ్ || ౧౭|| సాగరంశోమమిష్యామిదారయిష్యామిమేదినిం || పర్వతాంశ్చ
ణాయిష్యామిప్లవమానఃప్లవంగమాః || ౧౮|| హరిష్యామ్యూరువేగేనప్లవమానోమహాణః || ౧౯ || లతానాఽవివిధంపు
ష్పంపాదపానాంచసర్వశః|అసుయాస్యంతిమామద్యప్లవమానంవిహాయసా|| ౨౦ || భవిష్యతిహిమేపథాస్సాన్వితేః
థాఇవాంబరే || ౨౧|| చరంతంఘోరమాకాశమత్పతివ్యంతమేవవా || ద్రక్ష్యంతిపతంతంచసర్వభూతానివాన
రాః || ౨౨|| మహామేఘప్రతీకాశంమాంచద్రక్ష్యథవానరాః|| దివమావృత్యగచ్ఛంతంగ్రసమానమివాంబరం|| ౨౩ ||

హంసారాయణమివప్రజాఇతిపాత్రక్రమః- ఏమాంశ్లోకానాంకేమచిత్తోకేమభ్రంకోతేభఃప్రచూదకృతః|| ౬|| అశోభతే|| అదీప్తమంబరీషమి
వస్థితంజ్యంభమాణస్యతస్యముఖంవిధూమఃపాపకఇవఅశోభత-అంబరీషంభాప్త్వం-క్లిబేంబరీషంభాప్త్వోనేత్యమరః|| ౭|| అరుజదిత్యాది|| అనిలః
గమనశీలః- అనపాణనఇత్యస్తాదౌణాదికఇలప్రత్యయః-శీఘ్రవేగస్యశీఘ్రః|వైవతేయాదయః|తేసాంవేగవవేగోయస్యసఃతస్య- తత్సామ్య
మసహమానస్తతోప్యాధిక్యమాహ-శీఘ్రగస్యేతి-యద్వాశీఘ్రవేగస్య-అతఏవశీఘ్రగస్య|| ౧౦|| ఉత్సహేయమితి|| విస్త్రీణమితిమేరువిశేషణం- వాన
రసేనాభయనివృత్తగర్థంస్వాత్కర్షమపిస్వయంసేవేదయతి|| ౧౩ || పన్నగేతి|| పన్నగాశనంస్వోవితాహరలాభాయనిరవధికత్వరాసంఽన్న-య
ద్వా- అహరగ్రహణత్వరయాసవేమాంభయావహంపతంతం-నతువతకమానం-అకాశేస్వాదిత్యైత్రై-ఽక్షిసేవితేతిస్యపరికరసంఽత్తియ-స్య
తే - వైవతేయంవిసతాపుత్రం- అనేనకామారావస్థాయాంబలవేగోత్క్రమః స్సూచ్యతే - అహంతస్యాపిపాణివాతుఃపుత్రః- పరిగంతుంపరి
తోగంతుంప్రదక్షిణీకతుకం- సహస్రశఃఏకయతైనసహస్రశఃపరిగంతుంశక్తః- అజానసిద్ధసామర్థ్యోన్తి|| ౧౪|| ఉదయాదితి|| ఉదయాత్
ప్రస్థితంఉదయగిరేణగచ్ఛంతంఅదిత్యంస్వస్థానాత్ ప్రాప్యతేనసహగంతుంప్రాసరిభ్య- తతఃపూర్వమేవాస్తరిమాసాద్య అనస్తమితంజ్వలంతం
రత్నైమాలినమాదిత్యమభిగంతుంప్రత్యుద్గంతుంసముత్సహే- జ్వలంతమిత్యనేనమధ్యాహ్నవివాళిగమనంసూచ్యతే|| ౧౫|| తతఇతి|| తతఃసూర్యప్ర
త్యుద్గమనానంతరం- భూమిమనంస్పృశ్యకుత్రాప్యశీఘ్రమ్య - భీమేనమహతాప్రవేగేనప్రాసరిభ్యవేగేనైవపునరాగంతుంపునరశ్యేకవారంసూర్య
మభిగంతుముత్సహఇత్యేతాః - శతయోజనసాంలంకాంగంతుంకిముతేతిభావః|| ౧౬|| ఉత్సహేయమితి || అకాశగోచరాణ్ గ్రహనక్షత్రాదీన్ ||
౧౭|| లతానామితి|| పుష్పమితిజాత్యేకవచనం (రా)వివిధమితివైవిధ్యాభిధానాత్- అసుయాస్యంతిపుష్పజీతశేషః|| ౧౮|| భవిష్యతీతి|| సాన్వితేః

౬|| అశోభతే|| అదీప్తమంబరీషమివస్థితంజ్యంభమాణస్యతస్యముఖం- విధూమఃపాపకఇవఅశోభతే|| సంబంధః-అంబరీషాపమందీప్తిమి
తివపాత్రః|| టీ|| అంబరీషంభాప్త్వమివస్థితం|| క్లిబేంబరీషంభాప్త్వోనేత్యమరః|| ౭|| అరుజదిత్యాది|| అనిలః| గమనశీలః|| తస్యేతి|| శీఘ్రవేగస్యశీ
ఘ్రః|వైవతేయాదయః|తేసాంవేగవవేగోయస్యతస్య- వేగవత్సామ్యమసహమానస్తతోప్యాధిక్యమాహ-శీఘ్రగస్యేతి|| శీఘ్రః| పునరతస్తస్యరితం
గచ్ఛతోవైవతేయాదీన్ గచ్ఛతీతిశీఘ్రగఃతస్య|| ౧౦|| ఉత్సహేయమితి|| అసంగేనఅశంజేన|| టీ|| సంప్రహసమాకీరవాదానాహ- ఉత్స
హేయమితి|| అసంగేనావిశంజేనపరిగంతుంపరితః|ప్రదక్షిణంకతుకం|| ౧౧|| బాహువేగేతి || సమాప్లావయితుంసమ్యగాసమంతాప్లావయితుం
౧౨|| టీ|| మమేతి|| ఊరూచజంఘేవఊరుజంఘంతస్యవేగేన-ప్రాణ్యంగత్వాదేకవచ్ఛాపః || ౧౩ || పన్నగాశనమితి|| ఽక్షిసేవితేతిఅకాశేవైవతేయ
గతిపదేత్యక్తస్యపదస్థిత్యా- తతోభఃపతంతంపన్నగాశనంవైవతేయమపర్వధోభిమణేన సహస్రశఃపరిగంతుంశక్తః - పన్నగాశనంపతం
తమితిపదద్వయేనఅమిషాభః|పవనవేగాభిశయఃసూచ్యతే|| ౧౪|| ఉదయాదితి || ప్రస్థితంఉదయగిరేణగచ్ఛంతమాదిత్యంస్వస్థానాత్ప్రా
ప్య- తేనసహగంతుంప్రాసరిభ్య తతఃపూర్వమేవాస్తరిమాసాద్య అనస్తమితంజ్వలంతం రత్నైమాలినంఅభిగంతుంప్రత్యుద్గంతుంసముత్సహఇత్య
ేతాః- జ్వలంతమితివిశేషణేనఅదిత్యస్యాస్తరిఃప్రాప్త్యాంధూరవతిత్వంబోధ్యతే|| ౧౫|| తతఇతి|| తతఃసూర్యప్రత్యుద్గమనానంతరం-భూమి
మనంస్పృశ్యకుత్రాప్యశీఘ్రమ్యభీమేనమహతాప్రవేగేనప్రాసరిభ్యవేగేనైవ పునరాగంతుముత్సహఇతిసంబంధః - శతయోజనాంతరితలంకాం
గంతుంకిముతేతిభావః || ౧౬|| ఉత్సహేయమితి || అకాశగోచరాణ్ గ్రహనక్షత్రాదీన్ || ౧౭|| హరిష్యామితి|| పుష్పమితిజాత్యేకవచనం||

పిశమిష్యామిజేమూ తానకంపయిష్యామిపర్వతాః॥ సాగరంక్షోభయిష్యామిష్టవమానస్సమాహితః ॥ ౨౨౪ ॥ వైసతే
యస్యసాశక్తిః సమయామారుతస్యవా ॥ ౨౩ ॥ యుతేమపణరాజానంమారుతం వామహాజవం॥ సతక్ష్మాతంప్రపశ్య
మియన్తాంఘ్రతనునువజేతే ॥ ౨౪ ॥ నిమేషాంతరమాత్రేణనిరాలంబనమంబరం ॥ సహసానివతిష్యామిఘనాద్విద్యుది
వోద్ధితా॥ ౨౫ ॥ భవిష్యతిహిమేదూపః ప్లవమానస్యసాగరే ॥ విష్ణోర్విక్రమచూణస్య పురాతీర్ణ్యక్రమానివ ॥ ౨౬ ॥ బు
ద్ధ్యావాహంఽన్యశ్యామిమనశ్చేష్టాచమేతథా॥ అహంఽద్రక్ష్యామివైదేహీంప్రమోదధ్వంజ్వలంగమాః ॥ ౨౭ ॥ మారు
తస్యవమోవేగేగరుడ్యమోజవే ॥ అయతంయోజనానాంతుగమిష్యామీతిమేచుతిః ॥ ౨౮ ॥ వానవస్యనవజ్రస్యత్ర
హ్మణోవాస్వయంభవః ॥ విక్రమ్యసహసాహస్తాదమృతంతదిహానయే ॥ లంకాంవాపిసముత్క్షిప్యగచ్ఛేయమితిమే
మతిః॥ ౨౯ ॥ నిమేషంవానరశ్రేష్ఠంగజాంతమమితోజనం॥ పరీహృష్టాహరయస్తత్రసముదైతుంతవిష్టితాః॥ ౩౦ ॥ తస్య
తద్వచనంశుత్యాజ్ఞాతీనాంశోకనాశనం ॥ ఉవాచపరిసంహృష్టోజాంబవాహారిసత్తనం ॥ ౩౧ ॥ వీరకేసరిణః
పుత్రహనుమన్సాగుతాత్మజః॥ జ్ఞాతీనాంవిపులశ్శోకస్త్వయాతాతవినాశితః ॥ ౩౨ ॥ తవకల్యాణరుచయఃకపిముఖ్యా
స్సమాగతాః॥ మంగళంకార్యపిద్యతాంకరిచ్యంతిసమాహితాః ॥ ౩౩ ॥ యుషీణాంచప్రసాదేఃకపివృద్ధమతేనచ॥
సమాణాంచప్రసాదేనప్లవస్వత్వంమహాణవం॥ ౩౪ ॥ స్థాస్యామత్యైకపాదేనయావదాగమనంతవ॥ త్వద్గతానివ
సర్వేషాంజీవితానివనాకసాం॥ ౩౫ ॥ తతస్తుహరిశౌదూలస్తానువాచవనాకసః ॥ ౩౬ ॥ నేయంమమహివేగంలం
ఘనేధారయిష్యతి॥ ఏతాసీహసస్యాస్యశిలాసంకటశాలినః॥ శిఖరాణిచహేంద్రస్యస్థిరాణిచమహాంతివ ॥ ౩౭ ॥ ఏ
షువేగంకరిష్యామినుహేంద్రశిఖరేష్వహం॥ నానాప్రమవికీర్ణేషుధాతుఃష్వయందశోభిషు ॥ ౩౮ ॥ ఏతానిమమిష్టే
షంపాదయోఃప్లవతాంవరాః॥ ప్లవతోధారయిష్యంతియోజనానామితశ్శతం ॥ ౩౯ ॥ తతస్తంమారుతప్రఖ్యస్సహ
రిర్నాగుతాత్మజః॥ అరురోహనగశ్రేష్ఠంమహేంద్రమరిమదనః ॥ ౪౦ ॥ వృతంనానావిధైర్వృత్తైర్మృగగపీతశా
ద్యలం॥ లతాకుసుమసంబాధం॥ త్యపుష్పఫలద్రుమం ॥ సింహశౌరూలచరితంమత్తమాతంగసేవితం ॥ మత్తద్విజగ
ణోష్టుప్తంసలిలోత్పీడసంకులం॥ మహద్భిరుచ్చితంశృంగైర్మహేంద్రంసమహాబలః ॥ విచచారహరిశ్రేష్ఠోమహేం
ద్రసమపక్రమః ॥ ౪౧ ॥ పాదాభ్యాంపీడితస్తేనమహాతైలోమహాత్మనః ॥ రరాజసింహాభిహతోమహాన్తృణవద్విపః ॥
౪౨ ॥ ముమోచసలిలోత్పీడాన్వప్రకీర్ణశిలోద్వయః ॥ ౪౩ ॥ విత్రస్తమృగమాతంగఃప్రకంపితమహామృమః ॥ నాగ

పరభావపరపూర్ణతారాచ్యాయాచరః ॥ ౨౨౪ ॥ వైసతేమస్యేతి॥ మమయాశక్తిః సామారుతస్యవైసతేయస్యవేతిసంబంధః॥ ౨౩ ॥ రా॥ సుప
ణరాజానమృతకుతటభావశ్చాందసః॥ ౨౪ ॥ స్థాస్యామితి॥ స్థాస్యామత్యైకపాదేన- తథాసత్వరాఃసైత్యథః॥ రా॥ స్థాస్యామత్యైకపా
దేన- త్వద్గతాని- తతస్తు- నేయంమమ- ఇతిపారక్రమః॥ అనయోమశ్చేసవగవానిశ్లోకస్సగకారణంచలీభకప్రమాదకృతం॥ ౩౬ ॥ నేయమి
త్యాదిశిలాసంకటశాలినఃశిలాతుంగప్రచేతఃపూయిష్టస్యసంకటోదంతురేతుంగేవవోగవిశేషయోరితివిశ్వః ॥ ౩౭ ॥ రా॥ ఏమవేగంకరిష్యా
మిమహేంద్రశిఖరేష్వహమిత్యతఃపరం- నానామృమవికీర్ణేషు- ఏతానిమమ- ప్లవతోధారయిష్యంతి- తతస్తం- ఇతిపాతక్రమః॥ ౪౦ ॥ వృత
మిత్యాది॥ సలిలోత్పీడైఃసలిప్రవాహైఃసంకులం॥ రా॥ నిత్యపుష్పఫలద్రుమమితిపా : * సలిలోత్పీడసంకులమితిసమ్యక్॥ ౪౧ ॥ విత్రస్తమృగ

౧౮॥ భవిష్యతి ॥ చ్చాతేఃపంథావచపూర్ణతారాపథఃప(టీ) పుష్పానుగతిభిన్నదితిభావః ॥ ౨౨౪ ॥ వైసతేమస్యేతి॥ మమయాశక్తిః
సావైసతేయస్యమారుతస్యవేతిసంబంధః- సుపణరాజానమితిశాందసః॥ ౨౪ ॥ టీ॥ నిమేషేతి॥ ఉత్తితాఉద్భూతా॥ ౨౬ ॥ టీ॥ సకేవలంపరాక్రమః
కింతుజ్ఞానసంపత్తిరస్యస్తీత్యాహ-బుద్ధ్యైతి ॥ ౨౭ ॥ మారుతస్యేతి॥ వేగేమారుతస్యసమఃఅహమితిశేషః - అమితబలపరాక్రమశాలిహనుమావ
స్తుతఃస్వోక్తవిశేషణవిష్టేపి- దుఃఖనాగరమగ్నవానరవాహినీసంతోషాథామేతాదృశాన్యోద్ధత్యవచనాన్యక్రవాణ-ప్రహృష్టాహరయస్తత్ర
మమదైతుంతిస్థితాశివచనాత్-జ్ఞాతీనాంవిపులశ్శోకస్త్వయాతాతప్రణాశితవిజాంబవద్వచనాచ్చేత్యవగంతవ్యం॥ ౨౮ ॥ టీ॥ వానవస్యేతి॥
సహసానివేనసమ్మృక్త్యుక్త్యగచ్ఛేయంభేగచ్ఛేయమిత్యర్థః॥ ౩౦ ॥ టీ॥ తస్యేతి॥ జ్ఞాతీశ్చైద్భేదబంధుమాత్రవరః ॥ ౩౨ ॥ టీ ॥ కల్యాణీయచిః
ఛాయాయేషాంతకల్యాణరుచయః-పితకాంక్షిణశత్యర్థః- మంగళంమంగళానుకాశనం॥ ౩౬ ॥ అమూనీతి॥ శిలాసంకటశాలినఃశిలాతుంగప్ర
చేతఃపూయిష్టస్య॥ ని॥ సంకటోదంతురేతుంగవినిఘంటుః॥ ౩౭ ॥ టీ॥ ఏష్వితి॥ ధాతునిష్ప్యందోధాతురసఃతేనశోభస్తతితథోక్తేషు॥ ౪౦ ॥ సింహ
ఃసలిలోత్పీడసంకులం తత్రతత్రనిస్సృతసర్పశరసలిలసంకులం ॥ ౪౨ ॥ ముమోచేతి ॥ సలిలోత్పీడాన్వప్రసలిలసమాహ ॥ ౪౩ ॥

గంధర్వమిథునైఃపానసంసగణకణైః ॥ ఉత్పతస్ఫిశ్చవిహగైర్విద్యాధరగజైరపి । త్యజ్య మానమహాసానుస్సంనిలీ
నమహేరగః ॥ చలశృంగశిలోద్ధౌతస్తదాభూత్సమహాగిరిః॥ ౪౭౪ ॥ నిశ్వసద్భిస్తదాతైఃస్తుభుజంరైరథానిస్స
తైః॥సపతాకఇవాభాతిసతదాధరణీధరః॥ ౪౭౫ ॥ ఋషిభిస్త్రాససంభ్రాంతైస్త్యజ్యమానశ్శిలోచ్ఛయః । సీదన్త
హతికాంతారేసాథాహీనఇవాధ్వగః ॥ ౪౭౬ ॥ సవేగవాన్వేగసమాహితాత్మాహరిప్రవీరఃపరవీరహంతా । మనస్స
మాధాయనుహానుభావోజగామలంకాంమనసామనస్వీ ॥ ౪౭౭ ॥ ఇత్యాహే శ్రీమద్రామాయణే ఆదికావ్యేశ్రీమ
ద్వాల్మీకీయే చతుర్వింశత్యహస్రీకాయాంసుహితాయాంశ్రీమతిఃకెష్కింధాకాండే-సప్తవష్టితమస్సగణః.*****

మాతంగత్యాదిఃపానసంసగణకణైఃపానసంసగణదృడైః-కణకణకరిసంక్రూరంకలారంనిష్ఠురందృఢమిత్యుచరః-పానప్రవృత్తౌదృఢా
భినివేతైరత్యథః-ఉద్ధౌతఃసమాహః॥౪౭౪॥ఋషిభిరితి॥సాథాహీనః-ఆభూదితిశేషః॥రా॥త్యజ్యమానశ్శిలోచ్ఛయఇతిపాఠః॥౪౭౫॥సఇతి॥
వేగసమాహితాత్మాచెగవిషయేసమపితమనాః-మనస్సమాధాయమనసమాహితంకృత్వా ॥ ౪౭౬ ॥ ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే-శ్రీరామాయ
ణసూపణే-ముక్తాహరాఖ్యానే-కెష్కింధాకాండవ్యాఖ్యానే-సప్తవష్టితమస్సగణః.*****

ఇత్థంశతారిగురువర్యపదారవింశ సేవారసాధితసర్వరహస్యబోధః॥గోవిందరాజవిబుధఃప్రముదే

బుధానాంత్రైష్కింధకాండవిషయాంవితతానటీకామ్॥ *****

రా॥ఇతిశ్రీరామానుజీయే-కెష్కింధాకాండవ్యాఖ్యానే-సప్తవష్టితమస్సగణః.

విత్తిస్త్రీ ॥ పానసంసగణకణైః పానసాసగదృడైః పానప్రవృత్తౌదృఢాభినివేతైరిత్యర్థః । టీ । చలశృంగశిలోద్ధౌతఃచలానాంశృం
గాణాంశిలానాంచఉద్ధౌతాఅహతయోయస్త్రికాసతథోక్తః॥ ౪౭౪ ॥ ఋషిభిరితి ॥ సాథాహీనఃసహాయహీనోధ్వగఃపథికఇవాభూదితిశేషః॥
౪౭౫ ॥ సవేగవానితి॥వేగసమాహితాత్మావేగేగమనేసమ్యగాహితేఽపితఃఆత్మాబుద్ధిశ్చేన-మనఃసమాధాయమనస్సమాధానంకృత్వా॥ ౪౭౬ ॥

ఇతిశ్రీమత్పరమహంసపరివ్రాజకాచార్య శ్రీనారాయణతీర్థశిష్య శ్రీమహేశ్వరతీర్థవిరచితాయాం-

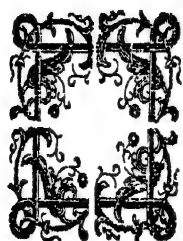
శ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యాయాం-కెష్కింధాకాండవ్యాఖ్యాయాం-సప్తవష్టితమస్సగణః.*****

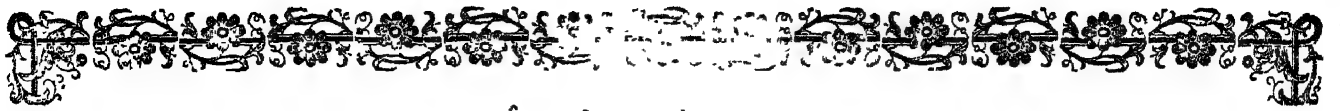
టీ॥ఇతిశ్రీమత్పరమహంసపరివ్రాజకాచార్యరామచంద్రానందసరస్వతీస్వామివిరచితే-శ్రీరామాయణ

టీకాశిరోమణౌ-కెష్కింధాకాండే-సప్తవష్టితమస్సగణః.

మహేశతీర్థవిరచితారామపాదసమపితా॥కెష్కింధాకాండటీకేయంసమాప్తతత్త్వదీపికా॥

శ్రీమతిఃకెష్కింధాకాండస్సమాప్తః॥

శ్రీరామానుజాయనమః.

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేష్ట్రీమహావిదనవరబ్రహ్మణేనమః.

శ్రీరామాయణే- చాట్యాయనాద్వయం- పంచై- సుందరకాండః.

మూలమ్ || తతోరావణసీతాయాస్సీతాయాః - ఇయేషదమన్వేష్టుంచారణాచరితేపథి || ౧ ||

శ్రీరామానుజీయాదివ్యాఖ్యానము - శ్రీగోవిందరాజీయవ్యాఖ్యా.

శ్రీగోవిందరాజీమ్ || తత్వజ్ఞానసముద్వయోఘనభయసారస్యసారోమహాన్నిపకావః కమలానివాసచరణ
ద్వంద్వాసురాగస్తృతేః | అక్లేశఃపరిపాకపవజగతామక్షయ్యపుణ్యావళేసస్తాకంనిధిరక్షయోవిజయితే శ్రీమాన్మతా
రిర్దురుః || శ్రీరామాయణసూత్రప్రవృత్తౌరామభక్తిః | వ్యాఖ్యానసుందరకాండస్యతిలకంకలయామ్యహమ్ || ఉ
క్తంపరత్వాసాధారణంసమస్తకల్యాణగుణాకరత్వంకిషిగంధాకాండే - అత్రసర్వసంహతృత్వముచ్యతే - వక్ష్యతి
హితతే - బ్రహ్మాస్వయంభూరిత్యాదినా | యద్వాపూర్వస్మినాగండేనర్వధామిత్రసంరక్షణంకార్యమిత్యుక్తం - అత్ర
జూతేనపతివ్రతయావైవంవతితవ్యమిత్యథః ప్రతిపాద్యతే - యద్వాపూర్వత్రసర్వరక్షణప్రవృత్తస్య విష్ణోరాచా
ర్యరూపపురుషకారలాభఉక్తః - అథునాతచార్యకృత్యముచ్యతే - తత్రప్రభమేనగేశశిక్షణీయశిష్యాన్వేషణముపపా
ద్యతే || తతత్తత్వాది || తతఃజాంబవత్ప్రేత్సాహనానంతరం - చారణాఃసంఘచారిణౌదేవగాయకాః - తైరాచరితేపథి
ఆకాశే - రావణసీతాయాస్సీతాయాః - పదంస్థానం - అన్వేష్టుంభయేష - శత్రుకశణఃతదన్వేషణవిరోధినిరసనసమ
థః - యద్వా - చారణాచరితేపథిగత్యాసీతాయాఃపదమన్వేష్టుమియేష - యద్వా యథాపాజ్ఞుమేవాన్వయః - ఆకా
శేపిపదన్యాసాన్వేషణసమర్థాయమితిబుద్ధిచాతుర్యాతిశయఉచ్యతే - అనేనశిష్యస్థానాన్వేషణవరగురుస్వరూపముచ్య
తే తతఃసుద్రాప్రదానపూర్వకభగవదనుజ్ఞాలాభానంతరం - శత్రుకశణః * గుశబ్జస్త్ర్వంధకారస్సృమృశబ్జస్త్రస్మి
రోధకః, అంధకారనిరోధిత్వాద్గురుత్వభిధీయతఇత్యుక్తరీత్యాబిజ్ఞాననివశణనశీలోగురుః - చారయంతిఆచారయంతి
ధర్మానితిచారణాఃపూర్వాచార్యాః - తైరాచరితేపథి-మహాజనోయేనగతస్సపంథాఇత్యుక్తసదాచారే-స్థితఇతిశేషః -
రావయతిసత్ప్రీలాపాకారయతితీరావణాబివేకః - తే సీతాయాఃస్వవశంప్రాపితాయాః - సీతాయాఃఅనాది
భగవత్పరతంత్రవేదనస్య - సీతాశబ్దేనాయోనిజత్వేత్తైఃస్త్రీలంకానపారతంత్ర్యేత్తైః - స్త్రీప్రాయమితరత్సర్వమి
తివ్యుక్తం - పరస్థానంసంసారమండలంఅన్వేష్టుం - సాత్వికసంస్కారాదివిహ్నంవా - తథోక్తం || శ్లో || విష్ణోఃకటాక్ష

తిలకాదివ్యాఖ్యానసహితశ్రీమహేశతీర్థీయవ్యాఖ్యా.

శ్రీమహేశతీర్థీయమ్ || శ్రీమత్సుందరకాండేవ్యాఖ్యేయానివ్యాక్రియంతే.

పూర్వస్త్రీవాగ్విదే జనుమలంకామనసామనస్వీతిమనపాగమనముక్తం - ఇదానీంకాయేనాపిగమనంకర్తుమై
చ్ఛదిత్యాహ - తతోరావణసీతాయాః - త్యాదినా || వత్తిగాయత్ర్యాద్వాదశాక్షరంతతోరావణసీతాయాఃఇత్యస్యశ్లోక
స్యచతుర్థాక్షరేణవత్తిగోపదంశ్యమేతి || తతోరావణసీతాయాస్సీతాయాశ్శత్రుకర్షణః | ఇయేషదమన్వేష్టుంచా
రణాచరితేపథి || అత్రగురునిరూపకభావనార్థవ్యం - శత్రుకర్షణోహనుమా - రావణసీతాయాః రావణేనాప

దుష్కరంఃప్రతిద్వంద్వంబికిమకసామనాసరః | సముదగ్రశిరోగ్రీవోగవాంపతిరివాబభౌ || ౨ || అత్రవైహూర్యవణేణు
శాద్వలేషుమహాబలః కీరస్ఫులిక లేషుమచచారయథానుభం || ౩ || ద్విజానితి త్రాసయోధీమానరసాపాదపాకహరకా |
మృగాంశ్చసుబహూన్నిముక్తావృద్ధభారేనసీ || ౪ || నీలలోహితమంజితవత్రవద్రోస్సితాసితైః స్వభావవిహితైశ్చిత్రై
ధాతుభిన్నమలంకృతం || కామదూషిరానిష్టచక్రీష్టంశుచరిచ్ఛదైః యుషకిన్నరగంధర్వైర్దేవకలైశ్చపన్నగైః || సతస్యగి
రివర్యస్యతలేనాగవరాణామే | క్రిష్ణకాని | ప్రత్రప్రసాదేనాగభావదా || ౫ || ససూర్యామహేంద్రాయపవనాయస్వ
యంభవే | భూతేభ్యశ్చాంబుజవిష్కంభానాం గదానిశ్చై || ౬ || అంజలిమిత్రాన్ప్రభుఃకుర్వకపవనాయాత్మయోనయే |

శ్వాద్యేవతభిముఖ్యం చసాత్వియైః | సముదగ్రశిరోగ్రీవోగవాంపతిరివాబభౌ || ౨ || అత్రవైహూర్యవణేణు
మన్వేష్టుం - కస్యచేతనస్యభగవచ్చాస్త్రిత్యసామంజితవత్రవద్రోస్సితాసితైః స్వభావవిహితైశ్చిత్రై
వస్తుష్టిత్యమరః | అత్రైకాదశసహస్రైః కాగతాః | శ్వాసరసహస్రసాస్యదిమోయంశ్లోకః - అత్రగాయత్ర్యైఃద్వా
దశచక్షురప్రయుక్తం - తదవలోకనియంబిద్వష్ట్యైః రామానుజీయం || శ్రీమత్సుందర కాండేవ్యాఖ్యేయానివ్యాక్రియం
తే-పూర్వప్రకాశం కాండేమనసాగమనకృతమిత్యుక్తం - ఇదానీంకాయోనాపిగమనంకతుమైచ్ఛదిత్యాశయోనాహ - త
తథత్యాది || అత్రగంతుమితిపదమధ్యాహతావ్యం - శత్రుకశణోహనుమా రావణనీతాయాస్సీతాయాః - పదంబివా
సస్థానం అన్వేష్టుంచారణాచరితేపథివర్తనగంతుమియేషేతియోజనా || ౧ ||*

దుష్కరమితి || నిష్ప్రతిద్వంద్వంయథాభవతేతథాదుష్కరంబికిర్షక సముదగ్రశిరోగ్రీవః సమున్నతశిరో
గ్రీవః - గవాంపతిఃవృషభః | రామానుజీయం || దుష్కరమితి || నిష్ప్రతిద్వంద్వంప్రతిద్వంద్వద్వాన్నిష్కాంతం -
ప్రతిబంధకరహితమిత్యర్థః || ౨ || అథేతి || శాద్వలానాంసలికల్పత్వంవైహూర్యవర్ణతయా || రామానుజీయం ||
అథేతి || వైహూర్యవణేణు హరితత్వ సంవలితశౌక్ల విశిష్టతయా వైహూర్యవర్ణత్వం శాద్వలానాం సలికల్పత్వం
వైత్యమాదవాదినా || ౩ || ద్విజానితి || కేసరీవవిచచారేపూర్వేణాన్వయః || ౪ || సీలేతి || అత్రయచ్ఛబ్దోధ్యాహర్యః - యదేవంబిధంతలంతత్రతిష్ఠన్మన్వేన్వయః - పత్రవణేఃపత్రశ్యా
యైః || ౫ || పరాశోహరితోహరిదితిహాలాయుధః - సీతాసితైఃకల్పామైః-స్వభావవిహితైఃస్వతస్సిద్ధైః || ౬ || ససూర్యామ
తి || స్వయంభవేచతుర్ముఖాయ- భూతేభ్యఃదేవయోనిభ్యః || ౭ || అంజలిమితి || ఆత్మయోనయేస్వకారణభూతాయ-ద
క్షిణఃసమర్థః - హనుమాప్రాప్యభక్త్యాఅత్మయోనయేపవనాయఅంజలింకృత్వాతతోదక్షిణాంబిశం గంతుంవపు
ధశత్యన్వయః- హిఃపాదపూరణ- అంజలింసాన్ప్రభుఃపన్నతిపాతస్త్యయక్తః- శత్రుప్రత్యయేరప్రాప్యభిత్వవిశి
ష్టాంజలికరణదక్షిణదిగ్గమనోద్యోగయో- దైకకాలికత్వ ప్రతీత్వానిరూపాత్ - సహిప్రాప్యభిస్త్రిసతోదక్షిణదిగ్గమ

హ్యతాయాఃసీతాయాఃపదంస్థానమన్వేష్టు - చారణాచరితేపథిసరవర్తనగంతుమియేషేతియోజనా || ౧ || దుష్క
రమితి || నిష్ప్రతిద్వంద్వంప్రతిద్వంద్వద్వాన్నిష్కాంతం- ప్రతిబంధకరహితమిత్యర్థః - కమఃసమద్రలంఘనకమః-
సముదగ్రశిరోగ్రీవఃసముదగ్రేశిరోగ్రీవేయస్యసతథాక్తః-అతఏవగవాంపతిఃవృషభఇవభౌ || ౨ || అథేతి || వైహూర్యవణే
ణుమరకతచ్ఛాయేషుసలిక లేషుమతద్వత్ శీతలేష్విత్వార్థః || ద్విజానితి || కేసరీవవిచచారేపూర్వేణాన్వయసంబంధః || ౪ || సీలే
త్యాదిసాధశ్లోకద్వయమేకంవాక్యం- అత్రయచ్ఛబ్దోధ్యాహర్యః నీలాదిపత్రసమానవణైః- మాంజితఃపాటలః
సీతాసితైఃకల్పానవణైః-స్వభావవిహితైఃస్వభావసిద్ధైఃచిత్రధాతుభిఃసమలంకృతం - సపరిచ్ఛదైఃసాలంకారైర్యథా
దిభిరాదిష్టంయత్-తత్రతలేతిష్ఠకబభౌ || ౫ || అథేష్టదేవతాపాగ్ధానాపూర్వకంయత్రాసమారభ్యజ్యాహ || ససూ

తతోభివవృధేగంతుంకక్షీణోదక్షిణాందిశం || ౯ || స్థవంగప్రవరైర్వృష్టఃఖననేకృతనిశ్చయః | వవృధేరామవృద్ధ్యర్థంస
ముద్రానవర్వసు||౧౦||నిష్ప్రమాణశరీరస్సకాలిలంఘయిమరణావం | బాహుభ్యాంపీడయామానచరణాభ్యాంచపర్వ
తః || ౧౧ || సచచాలాచలశ్చాపిముహూర్తంకపీపీతిః | తరూణాంపుష్పితాగ్రాణాంసర్వంపుష్పమశాతయత్ || ౧౨ ||
తేనపాదపముక్తేనపుష్పేఘోషసుగంధినా | సర్వతస్సంవృతశ్చైలోబభౌపుష్పమయోయథా || ౧౩ || తేనచోత్తమవీర్యేణ
పీడ్యమానస్సపర్వతః | సలిలంసంప్రసూసాగ్రవమదంమత్తత్రవద్విపః || ౧౪ || పీడ్యమానస్తుబలి నామహేంద్రస్తేనపర్వతః |
రీతీర్నిర్వర్తయామానకాంచనాంజనరాజతీః || ౧౫ || ముమోచచశిలాశ్చైలోవిశాలాస్సమనశ్శిలాః | మధ్యమేనార్చిషా
జుష్టాధూమరాజీరివానలః || ౧౬ || గిరిణాపీడ్యమానేనపీడ్యమావానిసర్వతః | గుహావిష్టానిభూతానివినేదుర్వికృతైస్స
రైః || ౧౭ || సమహాసత్వసన్నాదశ్చైలపీడానిమత్తజః | పృథివీంపూరయామాసదిశశ్చోపవనానిచ || ౧౮ || శిరోభిఃపుగు
భిస్సర్పావృక్తస్వస్తికలక్షణైః | వసుంతఃపావకంఘోరందదంశుర్దశనైశ్శిలాః || ౧౯ || తాస్తదాసవిషైర్దష్టాఃకుపితైస్తై
ర్మహాశిలాః | జజ్వలుఃపావకోద్దీప్తావిభిదుశ్చసహస్రీధా || ౨౦ || యానిచౌషధజాలానితస్మిన్బాతానిపర్వతే | విషఘ్నస్య
పినాగానాంసశేకుశ్మమితుంవిషం || ౨౧ || భిద్యతేయంగిరిచ్ఛాతైరితిమత్వాతపస్వినః || ౨౨ || త్రస్తావిద్యాధరాస్తస్మా
దుత్పేతుః(స్త్రీ)గజైస్సహ || పాసభూమిగతంహితాహైమమాసవభాజనం | పాత్రాణివమహాహాణికరకాంశ్చహి
రత్నయా || లేహ్యసుచ్ఛానచాన్భుత్వామాంసానివివిధానిచ | ఆషాభాణిచచర్మాణిఖడ్గాంశ్చకనకత్సరూకా || ౨౪ || కృ

నాద్యోగోయుజ్యతే || ౯ || స్థవంగేతి || రామవృద్ధ్యర్థంరామప్రయోజనార్థం || ౧౦ || నిష్ప్రమాణేతి || నిష్ప్రమాణశరీ
రఃనిమగ్నాదశరీరః - బాహుభ్యామిత్కుక్తిర్వాసరస్యచతుర్భిస్సంచారాత్ || ౧౧ || సచచాలేతి || చాపీత్యేకమవ్యయమ
వృథాకం - అశాతయత్ అగచ్ఛత్ - స్వాభేణిచ్ || రామానుజీయం || సచచాలేతి || అశాతయత్ - అపాతయదిత్య
ర్థః - అత్రాప్యచలఃకతా || ౧౨ || రామానుజీయం || తేనేతి || పుష్పేఘోషైర్యత్రకుమరీచేతిణత్వం - పుష్పమయోయ
థాపుష్పమయభవ || ౧౩ || పీడ్యమాన ఇతి || రీతీరేఖాః - కాంచనాంజనరాజతగర్భాసుశిలాసువిదీర్యమాణాసుదృశ్యమానా
స్తాస్తాభేదధారాశత్యర్థః || ౧౪ || ముమోచేతి || సమనశ్శిలాఃధాతువిశేషసహితాః - మధ్యమేనార్చిషామధ్యమయా
జ్వాలయా - పాశ్వజ్వాలాహినధూమనివర్తికా || ౧౬ || గిరిణేతి || వికృతైఃవికృతిమద్భిః - జైన్యవ్యంజకైర్యర్థః || ౧౭ ||
స ఇతి || సత్వసన్నాదఃఘోతసన్నాదః || ౧౮ || శిరోభిరితి || స్వస్తికంనామఫణోపరిదృశ్యమానార్థచంద్రకం - దదంశుః
దంశనంకోపవ్యాపారః || ౧౯ || తా ఇతి || విభిమఃభిన్నాః || ౨౦ || యానీతి || అత్ర తానీత్యధ్యాహార్యం - శమితుంశమయితుం ||
౨౧ || భిద్యతఇత్యర్థమేకం || ఉత్పేతురిత్యుపవజ్యతే || ౨౨ || త్రస్తా ఇత్యాదిసార్థజ్ఞోకద్వయమేకాన్వయం || ఆసవభాజనంమద్య
పాత్రంపాత్రాణిహోజనపాత్రాణి - ఆషాభాణిచమాణి ఋషభచర్మపిన్ధూనిఫలకాని - త్వరఃముష్టిబంధనం || ౨౪ ||

రాయేత్యాది || ౯ || స్థవంగేతి || రామవృద్ధ్యర్థంరామాభ్యుదయార్థం || ౧౧ || స ఇతి || ముహూర్తమల్పకాలంఅశాతయత్
అపాతయత్ || ౧౨ || రీతీరితి || మహేంద్రః కాంచనాంజనరాజతీః కాంచనాంజనరాజతమయారీతీఃపద్ధతీఃధారాశత్యర్థః - ని
ర్వర్తయామాసప్రాదుర్భావయామాసేత్యర్థః || ౧౪ || ముమోచేతి || సమనశ్శిలాఃధాతువిశేషసహితాః - మధ్యమేనార్చి
షాజుష్టః - కాలిక - ముఖలింగినీధూమ్రవర్ణావిశ్వరుచిలోహితామనోజవాభిధానాసుసత్తస్వగ్నిజహ్వీసు - మధ్య
మయాధూమాగ్ర్యయావిశిష్టఃఅగ్నిఃధూమరాజీరివధూమనిచయానివ శైలఃపర్వతఃశిలాముమోచేతిసంబంధః || ౧౬ ||
స ఇతి || మహాసత్వాఃమహాజంతవః తేషాంసన్నాదః || ౧౮ || శిరోభిరితి || శిరోభిరుపలక్షితాః - స్వస్తికఃఫణస్థానీలరేఖావిశే
షః || ౨౦ || యానీతి || శమితుంశమయితుం || ౨౧ || భిద్యతఇతి || భూతైఃపృథివ్యాదిభిస్సహ || * లేహ్యనితి || అర్షభాణిఋషభచర్మ
పిన్ధూనిచర్మాణిఫలకానికనకత్సరూకాఖడ్గముష్టీ || ౨౪ || కృతేతి || కతగుణాఃకంతప్రజఃక్షీబామతైః || ౨౫ || హారేతి || పాతి

స్వానర శ్రేష్ఠతావచనమబ్రవీత్ || ౩౨౪ || యథా రాఘవనిర్ముక్తశ్శరశ్శ్వసనవిక్రమః || గచ్ఛేత్తద్వద్గమిష్యామి లంకాం రావణపాలితాం || ౩౨౫ || సహిద్రత్యామియదితాం లంకాయాం జనకాత్మజాం || అనేనైహి వేగేన గమిష్యామి సురాలయం || యదివాద్రీదివేసితాం సద్రత్యామ్యకృతశ్రమః || బద్ధ్వా గాక్షసరాజానమసామిష్యామి రావణం || సర్వధాకృతకార్యోహమేష్యామి సహసీతయా || ఆనయిష్యామి చాలంకాం సముత్పాత్సరావణం || పవముక్త్వా తుహనుమాన్వానరాన్వానరోత్తమః || ఉత్పసాతాథవేగేన వేగవానవిచారయన్ || సుపర్ణమివ చాత్మానం మే సేనకపికుంజరః || ౪౪ || సముత్పతతి తస్మిన్స్తవే గాత్రే నగరోహిణః || సంహృత్య విటపాన్ సర్వాన్ సముత్పేతుస్సమంతతః || ౪౫ || సమత్రకోయష్టిమకాపాదపాస్పవృశాలినః || ఉద్వహన్నూరువేగేన జగామ విమలేంబరే || ౪౬ || ఉరువేగోన్మతావృత్తా ముహూర్తంకపిమన్వయః || ప్రస్థితం దీర్ఘమధ్వానం స్వబంధుమివ బాంధవాః || ౪౭ || తమూరువేగేన న్నధితాస్సాలాశ్చాన్యేన గోత్తమాః || అనుజన్తుమామామంతం వైన్యా ఇవ మహీపతిం || ౪౮ || సుపుష్పితాగ్రైర్గృహుభిః పాదపైరన్వితః కపిః || హనుమాన్సర్వతాకారో బభూవాద్భుతదర్శనః || ౪౯ || సారవంతో ధయేవృత్తాన్యమజ్జ్వలవణాంభసిభయాదివ మహేంద్రస్య పర్వతావరుణాలయే || ౫౦ || సనానాకుసుమైః కీర్ణః కపిస్సాంకురకోరకైః || శుశుభే మేఘసంకాశః ఖిద్యోతైరివ పర్వతః || ౫౧ || విముక్తాస్తస్య వేగేన ముక్త్వా పుష్పాణి తేన గ్రహాః || అవశీర్యంత సలిలే నివృత్తాస్సుహృదో యథా || ౫౨ || లఘుత్వేనోపపన్నం తద్విచిత్రం సాగరేపతతే || ద్రుమాణాం పివిధం పుష్పంకపి వాయుసమీరితం || ౫౩ || తారాశతమివాకాశం ప్రబభౌ దమహర్ణవః || ౫౩౪ || పుష్పాఘేణానుబద్ధేన నానావర్ణేన వానరః || బభౌ మేఘఇవాకాశే విన్యగ్గణవిభూషితః || ౫౪౫ || తస్య వేగసమాధూతైః పుష్పైస్త్రోయమ

మహిమణిసామర్థ్యం || ౩౬ || మాగమితి || పాణిణా ఉచ్ఛ్వాసరూపాః - పాణిరోధో వ్యోమోత్పతనాథాః || ౩౭౪ || రా|| యథేతి || రాఘవశరదృష్టం తేన స్వస్యా విశంబత్వా ప్రతిహతత్వా మోఘత్వాదికం సూచితవాన్ || ౩౭౫ || సహీతి || హిశబ్దః పాదపూరణే || ౪౦౪ || యదీతి || అకృతశ్రమః అప్రాప్తశ్రమః - రాక్షసరాజానమిత్యత్రటజభావఆషః - అనయిష్యామి ఆనేష్యామి || ౪౪ || సముత్పతతీతి || తస్మిన్ హనుమతి వేగాత్సముత్పతతినతి నగరోహిణః తైలరుహవృత్తాః - విటపాన్ సంహృత్య ఆదాయ - సముత్పేతురత్యథః || ౪౫ || సంగ్రహేణా క్తం వివృణోతి || సమత్రైత్యాదిసా|| కోయష్టిమకః కోయష్టిః || ౪౬ || తమితి || తమూరువేగేన పాతః - ఉరువేగేన ఉన్మథితాః సాలాః సాలవృత్తాః - అన్యేన గోత్తమాః అన్యేవృత్తశ్రేష్ఠాః - వైన్యాః సేనాయాం సమవేతాః పురుషాః || ౪౭ || సేనాయాం సమవేతాయే వైన్యాస్తైవైవికాశ్చ తథిత్యవరః || ౪౮ || ౪౯ || సారవంతృతి || సారవంతః స్థిరాంశవంతః || ౫౦ || సారోబలేన్ధిరాంశేచేత్యవరః || ౫౦ || సనానాకుసుమైరితి || మేఘసంకాశః సకపిరిత్యన్వయః - ఖిద్యోతైః - రాత్రా వితి శేషః || ౫౧ || విముక్తా ఇతి || అవశీర్యంత సలివాశీర్యంత - ఆగమశాసనస్యానిత్యత్వాదడభావః - స్థితవంతృత్యర్థః నివృత్తాః బంధూననుగమ్య నివృత్తాః - సుహృత్పత్రే సలిలఇహిసామీప్యేవస్తమీ - ఉదకాంతాన్ నిర్గోబంధుమనువ్రజేదిత్యుక్తైః || రామానుజీయం || విముక్తా ఇతి || తస్య వేగేన విముక్తాః దూరగమనహేతుభూతవేగేన హేతునా విముక్తాః గతసంబంధాః - అవశీర్యంత - ఆగమశాసనస్యానిత్యత్వాదడభావః - పుష్పాణిముక్త్వా సలిలే అవశీర్యంతే త్యనేన ప్రస్థితే భ్యస్సుహృద్యోనివృత్తా నామ శ్రీమోక్షణపూర్వకం శోకి సాగరే సమగ్నానాం సుహృదాం సమాధిధ్వన్యతే || ౫౨ || లఘుత్వేనైతి || లఘుత్వేనోపపన్నం లఘుత్వేన యుక్తం || రామానుజీయం || హనుమంతమనుదుగ్రీతాస్సారవంతో వృత్తాః ప్రథమం సాగరేపతితాః - అల్పసారస్తతో వ్యధికంగత్వా జలే విశీణాన్ త్యక్త్వా పుష్పాణ్యవ్యతిలఘుత్వేన త్రయామహద్దూరంగత్వా పతితానీత్యాహ || లఘుత్వేనేతి || ౫౩ || తారేత్యథా మేకం వాక్యం || తారాచితమివాకాశం ప్రబభౌ సమహర్ణవః || ౫౩౪ || పుష్పాఘేణైతి || అనుబద్ధేన వ్యాప్తేన || ౫౪౫ || రామానుజీయం || తస్యేతి ||

మాస || ౩౪౫ || తేజ ఇతి || తేజః పరాభిభవనే సామర్థ్యం సత్త్వంబలం || ౪౦౪ || యదీతి || ఆనయిష్యామి ఆనేష్యామి || ౪౨ || ౪౩ || ౪౪ || సముత్పతతీతి || సముత్పతతి హనుమతిన ముగ్ధచృత్తినతి - నగరోహిణః పర్వతస్థవృత్తాః విటపాన్ సంహృత్య సంక్షిప్య - వేగాత్ సముత్పేతురత్యథః || ౪౯ || సారవంతృతి || సారవంతః గురుత్వా తిశయయుక్తాః || ౪౯ || విముక్తా ఇతి || తస్య హనుమతో వేగేన విముక్తాః ద్రుమాః పుష్పాణిముక్త్వా సలిలే అవశీర్యంత - అడభావఆషః - సుహృదోయ

దృశ్యతాతాభరభిరామాభిరుదితాభిరవాంబరం॥ ౫౫౫॥ తస్మాంబరగతౌబాహుదద్వౌతేప్రసారితౌ॥ పర్వతా
గ్రాద్వినిమాగ్రంతాపంచాస్యావివవన్నగౌ॥ ౫౫౬॥ పిబన్నివబభౌచాపిసోర్మిజాలంమహోర్ధ్వం॥ పిపాసురివచాకాశం
దద్వశేనమహాకపిః॥ ౫౫౭॥ తస్యవిమృత్ప్రభాకారేవాయుమాగ్గానుసారిణః॥ నయనేవిప్రకాశేతేవర్వతస్థావివానలౌ॥
౫౫౮॥ పింగేపింగాక్షముఖ్యస్యబృహతీపరిమండలే॥ చతుషీసంప్రకాశేతేచంద్రసూర్యావివోదితౌ॥ ౫౫౯॥ ముఖంనా
సికయాతస్యతామ్రయాతామ్రమాబభౌ॥ సంధ్యయాసమభిస్పృష్టంయథాతత్సూర్యమండలం॥ ౬౦౪॥ లాంగూలంచ
సనూవిద్ధంప్లవమానస్యశోభతే॥ అంబరేవాయుపుత్రస్యశక్రధ్వజఇవోచ్ఛ్రితః॥ ౬౦౫॥ లాంగూలచక్రేణమహాశూ
క్లదంస్తునిలాత్మజః॥ వ్యరోచతమహాపాఙ్జఃపరివేషివభాసరః॥ ౬౦౬॥ స్ఫిగ్దేశేనాభితామ్రేణరరాజసమహాకపిః॥
మహతాదారితేనేవగిర్గైరికథాతునా॥ ౬౦౭॥ తస్యవానరసింహస్యప్లవమానస్యసాగరం॥ కత్నూతరగతోవాయూ
జీమాతాతగగజః॥ ౬౦౮॥ ఖేయథానిపతంత్యులాహూత్యైరాంతాద్వినిస్సృతా॥ దృశ్యతేపానుబంధాచతథా
సకపికుంజరః॥ ౬౦౯॥ పతత్పతంగసంకాశోవ్యాయతశ్శుభకపిః॥ ప్రవృద్ధివమాతంగఃకత్వయాబధ్యమానయా॥
౬౧౦॥ ఉపరిష్టాచ్ఛరీరేణఛాయయాచావగాఢయా॥ సాగరేమారుతావిష్టానారివాసీత్తదాకపిః॥ ౬౧౧॥ యంయందేశంస
ముద్రస్యజగామసమహాకపిః॥ ససతస్యోగువేగేనసోన్మాదఇవలక్ష్మ్యతే॥ ౬౧౨॥ సాగరస్యోర్మిజాలానామరసాశైలవప్త్యా
ణాం॥ అభిఘ్నంస్తునుహోవేగఃపుష్టవేగమహాకపిః॥ ౬౧౩॥ కపివాతశ్చబలవాణమేఘనాతశ్చనిస్సృతః॥ సాగరంభీమని

బాహ్వాఃపంచశౌఖ్యాత్పంచాస్యపన్నగదృష్టాంతః॥ ౫౬౪॥ పిబన్నివేతి॥ అణవంపిబన్నివచాకాశంపిపాసురివే
త్యాభ్యామస్యమహానుద్యోగస్సూచ్యతే- లంఘనవేగేనసహసాక్షీయమాణసాగరవిస్తారేనపీయమానఇవభవతి- ఏవమం
బరంచ- తతోతివేగేనగచ్ఛాసమహోర్ధ్వంపిబన్నివబభౌ- తథాఅకాశమపీత్యాహుః॥ రామానుజీయం॥ పిబన్నివేతి
సాగరప్రత్యాసన్నప్రదేశగమనవేళాయాంమహూదధింపిబన్నివబభౌ- తమపరిగమనావస్థాయామాకాశంపిపాసురి
వదద్వశే॥ ॥ ౫౬౫॥ పింగేత్తితి॥ పింగేపింగళవణే- పింగాత్నాణాంవానరాణాంముఖ్యస్య పరిమండలేమండలాకారే-
చంద్రసూర్యావిత్వభూతోపమా॥ ౫౬౬॥ ముఖమితి॥ తత్సూర్యమండలంసంధ్యాసూర్యమండలం॥ ౬౦౪॥ లాంగూలమితి॥
సనూవిద్ధంఉన్నతీకృతం॥ ౬౦౫॥ స్ఫిగ్దేశేనేతి॥ స్ఫిగ్దేశేనవాలమూలప్రదేశేన॥ ౬౦౬॥ తస్యేతి॥ గజఃతలగర్జితః॥
౬౦౭॥ ఖేయథేతి॥ సానుబంధాసపుచ్ఛా- ఉలాహిపుచ్ఛయంతానిపతతి॥ రా॥ ఖేయథేతి॥ ఉల్లాపాతోపమయారా
జణస్యభావ్యశుభంసూచ్యతే॥ ౬౦౮॥ పతతితి॥ పతంగఃసూర్యః వ్యాయతోదీఘః॥ ప్రవృద్ధివదీఘఃఇవకత్వయాం
బధ్యమానాయాంహిమాతంగోదీఘోభవతి॥ రామానుజీయం॥ పతతితి॥ పతత్పతంగసంకాశఃగచ్ఛత్సూర్యసదృశః
వ్యాయతఃకపిఃబధ్యమానయాకత్వయాప్రవృద్ధిదీఘఃభూతోమాతంగఇవశుభఇతియోజనా- కత్వ్యాభ్యమధ్యబం
ధనం॥ ౬౧౦॥ కత్నూప్రకోష్టేహమ్యూదేఃకాంచ్యాంమధ్యేభబంధనఇత్యమరః॥ ౬౧౧॥ ఉపరిష్టాదితి॥ నార్జలావగాఢేనా
భాభోగేనవ్యోమావగాఢేనచోద్వేభాగేనగచ్ఛతి- ఆయంచఉపరిగతశరీరేణాధోజలావగాఢఛాయయాచైకాకార
స్సమానుతప్రాతకటానారివాసీత్॥ ౬౧౨॥ యంయమితి॥ సోన్మాదఇవసముద్ధవభవ- సముద్ధతజలఇత్యర్థః॥ రా॥
యమితి॥ సోన్మాదఇవఅపస్తారీవ- భ్రమణైఃసజలోద్గమనకోశనాదిమత్త్వాదియమపమా॥ ౬౧౩॥ సాగరస్యేతి॥ శైల

థేతి బంధుప్రస్థాపనార్థంగతాః సుహృదోబంధూః ప్రస్థాప్యథానివతం తే - తథాద్రుమానివృత్తాత్తిత్యర్థః॥
౫౬౫॥ పిబన్నివేతి॥ అణవంసమీపగమనవేళాయాముదధింపిబన్నివబభౌ ఉపరిగమనావస్థాయాంఆకాశంపిపాసురివ
దద్వశే॥ ౫౬౬॥ పింగేత్తితి॥ పరిమండలేవతులలాకారే॥ ౬౦౪॥ స్ఫిగ్దేశేనేతి॥ స్ఫిగ్దేశేనవాలమూలప్రదేశేన॥ ౬౦౬॥ తస్యే
తి॥ గజఃతలగర్జితః॥ ౬౦౭॥ ఖేయథేతి॥ సాను బంధాసూక్ష్మలాహసహితా॥ ౬౦౮॥ పతతితి॥ పతత్పతంగసంకాశఃగచ్ఛత్సూర్యస
దృశః- వ్యాయతఃదీఘఃకారఃకపిః - బధ్యమానయాకత్వయాగజమధ్యబంధనరక్ష్యా ప్రవృద్ధిః దీఘఃభూతోమాతంగ
ఇవశుభఇతియోజనా॥ ౬౧౦॥ ఉపరిష్టాత్స్థితశరీరేణావగాఢయాసాగరాంతఃప్రవిష్టయాచ్ఛాయయాప్రతిబింబెన
చైకాకారస్ససాగరాంతర్గమ్యమూలాబహిష్కోర్ధ్వభాగామారుతావిష్టానాయప్రేరితానారివాసీదితియోజనా॥ ౬౧౩॥

ఘోషంకంపయామాసతుభ్యశం॥ ౭౦౪॥ వికవఃస్మర్తిజాలానిబృహంతిలవణాంభసి॥పుష్టవేకపిశాన్దూలోవికిర
న్నివరోదసి॥ ౭౦౫॥ మేరుమందరసంకాశానుద్ధతాశనుమహాణవే॥అతిక్రామస్తహావేగస్తరంగాగణయన్నివ॥
౭౦౬॥ తస్యవేగసముద్ధాతంజలంసజలదంజలా॥ అంబరస్థంవిబభాజశారదాభ్రమివాతతం॥ ౭౦౭॥ తిమినక్ర
రుషాఃకూర్కాదృశ్యంతేవివృతాస్తదా॥ వస్త్రావకర్షణేనేవశరీరాణిశరీరిణాం॥ ౭౦౮॥ ప్లవమానంసమీత్యాధభుజంగా
స్సాగరాలయాః॥ వ్యోమ్నితంకపిశాన్దూలంసుపణఃఇతిమేనిరే॥ ౭౦౯॥ దశయోజనవిస్తీర్ణాత్రింశద్యోజనమాయ
తా॥ఛాయావానరసింహస్యజలేచారుతరాభవత్॥ ౭౧౦॥ శ్వేతాభ్రాసునరాజీవవాయుపుత్రానుగామసి॥ తస్య
సాశుశుభేఛాయావితతాలవణాంభసి॥ ౭౧౧॥ శుశుభసమహాతేజామహాకాయామహాకపిః॥ వాయుమార్గేనిరాలం
బేపక్షవానివవర్వతః॥ ౭౧౨॥ యేనాసాయాతిబలవావేగేనకపికుంజరః॥ తేనమాగేణసహసాద్రోణీకృతఇవార్ణ
వః॥ ౭౧౩॥ ఆపాతేపక్షిసంఘానాంపక్షిరాజఇవప్రజా॥హనుమామేఘజాలానిప్రకవఃస్మారుతోయథా॥ ౭౧౪॥
పాండురారుణవణానినీలమాంజిష్ఠకానిచ॥కపిసాకృప్యమాణానిమహాభ్రాణిచకాశిరే॥ ౭౧౫॥ ప్రవిశన్నభ్రాజాలా
నినిష్పతంశ్చపునఃపునః॥ ప్రచ్ఛన్నశ్చప్రకాశశ్చచంద్రమాఇవలక్ష్యతే॥ ౭౧౬॥ ప్లవమానంతుతందృష్ట్వాప్లవంగంత్వ
రితంతదా॥ వవర్షుఃపుష్పవహాణిదేవగంధర్వదానవాః॥ ౭౧౭॥ తతాపనహితంసూర్యఃప్లవంతంవానరోత్తమం॥సి
షేవేచతదావాయూరామకార్యాథానిధయే॥ ౭౧౮॥ ఋషయస్తష్టువుశ్చైనంప్లవమానంవిహాయసా॥ జగుశ్చదే
వగంధర్వాఃప్రశంసంతోమహాజనం॥ ౭౧౯॥ నాగాశ్చతుష్టుపుర్యత్రారత్రాంసివిబుధాఃఖగాః॥ ప్రేక్ష్యసర్వేకసి

వక్షాణాంశైలతుల్యానాం॥ ని॥ వక్షాదేహప్రమాణయోరితిసజ్జనః॥ రామానుజీయం॥సాగరస్యేతి॥ ఊర్మిజాలానా
మిత్యత్రనలోకావ్యయేతివస్త్యానిషేధపిఋషిప్రయోగాత్సాధుత్వం- ఉరసా-ఉరశ్శబ్దేనఉరోవేగజనితోవాయులః
క్ష్యతే॥ ౭౦౪॥ వికవఃస్మితి॥వికిరన్నివవిభజన్నివరోదసిద్యావాపృథివ్యా॥ ౭౦౫॥ మేర్వితి॥ అతిక్రామత్అత్యక్రామ
త్॥ ౭౦౬॥ తస్యేతి॥ తస్యహనుమతఃవేగేనఉరువాతేన- సముద్ధాతంసముత్థాపితం- సజలదంజలం - జలదోజలంచో
ద్ధాతమిత్యథః॥ రామానుజీయం॥ తస్యేతి॥ తస్యవేగసముద్ధాతమితిపాఠః - జలంసజలదమిత్యనేనసముద్ధాతంజలం
మేఘమండలపర్యంతమభూదిత్యవగమ్యతే॥ ౭౦౭॥ తిమీతి॥తిమయోమహామత్స్యః నక్రాఃగ్రాహః-రుషాఃమకరాః
వివృతాఃజలవిభేదేనప్రకాశితాః॥ ౭౦౮॥ ౭౦౯॥ దశయోజనవిస్తీర్ణేతి॥ సమత్రింశద్యోజనాయతశ్వేచతుర్థాపదేపి
లంకాపాగ్రస్తిస్సాస్యత్ - మైనాకసంవాదసురసాసంవాదాదికంచవిరుధ్యేత॥ నహిచింబాదధికపరిమాణత్వంప్రతిబింబ
స్యసంభవతీతినశంకనీయం- ఛాయాశబ్దోహినాత్రప్రతిబింబవరఃకింత్యశాతపవరః - పాతరేవహినముద్రతరణముక్తం
తదాతస్యఛాయాసముద్రేతథాప్రమాణాదృశ్యేతైవ॥ ౭౧౦॥ శ్వేతాభ్రేతి॥అభ్రాసునరాజీవ-అత్రశ్వేతశబ్దేనస్వచ్ఛతోచ్యతే-ఘనశబ్దేనసాంద్రతా॥నిఘనంనిరంతరంసాంద్రమిత్యమ
శ్వేతేతి॥ శ్వేతాభ్రాసునరాజీవ- అత్రశ్వేతశబ్దేనస్వచ్ఛతోచ్యతే-ఘనశబ్దేనసాంద్రతా॥నిఘనంనిరంతరంసాంద్రమిత్యమ
రఃనిఘనలాభ్రాసాంద్రపక్షిరివేత్యథః॥ ౭౧౧॥ యేనెతి॥ద్రోణీకటాహః॥ ౭౧౨॥ ఆపాతఇతి॥ ఆపాతేమార్గే॥ ౭౧౩॥ త
తాపేతి॥రామకార్యంసీతాన్వేషణంతదేవార్థఃప్రయోజనంతస్యసిద్ధయేలాభాయ-తద్దేతుభూతహనుమచ్ఛ్రమనివర్తనా
యేత్యర్థః॥రాతతాపేతి॥సిషేవఇత్యనేనపుత్రత్వేపిరామకార్యప్రవృత్తత్వాత్పూజ్యతైవద్యోత్యతే॥ ౭౧౪॥ నాగాఇతి॥

యమితి॥సోన్మాదఇవసముద్రఃఅపస్సారీవలక్ష్యతే-భ్రామణఫేనజలోద్ధమనఘోషాదిమత్త్వాదియముపమా॥ ౭౧౫॥ సా
గరస్యేతి॥శైలవక్షాణాశైలసదృశేనఉరశ్శబ్దేనఉరోవేగజనితోవాయులఃక్ష్యతే॥ ౭౦౪॥ వికవఃస్మితి॥ వికిరన్నివరోద
సిద్యావాపృథివ్యాఊర్మిజాలానివికిరవిక్షిప్తన్నివపుష్టవఇతినంబంధః॥ ౭౦౫॥ తస్యేతి॥వేగసముద్ధుష్టంవేగేనోత్థి-ర్థం-
అతఏవాంబరస్థంఅతఏవసజలదంజలదసహచరంజలం-శారదాభ్రమివస్వయంచజలదవిశేషవత్విబభ్రాజేత్యర్థః-వేగ
సముద్భూతమిత్యపిపాఠః॥ ౭౦౬॥ తిమీతి॥శరీరాణిఅవయవాః॥ ౭౦౭॥ శ్వేతేతి॥శ్వేతాభ్రాసునరాజీవ-అత్రశ్వేతశబ్దేనస్వ
చ్ఛతోచ్యతే-ఘనశబ్దేనసాంద్రతాచనిఘనలాభ్రాసాంద్రపక్షిరిత్యర్థః॥ ౭౦౮॥ ఆపాతఇతి॥ఆపతంతినంచరంత్యస్తి
న్నిత్యాపాతోమాగః॥ ౭౦౯॥ తస్మిన్నితి॥సాగరఃసగరసంబంధీ అతపవఇత్వాకుకులమానాథీపూజాథీ॥ ౭౧౦॥ చిం

వరంసహసావిగతక్షమం॥ ౮౬౫॥ తస్మిన్ప్రవగశౌదూలేష్లవమానేహనూమతి త్వాకుకులమానాథీచితయా
మాసపాగరః॥ ౮౬౫॥ సాహాయ్యంవానరేంద్రస్యయదినాహంహనూమశః॥ కరిష్యామిభవిష్యామిసర్వచ్యోవివి
క్షతాం॥౮౬౫॥ అహమిత్వాకునాధేనసగరేణవివర్ధితః॥ ఇత్వాకుసనివశ్చయంనావసీదిటుమహతి॥ ౮౬౫॥ త
థామయావిధాతవ్య విశ్రమేతయథాకపిః॥ శేషంచమయివిశ్రాంతస్సుఖేనాతివత్సరితి॥ ౮౬౫॥ ఇతికృత్వామతిం
సాధ్యంసమద్రశ్చన్నమంభసి॥ హిరణ్యనాభంమైనాకమువాచగిరిసత్తమం॥ ౮౬౫॥ త్వమిహసురసంఘానాంపా
తాశతలవాసి నాం॥ దేవరాజ్ఞాగిరిశ్రేష్ఠపరిఘస్సన్నివేశితః॥ ౮౬౫॥ త్వమేహంజాతపీర్యాణాంపునరేవోష్ఠతిప్యతాం॥
పాతాశస్యాప్రమేయస్యద్వారమావృణ్యత్తిస్సి॥ ౮౬౫॥ తిర్యగూర్ధ్వమనశ్చైవశక్తిస్తేలైలవర్ధితం॥ తస్మాత్సం
చోదయామిత్వాముత్తిస్తగిరిసత్తమం॥ ౮౬౫॥ సపషకపిశాదూలస్తాముపర్యేతివీర్యవాక్॥ హనూమాకరామకా
ర్యాథకంభీమకర్మాఖిమాప్లుతః॥ ౮౬౫॥ అస్యసాహ్యంమయాకార్యమిత్వాకుకులవర్తినః॥ మహాత్మాకవఃపూజ్యాః
వరంపూజ్యతమాస్తవ॥౮౬౫॥ కురుసాచివ్యమాస్మాకంసనఃకార్యమతిక్రమేత్॥ కతవ్యవకృతకార్యంసతాంమన్య
ముదీరయేత్॥ ౮౬౫॥ సలిలాదూర్ధ్వముత్తిష్ఠతిష్ఠత్వేవకపిస్త్యయి॥ అస్మాకమతిథిశ్చైవపూజ్యశ్చైవతాంవరం॥
౮౬౫॥ చామీకరమహానాభదేవగంధర్వసేవిత॥ హనుమాంస్త్యయివిశ్రాంతస్తతశ్శేషంగమిష్యతి॥ (సపషకపిశా
దూలస్తాముపర్యేతివీర్యవాక్) ॥౮౬౫॥ కాకుత్స్థస్యాన్మశంస్యంచమైథిల్యాశ్చవివాసనం॥ శ్రమంచష్టవగేంద్ర
స్యసమీక్ష్యోక్తాతుమహాసి॥ ౧౦౦౫॥ హిరణ్యనాభోమైనాకొనిశవ్యలవణాంభసః॥ ఉత్పాతజలాత్పూర్ణంమ
హాదుర్మలతాయుతః॥ ౧౦౦౫॥ సపాగరజలంభిత్యాబహువాభ్యుక్తతస్తదా॥ యథాజలధరంభిత్యాదీప్తరశ్మిది

రత్నాంసిదిక్పాలకరక్షస్సంబంధీని॥౮౬౫॥తస్మిన్నితి॥మానాథీబహుమానాథీ-స్వయంసాగరత్వాదితిభావః॥౮౬౫॥సాహ
య్యమితి॥సర్వవాచ్యఃసర్వప్రకారేణనిద్యః-వివక్షతాంవత్తుమిచ్ఛతాం॥రామానుజీయం॥సాహాయ్యమితి॥వివక్షతాంవ
త్తుమిచ్ఛతాంవాగ్నిద్రియవతామిత్యర్థఃసర్వవాచ్యభవిష్యామిసర్వనిందావాగ్నిషయోభవిష్యామీత్యర్థః॥౮౬౫॥రామా
నుజీయం॥అహమితి॥నావసీదితుమహాతీపాతః॥౮౬౫॥రామానుజీయం॥తథేతి॥శేషంమాగశేషం॥౮౬౫॥ఇతీతి॥హిర
ణ్యనాభంహిరణ్యశృంగం-నాభిశబ్దోహ్యధ్యక్షవాచీశృంగంచవర్వతస్యాధ్యక్షమేవ॥సి॥నాభిరధ్యక్షస్తూర్వోరితదర్పః॥
౮౬౫॥త్వమితి॥పరిఘఃఅగళం॥పరిఘామిద్ధరేగళఇతిదర్పః॥౮౬౫॥పరిఘత్వమేనాహ॥త్వమేహమితి॥౮౬౫॥తిర్యగితి॥
శక్తిః-అస్తీతిశేషః॥౮౬౫॥అస్యేతి॥ఇత్వాకోఃకులేపంశేవతతేశుశ్రావతఇతిఇత్వాకుకులవర్తినః-తస్య-పూజ్యతమా
స్తవ-మత్సంబంధాదితిభావః॥యద్వాత్వపవకారకవాయుపుత్రముద్దిశ్య॥రామానుజీయం॥తస్యేతి॥సాహాయ్యం-సహ
యకమ-సహకారిత్వమితియావత్-బ్రాహ్మణాదిత్వాత్వ్యర్థ-మమఇత్వాకవఃపూజ్యాహి-మద్వృద్ధిహేతుత్వా
త్తవసగంపూజ్యతమాః-సగరవివృద్ధమందతః॥ప్రవేశసుఖావస్థానాదిఫలభోక్తృత్వాదితిభావః॥౮౬౫॥కుర్వీతి॥కార్యం
ప్రయోజనంవిశ్రాంత్యాది-కతవ్యంకార్యచకృతం-సతాంమన్యకోపం-ఉదీరయేత్పేరిరయేత్-ఉత్పాదయేత్
౮౬౫॥చామీకరేతి॥చామీకరమహానాభస్స-ణకమయమహాశృంగం॥౮౬౫॥కాకుత్స్థస్యేతి॥కాకుత్స్థస్యాన్మశంస్యంరా
మస్యసేతావిషయాందమాం॥౧౦౦౫॥హిరణ్యనాభఇతి॥నిశవ్య-వచనమితిశేషః॥౧౦౦౫॥౧౦౦౫॥శాతకుంభేతి॥శాత
కుంభఃపైఃస్వణఃపద్యతైః-అదిత్యోదయసంకాతైః-అదిత్యోదయతుల్యైరితిత్యర్థః-శృంగైరుపలక్షితఃశృంగాణీదర్శ

తావ్రకారమేనాహ॥సాహాయ్యమితి॥వివక్షతాంవత్తుమిచ్ఛతాంవాగ్నిద్రియవతామిత్యర్థః-సర్వవాచ్యఃసర్వనిదావాగ్ని
షయోభవిష్యామీత్యర్థః॥౮౬౫॥౮౬౫॥తథేతి॥శేషంమాగశేషం॥౮౬౫॥ఇతీతి॥హిరణ్యనాభంహిరణ్యప్రధానం-హిర
ణ్యమిత్యర్థః॥సి॥నాభిఃప్రధానేకస్తూర్యామితివిశ్వః॥౮౬౫॥త్వమితి॥పరిఘస్సన్నివేశితఃఆయుధవిశేషత్వేనసన్నివేశితః
అనేనపక్షశ్చేదభయాత్సముద్రప్రవేశానంతరం-పాతాశస్థరాక్షసనిరోధాథకందేవరాజేనమైనాకఃస్థాపితఇత్యవగమ్య
తే॥౮౬౫॥తిర్యగితి॥వర్ధితంశక్తిరస్తీతిశేషః॥౮౬౫॥సపషకమితి॥త్వాముపరితవోపరి॥౮౬౫॥కుర్వీతి॥అతఃసాచివ్యకరణాత్-
అస్మాకంకార్యంప్రయోజనంనాతిక్రమేత్సలుప్యశామిత్యర్థః॥౮౬॥కార్యాతిక్రమేతిరిష్టమాహ॥కతవ్యమితి॥౮౬౫॥

వాకరః॥ ౧౦౨౪॥ సమహా త్కాము హూర్తేనవర్వతస్సలిలావృతః॥ దర్శయామాసశృంగాణిసాగరేణనియోజితః॥ ౧౦౨౫॥
శాతకుంభమయైశ్శృంఖైః సుకేన్నరమహూరతైః॥ ఆదిత్యోదయసంకాశైరాలిఖద్భిరివాంబరం॥ ౧౦౨౬॥ తప్త
జాంబూనదైశ్శృంఖైః పర్వతస్య సముత్థితైః॥ ఆకాశంశస్త్రుసంకాశమభవతాగంచనప్రభం॥ ౧౦౨౭॥ జాతకూపమ
యైశ్శృంఖైః భాజమానైస్సవ్యయంప్రభైః॥ ఆదిత్యతస్సంకాశస్సభవద్భిరసత్తమః॥ ౧౦౨౮॥ తముత్థితమసంగే
నమానుమానగ్రతస్థితం॥ మధ్యేలవణతోయస్యవిఘ్నాయమితినిశ్చితః॥ ౧౦౨౯॥ సతముచ్చితమత్యథామహా
వేగోమహాకపిః॥ ఉరసాపాతయామాసజీమూతమివమారుతః॥ ౧౦౩౦॥ సతదాపాతితస్తేనకపినాపర్వతోత్తమః॥
బుద్ధ్యాతస్యకపేర్వేగంజహర్షచననందచ॥ ౧౦౩౧॥ తమాకాశగతంవీరమాకాశేసముపస్థితః॥ ప్రీతోహృష్టసునా
వాక్యమబ్రవీత్పర్వతఃకపిం॥ మానుషంధారయకరూపమాత్మనశ్శిఖరేస్థితః॥ ౧౦౩౨॥ చుమకరంకృతవానగర్శత్వమి
దంవానరోత్తమ॥ నివత్యమమశృంగేమవిశ్రమస్వయథాసుఖం॥ ౧౦౩౩॥ రాఘవస్యకులేజాతైరుదధిఃపరివధితః॥ స
త్వాంరామహితేయైక్తంప్రత్యర్చయితిసాగరః॥ ౧౦౩౪॥ కృతేచప్రతికత్వమేవధర్మస్సనాతనః॥ సోయంతత్ప్రతి
కారాధీత్వత్తస్సమగ్నమహాతి॥ ౧౦౩౫॥ త్వన్నిమిత్తమనేనాహంబహుమానాత్ప్రచోదితః॥ తిష్ఠత్వంకపిశాదూ
లమయివిశ్రమ్యగమ్యతాం* యోజనానాంశతంచాపికపిరేవసమాప్లుతః॥ తవసానుషువిశాంతిశ్చేషంప్రక్రమతా
మితి॥ ౧౦౩౬॥ తదిదం గంధవత్సద్విదుకందమూలఫలంబహు॥ తదాస్వాద్యహరిశ్రేష్ఠవిశాంతోసుగమిష్యసి॥ ౧౦౩౭॥ అ
స్మాకమపిసంబంధఃకపిముఖ్యత్వయాస్తివై॥ ప్రఖ్యాతస్త్రీషులోకేషుమహాగుణపరిగ్రహః॥ ౧౦౩౮॥ వేగవంతేష్టవం
తోయేష్టవగామారుతాత్తజ॥ తేషాంముఖ్యతమంమన్యేత్వామహంకపికుంజర॥ ౧౦౩౯॥ అతిధిఃకిలపూజాహాఃపా
కృతోపివిజానతా॥ ధర్మంజిజ్ఞాసమానేనకింపునస్త్యాదృశోమహా॥ ౧౦౪౦॥ త్వంహిదేవపరిష్ఠస్యమారుతస్యమహా
త్మనః॥ పుత్రస్తస్యైవవేగేనసదృశఃకపికుంజర॥ ౧౦౪౧॥ పూజితేత్వయిధర్మజ్ఞపూజాంపాప్నోతిమారుతః॥ తస్మా

యామాసేతియోజనా॥ ౧౦౪౨॥ తప్తైః॥ శస్త్రుసంకాశం- నీలమిత్యర్థః॥ ని॥ శస్త్రుమాయుధలోహయోరితిశ్చైవః॥ ౧౦౪౩॥ తమితి॥ నిశ్చితః
నిశ్చితవాక్కరద్రసిస్తా॥ ౧౦౪౪॥ రామానుజీయం॥ సతమితి॥ జీమాతమివమారుతఇత్యనేనఅనాయాసేనపర్వతంపాతితవానితిద్యోత్యతే॥ ౧౦౪౫॥
సత్తి॥ జహర్షచననందచేతిపదద్వయేనకాయునసోర్వృత్తియచ్యతే॥ అస్యవేగేనగ్లానిరాహిత్యం
బుద్ధ్యాహృష్టసునాబహుపేత్వర్థః॥ ౧౦౪౬॥ తమితి॥ ప్రీతిఃప్రీతిద్యోతకవ్యాపారః॥ రామానుజీయం॥ తమితి॥ ప్రీతిఃసుఖితః- హృష్టమనాప్ర
సన్నమనాః॥ ౧౦౪౭॥ రామానుజీయం॥ చుమకరమితి॥ శ్రవస్యేతిశ్రమిరాత్మనెవదీకశ్చిదస్తి- తథాచోక్తంభట్టమల్లేన॥ క్రామ్యతితిశాంతి
త్వావిద్విశ్రమతేతిచేతి॥ ౧౦౪౮॥ కృతైతి॥ కృతేఉపకారే- త్వత్ప్రతికారాధీత్వదాతిశ్చకరణావీక్ష్యత్వత్ప్రసూనమర్హతీతి- త్వయాతత్కృ
తాతిశ్యపరిగ్రహవివాద్యసంమానమిత్యర్థః॥ ౧౦౪౯॥ చోదనాప్రకారమాహ॥ యోజనానామితి॥ ప్రక్రమతామితిప్రచోదితఇతిపూర్వేణా
న్వయః॥ రామానుజీయం॥ త్వన్నిమిత్తమిత్యాదిస్లోకద్వయమేకంవాక్యం॥ ఏమకపియోజనానాంశతంచాపిసమాప్లుతఃసమాపతితుమపకాంత
తః- తవసానుషువిశాంతిశ్చేషంమూగశేషం- ప్రక్రమతామితిత్వన్నిమిత్తంఅహంఅనేనసాగరేణబహుమానాత్ప్రచోదితః॥ అతఃకపి
శాదూలత్వంబిష్టమయిశ్రవ్యగమ్యతామిత్యన్వయః॥ ౧౦౫౦॥ తదితి॥ తత్ప్రసిద్ధం- ఉదయోగోటిః- మూలంసాదః-తత్తస్మాత్॥ ౧౦౫౧॥ అస్మా
కమితి॥ ప్రఖ్యాతఇతిసంబంధవిశేషణం- మహాగుణానాంపరిగ్రహాయస్తిశ్రుతథా॥ రామానుజీయం॥ మానుషతఃపూజ్యతమత్వేపాత్వంత
రుదర్శయతి॥ అస్మాకమపితి॥ సంబంధః- అతిధ్యతిథిమద్భావలక్షణః- మహాగుణపరిగ్రహః- సరిగృహ్యతఇతిపరిగ్రహఃమహాగుణానాంసతాంపరి
గ్రహఃమహాగుణపరిగ్రహః॥ ౧౦౫౨॥ రామానుజీయం॥ అతిధిరితి॥ త్వాంశోమహానితిసారః॥ ౧౦౫౩॥ రామానుజీయం॥ కించాతిధేస్తవపూజా
యాంకామ్యర్థసిద్ధివద్వామోరపిప్రత్యుపకారగీర్ధిస్తాన్యధిత్వాహ- త్వంహీత్వాదితా॥ ౧౦౫౪॥ సంబంధంవివక్షితీ॥ పూర్వమిత్యాదితా॥
చామికరేతి॥ చామికరహిరణ్యాత్క॥ ౧౦౫౫॥ హిగణ్యనాభితి॥ నిశ్చయచనమితిశేషః॥ అన్యశంస్యంకృతజ్ఞత్వం॥ ౧౦౫౬॥ సమహాత్తేత్యా
దిస్లోకద్వయమేకంవాక్యం॥ శాతకుంభమయైశ్శృంగైరుపలవీతః॥ ౧౦౫౭॥ తప్తైః॥ శస్త్రుసంకాశంశస్త్రుక్యామమాకాశం- కాంచనప్రభంక
నకగౌరమానీదిత్యర్థః॥ ౧౦౫౮॥ తమితి॥ అసంగేనవికాకినా॥ ౧౦౫౯॥ సత్తి॥ జహర్షచననందచేత్యనేనకాయునసోర్వృత్తియచ్యతే॥ ౧౦౬౦॥ కృ
తేచేతి॥ కృతేఉపకారేసోయముదధిః- తత్ప్రతికారాధీత్వసోపకారస్యప్రత్యుపకారాధీత్వత్వసమ్మానమర్హతీతిత్వత్ప్రసిద్ధికారరూపాం
పూజాంపాప్నోతియోగ్యభవతీత్యర్థః॥ ౧౦౬౧॥ త్వన్నిమిత్తమిత్యాదిస్లోకద్వయమేకంవాక్యం॥ ఏమకపియోజనానాంశతంచాపిసమాప్లుతఃసమాప్లు
తుమపకాంతఃశేషంమూగశేషంప్రక్రమతామితి॥ త్వన్నిమిత్తమనేనసాగరేణాహుబహుమానాత్ప్రచోదితః॥ అతఃకపిశాదూలత్వంబిష్టమ
యివిశ్రమ్యగమ్యతామిత్యన్వయః॥ ౧౦౬౨॥ తదితి॥ తత్ప్రసిద్ధం॥ ౧౦౬౩॥ అస్మాకమితి॥ మహాగుణపరిగ్రహః- మహాగుణేనవాయునాపరిగృహ్యతా

త్వంపూజసిమోమేశ్వణుచాప్యత్రకారణం॥ ౧౨౨॥ పూర్వంకృతయగేరాతపర్వతాఃఽక్షిణోభవః॥ తేహిజగ్ము
చేశస్సర్వాగరుడానిలవేగినః॥ ౧౨౩॥ తతస్తైషువ్రయాతేషుదేవసంఘాస్సహయిభిః॥ ధూతానిచభయంజగ్ముస్తే
హంపతనశంకయా॥ ౧౨౪॥ తతఃకుర్ధస్సహసాక్షిఃపర్వతానాంశత్రుః॥ పత్యాంశ్చిచ్ఛేదవజ్రేణతత్రతత్రసహ
స్రశః॥ ౧౨౫॥ సమాముపగతఃకుర్ధోవజ్రముద్యమ్యదేవరాట్॥ తతోహంసహసాక్షిప్రఃశ్వసనేనమహాత్మనా॥
౧౨౬॥ అప్రిక్షలవణతోయేచప్రిక్షఃప్రవగోత్రమ॥ గుప్తపత్రసమగ్రశ్చతపిత్రాభిరక్షితః॥ ౧౨౭॥ తతోహంమా
నయామిత్యాంచూనోహిమమమారుతః॥ త్వయామేహ్యేషసంబంధఃకపియఖ్యమహాగుణః॥ ౧౨౮॥ అస్మిన్నేవంగ
తేకార్యేసాగరస్యమమైవచ॥ ప్రీతిఃప్రీతమనాఃకతుంత్యమహాసిమహాకపే॥ ౧౨౯॥ శ్రమంమోక్షయఃపూజాంచ
గృహాణకపిసత్తమ॥ ప్రీతిచబహుషస్సస్సప్రీతోస్త్రితవదర్శనాత్॥ ౧౩౦॥ ఏవముక్తఃకపిశ్రేష్ఠస్తంభగోత్తమనుబ్ర
హ్మీత్॥ ౧౩౦౪॥ పీతోష్టికృతమాదిత్యంమన్యరేహోనియతాం* త్వరతేకార్యకాలోమేఅహశ్చాప్యతివతఃతేప్రతి
జ్ఞాచమయాదత్తాస్థాతవ్యమిహంతరే॥ ౧౩౧॥ ఇత్యుక్త్వాపాణినాశైలమాలభ్యహరిపుంగవః॥ జగామాకాశమావి
శ్యవీర్యవాస్పహసన్నివ॥ ౧౩౨॥ సపర్వతసముద్రాభ్యాంబహుమానాఽవేక్షితః॥ పూజితశ్చోపపన్నాభిరాశీర్భిరని
లాత్మజః॥ ౧౩౩॥ అథోద్వంశమారముత్పత్యహిత్యాశైలమహాణవా॥ పితుఃకంధానమాస్థాయజగామవిమలేబ
రే॥ ౧౩౪॥ భూయశ్చోర్ధ్వగతింప్రాప్యగిరింతమవలోకయ॥ వాయుసూనుర్నిరాలంబేజగామభిమలేంబరే॥ ౧౩౫॥ త
ద్ద్వితీయంహనుమతోద్భవ్యైకర్మసుదుషం॥ వ్రశశంసుస్సురాస్సర్వేసిద్ధాశ్చపరమర్షయః॥ ౧౩౬॥ దేవతాశ్చాభవః
హృష్టాస్తత్రస్థాస్తస్యకర్మణా॥ కాంచనస్యసాభస్యసహసాక్షిశ్చవాసవః॥ ౧౩౭॥ ఉవాచవచనంధీమాకపరితోమాత్మ
గద్గదం॥ సుసాభంపర్వతశ్రేష్ఠంస్వయమేవశశీవతిః॥ ౧౩౮॥ హిరణ్యనాభశైలేంద్రపగితుష్టోస్త్రితేభ్యశం॥ అభయంతేప్ర
యచ్ఛానితిత్రసావ్యయథాసుఖం॥ ౧౩౯॥ సాహ్యాంకృతంతేసుమహద్విక్రాంతస్యహనూమతః॥ క్రమతోయోజనశతంని
శ్చయస్యభమేసతి॥ ౧౪౦॥ రామవైష్ణవహిదూత్యేనయాదిదాశరథేహాణిః॥ సర్వాయాంకుర్వతాతస్యతోషితోస్త్రిదృ
ఢంత్యయా॥ ౧౪౧॥ తతఃప్రహషమగమద్విపులంపర్వతోత్తమః॥ దేవతానాంపఠింభవ్యైవరితువ్పంశతక్రతుం॥
ఏమేణాపయవంశః॥ హింపాచపూరణే॥ ౧౪౨॥ అస్మిన్నితి॥ సమగ్రశంసగ్రపక్షః॥ గుప్తసమగ్రపక్షశ్చూధాభవానితథాఅభిరక్షిణోస్తీత్యర్థః॥
౧౪౩॥ రామాగ్రశ్రమమితి॥ మోక్షయముంచ॥ మోక్షనిరసనఇతిచారాదికోధాతుః॥ ౧౪౪॥ ప్రీతోస్తీతి॥ కృతమాతిభ్యం॥ తవదగ్గునాదినే
తిభావః॥ మన్యుకోపః॥ మత్కృతాపూజానగృహీతేతికోపానిరస్యతామిత్యర్థః॥ కార్యకాలఃత్వరతేక్షుంగచ్ఛేదిమాంకేరయతి॥ అహశ్చాప్య
తివతఃతే॥ అత్రఃశంబఃక్రియతేచేదిగమహూతివర్తతఃత్యర్థః॥ ఇహాసముద్రే॥ అంతరేసుద్యే॥ మయాసస్థాతవ్యమితివాసంసన్నిధౌ॥ ప్రజ్ఞా
కృతా॥ రామాగ్రజేయం॥ త్వరతేకార్యకాలాతి॥ కార్యకరణమోగ్యఃకాలఃకార్యకాలః॥ త్వరతేత్వరయతి॥ అహశ్చాప్యతివర్తతే॥ లంకాద్వి
పప్రవేశయోగ్యమహశ్చాతివర్తతే॥ ప్రజ్ఞానాణి॥ యథారామవనిముక్తతరశ్చస్వసనిక్రమః॥ గచ్ఛేత్తద్వద్గమిష్యామిలంకారావణపాతితా
మితిప్రజ్ఞాదత్తా॥ తస్మాదిహంతరేనస్థాతవ్యం॥ ౧౪౫॥ ఇత్యుక్త్వేతి॥ ప్రహసన్నివ॥ ప్రసన్నముఖవేత్త్యర్థః॥ రామానుజీయం॥ ఇత్యుక్త్వేతి॥
అభ్యస్మప్తే॥ ప్రహసన్నివేత్త్యత్ర॥ ఇవశబ్దోహసప్రకరణస్యపారమార్థ్యఃపరఃప్రీతిఃసూచకః॥ మండక్లితంకుర్వన్నిత్యర్థః॥ ౧౪౬॥
రామాగ్రజేయం॥ సగతి॥ ఉపపన్నాభిరామకార్యసిద్ధ్యుచితాభిః॥ ౧౪౭॥ అథేతి॥ హిత్యాశైలమహాణవామూర్తిమంతోతాహిత్వేత్యర్థః॥
అనైశశైలవత్సముద్రోపిమూర్తిమత్తయాతత్ప్రాద్యశ్యతేతిశ్చావితం॥ ౧౪౮॥ తద్ద్వితీయమితి॥ ద్వితీయంసముద్రలంఘనాపేతయాద్వితీయం
తత్పర్వతజయరూపంకమః॥ ౧౪౯॥ రామానుజీయం॥ దేవతాశ్చేతి॥ తస్యమైనాకస్య॥ కర్మణాదేవతాహృష్టాఅభవః॥ సహసాక్షిశ్చస్సృష్టా
భవదివచనపరిణామేషసంబంధః॥ ౧౫౦॥ సాహ్యమితి॥ భయేసతి॥ సముద్రలంఘనస్యకంభిఃపృథీత్యస్తాకంభయేసతీత్యర్థః॥ రామా
నుజీయం॥ సాహ్యమితి॥ సాహ్యాంసహాయకమః॥ సహకారిత్వమితియావత్॥ చాప్రాజ్ఞాదిత్వాత్త్యర్థో॥ తెత్వయా॥ నిర్భయస్యభయేసతి॥
అతిస్మృతసముద్రోపిర్యాకాశగమనైసముద్రవతనాదిభయనిమిత్తసంభావనాయామపినిర్భయస్య॥ ౧౫౧॥ రామానుజీయం॥ సగతి॥ బభూ
తథా॥ ౧౫౨॥ అతిభిరితి॥ త్యాద్యశ్చోమహానితిపాఠః॥ ౧౫౩॥ అస్మిన్నితి॥ ఏవంగతేహిప్రేసతి॥ కార్యేఉపకారరూపకార్యేప్రీతింకరుమహాసి-పూ
జాస్త్వీకారణేతిభావః॥ ౧౫౪॥ ప్రీతఇతి॥ మన్యుఃపూజానంగీకారనిబంధనందైన్యం*త్వరతేతి॥ కార్యకాలఃలంకాప్రవేశకాలఃత్వరతేషంబంధ
సహాతి॥ ౧౫౫॥ ఇతితి॥ అభ్యస్మప్తే॥ ప్రహసన్నివప్రసన్నముఖస్థా॥ ౧౫౬॥ అథేతి॥ పితుఃపంధానంవాయుమాగం॥ ౧౫౭॥ తదితి॥ స
ముద్రలంఘనంప్రథమంకమః॥ ద్వితీయంమైనాకగిరావప్రత్యగమనం॥ ౧౫౮॥ దేవతాశ్చేతి॥ వాసవశ్చహృష్టఇతిసంబంధః॥ ౧౫౯॥ సాహ్య
మితి॥ సాహ్యాంసహాయకమః॥ సహకారిత్వమితియావత్॥ తేతవ॥ మన్నిమిత్తసయేసత్యపినిభావస్యహనుమతేసాహ్యాంకృతంఅతేఆభయం

౧౪౩|| నవైవ త్రవరశ్చైలోబభూవావస్థితస్తదా | హనుమాంశ్చముహూరైవవ్యతిచక్రామసాగరం || ౧౪౪ || తతో
 దేవాస్సగంధర్వాస్సీధ్ధాశ్చమరమక్షయః | అబ్రువన్సూర్యసంకాశాంసురసాంసాగమాతరం || ౧౪౫ || అయంవాతా
 త్తజశ్శ్రీమాక్షవతేసాగరోపరి | హనుమాన్నామతస్యత్వంముహూర్తంవిఘ్నమాచర || ౧౪౬ || రాక్షసంరూపమా
 స్థాయసుఘోరంపర్వతోఽమం | దంష్ట్రాకరాశంపింగాక్షంవక్త్రంకృత్వానభస్సమం || ౧౪౭ || బలమిచ్ఛానుహేజ్ఞా
 తుంభూయశ్చైస్యపరాక్రమం | త్వాంవిజేవ్యత్వపాయేనవిషాదంవాగమిష్యతి || ౧౪౮ || ఏవముక్తాతుసాదేవీదైవతై
 రభినత్యాతా | సముద్రమధ్యేసురసావిభ్రీతీరాక్షసంవపుః || ౧౪౯ || వికృతంచవిరూపంచనర్వస్యచభయావహం |
 శ్శవమానంహనూమంతమాప్యత్యేదముహవహ || ౧౫౦ || మమభక్షఃప్రదిప్తస్తవమీశ్వరైర్వానరర్షభ | అహంత్యాం
 భక్షయిష్యామిప్రవిశేదంమమాననం || ౧౫౧ || ఏవముక్తస్సురసయాపాంజలిర్వానరర్షభః | ప్రహృష్టవదనశ్శ్రీమా
 నిదంవచనమబ్రవీత్ || ౧౫౨ || రామోదాశరథిర్నామప్రవిష్టోదండకావనం | లక్ష్మణేనసహభ్రాత్రావైదేవ్యాచాపి
 భార్యయా || ౧౫౩ || అన్యకార్యవిషక్తస్యబద్ధతైరస్యరాక్షసైః | తస్యసీతాహృతాభార్యారావణేనయశస్వినీ || ౧౫౪ ||
 తస్యాస్సకాశంధూతోహంగమిష్యేరామశాసనాత్ | కర్తుమహాసిరామస్యసాహ్యంవిషయవాసిని || ౧౫౫ || అథవా
 మైథిలీందృష్టాన్తరామంచాక్షిప్తకారిణం | ఆగమిష్యామితేవక్త్రంసత్యంప్రతిశృణోమితే || ౧౫౬ || ఏవముక్తాహనుమతా
 సురసాకామరూపిణీ | అబ్రవీన్నాతివరేతకశ్చిదేషవరోమమ || ౧౫౭ || (తంప్రయాంతంసముద్వీత్యసురసావా
 క్యమబ్రవీత్ | బలంజిజ్ఞాసమానావై నాగమాతాహనుమతః | ప్రవిశ్యవదనంమేద్యగంతవ్యంవానరోత్తమ || వరఏష
 పురాదత్తోమమథాత్రేతినత్వరా | వ్యాదాయవక్త్రంవిపులంస్థితాసామారుతేఃపురః || ఏవముక్తస్సురసయాకుక్రో
 వానరపుంగవః | అబ్రవీతుగురవైవక్త్రంయేనమాంవిషహిష్యసే || ఇత్యుక్తాసురసాంకుక్రోదశయోజనమాయతః |

వావస్థితస్తదా - తస్మిన్కాలేస్వస్థోభూదిత్యర్థః - ప్రతిప్రయాణవేళాయామపివర్వతేంద్రగునునాభంచసముపస్థ్యశ్యపీఠ్యవాసినిమైనాకావ
 స్థానాభిధానాత్ - సాగరంమైనాకాధిష్ఠితసాగరప్రదేశం || ౧౪౪ || రామానుజీయం || అయమితి || శ్రీమాక్ష - అత్రశ్రీశర్వేశ్వరేనాతిదూరసము
 ద్రలంఘ్యప్రవక్తృలంబులభివృద్ధిప్రయుక్తానుమోచ్యతే || ౧౪౫ || అన్యేతి || అన్యకార్యవిషక్తస్యమారీచమృగగ్రహణవ్యాసక్తస్య || ౧౪౬ ||
 తస్యాఇతి || విషయవాసినిరామరాజ్యవాసిని || ౧౪౭ || ఏవమితి || నాతివరేతాన్తాంచమాననమప్రవిశ్యనగచ్ఛేత్ - అతివరేతాదిత్యత్రపరస్పృశ
 నామకం - అత్రఇతికరణంద్రక్షవ్యం - అబ్రవీన్నాతివరేతాన్తాంకశ్చిదేషవరోమమేత్యస్యానంతరంతద్వస్త్వావ్యాదితంవక్త్రంవాయుపుత్ర
 శ్శుబ్ధిచూనిత్యాదిష్టోకాద్రప్తవ్యాః - మధ్యే తంప్రయాంతమిత్యావయః కేచనశ్లోకాఃప్రక్షిప్తాః - అసంగతాశ్చ - శతయోజనాయతత్యేవాన
 రైలంకావాసిభిశ్చజ్ఞాతస్సాన్యదితిఃరోధాత్ - త ఇమేప్రక్షిప్తశ్లోకాః || తంప్రయాంతంసముద్వీత్యసురసావాక్యమబ్రవీత్ | బలంజిజ్ఞాసమానా
 వైనాగమాతాహనుమతః || ప్రవిశ్యవదనంమేద్యగంతవ్యంవానరోత్తమ || వరఏషపురాదత్తోమమథాత్రేతినత్వరా || వ్యాదాయఃపులంవక్త్రం
 స్థితాసామారుతేఃపురః || ఏవముక్తస్సురసయాకుక్రోవానరపుంగవః || అబ్రవీతుగురవైవక్త్రంయేనమాంవిషహిష్యసే || ఇత్యుక్తాసుర
 సాంకుక్రోదశయోజనమాయతః | దశయోజనవిస్తారోబభూవహనుమాంస్తదా || తందృష్త్వామేషుసంకాశందశయోజనమాయతం | చకా
 గసురసాచాస్యంవిశద్యోజనమాయతం | హనుమాంస్తతతఃకుక్రోద్ధ్రుంశద్యోజనమాయతః || చకారసురసావక్త్రంచత్వారింశత్తథో
 చ్చిక్రితమ్ || బభూవహనుమాకవీరఃసంచాశద్యోజనోచ్ఛ్రితః | చకారసురసావక్త్రంషష్టియోజనమాయతం | తదైవహనుమాన్ద్విరస్స
 ప్రతియోజనోచ్ఛ్రితః | చకారసురసావక్త్రమశీతియోజనోచ్ఛ్రితం || హనుమాంచలప్రభోనవతియోజనోచ్ఛ్రితః | చకారశ్శుగ
 నావక్త్రంశతయోజనమాయతమితి || రామానుజీయం || దేవమాతాహనుమతశ్చత్యతఃపరం | ప్రవిశ్య వదనంమేద్యగంతవ్యంవానరోత్తమ |
 వరఏషపురాదత్తోమమథాత్రేతినత్వరేతపారః || ఏవమితి || విషహిష్యసే అభిభవిష్యసి- గ్రసిష్యసీత్యశ్శ్లోకః || ఇత్యుక్తైవతి || దశయోజనమా
 యతః - దశయోజనవిస్తారో బభూవహనుమానిత్యనేన దశయోజనవిస్తీర్ణాత్రింశద్యోజనమాయతా | ఛాయావానర సింహస్యేత్యుక్త
 చ్చాయోచితం పరిమాణాంతరం సురసాదర్శనా త్సూర్యం సంతీప్రవానిత్యవగమ్యతే . చకారసురసాచాస్యం విశద్యోజన మాయత
 మిత్యతఃపరం హనుమాంస్తతతఃకుక్రోద్ధ్రుంశద్యోజన మాయత ఇత్యాదిక్రమేణ చకారసురసావక్త్రంశతయోజనమాయతమి త్యేషపాతక్ర
 ప్రయచ్ఛామీతిసంబంధః || ౧౪౩ || హనుమానితి || సాగరంమైనాకాధిష్ఠితసింధుప్రదేశం || ౧౪౪ || త్యామితి || త్యాముపాయనవిజేష్యతివా-
 మాదందైస్యంగమిష్యతివేతిజ్ఞాతుమిచ్ఛానుమచాఇతిసంబంధః || ౧౪౫ || మమేతి || ఈశ్వరైఃదైవతైః || ౧౪౬ || అన్యేతి || కార్యవిషక్తస్యమాయామృ
 గవధప్రస్థితస్య || ౧౪౭ || తస్యాఇతి || విషయవాసినిరామరాజ్యవాసిని- త్రైలోక్యనాథత్వాద్రఘ్ననాథస్యేతిభావః || ౧౪౮ || ఏవమితి || కశ్చిదపిజనః
 నాతివరేత-మామితిశేషః- నాతివరేతాన్తామిత్యపిపారః || ౧౪౯ || అథవరదాసుకుక్రోద్వాపిజగమిషంతంప్రత్యాహ || తమితి || ఏవమితి || విషహిష్య

దశయోజనవిస్తారోబభూవహనుమాం ప్రదా|| తందృష్ట్వామేఘసంకాశందశయోజనమాయతం|చకారసురసాచాన్యం
పింశద్యోజనమాయతం | తాందృష్ట్వావిస్తృతాస్యాంతువాయుపుత్రస్సుబుద్ధిమాన్ || హనూమాంస్తుతతః క్రుద్ధస్త్రీం
శద్యోజనమాయతః | చకారసురసావక్త్రం చత్వారింశత్తదౌచ్ఛ్రితం || బభూవహనుమాన్వీరః పంచాశద్యోజనో
చ్ఛ్రితః | చకారసురసావక్త్రం షష్టియోజనమాయతం || తక్షేవహనుమాన్వీర స్సప్తతీయోజనోచ్ఛ్రితః |
చకారసురసావక్త్రముశీతీయోజనాయతం||హనుమానచలప్రభ్యోనవతీయోజనోచ్ఛ్రితః | చకారసురసావక్త్రంశ
తయోజనమాయతం|| తద్దృష్ట్వావ్యాదితంత్యాన్యంవాయుపుత్రస్సుబుద్ధిమాన్ || (దీఘజిహ్వంసురసయానుఘోరం
సరకౌపమం) సుసంక్షిప్తాత్మనః కాయంబభూవాంగుష్ఠమాత్రకః||౧౫౨|| సోభిషత్వాశుతద్వక్త్రంసింహత్వచమహాజవః|
అంతరిత్యేస్థితఃశ్రీమానిదంవచనమబ్రవీత్ || ౧౫౩ || ప్రివిష్టోస్త్రిహితేవక్త్రండాత్రాయణినమోస్తుతే | గమిష్యేయత్ర
వైదేహీసత్యశ్వాసీద్వరస్తః||౧౫౪|| తందృష్ట్వావదనాన్సుక్తంచంద్రింరాహుముఖాదివ ! అబ్రవీత్సురసాదేవీస్వేన
యాపేణవాసరం||౧౫౫|| అర్థసిద్ధ్యేహరిశ్రేష్ఠగచ్ఛసామ్యయథానుఖం | సమానయస్వవైదేహీంరాఘవేణమహాత్మ
నా||౧౫౬||తత్త్రోతీయంహనుమతోచృష్ట్వాకమఃసుమగ్రరం | సాధుసాధ్యతిభూతానిపశ్యశంసుస్తదాహరిం||౧౫౭||
ససాగరమనాధృవ్యమభ్యేత్యవరుణాలయం|జగామా కాశమావిశ్యవేగేనగరుడోపమః||౧౫౮|| సేపితేవారిధారాభిఃపత
న్వైశ్చనిషేవితే|చరితేకైశికాచారైర్వైరావతనిషేవితే || సింహకుంజరశామూలపతగోరగవాహనైః | విమానై
స్సంపతస్థిశ్చవిమలైస్సమలంకృతే| వజ్రాశనిసమాఘాతైఃపావకైరుపశోభితే | కృతపుణ్యైశ్చసోభాగైస్సర్వగ
జద్భిరలంకృతే|వహతాహవ్యమత్యధంసేవితేచిత్రభానునా| గృహసత్త్వచంద్రింగ్రతారాగణవిభూషితే || మ
హామీగణగంధర్వనాగయక్షసమాకులే | వివిక్తైవిమలేవిశ్వవిశ్వావసునిషేవితే|| దేవరాజగజాకాంతేచంద్రనూ
ర్యపథేకేవే| పితానేజీవలోకస్యపితలేబ్రహ్మనిమితే|| బహుళస్సేవితేవీరైర్విద్యాధరగజైర్వరైః| జగామవాయుమా
క్లేతుగరుత్మానివమారుతిః||౧౫౯|| ప్రదృశ్యమానస్సర్వత్రహనుమాన్కారుతాత్మజః| భేజేంబరంనిరాలంబంలంబపక్ష్య
వాత్రిరాట్||౧౬౦||ప్లవమానంతుతంచృష్ట్వాసింహికా నామరాక్షసి| మనసాచింతయామాసప్రవృద్ధా కామరూపిణీ||

మః - ఏతేష్టాకాః కేమచితోక్తేమతేభిశ్చప్రమాదాత్ప్రళితాః- సప్రత్యయోజనోచ్ఛ్రితత్వాదౌదీఘజిహ్వః || ౧౫౭ || ప్రకృతంపిలిఖ్యతే-
తద్దృష్ట్వావ్యాదితంత్యాన్యంవాయుపుత్రస్సుబుద్ధిమాన్ | సుసంక్షిప్తాత్మనః కాయంబభూవాంగుష్ఠమాత్రకః || రామానుజీయం || తద్దృ
ష్ట్వావ్యాదితంత్యాన్యమితి|| వ్యాదితంత్యాత్తం-ఇదాగమప్రాప్తః-ఆతివిస్తృతంవక్త్రంఘోషాత్కూటాపేణప్రవిశ్యాన్లేకేనగిగంతుమయంసమి
చీనఃసమయఇతిజ్ఞానయోగాత్ శుబుద్ధిమానితివిశేషణం||౧౫౮|| ప్రుష్టోస్త్రిహితే-దక్షస్యాపత్యండాత్రాయణితత్త్వంచపూర్వంవరప్రదానకథనస
మయితయైవకతితమిత్యనువాదాత్కల్పితే||రామానుజీయం||ప్రఃష్టోస్త్రిహితే||దాత్రాయణీత్యనువాదాత్ స్వవరప్రదానకథనసమయహనుమం
తమద్భిశ్చస్వకీయండాత్రాయణీత్యనువదితయైవకతితమిత్యనుగతవ్యం- సత్యభాషిన్వీరంశవ-త్వదాన్యంప్రవిశ్యగిగంతుమాత్ బ్రహ్మజాదత్రోవర
చృత్యఃసీదిత్యధః- వశశబ్దస్యవపురసత్యమార్గం|| ౧౫౯|| దామనుజీయం|| ఆర్థేతి|| సమానయస్వ సంగమయ|| ౧౬౦|| ఆకాశగమనమతి
సుక్ష్మరమిత్యనుమర్థకథయితుంఆకాశస్వరూపంవణ్యం- సేవితేతత్వాదినాన్లోకసప్రకేన|| కైశికాచార్యైఃకైశికేదాగవిశేషైశ్చాచార్యైః-
చిద్యాధరవిశేషైశ్చత్వరైః- వజ్రాశనిసమాఘాతైఃపావకైఃవజ్రాశనిసమాఘాతైస్తేతుగ్నిర్వానైఃపావకైః- హవ్యంవహతాదేవేభ్యో హవ్యవహ
నార్థంగతేన- చిత్రభారునావహ్నినా- సేవేరిత్యగతే- వ్యాపకఇత్యర్థః- దేవరాజగజాకాంతేవిరావతభిన్నదిగ్గజాకాంతే- తానేతానతు
క్లే- పితపితతి- తానసేవణం|| రామానుజీయం || సేవితఇతి|| కైశికాచార్యైఃకైశికంరాగవిశేషితదాశాచార్యైఃతుంబురుప్రభృతిభిరీత్యర్థః-
చిరావతనిషేవితే- చిరావతిమిలియుదీఘమింద్రధనురుచ్యతే- తేననిషేవితేయత్రే|| ని| ఇంద్రియధంత్యింద్రధను స్తద్భిగ్మమృజారోహితం|
చిరావతింపచిదుత్తుచంచలూచవలేభివైజయంతి- వజ్రాశనిసమాఘాతైఃవజ్రాశనోన్యస్సమితుల్యఃఆఘాతఃఆభిఘాతఃయేనాంతైః- ఇవి క్తఇతి-
సేవే- పితపితతిత్వం- వ్యాపకఇత్యర్థః-చిరావేతిలోకభూతే||ని||అస్త్రీనితానముల్లోచిత్యత్వమర్థః- చిద్యాధరగజైర్వరైర్విశ్వకేసరం- జగామవా
యమాగేతుగరుత్మానివమారుతిరితిపారక్రమః- ఉపరితు హనుమాన్- మేఘజాలాసీత్యాదిసార్థలోకద్వయంప్రమాదాల్లిఖితం-ప్రదృశ్యమాన
సేవితభిశ్చస్వగ్రసింహస్థిత్యర్థః||తద్దృష్ట్వా||సురసయావ్యాదితమాన్యం||౧౬౧||అర్థేతి||సమానయస్వయోజయ||౧౬౨||తదితి||తృతీయంకమ
శురసావక్త్రంఘోషమణం||౧౬౩|| సేవితఇతి|| కైశికాచార్యైఃకైశికంస్త్రాదితదాచార్యైఃతుంబురుప్రభృతిభిః-చిరావనిషేవితే-చిరావతిమి
తియుజదీఘమింద్రధనురుచ్యతే||వజ్రాశనిసమాఘాతైః వజ్రాశనోన్యస్సమస్త్యుల్యఘాతోభిఘాతోయేనాంతైఃపావకైః|| ఆకాశస్వయోకాన
పంచాశదగ్నిసంబంధముక్త్యా- తత్ప్రభానభూతచిత్రభానుసంబంధమహవహతేతి || ఇవి క్తఇతి|| సేవేరిత్యవ్యాపకేతిత్వావసుంగంధర్వరా

జః॥౧౭౩॥అద్యేతి॥ఆరితాభు క్రవశీ- సమాక్షిపత్ జగ్గాహ॥౧౭౪॥తస్యేతి॥ పాతాలాంబరసన్నిళంపాతాళనివరసద్గుణం॥౧౭౫॥ సపదర్శ
తి॥కాయమాత్రంశరీరప్రమాణం-స్వేశరీరకబళనపర్యాప్తమిత్యుక్తమ్-ముఖందదర్శయమాణాశీవానిస్థానానిసంతీప్య॥౧౭౬॥తతః॥తి॥మనస్సుంపా
తవిక్రమఃకునోగమనసమానగతిః॥౧౭౭॥తామితి॥దృష్ట్యాసూక్ష్మదర్శనేన-శ్చ త్యాజైర్యేణదాక్షిణ్యేనకాశలేన-తీవ్రకారిత్వేనేత్యర్థః- తస్యాః
సంహారనైపుణ్యేనవా॥౧౭౮॥హృతేతి॥సాసింహికాహృతహృత్ విదారితవృద్ధయా-అతపవిషధురానివ్వలా ॥ ౧౭౯॥భీమమితి॥అరిష్టుంకుభం॥
౧౮౦॥సఇతి॥ప్రళిపన్నప్రయోజనఃప్రాప్తప్రకృతకార్యః॥౧౮౧॥ప్రాప్తేతి॥ప్రాప్తుప్రాప్తప్రప్రాయంభూయిష్టపారంభమతీరయేన॥ ౧౮౨

మతిమాన్యతి॥౧౯౪౪॥ కాయవృద్ధిప్రవేగంచమమదృష్ట్యైవరాక్షసాః॥మయికౌతూహలంకుర్మురితిమేనేమహాకపిః॥
 ౧౯౪౫॥ తతశ్శరీరంసంక్షిప్యతన్తహీధరసన్నిభం॥ పునఃప్రకృతిమాపేదేవీతమోహాశ్చవాత్సవాః॥౧౯౪౬॥ తద్రూపమ
 తిసంక్షిప్యహమమాన్ప్రకృతౌస్థితః॥ త్రీసూగ్రిమానివవిక్రమ్యబలివీర్యశూరోహరిః॥౧౯౪౭॥ సచారునానావిధరూపధారీప
 రంసమాసాద్యసముద్రతీరం॥ పరైరశక్యఃప్రతిపన్నరూపస్సమీక్షితాత్మానమవేక్షితార్థః॥ ౧౯౪౮॥ తతస్సలంబస్యగిరే
 స్సమృద్ధేవిచిత్రకూటేనిపపాతకూటే॥ సకేతకోద్దాలకనాళికేరేమహాద్రికూటప్రతమోమహాత్మా॥ ౧౯౪౯॥ తతస్తుసం
 సాప్రసముద్రతీరం సమీక్ష్యలంకాంగివర్యమూర్ధ్ని॥ కపిస్తుతప్రిన్నిపపాతపర్వతేవిధూయరూపంవ్యధయై॥ మృగ
 ద్విజాః॥ ౨౦౦౪॥ ససాగరండానిపపన్నగాయుతంబలేపక్రమ్యమహూర్తిమాలినం॥నిపత్యతీరేచమహూధధేస్త
 దావదశకలంకామమరావతీమిద॥ ౨౦౦౫॥ ఇతిశ్రీమత్సుందరకాండే ప్రథమస్సగః॥*****శ*

ససాగరమనాధృవ్యమతిక్రమ్యమహాబలః॥ త్రికూటశిఖరేలంకాంస్థితాంస్వప్తోదదశకహ॥౧॥తతఃపాదపముక్తై
 నపుష్పవర్షేణవీర్యవాః॥ అభివృష్టస్థితిస్తత్రతభౌపుష్పమయోయథా॥ ౨॥ యోజనానాంశతంశ్రీమాంస్తీర్త్వాపుష్ప
 త్తమవిక్రమః॥అనిశ్శ్వసనూపిస్తత్రసహ్లానిమధిగచ్ఛతి॥ ౩॥ శతాన్యహంయోజనానాంక్రమేయంసుబహూన్యపికిం
 పునస్సాగరస్యాంతంసంఖ్యాతంశతయోజనం॥ ౪॥ సతువీర్యవతాంశ్రేష్ఠఃస్తవతామపిచోత్తమః॥ జగామవేగవాకలం
 కాంలంఘయిత్వామహూదధిం॥ ౫॥ శాద్వలానిచనీలానిగంధవంతివనానిచ॥ గండవంతిచమధ్యేనజగామనగవంతిచ॥

అత్తానుస్వశరీరం- మతించకార- మేనశ్చతియావత్॥ ౧౯౪౪॥ కథంమేనశ్చత్యత్రాహ॥కాయవృద్ధిమితి॥౧౯౪౫॥ తతశ్చతి॥పునఃప్రకృతిమాపే
 దెపుననికాకారంప్రాప్తవాః॥ ౧౯౪౬॥ ఉక్తశరీరసంక్షేపందృష్టాం తాథామనుషదతి॥ తద్రూపమితి॥ ౧౯౪౭॥ సచార్వతి॥ ప్రతిప
 న్నరూపః ప్రతిపన్నస్వభావశరీరః- అభూదితి శేషః- సమీక్షితాత్మాసమీక్షిత దేహః- సమవేక్షితార్థః- నిరూపితకార్యః- పూర్వోక్తోప సం
 హరణ్లోకపిః॥ రాజానుజేయం॥ సచార్వతి॥ పూర్వోక్తార్థః-సంగ్రహణ్లోకోయం-చారునానావిధరూపధారీతత్త్వార్థాన్మగుణ్యోనపరిగృ
 హీతరమణీయఘ్నాలసూక్ష్మాదిరూపః- పరైఃసంహి కాదిభిఃఅశక్యఃఅప్రభృష్యః- సహరంసముద్రతీరమాసాద్య- సమీక్షితాత్మా సమాలోకితా
 తిప్రమాణస్వశరీరః- సమవేక్షితార్థః-సమాలోచితకార్యః- ప్రతిపన్నరూపఃఅంగీకృత్యనిజశరీరః- అభూదితిశేషః॥ ౧౯౪౮॥ తతశ్చతి॥ లంబస్య
 లంబమానస్యేవస్థితస్య అవిజ్ఞాతాగ్రస్యేత్యర్థః- విచిత్రకూటేవిచిత్రాశ్చర్యసమూహే॥ని॥కూట స్వస్త్రియాంపుంజపాలయోరితిదవణః-
 ఉద్దాలకాఃశ్లేష్మాతకాః॥ ౧౯౪౯॥ వ్యధయై॥ మృగద్విజానిత్యాదినిశేషంపక్రమముక్తమధఃమనుషదతి॥ తతస్త్రితి॥ సముద్రతీరంతీరోపర్యా
 కాశం- విధూయరూపంపూర్వరూపవిహాయ- వృత్తమపహతి॥ ౨౦౦౪॥ అస్మిన్సగ్గేసాదౌకాధికద్విశతశ్లాకాః॥ ఇతిశ్రీగోవింద రాజవి
 రచితే॥ శ్రీరామాయణభూషణే- శృంగారతిలకాఖ్యానే- సుందర కాండవ్యాఖ్యానే-ప్రథమస్సగః॥*****శ*

ససాగరమిత్యాది॥ రామానుజీయం॥ త్రికూటశిఖరైలంకాంస్థితామితిపాఠః॥ ౩॥ సముద్రలంఘనేకుతోగ్లానింసాధ్యగచ్ఛదిత్యత్రాహ॥శతా
 నీతి॥ రామానుజీయం॥ సముద్రలంఘనేకుతఃక్రమంనాశ్యగచ్ఛత్తత్రాహ॥ శతాన్యహమితి॥ అహంసుబహూన్యపియోజనానాంశతానిక్రమే
 యం- శతయోజనసంఖ్యాకంసాగరస్యాంతంసంఖ్యాతమన్యతేతిశేషః॥౪॥ శాద్వలానీతి॥ గండవంతిఘ్నాలపామాణవంతి- నామైకదేశేనామగ్ర
 హణేనగండశబ్దేనగండశైలఉచ్యతే॥ రామానుజీయం॥శాద్వలానీతి॥వనానిపర్వతస్థవనాని- గండవంఘ్నాలపామాణవంతి- మధ్యేనమధ్యమా

దదశ్చేతి॥ పతకగచ్ఛక- మలయఃలంకాయామలయోనామగిరిః॥ మతింతకవ్యనిశ్చయం॥ ౧౯౪౪॥ తామేవాహ, కాయవృద్ధిమిత్యాది॥
 కౌతూహలంఅశ్చర్యధియాదిదృశ్ణం॥ ౧౯౪౫॥ తతశ్చతి॥ ప్రకృతినిజాకారం- వీతమోహానివృత్తాదిద్యః॥ ౧౯౪౬॥ ఉక్తశరీరసంక్షేపందృ
 ష్టాంతకథనాథామనుషదతి॥ తద్రూపమితి॥ ౧౯౪౭॥ సచార్వతి॥ నానావిధరూపధారీ- పరైఃశక్తుభిఃఅశక్యఃఅప్రభృష్యః- సమీక్షితాత్మా
 సమాలోకితాతిప్రమాణస్వశరీరః- సమవేక్షితార్థః- అలోచితానంతరకార్యః- ప్రతిపన్నరూపఃఅంగీకృత్యప్రపదంశదేహః- అభూదితిశేషః॥
 ౧౯౪౮॥ తతశ్చతి॥ లంబస్యలంబాఖ్యగ్యగిరే- విచిత్రకూటేవిచిత్రాశ్చర్యకూటాః- అవాంతరశిఖరాణియస్మిన్ తస్మిన్కూటేశ్వంగపపాతేతిసంబం
 ధః॥౧౯౪౯॥ఉక్తార్థంపునఃశ్లోకద్వయేనాహ- తతస్త్రితిత్యాది॥ ౨౦౦౪॥ ఇతిశ్రీపరమహంసపరివ్రాజకాదార్యశ్రీనారాయణతీర్థకవిశిష్య
 శ్రీమహేశ్వరతీర్థకవిచిత్రాయాంశ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యానాయాంసుందరకాండవ్యాఖ్యానాయాంప్రథమస్సగః॥ *****శ*

౧॥తతశ్చతి॥పుష్పమయోయథాపుష్పమయకపిరీత్యర్థః॥౨॥యోజనానామితి॥అనిశ్శ్వసన్కృత్రమనిబంధనదీర్ఘానిశ్శ్వసనమంచక-
 తత్రలంఘననిమిత్తే-నాధిగచ్ఛతినాధ్యగచ్ఛత్॥౩॥శతానీతి॥అహంసుబహూన్యపియోజనానాంశతానిక్రమేయం-శతయోజనంయథాతథాసం
 ఖ్యాతంసాగరస్యాంతం-కింపునరిత్యమన్యతేతిశేషః॥౪॥శాద్వలానీతి॥గండవంతిఘ్నాలపామాణవంతి-నగవంతిఘ్నదగ్గిరివంతి-శాద్వలానివనా

౬॥ కైలాంశ్చతరుసంధన్వావనరాజీశ్చపుష్పితాః । అభిచక్రామతేజస్వీహనుమాన్లవగమభః॥౭॥ సతప్సిన్నచ
 లేతిష్ఠావనాన్యపవనానిచ॥౮॥ సనగాగ్రేచతాంలంకాందదశేపవనాత్తజః॥౯॥ సరళానూణికారాంశ్చఖడ్జూ
 రాంశ్చసుపుష్పితాః । పియాళాన్ముచుళిందాంశ్చకుటజానేరతకానపి॥ ప్రియంగూన్లంధపూణాంశ్చనీపాన్సప్తచ్ఛ
 దాంస్తథా॥అసనానోహవిదారాంశ్చకరవీరాంశ్చపుష్పితాః॥ పుష్పభారబద్ధాంశ్చతథాముకుళితానపి॥ పాదపాన్వి
 హగాకీర్ణావనాధూతమస్తకాః॥ హంసకారండవాకీర్ణావాపీఃపద్మోత్పలాయుతాః॥ ఆక్రీడాన్వివిధాన్ప్రమ్యావివి
 థాంశ్చజలాశయాః॥ సంతతాన్వివిధైర్వృక్షైస్సర్వస్థుఫలపుష్పితైః॥ ఉద్యానానిచరమ్యాణిదదర్శకపికుంజరః॥౧౩॥
 సమాసాద్యచలక్ష్మీవాకలంకాంరావణపాలితాం॥పరిఘాభిస్సపద్మాభిసీసీత్పలాభిరలంకృతాం॥సీతాపహరణార్థేనరా
 వణేనసురక్షితాం॥ సమంతాద్విచరన్భిశ్చరాక్షసైరుగ్రధన్విభిః॥ కాంచనేనావృతాంరమ్యాంప్రాకారేణమహాపురిం
 గృహైశ్చగ్రహసంకాశైశ్చారదాంబుదసన్నిభైః॥ పాండురాభిఃప్రతోళీభిరుచ్చాభిరభిసంవృతాం॥ అట్టాలకశతాకీ
 ర్ణాంవతాకాధ్వజమాలినిః॥తోరణైఃకాంచనైర్దివైవృతావజ్జీవచిత్రితైః॥ దదర్శహనుమాన్లంకాందివిదేవపురీమివ॥
 ౧౪॥గిరిమూర్ధ్నిస్థితాంలంకాంపాండురైర్భవనైశ్శుభ్రైః॥దదర్శసకపిశ్రేష్ఠఃపురమాకాశగంధర్వాం॥౧౫॥ పాలితాం
 రాక్షసేంద్రేణనిర్మితాంవిశ్వకర్మణా॥ ప్లవమానామివాకాశేదదర్శహనుమాన్పురిం॥౨౦॥ వప్రప్రాకారజఘనాంవిపు
 లాంబునవాంబరాం॥శతఘ్నీంశూలకేశాంతామట్టాలకవతంసకాం॥ నునసేవకృతాంలంకాంనిర్మితాంవిశ్వకర్మణా॥
 ౨౧॥ ద్వారముత్తరమాసాద్యచింతయామాసవానరః॥౨౨॥ కైలాసశిఖరప్రఖ్యామాలిఖంతీమివాంబరం॥ డీయమానా

గేణ- నగవంతిప్రశస్తవృక్షయక్రాని॥ ౬॥ రామానుజీయం॥కైలానితి॥అత్రశైలశబ్దశ్శృంగవరః-లంకాఖ్యుగిరెరుపరితనస్యోచ్యమానత్యాత్ ॥
 ౭॥ సఇతి॥ సతప్సిన్నిత్యధైరవదశేత్వపకృవ్యతే॥ రామానుజీయం॥ సఇతి॥ తస్మిన్నసలేలంబగిరౌతిష్ఠా వనాన్యపవనానిచదదశేత్వపకృ
 ప్య సంబంధనీయం- అన్యథాతచ్ఛబ్దోతిరిచ్ఛేత॥ ౮॥ రామానుజీయం॥సఇతి॥ సగాగ్రేత్రికూటశిఖరే॥ ౯॥ సరళానితి॥ యూపసరళాకర్ణ
 కారాన్పరివ్యాధాః- ఖభాకరాకాంకుకచ్ఛదాః- ప్రియాళాకాధనుఃపటాః-ముచుళిందాః జంబీరాః-కుటజాః-ప్రియంగూకాఫలి
 నః గంధపూణాకానీపాః-అసనాః-కోవిదారాః చమరికాః-ఆక్రీడాకాసర్వ సాహరణక్రీడాస్థానాని- ఉద్యానానిరాజయోగ్యాని-
 సుకశుకాఫలపుష్పితైఃసర్వతుఃముఫలప్రష్పాద్యైపాంసంజాతానీతి-తైః ॥ ౧౩ ॥ సమాసాద్యేతి ॥ సమాసాద్య దదశేతిక్రియాభేదాల్లంకా
 పదా వృత్తిః॥లక్ష్మీవాకజయపేతుకాంతిమాః- ఉత్పలానిపద్మవృత్తిక్రాని సరసిజాని- సీతాపహరణం అధఃప్రయోజనం యుష్మ తేన-
 సురక్షితత్వే హేతురయం॥విచరన్భి శ్చేత్యత్ర చకారో భిన్నక్రమః- రాక్షసైశ్చ సురక్షితాం- గ్రహసంకాశైఃసప్రగ్రహతువైవఃపాండురా
 భిః సుధాని ప్రమామికత్వాత్ సితాభిః- ప్రతోళీభిఃపీఢీభిః- అట్టాలకాఃఅట్టాంపతాకాశ్వజమాలినిం- లతాదిరఖావిచిత్రితపటవిశిష్టాఃపతా
 కాః- మత్స్యమికరాద్యాకారాధ్వజాః- వ్రహ్మాదిత్వాదినిః- లతాపజ్జయఃవిలతాకారరేఖాః॥ ౨౦॥ వప్రేతి ॥ వప్రేత్వాదావపివదర్శనాను
 మాకాకపిరిత్యనువతః-తై- వప్రంప్రాకారమూతికాః- ప్రాకారఃసాలః- విపులాంబుపరిఘారూపంసంవాంబరంయస్యాస్స- శతఘ్నీయంత్ర
 విశేషః- వతంసఃఅవతంసః- వాగురిమతేనాల్లోపః-వస్తుతోవిశ్వకర్మణానిమితాంవిచార్యమాణే కేనాపిమనసానిమితామివస్థితామిత్స్య
 త్ప్రేక్షా॥ రామానుజీయం॥ వప్రేతి॥ వప్రంచయఃప్రాకారాధారవేదికేతియావత్॥ని॥ స్యాచ్చయోవప్రమస్త్రీయామిత్యమరః- ప్రాకారః
 సాలః- విపులాంబునవాంబరాం- అత్రాంబుశ్చైవపరిఘాంతగ్రతజలముచ్యతే అట్టాలకాఃవతంసఃకాఃభరణంయస్యాస్స- మనసాకృతమి
 వస్థితాం- విశ్వకర్మణానిమితాం- లంకాందదశేత్వమష్యతే॥ ౨౧॥ ద్వారమితి॥ ఉత్తరంద్వారమాసాద్యచింతయామాస- మనసా
 నిరూపయామాసవైదేహీదర్శనోపాయమితిశేషః॥ ౨౨॥ కైలాసేత్యాది ॥ డీయమానాంగచ్ఛంతీం- డీప్య హేయసాగతావిత్యస్తాచ్చానచ్ ॥

నిచవశ్యన్నితిశేషః-మధ్యేనమాగేణజగామితిసంబంధః॥౭॥సఇతి॥సనగాగ్రేశిఖరసహితేఅచలేలంబగిరౌతిష్ఠా॥౮॥సహంసేతి॥ఆక్రీడాకా
 రాజసంబంధిత్యేపిసాధారణోద్యానాని-ఉద్యానానిరాజ్ఞామసాధారణాని॥౧౩॥సమాసాద్యేతి॥లంకాంలంకాసమీపంసీతాపహరణార్థేనసీ
 తాపహరణపేతునాఅపహృతద్రవ్యత్వేనపేతునాసురక్షితామిత్యధః॥పాండురాభిరితి॥ ప్రతోళ్యైరధ్యాంతాసాంపాండురత్వముచ్చత్వం
 చతత్రత్యసాధసంబంధేన॥అట్టాలకశతాకీర్ణాం- ప్రాకారవేదికోపరియుద్ధాధికంపరికల్పితమంచవిశేషశతసంకులాం-మత్స్యద్యాకారా
 ధ్వజాః-తతోన్యాఃపతాకాః-లతాపజ్జయఃవిచిత్రచనావిశేషాః-దదర్శహనుమాంకలంకామితిపునర్దర్శనాభిధానంవిశేషాంతరవివక్షయాఉ
 పమానాంతరవివక్షయాచ॥ ౨౦ ॥ లంకాంస్త్రీత్వేననిరూపయతి॥ వప్రేతి॥ వప్రంచయఃప్రాకారాధారవేదికేతియావత్॥ ని ॥ స్యాచ్చయో
 వప్రమస్త్రీయామిత్యమరః- విపులాంబునవాంబరాంఅత్రాంబుశ్చైవపరిఘాంతగతజలముచ్యతే- నిమితామిత్వత్రదదర్శేత్వనుష్యతే॥
 ౨౧॥ ద్వారమితి॥ చింతయామాసలంకాకేనప్రదేశేనసుప్రవేశేతిః జ్ఞాతుమితిధావః ॥ ౨౨ ॥ కైలాసేతి॥ డీయమానామివలతాకాశంప్రత్యుద్గ

మివాకాశముచ్చితైర్భవనోత్తమైః॥ సంపూర్ణాంరాక్షసైఃఘోరైర్నైర్భగవతీమివ । అచింత్యాంఘృతాం
 స్పృష్టాంకుపేరాధృషితాంపురా॥ దంష్ట్రీభిర్బహుభిశ్శూరైశ్శూలపట్టనపాణిభిః । రక్షితాంరాక్షసైర్ఘోరైర్భూమాశీ
 విమైరివ॥తస్యాశ్చమహతీంగుప్రింసాగరంచనిరీక్ష్యసః॥ రావణంచరిపుంఘోరంచింతయామానవానరః॥౨౬॥ఆగత్యా
 పీహహరయోభవివ్యంతినిరర్థకాః॥నహియద్దేనవైలంకాశక్యాజేతుంసురైరపి॥ ౨౭॥ ఇమాంతుపిషమాండుగాంలం
 కాంరావణపాలితాం । ప్రాప్త్యాపిసమహాబాహుఃకింకరివ్యతిరాఘవః ॥ ౨౮ ॥ అవకాశోనసాంత్యస్యరాక్షసేష్యభి
 గమ్యతే॥నదానస్యనభేదస్యనైవయుద్ధస్యదృశ్యతే ॥ ౨౯॥ చతుశామేవహిగతిర్వానరాణాంమహాత్మనాం॥వాలిపుత్ర
 స్యసీలస్యమమరాజ్ఞశ్చధీమతః॥౩౦॥యావజ్జానామివైదేహీంయదిజీవతివానవా॥ తత్రైవచింతయిష్యామిదృష్ట్యాతాం
 జనకాత్మజాం॥ ౩౧॥ తతస్సచింతయామాసముహూతాః॥పికుంజరః ।గిరిశృంగేస్థితస్తస్మిన్రామస్యాభ్యుదయేరతః॥
 ౩౨॥అనేనయాపేణమయానశక్యారక్షసాంపురీ॥ప్రవేష్టుంరాక్షసైగుప్తాశ్శూరైర్బలసమన్వితైః॥౩౩॥ఉశోజసోమ
 హావీర్యాబలవంతశ్చరాక్షసాః॥సంచనీయామయాసర్వేజానకింపరిమార్గతా॥౩౪॥లక్ష్మ్యలక్ష్మ్యేణరూపేణరాత్రాం
 కాపురీమయా॥ప్రవేష్టుంప్రాప్తకాలంమేకృత్యంసాధయితుంమహత్ ॥ ౩౫॥ తాంపురీంతాదృశీందృష్ట్యాదురాధమాం
 సురాసురైః॥హనుమాంశ్చింతయామాసవిశిష్టస్యముహుముహుః॥ ౩౬ ॥ కేనోపాయేనపశ్యేయంమైథిలీంజనకాత్మ
 జాం॥అదృష్టోరాక్షసేంద్రేణరావణేనదురాత్మనా॥ ౩౭॥ నవినశ్యేత్కథంకార్యంరామస్యవిదితాత్మనః॥ ఏకామేకశ్చప
 శ్యేయంరహితేజనకాత్మజాం॥౩౮॥భూతాశ్చార్థాః॥విపద్యంతేదేశకాలవిరోధితాః । విక్లబంధూతిమాసాద్యతమస్సా

రామానుజీయం॥ కైలాసేత్యాది॥ అతిఖండతమితిలింగవ్యత్యయః- డీయమానామివఉద్గచ్ఛంతీమివ - డీయమానత్వాదివిశేషణవిస్తారా యా- త
 స్సాలంకాయాఃమహతీంగుప్రిం- సాగరంచ - రావణం ఘోరంగరిపుంచ - నిరీక్ష్యజ్ఞాత్వా - వానరశ్చింతయామాసేతిసంబంధః॥ ౨౬ ॥ రా
 మానుజీయం॥చింతాప్రకారమహా॥ఆగత్యాపీత్యాదినా॥అత్రఅపిశబ్దేనదుస్తరసాగరలంఘనపూర్వకమాగమన మేవదుఘటంబుమితిసూచ్యతే॥
 ౨౭॥ రామానుజీయం॥నకేవలంవానరైరసాధ్యాకింతురామేణాప్యసాధ్యత్యాహ॥ ఇమామితి॥ సః సాలగిరిభూవిదశనాదిషుదృష్టపరాక్రమవిత్వ
 తః॥ ౨౮॥ రామానుజీయం॥అవకాశశబ్దః॥సాంత్యస్యావకాశాభావః॥అసురప్రకృతిత్వాత్ - దానస్యావకాశాభావః॥అధోపవిత్వత్ -
 శేదస్యావకాశాభావః బలదపికతత్వాత్ - యుద్ధస్యావకాశాభావః॥బుద్ధిపరాక్రమయుక్తత్వాత్॥ ౨౯॥ రామానుజీయం॥ చతుశామితి॥
 గతిఃప్రాప్తిః- సంభావితేతిశేషః॥ ౩౦॥ ఏవంచీచార్య నాయమేతద్విచారికాలశత్యమశేతే॥ యావదితి॥ యావత్ యదా - జీవతివానవేతినై
 దేహీంజానామితత్రైవకాలేతాంజనకాత్మజాందృష్ట్యాచింతయిష్యామి - యద్వాయావచ్ఛబ్దోవధారణే- జానామ్యేవజీవతివానవేతిజానామ్యే
 వ - యదిజీవతితదాతాంజనకాత్మజాందృష్ట్యా - తత్రైవతతత్కాలవివ - చింతయిష్యామిత్వన్వయః॥ ౩౧॥ తతః॥ చింతయామాస- వైదేహీ
 దశేనోపాయమితిశేషః॥ ౩౨॥ లక్ష్మ్యలక్ష్మ్యేతి ॥ లక్ష్మ్యశరీరత్వై రాక్షసాగృహీతాః - అలక్ష్మ్యశరీరత్వై సర్వాలంకానవిచేతుంశక్యా- కృత్యం
 సాధయితుంప్రవేష్టుంకృత్యసాధనాయప్రవేష్టుంప్రాప్తకాలంయుక్తం॥ ౩౫॥ తామితి॥ వినిశ్చిత్వసీతాన్వేషణప్రకారంవినిశ్చిత్వ-ముహుముహ
 ముస్తమేవచింతయామాసేత్వర్థః॥ రామానుజీయం ॥ తామితి ॥ వినిశ్చస్యముహుర్ముహురిత్యనేనసముద్రలంఘనాదపిలంకాప్రవేశస్యదుష్క
 రత్వంశ్యోత్యతే॥ ౩౭॥ నవినశ్యేదితి ॥ ఏకశ్చపశ్యేయమితి- అత్రాపికథమిత్వనుషంజనియం- రహితేపికాంతే॥ రామానుజీయం ॥ రహితేజనర
 హితే॥ ౩౮॥ పండితేనముహుర్ముహుర్విచార్యకార్యాణికతకవ్యాని - నకుపండితమానినాసకృద్విచార్యకర్తవ్యాని-తథాసలిదోషస్సాదిత్యా
 హ॥ భూతాశ్చేతి॥ భూతాశ్చార్థాః॥సమ్యగుపాయప్రయోగాన్నిష్పన్నప్రాయాఅపర్ధాః- విక్లబంబంధిరంబవిమృశ్యకారిణం- దూతమాసా

చ్ఛంతీమివస్థితాం- డీయమానత్వాదివిశేషణవిస్తారంకాం-తస్సాలంకాయాఃమహతీంగుప్రించసాగరంచనిరీక్ష్య- రావణంఘోరంగరిపుంనిరీక్ష్యజ్ఞాత్వా
 వానరఃచింతయామాసేతిసంబంధః॥ ౨౬ ॥ చింతాప్రకారమేవాహ॥ ఆగత్యాపీత్యాదినా॥ ౨౮॥ అవకాశోనేతి॥ అసురప్రకృత్యాఅధోప
 చయబలదర్పపరాక్రమసంపన్నత్వాత్సామాదీనామవకాశోనాస్తీతిభావః॥ ౨౯॥ చతుర్థామితి॥ గతిఃప్రాప్తిఃసంభావితేతిశేషః॥ ౩౦॥ యావది
 తి ॥ జీవతివానవేతి వైదేహీంజానామియావత్ జానామ్యేవ - యదిజీవతి - తాంజనకాత్మజాం దృష్ట్యా-తత్రైవతతస్మిన్కాలవివచింతయిష్యా
 మితియోజనా॥ యద్వాజీవతివాజీవతీతినైదేహీంజానామియావత్ - నజానామ్యేవవా-ఉత-యదిజీవతి- తాంజనకాత్మజాందృష్ట్యా- తత్రైవ
 తస్మిన్కాలవివచింతయిష్యామిత్వత్వత్వః॥ ౩౧॥ లక్ష్మ్యేతి॥ లక్ష్మ్యలక్ష్మ్యేణరూపేణసూక్ష్మశరీరేణ - మహాత్మ్యత్వం సీతాన్వేషణరూపం- ప్రా
 ప్తకాలంఉచితమితిచింతయామాసేతిపూర్వేణసంబంధః॥౩౫॥తామితి॥తాందృష్ట్యాచింతయామాసేతిసంబంధః॥చింతాప్రకారమేవాహ॥ కే
 నేత్యాదినా॥తాంపురీమిత్యాదివినివృత్త్యవసమిత్వంతస్యగింధస్యహనుమా-చింతయామాసేత్వనేనసంబంధః॥౩౬॥ కేనోపాయేనరావణేనా
 దృష్టస్యమైథిలీంపశ్యేయం॥ ౩౭॥ కించరామస్యకార్యంకథంనవినశ్యేత్-రహితేజనరహితేపికాంకథంపశ్యేయమితివ॥౩౮॥ భూతాశ్చేతి॥

ర్యోదయేయథా॥ ౩౯॥ అథానథాః తరేబుద్ధిర్నిచ్చితాపినశోభతేఘాతయంతిహికార్యాణిమాతాఃపండితమానసః॥
౪౦॥ నవినశ్యేకథంకార్యంవైక్లబ్యంనకథంభవేత్ । లంఘనంచనమద్రీస్యకథంనునవృథాభవేత్ ॥ ౪౧ ॥ మయి
దృష్టేతురక్షోభీరావస్యవిఃతాత్మనః। భవేద్వ్యథామిదంకార్యంరావణానథామిచ్ఛతః ॥ ౪౨ ॥ నహిశక్యంక్వచిత్
స్థాతుమవిచ్ఛం తేనరాక్షసైః। అపిరాక్షసదూషేణిముతాన్యేనకేనచిత్ ॥ ౪౩ ॥ వాయురప్యత్రనజ్ఞాతశ్చరేదితిమతిమమ।
నహ్యస్త్యవివతంకించిద్రాక్షసానాంబలీయసాం ॥ ౪౪ ॥ ఇహహంయదిస్థామిస్వేనరూపేణసంవృతః। వినాశముప
యాస్యామిభవేదథాశ్చహీయతే ॥ ౪౫ ॥ తదహంస్వేనరూపేణరజన్యాంహస్వతాంగతః। లంకామధిపతిస్యామి
రాఘవస్యార్థసిద్ధయే ॥ ౪౬ ॥ రావణస్యపురీంరాత్రౌప్రవీశ్యమమరాసదాం । విచిన్యస్థవనంసర్వంద్రామిజనకా
త్మజాం ॥ ౪౭ ॥ ఇతిసంవింత్యహమమాసూర్యస్యాస్తమయంకపిః । ఆచకాంత్రేతదావీరోవైదేహ్యదశనోత్సుకః॥
౪౮॥ సూర్యేచాస్త్రంగతేరాత్రౌదేహంసంక్షిప్యమారుతిః । పృథదంశకమాత్రస్సౌబధూవాద్యుతదర్శనః ॥ ౪౯ ॥ ప్ర
దోషకాలేహమమాస్తూణాముత్పుత్యవీర్యవాః। ప్రవివేశపురీంరమ్యాంపువిభక్తమహాపథాం ॥ ౫౦ ॥ ప్రిసాద
మాలావితతాంస్తంభైఃకాంచనరాజతైః । శాతకుంభమయైజాంలైగంధర్వనగరోపమాం॥ సప్రభౌమాప్తభౌమైశ్చ
సదదశమహాపురీం । తత్రస్ఫుటికసంకీర్ణైఃకాతకస్పరవిభూషితైః॥ ౫౧ ॥ వైడూర్యమణిచిత్రైశ్చముక్తజాలవి

ద్య- దేశకాలవిరోధితాస్సంతః- సూర్యోదయేతమయథాతమఇవ- తద్భూతస్యావిమృశ్యకారిత్యేనసద్యవీవపద్యంతే-నశ్యంతీతిసంబంధః॥ ౩౯॥నశే
వలంకార్యహానిః - కింతు స్వామ్యాదీనాంబుద్ధిహానితాపిస్యాదిత్యాహ ॥ అథేతి॥ అథానథాఃతరేకార్యకార్యమయ- నిచ్చితాపిస్వామిహ
ధాఃతరేకార్యకార్యమయఃప్రయోజనసాధనయోఃకార్యకార్యమయః అంతరేమయ- నిచ్చితాపిస్వామిహ సచివైస్సహనిచ్చితాపిస్వామిహ
మాసాద్యనశోభతే- అనర్థకారిణీభవతీత్యర్థః । ఇదమేవసచివయతే ఘాతయంతితి॥ ౪౦॥ ప్రిగుక్తదోషాస్సస్త్రిన్యథానస్యః తథానశ్యంతీతి
తి॥ నవినశ్యేతితి॥ కార్యంరామకార్యం-కథం కేనోపాయేన- నవినశ్యేత్ - కిమద్యాహరాష్ట్రవీవలంకాప్రవేష్టవా - ఉతరాత్రౌ- కిమనేనైవమ
మాతారూపేణ ప్రవేష్టవా- ఉతహస్వేనరూపేణేత్యర్థః - వైక్లబ్యమమపాండిత్యంకథంనభవేత్ ॥ ౪౧ ॥ అపరాష్ట్రాప్రవేశదోషమాహ॥
మయితి॥ ౪౨॥ నహిశక్యంప్రవేశంనిరాచక్షే॥ నహితి॥ స్వేనరూపేణస్వాభావికమహతారూపేణ॥ ౪౩॥ పరశేమాద్రాత్రౌప్రిస్వరూ
పేనప్రవేష్టమిత్యాహ ॥ తదహమితి ॥ ౪౪ ॥ సూర్యఇతి ॥ స్వేనరూపేణపృథదంశకమాత్రఃబిడాలప్రమాణః॥ ౪౯ ॥ ప్రదోషకాలఇతి॥
ప్రవేశే ప్రవేష్టముపకాంతః - చితుధేకసగేప్రవేశస్యవష్యమాణత్వాత్-లంకాదవ్యనంతుత్రికూటదర్శనార్థిన్యా॥ ౫౦॥ ప్రిసాదేత్యాది॥
కాంచనరాజతైః స్తంభైఃశాతకుంభమయైజాంలైశ్చఉపలీతాం - గంధర్వనగరోపమామితి - గంధర్వనగరంనామనారత్నయగోపుర
ప్రిసాదాదియుక్తనగరాదవద్యాసమానమభిచిత్రం- తద్వదాభ్యుదయమిత్యర్థః - లంకాంకం * అనేనరాత్మావృత్తిభేదరాజకేపురంపతా
క్రావ్యజితోరణాన్వితః,యదాతదాహస్తిమనుష్యవాజినాంబుత్త్య స్వగృహిరణ్యవస్తులైః । సప్రభౌమాప్తభౌమైశ్చ - భూమిశ్చద్వైతసనశ
యనాదియోగ్యంతలమచ్యతే- సప్రభౌమయోయేనాంలేసప్రభౌమాః - కృష్ణోదకాంసు సుఖ్యాపూర్వామూఢామేరజివ్యతత్త్వత్ సమా
సాంతః వీవమప్తభౌమాః । సప్రభౌమాదిశద్వైత తాదృశాఃప్రిసాదపశేషాఉచ్యంతే- యద్వాప్రసాదాదైతి శేషః- తైరుపలీతాం॥ రామా
నుజీయం॥ ప్రిసాదేతి॥ ఆగ్రంవిహత్యాదిచిత్రత్వాభ్యాంగంధర్వనగరాపవ్యం-స్ఫటికసంకీర్ణైఃకాతకస్పరభూషితైశ్చ తతైరుపలీతైః-
సప్రభౌమాప్తభౌమాః- భూమిశ్చవంతీతిభౌమానితలాని - సప్రభౌమానియేనాంలేసప్రభౌమాః- వీవమప్తభౌమాః- సప్రభౌమాప్తభౌమా
సప్రభౌమాప్తభౌమా

భూతాశ్చార్థానిష్పన్నాస్యస్తిప్రయోజనాని-విక్లబులపివేషేనంకసాద్య-దేశకాలవిరోధితాస్సంతః- పద్యంలేనశ్యంతీతిసంబంధః॥ ౩౯॥కించనశే
వలంకార్యహానిఃకింతు స్వామ్యాదీనాంబుద్ధిహానితాపిస్యాదిత్యాహ॥ అథేతి॥ అథానథాఃతరేకార్యకార్యమయ- నిచ్చితాపిస్వామిహ
సచివైస్సహనిచ్చితాపిస్వామిహ సచివైస్సహనిచ్చితాపిస్వామిహ సచివైస్సహనిచ్చితాపిస్వామిహ సచివైస్సహనిచ్చితాపిస్వామిహ
ర్యహానిత్యాహ-ఘాతయంతిహితి ॥ ౪౦॥ ప్రిగుక్తదోషాస్సస్త్రిన్యథానస్యః తథాకర్తవ్యమిత్యాహ॥ నైతి॥ కార్యంస్వామికార్యం- వైక్ల
బ్యంబుద్ధిసీనతాం- వైక్లబ్యమిత్యాదౌస్వస్యేతిశేషః- తథాకర్తవ్యమిత్యాకశేషః॥ ౪౧ ॥ ప్రస్తుతకార్యవిరోధాయయావదస్తమయంస్వగో
పనముచితమిహృదినిధాయాహ॥ మయిదృష్టఇత్యాదిహ॥ ౪౨॥ తదహమితి॥ స్వేనరూపేణవానరరూపేణ॥ ౪౩॥ సూర్యేవేతి॥ పృథదం
శకమాత్రఃపృథాకామూషికాదశశతీతిపృథదంశకమాజాకారః॥ ౪౯॥ కింతుబిడాలోమాజాకారఃపృథదంశకఅఖిభుగిత్వమరః॥ ౪౯॥ ప్రదోషే
తి॥ ప్రదోషప్రవేశప్రవేష్టముపకాంతః॥ స్థా॥ అద్వారేనమహాబాహుఃప్రాకారమభిపుప్తవజ్జతిచతుర్థేసగ్నేసాతృప్రేతశ్చవత్సమాణ
త్వాత్ ॥ ౫౦॥ ప్రిసాదేతి ॥ స్తంభాదిభిరుపలీతాం * సప్రభౌమేతి ॥ భూమిశ్చవంతీతిభౌమానితలానిసప్రభౌమానియేనాంలేతథా- ఏ

భూమిఁజేరి, తలైశ్శుశుభిరేతానిభవనాన్యత్రరక్షసాం || ౫౩ || కాంచనానివివితాగ్రీణితోరణానిచరక్షసాం | లంకాము
వ్యోతయామానుఃసర్వతస్సమలంబుతాం || ౫౪ || అచింత్యామద్భుతాకారాందృష్ట్యాంకాంముహూకపిః | అసీద్విష
ణ్ణోహృత్పశ్యతైదేహ్యదశానోత్సుకః || ౫౫ || సపాండురోద్విద్భవిమానమాలిసీంముహూహజాంబూసదజాలతోరణాం |
యశస్విసీంరావణబాహుపాలితాంక్షుచాపరైర్భీచుబలైస్సమావృతాం || ౫౬ || చంద్రోపిసాచివ్యమివాన్యకుర్వంస్తా
రాగజైమకద్యగతోవిరాజన్ | జ్యోత్స్నావితానేనచిత్యలూకముత్తిష్ఠతేనైకసహస్రరత్నైః || ౫౭ || శంఖవ్రభంక్షీ
రమృణాశవణకముగ్ధచ్ఛమానంస్వపభాషమానం | చదశచంద్రంసహస్రప్రపీరఃపోప్లూయమానంసరసీవహంసం || ౫౮ ||
ఇతిశ్రీమత్సుందరకాండే ద్వితీయస్కంధః || * * * * * సులంబశిఖరేలంబేలంబతోయదసన్నిభే | స
త్వమాస్థాయమేధావీహనుమాన్తాసుతాన్తజః || నిశిలంకాంముహూసతోద్వివేశకపేకుంజరః | రశ్యకాననతోయాధ్యాం
పురీంరావణపాలితాం || ౫౯ || శౌరదాంబుధరప్రతైర్భిర్భవనైరుపశోభితాం | సాగరోపమనిర్ఘోషాంసాగగానిలసేవితాం ||
సుపుష్టబలసంఘుష్టాయదైవవిటచావతీం | చారుతోరణనిర్యూహంపాండురద్వారతోరణాం || భుజగాచరితాంగుప్తాం

మార్చ- తైఃప్రాసాదైరితిశేషః- తైరుపలక్షితాంప్రసీంసదదర్శయిషా|| ౫౩|| రామానుజీయం || కాంచనాని|| రక్షసాంతోరణానిరత్నోగృహస్థవ్వార
తోరణాని || ౫౪ || అచింత్యేతి || మద్భుతామద్భుతేతి || అచింత్యామద్భుతేతిశేషఃవిషణ్ణఃయతోద్భుతాకారాంతోరణానియతయా
హృత్పః || ౫౫ || సేతి|| పూర్వగోతేనాయమేకాన్యాయః- సుభాభవళిమైశ్చత- మానాకారభవనమాలిసీమిత్యధాః || రామానుజీయం || సపాండు
రత్నస్యదృష్టైతిపూర్వేణసంబంధః- పాండురోద్విద్భవమానమాలిసీంసుభాధోతోన్నతసప్రభామగృహమాలిసీం || ని | విమాగోశ్రీదేవయానె
సప్రభామేచ సత్సనీతివ్రజయంతీ || ౫౬ || ఇదానిచ- చంద్రోపిసాచివ్యమివాన్యకుర్వంస్తా- చంద్రోపిసాచివ్యమివాన్యకుర్వంస్తా- తా
రాగజైరిత్యుచాసేత్పతీయా- జ్యోత్స్నావితానేనచిత్యలూకముత్తిష్ఠతేనైకసహస్రరత్నైః- ఉదీనూర్వకమకణిత్యాత్మనెవదం ||
రామానుజీయం || చంద్రవత్ || చంద్రోపిసాచివ్యమివాన్యకుర్వంస్తా- అస్యసాచివ్యంకుర్వన్నీవవిరాజన్- మధ్యగతః- తా
రాగజైస్సహజైర్విదైప్రాచురభూదిత్యన్వయః- అత్రైత్యతేనరస్యేవమిత్వాదుసూర్వకమకణిత్యాత్మనెవదం- నైకసహస్రరత్నైర్భీత్వత
నశభాశస్యనశస్త్వస్యనుపాసమేతిసమాను- సాగరైస్సాకదివాకరాదివచ్చంద్రోపిసాచివ్యంకుర్వన్ప్రాచురభూదిత్యకృతజ్ఞేనావగమ్యతే || ౫౭ ||
రామానుజీయం || శంఖవ్రభంక్షీ || పోప్లూయమానంక్షుద్ధీయమానం || ౫౮ || ఇతిశ్రీమహాశతీధకవిరచితాయాం - శ్రీరామాయణభాషణే - శృంగార
శిలకాఖ్యాన - సుందరకాండవ్యాఖ్యాన- ద్వితీయస్కంధః || * * * * *

సులంబత్యాది || లంబేలంబాఖ్య-లంబశిఖరేలంబనిశిఖరై-ఇతిచాహుః-యద్వాలంబేలంబమానకవస్థితే-లంబశిఖరైశ్రికూటశిఖరై-సత్వంవ్యవ
చాయం- దైర్ఘ్యమితియావత్- వివేచిప్రాప్తః | రామానుజీయం || పూర్వసగో- క్తంలంకాప్రవేశోపక్రమంకస్తరేణాహ || సులంబశిఖరకత్యాది
నా- సుశాగరాన్లైకతరణేనస్రసిద్ధిమహాసత్వః సమద్రలంఘనారావప్రతీహతశ- క్రిహనుమాంకలంబేలంబమానాకారై-లంబతోయదసన్నిభే-
లంబశిఖరేలంబపర్వరశిఖరై- మేధావీత్యా-లోచితరవ్యసయప్రజ్ఞాయ క్తస్థక- సత్వమాస్థాయలంకాప్రాప్తిరూప్రోపయ క్తలంఘనశ
క్తిమాస్థాయ- నిశిలంకేతిస్వఃబంధః || ౫౬ || కారదేత్యాది || విటపావతీంఅళకాం- నిర్యూహామత్రవారణః- పాండురద్వారతోరణాం- పాండురే
ద్వారతోరణేయస్యాస్తాం- అభూదితిశేషః | రామానుజీయం || సాగరేతి || సాగరోపమనిర్ఘోషాంసాగగానిర్ఘోషంపమనిర్ఘోషాం- విటపా
వతీంఅళకాం || ౫౭ || త్తయఃప్రఖ్యాతానాంసాగదళకావిటపావతీవచనాత్ - చారుతోరణనిర్యూహం- నిర్యూహామత్రవారణఃతోరణస్య
నిర్యూహాతోరణనిర్యూహాచారుతోరణనిర్యూహాయస్యాస్తాం పాండురద్వారతోరణాం పాండురేశుభాభవళితేద్వారతోరణేయస్యా

వమద్భుతామూఃతైఃప్రాసాదైరితిశేషః- తైరుపలక్షితాంప్రసీంసదదర్శయిషా|| ౫౩|| కాంచనాని|| రక్షసాంతోరణానిరత్నోగృహస్థవ్వార
తోరణాని || ౫౪ || అచింత్యామితి || మద్భుతంకాయామద్భుతామద్భుతేతి- అత్యద్భుతత్వాత్ హృత్పశ్య || ౫౫ || సేతి || పాండురోద్విద్భవమాన
మానసింభవతోన్నతసప్రభామప్రాసాదపక్షీయతీ || ౫౬ || చంద్రోపిసాచివ్యమివాన్యకుర్వంస్తా- రీకృత్య- అస్యమానుమతఃమై
నాకసింభవత్ సాచివ్యంకుర్వన్నీవకుర్వన్నైవవిరాజన్- మధ్యగతః- తా రాగజైస్సహజైర్విదైప్రాచురభూదిత్యన్వయః ||
౫౭ || శంఖేతి || పోప్లూయమానంభృకస్త్వచమానం || ౫౮ || ఇతిశ్రీమహాశతీధకవిరచితాయాం - శ్రీరామాయణభాషణే- శృంగార
సుందరకాండవ్యాఖ్యానాయాం - ద్వితీయస్కంధః || * * * * *
సేతి || లంబేలంబాకారేలంబశిఖరేలంబనిశిఖరై- సత్వమాస్థాయబలమాస్థాయ || ౧ || ౨ || * స్సుపుష్టేతి || విటపావతీంఅళకాపురీం-
చావతీతి || చారుతోరణనిర్యూహం- నిర్యూహామత్రవారణః - తోరణస్యనిర్యూహాతోరణనిర్యూహః - చారుస్తోరణనిర్యూహాయస్యాం

ఘృభాంభోగవతీమివ | తాంసవిమృష్టునాకీణాంజ్యోతిమాంగణిషేవితాం || ౧౫ || మందమారుతసంచారాయథేంద్ర
స్యామరావతీం | శాతకుంభేనమహతాప్రాకారేణాభిసంవృతాం || కింకిణీజాలఘోషాభివతాకాభిరలంకృతాం | ఆసా
ద్యసహసాహృత్తఃప్రాకారమభిషేదివా || విష్ణుయావిష్టహృదయఃపురీమాలోక్యసర్వతః || ౧౬ || జాంబూనదమయై
ద్వాన్రైవైడూర్యకృతవేదికైః || వజ్రస్ఫటికముక్తాభిమణికుట్టిసుభూచితైః | తప్తహాటకనిరూపహైరాజతామల
పాండురైః || వైడూర్యకృతసోపానైఃస్ఫటికాంతరపాంసుభిః | చారుసంజవనోపేతైఃఖమివోత్పత్తితైశ్చబైః || క్రాంతి
చబహిణసంఘస్త్వైరాజహంసనిషేవితైః | తూర్యాభరణనిఘోషైస్సర్వతఃప్రతినాదితాం || వస్త్రోకసారాప్రతిమాం
తాంవీక్ష్యనగరీంతతః | ఖమివోత్పత్తితుంకామాంజహషణానుమాకపిః || ౧౭ || తాంసమీక్ష్యపురీంరమ్యాంరాక్షసా
ధిపతేశ్శుభాం | అనుత్తమామృద్ధియుతాంచితయామాసవీర్యచా || ౧౮ || నేయమస్యేననగరీశక్యాధర్షణతుంబ
లాత్ | రక్షితారావణబలైరుద్యతాయుధధారిభిః || ౧౯ || కుముదాంగదయోర్వాపినుషేణస్యమహాకపేః | ప్రసిద్ధే
యంభవేమృమిమైందద్వివిదయోరపి || ౨౦ || వివస్వతస్తనూజస్యహరేశ్వకుశపర్వణః | ఋక్షస్యకేతుమాలస్య
మమచైవగతిర్భవేత్ || ౨౧ || సమీక్ష్యతుమహాబాహూరాఘవస్యపరాక్రమం | లక్ష్మణస్యచవిక్రాంతమభవత్ప్రీతి
మాకపిః || ౨౨ || తాంరత్నవసనోపేతాంగోస్తాగారావతంసకాంయంత్రాగారప్రసిమృద్ధాంప్రమదామివభూ

స్తాం- శాతకుంభేనస్వర్ణనికారణ. ప్రాకారమభిషేదివానితి- ప్రాకారశబ్దేనప్రాకారసమీపాలక్ష్యతే- అద్వారేణ మహానాహుఃప్రాకారమభిపు
ప్రవజ్జత్యుపరి వక్ష్యమాణత్వాత్ || ౧౫ || పునహాషణ- పాతూనాహ || జాంబూనదమయై- జాంబూనదమయైద్వాన్రైవైత్వాదౌస
హయోగేతృతీయా - వజ్రస్ఫటికముక్తాభిరత్యత్రాపిక్వతవేదికైరిత్యసంబద్ధ్యతే - రాజతామలపాండురైఃఅవయవైఃస్ఫటికాంతరపాంసుభిఃస్ఫ
టికమయాంగణపాంసుభిః. సంజవనంచతుశ్శాలం. వస్త్రోకసారాఅశకా-యద్వా- వస్త్రోకసారాపూర్వదిగవస్థితాశక్రపురీ || ౧౬ || వస్త్రోక
సారాశక్రస్యపూర్వస్యాందిశివైపురీతిపురాణవచనాత్ || రామానుజీయం || జాంబూనదమయైద్వాన్రైవైత్వపలక్షణేతృతీయా - రాజహంసని
షేవితైత్వంతవిశేషణశిష్టైద్వాన్రైరుపలక్షితాలంకారాంగరీంసమీక్ష్యేతిసంబంధః - వజ్రస్ఫటికముక్తాభిఃభూషితైరిత్యేషః - తప్తహాటకని
రూపైఃశప్తహేచమయమత్తవారణైఃరాజతామలపాండురైఃరజతమయామలపాండురోపరిప్రదేక్షైత్వధాః- స్ఫటికాంతరపాంసుభిఃఅం
తరమవకాశఃఅంగణమినియావత్ - స్ఫటికాంతరపాంసుహయేచూతైః - చారుసంజవనోపేతైఃరమణీయచతుశ్శాలోపేతైః || ౧౭ || సభా
సంజవనంత్విదం, చతుశ్శాలమిత్యమరః - వస్త్రోకసారాప్రతిమాంగుచై వజ్రపావతీమిత్యత్రాశకాసామ్యస్యపూర్వము క్తత్వాదత్రవస్త్రోక
సారాప్రతిమామితిపూర్వదిగవస్థితశక్రపురీసామ్యమచ్యతే || ౧౮ || వస్త్రోకసారాశక్రస్యయామ్యసంయమనీతథా, పురీసుఖజలేశస్యసో
మస్యచవిభావతీత్రివిష్టుపురాణవచనాత్ వస్త్రోకసారాశ్చస్యశక్రపురీవాచకత్వం || ౧౯ || ప్రసిద్ధాయమితి || ఇయంలంకావిధితాభవేత్ || రామా
నుజీయం || కుముదేతి || ప్రసిద్ధాదుష్ప్రవేశత్వేనప్రసిద్ధయంసగరీ కుముదాంగదయోఃమహాకపేశ్చ షేణస్యాపిమైందద్వివిదయోరపిభూమిర్భవే
ద్విషయోభవేత్ || ౨౦ || వివస్వతశ్చితి || గతిస్తుసుగ్రీవస్యకుశపర్వణః కేతుమాలస్యమమచైవభవేత్ - పూర్వగనీవాదీనామేవగతిరుక్తా - అత్రత్వ
స్యేషామిత్వక్తిచ్చింతాప్రకారవిశేషః || రామానుజీయం || వివస్వతశ్చితి || అత్రఇయమిత్యనుషజ్యతే - వివస్వతస్తనూజస్యకుశపర్వణోహరేశ్వ ఋ
క్షస్య కేతుమాలస్యమమచైవగతిర్భవేత్ విషయోభవేత్ - మమచేతివచ్చాన్నిదేశేన సర్వోత్తరేణాపి హనుమతా స్వనైచ్యమనుసంహితమి
త్యవగమ్యతే || ౨౧ || రామానుజీయం || సమీక్ష్యేతి || విక్రాంతంవిక్రమం- భావెన్తా- ప్రతీమానభవత్ - రామలక్ష్మణాభ్యా మనాయాసేనజే
తుంశక్యేతిమత్వాప్రతీమానభూదిత్యధాః || ౨౨ || రామితి || తాంరత్నైత్యత్రదదశేత్యవ్యవృత్తే - నత్వేకంవాక్యంశ్లోకద్వయంతచ్ఛబ్దద్వయప్ర
యోగాత్ప్రధమేశ్లోకేప్రీతామ్యైశ్చ || ౨౩ || రామానుజీయం || తామితి || అత్రదదశేత్యవ్యవృత్తే - యద్వాదీకస్యతచ్ఛబ్దస్యప్రసిద్ధివర

తాంపాండురద్వారతోరణాంసారిశురసుధాధవళితేద్వారేతోరణయస్యాతాం || ౨౪ || జాంబూనదమయైరితి || జాంబూనదమయైద్వాన్రై
వైత్వపలక్షణేతృతీయా - రాజహంసనిషేవితైత్వంతవిశేషణశిష్టైద్వాన్రైరుపలక్షితాలంకారాంగరీంసమీక్ష్యహనుమాకపిఃకపిసంబం
ధః - వజ్రస్ఫటికముక్తాభిఃభూషితైరిత్యేషః - రాజతామలపాండురైఃరజతమయామలపాండురోపరిప్రదేక్షైఃచారుసంజవనోపేతైఃరమణీయచ
తుశ్శాలోపేతైః || ౧౭ || సభాసంజవనంత్విదం, చతుశ్శాలమిత్యమరః- వస్త్రోకసారాపూర్వదిగవస్థితాశక్రపురీ || ౧౬ || ఉత్పత్తితుంకామాంజ్యతీ
తుమివస్థితాం || ౧౮ || అస్యేషామసాధ్యత్వేష్యేతేషాంసాధ్యేత్వాహ || కుముదాంగదయోరపి || ప్రసిద్ధాదుష్ప్రవేశత్వేనప్రసిద్ధయంసగరీ- కు
ముదాంగదాదీనామపిభూమిఃఇయంభవేత్ - వివస్వతస్తనూజస్యసుగ్రీవస్యకుశపర్వణఃమమచగతిర్భవేత్ || ౨౦ || సమీక్ష్యేతి ||
విక్రాంతంవిక్రమం- రామలక్ష్మణాభ్యా మనాయాసేనజేతుంశక్యేతిమత్వాప్రతీమానభూదిత్యధాః || ౨౨ || తాంరత్నైత్యదిగ్గోకద్వయమేకంవా

మితం || తాంసప్తమిరాంపిప్తైర్భాస్వరైశ్చనుహాగ్యమైః || సగరింరాక్షసేంద్రస్యదదశశనుహాకపిః || ౧౯ || అథ
సాహాశోమూలంప్రశితంతఃమహాబలం || సగరీస్సైనరూపేణదదశశవనాత్మజం || ౨౦ || సాతంహరివరందృష్ట్వా
కారావణపాలితాఃస్వయమేవోక్తైఃతత్రవికృతానదశశనా || పురస్తాత్కపివర్చస్యవాయుసూనోరతితత || ముంచ
మానామహానాదఃపబ్రవీత్ప్రవనాత్మజం || ౨౧ || కస్త్యంకేనచకార్యేణజహాప్రాప్తోవనాలయ || కథయస్వేహయత్ర
త్వయ్యాఃతాన్రథారంతితే || ౨౩ || నశక్యంఖల్విముంలంకాప్రవేష్టుంవానరత్వయా || రక్షితారావణబలైరభిగుప్తా
సమంతతః || ౨౪ || అథతామబ్రవీద్విరోహనామానగ్రతస్థితాం || కథయిష్యామితేతన్వయన్త్యాంత్వంపరిపృచ్ఛసి || కా
త్వంవిరూపసయనాపురద్వాకేఽప్యసికిమథాచాపిమాంరుద్వానిగ్భృత్యయసిదారుణా || ౨౬ || హనుమద్వచనంశు
త్వాంబజాసాకానుకూపినీ, ఉవాచవచనంశుగ్ధావసంపదనాత్మజం || ౨౭ || అహంరాక్షసరాజస్యరావణస్యమ
హాత్మనః || అజ్ఞాప్రతేత్సాదుధామారయ్యామినగరీమమాం || ౨౮ || నశక్యామానుషజ్ఞాయప్రవేష్టుంనగరీత్వయా || అద్య
ప్రాత్రైఃపరిత్యక్తఃస్వప్నసేనిహతోమయా || ౨౯ || అహంహినగరీలంకాస్వయమేవప్లవంగమ || సర్వణఃపరిత్యా
మిహ్యేతత్రైకధితంమయా || ౩౦ || లంకాయావచనంశుత్వాహనుమాన్భూరుతాత్మజః || యత్నవాన్సహాశ్రేష్ఠస్థిత
త్వైలకవాచరః || ౩౧ || సతాన్త్రీరూపవికృతాంశ్చష్ట్యవానరపుంగవః || అబధాపేథమేథాపీనత్వవాన్లవగమ
భః || ౩౨ || ద్రత్యామినగరీలంకాంసాట్టప్రాకారతోరణాం || ఇత్సన్మహాసంప్రాప్తఃపరంకౌతూహలంహిమే ||
౩౩ || వినాన్యపవనానీహలంకాయాఃకాననానిచ || సర్వతోగృహముఖ్యానిద్రష్టుమాగమనంహిమే || ౩౪ || తస్యతద్వ
చనంశుత్వాంబకాసాకామకూపినీ, భూయపవపునర్వాక్యంబధాపేపరుషాక్షరం || ౩౫ || మామసజిత్యమర్బుధైరా
క్షసేశ్వరపాలితాం || నశక్యంవికృతేష్టంపురీయంవానరాధమ || ౩౬ || తతస్సకపిశౌదూలస్తామువాచనిశాచరీం
దృష్ట్వాపురీమిమాంభద్రేపునర్వాస్వేయధాగతం || ౩౭ || తతఃకృత్వామహానాదంసావైలంకాభయావహం || తలేన
వానరశ్రేష్ఠంతాడయానూనవేగితా || ౩౮ || తతస్సకపిశౌదూలాలోలంకయాతాడితోభృశం || ననాదనుమహానాదం
వీర్యవాన్సవనాత్మజః || ౩౯ || తతస్సంవతాయామాసవామహస్తస్యసోంగుళీః || ముష్టినాభిజఘ్నైనాంహనూమా
నోగ్రీధమూఢితః || ౪౦ || స్త్రీకేఽమన్యమాసేననాతిక్రీడస్వయంకృతః || ౪౦౪ || సాతుతేనప్రహారేణవిహ్వలాం
గీనిశాచరీ || పపాతసహసాథూమావికృతానదశశనా || ౪౦౫ || తతస్తుహనుమాన్పాన్జ్ఞస్తాందృష్ట్వావినిపాతితాం ||
కృపాంచకారతేజస్వీమన్యమానఃస్త్రీయంతుతాం || ౪౦౬ || తతోవైభృశసంవిగ్నాలంకాసాగద్గదాక్షరం || ఉవాచా
త్వేనన్లోకస్వయమేకంవాక్యం || ౧౯ || రామానుజయః || అథేతి || స్వేనరూపేణఅధిదేవతారూపేణ || ౨౦ || రామానుజీయం || పురస్తాదితి || అతి
స్థత- ఉత్తైస్సాత్మాసాప్రవర్తతవతి - ప్రకాశం నూఖ్యయోచ్చైర్యాత్మసేవచ || ౨౧ || రామానుజీయం || కథితీ || తేతవప్రాణాయావద్ధరం
లిప్రియంతే- తావచ్చత్రవ్యం- తత్కథయస్వకథయ- పృథే అవసానై- వికరణాదిప్రత్యయఆషః- యావత్ ప్రాణాహరామితఇతివా పా
రః || ౨౩ || నేతి || అభిగుప్తాసమావృతేత్యధః- అతోనగరీరెత్యేనేనపునరుక్తిః || రామానుజీయం || నశక్యమితి || లింగసామాన్యేనపుంసకం-
తథాచోక్తంభగవతాధ్యావృకారేణ- స్వమాంసేనాపికక్యంత్వదపహంతుమితి - రావణబలైఃసమంతతః అభిగుప్తాసమంతతస్సంవృతా- అత
ఏవరక్షితా || ౨౭ || రామానుజీయం || ఆహమితి || అజ్ఞాప్రతీక్షాఅజ్ఞానువతిశానీ || ౨౯ || రామానుజీయం || అహంహినగరీలంకాస్వయమేవప్లవం
గమేతి || స్వయమేవసర్వతఃసర్వంపరిత్యామితిసంబంధః || ౩౧ || రామానుజీయం || ద్రత్యామితి || ఇశ్యధాంవీతదర్శం || ౩౩ || వనానీతి || ఉపవనా
నిగ్రహాద్యానాని-కాననానిహూనాన్రణ్యాని || ౩౪ || తస్యేతి || భూయఃఅతీతయేన - పరుషాక్షరమిత్యన్వయః || ౩౫ || మామితి || శక్యమిత్యేతద
వ్యయం - తదాహకాలిదాసః || ౩౬ || శక్యమితి || సందేశంసంభవేకణవాపీమాలినీతరంగాణాం || అంగైరనంగతస్తైరవిరళమాలింగితుంపవనఇతి ||
పురీరూపవస్తుశక్యమితిశక్యపురీసామానాధికరణ్యంవా || ౩౭ || తతఇతి || యాస్వేయాస్యామి- ఇత్యువాచైతసంబంధః || ౩౮ || తతఇతి ||
వేగితాసంజాతవేగా || ౩౮ || తతఇతి || సంవర్తయామాససూకోచయామాస || ౪౩౪ || ప్రసీదేతి || సమయైస్త్రీవధవజానవ్యవస్థాయాం-సత్వ
క్యం- తతైక్రీకస్తస్థిఃప్రసిద్ధిపరః- అన్యోప్రకృతవరామర్శి || ౧౯ || అథేతి || స్వేనరూపేణఅధిదేవతారూపేణ || ౨౦ || పురస్తాదితి || అతిష్ఠతస్వా
త్సాంప్రకాశితవతి || ౨౧ || కస్త్యమితి || తేతవప్రాణాయావద్ధరంలిప్రియంతే- తావత్తత్రవ్యంతత్కథయస్వ || ౨౭ || ఆహమితి || అజ్ఞాప్ర
తీక్షాఅజ్ఞానువతిశానీ || ౩౩ || వనానీతి || ఉపవనానికృత్రిమవనాని-వనానిక్షుద్రాణి || ౩౪ || తస్యేతి || భూయఃభృశంపరుషాక్షరంవాక్యంపునర్వ
భాషేఇతిసంబంధః || ౩౭ || తతఇతి || వేగితాసంజాతవేగా || ౩౯ || తతఇతి || అంగుళీః సంవతాయామాసముష్టినాబంధేత్యధః || ౪౦౫ ||

గర్వితం వాక్యం హనుమంతం ప్లవంగమం || ౪౩౪ || ప్రసేవసుమహాబాహూ త్రాయస్వ హరిసత్తమ || సమయే సామ్య
 త్స్థం తిసత్వవంతో మహాబలాః || ౪౪౪ || అహంతునగరీలం కాన్వయ మేవ ప్లవంగమః || నిజితాహంత్యయావీరవిక్ర మేణమ
 హాబల || ౪౫౪ || ఇదంత తథ్యం శృణువైబుద్ధింత్యా మేహరీశ్వర || న్వయం భువాపురాదత్తం వరదానం యథామమ || ౪౬౪ ||
 యదాత్వాం హనరః కశ్చిద్వక్త్ర మాద్వశ మానయేత్ || తదాత్వయాహివిజ్ఞేయం రక్షసాంభయనూగతం || ౪౭౪ || సహిమేన
 మయస్సామ్యప్రాప్తోద్యతవదర్శనాత్ || స్వయం భూవిహితస్సత్వోనతస్యాప్తిన్యతిక్రమః || ౪౮౪ || సీతానిమిత్తం రాజ్ఞస్తూరా
 వణస్యదురాత్మనః || రక్షసాంహైవసర్వేషాం వినాశస్సముపాగతః || ౪౯౪ || తత్ప్రవిశ్య హరిశ్రేష్ఠపురీం రావణపాలితావిం ||
 ధత్స్వ సర్వకార్యాణియానియానీహ వాంఛసే || ౫౦౪ || ప్రవిశ్య శాపోపహతాం హరీశ్వరశ్శుభాంపురీం రాక్షసముఖ్యపాలి
 తాం | యదృచ్ఛయాత్వం జనకాత్మజాం సతీం విమార్గసర్వత్రగతో యథాసుఖం || ౫౧౪ || ఇతిశ్రీమత్సుందరకాండే తృతీయస్కంధః

సనిర్జితపురీం శ్రేష్ఠాం లంకాంతాం కామరూపిణీం | విక్రమేణ మహాతేజాహనూమానగ్రసిత్తమః || అద్వారేణ
 మహాబాహుః ప్రాకారమభిపుష్టవే || ౧౪ || ప్రవిశ్య నగరీలం కాంకపిరాజహితంకరః || చక్రేథపాదం సవ్యం చ శత్రూ
 శాం సతు మూఢాని || ౨౪ || ప్రవిష్టస్సత్వం సంపన్నో నిశాయాం మారుతాత్మజః || సమహాపథమాస్థాయముక్తాపుష్పవిరాజి
 తం || ౩౪ || తతస్తుతాంపురీలం కాంరమ్యామభియయాకపిః || ౪ || హసితోత్కృష్టనినదైస్తూర్యఘోషపురస్సరైః | వజ్రాం

వంతః ధైర్యవంతః || ౪౪౪ || అహమితి || అహంత్యి త్యధకంభిన్నం వాక్యం ఏకవాక్యత్వేహంశే బ్జస్యపునరుక్తిః || ౪౬౪ || వరదానస్వరూపమాహ ||
 యదేతి || అత్ర రావణస్య ద్వివిధయే నందికేశ్వరాదిభిలకం కాయాస్పద్యోనినాశశాపేదతైసాబ్రహ్మణంగత్వా ప్రార్థకాయామాస - వినాశో
 మేమాఘాదితి - సచఽస్మై వరమదాత్ తవ సద్యోనినాశోనభవిష్యతి యదాతువానరస్తావమభిభవ్యతి తదాతువినాశోభవిష్యతీతి కథోన్మీయతే ||
 ౫౦౪ || ప్రవిశ్యేతి || శాపోనందికేశ్వరాదికృతః - యదృచ్ఛయేత్సస్యగతఇతిసంబంధః - - యదృచ్ఛయాత్రప్రాప్తస్త్వవిత్సంధః || రామానుజీ
 యం || ప్రవిశ్యేతి || హరీశ్వర స్వయం దృచ్ఛయాపైర్విరంజమాగేతిసంబంధః || ౫౧౪ || ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే - శ్రీరామాయణభూషణే -
 శృంగారతిలకాఖ్యానే - సుందరకాండవ్యాఖ్యానే - తృతీయస్కంధః || * * * * *

సనిజితేత్యాది || అద్వారేణేత్యనేనలంకాపరిభవో రాక్షసైరణ్జాతుశక్త్యధిద్యోత్యతే || రామానుజీయం || అద్వారేణేతి || శ్లో || గృ
 మంవానగరంచాపిపత్తనం వాపరస్యసి | వికేషాత్సమయే సామ్యం న ద్వారేణ విశ్లేప్తృక్తప్రకారేణ అద్వారేణ ప్రవిష్టవాత్ || ౧౪ || ప్రవిశ్యేతి ||
 చక్రకతి - శత్రుదేశప్రవేశే ప్రథమం సవ్యపాదంకార్యః - సతుశలోమూఢాన్వికృతోభవేదితిరాజశాస్త్రం - అనెనప్రథమం సవ్యం పాదం లంకా
 యాంకృతవానిత్యధఃస్థిద్ధః - తదాహబృహస్పతిః || శ్లో || ప్రయాణంకాలేచగృహప్రవేశేనవాహకాలేచచిదక్షిణాంఘ్రిం, కృత్వాగ్రతశ్శత్రుపుర
 ప్రవేశేనామందిదధ్యాచ్చరణః సృపాలఇతి || రామానుజీయం || ప్రవిశ్యేతి || ప్రవిశ్యప్రవేష్టుముపక్రమ్యసవ్యంపాదంచక్రైగ్రతఇతిశేషః || శ్లో ||
 ప్రయాణకాలేచగృహప్రవేశేనవాహకాలేచచిదక్షిణాంఘ్రిం, కృత్వాగ్రతశ్శత్రుపురప్రవేశేనామందిదధ్యాచ్చరణః సృపాలఇతి - బృహస్పతివచ
 నప్రకారేణ సవ్యంపాదమగ్రతఃకృతవాత్ - సః అగ్రతఃపాదః - శత్రూణాం మూఢానితు మూఢాన్యేవకృతోభవతి - అగ్రతఃసవ్యపాదనిత్యేషేశ
 త్రవఃపరాభూతాస్సురితిభావః || ౨౪ || రామానుజీయం || ప్రవిష్టఇతి || మహాపథం అస్థాయగమ్యత్వేనావలంబ్యప్రవిష్టఇతిసంబంధః || ౩౪ || ౪ || హసితే
 తి || తూర్యఘోషపురస్సరైః - హసితోత్కృష్టనినదైః - హసితానామత్కృష్టస్సరైః - యుక్తేత్యధః - వజ్రాంపుశునిరాజైః వజ్రమంకుశోయస్యసఃవ

సాత్త్వితి || వికృతాననదర్శనావికృతాననదృష్టిః || ౪౩౪ || ప్రసీదేతి || సమయేత్ప్రేనహంతశ్యేతివ్యవస్థాయాం || ౪౪ || దుజయత్వజ్ఞాపనా
 యస్వస్వరూపంతావదాహ || అహంత్యితి || అహంస్వయంసాక్షాత్ - లంకానగర్యేవలంకానగర్యధిష్ఠాత్రీదేవతైవ ఆధిష్ఠానదేవతాత్వాదేవా
 హం దుజయేత్త్యధః || ౪౫ || తతఃకిమత ఆహ || నిజితేతి || దుజయాయాప్యహంత్యయాబలాన్నిజితా - అతఃసత్యంసర్వైలంకాంతర్వర్తిన్ రా
 త్మసానిజితా ఇతిభావః || ౪౬౪ || స్వనిజితయనరక్షసాం నిజితతత్వప్రతిపాదనస్యకారణమాహ || ఇదమిత్యాదిని || వరదానందత్తం వరదానం
 కృతమిత్యర్థః || ౪౭ || వరస్వరూపమాహ || యదేతి || అత్ర రావణాధిక్షేపక్షుభితనందికేశ్వరశాపాత్ సద్యః ప్రాప్తోవినాశః స్వయంభూవరప్ర
 సాదాత్ వానరాస్కందనపర్యంతం ప్రసిద్ధబద్ధఇతికథానుసంధేయా || ౫౦౪ || ప్రవిశ్యేతి || యదృచ్ఛయాపైర్విరం || ౫౧౪ || ఇతిశ్రీమహేశ్వగిర్ధ
 విరచితాయాం - శ్రీరామాయణతత్త్వదీపికాఖ్యాయాం - సుందరకాండవ్యాఖ్యాయాం - తృతీయస్కంధః || * * * * *

అద్వారేణేతి || శత్రుస్థానమద్వారేణప్రవేష్టుమితిశాస్త్రాదద్వారేణేతిక్రం || ౧౪ || ప్రవిశ్యేతి || ప్రవేష్టుముపక్రమ్యసవ్యంపాదంచ
 క్రై - అగ్రఇతి శేషః - సః అగ్రతఃకృతః సవ్యంపాదః శత్రూణాం మూఢాన్యేవకృతోభవతి - అగ్రతఃసవ్యపాదనిత్యేషేశత్రవఃపరాభూతాస్సురితి
 భావః || ౨౪ || ప్రవిష్టఇతి || మహాపథమాస్థాయగమ్యత్వేనావలంబ్యప్రవిష్టః || ౪ || హసితేతి || హసితానామత్కృష్టనినదైః అట్టహాసైః - వజ్రాం

కుశనికాశైశ్చవజ్రజాలవిభూషితైః || గృహమేఘైఃపురీరమ్యాబభాసేద్యౌరివాంబుదైః || ౫౪ || ప్రజజ్వాలతదాలంకార
యోగణగృహైశ్శుభ్రైః || సితాభ్రసదృశైశ్చైత్రైఃపద్మస్వస్తికసంస్థితైః || వధామానగృహైశ్చాపిసర్వతస్సువిభూషితాః ||
(గృహముఃప్రైఃపురీరమ్యాబభాసేద్యౌరివాంబుదైః) || ౫౫ || తాంచిత్రమాల్యాభరణాంకపిరాజహితంకరః ! రాఘవా
భావచరణశ్రీమాదదశశాచననందచ || ౫౬ || భవనాద్భవనంగచ్ఛదదర్శవవనాత్కజః ! వివిధాకృతిరూపాణిభవనానతత
స్తతః || ౫౭ || శుశ్రావమధురంగీతంత్రస్థానస్వరభూషితం | స్త్రీణాంమదసమృద్ధానాంవిచిత్రాస్సరసామివ || ౫౮ || శుశ్రా
వకాంచీనినదంనూపురాణాంచనిస్వనిం | సోపాననినదాంచైచ్ఛవభవనేషుమహాత్మనాం | ఆస్ఫోటితనినదాంశ్చక్ష్యేత్
తాంశ్చతతస్తతః || ౫౯ || శుశ్రావజపతాంతత్రమంత్రాన్సోత్త్రోగృహేషువై || ౬౦ || స్వాధ్యాయనిరతాంచైచ్ఛవయా
తుధానాన్దదర్శనః | రావణస్తవసంయుక్తాగర్జతోరాక్షసాసపి || ౬౧ || రాజమాగంసమావృత్యస్థితంరక్షోబలంమ
హత్ | దదర్శమధ్యమేగుల్లేరావణస్యచరాబహూక || ౬౨ || దీక్షితాన్జటిలాన్తుండాగోజినాంబరవాససః | దర్శము
ష్టిప్రహరణాన్గ్నికుండాయుధాన్స్తథా || కూటముద్గరపాణీంశ్చదండాయుధధరాన్పి | పకాత్మానేకకణ్డాంశ్చలంబోద
రపయోధరా || కరాళాన్భుగ్నవక్త్రాంశ్చవికటాన్వామనాన్స్తథా | ధన్వినఃఖడ్గినైచ్ఛవశతఃస్థిముసలాయుధా ||

జాగ్రంకుశఃపరావతఃతత్తుల్యైః-తద్వచ్చుతైరిత్యథః-వజ్రాంకుశతుల్యసంస్థానైవా-వజ్రజాలవిభూషితైః-వజ్రోరత్నవిశేషః-గృహమేఘైః
గృహశైశ్చ-ఉపమితంవ్యాఖ్యాదిభిర్యుపమితసమాసః || రామానుజీయం || హసితోద్భుజనినదైఃహసితోచ్ఛవనిభిఃనినదైశ్చఉపలక్షణైశ్చతీయాం
తమేతత్-గృహముఖ్యవిశేషణ-వజ్రాంకుశనికాశైఃవజ్రసంస్థానైరంకుశసంస్థానైశ్చ-వజ్రజాలభూషితైఃవజ్రాఖ్యరత్నాలంకృతైః-గృహ
ముఖ్యైరితిపాఠః-గృహమేఘైరితిపాఠేషేషుశబ్దశ్రేష్ఠమచీ || ౫౪ || ప్రజజ్వాలేత్యాది || పద్మస్వస్తికసంస్థితైః-పద్మస్వస్తికనామ
భ్యాంసంస్థానవిశేషభ్యాంసంస్థితైః-వధామానగృహైఃవధామాననామ్నాసంస్థానేనసంస్థితైఃగృహైః-తల్లక్షణానివరాహమిరసంహితా
యాంవ్యక్తానివిస్తరభయాన్నలిఖ్యంతే || ౫౫ || రామానుజీయం || తామితి | శ్రీమాత్రత్రీకజ్జనస్వామికార్యకరణరూపసంపదవ్యతే-దదశశా
చననందచమప్యవేశామపిలంకామన్లేశేనప్రవేశ్యసర్వతః-పశ్యామి తస్మాద్ద్రామసుగ్రీవయోమహనోరధనిధిరవశ్యథాఃనీతినసందేత్యథః ||
౫౬ || శుశ్రావేతి || త్రస్థానస్వరభూషితం-త్రస్థానేషుఉరఃకంఠశిరస్సుభక్తైస్సర్వరేఖాశీతం-లేచమంద్రమధ్యతారాః || ౫౮ || శుశ్రావకాంచీనిన
దమిత్యాది || సోపాననినదాంశ్చమణిహేమకృతానాంసోపానానాంనూపురాదితాడనేనయేనినాదాస్సంభవంతితా-ఆస్ఫోటితనినదాంశ్చ
త్యస్తకరతలాభ్యాంభూగాగ్రస్థాలనశబ్దా-క్ష్యేతితాస్సంహదా- || ౫౯ || శుశ్రావజపతాంత్రామితి || మంత్రాబుగ్నేదాక్షిణ్యే || ౬౦ || స్వాధ్యాయ
నిరతా-బ్రహ్మభాగపాఠనిరతా || ౬౧ || రాజమాగం-మితి || మధ్యమేగుల్లేనగరమధ్యస్థితైస్సర్వసమాజై-చరా-స్వజనవృత్తాంతజ్ఞానయా
ప్రధానపేరితా-ప్రణిధి || ౬౨ || దీక్షితానిత్యాది || గోజినాంబరధారిణః-వృషభచమకరూపవస్త్రధారిణఃపభా-ముష్టిప్రహరణా- || ౬౩ ||
యథావజ్రంహరఃపాణాతథావిప్రకరేకుశశిస్తరణాదిభావః-అగ్నికుండాయుధా-జయోధా-హూమకీలా-కూటముద్గరపాణీ-
కూటోనామాయస్కారకూటసదృశయుధవిశేషః || ౬౪ || కూటో-స్త్రీపుంజమాయాదిశృంగాయోఘనశేత్రసు-భలెవాణాంతరదండభగ్న
శృంగవృషేతునాశిశద్ధరత్నాకర-ముద్గరాన్రుసుణః || ౬౫ || ముద్గరో-రుసుణోఘనశిశువైజయంతీ-కరాళాన్భిమా- || ౬౬ || రాలో-దంతురేతుంగేవి
శాతేఃకృతేపిచేతివాగురి-భుగ్నవక్త్రాన్కుటిలవక్త్రా- || ౬౭ || ఆవిద్భంకుటిలంభుగ్నమిత్యమరః-వికటాన్భివమాంగా-శతఃస్థిశతశశకుర
యోగదా || ౬౮ || అయఃకంటకసంభన్నాశతఃస్థిపరికీ-తేతివైజయంతీ-ముసలాయసోరత్నిప్రమాణకోదండః || ౬౯ || ముసలంత్వాయసోదండో-ధా

కుశనికాశైఃవజ్రనికాశైరంకుశనికాశైశ్చ-గృహమేఘైః-గృహశైశ్చ-గృహముఖ్యైరిత్యపిపాఠః || ౫౪ || ప్రజజ్వాలేతి || ప్రజజ్వాలప్రచకాశే-
పద్మస్వస్తికసంస్థితైఃపద్మస్వస్తికనామభ్యాంసంస్థానవిశేషభ్యాంసంస్థితైః-వధామానగృహైఃవధామాననామ్నాసంస్థానేనసంస్థితైః-స్వ
స్తికాఖ్యగృహః-అకృత్యాచతురశ్రాః-చతుర్భులాచతుర్భురాసర్వతోభద్రసంజ్ఞితా-పశ్చిమద్వారరహితామధ్యావర్తహయాననా | దక్షిణ
ద్వారరహితావధామానాధనప్రదా | పార్శ్వద్వారరహితాస్వస్తికాఖ్యాపుత్రధనప్రదేత్యుక్తైః-పద్మస్వస్తికవర్ధమానాఖ్యగృహః-ప్రభుగృహ
భేదాశ్చ || ౫౫ || శుశ్రావేతి || త్రస్థానస్వరభూషితంఉరఃకంఠశిరస్సానత్రయోత్పన్నైఃమంద్రమధ్యమతారకైఃస్వరైఃభూషితం || ౫౮ || శుశ్రా
వేతి || సోపాననినదా-సోపానసంచరత్కాంతాజనమంజీరద్వనినిత్యగః-ఆస్ఫోటితనినదా-హర్షోత్పన్నక్రియావిశేషజనితశబ్దా-క్ష్యేతి
తాస్సంహదా- || ౫౯ || రాజమాగం-మితి || మధ్యమేగుల్లేనగరమధ్యస్థితైస్సర్వసంఘేచరాన్గరవృత్తాలంకరితేదకా-గూఢాచారానిత్యధః ||
౬౦ || దీక్షితానితి || గోజినాంబరవాససః-గోచర్తవాససఃవివసనాశ్చ-దర్శముష్టిప్రహరణా-అనిష్టనివారకానుష్ఠానసాధనతయాదర్శముష్టి
నామాయుధత్వంఅగ్నికుండాయుధా-కృత్యాద్యుత్పదనద్వారాశత్రుమారకతయాఅగ్నికుండానామాయుధత్వం-వికటా-విషమాంగా ||

పరిఘోత్రమహస్తాంశ్చవిచిత్రవహోజ్జ్వలాన్ నాతిఘాలాన్ నాతికృశాన్ నాతిదీర్ఘాతిహ్రస్వకాన్ నాతిగౌరాన్ నాతి
 కృష్ణాన్ నాతికుబ్జాన్ నామనాన్ విరూపాస్పహురూపాంశ్చసురూపాంశ్చసువర్చసః॥ ధ్వజీకపతాకేనచైవదదర్శవివి
 ధాయుధాన్ ॥ ౧౯౫॥ శక్తివృత్తాయుధాంశ్చైవపట్టపాశసిధారిణః॥ త్సేవణీపాశహస్తాంశ్చదదర్శపమహాకపిః॥ స్రగ్వణ
 స్త్వసులిప్తాంశ్చవరాభరణభూషితాన్ ॥ నానావేషనమాయుక్తాయథానైర్వరగతాన్ బహుళాన్ తీక్ష్ణశూలధరాం
 చైవపవజ్రిణశ్చమహాబలాన్ ॥ ౨౦॥ శతపాహాస్రమవ్యగ్రమారక్షంమధ్యమంకపిః । రక్షోధిపతినిదిష్టందదర్శంతః
 పురాగ్రతః॥ ౨౩ ॥ సతదాతద్గృహంధృష్టామహాహాటకతోరణం । రాక్షసేంద్రస్యవిఖ్యాతమద్రిమాద్భిప్రతిష్ఠితం॥
 పుండరీకావతంసాభిఃపరిఘాభిరలంకృతం । ప్రికారావృతమత్యంతందదర్శనమహాకపిః ॥ ౨౪॥ త్రివిప్రపనిభందివ్యంది
 వ్యనాదవినాదితం । వాజీహేషితసంఘుప్తం నాదితంభూషణైస్తథా ॥ రక్షైర్వానైర్విమానైశ్చ తథాహయగజైశ్చ
 జైః॥ వారజైశ్చచతుర్దంతైశ్చేతాభ్రానిచయోపమైః ॥ భూషితంరుచిరద్వారంమత్తైశ్చమృగపక్షిభిః॥ రక్షితంసుమహా
 వీర్యైర్వాతుధానైస్సహస్రశః ॥ రాక్షసాధిపతేగుప్తమావివేశమహాకపిః॥ ౨౫॥ సహేమజాంబూనదచక్రవాళం
 మహాహాముక్తామణిభూషితాంతం । పరాధ్యుకాలాగరుచందనాక్తంసరావణాంతఃపురమావివేశ॥ ౨౬॥ ఇతిశ్రీమ
 త్సుందరకాండే - చతుర్థస్కంధః*****తతస్సమధ్యంగతమంశుమంతంజ్యోత్సాహ
 వితానంమహాదుద్వమంతం । దదశధీమాన్దివిభానుమంతంగోష్ఠైవృషమత్తమివభ్రమంతం॥ ౧॥ లోకస్యపాపానివి
 నాశయంతం మహేనాదధించాపినమేధయంతం । భూతానిసర్వాణివిరాజయంతందదర్శితేతాంశుమథాభియాంతం॥
 ౨॥ యాభాతిలక్ష్మీర్భువిమందరస్థాతథాప్రదోషమచసాగరస్థా । తతైవతోయేషుచపుష్కరస్థారరాజసాచారునిశాక

రోర్భరత్నిప్రమాణకఇతిశబ్దరత్నాకరే - పరిఘఃదండవిశేషః. నాతిదీర్ఘాన్తిహ్రస్వకానిత్యత్రహకారోపరిఘుకారోచ్చరణావృత్తభంగపరిహ
 రాయ. విపంధ్యజీనఇతివక్తవ్యేధ్వజీనిత్యుక్తిశ్చశబ్దోభంగపరిహారాయైవ॥ ౧౯౫॥ శక్తిత్యాది॥ పట్టసఃతీక్ష్ణధారోలోహదండః॥ ౧॥ పట్టసాయోదీ
 ఘాదండస్తీక్ష్ణధారఃక్షురోపమఇతినిఘంటుః- త్సేవణీత్సేవణీయః- వేషఃఆలంకారః- యథానైర్వరగతాన్యథేష్టచారిణః॥ ౨౦॥ శతేతి॥ శ
 తసహస్రమేవశతపాహస్రిం- స్వాస్థేలో- ఆరక్షంగుల్మలంతఃపురాగ్రతఃఅంతసగరాగ్రతః- రక్షోధిపతినిదిష్టం- మధ్యమగుల్మభూతం
 రావణమూలబలందదశేత్యర్థః॥ ౨౩॥ సతదేత్యాదిశ్లోకద్వయమేకాన్వయం ॥ సుంకపిః- తత్ఆరక్షం- దృష్టావ్యసఃరాక్షసేంద్రస్యగృహందద
 శేత్యన్వయః. క్రియాభేదాత్తచ్ఛబ్దన్వయం॥ ౨౪॥ త్రివిప్రపేత్యాది॥ యానైఃశిబికాదిభిః- విమానైఃవ్యోమయానైః- హయగజైరత్యత్రగజ
 శబ్దః- ద్విదంతగజవరః- అతోసవారజైరత్యనేనపునరుక్తిఃమృగపక్షిభిశ్చభూషితమిత్యన్వయః- రక్షితేర్వాతుధానైగుప్తమితిసంబంధః- ఆని
 వేశజగామ-గృహప్రవేశస్యదూరేవత్యమాణత్వాత్॥ ౨౫॥ సహేమేతి॥ హేమఅన్యత్రజాతంఘృణాంజాంబూనదంజంబూనద్యౌజాతం.
 చక్రవాళంప్రికారమండలంరావణాంతఃపురంరావణాంతసగరం ॥ ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే - శ్రీరామాయణభూషణేశ్వరగారిలికా
 ఖ్యానేసుందరకాండవ్యాఖ్యానే- చతుర్థస్కంధః*****తతస్సమధ్యంగతం- ఆకాశమధ్యంగతమిత్యర్థః- లంకాప్రవేశచందోదయోక్తైః- రావణనగరప్రవేశేఆ
 ర్ధరాత్రఇతిసూచ్యతే- ఉత్తరశ్లోకేఅభియాంతమిత్యనేనాభిగమనముచ్యతే - దక్షిణాంధికంగచ్ఛతోభిముఖత్వాసంహవాత్ - కింతుగమనమా
 త్రం - సప్రదశేసగేపిప్రజగామనభశ్చంద్రఇతిప్రకషేణగమనవచనసంభావధ్యాతీతత్వమాచక్షే - అంశుమంతమితిచంద్రవివోచ్యతే-
 భానుమంతందీప్తిమంతం- వృషంశ్వేతం . అస్త్రిక-సగే-భేకాసంప్రాసః - నతు యమకంఅథకథాభావాత్ - తదుక్తంకావ్యప్రకాశే - భి
 న్నాథానాంత్యాదీనావణానానివృత్తిర్యుక్తమితి॥ ౧॥ లోకస్యేతి॥ పాపానిదుఃఖాని॥ ౨ ॥ యేతి॥ భువిమందరోల్లక్ష్మీవాన్- ప్రదో

౧౯౫॥ శక్తితి॥ త్సేవణీత్సేవణీయః॥ ౨౦॥ శతేతి॥ ఆరక్షంఆసృపంతాద్రక్షత్యారక్షంనైస్యంఅంతఃపురాగ్రతఃరావణగృహస్యాగ్రతః॥ ౨౩॥
 సఇత్యాదిశ్లోకద్వయమేకంవాక్యం- ద్వితియస్తచ్ఛబ్దః పరిధిపరః॥ రక్షైః॥ యానైఃశిబికాదిభిః- ఆనివేశససాద- సాతౌత్ప్రవేశస్యవత్సమా
 ణత్వాత్॥ ౨౫॥ సహేమేతి॥ సహేమేతిచ్ఛేదః- హేమసహితం- జాంబూనదచక్రవాళసహితం- స్వర్ణప్రికారమండలం- క్తం-ఆంతఃపురంఅం
 తర్మగరంఆనివేశః॥ ఇతిశ్రీ- హేశ్వ- తీర్థ- ర- తానూ- శ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యానం- సుందరకాండవ్యాఖ్యానం- చతుర్థస్కంధః.
 తతఇతి॥ తతఃప్రవేశానంతరం- మధ్యంగతం- గగనస్యేతి శేషః- యద్యత్తారామధ్యంగతంఅంశుమంతంచంద్రంభానుమంతందీప్తిమం
 తం॥ ౧॥ లోకస్యేతి॥ పాపశబ్దేన రావణదుఃఖముచ్యతే - లోకాష్టాదశత్వాచ్చంద్రస్యదుఃఖవిశాళకరత్వం . యద్యత్సూర్యచంద్రాదీనాం
 లోకపావనత్వాదితిభావః॥ ౨॥ యాభాతీతి॥ యాలక్ష్మీఃమందరాదిస్థానేషుభాతి- సాలక్ష్మీఃచారునిశాకరస్థాభాతీసంబంధః॥ ౪॥ స్థితఇతి॥

రస్థాః ౩॥ హంసోయథారాజతపంజరస్థః సింహాయథామందరకందరస్థః । వీరోయథాగర్వితకుంజరస్థశ్చంద్రోవిభ
భ్రాజితథాంబరస్థః॥ ౪॥ స్థితః కకుద్గానివతీక్ష్ణశృంగోమహావలశ్చేతశ్చవోచృశృంగః । హస్తీవజాంబూనదబద్ధశృంగో
రరాజచంద్రః పరిపూర్ణశృంగః ॥ ౫॥ విసప్తశీతాంబుతుషారపంకోమహాగ్రహాగ్రహవిసప్తపంకః । ప్రకాశలత్ప్యాశ్ర
యనిమలంకోరరాజచంద్రోభగవాన్ శశాంకః ॥ ౬॥ శిలాతలంప్రాప్య యథామృగేంద్రోమహారణంప్రాప్య
థాగజేంద్రః । రాజ్యంసమాసాద్య యథానరేంద్రస్తథాప్రకాశోవిరరాజచంద్రః ॥ ౭॥ ప్రకాశచంద్రోదయనప్తదో
షఃప్రవృత్తరక్షఃపిశితాశదోషః । రామాభిరామేరితచిత్తదోషఃస్వగ్రహప్రకాశోభగవాన్ప్రదోషః॥ ౮॥ తంత్రీస్వనాఃక
ర్ణసుఖాఃప్రవృత్తాఃస్వపంతినార్యఃపతిభిసుప్తతాః । నక్తంచరాశ్చపితథాప్రవృత్తా విహతుఃమత్యద్భుత రౌద్రవృ
త్తాః॥ ౯॥ మత్తప్రమత్తానిసమాకులానిరథాశ్వభద్రానసంకులాని । వీరశ్రియాచాపిసమాకులానిదదర్శనీమాన్సక
పికులాని॥ ౧౦॥ పరస్పరంచాధికమాక్షిపంతిభుజాంశ్చపీనానధినిక్షిపంతి । మత్తప్రలాపానధికంక్షిపంతిమత్తానిచాన్యో

క్షేమసాగరతోయేషుపద్మంక్షిమత్ - తద్వత్తదానంసంద్రోక్షిష్టలక్ష్మీకోబధూవేత్యథః - అత్రాన్యస్యాన్యత్రసంబంధాన్తందరాదిలక్ష్మీరివాన్య
లక్ష్మీరితిసాదృశ్యాక్షేపాన్నిదర్శనాలంకారఃతదుక్తంకావ్యప్రకాశేనిదర్శనాయాం - అభిమాన్యస్తుసంబంధఉపమాపరికల్పకఇతి॥ ౩॥ హంసఇతి॥
రాజతపంజరస్థఃగగనగర్భః - స్వభ్యోతాన్మితాశితత్వాత్ - మందరకందరస్థఃతస్యశ్వేతగిత్వాత్ - గర్వితకుంజరస్థఃనీలరూపస్యనభశఉపర్యవస్థా
నాత్ - అత్రపుష్పత్వాదీనాంసాధారణభమాణానుపాదానాల్లప్తోపమాలంకారః॥ ౪॥ స్థితఇతి॥ ప్రతిపూర్ణాశృంగఃపరిపూర్ణాకలః - అత్రశృం
గశబ్దస్యవిమాణాద్యర్థభేదేపిబింబప్రతిబింబభావేనాపమ్యం॥ ౫॥ విసప్తేతి॥ శీతాంబుషామంబు - తుషారాఃపుషతాః - పంకఃతమఃవినష్టాఃశీతాంబు
తుషారావపంకాయస్తితథా - తుషారశ్శీకరేపామితివిశేషః - మహాగ్రహంకుప్రభృహస్త్త్యాదీనాంగ్రహాణాగ్రహజేనఅచ్చాదనేననష్టః
పంకోమలంయస్యసంమహాగ్రహాగ్రహవిసప్తపంకః - స్వతేజసామహాగ్రహతిరస్కారణవ్యక్తనైమల్యఇత్యర్థః - యద్వా - మహాగ్రహాన్సూర్యఃత
స్యగ్రాహేణిరణపరిగ్రహేణవిసప్తఃపినాశితేపంకఃతమయేనసంతదాతరణికిరణసంక్రమణేనదేదీప్యమానమండలఇత్యర్థః - తదుక్తంచరామామి
షి - రేణ॥ శ్లో॥ సలిలసమేశనిరవేదీ - ధితయోమూర్ఖతాస్తమోనైశం - తుషయంతిదపణోదరనిహితాఇవమందరస్యాంతరితి ॥ ప్రకాశలత్ప్యా
శ్చయనిమలంకఃతేజస్సుప్తద్ధియోగాత్సప్తకళంకఃఅతిభవశేచంద్రోవిరథాగయోగేనకళంకస్యాప్యోజ్వల్యంభవతీత్యర్థః - శశాంకఇతి - భూ
చ్చాయామయశ్శశరూపలంకాయస్యసతథా॥ లోకచ్ఛాయామయంలక్ష్యతవాంకేశశస్సన్నిభమితిహరివంశోక్తేః - భగవాన్మహాప్రభావవాక్॥
౬॥ శితేతి॥ ప్రకాశఃప్రకాశమానః॥ ౭॥ ప్రకాశేతి॥ ప్రకాశేనచంద్రోదయేననష్టదోషఃతిమిరంయస్తికాసః - ప్రవృద్ధ్యరక్షసాంపిశితాశా
నాంచదోషఃసంచారరూపోయస్తికాసతథా - రామాభిఃఅభిరామైఃకాంతైశ్చకురితఃత్యక్తఃచిత్తదోషఃకోపాభిమానరూపయస్తికా - స్వగ్రహ
ప్రకాశఃస్వగ్రహతుల్యః - తద్వదానందావహఇత్యర్థః - భగవాన్శ్రీమాణ్ ॥ ౧౧॥ భగశ్శ్రీకామమాహాక్ష్యవీర్యయాత్పార్వకీర్తిఃస్విత్యమరః -
ప్రదోషఃగతఇతివేషః॥ ౮॥ తంత్రీతి॥ స్వప్తం॥ ౯॥ మత్తేతి॥ మత్తాఃమధుమదక్షిణాః - ప్రమత్తాఃప్రస్తుతకార్యవిస్మరిణః - మత్తప్రమత్తజనయో
గాత్కులాన్యపితథోచ్యంతే - కులానిగృహాణి - సమాకులానిసమాకులజనాని - వీరశ్రియావీరలక్ష్యై - వీరఇతిభిన్నపదంచాకపివేషణం॥ ౧౦॥
పరస్పరంచేత్యాదిశ్లోకద్వయమేకాన్వయం ॥ దదర్శనీసంబద్ధతే - ఆక్షిపంతి - త్రానిరక్షోవిశేషణాని - ఆక్షిపంతిఅపమాసంతి - అధిప

పరిపూర్ణశృంగఃపరిపూర్ణాకలః॥ ౫॥ విసప్తేతి॥ మహాగ్రహాగ్రహవిసప్తపంకః - మహాగ్రహాన్సూర్యఃతస్యగ్రాహేణిరణసంక్రమణవిసప్తఃపినా
శితఃపంకస్తమోయేనసతథోక్తః - చంద్రస్యసూర్యకిరణసంక్రమణద్వారాతమోవినాశకత్వం - తదుక్తం॥ శ్లో॥ సలిలమయేశనిరవేదీ - ధిత
యోమూర్ఖఃతాస్తమోనైశం - తుషయంతిదపణోదరనిహితాఇవమందరస్యాంతరితి॥ విసప్తశీతాంబుతుషారపంకఃశీతాంబుషామం - తస్యతుషా
రాఃపుషతఃతపిషపంకఃమాలిన్యం - విసప్తఃశీతాంబుతుషారపంకోయస్తికాసతథా - ఏతదపిసూర్యకిరణసంక్రమణాదిత్యవగంతవ్యం - ప్రకాశల
త్ప్యాశ్రయనిమలంకః - ప్రకాశస్సమృద్ధ్యాశ్రయత్పాత్యుత్సవ్యక్తవిహిత్యథః॥ ౬॥ ౭॥ ప్రకాశేతి॥ ప్రకాశచంద్రోదయనప్తదోషఃప్రకాశ
చంద్రోదయేననష్టదోషఃతిమిరంపదోషోయస్యసతథా - ప్రవృత్తరక్షఃపిశితాశదోషః - ప్రవృత్తరక్షసాంపిశితభతణరూపదోషోయస్తికా -
పిశితభక్షణస్య దోషత్యమవిహితజనహింసాహేతుత్వాత్ - రామాభిరామేరితచిత్తదోషఃరామాఃకాంతాఃఅభిరామాఃరమణాః - స్త్రీభిఃకాంతై
శ్చకురితఃనిరస్తఃచిత్తదోషఃప్రణయకలహరూపోయేనసతథోక్తఃస్వగ్రహప్రకాశఃనీతాశ్వేషణస్యానుకూలత్వేనానంద హేతుతయాప్రదోష
కారస్యస్వగ్రహసదృశత్వోక్తిః - అతఏవభగవాన్ పూజ్యఃఅదరణీయఇతియావత్ - అత్రవిరరాజేత్యనుషజ్యతే॥ ౯॥ మత్తేతి॥ మత్తానిమదజనక
ద్రవ్యేణ - అతఏవప్రమత్తానిఅనవహితాని - ప్రమత్తజనయోగాత్కులానిభవనాన్యపితథోచ్యంతే - భద్రాగజాః॥ ౧౦॥ పరస్పరంచేత్యాదిశ్లో
కద్వయమేకంవాక్యం । ఆక్షిపంతిత్యాదిశత్రంతానిరక్షోవీత్యన్యవిశేషణాని - ఆక్షిపంతిఅపమాసంతి - భుజానధినిక్షిపంతిఅన్యోన్యస్యాన్యపరినిక్షి

స్వమధిక్షిపంతి||రక్షాంసివక్షాంసిచవిక్షిపంతి||గాత్రాణి కాంతాసుచవిక్షిపంతి | రూపాణిచిత్రాణిచవిక్షిపంతి||దృఢాని
 చాపానిచవిక్షిపంతి||౧౨|| దదశకాకాంతాశ్చ సమాలభంత్యస్తథాపరాస్తత్రపునస్సృపంత్యః|సురూపవక్త్రశ్చతథాహ
 సంత్యఃకుక్థాఃపరాశ్చాపివిస్కృవసంత్యః|| ౧౩|| మహాగజైశ్చాపితథానద్భస్సుపూజితైశ్చాపితథాసుసద్భిః| రరా
 జవీరైశ్చవిస్కృవసద్భిఃహ్రీదోభుజంఽరెవనిశ్కృవసద్భిః|| ౧౪ || బుద్ధిప్రధానాఽరుచిరాభిధానాఽసంశ్రద్ధధానాన్జగతః
 ప్రధానాఽ| నానావిధానాన్సృచిరాభిధానాఽదదశకతిస్యాంపురియాతుధానాఽ||౧౫||ననందదృష్ట్వాసచతాన్సురూ
 పాన్నానాగుణానాత్మగుణానురూపాః| విద్యోతమానాన్సతదానురూపాన్దశకాంఽశ్చిచ్ఛపునర్విరూపాఽ||౧౬||త
 తోవరాహాఽన్సువిశుద్ధభావాస్తేషాం(స్త్రీ)యస్తత్రమహానుభావాః | ప్రియేషుపానేషుచసక్తభావాదదశకతారాజవ
 సుప్రభావాః||౧౭||శ్రియాజ్వలంతీస్త్రుప్రయోపగూఢానిశీఢకాలేరమణోపగూఢాః| దదశకాశ్చిత్ప్రమదోపగూఢాః
 యథావిహంగాఃకుసుమోపగూఢాః||౧౮||అన్యైఃపునహార్త్యతలోపవిష్టాస్తత్రప్రియాంకేషుసుఖోపవిష్టాః|భతుః
 ప్రియాధర్మపరానివిష్టాదదశకధీమాన్తదనాభివిష్టాః || ౧౯ || అపాప్రవృత్తాఃకాంచనరాజవణ్ణాఃకాశ్చిత్ప్రధాన్యస్తపనీ
 యవణ్ణాః|పునశ్చకాశ్చిచ్ఛళలత్కువణ్ణాఃకాంతప్రహీణారుచిరాంగవణ్ణాః||౨౦||తతఃప్రియాన్ప్రియమనోభిరామాన్స
 ప్రితియుక్తాఃప్రసమీత్యరామాః | గృహేషుహృష్టాఃపరమాభిరామాహరిప్రవీరస్సదదర్శరామాః || ౨౧ || చంద్రప్రకా
 శాశ్చహివక్త్రమాలావక్రాక్షిపత్స్యాశ్చసునేత్రమాలాః | విభూషణానాంచదదశకమాలాశ్చతహ్రదానామివచారు

క్షిపంతి||అన్యోన్యస్యస్యోపరిదధంతి-అధివిక్షిపంతి||అధికంముంచంతి- అధిక్షిపంతి||భక్త్యయంతి-విక్షిపంతి||వివృణ్వంతి - చిత్రాణిరూపాణివివిధాణావే
 మాఽ-విక్షిపంతి||వివృణ్వంతి-చాపానిచాపాఽ-విక్షిపంతి||వివృణ్వంతి||౧౨||దదశకైతి||సమాలభంత్యః||అంగ రాగేణానులింపంత్యః-సమాలంభంత్యతి
 చపాదః-సర్వత్రవృత్తయైనద్వితియాథే||ప్రథమా||౧౩||మహాగజైరితి||సాపురీతిశేషః-సుసద్భిః|సుతరాంసద్భిః-వినిశ్చసద్భిః|యద్ధయోగ్యపీరా
 లాభాత్|| ౧౪|| బుద్ధీతి|| బుద్ధిప్రధానాఽబుద్ధ్యాశ్రేష్ఠాఽ- ప్రధానబుద్ధీన్వా-ఉత్తమబుద్ధీనిత్యథాః- రుచిరాభిధానాఽశోభనవ్యవహారాఽసం
 శ్రద్ధధానాఽఅస్తికాఽ- నానావిధానాన్నానాకారాఽ- రుచిరాభిధానాఽహృద్యనామ్నః|| ౧౫|| ననందేతి|| ఆత్మగుణానురూపాఽఆత్మగు
 ణానురూపవ్యవహారాఽ||౧౬||తతఃశ్చిత్||వరాహాంశ్రేష్ఠాణాంఅహఃఃవరాహాః-సువిశుద్ధభావాఃకాంకేషునిర్మలహృదయాఃమహానుభావాఃపా
 తివ్రత్యరూపమహాప్రభావాః-యద్వామహానుభావాఃఅనుభావాఃకటాక్షుభజ్జేపాదయఃసుప్రభావాఃశోభనవైభవాః||౧౭|| శ్రియేతి||ప్రమదోప
 గూఢాఃహర్షోపగూఢాః-విహంగాఃవిహంగీః||౧౮||అన్యైః||నివిష్టాఃఊఢాః-పాశిగృహీతాఽత్యధః||౧౯||నివేశశ్చిచిరోద్వాహన్యాసేష్వితివిశ్వః
 ౧౯||అపాప్రవృత్తాఽతి||అపాప్రవృత్తాఃఆనవకుంతితాః- కాంచనరాజవణ్ణాఃకనకరేఖాకారాఃతపనీయవణ్ణాఃతప్తకాంచనవణ్ణాః-శశలత్తు
 వణ్ణాః-చంద్రపాండురాఃకాంతప్రహీణాఃవిరహిణ్యః||౨౦||తతఃశ్చిత్||ప్రియాఽపాప్రవృత్తాఽభిసృత్య-సుప్రీతియుక్తాఃమనోభిరామాఃరామాఃప్రసమీ
 త్యగృహేషురామాశ్చదదర్శ-అభిసారికాఃకులపాలికాశ్చదదర్శేత్యధః||౨౧||చంద్రేతి|| వక్త్రనేత్రదశకంసమానుషీత్వరాక్షసీత్వవికేకా
 థాం-అభరణదశకంసంస్పృశ్యస్సీతాభరణతుల్యాభరణదశకానాథకం||రా|| చంద్రప్రకాశాశ్చపీతి||విక్రాంతిఃపక్షిపక్షిపక్షియాసాంతాః-డా
 బుభాభ్యానన్యతరస్యామితిడావ - సీతామస్తేషమణిసృహసమతఃస్త్రీణాంముఖనయనాదిదశకంసమానుషీత్వరాక్షసీత్వవిభాగపరిజ్ఞానార్థం-
 ఆభరణదశకంసంరామోక్తసీతాభరణస్వరూపనిరూపణార్థకం-ఏతచ్ఛ్చ || స్తో || తాంసమీత్యవిశాలాక్షింరాజపుత్రీమనిందితాం|తకయామా

పంతి-మత్తప్రలాపానధికంక్షిపంతి||ముంచంతి-భక్త్యయంతీత్యథః-అన్యోన్యస్వమధిక్షిపంతి||తిరస్కుర్వంతి - రూపాణిచిత్రాణిచవిక్షిపంతి||వివిధా
 న్యైషాన్విదధంతి - చాపానివిక్షిపంతి||వివృణ్వంతి-వక్షాంసివిక్షిపంతి||వివృణ్వంతి-ఏతాదృశరక్షాంసికపిదఽదర్శేతిపూర్వక్రియయాసంబంధః||౧౨||
 దదశకైతి || సమాలభంత్యత్యాదౌద్వితియాథే||ప్రథమా-సమాలభంత్యఃచందనాదినాలనులింపంత్యః || ౧౩ || సమాలంభోవిలేపనమిత్యమరః||
 ౧౩|| మహాగజైరితి|| రరాజపురీతిశేషః|| ౧౪|| బుద్ధీతి|| రుచిరాభిధానాఽరుచిరవచనాఽ- అన్యత్రరుచిరనామధేయాఽ- నానావిధానా
 న్నానావ్యాపారాఽ|| ౧౫|| ననందేతి|| ఆత్మగుణానురూపాఽఆత్మగుణానురూపవ్యాపారాఽ|| ౧౬ || తతఃశ్చిత్|| వరాహాఃశ్రేష్ఠభూషణాను
 లేపనాదియోగ్యాః|| ౧౭|| శ్రియేతి|| ప్రమదోపగూఢాఃహర్షపూణాః- విహంగాఃవిహంగీరిత్యధః|| ౧౮ || అన్యైః || నివిష్టాఃఊఢాః
 పాశిగృహీతాఽత్యధః||౧౯||నివేశశ్చిచిరోద్వాహన్యాసేష్విత్వమరః || ౧౯|| అపాప్రవృత్తాఽత్యాదిష్టోకద్వయమేకంవాక్యం|| అత్రదదశకేతిక్రి
 యాయాస్సవత్సంబంధః- ఉత్తరీయరహితాః - కాంచనరాజవణ్ణాః కనకరేఖాకారాః- తపనీయవణ్ణాఃతప్త స్వణావణ్ణాః - శశల
 త్వువణ్ణాఃచంద్రవణ్ణాఃకాంతప్రహీణాఃప్రియవియుక్తాఃరామాశ్చదదర్శ - తతఃప్రియాఽప్రసమీత్యప్రియమనుషీత్వరాక్షసీతియుక్తారామాశ్చదద
 ర్శ- గృహేషుహృష్టాఃరామాశ్చదదర్శేతిసంబంధః- యద్వా || తతఃశ్చిత్ || సహరిప్రవీరఃమనోభిరామాఽప్రియాఽపాప్రవృత్తాఽభిసృ త్యసుప్రీతి
 యుక్తాఃరామాఃప్రసమీత్యగృహేషుహృష్టాఃస్వగృహేషురమణంప్రియపూష్టాః - పరమాభిరామాశ్చదదర్శేతిసంబంధః- పూర్వోక్తానియ

మాలాః || ౨౨ || న త్వేవనీతాంపరమాభిజాతాంపథిస్థితేరాజకులేప్రజాతాం | లతాంప్రపుల్లామివసాధుజాతాందదర్శ
 తస్మింసునసాభిజాతాం || ౨౩ || సనాతనేవత్తానిసన్నివిష్టాంరామేక్షణాంతాంమదనాభివిష్టాంభర్తృత్వసత్ప్రీతిమదనుప్ర
 విష్టాంస్త్రీభ్యవరాభ్యశ్చనదావిశిష్టాం * ఉష్ణాదితాంసానుసృతాన్రకంఠీంపురావరాన్వోత్తమనిమగ్నకంఠీం | సుజాత
 పత్న్యామభరక్తకంఠీంవనేప్రసృతామివనీలకంఠీం * అవ్యక్తరేఖామివచంద్రరేఖాంపాంసుప్రదిగ్ధామివహేమరేఖాం |
 తుతప్రరూఢామివఖాణరేఖాంవాయుప్రభిన్నామివమేఘరేఖాం * సీతామపశ్యన్ననుజేశ్వరస్య రామస్యపత్నీంవద
 తాంవరస్య | బహువముఖాభిహతశ్చిరస్యప్లవంగమోమందభివాచిరస్య || ౨౪ || ఇతిశ్రీమత్సుందరకాండేపంచమస్కంధః*
 సనికామంవిమానేషువిషణ్ణఃకామరూపదృత్ | విచచారపునలకంఠాంలాఘవేనసమన్వితః || ౧ || ఆససాదాథలక్ష్యీవాకా
 రాక్షసేంద్రనివేశనం | పాకారేణారకవణేనభాస్వరేణాభిసంవృతం || ౨ || రక్షితంరాక్షసైర్హౌరైస్సంహౌరివమహా

సనీతేతికారణైరుపపాదయత్ || వైదేహ్యయానిచాంగేషుతదారామోన్వకీతకాయేత్ | తాన్యాభరణజాలానికాఖానోభీన్యలక్ష్యయదితిరాజపు
 త్రిత్వవికలాక్షీత్వాభరణదశకైఃసీతాత్వనిణకాయస్యోపరివత్సయమాణత్వాదవగమ్యతే || ౨౨ || నత్విత్వాది || పరమాభిజాతాంతత్వంతాభిరా
 మాం-సాధుజాతాంసురూపాం-మనసాభిజాతాం-అయోనిజామిత్యంశః || రామానుజీయం || నత్వితి || సాధుజాతామిత్యేతల్లతావిశేషణం-మన
 సాభిజాతాం * యస్తత్తుభక్షితాచాహమపాపాచాప్యనాథవత్ | తస్తత్తవవధాకంవైఉత్పత్తేహంభ్యువంపున రిత్వత్తరశ్రీరామాయ
 నోక్తప్రకారణస్వసంకల్పేనావతీతాకామిత్యంశః || ౨౩ || సనాతనత్వాది || సనాతనేఅవిచ్ఛిన్నే-వత్తానిపాతివ్రత్యధమే-రామేక్షణాలంతో
 నిశ్చయోయాస్యాస్తాం-శ్రీమత్సీతాచింతనశ్రీమత్-విశిష్టాంఉత్కృష్టాం * ఉష్ణైతి || సానుసృతాన్రకంఠీంఅనుగతాన్సీతలనుగతవాష్పేణకం
 తెనసహవతకమానాం-పురా రామపాశ్వావస్థానకాలేవరాహూత్తమనిమగ్నకంఠీం-వరాహాంఉత్తమశ్చనిమగ్నకంఠేయస్యాతాండరః
 కంఠసంబంధిభూషణవిశేషోనిమగ్నః . అభిరక్తకంఠీంస్నిగ్ధకంఠీం*అవ్యక్తైతి || అవ్యక్తరేఖాంఅవ్యక్తస్వరూపాంచంద్రరేఖాంచంద్రకలామివస్థితాం -
 అత్యంతకృశ్ణతేవకాంతిహీనతేవచదృష్టాంతోయం-పాంసుప్రదిగ్ధాంపాంసుకలుషితాం- హేమరేఖాంకనకశలాకామివస్థితాం - స్వతః
 శ్చుద్ధస్వభావస్యలగంతుకమానిశ్యేదృష్టాంతోయం-తుతప్రరూఢాంతుతేనప్రరూఢాంబౌషధాదినాసమాహితాం - అంతశ్శల్కలదీపవతీంబహు
 స్సమాహితాం-బాణరేఖాంబాణక్షతిమివస్థితాం అంతవేదనాతిశయేదృష్టాంతోయం-వాయుప్రభగ్నామివమేఘరేఖాం- పునరసమాధేయతై
 థిశ్యేదృష్టాంతోయం*సీతామితి || చిరస్యాపశ్యత్-చిరకాలంనిరీక్ష్యోప్యపశ్యత్-అచిరస్యఅచిరేణ-సవదీత్యర్థః-మందోముగ్ధవదముఖాభిహతోబ
 భూవః || ముగ్ధోమందోవివణఃశ్చేతిహలాయుధః || ౨౪ || ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే-శ్రీరామాయణభూషణై- శృంగారతిలకాఖ్యానే-సుందర
 కాండవ్యాఖ్యానే - పంచమస్కంధః. *

సనికామమిత్యాది || విమానేషువిషణ్ణః-విమానెషుసీతామవృష్ట్యానిషణ్ణైత్యంశః-లాఘవేనవేగేన || రామానుజీయం || సత్తితి || సఃలంకా
 యామన్విష్టాయామపివైదేహ్యులదశకైఃసేనవిషణ్ణః - కామరూపదృత్-విచచారపునలకంకామితిస్మయత్ - విచచారకపిర్లంకామితిపాతెపివైదే
 హ్యులన్వేషణేనవిషణ్ణస్యహనుమతోస్వేషణకత్వాభిధానాత్ పునరస్వేషణంకృతవానిత్యయమధోకలభ్యతే || ౧ || రామానుజీయం || ఆససా
 దాథలక్ష్యీవాకారాక్షసేంద్రనివేశనమితి || రావణభవనంప్రవిష్టస్యహనుమతోపునరపిరావణభవనప్రాప్త్యభిధానాన్తద్వైలంకాస్వేషణాభిధానా
 చ్చపూర్వంరావణభవనంప్రవిష్టోహనుమాత్తదానీంజాగ్రద్భవచరుక్షస్సంక్రీణాతయాసీతాస్వేషణావసరోయనభవతీతిమత్వాతతోనిమగ్న
 మృపునలకంకాంచిత్యరాక్షసేంద్రనివేశనమాససాదేవ్యవగమ్యతే || ౨ || రక్షితమితి || చకాశే- జహామేత్త్యంశః || రామానుజీయం || రక్షిత
 మితి || సమీక్షమాణోభవనంచకాశేతి-భవనమిత్యంతోనిరీక్షమాణస్సన్నకావణకప్రాకారభవనంకేజస్సంబంధాత్ సప్రకాశోభూదిత్యంశః

తభత్యకాఅభిసారికాసమభివ్యాహారాదుతరాధేనసస్వగృహప్రాప్తరమణావారాంగనాఉచ్యంతే || ౨౨ || నత్వితి || సాధుజాతామిత్యేతల్లతా
 విశేషణంపరమాభిజాతాంతత్వంతాభిరూపాం- మనసాభిజాతాంఅయోనిజాం || ౨౩ || సనాతనత్తితి || సనాతనేవత్తానిఅవిచ్ఛేదేనప్రవృత్తైపాతి
 వ్రత్యరూపమాగేనసన్నివిష్టాంసమ్యజ్జిష్టాతాం* ఉష్ణైతి || ఉష్ణాదితాంవిరహతాపవీడితాం - అనుసృతాన్సీతకంఠేనసహవతకత్వతిసాను
 సృతాన్సీకంఠీం . నిమగ్నంఉరోభూషణం (పతకము) * అవ్యక్తైతి || అవ్యక్తరేఖాంఅస్పష్టప్రకాశాంచంద్రరేఖాంచంద్రకలాం - పాంసుప్ర
 వృత్తాంపాంసుదూషితాం - హేమరేఖాంస్వర్ణకలాకాం - తుతప్రరూఢాంతుతాచసాప్రరూఢాచతాం - అంతప్రణాంబహిశ్చాదితామిత్య
 ంశః - యద్వాక్షతేప్రజేప్రరూఢాంప్రలీనాంపాణరేఖాంబాణకలమిత్యంశః * సీతామితి || చిరస్యాపశ్యత్-చిరమన్విష్టాపశ్యత్-దుఃఖాభి
 భూతః - అచిరస్యసదృశమందభవమూఢ ఇవబభూవ || ౨౪ || ఇతిశ్రీమహేశ్వరలిఖితవిరచితాయాం - శ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యానాం-
 సుందరకాండవ్యాఖ్యానాం- పంచమస్కంధః. *:::*****

౧||౨||రక్షితమితి || చకాశేవిష్ణుయాదుల్లలాసేత్యర్థః- చచారకపిక్వంజరఇతివాపాఠః || ౩ || రూప్యకేతి || రూప్యోపహితైరజతనిమి

ద్యనం! సమీక్షమాణోభవనంచ కాశేకపికుంజరః ॥ ౩॥ రూప్యకోపహితైశ్చైత్రేస్తోరజే హేమభూషితైః । విచిత్రాభిశ్చ క్షౌఢ్యభిద్వా రైశ్చరుచిరైర్వృతం * గజాస్థితైర్మహామైశ్శూరైశ్చ విగతశ్రమైః । ఉపస్థితమసంహారైర్వయోస్యందనయాయుభిః * సింహవ్యాఘ్రతనుతాదైర్దాంతకాంచనరాజతైః । ఘోషవద్భిర్విచిత్రైశ్చ సదాచరితంరక్షైః * బహురత్నసమాకీర్ణం పరాధ్యాసనభాజనం । మహారథసమావాసం మహారథమహాసనం * దృశ్యైశ్చ పరమోదారైస్తైస్తైశ్చ మృగపక్షిభిః । విచిత్రైర్బహుసాహస్రైః పరిపూర్ణం సమంతతః * విస్తృతైరంతపాలైశ్చ రక్షాభిశ్చ సురక్షితం । ముఖ్యాభిశ్చ పరస్త్రీభిః పరిపూర్ణం సమంతతః * నుదితప్రమదారత్నం రాక్షసేంద్రనివేశనం । వరాభరణసంహారైస్తమద్రస్వననిస్వనం * తదాగ్రజగుణసంపన్నం ముఖైశ్చ శ్చాగరుచందనైః । మహాజనైస్తైస్తమాకీర్ణం సింహారివ మహద్వనం * భేరీమృదంగాభిరుతం శంఖఘోషనినాదితః । నిత్యార్చితం పర్వహుతం పూజితం రాక్షసైస్తదా * నముద్రమివ గంభీరం సముద్రమివ నిస్వనం । మహాత్మనో మహాద్వేత్స మహారత్నపరిచ్ఛదం ॥ మహారత్నసమాకీర్ణందదర్శనమహాకపిః ॥ ౧౩౪ ॥ విరాజమానం పుష్పమగజాశ్వరథసంకులం ॥ లంకాభరణమిత్యేవ సోమస్య తమహాకపిః ॥ ౧౩౫ ॥ చచార హనుమాంస్తత్రరావణస్య సమీపతః ॥ ౧౫ ॥ గృహాద్గృహం రాక్షసానామ ద్యానాని చ వానరః । వీక్షమాణో హ్యసంత్రస్తః ప్రాసాదాంశ్చ చచార సః ॥ ౧౬ ॥ అవస్తుత్య మహావేగః ప్రహస్తస్య నివేశనం । తతోన్యత్సుప్లువేవేత్స మహాపాశ్వసృచీర్యవా ॥ ౧౭ ॥ అథ మేఘప్రతీకాశం కుంభకర్ణనివేశనం । విభీషణస్య చ తదాపుష్లువే సమహాకపిః ॥ ౧౮ ॥ మహేంద్రాదరస్య చ గృహం విరూపాక్షస్య చైవ హి । విద్యుజ్జిహ్వస్య భవనం విద్యున్నా లేస్తదైవ చ * వజ్రదంష్ట్రస్య చ తథాపుష్లువే సమహాక

చచారకపికుంజరఇతివాపాతః ॥ ౩॥ రూప్యకేత్యాది ॥ రూప్యకోపహితైః రజతనిమిత్తైః కక్ష్యాభిః ప్రకోష్టైః అసంహారైః అవధైః స్యందనయాయుభిః స్యందనవాహితైః - సింహవ్యాఘ్రతనుతాదైః సింహవ్యాఘ్రచమకపరివృత్తైర్వృతః - మహారథసమావాసం మహారథానాం రక్షసామూకరం - మహారథమహాస్వనం మహతాం రథానాం మహాస్వనం యస్తే - అంతపాలైః బాహ్యరక్షిభిః - రాక్షసేంద్రనివేశనం రాక్షసేంద్రాః రాక్షసశ్రేష్ఠాః నివిశంతే సమీపేన సంత్యస్తే నితిరాక్షసేంద్రనివేశనమిత్యర్థః - అన్యథా వక్ష్యమాణశ్చ పదేన పునరుక్తిస్సాన్యత్ - సంహారైః శబ్దః - సముద్రస్వనవన్నిస్వనతీతీతముద్రస్వననిస్వనం - పచాద్యచ్ - తత్ ప్రసిద్ధం - రాజగుణసంపన్నం రాజోపచారైర్భూపాదిభిః సంపన్నం - అగరుచందనైర్వృతాగ్రపిసంపన్నమితి సంబధ్యతే - పర్వగుహుతం హోమోయస్తే - తత్ పర్వహుతం - సముద్రమివ నిస్వనం నిశ్శబ్దం - రావణభీత్యాజనకోలాహలరహితమిత్యర్థః - సముద్రస్వనమితి తదాహ్యకక్ష్యాపేక్షయా ॥ రామానుజీయం ॥ రూప్యకేతి ॥ రూప్యకోపహితైః రజతనిమిత్తైః - కక్ష్యావీభిః ప్రకోష్టైః ॥ ౧ ॥ కక్ష్యాప్రకోష్టే హమ్యాదేరిత్యమరః * గజాస్థితైరితి ॥ మహామైశ్శూరైః ప్రధానైః ॥ ౧ ॥ మహామైశ్శూరైః ప్రధానానీత్యమరః ॥ సీససంహారైః సంహతుః మరత్యైః - అవధైర్నిరితియావత్ - సింహవ్యాఘ్రతనుతాదైః సింహవ్యాఘ్రచమకతనుతాదైః - మహారథసమావరణభిః సేవాణామసంస్థానం మహారథసమావాసమితి పాతేపి మహారథానాం రథికులేవాణాం లివాపర - అవాసభూతమిత్యర్థః - మహారథమహాస్వనం మహాధం చ తత్తవహాస్వనం చ మహారథమహాస్వనం దృశ్యైః దృశకేనీయైః పరమోదారైః అతిమహద్భిః ॥ ౧ ॥ ఉదారోదాత్యమహతోరిత్యమరః ॥ అంతపాలైః బాహ్యరక్షతైః - రాక్షసేంద్రనివేశనం - రాక్షసేంద్రాణాం నివేశనానియస్తే - తత్ - సముద్రస్వననిస్వనం సముద్రస్వనయ క్తం రాజగుణసంపన్నం రాజగుణాశ్చ త్రచామరాదయః తైస్తమృద్ధం నిత్యాచితం గంధపుష్పాదిభిర్నిత్యమర్చితం - పర్వగుహుతం హోమోయస్తే తత్పర్వహుతం - రావణస్యాహితాగ్నిత్వాత్తద్గృహే పర్వగుహర్హపూర్ణమసాదిహోమసద్భావః - అస్యాహితాగ్నిత్వం యుద్ధకాండే ప్రసిద్ధం - పూజితం రాక్షసైస్తదాస్వామిగృహత్వా ద్భాక్షసైస్తదానమస్కృతం ॥ ౧ ॥ పూజానమస్యాపచితిత్యమరః ॥ నిత్యార్చితం పర్వగుహమూజితమితివాపాతః - పర్వయుగమితి పాతే పర్వకణ్ఠేనోత్సవఉచ్యతే * సముద్రమితి ॥ సముద్రమివ నితరాగస్వనతీతి నిస్వనం - పచాద్యచ్ ॥ ౧౩౪ ॥ చచారేతి ॥ రావణస్య రావణగృహస్య ॥ రామానుజీయం ॥ చచారేతి ॥ తత్రపూర్వోక్తప్రాకారపేష్టితస్థై - రావణస్య సమీపతః రావణభవనస్య సమీపతః ॥ ౧౫ ॥ రామానుజీయం ॥ గృహాద్గృహమితి ॥ రాక్షసానాం రావణభార్యత్వమూరామాత్యాదీనాం గృహత్ గృహం ఉద్యానాని చచారేతియోజ

తైః - కక్ష్యాభిః ప్రకోష్టైః ॥ ౧ ॥ కక్ష్యాప్రకోష్టే హమ్యాదేరిత్యమరః * గజాస్థితైరితి ॥ మహామైశ్శూరైః ప్రధానైః ॥ ౧ ॥ మహామైశ్శూరైః ప్రధానానీత్యమరః - అసంహారైః అవధైః * సింహవ్యాఘ్రతనుతాదైః తచ్చమనిరితవర్షభిర్వృతః ॥ బహిర్వతి ॥ మహారథసమావాసం మహారథానాం రథికులేవాణాం సమావాసం స్థానం - సమావాసమితి పాతేవ్యయమేవాధః - మహారథంచ తత్తవహాస్వనంచ మహారథమహాస్వనం * దృశ్యైర్నిరితి ॥ దృశ్యైః దర్శనీయైః - పరమోదారైరితి మహద్భిః ॥ ౧ ॥ ఉదారోదాత్యమహతోరిత్యమరః * విస్తృతైరితి ॥ అస్తపాలైః బాహ్యరక్షతైః * ముదితేతి ॥ రాక్షసేంద్రనివేశనం నివాసభూతం * తదితి ॥ రాజగుణాః రాజోపచారాః తైః సంపన్నం * భేరితి ॥ నిత్యార్చితం గంధాదిభిః పర్వహుతం పర్వ

పిః॥౧౯౪॥ శుకస్యచమహాతేజాస్సారణస్యచధీమతః ॥ తథాచేంద్రజితోవేత్సజగమహారియాధపః॥౨౦౪॥ జంబుమా
 లేస్సునూలేశ్చజగమహారిసత్తమః ॥ రశ్మికేతోశ్చభవనంసూర్యశతోస్త్రైవైవచ॥ ౨౦౫॥ వజ్రకాయస్యచతథాపుష్టవే
 సమహాకపిః ॥ ధూమాగ్రీక్షస్యచసంపాతేర్భవనంమారుతాత్మజః॥ ౨౦౬॥ విద్యుద్రావస్యభీమస్యఘనస్యవిఘనస్యచ*
 శుకనాసస్యవక్రస్యశతస్యవికటస్యచ॥ బ్రహ్మకణఃస్యదంష్ట్రస్యరోమశస్యచరక్షః* యుద్ధోత్తస్యమత్తస్యధ్వజ
 గ్రీవస్యనాదినః॥ విద్యుజ్జిహ్వోంద్రజిహ్వోనాంతథాహస్తిముఖస్యచ* కరాశస్యపిశాచస్యశోణితాక్షస్యచైవహి ॥ క్ర
 మమాణఃక్రమేదైవహనుమాన్మారుతాత్మజః* తేషుతేషుమహాహేమభవనేషుమహాయశాః॥ తేషామృద్ధిమతామృ
 ధ్నిందదశకసమహాకపిః॥ ౨౧॥ సర్వేషాంసమతిక్రమ్యభవనానిసమంతతః ॥ ఆససాదాథలక్షీవాకరాక్షసేంద్రనివేశ
 నం॥ ౨౨॥ రావణస్యోపశాయిన్యోదదర్శహరిసత్తమః॥ విచరకహరిశాదుకలోరాక్షసీర్వికృతేక్షణాః॥ శూలముగ్ధర
 హస్తాశ్చశక్తితోమరధారిణీః॥ ౨౯౪॥ దదర్శవివిధాన్తుల్కాంస్తస్యరక్షఃపతేగృహే ॥ రాక్షసాంశ్చమహాకాయా
 న్నానావ్రహరణోద్యతాః॥ ౩౦౪ ॥ రక్తాశ్వేతాశ్చింతాంజైవహరీంశ్చాపిమహాజవాః ॥ కులీనానూరిసంప
 న్నాన్దజాస్పరగజారుజాః॥ నిష్ఠితాన్దజశ్చాయామైరావతసమాన్యుధి* నిహంత్యాన్పరసైన్యానాంగృహేతస్త్రిదద
 శకః॥ క్షురతశ్చయథామేఘాఃస్రవతశ్చయథాగిరిః॥ మేఘస్తనితనిఘోషాన్తుభామాన్సమరేషరైః॥ ౩౩౪॥ సహ
 స్రంవాహినీస్తత్రజాంబూనదపరిమృతాః ॥ హేమజాలవరిచ్ఛన్నాస్తరుణాదిత్యసంభాః ॥ దదశకరాక్షసేంద్ర
 స్యరావణస్యనివేశనే ॥ ౩౫ ॥ శిబికావివిధాకారాస్సకపిర్మారుతాత్మజః॥ లతాగృహాణిచిత్రాణిచిత్రశాలాగృహ
 ణిచ* కీడాగృహాణిచాన్యానిదారుపర్వతానపి॥ కామస్యగృహకంఠమృందివాగృహకమేవచ* దదర్శరాక్షసేంద్ర
 స్యరావణస్యనివేశనే ॥ ౩౭౪ ॥ పమండరగిరిప్రఖ్యంమయూరస్థానసంకులం॥ ధ్వజయష్టిభిరాకీర్ణందదర్శభవనోత్త
 మం॥ అనేకరత్నసంకీర్ణంనిధిజాలంసమంతతః॥ ధీరనిష్ఠితకర్మాంతంగృహంభూతపతేరివ ॥ ౩౯౪॥ అర్చిర్భిశ్చాపిరత్నా
 నాంలేజసారావణస్యచ*విరరాజంథద్వేశ్చరశ్మిమానివరశ్మిభిః ॥ ౪౦౪ ॥ జాంబూనదమయాన్యేవశయనాన్యాననా
 నిచ॥ భాజనానిచముఖ్యానిదదశకహరియాధపః ॥ ౪౧౪ ॥ మధ్వాసవకృతక్లేదంమణిభాజనసంకులం॥ మనోరమమసం
 బాధంకుబేరభవనంయథా॥ నూపురాణాంచఘోషేణకాంఠీనానినదేనచ ॥ మృదంగతలఘోషైశ్చఘోషవద్భిర్విదా

౩౯॥ ౨౦౪॥ విద్యుద్రావస్యేత్యాది॥ విద్యుజ్జిహ్వోంద్రజిహ్వోనామితిబహువచనంతన్నామ్నంబహూనాంసత్వాత్॥ ౨౦॥ రావణస్యేతి॥ ఉప
 యుక్త్యుపర్యాయకాయినీః రావణేశయోనేజాగ్రతీత్యర్థః॥ ౨౯౪॥ రామానుజేయం॥దదశకేతి॥గుల్మకాసేనాః॥ని॥ గుల్మారుక్స్తంబసై
 నోశ్చైత్యమరః॥ ౩౦౪॥ రక్తానిత్యాది ॥ సీతాకబద్ధాః*షిశోబంధనఇత్యస్తాత్ క్తః- హరీకలశ్వాః - పరగజానారుజంకిపీడయంతీతిపరగ
 జారుజాః- తురతశ్చైన్లోకంఘోర్వక్రగజశేషకః- తురతఃకించిత్వవత్- స్రవత్సదత్వేదృష్టాంతః- స్రవతఃనిర్ఘోరః॥౩౩౪॥ సహస్రమి
 తి॥ వాహినీసేనాః- పదాతీనిత్యర్థః॥జాంబూనదంజంబూనదీప్రభవంస్వణం- హేమ కేవలస్వణం- ఉభయవిధస్వణంమయాభరణయక్తా
 ఇత్యభః॥ ౩౫॥ శిబికాఇత్యాది॥ దారుపర్వతకాః- క్రీడాపర్వతకాః- కామస్యగృహకంఠగృహం- చివాగృహకందివావిసోదగ్ధానం-రా
 వణస్యనివేశనఇతిపాఠః॥ ౩౭౪॥ సదత్యాది॥ మయూరస్థానంక్రీడామయూరశిశ్రమస్థానంకపోతానామివమయూరాణామపిస్థానానిశిలాభిఃక
 ల్ప్యంతఇతిప్రసిద్ధం- ధీరనిష్ఠితకర్మాంతంగృహంభూతపతేరివ॥ ౩౯౪॥ అచికభిఃరితి॥ రశ్మిమాకాస్సూర్యః॥
 ౪౦౪॥ మధ్వాసవేతి ॥ మధ్వాసవకృతక్లేదంమధ్వాసవైఃమధువికారమద్యైఃకృతక్లేదంకృతసేకం- ఘోషవద్భిఃనాదవద్భిః- నాదశ్చదీఘశబ్ద
 ఘోషుహుతం హేమమోయస్తీతత్ రావణస్యాహితాగ్నిత్యాత్ ॥ ౪౧౪ ॥ చచారేతి॥ రావణస్యసమీపతఃరావణభవనస్యసమీపతః॥౨౦౪॥*
 యుద్ధేతి॥ విద్యుజ్జిహ్వోంద్రజిహ్వోనామితిబహువచనమాక్షం- యద్వాతన్నామానోబహవస్సంతి ॥ ౨౦॥ రావణస్యేతి॥ ఉపకాయస్యఃసమీ
 పకాయస్యః॥ ౨౯౪॥ దదశ్మేతి॥ గుల్మకాసేనాః॥ని॥ గుల్మారుక్స్తంబసైన్యానిత్యమరః॥ ౩౦౪॥ రక్తానితి॥ హరీకలశ్వాః- కులీనాకపరగ
 జారుజాఃపరగజానాంభంజకానిష్ఠితాఃగజశ్చాయాంగజవిద్యాభ్యాసేకీతాః॥ ౩౫ ॥ లతాగృహాణిచి॥ చిత్రశాలాగృహాణిచిత్రశాలా
 యుక్తగృహాణిచి॥దారుపర్వతకాదారుమయక్రీడాపర్వతాః- కామస్యగృహకంకామోద్దీపకం గృహందివాగృహకందివావిసోచితచిత్ర
 గృహం- మయూరస్థానానిక్రీడామయూరస్థానాని* ధీరనిష్ఠితకర్మారితంనిష్ఠితానిష్ఠితవంతిఃదృఢవ్రతాఃధీరాశ్చ తేనిష్ఠితాశ్చధీరనిష్ఠితాఃతే
 మాంకర్షతపోరూపంతస్యాంతఃఫలంమహాతపఃఫలమితియావత్ భూతపతేఃశివస్య ॥ ౪౦౪॥ మద్భితి ॥ మధ్వాసవకృతక్లేదంమధ్వాసవైఃక్రీడాద్రవి
 కారమద్యైఃకృతక్లేదం ॥ నూపురాణామితి॥ ఘోషవద్భిఃనాదవిశేషయక్తైఃఅనురక్తైరన్వైశ్చ ॥ పాఠాదేతి॥ ఘోషాధకత్వంసన్నివేశిత

చితం । చాస్రాదసంఘాతయుతంస్త్రీరత్నశతసంకులం ॥ సువ్యాధకత్వంహనుమాన్ప్రవివేశమహాగృహం॥ ౪౪ ॥
 ఇతిశ్రీమత్సుందరకాండే - షష్టస్తకం: *****సవేత్తజాలంబలవాన్దదర్శవ్యాసక్తవైడూర్యసువణక
 జాలం । యథామహత్ప్రావృషిమేఘజాలంవిద్యుత్తినద్ధంసవిహంగజాలం॥ ౧॥ నివేశనానాంవివిధాశ్చశాలాఃప్రధా
 నశంఖాయుధచాపశాలాః । మనోహరాశ్వాపిపునర్విశాలాదదర్శవేత్తాద్రిషుచంద్రశాలాః॥ ౨॥ గృహణీనానావసు
 రాజితానిదేవానురైశ్చాపిసుపూజితాని । సర్వైశ్చదోమైఃపరివర్జితానికపిదేశకస్వబలాజితాని॥ ౩॥ తానిప్ర
 యత్నాభినమాహితానిమయేనసాక్షాదవినిమితాని । మహీతలేనర్వసుఖాత్తరాణీదదర్శంకాశిపతేశ్శూహాణీ॥౪॥
 తతోదదర్శోచ్చితమేఘరూపంమనోహరంకాంచనచారురూపం । రక్షోధిపస్యాత్మబలానురూపంగృహాత్తమంహ్య
 ప్రతిరూపరూపం* మహీతలేస్వగమినప్రకీణంక్రియాజ్వలంతంబహురత్నకీణం । నానాతరూణాంకుసుమావకీర్ణం
 గిరేరివాగ్రంరజసావకీణం * నారీప్రవేక్షేరివదీప్యమానంతటిద్భిరంభోదవదర్శ్యమానం । హంసప్రవేక్షేరివమాహ్య

స్యవిరామసమయసంభవోద్వనిః - పూర్వధకత్వంవిశాలప్రకోవృం ॥ ౪౪౪ ॥ అస్త్రీకసగేశసాధకచతుశ్చత్వారింశద్ధౌకాః ॥ ఇతిశ్రీగోకం
 దరాజిరచితే- శ్రీరామాయణభూషణేశ్వం గారతలకాఖ్యానే-సుందరకాండవ్యాఖ్యానే-షష్టస్తకం:*

సవేత్తజాలమిత్యాది॥వ్యాసక్తవైడూర్యసువణకజాలంవైడూర్యఘటితసువణకమయజాలకరంధ్రం॥ ౧॥ నివేశనానామితి॥నివేశనా
 నాంశాలాఃగృహంతశ్చాలాః-ప్రధానైముఖైశ్చశంఖాయుధచాపైశ్చాలాతేప్రకాశంతఇతిప్రధానశంఖాయుధచాపశాలాః-పశాద్యచ్-వే
 త్తాదిషుహమ్యకప్రాసాదాదిషు-చంద్రశాలాఃగిరీగృహణీ॥ రామానుజీయం ॥ కత్యోఇతి ॥ నానావిధానికమాణీయాసాంతాఃనానావిధ
 కమాణిఃశాలాశ్చనానావిధకర్తృశాలాః- కత్యోశ్చనానావిధకమకశాలాఇత్యయంపారః-నివేశనానాంవివిధాశ్చశాలాఇతిపాతేప్రధానభవ
 నానాంసంబంధినివివిధాశ్చాలాఇత్యథకః-ప్రధానశంఖాయుధచాపశాలాఃప్రధానైముఖైశ్చశంఖైరాయుధైశ్చపైశ్చశాలంతఇతి ప్రధా
 నశంఖాయుధచాపశాలాఃతాః- పశాద్యచ్-వేత్తాన్యద్రయఇవవేత్తాద్రయఃతేమ-వేత్తానిష్ఠితిపాతేఅదిశద్దేనప్రాసాదాదయశ్చలత్వంతే-చంద్ర
 శాలాఃగిరీగృహణీ॥ని॥చంద్రశాలాగిరీగృహమిత్యమరః॥ ౨ ॥ గృహణీతి॥ నానావసురాజితానినానారత్నరాజితాని॥౩॥తానీతి॥ప్రయత్నా
 భినమాహితానిప్రయత్నేనయథాయోగంస్థాపితాని - మయేనేతిశ్వకమాకలత్వతే-మహీతలేనిమితాని - ఇవశద్దేనమయస్యనిమాకత్వత్వ
 వ్యాజమాత్రం - రావణప్రయత్నేనైవ నిమితానీకృతః - యద్వాఅన్యనిగృహణీవిశ్వకమకనిమితాని ఇమానితుమయంవ్యాజీకృత్యస్వ
 యముపాయప్రవేశకనముఖేననిమితానీతిపూర్వగృహభోగిశేషుడవ్యతే ॥ ౪ ॥ తదుత్పత్తికపుష్పకవిమానంగళకయతి॥తతఇతి॥ ఆప్రతి
 రూపరూపం ఆప్రతిచసాందర్యం ప్రకీర్ణందైవాచ్చ్యుతం-రజసాపుష్పరజసా - నారీప్రవేక్షేనారీశ్చేష్టేః- ప్రవేశాను తమోత్తమాఇత్యమరః-
 ఇవశబ్దోవాక్యాలంకారే ఆర్చ్యమానంసర్వైరితిశేషః - హంసప్రవేక్షే ర్వాహ్యమానంసుకృతాంపుణ్యకృతాంవిమానమివస్థితమిత్యన్వయః-య
 క్తీకృతమేఘచిత్రం పుంజీకృతమేఘచిత్రం చిత్రమేఘసంఘాతసప్తశమిత్యర్థః - విమానరత్నంపుష్పకం ॥ రామానుజీయం॥వైశ్రవణం౧౦ద్విత్యర్థ
 హితంపుష్పకంవర్ణ్యతేతతఇత్యాదినా ॥ తతఃగృహదర్శనానంతరం - ఆత్మబలానురూపంఆత్మనోప్రతిబలస్యసదృశం-గృహాత్తమమితిపుష్పక
 ముచ్యతే - పుష్పకస్యాపిగృహలక్షణసద్భావత్ - ఏతచ్చప్రచ్ఛాహయమిత్యనేనవ్యక్తిభేదవ్యుతి - రజసాపుష్పరజసా* నారీతి॥ తటిద్భిరివస్థి
 తైర్నారీప్రవేక్షేరంభోదవదీప్యమానమివస్థితమితిసంబంధః-నారీప్రవేక్షేనారీశ్చేష్టేః॥ని॥ప్రవేశాను తమోత్తమాఇత్యమరః॥ ఆర్చ్యమానం- స
 ర్వైరితిశేషః-హంసప్రవేక్షేః ఖేవాహ్యమానంసుకృతాం విమానమివేత్యన్వయః-వాహ్యమానంఊహ్యమానంఆర్చ్యస్యాప్రభేదిచ్-ఆతఏసంప్రసా

ప్రకోవృం- పూర్వహఃపద్మస్యస్థికాదిరచవానిశేషః ॥ ఇతిశ్రీమహేశ్వరతీర్థకవిచిత్రాయాం - శ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యాయాం - సుంద
 రకాండవ్యాఖ్యాయాం - షష్టస్తకం: *****

సవేక్షేతి ॥ వ్యాసక్తవైడూర్యసువణకజాలంబలవాన్దదర్శవ్యాసక్తవైడూర్యసువణకగవాతం - సవిహంగజాలమిత్యుపమేయేయోజ్యం॥ ౧॥ నివేశనా
 నామితి॥నివేశనానాంగృహణీకాంసంబంధినిశాలాఃఅవాంతరగృహణీ, ప్రధానశంఖాయుధచాపశాలాఃప్రధానైముఖైశ్చశంఖాదిభిఃశాల్యాం
 తఇతిపశాద్యచ్- వేత్తాద్రిషువేత్తాన్యద్రయఇవతేమచంద్రశాలాఃగిరీగృహణీ - వేత్తాదిష్ఠితిపాతేఅదిశద్దేనప్రాసాదాదయశ్చలత్వంతే ॥
 ౨ ॥ గృహణీతి॥ స్వబలాజితానికుజేరమాక్రమ్యమృతాని॥ ౩॥ తానీతి ॥ ప్రయత్నాభినమాహితానిప్రయత్నేనాభితఃసమ్యగాహితాని - య
 థాయోగంసంస్థాపితానీత్యథకః - మయేననిమితానీవ విశ్వకమకనిమితాన్యపిమయేనవిచిత్రవిధానేనసమాహితత్వాత్ తేనైవసాక్షా
 న్నిమితానీవేత్యథకః ॥ ౪ ॥ అథపుష్పకంవణకయతి॥ తతఇత్యాదినా ॥ ఆత్మబలానురూపంఆత్మనోప్రతిబలస్యసదృశం - గృహాత్తమ
 మితిపుష్పకముచ్యతే * మహీతలఇతి ॥ బహురత్నకీణంబహురత్నపూణక- రజసాపుష్పరజసా* నారీతి ॥ తటిద్భిఃఅంభోదవత్ నారీ
 ప్రవేక్షేరివనారీశ్చేష్టేరవ - ఇవఏవాథే - దీప్యమానంఅచ్యుతమానంపూజ్యమానం - హంసప్రవేక్షేవాహ్యమానంసుకృతాంవిమానమివేత్య

మానంశ్రియాముతంఘేసుకృతాంవిమానం * యథానగాగ్రంబహుధాతుచిత్రంయథానభృశ్యగ్రహచంద్రచిత్రం । ద
శశాయుక్తీకృతమేఘచిత్రంవిమానరత్నంబహురత్ననిత్రం ॥ ౮ ॥ మహీకృతాపర్వతరాజిపూర్ణాశైలాఃకృతావృక్షవి
తానపూర్ణాః । వృక్షాఃకృతాఃపుష్పవితానపూర్ణాఃపుష్పంకృతంకేసరవశ్రపూర్ణం ॥ ౯ ॥ కృతానివేద్యానిచపాండు
రాణితథాసుపుష్పాణ్యపిపుష్కరాణీపునర్జ్వలద్వాచినకేసరాణిధన్యానిచిత్రాణితథావనాని ॥ ౧౦ ॥ పుష్పాహ్వయం
నామవిరాజమానంరత్నప్రభాభిశ్చవిభజమానం । వేశ్యోత్తమానామపిచోచ్ఛమానంమహాకపిస్తత్రమహాపిమానం ॥
౧౧ ॥ కృతాశ్చవైహార్యమయాపిహంగాయాశ్యవ్రవాతైశ్చతథావిహంగాః । చిత్రాశ్చనానావసుభిర్భుజంగాజా
త్యాసురూపాస్తురగాఃకుభాంగాః ॥ ౧౨ ॥ ప్రవాళజాంబూనదపుష్పవత్తాఃసలీలమావజితజిహ్వవత్తాః । కామస్యసా
త్మాదివభాంఽపివత్తాఃకృతావిహంగాస్సుఖాస్సుపత్తాః ॥ ౧౩ ॥ నియుజ్యమానాస్తుగజాస్సుహస్తాస్సుకేసరాశ్చోత్పలప
త్రహస్తాః । బభూవదేవీచకృతాసుహస్తాలక్ష్మీస్తథావత్సినపత్తహస్తా ॥ ౧౪ ॥ ఇతీవత్సర్పహమభిగమ్యశోభనంసవిస్త్ర

రణాభావః- యద్వా - హంసప్రవేతైర్వాహ్యమానం-స్వామిశేతిశేషఃఋయధేతి ॥ యుక్తీకృతమేఘచిత్రం-సమూహీకృతనానావర్ణమేఘచిత్ర
మిత్యధః-విమానరత్నంపుష్పకం ॥ ౮ ॥ మహీతి- యత్రేతిశేషః- యత్రవిమానే- పర్వతరాజిపూర్ణావమహీకృతాచిత్రరూపేణలిఖితా- ఏవము
త్తరతాభిబోధ్యం- ఆత్రపూర్వపూర్వంప్రశ్నోత్తరోత్తరస్యంశేషవత్సాదధికాలంకారః ॥ ౯ ॥ కృతానితి- అత్రానియత్రేత్యధ్యాహార్యం-పుష్క
రాణిపుష్కరిణ్యం ॥ ౧౦ ॥ పుష్పేతి- పుష్పాహ్వయంపుష్పకం- ఉచ్చమానంఅధికమానం- సర్వత్రదవశేఃత్యవ్యయః ॥ ౧౧ ॥ కృతాశ్చేతి-యత్రేతి
శేషః-నానావసుభిఃనానారత్నైః-జాత్యా-సూపాఃజాత్యానవృతాః-పుష్పజాతీస్వధావాత్యర్థం ॥ ౧౨ ॥ ప్రవాళేతి-ప్రవాళజాంబూనదకృతాని
పుష్పాఃపక్షిమయేనాంతే-ప్రవాళజాంబూనద-పుష్పవత్తాః-సలీలమావజితజిహ్వవత్తాః-సలీలమాలంబితవక్రవత్తాః- కామస్యవత్తాఃఇవకా
మస్యసహాయాః ॥ ౧౩ ॥ నియుజ్యమానాః- నియుజ్యమానాఃస్వయమేవాత్మానంనియోజయంతః- కర్తృకర్తరియక్- యత్రేతిమానే- పద్మిని
పద్మాకరే- స్వయమేవోత్పలపత్రాభిమేకకర్తృణిప్రవర్తమానాః- సుహస్తాఃశోభనశుండాబండా-సకేసరాఃకృతలవాగదాత్యైనాంగలగ్నా-
కింజల్కాః- ఉత్పలపత్రహస్తాఃఉత్పలపత్రవర్షిణః- గజాశ్చకృతాఃతదభిషిచ్యమానాపద్మహస్తాఅత్రఏవఘహస్తాః-క్షీశ్చకృతాబభూవెత్సర్ప
రామానుజీయం ॥ మహీత్యాది ॥ యత్రేతిశేషః- పద్మకృతస్సుపజ్యతే- మహీకృతేత్యారభ్యపద్మినిపద్మహస్తేత్యంతమేకంవాక్యం- యత్రమహ్యద
యోలత్ప్రసృతాఃపూర్ణాఃకృతాః- తత్పుష్పాహ్వయంనామమహావిమానంపద్మైశుంబంధః- మహీకృతానుహీనిర్నితా- ఇవముత్తరత్రాపికృతశ
జ్ఞాధః- వెశ్యోత్తమానామితిపంచమ్యర్థేషష్టి- వెశ్యోత్తమేభ్యోపుష్పమానం- యద్వాపూర్వంగృహోత్తమంవ్యవ్రతిహాసమాపమితిపుష్పక
స్యగృహోత్తమత్వప్రతిపాదనేససజాతీయత్వాన్నిధారణేషష్టి- తేషాంమధ్యేఉచ్చమానం- ఉన్నతమితియావత్- ఆపివేతినిపాతసముదాయో
పశేషకాంతరసముచ్చయపరః-జాత్యానురూపాః ఆరట్టజత్వవనాయుజత్వాదికీర్ణాకావకారసదృశాః- ప్రవాళజాంబూనదమయానిపుష్పాణి
పక్షిమయేనాంతేతథోక్తాః- సలీలమావజితవత్తాః- సలీలమావజితవక్రవత్తాః- కామస్యసాత్మాత్వేఇవసహస్యసాత్మాత్వహాయాఇవ-
కామోద్భవకాంతియావత్- నియుజ్యమానాఃస్వయమేవాత్మాప్రియమాణాః- కర్తృకర్తరియక్- సకేసరాఃపద్మాకరవిహంగజాకారసిర్వాణాత్-స
కేసరత్వం- పద్మినిపద్మాకరే ॥ ౧౧ ॥ ఇతివేతి ॥ ఇత్యధోవాక్యాలంకారే- తద్గృహంతస్యరావణస్యగృహం- సుస్పయః- అఘాదితిశేషః- న
గంపర్వతమిచ్ఛేతి- శోభనలోభమానం- చారుశోభనంచారుమంగళం- ఇతివేత్యేకనిపాతోవాప్రకారాగ్ధః- ఇతివత్సర్పహంఅభిగమ్యఅ
భిగత్య- ఆచ్ఛతదర్శనాత్పునశ్చాభిగమ్యసన్నియోభూదితియోజనా- రుచిరావృత్తమిదం ॥ చతుగ్రహైరిహరుచిరాచభస్మగాంధిలక్షణాత్ ॥

స్వయః- వాహ్యమానంహాహ్యమానంస్వార్థేణిచ్ఛే * యథేతి ॥ యుక్తీకృతమేఘచిత్రంసమూహీకృతనానావర్ణమేఘవద్విచిత్రమిత్యధః-య
ద్వాఇంద్రచాపమిత్రీకృతమేఘచిత్రంవిమానరత్నంపుష్పకం ॥ ౮ ॥ మహీత్యాది ॥ యత్రేతిశేషః- పద్మకృతస్సుపజ్యతే- మహీకృతేత్యారభ్యప
ద్మినిపద్మహస్తేత్యంతమేకంవాక్యం- యత్రమహ్యదయోలత్ప్రసృతాఃకృతాః- తత్పుష్పాహ్వయంనామవిమానంపద్మశేఠిసంబంధః- యత్ర
పుష్పకపర్వతరాజైఃపూర్ణాఃమహీకృతాచిత్రరూపేణలిఖితా- తత్రజైలాదయోజ్యేవంలిఖితాఽతిశ్లేయాః ॥ ౧౦ ॥ పుష్పాహ్వయమితి ॥ వెశ్యో
త్తమానామితిపంచమ్యర్థేషష్టి- తేభ్యోపుష్పమానంఉన్నతప్రమాణం ॥ ౧౧ ॥ తత్రకృత్రిమాఃపక్ష్యాదయశ్చసంభీత్యాహ ॥ కృతాశ్చేత్యాది
నా ॥ జాత్యానురూపాఃజాతీతుంగసదృశాః ॥ ౧౨ ॥ ప్రవాళేతి ॥ ప్రవాళజాంబూనదమయానిపుష్పాణిపక్షిమయేనాంతేతథోక్తాః- సలీల
మావజితజిహ్వవత్తాః-సలీలమావజితాకరంబిత్తాః- జిహ్వవక్రకాపక్ష్యాదయేనాంతే- కామస్యవత్తాఃసహాయాః- కామోద్భవకాంతియావత్ ॥
౧౩ ॥ నియుజ్యమానాఽతి ॥ నియుజ్యమానాఃస్వయమేవాత్మాప్రియమాణాః- యత్రకృత్రిమగజాస్సంతీతిశేషః- కమకతకరియక్- సకేసరాఃప
ద్మాకరవిహంగజాకారనిమాణాత్- సకేసరత్వాదికం- పద్మినిపద్మాకరే- పద్మహస్తాలక్ష్మీఃయత్రకృతాబభూవెతిశేషః ॥ ౧౪ ॥ ఇతివేతి ॥ ఇతి
వేతినిపాతసముదాయప్రకాశవాచీ- ఇతిపూర్వోక్తప్రకారేణరమణీయం- చారుశోభనంగమివపర్వతమిచ్ఛేతి- తద్గృహంచావణగృహం

యోనగమివ చారుశోభనం పునశ్చ తత్పరమసుగంధిసుందరం హి మాత్యయేన గమివ చారుకందరం || ౧౫ || తతస్స తాంక
 పిరభివత్సపూజితాం వరస్పరీందశముఖబాహుపాలితాం | అదృశ్యతాం జనకనుతాం సుపూజితాం సుమఃఖతః పతిగుణవే
 గనిజితాం || ౧౬ || తతస్తదా బహువిధభావితాత్మనః కృతాత్మనో జనకనుతాం సువత్సనః | అవశ్యతోభవదతి మఃఖతం
 మనస్సుచక్షుషః ప్రవిచరతో మహాత్మనః || ౧౭ || ఇతి శ్రీమత్సుందర కాండే-సప్తమ స్కంధః.*

సతస్యనుభ్యేభవనస్య సంస్థితం మహద్విమానం మణివజ్రచిత్రితం | స్రుతప్రజాంబూనదజాలకృత్రిమందదర్శవీరః
 సవనాత్మజః కపిః || ౧ || తదప్రమేయా ప్రతికారకృత్రిమం కృతం స్వయం సాద్వితి విశ్వకర్తృణా | దివంగతం వాయుపథ
 ప్రప్రిష్ఠితం వ్యరాజతాదిత్యపథస్య లక్ష్మవత్ || ౨ || నతత్రకించిన కృతం ప్రయత్నతో నతత్రకించిన మహాహారత్వవ
 త్ | న తేవిశేషానియతాస్సు రేవస్వపితత్రకించిన మహావిశేషవత్ || ౩ || తపస్సమాధానపరాక్రమాజితం మనస్సమా

రామానుజీయం || ఇతివేతి || ఇతివశోభనం - ఇతివేతిని పాతసముదాయః ప్రకారవాచీ || శ్లో || ప్రాసాదసంఘాతయంతం త్రీరత్నశతసూకులమ్ |
 శుశ్రూషకక్ష్యం హనుమాప్రపంచే శమహాగృహమిత్యక్తప్రకారణమణీయం . చారుశోభనంచారుమంగళం - నగమివ స్థితంతత్ గృహమభిగ
 న్యుభితోగత్వా - సవిస్తయః - అభూదితి శేషః - అభితశ్చరిత్యాపి సత్త్రిక రావణాస్థితప్రదేశానధిగమాత్ సజిష్టయోభూదిత్యర్థః . హిమాత్యయోశీ
 తకాలాత్యయే - వసంతకాలఇతియావత్ - చారుకందరం సుగంధి-సుందరంతద్వహం - పునశ్చాభిగమ్య అభితోగత్వా - సజిష్ట
 గమోభూత్ - పరిచ్ఛేదానధిగమాదిభావః || ౧౫ || తత ఇతి || అదృశ్య అదృష్ట్యా ఋషిని పాతనాన్నో పూర్వైపిల్వ - సుమఃఖతః అభూదితి శేషః - పతి
 గుణవేగనిజితాం భర్తృగుణజవేన వశీకృతాం || ౧౬ || తతస్తదేతి || బహువిధభావితాత్మనః బహువిధయధాభవతి తథాచింతితాత్మనః - కృతాత్మనః
 నిశితబుద్ధేః సువత్సనః - స వాచారసంపన్నస్య - సుచక్షుషః దూరసూక్ష్మాదివర్షశేషు అప్రతిహతనయనతేజసః - మహాత్మనః మహాద్దర్శస్య || రా
 మానుజీయం || తతస్తదేతి || బహువిధభావితాత్మనః బహువిధభావితమనసః - బహువిధచింతానివృత్త్యేతియావత్ - కృతాత్మనః కృతప్రయత్నస్య
 ని | అత్వాదేహేభ్యతాయత్సే స్వభావపరమాత్మనో రితివైజయంతీ - సువత్సనః శోభననీతి మార్గవ ర్తిన ఇత్యర్థః - సుచక్షుషః సకృదాలోకనేన
 ద్రష్టవ్యం సర్వం కరతలామలకతస్మాత్కృత్యర్థం క్షమస్య || ౧౭ || ఇతి శ్రీగోవిందరాజవిరచితే - శ్రీరామాయణభూషణే - శృంగారతిలకాఖ్యానే -
 సుందర కాండవ్యాఖ్యానే - సప్తమ స్కంధః.*

పూర్వోక్తపిమానవణః సర్వస్థితే - సతస్యేత్యాది || స్రుతప్రజాంబూనదజాలకృత్రిమం నిష్టప్రస్థణః విశేషకృతకృత్రిమవత్సాదికం || ౧ || తది
 తి || అప్రతిమేయా ప్రతికారకృత్రిమం అపరిచ్ఛేద్యా ప్రతికియకృత్రిమం . తత్ర హేతుమాహ - కృతగస్వయం సాద్వితి విశ్వకర్మణా - స్వయం నిమా
 త్రావిశ్వకర్మణా ఇదం సాధు సుందరమితి శ్లోకానుపూర్వోక్తం - సర్వత్రా ప్రతిహతసంచారంచైతదిత్యాహ - దివంగతం ఆకాశంగతం - వాయు
 పథప్రతిష్ఠితంచాయుమార్గభూతాంతరిక్షస్థితం - మధ్యేభవనస్య సంస్థితమితి పూర్వము క్త్యాత్ భూతలప్రత్యాసన్నాంతరిక్షస్థితమిత్యర్థః - ఆది
 త్యపథస్య లక్ష్మవత్ - లక్ష్మలక్షణం వ్యావతః కంవ్యరాజత - ప్రచ కాశ ఇత్యర్థః || ౨ || నతత్రేతి || తేన శేషాంతద్విమానస్థితమిశేషా - సు రేవస్వపి సురాలయే
 ష్వపి || ౩ || తపస్సమాధానే త్యాదిపంచశ్లోకీకులకం - సర్వత్రా దదర్శేతి సంగబంధః - తపస్సమాధానపరాక్రమాజితం తపస్సమాధానేన త
 పో సుష్టానేన పరాక్రమేణ చ ఆర్జితం - మనస్సమాధానవిచారచారిణం సమాధానమభిసంధానం - కర్మణి చైతత్ - విచారో వివిధాగతిః - మనోభిసం

అభిగమ్య అభితోగత్వా సజిష్టయోభూదితి శేషః - అభితోగత్వాపి సత్త్రిక రావణాస్థితప్రదేశం నాగమితి సజిష్టయోభూదిత్యర్థః . హిమాత్య
 యేవసంతకాలే చారుకందరం సుగంధి - పరమసుగంధి-సుందరంతద్వహం పునశ్చాభిగమ్య అభితోగత్వా - సజిష్టయోభూత్ పరిచ్ఛేదానధిగ
 మాదితిభావః || ౧౫ || తత ఇతి || తాం ప్రరీంచరకపిః - పతిగుణవేగనిజితాం పతిగుణోత్పన్నవశీకృతాం జనకాత్మజాం అదృశ్య అదృష్ట్యా సుమః
 ఖితోభూదితి శేషః || ౧౬ || తత ఇతి || బహువిధభావితాత్మనః బహువిధచింతానివృత్త్యేతి త్యర్థః - కృతాత్మనః కృతప్రయత్నస్య - సువత్సనః శో
 భననీతి మార్గవ ర్తినః - సుచక్షుషః దూరసూక్ష్మాత్కారసమర్థస్యేతి త్యర్థః || ఇతి శ్రీమహేశ్వరతీర్థవిరచితాయాం - శ్రీరామాయణతత్త్వదీపికాఖ్యా
 యాం - సుందర కాండవ్యాఖ్యానాం - సప్తమ స్కంధః.*

భూయః పుష్పకం వర్ణయతి || సతస్యేత్యాది || జాంబూనదజాలకృత్రిమం - తప్తహేతుమగవాత్మాణాం కృత్రిమం నిర్మాణం యస్మిన్ తత్
 పతప్రజాంబూనదసముద్రైః నిష్పన్నమితివా || ౧ || తదితి || అప్రమేయా ప్రతికారకృత్రిమం - అపరిచ్ఛేద్యమప్రతికారమప్రతినిమాణం యథాభా
 వతితథానివృత్తం - కృతం స్వయం సాద్వితి విశ్వకర్మణా - స్వయం సాద్వితి కృతం - నిమాణవెళియాం ప్రశంసాపూర్వకం కృతమిత్యర్థః - దివంగ
 తం - ఆకాశంగతం వాయుపథప్రతిష్ఠితం ఆంతరిక్షస్థితం - ఆదిత్యపథస్య లక్ష్మవత్ ఆదిత్యమార్గచిహ్నమివ || ౨ || నతత్రేతి || నకృతమిత్యాదౌ నశ్చర్థస్య శబ్ద
 స్య సుప్తుపేతి సమాసః - తత్ర విమానై ప్రయత్నతో నకృతమకృతం - సర్వమపి ప్రయత్నతో నకృతమేవేతి త్యర్థః యేన శేషారచనా విశేషాంతత్రనియతాః ప్ర
 తిష్ఠితాః - తే సురేవస్వపి సురమానేవస్వపి || ౩ || తవ ఇతి || తపస్సమాధానంతపో సమాసం తేన చ పరాక్రమేణా ర్జితం - మనస్సమాధానవిచారచారిణం

ధానవిచారచారిణం | అనేకసంస్థానవిశేషనిమిత్తం తతస్తతస్తుల్యవిశేషదర్శనం || ౮ || మనస్సమాధాయతుశీఘ్రగామి
 నంసు రావరంచూసుతతుల్యగామినం | మహాత్మనాంపుణ్యకృతాంమహద్ధిశాంయశస్వి నామగ్ర్యముదామివాలయం ||
 ౫ || విశేషమాలంబ్యవిశేషసంస్థితంవిచిత్రకూటంజహుకూటమండితం | మనోభిరామంశరదించునిమకలంవిచిత్రకూ
 టంశిఖరంగారేర్యథా || ౬ || వహంతియంకుండలశోభితాననానుహాశనావ్యోమచరానిశాచరాః | వివృతవిధ్వస్తవిశా
 లలోచనామహాజవాభూతగణాస్సహస్రశః || ౭ || వసంతపుష్పోత్కరచారుదశశనంవసంతమాసాదపికాంతదశశ
 నం | సపుష్పకంతత్రవిమానముత్తమందదశశతద్వానరవీరసత్తమః || ౮ || ఇతిశ్రీమత్సుందరకాండే-అష్టమస్కంధః***
 తస్యాలయవరిష్టస్యమధ్యేవిపులమాయతం | దదశశభవనశ్రేష్ఠంహనుమాన్దారుతాత్మజః || ౧ || అర్థయోజనవిస్తీ
 ర్ణమాయతంయోజనంహితత్ | భవనంరాక్షసేంద్రస్యబహుపాసాదసంకులం || ౨ || మాగమాణస్తువైదేహీంసీతా

హితవిభగలిచారిణం-అనేక సంస్థానవిశేషనిమిత్తం అనేకైస్సంస్థానవిశేషేషిమానగోపురాదిసన్నివేశైఃసన్నితం-తతస్తతస్తుల్యవిశేషదర్శనంత
 తతస్తతస్తుల్యవిశేషదర్శనంయస్మిన్ || ౮ || మనస్సమాధాయమనఏకాగ్రీకృత్య-స్వయంమనస్సేవితీయావత్-దురావరంచుర్వారం-మహద్ధిశాంయహ
 ధీశాం-ఆపిమాషంమమంకుర్యాచ్చగదోభంగంనకారయేదిత్యుక్తరీత్యావృత్తభంగభియాహ్రస్వోచ్చారణం-అగ్ర్యముదాంఇంద్రాదీనాం ||
 ౫ || విశేషమితి || విశేషమాలంబ్యవిశేషసంస్థితంవిశేషమంగుళీల్యావిశేషేణసంస్థితం-సవిశేషణవిశేషసంస్థితమితియావత్-సవిశేషసంస్థానవిశేష
 విశిష్టమిత్యర్థః-కూటానాంవిచిత్రత్వబహుత్వేవిశేషణద్వయేనదర్శయతి-విచిత్రేత్యాదిసా || విచిత్రకూటంశిఖరంగారేర్యథా-కూటంఆవాంతర
 శృంగంశిఖరంమహాశృంగమితిప్రయోగాదవదార్యతే || ౬ || వహంతితి || యంయత్-ఆహ్-వ్యత్యయః-మహాశనాః-మహాకాయాశత్యభః-
 వ్యోమచరావ్యోమచరసదృశసంస్థానాఃవివృతవిధ్వస్తవిశాలలోచనాఃవివృతానివతుకలానిశిష్యస్తానిభుగ్నానిశాలానిలోచనానియేషాం
 తేతథా-మహాజవాఃమహాజవాఇవస్థితాః-భూతగణాఃగోపురవాహకాఇవప్రతిమారూపేణస్థితాః-అస్యథారావిణాంతఃపురేపురుషసంచా
 రాయోగాత్కామగస్యవిమానస్యవహనాసంభవాచ్చ-యద్వాశిలికావాహకాఇవభూతగణాఅహోభాగేవహంతి-తద్ద్వాశేనైవకామగత్వమపి
 చేతనప్రేరణంవిహితచేతనసంచారస్యాత్యంతమసుచితత్వాచ్చ || రామానుజీయం || వహంతీత్యనేనస్థోకేనవిమానస్యరాక్షసచాహ్యత్వప్రతి
 యతే-కామగస్యదివ్యస్యతస్మిన్పవద్యతే-ఏతద్విరోధపరిహారాధాంవహతేధాతోఃరక్షణార్థత్వస్వీకారోపినోపపద్యతే-అంతఃపురమ
 ధ్యేయమానరక్షణార్థంరాక్షసావస్థానాయోగాత్-అతోత్రసమాధానంవిద్యద్భిశ్చింత్యం || ౭ || వసంతేతి || ఉత్కరఃసముహః || ౮ || ఇతిశ్రీగో
 విందరాజవిచిత్ర-శ్రీరామాయణభూషణే-శృంగారలిలకాఖ్యానే-సుందరకాండవ్యాఖ్యానే-అష్టమస్కంధః***

తస్యేత్యాది || ఆలయవరిష్టస్యపుష్పకస్య || రామానుజీయం || తస్యాలయవరిష్టస్య-సతస్యమధ్యేభవనస్యసంస్థితమితి పుష్పకాధారత్వే
 నప్రకృత్యగృహశ్రేష్ఠస్య-భవనశ్రేష్ఠంపుష్పకాఖ్యం || ౧ || తద్భవనంకియత్ ప్రమాణమిత్యత్రాహ-ఆధయోజనేతి || ౨ || మాగమాణ
 ఇతి || సర్వతఃపుష్పకాదన్యత్రసర్వత్ర-పుష్పకారోహణస్యవత్సాద్యత్వమాణత్వాత్ || రామానుజీయం || మాగమాణఇతి || సర్వతఃపరిచక్రా
 మ-రావణభవనపర్యంతవర్తితద్భాగిత్యకుమారామాత్యాదిభవనేషుపరితశ్చచారేత్యర్థః-ఉత్తరస్థోకేరావణగృహప్రాప్తైరభిధానాత్ || ౩ ||

సమాధీయంతిఇతిసమాధానామనసస్సమాధానామనోహితసంహితాఃతేవతేచారావిభిధమార్గాః-వైఃసంచరణశీలం-మనోభిలషితసర్వదేశ
 గమనశీలమిత్యర్థః-యద్వామనస్సమాధానేనమనోనైశ్చత్యేనయత్రవిచారఃచింతితతచరణశీలం-మనస్సంకల్పితదేశగమనశీలమిత్యర్థః-తతస్తత
 స్తుల్యవిశేషదర్శనంతుల్యనాంగమణీయత్వేనసదృశానాంవిశేషాణాం దర్శనంయస్మిన్కాంత-సర్వతోరమణీయమిత్యర్థః || ౪ || మనఃకలిమనఃసమా
 ధాయస్వామిచిత్రంస్వప్నాదినిధాయస్వామిచిత్రంవిదిత్యేతియావత్-దురావరంచుర్నివారం-మహద్ధిశాంధ్వాభావఃఖాండసః-అగ్ర్యముదాం
 మహాసందానామింద్రాదీనామాలయంత్రవిష్టపమివస్థితమిత్యర్థః || ౫ || విశేషమితి || విశేషంశిష్టదివ్యరత్నాదివస్తుజాతంఆలంబ్యఅవలంబ్య-విశే
 షసంస్థితందివ్యసంస్థానవిశేషేణావస్థితంబహుకూటమండితంబహుభిరవాంతరకూటైరలంకృతం-విచిత్రకూటంవిచిత్రశిఖరం || ౬ || వహంతీ
 తి || మహద్దర్శనంయేషాంతేతథా-వివృతవిధ్వస్తవిశాలలోచనాః-వివృతానిశిష్యుర్నితానివిధ్వస్తానిశిష్యుర్నిశాలానిలోచనానియేషాంతే
 నిశాచరాః-వహంతివహంతీవ-ఇవశబ్దోత్రాధ్యాహర్యః-తథాచనిమాసేనిర్వితనిశాచరాకారాప్రతిమాఃవహంతీవేత్యర్థః-తువిమానంద
 దర్యేత్యుత్తరేణసంబంధః-అస్యథాకామగమనస్యఅంతఃపురేవిద్యమానస్యరాక్షసవహనరక్షణయోరయోగాత్ || ౭ || వసంతేతి || వసంతపు
 ష్పోత్కరచారుదర్శనం-వసంతకాలీనపుష్పసమూహచారుదర్శనం || ౮ || ఇతిశ్రీమహాశ్వరత్తిర్ధవిరచితాయాం-శ్రీరామాయణతత్వదీపికా
 ఖ్యాయాం-సుందరకాండవ్యాఖ్యాయాం-అష్టమస్కంధః.....*

౧ || తస్యేత్యాదిశ్లోకద్వయమేకంవాక్యం-తస్యాలయవరిష్టస్యపూర్వోక్తపుష్పకస్యమధ్యేభవనశ్రేష్ఠంభవనోత్తమంరాక్షసేం
 క్రస్యభవనందదశశేఽభిసుబంధః || ౨ || మాగమాణఇతి || సీతాంమాగమాణః || సర్వతఃపుష్పకాదన్యత్రసర్వత్రపరిచక్రామసంచార-పు

మాయతలోచనాం । సర్వతఃపరిచక్రామహాసుమానరిసూదనః ॥ ౩ ॥ ఉత్తమంరాక్షసావాసంహాసుమానవలోకయః
 ఆససాదాథలక్ష్మీవాఃరాక్షసేంద్రనివేశనం ॥ చతుర్విషాణైర్ద్విరక్షైస్త్రీవిషాణైస్తథైవచ । పరిక్షిప్తమసంబాధ.ర
 త్త్యుమాణముదాయుఃకైః* రాక్షసేభిశ్చపత్నీభీరావణస్యనివేశనం । అహృతాభిశ్చపత్రమ్యరాజకన్యాభీరావృతం ॥ త
 స్సక్రమకరాకీర్ణం తిమింగిలర్పుషామలం । వాయువేగసమాధూతం పన్నగైరినసాగరం ॥ ౪ ॥ యాహివైశ్రవణే
 లక్ష్మీర్యాజేదేహారివాహనే । సారావణగృహేసర్వానిత్యమేవానపాయినీ ॥ ౫ ॥ యాచరాజ్ఞఃకుబేరస్యయమస్యవ
 రుణస్యచ । తాదృశీతద్విశిష్టావాబుధీరక్షాగృహేష్విహ ॥ ౬ ॥ తస్యహర్త్యస్యమధ్యస్థంవేశ్మచాన్యత్సుమితంబ
 హునిర్యూహసంకీర్ణందదశఽపవనాత్తజః* బ్రహ్మణోధేఽకృతందవ్యందివియద్విశ్వకమఽణా । విమానగుప్తుకంనామ
 సర్వరత్నవిభూషితం ॥ పరేణతపసాలెభయతుకృపేరఃపితామహాత్ ॥ ౭ ॥ కుబేరమోజసాజితాల్పలేభేతద్రాక్షసే
 శ్వరః॥ఈహామృగసమాయుక్తైఃకార్తస్వరహిరణ్మయైః । సుకృతైరాచితంస్తంభైఃప్రదీప్తమివచశ్రియా ॥ మేగుమం
 దరసంకాశైరుల్లిఖద్భిరివాంబరం । కూటాగారైశ్శుభాకారైస్సర్వతస్సమలంకృతం ॥ ౮ ॥ జ్వలనారూప్రతీకాశం
 మకృతంవిశ్వకర్తణా । హేమసోపానసంయుక్తఽచారుప్రవరవేదికం ॥ జాలవాతాయవైర్భుక్తంకాంచవైస్సాస్పటి
 కైరపి । ఇంద్రనీలమహానీలమణిప్రవరవేదికం । విదురీమేణవిచిత్రేణమణిభిశ్చమహాధనైః । నిస్తులాభిశ్చముక్తాభిస్త
 లేనాభివిరాజితం॥చందనేనచరక్తేనతపనీయనిభేనచ । సుపుణ్యగంధినాయుక్తమాదిత్యతరుణోషమం॥కూటాగారైర్వ

ఉత్తమమితి॥ రాక్షసేంద్రనివేశనంపుష్పకమధ్యస్థాలయాదస్యంమూలస్థానం- రాక్షసీభిరిత్యాదిష్ణోకద్వయేఆసనాదేతిసంబధ్యతే- రావణస్య
నివేశనమితిపునరుపాదానమపూర్వవిశేషణవివక్షయా-నక్రైకుంభీరః-తిమింగిలఃమహామత్స్యః-యుషఃకేవలమత్స్యః॥౭॥ రామాసజీయం॥ హను
మతాపాప్రరావణభవనస్య రాక్షసభవనానాంచసోవ్యేత్తరతాందర్భయితుంతత్సమ్మద్ధిచుసంధత్తైయాహివైశ్రవణత్యాదిష్ణోకద్వయేన॥వై
శ్రవణేంద్రయోగ్రహాణమితరదిక్పాలానా మప్యపలక్షణం- రావణస్యగృహేసర్వానిత్యమేవానపాయినీత్యధిభానాత్ సర్వదిక్పాలానామై
శ్వర్యమేకస్మిన్- రావణభవనేసర్వదావతేతదత్యవగమ్యతే॥౮॥ రామానుజీయం॥ యాచేతి॥ తద్విశిష్టాతతోప్యధికా-రక్షోగృహేమరావ
ణభాస్యప్రత్యామాత్యాదిరాక్షసగృహేషు - ఆత్రబుద్ధైస్సర్వశబ్దేనానిశేషితత్వాత్కుడేరాద్యైకైకిదిక్పాలైర్వర్యం రక్షసాంగృహేషు ప్రత్యే
కంవతేతదత్యధిః ॥ ౯ ॥ తస్యహమ్యః-స్యేత్యాది॥పూర్వముక్తార్థః-స్వామీపునరుపస్యాసఃపుష్పకస్యమధ్యేరావణస్యనివాసభవనమన్యదనీత్య
సాగ్ర్యసస్పష్టిభావార్థం-చిర్యాహఃమత్తవారణః ॥ రామానుజీయం॥ తస్యేతి॥ తస్యహమ్యః-స్యపూర్వోక్తమశేషణవిష్టస్య-రావణభవనస్య
బహుచిర్యాహసంకీర్ణం-చిర్యాహేమత్తవారణః॥బ్రహ్మణోఽపేక్షాత్వాది॥ బ్రహ్మణోభేకృతంయత్కుడేరప్రసూతేభేతద్వేక్షదదర్శిత
పూర్వేణసంబంధః॥ ౧౦॥ చజేగమిత్యాది॥ఈహామృగసమాయుక్తైః-ప్రజకృతియైః-కాతకస్వరహిరణ్మయైః-కాతకస్వరంశువర్ణంహిర
ణ్యంరజతం॥౧౧॥ కృతాకృతం-హేమరూప్యంహిరణ్యమభిధియతఇతిరజతస్వాపిహిరణ్యత్వాభిధానాత్-జాలవాతాయనైః-జాలానిత్యగూఢ్యః-సన్య
స్రపలకఘటితాని-వాతాయనానికేవలనిరంధ్రాణి-ఆఫకవైశద్యాః-మేకాఢే-శబ్దస్యప్రయోగోవా - మహానీలః-సింహాశద్విపోద్భవనీల
రత్నాని-మహాధ-నైఃమహామూర్త్యైః-నిస్తులాభిః-సువృతాభిః-తలేననిమి-తేనేతిశేషః - ఆదిత్యతరుణోపమతరుణాదిత్యోపమం- ఏతదంతేలేభ
తద్రాక్షసేశ్వరఇతిసంబధ్యతే-ఆన్యధాకూటాగాచైరిత్యసేనపునరుక్తిస్సాన్యతే॥ రామానుజీయం॥కుడేరమిత్యారభ్యసర్వతస్సమలంకృతమిత్యం
తమేకంనాక్యం॥అతోవత్సమాణేనకూటాగాగశ్చైవసపానరుక్త్యం-ఈహామృగసమాయుక్తైః- కృత్రిమవృకయైః-కాతకస్వరహిరణ్మయైః
శుచర్ణరజతమయైః ॥ ౧౨ ॥ కృతాకృతం-హేమరూప్యంహిరణ్యమభిధియతఇతిరజతస్వాపిహిరణ్యత్వాభిధానాత్ । జ్వలనార్క-ప్రతీకాశమిత్యా
ప్రకారోహణస్యోపరివక్ష్యమాణత్వాత్ ॥ ౩ ॥ ఉత్తమమిత్యాదిష్ణోకద్వయమేకంవాక్యం॥ రాక్షసానాసమిత్యనైసర్వోపజీవ్యత్వాత్సర్వరాక్షస
సాధారణత్వముక్తం - రాక్షసేంద్రనివేశనంరావణభవనం-పరిక్షిప్తంపరివేష్టితంఉదాయుధైఃరాక్షసైరిత్యేషః॥రాక్షసీభిరితి ॥ రావణస్యనివే
శనంనివేశ్యగతెరిగృహ్యంతెపశ్యోత్రేతినివేశనంరమ్యాసామిత్యథః - ఆపశ్యదితిశేషః- ఆతఏవపత్నిభిరావృతం॥౪॥యాచేత్యాదిష్ణోక
ద్వయేనరావణగృహసర్వరాక్షసగృహవతే-మానాంలక్ష్మీంఅనుసంధత్తై-యాలక్ష్మీఃవైశ్రవణాదిమనిత్యానపాయినీసాసర్వాసిరావణగృహే
సర్వరాక్షసగృహేషుచతాదృశితద్విశిష్టాతతోప్యధికానైతిసంబంధః - లక్ష్మీఃకోభాబుద్ధిఃచిత్సర్వం ॥ ౫ ॥ తస్యహమ్యః-స్యేత్యాదిష్ణోకత్రయ
స్యపవనాత్తజితద్విమానందదర్శితసంబంధః- చిర్యాహేమత్తవారణః॥ ౬ ॥ ఈహామృగేతి॥ ఈహామృగసమాయుక్తైరిత్యాదీనామాయ
రోహమహాశపిరిత్యుత్తరేణసంబంధః- ఈహామృగాఃకృత్రిమమృగాః- కాతకస్వరహిరణ్మయైః-శుచర్ణరజతమయైః - జాలవాతాయనైర్మృతంకు
డ్యోపరిభాగేఅలంకారాధాంస్వస్త్రికసర్వతోభద్రాద్యాకారేణాయామవత్తయాకృతంజాలం, వాయుసంచారాధాంకృతోగవాడుః వాతా
యసంభంద్రనీలఃక్షీరస్యనైర్మలప్రకాశోత్పాదకః-మహానీలిసింహాశద్విపాకరోద్భూతఃకద్రుమేణమహాధ-నైః మణిభిఃనిస్తులాభిఃవర్తులాభిఃచ-కా

రాకారైర్వివిధైస్సమలంకృతం । విమానంపుష్పకంచివ్యమారురోహమహాకపిః॥౧౯॥ తత్రస్థస్థితదాగంధంపానభిక్షాన్యై
 స్ససంభవం । దివ్యంసంమూర్ఛితంజిహ్వద్రావవంతమివాసలం॥ ౨౦॥ సగంధస్తంభహాసత్వంబంధుర్బంధుమివోత్త
 మం॥ ఇతపీహీత్యువాచేవతత్రయత్రసరావణః॥ ౨౧॥ తతస్తాంప్రస్థితశ్శాలా-దచర్మమహాతీంశుభాం॥ రావణస్యచునఃకాం
 తాంకాంతామివవరస్త్రీయం॥ మణిసోపానవికృతాంహేమజాలవిభూషితాం॥ స్ఫాటికైరావృతతలాందః తాంతరిత
 రూపికాం॥ ముక్తాభిశ్చప్రవాళైశ్చరూప్యచామీకరైరపివిభూషితాంమణిస్తంభైస్సబహుస్తంభభూషితాంశనమైర్ము
 జుభిరత్యుచైస్సమంతాత్సువిభూషితైః॥ స్తంభైఃపత్తైరివాత్యుచైర్చివంసంప్రస్థితామివ॥ మహత్యాకుఢయాస్తీర్ణాంపు
 థివీలక్షణాంకయా॥ పృథివీమివవిస్తీర్ణాంసరాక్ష్యగృహమాలినిం॥ నాదితామత్తవిహృద్వివ్యగంధాధివాసితాంపరా
 ధ్యాస్తరణాపేతాంరక్షోధిపనిషెవితాం॥ ధూమామగరుధూపేనవిమలాంహంసపాంశురాం॥ చిత్రాంపుష్పపహారే
 ణకల్పాపీమివసుప్రభాం॥ మనస్సంక్షోదజననీంవర్ణస్యాపిప్రసాదినీం॥ తాంశోకనాశినీందివ్యాంశ్రీయస్సంజననీమివ॥ ౨౯॥
 ఇంద్రియాణీంద్రియార్థైఃస్తుపంచపంచభిరుత్తమైః॥ తర్పయామాసమాతేవతదారావణపాలితా॥ ౩౦॥ స్వగోయం
 దేవలోకోయమింద్రస్వేయంపురీభవేత్॥ సిద్ధిర్వేయంపరాహిస్యాదిత్యమన్యతమారుతిః॥ ౩౧॥ ప్రధ్యాయతఇవాపశ్య
 త్ప్రదీప్తాంస్తత్రకాంచనాన్॥ ధూర్తానివమహాధూతైఃదేవనేనపరాజితాన్॥ ౩౨॥ దీపానాంచప్రకాశేనతేజసా
 రావణస్యచ॥ అర్చిర్భిరూపణానాంచప్రదీప్తైశ్చభ్యమన్యత॥ ౩౩॥ తతోపశ్యత్సుధాసీనంనానావణ్ణాంబరస్రజం॥ సహ
 స్రంవరనారీణాంనానావేషవిభూషితం॥ పరివృత్తైర్ధరాత్రేతుపాననిద్రాచశంగతం॥ క్రీడితోపరతంరాత్రాసుష్యా

రభ్యఆరురోహమహాకపిత్వంతమేకంవాక్యం । జాలవాతాయనైర్మృక్తం - కువ్యోపభాగేఅలంకారాధానం స్వస్తికసర్వతో భద్రావ్యాకార
 ఇయత్నవత్తయాకృతంజాలం-జాయసంచారాధానం-కృతోగవాక్షీవాతాయనం . ఇంద్రనీలమహానీలేతి॥ స్థా॥ తీరమధ్యేషీపేన్నీలఃతీరంచేన్నీ
 లతాంప్రదేత్ । ఇంద్రనీలమితిఖ్యాతమితిచాగస్త్యధామితిరత్నశాస్త్రోక్తలక్షణమింద్రనీలం॥ స్థా॥ సింహళాకరసంభూతామహానీలాఇతిస్త్ర
 తాఇత్యుక్తామహానీలాఇతితయోర్భేదః - విద్యుమేణమహాఽనైవఃశిఖిః నిస్తులాభిమతాభిశ్చకరణైః విచిత్రైశ్చతేనాభివిరాజితమితి సంబం
 ధః॥ ఆదిత్యతరుణోపమంతరుణాదిత్యోపమం- ఉపసృజనస్సపరనిపాతఆమః॥ ౧౯॥ తత్రస్థతి॥ జిఘ్రిత్అజిఘ్రిత్॥ ౨౧॥తతస్తామిత్యాది॥దం
 తాంతరితరూపికాందంతైః వ్యవహితరూపికాం-అంతరాంతరాకృతపంతఫలకామితియావత్ - సుబహుస్తంభభూషితాంఅవాంతరబహుస్తంభ
 భూషితాం॥ సుబహుస్తంభభూషితైరితిపాతే-సుబహుస్తంభైఃస్తంభదాధ్యకాచిపట్టైరలంకృతామిత్యధాని- అత్యుచైఃఅత్యంతోన్నతైః - ది
 వంతకాశంకుళయాచస్తరణేన పృథివీలక్షణాంకయాసరిత్సముద్రగిరినాదిభిఃపృథివీలక్షణైరంకితయా - కల్పాపీంశబళవణాం - వనిష్ఠధేను
 మివసర్వకామప్రదత్వేనకల్పాపీనాదృశ్యం. వణాస్యాపిప్రసాదినీంవణోత్కృష్టకరిమిత్యధాని - తాంశోకనాశినీమితి - తతస్తామితివతః
 మానేషునస్తచ్చబ్దఉపసంహారాద్ధః॥ తాంప్రతిప్రస్థితఃదదర్శేత్సవాసంబంధః॥ ౨౯॥ ఇంద్రియాణీ ౩ ॥ హనుమతఇతిశేషః॥ ౩౦॥ స్వగోయమితి॥ సా
 న్యతఃస్వగోయం - తత్రాపిదేవలోకః త్రయస్త్ర్యంకదైరానాంలోకః॥ తత్రాపిద్రవ్యపురీఅమరావతీ-పరాసిద్ధిఃబ్రహ్మణఃస్థానమిత్యైత్తరో
 త్తరొత్కృష్టః॥ ౩౧॥ ప్రధ్యాయతఇతి॥ ప్రధ్యాయతఇవనిశ్చైతయావ్రక్కష్టధ్యానయ్యక్తానిసంభూతాన్అక్షమూర్తాదేవనేనమ్యాతేన॥ ౩౨॥
 దీపానామితి॥ ప్రదీప్తాకాలాదగ్ధేతి- అభ్యమన్యత॥ ౩౩॥ తత్రాత్మాది॥కుధాసీనంకుఢచయితం-నానావణాంబరస్రజమితి-హలంతస్యస్రక్ష్మ

భక్త్యకరణైఃవిచిత్రైశ్చతేనకుట్టిమేనవిరాజితమితిసంబంధః- ఆదిత్యతరుణోపమంతరుణాదిత్యోపమం॥ ౧౯॥ తత్రస్థతి॥ జిఘ్రిత్అజిఘ్రిత్రూ
 పవంతమివానిలంఅరాపస్యవాయోగంధవద్రేణుభూయస్తావద్రావవంత్యైర్వేత్ప్రేక్షా॥ ౨౧॥తతస్తామిత్యాంభూతాంశోకనాశినీందివ్యాంశ్రీయ
 స్సంజననీమివేత్యంతమేకంవాక్యం॥ ఏకస్తచ్చబ్దఃప్రస్థితఃత్యనేనసంబధ్యతే - అపరొదవర్శత్యనేన-వంతాంతరితరూపికాందంతైరంతరితానిమ
 ధ్యేనిమి-తానిరూపాశియస్యాంతాం- సుబహుస్తంభభూషితామిత్యత్రబహుత్వవిధానాయస్తంభానువాదాన్తపోనరుక్త్యం * స్తంభైరితి॥
 పత్తైరివస్థితైఃస్తంభైఃవంసంప్రస్థితామివేత్యైర్వేత్ప్రేక్షా . పృథివీలక్షణాంకయాసరిత్సముద్రగిరినాద్దీభిః పృథివీలక్షణైరంకితయాకుఢయా
 పస్త్రోమేనవిశాలచిత్రత్వకంబళేనైత్యధాని-కల్పాపీమివకల్పాపీశజ్జేనవనిష్ఠధేనురుచ్యతే - అనేనసర్వానంగదాయినీసూచ్యతే॥ ౨౯॥
 ఇంద్రియాణీ ౩ ॥ హనుమతఇతిశేషః-తపఃయామాసఉత్తకాలేతిశేషః॥ ౩౦॥ స్వగోయమితి॥ స్వగోయఃపాతాళాదిః దేవలోకఃవాయువరుణాదిలో
 కఃఇంద్రపురీఅమరావతీ- పరాసిద్ధిఃఉత్కృష్టతపస్ఫలభూతోబ్రహ్మలోకః॥ ౩౧॥ ప్రధ్యాయతఇవధ్యాననిష్ఠానివ- ప్రత్యాయతఇతిపాతే- యు
 డితిప్రకాశసంభారాత్ - ప్రత్యాగచ్ఛతదవస్థితాన్-కాంచనాన్కాంచనస్తంభగతానిత్యధాని- ధూమాన్అక్షధూతాన్దేవనేనమ్యాతేన
 కవాటజాలైర్భి॥ కవాటజాలైఃప్రభామద్వమంతీవస్థితాకాలాప్రదీప్తైశ్చభ్యమన్యతేతిసంబంధః॥ పరివృత్తప్రవృత్తైఃపరిశృద్ధాంతరభూషణానిశ్చ

జబలవత్తదా || 31 || తత్ప్రసవం విరుచే నిశ్శబ్దాంతరభూషణం | నిశ్శబ్దహంసభ్రమరం యథావద్భవనం మహత్ || 32 || ప్రబుద్ధానీవపద్మాని
తాసాం సంవృతదంతాః మీలితాః త్రాణిమారుతిః | అపశ్యత్ప్రద్యుగం ధీనివదనాని సుయోషితాం || 33 || ప్రబుద్ధానీవపద్మాని
తాసాం భూత్వాక్షపాక్షయే | పునస్సంవృతవత్ప్రాణిరాతావివబభుస్తదా || 34 || ఇమాని ముఖపద్మాని నియతం మత్త
వట్టుదాః | అంబుజానీవపుల్లాని పార్థయంతి పునః పునః | ఇతి చామస్య తశ్చీమానుపపత్త్యా మహాకపిః | మేనేహిగుణతస్తాని
సమానినలిలోద్భవైః || 35 || సాతస్య శుభేశాలాతాభిః స్త్రీభీర్విరాజితాః | శారదీవప్రసన్నాః స్తారాభిరభిశోభి
తా || 36 || సచతాభిః పరివృతశ్శుభైరాక్షసాధివః | యథావచ్చక్షుష్యంతి శ్రీమాంస్తారాభిరభిసంవృతః || 37 || యాశ్చప్య
వంతేంబరాత్తారాపుణ్యశేషసమావృతాః | ఇమాస్తాస్సంగతాః కృత్వా ఇతి మేనేహరిస్తదా || 38 || తారాణామివను
వ్యిక్తం మహతీనాం శుభార్చిమాం | ప్రభావణప్రసాదాశ్చ విరేజిస్తత్రయోషితాం || 39 || వ్యావృత్తగురుపీనక్ర
కిణః పరభూషణాః | పానవ్యాయామకాలేషు నిద్రావహృతచేతసః || 40 || వ్యావృత్తలిలకాః కాశ్చిత్కాశ్చిదుద్భ్రాం
తనూపురాః | పార్శ్వగృతహారాశ్చ కాశ్చిత్పురమయోషితః || 41 || ముక్తాహారావృతాశ్చాన్యాః కాశ్చిద్విస్త్రస్తవాస
సః | వ్యావిధ్ధరశనాదామూకిశోర్య ఇవ వాహితాః || 42 || సుకుండలధరాశ్చాన్యావిచ్ఛిన్నమృదితస్రజః | గజేంద్రముది
తాః పుష్పాలతా ఇవ మహావనే | చంద్రాంశుకిరణాభాశ్చ హారాః కాసాం చిదుతటటాః | హంసా ఇవ బభువుస్తాస్తనసమ
ధ్యేషు యోషితాం || 43 || అపరాసాంచవైడూర్యాః కాదంబా ఇవ పక్షిణః | హేమసూతాగ్రిచాన్యాసాంచక్రవాకా ఇ
వాభవత్ || 44 || హంసకారండవాకిణాశ్చక్రవాకోపశోభితాః | అపగా ఇవ తారేజుర్జనునైః పుల్లినైః || 45 || కింకిణీజా

స్యచాగురిమతేనటాబంతత్వాదజంతత్వోపపత్తిః || 31 || రదితి || నిశ్శబ్దాంతరభూషణం నిశ్శబ్దవిశేషానిభూషణాని యస్య అథాంతరం ధృత్వం
ద్యవధానయోః, అవకాశావసరయోరవసానవివాదానాం యోః, విశేషమధ్యతాదర్శ్యేష్యతిదవః. అతినిద్రాపరవశత్వేన నిశ్చలాంగతయా
నిశ్శబ్దభూషణమిత్యర్థః || 32 || ప్రబుద్ధానీతి || అత్ర వదనానీత్యనుమజ్యతే - తాసాం వదనాని ఖపాక్షయేదివసే - పద్మానీవప్రబుద్ధానిభూత్వా రాత్రా
పునస్సంవృతవత్ప్రాణి సంచుచితవత్ప్రాణివద్దానీవబభువే || 33 || ఇమానీతి || పార్థయంతి పార్థయేరత్ - మధురసబ్దతయాలత్రపునఃపునఃప
తేయత్యర్థః - వ్యత్యయేనపరస్మైవచం - అనుదాత్తత్వేనాత్మనేవవత్వాత్ - నియతం నూనం - ఉపపత్త్యా యుక్త్యా ఉపపత్తిమేవాహమేన ఇతి - తాని
ముఖాని - గుణతః సారభాదిగుణైః - సలిలోద్భవైః పద్మైః || 34 || తారాణామితి || ప్రభాకాంతిః - వణః - రూపప్రసాదః ప్రసన్నతా || 35 || వ్యావృత్తేతి ||
పానవ్యాయామకాలేషు పానానంతరభావరతివ్యాపారసమయేషు - వ్యావృత్తగురుపీనక్రప్రకిణః - పరభూషణాః - విపర్యస్తగురుపీనక్రజా
ప్రకిర్ణవరభూషణాశ్చ సత్యే - నిద్రావహృతచేతసః విరేజిః || 36 || వ్యావృత్తలిలకా ఇతి || వ్యావృత్తలిలకాః ఉద్భ్రష్టలిలకాః - ఉద్భ్రాంతనూపు
రాః స్వస్థానానవస్థితనూపురాః || 37 || ముక్తాహరేతి || ముక్తాహారావృతాః ముక్తాహరైరావృతాః - చిన్నముక్తాహరాభ్యర్థః - వ్యావిధ్ధర
శనాదామూకిశోర్యకాంతిగుణాః - కిశోర్యః ప్రథమవయస్కాబడవాః - వాహితాః మార్గశ్రమనివృత్త్యర్థం భూషణప్రజ్ఞనంకారితాః -
సర్వత్రరేజిరత్యన్వయః || 38 || 39 || చంద్రాంశ్చితి || చంద్రాంశుకిరణాభాః - అంశః సూర్యః || 40 || అథాంశుస్సాన్విత్యయాభేన వితర్యపీతిదవః |
చంద్రసూర్యయోః కిరణానామాభేవాధాయేషు తేతథా - ఉత్పటాః స్థూలాః || 41 || అథాసాం సదీపమాధిదర్శయతి - కింకిణీతి || కింకిణీజాలసం
కోశాః కింకిణీజాలాన్యేవసంకోశాముకుళానియాసాంతాః - సతతస్థానేనోక్తా ఇతి పాఠాంతరదర్శనాత్సంకోశజ్జ్వలముకుళవాచిత్యవగ
మ్యతే - భావాః కృంగారచేష్టాః తపివ గ్రాహిణీన కాః - యాసాంతాః సుప్తివశాయామపివాసనావశాద్భావాభివ్యంజకస్థానవత్త్వాజ్ఞావగ్రా
హితః - హేమజానియస్యతే || 32 || ప్రబుద్ధానీతి || వదనానీత్యనుమజ్యతే - తాసాం వదనాని ఖపాక్షయేదివసే - పద్మానీవప్రబుద్ధానిభూత్వా రాత్రా
రాత్రాపునఃసంవృతవత్ప్రాణివద్దానీవబభువేత్యన్వయః || 33 || ఇమానీతి || మత్తవట్టుదాః ఇమాని ముఖపద్మాని పుల్లాన్యంబుజానీవపునఃపునః
పార్థయంతి పార్థయేరత్ - నియతం నూనం - పార్థయంతి ఇతి పాఠే - పార్థయమానాభవేయతి శేషః - ఉపపత్త్యా యుక్త్యా ఇతి వ
త్వేవామస్యతతత్వేషిత్వాత్ * తామేవాహమేన ఇతి || తాని ముఖాని గుణతః శైత్యసారభాదిగుణైః సలిలోద్భవైరంబుజైః సమానిమేనేహి
యోజనా || 34 || తారాణామితి || ప్రభాదేహకాంతిః వణః - రూపప్రసాదః బోజ్యత్వం || 35 || వ్యావృత్తేతి || పానవ్యాయామకాలేషు పానా
నంతరగతవృత్తాదివ్యాపారకాలేషు - వ్యావృత్తగురుపీనక్రప్రకిణః - పరభూషణాః - విపర్యస్తగురుపీనక్రజ్జ్వలముకుళవాచిత్యవగ
జానివయాసాంతాః - తథాభూతాని రేజిరతిపూర్వేణ సంబంధః || 36 || వ్యావృత్తేతి || ఉద్భ్రాంతనూపురాః స్వస్థానానవస్థితనూపురాః వ్యా
విధ్ధరశనాదామూకిశోర్యకాంతిగుణాః కిశోర్యః బడవాః - వాహితాః అధ్వశ్రమనివృత్త్యర్థం భూషణప్రజ్ఞనంకారితాః శ్లథబంధాభవంతి - తద్వదిత్య
ర్థః || 37 || సుకుండలతేతి || అస్త్రిస్త్విరేజిరత్యనుమజ్యతే || 38 || చంద్రేతి || అంశవః సూక్ష్మరక్షయః కిరణాః స్థూలరక్షయః || 40 || కింకిణీతి ||
కింకిణీజాలాన్యేవసంకోశాః కుళాయాసాంతాః - హేమాని హేమభూషణాన్యేవవిప్రులాన్యంబుజానియాసాంతాః భావగ్రాహిణీభావావిలాసా

అనంకోశాస్తాహైమవిపులాంబుజాః | భావగ్రహాయశస్త్రీరాస్సుప్తానద్యత్తవాబభుః || ౫౨ || వృదుష్వం గేషుకాసాంచి
తుగ్చాగ్రేషుచసంస్థితాః | బభూవురృష్టపణానీవశుభాభూషణరాజయః || ౫౩ || అంశుకాంతాశ్చ కాసాంచిన్ముఖమారు
తకంపితాః | ఉపయ్యపరివక్త్రాణాంవ్యాధూయం తేపునఃపునః || ౫౪ || తాఃపతాకాత్తవోద్ధూతాఃపత్నీనాంరుచిరప్రభాః |
నానావణసువణానాంవక్త్రములేషురేజిరే || ౫౫ || వవల్లుశ్చాత్రకాసాంచితుగ్చండలనిశుభార్చిషాం | ముఖమారు
తసంసగ్ధాన్తందంమందంసుయోషితాం || ౫౬ || శరగ్చరాసవగంధైశ్చప్రకృత్యాసురభిస్సుఖః | తాసాంవదనశిశ్నావస
స్సిషేవేరావణంతదా || ౫౭ || రావణాననశంకాశ్చకాశ్చిద్రావణయోషితః | ముఖానిప్తసపత్నీనామపాజిఘ్రీస్పగఃపు
నః || ౫౮ || అత్యర్థంసక్తమనసోరావణేతావరస్త్రీయః | అస్వతంత్రాస్సపత్నీనాంప్రియమేవాచరంతదా || ౫౯ || బా
హూనుపనిధాయాన్యాఃపారిహార్యవిభూషితాః | అంశుకానిచరమ్యాణీప్రమదాస్త్రతశ్శిరే || ౬౦ || అన్యావక్షసిచా
న్యస్యాస్తస్యాఃకాశ్చిత్పునర్భుజం | అపరాత్వంకమన్యస్యాస్తస్యాశ్చవ్యపరాభుజౌ || ఉరుపాశ్వకకటిపృష్ఠమన్యోన్య
స్యసమాశ్రితాః | సరస్పరనివిష్టాంగీర్యమదస్నేహవశోనుగాః || ౬౧ || అన్యోన్యభుజసూత్రేణస్త్రీమాలాగ్రధితాపి
సా | మాలేవగ్రధితాసూత్రేశుశుభేమత్తవట్టుదా || ౬౨ || లతానాంమాధవేమాసిపుల్లానాంవాయుసేవనాత్ | అన్యో
న్యమాలాగ్రధితంసంసక్తకుసుమోచ్చయం || వృతివేష్టితసుసగంధమన్యోన్యభ్రమరాకులం | అసీన్వసమివోద్ధూతం
స్త్రీచనంరావణస్యతత్ || ౬౩ || ఉచితేవ్వపిసువృత్తంతాసాంయోషితాంతదా | వివేకశ్శక్యకథాతుంభూషణాంగాం

హాశ్చక్రం- యశస్త్రీరాయశశ్చజ్ఞేనయశోహేతుభూతాపర్యంతప్రసృతప్రభోచ్యతేనైవతీరంయూసాంతాః || ౫౨ || వృదుష్వీతి || సంస్థితాః
అగ్నిఃభూషణరాజయః- భ్రమరాణీవభ్రమరాజవ- వృత్తయితమః- కామకాశవ- బభూవుః || ౫౩ || భ్రమరఃకామకేభృగజతిదర్శః | శే
చిత్తుభూషణానీతిపారంకల్పయిత్వాభూషణరాజయఃభూషణవిమదఃకృతరేఖాః - విస్రస్తభూషణానామపికాసాంచిదుష్టపణానీవబభూవురి
త్యర్థకత్వాహుః || ౫౪ || మృదుష్వీతి || భూషణరాజయఃభూషణవిమదఃజనితరేఖాః- విస్రస్తభూషణానామపికాసాంచిదుష్టపణానీవదేశాభూష
ణానీవబభూవురిత్యర్థః || ౫౫ || అంశ్వితి || ముఖమారుతకంపితాః అంశుకాంతాః సూక్ష్మవస్త్రుదశాః- ఉపయ్యపరివక్త్రాణాంవక్త్రాణ్యుపయ్యపరి - ధి
గుపర్యాదిషుత్రిషుద్వితీయామైడితాగతేష్వితిద్వితీయా భావఅక్షః- వ్యాధూయంతతిశిశ్నానాః- ధునాతేఃకాగ్నిదిత్వాత్ || ౫౬ || తాగతి || విధేయ
త్వాత్ శ్రీలింగతా- నానావణాసువణానాం నానావిధశోభనవణానాం || ౫౭ || వవల్లుచితి || ఉపధానపరిసరేషునమణిఖచితతయా
లంబనూనానికుండలానిమందంమందంచేబురిత్యర్థః || ౫౮ || అత్యర్థమితి || రావణోఅత్యర్థంసక్తమనసఃఅస్వతంత్రాః పాననిద్రాపరవ
శాఃతాః సపత్నీభిరాఘ్రాశ్రమభూః- వరస్త్రీయః తదానుభూఘ్రాణసమయే సపత్నీనాంప్రియమేవాచరంతరావణోజిఘ్రీదితిబుద్ధ్యాస్వయమ
ప్రజిఘ్రీన్నిత్యర్థః | అథవాకథంసపత్నీన్విశిసహస్వమంతీత్యాశంక్యాహ | అత్యర్థమితి || ౫౯ || బాహూనితి || పారిహార్యవలయః- అంశుకానిచ
ఉపనిధాయేత్యవష్యతే || ౬౦ || అన్యావక్షసిచాన్యస్యాస్తస్యాశ్చత్వాదిష్టోకద్వయే శిశ్నరగత్యేతద్వచనవిపరీతామేన యథాయోగంసంబద్ధతే-
ఉపనిధాయేతిచ | రామాగజేయం || అన్యావక్షసిత్వాదిష్టోకద్వయే శిశ్నరగత్యేతద్వచనవిపరీతామేనయథాయోగంసంబద్ధతే - ఉపనిధాయే
తిచ || ౬౧ || అన్యోన్యేతి || మాలేవపుష్పమాలేవ- మత్తవట్టుదస్థానీయాఃకేతాః || ౬౨ || లతానామిత్యాదిష్టోకద్వయమేకాన్వయం || తద్రావణస్య
స్త్రీచనంలతానాంవనమివాసీదితిసంబంధః- విశేషణాన్యభయత్రయోజ్యాని- వాయుసేవనాద్ధేతోః - అన్యోన్యమాలాగ్రధితంఅన్యోన్యమాలా
రూపేణగ్రధితంసుఖసుఖమారుతసేవనావన్యోన్యమాలాగ్రధితమితిస్త్రీచక్షే- సంసక్తకుసుమోచ్చయం- అన్యోన్యసంసక్తసికం- సంసక్త
కుసుమసమాహుచేత్యర్థః • వృతివేష్టితసుస్కందంఅన్యోన్యపరివేష్టితాంసంఅన్యోన్యపరివేష్టితప్రకాండంచఅన్యోన్యభ్రమరాకులంరైశ్చికురైరాకు
లం- భ్రమరైఃభ్రంరైరాకులంచ || ౬౩ || భ్రమరశ్చికురైశ్చంగతిశిశ్నాః || ౬౪ || ఉచితేష్వితి || ఉచితేమస్థానేమస్థితానామపిభూషణాంగాంబరప్ర

పవగ్రహానక్రాదయోయాసాంతాఃయశస్త్రీరాజిషణయాకాంతిరోధసత్త్యర్థః || ౫౨ || వృదుష్వీతి || భూషణరాజయఃభూషణప్రమదః
నజనితరేఖాఃవిస్రస్తభూషణానామపికాసాంచిదుష్టపణానీవబభూవురిత్యర్థః || ౫౩ || తాగతి || తాఃఅంశుకాంతాఃనానావణాసు
వణానాంనానావణానువణాశోభనవణానాంసాంతాః || ౫౪ || నసతాఃసపత్నీభిఃకృతముఖాఘ్రాణంకథంసహంత్యత్తతహం | అత్య
ర్థమితి | అస్వతంత్రాఃరాగాంధాఃరావణోఅత్యర్థంసక్తమనసఃతాఃసపత్నీభిరాఘ్రాశ్రమభూః వరస్త్రీయఃతదానుభూఘ్రాణంసపత్నీ
త్వాసపత్నీనాంప్రియమేవాచరంత- రాగాంధాఃకింకింసకర్వంతీతిభావః || ౫౬ || బాహూనితి || పారిహార్యవిభూషితాపారిహార్యవలయఃఉపని
ధాయఉపధానకృత్వా || ౬౦ || అన్యోన్యాదిష్టోకద్వయే శిశ్నరగత్యేతద్వభాయోగంచనవిపరీతామేనఉపనిధాయేతివదంచఅనువర్తనం ||
౬౧ || అన్యోన్యేతి || మాలేవపుష్పమాలేవ- ఉపమేయమత్తవట్టుదస్థానీయాఃకేతారాః || ౬౨ || లతానామిత్యాదిష్టోకద్వయమేకంవాక్యం - త
ద్రావణస్యస్త్రీచనంలతానాంవనమివాసీదితిసంబంధః- విశేషణాన్యభయత్రయోజ్యాని || ౬౪ || ఉచితేష్వితి || తదాతాసాంయోషితామచితేషు

బరస్రజాం॥౬౬॥ రావణేనుఖసంవిష్టేతాన్ప్రియోవివిధప్రభాః॥జ్వలంతఃకాంచనాదీపాఃప్రేక్షంతానిమిషాశ్చ॥౬౭॥
రాజర్షిపితృదైత్యానాంగంధర్వాణాంచయోషితః॥ రాక్షసానాంచయాఃకన్యాస్తస్యకామవశంగతాః॥౬౮॥ యుద్ధకా
మేనతాస్సర్వా రావణేనహృతాః॥స్త్రియః॥ సమదామదనేనైవమోహితాఃకాశ్చిదాగతాః॥౬౯॥ నతత్రకాచిత్ప్రేమదా
ప్రసహ్యవీర్యోపపన్నేనగుణేనలభా॥ నచాన్యకామాపినచాన్యపూర్వావినావరాద్వాంజనకాత్మజాంతాం॥ ౭౦॥ నచాకు
లీనానచహీనయాపానాచక్షిణానానుపచారయంతా॥ భార్యాభవత్తస్యనహీనసత్త్వా నచాపికాంతస్యనకామనీయా॥
౭౧॥ బభూవబుద్ధిస్తుమారీశ్వరస్యయదీప్యశీరాఘవధమకపత్నీ॥ ఇమాయథారాక్షసరాజభార్యాస్సుజాతమస్యేతిహి

జాంసాధారణ్యాదేకతామాపన్నానామితభావః వివేకః సువ్యక్తమాధాతుంనశక్యః - ఆన్యోన్యసంగ్రహితత్వేనసుప్తత్వాత్ ఇమాఅస్యాభూషణా
షణాంగంబరస్రజః ఇమాఅపరస్యాఇతివివేకఃకర్తుంనశక్యఇత్యర్థః॥౬౬॥ రావణఇతి॥ సుఖసంవిష్టేనుఖసమైకాంచనాఃకాంచనస్తంభ
భస్మాదీపాఃఅనిమిషాస్సంతః ప్రేక్షంతఇవ- ఆనెనరావణస్యజాగ్రద్దశాయాదీవైరపితాఃప్రియోనిశ్చలంద్రేష్టుమశక్యా ఇతిగమ్యతే॥౬౭॥
ఆధసీతయైకయా అకామ్యత్వం వత్తుంసర్వస్త్రీకామ్యత్వమాహ॥ రాజశీలత్యాదినాన్లోకత్రయేణ॥ తస్యకామవశంగతాః తంప్రతి యఃకా
మఃతస్యవశంగతాః - తంకామయిత్వా స్వయమేవాగతాస్తాః - నతుతేనకామయిత్వాహృతాఇత్యర్థః॥ ౬౮॥ హృతాశ్చకాశ్చనశ్చాయంతే
తత్రకథమిత్యత్రాహ॥ యుద్ధేతి॥ తానుహృతానుతాసాంసంబంధిభిస్సహయుద్ధంభవిష్యతీతియుద్ధంకామయిత్వానేనహృతాః నశుతాఃకా
మయిత్వాహృతాః॥ ౬౯॥ అముమేవార్థంవివృణోతి॥ నతత్రేతి॥ తత్రతానుకాశ్చిదపిప్రమదాఃప్రసహ్యవీర్యేణనలభాః - కింతుస్వసంవాదే
నైవేత్యధః - వీర్యోపపన్నేనరావణేనలభాః అపితుగుణేనలభాః - అన్యకామాచకాచిత్తత్రనాస్తి - అన్యపూర్వావన - అన్యత్రానకా
చనకాచిదిత్యర్థః॥ ౭౦॥ బభూవేతి॥ రాఘవధమకపత్నీ - ఈదృశీయదిస్వయంవరాత్సుర్వమేవాస్యధమకపత్నీచేత్ - ఆస్యసుజాతంసుకృ
తం - ఇయమసాధ్విబుద్ధిః కాపేయత్వప్రమాదకృతానతుస్వయంతస్యబుద్ధితిద్యోతయితుంసాధుబుద్ధిరిత్యుక్తం - ఏవంప్రమాదోపశ్చితబుద్ధ్యా
పశ్చాత్తాపోభూదిత్యాహ - పునశ్చసోచింతయదాతకారూపఇతి - యద్వాఇమాంరాక్షసరాజభార్యాః యథాస్వభత్వవిశిష్టాఃసకలభా
గయక్తాశ్చతథారాఘవధమకపత్నీ - ఈదృశీయదిస్వభత్వా - సహితాభోగయక్తాచయది - తదాస్యరావణస్య - సుజాతంశోభనంజన్మైశ్చ -
సాధుబుద్ధేః పరసమృద్ధిపరస్యవారీశ్వరస్య స్వయమాధిపత్యాహాస్యబుద్ధిగృభావ - ఆయంరావణః రాఘవధమకపత్నీం యదిప్రత్యర్పయేత్
తదాస్యశోభనంజన్మస్యాదితిబుద్ధిజాతేత్యధః॥ రా॥ బభూవేతి॥ ఇమారాక్షసరాజభార్యాః యథాస్వభత్వవిశిష్టాః - సకలభాగ

స్థానేషుస్థితానామితభూషణాంగంబరస్రజాంవివేకః సువ్యక్తమాధాతుంనశక్యః ఆన్యోన్యసంగ్రహితత్వేనసుప్తత్వాత్ ఇమాఅస్యాభూషణా
గాంబరస్రజఃఇమాఅపరస్యాఇతివివేకఃకర్తుంనశక్యఇత్యర్థః॥౬౬॥ రావణఇతి॥ సుఖసంవిష్టేనుఖసమైకాంచనాఃకాంచనస్తంభ
భస్మాదీపాఃకర్తారః
స్త్రియఃమకానిమిషాశ్చప్రేక్షంతే॥ఆనెనజాగ్రదవస్థాయాదీపాఃఅనిశ్చలతయాప్రేష్టుమిచ్ఛంతేత్యర్థః॥౬౭॥ రాజశీలతీతస్యయోషి
తోభవన్తి॥సంబంధః॥ ౬౮॥ యుద్ధకామేనైతి॥ యుద్ధకామేనతాహృతాఃఅహృతాః, తానుహృతానుతాసాంసంబంధిభిస్సహయుద్ధంభవిష్యతీతి
యుద్ధంకామయిత్వానేనహృతాఃనతుతాఃకామయిత్వా॥౬౯॥ ఏనమేవాధికంవివృణోతి॥ నతత్రేతి॥ తత్రఅహృతానుకాచిదిప్రమదావీర్యో
పపన్నేనరావణేనలభా - కింతుగుణేనసాంసర్వాదిగుణేనలభా॥ ౭౦॥ బభూవేతి॥ ఇమాంరాక్షసరాజభార్యాఃయథాస్వభత్వవిశిష్టాఃసకల
భాగయక్తాః - తథారాఘవధమకపత్నీ - ఈదృశీస్వభత్వా - సహితాయది - ఆస్యరావణస్యసుజాతంశోభనంఇతిసాధుబుద్ధేః వారీశ్వరస్యహను
మతఃబుద్ధిఃబభూవ - ఆయంరావణః రాఘవధమక పత్నీంయదిప్రత్యర్పయేత్ - తదాఅస్యజన్మశోభనంస్యాదితివారీశ్వరస్యబుద్ధిజాతేత్యధః॥
యద్వారాఘవధమకపత్నీయథారావణేనలభా వానీతాఇమారాక్షసరాజభార్యాస్తథాయదిసుగ్రీవేణబలాద్భృతాయది - తదావారీశ్వరస్యసు
గ్రీవస్యసుజాతంహిసాధుబుద్ధేఃసన్నంత్రిబుద్ధేః అస్యహనుమతఃఈదృశీబుద్ధిభూషణవేత్సన్వయః. యద్వాఇమారాక్షసరాజభార్యాయథారా
వణేనాహృతాఇత్యర్థః - రాఘవధర్మపత్నీ - ఈదృశీయదిఅనెనాహృతాయది - తదాఅస్యరావణస్యసుజాతంసంసృగ్భవిష్యతీతి - సభాఃమృత్యువేతి
వారీశ్వరస్యబుద్ధిగృభావ॥ శ్లో॥ మమదయితతరాహృతావనాగతాఃప్రజన్వచరణతదావిమధ్యసాకథయమమరిపుంతమద్యవైష్ణవగపతేయమసా
దనంనయామీతిరామవాక్యద్రావణస్యససృగ్భవిష్యతీత్యర్థః. యద్వాఇమారాక్షసరాజభార్యాఃయథానుయాదృష్టాఇతిశేషః. రాఘవధర్మప
త్నీ - ఈదృశీమయాదృష్టాయదిత్యధః. తదాఅస్యమమసుజాతంఅస్యమమజన్మసఫలమితివారీశ్వరస్యబుద్ధిగృభావ॥ శ్లో॥ యశ్చమాసాన్విపృత్తో
శోదృష్టానీతేతివత్సృతి॥ మత్తుల్యవిభవోభాగైః సుఖంసంపదీమరిష్యతి॥ తతఃక్రియితరోనాస్తిమమప్రాణాద్విశేషతఇతి - సుగ్రీవవచనాత్ప్రభాః
సుగ్రీవస్యక్రియసంపాదకత్వేనమమజన్మసఫలమితిభావః - యద్వాఇమారాక్షసరాజభార్యాఃయథానుయాదృష్టాఃరాఘవధర్మపత్నీ - ఈదృశీయది
దృష్టాయది - ఆస్య-నీతాయాలదశకానకాతునా సుగ్రీవరామాదీభయ్యాత్ పాగ్మయోపవేశనాయో ద్యుక్తంగదాదివానరసమూహస్యేత్య
ధః - సుజాతమితివారీశ్వరస్యబుద్ధిభూషణం॥శ్లో॥అప్రవృత్తాచనీతాయాఃపాపమేవకరిష్యసి - తస్మాత్తేజమమిహదైవప్రాయోపకరణం

[illegible][illegible]

కాంచనాద్వైతైః దూతైశ్చ వరాసైః । మహాహా-స్తరణోపేతైరుపపన్నం మహాకవైః ॥ ౧ ॥ తస్యైతత్తమే
 దేశేనాగ్ర్యమాలావిధామితం దశశాపాండురచ్చత్రంతరాధిపతిస్సభం ॥ ౩ ॥ జాతరూపపరిక్షిప్తం చిత్రభానుసమ
 ప్రభం । అశోకమాలా వితతందశశాపరమాననం వాలవృజనహస్తాభీర్విజృంభం సమంతతః గంధైశ్చ వివిధైః జాత్రం
 వరధూపేనధూపితం । పరమాస్తరణాస్త్రీర్ణమావికాజినసంవృతం దామభిర్నరమాల్యానాం సమంతాః పశోభితం ॥ ౬ ॥
 తస్మిన్ జనమూతసంకాశం ప్రదీప్తైః త్రయమండలం । లోహితాక్షం మహాబాహుం మహాఋతవాససం । లోహితేనానులి
 ప్తం గంచందనేనసుగంధినా సంధ్యారత్నమివాకాశేతోయదం సతటిగ్ధం ॥ వృతమాభరణైర్దివ్యైస్సురూపం కామరూప
 ణం సవృక్షచనగుల్ఫాభ్యంధ్రసుప్తమివ మందరం ॥ క్షీతోర్వరతం రాత్రౌ వరాభరణధూమితం ప్రియం రాక్షసకన్యా
 నాం రాక్షసానాం సుఖావహం । పీత్యాపుష్పరతం చాపిదశశాపమహాకపిః ॥ ౧౦౪ ॥ భాస్వరేశయ నేవీరంధ్రసుప్తం రా
 క్షసాధిపం ॥ నిశ్శ్వసంతం ధానాగం రావణం వానరవంశిః । ఆసాద్య చరమోద్విగ్నస్సోపాసర్పత్సుభీతవత్ ॥ ౧౦౫ ॥ ఆ
 ధారోహణమాసాద్య వేదికాంతరమాశ్రితః । సుప్తం రాక్షసశామకాలం ప్రేక్షతే స్తనుహాకపిః ॥ ౧౦౬ ॥ శుశుభే రాక్షసేం
 ద్రస్యస్వరత్యయనోత్తమం । గంధహస్తీనం విష్ణ్వయభాప్రసవణం మహత్ ॥ ౧౦౭ ॥ కాంచనాంగవన్ధ్యోచదశశాప
 మహాత్మనః । విక్షిప్తా రాక్షసేంద్రస్య భూజా విద్రవ్యజోషమా ॥ విరావతేవిమాణాగ్రైరాపీడనకృతవ్రణాః । వజ్రోన్మిళితపీ
 నాం సోవిష్ణుచక్రపరిక్షతౌ పీనాసమసుజాతాం సౌనంగతౌ బలసంయుతౌ । సులక్షణభాంగుస్తాస్యంగుళీతలలక్షితౌ ॥

మహామూల్యైః - వరాసైః శయనావరోహణకాలేషక్రమాయచ్ఛాపితైః . ఉపపన్నం ఆవృతం । రా . తత్రైతి । శయనాననం ఆర్యతేష్టైర్వి
 త్యాసనం శయనాననం పర్యం కాభారగిష్ట్యమితియావత్ ॥ ౩ ॥ తస్మైతి . తత్తమేదేశే- శిరోభాగత్యర్థః ॥ రా . తస్మైతి । తస్యచైతత్తమేదేశేవర్యం
 కాభారగిష్ట్యస్యకస్తింశ్చిత్తృచేతే ॥ ౩ ॥ ఉక్తమేవపర్యంకంప్రసవ్యణయన్నాహజాతరూపేత్యాదివా ॥ చిత్రభానుః - కూర్యశ్చ - ఆవికాజ
 నంఘోణాణ్యయవమః - తేనపర్యంకస్యోపరిభలకాసంధేయతే - వరమాల్యానాం ఆశోకాతిరిక్తప్రస్పాణం ॥ రా . తత్రైతి ప్రదేశేషవరమా
 సనంచదదశ్శేత్యాహ - జాతరూపపరిక్షిప్తమిత్యాదినాగ్లోకత్రయేణ ॥ వరమాననంపర్యంకం - అస్తాన్మగ్ధకాత్పాత్రిక తస్యచైతత్తమేదేశేవరి
 ణాకః - పీత్యాచనంతరంకేమచిత్తోశేమ తేభికప్రమాదాల్లిఖితః . వరమాల్యానాంవరప్రస్పాణం ॥ ౬ ॥ తస్మిన్విత్యాది । మహాఋత
 వాససంహేమచిత్రితవాససం - మహాఋతంహేమ - మహాఋతవాససమితిసాతే కుంభుభరాగరంజితవస్త్రమిత్త్యర్థః - సవృక్షచనగుల్ఫా
 భ్యంసవృక్షైర్వచైగుల్ఫైక్వాశ్యం - ప్రకుప్తంశ్చలమిత్యర్థః ॥ ౧౦౪ ॥ ౧౦౫ ॥ అథేతి । ఆధఅవసర్పణాంతరం-ఆరోహణంసోపానంఆనాన్య
 ఆధిమహ్యశేదికాంతరంసోపానపర్యమభ్యం । రా . ఆదేతి । అవసర్పణకానంతరం - ఆరోహణమాసాద్య వేదికాంతరమాశ్రితః - రా
 పానమానేకాణాన్యవేదికామయాశ్చ విత్యర్థః ॥ ౧౦౬ ॥ కుశభంశి । యస్యగంధేనాస్యేషాస్త్రీలోకేతాభవంతి సగంధహస్తీ - ప్రసవణం
 యుజారం ॥ ౧౦౭ ॥ కాంచనాంగదేత్యాది । విక్షిప్తా ప్రచారితౌ - విష్ణుచక్రపరిక్షతౌ - విష్ణుఃఉచేంద్రః - సంగతౌహేమరూపౌ - సంచ

వాశీయేమాంధైః మహాహా-స్తరణోపేతైః పరమమాల్యాస్తరణయైః వైమావ్యైర్విత్పుష్పలంకణం . వైమార్యపక్షరాగాదినిమిత్తైర్వరాసైః .
 శ్రీకయసంభ్యంకైరుకనుకవైయమాల్యానాంకూల్యైరుపపన్నం . ౧ . తస్మైతి తస్యవర్యంకస్యతమేదేశేశిరోభాగే ॥ ౩ ॥ ఆధాత్రరావణవి
 నాయపురకపర్యంకవశానమాహ, జాతరూపేత్యాదిగ్లోకత్రయేణ ॥ జాతరూపపరిక్షిప్తంస్వణానిమిత్తం . గంధైఃజాత్రవిష్ణుగంధైర్వరా
 సాశ్రితం . ఆవికాజినసంవృతం ఆవికాజినఘోణాణ్యయవమః వరమాల్యానాంవరప్రస్పాణం' తిలకం ॥ వరమాననంపర్యంకంతస్యేకదేశ
 రశశాప . అశోకప్రమ్మమాలాయుక్తం - యద్వాసుత్సన్నిభానేశోకాభావస్తావృశమాలాయుక్తం . చిత్రభానుస్త్రిః - వాలవృజనంచామరం . నను
 సంధ్యోగగ్నహేతత్రాపిరిద్యాజస్యకథాలవృజనపీజకంధంశమామహతస్తాభిరదశశాపమితిచేన్న . యంత్రనిమిత్తశ్రీ ప్రతిమాదిభిరతా
 పితత్సంభవాత్ ॥ ఆవికాజినంఘోణాణ్యయవమః తద్ధిపరమమృదులం తేనసంవృతంసంవృతవర్యంతప్రదేశం . మూర్ఖంపుష్పం ॥ ౬ ॥ తస్మిన్వి
 తి । మహాఋతవాససంహేమచిత్రితవాససంతి ॥ తస్మిన్ ప్రాను ప్రమితిశేషమహాఋతంస్వణాంత్రతునిమిత్తవాసోభారేణం . రావణస్యత
 టితే స్థానియంసౌవణకంవాసః ॥ సవృక్షచనగుల్ఫాభ్యంపుష్పసహితవృక్షవనగుల్ఫాభ్యంమందరమివవస్థితం . మహాహేమస్యవృక్షానాచాచ
 యోగుల్ఫాః ॥ ౧౦౪ ॥ తి । యథానాగంగజమివనిశ్శ్వసంతం రావణంఆసాద్యప్రాప్యపశమోద్విగ్నస్సోపానంపాపీడేంపూతవాః ద్యౌతత్తమిశవ
 ఛానమరుచితమితిభిన్నవిత్సోపాసర్పత్సుభీతవత్ శుభీతోయథాభయమాతాపికావాదిసంఘేష్టానుపశతోపసర్పతి తస్యత్ ॥ ౧౦౫ ॥ అథేతి
 ఆరోహణంసోపానం - వేదికాంతరంసోపానపర్యమభ్యం ॥ ౧౦౬ ॥ కుశభంశి । గంధహస్తీనియస్యగంధేనాస్యేషాస్త్రీలోకేనగంధహస్తీ తి . స
 త్తగజేననితరాంసమిష్టంఆధిక్షితంమహత్ప్రసృపివఃమివ ॥ ౧౦౭ ॥ కాంచనేతి । విక్షిప్తాదీభూః* వజ్రోన్మిళితపీనాంసౌవణేణఉల్లిఖితౌచితౌ
 పీనాంసౌయయోస్తాః పీనానితి । సమాపరస్పరసమృతౌ . సంగతౌవృక్షసంధిబంధౌ - సంహతానిపాతేవ్యయమేవాణః . విక్షిప్తా ప్రచార

సంగతాపరిభాకారౌఽపృథ్వికరికరోఽపిహ విషిష్టాశయనేశుభ్రేపంచశీమా-వివోరగా॥౧౦॥శశతతజకల్పేననుశీతేనమ
గంచినాచందనేనవరాభ్యోనస్వనుఃప్రస్తాస్వలంకృతౌ॥ ఉత్తమస్త్రీవిమృతౌగంధోత్తమనిషేవితౌ । యత్తుపన్నగగం
భర్వజేవదావదావిశౌ । దదశకానకపిస్తప్యబాహుళయనసంస్థితౌ । మందరస్యాంతరేసుప్తామహాసీరుషితావివ॥
౨౧॥ తాభ్యాంసపరిపూణాణాభ్యాంభజాభ్యాంరాక్షసేశ్వరః । శుశుభేచలసంకాశశృంగాభ్యామివమందరః॥౨౨॥
చూరపున్నాగసురభిర్వకులోత్తమసంయుతః । మృష్టాన్నరససంయుక్తఃపానగంధపురస్సరః ॥ తస్యరాక్షససింహస్యని
శ్చక్రామమహాముఖాత్ । శయానస్యపిశ్చౌస్యసామరయన్నివతన్యహం॥౨౩॥ ముక్తామణివిచిత్రేణకాంచనేనవిరా
జితంమకుటేనాపవృత్తేనమండలోజ్జ్వలితాననం ॥ రక్తచందనవిగ్ధేనతథాహారేణశోభినాపీనాయతివిశాలేనవక్షసాభి
విరాజితం॥పాండవేణాజవిధ్నేనక్షౌమేణక్షతజేక్షణం, మహాహాణసుసంవీతంపీతేనోత్తమవాససా ॥మామరాశిప్రతి
కాశంనిశ్శ్వసంతంభజంగవత్ । గాంగేమహతితోయాంతేప్రసుక్తమివమంజరం॥ చతుర్భుజాంచనైదీప్తైదీప్త్యమా
నచతుర్విశం, ప్రకాశీకృతసర్వాంగంమేఘంవిద్యుద్గతైరివ ॥ పాదమూలగతాశ్చాపిదదశకసుమహాత్మనః, పత్నీస్సప్రి
యభార్యస్యతస్య(౨౪౫)రక్షఃపత్యేగృహశశిప్రతాశవదనాశ్చాగుకుండలభూషితాఃఅహ్లానమాల్యాభరణాదదర్శ
హరియాభవః॥౩౧॥నృత్తవాచిత్రకుశలారాక్షసేంద్రభుజాంకగాః వరాభరణధారిణ్యోవిష్ణ్వాదదృశేహరిః॥౩౨॥వజ్ర
వైచూర్యగభాణశ్రవణాంలెమయోపితాందదశకతాపసియానికుండలాన్యంగదానిచ॥౩౩॥తాసాంచంద్రోపమై

తావృక్షసంధిబంధౌ - విషిష్టాశయనేనిహితౌ - పంచాంగులిమత్తయాపంచశీమా-విత్పూర్వం - పంచదంతస్యదదశకేత్యనేనాన్వయః । ఆత్రద్వి
భుజత్వైకముఖ్యోక్తిః స్త్రీణాం కావసియత్వాయ ॥ ౧౦ ॥ శశతతజేత్యాది ॥ యత్పాదీకరావయతుం కీలమనయోరస్తీతితథా - దదశకా
లప్తవరభిధానం విశేషణాంతరవివక్షయా ॥ ౧౧ ॥ శశతతజకల్పేనశశకుభిరసప్యనేన ॥ ౨౧ ॥ తాభ్యామితి ॥ పరిపూణాభ్యాం - దీఘా
వృత్తాభ్యామిత్వవః ॥ ౨౨ ॥ చూతేత్యాది - నిశ్వాసస్య చూతాదిసురభిత్వం తదధివాసితరసావల్యాది మఘసేవనాత్ - మృష్టాన్నరససం
యుక్తః పుష్కలపదార్థగంధయుక్తః పానగంధపురస్సరః పీయత ఇతిపానంమఘతన్యంభయక్త ॥ ౨౩ ॥ ముక్తామణీతి ॥ అపవృత్తేనస్థానా
త్ కించిచ్ఛలితేన - అపవిధ్నేనపర్యతేనక్షౌమేణ ఉత్త్రేయరూపేణ - విద్యుద్గతైరివిద్యుత్సమూహైరివ - రావణంశస్యపత్నీశ్చపదగ్ధేత్యన్వ
యః ॥ ౨౪ ॥ విరాజతావక్షసేత్యుపలక్షణేత్యీయా - వక్షసాచిరాజితమితివాపారః ॥ ౨౪౫ ॥ రక్షఃపత్యేగృహశశిపరశేమః ॥ ౩౧ ॥ నృ
త్తైతి ॥ రాక్షసేంద్రస్యభుజాంకంగచ్ఛంతీతిరాక్షసేంద్రభుజాంకగాః - ఉత్పంగోపవేకనానింగనాభ్యాంలాభితాఇత్యర్థః - వరాభరణధారిణ్య
ఇతిద్వితీయాశ్చేప్రథమా - నిమిత్తాః శయానాః - చక్రకృత్యాత్మనేపర మామకం ॥ ౩౨ ॥ వజ్రైతి ॥ శ్రవణాంతేష్వంగదదశకానంబా
హూనుపధాయశయనాత్ ॥ ౩౩ ॥ ౩౪. అంగహరైరితి ॥ అంగహరైఃసృత్తవశేమాదుంగవిక్షేపవిశేషః-తథోక్తంభరతతాస్తే ॥ అంగానాయో

తా. ఏతాదృశౌపహూదదశేపూర్వకేణగంధః-దదశకానకపిస్తప్యప్రదదశకేంద్రియాపదావృత్తిప్రేమంబాహుభ్యాత్ ॥ తిలకం॥మహా
త్తమసంగులికస్య - ఆదీవనయుక్తైర్వరభిత్వం ప్రసంగిణా - వజ్రపదయోరప్యశాశ్చమృత్యుచిభావః । స్వంగులియకేఽపి తాశోభనాంగు
లియవహుషితౌ, ౧౦, తిలకం - శశస్యతజకల్పేనశశకుభిరసప్యనేన॥ ఉత్తమస్త్రీణాంవిమృదితంవిష్ణునమాలింగనాదియయోస్తా॥ దదర్శ
తాభ్యాంపరిపూర్ణత్ - నారీలపదైః, మహా-లహరీర్వా ౨౧, తాభ్యామితి భుజాభ్యామితిద్విభుజత్వం-మహాముఖాదితపత్యమాణమేకము
శిత్వంచ రావణస్యకావయతిత్వాత్సంగవలె ౩౧ ॥ ఆత్రద్విభుజత్వైకసాత్ యుక్తాదికాలపివపంచతిభుజత్వందశశీన్వత్వంబోధ్యం॥౨౨॥
చూతేతి నిశ్వాసస్యచూతాదిసురభిత్వంసమధివాసితవక్షసేచనాదిద్వారా - మృష్టాన్నరససంయుక్తఃపుష్కలపదార్థగంధోపేతః - పానగం
ధపురస్సరఃపీయతఇతిపానంమఘతన్యంభయక్తః ౨౩ ॥ ముక్తామణీత్తమసంయుతఃప్రమనకళగంధయుకాయుప్తమహాశేషవృన్సస - ఇతికత
రః, పాన-మఘ-రావణ-వాహుళ్యేవవాహుళ్యే-పూజాకరణానభుజానం॥౨౪॥ ముక్తైతి అపవృత్తేనస్వస్థానాన్గించిచ్ఛలితేనఉచి తంజర
తే ౩౨ ॥ తావృక్షవక్షసాచిపవక్షిరంచమృష్టేపర్యతేనక్షౌమేణఉత్త్రేయతయాశ్చ తేనఉపలక్షితం, చతుర్భుజితి, విద్యుద్గతైరితివాకేతి సృత్య
యఅమకః, విద్యుద్గతైరితివాచారః - ఉత్త్రేయేణవిష్ణు - రావణంశస్యపాదమూలగతాపత్నీశ్చపదగ్ధేతిసంబంధః ॥ రక్షఃపత్యేగృహశశిపర
శేమః॥ తిలకం - అపవృత్తేనవిరావతాత్పర్యతేనరాజితామకుటేనఉపలక్షితం, శోభినాహారేణశోభనహరవతా-వక్షసోపలక్షితం॥ పాండు
రౌహ్యమేఘ-చుభాసియేన - కలేరకస్సంవీచం-పీతేనోత్తరేయేశుసంగతమిత్వవః॥ లోయాంతేతోయమగ్ధే, కాంచనైఃకాంచనస్తం
భనైఃచతుర్విశంచతుర్విక్షుదీప్తమానం - ఆత్యంతసూయోగేద్వితీయా॥ రక్షఃపత్యేగృహశశిప్రతాశవదనాశ్చాన్వయైఅహ్లానమాల్యాభరణాఃదేవ
కన్యాఇత్యర్థః॥౩౧॥ నృత్తైతి ॥ రాక్షసేంద్రభుజాంకగాః - రాక్షసేంద్రస్యభుజావంకంచగచ్ఛంతీతితథా - వల్లభాచియావత్, ధారిణ్యః
ధారిణీనిమిత్తాశయితాః॥ ౩౨॥ తిలకం॥ నాహూపధానత్వాదంగదానామపిశ్రవణాంతదశకానంబోధ్యం॥ ౩౩ ॥ తిలకం॥ విమానంమంచవి

ర్వక్త్రైశ్శుబ్రైర్లలితమండలైః । విరదాజిహ్వానంతర్నభస్తూరాగజైరివ ॥ ౩౪ ॥ మరవ్యాయానుభిన్నాస్తూరాక్షసేంద్ర
 న్యయోమితి ॥ తేషుతేష్యవకాశేషుప్రసుప్తాప్రసవశ్చమా ॥ ౩౫ ॥ అసృజైర్తదైవాన్యాకోనుబైర్మృతశాలినీ
 విస్మృతశుభశక్వాంః ప్రసుప్తావరణిణీ ॥ ౩౬ ॥ కాచిద్విదాంపరివృత్తప్రపత్తాసంప్రకాశలేః మహానదీప్రక్షేప్తవనశినీ
 పోతమాశ్రితా ॥ ౩౭ ॥ అన్యౌకక్షగతైజహన్తుశేవాసేలెతుకా ప్రసుప్తాభామిశ్భాతబాలపుశ్శేవశ్శులా ॥ ౩౮ ॥ పట
 హంచారుసర్వాః పీడ్యతేతేశుభత్తనీవిరస్యరమణంలక్ష్మ్యాచరిన్మృజ్యేపథామనీ ॥ ౩౯ ॥ కాచిద్దంశంపరివృజ్యసుప్తాక
 మలలోచనా ॥ రహస్యైతమంగృహ్యనికాశేవచకామినీ ॥ ౪౦ ॥ పంపంపరిగృహ్యన్యన్యాయైర్నృతశాలినీనిద్రా
 వశమనుప్రాప్తాసహకాంతేవభామినీ ॥ ౪౧ ॥ అన్యౌకనకసంకాలైర్మృదుషీర్నైర్మరోకతైః స్మృపంగంపరిపీడ్యాంః
 ప్రసుప్తామత్తలోచనా ॥ ౪౨ ॥ భుజపాశ్వాకంఠరస్థైరకక్షగేపకృశోదరీ విణవేనసహసింద్యాసుప్తామదకృతశ్రమా ॥
 ౪౩ ॥ డిండిపంపరిగృహ్యన్యన్యతదైవానక్షత్రిందిమా ॥ ప్రసుప్తాచరుణంవత్సనుపగుహ్యైరభామినీ ॥ ౪౪ ॥ కాచిదాడంబరం
 శారీభుజసంయోగపీడితం శ్రీత్వాకమలపతాక్షీప్రసుప్తామపమోహితా ॥ ౪౫ ॥ కలశీమపవిధ్యాన్యాప్రసుప్తాభాతి
 భామినీ వసంతేపుష్పశబలామాలేవపరిమూర్చితా ॥ ౪౬ ॥ పాణిభ్యాంచకుచాకాచిత్సునణాకలశోపమా ॥ ఉపగుహ్యేబ
 లాసుప్తానిద్రాబలపరాజితా ॥ ౪౭ ॥ అన్యౌకమలపతాక్షీపూర్ణేంమనదృశాననా ॥ అన్యాయాలింగ్యసుశోణేంప్రసు
 ప్తామదవిహ్వలా ॥ ౪౮ ॥ ఆతోద్యావిచిత్రాణిపరివృజ్యపరస్త్రియః సీపీడ్యచకుచైస్సుప్తాః కామిన్యః కాముకానివ ॥ ౪౯ ॥

గర్భవశేషమహారణేనయథోచితం । అంగనివతకాంతయత్నాదంగమార్గవ్యూహత్యాపి । కోమలైఃసుకుమారైః । నృత్రకాశీశుభుప్రవస్థా
యామపివాగ్దనాబలేనస్మత్తనస్మివేశవిష్టాస్థితేభ్యమ్మతే ॥ ౩౬ ॥ కాచిద్బంశమితి ॥ మహానదీప్రక్షిర్ణా మహానదీప్రస్థతా - నశిసీసములనాశ
దశంపద్మజాలకం - పోతంయూనపాత్రం - వివాపరిష్కృప్తముప్రకాశిత్ నద్యాంప్లవమానా యద్వచ్చయా పోతసుయంత్రానశిసీవ ప్రకాశ
తదత్యంశః ॥ ౩౭ ॥ అశ్వేతిఃపద్మంశేనప్రపంచైకలిప్రమిదనామయంత్రేనవాద్యంశేషేణ ॥ ౩౮ ॥ కాచిద్బంశమితి ॥ వంశంవేణుంశం ॥ విపంశీమితి
పంశీవప్రతంత్రీ. పుట్టంత్రీకా ॥ ౪౧ ॥ ౪౨ ॥ భువేతి పణవేనమద్దేన ॥ ౪౩ ॥ ఉండిమితి ॥ యథాపూర్వాతత్వేవాగ్రక్షడిదిమాన్యాకండిడి
మం. పరిగృహ్యపరిష్కృప్తప్రనుప్తా. కథమివ. తరుణంవత్సముపగూఢ్యౌవచిందీమహణవచేదః. యద్వాఅన్యాభామిసీడిండిమంపరిగృహ్యవలంబ్య
తదైవఅగ్రక్షడిమాఅలిం. తాన్యచిందీమాతరుణంపణవంపరహన్యౌవత్సం. ప్రంపరిగృహ్యౌవప్రనుప్తా. యద్వాడిండిమంపరిగృహ్యౌవచనా
గ్రహంపరిగృహ్యతదైవవాదనకాలపపత్రక్షడిండిమాన్యాకండిడిమహాపద్మముపగూఢ్యౌవప్రనుప్తా ॥ ౪౪ ॥ కాచిద్బంశమితి ॥ అపంశుకంతుర్యజేదం
భుజంగంధాగడిడితంభుజపరిణాహపిడితం. భుజపద్మపిడితంచ ॥ ౪౫ ॥ అపంశుకంతుర్యజేదంభుజపద్మంశుకంశేగగడితకతుర్యయైతి
విశ్వా ॥ ౪౫ ॥ కలశీమితి ॥ అపమన్యవత్సన్య. = శేషం. లిం. లిం. సమ్మన్యై. పరియాడితాగలిలం. స. మా. వి. కా. అపమన్యవలశనిగశేతగంభో
దశకక్రాకాచితో దశంశేష్టానివహానాయశలంబదశమునీ. కామాశలంభాశత్పరకం. శ్రుష్టకమేచ్ఛైవనకలశశ్చలస్యకుంభమాదిరచనిక్త
త్వమున్యతే, సత్వాశరణమాపితత్వంచా. అయంచరావనస్యకరకమాదిశతస్యై. ౪౬ ॥ ౪౭ ॥ అతోద్యాది. అతోద్యానిశ్శతతంపాదీకంచా
ద్యమానస్థమరదాదికం. పంశాదికంతుకుడికం. కాంగంతాలాదికంశుం. చతుష్పింశుకంవాద్యంవాదిత్యాతోద్యనామకమిత్వముకం ॥ ౪౮ ॥

[illegible]

తా సా మేకాంతవిద్యైశయా నాంశయ సేషుభే దవర్ధనూపసంపన్నామపరాంసకపిస్త్రస్త్రియః॥౫॥ముక్తామణీసమా
యుక్తైర్హృదయైర్హృదిభూమితాం విభూనయంతీమితత్త్వక్రీయాభవనోత్తమం ॥ గౌరీంకనకవడ్డాభామిష్టామంతఃపు
తేశ్వరం కపిత్థంబోద్ధరింత త్తెశయా నాంచాదురూపిణీం ॥ సతాండ్యస్త్యామహానాహుర్భూమితాంమారుతాత్మజః॥ త
ద్గూయా మాససి తేతియావయావనసంసగా.. ౫౩॥ హల్లెలునుహతాయుక్తినందహరియాశవః॥ ౫౩౪॥ ఆస్ఫోటయా
మాసమచుంబపుచ్చంసనంచ విక్రేపకౌజామ స్తంభానరోహన్మైరహతభూమానిదర్శయన్సాంప్రకృతింకపీనాం ॥
౫౩౫॥ ఇతి శ్రీమత్సుందరకాండే పంచమోఽధ్యాయః॥***** అపరూప చతాంబుద్ధింబభూ
వావస్థితస్తదాజగదుచావరాంబుత్తాం ప్రతిమహాకపిః॥ ౧ ॥ సరామేణియుక్తాసాస్వత్తుమహాలిభామినీన
భోక్తుం నాప్యలంకరుంపానయపనేపితుం । నాన్యంనరముపస్థాతుంసురాణామపిచేశ్వరం॥ నహి రామసమఃకశ్చిద్వి
ద్యతే త్రివశేష్వపి ॥ అశ్వేయమిచ్ఛేత్సానభూమాచచారసః॥ ౩౫॥ క్రిడతేనాపరాఃక్షాంతాగీతేనచతథాపరాః॥నృ
తైనచాపరాఃక్షాంతాఃపానవిగ్రహతాస్తథా మురవేషుమ్మదంగేషుపీలికాసుచసంస్థితాః॥తథాస్తరణముభ్యేషుసంవి
ష్టాశ్చాపరాఃస్త్రియః॥ ౫౪॥ అంగనానాంపహాసేర్భూమితేనవిభూషితైః॥ రూపసల్లాపశీలేనయుక్తగీతార్థభాషితా

[illegible][illegible]

దేశ కాలాభియుక్తేనయ క్రవాత్యాభిభావినా తతాభిరతసంసు ప్రదదశశాహరియూభవః || ౭౪ || తాసాంమధ్యేనుమా
 బాహుశ్శుశుభేరాక్ష సేత్వరః || గోమ్యేమహతిముఖ్యానాంగవాంమధ్యేయభావృషః || ౭౫ || సరాక్ష సేంద్రశ్శుశుభేతా
 భిఃపరిష్కృతస్త్వయం || కరేణుభిర్యథారణ్యపరికిణ్డోమహాద్విషః || ౭౬ || సర్వకామైరుపేతాంచనాఘూమింమహాత్మనః ||
 దదర్శహరిశామూలస్తస్యరద్రఃపలేగృహే || ౭౭ || మృగాణాంమహిషాణాంచవరాహాణాంచభాగశః || తతస్యస్తాని
 మాంసానిపానభూమాదదర్శనః || ౭౮ || రాక్షేషుచవిశాలేషుభాజనేష్వర్షభక్షితాః || దదర్శహరిశాద్దులోమయూరా
 నుగ్రముటాంస్తథా || ౭౯ || వరాహవాధాఃకణసకాకదధిసోవర్చలాయతాః || శల్యాన్యగమయూరాంశ్చహను
 మానస్వవైక్షత || ౮౦ || క్రకరాన్నివిధాన్నిధాంశ్చకోరానర్థభక్షితాః || మహిషానేకశల్యాంశ్చఘాగాంశ్చకృతః
 తాః || లేహ్యుచుచ్చావచాన్వేయాభాజ్యానివిధానిచ || ౮౧ || తథామృతవహ్నితృప్తివిదైరాగమాడబైః || హరనూ
 పురకేయూరైరపవిద్ధైమహాధనైః || పానభాజనవిక్షిప్తైఃఫలైశ్చవివిధైరపి || కృతపుష్పపహారాభూరధికంపుష్పప్రి
 యం || ౮౨ || తతతతచవన్యైస్తస్మిన్ప్రేక్ష్యేయనాననైః || పానభూమిర్విదావహ్నింప్రదీప్తేవోపలక్యతే || ౮౩ || బహుప్ర
 కాదైర్వివిధైర్వరిసంసారసంస్కృతైః || మాంసైఃకుశలసంయుక్తైఃపానభూమిగతైఃపుభక్ || దివ్యాఃప్రసన్నావివి

తంగనానాంసహస్రేణరరాభిరతసంసు ప్రమిత్యవయః. రతశజ్జనచాహ్యుమరతముచ్యతే, అభిరతశజ్జనకరణంబంధాదికముచ్యతే, రతాభిర
 తశ్చసాంసుప్రశ్నతంతథా-స్తాతానులిప్తాదివత్సమాసః-క్రిడాభేదేనసుప్రమిత్యవయః. రావణమితీశేషః || ౭౪ || ౭౫ సతి || పరికిణ్డోమహా
 వృతః || ౭౬ || సర్వకామైరితి. పానభూమేఃపునదదర్శనోక్తిస్తతత్వపదార్థకసంధ్యః || ౭౭ || మృగాణామితి. భాగశఃపిండశః || ౭౮ || రాక్ష
 ష్మితి || మయూరాదికద్వైఃమయూరాదికారమాంసపదాః || ౭౯ || మయూరాకచుక్కుటానితిస్వయాశేనిదైతాతత్రవాకారవిష్కృతయాతే
 పక్వాఇత్యవగమ్యతే || ౮౦ || వరాహాని. వాధాఃకణసకాకాభాగశేషాః || త్రివింత్విం ద్రియతీణంయూపస్యాగ్రచరంభిభా || రక్తవర్ణంవరా
 హేంద్రభాగంవాహాణసంపదరిష్టతైఃపక్షిశేషైఃత్యవయః || ౮౧ || వాహాణసంభిక్ష్యగతిహలాయభిః. దధిసోవ
 ర్చలాయతాః - దధిసోవర్చలాభ్యాంసంస్కృతానిత్యర్థః. సోవర్చలంరుచకాఖ్యోలవణంశేషః || ౮౨ || సోవర్చలమరుచకేఇత్యమరః || శ
 ల్యాకాశ్వాని || ౮౩ || శ్వాత్తుకల్యైత్యమరః - మృగమయూరాదీనాంపునఃకథనంప్రదేశభేదాత్ || ౮౪ || క్రకరానితి || క్రకరాకాశ్వానే
 నా || ౮౫ || కృకరాక్రకరాసమామిత్యమరః. సింధాకాపక్వాకా-ఏకశల్యాన్తత్త్వేనేమాకా-కృతనిష్ఠితాకావర్యాప్రపక్వాకా || ౮౬ || యగప
 ర్యాప్రయోగ్యతమిత్యమరః || ౮౭ || తథేత్యాది || అష్టలవహ్నితృప్తిః-అష్టప్రభాదైః-అష్టప్రభాదైః - రాగమాడబైః-రాగయైః-వాడబైః-
 రాగః శ్వేతగర్వః*రాగస్సిద్ధార్థకాజ్ఞేయఇతి-రాకాస్త్రం*వాడదామ-తనన-యోగకృతాభిక్ష్యనేమాకా. ప్రదీప్తేనవహ్నితృప్తిః*కంఠా
 మధ్యదిమధురోద్రాక్షాదాడిమజోరసః || విరళశ్చేక్రమోరాగసాంప్రశ్చేత్ మాడబస్త్వతతి || ౮౮ || బహుప్రకారైర్విధాది || కుశలసం
 యుక్తైఃసమర్థభూదసంయోజితైః || ౮౯ || కలశసంయుక్తైరితివాచకః*పంథూలైఃమాంసైః*పశ్యన్తాఇతివత్సమాదేనాన్వయః-దివ్యాఃఅచ్యు

తసంసు ప్రంతతాభిరతశ్చ సాంసుప్రశ్నతం-రిత్యాంత్వానుప్రమిత్యర్థః || ౮౦ || అభవానభూమాదదర్శనప్రకారః. క్రిడితేనఅక్షాదిక్రిడయా
 న్నాంతాస్సత్యతేదైవనిదితాఇతిశేషః. సప్రమాతాఃపరినిదితాఃదదర్శయేతిశేషః || ౮౧ || సతి || పరికిణ్డోమహాద్విషః || ౮౨ || తిః సక్రికరా
 వణగృహేపసస్యమృగస్త్వపుచరన్బహిఃపానభూమిమాగత్యవిహోతి-సర్వకామైరితి || పూర్వంసృత్యాదియ కతతస్సక్రిమాతదర్శనంఇదా
 నితిస్యాఃసర్వకామోచేత్వదర్శనం || ౮౩ || తిఃతదేవ ప్రసంచయతి. మృగాణామితి || ౮౪ || వరాహాని. వరాహాః*సంసారవాధాః*
 పక్షిశేషః * కృష్ణగ్రీవోరక్తరాశ్వేతపక్షిశేషాంగమః || సవైవాహాణసంపక్షివిష్ణుః*మాకాకైః. భాగశేషోవా*త్రివింత్విం ద్రియతీ
 ణం శ్వేతంవృద్ధుశాపతిం, వాధాఃకణసంచతుస్ప్రాచుర్యాజ్ఞికాశ్చార్ధకమకాశీతిస్తరణాత్. త్రివింత్రిభిఃముఖేనకణాకాభ్యాంచపిపతితి
 త్రివింత్రిభిః, భిక్ష్యుగోవా || ౮౬ || వాహాణసంభిక్ష్యగతిహలాయభిః. దధిసోవర్చలాయతాః. దధిసోవర్చలాభ్యాంసంస్కృతానిత్యర్థః.
 సోవర్చలంరుచకాఖ్యోలవణం || ౮౭ || సోవర్చలస్యాన్రుచకమిత్యమరః. శల్యాకా. శల్యాః*శ్వాని || ౮౮ || క్రకరానితి || క్రకరాకాశ్వానే
 విశేషాకా. కృసరానితిసాతైలైలాదిమిత్రితోచనాకా. సింధాకాపక్వాకా-ఏకశల్యాకాపశ్యన్త్యనేమాకా. కృతనిష్ఠితాకాకృతేనాంగమరిచ్ఛాదినా
 నిష్ఠితాకానిష్పన్నాకా పాకసంసారాదీనాసంస్కృతానిత్యర్థః || ౮౯ || తథేతి. రాగమాడబైఃశకరాక్షాద్రద్రాక్షాదాడిమమధురద్రవ్యాణాం
 వికారాః విరళరసారాగాః-తమవద్రుగలితాఃసాంద్రాః*మాడబాఃతమక్రంఠిసితామధ్వాదిమధురాదాగాస్తేస్యచ్చతాంగతాః || తేసాంద్రా
 వ్మాడబాలేహ్యస్తేవద్రుగలితాఇతి * సితామధ్వాదిమధురోద్రాక్షాదాడిమజోరసః || విరళశ్చేక్రమోరాగసాంప్రశ్చేత్ మాడబస్త్వతతిచ ||
 ౯౦ || మహాధనైఃబహుమూల్యైః || ౯౧ || తత్రతత్రతేత్యాదిగ్లోకస్వయమేకంవాక్యంపానభూమిః తైఃప్రదీప్తేవోపలక్యతఇతిసంబంధః || ౯౨ || ముగ్ధిష్టేఃసుష్టుక్కు
 తసంధిబుధైః*ఉక్తైఃసోవర్గర్తమయశయనాననైః-పానభూమిఃప్రదీప్తేవోపలక్యతే || ౯౩ || బహుప్రకారైః*బహుపాదానభేదైః*అతపవవి

దైవివిధరసవద్భిఃవరసంస్కారేణ్యేష్టసంస్కారకద్రవ్యయోగేనసంస్కృతైః॥కుశలసంయుక్తైఃనిపుణపాచకపక్షైర్వర్తంతైః - దీప్తిః
 దివ్యాఃసురాఃసముద్రమథనోత్పన్నాఃసురాంకృతసురాంకృతిమసురాః॥తామివాహ॥శర్కరారసవేత్త్యాదినా ॥ శర్కరారసవాఃశర్కరయాక్త
 తాః,మాద్భ్యశాంమగునాకృతాః,మాద్భ్యశాంకాశితపాతేద్రాక్షాఫలపికారావా॥ని॥మృద్వీకాగోస్తనీద్రాక్షేత్యమరఃపుష్పసవాఃపుష్పమకరందకృ
 తాః,ఫలసవాఃఫలరసైఃకృతాః,వాసచూడైఃఅధివాసచూడైఃసుగంధిచూడైఃరిత్యధఃసహృక్తసురార్ద్రస్థాఃకపి నేతిశేషః॥ ౨౦౪॥సం
 తతేత్యాదిసార్థజ్ఞాకమేకంవాక్యం॥హిరన్మయైరజితమయైఃమూల్యాదిభిఃసంవృతాభూమిఃకుశభృశితసంబంధః॥ తి॥అధభూవణానం . బహుము
 దేశేషుసంస్థితమాత్రైఃసంతతావ్యాప్తాభూమిఃకుశభేదచ్యూతానవిశేషజైఃకరైశ్చమూలైశ్చసంతతా॥ ౨౦౫॥సం
 ధావశేషాఃతిఅథావశేష్టపానాని. పీతానిపీతాసనాని. నైవప్రవీతానిపూకాశవాస్తేవ.పానాని పానభాజనాని॥౨౦౬॥కర్మచితి ॥ కరకై
 షుచైరితిసహయోగేత్యతీయానిద్రాబలవరాజితాశత్యంతస్యపశ్యన్వైచిచచారేతిపూర్వజనంబంధః॥తి॥ భాగశఃవిభాగేనపానానిబదగ్గుణద
 మముకమిదముమకమితివిభజ్యనదర్శేత్సద్ధిః॥శూన్యానిబహుధాపునః.శూన్యానిపతిశూన్యాని అతఏవవరస్పరంసమాశ్లిష్యేతి॥౨౦౭॥ తాసామితి॥
 గాత్రజ్ఞాత్రస్థం ౩౦॥ చందనస్యేత్యాది ॥ మూచుతిఃచందనాదేశ్చస్నానానాంస్నానాహాచందనానాంధూపానాంవిషంధంగంధముద్వ
 హాచప్రవా.అతఏవసురభిఃస్థానితర్హాః గంధః విమానేమూర్ఖితైఃవ్యాప్తైశ్చిసంబంధః॥ ౩౦౪॥ శ్యామేతి॥ రాక్షసాలయేసుప్తాశ్చితే

లయే॥ ౩౩౪॥ తా సాంధ్రాచార్యత్వాచ్చ మదనైవ మూర్ఖతం॥ పద్మినీ నాం ప్రసుప్తా నాం రూపమాసీద్యతే వహిః॥ ౩౪౪॥ ఏ
 వంసర్వమశేషేణ రావణాంతఃపురంకపిః॥ దదత్త మమహాతేజానదదర్శచ జానకీం॥ ౩౪౫॥ నరీక్షమాణశ్చ తదా తాః స్త్రీ
 యస్స మహాకపిః॥ జగముమహాతీంచితాంధముః సాధ్వసశంకితః॥ పరదారావరోధస్య ప్రసుప్త స్సరీక్షణం॥ ఇదంఖలుమ
 మాత్యథాంధముః లోపంకరివ్యతి॥ నహి మేఽరదారాణాం దృష్టిర్విషయవతి॥ నీ, అయంచాత్ర మయాదృష్టః పరదారపరి
 గ్రహః॥ ౩౪౬॥ తస్య ప్రాచురభూచ్చింతాపునరన్యాయనస్వినః॥ శ్చిత్రైకాంతచిత్రస్య కార్యనిష్ఠయదర్శినీ॥ ౩౪౭॥ కా
 మందృష్టా మమాసర్వావిశ్వస్తారావణస్త్రీయః॥ నహి మే మనసఃకించి ద్వైకృత్యముపపద్యతే॥ ౪౦౪॥ మనాహి హేతుస్స
 ర్వేషామింద్రియాణాం ప్రవతానే॥ శుభాశుభాస్వవస్థాసుతచ్చ మేమవ్యవస్థితం॥ ౪౦౫॥ నాన్యత్రహిమయాశక్యావైదే
 హీఽరిమాగితం॥ స్త్రీయోహి స్త్రీమదృశ్యం తేనదానంపరిమాగతే॥ ౪౦౬॥ యస్య సత్త్వస్య యోనిస్తస్యాత
 త్పరిమాగ్యతే॥ నశక్యాప్రమదానస్తామృగీషుపరిమాగితం॥ ౪౦౭॥ తదిదం మాగితంతావచ్ఛుద్ధేనమనసామయా॥ రా
 వణాంతఃపురంసవకాం దృశ్యతేనచ జానకీ॥ ౪౦౮॥ దేవగంధర్వకన్యాశ్చనాశకన్యాశ్చవీర్యవాన్॥ అవేక్షమాణోహను
 మావైవాపశ్యతజానకీం॥ ౪౦౯॥ తామపశ్యన్కపిస్తత్రీపశ్యంశ్చాన్యావరస్త్రీయః॥ అపక్రమ్యతదావీరః ప్రధ్యాతు
 ముపచక్రమే॥ ౪౧౦॥ సభూయస్తుపరంశ్రీమామారుతిర్యత్నమాస్థితః॥ ఆపానభూమిమత్సృజ్యతద్విచేతుంప్రచక్ర
 మే॥ ౪౧౧॥ ఇతిశ్రీమత్సుందరకాండే-ఏకాదశస్కంధః*****సతస్యమధ్యేభవనస్య
 మారుతిస్తతాగృహంశ్చిత్రగృహంశ్చాగృహం॥ జగముసీతాంప్రతిదర్శనోత్సాహేనైవతాంపశ్యతిచాదదర్శనాం॥
 ౧॥ సచింతయామాసతతోమహాకపిః॥ ప్రియామపశ్యన్సృఘ్ననందనస్యతాం॥ ధృవంహిసీతామ్రీయతేయథానమేవిదిన్య
 తోదర్శనమేతిమైథిలీ॥ ౨॥ సారాక్షసానాంప్రవరేణజానకీస్వరీలసంరక్షణతత్పరాసతీ॥ అనేనమానంప్రతిదుష్టకర్తృణా

అపరాధాః- వాగురిమతెనాల్లోపః- శుభ్రాశ్చత్యర్థః ॥ 3౩౪ ॥ తానామితి ॥ చకారోప్యర్థః - నిద్రాపరవశానామపితానాంరూపప్రసూనాంపద్మినీనాంరూపమివరమ్యమానీదిత్యర్థః ॥ 3౪౪ ॥ 3౪౪ ॥ నిరీక్షమాణాశ్చాది ॥ ధర్మసాధ్యసశంకితఃధర్మలోపభయాచ్చంకితః- పరదారావరోధస్యపరదారరూపాంతఃపురస్య ॥ నహితి ॥ మేవృష్టికదాచిదపిపరదారాణాంవిషయవతిఃసీసా - పరదారసంబంధివిషయపరానహిత్యర్థః . తథాప్రయంపరదారపరిగ్రహఃదృష్టః - ఇదమసంగతమిత్యర్థః ॥ 3౪౪ ॥ తస్యేతి ॥ నిశ్చితైకాంతచిత్తస్యనియతైకరూపచిత్తస్య ॥ రాతస్యేతి ॥ నిశ్చితేనిశ్చయేపికాంతంనియతచిత్తంయస్యతస్య, యద్వానియతైచిత్తస్య ॥ 3౪౪ ॥ కామమితి ॥ వైకృత్యంవికారః - ఉపపద్యతేఉత్పన్నతే ॥ రా ॥ విశ్వస్తాఃనిశ్చిన్ధాః ॥ ౪౦౪ ॥ ఉపపద్యతే ॥ శుభాశుభాస్తవస్థాను - శుభకరణాశుభకరణేషువిషయై . కందియాణాంప్రవతానేమనవిషయేతుః . సుదృఢవృత్తిః- సతదభిలాషితమిత్యర్థః ॥ ౪౦౪ ॥ ననుపరదారదర్శనమపివిహరణీయం, తత్కామగ్ధంకృతంతత్తాహ - నాస్యతేతి ॥ అన్యత్రప్రీతివృత్తితై . సంపరిమార్గణేకతావ్యక్తిమేవహిత్త్రియోద్యత్యంతే ॥ ౪౦౪ ॥ యస్యేతి ॥ యోనిఃజాతిః- సజాతీయఇత్యర్థః ॥ ౪౩౪ ॥ రా ॥ తదితి ॥ తత్తత్తాత్ ॥ ౪౩౪ ॥ దేవేతి ॥ అపశ్యతఅపశ్యత్ ॥ ౪౪౪ ॥ ౪౪౪ ॥ సభూయస్తవరమితి ॥ తత్తరావణాంతఃపురం ॥ ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితశ్రీరామాయణభూషణేక్యంగారతిలకాఖ్యానేసుగందరకాండవ్యాఖ్యానేఏకాదశస్కంధః. **** సతస్యేతి ॥ నిశాగృహం రాత్రినివాసమౌగృహంకాగృహఃపుంసిచభూమ్యైవేతిప్రల్లింగిత్యం.పశ్యతిఅపశ్యత్ ॥ ౪౪౪ ॥ సఇతి ॥ యథాయస్తాత్కారణాత్ వివిన్యతోమేవైభిలీకర్షణంనైతస్మాత్ మియతేమమార. యద్వౌపహనేతివాక్యంపరసీయం, తదాలపశ్యన్తితిహేతుగర్భం.అదర్శనాన్యతానా-అభవాదర్శనంనైతి,కుత్రచిత్ గహనేప్రదేశేస్థితావేత్యర్థః ॥ ౪౪౪ ॥ సేతి ॥ ప్రసిద్దుకర్తృణాతిమష్టకమణావీప్సావః ॥ ౪౪౪ ॥ రాక్షసాలయే. ఆంతరమధ్యవహిః కక్ష్యోపలబితేసర్వత్ర ॥ 3౪౪ ॥ తానామితి ॥ నిద్రాపరవశత్వాచ్చమననేనమదనహేతుకరత్వాచవిమూర్ఛితంక్లాంతతానాంరూపం . పద్మినీనాంరూపయథారమణీయం - తదైవానీదిత్యర్థః ॥ 3౪౪ ॥ నిరీక్షమాణాశ్చ ॥ భమకసాధ్యసశంకితఃభమకలోపభయాచ్చంకితః- పరదారపరిగ్రహఃపరదారావపరిగ్రహః ॥ ౪౪౪ ॥ తతోనిరీక్షణానంతరంసేతేతార్కాననగ్నాస్త్రీమితిస్తరణాదిశిష్యః.తదేవాహ.భమకేతి.భమకలోపనిమిత్తయత్సాధ్యసంశయంతేనశంకితోభీతఇత్యర్థః ॥ భమకలోపదర్శయతి.పరదారావరోధస్య- దారశబ్దః స్త్రీసామాన్యవాచీ-అవరోధశబ్దఃస్వభమకయ్యక్రకలస్త్రీవాచీ. ప్రస్తుప్తస్యేత్యనేనగ్నాప్రాయత్వం సూచితం.తత్ప్రయయేవసనానాంవిషయాసాత్ ॥ 3౪౪ ॥ తస్యేతి ॥ నిశ్చితైకాంతచిత్తస్యనిశ్చయనియతచిత్తస్య ॥ 3౪౪ ॥ కామమితి ॥ వైకృత్యంవికృతత్వం ॥ ౪౪౪ ॥ యస్యేతి ॥ యోనిఃజాతిః ॥ ౪౪౪ ॥ సఇతి ॥ తత్తరావణాన్యగృహం ॥ ౪౪౪ ॥ ఇతిశ్రీమహేష్వరతీర్థభావిరచితాయాం- శ్రీరామాయణతత్పదీకాఖ్యాయాం- సుగందరకాండవ్యాఖ్యాయాంఏకాదశస్కంధః. **** సతస్యేతి ॥ నిశాగృహం రాత్రినివాసమౌగృహంకాగృహంపశ్యతిఅపశ్యత్ ॥ ౪౪౪ ॥ సఇతి ॥ వాసకీ-వివిన్యతోమేదర్శనంయథాయస్తాన్వైతి-తథాతస్మాత్పురంమియతేమమారేతిసంబంధః ॥ ౪౪౪ ॥ స్వకే-సంరక్షణంసాధివ్రత్య

హతాభవేదార్యపథేసరేస్థితా॥౩॥ విరూపరూపావికృతావివర్చసోమహాననాదీఘావిరూపదర్శనాః॥సమీక్ష్యసారాక్ష
సరాజయోషితోభయాద్విసప్టాజనకేశ్వరాత్తజా॥౪॥ సీతామదృష్ట్యాహ్యనవాప్యపారుషంహృత్యకాలంసహవాన
రైశ్చిరం । నమేష్ఠిసుగ్రీవసమాపగాగతిస్సుతీక్ష్ణదండోబలవాంశ్చవాసరః ॥ ౫ ॥ దృష్టమంతఃపురంసర్వందృష్టా రావణ
యోషితః । నసీతాదృశ్యతేసాధీవృథాజాతోమమశ్రమః ॥ ౬ ॥ కిన్నమాంవాసరాస్సర్వే గతంవత్సంతిసంగతాః॥
గత్వాతత్రత్వయావీరకింకృతంతద్వదస్వనః॥ అదృష్ట్యాకింప్రవత్సామితామహంజనకాత్తజాం॥౭॥ ఘృవంప్రాయము
మైవ్యంతికాలస్యకృతివర్తనే ॥ ౮ ॥ కింవావత్సృతివృద్ధశ్చజాంబవానంగదశ్చసః । గతంపారంసముద్రస్యవాసరాశ్చస
మాగతాః॥౯॥ అనిర్వేదశ్చియోమూలమనిర్వేదఃపరంసుఖం॥అనిర్వేదోహిసతతంసర్వార్థేషుప్రవతకః॥కరోతిసఖ
లంజంతోఃకర్మయత్తత్రోతిసః । తస్మాదనిర్వేదకృతంయత్నంచేష్టేహముత్తమం ॥ ౧౦ ॥ భూయస్తావద్విచేష్టామిదే
శానావణపాలితాః । ఆపానశాలావిచితాస్తథాపుష్పగృహాణిద * చిత్రశాలాశ్చవిచితాభూయఃక్రీడాగృహాణిచ
నిష్కుటాంతరరథాశ్చవిమానాఃచసర్వశః॥ ఇతినంచిత్యభూయోపివిచేతుమువచక్రమే । భూమీగృహంవైచిత్యగృ
హాగృహాతిగృహకానపి॥ ౧౧ ॥ ఉత్పత్నిత్యతంతశ్చాపితిష్ఠన్తచ్చపసఃపునః । అపావృణ్వంశ్చద్వారాణికవాటాన్యవ

యాంప్రతిః॥ని॥ప్రతిప్రతినిధౌపీపానలక్షణాదావిత్యమరః । సరేఉత్ప్రప్టేఆర్యపథేసన్నాగే॥ ౩ ॥ విరూపేతి॥ విరూపాణిన్యూనాధికానిరూ
పాణిశరీరావయవాఃయాసాంతాః. వికృతాఃవికృతవేమాః. వివర్చసోసీజసాః. మహాననాఃఆతివిశాలమఖాః. దీఘాణివిరూపాణిదర్శ
నానిచక్షూంషియాసాంతాః. రాక్షసశాశుషితఃరావణసాన్యాకారణ్యఃశ్రీయః ॥ ౪ ॥ సీతామితి॥ పారుషంశత్రువిషయపరాక్రమం.చి
గంకాలంవిహృత్యఅతిక్రమ్యత్యర్థః. ఏవంభూతస్యమేసుగ్రీవసమీపగాగతిఃపరగామినీ. గతిఃమార్గః.నాస్తి. సుగ్రీవసమీపగతిఃమయామోగ్యే
త్యర్థః. తత్రపాతుమాహ. సుతీక్ష్ణేతి.యతఃతేషాః॥౬॥ కిమితి॥కిన్నితిసామాన్యేననిర్వేదోక్తిః.విశేషతత్సహ. గత్వేతి. ఇత్యుక్తఇతిశేషః. వ
దస్వనఇత్యుక్తఃకింప్రవత్సామి. యద్వాకింస్వితిపారః. పూర్వవదథాత్రయమేకంవాక్యం ॥ కింస్వితిపూర్వస్తాద్విశేషోక్తిః.మాంవాసరాఃవదస్వ
నఇతివత్సంతితదాఅదృష్ట్యాకింప్రవత్సామియోజనా ॥ ౭ ॥ తేహిఅప్రైవకాలవిభంబఃక్రియతాంతత్రాహ్యఘృవమితి॥ కాలస్యవ్యతివతక
నేఅస్తదాగమనకాలేతే.ప్రాయముమైవ్యంతి.జాంబవత్ప్రభృతయఇతిశేషః ॥ ౮ ॥ సామాన్యేననిర్వేదంప్రతివక్తికింవేతి॥సముద్రలంఘనరూ
పమహత్కర్తృత్వవంతంమాంతేకింవత్సృతికిమపివత్సృతి. యద్వామద్వృత్తాంతప్రశంసకాంబవాః తమత్సాహకీంగదస్త్రదుశ్శృంగ
తోన్యేచమాంకింవాజగుప్తిశంవత్సృతి॥ ౧౦ ॥ కింవచ్చాయాంజగుప్తనఇత్యమరః॥ ౧౧ ॥ కింమామితి॥ సముద్రస్యపారంతీరంగతంమాంవృద్ధో
జాంబవాఃకింవత్సృతిజగుప్తితంవత్సృతి. జన్తప్రభృతిమత్పరాక్రమకథనేనప్రశస్యప్రేషయత్వాజాంబవాః మాంప్రతిజగుప్తితవాక్యోభాషిష్య
తి. సోంగదశ్చబిలప్రవేశనోద్యోగాన్తయానిఘటితోంగదశ్చజగుప్తితవాక్యోభాషిష్యతి. సమాగతానసరాశ్చ. సర్వధాశృతకార్యోహమే
న్యామీతిమదుక్త్యాజనితిఃత్వాసావాసరాశ్చజగుప్తితవాక్యాభిష్యంతీత్యర్థః ॥ ౯ ॥ చిరంనిర్వేదేకార్యహానిస్సాన్యదితిమత్సాఅనిర్వేదమవలంబ
తే.అనిర్వేదఇతి ॥ అనిర్వేదఉత్సాహః. తత్ప్రతంతత్ప్రయత్నంయత్నం. చేష్టేకరోమిత్యర్థః.యత్క్రొతి. జంతురితిసిద్ధం.జంతోస్సంబంధితత్వ
ర్వచమః.సఃఅనిర్వేదవివసఫలంకరోతీత్యన్వయః॥ ౧౦ ॥ భూయస్తావదిత్యాది ॥ అపానేతి.ఏతాఃచితాఃఅథాపిపునర్విచేష్టాకీత్యుపద్యతే.
నిష్కుటాఃగృహామాః. అంతరరథాఃఅవాంతరవీధ్యః. భూమితి. భూమీగృహంభూమిబిలగృహం. వైత్యగృహంచతుష్పదంపాదా.
గృహానతిగృహం. గృహానతీత్యదూరేవైర్విహారాధానిమితాఃగృహాః॥ ౧౧ ॥ ఉత్పత్నిత్యాది॥ ఉత్పత్నిత్యపక్షాపూర్వముచ్చష్టానాన్యధి
రుహ్యతతోవరోహం ఆవఘాటయం పాటయం. నిష్పతంనిగచ్ఛం. ప్రవతస్తుత్పతకబిగృహదీనిచస్తానానిప్రథమమధిరుహ్యతతస్స
సరక్షణం-ప్రతిదుష్టకమకాంతదుష్టకమకా-ఆర్యపథేసన్నాగే॥౩॥విరూపదర్శనాఃవిరూపాణిదర్శనానిచక్షూంషి.దీర్ఘాశ్చవిరూపదర్శనా
శ్చతాస్తథోక్తాః రాక్షసరాజయోషితః రావణసాన్యాకారణిః॥౪॥సీతామితి॥సుగ్రీవసమీపగాగతిః-గమ్యతఇతిగతిమాంకఃసం
బంధీమాంకోమేనాస్తిసుగ్రీవసమీపప్రతినగంతమమితిభావః॥౬॥ మాన్త్రతత్ప్రమీపగమనంజాంబవదాదిసమీపగమనమపిదురంతమిత్యాహ॥కి
న్నిత్యాది॥తద్వదస్వనఇత్యుక్తఇతిశేషః.తామదృష్ట్యాకింప్రవత్సామితిసంబంధః-నకిమపివత్సంశక్యమిత్యర్థః॥౭॥ తత్రపాతుమాహ-ఘృవమితి
సీతానదృష్టేతివచసంఖ్రిత్యాఘృవంప్రాయోపవేశనేనప్రాయస్త్వత్యంతీత్యర్థః॥౮॥ప్రాత్వంతరమాహ॥ కిమితి॥సముద్రస్యపారంతీరంగతం
మాం. జాంబవాఃకింకుశ్చిత్తంవత్సృతి-సోంగదఃకింకుశ్చిత్తంవత్సృతిసమాగతాఃసీతాన్వేషణాథమాగతాఃకింకుశ్చిత్తంవత్సృతీత్యర్థః॥ ౯ ॥ఏ
వంతీణమాత్రంనిర్విద్య పునరుత్సాహమవలంబ్యాహ. అనిర్వేదఇత్యాదినా ॥ అనిర్వేదఃఅలంబుద్ధిరాపీత్యం-ఉత్సాహఇత్యర్థః-అనిర్వేదకృ
తంఉత్సాహప్రయుక్తం ॥ ౧౦ ॥ * చిత్రేతి॥నిష్కుటాగృహామాః- తన్తధ్యగాఃవీధీశ్చ॥భూమితి॥ భూమీగృహం భూమిబిలగృహం. వైత్య
గృహంబుద్ధాయతనాని.గృహాతిగృహకానతిగృహానతీత్య అనతిదూరేవైర్విహారాధానిమితాఃగృహాః॥ ౧౧ ॥ ఉత్పత్నితి॥ ఉత్పతకఉస,

ఘాటయన్ || ప్రవిశన్నిష్పతంశ్చౌపిప్రపతన్నుత్పతన్నపి | సర్వమప్యవకాశంసవిచచారమహాకపిః || ౧౬ || చతురంగుళమా
 తోపినావకాశస్సవిద్యతే | రావణాంతఃపురేతస్మిన్యంకపిర్నజగామసః || ౧౭ || పాక్రాంతరరథ్యాశ్చవేదికా
 త్చైత్యసంశ్రయాః | దీప్తికాఃపుష్కరిణ్యశ్చసర్వంతేనావలోకితం || ౧౮ || రాక్షసోవివిధాకారావిరూపావికృతా
 స్తథా|దృష్టాహనుమతాతత్రనతుసాజనకాత్మజా || ౧౯ || యాపేణాప్రతిమాలోకేవరావిద్యాధరస్త్రియః|దృష్టాహనుమ
 తాతత్రనతురాఘవనందినీ || ౨౦ || నాగకన్యావరాహోహాఃపూర్ణచంద్రనిభాననాః | దృష్టాహనుమతాతత్రనతుసీతాసు
 మధ్యమా || ౨౧ || ప్రమధ్యరాక్షసేంద్రేణనాగకన్యాబలాద్భృతాః|దృష్టాహనుమతాతత్రనసాజనకనందినీ || ౨౨ || సోపశ్యం
 స్తాంమహాబాహుఃపశ్యంశ్చౌన్యావరస్త్రియః | వివసాదముహూర్ధమాహనుమాన్మారుతాత్మజః || ౨౩ || ఉద్యోగంవాచ
 రేంద్రాణాంప్లవనంసాగరస్యచ|వృద్ధంవీత్యానిలనుతశ్చింతాంపునరుపాగమత్ || ౨౪ || అవతీర్యవిమానాచ్ఛహనుమా
 న్మారుతాత్మజః | చింతాముషజగామాథశోకోపహతచేతనః || ౨౫ || ఇతిశ్రీమత్సుందరకాండే-ద్వాదశస్కంధః.*****

విమానాత్సుసంక్రమ్యప్రాకారంహరియూధపః|హనుమాన్వేగవానాసీద్యథావిద్యుద్ధునాంతరే || ౧ || సంప
 రిక్రమ్యహనుమాన్ రావణస్యనివేశనాత్ | అదృష్ట్యాజ్ఞానకింసీతామబ్రవీద్వచనంకపిః || ౨ || భూయిష్ఠంలోళితాలంకా
 రామస్యచరతాప్రియం | సహిషశ్యామివైదేహీంసీతాంసర్వాంగశోభనాం || ౩ || పల్వలానితటాకానిసరాంసీసరిత
 స్తథా | నద్యోనూపవనాంతాశ్చదుర్గాశ్చధరణీధరాః | లోళితావసుధాసర్వానతుపశ్యామిజ్ఞానకిం || ౪ || ఇహసం
 పాతినాసీతారావణస్యనివేశనే || ఆఖ్యాతాగృధ్రరాజేనసచపశ్యామితామహం || ౫ || కిన్నుసీతాథవైదేహీమైథిలీ
 జనకాత్మజా || ఉపతిష్ఠేతవివశారావణందుష్టచారిణం || ౬ || షీప్రముత్పతతోమన్యేసీతామాదాయగత్తసః || విభ్యతో

ముద్గచ్ఛన్ || ౧౬ || ౧౭ || ప్రాకారేతి||ప్రాకారాంతరరథ్యాః||ప్రాకారమధ్యపః||వీధ్యః||వేదికా||చైత్యసంశ్రయాః||చైత్యవృక్షమూలవీతికాబం
 ధాః||౧౯||౨౦ || ప్రమథ్యేతి||ప్రమత్వప్రసహ్య.బలాద్భృతా||నాగకన్యా||ఇత్యభిధానాద||త్రయండికృతా||నాంగహణం||పూర్వజ్ఞో||కేఢా||నాం||నాగ
 కన్యా||నామిత్యపునరుక్తిః||౨౧||౨౨||ఇతి||శ్రీగోవిందరాజవిరచితే||శ్రీరామాయణభూషణే...సుందరకాండవ్యాఖ్యానే||ద్వాదశస్కంధః.*****

విమానాదిత్యాది || ఇదానీవిమానాదవతరణోక్త్యామధ్యేవిమానమధిరూఢఇత్యవగమ్యతే. వేగవత్తేదృష్టాంతమాహ,విద్యుదితి || ౧||సం
 పరిక్రమ్యేతి||సంపరిక్రమ్యప్రాకారమితిశేషః.అబ్రవీత్ స్వయమితిశేషః || ౨|| భూయిష్ఠమితి||లోళితా-బహుశోన్విష్టేత్యర్థః || ౩|| పల్వలానిత్యా
 ది||సరితః||క్షుద్రనద్యః.అనూపవనాంతాః||జలప్రాయవనప్రదేశాః || ౪|| ౫|| కిన్నివితి|| సీతాఅయోనిజా.వైదేహీజన్మభూమిప్రయుక్తాతిశయ
 వతి.మైథిలీఆచారప్రధానకులౌత్కమవతీ. ఆశశబ్దస్సముచ్చయే. ఏవంభూతాజనకాత్మజాదుష్టచారిణంరావణంవివశాకామపరవశానతీ-
 ఉపతిష్ఠేతకిం-నేత్యర్థః || రా|| కిన్నివితి|| సీతేత్యనేనాయోనిజత్వప్రయుక్తవైశిష్ట్యంద్యోత్యతే. అథశబ్దార్థోగుణసముచ్చయః-వైదేహీత్యనేన
 దేశసంబంధకృతవైశిష్ట్యం. మైథిలీత్యనేనసదాచారయుక్తసత్పురుషవాసభూతనగరసంబంధకృతవైశిష్ట్యం. జనకాత్మజేత్యనేన-కమః||జైవహి
 సునిధియాస్థితాజనకాదయఇతి ప్రసిద్ధ జనకసంబంధకృతవైశిష్ట్యం. ఏవంగుణవిష్టాదేవీదుష్టచారిణంరావణం. ఉపతిష్ఠేతకింసంప్రప్రయా
 త్కిం-మిత్రత్వేనప్రాప్నూయాత్కింసం-నప్రాప్నూయాదేవీత్యర్థః||ఉపాదైవపూజాసంగతికరణమిత్రకరణపరిష్కృతిపక్రవ్యమిత్యాత్మశేషదం ||

తమారుహన్ - నితపత్తతోవరోహన్. నిష్పతన్||నిష్క్రామన్||బిభృహే||పృష్టవతరన్.ఉత్పతన్||పునస్తేభ్యఉద్గచ్ఛన్ || ౧౬||తి|| యంసఃపిర్న
 జగామసతాదృశశ్చతురంగుళమాతోప్యవకాశంసవిద్యతే || ౧౭||ప్రాకారేతి|| ప్రాకారాంతరరథ్యాః||ప్రాకారాంతరమధ్యపతిః||మృతికుమా
 రాదిగృహవీధ్యః||వేదికా||చైత్యసంశ్రయాః||చతుష్పథవతిః||వృత్తాధారభూతవేదికాః||౧౯||తి||రాఘవనందినీరామప్రియా||౨౦||ప్రమథ్యేతి||ప్ర
 మథ్యనాగకన్యాబలాద్భృతా||ఇత్యనేనబండికృతా||నాంగహణం.పూర్వంతుథా||నాం||నాగకన్యా||నాం||అహోనపునరుక్తిః||౨౧||౨౨|| అవతీర్యవిమా
 నాచ్ఛేతి - పునరాయుష్యసరుహ్యవేత్యర్థః.విమానఏవైతత్సర్వదర్శనమితితత్త్వం||ఇతి||శ్రీమహేశ్వరతీర్థవిరచితాయాం-||శ్రీరామాయణతత్త్వదీపి
 ఖ్యాయాం||సుందరకాండవ్యాఖ్యాయాం - ద్వాదశస్కంధః.*****||సవేగవాన్ హనుమాన్ విమానాత్ ప్రాకారం
 సంక్రమ్యఘనాంతరేవిద్యుదివాసీదిత్యన్వయః. అనెనాపమ్యేనప్రాకారఇంద్రసింహకృతఇత్యవగమ్యతే||౧||సమితి|| నివేశనాత్సంపరిక్రమ్యప్రాకార
 మితిశేషః||౨||భూయిష్ఠమితి||భూయిష్ఠం||లోడితా||బహుశోన్విష్టేత్యర్థః||౩|| పల్వలానీతి||సరితః||క్షుద్రనద్యః.అనూపవనాంతాః||జలప్రచురవన
 ప్రదేశాః||౪||తి||సన్న్యసపల్థిప్రమాణాదభావనిశ్చయఏవాస్త్రీత్యతః||హా||రావణనివేశనఏవాఖ్యాతాత్పవశ్చప్రమాణం.సతుదృశ్యతే
 త్రక్తిమిమితి||౫||కిన్నివితి||సీతేత్యనేనఅయోనిజత్వప్రయుక్తం||వైశిష్ట్యం||ద్యోత్యతే-అథశబ్దార్థోగుణసముచ్చయపరః-వైదేహీత్యనేనదేశసం
 బంధకృతవైశిష్ట్యం.మైథిలీత్యనేనసదాచారయుక్తసత్పురుషవాసనగరసంబంధనిబంధనవైశిష్ట్యం- జనకాత్మజేత్యనేన-కర్తృజైవహి||సంనిధియాస్థి
 తాజనకాదయఇతి||ప్రసిద్ధజనకసంబంధకృతవైశిష్ట్యం.ఏవంగుణవిష్టాదేవీ. దుష్టచారిణంరావణముపతిష్ఠేతకిన్ముమిత్రత్వేనప్రాప్నూయాత్కిన్సం-

రామబాణానామంతరాపతితాభవేత్ || ౭౪ || అథవాహ్నియమాణాయాఃపథిసిద్ధిపేవితే || మన్యేపతితమార్యాయా
హృదయంప్రేక్ష్యసాగరం || ౮౪ || రావణస్యోరువేగేనభుజాభ్యాంపీడితేనచ || తయామన్యేవిశాలాత్క్యా త్వక్తంజీవిత
మార్యయా || ౯౪ || ఉపర్యుపరివానూనంసాగరంక్రమతిస్తదా || వివేక్షమానాపతితాసముద్రేజనకాత్మజా || ౧౦౪ || అ
హూత్సుదేవివానేనరక్షంతీశీలమాత్మనః || అబంధుర్భక్షితాసీతారావణేనతవస్విసి || ౧౧౪ || అథవారాక్షసేంద్ర
శ్యపత్నీభిరసితేక్షణా || అమష్టాదష్టభావాభిభాక్షితాసాభవిష్యతి || ౧౨౪ || సంపూర్ణచంద్రప్రతిమంపద్మపత్రనిభే
క్షణం || రామస్యధ్యాయితవక్త్రంపంచత్వంకృపణాగతా || ౧౩౪ || హారామలక్ష్మణేత్యేవంహాయోధ్యేచేతిమైథిలీవి
లప్యబహువైదేహీన్యస్తదేహాభవిష్యతి || ౧౪౪ || అథవానిహితామన్యేరావణస్యనివేశనే || నూనంబాల్యతేసీతాపం
జరస్థేవశారికా || ౧౫౪ || జనకస్యసతాసీతారామపత్నీసుమధ్యమా || కథముత్పలపతాక్షీరావణస్యవశంవ్రజేత్ ||
౧౬౪ || వినష్టావాప్రణష్టావామృతావాజనకాత్మజా || రామస్యప్రియభార్యస్యననివేదముతుంక్షమం || ౧౭౪ || నివేద్య
మానేదోషస్సాన్యదోషస్సాన్యదనివేదనే || కథన్నుఖిలకర్తవ్యవిషమంప్రతిభాతిమే || ౧౮౪ || అస్మిన్నేవంగతేకార్యే
ప్రాప్తకాలంక్షమంచకింభవేదితిమతంభూయోహనుమాన్ప్రవిచారయత్ || ౧౯౪ || యదిసీతామదృష్ట్వాహంవాన
రేంద్రపురీమితః || గమిష్యామితతఃకోమేపురుషాథోభవిష్యతి || ౨౦౪ || మమేదంబంధునంవ్యథంసాగరస్యభవిష్య
తి || ప్రవేశశ్చైవలంకాయారాక్షసానాంచదర్శనం || ౨౧౪ || కింమాంపక్ష్యతిసుగ్రీవోహరయోవాసమాగతాః || కి
ష్కింధాంసమనుప్రాప్తంతోవాదశరథాత్మజౌ || ౨౨౪ || గత్వాతుయదికాకుత్స్థంవత్క్యామిసరమప్రియం || నదృ
ష్టేతిమయాసీతాతతస్త్యక్ష్యతిజీవితం || ౨౩౪ || పరుషందారుణంకూరంతీక్ష్యమింద్రియతాపనం || సీతానిమిత్తందు
ర్వాక్యంశ్రుత్వాసనభవిష్యతి || ౨౪౪ || తంతుకృచ్ఛగతందృష్ట్వాపంచత్వగతమానసం || భృశానరక్తోమేధావీనభవి
ష్యతిలక్ష్మణః || ౨౫౪ || వినష్టాభ్రాతరాశ్రుత్వాభరతోపిమరిష్యతి || భరతంచమృతందృష్ట్వాశత్రుఘ్నానభవిష్యతి ||

౭౪ || అథాస్యాఅదర్శనేహేతునాప్రేక్ష్యతేక్షిప్రమిత్యాదినా || రామబాణానాంరామబాణేభ్యః || ౭౪ || అథవేతి || సాగరంప్రేక్ష్యభీతంహృ
దయంసాగరేపతితమితమన్యేహృదయస్యభయస్థానత్వేనతన్నుతలతయాతచ్ఛరీరంలప్యతే || ౮౪ || రావణస్యేతి || పీడితేనపీడితేన || ౯౪ || ఉపర్య
ుపరితి || ఉపర్యుపరిసాగరం-సాగరస్యస్పృహితోపరిప్రదేశేక్షుపర్యధ్యధనస్సామీప్యతిద్విర్వచనం. ధిగుపర్యాదిమత్రిష్టితిద్విత్వీయా || ౧౦౪ ||
అహూతిభేదే || ౧౧౪ || అథవేతి || దుష్టభావాభిఃసాపత్న్యప్రయుక్తకోధాభిః || ౧౨౪ || ౧౩౪ || హారామేతి || న్యస్తదేహాత్వక్తదేహాభవిష్యతి-భా
వేదిత్యర్థః || ౧౪౪ || అథవేతి || నిహితాభూగృహదౌగూఢంస్థాపితా. లాలప్యతేముహుముహూఃప్రలపతి || ౧౫౪ || ఏవంనిరుధ్యమానాపీసీతారా
వణస్యవశంవ్రజేదిత్యాహజనకస్యేతి || కథంవ్రజేత్-నవ్రజేదేవేత్యర్థః || ౧౬౪ || సగరింబంతయాగత్వాయథావృత్తంనివేద్యతామిత్యాశం
కృతవశచిత్తుత్యాహ, వినష్టేతి || వినష్టాభూగృహదౌస్థాపనేనాదశకంసంగతాః || అదశకంసంగతిధాతోర్నిష్టా. ప్రణస్తాసముద్రపతనాదినా
త్యక్తజీవితా. ఉపసర్గాదసమాసేపిఠోపదేశేస్యేతితత్త్వం. మృతారామవరహదుఃఖానసామ్లతయాస్వయంమృతా || ౧౭౪ || నివేద్యమానఇతి ||
నివేద్యమానేవత్వమాణోదోషస్సాన్యత్. దోషస్సాన్యదనివేదనేయథావృత్తానివేదనేసామివగచనదోషస్సాన్యత్. విషమంపరస్పరవిరుద్ధం ||
౧౮౪ || అస్మిన్నితి || హారమా. అస్మిన్కాకార్యేఏవంగతేఏవంజమత్వంప్రాప్తేనతి. కింప్రాప్తకాలంకాలోచితం. త్నమంసమర్థంచభవేదితి. మ
తంపక్షం. భూయః ప్రవిచారయత్ || ౧౯౪ || ౨౦౪ || పురుషాద్భావమాహ, మమేదమితి || ౨౧౪ || ౨౨౪ || నివేద్యమానేదోషస్సాన్యదిత్యేతదుపపా
దయతి గత్వేత్యాదినా || అద్రీయమితిచ్ఛేదః || ౨౩౪ || పరుషమితి || పరుషంక్షిప్రవణకటుకం. దారుణంభయంకరం. కూరంక్షుగ్రం. తీక్ష్ణంఅసహ్యం.
ఇంద్రియతాపనంఇంద్రియక్షోభకం. సీతానిమిత్తంసీతావిషయం || ౨౪౪ || తంత్వితి || పంచత్వగతమానసంమరణేకృతనిశ్చయం || ౨౫౪ || ౩౨౪ || సాం
సహిప్నయాదేవేత్యర్థః || ౭౪ || అదర్శనేహేతునాహ || త్రిప్రమిత్యాదినా || రామబాణానాంబాణేభ్యః || ౭౪ || తి || రామపరోక్షంతథాభయా
నమోగాత్మక్షంతరం. అథవేతి || హృదయంపతితంమనఃఉత్పాతరం. మనఃఉత్క్రమణస్యైవమరణత్వాత్ || ౮౪ || రావణస్యేతి || పీడితేనపీడితేన ||
౧౦౪ || అథవేతి || నిహితాంభూగృహదౌస్థాపితాంమన్యే || ౧౧౪ || ఏవంపీద్యమానాపీసీతారావణస్యవశంవ్రజేదిత్యాహ-జనకస్యేతి || ౧౬౪ || స
గరిమేతాద్యశవిచారణ - గత్వాయథావృత్తంనివేద్యతామిత్యతలహ || వినష్టేత్యాది || దృశ్యదేశేమాయయాఅదర్శనంవిశాశః. అదృశ్యదేశే
అవస్థాపనంప్రణాశః. రామవిశ్లేషణితదుఃఖేనస్వయంమృతావా || ౧౭౪ || నివేద్యమానఇతి || దోషోపత్వమాణః. అనివేదనేయథావృత్తంతా
కథనేదోషః-స్వామివంచనకరణరూపేసాన్యత్ || ౧౮౪ || అస్మిన్నితి || ప్రాప్తకాలంకాలోచితం. త్నమంసమర్థంకింభవేత్. ఇతిమతంపక్షంభూయః
ప్రవిచారయత్ ప్రవ్యచారయత్ || ౧౯౪ || ౨౩౪ || పరుషమితి || పరుషంక్షిప్రవణకతోరం. దారుణంభయంకరం-కూరంక్షుగ్రం. తీక్ష్ణంఅసహ్యం. ఇంద్రి
యతాపనంఇంద్రియక్షోభకం. సగరామః || ౨౪౪ || తమితి || పంచత్వగతమానసంమరణేకృతనిశ్చయం || ౩౩౪ || నేతి || నిరోధేమగృహాదిసంపృతప్ర

౨౬౫ || పుత్రాన్మృతాన్మిత్రానభవన్యంతిమాతరః || కాసల్యాచమమిత్రాచకైకేయీచనసంశయః || ౨౬౫ ||
కృతజ్ఞస్తత్యసంధశ్చసుగ్రీవఃప్లవగాధిపః || రామంతథాగతందృష్ట్వతతస్త్యక్ష్యతిజీవితం || ౨౬౫ || దుమన్తావ్య
ధితాదీనానిరానందాతపస్వినీ||పీడితాభర్తృశోకేనరుమాత్యక్ష్యతిజీవితం || ౨౬౫ || వాలిజేనతుదుఃఖాన పీడితాశోకక
ర్మితా||పంచత్వంచగతేరాజ్ఞితారాపినభవిష్యతి || ౩౦౫ || మాతాపితౌర్విదాశేనసుగ్రీవవ్యసనేనచ || కుమారోప్యం
గదఃకస్త్యాధారయిష్యతిజీవితం || ౩౦౫ || భర్తృజేనతుదుఃఖేనహ్యాభిభూతావనాకసః||శిరాన్యభిహనిష్యంతితలైము
ష్టిభిరేవచ || ౩౦౫ || సాంత్యేనానుప్రదానేనమానేనచయశస్వినా || లాలితాఃకపిరాజేనప్రాణాన్స్తక్ష్యంతివాన
రాః || ౩౩౫ || నవనేషునతైలేషుననిరోధేషువాపునః||క్రీడామనుభవిష్యంతిసమేత్యకపికుంజరాః || ౩౪౫ || సపుత్ర
దారాస్సామాత్యాభర్తృవ్యసనపీడితాః||తైలాగ్రేభ్యఃపతీవ్యంతిసమేత్యవిషమేషుచ || ౩౫౫ || విషముద్భంధనంవా
పిప్రవేశంజ్వలనస్యవా||ఉపవాసమథోశస్త్రంప్రచరిష్యంతివానరాః || ౩౬౫ || ఘోరమారోదనంమన్యేగతేషు
భవిష్యతి||ఇత్యాకుకులనాశశ్చనాశశ్చైవవనాకసాం || ౩౬౫ || సోహంనైవగమిష్యామికిమింధాన్గరిమితః||నచ
శత్యాచ్యహంధ్రష్టుంసుగ్రీవంమైథిలీంవిదా || ౩౭౫ || మయ్యగచ్ఛతిచేహస్థేథమాత్మానామహారథౌ||ఆశయాతౌ
ధరిష్యేతేవానరాశ్చమనస్వినః || ౩౮౫ || హస్తాదానోముఖాదానోనియతోవృక్షమూలికః || వానప్రస్థోభవిష్యామి
హ్యదృష్ట్వాజనకాత్మజాం || ౪౦౫ || సాగరానూపజేదేశేబహుమూలఫలోదకే||చితాంకృత్యాప్రవేత్యామిసమిద్ధమర
ణీనుతం || ౪౦౫ || ఉపవిష్టస్యవాసమ్యగ్నింగినింసాధయిష్యతః||శరీరంభక్తయిష్యంతివాయసాశ్శ్వాపదానిచ||౪౨౫
ఇదంమహర్షిభిర్దృక్ష్టంనిర్యాణమితిమేమతిః || సమ్యగాపఃప్రవేత్యామినచేత్వశ్యామిజానకీం||౪౩౫ || సుజాతమూ
లానుభగాకీర్తిమాలావశస్వినీ || ప్రభగ్నాచిరరాత్రీయంమమసీతామవశ్యతః || ౪౪౫ || తాపసోవాభవిష్యా
మినియతోవృక్షమూలికః || నేతఃప్రతిగమిష్యామితామదృష్ట్వాసితేక్షణం || ౪౫౫ || యదీతఃప్రతిగచ్ఛామిసీతామన
ధిగమ్యతాం||అంగదస్సహతైస్సర్వైర్వానరైర్నభవిష్యతి||౪౬౫||వినాశేబహువోదోషాజీవన్భద్రాణివశ్యతి || తస్మా
త్ప్రాణాన్ధరిష్యామిధువోజీవితసంగమః||౪౭౫ || ఏవంబహువిధందుఃఖంమనసాధారయన్సహుః||నాన్యగచ్ఛత్తదా
త్వేనేతి||మానేనప్రత్యుక్తానాదినా || ౩౩౫ || నవనేష్వితి||నిరోధేషుగృహదినంవృత్తప్రదేశేషు||౩౫౫||విషమితి||ప్రచరిష్యంతికరిష్యంతిత్వభః. శ
స్త్రంశస్త్రప్రతనం || ౩౬౫ || ఘోరమితి||అరోదనంఆసమతాదోదనం||౩౭౫||హస్తేతి||హస్తాదానోహస్తపతితథోదే. ముఖాదానోముఖపతిత
భోజీ.వృక్షమూలికఃవృక్షమూలవాసీ||౪౦౫||సాగరేతి||అరణీశుతంఅగ్నిం || ౪౦౫ || ఉపవిష్టస్యేతి||ఉపవిష్టస్యప్రామోపవిష్టస్య. లింగినం-లింగంసన్యాసోఅనశనంతవృత్తిలింగినీ తాం. సాధయిష్యతః. లింగినమితికృత్వాతః.
తత్రలింగంశరీరంతద్వాకై లింగితత్వా-తంసాధయిష్యతః. శరీరాదాత్మానంమోచయిష్యతఇత్యర్థః శ్వాపదానిశ్వాపదాఃవ్యాఘ్రాదయః ||
౪౨౫ || నచైవమాత్తత్యాగేదోషఇత్యాహ, ఇదమితి||నిర్యాణంమరణం. ఆపఃఅపః || ౪౩౫ || సుజాతేతి|| సుజాతమూలాఅదౌలంకాధిదేవతాజ
యేనశోభనప్రాగంథా. శుభగాచగదోదయేనరమ్యాకీర్తిమాలామమకీర్తనయమాలా. యశస్వినీహనుమతోలంకాప్రవేశరాత్రిరితిలోకే
విఖ్యాతా. చిరరాత్రిజాగరజేనదీక్షుభూతారాత్రి. ప్రభగ్నాసమాప్తా. ఏవంకల్యాణీయంరాత్రిఃసీతామవశ్యతోమేవ్యధైవజాతేత్యర్థః. కృ
దికారాదక్షిణదిక్షుః || ౪౪౫ || అత్తత్యాగాపేక్షయాతాపసభావవీచ్యాయానిత్యాహ. తాపశ్యతి || వాశేబ్దోవధారణే || ని || వాస్యాదివిక
ల్పోపమయోరేవాధేవచసముచ్చయఇతిశివః || ౪౫౫ || మాభూత్సుగ్రీవసమీపగమనం, అంగదాదిభిస్సంయుజ్యతామిత్యాశంక్యాహ. యదీత
ఇతి||౪౬౫||నినాశేతి|| బహువోదోషాఃపూర్వోక్తాస్సర్వవిశాదయః. సంగమఃశ్రేయస్సంగమః || ౪౭౫ || రావణమితి||ప్రత్యాపీణాంప్రత్యా
దేశేషు || ౩౮౫ || మయీతి|| ధరిష్యతి. ప్రాణానితీయః || ౩౯౫ || హస్తేతి|| హస్తాదానోహస్తపతితథోదే. ముఖాదానోముఖపతితభో
జీ. వృక్షమూలికఃవృక్షమూలవాసీ || ౪౦౫ || సాగరేతి|| అరణీశుతంఅగ్నిం || ౪౦౫ || ఉపవిష్టస్యేతి|| ఉపవిష్టస్యప్రామోపవిష్టస్య. లింగినం-లిం
గంశరీరమస్యాస్తీతిలింగి-తంఆతానమిత్యర్థః. సాధయిష్యతఃశరీరానోచయిష్యతః. శ్వాపదానిశ్వాపదాఃవ్యాఘ్రాదయః || ౪౨౫ || నచా
త్తహత్యాదోషోపీత్యాహ-ఇదమితి|| నిర్యాణంమరణం. ఆపఃఅపః || ౪౩౫ || సుజాతేతి|| అదితరభ్యసీతాన్యేషణోపయంతైతయాశోభనమా
లా. శుభగాసీతాన్యేషణసాకర్యాపాదకచంద్రికయామనోహరా. కీర్తిమాలాకీర్తనంకీర్తిఃసీతాన్యేషణసహకారిణీతిసజైః క్రియమా
ణాకీర్తనమాలాయస్యాస్సా- యశస్వినీహనుమల్లంకాప్రవేశరాత్రిరితిఖ్యాతిమతి. చిరరాత్రిఃచిరకాలవిశిష్టరాత్రిః - దీక్షుకరాత్రిరిత్యా
వత్. అనేనరామకార్యసహాయేచ్ఛయారాత్రిరపివధి-తవతిత్యవగమ్యతే-సీతామవశ్యతోమమప్రభగ్ననిష్ఫలాజాతేత్యర్థః || ౪౪౫ || పూర్వో
క్తయోఃతాపసపక్షమరణపక్షయోఃప్రథమంపక్షమవలంబ్యాహ || తాపశ్యత్యాది నా || ౪౬౫ || నినాశేతి|| జీవిత సంగమఃజీవితేసంగమఃశ్రేయ

పారంశోకస్యకపికుంజరః || ౪౮౪ || రావణంవావధిష్యామిదశగ్రీవంమహాబలం|| కామమస్తుహృతాసీతావ్రత్యాదీ
ణణంభవిష్యతి || ౪౮౫ || అథవైసంసముత్త్రివ్యఉవర్చ్యపరిసాగరం|| రామాయోపహరిష్యామిపశుంపశువ తేరివ || ౫౦౪||
ఇతిచింతాంసమావన్నస్సీతామనధిగమ్యతాం|| ధ్యానశోకపరీతాత్మాచింతయామాసవానరః|| ౫౦౫|| యావత్సీతాం
హిపశ్యామిరామపత్నీంయశస్వినిం|| తావదేతాంపురీలంకాంవిదినోమిపునఃపునః || ౫౦౬|| సంపాతివచనాచ్ఛాపి
రామంయద్యానయామ్యహం|| అపశ్యన్ప్రాణువోభార్యాంనిదౌహేత్యర్పవాసరాః || ౫౦౭|| ఇహైవనియతాహారోవ
త్స్యామినియతేంద్రియః|| నమత్యతేవినశ్యేయస్సర్వేతేనరవానరాః || ౫౦౮ || అశోకవనికాచేయః|| దృశ్యతేయా
మహామృమా|| ఇమామధిగమిష్యామిసహాయంచితామయా || ౫౦౯ || వసూన్రుద్రాంస్తథాదిత్యానశ్వినాకురుతో
పిచ|| నమస్కృత్వాగమిష్యామిరక్షసాంశోకవర్ధనః || ౫౧౦ || జిత్వాతురాక్షసానర్వానిత్వాకుకులసందినీం|| సం
ప్రదాస్యామిరామాయథాసిద్ధింతపస్వినే || ౫౧౧ || సముహూతామివధ్యాత్వాచింతావగ్రధితేంద్రియః|| ఉద
త్థివత్సహితేజాహనూమాన్తారుతాత్మజః|| ౫౧౨|| నమోస్తురామాయసలత్క్షణాయదేవైవృతనైవృజనకాత్మజాయై
నమోస్తురుద్రేంద్రయమానిలేభ్యోనమోస్తుచంద్రగిరీమరుద్దణేభ్యః || ౫౧౩ || సతేభ్యస్తునమస్కృత్యసుగ్రీవా
యవమారుతిః|| దిశస్సర్వాస్సమాలోక్యహ్యశోకవనికాంప్రతి || ౫౧౪ || సగత్వామనసాపూర్వమశోకవనికాంశు
భాం|| ఉత్తరంచింతయామాసవానరోమారుతాత్మజః|| ౫౧౫|| ధృవంతురక్షోబహుభాభవిష్యతివనాకులా|| అశోకవని
కాచింత్యాసర్వసంసాగరసంస్కృతా || ౫౧౬ || రక్షిణశ్శత్రువిహితానూనంరక్షంతిపాదపాః|| ఘగవానపిసర్వా
త్తానాతిక్షోభంప్రవాతివై || ౫౧౭ || సంక్షిప్తాయంమయాత్వాచరామాథేరావణస్యచ || సిద్ధింమేసంవిధాన్యంతిదే
వాస్సర్షిగణాస్త్రీహ || ౫౧౮ || బ్రహ్మాస్వయంభూర్భుగవాదేవాశ్చైవదిశంతుమే|| సిద్ధిమగ్నిశ్చవాయుశ్చపు

చరితం-ప్రతికృతమితియావత్ || రా|| రావణమితి|| వాశ్చభోవధారణే-హృతాసీతాకామమస్తుయథాతథావాభవతు.రావణంవధిష్యామ్యేవ.వ
ధేనకింభవిష్యతీత్యత్రాహ.ప్రత్యాచీణంభవిష్యతీతి.ప్రత్యాచీణంప్రత్యాచరణం.వైరనిర్యాతనమితియావత్ || ౪౮౪|| అథపేతి|| పశుంపశు
పతేరివేతి. పశుపతేఃఅగ్నేఃపశుంఅజమివఃఇదుంపశుంపశువతేతేఅద్యబద్ధామ్యగ్నఃఇతిసతేః | ఆసేనసుప్రాప్తవ్యమక్తం || ౫౦౪|| ఇతితి|| ప్రథ
మంచింతాచారః. తతోధ్యానంజ్ఞాతవ్యవిషయనిరంతరప్రత్యయః. తతశ్చింతేదురంతచింతోచ్యతే || ౫౦౫ || చింతాప్రకారమహ.యావది
తి|| ౫౦౬|| యదిపూర్వమేవసంపాతివచనప్రామాణ్యేనరామోత్ప్రాసీయేతదామహాకప్రమాదస్సాగ్నిదిత్యాహ.సంపాతీతి|| ౫౦౭|| జిత్వాద్వీతి||
సిద్ధింతపఃఫలం || ౫౦౮ || సర్వాదేవాన్మమస్యంతిరామస్యాథేయశస్వినఇత్యుక్తిరీత్యాఅభిమతలాభాత్సర్వయాసర్వాన్మచుస్సరోధి.నమో
స్త్రీతి || ౫౦౯|| సతేభ్యస్త్రీత్యాదిక్లోకద్వయమేకాన్వయం|| నమస్కృత్యాలోకనరూపక్రియాభేదాత్తచ్చబద్ధవ్యయం . నమస్కృత్యఅశోకవని
కాంప్రతిఉద్దిశ్యసర్వాదిశస్సమాలోక్య అశోకవనికాంపరిచ్ఛేత్తుం తస్యాస్సర్వాదికోదృష్ట్యాతాం సమనసాగత్వాఉత్తరు చింతయామాసేతి
యోజనా.అశోకశబ్దస్సంక్షేపేవ్యాఖ్యాతః|| ౫౧౦|| ధ్రువమితి|| రక్షోబహుళారక్షకరాక్షసబహుళా. వనాకులాజలావృతా.ద్రువమండమం
డితావా.సర్వసంస్కారైఃకమఃకృత్యనిరసనాదిభిఃసంస్కృతాకృతాతీతయాధానా. అశోకవనికాధ్రువంచింత్యాభవిష్యతి. అపశ్యమస్వే
షణీయాభవేదిత్యర్థః|| ౫౧౧|| రక్షిణఇతి|| అత్రఅశోకవనికాయాంవిహితానియక్తాః.సర్వాత్సాసర్వమాప్నోతీతిసర్వాత్సావాయః.సో
పినాతిక్షోభంప్రవాతి.అతికంపనపూర్వకంనాత్రసంచరతీత్యర్థః|| ౫౧౨ || ఏవంభూతప్రదేశేభవతఃకథంగమనమిత్యాశంక్యాహ. సంక్షిప్తక్షతి||
మయా. అయమాత్మాదేహః. రామాథేరామప్రయోజనసిద్ధ్యర్థః. రావణస్యచాథేరావణావృశ్యత్సార్థం. సంక్షిప్తఃఅప్రీత్యతః.ఏవంయ
యాకార్యానుకూలాయత్నిఃకృతః, కార్యసిద్ధింతుదేవావిధాన్యంతిత్వాహ.సిద్ధిమితి|| సంవిధాన్యంతివదన్విత్యర్థః|| ౫౧౪|| బ్రహ్మైత్యాది|| శగ్వః
స్సంగమఃపునః|| ౪౮౪|| కిందైశ్యేవవిక్రమిష్యామీత్యాహ|| రావణమితి|| హృతాసీతాకామమస్తుయథాతథావాభవతు. రావణంవధిష్యామ్యే
వ. తేనకిం-ప్రత్యాచీర్గంప్రత్యాచరణంవైరనిర్యాతనమితియావత్ || ౫౦౫|| చింతాప్రకారమేవాహ. యావదితి|| పశ్యామివిచినోమితిచ.అట్
భవిష్యదథేః|| ౫౦౬|| సీతామదృష్ట్వేవ సంపాతివచనాద్వామిసమాసీయేతదామహానసర్థికాభవేదిత్యాహ. సంపాతీతి|| ౫౦౭|| ఇహే
తి|| వినశ్యేయఃసీతామదృష్ట్వాతత్రమద్గమనానంతరమితిభావః|| ౫౦౮|| జిత్యేతి|| సిద్ధిమివతపఃఫలమివ || ౫౦౯|| సఇతి|| చింతావిగ్రధితేంద్రియః
వ్యాకులేంద్రియః|| ౫౧౦|| సత్వీతి|| సుగ్రీవాయచేత్యత్రసమశ్చక్రఇతికరోతేవి-పరిణామః.అశోకవనికాంగతఃమనసేతి శేషః. అశోకవనికాం
ప్రతితిపాతేసమాలోకయదిత్యాలోకయతేవి-పరిణామఃఅస్యథాతచ్చిద్ధోతిరచ్యతే|| ౫౧౧|| సఇతి|| మనసాగత్వాగంతుంనిశ్చిత్యేత్యర్థః. ఉత్త
రంఉత్తరకతకవ్యం. వనాకులాకాననావృతా|| ౫౧౨|| రక్షిణఇతి|| అత్రఅశోకవనికాయాంవిహితానియక్తాః. సర్వాత్సావాయః|| ౫౧౩||
సంక్షిప్తక్షతి || రామాథేరావణస్యచేతిగూఢవృత్త్యాసీతాదశకనస్యాకాంక్షిత్యాత్ రావణదశకనపరిహారాథకత్వాచ్యేభూయాగ్ధత్వం||

దుహితశ్చవజ్రభృత్ | వరుణఃపాశహస్తశ్చసోమదిత్యౌతతైవచ || అశ్వినోవమహాత్మానామరుతశ్శర్వపవచ || ౬౬ ||
 సిద్ధింసర్వాణిభూతానిభూతానాంప్రవయఃప్రభుః || దాన్యంతిమమయేచాన్యేహ్యదృష్టాఃపథిగోచరాః || ౬౭ || తదు
 న్నసంపాండురదంతమవ్రణంశుచిస్త్రితంపద్మవలాశలోచనం | ద్రక్ష్యేతదార్యావదనంకదాన్యహంప్రసన్నతారాధిపతు
 ల్యదర్శనం || ౬౮ || యుద్యోపాపేనన్యశంసకమణాసుదారుణాలంకృతవేషధారిణా | బలాభిభూతాహ్యబలాతపస్వి
 నీకథన్నమేదృష్టిపథేద్యసాభవేత్ || ౬౯ || ఇతిశ్రీమత్సుందరకాండే- త్రయోదశస్కంధః.*****

సముహూతమివధ్యాత్వామనసాచాధిగమ్యతాం | అవప్లుతోమహాలేజాఃప్రాకారంతగ్యవేత్తనః || ౧ || సతః
 సంహృష్టవర్షాంగఃప్రాకారస్థోమహాకపిః | పుష్పితాగ్రాన్వసంతాదౌదదశవివిధాకమ్రమా || పాలానశోకా
 న్భవ్యాంశ్చచంపకాంశ్చసపుష్పితా || ఉద్దాలకాన్నాగవృక్షాంశ్చూతానాపిముఖానపి || ౨ || అథామృతానంఘ
 న్నాంలతాశతసమావృతాం | జ్యోముక్తావనారావఃపుష్పవేద్యతవాటికాం || ౩ || సప్రవిశ్యవిచిత్రాంతాంవిహగై
 రభినాదితాం | రాజతైఃకాంచనైశ్చైవపాదప్రసృజ్యతోవృతాం | విహగైర్మృగసంఘైశ్చవిచిత్రాంవిత్రకాన
 నాం | ఉదితాదిత్యనింకాశాందదశహనుమానాపి || వృతాంనానావిధైర్వృక్షైఃపుష్పేషగళలోపగైఃకోకిలైభ్యం
 గరాజైశ్చమృగైర్నిత్యనిషేవితాం || ప్రహృష్టమనుజేకాలేమృగపక్షిసమాకులే | మత్తబహిణసంఘస్థాంనానాద్వి
 జగణాయతాం || ౪ || మౌగమౌనావరాహోహంరాజపుత్రమిందితాం | సుఖప్రసన్నాన్విహగా బోధయామా
 నవానరః || ౫ || ఉత్పత్తిద్విజగతైఃపక్షైస్సాలాస్సమాహతాః | అనేకవణావివిధాముముచుఃపుష్పవృక్షయః || ౧౦ ||
 పుష్పవకీణశ్శుశుభేహనుమాన్గౌరుతాత్తజః | అశోకవనికామధ్యేథాపుష్పమయోగిరి || ౧౧ || దిశస్సర్వాఃప్రధా
 వంతగవృక్షపండుగతంకపిం | దృష్ట్వాసర్వాణిభూతానివసంతఇతిమేనిరే || ౧౨ || వృక్షేభ్యఃపతితైఃపుష్పైరవకీణా
 పృథగ్విదైః | రరాజవసుధాతత్రప్రమదేవవిభూషితా || ౧౩ || తరస్వినాతేతరవస్తరసాభిప్రకంపితాః | కుసుమానివి
 చిత్రానిసస్పృజుఃకపినాశదా || ౧౪ || నిధూతపత్రశిఖరాశ్శీణాపుష్పఫలామ్రమాః | నిశ్చిప్తవస్త్రాభరణాధూతా
 ఇవపరాజితాః || ౧౫ || హనుమాతావేగవతాకంపితాస్తేనగోత్తమాః | పుష్పవణఫలాన్యాశుముముచుఃపుష్పశాలినః ||

రుద్రః || ౬౬ || ఉత్తమఫలంపునస్సంగ్రహణాహ, సిద్ధింసర్వాణిభూతానిభూతానాంప్రభుఃఉత్తమ్రుద్రాద్యధిపతిః-వరిశేషాద్విజ్ఞురిత్య
 వగమ్యతే- పంథాఃగోచరఃయేమాంలెపథిగోచరాఃమాగవతిఃసం || ౬౭ || తదితి || తత్తస్మాత్ప్రకారణాత్ . ఉన్నతానాసికాయస్యతదున్న
 సంజుడపసగ్గాచ్చేతిసమాసాంతోచప్రత్యయః - ససాదేశశ్చ - అవ్రణంఅనవద్యం - తత్అభిజ్ఞాతత్వేనరామేణిషేదితం || ౬౮ || యుద్యో
 జేతి || సుదారుణాలంకృతవేషధారిణా సుదారుణత్యేస్యాపాతప్రసన్నవేషధారిణా || ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే శ్రీరామాయణభూషణే శ్లో
 గారతిలకాఖ్యానే సుందరకాండవ్యాఖ్యానేత్రయోదశస్కంధః.*

సముహూతమిత్యాది || ఇవశబ్దోవాక్యాలంకారే. ప్రాకారంతగ్యోకవనికాప్రాకారం. తస్యవేత్తనఃరావణస్యగృహాత్ - అవప్లుతః
 ప్రాప్తః || ౧ || సత్తితి || సంహృష్టసర్వాంగఃపులకితసర్వాంగః-వసంతాదౌ*పాణామౌసామౌసాకసంపాద్యేతివక్షుమసుస్మృత్యఫాల్గునపౌ
 ణామాసీప్రపూర్వదిసత్వేన వసంతాదాదిత్యుక్తం. సాలాకసజకాక-భవ్యాకృతానిత్యశోకవిశేషణం- యద్వాభవంరుద్రమహాంతిభ
 వ్యాకరుద్రప్రియపుష్పావృక్షవిశేషా. ఉద్దాలకాకబహువారకా. నాగవృక్షా. నాగకేసరవృక్షా. కపిముఖామకటకా || ౩ ||
 ర || సప్రవిశ్యేత్యాది || కాంచనైఃకాంచనమయైవస్థితైః . చిత్రకాననాచిత్రావాంతరవనాం. చంపకవనంచూతవనమిత్యేవంవిధవనవతీం-
 పుష్పాణ్యుపగచ్ఛంతిపుష్పేషగాఃపుష్పసంపన్నాఃతైః. ఫలోపగైఃఫలసంపన్నైః. ప్రహృష్టమనుజేకాలేవసంతే-వసంతస్యప్రచురమన్నధత్వా
 తప్రహృష్టమనుజత్వం || ౪ || ౯ || ఉత్పత్తిద్వితి || సాలావృక్షాః || ౧ || అనోకహఃకుటస్సాలిమిత్యుతమరః | పుష్పవృక్షయఃపుష్పవృక్షీః || ౧౦ || ౧౧ || నిధూ
 తప్రహృష్టమనుజత్వం || ౧౨ || ౧౩ || ఉత్పత్తిద్వితి || సాలావృక్షాః || ౧ || అనోకహఃకుటస్సాలిమిత్యుతమరః | పుష్పవృక్షయఃపుష్పవృక్షీః || ౧౦ || ౧౧ || నిధూ

౬౬ || సిద్ధిమితి || దాన్యంతి-వనతీత్యథః. పథిగోచరాఃదృష్టాఃఅదృష్టాశ్చయే తేసిద్ధిందాన్యంతు || ౬౭ || తదితి || సమున్నతానాసాయస్య
 తత్సమున్నసం. అవ్రణమనవద్యం || ౬౮ || యుద్యోజేతి || సుదారుణత్యేస్యలంకృతవేషధారిణాప్రసన్నవేషధారిణారావణేనేతిశేషః || ౬౯ || ఇతి
 శ్రీమహావీరశీథవిరచితాయాం శ్రీరామాయణతత్త్వదీపికాఖ్యాయాం సుందరకాండవ్యాఖ్యాయాం త్రయోదశస్కంధః. *****
 సత్తితి || తాంతగోకవనికాంచనసాలాధిగమ్యతత్రమనోనిధాయేత్త్యథః . తస్యరావణస్యవేత్తనఃవేత్తప్రాకారాదీత్యథః . ప్రాకారంవన
 ప్రాకారంఅవప్లుతఃప్రాప్తః || ౩ || అథేతి || అవ్రణంఅనవద్యం || ౪ || *విహగైరితి || చిత్రకాననాచిత్రద్రుమపండుం*పుష్పామితి || పుష్ప
 పగళలోపగైఃపుష్పాణ్యుపగచ్ఛంతిపుష్పేషగాఃపుష్పసంపన్నాః*పంఘళోపగాః*ప్రహృష్టమనుజేప్రహృష్టసేకాలేవసంతాదాదిత్యథః ||
 ౯ || ఉత్పత్తిద్వితి || పుష్పవృక్షయఃపుష్పవృక్షీః || ౧౦ || నిధూతేతి || ధూర్జాఃఅక్షధూర్జాః || ౧౧ || విహంగేతి || స్కంధమాత్రాశ్రయాఃస్కంధా

౧౬॥విహంగసంక్షేపీణానైస్సంధమాత్రాశ్రయాదుగ్రీమాః | బభూవురగమాస్సర్వైమాను తే నేవనిధుః॥౧౭॥
నిధూతకేశీయువతిర్యథామృదితవణకా | నిష్పితశుభదంతోష్ఠీనప్రదంత్తైశ్చవిక్షతా॥ తథాలాంగూలహస్తైశ్చచ
రణాభ్యాంచమదితా॥బభూవాశోకవనికాప్రభగ్నవరపాదపా॥౧౮॥ మహాలతానాందామానివ్యథమత్తరసాకపిః |
యథాప్రాప్తపివింధ్యస్యమేఘజాలానిమారుతః ॥ ౨౦ ॥ సతతమణిభూమీశ్చరాజతీశ్చమనోరమాః | తథాకాంచ
నభూమీశ్చదదశఃపిచరన్గపిః॥వాపీశ్చవివిధాకారాఃపూణాఃపరమవారిణా | మహాహౌర్వణిసోపానైరుషపన్నా
స్తతస్తతః॥ముక్తాప్రవాళసికతాఃస్ఫాటికాంతరకుట్టిమాః | కాంచనైస్తరుభిశ్చిత్రైస్తీరజైరువశోభితాః॥పుల్లపద్మైశ్చ
లవనాశ్చక్రవాకోపకూజితాః | సత్యూహరుతసంఘస్టాహంససారసనాదితాః॥దీఘాభిదుఃమయుక్తాభిసరిద్భిశ్చ
సమంతతః॥అమృతోపమతోయాభిశ్చివాభిరుపసంస్కృతాః ॥ లతాశతైరవతతాస్సంతానకుసుమావృతాః | నానా
గుల్మవృతఘనాఃకరవీరకృతాంతరాః ॥ ౨౬ ॥ తతోంబుధరసంకాశంప్రవృద్ధశేఖరంగిరింబిచిత్రీకూటంకూటైశ్చస
ర్వతఃపరివారితం ॥ శిలాగృహైరవతతంనానావృక్షైస్సమావృతం | దదశహరిశాదూలోరవ్యంజగతివర్వతం॥ ౨౮
దదశచనగాత్తస్సన్నదీనిపతితాంకపిః | అంకాదివనముత్పత్యప్రియస్యపతితాంప్రియాం॥ జలేనిపతితాగ్రైశ్చపా
దపైరువశోభితాం | వార్యమాణామివకుర్ధ్వాంప్రమదాంప్రియబంధుభిః॥ పునరావృత్తతోయాంచదదశసమహాకపిః |
ప్రసన్నామివకాంతస్యకాంతాంపునరుపస్థితాం॥౩౧॥ తస్యాదూరాత్సపద్మినోనానాద్విజగణాయుతాః | దదర్శహరి
శాదూలోహనుమాన్మారుతాత్మజః॥ ౩౨॥ కృత్రిమాందీఘికాంచాపిపూర్ణాంశీతేనవారిణాః॥వణిప్రవరసోపానాం
ముక్తాసికతశోభితాం ॥ వివిధైశ్చగసంమైశ్చవిచిత్రాంబిత్రకాననాం | పాసైస్తైస్సమహద్భిశ్చ నిర్మితైర్విశ్వక
మణాః॥కాననైఃకృత్రిమైశ్చాపిసర్వతస్సమలంకృతాం॥ ౩౪॥ యేకేచిత్పాదపాస్త్రపుష్పపగఢలోపగాః॥ సచ్చ
త్రాస్సవితదీకాఃసర్వేసావర్ణవేదికాః॥ ౩౫॥ లతాప్రతానైర్బహుభిఃపక్షైశ్చబహుభిర్వృతాం॥ కాంచనీంశీం
శుపామేకాందదశహనుమాన్గపిః॥వృతాంహేమమయీభిస్తువేదికాభిస్సమంతతః ॥౩౬॥ సోపశ్యద్భూమిభాగాం
శ్చగర్వప్రసరివణానిచ॥సువణవృక్షాసంరాచదదశశిఖసన్నిభాః॥ ౩౮ ॥ తేషాందుగ్రమాణాంప్రభయామేరోరివ

తేతి॥ ధూతాఃఅక్షధూతాః॥ ౧౫॥ ౧౬॥ విహంగేతి॥ స్సంధమాత్రాశ్రయాః పుష్పదీనామనాశ్రయాఇత్యర్థః -అతఏవఅగమాఃఅగ
మ్యాః- అసేన్యాఇత్యర్థః- నిధూతాఃకంపితాః॥ ౧౭॥ నిధూతకేశీతి॥ మృదితవణకామృష్టాంగరాగాః॥ అంగరాగస్సమలంభోవణా
కశ్చవిలేపనమిత్యుక్తైః | నిష్పితశుభదంతోష్ఠీనిష్పితతయాశుభదంతతుల్యోష్ఠీ | మహాలతానామితి॥ లతానాందామానిప్రతానాని ॥ ౨౦॥ సత
త్రీత్యాది॥ సత్యూహఃదాత్యూహః- సంతానకాఃకల్పవృక్షాఃతైస్సమావృతాః-ఘనాఃనిబిడాః-నానాగుల్మవృతాశ్చతాఃఘనాశ్చేతిసమాసః
కరవీరకృతాంతరాః రవీరైఃకృతవిశేషాః॥ ౨౬॥ తతఇతి॥ ౨౮॥ దదశహరిశాదూలోరవ్యం-ఏతత్పద్మశంకరమృంకించినాస్తీత్యర్థః-పర్వతపదర్శిత్యవ్య
యః॥రా॥శిలాగృహైరితి॥జగతిపర్వతం-జగతీశ్చస్యప్రాస్థభావఆషః- జగతీశుమిః-మృదితియావత్-తత్ప్రాధాన్యాజ్జగతిపర్వతమిత్యుక్తం-
యద్వాజగతిపర్వతఇతిసంజ్ఞా॥౨౮॥అభనద్యోకుపితయానిగతయాసఖీసాంత్యనేనపునరాగతయాసామ్యందర్శయతి-దదర్శచేతి॥పునరావృత్త
తోయాంవృక్షాగ్రప్రతిహత్యాపునంపర్వతాభిముఖతోయప్రవాహం- ఉపమానేఉపమేయేచాన్వయాయదదర్శేతిపదద్వయం॥ ౩౧॥తస్యేతి॥తస్య
పర్వతస్య- పద్మిన్యఃపద్మినీః- కృత్రిమాంక్రియయానిర్వృతాం- నిమితామిత్యర్థః॥౩౪॥యేకేచిదితి॥సచ్చత్రాఃసచితానాఇత్యర్థః-సచితదీ
కాఃసవేదికాః-సావణవేదికాఃవితదీకారోహణాభాంసువణమయసోపానవేదికాయుక్తాః॥౩౫॥౩౬॥తామితి॥ కాంచనైస్తరుగణైః-
నామేనాశ్రయాః, సతుపత్రపుష్పదీనాం, అతఏవాగమాఃఅగమ్యాఃఅసేన్యాఇతియావత్. నిధూతాఃకంపితాః॥ ౧౭॥ నిధూతేతి॥ మృది
తవణకామృదితాంగరాగా॥ ౧౮॥ మహాలతానామితి॥ దామానిసమాహాక॥ ౨౦॥ * వాపీరిత్యాదిసాధకాశ్లోకచతుష్టయమేకంవాక్యం.
ఉక్తవిశేషవిశిష్టసావీరదశశేతిపూర్వేణాన్వయః * లతాశతైరితి॥ సంతానకుసుమావృతాఃకల్పవృక్షకుసుమావృతాఃకరవీరకృతాం
తరాఃకరవీరైఃకృతవిశేషాః॥ ౨౬॥ తతఇతి॥ గిరింక్రిడాపర్వతంతస్యవిశేషంజగతిపర్వతమితి-హస్తప్రతాపః-జగతీధూమిఃమృదితియావత్
తత్ప్రాధాన్యాజ్జగతిపర్వతమిత్యుక్తిః॥౨౮॥ దదశేతి॥నిపతితాంనిగతాం॥అస్యాసద్యోకుపితకాంతాసామ్యంసాధకాశ్లోకద్వయేనాహ॥
అంకాదితి॥ పతితాంకోర్ధాన్నిగతాం. జలేనిపతితాగ్రైఃపాదపైఃప్రియబంధుభిఃవార్యమాణాంక్రద్ధాంప్రమదామివఉపశోభితాం. అతఏ
వకాంతస్యప్రసన్నామతఏవపునరుపస్థితాంకాగతామివపునరావృత్తతోయాంచదదశశేతిసంబంధః॥ ౩౧॥ తస్యేతి॥పద్మిన్యఃపద్మినీః॥ ౩౨॥
కృత్రిమాందీఘికా మిత్యాదిసార్థశ్లోకద్వయస్య దదశేతి పూర్వ క్రియయాసంబంధః॥ ౩౪॥ యేకేచిదితి॥ సచ్చత్రాఇత్యేతత్
శయనాసనాదీనామప్యవతీణం. సచితదీకాఃసావణవేదికాశ్చేతిమహావేదికోపరికృతకాంచనవేదికాఅసన్నితీశేషః॥ ౩౫॥ లతాప్రతా

దివాకరః|అమన్యతదావీరఃకాంచనోస్త్రితివానరః॥ ౩౯ ॥తాంకాంచనైస్తరుగజైర్మాణ్యైశ్చవీజితాంకింకీశతపి
 ఘోషాంధృష్ట్యావిస్మయమాగమత్ ॥ ౪౦ ॥ సపుష్పితాగ్నింబిరాంతరుణాంకురపల్లవాం । తామారుహ్యమహా
 బాహుశ్శింశుపాంషణాసంవృతాం॥ ఇతోద్రత్యామివైదేహీంరామదశశాలాలసాం॥ఇతశ్చేతశ్చదుఃఖాతాంసంప
 తంతీయదృచ్ఛయా॥ అశోకవనికాచేయందృఢంరమ్యామరాత్మనః । చంపకైశ్చందనైశ్చాపివకులైశ్చవిభూషితా॥ ఇ
 యంచాభినీరమ్యాద్విజనంఘనిషేవితా । ఇమాంసారామమహిషీనూనమేవ్యతిజానకీ ॥ సారామారామమహిషీరా
 ఘవప్యప్రియాసతీ । వనసంచారకుశలనూనమేవ్యతిజానకీ ॥ అథవామృగశాబాక్షీవనస్యాస్యవిపక్షణా । వనమేవ్యతి
 సార్యేహారామచింతానుకర్షితా ॥ రామశోకాభిసంతప్తాసాదేవీవామలోచనా । వనవాసేరతానిత్యమేవ్యతేవనచా
 రిణీ ॥ వనేచరాణాంసతతంనూనంస్పృహయతేపురా । రామస్యదయతాభార్యాజనకస్యమతాసతీ॥ సంధ్యాకాలమ
 నాశ్శ్యామాధృవమేవ్యతిజానకీ । నదీంచేనూంశివజలాంసంధ్యాధౌవరవణినీ ॥ తస్యాశ్చాప్యనురూపేయమశోకవ
 నికాశుభా । శుభాయాపాథివేంద్రస్యవత్సీరామస్యసమ్మతా ॥ యదిజీవతిసాదేవీతారాధివనిభాననా|ఆగమిప్యతిసా
 వశ్యమిమాంశివజలాంనదీం ॥ ఏవంతుమత్వాహనుమాన్మహాత్మాప్రతీక్షమాణామనుజేంద్రవత్సీం । అవేక్షమాణశ్చద
 దశశసర్వంసుపుష్పితేవణాఘనసేనీనః॥౫౦॥ ఇతిశ్రీమత్సుందరకాండే - చతుర్దశస్కర్ధః: *****

సవీక్షమాణప్రత్యోమాగమాణశ్చమైథిలీం । అవేక్షమాణశ్చమహీంసర్వాంతామన్వవైక్షత ॥ ౧ ॥ సంతా
నకలతాభిశ్చపాదపైరుపశోభితాం । దివ్యగంధరసోపేతాంసర్వతస్సమలంకృతాం ॥ తాంసనందనసంకాశామ్మృగప
క్షిభిరావృతాం । హమ్యుపాస్మాదసంబాధాంకోకిలాకులనిస్వనాం ॥ కాంచనోత్పలపద్మాభిర్వాపీభిరుపశోభితాం ।
బహ్విసనకుఢోపేతాంబహుభూమిగృహాయుతాం ॥ సర్వర్తుకుసుమైరమ్యాంఫలవద్భిశ్చపాదపైః । పుష్పితానామశో

ఉపలబ్ధితాం-తాంకింశుపాం- కింకరణితని ఘోషామంకింకరిణ్యంత్రఘంటికాః తాసాన్నిర్హోయస్యాః . యద్వాకింకిణీభిః శతంజనంతాని
 ఘోషాయస్యాస్సతామ్ || ౪౦ || సప్తష్టితాగ్నిమిత్యాన్యసంగ-సమాత్మే లోకంవాక్యమ్ || ఇతోద్రక్ష్యామిఇమామారుహ్యద్రక్ష్యామి - ల్య
 బ్లా పేపంచమి . దురాత్మనః రావణస్య . ఆథవేతిపక్షాంతరే . విపక్షణాతాపావనోదనచతురా . అస్యవనస్యాశోకవనస్య . ఇహవనంశినీ
 పుస్తకవతి=వనం . రామచింతానుకర్షితాసతీష్యతి - రామవిశ్లేషజనితతాపావనోదనార్థ=మేతద్వనప్రదేశ మగమిష్యతీత్యధః . సాఆర్యే
 తిపదచ్ఛేదః | ఏష్యతేష్యతి . వనైచరాణాంస్పృశాయతేవనేచరేభ్యస్సప్తవ్రాయతే . సంధ్యాకాలేమనఃయస్యాస్ససంధ్యాకాలమనః-సం
 ధ్యోపాసనతత్పురేత్యధః . సంధ్యార్ధేఏష్యతి- ప్రతిదినమితిశేషః . పణాఃకునేపణాసమూహ . మహాత్మాసహసమూహ . పుష్పితాగ్రత్యాది
 విశిష్టాంతామారుహ్యఇతోద్రక్ష్యామిత్యురభ్య ఆగమిష్యతి సావశ్యమిమాంకింకరలన్నదీమిత్యంతేన యః ప్రకారప్రకృతః ఏవముక్తప్రకారణమ
 త్యావసుజేంద్రపత్నీప్రతీక్షమాణఃఅవేక్షమాణః మాగమాణఃకుపుష్పితేపణాకునేలిన్శస్సకాసర్వంపద్యైత్యన్వయః|| ౫౨|| ఇతిశ్రీగో
 వింపరాజవిరచితేశ్రీరామాయణభూషణేశ్వం గారతిలకాఖ్యానే సుందరకాండవ్యాఖ్యానే చతుర్దశ స్కంధః *****
 సవీక్షమాణఇత్యాది|| సంతతస్థఃకింశుపాథః . మైథిలీంమాగమాణఃమైథిలీమాగమాణాద్భావోః*లక్షణహేతోఽన్వీక్రియాయాఇతిశానచ్ . వీక్ష
 మాణఃవివిధంచక్షుర్విక్షిప్తకోపహించావేక్షమాణః సర్వాంతాంఅశోకవనికాంఅన్వనైక్షతేత్యన్వయః || ౫౩ || సంతానకలతాభిరిత్యాది||బహ్య

వైరితి సాధణ్ణోక మేకంవాక్యం || ౩౮ || తేమామితి || మేరోఃప్రభుయేవద్రుచాణాంప్రభుయా. కాంచనకాంచనమయోస్తీత్యమన్యత|| ౩౯ || త
దితి||తరుగజైరుపలీతీతంతద్వసంబృహ్యై|| ౪౦|| సుప్రప్సితాగ్రామితి || శింశుపామారుహ్యవత్ప్రమాణమచింతయదితిశేషః|| ౪౧|| చింతాప్రకార
మేవాహ || ఇతోద్రక్ష్యామీత్యాదినాః|| అశోకవనికేతి || చందనాదిగిర్భుషితార్మ్యేయమశోకవనికా. దురాత్మనోరావణస్యరావణసంబంధినీ
దృఢంధ్రువం || ఇయమితి|| ద్విజసంఘనిషేవితా ఇయంచనశినీరమ్యా సారామమహిషీఇమాలనశినీంసూనమేష్యతీతియోజనాః|| సారామేతి||
వనసంచారకుశలారామమహిషీత్యాదుద్ధానవనసంచారచతురేత్యధః || అథవేతి-పక్షాంతతే. వనస్యాస్యఅశోకవనస్యనిచక్షణావనః|| ౪౨||
ధిస్సుఖానుభవచతురేత్యధః || ఇహవనం-నశినీపరిసరవతిః|| వనం-వనేచరాణాంస్వప్నమయతేకుశలమితిశేషః|| సంధ్యాకాలమహాసంధ్యా
కాలేహనోయస్యాఃసాతథా- సంధ్యావందనతత్పరేత్యధః|| ఏవమితి|| పణః|| సాంధ్యేపూర్వోక్తశింశుపావృక్షేగిలీనలఘూదితిశే
షః|| ౪౩|| ఇతిశ్రీమహేశ్వరతీర్థవిరచితాయాం శ్రీరామాయణతత్పరీక్షికాఖ్యాయాం సుందరకాండవ్యాఖ్యాయాం చతుదశోః స్సగః||

సవీతుమాణితి || సహస్రమాత్రత్రస్థశింశుపావణకాఘనస్థః - శిశుపాతీక్ష్ణధారః (ఇరుగుడుమారు) మైథిలీంశుగమాణిః మైథిలీమా
గణాణ్యైః * పుటణహేత్వోక్రియాయాశ్చిశానచ్ఛ్చ. వీతుమాణివిభంచతుర్విక్షిపక మహీంచావేతుమాణిః మహీంప్రత్యధోవీక్షణంకు
ర్నక సర్వాంతామశోకవనికామన్వతైతేత్యన్వయః || ౧ || * బహ్వితి || బహ్వ సనకురోపేతాంబహ్వసనైఃకుత్తరా సరన్తైశ్చపేతాం. ధూమి

కానాంశ్రియాసూర్యోదయప్రభాం || ప్రదీప్తామివతత్త్రస్థామారుతిస్సముదైతత | నిష్పత్త్రశాఖాంవిహగైః క్రియమా
 ణామివాసకృత్ || వినిష్పతద్భిశ్శతశ్చిత్తైఃపుష్పావతంసకైః | ఆమూలపుష్పనిచిత్రశోకైశ్శోకనాశనైః || పుష్పభా
 రాతిభారైశ్చస్పృశద్భిరివమేదినీం | కణికారైఃకుసుమితైఃకింశుకైశ్చనుపుష్పితైః || ౮ || సదేశఃప్రభయా తేమాంప్ర
 దీప్తభవసర్వతః || ౯ || పున్నాగాన్సప్తవర్ణాశ్చచంపకోద్దాలకాస్తథా || విష్పద్ధమూలాబహవశ్శోభంతేస్సనుపుష్పి
 తాః | శాతకుంభనిభాఃకేచిత్తేగదిగ్నిశిఖోపమాః || నీలాంజననిభాఃకేచిత్తతాగ్నిశ్శోకాస్సహస్రశః || ౧౦ || నందనం
 వివిధోద్యానంచిత్రంచైత్రరథంయథా || అతివృత్తమివాచింత్యం దివ్యంరమ్యంశ్రియావృతం | ద్వితీయమివచాకాశం
 పుష్పజ్యోతిర్గణాణామతం || పుష్పరత్నశతైశ్చిత్రంపంచమంపాగరంయథా | సర్వతుఃపుష్పైర్నిచితం పాదపైర్మణ
 గంధిభిః || నానానినాదైరుద్యానంరమ్యంమృగగణైర్ద్విజైః | అనేకగంధప్రవహంపుణ్యగంధంమనోరమం || శైలేం
 ద్రమివగంధాఢ్యంద్వితీయంగంధమాదనం || ౧౧ || అశోకవనికాయాంతుతప్యాంవానరపుంగవః || సనదశోకవిదూ
 రస్థంచైత్యప్రాసాదముచ్చితం | మధ్యేస్తంభసహసేణస్థితంకైలాసపాండురం || ప్రవాళకృతసోపానం తప్తకాం
 చనవేదికం | ముష్ణంతమివచక్షూషిద్యోతమానమివశ్రియా || విమలంప్రాంశుభావత్వాదుల్లిఖంతమివాంబరం ||
 ౧౨ || తతోమలినసంపీతాంరాక్షసీభిస్సమావృతాం || ఉపవాసకృశాందీనాంనిశ్వసంతీంపునఃపునః | దదర్శశుక్లప
 త్నాదౌచంద్రరేఖామివామలాం || మందప్రఖ్యాయమా నేనరూపేణరుచిరప్రభాం | పిన్ధాంధూమజాలేనశిఖామివవిభా
 వసోః || పీతేనైకేనసంపీతాంక్లిష్టేనోత్తమవాససా | సపంకామనలంకారాంవిపద్గామివపద్మినీం || వీరీభితాండుఃఖసం
 తప్తాంపరిష్కూనాంతవస్వినీం | గ్రహేణాంగారకేణవపీడితామివరోహిణీం || అశుప్రాణాముఖీందీనాంకృశామన
 శనేనచశోకభ్యానపరాందీనాంనిత్యండుఃఖపరాయణాం || ప్రియంజనమపశ్యంతీంపశ్యంతీంరాక్షసీగణం | స్వగణేన

సనైఃకుతైఃఆస్తరజైశ్చి శేతాం. భూమిగృహణిబిలగృహణి. సర్వతుఃకుసుమైఃపాదపైఃరమ్యమిత్యన్వయః. సూర్యోదయప్రభాంఉద్యత్సూ
 ర్యప్రభాం. విహగైఃనిష్పత్త్రశాఖాంక్రియమాణామివస్థితాం. యుగపత్పాతివక్షిపక్షవిహతపత్రతయాపత్రరహితశాఖామివస్థితామిత్యర్థః.
 పుష్పావతంసకైః- చంచూపుటలగ్నపుష్పాలంకృతైర్భృత్థః. ఆమూలేతి. ఆమూలంపుష్పైర్నిచితైఃవ్యాప్తైః. పున్నాగాదౌతథాద్యుత్తం. పుష్ప
 భారఃపుష్పసమూహః సుపవాతిభారోయేమాంతుః. అశోకైరిత్యాదావుపలక్షణేత్యతీయా. అశోకాదిభిరుపలక్షితాంగముదైక్షతేతిపూర్వేణాన్వ
 యః || ౮ || ౧౦ || పునరశోకవనంవివిధోపమానదర్శనేనవర్ణాయతి, నందనమిత్యాదినాశ్లోకచతుష్టయేన || ఉద్యానంఅశోకవనంఆత్రదదర్శ
 త్యపకృష్యతే. నందనంఇంద్రక్రిడావనం. వివిధోద్యానంవివిధపుష్పక్షుండుం. చైత్రరథంకుజేరకీడావనం. నందనమతివృత్తమివఅతిక్రమ్యస్థితమి
 వ. చైత్రరథంయథాచైత్రరథమివచిత్రమిత్యన్వయః. ఆకాశసామ్యేసాధారణధమణమాహ. పుష్పేతి. ఏవంసాగరాపమ్యేపుష్పరత్నైః || ౧౧ ||
 అశోకవనికాయామిత్యాది || చైత్యప్రాసాదంచైత్యంబద్ధమందిరంతదాకారంప్రాసాదం. ప్రాంశుభావత్వాత్ దీప్తుఃస్వభావత్వాత్ || ౧౨ ||
 తత ఇత్యాది || మలినసంపీతాంమలినవస్త్రేణావృతాం. మలినైరుగైస్సంపీతాంవా. శుక్లపత్నాదాదిత్యనేనవధిః స్తుత్వంనోస్థితం. మందగప్రఖ్యా
 యమానేనఇదంతదితికథంచిత ప్రత్యభిజ్ఞాయమానేనరూపేణోపలక్షితాం. పిన్ధామితి- మలినసంపీతత్యేఉపమా. పిన్ధాంబద్ధాం. ఉత్తరీయ
 రాహిత్యంద్యోతయితుమేకేనేత్యుక్తిః. సపంకాంఘ్రామేరావిర్భవంతీమివస్థితాం. అనలంకారాంపంకంనివర్త్య అలంకుర్యతోస్సన్నిధానాద
 లంకారరహితాం. విపద్గామివపద్మినీంరామాగమనేవ్యయమాశ్రయో నోత్పాదయితుమహాత్మ్యేవంమన్యమానాం. పద్దరహితాంసరసీమి
 వస్థితాం. గ్రహేణాంగారకేణ. ద్వితీయభవశబ్దోవాక్యాలుకారే. ఆశ్రితి. కృశాందీనామితిపునఃపునరుక్తిః కాశ్యకదైన్యయోరభియప్ర

గృహఃభూబిలగృహః * సర్వర్తుకుసుమైః సర్వర్తుమకుసుమానియేషుతైఃపాదపైరుపలక్షితాం. సూర్యోదయప్రభాం ఉద్యత్సూర్యప్రభామి
 త్యర్థః * నిష్పత్త్రేతి || పుష్పావతంసకైఃపుష్పావతంసవత్ ప్రతీయమానానియేషాంపక్షిణాంతైఃయుగపత్పాతివహుపక్షిపక్షిహితపణత
 యాపత్రరహితశాఖామివస్థితామిత్యర్థః. కించఆమూలపుష్పనిచితైఃమూలాదారభ్యపుష్పపూజైః * పుష్పభారఃపుష్పసమూహః. కుసు
 మితైఃకణికారాదిభిరుపలక్షితాంఅశోకవనికామన్వపైక్షతేతిపూర్వేణసంబంధః || ౮ || సకలి || తేమాంవృత్తాణాంప్రదీప్తవస్థితభిశ్చేషః ||
 ౯ || పున్నాగాఇత్యాదిశ్లోకద్వయమేకంవాక్యం || ౧౦ || అభిపునఃప్రకారాంతరేణాశోకవనంవర్ణయతి, నందనమిత్యాదినా || వివిధోద్యానం
 నానావిధావాంతరవనవిచిత్రంయన్నందనంఇందోద్యానం, చైత్రరథంకుజేరోద్యానం, తదుభయమతివృత్తమతిక్రాంతమివస్థితమిత్యర్థః * పు
 ష్పజ్యోతిర్గణాణామతంపుష్పజ్యోతిర్గణాణానక్షత్రగణాః. ఉద్యానంఅశోకవనంఆపశ్యదితిశేషః || ౧౧ || అశోకవనికాయామిత్యాది
 శ్లోకత్త్రయమేకంవాక్యం || చైత్యప్రాసాదంబద్ధంఠాకారప్రాసాదం. ప్రాంశుభావత్వాత్ ఉన్నతస్వరూపత్వాత్ || ౧౨ || తత ఇత్యాదభ్యయ
 ఖసంతస్థాంపుష్పసమూహానివిదామిత్త్యంతస్యగ్రంథస్యదశశ్లోకితీయయాసంబంధః. మలినసంపీతాంమలినవస్త్రేణావృతాంమందప్రఖ్యాయమా

మృగీంహీనాంశ్వగణాభివృతామివ || నీలనాగాభయావేణ్యాజఘనంగతయైకయా | నీలయానీరదాపాయేవనరా
జ్యామహీమివ || సుఖాహంతుఃఖసంతప్రాంవృసనానామకోవిదాం || ౨౫౪ || తాంసమీక్ష్యవిశాలాక్షీమధికంమ
లినాంకృశాం || తర్కయామాససీతేతికారణైరుపపాదిభిః || ౨౫౫ || హియమాణాతదాతేన రక్షసాకామయా
పిణా || యథారూపాహిదృష్టావై తథారూపేయమంగనా || ౨౫౬ || పూర్ణాచంద్రాననాంసుభూం చారువృ
త్తపయోధరాం || కుర్వంతీంప్రభయాదేవీం సర్వావితిమిరాదిభిః | తాంనీలకేశీంబింబోష్ఠీం సుమధ్యాంసుప్రతిష్ఠి
తాం||సీతాంపద్మపలాశాక్షీంమన్తథస్వరతింయథా|ఇష్టాంసర్వస్వజగతఃపూర్ణాచంద్రప్రభామివ|| భూమాసుతమమా
సీనాంనియతామివతాపసీం | నిశ్శ్వసనబహుళాంభీగుంభుజగేంద్రవధూమివ || శోకజాలేనమహతావితలేనసరాజ
తీం|సంసక్తాంధూమజాలేనశిఖామివవిభావసోః || తాంస్త్వతీమివసందిగ్ధామృద్ధింనివతితామివ| విహతామివచశ్రద్ధా
మాశాంప్రతిహతామివ|| సోపసగాఽంయథాసిద్ధింబుద్ధింసకలుమామివ|అభూతేనాపవాదేనకీర్తింనివతితామివ|| రా
మోపరోధవృథితాంరక్షోహరణకర్మితాం| అబలాంమృగశాఖాక్షీంవీక్షమాణాంతతస్తతః||బాష్పాంబుపరిపూర్ణానకృ
ష్ణవక్రాక్షిపక్షుణా | వదనెనావృసనైసనిశ్శ్వసంతీంపునఃపునః || మలపంకధరాందీనాంమండనార్థమమండితాం|
ప్రభాంసత్కృతీరాజస్యకాలమేఘైరివావృతాం ||౩౭||తస్యసందిదిహేబుద్ధిముహుస్సీతాంనీరీక్ష్యతు|ఆమ్నాయానామ
యోగేనవిద్యాంప్రశిధిలామివ|| ౩౮|| దుఃఖేనబుబుధేసీతాంహనుమాననలంకృతాం| సంస్కారేణయథాహీనాంవా
చమథాఽంతరంగతాం||౩౯||తాంసమీక్ష్యవిశాలాక్షీంరాజపుత్రీమందితాం | తర్కయామాససీతేతికారణైరుపపా
దిభిః||౪౦||వైదేహ్యయానిచాంగేమతదారామోన్వకీర్తయత్ | తాన్యాభరణజాలానిశాఖాశోభీన్యలక్షయత్ || సు

దర్శనాయ. అత్రఉపవాసకృతాంకృతామనశసేత్యుక్త్యా పూర్వకాండాంతేఇంద్రదత్తపాయసాశనవృత్తాంతః కల్పితఇతితత్త్రైవోక్తం. నీ
లనాగాభయాకృష్ణసపకతుల్యయానీరదాపాయేశరది|| తనిష్ఠాః|| ౨౫౪|| తామితి|| ఉపపాదిభిఃఉపపాదనకీర్తిః . మండప్రఖ్యాయమానేనే
త్యారభ్యసీతాంసమీక్ష్యఉపపాదిభిః కారణైస్సీతేతితర్కయామాసేత్యన్వయః|| ౨౫౫ || ఏవంలింగైస్సీతేతివిచార్యప్రత్యభిజ్ఞాయాపితథాత
ర్కయామాసేత్యాహ. హియమాణేతి||ఇతితర్కయామాసేతిశేషః|| ౨౫౬|| పూర్ణాచంద్రాననామిత్యారభ్యవిద్యాంప్రశిధిలామివేత్యంతమేకం
వాక్యం || సుభూంసుభువం. ఉపపాదనావలంకారః. కుర్వంతీమితి-దశమసాక్షాన్న సేనవిహమలిసాపిప్రభయాదిభిఃవితిమిరాఃకుర్వంతీమితి
ప్రభాతిశయోక్తిః. సుప్రతిష్ఠితాంసుప్రతిష్ఠితపాదతలాం. సరాజతీంసరాజంతీం. తాంప్రసిద్ధాం. స్త్వతింమన్వాదీద్యుక్తిం. సందిగ్ధాంసందిగ్ధార్థాం
బుద్ధింసంపదం. నివతితాంక్షీణాం. విహతాంఅవిశ్వాసబహుళాం. ప్రతిహతాంఅలబ్ధకార్యాం. సోపసగ్రాంసవిఘ్నంసకలుమాంసకలు
మ్యాం. భావప్రధానోనిర్దేశః. అభూతేనఅసత్వేన. రామోపరోధవృథితాంరామపాత్రినిరోధేనవృథితాం. పునస్సీతాశబ్దో వ్యవహితానుష్ఠర
ణార్థః. ఆమ్నాయానాంపేదానాం. అయోగేనఅసంబంధేన. ప్రశిధిలాంఅపాత్రిప్రతిష్ఠాం. విద్యాంపేదబాహ్యవిద్యాం. యద్యవత్తమాయానాం
అభ్యాసానామభావేనప్రశిధిలాంఅస్థిరపదాంవిద్యామివసీతాంనీరీక్ష్యతస్యహనుమతోబుద్ధిస్సందిదిహేఇత్యన్వయః. కాశ్యకమాలిన్యాదినాతిరో
హితరూపత్వాదిభావః|| ౩౮|| దుఃఖేనేతి || సంస్కారఃశబ్దపుష్పత్తిఃతేనహీనాం. అతఏవవివక్షితాదధాంతరంగతాంవిపరీతార్థామిత్యర్థః. సం
స్కారహీనతయా ప్రతిపిపాదయిషితార్థం వత్తుమశక్తువంతీమవివక్షితమర్థం. భోధయంతీంవాచమివ. సమ్యగ్యుత్పత్త్యర్థభావదధాంతరంగ
తాంపుష్పత్త్యనంతరంస్సార్థంప్రతిపాదయంతీమివస్థితామిత్యర్థః ||౪౦|| వైదేహ్యఇతి || శాఖాయాంశోభంతఇతిశాఖాశోభీని. భృత్యుఃవిరహ

సేనఇదంతదితికథంచిదూహ్యమాసేనరూపేణోపలక్షితాం. క్లిప్తేనజీర్ణేన- నీలనాగాభయాకృష్ణసపకతుల్యయావనరాజ్యాఉపలక్షితాంమహీ
మివస్థితాం|| ౨౫౪|| తామితి|| తాంపూర్వోక్తవిశేషణవిష్టాం. ఉపపాదిభిఃఉపపాదనకీర్తిఃవత్సమాణలింగైః సీతేతితకాయామాస- సంతయి
తవానిత్యర్థః|| ౨౫౫|| కారణాన్యేవాహ || హియమాణేతి|| అతఃసీతేయమితితకాయామాసేతిపూర్వేణసంబంధః || ౨౫౬ || కించపూర్ణాచం
ద్రేత్యాది|| సుభూంసుభువం-చంద్రప్రభామివేతిసర్వానందకరత్వముక్తం. భుజగేంద్రవధూమివేతిదుష్ప్రభుత్వం. శిఖామివవిభావసోరితి
పాతిప్రత్యం. తాంప్రసిద్ధాం. స్త్వతింమన్వాదీవాక్యం. దీఘాస్తాన్వః. సందిగ్ధాంసందిగ్ధార్థాం. సోపసగాఽంసాంతరాయాం- సకలు
మాంసకపటాం. అభూతేనాపవాదేనమిథ్యావవాదేన. రామోపరోధవృథితాంరామపాత్రినిరోధేనవృథితాం. తస్యహనుమతఃబుద్ధిఃసందిది
హే- కార్యమాలిన్యాదినాతిరోహితత్వాదిభావః. ఆమ్నాయానామయోగేనఅభ్యాసానామభావేన || ౩౮ || దుఃఖేనేతి|| దుఃఖేనకృచ్ఛేణ.
సంస్కారేణయథాహీనాంవాచమథాఽంతరంగతాం- సంస్కారోపుష్పత్తిఃతయాహీనాం అతఏవవివక్షితాదధాంతరంగతాంవిపరీతా
ర్థంభోధయంతీం- సమ్యక్పుష్పత్త్యర్థభావదశాయామథాఽంతరంగతావాగ్యుత్పత్త్యనంతరంస్సార్థంప్రదర్శయతి, తద్యత్ . సీతాందుఃఖేన

కృతాకర్ణ వేష్టాచశ్వదంష్ట్రాచనుసంస్థితా । మణివిదుగ్మచిత్రాణిహస్తేష్వాభరణానిచ ॥ శ్యామానిచిరయుక్తత్వాత్త
 థాసంస్థానవంతిచ॥౪౨॥ తాన్యేవైతానిమన్యేహంయానిరామోన్వకీతయత్ ॥ ౪౩॥ తత్రయాన్యవహీనానితాన్య
 హంనోపలక్షయే| యాన్యస్యానావహీనానితానీమానిసంశయః॥ ౪౪॥ పీతంకనకవట్టాభంసప్రస్తంతద్వసంశుభం
 ఉత్తరీయంనగాసక్తంతదాదృష్టంప్లవంగమైః ॥ భూషణానిచముఖ్యానిదృష్టానిధరణీతలే । అనయైవాపవిధ్వానిస్వనవం
 తిమహంతిచ॥౪౫॥ ఇదంచిరగృహీతత్వాద్వసనంక్షిప్తవత్తరం । తథాపినూనంతద్వణంతథాశ్రీమద్యథేతరత్ ॥ ౪౬ ॥
 ఇయంకనకవణాంగీరామస్యమహిషీపీయీ| పృణిష్టాపిసతీయాస్యమనసోనవగిశ్యతి॥ ౪౭॥ ఇయంసాయత్యతే
 రామశ్చతుర్భుజపరితప్యతే| కారుణ్యేనాన్యశంస్యేనశోకేనమదనేనచ ॥ స్త్రీప్రణిష్ఠేతికారుణ్యాదాశ్రితేత్యాన్యశంస్య
 తఃపత్నీనష్టేతిశోకేనపీయేతిమదనేనచ ॥ ౪౮ ॥ అస్యాదేవ్యాయథారూపమంగప్రత్యంగసౌష్ఠవం । రామస్యచయ
 థారూపంతస్యేయమసి తేక్షణా ॥ ౪౯ ॥ అస్యాదేవ్యామనస్తస్మింస్తస్యచాస్యాంప్రతిష్ఠితం । తేనైయంసచధర్మా

కాలేభూషణధారణస్యానుచితత్వాత్ స్యాం గేభ్యఉన్మచ్యశాఖాయాన్యస్తానీత్యర్థః. ౪౨ వేష్టాకుండలే ॥ ౪౩॥ కణికాతాళపత్రంస్యాత్ కుం
 డలంకర్ణవేష్టనమితిసంజ్ఞనః । శ్వదంష్ట్రాత్రికర్ణకాఖ్యః ఖన్నాకారకర్ణపార్శ్వభూషణవిశేషః ॥ ౪౪॥ త్రికర్ణకశ్వదంష్ట్రాశ్చేత్యభిధానరత్నమాలా
 హస్తేషుహస్తావయవేషు. శ్యామానిచిరహతాపాష్ణవశాచ్యమిభూతాని. తథాచిరయుక్తత్వాత్ చిరధృతత్వాత్. సంస్థానవంతిహ
 స్తేషుతత్తదాభరణసంస్థానానిదృశ్యంతశ్చర్థః॥ ౪౫॥ తాన్యేవేత్యధామేకంవాక్యం॥ ౪౬॥ తత్రేతి॥ తత్రయుశ్యమూకే. యాన్యవహీనానిపతి
 తానితాన్యహంనోపలక్షయే. అత్రేతిశేషః. అస్యాస్త్రీతాయాస్యకాశాద్యానినావహీనానిసంపతానితానీమాని-తత్తుల్యత్వాత్ ॥ ౪౭॥ పీతమి
 త్యాది॥ ప్లవంగమైఃసుగీవాదిప్లవంగమైః. యదుత్తరీయందృష్టంయూనిభూషణానిదృష్టానితానిసర్వాణ్యనయైవఅపవిధ్వానిపాతితాని. నగాస
 క్తమిత్యనేనపతనదశాయామయత్తరీయాగ్రంప్రక్షేపించిత్వక్రమిదిద్యోత్యతే॥ ౪౮॥ ఇదమితి॥ ఇతరత్ ఉత్సృష్టం. తదుత్తరీయంయథాయాదృశ
 వణాయుక్తంయథాశ్రీమత్ ఇదంచదానీంధార్యమాణంతద్వణంతథాశ్రీమత్ నూనమితియోజనా ॥ ౪౯॥ ఇయమితి ॥ యారామస్యప్రియా
 సతీమహిషీతికృత్యాప్రణిష్టాపిఅస్యరామస్యమనసస్సకాశాత్ నప్రణశ్యతి. సదామనసాదృష్టాభవతీత్యధాః. సాకనకవణాంగీఇయం -మ
 యాపరిదృశ్యమానేత్యర్థః ॥ ౪౭॥ ఇయంసేతి॥ రామఃకారుణ్యాదిభిశ్చతుర్భుజ్యత్యతేపరితప్యతేసేయం. కారుణ్యాదీనాంపరితాపహేతుత్వం
 విభజ్యదర్శయతి, స్త్రీతి. అపత్నాతేస్త్రీయోరక్షణీయాఃతన్నకృతమితికారుణ్యాత్పరితప్యతే. ఆన్యశంస్యమకూరత్వం. అశ్రితశంసంక్షుక్తస్వభా
 వత్వమితియావత్. తస్మాత్ ఆశ్రితానరక్షితేతిపరితప్యతేఃఅర్థోవా ఏషఅత్తనోయత్పత్నీత్వక్రీత్యాఅత్తాధాభూతాపత్నీనష్టేతిశోకేనపరిత
 ప్యతే. ప్రియానష్టేతిమదనేనపరితప్యతేఇతియోజనా ॥ ౪౮॥ అథానయోరన్యోన్యాభిరూప్యానుగుణ్యమాహ. అస్యాఇతి॥ అస్యాఃస్త్రీతాయాః.
 రూపంశరీరం. అంగప్రత్యంగసౌష్ఠవంచ. యథాయథావిధం. తథావిధమేవరామస్యాపిరూపంఅంగప్రత్యంగసౌష్ఠవంచ. తథారామస్యరూప
 మంగప్రత్యంగసౌష్ఠవంచయథాయథావిధం. తథావిధమేవాస్యారూపమంగప్రత్యంగసౌష్ఠవంచ. అతఃఇయమసి తేక్షణాతస్యయోగ్యేతిశే
 షః॥ ౪౯॥ తథానయోరన్యోన్యాభిరూప్యానురాగమాహ, అస్యాఇతి॥ అస్యాదేవ్యామనంతస్మిన్ప్రతిష్ఠితం. తేనహేతునాఇయంముహూతామపి

ముఖధత్వర్థః॥ ౪౯॥ తామితి॥ కారణైఃలింగైః॥ ౫౦॥ తాన్యేనాహ, వైదేహ్యైశ్చత్యాది ॥ శాఖాశోభినిశాఖాయాంశోభంతిఇతితథా - అన
 రామవిశ్లేషసమయేభూషణధారణస్యానుచితత్వాత్ వైదేహ్యభూషణానిస్యాం గేభ్యఉన్మచ్యశాఖాయాన్యస్తానీత్యవగమ్యతే * సుకృతా
 వితి॥ కణికావేష్టాకుండలే ॥ ౫౧॥ కుండలంకర్ణవేష్టనమిత్యుపరః । శ్వదంష్ట్రాత్రికణాఖ్యానుమాకారకణాభరణవిశేషా॥ ౫౨॥ త్రికణాః కః
 శ్వదంష్ట్రాశ్చేత్యభిధానరత్నమాలాయాం. హస్తేషుహస్తతదవయవేషు. చిరయుక్తత్వాత్ చిరధృతత్వాత్ సంస్థానవంతిచిరమంగేష్టేహవ
 స్థానవంతిచ॥ ౪౩॥ తత్రేతి॥ తత్రయుశ్యమూకే. యాన్యాభరణానిఅవహీనానిపతితాని, యానినావహీనానితత్రనపతితాని. అస్యాఃసకాశాత్
 తానీమానీతిసంబంధః॥ ౪౪॥ పీతమితి॥ స్రుప్రమంతరిక్షాద్భ్రష్టం. నగాసక్తంవృక్షలగ్నంప్లవంగమైఃసుగ్రీవాదిభిః ॥ ౪౫॥ ఇదమితి॥ చిరగృ
 హీతత్వాత్- చిరధృతత్వాత్. ఇతరత్ స్రుప్రముత్తరీయంయథాయాదృశవణాయుక్తంయథాశ్రీమత్ ఇదమిదానీంధార్యమాణంతథావణాం
 తథాశ్రీమత్. నూనమితియోజనా ॥ ౪౬॥ ఇయమితి॥ ఇయంరామస్యప్రియాసతీమహిషీతికృత్యా- ప్రణిష్టాపిఅస్యరామస్యమనసఃసకాశాత్
 నప్రణశ్యతి. సదామనసితయతీత్యధాః ॥ ౪౭॥ ఇయమితి॥ కారుణ్యాదిభిశ్చతుర్భుజ్యత్యతేపరితప్యతే సేయమితిసంబంధః. కారుణ్యాదీనాం
 పరితాపహేతుత్వంవిభజ్యదర్శయతి॥ స్త్రీతి॥ స్త్రీప్రణిష్ఠేతికారుణ్యాత్. అపత్నాతేస్త్రీయోరక్షణీయాఃతన్నకృతమితికారుణ్యాత్ పరితప్య
 తే. అశ్రితేత్యాన్యశంస్యతః-ఆన్యశంస్యమకూరత్వంఅశ్రితశంసంక్షుక్తస్వభావత్వమితియావత్ తస్మాదాశ్రితానరక్షితేతిపరితప్యతే. పత్నీనష్టేతి
 శోకేనఅత్తాధాభూతపత్నీనాశోజాతఇతిశోకేనపరితప్యతే. ప్రియేతిమదనేనచప్రియానష్టేతిమదనేనపరితప్యతేఇతియోజనా॥ ౪౮॥ అథనీతా
 రామయోరన్యోన్యాభిరూప్యానుగుణ్యమాహ॥ అస్యాఇతి॥ అస్యాఃస్త్రీతాయాఃయథాయథావిధంరూపంఅంగప్రత్యంగసౌష్ఠవం. తథావిధమే
 వరామస్యాపిరూపం. రామస్యయథావిధంరూపంతథావిధమేవఅస్యారూపంతఃఇయమసి తేక్షణాతస్యయోగ్యేతిశేషః ॥ ౪౯॥ అథానయో

త్వాముహూతః మపిజీవతి॥ ౫౨ ॥ దుష్కరంకృతవానామోహీనోయదనయాప్రిభుః॥ ధారయత్వాత్మనోదేహంన శోకేనావసీదతి॥ ౫౩॥ దుష్కరంకురుతేరామోయత్తమాంమత్తకాశినిం॥ సీతాంవి నామహాబాహుముహూతః మపిజీవతి॥ ౫౪॥ ఏవంసీతాంతదృష్ట్యాహృష్టః పవనసంభవః । జగామమనసారామంప్రశంసచతంప్రభుం॥ ౫౫॥ ఇతిశ్రీమత్సుందరకాండే-పంచదశస్కర్ణః.*.....*

ప్రశస్యతుప్రశస్తవ్యాంసీతాంతాంహరిపుంగవః । గుణాభిరామంరామంచపునశ్చింతాపరోధవత్॥ ౧॥ సముహూతః మివధ్యాత్వాబాష్పవర్యాకులేక్షణః । సీతామాశ్రిత్యతేజస్వీహనుమాన్విలలాపహ॥ ౨॥ మాన్యాగురువిసీతస్య లక్ష్మణస్యగురుప్రియా॥ యదీసీతాపిదుఃఖాతాకాలోహిదురతిక్రమః॥ ౩ ॥ రామస్యవ్యవసాయజ్ఞాలక్ష్మణస్యచధీమతః॥ నాత్యథాంతుభ్యతేదేవీగంకేవజలదాగమే॥ ౪ ॥ తుల్యశీలవయోవృత్తౌతుల్యాభిజనలక్షణాం॥ రామవోర్హతివై

జీవతి.తస్యచమనోస్యాంప్రతిష్ఠితం తేనకారణేనసముహూతః మపిజీవతి. తయోగన్యోస్యమనోనివేశనాఖాపేముహూతః జీవనమపినఘటత ఇతిభావః॥ ౫౨ ॥ మూల్యవతిచైలేరామస్యసీతావరహక్లేశాతిశయంనికామ్యహంశవసిష్ఠశిష్యఃకస్యాశ్చిత్ప్రియఃకృతేకథమేవమభూదితినిం ద్యపరిహాసితవాక్ స్వయంవిరక్తయాసంప్రత్యస్యావైలక్షణ్యాతిశయదర్శనేనవిశేషజ్ఞతయాఏతద్విరహేరామస్యదేహధారణంసర్వాత్తనాల శక్యమిత్యాహ,దుష్కరమితి॥ దుష్కరంకృతవాక్రామః- ఇమాంవియుజ్యసమాధానపరోరామఃప్రకామమశక్యంకృత్యమకరోహి.హీనోయ దనయాప్రభుః-అనయావి నాదేహంధృత్వావస్థితఇతియత్తదత్యంతమశక్యం . ప్రభుః గజాత్వాదికంశిక్షయితుంరాజ్యంపాలయితుంచజానా తి సప్రణయధారాయాంప్రథమాంశమపిభుక్తవాక్. ధారయత్వాత్మనోదేహం- కిమిదంయాచితకంశరీరంధారయతిస్యస్యైవహిదేహో యం-దేహంభోగాయతనంహీదం- సదుఃఖాయతనంఃకదిహఉపచయఇత్యస్తాద్ధాతోః- ఇగుపథేత్వాదినాకః.తేనాయవోలభ్యతే-సీతాశరీర స్యపరతంత్రతయాతత్త్వత్వయ్యక్తం-నతుస్వాధీనశరీరస్యధారణంయ్యక్తమితిభావః.విశేషజ్ఞేనాపికథమిదంత్యుంశక్యంత్రాహ, సశోకేనా వసీదతి॥తస్మాన్ని॥ ౫౩॥ ఉక్తమథాంకిగచిద్విశేషాంతరేణదర్శయతి,దుష్కరంకురుతఇతి॥ ౫౪॥ ఏవమితి॥ ఏవంసృష్ట్యామనిసంపీతతోవసాస కృతత్వశోకధ్యానపరాయణత్వాదిపతివ్రతాధమాయక్తాంసీతాందృష్ట్యాహృష్టస్కృతమనసారామంజగామసన్తార. తంప్రభుంబుద్ధిస్థంరామం ప్రశశంసచ- పునఃప్రాప్త్యైవయ్యక్తపతివ్రతాధమనిష్ఠత్వదర్శనాత్భాగ్యోత్తరోరామఇత్యస్తాషీత్- యద్వాఏతాదృశసాందర్యవతింసీతాం దృష్ట్యాఏతద్విరహితస్యమహా శోకఃప్రాప్తః- అతఃయ్యక్తమేవకృతవాక్రామఇత్యస్తాషీత్ ॥ ౫౫ ॥ ఇతిశ్రీగోవిందరాజిరచితేశ్రీరామాయణభూషణేశ్యంగారతిలకాఖ్యానేసుందరకాండవ్యాఖ్యానేపంచదశస్కర్ణః.*.....*

ప్రశస్యతి॥ ప్రశస్తవ్యాంప్రశంసితవ్యాం.రామసీతాంచప్రశస్యేతి-అస్యాదేవ్యాఇత్యాదిసోభయారపిప్రశంసితత్వాత్॥౧॥స ఇతి॥ సీతామాశ్రిత్యసీతాంవిషయాశ్చత్య॥ ౨॥ మాన్యేతి॥ గురువిసీతస్యగురుభిశ్శీతీతస్య. గురుప్రియారామప్రియా . కాలోహిదురతిక్రమః కాలోదురతిక్రమఏపిత్యయమథాస్సిద్ధోభవతీత్యర్థః . మిశ్రద్భావధారణే - అవ్యయానామనేకార్థత్వాత్ - జగద్రక్షకరామలక్ష్మణగుప్తా యాస్సీతాయాఅపియదీదృశందుఃఖంప్రాప్తంతదాకాలోదురతిక్రమఏవేతిభావః॥ ౩ ॥ రామస్యేతి॥ వ్యవసాయజ్ఞాలక్ష్మణస్యత్నవిహాయతద్వ్యవ సాయమేవప్రేక్షమాణా. ఏతద్వ్రతంమమ - అవ్యహంజీవితంజవ్యమిత్యేవ రామవ్యవసాయంజానంతీత్యర్థః . లక్ష్మణస్యచధీమతః - గామేమాయామృగాగుసారిణ్యపిహారీచోయమితితదానీమపినిశ్చితవతోలక్ష్మణస్య - యద్వా - సర్వేష్వరాదప్యాశ్రితసంరక్షణేసముద్భుక్త స్య.నాత్యథాంతుభ్యతే - అత్యర్థమితితోభాభావవిశేషణం-తోభవిశేషణత్వేయత్నించిత్తోభఃప్రాప్తస్యాశ్చిత్సతానాశకాతేప్రాప్తేపిత్తో భావేశరహితేత్యర్థః.దేవీరామేణిరసావోధవ్యవ్యాల్లభ్యవతి.గంకేవజలదాగమే- తోభహేతౌసత్యపియథాగంగానత్తుభ్యతేతథేత్యర్థః॥ ౪॥ తుల్యేతి॥ తుల్యశీలవయోవృత్తౌ- శీలంస్వభావః - అస్యాదేవ్యామనస్తస్మిన్స్తస్యచాస్యాంప్రతిష్ఠితమితిప్రక్రియాయాతుల్యస్వభావాం.తుల్యవ

రన్యోన్యానురాగమాహ॥ అస్యాఇతి॥ అస్యాఃసీతాయాఃమనఃతస్మిన్నామేప్రతిష్ఠితం- తస్యచాస్యాంప్రతిష్ఠితం - తేనహేతునాఇయంసచజీవతి తిసంబంధః ॥ ౫౨ ॥ సీతావరహేణరామస్యశరీరాకాశ్యంలంప్రాణధారణంచవిచిత్రమిత్యాహ, దుష్కరమిత్యాదిశ్లోకద్వయేన॥ మత్తకాశినిం వరాహోహం॥ని॥వరాహోహం మత్తకాశినిత్యమరః.రామగ్రహణంసీతాయాలప్యవలక్షణంసాపితంవి నాజీవతీతిచిత్రమేవేత్యర్థః॥ ౫౪॥ ఏవమితి॥ ఏవంమనిసంపీతతోవసాసకృతత్వశోకధ్యానపరాయణత్వాదిపతివ్రతాధమాయక్తాంసీతాందృష్ట్యాహృష్టస్కృత . మనసారామంజగామసన్తార. తంప్రభుంబుద్ధిస్థంరామం ప్రశశంసచ- పునఃప్రాప్త్యైవయ్యక్తపతివ్రతాధమనిష్ఠత్వదర్శనాత్ భాగ్యోత్తరోరామఇత్యస్తాషీదితిభా వః॥ ఇతిశ్రీమహేశ్వరతీర్థకవిరచితాయా శ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యాయాం సుందరకాండవ్యాఖ్యాయాం పంచదశస్కర్ణః.*.....*

ప్రశస్యేతి॥ ప్రశస్తవ్యాంప్రశంసితవ్యాం॥ ౧॥ సఇతి॥ సీతామాశ్రిత్యసీతాముద్దిశ్య॥ ౨॥ మాన్యేతి॥ గురువిసీతస్యగురుభిఃశీతీతస్య.గురు ప్రియారామప్రియాసీతాపియదిదుఃఖార్తా. కాలోదురతిక్రమోహి- సకలజగద్రక్షకరామలక్ష్మణగుప్తాయాః సీతాయాఃఈదృశందుఃఖంప్రా ప్తంయతఃఅతఃకాలోదురతిక్రమఏవేత్యర్థః॥ ౩ ॥ రామస్యేతి॥ వ్యవసాయజ్ఞాలభిప్రాయజ్ఞాపరాక్రమజైత్యర్థః॥ ౪॥ తుల్యేతి॥ తుల్యశీలవయో

దేహీంతం చేయమసి తేక్షణా || ౫ || తాంధ్రప్రస్థానవహీమాభాంలోక కాంతామివశ్రేయం | జగామమనసారామంవచనం
 చేదమబ్రవీత్ || ౬ || అస్యాహతోర్విశాలాత్యూహతోవాలీమహాబలః | రావణప్రతిమోవీర్యేకబంధశ్చనిపాతితః || ౭ || వి
 రాధశ్చహతస్సంఖ్యేరాక్షసోభీమవిక్రమః | వనేరామేణవిక్రమ్యమహేంద్రేణేవశంబరః || ౮ || చతుర్దశసహస్రాశ్రిర
 క్షసాంభీమకమణాం | నిహతానిజనస్థానేశరైర్గిశిఖోపమైః || ౯ || ఖరశ్చహతస్సంఖ్యేత్రిరాశ్చనిపాతితః | దూష
 ణశ్చమహాతేజారామేణవిదితాత్మనా || ౧౦ || ఐశ్వర్యంవానరాణాంచదుర్లభంచాలిపాలితం | అస్యానిమిత్తైసుగ్రీవఃపా
 ప్రవాణాలోకసతకృతం || ౧౧ || సాగరశ్చమయాకాగితశ్శ్రీమాన్మదనదీవతిః | అస్యాహతోర్విశాలాత్యూఃపురీచే
 యంధిరీక్షితా || ౧౨ || యదిరామస్సముద్రాంతాంమేదినింపరివతయేత్ | అస్యాఃకృతేజగచ్ఛాపియుక్తమిత్యేనమేమ
 తిః || ౧౩ || రాజ్యంవాత్రిషులోకేషుసీతావాజనకాత్మజా | త్రైలోక్యరాజ్యంసకలంసీతాయానాపుయాతకలాం ||
 ౧౪ || ఇయంసాధమశీలస్యమైథిలస్యమహాత్మనః | సుతాజనకరాజస్యసీతాభతృకదృఢవ్రతా || ఉత్థితామేదినింభ
 త్యాత్మతేహాలముఖతే | పద్మరేణునిభైఃకీణాశ్శుభైఃకేదారపాంసుభిః || ౧౬ || విక్రాంతస్యార్యశీలస్యసంయుగేష్వ
 నివర్తినః | స్నుమాదశరథస్యైవాజ్యేస్తారాజ్ఞోయశస్వినీ || ౧౭ || ధర్మజ్ఞస్యకృతజ్ఞస్యరామస్యవిదితాత్మనః | ఇయంసా
 దయితాభార్యారాక్షసీవశమాగతా || ౧౮ || సర్వాన్భోగాన్పరిత్యజ్యభర్తృస్నేహబలాత్కృతా | అచింతయిత్వాదుః
 ఖానిప్రవిష్టానిర్జనంవనం || సంతుష్టాఫలమూలేనభర్తృశుశూక్రివణేరతా | యాచరాంభజతేప్రీతింవనేపిభవనేయథాశ
 సేయంకనకవర్ణాంగీత్యంసుస్థితభాషిణీ | సహతేయాతనామేతామనధానామభాగినీ || ౨౦ || ఇమాంతుశీలసంప
 న్నాండ్రస్తుమర్నతిరాఘవః | రావణేనప్రమథితాంప్రపామివపిపాసితః || ౨౧ || అస్యానూనంపునర్దాభాద్రాఘవః

యస్మాం- షోడశవాషికస్య ద్వాదశవాషికీతుల్య-అన్యథావైరస్యాపత్యైశాస్త్రవిరోధాచ్చ- అతఏవవిష్ణోః* వక్షేరేకగుణాంభార్యా
 ముద్వహత్తిగుణోవరః | ద్వ్యప్రవహోష్టవహాంనావయోమాత్రావరాచయేతి . తుల్యవృత్తాం - దోషోయద్యపితస్యస్యాత్సహాపే
 తదగహికాతమితిరామవృత్తం, పాపానాంవాశుభానాంవావధాహాణాంప్రవంగమ | కార్యంకరుణమాశ్చ్యేణనశ్చిన్నాపరాధ్యతీత్యుక్తవత్సాన్సీ
 తాయావృత్తైనతుల్యం- తుల్యశబ్దోనురూపవరః రామానురూపశీలవయశ్చురిత్యామిత్యర్థః. తుల్యాభిజనలక్షణం - అభిజనఃకులం. లక్షణం
 సాముద్రికం- సార్వభౌమలక్షణవతోభార్యాయామైస్సాముద్రికలక్షణైర్భావ్యంతైర్మత్యకామిత్యర్థః. ఏవంవిధావ్యాద్రాఘవోవైదేహీమర్నాని
 దేహీరాఘవమహాతి- లోకేసాంసర్వాదిమతస్సౌందర్యాదిసర్వసహితానలభ్యతే- సౌందర్యాదిమత్యానసౌందర్యాదిసర్వవా-అనయోస్తు
 సర్వంసంపన్నమితివిస్తయతే. అసితేక్షణేత్యధికవిశేషణదానాద్రామాపేక్షయాసీతాయానయనసౌందర్యమధికమిత్యుచ్యతే - అతఏవరామో
 వక్ష్యతి- సజీవేయగుణమపినాతామసితేక్షణామితి | తనిష్టోకి || ౫ || ౬ || అస్యాహతోరితి || సర్వనామ్నస్తృతీయూచేతిషష్ఠీ- అనయాహతుసే
 త్యర్థః || ౭ || ౧౦ || ఐశ్వర్యమితి || అస్యానిమిత్తే * నిమిత్తకారణహేతుమసర్వాసాంప్రాయదశకనమితిషష్ఠీసప్తమ్యర్థః. అస్యానిమిత్తైసు
 త్యామిత్యర్థః || ౧౧ || ౧౨ || యదితి || పరివతయేత్ అథరోత్రరాంకుర్యాత్. అస్యాఃకృతేపితదధంజగచ్ఛాపి- సకేవలంమేదినిం- సర్వభో
 కానపరివతయేదిత్యర్థః || తనిష్టోకి || ౧౩ || రాజ్యంవేతి || రాజ్యమత్యుష్టవాసీతాక్షత్యుష్టవాఇతివిచార్యమాణఇతిశేషః. కలాంలేశం
 ౧౪ || ఇయమితి || భతృకదృఢవ్రతా- భతరీవృఢవ్రతా-కేదారపాంసుభిఃయజ్ఞక్షేత్రపాంసుభిః || ౧౬ || విక్రాంతస్యేతి || ఆర్యశీలస్యప్రేష్ట
 స్వభావస్య || ౧౭ || ౧౮ || సర్వానితి || సర్వాభోగాః - భుజ్యంతేఇతిభోగాఃశుకశారికాకంతుకప్రభృతిభోగాసాధనానిమాశ్చప్రభృతీంశ్చిప
 రిత్యభ్యపరిశేషేణప్రసక్తాశాలేశంవివేచిత్యుక్తా. అయంచపరిత్యాగోనస్యవశేనేత్యాహ, భతృకస్నేహబలాత్కృతా-అభిమతనివయస్నే
 హతిరేకస్తదితరమఖిలనుపిత్యాజయతిహి- త్యక్తేషుస్థరాణాభావేపిగంతివ్యదేశీయదుర్గుణనాకింస్తరశిత్యాహ, అచింతయిత్వాదుఃఖాని- రామా
 తిక్తవస్త్యువభవేహిదుఃఖానుభవసంభావనేతిభావః. ప్రవిష్టానిజనంవనం- భోగస్యైకాంతస్థలమితివ్యాస్యావృద్ధిలగ్నమితిభావః. యాత
 నాంతీవ్రవేదనాం. అనర్థానామభాగినీ- ఆపదాచునర్హేత్యర్థః || తనిష్టోకి || ౨౦ || ఇమామితి || ప్రపాంపానీయశాలికాం || ౨౧ || ప్రపాపానీయశాలి
 వృత్తారామానురూపస్వభావవయశ్చురిత్యా. తుల్యాభిజనలక్షణాఅభిజనంకులంలక్షణంసాముద్రికోక్తం || ౫ || ౬ || అస్యాఇతి || అస్యాహతోఃఅ
 నయాహతుసేత్యర్థః || ౧౦ || ఐశ్వర్యమితి || అస్యానిమిత్తైశిసప్తమ్యర్థేషష్ఠీ. అస్యానిమిత్తభూతాయాంసత్యామిత్యర్థః || ౧౨ || రామఃమేదినిం-
 కించజగచ్ఛసర్వలోకానపిత్యర్థః. అస్యాఃకృతేసీతార్కలపరివతయేద్వదిఅథరోత్రరాంకుర్యాత్సలహారేదిత్యర్థః- యుక్తమిత్యేవమితిరితి
 సంబంధః || ౧౩ || రాజ్యమితి || రాజ్యమత్యుష్టంవాసీతాక్షత్యుష్టవాఇతివిచార్యమాణేసతీతిశేషః. కలాంలేశం || ౧౪ || ఇయమితి || భతరీ
 వృఢవ్రతా || ౧౮ || సర్వానితి || భతృకస్నేహబలాత్కృతాభర్తృఃస్నేహబలాజ్ఞేవతీత్యర్థః * సేయమితి || యాతనాంతీవ్రవేదనాంఅనధాక
 నామభాగినీఆపదాచునహా || ౨౦ || ఇమామితి || ప్రపాంపానీయశాలాం || ౨౧ || కామేతి || కామభోగైఃకామ్యంతేఇతికామాః తేచతేభోగాః

ప్రీతిమేవ్యతిరాజారాజ్యపరిభ్రష్టఃపునఃప్రాప్యేవమేదినీ॥౨౩॥ కామభూగైఃపరిత్యక్తాహీనాబంధుజనేనచ । ధార
యత్యాత్మనోదేహంతత్సమాగమకాంక్షినీ॥౨౪॥ నైషాపశ్యతిరాక్షసోనేమాన్యక్షుఫలదుగ్రమాన్ । ఏకస్థహృదయా
నూనంరామమేవానువశ్యతి ॥౨౫॥ భర్తానామవరంసార్యాభూషణంభూషణాదపిఏమాతురహితాతేనభూషణార్హా
నశోభతే॥ ౨౬॥ దుష్కరంకురుతేరామోహీనోయదనయాప్రభుః । ధారయత్యాత్మనోదేహంనదుఃఖనావసీదతి॥
౨౭॥ ఇమామసితకేశాంతాంశతపత్రనిభేక్షణాంసుఖాన్తాండుఃఖతాందృష్ట్యామమాపివ్యధితంతునః॥ ౨౮॥ క్షీతిక్ష
మాపుష్కరసన్నిభాక్షీయారక్షితారాఘవలక్ష్మణాభ్యాంసారాక్షసీభిర్వికృతేక్షణాభిస్సంరక్త్యతేసంవ్రతివృక్షమూ
లే॥ ౨౯॥ హిమహతనశినీవనష్టశోభావ్యసనపరంపరయానిపీడ్యమానాసహచరరహితేచక్రవాకీజనకమతాకృప్తాం
దశాంప్రపన్నా॥౩౦॥ అస్యాహిపుష్పావనతాగ్రశాఖాశ్శోకంధృథంవైజనయంత్యశోకాః । హిమవ్యపాయేనచమందర
శ్చిరభృణ్నితోనైకనహస్రరశ్మిః॥౩౧॥ ఇత్యేవమథంకపిరన్వవేక్ష్యసీతేయమిత్యేవనివిష్టబుద్ధిః । సంశ్రిత్యతప్తిన్నిషసా
దవృక్షేబలీహరీణామృషభస్తరస్వీ॥౩౨॥ ఇతిశ్రీమత్సుందరకాండే - పాదశస్త్రం.*****

తతఃకుముదమండాభానిర్మలోర్మలంస్వయం । ప్రజగామనభశ్చంద్రోహంసోనిలమివోదకం॥ ౧॥ సాచివ్యమివ
కుర్వన్సప్రభయానిర్మలప్రభః । చంద్రమారశ్చిభిశ్చిత్రైస్సపేవేవనాత్మజం ॥౨॥ సదదర్శతతస్సీతాంపూర్ణచంద్రనిభా

కేత్యవరః॥ ౨౧॥ ౨౩॥ కామేతి॥ కామ్యంతఇతికామాః తేచతేభోగాశ్చప్రకృందనాదయః తైః॥ ౨౪॥ నైషేతి॥ నైషాపశ్యతిరాక్షసఃరా
క్షసీర్నపశ్యతి. నేమాన్పుష్పఫలదుగ్రమాన్- రామవిరహాన్లేశాతిశయేనరాక్షసీదర్శనవత్పుష్పఫలవతాంద్రుమాణామపి దర్శనమస్మాదసహ్య
మిత్యర్థః. ఏకస్థహృదయాఏకాగ్రచిత్తా. రామమేవానువశ్యతి- ధ్యాయతీత్యర్థః. రామాగమనసంభావనావతీదిశోవలోకయతీతివార్థః. య
ద్వానిరంతరేణరామానుభవేనపరిసరవతీకోపిచదాధోనదృష్టిపథంగచ్ఛతీత్యర్థః॥ తస్మిన్లోకి॥ ౨౫॥ ౨౬॥ ఇమామితి॥ అసితకేశాంతఃయ
స్యాస్తాం. కేశానామగ్రేనైవ్యంస్త్రీణాందులభంఅతస్తదేవాహ- అసితకేశాంతాం- గుడాశకావృతస్యాపివ్యామోహకరీం. శతపత్రని
భేక్షణాం- యద్యపీయమసి తేక్షణాతథాపిసంస్థానవిశేషేషమేయం- కమలపత్రాక్షస్యాపివ్యామోహదాయినీం. సుఖాహంరామోత్సం
గేస్థాతుమహం. దుఃఖితాంరాక్షసీనుధ్యేన్ధితాందృష్ట్యామమాపివ్యధితంతునఃశాఖామృగస్యమమాపిమనోవ్యధితం కిముతపరమదయాశో
రామస్యేతిభావః. శోకహమయోరపదస్యమమాపిమనోవ్యధితం, కింపునఃకామిషఇతివా॥ ౨౮॥ ౨౯॥ హిమహతేతి॥ హిమహతేతిశేషశేన
నశిన్యాఃపూర్వబహుకాలశోభితత్వంసిద్ధం. తద్వన్నష్టశోభాద్వాదశపక్షంనిష్ప్రతిబంధంభోగాభిజ్ఞానాయాఅగంతుకోపివిశ్లేషః
తేనహి నష్టశోభేత్పుక్తం. వ్యసనపరంపరయా విరహావసంశ్లేషోపిమధ్యేనాగత్యనివృత్తః వ్యసనమేవనైరంతర్యేణవృత్తం. అతిపీడ్యమానా
అతిక్రమ్యపీడ్యమానా-చక్రయాననురూపంవ్యసనమనుభవతీత్యర్థః. సహచరరహితేచక్రవాకీ-లాభకాలమవగమ్యదుఃఖంసోధుమనమథాన్.
చక్రవాకీసామ్యేనాయమధోలభ్యతే- సాహిరాత్రివిరామకాలంప్రబుధ్యదుఃఖంసోధుమదక్షేతిప్రసిద్ధం. జనకశ్చుతావినవ్యసనంభవివ్యతితి
జ్ఞాత్వా నసంవధితా- కేవలంసుఖంసంవధితేత్యర్థః. కృపణాందశాంప్రపన్నా-పూర్వోక్తనశిన్యాదికం నోపమానంభవతుమహాతి. కిం
చిదుక్తియాత్రం. వాఙ్మనసాపరిచ్ఛేద్యాదుదేశాంప్రాప్తేత్యర్థః॥ తస్మిన్లోకి॥ ౩౦॥ అస్యాఇతి॥ హిమవ్యపాయేనచమందర
రశ్చిరభృణ్నితః. మందరశ్చిః-ఘోర్యాపేక్షయామందకరః. చంద్రఇతియావత్- శోకంజనయతీతివచనవిపరీతామేనసంబంధః॥ ౩౧॥ ఇతిశ్రీగో
విందరాజవిరచితే శ్రీరామాయణభూషణే శృంగారలకాఖ్యానే సుందరకాండవ్యాఖ్యానే పాదశస్త్రగణః.*****

తతఃఇత్యాది ॥ ప్రజగామప్రకషేణజగామ- ఆకాశపరభాగంప్రాప్తేత్యర్థః॥ ౧॥ ౨॥ సఇతి॥ శోకభారైస్సమివఆక్రాంతా

సృక్చంనాదయః॥ ౨౪॥ నేతి॥ రాక్షసఃరాక్షసీ. ఏకస్థహృదయాఏకాగ్రచిత్తా॥ ౨౫॥ దుష్కరమితి॥ ప్రభుఃరామఃఅసయాహీనస్సృక్- ఆ
త్మనోదేహంధారయతి శోకేననావసీదతీతిచయత్ ఏతత్తుష్కరంకురుతఇతిసంబంధః॥ ౨౬॥ ఇమామితి॥ మమాపి- కిముతపరమదయాశో
రామస్యేతిభావః॥ ౨౮॥ క్షీనీతి॥ క్షీరిరవక్షమాక్షాంశ్చిర్యస్యాఃక్షీతిక్షమా॥ ౩౦॥ అస్యాఇతి॥ అశోకాఃశోకంజనయంతి. హిమవ్యపాయేననైక
సహస్రరశ్మిఃమందరశ్చిశ్చఅతీక్ష్ణరశ్మిఃశీతాంశురితియావత్. అభృణ్నితస్సుకశోకంజనయతీతిశేషః॥ ౩౧॥ తి॥ ఇత్యేవమితి॥ సీతేయమిత్యేవఇయా
సీతైవేతిజాతబుద్ధిఃతామేవబుద్ధింసంశ్రిత్యతతఃపరాన్యైయచిక్షిప్-యాతస్త్రికంశుపావృక్షఏవనిషసాద- తద్రాత్రిశేషంపరదినచన్ధితఇత్యు
ర్థః. ఏవంచసరావణాంతిపురాసర్వాపిలంకాయానుత్రయేణాశుమద్రలుఘనదినరాత్రావేవచితా-తుగ్రేయామేఅశోకవనికాప్రవేశఇతి
బోధ్యం॥ ౩౨॥ ఇతిశ్రీమహేశ్వరతీర్థవిరచితాయాం శ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యాయాం సుందరకాండవ్యాఖ్యాయాం పాదశస్త్రగణః.*****

తతఃఇతి॥ సభఃప్రజగామ-ఆకాశపరభాగంప్రాప్తః॥ ౧॥ తి॥ సాచివ్యమితి- సీతాదర్శనాదౌప్రభయాస్వకాంత్యాసాచివ్యమివసా
హాయ్యమివ- దివాక్వచిదేకాంతప్రదేశేస్థితత్వాన్నిద్రావ్యాకులత్వాచ్చసమ్యగ్భ్రాక్షసీనాంసీతాయాశ్చదర్శనం రాత్రౌచంద్రోదయేసతితు

సనాం శోకభారైరివస్యస్తాంభారైర్నావమివాంభసే || ౩ || దిదృక్షుమాణోవైదేహీంహనుమాన్వారుతాత్మజః | సదద
ర్శావిదూరస్థారాక్షసీఘోరదర్శనాః || ఏకాక్షీమేకకర్ణాంచకర్ణప్రావరణాంతథా | అకర్ణాంశంకుకర్ణాంచమస్తకో
చ్ఛాప్ససనాసికాం || అతికాయోత్తమాంగీంచతనుదీఘశిరోధరాం | ధ్వస్తకేశీంతథాకేశీంకేశకంబళధారిణీం || లంబక
ణాలలాటాంచలంబోదరపయోధరాం | లంబోష్ఠీంచుబుకోష్ఠీంచలంబాప్యాలంబజానుకాం || హ్రస్వాందీర్ఘాంతథా
కుబ్జాంవికటాంచామనాంతథా | కరాళాంభుగ్నవక్త్రాంచపింగాక్షీంవికృతాననాం || ౪ || నికృతాఃపింగళాఃకాళీఃకో
నాఃకలహప్రియాః | కాళాయసమహాశూలకూటముద్గరధారిణీః | వరాహమ్మగశృద్ధాలమహిషాజశివాముఖిః | గజోష్ఠ
హయపాదీశ్వరిఖాతశిరసోపరాః || ఏకహస్తైకపాదాశ్చఖరకణ్వశ్వకణిః కాః | గోకర్ణీహస్తాకర్ణీశ్చహరికర్ణీస్తథా
పరాః || అనాపాఅతినాసాశ్చతిర్యజ్జాసావినాసీకాః | గజసన్నిభనాసాశ్చలలాటోచ్ఛాప్ససనాసీకాః || హస్తీపాదామ
హాపాదాగోపాదాఃపాదచూలికాః | అతిమాత్రశిరోగ్రీవాఅతిమాత్రకుచోదరీః || అతిమాత్రాస్యనేత్రాశ్చదీఘజ
హ్వనఖాస్తథా | అజాముఖిహస్తముఖిగోమముఖిసూక్రీయః || హయోష్ఠఖరవక్త్రాశ్చరక్షసీర్హోరదర్శనాః |
శూలముద్గరహస్తాశ్చకోధనాఃకలహప్రియాః || కరాళాధూమకేశీశ్చరాక్షసీర్వికృతాననాః | పిబతీస్సతతంపానం
సదామాంససురాప్రియాః || మాంసశోణితదిగ్ధాంగీమాంసశోణితభోజనాః | తానదర్శకపిశ్చేష్టోరముహర్షణదర్శ
నాః || సగంధవంతముపాసినాఃపరివార్యవనస్పతిం || ౧౭౪ || తస్యాథస్తాచ్చతాందేవీంరాజపుత్రమసిందితాం || లక్షయా
మాసలక్ష్మీవాహనుమాన్జనకాత్మజాం | నిష్ప్రభాంశోకసంతప్తాంమలసంకులమూఢజాం || క్షీణపుణ్యాయుతాం
భూమాతారాంనిపతితామివ | చారిత్రవ్యవదేశాధ్యాంభత్యదర్శనదుర్గతాం | భూవజైరుత్తమైహీనాంభత్యవాత్స
ల్యభూషణాం | రాక్షసాధిపసంరుద్ధాంబంధుభిశ్చవిసాకృతాం | వియూధాంసంహసంరుద్ధాంబద్ధాంగజవధూమివ | చు
ద్రరేఖాంపయోదాంతేశారదాభైరివాప్యతాం || క్లిప్తరూపామసంస్పర్శాదయుక్తామివవల్లకీం || ౧౭౫ || సీతాంభత్య
మివస్థితాం. అతపివభారైన్యస్తాంనావమివస్థితాం || ౩ || దిదృక్షుమాణత్యాది || కణాప్రావరణేశిరసలచ్చాదకాయస్యాస్సాకణాప్రావర
ణాతాం. శంకువత్కణాంయస్యాస్తాంశంకుకణాం. మస్తకోచ్ఛాప్ససనాసికాం. ఊర్ధ్వముఖనాసికామిత్యర్థః. అతికాయోత్తమాంగీం
అత్రాతికాయశబ్దేనమహత్వముచ్చితమహేశిరస్కామిత్యర్థః. ధ్వస్తకేశీంస్వల్పకేశీం. అకేశీంఅనుత్పన్నకేశీం. కేశకంబళధారిణీంకంబళరూ
పకేశధారిణీం. లంబకణాలలాటేయస్యాస్సాలంబకణాలలాటాతాం. చుబుకేష్టయస్యాస్సచుబుకోష్ఠీతాం. హ్రస్వదీర్ఘాం. అథఃకా
యేఊర్ధ్వకాయేచకృద్విత్ ప్రాస్యాంక్వబిద్ధీఘామిత్యర్థః. కుబ్జాంస్థగుమతీం. వికటాంస్థూలజంఘాం. కరాళాందంతురాం || ౪ || కరాళో
దంతురేతుంగత్యమరః. భుగ్నవక్త్రానిష్ప్రవక్త్రాం. వికృతాననాం. నాసీకాఃపరిహితాననామిత్యర్థః. ఏతదంతస్యపూర్వోదదశ్చేత్యనేనా
న్వయః || ౪ || వికృతాశ్చత్యాదేరుత్తరేణదదశ్చేత్యనేనాన్వయః. ఏతాపికాక్ష్యాదిరాక్షసీభ్యోన్యాయః. వికృతాఃవికృతవేషాః. నిఖాతశిరసఃగా
త్రాంతర్వహిరసః. హరికణిఃకపికణిః. పాదచూడికాయాసాంతాఃపాదచూడికాః || ౫ || కిఖాచూడాకేశపాశీత్యమరః. రాక్షసీర్వికృ
తాననాశ్చత్యత్రప్రసారాక్షసీపదమవిస్తరణాథం || ౧౭౪ || తస్యాథస్తాదిత్యాది || లక్ష్మీవాహనీతాదశశశనిభత్యోభాయుక్తః. చ్యుతాంస్థానా
చ్చలితాం. చారిత్రవ్యవదేశాధ్యాంపతివ్రతాధమాచరణఖ్యాతిసంపన్నాం. భత్యదర్శనసేదగతాందరిద్రాం. భత్యదర్శనరహితామి
త్యర్థః. భత్యవాత్సల్యభూషణాం. నాత్సల్యపదమత్రస్నేహమాత్రవాచి. పయోదాంతేవమాంతే. చంద్రరేఖాయాస్సప్రస్తాప్రప్రత్నద్యోత
నాయేదంవిశేషణం. అసంస్పర్శాత్ ఉద్వతనాదిసంస్కారరాహిత్యాత్ అయుక్తాంఅనారోపితతంత్రీం. వల్లకింసీతాం || ౧౭౫ || సీతామి
త్యాదిపరశేషః. రాక్షసీవశేఅయుక్తాంఅనవస్థితాం. తద్వచనాన్యశృణ్వంతీమిత్యర్థః. లతాంకుసుమితామివ. తథాదర్శనీయామిత్యర్థః ||
పునస్సమీపదేశేఆగత్యస్థితస్యసమ్యక్సర్వదశశం || ౧ || సౌమి || శోకభారైఃస్యస్తామివఅధోసీతామివ. మజ్జమావామివేత్యర్థః || ౩ || అతికా
యోత్తమాంగీంఅతికాయంమహదుత్తమాంగీయస్యాస్తాం. తనుదీఘశిరోధరామఘ్నూలదీఘశిరోమిత్యర్థః. కేశకంబళధారిణీం. కంబళా
శవకేశాః కేశకంబళాః తాకధారయతుంశీలమస్తీతితథా || లంబకణాలలాటాంలంబకణాలలాటేయస్యాస్తాం. చుబుకోష్ఠీంచుబుకేష్టయో
యస్యాస్తాం || హ్రస్వామితి || కుబ్జాంస్థగుమతీం. కరాళాందంతురాం. పింగాక్షీమిత్యంతస్యపూర్వేణసంబంధః || ౪ || వికృతాశ్చత్యాదిశ్లోకనవ
కమేకంవాక్యం || నిఖాతశిరసఃగాత్రాంతర్వహిరసఃపాదచూలికాఃపాదచూలికాఖిఖాయాసాంతాః. రాక్షసీర్వికృతాననాశ్చత్యత్రలపరాశ
చిశేషఃఅతోసపౌనరుక్త్యం || ౧౭౪ || తస్యాథస్తాదిత్యార్థభ్యవల్లకిమివేత్యంతమేకంవాక్యం || క్షీణేతి || చ్యుతాందివశ్చతిశేషః. చారిత్రవ్యవదేశా
ధ్యాంపాతివ్రత్యవ్రతసంపన్నాం. భత్యదర్శనదుర్గతాంభత్యదర్శనహీనాం || వియూధామితి || పయోదాంతేవమాంతే. అసంస్పర్శాత్
ఉద్వతనాదిసంస్కారాభావాత్ అయుక్తామనారోపితతంత్రీం || ౧౭౫ || సీతామిత్యాదిశ్లోకద్వయమేకంవాక్యం || రాక్షసాంవశేఅయుక్తాం

వశేయ్యుక్తమయ్యుక్తాంరాక్షసీవశే॥ అశోకవనికామధ్యేశోకసాగరమాప్లుతాం । తాభీఃపరివృతాంతత్రసగ్రహోమివరో
హిణీం॥దదర్శహనుమాన్దేవీలతామకుసుమామివ॥ ౨౪౪॥ సామలేనచదిగ్ధాంగీవపుమాచాప్యలంకృతా॥మృణాలీపంకది
గ్ధేవవిభాతిసవిభాతిచ॥౨౪౫॥ మలిసేనతువస్త్రేణపరిక్షిప్తైసభామినిం॥సంస్పృతామ్ముగశాబాక్షీందదర్శహనుమాన్సూపిః
తాండేవీందీనవదనామదీనాభత్యతేజసా ॥ ౨౪౬॥ తాందృష్ట్యాహను
మాన్సీతాంమృగశాబరిభేక్షణాం॥మృగకన్యామివత్రస్తాంవీక్షమాణాంసమంతతః । దహంతీమివనిశ్శ్వనైవృతాన్ప
ల్లవధారిణః॥ సంఘాతమివశోకానాందుఃఖస్సోర్మిమివోద్భితాం । తాంక్షమాంసువిభక్తాంగీంవినాభరణశోభిణీం॥ ౨౪౭॥
షణ్మతులంలేభేమారుతిఃప్రేక్ష్యమైథిలీం॥ ౩౦౪॥హాషణ్జానిచసోశూణితాందృష్ట్యామదిరేక్షణాం॥ ముమోచహను
మాంస్తత్రసమశ్చక్రేచరాఘవం॥ ౩౦౫॥నమస్కృత్వాసరామాయలక్ష్మణాయచవీర్యవాణా॥ సీతాదర్శనసంహృష్టోహ
నుమాన్సంవృతోభవత్ ॥ ౩౦౬॥ఇతిశ్రీమత్సుందరకాండే సప్తదశస్కంధః*****

తథావిప్రేక్షమాణస్యవసంపుష్పితపాదపం॥విచిన్వతశ్చవైదేహీంకించచ్ఛేషానిశాభవత్ ॥ ౧॥ షడంగవేదవికు
షాంక్రతుప్రవరయాజినాం॥శుశ్రావబ్రహ్మఘోషాంశ్చవిరాత్రేబ్రహ్మరక్షసాం ॥ ౨ ॥ అథమంగళవాదిత్రైశ్శబ్దై
శ్శ్రోత్రమనోహరైః । ప్రాబుధ్యతమహానాహుర్దశగ్రీవోమహాబలః॥ ౩॥ విబుధ్యతుయథాకాలంరాక్షసేంద్రఃప్రతా
పవాణా॥సప్తమాల్యాంబరధరోవైదేహీమన్వచింతయత్ ॥ ౪॥ భృశంనియుక్తస్తస్యాంచమదనేనమదోతకటః॥ససతం

౨౪౪॥ ౨౪౫॥ మలిసేనేత్యాదిశ్లోకద్వయ మేకంసాక్ష్యం॥ ౨౪౬॥ తామిత్యాదిశ్లోకత్రయమేకంసాక్ష్యం॥ యమాంకుమామివస్థితాం - నిగీర్యాధ్య
వసానాదభేదోక్తిః . తాందృష్ట్యా తాంప్రేక్ష్యేత్యనయో ర్విశేషణవిశేష్యభేదాన్నపౌనరుక్త్యం, దూరప్రయుక్తస్యానుష్ఠరణాభావంప్రస
రుక్తిః॥ ౩౦౪॥ హాషణ్జానితి ॥ రాఘవంసమశ్చక్రే- ఉపపదవిభక్త్యపేక్షయాకారకవిభక్తేర్బలీయస్తాన్వనమస్కరోతిదేవానిత్యాదావివద్వి
తీయా॥ ౩౦౫॥ నమస్కృత్వేతి॥సంవృతః రాక్షస్యదర్శనాయాంకుపాసక్షణే-గూఢోభూత్ ॥ ౩౦౬॥ ఇతిశ్రీగీంబందరాజిరచితే శ్రీరామాయ
ణఘోషణే శృంగారతిలకాఖ్యానే సుందరకాండవ్యాఖ్యానే సప్తదశస్కంధః*****

తథేత్యాది ॥ విప్రేక్షమాణస్యవిచిన్వతశ్చ-విప్రేక్షమాణోవిచిన్వతఃతస్మిన్నిత్యర్థః॥ యస్యచభావేనేత్యర్థేషష్టిః॥ ౧॥ షడంగేతి॥ విరాత్రే
అపరరాత్రే ॥ అహస్సవైకదేశసంఖ్యాతపుణ్యాచ్చరాత్రేతిత్యత్రచకారాదవ్యయాయత్రస్యరాత్రిశబ్దస్యసమాసాంతోచ్ఛత్యయః॥బ్రహ్మర
క్షసాంబ్రాహ్మణత్వనిష్ఠరక్షసాం- బ్రహ్మఘోషా- వేదఘోషా॥ ౨॥ ౪॥ భృశమితి॥ నియుక్తఃప్రేరితః॥౫॥సంత్యాది॥ వీధీఃఉద్యానవీ

యోగ్యాం. శోకసాగరమాప్లుతాంతత్రసుగ్ధాం . సగ్రహంకూర్తగ్రహంప్లుతంలతామకుసుమామివఅశరణపహారాదిభావః॥ ౨౪౪॥ సేతి॥
వపుషాలంకృతాస్యభావరమణీయేత్యథః . విభాతినమభాతిచేతిస్యభావసాందర్యాదసంస్కారాచ్ఛేతిభావః . ఆత్రతాంతామితి తచ్ఛబ్దావృ
త్త్యాతత్తదవస్తాభేదస్యవణితత్వానపౌనరుక్త్యం॥౨౪౫॥ తి ॥ భత్యతేజసాభత్యతేజరాక్రమానుసంహాసేనఆదీనవృద్ధయాం ॥ ౨౪౬॥
తి॥దుఃఖస్యదుఃఖసాగరస్యఅత్రాధేయేనాధారనిగరణం॥క్షామాంకృతాం. వినాభరణశోభిణీ-ఆభరణానుగ్రహమనపేక్ష్యేవస్యసౌందర్యేణ
శోభమానాం॥ ౩౦౪॥ తి ॥ రాఘవంసమశ్చక్రేతితి . భగవతోరాఘవస్యానుగ్రహదేవేయంనుయాదృష్టైతిపునఃపునఃప్రస్తావనసూచకః॥
౩౦౫॥ తి॥ సంవృతోభవత్ రాక్షసీనాందర్శనపరిహారాయసూక్ష్మరూపమవలంబ్యవృక్షమూలసమీపశాఖాసునిలీనోభవత్ ॥ ౩౦౬॥*****
ఇతిశ్రీమహేశ్వరతీర్థంకవిచాయాం శ్రీరామాయణతత్త్వదీపికాఖ్యాయాం సుందరకాండవ్యాఖ్యాయాంసప్తదశస్కంధః*****

తి॥ తథేతి॥ కింపిచ్ఛేషాంపరయామమాత్రశేషా-విచిన్వతఃతస్యాఃస్పష్టదర్శనాయరాక్షసీనిచారావమవసరమన్వేషయతః॥ ౧ ॥ షడం
గేతి॥ షడంగానిశిక్షాదీని-విరాత్రేతి-విరాత్రీంపర్యస్తారాత్రీఃఅపరరాత్రేతిత్యర్థః॥తస్మిన్-బ్రహ్మరక్షసాంబ్రాహ్మణత్వనిష్ఠరక్షసానాం॥౨॥
౩ ॥ తి ॥ నిచారివశాదేవసప్తమాల్యాంబరధరః॥ ౪॥ భృశమితి॥ నియుక్తఃప్రేరితః - వస్తుతస్తుమదనేనత్యుపిమదనోత్కటోన- ఆతపవత
స్యాంసీతాయాంనియుక్తఃనితరాంయుక్తఃవినితత్యర్థః . ఆతపవరాక్షసేతంకామమాత్మనిగూహితంసశశాకేతికాకుః॥ తి॥ భృశంనియుక్తఃగూ
ధాభినివేశితతిత్తః . కామంకామవేగం . ఈదృశేమతీర్థస్యాన్యథాయోజనంభ్రాంత్యేవరక్షసస్తమేగుణావిష్టస్యభగవన్నాయామోహితస్యా
కృత్యేష్వేవప్రవృత్తైః-తథాక్రియమాణంభగవద్ధ్యానమపిపాపభోగోత్తరంజన్మాంతరేక్షత్తమఫలాయేతిబోధ్యం॥ఆతపవముక్షాశ్వమేధనామో
రాజ్ఞోదాసస్తావకముక్తంతః ॥ నయమ్యైవాజబంధవో నినిత్యుత్సవత్యః, అవద్యమధిదీధరత్ - ఇతి . ఆస్యాధః . వాజమిత్యన్న
నామ - అన్నదాసేనయేనర్యేపాంబంధవస్తేషాంసంబోధనం . మేవాజబంధవః- యమ్యైయుమ్నాసు-అధిస్సప్తమృథానవాదీ- నినిత్యు
త్సనిందనేచ్ఛాకీలోపియత్యః . అవద్యంవదీధరత్సంధారయతి - భవదనుసంధానేనైవనిమ్నావత్వాదితి . ఏవంచభగవతోనింధావరుద్ధభావేన
భ్యానమపినరకభోగోత్తరంజన్మాంతరేక్షత్తమఫలాయ- ఆతపివాస్యమరణోత్తరంచతుర్థాచతుర్వ్యగ్యాంచేదిరాజకులేజన్మ-చతుర్వింశతీచతుర్వ్య

రాక్షసఃకామంశశాకాత్కనిగూహితుం॥౫॥సపర్వాభరణైర్యుక్తోబిభ్రోచ్చియమనుత్తమాం । తాంనగైబాహుభిఃజా
ప్తాంసర్వపుష్పఫలావనైః॥వృతాంఘ్రామగరిణీభిశ్చనానాపుష్పేవశోభితాం । సదామదైశ్చవిహగైర్విచిత్రాంపరమా
ద్భుతాం॥ఈహోమృతైశ్చవివిధైర్జుష్టాందృష్టిమనోహరైః । వీధీసుంపేక్షమాణశ్చమణికాంచనతోరణాః ॥ నానామృ
గగణాకీర్ణాంఫలైఃప్రపతితైవృతాం । అశోకవనికామేవప్రావిశత్సంతతమృమాం॥౬॥ అంగనాశతమాత్రంతతుతంప్ర
జంతమనువ్రజత్ । మహేంద్రమివపాలస్త్యందేవగంధర్వయోషితః ॥ ౧౦ ॥ దీపికాఃకాంచనీఃకాశ్చిజ్జగ్మహుస్తత్రయో
షితః । వాలవృజసహస్రాశ్చతాలవృంతానిచావరాః ॥ ౧౧ ॥ కాంచనైర్పిభృంగారైజకహస్రస్ఫులిలమగ్రతః । మండు
లాగ్రాకబ్రసీంచైవగృహ్యన్యాఃపుష్పతోయయాః ॥ ౧౨ ॥ కాచిత్రత్నమయీంస్థాలీంపూణాంపానస్యభామినీ । ధ
క్షిణాదక్షిణేనైవతదాజగ్రాహపాణినా ॥ ౧౩ ॥ రాజహంసప్రతీకాశంభతంపూణాశశిప్రభం । సౌవణికదండమపరా
గృహీత్వాపుష్పతోయయా ॥ ౧౪ ॥ నిద్రామదవరీతాక్ష్యరావణశ్యోత్రమాఃస్త్రీయాః । అనుజన్మ్యుపలంబీరంఘనం
ద్యుల్లతాశవ ॥ ౧౫ ॥ వ్యావిధ్దహరకేయూరాస్సమామృదితవణికాః । సమాగభితకేశాంతాస్సస్వేదవదనాస్తథా ॥
౧౬ ॥ ఘూణాంత్యోమదశేషేణనిద్రయాచశుభాననాః । స్వేదక్షిప్తాంగకుసుమాస్సమాల్యాకులమూఢకాః ॥ ౧౭ ॥
యాంతంనైర్ముతపతింసార్యోమదిరలోచనాః । బహుమానాచ్ఛకామాచ్ఛప్రియాభాయాగస్తసున్వయః॥౧౮॥
సచకామపరాధీనఃపతిస్తాసాంమహాబలః । సీమాసక్తమనామందోమదాంచితగతిర్నభౌ॥౧౯॥ తతఃకాంచీనాదంచనూ
పురాణాంచనిస్సృసం । శుశ్రోషచరమస్త్రీణాంసకపిర్భూతుతాత్మజః ॥ ౨౦ ॥ తంచాన్రతిమకర్మాణమచింత్యబల
పారుషం । ద్వారదేశేమనుష్ఠాప్తందదర్శహనుమానగపిః ॥ దీపికాభిరనేకాభిస్సమంతాదవభాసితం । గంధతైలవాసితై
భిధ్రియమాణాభిరగ్రతః ॥ కామదర్పమదైర్యుక్తంజిహ్వాతామ్రాయతేక్షణం । సమక్షమివకందర్పమవవిభృతరాససం॥
మథితామృతఫేనాభమరజోవస్త్రముత్తమం । సరీలమనుకషణంతవిముక్తంసక్తమంగదే॥తంపత్రపిటపేలినఃపత్రపుష్ప
ఘనావృతః । సమీపమివసంక్రాంతంనిధ్యాతుముపచక్రమే ॥౨౧॥ అపేక్షమాణస్తతతోదదర్శకపికుంజరః । రూపయాచన
సంసన్నరావణస్యవరస్త్రీయాః॥౨౨॥ రాభిఃపరిపృతోరాజాసురూపాభిర్వహోయశాః । తన్మృగద్విజసంఘుష్టంప్ర
ప్రప్రచుదానం ॥ ౨౩ ॥ క్షీబోవిచిత్రాభరణశృంగకుశలోకమహాబలః । తేనవిశ్రవసఃపుత్రస్సగృహ్లోరాక్షసానిసం
ధిః॥౨౪॥అంగనేతి॥ మహేంద్రమగంధర్వయోషితఃప్రజంతంతంఅంగనాశతమాత్రం, అనువ్రజత్ అన్వవ్రజత్॥౧౦॥దీపికామం॥ నానా
శానివృజసాని॥౧౧॥కాంచనైర్పిభృంగారైఃకనకాబుకాభిః॥౧౨॥భృంగారైఃకనకాబుకేత్యురర్కః, మండులాగ్రాక అనిపిశేషాః॥౧౩॥పాణి
గోచనార్థకశితవైజయంతి, బ్రసీంచస్తరం, గృహ్యగృహీత్వా॥౧౪॥కాచిత్రతి॥ సానస్యపూర్వాంపీయతఇతిసానం మథుతశ్చసూరకాం
ననూకాంః॥పూర్వగుణేత్వాదినామసాధారణయోగేషస్వయాసనిష్కర్షావకావప్రియశ్చి, స్థాలీంసాస్త్రం॥౧౫॥౧౬॥వ్యావిధ్దతి॥ వి
విధాఃవ్యత్యస్తతయాన్యస్తాః, సమామృదితవర్ణాఃసమస్తామలమసాః॥౧౭॥అంగరాగ్నయూరభ్యోవర్ణకశ్చ, రజనమిత్యుఘంటు॥౧౮॥సచకా
మదేనాంచితాగతిర్యస్యసమదాంచితగతిః॥౧౯॥౨౦॥ తంచిత్యాది॥ ద్వారదేశంఅంగవదనాగ్రదేవం, గంధతైలంగంధనాశితైర్లంసనం
ప్రత్యక్షం, అపవిభృతరాససంతభృతకరాససం, పత్తిరాచృతఫేనాభం, విభీతంత్రయ్యుగంధారోష్ణం, రయోర్భృత్ ఫేనంతదాభం॥౨౧॥౨౨॥
యజోశంకుతంతంధారోష్ణంత్యమృతంపయశ్చుభాంప్రవైజయంతి, కిముక్తంస్వస్థనాబ్రిచలితం, అంగదేవక్రవస్త్రంసరీలంయథాభావశ్చ
థా అనుకషణంతమిత్యన్వయః॥౨౩॥తమితి॥ పత్ర పుష్పేపత్రవశిష్టావశే, తనసంస్థితి, పత్రపుష్పసావృతః, పత్రపుష్పసమాహవృతః, భిన్న
జ్జోవాక్యాలంకారే, యద్వామారేసమాగమపితససాసమీకంసంక్రాంతమివసీతం, తంనిధ్యాతుండ్రస్తుమపచక్రమే॥౨౪॥ నిర్వన్యసంతునిధ్యా
నందర్శనాలోకనేక్షణమిత్యనందః॥౨౫॥౨౬॥ తాభితి॥ప్రమదావనంభృతారోద్యానం ॥౨౭॥ క్షీబతి॥ క్షీబితి॥కంఠకలుహః- గర్జ్వా
గ్యాంరామావతారఇతిహరివంశోక్తః॥తావత్సంభృతంనైతత్పవఫలభోగః, త్యధా-యాతమిశబాధ్యం॥౨౮॥ * తి॥ వీధీసుంపేక్షమాణాః-
గనుపవీక్షిః ॥ ౨౯॥ అంగనేతి॥ అనువ్రజత్ ఆడభారతమితి॥ ౧౦॥ దీపికాభిః, దీపికాఃకాంచనీఃకాంచనదండారోపితదీపికాః ॥ ౧౧॥ కారవ
నైతి॥ కాంచనైర్పిభృంగారైఃకనకాబుకాభిఃభృంగారైఃకనకాబుకేత్యురర్కః, మండులాగ్రాక అనిపిశేషాః॥౧౨॥పాణి
పూర్వాం॥ ౧౩॥ న్యావిధ్దతి॥ సమామృదితవర్ణాఃసమస్తామలమసాః॥౧౪॥వి॥ మందోదుమకాశి-మందంయథాతథాఅగతితాగతిగ్య
స్య॥ ౨౦॥ ద్వారదేశేఅశోకవనికాప్రాకారదేశః, కామేతి॥అపవిభృతకరాససంతభృతకరాససం, సమక్షంప్రత్యక్షంకందవకామివస్థిలం*
భితేతి॥ సరీలమనుకషణంతమితిపాఠః- కిముక్తంస్వస్థనాబ్రిచలితం, తమితి॥ పత్రపిటపేపత్రబహుళపిటపే, నిధ్యాతుమీతి॥ ౨౬॥ తాభి
తి॥ ప్రమదావనంప్రమదానాంవనం॥ ౨౭॥ క్షీబతి॥ క్షీబోమత్రై॥ ౨౮॥ రావణితి॥ అపవృతేరావణరూపచేష్టితావలోకనాథకామగ్రపిట

వృతఃపరమనారీభిస్తారాభిరివచంద్రమాః॥ ౨౮౫॥ తందదర్శమహాతేజాస్తేజోవంతంమహాకపిః॥ ౨౯॥ రావణోయం
మహాబాహుతిసంబంత్యవానరః॥ అవప్లుతోమహాతేజాహనుమాన్సారుతాత్మజః ॥ ౩౦ ॥ సతథాపుగ్రతేజాస్సన్ని
ధూతస్తస్యతేజసా॥ పత్రగుహ్యంతరేసక్తోహనుమాన్సంవృతోభవత్ ॥ ౩౧ ॥ సతామసితకేశాంతాంసుశ్రోణీంసం
హతస్తనీందిదృక్షుగసితాపాంగముపావర్తతరావణః॥ ౩౨॥ ఇతిశ్రీమత్సుందరకాండే-అష్టాదశస్కంః*****

తస్మిన్నేవతతఃకాలేరాజపుత్రీత్వనిందితా । రూపయావనసంపన్నంభూషణోత్తమభూషితం ॥ తతోద్వృష్టై
వవైదేహీరావణంరాక్షసాధిపం । ప్రాప్తేవతవరారోహప్రవాతేకదళీయధా ॥ ౨ ॥ ఆచ్ఛాద్యోదరమూరుభ్యాం బా
హుభ్యాంచపయోధరౌ । ఉపవిష్టావిశాలాక్షీరుదంతీవరవణిణీ ॥ ౩ ॥ దశగ్రీవస్తువైదేహీంరక్షితాంరాక్షసీగణైః । దద
ర్శసీతాంఃఖగ్ధాంనావంసన్నామివాణవే ॥ అసంవృతాయామాసీనాంధరణ్యాంసంశితవ్రతాం । భిన్నాంప్రపతి
తాంభూమాశాఖామివవనస్పతేః॥ మలమండనచిత్రాంగీమండనాహామమండితాం । మృణాలీపంకదిగ్ధేవవిభాతిస
విభాతిచ ॥ ౬ ॥ సమీపంరాజసింహస్యరామస్యవిదితాత్మనః । సంకల్పహయసంయుక్తైర్భ్యాంతీమివమనోరథైః॥ శు
క్ల్యంతీంరుదతీమేకాంధ్యానిశోకవరాయణాం । డుఃఖస్యాంతమవశ్యంతీంరామాంరామమనువ్రతాం ॥ వేష్టమానాంత
థావిష్టాంపన్నగేంద్రవధూమివ । ధూప్యమానాంగ్రహేణేవరోహిణీంధూమకేతునా ॥ వృత్తశీలకులేజాతామాచార
వతిథామికే । పునస్సంసారమాపన్నాంజాతామివచదుష్కలే॥ అభూలేనాపవాదేనకీర్తికాంనిపతితామివ॥ అమ్నా
యానామయోగేనవిద్యాంప్రశిధిలామివ ॥ సన్నామివమహాకీర్తికాంశ్రద్ధామివవిమానితాం । పూజామివపరిక్షీణామా
శాంప్రతిహతామివ॥ ఆయతీమివవిధ్వస్తామాజ్ఞాంప్రతిహతామివ । దీప్తామివదిశంకాలేపూజామపహృతామివ ॥ పద్మ

స్థానైర్భూతైర్భూతైః ॥ ౨౮౫॥ ౨౯ ॥ రావణోయమితి ॥ అవప్లుతఃఅవరూఢః । రావణచేష్టాస్సర్వాద్రష్టుంపూర్వస్థానాదభివృద్ధాంసమాశ్రిత
ఇతిర్భూతః॥ ౩౦॥ సఇతి॥ సఃహానుమాన్ । తథాపూర్వోక్తరీత్యాడగ్రతేజాస్సన్నపి తస్యరావణస్య తేజసానిభూతస్యై । పత్రగుహ్యంతరేపత్ర
గుహప్రచేశే. సంవృతోభవత్ గూఢోభవత్ ॥ ౩౧ ॥ ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే... సుందర కాండవ్యాఖ్యానే అష్టాదశస్కంః. ***
తస్మిన్నేవకాలేతదాగమనానంతరం. తస్మిన్నేవకాలేతదాగమనానంతరకాలివ. భూషణోత్తమభూషితం
రూపయావనసంపన్నంరావణం. తతోద్వృష్టైవతత్రదూరదేశవివదృష్టై ప్రాప్తేవ తేతిసంబంధః॥౨॥ ౩॥ దశగ్రీవస్త్యిత్వాది ॥ మలమండన
చిత్రాంగీమలరూపమండనేన చిత్రాంగీ- మలావృతామప్యశ్చర్యావహదేహమిత్యర్థః । మృణాలిపంకదిగ్ధేవేత్యత్రయేత్యధ్యాహర్యం॥౬॥సమీ
పమిత్యాది ॥ అవిష్టాంమణిమంత్రాద్యభిభూతాం. ధూప్యమానాంసంతప్యమానాం. ధూమః కేతురివ ధూమకేతుః. కేతునాంగ్రహేణేత్యర్థః
యద్వాగ్రహేణగ్రాహకేణాభ్యాదకే నేతిధూమకేతురిత్యుతే ॥ వృత్తేతి. వృత్తువృక్షంశీలంస్వభావోయస్యతే - తచ్చత్ర రులంచతస్మికే-
అచారవతి సమయాచారవతి. సామికేయజ్ఞాదిభవప్రధానే. ఏవంభూతేతలేజాతాః. సంసారమాపన్నాంవివాహరూప సంసారమా
పన్నాం. అతస్సంసారద్వారాదుష్కలేప్రసజాతామివస్థితాం. కుమారాణామపనయనమివకుమారీణాంవివాహాదుద్వితీయంజన్మస్థానా
సికోవిధిఃస్త్రీణామాపనాయనికఃస్థితశ్చిత్తస్థితః. సన్నాంక్షీణాం. శ్రద్ధామివవిమానితాం-అవమానితామిత్యర్థః. అవమానేహ్యతేఅవను
త్రైత్రద్ధామంషిభవతి. పూజామివపరిక్షీణాం. స్వల్పపూజాద్రవ్యామిత్యర్థః. ప్రతిహతాంనిష్పలాం. ఆయతీంధనలాభంవిధ్వస్తాంమగదీభూతాం
ప్రతిహతాం ॥ ౩౨॥ సుప్తితాం దీప్తాందాహయక్తాం. కాలేడత్పతకాలే. పూజామపహృతామివ-అత్రపూజా క్షేపేపూజాద్రవ్యముచ్యతే. విధ్వస్తాం

వామాభిత్త్యర్థః॥ ౩౦॥ సఇతి॥ పత్రగుహ్యంతరేపత్రగుహప్రదేశే॥ ౩౧॥ ౩॥ ఉపావతకతసమీపంప్రాప్తః॥ ఇతిశ్రీమహేశ్వరతీర్థకవీరచితా
యా ॥ రామానుజశిష్యపీఠికాఖ్యాతాం సుందరకాండవ్యాఖ్యాతాం అష్టాదశస్కంః.....
తస్మిన్నేవకాలేతదాగమనకాలివ. తంరావణంతతోద్వృష్టైవతత్రదూరదేశవివదృష్టైవతత్రదేశకానాంత
రంప్రాప్తేవతేతిసంబంధః॥౨॥౩॥రుదంతీఉపవిష్టాంభూతభీతస్వభావోక్త్యాస్వభావోక్తిరత్యాలంకారః॥౩॥దశగ్రీవతి॥సన్నాంక్షీణానావం॥ సం
శితవ్రతాంఅతిష్టానతాం ॥ మలమండనచిత్రాంగీమలమండనగతేచిత్రాంగీంకయిరగాత్రీంతాండదశేశతిపూర్వేణసంబంధః॥ ౬ ॥ స
మీపమితి॥ సంగమసంయుక్తైఃసంకల్పాఃఏవమేవంకరిష్యామితిచారాఃతవీవహయాఃతత్సంయుక్తైఃమనోరథైః - రామస్యసమీపయాం
తీంగతామివ ॥ ౭ ॥ అవిష్టాంమణిమంత్రాదిభిరభిభూతాం - ధూప్యమానాంసంతప్యమానాం ॥ వృత్తేతి ॥ వృత్తశీలకులేజాతాం వృత్తం
ర్యాదానల్లంభనం ॥ ౮ ॥ తత్స్వభావః. అచారవతివిహితకమానుసానవతి. దుష్కలేప్రసారమాపన్నాదుష్కలేపాణిగ్రహణలక్షణంసం
సారంసారాదుష్కలేపునజాతామివ - వివాహలక్షణంద్వితీయంజన్మగతాం - సత్కులప్రసూతాందుష్కలలోకామిత్యుపసం
క్రీతాం

నీమివవిధ్వస్తాంహతశూరాంచమూమివ । ప్రభామివత మోధ్వస్తాముపక్షీణామివాపగాం ॥ వేదీమివపరామృష్టాంశాం
తామగ్నిశీఖామివ । పాణామాసీమివనిశాంరాహుగ్రస్తైందుమండలాం ॥ ఉత్కృష్టపర్ణకమలాంవిత్రాసితవిహంగ
మాంహస్తహస్తపరామృష్టామాకులాంపత్తినిమివ ॥ పతిశోకాతురాంశుమాగ్రానదీంవిస్సావితామివ । పరయామృజ
యాహీనాంకృష్టపత్రనిశామివ ॥ సుకుమారీంసుజాతాంగీరత్నగర్భకృహూచితాం । తవ్యమానామివోష్ణేనమ్మణా
లీమచిరోద్భృతాం ॥ గృహీతామాభితాంస్తంభేయాధపేనవి నాకృతాం । నిశ్శ్వసంతీంసుమఃఖారాంగజరాజవధూమి
వ ॥ ఏకయాదీఘానావేణ్యాశోభమానామయత్నతః । నీలయానీరదాపాయేవనరాజ్యామహీమివ ॥ ఉపవాసేనశో
కేనధ్యానేనచభయేనచ । పరిక్షీణాంకృశాందీనామల్పహారాంతపోధనాం ॥ ఆయాచమానాంఘ్రాంతాంపాంజలిం
దేవతామివ । భావేనరఘుముఖ్యస్యదశగ్రీవపరాభవం ॥ సమీక్షమాణాంరుదతీమనిందితాంసుపక్ష్యతామ్రాయతశుక్ల
లోచనాం । అనువ్రతాంరామమతీవమైథిలీంప్రలోభయామాసవభాయరావణః॥౨౩॥ ఇతిశ్రీమత్సుందరకాండే-ఏకో
నవింశస్సర్గః*****సతాంపతివ్రతాందీనానిరానందాంతపస్వినింసాకారైర్వధురైర్వాప్త్యై
ర్నృదశశయతరావణః ॥ ౧ ॥ మాంధృష్ట్యానాగనాసోరుగూహమానాస్తనోదరం । అదర్శనమివైక్ష్వానంభయాన్నే
తుంత్యమిచ్ఛసి ॥ ౨ ॥ కామయేత్వాంవిశాలాక్షిబహుమన్యస్వమాంప్రియే । సర్వాంగగుణసంపన్నేచర్వలోకమనో
హరే ॥ ౩ ॥ సేహకేచిన్మనుష్యావారాక్షపాఃకామయాపిణః । వ్యవసర్పతుతేసీతేభయంమత్తస్సమిధ్ధిః ॥ ౪ ॥ స్వధ
మోరక్షసాంభీరుసర్వదైవసంశయః । గమనంవాపరస్త్రీణాంహరణంసంప్రమధ్యహ ॥ ఏవంసైశదకామాంతు
నత్వాంస్ప్రిత్యామిమైథిలి । కామంకామశ్శరీరేమేయథాకామంప్రవతతాం ॥ ౫ ॥ దేవి నేహభయంకార్యంమయివి

హిమాదినాతాంతమోధ్వస్తాంతమస్సంవృతాం. ఉపక్షీణాంస్పల్వజలామిత్యర్థః. పరామృష్టాంశూద్రాదిభిరితి శేషః. ఉత్కృష్టపర్ణకమలాం
ఉద్భృతపత్రకమలాం. విస్సావితాంరోహోభంగాదినాఅన్యనిగళామితజలామిత్యర్థః. మృజయాఉద్వృతానాద్యంగశోభనేన. సుజాతాంగీంసుం
దరాంగీం - ఆభితాంబద్ధాం. అల్పహారాంతోయమాత్రాహారామిత్యర్థః. యద్వాలల్పహారామిత్యర్థః. బిసీమిత్యుత్తమస్త్రీగ్రాహణముచ్యతే. ఆ
యాచమానామితి - రఘుముఖ్యస్యకతుః - దశగ్రీవపరాభవంభావేనమనసాఆయాచమానాంప్రార్థయంతిమిచ్ఛంతి. సమీక్షమాణాంరుద
కంసమీక్షమాణాం. సుపక్ష్యతీ - అంతతామ్రంమధ్యేక్ష్యమస్యాలోచనమిత్యుచ్యతే ॥ ౨౩ ॥ ఇతిశ్రీగోకండరాజవిరచితే శ్రీరామాయణభూ
షణే శృంగారతిలకాఖ్యానే సుందరకాండవ్యాఖ్యానే ఏకోనవింశస్సర్గః. *****

సతామిత్యాది ॥ సాకారైఃసేంగితైః॥ ౧॥ ఆకారానింగితాకృతిశత్యమరః. నృదశశయత-స్వాభిప్రాయమితిశేషః. సాకారైఃస్వాభిప్ర
యంప్రకాశితవానిత్యర్థః ॥ ౧॥ మాంధృష్ట్యేతి॥ అదర్శనంఅదృశ్యత్వం॥ ౨॥ మాంధృష్ట్యాభీతిర్నృతకాబ్యేర్యాహ, కామయతి ॥ ౩॥ అస్మేచభ
యహేతవోత్రసంఘీత్యాహ, సేహేతి॥౪॥ పరదారేచ్ఛాదోషఇత్యాశంక్యాహ, స్వధను - ఇతి ॥ సర్వసంస్కృతలక్ష్యైర్వృత్త్య. కామలత్వంతం.
యథాకామయథేచ్ఛం॥ ౫ ॥ దేవీతి॥ ప్రణయస్వస్నేహంకురు ॥ ౬॥ ఏకేతి॥ ఏకపక్షేనసంతులితపక్షి. ధరాతయ్యాభూతయనం. నౌప

స్థాగదహ్యమానాంకాలేక్షత్వాతికాలే ॥ వేదీమివేతి॥ పరామృష్టాంఅపమిత్రైరుపహారాం ॥ ఉత్కృష్టపర్ణకమలాంఉద్భృతపత్రకమలాం॥ వి
స్సావితాంరోహోభంగాదినానిజాల్పకృతాం- మృజయాఉద్వృతానాద్యంగశోభనేన ॥ ఆభితాంబద్ధాం ॥ ఆయాచమానామితి॥ ప్రార్థ
యంతిబద్ధాంజలిం- రఘుముఖ్యస్యకతుః-దశగ్రీవపరాభవం. భావేనమనసాదేవతామాయాచమానామితిప్రార్థయంతిమిచ్ఛంతిసం
భః॥౨౩॥ ఇతిశ్రీమహేశ్వరతీర్థవిరచితాయాం శ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యానాయాం సుందరకాండవ్యాఖ్యానాయాం ఏకోనవింశస్సర్గః.*****

సఇతి॥ సాకారైఃసాభిప్రాయైః- సేంగితైర్విత్వభః. నృదశశయత-స్వాభిప్రాయమితిశేషః॥ ౧॥ ఏకేతి॥ అదర్శనంఅదృశ్యత్వంభ
యాదివనేతుంనాయయితుం- వస్తుతస్తుప్రత్రసమభృత్యదర్శనవిషయేభయాదికంసేవితమితిభావః॥ ౨॥ ఇంచ॥ కామయతి॥ వస్తుతస్తుప్రార్థన
కామయేతుశ్వరీత్యేనేతిశేషః. అతోమాంబహుమన్యస్వ॥౩॥ ఇంచ॥ సేహేతి॥ మనుష్యాగ్రాహణసాచాత్వద్భయరక్షారాతిశేషః-వస్తుతస్తుప్రార్థన
ర్యాస్తవసమత్పాశిభయశంకేతిభావః॥ ౪॥ యద్యపిపరదారాభిమతః-స్వధమః. శిథాపినాహంత్యామకామయమానాంస్ప్రిత్యామిత్యాహ
స్వధమః-ఇత్యాదిశ్లోకద్వయేన॥ కామమత్యభకంయథాకామయథేచ్ఛంమేశరీరేకామఃశతేతిశేషః. మయితవచ్ఛాన్యప్రవత-తామితిభావః॥
స్వధమః-ఇత్యాదిశ్లోకద్వయస్యవాస్తవాద్ధస్త- కామకంత్వింసవిశ్వసనియశత్యతతా- స్వధమః-ఇత్యాది॥ యద్యపిక్షమాంపరదారానారణా
దీస్వధమః-స్వభావః. మేశరీరేకామమత్యర్థంయథాకామయథేచ్ఛం. కామప్రవతతాంనామమత్తభవికారోన్మనామ-తథాభ్యేతత్వర్వంమ
మేష్టదేవతాయాంత్యయినఘటతఇతిశేషః. అత ఏవఅకామాంమయిభృత్యత్వకామనారహితాం. యద్వా - అకామాంవిష్ణుకామాంత్వాంస
స్ప్రిత్యామిత్యదాక్షాంబినాపూజాంకతుః-మపిభీభేమితిశేషః॥ ౫ ॥ దేవీతి॥ ప్రణయస్వప్రసీద ॥ ౬॥ ఏకేతి॥ ధరాతయ్యాభూతయనం. నౌపయి

శ్వసిహిప్రియే । ప్రణయస్వచతత్వేనమైవంభూశ్యోకలాలసా ॥ ౭ ॥ ఏకవేణీధరాశయాభ్యానలమలినమంబరం । అ
ష్టానేవుపవాసశ్చనైతాన్యావయికాసతే ॥ విచిత్రాణీచమాల్యానిచందనాన్యగరూణీచ । వివిధానిచవాసాంసిదివ్యా
న్యాభరణానిచ ॥ మహాహాణీచపానానిశయనాన్యాసనానిచ । గీతంనృత్తంచవాద్యంచలభమాంప్రప్యమైథిలి ॥ ౧౦ ॥
స్త్రీరత్నమసిమైవంభూఃకురుగాతేమృభూపణం । మాంప్రప్యహికథంసుస్వాస్త్యమనహానువిగ్రహే ॥ ౧౧ ॥ ఇ
దంతేచారుసంజాతంయావనంవ్యతివర్తతే । యదతీతంపునవైతిస్సోతశీఘ్రమపామివ ॥ ౧౨ ॥ త్వాంకృత్వోపర
తోమన్యేరూపకతాసపిశ్వస్పృక్ । నహియాపోపమాత్వన్యాతవాస్తీశుభదశానె ॥ ౧౩ ॥ త్వాంసమాసాద్యవేదేహి
రూపయావనశాలినింకఃపుమానతివతేతసాత్మాదపిపితామహః ॥ ౧౪ ॥ యద్యత్పశ్యామితేగాత్రంశీతాంశుసదృశా
సనెతస్మిన్స్తస్మిన్పుభుశోగ్రీణీచక్షుమమనిబధ్యతే ॥ ౧౫ ॥ భవమైథిలిభార్యామేమోహమేనంవిసజాయ । బహ్వీనాము
త్తమస్త్రీణామాహృతానామితస్తతః ॥ సర్వాసామేవభద్రంతేమమగ్రమహిషీభవ ॥ ౧౬ ॥ లోకేభ్యోయానిర
త్నానిసంప్రమథ్యాహృతానివై । తానిమేభీరుసర్వాణిరాజ్యంచైతదహంచతే ॥ ౧౭ ॥ విజిత్యపృథివీంసర్వాంనానా
నగరమాలినిం । జనకాయప్రదాస్యామితవహతోర్విలాసిని ॥ ౧౮ ॥ నేహపశ్యామిలోకేన్యంయోమేప్రతిబలోభవేత్ ॥
పశ్యమేసుమహద్విర్యమప్రతిద్వంద్వమాహవే ॥ ౧౯ ॥ అసకృత్సంయుగేభగ్నామయావిమృదితధ్వజాః । అశక్తాః
ప్రత్యసీకేమస్థాతుంమమసురాసురాః ॥ ౨౦ ॥ ఇచ్ఛయాక్రియతామద్యప్రతికమతవోత్తమం ॥ సప్రభాణ్యవసజ్యం
తాంతవాంకేభూషణానిచ । సాధుపశ్యామితేరూపంసంయుక్తంప్రతికమణా ॥ ౨౧ ॥ ప్రతికర్నాభిసంయుక్తాదాక్షిణ్యే
నవరాసనే । భుజ్జ్యోభూగాన్యథాకామంపిబభీరురమన్వచ ॥ ౨౨ ॥ యథేష్టంచప్రయచ్ఛత్వంపుథివీంవాధనానిచ ।
లస్వమయివిప్రభాధృష్టమాజ్ఞాపయన్వచ ॥ మత్ప్రసాదాల్లలంత్యాశ్చలలంతాంబాంధవాస్తవ ॥ ౨౩ ॥ ॥ ౨౪ ॥ ॥ ౨౫ ॥ ॥ ౨౬ ॥ ॥ ౨౭ ॥ ॥ ౨౮ ॥ ॥ ౨౯ ॥ ॥ ౩౦ ॥ ॥ ౩౧ ॥ ॥ ౩౨ ॥ ॥ ౩౩ ॥ ॥ ౩౪ ॥ ॥ ౩౫ ॥ ॥ ౩౬ ॥ ॥ ౩౭ ॥ ॥ ౩౮ ॥ ॥ ౩౯ ॥ ॥ ౪౦ ॥ ॥ ౪౧ ॥ ॥ ౪౨ ॥ ॥ ౪౩ ॥ ॥ ౪౪ ॥ ॥ ౪౫ ॥ ॥ ౪౬ ॥ ॥ ౪౭ ॥ ॥ ౪౮ ॥ ॥ ౪౯ ॥ ॥ ౫౦ ॥ ॥ ౫౧ ॥ ॥ ౫౨ ॥ ॥ ౫౩ ॥ ॥ ౫౪ ॥ ॥ ౫౫ ॥ ॥ ౫౬ ॥ ॥ ౫౭ ॥ ॥ ౫౮ ॥ ॥ ౫౯ ॥ ॥ ౬౦ ॥ ॥ ౬౧ ॥ ॥ ౬౨ ॥ ॥ ౬౩ ॥ ॥ ౬౪ ॥ ॥ ౬౫ ॥ ॥ ౬౬ ॥ ॥ ౬౭ ॥ ॥ ౬౮ ॥ ॥ ౬౯ ॥ ॥ ౭౦ ॥ ॥ ౭౧ ॥ ॥ ౭౨ ॥ ॥ ౭౩ ॥ ॥ ౭౪ ॥ ॥ ౭౫ ॥ ॥ ౭౬ ॥ ॥ ౭౭ ॥ ॥ ౭౮ ॥ ॥ ౭౯ ॥ ॥ ౮౦ ॥ ॥ ౮౧ ॥ ॥ ౮౨ ॥ ॥ ౮౩ ॥ ॥ ౮౪ ॥ ॥ ౮౫ ॥ ॥ ౮౬ ॥ ॥ ౮౭ ॥ ॥ ౮౮ ॥ ॥ ౮౯ ॥ ॥ ౯౦ ॥ ॥ ౯౧ ॥ ॥ ౯౨ ॥ ॥ ౯౩ ॥ ॥ ౯౪ ॥ ॥ ౯౫ ॥ ॥ ౯౬ ॥ ॥ ౯౭ ॥ ॥ ౯౮ ॥ ॥ ౯౯ ॥ ॥ ౧౦౦ ॥ ॥

యికానియుక్తాని ॥ ౧౧ ॥ యాక్రమాపయికిమిత్యుచరః ॥ ౧౨ ॥ స్త్రీరత్నమితి ॥ మాంప్రప్యహికథ- హిఃపాదపూరణే- అవ్యథోవా- హేనువిగ్ర
హేమాంప్రప్యాపికథనహాన్యాః ॥ ౧౩ ॥ ౧౪ ॥ త్వామితి ॥ ఉపరతఃసంవృత్తః- అత్రేతికరణంప్రప్యవ్యం- ఉత్తరోత్తరంసాతిశయంరూపసి
స్సత్తువ్యాధాతాత్వాం సృష్ట్యావతఃపరంసాతిశయంరూపంప్రప్యంసకత్యతతిథియాస్యమేవరతతిమన్యత్యత్యథః ॥ ౧౫ ॥ త్వామితి ॥ కఃఆతివ
తేత- నకోపిత్వర్థః ॥ ౧౬ ॥ ౧౭ ॥ అసకృదితి ॥ విమృదితధ్వజాఃభగ్నధ్వజాః- ప్రత్యసీకేమ శత్రుషుమధ్యే ॥ ౧౮ ॥ ఇచ్ఛయేతి ॥ ప్రతికమ-
అలంకారః ॥ ౧౯ ॥ ప్రతికమ-ప్రసాధనమిత్యుచరః- అవసజ్యంతాంఅప్యంతాంప్రతికమ-ణాసంయుక్తంపశ్యామివశ్యేయం ॥ ౨౦ ॥ ప్రతిక
మేకాతి ॥ దాక్షిణ్యేన సరళశ్చేన- భుజ్జ్యో అనుభవం ॥ ౨౧ ॥ దాక్షిణ్యేసరళో దారావిత్యుచరః ॥ ౨౨ ॥ యథేష్టమితి ॥ లలన్వప్రీతింకురు * లలన్వ
కానినయుక్తాని ॥ ౨౩ ॥ విచిత్రాణీత్యాదిస్పష్టార్థః ॥ వస్తుతస్తు-విచిత్రాణీత్యాదిష్టోకద్వయమేకంవాక్యం ॥ మాంప్రప్య-భృత్యత్వేనతీశేషః-మా
ల్యాదినిలభప్రాప్తహీతిసంబంధః ॥ ౨౪ ॥ స్త్రీరత్నమితి ॥ మాంప్రప్యహికథా- భూషణాదీనామనహాన్యాఃసంబంధః ॥ ౨౫ ॥ ఇద
మితి ॥ యదిదంతేసంజాతంయావనం తతేవ్యతివతేతేఅతిక్రమ్యగచ్ఛతి- అతీతగంపునరేతి- అతోభుజ్జ్యోభూగానితిశేషః- వస్తుతస్తుత్వత్స
జాతుమంమదీయమాయఃవ్యథంగచ్ఛతీతిభిద్యతి ॥ ఇదంతతితి ॥ తేతవభృత్యస్యమమేతిశేషః- యావనందాధ్యాయస్థా- యతేయతోభృత్య
స్యమమాయఃవ్యథంగచ్ఛతి- అతోమమతవపూజాధామనుజ్ఞాంచహీతిశేషః ॥ ౨౬ ॥ ౨౭ ॥ రూపక రూపివ్యరూపసృష్ట్యాత్వాంకృత్వానిర్దాయఉపర
తోదివ్యరూపనిమాణాద్విరతతిమన్యే- ఉత్ప్రేక్షాయాంహేతుః- హియతఃతవరూపోపమానాస్తీయదిపునస్సఉత్తమరూపనిర్దాయతేత
నతథాపితవోపమేత్యాశయః ॥ ౨౮ ॥ త్వామితి ॥ నాతివతేతతన్నుభ్యేత- కఃపుమానతివతేతేతిపాతే నకోప్యతిక్రమేతేత్యధః- వస్తుతస్తు-మ
దారాధనేతవబుద్ధిఃకథంసాధితతతా ॥ త్వామితి ॥ త్వాంలక్ష్మీం*సీతాలక్ష్మీభావాన్విష్ణురితవత్కృమాణత్వాత్ సమాసాద్యసాత్మాత్పితామహా
పినాతివతేత- అనారాధితుంసకమ్నయాత్ ప్రమాంస్తుకోవాఅతివతేతేత్యధః ॥ ౨౯ ॥ యద్యదితి ॥ గాత్రంఅవయవవిశేషం- తస్మిన్
తస్మిన్అవయవవిశేషే- చక్షుర్నిబధ్యతేఇష్టదేవతాయాస్తవదర్శనస్యముక్తిసాధకత్వాదిభావః ॥ ౩౦ ॥ భవేతి ॥ ప్రకృతార్థఃస్పష్టః- వస్తుత
స్తుభవేతి ॥ మైథిలిభార్యాభయాకాంత్యాఆర్యాశ్చేష్టాభవ-ఏతమ్మోహగమయిత్రత్వశంకాంపిసజాయ- మేమమఉత్తమస్త్రీణాంమమయా
అగ్రమహిషీమందోదరీ- తస్యాశ్చమమచభవ-ఈశ్వరీతిశేషః ॥ ౩౧ ॥ లోకేభ్యశ్చత్యస్యవాస్తవాధాన్యు ॥ ఇష్టదేవతాదైవదైవ్యరావణస్యాత్మాత్మ
యసమపణంకరోతి ॥ లోకేభ్యశ్చత్యస్యోకద్వయేన- అహమిత్యనేనాత్మసమర్పణం- రత్నానీత్యాదినాస్తీయసమర్పణమితిజ్ఞేయం ॥ ౩౨ ॥ ౩౩ ॥ తవ
పాతోస్త్యస్త్పీత్వర్థం ॥ ౩౪ ॥ ప్రతిబలోయుద్ధేజేతా ॥ ౩౫ ॥ ప్రత్యసీకేమశత్రుషు ॥ ౨౦ ॥ ఇచ్ఛయేతి ॥ వస్తుతస్తుమాంలక్ష్మీంసంపదమిత్య
ధః ॥ ౩౬ ॥ ప్రతికమ-ణాయుక్తంరూపంపశ్యామి-భావికమత్రాలంకారః ॥ ౨౭ ॥ ప్రతికమేకాతి ॥ దాక్షిణ్యేనమయీతిశేషః ॥ ౩౮ ॥ * మత్ప్ర
సాదాదితి ॥ లలంతాంరమంతాం- వస్తుతస్తుమత్ప్రసాదాత్ మయిప్రసాదోనుగ్రహఃతస్మాత్- తవలలంత్యాశ్చరమంత్యాఃసత్యాఃబాంధవాశ్చ

మానుషశ్యత్వంశ్రీయంభద్రేయశిశ్చమే || ౨౫ || కింకరివ్యసిరామేణసుభగేచీరవాససా | నిక్షిప్తవిజయోరామోగత
 శ్రీర్వనగోచరః || ప్రతిస్థండిలశాయీచశంకేజీవతివాసవా || ౨౬ || నహివైదేహిరామస్తాన్త్రప్తుంవాపుపలప్స్య
 తే || పురోబలాకైరసిత్వైమేమైజ్యోత్సాహివాప్యతాం || ౨౭ || నచాపిమమహస్తాత్త్వాంప్రాప్తమర్హతరాఘ
 వః || హిరణ్యకశిపుఃకీర్తిమింద్రహస్తగతామివ || ౨౮ || చారుస్త్రితేచారుడతిచారునేత్రేవిలసిని || మనోహరసిమే
 భీరునువర్ణఃపన్నగంయథా || ౨౯ || క్లిప్తకాశేయవసనాంతేనీమవ్యసలంకృతాం || త్వాందృష్ట్యాస్వేషుదారేషురతిం
 నోపలభామ్యహం || ౩౦ || అంతఃపురనివాసిన్యఃస్త్రియస్సర్వగుణాన్వితాః || యావంత్యోమమసర్వాసామైశ్వర్యంకు
 రుజానకి || ౩౧ || మమహ్యోనితకేశాంతేత్త్రైలోక్యప్రవరాస్త్రియః || తాస్తాన్పరిచరివ్యంతిశ్రీయమస్సరసోయ
 థా || ౩౨ || యానివైశ్రవణేనుభృతాన్నివధనానిచ || తానిలోకాశ్చసుశోణిమాంచభుజ్త్వయథాసుఖం || ౩౩ ||
 నరామస్తపసాదేవిసఖలేనసవిక్రమైః || నననమయాతుల్యస్తేజసాయశసాపివా || ౩౪ || పిబవిహరరషస్వభుజ్త్వభో
 గాధననిచయంప్రదిశామిమేదీనించ | మయిలలలనేయథాసుఖంత్యం త్వయిచసమేత్యలలంతుబాంధవాస్తే || ౩౫ ||
 కుసుమితతఃజాలసంతతానిభిమరయుతానిసమద్రతీరజాని | కనకవిమలహారభూషితాంగివిహరమయాసహభీరుకా
 సనాని || ౩౬ || ఇతిశ్రీమత్సుందరకాండే వింశస్సర్గః || * * * * * తస్యతస్వచనంశుత్వా
 సీతారోద్రస్యరక్షసః | ఆర్తాదీనస్వరాదీనంప్రత్యువాచశనైర్వచః || ౧ || యఃఖార్తారుదతీసితావేషమానాతపస్విన్ | చిం

యామితిధాతుః || ౨౫ || ఏవమాత్మానంప్రశస్యరామంనిదతి, కింకరివ్యసీత్యాదినా || నిక్షిప్తవిజయఃత్యక్తవిజయఃత్యర్థః. స్థండిలశాయీ
 భూతలశాయీ || ౨౬ || నహితి || వాశ్జ్యోవధారణే - ద్రప్తుమపిగోపలప్స్యతవపేత్యర్థః - దశకానమాత్రఫలమపిదశకానసప్రాప్తస్యసీత్యర్థః.
 పురోగ్రేబలాకాయేషాం తేపురోబలాకాఃతైః. అనేనమేమానామతిపులతోచ్యతే - మహామేఘేమ్యేవబలాకసంచారవణాగాత్ || ౨౮ ||
 రా || ఋద్ధిమిత్యాది || ఋద్ధింసంపదం. శ్రీయంభాం. సహితి. వాశ్జ్యోవధారణే - ద్రప్తుంవానోపలప్స్యతవపేత్యర్థః. పురోబలాకైరసిత్వైతిపితే
 షణ్ణాద్యమాసంబంధితాద్యోత్యతేజసచాపితి. హిరణ్యకశిపుఃకీర్తిమింద్రహస్తగతామివేతివైధమ్యకదృష్టాంతః. అత్రకీర్తిశబ్దేనభార్యాలయ్య
 తే - హిరణ్యకశిపురింద్రహస్తగతాంభార్యంప్రసాప్రాప్తవానిత్యేతచ్ఛ్రీభాగవతేప్రసిద్ధం * వ్యలుంపక రాజశిబిరమమరాజ్యకాంక్షిణః,
 ఇంద్రస్తురాజమహిషింమాతరంమమచాగ్రహీదిత్యాదిప్రహ్లాదవచనాత్ || ౨౮ || ౩౦ || అంతఃపురేతి || ఐశ్వర్యంఅంతఃపురైశ్వర్యం సుఖమిన్
 త్వం.కురుప్రాప్తృహిత్యర్థః || ౩౧ || ౩౨ || యానితి || భుజ్త్వస్వాధీనంకురు || ౩౩ || ౩౪ || పిబేతి || పిబ-మద్యమితి శేషః. విహర సంచర
 విహరశబ్దస్యసంచారేపిప్రయోగాత్ || ౩౫ || ౩౬ || ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే...సుందరకాండవ్యాఖ్యానే వింశస్సర్గః. * * * * *
 తస్యేత్యాది || ౧ || యఃఖార్తేత్యాది || తృణమితి - రావణస్యసాక్షాత్సంభాషణానహాత్వాత్త్రణవ్యవధానకరణ - ప్రత్యువాచేతిపునర

రమంతామితిసంబంధః || ౨౮ || ఋద్ధిమిత్యాదీనాంవాస్తవార్థస్తు - సరామాహం. తేభిలసంపత్సమృద్ధింపదామి మారంమేణాసంసంసంసంసం
 యేత్యాశంక్య, నాహం సంపదాద్యధికింతుమోషకామి అతో యావన్తోక్షంత్యత్వాదాజ్ఞంసత్యజామిత్యభిప్రాయే, ఋద్ధిమమేణ్యా
 దిష్టోకచతుష్టయేన || హేనుభగేమమయ్యుద్ధాదికంపశ్య-నిక్షిప్తవిజయఃస్వతస్సేద్విజయఃత్యర్థః. వనగోచరఃవనంజంగోచరంనివాసస్థానంయ
 స్య సఃనారాయణఃత్యర్థః. అతనివగతక్రీగతాప్రాప్తాక్రీలక్ష్మీయేన. అతనివప్రతిభక్తసంగరయణప్రతీతిఃఅతనివ పితృనాకృతపరిసాలనాయ
 స్థండిలశాయీయోరామః-అచీరవాససేతిచ్ఛేదః-చీరవాసారహితేనపీతాంబరధారణేత్యర్థః. ఏతాదృశేన తేనరామేణ సహవా త్వంబదాసిం
 విశ్వమానైశ్వర్యాద్య పేక్షయానకిమపికంపశ్యసీతిశంకేమస్యే - అతోజీవతిమయిసతి శేషః. రామస్తాన్త్రప్తుమపిగోపలప్స్యతేనచమహ
 స్తాత్ త్వాంరాఘవఃప్రాప్తమహాతి - మద్యధానంతరంరామస్తాన్త్రప్తుంపులపలప్స్యతేప్రాప్తమప్యహాతీతిభావః. హిరణ్యకశిపుఃకీర్తి
 మింద్రహస్తగతామివేతివైధమ్యకదృష్టాంతః - పురాకిలహిరణ్యకశిపోర్భార్యంహ్యత్వానారదముఖేనప్రాధికతేతస్మైప్రసాప్రాదాదితిభాగ
 వతేకథాస్తే - తథాచ భార్యహరణమేనకీర్తిహరణమితిభావః || ౨౯ || క్లిప్తకాశేయేత్య స్యనాస్తవార్థస్తు-త్వాంమమేష్టదేవతాందృష్ట్యా-
 స్వేషుధనేమ, దారేషుచ రతింనోపలభామి. ఇష్టదేవతాయాస్తవవర్ణనమాత్రేవాసందమాణోహంసర్వతోనివృత్తోస్తీతిభావః || ౩౦ || అం
 తఃపురేతి || ఐశ్వర్యంఆధిపత్యం || ౩౩ || నరామైశ్వర్యనాస్తవార్థస్తు || రామఃతపఆదినామయాతుల్యోనభవతి - కింతునిరవధికషడ్గుణైశ్వర్య
 సంపన్నో భగవాన్శ్రీరామః. మత్తోప్యధికపీతేతిభావః || ౩౪ || పిబేతి || పిబ-మగ్నిశిశేషః. మయిలలరమస్సవస్తుతస్తుమయిభృత్యేసతింబ ||
 ౩౫ || కుసుమితేతి || మయాసహ. వస్తుతస్తుసహవీకదైవమయాసంవర్ధితానీతిశేషః. కాసనానివిహర || ఇతిశ్రీమహేశ్వరతీర్థనిరచితాయాం-
 శ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యాయాం సుందరకాండవ్యాఖ్యానం వింశస్సర్గః. * * * * *
 తి || తస్యేతి || దీనమితిక్రియావిశేషణం || ౧ || యఃఖార్తేత్యాది || తృణమంతరతఃకృత్వా-రావణస్యసాక్షాత్సంభాషణానహాత్వాత్

తయంతీవరాహోహాపతిమేవపతివ్రతా || తృణమంతరతఃకృత్వాప్రత్యువాచశుచిస్త్రితా || ౨౪ || నివర్తయమనోమత్తస్త్వ
జనేక్రియతామనః || నమాంప్రార్థయితుంయుక్తంసుసిద్ధిమివపాపకృత్ || ౩౪ || అకార్యంనమయాకార్యమేకవత్సావిగ
హితం || కులంసంప్రార్థయ్యాపుణ్యంకులేమహాతిజాతయా || ౪౪ || ఏవముక్తాత్మవైదేహీరాజణంతంయశస్వినీ ||
రాక్షసంపృష్టతఃకృత్వాభూయోవచనమబ్రవీత్ || ౫౪ || నాహమాపయికిభార్యావరభార్యాసతీతః || సాధుభర్తృమవేక్ష
స్వసాధుసాధువ్రతంచర || ౬౪ || యథాతవతథాన్యేషాందారరక్ష్యానిశాచర || ఆత్మానముపమాంకృత్వాస్వేషుదారే
మరమృతాం || ౭౪ || అతుష్టంస్వేషుదారేషుచపలంచలితేంద్రియం || నయంతినికృతిప్రజ్ఞంపరదారాఃపరాభవం || ౮౪ || ఇ
హసంతోనవాసంతిసతోవానానువతఃసే || తథాహివిపరీతాతేబుద్ధిరాచారవజితా || ౯౪ || వచోమిథ్యాప్రణీతాత్మా
వధ్యముక్తంవిచక్షణైః || రాక్షసానామభావాయత్వంవానప్రతిపద్యసే || ౧౦౪ || అకృతాత్మానమాసాద్యరాజానమనయే
రతం || సమృద్ధానివినశ్యంతిరాష్ట్రాణీనగరాణిచ || తథేయంత్యాంసమాసాద్యలంకారత్నోఘసంకులా || అపరాధాత్తై
కస్యనచిరాద్వివశిష్యతి || ౧౧౪ || స్వకృతైహాన్యమానస్యరావణాదీఘృదర్శినః || అభినందంతిభూతానివినాశేపాపకర్త

భిధానంవచనప్రకారవిశేషకథనాథం - దుఃఖారాయాపిశుచిస్తృతత్వాభిధానంవస్తుస్వభావేనసన్నితవత్ ప్రతీయమానత్వాత్ || తస్మాత్ || తృ
ణమంతరతఃకృత్వేతి - పరపురుషముఖంనిరీక్ష్యవారానకతఃప్రేతిమర్యాదయావా, తృణమదలక్షీకృత్యవా, అస్తద్వత్కృత్యమాణవచనంత్వణస
మానమిత్వయంచలక్షీకరోతీతిబుద్ధ్యావా, సత్కాఘృశుగుణీధన్యస్సుకులీనస్సబుద్ధిమాణ - సహారస్సచవిక్రాంతోయంత్యం దేవినిరీక్షసజత్కృత్క
టాక్షపాతార్తోభవతితివా, స్వామిసాత్వణమాదాయకాకాసురనిరాసవత్ అనేనతృణేనైతన్నిరాసః కార్యతివా, అచేతనంచేతనంకృత్వా
సంబోధనేనవాక్యంవదామీతిబుద్ధ్యావా, అసన్నస్యాస్యవ్యవధానేనభావ్యమితిబుద్ధ్యావా, పశుసమానస్యతవఇదమేవభోగ్యమితిబుద్ధ్యావా,
రామవిరోధేనభవాత్ సానుబంధోనశిష్యతిత్వణంభిత్వానివేదసే ఇతివా తృణంమధ్యేస్థాపయిత్వా || ౨౪ || ౩౪ || అకార్యమితి || ఏకఃపత్వీర్యస్యా
స్సాఏకపత్నీతయాఃసత్వంసపత్నాద్విషిషిజీవ || ౪౪ || ఏవమితి || పృష్టతఃకృత్వా - అనాదృత్యేత్యర్థః || ౫౪ || నాహమితి || సతీలహంతవదౌపయి
కియ్యుక్తాధార్యాన. కింతుపరీహర్యా. సాధూనాంసతాంధమకంసాధుభర్తం. సాధూనాంవ్రతంసాధువ్రతం. సాధుసమ్యక్. చర || ౬౪ || యథేతి ||
ఆత్మానముపమాంకృత్వామథాతవదారరక్ష్యాస్తథాన్యేషాందారరక్ష్యాః. తస్మాత్ స్వేషుదారేమరమృతాం || ౭౪ || అతుష్టమితి || అతుష్టం
అత్వప్తం. నికృతిప్రజ్ఞంనికృతాశాత్వేప్రజ్ఞాయస్యతం. పరాభవంతయురైశ్వర్యాదిక్షయరూపం || ౮౪ || ఇహసంతిఇతి || ఇహఅతివిశాలేషిదుజ్జ
నసంకులేదేశే. సంతఃత్వామనథాన్నివారయంతః. నసంతివానసంతికిం. సంత్యేవ. శ్రీవిభీషణప్రభృతీనాంసంభవాన్నసంతీతికథంవక్తుంశక్యం.
సతోవానానువతఃసే || తద్విద్ధిప్రణీతాతేనపరిప్రక్షేనసేవయా | ఉపదేక్ష్యంతి తేజ్ఞానంజ్ఞానినస్తత్వదర్శనఇత్యుక్తరీత్యాప్రణీతాతమంతరేణనతే
ఉపదిశంతి - త్వంచతత్వాచేషుకదాచిదపిప్రణతవానసి. కథమిదంభవతీజానాతిత్యాశంక్యాహ, తథాహితి. తథాహివిపరీతాతేబుద్ధిః - తవబు
ద్ధివైసరిత్యమేవతవశిష్టానగ్రతఃసంసూచయతీత్యర్థః. పరబుద్ధైరప్రత్యక్షత్వాత్కథంవదీయాబుద్ధిస్తయాజ్ఞాయతఇత్యత్యాహ. ఆచా
రవజితేతి. ఆచారవజితా - తవదురన్మతానమేవతవబుద్ధింద్యోతయతీతిభావః || తస్మాత్ || ౬౪ || వచఇతి || పూర్వజ్ఞోకేరావణస్యాభావఉపస్య
స్తః. అనేనరాక్షసాభావపక్షఉపన్యస్తే. మిథ్యాప్రణీతాత్మామిథ్యాస్తిధాత్వా - స్నేహీతిభావయన్నివేతియావత్. త్వంచపక్షజైస్సాధుభిరుక్తం
పథ్యంహితంచః రాక్షసానామభావాయనప్రతిపద్యసేనాంగీకరోషివారాక్షసేషుస్నేహంభావయంతద్వివాశమేవమృదికృత్వాసాధువచనంస

తృణవ్యవధానకరణం - ప్రత్యువాచేతిపునరభిధానంవచనప్రకారవిశేషకథనాథం. శుచిస్త్రితేతివస్తుతఃస్వభావవణానం || ౨౪ || నివతాయే
తి || స్వజనేక్రియభార్యాదిజనే. సిద్ధింముక్తిం || ౩౪ || అకార్యమితి || ఏకవత్సావి - ఏకఃపత్వీర్యస్యాస్తయూమయా పతివ్రతయేత్యర్థః. కులంభ
త్వేకులం. పుణ్యంపవిత్రం || ౪౪ || ఏవమితి || పృష్టతఃకృత్వాపరావృత్యేత్యర్థః || ౫౪ || నాహమితి || పరభార్యాసతీపతివ్రతాహంబౌపయికియ్యుక్తా
ధార్యాన. సాధూనాంభవంసాధుభవంసాధూనాంవ్రతంసాధువ్రతం || వస్తుతస్తు || నాహమితి || అహంతవత్ప్రియాభార్యాభితకావ్యానకింతు
పరభార్యాపరేణరామేణభార్యాభితకావ్యా || ౬౪ || యథేతి || యథాతవనిజదారాణాంకుద్ధిరిష్టా - ఏవమన్యేషామపీత్యాత్మదృష్టాంతాదేవనిశ్చిత్వ
త్వయపిపరదారిస్పృహఃస్వదారినిరతోభవేత్యర్థః || ౭౪ || అతుష్టమితి || అతుష్టంఅత్వప్తం. నికృతిప్రజ్ఞంనికృతాశాత్వేప్రజ్ఞాయస్యతం. పరా
భవం ఆయురైశ్వర్యాదిక్షయరూపం || ౮౪ || ఇహేత్యాదిజ్ఞోకద్వయమేకంవాక్యం || ఇహసంతోనసంతివా. సతోవానానువతఃసే - విద్యమానాన
పితాథమజిజ్ఞాసయానానువతఃసేవా. మిథ్యాప్రణీతాత్మామిథ్యావినితాత్మాత్వంచపక్షజైఃవిద్యద్భిరుక్తంపథ్యంవచః రాక్షసానామభావా
య - నప్రతిపద్యసేనాంగీకరోషివా. తథాహితిపవఖలుతవబుద్ధిః. ఆచారవజ్జితా విశితాచారవిముఖా. విపరీతానిషిద్ధాచారపరేతియోజనా ||
౧౦౪ || తి || నసమయా సజ్జనోపదేశాస్వీకారేకుతోరాక్షసనాశప్రసంగఇత్యత్యోత్తరంవక్తుంలోకస్థితిమాహ || అకృతేతి || అకృతాత్మానంసదుపదే
శాగ్రాహిబుద్ధింతైవేతి - రాజాపరాభతోశేషప్రజానాశస్యలోకప్రసిద్ధత్వాదితిభావః || ౧౧౪ || స్వకృతైరితి || స్వకృతైరపరాధైః. రావణేతిసం

ణః॥ ఏవంతాంపాపకర్తాణంవక్ష్యంతినికృతాజనాః॥ దిష్ట్యేతద్వ్యసనంప్రాప్తోరద్రవిత్వేవహాపిః॥ ౧౪౫॥ శ
 క్యాలోభయితుం నాహమైశ్వర్యేణధనేనవా॥ అనన్యారాఘవేణాహంభాస్కరేణప్రభాయథా॥ ౧౪౬॥ ఉపధాయభు
 జంతస్యలోకనాథస్యసత్కృతం॥ కథంనామోపధాస్యామిభుజమన్యస్యకస్యచిత్॥ ౧౪౭॥ అహమాపయికిభార్యాత
 స్యైవవసుధాపతేః॥ ప్రతస్మాత్సన్యధీరస్యవిద్యేవవిదితాత్మనః॥ ౧౪౮॥ పాథురావణరామేణమాంసమానయమఃఖ
 తాం॥ వనేవాశితయాసార్థంకరేణ్యేవగజాధిపం॥ ౧౪౯॥ మిత్రమాపయింకతుంరామస్థానంపరీప్సతా॥ వధంచానిచ్ఛ
 తాఘోరంత్యయాసౌపురుషః॥ విదితస్సహిధర్మజ్ఞశ్శరణాగతవత్సలః॥ తేనమైత్రీభవతుతేయదిజీవితమిచ్ఛసి॥

శృణోషీత్యర్థః॥ ౧౪౫॥ స్వకృతైరితి॥ రావణాదీఘోరదర్శనశత్రురావణేతిసంబుద్ధిః॥ నికృతాః త్వయావంచితాః॥ ౧౪౬॥ శక్యేతి॥ అనేనరావణోక్త
 ప్రలోభనానాముత్తరముచ్యతే॥ ఐశ్వర్యేణఅంతఃపురస్త్రీణామీశ్వరత్వేన॥ ధనేనఅభరణాదినావా॥ లోభయితుంవంచయితుం॥ అహంసకక్యాః
 త్రహేతుమాహ॥ అనన్యేతి॥ అహంనిత్యానపాయినీ॥ రాఘవేణరఘుకులావతీర్ణేనవిష్ణునా॥ అనన్యాఅవిభక్తాయత్రయత్రకులేవిష్ణురవతరతితత్రత
 త్రావతీర్ణాలక్ష్మీరిత్యర్థః॥ తృతీయాయాతత్పరతంత్రాచాస్తీతిద్యోత్యతే॥ నకేవలంతస్యపరతంత్రాహంప్రత్యుత్తస్యావ్యతిశయావహేతిదృష్టాంతే
 నద్యోతయతి॥ భాస్కరేణేతి॥ ప్రభాపిభాస్కరస్యావ్యతిశయమావహతితదైవహిమారీచోభవంతంప్రతినివేదితవాక్॥ అప్రమేయంహితత్రైజోయ
 స్యసాజనకాత్తజైతి॥ కింతద్ధితవచనమపిమోహేనఃస్తృతోసీతితత్ప్రమాహ॥ ౧౪౭॥ ఉపధాయేతి॥ లోకనాథస్యవైభవోహృదిదేవగణైఃస్వస్వప
 దప్రాప్తయేనాథ్యమానస్యయాచ్యమానస్యః॥ నాథ్యయాఞ్ఞాయామితిధాతుః॥ తస్యరామస్య॥ సత్కృతంభుజందక్షిణంభుజమిత్త్యర్థః॥ ఉపధాయ
 ఉపధానీకృత్యతేనతత్పరిష్కృత్యతత్సంగమ్యతే॥ ఏవంఞ్ఞాఘితాహం॥ అన్యస్యతతోభోగంయూచమానస్యకస్యచిదనామధేయస్యత్సుద్రస్యత్వాద్యశః
 భుజంఅసత్కృతంకథంనామోపధాస్యామిసకథంచిదపీత్యర్థః॥ ౧౪౮॥ అహమితి॥ అహంతుల్యశీలవయోవృత్తా॥ తస్యైవతుల్యశీలవయోవృత్తస్య
 వసుధాపతేః॥ ఔపయికిఉచితాభార్యాఃప్రీత్యతేలక్ష్మీశ్చైవత్సాన్యవిభిన్నామినాధస్యాహంలక్ష్మీదేవ్యుచితేతిహృదయం॥ కథమివ॥ వ్రతస్మాత్
 స్యవేదవ్రతైఃస్మాత్సన్యధీరస్యధీమతః॥ చాన్యస్యవిదితాత్మనః॥ అత్తజ్ఞానవతః॥ విద్యేవయోగాభ్యాసరూపవిద్యేవ॥ ౧౪౯॥ పరిచోరంపానీయ
 యాచకవదావణమధికాయతే॥ సాద్వితి॥ సాఘరావణమద్వియోగేనత్యక్త్వాన్యమధికంజాతమితిభావః॥ ఏవముత్కటకౌర్వంప్రతియాచనా
 తస్యస్యాతిశయోవ్యజ్యతేరామేణసర్వాంగసుగంధరేణమాంసస్యానన్యాహంతద్వియోగేజీవితంధారయితుమశక్తాం॥ నచనీతేత్యాది॥ సమా
 నయసంగమయ॥ తత్రహేతుఃదుఃఖితామితి॥ కరేణ్యగజవధ్యా॥ వాశితయాచూచనంగతయాః॥ వాశితాయుపతేప్రీతాకశభఃకరిపోతకగతివ
 చనాత్॥ యద్వాహనీతయేతిపాఠః॥ వనేవాశితయాబద్ధయా॥ అత్రవిభక్తివ్యత్యాసఃకార్యః॥ వనేవాశితాంకరేణుంగజాధిపేనవేతి॥ వస్త్రతస్తు
 యథాన్యాసఏవాస్యేతి॥ రామేణసంగమనంనామరామాహృదనం॥ నహిపునరపిరామస్థానంతేననేతుమీష్టే॥ కింతవ్రతరామమాహూయసమర్పణ
 మేవఅతఏవకరేణ్యగజాధిపమిత్త్యుక్తం॥ ౧౫౦॥ ఏవంరావణేజనీత్వప్రతిపత్తింవిహాయకానిచిదసంగతానిజల్యతిదేవీనిన్నాగశికోయమన్యస్వ
 భావః॥ కథమన్యకోపుష్పదేష్టాసేత్యుత్తితి॥ ఇహసంతోనవాసంతీత్యాదినావిచింత్యదయాపతీస్వయమేవోపదిశతి॥ వాన్యైవప్రాయస్తాత్పత్య
 న॥ మిత్రమితి॥ రామంశరణంగచ్ఛేత్సుకైతన్నరావణస్సహేతదుమాణిత్వయా॥ ఆత్మసద్బుద్ధ్యనుసారేణమిత్రమిత్యాహ॥ కించశరణాగతంస్వ
 స్యాధీనంమన్యతేదేవీదేవశ్చ॥ అతఏవరామౌవక్ష్యతిః॥ మిత్రభావేనసంప్రాప్తంసత్వజేయంధంచనేతి॥ ఇయంచలధామా॥ మిత్రమితి॥ రామమి
 త్రంకతుంయంక్రమిత్త్యర్థః॥ మిత్రశబ్దాపేక్షయాఔపయికమితిసప్రసంగనిర్దేశః॥ స్థానంపరీప్సతా॥ కూకచోరస్యాపిభూమాపదానిస్థాపయి
 త్వాచార్యంకతావ్యం॥ తవాపియదిస్థానమభీష్టితంతహికాతమేవభజేత్యర్థః॥ శరణాగతిదైన్యాదపిమరణమేవవరమితియదిమన్యసేతదాసీంత
 ద్భజనంతతావ్యమిత్యాహ॥ వధంచానిచ్ఛతాఘోరం॥ తవసమ్యజ్జరణంనదాస్యతి॥ త్వాంసంస్థాస్యత్వత్ప్రమత్సంస్వత్సతానజాహింసిత్యా
 తతస్తేచిత్రవధంకరిష్యతి॥ తంయదినేచ్ఛసీతదాప్రత్యవ్యత్యర్థః॥ త్వయాతత్ప్రతికారావలోకనేనత్వయావశ్యంప్రచ్యురణాగతిః॥ కతావ్యా
 ఏవంసరఃకృత్యత్రకింప్రమాణంతత్రాహ॥ అసానిరంతరప్రత్యయేనాస్యారామః॥ ప్రత్యక్షభవభాసతే॥ రావణస్యాపిమాయామ్యగాససరణాస
 మయే॥ తదాకారదర్శనజభయేనవృక్షేవృక్షేచపశ్యామిత్సుక్రరీత్యాపురస్థితఇవభాసలే॥ పురుషఃపాథః॥ మత్కృతాపరాధేనకథంమానుం
 గీకరిష్యతీత్యేవంత్యయానచింతనీయం॥ ఆనుకూల్యలేనేసతిసర్వమపరాధంవిస్తరిష్యతి॥ పురుషధౌరేయత్వాత్॥ మిత్రశరణప్రకారమాహ॥ ప్రస

బోధనం॥ రాద్రఃదిష్ట్యావ్యసనంప్రాప్తఇతివక్ష్యంతినిసంబంధః॥ ౧౪౫॥ రావణోక్తప్రలోభనవాక్యానాముత్తరమాహ॥ శక్యేతి॥ ఐశ్వర్యే
 ణఅంతఃపురనియంతృత్వేన॥ ౧౪౬॥ ఉపధాయేతి॥ ఉపధాయశీర్షోపధానంకృత్యా॥ ౧౪౭॥ అహమితి॥ వ్రతస్మాత్సన్యవిద్యావ్రతస్మాత్సన్యవిద్యేన
 సాంగవేదవిద్యేవ॥ ౧౪౮॥ సాద్వితి॥ సమానయసంగమయ॥ వనేవాశితయాసాధంకరేణ్యేవగజాధిపమితి॥ వనేవాశితాంబద్ధాదికరేణుంగ
 జాధిపేనసాధామితిఅభక్తివిపరీతామేనయోజ్యం॥ అన్యథావిరోధాత్॥ ౧౪౯॥ మిత్రమితి॥ స్థానంపరీప్సతాలంకారాసమిచ్ఛతేత్యర్థః॥ అభవాఘో
 రంవధంబహువిధపీడాకరవధం॥ రామేణఅనిచ్ఛతావాత్వయాపురుషఃపాథః॥ రామః॥ మిత్రంకతుమాపయింయోగ్యత్యర్థః॥ ౧౫౦॥

ప్రసాదయస్వత్వంచైనంశరణాగతవత్సలం॥ నూంచాప్యేవ్రయతోభూత్వానిర్యాతయితుమహాని॥ ౨౧౫॥ ఏవంహితే
భవేత్స్వస్తిసంప్రదాయరఘూత్తమే॥ అన్యథాత్వంహీకుర్వాణోవధంప్రాప్యసిరావణ॥ ౨౧౬॥ వర్ణయేద్వజ్రముత్సల
ప్రంవర్ణయేదంతకశ్చిరం॥ త్వద్విధంతునసంకుర్హోలోకనాథస్సరాఘవః॥ ౨౧౭॥ రామస్యనమశ్శబ్దంశోవ్యసిత్వం
మహాస్వనం॥ శతక్రితువిస్మయస్యనిర్ఘోషమశనేరివ॥ ౨౧౮॥ ఇహశీఘ్రంసుపర్వాణోజ్వలితాస్యాఇవోరగాః॥ ఇవవోని
పతివ్యంతిరామలక్ష్మణలక్ష్మణాః॥ రత్నాంసిపరిఘ్నంతఃపుర్యామస్యాంసమంతతః॥ అసంపాతంకరివ్యంతిపతంతఃకంక
వాసనః॥ రాక్షసేంద్రమహాసర్పాసరామగరుడోమహాః॥ ఉద్ధరివ్యతివేగేనవైనతేయఇవోరగాః॥ ౨౧౯॥ అపనే
వ్యతిమాంభతాత్వత్తశీఘ్రమరిందమః॥ అసురేభ్యశ్చీయందీప్తాంవిష్ణుస్త్రిభిరివక్రమైః॥ ౨౨౦॥ జనస్థానేహతస్థా
నేనిహతేరక్షసాంబలే॥ అశక్తైస్తవయారక్షఃకృతమేతదసాధువై॥ ౨౨౧॥ ఆశ్రమంతుతయోశ్శూన్యంప్రఃశ్యోరసిం
హయోః॥ గోచరంగతయోభ్రాతోగ్రిహనీతాత్వయాధమ॥ ౨౨౨॥ నహిగంధముపాఘ్రాయరామలక్ష్మణయోస్త్య
యా॥ శక్యంసందర్శనేస్థాతుంశునాశామాళయోరివ॥ ౨౨౩॥ తస్యతేవిగ్రహేతాభ్యాంయుగగ్రహణమస్థిరమ్॥ వృత్ర
స్యేవేంద్రబాహుభ్యాంబాహూరేకస్యగ్రహః॥ ౨౨౪॥ క్షిప్రంతవసనాథోమేరామస్సేమిత్రిణాసహ॥ తోయమ
ల్పమివాదిత్యఃప్రాణానాదాగ్యతేశరైః॥ ౨౨౫॥ గిరింకుజేరస్యగతోవధాయవాసభాంగతోవావరుణస్యరాజ్ఞః॥ అసం
శయందాశరభేర్నమోక్ష్యసేమహామృతఃకాలహతోశనేరివ॥ ౨౨౬॥ ఇతిశ్రీమత్సుందరకాండే ఏకవింశస్సర్గః ***

సాదయస్వతి. త్వంచేత్యనేనాహమతిప్రసాదయిష్యామితిసిద్ధం. ప్రయతోభూత్వామనఃకాబువ్యంత్యక్షేవత్సర్గః. నిర్యాతయితుంప్రత్యర్పయ
తుం॥ తనిష్టో౩॥ ౨౧౫॥ ఏవమతి॥ సంప్రదాయస్థితాయేతిశేషః॥ ౨౧౬॥ వజ్రయేదితి॥ ఉత్సృష్టంజుద్రముక్తంవజ్రంఅంతకశ్చత్వద్విధంవజ్రయే
త్. రాఘవస్తద్విధంనవజ్రయేదితిసంబంధః॥ ౨౧౭॥ రామస్యేతి॥ మహాస్వనమహానాదంనాదోనామస్వరావయవమశేషః॥ ౨౧౮॥ ఇహేతి॥ రా
మలక్ష్మణలక్ష్మణాః. రామలక్ష్మణనామాంకాః. అసంపాతంఅనవకాశం॥ ౨౧౯॥ రాక్షసేంద్రమహాసర్పానితి॥ రూపకోక్తమేవోపమయాప్యా
హవైనతేయఇతి॥ ౨౨౦॥ జనస్థానఇతి॥ ఏతత్ యుద్ధంవి
నాచౌర్యేణావహరణం॥ ౨౨౧॥ ఆశ్రమమితి॥ గోచరంగతయోఃబాహ్యదేశంగతయోః॥ ౨౨౨॥ ౨౨౩॥ తస్యతేతి॥ తస్యతేఅసమర్థతయాచోర
వృత్తైస్తవ. తాభ్యాంరామలక్ష్మణాభ్యాం. విగ్రహేసతియుద్ధేసతి. యుగగ్రహణంసంయుగేజయగ్రహణం. అస్థిరంఅస్థిరభావం. యద్వాయుగ
గ్రహణంయుద్ధారంభం. అస్థిరంఅభ్యుదయం. కింతుతాభ్యాంప్రసహ్యవధస్తైసిద్ధఇతివృత్తాంతేనాహ. వృత్రస్యేవేతి. వృత్రస్యఏకస్యబాహూద్వయో
భ్యామింద్రస్యబాహుభ్యాంసహ. విగ్రహేసతినిగ్రహణవజయజయ. వృత్రస్తైస్త్వేనబాహునాఇంద్రస్యద్వయోర్బాహ్వారివఏకేనత్వయాతయో
ద్వయోజయోనశక్యత్సర్గః॥ ౨౨౪॥ క్షిప్రమితి॥ సఃసాధుఇతివచ్చేదః॥ ౨౨౫॥ గిరింకుజేరస్యగతోవధాయపం॥ అపథాయఅపక్రమ్య. కుజేర
స్యగిరింకైలాసం॥ ని॥ కైలాసస్థానమరకేభ్యమరః॥ ౨౨౬॥ ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచిత... సుందరకాండవ్యాఖ్యానేఏకవింశస్సర్గః. **

సావరాధంమాంశరణాగతవత్సలం త్రేణకథంక్షిప్యతిశంకానకతఃప్యేత్యాహ॥ విదితఇతి॥ నిర్యాతయితుంప్రత్యర్పయితుం॥ ౨౧౫॥ ఏవమి
తి॥ నూమిత్వనవశఃశేమాంరఘూత్తమేసంప్రదాయదత్వాస్థితాయేతిశేషః॥ ౨౧౬॥ వజ్రయేదితి॥ ఉత్సృష్టంజుద్రముక్తంవజ్రంఅంతక
శ్చత్వద్విధంవజ్రయేత్. సంకుర్హోరాఘవస్తునవజ్రయేత్॥ ౨౧౭॥ రామస్యేతి॥ మహాస్వనంమహానాదంనాదోనామకశ్చిచ్ఛబ్ద
మహాః॥ ౨౧౮॥ ఇహేతి॥ రామలక్ష్మణలక్ష్మణాః. రామలక్ష్మణనామాంకాః. అసంపాతంఅనవకాశం॥ ౨౧౯॥ ఇ॥ రాక్షసేంద్రరూపాకామహాస
ర్పాఉద్ధరణకైఘ్రిణుపమావైనతేయఇవేతి॥ ౨౨౦॥ నచాపిమహస్తాత్వాంప్రాప్తమహాతిరాఘవఇత్యస్తోత్రరూపా-అపనేవ్యతితి॥
౨౨౧॥ జనస్థానఇతి॥ ఏతత్ యుద్ధంవి
నాచౌర్యేణావహరణం॥ ౨౨౨॥ ఆశ్రమమితి॥ గోచరంగతయోః మాయామృగరూపమింద్రియార్థంగత
యోః॥ ౨౨౩॥ క్షియస్తాద్రామలక్ష్మణయోఃగంధముపాఘ్రాయకాదూలయోస్సందర్శనేశుజేవసమయంస్థానంత్యయానశక్యం॥ ౨౨౪॥ తస్యే
తి॥ తస్యతేయద్ధాసమర్థతయాచౌర్యవృత్తైస్తవ. తాభ్యాంరామలక్ష్మణాభ్యాంసహవిగ్రహేయైర్ధైసతి. యుగగ్రహణంయుద్ధజయంఅస్థిరంఅభ్యు
దయం. వృత్రస్తైస్త్వేకస్యబాహూద్వయోభ్యామింద్రస్యబాహుభ్యాంసహవిగ్రహేసతినిగ్రహణవజయజయ. వృత్రస్తైస్త్వేనబాహునాఇంద్రస్యద్వయోర్బాహ్వా
రివ. ఏకేనత్వయాతయోద్వయోజయోనశక్యత్సర్గః॥ ౨౨౫॥ క్షి॥ మేనాధఃసరామఇత్యన్వయః॥ ౨౨౬॥ గిరిమితి॥ కుజేరస్యగిరింగంధనూదనం.
అపథాయఅతిక్రమ్య. పురిమితిపాతే - కుజేరస్యపురిమిత్యేతదుపరితనలోకానాములక్షణం - వరుణస్యసభామిత్వేనేన ఆధస్తనలోకానాము
లక్షణం. తత్పద్యప్త్యాఅపరుషవచసంతంరావణముద్దిశ్య - నీతయోక్తానాంపరుషవాక్యానామయమాశయః. రావణేనదేవీంప్రతితత్పద్యప్త్యా
సామ్యరూపాజ్యేవవాక్యాన్యక్తానియద్యపి - తథాపిబాహ్యగృహ్యపరుషవాక్యవత్ ప్రతియమానత్వేన. దేవ్యపితృత్వప్తింసంగోప్య-బాహ్య
జ్యప్తిమనుస్మత్యపరుషవాక్యైరేవతస్యోత్తరమాహేతి॥ ౨౨౬॥ ఇతిశ్రీమహేశ్వరతీర్థవిరచితాయా... సుందరకాండవ్యాఖ్యానాంఏకవింశస్సర్గః

సీతాయావచనంశ్రుత్వాపరుషంరాక్షసాధిపః | ప్రత్యుపాచతతస్సీతాంఽపియంప్రియదర్శనాం || ౧ || యథా
యథాసాంత్యయితావశ్యః(స్త్రీ)ణాంతథాతథా | యథాయథాప్రియంవక్తాపరభూతస్తథాతథా || ౨ || సన్నియచ్ఛతీ
మేకోధంత్యయికామస్సనుత్థితః|ద్రవతోమాగమాసాద్యహయానివసుసారథిః|| ౩ || వామః కామోమనుష్యాణాంయ
స్సింకలబధ్యతే |జనేతస్మింస్తవసుకోశస్సేహశ్చకలజాయతే || ఏతస్మాత్తారణాన్నత్వాంఘ్రతయామివరాననే |
వధాహామవమానాహామిధ్యాప్రివ్రజితేరతాం || ౪ || పరుషాణీహవాక్యానియానియానిబ్రవీషిమాం | తేషుతేషు
వధోయుక్తస్తవమైథిలిదారుణః || ౫ || ఏవముక్తావృత్తువైదేహీంరావణోరాక్షసాధిపః |కోధసంరంభసంయుక్తస్సీతా
ముత్తరమబ్రవీత్ || ౬ || ద్వౌమాసారక్షితవ్యామేయోవధిస్తైమయాకృతః | తతశ్చయనమారోహమమత్వంవరవణిని ||
ఊర్ధ్వంద్వాభ్యాంతుమాసాభ్యాంభతాఽరంమామనిచ్ఛతీం | మమత్వాంపాతరాశార్థమారభంతేమహానసే || ౭ ||
తాంతజ్యేమానాంసంప్రేక్ష్యరాక్షసేంద్రేణజానకీం | దేవగంధర్వకన్యాస్తావిషేషుర్వికృతేక్షణాః || ౮ || ఓష్ఠస్రీకా
రైరవరావక్త్రేనేత్రైస్తదావరాః | సీతామాశ్వాసయామాసుస్తజితాంలేనరక్షసా || ౯ || తాభిరాశ్వాసితాసీతా
రావణంరాక్షసాధిపం | ఉవాచాత్మహితంవాక్యంవృత్తశౌండిర్యగర్వితం || ౧౦ || నూనంసతేజనఃకశ్చిదస్మిన్నేష్యేయసేషి

సీతాయాశ్వాది || ౧ || సాంత్యయితావశ్యతే || ౨ || సన్నియచ్ఛతీ | సన్నియచ్ఛతీనిరుణధి-ద్రవతఃథావతః-అమాగ-మితిధేవః || ౩ ||
వామః | వామఃప్రతికూలః. మనుష్యాణాంపాశీనాం. అనుకోశఃకృపా. పరిభవాదిప్రదానేనమనుష్యాణాంప్రతికూలఃకామఃయస్మిన్జనేన
బధ్యతే తస్మింస్తవసుకోశఃసేహశ్చకలజాయతేకల. మిథ్యాప్రవ్రజితేకపటేనవస్యవృత్తిభాజి రామేరతాంసక్తాం || ౪ || ఏవమితికోధసంరంభ
సంయుక్తఃకోధప్రణయాభ్యాంసంయుక్తః || ౫ || ద్వౌమాసావతి || తేమయామోవధిఃకృతఃమాసాక్షద్వాదశభామినిత్యారణ్యకాండోస్త
ద్వాదశమాసాత్తకోనధిఃకల్పితః-అత్రద్వౌమాసావశిష్టా-తద్ద్వౌమాసా-మేమయా. రక్షితవ్యాప్రతీక్షణీయా. తతఃతస్మాత్తారణాత్.
మమశయనమారోహేత్యన్వయః. పాతరాశార్థం-మాసద్వయాంతగతరాత్రిసమాప్త్యనంతరం హింసాయాంకాలవిగమంబంధినాపాత్రఃకా
లికాశనాథ-మిత్యర్థః. అరభంతేకలభంతే. రలయారధేదః || ౬ || ఆలంభస్సగ్ధహింసయూరిత్యమరః. మహానసేపాకశాలాయాం || ౭ || ఓష్ఠ
ప్రకారైః || ఓష్ఠప్రకారైః. రుదుదిషరామాశ్లేషభంగస్ఫురణాదయోయేవకారాస్తేఓష్ఠప్రకారాఓష్ఠభంగాదిరూపసంజ్ఞాభిలత్యర్థః. ఏవ-వ
క్త్రేనేత్రైఃవక్త్రేనేత్రసంజ్ఞాభిలత్యర్థః || ౮ || తాభిరితి | వృత్తశౌండిర్యగర్వితం-వృత్తంపాతివ్రత్యం. తస్మాత్శౌండిర్యంబలం. తేనగర్వితమితిక్రియా
విశేషణం || ౯ || నూనమితి || తేనిశ్చేయసేషిత్వశ్శిష్టనఃనాస్తి. యఃఅస్మాద్విగమాంతకమణస్త్యానివారయతిసవాపి నాస్తి. నూనమితియో

సీతాయాశ్వాద్యస్తనార్థస్తు-రాక్షసాధిపఃసీతాయాఃపరుషం, అతఏవవిక్రియంవచనమప్రిత్యాప్రత్యుపాచేతిసంబంధః || ౧ || యథేతి ||
సాంత్యయితావశ్యతే. వశ్యఃవశంగతః || ౨ || సన్నియచ్ఛతీ | సన్నియచ్ఛతీనిరుణధి. ద్రవతఃథావతః-అమాగ-మితిధేవః. వస్త్రతస్మాద్భ్యుదయ
వతాయాం. సమత్థితఃకామఃఇచ్ఛా - సమత్త్వాన్నభక్తిత్యర్థః. మేకోధం రాక్షసజాతేమమసర్వదావిద్యమానంసైవకోధం. కోధశ్చజ్ఞేన
కామకోధాద్యంపద్యంగఃఉచ్యతే-తంనియచ్ఛతీసంబంధః || ౩ || వామః | మనుష్యాణాంవామఃప్రతికూలఃయస్మిన్జనేకామోనిబధ్యతే-తస్మిన్
జనేశిక్షణీయేతస్మిన్జనే-అనుకోశశ్చసేహశ్చకలజాయతేతేవియోజనా || ఏతస్మాదితి | మిథ్యాప్రవ్రజితేరతాంకపటవృత్తేరామేసక్తాం || ఏతస్మా
దిత్యాదిశ్లోకద్వయస్యవాస్తవాభావస్తు - నరచుద్వభోద్భుక్తః(స్త్రీ)ఘాతకశ్చత్వంసంభాష్యఇత్యత్రాహ - ఏతస్మాదితి. ఏతస్మాత్తారణాత్ తస్మి
ద్భృత్యేకారణాత్ - ప్రవ్రజితేమత్సాన్నిమినిరావణిశేషః. రతాంత్యాంమమేష్టదేవతాంత్యాంసమాశయాప్యేవ - వధాహామవమానా
హామపిష్ట్రీయంఘ్రతయామితిమిథ్యైస్సంబంధః || ౪ || పరుషాణీతి | తవమాంత్వదీయభృత్యంమామిత్యసః. యానియానిపరుషవార్యానిబ్ర
వీషి-తేషుతేషుతేభ్యస్తేభ్యఃవారుణోవభోయుక్తః-మమేతిశేషః || ౫ || ద్వౌమాసావతి || తేమయామోవధిఃకృతః. శృణుమైథిలిమద్వా
క్యంమాసాక్షద్వాదశభామినిత్యారణ్యకాండోద్ద్వౌమాసా-తత్రవశిష్టాద్ద్వౌమాసా-మేమయారక్షితవ్యాపరిపాలనీయా-తతఃతస్మాత్తార
ణాత్ మమశయనమారోహేతియోజనా. ఊర్ధ్వమితి. పాతరాశార్థమిత్యత్ర - పాతశ్చజ్ఞేనమాసద్వయసమాప్త్యనంతరపాత్రఃకాల
ఉచ్యతే || ఏవముక్తైత్యాదిశ్లోకత్రయస్యవాస్తవాభావస్తు - కోధసంరంభసంయుక్తశ్చత్వేనరాక్షసస్వభావోవశిఃతః. పతివియోగదుఃఖి
తాంబిదాహరరహితాంప్రత్యాహ - ద్వౌమాసావిత్యాదిశ్లోకద్వయేన - హేమేలక్ష్మీసీతే-మయామోవధిఃకృతః-మాసాక్షద్వాదశభామినిప్ర
తీక్షస్యేనియఃసమయఃసాగ్రీధిఃతః. తన్నద్భుతఃపరంరక్షితవ్యాప్రతీక్షణీయాద్వౌమాసావేవద్వాభ్యాం. మాసాభ్యామూర్ధ్వం-తతఃతదనం
తరం తతవభృతాఽరంబనిచ్ఛతీంమామనంగీ కుర్యాణాంమమమాంమచీయరాజ్యలక్ష్మీంచపాప్రస్యసీతి శేషః. త్వాంపార్థయతి శేషః - మమ
మహానసేపాత్రరాశార్థంఆలంభంతేవశాత్తాఽభక్షయేతి శేషః. శయనమారోహశయనంకుర్విత్యర్థః || ౭ || తామిత్యస్యవాస్తవాభావస్తు
తజ్యమానామితి-తాసాంతథాప్రతీతేరిథావః || ౮ || ఓష్ఠేతి | ఓష్ఠప్రకారైఃఓష్ఠభంగాదిరూపసంజ్ఞాభిః. వక్త్రేనేత్రైఃవక్త్రేనేత్రసంజ్ఞా
భిః || ౯ || తాభిరితి | వృత్తశౌండిర్యగర్వితం-వృత్తంపాతివ్రత్యం. శౌండిర్యంబలంపాతివ్రత్యంబలగర్వితమిత్యర్థః || ౧౦ || నూనమితి | తేతవని

తేః నివారయతియోనత్వాంకమణాస్సాద్విగహితాత్ || ౧౩ || మాంహిధమాత్మనఃపత్నీంశచీమివశచీవతేః | త్వదన్యస్త్రిషులోకేషుస్పార్థయేత్సనసాపికః || ౧౪ || రాక్షసాధమరామస్యభార్యామమితతేజసః | ఉక్తవానసియత్పాపం క్వగతస్తస్యమోక్ష్యసే || ౧౫ || యథాద్వైతశ్చమాతంగశ్శశశ్చసహితోవనే | తథాద్విరదవద్రామస్త్యంనీచశశవత్ స్మృతః || ౧౬ || సత్వమిత్రావృకునాథంవైక్షిపన్నిహనంజ్ఞసే | చతుషోవిశవయంతస్యనతావదువగచ్ఛసి || ౧౭ || ఇమేతేనయనేకూరేవిరూపేకృష్ణపింగళేక్షితానపతితేకస్తాన్మామనార్యనిరీక్షతః || ౧౮ || తస్యధమాత్మనఃపత్నీంస్నుషాందశరభస్యచక్రభంవ్యాహరతోమాంతేనజిహ్వీవ్యవశీర్యతే || ౧౯ || అసందేశాత్తురామస్యతపసశ్చానుపాలనాత్ | నత్వాంకుమికదశగ్రీవభస్తభస్తాహాతేజసా || ౨౦ || నాపహతుశవహంశక్యాత్వయా రామస్యధీమతః | విధిస్తవవధాథావయవిహితోనాత్రసంశయః || ౨౧ || శూరేణధనదభాత్రాబలైస్సముదితేనచ | అపోహ్యరామంకస్తాద్ధిదారచార్యంత్యయాకృతం || ౨౨ || సీతాయావచనంశుక్రావరావణోరాక్షసాధిపః | వివృత్యనయనేకూరేజానకీమన్వవైక్షత || ౨౩ || నీలజీమూతసంకాశోమహాభుజశిరోధరః | సింహసత్వగతిశ్శ్రీమాదీప్తజిహ్వీగ్రలోచనః || చలగ్రమకుటప్రాంశుశ్చిత్రమాల్యానులేపనః | రక్తమాల్యాంబరధరస్తప్తాంగదవిభూషణః || శ్రోణీసూత్రేణమహతామేచకేనసుసంవృతః | అమృతోత్పాదనద్దేనభుజగేనేవమందరః || తాభ్యాంసపరిపూర్ణాభ్యాం భుజాభ్యాంరాక్షసేశ్వరః | శుశుభేచలసంకాశశ్శృంగభ్యామివమందరః || ౨౪ || తరుణాదిత్యవణాభ్యాంకుండలాభ్యాంవిభూషితః | రక్తవల్లవపుష్పాభ్యామశోకాభ్యామివాచలః | సకల్పవృక్షప్రతిమోవసంతభవమూర్తిమా | శ్మశానవైత్యప్రతిమోభూషితోపిభయంకరః || అవేక్షమాణావైదేహీంకోపసంరక్తలోచనః | ఉవాచరావణస్సీతాంభుజంగభవనిశ్శ్వసత్ || ౩౦ || అనయేనాభిసంవన్నమర్థహీనమనువ్రతే | నాశయామ్యహమద్యత్వాంసూర్యస్సంధ్యామివోజసా || ౩౧ || ఇత్యుక్తామైథిలీంరాజారావణశ్శత్రురావణః | సందిదేశతతస్సర్వారాక్షసీఘోరదర్శనాః || ౩౨ || ఏకాక్షీమేకకర్ణాంచకణాచావరణాంతథాగ్రీకణీంహస్తీకణీంచలంబకర్ణీమకర్ణీకాం || ౩౩ || హస్తీపాద్యశ్వపాద్యౌచగోపాదీంపాదచూర్ణికాం | ఏకాక్షీమేకపాదీంచవృథుపాదీమపాదికాం || అతిమాత్రశిరోగ్రీవామతిమాత్రకుచోదరీం | అతిమాత్రాస్యనేత్రాంచదీఘజిహ్వీమజిహ్వీకాం || అనాసి

జనా- తవేష్టప్రాప్తకః అనిష్టనివారకశ్చనాస్తీత్యర్థః || ౧౩ || ౧౪ || రాక్షసాధమేతి తస్యమోక్ష్యసేతస్తాన్స్త్యసే || ౧౫ || యథేతి యథామాతంగశ్శశశ్చ. సహితః యుయుత్సాదినాసంగతః. తథాన్యోన్యసంగతోరామస్త్యంవ. అత్రరావణః స్వస్యమాతంగసామ్యముక్తమిత్రాప్రేషితిపరిహరతి-తథేతి. తత్రగజివరామః శశశ్చవత్సం || ౧౬ || సత్వమితి. ఇత్యౌకునాథంక్షిపంకమాయామృగవ్యాజేనదూరంసస్సారయత్. ఇహస్వజనేషు. నతావదువగచ్ఛసి. యమ్యపగచ్ఛసితదాతత్ప్రధావంవేత్సనీత్యర్థః || ౧౭ || ౧౮ || అసందేశాదితి. రామస్యభతుః అసందేశాత్. అపకారిమృశపేథాఇతి సందేశాథావాత్. తపసఃపాతివ్రత్యరూపస్య. కుమికరోమి. ఉత్సవికరణవ్రత్యయలోపాహషో. భస్తాభస్తీకరణాహ. తేజసాపాతివ్రత్యప్రభావేన. తనిష్టాకి || ౨౦ || నేతి. తస్యరామస్యతస్తాద్రామాత్. విధిఃచోర్యేణాపహరణం. విహితః దైవేనేతిశేషః || ౨౧ || శూరేణేతి. బలైస్సముదితేన- బలేనసర్వశ్రేష్ఠేనేత్యర్థః. అపోహ్యరామంమృగచ్ఛద్వనావహన్య || ౨౨ || సీతాయాఇతి. వివృత్యవివత్సయత్ || ౨౩ || నీలజీమూతేతి || సింహస్యేవబలగమనేయస్యాసాసింహసత్వగతిః. జిహ్వీగ్రంలోచనేచదీప్రానియస్యసోయండిప్తజిహ్వీగ్రలోచనఃకోపేనచలం అగ్రంయస్యతత్ చలగ్రంచత్మకుటంచతేనప్రాంపండిఘః. చిత్రమాల్యవత్సేవీరక్తమాల్యవత్సౌతత్ప్రాచుర్యాదుక్తం. తప్తాంగదవిభూషణః-తప్తకద్దేనతేజిష్టత్వముక్తం. మేచకేనసీతేన. అమృతోత్పాదనద్దేనఅమృతోత్పాదనార్థంసద్దేన. తాభ్యాంప్రసిద్ధాభ్యాం || ౨౪ || తరుణేత్యాది || అలంకృతత్వైకల్పకసామ్యం. భయంకరత్వేపునచైపునసామ్యం. చైత్యశ్శశానవృక్షః. శ్మశానమంటపోవా. సీతాయాఅత్యంతభయంకరత్వజ్ఞాపనాయరావణవణానంకృతం || ౩౦ || ౩౧ || ఇత్యుక్తామైథిని || ప్రథానాప్రధానభూతేద్యౌఏకాక్ష్యై. అతోనపునరుక్తిః. అథవాఅక్షం

శ్చేక్రియ సేస్థితః కశ్చిజ్ఞనోస్త్రీ- యః అస్తాద్విగహితాత్మశ్రమణః త్వాం నివారయతి- సచనాస్త్రీ. నూనమితియోజనా- తవేష్టప్రాప్తకః అనిష్టనివారకశ్చనాస్తీతిభావః || ౧౩ || తి || మనసాపికః స్పార్థయేత్- కింపునర్వచనేతిభావః || ౧౪ || రాక్షసాధిపేతి || తస్యతస్తాత్ || ౧౫ || తి || దృష్టామాతంగః శశశ్చ యథావనేదైవాత్సహితో యుయుత్సాభవతః తయోశ్చశశోయథాతిక్షుద్రస్తథారామేణ సంయుగేత్వంశశవత్ త్సుద్రః రామోగజవదిత్యర్థః || ౧౬ || సత్వమితి. ఉపగచ్ఛసివ్యత్యయేనభూతేలట్ || ౧౮ || అసందేశాదితి. రామస్యఅసందేశాత్. రామానుజ్ఞాథావాత్ తపసఃపాతివ్రత్యతపసః. భస్తాభస్తీకరణాహ. కుమికరోమి || ౨౦ || నేతి. రామస్యాహం రామసంబంధిస్యహం. విధిఃవిధానంకుదపహరణరూపం. విహితః దైవేనేతి శేషః || ౨౧ || శూరేణేతి. అపోహ్యమాయామృగచ్ఛద్వనాఅన్యత్రసీత్యా || ౨౨ || ౨౩ || శ్రోణీతి. శ్రోణీసూత్రేణరశనాగుణేన. మేచకేనఇంద్రసీలనద్దముఖత్వాస్తేచకత్వం || ౩౦ || అనయేతిష్టోకః కేషుచిత్కేషునాస్తీతికృత్వానవ్యాభ్యాతః ||

కాంసింహముఖంగోముఖంసూకరీముఖం॥ ౩౫౪॥ యథామద్వశ గాసీతాక్షిప్రంభవతిజానకీ॥ తథామరుతరాక్షసృస్స
 ర్వాఃక్షిప్రంసమేత్యచ॥ ౩౬౪॥ ప్రతిలోమానులోమైశ్చసామదానాదిభేదనైః॥ ఆవజ్ఞాయతవైదేహీందండస్యోద్యమనే
 నచ॥ ౩౭౪॥ ఇతిప్రతిసమాదిశ్యరాక్షసేంద్రఃపునఃపునః॥ కామమన్యవరీతాత్మాజానకీంపర్యతర్జయత్॥ ౩౮౪॥ ఉపగమ్య
 తతఃక్షిప్రంరాక్షసీధాన్యమాలినీ॥ పరివృజ్యదశగ్రీవమిదంవచనమబ్రవీత్॥ ౩౯౪॥ మయాక్రీడమహారాజసీతయాకిం
 తవానయా॥ ఏవణయాకృపణయామాసహ్యరాక్షసేశ్వర॥ ౪౦౪॥ నూనమస్యామహారాజనదివ్యావృగసత్తమా॥
 విదధాత్వమరత్రేవస్తవబాహుబలాజితా॥ ౪౧౪॥ అకామాంకామయానస్యశరీరముపతప్యతే॥ ఇచ్ఛంతీంకామయా
 నస్యప్రీతిర్భవతిశోభనా॥ ౪౨౪॥ ఏవముక్తురాక్షసాస్సముక్తిప్రస్తతోబలీ॥ ప్రహసన్నేఘసంకాశోరాక్షసస్సన్యవతా
 త॥ ౪౩౪॥ ప్రస్థితస్సకశగ్రీవఃకంపయన్నైవమేచిన్తి॥ జ్వలద్భాసరవణాభంప్రవివేశనివేశనం॥ ౪౪౪॥ దేవగంధర్వకన్యా
 శ్చనాగకన్యాశ్చపర్యతః॥ పరిచార్యదశగ్రీవంవివిశుస్తగ్ధృహూత్యుమ్॥ ౪౫౪॥ సమైథిలీంధమృపరామవస్థితాంప్రవే
 పమానాంపరిభర్త్యరావణః॥ ఏహాయసీతాంమదనేనమోహితస్సమేవవేశ్మప్రవివేశభాన్వరం॥ ౪౬౪॥ ఇతిశ్రీమ
 త్సుందరకాండేద్వావింశస్సర్గః॥ ***** ఇత్యుక్త్వామైథిలీంరాజారావణశ్శత్రు
 రావణః॥ సందిశ్యచతస్సర్వారాక్షసీర్నిర్జగమహ॥ ౧॥ సమోగ్రీంతేరాక్షసేంద్రేతుపునరంతఃపురంగతే॥ రాక్షసో
 భీమరూపాస్తాసీతాంసమభిదుక్రీపుః॥ ౨॥ తతస్సీతాముపాగమ్యరాక్షస్యకోధమూర్ఛితాః॥ పరంపురుషయావాచా
 వైదేహీమిదమబ్రువత్॥ ౩॥ పాలస్యస్యచరిత్యస్యరావణస్యమహాత్మనః॥ దశగ్రీవస్యభార్యాత్వంసీతేనబహుమన్య
 సే॥ ౪॥ తతస్త్వేకజటానామరాక్షసీవాక్యమబ్రవీత్॥ ఆమంత్యకోధతామాక్షిసీతాంకరతలోదరిం॥ ౫॥ పృజాపతీ
 నాంవణ్ణాంతుచతుర్థోయఃప్రజాపతిః॥ మానసోబ్రహ్మణఃపుత్రఃపులస్త్యభితివిశ్రుతః॥ ౬॥ పులస్త్యస్యతుతేజస్వీమహ
 షిర్తానసస్సతః॥ నామాసవిశ్రవానామప్రజాపతిసమప్రభః॥ ౭॥ తస్యపుత్రోవిశాలాక్షిరావణశ్శత్రురావ
 ణః॥ తస్యత్వంరాక్షసేంద్రస్యభార్యాభవితుమహాసి॥ ౮॥ మయోక్తంచారుసర్వాంగివాక్యంకిన్నానుమన్యసే॥
 ౯౪॥ తతోహరిజటానామరాక్షసీవాక్యమబ్రవీత్॥ విపర్త్యనయనేకోపాన్వాజాఽరదదృశేక్షణా॥ ౯౫॥ యేనదేవా
 స్త్రుయస్త్రింశద్దేవరాజశ్చనిజితాః॥ తస్యత్వంరాక్షసేంద్రస్యభార్యాభవితుమహాసి॥ ౧౦౪॥ తతస్తుప్రీఘసానా
 మరాక్షసీకోధమూర్ఛితా॥ భర్త్యయంతీతదాఘోరమిదంవచనమబ్రవీత్॥ ౧౧౪॥ వీర్యోన్మిక్తస్యశూరస్యసంగ్రా

వింద్రియం. ఏకాక్షింపైత్రేంద్రియాం. శ్రోతనాసాదావేకమాత్రవతీమిత్యర్థః॥ ౩౫౪॥ ౩౬౪॥ ప్రతిలోమేతి॥ ప్రతిలోమానులోమైఃప్రతిరూలా
 నుకూలాచరణైః. సామదానాదిభేదనైః సామదానముఖైర్భేదనైః. ప్రథమప్రయుక్తసామదానైరిత్యర్థః. ఆవజ్ఞాయత-వశీకురుత॥ ౩౭౪॥ ౩౮౪॥
 ఉపగమ్యేతి॥ ధాన్యమాలినీరావణస్యనిష్పపత్తి. ఇదంమందోదర్యాఅప్రయవలక్షణం. ఉత్తరత్రవానరాఽప్రతిహనుమద్వచనేతథావత్సమాణ
 త్వాత్॥ ౩౯౪॥ ౪౦౪॥ నూనమితి॥ అస్యాస్సేరాయాఃఅమరశ్రేష్ఠోబ్రహ్మదివ్యాభ్యోగాన్నుదధాతి-అస్యాదివ్యభోగేభాగ్యంనాస్తీత్యర్థః॥
 ౪౧౪॥ ౪౨౪॥ సకాఽన్ధంసంగ్రహేణదర్శయన్-సంత॥ ౪౩౪॥ ఇతిశ్రీగోవిందరాజుఃపరితే... సుందరకాండవ్యాఖ్యానేద్వావింశస్సర్గః॥ *****
 ఇత్యుక్త్వాత్వాది॥ ౧॥ ౨॥ ప్రజాపతీనామితి॥ మరీచిరత్యగ్రింగిరసాపులస్త్యఃపులహఃక్రతురితిపట్ ప్రజాపతయః. తేమాంచతుర్థఃపులస్త్యః॥ ౧౨౪॥

౩౧॥ * ఏకాక్షిమితిద్విరుపాదానంవ్యక్తిభేదాత్॥ ౩౬౪॥ సైతిలోమేతి॥ ప్రతిలోమానులోమైఃప్రతిరూలానుకూలాచరణైః. సామదానాది
 భేదనైః॥ ౩౯౪॥ మయేతి॥ అకృపణయేతి భేదః- అకృపణయా వతిప్రతయా - సీతయాకింపర్యసి. అమానుష్యేతి భేదః - అమానుష్యులత
 ఏవఏవణయామనుష్యభోగవిలతణయాఉత్తమవణాయేత్యర్థః- మయా-క్రీడ-సంబంధః॥ ౪౦౪॥ నూనమితి॥ భోగసత్తమాఽఉత్త
 మభోగాఽ॥ ౪౨౪॥ ఏవమితి॥ రాక్షసాధాన్యమాలిన్యా॥ ౪౫౪॥ సఇతి॥ మదనేన మోహితశస్యస్వరూపకథనం॥ ౪౬౪॥ ఇతిశ్రీమహే
 శ్వరతీర్థభగవద్రామాయాం శ్రీరామాయణతత్త్వదివీకాఖ్యానాయాంసుందరకాండవ్యాఖ్యానాయాం ద్వావింశస్సర్గః॥ *****
 అస్మిన్సగ్గద్వయేపివిద్యమానభార్యాశ్చబ్రహ్మసూత్రార్థాన్త-భార్యాసత్కన్యాభార్యాత్వపరితాప్యాత్వమిత్యర్థః॥ ౧॥ శత్రూఽరావయ
 తిహఃపశ్యద్భంగకారయతిసశత్రురావణః॥ ౧॥ ౨॥ తి॥ తతఃపరం రావణగమనాదనంతరం- లోకోక్తావాపరమితి॥ ౩॥ తి॥ భార్యాత్వంభార్యాభా
 వం. నబహుమన్యసేమోహాదితిశేషః॥ ౪॥ తి॥ తతస్సర్వసాధారణైతద్వాక్యప్రయోగోత్తరంఏకజటావిశిష్టాబ్రవీత్. కరతలోదరింఅతుండి
 లనుధ్యామిత్యర్థః॥ ౫॥ ప్రజాపతీనామితి॥ మరీచిరత్యగ్రింగిరసా పులస్త్యఃపులహఃక్రతురితిపట్ప్రజాపతయః. తేమాంచతుర్థఃపులస్త్యః॥ ౬॥
 ౭॥ తి॥ తస్యపుత్రశత్యనేనమరీచత్వంస్థాపితం॥ ౮॥ కిం-కిమథం॥ ౧౨౪॥ ప్రియామితి॥ సర్వాసాంమధ్యేబహుమతాంప్రియాలభార్యాగమం

మేష్వనివతినః || బలినోవీర్యయు క్తస్యభార్యాత్వంకింసలస్యసే || ౧౨౪|| ప్రియాంబహుమతాంభార్యాంత్వత్వా
రాజామహాబలః || సర్వాసాంచమహాభాగాంత్యాముపైష్యతిరావణః || ౧౨౫|| సమృద్ధంస్త్రీసహసేణనానారత్నో
పశోభితం || అంతఃపురంసముత్సృజ్యత్వాముపైష్యతిరావణః || ౧౨౬|| అన్యాతువికటానామరాక్షసీవాక్యమబ్రవీత్ ||
౧౨౭|| అసక్యద్దేవతాయుద్ధేనాగగంధర్వదానవాః | నిజితాస్సుమరేయేనసలేపార్శ్వముపాగళః || ౧౨౮ || తస్యసర్వ
సమృద్ధస్యరావణస్యమహాత్మనః | కిమద్యరాక్షసేంద్రస్యభార్యాత్వంనెచ్చసేధమే || ౧౨౯|| తత్ప్రదుమ్మభీనామరా
క్షసీవాక్యమబ్రవీత్ || ౧౩౦|| యస్యసూర్యోనతపతిభీతోయస్యచమారుతః || నవాతిస్తాయతాపాంగేకింత్యంతస్యన
తిష్ఠసే || ౧౩౧|| పుష్పవృష్టించతరవోముముచుర్యస్యవైభయాత్ || శైలాశ్చసుభూపానీయంజలదాశ్చయదేచచ్ఛతి |
తస్యనైఋతరాజస్యరాజరాజస్యభామిని || కింత్యంనకురుషేబుద్ధింభార్యాథేరావణస్యహి || ౧౩౨ || సాధుతేత
త్వతోదేవికథితంసాధుభామిని || గృహానుష్ఠితేవాక్యమన్యథానభవిష్యసి || ౧౩౩|| ఇతిత్రీయోవింశస్తకః || *****
తతస్సీతాముపాగమ్యరాక్షసోవికృతాననాః | పరుషంపరుషానార్యఙ్మచుస్తాంవాక్యమప్రియం || ౧ || కింత్యమంతఃపురే
సీతేసర్వభూతమనోహరే | మహాహాశయనోపేతేనవాసమనుమన్యసే || ౨ || మానుషీమానుషస్యైవభార్యాత్వంబహు
మన్యసే | ప్రత్యాహరమనోరామాన్నత్వంజాతుభవిష్యసి || ౩ || త్రైలోక్యవసుభోక్తారంరావణంరాక్షసేశ్వరం | భర్తార
ముపసంగమ్యవిహరస్వయధాసుఖం || మానుషీమానుషంతంతురామమిచ్ఛసిశోభనే | రాజ్యాద్భ్రష్టమసిద్ధార్థంవి
క్లబంత్యమనిందితే || ౪ || రాక్షసీనాంవచశ్శ్రుత్వాసీతాపత్ననిభేక్షణా | నెత్రాభ్యామశ్రుపూర్ణాభ్యామిదంవచసమబ్ర
వీత్ || ౫ || యదిదంలోకవిద్విష్టముదాహరథసంగతాః | నైతస్సనసివాక్యంమేకిల్బిషంప్రతిభాతివః || ౬ || నమానుషీ
రాక్షసస్యభార్యాభవితుమహాతి | కామంఖాదతమాంసర్వానకరిష్యామివోవచః || ౭ || దీనోవారాజ్యహీనోవాయో
మేభర్తాసమేగురుః | తంనిత్యమనురక్తాస్త్రియభాసూర్యంసువర్చలా || ౮ || యథాశచీమహాభాగాశక్రంసముపతిష్ఠతి |
అరుంధతీవసిన్ధుంచరొహిణీశశినంయథా || లోపాముద్రాయథాగస్త్యంసుకన్యాచ్యవనంయథా | సావిత్రి సత్యవం
తంచకపిలంశ్రీమతీయథా || సౌదాసంమదయంతీవకేళిసింహగరంయథా | నైషధందమయంతీవభైమీవతిమనువ్రతా ||
తథాహమిత్వాకువరంరామంపతిమనువ్రతా || ౧౦౪ || సీతాయావచసంశ్రుత్వారాక్షసఃకోధమూర్ఛితాః || భ
త్సయంతిస్తపరుమైర్వాత్వైరావణవోదితాః || ౧౦౫ || అవలీనస్సనిర్వాక్యహనుమాన్సింఖపాదుశ్రీమే || సీతాంసం
తజాయంతీస్తారాక్షసీరశ్యణోత్కపిః || ౧౦౬ || తామభిక్రమ్యసంకుర్హావేషమానాంసమంతతః || భృశంసంలిలిహు

ప్రియామితి || సర్వాసాంమధ్యే ప్రియాం బహుమతాంమహాభాగాంత్యాంమందోదరీంత్యత్వాత్వాముపైష్యతి || ౧౨౪ || ౧౨౫ || ౧౨౬ || ౧౨౭ ||
౧౨౮ || యస్యేతి || యస్యయస్తాత్ తస్యనతిష్ఠసీతస్సైవత్యసేప్రకాశనాధేపాద్యుత్పత్తయైవసంపన్నాచ || ౧౨౮ || పుష్పవృష్టిమిత్యాది ||
శైలాశ్చజలదాశ్చ పానీయంరావణయదేచ్ఛతితదామంచుత్తితిపరిణమ్యతే || ౧౨౯ || సాధ్వీతి || సాధుతేకథితంసాధుగృహాజేతిసాధుశబ్ద
యస్యనిర్వాహః || ౧౩౦ || ఇతిశ్రీగీంబందరాజనిరచితే... సుందరకాండవ్యాఖ్యానే త్రయోవింశస్తకః || *****

తతశ్చిత్వాది || ౧ || ౨ || మానుషీతి || సత్వంజాతుభవిష్యసి- తస్యేతి శేషః, మానుషీతి హేతుగభావం- మానుషీత్వంమానుషంతమిచ్ఛతి ||
౩ || ౪ || యదిదమితి || కిల్బిషంపాపావహం || ౫ || ౬ || దీనోపేతి || సువర్చలేత్యాదిబహుద్యస్తాంతప్రదర్శనంస్వస్యాః పాతివ్రత్యదాధ్యక్షాద్యోతనాయ ||
౧౦౪ || ఆనాలీన ఇతి || ఆనాలీనః పన్నః, రాక్షసీరశ్యణోత్ రాక్షసీవాక్యాన్యశ్యణోదిత్యర్థః || ౧౦౫ || తామభిక్రమ్యేత్వాది || సేయమహాతీత్యత్రీ
దోదరీమపిత్యత్వాత్వాముపైష్యతితిసంబంధః || ౧౦౬ || యస్యేతి || యస్యయస్తాత్- తస్యనతిష్ఠసే- వశఇతి శేషః- తస్సైవత్యసే ఇతివార్థః ||
౧౦౭ || సాధ్వీతి || సాధుకథితంసాధుగృహాజేతిసంబంధః || ౧౦౮ || ఇతిశ్రీమహేశ్వరతీర్థవిరచితాయాం, శ్రీరామాయణతత్త్వదీపికాఖ్యా
యాం- సుందరకాండవ్యాఖ్యాయాం- త్రయోవింశస్తకః || *****

౧ || ౨ || మానుషీతి || ప్రత్యాహరనివతతయ- సత్వంజాతుభవిష్యసి- రామస్యేతి శేషః || మానుషీత్వస్యవాస్తవభావం- మానుషీ
త్వం- మానుషస్యమానుషానతారస్యరామస్యభార్యాత్వమనుమన్యసేతద్యుక్తం - అతఃరామాత్ మనోనప్రత్యాహర- త్వంజాతుభవిష్యసి- రా
మస్యేతి శేషః || ౩ || ౪ || మానుషీతి || రాజ్యాత్ భ్రష్టంపితృవాక్యపరిపాలనాయత్యక్తరాజ్యమిత్యర్థః - అసిద్ధార్థంఅశ్వాసాసిద్ధార్థశ్చఅసి
ద్ధార్థతం- సిద్ధసర్వప్రయోజనంవిష్ణుమిత్యర్థః, విక్లబందయాశుం || రాక్షసీనామితి || నెత్రాభ్యామపలక్షితా || ౬ || యదితి || కిల్బిషంకిల్బిషకవయం ||
౭ || సేతి || భార్యాభతావ్యా || ౮ || తంనిత్యమిత్యాది || ఆత్రాతిదుదేశాస్థుతిద్వధప్రతత్వద్యోతనాయ- నానావిధానేకసాధ్వీనిరశః నాపన్యాస

దీప్తాస్సృలంబాన్వశనచ్చదాః | ఊచుశ్చపరమకుద్ధాఃప్రగృహ్యశుపరశ్వథాః || నయమహాతిభిర్తారంరావణంరా
క్షసాధిపం || ౧౬౪ || సంభత్స్యమానాభీమాభీరాక్షసీభిర్వరాననా || సాబాష్పముపమాజకంతీశింశుపాంతాయుపా
గమత్ || ౧౬౫ || తతస్తాంశింశుపాంసీతారాక్షసీభిస్సమావృతా || అభిగమ్యవిశాలాక్షీతస్థాశోకపరిష్లుతా || ౧౬౬ || తాం
కృశాందీనవదనాంమలినాంబరధారిణీం || భర్తృయాంచకీరేసీతాంరాక్షస్యస్తాంసమంతతః || ౧౬౭ || తతస్తాంవివ
తానామరాక్షసీభీనుదర్శనా || అబ్రవీతుకపితాకారాకరాభానిర్ణతోదరీ || ౧౬౮ || సీతేవర్యాస్తమేతావద్భర్తృస్సేష
హూనిదశితః || సర్వత్రాత్రికృతంభద్రవ్యసనాయోపకల్పతే || ౧౬౯ || పరితుష్టాస్తీభద్రం తేమానుషైకృతోవి
ధిః || మమాపితువచఃపథ్యంబ్రువంత్యాఃకురుమైథిలి || ౧౭౦ || రావణంభజభర్తారంభతారంసర్వరక్షసాం || ఏకాం
తంచూపవంతంచనురేశమివనానవం | దక్షిణంత్యాగశీలంచసర్వస్యప్రియదర్శనం || ౧౭౧ || మానుషంకృపణంరామంత్య
క్త్వారావణమాశ్రయ | దివ్యాంగరాగావైదేహీ దివ్యాభరణభూషితా || అద్యప్రభృతినర్వేషాం లోకానామీశ్వరీ
భవ | అగ్నేస్సాస్వహోయధాదేవీశవీవేంద్రస్యశోభనే || ౧౭౨ || కిం తేరామేణవైదేహీకృపణేనగతాయుషా | ఏతదుక్తం
చమేవాక్యంయదిత్వంనకరిష్యసి || అప్తిన్యూహూతేసర్వాస్తాంభక్తయిష్యామహేవయం || ౧౭౩ || అన్యాతువికటా
నామలంబమానపయోధరా || అబ్రవీతుకపితాసీతాంముష్టిముద్యమ్యగజాతీ || ౧౭౪ || బహూన్యస్రియతూపాణివచ
నానిసుదుర్మతే || అనుకోశాన్మృదుత్వాచ్చసోధానితవమైథిలి || ౧౭౫ || నననఃకురుషేవాక్యంహితంకాలపురస్క
రం || ౩౦ || అసీతాసిసమద్రస్యపారమనైవమరాసదం | రావణాంతఃపురంఘోరంప్రవిష్టాచాసిమైథిలి || రావణ
స్యగృహేరుద్ధామస్తాభిస్తుసురక్షిరాం | నత్వాంశక్తఃపరిత్రాతుమపిసాక్షాత్పురందరః || ౩౧ || కురుష్వహితవాఽ
న్యావచనంమమమైథిలి | అలమశుశ్రుపాతేనత్యజశోకమనథకం || ౩౨ || భజప్రీతింప్రహరణంచత్యజైతానిత్యజై
న్యరాం | సీతేరాక్షసరాజేససహక్రీడయథాసుఖం || ౩౩ || జానాసిహియథాభీరుస్త్రీణాంయావనమధుప్రసం | యా
వన్నతేవృత్తిక్రామేత్తావత్సుఖమవాప్నుహి || ౩౪ || ఉద్యానానిచరమ్యాణిపర్వతోపవనానిచ | సహరాక్షసరాజేస
తికరణంబోధ్యం. అస్యఊచరిత్యసేనసంబంధః || ౧౬౪ || సంభత్స్యమానాసేతి | సాభత్స్యమానాసేతిపాతే. భత్సేనోపగమనరూపక్రియాభదా
త్తచ్చిద్భవయం. తాంహనుమదధిష్ఠితాంశింశుపాం || ౧౬౫ || తతస్తాంవివతానామేతి || నిణతోదరీఉన్నతోదరీ || ౧౬౬ || సీత ఇతి || అతికృతంఅతిమా
త్రక్యతం || ౧౬౭ || పరితుష్టాస్తీతి || మానుషోవిధిఃకృతఃమనుష్యజాతుభివృత్తపాతివ్రత్యప్రకటనంకృతం - ఏతావత్కాలమిత్యసేతి || ౧౬౮ || అ
హూనీతి | సోధానిరావణేనేతిశేషః || ౧౬౯ || నచేతి | కాలపురస్కరంకాలానురూపం || ౩౦ || ౩౩ || భజేతి | ప్రీతింరావణమయిప్రీతింప్రహరణం
కాలకృతమనోవికాసం || రా || అలమితి || ప్రీతింస్నేహం. ప్రహరణంఆనందం. నిత్యదైన్యతానిత్యం దైన్యంయస్యాస్సానిత్యదైన్యంస్యాధానాని
ఇత్యనుసంధేయం || అవలీన ఇతి || తతఃకాయంతిరశృణోత్ - రాక్షసీనాంతజానవాక్యాన్యశృణోదిత్యర్థః || ౧౭౪ || ఊచరితి || సేయమహాతిభ్య
మరితి సంబంధః || ౧౭౫ || సేతి | సాభత్స్యమానాసభాదితి శేషః || ౧౭౬ || సేతి | సా-తాంహనుమదధిష్ఠితాంశింశుపామపాగమదితియోజనా
౧౭౭ || తత ఇతి || నిణతోదరీకృతోదరీ || ౧౭౮ || సీతేతి || అతికృతంఅతిమాత్రాచరణం || ౧౭౯ || పరితుష్టేతి || మానుషోవిధిఃకృతఃమనుష్యజాతు
శివపాతివ్రత్యప్రకటనంకృతం - కింతుఏతావత్కాలమిత్యర్థః || వాస్తవాఘోషస్త్రు || పరితుష్టాస్తీత్యాదిశ్లోకత్రయంకుశకం - అస్యార్థః హేమైథిలిమా
నుషంమనుష్యధమంభయంత్యక్త్వా - రావయతీతిరావణందశాననం. తథాపికృపణం. భతారం - భీయతేమశూవాదిసాస్వామినమితిభ
తాభృత్యఃతంఆశ్రయ - రావణంభృత్యేనాంగీకర్తిత్యర్థః. విక్రాంతాదిగుణయుక్తంరామంచభజేతి సంబంధః || ౧౮౪ || దివ్యేతి || అద్యేతి
అగ్నేఃస్వాహాఇంద్రస్యశవీయథా - తథాఅద్యప్రభృతిలోకానామీశ్వరీభవేతి సంబంధః. దివ్యాంగరాగేత్యాదిశ్లోకత్రయంకుశకం - తస్యవాస్త
వాఘోషస్త్రు - హేవైదేహీగతాయుషాప్రాప్తాయుషారామేణ సంగమోభవిష్యతితి శేషః. తేతవకృపణేన. కార్యణ్యేనేత్యర్థః. కిం-మాస్త్రు
గ్నేఃస్వాహాఇంద్రస్యశవీయథా - తథాఅద్యప్రభృతిదివ్యాంగరాగాదియుక్తాసతి - సర్వేమామస్తదాదీనాంలోకానాంగీకర్తిభవ - మేమయా
ఉక్తమేతద్వాక్యంనకరిష్యసియది - తహి-త్వాముద్దిశ్యఅస్తిన్యూహూతేసర్వాస్తాంభక్తయిష్యామహేవిషమితిశేషః. సుదుమ-తే - వస్తుత
స్సు-సుదుమ్యైష్వపిమతిఃఅనుగ్రాహికాయస్యాస్సా. కాలపురస్కృతంకాలోచితం || ౧౮౪ || అనుకోశోదయా-మృదుత్వమల్పప్రమాణత్వం ||
౧౮౫ || కాలపురస్కృతంకాలోచితం నోవాక్యంనచకురుషేనైతత్తేషితమితి శేషః || ౩౦ || ౩౧ || తుల్యమితి || తుల్యం సహేత్యర్థః. అలమశ్రు
నిపాతేనేత్యపిపాఠః. ప్రీతిం స్నేహం. ప్రహరణంఆనందంనిత్యదైన్యతానిరంగతరదైన్యత్వం || ౩౩౪ || సీతేత్యసృవాస్త్రవార్ధస్త్రు - రాక్షస
జేసయితి-ంచదుక్తమితి శేషః. సహసహస్వయథాసుఖంక్రీడ || ౩౪ || తత్రహేతుఃజానాసిహితి || ౩౪ || ఉద్యానానిత్యసృవాస్త్రవార్ధస్త్రు - రాక్షస

చరత్వం మదిరేక్షణే || 32 || స్త్రీసహస్రాణితేన ప్రవశేష్టాస్యంతి సుందరి | రావణం భజభర్తారం భూతాః సర్వరక్ష
సాం || 32 || ఉత్పాట్య వాతే హృదయం భక్తయః పూజయంతి || యది మే వ్యాహృతం వాక్యం నయథా వత్సరిష్యసి || 33 ||
తతశ్చండోదరీ నామ రాక్షసీకోధమూర్ధితా | భృమయంతీ మహాచ్ఛూలమిదం వచనమబ్రవీత్ || 34 || ఇమాంహం
రిణలోలాక్షీం త్రాసోతం పిపయోధిరాం | రావణేన హృతాం దృష్ట్వా దౌహృదో మే మహానభూత్ || 35 || యకృత్ స్త్రీ
హమభోత్పీడం హృదయం వసబంధనం | ఆంత్రాణ్యపితథాశీమం ఖాదేయమిత మేమతిః || 36 || తతస్తు ప్రభుసా నామ రా
క్షసీ వాక్యమబ్రవీత్ || 37 || కంఠమస్యాన్యశం సాయాః పీడయామకిమాన్యతే || నివేద్య తాంతతో రాజ్ఞే మానుషీ సా
మృతేతిహ | నాత్ర కశ్చన సందేహాః ఖాదతేతి నవత్వతి || 38 || తతస్త్వజాముఖీ నామ రాక్షసీ వాక్యమబ్రవీత్ || 39 ||
విశస్యేమాంతతస్సర్వాస్సమానురూతపీలుకాః || విభజామతతస్సర్వావివాదో మేనరోచతే | పేయమానీయతాం
క్షీప్రం లేహ్యముచ్చావచంబహు || 40 || తతశ్శూర్పణఖా నామ రాక్షసీ వాక్యమబ్రవీత్ || 41 || అజాముఖ్యాదు
క్తం హితదేవమమరోచతే || సురాచానీయతాం క్షీప్రం సర్వశోకవినాశినీ | మానుషం మాంసమాస్వాద్యన్యత్యామోఢ
నికుంభిలాం || 42 || ఏవం సంభత్స్య మానాసానీతా సురసుతోపమా | రాక్షసీభిస్సుఖారాభిర్ధైర్యముత్సృజ్యరో
చతి || 43 || ఇతి శ్రీమత్సుందర కాండే చతుర్వింశ స్కంధః || తథా తాసాం వదంతీ నాం పరుషం దారు
ణం బహు | రాక్షసీ నామ సామ్యా నాయరోదజనకాత్మజా || 44 || ఏవముక్తా తు వై దేహీ రాక్షసీభిః కన్యసీ | ఉవాచ పర
మత్రస్తా బాష్పగర్జదయాగిరా || 45 || నమానుషీ రాక్షసస్య భార్యాభవతు మహాత్మా | కామం ఖాదతమాంసర్వానక

త్యదన్యతా-తాం || 32 || ఉత్పాట్య వాతే హృదయం భక్తయః పూజయంతి || 33 || ఇమామితి || దౌహృదః ఇచ్ఛా || 34 || యకృత్ || కుక్షిదక్షిణభాగస్థాం కాల
ఖండాఖ్యోమాంసపిండోయకృత్ || 35 || స్త్రీసహస్రయః స్త్రీయాం కాలఖండయకృతీతు సమేషమేషత్వమరః | స్త్రీహతుగుల్మఖ్యోవామభాగస్థాం సపిం
డవిశేషః | నకారాంతస్య స్త్రీహతుశబ్దస్య కా రాంతత్వమాషం || 36 || ఆంత్రం పురీతద్గుల్మస్థస్థిహపుంసీత్యమరః | ఉత్పీడంతస్య పరిస్థితం మాం
సం | హృదయం వద్దకోశప్రతికాశం మాంసం | బంధనంతస్య భారణమభోమాంసం | ఉత్క్రోడమితి పాతే - ఉత్క్రోడో హృదయస్య స్థానం | ఆం
త్రం పురీతత్ || 37 || తతస్త్వజాముఖీ నామేత్యాది || పీలుకాః మాంసఖండకాః | పేయం లేహ్యం చాస్వాడపదంత్యేనోచ్యతే || 38 || తతశ్శూర్ప
ణఖా నామేత్యాది || నికుంభిలా నామ లంకాయాః పశ్చిమ ద్వారప్రదేశవాసినీభద్రకాశీ || 39 || నివమితి || రోచితి లరుదత్ || 40 || ఇతి శ్రీగీంబంద
రాజవిరచితే శ్రీరామాయణభూషణేశ్వం గారతిలకాఖ్యానే సుందర కాండవ్యాఖ్యానే చతుర్వింశ స్కంధః || తథా తాసాం వదంతీ నామిత్యాది || తాసాం వదంతీ నాంతా సువదంతీ ము || 41 || ఏవముక్తేతి || మనస్వినీపాతివ్రత్యే దృఢమనాః || 42 || నమానుషీతి || ఖా
రాజేన సహవికదా సంవధితానీతి శేషః - ఉచ్ఛానానిచ - రావణం భూతాః సర్వభృత్య శ్వేనభజ్యం గీకుర్విత్సర్థః || 32 || ఉత్పాట్య వాతే హృదయం ||
33 || ఇమామితి || 34 || దౌహృదః ఇచ్ఛా || యకృత్ || స్త్రీహమిత్యాదినా దౌహృదస్య స్వరూపం కథయతి || యకృత్వా మహృదయస్య దక్షిణభాగస్థా
మాంసవిశేషః (గుండేలు) స్త్రీహతుహృది వామభాగస్థాం సపిండవిశేషః || 35 || ఆంత్రం పురీతద్గుల్మస్థస్థిహపుంసీత్యమరః | ఉత్పీడం భజాం
తరం - వక్షుగోముఖాకృతిమాంసయక్తమస్థి - హృదయోపరిస్థితమాంసవిశేషవా - అథోత్పీడమితి పాతే - ఉత్పీడం స్త్రీహాపరిస్థితం మాంసం -
హృదయంచ సబంధనం నాడిబంధన సహితం ముకుళాకారహృత్పద్మాఖ్యం మాంసవి శేషం || 36 || తత ఇతి || పిండకాః మాంసఖండాః || 37 ||
సురేతి || నికుంభిలా నామ లంకాయాః పశ్చిమభాగవతిః సీకాచనశక్తిః || 38 || ఏవమితి || రోచితి లరుదత్ | సురసుతోపమా దేవకన్యకాసమా ||
స్త్రీసహస్రాణితేన సైత్యారభ్యసగ్గమాప్తిపర్యంతస్య వాస్తవార్థస్తు - రావణం భూతాః సర్వభృత్య శ్వేనాంగీకుర్విత్సర్థః - ఉత్పాట్య వాతే హృ
దయం తేనుభ్యం వ్యాహృతం వాక్యా - రావణం భృత్య శ్వేనాంగీకుర్వితి వాక్యమిత్సర్థః - యథా వన్న కరిష్యసి - యది మే మమహృదయముత్పాట్యభా
త్యయిష్యామితి సంబంధః | సీతామద్విశ్వక్రానికటాయాః పరుషవాక్యస్య సహమానానాంచండోదరీ ప్రభృతీనాం - వివిధప్రలాపానాహ-త
తశ్చండోదరీ నామేత్యాదినా నృత్యా మేద్యనికుంభిలామిత్యంతేన || తతశ్చండోదరీ నామేత్యాది శ్లోకత్రయమేకం || రావణేన హృతామిమాంసీ
తాం దృష్ట్వా - మేమమదౌహృదః స్నేహః - అస్యామభూదితి శేషః - ఏమాం పరుషం వదంత్యావికటాయాః - యకృత్ స్త్రీహదీనిఖాదేయమితి మేమతితి -
చండోదరీ నామ రాక్షసీ వచనమబ్రవీదీతి సంబంధః | తతస్తు ప్రభుసేత్యాది శ్లోకద్వయమేకం వాక్యం - నృతం సాయాః కూరాయాః అస్యావిక
టాయాః కంఠం పీడయామః - అమానుషీమితి చ్ఛేదః - అమానుషీకటా నామ రాక్షసీ | తతస్త్వజాముఖీత్యాది శ్లోకద్వయమేకం వాక్యం - ఇతి ఇ
మాంవికటాం || 40 || ఇతి శ్రీమహేశ్వరతీర్థవిరచితాయాం శ్రీరామాయణతత్త్వవికాఖ్యాయాం - సుందర కాండవ్యాఖ్యానాం చతుర్వింశ స్కంధః ||

తథా తాసామితి || 41 || ఉవాచ చేతి || మనస్వినీపాతివ్రత్యే దృఢమనాః || 42 || నేతి || కామం యథేచ్ఛంసీతా లాపస్య వాస్తవార్థస్తు శ్రీరామవియో
గేన ఘోర రాక్షసపురావస్థా నేన విరూప రాక్షసీ సమాగమేన చ వివిధప్రలాపాదికమితి జ్ఞేయం - అస్మిన్ కాండేయత్రయత్రనీతా ప్రలాపః - తత్ర

రిష్యామి వోవనః॥ 3॥ సారాక్షసీమధ్యగతాసీతాసురమతోపమా । నశమలేభదుఃఖాతా రావణేనచతజితా॥౪॥
వేపతేస్తాధికంసీతావిశంతీవాంగమాత్మనః । వనేయూధపరిభ్రష్టామృగీకోకైరివాదితా ॥ ౫॥ సాత్వశోకస్యవిపు
లాంశౌఖామాలంబ్యపుష్పితాం । చింతయామాసశోకేనభతారంభగ్నమానసా ॥ ౬ ॥ సాస్నాపయంతీవిపులౌస్తనౌ
నేత్రజలస్రవైః । చింతయంతీనశోకస్యతదాంతమధిగచ్ఛతి ॥ ౭ ॥ సావేపమానాపతితాప్రవాతేకదలీయథా । రాక్ష
సీనాంభయత్రస్తావివణవదనాభవత్ ॥ ౮॥ తస్యాస్నాదీఘువిపులావేపంత్యాసీతయాతదా । దదృశేకంపినీవేణీవ్యా
లీచపరిసర్పతీ ॥ ౯ ॥ సానిశ్వసంతీమఃఖాతాశోకోపమాతచేతనా । ఆతావ్యస్యజదశూణిమైథిలీవిలలాపహా॥
౧౦॥ హోరామేతిచదుఃఖాతాహోపునలక్ష్మణేతిచ । హశ్వశ్రుమమకాసల్యేహాసుమితీతిభామినీ ॥ ౧౧ ॥ లోక
ప్రవాదస్యత్యోయం పండితైస్సముదాహృతః । అకాలేదులభోమృత్యుః స్త్రియావాపురుషస్యవా ॥ యత్రాహ
మేవంకూరాభీ రాక్షసీభిరిహాదితా । జీవామిహీనారామేణ మహూతామపిదుఃఖితా ॥ ౧౩ ॥ ఏషాల్పపు
ణ్యాకృపణావినశిష్యామృతాధవత్ । సముద్రమధ్యేనాఃపూణావాాయువేగైరివాహతా ॥ ౧౪ ॥ భతారంతమపశ్యం
తీరాక్షసీవశమాగతా । సీదామిఖలుశోకేనకూలంతోయహతంయథా॥ ౧౫ ॥ తంపద్మదళవత్రాక్షంసింహవిక్రాం
తగామినం । ధన్యాఃపశ్యంతిమేనాథంకృతజ్ఞంప్రియవాదినం ॥ ౧౬ ॥ సర్వథాతేనహీనాయారామేణవిదితాత్మనా ।
తీక్ష్ణంవిషమివాస్వాద్యదులభంమమజీవితం ॥ ౧౭ ॥ కీదృశంతుమయాపాపంపురాజస్తాంతరేకృతంయేనేదంప్రా
ప్యతేమఃఖంమయాఘోరంసుదారుణం ॥ ౧౮ ॥ జీవితంత్యక్తుమిచ్ఛామిశోకేనమహతావృతా । రాక్షసీభిశ్చరక్ష్యం

దతభక్షయత॥౩॥సారాక్షసీతి॥ శమఃశుఖం॥ ౪॥ వేపతఇతి॥కోకైఃఋహమృతైః॥౫॥ కోక స్త్రీహామృగోవృకఇత్యుచ్యతే॥ ౬॥ సావేపమానేతి॥రాక్షసీనాంరాక్షసీ
భ్యః॥౭॥తస్యాఇతి॥సీతయేతివ్యత్యయేనషష్ఠ్యధైత్యతీయా. పరిసర్పతీపరిసర్పతీ. నుమభావఅపః॥ ౮॥ సానిశ్వసంతీతి॥ దుఃఖారారాక్షసీవ
చనశ్రవణజదుఃఖాతా. ఆర్తారామవిరహాతా॥౧౦॥హోరామేతి॥సుమితీత్యత్రసంబధ్ధావాపవకారాదేశాభావఅపః॥౧౧॥లోకప్రవాదఇ
త్యాదిగ్లోకద్వయమేకంవాక్యం॥అకాలేఅప్రాప్తకాలే.దులభఇత్యత్రఇతికరణంబోధ్యం.యత్రయతః॥ ౧౨॥తథేతి॥తాసాంపదంతీనా.తా
సుపదంతీమసతీష్విత్వర్థః. అస్తాల్పాకాత్పరంపవముతైష్లోకః. మనస్వినీ.పాతివ్రత్యేదృఢమనాః. అతఃపరం. సమానుషీతిష్లోకః. సమా
నుషీతి.కామంభాదతయథేచ్ఛంభక్షయత. అతఃపరంసారాక్షసీతిష్లోకః. అతఃపరంవేపతఇతిష్లోకః.కోకైఃఋహమృతైః॥ ౧౩ ॥ కోక స్త్రీహామృ
గోవృకఇత్యుచ్యతః । అతఃపరంసాత్వితిష్లోకః. అశోకస్యవిపులాంశౌఖామాలంబ్య. హనుమదధిష్ఠితశింశుపామూలంప్రాప్తాయాస్సీతాయా
అశోకశాఖాలంబనాభిధానా దశోకశింశుపాశాఖాః పరస్పరంసంమిళితావతంతఇత్యవగమ్యతే. అతఃపరంసావేపమానేతిష్లోకః. రాక్షసీ
నాంరాక్షసీభ్యః. అతఃపరంతస్యాఇతిష్లోకః. వేపంత్యాసీతయేత్యత్రషష్ఠ్యధైత్యతీయా. పరిసర్పతీపరిసర్పకంఠీ. నుమభావఅపః. అతఃపరంసా
న్వసంతీతిష్లోకః. అతఃపరంహోరామేతిష్లోకః. హోగుమితీత్యత్రసంబధ్ధావాపవకారాదేశాభావఅపః. అతఃపరంలోకప్రవాదఇత్యాదిగ్లోకద్వయమేకంనా
క్యం. దులభఇత్యత్రేతికరణంద్రప్యవ్యం. యత్రయతః. సవంపాతక్రమః. కేమచిత్కోకేమవృత్తామస్త్రుతేభికప్రమాదకృతః॥ ౧౩॥ ఏషేతి॥
పూణాపదాదైః॥౩॥సీతేషః॥౧౪॥ ౧౫॥ మమభంసంసర్వేసాంస్వంభవిమృతీత్యాహ, తమితి॥తం. చహావృత్తకల్యాణగుణైఃసత్రస్యసంతిభి
ప్రసిద్ధం. ఆత్మగుణానుత్వావిగ్రహగుణానానుపద్దదళపత్రాక్షం. దళతీతిదళం. వికసితపద్మాక్షమిత్యర్థః. యద్వాదళతీతిదళంగభావప్రం.వి
స్ఫుష్టాధామేకాధేకశబ్దవ్యయంవా. సింహవిక్రాంతగామినంవిక్రాంతం.క్రమఃగమనం.తద్వత్గచ్ఛతీతితథా॥ ౧౬॥ ౧౭॥ కీదృశంత్యితి॥పు
రాజస్తాంతరేపూర్వజన్తని. ఘోరంసుదారుణం. అత్యంతఘోరమిత్యర్థః. ॥౧౮॥ జీవితమితి॥రక్ష్యంత్యారక్ష్యమాణయా॥ ౧౯॥ ధిగితి॥పర
వశ్యతాంభాత్పరతంత్రతాం. పరస్వభూతంశరీరంసస్వేచ్ఛయాత్యక్తుంశక్యమిత్యర్థః. అత్తచ్ఛందసమిచ్చయా ॥ ౨౦॥ ఇతిశ్రీగోవిందరాజ
విరచితే శ్రీరామాయణభూషణే శృంగారతిలకాఖ్యానేసుందరకాండవ్యాఖ్యానేపంచవింశస్సర్గః॥*****॥

తత్రపవమేవడిహాసీయః॥ ౪॥ వేపతఇతి॥ కోకైఃవృతైః.సాత్వితి॥ అశోకస్యవిపులాంశౌఖామాలంబ్య.హనుమదధిష్ఠితశింశుపామూలంప్రా
ప్తాయాస్సీతాయాఅశోకశాఖాలంబనాభిధానాత్. అశోకశాఖాఃశింశుపాశాఖాశ్చసమ్మిళితావతంతఇత్యవగమ్యతే॥ ౫॥ సేతి॥ రాక్షసీ
నాంరాక్షసీభ్యః॥౭॥ తస్యాఇతి॥ వేపంత్యాసీతయేత్యత్రషష్ఠ్యధైత్యతీయా. పరిసర్పతీపరిసర్పతీ॥౧౦॥హేతి॥ హోగుమితీత్యత్రసంబధ్ధావాపవకారాదేశాభావఅపః॥ ౧౧॥ లోకప్రవాదఇత్యాదిగ్లోకద్వయమేకంనాక్యం.దులభఇత్యత్రఇతికరణంద్రప్యవ్యం॥యత్రయతః॥౧౩॥ఏషేతి॥పూణాపదా
దైః॥౧౪॥ తమితి॥ పద్మదళపత్రాక్షందళతీతిదళంవికసితపద్మంతస్యపత్రమివాక్షం.వికసితపద్మపత్రాక్షమిత్యర్థః॥౧౬॥తి॥తీక్ష్ణంవిషంవత్సనా
భాదికమాస్వాద్యస్థితస్త్రినమమమేజీవితదులభం॥ ౧౮॥ జీవితమితి॥రక్ష్యంత్యారక్ష్యమాణయేత్యర్థః॥౧౯॥ ధిగితి॥ భందేషఇచ్చయా॥ ౨౦॥

త్యా రామో నా సాద్య తేమయా ॥౧౯॥ ధిగస్తుఖలుమానుష్యంధిగస్తుపరవశ్యతాం । నశక్యంయత్పరిత్యక్తుమాత్మచ్ఛంభే
నజీవితం॥౨౦॥ ఇతిశ్రీమత్సుందరకాండే-పంచవింశస్కర్గః:*****ప్రసక్తాశ్చిముఖ
త్యేవంబురివంతీజనకాత్మజా । అథోముఖముఖిబాలావిలప్తుముపచక్రమే ॥ ఉన్నతేవప్రమతేవభాగితచిత్రేవశోచతీఉ
పావృత్తాకిశోరీవపవేష్టంతమహీతలే ॥౨॥ రాఘవస్యప్రమత్తస్యరక్షసాకామయాపితా । రావణేనప్రమథ్యాహమానీ
తాకోశ్రీతీబలాత్ ॥రాక్షసీవశమాపన్నాభత్యక్మానాసుదారుణం । చింతయంతీసుదుఃఖాతానాహంజీవితముత్స
హే ॥౪॥ నహిమేజీవితైరథోనైవాత్మైర్నచభూషణైః । వసంత్యా రాక్షసీమధ్యేవినారామంమహారథం ॥౫॥ అశ్మ
సారమిదంనూనమథవాప్యజరామరం । హృదయంమమయేనేదంనదుఃఖేనావశీర్యతే ॥౬॥ ధిజ్ఞామనార్యామసతీంయా
హంతేనవినాకృతాముహూతమపిరక్షామిజీవితంపావజీవితా ॥౭॥ కాచమేజీవితేత్రద్ధాసుఖవాతంప్రియంవినా । భ
తాకరంసాగరాంతాయావసుధాయాఃప్రియంవదం ॥౮॥ ధిద్యతాంభక్ష్యతాంవాపిశరీరంవిస్మజాన్యహం । నచాప్యహం
చిరందుఃఖంసహేయంప్రియవజ్జితా ॥౯॥ చరణేనాపిసవ్యేనసస్పృశేయంనిశాచరం । రావణంకింపునరహంకామయే
యంవిగహితం ॥౧౦॥ ప్రత్యాఖ్యాతంనజానాతినాత్మానంనాత్మసంకులం । యోస్యశంసస్వభావేనమాంప్రాథమ్యైతు
మిచ్ఛతి ॥౧౧॥ ఛిన్నాభిన్నావిభక్తావాదీప్తేవాగ్నౌప్రదీపితా । రావణంనోపత్తిష్యేయంకింప్రలాపేనవశ్చిరం ॥౧౨॥
ఖ్యాతఃప్రాజ్ఞఃకృతజ్ఞశ్చసానుకోశశ్చరాఘవః । సద్వృత్తీనిరనుకోశశ్శంకేమద్భాగ్యసంక్షయాత్ ॥౧౩॥ రా
క్షసానాంసహస్రాణీజనస్థానేచతుర్దశయైవైకేననిరస్తానిసమాంకిన్నాభిపద్యతే ॥౧౪॥ నిరుద్ధారావణేనాహమల్పవీ
ర్యేణరక్షసా । సమథఃఖలుమేభర్తారావణంహంతుమాహవే ॥౧౫॥ విరాధోదండకారణ్యయేనరాక్షసపుంగవః । రణేరా
మేణనిహతస్సమాంకిన్నాభిపద్యతే ॥౧౬॥ కామంమధ్యేసముద్రస్యలంకేయందుష్ప్రధమణా । నతురాఘవబాణానాం
గతిరోధీహవిద్యతే ॥౧౭॥ కింతుతత్కారణంయేనరామోదృఢపరాక్రమః । రక్షసాపహృతాంభార్యామిస్తాంనాభ్యవప
ద్యతే ॥౧౮॥ ఇహస్థాంమాంనజానీతేశంకేలక్ష్యణపూర్వజః । జానన్నపిహితేజస్వీధర్మణంమమయిష్యతి ॥౧౯॥ హృతే

ప్రసక్త్యాదిఉన్నతైః- ఉన్నతాచిత్రవిభ్రమవతీఉన్నాదశ్చిత్రవిభ్రమశత్యైః । ప్రమత్తానవధానా ॥ ౧౦ ॥ ప్రమాదోనవధానతేత్యమ
రఃభాగ్రింతచిత్రానవస్థితచిత్రా । ఉపావృత్తాశ్రమాపనోదసాధకంపేష్టితాకిశోరీవబదచేన ॥ ౨ ॥ రాఘవస్యేత్యాదిప్రమత్తస్యఅనవశితస్య ॥
౪॥నహితి ॥ మేజీవితైజీవనైః- కోవ్యథోనాస్తి- కేవలజీవితస్యానకేతీతత్యేవ్యర్థసహితత్వేనతవవక్షాస్యాత్ సేత్యాహ-నైవాత్మైర్నచ
భూషణైః- భూషణైర్నైశ్చసహితైజీవనైర్నేనాధికః- కుతఇత్యత్రాహ-వసంత్యాదితి- రాక్షసీమధ్యవాసాద్రామవిరహాచ్ఛసోవ్యవకర
ణసహితమపిజీవితంనాపేక్షీతమిత్యర్థః ॥ ౫ ॥ ౧౦ ॥ ప్రత్యాఖ్యాతమితి ॥ ప్రత్యాఖ్యాతంప్రత్యాఖ్యానం-భావేననా-ఆత్మాసంస్వస్వరూపం ॥౧౧॥
ఛిన్నేతి ॥ ఛిన్నాద్విఖండతయాకృతా- ఛిన్నాదలితా-విభక్తానవయవశంకృతా- దీప్తవలగ్నౌప్రదీపితావా ॥ ౧౨ ॥ ఏవంపాత్రినత్యదాధ్యక
ముత్సారామస్యానాగమనేకారణానిబహుభావశంతే-ఖ్యాతఇత్యాది నా ॥ ప్రాజ్ఞఃదోషవత్ప్రసిగుణదర్శి- నతేంద్రామధ్యమామాతాగహేత
వ్యాకధంచనేత్యుక్తం- కృతజ్ఞః- కథంచిదుపకారేణకృతేనైకేనకుమ్యతీత్యుక్తరీత్యాస్వాత్మైః కృతంకించితాకరంసర్వదామనసికుర్వన్నిత్యర్థః
సానుకోశః- కించిత్రాకరణేభ్యశంభవతిదుఃఖితీఇత్యుక్తరీత్యాతేమాంవ్యసనేసతితిదుఃఖితేః- రాఘవః-జనిత్యాజితానాంగుణాంతరా-
ముపసగ్రహణమిదం- సద్వృత్తఃపరసమృద్ధైకప్రయోజనః- ఖ్యాతః- ఏవంకత్తుకోస్త్యామపిప్రసిద్ధః- నిరనుకోశఃశంకే-ఆస్యామప్రవస్థా
యాంముఖప్రదానాభావాన్నృశంసమాశంకే- మద్భాగ్యసంక్షయాత్ మద్భాగ్యవివర్యయేనైవంప్రవరీత్యంజాతం ॥ ౧౩ ॥ ఏకమాత్రసహాయస్స
కింకరివ్యతీత్యత్రాహ- రాక్షసానామితి ॥ జనస్థానేరక్షసాంచతుర్దశసహస్రాణీనికేనయేనరామేణనిరస్తానిఘాతీతాని- సఃసాభిపద్యతేనర
క్షతి ॥౧౪॥ ప్రబలోరావణంకథంనిరస్యఇత్యత్రాహ- నిరుద్ధేతి ॥౧౫॥ సామధ్యకంనిదర్శయతి- విరాధఇతి ॥౧౬॥ అస్త్రరామస్సమథః- తథా
పిసముద్రమధ్యస్థాలంకాయుష్పరిధమేత్యాశంక్యాహ-కామమితి ॥గతిరోధిగతిప్రతిబంధకం-కించిదితీనేషః ॥౧౭॥ ఏతత్ఫలితమాహ- కింత్వితి
౧౮ ॥ ఇహేతి ॥లక్ష్యణపూర్వజఇత్యనేననిరనుకోశత్యాదిప్రసక్త్యభావశ్చూచ్యతే- మమయిత్వతీత్యత్రకామరసంధేయా ॥ ౧౯ ॥ ఇహస్తి

ఇతిశ్రీమహాశ్వరతీర్థకవిచితాయాం శ్రీరామాయణతత్పదీపికాఖ్యాయాం సుందరకాండవ్యాఖ్యాయాం పంచవింశస్కర్గః: *****
తి ॥ ప్రసక్తానిప్రవృత్తానిఅశ్రాణిముఖేయస్యాస్సఏవంబురివంతీవత్సమాణరీత్యాబురివలవిలప్తుంవిలపితుం ॥౧॥ఉన్నతేతిఉన్నతైవగూరాపిష్టేవ
ప్రమత్తేవమదకరద్రవ్యసేవనాత్ ప్రకర్షణమత్యేవ-భాగ్రింతచిత్రేవన్యాయాధచిత్రేవఉపావృత్తాకిశోరీవశ్రమాపనోదసాధకంపేష్టితాబదచేన ॥ ౨ ॥
రాఘవస్యేతి ॥ప్రమత్తస్యఅనవశితస్య ॥౪॥తి ॥అత్మైర్నచభూషణైః ॥౫॥౬॥తి ॥ఆసతీంఆసతీవత్పరగృహస్థాం ॥౭॥౧౦ ॥ప్రత్యాఖ్యాతంనిరాకరణం ॥౧౧॥ ఛి
న్నేతి ॥ఛిన్నానా- ఛిన్నావిదారితా-విభక్తాశీర్ణా ॥౧౨॥ ఖ్యాతఇతి ॥ ప్రాజ్ఞత్వాదిగురోరామఃమద్భాగ్యసంక్షయాత్ నిరనుకోశఇతికంక

తియోధిగత్వామాంరాఘవాయనివేదయత్ | గృహీరాజోపసరణేరావణేననిపాతతః || ౨౦ || కృతంకమమహత్తేన
మాంతభాభ్యవపద్యతా | తిత్తతారావణద్వంద్వేవృద్ధేనాపిజటాయుషా || ౨౧ || యదిచూమిహజానీయద్వతమానాంస
రాఘవః | అద్యబాణైరభిప్రేక్ష్యకుర్యాన్లోకమరాక్షసం || విధమేచ్ఛపురీంలం కాంశోవయేచ్ఛనుహూదధిం | రావణస్య
చనీచస్యకీతంసామచనాకయేత్ || ౨౩ || తతోసహతనాధానాంరాక్షసీనాంగృహేగృహే | యథాహమేవంరుదతీత
థాభూయోనసంశయః || ౨౪ || అన్విచ్యరక్షసాంలంకాంకుర్యాద్రామస్సలక్ష్మణః | సహితాభ్యాంరిపుర్వృష్టేముహూ
తమామిజీవతి || ౨౫ || వితాధూమాకులసధాగృహీనుండలసంకులా | అదిరేణకులం కేయంత్తశానసదృశీభవేత్ || ౨౬ || అవి
రేణైవకాలేనప్రాప్స్యిమ్యేవమనోరథం | మవప్రస్థానోయమాఖ్యాతిసర్వేషాంవోవిపర్యయం || ౨౭ || యాదృశానీహ
దృశ్యంతేలంకాయానుశుభానివై | అదిరేణకుకాలేనభవిష్యతిహతవ్రథా || ౨౮ || సూసంలంకాహతేపాపేరావణేరా
క్షసాధమే | శోవంయాస్యతమధకమాప్రమదావిధవాయుధా || ౨౯ || పుణ్యోశ్వసతముత్థాచనప్తభద్రీకసరాక్షసీ
భవిష్యతిపురీంకానప్తభద్రీకయథాంగనా || ౩౦ || సూసంరాక్షసకన్యానాం రుదంతీనాంగృహేగృహే | శ్రో
మ్యామినదిరాజేవమఃఖాతానామిహభవ్యనిం || ౩౧ || సాంధకారాహతద్యోతాహతరాక్షసపుంగవా | భవిష్యతిపు
రీంలంకానిదగ్ధారామసాయకైః || యదిసామసచూరోమాంరామోరక్తంతలోచనః | జానీయాద్వతమానాంసా
రావణస్యనివేశనే || ౩౩ || అనేనతుస్యశింసేనరావణేనాధమేనమే | సమయోయస్తునిదికప్తస్తస్యకాలోయమాగతః ||
౩౪ || అకార్యంయేనజానంతినైముతాఃపాపకారిణః | అథమాత్మసుహూత్పాతోభవిష్యతిసాంప్రతం || ౩౫ || వై
తేధమాంవిజానంతిరాక్షసాఃపిశితాశనాః | ధ్నుపంచాంప్రాతగాశాభేరాక్షసకల్పయిష్యతి || ౩౬ || సాహంకథంక
రిష్యామితంవి నాప్రియదశనం | రామంరక్తంతనయనమపశ్యంతీనుదుఃఖరా || ౩౭ || యదికశ్యేచ్ఛదాతామేవిషస్యాద్య
భవేదిహ | క్షిప్రంవైవస్వతం దేవంపశ్యేయంపతినావినా || ౩౮ || నాజానాట్టినతీంరాచుస్సమాంలక్ష్మణప్రావజః | జానం

త్యజ్ఞానీహేతుమాహ. హృతః || ౨౦ || ప్రసంగా మాహ. పురీమతి || అభ్యవపద్యతా రక్షసాంరావణద్వంద్వేనాపిజటాయుష్యుద్ధే || ౨౧ || ౨౩ ||
తతః || ఆహాయథావివంరుదతువంశ్యస్త్రీ - లధానినానాధానాం - యసీనాంగృహేగృహే - భూయఃభూయదంభ్యఃభవ్యంతీత్యేకః ||
౨౪ || అన్విష్యేతి || రక్షసాంలంకామన్విష్యమిత్తాత్ - రిపునాశసమితిశేషః || ౨౫ || ౨౬ || అవిరేణైతి || రుద్ధుప్రస్థానంయమాగతః - దురాహర
తీయావత్ || ౨౭ || యాదృశానీతి || ఆశుభానిఅనుభూయదాసాం హతప్రభృత్యంత్రలంకేత్రిసుకమకః - లంకాఅపకేణకాలేనహతవ్రథాభవిష్యతి
ప్రత్రయాదృశానిసూచకానిస్యః - ఇహలంకాయంతావృతాస్యపభాసినృత్యంత్రవిశ్వస్యయః || ౨౮ || సూసంలంకా - మధకమా - అలంకా - శే
షణం || ౨౯ || పుణ్యోతి || పుణ్యోశ్వపేక్ష్యసమత్థా - నికృతప్రణ్యోత్సవేత్త్యభకః - సరాక్షసీరాక్షసీనమాత్రయంత్రైత్యభకః ఇయంలంకానిద
ప్తభద్రీకసరాక్షసీలథాత్ హతరాక్షసా. నికృతభద్రీకఅంగనాయథాలంగనేవ. పుణ్యోత్సవసమాధానాభిష్యుప్రస్థయః || ౩౦ || ౩౧ || సాంధ
కారీత్యాది || యదీది. సరామఃరావణస్యనిపేతేనాంవితమానాంసానీయాపశ్యతిచాలంకానిదగ్ధాభవిష్యతి. సార్యోసంబంధః || ౩౨ ||
అనేనేతి || సమయః ద్వాదశమాసాత్కృతస్సంకేతః. తస్యకాలేఅగతఃసన్నిహితః - మాసద్వయమాత్రపరిశేనాదిపథావః || ౩౩ || అకార్యమితి || పాప
కారిణఃయేనైముతాఃఅథమాత్మతోఅకార్యంనజానంతియకమోర్వాతస్సంభవిష్యతి || ౩౪ || ఏతదేవకృణోతి - వైతతతి || ౩౫ || యదీతి ||
పరిశేతి నాభావఆహారః || ౩౬ || నాజానాదితి || అవంబంధంబంధం. ససరర్యాతాంబంధర్యాతామేవ. తదాహవామసఃకృతభావ్యనిషేధనివతక - స

ఇతిసంబంధః || ౧౦ || ఇహస్థామితి || చక్షుయన్విశ్యత్రకాకుంకుమంధయోతవచనసహిష్యతీత్యర్థః || ౨౦ || కృతమితి || మాంశధాభ్యవపద్యతాను
స్తోచనార్థమాగతేన. రావణద్వంద్వరావణయగ్ధే || ౨౩ || తతః || యథాహమేవంరుదత్యస్త్రీతథాతాసాంగృహేగృహేరుదంత్యోరాక్ష
సోభూయోభూయిష్టంభవిష్యంతీత్యర్థః || ౨౪ || తి || సమస్తాసేభిర్వింసంభావ్యేత్తజ్ఞానమేవదులకాభంతప్రాహ-అన్విష్యేతి || అదింత్రసామ
ధ్యతాత్వోదైవానుగ్రహవల్లంకామప్యన్విష్య మాంజ్ఞాత్వా రక్షసాంకుర్యాత్ - వి నాశసమితిశేషః | వి నాశ స్వేషతరత్రమాహ సహితః ||
౨౫ || ౨౬ || అవిరేణైతి || కుతఃమవప్రస్థానంయమాగతఃవశశంకత్యక. విపర్యయమాఖ్యాతి || ౨౭ || తి || యాదృశానీతి || యాదృశానిదృశ్యంతేవై
రేవహతవ్రథాభవిష్యతీతిజ్ఞాయతఇత్యర్థః || ౨౮ || తి || శోవం బిర్వర్యాదేతిశేషః || ౨౯ || ౩౦ || తి || భవనిరోదనశబ్దం. దుఃఖాతానామివేదపాతతి ||
౩౧ || యదినామేతి || సఃరామఃచూరావణస్యనివేశనేవతమానాం జానీయాద్వది-తహి-లంకారామసాయకైర్విదగ్ధాభవిష్యతీతిపూర్వో
సంబంధః || ౩౩ || తహి-జతుత్వయేత్త్యాశంక్య-సత్యం - కింతుతతఃప్రాగేవమామయగమారయిష్యతిత్యాహ || అనేనేత్యాదికారత్రయేణ || సమయః
మాసాక ద్వాదశభామినిత్యుక్తసమయః || ౩౪ || సనుభీషికామాత్రమేతత్ కథమకార్యంకరిష్యతీత్యతపహ || అకార్యమితి || యేపాపకారిణోనై
ముతాఃఅథమాత్మతోరకార్యంనజానంతి - వైర్తహూత్పాతః - మద్వధరూపమహాసథకః - సాంప్రతంభవిష్యతిహి || ౩౫ || తదేవవివృణోతి ||

తౌతౌనకుర్యాతాంనోవ్యాంహిమమమాగణం॥ ౩౯॥ నూనంమమైవశోకనసవీరోలక్ష్మణాగ్రజః॥దేవలోకమితో
యాతస్త్వక్వాదేహంమహితతే॥ ౪౦॥ ధన్వాదేవాస్సుగంధవాస్సిద్ధాశ్చపరమవయః॥మమపశ్యంతియేనాథంరా
మంరాజీవలోచనం॥౪౧॥అథవాసహితస్యాథోభమకామస్యనీమతిః॥మయారామస్యరాజ్ఘోరాభ్యయాపరమా
త్మనః॥౪౨॥ దృశ్యమానేభవేద్ద్రిశిస్సేహృదంనాస్త్యపశ్యతి॥నాశయంతికృతఘ్నాస్తునరామోనాశయిష్యతి॥ ౪౩॥
కిన్నమేనగుణాఃకేచిత్కించాభాగ్యక్షయోమమ॥యాహంసీదామిరామేణహీనామిథ్యైనభామిసీ॥ ౪౪॥ శ్రేయోమే
జీవితాన్మతుంవిహీనాయామహాత్మనః॥రామాదక్షిప్తచారిర్రామృరాచ్ఛసునిబహాణాత్॥ ౪౫॥ అథవాస్యస్త
శస్త్రోత్రావనేమూలఫలాశినా॥భ్రాతరోహినరశ్రేష్ఠాసంవృత్తావనగోచరా॥ ౪౬॥ అథవారాక్షసేంద్రేణరావణేన
దురాత్మనా॥ధర్మనాసాదితామరాభ్రాతరోరామలక్ష్మణౌ॥౪౭॥ సాహమేవంగతేకాలేనుతుమిచ్ఛామిసర్వధా॥న
చమేవిహితోమృత్యురస్త్వికామఃఖేపిపతేతి॥౪౮॥ ధన్వాఃఖలుమహాత్మానోమనయస్త్వక్కేల్బిషః॥జితాత్మానోమహా
భాగాయేహంనస్తఃప్రియాప్రియే॥ ౪౯॥ ప్రియాన్నసంభవేద్దుఃఖమప్రియాదధికంభయం॥తాభ్యాంహియేవియు
జ్యంతేనమస్తేహంమహాత్మనాం॥౫౦॥సాహంత్యక్తప్రియాహేణరామేణవిదితాత్మనా॥పాణాంస్త్వత్యమిపావ
స్యరావణస్యగతావశం॥౫౧॥ఇతిశ్రీమత్సుందరకాండేషడ్వింశస్సర్గః. ****

ఇత్యుక్తాస్సితయాఘోరారాక్షస్యకోధమూఢిళాః॥కాశ్చిజ్జన్తుస్తదాఖ్యాతుంరావణస్యతరస్వినః॥౧॥తత
స్సీతాముపాగవ్యరాక్షసోమోరదశకానాః॥పునఃపరుషమేకాథమనర్థార్థమధాబుధా॥అద్యేదానీంతవానార్యే

ద్వైప్రతిషేధావతి॥౪౧॥ అథవేతి॥ధర్మకామస్యోస్యకామానసేషేణఇత్యర్థః॥మయాభార్యయాకోర్థః॥పరమాత్మనఃఉత్కృష్టస్వభావస్య॥
౪౨॥ దృశ్యమానఇతి॥సాహృదంనాస్త్యపశ్యతఃఅదృశ్యమానేప్రీతిర్నభవేత్॥తస్మాదదృశ్యాయాంమయిరామస్యకింప్రీతిర్నానీదిత్యర్థః॥ఏ
వమాశంతింప్రతిషేధతి॥నాశయంతితి॥కృతఘ్నాఃప్రథమముత్పన్నాంప్రీతింనాశయంతి॥నతురామోనాశయిష్యతి॥మయిప్రీతిమితిశేషః॥
౪౩॥కిన్నస్యః॥నగుణాఃవిష్కృతాని॥౪౪॥శ్రేయః॥మర్త్యమితిభావాద్ధేతుమున్-మరణమిత్యర్థః॥మహాత్మనఃరామాద్విహీనాయాఃమహాత్మనా
రామేణహీనాయాః॥తృతీయాశ్చైవంపమి॥౪౫॥అథవేతి॥స్వస్తశస్త్రోసుపృతాకిమితిసంబంధః॥౪౬॥అథవేతి॥సాదితామతా॥౪౭॥సాహ
మితి॥వతఃతినతకామాసే॥౪౮॥ధన్వాఇతి॥మహార్తానఃమహార్తార్యాః॥త్వక్కేల్బిషఃత్వక్తపాపాః॥జితాత్మానఃజితాంతఃకరణాః॥మహాధా
గాఃమహాభాగ్యాః॥౪౯॥ప్రియాదితి॥ప్రియాన్నసంభవేద్దేహం-అంతుఘ్నామేవభవేదిత్యర్థః॥ప్రియాల్అనుకూలవస్తునః॥ఆప్రియాత్ప్ర
తికూలవస్తునః॥అధికంభయంఅధికంమఃఖం॥తాభ్యాంప్రియాప్రియాభ్యం॥నమస్తేహం-తువసర్వోత్తమాఇత్యర్థః॥౫౦॥సాహమితి॥సాహం
తద్విలక్షణాం-కేవలప్రియపరేత్యర్థః॥ప్రియేణత్వక్తాఆప్రియంపాపా॥పాణాంస్త్వత్యమితిత్యర్థః॥ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిజితేశ్రీరా
మాయణభూషణశృంగారలిలకాఖ్యాసేయందరకాండఖ్యాభ్యాసేషడ్వింశస్సర్గః ****

ఇత్యుక్తాఇత్యాది॥తత్మరణాధ్యవసాయం॥౧॥తతఇత్యాది॥ఏకాథంఅపూర్వోక్తచనైరేకాభిధేయం॥అనర్థంఅనర్థఫలకం॥అద్యేతి॥అద్యేదానీం-అద్యఅన్తికాదినే
ఏకాద్యైదయః పూర్వోక్తాథకామేవపరుషవచనంసంసరబ్రువన్తిత్యర్థః॥అద్యఅన్తికాదినే॥ఇదానీంఅన్తికాదినే॥భక్షయిష్యంతీత్యబ్రువన్తి

నైఃఇతి॥ ౩౯॥ తదేవంమనఃపిరస్యమయ్యసురక్తస్యరామస్యమమానన్వేషదేకారణంమజ్జీవనాపరిజ్ఞానంవాగ్దేవవత్త్రిరావతావ్వికనైరాగ్యం
వా-ప్రవాసదోషాన్మయిప్రేమనాశోవా-మామకగుణేనరావా-మద్భాగ్యవిపర్యయోపేతిషట్కారణాన్యత్ప్రేక్షతే॥నాజానాదిత్యాది
స్లోకషటేన॥అథవాసహితాద్దిసాధకోమేవంవాక్యం॥ధర్మకామస్యనతుకామపరస్యపరమాత్మనఃఆత్మరామస్యేత్యర్థః॥౪౨॥అథరామ
గుణాభిజ్ఞతయాప్రేమనాశపక్షస్త్రాసంభావితఇతిస్వయమేవాహ-చృశ్యమానఇతి॥కేహంచిద్దృశ్యమానేనస్తనీతిశేషః॥సాహృదంయథా
భవంతితథాప్రీతిర్భవేత్॥అపశ్యతఃఅదృశ్యమానేనప్రీతిర్నభవేత్॥కుతఃకృతఘ్నాఃనాశయంతి-ప్రీతిమితిశేషః॥రామస్తననాశయంతిసంబం
ధః॥యద్వాసాహృదంస్నేహంఅపశ్యతఃపుంసదృశ్యమానేసిసుహృదీతిశేషః॥ప్రీతిర్నభవేత్॥కినుతఅపశ్యమానేకుతఃకృతఘ్నాఃనాశయంతి
సాహృదమిత్యనుకర్షః॥కృతజ్ఞోరామస్తననాశయంతిసంబంధః॥౪౪॥అథాస్యావపథాయాంస్వక్తవ్యమాహ॥శ్రేయఃఇతి॥మర్త్యంశ్రేయఃమర
ణమేవశ్రేయఃఇత్యర్థః॥౪౫॥ధన్వాఇతి॥ప్రియాప్రియోష్టాన్ప్రియై॥౪౬॥ప్రియాదితి॥ప్రియాదభిమతాద్వస్తునఃదుఃఖంసంభవేత్॥కింతుసుఖంభ
వేత్॥ఆప్రియాదనభిమతాద్వస్తునఃఅధికంభయంభవేత్॥తాభ్యాం-ప్రియాప్రియదూషణస్యసుఖభయాభ్యామిత్యర్థః॥ ౫౦॥ ఇతిశ్రీమ
హేశ్వరతీర్థవిరచితాయాంశ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యాాయాంసుందరకాండఖ్యాభ్యాంషడ్వింశస్సర్గః. ****

ఇత్యుక్తాఇతి॥తత్మరణాధ్యవసాయం॥౧॥తతఇతి॥ఏకార్థంఏకాభిధేయం॥అనర్థంఅనర్థఫలకం॥అద్యేతి॥అద్యేదానీం-అద్యఅన్తికాదినే
ఇదానీన్తికాదినే॥అద్యేత్యస్యవాస్తవార్థస్తు॥హేనీతే॥పాపనిశ్చయేఅనార్యేపరాధేనతి-రాక్షస్యస్తవమారసంభత్యయిష్యంతీతికాశ్చనరా

సీతేపాపవినిశ్చయే । రాక్షసోభక్షయిష్యంతిమాంసమేతద్వథానుఖం॥ ౩॥ సీతాంతాభిరనార్యాభిర్ద్వష్టాసంతజీ-
తాంతదా । రాక్షసీరిజటావృద్ధాశయానావాక్యమబ్రవీత్ ॥ అత్తానంభాదతానార్యాసీతాంభక్షయిష్యథా జనకిస్య
సుతామిష్టాంస్తుమాందశరథస్యచ ॥ స్వప్నోహ్యద్యమయాదృష్టోదారుణోమహామణః । రాక్షసానానుభావాయ
భతురస్యోభవాయచ॥ ౬॥ ఏవముక్తాస్త్రిజటయా రాక్షస్యకోదమూర్ఛితాః । సర్వావివాబుర్వభీతాస్త్రిజ
టాంతామిదంపచః ॥ కథయస్వత్వయాదృష్టఃస్వప్నోయంకీదృశోనిశీ॥ ౭॥ తాసాంశుత్యాతువచనం రాక్షసీనాంముఖా
చ్ఛుత్యతం॥ ఉవాచవచనంకాలేత్రిజటాస్వప్నసంశ్రితం॥ ౮॥ గజదంతమయీందివ్యాంశిబికామంతరిక్షగాం॥ యుక్తాం
హంససహస్రేణస్వయమాస్థాయరాఘవః । శుక్లమాల్యాంబరధరోలక్ష్మణేనసహగతః॥ ౧౦॥ స్వప్నేచాద్యమయా
దృష్టాసీతాశుక్లాంబరావృతా । సాగరేణపరిక్షిప్తంశ్వేతంపర్వతమాస్థితా ॥ రామేణసంగతాసీతాభాసరారేణవ్రభా
యథా॥ ౧౧॥ రాఘవశ్చమయాదృష్టశ్చతుదంతంమహాగజం ॥ ఆరూఢస్తైలసంకాశంచచారసహలక్ష్మణః॥ ౧౨॥ తత
స్తానరశాదూతాదీప్యమానాస్వతేజసా॥ శుక్లమాల్యాంబరధరౌజానకీంపద్యపస్థితా॥ ౧౩॥ తతస్తస్యనగస్యాగ్రేహ్య
కాశస్థస్థదంతినః ॥ భత్రాపరిగృహీతస్యజానకీసంధమాశ్రితా॥ ౧౪॥ భతురంకాత్సముత్పత్యతతఃకమలలోచ
నా॥ చంద్రసూర్యౌమయాదృష్టౌపాణినాపరిమాజఃతీ ॥ ౧౫॥ తతస్తాభ్యాంకుమారాభ్యామాస్థితస్యగజోత్తమః॥ సీత
యాచవిశాలాత్ర్యాలంకాయాఉపరిస్థితః॥ ౧౬॥ పాండురమృభయుక్తేనరథేనాప్తయుజాస్వయం॥ ఇహిహపయాతః
కాకుత్స్థసీతయాసహభార్యయా॥ ౧౭॥ లక్ష్మణేనసహభ్రాత్రాసీతయాసహవీర్యవాన్ ॥ ఆరుహ్యపుష్పకందివ్యంవి
మానంసూర్యసన్నిభం । ఉత్తరాందిశమాలోక్యజగామపురుషోత్తమః॥ ౧౮॥ ఏవంస్వప్నేమయాదృష్టౌరామోవిష్ణు
పరాక్రమః॥ లక్ష్మణేనసహభ్రాత్రాసీతయాసహభార్యయా॥ ౨౦॥ నహిరామోమహాతేజాశ్శక్యోజేతుంసురాసురైః ।
రాక్షసైర్వాపిచానైర్వాస్యగఃపాపజనైరివ ॥ ౨౧॥ రావణశ్చమయాదృష్టఃక్షితౌలైలసముత్క్షితః । రక్తవా

తిపూర్వేణసంబంధః॥ ౩॥ సీతామిత్యాది॥ త్రిజటావిభీషణపుత్రీ . శయానేత్యనేనస్వప్నవృత్తాంతకథనత్వరోచ్యతే॥ ౬॥ ఏవముక్తాఃత్యాది॥ నిశీ
త్యనంతరమితికరణంద్రష్టవ్యం॥ ౭॥ తాసామితి॥ కాలేఉపఃకాలేయస్సప్నఃతత్సంశ్రితం॥ ౮॥ గజదంతమయీమితి॥ అగతఃలంకామితిశేషః॥
౧౦॥ ౧౧॥ రాఘవశ్చేతి॥ మహాగజమారూఢఇతి॥ శిబికాతఇతిశేషః॥ తథోక్తంస్వప్నాధ్యాయే॥ ఆరోహణంగోవృషకుంజరాణాంప్రాసాదై
లాగ్రవనస్థతీనాం । విష్ణునలేపోదుదితంమృతంచస్వప్నేష్వగమ్యగమనంచధన్యమితి . చచార-సీతాంప్రతీతిశేషః॥ ౧౨॥ ౧౩॥ తతస్తస్యనగ
స్యాగ్రేఇతి॥ అత్రద్వాదశసహస్రశ్లోకాగతాః॥ త్రయోదశసహస్రాదిమోయంశ్లోకః- గాయత్రీవ్రత్యోదశశమక్షరమత్రబోధ్యం॥ ౧౪॥ భర్త
ంతః॥ చంద్రసూర్యౌపాణినాపరిమార్జితీతి- అత్రస్వప్నాధ్యాయవచనం॥ అదిత్యమండలంనాతుచంద్రమండలమేవవా, స్వప్నేగృహ్లాణిహస్తాభ్యాం
రాభ్యంసంప్రాప్త్యయాన్తహదితి॥ ౧౫॥ ౧౬॥ అయమిహస్వప్నక్రమః- శిబికాస్థితౌరామోదృష్టః- శ్వేతపర్వతస్థాసీతాచ . తతశ్శిబికాయాగ
జమారుహ్యలక్ష్మణేనసహపర్వతమభ్యేత్య తతస్సీతాంగజసంధాధిరోప్యలంకాయాఉపరిస్థిత్యా తాభ్యాంసహస్రమృభయుక్తేనరథేనేహగత్య
స్సందేశంప్రతితాభ్యాం పుష్పకమధిరుహ్యగతఇతి . అస్యేశ్లోకాఃప్రక్షిప్తాః- తేనతేనవ్యాఖ్యాతాఃత్యాదుః- లక్ష్మణేనసహభ్రాత్రేతి . ఏతత్త్వా
దస్యానంతరం-సీతయాసహవీర్యవాన్॥ ఆరుహ్యపుష్పకందివ్యంవిమానంసూర్యసన్నిభమ్ । ఉత్తరాందిశమాలోక్యజగామపురుషోత్తమః॥ ఏవం
స్వప్నేమయాదృష్టౌరామోవిష్ణుపరాక్రమః । లక్ష్మణేనసహభ్రాత్రాసీతయాసహభార్యయా-ఇతిపారక్రమః॥ విమానేప్రవృత్తేస్థితః-సాండంత్ర
భువనమిత్యారభ్య రామస్సత్యపరాక్రమఇత్యంతోగ్రంథఃప్రక్షిప్తః- ప్రకృతాసంగతశ్చ-విష్ణురేవస్వయంభూత్వేతిప్రక్షిప్తవచనస్యనిష్ణుపరాక్ర
మఇత్యనేనవిరోధాత్ ॥ ౧౮॥ ౨౦॥ రావణశ్చేతి ॥ మిన్నితి ॥ తైలసముత్తితఇత్యనేనతైలమిత్యుపసాహ్యతే- కరవీరకృతస్రజఇత్య కారాంత

త్యస్యపరుషమబ్రువన్నితిపూర్వేణసంబంధః॥ ౩॥ స్వప్నఇతి॥ రాక్షసానానుభావాయవినాశాయ . భనాయఅభ్యుదయాయ॥ ౬॥ తి॥ పూర్వంకో
దమూర్ఛితాఃపశ్చాత్త్రిజటావచనాద్భీతాఇత్యర్థః॥ ౭॥ కాలేప్రాతఃకాలేస్వప్నసంశ్రితంప్రాతఃకాలదృష్టస్వప్నదృష్టార్థవిషయకం- అనేనస్వ
ప్నస్యశిశుఫలదత్వంసూచితం॥ ౮॥ ౧౦॥ తి॥ సాగరేణతీరసాగరేణపరిక్షిప్తమావృతం . సంగతాతత్రైవపర్వతఇతిశేషః . ఏతేనలంకాయామే
వకామస్యసీతాదర్శనంసూచితం॥ ౧౧॥ ౧౩॥ తతఇతి॥ జానకీంపద్యపస్థితా॥ జానకీసమీపస్థితా-తస్యఇతిగాయత్రీవ్రత్యోదశశమక్షరంతతస్తస్యే
త్యస్యశ్లోకస్యచతుథాక్షరేణ స్వఇత్యనేనసంగృహ్లాతి . తతస్తస్యనగస్యాగ్రేహ్యకాశస్థస్థదంతినః, భత్రాపరిగృహీతస్యజానకీసంధమా
శ్రితా-తస్యనగస్యపూర్వోక్తస్వశ్వేతపర్వతస్యేత్యధః . భత్రాపరిగృహీతస్యరామేణాధిష్ఠితస్య॥ ౧౪॥ భతురంకాదితి॥ పర్వతాగ్రేగజ
సంధాభతురంకేస్థిత్యా-తస్మాత్సముత్పత్య-కాయమూర్ధ్వమామృత్యుభః ॥ ౧౬॥ పాండురమృభేత్యాదిసాధాశ్లోకత్రయమేకంవా
క్యం॥ తస్మిన్గజేలంకోపరిస్థితేరామఃసీతాలక్ష్మణాభ్యాంసహపాండురపుష్పభాష్యయుక్తేనరథేనేహగత్య- పుష్పకారూఢస్తాభ్యాంసహఉత్తరాం
దిశంప్రస్థితోదృష్టఇతిసంబంధః . ఇహతైలారోహణాదీనాంశుభాపేదకత్వం * ఆరోహణంగోవృషకుంజరాణామిత్యాదితాస్త్రాదవగంతవ్యం॥

సాఃపిబన్యత్తఃకరవీరకృతస్రజః || ౨౨ || విమానాత్పుష్పకాదద్యరావణఃపతితోభువి | కృత్యమాణః(స్త్రీ)యాదృష్టాముః
డఃకృష్ణాంబరఃపునః || ౨౩ || రథేనఖరయుక్తైనరక్తమాల్యానులేపనః | పిబన్స్తైలంహసన్నత్యకభ్రాంతచిత్తాకులేం
ద్రియః|| ౨౪ || గదాభనయయాశీఘ్రందక్షిణాందిశమాస్థితః|| ౨౫ || పునరేవమయాదృష్టరావణోరాక్షసేశ్వరః|| పతితో
వాక్ష్మీరాభూమాగదాభాన్భయమోహితః|| ౨౬ || సహసోత్థాయసంభ్రాంతోభయార్తమదవిహ్వలః|| ఉన్నతృణవది
గ్వాసాదువాక్యంప్రలపన్భవం | దుగంధంనుస్సహంఘోరంతిమిరంనరకోపమం|| మలపంకంప్రవిశ్యాశుమగ్నస్తత్ర
సరావణః|| ౨౭ || కంఠేబద్ధాదశగ్రీవంప్రమదారక్తవాసిని|| కాళీకదామలిప్తాంగీదిశంయామ్యాంప్రకర్షతి|| ౨౮ || ఏవం
తతఃసమయాదృష్టఃకుంభకణోఽనిశాచరః|| ౨౯ || రావణస్యసతాస్సర్వేదృష్టాస్తైలసముత్క్షితాః|| ౩౦ || వరాహేణద
శగ్రీవశ్శింశుమా రేణచేంద్రజిత్ || ఉష్మైణకుంభకణశ్చప్రయాతోదక్షిణాందిశం || ౩౧ || ఏకస్తత్రీమయాదృష్టశ్శేష్
తచ్ఛతోవిభీషణః|| శుక్లమాల్యాంబరధరశ్శుక్లగంధానులేపనః | శంఖదుందుభినిఘోషైర్నృతగీతైరలంకృతః|| ఆరు
హ్యతైలసంకాశంమేఘస్తనితనిస్వనం | చతుర్దశంతంగజందివ్యమస్త్రవిభీషణః || చతుర్భిస్సద్వివైస్సాఫణంవై
హాయసముపస్థితః|| ౩౨ || సమాజశ్చమయాదృష్టాగీతవాదిత్రనిస్వనః || పిబతాంరక్తమాల్యానాంరక్షసాంరక్తవా
ససాం|| ౩౩ || లంకాచేయంపురీరమ్యాసవాజిరథకుంజరా|| సాగరేపతితాదృష్టాభగ్నగోపురతోరణా || ౩౪ || లం
కాదృష్టామయాస్వప్నైరావణేనాభిరక్షితా || దగ్ధారామస్యదూతేనవానరేణతరస్వినా || ౩౫ || పీత్వాతైలంప్రసృ
త్తాశ్చస్రహసంత్యోమహాస్వనాః|| లంకాయాంభత్తరూక్షాయాంప్రవిష్టారాక్షస(స్త్రీ)యః|| ౩౬ || కుంభకణాదయ
శ్శేషేమేనవేరాక్షసపుంగవాః|| రక్తనివసనంగృహ్యప్రవిష్టాగోమయహ్రదే || ౩౭ || అపగచ్ఛతనశ్యద్వంసీతామా
వసరాఘవః|| ఘాతయేత్పరమామూషేసవైస్సార్ధంహిరాక్షసైః || ౩౮ || ప్రియాంబహుమతాంభార్యాంవనవాస
మనువ్రతాం || భర్త్సితాంతజితాంవాపినానుమంస్యతిరాఘవః || ౪౦ || తదలంకూరవాక్తైర్వస్తాసంతప్తమేవా
భిధీయతాం | అభియాచామవైదేహీమేతద్ధిమమరోచతే || ౪౧ || యస్యామేవంవిధస్త్వహ్నోదుఃఖతాయాంప్రదృశ్య
తే || సాదుఃఖైర్వివిధైర్ముక్తాప్రియంప్రాప్నోత్యనుత్తమం || ౪౨ || భర్త్సితామపియాచధ్వంరాక్షస్యఃకింవివక్ష
యా || రాఘవాద్ధిభయంఘోరంరాక్షసానానుపస్థితం || ౪౩ || ప్రణిపాతప్రసన్నాహిమైథిలీజనకాత్మజా || అలమే
షాపరిత్రాతుంరాక్షసోఽస్యహతోభయాత్ || ౪౪ || అపిచాస్యావిశాలాత్ప్యానకించిదుపలక్షయే || విరూపమపిచాంగే
షునుసూక్ష్మమపిలక్షణం || ౪౫ || ఛాయావైగుణ్యమాత్రంతుశంకేమఃఖముపస్థితం || అదుఃఖాహామిమాందేవీంవై
త్వయామహం - హలంతాద్వ్యాఖ్యోభానాత్ సృక్చబ్రస్యాబంతత్వేనవానిర్వాహః || ౪౬ || ౩౦ || ఏవంరావణవినాశఃసూచకముక్త్యా
శీఘ్రస్యరాజ్యపాప్రిసూచకమాహ - ఏకస్తత్రమయాదృష్టశ్శేష్తచ్ఛత్రకృత్యాదినా || వైహాయసంవిమానం|| ౩౩ || ౩౪ || అపగచ్ఛతే|| అప
చ్ఛతఅపసరతః నశ్యద్వంబదర్శనంప్రాప్నుత-ఆత్మసేవదమామహం. సీతామాపసీతామచిరేణాస్సతీత్యర్థః. సవైఃరాక్షసైస్సాఫణంఘాత
యేత్. వశశిశిద్ధం. అపగచ్ఛతనశ్యద్వమిత్యక్షైః రావణమిత్యధ్యాహరోవా|| ౩౯ || ప్రియామితి|| నానుమంస్యశిససహిపృతృణత్యర్థః|| ౪౦ || తద
మితి|| అభియాచామ - అభయమితిశేషః|| ౪౧ || ౪౨ || భర్త్సితామితి|| కింవివక్షయాఅస్తాభిప్రదాభర్త్సితాకథంప్రసన్నాభివ్యతీతమక్రమిచ్ఛ
యాకిం-శంకానకతేజ్యత్యర్థః|| ౪౩ || కుతృత్యత్యతహ-ప్రణిపాతప్రసన్నాహితి|| ౪౪ || స్వప్నచర్మనకథసేనసీతాయాశ్చోభసంభావిత్యభిధాయ
శరీరలక్షణప్రసన్నసేనాపిసభంభావిత్యాహ. అపిచేతి|| లక్షణందుఃఖప్రాప్తిమేతుభూతం రేఖోపరేఖాదికం|| ౪౫ || తేహి-కుతస్తాదృశదుఃఖా
నుభవశ్యత్యాహ-ఛాయేతి|| ఛాయావైగుణ్యమాత్రం-ఉపలక్షయశ్యనుమజ్యతే. వైహాయసంవిమానం- ఉస్థితాంప్రాప్తాం-దివ్యభోగాహా
మితియావత్. అన్వయస్తుఛాయావైగుణ్యమాత్రంతూపలక్షయే - అతఃఅదుఃఖాహాం దివ్యభోగాహామిమాం దుఃఖం ఉపస్థితమితిశంకతి-
ఆత్రఛాయావైగుణ్యనామకాంతివైకల్యం|| ౪౬ || ఛాయాత్వనాత-పేకాంతావిత్యమరంయద్వాఛాయాత్రానాతపః-తద్వైగుణ్యంతస్యనిమత్వం
౨౧|| రావణశ్శేతి|| కరవీరకృతస్రజత్యేతద్రథవిశేషణం|| ౨౫|| తి|| మలానిపంకానియస్తికతతిమిరం|| ౩౧ || వైహాయసంభేదరత్నం || ౩౩ ||
౩౬ || తి|| భస్మరూక్షాయాంభస్మనారూక్షాయాం|| ౩౯ || తి|| భర్త్సితాయంష్టత్యత్రభర్త్సితాదిమతీనానుమంస్యతినానుమంస్యతేనతుమి
ష్యతేతత్స్తత్క-త్రికార్యోఽస్మాతయేదితిభావః|| ౪౦ || తదలమితి|| అభియాచామ - అభయమితిశేషః|| ౪౨ || భర్త్సితామితి|| యాచధ్వం-అభ
యమితిశేషః. అభయవచనకారణమాహ-రాఘవాదితి|| ౪౪ || సకేవలంస్వప్నచర్మనమేవాస్యాః. ఛావేదకం- కిం-ప్రత్యక్షచర్మనమపిబహ్య
స్త్రీత్యాసగ్రసమాప్తేవాహ|| అపిచేత్యాదినా|| అంగేషువిరూపలక్షణంపలక్షయశ్చ సమంభం|| ౪౫ || ఛాయే || ఛాయావైగుణ్యంకాంతి
కల్యం- వైవర్ణ్యమితియావత్ - తావన్నాత్రముపలక్షయశ్యనుమజ్యతేమితావవైవఅదుఃఖార్థాందుఃఖానహాం. ప్రత్యుతవైహాయసముపస్థి

హాయనముపస్థితాం॥ ౪౬౪॥ అథఽసిద్ధింతువైదేహ్యైః పశ్యామ్యహముపస్థితాం ॥ రాక్షసేంద్రవిహారంచవిజయంరా
ఘవస్యచ॥ ౪౬౫॥ నిమిత్తభూతమేతత్తుశ్రీతుమస్యానుహత్ప్రియం॥ దృశ్యతేచస్ఫురచ్ఛత్రుఃపక్షపత్రమివావృతం
ఈషచ్ఛహృషితోవాస్యాదక్షిణాయాహృదక్షిణః ॥ అకస్మాదేవవైదేహ్యభావలరేకఃప్రకంపతే । కరేణహస్తప్ర
తిమస్సవ్యశోరురనుత్తమః॥ వేపమానస్సుచయతిరాఘవంపురతస్థితం॥ ౪౬౬॥ పక్షిచశాఖానిలయఃప్రహృష్టఃపునఃపు

సర్వలక్షణలక్షితాయాఅపిభాయావైగుణ్యమేతావద్దుఃఖకరమాసీదితిభావః॥ ౪౬౪॥ ఇదాసీంరామనాత్మాశ్రవణసూచకమాహ. నిమిత్తభూత
మితి॥ చక్షురితి॥ అదక్షిణమిత్యేతదతాప్రప్యయష్యతే॥ హృషితోవాహృష్టభవ॥ పురకితభవ॥ పక్షపత్రమిత్యనేనవోగాదిదృష్టమేత్వంతరరాహిత్యము
క్తం॥ అకస్మాత్ దృష్టమేత్వంతరంవిహా॥ ౪౬౫॥ ఏవందేహనిమిత్తముక్త్యాకాక్షనమప్యాహ॥ పక్షిచ॥ పక్షిచశాఖానిలయఃప్రహృష్టః॥ ప
నఃపునశ్చోత్తమసాంత్యవాదీ॥ భూయోభూయోమధురవాదీ॥ ఉత్తరోత్తరముత్తమసాంత్యస్వరవాదీవా. సుస్వాగతాంశోభనబంధ్యాగమనమి
యావత్ ॥ ని॥ బంధుస్య స్వజనాస్సమాభివృద్ధిమరః । వాచంస్వరముదీరయానః॥ చోదయతీవరామాగమనంకథయతీవ. యద్వాపూర్వోక్తరా
ఘవఏవకమ॥ రాఘవముపపాదయతీవేత్కర్థం॥ ఆచార్యాస్తు॥ పక్షావస్థ్యస్తభివక్షి-గరుత్మా-భూమ్ని ప్రశంసాయాంచమత్సరీయః॥ తస్మా
త్తం* భూమనిందాప్రశంసాసునిత్యయోగేతితాయనే, సంసగే-స్థివివక్షాయాంభవంతిమతుదాదయతి. తథాచపక్షానిస్తార్యప్రదక్షిణం
సంచరత్॥ శాఖానిలయఃకుసుమితపల్లవితశాఖాయాంధృతరంధ్రితః. ఆద్ర-తరతరుభాగఏవశాఖాత్వవ్యవదేశః. ప్రదక్షిణాభిముఖంఆద్ర-
శాఖావరోహణంధృతరావస్థానంచభుజశంసీత్యర్థః. ప్రహృష్టఃతత్రఫలభోజనాదినాసంతుష్టః పునఃపునశ్చోత్తమసాంత్యవాదీఉత్తరోత్తరం
సాంత్యవచనగర్వస్థివస్థితః॥ మాకుచంసద్యస్సమాగమిష్యతితేభాతానాయమవసరశ్శోకస్య ఇత్యేవంసాంత్యయన్నివస్థితః. తదుపసంస్వా
గతాంవాచముదీరయానః॥ ఏతావన్నాత్రంసభవతితస్యసంతాపాతిరేక ఇతికథయన్నివస్థితః॥ ఐరవాక్ష్టిప్తాయాస్సుస్వాగతవచనం హినామ
ప్రతియోగినస్సంతాపాతిశయకథనమేవ॥ ఉక్తంహి*తపతితనుగాత్రిమదనస్తామనిశంబూపునదహత్యేవ, గ్లవయతియథాశశాంకంసతథా
హినుమద్వతించివసతి. పునఃపునశ్చోదయతీవ॥ ప్రియాగమనేనిచ్చితే మజ్జనాలంకరణాదీకంకిమర్ధంసకరోషీత్యేవం నీతాంచోదయతీవేత్క
త్పేక్షా. హృష్టః॥ నాయికాగమనకాలికహమఃస్వస్యైవేత్యేతద్వైలక్షణ్యంహృషితతనూరుపైస్సుచయన్నివస్థితః. ఇదంహిరామాయణ
ముత్తమంకావ్యం. తథాహి - కావ్యంతావత్ప్రియం॥ ఉత్తమంనుభవమధమంచేతి॥ యత్రవాచ్యాతిశాయివ్యంగ్యంతదుత్తమంసవీవధ్యనిత్య
చ్యతే. యత్రవాచ్యానతిశాయివ్యంగ్యంతదృఢమంకావ్యం॥ తదేవగుణీభూతవ్యంగ్యమిత్యచ్యతే. యత్రవ్యంగ్యమేనాస్థితదధమం॥ తదేవచ
త్రమిత్యచ్యతే. వ్యంగ్యంచపదగతం॥ వాక్యగతంప్రబంధగతంచేతి త్రివిధంభవతి. ఏతత్కాండరూపప్రబంధేనానాదిభగవత్సంబంధవత్ప్రేతన
స్సోజ్జీవనేప్రవృత్తస్యాచార్యస్యప్రవృత్తిభివ్యజ్యతే. ఉక్తశ్చాయమర్థస్తోరావణితాయాఇతిశ్లోకే. అతలంకాపదేశరీరండ్వీతితి॥ ఏ
కాక్షిప్రభృతయైర్బుద్ధియాశి. రావణకుంభకణ-వహంకారమమకారా-ఇంద్రజిత్సృభృతయః కామకోభలోభమోహమదమాశ్చర్యదం
భాదయః॥ తాదృశలంకానిరుద్ధనీతాసదృశశ్చేతనః॥ తస్యభగవత్స్థానోపదేష్టాచార్యతుల్యోమారుతి. తాదృశాచార్యలక్షణమనేనశ్లోకేన
సూచ్యతే. పక్షి-పక్షిశబ్దేనగమనసాధనత్వాత్ స్థానకర్తృఉచ్చేతే. తదుక్తం*ఉభాభ్యామేవపక్షాభ్యాంయథాభేషక్షిణాంగతిః । తద్దైవ* స
కమ*భ్యాంనియతాపరమాగతిరితి. స్థానకమ*భోరం గాంగిభావేనాత్రసమచ్చయోవివక్షితః*చాగ్నిహ్వావిషిదియజ్ఞేనదానేసతపసా
శశేనేతిశ్రుతే॥ అనేనాచార్యశబ్దనిర్వచనముక్తం*ఆచినోతిహిశాస్త్రాధానాచారేస్థాపయత్యపి॥ స్వయమాచరతేయస్తాత్తస్తాదాచ్య
ఉద్యతఇతి. శాఖాశబ్దేనపేదశాఖాఉద్యంలే. నిలయాశబ్దేనతదేకపరత్వం॥ త్యాగేప్రత్యవాయశ్రవణాత్. తదుక్తం*తాయా*ఆధీతనుపియో
దంబిముంచతినరాధమః॥ భూజనాసతువిజ్ఞేయోవియోనిమధిగచ్ఛతీతి ॥ కించ. నిలయఇత్యనేనతదధామయకత్రవణమననిభ్యాసనరూప
దనుష్ఠానాన్యవ్యంతే. అనేనాచార్యలక్షణముక్తం. తథా*హి*ఆచార్యోపేదసంపన్నోవిష్ణుభక్తోవిమత్సరః । మంత్రజ్ఞోమంత్రభక్తశ్చసదా
మంత్రాశ్రయశ్శుచిః॥ గురుభక్తిసమాయుక్తఃపురాణజ్ఞోవిశేషతః । ఏవంలక్షణసంపన్నోగురుత్వభిధీయతఇతి. ప్రహృష్టఃసదాసంతృప్తహృ
దయః. అనేనసర్వదాసేవనీయత్వముక్తం. తథోక్తం. ఆహ్లాదశితనేత్రాంబుఃపురకికృతగాత్రవాత్, సదాపరగుణావిష్టోద్రవ్యవ్యస్సగ్వదేహి
భిరితి॥ పునఃపునశ్చోత్తమసాంత్యవాదీ॥ ఉత్తమః॥ ఉత్తమఃపురుషస్తవ్యఃపరమాత్మేత్యుదాహృతఇత్యుక్తఃపరమాత్మా. తద్వివయంసాంత్య
శిష్యేభ్యోవదతీత్యుత్తమసాంత్యవాదీ*త్వంమేహంమేకుతస్తత్తదపికుత ఇదంపేదమూలప్రమాణాదేతచ్ఛానాదిసిద్ధాద్రభవవిభవాత్మికాసా
కోగ్రహవ । క్వాకోశఃకస్యశతాదిషుమమవిదితః కోత్రసాక్షిసునీసాస్యద్ధృతత్వత్వపాతీసఇతిన్యకలహే వ్యుగ్రమధ్యస్థవత్సమిత్వక్రీత్యా

తాందివ్యభోగాహంఇమాంఇదందుఃఖముపస్థితంసాప్రమితిశంకేమన్యఇత్యర్థః॥ ఆర్థసిద్ధింప్రయోజనసిద్ధిం.గుతఇత్యతహారాక్షసేంద్రేతి॥
రాక్షసేంద్రవిహారాఘవవిజయరూపం॥ ౪౬౪॥ నిమిత్తైతి॥ మహత్ప్రియంశ్రోతుంఏతత్సవ్యదశానం అస్యానిమిత్తభూతమితిసంబంధః॥
౪౬౫॥ ఈషదీతి॥ హృషితోవాహృష్టభవ॥ ౪౬౬॥ పక్షిచ॥ పక్షిశాఖానిలయఃశాఖాస్థనడంప్రవిష్టః. ఉత్తమసాంత్యవాదీఉత్తమశాంతస్వర
వాదీ. సుస్వాగతాంశుశోభనమాగతమిత్వేవంరూపాంచాచముదీరయానఃఉచ్చరత్॥ పునఃపునశ్చోదయతీవ॥ శోభనమాగతంప్రత్యుగ్గచ్ఛే

కానిమి

తాని, త్రమ సాంత్యవాదీ | సుస్వాగతాంవాచముదీరయానఃపునఃపునశ్చోదయతీవహృష్టః || ౫౧౪ || ఇతిశ్రీమత్సుందర
 - అడే-సప్తవింశ స్సర్గః:*****సారాక్షసేంద్రీస్యవచోనిశమ్యతద్భావణస్యాప్రియమప్రియా
 తాః | సీతావితత్రాసయథావనాంతేసింహాభిషన్నాగజరాజకన్యా || ౧ || సారాక్షసేమధ్యగతాచభీరుర్వాస్థిభృ
 శంరావణతర్జితాచ | కాంతారమధ్యేవిజనేవిస్పష్టాబాలేవకన్యావిలలాపసీతా || ౨ || సత్యంబతేదంప్రవదంతిలోకే
 నాకాలమృత్యుభావతీతిసంశయిత్రాహమేవంపరిభర్త్యమానాజీవామికించిత్క్షణమవ్యపుణ్యా || ౩ || సుఖాద్విహీ
 నంబహుమఃఖపూణామిదంతునూనంహృదయంస్థిరంమే | విశేర్యతేయన్నసహస్రధాద్యవజ్రాహతంశృంగమిచాచల
 స్య || ౪ || నైవాస్తిదోషంమమనూనమత్రవధ్యాహమస్యాప్రియదర్శనస్య | భావంసాస్యాహమనుప్రదాతుమలం
 ద్విజోమంత్రమివాద్విజాయ || ౫ || నూనంమమాంగాన్యచిరాదనార్యశ్చస్త్రైశ్శిత్రైశ్చేత్సృతిరాక్షసేంద్రః | తస్మిన్న
 నాగచ్ఛతిలోకనాథేగర్భస్థజంతోరివశల్యకృంతః || ౬ || దుఃఖంబతేదంమమదుఃఖతాయామాసావిరాయాధిగమివ్య
 తోద్వా | బద్ధస్యవధ్యస్యతథానిశాంతేరాజాపరాధాదివతస్కరస్య || ౭ || హారామహాలక్ష్మణహాసుమిత్రేహారామ
 మాతస్సహమేజనన్యాపమావివద్యామ్యహమల్పభాగ్యామహాణవేనారివమూఢవాతా || ౮ || తరస్వినోధారయతా

భగవతిమమమ్యాణాంకలహా * యమోవైవస్వతోరాజాయస్తవైషహృదిస్థితః, తేనచేదపివాదస్తై ముగంగాంమాకురూగమభి-సాంత్య
 వాదశీలఇత్యర్థః. పునఃపునరిత్య సేనకమకంకదాచిన్నభలితమిత్యేతావతాయథాకృషింసపరిత్యజతి పునఃపునస్తత్రైవప్రవతేతే. తథాచా
 ర్యోపికదాచిత్ స్వవచనాత్రవణేపినివతేతేత్యుక్తం. అనేనాచార్యస్యభగవతోప్యతిశయఉక్తః. సహిపాధా-యగీతామపదిశ్యపన
 రాశ్వమేధికేతేసపూర్వోక్తమర్థంవిస్తృత్యపునఃపృష్టేనాహంవత్కృమీతుక్రవా* నూనమత్రద్దధానోసిదుమేధాశ్చాసిపాండవేత్యాదినా.
 కించసుస్వాగతాంవాచముదీరయానః- సుస్థుసంప్రదాయావిచ్ఛేదోయథాతథాచార్యపరంపరయాస్వస్తై ఆగతాంవాచం అష్టాక్షరాదిమం
 త్రరాజరూపాంనిహేతుకైవ్యవదయయా సముదీరయ* ఆచార్యాణామసావసావిత్యాభగవతై ఇతిగురుపరంపరాయాఅనుసంధేయత్వమ
 సేనస్మాచితం. పునఃపునశ్చోదయతీవ - ఉక్తార్థస్యామస్తానాయచోదనాందర్శయతి-అన్యథాహ్యవదోశ్యవ్యసర్గశీవస్యాత్. అతపివాహురా
 చార్యాః స్థానిత్యేకానితారమితి. హృష్టః- ఏతేనశిష్యశిక్షణంస్వప్రయోజనమాచార్యస్యేత్యుక్తం||తనిష్టోకి || ౫౧౪||ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే
 ధైరామాయణభూషణే శృంగారతిలకాఖ్యానే సుందర కాండవ్యాఖ్యానే సప్తవింశ స్సర్గాః: *****
 సారాక్షసేంద్ర స్సేత్యాది||౧||౨||సత్యమితి||యత్రయేన. కించిజ్జీవామితుత్పింతజీవామి||౪||సన్వాత్తహసనేమహా దోషస్సాన్యదిత్యాశం
 త్యాహ-నైవేతి || దోషందోషః. అమకానపుంసకం. అత్రఅత్తహసనే కథమదోషఇత్యాశంక్యరావణకృతాన్తరణాదాత్తనైవమరణంక్రేయ
 ఇత్యాహ. వధ్యేతి. అప్రియదర్శనస్యఅస్యరావణస్య-దుమకరణత్వావిశేషేషి ద్దుప్తరాక్షసేనమరణమతికష్టమితిభావః. తిహితదనుప్రవేశేనా
 త్తారత్వతాం, సర్వతఃఆత్మానంగోపాయేదితిత్రతేరిత్యాశంక్యాహ. భావమితి. అన్యఅస్తి*రావణే. భావంహృదయం- ఆనుప్రదాతుంనా
 లంసశక్తా. రామస్వత్వాదస్యనవ్యన్యస్యవమనోన్యస్సైదాతుమహాతీతిభావః. అనహాశ్చాయుభావోన్యప్రదానస్యేత్యముమగ్ధదృష్టాంత
 ముఖేనాహ. ద్విజఇతి-మంత్రంవేదం-అద్విజాయకూద్రాయ||౫||నూనమితి||అనాగచ్ఛతి-మాసద్వయాదర్వాగితి శేషః. గర్భస్థజంతోః - నిరుద్ధ
 నిగమన్యగర్భస్థజంతోః-శ్యాకృంతః-నాపితః||౬|| దుఃఖమితి|| చిరాయదుఃఖితాయాః-మమద్వైమాసావధస్యావధిభూతౌ అధిగమివ్యతః-
 ఇదందుఃఖంబత. కస్యదుఃఖమివ. రాజాపరాధాత్-బద్ధస్యతథానిశాంతేవధ్యస్యతస్కరస్యేవ. దుఃఖంబతేతిపాతేఇవశబ్దోవాక్యాలంకారః||
 ౭|| హారామేతి||మూఢోవాత్పూరూపోవాతోయస్యాస్సామూఢవాతా-వాత్యాహతేత్సర్గః-మూఢస్తందితవాత్యయోరితివిశ్వః||౮||తరస్వినాపితి

తీసీతానిపునఃపునఃపీరియతీవేత్యధః||౫౧౪|| ఇతిశ్రీమహేశ్వరతీర్థకవిరచితాయాం... సుందర కాండవ్యాఖ్యాయాం- సప్తవింశ స్సర్గాః: *
 ౧|| తి|| విస్పష్టాదాలాక స్తేవమహదుచ్ఛిక్షతోభవశాత్ బాలకన్యాయాఃపరిత్యాగః|| ౨|| సత్యమితి|| యత్రయతః||౩||౪||అత్తహసనేదో
 షస్సాన్యదిత్యతలహా|| నైవేతి|| అత్రఅత్తహసనేదోషందోషఃనా స్తి. కుతః-వధ్యాహమితి|| అత్తహసనాభావేపిమమరావణకత్వదుమకరణస్య
 దుర్వారత్వాత్ దోషాభావోక్తిరితిభావః. సమదుమకరణాభావాయరావణానుకూలత్వంప్రాప్యతామతలహా|| భావమితి || భారంబిత్రం. మంత్రం
 వేదం- అద్విజాయకూద్రాయ||౫|| శ్రీకాంవ్యభిచారాన్తరణమేవవరం-కులాకీర్తికరణనాపవాదాదీనావభావాదిభావః. తథాప్యాత్తః పూ
 తహోషస్యాతివోషత్వాత్సహసమయ క్తమిత్యాశంక్య- సత్యం-చింతితవధాద్విధేమిత్యాశయేనాహ||నూనమితి|| లోకనాథేరామేఅనాగచ్ఛ
 సతి- మాసద్వయాదర్వాగితిశేషః. గర్భస్థజంతోఃమృతస్యేతిశేషః. అంగానిశల్యకృంతఃనాపితఇవ- రాక్షసేంద్రఃమమజీవంత్యావంగానిధే
 ౩|| స్వేతిశీసంబంధః|| ౬|| దుఃఖమితి|| చిరాయదుఃఖితాయా మమ-ఇదమేవదుఃఖంబతాయాద్వైమాసావధిభూతౌ తావప్యాగమివ్యతః-బితేతి-రా
 తపరాధాశ్చద్ధస్యనిశాంతేప్రాతఃకాలేవధ్యస్యతస్కరస్యయథాయాద్యదుఃఖం- తాదృశ్చమాగతమిత్యర్థః|| ౭|| హారామేతి|| మూఢవాతా
 ఢోవాతోవాత్పూరూపోవాతోయస్యాస్సావతా || ౮ || తరస్వినాపితి|| మృగస్యరూపాయామృగస్యరూపంధారయతా-సత్వేనఃతునావైద్యుతేనః

మృగస్యనత్వేనరూపంమనుజేంద్రపుత్రా | నూనంవిశస్తామమకారణాత్సాహింహుఃఖాద్వావివదైద్యతేన || ౯౮౦ |
 నంసకాలోమృగరూపధారీమామల్పభాగ్యాంబుభేతదానిం | యత్రార్థపుత్రంవిససజఃమూఢా రామానుజంఘ్నం
 ణపూర్వజంచ || ౧౦ || హారామసత్యవ్రతదీఘబాహుహోపూర్ణచంద్రప్రతిమానవక్త్ర | హాజీవలోకస్యహితః
 ప్రియశ్చవధ్యాంసమాంచేత్సిహరాక్షసానాం || ౧౧ || అనన్యదైవత్వమియంక్షమాచభూమాచశయా నియమశ్చధ
 మే | పతివ్రతాత్వంవిఫలంమమేదంకృతంకృతఘ్నపివమానుషాణాం || ౧౨ || మోఘోహిధమశ్చర్పితోమయాం
 తతైకపత్నీత్వమిదంనిరథం | యాత్వాంసపశ్యామి కృతావివణాహీనాత్వయాంసంగమనేనిరాశా || ౧౩ || పితుని
 దేశంనియమేనకృత్వావనాన్నివృత్తశ్చరితవ్రతశ్చ | స్త్రీభిస్తుమన్యేవిపులేక్షణాభి స్త్వంరంస్యసేవితభయః కృతా
 ధః || ౧౪ || అహంతురామత్వయిజాతకామాచిరంపినాశాయనిబద్ధభావా | మోఘంచరిత్వాధతపోవ్రతంచత్యత్య
 మిధిగ్ధీవితమల్పభాగ్యా || ౧౫ || సాజీవితంక్షిప్రమహంత్యజేయంవిషేణశస్త్రేణశితేనవాపివిషన్యదాతానహిమేస్తి
 కశ్చిచ్ఛస్త్రస్యవావేశ్చనిరాక్షసస్య || ౧౬ || ఇతీవదేవీబహుధావిలప్యసర్వాత్మనారామమనుస్త్వరంతీ | ప్రవేపమానా
 పరిశుమ్రవక్త్రాగ్నగోత్తమంపుష్పితమాససాద || ౧౭ || శోకాభితప్తాబహుధావిచింత్య సీతాధవేణ్యుద్గ్రధనంగృహీ
 త్వా | ఉద్భయవేణ్యుద్గ్రధనేనశీఘ్రమహంగమిచ్ఛామియమస్యమూలం || ౧౮ || ఉపస్థితాసామృదుసవగాత్రీశా
 ఖాంగృహీత్వాధనగస్యతస్య || ౧౯ || తస్యాస్తురామంప్రవిచింతయంత్యా రామానుజంస్త్వంచకులంశుభాంగ్యాః || శో

మృగస్యరూపంధారయతా- సత్వేనజంతునా- మమకారణాత్- మన్నిమిత్రంవిశస్తాహింసితా- ద్వౌసింహుఃఖాదీవ- ద్వౌసింహుఃఖాద్యవృష
 ఖాదీవేత్యధః- వైద్యుతేనాశనినా || ౯ || నూనమితి || లులుభేప్రబోభయామాస- యత్రయస్మిన్కాలే- విససజేతిస్సజేన్దియ్యుత్తమపురు
 షైకవచనం- రామానుజంబుక్షణపూర్వజంచపరస్పరస్యసదృశాదిత్యుక్తపరస్పరసాదృశ్యాత్ బాల్యాత్ ప్రభృతిసున్నిగ్ధతయాచపరస్పరని
 రూపకభూతా || ౧౦ || ౧౧ || అనన్యదైవత్వమితి || అనన్యదైవత్వం- ఆశ్రయణీయాదేవతాన్యాస్త్రీసారపీవ్యతీతిబుద్ధిమేకానాస్త్రీ- నారాయణః
 ముపాగమదిత్యతాప్రప్రసాదాన్యేనసహజత్వేతిహ్యుక్తం- నారాయణమారాధయతోరామస్యపరిచారికాస్త్రీత్వధః- ఇయంక్షమాచ- రావ
 ణపరుషాక్షరాణీరాక్షసీనాంరక్షసభత్వేనాదీనిరామమధురాలాపశ్రవణశుతూహలేనవ్యహంతాంతవతి- భూమాచశయా- తవాంకేసము
 పావితమిత్వేవంవిధభోగః కాచిదపికింససేత్సత్యత్యాశయాహి మయాభూమాశయనంక్రియతే- నియమశ్చధమే- రక్షకత్వధమే- వితిస్త్రి
 స్నేపేతిమనీషయాహిమయాస్థితం- నత్వాంకుమిదశగ్రీవభస్మభస్మాహా- తేజసేత్తుక్తిరపి తంద్యుష్టేవ- పతివ్రతాత్వం- పితద్యుతంమమ
 త్యుక్తంవ్రతంవిరామమకించద్యుతంనాస్తీత్వధః- పత్యవ్రతమేవవ్రతంయస్యాస్సపతివ్రతా- తస్యాభావఃపతివ్రతాత్వం విఫలంమమేదం-
 ఆమోఘమపి మోఘమాసీత్- కస్యేవేతిచేత్తత్రాహ- కృతంకృతఘ్నపివమానుషాణాం- ఆత్మానంమానుషంమన్యజిత్యుక్తరీత్యామానుషత్వంరా
 మస్యావృత్తి- అతస్తదితరమానుషాణాంమధ్యేకృతఘ్నమకృతకార్యమివ- అన్యకింమూలమితిచేత్- మమేదం- తస్మిన్నకాచిన్నూన్యతా- ను
 మేవదుష్కృతమత్రచేతుః || తనిష్టోకి || ౧౨ || ౧౩ || పితుని || పితుర్నిదేశంఆజ్ఞాం- నియమేనఅవిచ్ఛేదేనకృత్వా- చరితవ్రతఃచరితవన్యవృత్తివ్రతః- వ
 నాన్నివృత్తశ్చస- స్త్రీభిస్తుమతేవీలక్షణాభిఃస్త్రీభిః- త్వంరంస్యసే- వితభయః- గతవనవాసభయః- కృతాధః- నిష్పన్నసర్వపురుషాధః
 సద్విదా శేసపునబ- హ్వీరూధ్వారంస్యసజితభావః || ౧౪ || ఆహంత్యితి || త్వయిజాతకామా- అతపిత్యయినిబద్ధభావానిబద్ధహృదయా- ని
 నాశాయత్వయినిబద్ధభావేతిదుఃఖాతిరకోక్తిః- తవఃఅనశనం- వ్రతంనియమం- అల్పభాగ్యాజ్ఞాంతరనుకృతరహితా- ఇదానిమనుష్యా
 నాతపోవ్రతాదీనాంజ్ఞాంతరఫలదత్వేనమోఘతోక్తిః- అతపివాల్పభాగ్యేత్యుక్తం || ౧౫ || సాజీవితమితి || వేశ్చనిరాక్షసస్య- ఏవంసవ్యజ్ఞ
 ణకారీకూరస్యాస్యగృహేకథంబలభ్యుత్తఇతిభావః || ౧౬ || ఇతీవేత్యాది || శోకేతి || వేణ్యుద్గ్రధనంవేణీబంధనం- యమస్యమూలంయమస్యసమీ
 పం- ఆత్రేతికరణంబోధ్యం- ఇతివిచింత్యనగోత్తమంశింశుపామాససాద- శింశుపాంతాముపాగమదితిపూర్వముక్తం- తస్యసామీప్యేనగమనమ
 బ్యోచ్యతే- పుష్పితంశుభసూచనం- యద్వాపుష్పితమాససాద- అగ్నిప్రవేశంపుర్యంతీవేత్యధః || ౧౮ || ఉపస్థితేత్యధః- మేకంవాక్యం || నగస్య
 శాఖాంగృహీత్వాఉపస్థితా || ౧౯ || తస్యాస్త్రీవతి || స్త్వంచకులంవిచింతయంత్యాఇత్యనేనదుర్గరాణాభీతత్వంవ్యజ్యతే- శోకానిమిత్తాని- శుభ
 సూచకానిత్వధః- ధైర్యాజితానిఅజితధైర్యాః- ధైర్యకరాణీత్యధః- లోకేప్రపరాణి- లోకేప్రసిద్ధానీత్యధః- ప్రవరంహిప్రసిద్ధాభవతి

స్మగ్ధస్మినా || ౯ || నూనమితి || మృగరూపధారీకాలఃకర్తా- లులుభేప్రబోభయామాస- యత్రయస్మిన్కాలేవిససజఃవ్యవృజం || ౧౦ || ౧౧ || అన
 నన్యదైవత్వమితి || అనన్యదైవత్వంవేత్తేకదేవతాత్వం- కృతముపకృతం || ౧౨ || శోకేతి || శోకాభితప్తేత్యాదిసాధణ్లోకమేకంవాక్యం || శోకాభిత
 ప్తసీతాబహుధావిచింత్య- వేణ్యుద్గ్రధనంవేణీబంధనం- తావేణ్యుద్గ్రధనేనఉద్గ్రధ్యుద్గ్రధనంకృత్వా- యమస్యమూలంగమిచ్ఛామితి- నగస్య
 శాఖాంగృహీత్వాఉపస్థితాఅపస్థితేతిసంబంధః || ౧౯ || తస్యాఇతిసాధణ్లోకమేకంవాక్యం || శోకానిమిత్తానిశుభసూచకానిత్వధః-

కానిమిత్తానితథాబహునిదైర్యాజితానిప్రవరాణిలోకే । ప్రిదుర్నిమిత్తానితదాబహువుపురాపిసిద్ధాన్యపలఘీ
తాని॥౨౦॥ఇతిశ్రీమత్సుందరకాండే-అష్టావింశస్సర్గః: *****తథాగతాంతాంవృథితామ/ందితాం
వ్యపేతహామోంపరిదీనమానసాం॥శుభాంనిమిత్తానిశుభానిభేజరేనరంశ్రియాజుష్టమివోవజీవినః॥౧॥ తసా' ల్భంవా
దుమరాశపత్నరాజీవృతం కృష్ణవిశాలశుక్లం॥ ప్రిస్పందతైకంనయనంసుకేశ్యామీనాహతం పత్నమివా'తామ్రం॥
౨॥ భుజశ్చచార్వంచితపీనవృత్తఃపరాధ్యకా'తాగరుచందనాహాః । అనుత్తమేనాధ్యపితఃపియేణచిరేణవామసు
మవేపతాశు॥ ౩॥ గజేంద్రహస్తపత్రిమశ్చపీనస్తయోద్వయోస్సంహతయోస్సుజాతః । ప్రిస్పందమానఃపునరూరు
రస్యారామంపురస్తాత్స్థితమాచచత్వే॥ ౪॥ శుభంపునహేమసమానవర్ణమీషద్రజోద్వస్తమివానులాత్మ్యాః॥ వాస
స్థితాయాశ్శిఖరాగ్రదత్యాకించితృరిస్రంసతచారుగాత్ర్యాః ॥ ౫॥ ఏతైర్నిమిత్తైరపతైశ్చసుభ్రాస్సంబోధితా
ప్రాగపిసాధుసిద్ధైః । వాతాశవన్లంతమివప్రణవ్వంవర్షేణబీజంప్రతినంజహర్ష॥ ౬॥ తస్యాఃపునర్నింబఫలాధరోష్ఠంస్వ
క్షిభ్రు'కేశాంతమరాశపత్నమ్ । వక్త్రంబధాసేసితశుక్లదంష్ట్రంరా'హూర్ముఖాచ్ఛంద్రజవప్రముక్తః॥ ౭॥ సావీతశో

ప్రిదుర్భూపురిత్యవయః . పురాపిసిద్ధాన్యపలఘీతానిపూర్వమపిఫలవ్యాప్తత్యేనదృష్టాని-తాన్యత్తరసగే=వివగివ్యతి॥ ౨౦॥ ఇతిశ్రీగోవింద
రాజవిరచితేశ్రీరామాయణభాషణేశృంగారతిలకాఖ్యానేసుందరకాండవ్యాఖ్యానేఅష్టావింశస్సర్గః:*****
తథాగతామిత్యాది ॥ తథాగతాం-రహస్యంచప్రకాశంచేత్కుక్తరీత్యాసర్వంయథావత్సాక్షాత్ప్రతవతోమునేరపితథాశబ్దప్రయో
గాదిభ్రమితిపరిచ్ఛిద్యవక్తుమశక్యమఃఖాం. తాం-ధమి=స్వరూపాలిరిక్తయత్కించితతియరహితాం. వృథితాం=అశంసాయాంభూతవచ్చేతిని
ష్టా-తథావపురోవృక్తంసర్వంధమి=స్వరూపమాత్రం-ఇతఃపరమేవవ్యసనానిభవ్యంతీతిమన్యమానాం-సమాద్వాదశతతత్ప్రాహంరాభవస్య
నివేశనే, భుజానామాసమా=భోగా=సర్వకామసమృద్ధిసీత్యుక్తంభోగజాతంసర్వమకించిత్రగమానీత్-దుఖమేవనిరూపకమానీత్. ౧౨౦
దితాంరామవిరహేయధాస్థాతవ్యంతథాస్థితాం. ఏవమనన్తసానేనిందితైవభవతి. వ్యపేతహామోం-హామోం=పూర్వమస్యాలవసిత్యాగత్యై
నష్టాతామిత్యుపాః-వృథాభ్యాసుపసర్గాభ్యాంతథాప్రతీయతే. పరిదీనమానసాంహర్షైసమాగతేప్యాశ్రయరహితాం-పరిత్యనేనతథావగమ్యై
శుభాం-గుణాధివిషయవిరహకృతవికృతీత్యేనతద్దశాయాఏవనిరాజనాకర్తవ్యేత్యేనంస్థితాం. నిమిత్తానిశుభానిభేజరే-నిమిత్తానితద్విషయేశుభాని
సూచయిత్వాస్వస్తాంతేభిరే. నరంశ్రియాజుష్టమివోవజీవినః-అగ్ని=హిలక్ష్మికటాక్షవద్విషయేకించిత్యైత్యస్వప్రయోజనంబంధంతే, ఇ
మానితశుభాన్లల్లల్లల్లల్లలంకించిత్యైత్యనిమిత్తస్వామిత్యంతేభిరైత్యుపాః ॥తనిశ్లోకి॥౧॥ శుభనిమిత్తాన్యేవాహ. తస్యాఇత్యాదినా॥ అరాచం
వక్రం. చుష్టుంశాలకుక్లం-మన్యోకసీనికాయాం-కృష్ణంసర్వతోవిశాలంశుభ్రం. అభితాన్రం అభితస్తాన్రం-ప్రాంతరక్రమిత్వ్యుపాః=ప్రాంత
తరక్రవనేత్రే ఇతివద్మినిలక్షణాత్ ॥౨॥౩॥ గజేంద్రేతి ॥ తస్మాః=సులక్షణవత్తయాప్రసిద్ధయోః. ఊరుః=వామఇత్యనుషజ్యతే. సుజాతః=సుం
దరః ॥౪॥ శుభమితి॥ శిఖరాగ్రదత్యాః-పృథ్వాగ్రదంతయుక్తాయాః ॥౫॥ శిఖరంనిస్తులంవృత్తమిత్తుత్పలమాలా । శిఖరందాడిమఫలబీజమి
త్త్యున్యేన్యేసుంటుకాః. యద్వాశిఖరాకారాగ్రదంతాయాః=అగ్రాంతపద్ధశుభ్రవృషవరాహేభ్యశ్చేదిదంతస్యకర్తాదేశః. వాసః=వస్త్రం.
సంస్రంసతపర్యస్రంసత. అడభావఅషః-ఊరుకంపాదిభిభావః. స్థితాయాఃశిష్టత్యాఇతివస్త్రస్రంసనానుగుణావస్థాక్తిః-యద్వాహాస
గస్సరిసంసంకాంతాగమనసూచకమితిభావః. శిఖరదంతత్యేసాముద్రికం=స్నిగ్ధాస్సమానురూపాస్సుపక్షుర్యశ్శిఖరిణశ్శక్త్యాః, దంతాభ
నిదింతియాసాంతాసాంపాదేగత్సర్వమితి=యాసాంశిఖరిణోసంతాదీఘంజీవంతిత్వాన్ప్రియైతిచ ॥౫॥ ఏతైరితి॥ ఆపరైఃపూర్వోక్తశా
త్తునైః. సంబోధితాసవ్యఃకాంతాగమవాతాభవివృత్తిబోధితా. వాతాతపన్లంతంసమ్యగ్వాతాతపసంశోషితం. ప్రణవ్యంభూమావదర్శనం
తం. యద్వాప్రణవ్యప్రకరైణకృశీభూతం. బీజంవక్షేణేనప్రతిసంజహర్ష-బీజస్యప్రహరే=నామలంకురాదిభావేనస్థూలీభూయయహిర్ని
గ=మః ॥౬॥ తస్యాఇతి॥ స్వక్షిభ్రుశోభనాక్షిభ్రాయుక్తం. కేశాం=తేయస్యతత్కేశాంతం-ఉపరిభాగప్రకీర్ణాశకమిత్యుపాః. సితశుక్ల
దంష్ట్రంఅత్యంతపక్లదంతం-ఏకాభేశబ్దవ్యయప్రయోగోభిశ్చయాజ్ఞాపనాయ-యథాముగ్ధమనోజ్ఞఇతి-నీరంద్రత్యేనసంసక్తశుక్లదంష్ట్రమితి

ర్యాజితానిదైగ్యసంసాదకానీత్యుపాః. పురాపిసిద్ధాన్యపలఘీతాని-పూర్వమపిఫలవ్యాప్తత్యేనదృష్టాని॥ ౨౦॥ ఇతిశ్రీమహాశ్వరతిభా
విరచితాయాం-శ్రీరామాయణతత్త్వదీపికాఖ్యానాయాం-సుందరకాండవ్యాఖ్యానాయాం-అష్టావింశస్సర్గః:*****
తి ॥ తథేతి॥ ఉపసేవినఃనేవకాతఇవ॥౧॥ తస్యాఇతి ॥ అరాశానాంవక్రీణాంపత్నాంఅక్షిరోష్ఠాంరాజ్యావస్త్రాన్ప్రతం=పత్నా
క్షిలోమ్నకింబల్లఇత్యమరః. నక్రంకృష్ణవిశాలశుక్లంచుద్ద్యేకృష్ణంసర్వతోవిశాలంశుక్లంచ. అభితస్తామ్రంఅభితామ్రంప్రాంతరక్రమిత్వ్యుపాః॥
౩॥గజేంద్రేతి॥ ద్వయోమ=ధ్యేయోరుః=వామఇత్యనుషజ్యతే॥౪॥శుభమితి ॥ శిఖరాగ్రదత్యాః-శిఖరాకారాగ్రదంతాయాః. వాసః. పుస్రంస
తపర్యస్రంసత॥౫॥సాధుసిద్ధైఃసమ్యక్ సంబంధిభిః-సంవాదిభిరితిపాతాంతరం॥౬॥తస్యాఇతి ॥సితశుక్లదంష్ట్రంపక్షిబద్ధధవళదంతమిత్య
ుపాః॥౭॥సేతి॥వ్యవసీతతండ్రి-నిరస్తజాడ్యా. హామోంవిబుద్ధసత్వా-హామోంవికసితమితాసానీతా. వదనేనకర్తా=అశోభత. శుక్ల-శుక్లపక్షే॥

కావ్యపనీతతంద్రితాంతజ్వరాహర్షవివృద్ధసత్త్వా । అశోభతార్యావదనేనశుక్లశీతాంశునారాత్రివోదితేన ॥ ౮ ॥ ఇతి శ్రీమత్సుందర కాండే- ఏకోనత్రింశస్సగణః*****హనుమానపివిక్రాంతస్సర్వంశుశ్రావతత్వతః । సీతాయాస్త్రిజటాయాశ్చరాక్షసీనాంచతజగన్ ॥ ౧ ॥ అవేక్షమాణస్తాందేవీందేవతామివనందనే తతోబహువిధాంచితాంచితయామానవానరః॥౨॥ యాంకపీనాంసహస్రాణిసుబహునృణామతానిచ । దిక్షుసర్వాసుమాగం తే సేయమాసాదితామయా ॥ ౩ ॥ చారేణతుసుయక్తైశత్రోశ్శక్తిమవేక్షతా । గూఢేనచరతాతావదవేక్షితమిదంమయా ॥ ౪ ॥ రాక్షసానాంవిశేషశ్చపురీచేయమవేక్షితా । రాక్షసాధిపతేరస్యప్రభావోరావణస్యచ ॥ ౫ ॥ యుక్తంతస్యాప్రమేయస్యసర్వసత్త్వదయావతః । సమాశ్వాసయితుంభార్యాంపతిదశకానకాంక్షిణీం ॥ ౬ ॥ అహమాశ్వాసయామ్యేనాంపూర్ణచంద్రనిభాననాం । అదృష్టదుఃఖాండుఃఖాతాండుఃఖస్యాంతమగచ్ఛతీం ॥ ౭ ॥ యద్యప్యహమిమాందేవీంశోకోపహతచేతనాం । అనాశ్వాస్యగమిష్యామిదోషవద్దమనంభవేత్ ॥ ౮ ॥ గతేహిమయితత్రేయంరాజపుత్రయశస్వినీ । పరిత్రాణమవిందంతీజానకీజీవితంత్యజేత్ ॥ ౯ ॥ మయాచసమహాబాహుఃపూర్ణచంద్రనిభాననః । సమాశ్వాసయితుంన్యాయస్సీతాదర్శనలాలసః ॥ ౧౦ ॥ నిశాచరీణాంప్రత్యక్షమనర్హంచాపిభాషణం । కథన్నుఖలుకర్తవ్యమిదంకృచ్ఛగతోహ్యహం ॥ ౧౧ ॥ అనేనరాత్రిశేషణయదినాశ్వాస్యతేమయా । సర్వథానాస్తిసందేహఃపరిత్యక్త్యతిజీవితం ॥ ౧౨ ॥ రామశ్చయదిప్యచ్ఛేన్నాంకింమాంసీతాబ్రవీద్వచః । కిమహంతంప్రతిబూయామసంభావ్యసుమధ్యమాం ॥ ౧౩ ॥ సీతాసందేశరహితంమామితప్త్యరయాగతం । నిర్దహేదపికాకుత్స్థఃకుర్ధస్తీవేణచతుమా ॥ ౧౪ ॥ యదిచోద్యోజయిష్యామిభర్తారంరామకారణాత్ । వ్యథామాగమనంతస్యససైస్యస్యభవిష్యతి ॥ ౧౫ ॥ అంతరంత్యహమాసాద్యరాక్షసీనామిహస్థితః । శనైరాశ్వాసయిష్యామిసంతాపబహుళామిమాం ॥ ౧౬ ॥ అహంత్యతితమశ్చైవవానరశ్చవిశేషతః । వాచంచోదాహరిష్యామిమానుషీమిహసంస్కృతాం ॥ ౧౭ ॥ యదివాచంప్రదాస్యామిద్విజాతిరివసంస్కృతాం । రావణంమన్యమానామాంసీతాభీతాభవిష్యతి ॥ వానరస్యవిశేషేణకథంప్యాదభిభాషణం ॥

వాధః * పికోబంధనఇత్యస్తాద్ధాతోర్విష్టా ॥౭॥ సేతి॥ వ్యపనీతతంద్రినీరస్తజాడ్యా. హమకవివృద్ధసత్త్వా-హమకవికసితచిత్రా. శుక్ల- శుక్లపక్షి॥౮॥ ఇతిశ్రీమహావిందరాజవిరచితే శ్రీరామాయణపూర్వజ్యోగారంభికాఖ్యానే సుందరకాండవ్యాఖ్యానే ఏకోనత్రింశస్సగణః. ***** హనుమానపీత్యాది॥ విక్రాంతఃపరాక్రమశాలీ. సీతాయాస్త్రిజటాయాశ్చ. సర్వంసర్వవృత్తాంతం. తజగన్. తజగనవచనం ॥౧॥ అవేక్షమాణఇతి॥ చింతాంచితయామాస-చింతాంచకార ॥౨॥ యామితి ॥ సర్వవానరాభిలషితోధోకమయైకేనలబ్ధఇతిపస్తీప్రవాక్ ॥ ౩॥ చారేణేతి॥ ఇదం-వత్సమాణం. తావత్-కాశ్చేన్నాన ॥౪॥ యుక్తమితి॥ సమాశ్వాసయితుంయుక్తం-న్యాయం॥౬॥ అహమితి॥ ఆశ్వాసయామిఃసీతాసందేశకథనేనేతిశేషః ॥౧౦॥౧౧॥ రామశ్చేతి॥ సీతాబ్రవీద్వచఇత్యత్రేతికరణంద్రష్టవ్యం ॥౧౩॥౧౪॥ యదిచేతి॥ భర్తారంసుగ్రీవం. వ్యథాం-అనాశ్వాస్యగమనేతదాగమనపర్యంతందేవ్యాఃప్రాణానవస్థానాదిభావః ॥౧౫॥ అంతరమితి॥ రాక్షసీనాంఅంతరంఅవకాశఃఛేదంవా-రాక్షస్యసన్నిధానసమయమిత్యర్థః ॥౧౬॥ అహంత్యితి॥అతతనుః-అతిసూక్ష్మతనుః. సంస్కృతాం-ప్రయోగసామలక్షణసంస్కారయుక్తాం ॥౧౭॥ గీర్వాణభాషయావ్యవహారేదోషమాహ-యదీతి ॥౧౮॥ అథమానుషభాషయావ్యవహారేవ్యత్వంనిశ్చినోతి॥ ఆవశ్యవి

౮॥ ఇతిశ్రీమహాశ్వరత్నీర్ధవిరచితాయాం శ్రీరామాయణతత్త్వదీపికాఖ్యాయాం సుందరకాండవ్యాఖ్యాయాం ఏకోనత్రింశస్సగణః. ***** హనుమానితి॥విక్రాంతః-విగతవ్యాపారః. సీతాయాస్త్రిజటాయాశ్చ సర్వం-వృత్తాంతమితిశేషః॥ ౧॥అవేక్షమాణఇతి॥ చింతాంచితయామాసచింతాంచకారేత్యర్థః॥౨॥చారేణేతి॥ఇదం-వత్సమాణం॥౪॥ రాక్షసానాంవిశేషస్తారతమ్యమైశ్వర్యాదికృతం. ఆస్యరావణస్యప్రభావశ్చావేక్షితః॥౫॥యుక్తమితి॥యుక్తంన్యాయం॥౬॥అహమితి॥ఆశ్వాసయామిఆశ్వాసయిష్యామి॥౭॥౮॥దోషవత్కార్యహనిదోషవత్ ౮॥౯॥మయేతి॥ సమాశ్వాసయితుంన్యాయః-సీతాసందేశకథనేనేతిశేషః ॥ ౧౦॥ ౧౧ ॥ సీతాసమాశ్వాసనంచకష్టమిత్యాహ॥నిశాచరీణామితి॥ తాసాంప్రత్యక్షంసీతయా అభిభాషణమయక్తౌఅయోగ్యం, అతఇదంకార్యంకథంకతావ్యమిత్యేవంకృచ్ఛగతోహమస్తి॥౧౧॥౧౨॥కాలవిలంబశ్చిఆశ్వాసనస్యాయుక్తఇత్యాహ॥అనేనేతి॥౧౩॥రామశ్చేతి॥సీతామబ్రవీదిత్యత్రేతికరణంద్రష్టవ్యం॥౧౪॥యదిచేతి॥ భర్తారంసుగ్రీవమద్యోజయిష్యామిఉద్యోగంకరిష్యామి. తస్యసుగ్రీవస్యాగమనగవర్ధంతదాగమనపర్యంతందేవ్యాఃప్రాణానవస్థానాదిభావః॥౧౫॥అంతరమితి॥అంతరమనకాశం-తాసామనవధానసమయమిత్యర్థః॥౧౬॥అహమితి॥అతతనుః-సూక్ష్మః-సంస్కృతాంగీర్వాణాం॥౧౭॥గీర్వాణభాషయావ్యవహారేదోషమాశంక్యమానుషభాషయైవవ్యవహారేవ్యమిశినిశ్చినోతి॥యదివాచమిత్యాదిష్లోకద్వయేన॥ ౧౮॥ మానుషభాషయాసంభాషణేపిదో

౧౮౫॥ అవశ్యమేవ వక్తవ్యం మానుషం వాక్యమథావత్ ॥ మయా సాంత్యయితుం శక్త్యా నాన్యథేయమనిందితా ॥ ౧౮౫॥
 సేయమాలోక్యమేయావంజానకీభాషితంతథా ॥ రక్షోభిస్తాస్రిసితాపూర్వంభూయస్తాస్రిసంగమివ్యతి ॥ ౧౮౬॥ తతోజాత
 పరితాపాశబ్దంకుర్యాత్తనస్వినీ ॥ జానమానావిశాలాక్షీరావణంకామరూపిణం ॥ ౧౮౭॥ సీతయాచక్యతే శబ్దే సహసా
 రాక్షసీగణః ॥ నానాప్రహరణోఘోరస్సమేయాదంతకోపమః ॥ ౧౮౮॥ తతోమాంసంపరిక్షిప్యసర్వతోవికృతాననాః ॥
 వధేచగ్రహణేచైవకుర్యుర్యత్నం యథాబలం ॥ ౧౮౯॥ గృహ్యశాఖాః ప్రశాఖాశ్చ సర్పంథాంశ్చోత్తమశాఖనాం ॥ దృష్ట్వా
 విపరిధావంతంభవేయర్థయశంకితాః ॥ ౧౯౦॥ మమరూపంచసంప్రీక్యవనేవిచరతోమహత్ ॥ రాక్షసోభయవిత్ర
 స్తాభవేయర్థిక్యతాననాః ॥ ౧౯౧॥ తతఃకుర్యుస్సమాహ్వనం రాక్షసోరక్షసామపి ॥ రాక్షసేంద్రనియక్తానాం రాక్ష
 సేంద్రనివేశనే ॥ ౧౯౨॥ తేశూలశక్తినిస్త్రింశవిధాయథపాణయః ॥ ఆపతేయర్థిమదేహి వేగేనోద్విగ్నకారిణః ॥
 ౧౯౩॥ సంరుద్ధస్తైస్తుపరితోవిధమన్రక్షసాంబలం ॥ శక్నుయాన్నతుసంపాప్రప్తంపరంపారంమహూదధేః ॥ ౧౯౪॥ మాం
 వాగృష్ణీయూరాప్లుత్యబహవశ్యేమృకారిణః ॥ స్యాదియంచాగృహీతార్థామమచగ్రహణంభవేత్ ॥ ౧౯౫॥ హింసాభిరుచ
 యోహింస్యరిమాతవాజనకాత్మజాం ॥ విపన్నంస్యాత్తతఃకార్యంరామసుగ్రీవయోరిదం ॥ ౧౯౬॥ ఉద్దేశేనప్రమాదేన్ద్రి
 నాగ్రహణైఃపరివారితే ॥ సాగరేణపరిక్షిప్తైగుప్తేవసతిజానకీ ॥ ౧౯౭॥ విశస్తైవాగృహీతేవారక్షోభిర్మయిసంయుగే ॥ నా
 న్యంపశ్యామిరామస్యసాహాయ్యంకార్యసాధనే ॥ ౧౯౮॥ విమృశంశ్చనవశ్యామియోహతేమయివానరః ॥ శతయోజనవి
 స్త్రీణాంలంఘయేతమహూదధిం ॥ ౧౯౯॥ కామంహంతుంసమథోహి సహస్రాణ్యపిరక్షసాం ॥ నతుశత్రూమిసంపా
 ప్తంపరంపారంమహూదధేః ॥ ౨౦౦॥ అసత్యానిచయద్ధానిసంశయోమేనరోచతే ॥ కశ్చనిస్సంశయంకార్యంకుర్యా
 త్ ప్రాజ్ఞస్ససంశయం ॥ ౨౦౧॥ ప్రాణత్యాగశ్చవైదేహ్యభవేదనభిభావణే ॥ ఏషదోషమహాహిస్యాస్త్రమసీతాభిభా
 వణే ॥ ౨౦౨॥ భూతాశ్చార్థావినశ్యంతిదేశకాలవిరోధితాః ॥ విక్లబందూతమాసాద్యతమస్సూర్యోదయేయథా ॥ ౨౦౩॥ అ

తి ॥ అత్రవాక్యస్యమానుషత్వంకోసలదేశవర్తిమనుష్యసంబంధిత్వంవివక్షితం-తాదృగావ్యక్తస్త్రివదేవీపరిచితత్వాత్ ॥ ౧౯౪॥ ఏవంమానుషభా
 వ్యయావ్యవహతావ్యక్తస్సంప్రీత్యసంప్రీతయాపిభాషయాసేనవానరరూపేణపురస్థిత్యాభిభావణేదోషోస్తీతివిచారయతి-సేయమితి ॥ ౧౯౫॥
 తతః ॥ జానమానా-జానానా-ముమాగమతమః ॥ ౧౯౬॥ గృహ్యేతి ॥ ప్రశాఖాః-ఉపశాఖాః ॥ విపరిధావంతం-మామితిశేషః ॥ ౧౯౭॥
 ౧౯౮॥ తతి ॥ ఉద్విగ్నకారిణః-ఉద్వేగకారిణః ॥ ౧౯౯॥ సంరుద్ధతి ॥ త్రైపరితః-సంరుద్ధః-అతఏవరక్షసాంబలం-విధమన్-ప్రహరణ-అహం
 మహూదధేఃపరంపారంపాప్రప్తంశక్నుయాన్యత్సయః ॥ ౨౦౦॥ మామితి ॥ అగృహీతార్థా-అవిచితరామసందేశార్థా ॥ ౨౦౧॥ ఉద్దేశ
 ఇతి ॥ ఉద్దేశే-ప్రదేశే. సప్తమాగే-అదృష్టమాగే. ఉక్తవిశేషణే ఉద్దేశేవసత్త్వస్వయః ॥ ౨౦౨॥ శస్త్రేపేతి ॥ సహాయవిసాహాయ్యతం. కా
 ర్యసాధనే. సీతాదర్శననివేదనలక్షణకార్యసాధనే ॥ ౨౦౩॥ విమృశన్తితి ॥ యోలంఘయేతతంనవశ్యామిత్వస్వయః ॥ ౨౦౪॥ ౨౦౫॥ అసత్యానీతి ॥ అ
 సత్యానిఅనిశ్చిజయంపజయాని-క్షేత్రస్రభూయానిభావః. తతోనైతస్తమతమిత్యాహ-సంశయఇతి. సంశయః-సంశయితాక్షణః. సచసం
 గ్రామః-అథాపితథాకరణేసవకార్యమాంతాబుద్ధిసీ-నోనిదాభాజనంచేత్యాశయేనాహ-శక్యేతి. ప్రాజ్ఞః-కఃసంశయంకార్యం-నిస్సంశయం
 నిర్విచారం. కుర్యాత్ ॥ ౨౦౬॥ ప్రాణత్యాగశ్చేతి ॥ అనభిభావణేరామసందేశానివేదనే. ఏషదోషః-పూర్వోక్తసీతాసంతాపిత్రాశతన్నిమి
 త్రరాక్షసాగమనాదిః. సీతాభిభావణే-వానరరూపేణపురస్థిత్యాభిభావణే ॥ ౨౦౭॥ భూతాశ్చేతి ॥ భూతాశ్చార్థా-నిష్పన్నార్థాః. విక్లబం-
 అవిశేషం. దూతమాసాద్యదేశకాలవిరోధితాస్సంతః-సూర్యోదయేతమాయథావినశ్యంతిథావినశ్యంతిసంబంధః ॥ ౨౦౮॥ అశ్చేతి ॥ అత్రవి
 క్లబందూతమాసాద్యేత్యనుషజ్యతే. అథానర్థాంతరేకార్యాకార్యవిషయే. నిశ్చితాపిస్వామినాసచివైస్సహనిశ్చితాపిబుద్ధిః. విక్లబందూతమాసా

ద్యోస్తీతివిచారయతి ॥ సేయమితి ॥ రూపం-వానరరూపం. భాషితంమనుష్యరూపేణభాషితంచ ॥ ౨౦౯॥ తతః ॥ జానమానామన్వానాశబ్దంతర్రవం
 కుర్యాత్ ॥ ౨౧౦॥ గృహ్యేతి ॥ ప్రశాఖాః-ఉపశాఖాః ॥ ౨౧౧॥ తతి ॥ ఉద్విగ్నకారిణః-ఉద్వేగకారిణః ॥ ౨౧౨॥ మామితి ॥ మాంవాగృష్ణీయః-మమగ్రహ
 ణభవేద్యది. ఇయంచసీతాఅగృహీతార్థా-స్యాత్ అవిచితరామవృత్తాంతాస్యాదితి సంబంధః ॥ ౨౧౩॥ ఉద్దేశఇతి ॥ ఉద్దేశేప్రదేశే. సప్తమాగే-
 అదృష్టమాగే ॥ ౨౧౪॥ విశస్తేతి ॥ కార్యసాధనే-సీతాదేశననివేదనరూపకార్యకరణే ॥ ౨౧౫॥ కామమితి ॥ పారంపాప్రప్తంసశత్రూమి-యద్ధశాస్రిం
 తత్వాదిభావః ॥ ౨౧౬॥ అసత్యానీతి-అనిశ్చితజయంపజయానీత్యథాః. సంశయః-సంశయితోర్థః. సంశయరూపకార్యకారిమాధాక్ష్యాశయే
 నాహ-శక్యేతి ॥ కః-ప్రాజ్ఞః. సంశయంకార్యం-నిస్సంశయః-నిర్వికారప్రకృతా ॥ ౨౧౭॥ పూర్వోక్తజయంపజయయోః-సంశయరూ
 పనోషః. అనభిభావణేరామసందేశానివేదనే ॥ ౨౧౮॥ భూతాశ్చేతి ॥ భూతాశ్చార్థా-నిష్పన్నాఅప్యథాః. విక్లబం-అవిశేషః. దూతమాసాద్య
 దేశకాలవిరోధితాస్సంతః. విపద్యంతేనశ్యంతి-అయక్తదేశాయక్తకాలప్రయక్తత్వాదిభావః ॥ ౨౧౯॥ అథా-నర్థా-ంతరతి ॥ అథా-న
 ర్థా-ంతరే-కార్యాకార్యవిషయే. నిశ్చితాపిస్వామినాసచివైస్సహనిశ్చితాపిబుద్ధిః. తత్రవిక్లబందూతమాసాద్యేత్యనుషజ్యతే. సోభతే-అకించి

స్తవమహాపహృతాజానకీరావణేశు || వంచయిత్వావనేరామంమృగరూపేణమాయయా || ౧౦౪ || సమార్థమాణస్తాం
దేవీంరామస్మితామనిందితాం || ఆససాదవనేమిత్రంసుగ్రీవంనామవానరం || ౧౦౫ || తతస్సవాలినంహత్వారామఃపురపు
రంజయః || ప్రియచ్ఛత్రపిరాజ్యంతత్సుగ్రీవాయమహాబలః || ౧౦౬ || సుగ్రీవేణాపిసందిష్టాహరయః కామరూపిణః || ది
క్షుసర్వాసుతాందేవీంచినన్వంతినహస్రశః || ౧౦౭ || అహంసంపాతివచనాచ్ఛత్రయోజనమాయతం || అస్యాహేతోర్వి
శాలాత్యుస్సగరంవేగవాక్ఫుటః || ౧౦౮ || యథారూపాయథావర్ణాయథాలక్ష్మీంచనిష్ఠితాం || అశ్రౌషంరాఘ
వప్యహంసేయమాసాదితానుయా || ౧౦౯ || విరరామైవముక్తాసౌవాచంవానరపుంగవః || జానకీచాపితచ్ఛ్రిత్యావి
స్తయంపరమంగతా || ౧౧౦ || తతస్సవక్రకేశాంతాసుకేశీకేశసంవృతం || ఉన్నన్యవదనంభీరుశ్శింశుపావృతమైక్షతః ||
౧౧౧ || నిశన్యసేతావచనంకపేశ్చదిశశ్చసర్వాఃప్రదిశశ్చవీక్ష్య | స్వయంప్రహర్షంపరమంజగామసర్వాత్సనారామ
మనుష్టరంతీ || ౧౧౨ || సాతిర్యగూర్వణంచతథాప్యస్తాన్నిరీక్షమాణాతమచింత్యబుద్ధిం | దదర్శపింగాధివతేరమాత్యం
వాతాత్మజంసూర్యమివోదయస్థం || ౧౧౩ || ఇతిశ్రీమత్సుందరకాండే - ఏకత్రింశ స్కంధః ||

తతశ్శాఖాంతరేలీనంద్యప్త్యాచలితమానసా | వేష్టితాజానవస్త్రుంతంవిద్యత్యంఘాతపింగళం || సాదదర్శకపింత
త్రప్రశ్రితంప్రియవాదినం | పుష్కలశోకోత్రరాభాసంతప్తచామీకరేక్షణం || ౧ || మైథిలీచింతయామాసవిస్తయంపర
మంగతా || ౨ || అహేలూభీమమిదంరూపంవానరస్యమరాసదం || దుర్నిరీక్షమితిజ్ఞాత్వాపునరేవముమోహసా || ౩ || విల
లాపభృశంసీతాకరుణంభయమోహితా || రామరామేతిదుఃఖారూఢ్మణేతిచభామినీ || ౪ || రురోదబహుధాసీతామం
దంమందస్వరాసతీ || ౫ || సాతంద్యప్త్యాహరిశ్రేష్ఠంవిసీతవదుపస్థితం | మైథిలీచింతయామాసస్వప్నోయమితిభామినీ || ౬ ||
సావీక్షమాణాపుభుభుగ్నవక్త్రంశాఖామృగేంద్రస్యయథోక్తకారం | దదర్శపింగాధివతేరమాత్యంవాతాత్మజంబుద్ధి
మతాంవరిష్ఠం || ౭ || సాతంసమీక్ష్యైవభృశంవిసంజ్ఞాగతాసుకల్పేనబభూవసీతా | చిరేణసంజ్ఞాంప్రతిలభ్యభూయోవిచిం
తయామాసవిశాలనేత్రా || ౮ || స్వప్నేనయాయంవికృతోన్యదృష్టశ్శాఖామృగశ్శాస్త్రగజైర్నిషిద్ధః | స్వస్థ్యస్తురా
యాపేమృగసాంబర్యేణప్రశస్తస్యగీణవాప్రశంసాయాఽరూపవ || ౧౦౪ || ౧౦౫ || యథారూపామితి || యథారూపా-యాదృశశరీరాం. య
థావణాం-యాదృశరూపాం. యథాలక్ష్మీ-యాదృశకాంతం. రాఘవస్య-రాఘవాత్ || ౧౦౬ || తతః || సుకేశీ-నీలసూక్ష్మకేశీ-వ
క్రిష్ణఃపూర్వముక్తావత్ || ౧౦౭ || ౧౦౮ || సేతి || పార్శ్వంతికాశంఘామించావేక్షమాణా. అథస్తాదిత్యనేనయథాఘామించిత్యాకశ్చిన్నరః రామనా
మానికీతాయైత్రధాన్యత్రాపీత్యపినాసంభావనోచ్యతే. శింశుపావృతస్యాశస్త్రాత్రిగూర్వణమితిచ. తమచింత్యబుద్ధిందదర్శ-తద్వపురవలోక
నాత్ పూర్వంతస్యాహృదయమేనంపరిచ్ఛిత్తిస్త ఇహలః కాయాంప్రవేశ్యావరోధా రామమధ్యప్రవేశేనాయంనిష్ఠుతరమతిరినిశ్చితవతీత్యుక్తః.
పింగాధివతేరమాత్యం- స్వరవిశేషేణాయంవానరః తత్రాపినస్యతంత్రేలింతుస్వసజాతీయస్యరాజ్ఞః కస్యవిదమాత్యోయంతద్రాజ్యకార్యమేతద్ధ
స్తగతమితినిశ్చితవతీ. వాతాత్మజం-రామప్రాణనచేతుభూతమత్పాఞ్చినమేతుత్వేనసర్వప్రాణిప్రాణనమేతుత్వేన వాయుపుత్రోయమిత్వవగ
తవతీ. సూర్యమివోదయస్థం-రామదివాకరస్సోదయఃసూర్యకముదయగిరిస్తమరుణమివస్థితం- సూరఃసూర్యః || ౧ || సూరసూర్యార్థమాదిత్య
ద్వాదశాత్తదివాకరాఇత్యుచరః | సూరసూతోరుణోనూరుత్పక్తేఃసూరస్యసంబంధీసూర్యః- దిగాదిత్వాద్యత్ - భవతాపిసంబంధఃవిశేషవి
వ. యద్వా- సూర్యశబ్దసతత్సంబంధ్యరుణోలక్ష్యతే- సూర్యోరుణేచసూర్యేచేలినిఘంటురస్త్రీత్యాహుః. ఔచిత్యాదత్రసూర్యోరుణః || తనిష్ఠో
కి || ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే శ్రీరామాయణభూషణే శృంగారలిలకాఖ్యానే సుందరకాండవ్యాఖ్యానై ఏకత్రింశ స్కంధః ||

తతశ్శాఖాంతరేలీనంద్యప్త్యాచలితమానసా | వేష్టితాజానవస్త్రుంతంవిద్యత్యంఘాతపింగళం || సాదదర్శకపింత
త్రప్రశ్రితంప్రియవాదినం | పుష్కలశోకోత్రరాభాసంతప్తచామీకరేక్షణం || ౧ || మైథిలీచింతయామాసవిస్తయంపర
మంగతా || ౨ || అహేలూభీమమిదంరూపంవానరస్యమరాసదం || దుర్నిరీక్షమితిజ్ఞాత్వాపునరేవముమోహసా || ౩ || విల
లాపభృశంసీతాకరుణంభయమోహితా || రామరామేతిదుఃఖారూఢ్మణేతిచభామినీ || ౪ || రురోదబహుధాసీతామం
దంమందస్వరాసతీ || ౫ || సాతంద్యప్త్యాహరిశ్రేష్ఠంవిసీతవదుపస్థితం | మైథిలీచింతయామాసస్వప్నోయమితిభామినీ || ౬ ||
సావీక్షమాణాపుభుభుగ్నవక్త్రంశాఖామృగేంద్రస్యయథోక్తకారం | దదర్శపింగాధివతేరమాత్యంవాతాత్మజంబుద్ధి
మతాంవరిష్ఠం || ౭ || సాతంసమీక్ష్యైవభృశంవిసంజ్ఞాగతాసుకల్పేనబభూవసీతా | చిరేణసంజ్ఞాంప్రతిలభ్యభూయోవిచిం
తయామాసవిశాలనేత్రా || ౮ || స్వప్నేనయాయంవికృతోన్యదృష్టశ్శాఖామృగశ్శాస్త్రగజైర్నిషిద్ధః | స్వస్థ్యస్తురా
యాపేమృగసాంబర్యేణప్రశస్తస్యగీణవాప్రశంసాయాఽరూపవ || ౧౦౪ || ౧౦౫ || యథారూపామితి || యథారూపా-యాదృశశరీరాం. య
థావణాం-యాదృశరూపాం. యథాలక్ష్మీ-యాదృశకాంతం. రాఘవస్య-రాఘవాత్ || ౧౦౬ || తతః || సుకేశీ-నీలసూక్ష్మకేశీ-వ
క్రిష్ణఃపూర్వముక్తావత్ || ౧౦౭ || ౧౦౮ || సేతి || పార్శ్వంతికాశంఘామించావేక్షమాణా. అథస్తాదిత్యనేనయథాఘామించిత్యాకశ్చిన్నరః రామనా
మానికీతాయైత్రధాన్యత్రాపీత్యపినాసంభావనోచ్యతే. శింశుపావృతస్యాశస్త్రాత్రిగూర్వణమితిచ. తమచింత్యబుద్ధిందదర్శ-తద్వపురవలోక
నాత్ పూర్వంతస్యాహృదయమేనంపరిచ్ఛిత్తిస్త ఇహలః కాయాంప్రవేశ్యావరోధా రామమధ్యప్రవేశేనాయంనిష్ఠుతరమతిరినిశ్చితవతీత్యుక్తః.
పింగాధివతేరమాత్యం- స్వరవిశేషేణాయంవానరః తత్రాపినస్యతంత్రేలింతుస్వసజాతీయస్యరాజ్ఞః కస్యవిదమాత్యోయంతద్రాజ్యకార్యమేతద్ధ
స్తగతమితినిశ్చితవతీ. వాతాత్మజం-రామప్రాణనచేతుభూతమత్పాఞ్చినమేతుత్వేనసర్వప్రాణిప్రాణనమేతుత్వేన వాయుపుత్రోయమిత్వవగ
తవతీ. సూర్యమివోదయస్థం-రామదివాకరస్సోదయఃసూర్యకముదయగిరిస్తమరుణమివస్థితం- సూరఃసూర్యః || ౧ || సూరసూర్యార్థమాదిత్య
ద్వాదశాత్తదివాకరాఇత్యుచరః | సూరసూతోరుణోనూరుత్పక్తేఃసూరస్యసంబంధీసూర్యః- దిగాదిత్వాద్యత్ - భవతాపిసంబంధఃవిశేషవి
వ. యద్వా- సూర్యశబ్దసతత్సంబంధ్యరుణోలక్ష్యతే- సూర్యోరుణేచసూర్యేచేలినిఘంటురస్త్రీత్యాహుః. ఔచిత్యాదత్రసూర్యోరుణః || తనిష్ఠో
కి || ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే శ్రీరామాయణభూషణే శృంగారలిలకాఖ్యానే సుందరకాండవ్యాఖ్యానై ఏకత్రింశ స్కంధః ||

తతశ్శాఖాంతరేలీనంద్యప్త్యాచలితమానసా | వేష్టితాజానవస్త్రుంతంవిద్యత్యంఘాతపింగళం || సాదదర్శకపింత
త్రప్రశ్రితంప్రియవాదినం | పుష్కలశోకోత్రరాభాసంతప్తచామీకరేక్షణం || ౧ || మైథిలీచింతయామాసవిస్తయంపర
మంగతా || ౨ || అహేలూభీమమిదంరూపంవానరస్యమరాసదం || దుర్నిరీక్షమితిజ్ఞాత్వాపునరేవముమోహసా || ౩ || విల
లాపభృశంసీతాకరుణంభయమోహితా || రామరామేతిదుఃఖారూఢ్మణేతిచభామినీ || ౪ || రురోదబహుధాసీతామం
దంమందస్వరాసతీ || ౫ || సాతంద్యప్త్యాహరిశ్రేష్ఠంవిసీతవదుపస్థితం | మైథిలీచింతయామాసస్వప్నోయమితిభామినీ || ౬ ||
సావీక్షమాణాపుభుభుగ్నవక్త్రంశాఖామృగేంద్రస్యయథోక్తకారం | దదర్శపింగాధివతేరమాత్యంవాతాత్మజంబుద్ధి
మతాంవరిష్ఠం || ౭ || సాతంసమీక్ష్యైవభృశంవిసంజ్ఞాగతాసుకల్పేనబభూవసీతా | చిరేణసంజ్ఞాంప్రతిలభ్యభూయోవిచిం
తయామాసవిశాలనేత్రా || ౮ || స్వప్నేనయాయంవికృతోన్యదృష్టశ్శాఖామృగశ్శాస్త్రగజైర్నిషిద్ధః | స్వస్థ్యస్తురా
యాపేమృగసాంబర్యేణప్రశస్తస్యగీణవాప్రశంసాయాఽరూపవ || ౧౦౪ || ౧౦౫ || యథారూపామితి || యథారూపా-యాదృశశరీరాం. య
థావణాం-యాదృశరూపాం. యథాలక్ష్మీ-యాదృశకాంతం. రాఘవస్య-రాఘవాత్ || ౧౦౬ || తతః || సుకేశీ-నీలసూక్ష్మకేశీ-వ
క్రిష్ణఃపూర్వముక్తావత్ || ౧౦౭ || ౧౦౮ || సేతి || పార్శ్వంతికాశంఘామించావేక్షమాణా. అథస్తాదిత్యనేనయథాఘామించిత్యాకశ్చిన్నరః రామనా
మానికీతాయైత్రధాన్యత్రాపీత్యపినాసంభావనోచ్యతే. శింశుపావృతస్యాశస్త్రాత్రిగూర్వణమితిచ. తమచింత్యబుద్ధిందదర్శ-తద్వపురవలోక
నాత్ పూర్వంతస్యాహృదయమేనంపరిచ్ఛిత్తిస్త ఇహలః కాయాంప్రవేశ్యావరోధా రామమధ్యప్రవేశేనాయంనిష్ఠుతరమతిరినిశ్చితవతీత్యుక్తః.
పింగాధివతేరమాత్యం- స్వరవిశేషేణాయంవానరః తత్రాపినస్యతంత్రేలింతుస్వసజాతీయస్యరాజ్ఞః కస్యవిదమాత్యోయంతద్రాజ్యకార్యమేతద్ధ
స్తగతమితినిశ్చితవతీ. వాతాత్మజం-రామప్రాణనచేతుభూతమత్పాఞ్చినమేతుత్వేనసర్వప్రాణిప్రాణనమేతుత్వేన వాయుపుత్రోయమిత్వవగ
తవతీ. సూర్యమివోదయస్థం-రామదివాకరస్సోదయఃసూర్యకముదయగిరిస్తమరుణమివస్థితం- సూరఃసూర్యః || ౧ || సూరసూర్యార్థమాదిత్య
ద్వాదశాత్తదివాకరాఇత్యుచరః | సూరసూతోరుణోనూరుత్పక్తేఃసూరస్యసంబంధీసూర్యః- దిగాదిత్వాద్యత్ - భవతాపిసంబంధఃవిశేషవి
వ. యద్వా- సూర్యశబ్దసతత్సంబంధ్యరుణోలక్ష్యతే- సూర్యోరుణేచసూర్యేచేలినిఘంటురస్త్రీత్యాహుః. ఔచిత్యాదత్రసూర్యోరుణః || తనిష్ఠో
కి || ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే శ్రీరామాయణభూషణే శృంగారలిలకాఖ్యానే సుందరకాండవ్యాఖ్యానై ఏకత్రింశ స్కంధః ||

మాయసలక్ష్మణాయతథాపితుమేజనకస్యరాజ్ఞః || ౯ || స్వప్నోపినాయంసహిమే స్తనిద్రాశోకేనమఃఖనచ పీడితా
 యాః|సుఖంహిమేనా స్తియతోస్తిహీనా తేనేండు పూణాప్రతిమాననేన|| ౧౦|| రామేతిరామేతిసదైవబుద్ధ్యావిచింత్య
 వాచాబుద్ధితేన తస్యానురూపాంచకథాంతమథామేవంప్రవశ్యామితథాశృణోమి|| ౧౧|| అహంహితిస్యాస్యమ
 నోభవేనసంపీడితాతత్తతస్వభావా | విచింతయంతీనతతంతమేవతతైవపశ్యామితథాశృణోమి || ౧౨ || మనోరథ
 స్సాన్యదితిచింతయామితథాపిబుద్ధ్యాచవితరగయామి | కింకారణంతస్యహి నా స్తిరూపంసువ్యక్తరూపశ్చవదత్యయం
 మాం|| ౧౩|| నమోస్తువాచస్వతయేనవజ్ఞిణస్వయంభువేనైవహుతాశనాయచ | అనేనచోక్తంయదిదంమమాగ్రతో
 వనాకసాతచ్ఛతథాస్తునాస్యభా|| ౧౪|| ఇతిశ్రీమత్సుందరకాండేశ్వాత్రింశస్సగః *****

సోవతీర్యమృమాత్తస్మాద్విమృప్రతిమాననః | వినీతవేషఃకృపణఃప్రణిపత్యోపసృశ్యచ || తామబ్రవీన్నచోతే
 జాహనూమాన్మారుతాత్తజః|శిరస్యంజలిమాధాయసీతాంహధురయాగరా||౨|| కానుపన్యపలాశాక్షిక్లిప్తకాశేయవాసి
 ని|మృమస్యకాఖామాలంబ్యతిష్ఠసీత్వమనిందితే || ౩|| కిమథాంతవనేతాభ్యాంవారిప్రవతిశోకజం| పుండరీకపలాశా
 భ్యాంవిప్రకీణామివోదకం|| ౪ || సురాణామసురాణాంవానాగగంధర్వరక్షసాంయత్రాణాంకిన్నరాణాంవాకాత్వం
 భవసిశోభనె||౫|| కాత్వంభవసిరుద్రాణాంమరుతాంవావరాననె | వసూనాంవావరారోహదేవతాప్రతిభాసిమె||
 ౬||కిన్నచంద్రమసాసీనావతితావిబుధాలయాత్|రోహిణీజ్యోతిషాంశ్రేష్ఠాశ్రేష్ఠసర్వగుణాన్వితా|| ౭|| కాత్వంభవ
 సికల్యాణిత్యమనిందితలోచనే||౮||కోపాద్వాయదివామోహోద్భురాఽరమసి తేక్షణే|వసిష్ఠంకోపయిత్యాత్వంనాసిక

స్వప్నేవానగదగ్గనబంధువినాశకరమితిభావః|| ౯|| ఏవందర్శనస్యస్వప్నత్వంసంభావ్య పునర్యాథాభ్యకమాహ- స్వప్నోపీతి || స్వప్నాభా
 వేమాతమహా- సహిమే స్తనిద్రోతి. నిద్రాభావేమాతశ్చోకేనత్యాది. ఏవప్రతిబంధకేననిద్రాభావముక్త్యాసుఖరూపహేత్వభానాద్భవనిద్రా
 త్యాహ- సుఖంహితి. ఇందుపూర్ణప్రతిమాననేన- పూణేందుప్రతిమాననేన|| ౧౦|| రామేతి||సదైవబుద్ధ్యావిచింత్య తమేవరామమేన.వాచా
 బుద్ధితే . తస్యానురూపాంచకథాంతమథాశృణోమితమర్థగకథార్థమేవప్రవశ్యామి. ఏవంఉక్తప్రకారేంజా
 నామిత్యన్వయః. తదధామితిపాతెఅమథాంతస్యానురూపాంరామతీతానస్యానురూపాం.తదధాంత- సరామార్థోభిధేయోయాస్యాతాం||
 ౧౧|| ఉక్తమర్థంవివృణోతి- అహంహితి|| ౧౨|| మనోరథఇతి|| ప్రథమం- ఇదంరామనామకథయితృదర్శనమనోరథఃఆభిలాషమాత్రమితిచిం
 తయామి.తథాపితథాచింతాయాంసత్యామపి. బుద్ధ్యావితర్కయామి- మనోరథోనభవతీతివిచారయామి.కింకారణమితిచేత్ తస్యమనోరథ
 స్యరూపంనాస్తి. అయంవాసరస్తుసువ్యక్తరూపశ్చమాంసదతిచ-తస్మాత్తననోరథోనభవదేవేత్సర్థః|| ౧౩ || అనేనోక్తంసత్యమస్త్వితిదేవతాః
 ప్రాధికాయేత్. నమఇతి||హుతాశనాయచ- అగ్నయేచ || రా || నమో స్త్వితి|| హుతాశనాయచేతిసమ్యక్అన్యథావృత్తభంగస్సాన్యతే||౮||౬||౭||
 గోవిందరాజవిరచితే శ్రీరామాయణభూషణే శృంగారలిలకాఖ్యానే సుందరకాండవ్యాఖ్యానే ద్వాత్రింశస్సగః||*****

సోవతీర్యత్యాజ||సో-రామసీమసుప్తాసులభావసరభ్యర్థః.కృపణః-నీతాదౌస్థ్యదర్శననవీనః. జానన్నపివైదేప్ర్యావవాచయితుమబ్ర
 వీత్||౨||౩||కిమథామితి||తవనేతాభ్యాంవిచారండాప్రయోగాహాభ్యాం. కిమథాంత- కస్యకులచ్ఛేదాయ. యద్వాకిమథాంతంచేతసికృత్వా.పుం
 డరీకేత్యాది-హుతైతత్సందర్శ్యప్రణయనారామేణవద్భూమానీవితిభావః|| తనిష్ఠోకి|| ౪ || సురాణామిత్యాదిమనిధాఽరణెషష్ఠి. కాత్వం కస్య
 సంబంధిసిత్తర్థః||రా|| విప్రకీణామివోదకమిత్యంతఃపరంసురాణామితిష్ఠోకః - అయముపరిప్రమాదాన్నిభిః|| ౫|| ౭|| కాత్వమితి|| హేల్యాణి.
 త్వంకా, అనిందితలోచనేత్వంకాభవనీతియోజనా || ౮ || కోపాద్వేనీ | వసిష్ఠంకోపయిత్యేత్యత్రాపివతితావిబుధాలయాదిత్యనుద్యుతే.

యాపరితోపీక్షమాణైశ్చర్థః. శాఖామృగేంద్రస్య- సుగ్రీవస్య. యథోక్తకారం- ఆజ్ఞాకరం || ౯|| స్వప్న ఇతి||ఇందుపూర్ణప్రతిమాననేన- పూ
 ణేందుప్రతిమాననేన||౧౦||రామేతి||రామేతిసదైవబుద్ధ్యావిచింత్య తమేవరామమేవనాచాబ్రవతీ . తస్యానురూపాంచకథాంతమథాశృణోమి. తమర్థంకథార్థంఏవంప్రవశ్యామి- ఏతదుక్తప్రకారేనైవజానామితియోజనా|| ౧౧ || ఉక్తమర్థంవివృణో
 తి- మనోరథస్సాన్యదితి|| బుద్ధ్యాచింతయామి-తథావితర్కయామిమనోరథోనభవతీతివిచారయామి. కింకారణమితిచేత్. తస్యమనోరథస్య
 రూపం-రూప్యతేప్రాప్యతేనేతిరూపంప్రాప్యకం. నాస్తిహి. రుతః-అయంవాసరఃసువ్యక్తరూపశ్చ మాంసదతిచ-తస్మాత్తననోరథోనభవత్యే
 వేత్సర్థః|| ౧౪||ఇతిశ్రీమహేశ్వరతీర్థవిరచితాయాం శ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యాయాం సుందరకాండవ్యాఖ్యాయాంద్వాత్రింశస్సగః.

సఇతి|| కృపణః-దీనః-నీతాదైన్యాత్ స్వయంకృపణత్యథః. అత్రరామసీనానిద్రాజాద్యాత్ - త్రిజటాస్వప్నశ్రవణజన్యభయానంత
 రమాత్తత్రాణాయసీతైశ్శరణత్వేనోపేక్షణాచ్చ నీతాహనుమతోరయమప్రత్యూహస్సల్లావశత్యమసంధేయం. అస్మాభ్యక-స్యకష్టపంచాశన
 గేఃఅంగదాగ్రేహనుమతైవ-తతస్తాస్మహితాస్సర్వాఇత్యాదినావత్యమాణత్వాదితి||౨||అథలింగైరేవనీతేనిశ్చిత్యాపి తయైవవాచయితుమజా
 నస్త్వివస్థచ్ఛి-కాన్యిత్యాదినా||ఇయంత్వంకాసి||౪||సురాణామితి||యత్రాణాంకిన్నరాణాం. కాత్వంభవసి-కస్యసంబంధిసిభవనీత్యర్థః|| ౭||కే

ల్యాణ్యరుంధతీ ॥౮౫॥ కొనుపుత్రః పితాభ్రాతృభ్రాతృవాతేసుమధ్యమే ॥ అస్మాల్లాకాదముంలొకంగతంత్యమనుశోచ
సి ॥ ౯౫ ॥ రోదనావతినిశ్చేషాదుభిమిసంస్పర్శనాదపి ॥ సత్వాందేవీమహంమవ్యేరాజ్ఞసంజ్ఞావధారణాత్ ॥ ౧౦౫ ॥
వ్యంజనానిచతేయానిలక్షణానిచలక్షయే ॥ మహిషీభూమిపాలస్యరాజకన్యాసిమేమతా ॥ ౧౧౫ ॥ రావణేనజనస్థానాద్భ
లాదపవ్యతాయది ॥ సీతాత్వమసిభద్రం తేతన్తమాచక్ష్యప్యచ్ఛతః ॥ ౧౨౫ ॥ యథాహితవవైదైన్యంరూపంచావ్యతిమా
నుషం ॥ తపసాచాన్వితోవేషస్త్యంరామమహిషీధువం ॥ ౧౩౫ ॥ సాతస్యవచనంశుత్వా రామకీర్తనహాషితా ॥ ఉవా
చవాక్యంవైదేహీహనుమంతందురమాశ్రితం ॥ ౧౪౫ ॥ పృథివ్యాంరాజసింహానాంముఖ్యస్యవిదితాత్మనః ॥ స్నుదాదశర
థస్యాహంశత్రుప్రైన్యవ్రతాపినః ॥ ౧౫౫ ॥ కుహితాజనకస్యాహంవైదేహస్యమహాత్మనః ॥ సీతాచనామనామ్నాహంభా
ర్యారామస్యధీమతః ॥ ౧౬౫ ॥ సమాద్వాదశతతాహంరాఘవస్యసవేశనే ॥ భుంజానామానుమాన్స్థాగానర్వకామస
మ్మద్ధిసి ॥ ౧౭౫ ॥ తత్రత్రయోదశేవషేరాజ్యేనేత్వామనందనం ॥ అభిషేచయితుంరాజాసోపాధ్యాయఃప్రచక్రమే ॥
౧౮౫ ॥ తస్మిన్సంభ్రీయమాణేతురాఘవస్యాభిషేచనే ॥ కైకేయానామభర్తారందేవీవచనమబ్రవీత్ ॥ ౧౯౫ ॥ సవీచేయంస
ఖాదేయంప్రత్యహంమమభూజనం ॥ ఏషమేజీవితస్యాంతోరామోయద్యభిషిచ్యతే ॥ ౨౦౫ ॥ యత్తదుక్తంత్యయావాక్యం
ప్రీత్యాన్యవతిసత్తమ ॥ తచ్ఛేన్నవితథంకార్యంవచనంగచ్ఛతురాఘవః ॥ ౨౧౫ ॥ సరాజాసత్యవాగ్దేవ్యావరదానమనుస్మ
రణ ॥ ముమోహావచనంశుత్వాకైకేయ్యాఃకురమప్రియం ॥ ౨౨౫ ॥ తతస్తుస్థవిరోరాజాసత్యేథమేవ్యవస్థితః ॥
జ్యేష్ఠంయశస్వినంపుత్రంరుదదనాభ్యమయాచత ॥ ౨౩౫ ॥ సపితృర్వచనంశ్రీమానభిషేకాత్పరంప్రియం ॥ ఘనసాపూర్వ
మాసాద్యవాచావ్రతిగృహీతవా ॥ ౨౪౫ ॥ దద్యాన్నప్రతిగృహీయాన్నబ్రూయాత్కంబిదప్రియం ॥ అపిజీవితహ
తోర్వారామస్యత్యవరాక్రమః ॥ ౨౫౫ ॥ సవిహాయోత్తరీయాణిమహాహాణిమహాయశాః ॥ విస్మయజ్యమససారాజ్యం
జనన్యైమాంసమాదిశత్ ॥ ౨౬౫ ॥ సాహంతస్యాగ్రతస్తూణంప్రస్థితావనచారిణీ ॥ సహిమేతేనహీనాయావాస

నాసీత్యత్రకాకురనుసంధయా ॥ ౨౭౫ ॥ కోన్వీతి ॥ అముంలొకంగతం - యమితీశేషః - పరలోకంగతంయంపుత్రంపితరంభ్రాతరంభ్రాతృ
రంవానుశోచసి సక ఇత్యర్థః - గతాత్వమిత్యపిపారః - అస్మాత్ స్వగాదముంమనుష్యలోకంగతా - యాత్వ మనుశోచసి - తస్యా
స్త్రేకోవాపుత్రాదితియోజనా ॥ ౨౮౫ ॥ రోదనాదితి ॥ దేవీ - దేవస్త్రీయం - సంజ్ఞావధారణాత్ - సంజ్ఞాయతేఅనయేతిసంజ్ఞా లక్ష
ణం - రాజలక్షణనిశ్చేయాదిత్యర్థః ॥ ౨౯౫ ॥ వ్యంజనానీతి ॥ వ్యంజనాని - ప్రసజఘనాదీని (వ్యంజనంతేమనేచిహ్నాత్కృణ్యవయవేచిచేతివిశ్వః).
లక్షణాని - కుభావతః - రేఖాదిసామద్రికలక్షణాని ॥ ౩౦౫ ॥ ౩౧౫ ॥ యథేతి ॥ యథా - యాద్యశం ॥ ౩౨౫ ॥ సేతి ॥ దురీమాశ్రితం - దురీ
మమూలాశ్రితం - సోవతీర్యేతి దురీమావతరణస్యపూర్వముక్తత్వాత్ - యద్వా - పూర్వమగ్రాదవతరణముక్తమితీజ్ఞేయం ॥ ౩౩౫ ॥ పృథివ్యామితి ॥
శత్రుప్రైన్యవ్రతాపినః - శత్రుమణీవత్సునమేశ్వరోజీవితవా - సచేదిదాసింవతేతకథమహ మేతాదృశీమవస్థాంపాప్నూయామితిభావః ॥
౩౪౫ ॥ దుహితేతి ॥ సీతాచనామేత్యత్రనామశబ్దఃప్రసిద్ధౌ ॥ ౩౫౫ ॥ సమాజితి ॥ అహం - ఏతాదృశావస్థా అహం - తత్ర - మమశ్వశురగృహం -
ద్వాదశసమాః - ద్వాదశసంవత్సరా - అత్యంతసంయుగేద్వీతియా - తేనాచిచ్ఛన్నైకరూపభోగభోక్తృత్వముచ్యతే - మానుషానిత్యసేన
నాత్మనోమానుషత్వస్వాభావకమితిసూచ్యతే - భోగా - భుంజానా - అనుభవంతి - కామ్యంతఇతికామాఃభోగోపకరణానిసృక్చందనాదీని,
తేమాంసమృద్ధాసమృద్ధిభావేనిష్ఠా - తదస్యాత్రస్తీతస్యకామసమృద్ధిని * అతఇనితనాశిఇనిప్రత్యయః - అభవమితిశేషః ॥ ౩౬౫ ॥ ౩౭౫ ॥ తస్మి
న్నితి ॥ సంక్రీయమాణే - సంభారా - సంపాదయతిసీతి - రాఘవస్యాభిషేచనే - రామాభిషేకసమిత్రం - దేవీ - మహిషీ ॥ ౩౮౫ ॥ సవీచేయమితి ॥
భుజ్యతేఇతిభోజనంఖాద్యంపేయంచ - రామోయద్యభిషిచ్యతేతదామమసంబంధియత్ భోజనంతన్నపిచేయంసఖాదేయం - ఏషః - అయమభిషే
కః - జీవితస్యాంతశ్చ ॥ ౩౯౫ ॥ యత్తదితి ॥ తత్సూర్వోక్తంయద్వరదానరూపంవాక్యంతన్నవితథంకార్యంచేత్తదారామోవచనంగచ్ఛతు ॥ ౪౦౫ ॥ సఇ
తి ॥ దేవ్యాస్సంబంధిస్వకృతంవరదానంస్త్రుత్వాకైకేయ్యాఃవచనంపుత్వాముమోహం ॥ ౪౧౫ ॥ సఇతి ॥ అభిషేకాత్పరంప్రియం - పితృర్వచనం -
వివాసయాచనారూపం - పూర్వంమనసాసాద్యఅంగీకృత్య - అథవాచావ్రతిగృహీతవా - మనఃపూర్వకమంగీకృతవానిత్యర్థః ॥ ౪౨౫ ॥ సఇ
తి ॥ ఉత్తరీయాణి - వాసాంసీ - జనన్యైకాసల్యామై - మాం - సమాదిశత్ - తన్నికటత్వయాస్థాతవ్యమిత్వక్రవానిత్యర్థః ॥ ౪౩౫ ॥ సాహమి

తి ॥ కాశ్యంభవసికల్యాణిత్యపనిందితలోచనే - హేకల్యాణిత్యంకా - అనిందితలోచనేత్వంకాభవసితివాక్యేదేనయుష్టచ్ఛబ్దప్రయోగఃతజ్జిహ్వా
సాశిశయద్యోతనార్థః ॥ వసీష్ఠం కోపయిత్వేత్యత్ర పతితావిబుధాలయాదిత్యనుషంగః ॥ ౪౪౫ ॥ కోన్వీతి ॥ అముంలొకంపరలోకంగతం
త్వంఅనుశోచసికిం - యంకంచనబంధమితిశేషః ॥ ౪౫౫ ॥ వ్యంజనానీతి ॥ వ్యంజనాని - సంస్థానవిశేషవిశిష్టతయాఉత్తమస్త్రీత్వవ్యంజకా
నిప్రసజఘనాదీని - లక్షణాని - భాగ్యా వేదనపథరేఖాదీని ॥ ౪౬౫ ॥ యథేతి ॥ యథా - యాద్యశం ॥ ౪౭౫ ॥ సేతి ॥ దురీమాశ్రితం - దురీమమూలా
శ్రితం - సోవతీర్యద్రుయాదిపూర్వముక్తత్వాత్ ॥ ౪౮౫ ॥ సీతాచనామేతినామశబ్దఃప్రసిద్ధౌ ॥ ౪౯౫ ॥ సమాజితి ॥ సమాద్వాదశేత్యత్రస్యవ
సమితిశేషః ॥ ౫౦౫ ॥ సవీచేయమితి ॥ మమభోజనమిత్యత్రప్రథమాథేషః ॥ ౫౧౫ ॥ యదితి ॥ వాక్యంత్యదుక్తంసర్వంకరిష్యామిశిశపథపూర్వము

స్వగేపిరోచతే || ౨౭౪ || పాగేవతుమహాభాగస్సామిత్రిర్నిత్రనందనః || పూర్వజస్యానుయః త్రాణేద్రుమీచీ
 రైరలంకృతః || ౨౭౫ || తేవయ భతురా దేశంబహుమాన్యదృఢవ్రతాః || వ్రవిష్టాస్తృపురాదృష్టంఽనంగంభీరదర్శనం ||
 ౨౭౬ || వసతోదండకారణ్యేతస్యాహమమితోజనః || రక్షసాపహృతాభార్యారావణేనదురాత్మనా || ౩౦౪ || ద్వౌమా
 సాతేనమేకాలోజీవితానుగ్రహఃకృతః || డోన్వఁంద్యాభ్యాంతుమాసాభ్యాంతతస్తత్త్వామిజీవితం || ౩౦౫ || ఇతి
 శ్రీమత్సుందరకాండే- త్రయస్త్ర్యంశస్సగః***** తస్యాస్తద్వచనంశుత్వాహనుమాహారియూ
 ధపః | దుఃఖాద్దుఃఖాభిభూతాయాస్సాంత్యముత్తరమబ్రవీత్ || ౧ || అహంరామస్యసంజేశౌజ్యేవిదూతస్తవాగతః |
 వైదేహీకుశలీరామస్త్యాంచకాశలమబ్రవీత్ || ౨ || యోబాహ్మసుత్రుంవేదాంశ్చవేదవేదవిదాంవరః | సత్త్వాం
 దాశరథీరామోదేవికాశలమబ్రవీత్ || ౩ || లక్ష్మణశ్చమహాతేజాభతుఃస్త్రీసుచరఃప్రియః | కృతవాఙ్మోక్షసంతస్త
 శ్శిరసాతేభివాదనం || ౪ || సాతయోఃకుశలందేవీశమ్యనరసింహయోః | పీఠిసంహృష్టసర్వాంగీహనుమంతమథాబ్ర
 వీత్ || ౫ || కల్యాణీబతగాథేయంలౌకికీప్రతిభాతిమా | పతిజీవంతమానందోనరంవర్షతాదపి || ౬ || తయాసమాగతే
 తస్మిన్ప్రీతిరుత్పదితాద్భుతా | పరస్పరేణచాలాపంవిశ్వస్తౌతౌప్రచక్రతుః || ౭ || తస్యాస్తద్వచనంశుత్వాహను
 మాహారియూధపః | సీతాయాశ్మోకదీనామాస్సమీపముపచక్రమే || ౮ || యథాయథాసమీపంసహనుమానుపస
 ర్పతితథాతథారావణంసాతంసీతాపరిశంకతే || ౯ || అహోధిస్తుష్కృతమిదంకథితంహియదస్యమే | రూపాంతరద

తి || అగ్రతఃప్రస్థానైహతుమాహ- సహీతి || ౨౭౪ || పాగేవతి || పాగేవ- యద్యపిరామానంతరమేవలక్ష్మణేనద్రుమచీరాదిస్తీకారః- తథా
 పితస్యత్వరాతిశయవ్యంజనాయతథోక్తిః మహాభాగః- లహంసగ్ధంకరిష్యామితిప్రతిజ్ఞానుసారేణసర్వవిధక్రైకర్యకరణోచితాభిషేకవిఘ్నహ
 తుభాగ్యసంపన్నః సామితిః- స్వప్రప్త్యంపనవాసాయేత్కృత్వత్కాగభేఃసంజాతః మిత్రసంపన్నః- సలత్కృణిస్త్యగ్ధిక్రైకగ్యకతాత్మను
 మావైరభినందనీయః పూర్వజస్యేత్యాది - రామక్రైకర్యాసూపత్వేనద్రుమచీరాదీనామలంకరణత్వమిత్యధః || ౨౭౫ || తేవయమితి || పు
 రాదృష్టం-పూర్వమపృష్టం- ఆత్రగంభీరశబ్దేనదుప్రసేశత్వం, దర్శనశబ్దేనస్వరూపమప్రసృతే || ౨౭౬ || ౩౦౪ || ద్వామితి || ద్వౌమాసా- ద్వి
 మాసరూపఃకాలః మేజీవరానుగ్రహః- జీవితానుగ్రహః- జీవితభారణానుకూలకృతః త్యక్ష్ణమి- స్వయమేవేతిభావః || ౩౦౫ || ఇతిశ్రీగో
 విందరాజవిచిత్రేశ్వరామాయణభూషణేశ్వరగారతలకాభ్యానే-సుందరకాండవ్యాఖ్యానేత్రయస్త్ర్యంశస్సగఃః *****
 తస్యాఇత్యాది || దుఃఖాద్దుఃఖాభిభూతాయాః-ఉత్తరోత్తరందుఃఖంప్రాప్తాయాః || ౧ || అహమితి || తవదూతః-త్వాంప్రతిప్రేషితోదూతః || ౨ || య
 ఇతి || వేద-వేత్తి. వేదవిదాం-వేదాధికజ్ఞానవతాం || ౪ || సేతి || పీఠిసంహృష్టసర్వాంగీ-ప్రీత్యాపురితసర్వాంగి || ౫ || దుఃఖభావహుశ్లేషిరామదర్శన
 ప్రత్యాశయాకృచ్ఛేణజీవంత్యాః దేవ్యాఃజీవనఫలస్యలబ్ధత్వాత్తత్సంవాదినీంగాధాంస్తాతి - కల్యాణీతి || కల్యాణీ- సత్యాధా. మాప్రతిభాతి-
 మాంప్రతిభాతి. వచనశబ్దాదపీత్యంతేషికరణంబోధ్యం || ౬ || తయేతి || తియా- సీతయా. తస్మిన్- హనుమతివచయే. అద్భుతాప్రీతిరుత్పాది
 తా. పరస్పరేణత్వాదికంవత్సమాణస్యసగ్ధసంప్రహః || ౭ || తస్యాఇతి || ఉపచక్రమే- గంతుమితిశేషః- పాగేవేతివాధః || ౮ || యథాయథే
 తి || రావణంపరిశంకతే- రామకుశలకథనసంజాతరావణమాయాస్తరణాపునశ్శుగితవవృత్త్యధః || ౯ || అహోఇతి || మే- మయా. అస్యపు
 రతఃయత్కథితంతత్-దుష్కృతం- అనుచితంకృతం. ఇదంఅనాలోచ్యకథనంధిక. అహోఇతిభేదే. భేదహేతుమాహ. రూపాంతరమితి. శతక

క్రమిత్వధః || ౨౭౪ || సఇతి || ఉత్తరీయాణి-వాసాంసీత్యధః || ౨౭౫ || తేవయమితి || పురా-అదృష్టమితిచ్ఛేదః || ౩౦౪ || ద్వామితి || జీవితానుగ్రహః-జీ
 వితాభ్యనుజ్ఞా. త్యక్ష్ణమిజీవితంరావణేత్యాదిశేషలభిభావః || ౩౦౫ || ఇతిశ్రీమహేశ్వరశీఘ్ర-విరచితాయాం శ్రీరామాయణతత్వదీపికాభ్యా
 యాం-సుందరకాండవ్యాఖ్యానాయాం త్రయస్త్ర్యంశస్సగఃః. *****
 తస్యాఇతి || దుఃఖాద్దుఃఖాభిభూతాయాః. సంతతదుఃఖాభిభూతాయాఇత్యధః || ౧ || అహమితి || తవదూతః-సమీపమితిశేషః || ౨ || యా
 హ్మసుత్రుంయోవేద- అనేససర్వాస్త్రపారగత్వముక్తం. తదస్త్రస్యామినఃబ్రహ్మణః సవకజగత్సమప్తిత్వవత్ తదస్త్రస్యాపిసర్వాస్త్రసమప్తి
 త్యాత్. వేదాంశ్చేత్యనేససర్వకమహాగణపారగత్వంవేదవిదాంవరఇత్యనేసజ్ఞానమగ్ధపారగత్వముక్తం || ౩ || ౪ || సేతి || పీఠిసంహృష్టస
 ర్వాంగీ- పురితసర్వగాత్రి || ౫ || జీవితహరిదుఃఖభావహుశ్లేషి రామదశకప్రత్యాశయాకృచ్ఛేణజీవంత్యాదేవ్యాజీవనఫలస్యలబ్ధత్వాత్ త
 త్సంవాదినీంగాధాంస్తాతి || కల్యాణీతి || జీవంతంసరం. వచనశబ్దాదపి-వచనశతమధ్యేవా. ఆనందనితీతిత్రయం లౌకికీంగాధాజనవాతా. మా-
 మాంప్రతి. కల్యాణీ- సత్యాధాప్రతిభాతి. బతేహిషే || ౬ || తయేతి || సమాగతేతస్మిన్ హనుమతి. తయా- కల్యాణీబతేత్యాదివగంత్యాదేవ్యా.
 అద్భుతాప్రీతిరుత్పాదితేతిసంబంధః || ౭ || తస్యాఇతి || సమీపముపచక్రమే-గంతుమితిశేషః || ౮ || రామకుశలకథనేసంజాతవిశ్వాసాపి రావణ
 మాయాభావహుశ్లేస్త్యపునరవిశ్వసంత్యాహ || అహోఇతి || మేఅస్యపురతఃయత్కథితంకథనం. తద్దుష్కృతంఅనుచితంకృతం. ఇదమనా
 లోచ్యకథనంధిక. అహోఇతిభేదే || భేదహేతుమాహ || రూపాంతరమితి || యఃపూర్వంమాయయామాముపాహరత్- సవీవాయంరావణః

ముపాగమ్యసపవాయంహిరావణః॥ ౧౦ ॥ తామశోకస్యశాఖాంసావిముక్తాశోకకర్మితా । తస్యామేవానవద్యాంగీ
ధరణ్యాంసముపావిశత్ ॥ ౧౧ ॥ హనుమానపిమఃఖాతాంతాంధృష్ట్యాభయమోహితామ్ । అవంతతమహాబాహు
స్తతస్తాంజనకాత్మజాం ॥ సామైనింభయవిత్రస్తాభూయోనైవాభ్యుదైక్షత్ ॥ ౧౨ ॥ తందృష్ట్వావందమానంతుసీతాశ
శిభాననా ॥ అబ్రవీద్దీఘముచ్ఛ్వస్యవానరంమధురస్వరా ॥ ౧౩ ॥ మాయాంప్రవిష్టామాయావీయదిత్వంరావణ
స్వయం ॥ ఉత్పాదయసిమేభూయస్సంతాపంతన్నశోభనం ॥ ౧౪ ॥ స్వంపరిత్యజ్యరూపంయఃపరివ్రాజకరూప
భృత్ ॥ జనస్థానేమయాదృష్టత్వంసపవాసిరావణః ॥ ౧౫ ॥ ఉపవాసకృశాంధీనాంకామరూపనిశాచర ॥ స
తాపయసిమాంభూయస్సంతస్తాంతన్నశోభనం ॥ ౧౬ ॥ అథవావైతదేవంహియన్తయాపరిశంకితం ॥ మనసోహిమమ
ప్రీతిరుత్పన్నాతవదర్శనాత్ ॥ ౧౭ ॥ యదిరామస్యమాతస్త్యమాగతోభద్రమస్తుతే ॥ పృచ్ఛామిత్యాంహరిశ్రేష్ఠప్రి
యారామకథాహిమే । గుణాన్రామస్యకథయప్రియస్యమమవానర ॥ చిత్తంహరసిమేసామ్యనదీకూలంయథారయః॥
౧౮ ॥ అహుఃస్వప్నస్యసుఖతాయాహమేవంచరాహృతా ॥ ప్రేషితంనామపశ్యామిరాఘవేణవనాకనం॥౨౦॥
స్వప్నేపియద్యహంవీరంరాఘవంసహలత్క్షణం ॥ పశ్యేయంనావసీదేయంస్వప్నోపిమమమత్సరీ ॥ ౨౧ ॥ నాహంస్వ
ప్నమిమంమనేస్వప్నేదృష్ట్వాహివానరం॥ సశక్యోభ్యుదయఃప్రాప్తంప్రాప్తశ్చాభ్యుదయోమమ॥ ౨౨ ॥ కిన్నుస్యా
చ్చిత్తమోహూయంభవేద్వాతగతిప్రియం ॥ ఉన్మాదజోవికారోవాస్యాదియంమృగతృష్ణికా ॥ ౨౩ ॥ అథవానా

తఇతిశేషః॥ ౧౦ ॥ తామశోకస్యేతి ॥ యద్యపిపూర్వంశింశుపాశాఖావలంబనముక్తం- తథాపిశింశుపాశాఖాఅశోకస్థంవలితేతికృచ్చింశుపేత్య
చ్యతేకృచ్చిదశోకఇతి- అశోకకచ్చిద్దోషః॥ ౧౧ ॥ హనుమానితి ॥ భయవిత్రస్తాభయమేతునావిత్రస్తా॥ ౧౩ ॥ మాయామితి ॥ మాయావీస్వతపి
వమాయావాకః॥ అస్మాయామధాన్రజోవినిరివినిస్రత్యయః ॥ ఇదానింమాయాన్రవిప్రః॥ అత్రితః ॥ స్వయంరావణస్సృమమస్సంతాపముత్పాద
యసీతియది- ఉత్పాదయసీతియత్ ॥ తత్సంతాపోత్పాదనం- తేనశోభనం- తవాప్యభీష్టురహస్సంతాపోభవిష్యతీత్యర్థః॥ ౧౬ ॥ హనుమంతంరావ
ణమాశంక్యతజ్జుతమనఃప్రసాదమాలోచ్యతాంశంకానిరాచక్షే- అథవేతి ॥ మయాయత్పరిశంకితం- ఏతన్నైవంహి- నైవమేవ- కుతఃతత్కలత
హ- మనసఇతి॥ ౧౭ ॥ ౧౮ ॥ ఇహరామదూతాగిమనమత్యంతాసంభావితమితిమత్వాప్రసంగమధాశంకతే- అహోఇత్యాదితా ॥ ౨౦ ॥ స్వ
ప్నేపి ॥ స్వప్నేపియద్యహంవీరం- రాక్షసీమధ్యవాసకృతందుఃఖంస్వప్నదృష్టోపినివతే- యతుక్షమఇతివీర్యాతిశయోక్తిః ॥ రాఘవంసహలత్క్ష
ణం- విశ్లేషదశాయాముభయోదవర్చనాత్ స్వప్నదశాప్రభుయోర్దర్శనంభవేత్ ॥ యద్వాతగానీమభయోర్వశ్లేషాత్తైకింపరస్పరంసం
న్యాయక్తానవేత్యతిశంకతే- పశ్యేయంనావసీదేయం- ఏవముభయోస్వప్నేదర్శనేపిమహద్దుఃఖానివతే- త- కథంబిజ్ఞేతంధారయేయం- స్వప్నోపిమ
మమత్సరీ- మద్దశాంబిజ్ఞాయరామభవస్వప్నోపిమయిమాత్సర్యంకరోతి॥ ౨౧ ॥ ౨౨ ॥ ఏవంయథార్థస్వప్నపక్షానిరస్యప్రసక్తమితిభావః॥ భావ
దానత్యేక్రితే॥ కిన్నుస్యాదితి ॥ చిత్తమోహః- రామక్షేమవాతాన్రవణకుటాహలకందళితనిరంతరచింతాసంతతిపరిణామిశేషరూపః॥ కిం
నసోభిమితిత్యర్థః॥ అస్థ- పృత్రసంకల్పోవా- వాతగతిః- ఉపవాసాదిప్రయుక్తధాతుక్షోభజాతవికారరూపోభిమః- తదధ్యారోపోవా
యథాత్వరూపస్యవాచిత్యగుణంసంపూజయామిశేషోధ్యారోపః॥ ఉన్మాదజోవికారోవా- ఉన్మాదోనామవిరహిణాంకచ్చిదవస్థాశిషేషః- త
స్మాదీరోభిమః ॥ అత్రిత్యర్థః॥ అన్యన్యన్యరూపేణావభాసః- చిత్తమోహోన్మాదావప్రకృతిస్థప్రతిభాసశిషేష- వాతగతిమృత్యుక్షేతు
ప్రకృతిః॥ ౨౩ ॥ అనఁరాక్రచతుష్టయంనిరాకరోతి- అథవేత్యాదితా॥ అథవా- అయంవానరతద్భాషణాదిప్రతిభాసః॥ ఉన్మాదోన- మోహో
ప్రస్నాదలతః॥ ఉన్మాదస్యలతామివ- లతాణంయస్యసతతోక్తిః- ఆతః ఉన్మాదనిరాకరణేనైవసోపినిరాకృతత్యర్థః॥ అనయోర్నిరాకరణమి
తి

రూపాంతరముపాగమ్యనతఃతఇతిశేషః॥ ౧౧ ॥ తామితి॥ అశోకస్య- అశోకవీనస్థశింశుపావృక్షస్యేత్యర్థః॥ ౧౧ ॥ తా- ధరణ్యుపవిష్టాం
అవంతత- సమస్కృతవాక్- ఏనందృష్ట్యాభయసంత్రస్తాభూయఃపునరేనంనాపశ్యత్ ॥ ౧౨ ॥ ౧౬ ॥ ఏవారావణఃదౌరాత్మ్యే హనుమగ
తంరావణమాశంక్య తద్దశానజనితమనఃప్రసాదమాలోచ్య తాంశంకానిరాచక్షే ॥ అథవేతి ॥ మయాయత్పరిశంకితం- ఏతన్నైవంహి-
నైవమేవ- కుతః- మనసఇతి ॥ ౧౭ ॥ ౧౮ ॥ ఇహరామదూతాగిమనమత్యంతాసంభావితమితిమత్వా ప్రసంగమధాశంకతే ॥ అహోఇత్యాదితా॥
౨౦ ॥ ఏవంయథార్థస్వప్నపక్షానిరస్య- పునశ్చతురోభిమపక్షానుత్పేక్రితే॥ కిన్నుస్యాదితి ॥ చిత్తమోహః- నిరంతరరామధ్యానజనితతత్వే
పితమాతదశానసంభాషణాదివిమూఢిమః- వాతగతిః- ఉపవాసాదిప్రయుక్తధాతుక్షోభజాతవికారరూపోభిమితిత్యర్థః॥ ఉన్మాదజోవికా
రః- ఉన్మాదోనామవిరహిణాంకచ్చిదవస్థాశిషేషః- మృగతృష్ణికా- సర్వశరీరాసాధారణోదేశకాలిశేషజన్యశ్చక్షుక్షోభిమితిత్యర్థః॥ ౨౩ ॥ బా
ధారాహిత్వేనప్రచతుష్టయపక్షంనిరాచక్షే॥ అథవేతి॥ అయంవానరఃతద్భాషణాదిప్రతిభాసః॥ ఉన్మాదోనభవతి- మోహోప్రస్నాదలతః॥
ఉన్మాదస్యలతామివలతాణం- మస్యమోహస్యసతతోక్తిః- ఆతః ఉన్మాదనిరాకరణేనైవమోహోపినిరాకృతః॥ ఉన్మాదమోహయోనికారాకరణేన
చిత్తమోహమృగతృష్ణికాయోనికారాకరణంకృతమితిప్రప్రస్థం- సవేషివతాః ఉన్మాదప్రాయావీన- భిమత్వావశేషాదితిభావః- కుతః ఆతఃఆహ-

యమన్తావోమోహాన్మృత్వాదలక్షణః॥సంబుధ్యేచాహమాత్మానమిమంచాపివనౌకసం॥ ౨౪౫ ॥ ఇత్యేవంబహుధా
సీరాసంప్రధాన్యబలాబలం ॥ రక్షసాంకామరూపత్వాప్యేనేతంరాక్షసాధిపం ॥ ౨౪౬ ॥ ఏరాంబుద్ధితదాకృత్వాసే
తాసాతనుమధ్యమాః॥ సప్రత్యవాజహారాథవాసంజనకాత్మజా ॥ ౨౪౭ ॥ సీతాయాశ్చింతితంబుద్ధ్యాహనుమాన్మాను
తాత్మజః ॥ శ్రోత్రానుకూలైర్వచస్తైస్తదాచాంసంప్రహర్షయత్ ॥ ౨౪౮ ॥ అచిత్త్యథవతేజస్వీలోకకాంతశ్శశీయ
థా॥ రాజాసర్వస్యలోకస్యదేవోవైశ్రవణోయథా విక్రమేణోపపన్నశ్చయథావిష్ణుమహాయశాః ॥ సత్యవాదీ
మధురవాగ్దేవోవాచస్మత్పర్యథా ॥ రూపచాచ్ఛభగిశ్రీమాకంధర్వణవమూర్తిమాక ॥ ప్థానకోగ్గఃప్రహతాకచశ్రీ
స్థోలోకేమహాదళః॥ ౨౪౯ ॥ బాహుచ్ఛాయానువప్తభ్రోయస్యలోకోమహాత్మనః ॥ అపకృష్టాశ్రమపదాస్సృగరూపే
ణరాఘవంశూన్యేయేనాపసితాసితస్యద్రవ్యసియత్ఫలం॥ ౨౫౦ ॥ సచిరాద్రాణంసంఖ్యయోవధివ్యతిపీఠ్యవాక ॥ రో
మప్రముత్తైరిమభిజ్ఞ్వలద్భిరివపావతైః ॥ తేనాహంప్రేక్షితోమాతప్తవత్సకాశమిహాగతః ॥ ౨౫౧ ॥ త్వద్వియోగేన
దుఃఖాత్సస్థితాంకాశలమబ్రవీత్ ॥ లక్ష్మణశ్చమహాతేజాన్సుమిత్రానందవధానః ॥ అభివాద్యమహాబాహుస్సత్వాం
కాశలమబ్రవీత్ ॥ ౨౫౨ ॥ రామస్యచసఖాదేవిసుగ్రీవోనామవానరః ॥ రాజావానరముఖ్యానాంసత్వాంకాశలమబ్ర
వీత్ ॥ సత్యంస్మరతిరామస్త్యాంససుగ్రీవస్సలక్షణః ॥ ఉప్త్యజేనసిదైదేహిరాక్షసేవశమాగతా ॥ ౨౫౩ ॥ సచిరాద్రావ్య
సేరామంలక్ష్యణంచమహాబలం ॥ మధ్యేవాసరకోటినాంసుగ్రీవంచామితోజనం ॥ ౨౫౪ ॥ అహంసుగ్రీవసచివోహనుమా
న్నానువానరః॥ ప్రసక్తోనగరీంలంకాంలంఘయిత్వామహూదధిం॥ ౨౫౫ ॥ కృత్వామూర్ధ్నిపదన్యాసంరావణస్యమరా
త్మనః॥ త్వాంద్రస్తుమివయాతోహంసమాశ్రిత్యపరాక్రమం॥ ౨౫౬ ॥ నాహమస్మితథాదేవియథామామవగచ్ఛసి ॥ విశం
కాత్యజ్యతామేమాశ్రద్ధత్స్వవదతోమమ॥ ౨౫౭ ॥ ఇతిశ్రీమత్పుండరకాండేచతుస్త్రింశశ్శుగళః॥*****

తాంశురామకథాంశుత్వావైదేహీవానరమభాత్ ॥ ఉవాచవచసంసాంత్యమిదంమధురయాగిరా॥ ౧ ॥ కృ
తేరామేణసంసర్గకథంజానాసీలక్ష్యణం ॥ వానరాణాంసరాణాంచకథమాసీత్సమాగమః॥ ౨ ॥ యానిరామస్యలింగాని
లక్ష్యణస్యచవాచర ॥ తానిభూయస్సమాచర్ష్యనమాంశోకస్సమావిశేత్ ॥ ౩ ॥ కీదృశంతస్యసంస్థానంయావంరామస్య
కీదృశం ॥ కథమూహకథంబాహులక్ష్యణస్యచశంసమే ॥ ౪ ॥ ఏవముక్తస్తవైదేహ్యహనుమాన్నారుతాత్మజః ॥ తతో
రామంయథాతత్వనూభ్యాశుముపచక్రమే ॥ ౫ ॥ జానంతీబతదప్రహంవైదేహీపరిపృచ్ఛసి ॥ భతుఃకమలవత్రా

తకమృద్వయసిరాకరణస్థోపలక్షణం॥మతశ్చతృతీయాసంబుధ్యవతి॥అహంగత్వానమిమంవనౌకసంచాపిసంబుధ్యేనమ్యక్జానామి॥ ౨౪౫ ॥ ఇత్యే
వమితి॥బలాబలం॥మోహత్వాదీనామబలత్వంరావణత్వస్యబలవత్త్వంచ॥౨౪౬ ॥సీరాయాశ్చింతి॥సంప్రహర్షయత్ప్రహర్షయత్॥౨౪౭ ॥అచిత్త్య
థా॥రాజే॥కుదేకస్యస్వర్వలోకరాజత్వముప్రసారాజాధిరాజాయప్రసహ్యసాహినేనమోవయంతైప్రవహామర్తసాక్షిః॥సత్యమధురవా
త్వంబృహస్పతైర్వాచస్మత్పర్యథాదేవరూపవాకా॥సాంధర్వవాకా॥శుభగః॥మణియః॥శ్రీమాకాకాంగిమాకా॥స్థ
సాధానకోగ్గః॥ప్రహరా॥కోథమయైప్రహతాకా॥అచిత్త్యథవేత్వాదినాడుత్తైర్విశేషజైర్విశేషోరావణియోభ్యం॥బాహుచ్ఛాయామిత్యా
ది॥లోకామహాత్మనోయస్యబాహుచ్ఛాయాంపవప్తభ్రుతం॥తంమృగరూపేణప్రతస్తమృగేణహేతునా॥అశ్రీమదదామకృష్ణనూన్యేయేనా
నితాసితస్యరావణస్యయత్ఫలంచరణరూపం॥చంద్రత్ర్యంబీయోజనా॥యద్వాహులచ్ఛాయామవప్తభ్రోయస్యలోకోమహాత్మనః॥అసావాదిత్యథ
చచేన్సీత్యేపయోజనా॥౨౪౯ ॥నాహమితి॥వంచనార్థంపరిగృహీతమేషఇతిమాంయథావగచ్ఛసితథానాస్తీత్యర్థః॥ఇతిశ్రీగోవిందరాజశ్శతే
శ్రీరామాయణోపమణేశ్వరగారలిలికాఖ్యానైః॥సుందరకాండచాఖ్యానైఃచతుస్త్రింశశ్శుగళః॥*****

తాంశ్చిత్వాతి॥౧॥తన్మోకి॥గురుకులవాచాద్యోగానంవానరాణాంవసేత్కీమ్యాణాంచఈదృశసమాగమః॥కథం॥జాతం॥తాస్త్రవశ్యా
నామేవగురుకులవాసయోగ్యత్వాత్ ॥౨॥యాసీతి॥లింగాని॥చిహ్నని॥౩॥కీదృశమితి॥సంస్థానం॥అవయవస్సన్నివేశః॥రూపం॥అకారః
విణాకః॥కాంతిర్వా॥౪॥జానంతీర్వాది ॥బతేత్వాచుంత్రణే॥జానంతీత్వం॥దిష్ట్యామాంపరిపృచ్ఛసీతిసంబంధః॥లక్షితాని॥శ్వయాభ్యస్తాని॥
సంబుధ్యవతి ॥యతే॥అహమాత్మానం॥ఇమంవనౌకసంచాపిసంబుధ్యేనమ్యక్జానామి॥నిర్వాణం॥జానామిత్వర్థః ॥ ౨౪౫ ॥ ఇత్యేవమితి॥బలాబ
లం॥బలం॥సంసారకామరూపభారణంబలం॥అబలం॥రామమాతస్యాపివానరస్యాత్రాగమనాసామధ్యకామబలం॥సంప్రధాన్యత్వర్థః ॥ ౨౪౬ ॥
స్థానేతి॥స్థానకోగ్గః॥స్థానకోగ్గఃసీయేషమయేకోగ్గఃయస్యసం॥ ౨౪౭ ॥ బాహివీతి॥యస్యబాహుళాయామవప్తభ్రుః॥అశ్రీతోలోకః॥తంరాఘ
వంమృగరూపేణ॥అప్రమాదపక్వప్య॥నూన్యేయేనరావణేనాపసితాసీతస్యరావణస్యయత్ఫలంచరణరూపం॥తత్ ॥ద్రవ్యసీతి॥మజనా॥౨౪౯ ॥నాహ
మప్రత్యథేతి॥నాహంమాయాసీవానరోస్తీత్యర్థః॥ఇతిశ్రీమహేశ్వరశ్చరణిధావరచితాయాంసుందరకాండవ్యాఖ్యానాయాంచతుస్త్రింశశ్శుగళః॥
తి॥ త్వాంబ్వితి॥అచిత్త్యథవేత్వాదికాం॥౧॥౨॥యాసీతి॥యానిలింగాని॥చిహ్నని॥౩॥కీదృశమితి॥సంస్థానం॥అవయవస్సన్నివేశః॥రూపం॥

క్షిప్తసంస్థానలక్ష్యణస్యచ || యానిరామస్యచిహ్ననిలక్ష్యణస్యచయానివై | లక్షితానివిశాలాక్షివదతశ్శృణుతానిమే ||
 ౭ || రామఃకమలవత్ప్రాక్షస్సర్వసత్వమనోహరః | రూపదాక్షిణ్యసంపన్నఃప్రసూతోజనకాత్మజే || (౮) తేజసాదిత్యసంకా
 శఃక్షమయాపృథివీసమః | బృహస్పతినమోబుద్ధ్యావ్యయశసావాసవోపమః || రక్షితాజీవలోకస్యస్వజనస్యాభిరక్షితా |
 రక్షితాస్వస్యవృత్తస్యధమకస్యచపరంతపః || రామోభామినిలోకస్యచాతుర్వణ్యోఽస్యరక్షితా | మర్యాదానాంచ
 లోకస్యతాకారయితాచసః || అర్చిష్టానర్చితోత్పథకంబ్రహ్మచర్యవ్రతేస్థితః | సాధూనాముపకారజ్ఞఃప్రచారజ్ఞ
 శ్చకమకాణం || రాజవిద్యావివితత్పబ్రాహ్మణానాముపాసితా | శుశ్రవణాశీలసంపన్నోవివితత్పవరంతపః || యజు
 ర్వేదవివితత్పవేదవిద్భిస్సుపూజితః | ధనుర్వేదేచవేదేషువేదాంగేషుచనిష్ఠితః || విపులాంసోమహాబాహుఃకంబుగ్రి
 వశ్యుభాననః | గూఢజత్రుస్సురామాక్షోరామోదేవిజవైశ్శుతః || మందుభిస్సననిఘోషస్సిద్ధవర్ణఃప్రతాప
 వాణ | సమస్సమవిభక్తాంగోవర్ణంశ్యానుసమాశ్రితః || (౧౬) త్రిస్థిరస్త్రీప్రలంబశ్చత్రిసమస్త్రీమచోన్నతః | త్రితామ్ర

మే-మత్రః || ౭ || రామఇతి || రామః-సర్వాంగసుందరః. కమలవత్ప్రాక్షః-కాంతిప్రవాహేతవత్కాంతవత్సంతమాకమకనయనశోభః. తాదృ
 శనయనసాందర్యసీమాభూమిమాహ - సర్వసత్వమనోహరః-తిర్యగ్జాతితయావిటపాద్విటపంప్లవతోమమాపిచిత్రాపహరకః- అవిశేషజ్ఞస్యాపి
 మనోహరఇత్యర్థః. రూపదాక్షిణ్యసంపన్నః-రూపమిత్యేతద్విగ్రహగుణానాముపలక్షణం. దాక్షిణ్యమిత్యాత్మగుణానాముపలక్షణం. దేహగు
 ణైరాత్మగుణైశ్చాన్యూనఇత్యర్థః. సంపన్నఃప్రసూతః-ఇదంసర్వంగాంతుకంకింతుబౌత్పత్తికమిత్యర్థః. అత్యుత్కృటంబదసి-కిమేవంవిభో
 పరోష్యస్సినవేత్యపేక్షాయామాహ. జనకాత్మజఇతి. భవతీచతాదృశీత్యర్థః || తనిష్టాః || రామస్సర్వాంగసుందరఇత్యర్థః. కమలవత్ప్రాక్ష
 స్సాందర్యప్రవాహమజ్జతామావతావదాకమకనయనశోభావాణ. నయనశోభాయాఅవధింకఇత్యపేక్షాయామాహ. సర్వసత్వమనోహరఇ
 తి. తిర్యగ్జాతీయత్వేనశాఖాచంద్రమణిపరస్యవాతాత్మజస్యాపిమనోహరత్వేనసర్వజనమనోహరః. రూపదాక్షిణ్యసంపన్నఃప్రసూతః-స్యాభా
 వికానవధికదివ్యదేహగుణగణః. జనకాత్మజేత్వమేవతత్సృష్టివత్సంశక్త్యానాన్యేత్యర్థః. యద్వా రమయతీతరమంతేయోగినిఇతిచరామః.
 రామత్వమేవాహ. కమలవత్ప్రాక్షఇతి. అభవారామస్సాందర్యప్రవాహభూతః. కమలవత్ప్రాక్షఃప్రవాహేతవత్తాయమానశ్రీనయనః. తేనహృద
 యాకమకత్వంవ్యంజితం. తచ్చసకలజంతుసాధారణమిత్యాహ-సర్వసత్వమనోహరఇతి. తత్రవానరజాతీయమచ్చితాకమకాణమేవప్రమాణమి
 తిభ్యన్యతే. స్వరూపవిగ్రహగుణైఃసకలజంతుమనోహరత్వంజన్తసిద్ధమిత్యాహ-రూపదాక్షిణ్యసంపన్నఃప్రసూతఇతి. తహి-ఏవంవిధఃపుమాణ
 విద్యతేకిమిచిత్రేత్యాహ. జనకాత్మజేతి-తుల్యశీలేత్యాదినాభవత్వేనప్రసిద్ధానపుమాన్కృద్విభావః (౮) సంగ్రహేణోక్తాగుణాఃవి
 వృణోతి-తేజసేత్యాదిహ|| బ్రహ్మచర్యవ్రతేస్థితః-గృహస్థస్యాస్యబ్రహ్మచర్యంనామయుతోరన్యత్రస్త్రీసంగమత్యాగః-తదాహమనుః * షోడశ
 రుప్సిశాఃస్త్రీణాంతస్త్రీణాంయగ్దాసుసంవిశేత్ | బ్రహ్మచార్యేవపర్వాద్యాశ్చతస్సశ్చవివర్ణయేత్. ప్రచారజ్ఞః-ప్రయోగజ్ఞః-విహితాముష్టికా
 నాంకర్షణాంప్రచారంగతింపాతుఫలభావవ్యవస్థాంతత్వతోజానాతీత్యర్థఇత్యవ్యాసః. రాజవిద్యావివితత్ప-చరస్సోరాజవిద్యాః* అన్వితకీత
 యీవారాచండనీతిశ్చశాశ్వతీ | ఏతావిద్యాశ్చతస్సస్థులోకసంస్థితిపాశవఇత్యుక్తాః. తానువివితఃశీతీతః. ప్రతవాణ-అవధృతవాణ. శీలసం
 పన్నః-సదాచారసంపన్నః. పూర్వంయజ్ఞాదికర్మానుష్ఠాత్యత్వముక్తమితిసపునరుక్తిః. వేదేషు-యజుర్వ్యతిరిక్తవేదేషు- అనేనస్వస్యయజుర్వేద
 త్వంఘాచితం. ఏవమాత్మగుణానభిధామవిగ్రహగుణానాశాస్త్రే-విపులాంసఇత్యాదిహ. గూఢజిత్రుః-అస్త్రప్రభుజసంధ్యస్థిః. సమః-అన్యూనాశి
 రిక్తదేహప్రమాణః || (౧౬) త్రిస్థిరఇతి-బ్రహ్మస్థానేమస్థిరః-తథోక్తంసాముద్రితే* ఉరశ్చమణిబంధశ్చముష్టిశ్చనృపతేస్థిరాఇతి | త్రిప్రలంబః-త్రి
 ముప్రలంబః* దీర్ఘః-భూదాహముష్కన్తుచిరజీవీధనీనరఇతివచనాత్ | అన్యత్రతుః*త్రయశ్చయస్యవిద్యందేవలంబామేధృదాహవఇతి. త్రి
 సమః-త్రిమసమః* కేశాగ్రంవృషణంజానుసమాయస్యసభూపతినివచనాత్. త్రిమచోన్నతః-తదాహవరాహమిహిరః * ఉన్నతకుక్షిఃక్షితి
 పఃపరిమండలోన్నతనాభయఃక్షితిపాః | హృదయంసవేపసంపుష్టసమోన్నతంమంగళంచనృపతీనామితి. త్రితామ్రః-త్రిమతామ్రః* శ్లిష్టాంగు
 లీరుచితామ్రనఖానుపాష్టికపాదౌకరావపిసురక్తనఖాత్తరేఖావివచనాత్ * నేత్రాంతనఖపాణ్యంఘ్రితవైస్తామ్రేత్రిభిస్సుఖీచ || త్రి

ఆకారః || ౫ || జానంతీతి || బతేత్యామగత్రజే. మాంరామదూతఇతిజానంతీసతీ-దిష్ట్యామద్భాగ్యేనపరిపృచ్ఛసీతియోజనా || యానీతి || లక్షితాని- త్వ
 యాభ్యస్తాని. మే-మత్రః || ౭ || రామఇతి || రూపదాక్షిణ్యసంపన్నః-రూపమిత్యేతద్విగ్రహగుణానాముపలక్షణం. ప్రసూతఇత్యనేనగుణానాముత్పత్తి
 విశిష్టత్వమవగమ్యతే || (౮) సంగ్రహేణోక్తాగుణానివివృణోతి || తేజసేత్యాదిహ || అవిశేషానితి || అర్చితస్సద్భిరితీశేషః. బ్రహ్మచర్యవ్రతేనోదితః-తత్ర
 ప్రసిద్ధఇత్యర్థః. ప్రచారజ్ఞః-ప్రయోగజ్ఞః || యజురేవదవసీతః-తస్మిన్కరతఇత్యర్థః || పూర్వమాత్మగుణానభిధాయఇదానివిగ్రహగుణానా
 మా-విపులాంసఇత్యాదిహ || మందుభీతి || సమః-అన్యూనాశిరిక్తదేహప్రమాణః || (౧౬) త్రిస్థిరఇత్యాది || త్రిస్థిరః-బ్రహ్మస్థానేమస్థిరః-తదుక్తం* ఉరశ్చ
 మణిబంధశ్చముష్టిశ్చనృపతేస్థిరాఇతి. త్రిప్రలంబః-తదుక్తం* ప్రలంబాయస్యసభనీత్రయోభూముష్కన్తుచాహవఇతి. ముష్కన్తువృషణః. త్రిసమః
 త్రిమసమః-తదుక్తం-కేశాగ్రంవృషణంజానుసమాయస్యసభూపతినితి || త్రిమచోన్నతః-తదుక్తం || నాభ్యంతఃకుక్షివక్షోభిరున్నతఃక్షితిపాభవేదితి.
 త్రితామ్రఃతదుక్తం* నేత్రాంతనఖపాణ్యంఘ్రితవైస్తామ్రేత్రిభిస్సుఖీతి. త్రిమస్థిగ్ధః-తదుక్తం* స్థిగ్ధాభవంతీవైయేమాంపాదరేఖాశ్శిరోరుహః-

స్త్రీమహస్విగంభీరస్త్రీమనిత్యశః(౧౭)త్రివలీవాంస్త్ర్యవనతశ్చతుర్వ్యంగస్త్రీశీర్షవాక్ | చతుష్కలశ్చతులేఖ
శ్చతుషీర ముకశ్చతుస్సమః(౧౮)చతుర్దశసమద్వంద్వశ్చతుర్దంష్ట్రశ్చతుగళిః మహాపాపహనునానశ్చపంచస్త్రిగో

మస్త్రిగః స్త్రిగ్భావంతియేమాంపాదరేఖాస్థిరోమః | తథాలింగమణీస్తేమాంమహాభాగ్యంవినిదిశేదీతిసాముద్రికవచనాత్. | త్రిమగం
భీరః-అత్రవరరుచిః స్వరస్థత్వంచనాభిశ్చగంభీరశ్శతేజఃకృతిః | తాప్తేతుఃస్వరేగతౌచనాభౌచగంభీరస్త్రీమశస్యతతి. నిత్యశశతిశ
వ్యత్రశేవజీయం-తేనరౌగామ్యపాధిక్యతరాగాదినివృత్తిః | తనిష్టాః || (౧౭) త్రివలీవాక్-ఉదరేవలిత్రయవాక్-కంఠవలిత్రయవాన్వా. ఆత్రగ
గళఃస్థిరాత్రిరేఖాసుభగోపపన్నాస్త్రిగ్భాసుమాంసోపచితాసువృత్తా | నచాతిదీఘా-చతురంగులాచగ్రీవాచదీఘా-భవతిహాధస్యతి ||
త్ర్యవనతః-త్రీణ్యవనతానినిమ్నాయస్యాసాత్త్యవనతః-తానిసప్తమాచుకపాదరేఖాః - అత్రమిహిరఃస్థిరోపచితైర్నిమ్నైఃక్షితిపథయశ్చాచు
కైస్తనైస్సుఖినః | స్త్రిగ్భానిమ్నారేఖాధనినాంతద్వ్యత్యయేననిస్సానామితి || చతుర్వ్యంగానిహ్రాస్వానియస్యాసాచతుర్వ్యంగః-ఆత్రవరరు
చిఃగ్రీవాప్రజననంవృష్టంప్రాస్థంజంఘాచపూజ్యతతి. యద్వా-చత్వారోవ్యంగఃవికలాఃయస్యసఃచతుర్వ్యంగః-తేచనిరావికలఃపాదః-రౌ
మాంతరవికలోరోమకూపః-దైఘ్యవికలోమేధ్యః-మాంసవికలోవస్త్రీః-ఆత్రనారదఃస్థాదైఃప్రస్వేదరహితైస్సరాహీనశ్చపాధికవః | ఏకరో
మాభవేద్రాజాద్విరోమాపండితోభవేత్ | త్రిరోమాచతురోమాచభవేద్భాగ్యవివక్షితః || సమపాదోపచిత్తస్యగుల్ఫంస్పృశతిమేహనం | య
స్వేశ్వరంతంజానియాత్సుఖినంచైవమానవం || నిమాంసస్సంహతోవస్త్రీయేమాంతేసుఖభాగినతి || త్రిశిమవాక్-త్రిభిలత్తదైర్వ్యక్త
మంతదస్యాస్త్రీత్రిశిమవాక్-తానిలక్షణాన్వాచతాఃస్థావతః-త్రయరుచిరయస్యశిరఃక్షితిభృతాంసేతేతికథనాత్. యద్వాత్రిప్రకారం
సమవృత్తంభత్రాకారంవికాలంచక్షిమఃమస్యాస్త్రీత్రిశిమవాక్-ఆత్రనారదఃస్థావవృత్తరాశ్చైవభత్త్రాకారశిరాస్తథా | ఏకచ్ఛత్త్రాం
మహింభుజైరదీఘమామృశ్చవిందతి || చతస్రఃకలాఃపేదాయస్యసఃచతుష్కలః-ఆత్రశరీరలక్షణప్రకరణేకలాశ్చైవత్సూచకరేఖావరః-ఆ
త్రనంది * మూలేంగుష్ఠస్యపేదానాంచతస్రస్త్రిస్రపవవా | ఏకాద్వేవాయథాయోగంరేఖాజ్ఞేయాద్విజన్తనామితి || చతులేఖః-లలాటేపాద
యోః పాణ్యోశ్చతస్రారేఖారేఖాయస్యసఃచతులేఖఃస్థలాలేయస్యదృశ్యంలేచతుస్త్రీద్వ్యైకరేఖికాః | శతద్వయంశతంషష్టిస్త్రాస్యాయుద్విం
శతిస్త్రథేతికాత్యాయనః || యస్యపాదతలవజ్రద్వజశంఖాంకుశోపమాః | రేఖాస్సమృక్ప్రకాశంతేమనుజేంద్రంతమాదిశేదితినారదఃస్థాజాచ
తస్యా) రేఖాశ్చయస్యతిష్ఠంత్యభంగురాశిబ్రహ్మ | చత్వారఃకింకరవఃప్రమాణంయస్యసఃచతుష్కలః-చతుర్వింశత్యంగులాత్తకోహస్తఃకింకర-పజ్జవ
త్యంగులౌత్సేధఇత్యభః*పజ్జవత్యంగులౌత్సేధోయఃపుమా-సదివాకసఇతిహృపురాణవచనం | చతుస్సమః-చత్వారస్సమాయస్యసఃచ
తుస్సమః-తేచపాహుజానూరుగండాః-తదుక్తంబ్రహ్మాండే*దాహుజానూరుగండాశ్చచత్వార్యధసమానిచేతి. తనిష్టాః || (౧౮) చతుడ
శసమద్వంద్వః-చతుడశసంఖ్యానిసమానిద్వంద్వనియస్యసః-తథాత్రసాముద్రికం * భువనాసాపుటేనేత్రకావోష్ఠాచచూచుకే |
కూర్పరామణిబంధౌచజానునీవృషణాకటిః || కతాపాదౌస్థిజౌయస్యసమాజ్ఞేయస్సభూపతిరితి || చత్వారోదంష్ట్రాకారాదంతాయస్యసఃచతు
డంష్ట్రః-తదాహమిహిరఃస్త్రిగ్భాసునాశ్చదశనస్సుతీక్షణదంష్ట్రాస్సమాశ్చతుభావతి | చతుగళిః-చతుణాంసంహతాదూలగజవృష
భాణాంగతివగతిర్యస్యసః. గజసంహగతీపీరాశాదూలవిష్టభోపమావతిచాలకాండోక్తేః || మహాపాపహనునానశ్చ-పిష్టస్యమహత్ప్రవి

తథాలింగమణీస్తేమాంమహాభాగ్యంవినిదిశేదీతి. త్రిమగంభీరఃస్వరస్థేవనాభౌచగంభీరస్త్రీమశస్యతతి. (౧౭) త్రివలీవాక్-ఉదరకంఠ
వలిత్రయవాక్-స్థిరాత్రిరేఖాసుభగోపపన్నాస్త్రిగ్భాసుమాంసోపచితాసువృత్తా | నచాతిదీఘా-చతురంగులాచగ్రీవాచదీఘా-భవతిహాధ
స్యతి. త్ర్యవనతః-త్రీణ్యవనతానినిమ్నాయస్యసః-తదుక్తంస్థిరోపచితైర్నిమ్నైఃక్షితిపథయశ్చాచుకైఃస్తనైస్సుఖినః | స్త్రిగ్భానిమ్నారేఖాధ
నినాంతద్వ్యత్యయేననిస్సానామితి || చతుర్వ్యంగః-చత్వారివ్యంగానిహ్రాస్వానియస్యసఃగ్రీవాప్రజననంవృష్టంప్రాస్థంజంఘాచపూజ్యత
తి. త్రిశిమవాక్-త్ర్యవతఃయత్తక్షిమవానిత్యః-తదుక్తం* ఆవతఃత్రయరుచిరయస్యశిరఃక్షితిభృతాంభవేన్నాధతి || చతుష్క
లః-చతస్రఃకలాశ్చత్వారోపేదాయస్యసః-ఆత్రకలాశ్చైవతత్త్వాప్రీతీచకా అంగుష్ఠమూలగతాశ్చతస్యా) రేఖాఉచ్యంతే- తదుక్తం * మూ
లేంగుష్ఠస్యపేదానాంచతస్రస్త్రిస్రపవవా | ఏకాద్వేవాయథాయోగంరేఖాజ్ఞేయాద్విజన్తనామితి || చతులేఖః-లలాటేపాదయోఃపాణ్యోః
చతస్రారేఖాయస్యసఃస్థలాలేయస్యదృశ్యంలేచతుస్త్రీద్వ్యైకరేఖికాః | శతద్వయంశతంషష్టిస్త్రాస్యాయుద్వింశతిస్త్రథేతి*యస్యపాదతలవజ్ర
ద్వజశంఖాంకుశోపమాః | రేఖాస్సమృక్ప్రకాశంతేమనుజేంద్రంతమాదిశేదితి || పాణ్యోశ్చతస్యా) రేఖాశ్చయస్యతిష్ఠంత్యభంగురాశి || చతు
ష్కలః-చత్వారఃకింకరవఃప్రమాణంయస్యసఃచతుష్కలః-చతుర్వింశత్యంగులాత్తకోహస్తః * పజ్జవత్యంగులౌత్సేధోయఃపుమా-
సదివాకసఇతి || చతుస్సమః- తదుక్తం*దాహుజానూరుజంఘాశ్చచత్వార్యధసమానిచేతి. (౧౮) చతుడశశసమద్వంద్వః-సమపరిమాణచతుర్ద
శాంగద్వంద్వయత్తత్తత్తః-తదుక్తం* భువనాసాపుటేనేత్రకావోష్ఠాచచూచుకే | కూర్పరామణిబంధౌచజానునీవృషణాకటిః || కతా
పాదౌస్థిజౌయస్యసమాజ్ఞేయస్సభూపతిరితి (స్థిజౌపృష్ఠముల్ల) హృప్తేతుఃకాక్షిమృగండసాసాదంతోష్ఠస్కంధజతుగ్ణి | పాదౌ
కతాస్త్రనామూరస్థిజౌద్వంద్వశ్చతుడశేతి || సమాశ్చయస్యవిద్యంతేక్రమేణోపచితాస్త్రథేతి || చతుడంష్ట్రః-దంతపక్షిద్వయేపిమధ్యదంతచతుష్కలమభితోద్వాద్వాదంతవిశే
షాదంష్ట్రాఅభీధీయంతే || చతుగళిః- చతుణాంసంహతాదూలగజవృషభాణాంగతివగతిర్యస్యసః. మహాపాపహనునానశ్చ- పిష్టస్య

ప్రవంశవాక్॥ దశపద్మోదశబృహత్త్రిభిర్వాప్తౌద్విశుక్లవాక్॥ మధున్నతోనవతనుస్త్రిభిర్వాప్తోతిరాఘవః॥ సత్యభ
 మఃపరశ్శ్రీమాన్సంగ్రహోనుగ్రహేరతః॥ దేశకాలవిభాగజ్ఞస్సర్వలోకప్రియంపదః॥ ౨౧॥ భ్రాతాచతస్యద్వైమాత్ర
 సౌమిత్రిరవరాజతః॥ అనురాగేణకూపేణగుణైశ్చైవతథావిధః॥ ౨౨॥ తావుభౌనరశౌమాలోత్పద్ధర్మనసముత్సు
 కా॥ విచిన్వంతౌమహీంకృతస్సమస్మాభిరభినంగతౌ॥ ౨౩॥ త్వామేవమార్గమాశౌతోవిచరంతౌవసుంధరాం॥ దదశ
 తుమ్మగపతింపూర్వజేనావరోపితం॥ ఋశ్యమూకస్యవృష్టేతుబహుపాదపసంకులే॥ భ్రాతుర్భయారణమాసీనం

బంధుజీవబింబఫలారుణమాంసలత్వం- హనోస్తుపరిపూర్ణమాంసలత్వం- నాసికాయాదీఘకతుంగత్వం- తథాచసంహితాః * బంధుజీవకు
 సుమోపమోధరోమాంసలోరుచిరబింబరూపభృత్॥ పూర్ణమాంసశహసుస్త్రుభూమిపస్తుంగతుండరుచిరాకృతిస్తథేతి॥ తుండశజ్జేననాసికోచ్య
 తె- పంచస్నిగ్ధః- పంచస్నిగ్ధాః ఆవయవాఃయస్యసః- తేచవాక్యవక్త్రసఖలోమత్వచః- కేశసేత్రదంతత్వపాదతలనివా అత్రవరుచిః *
 చక్షుస్సేహనసౌభాగ్యందంతస్నేహనభోజనం! త్వచస్నేహనశయనంపాదస్నేహనవాహనమితి॥ స్నిగ్ధసీలమృదుకుచితాస్త్రథామూ
 ధకాజ్ఞాస్సుఖకరాస్సమంశిరఇతిమిహిరః॥ పూర్వపత్రిమస్నిగ్ధఇత్యుక్తేః అత్రపంచస్నిగ్ధఇతిదంతతథేదమాత్రిత్యుక్తం అష్టవంశవాక్ అష్టా
 వంశాః ఆయతావయవాఃయస్యసః ఆయతాష్టావయవఇత్యుధాః అత్రసాముద్రికం * పృష్ఠవంశశరీరంచహస్తపాదాంగుళీకరా॥ నాసికా
 చక్షుషికాకౌప్రణనోయస్యచాయతాఇతి॥ ప్రజనస్యాయతత్వమాజావం॥ తనిష్టోకి॥ (౧౯) శపద్మః దశపద్మాకారావయవాఃయస్యసఃద
 శపద్మః * ముఖసేత్రాస్యజహ్వప్యతాలుస్తనసఖాఃకరా॥ పాదౌచదశపద్మానిపద్మాకారాణియస్యచేతి॥ దశబృహత్ దశబృహదవయ
 వాయస్యసః తెద * ఉరశ్శిరోలలాటంచగ్రీవాబాహ్వంసనాభయః! పాశ్వకపృష్ఠస్యరాశ్చేతివిశాలాస్తేభఫప్రదాఇతిసాముద్రికం॥ భ్రా
 తౌత్వః శిరోలలాటేత్రవణేగ్రీవావక్షశ్చవృత్తథా॥ ఉదరంపాణిపాదౌచపృష్ఠంవశబృహంతిచేతి॥ త్రిభిర్వాక్ ప్రః * త్రిభిర్వాక్ ప్రశ్చయ
 స్యస్యాత్రైజసాయశసాత్రియేతిచాహ్వాక్తరీత్యాత్రిభిర్వాక్ ప్రః॥ ద్విశుక్లవాక్ ద్వౌదంతసేత్రేత్యుక్తేయస్యసఃద్విశుక్లవాక్॥ చదున్నతః పట
 ఉన్నతాఅవయవాయస్యసః తెద * కటుఃకుటీశ్చపక్షశ్చమూర్ఖాఃస్థూలలాటికా॥ సర్వభూతేమనిదిఃప్రాణైస్తాంగాఘ్నభప్రదాఇతివర
 రుచిః॥ అత్రనుతథేదోక్తైర్నపునరుక్తిః మతథేదశ్రవణంచరామస్యసకలశాస్త్రోక్తమహాపురుషలక్షణపరిపూర్ణత్వద్యోతనాయ॥ నవతనుః
 నవతనవఘ్నాత్తయస్యతానిచకేశశ్చక్రసఖలోమత్వగురువర్వశేభాబుద్ధిదశకానానిః సూక్ష్మాణ్యంగులిపర్వాణికేశలోమసఖత్వచః॥ శేఫశ్చ
 ఘోషాంఘాత్తాణితేనరాదీఘజీవనఇతివరుచిః॥ త్రిభిర్వాప్తోతిత్రిభిః పూర్వాష్టమధ్యాష్టపరాష్టాఃకాలైః ధర్మాధకామావా
 ప్తోతి అనుత్పత్తితి తదుక్తంభ్రాహ్మే * ధర్మాధకామాఃకాలేషమత్రిమయస్యస్వసృష్టితాఇతి॥ తనిష్టోకి॥ (౨౦) సంగ్రహేనుగ్రహఇతి సంగ్ర
 హాఅజానం అసంగ్రహాఃఫలదానం॥ ౨౧॥ భ్రాతాచతస్యేతి॥ ద్వైమాత్రఃసపత్నీపుత్రః॥ రా॥ భ్రాతాచతస్యేతి॥ ద్వైమాత్రఃద్వయో
 నూత్రోరవత్యౌ పుత్రౌద్వైమాత్రః- మాతురుత్పంఖ్యాసంభద్రగ్రాస్యాయాఇతిఅం ద్రచ్యయః ఉకారాభావఆదయః సుమిత్రావత్యస్య
 పత్నీణస్యద్వైమాతరుత్పంజన్తప్రభృతరామవత్ కాసల్యయాసంపదీకాత్వాన్॥ ౨౨॥ ౨౩॥ త్వామేదేతి॥ మృగపతింసుగ్రీనం॥ పూర్వదేశ

చుగత్త్వంబంధుజీవాకుసుమబింబఫలారుణమాంసలత్వం హనోస్తుపరిపూర్ణమాంసలత్వం నాసికాయాదీఘకతుంగత్వం తథాచసంహితాః
 తదుక్తం * బంధుజీవకుసుమోపమోధరోమాంసలోరుచిరబింబరూపభృత్॥ పూర్ణమాంసశహసుస్త్రుభూమిపస్తుంగతుండరుచిరాకృతిస్తథేతి
 తుండశజ్జేననాసికోచ్యతే, పంచస్నిగ్ధః తదుక్తం * వాగ్యక్త్రసఖలోమానిత్వచశ్చేతి, అష్టవంశవాక్ అష్టా వంశా ఆయతావయవసంత్వ
 వింశవాక్ తదుక్తం * బాహూచనలకాచోరూజంఘేచేత్యష్టవంశకాఇతి నలకాఅంగుళిః, దశపద్మఃదశపద్మాకారా అవయవాయస్యసః
 ౨౪౦ క్తం * ముఖసేత్రాస్యజహ్వప్యతాలుస్తనసఖాఃకరా॥ పాదౌచదశపద్మానిపద్మాకారాణియస్యచేతి॥ దశబృహత్ తదుక్తం * శిరో
 లలాటేత్రవణేగ్రీవావక్షశ్చవృత్తథా॥ ఉదరంపాణిపాదౌచపృష్ఠంవశబృహంతిచేతి॥ త్రిభిర్వాక్ ప్రః-తదుక్తం * త్రిభిర్వాక్ ప్రశ్చయ
 స్యాత్రైజసాయశసాత్రియేతి॥ ద్విశుక్లవాక్ ద్వౌదంతసేత్రేత్యుక్తేయస్యసః తదుక్తం॥ ద్వౌశుక్లాతుకుభౌశుద్ధౌవంశౌమాతుః
 పిక్షాస్తథేతి, చదున్నతః-తదుక్తం- కటుఃకుటీశ్చపక్షశ్చమూర్ఖాఃస్థూలలాటికా॥ సర్వభూతేమనిదిఃప్రాణైస్తాంగాఘ్నభప్రదాఇతి॥ నవ
 తనుః-నవసుద్ధానమసూత్తుః - తదుక్తం * సూక్ష్మాణ్యంగులిపర్వాణికేశలోమసఖత్వచః॥ శేఫశ్చయేమాంఘాత్తాణితేనరాదీఘజీవనః॥ ౨౨
 స్సుభితాగ్రంఘాత్సంశ్చక్రకుభంమృదువసంతతంస్నిగ్ధం॥ సూక్ష్మశ్చసూక్ష్మబుద్ధిశ్చయోనరస్సనుభీభవేదితి॥ త్రిభిర్వాక్ ప్తోతి-త్రిభిః పూ
 ర్వాష్టమధ్యాష్టపరాష్టాకాలైః ధర్మాధకామానవాప్నోతిఅనుత్పత్తితిత్రిభిర్వాక్ ప్తోతి- భ్రాహ్మే॥ ధర్మాధకామాఃకాలేషమత్రిమయ
 స్యస్వసృష్టితాఇతి॥ ననుత్రిమత్త్రిమచోన్నతఃత్రిమస్నిగ్ధఃత్రిభిర్వాక్ ప్రశ్చయోక్తంపాత్రిమతుచతుస్సమఃపదున్నతఃపంచస్నిగ్ధఃత్రిభిర్వాక్
 ప్తోతిత్వచ్యతే॥ సత్యం-నుతథేదమాత్రిత్యుక్తత్వాదబోధః - అశ్యేమామప్యేవవిధానాంసకలశాస్త్రోక్తమహాపురుషలక్షణానాంవికాశకలగు
 కారామారామవిలక్ష్యమితి సూచనాయ॥ సత్యేతి॥ సంగ్రహేనుగ్రహఇతి- సంగ్రహంఅజానంఅసుగ్రహాఃఫలదానం॥ ౨౧॥ భ్రాతేతి॥ ద్వై
 మాత్రఃద్వయోమాత్రోరవత్యౌపుత్రౌద్వైమాత్రః॥ ౨౨॥ త్ని॥ అస్మాభిష్సుగ్రీవమంత్రిభిరిత్యర్థః॥ ౨౩॥ త్యామితి॥ మృగపతింసుగ్రీనం ఆ

సుగ్రీవంప్రియదర్శనం : ౨౫ | వయంతుహరిరాజంతంసుగ్రీవంసత్యసంగరం | పరిచర్యాస్త హేరాజ్యాహ్నాత్వజేనా
వరోపితం॥ ౨౬॥ తతస్తాచీరవసనాధనుశ్చరపాణినా | ఋశ్యమూకస్యశైలస్యరవ్యం దేశముపాగతా ॥ ౨౭ ॥ స
తాదృష్ట్యానరవ్యాఖ్యానానానరమభః | అవస్తుతోగిరేస్తస్యశిఖరంభయమోహితః ॥ ౨౮ ॥ తతస్సశిఖరేతస్మిన్
వానరేంద్రోవ్యవస్థితః | తయోస్సమీపంచూమేవపేషయామాసనత్వరం ॥ ౨౯ ॥ తావహంపురుషవ్యాఖ్యానుగ్రీ
వవచనాత్ప్రభూ | రూపలక్షణసంపన్నాకృతాంజలిరుపస్థితః॥ ౩౦॥ తౌపరిజ్ఞాతతర్వాభౌమయాప్రీతసమన్వితౌ |
శ్చస్తమారోహ్యతందేశంప్రాపితౌపురుషమభౌ॥ ౩౧॥
నివేదితౌచతత్వేనసుగ్రీవాయమహాత్మనే తయోరన్యోన్యసన్లూపాన్పుశంప్రీతిరజాయత॥ ౩౨॥ తతస్తాప్రీతిసంపన్నా
హరీశ్వరనరేశ్వరా | పరస్పరకృతాశ్వాసాకథయాపూర్వవృత్తయా॥ ౩౩॥ తతస్ససాంత్యయామాససుగ్రీవంలక్ష్మణా
గ్రజః | (స్త్రీ)హేతోర్వాతినాభాత్ప్రాగ్గిరస్తమసలేజసా॥ ౩౪॥ తతస్తస్మాశ్శశంశోకంరామస్యాక్షిప్తకమణః | ల
క్ష్మణోవానరేంద్రాయసుగ్రీవాయస్యవేదయత్ ॥ ౩౫॥ సశుక్త్యానానరేంద్రస్తులక్ష్మణేనీరితంవచః | తదాసీన్నిష్ప్ర
భోత్వకంఠగ్రహగ్రస్తభవాంశుమా॥ ౩౬॥ తతస్తస్మాత్రశోభీరక్షసాహీయమాణయా | యాన్యాభరణజాలా
నిచాతిరానిమీతలే॥ తానిసర్వాణిరామాయచనియహరియూథపాః | సంహృష్టాదర్శయామాసుగళింతునవిదుస్త
వ॥ ౩౭॥ తానిరామాయదత్తానిమయేవోషహృదానిచ | స్వనవంత్యవక్షిణ్ణానితస్మిన్విగతచేతసి॥ ౩౮॥ తాన్యంకేదర్శనీయా
నికృత్వాబహువిధంతవ | తేనదేవప్రకాశేనచేదేనపరిచేదితం॥ ౪౦॥ పశ్యతస్తానిరుతస్తావ్యతశ్చపునఃపునః | ప్రాదీపయ
ద్వాశరభేస్తానిశోకహుతాశనం॥ ౪౧॥ శయితంచదిరంతేనదుఃఖాలేననుహాత్మనా | మయావివిధైర్వాక్యైఃకృత్వా
దుష్టాపితఃపునః॥ ౪౨॥ తానివృష్ట్యామహాబాహుదశశయిత్వాముహురుకమాః | రాఘవస్సహసామిత్రఃసుగ్రీవేణ
న్యవేదయత్ ॥ ౪౩॥ సతవాదర్శనాదార్యేరాఘవఃపరితప్యతే | మహతాశ్వులతానిత్యమగ్నినేవాగ్నిపర్వతః॥ ౪౪॥ త్వ
త్కృతేతమసేనారాజశోకస్త్వీంతాచరాఘవం | తావయంలిమహాత్మానమగ్నృగారమివాగ్నయః॥ ౪౫ ॥ తవాదర్శన
శోశేనరాఘవఃప్రవిచాల్యతే | మహతాభూమికంపేననుహానివశిలోచ్చయః॥ ౪౬॥ కానినానిసురమ్యాణినదీఃప్రస్రివ
ణానిచ చరన్నరతిమాహ్నోతిత్వామపశ్యన్నృపాత్వజే ౪౭॥ సత్వాంసుజశోద్ధూలఃక్షీప్రంప్రాప్యతిరాఘవః | స
మిత్రీబాంధవంహత్వారావణంజనకాత్వజే॥ ౪౮॥ సహితౌరామసుగ్రీవాపుభావకురుతాంతదా | సమయంచాలినం
హంకుంతవచాన్వేషణంతథా॥ ౪౯॥ తతస్తాధ్యాయంమూరామ్యాంవీరాభ్యాంసహరీశ్వరః | కిష్కింధాంసముపాగమ్య
చాలీయధ్ధేరిపాతితః॥ ౫౦॥ తతోనిహత్యతరసారామోవాలినమాహవే | సర్వర్షహరిసంఘానాంసుగ్రీవమకరోత్పతిం॥
౫౧॥ రామసుగ్రీవయోచైక్యందేవ్యేచంసపజాయతః॥ హనుమంతంచమాంధితితయోమాతమిహాగతం॥ ౫౨॥ స్వరా
జ్యంప్రాప్యసుగ్రీవస్సమానియహరీశ్వరా॥ త్వదర్శంప్రేషయామాసవిశోదశమహాబలా॥ ౫౩॥ ఆంష్ట్రవానరేం
చాలినా అవరోపితం రాజ్యాదితేమః॥ ౫౪॥ రా॥ వయమితి॥ పరిచర్యాస్త హేరాజ్యాహ్నాత్వజేనా
తతః॥ పాణినావితినాతత్వయామకం॥ ౫౫॥ ౨౭॥ ౨౮॥ ౨౯॥ ౩౦॥ ౩౧॥ ౩౨॥ ౩౩॥ ౩౪॥ ౩౫॥ ౩౬॥ ౩౭॥ ౩౮॥ ౩౯॥ ౪౦॥ ౪౧॥ ౪౨॥ ౪౩॥ ౪౪॥ ౪౫॥ ౪౬॥ ౪౭॥ ౪౮॥ ౪౯॥ ౫౦॥ ౫౧॥ ౫౨॥ ౫౩॥ ౫౪॥ ౫౫॥ ౫౬॥ ౫౭॥ ౫౮॥ ౫౯॥ ౬౦॥ ౬౧॥ ౬౨॥ ౬౩॥ ౬౪॥ ౬౫॥ ౬౬॥ ౬౭॥ ౬౮॥ ౬౯॥ ౭౦॥ ౭౧॥ ౭౨॥ ౭౩॥ ౭౪॥ ౭౫॥ ౭౬॥ ౭౭॥ ౭౮॥ ౭౯॥ ౮౦॥ ౮౧॥ ౮౨॥ ౮౩॥ ౮౪॥ ౮౫॥ ౮౬॥ ౮౭॥ ౮౮॥ ౮౯॥ ౯౦॥ ౯౧॥ ౯౨॥ ౯౩॥ ౯౪॥ ౯౫॥ ౯౬॥ ౯౭॥ ౯౮॥ ౯౯॥ ౧౦౦॥

జేగ్రీణసుగ్రీవేణమహాజనాః | అద్విరాజప్రతీకాశాస్సర్వతఃప్రస్థితామహిం || ౫౪ || తతస్తైమాగమాణావై సుగ్రీవవచ
నాతురాః | చరంతివసుధాంకృత్సాంవయమన్యేచవాసరాః || ౫౫ || అంగదోనామలక్ష్మీవాణావాలిసూనుర్నహాబలః |
ప్రస్థితఃకపిశామూలస్త్రిభాగబలసంవృతః || ౫౬ || తేషాంనోవిప్రీణప్టానాంవింధ్యేపర్వతసత్తమేభృశంశోకపరీతానా
మహూరాత్రగణాగతాః || ౫౭ || తేవయంకార్యనైరాశ్యాతాంలస్యాతికిమేణవ | భయాచ్ఛపిరాజస్యప్రాణాం
స్తృప్తంవ్యవస్థితాః || ౫౮ || విచిత్రవనమగ్రాణిగిరిప్రసృవణానిచ | అనాసాద్యపనందేవ్యాఃప్రాణాంస్తృప్తంసముద్య
తాః || ౫౯ || దృష్ట్వాప్రామోహవిష్టాంశ్చసర్వాన్వానరపుంగవాః | భృశంశోకాగ్లావేమగ్నఃపర్వదేవయదంగదః | తవ
నాశంబవైదేహీవాలినశ్చవధంతథా | ప్రామోహవేశసస్త్రికంమరణంచజటాయుషః || ౬౦ || తేషాంసస్వామిసందే
శాన్నిరాశానాంముమూషతాం | కార్యహేతోరివాయాతశ్శకునీర్విర్యవామహాః || ౬౧ || గృధ్రగ్రాజస్యసోదర్య
స్సంపాతిరామగృధ్రగ్రాట్ | శుత్రాభ్యాభ్యావధంకోపాదిదంబచనమబ్రవీత్ || ౬౨ || యవీయాశ్చానమేభ్రాతాహ
తఃక్వచసాతితః | ఏతదాభ్యాశుమిచ్ఛామిభవన్భిర్వానరోత్తమాః || ౬౩ || అంగదోకథయత్తస్యజనస్థానేమహద్వధం |
రక్షసాభీమరూపేణత్వాముద్దిశ్యయథాతథం || ౬౪ || జటాయుషోవధంశుత్రావృక్షఃఖతస్సీరుణాత్మజః | త్వాంశశంసవ
రారోహేవసంతీంరావణాబయే || ౬౫ || తస్యతద్వచనంశుత్రాసంపాతేప్రీతివధానం | అంగదప్రముఖాస్తూణాంతత
స్సంప్రస్థితావయం || ౬౬ || వింధ్యామథ్నాయసంప్రాప్తాస్సగరస్యాంతముత్తరంశ్వద్దర్శనకృతోత్సాహోహృష్టాస్తప్తాః
ప్లవంగమాః || ౬౭ || అంగదప్రముఖాస్సర్వేవేలోపాంతముపస్థితాః | చింతాంజన్ముఖనర్మితాస్తద్దర్శనముత్సుకాః ||
౬౮ || అథాహంహరినైన్యస్యసాగరంప్రేక్ష్యసీదతః | వ్యవధాయభయంతీవ్రంయోజనానాంశతంప్లుతః || ౬౯ || లంకా
చాపిమయారాతౌప్రవిష్టారాక్షసాకులా | రావణశ్చమయాదృష్టస్త్వంచశోకపరిప్లుతా || ౭౦ || ఎతత్తైస్సర్వమాఖ్యా
తంయథావృత్తమసిందితే | అభిభాషస్వమాందేవిదూతోదాశరధేరహం || ౭౧ || తంమారామకృతోద్యోగంతస్సన్నిమి
త్తమిహగతం | సుగ్రీవసచివందేవిబుధ్యస్వపవనాత్తజం || ౭౨ || కుశలీతవకాకుత్స్థస్సర్వశస్త్రభృతాంవరః | గురోరారా
ధనేయక్తోత్కృణ్ణశ్చసులక్షణః || ౭౩ || తస్యచీర్యవతోదేవిభతుస్తవహితేరతః | అహమేకస్తుసంప్రాప్తస్సుగ్రీవవచ
నాదిహ || ౭౪ || మయేయమసహయేనచరతాకామరూపిణా | దక్షిణాదిగనుక్రాంతాత్వన్మార్గవిచయైషిణా || ౭౫ || దిష్ట్వా
హంహరినైన్యానాంత్వన్నాశమనుశోచతాం | అపనేష్యామిసంతాపంతవాభిగమశంసనాత్ || ౭౬ || దిష్ట్వాహిమమన
వ్యథాందేవిసాగరలంఘనం | ప్రాప్స్వామ్యహమిదంవిష్టాత్వద్దర్శనకృతంయశః || ౭౭ || రాఘవశ్చమహావీర్యఃక్షిప్రం
త్వానుభవత్సృతే | సమిత్రబాంధవంహత్వారావణంరాక్షసాధిపం || ౭౮ || మాల్యవాన్నామవైదేహిగిరిణాముత్తమో

మైత్రీజాతేత్యధః | యద్వాసివంసచాయతఅహమప్యేవంబృష్టరాణానయోగ్యతామవగచ్ఛామీత్యధః || ౭౯ || తతః || సుగ్రీవవ
చనాతురాఃసుగ్రీవాజ్ఞాభీతాః | సుగ్రీవవచనానాగాతిచపారః || ౮౦ || అంగదః || త్రిభాగబలసంవృతః | తృతీయాంశేనబలేనసైన్యేనసం
వృతః || ౮౧ || వృత్తినిషయేపురాణాథత్వంసంఖ్యాశబ్దస్యేత్యేతే || ౮౨ || తేషామితి | విప్రణప్టానాంబిలెఅదర్శనంగతానాం || ౮౩ || తేవ
యమితి || కాలస్యసుగ్రీవకల్పితమాసస్యకపిరాజస్యసుగ్రీవాత్ || ౮౪ || దృష్ట్వాత్యాదిస్లోకద్వయమేకంవాక్యం || పరిదేవనకమాహ తవ
తి || ౮౫ || తేషామితి | స్వామిసందేశాత్మానామాధ్వమనాగతానాంభయమిత్యేవంరూపాత్ | తేషాంకార్యహేతోః || ౮౬ || వింధ్యాది
తి || హృష్టాఃకృత్సాహవంతేతుష్టా | ఆనందవంతే || ౮౭ || అంగదప్రముఖాః || వేలోపాంతం - వేలాసింధుపూరఃతస్యోపాంతం - వేలాంబుధేస్తీరవృ
ద్ధ్యోఃకాలమర్యాచయోరపీతిదవః || ౮౮ || తంమమితి | రామకృతోద్యోగంరామకృతోత్సాహం || ౮౯ || కుశలీతి | గురోఃజ్యేష్ఠస్యఆరాధన
కుశూరివశేరతలక్షణశ్చకుశీ || ౯౦ || మయేయమితి | విచయైషిణాఅన్వేషణేచ్ఛనా || ౯౧ || దిష్ట్వాతి || తవాభిగమశంసనాత్ | త్వత్సమీప
ప్రాప్తికథనాత్ || ౯౨ || బుధ్యస్వపవనాత్తజమితి | పవనాత్తజత్వముక్తంతత్కథంవానరస్యేత్యపేక్షాయామాహ | మాల్యవానితి | గచ్ఛతి

గ్నాన్వాసపర్వతః || ౯౩ || తతః || సుగ్రీవవచనాతురాఃసుగ్రీవాజ్ఞాభీతాత్త్యధః || ౯౪ || తేషామితి | విప్రణప్టానాంబిలనిగమనమాగాద్వి
భ్రాస్తానామిత్త్యధః || ౯౫ || తతః || కాలస్యసుగ్రీవకల్పితమాసరూపకాలస్య - కపిరాజస్యకపిరాజాత్ || ౯౬ || దృష్ట్వాత్యాదిసాధామేకంవా
క్యం || అత్రద్వితియాంతాద్దృష్టాపర్వదేవయదితిసంబంధః || ౯౭ || తేషామితి | స్వామిసందేశాత్ - మాసామాధ్వమనాగతానాంబధవీపే
లిసుగ్రీవవచనాత్ - మమూర్షతాంసతాం || ౯౮ || దిష్ట్వాహమితి | తవాభిగమశంసనాత్ | తవసమీపప్రాప్తిశంసనాత్ - తవాభిగమశంసనాది
తిపాతేతవదర్శనశంసనాత్ || ౯౯ || బుధ్యస్వపవనాత్తజమితిపవనాత్తజత్వంతవప్రతిపాదితం | వానరస్యతవపవనాత్తజత్వంకథమిత్యాకాంక్షా

త్వాం పాక్రృతం మన్యేవానరం వానరవభా . యస్య తేనాస్త్రిసంతాస్సోరావణాన్నాపి సంభ్రామః॥ ౯ ॥ అహాసేవ
 కిపిశేస్త్రమయాసమభిభాషితుం యద్యపి ప్రేషితస్తేనరా మేణవిదితాత్మనా॥ ౧౦॥ పేషయిష్యతిదుర్ధమోరామోన
 హ్యరీక్షితం సరాక్రమమవిజ్ఞాయమత్సకాశం విశేషతః॥ ౧౧॥ ఉద్వ్యాచకుశలీరామోధమాత్మాసత్యసంగరః॥ లక్ష్మణ
 శ్చమహాతేజాస్సుమిత్రానందవధానః॥ ౧౨॥ కుశలీయదికాకుత్స్థః కిన్నుపాగరమేఖలాం । మహేందహతికోపేనయ
 గాంతాగ్నిరీవోద్ధితః॥ ౧౩॥ అభవాశక్తిమంతోతాసురాణామపినిగ్రహే । మమైవతునదుఃఖానామస్త్రిమన్యేవిపర్యయః॥
 ౧౪॥ కచ్చిన్నదివ్యతోరామః కచ్చిన్నపరితప్యతే । ఉత్తరాణిచకార్యాణికురుతేపురుషోత్తమః॥ ౧౫॥ కచ్చిన్నదీనసంభ్రాం
 తఃకార్యేషుచనముహ్యతి । కచ్చిత్పురుషకార్యాణికురుతేనృపతేస్సతః॥ ౧౬॥ ద్వివిధంత్రివిధోపాయముపాయమపిసేవ
 తేచిజగీమస్సుహృతాచ్చిన్త్రితేషుచవరంతపః॥ ౧౭॥ కచ్చిన్త్రితాణిలభతేమిత్రైశ్చాప్యభిగమ్యతే । కచ్చితల్యాణ
 మిత్రశ్చమిత్రైశ్చాపిపురస్కృతః॥ ౧౮॥ కచ్చిదాశాస్త్రీదేవానాంప్రసాదంపాథివాత్మజః । కచ్చిత్పురుషకారంచజై
 వంచప్రతిపద్యతే॥ ౧౯॥ కచ్చిన్నవిగతస్నేహఃప్రవాసాన్తయిరాఘవః । కచ్చిన్మాంవ్యసనాదస్మాన్మోక్షయిష్యతివానర॥
 ౨౦॥ సుఖానామచిత్తోనిత్యమసుఖానామనౌచితః । దుఃఖముత్తరమాసాద్యకచ్చిదామోనసేందతి॥ ౨౧॥ కౌసల్యాయా
 స్తథాకచ్చిత్సుమిత్రాయాస్తదేవచ । అభీష్టంశ్రాయతేకచ్చిత్కుశలంభరతస్యచ॥ ౨౨॥ మన్నిమిత్రేనమానాహాఃక
 చ్చిచ్ఛోకేనరాఘవః । కచ్చిన్మాన్యమనారామః కచ్చిన్మాంతారయిష్యతి॥ ౨౩॥ కచ్చిదక్షాహిణీంభీమాంభరతోభాగ్ని
 వత్సలః । ధ్వజసింహంత్రిభిర్గుప్తాంపేషయిష్యతిమత్రాతే॥ ౨౪॥ వానరాధిపతిశ్రీమాకసుగ్రీవఃకచ్చిదేష్యతి । మ
 త్రాతేహరిభిర్వైర్వృతోదంతసఖాయుజైః॥ ౨౫॥ కచ్చిచ్ఛలక్ష్మణశూరఃసుమిత్రానందవధానః । అస్త్రవిచ్ఛరజా
 లేనరాక్షసాన్విభవమిష్యతి॥ ౨౬॥ రౌద్రేణకచ్చిదస్త్రేణజ్వలతానిహతంరణే । ద్రత్యామ్యల్పేనకాలేనరావణంససుహృ
 జ్జనం॥ ౨౭॥ కచ్చిన్నతద్దేమసమానవణాంతస్యాననంపద్మసమానగంధి । మయావినాశుష్యతిశోకదీనంజలక్షయేపద్మమి
 ష్యగ్రతా॥ ౨౮॥ అహాసశతి॥ యద్యపితినిపాతసముదాయోయస్మాదిత్యధే - ఆవ్యయానామసేకాధికత్వాత్॥ ౧౦॥ ౧౧॥ అభప్రణయనో
 హేమాతసన్నిధౌరామంగమాతే, కుశలీతి॥ కాకుత్స్థఃపరపరిభావగుహమలేజాతః - అనెనపరపరిభావవపరిహరణీయఃసస్వీయశతినియమోస్త్రి
 కింకిన్నపాగరమేఖలాంమహేందహతి - అత్రకాకుత్స్థఃపరపరిభావగుహమలేజాతః - అనెనపరపరిభావవపరిహరణీయఃసస్వీయశతినియమోస్త్రి
 వ్యస్యచైకేనవాణేనభవతస్యంతిం - సాగరసలిలమేవతైలంకృత్వాచహేందగుంసమహాసకిమిత్యర్థః - యద్వాప్యపత్నీంవాసురక్షిత్పరిధానాంక
 రోతితిభావః - అనాదికృతమర్యాదామహీకభండగుంకేత్య్యత్రాహ - యుగాంతేతి - మహిమర్యాదాతన్మయసరాగపర్యంతైవేతిభావః - కింస
 సాగరమేఖలామిత్యపిపారః - కామిత్యుచితేతియదితదామహింసనదనాచ - శక్తశ్చేదహత్యేవ - నవహతి - అతోనశక్త్యత్యర్థః॥ తనిశ్లోకి॥ ౧౩॥
 పశ్యంతరమాహ - అభవేతి॥ ౧౪॥ కచ్చిదితి॥ నవ్యధితఃసవ్యకః - ఉత్తరాణికార్యాణిమత్ప్రీతిసాధకానికచ్చిత్పురుషతే॥ ౧౫॥ కచ్చిన్నదీనశతి॥ నదీ
 సఃకచ్చిత్సంభ్రాంతస్సకార్యేషుచనముహ్యతికచ్చిదిత్యన్వయః - పురుషకార్యాణిపురుషేణకతేవాన్యై॥ ౧౬॥ తాక్యేవాహ - ద్వివిధమితి । ప
 రంతపోరామఃమిత్రేషుమిష్యమేషుహృత్కద్వివిధసామదానరూపముపాయమపిసేవతేకచ్చిత్ - చకారణామిత్రైశ్చమచ్చియంతే - ఆమిత్రే
 షువిషయేజగీమస్సుకత్రివిధసాయం దానభేదదండాసేవతేప్రయుక్తైకచ్చిత్ - సుహృత్సుకదాచిదపిభేదదండానకార్యా - శత్రుషున
 సామేకభావః - యోజనాంతరేవిజగీమస్సుహృత్పదయోఃప్రయోజనంవృత్తం॥ ౧౭॥ కచ్చిన్త్రితాణితి॥ అభిగమ్యతేలభ్యతేమిత్రస్యకంచదుపకా
 రంకృత్యాస్వయముపకారమిత్రానంపేషతేకచ్చిదిత్యర్థః - కల్యాణమిత్రః - పురస్కృతమిత్రైత్యర్థః॥ ౧౮॥ కచ్చిదాశాస్త్రీతి॥ ఆశాస్త్రీచకా
 స్తే - పురుషకారంస్వబలంపితౌస్యాన్యహేతుత్వాదితిభావః॥ ౧౯॥ సుఖానామితి॥ అనూచితగతిర్ఘ్నాక్షః - ఉత్తరంఉత్కృష్టం॥ రా - సుఖానా
 మితి॥ అనుచితపవానౌచితః - ప్రహ్లాదభ్యశ్చేస్తేస్వాధేకాంతప్రత్యయః - ఉత్తరందుఃఖంఉత్కృష్టంమగిఖం॥ ౨౦॥ మన్నిమిత్రేనేతి॥ మన్నిమిత్రేనయయా
 హేతునా - అన్యసగాః కార్యాంతరాసక్తః॥ ౨౧॥ కచ్చిదక్షాహిణీమితి॥ ధ్వజసింహేనాం॥ ౨౨॥ కచ్చిన్నతదితి॥ హేమకన్దేనతదవణా ఉచ్య
 తుంఅహాసేయశ్యపి - అహాస్యేవేత్యర్థః - కుతఃవిదితాత్మనారామేణప్రేషితశతిసంబంధః - యద్వాప్యవధారణే - యదియస్మాత్విదితాత్మ
 నారామేణప్రేషితః - తస్మాత్మయాసచభిభాషితుమహాస్యేవేతిసంబంధః॥ ౧౩॥ కచ్చిదితి॥ ఉత్తరాణిచకార్యాణిపురుషకారా॥ ౧౪॥ కి॥
 దీనోసంభ్రాంతతత్సర్గమంగః॥ ౧౬॥ ద్వివిధమితి॥ సుహృత్పరంతపోరామఃవిజగీమస్సుక - త్రివిధోపాయంసామదానభేదరూపముపా
 యం - ఉపాయమపిదండోపాయమపి - మిత్రేషుచకారాదమిత్రేషుచ - ద్వివిధంయథాభవతితథాసేవతేకచ్చిత్ - మిత్రేషుసామదానేఅమిత్రే
 షుభేదదండోచేత్యేవంభిజ్వప్రయ్యుక్తైకచ్చిత్॥ ౧౭॥ తి॥ మిత్రాణిలభతేస్వయత్నైసమిత్రైశ్చాప్యత్నతోభిగమ్యతేకల్యాణమిత్రస్సామ్యమి
 త్రమిత్రైఃపురస్కృతోబహుమతఃకచ్చిత్॥ ౧౮॥ తి॥ ఆశాస్త్రీఆశాస్త్రేప్రాధికాయతత్వత్యర్థః॥ ౧౯॥ ౨౦॥ సుఖానామితి॥ అనుచితప
 వానౌచితః - ఉత్తరందుఃఖంఉత్కృష్టంమగిఖం॥ ౨౧॥ మన్నిమిత్రేనేతి॥ శోకేనరాఘవశతిపరితప్యతేతిశేషః॥ ౨౨॥ కచ్చిదితి॥ హేమకన్దేనతదవణా

చారపేనఃకాఃకర్మావదేశాత్ప్రజతస్వరాస్యఃసంఘాస్యరణ్యంనయతఃపదాతిం । నాసీద్వ్యధాయస్యభీర్నశోకః
 కచ్చిచ్చుడైర్వంహ్యంయేకరోతి ॥౨౯॥ నచాస్యమాతానపితాచనాస్యస్నేహోద్వశిష్టాప్తిమయాసమోవా । తావ
 ద్ప్రహంబూతజిజీవేషయంయోవత్ప్రవృత్తింశృణుయాంప్రియస్య॥ ౩౦॥ ఇతీవదేవీవచనంమహార్థంతంవానరేంద్రం
 మధురాధ్యముక్త్యాశ్రోతుంపునస్తస్యవచోభిరామంరామార్థయుక్తంవిరరామరామా ॥ ౩౧॥ సీతాయావచనంశు
 త్వామారుతీర్ణమవిక్రమఃశిరస్యంజలిమాధాయవాక్యముత్తరమబ్రవీత్ ॥ ౩౨॥ నత్వామిహస్థాంజానీతేరామఃక
 మలలోచనే । తేనత్వాంనానయన్యాశుశచీమివపురందరః ॥ ౩౩॥ శుత్రైవతువచోమహ్యాంక్షిప్రమేష్యతిరాఘవః
 చమూంప్రకమన్తహతీంహర్యక్షగణసంకులాం ॥ ౩౪॥ విష్టంభయిత్వాబాణౌఘైరక్షోభ్యంవరుణాలయంకరిష్య
 తేపురీంలంకాంకాకుత్స్థశ్శాంతరాక్షసాం॥ ౩౫॥ తత్రయద్యంతరామృత్యుర్యదిదేవాస్సహాసురాః । స్థాస్యంతిపథిరా
 మస్యసతానపివధిష్యతి॥ ౩౬॥ తవాదర్శనజేనార్యేశోకేనసపరిప్లుతః । నశమలభతేరామస్సింహాదితత్తవద్విషః॥

తేనభేదేన- హేమవత్స్పృహణీయమిత్యర్థః - మయావి నేషిజలత్రయస్థానం- శోకదీనమిత్యాతపస్థానం॥ తన్నిశ్లాకి॥ ౨౯॥ ధర్మావదేశాదితి॥
 ధర్మావదేశాద్ధర్మోద్దేశాద్ధర్మః- ధర్మమద్విశ్యేత్యర్థః - యద్వాధర్మవ్యాజాద్ధేతో- రాజ్యత్యాగాద్యధానాసీత్ - అరణ్యసంచారా
 ద్భీర్నాసీత్-మత్పాదసంచారాచ్యోకోనాసీత్-సంహృదయేధైర్యంకరోతికచ్చిత్ ॥ ౨౯॥ ధైర్యాకరణే
 హేతుమాహ- నచాస్యేతి॥ ప్రవృత్తిమదానయనవారాం - ప్రణయరోషపక్షేషేషుచితృవచనపరిపాలనాయవనంపాప్రే- న- కేంతుమమైవ
 హింసా- ఇతిభావః॥ రామస్యైవదోషఃనమమేతీతయోక్తవయమేవకంసమ్యక్ స్థితవంతఃరామవిశ్లేషానస్తరక్షణేనతనుస్త్యక్తాహి త్యేవంహః
 మదాశయంఘాత్వాహ-నచాస్యేతి॥ రామస్యమాతాదయఃఅన్యోబంధుశ్చ స్నేహాద్విశిష్టసభవంతి- లోకేశస్యచిన్నతాపితాభ్యాతత్తేమస్నే
 హావిశ్యత్సరోభవతి- నచైవంరామస్యమాతాదిమసంభావితః - సర్వోపమియ్యేకమాగణ్యతః- యావత్ప్రియస్యప్రవృత్తింశృణుయాం
 పృతోమితావజ్జీవేషిష్యేయంజీవేయం- ఇచ్చాయాఇష్యమాణప్రధానత్వాదిష్యమాణంజీవనమిహాభిగీయతే- రామఃనమాంసంరాఘవోభుక్తాః
 త్యుక్తరీత్యాభావం- అనిద్రస్థతంతరామఇదిచార్చించపిత్యా సముద్రంబధ్వాసమాగచ్ఛతాచాతేప్రపాంగతేతస్యాంభిన్నపాసీయపా
 త్ప్రాయాంసత్యామిదమయినష్టాయాంసజీవేత్- అతస్తవాగమనవర్యంతంమయాజీవితవ్యంపరతంత్రశరీరత్వాత్ - తనాగమనానంతరమపియ
 దిజీవిష్యామితదేత్తంవదేదితిభావః . ఏతావత్పర్యంతంవానరేతిసంబాధ్యసంప్రతిమాతేత్యాహ - రామవిషయప్రణయరోషస్యమాతపగ్యంతం
 ద్యావనాత్ - తేనప్రహితేభుభుభవానపీతిభావః . ప్రణయరోషాభావపక్షేషి- నచాస్యేతి॥ అస్యమాతాచాన్త్రికస్నేహాత్ - మత్తఃసవిశిష్టామ
 యానసమాచ - యథాహమన్త్రికస్త్రిగ్ధానాన్యత్యర్థః - ఏతదేవోత్తరాధ్వేనసమగ్ధయతి - తావదితి॥ ౩౦॥ ఇతీవేతి॥ ఇతీవ- పూర్వంకవ
 యానధాకవిచ్యోక్తవాక్ - సంప్రతిప్రణయధారాఘాత్ప్రవృత్తికామవదంతితత్తతీవేత్యాహ- దేక్షి- వల్లభాయావ్యవహారంబహిష్టానాంన
 ప్రతిధాతిహి - వచనంమహాం - సకేవలంబహిష్టానాం - దేక్షికానామస్తాకమవీత్యర్థః- మహార్థమిత్యుక్తే- తంచనరేంద్రం- సుప్రసన్నకేష
 థ్యేభిక్షిక్తత్వేపిపాతంత్రేహనుమానభీక్షిత్యర్థః- సుధరాభం-మాధుర్యేణమధ్యేహనుమాన్సవక్రూరభతేతిభావః-ఉక్త్యాసతీయూ
 శాయథాభివర్ణం-తేతతోక్త్యా - శ్రోతుంపునస్తస్యవచోభిరామంస్తవచనానురూపోత్తరంశ్రోతుం - రామార్థాయుక్తంరామప్రయోజన
 యుక్తం- రామరూపాభిధేయయుక్తంవా- విరరామ - స్వయంచరధామకాత్వాన్విమిశ్యాంభామమాణాయామధ్యభృత్యేనోక్త్యయోగాచ్చ
 తూష్టింభూతస్యావకాశప్రదానమకరోత్ - రామా-చారంచర్యంజినాసాహృద్యచస్యాందర్యదర్శనంరామేణనలబ్ధంహితిమునిఃఖిద్యతి॥తన్నిశ్లాకి॥
 ౩౧॥ ౩౨॥ నత్వామితి॥ రామః - నజీవేయంయంవినినాతామసీతేక్షకామిత్యధ్వవసాయాకథంనాగచ్ఛేత్ - కమలలోచన- తస్యనయనసాం
 ద్యందపఃకాతతేతికింసవృష్టవతిభవతి- ఏతత్త్వంచర్యవతింధంత్యాంవినాసతీమేత్-తేనఅనేనహేతునా-అపత్వాంనానయతి- శచీంపురందర
 ఇవ-అసప్లవహ-సగతాంశచీమింద్రకింతాల్లమిష్టాయజ్ఞానానంతరంయథాఅనీతవాత్తథేతిభావః॥ తన్నిశ్లాకి॥ ౩౩॥ శ్రుత్వేతి॥ మహ్యాం
 మమ-వ్యత్యయేషమ్యథేచతుర్థి॥౩౪॥ సముద్రంకథమతిక్రమిష్యతీత్యత్రాహ-విష్టంభయిత్వేతి॥ విష్టంభయిత్వా- సబ్ధంకృత్వేత్యర్థః॥౩౫॥

హేమవణావత్-స్పృహణీయవణమిత్యర్థః॥ ౨౯॥ ధర్మావదేశాదితి॥ ధర్మావదేశాత్ ధర్మోద్దేశేనధర్మముద్దిశ్యేతియావత్ - రాజ్య
 త్యాగాత్ వ్యధామనశ్చలనం- అరణ్యసంచారాద్భీతిః - సీతాపాదసంచారాచ్యోకే-యస్యనాస్తి- సంహృదయేధైర్యంకరోతికచ్చిదితీసంబంధః॥
 ౨౯॥ ఇదానిధైర్యాకరణేకింకారణమిత్యాశంక్యమద్వియోగపవకారణమిత్యాశయనాహ॥ నచాస్యేతి॥అస్యరామస్యఅన్త్రిక-సమయేమాతా
 చస్నేహప్రవృత్తివిశిష్టాన- మయానసమాచ - యథాఅహమన్త్రికధాపితాచనభవతీత్యర్థః- అతపవప్రవృత్తింమదానయనోద్యోగవారాం॥
 ౩౦॥ ఇతీవేతి॥ రామార్థయుక్తంరామవినాభిధేయతద్యుక్తం॥ ౩౧॥ నత్వామితి॥ శచీంపురందరఇవేతి ॥ అనుష్టదనీతాంశచీంపురందరఃకం
 చిత్కాలమజ్ఞాయ తతోజ్ఞాత్వామథాఅనీతవాత్తద్వదిత్యర్థః॥౩౩॥ శ్రుత్వేతి॥ మహ్యాంమమ॥ ౩౪॥ విష్టంభయిత్వేతి॥ విష్టంభయిత్వాఅప
 ధ్యేత్యర్థః॥ ౩౫॥ తత్రేతి॥తత్రత్వదానయనరూపకార్యే- మృత్యుర్యదిలంతరాపధిరామస్యస్థాస్యతి- దేవాయదిస్థాస్యతి- విఘ్నకారిత్యేన

౩౭॥ మలయేనచవింధ్యేనమేరుణామందరేణచ । దదుర్లేణచతేదేవిశపేమూలఫలేనచ ॥ యథాసునయనంబల్లుచింబోష్ఠంచారుకుండలం । ముఖంద్రక్ష్యసిరామస్యపూణాచంద్రివివోదితం॥ ౩౯ ॥ ఊద్రప్రదక్ష్యసివైదేహీ రామంప్రసరివణిగిరౌ । శతక్రతుమివాసీనంనాకపృష్ఠస్యమూఢాని॥ ౪౦॥ నమాంసంరాఘవోభుజ్జేహనచాపిమధుసేవతే । వన్యంసువిహితంనిత్యంభక్తమశ్నోతిపంచమం॥ ౪౧॥ నైవదంశాన్నమశకాన్నకీటాన్నసరీస్పసాన్ । రాఘవోఽనయేద్ధాతాత్త్వన్తతేనాంతరాత్తనా॥ ౪౨॥ నిత్యంధ్యానపరోరామోనిత్యంశోకపరాయణః । నాన్యచ్ఛింతయతేకించిత్సతుకామవశంగతః॥ ౪౩॥ అనిద్రస్సతతంరామఃసుప్తోపిచనరోత్తమః । సీతేతిమధురాంవాణీంవ్యాహరన్ప్రతిబుధ్యతే॥ ౪౪॥ దృష్ట్వాఫలంవాపుష్పంవాయద్వాన్యత్సుమనోహరం । బహుశోహాప్రియత్యేవంశ్వసంస్తామభిభాషతే॥ ౪౫ ॥ సదేవినిత్యంపరితప్యమానస్తామేవసీతేత్యభిభాషమాణః । ధృతవ్రతోరాజమతోమహాత్మా తవైవలాభాయ కృతప్రయత్నః ॥ ౪౬ ॥ సారామసంకీర్తనవీతశోకారామస్యశోకేనసమావశోకాశరన్నఖసాంబుదశేషచంద్రానిశేవవైదేహసుతాబధూవ॥ ౪౭॥ ఇతిశ్రీమత్సుందరకాండే-షట్త్రింశస్సర్గాః*****

సీతాతద్వచనంశ్రుత్వాపూర్ణచంద్రినిభాననాహనూమంతమువాచేదంధమాధ్ధనహితంవచః॥ ౧ ॥ అమృతంవిషసంస్పృష్టంత్వయావానరభాషితంయచ్ఛనాన్యమనారామోయచ్ఛశోకపరాయణః ॥ ౨ ॥ విశ్వర్యేవాసువిస్తీ

తత్రేతి ॥ స్థాస్యంతప్రతిబంధకతయేతిశేషః ॥ ౩౭॥ గిరిచాంస్వజీవనస్థానత్వాత్తైశ్శపతి- మలయేనేతి॥ దదుర్లేనామమలయపరిసరవశీకచందనప్రభవఃకశ్చిత్పర్యతః - యథేతి - తథాశపతిపూర్వైశ్చాన్యయః॥ ౩౯॥ ఊద్రమితి॥ నాకపృష్ఠోనామఇంద్రస్యాసాధారణస్పర్శస్థానవిశేషః॥ ౪౦॥ నమాంసమితి॥ వృక్షనస్సంగసంకల్పజాగరాంకృతతారతిః । హీన్యాగోన్మాదమూర్ఛాంతాత్త్వనంగదశాదశేతి- దశావస్థాస్వరతిరసోచ్యతే- మాంసాద్యభోజనంతరత్యా- తతఃపూర్వఃతద్యోజనోక్తైః- వన్యంవనేభవంకందమూలాదికం- సువిహితంవానప్రస్థయోగ్యత్యైవవిహితం- భక్తంఅన్నం- పంచమంపాత్రస్సంగవమధ్యాహ్నపరాహ్ణసాయంరూపేషుకాలేషుపంచమకాలికం- శరీరధారణమతోపయంతంభుక్త్యాత్మకం॥ తస్మాదీతి॥ ౪౧॥ అభయస్సంగావస్థామాహ- నైవేతి॥ దంశాన్తువనిమక్షికాః- తామశకాంశ్చేత్యనేనదంశమశకాపహ్లానముహూతిమస్మదాన్యజుషసేరించరతామనివృత్తిరుచ్యతే-తత్రహేతుఃత్వద్ధతేనాంతరాత్తనా- పగకాయప్రతిష్ఠస్యకథంత్యక్తశరీరగిచ్ఛతిహానంతప్రతిష్ఠితభుతత్రప్రపీడాన్హాస్యతిభిభాషః॥ ౪౨॥ ౪౩॥ అథాస్యజాగరావస్థామాహ- అనిద్రఇతి॥ అనిద్రస్సతతంరామః- నిద్రయాసర్వవాకాలక్షేపాచూఢాఽసంతతపరివ్రోధాత్- సుప్తోపిచేత్యనేనపగతాన్ధ్యానసంధానాభావఉచ్యతే- నరొత్తమః- అభివ్రతఃక్షేమతథావస్థానమేవహిపురుషోద్రవత్వస్య- సుమితిభావః॥ సీతేతి- అస్మాక్యతసాంవర్యాద్యనుసంధానేనవాసవావశాద్విలపతి- మధురాంవాణీంచాసనావశాద్విలపత్యపిశ్చవృథావాద్రసనాన్-స్వదీనీభవతీత్యర్థః - ప్రతిబుధ్యతే- స్మరేహిసదశానిగమాత్సునరపివాధోద్దీపనసందశానేనబాధాహాన్-స్థిత్యర్థః ॥ ౪౪॥ ౪౫॥ సారామేతి॥ రామసద్భావాశంయోఽశ్చిచ్ఛోకస్సీతాయాః రామవిరహేణకశ్చిచ్ఛోకః తత్రాస్మీహసమక్రాగ్నివృత్తః ద్విశీయస్తువతఃతత్తత్కామా- రామస్యశోకేనసమావశోకాతద్విరహకృతత్యేనతత్తుల్యశోకా- అధికశోకస్తునివృత్తచిత్తభావః- యద్వారామసంకీర్తనసవీతశోకాపివైవదంశాన్నచకానిత్యాదిశ్రవణేనరామతుల్యశోకాప్రకాశాప్రకాశకరన్ముఖిశేవాభూదిత్యర్థః॥ ౪౬॥ ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే శ్రీరామాయణభూషణే శృంగారతిలకాఖ్యానే సుందరకాండవ్యాసే షట్త్రింశస్సర్గాః

సీతత్యాది॥ ౧॥ అమృతమితి॥ యచ్ఛనాన్యమనాఇత్యమృతత్వైచేతుః-యచ్ఛశోకపరాయణఇతివిషసంస్పృష్టత్వై॥ తస్మాదీతి॥ ౨॥ రామవియోగశేషః-తాపవిపధిష్యతీతియాజనా॥ ౩౭॥ స్వోక్తాధేయవినిశ్చాసాధంస్వోపజీవనివాసభుమూలాదినాశపథంగరోతి॥ దదుర్లేణేతి॥ దిమర్లేణవర్షితేనయథారామస్యముఖంద్రక్ష్యసిఅస్మిన్నధేదదుర్లేదాదినాశపేషిశ్చాస్యయామితిగ్లోకత్రయస్యసంబంధః ॥ ౩౯॥ ఊద్రమితి॥ నాగరాజస్యరావతస్య- నాకపృష్ఠస్యేతిదాశేస్వగోకపరిత్యధాః॥ ౪౦॥ నమాంసమితి॥ వన్యంమూలఫలాదికం- సువిహితంపరిగ్రహ్యత్యేనఆరణ్యకశాస్త్రచోదితం- భక్తంఅన్నం- పంచమంపంచానామన్నానాంపూరణ- వానప్రస్థాహిమూలఫలాదికంపంచధాకృత్యా- దేవపితృతథిభూతేభ్యస్తద్భాగాదత్వా- పంచమంస్వయంభుంజతే- పంచమకాలిన్ధుంపంచమమితివాప్రతస్సంగవమధ్యాహ్నపరాహ్ణసాయంపంచమకాలేషుపంచభోజనకాలానతిత్య- పంచమేకాలేషుక్త్యాత్మకం- యద్వాహిదశారణ్యవాసినఇత్యుక్తవానప్రస్థభోజ్యస్యపంచమంశంభుస్త్రై- అనేనరామస్యాత్మల్యాహరతోక్తా॥ ౪౩॥ అనిద్రఇతి॥ అనిద్రపీవకథంచితేసుప్తోపిసంబంధః॥ ౪౬॥ సారామేతి॥ రామసత్వతఃసవీతశోకా- అనిద్రస్సతతంరామఇతిరామసంకీర్తనసవీతశోకా- నమాంసంరాఘవాభుక్త్యాత్మకశోకేనహేతునాసమావశోకానా- సాంబుదశేషఃచంక్రొమస్యాసాంబుదశేషచంద్రా- ప్రకాశాప్రకాశయక్రానిశేవబహువేత్యధాః ॥ ఇతిశ్రీమహేశ్వరభీషణవిరచితాయాం శ్రీరామాయణతత్త్వవిషికాఖ్యానాయాం సుందరకాండవ్యాఖ్యానాయాం - షట్త్రింశస్సర్గాః

౧॥ తి॥ యచ్ఛనాన్యమనాఇతివాక్యమాఖ్యానతేతదమృతయచ్ఛశోకపరాయణఇతివాక్యమాఖ్యానతేతద్విషం ॥ ౨॥ విశ్వర్యైతి॥ కృతాంతః

శేకచ్యుస నేవాసుదారుణే । రజ్జ్వేవపురుషంబద్ధాకృతాంతఃపరికషణి ॥౩॥ విధిక్తునమ సంహార్యఃప్రాణినాంష్లవ
 గోత్తమః సామిత్రింమాంచరామంచవ్యసనైఃపశ్యమోహితాక ॥౪॥ శోకస్యాస్యకదాపారంరాఘవోధిగమిష్యతి ।
 శ్లవమానఃపరిశోంతోహతనాస్సగ్గరేయథా ॥౫॥ రాక్షసానాంవధంకృత్వాసూదయత్వాచరావణం । లంకాము
 న్సూలితాంకృత్వాకదాద్రక్ష్యతిమాంపతిః ॥౬॥ సవాచ్యస్సంతర్వరస్వేతియావదేవనపూర్వతే । అయంసంవత్సరఃకా
 లస్తావద్ధిమమజీవితం ॥౭॥ వతఃతేదశమోమాసోద్వృతుశేషోష్ణవంగమ । రావణేనన్మశంసేనసమయోయఃకృతోమ
 మ॥౮॥ విభీషణేనచభ్రాత్రామమనిర్యాతనంప్రచ । అనునీతిఃప్రయత్నేననవతతుగరుతేమతిం ॥౯॥ మమప్రతిప్రదా
 నంహిరావణస్యనరోచతేరావణంమార్గతేనంబ్యేమృత్యుఃకాలవశంగతం॥౧౦॥ జ్యేష్ఠాకన్యానలానామవిభీషణమతా
 కపే । తయామమేదమాభ్యాతంమాత్రాప్రహితయాస్వయం॥౧౧॥ అసంశయంహరిశ్రేష్ఠక్షిప్రంమాంప్రాస్య
 తేపతిః । అంతరాత్మాహిమేశుర్ధస్తస్త్రింశ్చబహవోగుణాః ॥౧౨॥ ఉత్సాహఃపారుషంసత్వమాన్మశంస్యంకృతజ్ఞతా । విక్ర
 మశ్చప్రభావశ్చసంతివానరరాఘవే ॥౧౩॥ చతుర్దశనహసాణిరాక్షసానాంజఘానయః । జనస్థానేవిగాభ్రా
 త్రాశత్రుఃకస్తస్యనోద్విజేత ॥౧౪॥ ననశకృష్టలయితుంవ్యసనైపురుషర్షభః । అహంతస్యప్రభావజ్ఞాశక్రసేవ
 పులోమజా ॥౧౫॥ శరజాలాంశుమాంచూర్చరఃకపేరామదివాకరః । శత్రురక్త్రామయంతోయముపశోషంనయిష్యతి॥
 ౧౬॥ ఇతిసంజల్పమానాంతాంరామాథేశోకకర్మితాంఅశ్రుసంపూర్ణనయనామువాచవచనంకపిః॥ ౧౭॥ శ్రుత్వై
 వతువచోమహ్యంక్షిప్రమేవ్యతిరాఘవః । చమూంప్రకర్షన్తహతీంహర్యృక్షగణసంకులాం॥౧౮॥ అథవామోచయి
 ష్యామిత్వామద్యైవవరాననే । అస్తాన్తఃభామపారోహమమృష్టమనిందితే ॥౧౯॥ త్వాతుపృథగతాంకృత్వాసం
 తరిష్యామిసాగరం । శక్తిరస్తిహిమేవోభుంలంకామపిసరావణాం॥౨౦॥ అహంప్రప్రవణస్థాయరాఘవాయావ్యమై
 ధిలి । ప్రాప్యిష్యామిశక్రాయహవ్యంహుతమివానలః ॥౨౧॥ ద్రక్ష్యస్యద్యైవవైదేహిరాఘవంసహలక్ష్మణం ।
 వ్యసనాయసమాయుక్తంవిష్ణుంద్యైవనిధేయథా ॥౨౨॥ త్వద్దర్శకృతోత్సాహమాశ్రమస్థంమహాబలం । పురందరమి
 వాసీనంనాకరాజస్యమూఢాని॥౨౩॥ పృథురారోహమేదేవిమావికాంక్షస్వశోభనే । యోగమన్విచ్ఛరామేణశశాం
 శేనేవరోహిణీ ॥౨౪॥ కథయంతీవచంద్రేణసూర్యేణచమహాప్రసాదా । మత్పృథుసుధిరుహ్యత్వంతరాకాశమహాన్యవా॥
 ౨౫॥ నహిమేసంప్రయాతస్యత్వామితోనయతోంగనే । అనుగంతుంగతంశక్తాస్సక్తేలంకానివాసినః॥ ౨౬॥ యదైవా
 హమిహప్రాప్తస్తథేవాహమసంశయః । యాస్యామిపశ్యవైదేహిత్వాముద్యమ్యవిహాయసం ॥౨౭॥ మైథిలీతుహ
 రిశ్రేష్ఠాచ్ఛ్చత్వావజనమద్భుతం హమకవిస్మితసర్వాంగీహనుమతమధాబ్రవీత్ ॥౨౮॥ హనుమకమారమధ్వానం
 కింమాంవోభుమిచ్ఛసి । తదేవఖలుతేమనేకపితృంహరియూథపః ॥౨౯॥ కథంవాల్మశరీరస్తస్త్వమామితోనేతుమిచ్ఛ
 సి సుకాశంమానిపేంద్రస్యభర్తృశ్లేష్టచక్షుఃపః ॥౩౦॥ సీతాయావచసంశ్రుత్వాహనుమాన్సారుతాత్మజః । చింతయా
 మాసలక్ష్మీవాన్మచంపదిభవంకృతం ॥౩౧॥ నమేజానాతిసత్వంవాప్రభావంవాసిలేక్షణా । తస్మాత్పశ్యతువైదేహీయ
 శానస్త్వంధ్యుతతత్వాహ ॥౩౨॥ శ్లవ్యవతి । క్రాంతఃప్రవం ॥౩౩॥ విధితిః । విధిఃప్రవం । అసంహార్యఃఅనివార్యః॥ ౪౦॥ ౨౧॥ వతఃతత్వతి । దశమో
 మాసఃపరమమాంతః ॥౪౧॥ విభీషణేనైదినిర్యాతనంప్రత్యవణం ॥౪౨॥ ౧౨॥ ఉత్సాహః ॥ లోకోత్తరేషుకార్యేమన్యైయాకప్రయత్న
 ఉత్సాహః । పారుషంరాష్ట్రకూర్మ్యరణం । సత్త్వంబలంఆపుశంస్యంఆకాశరత్నం । కృతజ్ఞరాక్షసకారజ్ఞత్వం । విక్రమఃశౌర్యం । ప్రభావఃశ
 క్తిః ॥౪౩॥ ౧౩॥ చనజతిః । తులయితుంచాలయితుం ॥౪౪॥ ౨౨॥ త్వద్దర్శనైతి । నాకరాజస్యమూఢానినాకపృష్ఠసంజ్ఞాస్యమూఢాని- నగరా
 నిస్యేతిపాతెమరోతిత్వం ॥౪౫॥ పృథుమితి । మావికాంక్షస్వమోపేక్షిస్తాః ॥౪౬॥ ౨౩॥ కథయంతీవేతి । చంద్రేణకథయంతీవచంద్రేణభం
 మాదేవతచేత్యన్వయః ॥౪౭॥ ౨౪॥ మైథిలీమితి । హమకవిస్మితసర్వాంగీహనుమతమధాబ్రవీత్ ॥౪౮॥ ౩౧॥ నమేజానాతిసత్వంవాప్రభావం
 ప్రవం ॥౪౯॥ విధితిః । అసంహార్యఃఅనివార్యః ॥౫౦॥ విభీషణేనైదినిర్యాతనంప్రత్యవణం-తతేనిర్యాతనంప్రతి॥౫౧॥ అసంశయమితి । పతిఃప్రాప్య
 తే-పతిఃఅంతరాప్యతి ॥౫౨॥ గుణానవాహ- ఉత్సాహః ॥౫౩॥ లోకోత్తరేషుకార్యేమన్యైయాకప్రయత్నఃఉత్సాహఃపారుషంరాష్ట్రకూర్మ్యకర
 ణం- సత్త్వంబలం-ఆపుశంస్యంఆకాశరత్నం- విక్రమఃశౌర్యం-ప్రభావఃశక్తిః ॥౫౪॥ చతుర్దశతేతి । తస్యతస్మాత్ ॥౫౫॥ నేతి । తులయితుంచాలయితుం
 ౫౬॥ సముద్రలంఘనపూర్వకం దేవీప్రావణేస్యస్యమహాతీశక్తిరస్తిదేవీంవిశ్వాసంబుతి-త్వాంహీతి ॥౫౭॥ పృథుమితి । మావికాంక్షస్వమోపేక్షిస్తా
 వత్సర్వః ॥౫౮॥ ౨౯॥ కథయంతీతి । మత్పృథుసుధిరుహ్య- మహాప్రసాదాచంద్రేణ- సూర్యేణచకథయంతీవసంభాషమాణేవ- ఆకాశమహాణావాతశ
 చ-సంబంధి- తథాబత్సత్వతపథాత్వాంహీత్వాగచ్ఛామీతిభావః ॥౫౯॥ మైథిలీతి । హమకవిస్మితసర్వాంగీహనుమతమధాబ్రవీత్సర్వః ।

దూప్రపంమమకామతః || ౩౨ || ఇతిసంఘంత్యహనుమాంస్తదాప్లవగసత్తమః | దర్శయామానవైదేహ్యస్సర్వరూపమరి
 వర్జనః || ౩౩ || సతస్మాత్పాదీమానామృత్యుప్లవగమభః | తతోవర్ధితుమారేభేసితాశ్చరణాత్ || ౩౪ ||
 మేరుమందరసంకాశోబభౌదీప్తానలప్రభః | అగ్రతోవ్యవతస్థేచసేతాయావానరోత్తమః || ౩౫ || సరిఃపర్వశసంకా
 శస్తామృవక్తోమహాబలః | వజ్రదంష్ట్రసఖోభీమోవైదేహీమిదమబ్రవీత్ || ౩౬ || సవర్వతఃక్షణంసాటపా
 కారతోరణాం | లంకామిమాంసనాథాంవాసముతుంశక్తిరస్తిమే || ౩౭ || తదవస్థాప్యతాంబుద్ధిరలంబేవివికాంక్షయా
 విశోకంకురువైదేహీరాఘవంసహలక్ష్మణం || ౩౮ || తందృష్ట్వాభీమసంకాశమువాచజనకాత్మజా | పద్మవత్రవిశాలా
 క్షీమాగుతస్యోరసంసుతం || ౩౯ || తవసత్వంబలంవైవవిజానామిమహాకపే | వాయోరివగతింఛాపితేజశ్చాగ్నేరివా
 ద్భృతం || ౪౦ || పాకృతోన్యఃకథంచేమాంభూమిమాగంతుమహతి | ఉదధేరప్రమేయస్యపారంవానరపుంగవ || ౪౧ ||
 జానామిగమనేశక్తింనయనేచాపితేమమ | అవశ్యంసంప్రధార్యాశుకార్యసిద్ధిమహాత్మనః || ౪౨ || అయుక్తంతుకపి
 శ్రేష్ఠమమగంతుంత్వయానఘ | వాయువేగసవేగస్యవేగోమామోహయేత్తవ || ౪౩ || అహమాకాశమాపన్నాహ్య
 పర్యుపరిసాగరంప్రపతేయంహితేపృష్ఠాద్భయోద్వేగేనగచ్ఛతః || ౪౪ || పతితాసాగరేచాహంతిమిసక్రగుమాకులేభ
 వేయమాశువివశాయాదసామన్నముత్తమం || ౪౫ || నచశత్ర్యైత్వయాసాధంకంతుంశత్రువివశాన | కళత్రవతిసం
 దేహస్త్యయపిస్యాదసంశయః || ౪౬ || హియమాణాంతుమాందృష్ట్వరాక్షసాభీషవిక్రమాః | అనుగచ్ఛేయరాది
 ప్తారావణేనదురాత్మనా || ౪౭ || తైస్త్యంపరివృతశ్శూతైశ్శూలముద్గరపాణిభిః | భవేస్త్యంసంశయంప్రాప్తోమయావీ
 రకళత్రవాః || ౪౮ || సాయుధాబహువోవ్యోమ్నిరాక్షసాస్త్యంనిరాయుధః | కథంశత్రుసీసంయాతుంమాంచైవపరి
 రక్షితుం || ౪౯ || యుధ్యమానస్యరక్షోభిస్తవత్రైకూరకర్మభిః | ప్రపతేయంహితేపృష్ఠాద్భయారాకపిసత్తమ || ౫౦ ||
 అథరక్షాంసిభీమానిమహాంతిబలవతిచ | కథంచిత్యాంపరాయేత్వాంజయేయఃకపిసత్తమ || ౫౧ || అథవాయుధ్యమాన
 స్యవతేయంవిముఖస్యతే | పతితాంచగృహీత్వామాంసయేయఃపాపరాక్షసాః || ౫౨ || మాంవాహరేయస్త్యద్ధస్తాద్వి
 శసేయరథాపివా | అవ్యవస్థాహిదృశ్యేతేయద్దేజయపరాజయా || ౫౩ || అహంవాపివిపద్యేయంరక్షోభిరభితజితా
 త్వత్ప్రియతోహరిశ్రేష్ఠభవేన్నిష్ఫలపవతు || ౫౪ || కామంత్యమసిపర్యాప్తోనిహంతుంసర్వరాక్షసాః | రాఘవస్యయ
 శోహియేత్వయాశస్తైస్తురాక్షసైః || ౫౫ || అథవాదాయరక్షాంసిన్యసేయస్సంవృతేహిమాం | యత్రతేనాభిజానీ

వాసితేతణా | తస్మాత్ప్రశ్నతువైదేహీయదూప్రపంమమకామతఃపారః- ఆన్యథాపారెవక్షమాణేనఃరోధస్సాత్ || ౩౨ || ఇతిసంఘంత్యతి ||
 స్వరూపంస్వస్యశరీరం || ౩౩ || ఏతదేవాహ-సతస్మాదితి | అయంక్లౌకోవధానాభౌంవృత్తాదవరోహణందర్శయతిస్త- అనెనసోవర్ధితుదుమా
 దితిపూర్వోద్యుమాగ్రాస్త్రితాశమిపస్థకాఖాయామవతరణముక్తం - అత్రభూమావిబాధ్యం || ౩౪ || మేరుమందరేతి || అగ్రతోవ్యవతస్థే- సం
 భాషణాయవృతమూలగతోబభౌవేత్యుభః || ౩౫ || ౩౬ || తదీతి || అవస్థాప్యతాంబుద్ధిరీక్రియతాం - వికాంక్షయాఉపేక్షయా || ౩౭ || ౪౦ ||
 జానామితి || సంప్రధార్యానిచారణీయా || ౪౧ || స్వప్రాప్తేప్రధానంసోమంహృదికృత్వాకపాతతోదోషమాహ - అయుక్తమితి || ౪౩ || అ
 హమితి || ఉపర్యుపరిసాగరమితి - ఉపర్యుధ్యధ్యధామిపృథివివచనం - ధిగుపర్యాదిష్టితిద్వీతీయా || ౪౪ || పతితేతి || యాదసాంజలజంతునాం ||
 ౪౫ || నచేతి || కళత్రవతిరత్వవతి - త్వయిసుదేహస్సాత్ - మయిరక్షాయాంత్యయివిపత్సంచేహస్సాద్విత్వార్థః || ౪౬ || ఏతదేవప్రపంచయతి-
 స్ప్రియమాణామిత్యాదినా || ౪౭ || తైవీతి || త్వంత్వైఃపరివృతోభవే - కళత్రవాకర్మభిః - త్వంసంశయంప్రాప్తృభవేరియోజనా || ౪౮ || సా
 యుధాభిః || సంయాతుంసమ్యగ్యోద్ధం || ౪౯ || పూర్వశ్లోకోక్తంసమర్థయతి - యుధ్యమానస్యేత్యాదినా || ౫౦ || అథేతి || సాంపరాయేయద్దే || ౫౧ ||

౩౩ || సత్తి || పాదసాత్ పాదపమూలాత్ ఆప్లుత్యశరీరవధానవేగకృతతాఖాభంగద్వనినారాక్షసోజ్ఞాన్యంతితిమత్వా ఆన్యత్రాపస్థతవానిత్య
 ర్థః || ౩౪ || మేర్వితి || అగ్రతోవ్యవతస్థేయోగ్యప్రదేశే || ౩౭ || తదీతి || వికాంక్షయా- ఉపేక్షయా- అత్రద్ధయత్యర్థః || ౪౩ || అహమితి || సాగరం
 గ్రాంధుసముద్ధిశ్యేత్యర్థః - ఉపర్యుపరివేగేనగచ్ఛతస్సేపృష్ఠాత్ ఆకాశమాపన్నాహంభయాత్ ప్రపతేయమితిసంబంధః || ౪౪ || నచేతి || క
 లత్రవతిరత్వప్రవృతతిత్యయపిసందేహఃప్రాణసందేహః || ౪౫ || తైవీతి || త్వైఃపరివృతోభవే - సంశయంప్రాప్తృభవేరివాక్యభేదేన
 యుక్తవృద్ధియోర్నిర్వాహః - కళత్రవాకర్మభావవానిత్యర్థః || ౪౯ || తథాపిసాహసకరణంనకతావ్యమిత్యాశయేనాహ- యుధ్యమానస్యే
 త్యాదిశ్లోకద్వయేన || ౫౦ || తత్రపతనపక్షేఅనధామాహ- అథవేతి || తేపృష్ఠాదిత్యేషః || ౫౧ || పరాజయపక్షేఅత్యసర్థమాహ- మాంపతి || పరా
 జయంసంభావయతి - అవ్యవస్థాహితి || ౫౩ || అథమాఘాతావతనపరాజయా రక్షస్త్రజానైరెవమేమరణంస్యాదిత్యాహ - అహంపేతి || పరా
 జయ || ఇవానీహనుచుతఃసర్వశక్తిమంగీకృత్యయక్త్యంతరమాహ - కామమితి || శస్త్రైఃనిహతైః || ౫౫ || పరాజయపక్షేనోమాంతరమాహ- అథవేతి ||

యుహారయోనాపిరాఘవో॥ ఆరంభస్తుమదభోఽయంతతస్తవనిర్దేశకః॥ ౫౬౪॥ త్వయాహిసహరామస్యమహానా
గమనేనుణః॥ ౫౭॥ మయిజీవితమాయత్రంరాఘవస్యమహాత్మనః॥ భ్రాతృణాంచమహాబాహూతవరాజకు
లస్యవ॥ ౫౮॥ తౌనిరాశౌమదర్శంతు శోకసంతాపకశితౌ॥ సహసర్వక్షాహరిభి స్త్యక్ష్యతః ప్రిణసంగ్ర
హం॥ ౫౯॥ ఇత్యభక్తింపురస్కృత్యరామాదన్యస్యనార॥ నస్మశౌమిశరీరంతుపుంసోవానిరపుంగవ॥ ౬౦॥
యదహంగత్రసంస్పృశం రావణస్యబలాన్లతా॥ అసిశాకింకరిష్యామివినాథావివశాసతీ॥ ౬౧॥ యదిరామో
దశగ్రీవ మిహహత్వాసబాంధవం॥ మామితోగృహ్యగచ్ఛేత తత్తస్యసదృశంభవేత్॥ ౬౨॥ శ్రుతాహిదృష్టా
శ్చనుయాపరాక్రమామహాత్మనస్తస్యరణావమద్దినః॥ నదేవగంధర్వభుజంగరాక్షసా భవంతిరామేణసమాహి సం
యుగే॥ ౬౩॥ సమీప్యతంసంయతిచిత్రకామఃకం మహాబలంవాసవతుల్యవిక్రమం॥ సలత్క్షణంకోపిహహేతరా
ఘవంహుతాశనందీప్తవివానిలేరితం॥ ౬౪॥ సలత్క్షణంరాఘవమాజిమద్దనం దిశాగజంమత్తమివవ్యవస్థితం॥ స
హేతకోవానరముఖ్యసంయుగేయుగాంతసూర్యప్రతిమంశరాద్విషం॥ ౬౫॥ సమేహరిశ్రేష్ఠసలత్క్షణంవతింసయాధ
వంక్రిప్రమిహూపవాదయ॥ చిరాయరామంప్రతిశోకకశితాంకురుష్వమాంవానరముఖ్యహుషితాం॥ ౬౬॥ ఇతిశ్రీ
మత్సుందరకాండే - న ప్రతింశస్సగః***** తతస్సకపిశామాలస్తైనవాక్యేన
హుషితః॥ సీతామువాచతచ్చుక్త్వాహాక్యంవాక్యవిశారదః॥౧॥ యుక్తరూపంత్యయాదేవిభాషితంశుభదశనేస
దృశంస్త్రీస్వభావస్యసాధ్వీనాంవియస్యచ॥౨॥స్త్రీత్వంనతుసమథాంహిసాగరంవ్యతివత్తిశుం॥ మామధిస్తాయవిస్త్రీ
ర్ణంశతయోజనమాయతం॥౩॥ద్వితీ మంకారణాయచ్చబ్రవీషిచివయాన్వితే॥ రామాశన్యస్యన్నామిసంస్పర్శమితిజా
త్రవేదీమిమిఖస్య - యుక్తపరవశస్యేత్సృష్టః॥౪॥ అభవేతి॥ సంవృతేగూఢప్రదేశే॥౫౬౪॥ రా॥ఆతోమమావచ్ఛానంరామాయన్మహ్యతేనస
హగచనేచుచ్ఛేరియచ్చాన్యధిత్యాహ- త్వయాహీతి॥ ౫౭॥మయూతి॥ తవరాజకులస్యసుగ్రీవరాజకులస్య॥౫౮॥౬౧॥ యదహమితి॥అసిశాన్య
యంకింకరితృకామసచుద్ధా- వినాథావిగతస్వామికా-వివశావిదృష్టా॥౬౧॥౬౨॥౬౩॥౬౪॥ప్రశమహేశ్వరాగూఢప్రసిద్ధా-ద్వితీయోనిస్సచుత్వ
ప్రసిద్ధా॥ ౬౩॥ ౬౪॥ సజతి॥ హుషితాంహుషామసాదితాం- ఉత్తరోత్తరహుషావసమిత్సర్వ- ఆసయాభక్తితయాఉపాయాంతరంస్వ
యాపకచుద్ధా- భగవత్ప్రప్రాసమిహపాయశశిదశితః॥ ౬౬॥ ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిగతే శ్రీరామాయణఘోషశృంగారతిలకాఖ్యాన
సుందరకాండవ్యాఖ్యానప్రతింశస్సగః॥ ౧॥ ౨॥ ౩॥ ౪॥ ౫॥ ౬॥ ౭॥ ౮॥ ౯॥ ౧౦॥ ౧౧॥ ౧౨॥ ౧౩॥ ౧౪॥ ౧౫॥ ౧౬॥ ౧౭॥ ౧౮॥ ౧౯॥ ౨౦॥ ౨౧॥ ౨౨॥ ౨౩॥ ౨౪॥ ౨౫॥ ౨౬॥ ౨౭॥ ౨౮॥ ౨౯॥ ౩౦॥ ౩౧॥ ౩౨॥ ౩౩॥ ౩౪॥ ౩౫॥ ౩౬॥ ౩౭॥ ౩౮॥ ౩౯॥ ౪౦॥ ౪౧॥ ౪౨॥ ౪౩॥ ౪౪॥ ౪౫॥ ౪౬॥ ౪౭॥ ౪౮॥ ౪౯॥ ౫౦॥ ౫౧॥ ౫౨॥ ౫౩॥ ౫౪॥ ౫౫॥ ౫౬॥ ౫౭॥ ౫౮॥ ౫౯॥ ౬౦॥ ౬౧॥ ౬౨॥ ౬౩॥ ౬౪॥ ౬౫॥ ౬౬॥ ౬౭॥ ౬౮॥ ౬౯॥ ౭౦॥ ౭౧॥ ౭౨॥ ౭౩॥ ౭౪॥ ౭౫॥ ౭౬॥ ౭౭॥ ౭౮॥ ౭౯॥ ౮౦॥ ౮౧॥ ౮౨॥ ౮౩॥ ౮౪॥ ౮౫॥ ౮౬॥ ౮౭॥ ౮౮॥ ౮౯॥ ౯౦॥ ౯౧॥ ౯౨॥ ౯౩॥ ౯౪॥ ౯౫॥ ౯౬॥ ౯౭॥ ౯౮॥ ౯౯॥ ౧౦౦॥
౧॥యుక్తరూపమితి॥ యుక్తరూపం- యుక్తతరమిత్యర్థః- ప్రశంసాయాగరూపవ- పాశప్రస్థంబాత్రప్రకృత్యైవైవృత్త్యా- స్త్రీస్వభావస్య
సుత్వాదే- సాధ్వీనావతివ్రతానాం - కిన్యస్యవృత్తస్య॥ ౨॥ స్త్రీత్వమితి॥ విస్త్రీణంమామధిస్తాయతతయోజనమాయతంసాగరం- ద్వ్య
సంతుంతమితి- స్త్రీత్వంనసమర్థంహి-స్త్రీనసమథేత్యర్థః- యద్వాసాగరస్యతయోజనంతయతంవిస్త్రీణంచమామధిస్తాయాపి- స్త్రీ
త్వం- వ్యతివ్రతాతూలపగంతు - సంమర్థంహి - సాగరస్యతయోజనంయవదావదాయతంతథాపిస్త్రీణంచమామధిస్తయత్యుచితవస్త్రీ
సంమర్థగూఢప్రదేశే॥ ఆరంభఃసమద్రంఘనాదిప్రయత్నః॥ ౫౬౪॥ కిన్యత్రాతనుతవహ - త్వయేతి॥ ౫౭॥మమనాశాదగ్గనయోర్నకేవ
లంత్వవారంభవైకల్యం, దురంతోమహానస్కంబాదిత్యాశయేనాహ-మయూత్యాదిరా॥ రాఘవస్యపేతమయితయత్రంషడ్జితాధీనతీతివి
త్యర్థః॥ రాజకులస్యసుగ్రీవకులస్య॥ ౫౮॥ తావతి॥ ప్రిణసంగ్రహంప్రిణసర్వస్వం॥౫౯॥ననురావతాంగసంస్పృశఃకశంసాధిత్వతక
హ- భకురితి॥ యస్తాత్కారణాత్- ఇన్ద్రక్రిప్తరసూత్యభయర్భవైవలత్క్షణంప్రస్థాపితః॥ తచ్చాత్ రావణస్యగాత్రసంస్పృశంబలాన్ల
తేనసంబంధః- హసేతిలత్క్షణేతిమాచీచవాక్యంప్రత్యారామాన్సశంకయాభత్యభక్త్యాలత్క్షణప్రస్థాపనాత్ ప్రిప్రాయసనభోజనకామర్శ
జితభావః- అశిశాన్యయంకించిత్రుప్రచుద్ధావతీ-వివశావిదృష్టా- వినాథావిగతస్వామికా- అసన్నిహితనాథేత్వం॥ ౬౧॥ ఆఫగిద్ధాంతమా
విష్కరోతి- యవీతి॥ రాక్షసవధరావణవదళూర్వకం మతేప్రాపణంరామస్యసదృశంలన్యముఖేనమత్ప్రాప్తిమగుచితమితిభావః॥౬౨॥నచా
శక్తివింతారామేకార్యత్యాహ- క్షిరాశీ-తి॥ ౬౩॥సజతి॥హరిశ్రేష్ఠసత్వంమేపతిమిహూపపాదయహనయేత్వర్థః- చిరాయచిరకాలంకోక
కేతాం॥ ౬౬॥ ఇతిశ్రీమహాశతీర్థవిరచితాయాశ్రీరామాయణతత్త్వదీపికాఖ్యానాయంసుందరకాండవ్యాఖ్యానంసప్రతింశస్సగః॥*****
౧॥యుక్తరూపమితి॥ యుక్తరూపంయుక్తతరం- ప్రశంసాయాగరూపప్రత్యయః- స్త్రీస్వభావస్యబీచుత్వాదే- సాధ్వీనాంత్యా
ద్యకీనావతివ్రతానాంవియస్యవృత్తస్యసృష్టం॥ ౨॥సంక్షేపేణోక్తమగ్ధంక్లౌఢ్యయేనవృణోతి- స్త్రీత్వమిత్యాదిరా॥విస్త్రీణంచమామధి
స్తాయ- శతయోజనమాయతంసాగరంవ్యతివ్రతాంతుంతమితి- స్త్రీత్వంనసమర్థంహి - స్త్రీనసమథేత్యర్థః- యద్వాస్త్రీత్వమిత్యత్రస్త్రీతిశ్చ
దః- సమర్థమితిలింగవ్యత్యయితవః- స్త్రీఘాతాత్వంసాగరంవ్యతివ్రతాంతుంసమర్థాహీత్యర్థః- స్త్రీశాంబీరుస్వభావత్వాత్తత్తుభూషణమే
కభావః - సాగరస్యనివృత్తమితిపాతే సాగరస్యయాదృక్పతయోజనంతావదాయతగిస్త్రీణంచమామధిస్తాయ - నివతేయితుమపగ

నకిపితత్రేదేవిసదృశంపత్న్యాస్తస్యమహాత్మనః | కాహ్యన్యాత్వామృతేదేవిబ్రాహ్మయాద్వచనమీదృశం || ౫ || శ్రోష్వ
 తేచైవకాకుత్స్థస్సర్వంనిరవశేషతః | చేష్టితంయత్త్వయాదేవిభాషితంమమచాగ్రతః || ౬ || కారణైర్బహుభిర్దేవిరామ
 ప్రియచికిషణయా | స్నేహప్రసక్తమనసామయైతత్సముదీరితం || ౭ || లంకాయాదుష్ప్రవేశత్వాద్దుష్టరత్వాన్న
 హూదధేః | సామథ్యాదాత్మనశ్చైవమయైతత్సముదీరితమ్ || ౮ || ఇచ్ఛామిత్వాంసమానేతుమద్యైవరఘుబంధునా |
 గురుస్నేహేనభక్త్యాచనాస్యతైతదుదాహృతం || ౯ || యదినోత్సహసేయాతుంమయాసార్థమనిందితే | అభిజ్ఞానంప్రయ
 చ్ఛత్వంజానియాదాఘవోహితత్ || ౧౦ || ఏవముక్తాహనుమతాసీతానురసుతోపమా | ఉవాచవచనంమందంబాష్టప్రగ్ని
 థితాక్షరం || ౧౧ || ఇదంశ్రేష్ఠమభిజ్ఞానంబ్రాహ్మ్యస్త్యంతుమమప్రియం | శైలస్యచిత్రకూటస్యపాదేపూర్వోత్తరేపు
 రా || తాపసాశ్రమవాసిన్యాః పాఞ్జ్యమూలఫలోదకే | తస్మిన్సాన్ధ్యాశ్రమేదేశేమందాకిన్యాహ్యదూరతః || ౧౨ || తస్య
 పవనషండేషునానాపుష్పసుగంధిషు | విహృత్యసలిలక్లిన్నాతవాంకేసముపావిశం || ౧౩ || తతోమాంససమాయుక్తోవా
 యసఃపర్యతుండయత్ | తమహంలోష్టముద్యక్యవారయామిస్తవాయసం || ౧౪ || దారయన్చచమాంకాకస్తత్రైవస
 రిలీయతే | నచాప్యపారమన్నంసాంభ్రతూర్థి బలిభోజనః || ౧౫ || ఉత్కృష్ణంత్వాంచరశనాంకుక్రుద్ధాయాంమయిపక్షి
 ణి | స్రస్యమానేచవసనేతతోదృష్టాత్వయాహ్యహం || ౧౬ || త్వయాపహసితాచాహంకుక్రుద్ధాసంలజ్జితాతదా | భక్ష్య
 ఘ్నేనకాకేనదారితాత్వాముపాగతా || ఆసీనస్యచతేశాంతాపునరుత్సంగమావిశం | కుక్రుద్ధంతీచప్రహృష్టేనత్వయా
 హంపరిసాంత్యితా || ౧౭ || బాష్పపూణముభీమందంచక్షుషీపరిమాజః తీలక్ష్మితాహంత్యయానాథవాయుసేనప్రకోప
 తా || ౧౮ || పరిశ్రమాత్ప్రేషస్తాచరాఘవాంకేఽవహంచగం | పర్యాయేణప్రసస్తశ్చమమాంకేభరతాగ్రజః || ౧౯ || సత
 త్రపునరేవాథవాయుసస్సముపాగమత్ || ౨౦ || తతస్సుప్తప్రబుద్ధాంమాంరామస్యాంకాత్సముత్థితాం | వాయుపస్సహ

త్వంభీరుత్వంవాపగచ్ఛతిత్వర్థః || ౩ || ౫ || శ్రోష్వత్వతి | త్వయాచేష్టితంఉద్బంధనాదికం - భాషితంరావణంతృణీకృత్యకణితం - మమప్రత్యుత్తర
 త్వేనకణితంచ || ౬ || కారణైరితి || బహుభిఃకారణైఃబహుభిరుపాయైః - స్నేహప్రసక్తమనసాస్నేహశిధిలవనసా || ౭ || లంకాయాఇతి || దు
 స్ప్రవేశలంకాప్రవేశేదుష్టరసాగరతరణేచమమశక్తిరస్తీర్ణాపయతుంఏవముక్తమిత్వర్థః || ౮ || ఇచ్ఛామితి || రఘుబంధునారఘువంశ్యేన || ౯ ||
 సగోత్రబాంధవజ్ఞాబంధుస్వస్వజనాస్సమాఇత్యమరః | రఘువంశ్యానాంబంధునా - తత్కింశంపాదకేనేత్యర్థః - సమానేతుంసంగమయితుం
 ఇచ్ఛామిచ్ఛం || ౧౦ || యదీతి || ఏవమితి || చాష్టప్రగ్నిథితాక్షరంబాష్టేణిష్ఠితాక్షరం - ఏకాంతవృత్తాంతస్తరణాత్ బాష్పః || ౧౧ || ఇద
 మిత్యాదిశ్లోకద్వయమేకాన్వయం || చిత్రకూటస్యపాదేచిత్రకూటపర్యంతపర్వతే - మందాకిన్యాఅదారసిద్ధరాశ్రితపాఞ్జ్యమూలఫలోదకే
 తస్మిన్దేశే - తాపసాశ్రమవాసిన్యాః తాపసాశ్రమేవసంత్యానుమ - ఇదావత్యమాణంశ్రేష్ఠమభిజ్ఞానంప్రియంప్రతిత్వంబ్రాహ్మ్యయాఇతియో
 జనా || ౧౨ || రామాయసీరయావక్రవ్యవచనంహంసంతంప్రత్యుచ్యతే - తస్యేత్యాది || ౧౩ || తతఃఇతి || మాంససమాయుక్తోమాంసప్రతిలుప్తః -
 ఆయుక్తకుశలాభ్యాంచేత్యత్రాయుక్తశబ్దస్యతాత్పర్యపరతయావ్యాఖ్యానాత్ - లోప్తంచృత్పిండం - పర్యతుండయత్పర్యఖండయత్ - స్తనాంత
 రితిశేషః - కుశితోదనఇత్యయంధాతుశ్చైరాదికః || ౧౪ || దారయన్తితి || పరిలీయతేఅంతఃకీలోభవత్స - బలిభోజనకాకః || ౧౫ || ఉత్కృష్ణం
 త్యామితి || ఉత్కృష్ణంత్వాంచరశనాం - కాకోత్సాగణాధామితిశేషః || ౧౬ || త్వయేతి || భక్ష్యఘ్నేనభక్షలోబుషేన - దారితావిదారితా - త్వా
 ముపాగతాపునరుత్సంగమాంశమిత్యేతాభ్యాంకాకోత్సాగణార్థమంకాదుత్థానమనుధావనంచక్రతదేవ్యేత్యవగమ్యతే || ౧౭ || బాష్పేతి || రా
 మాంకేకేవలస్థితాస్తి - తదాకాకోమాంకించదదారయత్ - తందృష్టాత్వలాయనాథాంస్వయమాయాసంకుర్వంతీతదశక్త్యాగ్రదంతీగ
 రుంస్త్రీత్వీనససర్గంససమర్థతీయోజనా || ౫ || శ్రోష్వతేచేతి || చేష్టితంఉద్బంధనాదికంమమాగ్రతఃభాషితంరావణంతృణీకృత్యకణితంచ || ౬ ||

కారణైరితి || కారణైఃత్వద్బుధిభిఃపేతూకాదృష్టేత్యర్థః || ౭ || ఇచ్ఛామితి || రఘుబంధునారఘుసగోత్రేణరామేణ - త్వంసమానేతుంసంగమ
 యితుమిచ్ఛామిత్వదాహృతం - ఏతత్ గురుస్నేహేనఅన్యథానెతిసంబంధః || ౧౦ || ఇదమిత్యాదిశ్లోకద్వయమేకంవాక్యం || చిత్రకూటస్యపాదేచ
 త్రకూటస్యసమీపపర్వతే - పూర్వోత్తరేతాశాన్యకోశే - మందాకిన్యాహ్యదూరతఃసిద్ధాశ్రమేపాఞ్జ్యంబహు - బహుమూలఫలోదకేతస్మిన్దేశే
 చ్చత్తం - తాపసాశ్రమవాసిన్యానుమఇదంవత్యమాణంశ్రేష్ఠమభిజ్ఞానం - ప్రియంప్రతిత్వంబ్రాహ్మ్యయాఇతియోజనా || ౧౩ || తస్యేతి || తవాంకేస
 ముపావిశమితి - నమహంసంతముద్దిశ్యాభిజ్ఞానంవక్తుంముపక్రాంతాదేవీరామంసంబాధ్యకీమర్థంకథయశీతిచేత్ - సత్యంమహ్యమభిజ్ఞానంవక్తు
 ముపక్రాంతాత్వామేవాభిమఖీకృత్య - ఏవముత్తరంప్రాదాదిహసంసతారామాయవాచయితుమిశినదోషః || ౧౪ || తతఃఇతి || పర్యతుండయత్ప
 ర్యఖండయత్ - స్తనాంతరితిశేషః || ౧౫ || ఉత్కృష్ణంత్వామితి || పక్షిణావసనేస్రస్యమానేసతి - రశనామత్కృష్ణంత్వాంకకృప్య
 మాకాయాంమయి - కుక్రుద్ధాయాంసత్యాం - తతఃతదాత్వయాఅహందృష్టాస్తీర్ణసంబంధః || ౧౬ || భక్ష్యఘ్నేనేతి || భక్ష్యఘ్నేనభక్షలోబుషేన్య
 దారితావిదారితాత్వాముపాగతాపునరుత్సంగమాంశమిత్యేతాభ్యాంకాకోత్సాగణార్థం అంకాదుత్థానమనుధావనంచదవ్యాకృతమిత్యవగమన-

సాగమ్యవిదదారస్తనాంతరే॥ ౨౨॥పునఃపునరధోత్పత్త్యవిదదారసమాంభృశం । తతస్సుముత్క్షితోరామోముక్తైశ్శో
 నితబిందుభిః॥౨౩॥ వాయసేనతతస్తేనబలవత్క్షిశ్యమానయా॥ సమయాబోధితశ్శ్రీమాన్సుఖసుప్తఃపరంతపః॥౨౪॥
 సమాందృష్ట్వామహాబాహుగ్వితున్నాంస్తనయోస్తదా॥ ఆశీవిషభవక్రద్ధశ్వసకావాక్యమభాషత ॥ ౨౫॥ కేసలేనా
 గనాసోరురుత్తతంతైస్తనాంతరం॥ కఃక్రీడతిసరోషణపంచవక్త్రైఃఖభాగినా॥ ౨౬॥ వీక్షమాణస్తతస్తంవైవాయసం
 సముదైక్షత ॥ నభైస్సరుధిరైస్తీర్ణైరమామేవాభిముఖంస్థితం॥౨౭॥ పుత్రఃకీలసశక్రస్యవాయసఃపతతాంవరః॥ధరాం
 తరగతశ్శేఘ్రింపవనస్యగతౌసమః॥౨౮॥ తతస్తస్త్రిన్తమహాహుఃకోపసంవతితేక్షణః॥ వాయసేకృతవాక్కురాం
 మతింమతిమతాంవరః॥ ౨౯॥ సదర్శంసంస్తరాద్ధృవ్యాబ్రాహ్మణాస్త్రైఃణయోజయత్ ॥ సదీప్తభవకాలాగ్నిజఙ్గా
 లాభిముఖోద్వజం॥ ౩౦॥ సతంప్రదిప్తంచిత్రైఃపదర్శంతంవాయసంప్రతి ॥ తతస్తంవాయసందగ్ధస్సోఽబరేనుజగామ
 హా॥౩౧॥ అనుస్మృతస్తదాకాకోజగామవివిధాంగతిం॥ లోకకామఇమంలోకంసర్వంవైవిచచారహా॥ ౩౨॥ సపితౌ

హంరామఃపరిహాసపూర్వకంసాంత్వితవానిత్యధః- అనేనస్వరక్షణేస్వయంప్రవృత్తచ్ఛేదీశ్వరఉపేక్షతెస్వయమప్రవృత్తౌసరక్షణీద్యోతిత॥
 ౨౩॥ వాయసేనతతస్తేనబలవత్క్షిశ్యమానయా॥ సమయాబోధితశ్శ్రీమాన్సుఖసుప్తఃపరంతపః॥ సఃఖిలోకవిదితసరితశ్చయసాందర్యప్రసి
 ధ్ధః- మయాబాధితమయైవాహంహతా- స్వాపకాలికక్రీడితేనానమభవాత్- లోకేశ్వత్సంచారదశాయాంఘోరభవభాతిశ్చయనైదులః-
 త్తణాదిభిదోమాద్యశ్యంతే- నతథాయం- శ్రీమాన్స్వాపకాలికక్రీదుచ్యతే- సుఖసుప్తఃతత్త్వాగుణైవహి-సుప్తిరపి-పరంతపః-శయనమేవ
 సకలశత్రునివతఃనక్షమమిత్యధః- సుప్తశ్రీమాన్- లోకేస్థానగమనశ్చయనాదిదశాయాంరూపవానివలక్ష్యతేశ్చిత్- సుశయనప్రకా
 శితప్రచ్ఛన్నదోషతయాజగుప్తితోభవతి- ఆయంతుశయనావస్థాయామేవసీరాజనాకతవాద్యద్వీదోషపరిహారయత్సేవంస్థితః॥ ౨౪॥స
 మామితి॥ ౩౦॥ తున్నాందరితాం॥ ౨౫॥ కేసలే' పంచవక్త్రైఃఖభాగినాస్త్రైఃపదర్శంతంవాయసంప్రతి- కార్యాతిశయద్యోతనాధః-
 వాపంచసంభ్రాంతవక్త్రైః-నాగనాసోరునాగహస్తోరు- కుపితపంచవక్త్రైఃక్రీడాసమంతవస్తనవిదారణమితిభావః॥ ౨౬॥౨౭॥నను
 వాయసమాత్రేకిమధఃమత్ప్రంముక్తమిత్యాశంక్యాహ- పుత్రఃకీలేతి॥ ఇదంరక్షణసంతరంత్వైవోక్తమితిజ్ఞేయం- కీలేతిప్రసిద్ధౌ- ఇంద్రపుత్ర
 త్వేనప్రసిద్ధోజయంతపవాయసరూపేణాగతిత్యాహుః- వాయసరూపోన్యఃపుత్రఇత్యప్యాహుః॥ ౨౯॥ సదర్శమితి॥ సంస్తరాత్సరణా
 త్- గృహ్యగృహీత్వా- అస్త్రైఃఅస్త్రమంత్రైః- యోజయత్ ఆయోజయత్- ఆభిమంత్రితవానిత్యర్థః- ద్విజంకాకం॥౩౦॥౩౧॥అనుస్మృతఃఇతి॥
 ఆనుస్మృతఃఅనుస్మృతః- వివిధాంగతింవివిధంస్థానం- లోకకామఃలోకయిత్యకామః- రక్షకాపేక్షిత్యధః॥౩౨॥భగవద్వ్యతిరక్తాంధనా
 ధానానరక్షకాత్యాహ- సపితౌ॥సంపురుషకారణతాయామపికృతాపరాధః- సఃకద్రాపరాధః- పితౌచపరిత్యక్తః- అస్త్రక్షణీత
 తయాప్రభవంపితరంరక్షకంగతః- తేనవై'లోక్యాధిపనావత్యక్తః- ఇంద్రామహేంద్రస్సరనానోపేతస్యాసమర్థత్వోక్తే॥ పరిత్యక్తః
 త్యాగోపినాపాతతఃబుద్ధిపూర్వత్యక్తః- త్యలేదేకంకులస్యాథే'గామస్యార్థకులంత్వజేదిత్యాయాత్-యద్వాపరిత్యక్తఃభార్యాపుత్రాదిభి
 స్సహత్యక్తః- చకారేణమాతాసముచ్చీయతే- నకేవలంపితపరేణపితౌప్రియపరయామాత్రాచపరిత్యక్తః- సీతా
 సారీజనస్యాన్యయోగక్షేమంవిధాన్యతీతిస్వరక్షకభూతాయామపిసాపరాధత్వాదితిభావః- పిత్రక్షేయమాతుర్వాత్సల్యాతిశయాత్రామేవ
 ప్రధమం-చృత్స-తతఃపితరం-పితౌత్యాగవచనాంతాత్యాగస్సిద్ధపేక్షచకారణమూహితం- పితృభ్యాంత్యాగేదిబంధనానత్యజంతి కింపి
 తరాసర్వభాత్యత్యజతితైరపితృక్రత్యాహ-కురైశ్చ- కస్యభిభృతిదేవాశ్చజాతపోషస్యసంయుగఇతిరామనయనైరైశ్చేదివిభ్యలిపి- ఏవం
 పూర్వగజాతీయైస్త్యక్తత్వేపిపరిగృహీతపక్షిరూపసజాతీయైఃకంత్యక్తత్యేపేక్షయాంతథేత్యాహచకారణ- పక్షిణోపిప్రయాచంతేసర్వభూ
 తానుకంపినమితిపక్షిణామపిశరణ్యత్వాత్- స్వనాయకగరుడస్వామిత్యావృషక్షిభిరపిపరిత్యక్తః- సమహషిఃభిః- పితౌదిబంధనామరక్షక
 త్వేపిచన్యశంస్యప్రధానామహమయోరక్షిప్యతీతిగతః- తైరపిప్రకామంచూరదశిఃభిఃపరిత్యక్తః- ఆన్యశంస్యవిషయవ్యవస్థాసీతిస్త్యక్త
 క్త్యర్థః- ఏతదంగికారేవయమపిసంగగోషణనశ్యేమ- అస్తాభిస్త్రాగేనన్యగతికత్వాద్రామవినంస్త్వికగిష్యతీతిస్త్యక్తః- మహషిఃభిః-
 యోవిష్ణుంసతతం ద్వేష్టితంవిద్యాదంత్యరేతసమితివిష్ణుద్వేషణచందాళత్వాత్- చందాళఃపక్షిణాంకాకకృత్యైశ్చచందాళోనాన్యద్వాటమా
 గచ్ఛేదితిత్యక్తః-ఏవంరక్షకాంతరాదశఃనాన్యష్టగతోఘటమవ్యవేషతదిత్యాదేనపైర్విరవివృతద్వారాన్సర్వాగృహాగతత్యాహ-త్రీ

తే॥౨౧॥తి॥ సతత్రైతి ॥ త్వయిస్వపతిమయితాగ్రత్యామిత్యధః- సుప్తప్రబుద్ధాంరాఘవాంకేసుప్తైతతఃప్రబుద్ధామతపివరాఘవాంకాదృ
 తాంవాయసఃపునరాగమ్యస్తనాంతరేవిదదారవ్యతిభిత్ ॥ ౨౨॥ ౨౬॥తి॥ వీక్షమాణఇత సతఃప్రాంతదేశమిత్యధః॥౨౭॥పుత్రఇతి॥ధరాం
 తరగతఃభూమింప్రాప్తః॥౨౮॥తి॥ కోపేనసంవతితేపివతితేక్షణేయనసః॥ ౨౯॥ సదభవమితి॥దభఃసంస్తరాత్గృహ్యగృహీత్వా
 యోజయత్ ఆయోజయత్ ద్విజంకాకం॥ ౩౦॥ ఆనుస్మృతఃఇతి॥ఆనుస్మృతఃఅనుస్మృతఃలోకకామఃరక్షకజనాకాంక్షి॥౩౨॥తి॥ పితౌచపరిత్యక్తః

చపరిత్యక్తస్సురైశ్చ సమహాపిభిః॥ త్రీకలోకాన్సంపరిక్రమ్యతమేవశరణంగతః॥ ౩౩౫॥ సతంసిపతితింభూమాశరణ్య
శ్శరణాగతం॥౨౪౫॥ మపి కాకుత్స్థఃకృపయాపర్యపాలయత్॥ ౩౩౫॥ సశర్మలబ్ధ్యాలోకేషుతమేవశరణంగతః॥ పరి
ద్యూనంవిదన్తంచనతమాయాంతమబ్రవీత్॥ మోఘంకతుఃసశక్యంతుబ్రాహ్మమస్త్రుంతదుచ్యతాం॥ ౩౩౬॥ హినస్తుద
క్షిణాక్షిత్వచ్ఛరణ్యథసోబ్రవీత్॥ ౩౩౭॥ తతస్తస్యాక్షికాకస్యహినస్తస్యసదక్షిణం॥ ౩౩౮॥ దత్వాసదక్షిణంనేత్రీం
ప్రాణేభ్యఃపరిరక్షితః॥ ౩౩౯॥ సరామాయనమసృజ్యత్వారాజైదశరథాయచ॥ విసృజ్యస్తేనవీరేణప్రేతపేదేస్వమాల
యం॥ ౩౪౦॥ మత్కృతేకాకమాత్రేతుబ్రహ్మస్త్రంసముదీరితం॥ కస్త్యాద్యోమాంహరత్వత్తఃక్షమసేతంమహీపతే॥
౩౪౧॥ సకురువ్యమహూత్సాహఃకృపాంమయినరవభ॥త్వయానాథవతీనాథహ్యనాథాభవదృశ్యతే॥ ఆనృశంస్యం
పరోధర్మస్త్యత్తపవమయాశుతః॥ జానామిత్వాంమహావీర్యంమహూత్సాహంమహాబలం॥అపారపారమక్షోభ్యం
గాంభీర్యాత్సాగరోపమం॥ భర్తారంససముద్రాయాధరణ్యావాసవోపమం॥ ౪౨౫॥ ఏవమస్త్రవిదాంశ్రేష్ఠసృత్యవా
స్థలవాసపి॥కిమర్థమస్త్రంరక్షస్సునయోజయతిరాఘవః॥ ౪౩౫॥ ననాగానాపిగంధర్వానాసురానమరుద్గణాః॥ రామ
స్యసమరేవేగంశక్తాఃప్రతిసమాధితుం॥౪౪౫॥ తస్యవీర్యవతఃకశ్చిద్యద్యస్త్రమయిసంభ్రమః॥ కిమథాంశరైస్త్రైఃక్ష
యంనయతిరాక్షసాః॥ ౪౫౫॥ భ్రాతృరాదేశమాదాయలక్ష్మణోవాపరంతపః॥ కస్యహేతోర్నమాంవీరఃపరిత్రాతి
మహాబలః॥ ౪౬౫॥ యదితౌపురుషవ్యాఘ్రావాయ్వగ్నిసమతేజసా॥ సురాణామపిదుర్ధామోకిమర్థంమాముపేక్షతః॥

లోకాః సంపరిక్రమ్య- పరిక్రమ్య- ఏతదేవనవకృత్వంగతః- సంపరిక్రమ్య- గృహస్థైరవిజ్ఞాతతయాకవాటమూలేషులీనశ్చేత్యథా- ఆపికదా
చిత్కృతైషాముత్వద్యేతేతిమత్వాపునఃపునగతాత్కర్తృః - అమునిష్కాస్యకవాటబంధసంసృతైఃకృతమిత్యర్థః-తతఃకింకృతమిత్యత్రాహ-తమే
వశరణంగతః రక్షితత్వేనప్రాప్తాపేక్షయాహింసకత్వైసస్థితస్యముఖమేవతతళమిత్యవస్థితః- అతస్తమేవశరణంగతః- యదివారావణస్వయమి
త్యైవంస్థితోహిరామఃతమేవసర్వలోకశరణ్యమేవ- తమేవ-దోషోద్యపిత్యజేయమితిస్థితం-శరణంగతఃనివాసంగతః- నతూపాయతయాగ
తః- నివాసవృత్తస్సాధూనామిత్యుక్తైః॥౩౩౫॥సతమితి॥సరిరక్షకస్వభావః - తగప్రాతిహత్యైకనిరతం- భూమానిపతితందేవజాతితయాభూమి
మస్పృశన్నపిభూమాపతితం- భూమాదుష్ప్వత్రంపితరశిక్షమాణేనయథామాతుఃపాదయోఃపతితథాపతత్ - శరణ్యఃసర్వావస్థాస్వపిశరణ
వరణాహః- శరణాగతంఅనన్యగతికతయాస్వముపాగతం- వధాహంమపిరామసిద్ధాంతేనాపివధాహం- కాకుత్స్థఃకృపయాపర్యపాలయ
త్కులోచితస్యధావేనరక్షితవా - కృపయాఅస్తదాద్యార్థబంధకార్యంప్రబలకమణానసమాప్యతే- తథాతేనారబ్ధమపికృపయానపూర్వత
ఇతిభావః॥ తనిష్టాః॥ ౩౪౫॥సశమేత్యాది॥పరిద్యూనంపరితప్తం - తదుచ్యతామిత్యనంతరంహినస్తుదక్షిణాక్షిత్వచ్ఛరణ్యథసోబ్రవీదిత్యర్థః-
సంధేయం॥రాత్రుదుచ్యతామితిప్రశ్నానంతరంహినస్త్రీసదక్షిణమితివచనాదస్త్రులక్ష్మ్యత్వేనదక్షిణాక్షిప్రదానపరంప్రతివచనంకాకేనకృతమిత్య
వగమ్యతే॥ ౩౪౫॥ ౩౪౬॥ సరామాయేతి॥ దశరథాయస్వభోకస్థతయాపూర్వమేవమిత్రభూతాయ॥ ౩౪౭॥మత్కృతఇతి॥సముదీరితంప్రయ
క్తం- హరత్అహరత్॥ ౩౪౮॥ సఇతి॥సరివరదుఃఖంబుష్ట్యానసహమఇత్యుక్తవాత్వం- మహూత్సాహఃఏతదనుస్థానపర్యంతంకుర్వత-మ
యిత్యంతదుఃఖితాయాం - కృపాంపరదుఃఖాసహిష్టుత్వం- ప్రకాశయితుమహంసినోత్రయ- ఏవంసకరోషిచేత్రవనరోత్రమత్వస్యహని
రెవస్యాత్ - తస్మాదేతద్వచనమనుస్థానపర్యంతంకృత్యామాంజీవయిత్యాతవనరోత్రమత్వంపరిపాలయేతిభావః - అనాథాభవఅనాధేవ- ఆ
హంకణాభావః- ఆనృశంస్యంపరోధమః- నావారోపణానంతరంవేతనాభ్యర్థనవత్సంశ్లేషదశాయాంతవాత్సంతాభిమతోధమః- కఇతిమ
యాపుష్పైవరదుఃఖంబుష్టంచేత్రవసహిష్టుత్వమేవపరమోధమణిమమాభిమతం తదైవమత్స్వభావఇతిత్వయారహస్యాద్భేదనంకృతం - త్వ
త్తపవ - నతూమాతముఖేనమయాశ్రుతః - ఇదంత్రవణమాత్రపర్యవసాయిజాతంసత్వసృష్టానపర్యవసాయితిరామంపుచ్ఛేతిభావః- ఏవంపు
చ్ఛంత్యాసీతాయాఃప్రత్యుత్తరందిశతోరామస్యచకోభిప్రాయఇతిచెమచ్యతే - ఏతస్యసంశ్లేషస్యవిచ్ఛేదోభవతిచేత్ - కింకరిష్యామీతికాతరత
యాపుష్పవతీ- సోపిచుద్విరహాల్లాశేనతామ్యంతింత్యాంనకదాచిదపివశ్యేయమిత్యుక్తవా - అయమథోపర్యరణ్యకాండేఆప్యహంజీవితంఉహ్య
మితిశ్లోకప్రస్తుతికాదౌదృశ్యతః॥ ౪౧॥ జానామితి॥ అపారపారందురధిగమపారం- అసీమమిత్యర్థః - దురధిగమగుణసీమమిత్యథోవా॥రా॥
జానామితి॥ అపారపారం - పారకమణమాప్రావిధితోర్నిష్పన్నత్వాదత్రపారశ్చదైవకర్తృసమాప్తిర్యతే - అపారాఃపారిఃపరాఃసమా
ప్రయోయస్యసతథోక్తః - నిరవధికాపవానత్వర్థః॥౪౨౫॥౪౩౫॥ననాగాఇతి॥ప్రతిసమాధితుంప్రతిబద్ధం॥౪౪౫॥తస్మేతి॥ సంభ్రమఃభావవృ
స్సగేఃపీతిశేషః- పిత్రేత్యుపలక్షణంప్రహంతానాం॥౩౩౫॥తి॥పర్యపాలయత్ ప్రాణరక్షణేనతశేషః॥౩౪౫॥ సశమేతి॥పరిద్యూనంపరితప్తం॥

మోఘమితి॥ఉచ్యతామితిప్రశ్నానంతరంహినస్త్రీసదక్షిణమితివచనాదస్త్రులక్ష్మ్యత్వేనదక్షిణాక్షికాకేనదత్తమిత్యవగమ్యతే॥ ౩౪౫॥ ఏవంహ
నుమతేరామైకసంవేద్యమభిజ్ఞానమభిధాయ- దుఃఖావేశాద్భ్రామమేవబుద్ధిస్థంసంబాధ్య - సోపాలంభంప్రాధికయతే- మత్కృతేత్యాదిసార్థ
చతుష్టయేన॥యఃత్వతోమామహరత్ - తంరావణంకస్త్యాహిమసేషిషేషిసత్కర్తృభావః॥ ౩౪౫॥ సఇతి॥ సత్వంఆనృశంస్యంఅక్రార్యం॥౪౧॥
జానామితి॥అపారంపారంఅప్రాప్యగుణసీమాంతం॥ ౪౪౫॥ తస్మేతి॥ సంభ్రమఃత్వరా॥౪౬౫॥యదితామితి॥సంగతామితీషఃఉపేక్షతః

౪౭౪॥ మమైవమమగ్రతంకించిన్తహదస్తినసంశయః॥ నమథావపితాయన్గాంనావేత్తేతేపరంతపా॥ ౪౮౪॥ వైదేహ్యవ
చనంశుత్యాకరుణంసాశుభ్రాపితం॥ అథాబ్రవీన్తహతేజాహనూమాన్మారుతాత్మజః॥ ౪౯౪॥ త్వచ్ఛోకవిముఖోరామో
దేవినత్యేనమేశపే॥ రామేమఃఖాభిషన్నేచలత్క్షుణఃపరితస్యతే॥ ౫౦౪॥ కథంచిద్భవతీదృష్టానకాలఃపరిశోచితుం॥ ౫౧॥ ఇ
మంముహూర్తంసఃఖానాండ్రత్వస్యంతమనిందితే॥ తావభౌపుగువవ్యాఘ్రా రాజపుత్రౌమహాబలౌ॥ త్వద్దర్శనకృతో
త్సాహౌలంకాంభస్తీకరిష్యతః॥ ౫౨౪॥ హత్వాచసమరేక్పూరంరావణంసహబాంధవం॥ రాఘవస్త్యాంవిశాలాక్షినే
వ్యతిస్వాంపురీంప్రతి॥ ౫౩౪॥ బూహియద్రాఘవోవావ్యోలత్క్షుణశ్చమహాబలః॥ సుగ్రీవోవాపీతేజస్వీహరయోపిన
మాగతాః॥ ౫౪౪॥ ఇత్యుక్తవతితస్మింశ్చస్మీతాసురసుతోపమాడేవాచశోకసంతప్తాహనుమంతంష్టవంగమం॥ ౫౫౪॥ కా
సల్యాలోకభర్తారంసుషువేయంచనస్వినీ॥ తంమమాథేసుఖంపుచ్చశిరసాచాభివాదయ॥ ౫౬౪॥ సృజశ్చసర్వరత్నాని
ప్రియాయాశ్చవరాంగనాః॥ విశ్వర్యంచవిశాలాయాంపుథివ్యామపిమర్లభం॥ పితరంమాతరంచైవసంమాన్యాభిప్ర
సాద్యచ॥ అనుప్రవృజితోరామంసుమిత్రాయేననుప్రజాః॥ ౫౭౪॥ ఆనుకూలేనధర్మాత్మాత్యక్త్యాసుఖమనుత్తమం॥
అనుగచ్ఛతికాకుత్స్థంభ్రాతరంపాలయన్వనే॥ ౫౮౪॥ సింహస్కంధౌమహాబాహుర్నసస్వీపియదర్శనఃపితృవన్వర్త
తేరామేమాతృవన్త్యాంసమాచరక॥ ౬౦౪॥ హియమాణాంతదావీరోసతుమాంవేదలక్షుణః॥ ౬౧॥ వృద్ధోపసేవీలక్ష్మీ

త్రిః॥ ౪౫౪॥ ౪౬౪॥ యదితావతి॥ ఉపేక్షతఃఉపేక్షేతే॥ యదితా - సంకతావతిశేషః॥ ౪౭౪॥ మమైవేతి॥ సమథౌవిరోధివగమున్నుల్యమ
ద్రక్షణానుగుణశక్తిమంతా - పరంతపా ఇతఃపూర్వంప్రతిపక్షనిదహనంకుర్వంతా - ఏవంభూతావపి - తామాంప్రాణపర్యంతంతతాద్రవ్య
త్యహాదశాంప్రాప్తాంమాం - నావేత్తేతేతియతేనకటాక్షయతేతియతే॥ అస్యనిమిత్తతయోర్వామయివాకించిచ్ఛేతుమహాతి - తత్రతద్వి
షయేతాదృశనిమిత్తప్రసక్తిర్నాస్తి - సామర్థ్యపరంతపత్వాదిదర్శనాత్ - పశిశేషాన్మమైవపాపంఅస్యనిమిత్తభవేతుమహాతి - యద్వామ
మైవ - ద్విషంతఃపాపకృత్యామిత్యుక్తరీత్యాఅన్యతోనాగతమిత్యర్థః - కించిత్సహవయంసర్వజ్ఞఃఅస్మాభిరజ్ఞాతంకించిచ్ఛేతుమహాతి - మహ
త్సాగ్రిరభిఫలతయానుభవవినాదుష్పరిహరం - అస్తినసంశయఃకార్యేనతికారణేకిమస్తిసందేహః - యద్వాకించితానిర్యచనీయం - మహద్దు
ష్కృతమస్తీత్యనేనకింత్యామన్యతప్రదేహాత్యాదిలోకభగవదవచారః - ఉక్తంహి - కీదృశంతుమయాపాపంపురాదేహంతరకృతమితి॥ దేహం
తరేచాలశరీరే॥ ౪౮౪॥ వైదేహ్యఇతి॥ సాశుభ్రాతాతథాఖాపితంఉక్తం॥ ౪౯౪॥ త్వచ్ఛోకేతి॥ త్వచ్ఛోకవిముఖఃత్వచ్ఛోకేనవిముఖః - విమ
యాంతరపరాన్ముఖః - ప్రత్యుత్తయ్యేవదత్తచిత్రఇత్యర్థః॥ ౫౦॥ ఇమమిత్యాది॥ ఇమంముహూతంఅస్మిన్ముహూతే - సప్రమృతేద్విషయా॥
౫౧౪॥ ౫౨౪॥ కాసల్మేతి॥ మనస్వినీలోకభర్తారంసుమవే - లోకేస్త్రీయఃఇహలోకపరలోకయోఃస్వరక్షణార్థంపుత్రాన్మువత్సైవంమేశ్వ
శూః - మనస్వినీఃపులమనస్సా - సర్వలోకరక్షకఃపుత్రోమేభవేదితిప్రతమగృహాయలోకోపకారాయపుత్రంసూతవతీ - ఏవంభూతఃకాసల్యా
సంకల్పఃకథంమోఘస్సాన్యతే - అహమత్రలోకేనకిమంతేభూతా - తంమమాథేసుఖంపుచ్చ - ఆస్తద్రక్షణంనమయాప్రాప్యకాలచ్చింతా
తస్యైవఆస్తత్వరాతుషశంభాసహిష్టుతయా - తస్మాత్తత్తత్తాచెన్నద్రక్షణస్యనకాపిహనిః - ఆతస్మైవైవాన్తాభిరాశాస్యతే - తేనతస్యసుఖ
మస్తీకిమిమయావృష్టమితివద - ఏవంచలోకవదస్మాచ్ఛేతస్మాచ్ఛింతించిదక్షేతీతంచైతోత్రైత్యతాగ్ర్యంతత్ కార్యంమయాపికార్యమిత్యా
హ - శిరసాచాభివాదయ - ఆహంతంశిరసాప్రణతవత్సస్మీతితమభివాదయ - ప్రణిపాతంకుర్విత్యర్థః - కథంనాయికానాయకంశిరసాప్రణమేదితిచే
త్అచారప్రధానజనకులసాదృశ్యవస్తుతేమి కిమత్రప్రమాణంప్రప్తవ్యం - ప్రణయరోషేజైవమాపేతిచేన్న - హాసమద్భవనేనతస్యశాంత
త్వాత్ - న, సమమథౌమత్యార్థగీర్ధ్యకంఛాప్రణమేత్యర్థకింసన్యాపితిచేత్ - మమార్థఇత్యసౌభయత్రాన్వయాత్ - పూర్వమత్రమయా
వృష్టమితివృచ్చేత్యర్థసావ్యవశ్యకత్వాదత్రాపిమయాప్రణమితిప్రణమేత్యస్యస్వరసత్వాత్॥ తస్మిన్లోకే॥ లోకేస్త్రీయఃస్వజీవనదశాయాంపోష
కంచరతోత్తారకంచపుత్రమభిలషంతికాసల్యామిచ్చ - మనస్కృతయాసర్వలోకరక్షకంపుత్రంప్రాగ్భవతాచరణేనలబ్ధవతీ - తత్సాగ్రిరనాః
భలాకిం - ఆహాలోకకర్తాంతయ్యతాగభావామకిం - ౫౬ సమిపస్థితసన్యస్యష్కృతావత్సర్వావస్థాస్వప్యమస్తతాయామమరక్షణేతత్సాగ్రిరనా
సంచమితాకిం - తంయమాథేసుఖంపుచ్చ - మమరక్షణంసప్రాధాన్యంతస్యచననితిష్ఠత్వైవకింతుత్వయాతస్యసుఖజననేనభావ్యం - తస్మావ
స్థానైస్తద్రక్షణంభవిష్యతితదేవాశాస్యతే - శిరసాచాభివాదయ - అగ్నిసాక్షికింగృహీతపాణినాచరక్షణంకార్యంతస్మక్రియతే - ఇతరసా
ధారణ్యేనచరక్షణంక్రియతా - తైర్యత్క్రియతేతస్మాదయాస్యభివాదనంక్రియతేఇత్యుక్తదర్శనమభివాదనం కురు॥ ౫౬౪॥ స్రజశ్చేతి॥ సంతీతిశేషః -
సృగాదయస్సంతిపృథివాద్దుకభమైశ్వర్యసప్యస్తి - తథాపితరంమాతరంచైవసంమాన్యసుమిత్రాయేననుప్రజాఃసఃరామసుప్రవ్రజతః॥
౫౭౪॥ ఆనుకూలేనైతి॥ ఆనుకూలేనభక్త్యైర్వ్యర్థః॥ ౫౮౪॥ సింహస్కంధఇతి॥ సమాచరకపరిచరక॥ ౬౦॥ వృద్ధోపసేవీత్యాది॥ యస్యాంధురి

ఉపేక్షేతే॥ ౪౬౪॥ మమైవేతి॥ ఉపేక్షింపి॥ ౪౭౪॥ త్వదితి॥ త్వచ్ఛోకఃముఖఃత్వద్విశ్లేషశోకేనస్వశరీరరక్షణేపరాన్ముఖఃత్వద్దేశగమనాయేత్యర్థః॥
౫౦౪॥ కథంచిదితి॥ ఇమంముహూతంఅస్మిన్ముహూతే॥ ౫౬౪॥ స్రజశ్చేత్యాది॥ పృథివ్యామపిదులభమిత్యత్రత్యక్త్యైత్యాకృష్యయోజ్యం - ఆ
నుప్రవ్రజితోరామమిత్యత్రసంతీశేషః॥ ౫౮౪॥ సింహస్కంధఇతి॥ సమాచరకపరిచరక॥ ౬౦౪॥ నియుజ్యేతి॥ యస్యాంధురియలక్షుణంని

వాణశక్తీనబహుభాషితా । రాజపుత్రఃప్రియశ్శ్రేష్ఠస్సద్వృత్తశశ్వశురస్యమే ॥ మమప్రియతరోవిత్వంభాతారామస్య
 లక్ష్మణః॥నియుక్తోఘ్రియస్యాంతుతాముద్వహతివీర్యవాణ॥ ౬౩॥ యందృష్టా రాఘవోనైవవృత్తమార్యమనుష్టరేత్ ॥
 సమమాగ్ధాయకుశలంవక్తవోవచనాన్తను॥మృదుర్నిశ్యంశుచిర్లక్షఃప్రియోరామస్యలక్ష్మణః॥ ౬౪॥ యథాహివాన
 రశ్రేష్ఠదుఃఖక్షయకరోభవేత్ ॥ త్వమప్రినాకార్యనిర్యోగేపరీమాణంహరిసత్తమ॥ ౬౫॥ రాఘవస్తృతమారంభాన్త
 యయత్నపరోభవేత్ ॥ ఇదంబూరియాశ్చమేనాథంశూరంరామంపునఃపునః॥జీవితంధారయమ్యమిమాసందశరథాత్మ
 జః॥ఊర్ధ్వంమాసాన్నజీవేయంసత్యేనాహంబ్రహ్మిణీ ॥రావణేనోపరుద్ధాంమాంకృత్యాపాపకర్తృణా ॥తాగ్రతుమర్హసి
 వీరత్వంపాతాళాదివకాశికిం॥౬౬॥ తతోవస్త్రుగతంముక్త్యాదివ్యంమాదామణింశుభం ॥ పదేయోరాఘవాయేతిసి
 తాహనుమతేదదా॥ ౬౭॥ ప్రతిగృహ్యతతోవీరోమణిరత్నమనుత్తమం ॥ అంగుళ్యాయోజయామాససహ్యస్యప్రాభ
 వచ్చజః॥ ౬౮॥ మణిరత్నంకపివరఃప్రతిగృహ్యభివాద్యచ॥సీతాంప్రదక్షిణంకృత్యాప్రణతఃపార్శ్వతస్థిసతః॥౬౯॥హ
 న్నేణచహతాయుక్తస్సీతాదర్శనజేనసః॥హృదయేనగతోరామంశరీరేణతువిష్టితః ॥ ౭౦॥ మణివరముపగృహ్యతం
 హస్తంజనకస్సపాత్యజయాశ్చతంప్రభావాత్ ॥ గిరిరివపవనాశధూతముక్తఃసుఖతమనాఃప్రతిసంక్రమం ప్రపేదే ॥
 ౭౧॥ ఇతిశ్రీసుత్సందర కాండే అష్టత్రింశస్సర్గః.***** మణిందత్వాతతస్సీతా

యస్మిన్ కార్యనిర్వాహఇత్యర్థః॥ ౬౩॥ యమితి॥ ఆర్యంశ్వశురందశరధం-నానుష్టరేత్. పితృవత్సమ్యగ్రక్షకత్వాదితిభావః॥౬౪॥యథాహితి॥
 రామఃయథాదుఃఖక్షయకరోభవత్తథావక్తవ్యమిత్యర్థః. కార్యనిర్యోగేకార్యసంఘటనే-ప్రమాణంవ్యవస్థాపకః॥ ౬౫॥ రాఘవఇతి॥ త్వత్స
 మారంభాత్సదుత్సాహత్॥౬౬॥ ఇదమిత్వాదిఃఊర్ధ్వంమాసాత్-రావణకృతమాసద్వయావధింససహ్యఇతిభావః-నికృత్యావంచనెన-
 పాతాళాదివకాశికిం-అతేరికరణంద్రష్టవ్యం-ఇదంచబూరియాఇతిపూర్వేణాన్వయః-కాశికిం-తత్సంబంధినిత్రీఃకాశికి-తామివ-ఏ
 వంబ్రహ్మపురాణేకూరియతే-పురావృత్తవధేబ్రహ్మహత్యాభిఘాతంనిశ్చీకరింధ్రంభగవాన్నారాయణోదేవైస్సహజైష్టవేహశ్వమేధేనని
 షుల్కంకృత్యాత్తైలోక్యరాజ్యేభిషిచ్యపురాతనంపౌరందరీంక్రియముపాహ్వయత్-తతోశరీరవాక్యాన్దవాక్షతీథక-వర్షింతామపశుత్య
 సదేవదేవోదేవాశ్చతత్రాగ్దుష్టాసాశ్రీఃపాతాళంప్రవివేక-తత్రప్రవేష్టమశక్నువంతోదేవాఃపునరప్యశరీరవాక్యంయచ్ఛానుస
 ర్వలక్షణసంపన్నస్తాంప్రతినేతుమహాతీత్యవశ్యత్యతమేవపురుషోత్తమంప్రాధికాయామానుః-సతతప్రవిశ్యపాతాళాంతాంసమర్థ్యత్యైస్స
 హశక్రూరియప్రాదాదితి. మహాభూతేతు. ఉచభ్యసృభార్యాయమునాయాంస్తాంసీంసరుణోహృత్వాపాతాళమనయత్-తాముచభ్యోనార
 దేనయాచిత్వాతామలభ్యాకుపితఃపాతాళహృదశోపేణతామవాపేతికూరియతే-సాకాశికితేచితరథయంతి॥౬౮॥౬౯॥ప్రతిగృహ్యతి॥
 మణిరత్నంమణిశ్రేష్ఠం-అంగుళ్యాయోజయామాస-చూడామణెరధిస్తానస్యప్యైయారేశసరణిఃతత్ప్రాంగుళింప్రాప్తేశయదిత్యర్థః-ఏవంత
 నీయనేకిమంగుళిరత్యత్రాహ-నహితి-ఆస్యహనుమతఃఘటనప్రాభవన్నఘ్నలోభవత్-నతదానీంసమహాకాయఃఘజశ్చనఘ్నాలః-తేనాంగు
 లిస్తనీయసీత్యర్థః-ఏతేనదేవైప్రదక్షిణతంచహద్యైఃసంవిహయపుగప్రవేశకాలికంఘ్నాక్షురూపమంగీకృతవానిత్యవగమ్యతే॥ ౭౦॥ మణిరత్న
 మితి॥ ప్రణతఃసమగ్రాత్రః॥ ౭౧॥ ౭౨॥ మణివరమితి॥ పవనావధూతముక్తః-మహావాతకంపితఃతేనరహితశ్చేత్యర్థః. ప్రతిసంక్రమంప్ర
 తిప్రయాణంప్రపేదేప్రాప్తముద్యుక్తః॥ అస్మిన్సర్గేసాధకత్రిసప్తతిష్ఠాకాః॥ ౭౩॥ ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితశ్రీరామాయణభూషణే
 శృంగారతిలకాఖ్యానె సుందరకాండవ్యాఖ్యానె అష్టత్రింశస్సర్గః***** మణిమిత్వాది ॥ అభిజ్ఞాతంసమ్యక్జ్ఞాతం॥
 యుజ్యైవ-స్వయంతాంధురంరామఉద్వహతి॥౬౩॥యందృష్టేతి॥రాఘవః-యందృష్టావృత్తమతీతంఆర్యందశరధంనానుష్టరేత్-పితృవత్స
 మ్యగ్రక్షకత్వాత్పితరంస్తరతీతిభావః॥ ౬౪॥ యథేతి॥ దుఃఖక్షయకరోభవైల్లక్షణః-తథాకతఃవ్యమితిశేషః॥ త్వమితి॥ త్వమేవకా
 ర్యనిర్యోగేకార్యసంఘటనేప్రమాణంవ్యవస్థాపకఃయతః-అతఃరాఘవఃమయియత్నపరోభవేతిసంబంధః॥౬౬॥౬౭॥ఊర్ధ్వంమాసాన్నజీ
 వేయమితిరావణదత్తమాసద్వయావధిమసినసహ్యఇతిభావః॥ రావణేనేతి॥ నికృత్యాతిరస్కారేణ-పాతాళాదివకాశికిమితి-కాశికిందే
 వెంద్రస్యక్రియం-పురాతిలవృత్తవధాభ్యహృహత్యాభిఘాతశ్శ్రేంధ్రస్యలక్షీంపాతాళప్రస్తా-దేవప్రాధికేభగవానాదినారాయణః
 పాతాళాదుద్భృత్య-పునఃపింద్రియక్రియంప్రవివేకధాత్వాగ్రసంధేయా॥ ౬౯॥ ప్రతిగృహ్యతి॥ మణిరత్నంమణిశ్రేష్ఠం-
 అంగుళ్యాయోజయామాసఅంగుళ్యాదధార-చూడామణెరధిస్తానస్యపామపుష్పస్యశేకప్రవేశాథకంయోరంద్రః-తత్రఅంగుళింప్రాప్తేశ
 యదిత్యర్థః-ననుతదానీంహనుమతఃఘ్నాక్షురూపత్వాత్తన్దనివివరేఘ్నాక్షురూపభూతాసంజనమేవసంజనమతతహ-నహితి॥ ఆస్యహ
 నుతోభుజిఘ్నాక్షురూపప్రాభవన్నమాతిస్త-తత్రసప్రాధికతిత్యర్థః-నప్రాభవద్భుజితిప్రతిషేధస్యప్రసక్తిపార్శ్వకత్వాత్-ప్రసక్త
 ఘ్నాక్షురూపవసంభవాత్-భుజప్రతిషేధేనదేవైప్రదక్షిణతమాత్రం రూపవిహయఘ్నాక్షురూపేణస్థితవానిత్యవగమ్యతే॥ ౭౨॥ మ
 ణివరమితి॥ పవనావధూతముక్తఃమహావాతకంపవిషీత్-ప్రతిసంక్రమంప్రతిప్రయాణం-ప్రపేదేప్రా
 రభత॥ ౭౩॥ ఇతిశ్రీమహేశ్వరతీర్థవిరచితాయాం-శ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యానాయాం సుందరకాండవ్యాఖ్యానాయాం అష్టత్రిం
 శస్సర్గః ॥***** మణిమితి॥ మణిందత్వారామస్సపితదభిజ్ఞాతమభిజ్ఞానమిత్వబ్రహ్మిడిత్యసంబంధః॥ ౧॥ మణిందత్వైతి॥

హనుమంతమథాబ్రవీత్ | అభిజ్ఞానమభిజ్ఞాతమేతద్దామస్యతత్వతః || ౧ || మణింతుదృష్ట్వా రామోవై త్రియాణాంసం
స్తరివ్యతిఃపీరోజనన్యామమచరాజ్ఞోదశరథస్యచ || ౨ || సభూయ స్త్వంసముత్సాహేచోదితోహరిస త్తమః | ఆస్మినాగర్య
సమారంభేప్రచింతయయమ త్తరం || ౩ || త్వమప్సికార్యనిర్యోగేప్రమాణంహరిస త్తమ | హనుమస్యత్నమాస్థాయ దుః
ఖక్షయకరోభవ || తస్యచింతయతోయతోమఃఖక్షయకరోభవేత్ || ౪ || సభథేతిప్రతిజ్ఞాయమారుఃకీర్ణమపిక్రమః ||
శిరసావంద్యవైదేహీంగమ నాయోవచక్రమే || ౫ || జ్ఞాత్వా సంప్రస్థితందేవీవానరంమారుతాత్తజం || బాష్పగగ్గద
యావాచామైథిలీవాక్యమబ్రవీత్ || ౬ || కుశలంహనుమత్ బ్రూయాన్సహితౌరామలక్ష్మణౌ || సుగ్రీవంచసహామాత్యం
వృద్ధానర్వాంశ్చవానరాః | బ్రూయాన్ స్త్వంవానరశ్రేష్ఠకుశలంధమనంహితం || ౭ || యథాసచమహాబాహు
మూంతారయతిరాఘవః | అస్మాద్దుఃఖాంబుసంరోధాత్త్వంసమాధాతుమర్హసి || ౮ || జీవంతీంమాయథారామః
సంభావయతికీర్తిమాః | తత్తథాహనుమన్వాచ్యంవాచాధర్మమవాపుషి || ౧౦ || నిత్యమత్సహాయకైశ్చవాచ
శ్శ్రుత్వాత్వయేరితాఃపద్ధివ్యతేదాశరథేఃపారుషంమదవాప్తయే || ౧౧ || మత్సందేశయుతావాచ స్త్వత్తశ్శ్రుత్యైవ
రాఘవఃపరాక్రమవిధిఃపీరోవిధివత్సంవిధాస్యతి || ౧౨ || సీతాయావచనశ్రుత్వాహనుమాన్మారుతాత్తజః | శిరస్యం
జలిమాధాయవాక్యమ త్తరమబ్రవీత్ || ౧౩ || క్షిప్రమేవ్యతికాకుత్స్థోహర్యక్షప్రవరైర్వృతః | యస్తేయధివిజిత్యా
రిణశోకంవ్యపనయివ్యతి || ౧౪ || నహిషశ్యామిమత్యేషునాసురేషునురేషువా | యస్తస్యక్షిపతోబాణాఃస్థాతుమత్స
హలేగ్రతః || ౧౫ || అప్యరగమపివర్జన్యమపినై వస్వతంయమం | సహిసోఘంరణేశక్తస్తవహేతోర్విశేషతః || ౧౬ ||
సహిసాగరవర్యంతాంమహీంశాసితమీహతే | త్వన్నిమిత్రోహిరామస్యజయోజనకనందిని || ౧౭ || తస్యతద్వచనం
శ్రుత్వాసమ్యక్సత్యంసుభాషితం | జానకీబహుమేనేథవచనంచేదమబ్రవీత్ || ౧౮ || తతస్తంప్రస్థితంసీతావీక్షమాణా
పునఃపునః | భర్తృస్నేహోన్వితంవాక్యంసాహాదాదనుమానయత్ || ౧౯ || యదివామస్యసేవీరవనైకాహమరిందమ
కప్తింశ్చిత్సంవృతేదేశేవిశ్రాంతశోగ్విగమిష్యసి || ౨౦ || మమచేదల్పభాగ్యయాస్సాస్మిధ్యాత్తవవానర | అస్యశోకస్య
మహతోముహూతంమోక్షణంభవేత్ || ౨౧ || గతేహిహరిశాదూలపునరాగమనాయతు | పాణినామపిసందే
హోమామస్యాన్నాత్రసంశయః || ౨౨ || తవాదశకనజశ్శోకోభూయోమాంపరితాపయేత్ | దుఃఖాద్దుఃఖపరామృష్టాం

౧|| మణింత్యతి|| త్రయాణామితి-అధిగర్భయేశాంకమణీతిషష్ఠి- వివాహకాలేశివోమణిదాతృత్వాస్పితోగ్రహీతృత్వాచ్చమమస్తరణమితి
భావః - పాణిగ్రహణోత్సవమవశ్యకురాభ్యాంప్రథమంశిరోఘామణతయావిషదత్తః - అతఃత్రినస్తాకాయగపత్సరస్వతీత్యర్థత్యాహకశ్చి
త్ - తదనుచితం - మణిరత్నమిందత్రువైదేహ్యశ్శ్రవణేమేవభూకాలేతథాబద్ధమధికం మూర్ధ్నిశోభితఇత్యుపరివత్సమాణత్వాద్వివా
హకాలేరామజనన్యాఅనాగమనాచ్చ || ౨|| ౩|| త్వమితి|| కార్యనిర్యోగేకార్యసంఘటనే - ప్రమాణంవ్యవస్థాపకః- చింతయతస్తస్య- తేవేతి
శేషః || ౪|| సభథేతి|| అవంద్యేతిపదచ్ఛేదః || ౫|| ౬|| కుశలమితి|| బ్రూయాఇతి- ధమనంహితంధమనంహితం-ధర్మపురస్కరంకుశలం
బ్రూయాఇత్యర్థః || ౭|| యథేతి|| దుఃఖాంబుసంరోధాత్అంబుసంరోధోజలధిః-సమాధాతుంరామమనుకులయ
మం || ౮|| జీవంతీమితి|| జీవంతీంసంభావయతి - జీవంతీంకరోతీత్యర్థః - తత్తథాఅవ్యయమేతత్ - వచనస్యప్రయోజనమాహ-వాచేతి-వాచాధ
మనంవాచికధమణం || ౧౦|| తమేవధర్మమపపాదయతిద్వాభ్యాం-నిత్యమిత్యాది || ౧౧|| ౧౨|| అప్యరగమితి|| పజానన్యంబుద్రం- పజాన్యోరగద
త్తేంద్రావిత్యమరః || ౧౩|| సహీతి|| త్వన్నిమిత్రాతి-జయభివృద్ధిశేషః || ౧౪|| తస్యేతి || సమ్యక్సోపపత్తికం- సత్యంపరమార్థం- సుభాష
ితంశ్రుతిమధురం || ౧౫|| వచనంచేదమబ్రవిదుత్సక్తవివృణోతి-తతస్తమితి|| భర్తృస్నేహోన్వితంఅత్తనియోభతుఃస్నేహఃసేనాన్వితం-రామస్యస్వ
యభర్తృస్నేహప్రకాశకమితియావత్ - ఆనుమానయదన్వమానయత్ - వత్సమాణో క్రిరూపంసంమానవచనమబ్రవితిత్యర్థః || ౨౧|| తవేతి|| దుః
త్తయాణాంసంస్తరివ్యతిత్రయాణామితికర్తృషష్ఠి-పాణిగ్రహణాలెమమజననిశమంమణిందశరథసన్నిధౌజనకమాస్తాదాదాయ-శిరోఘామ
ణతయామహ్యందత్తవతీ- అతోమమజననిందశరథంజనకంమాంచస్తరివ్యతీత్యర్థః || ౩|| త్వమితి|| కార్యనిర్యోగేకార్యసంఘటనే - ప్రమాణంవ్య
వస్థాపకః || ౭|| యథేతి|| దుఃఖాంబుసంరోధాత్అంబుసంరోధోజలధిః- దుఃఖసాగరాదిత్యర్థః - సమాధాతుంవక్తమిత్యర్థః || ౯|| ౧౦|| తి|| ఉ
క్తార్థమేవఅదరణప్రసరాహ- మత్సందేశయుతాఇతి || ౧౧|| తతఇతి|| భతుః-స్నేహోన్వితంఅత్తనియోభతుఃస్నేహఃసేనాన్వితం-రామస్యస్వ
విషయేస్నేహప్రకాశకమితియావత్ - వాక్యంపూర్వోక్తంహనుమతోవచనం-అనుమానయత్-సమన్యంతీ-ఇతిపూర్వేణసంబంధః || ౧౬|| యదీ
తి|| ఏకాహంచన- తేనకిం- కస్తింశ్చిదితి-మమచేదితి-శ్శోగమివ్యసిచేదిత్యర్థః || ౨౧|| తవేతి|| దుఃఖాద్దుఃఖపరామృష్టాంఅతిదుఃఖంప్రాప్తామిత్య
ర్థః- దుఃఖందుఃఖపరామృష్టామితిపాతేదుఃఖంమాందీపయత్ జ్వలయన్వివపరితాపయేదితినంబంధః || ౨౩|| ఆయమితి|| సందేహావత్సమాణః-

దీపయన్నివవానర || ౨౩ || అయంచవీరసందేహ స్తిత్యతేవమమాగ్రతః | సుమహం స్వత్సహాయేషుహర్యత్మేషుహరీ
శ్వర || ౨౪ || కథంనుఖిబుమ్యైరంతరివ్యంతిమహేంద్రాదధి | తానిహర్యత్మసైన్యానితావానరవరాత్మజౌ || ౨౫ || తృ
యాణా మేవభూతానాంసాగరస్యాస్యలంఘనే | శక్తి సాస్యదైవనతేయస్యతవవామారుతస్యవా || ౨౬ || తనస్త్రి
కార్యనిర్వాహకేవీరైవంతుగతిక్రమే | కేవశ్యసిసమాధానంత్వంహి కార్యవిదాంవరః || ౨౭ || కామషస్యత్వమేవైకఃకా
ర్యస్యపరిసాధనే | పర్యాప్తఃపరవీరఘ్నయశస్యప్రేఫలోదయః || ౨౮ || బలైస్సమగై ర్యదిమాంరావణంజిత్యసంయుగే |
విజయాన్వపురీంచూయా త్తత్తుమేస్యాద్యశస్కరం || ౨౯ || శరైస్తుసంకులాంకృత్వాలంకాంపరిబలార్దనః | మాంనయే
ద్యది కాకుత్స్థస్తత్తస్యసద్భవంభవేత్ || ౩౦ || తద్యథాతస్యవిక్రాంతమనురూపంమహాత్మనః | భవేదాహవశూరస్య
తథాత్వముపపాదయ || ౩౧ || తదర్థోపహితంవాక్యంసహితంహేతుసంహితం | నిశమ్యహనుమాశేషంవాక్యము
త్తరమబ్రవీత్ || ౩౨ || దేవిహర్యత్మసైన్యానామీశ్వరఃప్రవతాంవరః | సుగ్రీవస్సత్వసంపన్నస్తవాభేకృతశ్చవై ||
౩౩ || సవానరసహస్రాణాంకోటిభిరభిసంవృతః | క్షిప్రమేష్యతివైదేహీరాక్షసానాంనిబహాణః || ౩౪ || తస్యవిక్రమ
సంపన్నాస్సత్వవంతోమహాబలాః | మనస్సంకల్పసంపాతానిదేశేహరయస్థితాః || యేషాంనోపరినాశస్తాన్నతిర్య
క్సజ్జతేగతిః | నచకర్తుమసీదంతిమహత్స్వమితతేజసః || ౩౫ || అసకృత్తైమహేంద్రాత్సహైఃససాగరధరాధరా | ప్రద
క్షిణీకృతాభూమిర్వాయుమాగ్ధానుసారిభిః || ౩౬ || మద్విశిష్టాశ్చతుర్భుజస్సంతితత్రవనాకసః | మత్తఃప్రత్యవరఃక
శ్చిన్నాస్త్రిసుగ్రీవసన్నిధౌ || ౩౭ || అహంతావదిహప్రాప్తఃకింపునస్తేనుమాబలాః | నహిప్రకృష్టాఃప్రేష్యంతేప్రేష్యం
తేహితరేజనాః || ౩౮ || తదలంపరితాపేనదేవిశోకోవ్యవైతుతే | ఏకోత్పాతేనతేలంకామేష్యంతిహరియూధపాః || ౪౦ ||
మమపృథ్వగతాతాచచంద్రసూర్యావివేదితౌ | త్వత్సకాశంమహాసత్వాన్మసింహోవాగమిష్యతః || ౪౧ || తాహివీరానర
వరౌసహితౌరామలక్ష్మణౌ | ఆగమ్యనగరీంలంకాంసాయకైర్విధమిష్యతః || ౪౨ || సగణంరావణంహత్వారాఘవో
రఘునందనః | త్వమాదాయవరారోహేస్వపురంప్రతియాస్యతి || ౪౩ || తదాశ్వసిహిభద్రంతేభవత్సంకాలకాంక్షి
ణీ | నచిరాద్ద్రక్ష్యసేరామంప్రజ్వలంతమివానలం || ౪౪ || నిహతేరాక్షసేంద్రేస్త్రినపుత్రామాత్యబంధవే | త్వం
సమేష్యసిరామేణశశాంకేనేవరోహిణీ || ౪౫ || క్షిప్రంత్వందేవిశోకస్యపారంయాస్యసిమైథిల | రావణంచైవరామే
ణనిహతంద్రక్ష్యసేచిరాత్ || ౪౬ || ఏవమాశ్వాస్యవైదేహీంహనుమాన్బారుతాత్మజః | గమనాయచుతింకృత్వావైదే
హీంపునరబ్రవీత్ || ౪౭ || తనరిఘ్నంకృతాత్మనంక్షిప్రంద్రక్ష్యసిరాఘువంలక్ష్మణంచధనమ్పాణింలంకాద్వారముఽస్థి
భ్రాద్దుఃఖపరామృష్టాంపూర్వదుఃఖాదధి కేనదుఃఖేనస్పృష్టౌ - దీపయన్నివ - వధకాయన్నివైర్గర్భః || ౨౩ || అయమితి | అయంచవీరమాణిఃత్వతీవ
మూర్తిః - భూతభిర్గర్భః || ౨౪ || తదస్త్రిన్నితీ - సమాధానంపరిహారం || ౨౫ || అహమేవసాధయిష్యామీత్యాశంక్యాహ - కామమితి | హేవరవీర
ఘ్నత్వంఅస్యకార్యస్యసర్వరాజసవధపూర్వకమత్ప్రపణరూపస్య - పరిసాధనేకామంపర్యాప్తఃశక్తః - ఏవంచేత్సలోదయఃశక్తిసమృద్ధిః
తేనుశస్యతవయశస్కరఃసతుమమేతిభావః || ౨౮ || తహి - తవకింయశస్యమిత్యాకాంతాయామాహ - బలైరితి | జిత్యజిత్యా - మాంగ్యహీత్వేతి
శేషః - యామాత్ - రాచఇతిశేషః || ౨౯ || ఏతన్నతేవలంఘన రామస్యాపీత్యాహ - శరైరితి || తనిష్టాకి || ౩౦ || తదితి || తస్యఆనురూపంవి
క్రాంతంయథాభావేత్తథా - ఉపపాదయకురు || ౩౧ || తదర్థో - పహితమితి | అధో - పహితంఅగ్ధయ క్తం - సహితంపరస్పరసంగతం - హేతు
సంహితంయక్తియక్తం - శేషంపూర్వమను క్తం - ఉత్తరవాక్యమబ్రవీత్ || ౩౨ || ౩౪ || తస్యేతి || మనస్సంకల్పసంపాతాః మనోవాగపారతుల్యగ
మనాః - నసజ్జతేననిభంయతే || ౩౬ || ౩౭ || మద్విశిష్టాశ్చేతి || ప్రత్యవరఃహీనః - పూర్వంచతురామేవాత్రగతిరిదిచారప్రకారమాత్రముక్తం - అ
త్రతుపరమాణః - యద్యపివలేషానుమానధికః - తథాపివేగేసుగ్రీవసన్నిహితానిలాదయస్సర్వేతుల్యాపివేతినాన్యతోక్తిః || తనిష్టాకి || ౩౮ || ౩౯ ||
తనలమితి || ఏకోత్పాతేనఏకయత్నైః || ౪౦ || ౪౧ || తాహితి || విధమిష్యతఃపహిష్యతః || ౪౩ || తదితి || కాలకాంక్షిణీ - వ - దివసగణనాయాం
త్వతీవమమాగ్రతఃమూర్తిః - భూతభిర్గర్భః || ౪౪ || హర్యత్మేషుమహాయోగదేహమేవాహ - కథంస్విత్యాది || ౪౬ || తదితి || కార్యనిర్వాహకేకా
ర్యసంఘటనే - సమాధానముపాయభిర్గర్భః || ౪౭ || మాస్తురామాదీనామత్ప్రగమనంఅహమేవసర్వసాధయిష్యామీత్యతితహ - కామమితి || అ
స్యకార్యస్యరావణాదివధపూర్వకమన్తక్షిణస్యకామంపర్యాప్తఃశక్తః - ఏవంచేత్సలోదయఃశక్తిసమృద్ధిః - తేతవైవయశస్కరః - సతుమమేతి
భావః || ౨౮ || తహి - తవకింయశస్కరఃసతుతహ - బలైరితి | మాంగ్యహీత్వేతిశేషః - యాయాద్రావిషణిశేషః || ౩౯ || ఏతద్రామస్యాపియశ
స్కరమిత్యాహ - శరైరితి || ౩౦ || తదితి || విక్రాంతివిక్రమః || ౩౧ || తదితి || అధో - పహితంఅగ్ధయ క్తంపరస్పరసంగతం - హేతు
క్తియక్తం - శేషంప్రగగ్తం || ౩౪ || తస్యేతి || మనస్సంకల్పసంపాతాః - మనోవేగసదృశవేగవంతభిర్గర్భాః || ౩౮ || తదితి || ఏకోత్పాతేనఏ

యావభిజ్ఞానమనిందితే | ప్రీతినంజననంతస్యభూయస్త్యందాతుమహాసః || ౧౭ || సాబ్రవీద్దత్తమేవేతిమయాభిజ్ఞాన
ముత్తమం | ఏతదేవహిరామస్యవృద్ధ్యామతేగ్రభూషణం || శ్రీధ్యేయంహనుమన్వాక్యంతవవీరభవివ్యతి || ౧౮ || స
తమణివరంగృహ్యశ్రీమాన్లక్ష్మణస్తమః || ప్రణమ్యశిరసాదేవీంగమనాయోపచక్రమే || ౧౯ || తముత్పాతకృతో
త్సాహమవేక్ష్యహరిపుంగవః || వధానానంమహావేగమువాచజనకాత్మజా | అశుప్రాణముఖీదీనాబాష్పగద్గదయాగి
రా || ౨౦ || హనుమన్నిగహసంకాశౌభ్రాతరౌరామలక్ష్మణౌ | సుగ్రీవంచసహమాత్యంసర్వాన్బుగ్రియాహ్యనామ
యం || ౨౧ || యథాచసమహాబాహుమాన్తారయతిరాఘవః | అస్మాద్భుజాంబుసంరోధాత్త్వంసమాధాతుమహా
సః || ౨౨ || ఇమంచతేవ్రంశుమశోకవేగంరక్షోభిరేభిఃపరిభ్రత్యనంశ | బూరియాస్తురామస్యగతస్సమీపంశివశ్చతే
ధ్వాస్తుహరిపరీవీర || ౨౩ || సరాజపుత్రాప్రితవేదితాథఃకపిఃకృతాథఃపరిహృష్టచేతాః | అల్పావశేషంప్రసమీ
క్ష్యకార్యందిశంహృదీచీంమనసాజగామ || ౨౪ || ఇతిశ్రీమత్సుందరకాండే-చత్వారింశస్సర్గః. *****

సచవాగ్భిఃప్రశస్తాభిగణమిష్యన్బుజితస్తయా | తస్మాద్దేశాదపక్రవ్యచింతయామాసవానరః || అల్పశేషమిదం
కార్యంసృష్టేయమనితేక్షణా | త్రీసుపాయానతిక్రమ్యచతుర్థావదృశ్యతే || నసామరక్షస్సుగుణాయకల్పతేనదాసమ
ధోపచితేషుయుజ్యతే | సభేదసాధ్యాబలదర్శితాజనాఃసరాక్రిమస్త్యేవరుమేహరౌచతే || నచాస్యకార్యస్యపరాక్రమా
దృతేవినిశ్చయఃకల్పిదిహేవాపపద్యతే | హతపరీరాహిరణేహిరాక్షసాఃకథంచిదీయర్యదిహాద్యమాదావం || కార్యేక
మణినిదిహేయోబహునృపిసాధయేత్ | పూర్వకార్యావిరోధేనసకార్యంకతుమహాతి || సహ్యేకస్సాధకోహేతుః

౨౪ || సతి || అల్పావశేషంఅల్పావశిష్టం - ప్రసమీక్ష్యవిచార్య || ౨౪ || ఇతిశ్రీగోవిందరాజవీరచితే... సుందరకాండవ్యాఖ్యానే-చత్వారింశస్సర్గః
సచేత్యాది || ఆత్మేతి- అభిగమ్యతువైదేహీనిలయంరావణస్యచేత్యుక్తకార్యద్వయేసీతాదశానరూపంకార్యంజాతం - ఇదంకార్యం
వణినిలయపరిష్కానరూపం-అల్పశేషంఅల్పావశిష్టం-సాంతరిపురలంకాయాస్సమ్యక్పరిష్కాతత్వేపిరాక్షసబలాబలరావణహృదయాద్యపరిష్కానా
త్కార్యస్యాల్పశేషత్వోక్తిః - ఇహరాక్షసబలాబలరావణహృదయపరిష్కానరూపకార్యే - త్రీసుపాయానతిక్రమ్యసామదాసభేదానతిక్రమ్య-చ
తుథోపచిత్యతే - సాధనతయాచండవివదృశ్యతత్వేత్థః - ఉపపత్తిపూర్వకమేతదేవవివృణోతి-నసామేతి-అనిత్యోవిజయోయస్తాద్దృశ్యతేయ
ద్యమానయోః | పరాజయశ్చిసంగ్రామేతస్మాద్గన్తంసంసృజయేదితియుద్ధస్యావ్యవస్థితఫలకత్వేపిసర్వంబలవతోపశ్యమితిన్యాయేనసర్వాతిశా
యింబలపరాక్రమస్యమమరాజమప్రసంగవినాస్తీత్యభిప్రాయేణాహ - పరాక్రమఇతి - మమతుజహరత్తోవిషయే - పరాక్రమవిరోచతఇతి
బంధః - అభిగమ్యతువైదేహీనిలయంరావణస్యచేత్యుక్తకార్యకరణేవోషమాశంక్యపరిహరితి-కార్యఇతి- కార్యేవిహితేకరవ్యేబ
హునికార్యాణి-నహీతి-అల్పస్యాపికమణిఃఏకోహేతుస్సాధకోనకిమతమహతఃకమణిఇతిభావః-బహుధాబహుళహేతుభిః- పూర్వో
క్తసమర్థనాయాహ-ఇహైవేతి- అహమిహైవ-పరాత్ప్రసంగమద్దవశేషతత్వేకత్వరాత్తనోర్బద్ధతారతమ్యతత్వమితి - కృతనిశ్చయఃకృతబలాబల
సన్నిభుస్సకాయదిష్టవశేష్యాలయంప్రచేయం - తతఃకృత్య-శాసనసీతాదర్శనరావణిలయసమ్యక్పరిష్కానవిషయంశాసనం - తావత్సాకత్వేన
కృతంస్యాత్-అన్యథారాక్షసబలాబలంక్షీదృశమిభిత్వా-పృష్టైరుత్తరస్సాన్యమిభిభావః - కథంస్యితి- యుద్ధంకథంసుఖాకథంసుఖేనప్రాప్తం
భవేత్తథాకథావ్యమిత్యర్థః - యుద్ధస్యఫలమాహ - తద్దైవేత్యాదినాసాధాన్లొకేన - తద్దైవఖలుయుద్ధకరణేఖలు - సుదశాననః - రణేఆత్మబలా
స్వప్రక్షుబలంమాంచ - సారవతీమానయేత్పరిచ్ఛింద్యాత్ - బలప్రయాయినాసేనాస్యాసహవతఃతఇతిసబలప్రయాయీ-తం-తస్యవృద్ధిత్వం

తే || ౧౯ || శమితి || ఉత్పాతకృతోత్సాహంఉత్పాతేఉత్పతనేకృతోత్సాహం || ౨౪ || సరాజపుత్రేగ్రీతి || అల్పశేషంఅల్పావశిష్టంప్రసమీక్ష్యవిచార్య ||
౨౫ || ఇతిశ్రీమహాకర్ణావరణవిరచితాయాం శ్రీరామాయణతత్పదిపీకాఖ్యాయాం సుందరకాండవ్యాఖ్యాయాంచత్వారింశస్సర్గః
ఋతావ్రకారమాహ || అల్పశేషమిత్యాదికపీత్వరాలయమిత్యంతేన || న్యయమిహకార్యందేవీదర్శనంపరబలాదిపరిష్కానంచేతి - త
దేవీదర్శనస్యమహతఃప్రధానకృత్యస్యనిష్పన్నత్వాదితరస్యత్వాసంపంగికత్వాదల్పశేషమిత్యభిప్రాయః - తత్రనిష్పన్నంసంపదశాయతి - దృష్టేయ
మితి || ఇతిరనిష్పత్తౌఉపాయనిధావరయతి || త్రీనితి || ఇహరాక్షసబలైరావణహృదయపరిష్కానరూపకార్యే - త్రీసుపాయానామదాసభ
దానతిక్రమ్యచతుర్థావదృశ్యతే - సాధనతయాచండోదృశ్యతే || ఉపపత్తిపూర్వకమేతదేవవివృణోతి-నసామేతి || ఋజుమసామప్రయోగ
ఫలాయకల్పతే నశతేష్విత్యాశయేనాహ - రక్షస్యితి || జయాపజయూపవ్యవస్థితావిశ్వాకంక్య - సర్వంబలవతోపశ్యమితివత్సర్వాతిశాయ
పరాక్రమస్యమమరాజమప్రసంగవినాస్తీత్యభిప్రాయేణాహ - పరాక్రమఇతి || ఉక్తంసామాన్యపాదముపసంహరితి - నచేతి || వినిశ్చయ
ఉపాయః - తథాపిపరాక్రమేంకారణమతఆహ || హతేతి || హతాప్రవీరాఃముఖ్యాఃయేమాం తేహతప్రవీరాః - యతఃకతివయవధేషా
మాదావమియుః - అతఃపరాక్రమవిరోచతఇత్యర్థః || అభిగమ్యతువైదేహీనిలయంరావణస్యచేత్యుక్తకార్యకరణేవోషమా
శంక్యపరిహరితి - కార్యఇతి || కార్యేకతేవ్యేకమణిః - బహునికార్యాణి || నహీతి || స్వల్పస్యాపికమణిః - ఏకోహేతుఃససాధకోభవతి - క

స్వల్పసావేహకర్తృణః|యోహృథః|బహుధావేదనసమర్థోర్థసాధనే || ఇహైవతావత్యైతనిశ్చయోహృహంయ
 దిప్రజేయంప్లవగేశ్వరాలయం | పరాత్మసంమర్దవిశేషతత్త్వవిత్తతకృతంస్యాత్మవభృత్కాశాసనం||కథంశిల్పద్వభవే
 త్సుఖాగతంప్రసహ్యయుద్ధంమమరాక్షసైస్సహ| తతైవఖిల్యాత్మబలంచసారవత్సంమానయేన్మాంచ రణేదశాసనః||తత
 స్సమాసాద్యరణేదశాసనంసమంత్రీవగంసబలప్రియాయం | హృద్ధిస్థితంతస్యమతంబలఃచవై సుఖేనమత్వాహమి
 తఃపునర్వ్రజే|| ఇదమస్యస్వశంసస్వనందనోఽమముత్తమం| వనంనేత్రమనఃకాంతంనానాదుమలతాయుతం || ఇదం
 విధ్వంసయిష్యామిశుషుః|ఎవనమివానలః| అస్మిన్భగ్నేతతఃకోపంకరిష్యతిదశాసనః || తతోమహత్యాశ్వహారధ్వంసం
 బలంసమాదేక్ష్యతిరాక్షసాధిపః| త్రిశూలకాళాయసఃప్రసాయధంతతోమహావృద్ధమిదంభవిష్యతి|| అహంతుతైస్సం
 యతిచండవిక్రమైస్సమేత్యరక్షోభి రసహ్యవిక్రమః | సహత్యతదావణచోదితంబలం సుఖంగమిష్యామి కపీశ్వరాల
 యం||౧౩||తతోమారుతవత్కుద్ధోమారుతర్భిమవిక్రమః | ఊరువేగేనమహతాదుమాస్తేప్తుషధారభత్ || ౧౪|| తత
 స్తుహనుమాన్స్వరొబభంజప్రమదావనం| మత్తద్విజనమాఘుష్టంనానాదుమలతాయుతం|| ౧౫|| తద్వనంమథితైవృ
 త్తైభిఃవైశ్చస్సలిలాశయైః|చూణేఃతైఃపర్వతాగైశ్చబభూవాప్రియదర్శనం || ౧౬ || నానాశకుంతవిరుతైఃప్రభి
 వైస్సలిలాశయైః | తామ్రైఃకిసలయైఃక్లాంతైఃక్లాంతదుమలతాయుతం || సబభౌతద్వనంతతీదావానలహతంయ
 ధా|| ౧౭|| వ్యాకులావరణారేజుర్విహ్వలాభవతాలతాః ||౧౮ || అతాగృహైశ్చిత్రగృహైశ్చనాశితైర్గుహౌరగై
 ర్వాళమృగైశ్చనిర్ధుతైః| శిలాగృహైరున్మథితైస్తథాగృహైఃప్రణిష్టరూపంతదభూన్మహద్వనం|| ౧౯||సావిహ్వలాశో
 కలతాప్రతానావనస్థలీశోకలతాప్రతానా | జాతాదశాస్యప్రమదావనస్యకపేటలాద్ధిప్రమదావనస్య||౨౦||సతస్య

తంసీతావిషయాధ్యవసాయంబలంచమత్వా- సుఖేనవతఃఅస్మాన్ స్థానాత్ - పునఃప్రవేశించును - ఇదమితి - నేత్రమనఃకాంతం - వతఃతదతి
 శేషః - తతః - సమాదేక్ష్యతినియోజయిష్యతి - ఇదంఅన్యవహితోత్తరకాలికం - కపీశ్వరాలయమిత్యనంతరమితికరణంద్రష్టవ్యం - ఇతిచింత
 యామాసేత్యన్వయః||౧౩||తతఃఇతి|తతఃతేనచింతితేనహేతునా|| ౧౪|| తతస్త్వिति|| ప్రమదావనంఅంతఃపురవనం - ప్రమదావనమంతఃపురోచి
 తమిత్యుచయః||౧౫|| తద్వనమితి|పర్వతాగ్రైః|ద్రీదాపర్వతాగ్రైః||౧౬||రా||నానాశకుంతవిరుతైఃప్రభివైస్సలిలాశయైరిత్యతఃపరంతామ్రైః
 కిసలయైఃక్లాంతైఃకాంతదుమలతాయుతం - సబభౌతద్వనంతత్రదావానలహతంయధేతిపాఠక్రమః|| ౧౭||వ్యాకులావరణాఇతి|| వ్యాకులావ
 రణాఃఆవరణాదుపహ్నుద్వాళకులాః - విహ్వలాః,స్త్రియఇవ|| ౧౮|| అతాగృహైరిత్యాది|| వ్యాళమృగైఃశ్వాపదాదిహింసప్రమృగైః - నిఘ్నాః
 పీడితైః - గృహైఃకేవలగృహైః|| ౧౯|| సేతి|| శోచ్యతేఇతిశోకః - ప్రతానంఽతితః - ఆశోకంఅశోచ్యంతాప్రతానంయస్యాస్సాశోకలతాప్ర
 తానా - దశాస్యప్రమదావనస్యభోగవధకేనరావణవనితారక్షకస్య - ప్రమదావనస్యఅంతఃపురోద్వానస్య - సావనస్థలీత్యేగుల్మలతాదివి
 శిష్టప్రదేశః - కపేర్బలాద్ధిహ్వలాలుళితా - శోకలతాప్రతానాచజాతా - యద్వాశోకలతాశ్చోకరతాః - రలయోరభేదః - ఆప్రతానాఃఆప్ర
 తానాఃకమలకల్పరాదయోయస్యాంసాశోకలతాప్రతానా - స్స-నజలజేతియావత్ - దశాస్యప్రమదావనస్యరావణప్రమదావనస్య - జ్యో
 పోస్సంజ్ఞాఛందసోబహుళమితిబహుళవచనాద్ధ్రస్యాభావః - దశాస్యప్రమదావనస్యవనస్థలీత్యత్రకిలాపుత్రకస్యశరీరమితివచుపచారాత్
 వక్షి-ప్రమదావనస్యసీతారూపప్రమదాపాలకస్యవనస్థలీకపేటలాద్ధిహ్వలా - శాశోకలతాప్రతానాచజాతా - అశోకలతేత్యవలక్షణం|| ౨౦ ||
 సఇతి || అర్ధపతేరాజ్ఞోరావణస్య - మనఃసంవృత్తికంఅప్రియంపీడనంచ||ని|| ఆలేకంతప్రియాకార్యతైలజ్యోన్మతపీడనఇతినిఘంటుః| యయు
 ముతమహతఃకమలకల్పభావః|| యోహీతి|| అథకంకార్యంబహుధాబహూపాయసాధ్యంవేద || ననుస్వామినానిదిఃప్రసీతాదర్శనంకృతమే
 వ, అగృత్సుగ్రీవసన్నిధౌభవిష్యతీత్యతః - ఇహైవేతి|| పరాత్మసంమదఃవిశేషతత్త్వవిహార-వరస్యఆత్మనశ్చసన్ననంయద్ధతారతమ్యం
 తస్యతత్త్వవత్ - కృతనిశ్చయఃకృతబలబలనిశ్చయస్కయదిప్లవగేశ్వరాలయంప్రజేయం - తతోమమభృత్కాశాసనంసీతాదర్శనరావణనిలయస
 మ్యపరిజ్ఞానవిషయంశాసనంతావత్సానకత్వేనకృతంస్యాత్ - అన్యథా రాక్షసబలబలంకీవృశమితిభృత్కాశాసనంసీతాదర్శనంసీతాదర్శనం
 నిష్పత్తి|| యద్ధానుఖాగతంనుశేనప్రాప్తంభవేత్-తథాకతవ్యమితిశేషః - యద్ధస్యసలమాహ-తతైవేత్యాదినాసాధేకం - తదైవఖిలయు
 ద్ధకరణేభిః - దశాసనః-ఆత్మబలంస్వపక్షబలంమాంచసారవత్ సమానయేత్సమ్యపరిచ్ఛింబ్యాత్ - సబలప్రయాయినంసైన్యంహృద్ధిత్వం
 తంహృద్గతనిశ్చయం || అహమితి || కపీశ్వరాలయమిత్యత్రఇతిజ్యోద్రష్టవ్యః-తస్యచింతయామాసేతిపూర్వేణసంబంధః|| ౧౯|| సావిహ్వలీతి||
 ప్రమదావనస్యఅంతఃపురవిహారవనస్యేత్యర్థః||ని|| స్యాదేతదేవప్రమదావనమంతఃపురోచితమిత్యుచయః - జ్యోపోఃసంజ్ఞాఛందసోబహుళమి
 తిబహుళగ్రహణాదనియతోహ్రస్వః-ఆతపవదశాస్యప్రమదావనస్యదశాస్యప్రమదానాంస్త్రిశూలభోగసంవధకనద్వారావనస్పరక్షకస్య-
 అశోకలతాప్రతానాఅశోకలతాసమాహవనస్థలీత్యగుల్మలతాజలాశయాదిభిఃపూణాభూమిః - కపేటలాత్ శోకలతాప్రతానాశోచ్యతే
 లిశోకఃశోచ్యంతాప్రతానాజాతేతియోజనా|| ౨౦|| సఇతి|| అథకపతేరాజ్ఞోరావణస్య - వృత్తికమప్రియం||౨౧|| ఇతిశ్రీమహాశ్వానరీధివీరచితా

కృత్వాథ పతేషు హోకపిషు హద్వ్యలీకం మనసోమహాత్మనః | యుయుత్సురేకోబహుభీషు హోబలైశ్చియాజ్వలన్
తోరణమాస్థితఃకపిః॥౧॥ఇతిశ్రీమత్సుందర కాండే- ఏకచత్వారింశస్సర్గః:*****

తతఃపక్షినినాదేనవృక్షభంగస్వనేనచ | బభూవుస్త్రాసనంభ్రాతాస్సర్వేలంకానివాసినః॥ ౧॥ విమృతాశ్చభ
యత్రస్తావి నేదుమ్మృగపక్షిణః | రక్షసాంచనిమిత్తానికూరాణిప్రతిపేదిరే॥౨॥ తతోగతాయాంనిద్రాయాంరాక్షసో
వికృతాననాః | తద్వనందదృశుర్భగ్నంతంచవీరంమహాకపిం॥౩॥సతాదృష్ట్వామహాబాహుర్మహానత్వోమహాబలః | చ
కారమమహాదూపంరాక్షసీనాంభయావహం॥౪॥ తతస్తంగిరిసంకాశమతికాయంమహాబలం | రాక్షసోవానరందృ
ష్ట్వాప్రచుర్జనకాత్మజాం॥కోయలకస్యకుతోవాయంకిన్నిమిత్తమిహాగతః | కథంత్యయాసహానేనసంవాదఃకృతశ్చత్యు
త॥ఆచక్ష్యనోవిశాలాక్షిమాభూత్తైసుభగేభయం | సంవాదమసితాపాంగేత్వయాకింకృతవానయం॥౬॥అథాబ్రవీత్త
దాసాధ్వసీతాసర్వాంగసుందరీ | రక్షసాంభీమరూపాణాంవిజ్ఞానేమమకాగతిః॥ యూయమేవాభిజానీశయోయంయ
ద్వాకరిష్యతి | అహిరేవహ్యహేఃపాదాన్విజానాతినసంశయః॥అహమప్యస్యభీతాస్త్వినైసంజానామికోన్వయం | వేద్మి
రాక్షసమేనైసంకామరూపిణమాగతం॥ ౧౦॥ వైదేహ్యవచనంశ్రుత్వా రాక్షసోవిమృతాదిశః | స్థితాఃకాశ్చిగతాః
కాశ్చిదావణాయనివేదితుం॥ ౧౧॥ రావణస్యసమీపేతురాక్షసోవికృతాననాః | విరూపంవానరంభీమమాఖ్యాతుము
పచక్రముః॥ ౧౨॥అశోకపనికామధ్యేరాజస్థిమవపుఃకపిః | సీతయాకృతసంవాదస్తైస్త్వమితవిక్రమః॥ ౧౩॥నవతంజాన
కీసీతాహరింహరిణలోచనా | అస్మాభిర్బహుభావృష్టానివేదయితుమిచ్ఛతి॥౧౪॥ వాసవస్యభవేద్దూతోదూతోవైశ్రవణ
స్యవా | పేషితోవాపిరామేణసీతాన్వేషణకాంక్షయా॥౧౫॥ తేనత్వచ్ఛతరూపేణయత్తత్తవమనోహరం | నానామృ
గగణాకీణంప్రమృష్టంప్రమదావనం॥ ౧౬॥ నతత్రకశ్చిదుద్దేశోయస్తైనవి నాశితః | యత్రసాజానకీసీతాసతేనవి నా
శితః॥౧౭॥జానకీరక్షణాథంవాత్రమాద్వానోపలభ్యతే | అథవాకశ్రమస్తస్యనైవతేనాభిరక్షితా॥ చారుపల్లవపు
ష్పాఢ్యంయంసీతాస్వయమాస్థితా | ప్రవృద్ధశింశుపావృక్షస్సచతేనాభిరక్షితః॥ ౧౮॥ తస్యోగ్రరూపస్యోగ్రత్వందండ
మాజ్ఞాతుమహాని | సీతాసంభాషితాయేనతద్వనంచవి నాశితం॥ ౨౦॥ మనఃపరిగృహీతాంతచరత్కోగణేశ్వర | క
స్సీతామభిభాషేతయోనస్యాశ్చ్య క్తజీవితః॥౨౧॥ రాక్షసీనాంపవశ్శ్రుత్వా రావణోరాక్షసేశ్వరః | సుతాగ్నిరవజ
జ్వాలకోపసంవర్తితేక్షణః॥ ౨౨॥ తస్యకుర్ధస్యనేత్రాభ్యాంప్రాప్తన్నాసృబిందవః | దీప్తాభ్యామివదీపాభ్యాంసా
ర్చిషస్సేహబిందవః॥ ౨౩॥ ఆత్మనస్సదృశాఞ్జురానింకరాన్నామరాక్షసాః | వ్యాదిదేశవహతేజాఃగ్రహార్థం

త్పూరియోద్ధమిచ్ఛః - తోరణంఉద్ధానబహిద్వాకరం॥ ౧॥ తోరణోస్త్రీబహిద్వాకరమిత్యుతరః॥ ఇతిగోవిందరాజఃరచితే శ్రీరామాయణ
భూషణేశ్వంగారతిలకాఖ్యానే సుందర కాండవ్యాఖ్యానే ఏకచత్వారింశస్సర్గః:*****
తతఃపక్షిత్వాది॥ ౧॥౪॥ తతస్తమిత్యాది॥ఉత్తశబ్దావార్థే॥౧॥ఉతావృద్ధవికల్పయోరిత్యుతరః | సంవాదోవాకథంకృతశ్చివప్రచ్ఛరితిపూ
ర్వేణసంబంధః - కఃకిన్నామకః - కస్య-కస్యసంబంధీపురుషః - కుతఃకస్తాద్దేశాదాగతః - కిన్నిమిత్తంకింప్రయోజనముద్దిశ్య - సంవాదంకికృత
వాకేకిముద్దిశ్యకృతవాక్ - సర్వస్యాపివప్రచ్ఛరితిపూర్వేణాన్వయః॥ ౭॥ అథాబ్రవీదిత్యాది॥ అయంయంయాదృశః - యద్వాకార్యంకిరిష్య
తితద్యాయమేవాభిజానీతేతిసంబంధః - నైసంజానామితి॥ వివాహకాలేనసంప్రయోగేప్రాణాత్యయేసర్వథానాపహరే | మిత్రస్యచార్థేష్యసృ
తంవదేయఃపంచాన్యతన్యాచలరపాతకానీత్సరణాదసత్వోక్తిః॥ ౧౦॥ వైదేహ్యఇతి॥ దిశఃదిక్షువనస్యపాశ్వేష్యిత్వార్థః-ఇదుగ్రతఃశీనాః-
నివేదితునివేదయితుం॥ ౧౧॥౧౫॥ తేనత్వేతి॥ప్రమృష్టంభగ్నమిత్యర్థః॥౧౬॥౧౮॥తస్యేతి॥పేడగ్ర-త్వం-ఆజ్ఞాతుంఆజ్ఞాపయితుం॥౨౦॥౨-॥

యాం శ్రీరామాయణతత్వదిశికాఖ్యాయాం సుందర కాండవ్యాఖ్యాయాం ఏకచత్వారింశస్సర్గః:*****
౧॥ ౭॥ ప్రతిపేదిరెప్రాప్తాని॥ ౨॥ ౭॥ గతాయాంనిద్రాయాంననభంగద్వని నెత్వర్థః॥౩॥౪॥ ॥ కోయమితి॥ఉత్తశబ్దావార్థే - సంవా
దోవాకథంకృతశ్చివప్రచ్ఛరితిపూర్వేణసంబంధః॥ ఆచక్ష్యేతి॥ త్వయాసంవాదంకింకృతవాక్ - కిముద్దిశ్యసంవాదంకృతవాక్-ఆచక్ష్యేతిప
ప్రచ్ఛరితిపూర్వేణసంబంధః॥ ౭॥ అథేతి॥ కాగతిఃఉపాయః॥ యూయమితి॥ యోయంయద్వాకరిష్యతి - తద్యాయమేవజానీతేతిసంబం
ధః॥ అహమితి॥ అస్యఅస్మాత్భీతాస్త్వి॥ ౧౦॥ ౭॥ వైదేహ్యవచనంఆజ్ఞానప్రతిపాదకం-అనేనాత్మత్రాణాదౌమృతావాదోననామాయేతిద్వని
తం-కాశ్చిద్విదుగ్రతఃకాశ్చిద్దృఢంఘ్రితావకాశ్చిదావణాయనివేదితుంగతాః॥ ౧౧॥ ౧౩॥౭॥ననివేదయితుమిచ్ఛతిప్రాప్యైదేజేయంకంజానాతితి
తాసామాశయః॥౧౬॥నతత్రేతి॥ఉద్దేశఃప్రదేశః॥ ౧౮॥తస్యేతి॥ ఆజ్ఞాతుంఆజ్ఞాపయితుం॥ ౨౦॥ సీతయాసహుభావణస్యఅపరాధత్వంసా

హనూమతః॥౨౪॥ తేషామశీతిసామాసంకింకరాణాంతరస్వనాం॥౨౪॥ నిర్వయుర్భవనాత్తస్మాత్సూర-టముద్గరపాణ
యః॥ మహూదరామహాదంష్ట్రాః ఘోరరూపామహాబలాః । యద్ధాభిమనసస్సర్వేహనుమద్గ్రహణోన్ముఖాః॥ ౨౬॥
తేకపీంద్రంసమాసాద్యతోరణస్థమవస్థితం । అభిపేతుర్మహావేగాఃఽతంగాతపావకం ॥ ౨౭ ॥ తేగదాభిర్విచిత్రాభిః
పరిఘైఃకాంచనాంగదైః । ఆజఘ్నుర్వాసరశ్రేష్ఠంశరై శ్చాదిత్యసన్నిభైః॥ ౨౮॥ ముద్గరైఃపట్టపైశ్శూలైఃప్రాసతోమ
రశక్తిభిః । పరివార్యహనూమంతంసహసాతథురగ్రతః॥౨౯॥ హనుమానపితేజస్వీశ్రీమాన్పర్వతసన్నిభః । క్షితావావి
ధ్యలాంగూలంసనాదచమహాస్వనం॥౩౦॥ సభూత్వాసుమహాకాయోహనుమాన్సూరుతాత్మజః । ధృష్టమాస్ఫోటయా
మాసలంకాంశజైసపూరయ॥ ౩౧॥ తస్యాస్ఫోటితశజైసమహతాసానునాదినా । పేతుర్విహంగాగగనాదుద్వైశ్చేద
మఘోషయత్॥ ౩౨॥ జయత్యతిబలోరామోలక్ష్మణశ్చమహాబలః । రాజాజయతిసుగ్రీవోరాఘవేణాభిపాలితః॥ దాసో
హంకోసలేంద్రస్యరామస్యాక్షిష్టకర్మణః । హనుమాంచ్చతుస్సైన్యానాం నిహంతామారుతాత్మజః ॥ సరావణసహ
స్రంమేయుద్ధేప్రతిబలంభవేత్ । శిలాభిస్తుప్రహరతఃపాదవైశ్చసహస్రశః ॥ అర్థయిత్వాపురింలంకామభివాద్యచమై
ధివీం । సమృద్ధార్థోగమిష్యామిమితాంసర్వరక్షసాం॥ ౩౬॥ తస్యసన్నాదశజైస తేభవన్భయశంకితాః । దదృశుశ్చహనూ
మంతంసంధ్యామేఘమివోన్నతం॥ ౩౭॥ స్వామినందేశనిశ్చంకాస్తతఃప్రేరాక్షసాఃకపిం । చిత్రైఃప్రహరణైర్భీమైరభిపే
తుస్తతస్తతః॥ ౩౮॥ సత్రైఃపరివృతశ్శూరై సర్వతస్సమహాబలః । ఆససాదాయసంభీమంపరిఘంతోరణాశ్రితం॥ ౩౯॥ స
తంపరిఘమాదాయజఘానరజనీచరా॥ ౩౯॥ సపన్నగమివాదాయస్ఫురంతంవిసతాసుతః॥ విచచారాంబరేవీరఃపరి
గృహ్యచమారుతిః॥౪౦॥ సహత్వారాక్షసాన్వీరానికంకరాన్సూరుతాత్మజః॥ యద్ధకాంక్షీఘ్రస్వీరస్తోరణంసముపాశ్రి
తః॥ ౪౧॥ తతస్తస్మాద్భయాయస్సక్తాఃకతిచిత్రరాక్షసాః ॥ నిహతానికరాన్సర్వాన్ప్రావణాయస్యవేదయ॥
౪౨॥ సరాక్షసానాంనిహతంమహద్భయంనిశమ్యరాజాపరివృత్తలోచనః ॥ సమాదిదేశప్రతిమంపరాక్రమే ప్రహస్త
పుత్రంసమరేసుదుర్జయం॥౪౩॥ ఇతిశ్రీమత్సుందరకాండే- ద్విచత్వారింశస్సర్గాః*****

తతస్సుకింకరాహత్వాహనుమాన్ధ్యానమాస్థితః॥ ౪॥ వనంభగ్నంమయావైత్యప్రాసాదోనవిశాశితః॥ తస్మా

రాక్షసినామితి॥ సువతిః=తేజఃఃపరివతిః=తేజఃః॥ ౨౩॥ అత్తనశ్చతి॥ నామప్రసిద్ధా-కింకరానితిప్రసిద్ధానిత్యర్థః॥౨౪॥కింకరాణాంసంఖ్యాం
నిదికాశతి-తేజామితి॥ ౨౪॥ నిర్వయురితి॥ సర్వశక్తిశేష్యం-కూటోనామఅయస్కూరకూటసదృశఅయుధవిశేషః-ముద్గరఃద్రుమిణః॥ ౨౬॥
తతశ్చతి॥అవస్థితంయుద్ధాయసన్నద్ధమిత్యర్థః॥౨౭॥తేగదాభిరితి॥ పరిఘైఃపరిఘపాతనైః- కాంచనాంగదైఃకాంచనభావతైః॥ ౨౮॥ ముద్గరైరితి॥
పట్టసోనామహోహదండశిష్టధారకీర్షురోపమఅయుధవిశేషః . అత్రేత్థంభూతలక్షణేత్యతీయా- ప్రాసఃకుంతః- తోమగఃవల్లయమితిద్రుమిణ
నామయుక్తఅయుధవిశేషః॥ ౨౯॥ హనుమానితి॥ క్షీమానితి తాత్పర్యంకహర్షకృతకాంతిరుచ్యతే॥ ౩౦॥ సశ్చతి॥ ధృష్టమితిక్రియావిశే
షణం॥ ౩౧॥ తస్యేత్వాది॥ సాసనాదినాసప్రతిభస్వినినా- యద్వాలసనాదినఃపర్వతగుహాదయఃతత్సూరితేన- యద్వాసాసమప్రతిభస్వనింకుర్వ
తా- ఉద్వైశ్చేదమఘోషయదితి- సహనుమాక ఇదంవత్సమాణంవచనమైనైరఘోషయత్॥ ౩౨॥ ఘోషణవచనమాహ- జయతీత్యాది-
అభిపాలితఃపాలివధేన- అక్షిప్తుకమణావత్సనేనస్వదాస్యగనకమకృతంకింతుస్వరూపప్రయుక్తమిత్యవ్యతే-ప్రతిబలంసమానబలం- ప్రహర
తఃరాక్షసానితిశేషః- ప్రహరమాత్రేణవాహనుమద్విశేషణం- అదయిత్వేతి-మితాంపశ్యతాం-అనాదరేషు॥౩౬॥తస్యేతి॥ సంధ్యామేఘ
మిషేతిరక్తవణఃత్వాత్॥౩౭॥స్వామిసందేశేతి॥తతస్తతశ్చతి-అసేనాస్యసమిపంసహసాగతుమశక్తావత్సవగమ్యతే॥౩౮॥౩౯॥సపన్నగమితి॥
సపరిఘత్వయాత్రేవృద్ధాంతః- పరిగృహ్యపరిఘమితిశేషః- స్ఫురంతంపన్నగమాదాయవిసతాసుతవసశిరోమారుతిఃపరిఘంపరిగృహ్యంబరేచ
చారెనయింభః॥ ౪౧॥ తతశ్చతి॥ తస్మాత్కథయాన్తుక్తాఃదూరస్థాఃకృత్యర్థః॥ ౪౩॥ ఇతిశ్రీగోవిందరాజునిచితే శ్రీరామాయణభూషణే
శృంగారలికాఖ్యానేసుందరకాండవ్యాఖ్యానే-ద్విచత్వారింశస్సర్గాః*****

తతస్సుకింకరానిత్యాది॥ ౪॥ వనమిత్యాది॥ ధ్వంససఖలమాహ-దశకాయకబలమితి- బలదర్శనార్థమిత్యర్థః- ధ్వంససప్రకారమాహ-

ధయంతి-మనఃపరిగృహీతామితి॥ రాజపరిహాసంధామణంప్రసోపరాధశ్చతిభావః॥ ౨౪॥ వ్యాదిస్తాఃకింకరాకియంతశ్చత్యతాహ- తేజామితి॥
నిర్వయురిత్యాద్యుత్తరశేషః॥ తేకపీంద్రమితిఅవస్థితంయుద్ధాయసన్నద్ధం॥ ౨౭॥ తశ్చతి॥ కాంచనాంగదైఃకాంచనభూషణైః॥ ౩౧॥ తస్యేతి॥
అస్ఫోటితశజైసత్వైశ్చాశజైస- సాసనాదినాసప్రతిభస్వినినా- ఇన్నంతోబహుప్రీహః- స్వస్యజయార్థంస్వామినంస్తూతి- జయతీతి॥ అదయి
త్వైతి॥ మితాంపశ్యతాం-అనాదరేషు॥ ౩౬॥ తస్యేతి॥ సన్నాదశజైసన్నాదజనితశజైస- అస్ఫోటితస్సనజితప్రతిభస్వినీత్యర్థః॥ ౩౭॥
స్వామిః॥ప్రహరణైరభిపేతుఃఅయుధైఃప్రాహరన్నిత్యర్థః॥ ౩౯॥సపన్నగమితి॥ పరిగృహ్యేత్యత్రపరిఘంకమణః॥ ౪౩॥ ఇతిశ్రీమహాశ్వరథిభే
నిచితాయా శ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యాయాంసుందరకాండవ్యాఖ్యాయాం ద్విచత్వారింశస్సర్గాః*****

తి॥అథ రావణసంధిప్రసాంతరాగమనాత్పూర్వవత్పాక్షింశ్చిత్వానకంబత్ప్రయోజనమితినిచార్యప్రాసాదభుగాదిదిక్షిర్నతి॥తతశ్చతి॥ధ్యా

త్వాస్మాదమప్యేవభీమంవిధ్వంసయామ్యహం | ఇతిసంచింత్యమనసాహనుమాన్దర్శయన్బలం || చైత్యప్రాసాదమాప్లు
 త్యమేరుశృంగమివోన్నతః | ఆరురోహః (౨౪౭) హరిశ్రేష్ఠోహనుమాన్మారుతాత్తజః | ఆరుహ్యగిరిసంకాశంప్రాసాదంహరి
 యూధపః | బభౌసనుమహాతేజఃప్రతిసూర్యభవోదితః || ౪ || సంప్రభృవ్యవదుధావంచైత్యప్రాసాదముత్తమం | హ
 నుమాప్రజ్వలన్లత్యైవపారియాతోపమోభవత్ || ౫ || సభూత్వాసుమహాకాయఃప్రభావాన్మారుతాత్తజః | భృష్టమా
 స్ఫోటయామాసలంకాంశజ్వేనపూరయత్ || ౬ || తస్యాస్ఫోటితశ్చజ్వేనమహతాశోత్రఘాతినా | పేతుర్విహంగమాస్త
 త్రచైత్యపాలాశ్చమోహితాః || ౭ || అస్త్రవిజ్ఞయతాంరామోలక్ష్మణశ్చమహాబలః | రాజాజయతిసుగ్రీవోరాఘవేణా
 భిపాలితః || దాసోహంకోసలేంద్రస్యరామస్యాక్లిప్తకర్తృణః | హనుమాంఘృతృనైన్యానాంహంతామారుతాత్తజః ||
 సరావణసహస్రంమేయుద్ధేప్రతిబలంభవేత్ | శిలాభిస్తుప్రహరతఃపాదపైశ్చసహస్రశః || అద్యత్యాపురీలంకా
 మభివాద్యచమైథిలీం | సమృద్ధాఢోగమిష్యామిమితాంసర్వరక్షసాం || ఏవముక్త్యావిమానస్థలైవృత్తాన్మరియాధ
 పః | ననాదభీమనిహోదోరక్షసాంజనయన్భయం || ౧౦ || తేనశబ్దేనమహతాచైత్యపాలాశ్చతంయయః | గృహీత్వావి
 విధానస్త్రాన్ప్రాసాదాన్మరశ్వధాన్ || విసృజంతోమహాకాయామారుతింపర్యవారయత్ || ౧౩౪ || తేగదాభిర్విచిత్రా
 భిఃసరిఘ్నేఃకాంచనాంగదైః | ఆజఘ్నుర్వానరశ్రేష్ఠంబాజైశ్చాదిత్యసన్నిభైః || ౧౪౪ || ఆవతాభవగంగాయాస్తోయస్య
 విపులోమహాః || పరిక్షిప్యహరిశ్రేష్ఠంసబభౌరక్షసాంగణః || ౧౫౪ || తతోవాతాత్తజఃకుద్ధోభీమరూపంసమాస్థితః || ౧౬ ||
 ప్రాసాదస్యమహాంతస్యస్తంభంహేమపరిమళితం | ఉత్పాటయిత్వావేగేనహనుమాన్సవనాత్తజః || తతస్తంభా
 మయామానశతధారమ్మహాబలః || ౧౭౪ || తతోచాగ్నిస్సమభవత్ప్రాసాదశ్చాప్యదహ్యత || ౧౮ || దహ్యమానంతతోదృ
 ష్ట్వాప్రాసాదంహరియూధపః | సరాక్షసశతంహత్వావజ్రేణేంద్రభవాసురాన్ || అంతరిక్షేస్థితశ్శ్రీమానిదంవచన
 మబ్రవీత్ || ౧౯౪ || మాదృశానాంసహస్రాణివిసృష్టానిమహాత్మనామ్ || బలినాంవానరేంద్రాణాంసుగ్రీవవశవతి
 నాం || ౨౦౪ || అటంతివసుధాంకృత్యాన్మనవయమస్యేచవానరాః || ౨౧ || దశనాగబలాఃకేచిత్తేచిద్దశగుణాత్తరాః | కేచి
 న్నాగసహస్రస్యబభూవుస్తుల్యవిక్రమాః || ౨౨ || సంతిచౌఘబలాఃకేచిత్తేచిద్వాయుబలోపమాః | అప్రమేయబలా
 శ్చాస్యేతత్రాసన్దరియాధపాః || ౨౩ || ఈదృగ్విదైస్తుహరిభిర్వతోదంతనఖాయుధైః | శతైశ్చతసహస్రైశ్చకోటిభి
 రయుతైరపి || ఆగమిష్యతిసుగ్రీవస్సర్వేషాంవోసిమాదనః || ౨౪౪ || నేయమస్తిపురీలంకానయాయంనచరావణః || యస్మా
 దిత్వాకునాథేనబద్ధంవైరంమహాత్మనా || ౨౫౪ || ఇతిశ్రీమత్సుందరకాండే-త్రివత్సారింశస్సర్గః.....*

సంవిష్టారాక్షసేంద్రేణపరీహస్తస్యసతోబలీ | జంబుమాలీమహాదంష్ట్రోనిర్దగామధనుధారః || రక్తమాల్యాంబ
 రధరఃసగ్నిరుచిరకుండలః | మహాన్విప్యత్తనయనశ్చండస్సమరదుర్జయః || ధనుశ్చక్రధనుఃప్రఖ్యంమహదుచిరసాయ

చైత్యేతి- చైత్యం దేవాయతసంతద్భూతం ప్రాసాదః చైత్యప్రాసాదః తం- ఆప్లుత్యతోరణాల్లంఘయిత్వా || ౨౪౭ || హరిశ్రేష్ఠోహనుమాన్మారు
 తాత్తజః తస్యాస్ఫోత్రఘ్నోకేనాన్వయః || హరియూధపత్వేప్యహరిర్భవిష్యతీతి తద్వ్యాప్యత్యర్థంహరిశ్రేష్ఠః ఇత్తుక్తం- ప్రతిసూర్యః- ద్వివీయసూ
 ర్యభిత్త్యర్థః- అనెనసూర్యోదయస్సూచితః || ౪ || సంప్రభృవ్యైతి- సంప్రభృవ్యైత్ర్య- పారియాతోనామకులపర్వతః || ౫ || అస్త్రవిజ్ఞయ
 తామిత్యాది || చైత్యస్థానాచైత్యపాలాన్ || ౧౩౪ || ౧౬ || ప్రాసాదస్యేతి- ఏవనాత్తజః భ్రామయామాసేత్యన్వయః- శతధారం- ధారాకోటిః-
 వజ్రవత్స్థితమిత్యర్థః- యద్వాశతిధారమితీచేదః- అరంభీఘ్రిం || ౧౮ || ప్రాసాదస్యేతి- మహాంతస్యమహాగ్రస్య- అత్యున్నతభిరశ్యేత్యర్థః- మ
 హాహాస్యేతివాపారః || ౧౭౪ || తత్రేతి- అగ్నిస్సమభవత్ భ్రామితస్తంభైః స్తంభాంతరసంఘట్టనాదితిభావః || ౧౯౪ || రాక్షసానాముత్సాహభం
 గుకారయితుమాహ- మాదృశానామిత్యాది || ౨౦౪ || ౨౧ || ఓఘబలాః ఓఘఖ్యాసంఖ్యాకబలాః || ౨౩ || ౨౪౪ || ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే
 శ్రీరామాయణభూషణేశ్వం గారితలకాఖ్యానైః సుందరకాండవ్యాఖ్యానైః త్రివత్సారింశస్సర్గః

సంవిష్టాత్యాది || విప్యత్తనయనః మండలీకృతనయనః- గుచిరసాయకంరుచిరసాయకాహాం- విష్ణురయానః విష్ణురయమాణః- జ్యోతి
 సంహారః- చైత్యప్రాసాదః రక్షకలదేవతాప్రాసాదః || ౧౮౪ || తత్రైతి || వాతాత్తజః పవనాత్తజః- భీమరూపంసమాస్థితః ఆస్థితవాన్ || ౧౬ ||
 ప్రాసాదస్యేతి- మహాంతస్యమహాగ్రస్య- అత్యున్నతభిరశ్యేత్యర్థః- మహాహాస్యేతిచపారః || ౧౭౪ || తత్రేతి || తత్రభ్రామితస్తంభైః స్తంభాం
 తరసంఘట్టనేన అగ్నిరభూదిత్యర్థః || ౧౯౪ || రాక్షసవృషయానివిదారయితుమాహ- మాదృశానామిత్యాది || ౨౦ || సంతిచేతి || ఓఘబలాః ఓ
 ఘసంఖ్యాసంఖ్యాతగజబలాః || ౨౪౪ || ఇతిశ్రీమహేశ్వరధీశవిరచితాయాం శ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యానాయాః సుందరకాండవ్యాఖ్యానాయాః
 త్రివత్సారింశస్సర్గః. * * * * * ధనురితి || విష్ణురయానః విష్ణురయమాణః || ౩ || తస్యేతి || సమపూర్వత- దిగాదిస

కం|విష్ణురయానోవేగేనవజ్రాశనిసమస్వనం॥౩॥ తస్యేష్ఠాఢరఘోషేణధనుషామహతాదిశః । ప్రిదిశశ్చనభశ్చైవ
సహసాసమపూర్వతః॥౪॥ రథేనఖరయుక్తైనతమాగతముదీక్ష్వసః॥హనుమాన్వేగసంపన్నోజహుః॥చననాదచ॥౫॥ తం
తోరణవిటంకస్థంహనుమంతంమహాకపిం । జంబుమాలీమహాబాహుర్వివ్యాధనిశితైశ్శరైః ॥౬॥ అధఃచంద్రేణవదనేశిర
స్యేకేనకణినా । బాహూర్వివ్యాధనారామైదశభిస్తంకపీశ్వరం॥౭॥ తస్యతచ్ఛుశుభేతామ్రంశరేణాభిమాతంము
ఖం । శరదీవాంబుజంపుల్లంవిద్ధంభాసగరరత్నినా॥౮॥ తత్తస్యరక్తంరక్తైనరంజితంశుశుభేమఃఖం । యథాకాశేమహా
వత్సంసిక్తంచందనబిందుభిః॥౯॥ చుకోపబాణాభిమాతోరాక్షసస్యమహాకపిః॥౧౦॥ తతఃపార్శ్వేతివిపులాందడర్శమహా
తీంశిలాం॥తరసాతాంసముత్పాట్యచిత్తైపబలవద్భవీ॥౧౦౪॥ తాంశరైదశభిఃకుక్రిధస్తాడయామాసరాక్షసః॥౧౦౧॥ విప
న్నంకర్తృతద్వష్టాహనుమాంశ్చండక్రమః । సాలంవిపులముత్పాట్యభామయామాసవీర్యవా॥ ౧౦౨॥ భామయం
తంకపిందృష్ట్యాసాలవృక్షంమహాబలం । చిత్తైపమబహూబాణాజంబుమాలీమహాబలః॥౧౦౩॥ సాలంచతుర్భిశ్చిచ్ఛేద
వానరంపంచభిర్ముజే । ఉరస్యేకేనబాణేనదశభిస్తుస్తనాంతరే॥ ౧౦౪॥ సశరైఃపూరితతనుఃకోధేనమహతావృతః । తమే
వపరిఘంగృహ్యభామయామాసవేగతః॥౧౦౫॥ అతివేగోతివేగేనభామయిత్వాబలోత్కటః । పరిఘంపాతయామాస
జంబుమాలేమహూరసి॥౧౦౬॥ తస్యచైవశిరోనాస్సినబాహూనచజానుసి । నధనుర్నరధానాశ్వాస్త్రత్రాదృశ్యంతనే
వహః॥౧౦౭॥ సహతస్తరసాతేనజంబుమాలీమహాబలః । పపాతనహతోభూమాచూణితాంగవిఘ్నావణః॥౧౦౮॥ జంబుమా
లించనిమాతంకింకరాంశ్చమహాబలాః । చుకోధరావణశ్శుక్రిత్వాకోపసంరక్తలోచనః॥౧౦౯॥ సరోవసంవర్తితతామ్ర
లోచనఃప్రహస్తపుత్రేనిహతేమహాబలే । అమాత్యపుత్రాగిరిపీఠవిక్రమాన్సమాదిదేశాశునిశాచరేశ్వరః॥ ౧౧౦ ॥
ఇతిశ్రీమత్సుందరకాండే-చతుశ్చత్వారింశస్సర్గః***** తతస్తేరాక్షసేంద్రేణ
చోదితామంత్రేణస్సతాః । నిర్యయుర్భవనాత్తస్మాత్సప్తసప్తార్చివచఃసః ॥ మహాబలపరీవారా ధనుష్కంతోమహాబ
లాః । కృతాస్త్రాస్త్రవిదాంచశ్రేష్ఠాఃపరస్పరజయైషిణః॥ హేమజాలపరిక్షిప్తైర్ధ్వజవద్భుజపతాకాభిః । తోయదస్వననిర్ఘో
షైర్వాజయిక్తైఃమహారథైః॥తప్తకాంచనచిత్రాణిచాపాన్యమితవిక్రమాః । విష్ణురయంతస్సంహృష్టాస్తటిత్వంతగ
వాంబుదాః॥౪॥ జనన్యస్తుతతస్తేషాంవిదిత్వాకింకరాన్స్తతాః । బహువుశ్శోకసంభ్రాంతాస్సబాంధవసుహృజ్ఞనాః ॥
౫॥ తేపరస్పరసంఘ్నాత్తప్తకాంచనభూషణాః । అభిషేతుర్నూనామంతంతోరణస్థమవస్థితం॥౬॥ నృజంతోబాణవృష్టిం

మణంకుర్వన్నిత్యధః-వజ్రాశనిసమస్వనమితివిష్ణురణక్రియావిశేషణం॥౩॥ తస్యేతి॥నభస్సమపూర్వత-దిశఃప్రదిశశ్చసమపూర్వంతేతిభక్తి
పరిణామేనానుగంః ॥ ౪॥౫॥ తమితి॥తోరణవిటంకంతోరణస్యకపోతపాలికా॥౬॥ కపోతపాలికాయాంతువిటంకంపున్నపుంసకమిత్యమరః ।
స్తంభోపరితిర్వజ్జీహితదార్పిత్యర్థః ॥ ౬॥ ఆర్థచంద్రేణేతి॥ ఏకేనేత్యేతదధఃచంద్రస్యాపివిశేషణం - అధఃచంద్రాకారాగ్రశరేణేత్యర్థః-
కణినాకణణవచ్ఛరేణ॥ ౭॥ తస్యేతి॥ జంబుజంరక్తవత్సం- భాస్కరరత్నినాన్దండంఆతంవపుల్లమిత్యర్థః॥౮॥ తత్తస్యేతి॥రక్తంస్వతఃపరరక్తం-
రక్తైనకోశితేన-మహావద్వంరక్తోత్పలం-చందనబిందుభిఃరక్తచందనబిందుభిః॥౯॥ చుకోపేత్యధః॥రాక్షసస్యరాక్షసవిషయే॥౧౦॥౧౩॥సాల
మితీ॥పంచభిఃకాజిత్యాదౌవివ్యాధేత్యన్యహః॥౧౦౧॥౧౦౨॥తస్యచైవేతి॥నాశ్వావతిలశ్వశ్చజ్ఞనాత్రఖరాడచ్యంతైరథేనఖరయుక్తైరేనపూర్వ
ముత్తత్యాత్॥౧౦౩॥ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితశ్రీరామాయణభూషణేశ్వంగారతిలకాఖ్యానేసుందరకాండవ్యాఖ్యానచతుశ్చత్వారింశస్సర్గః
తతస్తప్తకాండః । భవనాత్తస్మాత్తరావణభవనాత్సప్తార్చివర్చసత్వత్రసప్తార్చితిఇకారాంతత్వమామకం- కృతాస్త్రాఃశీతాస్త్రాః- ఆ
మకస్సంధిః- కృతాస్త్రాణామస్త్రవిదాంచశ్రేష్ఠాఃఇతివా - జ్ఞానశీఘ్రేణకృతపృష్ఠాంస్త్రతిభావః- పరస్పరజయైషిణఃప్రత్యేకంహనుషజయైషిణ
ఇత్యర్థః- హేమజాలపరిక్షిప్తైఃసువణజాలవినిమిత్తైః స్వాసాధారణవిహ్వయ క్రంధ్వజం-కేవలచిత్రవస్త్రాలంకృతాపతాకా- తోయదస్వ
ననిఘోషైఃతోయదస్వనతుల్యనిఘోషవద్భుజైః॥ ౪॥ ౫॥ సశరామోఘయామాస- యథాశరాస్సస్త్రిన్నవతంతితథాచకారేశ్వరః-ర

ముదాయగోచరమేకవచనం॥ ౪॥ తి॥ జహుఃస్వబలానురూపశత్రుప్రాప్త్యా॥ ౫॥ తమితి॥ తోరణవిటంకస్థంతోరణకపోతపాలికాస్థం-విటం
కోనామతోరణస్తంభయోరుపరితిర్వజ్జీహితదారుః॥ ౬॥ తి॥ కణిక- అంతుకాకారాగ్రశరవిశేషః॥ ౭॥ తస్యేతి॥ జంబుజంరక్తంబుజం॥౮॥
తత్తస్యేతి॥చందనబిందుభిఃరక్తచందనబిందుభిః॥ ౯॥ తస్యేతి॥ నాశ్వావతిలశ్వశ్చజ్ఞనాత్రఖరాడచ్యంతై- ౧౦॥ ఇతిశ్రీ
మహాశ్వరశీఘ్రేణవిరచితాయాంశ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యానాంసుందరకాండవ్యాఖ్యానాంచతుశ్చత్వారింశస్సర్గః
తత ఇతి॥ సప్తార్చివర్చసః ॥ మహాబలేతి॥ కృతాస్త్రాస్త్రవిదాంచశ్రేష్ఠాఃకృతాస్త్రాణాంఅస్త్రవిదాంచశ్రేష్ఠాః- పరస్పరజయైషిణఃఆహు

తేరభగజితేనస్వనాః | వృష్టిమంత్రవాంఛోదావిచేరునైర్వృతాంబుదాః || ౭ || అపకీణః స్తతిస్తాభిర్న్వనుమాంచురవృ
ష్టిభిః | అభవత్సంవృతాకారతైలరాశివవృష్టిభిః || ౮ || సశరాన్తోఘయామాస తేషామాశుచరికపిః | రథవేగంచపీరా
ణాంవిచరన్వమ లేంబరే || ౯ || సత్రైః క్షీడన్తస్మద్భిర్వృమ్నివీరః ప్రకాశతే | ధనుష్కర్షణధామే మైమాఘరుతః ప్రభురం
బరే || ౧౦ || సకృత్వానినదంఘోరంత్రాసయంతాం మహాచమూం | చకారహసమాన్వేగం తేషురక్షసువీర్యవాః ||
౧౧ || తలేనాభ్యహనతాంశ్చిత్వాదైః కాంశ్చిత్పరంతపః | మష్టిగాభ్యహనతాంశ్చిత్పరైః కాంశ్చిద్వ్యధారయత్ ||
౧౨ || ప్రమమాధోరసా కాంశ్చిదురుభ్యామపరాసూపిః | కేచిత్తస్య నాదేనతత్రైవకతితాభువి || ౧౩ || తతస్తేష్వనస
న్నేషుఘామానిపతితేషుచ | తత్రైస్యమగమత్సర్వందిశోదశభయాఽఽతం || ౧౪ || వి నేమర్విస్వరంసాగా నీపేతుర్భువి
వాజినః | భగ్ననీడన్వజచ్ఛత్రైర్బుశ్చక్రీణాభవద్రథైః || ౧౫ || స్రవతారుధిరేణాథస్రవత్తోదశితాః పథి | వివిధైశ్చస్వ
వైర్లంకాననాదవికృతంతదా || ౧౬ || సతాన్పువృద్ధాన్వినిహత్యరాక్షసామహాబలశ్చండపరాక్రమః కపిః | యుయుత్సు
రన్వైః పునరేవరాక్షసైస్త మేవవీరోభిజగామతోరణం || ౧౭ || ఇతిశ్రీమత్సుందర కాండే-పంచచత్వారింశస్సగః ||

హతామంత్రీసుతాబుద్ధ్వావాసరేణమహాత్మనా | రావణస్సంవృతాకారశ్చకారమతిముత్తమాం || ౧౮ || సవి
రూపాక్షయూపాత్మోదుధాంరచైవరాక్షసం | ప్రఘసంభాసకణఽంచపంచసేనాగ్రనాయకాః || సందిదేశదశగ్రీవో
వీరాన్నయవిశారదాః | హనుమద్గ్రహణవృత్తాన్వాయువేగసమాన్యధి || ౧౯ || యాతసేనాగ్రగాస్సర్వేమహాబలప
రిగ్రహః | సవాజిరథమాతంగాస్సకపిశ్శాస్యతామితి || యత్రైశ్చఖిబుభావ్యం స్యాత్తమాసాద్యచనాలయం | కమఽచా
పిసమాధేయందేశకాలవిరోధినం || నవ్యాహంతంకపింమన్వేకమఽణాప్రతితకయః || సర్వధాతన్వహద్యుతంమహా
బలపరిగ్రహం || భవేదింద్రేణవాస్పృష్టమస్తదర్థంతపోబలాత్ || ౨౦ || సనాగయక్షగంధర్వాదేవాసురమహర్షయః || యు
ష్మాభిస్సహితైస్సర్వైర్వయాసహవినిజితాః | తైరవశ్యంవిధాతవ్యంవ్యభీకంకించదేవనః || తదేవనాత్రసందేహః ప్రస
హ్యపరిగృహ్యతాం || ౨౧ || నావమాన్యోభవద్భిశ్చహరిధీరపరాక్రమః || దృష్టాహిహరయః పూర్వంమయావిపులవిక్ర
మాః | వాలీచసహసుగ్రీవోజాంబవాంశ్చమహాబలః || నీలస్సేనావతితైవయేచాన్వేద్వివిదాదయః | నైవం లేమాంగతి
ర్భీమానతేజోనపరాక్రమః || నమతిర్నబలోత్సాహానరూపపరికల్పనం | మహాత్మత్వమిదంజ్ఞేయంకపిరూపంవ్యవస్థితం ||
ప్రయత్నంమహదాస్థాయక్రియతామస్యగ్రహః | కామంలూకాస్త్రయస్సేంద్రాః ససురాసురమానవాః || భవతామ

సవేగంచమోఘయామాసేత్యస్వయః- యథారథవేగాస్సప్రహారాయనభవంతితథాసమచరదిత్యర్థః || ౯ || ౧౦ || సకృత్వైతి- పెగంసంహారో
క్యోగం || ౧౧ || తలేనైతి- పాదైః కాంశ్చిదితిబహువచనం- వాసరాణాంద్విపాత్నుచతుష్పాత్నుచగ్రహణాత్ || ౧౨ || ౧౩ || పి నేదురితి- నీడంబద్ధబా
దయవచనేషం || ౧౪ || స్రవతేతి- స్రవంత్యఃసవ్యః- ఇకృతంయథాతథాననాదప్రతిధావనవలీబభూవ || ౧౬ || ౧౭ || ఇతిగ్రీవోవిందరాజిరంబుత
శ్రీరామాయణభూషణైశ్చంగారలిలకాఖ్యానేసుందర కాండవ్యాఖ్యానేపంచచత్వారింశస్సగః ||

హతానిత్యాది || సంవృతాకారః అంతమఽనాః- మతించితాం || ౧౮ || సఇతి || ౨౦ || ౩ || యాతేత్యాది || ఇతివత్సమాణప్రకారేణ- తేషామహా-
యత్రైశ్చాదినా - యత్రైఃయతమానైః - ఆప్రమత్తైరితియావత్ - యతైఃకతాఽన్తైః- సమాధేయంపరిహతకవ్యం- దేశకాలవిరోధినం- దేశ
కాలవిరోధిత్యర్థః- మహద్భూతం- మన్యైత్యసమజ్యతే- ఇంద్రేణవాఅన్వైరైతిశేషః- వాశబ్దస్యవికల్పాసఽస్యప్రయోగాత్ || ౨౧ || సనాగేతి ||
వ్యభీకంఅమ్రుచం || ౨౪ || నావమాన్యోభవద్భిశ్చహరిధీరపరాక్రమఇతి || అత్రత్రయోదశసహస్రశ్లోకాగతాః- అయంచతుఃశసహస్రశ్లో
దిః- ధీతిగాయత్ర్యాశ్చతుఃశాక్షరం || నైవంలేమామితి- గతిఃపెగః- రూపపరికల్పనంయథేష్టరూపగ్రహణం- మహదితి- ఇత్థంచమత్సత్వ-
హమియాపరస్వరొత్పత్తావేషేణైత్యర్థః || ౧౮ || పి నేదురితి || నీడోరథావయవవిశేషః || ౧౭ || ఇతిశ్రీమహాశ్వరత్తిఫలవిరచితాయాంశ్రీరా
మాయణతత్వదీపికాఖ్యాయాం సుందర కాండవ్యాఖ్యాయాం- పంచచత్వారింశస్సగః ||

హతానితి || సంవృతాకారః గూఢాకారః- అంతస్సంజాతశంకఇత్యర్థః- ఉత్తమామతించైర్వ్యం || ౧౮ || ౩ || యాత్యైతి- ఇతిత్వంవత్స
మాణప్రకారేణకపిశ్శాస్యతాం-యత్రైఃయతమానైః ఆప్రమత్తైరితియావత్ - కించాత్రదేశకాలాదుద్భవకమఽకార్యమిత్యాహ- కర్తృచేతి- దేశ
కాలవిరోధినందేశకాలవిరోధిత్యర్థః - అహో-లింగఃభక్తిన్యత్యయః - కర్తృసమాధేయంపరిహతకవ్యం- దేశకాలాదురోధినమితిహతేసమాధే
యకతకవ్యం || అత్రహేతుమాహ- సహీతి- సర్వధైతి- ఇంద్రేణవేతివాశబ్దావన్వేనవేత్యర్థః - ఆస్తదర్శంస్తన్నగ్రహం || ౨౦ || యాతసేనాగ్ర
గాఇతిపారః- యాతగచ్ఛతి || ౨౪ || అత్రహేతుః- సనాగేత్యాదిన్లోకద్వయమేకంవాక్యం || పరిగృహ్యతాంకపిరితిశేషః || ౨౪ || ధీతిగాయత్ర్యా
శ్చతుఃశాక్షరంనావమాన్యైత్యస్యశ్లోకస్యవికల్పావన్వేనసమగృహ్యతి - నావమాన్యోభవద్భిశ్చహరిధీరపరాక్రమః | దృష్టాహి
హరయః పూర్వంమయావిపులవిక్రమాః || నైవేతి- నైవలేమామిత్యాదౌ సర్వత్రైశ్చపృథ్విభూత్యాహతకవ్యః - తథాచేత్థంయజనా- లేమాంవా
ల్యాదీనాంహాసమతోభీమాగతిః తెజదికంచయథాతథాకావ్యకా నీతిసంబంధః - రూపపరికల్పనంయథేష్టరూపపరిగ్రహణం || ౨౦ || ప్రయ

హాకపిః॥ ౩౦॥ సతస్యతానష్టహయాన్త హాజవాసమాహితా భారసహస్వివతానే । జహూనవీరఃపథివాయుసేవి తే
తలప్రహరైఃపవనాత్మజఃకపిః ॥ ౩౧ ॥ తతస్తతేనాభిహతోమహారథఃసతస్యపింగాధిపమంత్రజితః । ప్రభగ్ననీ
డఃపరముక్తకూబరఃపపాతభూమాహతవాజిరంబరాత్ ॥ ౩౨॥ సతంపరిత్యజ్యమహారథోరథంసకాముకఃఖడ్గధరఃఖ
ముత్పతా । తపోభియోగాద్యపిగుగ్రీవీర్యవాన్విహాయదేహంమరుతామివాలయం ॥ ౩౩ ॥ తతఃకపిస్తంవిచరంత
మంబరేవతతి॥ రాజానిలసిద్ధసేవితే । సమేత్యతంమారుతతుల్యవిక్రమఃక్రమేణజగ్రాహసపాదయోధ్యుధం॥ ౩౪ ॥
సతంసమావిభ్యసహస్రశఃకపి మహాహూరగంగృహ్య ఇవాండజేశ్వరః । మమోచవేగాన్విత్పత్యువిక్రమోమహీ
తలేసంయతివానరోత్తమః॥ ౩౫॥ సభగ్నబాహూరుకటిశిరోధరఃక్షరన్నస్పృజ్నిమధితాస్థిలోచనః । సభగ్నసంధిః
ప్రవిక్కిణఃబంధనోహతఃక్షితౌవాయుసుతేనరాక్షసః ॥ ౩౬ ॥ మహాకపిభూమితలేపీద్యతంచకారరక్షోధిపతేమ
హద్భయం॥ ౩౬౪॥ మహాపిభిశ్చక్రచరై మహావ్రతైస్సుమేత్యభూతైశ్చసయక్షపన్నైః॥ సురైశ్చసేంద్రైభ్య
శజాతవిష్ణుమైర్హితేకుమారేసకపిర్నిరీక్షతః॥ ౩౬౪॥ నిహత్యతంతజ్జిసుతోపమప్రభంకుమారహక్షంక్షతజోపమేక్షణం॥
తమేవవీరోభిజగామతోరణంకృతక్షణఃకాలఇవప్రజాక్షయే॥ ౩౬౪॥ ఇతిశ్రీమత్సుందర కాండే- సప్త చత్వారింశ స్సర్గః॥

తతస్సరక్షోధిపతేమహాత్మాహనూమతాత్మనిహితేకుమారే । మనస్సమాధాయతదేంద్రకల్పంసమాదిదేశేం
ద్రజితంసరోషం ॥ ౧ ॥ త్వమస్త్రవిచ్ఛస్త్రవిదాంపరిష్ఠస్సురాసురాణామపిశోకదాతా । సురేషుసేంద్రేషుచదృష్టక
మాపితామహారాధనసంచితాస్త్రః॥ ౨॥ తవాస్త్రబలమాసాద్యనాసురానమరుద్గణాః । నశేకుస్సమరేస్థాతుంసురే
శ్వరసమాశ్రితాః॥ ౩॥ నకశ్చిత్త్రీషులోకేషుసంయుగేనగతశ్రమః॥ ౩౪ ॥ భుజవీర్యాభిగుప్తశ్చతపసాచాభిరక్షితః ।
దేశకాలవిభాగజ్ఞస్త్యమేవమతిసత్తమః ॥ ౪౪ ॥ నతేస్త్యశక్యంసమరేషుకమణానతేస్త్యకార్యంమతిపూర్వమంత్ర
ణేనసోస్తికశ్చిత్త్రీషుసంగ్రహేషువై నవేదయస్తేస్త్రబలంబలంచతే ॥ ౫౪ ॥ మమానురూపంతపసోబలంచతేపరా

తారథంభజ్ఞామీతినిచ్చి త్యైత్యర్థః॥ రా॥ ఇతిప్రవేగమితి॥ స్వకమయోగంవిధాయస్వకతావ్యచింతాంకృత్యా । మతించచత్వైస్యవధేమహాక
పిరితిపారః॥ ౩౦॥ సతస్యేతి॥ వివతానేరథవాప్రసవ్యభ్రాసుణేపి-భారసహా-రథభారసహా॥ ౩౧॥ తతఃఇతి॥ తలేనాభిహతః-తలపవనం
ప్రహరైః-హనుమతానజితైశ్చత్యర్థః- ప్రభగ్ననీడః-ప్రభగ్నరథాంగః - కూబరః-యంగంధరః- వాజిరితికారాంతత్వనూషణం॥ ౩౨॥ సత
మితి॥ మరుతామాలయముత్పతా-ఋషిరవభూపేతిశేషః॥ ౩౩॥ ౩౪॥ సతమితి॥ గృహ్యఇవేత్యత్రగుణావలంబణం॥ ౩౫॥ సభగ్నైతి॥ ప్రవీ
ణః-బంధనః-ప్రవీణః-కావ్యదిబంధనః - వ్రభిన్నసంధిరితిసంగియబంధనంగ్రహ్యేత్యర్థః॥ ౩౬౪॥ మహాపిభిరితి॥ చక్రచరైః-జ్యోతిశ్చక్రచరైః-
సభశ్చక్రచరైర్హి॥ ౩౬౪॥ ౩౬౪॥ ఇతిశ్రీగోవిందరాజనిరచితశ్రీరామాయణభాష్యే... సుందర కాండవ్యాఖ్యానం సప్త చత్వారింశ స్సర్గః॥

తత స్త్రిత్యాది । మనస్సమాధాయ- ధైర్యకృత్యైత్యర్థః॥ ౧॥ త్వమితి॥ అస్త్రనిత బ్రహ్మస్త్రనిత- సంచితాస్త్రః-సంచితాస్త్రవిశేషః॥ ౨॥
తవేతి॥ తవఅస్త్రబలమాసాద్యఅసురాః- న- నశ్యంతీత్యర్థః॥ ౩॥ నకశ్చిదితి॥ త్రిషులోకేషు-తవసంయుగే- నగతశ్రమః-అపాప్రశ్రమఃకశ్చి
న్న- సుప్నుశేత్రసమాసః- సర్వేపాప్రశ్రమాశ్చత్యర్థః- హరిహయాదయోపిశ్రమంపాప్నువంతీత్యర్థః॥ ౩౪॥ భుజవీర్యేతి- మతిసత్తమః-మతిశ్రే
ష్ఠత్యర్థః॥ ౪౪॥ నేతి॥ సమరేషుకమణాపురుషకారణ - తెలశక్యంనాస్తీత్యర్థః- తథామతిపూర్వమంత్రణేవిపేకపూర్వమచారేఅకార్యంఅ
జ్ఞాతకార్యం- జ్ఞాతుమశక్యంకార్యంనాస్తీత్యర్థః- సంగ్రహేషు-సంగృహ్యంతేభాగ్యతయాస్తీక్రియంతేభాక్త్యభిరితిసంగ్రహేలోకాః-తేషు
ప్రవృత్తి- యస్త్రవాస్త్రబలంనారంబలంచనవేదసనాస్తి - సర్వలోకప్రఖ్యాతశస్త్రాస్త్రబలసంపన్న స్త్వమిత్యర్థః॥ ౫౪॥ మమానురూపమితి॥ ర

హత్వాపశ్చద్రుంభజ్ఞామీతినిచ్చి త్యైత్యర్థః ॥ ౩౦ ॥ సతస్యేతి ॥ వివతానేరథగతిమసంచరణసమయే- హయాన్ జహూన॥ ౩౧॥ తతఃఇతి॥
ప్రభగ్ననీడఃప్రభగ్నరథగర్హఃకూబరఃయంగంధరః॥ ౩౨॥ సతమితి ॥ మరుతామాలయముత్పతే ఋషిరవభూపేతిశేషః॥ ౩౪॥ తి॥ సమావి
ద్యభ్రామయిత్వా- గృహ్యఇవ-అసంధిల్యవవాషా-గృహీ-త్యైవేత్యర్థః॥ ౩౬౪ ॥ మహాపిభిరితి॥ చక్రచరైఃజ్యోతిశ్చక్రవతిః॥ ౩౬౪॥ వజ్ర
సుతేఃఇంద్రసుతః॥ ౩౬౪ ॥ ఇతిశ్రీమహేశ్వరతీర్థవిరచితాయాం ... సుందర కాండవ్యాఖ్యానాయాం సప్త చత్వారింశ స్సర్గః॥
తి॥ తతఃఇతి॥ మనస్సమాధాయపుత్రనాశభిన్నమపిచేతోధీరతయాఅప్రకాశితభయంప్రతిష్ఠాప్య ॥ ౧॥ తి॥ పితామహారాధనేససంతా
స్త్రః- పాప్రబ్రహ్మస్త్రాస్తీత్యర్థః॥ ౨॥ తవేతి॥ తవఅస్త్రబలమాసాద్యఅభిమత్యేనస్థిత్యా-సురేశ్వరసమాశ్రితాశ్చనశేకుః॥ ౩॥ నేతి॥ కశ్చిద
పిసగతశ్రమేన-సర్వేపాప్రశ్రమాశ్చత్యర్థః॥ ౪౪॥ నతేస్తీతి॥ సమరేషుకర్తృణాపరాక్రమేణ- తెలశక్యంనాస్తి- మతిపూర్వమంత్రణేబుద్ధిపూ
ర్వకంచితారితే - అకార్యంఅకార్యవిషయజ్ఞానంనాస్తి - భోక్తృభిఃకర్తృణాసంగృహ్యంతేభిసంగ్రహేలోకాః-తేషుక్రిషు- తెలస్త్రబలంనా
భాఃకంబలంచయోనవేద- సకశ్చిన్నాస్తి- సర్వేహసంతీత్యర్థః॥ ౫౪॥ మమేతి॥ రణావమదేరణసంకటకషయే- మమషనశ్చత్వాంసమాసా

క్రమశ్చస్త్రబలంచసంయుగేనత్వాంసమాసాద్యరణావమదేమనశ్శ్రీమంగచ్ఛతీశ్చితార్థం॥౬౪॥ నిహతాకింక
రాస్సర్వేజంబుమాలీచరాక్షసః॥ అమాత్యపుత్రావీరాశ్చపంచసేనాగ్రయానినః॥ బలాఃసునమ్నద్ధానిసాశ్వనాగ
రథానిచ॥సహేయాదరస్తేదయితఃకుమారోక్షశ్చసూదితః॥ ౮౪॥ సహితేష్వేషమేసారోయస్త్యయ్యురిణమాన॥౯॥ ఇ
దంహిదృష్ట్వామతిమత్తహద్బలంకపేఃప్రభావంచపరాక్రమంచ॥ త్వమాత్మనశ్చాపిసమీత్యసారం కురువ్యవేగంస్సబ
లానుమాపం॥ ౧౦॥ బలావమదఃస్త్యయిసన్నికృప్తేయథాగతేశామ్యుతిశాంతశత్రోః॥ తథాసమీత్యాత్మబలంచరంచన
మారభస్వాస్త్రవిదాంవరిష్ట॥ ౧౧॥ సవీరసేనాగణశోచ్యవంతినవజ్రమాదాయవిశాలసారం॥ నమారుతస్యాస్యగతేః
ప్రమాణంసహాగ్నికల్పఃకరణేనహంతుం॥౧౨॥ తమేవమథకంప్రసమీత్యసమ్యక్స్వకమసామ్యాద్ధినమాహితాత్మా
స్తరంశ్చదివ్యంధనుషోస్త్రవీర్యంప్రజాక్షతంకమసమారభస్వ॥౧౩॥సఖివ్యయంమతిశ్శ్రేష్ఠాయత్వాంసంపేక్షయా
మ్యహం॥ ఇయంచరాజధమాణాంక్షత్రస్యచమతిర్కతా॥ ౧౪॥ నానాశస్త్రైశ్చసంగ్రామేవైశారద్యమరిందమ॥ అ

ణావమదేరణసంకపే- నిశ్చితార్థంనిశ్చితజయరూపార్థం- త్వాంససాద్యవిచింత్య- మేమనశ్శ్రీమంగచ్ఛతీవిషాదంసగచ్ఛతీత్యర్థః॥౬౪॥౮౪॥న
హితి॥త్వయిమేయస్సారఃఉత్కృష్టప్రత్యయః- సఃతేషునాస్త్యేవసీతియోజనా॥౯॥ ఇదంహితి॥ ఇదంకింకరాద్యక్షకుమారాంతమారకం-మ
తిమత్ప్రశస్తమతియుక్తం- బలంశారీరం- ప్రభావంఅంతశ్శక్తిం-పరాక్రమంపౌరుషం॥ ౧౦॥ బలేతి॥ అస్త్రవిదాంవరిష్ట-శాంతశత్రోశ్చ
భావజతియావత్సహాదాంతశాంతేత్యాదిసానిపాతనాణ్ణిలోపజడభావశ్చ- త్వయిసన్నికృప్తేకపేదాసన్నేసతి- యథాబలావమదఃసేనాక్ష
యఃశామ్యుతి-తథాఅత్మబలం-పరంపరబలంచ- సమీత్యసమారభస్వ-బలనాశాత్పూర్వమేవశత్రుశాంతింకుర్వీత్యర్థః॥ ౧౧॥ సవీరేతి॥ హేవీర-
గణశోచిగణానాశోచయతి- శోచతేణ్యంతాత్కల్ప-ఏకదా-నేకప్రహతకరిత్యర్థః- ఏవంభూతేహఃసమతినిమిత్తే- సేనాఃనావంతినర
తుంతి- యుగపదనేకవిశాళశేసేనాఅప్రయోజకేత్యర్థః- అతస్సేనాభిస్సహమాగచ్ఛేత్యర్థః- ఉపాయాంతరంప్రతిషేధతి- నవజ్రమితి- అల
సారంహనుమద్విషయేజ్ఞానారం-వజ్రంవజ్రాఖ్యమాయుధవిశేషం- ఆదాయ-నవిశ- తత్సమీపమితిశేషః-తత్రహేతుమాహ-నమారుతస్యేతి-
అస్యగతిప్రమాణంమారుతస్యనాస్తి- మారుతాదవ్యుతిశయితగతిప్రమాణఇత్యర్థః- అతస్తరసాయయాకయాపిదిశాసమాగమ్యప్రహతకంస
వజ్రంకించిత్కరమితిభావః- యదీసమీపమాగమిష్యతితదాముష్ట్యాదిభిరవనిహస్యతఇత్యాశంక్యాహ-నచేతి- అగ్నికల్పోహనుమా- కరణేన
ముష్ట్యాదిసాహంతుంసక్యః- అగ్నితుల్యముష్ట్యాదిప్రహారప్రవృత్తిభావః॥ ౧౨॥ తహికంధంకతవ్యంతత్రామా- తమితి॥ తంపూర్వోక్త
మర్థంఏవంసమ్యక్ప్రసమీత్యవిచార్య- స్వకమసామ్యాత్మసకార్యసిద్ధ్యర్థం- ఫలస్యాపిహేతుత్వాత్పంచమి- సామ్యంసమత్వంఆన్యూనాతిరి
క్తత్వం- సమాహితాత్మాఏకాగ్రచిత్తః- దివ్యంధనుస్సంబంధి- అత్రక్షీర్యమస్త్రబలం- స్తరకప్రజ- అస్త్రబలపినాసనిగృహీతుమశక్యః- తేనత
స్త్రంతంస్తరస్త్రైవకచ్ఛేతిభావః॥ ౧౩॥ సఖివ్యయితి॥ అహంత్యాంసంపేక్షయామీయిత్ ఇయంమతిఃసప్రేక్షాఖిల- నోచితేత్యర్థః- ఇయంమతిఃత్వ
త్ప్రేక్షణమియమతిః- రాజధమాణాంరాజులిస్వరూపధర్మాణాం- క్షత్రస్యతదస్యసాతుఃక్షత్రియస్యచమతాఉచితా- యద్యపిబాలస్య
ప్రేక్షణమనుచితంతథాపిస్వీయేమగుత్సుప్రధానగమనసీతశాస్త్రవిరుద్ధమితిత్వాంపేక్షయామీతిభావః॥ ౧౪॥ నానేతి॥ నానాశస్త్రైఃవైశార
ద్యంప్రహరణసామర్థ్యం- అనశ్యంబోద్ధర్యం- స్త్రతవ్యమిత్త్యర్థః- రణేజయశ్చకామ్యఃపార్థిన్యజి-జయార్థంసవాణ్యస్త్రాణిస్త్రతవాన్

ద్యచింతయిర్వానిశ్చితార్థంనిశ్చితజయరూపార్థంయోసంసత్ శ్రమంవిషాదంసగచ్ఛతీత్యర్థః॥ ౬౪॥ తి॥ప్రకృతమాహ-నిహతాకింకరా॥౮౪॥ సవీ-తి॥
అరిణిమాదనన్వయిమే- యఃశారఃఉత్కృష్టప్రత్యయఃసఃతేషునాస్త్యేవసీతియోజనా॥౯॥ ఇదమితి॥ ఇదంకింకరాద్యక్షకుమారాంతమారకం-
మతిమత్ప్రశస్తమతియుక్తం-బలంశారీరం- ప్రభావంమాహత్త్వం- పరాక్రమంపౌరుషం॥ ౧౦॥ బలేతి॥ అస్త్రవిదాంవరిష్ట-శాంతశత్రోశ్చ
యిగతేహోనిగతే- సన్నికృప్తేహ-చుత్సమిపంప్రేక్షతి- బలావమదఃసేనానాశఃయథాశామ్యుతిసేనాక్షయోధానస్యార్- తథాఅ
త్మబలంపరంపరబలం- సమీత్యసమారభస్వ- స్ససేనానాశాత్పూర్వమేవశత్రుసంహారంకుర్వీత్యర్థః॥ నచాయంసేనాశేష్టంశక్యఇత్యాహ- సవీరేతి॥
హేవీరగణశోచిగణానాశోచయతిగణోచసహమాగతస్సన్నిమిత్తే- సేనాఃనావంతినరతుంతి- గణశోచ్యవంతిపాతెంభూశోపినావంతి॥త
త్రహేతుఃసేతి॥ మారుతస్యమారుతేఃకలెషసేనాక్రమణార్థమనస్య- ప్రమాణమియత్తానాస్తి మారుతేస్వదిగ్గమనశీలయాకయాదిశా
సమాగత్యసేనాః ప్రసరిష్యతీతిజ్ఞాయతఇతిభావః- యద్యపిస్యహనుమతోగతేఃప్రమాణంమారుతస్యచయోజనాస్తి- తతోఽధికఇత్యర్థః-
కించఅగ్నికల్పఃఅగ్నిసృశఃఅతఏవకరణేనముష్ట్యాదిసాహంతుంసక్యఇతిశేషః- అతేవజ్రంవజ్రప్రాయముష్టాయుధంఅసారంకుంతితథారం
తదాదాయనవిశ-రణంసప్రసశ॥ ౧౨॥ తహికంధంకతవ్యమిత్త్యతహ- తమేవమితి॥తమర్థంపూర్వోక్తమర్థంఏవంప్రసమీత్యఉక్తప్రకారేణని
రూప్య-స్వక సామ్యాత్స్వకార్యాజికార్యాధ్యోఃసమాహితాత్మాసమాహితమనాశుక్- దివ్యమస్త్రసిగ్ధంధనుశ్చ- స్తరక-అక్షతంయ
థాభవంతథార్తసహారభస్వ- ప్రదేశే- ఇనా॥ ౧౩॥సఖివ్యయితి॥ అహంత్యాంసంపేక్షయామీయిత్- ఇయం- ఇయంమతిఃసప్రేక్షాఖిల- నోచితేత్యర్థః-
ఇయంమతిఃత్వప్రేక్షణమియమతిః- రాజధర్మాణాంరాజులిస్వరూపధర్మాణాం- క్షత్రియస్యతదస్యసాతుఃక్షత్రియస్యచమతాఉచితా- యద్యపిబాలస్య
ప్రేక్షణమనుచితంతథాపిస్వీయేమగుత్సుప్రధానగమనసీతశాస్త్రవిరుద్ధమితిత్వాంపేక్షయామీతిభావః॥ ౧౪॥ నానేతి॥ నానాశస్త్రైఃవైశార

వశ్యమేవయోధ్యవ్యంకామ్యశ్చవిజయోరణే || ౧౫ || తతఃపితుస్తవ్యచననిశమ్యప్రదక్షిణందక్షసుతప్రభావః | చకార
భాతాఃరమదీనసత్వోరణాయవీరఃప్రతిపన్నబుధిః || ౧౬ || తతస్తైస్సగజైరిష్టైరింద్రజిత్ప్రతిపూజితః | యుద్ధోద్ధతః
కృతోత్సాహస్సంగ్రామంప్రత్యవధ్యత||౧౭||
శ్రీమాన్పద్మపలాశాక్షరాక్షసాధిపతేస్సతః | నిజగామమహాలేజాస్సముద్రజవవర్షసు||౧౮|| సపక్షిరాజోపమతుల్య
వేదైర్వాల్మీకీశ్చతుర్భుస్సితతీక్షణదంష్ట్రైః | రథంసమాయుక్తమసంగవేగంసమారురోహేంద్రజిదింద్రకల్పః || ౧౯ || సర
ధీఃస్వినాంశ్రేష్ఠశ్శస్త్రజ్ఞోస్త్రవిదాంవరః | రథేనాభీయయాక్షిప్తంహనూమాన్యత్రసోభవత్ || ౨౦ || సతస్యరథస్థో
మంజ్యాస్వనంకామూకస్యచ | నిశమ్యహరివీరోసౌసంప్రహృష్టతరోభవత్ || ౨౧ || సుమహద్బాహుదాయశితశల్యాం
శ్చసాయకాః | హనుమంతమభిప్రేత్యజగామరణపండితః || ౨౨ || తస్మిన్స్తతస్సంయతిజాతహర్షైరణాయనిర్గచ్ఛతిబాణ
పాణౌ | దిశశ్చసర్వాఃకలుషాబభూవుమృగాశ్చరద్బాబహుధావినేమః || ౨౩ || సమాగతాస్తత్రతునాగయత్నామ
హమయశ్చక్రచరాశ్చసిద్ధాః | నభస్సమావృత్యచపక్షిసంఘావినేమరుచైః | పరమప్రహృష్టాః || ౨౪ || ఆయాంతంసర
థందృష్ట్వాతూర్ణమింద్రజితంకపిః | విననాదమహానాదంవ్యవధాతచవేగవాణ || ౨౫ || ఇంద్రజిత్తురథందీవ్యమాస్థితశ్చిత్ర
కామూకః | ధనుర్విష్ణౌరయామాసతటిమాజితనిస్సవనం || ౨౬ || తతస్సమేతావతితీక్షణవేగామహాబలాతారణనిర్వి
శంకా | కపిశ్చరక్షాధిపతేశ్చపుత్రస్సరాసురేంద్రావినబద్ధవైరా || ౨౭ || సతస్యవీరస్యమహారథస్యధనుష్టతస్సంయతి
సంమతస్యశరప్రవేగంవ్యహనత్ప్రవృద్ధశ్చచారమాగేపితురప్రమేయే || ౨౮ || తతశ్శరానాయతతీక్షణశల్యాణామప
త్రిణః కాంచనచిత్రపుంఖాః | ముమోచవీరఃపరవీరహంతాసుసన్నతాన్వజ్రనిపాతవేగాణ || ౨౯ || తతస్తుతత్సందన
నిస్సవనంచమృదంగభేరీపటహస్వనంచ | వికృమ్యమాణస్యచకామూకస్యనిశమ్యఘోషంపునరుత్పపాత || ౩౦ || శరాణా
మంతరేష్వాశువ్యవతకతమహాకపిః | హరిస్తస్యాభిలత్యస్యమోఘయకలత్యసంగ్రహం || ౩౧ || శరాణామగ్రతస్తస్య
పునస్సనుభవతత | ప్రసాగ్యహస్తాహనుమానుత్పచాతానిలాత్మజః || ౩౨ || తావుభావేగసంపన్నారణకర్మవిశారదా | స
ర్వభూతమనోగ్రాహిచక్రతుర్యుక్తముత్తమం || ౩౩ || హనుమాతోవేదనరాక్షసాంతరంనమారుతిస్తస్యమహాత్మనో
నీత్యర్థః || ౧౫ || తతఃపి || దక్షసుతప్రభావఃదక్షసుతాదేవాః- తథోక్తంఽస్తుపురాణే | మనసాత్వేనభూతానిపూర్వందక్షోస్సజత్తథా | దేవా
న్యషిన్సగంధర్వానురగాఃపక్షిణస్తథేతి || ౧౬ || తతస్తైరితి || యుద్ధోద్ధతఃకృతోత్సాహఇతిపాఠః || ౧౭ || ౧౮ || సఇతి || పక్షిరాజోపమతుల్యవేగైఃపక్షి
రాజోపమైఃఅన్యోన్యతుల్యవేగైశ్చ- వ్యాఖ్యైఃహింసప్రపదభిః- సింహైరితియావత్ - సింహశ్చరక్షసాంవాహనానిభవంతి || ని || సర్వహింసప్రపద
వ్యాఖ్యానిత్యమరః || ౧౯ || ౨౦ || సతేస్యేతి || జ్యాయస్వమిత్యుత్త్రజ్యైశ్చితి ప్రపక్షివిభక్తికంపునర్కవదం- కామూకస్యేత్యర్థఃసంఘాధ్యహరః ||
౨౧ || తస్మిన్స్తతఃఇతి || సంయతియుద్ధ-జాతహమేజాతోత్సాహే || ౨౩ || సమాగతాఇతి || చక్రచరాః సంఘచారిణః || ౨౪ || ఇంద్రజిత్స్వీతి || త
టిమాజితనిస్సవనం- అత్రతటిచ్చక్లేనతత్సంఘాతోశనిరుచ్యతే- విద్యుత్సంఘాతనిస్సవనితి పూర్వముక్తత్వాత్ అశనివద్దృఢనిస్సవనిత్యర్థః ||
౨౬ || తతఃఇతి || సురాసురేంద్రావినసమేతావిత్యన్వయః || ౨౭ || సతేస్యేతి || శరప్రవేగంవ్యహనత్ చచారచేత్యన్వయః || ౨౮ || రా || తతఃఇతి ||
సుపత్రిణఇతి-పత్రిణః ప్రశస్తప్రతాః శోభనాశ్చతేపత్రిణశ్చేతివిగ్రహః || ౨౯ || ౩౦ || శరాణామితి || అభిలత్యస్యలత్యవేధనేప్రసిద్ధస్య-లత్యసం
గ్రహంలత్యసంగ్రహణంలత్యవిమయదృష్టిమితియావత్ - మోఘయకవితథయః || ౩౧ || శరాణామితి || శరాణామంతరేష్వాశువ్యవతకతమహాక
పిరిపారః-అభిలత్యస్యలత్యవేధప్రసిద్ధస్య- మోఘయకవితథీకుర్వక - మోహయన్నిపాతేపర్యాసయన్నిత్యర్థః- లత్యసంగ్రహంలత్యసం
గ్రహణం-లత్యవిమయదృష్టిమితియావత్ || ౩౧ || శరాణామగ్రతఃఇతి || సమభివతకత-సమభ్యవతకత-ఉత్పపాతచేత్యన్వయః || ౩౨ || తావుభావతి ||
ఘోగ్రాహిమనఆకాశకం || ౩౩ || హనుమతఃఇతి || అంతరంభిద్రం || ౩౪ || తతస్త్వీతి || అమోఘేషుశరేషుసంపతత్స్వపిలత్యైలత్యభూతేహ
నానేతి || హేరించమసంగ్రామేనానాశస్త్రైఃవైశారద్యంసామధ్యకం-తేవాస్త్రీతిశేషః- అతఃఅవశ్యమేవయోధ్యవ్యం-రణేవిజయఃకామ్యఃపా
ర్థనియమః || ౧౫ || తతఃఇతి || దక్షసుతప్రభావఃదక్షసుతాదేవాఃతత్కదృశప్రభావః || ౧౬ || ౧౭ || స్వగజైఃఇష్టైఃసభాస్తైఃరాక్షసైః- యుద్ధేఉద్ధతశ్చ
సౌకృతోత్సాహశ్చ- సంప్రపద్యతసంప్రాప్తవ్యతః || ౧౮ || సఇతి || పక్షిరాజోపమతుల్యవేగైఃపక్షిరాజోపమైఃతుల్యవేగైఃఅన్యోన్యసమవేగైశ్చవ్యా
ఖ్యైఃహింసప్రపదభిః || ౨౩ || సమాగతాఇతి || చక్రచరాఃశ్లోకైశ్చక్రసంచారిణః || ౨౪ || ఇంద్రజిత్స్వీతి || తటిమాజితనిస్సవనంతటిచ్చక్లేనాశనిరుచ్యతే ||
౨౮ || తతఃఇతి || సుపత్రిణఃప్రశస్తప్రతాః || ౩౦ || శరాణామితి || అభిలత్యస్యలత్యవేధనప్రసిద్ధస్యతస్యఇంద్రజితంలత్యసంగ్రహంలత్యసం
గ్రహణం-లత్యవిమయదృష్టిమితియావత్ - మోఘయకవితథీకుర్వక - మోహయన్నిపాతేపర్యాసయకవ్యవతకతేతిసంబంధః || ౩౧ || ౩౨ || అభివ
వతకతతతఃశరమోక్షగమయేపునరుత్పపాత || ౩౩ || హనుమతఃఇతి || అంతరంభిద్రం || ౩౪ || తతస్త్వీతి || అమోఘేషుశరేషుసంపతత్స్వపి- లత్యై

తరం | పరస్పరం నిర్విషహౌ బహువతుస్స మేత్యతా దేవసమానవిక్రమా || ౩౪ || తతస్తులక్ష్మ్యేనవిహన్యమా నేశరేవ్యమో ఘోషుచ సంపతత్సు | జగాముచింతాంమహతీంమహాత్మా సమాధిసంయోగసమాహితాత్మా || ౩౫ || తతోమతింరాక్షస రాజసూనుశ్చ కారతస్త్విహారివీరముఖ్యై | అవధ్యతాంతస్యకపేసమీక్ష్యకథంనిగచ్ఛేదితిగ్రహేథం || ౩౬ || తతఃపై తామహంవీరసోస్త్రమస్త్రవిదాంవరః | సందధేనుమహా తేజాస్తంహరిప్రవరంవృత్తి || ౩౭ || అవధ్యోయమితిజ్ఞాత్వాత మస్త్రేణాస్త్రతత్పవిత్ర | నిజగ్రాహమహాబాహుమూర్తుతత్సజమింద్రజిత్ || ౩౮ || తేనబద్ధస్తతోస్త్రేణరాక్షసేనస వానరః | అభవన్నిర్విచేష్టశ్చపపాతవమహీతలే || ౩౯ || తతోభబుద్ధాస్తతదాస్త్రబంధంప్రభోఃప్రభావాద్విగతాత్మ వేగః | పితామహోనుగ్రహమాత్మనశ్చవిచింతయామానహరిప్రవీరః || ౪౦ || తతస్సాస్వయంభువైమంత్రిబ్రాహ్మోస్త్ర మభిమంతిత్రితం | హసూమాంశ్చింతయామానవరదానంపితామహాత్ || ౪౧ || నమేస్త్ర బంధస్యచశక్తిరస్త్రివిమోక్షణే లోకగురోఃప్రభావాత్ | ఇత్యేషమత్వావిహితోస్త్రబంధామయాత్మయో నేరనువతితవ్యః || ౪౨ || సవీర్యమస్త్రస్యకపి ర్విచార్యపితామహోనుగ్రహమాత్మనశ్చ | విమోక్షశక్తింపరిచింతయిత్వాపితామహజ్ఞాననువతతతేస్త్ర || ౪౩ || అస్త్రేణాపిహిబద్ధస్యభయంమమనజాయతే | పితామహమహేంద్రాభ్యాంరక్షితస్యానిలేనచ || ౪౪ || గ్రహణేచాపిరక్షోభి ర్నహాన్యేగుణదశేనః | రాక్షసేంద్రేణసంవాదస్తస్మాద్భ్రష్టాంతుమాంపరే || ౪౫ || ససిచ్చితార్థఃపరవీరహంతాసమీక్ష్య కారీవినివృత్తచేష్టః | పరైఃప్రసహ్యభిగతైర్నిగృహ్యసనాదతైస్తైఃపరిభత్స్యమానః || ౪౬ || తతస్తంరాక్షసాదృష్ట్యాని ర్విచేష్టమరిందమం | బబంధుశ్శణవతైరశ్చదుర్ముచీరైశ్చసంహతైః || ౪౭ || సరోచయామానపరైశ్చబంధనంప్రసహ్య

నుమతివిహన్యమా నేస్వయం తేభ్యోవిముచ్యమా నేసతి - హంతేగత్యర్థాత్కర్తృకత్వరిలటశ్చానజాదేశః - సమాధిసంయోగసమాహితాత్మా స మ్యుగాధీయత ఇతిసమాధిలక్ష్మ్యంతస్త్విక సుయోగేశరసంధానేసమాహితాత్మా అప్రమత్తచిత్తః - సమహాత్మా ఇంద్రజిత్ - మహతీంచంతాంజగా మ || రామానుజీయం || తతస్త్రితి || ఆమాఘేషుశరేషుసంపతత్సవీరిలక్ష్మ్యేలక్ష్మ్యభూతేహనుమతి - విహన్యమా నేస్వయమేవతేభ్యోవిముచ్యమా నేసతి - హంతేగత్యర్థాత్కమకశకరిలటశ్చానజాదేశః - సమాధిసంయోగసమాహితాత్మా సమాధీయత ఇతిసమాధిలక్ష్మ్యంతస్త్విక సం యోగేశరసంధానేచసమాహితాత్మా అప్రమత్తచిత్తః మహాత్మా స ఇంద్రజిత్ - మహతీంచంతాంజగామేతియోజనా - శరేషుమోఘేష్విగిపాత సుపతత్సుశరేషుమోఘేషుసత్సు - లక్ష్మ్యేలక్ష్మ్యభూతేహనుమతి విహన్యమా నేచసతి - సంచింతాంజగామేతిసంబద్ధః || ౩౫ || తత ఇతి | అవధ్యతా - తస్య కపేసమీక్ష్యనిగ్రహేథంకథంనిగచ్ఛేత్ సీవతాంగచ్ఛేదిమతించకార || ౩౬ || ౩౭ || అవధ్యోయమితి || నిజగ్రాహబంధం || ౩౮ || తత ఇతి || బ్రహ్మస్త్రమభిమంతిత్రితం - విజ్ఞాయేతిశేషః || ౪౦ || నమ ఇతి || లోకగురోఃప్రభావాత్ అస్యబంధస్య మోక్షణేమేత శక్తిర్నాస్తిత్యేవంత్వాసవం - చ - తోఽంద్రజిత్ - అనప్రకారేణకృతః - అత్తయో నేరస్త్రబంధఃమయాఅనువతితవ్యత్వవ్యయః || ౪౨ || స ఇతి || పితామహనుగ్రహం మోక్ష హేతుభూతమనుగ్రహం || ౪౩ || అస్త్రేణాస్త్రస్యాదిత్యగ్రాసాంతరంపితామహమహేంద్రాభ్యాంరక్షితస్యానిలేనచేత్వక్రికాదిత్యగ్రాసప్రవృత్త్యై || ౪౪ || గ్రహణ ఇతి || గుణదర్శనఃగుణపర్యవసాయా - సంవాదః || ౪౫ || ౪౬ || తతస్తమితి || శణవతైఃశణత్సగ్నిః - సంహతైఃసజ్జీకృతైః - దుర్ముచీరైఃవల్మీకైః || ౪౭ || స ఇతి || రాక్షసేంద్రఃకాయాహలాత్ మాంద్రష్టుంవ్యవస్థేదితినిశ్చితార్థఃసృక - బంధనాదికరోచయామా నేతిసం

లక్ష్మ్యభూతేహనుమతివిహన్యమా నేస్వయమేవతేభ్యోవిముచ్యమా నేసతిశరేభిద్యమా నేసతీత్యర్థః - హంతేగత్యర్థాత్కర్తృకత్వరిలటశ్చాన జాదేశః - సమాధిసంయోగసమాహితాత్మా - సమాధీయత ఇతిసమాధిలక్ష్మ్యంతస్త్విక సంయోగేశరసంధానేసమాహితాత్మా అప్రమత్తచిత్తః - లక్ష్మ్యసంధానశరసంధానదత్తచిత్త ఇత్యర్థః - శరేషుమోఘేష్విగిపాతః || ౩౫ || తత ఇతి || రాక్షసరాజసూనుతస్యకపేసవధ్యతాసమీక్ష్యని గ్రహేథంకథంనిగచ్ఛేత్ - నిశ్చేష్టాంగచ్ఛేత్ - ఇతితస్త్వికహారివీరముఖ్యైమతించకారేతిసంబంధః || ౩౭ || అవధ్య ఇతి || నిజగ్రా హబంధం || ౩౮ || తి || సహనుమాన్ - స్వస్యతదస్త్రబంధంబ్రహ్మస్త్రబంధంకృతంబుధావప్రభౌర్భ్రహ్మణఃప్రభావాద్వరదానాత్ - విగతాల్పవే గః - విగతఃఅపాప్రప్రసహ్యపివేగఃపిదాయేనతాదృశఃఅభీతచిత్త ఇతియావత్ - అత్తనఃపితామహనుగ్రహంమహూర్తమాత్రేణమదస్త్రని ర్భంధముక్తిరైవంయమాం || ౪౦ || తత ఇతి || బ్రహ్మస్త్రమభిమంతిత్రితంవిదిత్వేతిశేషః || ౪౧ || అథేంద్రజిత్సహాయానువాదపూర్వకంస్యకతవ్య మాహ - నమ ఇతి || లోకగురోఃప్రభావాదస్యబంధస్య మోక్షణేమనః శక్తిర్నాస్తి - ఇత్యేవంత్వాసవంవిహితః ఇంద్రజిత్తాత - అనప్రకారేణకృతః - తతఅత్తయో నేరస్త్రబంధః - మయాఅనువతితవ్యత్వవ్యయః || ౪౨ || తి || విమోక్షణశక్తింముహూర్తానంతరభావినీ - తాంచింతయిత్వాము హూర్తమాత్రంపితామహజ్ఞాననువతతతేస్త్ర || ౪౩ || అస్త్రేణాస్త్రేణాపిహిబద్ధస్యభయంమమనజాయతే - పితామహమహేంద్రాభ్యాంరక్షితస్యానిలేనచేత్వక్రికాదిత్యగ్రాసప్రవృత్త్యై సంతరమితిశ్లేయం || ౪౪ || స ఇతి || సమీక్ష్యకారీ - విచార్యకరోతిశ్చసమీక్ష్యకారీ || ౪౬ || తత ఇతి || శణవతైఃశణత్సగ్నిః - సంహతైఃసజ్జీకృతైః - దుర్ముచీరైఃవల్మీకైః || ౪౭ || స ఇతి || సహనుమాన్ - రాక్షసేంద్రఃకాయాహలాత్ మాంద్రష్టుంవ్యవస్థేదితినిశ్చితార్థఃసృక - బంధనాదికరోచయామా నేతిసంబంధః ||

పీఠైరభినిగ్రహించ | కాతూహలాన్మాంయదిరాక్షసేందోగ్రజ్ఞుంవ్యవస్థేదితినిశ్చితాః || ౪౮ || సబద్ధస్తైనవలే-
 నవిముక్తోస్త్రైణివీర్యవాః | అస్త్రబంధస్సచాన్యంహినబంధమనువతః || ౪౯ || అథేంద్రజిత్తుమృషీచీరబద్ధంవిచార్య
 వీరఃకపిసత్తమంతం | విముక్తమస్త్రైణజగామచింతాంనాన్యేనబద్ధోహ్యనువతః || ౫౦ || అహోమహతార్చకృశం
 నిరభకంసరాక్షసైర్మంత్రగతిర్విమృష్టా | పునశ్చనాస్త్రేవిహతేస్త్రుషన్యత్ప్రవతః || ౫౧ || అ
 స్త్రైణహనుమాన్కుక్తోనాత్మాసమవబుధ్యత | కృష్యమాణస్తురక్షోభిస్తైశ్చబంధైర్నిపీడితః || ౫౨ || హన్యమానస్తతఃకూ
 రైరాక్షసైఃకాష్ఠముష్టిభిః | సమీపంరాక్షసేంద్రస్యచాకృష్యతసవానరః || ౫౩ || అథేంద్రజిత్తుం ప్రసమీక్ష్యముక్త
 మస్త్రైణబద్ధామృషీచీరసూత్రైః | వ్యదర్శయత్తత్రమహాబలంతంహరిప్రవీరంసగణాయరాజైః || ౫౪ || తమత్తమివమా
 తంగంబద్ధంకపిసరోత్తమం | రాక్షసారాక్షసేంద్రాయరావణాయన్యవేదయత్ || ౫౫ || కోయంకస్యకుతోవాత్రీకిం
 కార్యంకోవ్యపాశ్రయః | ఇతిరాక్షసవీరాణాంతత్రసంజజ్ఞరేకథాః || ౫౬ || హన్యతాందహ్యతాంవాపిభక్త్యతామితి
 చాపరే | రాక్షసాస్త్రత్రసంకుప్తాఃపరస్పరమథాబ్రువత్ || ౫౭ || అతీత్యమాగంసహసామహాత్మాసతత్రత్రక్షోధిపపా
 దమూలేదదర్శరాజ్ఞఃపరిచారవృద్ధాఃగృహంమహారత్నవిభూషితంచ || ౫౮ || సదదర్శమహాతేజారావణఃకపిసత్త
 మంరక్షోభిర్వికృతాకారైఃకృష్యమాణమితిస్తతః || ౫౯ || రాక్షసాధిపతించాపిదదశకపిసత్తమః | తేజోబలనమాయ
 త్తంతపంతమివభాస్కరం || ౬౦ || సర్వాసంవతీతతామృదృష్టిదశాననస్తంకపిమన్వవేత్త్యుఅథోపవిష్టానుగలశీలవృ
 థ్ధానమాదిశత్రుప్రతిముంతిముఖ్యాః || ౬౧ || యథాక్రమంతైస్సకపిర్విపృష్టఃకార్యాధ్యమథాన్యచమూలమాదౌ
 నివేదయామాసహరీశ్వరస్యదూతస్సకాశాదహమాగతోష్టి || ౬౨ || ఇతిశ్రీమత్సుందరకాండే-అష్టచత్వారింశస్సగః ||

తతస్సకర్తృణాతస్యవిస్తీతీభీమవిక్రమః | హనుమానోపతామ్రాక్షోరక్షోధిపమవైక్షతి || ౧ || భృజమానం
 మహార్షేణకాంచనేనవిరాజతా | ముక్తజాలావృతేనాథమకుటేనమహాద్యుతిం || వజ్రసంయోగసంయుక్తైర్నహార్షమ

బంధః || ౪౯ || అథేంద్రజిత్వితి || అన్యేనశణవల్కలాదినా- బద్ధఃఅస్త్రంనానువతః || అస్త్రైణబద్ధఇవవతఃతత్తత్సర్వః- అహోమహత-మంత్ర
 గతిఃబ్రహ్మస్త్రమంత్రపద్ధతిః- నవిమృష్టానపర్యాలోచితేత్యర్థః. బంధాంతరణసహనవస్థానరూపంబ్రహ్మస్త్రస్వభావమనాలోచ్యశణబంధాది
 కంరాక్షసైశ్చకృతమితిభావః- అస్త్రైవిహతేబ్రహ్మస్త్రైప్రవిహతే-అన్యదస్త్రంనప్రవతః || సప్రభవతీత్యర్థః. తదేవబ్రహ్మస్త్రప్రయుజ్య
 తామిత్యాశంక్యాహ- పునశ్చేతి- పుననకప్రవతః || ప్రయుక్తంబ్రహ్మస్త్రంపునర్నప్రభవతీత్యర్థః- సర్వఇత్యనంతరమితికరణంబోధ్యః-ఇ
 తిచింతాంజగామేతిపూర్వైణసంబంధః || ౫౦ || అస్త్రేణేతి || నావబుధ్యతనావధృతవాః || ౫౧ || ౫౨ || అతీత్యేతి || పరిచారవృద్ధాః అమాత్యవృ
 థ్ధాః || ౫౪ || ౬౦ || యథాక్రమమితి || కార్యాధ్యంకతఃవ్యాధ్యం- అర్థాన్యకతఃవ్యాధ్యం- మూలంఘ్రిమిత్తం- క్రేమయితారమిత్తార్థః- ఆన
 యోర్విపృష్టౌష్యన్యనసంబంధః- క్షాంతాంతితికరణంబోధ్యం- వక్ష్యమాణసంగ్రహాయం || ౬౧ || ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితేశ్రీరామాయణభూ
 షణైశ్చృంగారతిలకాఖ్యానైః సుందరకాండవ్యాఖ్యానైః అష్టచత్వారింశస్సగః ||

తతస్సకర్తృణా | కమణాతస్యవిస్తీతీ - యథార్థంరావణేనాగంతవ్యమితిమయాయత్తుఃకృతః - సమనీతిజ్ఞాతసనస్థివ ఇంద్రజిత్తుభే
 నమాంబుధ్యానీతవానిత్యానయనకమణాజాతఃస్తవఇత్యర్థః || ౧ || భృజమానమిత్యాది || వజ్రసంయోగసంయుక్తైఃవజ్రశీలనైసంబంధైః-అ
 త్రభృజమానమిత్యగమ్యతే-మహాపేతి. భక్తిభిఃపక్షి-భిః- ఇత్థాఘాతలక్షణైత్యతీయా-యథాపక్ష్యయోభవంతితథానులి ప్రఇత్యర్థః-పూ
 ర || ౨ || అస్త్రబంధమోక్షపితదైవాజాయతేత్యానా-సఇతివల్కలైసత్తజన్యరజ్జైవబద్ధఃఅస్త్రైణతువిముక్తః- కుతస్త్రాహ- అస్త్రబంధో
 మంత్రబంధోన్యంబంధంనానువతః || ఇతరబుధేనసహనతిష్ఠతిత్తిక్-సతిమంత్రబంధోనశ్యతీత్యర్థః || ౪౯ || అథేంద్రజిత్వితి || ద్రిమచీరబద్ధం.
 అతఏవఅస్త్రైణవిముక్తంవిచార్య. అన్యేనశణవల్కలాదినాబద్ధోహనుమాత్ అస్త్రమనువతః || అస్త్రైణబద్ధఇవవతః || ఇత్యపివిచార్య-
 చింతాంజగామేతిసంబంధః || అథాత్తానమపాలభుతే- అహోమహత | మహత్క్రమఃబ్రహ్మస్త్రైణహనుబద్ధంధనకమః- రాక్షసైర్నిరర్థకం
 కృతం-కుతఃమంత్రపద్ధతిఃసశక్త్యా- బ్రహ్మస్త్రమంత్రధారణమశక్యమిత్యర్థః- నచపునఃకరణంశక్యమిత్యాహ- పునశ్చేతి || సప్రవతః || ప్రయు
 క్తంబ్రహ్మస్త్రంపునర్నప్రభవతీత్యర్థః - అతీసంశయితాఃస్త్రసర్వఇతిచింతాంజగామేతిపూర్వైణసంబంధః || ౫౫ || కోయమితి || అత్రరావణ
 పురేకోవ్యపాశ్రయఃకోవాశ్రయః || ౫౭ || అతీత్యేతి || పరిచారవృద్ధాః అమాత్యవృద్ధాః || ౬౦ || యథాక్రమమితి || కార్యాధ్యంకతఃవ్యాధ్యం-
 అర్థాన్యచమూలంఅర్థకారణం- కార్యంప్రతిపేక్షయితారమితియావత్ - పృష్టస్సకదూతస్సన్నహమాగతోష్టినివేదయామాసేతిసంబంధః ||
 ౬౨ || ఇతిశ్రీమహేశ్వరతీర్థవిరచితాయాః శ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యానాయాం సుందరకాండవ్యాఖ్యానాయాం అష్టచత్వారింశస్సగః ||

తత ఇతి || కమణాతస్యవిస్తీతీస్సయంసంహసనాదచలతఏవబ్రహ్మస్త్రైణస్వబంధనకమణావిస్తీత ఇత్యర్థః || ౧ || వజ్రేతి || వజ్రసంయో

ప్రేషితో రావణాలయం । తత్ప్రేషితాభ్యాహిమాభూతైశ్చయం వానరమోక్ష్యసే ॥ యదివై శ్రీవణస్యత్వంయమస్యవరు
ణస్యచ । చారరూపమిదంకృత్యాప్రవిష్టోనఃపురీమిమాం॥విష్టునాప్రేషితోవాపిదూతోవిజయకాంక్షిణాః॥౧౪॥నహితే
వానరం తేజోరూపమాత్రింతువానరం॥తత్ప్రత్యేకభయస్వాన్యతతోవానరమోక్ష్యసే॥ అన్యతంపదతశ్చాపి మర్గభంతవ
జీవితం॥అథవాయన్నిమిత్తం తేప్రవేశో రావణాలయే ॥ ౧౫॥ ఏవముక్తోహరిశ్రేష్ఠస్తదారక్షాగణేశ్వరం ॥ అబ్రవీన్నాన్
స్త్రిశక్రస్యయమస్యవరుణస్యవా । ధనదేవనమేనఖ్యంవిష్టునానాప్తిచోదితః ॥ జాతిరేవమమత్వేషావానరోహమిహగ
తః॥దర్శనేరాక్షసే ద్రస్యదులభేతదిదంమయా॥వనంరాక్షసరాజస్యదర్శనార్థేవినాశితం॥తతస్తైరాక్షసాఃప్రాప్తా
బవినోయుద్ధకాంక్షిణః॥రక్షణార్థంతుదేహస్యప్రతియుద్ధామయారణే । అస్త్రపాశైర్మృశకోహంబద్ధుండేవాసురై
రపి॥ పితామహదేవవరోమమాప్యేషాభ్యుపాగతః । రాజానంద్రష్టుకామేనమయాస్త్రమనువతః॥ తం॥ విముక్తోహ్యహ
మస్త్రైణరాక్షసైస్త్యభిపీషితః । కేనచిద్రాజకార్యేణసంప్రాప్తోస్త్రితవాంతికం ॥ దూతోహమితివిజ్ఞేయోరాఘవస్యా
మితోజనః॥శూరియతాంచాపివచనంమమపథ్యమిదంప్రభో॥౧౬॥ ఇతిశ్రీమత్సుందరకాండే-పంచాశస్సర్గః*****

తంసమీక్ష్యమహాసత్త్వంసత్త్వవాహరీసత్త్వమః॥వాక్యమథావదవ్యగ్రస్తమువాచదశాననం ॥ ౧ ॥ అహం
సుగ్రీవసందేశాదిహప్రాప్తస్తవాలయం । రాక్షసేంద్రహరీశస్త్రాంభాతాకుశలమబ్రవీత్ ॥ ౨ ॥ భాగ్యశృణు
సమాదేశంసుగ్రీవస్యమహాత్మనః । ధర్మాధోఽపహితంవాక్యమిహచాముత్రీచక్షుమం ॥ ౩॥ రాజాదశరథోనామరథ
కుంజరవాజిమాః । పితేవబంధులోకస్యపరేశ్వరసమమృతిః ॥ ౪ ॥ జ్యేష్ఠస్తస్యమహాబాహుఃపుత్రఃపియకరఃప్ర
భుః । పితుర్నిదేశాన్నిషాగ్రింతఃప్రవిష్టోదండకావనం॥లక్ష్మణేనసహభ్రాతృసీతయాచాపిభార్యమా । రామోనా
మమహాతేజాధవ్యంపంథానమాశ్రితః ॥ ౫ ॥ తస్యభార్యవనేనస్తాసీతావతిమనువ్రతా॥వైదేహస్యసతారాజ్ఞో
జనకస్యమహాత్మనః ॥ ౬ ॥ సమాగమాణస్తాందేవీరాజపుత్రీస్సహసుజః । యుశ్యమూకమనుప్రాప్తస్సుగ్రీవేణస

వణస్యేత్యాదేదూతోవిజయకాంక్షిణేశ్వంతస్యతత్త్వమాభ్యాహితిపూర్వైణసంబంధః॥ ౧౪॥ నహిత్యాది ॥ అథపేతి- యన్నిమిత్తంకృత్యాతేప్ర
వేశఃతన్నిమిత్తంకథయన్వేతిపూర్వైణసంబంధః॥ ౧౫॥ ఏవము క్తత్యాది ॥ రక్షాగణేశ్వరమిత్యనేనప్రష్టారంప్రహస్తంపృథ్వితఃకృతవానితిగ
మ్యతే- ఏషావానరతా- రాక్షసేంద్రస్య- తవేతిశేషః- ప్రతియుద్ధాఃప్రతిప్రహృతాః-మహావీరి-తవేత్యర్థః- తహికథంబద్ధోనీత్యాశం
క్యాహ- రాజానమితి- వీడితఃబద్ధస్కాంతైరివిముక్తః- హిశబ్దావధారణే- బ్రహ్మస్త్రస్యసాధనాంతరాసహత్వాదితిభావః- అస్త్రసర్వమేత
న్నద్దశకానాథం- మద్దర్శనంవాకిమథాంతతాహ- శేనచిదితి॥ ౧౬॥ ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితేశ్రీరామాయణభూషణేశ్వరగారతలకాఖ్యాన
సుందరకాండవ్యాఖ్యానెపంచాశస్సర్గః॥ తంసమీక్ష్యేత్యాది॥ సమీక్షణోక్తిక్రియాభేదాత్తద్వబ్ధప్రయోగం॥
౧॥ అహమితి॥ అహంరామదూతఏవ- సందేశస్తుసుగ్రీవస్వేతిభావః- సుగ్రీవసందేశాత్సుగ్రీవసందేశాద్భావః- సందేశప్రావణాధామిత్య
ర్థః ॥ ౨ ॥ సందేశనాగ్వాచికంస్యాదిత్యమరః । ఇహలంకాయాంభ్రాతాభ్రాతృవద్ధితకరః- అబ్రవీత్అప్రాక్షిత్- యద్యపిసుగ్రీవేణ
ససందిష్టం- తథాపిదూతోక్రంసర్వంస్వామ్యుక్తమేవేత్యాశయోనోక్తం ॥ ౩ ॥ భాగ్యశ్రుతి ॥ సమాదేశంసందేశరూపమితివాక్యవిశేషణం-
ఇహఅస్మిలోకే- అమిత్రపరలోకే- త్వమంతర్భుదయసాధనం ॥ ౪ ॥ ౫॥ ధన్యకంధర్వాదనపేతంధమకపథ్యర్థన్యాయాదనపేత
ఇతియత్ప్రత్యయః॥ ౬॥ ౭॥ సమాగమాణితి॥ సుగ్రీవేణ- మయేతిశేషః- యద్వాలోకేనక్తారఃస్వాత్మానమస్యమివనదిశంత్యాధత్యా
తిశయాత్- యద్వా-అత్రానువాదాత్పూర్వంసుగ్రీవేణైవంవక్తవ్యమితిపరితం- తద్దైవహససమావరతీతిసమాదేశప్రాధాన్యాదన్యవాక్యమితి
థోచ్యతఇతికేచిత్ప్రాహుః- యద్వాసుగ్రీవసందేశస్యరామప్రయోజనపరత్వాత్సందేశోపయోగితయారామసుగ్రీవయోస్సఖ్యాదికంబద్య

౧౪ ॥ అథపేతి ॥ యన్నిమిత్తం కృత్యాతేప్రవేశఃతన్నిమిత్తంకథయన్వేతిపూర్వైణసంబంధః- అథవాయన్నిమిత్తస్తఇతిపాతేయమలక్షిహిః॥ య
ర్శనాది ॥ రాక్షసేంద్రస్యతవేతిశేషః- దర్శనదులభేనతిరాక్షసేంద్రస్యతవదర్శనాధానం- తదిదంవనంనాశితమితిసంబంధః ॥ రక్షణా
ర్థమితి॥ ప్రతియుద్ధాఃప్రహృతాః॥ నసతవాస్త్రబంధాభావేకిమితిబ్రహ్మస్త్రైణబద్ధోరాక్షసైఃపీడ్యసంభత్యతఅహ॥ రాజానమితి ॥ అస్త్రసమక్తో
పిశార్యవశాన్నుద్ధిపూర్వకమేవాహమేపిః పీడ్యేపితస్తమాకించిత్రురమితిభావః ॥ ౧౬ ॥ ఇతిశ్రీమహేశ్వరతీర్థకవిరచితాయాం- శ్రీరామా
యణతత్త్వదీపికాఖ్యానాయాం- సుందరకాండవ్యాఖ్యానాయాం-పంచాశస్సర్గః॥
౭॥ అథసుగ్రీవసందేశకథనవ్యాజేనసామదందాన్యతరవిషయత్వనిశ్చయాయన్యాయానుసారీనవేతిజ్ఞాసతి॥తమిత్యాది॥౧॥ అహమి
తి॥ వారిరావణయోఃసఖిత్వసంబంధత్వాత్భ్రాతృత్వం- కుశలమబ్రవీత్అప్రాక్షిదిత్యర్థః॥ ౨॥ భాగ్యశ్రుతి॥ సమాదేశంసందేశరూపంవాక్య
మితిసామానాధికరణ్యం॥౩॥ సనుకింతస్సుగ్రీవసందిష్టమిత్యాకాంక్షాయాయన్నయోవ్యతేతదేవతదీయాశయేనహససమాన్వయమేవసర్వం

మాగతః॥౮॥తస్యతేనప్రతిజ్ఞాతంసీతాయాఃపరిమాగతః॥౧॥ సుగ్రీవస్యాపిరామేణహరిరాజ్యంసేవేదితం ॥ ౯ ॥ తతః
ప్రైనమృతేహత్వారాజపుత్రేణవాలినం । సుగ్రీవస్థాపితోరాజ్యేహర్యత్రాణాంగణైర్వరః ॥ ౧౦ ॥ త్వయావిజ్ఞాత
పూర్వశ్చవాలీవానరపుంగవః॥రామేణనిహతస్సంఖ్యేశరేణైకేనవానరః ॥ ౧౧ ॥ ససీతామాగతవ్యగ్రస్సుగ్రీవస్స
త్యసంగరః॥హరీన్సంప్రేషయామాసదిశస్సర్వాహరీశ్వరః ॥ ౧౨ ॥ తాంహరీణాంసహసాగ్రీణీతతానియుతానిచ । ది
క్షుసర్వాసుమాగతంతేహ్యధశోపరిచాంబరే॥ ౧౩ ॥ వైసతేయసమాఃకేచిత్కేచిత్తత్తాగ్రీలోపమాః । అసంగత
యశ్శీఘ్రాహరీరీరామహాబలాః॥ ౧౪ ॥ అహంతుహనుమాన్నామమారుతస్యారసస్సతః । సీతాయాస్తుకృతేతూర్ణం
శతయోజనమాయతం ॥ సముద్రంలంఘయైవతాందిదృక్షురిహగతః । భ్రమితాచమయాదృష్టాగృహేతేజనకా
త్మజా॥౧౫ ॥ తద్భవాదృష్టధర్మాథాస్తపఃకృతపరిగ్రహః । పరదారామహాప్రాజ్ఞనోపరోద్ధుంత్యమహాసి ॥
౧౬॥నహిధర్మవిరుద్ధేషుబహ్వాపాయేషుకర్మసు॥మూలఘాతిషుసజ్జంతేబుద్ధిమంతోభవద్విధాః॥౧౭॥ కశ్చలక్ష్యణము
క్తానాంరామకోపానువతి॥నాంశరాణామగ్రతస్థాతుంశక్తోదేవాసురేష్వపి ॥ ౧౮ ॥ సచాపిత్రిషులోకేషు రాజన్వి
ద్యేతకశ్చన । రాఘవస్యవ్యభీకంఘఃకృత్వాసుఖమవాప్నుయాత్ ॥౨౦॥ తత్త్రికాలహితంవాక్యంధర్మమథాను
బంధిచ । మన్యస్వనరదేవాయజానకీప్రీతియతాం॥౨౧॥దృష్టాహీయంమయాదేవీలబ్ధంయదిహదులభం ॥ ఉత్తరం

యతి- రాజాదశరథిత్యాదినా॥ ౮॥ ౧౧॥సఖి॥ సత్యసంగరఃసత్యప్రతిజ్ఞః॥ని॥కబురెచప్రతిజ్ఞాజిసంవిదావత్సుసంగరైత్యమరః॥౧౨॥తా
మితి॥ అధశోపరిచాంబరే- పాతాశేఘ్రమాకాశేనేత్యథః॥ ౧౩॥ వైసతేయేతి॥ అసంగతయతిశీఘ్రేత్వేహేతుః॥ ౧౪॥ అహంతితి ॥
జౌరసస్సతఃక్షేత్రజత్వవ్యావృత్తయేజౌరసపదం-సీతాయాస్తుకృతేసీతాలాభాయ- తాందిదృక్షురితియోజ్యం॥ రా॥ రావణమృదయపరిజ్ఞానా
ర్థంతత్కాలోదితప్రతిభయాసుగ్రీవసందేశంకల్పయిత్వావదతి- భ్రాతురితి॥ సమాదేశంసందేశం-సుగ్రీవసందేశస్యరామప్రయోజనపరత్వా
త్సందేశోపయోగితయా రామసుగ్రీవయోస్సఖ్యాదికం రాజాదశరథిత్యారభ్యభ్రమితాచమయాదృష్టాగృహేతేజనకాత్మజేత్యంతేన ప్రతి
పాదయ- తద్భవానిత్యాదినాకృత్వాసుఖమవాప్నుయాదిత్యంతేనసుగ్రీవసందేశంవదతి - ధర్మకంధమూదనపేతం - ధర్మకపథ్యర్థన్యా
యాదనపేతఇతియత్ప్రత్యయః- సత్యసంగరఃసత్యప్రతిజ్ఞః॥ ని॥ కర్పరెచప్రతిజ్ఞాజిసంవిదావత్సుసంగరైత్యమరః॥ ౧౫॥ ఏవంసుగ్రీవసంబం
ధంప్రతిపాద్యసుగ్రీవసందేశంవదతి- తద్భవానిత్యాదినా॥ దృష్టధర్మార్థశాస్త్రేణవిదితధర్మార్థస్వరూపఇత్యర్థః- తపఃకృతపరిగ్రహఃతపఃసేవ
షయైకత్వస్వీకారః- యద్వాతపసాస్యయంకృతపరిగ్రహః- స్వారసీకతపస్కరితయావత్- హేతుగర్భేనేషణే॥ ౧౬॥ నహితి॥ ధర్మకవిరుద్ధ
మధర్మకాస్త్రవిరుద్ధేషు- ధర్మకవిరుద్ధత్వేషియత్సఖ్యావహంతత్కార్యమిత్యతాహ-బహ్వాపాయేష్వితి-బహుహానికరెష్విత్యర్థః- ఆపాయాః
కథంశిత్సరిక్షాయంతేతత్కార్యకార్యహ- మూలఘాతిష్వితి- స్వవిదాశకరెష్విత్యర్థః-కర్మకనుపరదారామహారేషునసజ్జంతేనోద్యుక్తభవంతి॥
౧౮॥ కశ్చేతి॥ రామకోపానువతి॥నాం- రామకోపానుసారణిగతానామిత్యర్థః॥ ౧౯॥ నచాపితి॥ వ్యభీకంఆప్రియం॥ ని॥ వ్యభీకంత్వప్రి
యేన్యతశ్చత్యమరః॥ ౨౦॥ తదితి॥ తత్తన్నాత్- ఆధర్మావహత్వాత్ రామాపరాధస్యపరిహారేవ్యత్వాచ్చ-త్రికాలహితంఘాతభవద్వ్యవత్కమా
నకాలహితం- దారుణాధర్మకస్యపూర్వపురుషమినాశకత్వేనతత్పరిహారస్యభూతకాలహితత్వంవన్యస్వ- మత్వాప్రతిదీయతామితియోజ్యం॥
౨౧॥ జానకీహరదేశింమానంతతాహ- దృష్టాహీతి॥ యత్రీతాదర్శనం- దులభభంభిత్వంవానరాలభ్యం-తల్లబ్ధం- తేజాసానీయతామిత్యతాహ
హ-ఉత్తరమితి-సీతాదర్శనం త్రం- యచ్ఛేషంకమసీతానయనం-తత్రరాఘవోనిమిత్తం- ఆజ్ఞప్తస్యైవమయాకతకవ్యత్వాదీభావః॥౨౨॥

సందిశతి- రాజాదశరథిత్యాదినాజానకీప్రతిదీయతామిత్యంతేన॥ ౧౦॥ త్వయేతి॥ త్వయావిజ్ఞాతపూర్వశ్చవాలీతిమర్కొక్తిః- సతేననిహతఇతి
రామోత్కర్షశ్చప్రతిపాదితఇతిజ్ఞేయం॥ ౧౪॥ తి॥ త్వాందిదృక్షురిహగతఇతిపాతః- త్వాంసుగ్రీవధ్యతరంరావణం- తన్మీక దృషేసర్వలోక
వృత్తాంతజ్ఞః ససీతాగతింవద్యతిసుగ్రీవేణోక్తత్వాత్వాందిదృక్షురిహగతః దైవాత్పంగూపరిగంగాపాతవత్ తవగృహేభ్రమితామయాజా
నకీవృష్టా॥ ౧౫ ॥ తద్భవానితి॥ దృష్టధర్మార్థఃధర్మార్థశాస్త్రపారదృశ్యా- తపఃకృతపరిగ్రహఃకృతతపఃపరిగ్రహః- మహాతపస్సంపన్నఇత్య
ర్థః- యస్మాదేతాదృశస్త్ర- తస్మాత్పరదారామహారోద్ధునాహ-సీతియోజనా॥ ౧౬॥ అనేనమమకాహనిత్యతపహ- నహితి॥ ధర్మకవిరుద్ధ
మకథరైష్విత్యర్థః- అధర్మకఫలమాహ- బహ్వాపాయేషుబహ్వాసర్థేషు- సససర్వాపాయప్రతికారసమర్థస్యకీమియంచాయుక్తిఃతతాహ
మూలఘాతిషు-మూలతోవిపద్వ్యంప్రతికరవ్యతీభావః॥౧౮॥ ననుసర్వమూలఫలచ్ఛేదినోమేకోమూలచ్ఛేదీత్యతపహ-కశ్చేత్యాది॥ ౧౯॥ నేతి॥
వ్యభీకంఆపరాధం॥౨౦॥ తదితి॥ త్రికాలహితంధ్యాక్యంసుగ్రీవో-క్తం- త్రికాలహితంసీతానుపరోధేనపూర్వాపరాధనాశాత్వతేమానైశ్వ
ర్యానిరోధాత్ భావిభుభూతుత్వాచ్చత్రికాలహితం- ధర్మకంధమూదనపేతఃఅథానుంధిచమన్యస్వజానీహి-అతోనరదేవాయజానకీప్ర
తిదీయతామితిసంబంధః॥ ౨౧॥ నచసీతాత్రనాస్తీత్యవహ్నేతుంశక్యమిత్యాహ- దృష్టాహీతి॥ యత్రీతాదర్శనరూపంవస్తుద్గ్రభం-సీతాశ్వేషణ
ప్రేక్షిత్వైసప్రైకరపిజానరైఃప్రాప్తమశక్యం-తదిహమయాలబ్ధాయావదాజ్ఞప్తంతావత్కృతంఉత్తరకర్తవ్యంతురామాయత్రిమిత్యాహ- ఉత్తర

కమాయచ్చేషంఽమిత్రంతత్రైరా ఘవః || ౨౨ || లక్ష్మీతేయంమయాసీతాతథాశోకపరాయణా | గృహ్యయాంనాభిజా
 నాసీషంచాస్యామివపన్నగీం || ౨౩ || నేయంజరయితుంశక్యాసామరైరమరైరపి | విషసంస్మృష్టమత్యథాంభుక్తమన్న
 మివౌజసా || ౨౪ || తపస్సంతాపలబ్ధస్త్రైయోయంధమహరిగ్రహః | ససనాశయితుంస్యాద్యుత్తపాగ్రహపరిగ్రహః ||
 ౨౫ || అవధ్యతాంతపోభిర్యాంభవాన్నమనుషశ్యతి | అత్తసస్సామరైదేవై హేతుస్తత్రావ్యయంమహా || ౨౬ ||
 సుగ్రీవోనహిదేవోయంనామరోనచరాత్మసః | నదానవోనగంధర్వోనయత్క్రీనచపన్నగః || తస్మాత్ప్రాణపరిత్రాణంక
 థంరాజుః | రివ్యసి || ౨౭ || నతుధమోహనంహేరమధమఫలసంహితం || తదేవఫలమన్వేతిథమశ్చాధర్మనాశనః |

దృష్టయాపిమద్వశంవదయాసీతయా రామఃకింకరిష్యతీత్యాశంక్యాహ- లక్ష్మీతేయమితి || తథేతివాచామగోచరత్వోక్తిః- నేయంతవవశ్యా- ప్ర
 త్యుతపన్నగీవతవప్రాణహరిణీతిభావః || ౨౩ || నేయమితి || ఓజసాఅమరపక్షేప్రతాపేన - అన్నపక్షేజాతరాగ్నిసా || ౨౪ || తపఃకృచ్ఛ్రలబ్ధమి
 ష్టంమహజ్జీవనంవృథామానాశయేత్వాహ- తపశ్చితి || తపస్సంతాపఃతపశ్చర్యా - ఓదనపాకంపచతీతివన్నిదేశః - తేనలబ్ధః - పరిగృహ్యత
 ఇతిపరిగ్రహఃఫలంధమహరిగ్రహఃధమఃఫలం - తాదృశోయాయమాత్మప్రాణపరిగ్రహఃఆత్మనఃప్రాణానాచపరిగ్రహఃస్వీకారఃజీవనమితి
 యావత్ - సనాశయితుం- సన్యాద్యుగ్రహయంతం- ఆవ్యయమేతత్ - తపఃక్షేత్రలబ్ధుతద్వ్యతిరిక్తధమఫలభూతంచయజ్జీవనమాయుఃతన్నవినా
 శయేత్వర్థః- చకారాభావాదిత్యక్షేపయోజనా || ౨౫ || సర్వావధ్యస్యేహమేకోయమాయుర్వివాశకఇత్యాశంక్యపరిహరితి-అవధ్యతామితి || తపో
 భిరాజేతాంసామరైదేవైర్యాంఆత్మనోఽవధ్యతాంభవాన్సమనుషశ్యతి-తత్రాపిఅవధ్యతాయాంసత్యామపి-అయంవత్సమాజః- హేతుః
 భవద్వధహేతురస్తి-మహాఆపరిహర్యః || ౨౬ || తమేవహేతుమాహ - సుగ్రీవఇతి || నచరాత్మసఇతిపాఠస్సమ్యక్ - నచమానుషఇతి
 పాఠేప్రతిషేధప్రసక్తిరపినాస్తీత్యుచ్యతే - తృణభూతాహిమేసర్వే ప్రాణినోమానుషాదయ ఇత్యుత్తరక్రీరామాయణే మనుష్యాదిభిరవధ్యత్వ
 స్యాప్రాణితత్వాత్-నచతిర్వంచఇతిసప్రసజ్యచప్రతిషేధ్యతఇతిభావః- తస్మాత్సుగ్రీవాత్ || ౨౭ || ననుకిమనేనోపదేశేన, కృతానిమయాపా
 పాని- తైశ్చావశ్యంశలప్రదైర్భూతవ్యమిత్యాశంక్యాహ-నత్వీతి || తుత్తేబ్జక్తశంకావ్యావతకః-ధమఃఉపసంహ్రియతేనైతిధర్మోపసంహ
 రంధమఃఫలం- ఫలేనధమఃసోఽపసంహ్రియమాణత్వాత్ - క్షీబత్సమామః-తత్అధర్మఫలసంహితంసభవతి- కుశలత్యత్రాహ- తదేవఫల
 మన్వేతీతి- ధమఃఫలమేవానువతతే- నన్వధర్మైచవిద్యమానేకథంతత్ఫలాననువృత్తిస్తత్రాహ- ధమఃశ్చాధమఃనాశనఇతి- చక్షుక్తశంకా
 నివృత్త్యర్థః- విరోధినిధర్మజాగ్రతికథమధమఃవారాపీత్యర్థః *ధర్మైశాపవపనుదతీతిప్రతిః | యద్వాప్యత్యయోవాకింసస్యాత్తత్రాహ- ధ
 మఃశ్చేతి- చావధారణే- ధర్మఏవాధర్మనాశనః- తథాప్రతిః- నత్వధర్మః- ప్రమాణాభావాదితిభావః . నసయదిధమఃఅధమఃనాశనఃత
 ిహప్రాథమికవివధర్మః- ఆధునికానధమఃగ్నివతయేదిత్యాశంక్యాహ-ప్రాప్రమితి- తావచ్చబ్జికాత్పూర్వవాచీ- కృత్పూర్వధర్మఫలం-
 ఫలమన్వేతి- తథాచక్షుప్రంధర్మచారలన్యథాసద్యస్తేవివాశోభవిష్యతీతిభావః- అత్రతత్వస్యత్వేనవిధియమానోధమఃస్సీతాప్రదానపూ

మితి || ౨౨ || లక్ష్మీతేతి || పంచాస్యాంపన్నగీమివయాంగృహ్యగృహీత్వానాభిజానాసి. తథాశోకపరాయణాచాచామగోచరశోకతత్పరా-ఇయం
 సీతామయాలక్ష్మీతేతిసంబంధః - పరమపతిప్రతాసీతాశోకపరాయణాశతీలంకాయాంనిర్ధేతికృత్వాలంకావనజీత్యతీతిభావః || ౨౩ || టి || ఓజ
 సాఆహారశక్తిబలెన || ౨౪ || తపశ్చితి || తపస్సంతాపలబ్ధఃతపశ్చర్యాంభుయోయంధమహరిగ్రహఃఆత్మప్రాణపరిగ్రహః - ఆత్మప్రాణానాంపరి
 గ్రహఃతవాయుర్వధకఇతియావత్ - నాశయితుంసన్యాద్యితియోజనా || ౨౫ || పితామహవరావధ్యస్యమేకేయనిభీషీకేత్యాశంక్యాహ-
 అవధ్యతామితి || తపోభిహేతుభిః - సామరైర్దేవైరాత్మనోయమవధ్యతాంభవాన్సమనుషశ్యతి- తత్రాపియథాఅవధ్యత్వే- తదైవవధ్య
 త్వేపిఅయంహేతురితియోజనా . కొసాహేతుస్తత్రాహ - సుగ్రీవఇత్యాది || యద్యపిమానుషాదవధ్యత్వంసప్రాధ్నితం- తథాప్యగ్నిశ్చత్యుత్తర
 మాహ- నచమానుషఇతి || నామరైరసచరాత్మసఇతిపాఠస్సమ్యక్ | ఫలితమాహ-తస్మాదితి || ౨౭ || నసమహతాపూర్వసంచితేనైవధమేణమమ
 త్రాణంభవిష్యతీత్యాశంక్యరోగరాజ్యాదివత్ ధమాధమఃఫలయోఃసంఘాయాసభవసిద్ధరాత్మత్రాణగీర్ధిః , ఉతాధమఃబాధేనధమః
 ఫలానుభవశ్చేతిద్వేధావికల్పాద్యస్యాసంభవమాహ || నత్వీతి || ధర్మోపసంహరంధమఃస్యఫలవివాశ్యత్వాత్ ధర్మఃఉపసంహ్రియతేనైసేతిధ
 మోహపసంహరంధమఃఫలంసుఖం-తత్అధమఃఫలసంహితంసభవతి- అధమేణసహభౌగ్యంసభవతీత్యర్థః - తీవ్రతవగిపరదారాపహ
 రణభవదీయధర్మాధమఃఫలయోర్వధ్యత్వావధ్యత్వమోః జీవనతదభావయోఃసహవస్థానవిరోధాత్ - రోగరాజ్యాదివత్ సంఘాయాసభ
 వోససంభవతీతిభావః - ద్వితీయందూషయతి || తదేవేతి || తత్ధమఃఫలమేవాన్వేతిధమఃఫలంధర్మఫలేనసహత్వతీతియావత్ - ధమోనాధ
 ర్మనాశనఃఅధమఃబాధేనధమఃఫలానుభవోఽనుభవతఇతిభావః-యద్వా- ననుయేభ్యోఅవధ్యత్వంసప్రాధ్నితం- తేభ్యోపిపూర్వోపార్జితో
 మహాస్సుకృతసంచయఏవరక్షిష్యతీత్యాశంక్య- ఏవంచేత్తుల్యన్యాయతయాత్వత్ప్రతిః | అధర్మనిచయోపిత్వాంనాశయిష్యతీత్యాహ || నత్వీతి ||
 ధర్మోపసంహరంధమఃస్యఫలవివాశ్యత్వాత్ ధమఃఉపసంహ్రియతేనైసేతిధమోహపసంహరంధర్మఫలంసుఖం- తత్అధమఃఫలసంహితంవి
 రుద్ధకారణకత్వాద్భుంభుసంహితంసభవతీత్యర్థః- సింతుతదేవఫలమన్వేతి- సుఖమేవఫలత్వేనానువతతే-తుంచాధే- తేనఅధమఃఫలమపిధ
 ర్మఫలసహితంసభవతి- అధర్మఫలమేవఫలత్వేనానువతతేతఇతిభర్తే - సత్వధమఃసంధర్మనాశయిష్యతీత్యాశంక్యాహ || ధమఃశ్చేతి || అత్ర

పాప్రంభర్తృఫలంతావద్భవతానాత్రసంశయః || ఫలమస్యాప్యథమకస్యక్షిప్తమేవప్రపత్స్యసీ||౨౯౫||జనస్థానవధంబు
ద్వాబుద్ధావాలివధంతథా|| రామసుగ్రీవసఖ్యంచబుధ్యస్వహితమాత్మనః||౩౦౫|| కామంఖల్వహమప్యేకస్సవా జిరథ
కుంజరాం|| లంకాంనాశయితుంశక్తస్తస్యైవతునశ్చయః||౩౧౫|| రామేణహిప్రతిజ్ఞాతంహర్యృత్తగణనన్నిధౌ||ఉ
త్సాదనమమితాణాంసీతాయైస్తుప్రథమికతా || ౩౨౫ || అపకుర్వన్నిరామస్యసాత్మాదపిపురందరః || ససుఖంపా
పుయాదస్యఃకింపునస్త్యద్విధోజనః||౩౩౫|| యాంసీతేత్యభిజానాసీయేయంతిస్థతితేవశే || కాశరాత్రీతీతాంవిద్ధిస
ర్వలంకావినాశినిం||౩౪౫|| తదలంకాలపాశేనసీతావిగ్రహరూపిణా || స్వయంస్కంధావసక్తైనక్షమమాత్మనిచింత్య
తాం || ౩౫౫ || సీతాయాస్తేజసాద్ధాంరామకోపప్రపీడితాం || దహ్యామానామిమాంపశ్యపురీంసాట్టప్రతోభికాం||
౩౬౫|| స్వానిమిత్రాణిమంత్రీంశ్చజ్ఞాతీకభ్రాతృకాసుతాకాహితా|| భోగాదారాంశ్చలంకాంచమావినాశము
పానయ|| ౩౭౫|| సత్యంరాక్షసరాజేంద్రశృణుష్వవచనంమమ || రామదాసస్యదూతస్యవానరస్యవిశేషతః || ౩౮౫||
సర్వాలోకాన్సుసంహృత్యసభూతానచరాచరా || పునరేవతథాసృష్టుంశక్తోరామోమహాయశః || ౩౯౫ ||
దేవాసురసరేంద్రేషుయక్షరక్షోగణేషుచ || విద్యాధరేషుసర్వేషుగంధర్వేషూరగేషుచ | సిద్ధేషుకిన్నరేంద్రేషు పత
త్రిషుచసర్వతః || సర్వభూతేషుసర్వత్రసర్వకాలేషునాస్తిసః | యోరామంప్రతియుద్ధేతివిష్ణుతుల్యసరాక్రిమం||
౪౦||సర్వలోకేశ్వరమైవవంశ్యత్వావిప్రియముత్తమం | రామస్యరాజసింహస్యచర్లభంతఃజీవితం ||౪౩|| దేవాశ్చ
దైత్యాశ్చశాచరేంద్రగంధర్వవిద్యాధరనాగయత్యాః | రామస్యలోకత్రయనాయకస్యస్థాతుంసతత్రాస్ససురేషుస
ర్వే|| ౪౪|| బ్రహ్మస్వయంభూశ్చతురానవోవారుద్రస్త్రిణైత్రస్త్రిపురాంతకోవా | ఇంద్రోమహేంద్రస్సురనాయ

ర్వక రామఃపయశరణాగతిరేవ-శూరస్యాశౌర్యప్రవృత్త్యాథమకఫలంసర్వంక్షీణమిహాసుమతావగతమితిమంతవ్యం||౨౯౫|| మాఘాద్ధనూక
పేజ్ఞాకార్యోపస్థితరవేష్యతామిత్యాహ- జనస్థానేతి|| రామసుగ్రీవసఖ్యంచేతిపరోక్షన్దైశ్చ్యగతిఃపూర్వముక్తా|| ౩౦౫|| కామమితి|| కామం
ఆత్మంతం- అహంసుగ్రీవః- తన్నాశనం- ఏతస్యరామస్య- నిశ్చయఃనిశ్చయవిషయః||౩౧౫||కథమిత్యత్రాహ- రామేణేతి||హర్యృత్తగణనన్ని
ధౌ- వృద్ధగణాయాంప్రతిజ్ఞాతయనతిక్రమజీయమితిభావః|| ౩౨౫|| ౩౩౫|| యామితి|| కాశరాత్రీతికాచిచ్ఛక్తివివరంతి||ని||సమీచకాశరాత్రి
శ్చద్దైరవీగణనాయితేత్యుచరేశేషః|| ౩౪౫|| తదలంకా|| కాలపాశేనయమపాశేన- ఆతస్మీతాంరామాయదేవీతవ్యనయం|| ౩౫౫|| సీతాయా
జతి|| అట్టుఃఅట్టులః- ప్రతోభికావీధికా|| ౩౬౫|| స్వానితి|| మంత్రీకమంత్రీణఃఇకారాంతత్వయామకం||౩౭౫||సత్యమితి||రామదాసస్యేత్య
నేనరామసామర్థ్యపరిజ్ఞానముక్తం- మాతస్యేత్యనెహతోపదేశాధికారః- వానరస్సేతిమాధ్యస్థ్యం|| ౩౮౫|| సర్వానితి|| లోకాః భూరా
దీః- సభూతాః-పృథివ్యప్రేతోవాయానాశరూపంచమహాభూతయక్తాః- సచరాచరాచతుర్ముఖాభిద్వరాస్పృష్టజంఘాజంగమయు
క్తాః-సంహృత్యప్రళయావసానేమద్రద్వాహస్వయంచసంహృత్యప్రసక్త్యాచౌతదైరః భాతాయథాపూర్వమకల్మషుదిశిమృత్యుత్తరీత్యాసృ
ష్టుగసమర్కః-తత్రప్రమాణమాహమహాయశాభిజనతస్యేకేశ్చసతస్యనామమహస్యగతిహిమృతిః-కృతస్తృతిమతథాప్రసిద్ధశ్శ్లోకః|| ౩౯౫||
రా || సర్వభూతేషుసర్వత్రసర్వకాలేషునాస్తిసఃఇతిపాఠస్సహః|| ౪౦|| ౪౩|| మాఘావతః శక్తాచ్చమాస్యదేహాఃచక్వరశ్చైస్సుప్త్యా
శుక్లాహ-బ్రహ్మేతి|| ఆత్రేవేషణాంతరేవాహనితేహంసామధ్యకవిశేషద్యౌతనాథకం-ఏతస్యక్రీడకత్వంపరోరాయవ్యత్యక్తిమేణాయో
జనియం- ఇంద్రపరమైశ్వర్యవాక్-ఇదిపరమైశ్వర్యవ్యత్యక్త్యాభావోఽయితి||యోగోత్పాదినానిపాతనాత్సమత్వం-త్రైలోక్యాధిపతిరపిత్రా
తుంసకక్షత్వం-తస్మాదైలోక్యాధిపతిత్వేనసంసారమథ్యాకభావాదశక్తతత్వత్రాహ-మహేంద్రాది-వృత్తహసనప్రసిద్ధసామర్థ్యోక
సఖ్యోననవర్తతేభర్తృఃఅభర్తృనాశనోనభవతః- రామకృత్యోధయఃఇదానివృత్తాథమకనాశనోనభవత్యర్థః- చకారాదేవమథమోకపిధ
మకనాశననభవతీతిలభ్యతే- ఖమాభయూపచరవైకనిశాశ్వానిశావః- ననుమహతేపుణ్యభూసుభవగ్యసమాప్త్యనంతరంఆధమకఫ
లానుభవోభవమిత్యేత్యత్రాహపాప్రమితి|| ధమకజలంతావత్సాశ్చేనపాప్రంభుక్తం- అస్యాథమకస్యసీతాహరణరూపగ్య|| ౨౯౫|| మా
నుషోరామఃకింమాంకవిద్యతీతిమాశంకేత్పూర్వయేవాహ||జనస్థానేతి|| ౩౦౫|| కామమితి|| ఏవతుమత్కత్వకలంకానాశస్త్రుతస్యరామగ్యన
నిశ్చయఃసగమృత్యుత్వర్థః||౩౧౫||కుతవిద్యోకేతిహ||రామేణేతి||౩౨౫|| అతిబలశాలినోమేసీతాప్రహరేణరామాదిభిఃకిమిత్వంఅహ||అపకుర్వకాహీ
తి||౩౩౫||తి|| కాశరాత్రీమహాప్రలయత్రీభగవత్యైతి||౩౪౫||తి|| విగ్రహశ్శరీరంస్కంధావసక్తైనస్కంధసంబంధకణైసత్తైనిఅత్తత్రాణై||
౩౫౫||సీతాయాది||ప్రతోభికారథ్యా||౩౬౫||స్వానితి||మంత్రీకమంత్రీణః||౩౭౫||సత్యమితి|| రామదాసస్యేత్యాదిశేషణత్రయేణస్వస్యరామ
సామగ్యకపరిజ్ఞానంహితోపదేశాధికారంమాధ్యస్థ్యంచసూచితం||౪౪||బ్రహ్మేతి||బ్రహ్మస్వయంభూరిత్యాదివిశేషణానితేహంసామధ్యకవి
శేషద్యౌతనాథకం||ఇంద్రపరమైశ్వర్యవానింద్రః-ఇదిపరమైశ్వర్యఇతిభావః-యోవృత్తహసమహేంద్రఃఖుహశ్వాఅనుభూద్యౌవృత్తమవ
ధీవితతన్నపాంద్రస్యమహేంద్రత్వమితిమృతిః-త్రైలోక్యాధినియంతృత్వవృత్తహంతృత్వసర్వసురసంవృతత్వాదిధమకవిష్టువద్రపాణిర్యా- రు

కోవాత్రాతుంశక్తాయుధీరామవధ్యం || ౪౫ || ససామవోపేతమదీనవాదినఃకపేర్నిశమ్యాప్రతిమోప్రియంవహః | దశాననఃకోవవివృతలోచనస్సమాదిశత్యస్యవధంమహాకపేః || ౪౬ || ఇతిశ్రీమత్సుందరకాండే-ఏకపంచాశస్తకం:***

తస్యతద్వచనంశ్రుత్వావానరస్యమహాత్మనః | ఆజ్ఞాపయద్వధంతస్యరావణఃక్రోధమూర్ఛితః || ౧ || వధేతస్య సమాజ్ఞప్తేరావణేందురాత్మనా | నివేదితవతోదౌత్యం నానుమేనేభీషణః || ౨ || తంరక్షోధిపతింక్రుద్ధంతచ్చకార్యము పథితం | విచిత్వాచింతయామానకార్యంకార్యవిధౌస్థితః || ౩ || నిశ్చితార్థఃప్రతస్సామూహాజ్యశతుజిదగ్రజం | ఉవాచహితమత్యథఽంవాక్యంవాక్యంశారదః || ౪ || తుమస్వరోషంత్యజరాక్షసేంద్రప్రసీదమద్వాక్యమిదంశృణుష్వ | వధంనకుర్వంతిపరావరజ్ఞాదూతస్యసంతోషమథాధిపేంద్రాః || ౫ || రాజధమవిరుద్ధంచలోకవృత్తేచ్ఛగహితంతవ చాపదృశంవీరకపేరస్యప్రమావణం || ౬ || ధమజ్ఞశ్చకృతజ్ఞశ్చరాజధమవిశారదః | పరావరజ్ఞోభూతానాంత్యమేవప

పినశక్తఃకైయోవృత్రమవనీదితి, తన్నహేంద్రస్యమహేంద్రత్వమితిశ్రోతనిర్వచనం. స్వయంచతురోపినహయసంవత్త్యభావాన్నశక్తశ్చత్యత్రాహ సురనామకృతి. స్వతుల్యత్రయస్త్రింశతోటిసురగణసహయోపినశక్తశ్చత్యథః. మాభూత్తుద్రఇంద్రశ్చక్తః సర్వసంహారకోరుద్రస్తు శక్తస్సృతత్రాహ-దుద్రఇతి-సంహారకాలేప్రజాఃరోదయతీతిరుద్రః - రోదశీలంకచేతిరప్రత్యయః - కాలవిశేషసంహారకోపీదానీమప్రాప్త కాలత్వాదశక్తశ్చత్యత్రాహ-త్రిణేతదతి - నిటలనయనదహనజ్వాలావిలంపితమదనోపీత్యర్థః - కాకతాళీయత్వశంకావృధాసాయాహ-త్రిపురాంతకృతి - ప్రబలతరమహాసురసంహారకోపీత్యర్థః-మాభూత్తస్యశక్తీఃబ్రహ్మణఃపుత్రాయజ్యేష్ఠాయశ్రేష్ఠాయేత్యుక్తరీత్యారుద్రస్సృపిపి తాబ్రహ్మశక్తస్సృతత్రాహ-బ్రహ్మేతి - బృహతీతిబ్రహ్మ - బ్రహ్మరక్షసలోపశ్చేతిమని - అమాగమోనకారలోపశ్చ - రుద్రపితాస్వయం కర్తవశ్యఃకథంకన్నయాత్రత్రాహస్వయంభూరితి - కర్తవశ్యత్వేపీతరసాధారణ్యేనానుత్పన్నఃస్వయంభూః-స్వయంభూత్వేపినహయసంవత్త్య భావాత్కథంత్రాయేతేత్యత్రాహచతురాననఇతి-యుగవదేవసర్వవేదోచ్ఛారణసంపాదితాతిశయోపినశక్తః - ప్రత్యేకమశక్తత్వేపికింసంభూయాగతాశ్చక్తువంతిత్రాహ-నశక్తాఇతి-బహువచనేనాయుర్థాలభ్యతే - వధమహాతీతివధ్యఃదండాదిత్వాద్యః - రామస్యవధ్యారామవధ్యఃతం - త్రాతుంశక్తః - స్థానవిన్నిగ్రహస్యచేత్సమితవధాహాస్యత్రాతాః - యుగియుద్ధేనశక్తఃకింతుశరణంగత్వాత్రాతుంశక్తాశ్చత్యథః-అత్రశ్రీ-రణ్యగర్భస్సమవతః-తాగ్రే | నసన్నచానీచ్ఛివవీవశేవలః | ఇంద్రోమాయాభిఃపురుషాచయతదతిపరదేవతాత్వేనప్రసక్తాత్రి కాదధికత్వముక్తం - రామశత్యనేనసేదాంతోదితానాసద్భ్రష్టచిసామాన్యశబ్దానాంహిరణ్యగర్భశివేంద్రాదివిశేషశబ్దానాంచవ్యక్తివిశేష పరశ్చోవ్యంజితం-త్రాత్వత్వేనప్రసక్తప్రధానదేవతానిరారణ్యప్రకరణైష్ఠ్యరనుపాదానాత్పరిశేష్యాద్రామవవిష్టురితిప్రతిపాదితం. అన్నాన్యోకాతంససాప్తపేతిశ్లోకః - తస్యతద్వచనమితిశ్లోకస్తడత్తరసగ్గాదిః - అత్రసప్రమాదాల్లినితః | తనిశ్లోకః || ౪౬ || ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితేశ్రీరామాయణభూషణేశ్వంకారతిలకాఖ్యానైసుందరకాండవ్యాఖ్యానఏకపంచాశస్తకం:***

తస్యతద్వచనంశ్రుత్వేతిశ్లోకస్సగఃస్యప్రథమః || ౧ || వధఇతి | దౌత్యందూతకమః - బ్రాహ్మణాదేరాకృతిగణత్వాత్వ్యథ - తన్నివేదితవతోదౌత్యవతః-నానమేనేవధమిత్యసంవతఃనీయం - నివేదితమతౌదూత్యమితిపాతాంతరం-మన్యతిఇతిమతిఃకార్యం-నివేదితమతౌనివేదితకార్యంనేయథాఫవాదిత్వేనావధ్యేహనుమతిదూత్యందూతసంబంధితయారావణాదిష్టంభం - దూతవణిగ్భ్యాంచేతివక్తవ్యమితిభావకమః-కోర్వహితోయత్రత్యయఃఅథాఽనుగుణ్యాత్సంబంధమాత్రేగమయితవ్యః || ౨ || తమితి || తచ్చకార్యందూతవధరూపకార్యం - కార్యంఅనంతరానుష్ఠేయం - కార్యవిధౌకార్యకరణే - స్థితఃనిశ్చితార్థః - సాధ్వసాధువివేకనిశ్చితకార్యశ్చత్యథః || ౩ || నిశ్చితార్థఇతి | అపూజ్యేతిచ్ఛేదః || ౪ || తుమస్వేతి || పరావరజ్ఞాఃత్యాజ్యోపాదేయవివేకయుక్తాః || ౫ || రాజేతి || ప్రమావణంమారణం || ౬ || ధమజ్ఞశ్చేతి || భూతానామితినిధాకరణేపక్షి - భూతాద్రఃసంహారకాలేప్రజాఃసంహారోదయతీతిరుద్రః - రుత్రశబ్దవేదాత్తానబ్రహ్మణేకల్పాదౌరాతీతివారుద్రః - యద్వారుతానాదేనసకలంజగదిదంద్రావయతీతిరుజయతీతిదాతృకత్వాద్రుద్రః - యద్వారుతానాదేనప్రణవరూపేణవేదరూపేణవాదపయతిఇష్టమర్థంగమయతీతివారుద్రః-యద్వారుతంసంసారదుఃఖందుఃఖహేతుంవాద్రావయతీతిరుద్రః - తదుక్తం || మద్దుఃఖందుఃఖహేతుంవాతద్రావయతియఃప్రభు | రుద్రఇత్యుచ్యతేతస్మాచ్ఛివఃపరమకారణమితి - ఏవంపుత్యత్తియుక్తరుద్రత్వశ్రుతాన్తీకరణసమర్థఫాలలోచనయుక్తత్వత్రిపురాంతకత్వాదిధమః-నిశ్చిష్టమహేశ్వరోవా. బ్రహ్మబ్రహ్మతీతిబ్రహ్మస్వయంభూః స్వయమేవస్వతుశ్రోభవతినపరతిగత్రఇతిస్వయంభూఃబృహత్సనిత్యస్వశంత్రత్వబహుముఖత్వకార్యనిర్వాహకత్వాదిధర్మవిశిష్టేచింతిరావయధ్యంత్రాతుంశక్తాశ్చత్యథః || ౪౬ || ఇతిశ్రీమహేశ్వరశ్రీరచితాయాం - శ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యానైసుందరకాండవ్యాఖ్యానాయాం - ఏకపంచాశస్తకం:***

౧ || వధఇతి || నివేదితమతౌమన్యతిఇతిమతిఃకార్యం - నివేదితస్సాగమనకార్యేహనుమతి - అనేనఅస్యయథాదిష్టార్థవాదిత్వేనఅనపరాధిత్వావవధ్యత్వముక్తం-అతోస్త్రికవిషయేదూత్యందూతసంబంధినంరావణనిదిష్టంభంనానుమేనే || ౨ || తమితి || తచ్చకార్యందూతవధరూపకార్యం - కార్యవిధౌకార్యకరణే-కార్యకరణేకృతనిశ్చయశ్చత్యథః || ౩ || శిశుజితంచతమగ్రజంచ || ౪ || తుమస్వేతి || రోషంత్యజ-పరావరజ్ఞాఃత్యాజ్యోపాదేయవివేకయుక్తాః || ౫ || రాజేతి || ప్రమావణంమారణం || ౬ || లోకవృత్తైర్లోకవ్యవహారస్య-ప్రమావణంవధః || ౭ || తి || కృతజ్ఞ

రమాథాపత్ ॥ ౭ ॥ గృహ్యం తేయదిరౌషణత్వాదృశోపివిపశ్చితః । తతశ్చాస్త్రవిపశ్చిత్త్వం శ్రమపహికేవలం ॥ ౮ ॥
 తస్మాత్ప్రసీదతత్తుక్తురాక్షసేంద్రదురాసదాయుక్తాయుక్తం వినిశ్చిత్త్యదూతదండోఽధీయతాం ॥ ౯ ॥ ఓభీషణవచ
 శ్శుక్తావరావణారాక్షసేశ్వరః । రోషేణమహతావిష్టోవాక్యము త్రరమబ్రవీత్ ॥ ౧౦ ॥ నపాపానాం వధేపాపం విద్య
 తేశతు సూదన । తస్మాదేనం వధిష్యామి వానరం పాపచారిణమ్ ॥ ౧౧ ॥ అథ ముమూలం బహురోషయ క్తమనార్యజుష్టం
 వచనం నిశమ్య । ఉవాచ వాక్యం పరమాథాతత్త్వం ఓభీషణోబుద్ధిమతాం వరిష్టః ॥ ౧౨ ॥ ప్రసీదలంకేశ్వర రాక్షసేంద్ర
 ధర్మాథా యుక్తం విచనం శృణుష్వ । దూతానవధ్యాన్యమయేషు రాజానర్వేషు సర్వత్ర వదంతినంతః ॥ ౧౩ ॥ అసంశ
 యం శతురయం ప్రవృద్ధః కృతం హ్యనేనాప్రియమప్రిమేయం । నదూతవధ్యాం ప్రవదంతి సంతో నూతస్య దృష్టాబహ
 వోహిదండాః ॥ ౧౪ ॥ వైరూప్యమం గేమక శాభిహతో మాంధ్యంతథా లక్షణసన్నిపాతః । ఏతా హి దూతే ప్రవదంతి
 దండా వధస్తు దూతస్య నశ్శుక్రితోపి ॥ ౧౫ ॥ కథంచ ధర్మాథా వినితబుద్ధిః పరావరప్రత్యయనిశ్చితాథాః । భవద్విధః
 కోపవశేహితిష్ఠత్యోఽపనియచ్ఛంతి హి సత్సవంతః ॥ ౧౬ ॥ నథ మవాదేన చలోకవృత్తేన శాస్త్రబుద్ధిగ్రహణేషు చా
 పిః విద్యేతకశ్చిత్తవవీరతుల్యత్త్వం హ్యుత్తమస్సర్వసురాసురాణాం ॥ ౧౭ ॥ నచాప్యస్యకపేర్మాతేకంచిత్ప్రశ్యామ్య
 హంగుణం । తేవ్యయం పాత్యతాం దండోయైరయం ప్రేషితః కపిః । సాధుర్వాయదివా సాధుః పరైరేవ సమపితః । బు
 వస్సరాథాం పరవాణానదూతో వధమహతి ॥ ౧౮ ॥ అపిచాప్రిష్టతే రాజన్నాన్యం పశ్యామి ఖేచరమ్ । ఇహయః పునరాగ
 ఛేత్సరం పారం మహేంద్రాదధేః । తస్మాన్నాస్యవధేయత్వః కార్యః పరపురంజయ । భవాన్సేంద్రేషు దేవేషు యత్నమా
 స్థాతుమహతి ॥ ౧౯ ॥ అస్మిన్విసప్తనహిదూతమన్యం పశ్యామి యస్తానరరాజపుత్రా । యుద్ధాయ యుద్ధప్రియదుర్వినీ
 తావుద్యోజయేద్దీర్ఘవథావరుద్ధా ॥ ౨౦ ॥ పరాక్రమోత్సాహమనస్వినాం చ సురాసురాణామపి మర్దయేన । త్వయా

నాం మధ్యే ॥ ౨ ॥ గృహ్యంత ఇతి ॥ శాస్త్రవిపశ్చిత్త్వం - వివిధం వశ్యతీ విపశ్చిత్ - తస్య భావః విపశ్చిత్త్వం - శాస్త్రవిషయే వివిధజ్ఞానోపేతత్వమితి
 యావత్ ॥ ౮ ॥ తస్మాదితి ॥ దూతదండః దూతయోగ్యుండః ॥ ౧౨ ॥ ప్రసీదతి ॥ సర్వేషు సర్వత్ర - సర్వదేశేషు సర్వజాతిష్యిత్యర్థః ॥ ౧౩ ॥ సకేవలం
 దూతో యం అక్షాదివధేన శక్తుశ్చ - తథాచహంతవ్య ఇత్యాశంక్యాహ అసంశయమితి ॥ దూతవధ్యాం దూతవధం - శ్రీయూథాపేక్షా - హంతే
 ర్వథాదేశ ఆమః ॥ ౧౪ ॥ వైరూప్యమితి ॥ లక్షణసన్నిపాతః దూతయోగ్యుంకనసంబంధః - ససత్కృతోహి నోస్తాభిః సత్కృతః ॥ ౧౫ ॥ కథంచేతి ॥ ధర్మాథాథాః సీతబుద్ధిః
 ధర్మాథ యోగ్యతీతబుద్ధిః - పరావరప్రత్యయనిశ్చితార్థః ఉత్కృష్టప్రావృష్టపక్షాననిశ్చితార్థః - అస్మిన్ విషయే ఇదం కార్యం పరం ఇదమవరమితి
 వివేకనిశ్చితకార్య ఇత్యర్థః - నియచ్ఛంతి గృహ్యంతి - సత్సవంతః వ్యవసాయవంతః ॥ ౧౬ ॥ నథ మవాద ఇతి ॥ ధర్మవాదే ధర్మవాదానైవ తే వృత్తే
 తాకికాచారే - శాస్త్రబుద్ధిగ్రహణేషు శాస్త్రజ్ఞైరేవ శాస్త్రార్థాడవ్యతే - శాస్త్రార్థజ్ఞానతద్ధారణేష్యిత్యర్థః ॥ ౧౭ ॥ సకేవలం దూతస్య వధే శాస్త్రవి
 రోధః గుణమపినకంచిత్ప్రశ్యామి - ఆతః ఏతత్ప్రేషకేష్యేవ వధరూపదండః పాత్యతామిత్యాహ నచేత్యాది ॥ సాధుర్వేతి ॥ సమర్థిః ప్రేషితః ॥ ౧౮ ॥ అ
 స్మిన్ విషయే సత్కృతాంతం నివేదకాథావాదా మలక్షణయోరిహగమనాథావేన తవ శత్రుక్షయోనస్యాత్ - ముక్తేన్మిన్నే తన్నివేదితవృత్తాంతయో
 స్తయోరిహగమనాదయత్నేన తవ శత్రునాశో భవేదిత్యభిప్రేత్యాహ - ఆచీచేత్యాదివా - ఇహ పరం పారం ఇహ విద్యమానం మహేంద్రాదధేః పరం పారం
 ఇదందక్షిణకులమిత్యర్థః ॥ ౧౯ ॥ అస్మిన్విసప్త ఇతి ॥ దీర్ఘవథావరుద్ధా - దూరమాగేణ నిరుద్ధగమనావిత్యర్థః - ఎతచ్ఛ్లోకానంతరం పరాక్ర
 మోత్సాహమనస్వినాంచేతి శ్లోకః - తతోహి తాశ్చేతి శ్లోకః - అథ దేవదేశే నేతి శ్లోకః - అథ నిశాచరాణామితి గాఢంతశ్లోకః - ఆయమేవ పాత

త్వేనాపకారిణ్యేన వధోన్యాయోనతాదృశేన్మిత్ ॥ ౨ ॥ తి ॥ తాదృశ ఇతి విసంలేబహవచనం - శాస్త్రవిపశ్చిత్త్వం శాస్త్రపాండిత్యసంపాదనం -
 శ్రమః కేవలం శ్రమవీవ - వృద్ధప్రయాసవేత్యర్థః ॥ ౮ ॥ తి ॥ దూతదండః దూతే విహితదండః ॥ ౯ ॥ తి ॥ పాపచారిణురాజదోహిణం ॥ ౧౦ ॥
 తి ॥ అథ ముమూలం అథ ముమూలం దోషః ఆపకీతి రూపః ॥ ౧౨ ॥ తి ॥ సమయేషు స్వస్వామినియోగానుష్ఠానకాతేషు ॥ ౧౩ ॥ ౧౪ ॥ వైరూప్య
 మితి ॥ లక్షణసన్నిపాతః - దూతయోగ్యుంకనసంబంధః - ససత్కృతోహి నోస్తాభిః సత్కృతః ॥ ౧౫ ॥ కథమితి ॥ పరావరప్రత్యయనిశ్చితార్థః ఉత్కృష్ట
 ప్రావృష్టప్రాసననిశ్చితార్థః - అస్మిన్ విషయే ఇదం కార్యం పరం ఇదమవరమితి వివేకనిశ్చితప్రయోజన ఇత్యర్థః - భవద్విధః త్వదృశః - సత్సవం
 తః బలవంతః ॥ ౧౬ ॥ సతుతవాన్యోపదేష్టవ్యాంశోస్తీత్యాహ - నథ మవాద ఇతి ॥ ౧౭ ॥ తి ॥ పరాక్రమోత్సాహమనస్వినాం - ఇత్థం విధిస్యాగ
 దైత్యకతోరిత్యేతచ్ఛ్లోకద్వయం ప్రక్షిప్తమితి తతః । నచాప్యస్యకపేరితి ॥ ౧౮ ॥ తి ॥ సమపితః ప్రేషితః ॥ ౧౯ ॥ తి ॥ నాన్యం పశ్యామియోత్రాగచ్ఛే
 దిత్యర్థః ॥ ౨౦ ॥ తి ॥ సస్వస్మిన్ విషయే అన్యస్యానాగమనెవ కామమక్షితి ఇష్టమేవదం - తత్రాహ - అస్మిన్ విసప్త ఇతి ॥ తారాజపుత్రాద్యైరయి
 ద్యుజయేత్ తం సపశ్యామి - సనుతమద్యోగాథావోపి మమ్మేషవ, నెత్యాహ - యుద్ధప్రియేతి సంబాధనెన రణపరాక్రమవిజయకీర్తితవేష్టకీలతే
 ఉభౌ ప్యేతద్విదాశేన శత్రుత్వ ఇత్యాశయః - రావణస్య రజః ప్రకృతిత్వాత్త్వక్రృత్యుత్సాహరేణ యుద్ధాదివ్యాపారేణ బలభావం - తత్క్రృత్యుత్సాహమేవ

మనోనందననైర్యతా నాంయుద్ధాయతిర్నాశయితుంనయుక్తా॥౨౩॥ హితాశ్చకూరాశ్చసమాహితాశ్చకులేషుజాతా
శ్చమహాగుణైషు । మనస్వినశ్శత్రుభృతాంపరిష్టాఃకోట్యగ్రతస్తేసుభృతాశ్చయోధాః ॥ ౨౪ ॥ తదేకదేశేనబలస్యతా
వత్రేచిత్తవాదేశకృతోభియాంతు । తౌరాజపుత్రౌవినిగృహ్యమూఢౌపరేషుతేభావయితుంప్రభావం ॥ ౨౫ ॥ నిశా
చరాణామధిపీసుజస్య విభీషణస్యోత్తమవాక్యమిష్టం । జగ్రహబుద్ధ్యాసురలోకశత్రుర్మహాబలోరాక్షసరాజము
ఖ్యః॥ ౨౬ ॥ ఇతిశ్రీమత్సుందరకాండేద్విపంచాశస్సగః. ***** తస్యతద్వచనంశుక్రిత్యాదశగ్రీవో
మహాబలః । దేశకాలహితంవాక్యంభ్రాతూరుత్తరమబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ సమ్యగుక్తంహిభవతాదూతవధ్యావిగహితా
అవశ్యంతువధాదన్యఃక్రియతామస్యనిగ్రహః॥ ౨ ॥ కపీనాంకిలలాంగూలమిష్టంభవతిభూషణం । తదస్యదీప్యతాంశీఘ్రం
తేనదగ్ధేనగచ్ఛతు॥ ౩ ॥ తతఃశ్యంత్విమండినమంగవైదూష్యశిశితంసమిత్రశ్శతయస్సర్వేబాంధవాస్ససుహృజ్ఞనాః॥
౪ ॥ ఆజ్ఞాపయదాక్షసేంద్రఃపురంసర్వంసచత్వరం । లాంగూలేనప్రదీప్తేనరక్షాభిఃపరిణీయతాం ॥ ౫ ॥ తస్యతద్వచ
నంశుక్రిత్యా రాక్షసాఃకోపకశితాః॥ వేష్టయంతిస్తలాంగూలంజీఙ్ఘ్రైఃకారావసక్తైఃపతైః॥౬॥సంవేష్ట్యమాసేలాంగూ
లేవ్యవధౌతమహాకపిః । శుష్కమింధనమాసాద్యవనేష్వివహుతాశనః॥ ౭ ॥ తైలేనపరిషిచ్యాథతేగ్నింతత్రాభ్యపాత
యః॥ ౮ ॥ లాంగూలేనప్రదీప్తేనరాక్షసాంస్తానపాతయత్ ॥ రోషామమృతవరీతాత్మాబాలసూర్యసమాననః॥౯॥
లాంగూలంసంప్రదీప్తంతుద్రష్టుంతస్యహనూషతః ॥ సహస్ర్రీబాలవృద్ధాశ్చబన్దుఃప్రీతానిశాచరాః ॥ ౧౦ ॥ సభూయ
స్సంగతైఃకూరైరాక్షసైఃపూరితమః॥ నిబద్ధఃకృతవాన్వీరస్తతాకాలనదృశీంమతిం (౧౦౫) కామంఖలునమేశక్తా
నిబద్ధస్యాపిరాక్షసాః ॥ భిత్వాపాశాస్సముత్పత్యహన్యామహమిమాన్వనః । యదిభతుఃహితాథాయచరంతంభ

క్రమస్సమీచినః- అస్యేష్యత్రసగేఞ్లోకాఃకీర్తితాస్త్యశ్చౌతే॥రా॥అస్మిన్నితి॥ ఉద్యోజయేద్దీక్షుఃపథావరుద్ధావిత్యతఃపరం-పరాక్రమేత్సహమ
నస్మిన్సాంనేతిల్లోకః తతఃపరంహితాస్యేతిల్లోకః- తదనంతరంతదేవదేశేనేతి- తతోనిశాచరాణామితిసగాంతంశ్లోకః-అయమేవసమీచినః పాఠ
క్రమః॥ ౨౨ ॥ ౨౪॥ తదితి॥ తత్తస్మాత్కారణాత్- ఏకదేశేనేతిసహయోగేత్యుచ్యతే- బలస్యనైస్యస్య ॥ ౨౬ ॥ ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే
శ్రీరామాయణభూషణే శృంగారతిలకాఖ్యానే సుందరకాండవ్యాఖ్యానే ద్విపంచాశస్సగః. *****

తస్యేత్యాది॥ దేశకాలహితందేశకాలోచితమితివిభీషణవచనవిశేషణం॥౧॥ సమ్యగుక్తమితి॥ దూతవధ్యామాతవధః॥౨॥౩॥ తత ఇతి॥
సమిత్రైః- మిత్రాఃకీలప్తాః- సమసుఖదుఃఖావా- సహాయావా- జ్ఞాతయఃభ్రాతృప్రదయః- బాంధవాఃసంబంధినః- సుహృజ్ఞనాఃస్నేగకనాః॥
౪॥ ఆజ్ఞాపయదితి॥ ప్రదీప్తేనలాంగూలేనయక్తోహనుమాక్ సచత్వరంసర్వంపురం- పరిణీయతాంపరితోనీయతాం ఇత్యాజ్ఞాపయదిత్యన్వయః॥
౫॥ రా॥ తస్యేతి॥ వేష్టయంతిస్తలాంగూలమితిపాఠః॥ ౬॥ ౭॥ లాంగూలేనేతి॥ అపాతయత్లాంగూలభ్రామణేనఅద్రావయదిత్యర్థః॥ ౮॥
౯॥ సభూయఇత్యాది॥ నమేశక్తానమేపర్యాప్తాఇత్యర్థః॥ మమనిగ్రహేనసమధాఇతియావత్- యదీతి- భతృకశాసనాథాకాయరామహితా
థాకాయ- చరంతంప్రవతమానం- మామితిశేషః॥ భృతృకాసనాత్ రావణకాసనాత్- యదిబద్ధంతితానతామేనిష్కృతిఃప్రతిక్రియానకృ
దున్వీతాదిత్యాద్యుక్తిః॥ ౨౧॥ ౨౨॥ మహావీరస్యతవనకుత్రాపిభయశంకేత్యాశయేనాహ॥పరాక్రమేత్యాది॥పరుషవక్త్రాయమవశ్యంహం
తవ్యఇత్యతహ॥సాధుతి॥సమర్పితఃప్రేషితః-అస్మిన్కాహతేసతివృత్తాంతనివేదకాథావాద్రామలక్ష్మణయోగిహాగమనాథావేనతవశత్రుతయో
సచ్చాత్రేవిముక్తైత్యస్మిన్సితన్నివేదితవృత్తాంతయోస్తయోరిహాగమనాదయత్నైనతవశత్రునాశోభవేదిత్యాశయేనాహ ॥ ఆపిచేత్యాది॥ ఇహ
పారంభదంపారమిత్యుభయః॥ తస్మాదితి ॥ తస్మాత్సునరాగంతుకాథావాదిత్యుభయః॥ అత్రఅన్యస్యానాగమనేవితద్ధననైవామమకాక్షురిత్యతహ
అస్మిన్నితి॥ యద్ధత్రియస్యతవతయోరనాగమనమేవక్షురితిభావః॥ ౨౩॥ హితాశ్చేతి॥ సమాహితాఃదానమానాశ్యాంపశీకృతాఇత్యుభయః-సు
భృతాఃసద్భృత్యాఃయోధాశ్చేవతంజీభిర్విశేషః॥ ౨౪ ॥ తదితి॥ తత్తస్మాత్కారణాత్బలస్యనైస్యస్యఏకదేశేనపికాంశేనసహ- ఆదేశకృ
తఃఆజ్ఞాకారిణఃకేచిత్కృత్విద్యావయితుంప్రకాశయితుం ॥ ౨౬ ॥ ఇతిశ్రీమహేశ్వరతీర్థవిరచితాయాం శ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యాయాం
సుందరకాండవ్యాఖ్యాయాం ద్విపంచాశస్సగః. ***** తస్యకథీషణస్య॥౧॥౧౧॥ దూతవధ్యామాతవధః॥౨॥౩॥ దగ్ధేనలాం
గూలేనోపలక్షితోగచ్ఛతు- స్వస్వామిసమీపమితిశేషః॥౩॥తత ఇతి॥మిత్రాణ్యప్తాఃయేసమసుఖదుఃఖాఃజ్ఞాతయోభ్రాతృప్రదయః- బాంధవాః
సంబంధినఃసుహృజ్ఞనాఃస్నేగకనాః॥ ౪ ॥ తి॥ ఆజ్ఞాపయదితి ॥ పరిణీయతామిత్యాజ్ఞాపయదితియోజనా॥ ౫॥ ౬ ॥ తి॥ శుష్కమితి॥ ఆరణ్యకా
యథాశుష్కమింధనమాసాద్యహుతాశనమత్పాదయంతి- తథాజీఙ్ఘ్రంపట్టితలాంగూలంతులేనపరిషిచ్యత్రతేగ్నిమువపాదయత్- ఉద
పాదయన్నిత్యర్థఃఅతఃతః- హుతాశనఇతిపాతే- వృద్ధౌపృష్టాంతోయం- ఉపపాదయన్నిత్యస్యసమయోజయన్నిత్యర్థఃఅత్యస్య- తాక-బద్ధావ
నైత్యాక॥ ౮॥ ౯॥ తి॥ సంగతైఃకూరైః- రాక్షసైఃసభూయోనిబద్ధఇతిశేషః- బంధనంహారకత్వాపిసనోచితఇత్యచింతయదిత్యాహకృత
వానితి॥ ౧౦॥ కామమితి॥ నిబద్ధస్యాపిమేశక్తాః-మమనిగ్రహేనసమధాఇత్యర్థః॥ యదీతి॥ భద్రుకిస్వామినోరామస్య- భతృకశాసనాద్రా

ర్మశాసనాత్ || బద్ధంత్యేతేమరాత్మానోనతుమేనిమగ్రతిఃకృతాసర్వేషామేవపర్యాప్తోరాక్షసానామహంయుధి ||
 కింతురామస్యప్రీత్యర్థంవిషహిష్యేహమీవృశం | లంకాచారయితవ్యావైపునరేవభవేదితి || రాత్రానిహినుదృష్టామే
 దుర్గకర్తృవిధానతః | అవశ్యమేవద్రష్టవ్యామయాంలంకానిశాక్షయే || కామంబద్ధస్యమేఘాయఃపుచ్చస్యోద్ధీపనేనచ | పీ
 డాంకుర్వంతురక్షాంసినమేస్తీమనసశ్శ్రమః || ౧౬ || తతస్తేసంవృతాకారంసత్వవంతంమహాకపిః | చరిగృహ్యాయయు
 హృష్టా రాక్షసాఃకపికుంజరం || ౧౭ || శంఖభేరినిదైస్తంఘోషయంతస్త్వత్కర్తృభిః | రాక్షసాఃక్రూరకర్షణశ్చార్
 యంతిస్తృతాంపురీం || ౧౮ || అన్వీయమానోరక్షాభిర్యయాసుఖమరిందమః | హనుమాంశ్చార్పయామాసరాక్షసానాం
 మహాపురీం || ౧౯ || అథావశ్యద్విమానానివిచిత్రాణిమహాకపిః | సంవృతాఽఘామిభాగాంశ్చనువిభక్తాంశ్చచక్ష్య
 రాః || వీధీశ్చగృహసంబాధాఃకపిశ్శృంగాటకానిచ | తథారణ్యపరథ్యాశ్చతక్షైవగృహకాంతరాః || గృహంశ్చమే
 ఘసంకాశాఽదదర్శపవనాత్తజః || ౨౦ || చత్వరేషుచతుష్కాంశురాజమాగ్రేతక్షైవచ || ఘోషయంతికపింసర్వేచారిక
 ఇతిరాక్షసాః || ౨౧ || స్త్రీబాలవృద్ధానిజఽన్తుస్తతత్రకుతూహలాత్ || తంప్రదీపితలాంగూలంహనుమంతందిదృశ
 వః || ౨౨ || దీప్యమానేతతస్తస్యలాంగూలాగ్రేహనూమతః || రాక్షసస్త్రావిరూపాత్వశ్శంసుదేవాస్తదప్రియం ||
 ౨౩ || యస్త్యయాకృతసంవాదస్సితేతామ్రముఖఃకపిః || లాంగూలేనద్రవీప్తేనసవీపపరిణీయతే || ౨౪ || శ్రుత్వాతద్వ
 చసంక్రామరాత్మాపహరణోపమం || వైదేహీశోకసంతప్తాహుతాశనముపాగమత్ || ౨౫ || మంగళాభిషుభతస్య
 సాతదాసీన్తహాకపిః || ఉపతస్థేవిశాలాక్షీప్రయతాహవ్యవాహనం || ౨౬ || యద్యస్తపతిశుశ్రూషాయద్యస్తచరితంత
 పః || యదిచాస్త్యేకపత్నీత్వంశీతోభవహనూమతః || ౨౭ || యదికౌశ్విదనుకోశస్తస్యమయ్యస్తీధీమతః || యదివాభాగ్య

తా-ఇదంబంధనమకించిత్రరమితభావః. సర్వేషామితి- రామస్యప్రీత్యర్థమిషహిష్యే. రావణాదివధస్యస్వేనైవకతావ్యత్యైవరామాభి
 మతత్వాద్రాక్షసానామహమీదృశంబంధనాకషణాదిరూపంపరిభవంసహిష్యఇతిభావః- రామస్యప్రీత్యర్థమిత్యత్రచ్చూదోభంగఆచక్షా.
 లంకేతి. లంకారాత్రానిహినుగ్రహకమవిధానతః. దుర్గకమవిధానాద్ధేతోః. సహిషుదృష్టానైరసువృష్టాయద్వా-దుర్గకమవిధానతః- సగరగు
 ప్తినిశేషజ్ఞానపూర్వకమిత్యర్థః. సస్యపైతి- హేతోమయాంలంకాపునశ్చరయితవ్యాభవేత్- పిచరిత్వాద్రష్టవ్యాసేదిత్యర్థః. అయం- పా
 తఃకాలఃసమామఃకాలః. ప్రాతఃకాలేతితథావ్యవహారోపపత్తేః. కామమితి. మనసఃశ్రమమిత్యసంతురమితకరణంబోధ్యం || ౧౬ || తతస్తత్యతి || స
 వృతాకారంగూఢస్థభావం. మహామిమితబద్ధాయచాత్వం. కపికుంజరమితిసజాతీయత్రైవ్యం || ౧౭ || శంఖేతి || స్వకమఃభిః-
 అస్సోటసంహనాదైత్యర్థః. తాంపురీంఘోషయంతః. అత్యంతసంయోగేద్వితీయా. చారయంతస్త. తమితశేషః || ౧౮ || అన్వీయమానఇతి ||
 చారయామాసభయామాస || ౧౯ || అథేతి || చత్వరాఽగృహబహిరంగణాని || ౨౦ || వీధీశ్చేతి || శృంగాటకానిచతుష్పథాని. రథ్యాఃసమవీ
 ఢీః. ఉపరథ్యాఃఅవాంతరవీధీః. గృహకాంతరాఽగృహకాణిక్షుద్రగృహాణిఅంతరాణి ప్రచ్చన్నద్వారాణి. అంతర్వాహికాణిత్వేదాః. తో
 రణోస్త్రీఃహిద్వాకరంప్రచ్చన్నద్వారమంతరమితవైజయంతి || అక్షీబత్సమావహం || ౨౧ || చత్వరేషితి- చత్వరేషుచతస్యతాంరథ్యానాంసంభ
 దేమ. చతుష్కాంశుచతుస్తంభమంటశేషు. చారవీపచారికఃస్వాధీకప్రత్యయః ఆహాదీఘః || ౨౨ || ౨౩ || దీప్యమానఇతి || శంఘుఃశ
 శంఘుః- ఆహాద్విర్వచనాభావం || ౨౪ || యస్త్యయేతి || పరిణీయతేపరితోనీయతే || ౨౫ || శ్రుత్వేతి || ఉపాగమత్ ఉపాగీతవతి || ౨౬ || మ
 గళాభిషుభేతి || తస్యహనుమతఃమంగళాభిషుభేతిచాహవరా- ప్రయతాశ్చదివతి || ౨౭ || పక్షత్రయతఃపూతకత్వమరః || ౨౮ || యద్యస్తేతి ||
 పతిశుశ్రూషాదివదంతశ్చలవరః. శీతోభర- తెనతిశేషః- ఏకపత్నీత్వంపాతవ్రిత్యం || ౨౯ || యదికించదితి || కించిదనుకోశఇతిసమస్తంపదం-
 చణశాసనాత్- నిష్క్రమితిప్రతిక్రియాసకృత-మయ్యాత్రస్యకార్యస్య- బంధనమాత్రప్రతిక్రియాసభావతీతిభావః. సర్వేషామితి- సర్వేషాం
 హననఇతిశేషః. అహంపర్యాప్తోరామస్యప్రీత్యర్థంవిషహిష్యే- సర్వరాక్షససంహరస్యరామేణప్రతిష్ఠాశత్యాదితిభావః- లం
 కేతి. దుర్గకమవిధానతఃవిధానాద్ధేతోః రాత్రాలంకానిహినుదృష్టా- అతోమేమయాంలంకాపునశ్చరయితవ్యాభవేత్- ఘోషయితవ్యాభవేదితి
 యోజనా- యద్వాదుర్గకమవిధానతః- రగుప్తినిశేషజ్ఞానపూర్వకమిత్యర్థః- అనేనఉపనికాలఃసంప్రాప్తకప్యవగవ్యతే || కామమితి || మ
 నసఃశ్రమమిత్యత్రచింతాసహాప్తివ్యోతకమితకరణంప్రవృత్త్యం || ౧౬ || ౧౭ || శంఖేతి || స్వకమఃభిఃఅస్సోటసంహనాదైః. తాంపురీంఘోష
 యంతఃతంచారయంతిస్త్యతిసంబంధః || ౧౮ || అన్వీయమానఇతి || చారయామాసచోదయామాసేత్యర్థః || ౧౯ || అథేతి || చత్వరాఽగృహబ
 హిరంగణాని || ౨౦ || వీధీశ్చేతి || గృహసంబాధాఃగృహానిసంబాధానివిధాంరథ్యాఃశృంగాటకానిచతుష్పథాని- ఉపరథ్యాఃక్షుద్రగృహాః-చత్వ
 రేషుచతస్యతాంరథ్యానాంసంబంధేషు- చతుష్కాంశుచతుస్తంభమంటశేషు-చారవీపచారికః || ౨౩ || దీప్యమానఇతి || శంఘుఃశశంఘుః ||
 ౨౪ || యఇతి || పరిణీయతేపరితోనీయతే || ౨౫ || శ్రుత్వేతి || అత్తాపహరణోపమగతాద్వగ్నుఃఖిజనకమిత్యర్థః- హుతాశనముపాగమత్ ఉ
 పాగీతవతి || ౨౬ || మంగళేతి || ప్రయతాశ్చదివతియదిఏకపత్నీత్వంఏకపతిర్యస్యాస్సాఏకపత్నీతస్యాభావస్తత్త్వం- పాతివ్యత్యమిత్యర్థః

శేషో మే శీతో భవహనూమతః॥ ౨౯౫॥ యదిమాంస్య త్వసంపన్నాంతత్సమాగమలాలసాం సవిజానాతిథర్షా త్తాశీతో భవహనూమతః॥ ౩౦౫॥ యదిమాంతారయేదార్యస్సగ్రిహస్సత్వసంగరః॥ అస్మాద్భుజాంబుసంరోధాచ్ఛీతో భవహనూమతః॥ ౩౧౫॥ తతస్త్రీష్ట్యార్చిరవ్యగ్రీవదక్షిణశీతో నలః॥ జజ్వాలమృగశాబాక్ష్యాశ్శంసన్నివశివంకపేః॥ ౩౨౫॥ హనుమజ్జనకశ్చాపిపుచ్చాచలయతో నిలః॥ వనోస్సాస్థ్యకరోదేవ్యాః ప్రాలేయానిలశీతశః॥ ౩౩౫॥ దహ్యమానే చలాంగూలే చింతయామానవానరః॥ ౩౪॥ పదీప్తాగ్నిరయంకస్తాన్నమాందహతిసర్వతః॥ దృశ్యతే చ మహాజ్వాలః కరోతినచమేరుజం॥ శిశిరస్యేవ సంపాతోలాంగూలాగ్రేష్రీష్టిష్ఠితః॥ ౩౫॥ అథవాతదిదం వ్యక్తం యద్బ్రష్టం స్థవతామయా॥ రామవృథావాదాశ్చర్యం పర్వతస్సరితాంపతా॥ ౩౬॥ యదితావత్సముద్రీప్యమైనాకస్యచధీమతః॥ రామాథం సంభ్రమస్తాదృకిరమగ్నిర్నకరివ్యతి॥ ౩౭॥ సీతాయాశ్చాన్యశంస్యేన తేజసారాఘవస్యచ॥ పితుశ్చమమసఖ్యేన సమాందహతిపావకః॥ ౩౮॥ భూయస్సచింతయామానముహూర్తంకపికుంజరః॥ ౩౯॥ ఉత్పపాతాథవేగేన ననాదచమహాకపిః॥ ౪౦॥ పురద్వారంతతశ్చీమాశ్చైలశృంగమివోన్నతం॥ విభక్తరక్షస్సంబాధమాససాదానిలాత్తజః॥ ౪౧॥ సభూత్వాశ్చైలసంకాశః క్షణేన పునరాత్తవా॥ హ్రీస్వతాంపరమాంప్రాప్తాబంధనాన్యవశాతయత్॥ ౪౨॥ విముక్తశ్చాభవచ్ఛ్రీమాపునఃపర్వతసన్నిభః॥ వీక్షమాణశ్చదదృశేవరిఘంతోరణాశ్రితం॥ ౪౩॥ సతంగృహ్యమహాబాహుః కాలాయసపరిమూర్తం॥ రక్షిణస్తాన్నసస్సర్వాసూదయామాసమారుతిః॥ ౪౪॥ సతాన్నిహత్వారణచండవిక్రమస్సమీక్షమా

తస్య రామస్య భాగ్యకేవలః ఇదాసీనిరంతరదుఃఖానుభవాత్ భాగ్యవ్రసక్తిరేవ నాస్తీతి మన్యమానాయా ఇదం వచనం॥ ౨౯౫॥ మమపాతిన్రత్యం యదిహనుమాజానాతి తదాశీతోభవేత్యాహ-యదిమామితి॥ ౩౦౫॥ యదిమాంతారయేదితి-మత్తారణే ఇదమేవ జ్ఞాపకమితి భావః॥ ౩౧౫॥ తత ఇతి॥ తతః సీతోపగమాత్-కపేరనలః కపివాలాగ్నిః మృగశాబాక్ష్యాః సీతాయాః-శుభంశంసన్నివప్రదక్షిణశీతోభాజ్వాతే త్వన్వయః॥ ౩౨౫॥ హనుమదితి॥ అనిలశ్చ పుచ్చాచలయతోపి-ప్రాలేయానిలశీతశః పిమమారుతవచ్ఛీతశ్చ స్మృత-దేవ్యాః సీతాయాః సాస్థ్యకరః సుఖకరః వవా-అస్మాత్సంగం దహ్యమానే చలాంగూల ఇతి శ్లోకః-అనయోగ్లోకయోమః ధ్యేకేచన శ్లోకాః కలిపయకోశేషదృశ్యం తే-బహుకోశేషదశశానాదథా-ధిక్యాభావాచ్ఛతే అనాదరణీయాః॥ రా॥ హనుమజ్జనక ఇతి॥ అనిలః పుచ్చాచలయతోపి-ప్రాలేయానిలశీతశః పిమమారుతవచ్ఛీతశ్చ స్మృత-దేవ్యాః సాస్థ్యకరః వవామితి సంబంధః-అస్మాత్పురతః దహ్యమానే చలాంగూల ఇతి శ్లోకః-అనయోగ్లోకయోద్వయోమః ధ్యేసరమావాక్యభూతాః కేచన శ్లోకాః-కలిపయకోశేషదృశ్యం తెబహుకోశేషదశశానాదథా-చిత్వాభావాచ్ఛతే అనాదరణీయాః॥ ౩౩౫॥ ౩౪॥ ప్రదీప్త ఇతి॥ రుజ-పీడాంశిశిరస్యేవ సంపాతః శిశిరస్యచందనోశీరాదేః-సంపాతః సంఘట్ట ఇవ స్థితః-అత్యంత శీతశ్చ ఇత్యర్థః-ఎతేన పేతువిశేషం సవశ్యామీత్యుక్తం॥ ౩౫॥ హేతువిశేషాన్నిశ్చినోతి-అథవేత్యాదితా॥ స్థవతామయా-సరితాంపతా-అమః ఘ్నిసంజ్ఞాకార్యం-సమద్రమధ్యే పర్వతః పర్వతరూపం-యదాశ్చర్యం అద్భుతరూపం వస్తుదృష్టం-తద్వదిదమగ్నేశ్చైత్యం రామప్రభావాత్ సంజాతం-వ్యక్తం॥ ౩౬॥ ఏతదేవోపపాదయతి-యదీతి॥ సంభ్రమః త్వరా-కిమగ్నిర్నకరివ్యతి-సంభ్రమమితి శేషః-రామాథం మైనాకస్య సంభ్రమోయదిస్యాదగ్నేస్తాదృశస్సంభ్రమః కురోనభవిష్యతి త్యర్థః॥ ౩౭॥ సీతాయా ఇతి॥ అన్యశంస్యేన దయయా॥ ౩౮॥ భూయ ఇతి॥ సచింతయామాస-అనంతరకత-వ్యమితి శేషః॥ ౩౯॥ చింతితమేవాహ-ఉత్పపాతేతి॥ ౪౦॥ పురద్వారమితి॥ విభక్తరక్షస్సంబాధం నివృత్తరక్షస్సంచారం॥ ౪౧॥ స ఇతి॥ అవశాతయతో అవాశాతయత్-అచ్యావయదిత్యర్థః॥ ౪౨॥ ౪౩॥ సతానితి॥ నిహత్వా నిహత్య-ల్యబభావ అపః-లాంగూలకృతార్చిమాలీ-లాంగూలే

౨౯౫॥ యదికశ్చిదితి॥ తస్య రామస్య॥ ౩౧౫॥ తత ఇతి॥ మృగశాబాక్ష్యాః సీతాయాః మహిమైతి శేషః-అనలః పుచ్చాచలః ప్రదక్షిణశీతోప్రదక్షిణాకారజ్వాలస్మృత-కపేశివంశంసన్నివజ్జ్వాతేతి సంబంధః॥ ౩౨౫॥ కించ॥ హనుమదితి॥ హనుమజ్జనకః అనిలః పుచ్చాచలయతో హనుమత్పుచ్చాచలసంయుతోపి దేవ్యాః ప్రభావాదితి శేషః-కపేరిత్యనుకపః-ప్రాలేయానిలశీతశః పిమమారుతవచ్ఛీతశ్చ స్మృత-సాస్థ్యకరః సుఖకరో వవామితి సంబంధః॥ ౩౩౫॥ దృశ్యత ఇతి॥ మేరుజంకరోతి ప్రత్యుత్తశిశిరస్య సంపాత ఇవ పిమసంఘాత ఇవ వత్ తే-అత్ర హేతుం సవశ్యామీతి శేషః॥ ౩౪౫॥ హేతువిశేషాన్నిశ్చినోతి-అథేత్యాది॥ స్థవతామయా సరితాంపతా రామప్రభావాత్ పర్వతః పర్వతరూపమాశ్చర్యం యత్ స్తాత్కారణాత్ దృష్టం-తస్మాత్కారణాత్ ఇదం అగ్నేః శైత్యమపి రామప్రభావాత్సంజాతం-వ్యక్తం నిశ్చితమితి యోజనా॥ ౩౬౫॥ కుత ఇత్యత ఆహ-యదీతి॥ సంభ్రమః త్వరాయది-తదాగ్నిః కింకిమిశింకరివ్యతి శైత్యమితి శేషః॥ ౩౭౫॥ సీతాయా ఇతి॥ అన్యశంస్యేన కృపయా॥ ౩౮౫॥ భూయ ఇతి॥ భూయః సః చింతయామాస అనంతరకత-వ్యమితి శేషః॥ ౩౯౫॥ పురద్వారమితి॥ విభక్తరక్షస్సంబాధం వియ్యుక్తరక్షస్సంచారమిత్యర్థః॥ ౪౦౫॥ థి॥ శైలసంకాకోమహాన్యుత్వా-హ్రీస్వతాంప్రాప్త ఇత్యేన దెహసాక్ష్యాత్సన్వయమేవ బంధగళనముక్తం ఏవం రీత్యాబంధనాన్యవశాతయత్॥ ౪౧౫॥ తి॥ విముక్త్యనంతరం పునఃపర్వతాకారోభవత్॥ ౪౨౫॥ ౪౩౫॥ స ఇతి॥ ప్రదీప్త బాంగూలకృతార్చిమాలీపుచ్చాచలస్థల ఇత్యర్థః-

ణఃపునరేవలంకాం || ప్రదీప్తలాంగూలకృతార్చిమాలీప్రకాశతాఽత్యభివార్చిమాలీ || ౪౪౪ || ఇతిశ్రీమత్సుందరకాండే-
తిప్రపంచాశస్సగః. ***** వీక్షమాణస్తతోలంకాంకపిఃకృతమనోరథః | వధామాన
సముత్సాహఃకార్యశేషమచింతయత్ || ౧ || కిన్నుఖిల్వవశిష్టంమేకతఃవ్యమిహసాంప్రేతంయదేమాంరక్షసాంభూయ
స్సంతాపజననంభవేత్ || ౨ || వనంతావత్ప్రేమధితంప్రకృష్టారాక్షసాహతాః | బలైకదేశఃక్షపితశ్చేషందుగఃవినాశనం ||
౩ || దుర్దైవినాశితేకర్తృభవేత్సుఖపరిశ్రమం | అల్పయత్నేనకార్యేష్టైశ్చమమస్యాత్సఫలశ్చ | మః || ౪ || యోహ్యయంబమ
లాంగూలేదీప్యతేహ్యవాహనః | అస్యసంతర్పణంన్యాయ్యంకతుఃమేభిర్బహుతమైః || ౫ || తతఃప్రదీప్తలాంగూ
లస్సవిద్యుదివతోయదః | భవనాగ్రేష్టులంకాయాచితచారమహాకపిః || ౬ || గృహద్వహంరాక్షసానాముద్యానానిచవా
నరః | వీక్షమాణోహ్యసంతప్రేపాప్రసాదాంశ్చచచారసః || ౭ || అవస్తుత్యమహావేగఃప్రహస్తస్యనివేశనం | అగ్నింత
త్రాసనిక్షిప్యశ్వసనేనసమోబలి || తతోన్యత్పుష్పవేవేత్సమహాపార్శ్వస్యవీర్యవాక్ || ముమోచహనుమాన్గ్నింకాలా
నలశిఖోపమం || ౮ || వజ్రదంష్ట్రస్యచతథాపుష్పవేసమహాకపిః | శుకస్యచమహాతేజాస్సారణస్యచధీమతః || తథాచేంద్ర
జితోవేత్సదదాహహరియూధపః || ౧౦౪ || జంబుమాలేస్సుమాలేత్సదదాహభవనంతతః || ౧౦౫ || రక్షితోశ్చభవనంసూ
ర్యశతోస్తతైవచ | హాస్యకణాస్యదంష్ట్రస్యరోమశస్యచరక్షసః || యద్ధోత్తతస్యమత్తస్యధ్వజగ్నివస్యరక్షసః |
విద్యజ్జిహ్వస్యఘోరస్యతథాహస్తిముఖస్యచ || కరాశస్యపిశాచస్యశోణితాక్షస్యచైవహి | కుంభకణాస్యభవనంమ
కరాక్షస్యచైవహి || యజ్ఞశతోశ్చభవనంబ్రహ్మశతోస్తతైవచ | నరాంతకస్యకుంభస్యనికుంభస్యదురాత్మనః || వ
ర్జయిత్వామహాతేజావిభీషణగృహంప్రతిక్రమమాణఃక్రమేదైవదదాహహరిపుంగవః || ౧౦౬ || తేషుతేషుమహాహే
మభవనేషుమహాయశాః | గృహేష్వద్ధిమతామృద్ధిందదాహసమహాకపిః || ౧౦౭ || సర్వేషాంసమతిక్రమ్యరాక్షసేంద్ర
స్యవీర్యవాక్ | ఆససాదాథలక్ష్మీవాకారావణస్యనివేశనం || ౧౦౮ || తతస్తస్మిన్ప్రహేముఖ్యేనానారత్నవిభూషితే | మేరు
మందరసంకాశేనర్వమంగళశోభితే || ప్రదీప్తమగ్నిమృత్యుజ్వలాంగూలాగ్రేప్రతిష్ఠితం | ననాదహనుమాన్వీరోయు
గాంతజలదోయథా || ౧౦౯ || శ్వసనేనచసంయోగాదతివేగోమహాబలః | కాలాగ్నిరివజజ్వాలప్రావర్ధతహుతాశనః || ౧౧ ||

కృతజ్వాలామాలః- అర్చిమాలీతేజఃపుంజవానాదిత్యైశ్చప్రకాశతప్రాకాశత - అనిత్యత్వాదడభావః - అర్చితీకారాంతత్యమావః || ౪౪౪ ||
ఇతిశ్రీవిగదరాజవిరచితే శ్రీరామాయణభాషణే శృంగరలిలకాఖ్యానైః సుందరకాండచాఖ్యానైః తిప్రపంచాశస్సగః. *****
వీక్షమాణస్తాది || కృతమనోరథఃప్రప్రమనోరథః || ౧ || ౨ || వనమితి || బలైకదేశఃసేనైకదేశః - ఊహితఃనాశితః - దుగఃవిహాశనం
పురవిహాశనం-శేషంఅవశిష్టం || ౩ || దుగ్గతి || కమఃపూర్వోక్తంవనభంగాదికం- సముద్రలంఘనం దూత్యంవా- సుఖపరిశ్రమంసఫలాయా
సం- శక్యమేతదిత్యాహ-అల్పయత్నేనతి- అస్తికార్యైకృతేసతిశేషః || ౪ || శోనోపాయేనదఃకురవిత్పాశంకృతమహ - యోహి || యః
అగ్నిః- అతిశీతతయామమమహోపకారుకృతవాక్-అస్యసంతర్పణంన్యాయ్యమిత్యథః || ౫ || తతఃత్వాది || అత్రబంధవిస్రంసనాయపూర్వం
తనుసంకోచేకృతేపికార్యధామగ్నివలికాస్థాపితేతిబాధ్యం - సఃద్యుదివతోయదఇతిస్వతస్సత్యసంబాధేద్యుష్టాంతః || ౬ || ౭ || వజ్రదంష్ట్ర
స్యైత్వాదిసాధాశ్లాకః || ౧౦౪ || జంబుమూలైశ్చృదం || ౧౦౫ || రక్షితోశ్చభవనంసూర్యశతోస్తతైవచ || వజరయిత్వైతి || ప్రతివజరయిత్వైతిసంబంధః ||
౧౦౬ || తేషుతేష్యైతి || భవనేష్వేతిగృహవిశేషణంసమృద్ధిపుష్పరూ-ముద్ధిమణిముక్తప్రవాళాదికాం || ౧౦౭ || ౧౦౮ || తతఃత్వాది || సర్వమంగళశోభితేశ్వ
మంగళద్రవ్యయైక్తైః || ౧౦౯ || శ్వసనేనేతి || పూర్వంరావణాదిభీతావగ్న్యనితే - ఇదాసీంరాక్షసత్వయందేవబలోదయంచప్రత్యాసన్నంఽదిత్వా

అత్రరెభాభావతపః || ౪౪౪ || ఇతిశ్రీమహేశ్వరతీర్థఃవిరచితాయాంశ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యానాయాంసుందరకాండవ్యాఖ్యానాయాం
తిప్రపంచాశస్సగః. ***** తి || వీక్షమాణస్తతి || ౧ || తి || యదేమాంభూయ
స్సంతాపజననంభవేత్- తాదృశమవశిష్టంసాంప్రతంకతఃవ్యంకిమితికార్యశేషమచింతయదిత్యర్థః || ౨ || తదేవనిచ్చిసీతి- శేషందుగఃవిహాశన
మితి || ౩ || దుగఃఇతి || కర్తృసముద్రలంఘనాదికంసుఖపరిశ్రమంసఫలప్రయాగం- సచాశక్యమేతదిత్యాహ-అల్పయత్నేనతి || అస్తికార్యైదుగః
విహాశకార్యైకృతేసతిశేషః || ౪ || శోనోపాయేనదఃకురవిహాశనంసాత్తతతహ-యోహితి || వజరయిత్వైతి || విభీషణగృహంప్రతివజరయి
త్వైతిసంబంధః || ౫ || తి || తోయదఃసంభ్యాతోయదఃహనుమతోరక్తవణత్వాత్ || ౬ || తి || ఉద్యానానిగృహారామాః || ౭ || తి || ప్రహస్తస్యప్ర
థాసమంత్రిత్యాదాదౌతద్గృహాగ్నిప్రక్షేపఃప్రథమంత్రంభావనస్యాచిత్యాత్ || ౮ || ౧౩ || భవనంహహాత్యుక్తమః || ౧౪ || తి || భీషణేనస్వ
స్యవధతోరక్షణాద్విభీషణగృహంవజరయిత్వాప్రతిగృహంక్రమమాణఃఇత్యన్వయః || ౧౫ || తి || పూర్వంరావణాద్భీతోవ్యక్తిః-సీతాతేజస్సంబం
ధేననిశ్చంకందదాహాత్మ్యక్రం || ౧౬ || ౧౦౯ || శ్వసనేనేతి || పూర్వంరావణాదిభీతావగ్న్యనితే - ఇదాసీంరాక్షసబలత్వయందేవబలోదయం

ప్రదీప్తమగ్నిం వవనస్తేషువేత్తస్త్వచారయత్ | అభూచ్ఛ్వసనసంయోగాదతివేగోహలతాశసః || ౨౨ || తానికాంచనజా
లానిముక్తామణిమయానిచ | భవనాన్యవశీర్యంతరత్నవంతమహంతిచ || ౨౩ || తానిభగ్నవిమానానిపేతుర్వసుధాతలే |
భవనానీవసిద్ధానామంబరాత్కుణ్యసంక్షయే || ౨౪ || సంజజ్ఞేతుములశృంఖ్లా రాక్షసానాం ప్రధావతాం | స్వగృహస్యపరి
త్యాగేభగ్నోత్సాహయాజితశక్రియాం || సూనమేషాగ్నిరాయాతః కపిరూపేణ హంజతి || ౨౫ || క్రందంత్యస్సహసా
పేతుస్తనంధయధరాః (స్త్రీ)యః || కాశ్చిదగ్నిపరీతేభ్యోహర్త్యైభ్యోముక్తమూర్ధజాః || ౨౬ || పతంత్యోరేజిరేభ్యోస్సని
దామిన్యధవాంబరాత్ || ౨౭ || వజ్రవిమ్రీమనైహార్యముక్తారజతసంహితాః | విచిత్రాన్భవనాన్ధాతూః స్వందమా
నాన్దదర్శసః || ౨౮ || నాగ్నిస్తృప్యతికాష్ఠానాంతృణానాం హరియూధపః | నాగ్నేర్నాపివిశస్త్రానాం రాక్షసానాం వసుం
ధరా || ౨౯ || క్వచిత్కంశుకసంకాశాః క్వచిచ్ఛాల్మలిసన్నిభాః | క్వచిత్కుంకుమసంకాశాశ్శిఖావిహ్నేశ్చ కాశిరే || ౩౦ ||
హనూమతావేగవతావానరేణమహాత్మనా | లంకాపురం ప్రవద్ధంతదుఃప్రేణత్రిపురంయథా || ౩౧ || తతస్తులంకాపుర
పర్వతాగ్రే సముత్థితోభీమపరాక్రమోగ్నిః | ప్రసార్యమాదావలయం ప్రదీప్తోహనూమతావేగవతావిస్ఫుటః || ౩౨ || యు
గాంతకాలానలతుల్యవేగస్సమారుతోగ్నిర్వవృధేదివిస్ఫుక్ | విధూమరశ్మిర్భవనేషుసక్తోరక్షశ్వరీరాజ్యసమర్పితా
ర్పిః || ౩౩ || ఆదిత్యకోటిసదృశస్సతేజాలంకాంసమాప్తాంపరివార్యతివత్ | శబ్దరనేతైరశనిప్రరూఢైర్భిందన్నివాండం
ప్రబభౌమహాగ్నిః || ౩౪ || తత్యాంబరాదగ్నిరతిప్రవృద్ధోయాక్షప్రభః కింశుకపుష్పచూడః | నిర్వాణధూమాకులరాజయ

నిశ్శంకావభూతామితిభావః || ౨౧ || ౨౪ || సంజజ్ఞ ఇత్యాది || స్వగృహస్యపరిత్యాగేభగ్నోత్సాహగతక్రియామితిపాఠః - స్వగృహస్యపరిత్యాగే
భగ్నోత్సాహయాజితశక్రియామితిపాఠః - ఉత్సాహశ్చేడేజితశక్తిశ్చ ఉత్సాహయాజితశక్రియాభగ్నో ఉత్సాహయాజితశక్రియామేవామితివిగ్ర
హః - స్వగృహస్యపరిత్యాగేభగ్నోత్సాహసాంక్రీమతాం రాక్షసానామితిపాఠః - హంజతి నిపాతపకాజనాజితప్రకృతిభావః || ౨౫ || క్రందం
త్య ఇతి || కాశ్చిత్ (స్త్రీ)యః హమ్యేభ్యః పేతురితిసంబంధః - సుకేశవంశ్యానాంజననమాత్రేయద్రోణమాతృతుల్యత్వవరప్రదానెతితదరేషుతదభా
వాత్ సనంధయధరత్వం - అన్యజాతీయాశ్చ రాక్షసాస్త్రప్రసంశ్లేవ || ౨౬ || పతంత్య ఇతి || అంబరాత్ పతంత్యః అభ్రోభ్యోమేఘేభ్యః పతంత్యః
సాదామిన్యః తటిత ఇవ - రెజిరే || ౨౭ || వజ్రేతి || భవనానితిపుల్లింగత్వమావకం - ధాతూక్ సువర్ణాదీని || నిధాతుస్తుగైరిశ్చస్వజా ఇతిదపః |
స్వందమానాః స్వందతః - అగ్నితప్తేనద్రవీభూతస్వర్ణాదీనిత్యభావః || ౨౮ || నాగ్నిరితి || కాష్ఠానాంతృణానాం చేతిసంబంధసామాన్యేషష్టి - కా
ష్ఠైస్తృజైశ్చేత్యభావః - పూరణగుణేత్యాదినాషష్టివా - అగ్నిః కాష్ఠైస్తృజైశ్చ సత్ప్రతి - హరియూధపః అగ్నేః సత్ప్రతి - అగ్నినాసత్ప్రతి - అగ్ని
ప్రత్యేనదేవసత్ప్రతిత్యభావః - ఏవంసంబంధరావిశస్త్రానాం రాక్షసానాం విశస్త్రైః రాక్షసైః - సత్ప్రతితియోజ్యం - అననరాక్షసశాకిణా
భూరభూదిత్యభావః || రామానుజేయం || నాగ్నిరితి || తృణానాంచయథాతథాహనుమాక్ రాక్షసేంద్రాణాం వధేకించినైత్యప్రతి || నహ
నూమద్విశస్త్రానాం రాక్షసానాం వసుంధరతిపాఠః || ౨౯ || క్వచిదితి || శిఖాః జ్వాలాః || ౩౦ || హనూమతేతి || నసంవితావత్పర్యంతమల్పబలతయా
చితస్యహనుమతః కథమేతాదృశశక్తిరిత్యత్రాహ - రుద్రేణత్రిపురంయథేతి || విష్ణురాత్నాభగవతోభవసన్యామితతేజసః | తస్మాద్దమజ్యైః సంస్పర్శం
సంపిషేమహేష్వర ఇత్యుక్తరీత్యావిష్ణ్వ్యాప్యయితతేజసా రుద్రేణత్రిపురంయథాదగ్ధంతథానెనెతిభావః || ౩౧ || తతస్త్రీయః || లంకాపురపర్వ
తాగ్రే లంకాపురాధారత్రికూటశిఖరేశద్వతీత్యాత్మసాస్త్రధానిదేశశఃపర్వతాగ్రస్థలంకాపురఇతివరనిపాతోవా - చూడావలయంజ్వాలాజా
లమిత్యభావః - తత్ ప్రసార్యవిస్తార్య - ప్రదీప్తోవిస్ఫుటః - గృహేష్విశిశేషః || ౩౨ || యుగాంతేతి || దివిస్ఫుక్ అభగ్నోలిహః - హృద్యభ్యాం జేరలుగ్వ
క్తవ్యఇతిసప్రమాఅలుక్ - రక్షశ్వరీరాజ్యసమపితాదేశః రక్షశ్వరీరాజ్యేవాజ్యానితైస్సమపితాదేశః ఉత్థాపితజ్వాలః || ౩౩ || ఆదిత్యకోటి ||
సమాప్తానిశ్శేషాం - అశనిప్రరూఢైః అశనివన్నిఘ్నతైః - అండంబ్రహ్మాండం || ౩౪ || తత్రేతి || అంబరాత్ అంబరపర్యంతం - కింశుకపుష్పచూడః

చప్రత్యాసన్నంకిత్యానిశ్శంకావభూతామితిభావః || ౨౧ || తి || అచారయదితిహేతోయతశ్చారయతిస్తతశ్చారణాద్ధోస్తానివ్యకీర్యంతేత్య
న్వయః || ౨౨ || ౨౩ || భగ్నవిమానానిభగ్నోత్సాహాని || ౨౪ || సంజజ్ఞ ఇతి || భగ్నోత్సాహయాజితశక్రియాంభగ్నోత్సాహజేడేజితక్రియశ్చేతి
విశేషణసమాసః || సూనమితి || సనంధయః శిఖః || తి || అభ్రోభ్యోమేఘేభ్యః || ౨౫ || నాగ్నిరితి || తృణానాం కాష్ఠానాంతృణైః కాష్ఠైర్వత్సభాః ||
౩౧ || తత ఇతి || లంకాపురపర్వతాగ్రే లంకాపురాధారత్రికూటశిఖరే - చూడావలయంజ్వాలాసమాహం - ప్రసార్యసముత్థితోగ్నిః విస్ఫుటః గృహే
ష్విశిశేషః భీమపరాక్రమః భయంకరవేగః || ౩౨ || యుగాంతేతి || దివిస్ఫుక్ అభగ్నోలిహిత్యభావః - రక్షశ్వరీరాజ్యసమర్పితార్పిః రక్షశ్వరీరాజ్యేవాజ్యా
నితైః సమర్పితార్పిః ఉత్థాపితజ్వాలః || (సతామితి || వహ్నిః జ్వాలామాలాపరిక్షిప్తైః జ్వాలాసమాహం ప్రసార్యైః లంకాంత్యభావదహదితి
సంబంధః - సమానుమాక్ || సచేతి || సంకామితాగచ్ఛక్ || సఇతి || లాంగూలోపసక్తాగ్నిః లాంగూలస్థితోగ్నిః మృత్యుగృహస్తుక్తఇవతథాతిభీక
రఇత్యర్థః || హుతాశనేతి || కాలోపహతేవప్రళయకాలోపహతేవ || ౩౩ || ఆదిత్యేతిష్టోకద్వయమేకంవాక్యం || అంబరాత్ అంబరపర్యంతంప్ర

శ్చనీలోత్పలాభాఃప్రచకాశేరేభాః॥ ౩౫॥ వజ్రీమహేంద్రప్రివశేశ్వరోవాసాత్పాద్యమోవాసరుణోఽలోవా రు
దోగ్నిరరోగధనదశ్చసోమోనవానరోయంస్వయమేవకాలః ॥ కింబ్రహ్మణస్సర్వపితామహాస్య సర్వస్వధాతుశ్చతు
రాననస్య॥ ఇహోగతోవానరరూపధారీర్క్షోపసంహారకరఃప్రకోపః॥ కింవైష్ణవంవాకపిరూపమేత్యర్క్షోవినాశాయప
రంసుతేజః॥ అనంతమవ్యక్తమచింత్యమేకంస్వమాయయాసాంప్రతమాగతంవా॥ ఇత్యేవమూచుర్బహువోఽశిష్టా రక్షో
గణాస్తత్రసమేత్యసర్వే॥ సహాగ్రీణీసంఘాంసగృహంసవృత్తాందధాఽపురీంతాంసహసాసమీద్య॥ ౩౬॥ తతస్తులంకా
సహసాప్రదగ్ధాసరాక్షసాశ్వరధాసనాగృహసక్షిసంఘాసమృగాసవృత్తారురోఽదీనాతుములంసశబ్దం ॥ ౪౦ ॥
హతాతహపుత్రకకాంతమిత్రహాజీవితంభోగయతంసుపుణ్యం ॥ రక్షోభిరేవంబహుధాబుజ్జిశబ్దకృతోఘోరతర
స్సుభీమః॥ ౪౧॥ హతాశనజావలసమావృతాసాహతప్రవీరాపరివృత్తయోధా ॥ హనూమతఃకోగ్రధబలాభిభూతా బ
భూవశాపోపహతేవలంకా॥ ౪౨॥ ససంభ్రమత్రస్తవిషణ్ణరాక్షసాంసముజ్జ్వలజ్జ్వలహతాశనాంకితాం ॥ దదర్శలం
కాంహనుమామహామనాఃస్వయంభుకోపోపహతామివావని॥ ౪౩॥ భజ్క్వావనంపాదపరత్నసంకులంహత్వాతు
రత్నాంసిమహంతిసంయుగే ॥ దద్ధాపురీంతాంగృహరత్నమాలినీంతస్థాహనూమాన్సవనాత్తజఃకపిః॥ ౪౪॥ త్రిహుట
శృంగాగ్రితలేవిచిత్రేప్రతిష్ఠితోవానరరాజసింహః॥ ప్రదీప్తలాంగూలకృతార్చిమాలీ వ్యరాజతాదిత్యైశ్చవాంశుమాలీ॥
౪౫॥ సరాక్షసాంస్తాస్సుబహూంశ్చహత్వా వనంచభజ్క్వాబహుపాదపంతతే ॥ విస్ఫుజ్యర్క్షోభవనేషుచాగ్నింజగా
మరామంమనసామహత్త్వా॥ ౪౬॥ తతస్తుతంవానరవీరముఖ్యంమహాబలంమారుతతుల్యవేగం ॥ మహామతింవాయుసుతం
వరిష్ఠంప్రతుష్టుభుదేవగణాశ్చసర్వే॥ ౪౭॥ భజ్క్వావనంమహాతేజాహత్వారత్నాంసిసంయుగే ॥ దద్ధాలంకాపురీం
రమ్యాంరరాజసమహాకపిః॥ ౪౮॥ తత్రదేవాస్సగంధర్వాస్సిద్ధాశ్చపరమషణ్యః ॥ దృష్ట్వాంకాంప్రదగ్ధాంతాంవిస్త
యంపరమంగతాః॥ ౪౯॥ తం దృష్ట్వావానరశ్రేష్ఠంహనుమంతంమహాకపిం ॥ కాలాగ్నిరితినంచిత్యసర్వభూతానితత్ర
సుః॥ ౫౦॥ దేవాశ్చసర్వేమునిపుంగవాశ్చగంధర్వవిద్యానరనాగయత్నాః॥ భూతానిసర్వాణిమహంతితత్రజగ్ముఃపరాం

తత్పుణ్యభిః॥ నిర్వాణభూమాకులరాజయఃపూర్వపూర్వదగ్ధభవనాగ్నినిర్వాణసమమిత్థిభూమైఃవాన్ప్రపజ్జయః॥ అతఏవనీలోత్పలాభాః॥ ని
ర్వాణభూమానాంనీలవణాత్వాదిభావః॥ అద్యైఃమేషాం ప్రల్లింగత్వమామకం॥ ౩౫॥ అథరక్షోవచనం-వజ్రీత్యాదిమహేంద్రః-వజ్రీత్యాదిశే
షణంసామర్థ్యకవిశేషన్యోతనాథకం - ఉత్తరతాగ్రేవమేవగతిః- యమకాలయోర్మూర్తీభేదాన్సప్తసరుక్తిః-రక్షోపసంహారకరఃఇత్యుత్తర
మకాస్సలోపః- ప్రకోపఃప్రకోపకృతమూర్తిః-విశేషః॥ కింవైష్ణవమితి- అత్రావ్యోవాశబ్దోవధారణే - వాసాద్వికలోపమయోరేవాధేవస
ముచ్చయఇతివిశేషః॥ ద్వితీయోపితే- అనంతంప్రతిభవతిచేదరహితం- అవ్యక్తంహతురాద్యగోచరం- అచింత్యంకేవలమససౌఖ్యమయం-
ఏకంబద్ధితీయం- యదైష్ట్యవంశుతేజఃపూర్ణంధాను- తదేవస్వయాయాస్వాసాధారణయాశ్చర్యశక్త్యాకపిరూపమేత్యసాంప్రతమాగతం
వాఇతియోజనా- దైష్ట్యచమితిస్వాధేవకా- ఇష్ట్యచరిరాంతర్వర్తీభావోపాధిః॥ విశిష్టాఃపూర్వాగికాః॥ ౩౬॥ ౪౦॥ హతాతహ॥ యుగవదేశాశే
దూరావస్థనేచహశబ్దావతేతే- హాజీవితమత్రసంబుద్ధ్యలోపఅమకః॥ హతమింశేషకత్యస్య-అభితస్సయూనికమాహప్రతియోగఇతిద్వి
తీయావాదరిదైగ్రీరశోచ్యత్యాద్విగిష్ట-భోగయతంశుప్రణ్యమితి- శుభాధ్యంశుకృతైశ్చలంచేత్యన్యః॥ ఘోరతరఃతీవ్రతరః॥ అతఏవశ్చభీయః
భయకరః॥ ౪౧॥ హతాశనేతి॥ పరివృత్తమోధాపరివృత్తభటా॥ ౪౨॥ ససంభ్రమేతి॥ హనుమాన్సహమనాఇతిపారః॥ హనుమామహ
త్తైతిపాతేఽమవృత్తంవా-స్వయంభుకోపోపహతా- ప్రయోభగవతాపద్ధామిత్యం॥ ౪౩॥ భజ్క్వాది॥ రత్నశబ్దశ్రేష్ఠనాచీ- తస్మాసంక
ల్పితకార్యస్యపరిసూప్తత్వాదుపరతోన్యోగోఘాదిత్యర్థః॥ ౪౪॥ ౪౫॥ సఇతి॥ జగామరామంమనసేతి- కృతకృత్యత్వాద్యమంగంతుమిదేషే
త్యర్థః॥ ౪౬॥ తతస్తుతమితి॥ వరిష్ఠం- బలవతామితిశేషః॥ ౪౭॥ ౪౮॥ రా॥ రరాజసమహాకపిత్వతఃపరంఉత్తరసగాదిభూతోలంకాంస
మస్తాంసనీశ్రేష్ఠ్యయంశ్లోకశేషమితి॥ తేషాంప్రసూదాల్లిఖితః॥ ౪౯॥ ౫౦॥ దేవాశ్చేతి॥ పరామిత్యస్యవరణంతతుల్యరూపామితి॥ అస్మిన్స
వృద్ధః॥ కింకుకపుష్పచూడతత్సచచ్ఛావః॥ అగ్నిహనుమద్విష్టోగ్నిఃఅశనిప్రకాశేఃఅశనివన్నిమృరైశ్చైత్యైః- సమస్తానిశ్శమాం
కాంపరివార్యపరివేష్ట్యతిష్ఠత్॥ బ్రహ్మండంభిఃకమహస్త్రిప్రళయాగ్నిరివప్రబభౌ॥ ౩౪॥ తత్రేతి॥ తత్రతదా - నిర్వాణభూమాకులరాజయః
పూర్వదగ్ధభవనాత్ నిర్వాణసమయోత్థిభూమైర్వాక్యకులపజ్జయఃఅభాః॥ ప్రవకాశరత్నసంబంధంసంభావతి పుల్లింగత్వమామకం (౩౫)
తి॥వజ్రీత్యుత్తరశ్రేష్ఠరత్నవిష్టోమహేంద్రవత్సర్వ-రాక్షోగ్నిఃరుద్రకృతీయనయససంబంధ్యగ్నిః॥ కింవైష్ణవమితి॥ అనంతంప్రతిభవతిచేదరహితం
అవ్యక్తంహతురాద్యగోచరం- అచింత్యంమనసోవిషయం- ఏకమద్వితీయం- దైష్ట్యచమితిశేషః॥ స్వనూయయాశక్త్యాకపిరూపమేత్యర్క్షోవినా
శాయాగతంకింవేతియోజనా॥తి॥ విశిష్టామహాబలాఃప్రహస్తాదయఇత్యర్థః॥ సమీక్ష్యైశ్వర్యమూచురిత్యన్వయః॥ ౩౬॥ ౪౦॥ తి॥ శుభ్రవ్యవశిశ
యేనాజితంపుణ్యం॥ ౪౧॥ హుతాశనేతి॥ పరివృత్తమోధాపరివృత్తభటా॥ ౪౩॥ భజ్క్వేతి॥ తస్మాసంకల్పితకార్యస్యపరిసమాప్తత్వాదు

ప్రితిమతుల్యకూపాః॥౫౧॥ ఇతిశ్రీమద్రామాయణసుందరకాండే- చతుఃపంచాశస్సర్గః:*****

లంకాంసహస్తాంసందీప్యలాంగూలాగ్నింమహాబలః॥ నిర్వాపయామాసతదాసముద్రేహరిసత్తమః॥ ౧॥ సం
దీప్యమానాంవిప్వస్తాంత్రస్తరక్షాగణాంపురీం । అవేక్ష్యహనుమాకంబించితయామాసవానరః॥౨॥ తస్యాభూత్సు
మహాంస్తాస్రిసకుత్సాచాత్మన్యజాయత । లంకాంప్రదహతాకమకంస్వీతకృతమిదంమయా॥౩॥ ధన్యాస్తేపురుషశ్రే
ష్ఠాయేబుద్ధ్యాకోపముద్ధితం । నిరుంధంతమహాత్మానోదీప్తమగ్నిమివాంభసా॥౪॥ కృద్ధఃపాపంసకుర్యాత్కఃకుర్ధ్ధోహ
న్యాక్షురూసపి । కృద్ధఃపరుషయావాచానరస్సానానధిక్షిపేత్ ॥ వాచ్యానాచ్యంప్రకుపితోనవిజానాతికహిచిత్ । నా
కార్యమప్రికృద్ధస్యనావాచ్యంవిద్యతేక్వచిత్ ॥ ౬॥ యస్సముత్పతంత్రోధంత్రమయైవనిరస్యతి । యధోరగస్త్యచం
జీగ్ధాంసవైపురుషఉచ్యతే ॥ ౭॥ ధిగస్తుమాంసుదుర్బుధ్ధింసిలజ్జంపావకృత్తమం । అచింతయిత్వాతాంసీతామగ్నిదం
స్వామిఘాతకం॥౮॥ యదివద్ధాత్వియంలంకానూనమార్యాపిజానకీ । దధ్ధాతేనమయాభతుమాతంకార్యమజానతా॥
౯॥ యదథమయమారంభస్తతాగ్ర్యమవసాదితం । మయాహిదిహతాలంకాంసీతాపరిరక్షితా॥ ౧౦॥ ఈషతాగ్ర
ర్యమిదంకార్యంకృతమాసిన్నసంశయః । తస్యోక్తాభిభూతేనమయామూలక్షయఃకృతః॥ ౧౧॥ వినష్టాజానకీనూనం
నహ్యదగ్ధఃప్రవృత్తతే । లంకాయాంకశ్చిదుద్దేశఃసర్వాభస్త్రికృతాపురీ ॥ ౧౨॥ యదితద్విహతంకార్యంమమవజ్ఞావిప
ర్యయాత్ । ఇహైవప్రాణసన్నాప్యసోమమాపిహ్యశ్యరోచతే ॥ ౧౩॥ కిమగ్నానిపతామ్యద్యతహూస్విద్భజబాము
ఖః । శరీరమాహూసత్వానాందస్తిసాగరవాసినాం॥ ౧౪॥ కథంహిజీవతాశకోమయాద్రష్టుంహరీశ్వరః । తావా
పురుషశౌదూలౌకార్యసర్వస్వఘాతినా॥ ౧౫॥ మయాఖలుతదేవేదంరోషదోషాత్ప్రదిర్భితం । ప్రథితంత్రిమలా
కేషుకపిత్వమనవస్థితం॥ ౧౬॥ ధిగస్తురాజసంభావసానిశమనవస్థితమ్ । ఈశ్వరేణాపియద్రాగస్త్రయాసీతానరక్షి
తా॥౧౭॥ వినష్టాయాంతుసీతాయాంతాపుభావినశివ్యతః । తయోర్విరాశేసుగ్రీహఃసబంధుశ్చావనశివ్యతి ॥ ౧౮॥ ఏత
దేవవచస్సుత్వాభరతోభ్రాతృవత్సలః । ధర్మాత్సాహశతుస్సుకథంశత్యుతిజీవితుం ॥ ౧౯॥ ఇత్వాకువంశేధ

రైషికపంచాశస్సర్గః-తతోమహాత్మైతిష్టాకస్సరాక్షసానితిష్టాకోక్తానకతయాయమహోశేష్యదశేనాచ్చప్రక్షిప్తః - బహుకోశేష్యేతత్సర్గః
సమాప్తివివర్యయఃఉత్తరసర్గారంభవివర్యయశ్చదృశ్యతే ॥ ౫౧॥ ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితశ్రీరామాయణభూషణేశ్వంకారతిలకాఖ్యానె శుం
దరకాండవ్యాఖ్యానెచతుఃపంచాశస్సర్గః:***** లంకామిత్యాది॥లాంగూలాగ్నింసముద్రేనిర్వాపయామాసే
త్సన్వయః॥ ౧॥ తస్యేతి॥ కుత్సానిందా॥౩॥౫॥యదీతి॥జానక్యియదిదగ్ధత్వన్వయః॥౧౦॥ఈషతాగ్ర్యమితి॥ఇదంకార్యంఅశ్వేషణపూర్వకరా
వణనిలయపరిజ్ఞానసీతాదశేనతస్మివేదనరూపమహాత్కార్యం - ఈషతాగ్ర్యంఈషదవశిష్టకార్యం- అసమగ్రప్రాయమేవకృతమాసీత్ - రా
మనివేదనమాత్రావశేషంకృతమాసీదిత్యర్థః - కింత్విదానింకోభ్రాభిభూతేనకోధాంధేనమయాతస్యకార్యస్య - మూలక్షయఃకృతఃసంశ
యః-విశలీకృతమిత్యర్థః॥౧౧॥ సీతానాశేతత్తదైవ-సమవతుకుతతత్సత్ప్రామా-వినష్టేతి॥౧౨॥యదీతి॥విహతంయదీసీతానాశాద్విసంప్లయది. ప్రా
ణసన్నాప్యసోప్రాణత్యాగః॥౧౩॥౧౪॥మయేతి॥కపిత్వంకాశేయం. ఆనవస్థితం- చాపలాత్తకమిత్యర్థః॥౧౬॥ధిగస్త్రీవ్యతి॥రాజసంభావంరజో
గుణనిబంధనచేష్టానిశేషం- అనిశంనియామకరహితం - స్వతంత్రమితియావత్. ఆనవస్థితంకుర్వత్సర్వభావం. ఈశ్వరేణాపిరక్షణసమర్థే
నాపి- రాగాత్ మాత్సర్యాత్ - రాగోనురాగేమాత్సర్యేరక్తవణేకుసుంభకఇతియాదవః- యద్వారాగాత్ రజోగుణాత్ - అగ్రహణితియావ
పరతోద్యోగోభూదిత్యర్థః॥ ౧౮॥కామితి॥ నిర్వాపయామాసలాంగూలాగ్నింశమయామాస॥ ౫౨॥ ఇతిశ్రీమహాశ్వరతిర్ధవిరచితాయాం-శ్రీరా
మాయణతత్వదీపికాఖ్యాయాం శుందరకాండవ్యాఖ్యాయాం చతుఃపంచాశస్సర్గః:*****

౧॥ ౨॥ తి॥ కుత్సాచాత్మన్యజాయతేత్యక్తాంకుత్సాచాహ - లంకామితి ॥ కింస్వీత్కమకృతంకుత్సితమేవకృతమిత్యర్థః॥ ౩॥ తి॥ ఉ
క్తంకుత్సితకార్యమూలంకోపఇతినిశ్చిత్యతదహితాకాస్తాతి - ధన్యాఇతి ॥ దుఃఖాశిశయాదేవమహాత్మపదపౌనరుక్త్యంసదోమాయ ॥ ౪॥ తి॥
కృద్ధఃపాపంసకుర్యాద్యితిపాతే- కృద్ధోయఃకశ్చిత్పాపఃకుర్యాన్న- నభోకాకుః - ఆపితుకుర్యాదేవఅకరణమశక్యమేవేత్యర్థః. తదేవదర్శయ
తి- కృద్ధాహన్యాదితి॥ ౫॥ తి॥ నజానాతీత్యేతదేవస్వప్తయతి- నాకార్యమితి॥ కృద్ధస్యాకార్యమయ్యక్తబుద్ధ్యాకరణీయంసకించదవ్యస్తే- ఆలో
గురుహసనావ్యతిరోత్యేవేత్యర్థః॥౬॥౫॥యదీతి॥యదిజానకీదగ్ధభతుఃకార్యంహతమితిసంబంధః॥౯॥తి॥ ఏతదేవఃవృణోతి - యదథఃమితి॥
౧౦॥ఈషదితి॥అశ్వేషణపూర్వకరావణనిలయపరిజ్ఞానసీతాదగ్ధనతస్మివేదనరూపమహాత్కార్యం - ఈషతాగ్ర్యంకృతమాసీత్ రామనివేదన
మాత్రావశిష్టంయథాభవతితథాకృతమాసీదిత్యర్థః. అహంఇదానింకోభ్రాభిభూతేనమయాతస్యకార్యస్యమూలక్షయఃకృతఃసంశయఇతియోజ
నా॥౧౧॥తి॥సనుసీతానివాశనిశ్చయస్త్యేకథంతత్రామా-వినష్టేతి॥౧౩॥కిమితి॥దద్దిదదామి॥౧౪॥మయేతి॥ఆనవస్థితమవ్యవస్థితం॥౧౬॥ ధిగితి॥రాజ
సంభావంరజోగుణనిబంధనచేష్టానిశేషం- అనిశంనియామకరహితం- స్వతంత్రమితియావత్ - ఈశ్వరేణాపిరక్షణసమర్థేనాపి- రాగాత్ మాత్స

మిఁపైగతేనాశమసంశయంభవిష్యంతిప్రజాస్సర్వాశ్శృంగసంతాపపీడితాః॥ ౨౦॥ తదహంభాగ్యరహితోలుప్తకర్మ
 ధనంగ్రహః॥ రోషదోషపరీతాత్మ్యాన్యక్తంలొకవిగాశనః॥ ౨౧॥ ఇతిచింతయతస్తస్యనిమిత్తాన్యపపేదరే॥ పూర్వమపున్య
 పలభ్యానిసాక్షాత్పునరదంతయత్॥ ౨౨॥ అకవాచారుసర్వాగీరక్షితాస్వేనతేజసా॥ ననశివ్యతికల్యాణీనాగ్నిరగ్నో
 ప్రవతీతే॥ ౨౩॥ నహిధర్మాత్తనస్తస్యభార్యామమితతేజసఃస్వచారిత్వాభిగుప్తాంతాంస్పృష్టుమహాతిపావకః॥
 ౨౪॥ నూనంరామప్రభావేనవైదేహ్యస్సుకృతేనచ॥ యన్మౌండహనకర్తాయంనాదహద్ధవ్యవాహనః॥ ౨౫॥ త్రియా
 ణాంభరతాదీనాంభాత్యూణాందేవతాచయా॥ రామస్యచమనఃకాంతాసాకథంవినిశివ్యతి॥ ౨౬॥ యద్వాదహన
 కమాన్యంసర్వప్రప్రభురవ్యయః॥ నమేదహతిలాంగూలంకథమార్యాంప్రథక్ష్యతి॥ ౨౭॥ పునశ్చాచింతయత్యత్రహ
 నుమాన్విష్టితస్తదా॥ హిరణ్యనాభస్యగిరేజలమధ్యేవగర్భం॥ ౨౮॥ తపసాసత్సవాక్యేనఅనన్యత్వాచ్చభతః॥ అ
 పిసానిదహేదగ్నింసతామగ్నిఃపృథక్త్యతి॥ ౨౯॥ సతథాచింతయంస్తత్రీదేవ్యాధమఃపరిగ్రహం॥ శుశ్రావహనుమా
 న్వాక్యంచారణానాంమహాత్మనాం॥ ౩౦॥ అహూఖలుకృతంకమఃదుష్కరంహిహనూమతా॥ అగ్నింవిస్మజతాభీక్ష్యం
 భీమంరాక్షసవేశ్మని॥ ప్రవలాయితరక్షస్త్రీబాలవృద్ధసమాకులా॥ జనకోలాహలాధ్వాతాక్రిందంతివాదికందరే॥ గ
 ధేయంనగరీసర్వాసాట్టప్రాకారతోరణా॥ జానకీనచదగ్ధేతివిస్తయోద్భుతపవనః॥ ౩౩॥ సనిమిత్రైశ్చసృష్టాక్షైఃకా
 రణైశ్చమహాగుణైః॥ ఋషివాక్యైశ్చహనుమానభవత్ప్రీతమానసః॥ ౩౪॥ తతఃకపిఃప్రాప్తమనోరథార్థస్తామ
 క్షతాంరాజసుతాంవిదిత్వా॥ ప్రత్యక్షతస్తాంపునరేవదృష్ట్వాప్రతిప్రియాణాయమతించకార॥ ౩౫॥ ఇతిశ్రీమత్సుందర
 కాండే-పంచపంచాశస్సర్గః. ***** తతస్తుశింశుపామూలేజానకీంపర్యవస్థితాం॥ అభివా
 ద్యాబ్రవీద్విష్టావశ్యామిత్యామిహాక్షతాం॥ ౧॥ తతస్తంప్రస్థితంసీతావీక్షమాణాపునఃపునః॥ భర్తృస్సేహాన్వితం
 వాక్యంహనుమంతమభావత॥ ౨॥ కామమస్యత్వమేవైకఃకార్యస్యపరిసాధనే॥ పర్యాప్తఃపరవీరఘ్నయశస్యదైబ

త్॥ ౧౭॥ ౨౧॥ ఇతితి॥ నిమిత్తాన్యపపేదరే-శుభశంసినిమిత్తానిప్రాదుర్బాధాపురిత్యధః॥ ౨౨॥ ఏవంలొకదృష్ట్యానర్థమాశంక్యతత్సదృష్ట్యా
 సమాధృతై-అథవేత్వాదిహ॥ నాగ్నిరగ్నోప్రవతీతః- అగ్నిరగ్నింసదహతీత్యర్థః॥ ౨౩॥ ౨౪॥ నూనమితి॥ దహనకర్తాభస్మీకరణస్వభావః- య
 త్ప్రభావాదయంమాంనాదహత్ సతామేవకథందహతీత్యర్థః॥ ౨౫॥ ౩౦॥ అహూఖలత్వాది॥ స్పృష్టయోద్భుతపవనః॥ అయంస్పృష్టయోద్భుతపవ-
 నాద్భుతమాశ్చర్యంకల్యాణంచేత్సాణాదివృత్తిః॥ యద్వావిస్తయఃఅచ్చర్యం- అచ్ఛతేఅభూతపూర్వైశ్చత్యర్థః॥ అచ్ఛతేఅచ్ఛతరసః- తస్యస్థాయీ
 భావోవిస్తయః- తథాచఅచ్ఛతపవనాచ్ఛతరసతాంప్రాప్తపవ-మహానయః॥ స్పృష్టయః- సస్పృష్టయమాత్రైశ్చత్యర్థః॥ ౩౩॥ సఇతి॥ నిమిత్తైఃదక్షిణాక్షిస్సం
 చాదిభిః-దృష్టాక్షైఃదృష్టఫలసంవాదైః- కారణైఃసీతాపాతిప్రత్యరామప్రభావాదిభిః- ఋషివాక్యైఃచారణవాక్యైః॥ ౩౪॥ తతఃఇతి॥ పూర్వంచా
 రణవాక్యైర్విదిత్వాపునఃప్రత్యక్షందృష్ట్వాతతఃప్రతిప్రియాణాయమతించకార- ప్రతియాస్మామితిసంకల్పితవానిత్యధః॥ ౩౫॥ ఇతిశ్రీగోవి
 దరాజవిరచితేశ్రీరామాయణభాషణేశ్వం గారతిలకాఖ్యానే-సుందరకాండవ్యాఖ్యానేపంచపంచాశస్సర్గః. *****

తతఃఇతి॥ ౧॥ తతస్తమితి॥ ప్రస్థితంప్రస్థానోమ్యక్తం॥ ౨॥ వనభంగాక్షవధాదినాహనుమతశ్చక్రింవిష్ణాయఅసారమాయనివేద్యస్వయ
 మేవసకలరాక్షససంహారపూర్వకంమమసేతామాభూదిత్యభిప్రాయేణాహ- కామమితి॥ అస్యకార్యస్యసర్వరాక్షసవధపూర్వకమత్పాప్రిణయా
 ర్యాత్ - ఆగ్రహాదితియావత్॥ ౧౭॥ తి॥ ఉభౌరామలక్ష్మణౌ॥ ౨౧॥ ఇతితి॥ నిమిత్తానిశుభశంసినిడపేదరేప్రాదుర్బాధాపుః॥ ౨౨॥ అథవేతి॥
 నాగ్నిరగ్నోప్రవతీతఃఅగ్నిరగ్నింసదహతీత్యర్థః॥ ౨౩॥ నూనమితి॥ దహనకర్తాభస్మీకరణస్వభావఃఅయంహవ్యవాహనః- మాంతత్కింకరం
 మాంయతోయతోనాదహత్ అతస్తాంప్రప్రప్తంనాహాతీతిపూర్వోసంబంధః॥ ౨౪॥ తి॥ త్రియాణాంభరతలక్ష్మణశత్రుఘ్నానాందేవతాత్వా
 త్తస్యామగ్నప్రవృత్తిరామభయాయచ్చేతిభావః॥ ౨౫॥ తి॥ సర్వత్రప్రభురపియతేవకత్వానైలాంగూలంసదహతి- తతస్తాంకథంప్రక్ష్యతి॥ ౨౬॥
 దేవీప్రభావాత్సింధౌమద్విశ్రాంతినిమిత్తగిరదర్శనమేతునాపిదేవీమగ్నిర్నదహతీత్యాహ- పునశ్చేతి॥ ౨౯॥ సఇతి॥ దేవ్యాధమఃపరిగ్రహంధమః
 ప్రభావమిత్యర్థః- చింతయమానుమా- చారణానాంవాక్యంశుశ్రావేతిసంబంధః॥ దగ్ధేతి॥ విస్తయఃఅచ్చర్యంఅచ్ఛతఃఅభూతపూర్వైశ్చత్యర్థః॥
 ౩౩॥ సఇతి॥ నిమిత్తైఃదక్షిణాక్షిస్సందచాదిభిః-కారణైఃసీతాపాతిప్రత్యరామప్రభావాదిభిః-ఋషివాక్యైఃచారణవాక్యైరిత్యధః॥ దృష్టాక్షైః
 దృష్టఫలసంవాదైః॥ ౩౪॥ తతఃఇతి॥ విదిత్వాపూర్వంచారణైర్విదిత్వా-పునఃప్రత్యక్షతోద్దృష్ట్వా-తతఃప్రతిప్రియాణాయమతించకారేతిసంబంధః॥
 ౩౫॥ ఇతిశ్రీమహేశ్వరతీర్థవిరచితాయాంశ్రీరామాయణతత్పదీకాఖ్యానాయాంసుందరకాండవ్యాఖ్యానాయాంపంచపంచాశస్సర్గః. *****
 ఆయమితి॥ హర్యృషేమమధ్యేమహాబలఃసుగ్రీవః॥ కార్యనిర్బంధకార్యసంకటే॥ ౧॥ కామమితి॥ అస్యకార్యస్యసర్వరాక్షససంహార
 పూర్వకమత్ప్రాప్రిణయాపకార్యస్యపరిసాధనేత్వమేకవకామంపర్యాప్తః-తథాపిబలోదయః- తేతవైవ-యశస్యఃయశస్కరః-సశురామశ్యే

లోదయః॥ 3॥ శరైస్తు సంకులాంకృత్యాలంకాంపరబలాదనః॥ మాంనయేద్యది కాకుత్స్థస్తత్తస్యసద్భవశంభవేత్॥
౪॥ తద్యథాతస్యవిక్రాంతమనురూపంమహాత్మనః॥ భవత్యాహవశూరస్యతథాత్వమపదయ ॥ ౫ ॥ తదభోవ
హితంవాక్యంప్రశ్రితంహేతుసంహితంనిశవ్యహనుమాంస్తస్యావాక్యముత్తరమబ్రవీత్ ॥ ౬ ॥ క్షిప్రమేవ్యతికా
కుత్స్థోహర్యక్షప్రవరైర్వృతః॥ యస్తైయుధివిజిత్యారీశోకంవ్యవసయిష్యతి ॥ ౭ ॥ ఏవమాశ్వాస్యవైదేహీహను
మాన్మారుతాత్మజః॥ గమనాయమతింకృత్యావైదేహీమభ్యవాదయత్ ॥ ౮ ॥ తతస్సుకపిశాక్షాలస్సాస్వమిసందర్శనోత్సు
కః॥ ఆదురోహగిరిశ్రీఘ్నమరిష్టమరిమదనః ॥ ౯ ॥ తుంగవద్భక్జ్ఞప్తాభిర్బలాభిర్వసరాజిభిః॥ సోత్తరీయమివాంభోదై
శ్శృంగంతరవిభంబిభిః॥ బోధ్యమానమివప్రీత్యాదివాకరకరైశ్శుభైః॥ ఉన్మిషంతమివోద్ధాతైర్గోచరైరవిధాతుభిః॥
తోయాఘునిస్సవైమంధ్రైఃప్రాగ్గీతమివసర్వతం॥ పగ్గీతమివవిస్ఫుష్టైర్నానాప్రసృణస్వనైః॥ దేవదారుభిర
త్యుచ్చైర్హర్షబాహుమివస్థితం॥ ప్రపాతజలనిఘోషైఃప్రాక్రుప్తమివసర్వతః॥ వేవమానమివశ్యామైఃకంపమా
నైశ్శరద్భునైః॥ వేణుభిర్నాగుతోద్ధూతైఃకూజంతమివకీచకైః॥ నిశ్శ్వసంతమివామహాద్వోరైరాశీషమోత్తమైః॥ సీహా
రకృతగంభీరైర్ధ్యాంయంతమివగహ్వరైః॥ మేఘపాదనిభైఃపాదైఃప్రకాంతమివసర్వతః॥ జృంభమాణమివాకాశే
శిఖరైరభిమానిభిః॥ కూటైశ్చబహుధాకీర్ణైశ్శోభితంబహుకందరైః॥ సాలతాలాశ్చకర్ణైశ్చవంతైశ్చబహుభి
ర్వృతం॥ లతావితానైర్వితలైఃపుష్పవద్భిరలంకృతం॥ నానామృగగణాకీర్ణంధాతునిష్ప్యందభూషితం॥ బహుప్రసృ
వణాపేతంశిలాసంచయసంకటం॥ మహాపియక్షగంధర్వకిన్దూరగజేవితం॥ లతాపాదపసంఘాతంసింహాఘృషి
తకందరం॥ వ్యాఘ్రసంఘసమాకీర్ణంస్వాదుమూలఫలదుర్మమం॥ తమాదురోహహనుమాపరవృతంపవనాత్మజః॥ రా

పకార్యస్య-బలోదయఃసత్ప్రకరణః- సైన్యోత్థాపనంవా-తేయశస్యఃశస్మరః- నతురామస్యేతిభావః॥ 3॥ తహి-రామస్యకియశస్మ-
రమిత్యత్రాహ-శరైతి॥ తతస్వపరాక్రమేణమన్వయసం-తస్యకాకుత్స్థస్య-సద్భవశం- ఏతదేవమమాభిలషితంఆన్యథామేకభంవీరపక్షీత్వమితి
భావః॥ ౪॥ తచ్చత్వినాయత్తమేవత్యాహ-తద్యథేతి॥ విక్రాంతంవిక్రమణం॥ ౫॥ ౬॥ తతస్స ఇతి॥ అరిష్టంఅరిష్టాఖ్యం॥ ౯॥ అద్రైసంగిరించతుడశశా
త్ప్రేక్షతే-తుంగేత్యాదినా॥ పద్మకాపద్మవణావృక్షాః-సరిధానా లేఖ్యస్థానీయతయానిశేషణమితిబాధ్యం-సపరిధానమివస్థితమితిశేషః-ఉత్త
రాధైసోత్తరీయతోత్ప్రేక్షణాత్ - బోధ్యమానమితి-శుభైఃతద్యుక్తైః- కరైః- అంకుభిఃహస్తైశ్చ-బోధ్యమానమివస్థితం- తత్రజ్ఞాపకమాహ-ఉ
ద్భూతైరితి - ఉద్భూతైఃఉద్భుతైఃలోచనైరసస్థితైఃధాతుభిఃఉన్మిషంతంపశ్యంతమివస్థితం - తోయాఘునిస్సవైఃగిరిసదీఘామైః - మంధ్రైఃగంభీ
రైః- ప్రాగ్గీతమివప్రాగ్భృతుంప్రవృత్తమివ- ఆదికమణికతకరిక్తః- ఆగ్గీయానమివేత్యర్థః- ప్రసృవణస్వనైఃపర్వతమూలాద్యహిఃప్రవహంతి
జలానిప్రసృవణానితేమాంస్వనైః- ప్రగీతమివగాతుంప్రవృత్తమివ- గాయంతమివేత్యర్థః- ఆదికమణికతకరిక్తః- దేవదారుభిరితి- ఉద్భవా
బాహుమివేతితపోవిశేషఉచ్యతే-ప్రపాతజలనిఘోషైః- ప్రపాతాభ్యగవః- ప్రపాతస్తుతటోన్మగురిత్యమరః॥ తేమాంజలాని-తేభ్యఃపతంతో
నిర్ముకరాశ్చత్యర్థః- తేమానిఘోషైః- ప్రాక్రుప్తమివఆక్రోశంతమివ- పూర్వవత్ క్తః- శరదియేఘనాభవంతితేశరద్భునాః- శరత్కాల
పుష్పిణిస్సప్తచ్ఛదాదయఃతైశ్చభీర్ణూతైః- జరయాకంపమానమివస్థితమిత్యర్థః- శరద్వనైఃలిపాతేబహువాషికవృక్షైరిత్యర్థః- శరదస్తై
తివార్థః- తకారాంతోప్యస్తే- శరవణేజాతస్యకృపాచార్యస్యశారవృతఇతి నామదర్శనాత్- కీచకైఃకీచకాత్రైవేణుభిః- తదాహమరః- వేణ
వఃకీచకాస్తే స్ఫుర్యేస్వసంత్యనిలోద్ధతా ఇతి॥ అశీషాత్తమైఃనిశ్శ్వసంతమివసహజేష్టనిశ్వాస్సైశ్శ్వసంతమివ - ఆమహాత్ హనుమత్యా
ధాశిత్యర్థః- సీహారకృతగంభీరైఃసీహారపూతైఃగంభీరైశ్చ- గహ్వరైఃగుహాభిః-ధ్యాననిర్ధృతేంద్రియస్థానీయైః- ధ్యాంయంతమివస్థితం- నిరుద్ధం
ద్రియద్వారాధ్యానారూఢమివస్థితమిత్యర్థః- మేఘపాదనిభైఃమేఘావరోహిణిభైః- పాదైఃప్రత్యంతపర్వతైః- ప్రకాంతమివగంతుముద్యుక్త
మివ-పూర్వవత్ క్తః- జృంభమాణమివగాత్రభంగంకుర్వాణమివ- అభిమానిభిఃమేఘమాలావద్భిః- బహుధాకీర్ణైః- హనుమత్పాదస్పృశేన
శిఖరైఃత్యర్థః- ధాతునిష్ప్యందఃధాతుసావః-లతాపాదపానాసంఘాతోన్మిన్మిన్మివ్యధికరణబహుప్రీతిః- రామదశశశశీఘ్రిణరామద

తిశేషః॥ 3॥ తహి-రామస్యకియశస్మ-రమిత్యత్రాహ॥ శరైతి॥ ౪॥ తదితి॥ విక్రాంతంవిక్రమణం॥ ౫॥ తత ఇతి॥ అరిష్టంఅరిష్టాఖ్యంపర్వతం॥
౯॥ తుంగేత్యాది॥ పద్మకోవృక్షవిశేషః- సపరిధానమివ॥ బోధ్యమానమితి॥ ఉద్భూతైఃఉద్భుతైః॥ తోయేతి॥ ప్రాగ్గీతమివఆగ్భృతుముపకాంత
మివ-కతకరిక్తః- ప్రగీతంగాతుముపకాంతం- గాయంతమివేత్యర్థః- ప్రసృవణస్వనైఃపవతమూలాద్యహిఃప్రవహంతిజలానిప్రసృవణానితే
మాంస్వనైః॥ దేవేతి॥ ప్రపాతజలనిఘోషైః- ప్రపాతాభ్యగవఃతేమాంజలానిభ్యుదేతేభ్యఃపతంతోనిర్ముకరాశ్చత్యర్థః- తేమాంస్థైఃఉ
త్క్రమ్యంతాక్రోశంతమివేత్యర్థఃకతకరిక్తః॥ దేవమానమితి॥ శరదివనైఃశరద్భునైః- సప్తపర్ణాదిశారవృక్షసంమైరిత్యర్థః॥ నిశ్శ్వసంతమితి॥
సీహారకృతానికృతసీహారాజినీహారదుద్ధానీత్యర్థః- తైగంభీరైశ్చగహ్వరైర్ధ్యాంయంతమివ- నిరుద్ధేంద్రియద్వారాధ్యానారూఢమివస్థితమి
త్యర్థః॥ మేఘుతి॥ మేఘపాదనిభైఃపాదైఃమేఘపాదాఃమేఘప్రరోహః- తేమానిభైఃపాదైఃప్రత్యంతపర్వతైః- ప్రక్రాంతమివగచ్ఛంతమి

మదర్శనశీఘ్రిణప్రహరణాభిచోదితః॥ ౨౧॥ తేనపాదతలాక్రాంతారమ్యేషుగిరిసానుషు । సఘోషాస్సమశీర్ష్యం
తశిలాశ్చుణ్ణీకృతాస్తతః॥ ౨౨॥ సతమారుహ్యకై లేంద్రంవ్యవధాతమహాకపిః । దక్షిణామత్తరంపారంసాగ్రధా
యకలవణాంభసః॥ ౨౩॥ అధిరుహ్యతతోవీరఃపర్వతంపవనాత్మజః । నదర్శనాగరంభీమం మీనోరగసమేవితం ॥ ౨౪ ॥
సమారుతఇవాకాశంమారుతస్యాత్మసంభవః । ప్రపేదేహరిశాదూలౌదక్షిణాదుత్తరాందిశం ॥ ౨౫ ॥ సతదాపీడి
తస్సైనకపినాపర్వతోత్తమః । రరాససహతైర్భూతైఃప్రవిశస్వమథాతలం ॥ కంపమానైశ్చశిఖరైః పతద్భిరపిచదు
మైః ॥ ౨౬౪ ॥ తస్యోరువేగోన్మృశితాఃపాదపాఃపుష్పశాలినః ॥ నిపేతుర్భూతలేరుద్ధాశ్చక్రాఽయథహతాత్మనః॥ ౨౭౪॥
కందరాంతరసంస్థానాంపీడితానాంమహాజసాం ॥ సింహానాంనినదోభీమోనభోభిందకసశుశ్రువే॥ ౨౮౪ ॥ స్రస్త
వ్యావిధవసనావ్యాకులీకృతభూవణాః । విద్యాధర్మస్సమత్పేతుఃసహసాధరణీధరాత్ ॥ ౨౯౪ ॥ అతిస్రమాణాబలి
నోదీప్తజిహ్వోమహావిహః॥ నిపీడితశిరోగ్రీవావ్యవేష్టంతమహాహయః॥ ౩౦౪॥ కిన్నరోరగగంధర్వయక్షవిద్యాధరాస్త
దాపీడితంతంనగవరంత్యక్త్వాగగనమాస్థితాః ॥ ౩౧౪ ॥ సచభూమిధరశ్రీమాన్బలినాతేనపీడితః ॥ సవృక్షశిఖరోద
గ్రఃప్రవివేశరసాతలం ॥ ౩౨౪ ॥ దశయోజనవిస్తారస్త్రింశద్యోజనముచ్చితః ॥ ధరణ్యాంసమతాంయూతఃసబహువ
ధరాధరః॥ ౩౩౪॥ సలిలంఘ్రియమభీమంసలీలంలవణాణావం॥ కల్లోలాస్ఫూలవేలాంతముత్పపాతనభోహరిః॥ ౩౪౪॥
ఇతిశ్రీమత్సుందరకాండే-షట్పంచాశస్సగః. ***** సచంద్రకుముదంరవ్యం సారకారండవం
శుభం । తిష్యశ్రవణకాదంబమభ్యైవాలశాద్వలం ॥ ౧ ॥ పునర్వసుమహామీనం లోహితాంగమహాగ్రహం । ఐరా
వతమహాద్వీపస్వాతీహంసవిలోలితం ॥ వాతసంఘాతజాతోర్మిచంద్రాంశుశిశిరాంబుమత్ । భుజంగయక్షగంధర్వ
ప్రబుద్ధకమలోత్పలం॥ హనుమాన్సార్వభౌమోనారినసాగరం । అపారవపరిశ్రాంతః పుష్పవేగగణాణావం॥ ౪॥

శానత్వరావతా॥ ౨౧॥ తేనపీడితాః । చూణీకృతాస్సమశీర్ష్యంత-యథాచూణీకృతాభవంతితథాసమశీర్ష్యంతేత్యభావః॥ ౨౨॥ సతమితి ॥ దక్షి
ణాత్ దక్షిణపారాత్. సాగ్రధాయక-గంతుమితి శేషః॥ ౨౩॥ ౨౪॥ సమారుతఇతి । సహరిశాదూలఇతిసంబంధః-పితృతుల్యనేగవత్త్వంఘ్రి
చయతి-మారుతస్యేతి॥ ౨౫॥ సతదేతి॥ తైర్భూతైఃతతత్వజంతుభిః॥ ౨౬౪ ॥ తస్యేతి॥ రుద్ధాఃకీణాఃఇతియోవత్-శక్రాఽయథహతాఃవద్రహ
తాః॥ ౨౭౪॥ కందరాంతరేతి॥ నభోభిందకభిందన్నివ-మహత్తాయాంతాత్పర్యం॥ ౨౮౪॥ స్రస్తేతి॥ స్రస్తానివ్యావిధానిచవసనానియాసాంతాః
స్రస్తవ్యావిధవసనాః॥ ౨౯౪॥ అతిప్రమాణాఇతి॥ నిపీడితశిరోగ్రీవాః-కింధిలపతితశిలాతత్రైతి శేషః॥ ౩౦౪॥ ౩౧౪॥ సచేతి॥ సవృక్షశిఖరోదగ్రఃస
వృక్షైఃశిఖరైఃఉదగ్రఃశేష్ఠః॥ ౩౨౪॥ ౩౩౪॥ సచితి॥ కల్లోలాస్ఫూలవేలాంతంతరంనైరాస్ఫూలమానతీరోపాంతం॥ ౩౪౪॥ ఇతిగ్రోవిందరాజ
విరచితే-శ్రీ రామాయణభూషణ-శృంగారతీలకాఖ్యానే-సుందరకాండవ్యాఖ్యానే-షట్పంచాశస్సగః. *****

ఉత్పపాతనభోహరిత్యుక్తౌ, తల్లంఘనంరూపకణచతుర్విధ్యవాయతి-సచంద్రేత్యాదినా॥ కారండవఃషటకుక్కుటః-కాదంబఃకలహం
సః-కాదంబఃకలహంసస్సాన్వదిత్యుచరిః. ఆభ్యైవాలశాద్వలం. మేఘస్వనైవాలత్వేనపర్యంతస్థశాద్వలత్వేనచరూపణం. లోహితాంగఃఆం
గారకః-సచివమహాగ్రహఃమహాగ్రాహఃయస్యతం- ఐరావతస్యాభ్యుతాతంగత్వేనాభ్యుగమిత్వాత్తత్రసంభవః- విలోలితంఆవగాఢం. వాత
సంఘాతజాతోమహాయవచంద్రాంశవఃతైః శీతశబదవత్ భుజుగాదీనాంకమలోత్పలత్వేనరూపణంతత్తద్వణభేదేన- అత్రగగనస్యాణావ
త్వేనచంద్రాదీనాంతవయవకుముదాదిత్వేనచరూపణత్వావయవరూపకం- తస్మిన్నారవిత్పృష్ఠమయాతిలతంకులవత్సంస్పృష్టిః॥ ౪॥ అథతదే

వ-జ్యుభమాణమివగాత్రభంగంకుర్వాణమివ. ఆభ్యుమానిభిఃఅభ్యుంకమైః॥ లతేతి॥ ధాతునిష్ప్యదభూషితంధాతునిష్ప్యదాఃధాతునిగఃయాః
జన్మన్వి-సంఘవయసంకటంశిలాచామృత్యునీ-సంఘంతుమితి॥ రామదశశశీఘ్రిణఉత్పాసనదక్షిణాదుత్తరంపారంజగమిమరితశేషః॥ ౨౧॥
౨౨॥ త్రస్తేతి॥ త్రస్తైనతాగ్రేనవ్యావిధానివ్యస్తానివసనానియాసాంతాః॥ ౨౯౪॥ తి॥ వ్యవేష్టంతకుండలీకృతశరీరావజాయంతే-వ్యవే
ష్టంతేతిపాతేపీడయాఅలుతన్నిత్యర్థః॥ ౩౦౪ ॥ సవృక్షేతి॥ సవృక్షశిఖరోదగ్రఃసవృక్షైఃశిఖరైఃఉదగ్రఃఉన్నతః॥ కల్లోలేతి॥ కల్లోలాస్ఫూలవే
లాంతం- ఆస్ఫూల్యతఇత్యాస్ఫూలికకల్లోలానామాస్ఫూలవేలాంతోయస్యతస్య॥ ౩౪౪॥ ఇతిశ్రీమహేశ్వరతీర్థకవిరచితాయాం శ్రీ రామాయణ
తత్వదీపికాఖ్యానాయాంసుందరకాండవ్యాఖ్యానాయాం షట్పంచాశస్సగః. *****
లంఘనమంగగనమణావత్వేననిరూపయతి ॥ ఆప్లుత్యేత్యాదినా॥ భుజంగయక్షగంధర్వానవప్రబుద్ధకమలోత్పలానియన్తికతం॥ సచం
ద్రేతి॥ చంద్రసివకుముదం- కారండవఃజంబవక్షిణిశేషః- కాదంబఃకలహంసః- లోహితాంగఃఆంగారకః- ఐరావతఃఇంద్రగజః- చంద్రాం
శుశిశిరాంబుమత్ చంద్రాంశవవశిశిరాంబుతదస్యాస్తీతితద్వత్- అత్రగగనస్యాణావత్వేనచంద్రాదీనాంతవయవకుముదాదిత్వేనచనిరూ
పణాత్ సావయవరూపకం॥ ౪॥ తి॥ తారాధిపముల్లిగన్నివ-నఖైరితిశేషః- హరన్నివగృహ్లాన్నివ॥ ౫॥ ౬॥ తి॥ మహాభ్రాశీత్యస్యకపినాకృష్యమా

గ్రహమానభవాకాశంతారాధిపమివోల్లిఖః । హరన్నివసనక్షత్రంగగనంసారకమండలం॥ మారుతస్యాత్మజశ్శ్రీమా
 న్నాపిరోవ్యమచరోమహాః॥హనుమాత్ప్రేమజాలానివికషాన్నివగచ్ఛతి ॥ ౬ ॥ పాండరారుణవర్ణానిలమాంజిష్ఠకా
 నివ॥ హరితారుణవర్ణానిమహాభ్రాణిచ కాశిరే ॥ ౭ ॥ ప్రవిశన్నభ్రాజాలానినిష్పతంశ్చపునఃపునః॥ ప్రచ్ఛన్నశ్చప్రకా
 శశ్చచంద్రమాభివలక్ష్మ్యతే ॥ ౮ ॥ వివిధాభ్రాణునావన్నగోచరోధవత్థాంబరః॥ దృశ్యాదృశ్యతనుర్విరస్తదాచంద్రాయ
 తేంబరే ॥ ౯ ॥ తాత్ప్రాయమాణాగగనేబభాసేవాయనందనః॥ దారయప్రేమబృందానినిష్పతంశ్చపునఃపునః॥నద
 న్నాదేనమహతామేఘస్వనమహాస్వనః॥ ప్రవరానాగ్రీకసాహత్వానామవిశ్రావ్యచాత్మనః॥ ఆకులాంసగరీంకృ
 త్వావృథయత్వాచరావణం॥అర్ధయత్వాబలం॥ఘోరం॥వైదేహీమభివాద్యచ॥అజగామమహాతేజాఃపునర్నభ్యేనసాగరం॥
 ౧౦౫ ॥ పర్వతేంద్రంసునాభంచ సముపస్పృశ్యవీర్యవాః ॥ జ్యాముక్తగ్రహనారాచోమహావేగోభ్యుపాగతః॥౧౩౫॥
 సకించిదనుసంప్రాప్తఃసమాలోక్యమహాగిరిం ॥ మహేంద్రంమేఘసంకాశంననాదహరిపుంగవః ॥ ౧౪౫॥ సపూరయా
 మానకపిర్దిశోదశసమంతతః॥నదన్నాదేనమహతామేఘస్వనమహాస్వనః॥ సతందేశమనుప్రాప్తఃసుహృద్దర్శనలాలసః॥
 ననాదహరిశౌరూలోలాంగూలంచావ్యకంపయత్ ॥ ౧౬౫ ॥ తస్యనానద్యమానస్యనుపణఃచరితేవధి ॥ ఫలతీవాస్య
 ఘోషేణగగనంసారకమండలం॥ ౧౭౫॥ యేతుతతోత్తరేతీరేసముద్రస్యమహాబలాః॥ పూర్వంసంవిష్టితాశ్శూరా
 వాయుపుత్రాదిదృక్షవః॥మహతోవాయుసున్నయతోయదస్యేవగజః॥తం॥ శుశ్రువుస్తేతదాఘోషమూరువేగంహనూమ
 తః ॥ ౧౯౫ ॥ తేదీపమనసస్సర్వేశుశుభ్రఃకాననాకసః ॥ వానరేంద్రస్యనిర్ఘోషంపజాన్యనినదోపమం ॥ ౨౦౫॥నిశమ్య
 నదతోనాదంవానరాస్తైసమంతతః బభూవురుత్సుకాస్సర్వేసుహృద్దర్శనకాంక్షిణః॥౨౧౫॥జాంబవాఃసహరిశ్రేష్ఠఃప్రీతి
 సంహృష్టమానసః ॥ ఉపామంత్ర్యహరీశ్వర్యావిదంవచనమబ్రవీత్ ॥ సర్వధాకృతకార్యోసాహనూమాన్నాతీసం
 శయః ॥ నహ్యస్యాకృతకార్యస్య నాదపవంవిధోభవేత్ ॥ ౨౩౫ ॥ తస్యబాహూరువేగంచనినాదంచమహాత్మనః ॥ నిశ
 మ్యహరయోహృష్టాఃసముత్పేతుస్తతస్తతః ॥ ౨౪౫ ॥ తేనగాగ్రాన్నగాగ్రాణిశిఖరాచ్ఛిఖరాణిచ ॥ ప్రహృష్టాస్సమ
 పద్యంతహనూమంతందివృక్షవః ॥ ౨౫౫ ॥ తేప్రీతాఃపాదపాగ్రేషుగృహ్యశాఖాస్సువిష్టితాః॥వాసాంసీవప్రశాఖాశ్చ
 సమావిధ్యంతవానరాః ॥ ౨౬౫ ॥ గిగహ్వరసంలీనోయథాగజః॥తిమారుతః॥ఏవంజగజఃబలవాహనూమాన్నాదు
 తాత్మజః ॥ ౨౭౫ ॥ తమభ్రాణునసంకాశమాతంతంమహాకపిం ॥ దృష్ట్వాతేవానరాస్సర్వేతస్థఃప్రాంజయస్తదా॥

హోత్సేత్ప్రయావణాయతి-గ్రహమానభవేత్యాది॥ ౬॥ పాండరేతి॥వృక్షావృక్షవాచిత్వైసఅరుణశబ్దయోఃకథంచిదపౌనరుక్త్యమున్నేయం-
 యద్వాఅరుణఃకృష్ణలోహితశ్శవరశేషః॥ మహాభ్రాణిచకాశిరే - హనుమత్సంపర్కాదిత్యర్థః - అన్యథావాజపేయశిరద్వణానవదభ్రావర్ణన
 స్సాగ్రసంగతత్వాపాతః-హనుమతస్తైజస్వీత్వైసమేఘానానానావణాత్వాపత్తిఃసూర్యేందుసంపకకవత్ ॥ ౭॥ ౮॥వివిధేతి॥వివిధేష్వభ్రాణుసేషు
 మేఘసంఘాతేషు, ఆవన్నగోచరఃప్రాప్తవిషయః- లబ్ధముగజాతియావత్,ధవళాంబరఃశుక్లనాసాః - దృశ్యాదృశ్యతనుః- మేఘాంతఃప్రసే
 శనిమ్కృత్రిమణాభ్యామితిభావః - చంద్రాచుతేనంద్రావచరతి॥ ౯॥ తాత్ప్రాయమాణాః॥తాత్ప్రయావచరతాత్ప్రాయమాణః-ఉభ
 యతోప్రయనాదాచారేకద్రుఃకృజ్సలోపశ్చేతికృత్ ॥ ౧౦౫॥ పర్వతేంద్రమితి ॥ సునాభంమైనాకం॥ ౧౩౫॥ సఇతి॥ కించిదనుసంప్రాప్తఃమై
 నాకాత్పరంకంచిత ప్రదేశంప్రాప్తః॥ ౧౪౫॥ ౧౫౫॥ సతమితి॥లాలసఃసాభిలాషః-తిరదేశంశుహృదావాససమీపప్రదేశః॥౧౬౫॥తస్యేతి॥
 నానద్యమానస్యపునఃపునర్భృశంసవతశ్చత్యథః -ఫలతీవదళతీవ॥ ౧౭౫॥ యేత్విత్యాది॥ వాతసున్నస్యవాతసంఘటితస్య-ఘోషంఊరువేగ
 మితి- ఊరువేగజన్యంఘోషమిత్యథః॥ ౧౯౫॥ తెదీపమనసః॥ అనిష్టశ్రవణశంకయేతిభావః॥౨౦౫॥౨౧౫॥౨౩౫॥తస్యేతి॥నిశమ్య-జ్ఞాత్వై
 త్యథః- యద్వాదృష్ట్వాచేత్యభ్యాహర్యం -అన్యథాబాహూరువెగపదానస్వయాత్ ॥౨౪౫॥సముత్పేతురిత్యుక్తంవివృణోతి-తేనగాగ్రాదితి॥న
 గాగ్రాత్వేనృగ్రాత్- సమపద్యంతసంఘీభూతాః॥ ౨౫౫॥ తఇతి॥ పీతాఇతిపేతుగర్భానిశేషణం- యథామనుష్యాదూరస్థస్వకీయానయ
 నాయవాసాంసీభూవ్యంతితథావానరాశ్చాన్యోన్యాహ్వనాయపుష్పితశాఖాఃగృహీత్వా - ప్రకాఖాఃప్రాగ్రకాఖాః-సమావిధ్యంతపర్యభ్రామ
 నానీతశేషః ॥ ౭ ॥ ౮॥ వివిధేతి॥ వివిధాభ్రాణునావన్నగోచరఃవివిధేష్వభ్రాణుసేషుమేఘసంఘాతేష్వావన్నఃప్రాప్తఃగోచరోమార్గాయేనసః-
 దృశ్యాదృశ్యతనుఃమేఘాంతఃప్రసేశనిమ్కృత్రిమణాభ్యామితిభావః॥ ౧౦౫॥ పర్వతేంద్రమితి ॥ సునాభంమైనాకం॥౧౩౫॥తస్యేతి॥ఫలతీవదళతీ
 వ॥౧౬౫॥తి॥ యేపూర్వంసంవిష్టితాఃతేతోయదనిస్సనమివఊరువెగంతజన్యంఘోషంశుశ్రువురిత్యన్వయః॥ ౧౯౫॥ తి॥ వానరేంద్రస్యనిర్ఘోషం
 తదీయసింహనాదం॥ ౨౦౫॥ తి॥ శుహృద్దర్శనకాంక్షిణఃతేనశబ్దసహనూమానైవైతినిశ్చిత్యతద్దర్శనలాలసాః ॥ ౨౩౫ ॥ తి॥ బాహూరువె
 గంతజన్యశబ్దానినాదంచకంఠశబ్దంచ॥ ౨౪౫॥ నగాగ్రాత్స్వాక్రయామాభ్యుదేశస్థానినగాగ్రాణీత్యర్థః॥ ౨౫౫॥ తెప్రీతాఇతి॥ పాదపా

౨౮౫॥ తతస్తు వేగవాంస్తస్యగిరేగిరినిభఃకపిః ॥ నిసపాతమహేంద్రస్యశిఖరేపాదపాకులే ॥ ౨౯౫ ॥ హుషేణాపూర్వ
మాణోసారమ్యేపర్వతనిర్భురే ॥ చిన్నపక్ష్యనాకాశాత్పాతధరణీధరః ॥ ౩౦౫॥ తతస్తైప్రీతమనసఃసర్వేవానరపుంగ
వాః॥ హనుమంతంమహాత్మనంఘరివార్యోపతస్థిరే॥ పరివార్యచతేసర్వేపరాంప్రీతిముపాగతాః ॥ ౩౧॥ ప్రహృష్టవదనా
స్సర్వేతమరోగముపాగతం ॥ ఉపాయనానిచాదాయమూలానిచ ఫలాశ్రయ ॥ ప్రత్యర్థయకహరిశ్రేష్ఠంహరయోమా
రుతాత్తజం ॥ ౩౨౫॥ హనుమాంస్తుగురూన్స్వధ్వాన్జాంబవత్ప్రముఖాంస్తదా ॥ కుమారమంగదంచైవసోవందతమహాకపిః॥
౩౩౫ ॥ సతాభ్యాంపూజితఃపూజ్యఃకపిభిశ్చప్రసాదితః ॥ దృష్టాసీతేతివిక్రాంతస్సంక్షైపేణన్యవేదయత్ ॥ ౩౪౫ ॥
నిససాదచహస్తేనగృహీత్వావాలినస్సుతం ॥ రమణీయేవనోద్దేశేమహేంద్రస్యగిరేస్తదా ॥ హనుమానబ్రవీద్ధృష్ట
దాతాన్వానరమణభావా ॥ ౩౫ ॥ అశోకపనికాసంస్థాదృష్టాసాజనకాత్తజా ॥ రత్నమాణాసుఘారాభీరాక్షసీభిరంగ
దితా ॥ ఏకదేణీధరాబాలారామదర్శనలాలసా ॥ ఉపవాసవరిత్రాంతాజటిలామలినాకృతా ॥ ౩౬ ॥ తతోదృష్టైతివచనం
మహాథమమృతోపమం ॥ నిశమ్యమారుతేస్సర్వేముదితావానరాభవన్ ॥ ౩౭ ॥ క్షైశ్వంత్యన్యేనదంత్యన్యేగజాంత్యన్యే
మహాబలాః ॥ చక్రఃకింకిలామన్యేప్రతిగజాంతిచాపరే ॥ ౩౮ ॥ కేచిదుచ్చితలాంగులాఃప్రహృష్టాఃకపికుంజరాః ॥ అం
చితాయతదీర్హాణిలాంగులానిప్రవివృథుః ॥ ౩౯॥ అపరేచహనుమాంతంవానరావారణోపమం ॥ ఆప్లుత్యగిరిశృంగేభ్యఃసం
స్పృశంతిస్తహపిః ॥ ౪౦ ॥ ఉక్తవాక్యంహనుమాంతమంగదస్తమథాబ్రవీత్ ॥ సర్వేషాంహరివీరాణాంమధ్యేవచన
ముత్తమం ॥ ౪౧ ॥ సత్వేవీర్యేనతేకస్పృశ్యమేవానరవిద్యతే ॥ యదవప్లుత్యవిస్తీర్ణంసాగరంపునరాగతః ॥ ౪౨ ॥ అహు
స్సామినితేభక్తిరహువీర్యమహుధృతిః ॥ దిప్త్యాదృష్టాత్వయాదేవీరామవత్సీయశస్వినీ ॥ దిప్త్యాత్వత్కృతికాకుత్
స్థశ్శోకంసీతావియోగజం ॥ ౪౩ ॥ తతోంగదంహనుమాంతంజాంబవంతంచవానరాః ॥ పరివార్యప్రముదితాభేజిరేవిపు
లాశ్శిలాః ॥ శ్రోతుకామాస్సముద్రస్యలంఘనంవానరోత్తమాః ॥ దర్శనంచాపిలంకాయాస్సీతాయారావణస్యచ ॥ తస్థః
పాంజలయస్సర్వేహనుమద్వదనోమ్మఖాః ॥ ౪౪ ॥ తస్థాతతాంగదశ్శ్రీమాన్వానరైర్భూభిర్వృతః ॥ ఉపాస్యమానో
విబుధైర్దివిదేవపతిర్యథా ॥ ౪౫ ॥ హనుమాతాకీర్తిమతాయశస్వినాతథాంగదేనాంగదబద్ధబాహునా ॥ ముదాతదా
ధ్యాసితమున్నతమ్మహన్నహీధరాగ్రంజ్వలితంశ్రియాభవత్ ॥ ౪౬ ॥ ఇతిశ్రీమత్సుందరకాండే - సప్తపంచాశస్సగః ॥ ***

యః ॥ ౨౬౫ ॥ ౨౭౫ ॥ తమితి ॥ ఆభ్రీఘనసంకాశంఆభ్రీసమాహతుభ్యం ॥ ౨౮౫ ॥ తతస్త్వీతి ॥ నిసపాతనిగ్ధరమాకాంతవా ॥ ౨౯౫ ॥ హస్త
జైతి ॥ పపాతైతిఅచ్చిన్నపక్ష్యపాతాశంభవాచ్చిన్నపక్ష్యత్యక్తం ॥ ౩౦౫ ॥ ౩౧ ॥ ప్రహృష్టవదనాశ్చైతి ॥ ప్రహృష్టవదనాఃప్రసన్నమఖాః - ఆస
న్వీతిశేషః - అరోగంభవశనిమిత్యథః - ఉపాయనానిఉపహారా ॥ ౩౩౫ ॥ హనుమాంస్తీత్యాది ॥ కుమారమంగదంచైతి - స్వామిత్యాదిదిధా
వః ॥ ౩౪ ॥ తతఃశ్చైతి ॥ భవకాభవకా - అనిత్యత్వాదడభావః ॥ ౪౦ ॥ క్షైశ్వంతీతి ॥ క్షైశ్వంతిసింహనాదంకుర్వంతి - నదుంతిఅన్యక్తశబ్దాకుర్వంతి -
గజాంతివృషభనాదంకుర్వంతి - కింకిలాంస్యజాత్యచితకింకిలాశబ్దం ॥ ౪౧ ॥ కేచిదితి ॥ అంచితాయతదీర్హాణి - ఆశ్రదీర్ఘకపదసన్నిధానాదా
యతపదంఘ్రాలవరం - ప్రవివృథుః - లాంగులానుధృత్యభూమావతాడయన్తిత్యథః ॥ ౪౨ ॥ అపరేచైతి ॥ సగస్పృశంతి - ఆలింగంత్యథః ॥
౪౩ ॥ ౪౪ ॥ సత్వైతి ॥ అవప్లుత్యవిస్తీర్ణమిత్యంగదేతరవ్యావృత్తిః - పునరాగతవత్సంగదవ్యావృత్తిః ॥ ౪౫ ॥ ౪౬ ॥ ౪౭ ॥ ౪౮ ॥ హనుమాతే
తి ॥ కీర్తిమతేహనుమద్విశేషణం - యశస్వినీత్యంగదవిశేషణం - భృత్యకీర్త్యాస్వామిసంకీర్తిః - అన్యథాపౌనరుక్త్యాత్ - యద్వాబుద్ధిమత్త్వ
జన్యాకీర్తిః - శౌర్యజన్యంయశః ॥ ౪౯ ॥ ఇతిశ్రీగోవిందరాజఃచైతి - శ్రీరామాయణభూషణే - శృంగారతిలకాఖ్యానే - సుందరకాండవ్యాఖ్యా
నే - సప్తపంచాశస్సగః ॥

శ్రీఘనపీఠాఃప్రశాఖాఃపాగ్రశాఖాఃవాసాంసీవసమావిధ్యంతవ్యాధువ్యం ॥ ౨౭౫ ॥ తమితి ॥ ఆభ్రీఘనసంకాశంమేఘసమాహదృశం - ఆం
చితాయతదీర్హాణిదీర్ఘశబ్దసన్నిధానాదాయతశ్చైదస్థాల్యముచ్యతే ॥ ౨౮౫ ॥ తి ॥ తతోగిరేఆరిష్టాఖ్యాద్యైఃప్రత్యేకపిః - తస్యమహేంద్రస్యగిరే
శిఖరేనిపపాతపనేనాఃశ్రమమాగమనంభవనితం ॥ ౨౯౫ ॥ తి ॥ చిన్నపక్ష్యోధరణీధరఇవాకాశాత్పాతహుషేణాపూర్వమాణోపూర్వమాణమృ
దయఃపర్వతనిర్భురేనిర్భురేప్రవర్తకేతిరెఇత్యర్థత్యేకే - శ్రమనివృత్తయేజలవివసతితత్యన్యే ॥ ౩౦౫ ॥ ౩౧ ॥ తి ॥ తాభ్యాంజాంబవదంగదా
భ్యాంప్రసాదితః - ప్రసన్నదృష్ట్యాకారితాత్సనిరీక్షణః ॥ ౩౨౫ ॥ ౪౧ ॥ తి ॥ ఆయతాంచితదీర్హాణిఆయామోవిస్తారఃస్థాల్యమిత్యన్యే ॥ ౪౨ ॥ ౪౩ ॥ తి ॥
అహుశ్చైతి ॥ తవస్వామిభక్త్యాదికమాశ్చర్యమిత్యర్థః ॥ ౪౪ ॥ తి ॥ విబుధైరేదైవైరుపాస్యమానఇత్యర్థః ॥ ౪౫ ॥ హనుమాతేతి ॥ యశస్వినీతీతింగద
విశేషణంతోనపునరుక్తిః ॥ ౪౬ ॥ ఇతిశ్రీమహాశ్వరతీర్థవిరచితాయాంశ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యాయాంసుందరకాండవ్యాఖ్యాయాం స
ప్తపంచాశస్సగః ॥

తతస్తస్యగిరేశ్వృగేమహేంద్రస్యమహాబలాః । హనుమత్ప్రముఖాఃప్రీతింహరయోజన్తురుత్తమాం॥౧॥తంత
తఃప్రీతిసంహృన్యఃప్రీతిమంతంమహాకపింజాంబవానాకర్యవృత్తాంతమవృద్ధదనిలాత్మజః॥౨॥కథంధృష్టాత్వయాదేవీ
కథంవాతత్రవతతే । తస్యాంవాసకథంవృత్తఃకూరకర్షదశాసనః ॥ ౩॥ తత్వతస్సర్వమేతన్నఃప్రబ్రూహిత్వంమహా
కపే । శుతాథాథాశ్చింతయిష్యోమోభూయఃకార్యవినిశ్చయం ॥౪॥యశ్చార్థస్తత్రేవక్తవ్యోగతైరస్తాభిరాత్మవాణా
రక్షితవ్యంచయత్రతతద్భవాన్వాక్యకరోతునః ॥ ౫ ॥ సనియుక్తస్తతస్తేనసంప్రహృష్టతమారుహః । ప్రణమ్యశిరసా
దేవైస్సీతామైవ్రత్యభావత ॥ ౬ ॥ ప్రత్యక్షమేవభవతాంమహేంద్రాగ్రాన్తమాల్లతః । ఉదధేదక్షిణంపారంకాం
క్షమాణస్సమాహితః ॥ ౭ ॥ గచ్ఛతశ్చహిమేఘైరంవిఘ్నరూపమివాభవత్ । కాంచనంశిఖరందివ్యంపశ్యామిసుమ
నోహరం॥౮॥స్థితంపంథానమావృత్యమేనేషున్నంచతంసగం॥౯౪॥ఉపసంగమ్యతందివ్యంకాంచనంనగసత్త
మం॥కృతామేమనసాబుద్ధిర్భేత్తవ్యోయంమయేతిచ॥౯౫॥ప్రహతంచమయాతస్యలాంగూలేనమహాగిరేః॥శిఖరం
సూర్యసంకాశంవ్యశీర్యతసహస్రధా॥౧౦౪॥వ్యవసాయంచతంబుద్ధ్యాసహేవావాచమహాగిరిః॥పుత్రేతిమ
ధురాంవాణీంమనఃప్రహ్లాదయన్నివ॥౧౦౫॥పితృవ్యంచాపిమాంవిద్ధిసఖాయంమాతరిశ్వనః॥మైనాకమితివిఖ్యాతం
నివసంతంమహేంద్రాదధౌ॥౧౦౬॥పక్షవంతఃపురాపుత్రబహువుఃపర్వతోత్తమాః॥ఛందతఃపృథివీంచేరుర్బాధ
మానాస్సమంతతః॥౧౦౭॥శుతాన్వాసగానాంచరితంమహేంద్రఃపాకశాసనః॥చిచ్ఛేదభగవాన్ప్రత్యాన్వజ్జేతై
షాంసహస్రశః॥౧౦౮॥అహంతుమోక్షితస్తస్మాత్తవపిత్రామహాత్మనా॥మారులేనతదావత్సప్రక్షిప్తాస్త్రిమ
హాణవే॥౧౦౯॥రామస్యచమయాసాహ్యేవతితవ్యమరిందమ॥రామోధమభృతాంశ్రేష్ఠామహేంద్రసమ
విక్రమః॥౧౧౦॥ఏతచ్ఛ్రుత్వావచస్తస్యమైనాకస్యమహాత్మనః॥కార్యమావేద్యతుగిరేరుద్యతంచమనోమమ॥౧౧౧॥
తేనచాహమనుజ్ఞాతోమైనాకేనమహాత్మనా॥సచాప్యంతహితైర్మోమానుషేణవపుష్కతా॥శరీరేణమహాశైలః
తైలేనచమహేంద్రాదధౌ॥౧౧౨॥ఉత్తమంజవమాస్థాయశేవంపంథానమాస్థితః॥తతోహంసుచిరంకాలంవేగేనాభ్యగ
మంపథి॥౧౧౩॥తతఃపశ్యామ్యహందేవీంసురసాంనాగమాతరం॥సముద్రమధ్యేసాదేవీవచనంమామభావత॥౧౧౪॥మును
భతుఃప్రదిప్తస్తవమమరైహారిత్రమ॥అతస్త్యాంభక్షయిష్యామివిహితస్త్యంచిరస్యమే॥౧౧౫॥ఏవముక్తస్సురసయా

తతస్తస్యేత్యాది॥౧॥తమితి॥కార్యవృత్తాంతంకార్యవిషయవృత్తాంతంసేతాదర్శనవిషయవృత్తాంతం॥౨॥కథమితి॥కథంకేనప్రకారే
ణకథంవృత్తఃకీదృగ్వాప్సారః॥౩॥తత్వతఇతి॥తత్వకథనస్యప్రయోజనమాహ-శుతాథాథాశ్చింతయాది॥౪॥యశ్చేతి॥తత్రరామసన్నిధౌయో
౨థోవక్తవ్యఃపక్షమహాః-యచ్చరక్షితవ్యంగోప్రవ్యంతత్-ఆత్మవాణాబుద్ధిమాణ-భవాన్వాక్యకరోతు॥౫॥౬॥ప్రత్యక్షమేవేతి॥ఇదం
నవక్తవ్యమేవేతిభావః-ఆప్లుతఃఆప్లుతోస్త్రి-పారంగంతుమితిశేషః-సమాహితఃఏకాగ్రః-ఇత్యేతద్భవతాంప్రత్యక్షమేవేతిసంబంధః॥౭॥గచ్ఛతఇ
త్యాది॥విఘ్నరూపమివ-వస్తుసోనతభేతిభావః-పశ్యామిత్వాదౌవృత్త్యయేనలట్-శిఖరంవిఘ్నరూపమివాభవత్-తత్పశ్యామితియోజనా॥
౮॥స్థితమితి॥మేనేఇతిలిట్టుత్తమపురుషైకవచనం-పరోక్షత్వాద్యభావేచిచ్ఛాందసం-ఆమగ్నీత్యధాః॥౯౪॥ఉపసంగమ్యేతి॥గమనదశాయా
మరసాపాతయామాసేతిఘాతించింతవ్యవహారే-భేత్తవ్యాయమిత్యాదివా॥౯౫॥౧౦౪॥౧౦౫॥పితృవ్యంచేతి॥పితృవ్యస్త్రేహేతుమాహ-సఖాయమి
తి॥పితృసఖత్వాత్పితృవ్యస్త్రవ్యవదేశిత్యధాః॥౧౦౬॥పక్షవంతఇతి॥ఛందతఃయథేచ్ఛం॥౧౦౭॥౧౦౮॥అహంతితి॥మోక్షణప్రకారమాహ
ప్రక్షిప్తాస్త్రిమహాణవఇతి॥౧౦౯॥రామస్యచేతి॥సాహ్యేసాహాయ్యే-సాహాయ్యకరణేహేతుమాహ-రామోధమభృతాంశ్రేష్ఠఇతి॥౧౧౦॥
ఏతచ్ఛ్రుత్వాఉద్యతంఉద్యక్తం॥౧౧౧॥తేనచేతి॥అసంజ్ఞాతః-అస్త్రీతిశేషః-వపుష్కతాపుష్కలవపుషా-మానుషేణశరీరేణాంతహితఃతైలే
నతుశరీరేణమహేంద్రాదధౌసాగరోపరిస్థితఇతిశేషః-సవైదతవరశ్చైర్మోమాభూవావస్థితస్తథేతిప్రథమసంగోక్తైః॥ప్రతిప్రయాణోపర్యవృత్తేంద్రం
శునాశంచనముపస్సుశ్యశీర్యవానిత్యుక్తం॥హిరణ్యనాభంచైలేంద్రంకాంచనంపశ్యమైశిలితిరామేణచోక్తం॥౧౧౨॥౧౧౩॥కతుకమితి॥విష

తి॥హనుమత్ప్రముఖాఃపరస్పరగమితి॥౧౧౪॥కార్యవిషయంవృత్తాంతం॥౧౧౫॥కథమితి॥దశాసనః-కథంవృత్తఃకీదృగ్వాప్సారః॥౧౧౬॥యశ్చేతి॥యత్రరామసన్నిధౌరక్షితవ్యంగోపసీయం-అవక్తవ్యమితియావత్-ఆత్మవాణాభవాణా॥౧౧౭॥గచ్ఛతఇతి॥పశ్యామిఅపశ్యం॥
౧౧౮॥స్థితమితి॥మేనేఇతిలిట్టుత్తమపురుషైకవచనం॥౧౧౯॥తి॥వ్యవసాయంస్వభేదనరూపం॥౧౨౦॥తి॥ఛందతఃస్వేచ్ఛయేత్యర్థః॥౧౨౧॥
తి॥చరితంప్రజాబాధనరూపం॥౧౨౨॥తి॥మోచనప్రకారమాహ-మారులేనతి॥౧౨౩॥సాహ్యేసాహాయ్యే-తత్రహేతుఃకథమభృతాంశ్రే
ష్ఠఇత్యాది॥౧౨౪॥తి॥ఉద్భృతం-అశ్రేవలితం॥౧౨౫॥సచేతి॥వపుష్కతాపాష్కల్యవతామానుషేణశరీరేణాంతర్హితః-తైలేనశిలాయాశేణశ
రీరేణతుమహేంద్రాదధౌసాగరోపరిస్థితఇతిశేషః॥౧౨౬॥మమేతి॥ప్రదిప్తఃదత్తః-విహితఃలబ్ధః॥౧౨౭॥తస్మాదీతి॥విషయేసతీవిషయవాసిని॥౧౨౮॥

హంజలిఃప్రణతస్థితః | వివణావదనోభూత్వావాక్యంఛేదముదీరయం || ౨౩ || రామోదాశరథిశ్చీమాప్రవిష్టోదం
 డకానసం | లక్ష్మణేనసహభాగితాసితయాచపరంతపః || ౨౪ || తస్యసీతాహృతాభార్యారావణేనమరాత్మనా | తస్యా
 స్సకాశంహతోహంగమిష్యేరామశాసనాత్ || ౨౫ || కతుమర్హసిరామస్యసాహాయ్యంవివయేసతీ | అథవామైథిలీం
 దృష్త్వారామంచాక్షిప్తకారిణం || ఆగమిష్యామి తేవక్త్రంసత్యంప్రతిశృణోమి తే || ౨౬ || ఏవముక్తామయాసాతుసురసా
 కామరూపిణీ || అబ్రవీన్నాతివతేతకశ్చిదేవవరోమము || ౨౭ || ఏవముక్తస్సురసయాదశయోజనమాయతః || తతోధా
 గుణవిస్తారోబభూవాహంక్షణేనతు || ౨౮ || మత్ప్రేమాణానురూపంచవ్యాదితంతుముఖంతయా || ౨౯ || తద్దృష్ట్వావ్యాది
 తంచాస్యంహస్యంహ్యకరవంవపుః | తస్మిన్ముహుతేచచునర్భభూవాంగుప్తమాత్రకః || ౩౦ || అభివత్యాశుతద్వక్త్రం
 నిగతోహంతతక్షణాత్ | అబ్రవీత్సురసాదేవీస్వేనరూపేణమాంపునః || ౩౧ || అథాసీద్ధ్యహరిశ్రేష్ఠగచ్ఛసామ్య
 యథానుఖం | సమానయచవైదేహీంరాఘవేణమహాత్మనా | సుఖభవమహాబాహుప్రీతాస్త్వేతివవానర || ౩౨ || తతో
 హంసాఘసాధ్వీతినర్వభూతైఃప్రశంసితః || ౩౩ || తతోంతరిక్షంవిపులంఘ్నతోహంగరుడోయథా | ఛాయామేనిగృహీతా
 చనచపశ్యామికించన || ౩౪ || సోహంవిగతవేగస్తుదిశోదశవిలోకయన్ | నకించిత్తత్రప్రశ్యామియేనమేపహృతాగతిః ||
 ౩౫ || తతోమేబుద్ధిరుత్పన్నాకిన్నానుగగనేమమ | ఈదృశోవిఘ్నఉత్పన్నోరూపంయత్రనదృశ్యతే || ౩౬ || అథోభాగేన
 మేదృష్టిశ్చోచతాపాతిరామయా | తతోదాక్షిణ్యమహంభీమాంరాక్షసింసలిలేశయాం || ౩౭ || ప్రహస్యచమహానాద
 ముక్తోహంభీమయాతయా | అవస్థితమసంభ్రాంతమిదంచాక్యమశోభనం || ౩౮ || క్వాసిగంతామహాకాయక్షుధితా
 యామమేస్థితఃభక్షఃప్రీణయమేదేహంవిరమాహరవజ్జితం || ౩౯ || బాధమిత్యేవతాంవాణీంప్రత్యగృహ్లామహంత
 తః | ఆస్యప్రమాణాదధికంతస్యాకాయమపూరయం || తస్యాశ్చస్యంమహాద్భీమంవధాతేమమభక్షణే || ౪౦ || నచ
 మాంసాఘబుబుధేమమవానికృతంకృతం || ౪౧ || తతోహంవిపులంరూపంసంక్షిప్యనిమిషంతరాత్ | తస్యాహృదయ
 మూదాయప్రవతామివభస్థలం || ౪౨ || సావిస్మృష్టభూజాభీమాపపాతలవణాంభసి | మయావర్వతసంకాశానికృతహృద
 యాసతీ || ౪౩ || శృణోమిఖగతానాంచసిద్ధానాంచారణైస్సహ | రాక్షసింసంహికాభీమాక్షిప్రంహనుమతాహతా || ౪౪ ||
 తాంహత్వాపునరేవాహంకృత్యమాత్యయికంస్తరన్ | గత్వాచాహంమహాధ్వానంపశ్యామినగమండితం || దక్షిణంతీ
 రముదధేలంకాయత్రచసాపురీ || ౪౫ || అస్తంధినకరేయాతేరక్షసాంనిలయంపురం || ప్రవిష్టాహమవిజ్ఞాతోరక్షోభి

యేసతీస్వరాజ్యేవసాతి || ౨౬ || ఏవముక్తఇతి || తతఃఇతి - అథాగుణవిస్తారః - అత్రార్థశబ్దఃఏకదేశనావీ - కించిదధికవిస్తారోభవమిత్య
 ర్థః - ఏవమేవార్థః - ప్రసమసగోక్షతయోజనవిస్తారస్తురుద్ధః తద్ద్రంధికల్పితశ్చేత్సుక్తం || ౨౭ || మత్ప్రేమాణేతి || వ్యాదితం వ్యాత్రం ||
 ౨౯ || తద్దృష్ట్వాదితి || హస్తత్వంవిశేషయతి - అంగుష్ఠమాత్రకఇతి || ౩౦ || ౩౧ || అథాసీద్ధ్యాదితి || సమానయసంయోజయ || ౩౨ || తతో
 హమితి || సాఘసాధ్వీతిదీఘశ్చాందసః || ౩౩ || ౩౬ || అథోభాగేనేతి || సలిలేశయాంసలిలేశితాం || ౩౭ || ప్రహస్యేతి || అవస్థితంపుడ
 భూతు - అసంభ్రాంతంఅవ్యగ్రం || ౩౯ || బాధమితి || తస్యాఃఆస్యప్రమాణాదధికంయథాతథా - కాయంతత్తదేహం - అపూరయంతవధా
 యంమయ్యుద్ధేసామ్యచధిఃప్రైత్యర్థః || ౪౦ || నచేతి || అయంకామరూపీతిహం - సాఘసమ్యక్ - నబుబుధేనజ్ఞాతవతీ - మమకృతంనికృతంమ
 యాకృతాంనికృతించా - నబుబుధే || ౪౧ || నికృతిమేచదన్యయతి - తతోహమితి || ౪౨ || సేతి || విస్మృష్టభూజావిస్మృష్టసంధికభూజా || ౪౩ || శృణోమితి ||
 హతేత్యనంతరమితికరణంబోధ్యం || ౪౪ || తామితి || కృత్యమాత్యయికంస్తరన్ - పాణాంతికంతత్కమహించింతయన్నిత్యర్థః || ౪౫ || ౪౬ ||

తి || సాతివతేతసాతిక్రమేతమాంపాప్రేమదాహరతాంపాప్రేమానగచ్ఛేదిత్యర్థః || ౨౭ || ఏవమితి || తతోర్ధగుణవిస్తారఃతతోదశయోజనాద
 ర్ధస్యపంచయోజనస్యగుణవృత్తిఃతద్విస్తారోదశయోజనవిస్తారః - ప్రసమసగోక్షతయోజనవిస్తారోక్త్యానుగుణ్యేనైవంవ్యాఖ్యాతం || ౨౯ || తి ||
 హస్తస్యకరీరమితిశేషః || ౩౧ || అథేతి || సమానయసంగమయ || ౩౨ || తతఃఇతి || సాఘసాధ్వీత్యత్రదీర్ఘ ఆషః || ౩౩ || తతఃఇతి || సపశ్యామినా
 పశ్యం || ౩౪ || తి || యెనగతిర్విహతాతత్క్రొచిన్నపశ్యామినాపశ్యమిత్యన్వయః || ౩౬ || తి || అవస్థితంనిశ్చేష్టంతథాప్యసంభ్రాంతంభూషీనంమాం
 లక్షీకృత్యేదంవాక్యమహముక్తత్యన్వయః || ౩౮ || తి || మమేస్థితోభక్షస్త్యయతోమేదేహంప్రీణయేత్యన్వయః || ౩౯ || ఆస్యేతి || తస్మాదస్యప్ర
 మాణానధికంకాయంతత్తనఃకాయంతపూరయం - వర్ధతేఅవర్ధత || ౪౦ || నచేతి || సామాంసబుబుధే - అయంకామరూపీతిహంసజ్ఞాతవతీత్యర్థః
 మమకృతంవికృతం - సామయాకృతంవికారస్వరూపంవానబుబుధే || ౪౧ || తద్వికృతంకిమిత్యతలహ || తతోహమితి || హృదయమూదాయహృదయం
 నికృత్య - ప్రవతామిప్రాప్తం || ౪౨ || సేతి || విస్మృష్టభూజావిస్మృతసంధికభూజా || ౪౩ || శృణోమితి || సీంహికాహనుమతాహతేతి - ద్యుగతానాంచేవా
 నాంసచఃశృణోమితిసంబంధః || ౪౪ || తామితి || కృత్యంఆత్యయికంపాణాంతికంతత్కమహించింతయన్నిత్యర్థః || ౪౫ || తి || మాంజహంసంతింజ్వలద

ద్భీమపిక్రమైః॥౪౭॥తత్రప్రవిశతశ్చాపికల్పాంతఘనసన్నిభా॥అట్టహాసంవిముంచంతీనారీకాపుష్పిణితాపురః ॥ ౪౭౪॥
 జిఘాంసంతీతతస్తాంతుజ్వలదగ్నశిరోరుహం ॥ సవ్యముష్టిప్రహారేణపరాజిత్యసుభైరవాం । ప్రదోషకాలేప్రవిశం॥
 ౪౭౫ ॥ భీతయాహంతయోదితః ॥ అహంలంకాపురీషీరసిజితావిక్రమేణతే । యస్తాత్తస్తాద్విజేతాసిసర్వరత్నాం
 స్యశేషతః॥౪౭౬॥తత్రాహంసర్వరాత్రీంతువిచిన్వజనకాత్మజాం । రావణాంతఃపురగతో సచాపశ్యంసుమధ్యమాం॥
 ౪౭౭॥తతస్సీతామపశ్యంస్తురావణస్యనివేశనే । శోకసాగరమాసాద్యసపారముపలక్షయే॥ ౪౭౮ ॥ శోచతాచమయా
 దృష్టంప్రాకారేణసమావృతం । కాంచనేనచిక్రప్టేనగృహిణాపవనముత్తమం ॥ ౪౭౯ ॥ సప్రాకారమవప్లుత్యపశ్యా
 మిబహుపాదపం॥౪౮౦॥అశోకవనికామధ్యేశింశుపాపాదపోమహా ॥ తమారుహ్యచపశ్యామికాంచనంకదళీపనం॥
 ౪౮౧॥అదూరేశింశుపావృత్తాత్పశ్యామివరణిణీం ॥ శ్యామాంకమలపత్రాక్షీముపవాసకృశాననాం । తదేకవాస
 స్సంవీతాంరజోద్వస్తశిరోరుహం॥ శోకసంతాపదీనాంగీసీతాంభర్తృహితేస్థితాం । రాక్షసీభిర్విరుపాభిఃకూ
 రాభిరభినంవృతాం॥ నూంసశోణితభ్రూభిర్వ్యాఘ్రీభిహారిణీమవ॥ ౪౮౨॥ సామయారాక్షసీమధ్యేతజ్యమానా
 ముహుముహుః॥ ఏకవేణీధరాదీనాభర్తృచింతాపరాయణాః । భూమిశయ్యావివణాణాంగీపద్మినీవహిమాగమే॥ రా
 వణాద్వినివృత్తాథామతఃవ్యకృతఃశ్చయోః । కథంచిన్త్రుగళాబాక్షీశూర్ణమాసాదితామయా ॥ ౪౮౩॥ తాందృష్ట్వా
 తాదృశీంనారీంరామవత్సంయశస్వినీం । తత్రైవశింశుపావృత్తేపశ్యన్నరామవస్థితః॥౪౮౪॥ తతోహలహలాశబ్దంకాం
 వీనూపురమిశ్రితంశృణోమ్యధికగంభీరంరావణస్యనివేశనే ॥ ౪౮౫ ॥ తతోహంపరమోద్విగ్మఃస్వంరూపంప్రతిసంహ
 రణ॥ అహంతుశింశుపావృత్తేపక్షివగహనేస్థితః॥ ౪౮౬ ॥ తతోరావణదారాశ్చరావణశ్చమహాబలః । తందేశంసమను
 ప్రాప్తాయత్రసీతాభవత్స్థితా॥ ౪౮౭ ॥ తద్దృష్ట్వాథవరారోహాసీతారక్షోమహాబలం । సంకుచ్యోరూప్తనాపీనాబా
 హుభ్యాంపరిరభ్యచ॥ ౪౮౮ ॥ విత్రస్తాంపరమోద్విగ్మంవీక్షమాణాంతతస్తతః । త్రాణంకించదపశ్యంతీంవేపమానాం
 తపస్వినీం ॥ తామవాచదశగ్రీవాసీతాంపరమదుఃఖితాం । అవాక్పిరాఃప్రపతితోబహుమన్యస్వమామిత॥ యదిచే
 త్త్వంతుదర్శనాంనాభినందసిగర్వితే॥ద్వామాసావంతరంసీతేపాస్యామిరుధిరంతవ॥ ౪౮౯ ॥ ఏతచ్ఛ్రుత్వావచస్త

రా ॥ జిఘాంసంతీమిత్యాది ॥ ప్రవిశంప్రావిశం ॥ ౪౭౫॥భీతయేత్యాది ॥ భీతయాతయానార్యా - అశేషతఃత్యసంతరమితికరణంద్రష్టవ్యం
 ౪౭౬॥ తత్రేతి ॥ సర్వరాత్రంసర్వాంరాత్రం - అహస్సప్తేత్యాదిసమాసాంతోచ్ - అత్యంతశంయోగేద్వితీయా - తత్రలంకాయాం - విచ
 న్నృణాంఅనంతరంరావణాంతఃపురమపిగతస్సృ - సుమధ్యమాంనాపశ్యం ॥ రా ॥ తత్రేతి ॥ సర్వరాత్రంసర్వాంరాత్రం - అహస్సవైకదేశ
 సంఖ్యాతపుణ్యాచ్చరాత్రేరిత్యచ్ ప్రత్యయః - కాలాధ్వనోరత్యంతసంయోగఃకదీద్వితీయా - తత్రాహంమధ్యరాత్రేత్వితిపాఠస్సాధుః ॥ ౪౭౭॥
 రా॥తతశ్చితి॥ఉపలక్షయేఉపాలక్షయం ॥ ౪౭౮ ॥ శోచతాచేతి॥విక్రప్టేనవిప్రకృప్టేన-అతిదీర్ఘేణేతియావత్॥౪౭౯॥ సప్రాకారమితి॥బహుపాదపం
 అనేకపాదపప్రమాణమితిప్రాకారవిశేషణం ॥ ౪౮౦॥అశోకేతి॥ శింశుపాపాదపః- అస్త్రీశేషః ॥ ౪౮౧॥ అదూరేశింశుపావృత్తాదిత్యాది॥
 శింశుపావృత్తేశింశుపావృత్తస్య-శ్యామాంయోవనమధ్యస్థాంతదేవవాసస్సంవీతాంయనవాససామృతాతేనైకవాససాసంవీతాం- యద్వాతే
 నతతా-లదృష్టేనపూర్వదృష్టేనఏకేనవాససాసంవీతాం-వేషాంతరస్సప్రవేశమిత్యర్థః-మానసికత్వకాయకత్వభేదనశోకసంతాపయోర్భేదః॥
 ౪౮౨॥ సామయేతి॥ ఆమయఃఖేదఃతేనసహవతఃతదృశిసామయా - మతఃప్రేమరణే - కృత్యల్యుటోబహుళమితిసాధుః ॥ ౪౮౩॥ తాందృష్ట్వా
 పశ్యృపరామృతృ॥౪౮౪॥౪౮౫॥తతోహమితి॥గహనేవణాగూఢప్రదేశే-పణాఘనేనిలీనశత్రుభస్తాదప్యత్రైః॥౪౮౬॥ రా॥తద్దృష్ట్వాథవరారో
 హాసీతారక్షోమహాబలం॥సంకుచ్యోరూప్తనాపీనాబాహుభ్యాంపరిరభ్యచేతిపాఠః-పరిరభ్య-విత్రతాసేతిశేషః॥౪౮౭॥ విత్రస్తామితి॥పరమోద్వి
 గ్మంఅతీవోద్భృతహృదయాంతతస్తతః వీక్షమాణాంనానాదిక్షువీక్షమాణాం-త్రాణమిత్యనుషజ్యతే- అవాక్పిరాఃఅవనతమూర్ధా- ప్రపతి

గ్మీతుల్యకేశపాశాం॥ సప్యేతి॥ ప్రవిశంప్రావిశం॥ ౪౮౮॥ తత్రేతి॥ సర్వరాత్రంసర్వాంరాత్రం. తత్రాహంమధ్యరాత్రేత్వితిపాఠఃసాధుః॥౪౮౯॥
 తతశ్చితి॥ ఉపలక్షయేఉపాలక్షయం॥ ౪౮౯॥ శోచతేతి॥ విక్రప్టేనవిప్రకృప్టేన- అతిదీర్ఘేణేతియావత్॥ ౪౯౦॥ సశ్చితి॥ బహుపాదపంగృహి
 పవనంగృహంరామంపృష్టమితిసంబంధః॥ ౪౯౧॥ తదితి॥తదేకవాసస్సంవీతాంతేనతతా-లదృష్టేనపూర్వదృష్టేనైవవాససాసంవీతాం॥౪౯౨॥తి॥
 వ్యాఘ్రీపరివృతాఃహరిణీమవతామపశ్యమితిసంబంధః - రాక్షసీమధ్యేతాభిరేవతజ్యమానాసాసంకుభామయాకథంచదాసాదితేత్యన్వయః॥
 ౪౯౩॥ సామయేతి॥ సామయాఆమయసహితాదుఃఖసహితేత్యర్థః - అతస్తుణాణామాసాదితామయేత్యనేనసంకుచ్యోరూప్తనా
 మరణకృతనిశ్చయేత్యర్థః॥ ౪౯౪॥ తి॥ శృణోమితిపాశాంరావణస్యనివేశనేతత్సమీపేయద్వానివేశనేసీతాసమీపప్రవేశనకాలే॥౪౯౫॥తతశ్చితి॥
 గహనేతి॥అత్రగహనశబ్దేనపణాసంహతిగూఢప్రదేశఉచ్యతే॥ ౪౯౬॥ తమితి॥ పరిరభ్యచిత్రాసేతిశేషః॥౪౯౭॥తి॥తదసన్నిభాఅపహృత్యతే

స్వరావణస్యదురాత్మనః॥ ఉవాచపరమకుక్రుధాసీతావచనముత్తమం ॥ ౬౯ ॥ రాక్షసాధమరామస్యభార్యామపితతే
జనః॥ ఇత్వాకుకులనాధస్యస్మషాందశరథస్యచ॥ అవాచ్యంవదతోజహ్నోకథంనపతితాతవ ॥ ౭౦౪ ॥ కించిద్వీర్యంత
వానార్యయోమాంభతుఃరసన్నిధౌ॥ అపహృత్యాగతఃపాపతేనాదృష్టోమహాత్మనా॥ ౭౦౫ ॥ నత్వంగామస్యసద్భుశో
దాస్యేష్యస్యనయుజ్యసే॥ యజ్ఞీయస్సత్యవాదీవరణశ్లాఘీచరాఘవః ॥ ౭౦౬ ॥ జానక్యాపరుషంవాక్యమేవముక్తోద
శాననః॥ జజ్వాలసహసాకోపాచ్చితాస్థశవపావకః॥ ౭౦౭ ॥ వివృత్యనయనేకూరేముష్టిముద్యమ్యదక్షిణం॥ మైథిలీం
హంతుమారబ్ధః॥ స్త్రీభిర్హావకృతంతదా॥ ౭౦౮ ॥ స్త్రీణాంమధ్యాత్మముత్పత్త్యతస్యభార్యాదురాత్మనః॥ వరామండోదరీ
నామతయాసప్రతిషేధితః॥ ౭౦౯ ॥ ఉక్తశ్చమధురాంవాణీంతయాసమదనాదితః॥ సీతయాతవకింకార్యంమహేంద్ర
సమవిక్రమః॥ దేవగంధర్వకన్యాభిర్యక్షకన్యాభిరేవచ॥ సాధకంప్రభోరమస్వేహసీతయాకింకరివ్యసి ॥ ౭౧౦ ॥ తత
స్తాభిస్సమేతాభిర్నారీభిస్సమహాబలః॥ ప్రసాద్యసహసానీతోభవనంస్వంనిశాచరః ॥ ౭౧౧ ॥ యాతేతస్మిన్దశగ్రీవే
రాక్షసోవికృతాననాః ॥ సీతాంనిర్భుత్యయామాసుర్వాకైఃకూరైస్సదారుణైః ॥ ౭౧౨ ॥ తృణవద్భూషితంతా
సాంగణయామాసజానతీ॥ గజైఃతంచతదాతాసాంసీతాంపాప్యనిరథకం ॥ ౭౧౩ ॥ వృధాగజైఃతనిశ్చేష్టారాక్ష
స్యఃపిశితాశనాః॥ రావణాయశశంసుస్తాస్సీతాధ్యవసితంమహత్ ॥ ౭౧౪ ॥ తతస్తాస్సహితాస్సర్వావిహతాశానిరు
ద్యమాః॥ పరిక్షిప్యసమంతాత్తాంనిద్రావశముపాగతాః॥ ౭౧౫ ॥ తాసుచైవప్రసృష్టాసుసీతాభర్తృహితేరతా ॥ వి
లప్యకరుణంధీనాప్రశుశోచసుదుఃఖతా॥ ౭౧౬ ॥ తాసాంమధ్యాత్మముత్థాయత్రిజటావాక్యమబ్రవీత్ ॥ ఆత్మానంభా
దతక్షిప్రంససీతావినశిష్యతి॥ జనకస్యాత్మజాసాధ్వీస్సుషాదశరథస్యచ ॥ స్వప్నోహ్యద్యమయాదృష్టాదారుణోరోమ
హావణః॥ రక్షసాంచవినాశాయభతుఃరస్యాజయాయచ ॥ ౭౧౭ ॥ అలమస్మాత్పరిత్రాతుంరాఘవాద్రాక్షసీగ
ణం॥ అభియాచామవైదేహీమేతద్ధిమమరొచతే॥ ౭౧౮ ॥ యస్యాహ్వేవంవిధస్సప్నోదుఃఖతాయాఃప్రదృశ్యతే॥ సా
దుఃఖైర్వివిధైఃకృతాసుఖమాప్నోత్యనుత్తమం॥ ౭౧౯ ॥ ప్రణిపాతప్రసన్నాహిమైథిలీజనకాత్మజా ॥ ౭౨౦ ॥ తతస్సా
హిమ్రుతీబాలాభతుఃర్విజయహాషితా॥ అనోచద్యదితత్తథ్యంభవేయంశరణంహివః॥ ౭౨౧ ॥ తాంచాహంతాదృశీం
దృష్ట్వాసీతాయాదారుణాందశాం ॥ చింతయామాసవికాంతోనచమేనిర్వృతంమనః॥ ౭౨౨ ॥ సంభాషణార్థంచ

తఃఘామాపిశేషః॥ ద్వేషాసాంతరమవధిః॥ తతఃపాస్యామితియోజ్యం॥ ౭౨౩ ॥ ౭౨౪ ॥ కించిద్వీర్యమితి॥ కించిద్వీర్యంకుతశ్చత్రాహయో
మామితి॥ భతుఃరసన్నిధౌతేనభక్త్యా॥ అదృష్టస్సకయోమామపహృత్యాగతః॥ తస్యతవకించిద్వీర్యమితియోజ్యం॥ ౭౨౫ ॥ ౭౨౬ ॥ జానక్యేతి॥
ఘోరత్వసిద్ధయేచితాస్థశక్యత్వం॥ ౭౨౭ ॥ వివృత్యేతి॥ ఆరబ్ధః॥ రావణాదిశేషః॥ హావకృతః॥ హావకృత్యేతత్ప్రత్యం ॥ ౭౨౮ ॥ స్త్రీణామితి॥ సముత్ప
త్త్య॥ రావణసమిపంగతేతిశేషః॥ మండోదరీమండనభూతోదరీ॥ మడిభూమాయామిత్యస్తాద్ధాతోఃపచాద్యచ్ఛేదం॥ మండోదరీవా॥ దడయోరశ్చదః
దంభోదాడిమిత్యాదీవత్॥ యద్వామండత్సంచాల్పత్వం॥ మూఢాల్పబునిర్భాగ్యమందాశత్యమరః॥ సూక్ష్మోదరీత్యథః॥ మందాఘ్లాపి
పీలికేత్యాచక్షతే॥ తస్యాశవకృశమస్యాశుదరమిత్యర్థః॥ నను॥ పూర్వోధాన్యమా॥ లిన్యాప్రతిషిద్ధత్యైక్యం॥ సంద్రపతిమండోదరీత్యుచ్యతే॥ విప్రేషి
ద్ధమిదం॥ మైవం॥ ఉభాభ్యామపిప్రతిషిద్ధత్వేనాస్యతరోక్తావరోధాత్॥ మండోదర్యాదీనామపరిష్కానంచహసమతస్తదీయవ్యవహారాత్ ॥ ౭౨౯ ॥
౭౩౦ ॥ తతః॥ తాభిఃదేవకన్యాభిః॥ అనేనమండోదర్యాదివదన్యాసామపినివారయిత్యత్వముక్తం॥ ౭౩౧ ॥ యాతేతి॥ క్రూరైః॥ క్రూరశబ్దైః॥ సు
దారుణైః॥ అర్థతోపిక్రూరైః॥ ౭౩౨ ॥ తృణవదతి॥ తృణంవత్గణయామాసేత్యన్వయః॥ ౭౩౩ ॥ వృధేతి॥ వృధాగజైఃతనిశ్చేష్టాః॥ వృధాగజైఃతేనని
వ్యాపారాః॥ ౭౩౪ ॥ తతస్తాశ్చితి॥ తూష్ణీంరక్షతేతిరావణోక్తాశ్చితిశేషః॥ పరిక్షిప్యపరిచార్య॥ ౭౩౫ ॥ తాస్వీతి॥ సుదుఃఖితాప్రశుశోచ॥ ఉత్తరోత్త
రందుఃఖితవతీత్యథః॥ ౭౩౬ ॥ ౭౩౭ ॥ అలమస్తాత్పరిత్రాతుమితి॥ అలంశక్తా॥ అలంభూషణపర్యాప్తిశ్చివారణవాచకమిత్యమరః॥ పరిత్రాతుంపిషెతి
శేషః॥ ౭౩౮ ॥ ౭౩౯ ॥ అపరాధిజనప్రాణత్రాణేహేతుమాహ॥ ప్రణిపాతేతి॥ ౭౪౦ ॥ తతః॥ త్రిజటావాక్యానంతరంభతుఃవిజయహాషితాత్రిజ
టాకథితస్వప్నసూచితరామవిజయహాషితా॥ తత్త్రిజటాస్వప్నవాక్యంశరణంహివశ్చత్యత్రేతికరణంద్రష్టవ్యం॥ ౭౪౧ ॥ తాంచాహమితి॥ నచ
మేనివృతం॥ కింతుదుఃఖితమిత్యథః॥ ౭౪౨ ॥ సంభాషణార్థమితి॥ విధిః॥ ఉపాయః॥ ౭౪౩ ॥ రా॥ తన్నే॥ శంసీతుమహాసీత్యతఃపరం॥ తస్యాస్త

నాదిష్ట్యతిలంకామాగతః॥ అన్యథాతదైవతేహననంస్యాదిత్యథః॥ ౭౪౪ ॥ తి॥ సాదృశ్యసంభావనాపీదురాపాస్తేత్యాహ॥ దాస్యేపీతి॥ ౭౪౫ ॥
స్త్రీణామితి॥ పూర్వంధాన్యమా॥ లిన్యాప్రతిషిద్ధత్యైక్యం॥ ఇదానింమండోదరీత్యభిధానాత్॥ ఉభాభ్యామపిత్కల్పనీయం॥ ౭౪౬ ॥ అలమస్తాత్పరిత్రా
తుమితి॥ ఇయంసీతేతిశేషః॥ ౭౪౭ ॥ తతః॥ త్రిజటావాక్యానంతరంభతుఃవిజయహాషితాత్రిజటాకథితస్వప్నసూచితరామవిజయ
హాషితా॥ తత్త్రిజటాస్వప్నవాక్యంతథ్యం॥ యదవఃశరణంభవేయమిత్యవోచదిధిసంబంధః॥ ౭౪౮ ॥ తామితి॥ చింతయామాసేతిలింగుత్తమపు

మయాజానక్యాశ్చింతితోవిధిః || ఇత్వాకూణాంహివంశస్తుతతోమమపురస్కృతః || ౯౧౪ || శుక్రాత్వాతుగదితాంవా
చంరాజమిగణపూజితాం || ప్రత్యభావతమాండేవీబామ్నోపిహితలోచనా || ౯౧౫ || కస్త్యంకేనకథంచేహపా
ప్రవానరపుంగవ || కాచరామేణతేప్రీతిస్తస్యైశంసితుమర్హసి || ౯౧౬ || తస్యస్తద్వచనంశుక్రాత్వాహ్యహమ్యబు
వంవచః || ౯౧౭ || దేవిరామస్యభతుస్తేసహయోభీచవిక్రమః || సుగ్రీవోనామవికాంతోవానరేంద్రోమహాబలః ||
తస్యసూంవిధిభృత్యంత్యం హనుమంతమహాగతం || ౯౧౮ || భక్తాహంపేషితస్తుభ్యంరామేణాక్షిప్తకమణా ||
౯౧౯ || ఇదంచపురుషవ్యాఘ్రఃప్రీమాదాశరథిస్త్వయం | అంగులీయమభిజ్ఞానమదాత్తుభ్యంయశస్వినీ || ౯౨౦ || తది
చ్ఛామిత్యయాజ్ఞప్తందేవికింకరవాణ్యహం | రామలక్ష్మణయోఃపార్శ్వంనయామిత్యాంకియత్యం || ౯౨౧ || ఏతచ్ఛు
త్వావిదిత్వాచసీతాజనకనందినీ | ఆహరావణయత్సాధ్యరాఘవోమాంసయత్నితి || ౯౨౨ || ప్రణయశిరసాదేవీమహా
ర్యామందితాం | రాఘవస్యమనోహ్లాదమభిజ్ఞానమయాచివం || ౧౦౦ || అథమామబ్రవీత్సీతాగృహ్యతామయమత్త
మః || మణిర్వేనమహాబాహూరావస్తాంబహుమనృతే || ౧౦౧ || ఇత్యుక్త్వాశుపరారోహమణిప్రవరమచ్ఛతంపా
యచ్ఛత్పరమోద్విగ్నావాచామాంసందిదేశహ || ౧౦౨ || తతస్తస్యైప్రణమ్యాహంరాజపుత్రైస్సమాహితః | ప్ర
దక్షిణంపరిక్రామమహాభ్యుద్గతమానసః || ౧౦౩ || ఉత్తరంపునరేవేదంశ్చిత్తమనసాతయా | హనుమన్తమవృత్తాం
తంవత్తుమర్హసిరాఘవే || యథాశుక్తైవనచిరాత్తావుభౌరామలక్ష్మణౌ | సుగ్రీవసహితావీరావుపేయాతాంతథా
కురు || యద్యన్యథాభవేదేతద్వైమాసాజీవితంమమ | నమాంద్రత్యుతికాకుత్స్థోమియేసాహమనాథవత్ || ౧౦౪ ||
తచ్ఛుక్తావకరుణంవాక్యంకోరోమామభ్యవతత | ఉత్తరంచమయాశ్చప్తంకార్యశేషమనంతరం || ౧౦౫ || తతోవ
ధతమేకాయస్తదాపర్వతసన్నిభః | యద్ధకాంక్షీవసంతచ్ఛవినాశయితుమారభే || ౧౦౬ || తద్భగ్నంవనపండంతు
భ్రాంతత్రస్తమృగద్విజం | ప్రతిబుద్ధానిక్షంతేరాక్షసోవికృతాననాః || ౧౦౭ || మాంచదృష్ట్వావనేతస్త్రినమాగ
మ్యతతస్తతః | తాస్యమభ్యాగతాఃక్షిప్తంరావణాయాచవక్షిరే || ౧౦౮ || రాజన్వనమిదందుర్గంతవభగ్నంకురాత్త
నా'వానరేణహ్యవిజ్ఞాయతవవీర్యంమహాబల || ౧౦౯ || మర్బుధ్దేస్తస్యరాజేంద్రతవవిప్రియకారిణః | వధమాజ్ఞాపయక్షిప్తం
యథాసావలయంవ్రజేత్ || ౧౧౦ || తచ్ఛుక్తా రాక్షసేంద్రేణవిపృష్టభృశదర్శయాః || రాక్షసాఃకింకరానామరా
వణస్యమనోసుగాః || ౧౧౧ || తేషామశీతసాహస్రం శూలముగ్ధరపాణినాం | మయాతస్మిన్వనోద్దేశేపరిఘేణనిమూది
తం || ౧౧౨ || తేషాంతుహతశేషాయేతేగత్వాలఘువిక్రిమాః | నిహతంచమహత్సైన్యంరావణాయాచవక్షిరే || ౧౧౩ ||
తతోమేబుద్ధిగుప్తన్నాచైత్యప్రాసాదమాక్రమం | తత్రస్థానాక్షసాహత్వా శతంస్తంభేనవైపునః || ౧౧౪ || లలామ
భూతోలంకాయాస్సవైవిశ్వంసితోమయా || ౧౧౫ || తతఃప్రహస్తస్యసతఃజంబుమాలినమూదిశత్ || రాక్షసైర్బహు
ద్వచనంశుక్రాత్వాహ్యహమ్యబువంవచఇత్యర్థంప్రప్తవ్యం-కేమచిత్-కేమప్రమాదాత్పతితం || ౯౨౦ || రా || తదితి || త్వయాఅజ్ఞప్తమిచ్ఛామి-
త్వత్ప్రత్యేకమాజ్ఞాపనమిచ్ఛామిత్వథః-కింశబ్దఃక్షేపే-రామలక్ష్మణయోఃపార్శ్వంత్యాంసయామి-ఉత్తరంకిం-ఏవమేవందేత్యాజ్ఞా
పనరూపముత్తరంకిమిత్యర్థః || ౯౨౧ || ౧౦౦ || ఇత్యుక్తైవతి || వాచామాంసందిదేశతి-స్వరామైకపేద్యంపాగ్గుక్తకాకాసురవృత్తాంతంతిలకని
మాణాదికంచసందిప్తవతీత్యర్థః || ౧౦౨ || తత ఇతి || పరిక్రామంపర్యక్రామం-ఇహాభ్యుద్గతమానసఃఇహాభ్యుద్గతేఇహాభ్యాగమనేమానసాయ
స్యసతిథా || ౧౦౩ || ఉక్తోహంపునరేవేదంశ్చిత్తమనసాతయేత్యాది || ఏతత్ఉపయానం-యద్యన్యథాభవేత్-యదినోపేయాతామిత్యర్థః-త
దాద్వైమాసామమజీవితం-తతఃపరంనజీవామిత్యర్థః-నమాంద్రత్యుతిమానవ్యయాభ్యంతరేమాంసద్రత్యుతిచేత్-తదామియఇతియోజ్యం-
మాసశబ్దాత్రపక్షపరః-పక్షావైమాసాఇతిప్రీతే || ౧౦౪ || తచ్ఛుక్తైవతి || ఉత్తరంఅనంతరం-అనంతరంఅనంతరకతవ్యంఉత్తరకార్యమిత్య
ర్థః || ౧౦౫ || ౧౦౬ || రా || తేషామితి || శూలముగ్ధరపాణినామిత్యత్రదీర్ఘాభావఆషః || ౧౦౭ || ౧౦౮ || తత ఇతి || తతోమేబుద్ధిగుప్తన్నాచైవత్వ
మాణకార్యమియేత్యర్థః-తాదృశంబుద్ధికార్యమాహ-చైత్యైత్యాదినా-చైత్యప్రాసాదంనగరమధ్యస్థప్రాసాదం-లలామభూతఃఆంకారభూ
రుమైకవచనం || ౯౦౪ || సంభాషణాభవేమితి || మమమయా-స్తుతః || ౯౨౦ || తదితి || త్వయాఅజ్ఞప్తమిచ్ఛామిత్వత్ప్రత్యేకమాజ్ఞాపనమిచ్ఛామిత్వ
థః || ౧౦౦ || ఇత్యుక్తైవతి || వాచామాంసందిదేశ-స్వరామైకపేద్యంపాగ్గుక్తకాకాసురవృత్తాంతంతిలకనిమాణాదికంచసందిప్తవతీత్య
ర్థః || ౧౦౧ || తి || ఇహాభ్యుద్గతమానసః-ఇహాగంతునిశ్చితమానసఃమమవృత్తాంతంత్వయానుభూతంమద్విషయంరావణరాక్షసీవృత్తాంతం ||
౧౦౩ || (౧౦౪) తి || యద్యస్తాదన్యథాఅనాగమనాద్వైమాసామమజీవితంభవేత్-ఆనాథవత్మియైరాక్షసీకృతవధేనేతిభావః || ౧౦౫ || తి ||
ఉత్తరంకార్యశేషంలంకానాశనరూపం || ౧౦౬ || తి || సమాగమ్యమిశితా || ౧౦౭ || తేషామితి || శూలముగ్ధరపాణినామిత్యత్రదీర్ఘాభావఆషః ||

భిస్సాక్షాంఘోరయాపైర్భయఃనకైః ౧౧౭౪॥ తమహంబలసంపన్నంరాక్షసంరణకోవిదం॥ పరిఘేణాతఘోరేణసూ
దయామిసహానగం॥ ౧౧౭౫॥ తచ్చుత్సాహాత్సేంద్రస్తుమత్రిపుత్రాన్సహజలాక॥ పదాతిబలసంపన్నాపే
షయామాసరావణః॥ పరిఘేజైవతాన్సర్వాన్నయామియమసాదనం॥ ౧౧౭౬॥ మంత్రిపుత్రాన్సత్తాంచుత్సాహాత్స
మరేలఘువిక్రమాక॥ పంచసేనాగ్రాంఘృరాకపేషయామాసరావణః॥ తానహంసహనైన్యాన్వై సర్వానే
వాభ్యసూచయం॥ ౧౧౭౭॥ తతఃపునరశగ్రీవఃపుత్రమక్షంమహాబలం॥ బహుభీరాక్షసైస్సాక్షాంపేషయామా
సరావణః॥ ౧౧౭౮॥ తంతుమండోదరీపుత్రీకుమారంరణపండితం॥ సహసాఖంసముతాగ్రంతంపాదయోశ్చగృహీ
తవాక॥ చర్మాసినంశతగుణంభ్రామముత్వావ్యపేషయం॥ ౧౧౭౯॥ తమక్షమాగతంభగ్నంసశశ్చసదశానసః॥ తతః
ద్రజితంనామద్వితీయంరావణస్సుతం॥ వ్యాధిదేశసుసంకుప్తోబలిసంయుద్ధదుర్వం॥ ౧౧౮౦॥ తచ్చాప్యహంబలంసర్వం
తంచరాక్షసపుంగవం॥ నప్రాజసంరణకృత్వాపరంహపకముపాగమం॥ ౧౧౮౧॥ మహతాపిమహాబాహుఃప్రత్యయేనమ
హాబలః॥ పేషితోరావణేనైవసహపీరైర్మదోతాతైః॥ ౧౧౮౨॥ సోవివహ్యంహిమాంబుధ్వాన్వబలంచావవర్జితం॥
బ్రాహ్మణాస్త్రేణసతుమాంపాబధ్నాచ్చాతివేగితః॥ ౧౧౮౩॥ రజ్జుభిశ్చాభిబధ్నంతితతోమాంతత్రీరాక్షసాః॥ రా
వణస్యసమీపంచగృహీత్వామామపానయక॥ ౧౧౮౪॥ దృష్ట్వాసంభాషితశ్చాహంరావణేనదురాత్మనా॥ పృష్టశ్చలం
కాగమనంరాక్షసానాంచతంవథం॥ ౧౧౮౫॥ తత్సర్వంచమయాతత్రాసితార్థమితిజన్మితం॥ ౧౧౮౬॥ అస్యాహందశనా
కాంక్షీప్రాప్తస్త్యద్భవనంవిభో॥ మారుతస్యారసఃపుతోవానరోహనుమానహం॥ ౧౧౮౭॥ రామమాతంచమాంవిద్ధి
సుగ్రీవసచివంకపిం॥ సోహంనూత్యేనరామస్యత్వత్సకాశమిహాగతః॥ ౧౧౮౮॥ సుగ్రీవశ్చమహాతేజాస్సత్వాంకుశలశు
బ్రవీత్॥ ధర్మార్థకామసహితంహితంపథ్యమువాచచ॥ ౧౧౮౯॥ వసతోఽయుశ్యమూకేమేవర్వతేవిపులమ్రీమే॥ రాఘవో
రణవిక్రాంతోమిత్రత్వంసముపాగతః॥ ౧౧౯౦॥ తేనమేకధితంరాజ్ఞాభార్యామేరక్షసాహృతా॥ తత్రసాహాయ్యమస్తా
కంకార్యంసర్వాత్తనాత్వయా॥ ౧౧౯౧॥ మయాచకధితంతస్మైవాలినశ్చవధంప్రతి॥ తత్రసాహాయ్యహేతోర్గ్రేసమయం
కర్తుమహాసి॥ ౧౧౯౨॥ వాలినాహృతరాజ్యేనసుగ్రీవేణమహాప్రభుః॥ చక్రేగ్నిసాక్షికంసఖ్యంరాఘవస్సహలక్ష్యణః॥
౧౧౯౩॥ తేనవాలినముత్పాట్యశరేణైకేనసంయుగే॥ వానరాణాంమహారాజకృతస్సస్వతంతాంప్రభుః॥ ౧౧౯౪॥ తస్యసా
హాయ్యమస్తాభిఃకార్యంసర్వాత్తనాత్విహ॥ తేనప్రస్థాపితస్తుభ్యంసమీపమిహాధమకతః॥ క్షిప్రమానీయతాంసీతాదీ
యతాంరాఘవాయద॥ యావన్నహరయోవీరావిభవంతి॥ వానరాణాంప్రభావోహిసకేనవిదితఃపురా॥ దేవ

తః॥ ౧౧౯౫॥ ౧౧౯౬॥ ౧౧౯౭॥ తచ్చుత్సాహాత్సేంద్రస్తుమత్రిపుత్రాన్సహజలాక॥ పదాతిబలసంపన్నాపేషయామాసరావణః॥ పరిఘేజైవతాన్సర్వాన్నయామియమసాదనం॥ ౧౧౯౮॥ మంత్రిపుత్రాన్సత్తాంచుత్సాహాత్స
మరేలఘువిక్రమాక॥ పంచసేనాగ్రాంఘృరాకపేషయామాసరావణః॥ తానహంసహనైన్యాన్వై సర్వానే
వాభ్యసూచయం॥ ౧౧౯౯॥ తతఃపునరశగ్రీవఃపుత్రమక్షంమహాబలం॥ బహుభీరాక్షసైస్సాక్షాంపేషయామా
సరావణః॥ ౧౨౦౦॥ తంతుమండోదరీపుత్రీకుమారంరణపండితం॥ సహసాఖంసముతాగ్రంతంపాదయోశ్చగృహీ
తవాక॥ చర్మాసినంశతగుణంభ్రామముత్వావ్యపేషయం॥ ౧౨౦౧॥ తమక్షమాగతంభగ్నంసశశ్చసదశానసః॥ తతః
ద్రజితంనామద్వితీయంరావణస్సుతం॥ వ్యాధిదేశసుసంకుప్తోబలిసంయుద్ధదుర్వం॥ ౧౨౦౨॥ తచ్చాప్యహంబలంసర్వం
తంచరాక్షసపుంగవం॥ నప్రాజసంరణకృత్వాపరంహపకముపాగమం॥ ౧౨౦౩॥ మహతాపిమహాబాహుఃప్రత్యయేనమ
హాబలః॥ పేషితోరావణేనైవసహపీరైర్మదోతాతైః॥ ౧౨౦౪॥ సోవివహ్యంహిమాంబుధ్వాన్వబలంచావవర్జితం॥
బ్రాహ్మణాస్త్రేణసతుమాంపాబధ్నాచ్చాతివేగితః॥ ౧౨౦౫॥ రజ్జుభిశ్చాభిబధ్నంతితతోమాంతత్రీరాక్షసాః॥ రా
వణస్యసమీపంచగృహీత్వామామపానయక॥ ౧౨౦౬॥ దృష్ట్వాసంభాషితశ్చాహంరావణేనదురాత్మనా॥ పృష్టశ్చలం
కాగమనంరాక్షసానాంచతంవథం॥ ౧౨౦౭॥ తత్సర్వంచమయాతత్రాసితార్థమితిజన్మితం॥ ౧౨౦౮॥ అస్యాహందశనా
కాంక్షీప్రాప్తస్త్యద్భవనంవిభో॥ మారుతస్యారసఃపుతోవానరోహనుమానహం॥ ౧౨౦౯॥ రామమాతంచమాంవిద్ధి
సుగ్రీవసచివంకపిం॥ సోహంనూత్యేనరామస్యత్వత్సకాశమిహాగతః॥ ౧౨౧౦॥ సుగ్రీవశ్చమహాతేజాస్సత్వాంకుశలశు
బ్రవీత్॥ ధర్మార్థకామసహితంహితంపథ్యమువాచచ॥ ౧౨౧౧॥ వసతోఽయుశ్యమూకేమేవర్వతేవిపులమ్రీమే॥ రాఘవో
రణవిక్రాంతోమిత్రత్వంసముపాగతః॥ ౧౨౧౨॥ తేనమేకధితంరాజ్ఞాభార్యామేరక్షసాహృతా॥ తత్రసాహాయ్యమస్తా
కంకార్యంసర్వాత్తనాత్వయా॥ ౧౨౧౩॥ మయాచకధితంతస్మైవాలినశ్చవధంప్రతి॥ తత్రసాహాయ్యహేతోర్గ్రేసమయం
కర్తుమహాసి॥ ౧౨౧౪॥ వాలినాహృతరాజ్యేనసుగ్రీవేణమహాప్రభుః॥ చక్రేగ్నిసాక్షికంసఖ్యంరాఘవస్సహలక్ష్యణః॥
౧౨౧౫॥ తేనవాలినముత్పాట్యశరేణైకేనసంయుగే॥ వానరాణాంమహారాజకృతస్సస్వతంతాంప్రభుః॥ ౧౨౧౬॥ తస్యసా
హాయ్యమస్తాభిఃకార్యంసర్వాత్తనాత్విహ॥ తేనప్రస్థాపితస్తుభ్యంసమీపమిహాధమకతః॥ క్షిప్రమానీయతాంసీతాదీ
యతాంరాఘవాయద॥ యావన్నహరయోవీరావిభవంతి॥ వానరాణాంప్రభావోహిసకేనవిదితఃపురా॥ దేవ

౧౨౧౭॥ తమిత॥ ద్వితీయం-ప్రేషితపుత్రాపేషయాప్యేతియం॥ ౧౨౧౮॥ రజ్జుభిరితి॥ అభిబధ్నంతిఅభ్యుబధ్నం॥ ౧౨౧౯॥ అస్యాహమితి॥ అస్యాహందర్శ
నాకాంక్షీశ్చత్రసంధిరావణః-తద్భవనంప్రాప్తాహంహనుమానిత్యమామిత్యస్తచ్ఛబ్దద్వయస్యనిర్వాహః॥ ౧౨౨౦॥ సుగ్రీవశ్చ ॥ ధర్మకామాధికా
సహితంధర్మకామాతత్వాత్ పితంపరలోకోపయగి-అథకామయ క్తత్వాత్సస్యం॥ ౧౨౨౧॥ వాలినేతి॥ సుగ్రీవేణమయేతిశేషః॥ ౧౨౨౨॥ తేనేతి॥
వానరాణాంమహారాజకృతః-అహమితిశేషః॥ ౧౨౨౩॥ తస్యేతి॥ తస్యరామస్య-తేనసాహాయ్యస్యకతావ్యత్యేనప్రస్థాపితఃమాత ఇతిశేషః- తు
భ్యంతవ-ధమకతః కలహంబసేత్సర్వం॥ ౧౨౨౪॥ క్షిప్రమితి॥ సీతాదీమతాం-వివక్షేదాధకమాహ॥ యావదితి॥ విభవంతివిభవంతి॥ లంకా
నాశనానరాణాంసామగ్ధ్యమస్తీత్యాశయేనాహ॥ వానరాణామితి॥ యేనిమంత్రితాః-యుద్ధసాహాయ్యార్థమాహతాః దేవతానాంసకాశం

తానాంసకాశంచయేగచ్ఛంతిఃసుంత్రితాః॥౧౮౨॥ఇతివానరరాజస్తామాహేత్యభిహితోమయా । మామైక్షతతతః
కున్ధశ్చక్షుమాప్రదహన్నివ॥౧౮౩॥ తేనవధ్యోహమాజ్ఞప్తారక్షసారోద్రకర్షణా మత్ప్రభావమవిజ్ఞాయరావణేనదురా
త్మనా॥౧౮౪॥తతోఽభీషణా నామతస్యభ్రాతామహామతిః॥ తేనరాక్షసరాజోసాయాచితోమమకారణాత్ ॥ నైవంరా
క్షసశామూలత్యజ్యతామేషునిశ్చయః॥ రాజశాస్త్రవ్యపేతోహిమార్గస్సంసేవ్యతేత్వయా॥దూతపథ్యానదృష్టాహిరా
జశాస్త్రీమరాక్షస॥ దూతేనవేదతవ్యంచయథార్థంహితవాదినా॥ సుమహాత్యపరాధేపిదూతస్యాతులవిక్రమ॥ విరూప
కరణందృష్టంనవధోస్తీతిశాస్త్రుతః॥౧౮౫॥ విభీషణనైవముక్తోరావణస్సందిదేశతాత్ ॥ రాక్షసానేతదేవాస్యలాంగూ
లందహ్యతామితి॥౧౮౬॥ తతస్తస్యవచశ్శ్రుత్వామమపుచ్ఛంసమంతతః॥ వేష్టితంశణవలైశ్చజీర్ణైఃకారాసజైః
పత్రైః॥౧౮౭॥ రాక్షసాస్సిద్ధసన్నాహోస్తతస్తైవండవిక్రమాః॥తదాదహ్యంతమేపుచ్ఛంనిఘ్నంతఃకాష్టముష్టిభిః॥ బద్ధ
స్యబహుభిఃపాశైర్యంత్రితస్యచరాక్షసైః ॥ ౧౮౮॥ తతస్తైరాక్షసాశ్శూరాబద్ధంమామగ్నిసంవృతం ॥ అఘోషయ
న్ప్రాజమాన్దేనగరద్వారమాగతాః॥౧౮౯॥ తతోహంసుమహదూపంసంక్షిప్యపునరాత్మనః॥ విమోచయిత్వాతంబం
ధంప్రకృతిస్థస్థి నతఃపునః । ఆయనంపరిఘృగృహ్యతానిరత్నాంస్యసూదయం ॥ ౧౯౦॥ తతస్తన్నగరద్వారంవేగేనాప్లుత
వానహం॥౧౯౧॥ పుచ్ఛేనచప్రదీప్తేనతాంపురీంసాట్టగోపురాం ॥ దహావ్యహమసంభ్రాంతోయగ్గాంతాగ్నిరివప్ర
జాః । వినష్టాజానకీవ్యక్తంనహ్యదగ్ధఃప్రదృశ్యతే॥లంకాయాంకశ్చిదుద్దేశస్సర్వాభస్తీకృతాపురీదహతాచమయాలం
కాందగ్ధాసీతానసంశయః ॥ రామస్యహిమహతాగ్ర్యంమయేదంవితథీకృతం । ఇతిశోకసమావిప్రశ్చింతామహాముపా
గతః॥౧౯౨॥అథాహంవాచమశౌచంచారణానాంశుభాక్షరాం । జానకీనచదగ్ధేతివిస్మయోదంతభాషితాం ॥ ౧౯౩॥
తతోమేబుద్ధిగుప్తన్నాశుశ్రుత్వాతామచ్ఛతాంగిరం । అదగ్ధాజానకీత్యేవంనిమిత్తైశ్చోపలక్ష్పితా॥౧౯౪॥ దీప్యమానేతు
లాంగూలేనమాందహతిపావకః । హృదయంచప్రహృష్టంమేవాతాస్సరభిగంధినః ॥ ౧౯౫॥ తైర్నిమిత్తైశ్చదృష్టాక్షేః
కారణైశ్చమహాగుణైః । ఋషివాక్తైశ్చపిన్ధాతైరభవంహృష్టమానసః ॥ ౧౯౬॥ పునర్దృష్ట్యావవైదేహీంవిస్మయ
శ్చతయాపునః॥౧౯౭॥ తతఃపర్వతమాసాద్యతతారిప్తమహంపునః ॥ ప్రతిష్ఠవనమారేభేయద్గుర్వర్శనకాంక్షయా॥
౧౯౮॥తతఃపవనచంద్రారసిద్ధగంధర్వసేవితం ॥ పంథానమహమాక్రమ్యభవతోదృష్టవానిహ ॥ ౧౯౯॥ రాఘవ
స్యప్రభావేనభవతాంచైవతేజసా ॥ సుగ్రీవస్యచకార్యాధాంమయాసర్వమసస్థితం॥౨౦౦॥ఏతత్సర్వంమయాతత్ప్ర
వః॥౧౮౨॥ఇదంవచస్సుగ్రీవోక్తమేవమయూక్తమిత్యాహ-ఇతితి॥ ౧౮౩॥తత ఇత్యాది॥నైవమితి-కతావ్యమితిశేషః- రాజశాస్త్రం-రాజధమక
శాస్త్రం- వేదితవ్యంవక్తవ్యమిత్యర్థః॥ ౧౮౪॥ రాహుశాస్త్రాది॥ యంత్రితస్య-అపృతస్య॥ ౧౮౫॥ తత ఇతి ॥ నగరద్వారమాగతాస్తంతఃరాజ
మాగే-అఘోషయన్నితియాజనా॥ ౧౮౬॥ పుచ్ఛేనచేతి॥ అట్టంవలభిః॥ ౧౮౭॥ అథాహమితి॥ఽస్తయోదంతభాషితా-భాషితవిస్మయోదం
తాం- ఉక్తాద్భుతవాతామిత్యన్వయః- విస్తయన్వతాంతవ్యవహృతామితివా॥ ౧౮౮॥ తత ఇతి॥ నిమిత్తైశ్చోపలక్ష్పితా- శకునాదిభిశ్చసీతానదగ్ధ
తిజ్ఞాతేత్యర్థః॥ ౧౮౯॥ దీప్యమాన ఇతి॥ హృదయంచప్రహృష్టం- ఆనీదిశిశేషః- శురభిగంధినః- ఆసన్నితిశేషః॥౧౯౦॥ తైర్నిమిత్తైశ్చదృష్టాక్షేః-దృష్టభ
వైః- నిమిత్తైఃశకునైః- కారణైఃసేత్రస్ఫురణాదిభిః-నుహాగుణైఃఫలవ్యాప్తైః-సిద్ధాదైః-అచాధితాదైః-తత్రచేతు త్వేనఋషివదోపాదానం॥
౧౯౧॥ పునరిత్యర్థమేకంవాక్యం॥ విస్మయఃప్రేషితోస్తీ॥ ౧౯౨॥ తత ఇతి॥ తత్రలంకాసమీపే- సామీప్యేనప్రమీ- తత్రవతకమానంఅరిష్టగవ
ర్వతం॥ ౧౯౩॥ తత ఇతి॥ భవతోవృష్టవానిహ- భవతీయమ్మాక- ఇహసముద్రతీరే॥౧౯౪॥ రాఘవస్యేతి॥ భవతాంచైవతేజసా-భవ
దనుగ్రహేణైత్యన్వయః॥ సుగ్రీవస్యచకార్యాధాంసామికార్యస్యావశ్యకతావ్యత్యాదితిభావః- కార్యాధాంకార్యవస్తు- క్లిబత్వమాషాం-అ
స్యాసవాదవాక్యవిస్తరస్యప్రయోజనంవానరాణాంప్రవణమహాలానిశయప్రకాశనం॥ ౧౯౫॥ అస్మికాసగే-సాధకపల్లముత్తరశతశ్లా
కాః॥౧౯౬॥ ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే-శ్రీరామాయణభూషణైశ్చంఘరతిలకాఖ్యానే-సుందరకాండవ్యాఖ్యానే-అష్టపంచాశస్సర్గః॥
౧౮౭॥ తేనావానరాణాంప్రభావఃపురాత్వయానవిదితఃసవిజ్ఞాతోహితియోజనా॥ ౧౮౮॥ తేనైతి ॥ మత్ప్రభావంవరదానలభావభ్యుత్పరూ
పం॥౧౮౯॥ తత ఇత్యాదిశ్లోకత్రయమేకంవాక్యం ॥ శాస్త్రేగిరిమాతపథ్యానదృష్టా-విరూపకరణంతాడనంవాశాస్త్రుతఃసృష్టమితి-రాక్షసరాజః
రావణఃతేనఃభీషణేనయాచితఇతిసంబంధః॥౧౯౦॥ బద్ధస్యేతి॥ యంత్రితస్యనిరుద్ధస్య॥౧౯౧॥అథేతి॥ ఽస్తయోదంతభాషితాం-విస్తయన్వతాం
తవిషయవ్యవహారం-విస్తయోదంతభాషితామితిచాచార్యః॥౧౯౨॥తి॥నిమిత్తైఃశకునాచకైః॥ ౧౯౩॥తి॥నిమిత్తాన్యాహ-దీప్యమానఇత్యాది॥
౧౯౪॥తి॥దృష్టాక్షేఃదృష్టసంవాదైః-మహాగుణైఃకారణైఃమత్ప్రవృత్తికారణైఃసీతారామరూపైః॥ ౧౯౫॥తత ఇతి॥ఆరేభే- లిడుత్రమపురమై
కవచనం॥౧౯౬॥తత ఇతి ॥ అహంపంథానమాక్రమ్యభవతోదృష్టవానిహతిపారః-అన్యథాసాంశబ్ధపౌనర్యక్త్యైత్ ॥౧౯౭॥ఇతిశ్రీమహేశ్వ

యథావదుపపాదితం॥అత్రయన్నకృతంశేషంతత్సర్వంక్రియతామితి॥ ౧౬౬౪॥ఇతిశ్రీమత్సుందరకాండే -ఆప్తపంచాశ
స్సగః. ***** పతదాఖ్యాతత్సర్వంహనుమాన్తారతాత్మజః । భూయస్స
ముపచక్రామవచనంవత్తుముత్తరం॥౧॥ సఫలోరాఘవోద్యోగస్సుగ్రీవస్యచసంభ్రమః । శీలమాసాద్యసీతాయామను
చప్రవణంమనః॥౨॥తపసాధారయేల్లోకానుగ్రద్ధోవాదకహేదపి । సర్వధాతిప్రవృద్ధోసారావణోరాక్షసాధిపః ॥త
స్యతాంస్పృశతోగాత్రతపసాననివాశితం॥౩౪॥సతదగ్నిశిఖాకుర్యాత్సంస్పృష్టాపాణినాసతీ ॥జనకస్యాత్మజాకుర్యా
ద్యతోగ్రీధకలుషీకృతా॥౪౪॥ జాంబవత్ప్రముఖాకసర్వాననుజ్ఞాప్యమహాహరీక ॥ అస్మిన్నేవంగతేకార్యేభవతాంచ
నివేదితే । న్యాయ్యంస్త్రసహవైదేహ్యద్రష్టుంతౌపాధికవాత్సజౌ ॥ ౬ ॥ అహమేకోపిపర్యాప్తస్సరాక్షసగణాంపురీం
తాంలంకాంతరసాహంతుంరావణంచమహాబలం ॥ కింపునస్సహితోవీరైర్భలవద్భిఃకృతాత్మభిః । కృతాస్త్రైఃస్లవనై
శ్శూరైర్భవద్భిర్విజయైషిభిః ॥ ౮ ॥ అహంతురావణంయథైససైన్యంసపురస్సరం॥సహపుత్రంవధిష్యామిసహచర
యంతంయధి ॥ ౯ ॥ బ్రాహ్మమైంద్రంచరౌద్రంచవాయవ్యంవారుణంతథా । యదిశక్రజితోస్త్రాణిమర్షిరీక్షాణిసంయు
గే॥తాస్యహంవిభమిష్యామినిహనిష్యామిరాక్షసాకాభవతామభ్యనుజ్ఞాతోవిక్రమోమేరుణద్ధితం ॥ ౧౧ ॥ మయాతులా
విస్ఫుష్టాహితైలవృష్టిర్నిరంతరా । దేవానపిరణేహన్యాతింపునస్తాన్నిశాచరాకా॥౧౨॥సాగరోప్యతియాద్యేలాంమం
దరఃప్రచలేదపి॥నజాంబవంతంసమరేకంపయేదరివాహిని॥ ౧౩ ॥ సర్వరాక్షససంఘానాంరాక్షసాయేచపూర్వకాః॥అ

ఏతదితి॥తదేతదాఖ్యాతత్సర్వంవచనంవత్తుమవచక్రామేత్యన్వయః॥ ౧ ॥అథసంప్రత్యేవరావణంజిత్యాసీతయాసహౌవాస్తాభిఃప్రతి
యాతవ్యమితిహృదినిధాయాహ-సఫలఇతి॥సంభ్రమః-త్వరా-ఉత్సాహఇతియావత్-కుతస్సాఫల్యమిత్యాశంక్యసీతాపాతివ్రత్యాదిత్యాహ॥శీలమితి-శీలంసన్న్వృత్తం-
పాతివ్రత్యమితియావత్-అహంతుప్రాగేవతదేకకరణత్యాహ-మమచేతి-ప్రవణంప్రహ్వంతత్సరమితియావత్-
సీతాచరిత్రస్యనకించదసాధ్యమస్తీతిభావః॥ ౨॥తహికాదురాత్మానంరావణం-స్పృశంతమేవకిమితినాదహదిత్యాశంక్యతస్యాపిత్వపస్సంపత్తి
సద్భావాదిత్యాహ-తపసేత్యాదినా॥యద్వారావణతపఃకథనద్వారాసీతాయాఃపాతివ్రత్యాతిశయమాహ॥తపసేత్యాదినా॥తపసాఅతిప్ర
వృద్ధత్యన్వయః॥కోపప్రసాదాఖ్యాంసర్వలోకనిగ్రహానుగ్రహసమథో-సారావణస్సర్వధామహాతపస్సంపన్నః॥అతేవసీతాస్సర్వేవ్యుక్తా
శతఇత్యర్థః॥ ౩౪॥తహికాసీతాశీలందురుబలమస్తాకంకిముపకరివ్యతీత్యాశంక్యతేత్యాహ-సతదితి॥సీతాశీలమేవబలియస్తావమకరివ్యతీత్యర్థః-
క్రొధకలుషీకృతేతివచనాద్భక్త్యముఖేనవైరనిర్యాతనంపీరపత్నీధమః-అన్యథామహాలాఘవంభతుకరిత్యద్యాపిపారతంత్ర్యపాలనాయతా
యత్కొగ్రీధాకరణాద్రావణోజీవతిగమ్యతే-ఏతదేవోక్తంప్రాక్-అసందేశాత్తురామస్యేతపసశ్చాసపాలనాత్ । నత్యాంకుమికదశగ్రీవభ
స్త్రభస్తాహాతేజసేతి ॥ ౪౪ ॥ ఎవంగితేయమ్మనమత్యాభ్యుత్యఃజయోపిస్వామినఏవేతికృత్యాసీతారామపదవలఃబాదహమేవరావణంని
జిత్యాసీతాపురస్సారైశ్చైవరాఘవాద్రక్ష్యామీత్యాహ-జాంబవదితి॥౬॥సచాశక్తిశంకాకార్యేతిబహుధాప్రపంచయన్నాహఅమిత్యాదినా॥
౮ ॥ ౯॥ బ్రాహ్మమిత్యాదిఅభ్యనుజ్ఞాతఃఅభ్యనుజ్ఞానాత్-పంచమ్యాస్త్రసిః-మేక్షమః తంరావణం-రణద్ధి-హంతీత్యర్థః॥౧౧॥౧౨॥సాగ

రతీధఃకిరచితాయాం-శ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యాయాం-సుందరకాండవ్యాఖ్యాయాం-ఆప్తపంచాశస్సగః. *****

౧ ॥సఫలఇతి॥సంభ్రమఃత్వరా-ఉత్సాహఇత్యర్థః-కుతఃసాఫల్యమిత్యాశంక్యసీతాపాతివ్రత్యాదిత్యాహ॥శీలమితి॥శీలంసన్న్వృత్తం-
పాతివ్రత్యమితియావత్-అసాద్యవృష్టేవత్యర్థః-మమమనఃప్రవణంప్రహ్వంతభూదితిశేషః-సీతాపాతివ్రత్యస్యనకించదసాధ్యమస్తీతిమమ
నిశ్చయోభూదితిభావః॥ ౨ ॥తహికాదురాత్మానంరావణంకిమితినాదహదిత్యాశంక్యతస్యాపిత్వపస్సంపత్తియత్వాదిత్యాహ-తపసేతీసాధక
శ్లోకేన-సర్వధాసాతపసాఅతిప్రవృద్ధః-కోపప్రసాదాఖ్యాంసర్వలోకనిగ్రహానుగ్రహసమథో-సారావణోమహాతపస్సంపన్నఇత్యర్థః-అత
ఏవతాంసీతాంస్పృశతోపి-తస్యగాత్రంతపసాననివాశితమితిసంబంధః ॥ ౩౪॥తహికాసీతాశీలందుర్బలమస్తాకంకిముపకరివ్యతీత్యాశంక్య
దురులంసభవతీత్యాహ-సతదితి॥జనకస్యాత్మజాక్రొధకలుషీకృతాసతీయత్కుర్యాత్-పాణివాస్పృష్టాఅగ్నిశిఖాతన్నకుర్యాదితిసంబంధః-క్రో
ధకలుషీకృతేతివశేషణాత్-భక్త్యముఖేనవైరనిర్యాతనంపీరపత్నీధమః-అన్యథామహాలాఘవంభతుకరిత్యద్యాపిభక్త్యవీర్యపరిపాలనా
యతాద్యకొగ్రీధాకరణాత్-రావణోజీవతి-అతేవప్రాక్-అసందేశాత్తురామస్యేత్యుక్తమితిభావః ॥ ౪౪॥భృత్యజయోపిస్వామినఏవేతికృ
త్యా-సీతాపాతివ్రత్యమహిమ్నారావణంచయమేవజిత్యాదేవ్యాసహరాఘవాద్రక్ష్యామీత్యాహ॥జాంబవతేప్రముఖానితి॥అస్మికార్యే
ఏవంగతేభవతాంనివేదితేసతి-జాంబవత్ప్రముఖాకసర్వాననుజ్ఞాప్యదేహ్యసహతౌపాధికవాత్సజౌ-ద్రష్టుంన్యాయ్యంస్త్రేతిసంబంధః-
జాంబవదాదయోయద్యుపహానియః-తదారాక్షసాకాహత్వా-దేహ్యాసహౌవరామసమీపంగమిష్యామిఇతిభావః॥ ౬॥సచాశక్తిశంకాకార్యే
త్యాహ॥అహమేకోపిత్యాది॥౭॥౮॥కృతాస్త్రైఃదేవాంశత్యాదత్రప్రయోగసమధైః॥ ౯ ॥భవతామితి॥అభ్యనుజ్ఞాతః-అభ్యనుజ్ఞానా
దిత్యర్థః-మేక్షమఃతంఇంద్రజితంరుణద్ధివారయతి-అక్రమతీత్యర్థః-భవతామనుజ్ఞయా-ఇంద్రజితమపివధిష్యామిఇతిభావః॥ ౧౨॥౮॥ఇదా

ల మేకోవినాశాయవీరోవాలిమత.కపిః॥౧౪॥పనసస్యోరువేగేననీలస్యచమహాత్మనః॥మందరోవ్యవశీర్యేతకింపునర్యధిరా
క్షసాః॥౧౫॥ సదేవాసురయత్రైషుగంధర్వోరగపక్షిషు । మైందస్యప్రతియోద్ధారంశంసతద్వివిదస్యవా ॥ ౧౬ ॥ అశ్వీ
పుత్రామహాభాగావేతాన్లవగసత్తమా । ఏతయోఃప్రతియోద్ధారంసవశ్యామిరణాజిరే॥౧౭॥ పితామహవరోత్సేకా
త్పరమందిర్పమాస్థితా॥అమృతప్రాశినావేతాసర్వవానరసత్తమా ॥ ౧౮ ॥ అశ్వినోద్ధాననాథః॥హిసర్వలోకపితా
మహాః । సర్వావధ్యత్వమతులమనయోదతత్తవాన్పురా॥౧౯॥ వరోత్సేకేనమత్రాచప్రశుభ్యమహతీంచమూ॥సురాణా
మమృతంవీరోసీతవంతోన్లవంగమా॥౨౦॥ ఏతావేవహిసంకుర్ధ్వాసవాజిరథకుంజరా॥లంకాంనాశయితుంశక్తౌసర్వే
తిష్ఠంతువానరాః॥౨౧॥ మయైవనిహతాలంకాదద్ధాభస్త్రికృతాపునః । రాజమాగేషుసర్వత్రినామవిశ్రావితంమయా॥
౨౨॥ జయత్యతిబలరామోలక్ష్మణశ్చమహాబలః । రాజాజయతిసుగ్రీవోరాఘవేణాభిపాలితః ॥ అహంకోసలరాజస్య
దాసః॥పవనసంభవః॥హనుమానిసర్వత్రినామవిశ్రావితంమయా ॥ ౨౩ ॥ అశోకవనికామధ్యేరావణస్యదురాత్మనః॥
అథస్తాచ్చింశుపావృతౌసాధ్వీకరుణమాస్థితా॥ రాక్షసీభిఃపరివృతాశోకసంతాపకశితా॥ మేఘలేఖాపరివృతాచంద్ర
లేఖాపరివృత్తభా॥అచింతయంతీవైదేహీరావణంబలదర్శితం॥౨౪॥ పతివ్రతాచనుశ్రోణీఅవష్టభాచజానకీ॥ అనురక్తా
హినైదేహీరామంసర్వాత్సనాశుభా॥ అనన్యచిత్తాగామేచపాలోమీవపురందరే॥౨౫॥ తదేకవాసస్సంవీతారణ్యోఽన్వ
స్తాతతైవచ॥ శోకసంతాపదీనాంగీసీతాభర్తృహితేరతా॥౨౬॥ సామయారాక్షసీమధ్యేతజ్యమానామహుమ
హుః॥ రాక్షసీభిర్విరూపాభివృష్టాహిప్రమదావనే॥ఏకవేణీధరాదీనాభర్తృచింతాపరాయణా । అథశ్శయ్యావివ
ణాంగీపత్నిసహిమాగమే॥ రావణాద్వినివృత్తార్థామతః॥శృంగేశ్వరశ్చయ॥ కథంచిన్తృగశాబాక్షీవిశ్వాసముపపాది
తా॥తతస్సంభాషితావైవసర్వమథః॥చందర్శితా॥ రామసుగ్రీవసఖ్యంచశ్చుత్వాప్రీతిముపాగతా॥ ౩౩॥ నియతస్సము
దాచారోభక్తిర్భర్తరీచోత్తమా॥ యన్నహంతదశగ్రీవంసమహాత్మాకృతాగసం ॥ నిమిత్తమాత్రంరామస్తుపథేతస్యభ
వివృతి॥౩౪॥ సాప్రకృత్యైవతన్వంగీతద్వియోగాచ్చకశితా॥ ప్రతిపత్వాతశీలస్యవిద్యేవతనుతాంగతా ॥ ౩౫॥ ఏవ
మాస్తేమహాభాగాసీతాశోకపరాయణా॥యదత్రప్రతికర్తవ్యంతత్సర్వముపపద్యతాం ॥ ౩౬॥ ఇతిశ్రీమత్సుందరకాం
డే-ఏకోనషష్టితమస్సగళః॥ ***** తస్యతద్వచనంశ్చుత్వావాలిసూనురభావత॥౪॥
అయుక్తంతువినాదేవీంప్రవచ్ఛిశ్చవానరాః॥ సమీపంగతుమస్తాభీరాఘవస్యమహాత్మనః॥ ౧౪॥దృష్టాదేవీనచానీతా

రోపీత్యాది॥ అతిమాత- ఆః॥హస్తస్త్వం॥ ౧౩॥ సర్వేతి॥ పూర్వకాః- తేమామితిశేషః॥ ౨౧॥ మయైవేతి ॥ ౨౪॥ త్వేష్యం॥గారావస్తాభ
వతి-సాపినాస్తీత్యాహ-భస్త్రికృతేతి॥ ౨౨॥ నామవిశ్రావణమేనాహజయతీతి॥ జయతిసర్వోత్క-షేణవతః॥తే-తదుక్తంహరిణా- జయి-
యాభిభవయోరాద్యథే-సావకమకః॥ ఉత్క-హ-ప్రాప్తిరాద్యాతో-ద్వితీయేర్థే-సకమకః॥ ౨౪॥ అధీనీతాదుర-శావిమశేష-సిసం
ప్రత్యసాసమానేతప్యేత్యాశయేనతద్వశాంబశయతి-ఆహోకేత్యాదినా॥ ౨౬॥ పతివ్రతాచేత్యాది॥పాలోమీవపురందరఇతి-నహుషుసర్పం
భవితిభావః॥ ౨౭॥ సామయేత్యాది॥ ప్రమదావనేఅశోకవనికాయాం- నిమిత్తార్థాత్కృతప్రయోజనా-రావణప్రలోభనవాత్సైరవశీకృతేత్య
భావః- సర్వవర్ణురామోద్యోగాదికం- దశ్శతాబోధితా॥ ౩౩॥ నియతఇతి॥ సముదాచారః- చారిత్రమితియావత్- సన్దేవలమాహాత్మ్యాసీ
తాస్యయమేవ రావణంమితసహంతీత్యాశంక్యాహ-యన్నహంతీతి॥దశగ్రీవసహంతీతియత్తత్రీకారణం-సదశాసనః-మహాత్మామహాగుభావః॥
శాపనిబంధనదుమారణాభావాదితిభావః॥అతస్తస్యవధేరామస్తురామవీవ- నిమిత్తమాత్రంభవివృతి-తథాతస్యోత్క-హ-త- సీతాశునిమిత్త
కారణమితిశేషః॥ భక్తై-వానైరనిర్యాతనంపీరపత్నీధమకః-అన్యథాభతుకమహల్లాఘవమితిమనీషయాసస్వయంహంతసత్వసామధ్యాదితి
భావః॥౩౪॥ ఫలితముపశుహరతి-ఏవమితి॥ఉదపద్యతాంఅగస్తీయతాం- అస్త్రిక-సగే-సాధక-పత్త్రింశచ్ఛ్లోకాః॥౩౬॥ ఇతిశ్రీగోవింద
రాజవిరచితే- శ్రీరామాయణభూషణే- శృంగారతిలకాఖ్యానే-సుందరకాండవ్యాఖ్యానే- ఏకోనషష్టితమస్సగళః॥

నీంసర్వేపిభవంతిస్తద్వధేసమథా-త్యాహ-సాగిరోపీతి॥౧౩॥సర్వేతి॥యేచపూర్వజాః-తేమామపీతిశేషః॥ ౨౧॥మయైతి ॥ నామక-త్రావితం
ఘనగ్రహదేరితిశేషః ॥ ౨౨॥తదేనాహ॥జయతీతి॥ ౨౪॥ సీతాదుర-శావిమశ్చేపి- సుప్రసాసమానేతప్యేత్యాశయేనతద్వశాంబశయతి ఆ
హోకవనికేత్యాది । అచింతయంతీతి ॥ అవష్టభానిరుద్ధా- పాలోమీవపురందరఇతి నహుషుద్ధాపీతిభావః ॥ రావణాదితి ॥ రావణాద్విని
వృత్తార్థా-నివృత్తః॥ప్రయోజనంయస్యాస్స- రావణప్రలోభనవాత్సైరవశీకృతేత్యభావః॥తతేతి॥ దశ్శతాఉత్త్యభావః॥ ౩౩॥నియత
ఇతి॥ నియతఃసముదాచారః॥దృఢపాతివ్రత్యం- భతకరిత్రమాభక్తిశ్చదశగ్రీవంసహంతీతియత్- అతఃసదశాసనోమహాత్మాశాపనిబంధనమ
మారణాభావాదితిభావః॥దేవ్యాతస్యవధాకరణేపాతుమాహ॥నిమిత్తమాత్రమితి॥తుశ్చద్భావధారణే-నిమిత్తమాత్రంసీతేతిశేషః॥తస్యవధేరామ
వీవభవివృతి॥ ఇతిశ్రీమహేశ్వరతీర్థః॥చింతాయాంశ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యానాయాంసుందరకాండవ్యాఖ్యానాయాం-ఏకోనషష్టితమస్సగళః॥
౧౪॥ దృష్టేతి॥ దృష్టాదేవీనచానీతేతిభవద్భిన్నేదీతుం- నయక్తమివపశ్యామితిసంబంధః॥ ౩౪॥ తేష్వితి॥ హనుమతాతెపురాక్షసేమహతశే

ఇతితత్రానందనం॥అయ్య క్షమివవశ్యమిభవద్భిఃఖ్యాతచక్రమైః॥ ౨౪॥ సహినఃప్లవనేకశ్చిన్నాపికిశ్చిత్పరాక్రమే॥ తుల్యే
 స్సామరదైత్యేషులోకేషుహరిసత్తమాః॥ ౨౫॥ తేష్వేనంహతవీరేశురాక్షసేషుహనూమతా ॥ కిమన్యత్రకతి
 వ్యంగ్యహీత్వాయామాజానకీం॥౨౬॥ తమేవంకృతసంకల్పంజాంబవాన్వరసత్తమః ॥ ఉవాచఽరమప్రీతోవాక్యమథావ
 దః॥౨౭॥ ౨౪॥ సతావదేహమతిరక్షమానోయథాభవాన్సశ్యతిరాజపుత్ర ॥ యథాతురామస్యమతినివిష్టాతథాభ
 వాన్సశ్యతుకార్యసిద్ధిం॥౨౮॥ఇతిశ్రీమత్సుగంధకాండే- పక్షితమస్సగః*****

తతోజాంబవతోవాక్యమగృహ్లాంతవనాకసః॥ అంగదద్రముఖావీరాహనూమాంశ్చమహాకపిః॥౧॥ ప్రీతిమంతస్త
 తస్సర్వేచాయుపుత్రపురస్సరాః ॥ మహేంద్రాద్రింపరిత్యజ్యపుష్పపుష్పవగమభాః ॥ మేరుమందరసంకాశామత్తాశ్చవ
 మహాగజాః॥ ఛాదయంతఇవాకాశంమహాకాయాబహాబలాః ॥ సభాజ్యమానంభూతైస్తమాత్మవంతంమహాబలం॥ హ
 నుమంతంమహావేగంవహంతశ్చవదృష్టిభిః॥ రాఘవేచాథానివృత్తింకతుంచపరమంయశః ॥ సమాధాయసమృద్ధా
 థాఃకమకాసిద్ధిభిరున్నతాః॥ ప్రియాఖ్యానోస్సుఖాస్సర్వేసర్వేయుద్ధాభివందినః॥ సర్వేరామప్రతీకారేనిశ్చితాథా
 మసన్నిహిః॥౨॥ప్లవమానాఃఖమాపుత్యతతస్తైకాననాకసః ॥ నందనోపమమాసేచుర్వనంద్రములతాయుతం ॥ ౩॥ య
 త్తత్తధువనంనామసుగ్రీవస్యాభిరక్షితం ॥ అశృవ్యంసర్వభూతానాంసర్వభూతమనోహరం ॥ యద్రక్షతి మహావీర్య
 స్సదాదధిముఖఃకపిః॥ మాతులఃకపిముఖ్యస్యసుగ్రీవస్యమహాత్మనః ॥ తేతద్వనముపాగమ్యబభూవుఃపరమోతగ్రటాః॥
 వానరావానరేంద్రస్యమనఃకాంతతమంమహత్ ॥ ౧౦॥ తతస్తైవానరాహృష్టాదృష్ట్యామధువనంమహత్ ॥ కుమారమ
 భ్యయాచంతమధూనిమధుపింగళాః॥ ౧౧॥ తతఃకుమారస్తాన్సృద్ధాజ్ఞాంబవత్ప్రేముఖాఃకపిః ॥ అనుమాన్యదదౌతే
 హంసినగంమధుభక్షణే॥ ౧౨॥ తతశ్చానుమతాస్సర్వేసంప్రహృష్టావనాకసః ॥ ముదితాఃపీరితాశ్చాపిప్రసృత్యం
 తోభవంస్తతః॥౧౩॥ గాయంతికేచిత్ప్రణమంతికేచిన్నృత్యంతికేచిత్ప్రహసంతికేచిత్ ॥ పతంతికేచిద్విచరంతికేచి
 త్ప్లవంతికేచిత్ప్రలపంతికేచిత్ ॥ ౧౪ ॥ పరస్పరంకేచిదుపాశ్చీయంతేపరస్పరంకేచిదుపాక్రమంతే॥ పరస్పరం
 కేచిదువబ్ధివంతేపరస్పరంకేచిదుపారమంతే ॥ ౧౫ ॥ దుఃఖాన్ముఖంకేచిదభిద్రవంతేక్షితౌనగాగ్నినివతంతి
 కేచిత్ ॥ మహీతలాతేచిదుదీణావేగామహామృమాగ్నిభిసంపతంతి ॥ ౧౬ ॥ గాయంతమన్యఃప్రహసన్ను

తస్యేత్యాది॥౪॥అయ్య క్షతివితి॥వానరాక్షసంబోధనం॥౧౪॥౫౪॥అథజాంబవానంగవహాన్యంబహుమన్యమానస్సుహృద్భావేనప్రతిషేధ
 తినతావదితి॥అయ్యకాన-కింతుయ్యైవేర్వేధః-యదృపిసమ్యగ్ క్తం-సమతైకాన్సాపిరామాజ్ఞానసారేణకతావ్యం - సస్వాతంత్ర్య
 ణేత్యభః- అస్మికాసకేసార్థమత్స్యేకాః॥ ౨౪॥ఇతిశ్రీసీమందరాజవిరచితే - శ్రీరామాయణభూషణ-శృంగారతిలకాఖ్యానే- శుందర
 కాండవ్యాఖ్యానే - పక్షితమస్సగః॥ ఇతిశ్రీరామాయణభూషణ-శృంగారతిలకాఖ్యానే- శుందర
 వహంతశ్చవదృష్టిభిః॥ శ్రీపూర్వకానిమిషదర్శనాద్దృష్టిస్సావోప్సయంతశ్చవేత్సృత్ప్రేక్షా-అభాసేవృత్తిం-సమాధాయనిశ్చిత్య-
 సంకల్పయా - సమృద్ధాథాఃకమకాసిద్ధిభిః కార్యసిద్ధిభిః - ఉన్నతాఃఇతరేభ్యఉత్కృష్టాః- రామప్రతీకారరామస్యప్రత్యుపకా
 రే-పుష్పపురితిపూర్వేణసంబంధః॥ ౨౭॥యత్తత్తధువనమిత్యాది॥పరమోత్కటాఃపరమోత్సాహాః॥౧౦॥తతశ్చితి॥మధుపింగళాఃమధువత్పింగ
 లవద్భావనరాః॥౧౧॥తతఃకుమారాః॥ అనుమాన్యఅనుమతింకారయిత్వా- సగంవిసర్జనం - అనుమతిమితియావత్॥౧౨॥తతశ్చేతి॥ సూ
 ర్యమేవసీతాదర్శనాత్సృష్టాఃతతఃకుమారసభంనే అంగదేనాసయతాస్సుతస్త్రోముదితాః-తత్ప్రేరితాఃప్రసృత్యంతోభవత్ ॥ ౧౩॥ముది
 తాశ్చతతశ్చేతిపాఠః ॥౧౩॥మధువనభంగాభ్యుత్థానకృతంవానరహమకవికారమేవవణాయతిసగశేషే॥ గాయంతికేచిత్ప్రణమంతి
 కేచిన్నృత్యంతికేచిత్ప్రహసంతికేచిత్॥ పతంతికేచిద్విచరంతికేచిత్ప్లవంతికేచిద్విచితిపాఠః॥ ప్రణమంతిఅవాక్చిరసఃపతంతి-
 షేషుసత్సు- అత్రరామసేషుఅన్యతేకంరన్యసకేమతి- కింతుజానకీగృహీత్వాయామేతినంబంధం॥ ౨౪॥ జాంబవానంగదస్యమతంబహుమా
 న్యస్సుహృద్భావేననివర్తయతి-సతావదితి॥ హేరాజపుత్రయథాభవావశ్యతే-ఏమమతిసఃఅస్మాకంఅక్షమానఅయ్యకాన-కింతుయ్యైవ- తథా
 పియథారామస్యమతిర్విష్టావస్థితా-తథాభవావశ్యతే-కార్యసిద్ధింపశ్యత్యేతిసంబంధః॥౨౮॥ఇతిశుందరకాండవ్యాఖ్యానాంపక్షితమస్సగః॥

తి॥ అగృహ్లాంతయక్రియక్రత్యేనామస్యంతం॥ ౧॥ తి॥ పుష్పపుష్పవంతోజగ్ముః॥ ౨॥తి॥అకాశంఛాదయంతశ్చవేత్సృత్ప్రేక్షా॥ ౩॥సభాజ్య
 మానమితి॥ సభాజ్యమానంపూజ్యమానం- వహంతశ్చవదృష్టిభిః॥శ్రీపూర్వకానిమిషదర్శనాత్ దృష్టినాంవాహకత్వోత్ప్రేక్షా ॥ రాఘవక్షతి॥
 అగ్ధనివృత్తింకార్యసిద్ధింసమాధాయనిశ్చిత్య- పుష్పపురితిపూర్వేణసంబంధః॥ ప్రియాఖ్యానేతి॥ రామప్రతీకారరామస్యప్రత్యుపకారే॥౨౭॥తి॥
 వనంసుగ్రీవస్యమధువనం॥ తతితి॥ పరమోత్కటాఃపరమోత్సాహాః॥ ౧౦॥ తతశ్చితి॥ మధుపింగళాఃమధువత్పింగళవణాః॥౧౧॥తతశ్చితి॥అ
 నుమాన్యఅనుమతింకారయిత్వానిగ్రహమన్యమిత్యర్థః॥ ౧౨॥ తి॥ అనుమతాఃమధుపానాదౌకృతానుమతికాః- హమకముదోనాహాన్యభ్యం
 తరకృతోభవః॥ ౧౩॥ తి॥ తత్రచాహ్యమానం- సూరకమాహ॥ గాయంతితి॥ ౧౪॥సమాకులమితి॥మధుప్రపానోత్కటసత్వచేష్టంమధుప్రపా

ప్రతిహంతమన్యః ప్రరుదన్సుప్రైతి | రుదంతమన్యః ప్రణుదన్సుప్రైతి సుదంతమన్యః ప్రణదన్సుప్రైతి || ౧౭ || సమాకు
లంతత్రాసీప్రైన్యమాసీత్సభుప్రపానోత్కటసత్వచేష్టం | నచాత్రకశ్చిన్నబభూవమత్తో నచాత్రకశ్చిన్న బభూవత్వత్తే ||
౧౮ || తతోవసంతత్పరిభక్త్యుమాణంధ్రుమాంశ్చవిధ్వంసితపత్రపుష్పాః | సమీక్ష్యకోపాద్దధివక్త్రినామానివారయా
మానకపిఃకపీంస్తాః || ౧౯ || సత్రైఃప్రవృద్ధైఃపరిభక్త్యుమానోవసన్యగోప్తాహరివీరవృద్ధః | చకారభూయోమతిముగ్ర
తేజావసన్యరత్నాంప్రతివానరేభ్యః || ౨౦ || ఉవాచకాంశ్చిత్పరుమాణీభృష్టమసక్తమన్యాంశ్చతలైజఃఘన | సమే
త్యకైశ్చిత్కలహంచకారతథైవసామోపజగామకాంశ్చిత్ || ౨౧ || సత్రైర్మదాత్సంపరివార్యవాక్యైర్బలాచ్చతేన
ప్రతివార్యమాత్రైః | ప్రథమేతస్త్వక్తభయైస్సమేత్యప్రకృప్యతేచాప్యనవేక్ష్యదోషం || ౨౨ || నఖైస్తుదంతోదశనై
డశశంతస్సలైశ్చపాదైశ్చసమావయంతః | మదాత్రాపింతంకపయస్సమగ్రామహావనంనిర్విషయంచచక్రః || ౨౩ ||
ఇతిశ్రీసుత్సంగరకాండే - ఏకపక్షితమస్సగఃః: ***** తానువాచహరిశ్రేష్ఠోహనుమాన్వాసరషణ
భః | అన్యగ్రమనసోయూయంమధుసేవతవానరాః || అహమావారియమ్యామియుష్మాకంపరిపంథినః || ౧౪ || శ్రుత్వా
హనుమతోవాక్యంహరిణాంప్రవరోగదః || ప్రత్యువాచప్రసన్నాత్కాపిబంతుహరయోమధు | అవశ్యంకృతకార్యస్య
వాక్యంహనుమతోమయా || అకార్యమపికతావ్యంకిమంగపునరీదృశం || ౩౪ || అంగదస్యముఖాచ్చుత్త్వావచనంవాన
రషణభాః || సాధుసాధ్వితిసంహృష్టావానరాఃప్రత్యుపూజయన్ || ౪౪ || పూజయిత్వాంగదంసర్వేవానరావానరషణ
భం || జన్ముమధువనంయత్రనదీవేగాశవమృతం || ౫౪ || తే ప్రవిష్టామధువనంపాలానాకృమ్యవీర్యతః || అతిసగౌఢాచ్చ
వటవోద్భవ్వాశుత్త్వాచమైధిలి | పపుస్సర్వేమధుతదారసవత్ఫలమాదమః || ౭ || ఉత్పత్యచతతస్సర్వేవనపాలాన్సమా
గతాః తాడయంతిస్తతశస్సక్తాన్మధువనేతదా || ౮ || మధునిదోగ్రమాత్రాగ్రీబాహుభిఃపరిగృహ్యతే | పిబం
తిసహితాస్సర్వేనిఘ్నంతిస్తతథాపరే || ౯ || కేచిత్ప్రేత్యాపవిధ్యంతిమధునిమధుపింగళాః | మధుచ్చిష్టేనకే
చిచ్చజఘ్నరనోన్యముతకటాః || ౧౦ || అపరేవృక్షమూలేతు శౌఖాంగృహ్య వ్యవస్థితాః | అత్యథంచమద
ద్దానాఃపణాన్యాస్తీర్యశేరతే || ౧౧ || ఉన్నత్రభూతాఃప్లవగాః మధుమత్రాశ్చహృష్టవత్ | షీవంతిచతదానోన్య
న్యంస్థలంతిచతథాపరే || ౧౨ || కేచిత్క్షేప్తాంప్రకుర్వంతి కేచిత్కూజంతిహృష్టవత్ | హరయోమధునామత్రాః

పతంతిఃకర్షణపావాఃపుష్పైనపతంతి || ౧౩ || సమాకులమితి | మధుప్రపానోత్కటసత్వచేష్టం - మత్తచిత్రచేష్టం || ౧౪ || మధుప్రపానోత్కట
సత్వచేష్టమితిసమ్యక్ || ౨౨ || సత్రైరితి || నిర్విషయం - నిగతమధుమూలాదిభాగ్యవస్తుకంచక్రరిత్యర్థః (రా) ఇయంసంగ్రహాత్తైః || ౨౩ ||
ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే - శ్రీరామాయణభూషణే - శృంగారతిలకాఖ్యానై - సుందరకాండవ్యాఖ్యానై - ఏకపక్షితమస్సగఃః: *****
తానీత్వాది | తాదధిముఖకలహవ్యాకులితాః - అన్యేతుతానవాచేత్యాదినాపూర్వసగోఽక్రంసంతేపేజానూద్యుడపరిగచ్ఛతీత్యావక్షతే
అపరేతుసగఃముఖేకేచిద్దోళికాఃపఠితాఇత్యాహుః || ౧౪ || ప్రత్యేత్యాది || ఆంగేరిసంబోధనేనిపాతః || ౩౪ || అంగదస్యేతి | అంగదస్యస్వామినః
ముఖావ్యవసంహసమదుక్తంగప్రత్యా || ౪౪ || పూజయిత్వేతి | జగ్ముమధువనమితిప్రదేశభేదవివక్షయా - యద్వాదధిముఖనివారణేనభీతానాంహ
నుమదంగదాభ్యాంపునరృజ్ఞాపసేనపునజగ్మురిత్యర్థః || ౫౪ || తథైతి | వీర్యతఃబలాత్. అతిసగౌఢంగదాభ్యున్నానాత్ - దృష్టావక్షత్వాచ
మైధిలిం దశశంత్రవణాభ్యాంచహేతునా - వనపాలానాక్రమ్యఆషీప్య || ౭ || ఉత్పత్యేతి | సక్తావనపాలనైతాః || ౮ || మధునీతి | మ
ధునిమధుపటలాని - గ్రోణమాత్రాణిదోగ్రప్రమాణానిఅథకప్రమాణాని - ఘ్నంతిస్త్రీతావశిష్టానిమధుపటలానిభిందంతి || ౯ || కేచిదితి ||
అపవిధ్యంతిఅవక్షీపంతి-మధుచ్చిష్టేనసిద్ధికేస || ౧౦ || మధుచ్చిష్టంతుసిద్ధకమిత్యమరః | ఉత్కటా. మత్రాః || ౧౧ || ఉన్నత్రభూతాః || హృష్టవత్ -
హషణాయుక్తమితిక్రియావిశేషణం - హృష్టాహామితివార్ధః - షీవంతిఉత్తీప్యపాతయంతి-స్థలంతి-పాదేనసుదంతిత్యర్థః || ౧౨ || కేచిదితి ||

సేనఉత్కటసత్వచేష్టం - మత్తచిత్రచేష్టమిత్యర్థః || ౨౧ || సత్రైరితి || తేనదధిముఖేనబలాచ్చప్రతివార్యమాత్రైస్త్వక్తభయైఃసమేత్యసంపరివార్య
మదాద్వాక్యైఃప్రథమైదోషమనవేక్ష్యప్రకృప్యతఇతిసంబంధః || ౨౨ || సత్రైరితి || నిర్విషయంచక్రఃనిర్గతమధుఫలూదిభాగ్యంచక్రరిత్యర్థః || ౨౩ ||
ఇతిశ్రీమహేశ్వరశీర్షికవిరచితాయాం - శ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యానాయాం - సుందరకాండవ్యాఖ్యానాయాం - ఏకపక్షితమస్సగఃః: *****
తి || పునరుక్తమేవవిస్తరేణాహ. తానితి || ౧౪ || మృత్యేతి | పిబాత్వేతి - ప్రత్యువాచేతిసంబంధః || ౪౪ || జగ్ముమధువనమితిపునర్వచనంప్రదేశ
భేదవివక్షయేతిద్రష్టవ్యం || ౫౪ || తథైతి | తేప్రవిష్టాఃపటవఃసమర్థాఃహరయఃమైధిలిందృష్టాస్త్వవర్జహనుమద్దర్శనేనసర్వేహృష్టవంతః - శ్రుత్వా
హనుమన్సుఖేన - అతిసగౌఢంగదాభ్యున్నానాత్ మధువనంప్రవిష్టాఃవీర్యతఃబలాత్పాలానాక్రమ్య - మధువపురసవత్ఫలమాదమరియోజనా ||
౭ || తి || మధునినైసక్తావనపథిఃకాథాంలగ్నాః || ౮ || మధునీతి | మధుపటలాని - ఘ్నంతిభిందంతి - హృష్టవత్ హృష్టాః || ౯ || కేచిదితి || మ
ధునిమధుపటలాని-అపవిధ్యంతిక్షీపంతి || ౧౦ || ఉన్నత్రైతి | మధుమత్రాః. అతఏవఉన్నత్రభూతాఃఉన్నత్రసదృశాభ్యుత్థాః-హృష్టవత్ హృష్టాః ||

కేచిత్సుప్తామహీతలే || ౧౩ || కృత్వా కేచిద్ధసంత్యక్త్యే కేచిత్కుర్వంతిచేతరత్ | కృత్వా కేచిద్వదంత్యక్త్యే కేచిద్బు
 ధ్యంతిచేతరత్ || ౧౪ || యేష్యత్రసుఖపాలాస్సుప్తః ప్రేష్యదధిముఖస్యశు | తేపిలైర్వానరైర్భిమైఃప్రేతపిథాదిశోగ
 తాః||౧౫||జానుభిస్తుప్రకృష్టాశ్చదేవమాగంప్రకర్మతాః| అబ్రివణవరమోద్విగ్నాగత్వాదధిముఖంవచః|| ౧౬|| హ
 నూమతాదత్తవరైహాతంమకువనంబలాత్ | వయంచజానుభిఃకృష్టాదేవమాగంచదర్మితాః||౧౭||తతోదధిముఖ కు)
 ధ్ధోవనపస్తత్రీవానరః | హతంమకువనంశుత్వాసాంత్యయామాసతాహరీత్ || ౧౮|| ఇహగచ్ఛతగచ్ఛామోవాన
 రాబలదర్మితాః| బలేనవారయిష్యామోమకుభక్షయతోవయం||౧౯|| శుత్వాదధిముఖస్యేదం వచనంవానరవ
 ఖాః| పునర్విరామధువనం తేనై వసహసాయయుః|| ౨౦||మధ్యేనై సాందధిముఖఃప్రగృహ్యతరసాతరుం |సమభ్యధావ
 ద్వేగేనతేచపర్వేష్లవంగమాః|| ౨౧ || తేశిలాఃపానపాంశ్వాపిపర్వతాంశ్వాపివానరాః | గృహీత్వాభ్యగమకృ
 ణ్ణాయత్రితేకపికుంజరాః||౨౨ || తేస్వామివచనంవీరాహృదయేష్వవసజ్యతే| త్వరయాహ్యభ్యధావంతసాలతాల
 శిలాయుధాః ||౨౩ || వృక్షస్థాంశ్చతలస్థాంశ్చవానరాన్బలదర్మితాః | అభ్యక్రామంస్తతోవీరాఃపాలాస్త్రతసహ
 స్రీశః || ౨౪|| అభదృష్ట్యాదధిముఖంక్రద్ధంవానరపుంగవాః|అభ్యధావంతవేగేనహనుమత్ప్రేముఖాస్తదా|| ౨౫|| తం
 సవృక్షంమహాబాహుమావతంతంమహాబలం | ఆర్యకంప్రాహరత్తత్రబాహుభ్యాంకుపితోంగదః||౨౬||మదాంధశ్చన
 వేదైనమార్యకోయంమమేతినః|అశ్తైసంధిష్టిపేషాశువేగవద్వసుధాతలే || ౨౭ || సభగ్నబాహూరుభుజోవిహ్వల
 శ్శోణితోత్త్రితః|ముమోహసహసావీరోముహూతంకపికుంజరః || ౨౮ || ససమాశ్వాస్యసహసాసంక్రద్ధోరాజమా
 తులః | వానరాన్వారయామాసదండేనమధుమోహితాః||౨౯ ||సకథంచిద్విముక్తస్తైర్వానరైర్వానరవృఖాః|ఉవా
 నైకాంతమాశ్రిత్యభృత్యాన్వాన్వాసముపాగతాః || ౩౦ || ఏతేతిష్ఠంతుగచ్ఛామోభతానోయత్రీవానరః |సుగ్రీ
 వోవిపులగ్రీవస్సహరామేణతిత్తి || ౩౧ || సర్వంచైవాంగదేదోషంశ్రావయిష్యామిపాథివే| అమషీవచనంశు
 త్వాఘాతయిష్యతివానరాః|| ౩౨|| ఇష్టంమధువనంహ్యేతత్సుగ్రీవస్యమహాత్మనః | పితృపైతామహందివ్యందేవైరపి
 దురాసదం|| ౩౩ || సవానరానిమాసర్వామామధులుభ్ధాన్తతాయువః| ఘాతయిష్యంతిదండేనసుగ్రీవస్ససుహృజ్ఞనాః||
 ౩౪|| వధ్యాహ్యేతేదురాత్మానోనృపాజ్ఞాసరిభావినః| అమవప్రభవోరోషస్సఫలోనోభవిష్యతి|| ౩౫|| ఏవముక్త్యాద
 ధిముఖోవనపాలాన్తహాబలః| జగామసహసోత్పత్యవనపాలైస్సమన్వితః || ౩౬ || నిమేమాంతరమాత్రేణసహిప్రాప్తో
 వనాలయః| సహస్రాశుసతోధీమాసుగ్రీవోయత్రవానరః || ౩౭ || రామంచలక్ష్మణంచైవద్వప్త్యాసుగ్రీవమేవచ|స
 మప్రతిష్ఠాంజగతీమాకాశాన్నిపపాతహ || ౩౮ || సన్నివత్యమహావీర్యస్సవైఃపైఃపరివారితః | హరిదాధిముఖఃపా
 లైఃపాలానాంపరమేశ్వరః || సదీనవననాథూత్వాకృత్వాశిరసిచాంజలిం || సుగ్రీవస్యశుభామూర్ధ్నాచరణౌప్రశ్య
 పీడయత్ || ౪౦|| ఇతిశ్రీమత్సుందరకాండే ద్విషష్టితమస్సగః.*****

తతోమూర్ధ్నానిపతితంవానరంవానరవృఖాః | దృష్ట్వోద్విగ్నహృదయోవాక్యమేతదువాచహ||౧ || ఉ

త్యైఖాంసంహనాదం||౧||త్వైఖాతుసంహనాదస్సాన్యదిత్యమరః| కూజుగిపక్షివచ్ఛబ్దాయంతి|| ౧౩|| కృత్వేతి||అన్యేఅవాచ్యంకింశీత్||గ్రామ్యం
 కమకృత్వాహసంతి - ఇతరత్తద్విలక్షణం||గ్రామ్యంకమకేచిత్కుర్వంతి-కేచిదన్యత్||గ్రామ్యంకమకృత్వాఅస్తాభిరదంకృతమితి- వదంతిఉ
 చ్చారయంతి- కేచిదితరద్భ్యధ్యంతి - ఏవంకరిష్యామితిసంకల్పయంతిత్వభవః||౧౪|| జానుభిరితి || జానుభిఃప్రకృష్టాః - జానుస్యవలంబ్యకృష్టా
 ఇత్యర్థః . దేవమాగంఅపానద్వారం - దేవశబ్దావాయువాచీ - ఉపనిషదవాయులోకేదేవలోకశబ్దప్రయోగాత్ - దర్మితాఃగర్హిణంకా
 రితాః- దృశేరుపసంఖ్యానాదశిక్షతుఃకర్తవ్యం -ణ్యంతాత్మతుశ్చకమణిఇతితస్యైవాభిధేయత్వంచ || ౧౫ || ఇహేతి|గచ్ఛామితితై
 స్సాహిత్యేనబహువచనం - ఆత్మనిబహువచనం||౩౩ ||సఇతి|| గతాయుషఇత్యధిక్షేపవచనం || ౩౪ || వధ్యాహ్యేతిఇతి || అమవప్రభ
 వఃఅక్షమాజన్యః-రోషస్యతజ్జన్యత్వంచయోయస్సైసహతేతస్మైక్రుద్ధవృత్తితిప్రసిద్ధం||౩౬ ||నిమేమాంతరేతి||నిమేమాంతరమాత్రేణనిమేమావకా
 శమాత్రేణ- వనాలయఃవానరః|| ౩౭ ||రామంచేతి || సమప్రతిష్ఠాంసమతలాం-జగతీంభూమిం||౩౮|| అస్మిన్సగేచత్వారింశశ్లోకాః||౪౦||
 ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే శ్రీరామాయణభూషణే శృంగారతిలకాఖ్యానే సుందరకాండవ్యాఖ్యానేద్విషష్టితమస్సగః.*****

తతఇత్యాది ||ఉద్విగ్నహృదయఃభీతహృదయః - మాతులస్సాహిపాదవతనంసామిత్వాససారేణ|| ౩ || నైవేతి||సనిస్మృప్తపూర్వయథే

౧౩ || కృత్వేతి||అన్యేకించదవాచ్యంకర్తృకృత్వాహసంతి-కేచిదితరత్||గ్రామ్యంకర్తృకుర్వంతి-కేచిత్అన్యత్||కృత్వాతద్వదంతి - కేచిత్అన్యత్
 మబుద్ధ్యంతి- మనసాసంకల్పయంతి|| ౧౪|| జానుభిరితి|| ప్రకృష్టాఃప్రపృత్యాఇత్యర్థః- దేవమాగంఅపానందర్మితాః||౧౬||శి||తాన్వసంబం
 ధినఃపాలాః||౧౮|| ౨౬||తి||ఆర్యకఃసుగ్రీవమాతులత్వాత్పూజ్యః|| ౩౦||తి||భతాఃరాజా||౩౪||వధ్యాఇతి||అమవప్రభవఃఅక్షమాజన్యః|| ౩౭||
 రామితి|| సమప్రతిష్ఠాంసమాస్పదాంసమతలాంజగతీంభువం|| ౪౦||ఇతిశ్రీమహేశ్వరీర్థ- సుందరకాండవ్యాఖ్యానాద్ద్విషష్టితమస్సగః.*****

స్థిర్యోద్విష్టక స్సాత్త్వంపాదయోఃపతితోమమ | అభయం తేభ వేద్విరసర్వ మేవాభిధీయతాం || ౨ || సతువిశ్వాసితస్తేన
 సుగ్రీవేణమహాత్మనా | ఉత్థాయసుమహాప్రాజ్ఞోవాక్యందధిముఖోబ్రవీత్ || ౩ || నైఃక్షారజసారాజన్నత్వయానా
 పివాలినా | వసంసిన్ధుప్రపూర్వంహిభక్షితంతచ్చవానరైః || ౪ || ఏభిఃప్రధర్మితాశ్చైవవానరావసరక్షిభిః | మధూన్య
 చింతయిత్వేమాన్మత్తయంతిపిబంతిచ || ౫ || శిష్టమత్రాపదిభ్యఃతథాత్మయఃతతథాపరే | నివార్యమాణాస్తేసర్వేభ్యువా
 వైదర్శయంతిహి || ౬ || ఇమేహిసంరంభితరాస్తథాతైస్సంప్రధర్మితాః | వారయంతోఽనాత్తస్మాత్కుగ్రద్ధైర్వానరపుం
 గవైః || ౭ || తతస్తైర్బహుభిర్వైర్వానరైర్వానరకృషభ | సంరక్తనయనైఃకోధాద్ధరయఃప్రవిచాలితాః || ౮ || పాణిభిర్నిహ
 తాఃకేచిత్తేచిజ్జానుభిరాహతాః | ప్రకృష్టాశ్చయథాకామందేవమార్గంచదర్శితాః || ౯ || ఏవమేతేహతాశ్చూరాస్త్యయితి
 వ్రతభర్తరికృత్సంమధువనంచైవప్రకామంతైఃప్రభాత్యతే || ౧౦ || ఏవంవిజ్ఞాప్యమానంతంసుగ్రీవంవానరర్షభం | అపృచ్ఛ
 త్తంమహాప్రాజ్ఞోలక్ష్మణఃపరవీరహః || ౧౧ || కిమయంవానరోరాజః వనపఃప్రతివస్థితః | కంచార్థమభిర్దిశ్యఃఖతోవా
 క్యమబ్రవీత్ || ౧౨ || ఏవమక్తస్తుసుగ్రీవోలక్ష్మణేనమహాత్మనా | లక్ష్మణంప్రత్యువాచేదంవాక్యంవాక్యవిశారదః || ౧౩ || ఆర్య
 లక్ష్మణసంప్రాహవీరోదధిముఖఃకపిః | అంగదప్రముఖైర్వైరైర్భక్షితంమధువానరైః || విదిత్యదక్షిణామాశామాగతైర్హ
 రిపుంగవైః || ౧౪ || నైషామకృతకృత్యానామీదృశస్సాన్యదుపక్రమః || ఆగతైశ్చప్రమథితంయథామధువనంహితైః | ధర్మితం
 చవనంకృత్సమముక్తంచవానరైః || ౧౫ || వనంయదాభిషన్నాస్తేసాధితంకమవానరైః | దృష్ట్వాదేవీనసందేహా
 నచాన్యేనహనూమతా || నహ్యన్యస్సాధనేహేతుఃకర్మణోన్యహనూమతః || ౧౬ || కార్యసిద్ధిర్నైవతస్మిన్వానరపుం
 గవే || వ్యవసాయశ్చవీర్యంచశుశ్రేణాపితృతిష్ఠితం || ౧౭ || జాంబవాన్యత్రనేతాస్యాదంగదశ్చమహాబలః || హనూమాం
 శ్చాన్యధిష్ఠాతానతస్యగతరన్యథా || ౧౮ || అంగదప్రముఖైర్వైరైర్హరితంమధువనంకిల | వారయంతశ్చసహితాస్తథాజాను
 భిరాహతాః | ఏతదర్థమయంప్రాప్తృవక్త్రంమధురవాగిహ || నామ్నాదధిముఖోనామహరిఃప్రఖ్యాతవిక్రమః || ౧౯ || దృష్ట్వా
 సీతామహాబాహుసామితేపశ్యతత్వతః | అభిగమ్యతథాసర్వేపిబంతిమధువానరాః || ౨౦ || నచాప్యదృష్ట్వాచైదే
 హీంవిశుతాఃపురుషర్షభ || వనందత్తవరందివ్యంధర్మయోయర్వనాకనః || ౨౧ || తతఃప్రహృష్టోధర్మాత్కైలక్ష్మణస్సహ
 రాఘవః || శుశ్రావాకర్ణ్యసఖాంవాణీంసుగ్రీవవదనాచ్ఛ్చుతాం | ప్రాహృప్యతభృశంరామోలక్ష్మణశ్చమహాబలః || ౨౨ ||
 శుశ్రావాదధిముఖస్యేదంసుగ్రీవస్తుప్రహృప్యచ | వనపాలంపునర్వాక్యంసుగ్రీవఃప్రత్యభావత || ౨౩ || ప్రీతోస్త్రిసోహంయ
 ద్భుక్తంవనంతైఃకృతకర్మభిః | మర్షితంమర్షణీయంచచేష్టితంకృతకర్మణాం || ౨౪ || ఇచ్ఛామిశీఘ్రంహనుషత్ప్రధానా
 న్నాఖామృగాంస్తాకమృగరాజదర్పణ || ద్రష్టుంకృతార్థానహరాఘవాభ్యాంశ్రోతుంచసీతాధిగమేప్రయత్నం || ౨౫ ||

చృభోగాయనదత్తపూర్వం - వానరైః అంగదప్రముఖైః - ఆన్యథాసుగ్రీవవాక్యే అంగదానవాదవిరోధాత్ - భక్షితమితివనైః దశమధుపటల
 విషయం || ౧౪ || ఏభిరితి || అచింతయిత్వా అగణ్య - మధుసీతిఫలనామపటలక్షణం - భక్షయంతిమియంతిచేత్పుకైః - యద్వామధూన్యైవభక్షయంతి - భ
 క్షవత్పూర్వంతీత్యర్థః || ౧౫ || శిష్టమితి || శిష్టం అవశిష్టం మధుపటలం - ఆత్రమధువనే - అపరిభ్రంశిద్వంశయంతి - భక్షయంతిమధుపటలమిత్యర్థః || ౧౬ ||
 ఇమేహితి || హిశబ్దః పాదపూరణే - సంప్రధర్మణాదిహస్యవృత్తమానత్వా శ్రీరామేణ ప్రసిద్ధిపరోవా || ౧౭ || ఆర్యేత్యాది || అంగదప్రము
 ఖైరితి - ఆత్రవిశిష్టానువాదాద్ధధిముఖవాక్యేవానరపుంగవైరిత్యత్రాపిః శేషణపరత్వంబోధ్యం || ౧౮ || నైషామితి || వనంప్రమథితంభగ్నం - ధ
 ర్మితం ఆక్రాంతం - మధుచభాక్షితం - యథాయేనప్రకారేణ - ఏషామకృతకృత్యానామీదృశః పక్రమోనస్యాదితివన్యధియోజనా || ౧౯ || కృత
 కృత్యత్వంవిశేషయతి - వనమిత్యాదినా || ౨౦ || నచేతి || వనమితి - మధువనధర్మణామేవసీతాదర్శనైః గమితిభావః - దత్తవరందివ్యమిత్యనేనము
 త్తరజసేబ్రహ్మణాదత్తమిత్యవగమ్యతే || ౨౧ || శ్రుత్వేతి || ద్వితీయసుగ్రీవశబ్దస్యశోభనగ్రీవఇత్యవయవాధౌ వివక్షితః, క్రియాభేదనాపునరుక్తి
 ర్వా || ౨౨ || ఇచ్ఛామితి || హనుషత్ప్రధానాకాహనుషత్ప్రముఖాకృతార్థాకృతకృత్యాక - ప్రయత్నంప్రయాసం - తెభ్యః శ్రోతుమిచ్ఛా
 మిత్యన్యాయః || ౨౩ || అథప్రత్యుపకారార్థంసుగ్రీవస్సోన్యద్యోగసాఫల్యదశానాత్ భృశంసంసదేత్వాహ || వీరిస్సీతాక్షౌ సంప్రహృష్టాకుమారా
 న్దృష్ట్వాసిద్ధాథౌవానరాణాంచరాజా | అంగైస్సంహృష్టైఃకమసిద్ధిందిత్యావాహూవరాసన్నంసోతిమాత్రంసంసద || ప్రీత్యాసంతోష

౧౧౩ || నైవేతి || నిస్సృప్తపూర్వంసర్వేమాంయథేచ్ఛభోగాయపూర్వంత్వక్తంభవతి || ౧౪ || ఏభిరితి || అచింతయిత్వా ఇమానవిగణయ్యభక్షయంతి -
 క్షయంతిఫలనిభక్షయంతి - మధుపిబంతిత్వర్థః || ౧౫ || ఇమేహితి || ఇమేమధ్యుత్థాః || ౧౬ || అపృచ్ఛతేతి || సహేవవసంతోలక్ష్మణస్యకంచార్థమభినిదిక
 శ్యదుఃఖిరోవాక్యమబ్రవీదితిప్రశ్నకరణాత్ - దధిముఖేనవనభంగాదికంస్వజాత్యుచితభావయోక్తమిత్యవగంతవ్యం - ఉపాంశూక్తమితివాద
 వ్యవస్థం || ౧౭ || వనమితి || అభిషన్నాః ప్రాప్తాః || ఆగతైరితి || ఉపయక్తంభుక్తం || ౨౪ || శుశ్రేణితి || ఆత్రద్వితీయసుగ్రీవశబ్దః శోభనగ్రీవపరః ||
 ౨౫ || ఇచ్ఛామితి || సీతాధిగమప్రయత్నంసీతాధిగమకృతప్రయత్నంచశ్రోతుమిచ్ఛామితిసంబంధః || ౨౬ || అథరామప్రత్యుపకారార్థేసుగ్రీవః

ప్రీతిస్థితాఽనంప్రహృష్టాకుమారౌదృష్ట్యాసిద్ధాఙ్గావాసరాణాంచరాజాః । అంగైః సుహృద్భైః కర్మసిద్ధింవిచిత్రాబా
హుర్వాసానన్నాంసోతిమాత్రంననంద॥౨౯॥ ఇతిశ్రీమత్సుందరకాండే-త్రిమష్టితమస్సగఃః ॥ ౨౯ ॥ వేదైవము క్ర
స్తుహృష్టాదధిముఖః కపిః । రామవంలత్కణం చైవసుగ్రీవంచాభ్యవాదయత్ ॥ ౧ ॥ సప్రణవ్యచసుగ్రీవం రామహాచమహాబ
లౌ । వానరైస్సహితైశ్శూరైర్రివమేవోత్పపాతహా॥౩॥ సయతైవాగతః పూర్వంతతైవత్వరితంగతః । నిశత్యగగనాద్భు
మాతద్వనంప్రవివేశహా॥౩॥ సప్రవిష్టోమధువనంకదర్శహరియూధపాః । విమదానత్థితాః సర్వాః మేహమానాః మ
ధూదకం॥౪॥ సతానుపాగమద్విరోబధ్వాకరపుటాంజలింఽడవాచవచనంశ్లక్ష్యమిదంహృష్టవదంగదం॥౫॥ సామ్యరోషాన
కర్తవ్యోయదేభిరభివారితః॥ అజ్ఞానాద్రక్షిభిఃకోధాద్భువంతఃప్రతిషేధితాః॥ ౬॥ యువరాజస్త్యమీశశ్వవనస్యాగ్రహ
హాబల । మాగ్ధ్యాత్పుర్వంకృతాదోషస్తంభవాత్క్షుంతుమర్హతి॥ ౭॥ ఆఖ్యాతంహిమయాగత్వాపితృవృశ్యతవానఘా
తాహూవయాతంసర్వేషామేతేషాంవనచారిణాం॥ ౮॥ సత్త్వదాగమనంశుత్రావసహౌభిర్నరియూధతైః । ప్రహృష్టానతు
రుష్టోసౌవనంశుత్రావప్రదర్శితం॥౯॥ ప్రహృష్టామాంపితృవృష్టైసుగ్రీవోవాసరేశ్వరః । శీఘ్రంప్రేషయసర్వాంస్తాః తి
హూవాచపార్థివః॥ ౧౦॥ శుత్రాదధిముఖస్యేదంవచనంశ్లక్ష్యమంగదః । అబ్రీహితాన్వరిశ్రేష్ఠోవాక్యంవాక్యవిశారదః॥
౧౧॥ శంకశుత్రోయంవృత్తాంతోరామేణహరియూధపాః । తత్త్వమంనేహనస్థాతుంకృతేకార్యేపరంతపాః॥౧౨॥ పీ
త్వామధుయథాకామంవిశ్రాంతావనచారిణః । కింశేషంగమనంతత్రిసుగ్రీవోయత్రమేగురుః॥౧౩॥ సర్వేయథామాంవ
త్వంతిసమేత్యహరియూధపాః । తథాస్త్రికర్తాకర్తవ్యేభవద్భిఃపరవాసహం॥ ౧౪॥ నాజ్ఞాపయితుమీశోహంయువరాజో
స్త్రియద్యపి । అయ క్తంకృతకర్తాణోయూయంధర్మయితుంమయా॥౧౫॥ బుధతత్త్వాంగదస్యైవంశుత్రావచనమన్య

౧-సంప్రహృష్ట-రోమస్వతిశేషః- హృషితరోమాణాదిత్యధః- హృషితరోమస్వతిశిఖావిడభావః- ఏవంఅంగైః సుహృద్భైః కర్మసిద్ధింవిచిత్రాబా
హుర్వాసానన్నాంసోతిమాత్రంననంద- నిశ్చిత్యేత్యధః- జాగతంనైశ్వరదేవీవృత్తం- పరిచానైశ్చిన్నానైశ్వరదేవీమ
మాయానిలిఖితాత్-అస్త్రిక-సగే-ఏకోనశ్రితశ్లోకాః॥౨౯॥ ఇతిశ్రీమదరాజనిరచితే...సుందరకాండవ్యాఖ్యానేత్రిమష్టితమస్సగఃః

సుగ్రీవేశేత్యాది॥సహితైఃస్నేహాదిరేణాన్యోన్యంయుక్తైః-వానరైస్సహితైరితిపాఠః॥౩॥ సప్రణవ్యచసుగ్రీవం రామహాచమహాబ
లౌ-మహానానితి-మేహమానాః-మేహయతః-మూత్రయతఇత్యర్థః-ఏతేనమూత్రణాన్తథూనిజీవాః నిశిగమ్యతే-అతఏవః-మదత్వం-మధూనిచఉ
దకానిచమధూదకమితిద్వంద్వైవవద్భావః- ఉదకానిచాత్రఅనుపానత్వేనపీతాని-తదాహవాహటః-అనుపానంహిమంవారియవగోధూమయో
హిఃతం॥దద్విమద్యేభిశ్చైదేకాష్టాపిష్టయమేషుచేతి॥ ౪॥ సతానితి॥కరపుటాంజలింకరతలయూరంజలిం-సమ్యక్సంయుక్తకరతలంజలిమిత్య
ధః॥ ౫॥ సామ్యేతి॥ ఏభిఃవానరైఃఅభివారితఃఅభివారితోనీతియత్-అత్రాథేరోషోనకతకవ్యః-భవంతఇతిపూజాయాఽమమవిచనం-నచ
హామవాదికమాదాయబహువచనంఉత్తరస్లోకేపియవరాజస్త్యమిత్వైః॥ అజ్ఞానాతోధాత్-అజ్ఞానప్రయుక్తక్రోధాదిత్యధః-అభివా
రితమితిపాఠేలింగవ్యత్యయతః- కేచిత్తుష్టానాతోధాచ్ఛభవంతఃప్రతిషేధితాఇత్యేతత్పరివారితంపరివారణంప్రతిరోషోనకతకవ్యఇతి
యోజయంతి॥౬॥ క్రోధాద్వాంకృతేభిశ్చరోషోనకతకవ్యస్సాన్వృతిత్యాశంక్యక్రోధస్యాజ్ఞానకృతత్వాదిత్యాహ- యువరాజఇతి॥దోషఃనివార
ణరూపంపరాధః॥౭॥ ఆఖ్యాతంహిమితి॥ ఉపయాతంఅగమనం॥ ౧౧॥ శంకఇతి॥ అయంవృత్తాంతఃఅస్తదాగమనవృత్తాంతః॥ ౧౨॥ పీత్వైః॥
కింశేషం-నకించదపిష్టమిత్యధః- కింతుమేగురుఃసుగ్రీవోయత్రవతః-తత్త్రగమనమేవశేషమిత్యధః- కింశేషంగమనంతచ్చసుగ్రీవోయత్ర
మేగురురితిపాఠే- అస్తాకంగమనంకింశేషంకించచ్చేషం- తచ్చగమనశేషంచసుగ్రీవోయత్రత్రగమనమితిసంబంధః॥౧౩॥సయపూర్వకంసర్వ
సంమేళనంసమథాయతే- సర్వఇతి॥ తథాస్త్రికతా- ఆవ్యవంకరిష్యామిత్యధః- కతకవ్యేకార్య- భవద్భిఃఅహంపరవాత్- భవద్భిగృథాని
యుక్తంతథాకరిష్యామి-గంతవ్యమిత్యైకగమిష్యామిఃసాతవ్యమిత్యుక్తేస్తాస్యామఇత్యధః॥౧౪॥ యువరాజత్వాత్ భవానేవకతకవ్యాకతః
వ్యనియంతేత్యత్రఅహ-నాజ్ఞాపయితుమితి॥ ఈశఃస్వతంత్రఃకృతకమాణఃకృతోపకారాః- యూయం-మయా- ధషణయితుంఅనాదకుం

సోప్సోగసాభ్యుదగ్ధనాతృభృశంసందేత్యాహ- శ్రీతీతి॥ ప్రీతిస్థితాఽపీత్యాసంతోషేణకనితనేత్రాసంప్రహృష్టాభులితగాతౌ- సంప్ర
హృష్టైఃపులికైఃఅంగైఃపలీతఃకమఃసిద్ధింకార్యసిద్ధింబాహుర్వాసానన్నాంసోతిమాత్రంననంద- త్రిమష్టితమస్సగఃః ॥ ౨౯ ॥ వేదైవము క్ర
స్తుహృష్టాదధిముఖః కపిః । రామవంలత్కణం చైవసుగ్రీవంచాభ్యవాదయత్ ॥ ౧ ॥ సప్రణవ్యచసుగ్రీవం రామహాచమహాబ
లౌ । వానరైస్సహితైశ్శూరైర్రివమేవోత్పపాతహా॥౩॥ సయతైవాగతః పూర్వంతతైవత్వరితంగతః । నిశత్యగగనాద్భు
మాతద్వనంప్రవివేశహా॥౩॥ సప్రవిష్టోమధువనంకదర్శహరియూధపాః । విమదానత్థితాః సర్వాః మేహమానాః మ
ధూదకం॥౪॥ సతానుపాగమద్విరోబధ్వాకరపుటాంజలింఽడవాచవచనంశ్లక్ష్యమిదంహృష్టవదంగదం॥౫॥ సామ్యరోషాన
కర్తవ్యోయదేభిరభివారితః॥ అజ్ఞానాద్రక్షిభిఃకోధాద్భువంతఃప్రతిషేధితాః॥ ౬॥ యువరాజస్త్యమీశశ్వవనస్యాగ్రహ
హాబల । మాగ్ధ్యాత్పుర్వంకృతాదోషస్తంభవాత్క్షుంతుమర్హతి॥ ౭॥ ఆఖ్యాతంహిమయాగత్వాపితృవృశ్యతవానఘా
తాహూవయాతంసర్వేషామేతేషాంవనచారిణాం॥ ౮॥ సత్త్వదాగమనంశుత్రావసహౌభిర్నరియూధతైః । ప్రహృష్టానతు
రుష్టోసౌవనంశుత్రావప్రదర్శితం॥౯॥ ప్రహృష్టామాంపితృవృష్టైసుగ్రీవోవాసరేశ్వరః । శీఘ్రంప్రేషయసర్వాంస్తాః తి
హూవాచపార్థివః॥ ౧౦॥ శుత్రాదధిముఖస్యేదంవచనంశ్లక్ష్యమంగదః । అబ్రీహితాన్వరిశ్రేష్ఠోవాక్యంవాక్యవిశారదః॥
౧౧॥ శంకశుత్రోయంవృత్తాంతోరామేణహరియూధపాః । తత్త్వమంనేహనస్థాతుంకృతేకార్యేపరంతపాః॥౧౨॥ పీ
త్వామధుయథాకామంవిశ్రాంతావనచారిణః । కింశేషంగమనంతత్రిసుగ్రీవోయత్రమేగురుః॥౧౩॥ సర్వేయథామాంవ
త్వంతిసమేత్యహరియూధపాః । తథాస్త్రికర్తాకర్తవ్యేభవద్భిఃపరవాసహం॥ ౧౪॥ నాజ్ఞాపయితుమీశోహంయువరాజో
స్త్రియద్యపి । అయ క్తంకృతకర్తాణోయూయంధర్మయితుంమయా॥౧౫॥ బుధతత్త్వాంగదస్యైవంశుత్రావచనమన్య

౧॥ ౩॥ సప్రణవ్యచసుగ్రీవం రామహాచమహాబ
లౌ-మహానానితి-మేహమానాః-మేహయతః-మూత్రయతఇత్యర్థః-ఏతేనమూత్రణాన్తథూనిజీవాః నిశిగమ్యతే-అతఏవః-మదత్వం-మధూనిచఉ
దకానిచమధూదకమితిద్వంద్వైవవద్భావః- ఉదకానిచాత్రఅనుపానత్వేనపీతాని-తదాహవాహటః-అనుపానంహిమంవారియవగోధూమయో
హిఃతం॥దద్విమద్యేభిశ్చైదేకాష్టాపిష్టయమేషుచేతి॥ ౪॥ సతానితి॥కరపుటాంజలింకరతలయూరంజలిం-సమ్యక్సంయుక్తకరతలంజలిమిత్య
ధః॥ ౫॥ సామ్యేతి॥ ఏభిఃవానరైఃఅభివారితఃఅభివారితోనీతియత్-అత్రాథేరోషోనకతకవ్యః-భవంతఇతిపూజాయాఽమమవిచనం-నచ
హామవాదికమాదాయబహువచనంఉత్తరస్లోకేపియవరాజస్త్యమిత్వైః॥ అజ్ఞానాతోధాత్-అజ్ఞానప్రయుక్తక్రోధాదిత్యధః-అభివా
రితమితిపాఠేలింగవ్యత్యయతః- కేచిత్తుష్టానాతోధాచ్ఛభవంతఃప్రతిషేధితాఇత్యేతత్పరివారితంపరివారణంప్రతిరోషోనకతకవ్యఇతి
యోజయంతి॥౬॥ క్రోధాద్వాంకృతేభిశ్చరోషోనకతకవ్యస్సాన్వృతిత్యాశంక్యక్రోధస్యాజ్ఞానకృతత్వాదిత్యాహ- యువరాజఇతి॥దోషఃనివార
ణరూపంపరాధః॥౭॥ ఆఖ్యాతంహిమితి॥ ఉపయాతంఅగమనం॥ ౧౧॥ శంకఇతి॥ అయంవృత్తాంతఃఅస్తదాగమనవృత్తాంతః॥ ౧౨॥ పీత్వైః॥
కింశేషం-నకించదపిష్టమిత్యధః- కింతుమేగురుఃసుగ్రీవోయత్రవతః-తత్త్రగమనమేవశేషమిత్యధః- కింశేషంగమనంతచ్చసుగ్రీవోయత్ర
మేగురురితిపాఠే- అస్తాకంగమనంకింశేషంకించచ్చేషం- తచ్చగమనశేషంచసుగ్రీవోయత్రత్రగమనమితిసంబంధః॥౧౩॥సయపూర్వకంసర్వ
సంమేళనంసమథాయతే- సర్వఇతి॥ తథాస్త్రికతా- ఆవ్యవంకరిష్యామిత్యధః- కతకవ్యేకార్య- భవద్భిఃఅహంపరవాత్- భవద్భిగృథాని
యుక్తంతథాకరిష్యామి-గంతవ్యమిత్యైకగమిష్యామిఃసాతవ్యమిత్యుక్తేస్తాస్యామఇత్యధః॥౧౪॥ యువరాజత్వాత్ భవానేవకతకవ్యాకతః
వ్యనియంతేత్యత్రఅహ-నాజ్ఞాపయితుమితి॥ ఈశఃస్వతంత్రఃకృతకమాణఃకృతోపకారాః- యూయం-మయా- ధషణయితుంఅనాదకుం

ఘం॥ ప్రహృష్టమనసోవాక్యమిదమూచుర్వనాకసః॥ ౧౬॥ ఏవంఽత్యుతికోరాజప్రభస్సవానరర్షభ॥ విశ్వరూపదమ
 త్తోహిసర్వోహమితిమన్యతే॥ ౧౭॥ తవచేదంసుసదృశంవాక్యంనాన్యస్యకస్యచిత్॥ సన్నతిర్హితవాఖ్యాతిభవిష్యచ్ఛుభ
 యోగ్యతాం॥ ౧౮॥ సర్వేవయమపిపాప్రాస్తత్యగంతుంకృతక్షణాః॥ సయత్రోహరివీరాణాంసుగ్రీవఃపతిరవ్యయః॥ ౧౯॥
 త్వయాహ్యనుక్తైర్హరిభిర్నైవశక్యంపదాత్పదం॥ క్వచిద్దంతుంహరిశ్రేష్ఠబ్రామిససత్వమిదంతుతే॥ ౨౦॥ ఏవంతువద
 తాంతేమామంగదఃప్రత్యభావత॥ బాధంగచ్ఛామత్యక్త్వాఖిముత్పేతుర్మహాబలాః॥ ౨౧॥ ఉత్పతంతమనూత్పేతుస్సర్వే
 తేహరియాధపాః॥ కృత్వాకాశంనిరాకాశంయంతోత్త్రిప్తాశ్చవాచలాః॥ ౨౨॥ తేంబరంసహసోత్పత్యవేగవంతఃప్లవంగ
 మాః॥ వినదంతోమహానాదంఘనావాతేరితాయథా॥ ౨౩॥ అంగదేహ్యసనుపాప్రేమగ్రీవోవానరాధిపః॥ ఉవాచశోకో
 పహశంరామంకమలలోచనం॥ ౨౪॥ సమాశ్మసిహిభద్రంతేదృష్టాదేవీనసంశయః॥ నాగంతుమిహశక్యంతైరతీతేసమ
 యోహినః॥ ౨౫॥ సమత్యకాశమాగచ్ఛేత్సృత్యేహివినిపాతితే॥ యవరాజోమహాబాహుఃప్లవతాంప్రవరోంగదః॥ ౨౬॥
 యద్యప్యకృతకృత్యానామీదృశస్సాన్యమపకీమః॥ భవేత్సదీనవదనోభ్రాంతవిప్లుతమానసః॥ ౨౭॥ పితృప్రైతామహంప్రైశ
 త్సూర్వకైరభిరక్షితం॥ నమేమధువనంహన్యాదహృష్టఃప్లవగేశ్వరః॥ ౨౮॥ కాసల్యాసుప్రజారామసమాశ్మసిహిసువ్రత॥
 ౨౯॥ దృష్టాదేవీనసందేహానచాన్యేనహనూమతా॥ సహ్యాకమణోహేతుస్సాధనేస్యహనూమతః॥ ౩౦॥ హ
 నూమతహిసిద్ధిశ్చమతిశ్చమతిసత్తమ॥ వ్యవసాయశ్చవీర్యంచసూర్యేతేజఇవధృవం॥ ౩౧॥ జాంబవాన్యత్రనేతాస్యా
 దంగదశ్చబలేశ్వరః॥ హనుమాంశ్చౌష్యధిష్ఠాతానతస్యగతిరన్యథా॥ మాభూశ్చింతాసమాయుక్తస్సంప్రత్యమితఃకీమ॥
 ౩౨॥ తతఃకిలకిలాశబ్దంశుశౌహసన్నమంబరే॥ హనుమతర్తదృష్టానాంనర్దతాంకాననాకసాం॥ కింఽంధాముపయా
 తానాంసిద్ధింకథయతామివ॥ ౩౩॥ తతశ్శృత్యానినాదంతంకపీనాంకపిసత్తమః॥ ఆయతాంచితలాంగూలసోస్థిభవద్ధృ
 వ్యమానసః॥ ౩౪॥ అజగ్ముస్తేపిహరయోరామదర్శనకాంక్షిణః॥ అంగదంపురతఃకృత్వాహనూమంతంచవానరం॥ ౩౫॥
 తేంగదవఃసుఖావీరౌఃప్రహృష్టాశ్చముదాన్వితాః॥ నిపేతుర్హరిరాజస్యసమీపేరాఘవస్యచ॥ ౩౬॥ హనుమాంశ్చమహా

పరతంత్రకతుః-మితియావత్ - అయ క్తం అయక్తాఇత్యర్థః - ఆమృతమవ్యయమేతత్ - శక్యమితివత్సామాన్యోపక్రమాన్నపుంసకైకత్వ
 నిదే-శివత్యస్యాహుః॥ ౧౬॥ ఏవమితి॥ అహమితిమన్యతే- గర్విష్టోభవతీతియావత్॥ ౧౭॥ తవచేతి॥ సన్నతిఃవినయః॥ ౧౮॥ సర్వేవయమితి॥
 కృతక్షణాఃకృతావసరాః - అవసరప్రతిక్షాఇతియావత్॥ ౨౦॥ ఏవంత్వీతి॥ బాధమిత్యంగీకారే - ఇతిశబ్దఃకాకాక్షిన్యాయేనపూర్వాపరయో
 రన్వేతి- ఏవంతేమానదతాంతేషువదత్సు - అంగదః బాధమితిప్రత్యభావత- గచ్ఛామత్యక్త్వాపిఉత్పాత॥ ౨౧॥ ఉత్పతంతమితి॥ నిరా
 కాశంనిరవకాశం॥ ౨౨॥ తేంబరమితి॥ అత్రజగ్మరిత్యధ్యాహం॥ ౨౫॥ నేతి॥ వినిపాతితేమిష్ఠి తే॥ ౨౬॥ యద్యపిఅకృతకృత్యానాంఅకృతకార్యా
 ణాం - ఈదృశఃపథువసభంగరూపః - ఉపక్రమఃఉద్యోగఃయదీస్యాత్తదాంగదోదీనవదనత్వాదివిష్టోభవత్॥ ౨౭॥ పితృప్రైతామమితి॥
 పితాచాసాపితామహశ్చ- పిత్రాబ్రహ్మణా ఋక్షిరజసేనత్రంపితృప్రైతామహం- ప్లవగేశ్వరఃఅంగదః॥ ౨౮॥ కాసల్యాని॥ హేరామ, కాస
 ల్యాసుప్రజాఃసుప్రజావతీ-నిత్యమసిచ్ఛప్రజామేధయోరిత్యసిచ్ఛప్రత్యయః - ఏవంచేవ్యవస్థాసజ్ఞానేనభవతస్సత్తాలాభాదిదానంకాసల్యాసు
 ప్రజావతీ-అభూదిశేషః॥ ౩౦॥ జాంబవానితి॥ యత్రకార్య-సేతామంత్రీ- బలేశ్వరఃసేనాపతిః-అధిష్ఠాతా- సందక్షకఇత్యర్థః-తస్యకార్య
 స్య-గతిఃసిద్ధిః- అన్యథావిపరీతా-సభవేత్ - సుప్రతిబింబితాసంయుక్తోమాభూః॥ ౩౩॥ తతఃకాచ్యపి- సిద్ధికథయతామివ-ఉత్సాహేనేతిశేషః॥
 ౩౩॥ తతఃఇతి॥ ఆయతాంచితలాంగూలః- ఆయతఃదీప్తికాకృతః- అంచితఃమాల్యవచ్ఛృంకెనమాస్థాపితః॥ ౩౪॥ తఇతి॥ ప్రహృష్టాఃసంజాత
 పుళకాః॥ ౩౬॥ హనుమాంశ్చేతి॥ నియతామితి- అక్షతత్వేష్యనియతత్వేప్రైయర్థ్యం-నియతత్వేపిక్షతత్వేచతథా-ఆతఃఆవశ్యకముభయంసంగ్రహే

౧౭॥ సన్నతిరితి॥ సన్నతిఃవినయఃసమృతా- భవిష్యతీంశుభాచోగ్యతాంభావినీంభాగ్యోన్నతిమఖ్యాతిఃసూచయతి॥ ౧౮॥ తి॥ అత్రదేవేపాప్రాప్తా
 వయంయత్రసుగ్రీవస్త్రగంతుంకృతక్షణాఃకృతోత్సాహః॥ ౧౯॥ ౨౦॥ ఏవమితి॥ ఏవంవదతాంతేమాంపురతఃఅంగదోబాధమిత్యభ్యభావత-మ
 హాబలానైగచ్ఛామత్యక్త్వాఖిముత్పేతురియోజనా॥ ౨౧॥ ఉత్పతంతమితి॥ ఉత్పతంతమంగదం- నిరాకాశంనిరవకాశం॥ ౨౨॥ తేంగదమిత్యాది
 సాధణ్లోకమేకంవాక్యం॥ తెవానరాఃఅంగదంహనూమంతంచపురతఃకృత్వాఅంబరంసహసోత్పత్యజగ్మరిశేషః॥ ౨౩॥ అంగదఇతి॥ అంగదేనమ
 నుపాప్రేమగ్రీవోవానరేశ్వరఉవాచేతిఅంగదాగమనాత్ప్రగతిద్రష్టవ్యం-ఆగమనస్యవత్సమాఖ్యాదితిభావః॥ ౨౬॥ సనుమధువనధర్షణ
 మాత్రేణకథంకార్యసిద్ధిః, కాపేయాదినాపిసంభవాదిత్యాశంక్యసత్త్వంఅన్యేవాంతాదృశత్వేపి అంగదస్త్రైతాదృశఇత్యాశయేనాహ॥ య
 ద్యపిత్యాదిశ్లోకద్వయేన॥ అకృతకృత్యానాంఅన్యేవాంవానరాణాం-ఈదృశఉపక్రమఃమధువనభంగహమౌపార్జయద్యపిస్యాత్ - తథా
 పిత్రలంకాంగదస్త్రదీనవదనోభ్రాంతవిప్లుతమానసశ్చభవేత్ - కుతఃపితృప్రైతామహంపితృపితామహపరంపరాగతంమేమధువనం-జనకాత్మజామద్య
 వ్యూసహన్యాత్॥ ౨౮॥ కాసల్యాని॥ హేరామకాసల్యాసుప్రజాః - సేతాయాఃస్థివిపరీజ్ఞానేనభవతఃసత్తాలాభాత్ ఇదానీంకాసల్యాసుపుత్ర
 వత్యభూషితిభావః॥ ౩౦॥ తి॥ అధిష్ఠాతాకార్యకరణోద్యోగవాక్॥ ౩౩॥ ఆయతాంచితలాంగూలఇతిస్వభావాక్త్యులంకారః॥ ౩౬॥ హను

బాహుఃప్రణమ్యశిరసాతతః॥నియతామక్తుబాదేవీంరాఘవాన్యవేదయత్॥౩౭౫॥నిశ్చితార్థస్తతస్తప్తిఃసుగ్రీవఃప
వనాత్పదే॥లక్ష్మణఃప్రీతిమాన్ప్రీతిబహుభూతాదవైత్తుతః॥౩౭౬॥ప్రీత్యాచరమమాణాథరాఘవఃపరవీరహః॥బహుమా
నేనమహాతాహనుమంతమవైత్తుతః॥౩౭౭॥అతశ్చీమత్సుందరకాండే- చతుష్టప్తితమస్సగః.*****

తతఃప్రసరివణంతైలం తేగతామక్తుకాననం । ప్రణమ్యశిరసారామంలక్ష్మణంచమహాబలం॥ యవరాజంపు
రసగ్భ్యమగ్రీవమభివాద్యచ ప్రవృత్తింధసీతాయాఃప్రవక్తముపచక్రిముః॥౨॥ రావణాంతఃపురేరోధంరాక్షసీభి
శ్చతజఃనం॥ రామేసమనురాగంచదాహ్వానంసమయఃకృతః । ఏతదాఖ్యాంతితేసర్వేహరయోరామసన్నిధౌ॥౩౫॥
వైదేహీమక్షతాంశుత్వారామస్తూత్వంబ్రహ్మతే॥ ౪॥ క్వసీతావతతేదేవీకథంచమయవతతే । ఏతస్మైసర్వమా
ఖ్యాతవైదేహీంప్రీతివానరాః॥ ౫॥ రామస్యగదితంశుత్వాహరయోరామసన్నిధౌ । చోదయతిహనూమంతంసీతా
వృత్తాంతకోవిదం॥ ౬॥ శుత్వాతువచనంలేహంహనుమాన్గారుతాత్మజః । ప్రణమ్యశిరసాదేవైస్సీతాయైతాందిశం
ప్రీతి॥ ఉవాచవాక్యంవాక్యజ్ఞస్సీతాయాదర్శనంయథా॥ ౭౫॥ సముద్రంలంఘయిత్వాహంశతయోజనమాయతం॥
అగచ్ఛంజానకీంసీతాంమార్గమాణోదిదృక్షయా॥ ౭౬॥ తత్రలంకేతినగరీరావణస్యరాత్ననః॥దక్షిణస్యసముద్ర
స్యతీరేవసతిదక్షిణే॥ ౭౭॥ తత్రదృష్టామయాసీతారావణాంతఃపురేసతీ॥ సన్న్యస్త్యయిజీవంతీరామారామమనో
రథం॥ ౮౦౫॥ దృష్టామేరాక్షసీమధ్యేతజ్యమానామహముహహః॥ రాక్షసీభిర్విరూపాభీరక్షితాప్రమదావనే॥
౮౦౬॥ దుఃఖమాసాద్యతేదేవీతథాదుఃఖాచితాసతీ॥౮౦౭॥ రావణాంతఃపురేరుద్ధారాక్షసీభిస్సురక్షితా । ఏకవేణీధరా
దీనాత్వయిచింతాపరాయణా॥అధశ్శయ్యావివణాంగీపద్మినీపహిమాగమే॥రావణాద్వినివృత్తార్థమతఃకృతశ్చ
యా॥దేవీకథంచితాకృతేస్థత్వత్సనామార్గితామయా॥౮౦౮॥ఇత్వాకువంశవిఖ్యాతించైఃకీర్తయతానఘ॥సామయా
నరశాదూలవిశ్వాసముపపాదితా॥ ౮౦౯॥ తతస్సంభాషితాదేవీసర్వమర్థంచదర్శితా॥రామసుగ్రీవసఖ్యంచశుత్వా
ప్రీతిముపాగతా॥౮౧౦॥నియతస్సమదాచారోభక్తిశ్చాస్యాస్తధాత్వయి॥ ఎవంమయామహాభాగాదృష్టాజనకనందినీ॥
ఉగ్రేణతపసాయుక్తాత్వద్భక్త్యపురుషమభ॥౮౧౧॥అభిజ్ఞానంచమేదత్తంయథావృత్తంతవాంతికే । చిత్రకూటేమహా
ప్రాజ్ఞవాయసంప్రతిరాఘవ॥౮౧౨॥విజ్ఞానశ్చనరవ్యాఘోరామోవాయుసుతత్వయా॥అఖిలేనేహయద్దృష్టమితిమా
మాహజానకీ॥౮౧౩॥అయంచాప్తైప్రదాతవ్యోయత్నాత్సుపరిరక్షితః । బ్రువతావచనాన్వేనంసుగ్రీవస్సోపశృణ్వతః॥ఏవ
చూడామణిశ్శ్రీమాన్దయాసుపరిరక్షితః । మనశ్శిలాయాస్థిలకోగండపార్శ్వేనివేశితః॥ త్వయాప్రణమ్యైలిలకేతంకిల
త్వర్తుమర్హసి॥ఏవనిర్యాతితశ్శ్రీమాన్దయాతేవారిసంభవః॥ఏతద్దృష్త్వాప్రమోదిష్యేన్యసనేత్వామివానఘ । జీవితం

ణదశకాయతి॥అస్మిన్సగేసాధైకోనచత్వారింశహ్స్రీకాః॥౩౭౮॥ఇతిశ్రీగోవింద... సుందరకాండవ్యాఖ్యానచతుష్టప్తితమస్సగః.*****

తతఃప్రసరివణంతైలం తేగతామక్తుకాననం । ప్రణమ్యశిరసారామంలక్ష్మణంచమహాబలం॥ యవరాజంపు
రసగ్భ్యమగ్రీవమభివాద్యచ ప్రవృత్తింధసీతాయాఃప్రవక్తముపచక్రిముః॥౨॥ రావణాంతఃపురేరోధంరాక్షసీభి
శ్చతజఃనం॥ రామేసమనురాగంచదాహ్వానంసమయఃకృతః । ఏతదాఖ్యాంతితేసర్వేహరయోరామసన్నిధౌ॥౩౫॥
వైదేహీమక్షతాంశుత్వారామస్తూత్వంబ్రహ్మతే॥ ౪॥ క్వసీతావతతేదేవీకథంచమయవతతే । ఏతస్మైసర్వమా
ఖ్యాతవైదేహీంప్రీతివానరాః॥ ౫॥ రామస్యగదితంశుత్వాహరయోరామసన్నిధౌ । చోదయతిహనూమంతంసీతా
వృత్తాంతకోవిదం॥ ౬॥ శుత్వాతువచనంలేహంహనుమాన్గారుతాత్మజః । ప్రణమ్యశిరసాదేవైస్సీతాయైతాందిశం
ప్రీతి॥ ఉవాచవాక్యంవాక్యజ్ఞస్సీతాయాదర్శనంయథా॥ ౭౫॥ సముద్రంలంఘయిత్వాహంశతయోజనమాయతం॥
అగచ్ఛంజానకీంసీతాంమార్గమాణోదిదృక్షయా॥ ౭౬॥ తత్రలంకేతినగరీరావణస్యరాత్ననః॥దక్షిణస్యసముద్ర
స్యతీరేవసతిదక్షిణే॥ ౭౭॥ తత్రదృష్టామయాసీతారావణాంతఃపురేసతీ॥ సన్న్యస్త్యయిజీవంతీరామారామమనో
రథం॥ ౮౦౫॥ దృష్టామేరాక్షసీమధ్యేతజ్యమానామహముహహః॥ రాక్షసీభిర్విరూపాభీరక్షితాప్రమదావనే॥
౮౦౬॥ దుఃఖమాసాద్యతేదేవీతథాదుఃఖాచితాసతీ॥౮౦౭॥ రావణాంతఃపురేరుద్ధారాక్షసీభిస్సురక్షితా । ఏకవేణీధరా
దీనాత్వయిచింతాపరాయణా॥అధశ్శయ్యావివణాంగీపద్మినీపహిమాగమే॥రావణాద్వినివృత్తార్థమతఃకృతశ్చ
యా॥దేవీకథంచితాకృతేస్థత్వత్సనామార్గితామయా॥౮౦౮॥ఇత్వాకువంశవిఖ్యాతించైఃకీర్తయతానఘ॥సామయా
నరశాదూలవిశ్వాసముపపాదితా॥ ౮౦౯॥ తతస్సంభాషితాదేవీసర్వమర్థంచదర్శితా॥రామసుగ్రీవసఖ్యంచశుత్వా
ప్రీతిముపాగతా॥౮౧౦॥నియతస్సమదాచారోభక్తిశ్చాస్యాస్తధాత్వయి॥ ఎవంమయామహాభాగాదృష్టాజనకనందినీ॥
ఉగ్రేణతపసాయుక్తాత్వద్భక్త్యపురుషమభ॥౮౧౧॥అభిజ్ఞానంచమేదత్తంయథావృత్తంతవాంతికే । చిత్రకూటేమహా
ప్రాజ్ఞవాయసంప్రతిరాఘవ॥౮౧౨॥విజ్ఞానశ్చనరవ్యాఘోరామోవాయుసుతత్వయా॥అఖిలేనేహయద్దృష్టమితిమా
మాహజానకీ॥౮౧౩॥అయంచాప్తైప్రదాతవ్యోయత్నాత్సుపరిరక్షితః । బ్రువతావచనాన్వేనంసుగ్రీవస్సోపశృణ్వతః॥ఏవ
చూడామణిశ్శ్రీమాన్దయాసుపరిరక్షితః । మనశ్శిలాయాస్థిలకోగండపార్శ్వేనివేశితః॥ త్వయాప్రణమ్యైలిలకేతంకిల
త్వర్తుమర్హసి॥ఏవనిర్యాతితశ్శ్రీమాన్దయాతేవారిసంభవః॥ఏతద్దృష్త్వాప్రమోదిష్యేన్యసనేత్వామివానఘ । జీవితం

ణదశకాయతి॥అస్మిన్సగేసాధైకోనచత్వారింశహ్స్రీకాః॥౩౭౮॥ఇతిశ్రీగోవింద... సుందరకాండవ్యాఖ్యానచతుష్టప్తితమస్సగః.*****

౨॥ రావణాంతఃపురైతి॥ సమయఃమాసవ్యయావధిరూపసమయః- తంచేతిశేషః॥ ౫॥ తి॥ చోదయంతిప్రేరయంతిస్త॥౬॥సీతాయై
ప్రణమ్యతాదిశంప్రతిప్రణమ్యత్యాకమః॥ ఉవాచేతి॥ సీతాయాదశఃనంయథాయేనప్రకారణజాతం- తత్సరంవాక్యమువాచేత్యధః॥౭౫॥
తి॥ దేవ్యాదిదృక్షయాతామగమాణోగచ్ఛం॥ ౭౬॥ తత్రసీతేతి॥ హేరామత్వయిమనోరథంసన్న్యస్త్యసవ్యజ్ఞ్యస్య- జీవంతీభృతపా
ణా॥ అధః॥ అధశ్శయ్యాస్థండిలశయనా॥ ౮౫౫॥ తతఃప్రసరివణంతైలం తేగతామక్తుకాననం । ప్రణమ్యశిరసారామంలక్ష్మణంచమహాబలం॥ యవరాజంపు

ధారయిష్యామిమా సందశర ధాత్వజః॥ ఊర్ధ్వంమా సాన్నజీవేయంరక్ష సాంవశమాగతా॥౨౪॥ ఇతిమామబ్రవీత్సితాకృ
 శాంగీధర్మచారిణీ॥ రావణాంతఃపురేదుర్ధామ్యగీవోత్ఫుల్ల లోచనా॥౨౫॥ ఏతదేవమయాభ్యాతంసర్వంరాఘవయద్య
 థా॥ సర్వధాసాగరజలేంతారఃప్రసాదీయతాం॥ ౨౬॥ తౌజాతాశ్వాసారాజపుత్రౌవివత్వా తచ్ఛాభిజ్ఞానంరాఘ
 వాయప్రదాయ॥ దేవ్యాచాభ్యాత-సర్వమేవానుపూర్వాద్వాచాసంపూర్ణంవాయపుత్రశ్శశంస॥ ౨౭॥ ఇతిశ్రీసు
 త్సుందర కాండే-పంచపక్షితమస్సగఃః. ***** ఏవమక్తోహనుమ శా రామోదశర ధాత్వజః । తంమణింహృద
 యేక్యత్వాప్రదురోదసలక్షణః॥౧॥తంతుదృష్ట్వామణి శ్రేష్ఠంరాఘవశ్శోకకర్మితః॥ నేతాభ్యామశుభ్రాద్ధాభ్యాంసుగ్రీ
 వమిదమబ్రవీత్॥౨॥యథై వధేనుస్సృవతిస్నేహోద్వత్సస్యవత్సలా॥ తథామమాపిహృదయంమణిరత్నస్యచర్మనాత్॥ ౩॥
 మణిరత్నమిదందత్తంవైదేహ్యశ్శ్యశురేణమే॥ వధూకాలేయథాబద్ధమధికంమూర్ఛి శోభతే॥ ౪॥ అయంహిజలసం
 భూతోమణిస్సజ్జనపూజితః । యజ్ఞైపరమతుష్టేనదత్తశ్చ క్రేణధీమతా॥౫॥ఇమంవృష్ట్వామణి శ్రేష్ఠంయథాతాతస్యదగ్ధ
 సంఽబిద్యాస్యైవగతస్సౌమ్యవైదేహస్యతథావిభోః॥౬॥ అయంహిశోభతేతస్యాఃప్రియాయామూర్ఛి మేమణిః । అ
 స్యాగ్యదర్శనాహంపాప్తాంతామివచింతయే॥౭॥కిమాహసీతావై దేహీబూహిసావ్యపునఃపునః । పిపాసుమివతో
 యేనసింహంతీవాక్యవారిణా॥౮॥ఇతస్తుకింఁదుఃఖతరంయదిమంవారిసంభవం । మణింపశ్యామిసామిత్రేవైదేహీమాగతం
 వినా॥౯॥చిరంజీవతివై దేహీయదిమాసంధరివ్యతి॥క్షణంసామ్యనజీవేయంవినాతామసితేక్షణాం॥౧౦॥నయమామపితం
 దేశంయత్రదృష్ట్వామమప్రియానతిష్ఠేయంక్షణమపిప్రవృత్తిముసలభ్యచ॥౧౧॥కకంసామమశోగీభీరుభీరుస్సతీసదా॥
 భయావహానాంఘోరాణాంమధ్యేతిశ్రుతిరక్షసాం॥౧౨॥శారదప్రిమిరోస్తుక్తోనూనంచంద్రఇవాంబుదైః॥ఆవృతంవద
 సంతస్యానవిరాజతిరాక్షసైః॥౧౩॥కిమాహసీతాహనుమంస్తత్వతఃకథయాద్యమే । ఏతేనఖలుజీవిష్యేభవజేనాతురో

వ్యః ॥ ౨౪ ॥ ఇతిమామి॥మృగీవోత్ఫుల్లలోచనాతాసాంతకయాదితిభావః ॥ ౨౫ ॥ ఏతదేవేతి ॥ సంతీర్యతేనేతేతిసంతారఃసేతుః॥
 ౨౬ ॥ తావతి ॥ పూర్వపద్యైశ్చదేవీవృత్తం-సముద్రతరణేసురసానిరసనాదీకం అక్షవధలంకాదహనాదీకంసహానీయేభ్యఃపూర్వముక్తమపి
 ప్రభుసన్నిధావాత్తక్షాసూయాంపర్యవస్యేదితిలోక్తమితిభ్యయం-స్వవృత్తాంతంసర్వమాభ్యాతవానితిసామాన్యేనవక్తుంయై కత్వేప్యంగదసన్ని
 ధౌప్రపంచనగోప్యశిషగోపనాథంఅత్రత్వప్రపంచసంకథనీయకథనాగ్ధంచేతిజ్ఞేయం- అస్మిన్ సగేనాథకంప్రసంగేతిశ్లోకాః॥౨౭॥
 ఇతిశ్రీగీవిందరాజిరచితే శ్రీరామాయణభాషణే శృంగారలికాభ్యానే సుందరకాండవ్యాఖ్యానే పంచపక్షితమస్సగఃః.*****
 ఏవమిత్యాది॥౧॥యదైవేతి॥ యథావత్సలావత్సేస్నేహవతీధేయః- వత్సస్యస్నేహోద్వత్సవిషయకస్నేహత్- స)వత్సేవద్రవత్సేవ- త
 థామణిరత్నస్యమణిశ్రేష్ఠస్యదర్శనాన్తమహృదయంద్రవతి॥ ౩॥ మణేరాగతిమాహ- మణిరత్నమితి॥ మేశ్వకురంజనకేన- వధూకాలేవధూప్ర
 తిగ్రహకాలేవహాకాల౩త్యర్థః॥ యథాశోభతేతథాబద్ధమిత్యన్వయః॥౪॥సకేనాపికుతస్తలబ్ధంతతాహ- ఆయంహితి॥౫॥ మణింతువృష్ట్వారా
 మోవైత్రయాణాంసంస్మరిష్యతీనీతయాక్తప్రకారేణస్మరతి- ఇమమితి॥ఇమంవృష్ట్వా - తాతస్యనశరభస్య- వైదేహస్యజనకస్య - దశకేనమ
 ద్యావగతఃసాప్రోస్తి- తథాతథాభ్యాతస్యామూర్ఛిబద్ధత్వాదితిభావః- ఇహవైదేహగ్రహణంసీతాజనన్యాఅత్యుపలక్షణం- సీతాహాక్యేవోజ
 నన్యామమచేత్యుక్తే॥ తత్రత్రయాణాంసంస్మరిష్యతీతిత్రయగ్రహణంబహుమాతోపలక్షణం- ఇహవైదేహస్యాపిన్నగతోక్తైః॥౬॥౧॥ఇతస్త్వి
 తి॥ ఆగతంమణిమిత్యన్వయః॥ ౯॥ ౧౧॥ కథమితి॥ భీరుభీరుఃఅత్యంతభీరుః॥ ౧౨॥ ౧౩॥ కిమాహేతి॥ తత్వతః- సుకోచేనసంకిలితగోపనీయమి
 తిభావః॥౧౪॥ మధురేతి॥ మధురాసుందరీ- మధురాలాహ- యేనతద్వచనానువాదేపిభవద్వచనంమధురంభవతీత్యర్థః॥ ౧౫ ॥ ఇతిశ్రీగీవిం

భవోమణిః॥ఏతమితి॥ఏతంఅంగుళీయకం॥ ౨౭ ॥ఇతిశ్రీమహేశ్వరతీర్థకవిరచితాయాం...సుందర కాండవ్యాఖ్యాయాం- పంచపక్షితమస్సగః.
 ౧॥ తమితి॥ నేతాభ్యామశుభ్రాదాభ్యాంక్షులక్షితః॥ ౨॥ యదైవేతి ॥ ప్రవతిద్రవతి- వత్సస్యేత్యత్రాపిదశనాదిసంబధ్యతే-వృ
 జయమిత్యత్రాపిస్నేహోద్రవతీతిసంబంధః॥ ౩॥ అధసీతాయామణేరాగతిమాహ॥ మణిరత్నమితి ॥ మేశ్వకురంజనకరాజేన- వధూకాలే
 వాహకాలేవైదేహ్యమాద్భ్యుశోభతేతిసంబంధః॥ ౪॥ జనకస్యాపికుతతామోతతహ॥ ఆయంహితి॥౫॥తి॥తథాతథాసీతాదశకేనంఅవగతః
 సాప్రోస్తథాతాతస్యనశరభస్యసా)ప్రశద్ధస్తైజనకేనదానాత్రస్వస్తరణంతథావైదేహస్యరాజ్ఞోజనకస్యసపత్నీకస్యదశకేనంసాప్రోస్తత్యర్థః
 ౮॥ మణిమితి॥ వైదేహీంనాఆగతంమణింపశ్యామితిసంబంధః॥౯॥ వైదేహీంనాఆగతంమణింపశ్యామి-ఇతేకింఁదుఃఖతరం॥౯॥తి॥యదిమాసం
 ధరిష్యజీవిష్యతితాచిరంజీవతిజీవిష్యతీత్యర్థః- తాంనాయథాహగనజీవేయంతథామాంవి నాసాపినజీవిష్యతీత్యర్థః॥౧౦॥తి॥ప్రవృత్తిము
 పలభ్యక్షణమపినతిష్ఠేయంస్థాతుంసశక్యమిత్యర్థః॥ ౧౧॥ తి॥ భీరుభీరుః- అత్యంతభీరుః॥౧౨॥తి॥అంబుదైరావృతప్రిమిరోస్తుక్తోశారదశ్చం
 ద్రఇవతస్యావదనసరాజతి॥ ౧౩॥ఏతేనతద్వాక్యత్రవణయాపేణ॥ ౧౪॥ తి॥మధురామధురాకారా॥౧౫॥ఇతిశ్రీమహేశ్వరతీర్థకవిరచితాయాం

యథా॥౧౪॥మధురామధురాలాపాకిమాహమమభామినీ । మద్విహీనానారోహాహమనగ్రభయస్వమే॥౧౫॥ ఇతి
 శ్రీమత్సుందరకాండే-పట్వప్రతిమస్సగః. ***** ఏవమక్రస్తుహనుమానాఘవేణమహాత్మనా । సీతాయా
 భాషితుసర్వస్యవేదయతరాఘవే॥౧౬॥ ఇదముక్తవతీదేవీజానకీపురుషర్షభ । పూర్వవృత్తమభిజ్ఞానంచిత్రీకూటేయథా
 తథం॥౧౭॥ సుఖసుస్తాత్వయాసాధాంజానకీపూర్వమస్థితా । వాయసస్సహసోత్పన్నవిరరాదస్తనాంతరే॥౧౮॥ పర్యాయే
 ణచమస్తప్త్యందేవ్యంకేభరతాగ్రిజాపునర్వకీలపక్షీనదేవ్యాజనయతివృథాం॥౧౯॥ పునఃపునరుపాగమ్యవిరరాదభృశం
 కిల । తతస్త్యంబోధితస్తస్యాశ్శోణితేనమత్త్రితః॥౨౦॥ వాయసేనచతేనైవసతతంబాధ్యమానయా । బోధితఃకిలదే
 వ్యాత్వంసుఖసుప్తఃపరంతపః॥౨౧॥ తాంతుదృష్ట్వామహాబాహుదారితాంచస్తనాంతరే । ఆశీవిషణ్ణమక్రిధ్ధోనశ్వసన్న
 భ్యభాషథాః॥౨౨॥ కేనతేభీరుదారితంతుస్తనాంతరం । కఃక్రీడతిసరోషణపంచవత్త్రేణభాగినా॥౨౩॥ సీతమాణ
 ససహసావాయసంసమవైక్షథాః॥౨౪॥ సుఖైస్సృగైరైస్తేష్టైస్తామేవాభిముఖంస్థితం॥౨౫॥ సుతఃకిలసశక్రిస్యవాయసఃపతతాం
 పరః॥౨౬॥ ధరాంతరచరశ్రీసుంపవనస్యగతాసః॥౨౭॥ తతస్తప్తిన్యహాబాహుకోససంపతితేక్షణః । వాయసేత్వంకృ
 థాఃకూరాంఘ్రింమతిమతాంవరం॥౨౮॥ సదగ్ధంసంస్తరాద్వృహ్యబ్రహ్మస్త్రైణహ్యయోజయః । సదీప్తజవకాలాగ్ని
 జజ్జ్వాలాభిముఖఃఖగం॥౨౯॥ క్షిప్తవాంస్త్యంపగ్దిప్తంహిదర్భతంవాయసఃపత్రీ । తతస్తువాయసందీప్తస్సదర్భాను
 జగామహా॥౩౦॥ సపిత్రావపరిత్యక్తస్సరైశ్వసమహమిభిః । తీన్లోకాన్సంపరిక్రిమ్యతాతారంనాధికచ్ఛతి॥౩౧॥ పు
 నరేవాగతస్త్రస్తస్త్యతాశమరిందన॥౩౨॥ సతంనిపతితంధుమాశరణ్యశ్శరణాగతం । వధార్హునపికాకుత్స్థకృప
 యాపర్యవాలయః॥౩౩॥ మోఘమస్త్రంసశక్యంతుకతుమిత్యేవరాఘవ । భవాంస్తస్యాక్షికాకస్యహినప్తిస్తసదక్షి
 ణం॥౩౪॥ రామత్వాంసనమసగృత్యరాజ్ఞేదశరథాయచ । విసృజ్యస్తతదాకాకఃప్రతీపేదేస్వమాలయం॥౩౫॥ ఏవమ
 స్త్రవిదాంశ్రేష్ఠస్సత్వవాంఘ్రిలవాసపి॥కిమర్థమస్త్రంరక్షస్సనయోజయతిరాఘవః॥౩౬॥ ననాగానాపిగంధర్వా
 నాసురానమరుద్గణాః । నచసర్వేరణేశక్తారాఘంప్రతినమాసతుం॥౩౭॥ తస్యవీగ్యవతఃకశ్చిన్యద్యస్తీమమసంభ్రమః
 క్షిప్రంసునిశితైర్బాణైహాన్యతాంయుధిరావణః॥౩౮॥ భ్రాతృరాదేశమాజ్ఞాయలక్ష్మణోవాపరంతపః॥సకిమర్థంసరవ
 రోసమాంరక్షతిరాఘవః॥౩౯॥ శస్త్రైతాపునవవ్యాహ్రావాన్వృన్మమతేజసా॥ సురాణాంపిరథామోకిమర్థంమా
 ముపేక్షతః॥౪౦॥ మమైవమమగృతంకించిత్తహదస్తినసంశయః॥సమర్థౌసహితాయన్తాంనావేక్షైతేపరంతపా॥౪౧॥
 వైదేన్యవచనంశుత్యాకరుణంసాశుభాషితం॥పునరవ్యహమార్యాంతామిదంవచనమబ్రువం॥౪౨॥ త్వచ్ఛృంకవి
 ముఖోరామోదేవిసత్యేనతేజపే॥రామేముఖాభిఘాతేతులక్ష్మణఃపరితప్యతే॥౪౩॥ కథంచిద్భవతీదృష్టానకాలఃపరిశో
 చితుం॥౪౪॥ స్మృహూతేదుఃఖానామంతంద్రక్ష్యసిభామినీ॥౪౫॥ తావుభౌనరశామాలౌరాజపుత్రానిందితా॥త్వ
 వ్దగ్ధనకృతాన్సహౌలంకాంభస్తీకరివ్యతః॥౪౬॥ హత్వాచనమరేరాద్రంరావణంసహబాంధవం॥రాఘుస్త్యాంవరా
 రోహిస్త్యాంపురీంసయతేధుర్వం॥౪౭॥ యత్తురామోవిజానీయాదభిజ్ఞానమనిందితే । పీఠిసంచినసంతస్యప్రదాతుం
 త్వమిహార్హసి॥౪౮॥ సాభివీర్యదిశస్సర్వావేణ్యుగ్రధనముత్తమం॥ముక్త్యావస్త్రాన్దదౌమహ్యంమణిమేతంమహాబ
 లం॥౪౯॥ ప్రత్యహ్యమణిందివ్యంతవహోలోఘూర్వహ॥శిరసాతాంప్రణమ్యార్యానహమాగమనేత్వరే॥౫౦॥ గమ

దరాజవరః॥ శ్రీరామాయణభాషణే శృంగారతలకాఖ్యానే సుందరకాండవ్యాఖ్యానే పట్వప్రతిమస్సగః. *****
 ఏవమిత్యాది॥ ౧౧ ॥ ౧౬ పూర్వంసంకుచితమస్త్రణీతే- సుఖేత్యాదినా॥ ఉభావసిపర్యామణిసుప్రావీతిత్వయాసాధామిత్యుక్తం॥ ౬ ॥
 తాంత్విత్యాది॥ దారితాంబిదాతాం॥ ౧౨ ॥ ౧౩ ॥ ననాగాభి॥ ప్రతిసహాసితుంప్రతిమఖండస్థాతుం॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ త్వచ్ఛృంకేతి॥ త్వచ్ఛృంకవి
 ముఖః-త్వచ్ఛృంకేనకార్యాంతరవిముఖః॥ ౧౬ ॥ ౧౭ ॥ హత్వేతి॥ నయతేనేవ్యతే- పతమానసామీప్యేవతకమానవత్ప్రయోగః॥ ౧౮ ॥
 ౧౯ ॥ సాభివీర్యదిశఇతి॥ దిగవలోకనంరామస్త్యాదృష్టావరావణాయవత్సృతిభయేన- వేణ్యామగ్ధగ్రహ్యతతిపేణ్యుగ్రధనం- వేణీధార్య

శ్రీరామాయణతత్వవికాఖ్యానయా- సుందరకాండవ్యాఖ్యానయా- పట్వప్రతిమస్సగః. *****
 ౨౦ ॥ త్వదితి॥ త్వచ్ఛృంకవిముఖః-త్వచ్ఛృంకేనకార్యాంతరవిముఖః॥ ౨౧ ॥ ౨౨ ॥ తి॥ భవతీమయాదృష్టాతఃపరంపరిశోచితగనకాలస్తవ
 యోగ్యఇతిశేషః॥ చిరంకాయాంఽనితునకాలోయోగ్యఇతి- ఇరుముహూతంఅస్మిన్నేవమహూతేఇత్యర్థః॥ ౨౩ ॥ ౨౪ ॥ సాగమి
 త్యేతి॥ వేణ్యుగ్రధితఃశిరఃకలిపయకేశరచితవేణ్యుగ్రధితః- వస్త్రాన్దదౌమహ్యంతగ్రధితమగ్ధవ్యదదాఃత్యర్థః॥ ౨౫ ॥ తి॥ త్వరెత్వరా

నేచక్రతో త్సాహమవేత్త్యవరవర్జినీ వివర్ధమానంచహిమామవాచజనకాత్మజా ॥ ౩౨౪ ॥ ఆశ్రుపూర్ణముఖదీనాబాష్పసం
 దిగ్ధఖాషిణీ ॥ మమోత్పతనసంభ్రాంతాశోకవేగసమాహతా ॥ ౩౨౫ ॥ హనుమకాసింహసంకాశాపుభాతోరామలక్ష్మణౌ ॥
 సుగ్రీవంచసహమాత్యంసర్వాబ్రూయాన్యనామయం ॥ ౩౨౬ ॥ యథాచసమహాబాహుర్దాంతారయతిరాఘవః ॥
 అస్మాద్భుజాంబుసంరోధాత్త్వంసమాధాతుమర్హసి ॥ ౩౨౭ ॥ ఇమంచతీవ్రంమమశోకవేగంరక్షోభిరేభిఃపరిభ్రత్యనం
 చ ॥ బ్రూయాన్తురామస్యగతస్సమీపంశివశ్చ తేహ్వాస్తుహరిప్రవీర ॥ ౩౨౮ ॥ ఏతత్తవార్యాన్యపరాజసింహసీతావచఃచా
 హవిషాదపూర్వః ॥ ఏతచ్ఛబ్దాద్ధాగదితంమయాత్వంశ్రద్ధత్వసీతాంకుశలాంసమగ్రాం ॥ ౩౨౯ ॥ ఇతిశ్రీమత్సుందరకాండే
 సప్తమస్తోత్రమస్తోత్రం ॥

అథాహమత్తరండేవ్యాపునరుక్తస్ససంభ్రాంతః ॥ తవస్నేహేన్నరవ్యాఘ్రసాహదౌదనుమాన్యవై ॥ ౧ ॥ ఎవంబహు
 విధంవాచ్యోగామోదాశరథిస్తయో ॥ యథామామాప్నుయాచ్ఛీఘ్రంహత్వా రావణమాహవే ॥ ౨ ॥ యదీవామన్యసే
 వీరవన్తైకాహమరిందమ ॥ కస్తింశ్చిత్సంవృతేదేశేవిశ్రాంతశోక్తగమివ్యసి ॥ మమచాప్యల్పభాగ్యయాస్సాన్నిధ్యాత్తవ
 వీర్యవక్త్రాన్యశోకవిపాకస్యమహాతఃసాధ్యమోక్షణం ॥ ౩ ॥ గతేహిత్వయివికాంతేపునరాగమనాయవై ॥ ప్రాణా
 నాపిసందేహేనామమస్యాన్నాత్రసంశయః ॥ ౪ ॥ తవాదర్శనజ్యోకోభూయోమాంపరితావయేత్ ॥ దుఃఖాద్దుఃఖవ
 రాభూతాంమర్గతాందుఃఖభాగినీం ॥ ౫ ॥ అయంచవీరసండేహస్త్రైవతీవమమాగ్రతః ॥ సుమహంస్త్రైవహాయేషుహర్యృ
 త్తైషుహరీశ్వర ॥ ౬ ॥ కథంసుఖలుమహ్నిరంతరివ్యంతిమహూదధిం ॥ తానిహర్యృత్యనైన్యానితౌహనరవరాత్మజౌ ॥ ౭ ॥
 త్రయీణామేవభూతానాంసాగరస్యాస్యలంఘనేశక్తిస్సాన్యత్వేనతేయస్యతవవామారుతస్యవా ॥ ౮ ॥ తదస్మిన్సాగర్య
 నిర్యోగేవీరైవలమరతిక్రమేకింపశ్యసిసమాధానంబ్రూహి ॥ కార్యవిదాంవర ॥ ౯ ॥ కామమస్యత్వమేవైకఃకార్యస్యపరిసా
 ధనేపర్యాప్తఃపరవీరఘ్నయశస్యప్రైబలోపయః ॥ ౧౦ ॥ బలైస్సమగ్రైర్వదిమాంహత్వారావణమాహవే ॥ విజయీస్వాం
 పురీంరామోనయేత్తత్సాన్యద్యశస్సగరం ॥ ౧౧ ॥ యథాహంతస్యవీరస్యవనామపధినాహృతా ॥ రక్షసాతద్భయాదేవత
 థానార్హతిరామవః ॥ ౧౨ ॥ బలైస్తుసంకులాంకృత్వా లంకాంపరబలార్ద్రనః ॥ మాంసయేద్యదికాకుత్స్థస్త్రైవస్యసదృశంభవే
 త్ ॥ ౧౩ ॥ తద్యథాతస్యవికాంతమమహావంశమహాత్మనః ॥ భవత్యాహవశూరస్యతథాత్వముపపాదయ ॥ ౧౪ ॥ తదర్థోపహి
 తంవాక్యంపశ్చిత్తంహేతుసంహితం ॥ నిశమ్యాహంతతశ్చేషంవాక్యముత్తరమబ్రువం ॥ ౧౫ ॥ దేవిహర్యృత్యనైన్యానామీ
 శ్వరఃప్లవతాంవరః ॥ సుగ్రీవస్సత్వసంపన్నస్తవాధ్దేకృతశిశ్చయః ॥ ౧౬ ॥ తస్యవిక్రమసంపన్నాస్సత్వవంతోమహాబలాః ॥ మ
 నస్సంకల్పసంపాతానిదేశేహరయస్థితాః ॥ ౧౭ ॥ ఏహంనోపరినాశస్తాన్నతిర్యక్సజ్జితేగతిః ॥ నచకమన్సుసీదంతిమహా
 త్స్యమితతేజసః ॥ ౧౮ ॥ అసక్యత్రైమాహాభానైర్వానరైర్బలదర్శితైః ॥ ప్రదక్షిణీకృతాభూమిర్వాయుమాగ్గానుసారిభిః ॥

మిత్యుభః ॥ ముక్త్యావస్త్రాదితి-వస్త్రాంచ లేనగ్రథితామణింముక్త్యాతతదదామిత్యుభః ॥ ౩౦౪ ॥ ౩౦౫ ॥ ఆస్తికాసకేసాధకసప్రతింశ్చన్ద్రాకాః ॥
 ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే శ్రీరామాయణభూషణే శృంగారతిలకాఖ్యానై సుందరకాండవ్యాఖ్యానై సప్తమస్తోత్రమస్తోత్రం ॥

అథేత్యాది ॥ హనరవ్యాఘ్రుతవస్నేహాత్ - మయీతిశేషః - సాహదాత్ సుహృద్భావత్ - అప్రత్యాదితియావత్ - అనుమాన్యసం
 మాన్య-ఉత్తరంతతఃపరం-ఉత్తరంకార్యంవా- పునదేవ్యాహమక్త్రైవస్యయః- ససంభ్రాంతఃగమనత్వరాన్వితైవత్యభః ॥ ౧ ॥ ౨ ॥ యదీవేత్యా
 ది ॥ శోకవిపాకస్య- శోకన్యధైవ్యభః ॥ ౩ ॥ రా ॥ ప్రాణానామపిసందేహేనామమస్యాన్నాత్రసంశయఃఇత్యతఃపరం- తవాదర్శనజ్యోకైవతిష్టో
 కః- అతఃపరం- అయంచవీరసండేహఇతిష్టోకః- కేషుచిత్కేష్వైతన్యైకద్వయప్రమాదాత్పతితం ॥ ౪ ॥ తదస్మిన్నితి- కార్యనిర్యోగేకార్య

వాక్యాతఃఇత్యర్థః ॥ ౩౦౪ ॥ ౫ ॥ కింభవమానంసమద్రతరణాయేతిశేషః ॥ ౩౦౫ ॥ ఇతిశ్రీమహేశ్వరతీర్థకవిరచితాయాం శ్రీరామాయణ
 తత్వదీపికాఖ్యానాం సుందరకాండవ్యాఖ్యానాం సప్తమస్తోత్రమస్తోత్రం ॥

అథేతి ॥ హనరవ్యాఘ్రుతవస్నేహాత్ - మయీతిశేషః- సాహృదాత్ సుహృద్భావత్ అప్రత్యాదితియావత్ - అనుమాన్యసంమాన్యచక్ష
 త్రరంతతఃపరంఉత్తరంకార్యంవాపునఃపునదేవ్యా-ససంభ్రాంతఃగమనత్వరాన్వితః-అహంఉక్తైవత్యస్యయః ॥ ౧ ॥ కిముక్తంతదాహ-ఏవమిత్యా
 ది ॥ ౨ ॥ యదీత్యాదిష్టోకద్వయమేకఃవాక్యం ॥ హేవీరయదీవామన్యసే- ఏకాహంవస- తావతాకిమాయాతమతతహ- కస్తింశ్చిదితి- అరిందమ
 కస్తింశ్చిత్సంవృతేదేశేవిశ్రాంతశోక్తగమివ్యసిచేత్ - తవసాన్నిధ్యాదల్పభాగ్యయామమ - ఆస్యమహతఃశోకవిపాకస్యశోకరూపస్యపాపపరి
 ణామస్యభుజస్యైత్వం- మహాతఃసాక్షణంసాధ్యదిగిమోక్షణం ॥ ౩ ॥ గతేహితి ॥ పునరాగమనాయప్రతీక్షమాణాయామమ-ప్రాణానామపి
 సందేహఃసాధ్యదిసంబంధః ॥ ౪ ॥ ౫ ॥ యద్యపిత్వమేవపర్యాప్తఃసకలరాక్షసవధపూర్వమన్తోచనఇతిశేషః- తథాపి-ఈద్యశోబలోదయస్తవ

౨౦||మద్విశేష్టాశ్చతుర్భుజాశ్చ సంతితవ్రతనాకనః||మత్తఃప్రత్యవరఃకశ్చిన్నాప్తిసుగ్రీవసన్నిధౌ||౨౧||అహంతావదిహప్రా
 వ్రాకింపునస్తేమహాబలాః||నహిప్రకృష్టాఃపేష్ట్యాం తేపేష్ట్యాం తేహీతరేజనాః||౨౨||తదలంపరితాపేనదేవిమన్యర్వ్యపై
 తుతే| ఏకోత్పాతేనవైలంకామేవ్యంతిహరియాధపాః|| ౨౩|| మమపృథ్వగతౌతౌచచంద్రసూర్యావివోదితౌ|త్వత్సకా
 శంమహాభాగేనృసింహోవాగమిష్యతః|| ౨౪|| అరిఘ్నంసింహసంకాశంక్షిప్తంద్రక్ష్యసిరాఘవం|అత్కుణంచధనుష్పణం
 లంకాద్వారముపస్థితం||౨౫||నఖదంష్ట్రాయుధాన్వీరాఃసింహశౌర్యులవిక్రమాః| వానరాన్వారణేన్ద్రాభాక్షిప్తంద్ర
 త్త్యసిసంగతాః||౨౬||శైలాంబుదనికాశానాంబంకామలయసానుషానర్దతాంకపిముఖ్యానామచిరాచ్ఛోష్యసిస్వనం||
 ౨౭||నివృత్తవనవాసంచత్వయాసార్థమరిందమం| అభిషిక్తమయోధ్యాయాంక్షిప్రంద్రక్ష్యసిరాఘవం|| ౨౮|| తతోమ
 యావాగ్భిరదీనభాషితాశివాభిరిష్టాభిరభిప్రసాదితా | జగామశాంతింమమమైథిలాత్మజాతవాపిశోకేనతదాభిషీదితా||
 ౨౯|| ఇత్యాద్యేశ్రీమద్రామాయణే ఆదికావ్యేవాల్మీకియే చతుర్వింశత్యహస్సీకాయాంసంహితాయాం-శ్రీమత్సుందర
 కాండే-అష్టపష్టితమస్సగః: .*****

—*శ్రీమత్సుందర కాండస్సమాప్తః*

శ్రీమత్సుందరకాండపఠనశ్రవణయోగఫలం- బ్రహ్మాండపురాణే- సప్తదత్వారింశచ త్తరశతతమే అధ్యాయే.
 కాండస్యసుందరాఖ్యస్యశ్రీవరాత్పఠనాదపి|మాంప్రాప్నుయాజ్జగద్ధతుంనాత్రీసందేహశ్చవ్యతే|

గతా- దురతిక్రమేదుర్నిర్వహే|| ౧౦|| ౨౧|| తదలమితి|| మన్యఃదైన్యం|| ౨౨|| మన్యదైన్యైక్యతౌపుగ్రీత్యమరః|| ౨౩|| ౨౪|| తతోమయేతి||తవ
 శోకేనాపి-నైవదంశానిత్యాదిమదుక్త్యాశ్చితేన- తదామమపురస్తాదభిషీదితా- ఆదీనభాషితామయా-శివాభిఃషష్టాభిఃవాగ్భిః- అభిప్రసాదితా-
 శాంతిండుఃఖనివృత్తింజగామ || ౨౯ || ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే శ్రీరామాయణభూషణే శృంగారలిలకాఖ్యానైః సుందరకాండవ్యాఖ్యానైః
 అష్టపష్టితమస్సగః: .*****

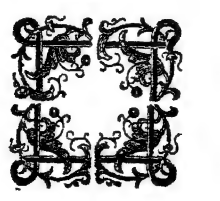
అత్థంకాశికవంశమాక్రికమణిగోవిందరాజాభిధోవాత్సవ్రీశతకోపదేశికపదద్వంద్వైకసేవారతః | పూర్వాచార్య
 కృతానిలోక్యనిధివాగ్భాష్యా మహాకావ్యే కాంతస్యాప్రతిమాజ్ఞయైవలిలకం సౌందర్యకాండేవ్యధాత్||*****

—*శ్రీరామానుజాయాదివ్యాఖ్యానస్థవిశేషవిషయసహితశ్రీగోవిందరాజీయవ్యాఖ్యానైః సుందరకాండస్సమాప్తః*

యశస్వీయశోవధాకఃస్యాత్||౧౧||తి||యవితురామోరావణంహత్వామాంసయేత్-తదాతన్నయసంతస్థయశస్సరంస్యాత్||౨౨||తదలమితి||
 మన్యఃదైన్యం||౨౩||తత ఇతి||తవశోకేనాపి-నైవదంశానిత్యాదిపూర్వము క్తయామమదుక్త్యాశ్చితేనత్వచ్ఛోకేనాపిమమపురతస్తదాభిషీదితా-ఆదీ
 నభాషితామయాశివాభిరిష్టాభిఃవాగ్భిరభిప్రసాదితా-శాంతిండుఃఖనివృత్తింజగామేతియోజనా||౨౯||ఇతిశ్రీమత్పురమహంసపరివ్రాజకాచార్యశ్రీ
 నారాయణతీర్థకృష్ణశ్రీమహేశ్వరతీర్థవిరచితాయాం శ్రీరామాయణతత్త్వదీపికాఖ్యానాయాం సుందరకాండవ్యాఖ్యానాయాంఅష్టపష్టితమస్సగః:*****
 మహేశతీర్థరచితారామపాదసమపితా | వ్యాఖ్యాసుందరకాండస్యసమాప్తాత్త్వదీపికా|

తిలకాదివ్యాఖ్యానస్థవిశేషవిషయసహిత శ్రీమహేశ్వరతీర్థీయవ్యాఖ్యానేసుందర కాండస్సమాప్తః.
 శ్రీవాల్మీకిమహర్షిః శావిరచితేరామాయణేభీష్మదేగోవిందార్యమహేశతీర్థరచితవ్యాఖ్యానిభూషోజ్జ్వలతే|శ్రీమత్సుం
 దరకాండవిషయిదైన్యంశోధితస్సాదరంసానందుతిరువేంకటూర్యవిదుమామద్రాక్షరైః||ద్రుతిః||*****

శ్రీవిరఘనందనపరబ్రహ్మణేనమః

శ్రీ యోగము.

శ్రీమతేహయగ్రీవాయనమః.

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేతశ్రీరఘునందనవరబ్రహ్మణేనమః.

శ్రీ రామాయణే - వ్యాఖ్యానచతుష్టయపిశిష్టే - యుద్ధకాండపార్వరంభః.

శ్రీత్యాహనుమతోవాక్యం యథావదభిభాషితం | రామః ప్రీతిసమాయుక్తోవాక్యము తరమబ్రవీత్ || ౧ || కృతంహనుమతాకార్యంనుమహద్భువిమలభం | మనసాపియదన్యేననశక్యంధరణీతలే || ౨ || సహితంపరివశ్యామిస్తురేతమహాణం | అన్యత్రగరుడాద్వాయోరన్యత్రచహనుమతః || ౩ || దేవదానవయత్రాణాంగంధర్వోరగరక్షసాం | అప్రథమ్యాంపురీంలంకాంరావణేనసురక్షితాం || (యోవీర్యబలసంపన్నోద్విషద్భిరనివారితః) | ప్రవిష్టస్సత్వమాశ్రిత్యశ్వసంహనామనిష్కామేత్ || ౪ || కోవిశేత్సుధరాధమాంరాక్షసైశ్చసురక్షితాం | యోవీర్యబలసంపన్నోనమస్సాన్యధనూచతః || ౫ || భృత్యకార్యంహనుమతా సుగ్రీవస్యకృతంనుమాత్ || ఏవంవిధాయస్వబలంసదృశమ్

శ్రీ రామానుజీయసహిత శ్రీగోవిందరాజీయవ్యాఖ్యా.

వితమితిభా

ఆచార్యశతకోపదేశికవరంపార్వచార్యపారంపరీమప్యానమ్యసనారదంకుశలవాచార్యంమువీనాంవరమ్ సేనాజీవయద్ధి - ఏ

పూర్వాచార్యకృతావిలోక్యబహుధావ్యాఖ్యాసృతాంప్రీతయేకుర్వేసంప్రతియుద్ధకాండవివృత్తింక్షేమత్ప్రీటాభిధాన్తిపాఠః || ౧౩౪ ||

ఉక్తం పురుషకారభూతాయాలక్ష్మ్యైః కృత్యం సుందరకాండే - అథోపాయకృత్యంవక్తృపక్షః కాండఆరభ్యతే త - శ్రుత్వాసాగ

తకార్యేభృత్యే ఏవంవతి - తవ్యమిత్యముమర్థముపదేష్టుంసుగ్రీవాదీనామత్సాహుపథకాయ సమాహృతసీతావృత్తాంతంహనుమ - భృత్యాదు

త్కరోతిప్రథమేసగే - అత్రగాయత్ర్యక్షరంనుకారః || కృత్యేతి || యథావత్ యథావస్థితప్రకారేణ - అభిభాషితంఉక్తం - త్యయేనసప్త

త్రవణోత్తరకాలాహం || ౧ || అథ - ప్రత్యక్షగురవస్తుత్యాః పరోక్షేమిత్రబాంధవాః | కమాంతేదాసభృత్యాశ్చనకదాచన్యేమాగ

ఇతివచనాత్కమాంతేదాసస్తూతి - కృతమిత్యాదినా || అత్రమహదిత్యనేనసాగరతరణముచ్యతే - సుషహదిత్యనేనలంకాప్రవేశః పిమేమ

భమిత్యనేనలంకాధమణం - మనసాపిసశక్యమిత్యనేనపుననిగమః - ప్రథమంసాగరవివనతతుణశక్యః తీర్వాపితంలంకానప్ర

వ్రవిశ్యాపినధమణయితం - ధమణయిత్యాపినతతోనిగంతుమితిభావః || రామానుజీయం || సీతావృత్తా - తత్రవణజనితహర్షాతిశయా - యదీ

మాతలక్షణవైష్ణవ్యకథనేనసుగ్రీవాదీనాంపురతోహనుమంతంస్తూతి || కృతమిత్యాదినా || ౨ || మహత్త్వముపపాదయతి - సహితంగరుడవాంశ

శిత్యాతరేతాం - ఆయంత్యేకవిహితరదిత్యధః || ౩ || సుషహత్వేనసాపిసశక్యమిత్యేతద్వయముప్రవచాదయతి - దేవదానవేత్యాదినా సహ

స్లోకేన || సత్త్వంబలంఆశ్రిత్యస్వకజీవణ - నిష్క్రమేత్నిష్క్రమేత్ - లంకాంప్రవిశ్యస్వబలేనపుననిగమచ్చకహనుమతోన్యః కోపిరత్స

త్యసః || ౪ || దులభత్వముపపాదయతి - కోవిశేతి || ౫ || సకేవలంస్వామినియుక్తకార్యకరణేనభృత్యకార్యంనిఘ్నాకథమనేన - కింత్యసి

జ్ఞాతిలక వ్యాఖ్యానసహిత శ్రీమహేశతీర్థీయవ్యాఖ్యా.

అథశ్రీమద్యుద్ధకాండేవ్యాఖ్యాయానివ్యాక్రియంతే || ఏవమపారంపారావారంగోవత్సప్రదవత్సము తీర్య - నిరాతంకంలంకాంప్రవిష్టేన సీతావ్యవ

ణపూర్వకమశోకవంభంగాదికమతిమానుషంపౌరుషంకృత్యాప్రతినివృత్తేనహనుమతా - ప్రత్యక్షజ్ఞానప్రదానపూర్వకమభిభాషితంసీతావృత్తాం

తంకృత్యా - రామస్తదాకణానముదితమనాః - కృతకార్యేభృత్యజసేస్వామినాఏవంభవతవ్యమితిసాచారముపదేష్టుంసుగ్రీవాదిహరివీరా

ణాండ్యాహముత్సాదయితుం - సమాహృతప్రేయసీవృత్తాంతంసానుమంతమస్తాసీదిత్యాహ || కృత్యేతి || గాయత్రీయజురివచదశా

హరంకృత్యాహనుమతేత్యస్యస్లోకస్యపంచమాక్షరేణమిత్యనేనసంగృహ్యతి || కృత్యాహనుమతోవాక్యం యథావదభిభాషితమ్ | రామఃప్రీతిసమా

యుక్తోవాక్యము తరమబ్రవీత్ || ఉత్తరంప్రియత్రవణోత్తరకాలాహం || తిలకం || యుద్ధరక్షోగణాహత్యాపుష్పకణిజాంపురీం |

సీతయాసహదాగత్యరేజేరామోభిషిచితః || ఏవంహనుమతస్సకాశాత్సీతావృత్తాంతంకృత్యాకృతకార్యేభృత్యేస్వామినఉదితాంవృత్తి - లోకే

భృత్యుపదేష్టుంసానుమంతమస్తాసీదిత్యాహ - కృత్యేతి || ౧ || కృతమితి || భువిదులభంసమహద్భృత్యార్థంహనుమతఃకార్యం - తద్గరణీతలే

న్యేనమనసాపిసశక్యం - కతుమితిశేషః || ౩ || దేవదానవీతి | దేవదానవయత్రాణామిత్యత్రప్రతీయార్థేషష్టి - నిష్క్రమేత్నిష్క్రమేత్ || ౪ || య

జితి | యోవీర్యబలసంపన్నోపిహనుమతఃసమోనస్యాత్ - సఃకోవాలంకాంవిశేదిత్యన్వయః || ౫ || భృత్యకార్యమితి || హనుమతాసుగ్రీవస్య

కృమిస్యచ॥ ౬౪॥ యోహిభృత్యోఽయ క్తస్సస్థతాకమణిదుఃఖరే॥ కుర్యాత్తదనురాగేణతమాహుఃపురుషా
త్తమం॥ ౬౫॥ నియుక్తోయఃపరంకార్యంనకుర్యాన్నృపతేఃప్రియం॥ భృత్యోయ క్తస్సమథశ్చతమాహుఃపురుషాధ్యమం
నరం॥ ౬౬॥ నియుక్తోన్మృతేఃకార్యంనకుర్యాన్మృతమాహితః॥ భృత్యోయ క్తస్సమథశ్చతమాహుఃపురుషాధ్యమం॥ ౬౭॥
తన్నియోగేనియుక్తేనకృతంకృత్యంహనూమతా॥ నచాత్మలఘుతాంసీతస్సుగ్రివశ్చాపితోఽపితః॥ ౬౮॥ అహంవర
ఘునంశశ్చలత్కుణశ్చమహాబలి॥ వైదేహ్యదశనేనావ్యధమతఃపరిరక్షితాః॥ ౬౯॥ ఇదంతుమహదీనస్యనుభూ
యఃప్రకమతి॥ యదిహాస్యప్రియాభ్యాతుర్మమిసదృశంప్రియం॥ ౭౦॥ ఏవనర్వస్వభూతస్తుపరిష్కంఘోహ

య క్తప్రకృతకార్యానుకూలకార్యాంతరకరణేనాపిమహత్కార్యంసంసాధితమిత్యాహ-భృత్యేతి॥ విక్రమఃప్రతిశక్తిః- విక్రమస్యతిశక్తిత్యేవ
మరః॥ విక్రమస్యసదృశం- స్వయంబలశోకవనికాభంగాదికం- పౌరుషంస్వయం ఆత్మనఃస్వామినియోగంవిహ- విధాయ - శుగ్రీవస్యభృత్య
కార్యంభృత్యేనకతఃవ్యం - మహత్ అధికం - కృతమిత్యథాః॥ ౬౪॥ హనుమతోభృత్యోత్తమత్వంసాధయతుముత్తమమధ్యమాధమభృత్యా
నాంక్రమేణలక్షణమాహ-యోహిత్యాదినా॥ యోభృత్యః-భృత్యా-స్వామినా- దుష్కరైకమణినియుక్తతత్కృత్యా- అనురాగేణస్వామిభ
క్త్యధికయేన- తదవేక్షితమనియుక్తమపికార్యంకుర్యాత్- తంపురుషోత్తమంఉత్తమభృత్యంఆహుః॥ ౬౫॥ కుర్యాత్తదనురాగేణతిపాతః- ధా
తూనామనేకార్థత్వాదత్యానురాగశబ్దోఽనుభవచనః - తదనుబంధేనప్రకృతకార్యానుబంధేన అనియుక్తమపికార్యంయఃకుర్యాదిత్యర్థః -
భృత్యస్తుయఃపరంకార్యంనకుర్యాదిత్యధికకార్యాకర్తృద్యమభృత్యత్వాభిధానాదేవంశ్చాఖ్యాతం - తదనసూయర్యజితిపాతేయశ్చబ్రూతి
చ్యతే॥ ౬౬॥ నియుక్తఇతి॥ నియుక్తోయఃపరంకార్యంనకుర్యాన్నృపతేఃప్రియం॥ భృత్యోయ క్తస్సమథశ్చతమాహుఃపురుషాధ్యమంనరమితిపా
శ్చాఖ్యాత్యానియుక్తయోభృత్యః- యుక్తః ఉత్సాహాయుక్తః- సమర్థశ్చ- స్వపతేఃస్వామినః - ప్రియంపరంకార్యంస్వామినిదిష్టాదధికం
నాంతిండుత్తమభృత్యోత్తమభ్యమనరంమధ్యమభృత్యం- ఆహుః- భృత్యస్తుయఃపరంకార్యంనకుర్యాన్నృపతేఃప్రియం॥ భృత్యోభృత్యస్సమర్థో
ఆప్తవష్టితమస్సగమ్యంనరమితిపాతాంతరం॥ తత్రత్వయమర్థః-యస్తుభృత్యస్సమర్థోఽపిపరంకార్యంనకుర్యాత్ ఉత్తమాత్రమేవకుర్యాత్భృత్యో
ఇతంక్తానాత్ భృత్యః- అధికాకరణాదభృత్యః- తత్తమభ్యమమాహుః॥ ౬౭॥ నియుక్తఇతి॥ సమాహితఃకార్యాంతరావ్యగ్రః-
కృత్యేయోభృత్యోనియుక్తోపి- స్వపతేఃకార్యంస్వపతేః ఉత్తమాత్రమపికార్యం సమర్థుకుర్యాత్ తంపురుషాధ్యమం అధమభృత్యంఆ

భృత్యేమితివిభభృత్యేమాత్తమభృత్యోయమిత్యాహ- తదితి॥ తత్ ఉత్తమభృత్యలక్షణలక్షితత్వాత్ నియుక్తేన్మిత్తినియోగఃకార్యం
నఉత్తమభృత్యేనకృత్యంకతఃస్యంకార్యం- హనుమతాకృతం - కించాత్మాస్వయంబలఘుతాంసీతః - రాక్షసైరపరాజితత్వాత్ -
యశస్యోభృత్యోఽపితఃఉత్తకార్యాతిరీకకార్యకరణాత్॥ ౬౮॥ నకేవలగుగ్రీవతోషణంధమపరిరక్షణంచాస్తాకమానీదిత్యాహ అహమి
మస్యః-తఃధమే- సప్తమధేతనః- ధమతఃపరిరక్షితాఃధమేకస్థాపితాః- ధమకస్థాపనంచాత్మాధమాన్తోచనం- యదిహనుమతా
నభాషిన్యేత- తదాహంతావదాత్మానంజహ్యం- తతోలక్షణాదయశ్చ-తత్రఆత్మహనియాపోఽధమస్సర్వేషాంస్వాదితిభావః - యద్వావైదే
నారాయణనరూపేణధమేకంఉపకారేణసంపదయంపరిరక్షితాః సరపవాదాఃకృతాఃస్తేతిభావః॥ ౬౯॥ ఏవగనిరతిశయానందకరంజచనం
తోహనుమతఃతత్సదృశప్రత్యుపకారాలాభాత్ భివ్యతే-ఇదంత్యితి॥ ప్రకమతివ్యాకులయతి- సుతామయతిహ- కుమికరోమి॥ ౭౦॥

భృత్యకార్యంసమద్రులఘునలంకాప్రవేశేనాదర్శనరూపంకృతం - ఏవంసంభావంఉత్తప్రకారేణభృత్యకార్యంకృత్యా- విక్రమస్యసదృ
శ్యులంబకృతం- స్వలిక్రమగురూదం- క్తనభంగాదికంకృతమిత్యర్థః॥ ౬౪॥ హనుమతోభృత్యోత్తమత్వందర్శయితుముత్తమమధ్య
మాధమభృత్యానాలక్షణమాహ-యోహిత్యాద్యైకత్రయేణ॥ యోహిభృత్యోభృత్యా-దుష్కరైకరక్షణినియుక్తతదనురాగేణనియుక్తకా
ర్యానుకూల్యేనోపలక్షితంఅనియుక్తమపికార్యంకరకుర్యాత్- తంపురుషోత్తమమాహుః॥ ౬౫॥ యఇతి॥ యోభృత్యోనియుక్తస్సమథశ్చ
న్నపి-యుక్తఉత్సాహీ-స్వపతేఃప్రియంపరంకార్యంస్వామినిదిష్టాదధికంకార్యంనకుర్యాత్-కింతునియుక్తమేవకుర్యాత్- తం
భృత్యోమధ్యమమాహుః॥ భృత్యస్తుయఃపరంకార్యంనకుర్యాన్నృపతేఃప్రియం॥ భృత్యోభృత్యస్సమర్థోపితమాహుఃపురుషాధ్యమంనరమితి
కవచితాతః-అస్యాథాః-యస్తుభృత్యఃసమర్థోపిపరంకార్యంనకుర్యాత్ - ఉత్తమాత్రమేవకుర్యాత్ సభృత్యోభృత్యఃఉత్తానుష్ఠానాభృత్యఃప్ర
కృతకార్యానుకూలకార్యాంతరానసంస్తానాదభృత్యఃతత్తమభ్యమమిత్యాహుః॥ ౬౭॥ నియుక్తఇతి॥ యోభృత్యోనియుక్తోపిస్వపతేఃకార్యంనకు
ర్యాత్ నియుక్తమపికార్యంనకుర్యాదిత్యర్థః॥ ౬౮॥ ఉత్తమాత్తమభృత్యలక్షణంహనుమతిప్రదర్శయతి॥ తన్నియోగఇతి॥ తదితిభేదః- నియో
గేనోపాస్వేషమాత్రేనియుక్తనమాహుఃతత్ నియుక్తమపికృత్యంకృతం- నచాత్మలఘుతాంసీతఃరక్షోభిరపరాజితత్వాత్ - శుగ్రీవశ్చాపి
తోఽపితఃనియుక్తకార్యానుకూలకార్యాంతరకరణాదితిభావః॥ ౬౯॥ అహమితి॥ ధమతఃసార్యభక్తికస్తనః- ధమతఃపరిరక్షితాఃధర్మ
స్థాపితాః- అధమాన్నిరతితాఇతియావత్- యదిహనుమతావైదేహిగదాద్రీక్షిత- తదాహంజీవితంజహ్యం- మద్వియోగాసహిష్టువో
లక్షణాదయశ్చేతథాకుర్యః- తథాచాత్మహనసరూపాధమస్సర్వేషాంసంభవేదితిభావః॥ ౭౦॥ ఏవంహనుమత్కమహంశుభయశ్శ్రే
వ- కింతుతస్యప్రత్యుపకారాకరణజ్ఞతమచనః - ప్రియసీవృత్తాంతత్రవణానందమపితిరోధాయమాంసంతావయతీత్యాహ॥ ఇదంత్యిత్వాది॥
కుమికరోమి॥ ౭౧॥ ససంతాపఃసర్వస్వదానరూపేణప్రత్యుపకారేణానానశామ్యతితస్యచేదానీమసుభవాన్మదీయఃపరిష్కంఘోవవప్రతిని

నూనః తః || మయా కాలమిమం ప్రాప్యద త్తస్తస్యమహాత్మనః || ౧౩౪ || ఇత్యుక్త్వాప్రీతిహృష్టాంగో రామస్తంపరివస్య
జే || హనూమంతంమహాత్మానంకృతకార్యముపాగతం || ౧౩౫ || ధ్యాత్వాపునరువాచేదంవచనంరఘునందనః || హ
రీణామీశ్వరస్యైవనుగ్రీవస్యోపశృణ్వతిః || ౧౩౬ || సర్వధానుకృతంతావత్ప్రీతాయాఃపరిమాగణం || సాగరంతుసమాసా
ద్యపునర్నష్టంమనోమమ || ౧౩౭ || కథంనామసముద్రస్యమద్విరస్యమహాంభసః || హరయోదక్షిణంపారంగమివ్యం
తినమాహితాః || ౧౩౮ || యద్యప్యేవతువృత్తాంతోవైదేహ్యగదితోమమ || సముద్రపారగమనేహరీణాంకిమివోత్త
రం || ౧౩౯ || ఇత్యుక్త్వాశోకసంభ్రాంతోరామశ్శత్రునిబహుణః || హనుమంతంమహాబాహుస్తతోధ్యానముపాగ
మత్ || ౧౪౦ || ఇతిశ్రీమద్యుద్ధికాండే ప్రథమస్కంధః.***** తంతుశోకపరిదూయనంరామంద
శరధాత్మజం | ఉవాచవచనంశ్రీమాన్సుగ్రీవశోకనాశనం || ౧ || కింత్యంసంతప్యసేవీరయథాన్యఃప్రాకృతస్తథా |

సవసంతాపస్సవకస్యదానరూపేణప్రత్యుపకారేణవిహానకామ్యతి - తస్యసవకస్యదానస్యమయాక్రియమాణః పరివ్యంగఏవప్రతినిధిభావ
త్విత్యాహ- ఏవసవకస్యభూతస్తుపరివ్యంగోహనూమతః | మయాకాలమిమంప్రాప్యద త్తస్తస్యమహాత్మనః || తుశబ్దోవధారణే- ఇమంప్రత్యు
పకారాహకంకాలంప్రాప్యమయాదత్తోయంపరివ్యంగఏవసవకస్యభూతోస్తుసవకస్యదానసదృశో స్త్వితంబంధః- ఏవస్వానుభవనీధ్యః -
ఇచ్ఛాగృహీతాభిమతేరుదేహత్యైనస్యస్యనిరవధికభోగ్యతయాస్థితఃలోకస్వస్వరస్యంహిస్వాభిమతాయదిశతి- సవకస్యభూతః - ఏతద్వ్య
తిరిక్తప్రదానేఇదందదత్తమితిన్యూనతాస్యాత్ - ఏతత్ప్రదానైతుసర్వదత్తం ఏతద్విగ్రహస్యసర్వాశ్రయత్వాత్ - పరివ్యంగోహనూమతః -
అమృతాశినోసి-త్యుణకబళాదికంసదేయం- స్నేహోమేవరమోరాజన్నిత్యైతద్విగ్రహప్రేమవత్సవదాతవ్యః- మయాకాలమిమంప్రాప్య
దత్తః - ఆయంకించదపిమత్తోనపేతమాణోవరతే - కదాచయానైగించిద్దత్తంస్వాదితిసోత్కంతెనమయాస్థితంసంప్రత్యప్రతిషేధసమయ
లాభాద్దత్తవాసన్ని- తస్యసవకత్వంసవకస్యభావస్య- మహాదారస్యేత్యధః- దేహద్వయముపకృతవతఃకిమేకదేహప్రదానముచితమితిభా
వః- కే. యద్విగ్రహసమయేనీతాంసంరక్ష్యదత్వా అవగాహ్యణావంస్వప్నఇతిదకాయాంరామదేహంచనీతాసందేశవచననాజేవయద్ధి- ఏ
వందేహద్వయందత్తవతఃకిమేకదేహదానముచితమితిభావః || తనిష్టోకి || రామయాకాలమిమంప్రాప్యదత్తశ్చాస్తుమహాత్మనఇతిపాఠః || ౧౩౪ ||
ఇత్యుక్త్వాప్రీతిహృష్టాంగఃప్రీత్యాపులకితగాత్రః- మహాత్మానమిత్యాదివిశేషణానిపరివ్యంగచాతవః || ౧౩౫ || ఏవహనుమంతంస్తుత్వాసాగ
రస్యదుస్తరత్వంవిచార్యవిషణ్ణస్థకప్రయాసకృతంసీతాస్వేషణంనిరర్థకమితిమన్వానఆహ- ధ్యాత్వేతి || ఏవకారోభిన్నక్రమః- ధ్యాత్వాదు
స్తరంసాగరంసర్వదానరవాహిసీసహితాహంసంతరిష్యామితిసంచింత్య- సుగ్రీవస్యోపశృణ్వతిః- సుగ్రీవేడిపశృణ్వత్వేవ- వ్యత్యయేనసస్త
మ్యధేకపత్తి || ౧౩౬ || సర్వధేతి || సర్వధాసర్వప్రకారేణసముద్రతరణాంతఃపురప్రవేశాదినా- సుకృతంతావత్పుష్కకృతమేవ- పరిమాగణ
ణంఅస్వేషణం- కింతుసాగరంసమాసాద్యసాగరస్యదుస్తరత్వమలోచ్య- పునసకష్టమనోమమ - నీతావృత్తాంతశ్రవణేనహృష్టమపిమేమ
నః పునసకష్టప్రకృతంమోహంపునః ప్రాప్తమిత్త్యర్థః || ౧౩౭ || విషాదమేవప్రకటయతి-కథమితి || దుష్పరస్యదుచ్చాసితీరస్య- పారతీరక
ర్మసమాప్రాత్యస్తాద్ధాతోఃఖచ్ఛత్రయః- మహాంభసః అగాధజలస్య- సమాహితాఃసంగతాః || ౧౩౮ || సర్వధేత్తోకోక్తావివృణోతి-యదీ
తి || వైదేహ్యవృత్తాంతః- గదితోయద్యపిగదితపవ - హరీణాంసముద్రపారగమనైః త్రంకిండ్ త్రరకాలోచితంసాధకంకిం- నకిమపీత్యధః-
ఇవశబ్దోవాక్యాంతారే || ౧౩౯ || ఇశ్యత్యేతి || ధ్యానముపాగమత్ సాగరతరణోపాయచింతామకరోదిత్యధః - శత్రునిబహుణమహాచా
హుపగాభ్యాంసాగరగోషకాదికమేవోపాయమచింతయదీతివోత్త్యతే || ౧౪౦ || ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే- శ్రీరామాయణభూషణే - రత్న
కిరీటాఖ్యానే - యధికాండవ్యాఖ్యానే - ప్రథమస్కంధః ||

ఏవంశోకసంభ్రాంతంరామమవలోక్యసమదుఃఖతయాతచ్చోకమసహమానస్సుగ్రీవః - అపద్యుక్తాగమనేకార్యకాలాత్యయే
షువ | అపృష్టాపీతాస్వేషీబ్రూయాత్కల్యాణభాషితమితిసీతాశ్రుమసుస్తరణోకనివారకంవచనమువాచేత్త్యాహ - తంగివతి || తుశబ్దఃపూ
ర్విస్తాదైవలక్షణ్యపరః- తంతుశోకపరిదూయనం- రామఃప్రీతసమాయుక్తఇప్రీతియుక్తత్వదశాయామేవశోకపరిదూయనం శోకపరితప్తం- దశ
రధాత్మజంమహారాజపుత్రశ్వేనశోకతేజానహంరామం- శ్రీయా- శుచితాత్వాగితాశౌర్యంసమానసుఖదుఃఖతా, అసరాగశ్చనాక్షిణ్యం

ధిర్భవత్విత్యాహ - ఏవఇత్యాది || ౧౩౪ || ఇత్యుక్త్వాప్రీతిహృష్టాంగఃప్రీత్యాపులకితగాత్రః || ౧౩౫ || ధ్యాత్వేతి || ధ్యాత్వాసర్వదానరసహి
తోహంకథంసంసంతరిష్యామితిసంచింత్యైత్యర్థః- సుగ్రీవస్యోపశృణ్వతిః- సప్రమ్యధేకపత్తి || ౧౩౬ || సర్వధేతి || సాగరంతుసమాసాద్యదుస్తర
త్వయాలోచ్యేత్యర్థః- పునర్నష్టంమనోమమ - నీతావృత్తాంతశ్రవణేనహృష్టమేమనఃప్రకృతవిషాదంపునరవిప్రాప్రమిత్త్యర్థః || ౧౩౭ || సమాహి
తాఃమితితాః || ౧౩౮ || యద్యపీతి || వైదేహ్యవృత్తాంతోగదితోయద్యపిగదితపవ - హరీణాంసముద్రపారగమనైః త్రంకిండ్ త్రరకాలోచితం
సాధనంకిమిత్త్యర్థః || ౧౩౯ || ఇత్యుక్త్వాప్రీతిహృష్టాంగఃప్రీత్యాపులకితగాత్రః- మహాత్మానమిత్యాదివిశేషణానిపరివ్యంగచాతవః || ౧౪౦ || ఇతిశ్రీమహాశ్వరత్నధర్మచితాయాం శ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యానాయం - యధికాండవ్యాఖ్యానాయం-ప్రథమస్కంధః-*****
తమః || శోకపరిదూయనంశోకపరితప్తం || ౧ || ౨ || సంతాపస్యేతి చోవధారణే- స్థానంచనిమిత్తమేవసపశ్యామి || ౩ || త్వదీయగుణవిచారణా

మైవంభూ ప్రజనంతాపంకృతఘ్న ఇవసౌహృదం || ౨ || సంతాపస్యచ తేహానింగహిపశ్యామి రాఘవ | ప్రవృత్తా వుపల
భూయాం జ్ఞా తేచనిలయేరిహః || ౩ || మతిమాంచాస్త్రవిత్ పాజ్ఞఃపండితశ్చసిరాఘవ|త్యజేమాంచాపి కాంబుద్ధిం
కృతాత్మైవాథాదూషణీం || ౪ || సముద్రంలంఘయిత్వాతుమహానక్ర సమాకులం | లంకామారోహయిష్యామోహని
ష్యామశ్చ తేరిపుం || ౫ || నిరుత్సాహస్యదీనస్యశోకపర్యాకులాత్మనః|సర్వాథావ్యవసీఃంతివ్యసనం చాధిగచ్ఛతి || ౬ ||
ఇమేశూరాస్సమథాశ్చస్ర ర్వేనోహరియాధపాః | త్వత్ప్రియాథాంకృతోత్సాహఃప్రవేష్టు మపిపావకం || ౭ || ఏషాం
హాషణజానామితకశ్చాస్త్రికాదృశోమమ || ౮ || విక్ర మేణసమానేష్యేసీతాంహ త్వాయథారిపుం || రావణం పా
వకర్తాణంతథాత్వంకతుమహాని || ౯ || సేతురత్రయథాబధ్యేద్యథాపశ్యేమతాంపురిం || తస్యరాక్ష సరాజస్యత
థాత్వంకురురాఘవ || ౧౦ || దృష్ట్వాతాంతుపురింలంకాంత్రీకూటశిఖరేష్ఠితాం || హతంచరావణంయ ద్దేదర్శనాదుపధా
రయ || ౧౧ || అబద్ధ్వాసాగరేసేతుంఘోరేతువరుణాలయే || లంకానమదితతుంశ క్యాసంద్రైరపిసురాసురైః || సేతు

సత్యతాచనుహ్యద్గణాఇతికామగదకో క్తరిత్యామిత్రగుణసంపన్న ఇత్యధః - శోకనాశనంరామహృదయాంతగతశోకనివతకనక్షమం - వ
చనమువాచ || ౧ || కింత్యమితి || పాకృతఃత్తుద్రః - మైవంభూకిపాకృతఇవమాభాః || ౨ || నిమిత్తాభావముపపాదయతి - సంతాపస్యచేతి || చో
వధారణే - సంతాపస్యస్థానమేవనిమిత్తమేవ - నవశ్యామి - ఎతావత్పర్యంతంసీతాసువలంభనరూపానిమిత్తమానీత్ ఇదాసీంతునాస్తీత్యధః -
స్థానంఅవకాశః - అవకాశేస్థితాస్థానమితిమయః - ప్రవృత్తాసీతావృత్తాతే - వాతాఃప్రవృత్తివృత్తాంతఇత్యమయః || ౩ || త్వద్గుణవత్సాలోచ
నాయామపి నశోకావకాశఇత్యాహ మతిమానిత్యాదినా || మతిమాకామిగోచరజ్ఞానవాక - శాస్త్రవిత్ సీతశాస్త్రజ్ఞః - ప్రజ్ఞాస్యాస్తీతి
పాజ్ఞః - ప్రజ్ఞాదిభ్యశ్చేత్యణప్రత్యయః - డోహపోహజ్ఞఇత్యధః - పండానిణాయాత్మకంజ్ఞానం - సాస్యసగజాతేతిపండితః - పరిచ్ఛేదైత్యధః -
పాపికాంపాపయక్తం - అనుత్సాహకారిణీమితియావత్ - ఇమాంబుద్ధిత్వజ - కృతాత్మాయోగీ - అథాదూషణీంమోక్షరూపప్రయమాథాని
వతికాంబుద్ధిమివ || ౪ || నాపిసాగరదు స్రుత్యంసంతాపనిమిత్తమిత్వాహ - సముద్రమితి || న - క్రమంతఇతిసకాః - గజగ్రాహిమత్స్యః - మహా
నక్రసమాక్షిణకామపిసముద్రంలంఘయిత్వాలంకామారోహయిష్యామః - సేనామితిశేషః - తేరిపుంచావణం - హనిష్యామశ్చ - సముద్రంలంఘన
లంకారోహణశక్తువధాథాంసంతాపఃకార్యఇత్యధః || ౫ || ఏవంకారణాభావాచ్యేకస్యనావకాశఇత్యుక్తం - సత్యపికారణేసత్యాజ్యఇ
త్యాహ - నిరుత్సాహస్యేతి || శోకపర్యాకులాత్మనఃశోకవ్యాకులమనసః - ఆతపివనిరుత్సాహస్య - సర్వాధాఃసర్వప్రయోజనాని - వ్యవసీదంతిశ్యం
తి - సః - శోకంవ్యసనంచాప్నోతి - శోకాదనుత్సాహః - అనుత్సాహద్వైస్యం - దైన్యాదథానాశః - అథానాశాచ్చాపత్ప్రాప్యతఇత్యధః -
తస్మాచ్ఛోకేస్త్రాజ్యఇతిభావః || ౬ || నాపిసహాయానుపపత్తిశ్శోకనిమిత్తమిత్వాహ - ఇవఇతి || శూరాఃపరాక్రమశాలినః - సమథాః ఉపాయ
కుశలాః - నఃఅస్మాకంసంబంధినః - సర్వేఇమేహరియాధపాఃత్వత్ప్రియాథాంకృతోత్సాహః - కిముతాన్యత్కృతామితి
భావః || ౭ || కుతపిమామత్సాహస్రయోవగతఇత్యాహ - ఏషామితి || అథామేకంవాక్యం - ఏషాంయాధపానాం - హాషణముఖప్రసాదాను
మానేన - జానామి - ఏషాంఉత్సాహమితిశేషః - అస్మిన్నుత్సాహే - మమదృఢః - ఆప్రతిఘోషితకాశ్చాస్తి || ౮ || ధరితమాహ - విక్ర మేణేతి || పాప
కమాణంసీతాహరణరూపపాపకమయ క్తంతేరిపుంచావణంహత్వా - సీతాంవిక్రమేణయథాసమానైవ్యేతథాత్వముత్సాహం కతుమ
హాని (రా)శోకాక్రాంతస్యతవదర్శనమమాప్య తరక ర్తవ్యంసంస్కరితత్సాచ్ఛోకంపరిత్యజ్యయథామమోత్సాహాభవేత్తథాత్మం
కుర్వీతిభావః || ౯ || తథాత్వంకతుమహానిత్యుక్తంవిదీనస్త్రి - సేతురితి || అత్రసముద్రేసేతుర్యథాబధ్యేత్ - యథాతాంపురింపశ్యేను - తథాత్వం
కురు - తథోపాయంచితయేత్యధః || ౧౦ || కళంసమాత్రేణకింసేత్యుత్తతత్రాహ - దృష్ట్యేతి || తాంపురిం - దృష్ట్యదశకానాదేవపాతోఃరావ
ణంహతమవధారయ || ౧౧ || సేతుర్దృఢ్యితికోయంనిబంధఇత్యాశక్యాస్యథాఅశక్యత్వమన్యయవ్యతికేకాభ్యామాహఅబధ్యేత్యాదిష్లోకస్వ
యేన || అబద్ధ్వా - సాగరఇత్యాదిస్వప్ర - సేతురితి - లంకాసమీపతఃలంకాసమీపే - యావత్ యావత్కాలే - సేతుబద్ధోభవతి - తావ

యామసికోనుపితి ప్రవేత్యాహ || మతిమానిత్యాది || శాస్త్రవిత్ సీతశాస్త్రజ్ఞః - మతిమాకామిగోచరార్థజ్ఞః - పాజ్ఞఃపండితశ్చసిరాఘవ|త్యజేమాంచాపి కాంబుద్ధిం
డితఃపరిచ్ఛేత్తా - అర్థతత్వజ్ఞోవా - కృతాత్మజ్ఞాతాత్వస్వరూపోయోగీ - అర్థదూషణీంఅవచర్గమాషణీంబుద్ధిమివవిషయేషాపాదేయత్వబుద్ధి
మివ - యద్వాఅర్థదూషణీంప్రయోజనహానికరీం - పాపికాంఅశుభాత్తి కాంకలుషితాంబుద్ధిత్వజేత్యధః || ౪ || సముద్రతరణేపిచింతానకార్య
త్యాహ || సముద్రమితి || అరోహయిష్యామఃఅరోహ్యామః || ౫ || శోకస్యాసర్థమూలత్వందర్శయతి || నిరుత్సాహస్యేత్యాది || వ్యసనంక ర్త || ౬ ||
కుతోయనిశ్చయఇత్యత్రాహ || ఏషామిత్వాది || హర్షేణహర్షకార్యేణముఖవికాసాదినాఅస్త్రికా ఏషాంపావకప్రవేశాద్యుత్సాహేమమతర్కం
బుద్ధిః - దృఢఃఅవ్యభిచరితః - అత్రవిక్రమేణరావణంహత్వాసీతాయథాసమానయేసమానేష్యామి - తథాత్వంకరుమహానిత్యంసంబంధః || ౭ ||
సేతురితి || సముద్రేబధ్యేత్ బధ్యేత్ || ౮ || దృష్ట్యేతి || త్రీకూటశిఖరేష్ఠితాంలంకాంతాంపురిందృష్ట్యతస్మాదేవదర్శనాత్ రావణంహతముపధార
యేతియోజనా || ౧౦ || సేతుబంధనస్యావశ్యకరణీయత్వంవ్యతిరేకజాన్యయేనచాహ || అబధ్యేత్యాదిష్లోకద్వయేన || లంకాసమీపతఃలంకాసమీ

బంధస్సముద్రేచయావల్లంకాసమీపతః || సర్వంతీణాంచవైవైస్యంజితమిత్యవధారయ || ౧౨౪|| ఇమేహిసమరేశూ
 రాహరయఃకామరూపిణః || (శక్తాలంకాంసమానేతుంసముత్పాట్వసరాక్షసాం) || ౧౩ || తదలంబిక్లబాబుద్ధిరాజన్మ
 ర్వార్థనాశినీ | పురుషస్యహిలోకేప్రియాశోకశ్చౌర్వాపకషణః || ౧౪ || యత్తుకార్యంమనుష్యేణశౌండిర్యమవలంబ
 తా | అప్రియాగ్రలేమహాప్రాజ్ఞసత్వమాతిష్ఠతేజసా || ౧౫ || శూరాణాంహిమనుష్యాణాంత్యద్విధానాంమహాత్మ
 నాం | వినష్టేనాప్రణష్టేనాశోకస్సర్వాథానాశనః || ౧౬ || త్వంతుబుద్ధిమతాంశ్రేష్ఠస్సర్వశాస్త్రార్థకోవిధః | మద్వి
 ద్దైస్సవిదైస్సార్థమరింజేతుమిహాహసే || ౧౭ || నహివశ్యామ్యహంకంచిత్త్రిమలోకేషురాఘవగృహీతధనుషాయ
 ప్రేతిష్ఠైదభిమఖోరణే || ౧౮ || వానరేషుసమాసక్తంనతేకార్యంవిపత్స్యతే | అచిరాద్భీత్యసేసీతాంతీత్వాసాగర
 మక్షయం || ౧౯ || తదలంశోకమాలంబ్యక్రోధమాలంబభూపతే | నిశ్చేష్టాఃక్షత్రియామందాస్సర్వేచండస్యవిభృతిః
 ౨౦ || లంఘనాథాంచఘోరస్యసముద్రస్యనదీపతేః | సహస్త్వాభిరిహూపేతస్మాత్తుబుద్ధిర్విచారయ || ౨౧|| సర్వం
 తీణాంచమేవైస్యంజితమిత్యవధారయ || ౨౨ || ఇమేహిహరయశ్శూరాస్సమరేశామరూపిణః || తానరిన్ద్విధమివ్యం
 తిశిలాపాదపవృష్టిభిః || ౨౩ || కథంచిత్సంతరిష్యామస్తేవయంవరుణాలయం || హతమిత్వేవతంమన్యేయధ్దేసమితిసంద

త్కాలేసర్వంసైన్యంతీణాంజితంచేత్స్యవధారయ - కతఃరినిష్ఠా || ౧౨౪|| తరణమాత్రేణజయిత్వేహాతుమాహ-ఇమేహిసమరేశూ
 క్యం || ౧౩ || ఉపసంహరతి - తదితి || తత్క్షేత్రరీత్యాశోకనిమిత్తాసంభవాత్ - విక్లబాశోకపరవశా - అతఏవసర్వాథానాశినీబుద్ధిః - ఆలం
 మాభూత్ - అలంభూషణపర్యాప్తికీవారణవాచకమిత్యమరః - తత్రసాతుమాహపురుషస్యేతి-శౌర్వాపకషణఃశౌర్యనాశనః || ౧౪ || శో
 కస్యాసర్థకారిత్వప్రచర్చనేన- ప్రసక్తంశోకంనివారయతి- తదలమిత్యాదినా || ౧౫ || సకేవలంశోకత్యాగఃసత్వావలంబనంచకార్యమిత్యాహ
 యత్త్రితి || శౌండిర్యంశౌర్యం- శౌండిగర్వజిహ్వాతోరాణాదికేహరకా ప్రత్యయేశౌండిరశ్శూరః - అస్యభావశ్శౌండిర్యంతత్ అవలంబితా
 అవలంబమానైః- శౌర్యప్రధానేనేత్యథాః- మనుష్యేణపురుషేణ-యత్కార్యంసంపాద్యంతత్త్వద్దైర్యం- బలంవా- తేజసావరాక్రమేణ
 సహ- అస్తి కాలే. ఆతిష్ఠాఅవలంబస్వ || ౧౫ || ననునాయంశోకస్సగరతరణాదీనిమిత్రకః కింతుసీతానవలోకనాదీనిమిత్రత్యత్యత్రాహ- శూ
 రాణామితి || వినష్టేఅంతికాతే- ణశఅదశకనజిహ్వాతోనికాష్టా || ౧౬ || పునశ్చరామంప్రోత్సాహయతి-త్వమితి || ఇహఇదానీం || ౧౭ || సహితి ||
 నహితిష్ఠేత్ స్థాతుంనశన్నయాత్ || ౧౮ || వానరేష్వీతి || వానరేషుసమాసక్తం - వానరమూలమిత్యథాః - నవిపత్స్యతేనవిపత్త్వీతి || ౧౯ ||
 ఉపసంహరతి-తదితి || ఆలంబ్యాలం- నాలంబస్యేత్యథాః అలంబిలోః ప్రతిషేధయోఃప్రాచాంకైవీక్తాప్రత్యయః-క్రోధస్సాలంబ్యత్వేహ
 తుమాహ-నిశ్చేష్టాఇతి- నిశ్చేష్టాఃనిరుద్యోగాఃక్షత్రియాఃమందాః మందభాగ్యాః-చండస్యచండాత్ - చండస్త్యత్వంతకోపనఇత్యమరః || ౨౦ ||
 ఏవగసేతుబంధేనసర్వాగ్ధానిధ్యోగోనకార్యఇశ్యక్తాప్రసేతుబంధోపాయోవిచార్యతామిత్యాహ-లంఘనాథామితి || లంఘనాథాంలంఘనహే
 తుం- అథాస్సద్విషయేమోక్షేత్రవాచ్యేప్రయోజనే | వ్యవహారేధనుశ్చాస్త్రేవస్తుహేతునివృత్తిష్వీతివైశయంతీ || ౨౧ || సేతుబంధోపా
 యేనిశీ-తేతతఃపరంసుకరమిత్యాహ-సర్వమితి || అథామేకంచాక్యం || ౨౨ || ఉక్తైథేకాపూర్వోక్తంహేతుమనువదతి-ఇమేహిసమరేశూ
 ధక్షింతి || ౨౩ || మాభూత్ సేతుబంధఃప్రకారాంతరణాపిసముద్రంతీత్వాశత్రూహనిష్యామిత్యాహ-కథంచిదితి || కథంచితేనాప్యపా

పాభివ్యాప్తసముద్రేసేతుర్వావద్భుద్ధోభవతి- తావదేవసర్వంసైన్యంతీణాంచవై-తీర్ణమేవ- జితమితిచావధార్యతాం- తీర్ణంజితమితికర్తరినిష్ఠా-
 అత్రావధారణచకారాభ్యాంరాక్షససైన్యకృతవిఘ్నబాహుశ్యేసత్యపిఅప్రతిహతంతరిష్యతిజేష్యతిచేత్స్యక్తంభవతి || ౧౨౪|| సైన్యస్యజేత్వ
 త్వోపయోగీకీతిమాహ || ఇమేహిసమరేశూ || అస్యాత్తరార్థం- శక్తాలంకాంసమానేతుంసముత్పాట్వసరాక్షసామితి || ౧౩ || ఉక్తమథామంపసంహరతి ||
 తదలమితి || విక్లబాబుద్ధిరలంమాన్తు - రామస్యహృదయస్థోకంనిరాకర్తుంఉక్తమేవార్థంపునరప్యాహ || పురుషస్యేతి || ౧౪ || యత్త్రితి || శౌండి
 ర్యంశౌర్యమవలంబితామనుష్యేణపురుషేణయత్త్వద్దైర్యం- తదాతిష్ఠేత్యన్వయః || ౧౫ || శూరాణామితి || వినష్టేరోహితే- ప్రణష్టేప్రధ్వ
 స్తేరావస్తునిషయే || తి || వినష్టేసీతావదవర్చనంగతే- ప్రణష్టేదశరథవత్సర్వసాదర్శనంగతే || ౧౬ || ౧౭ || త్వద్భౌర్యపర్యాలోచనయాపి
 శోకోనకార్యఇత్యాహ-నహితి || తిష్ఠేత్ స్థాతుంశన్నయాత్ || ౧౮ || వానరేష్వీతి || నవిపత్స్యతేనవిపత్త్వీతి || ౧౯ || తదలమితి ||
 శోకమాలంబ్యాలంనాలంబస్వ | క్రోధాలంబనేహేతుమాహ || నిశ్చేష్టాఇతి || నిశ్చేష్టాఃనిరుద్యోగాఃక్షత్రియాః మందాఃమందభాగ్యాః
 సర్వజ్ఞాః-చండస్యచండాత్ అతికోపనాత్ బిభృతి || ౨౦ || తదుక్తప్రకారేణవాప్రకారాంతరణవాసాగరతరణేహేతుంవిచారయేత్వా
 మా- లంఘనార్థమిత్యాది- లంఘనార్థంలంఘనహేతుం || అర్థస్సద్విషయేమోక్షే...వస్తుహేతునివృత్తిష్వీతివైశయంతీ || ౨౧ || సర్వమిత్యథామే
 కంచాక్యం- అత్రయావత్తావచ్చద్భావభావార్యా - జితమితిభావేనిష్ఠా- మేసైన్యగయావత్తీర్ణం- తావతైనజితమిత్యవధారయ-లంఘితేతస్య
 తైస్సైన్యమితికవిత్వాతః- తస్యాథాః- సముద్రేలంఘితే - తైర్వానరైఃతస్యరావణస్యసైన్యంజితమిత్యవధారయేత్యథాః || ౨౨ || జేత్వత్వ
 శక్తిమాహ || ఇమేహిసమరేశూ || ౨౩ || కథంచిదితి || కథంచితేనాప్యపాదయేనేత్యథాః || ౨౩ || ౨౪ || నిమిత్తవేదాహ- మనఇతి ||

న || ౨౩౪ || కిముక్త్యాబహుధాచాపిసర్వధావిజయాభవాత్ || నిమిత్తాని చ శ్యామిమనోమేసంప్రహృష్యంతి || ౨౩౫ ||
 ఇతిశ్రీమద్యుద్ధకాండే ద్వితీయస్కంధః || ౨౩౫ || సుగ్రీవస్యవచశ్శ్రుత్వా హేతుమత్పరమార్థవత్ |
 ప్రతిజగ్రాహకాకుత్స్థోహనుమంతమథాబ్రవీత్ || ౧ || తపసాసేతుబంధేనసాగరోచ్ఛవణేనచ | సర్వధామన
 మథోఽప్సిసాగరస్యాస్యలంఘనై || ౨ || కతిమగాణిమగాయాలంకాయాబ్రూహితానిమేజ్ఞాతుమిచ్ఛామితత్సర్వం
 దర్శనాదివవాసర || బలస్యపరిమాణంచద్వారదుగక్రియామహి | గుప్తికర్తృచలంకాయారక్షసాంసదనానిచ || ౪ || య
 థానుఖింయథావచ్ఛలంకాయామసిద్ధప్తవాత్ | సర్వమాచక్ష్యతత్స్వేనసర్వధాకుశలోహృషి || ౫ || శ్రుత్వారామ
 స్యవచసంహసూమాన్దారుతాత్మజః | వాక్యంవాక్యవిదాంశ్రేష్ఠారామంపునరథాబ్రవీత్ || ౬ || శూరియతాంసర్వమా
 ఖ్యాస్యేదుగ్ధకర్తృవిధానతః | గుప్తాపురీయథాలంకారక్షితాచయథాబలైః || రాక్షసాశ్చయథాస్నిగ్ధారావణస్యచ
 తేజసా | పరాంసమృద్ధింలంకాయాస్సాగరస్యచభీమతామ్ || విభాగంచబలౌఘస్యనిదేశంహహానస్యచ || ౮ || ఏవ
 ముక్త్యాకపిశ్రేష్ఠఃకథయామానతత్త్వతః || ౯ || హృష్టప్రముదితాలంకామత్తద్విపసమాకులా | మహతీరథసంపూర్ణా
 రక్షోగణసమాకులా || వాజిభిశ్చసుసంపూర్ణా సాపురీదుగ్ధమావరైః || ౧౦ || దృఢబద్ధకవాటానిమహాపరిఘవంతిచ |
 ద్వారాణివిపులాస్యస్యాశ్చత్వారిసుమహాంతిచ || ౧౧ || తత్రేమాపలయంత్రాణిబలవంతిమహాంతిచ || ఆగతంపర

యేన- నందతీతినందనః-నంద్యాదిత్యాష్ట్యః- సమిత్త్యాంయుక్తై- నందన-యద్ధోఽఘ్నకేతియావత్ || ౨౩౪ || నిమిత్తానిసారణాపిభవతోజయసి
 ద్దిరిత్యాహ-కిముక్త్యైతి || సర్వధాసేతుబంధ్యావబంధ్యావా- నిమిత్తానినైత్రస్ఫురణాదీని-మనోమేసంప్రహృష్యంతిమనస్సంప్రహృష- శ్చకార్య
 సిద్ధినిమిత్తమితిభావః || ౨౩౫ || ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే...రత్నకీర్తీటాఖ్యానై - యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానై - ద్వితీయస్కంధః ||

ఏవంమానుషభావనానుసారేణసమద్రస్యదుస్తరత్వేనశోకాపన్నోపిశుహృదువదేశేనప్రతిష్ఠాపితధైర్యోరామః సీతీశాస్త్రానిసా
 రేణసంహర్యకత్తుడుగ-స్వరూపశోధనాయపుచ్ఛతి-సుగ్రీవస్యేత్యాదినా | సారగ్రాహిత్యమాహ-పరమార్థవిదితి-హేతుమద్యుక్తియైక్తం-
 వచఃకుత్స్థాప్రతిజగ్రాహ || ౧ || తపసేతి || తపసా-తపసఃప్రభావేన- తరసేతిపాతే- తరసావేగేన- లంఘనతరణే || ౨ || ఏవముపాయంతితనే
 నసమద్రస్యదుస్తరత్వమవిగణయ్యదుగ-స్వరూపంపుచ్ఛతి-కతీతి || దుగాయాః-దుమ్మిపాయాః-లంకాయాః- కతిదుగాణి- కతిదుగ-
 పాప్రాకారాస్సంతిత్వథః- జలగిరిస్థలాత్త కానిదుగాణి- తతేదుగ-విశేషవత్త్వంమేబూగిహి- పూర్వమేవోక్తమిత్యత్రాహ-జ్ఞాతుమితి- త
 త్పూర్వంకుతంసర్వం- దశేనాదివప్రత్యక్షతఇవ- విశదంజ్ఞాతుమిచ్ఛామి- బలస్యసేనాయాః- పరిమాణంఇయత్రాం- ద్వారదుగక్రియాం
 ద్వారేషుదుగక్రియాం- కీలఖననలౌఘప్లవనకరణాదిభిఃదుగ-మత్స్యకరణం- గుప్తికమ-పాప్రాకారపరిఘాదినిర్మాణం- సదనానిగృహాణి -
 జ్ఞాతుమిచ్ఛామితిపూర్వేణాస్వయః || ౪ || యథేతి || యథానుఖినిశ్శంకం - యథావత్త్వేన - లంకాయాంపూర్వోక్తంసర్వందృష్టవాసంత
 త్త్వేనవృష్టప్రకారేణ- ఆచక్ష్యవ్యక్తంవద- సర్వధాద్రష్టుంవత్తుంచ || ౫ || శ్రుత్వైతి || ఆథాబ్రవీత్-శ్రేష్ఠేనాఙ్గీత్ - మంగళానంత
 రారంభప్రశ్నకాత్స్నేహప్రథోఽథేశ్యమరః || ౬ || శూరియతామితి || దుగ్ధకర్తృవిధానతఃదుగ్ధకర్తృపాకారపరిఘాఖననాది- తద్విధాన
 తః తస్మిన్మాణేనగుప్తైసంబంధః- రాక్షసాస్నిగ్ధాఃసామినిభృత్కాః- తేజసాసంపాదితామితిశేషః- విభాగంత్రతత్రవిభజ్యస్థాపనం- బలౌ
 ఘస్యచతురంగబలసమూహస్య- నిదిశ్యతేఇయత్రయాపరిచ్ఛిద్యతేనేతినిదేశఃసంఖ్యా- తా || ౮ || ఏవమిత్యర్థం || ఏవముక్త్యాక్షక్రీ
 త్యావత్ప్రమాణంసంగ్రహేణప్రతిజ్ఞాయ || ౯ || హృష్టప్రముదితేతి || హృష్టప్రముదితా ఆత్యంతహృష్టజనా || ౧౦ || దృఢేతి || ఆయసేటిరాదిభి
 ద్యుగ్ధకుటితకవాటాని- మహాపరిఘవంతిమహాగళవంతి- ఆగళేశికాచకేవంశేయోగేపాకారగోపురై | అస్త్రేఘటేముద్గరచపరిఘః
 పరిపత్యతేఇతినిఘంటుః || సుమహాంతిఉన్నతాని || ౧౧ || తత్రేతి || తత్రేషుద్వారేషు - ఇమాపలయంత్రాణిశరశిలాక్షేపకయంత్రాణి- బల

౨౩౪ || ఇతిశ్రీమహాశ్వరత్నకీర్తీవిరచితాయాం - శ్రీరామాయణతత్త్వదీపికాఖ్యానాయుద్ధకాండవ్యాఖ్యానాయాం-ద్వితీయస్కంధః ||

౧ || ౨ || కతీత్యాది || దుగ్ధాయాః-గంతుమశక్త్యాయాః- లంకాయాః-కతిదుగ్ధాణిజలగిరివనస్థలాత్త కేషుదుగ్ధేషు- కతిదుగ్ధప్రకారాః-తానిత్య
 థః- బూగిహితానీతిసమ్యక్ - దర్శనాదివప్రత్యక్షతఇవ || బలస్యేత్యాది || పరిమాణమియత్రాంద్వారదుగ్ధక్రియాం ద్వారేషుదుగ్ధక్రియాం
 కీలఖననపరిఘయంత్రకేషకరణాదికాం - గుప్తికర్తృపాప్రాకారాట్టాలకాదినిర్మాణం || ౪ || యథానుఖిమితి || యథానుఖానిగ్భంజిశ్శంకమితి
 యావత్ - యథామేనప్రకారేణ - సర్వధాకుశలోసివత్తుండ్రష్టుంచేతిశేషః || ౫ || శూరియతామితి || దుగ్ధకర్తృవిధానతః-లంకాయథాగుప్తై
 సంబంధః || రాక్షసాఇతి || తేజసాసంపాదితామితిశేషః || విభాగమితి || బలౌఘస్యచతురంగబలసమూహస్యవిభాగం హస్తస్యత్వాద్యవాతచి
 దం- తత్రేవిభజ్యస్థాపనం- నిర్దేశనిర్దిశ్యతేఇయత్రయాపరిచ్ఛిద్యతేనేతినిదేశఃసంఖ్యా || ౯ || ప్రహృష్టేతి || ప్రహృష్టముదితా మదితోద్ధతరాక్షసేత్య
 థః || ౧౦ || దృఢేతి || మహాపరిఘవంతిమహాగళవంతి | మహాయోగభేదేస్యాన్దుర్దర్శశూతయోరివిశ్వః- ద్వారాణిసంతతిశేషః || ౧౧ ||

వైస్యంతుతత్రైఃప్రతిహన్యతే || ౧౨౪ || ద్వా రేషు సంస్కృతా భీమాః కాలాయశమయాశ్చితాః || శతశోరచితా వీరైశ్చ
త ఘోర్నరతు సాంగజైః || ౧౨౫ || సావ ర్ణ్యమహం స్తస్యాః పాకారోదుష్ప్రధర్షణః || మణివిమ్రామవైడూర్యము క్రావిర
చితాంతరః || ౧౨౬ || సర్వతశ్చమహాభీమాశ్చీతతోయవహాశ్శుభాః || అగాధా గ్రాహవత్సర్వపరిఘామీనసేవితాః ||
౧౨౭ || ద్వా రేషు తాసాంచ త్వారస్సంక్రమాః పరమాయతాః || యంత్రైరుపేతాబహుభిర్మహాగ్భృగ్భృహప జ్జిగ్భిః ||
౧౨౮ || త్రాయంతే సంక్రమా ప్రతపరసైన్యాగమేనతి || యంత్రైస్తైవకీర్యం తెపరిఘానుసమంతతః || ౧౨౯ || ఎ
క స్వకంపోబలవాక్ సంక్రమస్సమహాదృఢః || కాంచనైర్బహుభిః స్సంభైర్వేదికాభిశ్చ శోభితః || ౧౩౦ || స్వయం
ప్రకృతిమాసన్నోయుయుత్సారామరావణః || ఉత్థితశ్చప్రమ త్తశ్చబలానానునుదర్శనైః || ౧౩౧ || లంకాపునర్నిరాలం
బాదేవమగాభయావహం | నాదేయం పార్వతం వాన్యం కృత్రిమంచ చతుర్విధం || ౧౩౨ || స్థితాపారే సముద్రస్య దూర

వంశిదృఢానిమహంతివిపులానిసంతీతిశేషః - త్రైయంత్రైః తత్రద్వారేషు - ప్రతిహన్యతే ప్రతిబధ్యతే || ౧౨౪ || ద్వా రేషుతి || సంస్కృతాః సజ్జ్య
తాః - శతాః తీక్ష్ణాః కాళాయశమయాః - అయస్సారమయాః - జీబభావఆషః - అనోశ్చాయస్సరసాంజాతిసంజ్ఞయోరితసమాసాంతః - శతం
ఘ్నంతీతి శతఘ్నయః ధ్వజశేషాః - అమసువ్యకత్వకేచేదిటక్ - శతశోబహుశః - రచితాః స్థాపితాః || ౧౨౫ || సావణా ఇతి || తస్యాః పాకా
రోదుష్ప్రధర్షణః - దురారోహణత్యర్థః - మణయః పద్మరాగాః || ౧౨౬ || సవతతతి || సవతతః - పాకారమభితః - పరిఘాః సంతీతిశేషః -
శీతతోయత్యేనదుష్ప్రవేశత్వము క్తం || ౧౨౭ || ద్వా రేషుతి || ద్వా రేషు ద్వారసమీపప్రదేశేషు - సామీప్యేన ప్రమీ - తాసాం పరిఘానాం సంబంధి
నః - పరిఘాపరిక్లప్తా ఇత్యర్థః - సంక్రమాః దారుఫలకనిమితఫలం చారమాగాః - సంక్రమః క్రమజే సమ్యక్ ద్వారసంచారయంత్రక ఇతివి
శ్వః | పరమాయతాః అతివిపులాః - యంత్రైరితి - యంత్రైః సంక్రమావకీర్యకైః - మహద్విరితియంత్రవిశేషణంగృహప జ్జిగ్భిః రక్షిజనావాసస్థా
నప జ్జిగ్భిః - ఉపేతాః సంతీతిశేషః || ౧౨౮ || సంక్రమాణాముపయోగమాహ - త్రాయంతతతి || తత్రద్వారప్రదేశేషు - పరసైన్యాగమేనతిసంక్ర
మాః త్రాయంతే - పురీమితి శేషః - కథమిత్యత్రాహ - యంత్రైరితి - యంత్రైః సంక్రమఫలకవిక్షేపయంత్రైః - పరిఘానుపరిఘాపరి - సమంతతః
అవకీర్యంతేక్షిప్యంతే - సర్వదాపరిఘాజలోపరిఫలకానిక్షిప్యంతే - శత్రుసైన్యాగమేనతాడపక్షిప్యంతే - తేనదుర్గపరిఘాజలేనపాకారసమీపగ
మనంశశక్యత ఇతి శ్లోకతాత్పర్యం || ౧౨౯ || ఏక ఇతి || తేషు సంక్రమేషు - ఏకః ఉత్తరద్వారస్థః బలవాక్ స్థాల్యవాక్ - శుమహాదృఢః ఆత్మంతవృద్ధసం
ఘటనః - అతఏవాకంప్యః స్తగజైః సంక్రమాధారార్థం పరిఘానుస్థాపితైః స్సంభైః వేదికాభిః రక్షిజనాధారార్థాభిర్వితదికాభిః || ౧౩౦ || స్వయమి
తి || ప్రకృతిసంపన్నః ద్యౌతాదివ్యసనరూపవిచారరహితః - అప్రమత్తః సావధానః - బలానాం సైన్యానాం - ఆసదశ్చ సైప్రతిదినమవలోకననిమిత్తం
ఉత్థితః జాగరూకః - స్వయంయుయుత్సః సర్వదాయుద్ధోద్యతః - తిష్ఠంతీతి శేషః || ౧౩౧ || లంకేతి || లంకాపునః లంకాతు - నిరాలంబాటంకః ఛేదమ
స్ఫుటికృతత్రికూటశిఖరస్థితత్వాదారోహణాలంబనరహితా - దేవదుర్గాదేవైరపిదుష్ప్రపా - లంకా - నాదేయాదిరూక్షేచతుర్విధం దుర్గంచ -
చతుర్విధదుర్గపాకారవతిత్యర్థః - నాదేయం న ద్యాంభవం - జలదుర్గమిత్యర్థః - పార్వతం పర్వతస్థం - వనానాం సమూహావస్థా - తత్సంబంధివా
న్యం - కృత్రిమం క్రియయా నిర్వృత్తం - పాకారపరిఘాదిమత్స్థలమిత్యక్షగార్థః || ౧౩౨ || స్థితీతి || దూరపారంయస్య సమూహపారం తస్య విశాలస్యే
త్యర్థః - పారదక్షిణతీర - స్థితా అత్ర సముద్రే - నావధానా సంచారశ్చ - నాస్తీ - అతఏవ సర్వతః నిరాదేశశ్చ - ఆదేశో వారా సంచారః తద్రహితః -

తత్రేతి || తత్రతేషు ద్వా రేషు ఇమావలయంత్రాణి బాణశిలామోచనయంత్రాణి || ౧౩౩ || ద్వా రేషుతి || ద్వా రేషు ద్వారప్రదేశేషు - సంస్కృ
తాః సజ్జ్యతాః కాలాయశమయాః - అయస్సారమయాః శత ఘోర్ననామసకృత్ప్రయోగాచ్చతమారకాః - చతుర్విత స్త్రీప్రమాణాముద్భవశే
షాః - శతఘ్నీ చచతురకాస్రాగదితాలోహకంటకీతివైజయంతీ || ౧౩౪ || సర్వత ఇత్యాది || ౧౩౫ || ద్వా రేషుతి || ద్వా రేషు ద్వారప్రదేశేషు తా
సాం సంక్రమాః పరిఘానాం సంబంధినః సంక్రమాః సంతీతిశేషః - సంక్రమేనామ పురద్వారప్రదేశేషు పరిఘాపరిసంచరణార్థం మంచరూక్షేణ
బద్ధో మార్గవిశేషః || సంక్రమః క్రమజే సమ్యక్ ద్వారసంచారయంత్రక ఇతివిశ్వః || ౧౩౬ || సంక్రమాణాముపయోగమాహ || త్రాయంతతతి || తత్ర
తేషు ద్వారప్రదేశేషు పరసైన్యాగమేనతి - తాని పరసైన్యాని తైః స్సనిష్ఠైర్వయంత్రైః పరిఘాను సమంతత అవకీర్యంతేక్షిప్యంతే తతః త్రాయంతే - పు
రీంరక్షంతీత్యర్థః - యద్వాతైర్వయంత్రైః పరిఘాను సమంతత అవకీర్యంతే - పరమాం పరిఘాముఖేన పాకారసమీపపాక్షినివారణార్థం శిలాదమో
క్షిప్యంతే ఆత ప్రత్రద్వారేషు సంక్రమాస్త్రాయంతే పురీంరక్షంతీత్యర్థః || ౧౩౭ || స్వయమితి || ప్రకృతిమాపన్నః స్వభావస్థః - ఆజ్ఞాభ్యాసతదిక
రణ ఇత్యర్థః - ఉత్థితః జాగరూకః - అప్రమత్తః ప్రమాదరహితః సావధాన ఇత్యర్థః - యదారావణోయుయుత్సర్వవతితదాతస్త్రిక సంక్రమేనే
నాదర్శనార్థం తిష్ఠంతీతిభావః || ౧౩౮ || లంకేతి || నిరాలంబా అతిశ్లక్ష్యోత్సుగ్లక్షకూటశిఖరస్థితత్వాదారోహణాలంబనరహితేత్యర్థః - దేవదుర్గా
దేవైరపిదుష్ప్రపా - చతుర్విధదుర్గమత్రా స్త్రీత్యాహ || నాదేయమితి || ౧౩౯ || స్థితీతి || దూరపారస్య సమూహపారస్థితస్య సముద్రస్య పారే స్థితా - నా
ప్రదేశాపి నాస్తీ సంచారమార్గాపి నాస్తీ - అతఏవ సర్వతః నిరాదేశశ్చ సర్వదిగ్వాతాక సంచారరహితప్రదేశ ఇత్యర్థః - అనేన జలదుర్గవత్త్వం

పారస్వరాఘవః నావధోపిచనాస్త్యత్రనిరాదేశశ్చసర్వతః || ౨౧౪ || శైలాగ్రేరచితావగాసాపూర్వేవపురోవ
 మా | వాజివారణసంపూర్ణాకలంకాపరమద్భుతా || ౨౧౫ || పరిఘాశ్చశతఘ్నశ్చయంత్రాణివివిధానిచ | శోభ
 యంతిపురీలంకాంరావణస్యమరాత్మనః || ౨౩౪ || అయతంతక్షసామత్రపూర్వద్వారంసమాశ్రితం | తూలహస్తాదు
 రాధమాస్సర్వేఖడ్గాగ్రయోధినః || ౨౪౪ || నియతంతక్షసామత్రదక్షిణద్వారమాశ్రితం | చతురంగేణనైన్యనయో
 ధాస్తత్రాప్యనుత్తమాః || ౨౫౪ || ప్రయతంతక్షసామత్రఽశ్చిమద్వారమాశ్రితం | చర్మఽక్షధరాస్సర్వేతథాసర్వా
 స్త్రుకోవిదాః || ౨౬౪ || న్యృచ్ఛదంతక్షసామత్రఽత్తరద్వారమాశ్రితం || రథినశ్చౌశ్చవాహాశ్చకులపుత్రాస్సప్రాజి
 తాః || ౨౭౪ || శతశోధసహస్రాణిచక్షుమంసుంధమాశ్రితాః | యాతుధానాదురాధర్షాస్సాగ్రకోటిశ్చరక్షసాం ||
 ౨౮౪ || తేమయాసంక్రమాభగ్నాఃపరిఘాశ్చవపురితాః | దగ్ధాచనగరీలంకాపాకారాశ్చవసాదితాః || ౨౯౪ || బ
 లైకదేశఃక్షపితోరాక్షసానామ్మహాత్మనాం || ౩౦ || యేనకేనచమార్గేణతరామవరుణాలయం | హతేతినగరీలంకావాస
 రైరవధార్యతాం || ౩౧ || అంగదోద్వివిదోమైందోజాంబనాన్వనసోనభః నీలస్సేనాపతిశ్చైవబలశేషేణకింతవ || ప్లవమా
 నాహిగత్వాతాంరావణస్యచహాపురీం | సపర్వతవనాంభిత్వాసఖాతాంసప్రతోరణాం || సప్రాకారాంసభవనా
 మానయివ్యంతిరాఘవ || ౩౩౪ || ఏవమాజ్ఞాపయక్షిప్రంబలానాంసర్వసంగ్రహం | మహూరైవతుయతైసప్రస్థానమ
 భిరోచయ || ౩౪౪ || ఇతిశ్రీమద్యుద్ధకాండేతృతీయస్సర్గః ||

అయందేశత్యర్థః || ౨౧౪ || వనగిరిదుర్గవత్త్వమాహ - శైలాగ్రఇతి || ౨౧౫ || కృత్రిమదుగవత్త్వమాహ - పరిఘాఇతి || ౨౩౪ || విభాగంచ
 బలౌఘస్యతిరామప్రశ్నస్యేత్తరమాహ - అయతమితి || అత్రలంకాయాంసర్వేపూర్వద్వారస్థాః - అయతందశసహస్రం - అగ్రేసేనాగ్రే
 యుధ్యంతతత్త్వగ్రయోధినః - ఖడ్గాగ్రయోధినః - సర్వేఅయతసంఖ్యాకాః - సర్వేపితథావిధాత్యర్థః || ౨౪౪ || నియతమితి || అత్రలంకా
 యాం - చతురంగేణనైన్యసహరక్షసాంనియతందక్షిణద్వారమాశ్రితం - తత్రచతురంగబలేషు - యోధాఃపదాతయః - అసత్తమాః - అత్యం
 తథారాభవంతిత్యర్థః || ౨౫౪ || ప్రయతమితి || సర్వేపశ్చిమద్వారవాసినః - సర్వాస్త్రుకోవిదాఃసమస్తాస్త్రుజ్ఞాః || ౨౬౪ || న్యృచ్ఛదమితి || అశ్వ
 వాహాశ్చేతివకారణగజవాహాస్సముచ్చీయంతే - కులపుత్రాః సత్కులప్రసూతాః - విశ్వసనీయాఇతియావత్ - సుప్రాజితాఃరావణేనబహుమ
 తాః - కింకరాఇతిశేషః || ౨౭౪ || కులపుత్రాఃకులోమ్మృతాఃపుత్రాః సత్కులప్రసూతాత్యర్థః || ౨౮౪ || శతశఇతి || అథేతికాత్సైన్యః - శత
 శస్సహస్రాణిచశేకసహస్రాణి - దురాధమాః - యాతుధానాఃరాక్షసాః - మధ్యమంసుంధంసగరమధ్యమస్థానం - అగ్రతాః - సర్వసంఖ్యా
 మాహ - సాగ్రేతి - రక్షసాంసాగ్రకోటిఃపూర్ణాకోటిః - అత్రలంకాయాం - అస్తీతిశేషః || ౨౯౪ || ఏవందుగప్రకారవణానేనలఘూనాం
 భీతిమాఃఘాదీతిస్వ్యతందర్శయతి - తేమయేతి || పరిఘాఇత్యాదావశితచ్చబ్దోనుసంధేయః || ౩౦ || బలైకదేశత్యర్థమేకాన్వయం || బలైకదేశః -
 సేనావతుథాకంశేత్యర్థః - మహాత్మనాంమహాకాయానాం || ౩౧ || తపసాసేనుబంధేనేత్యేవంరామోక్తమేవస్మ్యుచ్యమా - యేనేతి || మా
 గ్రేణకపాయేన - తరామతరిమ్యాః - వ్యత్యయేనలోట్ - వరుణాలయంసముద్రం || ౩౨ || పక్షౌ - తరమాహ - అంగదఇత్యాదిసాధకా
 ద్వయేన || అంగదాదయఃప్లవమానాఃసముద్రంలంఘితవంతః - సఖాతాంసపరిఘం - సప్రతోరణంసబహిద్వారం - అసయివ్యంతి - బల
 శేషేణకింత - ఉక్తాంగదాదివృత్తిరిక్తబలశేషేణకింతయాజనమితియోజనా || ౩౩౪ || ఏవమితి || సర్వసంగ్రహం - సంగృహ్యతఇతిసంగ్రహః - బలానాం
 మధ్యేనవ్వసారభూతంబలం అంగదాదికం అజ్ఞాపయ - ఏవం ప్లవమానాఇత్యాద్యుక్తరీత్యా అజ్ఞాపయేత్త్యర్థః - యుక్తేనయాత్రాయో
 గ్యేన || ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే - శ్రీరామాయణభూషణే - రత్నకిరీటాఖ్యాసే - యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానే తృతీయస్సర్గః ||

సూచితం || ౨౧౪ || శైలాగ్రఇతి || శైలాగ్రేరచితేత్యనేనవనగిరిదుర్గవత్త్వంసూచితంభవతి || ౨౧౫ || పరిఘాఇతి || పరిఘాశ్చేత్యాదిసాకృత్రిమ
 దుర్గవత్త్వంసూచ్యతే || ౨౩౪ || అయతమితి || ఖడ్గాగ్రయోధినఃఖడ్గాగ్రయోధినః || ౨౪౪ || నియతమితి || అత్రనైన్యేనేతిఇత్థంభూతలక్షణేత్య
 తీయా - చతురంగనైన్యప్రకారేణయోధాత్యర్థః || ౨౬౪ || న్యృజుఃదమితి || కులపుత్రాఃకింకరాః - యద్వాకులేజాతాఃపుత్రాఃకింకరాః -
 సత్కులప్రసూతాత్యర్థః || ౨౮౪ || కులపుత్రాః - యోధ్యకులేప్రసూతాః || ౨౯౪ || శతశఇతి || స్కంధఃసైన్యస్థానం || ౩౦౪ || యద్యేవందుర్గా
 లంకాకథమస్తద్బలసాధ్యేతికంకాంనిరాచక్షే - తేమయేతి || తేసంక్రమాఃపరిఘామార్గామయాభగ్నాః - పరిఘాశ్చవపురితాః - శతేష్టకాది
 భిరితిశేషః || ౩౧౪ || బలైకదేశఇతి || మహాత్మనాంమహాదృతి నాం || ౩౦ || యేనేతి || మార్గేణకపాయేనతరామతరిమ్యాః || ౩౧ || సర్వసైన్యతరణోపాయ
 చింతయాకిం - కతిపయయాధపాఏవసముద్రంలంఘయిత్వాపర్వతవనాదివిజ్ఞానంకాముత్పాట్యానేవ్యంతిత్వాహ || అంగదఇత్యాదిసా || అస
 యివ్యంతిఅనేవ్యంతి - బలశేషేణకింతత్యన్వయః || ౩౩౪ || ఏవమితి || బలానాంసర్వసంగ్రహం - సంగృహ్యతఇతిసంగ్రహఃసారః - సర్వసా
 గభూతమాజ్ఞాపయ - బలానాంమధ్యేసర్వసారభూతానేవంకురుతేత్యాజ్ఞాపయేత్త్యర్థః || ౩౪౪ || ఇతిశ్రీమహాశ్వరత్నధారచితాయాం శ్రీరామ
 యణతత్త్వదీపికాఖ్యానాయాం యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానాయాంతృతీయస్సర్గః ||

శ్రుత్వాహనుమతోవాక్యం యథావదనుపూర్వశః | తతోబ్రవీన్నహాతేజారామస్సత్యపరాక్రమః || ౧ || యాం
నివేదయ సేలం కాంపురీంభీమస్వరక్షసః క్షిప్ర మేనాం యథిష్యామి సత్యమేతద్భ్రవీమి తే || ౨ || అస్తిన్దుహూరైసుగ్గీవ
ప్రియాణమభిరోచయే | యుక్తముహూర్తోవిజయః సాప్త్యోవధ్యందివాకరః || ౩ || అస్తిన్దుహూరైవిజయేప్రాప్తైమ
ధ్యందివాకరే సీతాంహృత్వా తు మేజాతుక్వా సాయాస్యతియాస్యతః || ౪ || సీతాశ్రుత్వాభియానం మే ఆశా మేష్యతి
జీవితే | జీవితాంతేఽమృతంస్మృష్ట్వాపీత్యావిషమివాతురః || ౫ || ఉత్తరాఫల్లవీహ్యధ్యశ్వస్తుహస్తేనయోక్త్యతే | అభిప్ర
యామసుగ్గీవసర్వానీకసమావృతాః || ౬ || నిమిత్తానిచధన్యాః | యానిప్రాచుగ్భవంతిచ | నిహత్యరావణం సీతామానయి
ష్యామిజానకీం || ౭ || ఉపరిష్టాద్ధినియన. స్ఫురమాణమిదం మమ | విజయం సమనుప్రాప్తం శంసతీవమనోరథం || ౮ || తతోవా
నరరాజేనలక్ష్మణేనచపూజితః | ఉవాచరామోధర్మాత్కృతపునరవ్యథాకోవిదః || ౯ || అగ్రేయాతుబలస్యాస్యనీలోమార్గ
మవేక్షితుం | వృతశ్శతసహస్రీణవానరాణాంతరస్వినాః || ౧౦ || ఫలమూలవతానీలశీతకాననవారిణా | పథావధుషతా
చాశుసేనాంసేనాపతేనయ || ౧౧ || దూమయెయుద్ధరాత్మనః పథిమూలఫలోదకం || రాక్షసాః పరిరక్షేధాస్తైభ్యస్త్యం

ఏవం లంకాయాదుగళకమణులపరిమాణాదౌహనుమతాకథితే - రామః కియన్తాత్రమిదమితిస్యక్త్యత దానీమేవదండయాత్రా
మాజ్ఞాపయతి - శ్రుత్వేతి | మహాతేజః మహాబలః - సత్యపరాక్రమః - అమోఘవిక్రమః - అభ్యాసనిర్భయత్వేహేతురుక్తః - అబ్రవీత్ - సుగ్రీవమి
తిశేషః || ౧ || యామితి || నివేదయ సేహనుమన్తుభేననివేదయసి - మధిష్యామికరైభ్యః సంయమ్యామి || ౨ || అస్తిన్దితి | ఉత్తత్యత్రాహ - యుక్త
ఇతి || యుక్తః యాత్రాహః - తత్రహేతుః - విజయః విజయావహః - విజయావహత్వేహేతుమాహ - చివాకరః - మధ్యం - దినేమధ్యం ప్రాప్తః - అభి
జిన్దుహూతకైత్యర్థః - తదుక్తం నిద్యామాధవీయే - అద్యోకరగమిత్రమఖావసుజలః శ్వాభిజిష్ఠిరించేదాగ్రః | బంద్యాగ్నిమూలవరుణార్యమ
భగతారాదివాముహూతాః స్ఫురితి || సస్యభిజిన్దుహూతాః దక్షిణయాత్రాసుగ్గీవధాః - యథాశ్వాతిష్కరత్వాకరే - భుక్తదక్షిణయా
త్రాయాం ప్రతిష్ఠాయాం ద్విజన్తని | ఆధానెవధ్యజారోహేమృత్యుదస్సృశ్చదాభిజిదితి - ఉచ్యతే - లంకాహిదక్షిణపూర్వస్యాంకిష్కింధా
యాః - అతోనేయందక్షిణయాత్రేతి నోక్తదోషః || ౩ || ముహూతకైతేషేప్రయాణస్యఫలందర్శయతి - అస్తిన్దితి | దివాకరేమధ్యం ప్రాప్తేవి
జయాభ్యే అస్తిన్దుహూరైయాస్యతోమేయాస్యతిమయి - ఆసారావణః - సీతాంహృత్వాజాతుకదాచిత్ - క్వయాస్యతి - యత్రకుత్రాపియాం
తంతంహనిష్యామిత్యర్థః - సీతాంహృత్వా తు మేయాత్వితిపాశే - యాతురాక్షసః - నైముతోయాక్షరక్షసీత్యత్వమరః | యన్యా - యాతుగచ్ఛ
తు - క్వయాస్యతీత్యన్వయః || ౪ || అద్యైవ సాగరతరణోపాయచింతాంహినాగళకమస్యఫలమాహ - సీతేతి || మే - అభియానం ప్రస్థానం సీతాశ్రు
త్వాజీవితే ఆశామేష్యతి - శ్రవణంచ త్రిజటాదిభ్యుత్థేయం - నిగళమపినాకేవే విచారాకులేవస్థా సుజీవితే సానిరాశాస్యాపిభావః - కథ
మివ - విషంపీత్వా - ఆశురఃపీడితః ప్రయమః - జీతాంతేప్రాణాత్యయేప్రాప్తై - అమృతంస్మృష్ట్వావ || ౫ || తేజాకదాసాభి ప్రస్థాప్యంతత్రాహ -
ఉత్తరేతి | అద్యవిసె - ఉత్తరాఫల్లవీ ఉత్తరఫల్లవీనక్షత్రంవతేతే - శ్వః ఉత్తరవినే - హస్తేనయోక్త్యతే - చంద్రఇతిశేషః - హస్తోరామస్యనిధి
తారా - ఉత్తరఫల్లవీనుసాధనతారా - అతోద్యైవసహానీకసమావృతాస్సగతః - అభిప్రయామగచ్ఛేమ - అతోత్తరఫల్లవీత్యనెససవిషసః
ఫాల్లవపాణమాసీత్వవగమ్యతే - ఇదముత్తరత్రప్రతిపాదయిమ్యతే || ౬ || నిమిత్తానీతి | యానినిమిత్తానిధన్యానితానిప్రాచుగ్భవంతి - అతోరావ
ణంనిహత్యసీతామానయిష్యామి - జానకీమితిశేషణేనజనకప్రీత్యర్థంచావశ్యం సా ఆనతవ్యేతివ్యజ్యతే || ౭ || ఉపరిష్టాదితి | ఉపరిష్టాదుపరిష్కరమా
ణమిదం మమనయనం - మనోరథం మనోరథః పయభూతః జయగమసంప్రాప్తౌ - సమ్యక్ గమిషేప్రాప్తౌ - శంసతీవ - స్వప్నంబోధయతీత్యర్థః - త
థోక్తంజ్యోతిశ్చాస్త్రే | నేత్రస్యాధస్సుగ్భరణమసకృత్సంగరేభంగహేతురైతోపాంతేహరణినయనం నేత్రమూలేచమృత్యుః | నేత్రస్సార్ధ్యం
హరణిసకలంమానసండుఃఖజాతంవామేచైవంఫలమవికలందక్షిణైవైవరీశ్యమితి || ఏవంవచనవిద్యమానెదక్షిణనయనమితివ్యాఖ్యానంచుత్త్యం || ౮ ||
తత ఇతి || పూజితః యుక్తమితశ్లాఘితః అథకోవిదః సీతాశ్రునిపుణః || ౯ || సీతాశ్రుమః స్ఫురతే సేనాసంవిధానందగ్భయతి - అగ్ర ఇతి - స్ఫ
ష్టం || ౧౦ || మార్గకమవేక్షితుంయాత్వితిసుగ్రీవం ప్రత్యుక్తమాత్రేణ సన్నిహితం నీలగప్రత్యాహ - భవీతి || ౧౧ || మార్గకోధనప్రకారమాహ

౧ || హనుమతోక్తమంగదాదిమథేనకార్యనిర్వహణమ - గీకుర్వన్నాహ - యామితి || ౨ || అస్తిన్దితి | అస్తిన్దేవముహూరైప్రయాణమభి
తోచయ - కుతః - యుక్తఇతి - యతోదివాకరోమధ్యం మధ్యందినం ప్రాప్తః - అతోముహూర్తోవిజయావహః - అభిజిత్సంక్షోభోయుక్తః
ప్రాప్తః || ౩ || తత్రప్రయాణస్యఫలమాహ || అస్తిన్దితి | అస్తిన్దుహూరైయాస్యతోమే - మయియాత్రాచి కుర్వతి సతి - ఆసారావణః సీతాంహృత్వా
జాతుక్వయాస్యతి - కదాచిదపికుత్రాపిసయాస్యతీత్యర్థః || ౪ || తదానీమేవయాత్రాయాః ఫలమాహ || సీతేతి || అశురోవ్యాధితః జీతాంతేజి
తాంతసమయే - అమృతంస్మృష్ట్వావేత్యన్వయః || ౫ || పునర్యసాజాతస్యమమశ్వస్తునైఫనతారా అద్యసాధనతారా - అతోద్యైవప్రయాణం
కర్తవ్యమిత్యాశయేనాహ || ఉత్తరేత్యాది | హస్తేనయోక్త్యతే - చంద్రమాఇతిశేషః || ౬ || నిమిత్తానీతి | యానినిమిత్తానిధన్యానిభూతాచాని -
తానిప్రాచుగ్భవంతి - అతోరావణంనిహత్య - సీతామానయిష్యామి అనేష్యామితిసంబంధః || ౭ || ఉపరిష్టాదితి | నయనం - దక్షిణమితిశేషః - మనో

నిత్యముద్యతః || ౧౨ || నిమ్మేమువనదుగైమువనేమువననాకసః | అభిప్లుత్యాభివశ్యేయః | పరేమాంనిహితంబలం || ౧౩ || యచ్ఛ
ఫల్లుబలంకించిత్రదత్తైవోపయుజ్యతాం || ఏతద్వికృత్యంఘోరంనోవిక్రమేణప్రయుధ్యతాం || ౧౪ || సాగరౌఘఃభంభీమ
మగ్రాసీకంమహాబలాః | కపిసింహఃప్రకర్షంతుశతశోఽనహస్రశః || ౧౫ || గజశ్చగిరిసంకాశోగవయశ్చమహాబలః |
గవాక్షశ్చగ్రతోయాంతుగవాంధృప్తాఞ్చర్షభాః || ౧౬ || యాతువానరవాహిన్యావానరఃప్లవతాంవరః | పాలయన్ద
క్షిణంపార్శ్వమృషభోవానరర్షభః || ౧౭ || గంధమాస్త్రీవమద్ధర్షస్తరస్వీగంధమాదనః | యాతువానరవాహిన్యాస్సస్యం
పార్శ్వమధిష్ఠితః || ౧౮ || యాస్యామిబలమధ్యేహంబలౌఘమభిహమః || అధిరుహ్యహసూమంతమైరావతమివేశ్వ
రః || ౧౯ || అంగదేనైవసంయాతులక్ష్మణశ్చాంతకోపయః | సార్వభౌమేనభూతేశోద్రవిణాధిపతిర్యథా || ౨౦ || జాంబవాం
శ్చసుషేణశ్చవేగదర్శీచవానరః | ఋక్షరాజోమహాసత్వఃకుక్షింరక్షంతుతేత్రయః || ౨౧ || రాఘవస్యవచఃశ్రుత్వా
సుగ్రీవోవాహినీపతిః | వ్యాధిదేశమహావీర్యావానరాన్వానరమఃభః || ౨౨ || తేవానరగణాస్సర్వేసముత్పేత్యయుయు
త్యవః | గుహాభ్యశ్శిఖరేభ్యశ్చఆశుఘ్లుపిరేతదా || ౨౩ || తతోవానరరాజేనలక్ష్మణేనచపూజితః | జగామరామోధగ్నా
త్తాససైన్యోదక్షిణాంధశం || ౨౪ || శతైశ్చతసహస్రైశ్చకోటిభీరయ్యతైరపి | వారణాభైశ్చహరిభిర్యయాపరివృతస్త
దా || ౨౫ || తంయాంతమనుయాతిస్త్రమహతీహరివాహినీ || ౨౬ || దృప్తాఃప్రముదితాస్సర్వసుగ్రీవేణాభిపాతాః || ఆ
ప్లవంతఃప్లవంతశ్చగర్జంతశ్చప్లవంగమాః | య్వేళంతోధావమానాస్తైజస్కురైర్దక్షిణాంధశం || భక్షయంతస్సుగంధీనీ

దూషయేయిరితి || దూషయేయః - విషాదిశేషః - పరిరక్షేధాఇత్యాత్త నెవరమాషణ - ఉద్యతః సావధానఇత్యర్థః || ౧౨ || శోధనాంతర
మాహ - నిమ్మేష్వీతి || నిమ్మేముగర్తప్రదేశేషు - వనదుగైమువనైఃజలైః దుగైషుదుగ్గమప్రదేశు - జీవనంభవనంవనమిత్యవరః | వనేషుకాన
నేషుచ - నిహితంరంభేప్రహారార్థంస్థాపితం - బలంపరస్సైన్యం - వనాకసఃవానరాః అభిప్లుత్యఅభితడత్ ప్లుత్య - పశ్యేయః || ౧౩ || శోధనాంత
రమాహ - యదితి || యత్కించిచ్ఛలం - ఫల్లుఅసారం - తత్ అత్రైవకిష్కింసా యామేవ - ఉపయుజ్యతాంస్థాప్యతాం - కింఛిదత్యనెనతాదృ
శంబలమత్రమలభమిహిహాచితం - ఆత్రయ క్తవక్రీ-ఏతదితి - ఏతత్ ఘోరంకృత్యవిక్రమేణప్రయుధ్యతాం అమాశ్చత్వప్రత్యయః - విక్రమే
ణశక్త్యామేయుధ్యంతేతేమామేవనాన్యేషామిత్యర్థః - విక్రమేణోపయుజ్యతామితిపాతే - విక్రమేణోపయుజ్యమానానాం - విక్రమయంతానా
మిత్యర్థః - క్రియాపదత్వైస్సప్రధారణాయాంలొడ్వేదితవ్యః || ౧౪ || అస - యతశ్చబలమాశంకితతోవిస్తారయేద్బలమిత్కు క్తరీత్యాపహవో
చివనోగ్రేసేనాంకమకంత్విత్వాహ - సాగరైః || సాగరౌఘసంభం - సాగరస్యప్రవాహాయదిభవేత్రుల్యమిత్యర్థః - శతశోధసహస్రశః -
శతశస్సహస్రశ్చసంఖ్యేషామేత్యర్థః || ౧౫ || అససేనాబలాధ్యక్షసర్వదిక్షునివేశయేదిత్యక్తరీత్యానివేశయతి - గజశ్చగిరి - గవా
మగ్రాసీకృప్తాఃప్రముదితాఃప్రభావతీసంబంధః || ౧౬ || యాత్వీతి || దక్షిణంపశ్చిమపార్శ్వమిత్యర్థః - యతశ్చభయమాశంకితాంప్రాప్తీంపరికల్పయేదితి
రామందకోక్తేః | ప్లవతాంవానరాణాం || ౧౭ || గంధేతి || గంధమాస్త్రీమత్తగజః - తరస్వీబలవాక్ - సవ్యంప్రాప్తిభాగం - అగిష్ఠితః అధిష్ఠాతా -
కతకరిక్తః || ౧౮ || యాస్యామితి || మధ్యమగమనప్రయోజనమాహ - ఆభిహర్షయన్మితి - ప్రహర్షయేద్బలంపూజ్యపౌత్యక్తైః | ఈశ్వరఃఇం
ద్రః తత్రైవాచిత్యాత్ - గవాంపతిమివేశ్వరఇతిపాతః || ౧౯ || అంగదేనేతి || అంగదేనసంయాతు - అంగదమారుహ్యసంయాత్విత్వార్థః - సా
ర్వభౌమేనఉత్తరదిగ్గజేన - భూతేశోయతేశః - ద్రవిణాధిపతిఃధనాధిపతిః - ఆత్రత్వంచకికామారుహ్యఅవాభ్యామాగచ్ఛేతిసద్ధం || ౨౦ || జాం
బవానితి || ఋక్షరాజఃజాంబవద్భ్రాతా - కక్షీ - ఋషాద్భాగం - జాంబవాక్సుషేణఃవేగదర్శిఃచేతితేత్రయః - మహాసత్వఃఋక్షరాజశ్చకుక్షిం
రక్షగిత్విత్వస్వయః || ౨౧ || రాఘవస్యేతి || వ్యాధిదేశరామోక్తంసర్వకురుతేత్యాజ్ఞాపయమాస || ౨౨ || తథితి || పుష్టంరెప్లుతగతింవక్రి
ర || ౨౩ || తతఃఇతి || పూజితః - పురస్కృతఇత్యర్థః - ధమాత్వానీతిరూపధమజ్జఇత్యర్థః || ౨౪ || శత్రైరితి || యయా రామఇతిశేషః || ౨౫ ||
తమితి || హరివాహినీపూర్వోక్తప్రబలవానరభీన్నా || ౨౬ || గచ్ఛతామనస్థావిశేషాదర్శయతి - దృప్తాఇత్యాదినా || దృప్తాఃగర్జితాః - ఆప్ల
వంతః - మగడలకారంభ్రమంతఇత్యర్థః - ౧౬౦౦తఃమేఘధ్వంశకుర్వంతః - ఘనగజఃతమితిప్రసిద్ధిః - క్షేవ్రంతఃసింహనాదంకుర్వంతః - క్షే

రథంమనోరథవిషయం || ౨౭ || ౧౧ || దూషయేయః - విషాదిశేషః - మూలఫలౌదకమిత్యేకవద్భావః - పరిరక్షేధాఃరక్షేః || ౧౨ || నిమ్మేష్వీతి ||
నిమ్నాదిషునిహితంరంభేప్రహారార్థంస్థాపితం || ౧౩ || యచ్ఛేతి || ఫల్లుబలంనిస్సారంసైన్యంఆత్రైవోపయుజ్యతాంకిష్కింసా యామేవస్థాప్య
తాం - ఆత్రకాతుమాహ || ఏతదితి || ఘోరంకృత్యావహంశంఏతద్దుగ్ధరూపంకృత్యం - విక్రమేణప్రయుజ్యతాంవిక్రమేణప్రయుజ్యమానా
నాం - విక్రమేణయంతానామితి నాన్యేషామిత్యర్థః - విక్రమేణప్రయుగ్ధతామితిపాతే - విక్రమేణశక్త్యామేయుగ్ధ్యంతేతేమామేవఏతద్దుగ్ధరూ
పంకృత్యంనాన్యేషామిత్యర్థః || ౧౪ || ౧౭ || గంధేతి || యస్యమగంధాదితరేహస్త్రినోద్రవంతిసగంధమాస్త్రీ || ౧౮ || యాస్యామితి || ఈశ్వరః
ఇంద్రః || ౧౯ || అంగదేనేతి || సార్వభౌమేనఉత్తరదిగ్గజేన - భూతేశోయతేశః || ౨౦ || జాంబవానితి || ఆస్థపిశేషఃఋక్షరాజశ్చ || ౨౧ || ౨౨ ||
౨౩ || ౨౪ || ౨౫ || శంయాంతమిత్యర్థఃమేకంవార్యం || ౨౬ || ఆప్లవంతఃఇత్యాది || ఆప్లవంతఃఆసమంతాత్ ప్లవమానాః - మారంపశంతఃఇత్యర్థః -

లాఘుసింహనాదస్సృష్టిత్యమరః | నిసఃంతః ఆప్యక్తంతద్దాయామానాః - ఇదప్యక్తైశ్చబ్రజతిభాః - భక్షయంతఃపిబంతః - ఉద్వహంతఃవి
 లాసాభంహస్యైభారయంతః || ౨౮ || అనోన్యమితి || సహసాతరసా - నిర్వహంతిఉద్వహంతి-క్షిపంతిపాతయంతి-ఆస్యతంతస్సంతః - పరా
 పాతయిత్వా - ఆక్షిపంతి - ప్రతికారకరణాసామధ్యేనపరిభాషణంకుర్వంతిత్వభాః - ఆపరశక్తాః - పరాపాతయిత్వా - పాతయం
 తి || ౨౯ || రావణఇతి || సః - అస్తాభిరీశ్వభాః || ౩౦ || పురస్తాదితి || ఆత్రపూర్వం రామేణయగౌరవతాదాయేనీలాదయోనియక్తాః తతో
 న్యైకుముదాదంత్యురామభక్త్యుత్సాహేనస్వయమేవప్రవృత్తాభిజ్ఞేయం - ఋషభోగక్షిణపాశ్వరక్షణాయనియక్తౌభక్త్యాపరాక్రమాతిశ
 యేనచఆత్మాపిరక్షణంకృతనానిభిజ్ఞేయం || ౩౧ || మధ్యేతి || జగ్గురితిశేషః || ౩౨ || హరితి || ఆవష్టభ్యుదగిష్టాయ || ౩౩ || కోటితి || గజ
 స్యాగ్రభాగనియక్తస్కాపిపాశ్వరక్షణంభక్త్యతిశయాత్ ఆత్రకార్యకరణామైసర్వాదయశ్చపూర్వం నియక్తావేత్యాహుః - ఆత్ర
 పూర్వనియక్తానాంగధరూపనాదీనామప్రపలక్షణం - ఏకంపాశ్వంసప్యంపాశ్వం - ఆభిరక్షితిత్వస్యప్రత్యేకమభిసంబంధః - వ్యత్య
 యేనలట్ || ౩౪ || సుషేషితి || ఋత్యై రావృతత్వంజాంబవతపివ - తత్సంబంధాత్ సుషేషస్యాపి - జఘనంపశ్చాద్భాగం || ౩౫ || తేషామితి ||
 సంపతకమాగణోధనాయప్రరోగచ్చన్నపిపర్యపాలయత్ - సేనాపతిత్వాత్ సర్వతోరరక్షేత్వభాః || ౩౬ || దరిమఖితి || స్పష్టం || ౩౭ || ఏవ
 మిత్వాది || ఆపశ్యమా రాదితిశేషః - సుపుల్లానిసుపుల్లపద్మకల్పారాణి || ౩౮ || రామస్యేతి || భీతవత్ భీతం - కఠారి క్తప్రత్యయః - వ
 జయత్ దూరతఃపరిహరత్ - ఉత్సన్నజగామేతిసంబంధః - సాగరౌఘభిమితివిపులతాయాంసామ్యం - భీమఘోషవణాణావశతిఘో
 షే || ౪౦ || తస్యేతి || దాశరథేఃపాశ్వే ఇతితన్మఖోల్లాసాయేతిభావః || ౪౧ || కపిభ్యామితి || హనుమదంగదాభ్యామాహ్యమానౌరామల
 త్మజౌ - మహాగ్రహభ్యాంశుక్రబ్రహ్మసృటిభ్యాం - సుస్పష్టే సంయుక్తా - చంద్రసూర్యాదివశుభభాతే - ఆత్రఉపమానేవక్షగ్రహసంయోగ
 ఘ్నబహుజనవివాశపాతుత్వాత్ - హనుమదంగదాభ్యాం రామలక్షణయోగస్యమహాసేనావివాశకత్వంగమృతతత్వలంకారణవస్తుభ్యునిః - సం
 స్పష్టప్రదేనహనుమదంగదయోలాఘవాతిశయకథనాత్ పదగతవస్తునావస్తుభ్యునిః || రా || గ్రహభ్యాం చంద్రభాస్కరాదిపాతః || ౪౨ ||
 పునస్సుదూరగమనసూచనాయామా - తతః - స్పష్టం || ౪౩ || తమితి || పరిపూర్ణారోపరిపూర్ణామనోరథః - స్త్రుతిమాణిమిత్రశాస్త్రార్థ
 పవంతః కేవలంలాఘయంతః - డ్యైశంతః - సింహనాదా కుర్వంతః డ్యైశ్లాఘుసింహనాదస్సృష్టిదిలిఘంటుః - ఉద్వహంతఃజగ్గురిత్యన్వయః || ౪౪ ||
 అనోన్యమితి || సహసాబలేననిర్వహంతిఉద్వహంతి || ౪౫ || ౩౦ || పురస్తాదిత్యాది || ఆత్రమాగణోధక త్వేనకుముదఋషభయోరప్రపాదా
 నాత్ - ప్రిగపిలేనసమైతావపిమాగణోధసేనియక్తావితమంతవ్యం - ఆత్రఋషభశ్చైవదక్షిణపాశ్వేనియక్తాదృషభాదన్యఉచ్యతే ||
 ౩౧ || మధ్యఇతి || బహుభివృత్తాజగ్గురితిశేషః || ౩౨ || ౩౩ || కోటితి || గజఃపూర్వభాగనియక్తాదన్యఃపాశ్వే - మేకంపశ్చాద్భాగంఋషభగం
 ధమాదనయోఃపూర్వమేదక్షిణసప్యపార్శ్వయోర్ద్వినియోగాత్ - తస్యాలస్యఅభిరక్షతిఅభ్యరక్షత్ || ౩౪ || సుషేషిత్యాదిసాజాంబవదాదీ
 నాంపూర్వంకుశీరక్షణేనియక్తత్వాత్ - సుగ్రీవంపురతఃకృత్వాజఘనంసంరరక్షతురితి - అస్యసుగ్రీవస్యప్రవృత్తతఃకుక్షింపశ్చినుభాగంరరక్షతురిత్య
 భాః || ౩౫ || తేషామితి || నీలఃపురోమాగణోధకస్సన్నపి - ప్లవనవేగాతిశయవత్తయాపరితఃసర్వతోరరక్షేత్వభాః || ౩౬ || ఏవమిత్వాదిసా
 ర్థజ్ఞాకమేకంవార్యం || ౩౮ || రామస్యేతి || భీతవత్ భీతాహం || ౪౦ || కపిభ్యామిత్వాది || గ్రహభ్యాం రామలక్షణభ్యాం || ౪౩ || తమితి || స్త్రుతి

ఉవాచవరిపూర్ణార్థఃస్మృతిమాన్ప్రతిభానవాక్ ॥ ౪౪౫ ॥ హృతామవాప్యవైదేహీంక్షీప్రహత్వాచరావణం సహృద్ధాన్సమృద్ధాన్మయోధ్యాంప్రతియాస్యసి ॥ ౪౪౬॥ మహాంతిచనిమిత్రానివిభూమాచరాఘవః॥ శుభానితవశ్యామి సర్వాణ్యేవార్థసిద్ధయే ॥ ౪౪౭॥ అనువాతిశుభావాయుస్సినాంమృతహితస్సుఖః పూర్ణవల్లుస్వరాశ్చేమేప్రవదంతిన్మృగద్విజాః ॥ ౪౪౮ ॥ ప్రసన్నాశ్చదిశస్సర్వావిమలశ్చదివాకరః ఉశనాశ్చప్రసన్నార్చిరనుత్వాంభాగవోగతః॥ బ్రహ్మ

స్తరణవాక్ - ప్రతిభానవాక్ తాతా - లిక్ బుద్ధిమాన్ ॥ ౪౪౫ ॥ వత్సయూనిమిత్ర శ్రవణే శ్రద్ధాముత్పాదయతుం ప్రథమంతశ్చలందర్శయతి - హృతామితి ॥ రావణం హత్వా వైదేహీమవాప్యసీతిక్రమః ॥ ౪౪౬ ॥ కుతోయనిశ్చయః త్యత్రాహ - మహాంతిచ - మహాంతిచులకాభాని - దిశభూమాచరాఘానినిమిత్రాని సర్వాణితవాధాన్ నిద్ధయేవశ్యామి - అథాన్ నిద్ధికరాజీపశ్యామిత్వథాః ॥ ౪౪౭ ॥ ఆసువాతితి ॥ శుఖః శుభకరః - శీతశత్రుథాః - మృదుహితః - మృదుః మృదవః - హితః యుక్తః - అనుకూలశత్రుథాః - శుభాభిశుభసూచకః - వాయుః - సేనాం అనువాతి అనుస్మృత్యాచి - పూర్ణవల్లుస్వరాః అన్యూనాపరుషస్వరాస్సంతః ప్రవదంతి ॥ ౪౪౮ ॥ భౌమనిమిత్రాన్మృత్యావివర్ణనిమిత్రాన్యాహ - ప్రసన్నాశ్చ త్యాది ॥ త్యామనుగతః - తనానుకూలదిశ్శీతశత్రుథాః - యద్వాలనుగతః పశ్యాన్ ద్వాగంగతః - పురశ్చక్రస్యయాత్రానుప్రతిషేధాదిభివాః - తథోక్తంజ్యోతిషే - ప్రతికుక్రంప్రతిబుధంప్రతిభౌమంగతోన్యవః ॥ అపిశక్తేజసద్యశోహతసైన్యోనివతః తదితి ॥ ఉశనాశ్చప్రసన్నార్చిరనుత్వాంభాగవోగతశత్రునైవావతారకాలేజాతకఫలసూచనవద్రామస్యానుకూలంగోచారఫలందర్శయతి - విపరీతఫలరాక్షసానాం చ - తథాపి కిష్కింధాతః ఆగ్నేయదిగ్వితిన్సంలంకాం ప్రతిగచ్ఛతో రామస్యానుకూలశ్చక్రశత్రువృత్తే - సూర్యస్థరాశేః పురో రాశిస్థోహితభవతిక్రః - సూర్యశ్చతదాసీమీనస్థః - ఉత్తరాఫల్గునీహ్యద్వైప్రయాణవినకథనాత్ ఫాల్గునపార్శ్వమాస్యాంహిరామస్యదండయాత్రేతిపూర్వముక్తం - తథాచశుక్రోమేషస్థః - అతో రామస్యకర్తృటరాశేమేషోహితశశ్చామనుకూలః - పూర్వోక్తవిగ్వితిన్సంలంకాం ప్రతిగచ్ఛతో రామస్యవశ్యాత్ స్థితత్వా చ్చశుక్రోనుకూలవీచ - శుక్రానుకూల్యోక్తిబృహస్పత్యాద్యానుకూల్యోపలక్షణం - సహ్యవతారకాలేకర్మటకస్థః - తదపేక్షయాష్టత్రింశద్వషణం యుద్ధయాత్రాకాలః - తథాచత్రిరావృత్యాష్టత్రింశద్వషణం మగలేమరామస్యాష్టత్రింశద్వషణం యుద్ధారంభే గురోస్సింహస్థితిస్సిద్ధా - గురుష్వీయితారామస్యానుకూలా - శనిశ్చావతారకాలేమలావగోక్తమృద్ధః - ద్వితీయావృత్తౌ తులావృత్తికాయోః పంచవక్షణగతయోస్సార్ధవషణద్వయేనాతీతసధనురతీత్యతదాసీమకరస్థితియోగ్యోపి కథంచిద్ధనుర్వర్త్య త్రయస్థవీచశనిః - రామస్తు అవతారకాలేసీంహస్థః తతోష్టత్రింశద్వక్షణైకకటకస్థితియోగ్యోపిచారాదిభిమేధునస్థః - తత్ప్రవేషధనుషి కేతుః - ఉక్తంచాత్రాగ్నిమూలోమూలవతాస్పృష్టాహుప్యతే ధూమకేతునేతి - ధూమాకారః కేతుర్ధూమకేతుః - తథాచధనుషిశనికేతురామస్యవృష్ట్యావనుకూలౌ - అంగారకస్తురామరావణయుద్ధప్రసంగే - ఆక్రమ్యంగారకస్తస్థావిశాఖే అపిచాంబరశత్రుక్రాంతిశాఖాచక్షణకాదేవశ్చక్రరాశౌతివృత్తి - రామస్యపంచమాంగారకశ్చక్రలమిదం - యదేతద్భృహస్పత్రబుధధుధిరమోహది - బుధస్యప్రతిమాసంరోహిణీస్థత్వయోగేపి - రామరావణయుద్ధప్రసంగే - పాక్షిజావత్సంచనక్షత్రంగరోహిణీంశశనిఃక్షియాం ॥ సమాక్రమ్యబుధస్తస్థాప్రజానామశుభావహాశత్రుక్రంప్రజానామశుభావహాత్వమతిచారవశాదేవ - సచరామస్యదశమస్థానుకూలః - చంద్రశ్చక్రత్తరఫల్గునీస్థత్వాత్కన్యాస్థః - అతస్సుత్యతీయచంద్రో రామస్యానుకూలః - సూర్యోనవమస్థో రామస్యానుకూలః - రామస్తుమిధునస్థత్వాద్వాదశశ్చక్రంబిద్బుధకః ॥ రాక్షసానామిదంసర్వంఽపరీతం - తథాపి - రాక్షసానాంహింసక్షిత్రం మూలం - తథాచధనూరాశిః - తదపేక్షయాపంచమస్థశ్చక్రప్రతికూలః - జన్మరాశిస్థాశనికేతుాచప్రతికూలౌ - రామస్తుసప్రమస్థః కించిదశనుకూలః - ద్వాదశస్థాంగారకశ్చప్రతికూలః - గురుస్తునవమస్థానుకూలః - చతుశ్చక్రస్థసూర్యః పంచమస్థాబుధశ్చ నానుకూలౌ - దశమస్థశ్చంద్రః కించిదశనుకూలః - ఏవంప్రాయేణగ్రహగోచారఫలరాక్షసానాంవిపరీతమేవేతి ॥ బ్రహ్మరాశిః - అధితసర్వపేదశత్రుథాః - విశుద్ధపాపగ్రహసంయుక్తః -

మాక్ అనుభూతాథావిస్తరణకీలః - ప్రతిభానవాక్ తత్కాలోఽతప్రజ్ఞః ॥ ౪౪౫ ॥ కుతోయనిశ్చయశత్రుత్వాహ ॥ తవాథాన్ నిద్ధయేకార్యోద్ధయే ॥ ౪౪౬ ॥ నిమిత్రాన్యేవాహ ॥ అనువాతితి ॥ శివః శుభసూచకః - అధ్వశ్యాంతిహరణాత్ హితశ్చశుఖః శుభస్సుఖో వాయుః - మృదుమందయథాతథాసేనామనువాతి అనుస్మృత్యాచి - మృదుహితః శుఖపదైక్రమేణశత్రుమాంద్యసారభాణ్యుచ్యంతే ॥ ౪౪౭ ॥ భౌమానినిమిత్రాన్మృత్యావివర్ణాన్యాహ ॥ ప్రసన్నాశ్చ త్యాది ॥ ఉత్తరశ్లోకప్రథమపాదోప్యుశససోవిశేషణం - బ్రహ్మరాశిః వేదానాం రాశిభూతః అధితసనకపేదశత్రుథాః - అతవీచవిశుద్ధః ఉశనాశ్చ త్యామనుగతః - అనేనప్రతికుక్రతానాస్తీత్యుక్తం - బ్రహ్మరాశిరీత్యస్యపాదస్యభూతశేషః హయాన్యోధాః ఉన్యతే బ్రహ్మరాశిరీత్యత్రబ్రహ్మరాశిశ్చైవ ॥ తత్రాసతేమహత్వానబుషయోయేగ్నిహూత్రీణః ॥ భూతారంభకృతం బ్రహ్మకః సంతోయితుగద్యతాః - పార్శ్వం తేలోకకామాస్తేమాంపంథాస్సదక్షిణశ్చితి - క్షిప్తుపురాణోక్తాః పితృయూగామాగస్థాలోకాభివృద్ధికామామహామహాయః ఉచ్యంతే - కేమాం రాశిః సంఘః - విశుద్ధః - ప్రసన్నః పరమమహాయః సప్రమాయః - భువంబౌత్తానపాదింప్రజక్షిణయథాతథా అవతే మానాశ్చిశేషః - ప్రకాశంతశ్చింతంబంధః - సప్రక్షిణస్సవేతప్రకారస్తు ॥ పూర్వభాగేక్షణగవాక్ మరీచిరుపరిస్థితః ॥ వసిష్ఠశ్చనభార్యోస్తార్ పురస్తాదంగిరామునిః ॥ తతోక్రిస్తస్యచాసన్నః పులస్త్యః పులహః క్రతురితి ॥ తి ॥ భాగవోభృగుపుత్రః - ఉశనాశ్చోపిప్రసన్నార్చిస్త్యామనుగతః - శుక్రమాధ్యునాస్తీత్యుక్తంభవతి - యత్రపురశ్చక్రాభావోధ్వనితశ్చింతన్న - దక్షిణోత్తరగంత్యాణాంకదాపిపురశ్చక్రప్రసక్తేరభావాత్ - బ్రహ్మరాశిభుగవః - బ్రహ్మణాంసప్రక్షిణాంరాశిః పుంజీభావోయస్త్రికసతథా - తస్మాద్విశుద్ధోఽభ్యాదిమాంసర్వసి తః - తత్త్వజీభావమేవదర్శయతి - శు

తవనాకాశాందక్షిణాంహరివాహినీ | ఛాదయంతీయయాభీమాద్యామివాంబుదసంతతిః ॥ ౧౯౫ ॥ ఉత్తరంత్యాంచసేనా
యాంసతతంబహుయోజనం | నదీసోతాంసినర్వాణసస్యందుర్విపరీతవత్ ॥ ౧౯౬ ॥ సరాంసీపిమలభాంసమృతా
కీణాంశ్చపర్వతాః ॥ సమాన్భూమిప్రదేశాంశ్చవనానిఫలవంతిచ | మధ్యేనచసమంతావృత్తిరృక్పాశ్చసావిత్ ॥
౧౯౭ ॥ సమావృణోసుహీంకృత్సంజగామమహాతీచమూః ॥ ౧౯౮ ॥ తేహృప్తమనసస్సర్వేజగ్గుర్మారుతరంహసః | హర
యోరాఘవస్యాథైసమారోపితవిక్రీమాః | హర్షవీర్యబలోదేకాదశశయంతఃపరస్పరం ॥ యావనోత్సుకజాన్ద
ర్పావివిధాంశ్చకురీరధ్వని ॥ ౧౯౯ ॥ తతఃకేవిద్భ్రుతంజగ్గురుత్పేతుశ్చతథాపరే ॥ కేదితిలకిలాంచకుర్యానరావన
గోచరాః ॥ ౨౦౦ ॥ ప్రాస్తోటయంశ్చపుచ్చానిసన్నిజఘ్నఃపదాన్యపి ॥ భుజాన్వక్షిప్యతైలాంశ్చమృమానస్యేబభంజి
రే ॥ ౨౦౧ ॥ ఆరోహంతశ్చశృంగాణిగిరిణాంగిరగోచరాః ॥ మహానాదాన్వముంచంత్యైర్వామస్యేవచక్రీరే ॥ ౨౦౨ ॥
ఊసువేగైశ్చమమృదులతాజాలాన్యనెకశః ॥ జృంభమాణాశ్చవిక్రాంతావిఙ్క్రీమశ్శిలాదుమైః ॥ ౨౦౩ ॥ శతైశ్చత
సహస్రైశ్చకోటిభిశ్చసహస్రీశః ॥ వానరాణాంతుఘోరాణాంశ్రీమత్పరివృతామహీ ॥ ౨౦౪ ॥ సాస్తయతిదివారా
త్రంసుహాతీహరివాహినీ ॥ హృష్టాప్రముదితాసేనాసుగ్రీవేణాభిరక్షితా ॥ ౨౦౫ ॥ వానరాస్త్యరితంయాంతిసర్వేయు
ద్ధాభినందినః | ప్రమోక్షయిషవస్సీతాంమహాతాంతాపినాసత ॥ ౨౦౬ ॥ తతఃపాదపసంబాధంనానామృగసమాయు
త ॥ సహ్యపర్వతమాసేదుర్మలయంచమహీధరం ॥ ౨౦౭ ॥ కాననానివిచిత్రాణినదీప్రసృజణాచ ॥ పశ్యన్నతియయా
రామస్సహ్యస్యమలయస్యచ ॥ ౨౦౮ ॥ చకుళాంస్త్రీలకాంతృప్తానశోకాన్సౌధువారకాః ॥ కరవీరాశ్చపిశాన్భంజం
తిస్తప్తచంగమాః ॥ ౨౦౯ ॥ అంకోలాంశ్చకరంజాంశ్చప్లక్ష్యగోధతిమకాః ॥ జంబూకామలకాన్నీపాభంజంతిస్త
ప్తచంగమాః ॥ ౨౧౦ ॥ ప్రస్తరేషుచరమ్యేషువివిధాఃకాననదురీమాః ॥ వాయువేగవ్రచలితాఃపుష్పైఃపరిరంజితాః ॥
౨౧౧ ॥ మారుతస్సఖినంస్సర్వోవాతీచందనశీతశః ॥ వట్సుదైరసుకూజద్భిర్వనెషుమధుగంధిషు ॥ ౨౧౨ ॥ అధికం
తైలరాజస్తుథాతుభిస్సవిభూషితః ॥ ౨౧౩ ॥ ధాతుభ్యఃప్రసృతోరేణుర్వాయువేగఽఘట్టితః | సుమహద్వానరానీకః ఛాద
ణాంయహీంబుదసంతతిద్యావమివ ఛాదయంతీయయావీతిసంబంధః ॥ ౧౯౫ ॥ ఉత్తరంత్యామితి ॥ సతతంనిరంతరంయథాభవతితథాఉత్తరం
త్యాంచవీరవత్వైపరీత్యవత్ - భావప్రధానోనిర్వేకః - బహుయోజనంచయథాభవతితథాసస్యందంః ॥ ౧౯౬ ॥ సరాంసీత్యాదిసార్థస్థావికాన్వ
యః - యథాయోగ్యంచసంబంధః | సరాంసీతీతశశలీలతయామధ్యేనానిశత్ - పర్వతాః ద్రుమాకీణతయాతీర్యగావిశత్ - సమాభూమిప్రదేశ
ాః సమంతాదాశీత్ - వనానిఫలవంత్రయాఅధావశత్ ॥ ౧౯౭ ॥ సమావృణోత్యధః ॥ ౧౯౮ ॥ తతఃత్యాది ॥ మారుతరంహసఃవాయువేగాః - స
మారోపితవిక్రీమాః - అభివృద్ధక్రమాంత్యధః - ఉద్యోగశబ్దోఽతీయవాచీనర్వాదదర్శనవ్యాపారాః ॥ ౧౯౯ ॥ తావివృణోతి - తత్రేత్యాది
నా ॥ కిలకీలేతివానరశబ్దాగ్రకరణం ॥ ౨౦౦ ॥ ప్రాస్తోటయన్తితి ॥ ప్రాస్తోటయకభూమావవాస్థలయకసన్నిజఘ్నః - భూమావితీకేఽః - భు
జానితి - భుజావిక్షిప్యప్రసార్య - ద్రుమాకైలాంశ్చబభంజిరే ॥ ౨౦౧ ॥ ఆరోహంతశ్చ ॥ గిరిగోచరాః గిరిచరాః - క్షేప్తాంసంహవాదః ॥
౨౦౨ ॥ ఊసువేగైః ॥ మమృదులతాజనంచకురీ ॥ ౨౦౩ ॥ శతైరితి ॥ క్రిమద్యధాభవతి తథాచరివృతాకసీదిసంబంధః ॥ ౨౦౪ ॥ సాస్తేతి ॥
సేనాశనసంవామినాసహితా ॥ రా ॥ స్వస్వస్వామియైకైత్యధః ॥ ౨౦౫ ॥ వానరాశ్చితి ॥ ప్రమోక్షయిషవఃమోచయితుమిచ్ఛవః - సైద్ధిర్వచ
నాభావతమః - మోక్షనిరసనవత్ప్రసాదోస్సత్ ॥ ౨౦౬ ॥ తతఃతీతి ॥ తతఃవివారాత్ప్రంతే ॥ ౨౦౭ ॥ కాననానీతి ॥ సహ్యస్యమలయస్యచ
కాననానీత్యన్వయః - సహ్యమలయా నామమాగవతికానాచిత్పర్వతాః ॥ ౨౦౮ ॥ చకుళానితి ॥ చకుళాకేసరవృక్షాః - తిలకాక్షురక
ష్పక్షాః - చూతాఃప్రసిద్ధాఃఅశోకాశ్చ - సింధువారకాన్నిగుణంశీవృక్షాః - కరవీరాఃప్రసిద్ధాః - తిమిశాకేమివృక్షాః ॥ ౨౦౯ ॥ ఆంకోలా
శ్చిత్వాది ॥ ఆంకోలాకానికోచకవృక్షాః - కరంజానక్రమాలవృక్షాః - ప్లక్షాజటివృక్షాః - న్యగోధాకవటాః - తిందుకాఃఘృజా
కవృక్షాః - జంబూకామలకాఃప్రసిద్ధాః సీపాఃకదంబాః ॥ ౨౧౦ ॥ ప్రస్తరేష్యితి ॥ ప్రస్తరేషుశిలాసుస్థితాఃశివేషుః - వాయువేగఃవానరసేనా
వేగజవాయువేగః ॥ ౨౧౧ ॥ ౨౧౨ ॥ వానరాణాంధాతురేణురూపితత్వంవక్త్రుపర్వతస్యధాతుమత్రామాహ - అధికమితి ॥ అధఃమేకంవాక్యం -
తైలరాజిసహ్యః ॥ ౨౧౩ ॥ ధాతుభ్యః ॥ విఘట్టితః ఉద్ధాపితః ॥ ౨౧౪ ॥ గిరిప్రస్థేత్యాదిసాధకః - చన్ద్రోక్యేకాన్వయా ॥ పుష్పితాశ్చత్యత్సర్వవి
౧౯౫ ॥ ఉత్తరంత్యామితి ॥ బహుయోజనమితిక్రియావిశేషణం - విపరీతవత్వైపరీత్యవత్ బహుయోజనంచయథాభావదీప్రతాంసినస్యందురితి
సంబంధః ॥ ౧౯౬ ॥ సరాంసీత్యాదిసార్థమేకంవాక్యం ॥ ౧౯౭ ॥ సమావృణోత్యధఃమేకంవాక్యం ॥ ౧౯౮ ॥ తతః ॥ అసాధ్యమపిసాహసవశాత్సాధయి
స్తాన్ముషితిసమారోపితవిక్రమాః ॥ ౧౯౯ ॥ ప్రాస్తోటయకపుచ్చానిభూమావతాడయకాఃక్షిప్యప్రసార్య ॥ ౨౦౦ ॥ సాస్తేతి ॥ సేనాశనసంవామినా
సహితా ॥ ౨౦౧ ॥ ౨౦౨ ॥ తతఃతీతి ॥ సహ్యపర్వతమాసేదుర్మలయంచమహీధరమితిపాఠః ॥ ౨౦౩ ॥ ౨౦౪ ॥ చంపకానిత్యాది ॥ తిలకాక (బండిగురు
ఁడ) సింధువారాక (తెల్లవావిలి) తిమిశాక (నెమ్మిచెట్టు) కరంజాక (కానిగు) తిందుకాక (తమ్మికిచెట్టు) ॥ ౨౦౫ ॥ గిరితి ॥ శేతకృత్వాది ॥

అతః
అన్యోః (గురువింద) మాధవ్యః (కుసుమపూలు) గంధపూర్ణాః (దుంపరాన్న) మధూకః (శిషుచెట్టు) వంశలాః (ప్రబుచెట్టు) శూర్ణకః (తమికిచె
న్న) పులిదాః ఖర్జూరవిశేషాః - శింశుపాః (ఇరుగుడు) కుటటాః (అడవిమలై) రక్తాః కరవః (ఎఱ్ఱగోరింట) హింతాశః (శీతాశపుచెట్టు) చూర్ణ
కవిశేషాః - నీలాశోకాః (నల్లపువ్వులయిరుగుడు) వరణాః (ఉలిమిరిచెట్టు) పద్మకాః (మెట్టదామర) ॥౮౪॥ ప్లవమా నైరత్వర్ధంభీన్నంవా
తా ౪౫॥ వాప్యఇత్యాదిసార్థమేకంవాక్యం॥ తస్మిన్ గిరాసహ్యపర్వతేవాప్యః - చక్రవాకానుచరితత్వవిశిష్టా ఇత్యధికః - కారండవః జలకు
పరః బకవిశేషః ॥ యుక్తైరిత్యాది॥ తరతుః పృగాదనః (చిలుకపులి) యుక్తాదిభీస్సేవ్యమానంతేదియలవనం సహ్యగిరావాసీదితశేషః॥
ప్రథమస్త్రీశి॥ తస్య సాసమసహ్యగిరిసాసమ॥ ౯౦౪॥ దోర్ణిత్యాది॥ మధూసమఘపటలాని ॥౯౦౫॥ ౯౦౬॥ పృక్షేభ్యశ్చి॥ అశ్వేవృక్షేభ్యోన్య
యమస్త్రీశి॥ తస్య సాసమసహ్యగిరిసాసమ॥ ౯౦౫॥ దోర్ణిత్యాది॥ మధూసమఘపటలాని ॥౯౦౫॥ ౯౦౬॥ పృక్షేభ్యశ్చి॥ అశ్వేవృక్షేభ్యోన్య
రితశేషః ॥ ౯౦౪॥ బహువేతి॥ కలమకేదారైః పక్ష్యకాలితైః సంతానావశుంధరేవయథాభవేత్ - తథాతైహకారిపుంగవైః
భవశుభాబభూవేత్యన్వయః - యద్వా - పక్ష్యైః కలమకేదారైశ్చ తావక్వకలమకేదారసప్యతైః హేపుంగవైః సంతానావశుంధరైః
కలమకేదారభూమిరివబభూవేత్యన్వయః - యద్వా ఇవశబ్దప్రధానే పక్ష్యైః కలమకేదారైః శుంధరాయథాపూణా - తథా

వవసుధాతైస్తుసంపూర్ణాహరియూధపైః | యథాకలమకేదారైఃపక్షైర్వివవసుంధరా || ౯౪౫ || మహేంద్రసభసం
సాప్ర్యగామోరాజీవలోచనః || అధ్యారోహన్తహాబాహుశ్శిఖరందుః || ౯౪౬ || తతశ్శిఖరమారుహ్యారా
మోచశరథాత్మజః || కూర్మమీనసమాకీణమచశ్యత్సలిలాకరం || ౯౪౭ || తేనహ్యంసమతిక్రమ్యమలయంచమహాగిరిం ||
ఆసేదురానుపూర్వైర్వణసముద్రంభీమనిస్సవనం || ౯౪౮ || అవరుహ్యజగమాశువేలావనమనుత్తమం || రామోరమయ
తాంశ్రేష్ఠస్ససుగ్రీవస్సలక్ష్మణః || ౯౪౯ || అథధౌతోపలతలాంతోయామైస్సహసోఽఙ్గిలైః || వేలామాసాద్యవిపులాంరా
మోవచనమబ్రవీత్ || ౯౫౦ || ఏతేవయమనుప్రాప్తాస్సుగ్రీవవరుణాలయం || ఇహేదానీంవిచిత్రాసాయానఃపూర్వంస
ముత్థితా || ౧౦౦౪ || అతఃపరమతీదోయంసాగరస్సరితాంపతిః || నచానుమనుపాయేనశక్యస్తరితుమణవః || ౧౦౦౫ || త
ద్విహౌవనివేశోస్తునుంత్రఃప్రస్తూయతామతి | యథేదంవానరబలంపరంపారమవాపుయాత్ || ౧౦౦౬ || ఇతీవసమహా
బాహుస్సితాహరణకర్మితః || రామస్సాగరమాసాన్యవాసమాజ్ఞాపయత్తదా || ౧౦౦౭ || సర్వాస్సేనానివేశ్యతాంవేలా
యాంహరిపుంగవ || సంప్రాప్తామంత్రకాలానస్సాగరస్యాస్యలంఘనే || ౧౦౦౮ || స్వాంస్వాంసేనాంసముత్ప్రజ్యమా
చకశ్చితుతోవ్రజేత్ || గచ్ఛంతువానరాశ్శూరాజ్ఞేయః ఛన్నంబలంచనః || ౧౦౦౯ || రామస్యవచనంశ్రుత్వాసుగ్రీవ
స్సహలక్ష్మణః || సేనాంస్యవేశయతీరేసాగరస్యమృణాయుతే || ౧౦౧౦ || విరరాజసమీపస్థంసాగరస్యచతర్బలం || మధు
పాండుజలఃశ్రీమాద్ద్వితీయఇవసాగరః || ౧౦౧౧ || వేలావనముపాగమ్యతతస్తేహరిపుంగవాః || వినిష్ఠిష్టాఃపరంపారం
కాంక్షమాణామసౌలదధేః || ౧౦౧౨ || తేషాంనివిశమానానాంపైన్యసన్నాహనిస్సవనః || అంతథాన్యమహానాదమ
ణవస్యప్రశుశ్రువే || ౧౦౧౩ || సావానరాణాంధ్వజినీసుగ్రీవేణాభిపాలితా | త్రిధానిష్ఠామహతీరామస్యార్థపరాభవ
త్ || ౧౦౧౪ || సామహార్ణవమాసాద్యహృష్టావానరవాహినీ || వాయువేగసమాధూతంపశ్యమానామహార్ణవం || ౧౦౧౫ ||

కయామాసహరిఃపతంతీర్నదీఃస్త్రుతీర్వైదమివాంః రాశిమితి || ౯౪౫ || మహేంద్రమితి || అధసహ్యమలయాతిక్రమజానంతరం - రాజీవలోచన
సముద్రదశానాయమహేంద్రకథారోహణకుతూహలిత్వముక్తం || ౯౪౬ || తతః || స్పష్టం || ౯౪౭ || అవరుహ్యతి || వేలావనస్సోన్నతతా
దవరుహ్యక్తుక్తం - రమయతాంశ్రేష్ఠశత్రుసేనసముద్రసంభ్రామప్రదశానేనలక్ష్మణాదిరంజకత్వంవ్యంజితం || ౯౪౮ || అథేతి - స్పష్టం || ౯౪౯ ||
ఏతః || చింతా - సముద్రతరణోపాయచింతా || ౧౦౦౪ || అతః || అతీరఃఅవిద్యమానతీరః - జలప్రాయఇతియావత్ అనుపాయేనఉపా
నేత్యథా - ప్రసజ్యప్రతిషేధేనవోసమాసః || ౧౦౦౫ || తదితి || మంత్రఃకార్యవిచారః ప్రస్తూయతాంతరభ్యుత్థాంశితవత్సమాణప్రకారేణ || ౧౦
౦౬ || ఇతీవేత్యసేనసేనానివేశనియోగేసాగరతరణోపాయవిచారః - అన్యదయోహేతుః వస్తతస్తు సీతాహరణక్లేషవహేషు
జ్యతే || ౧౦౦౭ || సర్వాశ్చిస్పష్టం || ౧౦౦౮ || స్వాంస్వామితి | కుతఃకుతశ్చిద్ధతో - శూరాఃవానరాః - గచ్ఛంతుసవ్యతస్సంచరంః - కిమర్థ
తాప్రాహజ్ఞేయమితి - నాంసన్నాకంభయంభయనిమిత్తం - ఛన్నంజ్ఞేయంతత్రతతనీనైశ్శత్రుభిఃప్రాయశఃప్రహరసంభవాదితిభావః || ౧౦
౦౯ || రామస్యేతి | దుర్యూయతేదుర్యుతే - మిత్రణాథాద్యోత్తేర్నిష్ఠా || ౧౦౧౦ || విరరాజేతి || సాగరస్యసమీపస్థతర్బలం - మధుపాం
డువత్పింగళజలః - ద్వితీయస్సాగరఇవవిరరాజేత్యుక్తే || ౧౦౧౧ || వేలేతి || స్పష్టం || ౧౦౧౨ || తేమామితి || అంతథాన్యస్థి
మః || ౧౦౧౩ || సేతి || తేభాత్రిప్రకారైః - వలయత్రయాకారణేతియావత్ - వానరగోపుచ్ఛభల్లూకభేదేనత్రేధేతివా || ౧౦౧౪ || సేతి

హరిపుంగవైవసుధాపూర్ణాబభూవేతియోజనా || ౯౪౫ || ౯౪౬ || తి || అత్రానుక్రమపివాసత్రయమన్యదోచ్ఛేద్యం - అగ్నివేశ్యకైః -
వానరాఅనుపూర్వైస్సేనాసన్నివేశక్రమేణ || ౯౪౬ || తి || అవరుహ్య-మహేంద్రాదిత్యర్థః || ౯౪౭ || అథేతి | తోయామైఃతరంజైః ||
తఇత్యాది | చింతా - సముద్రతరణోపాయచింతా || ౧౦౦౪ || అతః || అతీరఃఅవిద్యమానప్రత్యాసన్నతీరఃఅనుపాయేనఉపాయాథావే
యవివేశ్యర్థః || ౧౦౦౫ || ఇతీవేతి || వాసమాజ్ఞాపయదిత్యస్యఇహైవనివేశోస్థిత్యక్తసవేశనప్రకారవిశేషవిధానార్థత్వాన్నపునరుక్తిః ||
స్వాంస్వామితి || శూరాఃవానరాఃగచ్ఛంతుబలనివేశనాథాంగచ్ఛంత్యత్యథాః - స్వాంస్వాంసేనాంచానరోవానరసేనాం - ఋక్ష
నాం - సముత్ప్రజ్య - కశ్చిదపికుతోపిమావ్రజేత్ - కతఃఅస్మాకంభయంభయనిమిత్తంఛన్నంజ్ఞేయంశంకనీయం - తత్రతత్రత్రైశ్శత్రు
శఃప్రహరణసంభవాదితిభావః || ౧౦౦౯ || విరరాజేతి || సాగరస్యసమీపస్థతర్బలం - మధుపాండుజలఃమధువత్పింగళవణజలఃద్వి
రరఇవేత్యుక్తే || హరిణఃపాండురఃపాండురిత్యమరః - మధుపానోత్పటంత్రీమద్వివీతీయఇవసాగరఇతివాపాతః || తి || మధుపా
డుపింగళావానరాఇవమధుపింగళవర్ణంజలంయస్యసః - మధుశబ్దసమభివ్యాహారాత్ పాండుశబ్దపింగళవర్ణవాచీ || ౧౦౧౨ || తేమామి
సన్నాహనిస్సవనఃపైన్యసంచారధ్వనిః || ౧౦౧౩ || సేతి || వానరాణాంధ్వజినీయుక్తగోలాంగూలానామపివానరాణాంతరజాతీయ
మామపివానరత్వోక్తిః - త్రిధానిష్ఠాముక్తవానరగోలాంగూలభేదేనత్రిధానిష్ఠైత్యర్థః || ౧౦౧౪ || సేతి || పశ్యమానాపశ్యంతీహృ

దూరపారమసంబాధఃరక్షోగణనిషేవితం || పశ్యంతోవరుణావాసంఃషేదుర్వరియూథపాః | చండనక్రగ్రహంఘో
 రంక్షపాదౌదివసక్షయే || మాసంతమివఘేనామైన్యత్యంతమివచోమిభః | చంద్రోదయసముద్భూతంప్రతిచంద్రస
 మాకులం || (పిన్దస్త్వితరంగాగ్రైరణవఃఘేనచందనం | తదాదాయకరైరిందులింపతీవదిగంగాః ||) చందానిలమహా
 గ్రాహైఃకీర్ణంతిమితిమింగిలైః | దీప్తైర్భగైరివాకీర్ణంభుజంగైర్వరుణాలయం || అవగాథంమహాసత్వైర్నానాశై
 లసమాకులం | సుమర్గంమర్గమార్గతమగాథమసురాలయం || ౧౧౬ || మకరైర్నాగభౌగైశ్చవిగాధావాతలోభితాః |
 ఉత్పేతుశ్చనిపేతుశ్చప్రవృద్ధాజలరాశయః || ౧౧౭ || అగ్నిచూర్ణమివావిద్ధంభాస్వరాంబుమహారగం | సురారిచిష
 యంఘారంపాతాశవిషమంసదా || సాగరంచాంబరప్రఖ్యమంబరంసాగరోపమం | సాగరంచాంబరంచేతినిర్విశేషమ
 దృశ్యత || ౧౧౮ || సంపృక్తంసభసాప్యంభస్సంపృక్తంచనభోంభసా || తాదృగ్రూపేత్సదృశ్యేతేతారారత్నసమాకులే ||

మానావశ్యంతీసతీహృన్తా- అభూదితిశేషః || ౧౧౧౫ || దూరపారమిత్యాది- దూరంపారంయస్యదూరపారంపితాలమిత్యథః- అసంబాధం
 సంబాధరహితం- అక్షోభ్యమిత్యథః- రక్షోగణనిషేవితంసముద్రేరక్షాంసేవసంతీతిప్రసీద్ధిః- చండనక్రైఃకరణైః | గ్రహఃగ్రహణయస్యసత
 థోక్తః- సూర్యారోగ్రహణేయద్ధేపూతనాదావనుగ్రహా ఉపరాగేచనబంధేస్వర్కానౌచగ్రహఃస్పృతఇతిఘంటుః || దివసక్షయేక్ష
 పాదౌ- సంధ్యాయామిత్యర్థః- ఘోరంవధకమానత్వాద్భయంకరం- సముద్భూతం ఉల్లలితంప్రతిపిబప్రతిబింబితచంద్రత్వాత్ ప్రతిబంబై
 స్సుమాకులం- చందానిలమహాగ్రాహైః- చందానిలసదృశమహాగ్రాహైరిత్యథః- తిమయః శతయోజనాయతామహామత్స్యః- తాన
 పిశక్షయితుంక్షమాస్త్రీమింగిలాః- తిమిన్నిగిరతీతివృత్తతైః- గ్నానిగరణేతిథాతుః-గ్రాహీతిలత్వం- తదుక్తంపురాణై- ఆస్త్రీమత్స్యస్త్రీమిర్నా
 మశతయోజనమాయతః | తిమింగిలగిలోవ్యస్తీతద్గిలోవ్యస్తీసాగరఇతి || దీప్తభాగైఃకీర్ణంభుజాంత్యాప్రకాశితఫణైరివస్థితైః మహాసత్వైఃజలగ
 జశింశుమారాదిభిః- సుమర్గయాదోభిః- మర్గమాగంమగమం- నౌపథసంచారాయాగ్యమిత్యర్థః- యోగరూఢిభ్యాంవరుణావాసవరు
 ణాలయపదద్వయనిర్వాహః || రా || అగాథమసురాలయమిత్యేతదంతంపశ్యంతఇత్యన్యకమ || ౧౧౬ || తదాసంసాగరముత్పేక్షతే- మక
 రైరితి || నాగభౌగైఃసర్పకాయైఃవిగాధాఃప్రస్తా వాతలోభితాఃవాయుచలితాః-అతఏవప్రవృద్ధాఃజలరాశయఃతరంగాఃఉత్పేకుశ్చనిపేతు
 శ్చఉత్పత్త్యనిపేతురితిభావః || ౧౧౭ || అథసాగరాంబరయోస్సర్వధాసామ్యంవణయతి- అగ్నిచూణామిత్యాదినా || రాత్రౌసాగరస్యసలిల
 శీకరాఃఅగ్నిచూర్ణాఇవదృశ్యంతఇతిప్రసీద్ధిః- అతోభాస్వరాణ్యంబూనిశీకరరూపాణీయస్యతథోక్తం- అతఏవావిద్ధంఆకీణంఅగ్నిచూణామి
 వసాగరవృశ్యతే- అంబరంచకీర్ణైర్నక్షత్రైః ప్రకాదృశ్యతే- భాస్వరాంబుజులచుహీనంచ- మహాతక్షరగాయస్త్రీతత్సహారగం- ఇ
 దమప్రభయత్రాపిసమానం- ఆకాశేగంధర్వాదీనామివనాగానామపిసంచారసంభవాత్- రాహ్వదిరూపారగసంభవాద్వాసురారయః
 అసురారాక్షసాశ్చతేషాంవిషయంతపాసఘాతం-ఇదమప్రభయత్రతుల్యం- పాతాశవిషమంపాతాశవగ్గంభీరం- ఇదమప్రభయత్రతుల్యం
 ఘోరంభయంకరం- ఇదమప్రభయత్రతుల్యం- ఏవముక్తవిశేషణవిశిష్టంసాగరంసాగరః-అంబరప్రఖ్యంఅంబరాభండక్రవిశేషణవిశిష్టమం
 బరంచసాగరోపమమదృశ్యతేత్యాకృప్యయోజనా | నకేవలంసామ్యంసర్వధాసామ్యంచేత్యాహ- సాగరమితి- క్లిష్టమాషం || ౧౧౮ ||
 ప్రకారంతరేణాపిఉక్తంసామ్యంచర్చయతి- సంపృక్తమితి || సగృహ్యక్తంసంస్కృప్తం- తుల్యవణామితియావత్- హిహ్లాహే- తాదృగ్రూపే

తిశేషః || ౧౧౧౫ || దూరపారమిత్యాదిసాధాచతుష్టయస్థోకమేకంవాక్యం || అగాథమసురాలయమిత్యంతస్యపశ్యంతోషేదురిత్యనేనాన్వయః
 అసంబాధంసంబాధరహితంఅక్షోభ్యమిత్యథః- చండనక్రగ్రహంఘోరంచండనక్రైఃకరణైఃగ్రహఃగ్రహణయస్యసతథోక్తః- దివసక్షయేస
 తిక్షపాదౌనిశాముఖేఘోరంవధకమానత్వాత్భయంకరమిత్యథః- ప్రతిచంద్రసమాకులంప్రతిబింబితచంద్రత్వాత్ ప్రతిబింబసమాకు
 లత్వం-చందానిలమహాగ్రాహైః- చందానిలసదృశమహాగ్రాహైరిత్యథః- తిమితిమింగిలైఃతిమయఃశతయోజనాయామామహామత్స్యః-
 ఆస్త్రీమత్స్యస్త్రీమిర్నామశతయోజనమాయతఇతిచనాత్-తిమింగిలా- తన్నిగిరణీలాఃమత్స్యవిశేషాః || దీప్తైరితి || దీప్తైఃభాగైరివతేజోతిశయ
 నోజ్జ్వలదేహైరివస్థితైఃభుజంగైరాకీణంవరుణాలయమిత్యన్యరూపత్వాద్వరుణావాసమిత్యనేనపునరుక్తిః || ౧౧౬ || మకరైరితి || జలరాశ
 యఃకోమయః || ౧౧౭ || అగ్నిచూణామిత్యాదినాన్వయేనసాగరాంబరయోఃసామ్యంప్రతిపాద్యతే- భాస్వరాంబుజులచంద్రకిరణసంపరా
 త్భాస్వరాణీకరరూపాంబూనియస్యతత్- అతఃఆవిద్ధంఆకీణంఅగ్నిచూణామివఅగ్నికణసమాహింసితం- అంబరంతు- నక్షత్రగణై
 స్తథా- మహారగంమహాంతఃక్షరగాయస్త్రీతత్ఇత్యేతమథయత్రసమానం- సురారిచిషయోసురారయాసురారాక్షసాశ్చతేషాంవిష
 యమావాసఘాతం- ఇదమప్రభయత్రసమానం- పాతాశవిషయంపాతాశస్యవిషయవిషయోయస్యతత్- పాతాశవదతిగంభీరమిత్య
 థః- ఇదమప్రభయత్రాపిసమానం- ఏవముక్తవిశేషణవిశిష్టంసాగరంఅంబరప్రఖ్యం- ఉక్తవిశేషణవిశిష్టమంబరంచసాగరోపమం- అతః
 సాగరంచాంబరంచనిర్విశేషంనిర్భేదమదృశ్యత- సాగరమితిలింగవృత్తయఆఘః || ౧౧౮ || నిర్విశేషత్వమేవప్రకారంతరేణాహ || సంపృక్తమి
 త్యాదివాక్యాం || సగృహ్యక్తంసంస్కృప్తం- తుల్యమితియావత్- హిహ్లాహే- హియస్తాత్సభసాతుల్యవణామంభః- అంభసాతుల్యవణాంసభ

౧౨౦ || సముత్పత్తితమేఘస్యవీచిమాలాకులస్యచ, విశేషానద్వయోరాసీత్సాగరస్యాంబరస్యచ || ౧౨౧|| అన్యోన్యమా
 హతాస్స క్లాస్సస్వసర్వీభ్యునిస్సనాః, ఉత్తయస్సింఘరాజస్యహాభర్యథవాహవే || ౧౨౨ || రత్నైఃఘజలసన్నాదం
 విషక్తమివవాయునా, ఉత్పతంతమివకుర్ద్ధంయాదోగణసమాకులం || దృశుస్తేమహేమాత్సాహోవాతాహతజలాశ
 యం| అనిలోద్ధూతమాకాశేప్రవల్లంతమివోమిఖిః || ౧౨౩|| తతోవిస్తయమాపన్నాదదృశుర్ధరయస్తదా| భ్రాంతో
 ర్మిజలసన్నాదంప్రలోలమివసాగరం|| ౧౨౪|| ఇతిశ్రీమద్వృద్ధకాండే చతుర్థస్కంః. *****

సాతునీ లేనవిధితాస్వరత్నాసుసమాహితా, సాగరస్యోత్తరేతీరేసాధుసేనానివేశితా|| ౧|| మైందశ్చద్వివిదశో
 భౌతత్రవానరపుంగవా| విచేరతుశ్చ తాసేనాంరత్నాథాంసర్వతోదిశం || ౨|| నివిష్టాయాంతుసేనాయాంతీరేనదనదీ
 పతేః| పార్శ్వస్థంలక్ష్మణందృష్ట్వా రామోవచనమబ్రవీత్ || ౩|| శోకశ్చకీలకాలేనగచ్ఛతాహ్యవగచ్ఛతి| మమచాపశ్యతః
 కాంతామహాన్యహనివర్ధతే|| ౪|| నమేఋఃఖంప్రియాదూరేనమేదుఃఖంహృతేతివా| ఏతదేవానుశోచామివయోస్యాహ్య
 తివర్తతే || ౫ || వాహివాతయతఃకాంతాతాంస్పృష్ట్వామామపిస్పృశ | త్వయిమేగాత్రసంస్పర్శశ్చంద్రేదృష్టిసమా

అన్యోన్యతుల్యరూపే- తారారత్నసమాకులేసాగరాంబరేదృశ్యేతేస్త || ౧౨౦|| సముత్పత్తితేతి|| మేఘవీచిమాలయూచిః=బవ్రతిబి బభావేనోప
 మానత్వం|| ౧౨౧|| అన్యోన్యమితి|| ప్రథమంసక్తాఃఅథఅహతాఇత్యన్వయః|| ౧౨౨|| రత్నైఃఘజలస్సన్నాదం|| రత్నైఃఘజలస్సన్నా
 దోయస్తిక్ - అనేనవేగవద్వాయుజనితతోభౌతిశయాదంతగఃతరత్నానాముగ్ధచనమవగమ్యతే - వాయునాఽపక్తమివవాయునాపికిభూత
 మివ - యాదోగణసమాకులంయాదాంసిజలజంతవఃతేహంగణేనసమాకులం - వాతాహతజలాశయంజలాశయఃసముద్రః వాతాహతశ్చా
 సాజలాశయశ్చేతికమఁధారయఃతం- ఉమిఖిఃఅకాశేనల్లంతమివస్థితం- ఏతన్నిరూపణార్థమేవఅనిలోద్ధతమితిపునరుక్తిః|| ౧౨౩|| తత ఇతి||
 విశేషాభిధానార్థకత్వాన్నపునరుక్తిః- భ్రాంతోమిఁజలసన్నాదమితి- ఘూణితతరంగజలసన్నాదోయస్తిక్తం- ప్రలోలమివఉద్భాంతమి
 వ|| ౧౨౪|| ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే శ్రీరామాయణభూషణోరత్నకీర్తీటాఖ్యానే యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానేచతుర్థఃస్కంః.*****

ఏవంకృతజ్ఞత్వమిత్రాసురోధిత్వపరీక్ష్యకారిత్వమహేమాత్సహత్వాదిశరణ్యత్వపయికారామగుణాదశితాః - అథరామస్యకారుణ్య
 రూపప్రధానగుణంబర్హ్యుతుంసంకాంతరమారభతే - సాత్వితి || స్వారశ్మౌఆసమంతాద్రక్షంతీత్యారక్షాఃశోభనాఆరక్షాయస్యాస్సాత
 థోక్తా- విధివత్సీతీశాస్త్రోక్తరీత్యా- సుసమాహితానిరాకులా- నివేశితా|| ౧|| మైందఇతి|| దిశమితిజాత్యేకవచనం- దిశఇత్యర్థః- ఉభయర్వ
 తసోరిత్యాదివాద్వితీయా- సర్వత ఇతిసప్రచ్యుథేఽతనిః-దిశాంసర్వేషుప్రదేశేష్యిత్యర్థః|| ౨|| ౩|| సముద్రపేలావనాద్యుద్దీపకదశేనాదమ్భా
 తంబరహాశోకంసోధుమశక్తువక్సామితిప్రత్యాహ, శోకశ్చేత్యాదినా || ప్రథమశ్చకారోవధారణే- ద్వితీయస్త్యర్థః- శోకఃజప్తవస్త్యంత
 రవియోగజనితశ్శోకః- గచ్ఛతాకాలేనఅపగచ్ఛతి- కీలేత్యేతిప్యా- గచ్ఛత్యేవేతిప్రసిద్ధమితితాశికావదంతి- కాంతామపశ్యతోమమశుశోకఃఆ
 హన్యహనివధతే- తౌకిశోకవిలక్షణోమమశోకఇతిభావః || ౪|| నమశక్తువృత్తాయాదూరేస్థితాయాస్త్రాఃప్రత్యాహరణసమర్థఃస్యతవ
 కిఃశోకేసేత్యాశంక్యనతద్విషయోయంశోకఃకింతుపభోగయోగ్యస్యప్రియావయసోవైసల్యసన్నరణాదిత్యాహ - నమఇతి || దుఃఖమితి- ప్రి
 యాదూరేస్థితేతిమేనదుఃఖం- సుగ్రీవేణప్రస్థానేనతస్యనివర్త్యత్వాత్ - ప్రబలరక్షసాహృతేతిచేదుఃఖంనాస్తి - తస్యతచ్చిరఃకృంతనాపనోద్వ
 త్వాత్ - ఏతదేవానుశోచామి- ఇదమేకమేవశోకనిమిత్తం- వయోస్యాహ్యతివతతే - గతంయోవనసప్రత్యాహాతుంశక్యమితిభావః- అ
 త్రయోవనమతివతతఇతినాథః - నిత్యయోవనత్వాత్స్యాః - కింతువయోతివతతే - వ్యర్థతయైవయాతితిభావః- మానమభావానుసా
 రేణచేదంచనం || ౫ || ప్రియాస్పృష్టద్రవ్యస్పర్శస్యవిసోదహేతుత్వాత్తత్సంపాదనాథంవాయుంప్రాధికాయతే. వాహితి|| హేవాత. మే

శ్చ- యతశ్చాంభోనభసీయథాయోగంతారారత్నసమాకులే - తస్తాత్తాద్యగూపేఅన్యోన్యతుల్యరూపేదృశ్యేతే || ౨|| తారారత్నసమాకులే
 ముక్తాశ్చేష్టైర్మక్షత్రశ్రేష్టైశ్చసమాకులేసముద్రసభసీ|| ౧౨౦|| సముత్పత్తితేతి|| సముత్పత్తితమేఘస్యాంబరస్య, వీచిమాలాకులస్యసాగరస్యచేత్యన్వ
 యః|| ౧౨౧|| అన్యోన్యైరితి|| సక్తానిరంతరాఽన్యోన్యైఃపరస్పరమాహతాశిసస్వనుః|| ౧౨౨|| రత్నైఃఘజలస్సన్నాదంమేకంవాక్యం|| అ
 నిలోద్ధూతంతమివరత్నైఃఘజలసన్నాదంరత్నైఃఘజలస్సన్నాదోయస్తిక్తం- అనేనవేగవద్వాయుజనితతోభౌతిశయా త్రదంతగః
 తరత్నానాముగ్ధచనమవగమ్యతే - వాయునాఽపక్తమివమికిభూతమివ - ఏకిభూతమివేతియావత్ - కుర్ద్ధంయాదోగణసమాకులమిత్వనేన
 కూరియాదోగణసమాకులత్వాత్కుర్ద్ధమివస్థితం- వాతాహతజలాశయంవాతోద్ధూతహృదంసాగరమితిశేషః|| ౧౨౪|| తత ఇతి|| ప్రలోలమి
 వఉద్భాంతమివ || ౫|| భ్రాంతానాంఘూణితానామూర్తిజాలానాంసన్నాదోయత్రతం- అతఏవప్రలోలంప్రవలమివస్థితం || ౧౨౫|| ఇతిశ్రీ
 మహాశ్వరతిథికవిరచితాయాం- యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానాయం- చతుర్థఃస్కంః.*****

సాత్వితి|| స్వారశ్మౌఆసమంతాద్రక్షంతీత్యారక్షాఃశోభనాఆరక్షాయస్యాస్సా|| ౧|| మైందశ్చేతి|| దిశమితిజాత్యేకవచనం- వ్యర్థుథే
 ద్వితీయా- దిశాంసర్వతఃదిశాంసర్వేషుప్రదేశేష్యిత్యర్థః|| ౩|| సముద్రపేలావనాద్యుద్దీపకదశేనాద్యుద్దీపకవిరహవేగంసోధుమశక్తు
 వక్వావానివృణోతి|| శోకశ్చేత్యాది || సమచేత్యత్రచస్త్యర్థః- జప్తవస్త్యంతరవియోగజనితఃశోకఃకాలేనాపగచ్ఛతి- ప్రియాంబహజనితస్తు
 సతథేత్యర్థః|| ౪|| నమఇతి|| వయోస్యాహ్యతివతతే- మనోభిగసాధనమస్యావయోతివతతేఇతి - ఏతదేవానుశోచామి || ౫|| ఇదాసీప్రి

గమః || ౬ || తస్మేదహతిగాత్రాణివిమంపీతమివాశయే | హానాథేతిప్రియాసామాంహి || ౫ || మాణాయదబ్రవీత్ || ౭ || తద్వియోగేంధనవతాతచ్చింతావిపులార్చిషా | రాత్రిందివంశరీరం మేదహ్యతేమదనాగ్నినా || ౮ || అవగాహ్యణావంస్వస్మైసామిత్రేభవతావినా | కథంచిత్ప్రిజ్వలనాగ్రామస్సమాసుప్తంజలేదహేత్ || ౯ || బహ్వీతతాగ్రామయానస్యశక్యమేతేనజీవితం | యదహంసాచవామోయా రే కాంధరణిమాశ్రితో || ౧౦ || కేదారస్యేవకేదారస్సేదకస్యనిరూదకః | ఉపన్నేహేనజీవామిజీవంతీయచ్చృణోమితాం || ౧౧ || కదానుఖలుసుశ్రోణీంశతపత్రాయతేక్షణాం | విజిత్యశత్రూణాద్రత్యూమిసీతాంస్థితామివశ్రీయం || ౧౨ || కదానుచారుబింబోప్తంతస్యాఃపద్మమివాసనం | ఈషదున్నమ్యపాస్యామిరసాయనమివాతురః || ౧౩ || తస్యాస్తునంహతాపీనాస్తనాతాశఫలోపమా | కదానుఖలుసోతంపాశ్లివ్యంత్యామాంభజివ్యతః || ౧౪ || సాసూనమసితాపాంగీరక్షోమధ్యగతాసతీ | మన్నాథానాథహీనేవత్రాతారంనాథిగచ్ఛతి || ౧౫ || కథంజనకరాజస్యదుహితాసామమప్రియా | రాక్షసీమధ్యగాశేతేన్నయాదశరథస్యచ || ౧౬ || కదావిత్తోభ్యరత్నాంసీసావి

కాంతా - యతఃయత్రవసతి - తత్రవాహిగచ్ఛ - తత్రగత్వాకింకరణీయమిత్యత్రాహ - తామితి - నచైతవస్యతస్యేత్యతీతిసదృష్టాంతందర్శయతి దృష్టిసమాగమఃచంద్రేయథాచంద్రాగ్రీనః - తథామేతద్గాత్రసంస్పృశోపి - త్వయిత్వదగ్రీనః - యథాతదవలోకితంచంద్రంపశ్యత్ - తత్ప్రణాళికయాతాంధృష్టవానస్తితద్వత్ - తదంగస్సుప్తంత్యాంస్పృశతామేవస్పృష్టవాక్ భవేయమిత్యర్థః || ౬ || నకేవలంవయోతివతేనస్సరణమేవవ్యథాపాతుః కింతుకారణాంతరమప్యస్తీత్యాహ - తదితి || తద్వచనం - మేఅశయేహృదయే - స్థితంశత - సదాస్తర్భమాణంసదిత్యర్థః - పీతంవిషమివ - గాత్రాణిప్రత్యవయవం - దహతి - కింతద్వచనంతత్రాహ - హానాథేతి - సాసర్వాభోగాఃపరిత్యజ్యమయాసహగతా - హ్రియమాణాసతీరావణేనహరణసమయే - సత్వాంకుమిదశగ్రీవభస్మభస్మాహ - తేజసేత్యుక్తరీత్యాచాతివ్రత్యాగ్నినాభస్మీకతుకంశమథావీతతస్యసదృశంభవేదిత్యుక్తరీత్యాహానాథేతిమన్నాథత్వమేవపురస్కృత్యమాంయదబ్రవీత్ తన్నైగాత్రాణిదహతి - ఏతేనరామశోకస్సీతావిషయకారుణ్యమిత్యవగమ్యతే - పరదుఃఖదుఃఖిత్వంహికారుణ్యం || ౭ || అథసంతాపోజలప్రవేశంవిదానశామ్యతీతివక్తుంతస్యాగ్నిత్వంసావయవంరూపయతి - తద్వియోగేతి || మదనాగ్నివధాకత్వేనవియోగస్యేంధనరూపత్వం - సంతతతేనవచితాయాజ్వాలాత్వరూపణం - రాత్రిందివమితి - అచతురత్యాదిసామూక్తేణసాధుత్వం - శీతశాశీతశకాలావిశేషేణదహ్యత ఇత్యర్థః || ౮ || అవగాహ్యతి || సామిత్రేకాంతాస్తారకేణభవతావినా - అణావమవగాహ్యస్వస్మై - అనెలత్త్యణస్యకేపావతారత్వముక్తం - అణావశయసంహితేషిజైవ | కింప్రయోజనమిత్యత్రాహ - కథంచిదితి - ఇదానీంప్రజ్వలకంసకామః - జిత్తుమప్రమాంకథంచిద్దహేత్కృచ్ఛాద్దహేత్ - మందీభవేదిత్యర్థః || ౯ || ఏవందుస్సహనుఃఖాక్రాంతస్యాపిమమజీవనధారణశక్తిస్తయాసహఏకధరణ్యాశ్రయణాత్తజీవనప్రవృత్త్యుపలంభాచ్చజాయత ఇత్యర్థః - బహ్వీత్యాదినాన్లోకద్వయే || అహంసావామోయాశ్చఏకాంధరణిమాశ్రితాఽతియత్ ఏతద్వహుభూరిజీవనసాధనం - అతఃఏతేన - కామయానస్యవిరహిణోమమజీవితంశక్యం - ఏకశయ్యాశ్రయణన్యాయేనకామినోరేకధరణ్యాశ్రయణమపిజీవనసాధనంభవతీత్యభిప్రాయః || ౧౦ || కామయానస్యేత్యత్రతాచ్చీత్యేత్యాదినాశాసన్ || ౧౧ || కేదారస్యేతి | జీవంతీంతాంశ్యణోమితియత్తేన - నిరూదకఃనిరుదకః - కేదారఃవద్రు - సోదకస్యకేదారస్య ఉపన్నేహేనఉపక్లేదేనేవ - జీవామి || ౧౨ || కదేతి | స్పష్టం || ౧౩ || కదాన్వీతి || రసాయనంశరీరసిద్ధికరమాషధవిశేషం - ఆక్షురఃరోగీ - ఆతురోభ్యమితోభ్యాంత ఇత్యమరః || ౧౪ || తస్యాఇతి || సహితాశ్లిష్టా || ౧౫ || సేతిస్పష్టం || ౧౬ || కథమితిస్పష్టం || ౧౭ || కదేతి || అవిత్తోభ్యర

యజనస్పృష్టద్రవ్యస్పృశేస్యకాలవినోదహేతుత్వాత్ తత్సంపాదనాథాగ్రామాయుంప్రాధేయతే || వాహీతి || హేవాతకాంతాయతోయత్రవతేతే - తుదేశంవాహిగచ్ఛ | గత్వాకింకరణీయంతత్రాహ || తాంస్పృష్టేతి || యద్వాయతోయత్రకాంతావతేతేతత్రవాహిసంచర - సావతానంస్పృశంతంచాయుప్రత్యవముక్తంచద్గాత్రసంస్పృశేస్తస్యాస్తిధ్యేదితిభావః - తాంస్పృష్టేమమపిస్పృశేత్యనెతస్యాఃస్పృశేస్సిద్ధ్యతీత్యుక్తం - నచైతదన్యతఃసేత్యతీతిసదృష్టాంతందశేయతి || త్వయీతి || దృష్టిసమాగమఃచంద్రేవంచంద్రాగ్రీనోయథా - తథామేతద్గాత్రసంస్పృశోపిత్వయిత్వదగ్రీనః - యథాచంద్రంపశ్యత్తత్ప్రణాళికయాతాంధృష్టవానస్తి - తద్వత్తదంగస్సుప్తంత్యాంస్పృశతామేవస్పృష్టవాక్ భవేయమిత్యర్థః || ౬ || తన్నైతి || అశయేఉదరేస్థితమితిశేషః - యద్వాఅశయేహృదయేస్థితం - హానాథేతితద్వచనమిత్యన్వయః || ౭ || తద్వియోగేతి || రాత్రిందివంరాత్రోచదివాచేశ్వర్యః || ౮ || అవగాహ్యతి || ప్రజ్వలనాగ్రామోజిత్తుప్రమాంకథంచిద్దహేత్ మందీభవేత్ - కథంచిత్ప్రిజ్వలకామఃసమానుప్తేనెదపాదితిపాతే - జిత్తుమప్రమాంకథంచిత్ ప్రజ్వలకామఃసమాదహేత్ - సకామఃతంజనంనవాధేదిత్యర్థః - తస్మాత్తథవతావినాత్వాంశహయ - అణావమవగాహ్యస్వస్మైఇతిసంబంధః || ౯ || జీవనహరేతామసద్భావేషి - మహజ్జీవనకారణమస్తీతి - చిత్రసమాధానంకరోతి || బహ్వీతి || సావామోయారహంచఏకాంధరణిమాశ్రితావీతియత్ - ఏతత్ బహుభూరిజీవనసాధనం - అతఏతత్కామయానస్యకామినోమమైతేనజీవితంశక్యం - కామినోరేకశయ్యాశ్రయణవత్ - ఏకధరణ్యాశ్రయణమపిజీవనసాధనమితిభావః || ౧౦ || జీవనహేత్వంతరమాహ || కేదారస్యేతి || నిరూదకఃనిరుదకః - ఉపన్నేహేనఉపక్లేదేన || ౧౧ || తిస్థితాంక్రియమివసమృద్ధాంరాజ్యలక్ష్మీమివ || ౧౨ || కదాన్వీతి || రసాయనంశరీరసిద్ధికరమాషధంఆతురోరోగీ || ౧౩ || తామితి || సహితాశ్లిష్టా || ౧౪ || ౧౫ || కదేతి || అవిత్తోభ్యర

భూయోత్పతివ్యతి విభూయజలదాన్వీలాన్మశి రేఖాశరత్స్వవ ॥౧౭॥ స్వభావతనుకా నూనంశోకేనానశనేనచ భూయ
స్తనుతరాసీతాదేశకాలవిపర్యయాత్ ॥౧౮॥ కదానురాక్షసేంద్రస్యవిధాయోరసిసాయకాః ॥ సీతాంప్రత్యాహరి
మ్యామిశోకముత్సృజ్యమానసం॥౧౯॥ కదానుఖలుమాంసాద్ధీసీతాసురమతోపమా॥సోతకంతాకంతమాంబ్యమోక్ష్య
త్యానందజంపయః ॥౨౦॥ కదాశోకమిమంఘోరంమైథిలీవిప్రయోగజం ॥ పహసావిప్రమోక్ష్యామివానశ్శుక్లేతరంయ
థా ॥౨౧॥ ఏవంవిలపతస్తస్యశత్రరామస్యధీమతః ॥ దినక్షయాన్మందరుచిర్భాస్కరోస్తముపాగమత్ ॥౨౨॥ ఆశ్వాసితో
లక్ష్మణేనరామస్సంధ్యాముపాసత ॥ పురకకమలపత్రాక్షీసీతాంశోకాకులీకృతః ॥ ఇతిశ్రీమద్యుద్ధకాండే పంచమస్కంధః ॥

లంకాయాంతుకృతంకమఘోరందృష్ట్వాభయావహం ॥ రాక్షసేంద్రోహనుమతాశక్రేణేవహహేత్తనా ॥ ఆ
బ్రవీద్రాక్షసాన్సర్వాహ్నియాకిందిదవాచ్యుఖః ॥౧౪॥ ధర్మితాచప్రవిష్టాచలంకాదుష్ప్రసహపురీ ॥ తేనవానర
మాత్రేణదృష్టాసీతాచజానకీ ॥౨౪॥ ప్రిసాదోధర్మితత్వైత్యఃప్రవరారాక్షసాహతాః ॥ ఆపిలాచపురీలంకాస
ర్వాహనుమతాకృతా ॥౩౪॥ కింకరిమ్యామిభద్రంవఃకింవాముక్తమనంతరం ॥ ఉచ్యతాంనస్సమథంయత్యృతంచ
సుకృతంభవేత్ ॥౪౪॥ మంత్రమూలంహివిజయంప్రహురారామనస్వినః ॥ తస్మాద్దైరోచయేమంత్రంరామంప్ర
తిమహాబలాః ॥౫౪॥ త్రివిధాఃపురుషాలోకేఉత్తమాధమమధ్యమాః ॥ తేషాంతుసమవేతానాంగుణదోషావదామ్య
హం ॥౬౪॥ మంత్రిభిహితసంయుక్తైస్సమథైకమంత్రనిణయే ॥ మిత్రైర్వాపిసమానాత్కైవాంధవైరపివా

క్షాంసీత్యేకంపదం- అవిక్షోభ్యానిదురాధర్మాజిరక్షాంసీ ॥౧౭॥ స్వభావేతి ॥ దేశకాలవిపర్యయాత్ దేశకాలయోగ్యత్యాసాత్ - సుఖావహ
యోదేశకాలయోరపగమాత్తద్విరుద్ధయోరుపగమాచ్ఛేత్యర్థః ॥౧౮॥ కదాన్వీతి ॥ సీతాంప్రత్యాహరిమ్యామిశోకముత్సృజ్యమానసమితి - సీ
తాంప్రత్యాహృత్యకదానుశోకముత్సృజ్యమీత్యర్థః - అస్యంవ్యాదాయస్వపీఠితవత్సాధుః ॥౧౯॥ కదాన్వీతిస్పష్టం ॥౨౦॥ కదేతి ॥ శుక్లేతరం
మలినం ॥౨౧॥ రా॥ఏవమితి ॥ విలపతఃవిలపతిసతి ॥౨౨॥ ఆశ్వాసితఇత్యర్థః ॥ ఉపాసతఉపాస్త - భాగ్యురపిలక్ష్మణస్యపురతోరఘునాథస్యై
వందిధవచనప్రయోగస్తస్యసర్వవిధసేవకత్వాత్ - అతోనాచిత్యం ॥రా॥ఆశ్వాసితఇతి ॥ ఉపాసతఉపాస్త - వచనవ్యత్యయఅవః - ఉపాగమ
దితివాపాతః ॥౨౩॥ ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే - శ్రీరామాయణభూషణే - రత్నకిరీటాఖ్యానే - యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానే పంచమస్కంధః ॥

ఏవంరామవృత్తాంతముక్త్యాహనుమన్నిగమకాలానంతరకాలికంరావణవృత్తాంతంవక్రముపక్రమతే - లంకాయామితి ॥ ఘోరం
దుదకర్షం - శక్రేణేవశక్రతుల్యేన - ఇవేనసహనిత్యసమాసోవిభక్త్యలోపః పూర్వపదప్రకృతిస్వోత్పంచవక్రమితివిభక్తైరలోపః ॥౧౪॥ ధ
ర్మితేతి ॥ వానరమాత్రేణవానరజాతీయేన - వానరేవ్యత్యేనెతియావత్ ॥౨౪॥ ప్రిసాదఇతి ॥ చైత్యఃప్రిసాదఃనగరప్రధానభూతః - ప్రిసా
దః - ఆపిలాదాహేనఆకులా ॥౩౪॥ కింకరిమ్యామితి ॥ అనంతరంకింవాముక్తంయన్మస్సమర్థంహితం - సమర్థస్త్రిపుత్రక్రిష్టేనంబంధార్థేహితేపిచే
చేత్వవరః ॥ యత్యృతంఅనుష్ఠితం - సుకృతంస్వనుష్ఠితం - భవేత్ఫలవద్భవేత్ - తాదృశంకింఉచ్యతాంకరిమ్యామి - వోభద్రమస్త్రీత్యన్వయః ॥
౪౪॥ బలవతస్తవకింమంత్రేణైత్యాశంక్యసర్వేషామపివిజయస్యమంత్రమాలత్యాస్తయాపిమంత్రః కరణీయఇత్యాహ - మంత్రమూలమితి ॥
౫౪॥ మంత్రస్యకరణీయత్వేపిస్వయమేవసంమంత్ర్యతాంకింబహుభిరిత్యాశంక్యబహుభిస్సహమంత్రయితుశేవోత్తమత్వంవక్రంప్రతిజ్ఞాపూర్వ
కంక్రమేణమంత్రయిత్వభేదానాహ - త్రివిధాఇత్యాదినా ॥ సమవేతానాంసంక్షేపస్వరూపాణాం - లక్షణజ్ఞానంవినివిచేక్రమశక్యానామిత్యర్థః -
గుణదోషాఉత్తమలక్షణంగుణం - అధమలక్షణందోషం - మధ్యమలక్షణంమిత్రణం ॥౬౪॥ మంత్రిభిరీతి ॥ హితసంయుక్తైఃహితపరైః - సమానా

క్షాంసీత్యేకంపదం- అవిక్షోభ్యానిదురాధర్మాజిరక్షాంసీనిభూయఉత్పతివ్యతీతీసంబంధః ॥౧౭॥ స్వభావేతి ॥ దేశకాలవిపర్యయాత్ దేశకాలయో
గ్యత్యాసాత్ సుఖసాధనభూతదేశకాలయోగభావాదిత్యర్థః ॥౧౮॥ స్వభావతనుకాప్రకృత్యాకృశశరీరా ॥౧౮॥ కదేతి ॥ సీతాంప్రత్యాహరిమ్యామిశో
కముత్సృజ్యమానసమితి - సీతాంప్రత్యాహృత్యకదానుశోకముత్సృజ్యమీత్యర్థః - ఏతస్సుఖంవ్యాదాయస్వపీఠితవత్ పూర్వకాశీపిక్వాప్రత్యయః
సాధుః ॥౧౯॥౨౦॥ కదేతి ॥ శుక్లేతరంమలినం ॥౨౧॥ ఏవమితి ॥ విలపతస్సతః ॥౨౨॥ ఆశ్వాసితఇతి ॥ అస్యశ్లోకస్యఉత్తరార్ధాదు ॥ పురకకమల
పత్రాక్షీసీతాంశోకాకులీకృతఇత్యేతత్ - పురస్మితిహేతాశత్యప్రత్యయః - సీతాపురణాదేవోశోకాకులీకృతోరామోలక్ష్మణేనాశ్వాసితః -
సంధ్యాముపాసత - ఉపాగమదితివాపారః ॥౨౩॥ ఇతిశ్రీమహావ్యవర్తరత్నవిరచితాయాం శ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యానాయాం యుద్ధకాండ
వ్యాఖ్యానాయాం - పంచమస్కంధః ॥ లంకాయామితి ॥ హనుమతాశక్రేణేవకృతంఘోరంకర్తృదృష్ట్వారాక్ష
సాసబ్రవీత్ ॥౧౪॥౧౫॥ హిరీబీజమాహ - ధర్మితేతి ॥ ఆక్రాంతేత్యర్థః - వానరమాత్రేణఏకేననిరాయధనచేత్యర్థః ॥౨౪॥ ౩౪॥ కింకరిమ్యామితి
అనంతరంకింవాముక్తంఅహం - యత్నఃసమథంహితం - యత్యృతమనుష్ఠితంసాధుకృతంస్వనుష్ఠితంభవేత్ - తాదృశంకింఉచ్యతాంకరిమ్యా
మివోభద్రమస్త్రీత్యర్థః ॥౫౪॥ త్రివిధాఇతి ॥ సమవేతానాంసంక్షేపస్వరూపాణాంలక్షణజ్ఞానంవినివిచేక్రమశక్యానామిత్యర్థః - గుణదో
షాఉత్తమలక్షణంగుణం - అధమలక్షణందోషం - మధ్యమలక్షణంమిత్రణం ॥౬౪॥ మంత్రిభిరీత్యాది ॥ హితసంయుక్తైఃహితపరైః - సమానాత్కైః

హితైః | సహితోమంత్రయిత్యాయఃకర్తారంభాన్ప్రవేశయేత్ | దైవేచకురుతేయత్సంతమాహుఃపురుషోత్తమం || ౮౪ || ఏకోధికంవిమృశేదేకోధమేవప్రకురుతేమనః || ఏకఃకార్యాణికురుతేతమాహుమధ్యమంసరం || ౮౫ || గుణదోషావనిశ్చిత్త్యత్వక్వాధమకఃఖ్యపాశ్రయం | కరిష్యామీతియఃకార్యముపేక్షైత్సనరాధమః || ౮౬ || యథేమేపురుషానిశ్యముత్తమాధమమధ్యమాః || ఏవంమంత్రాహివిజ్ఞేయాఉత్తమాధమమధ్యమాః || ౮౭ || ఐకమత్యముపాగమ్యశాస్త్రదృష్టైరచక్షుషా || మంత్రణోయత్రనిరతాస్తమాహుమంత్రముత్తమం || ౮౮ || బహువ్యాప్తిమతయోభూత్వా మంత్రణామథానిణాయే | పునర్యత్రైకతాంప్రాప్తాఃసమంత్రోమధ్యమఃస్పృతః || ౮౯ || అన్యోన్యంమతిమాస్థాయయత్రసంప్రతిభావ్యతే | నచైకమత్యేశ్రేయోప్రియంత్రోస్సాధమఉచ్యతే || ౯౦ || తస్మాత్సమంత్రితంసాధుభవంతోమతిమత్తమాః | కార్యంసంప్రతిపద్యంతామేతత్కృత్యంమతంమమ || ౯౧ || వానరాణాంహివీరాణాంసహస్రైఃపరివారితః | రామోభ్యేతిపురీలంకామస్తాకముపరోధకః || ౯౨ || తరిష్యతిచసువ్యక్తంరాఘవస్సాగరంసుఖం || తరసాయుక్తనూపేణసానుజస్సబలానుగః | సముద్రముచోభయతివీర్యేణాన్యతరోతివా || ౯౩ || అస్తిన్నేవంగతేకార్యేవిరుద్ధేవానరైస్సహ | హితంపురేచసైన్యేచసర్వంసమ్మంత్ర్యతాంమమ || ౯౪ || ఇతిశ్రీమద్యుద్ధికాండే షష్ఠస్కంధః ||

త్రైవిధమానసుఖమఃప్రై - కమాకరంభాకరంభణీయకర్తాణి - దైవేదైవసమాశ్రయణేకురుతే || ౮౪ || ఏకోధికమితి - ధమేపూర్వోక్తదైవసమాశ్రయణే - మనఃమనసిపూర్వంయత్సం || ౮౫ || గుణదోషావితి - గుణదోషాహితాహితే - అనిశ్చిత్త్య-దైవవ్యపాశ్రయంత్యక్వా - కరిష్యామీతిప్రకమ్య - యఃకార్యముపేక్షేత్ ఉపేక్షేత్ - ససమాప్నుయాత్ | రా - గుణదోషావనిశ్చిత్త్యేతిపారః || ౮౬ || యథేతిస్పష్టం || ౮౭ || ఉత్తత్రైవిధ్యంమంత్రేష్యతిదిశతి - ఐకమత్యమితి || ఐకమత్యంఏకాంమతిముపాగమ్య - శాస్త్రవృష్టేనస్వభ్యస్తశాస్త్రేణ - రాజవంతాదిత్వాత్పరనిపాతః - తద్యూపేణచక్షుషాఉపలక్షితాఃమంత్రణః - యత్రమంత్రే-నిరతాఃతం - ఉత్తమమంత్రమాహుః || ౮౮ || బహువ్యాప్తిమంత్రే-మంత్రణామతయః - బహువ్యాప్తిబహుభాభూత్వాహి-అర్థనిణాయేఅర్థనిణాయరూపఫలవిదే - ఏకతాప్రాప్తావంతిసమంత్రోమధ్యమఃస్పృతః - నీతిజ్ఞైతిశేషః || ౮౯ || అన్యోన్యమితి - యత్రమంత్రే-మంత్రభిః-అన్యోన్యంమతింస్వాంస్వాంబుద్ధిం - ఆస్థాయప్రధానీకృత్య - సంప్రతిభావ్యతేవ్యవహీయతే - అసేనోత్తమమంత్రవ్యాప్తుతిరుక్తా - మధ్యమమంత్రవ్యాప్తుత్త్యధమాహ - నచేతి-ఐకమత్యేతమాంబుద్ధిణాంశ్రేయశ్చప్రీతిశ్చనాస్తీసమంత్రోధమఉచ్యతే || ౯౦ || తస్మాదితి - సుమంత్రితంసునిశ్చితం - సాధుసమీచీనం - కార్యం-సంప్రతిపద్యంతాంఐకమత్యేనజానంత - ఏతత్ ఐకమత్యేనసునిశ్చితంకార్యం - మమకృత్యంతిశయేనకతవ్యం || ౯౧ || గతంతుగతమేవ, కింమంత్రకరణై, ఇతఃకింనశ్చిన్నమిత్యతతమా - వానరాణామితి || అభ్యేతిఅభ్యేవ్యతి - వతేమానసామీప్యేవతేమానవద్యేవతేమానసనిర్దేశః - ఉపరోధకఃఉపరోధం-క్రియాార్థాయుక్రియామాంబుత్ || ౯౨ || సాగరవిషయనైకమస్తాసుసూత్యుతితత్ప్రాహ - తరిష్యతిసాధకఃశ్లోకః || ఉచ్యోషయతిఉచ్యోషయిష్యతి - అన్యత్యేమబంధాదీకంవాకరోతికరిష్యతి || ౯౩ || అస్తిన్నితి || అస్తికలంకానిరోధనరూపేకార్యే - ఏవంగతేఉక్తరీత్యాప్రవృత్తే-వానరైస్సహవిరుద్ధేవిరోధేచప్రాప్తే - భావేనిమా - పురాదిషుహితంయత్రత్సర్వంసంమంత్ర్యతామిత్త్యర్థః || ౯౪ || ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితశ్రీరామాయణఘాటితత్సకీరీటాఖ్యానేయధికాండవ్యాఖ్యానే - షష్ఠస్కంధః ||

సమానసుఖమగతిః - కర్తారంభాకరంభణీయకర్తాణి - ౮౪ || ఏకమితి - ధర్మప్రకురుతేమనఃఇత్యనేనదైవాశ్రయణముక్తం || ౮౫ || గుణదోషావితి - గుణదోషాహితాహితేఅనిశ్చిత్త్యధమకవ్యపాశ్రయందైవవ్యపాశ్రయంచత్యక్వా - కరిష్యామీతిప్రకమ్య - యఃకార్యముపేక్షేత్ ఉపేక్షేత్ - ససమాప్నుయాత్ - సనరాధమః || ౮౬ || ౮౭ || ఐకమత్యమితి - శాస్త్రవృష్టేనస్వభ్యస్తశాస్త్రేణతద్యూపేణచక్షుషాఉపలక్షితాఃమంత్రణఃఐకమత్యంఏకమతిత్వంప్రాప్య - యత్రమంత్రేనిరతాఃతంమంత్రముత్తమమాహురిసంభంధః || ౮౮ || బహువ్యాప్తిమితి - యంత్రమంత్రేమంత్రణామతయోబహువ్యాప్తిబహుమాగాభూత్వాహి - ప్రసంగిచ్చాదర్థనిణాయేఅర్థనిర్ణయరూపఫలతే - ఏకతామవిరోధంప్రాప్తాః - సమధ్యమః || బహువ్యాప్తిమతయోగత్యేతిపాతే - మంత్రణోవ్యాధ్ధనిణాయైతిపాతః - తదాయత్రమంత్రేమంత్రణోబహువ్యాప్తిమతయఃబహిర్వర్తీగత్యాప్రాప్య-అర్థనిణాయేపునరైకమత్యంప్రాప్తాఃసమధ్యమితిసంభంధః || ౮౯ || అన్యోన్యమితి - యత్రమంత్రేఅన్యోన్యంమతిమాస్థాయపరస్పరంభిన్నమతిత్వంప్రాప్య - సంప్రతిభావ్యతేరుద్ధభాషణుక్రియతే - నచైకమత్యేశ్రేయోప్రియమత్యవిషయంశ్రేయోనాస్తీఐకమత్యజనకప్రతిపాదనంనాస్తీయూవత్ - సమంత్రోధమఇయోజనా || ౯౦ || ఉపసంహరతి || తస్మాదితి || సుమంత్రితంయథాతథాభవంఃకార్యంప్రతిపద్యంతాం - ఏతన్నంత్రణమేకకృత్యంచమమతమితిసంభంధః || ౯౧ || మంత్రస్యకోవిదయఇత్యాకాంక్షాయామాహ || వానరాణామితి || అభ్యేతి అచిరాదేవ్యతి - ఉపరోధకఃఉపరోధం || ౯౨ || తరిష్యతి || తరసాబలేనయుక్తనూపేణాత్మంతముచితేన-సబలానుగఃబలోపేతానుచరసహితః || ౯౩ || సాగరంకథంతరిష్యతిత్యత్రాహ సముద్రమితి || ఉచ్యోషయతిఉచ్యోషయిష్యతి - అన్యతేసేమబంధాదీకంకరిష్యతి || ౯౪ || అస్తిన్నితి || అస్తిన్కలంకానిరోధనరూపేకార్యేఏవంగతమమక్తరీత్యాప్రవృత్తే-వానరైస్సహవిరుద్ధేవిరోధేచప్రాప్తే-మమపురాదిషుహితంయతే-తత్సర్వంసమ్మంత్ర్యతామిత్త్యన్వయః || ౯౫ || ఇతిశ్రీమహేశ్వరతీర్థవిరచితాయాం-శ్రీరామాయణతత్సదీపికాఖ్యానాయాం - యధికాండవ్యాఖ్యానాయాం షష్ఠస్కంధః ||

ఇత్యుక్తా రాక్షసేంద్రేణ రాక్షసాస్తైమహాబలాః । ఊచుః పాంజలయస్సర్వైరావణం రాక్షసేశ్వరం ॥ ద్విషత్వేక్షువిజ్ఞాయసీతి బాహ్యోస్త్యబుద్ధయః (అవిజ్ఞాయాత్మసత్త్వంచరాజానంభీషయంతిహి) ॥ ౧౪ ॥ రాజస్పరిమళక్రృష్టిశూలపట్టసంకులం ॥ సుమహానోబలంకస్తాద్విషాదంభజతేభవాః ॥ ౨౪ ॥ త్వయాభోగవతీం గత్వాః జితాః పన్నగాయధి ॥ కైలాసశిఖరావాసీయత్యైర్భుచుభిరావృతః ॥ సుమహాతదనంకృత్వాః శ్వస్తేభనదఃకృతః ॥ ౪ ॥ సమహేశ్వరసఖ్యనక్షాఘ్యమానస్త్యయావిభోజితస్సమరేరోషాల్లోకపాలోమహాబలః ॥ ౫ ॥ వినిహత్యచయత్యోఘాన్వితోభ్యచవిగృహ్యచ ॥ త్వయాకైలాసశిఖరాద్విమానమిదమాహ్వాతం ॥ ౬ ॥ మయేనదానవేంద్రేణ త్వద్భయాయత్సఖ్యమిచ్ఛతా ॥ దుహితాతవభార్యాథేదత్రా రాక్షసపుంగవ ॥ ౭ ॥ దానవేంద్రోమధుర్నామవీర్యోత్పిక్తోమరానదః ॥ విగృహ్యవశమాసీతఃకుంభీనస్యాస్సఖావహః ॥ ౮ ॥ నిజితాస్తైమహాబాహునాగాగత్వార్సాతలం ॥ వాసుకీప్రత్యకశ్శంఖోజటీచవశమాహ్వాతాః ॥ ౯ ॥ అక్షయాబలవంతశ్చశూరాలబ్ధవరాఃపునః ॥ త్వయాసంవత్సరంయుద్ధాసమరేదానవావిభో ॥ స్వబలంసమపాశ్రిత్యరీతావశమరిందమ ॥ మాయాశ్చాధిగతాస్త్రత్రబహవోరాక్షసాధిప (నిర్జితాస్సమరేరోషాల్లోకపాలామహాబలాః ॥ దేవలోకమితోగత్వాశక్రశ్చాపివిన్దితః ॥) ॥ ౧౦ ॥ శూరాశ్చబలవంతిశ్చవసుణస్యసుతారణే ॥ నిజితాస్తైమహాబాహునాచతుర్విధబలానుగాః ॥ ౧౧ ॥ మృత్యుదండమహాగాహంశాల్మలీదురముండితం ॥ కాలపాశమహావీచింయమకింకరపన్నగం ॥ అవగాహ్యత్వయా రాజాయమస్యబలసాగరం ॥ జయశ్చవిఫులః పాప్రొమృత్యుశ్చప్రతిషేధితః ॥ ౧౨ ॥ సుయుద్ధేనచతేసర్వేలోకాస్త్రత్రవిలోభితాః ॥ ౧౩ ॥ క్షత్రియైర్బహుభిర్వీరైశ్చక్రతుల్యపరాక్రమైః ॥ ఆసీద్వసుమతీపూణామహద్భిరివపాదపైః ॥ ౧౪ ॥ తేషాంవీర్యగుణోత్సాహైర్నసమోరాఘవోరణే ॥ ప్రసహ్యతేత్వయా రాజాహతాః పరమదుఃఖయాః ॥ ౧౫ ॥ తిష్ఠవాకింమహారాజత్రమేణితవవానరాః ॥ అయమేకోమహాబాహురింద్రజిత్త్రపయివ్యతి ॥ ౧౬ ॥ అనేనహిమహారాజమాహేశ్వరమనుత్తమం ॥ ఇ

ఏవం రావణవచనమాకణ్య అవిదితరఘునాథప్రభావామదోద్ధతా రాక్షసాస్తద్బలవణానపూర్వకం రావణంద్రశంసంతి- ఇత్యుక్తా ఇత్యాది నా- సాధాక్షోక ఏకాన్వయః ॥ ద్విషత్వత్కం ద్విషద్బలం- పక్షో మాసాధాకేపాత్వేగృహే సూర్యవిరోధయః ॥ కేశాదేః పరితోబృం దేబలేసఖినహయయోదితివిశ్వః ॥ ౧౪ ॥ ఏవం రావణవచస్య త్వా అవిదితరామబలరాక్షసాస్సురాసురవిదితంభవదీయబలంపిస్త్రత్యమానుష మాతాప్రత్యోఃకిమర్థంశంకసంశయిప్రశంసాపూర్వకం రావణంప్రోత్సాహయంతి- రాజస్పరిత్యాది నా ॥ ౧౪ ॥ రాజస్పరితి ॥ పరిఘః పరితోహననతు మోగదానిశేషః- పరిఘః పరిఘాతనశ్చిత్తవారః ॥ క్షిప్తిః- యిష్టిః- ఆనీః- భద్రేతునిశ్చింత్యచంద్రహాసాసీముష్ణయశ్చత్యమరః ॥ శూలం ప్రసిద్ధం- పట్టసంకులం విశేషః- త్రైస్సంకులం వ్యాప్తం బలమని- సమగ్రబలేవీవం విద్యమానే- కస్తాద్ధేతోభవావిమాదంభజతేభవయోజనా- అత్ర శుమహానోబలమిత్యత్రబలగానాస్తీతిపానాదికాభావ్యసర్థసూచికాభిలోక్తిః ॥ ౨౪ ॥ తిష్ఠత్వ సైన్యత్వమేకవిషమస్త్రత్రవిద్యావణతుషణ త్యాశయేనాహ- త్వయేత్యాది నా- సాధాక్షోక ఏకాన్వయః- భోగవతీం సర్వరాజసగరిం- కదనంయుద్ధం ॥ ౪ ॥ సజ్జిస్తప్తం ॥ ౫ ॥ వినిహత్యేతి ॥ విమానంపుష్పకం ॥ ౬ ॥ మయేనేతి ॥ దుహితామందోదరి-యద్యపిమయేనాభిజాత్యభిమాద్దత్తైత్యత్రేవత్యృతితథావ్యత్రప్రశంసాయాంభయా ద్దత్తైత్యుక్తం ॥ ౭ ॥ దానవేంద్ర ఇతి ॥ దానవేంద్రః కుంభీనసీరావణభగినీ- శుఖమావహతిశిశుఖావహఃభతాః ॥ ౮ ॥ నిజితా ఇతి ॥ జటీ సగృహిశేషస్యనామ- త్వయాభోగవతిమిత్యత్రతక్షకాదిభిన్నకర్మకాదిజయోక్తిరితినపౌనరుక్త్యం ॥ అత్యయా ఇత్యాదిక్షోకద్వయమేకాన్వయం ॥ లబ్ధవరాః- బ్రహ్మకేతిశేషః- అక్షయాః- చూర్ణీకరణేతిప్రసరుత్పత్తిమత్తేనతయగహితాశ్చర్మకః- దానవాః కాలకేయాః- తత్రకాల కేయసకాశాత్- బహువః బహ్వః- వోతోగుణవచనాదిపక్షేజీషభావః ॥ ౧౦ ॥ శూరాశ్చేతి ॥ చతుర్విధబలానుగాః రథగజతురగపచాతిభే దేనచతుర్విధానిబలానిపుష్కగానియేమాంతేతథా ॥ ౧౧ ॥ మృత్యుదండేత్యాదిక్షోకద్వయమేకాన్వయం ॥ మృత్యుదండః యమదండః సవమహాగ్రా హఃమహానక్రయస్తీక- శాల్మలయః కంటకశల్మలివృక్షాకారాయధవిశేషాః- తవివదురీమాః- తైమకండితం- మృత్యుః యమః- ప్రతిషేధితః యుద్ధాదపక్రామితః ॥ ౧౨ ॥ సుయుద్ధేనేత్యధికం ॥ సుయుద్ధేనస్వల్పయుద్ధేనేత్యధికః- విలోభితాః ద్రావితాః ॥ ౧౩ ॥ క్షత్రియైరితి ॥ క్షత్రి యైరిత్యసరణ్యప్రభృతిభిః ॥ ౧౪ ॥ తేషామితి ॥ ససమోరాఘవ ఇతి- తేభ్యోపినిహితబలః సుఖేననిగ్రాహ్య ఇతిభావః ॥ ౧౫ ॥ తిష్ఠవేతిస్తప్తం ॥ ౧౬ ॥

ఇత్యుక్తా ఇత్యాది సాధాక్షోక మేకం వాక్యం - ద్విషత్వత్కం ద్విషద్బలం ॥ ౧౪ ॥ రాజస్పరితి ॥ పరిఘశక్రృష్టిశూలపట్టసంకులంబలంసంకీర్తితేషః ॥ ౨౪ ॥ ౫ ॥ త్వయేతి ॥ విమానంపుష్పకం ॥ ౬ ॥ మయేనేతి ॥ దుహితామందోదరి ॥ ౭ ॥ దానవేంద్ర ఇతి ॥ కుంభీనస్యాతవస్పృశుః శుఖావహఃభతాః ॥ ౮ ॥ నిజితా ఇతి ॥ జటీనాగవిశేషః ॥ ౯ ॥ అక్షయా ఇత్యాదిక్షోకద్వయం ॥ దానవాః కాలకేయాః తత్రతత్సంవాసాన్తాయాశ్చాధిగతా ఇతిసంబంధః ॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥ మృత్యుదండేత్యాదిక్షోకద్వయం ॥ శాల్మలిదురీమఘాపితంశాల్మలయః ఆయధవిశేషాః తవివదురీమాః తైభావశితం ॥ ౧౨ ॥ మృత్యుదండయాపోమహాగ్రాహయస్తీకతంబలసాగరం - శాల్మలిదురీమైర్యతనావృత్తిర్గడితం - సాగరోపిద్విషేషుప్రత్యుమండితోభవతి - కాలపాశవివమహతోపీచయోయస్యతం ॥ ౧౩ ॥ ౧౪ ॥ అనేనేత్యాది ॥ మాహేశ్వరంషు సాక్షాత్కరిం

ప్రాయజ్ఞంబులలో భోగములను దుర్బలములు : ౧౮౪ || శక్తితో మరమనంచవినిశ్చయంబునైవలం || గజకచ్ఛపసంబా
ధమశ్వమందూకంబులం | రుద్రాదిశక్తిమహాగ్రాహణముద్వయము హేమరగం | రథాశ్వగజతోయామంబుదాతిపు
ళినంబుమాత్ | అనేనహిసమాసాద్యదేహనాంబలసాగరం || గృహీతో దైవతపతిలంకాచాపప్రవేశితః || ౨౧౪ || పి
తామహనియోగాచ్చము కృత్సంబరవృత్తహా || గతస్త్రివిప్రపంరాజస్సర్వదేవనమసక్తతః || ౨౧౫ || తమేవత్వంమ
హారాజవిస్మయేంద్రజితంబుతం || యావద్వానరసేనాంతాంసరామాంసయతిక్షయం || ౨౩౪ || రాజన్నాపదయుక్తై
యమాగతాపాక్రృతాజ్ఞనాత్ || హృదినైవత్వయాకార్యాత్వంవధివ్యసిరాఘవం || ౨౪౪ || ఇతిశ్రీమద్భగవద్గీతా-
సప్తమ స్కంధః.*****తతోనీలాంబుదసింహఃప్రహస్తోనామరాక్షసః|| అబ్ర
వీత్ప్రాంజలిర్వాక్యంశూరస్సేనాపతిస్తదా || ౧ || దేవదానవగంధర్వాపిశాచపతగోరగాః | నత్వాంధమయితుం
శక్తాఃకింపునర్వానరారణే||౨|| సర్వేప్రమత్తావిశ్వస్తావంచితాఃప్రహమానమాతా | నహిమేజీవతోగచ్ఛేజీవస్సవనగోచ
రః || ౩ || సర్వాంసాగరపర్యంతాంసైవైవనకాననాంకరోమ్యవానరాంభూమిమాజ్ఞాపయతుమాభవాత్ || ౪ || ర
క్షాంనైవవిధాన్యామివానరాద్రజసీచర | నాగమివ్యతితేదుఃఖంకించిదాత్వాపరాధజం ||౫|| అబ్రవీత్సుసంక్రుద్ధో
దుర్ముఖోనామరాక్షసః | ఇదంనక్రమణీయంహిసర్వేషాంనఃప్రథమణం || అయంపరిభవోభూయఃపురస్యాంతఃపుర
స్యచ | శ్రీమతోరాక్షసేంద్రస్యవానరేణప్రథమణం || ౬ || అస్మిన్ముహూతేహత్వైకోనివతిఃప్రహమానరాత్ |
పృథివీష్టాసాగరంభీమంబరంవారసాతలం || ౭ || తతోబ్రవీత్సుసంక్రుద్ధోవజ్రిదంష్ట్రోమహాబలః | ప్రగృహ్యపరిఘం
ఘోరంమాంసశోణితరూపితం || ౮ || కింవోహనుమతాకార్యంకృషణేనతపస్విना | రామేతివృత్తిదుర్ధృషాసనుగ్రివేస
లక్ష్యణే || ౯ || అద్యరామంసనుగ్రివంపరిఘేణసలక్ష్యణం | అగమిష్యామిహత్వైకోవిక్రోభ్యహరివాహినీం || ౧౦ ||
ఇదంమమాపరంవాక్యంశృణురాజన్యదీచ్ఛసి | ఉపాయకుశలోహ్యవజయేచ్ఛతూనితందితః || ౧౧ || కామరూపధ

అనేనేతి||మాహేశ్వరంమహేశ్వరప్రీతికరం || ౧౮౪ || శక్తితోమరత్యాదిష్టోకత్రయమేకాన్వయం|| దైవతపతిః|| ౨౧౪ || పితామహేతి||
స్వప్నం || ౨౧౪ || తమితి || విస్మయప్రేషయ- యావన్నయతిసేవ్యతి || ౨౩౪ || రాజన్నితి || అయక్తాఅసంభావితా - ప్రాక్రృతాత్క్షుద్రాత్ హను
మతః || ౨౪౪ || ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే - శ్రీరామాయణభూషణే - రత్నకిరీటాఖ్యానే - యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానే సప్తమ స్కంధః.

ఏవంబుంబ్రిభిస్సుహస్రంబుంబ్ర్యభూయోభిహితేసకలసచివప్రధానఃప్రమాస్తాస్సభిమతమగ్రంరాజ్ఞేనవేదయతి-తతః|| స్వప్నం || ౧ || దేవేతి||
స్వప్నం || ౨ || హనుమతః పౌరుషంప్రత్యక్షతోదృష్ట్వాపిథమేవముచ్యతఇత్యత్రాహ- సర్వఇతి|| విశ్వస్తాఃపరిభావతుమ్సాక్షాకోపిసశక్తఇతిశ్వ
స్తాఃవిస్మయః- ప్రామాదికశత్రుపరిభవోనన్యూనతామాపాదయతిభావః || ౩ || ప్రమత్తాఃఅనవహితాః- విశ్వస్తాఃఏకోవానరఃకింకిరివ్యతి
త్యవజ్ఞయాన్ప్రభాః- ఆతఏవవంచితాః || నహి || జీవతఇత్యనాదరేష్యతి || ౩ || సర్వామితి- స్వప్నం || ౪ || కరోమిఅచిరాదేవకరిష్యామి- వతే
మానసామిప్యేవతేమానవద్యేతిభవిష్యదథేకబట్ || ౪ || రక్షామితి || ఆత్మాపరాధజంనీతాపహరణరూపావరాధ
సాద్యనరేణకృతమిదంకమసంప్రేషాంసఃప్రథమణరూపం - భూయఃతమపరి - పురస్యాంతఃపురస్యచపరిభవరూపం- అథచరాక్షసేంద్ర
స్యప్రథమణరూపం అతోనక్షుమణీయమిత్వర్థః || ౬ || తతఃకింకిరివ్యతీత్యతహ- అస్మిన్నితి || స్వప్నం || ౭ || నివతిఃప్రహమానినివతిః-ప్రే
తతి || స్వప్నం || ౮ || కిమితి || కృపణేనగూఢసూచారప్రకటితభయేన- తపస్విनाశోచ్యేన (రా) యదా- తపస్వ్యాహరణాత్పలాశిత్యర్థః || ౧౦ ||
అద్యేతి || స్వప్నం || ౧౧ || ఇదమితి || తస్యాక్యంకిమిత్వాకాంతాయాముపాయప్రతిపాదకంవాక్యంవక్తూమాదాపుపాయంప్రశంసతి - ఉపా
యేతి || ౧౨ || వివక్షితముపాయమేవాహ - కామరూపేత్యాదినా||నిశ్చితానిశ్చితవృత్తః- రాక్షసానాగసహస్రాణితి- సహస్రశబ్దస్యసంఖ్య
రంబుప్రకృత్యా || ౧౮౪ || యుద్ధంసాగరత్వేననిరూపయతి|| శక్తితోమరత్యాదినా|| దైవతపతిః|| ౨౧౪ || పినిశ్చిన్వానివ్యాప్తాని- మహత్మ
హంతం || ౨౧౪ || తమేవేత్యాది || విస్మయప్రేషయ- యావన్నయతిసేవ్యతి- యావత్పురానిపాతయాలాడిభవిష్యదథేకబట్ || ౨౩౪ || రాజన్ని
తి || అయక్తాఅసంభావితా || ౨౪౪ || ఇతిశ్రీమహేశ్వరతీర్థవిరచితాయాంశ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యానాం-యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానాం-
సప్తమ స్కంధః.

|| ౨ || హనుమతః పౌరుషంప్రత్యక్షతోదృష్ట్వాపిథమేవంబూప్రకృత్యత్రాహ|| సవణిత్వాది||
ప్రమత్తాఃభోగాదిపరవశాః-విశ్వస్తాఃఅస్మాకపరిభవతుంకోపిసశక్తిమానివిప్రలభ్యాః-ఆతఏవవంచితాఃప్రామాదికఃపరిభవోనన్యూనతామా
వహతీతిభావః- జీవతఇత్యనాదరేష్యతి || ౩ || సర్వామితి || కరోమి కరిష్యామి || ౪ || రక్షాంచేతి || ఆత్మాపరాధజంనీతాపహరణరూపావరాధ
జం || ౫ || ఇదమిత్వాదిసార్థశ్లోకమేకంవాక్యం || హియస్మాత్వానరేణకృతమిదంప్రథమణంసంప్రేషాంసఃప్రథమణరూపంభూయస్తదుపరిపుర
స్యాంతఃపురస్యచపరిభవరూపం - అథరాక్షసేంద్రప్రథమణమక్షుమధాదిరూపం- అతోనక్షుమణీయమిత్వర్థః || ౬ || కిమితి || కృపణేనప్రకా
శసంచరణేభయాత్ గూఢంరాత్రోక్యతకార్యేణ- తపస్వినాశోచ్యేన || ౧౦ || అద్యరామమిత్వస్యవాస్తవార్థస్తు - లక్ష్యణంరామంవిశేషిణః-
శుగ్రీవంహత్వాఅగమిష్యామిసంబంధః || ౧౨ || రాక్షసావేత్యాదిష్టోకద్వయమేకంవాక్యం || సహస్రశబ్దస్యనిత్యసంఖ్యత్యాదృక్సాద

రాశ్చూరాన్సుభీమాభీమదర్శనాః | రాక్షసావాసహస్రాణిరాక్షసాధిపనిశ్చితాః || కాకుత్స్థముపసంగమ్యవిభ్రాతోమా
 నువంశపుః | సర్వేహ్యసంభ్రామాభూత్వాబ్రువంతురఘునత్తమం || పెషితాభరతేనస్తభాత్రాతవయవీయసా
 (తవాగమనమద్దిశ్యకృత్యమాత్యయికంత్యతి) || ౧౪ || సహిసేనాంసముత్థావృక్షిప్రమేవోపయాస్యతి || ౧౫ || తతోవ
 యమితస్తాణాంశూలశక్తిగదాధరాః | చాపబాణాసిహస్తాశ్చత్వరితాస్తత్రయామహ || ౧౬ || ఆకాశేగణశస్థిత్యా
 హత్వాతాంహారివాహిసీం | అశ్వశస్త్రమహావృష్ట్యాప్రాపయామయమక్షయం || ౧౭ || ఏవంచేదుపసర్యేతామనయం
 రామలక్ష్మణౌ | అవశ్యమపసితేనజహతామేవజీవితం || ౧౮ || కౌంభకణికస్తతోవీరోనికుంభానామవీర్యవాక్ | అబ్రవీ
 త్పరమకుర్ధ్వోరావణంలోకరావణం || ౧౯ || సర్వేభవంతప్తిష్ఠంతుమహారాజేనసంగతాః | అహమేకోహానిష్యామిరా
 ఘనంసహలక్ష్మణమ్ || సుగ్రీవంచహనూమంతంసర్వానేవచవానరాః || ౨౦ || తతోవజ్రహనుర్నామరాక్షసఃపర్వ
 తోపమః || కుర్ధ్వఃపరిలిహన్వక్త్రంజిహ్వయావాక్యమబ్రవీత్ | ఘైరంకుర్వంతుకార్యాణిభవంతోవిగతజ్వరాః || ఏ
 కోహంభక్షయిష్యామి తాన్సర్వాహరియాధపాః | స్వప్థాఃకీడంతునిశ్చింతాఃపిబంతోమధువాగుణీం || అహమే
 కోవధిష్యామిసుగ్రీవంసహలక్ష్మణం | అంగంచహనూమంతంరామంచరణకుంజరం || ౨౧ || ఇతిశ్రీమద్యుద్ధకాండే
 అష్టమస్తకం || * * * * * తతోనికుంభోరభససుర్పర్యశతుర్నహోబలః | సుప్తఘోష
 యజ్ఞహారక్షోమహాపాశోమ్మహూదరః || అగ్నికేతుశ్చదుర్భాషోరశ్మికేతుశ్చరాక్షసః | ఇంద్రజిచ్ఛమహాతేజా
 నిలవాక్రావణాత్తజః || ప్రహస్తాధవిరూపాక్షోవజ్రదంష్ట్రామహాబలః | ధూమాక్షిశ్చాతికాయశ్చదుర్ముఖశ్చైచ
 వరాక్షసః || పరిఘాన్పట్టసాన్ప్రాసాన్సక్తిశూలపరశ్వధాః | చాపానిచపబాణానిఘ్నాంశ్చవిపులాశితాః || ప్రగృ
 హ్యపరమకుర్ధ్వాఃసముత్పత్యచరాక్షసాః | అబ్రువన్సావణంసర్వప్రదీప్తాఇవతేజసా || అద్యరామంవధిష్యామి
 సుగ్రీవంచసలక్ష్మణం | కృపణంచహనూమంతంలంకాయేనపరీధషితా || ౨౨ || తాన్ప్రహీతాయుధాన్సర్వాన్వారయి
 త్వావిభీషణః | అబ్రవీత్పాంజగిర్వాక్యంపునఃప్రత్యుపవేశ్యతా || ౨౩ || అపుష్పాయైస్త్రీభిస్తాతయోధాఃపాశ్రుం

యపరత్వేపితబ్రహ్మణ్యవ్యాన్వపుంసకత్వం. కిమితిబ్రూయిస్తత్రాహ- పేషితాఇతి- అస్యాతేజఃకరణంద్రష్టవ్యం || ౧౪ || ౧౫ || తత ఇతి ||
 తేవయం- తత్రసమీపేయావయామ- లోటిరూపం || ౧౬ || ఆకాశఇతి || స్పష్టం || ౧౭ || ఏవంకృతేకింస్యాదిత్యత్రాహ - ఏవంచేదితి || రామ
 లక్ష్మణౌ | అనయంఅస్త్రశ్చైతత్తవాపరిజ్ఞానేనవిశ్వాసం- యద్యుపసర్యేతాంతతనైన- అపసితేనఅపనయేన- జీవితం- జహతామేవజహ్యతామేవే
 త్యధాః || ౧౮ || కౌంభకణికః || స్పష్టం || ౧౯ || సర్వఇత్యాదిసాధాన్లోకమేకంవాక్యం || ౨౦ || తత ఇత్యాదిసాధాన్లోకత్రయమేకాన్వ
 యం | మధువారుణీంమధురూపాంవారుణీం- రణకుంజరంరణాప్రభవ్యం- స్వస్థానైత్యమంగలోక్తిః || ౨౧ || ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే శ్రీరా
 మాయణభూషణే- గత్వకిరీటాఖ్యానే- యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానే- అష్టమస్తకం || * * * * * అధనికుంభసతమేచానుసరంతస్సర్వే
 పిప్రధానా అహమహమికయాసముత్థాయశ్చత్వరివనోద్యుక్తాఃతముద్యోగంనీతిశాస్త్రజ్ఞోఃభీషణః ప్రశిష్ఠధానిత్యాహ- తత ఇత్యాదిశ్లోకమ
 ట్కమేకంవాక్యం- ఆదోనికుంభాపాదాననికుంభమతానుసరణసూచనార్థం- సముత్పత్యఅసనేభ్యస్తముత్థాయ-ప్రధషితేత్యనంతరమి
 తికరణంద్రష్టవ్యం || ౨౨ || తానితి || క్రియాధేదాన్తానిత్యస్యసపునరుక్తిః || ౨౩ || ప్రహస్తాదీనాంప్రధానానాంసన్నిహితత్వాద్భావణింవారావణం
 వాప్రత్యుక్తిః- మధ్యేవచిత్రచివాప్రతివోక్తిః- విక్రమస్యనాయమవనరఇతిసగ్గయితుం సామాన్యేవవిక్రమకాలానాహ- అపుష్పాయైః ||
 తాతేత్యభిముఖీకరణాయసంబోధనం- త్రిభిఃసామదానభేదరూపైః ఉపాయైరపియోధాఃఃబుంసకత్వతే- తస్యసిద్ధయే- తాన్సీతిశాస్త్రప్ర

త్యనేనసామానాధికరణ్యం- నిశ్చితానిశ్చితవంతఇతికృత్వా - భరతేనపేషితాఇతిబ్రువంత్యిత్వన్వయః || ౧౪ || సహిసేనామిత్యర్థంభిన్నం
 వాక్యం || సః రామః | తతఃకింతత్రాహ || ౧౫ || తత ఇతి || తేవయంతత్రతత్సమీపయామేత్యన్వయః - యామేతిలోడుత్తమపురుషమమవచ
 న || ౧౬ || ౧౭ || ఏవంచేదితి || రామలక్ష్మణౌ | అనయం- ఏవంచేదుపసర్యేతాంతతనైన- అపసితేనఅపనయేన - అవశ్యంరామలక్ష్మణౌజీవితంజహతామేవత్యజతామేవేత్యర్థః || ౧౮ ||
 ౧౯ || కౌంభకణికఃకుంభకణికపత్యం || ౧౯ || సర్వఇత్యాదిసాధాన్లోకమేకంవాక్యం || అహమిత్యస్యవాస్తవార్థస్తురాఘవాదీన్విసేతిశేషః- వా
 నరాన్విసేష్యామితిసంబంధః || ౨౦ || ఙ్గవిక ఇతి | మధువారుణీంమధురూపాంవారుణీం- రణకుంజరంరణాప్రభవ్యం || ౨౧ || ఇతిశ్రీమహేశ్వర
 తిథానరచితాయాం - శ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యానాయాం - యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానాయాం - అష్టమస్తకం || * * * * *
 తత ఇత్యాదిశ్లోకమట్కమేకంవాక్యం- తస్యఅద్యరామంవధిష్యామిఇత్యబ్రువన్నితిక్రియయాసంబంధః- వస్తుతస్తులక్ష్మణంరామంచినా -
 శుగ్రీవాదీనాంవధిష్యామితిసంబంధః || తి || కశకరీత్యాత్రసగాఢవిచ్ఛేదః || తత ఇతి || కౌంభకణికారేవాయనికుంభఃపరస్పహితస్తంపునరాహ -
 సముత్పత్యఉత్థాయ || ౨౨ || అపీతి || త్రిభిరపుష్పాయైఃసామదానభేదైః-తస్యఅర్థస్యప్రాప్తయితివివరిణామః విక్రమకాలాదండకాలా

నశక్యతే తస్యైకగ్రామకాలాంస్తాన్యక్తానామలక్షణాని || ౮ || పశ్యత్యేవ్యభియుక్తైశ్చైవేనపరిహృతేషుచ | విక్ర
మాస్తా తసిద్ధ్యంతిపరీక్ష్యంతి నాకృతాః || ౯ || అప్రమత్తంకథంతమవిజగీషుంబలేస్థితం | జితరోషందురాధమకంప్రధ
మకంయతుమిచ్ఛత || ౧౦ || సముద్రంలంఘుత్వాతుఘోరంనదనదీపతిం | కృతహనుమతాకమకదుష్కరంతరగ్ర
యేతవా || ౧౧ || బలాన్యపరిమేయానిపీఠ్యాణిచనిశాచరాః పరేషాంసహసావజ్ఞానకతకవ్యాకథంచన || ౧౨ || కించరా
క్షసగాజస్యరామేణావకృతంపురా | ఆజహరజనస్థానాద్యస్యభార్యాంయశస్వినః || ఖరోయద్యతివృత్తస్తురామేణి
హతోరణే | అవశ్యంప్రాణినాంప్రాణారక్షితవ్యాయథాబలం || ౧౩ ||
అయశస్యమనాయవ్యంపరదారాభిమర్శనం | అథక్షయకరంఘోరంపాపస్యచపునర్భవం | ఏతన్నిమిత్తంవైదేహీభా
యంనస్సుహృద్భవేత్ | ఆహృతాసాపరిత్యాజ్యాకలహభేకృతేనకిం || ౧౪ || ననీక్షమంపీఠ్యవతాతేనధర్మానువ
నా | వైరనిరథకంకర్తుందీయతామస్యమైథిలీ || ౧౫ || యావన్నసగజాంసాశ్వాంబహురత్నసమాకులాంపురీందర
యతేబాక్షేర్దీయతామస్యమైథిలీ || ౧౬ || యావత్సుఘోరాపహతీదుర్ధ్వాహరివాహినీ | నావసగంజతిసోలంకాంతావ
త్సీతాప్రదీయతాం || ౧౭ || వినశ్యేద్ధిపురీలంకాశూరాస్సర్వైచరాక్షసాః | రామస్యదముతాపత్నీస్వయంనయదీదీయ

సిద్ధా - క్రమకాలాన్యక్తానామః - తదుక్తగకామగదేశేన || సామాదీనాముపాయానాంప్రయాణాంవిధేనయే | సనయేన్నయసంప
న్నోదండదండ్యేషుదండభృతి - తథాచనాయందండస్యకాలశత్యక్తం || ౮ || నకేవలందండస్యాకాలికత్వందండ్యత్వంచతశతోర్నాస్తీత్య
భిప్రాయేణాహ - ప్రమత్తేష్వితి | ప్రమత్తేషుఅనవధానేషు - విషయాసత్తేష్విత్వార్థః - అభియుక్తైషుజ్ఞానిషు - విరక్తేష్వితియావత్ - యద్వాసా
మంతైరాక్రాంతేషు - దైవేనధాగ్యేన - ప్రహృతేషు - క్షీయమాణసంపన్నీస్త్వార్థః - చకరాత్పాలపృథ్వాదిషు - విధినానీతిశాస్త్రోక్తరీత్యా -
పరీక్ష్యమంత్రీభిర్విచార్య - కృతాః - విక్రమాఃవిగ్రహాఃసిద్ధంతి - నాన్యత్రైత్వార్థః - యథాహకామందకః | బాలోవృద్ధోదీక్షుకోగీతధాన్యాతి
బహిష్కృతః | భీరుకోభీరుకజనోలుబోబుద్ధజనస్తథా || విరక్తప్రకృతిశ్చైవవిషయేవ్యతిసక్తిమాక | అనేకచిత్రమంత్రశ్చదేవభాగ్యహానింద
కః || దైవోపహతకశ్చైవదైవచింతకవీవచ | దుర్భిక్షవ్యసనోపేతోబలవ్యసనసంయుతః || అదేశస్థాబహునిపురుక్షైకాలేనయశ్చసః | సత్య
భమకవ్యపేతశ్చనింతిపురుషామహి || ఏతైస్సంధింసకుర్వీతవిగ్గృహ్నియాత్తుకేవలమితి || ౯ || రామస్తునతాదృశశత్యాహ - అప్రమత్తమితి | అప్ర
మత్తంసావధానం - తుశబ్దవధారణే - బలేస్థితం - స్థిరబలమిత్వార్థః - జితరోషం - అకాలేరోషరహితమిత్వార్థః - ఇచ్ఛభేతి - పూర్వంరావణంప్ర
తివచనం - అశ్రసర్వాప్రతితిబహువచనం || ౧౦ || రామజ్ఞదానీందైవానుపహతశత్యత్రుడదాహరణమాహ - సముద్రమితి || స్పష్టం || ౧౧ || బ
లానీతి || పరేషాంరామాదీనాం || ౧౨ || ఆనపరాధినినిష్కారణవైరకరణమప్యపరమనుచితమిత్యాహ - కించేత్యాది || ఖరవధువప్రథమాపరా
ధశత్యాశంక్యాహ - ఖరశ్చితి - దుర్వృత్తశయాస్యసభప్రవృత్తభిరవధైరామస్యనాపకారగంధోక్షీతిభావః - నిహతోయది - తత్రకోదోషఇతిశే
షః - దోషాభావమాహ - అవశ్యమితి || రా || కించేత్యస్యకిమితివచ్చేదకః - కిన్నరాక్షసరాజస్యేతివాపారః || ౧౩ || ప్రథమంరామేణావకృతవ్యై
ప్యనేకదోషమూలంసీతాపహరణకార్యమిత్యాహ - అయశస్యమితి || పునర్భవంజన్మాంతరం - చూత్యకంతరమితియావత్ - ఏవంసామాన్య
తఃపరదారాభిమర్శకసన్యాసేతుశ్యముక్తాప్రకృతేతద్దేశయతి - ఏతదితి - ఏతస్మాన్నిమిత్తాదిత్వార్థః - నిమిత్తకారణహేతుషుసర్వాసాంప్రా
యదర్శనమితివంచమ్యుక్తేప్రథమా - అయశస్యత్వాదిహతోవైకదేహ్యస్సకాశాత్సనుహృద్భయంభవేత్ - తహికామిదానీకతకవ్యంతత్యా
హ - ఆహృతేతి - ఉత్తమంపశ్యత్యక్తవ్యంతత్యాహ - కలహభేకృతేనకిమితి - కలహభేకవిషయైకృతేన - మకాంతామిత్వార్థః - అర్థస్యాన్వయయే
మోక్షేశబ్దవాచ్యేప్రయోజనః | వ్యవహారేధనేకాన్త్రువస్తుహేతునిన్యత్సిద్ధివైజయంతి || ౧౪ || బహుదోషప్రదశకసపూర్వకంసీతాప్రదాన
స్యావశ్యకతకవ్యతామాహ - ననీక్షమమిత్వాదినా || ౧౫ || యావంతి || యావద్దారయతేదారయిష్యతి - యావత్సురానిపాతయోలకడితిభవిష్య
దశ్చైతత్ - రామజ్ఞితేషః || ౧౬ || యావంతి || యావత్తదా - తావత్తదా - నావస్కందతిసరుణ్ధి || ౧౭ || వినశ్యంతి || శూరాశ్చింతినశ్యేయ

తాప్రసిద్ధాక్షక్తాశాస్త్రచోదితా || ౮ || తానెవకాలానాహ - ప్రమత్తేష్విత్వాది || ప్రమత్తేషుఅనవధానేషు - అభియుక్తైషుశత్రుభీరా
క్రాంతేషుదైవేనప్రహృతేషుదైవోపహతేషు - విధినాశాస్త్రరీత్యా || ౯ || ప్రమాదాదిదోషరాహిత్యంరామేదశకయతి || అప్రమత్తమితి ||
జితరోషమిత్వనేనసాపాభావాత్ దైవోపహతత్వాభావఉక్తః - ఇతరవిశేషణత్రయేణఅన్యోపరుద్ధత్వాభావః - రాక్షసాభిముఖ్యేనఇచ్ఛభేత్కృ
క్తిః - ఆతదవీరనిశాచరాశ్చింతినబంధనం || ౧౦ || సముద్రమిత్వాదిష్లోకద్వయమేకంవాక్యం || కృతంహనుమతాకమకదుష్కరంతరగ్రయేత
వేతిపాఠః - కోవాతగ్గయేతేత్వార్థః - బలాన్యపరిమేయానికృతానీతిశేషః || ౧౧ || కించేత్యాదిష్లోకద్వయమేకంవాక్యం || కించేత్యత్రకిమితిచే
షః || ఖరమాకాదివధాద్రామస్యపూర్వాపకారిత్యమాశంక్యపరిహరతి || ఖరశ్చితి || యస్మాత్తస్మాదీత్యధ్యాహరణం || యస్మాత్తవశ్యంప్రాణి
నాంప్రాణారక్షితవ్యాః - తస్మాదతివృత్తంస్వయమేవరామంహంతుంప్రవృత్తఃఖరస్తునిహతోయది - ఏతావతారామేణపురా రాక్షసరాజస్య
కిమపకృతంనాపకృతమిత్వార్థః || ౧౪ || అయశస్యమిత్వాదిష్లోకద్వయం || పరదారాభిమర్శకసంఅయశస్యానిరూపం - పునస్తదుపరిపాపస్యచ
భవండత్తుత్తిస్థానం - ఏతన్నిమిత్తంఏతస్మాత్కారణాత్ - ఆహృతావైదేహీనోభయంభయనిమిత్తం - అతఃసాపరిత్యాజ్యా - కలహభేకకలహ
ప్రయోజనవిషయైకృతేనకర్తృణిశేషః - కిమితియోజనా || ౧౬ || ననశ్చితి || అస్యతస్మాత్ || ౧౭ || యావంతి || యావద్దారయతేదారయిష్యతి - యా

తే || ౨౦ || ప్రసాదయేత్వాంబుధత్వాత్తురుష్వవచనంమమహితంపథ్యసహంబూమిదీయతామస్యమైథిలి || ౨౧ ||
పురాశరశూర్యమరీచినైభాన్నవాగ్రపుంఖా సువృధాన్నపాత్తజః | సృజత్యమోఘాఃపశిఖావధాయతేప్ర
దీయతాండాశరథాయమైథిలి || ౨౨ || త్యజస్వకోపంసుఖభమనాశనంభజన్వధర్మంరతీకీర్తివర్ధనంప్రసీదజీవేమసపు
త్రబాంధవాప్రదీయతాండాశరథాయమైథిలి || ౨౩ || విభీషణవచశ్చుత్వారావణోరాక్షసేశ్వరః | విసజయిత్వా
తాసర్వాపాప్రవివేశస్వకంగృహం || ౨౪ || ఇతిశ్రీమద్యథకాండే నవమస్కంః.*****

తతఃప్రతిష్ఠాపనప్రాప్తేపాప్రథర్మాభివృద్ధయః | రాక్షసాధిపతేర్వైత్తభీమకర్మావిభీషణః || శైలాగ్రచయ
సంకాశంశైలశృంగమివోన్నతం | సువిభక్తమహాకత్యంమహాజనపరిగ్రహం || మతిమద్భిర్మహామూతైర్నిరమరత్తైరధిష్ఠి
తం | రాక్షసైశ్చప్రపర్యాప్తైస్సర్వతఃపరిక్షితం || మత్తనూతంగనిశ్చయైవ్యాకూలికృతమారుతం | శంఖఘోషమహా
ఘోషంతూర్యనాదానునాదితం || ప్రమదాజనసంబాధంప్రజల్పితమహాపథం | తప్తకాంచననిర్యూహంభూషణోత్తమ
యూషితం || గంధర్వాణామివావాసమాలయంమరుతామివ | రత్నసంచయసంబాధంభవనంభోగినామివ || తమహా
భగ్నిమివాదిత్యస్తేజోవిస్తృతరశ్మిమాక | అగ్నిజస్వాలయంవీరఃప్రవివేశమహాద్యుతిః || ౨ || పుణ్యాపుణ్యాహఘోషం

రితివ్యత్యయేనయోజనీయం- స్వయంసయదియత ఇతిపారః || ౨౦ || ప్రసాదయఇతి || బ్రాహ్మిబ్రహ్మి- అస్యఅస్తే || ౨౧ || పురేతి || అగ్రంశల్కంపుం
ఖంశరనూబం-నపేతగ్రపుంఖేయేమాం తె-ఆతపనశుద్ధధాక-పురాస్థజతిస్రత్యతి-దశరథస్థాయందాశరథః-తస్యేదమితిసంబంధాథే అణ
సంబంధశ్చాత్రపుత్రత్వం- దాశరథాయదాశరథయే || ౨౨ || త్యజేతి || రతిఃసుఖం || ౨౩ || విభీషణేతి || సర్వంప్రాతరాలోచయిష్యామిఇతివిభీషణప్ర
సంఖాకాస్యజ్యేష్ఠ్యథః || ౨౪ || ఇతిశ్రీగోపందరాజమిరచితే-శ్రీరామాయణభూషణే-రత్నకీరీటాఖ్యానే-యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానే-నవమస్కంః.

అగ్రహతపరోవిభీషణస్సత్వోత్తరకాలేరావణస్యోపదేష్టుంతద్వహంగతఇత్యాహ - తతఇత్యాది ప్రవివేశమహాద్యుతిరిత్యంతమేకంవా
క్యం || తతఃప్రత్యుపసేత్యసెనలంకాదాహసంతరమేకమహూగతమిత్యనగమ్యతే - పాప్రథమాకథానిశ్చయఃసీతాప్రదానమేవాస్తాకంధ
ర్వోక్షశ్చేతికృతనిశ్చయః - భీమకమాక - పరమాకతోరావణస్యహిత్యైవ్యనకమతార్థవిజ్ఞాపనరూపసాహసకరణాత్భీమకరైశ్చక్తిః-
రాక్షసాగ్నివతేఅగ్రజస్య- ఆలయనిరాసభూతు- వేత్తప్రవివేశేతిసంబంధః- శైలాగ్రచయగంకాశంగిరిభిరచయసదృశం- అనెకశృంగయ
క్తత్వాదిభావః- శైలశృంగమివోన్నతమిత్యన్నత్యైశ్చప్రాంతః-సువిభక్తమహాకత్యంసుమిభక్తమహాప్రకోవం- కత్యైప్రకోవేహమ్యాక
డేకాంచ్యాంమధ్యేభుబంధనఇత్యమగః | మహాజనైఃపద్మభిఃపరిగ్రహ్యతఇతిమహాజనపరిగ్రహం- తగ్ధిష్ఠితమిత్యర్థః- మహామూతైఃప్రధానైః-
మహాయాత్రాఃప్రధానాస్సురిత్యమరః | ఆ ప్రపర్యాప్తైఃకార్యకరణవత్తైరితిమహామూత్రపిశేషణం - వ్యాకులికృతమారుతంచగ్రవాతీకృతవా
యం- శంఖఘోషమహాఘోషంశంఖఘోషేణమహాఘోషాయస్యతథోక్తం- తూర్యనాదానునాదితంతూర్యనాదేనసంజాతప్రతిధ్వనిం
ప్రజ్జ్వితమహాపథంసంజాతమహాకళకళమహాయాగం- తప్తకాంచననిర్యూహంద్రితకనకమయమత్తవాగణం- నిర్యూహంమత్తవాగణఇత్య
మరః | భూషణోత్తమైఃసోరణితానప్రభృతిభిర్బుషితం- గంధర్వాణామివావాసు- తూర్యత్రికముఖితత్వాదిభావః- మరుతాందేవానాం-
ఆలయమివనిరవధికైశ్వర్యసంపన్నత్వాత్తభావః- రత్నసంచయైఃసంబాధంసంపూణం- ఆతపవభోగినాంసర్వాకాం- భవనమివస్థితం- తే
జోవిస్తృతరశ్మిమాకతైశ్చరీరకాంతిప్రదేవవిస్తృతరశ్మిరస్యాస్తీతథా - మహాద్యుతిఃమహాప్రభాః- అగ్నిమివేశ్వరపమయాతద్భవనంవిభీషణ
స్యతేకోపహరకమితివ్యత్యతే-ఏవంగృహూత్సర్వనణానంరావణాన్యానీత్యాసర్వమేకపదేనప్రమితిజ్ఞాపనాయ || ౨ || పుణ్యానితి || పుణ్యాపుణ్యక
వశ్చురేత్యాది నాభవిష్యదథేలట్ - తావత్ దీయతాం || ౨౦ || యావదితి || నావస్మందతినారోత్యతి || ౨౦ || ప్రసాదయఇతి || బ్రాహ్మిబ్రహ్మి
మి || ౨౧ || పురేతి || పురాస్థజతిస్రత్యతి- సవాగ్రపుంఖాకనవాన్యగ్రాణిపుంఖాశ్చయేమాంతాక || ౨౨ || ఇతిశ్రీమహాశ్వరత్నకీర్తివిరచితా
యాంశ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యానం - యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానం-నవమస్కంః.

తతఇత్యాదిస్లోకసప్రమేకంవాక్యం || పాప్రథమాకథానిశ్చయఃప్రాప్తేఽథమాకథానిశ్చయాయేనసః- రాక్షసాధిపతేర్వైత్తప్రవివేశవిభీష
ణఇతిపాతెతా త్రరమట్టస్యైతత్ప్రసూచార్థత్వాదగ్రజస్వాలయంవీరఃప్రవివేశమహాద్యుతిరిత్యనేనాపేసరుక్త్యం | రాక్షసాధిపతేర్వైత్తభీమక
మాకవిభీషణఇతిపాతే- రాక్షసాధిపతేరగ్రజస్వాలయంనిత్యనివాసభూతంవేత్తేత్యన్వయః-అస్తికపాతెతువేత్తాలయయోరపేసరుక్త్యం || ఆకే
శగ్రహణాన్నిత్రమహితేభ్యోనివారయేదిత్యామేన - సర్వత్తనాహితమేవవక్తవ్యమిత్యభిప్రేత్య- రావణానభిమతపితోపదేశేప్రవృత్తత్వా
ద్భీమకరైశ్చక్తిః - శైలాగ్రచయగంకాశంబహుభిఃస్వశిఖరైఃగిరికిరస్సంకాశమిత్యథః - మహామూతైఃప్రధానపురుషైః - ఆ ప్రపర్యా
ప్తైఃప్రప్తైఃపితౌప్రపర్యాప్తైఃకార్యకరణసహజైః- నిర్యూహంబాహ్వరం | నిర్యూహశిఖరేద్వారఇతివత్వః - గంధర్వాణామివాలయంతూర్య
త్రికముఖితత్వాత్ - ఆలయంమరుతామివవిశ్వరూపియతే - భవనంభోగినామివపరైఃప్రవేష్టుమశక్యత్వాచ్చ- ఆలయాపేక్షయాతమిత్య
క్తిః - తెజోవిస్తృతరశ్మిమాకతేజఃస్వరీరస్థుతేనవిస్తృతావిస్తృతావిస్తృతావారత్తయోయస్య - అనేనపారత్రయంసూచితం || ౨ || పు

శ్చవేదవిద్భురుదాహృతాః । శుశ్రోషసుమహాతేజాభ్రాతుర్విజయసంశ్రితాః ॥ ౮ ॥ పూజితాః దధిపాత్రైశ్చసర్ప
ర్భిస్సుమనోహరైః । మంత్రైశ్చేదవిదోవివాగైరదర్శసుమహాబలః ॥ ౯ ॥ సప్రాజ్యమానోరక్షోభిరేష్యమానస్వ లేజ
సా । ఆసనస్థం మహాబాహుర్వనం డేధనదానుజమ్ ॥ ౧౦ ॥ సరాజవృష్టిసంపన్నమాసనం హేమభూషితం । జగామ సముదా
చారం ప్రయుజ్యాచారకోవిదః ॥ ౧౧ ॥ సరావణం మహాత్మానం విజనేమంత్రే సన్నిధౌ । ఉవాచ హితమత్యథాం వచనం హే
తుశ్చిత్తం ॥ ౧౨ ॥ ప్రసాద్యధాతరంజ్యేష్ఠం సాం త్వేనోపస్థితకృమః । దేశకాలార్థసంవాదీద్వష్టలోకపరావరః ॥ ౧౩ ॥ య
దాప్రిభృతివైదేహీసంప్రాప్తమాంపురీంతవ । తదాప్రిభృతిదృశ్యం తేనిమిత్తాన్యశుభాః సః ॥ ౧౪ ॥ సస్ఫులింగస్సధూ
మాప్సస్సధూమకలుషోదయః । సంశ్రీసంధుక్షితోవ్యగ్నిర్నసవ్యగభివర్ధతే ॥ ౧౫ ॥ అగ్నిష్టైష్వగ్నిశాలాసుతభాబ్రీహ్మ
స్థలీషుచ । సరీస్పపాణిదృశ్యం తేహవ్యేషుచపిపీలికాః ॥ ౧౬ ॥ గవాంపయాంసంసగ్నాన్విచిమదావీరకుంజరాః । దీనమ
శ్వాః ప్రహేషం తేనచ గ్రాసాభినందినః ॥ ౧౭ ॥ ఖరోష్ట్రాశ్చతరా రాజాభిన్నరోమాః స్రవంతినః । నస్వభావేవతిష్ఠం
తేవిధానైరపిచింతితాః ॥ ౧౮ ॥ వాయసాస్సంఘశః కూరవాహరంతి సమంతతః । నమవేతాశ్చదృశ్యం తేవిమానా
గ్రేషుసంఘశః ॥ ౧౯ ॥ గృధ్రాశ్చరీలియం తేపురీముపరిపిండితాః । ఉపపన్నాశ్చసంధ్యేద్వైవ్యాహరంత్యశివంశివాః ॥

రాణ - పుత్రాహఘోషాః పుత్రాహమంత్రఘోషాః - విజయసంశ్రితాః విజయఫలకానిత్యథాః - ఉదాహృతాః ఉచ్చరితాః ॥ ౮ ॥ పూజ
తానితి । దధిపాత్రైః దధియుక్తపాత్రైః - మంత్రవేదవిదః మంత్రప్రాప్తజ్ఞవిదః - మంత్రాః కమః శువినియుక్తాః - త్వేత్యాదయః కమః
చోదనాద్రాప్తాః ॥ ౯ ॥ సప్రాజ్యమాన ఇతి । పూజ్యమానః క్లామ్యమానః ॥ ౧౦ ॥ సరాజేతి । దృష్టిసంపన్నం - దృష్ట్యానివేదితమిత్యథాః -
సముదాచారం ప్రయుజ్యజ్జప్రయోగాదిసముదాచారం - జగామ ఆయోహ ॥ ౧౧ ॥ స ఇతి । విజనేమంత్రవృత్తిరీత - హేతునిశ్చితం హేతు
భిర్యుక్తిర్నిశ్చితం ॥ ౧౨ ॥ ప్రసాద్యేతి । ప్రసాద్యన్మతచనేన ప్రసన్నగృత్వా - సాంత్వేనోవాచేత్యన్వయః - ఉపస్థితకృమః జ్ఞాతవచనక్రమః -
దేశకాలార్థసంవాదీదేశకాలప్రయోజనాగ్రసారీ - దృష్టలోకపరావరః లోకేయేపరావర ఉత్కృష్టావకృష్టైతద్వష్టజ్ఞాతేయేతథోక్తః - రా
మస్యదామికత్వం రావణస్యాధామికత్వం దజానాతీత్యర్థః ॥ ౧౩ ॥ ప్రసమం రావణసంవాదాయదుర్నిమిత్తానిదర్శయతి - యదేతి । యదాప్రిభృ
తియత్కాలమారభ్య - క్రియావిశేషణమిదం - వివంతదాప్రిభృతీత్యపి - అశుభానినిమిత్తాన్యశుభానూచకనిమిత్తాని ॥ ౧౪ ॥ సస్ఫులింగ ఇతి । సస్ఫు
లింగః అగ్నికణసహితః - సఘామార్చిః ధూమాకులజ్వాలాసహితః - సఘామకలుషోదయః - ధూమేనకలుషః ఉదయః ఆవిర్భావోధూమకలుషోద
యః తేనసహితస్సధూమకలుషోదయః - కాంతశ్శాంతోజ్వలన్నిత్యర్థః - మంత్రసంధుక్షితః మంత్రవద్విహావిర్భిర్యోజితః ॥ ౧౫ ॥ అగ్నిష్టైష్వతి । అ
గ్నియస్త్రిష్ఠంత్రేత్యగ్నిష్టాః మహాసహాతేషు - అగ్నిశాలాసు అగ్నిహోత్రశాలాసు - బ్రహ్మస్థలీషుచేదాధ్యయనస్థానేషు - సరీస్పపాణిసర్పాః -
లింగవృత్తయ ఆపః - హవిష్యేషు దేవతాభ్యోదేయేషు ఆజ్యపురోడాకావిషు ॥ ౧౬ ॥ గవామితి । సగ్నానిశుపాగ్నీ - సగ్నందిగ్గతిశోష
ణమూరిధాశోన్మిస్తా - రదాభ్యానిస్థాశోనః పూర్వస్యచదక్షిణత్వం - వీరకుంజరాః మత్తగజాః - ప్రహేషం తేహేమారవగుర్వంతి - హేషా
అశ్వశబ్దః ॥ ౧౭ ॥ ఖరేతి । అశ్వతరామహాఖరాః - భిన్నరోమాః స్వస్థానాత్ భిన్నరోమాణః - గళితరోమాణః - ఉద్భవరోమాణోవా - అకా
రాంతత్వమావకం - స్రవంతి అక్రాంతీముంచంతి - విధానైః చికిత్సాభిః - చింతితాః ఆనుసూహితాః - చికిత్సా ఆశీత్యర్థః - స్వభావే ప్రకృతౌ - నా
వతిష్ఠంతే - ప్రకృతిస్థానభవంతీత్యర్థః ॥ ౧౮ ॥ వాయసా ఇతి । సంఘశోవ్యాహరంతి సంఘశస్సచేతా ఇతి చ సంబంధః ॥ ౧౯ ॥ గృధ్రా ఇతి । పురీము
పరి - ఉపర్యుపరిగృహేష్విత్యర్థః - పిండితాః మండలీభూతాస్సంతః - పరిలియంతేష్లిష్యంతి - సంధ్యేద్వైవ్యాహరంత్యశివంశివాః జంబూ

త్యానితి । విజయసంశ్రితాః విజయముద్దిశ్యప్రవృత్తాః ॥ ౮ ॥ పూజితానితి । తిలపాత్రైః దానవిశేషైః సర్పిః ఆజ్యావేక్షణదానైః - మంత్రవేదవి
దః మంత్రప్రాప్తజ్ఞవిదః కర్తృణినియుక్తోవేదభాగోమంత్రః కమః చోదనాద్రాప్తాః ॥ ౧౦ ॥ స ఇతి । రాజవృష్టిసంపన్నం రాజదృష్ట్యక్షితం -
సముదాచారం ప్రయుజ్య విజయప్రయోగాదివినయప్రకాశకాచారం కృత్వా ॥ ౧౧ ॥ సరావణమిత్యాదిశ్లోకద్వయమేకం చాకర్ణం - హేతునిశ్చితం
యుక్తినిశ్చితార్థం - ఉపస్థితకృమః అనుష్ఠితవచనాదిక్రియాక్రమః - దేశకాలార్థసంవాదీదేశకాలప్రాప్త్యసత్ప్రయోజనసంవాదీత్యర్థః - దృ
ష్టలోకపరావరః భావప్రధానోయనిదేశః - దృష్టంలోకస్యపరత్వమత్యైష్టత్వం - అవరత్వమవకృష్టత్వంచయేనసః ॥ ౧౩ ॥ ౧౪ ॥ సస్ఫు
లింగ ఇతి ॥ సఘామకలుషోదయః ధూమకలుషస్య ఉదయః ఆవిర్భావోధూమకలుషోదయః తేనసహితస్తథా - మంత్రసంధుక్షితః మంత్రవద్విహా
విర్భిర్యోజితః ॥ ౧౫ ॥ అగ్నిష్టైష్వతి ॥ అగ్నిస్త్రిష్ఠత్యేష్వితిష్టాః మహాసహాతేషు - అగ్నిశాలాసు అగ్నిహోత్రశాలాసు - బ్రహ్మస్థలీషుచ
బ్రహ్మవేదతస్యస్థలీషుచేదాధ్యయనస్థానేష్విత్యర్థః - సరీస్పపాణిసర్పాః లింగవృత్తయ ఆపః ॥ ౧౬ ॥ గవామితి । సగ్నానిశుపాగ్నీ - సగ్నందిగ్గతిశోష
ణమూరిధాశోన్మిస్తా - రదాభ్యానిస్థాశోనః పూర్వస్యచదక్షిణత్వం - వీరకుంజరాః మత్తగజాః - ప్రహేషం తేహేమారవగుర్వంతి - హేషా
అశ్వశబ్దః ॥ ౧౭ ॥ ఖరేతి । భిన్నరోమాః స్వస్థానాత్ భిన్నరోమాణః - గళితరోమాణః - ఉద్భవరోమాణోవా - అకా
రాంతత్వమావకం - స్రవంతి అక్రాంతీముంచంతి - విధానైః చికిత్సాభిః - చింతితాః ఆనుసూహితాః - చికిత్సా ఆశీత్యర్థః - స్వభావేనయథాపూర్వసతిష్ఠంతి ॥ ౧౯ ॥ గృధ్రా ఇతి ।
పురీముపరిగృహ్య ఉపపిండితాః మిలితాః పరిలియంతేపతంతి - ఉపపన్నాః సమీపం ప్రాప్తాః - సంధ్యేద్వైవ్యాహరంత్యశివంశివాః జంబూ

౨౦ || కృష్ణాదానామ్మగణాంచపురద్వారేషుసంఘశః | శూర్యం తేవిపులాఘోషాస్సపిమ్మజ ఘనీస్సనాః ||
౨౧ || తదేవంప్రస్తుతేకార్యేప్రాయశ్చిత్తమిదంక్షమం | రోచతేయదినైదేహీరాఘవాయప్రదీయతాం || ౨౨ || ఇదంచ
యదివామోహోల్లాభాద్వావ్యామృతంమయా | తత్రాపిచమహారాజనదోషంకతుమ్నస్సి || ౨౩ || అయంచదోషస్స
ర్వస్యజనస్యాస్యోపలక్ష్యతే | రక్షసాంరాక్షసీనాంచపురస్యాంతఃపురస్యచ || ౨౪ || శ్రావణేచాస్యమంత్రస్యనివృత్తా
స్సర్వమంత్రణః | అవశ్యంచమయావాప్యంయద్దృష్టమపివాశుతం || ౨౫ || సంప్రధార్యయథాన్యాయంతద్భవాక
తుమ్నర్హతి || ౨౫౪ || ఇతిష్టమత్రిణాంమధ్యేభాతాభ్రాతరమూచివాక్ || రావణంరాక్షసశ్రేష్ఠంపథ్యమేతద్విభీష
ణః || ౨౬౪ || హితంమహాథకంమృదుహేతుసంహితంవ్యతీతకాలాయతినంప్రతిక్షమం | శిశవ్యతద్వాక్యముపస్థితజ్వరః
ప్రసంగవానుత్తరమేతదబ్రవీత్ || ౨౭౪ || భయంనపశ్యామికుతస్చిదవ్యహంనరాఘనః | ప్రాప్యతిజాతుమైథిలీం |
సురైస్సహంద్రైరపిసంగతఃకథంమమాగ్రతస్థాస్యతిలక్ష్యణాగ్రజః || ౨౮౪ || ఇతీదముక్త్వాసురనైస్యనాశనోమహా
బలస్సంయతిచండవిక్రమః | దశాననోభ్రాతరమాప్తవాదినంవిసజాయామాసతదావిభీషణం || ౨౯౪ || ఇతిశ్రీమద్యుద్ధ
కాండే-దశమస్కంధః. *****సభూవకృశోరాజామైథిలీకామమోహితః | అసం

కాః- ఉపపన్నాఃనగరసమీపంప్రాప్తాః || ౨౦ || క్రవ్యాదానామితి || క్రవ్యాదానాంమూలసభక్షకాణాం - మృగాణాం- శ్వాదీనామిత్యర్థః- సవి
స్ఫూజాఘనీస్సనాఃపిమ్మజఃఘనీఃఅశనిఘోషఃతద్రూపస్వసహితాః || ౨౧ || ఏవముపస్థితదుర్నిమిత్రజాతస్యప్రాయశ్చిత్తంసీతాప్రదాన
మేనేత్యాహ- తదేవమితి || తత్తద్దుర్నిమిత్రదర్శనాత్- తత్సూచ్యేకార్యేపరాజయే- ఏవంలుకాదహనాదిరూపేణప్రస్తుతేప్రసక్తేనతి- ఉపంఅప
భూనివారణసమర్థం- ఇదంప్రాయశ్చిత్తం- ఇదంశబ్దార్థమాహ- వైదేహీతి || ౨౨ || ఏవమనభిమతభాషణేనరాజాకుప్యతీతిసమాధితై- ౬౪మితి ||
మోహాత్కార్యతత్వాపరిజ్ఞానాత్- లోభాత్జీవనలోభాద్వాపియదివ్యామృతం- తత్రాపిచితథాపి- మయిదోషంఅపరాధంకక్షణంనాహా
సి || ౨౩ || అయమితి || అయదోషఃపూర్వోక్తదుర్నిమిత్రసూచితోనధః- సర్వస్యోపలక్ష్యతేసంబంధసామాన్యవృత్తి- సర్వేణాపిలక్ష్యతఇ
త్యర్థః || ౨౪ || ప్రహస్తాదిషుపిద్యమానైశుభవతైవకిముచ్యతేతత్రాహ- శ్రావణేచేతి || తేనాంత్యచ్చిత్తమాత్మాససాన్విహితః- స- శ్రావ
ణేత్వాంప్రతివిజ్ఞాపనచ- త్వంపునఃకథంవక్తుంప్రగల్భసేతత్రాహ- అవశ్యమితి- భ్రాతృత్వాదితిభావః || ౨౫ || సంప్రధార్యేత్యధః || యథా
న్యాయంయథాయోగ్యం- సంప్రధార్యమనస్యేవనిశ్చిత్య- తత్సంప్రధారితంకార్యం || ౨౬౪ || ఇతిస్తేతి || ఇత్యేతదానివాసిత్వస్వయః- ఉచి
వాక్ఉక్తవాక్- కృష్ణుశ్చేతిలిటఃకృష్ణాదేశః || ౨౭౪ || హితమితి || మహర్థంప్రయోజనవ్యాప్తం- మృదుసాంత్యపూర్వం- హేతప్రసీతంయ
క్రియక్రం- వ్యతీతకాలాయతినంప్రతిక్షమం- వ్యతీతకాలఃఘాతకాలః- ఆయతిఃభవిష్యత్కాలః- సంప్రతివతకమానకాలః- తత్రక్షమం- అక్రి
తికాశకతేనసీతావహరణప్రాయశ్చిత్తేనవాప్యతీతకాలక్షమం- శుభవధఃకతేనవతకమానకాలక్షమం- ధమాకవహత్వేనాయతీక్షమం-
ఉపస్థితజ్వరః- ప్రాప్తకోధిత్యర్థః- ప్రసంగవాక్పరిగృహీతార్థాభినివేశవాక్ || ౨౭౪ || భయమితి || భయంభయజనకంపురుషం- రామో
యద్ధౌనసీతాంప్రాప్యతీతిపూర్వంఃభీషణోక్తస్యపరిహరమాహ- శురైరితి || కథంతిమతీస్థాస్యతి- స్థాతుమేవనశక్తఃకుతోయోత్యక్తికుతస్త
రాంసీతాంప్రాప్యతీతిభావః || ౨౮౪ || రాఘవంత్యేకీకృత్యకథమేవమాత్మాశంకృతన్నిదానంఽశయతి- ఇతిశి || నాశనఃహింసకః- చం
డవిక్రమః ఉగ్రఃక్రమః- అప్రచాదినంయక్తవాదినం || ౨౯౪ || ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే- శ్రీరామాయణభూషణే- గత్సకిరీటాఖ్యానే- యు
ద్ధకాండవ్యాఖ్యానే-దశమస్కంధః. *****అపరదేదుర్నిభీషణాదుపదేక్షేతిచింతావ్యాకులస్యరావణస్యనిజాయహేతు
మంత్రఃరణాయసభాప్రాప్తిదశకాయతినబభూవేత్యాది || పాపఃపాపీ- గుణవనశ్చభ్యోమతపోబుగిష్టఇతిషతుపోలుక్- అసంమానాత్అనాన
రాత్- శుభృదాంవిభీషణాదీనాం- కతకరిపష్టి- విభీషణోక్తేతాష్టింస్థితేనప్రహస్తాదీనామవ్యనాదరస్సిద్ధవీచ- పాపేనకుశ్చితేనసీతావ

నామితి || సవిస్ఫూజాఘనీస్సనాఃపిమ్మజఃసంరశసీతస్సిస్వసేసహితాః || ౨౧ || ఉక్తస్యదుర్నిమిత్రస్యప్రాయశ్చిత్తమాహ- తదేతి || ఏవంప్రస్తు
తేసంప్రాప్తేఅకార్యేఅసర్థసూచకనిమిత్రేజాతేఇదంవక్ష్యమాణంక్షమంసమథకంప్రాయశ్చిత్తం- మమమహ్యంరోచతే- శిరీతిపాతే- మహ్య
మితిశేషః- ప్రాయశ్చిత్తమేవాహ- వైదేహీతి || ౨౨ || ఇదమితి || మోహాత్కార్యతత్వాపరిజ్ఞానాత్- లోభాత్జీవనలోభాద్వా-యదివ్యామృతం
తత్రాపిచితథాపిమయిదోషమపరాధం || ౨౩ || అవిద్యమానదుర్నిమిత్రముక్త్వాకిమధః- భీషణసంత్యాశంక్యాహ-అయమితి || అయదోషఃపూ
ర్వోక్తదుర్నిమిత్రరూపః-సర్వస్యేత్యాదిషుత్యతీయాధైవష్టి- సర్వస్యజనస్యోపలక్ష్యతేసర్వైజానైవృత్తశ్చతత్వత్వార్థః || ౨౪ || అయదోషస్త
వ్యాకన్యైమకాంతిభిఃకిమితినివేద్యతఇత్యాశంక్య- త్వద్భయాన్నశ్రావయంతీత్యాహ || శ్రావణేచేతి || ౨౬౪ || హితమితి || వ్యతీతకాలాయతి
సంప్రతిక్షమంవ్యతీతకాలఃఘాతకాలఃఆయతిఃఉత్తరకాలఃసంప్రతివతకమానకాలఃతత్రక్షమంయోగ్యంఉపస్థితజ్వరఃప్రాప్తకోధః- ప్రసంగ
వాక్ప్రకృష్టోపసంగవాక్- స్వగృహీతార్థాభినివేశవానిత్యధః || ౨౯౪ || ఇతిశ్రీమహేశ్వరలిఖితవిరచితాయాం- శ్రీరామాయణత
త్వదిశికాఖ్యానాయాంయుద్ధకాండవ్యాఖ్యానాయాం- దశమస్కంధః. *****సభూవకృశోరాజామైథిలీకామమోహితః
సభూవకృశోరాజామైథిలీకామమోహితః | అసంమానాత్అనాదరాత్- శుభృదాంవిభీషణాదీనాంపాపేనకమాపాపసాక్షిభూతసీతావహరణేనమోహిత

మానావ్యసుహృదాంపాపఃపాపేనకమణా ॥ ౧॥ అతీతసమయకాలేతస్మిన్వైయధిరావణః | అమాత్యైశ్చసుహృ
ద్భిశ్చమంత్రకాలమమన్యత ॥ ౨ ॥ సహేమజాలవితతంమణివిద్రుమభూషితం | ఉపగమ్యవినీతాశ్వమారురోహమహార
థం ॥ ౩ ॥ తమాస్థాయరథశ్రేష్ఠంమహామేఘసమస్వనం | వ్రయయా రాక్షసశ్రేష్ఠోదశగ్గీవస్సభాంప్రతి ॥ ౪ ॥ అసచర్మధ
రాయోధాస్సర్వాయుధధరాస్తథా | రాక్షసారాక్షసేంద్రస్యపురతస్సంప్రతస్థితే ॥ ౫ ॥ నానావికృతవేషాశ్చనానా
భూషణభూషితాః | పార్శ్వతఃపృథ్వతశ్చైస్సంపరివార్యయన్తుతః ॥ ౬ ॥ రథైశ్చాతిరథాశ్శీఘ్రంమత్తైశ్చవరవార
ణైః | అనూత్యైతుడశగ్గీవమాకీడద్భిశ్చవాజిభిః ॥ ౭ ॥ గదాపరిఘహస్తాశ్చశక్తితోమరపాణయః | పరశ్వధధరాశ్చ
శ్యేతథాశ్యేతూలపాణయః ॥ ౮ ॥ తతస్తూర్యసహస్రాణాంసంజజ్ఞేనిస్వనోమహాణా | తుములశ్శంఖశబ్దశ్చనభాంగచ్ఛతి
రావణేణ ॥ ౯ ॥ ససేమిఘోషేణమహాస్సహసాభివినాదయన్ | రాజమాగ్గంశ్రియాజుష్టంప్రతపేదేమహారథః ॥ ౧౦ ॥ ఏమ
లంచాతవత్ప్రాణంప్రగృహీతమశోభత | పాండవంరాక్షసేంద్రస్యప్రాణస్తారాధిపోయథా ॥ ౧౧ ॥ హేమమంజరిగ
ర్భేచశుద్ధస్ఫటికవిగ్రహే | చామరవ్యజనేచాస్యరేజతుస్సవ్యదక్షిణే ॥ ౧౨ ॥ తేకృతాంజలయస్సర్వేరథస్థంపుథివీధితాః |
రాక్షసారాక్షసశ్రేష్ఠంశిరోభిస్తంవవందిరే ॥ ౧౩ ॥ రాక్షసైస్తూయమానస్సన్దయాశీభిరరింజమః | అసపాదమహాతే
జాసభాంసువిహితాంశుభాం ॥ ౧౪ ॥ సువర్ణరజతస్థూణాంవిశుద్ధస్ఫటికాంతరాం | విరాజమానోవపుషారుక్తపట్టాత్తర
చ్ఛదాం ॥ తాంపిశావతతైష్టద్భిరభిగుప్తాంసదాశుభాం | ప్రవివేశమహాతేజాస్సుకృతాంవిశ్వకర్మణా ॥ ౧౫ ॥ తస్యాంతువై
డూర్యమయంప్రియకాజినసంవృతం | మహతోపాశ్రయంభేజేరావణఃపరమాసనం ॥ ౧౬ ॥ తతశ్శశాసేశ్వరవద్దూతా

హరణరూపేణకమణా - హేతౌత్యతీయా - మైథిలీకామమోహితఇతిహేతుగభావశేషణం - తథాచమైథిలీవిషయాకామమోహతే సుహృద
నాదరావ్ పాపహేతునీతాహరణాచ్చకృతః - చింతాకులోబధూవేత్యర్థః ॥ ౧॥ అతీతేతి - తస్మిన్కాలేమంత్రయోగ్యకాలే - అతీతసమయే అ
తీతావసరసతి - యుధిచసత్యాంయుద్ధేచప్రాప్తేసతి - అమాత్యైశ్చసుహృద్భిశ్చమంత్రస్యప్రాప్తకాలమమన్యత - మునిహృదయంతు - కా
లే అతీతసమయేరావణాయుఃకాలితేసతి - యుధిఅమాత్యాదిభిఃసహత్వానం - ప్రాప్తకాలంప్రాప్తవృత్త్యం - అమన్యతేతి - వైప్రసిద్ధా ॥ ౨॥
సహేమేతి - హేమజాలవితతంస్వణామయగవాక్షవ్యాప్తం - స్వణాసమూహనిమిత్తమితివా - వినీతాశ్వంశీతాశ్వయంక్రందితపగమ్యప్రద
క్షిణీకృత్య ॥ ౩॥ తమితి - సభాంమంత్రశాలాః ॥ ౪॥ అసీతి - చమకభేటః ॥ ౫॥ నానావికృతేతి - తతఃరావణాలయాత్ - నానావికృతవేషాఃనా
నావిధతయావివికృత్యతాలంకారాః - రాక్షసాభిశేషః ॥ ౬॥ రథైరితి - ఆక్రీడద్భిఃధారామండలగమనాదికంకుర్యద్భిః ॥ ౭॥ గదేతి - ఆత్రప్ర
తిపదమన్యత్యశ్చనుమంజరియం - అనూత్యైఃపరిచయ ॥ ౮॥ తతస్తూర్యేతి - తతఃస్థూలయాత్ ॥ ౯॥ ససేమితి - సేమిరథచక్రధారా ॥ ౧౦॥ విషల
మితి - భాసావిషలమిత్యర్థః ॥ ౧౧॥ హేమేతి - హేమమంజరిగర్భేహేమఘోషాత్కథే - ఇకారాంతత్వమావణం - శుద్ధస్ఫటికవిగ్రహేశుద్ధ
స్ఫటికసదృశాకారే - చామరవ్యజనేచామరరూపవ్యజనే - సవ్యదక్షిణైఃసవ్యదక్షిణయోః - సర్వోద్వంసోద్వంసాదుకవద్భవతీత్యేకవద్భావః ॥
౧౨॥ త్యైతి - స్పష్టం ॥ ౧౩॥ రాక్షసైరితి - సువిహితాంసుష్టునిమిత్తాం ॥ ౧౪॥ సువర్ణైఃత్యాదిశ్లోకద్వయమేకాన్వయం ॥ విశుద్ధస్ఫటికాంత
రాంనిమిత్తంస్ఫటికనిమిత్తమధ్యప్రదేశాం - రుక్తపట్టోత్తరచ్ఛదాంకనకమయపట్టువస్త్రోత్తరణాం ॥ ౧౫॥ తస్యామితి - వైడూర్యమయంవై
డూర్యప్రచురం - ప్రియకాజినసంవృతంప్రియకమ్మగస్యాజినేసంసృతం - ప్రియకోలోమకీర్మకొమ్మదూచ్చమస్త్యైఃపునైతివైజయంతీ | సో
పాశ్రయంసంవృతం - సోపధానమితియావత్ ॥ ౧౬॥ తతశ్చితి - ఈశ్వరవత్ రాజాహాణం - ఇహాసభాయాం - ఏతాశ్చేతన్నగరస్థా - ఇతి
శశాసేత్యన్వయః - తమేవప్రకారమాహ - కృత్యమిత్యర్థేన - మహద్యథాతథా - సవర్ణయత్నేననిర్వాహ్యగజాతంప్రాప్తమహత్కృత్యమ

యా ॥ ౧॥ అతీతేతి - మంత్రకాలమమన్యతమంత్రకాలంప్రాప్తమమన్యతేత్యర్థః ॥ అతీతసమయకాలేతస్మిన్కాలేవైయధిరావణః | అమాత్యైశ్చసు
హృద్భిశ్చప్రాప్తకాలమమన్యతేతిపాతేతుమంత్రస్మృతిశేషః - తస్మిన్కాలేమంత్రయోగ్యకాలే - అతీతసమయేఅతీతావసర - యుధిచప్రాప్తే
తి - అమాత్యైఃసుహృద్భిశ్చమంత్రస్యప్రాప్తకాలమమన్యతేతీయాజనా ॥ వాస్తవారైఃసమభూషేత్యాదిశ్లోకద్వయమేకంవాక్యం ॥ అతీతకామసం
వన్మఃఅతఏవపాపేనకమణా - అథాపిమైథిలీమసుచింతయన్ శ్వేష్టదేవతాత్వేనైతిశేషః - అతఏవమైథిలీకామమోహితః - మైథిలీభృత్యోహ
విమ్యామీలిచసంబంధః - భయమోహితఃసుహృదామసమ్మానాచ్చకృతోబధూవమంత్రకాలంచామన్యతేతియోజనా ॥ ౬॥ రథైశ్చైత్యాదిశ్లోకద్వ
యమేకంవాక్యం ॥ ఆతవత్ప్రాణంప్రతపహేమమంజరిగర్భేహేమమయపట్టువితలతాగర్భే - శుద్ధస్ఫటికవిగ్రహేశుద్ధస్ఫటికసదృశాకారేచామర
వ్యజనేచమరవాలనిమిత్తవతేవతేవ్యజనేచసవ్యదక్షిణైఃసవ్యదక్షిణపాశ్వయోరిత్యర్థః ॥ ౧౩॥ రాక్షసైరిత్యాదిశ్లోకద్వయమేకంవాక్యం ॥ విరచ
తాంశిశ్వకమణైఃశేషః - విశుద్ధస్ఫటికాంతరాంశుద్ధస్ఫటికనిధ్యధ్యప్రదేశాం - రుక్తపట్టోత్తరచ్ఛదాం రుక్తప్రచురపట్టువస్త్రోత్తరభ
దాం ॥ ౧౫॥ తస్యామితి - ప్రియకాజినసంవృతంప్రియకోమ్మగవిశేషః - తస్యాజినేసంసృతంసోపాశ్రయంసంవృతంసోపధానమితియా
వత్ ॥ ౧౬॥ తతశ్శశాసేత్యాదిసాధాశ్లోకమేకంవాక్యం ॥ ఏకోమహచ్ఛబ్దఃక్రియావిశేషణం - మహద్యథాతథాసామధ్యేణశక్తేననిర్వాహ్యం

లఘుసరాకృమాణ | సమానయతమేక్షిప్రిమిహైతాకరాక్షసానితి || కృత్యమస్తిమహజ్ఞాతంసమభ్యమిహనోమహ
త్ || ౧౮౪ || రాక్షసాస్తద్వచశ్శుత్యాంకాయాంపరిచక్రిమః | అనుగేహమవస్థాయవిహరశయసేషుచ | ఉద్యానేషు
చరత్సాంసిచోదయంతోహ్యభీతవత్ || ౧౮ || తేరథాకరుచిరానేకేదృప్తానేకేపుష్పగ్న్యయాణ | నాగానన్యేధిరురుహుర్జ
గ్నుశ్చైవకేపదాతయః || ౧౯ || సాపురీపరమాకీణాకరథకుంజరవాజిభిః | సంపతద్భిర్విరురుచేగరుత్తద్భిరివాంబరం || ౨౦ || తే
వాహనాన్యవస్థాప్యయానానివిధానిచ | సభాంపద్భిఃప్రవివిశుస్సంహాగిగుహామివ || ౨౩ || రాజ్ఞఃపాదోగృహీత్వాతు
రాజ్ఞాతేప్రతిప్రాజితాః | పీతేష్వన్యేబుసీష్వన్యేభూమాకేచిదుపావిశః || ౨౪ || తేసమేత్యసభాయాంవైరాక్షసారా
జశాసనాత్ | యథార్హముపతథుస్తేరావణంరాక్షసాధిపం || ౨౫ || మంత్రీణశ్చయథామఃఖ్యాఃశ్చయాథేషుపండి
తాః | అమాత్యాశ్చగుణోపేతాస్సర్వజ్ఞాబుద్ధిర్మనాః || సమేయుస్తత్రీశశశః || ౨౬ || శూరాశ్చబహవస్తదా | సభా
యాంహేమవణాణాంసర్వాథాన్యసఖాయవై || రమ్యాయాంరాక్షసేంద్రీన్యసమేయుస్తత్రీసంఘశః || (రాక్ష
సారాక్షసశ్రేష్ఠంపరివార్యోపతస్థిరే) || ౨౭౪ || తతోమహాత్మావిపులంసుయుగ్యంవరంరథంహేమవిచిత్రితాంగం || శు
భంసమాస్థాయయయాశస్వీవిభీషణస్సంసదమగ్రిజన్య || ౨౮౪ || సపూర్వజాయావరజశ్శశంసనామాథపశ్చాచ్ఛ
రణౌవవందే || శుకఃప్రహస్తశ్చతతైవతేభ్యోదదాయథాహాంపుథగాసనాని || ౨౯౪ || సువర్ణనానామణిభూషణానాం
సువాససాంసంసదిరాక్షసానాం || తెహంపరాధ్యాయగరుచందనానాంసృజశ్చగంధాశ్చవపుస్సమంతాత్ || ౩౦౪ || వ
సుకుశుర్నాన్మతమాహకశ్చిత్సభాసదోనైవజజల్పురుచైః || సంసిద్ధాద్ధాస్సర్వపవోగ్రివీర్యాభతుఃస్సర్వేదదృశు
శ్చాననంతే || ౩౧౪ || సరావణశ్శత్రుభృతాంమనస్వినాంమహాబలానాంసమితౌమనస్వీతస్యాంసభాయాంప్రభయా

స్త్రీశశశాస- మహద్భ్యోరామాదిభ్యోజాతమితివా-మహదిత్యనేనతదానీంచారముఖేనరామాదేస్సముద్రతీరగమనంరావణోజ్ఞాతవానితిగమ్య
తే || రా || తతః || ఈశ్వరవత్ఈశానవత్- కృత్యమితి- ఏకోమహద్భ్యుక్తియావిశేషణం- ఇహమహజ్ఞాతంకృత్యమస్తితత్- మహద్భూరియ
థాతథా- సామభ్యంసంపర్శనీయంకమణిఘట్- సుభ్యం-మిహనోభవేదితివాపారః- పూర్వజ్ఞోకాంతస్థమితికరణమత్రద్రష్టవ్యం- ఇతిశ
శానేకసంఘంధః- ఆనెనసైన్యస్యరామలక్ష్మణమోశ్చసముద్రతీరగమనంచారముఖేనజ్ఞాతవానిత్యవగమ్యతే || ౧౮౪ || రాక్షసాభిత్వాదిసా
ధాన్యోః || విహరమాణానీతిశేషః- విహరోవిహరస్థలః- కిమరాదిషుఅస్థాయఃహరమాణానిరక్షాంసి- అభీతవత్- అభీతాః- చోదయంతః
చోదనార్థం- లంకాయామనుగేహంపరిచక్రిమురిత్యన్వయః || ౧౮ || తేరథాకరుచిరానేకేదృప్తానేకేపుష్పగ్న్యయాణ | నాగానన్యేధిరురుహు
జగ్నుశ్చైవకేపదాతయః || రా || తతః || రథాంతవరాఃరథమధ్యస్థితాఃగ్నుశ్చత్వర్థః- హయానిత్యత్రాప్యగిరురుహురితిసంబధ్యతే- గ్నుశ్చ
కేపదాతయఃకేదిత్యదాతయస్సంతోజగ్నురితిసంబంధః || ౧౯ || నేతి || గరుత్తద్భిఃపక్షిభిః || ౨౦ || తతః || వాహనానివికాదీని- యానానిఅ
శ్వాదీని- అవస్థాప్యబహిర్విషిష్య || ౨౩ || రాజ్ఞః || అన్యేపురోహితాదయః- పీతేషుస్సంస్థాదికృతాసకేషు-అన్యేశోత్రియాః- బుసీషు
దభామయాసనేషు- కేచిత్పుత్రాదయః- భూమాసామాన్యాస్తరణమాత్రయక్తాయాంఘామా || ౨౪ || తతః || త్రియాభేదాత్తచ్ఛబ్దద్వయం-
ఉపతథుఃసమిక్షేతథుః- యథాహాంయథాక్రమం || ౨౫ || మంత్రీణశ్చేత్యాదిసపాదశ్లోకః || యథాయథాక్రమం-యథామఃఖ్యాఃత్యైకంపదం
వా- ముఖ్యాననక్రిత్యస్థితాః- అనవ్యయత్వముః- నిశ్చయాధైమ్యఅర్థనిశ్చయేషు- అమాత్యాఃకమణిసహాయాః- మంత్రీణఃబుద్ధిసహ
యాః- యద్వాఅమాసపతిష్ఠంతీత్యమాత్యాః- అన్యయాత్త్యవ- ఆప్తేత్యర్థః- బుద్ధిదర్శనాంబుద్ధిచక్షుషః || ౨౬ || శూరాశ్చేత్యత్త్రకేషుః ||
అన్యథాత్రియాపదపౌనరుక్త్యం- సభాయామితి- సుఖాయతేమాయ- తేమంవిచారయిషుం- త్రియాధోఃపపదన్యేత్యాదినాచతుశ్శీ ||
౨౭౪ || తతః || యుగ్యోఽశ్వాః- యుగంపహంతీతి- తద్వహతిరథయుగప్రాసంగమితియత్ || ౨౮౪ || సభా || నామశశంస- అభివాదన
మకరోదిత్యర్థః- శుకఃప్రహస్తశ్చేతి- వవందాతేత్యర్థః || ౨౯౪ || సువర్ణేతి || సృజశ్చగంధాఃసృజాంగంధాః || ౩౦౪ || సచుక్రీకురితి || సచుక్ర
శంసభూషుచక్రీః- నజజల్పుఃనాక్రమోక్తిచ్చయః- సభాసవఃసభాగతాః- సంసిద్ధత్యధోఃవృత్తేదచ్చింత్యః || ౩౧౪ || సభా || సమితౌసంఘే-

జాతంప్రాప్తం- మహత్కృత్యమస్తి- అతోరాక్షసాఃసమానయతేతిదూతానీశ్వరవచ్చశాసేతియోజనా- ఆనెనసైన్యస్యసుగ్రీవస్యరామ
లక్ష్మణయోశ్చసముద్రతీరాగమనంచారముఖేనజ్ఞాతవానిత్యవగమ్యతే || ౧౮౪ || రాక్షసాభిత్వాదిసాధాః || అవస్థాయవిహరమాణానీతిశేషః-
విహరశయసేషుఉద్యానేషుచవిహరమాణానిరక్షాంసిఅభీతవచ్చోదయంతః- అభీతాఅహ్వయంతోలంకాయామనుగేహంపరిచక్రిమురిత్యన్వ
యః || ౧౯ || మంత్రీణశ్చేత్యాదిసపాదశ్లోకఃమేకంవాక్యం || యథాయథావత్- నిశ్చయాధైమ్యఅర్థనిశ్చయేషుగమంత్రీణః అమాత్యాశ్చఉపమం
త్రిణః-ఆప్తేతి- బుద్ధిదశానాంబుద్ధిర్గమనచక్షురేమాతేతథా- యద్వాఅమాత్యాఃకమణిసహాయాఃమంత్రీణోబుద్ధిసహాయాః సమేయరి
త్యన్వయః || ౨౬ || శూరాశ్చేత్యత్త్రకేషుః || సభాయామిత్వాది || సుఖాయతేమాయతేమంవిచారయిషుం- సంసిద్ధాద్ధాఃపూణామనో

చకాశే మధ్యే వసూనామివ వజ్రహస్తః || 3౨౪ || ఇతిశ్రీమద్రామానామాయణే- యద్ధకాండే- ఏకాదశస్కంధః.....*

సతాంపరివదంకృత్సాంసమీత్యసమితింజయః | ప్రియోదయామాసతదాప్రహస్తంవాహినీపతిం || సేనాప
తేయథాతేనుఃకృతవిద్యాశ్చత్విధాః | యోధానధికరత్రాయాంతథావ్యాదేష్టుమహానః || ౨ || సప్రహస్తఃప్రణీతా
ర్థాదికీషాన్రాజశాసనం | వినిక్షిపద్బలంసర్వంబహిరంతశ్చమందిరైః || ౩ || తతోవినిక్షిప్యబలంపృథజ్నుగరగుప్తయే | ప్ర
హస్తఃప్రముఖేరాజ్ఞోనివసాదజగాదచ || ౪ || నిహితంబహిరంతశ్చబలంబలవతస్తవ | కురుష్వావిమనాఃక్షిప్రంయదభి
ప్రేతమస్తుతే || ౫ || ప్రహస్తస్యవచశ్శ్చుత్వా రాజారాజ్యహితైరతః | సుఖపుష్పహృదాంమధ్యేవ్యాజహరసరావ
ణః || ౬ || ప్రియాప్రియేసుఖందుఃఖంలాభాలాభౌహితాహితే | ధర్మకామార్థకృచ్చేషుయాయమర్హదేదతుం || ౭ || సర్వ
కృత్సాంయమ్భానిసమారబ్ధానిసర్వథా | మంత్రీకర్మనియుక్తానినజాతువిఫలానిమే || ౮ || ససోమగ్రీహసక్షత్రైర్మరుద్భ
రివవాసవః | భవద్భిరహమత్యర్థంవృతశ్చేయమవాపుయాం || ౯ || అహంతుఖలుసర్వాన్వస్సుమథాయతుముద్యతః |
కుంభకర్ణస్యతుస్వపాన్నేనుమథామచోదయం || ౧౦ || అయంహిసుప్తప్తాసాః | కుంభకర్ణోమహాబలః | సర్వశస్త్ర
భృతాంముఖ్యస్సశిదానీంసముత్థితః || ౧౧ || ఇయంచదండకారణ్యాద్రామస్యమహీషీప్రియా | రక్షాభిశ్చరితాద్దేశా
దానీతాజనకాత్తజా || ౧౨ || సామెనశయామారోధుమిచ్ఛత్యలసగామినీ | త్రిషులోకేషుచాన్యామెనసీతాసదృశీమ

సంఘేసఖాయాంసమితిత్వమరః | సఖాయాంసాననమండపే || ౩౨౪ || ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే-శ్రీరామాయణభూషణే-రత్నకిరీటాఖ్యా
నై-యద్ధకాండవ్యాఖ్యానై- ఏకాదశస్కంధః. ఆధ్యసర్వమేతానంతరంగగరతావిధానపూర్వకంసాన్వా
భిమతామసారేణరావణోమంత్రమథాయతే- సతామిత్యాది || సమితోయద్ధజయతీశిసమితింజయః- సంజ్ఞాయాంభృత్యవృజీత్వాదిసాఖిచిన్
మాగమః- తాంపూర్వోక్తాం- సేనేతి- కృతవిద్యాఃఅభ్యస్తధనుర్విద్యాః- చతుర్విధాఃరథికహస్తీపకసాదివదాతిరూపేణచతుర్విధాః- అధిక
రక్షాయాంపూర్వాపేక్షయాసావధానరక్షాయాం- యథాస్యంయథాజాగరూకాస్సుగ్ధః- కథావ్యాదేష్టుమహానః- ఆత్రఇతికరణంబో
ధ్యం || ౨ || సఇతి- సఃసర్వేమవిద్యమానేష్వపిరావణవిస్రంభపాత్రభూతః- ప్రణీతాత్మానిశ్చితబుద్ధిఃమందిరరావణగృహానిక్షిపత్విన్యక్షిప
త్వవ్యధాత్ || ౩ || తతఇతి- ప్రముఖైశ్చగ్రే || ౪ || నిహితమితి | అవిమనాఃస్వేష్టవృదయః- యదభిప్రేతంతత్కురుష్వ- తత్తేభీష్టం- తెలస్సనిధ్యతు ||
౫ || ప్రహస్తస్యేతి- సుఖేషుఃకామపురుషార్థేషుఃసవిజయేషుః || ౬ || మంత్రణీయంవక్త్రమనానైషామాభిముఖ్యంసంపాదయితుంచరమం
తాప్రశంసతి- ప్రియాప్రియేఇతి | ధర్మకామార్థకృచ్చేషుధమకామాగ్రసంకలేషుఃషయే- ధమాదిష్టిదానీంకోవాసేవ్యతిసందేహా
తదన్తరాసఫలఘాతే- ప్రియాప్రియేసుఖందుఃఖసాధనేవస్తుని- సుఖందుఃఖం- లాభాలాభౌ- లాభఃష్టపాప్రిః- అలాభఃతదన్తాశః- తాచ-
హితాహితేహితంతంత్రకాలఫలవత్- అహితంతత్తత్- తేచ- వేదితుమహాధ- ప్రియాప్రియాదిఫలస్వరూపనిధాకరణాయధర్మాదిసందే
హానిరాకర్తుంసమర్థాత్త్యర్థః || ౭ || కథమహామంషత్వపేక్షాయాంతత్కర్మముఖేనదర్శయతి-సర్వేతి || స్వప్తం || ౮ || ఇదానీమపిత్రేవాస్త్వి
త్యాహ- ససోమేతి | ప్రహస్తోమభిన్నాస్సుర్యావయః- మరుద్భిఃసోమాదిభీన్నైదౌవైః || ౯ || పూర్వోక్తస్త్రైవార్థస్యపునరపివత్ప్రమాణ
త్వాత్తత్రపునఃకథనమేతుందశశయతి- అమితి || పురవధారణే- సర్వావశఃసమర్థయతుంజ్ఞాపయితుం- ఉద్యతపివపూర్వమేవోద్యతః-
కింకుంభకర్ణస్యస్వపాన్దైత్యోఽనుమర్థం- నాచోదయంతస్యనావేదయం- అతఃకర్ణతీత్యర్థః || ౧౦ || కుంభకర్ణఃస్యస్వపాన్దిత్యోక్తమేవ
స్వప్తయతి- అయమితి || షడ్మాసానిత్యత్వంతసంయోగేద్వితీయా- ఇదానీంసముత్థితః- అతఃపూర్వంనావేదయమిత్యర్థః || ౧౧ || ఉత్తరత్రసీ
తాప్రత్యర్థణానినారామజయోఽచార్యతామితివక్త్రకామస్తస్యాదుస్త్యజత్వందశశయితుంతామేవస్తాతి- ఇయమిత్యాదినా || రక్షాభిశ్చరితా
ద్దేశాత్జనసానాదిత్యర్థః- సామయానీతేత్యక్తిరజానంతంకుంభకర్ణఃప్రతి || ౧౨ || సేతి || ఆలసగామినీమందగామినీ | త్యజతామనిచ్ఛంతీం

రథాః || ౩౨౪ || ఇతిశ్రీమహాకవిరచితాయాం శ్రీరామాయణతత్త్వదీపికాఖ్యానాయాం- యద్ధకాండవ్యాఖ్యానాయాం- ఏకాదశస్కంధః.

౧ || సేనాపతఇతి | యేకృతవిద్యాః అభ్యస్తసర్వవిద్యాః-చతుర్విధాఃరథికహస్తీపకసాదివదాతిరూపేణచతుర్విధాః-యోధాఃసాతీతీశేషః-
అధికరక్షాయాంయథాస్యంయథాజాగరూకాఃస్యంతాతథావ్యాదేష్టుమహానీత్యర్థః- యోధాన్మగరరక్షాయామితిచపాఠః || ౨ || సప్ర
హస్తాత్పాది || ప్రణీతాత్మానిశ్చితాత్మాప్రహస్తః- రాజశాసనంఽక్షీర్ణకసర్వంబలంమందిరబహిరంతశ్చవినిక్షిప్య- తతోనగరగుప్తయేబలంపృ
థగ్వినిక్షిప్య- అగతఇతిశేషః- ప్రహస్తోరాజ్ఞఃప్రముఖేనివసాద- అభిప్రేతంకురుష్వేతిజగాదదేతియోజనా || ౩ || ప్రియాప్రియేఇతి | ధమకా
మాధకృచ్చేషుధమకామాగ్రసంకలేషుఃషయే- ధమాదిష్టిదానీంకోవాసేవ్యతిసందేహా- తత్రవసకులఘాతేప్రియాప్రియేప్రియా
ప్రియసాధనై- సుఖేసుఖకరోవాయేమఃఖేమఃఖకరోవాయే- లాభఃష్టపాప్రిః- అలాభఃతదభావఃతస్మిన్- హితాహితేఇతిపాఠః || ౪ || పూ
ర్వేదుఃకర్తిత్వార్థఃఇదానీంకిమర్థకభ్యతతత్యాశంక్యపునఃకథనమేతుమాహ-అహంత్వితి || పురవధారణే అహంసర్వాఃసమథాయతుంజ్ఞాపయి
తుంఉద్యతపివపూర్వమేననివేదితవానిత్యర్థః- కింకుంభకర్ణస్వపాన్దైత్యోరిమమర్థంకుంభకర్ణఃస్యనావేదయంతతఃకర్ణతత్త్వార్థః- అబోధయమితిపా
తేవ్యయమేవార్థః || ౧౦ || అయమితి || షడ్మాసాప్రత్యుత్తరసంయోగేద్వితీయా || ౧౧ || సీతాప్రత్యర్థణంవినారాఘవజయోపా

తా|| ౧౩ || తనుమధ్యాప్యధుశోగ్రీవేశారదేందునిభాననా | హేమబింబనిభాసామ్యామాయేవమయన్త్రితా || ౧౪ || సులో
హితతలౌశ్లాఢ్యచరణౌసుప్రతిష్ఠితా | దృష్ట్వాతామ్రనఖౌతస్వాదీప్యతేమేశరీరజః || ౧౫ || హుతాగ్నేరర్చిసంకాశామే
నాంసారీమివప్రభాం | (దృష్ట్వాసీతాంవిశాలాక్షీంకామస్యవశమేయివాణా || ౧౬ ||) ఉన్నసంవదనంపల్లుపిల్లలంచా
రులోచనంపశ్యం ప్రదావశస్తస్యాః కామస్యవశమేయివాణా || ౧౬ || కోధహామసమాసేనమర్వర్ణకరణేనచ || శోక
సంతాపనిత్యేనకామేనకలుషీకృతః || ౧౭ || సాతుసంవత్సరంకాలంమామయాచతభామినీ || ప్రితక్షమాణాభరైరంరా
మమాయతలోచనా || ౧౮ || తన్నయాచారునేత్రాయాఃప్రతిజ్ఞాతంవచశ్శుభం || శ్రాంతోహంసతతంకామాద్యాతోహ
యభివాద్యని || ౧౯ || కథంసాగరమక్షోభ్యముత్తరంతివనాః సః || బహుసత్వసమాకీర్ణంతౌవాదశరథాత్మజౌ || ౨౦ || అ
థవాకపిన్నైకేనకృతంసఃకదనంమహత్ || మజ్జేయాఃకార్యగతయోబూతయస్యథామతి || ౨౧ || మానుషావ్రేభయం
నాస్తితథాపికువిమృశ్యతాం || తదాదేవాసురేయద్ధేయమ్నాభిస్సహితోజయం || తేమేభవంతశ్చతథా || ౨౨ || సుగ్రీవప్ర

వరిగృహజేతరామిత్యత్రాహ - త్రిష్టితి || ౧౩ || ఆశద్వశత్వముపపాదయతి - తనుమధ్యాప్యతి నా || హేమబింబనిభాస్వణప్రతిమాతుల్యాసా
మ్యారమ్భా - మామౌనప్రతిక్షణమపూర్వపదాశ్చర్యావహవస్తువత్ స్థితా || ౧౪ || క్రమేణారోఢ్యతీత్యాశంక్యమన్తధౌవిశంబంససహతృత్యా
హ - సులోహితేతి || సుప్రతిష్ఠితాసమతతా - దృష్ట్వా - స్థితస్థేతిశేషః - శరీరజఃకామః || ౧౫ || సోపినిగృహ్యతామిత్యాశంక్యాహ - హుతేత్యా
ది || అథామేకంవాక్యం || అచికశ్చబ్దస్యకారాంతత్వమాషణం - సారీమివప్రభామిత్యసృద్వప్యేత్యాదిశేషపూరణేనసంబంధః || ౧౬ ||
ఉన్నసమితి || ఉన్నసంఉన్నతనానికం - ఉపసగాఢ్యేతినసాదేశః - అవశంబవశః - తదధీనఃకథంగిగృహీయామితిభావః - పల్లు
శుందరం || ౧౭ || కామవశ్యత్వమేవవివోచి - క్రోధేతి || క్రోధహామసమాసేనకోధహామేకైకరూపేణదుర్వణకరణేనవైవ
ణ్యకారణా - శోకసంతాపనిత్యేనశోకేమనోవ్యధాయాంసంతాపేశరీరపీడాయాంచనిత్యేనఅసపాయేన - కామేన - కలుషీకృతఃవ్యాకుల
చిత్తోస్థి || ౧౮ || యద్దేవంసాప్రసవ్యపిశయామూరోప్యతాంతత్రాహ - సాత్వితి || సంవత్సరంకాలంసంవత్సరరూపంకాలం - సంవత్సరా
భ్యంతరేరామాయదినాగతః - తదాతథాకరిమ్యామిత్యయాచతేత్వర్థః - ఇదంచారోహ్యక్తం - వస్తుతోరావణేనైవతథాప్రతిజ్ఞానాదిభావః ||
౧౯ || తన్నయేతి || చారునేత్రాయాశ్చప్రతిశ్రవణపాతః - నయనసాందర్యపారవశ్యేనతద్వచనమంగీకృతవాసస్తీతిభావః - అభ్యనిచీఘ్రమా
నేక || ౧౯ || కథమేనాముపలప్యసీతాముపనేత్రముపాగతేసపరికరేదాశరథావిత్యతాహ - కథమితి || ఉత్తరంతిఉత్తరిష్యంతి - సత్వానిర్భు
వవ్యతిరిక్తజంతవః || ౨౦ || తేహికేమిదానీంవిచార్యంతిత్రాహ - అధవేతి || యస్యయథామతి - తథాబూతేత్వర్థః || ౨౧ || భీమణుతవ్యావృత్త్య
ర్థస్యమతమాహ - మానుషాదితి || సపాదశ్లోకమేకంవాక్యం || మానుషాత్భయాభావేహేతుమాహ - తదేతి - అజయమిత్యధేషః - యత్రమైక
వచనం - ఇదంతివతోమేమనుమ్యుఃకియానితిభావః - తేమేభవంతశ్చతథా - తేదేవాసురేయద్ధేతారోభవంతః - తథాసహాయభూతావ
తకంత్యత్వర్థః || ౨౨ || సుగ్రీవప్రముఖాకహరీనిత్యత్తరశేషః || పాప్రజ్ఞాతవంతా - పరుకాలయంసముద్రం - సంప్రాప్తాప్రాప్తృతాం

యోవిచార్యతామివక్తకామస్తస్యాదుస్త్యజత్వందశయితుంస్తాతి || తనుమధ్యాప్యతి || హేమబింబనిభాసువణప్రతిమాసదృశీ - మాయా
ప్రతిక్షణమపూర్వపదాశ్చర్యావహవస్తువిశేషః || ౧౪ || సులోహితేతి || చరణౌదృష్ట్వాస్థితస్థేతిశేషః || ౧౫ || హుతాగ్నేరర్చిసంకాశామే
నాంసారీమివప్రభాం || ౧౬ || ఉన్నసమితి || తస్యావదనంపశ్యంతవశంబవశస్సకామస్యవశమేయివానిత్యసంబంధః || ౧౬ || క్రో
ధేతి || క్రోధహార్షసమాసేనకోధహార్షయోస్సమాసేనకోధహార్షావస్థయోర్బాధకత్వేనైకరూపేణదుర్వణకరణేనవైవర్ణ్యకారణా శోకసం
తాపనిత్యేనశోకసంతాపావస్థయోర్బాధకత్వేన నియతేన - అనెనాత్వపదాదిజనితదుఃఖిత్యాద్యవస్థాస్సపి కామస్యబాధకత్వముక్తంభవ
తి || ౧౭ || తవశ్యేదితలభ్యప్రతికూలయాసీతయాకింప్రయోజనం - సాత్యజ్యతామిత్యాశంక్య - సామేనశయామ్యారోధుమిచ్ఛత్యలస
గామినీత్యవశాదాగతసత్వవచనసూచితదసరాగాభావంసంగోప్యస్త్యకృతస్యావధేస్తత్పార్థినాపూర్వకత్వమారోప్యాహ - సాత్విత్యాది ||
కాలమవధిత్యేనాయాచత || ౧౮ || ఇయంచదండకారణ్యాదిత్యారభ్యశ్రాంతోహంసతతంకామాదిత్యంతస్యరంభసందర్భస్యవాస్తవార్థస్తు -
పూజాధామానీతాంత్రైలోక్యమోహినింమమేష్టదేవతాంగీతాంస్థుడిలకాయినందుఃఖాకాంతాంధృప్త్యా - అహమతిదుఃఖమనుభవామిత్యా
శయేనాహ || సామేనేతి || మేకయామ్యంమదర్శితాంశయామిత్యధాః ఏతాదృశవిశేషణవిశిష్టానీతాదుఃఖావాకానభవతీతిసూచయితుంతామ
సంవణయతి - త్రిలోకేష్విత్యాదినా || కించ - సులోహితేతి - తస్యాఃసకలకలుషమారణాచరణౌదృష్ట్వాహుతాగ్నేరర్చిసంకాశాంపినాం - దుః
ఖితామితిశేషః - దృష్ట్వామేశరీరజఃసీతానిమిత్తజోగ్నిరితిశేషః - దీప్యతేత్వర్థః || రమస్వస్యచారేమకిమేతాదృశచింతయేత్వతాహ - ఉన్నసమి
త్యాదిశ్లోకద్వయేన || ఉక్తవిశేషణవిశిష్టకామేనకలుషీకృతోపిలవశోపి - తస్యాదుఃఖితాయాఃసీతాయాశ్చితిశేషః - వదనంపశ్యన్నహంకామస్య
వశమేయివాణా కామవశంప్రాప్త్యామికిమితికాకుః || త్వద్గృహేజగదంబాయాఃసీతాయాః విద్యమానాయాస్సత్యాఃతవకాహనిత్యాశం
క్య - తస్యామగ్నృహంపస్థితికాలోపిసమాప్తప్రాయవిపేత్యాశయేనాహ || సాతుసంవత్సరమితి || ౨౦ || మానుషావ్రేభయమిత్యాదిసపాదశ్లో
కమేకంవాక్యం || యద్యద్యదేతదా - దేవాసురయద్ధేయమ్నాభిస్సహితోజయంప్రాప్తవానస్థియద్యపి - మేమతేభవంతశ్చతథాతాదృక్సహాయా
యద్యపి - మానుషావ్రేభయంనాస్తియద్యపి - తథాపికువిమృశ్యతామితిసంబంధః || ౨౨ || సుగ్రీవప్రముఖానిత్యాది || సీతాయాఃపదకింపీరా

ముఖాన్వరితా || పరేచారేనముద్రస్యపురస్కృత్యన్మహాత్మజౌ | సీతాయాఃపదవీంప్రాప్తానంప్రాప్తావరుణాలయం ||
 ౨౪ || అదేయాచయథాసీతావధౌదశరథాత్మజౌ | భవద్భిమంత్రితామంత్రీస్సునీతంచాభిధీయతాం || ౨౫ || సహి
 శక్తింప్రసక్త్యామిజగత్యన్యస్యకస్యచిత్ | సాగరంవానరైస్తీర్త్యాశ్చయేనజయోమమ || ౨౬ || తస్యకామవరీత
 స్యచిశమ్యపరిదేవితం | మంభకణఃప్రేమకోధవచనంచేదమబ్రవీత్ || ౨౭ || యదాతురామస్యసలక్ష్యణస్యప్రసహ్యసీ
 తాఖలుసాశిహోహృతా | సకృత్సమీక్ష్యైవసునిశ్చితంతదాభజేతచిత్తంయమునేనయామనం || ౨౮ || సర్వమేతన్నహ
 రాజకృతమప్రతిమంతవ | విధీయేతసహస్రాభిరాదావేవాస్యకమణః || ౨౯ || న్యాయేనరాజకార్యాణియఃకరోతిద
 శాసన || నసంతప్యతేవశ్చాన్నిశ్చితార్థమతిర్నృపః || ౩౦ || అనుపాయేనకమాణివిపరీతానియాచ | క్రియమా
 నానిమన్యంతిహవీంవ్యప్రయతేషివ || ౩౧ || యఃపశ్చాత్పూర్వకార్యాణిక్రూణ్యభిచికిషతి || పూర్వంచాపరకార్యా
 ణినసవేదనయానయా || ౩౨ || చపలస్యతుక్పత్యేషుప్రసమీక్ష్యాధికంబలం | క్షిప్రమన్యేసప్రద్యంతేక్రాంచస్యఖమివ
 నామ. కానఃక్షుతిరిథావః || ౨౪ || విమృశ్యతామిత్సుక్తంవిమశేప్రకారంసర్వయతి - అదయేతి || మంత్రీమంత్రితాం - మంత్రీక్రియతామిత్సు
 ర్థః. సునీతంసునిశ్చితం || ౨౫ || మాఘాద్రావిశ్యసముద్రతరణైతవజయేవాశక్తిః తత్సహాయస్యాన్యస్యకస్యచిత్స్యాత్తత్రాహ - సహితి || వా
 నరైస్సహసాగరంతీర్త్యా - ఆగమమితిశేషః - రామోదస్యస్యశక్తింసపశ్యామి - ఆత్మమమనిశ్చయేనజయఃత్యన్వయః || ౨౬ || తస్యేతి || కామ
 పరీతస్యకామేనవిపరీతస్య - కామాతురతయావిపరీతబుద్ధిత్యర్థః - పరిదేవితంపరిదేవనం - తద్వదసంగతభాషణమిత్యర్థః || ౨౭ || మంభికిషి
 తసంయత్యైస్సమరైకరంత్రనిణయే | సహితోమంత్రయిత్వాయఃకమాణగణాప్రవతయేదత్కుక్తుత్తమంత్రయిత్వభాషే, ఏకోధవిమృ
 శన్నేకోధమేప్రమరుతెమనః | ఏకఃకార్యాణికురుతేతమాచునుఃధ్యమగరమిత్సుక్తమధ్యమమంత్రయిత్వభాషే - నావస్థితోసీత్యాహ - య
 దేతి || యదాసకృత్సమీక్ష్యైవస్వయమేవవిచార్య - రామస్యసీతాహోహృతా - తదైవ - చిత్తంకత్వ - యమునాయామనంపర్వతమివ - సుని
 శ్చితంసునిశ్చయంభజేతఖలు - సహివాస్తాభిస్సహవిచారకాలః - ఇదాసీవిచారణం - గతేజలేసేతుబంధనమితిభావః || ౨౮ || తదాకృతేకింస్యాదిత్య
 త్రాహ - సర్వమితి || కృతమితికర్మణినిష్ఠా - ఏతత్కృతంసర్వంమంత్రకమ - అస్యకమణఃసీతాహరణరూపస్య - ఆదావేవయదివిధీయేత. తదా
 అప్రతిమం - సమంజసంస్యాదిత్యర్థః || ౨౯ || ఆదౌవిచార్యకృతస్యసాఫల్యప్రదర్శనపురస్కరమవిచార్యకృతస్యఫలవైపరీత్యందర్శయత్క్షిణ్ణకద్యయే
 న-న్యాయేనేతి || న్యాయేనవిచారణే || ౩౦ || అనుపాయేనేతి || అనుపాయేనవిపరీతోపాయేన - క్రియమాణానికమాణి - విపరీతానివిపర్యస్తాని
 యాని - తానిచదుష్కృంతిదోషవంతిచభవంతి - నకేవలంనిష్ఫలానిప్రత్యతానర్థకరాణ్యపిభవంతీత్యర్థః - ఆప్రయతేషుఅకుచుఅపాత్రేషుచి
 యమానాసీతిశేషః || ౩౧ || ఆకాలకృతంమంత్రకరణమగ్రచిత్తమిత్వాహ - యఇతి || పూర్వకార్యాణిపూర్వకతేవానిమంత్రకమాణి - ఆపర
 కార్యాణిఉత్తరకాలకర్తవ్యకమాణంభావ - పూర్వంమంత్రవిచారాత్పూర్వం || ౩౨ || ఇదాసీమసమీక్ష్యకారిణోబలమపినిరర్థకమిత్వాహ - చప
 లస్యేతి || యద్వాప్రాప్తామప్యనీతింబలేనసమీకరిస్తామిత్వత్రాహ - చపలస్యేతి || కృత్యేషు క్షిప్రం - చపలస్యఅసమీక్ష్యకారిణః - బలమధికమా
 భిముఖ్యేనజేతుమశక్యం - సమీక్ష్యచార్య - అన్యేత్రవః - ఖగరంధ్రం - ప్రపద్యంతే - అసమీక్ష్యకరణరూపావసరంబద్ధాభిభవంతీత్యర్థః -

సంప్రాప్తావరుణాలయమితిపాఠే - పదవీంష్టాత్వేతిశేషః - పదవీంప్రాప్తాసంప్రాప్తావరుణాలయమితిపాఠే - పదవీంప్రాప్తాత్వంతాసంతా
 వరుణాలయంసంప్రాప్తావరినంబంధః || ౨౪ || అదేయేత్యాది || సునీతంసుప్తునిణీతంకార్యం - వాస్తవాధేఃఆవధ్యావితిచేదః || ౨౫ || సహి
 తి || ఆత్మాగంతుమితిశేషః - జగతికస్యచిదన్యస్యశత్రోర్వానరైస్సహసాగరంతీర్త్యా ఆత్మాగంతుంశక్తింసపశ్యామిహి - ఆత్మానిశ్చయేనమమజయ
 ఃత్యన్వయః - నిశ్చయేనజయేమమేతిపాఠేమమజయే అన్యస్యకస్యచిదపినిశ్చయే శక్తింసపశ్యామీతియోజ్యం | సహిశక్తిమిత్వస్యవాస్తవాధేఃస్తుఅ
 న్యస్యశక్తింసపశ్యామి - రామంవినిశ్చేషః - ఏవంనిశ్చయేనతిమమమయోనెత్యన్వయః || ౨౬ || ససపూర్వమేవకరణీయమేతదిదాసీంక్రియమాణం
 గతోదకసేతుబంధసదృశమిత్వాహ - యదాత్వేతి || యదాతురలక్ష్యణస్యరామస్యసీతాసకృత్సమీక్ష్యైవాస్తాభిస్సహవిచార్యస్వయమేవవిచారయ
 న్నిహోహృతాతదైవఖలుసకృత్సమీక్ష్యవేళాయామేవాసకృదస్తాభిస్సహవిచారితంచేచ్ఛిత్తంకత్వ - సునిశ్చితంనిశ్చయంభజేతఖలు - ప్రాప్త
 యాద్ధి - కథమివయమునాయామనంయమునాఖ్యాగిమివ - ఆస్తాభిస్సహవిచారస్యసవితకాబితిభవితార్థః || ౨౮ || తదైతత్తత్తంత్ర
 కరణేఫలమాహ - సర్వమితి || కృతమితికమణినిష్ఠా - తవసర్వమేతత్కృతంమంత్రాత్త్రకంకమ - అస్యసీతాహరణరూపస్యకమణః - ఆదా
 వేవప్రాగేవ - ఆస్తాభిస్సహవిధీయేత-విహితంచేదప్రతిమమనుషమమనుత్తమంభవేదీత్యర్థః - తదానకృతం - ఆత్మోధునాక్రియయాణోవిచారః
 గతజలసేతుబంధసదృశమితిభావః || ౨౯ || ఆదావేవవిచార్యకృతస్యకమణస్సాఫల్యమాహ - న్యాయేనేతి || న్యాయేనవిచారణసంతప్యతేంత
 పతి || ౩౦ || విచారవిధురంకాలాతీతంచకమాణిష్ఫలభవతిత్వాహ - అనుపాయేనేతి || అనుపాయేన అవిచారితోపాయేన - విపరీతాని వ్యత్యస్తాని
 అప్రయతేషు అపాత్రేషు || ౩౧ || మంత్రవిచారానంతరకతేవ్యసీతాహరణం మంత్రవిచారాత్పూర్వంకృతవతః సీతాపహరణాత్ పూర్వక
 తేవ్యమంత్రవిచారమిదాసీం చికిషేత్ ప్రవనీత్యనీతిజ్ఞతానాస్తీత్యాహ - యఃపశ్చాదితి || పూర్వకార్యాణిపూర్వకతేవాని || ౩౨ || ఇదాసీ
 మసమీక్ష్యకారిణోబలమపినిరర్థకమిత్వాహ - చపలస్యేతి || బలవతోపి కృత్యేషు - చపలస్య - అసమీక్ష్యకారిణఃపురుషస్య - ఆధికంబలంసమీక్ష్య

ద్విజాః ॥ ౩౩ ॥ త్వయేదం మహాదారబంధం కార్యమప్రతిచింతితం । దిష్ట్యాత్వాంసావధీద్రామోవిషమిశ్రమిషామిషం ॥
౩౪ ॥ తస్మాత్త్వయాసమారబంధం కర్తవ్యమప్రతిమంపరైః । అహంసమీకరిష్యామిహత్యాశత్రూం ప్రవాసఘం ॥ ౩౫ ॥ అ
హమత్సాదయిష్యామిశత్రూం ప్రవవిశాంపతే । యదిశక్రవివస్వంతోయదిపావకమారుతౌ ॥ తావహంయోధయి
ష్యామికుబేరవరుణావపి ॥ ౩౬ ॥ గిరిమాత్రశరీరస్యమహాపరిఘయోధినః ॥ నదతస్త్రీక్ష్యదంప్రస్యవిభియాద్వైపురం
దరః ॥ ౩౭ ॥ పునర్మాంసద్వితీయేనశరేణనిహాన్యతి ॥ తతోహంతస్యపాప్యామిరుధిరం కామమాశ్వాసం ॥ ౩౮ ॥ వధే
నవైదాశరభేస్సుఖావహంజయంతవాహతుః మహంయతిష్యే ॥ హత్వాచరామంసహలక్ష్మణేనఖాదామిసర్వాకహరి
యాధముఖ్యా ॥ ౩౯ ॥ రమస్వకామంపిబచాగ్ర్యవారుణీంకురువ్వకార్యాణిహితానివిజ్వరః ॥ మయాతురామేగ
మితేయమక్షయంచిరాయసీతావశగాభవిష్యతి ॥ ౪౦ ॥ ఇతిశ్రీమద్యుద్ధకాండే ద్వాదశస్కంధః ॥ ౪౦ ॥

రావణంకుర్ధనాజ్ఞాయమహాపార్శ్వమహాబలః । ముహూర్తమనుసంచంత్యప్రాంజలిర్వాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౪౧ ॥

క్రాంచస్యాన్నత్యైశాలంఘ్యత్వాత్సుబ్రహ్మణ్యశక్తివిదారణకృతరంధ్రేణహంసాప్రమతిక్రమ్యగచ్ఛంతీతిప్రసిద్ధిః ॥ ౩౩ ॥ సాపాయంచత్వ
త్కృతంకమేత్యాహ- త్వయేతి ॥ మహాత్మదుష్కరం- సాపాయమిత్యర్థః- అప్రతిచింతితంఅనాలోచితం-ఇదంసీతాహరణరూపంకార్యం-
సాపాయత్వమేవాహ- దిష్ట్యేతి ॥ ౩౪ ॥ సర్వమేతన్నహరాజేత్యపక్రమ్యైక్రమపసంహరతి- తస్మాదితి ॥ తహికాకాగిరిత్యపేక్షాయాంమ
యిజీవతిశ్రీభారత్యాహ- అహమితి- అనఘేని- త్వంతునిర్వ్యసనోభవేత్యర్థః- సమీకరిష్యామిసత్యసీతీకుశ్యేరిష్యామిత్యర్థః ॥ ౩౫ ॥ తదేవాహ-
అహమితిసాధకాః ॥ విశాంపతేప్రజానాంపతే- అతిమానుషైభవాతాధంజయోతత్యాహ-యదిత-తాదశరథాత్మజౌశక్రవివస్వంతౌ
యదిస్యాతంతథాపీత్యర్థః ॥ ౩౬ ॥ స్వస్యయోధనసామర్థ్యవిశేషందశకాయతి- గిరితి ॥ గిరిమాత్రశరీరస్యగిరిప్రమాణదేహస్య- ప్రమాణ
ద్వయస్థస్థుభేమాత్రచఇతిమాత్రచప్రత్యయః- పంచమ్యథేషస్తి ॥ ౩౭ ॥ శరపషికణోరామస్యపురతఃకథంసాక్షంతకస్త్రత్యాహ-పు
వంతి ॥ సఃరామః- పునమాంప్రథమమేకేనశరేణనిహత్యపునరపిద్వితీయేనశరేణమాంహనిష్యతి- తతిఃతావదేవేత్యర్థః- అత్రాశ్లిలవపిష్య
న్యతే- మాంద్వితీయేనశరేణావశ్యంసహనిష్యతి- తస్యరామస్య- తస్తస్మాద్ధనాత్- కతేరివస్తి- రుధిరంస్వరుధిరం- పాస్యామి- కామం
అత్యర్థః- ఆశ్వసనశ్వాసేతి ॥ ౩౮ ॥ అత్తానమరతుఃపరఘాతీహింసజ్ఞాస్యతిన్యాయేనపరవత్స్వస్యాపివధే- నకోప్యతికయ- త్యత్రా
హ-వధేనేతి ॥ అత్రాప్యథాకంతరం- వధేనస్వనాశేన- దాశరథేస్సుఖావహంజయంతవసకాశాదాహతకాయతిష్యేరామంహత్వారామంగ
త్వా- హనహింసాగత్యోరితిధాతుః- ఖాదామికింజీవామికిమితికాకురనుసంధేయా ॥ ౩౯ ॥ రమస్వేతి ॥ అత్రాప్యథాకంతరం- మయారామే
కమయేత్కయంయథాభవతితథాగమితాప్రాప్తితాసీతారామస్యవశగాభవిష్యతి- రమస్వేత్యాదౌకాకుః ॥ ౪౦ ॥ ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచి
తే- శ్రీరామాయణభూషణే-గత్నకిరీటాఖ్యానే-యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానే-ద్వాదశస్కంధః ॥ ౪౦ ॥

స్వస్తాదధింబలంసమాలోచ్యతస్యఖంరంధ్రం-అన్యైశక్రవంప్రపద్యంతే- ద్వితీయపాదస్థఖశబ్దస్యకాకాక్షివదుభయత్రాప్యన్వయః- ద్వి
జాహంసాః- అలంఘ్యస్యక్రాంచస్యలంఘనాయఖంస్కందశక్తికృతంరంధ్రం-యథాప్రపద్యంతేతద్దత్త్యర్థః ॥ ౩౩ ॥ భవత్వేదంమయాకించా
వలంకృతం- యేనశత్రూణాంమయిరంధ్రేస్యాదతఆహ- త్వయేతి ॥ అప్రతిచింతితంఅనిచారితం- మహాత్ప్రాణావసానపర్యవసాయిఇదం
సీతాపహరణరూపకార్యంత్వయాఘాతేసహయేనారబంధకృతం- అతోరంధ్రంప్రాప్తం- తత్తదైవశాత్పరిహృతమిత్యాహ- దిష్ట్యేతి ॥ ౩౪ ॥
త్వత్కృతాకృత్యపరిగణనేనకిం- ఇదాసంసర్వంమచ్చార్యణప్రతిపదాస్యామిత్యాహ- తస్మాదితి ॥ అప్రతిమంతవాసనురూపం- పరైమద్యుతిరి
త్యైకైరప్రతిసమాధేయమితిశేషః ॥ ౩౫ ॥ రామస్యఅధికబలంపిచింత్యాహ- అహమితి ॥ సాధకాన్లోకమేకంవాక్యం- యదితి- తౌరామలక్ష్మణౌశక్ర
వివస్వంతౌ- యదిస్యాతామితిశేషః- తథాపియోధయిష్యామియోత్సాహిత్యర్థః ॥ ౩౬ ॥ తస్మాదితి ॥ ౩౭ ॥ పునరితి ॥ సఃరామఃహమేకేన
శరేణప్రహృత్యపునఃద్వితీయేనశరేణనిహనిష్యతియది- తత్ప్రత్యేవార్వమేవతస్యరుధిరంతహంకామపాస్యామి- ఆశ్వసేతియోజనా ॥ పునరి
త్యాపిణోకత్రయస్యవాస్తవాధిస్తురణమూర్ధానిస్వకతేవవ్యంజ్ఞాపయతి ॥ పునరితిశేషః- సఃరామః- ఏకేనశరేణమాంప్రహృత్యపునర్ద్వికాతీయ
నశరేణనిహనిష్యతి- తత్ప్రత్యేవప్రాగేవతస్యరామస్యసంబంధివానరాణామితిశేషః- రుధిరంపాస్యామి- కామమాశ్వాసం ॥ ౩౮ ॥ శ్రీరామజయేమ
మసామర్థ్యంనాస్తీనిజ్ఞాపయతి ॥ వధేనేతి ॥ దాశరథేర్వధేసతి- తవసుఖావహంజయమాహర్తుంసయతిష్యే- కింతులక్ష్మణేనసహ- రామం
విసేతిశేషః- సర్వాకహరియాధముఖ్యాహత్వాఖాదామితిసంబంధః ॥ ౩౯ ॥ రమస్వేతి ॥ మయారామేవిషయే- యమక్షయంగమితేసతి-
సీతాఅవశంఅస్యవిష్ణురూపరామస్యవశమాగమిష్యతీతిసంబంధః ॥ ౪౦ ॥ ఇతిశ్రీమహేశ్వరతీర్థకవిరచితాయాం- శ్రీరామాయణతత్వదీపికా
ఖ్యాతాయాం- యుద్ధకాండవ్యాఖ్యాతాయాం- ద్వాదశస్కంధః ॥ ౪౦ ॥

యఃఖల్యపివనంప్రాప్యమృగవాళసమాకులం । సపిబేన్నధుసంప్రాప్తంసనరోబాలిశోభవేత్ ॥ ౨ ॥ ఈశ్వరస్యే
 శ్వరఃకోస్తితవశతునిబహుణ । రమస్వసహవైదేహ్యశతూర్ణాక్రమ్యమూఢాను ॥ ౩ ॥ బలాతుగ్గుటవృత్తేనవ
 తాస్వసుమహాబల । ఆక్రమ్యాక్రమ్యసీతాంవైతథాభుజ్త్వరమస్వచ ॥ ౪ ॥ లబ్ధకామస్యతేషశ్చాదాగమివ్యతియ
 ద్భయం । ప్రాప్తమప్రాప్తకాలంవాసర్వంప్రతిసహివ్యసే ॥ ౫ ॥ కుంభకణాస్సహస్త్వాభిరింద్రజిచ్ఛమహాబలః । ప్ర
 తిషేధయితుంశక్తౌసవజ్రమపివజ్జిణం ॥ ౬ ॥ ఉపప్రదానంసాంత్యంవాభేదంవాకుశలైఃకృతం । సమతిక్రమ్యదండేన
 సిద్ధిమథేషురోచయ ॥ ౭ ॥ ఇహప్రాప్తాన్వయంసర్వాన్మతూర్ణంప్రవమహాబల । వశేశస్త్రప్రతాపేనకరిష్యామోన
 సంశయః ॥ ౮ ॥ ఏవముక్తప్రదారాజామహాపార్శ్వేనరావణః । తస్యసంపూజయన్వాక్యమిదంవచనమబ్రవీత్ ॥ ౯ ॥
 మహాపార్శ్వశిఖోధత్వంగహస్యంకించిదాత్మనః । చిరవృత్తంతదాఖ్యాస్యేయదవాప్తంమయాపురా ॥ ౧౦ ॥ పితామ
 హస్యభవంగచ్ఛంతీంపుంజికథలాం । చంచూర్యమాణామద్రాక్షమాకాశేగ్నిశిఖామివ ॥ ౧౧ ॥ సాప్రసహ్యమయా
 భుక్తాకృతావివసనాతతః । స్వయంభుభవనంప్రాప్తాలోలితానలిసీయథా ॥ ౧౨ ॥ తస్యతచ్చతదామన్యేజ్ఞాతమాసీన్ద
 హాత్మనః । అథనంకుపితోదేవోమూమిదంవాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౧౩ ॥ అద్యప్రభృతియామన్యాంబలాన్సారీంగమివ్యసీత

తిగహనంవనంప్రవిశ్యతపిబజానఇవమూఢోసీతిభావః ॥ ౨ ॥ శతృషువిద్యమానేష్యధర్మవహమిదంకథంకుర్యామిత్వత్ప్రామాణ్యశ్వరస్యేతి॥
 శ్వరనియంతుస్తవకోవానియంతాస్తే - ఆతోధమాన్సేతవ్యమితిభావః - శతూర్ముఖాధాన్వాక్రమ్య - తాత్పర్యేక్యత్యేత్యథః - అథాంత
 రంతు - రామస్యేశ్వరఃకోస్తీసనిగ్రహీతుంగశక్యత్వార్థః - శతూర్న రామం - పూజాయాంబహువచనం - దశస్వపీమూర్ధస్వాక్రమ్య - శిరసాప్రణమ్యే
 త్యర్థః - వైదేహ్యసహరమస్యవైదేహ్యంయథాస్వభావతాఽరమతేతథాత్వమపిస్వదారేషురమస్వ - వైదేహ్యసహరామంప్రణమ్యేతివాయోజనా॥ ౩ ॥
 కింకరోమిసాహిసమామభిలషతీత్యత్ప్రామా - బలదితి । కుక్కుటవృత్తేనకుక్కుటవృత్త్యా - భావే క్తః - కుక్కుటోవంచనామార్గేనస్వదయితా
 మాక్రమతేతథాత్వమపీత్యర్థః - కుక్కుటానాంకామకకుక్కుటసంగోపోజాతిధర్మః - తథాసీతామసుభవ - యథాకుక్కుటాస్సుభిసంతద్వదిత్య
 ర్థః - యథాహనాత్సాయినః - కృద్ధామాక్రమ్యభాగస్తుకాక్కుటసోపిసాఖ్యదశితి - భుజ్త్వభోగంభజ - రమస్వ - నిర్విచారోభవేత్యర్థః -
 మునిహృదయంతు - కుక్కుటవృత్తేనాన్యత్రవర్తస్వ - సీతాంతుబలాత్ భుజ్త్వరమస్వ - భుజపరిపాలనాభ్యవహారియోరితిభావః - ఆత్మ సేవదమా
 వః ॥ ౪ ॥ ఏతన్నిమిత్తమాగామిభయమనివార్యకథమేవంక్రియతామిత్వత్ప్రామా - లభ్యేతి॥ ఏవంలబ్ధకామస్యతే - పశ్చాత్కాలమలాభానంతరం -
 యన్ భయమాగమివ్యతి - ప్రాప్తంతదావీమాగతం - ఆప్రాప్తకాలం - ప్రాప్తకాలమిత్వస్య - ప్రాప్తాపన్నేచద్వితీయేతిసమాసః - తథానభవ
 తీత్యప్రాప్తకాలం - ఆగామీతయావత్ - ప్రతిసహివ్యసే - ఆభిభవమ్యసీత్యథః ॥ ౫ ॥ తిష్ఠతుభవాత్త్వద్భ్రాతృపుత్రాప్రాప్తవప్రతిపక్షప్రతిషే
 ఢేశక్తౌవిత్తాహ - కుంభకణాఽతి ॥ ౬ ॥ విభీషణమతంఖండయతి - ఉపప్రదానమితి । అకుశలైఃయద్ధాసమద్రైః - కృతందానాదికం - అతిక్ర
 మ్యత్యక్త్యా - దండేనబలాత్కారణ - అర్హేషుప్రమోజసేషుసిద్ధింసోచయ ॥ ౭ ॥ రామాదయాయత్రవతఃతేతత్రగత్వాయోధ్యమిత్వక్రం
 నికుంభాదిమతందూషయన్నాహ - ఇహేతి । ఇహలంకాపరిసర - శస్త్రప్రతాపేనశస్త్రబలేన - వశేశరిష్యామః - నిగ్రహిష్యామిత్వత్పథః ॥
 ౮ ॥ ఏవమితి । సంపూజయ - స్వచిత్రాసగుణముక్తమితిజ్ఞాపయన్నిత్యర్థః ॥ ౯ ॥ మహాపార్శ్వేతిసంబోధనం - ప్రముదితోస్తీతిశేషః - చిరవృ
 త్తంగహస్యంకించిత్ - ఆస్తీతిశేషః - యత్పరామయావాప్తంతదాఖ్యాస్యైతియోజనా ॥ ౧౦ ॥ పితామహస్యేతి । గచ్ఛంతీం - పితామహవంద
 నాయుతిశేషః - పుంజికథలానామకాశికవృతాః - చంచూర్యమాణాంభీత్వానిలీయగచ్ఛంతీం - లుపసదచరెత్వాదిసాధావగహాఽయాయుజ్ -
 సంచరణాత్తకస్యభావస్యగహానిలయనం - చరఫలోశ్చేతిసం - ఉత్పరస్యాత్తత్సృకారః - అగ్నిశిఖామివేతి - తేజోవిశేషోక్తిః - యగ్వాద్రా
 వకత్వోక్తిఃఅతఏవోక్తం - అంగారసదృశీసారీఘృతకుంభసమఃపుమానితి । సంచార్యమాణామితిపాతే - పరిచారికాదగ్నితమాగామిత్వార్థః ॥
 ౧౧ ॥ సేతి॥వివసనాకృతాసామయాభుక్తేన్వయః ॥ ౧౨ ॥ తస్యేతి॥తత్థమణం - మన్యవత్సనేనకాపమాత్రంమయాకుప్రతంభమణాశ్రవణం
 తుమయాఘాతమితిగమ్యతే ॥ ౧౩ ॥ అద్యేత్వాది॥ అద్యత్రః శృతిపితత్క్షణమారభ్య - క్రియావిశేషణమేతత్ - తదాగమనకాలవివ - ఫలివ్యతి
 విశేణోభవిష్యతి - ఇతివివంప్రకారస్య - కాపస్య - కాపాదిత్యర్థః - ప్రసభంసారోపయిత్వస్వయోన - బలాదిత్యనేనపానరుక్త్యాత్ - కింతుప్ర
 గామంవనంప్రవిశ్య - తపిబజానఇవమూఢోసీతిభావః ॥ ౧౪ ॥ అనంగీకారేకథమసుభవఇత్వత్ప్రామా॥ బలదితి । రమస్వసహవైదేహ్యత్వాది
 సార్థస్థోకస్యవాప్తవార్థస్తు - కుక్కుటవృత్తేనేత్యత్రకుక్కుటవృత్తే - న - ఇతిశేషః - హేమహాబలరావణవైదేహ్యకింతతఆక్రమ్యాక్రమ్యవాప్రకా
 రాంతరేణవా - తాంవైదేహింసీతాం - నభుజ్త్వరమస్వచ - కుక్కుటవృత్తేకుక్కుటవ్యాపారచాపల్యఇతియావత్ నవర్తస్వకింతుబలాచ్ఛ
 తూర్ముఖాధాన్వాక్రమ్యరమస్యేతిసంబంధః ॥ ౧౫ ॥ సీతాసుభవనిమిత్తకమాగామిభయమనివార్యకథమేవంకర్తవ్యమిత్వత్ప్రామా॥ లబ్ధకామస్యే
 తి॥ లబ్ధకామస్యప్రాప్తసీతాసుభవస్యపశ్చాత్సీతాసుభవానంతరం - ప్రాప్తంతదావీమేవాగతం - ప్రాప్తకాలంఆగామికాలేప్రాప్తంవా - య
 ద్భయమాగమివ్యతి - తత్సర్వంప్రతిసహివ్యసీతప్రతిసహివ్యసే ఆభిభవమ్యసీత్యర్థః ॥ ౧౬ ॥ భయాభిభవేశక్తింప్రదశ్శయతి ॥ కుంభకర్ణగతి ॥ ౧౭ ॥
 ఉపప్రదానమితి ॥ అకుశలైర్యద్ధాసమద్రైఃకృతంసామాదికంసమతిక్రమ్యత్యక్త్యాదండేనదండోపాయేనఅథేషుసిద్ధింసోచయ ॥ ౧౮ ॥ పితా

దాతేశతథామూర్ధాఫలివ్యతినసంశయః || ఇత్యహంతస్యశాపస్యభీతఃప్రసభమేవతాం|నారోపయేబలాత్ప్రీతాంవై
దేహీంశయనేశుభే || ౧౫ || సాగరస్యేవమేవేగోమారుతస్యేవమేగతిః|నైతద్దాశరథిర్వేదహ్యసాదయతి తేనమాం ||
౧౬||యస్తుసింహమివాసీనంసుప్తంగిరిగుహాశయే | కుర్ధంమృత్యుమివాసీనంప్రబోధయితుమిచ్ఛతి || ౧౭ || సమత్తో
నిశితాఽబాణాఽద్విజిహ్వోనివవన్నగాఽ | రామఃపశ్యతినంగామే తేనమామభిగచ్ఛతి || ౧౮||క్షిప్రంవజోఽమైర్వా
తైశ్శతథాకాముఃకమ్యతైః | రామమాదీపయిష్యామిఉలాఘభిరవకుంజరం||౧౯ || తచ్ఛాస్యబలమాదాస్యేబలేనమ
హతావృతః | ఉదయఃసవితాకాలేనక్షత్రాణామివప్రభాం || ౨౦ || నవానవేవాపసహస్రచక్రమాయుధాస్త్రిశక్యో
వరుణేనవాపునః | మయాత్వియంబాహుబలేననిజితాపురీపురావైశ్రవణేనసాలితా || ౨౧ || ఇతిశ్రీమద్యుద్ధకాండే-
త్రయోదశస్సర్గః. ***** నిశాచరేంద్రస్యనిశమ్యవాక్యంసకుభకణాస్యచగర్జితాని | విభీషణో
రాక్షసరాజముఖ్యమువాచవాక్యంహితమథాయుక్తం || ౧ || వృతోహిబాహ్వాంతరభోగరాశిశ్చింతావివస్సుస్త్రితతీక్షణ
దంష్ట్రః | పంచాంగుళీపంచశిరోతికాయస్సీతామహాహిస్తవకేనరాజకా || ౨ || యావన్నలంకాంసమభిద్రవంతవలీయ
ఖాఃపర్వతకూటమాత్రాః | దంష్ట్రాయుధాఽప్రవనఖాయుధాశ్చప్రదీయతాందాశరథాయమైథిలీ || ౩ || యావన్న
గృహ్లాంతిశిరాంసిబాణారామేరితారాక్షసపుంగవానాం | వజోఽపమావాయుసమానవేగాఃప్రదీయతాందాశరథా

సభంశాపస్యేత్యన్వయః - వైదేహీమిత్యనేనమహాకులప్రసూతతయాతచ్ఛాపాదపిభీతోస్తీత్యవగమ్యతే || రా|| అథేత్యాది | తదాతేశతథా
మూర్ధాఽఫలివ్యతినసంశయఃఇత్యనేనరావణవిషయైరంధానిబంధనశకూబరశాపే విద్యమానేపితస్యప్రాకృతదేవత్వాత్తచ్ఛత్రత్వాచ్ఛతచ్ఛా
పమనాద్యత్యప్రంజకస్థలాయామపిప్రవృత్తంరావణవశ్యాత్ప్రీతామహాశ్శప్రవాఽ - అతఏవరావణోఽప్యనుల్లంఘనీయంహితామహవాక్యమేవో
క్తవానిత్యవగమ్యతే - ఇత్యేవమితి - శాపస్యభీతఃశాపాద్భీతః|| ౧౫|| ఏవంసయుక్తాబలాత్కర్తుంసీతేక్షుక్తాప్రసాదాభిస్సహకుంభకర్ణాద్రజితౌ
యోత్యత్యతిమహాపాశ్వణవచనస్యాసహాయకూరేమయివిద్యమానేకిమస్యేనేతిపరిహారమాహ-సాగరస్యేతి || ఏతత్వేగగతిమత్త్వం - ఆసా
దయతి - సేనామితికేషః - స్వార్థాంతోవా - తేనఅవేదనేన || ౧౬|| స్వప్రభావావేదనేనాహితమాహ-యస్త్వీతి || సుప్తంసింహమివాసీనం-
సింహమివస్థితమిత్యర్థః - మృత్యుమిత్యత్రాపిసుప్తమిత్యనుషజ్యతే - అన్యథాప్రబోధయితుమిచ్ఛతీత్యనేనానన్వయః - కుర్ధంకోరోధాహం-య
థాసుప్తంసింహంమృత్యుంవాప్రబోధయితుమిచ్ఛాపురుషోనిభిజ్ఞఏవ - తద్వత్తూష్ణింస్థితంమాంప్రకోపయేరామోపీతిధావః|| ౧౭||రామో
మత్పరాక్రమంసవేత్త్యేవతత్త్రిమతః - మద్బుణవేగంవాజానాస్సినైవేత్యాహ-నేతి||లేలిహసతాదశాంద్యోతయిశ్చుంద్యిజిహ్వోనిత్యక్తం || ౧౮|| క్షి
ప్రమితి|| ఆదీపయిష్యామిసంతాపయిష్యామి || ఉలాఘభినిగతజ్వాలకాష్టైః - కుంజరపలాయనార్థములాఘప్రదగ్ధయంతీతిప్రసిద్ధిః|| ౧౯||ఏ
వంరామగలాయయిత్వాతస్యనేనాంహనిష్యామీత్యాహ-తచ్ఛేతి || ఆనాస్యేఖండయిష్యేదోఅవఖండనఇతిధాతుః|| ౨౦|| దేవానామప్రజయ్యో
స్త్రి-కథంమసుష్యాదీనాంజయ్యోభవిష్యామీత్యాశయేనాహ-సహసవేనేతి || సహస్రచక్రమేలితస్యాభిమానాతిశయోక్తిః-యథాయుధేన-సశ
క్యోస్త్రీజేషుమితికేషః - ఉత్తరాధ్వనేకుబేరణాపినజేషుంశక్యఇతిసిద్ధం - అత్రవంశస్థవృత్తం || ౨౧|| ఇతిశ్రీగోవిందరాజరచితే - శ్రీరామాయణ
ఘావణే - రత్నకిరీటాఖ్యానే - యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానే - శ్రీయోదశస్సర్గః.*****

ఏవంమహాంత్రీభిఃప్రభుచిత్తానుసారణకథితేతదసహమానోవిభీషణః-పరమాధికంహితముపచితేనికేతి||సకుంభకణాస్యేత్యత్రసం
క్తిభేదః - గజఃతానినిరర్థకవచనాని - అర్థయుక్తంకర్తవ్యాధాబోధయిక్తం || ౧|| అదేయానయథాసీతేతిరావణవచనంప్రతిపక్తుంసీతామహి
త్వేనరూపయతి-వృతఇతి|బాహ్వాంతరంవక్షఃతదేవభోగరాశిఃఫణాపరిణాహూయస్యసతథా - యద్వాబాహ్వాంతరేవక్షసి-భోగరాశిఃసాఖ్య
సంపత్ - నైవబాహ్వాంతరభోగరాశిః - తిర్యక్ప్రసారితయోర్బాహ్వార్యదంతరంతత్ప్రమాణోభోగరాశిః శరీరపరిణాహూయస్యేత్యావృ
త్తాయూపకనిర్వాహః - చింతైవవిషంవిరోధిచాగ్రహరత్వాత్ - తత్తయస్యసంబింతావిషః - సుస్థితంస్వాభావికమందస్థితం - తదేవశుభ్రత్వేన
కాముకహృదయహరిత్యేనచతీక్షణదగ్ధస్త్రియస్యసంసుస్థితతీక్షణదంష్ట్రః - చింతావశేనవదనోపధానీకృతవాణేః పంచాంగుళ్య ఏవపంచశిరో
రూపాతికాయోయస్యసంపంచాంగుళీపంచశిరోతికాయః - సీతామహాహింస్పర్శమాత్రేణమారకాహిః - తవత్వయాకేనపేతునావృతః-సర్వ
ధాత్యక్తవ్యవేతిధావః-రాజస్థితిసాంత్యోక్తిః|| ౨|| నకేవలంతవైవానర్థమేతుస్సీతా-కింతుతావశేనస్యసర్వస్యేత్యాహ-యావదితి|| యావత్సు

మహాస్యేతి|| చంచూర్యమాణాంచుద్భిత్యానిలియచరంతిం - శాపస్యభీతః-శాపాద్భీతః || ౨౧|| సహసవేనేతి|| వాసవేనయథాజేషుంసశక్యోస్త్రీవ
రుణేనాపితతైవేత్యర్థః || ౨౧|| ఇతిశ్రీమహేశ్వరతీర్థవిరచితాయాం - శ్రీరామాయణతత్త్వదీపికాఖ్యాయాం - యుద్ధకాండవ్యాఖ్యాయాం-
త్రయోదశస్సర్గః*****నిశాచరేంద్రస్యేతి|| అర్థయుక్తంకర్తవ్యాధాబోధకమిత్యర్థః || ౧|| పరావరజ్ఞోవిభీషణః
కుంభకర్ణాదిప్రజిత్తతమసహమానస్యపరమహితముపచితేతి|| వృతోహితి|| బాహ్వాంతరభోగరాశిః - బాహ్వాంతరగణాహుమధ్యంతదేవభోగ
రాశిః - సర్వశరీరపరిణాహూయస్యసః - పంచాంగుళ్యఏవపంచశిరాంసియస్యసఃపంచాంగుళీపంచశిరాః-అతికాయోయస్యసఃఅతికాయఃపం

యమైథిలీ॥ ౪ ॥ భిత్వానతావత్ప్రవిశంతికాయంప్రాణాంతికాస్తేశనతుల్యవేగాఃశితాశ్శరారాఘవవిప్రముక్తాఃప్ర
హస్తతేనైవభిక్తస్థసేత్వం ॥ ౫ ॥ నకుంభకర్ణేంద్రజితౌనరాజాతథామహాపార్శ్వమహేంద్రాదరౌవానికుంభకుంభా
చతథాతికాయఃస్థాతుంనశక్తాయుధిరాఘవస్య ॥ ౬ ॥ జీవంస్తురామస్యసమోక్ష్యసేత్వంగుప్తస్సవిత్రాశ్శత్రువామరు
ద్భిః । నవాసవస్యాఽకగతోనమృత్యోర్నభోనపాతాశమనుప్రవిష్టః ॥ ౭ ॥ నిశమ్యవాక్యంతువిభీషణస్యతతఃప్రహస్తో
వచనంబభాషే । ననోభయంవిక్తనదైవతేభ్యోనదానవేభ్యోహ్యథమాకుతశ్చిత్ ॥ ౮ ॥ నయక్షగంధర్వమహేంద్రాగే
భ్యోభయంనసంభ్యేవతగోత్రమేభ్యః । కథన్నరామాద్భువితాభయంనోనరేంద్రపుత్రాత్సమరేకదాఽఽత్ ॥ ౯ ॥ ప్రహ
స్తవాక్యంతవహితంనిశమ్యవిభీషణౌరాజహితానుకాంక్షీ । తతోమహాత్మావచనంబభాషేధర్మార్థకామేషుఃప్రవిష్ట
బుద్ధిః ॥ ౧౦ ॥ ప్రహస్తరాజావమహేంద్రాదగచ్ఛత్వంకుంభకణాశ్చయథాథకజాతం । బ్రవీథరామంప్రతితన్నశక్యం
యథాగతిస్స్వగమధర్మబుద్ధేః ॥ ౧౧ ॥ పథస్తురామస్యమయాత్వయావాప్రహస్తసర్వైరపిరాక్షునైత్వా । కథం
భవేదథకవిశారదస్యమహాణకవంతర్ముమివాష్టవస్య ॥ ౧౨ ॥ ధర్మప్రధానస్యమహారథస్యఇత్త్వాకువంశప్రభవస్య
రాజ్ఞః । ప్రహస్తదేవాశ్చతథావిధస్యకృత్యేషుశక్తస్యభవంతిమూఢాః ॥ ౧౩ ॥ తీక్ష్ణానతాయత్రవకంకపత్రా
దురాసదారాఘవవిప్రముక్తః । భిత్వాశరీరంప్రవిశంతిబాణాః ప్రహస్తతేనైవవిక్తస్థసేత్వం ॥ ౧౪ ॥ నరావణౌ
నాతిబలస్త్రిశీయౌక నకుంభకణౌస్యమతోనికుంభః । నచేంద్రజిద్దాశరథింప్రసోఘంత్యంవారణేశక్రసమంసమ
థాః ॥ ౧౫ ॥ దేవాంతకోహపినరాంతకోవాతథాతికాయోతిరథోమహాత్మాఅకంపనశ్చాద్రిసమానసారఃస్థాతుం

రానిపాతయోలఃడిలిలట్-తావదితిశేషః॥౩॥ యావదితిస్సప్తం॥౪॥ భీత్వేతి॥తావచ్చజ్ఞోవాక్యాలంకారః- ప్రాణాంతేభవాఃప్రాణాంతికాః-
ప్రాణవారిణఇత్యర్థః-సాక్షాదప్రాణానంప్రత్యక్షైరయైకత్వాత్ప్రహస్తంప్రతిప్రాణహరత్వోక్తిః- వికత్థసేతత్వానంక్లాఘసే- కత్థక్లాఘాయా
మితిథాతుః (రామానుజార్యైఃపంచదశత్యేనవ్యాఖ్యాతోయఃశ్లోకః) యావన్నగృహ్లాంతిరాంసిబాణాఇత్యతఃపరంకేషుచిత్కోశేషదుశ్యమా
నఃభిత్వానతావత్ప్రవిశంతికాయమితిశ్లోకః ప్రహస్తోద్దేశేనప్రవృత్తస్యతీక్ష్ణానతావదిత్యన్యనంతరంద్రప్రవ్యః - ఆన్యథాప్రకరణవిరోధస్సాన్య
దితి ॥౫॥ తహి-కుంభకణాదయోరామంవారయిష్యంతిత్వత్రాహ - నకుంభకర్ణేతి॥ ఇదమపిప్రహస్తంప్రతివచనం ॥౬॥ రాజ్ఞోఆసామ
ధ్యంఽఽశిష్యదశకాయతి- జీవన్మితి॥ రామస్యరామాత్ - విభక్తివ్యత్యయః - జీవన్మవిమోక్ష్యసే - ప్రాణపర్యంతంనత్వాంరామోవిమోక్ష్యతీ
తిభావః- అంకగతోఽపి- పుత్రభావేనాంకస్థితోఽపిత్వర్థః- మృత్యోరిత్యత్రాపిఅంకగతాన్యగమజ్యతే - నభఃపాతాశంవాసుప్రవిష్టః నమోక్ష్యసజ
తియోజనా ॥౭॥ నిశమ్యేతి॥ అస్తాకమంతశ్చిత్ భయంనవిద్ - విగంగాలోపశ్చాంకసః - ఏవంసామాన్యోక్త్యావిశిష్యదశకాయతినదైవతేభ్య
ఇత్యాదినా- భయంనవిద్దఇతిసర్వత్రాశ్లేపి ॥౮॥ నయక్షేతి॥ పతగోత్రమేభ్యఃగరుడేభ్యః- సరేంద్రపుత్రాత్ - మానుషబాలాఽత్యర్థః - కథం
నోభవితేత్యపిధ్వన్యతే ॥౯॥ ప్రహస్తేతి॥ మహాత్మామహాబుద్ధిః- ధర్మార్థకామేషు- స్వామినఽపిశేషః ॥౧౦॥ ప్రహస్తేతి॥ మహేంద్రాదగ
పూర్వముక్తమప్యనేనావగిష్యతేపూర్వముక్తమితి- అర్థజాతయథాబ్రవీథతథారామంప్రతితత్కార్యజాతంనశక్యం- కతుకమితిశేషః- ఆధ
మకబుద్ధేస్వగంప్రతిగతిర్ధానశక్యాతదైవేత్యర్థః ॥౧౧॥ అశక్యత్వమేవవిశదయతి-పథస్త్వితి॥ అథకవిశారదస్యకార్యదత్తస్యరామస్య
వధః- ఆప్లవస్యనారహితస్య- మహార్ణవం- తతుకంతగతుం-శక్తిరితిశేషః- శక్తిరివకథంభవేత్ - నకథంచిదపిసంభవతీత్యర్థః- ఏతేనవధ్యౌద
శరథాత్తజాతిత్వక్రస్యోత్తరముక్తం ॥౧౨॥ ఉక్తమర్థంక్రముతికన్యాయేనదృఢయతి-ధమేతి॥ ధర్మప్రధానస్య- అప్యహంజీవితంజహ్యమి
త్యుక్తరీత్యాధమకవిరోధేత్యణీకృతసకలేతరపురుషార్థస్య- మహారథస్య - రణేఆత్మానంసారథింఽరక్షకశత్రుసంహారతుమోమహారథఃతస్య
ఆత్మానంసారథింఽచాశ్వాకరక్షకాయుధ్యేతయోనరః । సమహారథసంజ్ఞాస్సాన్యవిత్యాహుర్నితికోవిదాఇత్యుక్తేః ॥ ఇత్త్వాకువంశప్రభవస్య
జన్మనీద్ధనిరతిశయపరాక్రమస్య - రాజ్ఞఃసకలప్రకృతిమండలంజకస్య - తథావిధస్యవిరాధకబంధవాలిప్రభృతివధవిదితవైభవస్య - శక్త
స్యకార్యదత్తస్య- రామస్యకృత్యేషురణవ్యాపారేషువిషయే - దేవాశ్చమూఢాభవంతి- అవిదితతదీయవ్యాపారాభవంతీత్యర్థః- కింపునర్భనా
దృశాఇతిభావః ॥౧౩॥ తీక్ష్ణాఇతి॥ తీక్ష్ణఃతీక్ష్ణాగ్నిఃసూడితిభేదనక్షమాఇత్యర్థః- నతాఃనతపర్వాణః - ఋజవఇత్యర్థః - సపదిభిత్వానిగంతుం
క్షమాఇతిభావః - కంకపత్రాఃకంకానాంపత్రాణ్యేవపత్రాణియోపాంతేతథోక్తాః- కంకపక్షనిబద్ధత్యేనమహావేగాఇత్యర్థః - అతివీచదురాస
దాః ॥౧౪॥ నరావణిఇతి॥ రావణాదయస్సర్వేషిససమర్థాఇతియోజ్యం ॥౧౫॥ దేవాంతకోతి॥ అతిరథః అతిశయితరథః - మహాత్మామహాశరీ

చాంగుళీపంచశిరాశ్చసాతికాయశ్చతథావిధః - చింతావిషయఃఖకలుషితచింతైవవిషయస్యః- సుస్థితమేవతీక్ష్ణాదంప్రాయస్యసఃఏతా
దృశసీతామహాహిస్త్యయాకేనహేతునావృతః - ఆనగసంపాదనాయగృహీతఇత్యర్థః ॥ ౪॥ భీత్వేతి॥ ప్రాణాంతకాఃప్రాణాంతకరాః ॥౧౦॥
ప్రహస్తేతి॥ తన్నశక్యంకర్తుమితిశేషః-స్వగంస్వగమద్విశ్య ॥౧౧॥ అథకవిశారదస్యకార్యనిపుణస్యతర్తుంశక్తిరితిశేషః ॥౧౨॥ నరావణిఇతి॥

నశక్తాయుధిరాఘవస్య || ౧౬ || అయంహిరాజావ్యసనాభిభూతోమిత్రైరమిత్రప్రతిమైర్భవన్భిః | అన్వాస్యతేరాక్ష
 సనాశనాథేతీక్ష్ణఃప్రకృత్యావ్యాసమీక్ష్యకారీ || ౧౭ || అనంతభోగేనసహస్రమాధ్నానాగేనభీమేనమహాబలేన |
 బలాత్పరిక్షిప్తమిమంభవంతోరాజానమస్త్రైఃప్రవిమోచయంతు || ౧౮ || యావద్ధికేశగ్రహణంనుహృద్భిస్సమేత్యన
 ద్వైఃపరిపూర్ణకామైః | నిగృహ్యరాజాపరిరక్షితవ్యభూతైర్యథాభీనుబలైగృహీతః || ౧౯ || సంహరిణారాఘవ
 సాగరేణప్రచ్ఛాద్యమానస్తరసాభవద్భిః | యుక్తస్త్వయంతారయతుంసమేత్యకాకుత్స్థపాతాళచుఖపతకసః || ౨౦ ||
 ఇదంపురస్యాస్యనిరాక్షసస్యరాజ్జశ్చవధ్యం సనుహృజ్జనస్య | సమ్యగ్నివాక్యంస్వమతంబ్రవీమి నరేంద్రపుత్రాయ
 దదామపత్నీం || ౨౧ || పరస్యవీర్యంస్వబలంచబుద్ధ్యాప్తానంతయంచైవతథైవవృద్ధిం | తథాస్వపత్నేఃస్వనుమృత్యుబు
 ద్ధ్యావదేత్ క్షమంస్వామిహితంచమంత్రీ || ౨౨ || ఇతిశ్రీమద్భుద్ధకాండే-చతుర్దశస్సర్గః:*****

రః- అన్వాసమానసారః గిరితల్యుబలః - సానోబలేధిరాంశేచేత్యమరః | దేవాంతకాదయోరావణపుత్రాశ్చరాఘవస్యయుధిస్తాతుం నశ
 క్తాః || ౧౬ || అయమితి | అమిత్రప్రతిమైకార్యతోరిపురుత్వైః- నామ్నామిత్రైఃభవద్భిఃత్వత్ప్రేముఖైః- వ్యసనాభిభూతఃసప్తవ్యసనైరాక్రాం
 తః- ప్రకృత్యాతీక్ష్ణఃప్రకృః- అసమీక్ష్యకారీఅవిచ్యుత్యకారీ- అయంరాజా- రాక్షసనాశనాథకం- అన్వాస్యతేఅనుసీయతే- అస్యరాజత్వా
 సమీక్ష్యకారితత్వవ్యసనాభిభూతత్వావ్యపురసగృహ్యతీక్ష్ణత్వే మేవపురస్కుర్వంతోభవంతోభిభవంతి- సర్వరాక్షసనివాశంసజానంతిభావః-స
 ప్రవ్యసనస్వరూపముక్తంకామంచకేన || వాగ్దండయోస్త్రపాచుష్యమర్ధదూషణమేవచ | పానంస్త్రీమృగయాద్యుతంవ్యసనంసప్తధాప్రభౌరి
 తి || ౧౭ || ఏవంప్రహస్తప్రముఖాకమంత్రిముఖ్యాన్నిరర్తస్యసంప్రతికర్తవ్యముపదేశతి- అనంతేతి || అనంతభోగేనఅపరిచ్ఛిన్నకాయేన- సహస్ర
 మాధ్నా-అతఏవభీమేన- సకేవలంభీమత్వమాత్రం- మహాబలేననాగేన-శేషేశేత్యర్థః-పరిక్షిప్తంపరిపేష్టితం- రామద్వేషోమహాసర్వవేష్టనతు
 ల్యఇతిభావః || ౧౮ || ససంసమయోతీతఃకింకుర్వత్యత్యత్రాహ-యావదితి || పరిపూర్ణకామైఃఅవాప్తసమస్తాభీమైరిత్యర్థః- రాజతోల్బకామైఃరాజకా
 క్యేవశ్యాయతితవ్యమితిభావః-సవైకస్సుహృద్భిః-సమేత్య- ఐకమత్యంప్రాప్యేతియావత్-రాజా-భీనుబలైః-త్రైఃగృహీతఃపురుషాచ-నిగృ
 హ్యబలాత్కృత్య- యావత్తేగ్రహణాత్తేగ్రహణంసంకృతం-పరిరక్షితవ్యః-అకేశగ్రహణాన్నిత్రమృత్యేభ్యానివతాయేదితిప్రసి
 ద్ధింవశాయతిహాశబ్దః-యద్వాఅకేశగ్రహణాన్నిగృహ్యపరిరక్షితవ్యః-అకార్యప్రవృత్తీయంరాజాకేశేచ్ఛాక్రమ్యాపినివారణీయఇత్యర్థః || ౧౯ ||
 సంహరిణైః || సంహరిణావినాశకేన-రాఘవసాగరేణలక్ష్మణసముద్రేణ-ప్రచ్ఛాద్యమానః- తతః కాకుత్స్థపాతాళచుఖపతకాదుముఖే-
 పాతాళంబడదాగ్నోచేతినానాథకర్తృమాలా- పతకసోయంరాజా- తరసఃఆకంభకాలివ- తారయితుంభవద్భిహాస్తప్రదాసేనోతార
 యితుం- యుక్తః- ఆహాః- అత్రప్రచ్ఛాద్యమానఃపతన్తిప్రయోగోవతఃమానసామిష్యాత్- లక్ష్మణఃప్రథమంగ్రహీష్యతి- తతోరామః-
 అతోనజీవిశుంశక్యం- అతఃప్రథమమేవరాజానివతకస్యితిభావః-సువారిణౌపాతాంతరం-తత్రసాగరపత్నే-సుశలేనేత్యర్థః- రాఘవప
 త్నైవారఃస్వందనః- శోభనోవారఃస్సువారః- సోస్యాస్త్రీతిసువారి- తేన- సూర్యాదిదివసేబృందమందవృషైఃపరిగ్రమే | మద్యపాత్రేస్వందనే
 చవారోవరుణసేనమోరితినిఘంటుః || ౨౦ || మాచిత్రురామాయరాజావైదేహీ- వయమేవబలాద్ధివదామఃయదాపిహితమాకాక్షితమిత్యా
 హ-ఇతిమితి | స్వమతంస్వస్యసిద్ధాంతభూతం-దంశబ్ధాఘామాహ-నరేంద్రేతి || ౨౧ || వయమపిసమ్యగేవబ్రాహ్మణ్యహంతవ్యఇతితత్రా
 హ-పరస్యేతి || మంత్రి- పరస్యతేత్రి- వీర్యం- స్వబలంస్వరాజ్యబలంచ-బుద్ధ్యా- స్వరాజపరరాజయోబలంపరిక్షేత్యర్థః- తథైవబలా
 బలపరిక్షావత్- పరస్యస్థానంసంపదాంసామ్యం- తయంవృద్ధించబుద్ధ్యా- తథాపరస్యేవస్వేపిబుద్ధ్యాసూక్ష్మదృష్ట్యా- స్థానక్షయవృద్ధిః-
 ఆచుమృత్యుఅలోచ్య- త్నమంయుక్తంస్వామిహితంచ- వదేత్- పరస్యాయేస్వవృద్ధోయానం- పరస్యవృద్ధోస్వస్యక్షయేసంధిం-పరస్యస్వస్య
 చసామ్యేఅసంపద- స్వామిసేకధయేదిత్యర్థః- అత్రప్రకృతేపరస్యవృద్ధేరావణస్యనగరదహనతనయనాశాదినాక్షయస్యదశకాచ- నీ
 తాప్రదాసేనసంధిరేవసాధురితిమంత్రిభిశ్చవత్స్వామిసేనసేదనీయమితిభావః || ౨౨ || ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే- శ్రీ రామాయణభూషణే-
 రత్నకీర్తిటాఖ్యానే - యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానే చతుర్దశస్సర్గః:*****

దాశరథింసోఘుదాశరథివరాక్రమంసోఘుమిత్యర్థః || ౧౬ || అయమితి || అయమన్వాస్యతే- అస్యచిత్తాగ్రకరణంక్రియతేఇత్యర్థః || ౧౭ ||
 అనంతేతి || పరిక్షిప్తంపరిపేష్టితంపరఘనాథేననైరకరణంమహాసర్వవేష్టనమివేతనిదర్శనాలంకారః || ౧౮ || యావదితి || యావత్తేగ్రహణంరా
 జానిగృహ్యరక్షితవ్యః- అకార్యప్రవృత్తీయంరాజాకేశేచ్ఛాక్రమ్యాపినివారణీయఇత్యర్థః || ౧౯ || సువారిణౌ || శోభనోవారఃబృహ- సో
 స్యాస్త్రీతిసువారి- తేనసాగరపత్నేసుశువారిణాశోభనజలేన || ౨౦ || ఇతిమితి | స్వబలంస్వరాజ్యబలం- దదామేతిప్రార్థనాయాంలోట్ || ౨౧ ||
 పరస్యేతి || స్థానంపూర్వావస్థాసామ్యగ్నయంపూర్వావస్థాతః క్షిప్తిర్భౌరపచయితుయః- వృద్ధింపూర్వావస్థాతఃపచయోవృద్ధిః || ౨౨ || ఇతి
 శ్రీమహేశ్వరతీర్థకవిరచితాయాం యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానాయాం-చతుర్దశస్సర్గః:*****

బృహస్పతేస్తుల్యమతేర్వచస్తన్నిశమ్యయత్సేనవిభీషణస్య । తతోమహాత్మావచనంబభాషేతత్రేంద్రజిన్నై
 యుక్తయోధముఖ్యః ॥ ౧ ॥ కింనామతేతాతకనిష్ఠవాక్యమునభకంవైవనుభీతవచ్చ । అస్మిక్కులేయోపిభవేన్నజాత
 సోపీద్యశంనైవవదెన్నకుర్యాత్ ॥౨॥ సత్వేనవీర్యేణపరాక్రమేణశౌర్యేణైర్వేణచతేజసాచ । ఏకఃకులేస్మిక్కుపురు
 షోవిముక్తోవిభీషణస్తాతకనిష్ఠపిమ్మః ॥ 3 ॥ కిన్నామతారాక్షసరాజపుత్రావస్తాకమేకసహిరాక్షసేనసుప్రాకృతేనా
 పిరణేనిహంతుంశక్యాకుతోభీషయసెన్నభీరో ॥ త్రిలోకనాథోననుదేవరాజశ్శక్రౌసుయాభూమితలేనివిష్టః । భయాది
 తాశ్చాపిదిశః ప్రపన్నాస్సర్వేతథాదేవగణాస్సమగ్రాః ॥ విరావతోవిస్వరమున్నదకసనిపాతితోభూమితలేమయా
 తు । వికృష్టదంతౌతుమయాప్రసహ్యవిత్రాసితాదేవగణాస్సమగ్రాః ॥ సోహంసురాణామపిదర్పహంతాదైత్యోత్త
 మానామపిశోకదాతా । కథంనరేంద్రాత్తజయోర్మశక్తోమనుష్యయోఃప్రాకృతయోస్సవీర్యః ॥ ౪ ॥ అథేంద్రకల్పస్య
 దురాసదస్యమహాజసస్తద్వచనంనిశమ్య । తతోమహాథకంవచనంబభాషేవిభీషణశ్శ్రుభృతాంవరిష్టః ॥౫॥ సతాత
 మంత్రేతవనిశ్చయోస్తి బాలస్త్యమద్యావ్యవిపక్వబుద్ధిః । తస్మాత్త్వయాహ్యత్తవినాశనాయ వచోధాహీనంబహువి
 ప్రలప్తం ॥ ౬ ॥ పుత్రప్రవాదేనతురావణస్యత్వమింద్రజిన్నిత్రముఖోసిశత్రుః । యస్యేద్యశంరాఘవతోవినాశంనిశమ్య
 మోహదనుమన్యసేత్వం ॥ ౭ ॥ త్వమేవవధ్యశ్చదుర్మతిశ్చసచాపిపథోయశ్చహానయత్వాంబాలందృఢంసాహసే

అథేంద్రజితోదురుద్ధముపన్యస్యదూషయతి-బృహస్పతేరితి॥ తతోవిభీషణవచనానంతరం - తత్రరాక్షసేషు- యత్సేననిశమ్య- అస
 మ్యతయేతిభావః॥ ౧॥ కింనామేతి॥ హేతాత- తేకనిష్ఠవాక్యం - ఆనభకంప్రయోజనశూన్యం- అనుష్ఠాతురభావాదితిభావః- సుభీతవచ్చభీతి
 మత్- కింనామకీవ్యశం- జగుప్సితమిత్యర్థః- నామకబ్ధిఃకుత్సనద్యోతకః - నామప్రకాశ్యసంభావ్యకోనాపగమకుత్సనఇతివైజయంతి- తదేవో
 పచాదయతిలప్తస్తితి॥ ఆద్యోపిశబ్దఃప్రశ్నే- అపినను- అస్మిక్కులెపాలస్యవంశే- యోజాతోనభవేత్ అన్యస్మిక్కులేయోజాతస్సోపి- ఈ
 ద్యశంనవదేత్- నకుర్యాత్ ఈద్యశవనార్థంనానుతిష్ఠేత్ - ఈద్యశవచనంవక్తృకోతోరుభయోరసింబదనీయం - యద్వాహేతాతకనిష్ఠ-లే
 వాక్యం- కింనామ-జగుప్సితమిత్యర్థః-జగుప్సితత్వమేవాహంస్తిస్తితి- నకుర్యాత్నవంతయేత్ అతకరోతిచ్చింతాక్రియాయాంవతాతే-ముఖ్య
 శ్శకరణ్యాస్థాస్సంభవాత్- సర్వభాత్వర్థేషుకరోత్యథాస్యసంభవాచ్చ॥౨॥ ఏతద్వాక్యమేతత్సభావస్యసృశమిత్యాహ-సత్వేనేతి॥ సత్వే
 నబలేన - వీర్యేనప్రభావేన- వీర్యంబలేనభావేచేత్యుచరః । పరాక్రమేణఉద్యోగేన - శౌర్యోద్యోగాపరాక్రమావిత్యుచరః । శౌర్యేణసా
 హసిత్యేన - ధైర్యేణైర్వేణ- తేజసాగర్వేణ-పరాభిభవాసహసేనేతియావత్ ॥౩॥ఏవంరావణప్రత్యుక్తావిభీషణనిభాత్వకాయశికిన్నా
 మేత్యాదిసా॥ రాక్షసేతిహీనసంబోధనమాగ్రహకృత్యం-తారాక్షసప్రత్యేకింనామసంకించినపి- అఽదురంలావిత్యథా-కుతఇత్యత్రాహ-అస్మా
 కమేతేనేతి-అస్మాకంమధ్యే- సుప్రాకృతేనఅత్తుచేతి-ఏకేనరాక్షసేన-ఏతానిహంతుంశక్యాహి-అతఃభీరోకుతోస్తాకభీషయసెన్నయం
 తోస్తాకభీషయసేనాస్తాకంకించితభయమితిభావః-భూయాభావేపూర్వవృత్తసంవాదయతిత్రిలోకే-సన్నిత్యామంత్రణ-త్రిలోకనాథఇత్యై
 ర్యముక్తం-దేవరాజఇతిసైన్యసామగ్రిఃశిశితా- మయాహేతునా-భూమితలేనివిష్టఃస్థితః-నివేతఇత్యథా-ఇత్యన్యే-విరావతఇతి- ఉన్నదక
 ఘ్నమ్య-వికృష్టఉత్పాట్య- తాభ్యాంసర్వదేవగణాఃఏతానిసితాః-హేతుభేదేనదేవానాంభూయాంతరమత్రోక్తమితిపునరుక్తిః- స్వవృత్తప్ర
 శకనభలమాహ-సోహమితి-మనస్యమోరితిదేవాసురవ్యావృత్తిః- ప్రాకృతయోరితిఇంద్రవ్యావృత్తిః-నరేంద్రాత్తజయోరితిహాస్యోక్తిః-క
 ంనశక్తోస్తి-అతఃకురోభీషయసేతిపూర్వేణాన్వయః॥౪॥అథేతి॥ ఇంద్రకల్పస్యేత్యాదివిశేషణత్రయేణపూర్వోక్తస్యయథాథాత్వముక్తం-
 శ్రుభృతాంవరిష్టఇత్యనేనాభీవత్వముక్తం-మహాథకమిత్యనేవత్వమాణాథకస్యేంద్రజితాదుజ్ఞేయత్వముక్తం॥౫॥సతాతేతి॥ అనేననికృష్ట
 యస్త్యముక్తం- బాలత్వేపిశస్యచిక్షుమసిస్సంభవతిసాహినీత్యాహ-ఆద్యాపీతి- అపిష్యబుద్ధిఃఅపరిణతబుద్ధిః- నిశ్చయాభావందశకాయ
 తస్మాదితి- విప్రలప్తంవిప్రలపితం ॥ ౬ ॥ నకేవలంసాక్షాన్సస్యస్యనాశఏవమూలంకింతుపితృవినాశోపీత్యాహ-పుత్రేతి ॥ హేంబ్రజితే-
 యంపుత్రప్రవాదేనపుత్రప్రసీద్ధ్యా - ఉత్తంభావేత్యతీయా - మిద్రస్యము- మిద్ర-సం-సం-యస్యసః - తథోక్తః - మిత్రవద్భాసమానఇత్యర్థః-
 తుగనసి- శతృత్వమేవోపపాదయతి-యస్యేతిత్వం- యస్యరావణస్య- ఈద్యశకపుత్రమిత్రవినాశవర్యంతం- రాఘవతోరామాత్ - వినాశం
 శమ్యమస్తుభూచ్చుత్వా - మోహదనుమన్యసే - తస్యరావణస్యత్వంశత్రుసనీత్యథాకః- మోహదిత్యనేనమిత్రముఖత్వముపపాదితం-ఆనను
 సఇత్యనేనశత్రుత్వం ॥౭॥ ఏవమనుమోదనస్యదండమాహ-త్వమేవేతి॥త్వమేవవధ్యఃదండ్యఃకిమిత్యథాకః- కింతుయస్త్యాంఇహసంభాయాం-

౧॥ కిన్నామేతి॥ తాతతేకనిష్ఠవాక్యంకింనామకీవ్యశంగన్వితమిత్యర్థః- సుభీతవత్సుభీతిమత్-ఆద్యోపిశబ్దఃప్రశ్నే-అపినను-అస్మిక్కులే
 యస్యవంశే-యోజాతోనభవేత్ అన్యస్మిక్కులేయోజాతః- సోపీద్యశంనైవవదేత్నకుర్యాత్-కరోతేక్రియాసామాన్యత్వాన్నజంతయేదిత్య
 ॥౨॥సత్వేనేతి॥సత్వేనబలేనవీర్యేణప్రభావేనశౌర్యేణఉత్సాహేనపరాభిభవసామర్థ్యేన॥౩॥కిన్నామేతి॥హేరాక్షస-రాజపుత్రాకిన్నా
 కంబదపి-దుర్లభావిత్యర్థః॥కుతఇత్యత్రాహ-అస్మాకమితి॥౪॥త్రిలోకనాథఇతి॥భూమితలేనివిష్టఃనివేతః-కాతాగృహేనిబద్ధఇత్యర్థః॥విరావత
 యవికృష్టఉత్పాట్య ॥౬॥పుత్రప్రవాదేనేతి॥పుత్రప్రవాదేనపుత్రవృద్ధేనరావణస్యత్వంమిత్రముఖఃమిత్రవద్భాసమానశ్శత్రురసి - కుతః -

కంచయోద్యప్రావేశయన్తంత్రకృతాంసమీపం || ౧౧ || మూఢః ప్రగల్భోవినయోపపన్నస్తీక్షణస్వభావో. ఎవతిద్దు
రాత్మా | మూఖః స్తవమత్యంతమదుర్మతిశ్చ త్వమింద్రజిద్బాలతయాబ్రవీషి || ౧౨ || కోబ్రహ్మదండప్రతిమప్రకాశా
నర్చిష్టతః కాలనికాశరూపాః | సహతబాణాణామదండకల్పాన్సమక్షముక్తాన్యధిరాఘవేణ||౧౩|| ధనానిరత్నాని
విభూషణానివాసాంసిదివ్యాఃమణీంశ్చచిత్రాః | సీతాంచరామాయనివేద్యదేవీంవసేమరాజన్నిహవీతశోకాః||౧౪||
ఇతిశ్రీమద్యుద్ధకాండే - పంచదశస్సగః. ***** సునివిష్టంహితంవాక్యము క్తవంతంబి
భీషణం|అబ్రవీత్పరుషంవాక్యంరావణఃకాలచోదితః || ౧ || వసేత్సహసపత్నేనక్రుద్ధేనాశీవిషేణవా| నతుమిత్రప్రవా
దేనసంవసేచ్ఛత్రుసేవినా || ౨ || జానామిశీలంజ్ఞాతీనాంసర్వలోకేషురాక్షసహృద్యంతవ్యసనేష్యేతేజ్ఞాతీనాంజ్ఞా
తయస్సదా || ౩ || ప్రధానంసాధనంవైద్యంధర్మశీలంచరాక్షస| జ్ఞాతయోహ్యవమన్యంతేశూరంపరిభవంతిచ||౪||నిత్యమ
న్యోన్యసంహృష్టావ్యసనేష్యాతతాయినః | ప్రచ్ఛన్నహృదయాఘోరాజ్ఞాతయస్తుభయావహః || ౫ || త్రూయంతేహ

అగయత్ప్రావేశయచ్చ- సవీపవధ్యః ||౧౧|| సుదుమతశ్చేతి|| చశబ్దర్పితాః దోషానాహ- మూఢః||మూఢఃకృత్యాకృత్యవివేకశూన్యః-
ప్రగల్భఃధృప్తః- పండితంమన్యజ్ఞతియావత్- అవినయోపపన్నః- అశీతతత్వధః- తీక్షణస్వభావః కూరితప్రకృతిః- దురాత్మాదుష్కారతఃకరణః
మూఖఃఅవిమృశ్యకారీ- అత్యంతసుదుర్మతిః- ప్రహస్తాయమతః- మహాపార్శ్వవిస్ఫుడుమతః- త్వమత్యంతసుదుర్మతిరిత్యర్థః- త్వమేవం
భూతోసి- అతస్త్వంబాలతయాబ్రవీషిఇతిసంబంధః ||౧౨|| దుర్మతిశ్చేహేతుమాహ-కఇతి| బ్రహ్మదండప్రతిమప్రకాశాబ్రహ్మదండసదృశ
ప్రభాః- బ్రహ్మదండోనామయుగాంతసముత్థితోగ్నివణోధూమకేతురిత్యేకే- బ్రహ్మశాపఇత్యన్యే- అచిక్షతఃబ్యాలావతః- అర్చిహే
తిశ్శిఖాస్త్రీయామిత్యవరః | కాలనికాశరూపాఃఅంతఃసదృశరూపాః - సమక్షముక్తాః సమీక్షేముక్తాః ||౧౩|| కృతప్ర్యాకృత్యస్యప్రా
యశ్చిత్రంరాజాసంప్రత్యాహ-ధనానీతి||రత్నానిరత్నేషువస్తూని- రత్నంస్వజాతాశ్చేష్టేషీత్యవరః- ధనానిద్రవ్యాణి ||౧౪|| ఇతిశ్రీగోవిందరా
జవిరచితే - శ్రీరామాయణభూషణే - రత్నకిరీటాఖ్యానే - యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానే - పంచదశస్సగః.*****

ఇత్థంహితము క్తవంతంబిభీషణంప్రతిరావణస్యపరుషభాషణంపోడతే. సునివిష్టమితి || సుసన్నివేశంబధానుసంధానరహిషశ్రవణ
మాత్రేణాత్యంతశ్రీజనకంతేనాధఃస్యాననుకూలత్వేపిశ్రవణస్యాపరిత్యాజ్యత్వముక్తం - సునివిష్టం ఉక్తవంతమితిక్రియావిశేషణంవా- తేన
మనస్యలగ్నంచేదనాదరణీయంవాస్యాత్ - మనసినమ్నగ్నగ్నయథాభవతితథాఉక్తవంతం - హితంనకేవలంశ్రవణప్రియో అతిదుఃకశాని
స్తరణోపాయతయాపథ్యం - శ్రవణకలుత్వేపిపథ్యత్వపర్యాలోచనయాఆపరిత్యాజ్యం- వాక్యంయావద్వక్తవ్యాధఃపూణం - ఉక్తవం
తం - నాసంవత్సరవాసినేప్రబూయాదిత్యక్తరీత్యా గురూపసవనయ్యుక్తస్య పాదయోఃపతితస్యైక్తవ్యగ్యమరవస్థాంబృష్ట్యుక్తవంతం -
విభీషణం - అన్యేనచెదుక్తంపరిత్యాజ్యం - సాక్షాదనుజితయాప్రత్యాసన్నేనోక్తంకథంత్యాజ్యం - పరుషంచాక్యమబ్రవీత్ శ్రవణసమ
నంతరం స్థితోన్మిగతసంచేహ ఇతివాచక్తవ్యం - త్వయామహోపకారః కృతఇతిస్తోత్రంవాకతకవ్యం - సదృశప్రత్యుపకారాభావేనానుతా
పోవాకర్తవ్యః-తద్విహాయశత్రోకప్రతివక్తవ్యముక్తవాః-అబ్రవీతిత్యనేనయథాసునివిష్టముక్తంతథామనసినులగ్నయథాభవతితథావ్య
క్తముక్తవాః- ఏవముక్తవంతంప్రత్యపిపరుషోక్తాహేతుద్యయమాహ- రావణాత్వాని- రావయథిరొదయతీతిరావణః-పరహింసాయాంజగ
ద్విజితః- రాతితిరవణః-సవీపరావణఃస్వాధేణప్రత్యయః-అస్థానేపచందత్వాస్యయమప్రాక్రందన్నిత్యధః-కాలచోదితః-భ్రాతారామంశ
రణంగచ్ఛేత్యుక్తవాః-కాలస్తన్నకతఃవ్యమితి-స్వయంద్విధాభ్యేయమితి-అతఃస్వప్రకృత్యనుగుణంకాలమనుసృతవానితిభావః||తని||౧||పరు
షమేవాహవసేదితి|| సపత్నేనచాహ్యశత్రుణా- మిత్రప్రవాదేన- మిత్రవదవభాసమానేత్యధః- శత్రుసేవినాశత్రుపక్షపాలినా - సహజ
శత్రుణేత్యధః- శత్రుసహసహవాసాదపిసహజశత్రుసహవాసస్ఫుడూరంపరిహతఃవ్యఇతిభావః - అతస్త్వయాస్తాన్నగరాత్సహ్యోగం
తవ్యమిదిద్యోత్యతి || ౨ || అతశత్రుసేవిత్యేహేతుకాత్రిభిదశశయతి-జానామిత్వాదిభిః||సర్వలోకేషుసర్వజనేషుమధ్యే- శీలంస్వభావం-
శీలమేవాహవ్యుత్తీతి - అస్తద్వ్యసనైసంబధమాహ-స్తవమేవంగజఃసీతిభావః|| ౩ || ప్రధానమితి|| జ్ఞాతయః- ప్రధానంస్వజాతిశ్రేష్ఠం- సాధ
నంకార్యసాధకం-వైద్యంబిద్వాంసం - ప్రాధాన్యాదిష్యేకైకగుణయోగేపిజ్ఞాతయోవమన్యంతే - నబహుమన్యంతే- అవసరపరిభవంతిచేత్య
ధః||౪||ఏవంజ్ఞాతీనాంజ్ఞాతమవ్యసనేహుఃఉత్సాహాయాచేతిశీలద్యయముక్తం-అథశయావహత్వరూపశీలాంతరమాహనిత్యమితి||ప్ర
చ్ఛన్నహృదయాఃగుఢాభిప్రాయః- అతఏవనిత్యమన్యోన్యసంహృష్టాఃబహిఃస్నేహవంతమనస్థితాః- ఘోరాఃకూరితకమాణః- అతఏవవ్య
సనేషుసత్పుత్రతాయినఃద్రోహకారిణః- అతస్త్వమస్తానువ్యసనేప్రహతుఃమిచ్ఛసీతిభావః || ౫ || ఉక్తంజ్ఞాతీనాంభయావహత్వంహస్త్రీగీ

యస్యేతి-యస్యరావణస్య ||౧౧|| మూఢఃఇతి|| మూఢఃజడః-ప్రగల్భఃపండితంమన్యఃఅవినయోపపన్నఃసద్ధిరశీతతత్వధః-మూర్ఖఃఅవివేకః||౧౨||
కఇతి || బ్రహ్మదండప్రతిమప్రకాశాబ్రహ్మశాపతుల్యప్రభావాఃకాలనికాశరూపాఃమృత్యుతుల్యరూపాః ||౧౩||ధనానీతి||రత్నానిరత్నేష్ట
వస్తూనిరత్నేషువస్తూన్య || ఇతిశ్రీమహేశ్వరతీర్థకవిరచితాయాం- శ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యాయాం యుద్ధకాండవ్యాఖ్యాయాం పంచద
శస్సగః.***** సునివిష్టమితి|| సునివిష్టంసుప్రవీనినిష్టమితియావత్ ||తి|| సునివిష్టంసునిష్టార్థతత్వం ||౧|| వసేది
తి||శత్రుసేవినాశత్రుపక్షపాలినా ||౩|| ప్రధానమితి|| సాధనంకార్యసాధకం-వైద్యంబిద్వాంసంఅవమన్యంతేపరిభవంతిచ ||౪|| నిత్యమితి ||ని

స్త్రీభిగీతాక్షో కాఃపద్మననేకవచితః | పాశహస్తాన్నరాద్వప్త్యాశృణుతాన్దతోమమ||౨|| నాగ్నిర్నావ్యానిశస్త్రాణి
ననఃపాశాభయావహః | ఘోరాసాన్స్వభాప్రయుక్తాస్తుజ్ఞాతయోనోభయావహః||౩|| ఉపాయమేతేవత్సంతగ్రిహ
ణేనాత్రిసంశయః | కృతాన్పుష్పయాజ్ఞాతిభయంసుకష్టంవిదితంచనః ||౪|| విద్యతేగోమసంపన్నంవిద్యతేబాహ్మణే
దమః | విద్యతేస్త్రీషుచావల్యంవిద్యతేజ్ఞాతితోభయం ||౫|| తతోనేప్తమిదంసామ్యయదహంలోకసత్కృతః | విశ్వర్యే
ణాభిజాతశ్చజ్ఞాతీనాంమూర్ఖ్యవస్థితః ||౬|| యథాపుష్కరపద్మేషుపతితాస్త్రీయబిందవః | నక్లేషముపగచ్ఛంతితథా
నార్యేషుసంగతం||౭|| యథామధుకరస్తర్వాద్రసంబిందన్నవిద్యతే | తథాత్వమపితత్రైవతథానార్యేషుసాహృదం||౮||
౧౦|| యథాపూర్వంగజసాన్పుత్వాగృహ్యహస్తైనవైరజః | దూషయత్యాత్మనోదేహంతథానార్యేషుసాహృదం||౧౧||
యథాశరదిమేఘానాంసంచతామపిగజకాంతాం | నభవత్సంబుసంక్లేదస్తథానార్యేషుసాహృదం||౧౨|| అన్యస్త్రైవంవి
ధంబ్రూయాద్వాక్యమేతన్నిశాచర | అస్తిన్యమూతేనభవేత్త్వాంతుధిమగ్రలపాంసనం ||౧౩|| ఇత్యుక్తఃపరుషంవా

తేనసంవాదయతి- శూక్రియంతఇత్యాదిరా|| కృచితృద్వవసేపాశహస్తాపాశాఃగజగ్రహణరజ్జవః- తేహస్తేషుయేషాంతేతథాకా- స్పృంభ
నోద్యుక్తాసితీయావత్ - సరాజ్జ్ఞాతిగజగోప్త్యాగజగ్రాహిపురుషాదృష్ట్యాహస్తిభిః - గీతాఃపతితాఃశ్లోకాఃశూక్రియంతేవక్రవరంశర
యా-తాజ్ఞోకా-గదతఃపదతః-మమమత్రఃశృణు ||౬|| తానేవత్రీకాశ్లోకామపాదత్రే-నాగ్నిరిత్యాదిరా||సఃఅస్తాకం-అగ్నిఃఆశ్రయాశాపి
సభయావహః-అన్యానిలోకవిలక్షణాని-అగ్నితోపిక్షణాన్నాశకరాణి- శస్త్రాణిఆయుధానివ-సభయావహాని- పాశా-మరణాదప్యతిదుస్సహ
పారవశ్యేకకరాశ్చ-సభయావహః-కింతుఘోరానిదకయాః- స్వాభాప్రయుక్తాఃస్వప్రయోజనపరాః-జ్ఞాతయఃభయావహః-అగ్నాద్యది
భ్యోప్యధికంజ్ఞాతిభ్యోభయమిత్యర్థః||౭|| ఉక్తంజ్ఞాతిభయంతిరేకంసంయుక్తికముపపాదయతి-ఉపాయమితి|| అస్తాకంగ్రహణేవతేజ్ఞాతిరూపాహ
స్తిసః- ఉపాయంవత్సంతి-అత్రోపాయకథనేసంశయోనాస్తి- అతఃకృతాన్పుష్పయాజ్ఞాతిభయంసుకష్టంప్రకృష్టంభయమిత్యర్థః-
ఇదమస్తాభిఃవిదితంజ్ఞాతంచ||౮|| స్త్రీఘోషజ్ఞాతిమకుతోభయసంభావసెత్యాశంక్యాహ-విద్యతఇతి||గోసంపత్త్యాద్యపాదానందృష్టాంతార్థం-గో
మసంపన్నంసంపత్తిఃతద్ధేతుత్వమిత్యర్థః-విద్యతేఅస్తి- విదసత్తాయామితిథాతుః-దమఃఇంద్రియనిగ్రహః-చావల్యంచంచలత్వంజ్ఞాతితఃజ్ఞాతిషు-భ
యంభయకరత్వం ||౯|| ప్రధానసాధనమితిశ్లోకోక్తంనిదకకాయతి,తత్పతి ||అహంలోకసత్కృతః-విశ్వర్యంఅభిజాతఃప్రాప్తఃపూణాంమూ
ర్ఖ్యవస్థితీయత్-ఇదం-తతః-జ్ఞాతీనామసహిష్ణుత్వాత్-తవనేష్టం ||౧౦|| సామ్యేత్యాక్షేప్రీతిః||౧౧|| చిరంసహవసతిఃభీషణకథమకా
ర్యమాశంకసత్వపేక్షాయామనార్యస్యచిరసంవాసోప్రయోజకఇత్యాహ-యథేతి|| పుష్కరపద్మేషుపద్వత్రైషు-పతితాస్త్రీయబిందవః-య
థాన్లేషంవికృం-నోపగచ్ఛంతి-తథాఅనార్యేషుదుష్టేషువిషయే-సంగతంసంబంధః-నేషంస్నేహబంధం-నోపయాతీత్యర్థః ||౧౨|| త్వదుపజీ
కనస్త్రైవయికథంస్నేహబంధాభావఇత్యత్రాహ-యథేతి||యథామధుకరః- తమాత్ ఆభిలాషాత్-రసంమకరందం-విజితత్రరసా
ధారేషు - సవిద్యతేనతిష్ఠతి-రసప్రదానోపకారంహసకాతత్రసన్నిహితీత్యర్థః- త్వమపి-తథామధుకరంవ-అనార్యేషుమజ్జనేషు-సాహృ
దంతథాహి-ఉపజీవ్యవిషయేనజాయతఇత్యర్థా నైరన్యసః ||౧౩|| తథాపికృతస్నేహానికలపర్యససాయుత్యాహ-యథేతి || శరది-సింహతాంవహకాంతాం - మే
ఘానాంసంబంధే-అంబుసంక్లేషఃఅంబుసేచనం-యథానభవతి- తథానార్యేషుసాహృదం-శరీరైషుపషణవదనార్యేషుసాహృదమనుపకార
కమిత్యర్థః||౧౪|| యథాపూర్వమితి||గజఃపూర్వంసాత్వా హస్తైసరజోగృహ్యగృహీత్వాఆత్మనోదేహంయథాదూషయతిఅనార్యేషుసాహృదం
తథాతాదృశంగజాఇవానార్యాఃపూర్వంకృతంస్నేహంస్వయమేవనాశయంతీత్యర్థః- యథేతి- మధుకరః- తమాత్ తృష్ణాతః-రసంబిందక
పిబిత్-తత్రరసాధారేయథానసజ్జతేనసక్రోభవతి-త్వమపితత్రైవ-అనార్యేషుసాహృదంతథాతథాభివ్యిత్త్యర్థః-యథేతి-శరది-సింహతాంజలం
ముంచతాం-గజకాంతాంచమేఘానాంసంబంధేఅంబుసంక్లేషః- భుషిష్యగాద్రకాతాహేతుస్తాయథారానభవతియథా-అనార్యేషుసాహృదంత
థా-శరదిమేఘాఇవఅనార్యాఃఆపాతతడపమర్వంతఇవప్రయమానావస్తునోనోపమర్వంతీత్యర్థః||౧౫|| ఏవంసామాన్యేనపినింద్యసాక్షాద
పినిందతి-అన్యతే||అన్యఃఅనుజాదన్యః-ఎవంవిధంఆతిపరుషం-ఏతత్పూర్వోక్తంనాక్యంబ్రూయాత్వదేచ్చేత్-అస్మిన్ముమూర్షైకాక్షణవివ-
సభవేత్-విసశ్యేత్-నాశయేయమితియావత్-త్వాంతభాగ్భాగం-ధిక - త్యత్ప్రాసీత్యర్థః-కులపాంసనంరాక్షసకులావద్యకరం ||౧౬||

త్యుమితరకాలేమన్యసనేష్టాపత్నుచఅతతాయనఃకోహకారిణః ||౧౭|| ఉక్తంజ్ఞాతీనాంభయావహత్వంహస్తిగీతాముఖేనసంవాదయితమాహ,
శూక్రియంతఇతి ||౬|| సేతి || స్వాభాప్రయుక్తాః స్వాభాపరాః ||౮|| విద్యతే ఇతి || సుపన్నంసంపత్తిః ||౯|| తతేతి|| అహమైశ్వర్యమభిజాతఃప్రా
ప్తః-లోకసత్కృతఇతియత్-ఇదంజ్ఞాతీనామసహిష్ణుత్వాత్తవనేష్టం || ౧౦ || యథేతి || తర్వాదభిలాషాత్-రసంమకరందం-విజితత్రరసాధారే
కుసుమే-సవిద్యతేనతిష్ఠతి- త్వమపితథామధుకరంవ-అనార్యేషుసంగతంతథాతాదృశకమిత్యర్థః ||౧౧|| యథేతి|| గజఃపూర్వంసాత్వాహ
స్తేసరజోగృహ్యగృహీత్వా - ఆత్మనోదేహంయథాదూషయతి-అనార్యేషుసంగతంతథాతాదృశంగజాఇవఅనార్యాఃపూర్వంకృతంస్నేహం-
స్వయమేవనాశయంతీత్యర్థః ||౧౩|| యథేతి|| శరదిసింహతాంజలలవాణాముంచతాంమేఘానాయథాఆద్రీకావోసభవతి- మేఘాఇవానా

క్యం న్యాయవాదీవిభీషణః | ఉత్పపాతగదాపాణిశ్చతుర్భిస్సహరాక్షసైః ||౧౬|| అబ్రవీచ్ఛతదావాక్యంజాతకోద్ధోబి
భీషణః | అతరిక్షగతశ్శ్రీమాన్భూతరంరాక్షసాధిపం ||౧౭|| సత్వంభ్రాంతాసిమేరాజఃబ్రూహిమాంయద్యదిచసిసి |
౧౭౪|| జ్యేష్ఠోమాన్యపితృసమోనచధర్మపథేస్థితః | ఇదంతుపగుమంవాక్యంసక్షమామ్యన్యతంతవ ||౧౮౪|| సునీతంహితకా
మేనవాక్యముక్తందశాసనం | నగ్రస్తాంత్యకృతాత్మాసఃకాలస్యవశమాగతాః ||౧౯౪|| సులభాఃపురుషారాజన్యతంతపియ
వాదినః | అపీయస్యతుపశ్యస్యవత్తాశోతాచదులభః ||౨౦౪|| బద్ధంకాలస్యపాశేనసర్విభూతాపహరిణా ||ననశ్యం
తముపేక్షేయంప్రదీప్తంశరణంయథా ||౨౧౪|| దీప్తపావకసంకాతైశ్చిత్రైఃకాంచనభూషణైః || సత్వామిచ్ఛాన్యహం
దగ్ధుంరామేణనిహతంశరైః ||౨౨౪|| శూరాశ్చబలవంతశ్చకృతాస్తాగ్రేచ్ఛరణాజరే | కాలాభిపన్నాస్సీదంతియథావా
లుకసేతవః ||౨౩౪|| తన్వషయతుయచ్ఛక్తంగురుత్వాద్భితమిచ్ఛతా | ఆత్మాసంసర్వధారక్షపురీంచేమాంసరాక్ష
సాం ||౨౪౪|| స్వప్తితేస్తుగమిష్యామిసుఖభవమయావినా ||౨౫|| (నూనంసతేరావణశ్చిదస్తిరక్షానికాయేషుసుహృ
త్సఖావా | హితోపదేశస్యసమంత్రవక్తాయోవారయేత్త్వాంస్వయమేవపాపాత్) నివార్యమాణస్యమయాహి
తైషిణానరోచతేలేవచసంనిశాచర | పరితకాలాహిగతాయుషాసరాహితంసగృహ్సంతిసుహృద్భిరీరితం ||౨౬|| ఇతిశ్రీమ
యుద్ధకాండే-షోడశస్కంధః. ***** ఇత్యుక్త్వాపరుషంవాక్యంరావణంరావణానుజః |

ఇత్యుక్తాతి | న్యాయవాద్యపి-ఇతిపూర్వోక్తరీత్యాపరుషముక్తస్క-ఉత్పపాత- సంతప్రసక్తామయభూమిస్థితవక్ష్యతః | ౧౬ || ఏవమాకాశే
ఉత్పతన్నపిపునస్తస్మిన్ననుతాపేనాపిమామసముద్యతే సమ్యంబీమతిరిహిహితోపదేశేప్రావతకతేత్యాహ-ఆప్రవీషితి | అంతరిక్షగతశ్శ్రీమాన్-
పరిత్యక్తామయాలంకామిత్రాణిచదగానిచేతిసముత్థితస్యకానామక్రీ-ఉచ్యతే-ప్రతికూలనివృత్తిపూర్వకానుకూల రామవిషయాభిముఖ్య శ్రీస
మేత ఇత్యర్థః || ౧౭ || అత్రక్రీశ జేనాపాధికప్రతికూలసంబంధపరిత్యాగ పూర్వకనిరుపాధిక స్వామిసంబంధావలంబనరూపాశ్రీరుచ్యతే || ౧౮ || స
త్వమిత్యర్థః-మేకంవాక్యం | సత్వంపరుషవాదీత్వం. భ్రాతాసిప్రతిపక్తమనహోసి- ఆతోయద్యదిచ్ఛసితద్వద || ౧౯ || తేహికిమథః-ముగ్ధ
తోసిప్రతిపదనాథావాత్ ఉమాపిక్రియతాంతత్రాహ-జ్యేష్ఠ ఇతి | జ్యేష్ఠస్తవంపితృసమఃమాన్యః- కింతుదమః పథేనస్థితోసి- ఆతస్తవదుక్తమన్య
తంపరుషం- నక్షమామినక్షమే రా || ఇదమితి | ఏశేత్యహాసవత్సే సత్వావిహాయదుక్తంతదిదం || ౧౮౪ || స్వవాక్యత్రవణేనిమిత్తంసామాన్య
తోదశః-యతి-సునీతమితి || స్వప్తం || ౧౯౪ || సులభాఇతి | క్రియవాచినఇత్యపలక్షణం- (ప్రియశో)తారశ్చ || ౨౦౪ || తహ్యః-శోతారంప్రతికిమ
థః-వదసితత్రాహ-బద్ధమితి || సర్వభూతాపహరిణా- నిదయేనేత్యర్థః- నోపేక్షేయంనోపేక్షేయ- శరణంగృహం || ౨౧౪ || దీప్తేతి ||
స్వప్తం || ౨౨౪ || శూర్యబలాత్ప్రశాలినోపేకువోపదాశంకేత్యత్రాహ-శూరాఇతి | కాలాభిపన్నాః-మృత్యుగృహీతాః- నీదంతిశిర్భంతి-వా
లుకాః-నికతాః || ౨౩౪ || తదితి | మష-యరు- భవానితిశేషః || ౨౪౪ || స్వస్తీత్యర్థః || ౨౫ || నివార్యమాణాఇతి || స్వప్తం || ౨౬ || పరితకాలాః-

పరితః ప్రత్యాసన్నః కాలోమృత్యుర్యేనాంతేతథోక్తః || ౨౬ || ఇతిశ్రీగోవిందరాజనిరచితే - శ్రీరామాయణభూషణే - రత్నకీర్తీటా
ఖ్యానే - యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానే - షోడశస్కంధః
ఏవమప్యభిస్సగైః- ఆసుకూల్యస్యసంకల్పః ప్రాథికూల్యస్యవజఃసం | రక్షివ్యతితివిశ్వాసోగోప్రత్యవరణంతథా || ఆత్మనమేపకాపక
జ్యేష్ఠుద్విధాశరణాగతిత్యక్తమశరణాగత్యంకేషు- ప్రవీర్సోర్విభీషణస్వానుకూల్యసంకల్పప్రాథికూల్యవజః-నెదశి-తే- పునఃపునరుపదేశా
దినామహావిశ్వాసోదశి-తః- అభకార్యణ్యప్రదర్శనపూర్వకంశరణాగతిస్వరూపదశకయిషుముపక్రమతే-ఇద్యక్తైత్యాదినా || తత్రరావణేనతి
రసా-రసత్వస్య దేశఏవాస్తాభిప్రాయః పరమధామికశ్రీరామాశ్రయస్తుతకవ్యఇతిధామికశస్య శిఖిషణ్యధమే-మతిరాసీదిత్యపిః
ప్రస్తాతి-ఇతీతి || ఇత్యుక్త్వా-ప్రదీయతాందాశరథాయమైరీతికతకవ్యసాకర్యం,యావన్నగృహ్లాంతికిరాంసివాణాఇత్యకరణేప్రత్యవాయంచో
క్త్వా - పరుషంసప్రీకజనసుఖావహస్యమలయమారుతస్యవిహిణిదుఃఖకరత్వవద్విభీషణోదీతంహితంఆశ్రయదోషేణంరుషం - వాక్యంకి-త
పరిపూణం - ఉక్త్వా- హితజ్ఞోభ్రాతా భ్రాతరమాపన్నంపరితత్యాజేత్యపయశోయావతాశక్యం పరిమాప్టుంతావత్పర్యంతముక్త్వా - ప

ర్యాఃఆపాతతడిపకుర్వంతఇవప్రతీయమానాపివస్తుతోనోపకుర్వంతీత్యర్థః || ౧౬ || అబ్రవీదిత్యాదిజ్యేష్ఠోమాన్యఇత్యంతేవాక్యసమాప్తిః || నచ
ధర్మపథేస్థితఇతిపరశేషః- యతోనధమఃపథేస్థితః- ఆతఇదంనక్షమామీతిసంబంధః - సునీతంసునిర్జితం- ఉపేక్షేయంఉపేక్షేయ- శరణంగృ
హం- మర్షయతుభవానితీశేషః || ౨౫ || నివార్యమాణస్యేతి | పరితకాలాఃపరితఃప్రత్యాసన్నఃకాలోయేమాంతే - యద్వాపరితఃపరివృతఃకాలః
మృత్యురివపిః-తేనగతాన్యాయాంషియేమాంతేతథోక్తః || ౨౬ || ఇతిశ్రీ...యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానాయాం-షోడశస్కంధః
ఏవంపరావరణ్ణోవిభీషణః దుర్గానినారావణేనధిక్రీతః తంపరిత్యజ్యంతరిక్షస్థితస్య రావణాస్యానుకూలబుద్ధ్యుత్పత్తిప్ర
త్యాశయాపునరపి హితోపదేశంకృత్వా - తత్రాపి రావణాభిముఖమసాలోక్య తేనసహసంసర్గాయోగ్యత్వం సమ్యజ్జ్యేష్ఠిత్వ-త్వరయా
శీరామంప్రాప్తుకామః - శ్రీరామనివాసభూమింప్రాప్తవానిత్యాహ, ఇత్యుక్తైవతి || రావణానుజోవిభీషణః-యత్రసలత్తుతోరామః - తత్రాజ

త్వాద్విషద్యులం || ౨౨ || ప్రకృత్యా రాక్షసేంద్రియభాగితామిత్యత్యేభో | ఆగతశ్చరిపోఃకౌతలధనుస్త్రిహివి
శ్వసేతే || ౨౩ || రావణేనప్రణిహితంతమవేహిపభీషణం | తస్యాహంఃగ్రహంచస్యేక్షమంతమసంతాంవరం || రాక్షసోజి
హ్నయాబుద్ధ్యాసంజ్ఞాయముపాగతః | ప్రహతుకంమాయయాఛన్నోవిశ్వస్తైత్వయిరానువ || ౨౪ || ప్రవిష్టశ్శత్రుపై
శ్వంహిప్రాజ్ఞశ్శత్రురతకితః | సిహన్యాదంతరంబద్ధాడబూకభవవాయసాః || ౨౫ || వధ్యతామేషదండేనతీవ్రేణస
చివైస్సహ | రావణస్యశృంసస్యభ్రాతాహ్యోవవిభీషణః || ౨౬ || ఎవముక్త్యాతుతంరామంసంరట్టోవాహినీపణః | వా
క్యజ్ఞోవాక్యకుశలంతతోమానముపాగమత్ || ౨౭ || సుగ్రీవస్యతుతద్వాక్యశ్రుత్వా రామోమహాయశాః | సమీపస్థా
నువాచేదంహనుమత్ప్రముఖాన్వరీ || ౨౮ || యదుక్తంకపిరాజేనరావణావరజంప్రతి | వాక్యంహేతుమదధ్యంచభవద్భి
రపితచ్ఛ్చుతం || ౩౦ || సుహృదాహ్యోకృచ్ఛేషుయుక్తంబుద్ధిమతానతా | సహభేనాపిసందేష్టుంశాశ్వతీంధూతిమి
చ్ఛతా || ౩౧ || ఇత్యేవంపరిపృష్టాస్తైస్త్వంస్త్వంమతమతంద్రితాః | సోపచారంతదారామమూచుర్నితదిక్షీర్షవః || ౩౨ || అజ్ఞా

రాగతంసైన్యం- భృత్యులంతానాత్వికభృతిప్రదానోపజీవిబలం || ౨౨ || నకేవలంద్విషద్యులత్వమాత్రం - అస్యేష్యపరిగ్రాహ్యతామేతవస్సం
తీత్యాహప్రకృత్యేతి || ప్రకృత్యా-జాత్యేత్యధః || ౨౩ || నన్వయంశరణాగతఃకథంపరిత్యాజ్యత్యాశంక్యశరణాగతిలక్షణమాయోపాయేన
సముత్పాద్యత్వయిప్రహతుకంప్రవృత్తత్వాన్నాస్యాపరిగ్రాహ్యత్వమాత్రంకింతుసహయైస్సహవధ్యత్వమిత్యాహ- రావణేనేత్యాది- శ్లోకద్వయ
మేకంవాక్యం || ప్రణిహితంప్రణిధికమణానియుక్తం-అస్యశరణాగతిఃప్రలంభకృతేతిభావః- తుమవతాయుక్తవ్యాపారవతాం-తుమంహితం-
తుమంకత్రహితేత్రివిధ్యమరః | ప్రణిధిరప్యేషసఃకింకరివ్యతితతాహరాక్షస ఇతి - సందిష్టః- రావణేనేతిశేష- ప్రహతుకంసందిష్టఇతిసంబంధః ||
త || ౨౪ || యదాశాత్యంద్యశ్యతేతదాసాహస్యతాంతతాహప్రవిష్టఇతి || పాజ్ఞాతీహేతుగభావంకేవణం- పాజ్ఞాత్యాదతకితః- అస్తజ్ఞిఘాం
సయాయమాగతఇతితైరవిచారితః- ఆతపితేషాంసైన్యంప్రఃప్తస్థా- కదాచిత్అంతరంభిద్రంలభ్యా- హన్యాదిత్యధః- ప్రష్టోప్యేకాకిక
భుబహూకహనిమ్యతీత్యాశంక్యభిద్రసహితస్యయుజ్యతేతిదృష్టాంతమభేనప్రకటయతి-ఉలూకఇతి || త || ౨౫ || తపి-కింకత-వ్యంతతాహ
వధ్యతామితి || వధ్యతాంకేవలనిరసనేకృతేమారీచవదనభ-కారీస్యాదితిభావః- తీవ్రేణదండేన- వాలివదేనేనవాణేనసహంతవ్యః- కింతుః
సినతి-కన్యత్వాదిపారోపణంకార్యం - సచివైస్సహప్రధమంతేషాంశిరాంశిభిత్వాదిభీషణహస్తైదత్వాతపోయంచధ్యతాం - తత్రహేతుమాహ
రావణస్యేత్యాది || త || ౨౬ || ఏవంసుగ్రీవోవిభీషణిషయవక్తవ్యముక్త్యా ఆతపివరమనేయతేకించిదుక్తంచేదుత్తరంపక్ష్యామితితాష్టీంసీతక
త్యాహ-ఏవముక్త్యేతి || ౨౭ || ఆధశరణాగతవత్సలోరామస్సుగ్రీవస్యసంరంభప్రతిక్షేపాయయత్కించి ద్వ్యజమపేతుమాణోవిభీషణస్యవిశ్వా
సారితేకేణింబిద్విశంబేషిభావనిపేదయతేతివదతస్తస్యతదంతభావావాక్షాంచసమ్యగాలోచ్య ప్రతిక్షేపకముఖేనైవతదానయనంకతుకాన్తా
మోహనుమదాదీనువాచేత్యాహసుగ్రీవస్యేతి || సందిష్టం || ౨౮ || రామస్సుగ్రీవవచనోపలాలనపూర్వకమన్యానపిసచివాక్స్వంస్త్వంమతంపృచ్ఛతి
యదుక్తమిత్యాదిశ్లోకద్వయేన | హేతుమత్యుక్తియుక్తం-అధ్యంఅధఃప్రయోజనం- తస్మాదనచేతం || ౩౦ || సుహృదేతిసహ్యోకేనసుహృద్వాద
పదిష్టైస్త్యనైస్సూక్ష్మీంస్థాతవ్యంఅతిమబుద్ధిమతాసమభేదనశాశ్వతీఃఘాతిమిచ్ఛతాశ్చేయస్కామేన- సుహృదాసుహృదంతరణాపి- ఆధః-
కృచ్ఛేమికాగ్యసంకశేష-ఉపదెష్టుంయుక్తమేవ-అతోయాయమపివదతేత్యధః || తని || ౩౧ || ఇత్యేవమితి || సందిష్టం || ౩౨ || సోపచారప్రశం
సావాక్యమేవాహ-అజ్ఞాతమితి || అత్రసర్వజ్ఞత్వకైపాద్వికత్వశంకాస్యాదితిత్వవృత్త్యధఃవ్యతిరేకోక్తిః- త్రిషులోకేషు-కృతకమకృతకం
కృతకాకృతకమిత్యక్తేషు- ఆత్మానంసుహృత్తయాసూచయన్నస్తాకృత్యచ్చసీత్యన్వయః - అయంవానరాణాంసుహృదితీమాంకితి-అలోకేఖ్యా

త్వయాహ || మిత్రేతి || అటవీబలంఆరణ్యజనబలం-మౌలంమూలబలం-భృత్యులంభృత్యుపజీవిబలం || ౨౨ || నకేవలమస్త్రిద్విషద్యులత్వమాత్రంకి
ంత్యస్యాపరిగ్రాహ్యతామేతవస్సంతీత్యాహప్రకృత్యేతి || ౨౩ || నన్వయంశరణాగతఃకథంపరిత్యాజ్యత్యాశంక్యశరణాగతిలక్షణమాయోపాయేన
విశ్వాసముత్పాద్యత్వయిప్రహతుకంప్రవృత్తత్వాన్నాస్యాపరిగ్రాహ్యత్వమాత్రంకింతుసహయైస్సహవధ్యత్వంచేత్యాహ- రావణేనేత్యాది || తం
శరణాగతశబ్దోచ్చారిణంరావణాగ్రజం- తుమవతాయుక్తవ్యాపారవతాం || ౨౪ || రాక్షసఇత్యాదిశ్లోకద్వయమేకంవాక్యం || సందిష్టోరావణేనే
తిశేషః-పాప్రఃస్పరిచాసాచ్ఛత్రాణావాసమాగతః - ఆతత్ప్రతః- ప్రవేశవేళాయాంఅస్తజ్ఞిఘాంసయాయమాగతఇతితైరవిచారితః- ఆతపి
వతేషాంసైన్యంప్రఃప్తస్థాస్థాకదాచిత్అంతరంబద్ధానిహన్యాదితిసంబంధః- ప్రష్టోప్యేమేకాకికభుబహూకహనిమ్యతీత్యాశంక్యభిద్రోస
తతత్సంభవతీతిదృష్టాంతమాహ ఉలూకఇతి || ౨౫ || శ్రీరామఃసుగ్రీవవచనోపలాలనపూర్వకమన్యానపిసచివాక్స్వంస్త్వంమతంపృచ్ఛతి | యదుక్త
మిత్యాదిశ్లోకద్వయేన | హేతుమత్యుక్తియుక్తం- ఆర్థ్యంఅర్థఃప్రయోజనంతస్మాదనచేతంవాక్యం- భవద్భిరపివిప్రీతం - అర్థకృచ్ఛేమికా
ర్యసంకశేషమబుద్ధిమతాసమభేదన - శ్చేయస్కామేనసుహృదాసుహృదంతరణాపి సందేష్టుమపదెష్టుంయుక్తమేవ - అతోయాయమపి
స్వంస్త్వంమతంబ్రాతేతిశేషః || ౩౧ || ఇతితి || సోపచారంసప్రశంసం || ౩౨ || తదేవాహ- అజ్ఞాతమితి || త్రిషులోకేషుసర్వలోపలక్షణం -
ఆత్మానంసుహృత్తయాసూచయన్తాకృత్యచ్చసీత్యన్వయః - అయంవానరాణాంసుహృదితీమాంకితింబ్రాతేతివాక్యపరిమితవాయంప్రశ్న

త్వాద్విషస్థలం || ౨౨ || ప్రకృత్యా రాక్షసేంద్రియభాగితామిత్యన్యతేప్రభో | అగతశ్చరిహః తాతలధమస్త్రిహివి
శ్వసేతి || ౨౩ || రావణేన ప్రణిహితం తమ వేహివిభీషణం | తస్యాహంః గ్రహం న్యేక్షుమంక్షుమవతాంవర || రాక్షసోజి
హ్నయాబుద్ధ్యా సంజ్ఞాయముపాగతః | ప్రహతుం మాయయా ఛనోవిశ్వైత్వయిరాశువ || ౨౪ || ప్రవిష్టశ్శత్రుపై
శ్యంహిప్రాజ్ఞశ్శత్రురతకితః | నిహన్యాదంతరంబద్ధ్యాడబాకభవవాయసాః || ౨౫ || వధ్యతామేషదండేనతీవ్రేణస
చివైస్సహ | రావణశ్యశంసస్యభ్రాతాహ్యోషవిభీషణః || ౨౬ || ఎవముక్త్యాతుతంరామంసంరభ్యోవాహినీవణః | వా
క్యజ్ఞోవాక్యకుశలంతతోమానముపాగమత్ || ౨౭ || సగ్రీవస్యతుతద్వాక్యశ్రుత్వా రామోమహాయశాః | సమీపస్థా
నువాచేదంహనుమత్ప్రముఖాన్వరీ || ౨౮ || యదుక్తంకపిరాజేనరావణావరజంప్రతి | వాక్యంహేతుమదధ్యంచభవద్భి
రపితచ్చుతం || ౩౦ || సుహృదాహ్యోక్యకృచ్ఛేషుయక్తంబుద్ధిమతానతా | సహభేనాపిసందేష్టుంశాశ్వతీంఘాతిమి
చ్చతా || ౩౧ || ఇత్యేవంపరిపృష్టాస్తైస్సంస్వంతుతమతంద్రితాః | సోపచారంతదారామమూచుర్నితచీర్షవః || ౩౨ || అజ్ఞా

రాగతంసైన్యం- భృత్యబలంతాదాత్మికభృతిప్రదానోపజీవిం || ౨౨ || నకేవలంద్విషద్భులత్వమాత్రం - అన్యేష్యసరిగ్రాహ్యతాహేతవస్సం
తీత్యాహప్రకృత్యేతి || ప్రకృత్యా-జాత్యేత్యధః || ౨౩ || నన్వయంశరణాగతఃకథంపరిత్యాజ్యైత్యాశంక్యశరణాగతిలక్షణమాయోపాయేన
సముత్పాద్యత్వయిప్రహతుంప్రవృత్తత్వాన్నాస్యాపరిగ్రాహ్యత్వమాత్రంకింతుసహయైస్సహవధ్యత్వమిత్యాహ- రావణేనేత్యాది- శ్లోకద్వయ
మేకంవాక్యం || ప్రణిహితంప్రణిధికమణానియక్తం-అన్యశరణాగతిప్రలంభకృతేతిభావః | తమవతాంయుక్తవ్యాపారవతాం-తమంహితం
తమంశత్రేహితేతిప్రీతిత్యవరః | ప్రణిధిరప్యేషనఃకింకరివ్యతితాహరాక్షసభృతి - సందిష్టః- రావణేనేతిశేషః-ప్రహతుంసందిష్టైతిసంబంధః ||
త || ౨౪ || యదాశాశ్యంద్యతేతదాసాహస్యతాంతత్రాహప్రవిష్టైతి || పాజ్ఞాతిహేతుగభావంకేషణం- పాజ్ఞాత్వాదతకితః- అస్తజ్ఞేషాం
సయాయమాగతభితిరేవచారితః- అతఏవతేమాంసైన్యంప్రవృత్తృ- కదాచిత్తంతరంభిద్రంబద్ధా- హన్యాదిత్యధః- ప్రవృత్తేప్యేకాకిక
భంబహూహానిమ్యుతీత్యాశంక్యభిద్రసహితస్యయజ్యతతిపృష్టాంతముఖేనప్రకటయతి-ఉలూకైతి || త || ౨౫ || తహింకింకతవ్యంతత్రాహ
వధ్యతామితి || వధ్యతాంకేవలనిరసనేకృతేమారీచవదనధాకారీస్యాదితిభావః- తీవ్రేణదండేన- వాలివదేనేనవాణేనసహంతవ్యః- కింతుశి
నివర్తికంకృత్యాదీపారోపణంకార్యం- సచివైస్సహప్రధమంతేమాంశిరాంశిభిత్వావిభీషణహస్తైదత్వాతతోయంచధ్యతాం- తత్రహేతుమాహ
రావణస్యేత్యాది || త || ౨౬ || ఏనంసుగ్రీవోవిభీషణవిషయవక్తవ్యముక్త్యా అతఃపరమనేయత్కించిదుక్తంచేదుత్తరంవత్సృమ్యతితాష్ఠీంస్థిత
త్యాహ-ఏవముక్త్యేతి || ౨౭ || అథశరణాగతవత్సలోరామస్సుగ్రీవస్యసంరంభప్రతిక్షేపాయయత్కించిద్వాక్యమపేక్షమాణోవిభీషణస్యవిశ్వా
సాతిరేకేణకించిద్విశంబేషిభావనివేదయతేతివదతస్తస్యతదంతభావాపేక్షాంచసమ్యగాలోచ్య ప్రతిక్షేపకముఖేనైవతదానయనగతుకా
మోహనుమదాదీనువాచేత్యాహసుగ్రీవస్యేతి || స్పష్టం || ౨౮ || రామస్సుగ్రీవవచనోపలాలనపూర్వకమన్యానపిసచివాక్స్వంస్వంతుతంపుచ్చతి
యదుక్తమిత్యాదిశ్లోకద్వయేన | హేతుమత్యుక్తియుక్తం-అథ్యంకంఅథఃప్రయోజనం- తస్మాదనపేతం || ౩౦ || సుహృదేతిసహ్యోకేనసుహృదా
పదివైసత్వనైగ్రహాక్షింస్థాతవ్యంఅపితుబుద్ధిమతాసమథే-శశాశ్వతీభూతిమిచ్చతాశ్రేయస్కామేన- సుహృదాసుహృదంతరేణాపి- అథ
కృచ్ఛేమికాగ్యసంకశేషు-ఉపదేష్టుయక్తమేవ-అతోయాయమపివదతేత్యధః || తని || ౩౧ || ఇత్యేవమితి || స్పష్టం || ౩౨ || సోపచారప్రశం
సావాక్యమేవాహ-అజ్ఞాతమితి | అత్రసర్వజ్ఞైత్యుక్తేపాఠియకత్వశంకాస్యాదితన్నీవృత్త్యధికంవ్యతిరేకోక్తిః- త్రిమలోకేషు-కృతకమృతకం
కృతకాకృతకమిత్యక్తేషు- అత్తానంసుహృత్తయాసూచయన్నస్తాకృచ్ఛనీత్యన్వయః- అయంవానరాణాంసుహృదితీమాంకితి-లోకేభ్యాం

త్వయాహ || మిత్రేతి || అటవీబలంఆరణ్యజనబలం-మౌలంమూలబలం-భృత్యబలంభృత్యుపజీవిం || ౨౨ || నకేవలమస్త్రిద్విషద్భులత్వమాత్రంకి
ంత్యస్యాపరిగ్రాహ్యతాహేతవస్సంతీత్యాహప్రకృత్యేతి || ౨౩ || నన్వయంశరణాగతఃకథంపరిత్యాజ్యైత్యాశంక్యశరణాగతిలక్షణమాయోపాయేన
విశ్వాసముత్పాద్యత్వయిప్రహతుంప్రవృత్తత్వాన్నాస్యాపరిగ్రాహ్యత్వమాత్రంకింతుసహయైస్సహవధ్యత్వంచేత్యాహ- రావణేనేత్యాది || తం
శరణాగతశబ్దోచ్చారిణంరావణానజం- తమవతాం-యుక్తవ్యాపారవతాం || ౨౪ || రాక్షసైత్యాదిశ్లోకద్వయమేకంవాక్యం || సందిష్టారావణేనే
తిశేషః-పాప్రఃస్వనినాసాచ్చత్రాహాసమాగతః- అతర్కితః- ప్రవేశవేళాయాంఅస్తజ్ఞేషాంసయాయమాగతభితిరేవచారితః- అతఏ
వతేమాంసైన్యంప్రవృత్తస్థితృ- కదాచిదంతరంబద్ధాన్విహన్యాదిసంబంధః- ప్రవిష్టాప్యయమేకాకికభంబహూహానిమ్యుతీత్యాశంక్యభిద్రస
తీతత్సంభవతీతిదృష్టాంతమాహ- ఉలూకైతి || ౨౫ || శ్రీరామఃసుగ్రీవవచనోపలాలనపూర్వకమన్యానపిసచివాక్స్వంస్వంతుతంపుచ్చతి || యదుక్త
మిత్యాదిశ్లోకద్వయేన || హేతుమత్యుక్తియుక్తం- అర్థ్యంకంఅథఃప్రయోజనంతస్మాదనపేతంవాక్యం- భవద్భిరపివక్రతం- అర్థకృచ్ఛేమికా
ర్యసంకశేషుబుద్ధిమతాసమథేన- శ్రేయస్కామేనసుహృదాసుహృదంతరేణాపి సందేష్టుముపదేష్టుయక్తమేవ- అతోయాయమపి
స్వంస్వంతుతంబూతిశేషః || ౩౦ || ఇతితి || సోపచారంసప్రశంసం || ౩౧ || తదేవాహ- అజ్ఞాతమితి || త్రిమలోకేష్వినిసర్వలోకోపలక్షణం-
అత్తానంసుహృత్తయాసూచయన్ అస్తాకృచ్ఛనీత్యన్వయః- అయంవానరాణాంసుహృదితీమాంకితి-లోకేభ్యాంపయంతవాయంప్రశ్న

౧౦॥ తేనసీతాజనస్థానాద్భుతాహత్వాజటాయవం | రుద్ధాచవివశదీనారాక్షసీభిస్తురక్షితా ॥౧౧॥ తమహంహేతుభి
ర్వాక్తైర్వివిధైశ్చన్యదర్శయం | సాధునిర్వాత్యతాంసీతారామాయేతిపునఃపునః | ౧౨॥ సచనప్రతిజగ్రాహరాణః
కాలచోదితః | ఉచ్యమానంహితంవాక్యంవిచిత్రభవోవధం ॥౧౩॥ సోహంపరుషితస్తేనదాసవచ్చావమానితః | త్యక్త్వా
పుత్రాంశ్చదారాంశ్చరాఘవంశరణంగతః ॥౧౪॥ సర్వలోకశరణ్యాయరాఘవాయమహాత్మనే | నివేదయతమాంక్షి

జమితిన్యాయేనరావయతీతిపుత్రత్వస్థానాద్భుతమైవకూరమిత్వర్థః- సకేవలంనామైవకూరంవ్యాపారోపిన్యశంసత్వానాదుర్వృత్తజి॥జా
తిరపితథాభేత్వాహ- రాక్షసభృతి- సకేవలంస్వయమేవకూరంకూరానేకపరికరసమవేతశ్చేత్వాహ- రాక్షసేశ్వరభృతి- రావణస్త్వేపంవిభజ్ఞే
వకిమాయాతమిత్వతాహ- తస్మాహమితి- యద్యహమగ్రజత్వాత్తపిఠతద్వాహ- సమవతి- త్వేనభనవవ తస్మిన్మైర్మలిశ్యేయంఅనుజత్వేనతప్రసీ
తాస్సర్వేషోహస్తదాజ్ఞాయామయాకృతాతిభావః॥తని॥౧౦॥ రాఘవస్సృతప్రియావహరనిరోధాభీష్టమాత్రహసనాచ్చశేషతస్తేనాపకృ
తమిత్వాహతేనేతి॥ స్పష్టం॥ త॥పూర్వోక్తదామాఃప్రాయశ్చిత్రనివర్త్యాః- సతిమామీద్యక్షణ- వితాపచారోష్టస్తీత్యాహతేనేతి॥ తేనఉక్త
సంబంధోపవతాహృతా- ఆనన్యారాఘవేణాహం- జూస్తత్సాక్షోద్భృతావత్సాదుక్రీత్యారామకిశ్లేమానద్వాహృతా- సీతా- గర్భవాసాది
క్షేణాభావేనపరమపదజహత్సృభావతయాఅత్యంతంసాకుమార్యాజనస్థానాత్- పుష్పవచయాది- సోగానామేకాంతస్థానతయా ఆయో
ద్యాతఉత్సృష్టస్వేనసమృతాత్- జటాయుషంహత్వా- మమప్రాణామీశ్వక్రీత్యాత్మంతాభీషంజటాయుషమవధీతే యదసీతయాసహజ
టాయుషమపికారాగారేనివేతహాతహామోచనంస్యాత్ తథానకృతం- స్వస్యసమవారస్యనాకాళకమేవంకృతవాత్- రుద్ధాచ- ప్ర
మాదాద్ధరణీపకృతాపేనపునర్నశ్యతా- కింతుచ్చాప్తసనిశ్వాసానంచారస్థలేరుద్ధా- వివశా- న్యస్తహానివాచచలనేనరామకిశ్లేషదుఃఖేన
ఆక్వాసకాంతరాభావేనచస్వబలహానింప్రకాశయంతీస్థితా- రామభోగపరంపరయాహ్వాస్తామేతాదృశావస్థాశ్చిహ్నంకృతవాత్- రాక్షసీభి
స్తురక్షితా- వికృతభయంకరమేవచోభిరేకాక్ష్యకణికాప్రభృతీభిః- ఆశ్వాసకసవవ్యాకరణవండితస్యాపియతానప్రవేదస్తథారక్షితా॥
౧౧॥ అస్త్యైవంతతఃకిమిత్వతాహ- తమితి॥హేతుభిర్వాక్తైః- హేతుఃప్రసాదకైర్వాక్తైఃస్వదశయంఅబోధయం- బోధితమేవార్థమాహ
సాగ్నితి- నిర్వాత్యతాంప్రత్యప్యతాం॥ తని॥ సీతాహరణసమకాలమేవాగమనంమమోచితం తథాఆక్రత్యాతస్యహితంవక్తుంజిలంబితోహమే
వపాపీయానిర్వాహ- ఆహమితి॥తమక్తవోహయంక్రం- అహం- పాపిష్ఠంజ్ఞాత్వాపిహితవక్తా- వివిధైస్సామూదిభిర్వాక్తైఃపూర్ణాభైఃపా
తుభిః భరవధాదిభిఃకంఠైరబోధయంశుప్రమివప్రాబోధయం- బోధితమర్థమాహ- సాధునిర్వాత్యతాంసీతేతి- నిర్వాతనంప్రతిదానంసాధు
అనుకాపాకింవన్యాదిప్రవేశకేనేన-సీతారామాయ- తదియనివవస్తునితస్తద్వైతైస్సక్తియందత్తమితిమన్వానాయ-పునఃపునః- తస్యేచ్ఛాభావేపి
మద్వచఃకుర్యాద్వేతిప్రత్యాశయాప్రలపితం ॥౧౨॥ సచేతి॥ విపరీతఃమమూషాః ॥౧౩॥ ఏవమీశ్వరస్యనిసాతుకరుణాకృతేనరావణావ
మానేనప్రయోజనాంతరవైకుఞ్ఞజాతం- తతశ్చపరమపురుషార్థకథాతరామప్రాప్త్యర్థంరామమేవశరణముపగతోస్తీత్యాహ- సోహమితి॥
ఆత్రపుత్రాణాదారానితి- పరిత్యక్తాయులంకామిశ్రాజీచధనానిచేతినత్యమాణానంలంకారాబ్యాదీనామపలక్షణం- ఆత్రఫలాంతరానివ
దేకాదాగ్రీకుసానాంవధేసాహ్యమిత్వాదివచనస్యస్వేనైవవత్సమాణత్వాచ్చరామపరిచరణస్త్వైవఫలత్వపక్షోయిక్రం॥ తని॥౧౪॥ ఏవంశరా
ణ్యస్యవిజ్ఞాప్యమధఃముక్తాతద్విజ్ఞాపనాయపురుషకారభూతాప్రాధికయతే- సర్వలోకశరణ్యాయేతి॥ శరణేరక్షణేసాధుశ్శరణ్యః- తత్రతే
సానుతియితప్రత్యయః- శరణంభవితుమహాశ్శరణ్యుఃఇతిరుక్తిః- ఆనాలోచితటలవిద్యావృత్తాదివిశేషశలోకశరణ్యాయేత్వర్థః- ఆత్రా
స్సూచితవిభావరాధస్యరావణసాగ్నియిస్తాకమివాత్సాంసీ- కిమతతత్సంబంధిసః- పరంతురుచ్యభావాదేవసస్వాంశంసంబంధవాత్- మమ
త్వాభిముఖ్యేనాగతస్యమరవనోదోంశలాభాతిభావః-ఆత్రశరణ్యంగభూతంసులభత్వపరత్వరూపంగుణవ్యయంప్రాధాన్యేనదశకయతి-రా

దుర్వాత్తైత్యనేనకృత్యాకరణాకృత్యకరణరూపదోషత్వముచ్యతే- రాక్షసభృత్యనేనజాత్యాక్రొమ్యముచ్యతే- రాక్షసేశ్వరభృత్యనేనభృత్యసం
బంధప్రయుక్తదోషవత్త్వముచ్యతే- తస్మాహమనుజోభాతేత్వనేనస్వస్యరావణసంబంధనిబంధనదోషవత్త్వముక్తభవతి- అనేన- ఉపా
యేనైరసిద్ధ్యాతివ్యాపాయావిభాస్తథా॥ ఇతియాగర్వహానిస్తద్వైవంకార్యణ్యముచ్యతఇత్యక్షగర్వహానిలక్షణంకాన్వజ్యరూపమంగంప్రదశికా
తం ॥౧౧॥ తమహమితి॥ హేతుభిఃహేతుమద్భిఃన్యదశకాయంసృబోధయం- బోధితార్థమేవాహ॥ సాగ్నితి॥ నిర్వాత్యతాంప్రత్యప్యతాం
అనేన- చరాచరాశిభూతానిసర్వాణిభగవద్వపుః॥ తతస్తదామకూల్యంమేకతావ్యమినిశ్చయేఇత్యక్షమాగకూల్యసంకల్పరూపమంగంప్ర
దశికం ॥౧౨॥ సచేతి॥ విపరీతఃమమూషాః ॥౧౩॥ సోహమితి॥ దాసవచ్చావమానితఃఅనేనశ్వరస్యనిర్మైతుకరుణాపరిపాకభూతేనైవస్య
రావణావమానేనప్రయోజనాంతరవైకుఞ్ఞజాతం- తతశ్చపరమపురుషార్థకథారూపరామప్రాప్త్యర్థంరామమేవశరణముపగతోస్తీత్యాహ-
త్యక్తేతి॥త్యక్తాపుత్రాంశ్చదారాంశ్చేత్యనేనప్రాతికూల్యవశానరూపమంగంప్రదశికతం- రాఘవంశరణంగతఇత్యనేనఆత్మనిక్షేపరూపమంగం
ప్రదశికతం ॥౧౪॥ సర్వలోకభృతి॥ సర్వలోకశరణ్యాయఅధికారిభేదమంతరేణసురసరవాసరతిర్గ్రంథసావరాంతానాంసర్వైహంసమాక్రంద
యశీయాయరాఘవాయ- ఆశ్యేపిసంత్వేవనృపాఃపృథివ్యాగమాంధాతురేతేతనయాఃప్రస్నూతాః- కింత్యభివామభికతదానదీక్షాకృతప్రత్యహ

తుస్మిన్సహరాక్షసైః | రాక్షసోభ్యేతిపశ్యద్ధమస్తాకహంతుంసంశయః || ౫ || సుగ్రీవస్యవచస్సుక్రిత్యాసర్వేతేవానరో
 త్రమాః | సాలాగుద్యమ్యశైలాశ్చైదిదంవచసంబుధ్వి || శీఘ్రంవ్యాజితోరాజస్వధామైదామందరాత్కనాం | నిపతం
 తుహతాశ్చైతేధరణ్యామృతేజసః || ౬ || తేహంసంభాషమాణానామన్యోన్యంసంవిభీషణః | ఉత్తరంతీరమాసాద్యఖ
 ణ్డపవవృత్తిత || ౭ || ఉవాచచమహాప్రాజ్ఞస్సర్వేణమహతాపహాన్ | సుగ్రీవంతాంశ్చసంపేక్ష్యసర్వాన్వానర
 యూధపాన్ || ౮ || రాజణానామదుర్వృత్తోరాక్షసోరాక్షసేశ్వరః | తస్యాహమమజోభాగ్రతాఙ్గీషణశ్శతశ్రితః ||

యవో రామవిషయప్రేమాంధతయా ఏకాయథగ్రహణచాత్మర్యదిర్భేదసర్వాయథగ్రహణేష్వపి నైపుణ్య
 జ్ఞాయతేతివాతథోక్తం-స్వామిపీడనైబ్రహ్మత్రుసదృశశరణాగతిరేతస్యహస్తేవిద్యతేతివా-ఉత్పపాతగదాపాణిరత్యత్రసర్వాయథాపలక్షణ
 మిత్యన్యై- రాక్షసఃసంబుధిరితివత్క్యార్థాపిచదూక్తిః-పశ్యద్ధమస్తాకహంతుం-అస్తాసుకస్యచిద్ధనసహితేషుజీష్యతి-మూల
 భూతరామహనసేనగ్నానాశేతిబహువచసార్థః || తని || ౫ || వానరాశ్చసుగ్రీవవాక్యాససారణోద్యోగంచక్రరిత్యాహ-సుగ్రీవస్యేత్యాన్వో
 కద్వయేన || అబ్బతేజసశ్చితి - అస్తద్బలస్యగజకబళప్రాయాఽత్యర్థః || తని || సుగ్రీవస్యసాహసకృత్యనిర్వాహకస్య-వచఃకుత్వా ఆదుమతిల
 భ్యా-సాలాగుద్యమ్యశైలాశ్చ-శైలవృక్షతారతమ్యానాదరణసహసాహస్రసులభాన్ స్వీకృత్య - ఆదరాతిశయేనప్రత్యేకముభయపరికరత్వ
 ముక్తం-రామకైంకర్యానుకూలవృత్తైర్జ్ఞానస్యయుగపచ్చత్రచామగ్రహణవత్ - రాక్షసహనసంహిరామకైంకర్యం-ఇదంచచసం-స్వశేష
 త్వసిద్ధయేసుగ్రీవాగమతివప్యసపేక్ష్యతేనాంవధనిశ్చయోపపాదకంచచసమబుధ్వి-గుణప్రధానభావమాచిత్యం వాసపేక్ష్యసర్వైబుధ్వివత్
 అస్యతంత్రాణామగుమతిభిశంభేస్తతంత్రప్రహరేనపారతంత్ర్యహానిస్సృతేసాయథాసభవతితథాశీఘ్రీమాజ్ఞాపయ-నవభోద్యుక్తానస్తాన్-
 వభోద్యుక్తాయాయంకించమాగుమత్యేత్యత్రాహ-రాజస్మితి-రాజాజ్ఞాఖల్వగువర్తనీయేతిభావః-వధాయ-గృహీత్యాబధాశ్చేదత్రస్థిత్యాక
 థంచినర్భకుర్యుః అతోవధామైవాగమతిర్దయా-ఏచాదురాత్తనాంఅకారణైవదౌరాత్మ్యంవృత్త్యేఖలు-నిపతంత్రహతాః-సర్వహతాః
 పతంతు-యథాపునరాకాశంనోభివృత్తితంత్రధామావేవసపాతయిష్యామశ్చిభావః-యుద్ధయాజయాపాక్షికాఽత్యంతహ-అబ్బతేజసః
 అబ్బబలాః-అస్తద్బలస్యగజకబళప్రాయాఽతిభావః || ౬ || తేనామితి | అనాదరేచేయంపక్షి-వదంతునామైతేవానరాయతేకించిత-సర్వజ్ఞఃప
 రమకారుణికఃసర్వలోకశరణ్యోరామోమామవశ్యంగరక్షిష్యత్యేవేతి మహావిశ్వాసేనతేనామన్యోన్యభాషణమనాదృత్యప్రహరణోద్యతానామపి
 తేనామాభిముఖ్యేనాజగామ - అగత్యాపినిర్విశంకస్సృక్ సర్వేనామాత్మానంప్రకాశయన్నాకాశేవస్థితవానిత్యర్థః - ఆత్రఖస్థోవృత్తిత్యేతివ్యవ
 ప్రయోగోనిభావయత్వేననిష్కంపావస్థానసూచనార్థః || త || ౭ || అప్రభుషకారలేశమనపేక్ష్యసర్వానపిప్రబంధినోనివార్యమాంరక్షిష్యతి
 తిమహావిశ్వాసశాల్యపిఙ్గీభీషణస్సహసారామంశరణంనోపజగామ-కింతుదూరతపివస్థితః ప్రాతికూల్యప్రవృత్తానేవసుగ్రీవాదీకపురుషకార
 భూతాన్కృత్వోవాచేత్యాహ-ఉవాచచేతి | ఉవాచచచకారేణస్వీకారేస్వాగమనమేవపర్యాప్తంచచసమప్యక్రవాత్ - పద్భ్యాసభిగమాశ్చే
 త్యాగమనమపిథారాయేతిమన్యమానస్యతదుపగివాక్యంతుతేక్షారవత్ - మహాప్రాజ్ఞాత్వేనేనంతరంగపురుషకారణైవకృపాశురపిరాజాశరణ
 మంగంతవ్యతిపరిజ్ఞానగవానరాణామత్ప్రీతికూలసంరంభోపినమద్వైషక్యతః-కింతురామభక్తిప్రకషణకారితః అతోగుణవిషయమితిజ్ఞా
 నన్యదిరామపరిచారకావితేనాంగీకర్యుఃకింరామాంగీకారేణ అతోరామాంగీకారాదప్యేతదంతభావ-ఏవమమపురుషార్థాఽతిజ్ఞానంచఏవ
 ష్టితం-స్వరేణమహతేతి-పురుషకారభూతానాంసర్వేషాంసర్వలోకశరణ్యస్యచస్వాతంత్రవశ్రవణాయమహాస్వరప్రయోగః-రామవిషయే
 చైవవిధాతకరవోచ్చరణంధాగ్యాధికస్యైవేతివక్షియామహానిత్యక్తిః-యథోక్తంఽక్షీతంత్రే-ఆకించనైకశరణాఃకేచిద్భాగ్యాధికాః
 పునః | మామేవశరణంప్రాప్యమామేవామతేసమన్నత్యతి || తని || ౮ || అత్రప్రథమంస్వదోమాపురస్కరితి-రావణశరి | రావణంలోకరావ

దాద్యస్తాంతః || ౯ || తమితి | అత్రప్రచమంత్రత్వసంపదమంచసంఖ్యాపూరకం || ౧౦ || తేనామితి | అనాదరేషుక్తి-వానరాయత్రిమపివదంతునా
 మసర్వజ్ఞఃపరమకారుణికఃసర్వలోకశరణ్యశ్చ శ్రీరామోవశ్యంమాంరక్షిష్యత్యేవేతిమహావిశ్వాసేనతేనామన్యోన్యభాషణమప్యనాదృత్యప్రహర
 నోద్యుక్తానామపి తేనామాభిముఖ్యేనాజగామ-అగత్యాపినిర్విశంకస్సృక్ సర్వేనామాత్మానంప్రకాశయన్నాకాశేవస్థితవానిత్యర్థః-ఆత్రఖ
 సేవవృత్తిత్వతేతివక్షిత్వప్రయోగః నిభావయత్వేననిష్కంపావస్థానసూచనార్థః || ౭ || ఏతేవానరామదీయమభిప్రాయమజ్ఞాయాసా
 నావణసంబంధియోద్ధముద్గుంజంతేరామసమాశ్రయణమేతేభ్యానివేద్య ఏతత్పురుషకారముఖేనైవరామలక్షణౌ సమాశ్రయిష్యామిత్యభి
 శ్రీత్యాబ్రవీదిత్యాహ || ఉవాచేతి | మహాప్రాజ్ఞాత్వేనేనంతరంగపురుషపురుషకారణైవకృపాశురపిరాజాశరణముచంగంతవ్యతిపరిజ్ఞానం-వా
 నరాణామత్ప్రీతికూలసంరంభోపినమద్వైషక్యతః-కింతుశ్రీరామభక్తిప్రకషణకారితః అతోగుణవిషయమితిజ్ఞానం, యదిశ్రీ
 రామపరిచారకావితేనాంగీకర్యుః తదాకింరామాంగీకారేణరామాంగీకారాదప్యేతదంగీకారఏవమమపురుషార్థాఽతిజ్ఞానంచఏవష్టితం-స్వర
 ణమహతేతిపురుషకారభూతానాంసర్వేషాంసర్వలోకశరణ్యస్యచాతంత్రవశ్రవణాయమహాస్వరప్రయోగః-మహాతత్త్వమహత్త్వంబౌపాధి
 కసంబంధిపరిత్యాగపూర్వకనిరుపాధిసామిసమాశ్రయణాన్ముఖ్యకృతం-రావణోనామదుర్వృత్తాత్మారభ్యవిభీషణముపస్థితమిత్యంతేనప్రకర
 తేన-ఆనుకూల్యస్యసంకల్పః ప్రాతికూల్యస్యవజఃసం | రక్షిష్యతీతివిశ్వాసోగోప్రత్యవరణంతథా || అత్తనిత్యేషకాపఃకేయపక్షిధాశరణాగతి
 ర్నితిభగవచ్చస్తోత్రాక్షరగాశరణాగతిప్రదక్షతా || ౯ || రావణశరి | రావణః రావయతితిపుత్రత్వానామైవలోకకంటకత్వంద్యోత్యతే-

ఆజగామ ముహూర్తేన యత్ర రామస్సలక్షణః ||౧|| తం మేరుశిఖరాకారందీప్తామివశత్రుద్రుదాం | గగనస్థం మహీస్థా
స్తేదదృశుగ్వానరాధిపాః||౨ || (సహిమేఘాచలప్రఖ్యోమహేంద్రసమవిక్రియః | సర్వాయుధధరోవీరోదివ్యాభరణ
భూషితః || యేచాప్యనుచరాస్తస్యదత్వారోభీమవిక్రియాః | తేపిసర్వాయుధోపేతాభూషణైశ్చాపిభూషితాః) త
మాత్మపంచమందృష్ట్వాసుగ్రివోవానరాధిపః | వానరైస్సహదుద్ధర్షింబింతయామానబుద్ధిమాన్ ||౩ || బింతయిత్వాము
హూర్తంతువానరాంస్తానువాచహ | హనుమత్ప్రియఖాంత్యర్వాదంవచనముత్తమం ||౪|| ఎవసర్వాయుధోపేతత్వ

ప్రాప్త్యపేక్షయారావణపరిత్యాగవేళాయామంతరిక్షగతశ్చిగ్రమానిప్రకృంసితః- సకునాగవరశ్చిగ్రమాన్-ఎత్తుజోఽత్మిసంపన్నశ్చివత్ ||త
స్సాన్మాధమకంకావిభీషణే- సనుయద్యేవంతహిన్- యయోర్వీర్యముపాత్రిత్యప్రతిష్ఠాకాంతితామయా | తావుభౌమమనాశాయప్రశు
ప్తౌపురుషమకథా || జీవన్నపివన్నోస్త్రినష్టరాజ్యమనోరథః| ప్రాప్తప్రతిష్ఠాశ్చరీపుస్సకామారావణిక్యతంతినాగపాశబంధనసమయే - స్వ
స్వరాజ్యనాశకృతనిర్వేదఃకథముపపద్యతేతిచేన్న - తత్ప్రాప్తిప్రతిష్ఠాశ్చరీపుస్సకామారావణిక్యతంతినాగపాశబంధనసమయే - స్వ
బౌభవద్గతంమేరాజ్యాచేత్యక్తకైంకర్యసామ్రాజ్యవరః - ఏతేనరాజ్యంప్రాప్త్యసిద్ధమకంకాయాంనాత్రసంశయఃతిసుగ్రీవవచనంతుత
దాశయాజ్ఞానకృతమితిసక్చిద్దోషఇతిప్రాచుః||ఆతపివచతురశీతావత్కృతిభీషణః- యదాజ్ఞప్రమహాహూత్యయాగుల్మనివేశనం- తత్ర
థాసృష్టితంపీరత్వద్వాక్యసమంతరమితి||తనిష్టోకి|| ౧||రావణసమిపామత్వతనసమయివహనుగ్రీవాదయోవిభీషణమవశ్యన్నిత్యాహ-తమితి||తం
దవాగ్నేర్నిగకత్వశీతకహృదపతితుమివాగచ్ఛంతం- మేరుశిఖరాకారంఉన్నతత్వపీవరత్వరత్నబహుళత్వాదిభీషేరుశిఖరత్వల్యం- కించప్రతి
పక్షత్యాగలాభేనసీరతయాస్థితత్వంప్రకాశమానత్వంపారతంత్ర్యక్షాపకత్వం- తేనరామస్యశృంగలాభారావణిక్యశృంగభంగశ్చిచ్ఛతే- దీప్తా
మివశత్రుద్రుదాం- తేజిష్ఠత్వగగనసంచారాభ్యాంవిద్యుద్బుద్ధప్రాంతః-రామభక్తావానరానాస్తాప్రవేశయిష్యంతితికంపఃఆప్రవేశేజీవనంనసిద్ధ్య
తీతిత్వరాచేత్యేతద్దయంతేనగమ్యతే-గగనస్థమితి- భూరతపివదదృశురిభిభావః||తని|| గగనస్థంరావణిగోష్ఠితోనిర్గమనసమయివదదృశుః-మహీ
స్థాఃఘమాపిత్తోరక్షణనియంత్రాకాశస్థమపిదదృశురిభిజాగరూకత్వాతిరేకః-యదామహీస్థాఃతత్రతత్రవృత్తాదిమస్థితాస్సర్వేదాత్పవగగ
నస్థందృష్ట్వారామంపర్యవారయన్- వానరాధిపాః- ఆత్వంతంసావధానతయావిద్యమానత్వాద్వానరానపియుష్మిన్స్తాతి- వానరాధిపాఇతి- ద
దృశుః - ఏకోదృష్ట్వాఅన్యస్త్వనదర్శితవాకాకింతుయగవదేవసర్వదదృశుః - ఆసేన - నకేవలంప్రతికూలసమాహన్నిర్గమనమేవవిభీషణస్యప్ర
యోజనం - కింతుఆసకూలకటాక్షుషియత్వంవలబ్ధమిత్వక్తం || ౨ || అథనుగ్రీవోలంకాపురీదేశాదాగమనమాయుధసన్నాహంచదృష్ట్వా
ప్రహతుమేవాగచ్ఛతీతివిచార్యతమర్థంవానరైస్సహచింతయామాసేత్యాహ-తమితి|| తంఆత్వంతాభినివేశేనశీఘ్రమాగతం- ఆత్మపంచమం-ఆ
త్మనాపంచత్వసంఖ్యాపూరకమిత్యర్థః-అనలకరభసంపాతిస్రఘసామభిశ్చమర్చిరాత్మసైన్యక్రమితియావత్ - అనలాదిగతసంఖ్యాపూరణపివ
విభీషణస్యప్రాధాన్యముక్తంరామవిషయప్రేమాస్పదత్వంతుసమానం- నుగ్రీవః- గగనస్థదర్శనార్థంశీఘ్రఃకిరణన్నవ్యదర్శనేన తాతా-లికగ్రీ
వాసౌందర్యమృషిస్తాతి- వానరాధిపః - శీఘ్రముత్థాయదశకనంవానరసేనాయాఆపిస్వస్యైవరక్షకేవేనరామఃషయశ్రీతేశ్చ - రాఘవా
ధేవరాక్రాంతాత్మకైభ్యోవానరైభ్యోపిస్వస్యైవనిరవధికప్రీతిమత్తాజ్ఞాపకత్వేనచ - దుశకర్షః - శరణాగతస్యాపిపశ్చాదాకృష్టపాద
త్వాపాదకత్వేన అనభిభవనీయస్థిశః- బుద్ధిచూన్వానరైస్సహచింతయామాస- స్వయంసమర్థస్థేషితానప్యనుస్మత్యచింతనంకార్యగౌరవాత్ -
చారోవాశేతురైవచింతయామాస - ఆగమనముఖికాసాదిసానిదుఃష్టత్వనిశ్చయేపిరామవిషయప్రేమపారవశ్యేనచింతితవానితిబుద్ధిః పా
శస్త్ర్యం|| త ||౩|| విభీషణేసమరికరేసవిధస్తేమంత్రశిఖాబోనయ క్షితిర్ముడితిమనసాగచ్ఛిత్వసచివాదీప్రతినిశే తమాహచింతయిత్వేతి|| చిం
తాయానిశాయాంతత్వాదత్రచింతయిత్వేతినిశాయవాచీ- నాయంచారోనాపిదూతః- ఆశి - - - - - || ౪ || మహూతకం
అల్పకాలేన - రావణఃఉత్తరకూలేఅనావృతేస్థితంరామంశీఘ్రంహత్వాఆగంతవ్యమితిప్రేషితవా - - - - - గుడితి
నిశ్చితవా - తుశబ్దఃనిశ్చయానంతరంపూర్వావస్థాపేక్షయావైలక్ష్యంబోధ్యతయతి- తానువాచప్రే - - - - - కరస
మవాయప్రకారఆశ్చర్యకరఇతియుషిరభినందతి-హేతి-హనుమత్ప్రిముఖాన్- గౌరవకాలేజాంబవత్ప్రిమఖానితినక్రవ్యం- మంత్రేపిచా -
లేషుబుద్ధిమత్ప్రప్రాధాన్యాత్హనుమత్ప్రిముఖానిత్యుక్తిః-సర్వాన్- రామవిషయప్రేమాతిశయస్సర్వేషామకేషఇతిసర్వానిత్యుక్తిః- సు
చనం- అర్థమంతరేణాపివచనసన్నివేశస్యకృతిప్రయత్నమభినందతియుషిః- ఉత్తమం- సర్వోత్కృష్టం||౪|| స్వనిశేతాథకమాహ-ఏవంతే||
ఏషఃచాధకతైకాంతక్రార్యసంపన్నః- సర్వాయుధోపేతఃమనస్థితక్రార్యసమకూలహింసాపరికరసంపూర్ణఃఅనుకూలస్యప్రకృతాలతాగి

గామేతిసంబంధః-నను-జ్యేష్ఠప్రాతామిదేవయశ్చవిద్యాప్రయచ్ఛతి| త్రయస్తేపితరోజ్ఞేయాధమశ్చేదత్రకారణమిస్త్యతేజ్యేష్ఠప్రాత్య
నశిత్వసమం. పరిత్యాగానహంరావణంపరిత్యజ్య-రామసమీపగమనవిభీషణసృవిరుద్ధమితిచేత్ సత్యం|| గురోరప్యవలిప్రస్యకార్యాకారత
జానతః- ఉత్పథంప్రతిపన్నస్యపరిత్యాగోపగీయతఇత్యాదివాఉత్పథప్రవృత్తస్యగురోరపిపరిత్యాగశ్రవణాత్-ఉత్పథగామినంసోపాధికంగును
వణంపరిత్యజ్య-నిరుపాధికాభిలజగద్గురుంస్త్వతమాత్రేణసకలకబుధవరణప్రవీణశ్రీరామనామధేయగౌసలీయంరామమాదగామేతినద
||తమితి || మేరుశిఖరాకారమితిఉన్నతత్వపీవరత్వరత్నబహుళత్వాదిభీషేరుశిఖరత్వప్రాంతః- నేదిష్ఠత్వగగనసంచారాభ్యాంశతహృ

అజగామ ముహూర్తేన యత్ర రామస్సలక్షణః ||౧|| తం మేరుశిఖరా కారందీప్తామివశత్రుప్రదాం | గగనస్థం హి హి
స్తేదదృశుర్వానరాధిపాః||౨ || (సహిమేఘాచలప్రభోమహేంద్రసమవిక్రమాః | సర్వాయుధధరోవీరోదివ్యాభరణ
భూషితః || యేచాప్యనుచరాస్తస్యచత్వారోభీమవిక్రమాః | తేపిసర్వాయుధోపేతాభూషణైశ్చాపిభూషితాః) త
మాత్మపంచమందృష్ట్వాసుగ్రీవోవానరాధిపః | వానరైస్సహదుర్ధ్వశ్చింతయామాసబుద్ధిమాన్ ||౩ || చింతయిత్వాము
హూర్తంతువానరాంస్తానువాచహ | హనుమత్ప్రముఖాంత్సర్వాదంవచనముత్తమం ||౪|| ఎవసర్వాయుధోపేతశ్చ

ప్రాప్త్యపేక్షయారావణపరిత్యాగవేళాయామంతరిక్షగతశ్చిమానితిప్రకృపింతః- సమనాగవరశ్చిమాన్-లక్ష్యశోలక్ష్యసంపన్నశ్చివత్||త
న్నాన్నాధమశాంకావిభీషణే- ననుయద్యేవంతపిన్- యయోర్విర్యముపాశ్రిత్యప్రతిష్ఠాకాంతీతామయా | తాభృతామనాశాయప్రశు
ప్రౌఢురమహాభా|| జీవన్నపిపన్నోస్త్రినష్టరాజ్యమనోరథః| ప్రాప్తప్రతిజ్ఞశ్చరిపుస్స కామారావణిక్యతంతినాగపాశబంధనసమయే - స్వ
స్వరాజ్యనాశకృతనిర్వేదకథముపపద్యతంతిచేన్న - తత్రాపిప్రతిష్ఠాశబ్దస్వరామకైంకర్యపరత్వాత్ - నష్టరాజ్యమనోరథత్యత్రాపిరాజ్యశ
బ్దాభవద్గతంమేరాజ్యంచేత్యక్తకైంకర్యసామ్రాజ్యపరః - ఏతేనరాజ్యంప్రాప్యసిద్ధమజ్ఞలంకాయానాత్రసంశయశ్చింతిగ్రీవవచనంతుత
దాశయాజ్ఞానకృతమిదంశ్చిద్దోషఇతిప్రాచుః||అతఏవచతురశీతేవత్సరివిభీషణః- యదాజ్ఞప్రసవదాహూత్యయాగుల్మనివేశనం- తత
థాసుప్తితంబీరత్వద్వాక్యసమంతరమితి||తనిష్టోకి|| ౧|| రావణసమిపాదుత్పతనసమయఏవనుగ్రీవాదయోవిభీషణమవశ్యన్నిత్యాహ-తమితి||తం
దవాగ్నేర్నిగత్యశీతశహృదపతితుమివాగచ్ఛంతం- మేరుశిఖరాకారంక్షున్నతత్వపీవరత్వరత్నబహుళత్వాదిభిమేరుశిఖరవృన్దం- కించప్రతి
పక్షత్యాగలాభేనస్థితయాస్థితత్వంప్రకాశమానత్వంపారతంత్యజ్ఞాపకత్వం- తేనరామస్యశృంగలాభఃరావణస్యశృంగభంగశ్చచ్యతే- దీప్తా
మివశత్రుప్రదాం- తేచివృత్సగగనసంచారాభ్యానిదిదృద్వప్రాంతః- రామభక్తావానరానాస్తాన్ ప్రవేశయిష్యంతితికంపఃప్రవేశేజీవనంసద్భ్య
తీతిత్వరాచేత్యేతద్దయంతేనగమ్యతే-గగనస్థమితి- దూరతపివదదృశురిభావః||తని|| గగనస్థంరావణగోష్ఠితోనిర్గమనసమయఏవదదృశుః-మహి
స్థాఃఘోషామహితోరక్షణనియుక్తాకాశస్థమవిదదృశురిజాగరూకత్వాతిరేకః-యద్వామహిస్థాఃతత్రతత్రవృత్తాదిమస్థితాస్సర్వేతదాత్వవివగగ
నస్థందృష్ట్వారామంవర్యవారయన్- వానరాధిపః- అత్యంతసావధానతయావిద్యమానశ్వాద్వానరాసమిషిస్తాస్తి- వానరాధిపాఇతి- ద
దృశుః - ఏకోదృష్ట్వాఅన్యస్త్వేనదర్శితవాన్కంతుయుగపదేవసర్వేదదృశుః - అనేన - నకేవలప్రతికూలసమూహనిర్గమనమేవవిభీషణస్యప్ర
యోజనం - కింతుఆగ్రకూలకటాక్షవిషయత్వంచలభిమిత్వక్తం || ౨ || అథనుగ్రీవోలంకాపురీదేశాదాగమనమాయుధసన్నాహంచదృష్ట్వా
ప్రహతుఃమేవాగచ్ఛతీవిచార్యతమర్థంవానరైస్సహచింతయామాసేత్యాహ-తమితి|| తంఅత్యంతాభినివేశనశీఘ్రమాగతం- అత్తపంచమం-అ
త్తనాపంచత్వసంఖ్యాపూరకమిత్వర్థః-అనలశరభసంపాతిస్రఫసనామభిశ్చత్సర్పరాక్షసైర్యుక్తమితియావత్- అనలాదిగతసంఖ్యాపూరణఏవ
విభీషణస్యప్రాధాన్యము క్తంరామవిషయప్రేమాస్పదత్వంతుసమానం- నుగ్రీవః- గగనస్థవర్యనార్థంశీఘ్రంకిరక్షన్నవ్యదర్శనేన తాతాగ్రీకగ్రీ
వాసౌందర్యమపిస్తాస్తి- వానరాధిపః - శీఘ్రముత్థాయదశకంపానరసేనాయాఅపిస్వస్యైవరక్షకేవైరామఃషయప్రీతేశ్చ - రాఘవా
ధేపరాక్రాంతాత్మకైభ్యోవానిరభ్యోపిస్వస్యైవనిరవధికప్రీతిమత్తాజ్ఞాపకత్వేనచ - దుఃఖార్షః - శరణాగతస్యాపివత్సాదాకృష్టపాద
త్వాపాదకత్వేన అనభిభవనీయస్థితిః- బుద్ధిమాన్వానరైస్సహచింతయామాస- స్వయంసమర్థస్థేపితానప్యనసృత్యచింతనంకార్యగౌరవాత్-
చారోవాశ్చత్సర్వైవచింతయామాస - అగమనముఖవికాసాదిసానిదుఃష్టత్వనిశ్చయేపిరామవిషయప్రేమపారవశ్యేనచింతితవానితిబుద్ధిః పా
శస్త్వం|| త|| ౩|| విభీషణేసపరికరసవిధస్థేమంత్రశిఖాసయ క్షితియుడితిమనసానిశ్చిత్వసచివాదీప్రతినిః తమాహచింతయిత్వేతి|| చిం
తాయానిఃకాయాంతత్వానత్రచింతయిత్వేతినిఃకాయవాచీ- నాయంచారోనాదిమాతః- అపిచుచాధకపేక్షేనిశ్చిత్వ|| తనిష్టోకి|| ముహూతం
అబ్బికాలేన - రావణఃఉత్తరకూలేలనావృతేస్థితంరామంశీఘ్రంహత్వాఅగంతవ్యమితిప్రేషితవాన్కామంతేణిభంబేకృతేయమితికేతశ్చిరుడితి
నిశ్చితవాన్- తుశబ్దఃనిశ్చయానంతరంపూర్వావస్థాపేక్షయావైలక్షణ్యంద్యోతయతి- తానువాచప్రేమవరవత్సానువాచహ - స్వామిపరికరస
మయప్రకారఆశ్చర్యకరఇతిముషిరభినందతి- హేతి-హనుమత్ప్రముఖాన్- గౌరవకాలేజాంబవత్ప్రముఖానితిన క్తవ్యం- మంత్రవిచార
లేతుబుద్ధిమత్ప్రప్రాధాన్యాత్ హనుమత్ప్రముఖానిత్యుక్తిః-సర్వాన్- రామవిషయప్రేమాతిశయస్సర్వేషామపిశేషఇతిసర్వానిత్యుక్తిః-
చనం- అర్థమంతరేణాపివచనసన్నివేశస్యకృతిప్రియత్వమభినందతిముషిః- ఉత్తమం- సర్వోత్కృష్టం||౪|| స్వనిఃకేతాథకమాహ-ఏష--
ఏషఃచాధకతైకాంతకార్యసంపన్నః- సర్వాయుధోపేతఃమనస్థితకృత్యనిమకూలపింసాపరికరసంపూర్ణఃఅనుకూలస్యప్రకృతూలతాన్

గామేతిసంబంధః-నను-జ్యేష్ఠభ్రాతాపితాచైవయశ్చవిద్యాంప్రయచ్ఛతి| తయస్తేపితరోజ్ఞేయాధమశ్చేదత్రకారణమిస్త్యుతేజ్యేష్ఠభ్రాతృ
సపితృసం. పరిత్యాగానహంరావణంపరిత్యజ్య-రామసమీపగమనవిభీషణస్యవిరుద్ధమిదేత్సత్యం|| గురోరవ్యవతిప్రస్యకార్యాకాగ
జానతః- ఉత్పథంప్రతిపన్నస్యపరిత్యాగోవిధీయతఇత్యాదివాఉత్పథప్రవృత్తస్యగురోరపిపరిత్యాగత్రవణాత్-ఉత్పథగామిసంసోపాధికంగు
రావణంపరిత్యజ్య-నిరుపాధి కాఖిలజగద్గురుంస్త్వతమాత్రేణసకలకలుషహరణప్రవిణశ్రీరామనామధేయకౌసలీయంరామమాజగామేతిసద
ః || ౧ || తమితి || మేరుశిఖరాకారమితిక్షున్నతత్వపీవరత్వరత్నబహుళత్వాదిభిమేరుశిఖరవృన్దంతః- నేదిష్టత్వగగనసంచారాభ్యాంశతహ

తం నాస్తి తేకించిత్తిగ్ములోకేషు రాఘవ | ఆర్తానంసూచయన్ జానకాపృచ్ఛ్యస్తాంతుస్మాత్తయా || ౩౩ || త్వం
హీనత్యవతశ్శూరోధామికోద్భవక్రమః | పరీక్ష్యకారీప్యతిమాన్విస్తాత్తా సుహృత్సుచ || ౩౪ || తస్మా
జ్జైకైకశస్త్రావత్ బ్రువంతు సచివాస్తవ హేతుతోమతిసంపన్నాస్సనుభావృపునఃపునః || ౩౫ || ఇత్యుక్తైరాఘవా
జూఢమతిమానంగదోగ్రతః | విభీషణపరీక్షాథామువాచవచనంహరిః || ౩౬ || శత్రోస్సకాశాత్సంప్రాప్తస్సర్వ
భాశంక్యపవహి | విశ్వాసయోగ్యస్సహసానకతవోభీషణః || ౩౭ || ఛాదయిత్వాత్మభావంహీచరంతితబుద్ధ
యః | ప్రహరంతిచరంధ్రేషుసోనథాస్సుచహస్థవేత్ || ౩౮ || అథాన్ధౌవినిశ్చిత్త్యవసాయంభజేతహ | గు
ణతస్సంగ్రహంకుర్యాద్దోషతస్తువివజయేత్ || ౩౯ || యదిదోషావహోస్తస్మింస్త్యజ్యతామవిశంకితం | గుణా
న్వాపిబహూజ్ఞాత్వాసంగ్రహఃక్రియతాంస్తవ || ౪౦ ||*

శరభస్త్యధనిశ్చిత్త్యసాధ్యంవచనమబ్రవీత్ | క్షిప్రమప్సిన్నరవ్యాఘ్రచారఃప్రతిఽధీయతాం || ౪౧ || ప్రణిధాయహి

పయితుంతవామంప్రక్ష్యత్యథః - పూజయన్నిపాతేతుఅస్మాక్ ప్రత్యేకంపూజయన్మానయన్ అస్మాక్ పృచ్ఛసీత్యథః - ప్రత్యేకంపూజనాభిప్రీ
యేదైవాత్సామిత్యేకవచనప్రయోగః.. యద్వాఅత్తానంతత్య స్వభావం- జానకా రాజసిమితియానత్ - పూజయన్ పాలయన్ - యద్వాసు
హృత్తయాశోభనహృదయతయాపేతునాఅత్తానంస్వం - పూజయన్ - కార్యవిచారేషుఅస్తనక్షేత్రయాగ్వయమేవశోభనహృదయతయతీస్వ
ప్రభావమభివ్యంజయితుమితిభావః- అస్తన్నతానిపూర్వపక్షీత్యస్వమతమేవసిద్ధాంశయిషమితిభావః || తని || ౩౩ || స్వపూజనాథామస్మాక్
పృచ్ఛసీత్యత్రకాతుమాహ-త్వమితి|| సత్యవ్రతః శరణాగతరక్షణవ్రతస్య సాపరాధరావచాదిష్యపిఃఃఘోషావశక్యత్వాత్ - పరీక్ష్యకారీస
ర్వజ్ఞస్సన్నపిసమ్యక్సేతుఃకమృశ్యాచరణశీలః - సుహృత్ససేస్త్యత్వాసుహృత్పరతంత్రీకృతాత్సర్వరూపః - పూర్వజ్ఞోకేసుహృత్స్వమాత్ర
ముక్తం- అత్రతుసుహృత్పరతంత్రత్వమితిధేవః || తని || ౩౪ || తస్మాదితి|| తస్మాత్తభవతఉక్తగుణత్వాత్ - తావత్ ప్రమేణ- పాతతీయ్య క్రిధిః-
బ్రువంతు || ౩౫ || సుగ్రీవానంతరమంగదస్యయవరాజతయాప్రధానత్వాత్ ప్రథమమంగదోజగాదేత్యాహ-ఇత్యుక్తః|| ఓభీషణపరీక్షార్థం-
తమపాయప్రతిపాదికమితిశేషః || ౩౬ || శత్రోరితి || అసాశరణాగతోపిశత్రోస్సకాశాత్ పాప్రత్యాదనుకూలోనతిశంక్యపివ - అతఃసహ
సాపరీక్షామంతరేణ- విశ్వాసయోగ్యోనకతావ్యః- కింతుపరీక్ష్యప్రవేష్టవ్యఇతిసుప్రవచనాద్విశేషః || తని || ౩౭ || విశ్వాసకరణే అనిష్టమాహ
ఛాదయిత్వేతి|| శరబుద్ధయికుటిలబుద్ధయః- అత్తథావంస్వాభిప్రాయంఛాదయిత్వా - స్వాభిప్రాయసూచకేంగితాదికమపిస్థగయిత్వేత్య
థః- చరంతియావద్రంధ్రీలాభాన్వైరసంహారంకుర్వంతి - రంధ్రేషుఅనవధానెషుసత్సు - ప్రహరంతిహింసంతి || తని || ౩౮ || త్యాగోపా
దానోపయుక్తంపరీక్షాప్రకారమాహ- అథాన్ధౌవినిశ్చిత్ - అథాన్ధౌగుణదోషా - వినిశ్చిత్త్యన్తింశ్చిత్కమణినియ- గేననిశ్చిత్త్య -
వ్యవసాయాత్త్యాగసంగ్రహాలాదిభ్యవసాయః- భజేత-తత్రగుణతఃగుణనిశ్చయేనసంగ్రహం అంగికారంకుర్యాత్-దోషతఃదోషనిశ్చయేన
తు- విషజాయేత్ || తని || ౩౯ || ననుసర్వాత్త నాగుణీదోషీచదులభః అతఃకథంసంగ్రహాత్త్యాగవ్యవస్థితిరిత్యత్యాహ-యదీతి|| తస్మిన్-ఓభీష
ణ- మహాన్దోషోయదిన్యాత్ - తదాతసా- అవిశంకితంఅవిశంకం - త్యజ్యతాం- బహూన్ గుణాన్ జ్ఞాత్వా- సంగ్రహఃక్రియతాంవా- స్వల్ప
దోషవత్త్వైపిబహుగుణోగ్రాహ్యః- స్వల్పగుణవత్త్వైపిబహుదోషస్తాభ్యుతిభావః || తని || ౪౦ || వినియోగంనాగుణదోషపరీక్షానంసంసంభ
వతిసహసావినియోగేచమంత్రపానిస్సృధిభిపూర్వాస్వరసాచ్ఛరభఅహ- శరభస్తీతి|| తుశబ్దఃపూర్వస్తాదైవలక్షణ్యపరః - సాధ్యసాధ్యా
థాకం - అసేనాంగదపక్షస్యాసాధ్యాథాత్వంవోభీతితం- అస్మిన్-ఓభీషణమయే-ప్రతినిధీయతాంప్రేష్యతాం|| ౪౧ || ప్రణిధాయేతి|| ప్రణిధా

ఇత్యథః- పూజయన్నిపాతేతు - అత్తానంతత్య ప్రత్యేకంపూజయన్మానయన్ అస్మాక్ పృచ్ఛసీ- యద్వాఅత్తానంపూజయన్ జానన్వి
తిస్వభావంపరిపాలయన్ || ౩౩ || త్వమితి || త్వంహీతిపదద్వయాలిఖివావరగుణవైలక్ష్యంకథయతి- శరణాగతరక్షణవ్రతస్యసాపరాధరావ
చాదిష్యపినిశ్చీకర్తృమశక్యత్వాత్సత్యవ్రతశరణాగతరక్షణధర్మస్థావృతః - పరీక్ష్యకారీసర్వజ్ఞస్సన్నపిసమ్యక్సేతుఃకమృశ్యాచరణశీలః - సు
హృత్సునిస్త్యత్వాసుహృత్సవేత్తాంతఃకరణః- సుహృదధీనమనస్కుఇత్యథః || ౩౪ || తస్మాదితి|| పాతతీయ్య క్రిధిః- బ్రువంతు||
౩౫|| ఇత్యుక్తః|| త్యాగికోకపంచకమేకంవాక్యం || ఇత్యుక్తః|| సచివైరితిశేషః - ఓభీషణపరీక్షాఅథఃప్రయోజనంయస్యతత్ || ౩౬ || ఓభ్యుం
శ్వాసానహాత్వే హేతుమాహ|| ఛాదయిత్వేతి|| సోనథాస్సుచహస్థవేదితి|| ౩౮|| అతఃకన్తింశ్చిత్కమణ్యేనంనియజ్య- తత్యాస్యగుణదో
షాపరీక్ష్యపశ్చాత్సంగ్రహఃపరిత్యాగోవాక్రియతామిత్యాహ అథాన్ధౌవినిశ్చిత్ || అథాన్ధౌగుణదోషా - వ్యవసాయాసంగ్రహాసంజ
నాధ్యవసాయంభజేత- తతఃగుణతః- గుణేనతిసంగ్రహంకుర్యాత్ దోషతఃదోషేనతిసంజయేతిసంబంధః|| ౩౯|| ఉభయోఽపిసద్భావేతత
యోర్భూమిస్తాల్పత్వేపరీక్ష్యపరిత్యాగసంగ్రహాకార్యాదిత్యాహ - యదిదోషఇతి || ౪౦|| అథశరభః - ఓష్ఠమనియోగః ఇదాసీమేవచారము
ఖేనగుణదోషాపరీక్ష్యసంగ్రహఃపరిత్యాగోవాకతావ్యఃత్యాహ - శరభస్తీతి|| జ్ఞోకద్వయమేకంవాక్యం- అత్రతుశబ్దఃఅంగదమతాదైవ
మ్యంవోభీతయతి- సాథాన్కతావ్యార్థపరంవచనం || ౪౧|| ప్రణిధాయేతి|| ప్రణిధాయచారూప్రేషయిత్వాసూక్ష్మబుద్ధినాచారేణయథావత్పరి

చారణయథావత్సుత్తబుద్ధినా । పరీక్ష్యచతతఃకార్యోయథాన్యాయ్యంపరిగ్రహః ॥ ౪౨ ॥ జాంబవాన్స్తవసంప్రే
 త్యశాస్త్రబుద్ధ్యావిచక్షణః । వాక్యంవిజ్ఞాపయామానగుణవద్దోషవజితం ॥ ౪౩ ॥ బద్ధవైరాచ్యపాపాచ్యరాక్షసేం
 ద్రాద్విభీషణః అదేశకాలేసంపాప్తస్సర్వధాశంక్యతామయం ॥ ౪౪ ॥ తతోమైందస్తుసప్రేక్ష్యనయావసయకోవి
 దః । వాక్యంవచనసంపన్నోబభాషేహేతుమత్తరం ॥ ౪౫ ॥ వచనంసామత్యైవరావణస్యోభీషణః పృచ్ఛ్యతామ
 ఘరేణాయంశవైర్నరవరేశ్వర ॥ ౪౬ ॥ భావమస్యతువిజ్ఞాయతతస్తత్త్వంకరిష్యసి । యదిదుష్టోనదుష్టోవాబుద్ధిపూర్వంనర
 మభ ॥ ౪౭ ॥ అథసంసారసంపన్నోహమామాకానివినోత్రమః । ఉవాచవచనంశ్చక్షుమథానన్దధురంలఘు ॥ ౪౮ ॥ న
 భవంతంమతిశ్రేష్ఠంసమథానవదతాంవరం । అతిశయయితుంశక్తోబృహస్పతిరపిబ్రువన్ ॥ ౪౯ ॥ నవాదాన్నాపిసం
 ఘుషాన్నాధిక్యాన్నచకామతః । వత్సామివచనంరాజకాయథాథాంరామగౌరవాత్ ॥ ౫౦ ॥ అథానథానిమిత్రం

యచారంప్రేషయిత్వా- సూక్ష్మబుద్ధినాచారణ-యథావన్నీతిశాస్త్రోక్తిరీత్యా- పరీక్ష్య-తతోయథాన్యాయ్యంన్యాయాదనపేతంన్యాయ్యం
 నిజీతాథామనతిక్రమ్య-పరిగ్రహః విభీషణపరిగ్రహఃకార్యం- నియోగేనచారణవానాయంపరీక్ష్యః అవిస్రంభహేతునాంబహునాంసంభ
 వాదితి॥౪౨॥ జాంబవాకపక్షాంతరముపక్షిపతి-జాంబవానిః॥ గుణవత్తయక్తిమత్- దోషవజితం అనపాయమితిపూర్వోక్తమతద్వయవ్యా
 వృత్తిః॥౪౩॥ బద్ధేతి- బద్ధవైరాత్బద్ధవైరాత్- పాపాల్పాపకముణః అదేశేదూతయాసాంప్రతికభయాభావేన అగమనప్రయోజనరహి
 తే - అకాలేస్యామిపరిత్యాగానహాకాలే ॥ ౪౪॥ సర్వధాశంక్యోపినుకరోపాయేనగుణదోష పరిక్షాయాలకరణేనుభోషనతమిత్రహి
 స్సానిదితిమైందోమతాంతరమాహ-తతః॥ హేతుమత్తరంఅతిశయేనహేతుముక్తం॥౪౫॥ వచనమితి॥ మధురణవచసారావణస్యవచనమ
 యంవిభీషణశ్చనైపుచ్చ్యతామితిసంబంధః- పృచ్ఛ్యతామిత్వత్రాత్థాతపురుషముఖేనేతిశేషః ఉత్తరత్రతత్రైవహసృతానవాదాత్ ॥౪౬॥ భా
 వమితి॥ ఏవంవిధపరీక్షణేనాస్యతత్త్వతోభావంజ్ఞాయ - యదిదుష్టఃతదాతదనురూపం అదుష్టశ్చేతదనురూపంచబుద్ధిపూర్వంపరిక్షాపూర్వ
 కం - కరిష్యసీత్యథః॥౪౭॥ ఏవంసుగ్రీవేణేదానీంవద్యత్వంప్రతిపాదితం, అంగదాదిభీస్తుగుణదోషపరిక్షాపూర్వకం పరిగ్రహపరిత్యాగో
 సిద్ధాంతితా - అథసచివోత్రమోహనమాకానుగ్రీవమతంరాజమతత్వాగత్యంతావిచారమూలత్వాచ్యోపేక్ష్య అంగదాదిమతమేకైకానువాద
 పూర్వకందూషయిత్వా ఇదానీమేవదోషాభావస్యనిర్ణేతుంశక్యత్వాత్ సూరైఃపరిగ్రహ్యంతిసిద్ధాంతయితిసంగశేషేణ - అథేతి॥ సంసార
 సంపన్నః శాస్త్రాభ్యాసవ్యభతరసంసారయుక్తః - లఘుఅపిస్త్రుతం ॥ ౪౮ ॥ భవతక్షపదేశార్థంనమప్రవృత్తిః భవతస్సర్వప్రకారో
 తక్రాష్ట్రత్వాత్కేనాప్యాకారేణాతిశయితస్యకస్యచిదభావాదిత్యాహ- నభవంతమితి॥ స్పష్టం ॥౪౯॥ నవాదాదితి॥ వాదాత్తర్కకాశలాత్-
 సంఘరాత్సపివేమస్సధావనాత్- అధిక్యాత్ అహంమతిమాకావాగ్నిచేత్యాధిక్యాభిమానాత్- కామతఃనైవరభాషణేచ్ఛాతః- విభీషణ
 పక్షపాతాద్వా- తహికిమిర్ధాప్రవృత్తిస్త్రాహ- గౌరవాదితి- మయిత్యతక్రాతత్సంమానాత్ ॥౫౦॥ పూర్వోక్తేషుచక్షుమతేషుప్రసమ
 మంగదమతందూషయితి- అర్థానధేతి॥ అర్థానర్థయోగిమిత్రనిణాయోపాయః - సచివైః అంగదేన- తాదాత్మికసంరంభపరిహారాయనా

త్యచ - తతఃయథాన్యాయ్యంపరిగ్రహఃకార్యోపీతియోజనా ॥ ౪౨ ॥ అథజాంబవాకపిమన్నీకపరీక్షయాఅశ్వాసేబహుహేతుసంభవాత్పరి
 త్యాజ్యఏవేత్యాహ- జాంబవానిత్యాదిష్టోకద్వయేన॥ పాపాత్పాపకముణః- అదేశకాలేఅదేశేత్రుగమివదత్- అకాలేరాత్రా- యద్వా
 అకాలేస్యామిపరిత్యాగానహాకాలే ॥ ౪౪ ॥ అసమైందః శంకసీయత్వమభ్యుపమ్యైవగుణదోషపరిక్షాయామపాయాంతరమాహ- తతో
 మైందత్వాదిష్టోకత్రయేణ॥ హేతుమత్తరంఅతిశయేనయ్యక్తియుక్తం॥ ౪౫॥ వచనమితి॥ మధురణవచసారావణస్యరావణసంబంధివచనంఅ
 యంవిభీషణశ్చనైపుచ్చ్యతాంరావణవృత్తాంతఃగూఢపురుషముఖేనపృచ్ఛ్యతామిత్కర్థః- ఉపరిహానుమతామైందమతదూషణప్రస్తావేఅజ్ఞాత
 పురుషైరిత్యనువాదాత్ ॥ ౪౬॥ భావమితి॥ ఏవంవిధపరీక్షణేనాస్యతత్త్వయధార్థంభావమభిప్రాయంవిజ్ఞాయంక్షుప్రతాతదనురూపం- అ
 దుష్టశ్చేత్తదనురూపంచబుద్ధిపూర్వంపరిక్షాపూర్వకం - యత్కర్తవ్యంతత్కరిష్యసీతిసంబంధః॥ ౪౭॥ ఏవంచ - సుగ్రీవేణేదానీమేవవద్య
 త్వంప్రతిపాదితం, అంగదాదిభీస్తుగుణదోషపరిక్షాపూర్వకంపరిగ్రహపరిత్యాగోపయితి- అథసచివోత్రమోహనమాకానుగ్రీవమతంరా
 జవచనత్వాదత్యంతావిచారమూలత్వాచ్యోపేక్ష్య అంగదాదిమతమేకైకానువాదపూర్వకం దూషయిత్వాదానీమేవతద్దోషాభావస్య నిర్ణేతుం
 శక్యత్వాదవిలంబేనాస్యపరిగ్రహాయక్తఇతిస్వసిద్ధాంతమాహ ॥ అథేత్యాదిగర్గశేషేణ ॥ సంసారసంపన్నఃశకలశాస్త్రాభ్యాసజనితసం
 సారయుక్తః-సమర్థంవివేకితార్థప్రతిపాదనశక్తం-మధురం శ్రవణమాత్రేణనుభవం-లఘు నాతిస్త్రంవచనమువాచేతిసంబంధః॥౪౮॥
 నభవంతమితి ॥ బృహత్ బృహస్పతిరపిమతిశ్రేష్ఠంపురుషం భవంతంఅతిశయయితుంఅతిశయితునశక్తఇత్యవాచేతిపూర్వేణసంబంధః ॥
 ౪౯॥ సాధ్యాత్తర్కకాశలాదిప్రదగ్ధనార్థంమద్వచనప్రవృత్తిరిత్యాహ॥ నవాదాదితి ॥ వాదాత్తర్కకాశలాత్ సంఘర్షాత్సచివేమస్సర్ధా
 విశాత్ అధిక్యాదమాధీమాకానిమాకావాగ్నిచేత్యాధిక్యాభిమానాత్-కామతఃనైవరభాషణేచ్ఛాతః - తద్వికిమర్ధంప్రవృత్తిస్త్రాహ - గౌర
 వాత్ కార్యగౌరవాద్దోః - యద్వాత్వత్కరాత్సమ్మానాత్ ॥౫౦॥తత్రప్రసమంగదమతందూషయితి॥అథేతి॥ అర్థానర్థమితిమిత్రనిభీషణగు
 ణదోషనిశ్చయిమిత్ర సచివైఃఅంగదేనయదుక్తం- తత్రతస్మిన్నర్థేషోషంప్రపశ్యామి- కుతః-క్రియాపూర్వోక్తప్రకారేణపరీక్షణక్రియాతది

హియదుక్తంసచివైస్తవ । తత్రదోషంప్రపశ్యామిక్రియానహ్యవపద్యతే ॥ ౫౧॥ ఋతేనియోగాత్సమభ్యుపగమవ
 బోధుఃసశక్యతే । సహసావినియోగోహిదోషవాన్పుత్రిభాతిమా ॥ ౫౨॥ చారప్రణిహితంయుక్తంయదుక్తంసచివై
 స్తవ । అథశస్యాసంభవాత్తత్రకారణంనోపపద్యతే ॥ ౫౩॥ అదేశకాలేసంప్రాప్తఇత్యయంయద్విభీషణః । వివత్సా
 తత్రమేస్త్రీయంతాంనిబోధయథామతి ॥ సఏషదేశఃకాలశ్చభవతీతియథాతథా ॥ ౫౪॥ పురుషాత్పురుషంప్రాప్యత
 థాదోషగుణావపి ॥ దౌరాత్మ్యంరావణేనృష్ట్యావిక్రమంచతథాత్వయి । యుక్తమాగమనంతస్యసదృశంతస్యబుద్ధితః ॥
 ౫౬॥ అజ్ఞాతరూపైఃపురుషైస్సరాజాపృచ్ఛ్యతామితియదుక్తమత్రమేప్రేక్షాకాచిదస్తిసమీక్షితా ॥ ౫౭॥ పృచ్ఛ్య

మానుక్రిబాహువచనంచ - యదుక్తంత్రదోషంప్రపశ్యామి- మః- క్రియాసంప్రకారణపరీక్షణక్రియా- నోపపద్యతేహి ॥ ౫౧॥ ఆసు
 పపత్తిమేవదర్శయతి-ముతఇతి॥ నియోగావాజికార్యమనియోగాత్- ఋతేనిహ-అన్యారాదితరతఃఇత్యాదిసంపదమి- సామర్థ్యంసాధు
 త్వం- సహసావినియోగః- గుణదోషపరీక్షామంతరేణకుత్రచిన్తనాతిరాజకార్యనియోజనం - మామాంప్రతి- దోషవాక్ భాతి - తథాచస
 త్యాంగుణదోషపరీక్షాయాం నియోగః- నియోగేచసతిగుణదోషపరీక్షణమిత్యన్యోన్యన్యాశ్రయః - అతోనుపపన్నమంగదమతమితిభావః ॥ తని ॥
 ౫౨॥ అథశరభవతంతప్రయోజనాభావేనభండయతి-చారేతి॥ అత్రేతిశబ్దోధ్యాహతః-వ్యః- చారప్రణిహితంచారప్రణిధానం- యుక్తమితి
 వసచివైర్వదుక్తం- శరభేణయదుక్తమిత్యర్థః- తత్రతస్మిన్మతే- ఆర్థస్యచారప్రయోజనస్య- దూరతిరోహితదశనాదేరసంభవాత్ చారప్ర
 ణిధానలక్షణం- కారణంపాపయః - నయ్యజ్యతేఇత్యర్థః - అత్యాసన్నేస్థచతుర్విషయేసమ్యక్సరిదృశ్యమానేవ్యవధానరహితేనభస్మలావస్థా
 మునిచాస్త్రీ-పరంధాదితత్త్వదర్శనలక్షణచారప్రయోజనాభావాదయముపాయోనయ్యతఇతిభావః - చారణంనోపపద్యతఇతిపాతేతుచా
 రయితవ్యస్యాంతరిపురసమాజితభావాదిరూపస్యవిషయస్యాభావాచ్చరసందారణంసంభవతఃత్యర్థః ॥ తని॥ ౫౩॥ అదేశకాలేసంప్రాప్తఇత్య
 స్యజాంబవన్తస్యాసారత్వాత్తస్మిన్కారణేనసర్వసంకృతప్రాయమితితత్త్వరూపాసిద్ధ్యాదూషయతి అదేశేతి॥ సార్థజ్ఞోకపికాన్యయః॥ ఆ
 యంవిభీషణః- అదేశకాలేసంప్రాప్తఇతియత్- తత్రతస్మిన్మతే- యథాతథాయాథాతథ్యేన- సఏషదేశఃకాలశ్చభవతీతి- మేయథామతి
 ఇయంవివక్షాస్తి- తాంనిబోధేతిన్యయః ॥ ౫౪॥ వివక్షితమేవసోపపత్తికంవిశదయతి-పురుషాదిత్యాదిసాధజ్ఞోకేన ॥ పురుషాత్ అథమపు
 రుషాద్రావణాత్- పురుషంక్షత్రమపురుషంభవంశం- ప్రాప్యమనసావిమృశ్య-తథాదోషగుణావపియమయోర్విమృశ్య - తథారావణేదౌరా
 త్యంరాక్షసకులనినాశమేతుభూతసీతాపహరణతత్ప్రత్యర్థణానపేక్షిత్యాదికం- త్వయివిక్రమంభరదూషణప్రమఖరాక్షసవధాదికం- చాలి
 వధపూర్వకంసుగ్రీవరాజ్యప్రదానం అతిదుస్తరసమద్రతరణోద్యోగంచదృష్ట్యా- తస్యబుద్ధితేబుద్ధేః- సదృశంతస్యఅగమనంయుక్తమితిసంబం
 ధః- యదాప్రతికూలేదోషదశనమనుకూలేగుణజ్ఞానంచ- సఏషదేశఃకాలశ్చభవతి- ఇదంతస్యమితిభావః ॥ తని॥ ౫౬॥ మైందమతంప్రతిష్ఠి
 సతి శ్లోకశ్రయేణ॥ అజ్ఞాతేతి॥ అజ్ఞాతరూపైః- అపరిచితస్వరూపస్వభావైః- సమీక్షితాసమ్యక్సరిక్షితా- ప్రేక్షాయుక్తిరూపాబుద్ధిః॥ ౫౭॥ క్వచి
 ద్గుణవత్సమితిదోషదృష్టిమేతుత్వేనానైకాంతోయంగణనోపనిణాయోపాయంత్యాహ పృచ్ఛ్యమానఇతి ॥ బుద్ధిమానసీపుమాన్ అపరి
 చితైఃపృచ్ఛ్యమానస్యై - అవిశ్వాసాదేవైతేపృచ్ఛ్యంతిస్త్రీ వచస్సుక్తేవానర్థస్యచాపద్యతఇతిప్రతివచనరూపం వచక్షుద్విశ్వసహసావి
 చిత్తైఃపృచ్ఛ్యమానస్యై

చానీనోపపద్యతేహి ॥ ౫౧॥ ఆసుపపత్తిమేవాహ-ఋతేనియోగాదితి॥నియోగాత్సన్నిశ్చితైర్నణినియోజనాత్ ఋతే- సామభ్యుపగమ
 వత్త్వంఅవబోధుఃసశక్యతే - అన్యునియోగఃకావానిత్యతహ - సహసావినియోగః - గుణదోషావపరీక్ష్యమహత్కార్యమవినియోగః-
 మామాంప్రతి-దోషవాక్ ప్రతిభాతి- తతశ్చగుణదోషపరీక్షాయాంసత్యాంనియోగః - నియోగేచసతిగుణదోషపరీక్షణమిత్యన్యోన్యన్యాశ్రయ
 దోషగ్రస్తమిదంమతమితిభావః॥ ౫౨॥ శరభవతంతప్రయోజనాభావేనదూషయతి-చారేతి॥చారప్రణిహితంచారప్రేషణంయుక్తమితి- తవస
 చివైః శరభేణయదుక్తంత్రతస్మిన్మతే- ఆర్థస్యచారకతఃవ్యప్రయోజనస్యఅసంభవాత్ - కారణంచారప్రణిధానలక్షణోపాయోనోప
 పద్యతే - చాగప్రేషణస్యదూరతిరోహితవిషయత్వాత్సరిదృశ్యమానేవిభీషణేతన్నయుక్తమితిభావః- చారణంనోపపద్యతఇతిపాతేతు - చార
 ణంచారప్రేషణం ॥ ౫౩॥ జాంబవతోక్రంశంకనీయత్వవిషయం అదేశకాలాగతత్వమేతుంస్వరూపాసిద్ధ్యాదూషయతి - అదేశకాలఇత్యా
 దినా॥ అయంవిభీషణః- అదేశకాలేసంప్రాప్తఇతియత్- తత్రతస్మిన్మతే- యథాతథాయాథాతథ్యేన- సఏషదేశఃకాలశ్చభవతీతిమేయథా
 మతి- ఇయంవివక్షాఅస్తి- తాంనిబోధేతిసంబంధః॥ ౫౪॥ వివక్షితమేవసోపపత్తికంవిశదయతి-పురుషాదితి॥ పురుషాదథమపురుషాద్రావణా
 త్- పురుషంక్షత్రమపురుషంభవంతంప్రాప్య - మనసావిమృశ్యతథాక్షరయోః దోషగుణావపివిమృశ్యదౌరాత్మ్యసీతాప్రత్యపణాభావా
 దిలక్షణంరావణేనృష్ట్యా- విక్రమంచతథాత్వయి- కబంధభరదూషణప్రమఖరాక్షసవధాదికం- అతిబలవరాక్రమచాలివధపూర్వకంసుగ్రీవరా
 జ్యస్థానంచ- అతిదుస్తరసాగరతరణోద్యోగంచత్వయిదృష్ట్యాజ్ఞాత్వా- తస్యబుద్ధితేబుద్ధిసదృశంతస్యాగమనంయుక్తమితియోజనా॥ ౫౬॥ చా
 రప్రేషణంమిత్యామిత్రవిషయేఅకించిత్కారం మిత్రస్యశంకాజనకత్వాత్, అమిత్రస్యశత్రవేనతదభిప్రాయాదశనాచ్చ, అతోమైందమతం
 దృష్టమిత్యనూన్యనిరాకరోతి- అజ్ఞాతరూపైఃపురుషైర్నిత్యాన్లోకశ్రయేణ- అజ్ఞాతరూపైః- అపరిచితస్వరూపస్వభావైఃపుచ్ఛ్యమానైఃపృచ్ఛ్యతా
 మితి- మైందేనయదుక్తం- అత్రఅస్మిన్మతేసమీక్షితాసమ్యక్సరిక్షితాప్రేక్షాబుద్ధిర్యుక్తిర్వా- కాచిదస్తి ॥ ౫౭॥ కాపునస్తద్బుద్ధిరిత్యతీతహ॥

మానోవిశంకేతసహసాబుద్ధిమాన్వచః | తత్రమిత్రంప్రమమ్యేతమిథ్యాపృష్టంసుఖాగతం || ౫౮ || అశక్యస్సహసారాజా
భావోవేత్తుంపరస్యవై | అంతస్సద్భావైగీతైస్తైస్త్వైపుణ్యంపశ్యతాభృశం || ౫౯ || నత్వస్యబ్రువతోజాతులక్ష్మ్యతేమ
ప్రభావతా | ప్రసన్నంపదనంచాపితస్మాత్తేనాప్తిసంశయః || ౬౦ || అశంకితమతిస్సస్థోనశతఃపరిసర్పతి | నచాస్యమష్టావా
క్వాపితస్తాన్నాస్తీహసంశయః || ౬౧ || ఆకారశ్చాస్యమానోపినశక్యోవినిగూహితుం | బలాద్ధివివృణోత్యేవభావమంతర్గ
తంనృణాం || ౬౨ || దేశకాలోపపన్నంచకార్యంకార్యవిదాంవర | స్వఫలంకురుతేషిప్రప్రయోగేణాభిసంహితం || ౬౩ ||
ఉద్యోగంతవసంప్రేక్ష్యమిథ్యాపృష్టంచరావణం | వాలినశ్చవధంశ్రుత్వాసుగ్రీవంచాభిషేచితం || రాజ్యంప్రాధ్యయః |
మానశ్చబుద్ధిపూర్వమిహగతః || ౬౪ || ఏతావత్పురస్కృత్యయుజ్యతేతత్రసంగ్రహః | యథాశక్తిమయోక్తంతురా
క్షసస్యార్జవంప్రతి | త్వంప్రమాణంతుశేషస్యశ్రుత్వాబుద్ధిమతాంవర || ౬౫ || ఇతిశ్రీమద్భగవాన్సంహితాః - సప్తదశస్కంధః ||

ధాంశంకాంప్రాప్త్యయాత్ - తథాసతి - సుఖాగతంస్వస్తికాదోషరాహిత్యేనవిశ్వాసోపగతమపిమిత్రం-మిథ్యాపృష్టంసత్ - తేనప్రశ్నేనహే
తునా-ప్రమమ్యేత- దుష్టంభవేదిత్యర్థః || తని || ౫౮ || క్విచిన్నిష్ప్రయోజనశ్చాయముపాయఇత్యాహ-అశక్యఇతి | భృశంఅత్యధికం-స్వస్తిన్నైపుణ్యం
పశ్యతాపిమిథ్యాప్రప్రసా- అంతస్సద్భావైః అంతహింతస్వాభిప్రాయైః- పరస్యగీతైః భాషితైః- పరాభిప్రాయస్సహసాజ్ఞాతుమశక్యఇత్యర్థః-
చద్వనాప్రప్ణుగూః-ధమభిప్రాయంజ్ఞాత్వా- అహృదయచామహృదయావప్రతివాచోభవంతితిన్యాయేన - పరేణాపిస్వాభిప్రాయానాన్వి
మృరణాదితిభావః || తని || ౫౯ || ఏవంపూర్వోక్తేషుపక్షేషుదోషానుష్ఠాప్యసంప్రత్యాత్తనాపరీక్ష్యకక్షీకృతంపక్షముపక్షీపతి- సత్విత్యాదిన్నా
బుద్ధివతోబహుచ్యాహారతోస్య || ౬౦ || ఏవనుస్యేంగితాకారాభ్యామదుష్టత్వముక్తావేష్టాభావజాభ్యాంచతద్దశకాయతి అశంకితేతి || శతఃగూఢ
విప్రియకారీ || ౬౧ || నసపరమవంచకఃపురుషాభావనిగూహయతి కథంతేనవిశ్వాసశత్యత్రాహ- ఆకారఇతి || ఆకారఃముఖవికారః || ౬౨ ||
ఏవందోషాభావముక్తాగుణముచితజ్ఞత్వరూపందర్శయితుంసీతిమర్యాదాందర్శయతి-దేశేతి || దేశకాలోపపన్నందేశకాలాభ్యాంయుక్తం-ప్ర
యోగేణ ఉచితపురుషప్రయోగేణ- అభిసంహితంయుక్తం- ఉచితేషుదేశకాలపురుషముప్రయుక్తమిత్యర్థః - కార్యంక్రియా- స్వఫలంస్వా
చితఫలం- షీప్రంఅప్రతిబంధం-కురుతే- కతఃరీతిశేషః || తని || ౬౩ || ఏతేనాప్యేవమేవకార్యంప్రయుక్తమిత్యాశయేనాహ ఉద్యోగమితి || సా
ధాన్లోకవీకాన్వయః || ౬౪ || ఫలితమాహ ఏతావదితిసాధాన్లోకేన || స్వవచనంనిగమయతి యథాశక్తియథాశక్తిబుద్ధిశక్తిమతికమన్య-
అజఃవంనిదావత్వం - మద్వాక్యంకుప్రత్యావయత్కతఃవ్యమకతఃవ్యంవాతస్యనర్వస్యత్వంతుత్వమేవ- ప్రమాణం-ప్రమాతేత్యర్థః || ౬౫ ||
ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితేశ్రీరామాయణభూషణరత్నకిరీటాఖ్యానై యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానేసప్తదశస్కంధః ||

పృచ్ఛమానఇతి || బుద్ధిమానపిపుమానపరిచితైఃపృచ్ఛమానస్కవిశంకేత-అవిశ్వాసాదేతేమాంపృచ్ఛంతికన్తికావచస్యుక్తేకోవాసధాన్
మానతేదితిప్రతివచనరూపంవచనముద్దిశ్యసహసావిధాంశంకాంప్రాప్త్యయాత్ - తథాసతిసుఖాగతంస్వస్తికాదోషరాహిత్యేనవిశ్వాసోప
గతం అయత్నలబ్ధమిత్రం- మిథ్యాపృష్టంచద్వనాపృష్టంసత్ - తేనప్రశ్నేనహేతునాప్రమమ్యేతదుష్టభావేత్ - చద్వనాప్రశ్నేకృతేమిత్రమాని
భావేదిత్యర్థః || ౫౮ || కించిన్నిష్ప్రయోజనశ్చాయముపాయఇత్యాహ || అశక్యఇతి | భృశమత్యధికం-స్వస్తిన్నైపుణ్యంపశ్యతానిపుణ్యంజా
నతాన్తైపుణ్యంమన్యతేత్యర్థః - అంతస్సద్భావైఃఅపాతతఃప్రసన్నాధాత్వేపిగూఢాభిప్రాయైఃతైగీతైఃప్రశ్నరూపభాషితైఃపరస్యభావఃఅ
భిప్రాయః- సహసాక్షేతునశక్యః- చద్వనాప్రప్ణుఃగూఢమభిప్రాయంజ్ఞాత్వా - అహృదయచామహృదయావప్రతివాచోభవంతితిన్యా
యేన-పరేణాపిస్వాభిప్రాయానాన్విమృరణాదితిభావః || ౫౯ || ఏవంమతాంతరానినిరాకృత్య- ఇంగితాకారభావణచేష్టితరూపైరుపపత్తిభిస్తస్య
నిమగ్నతాజ్ఞాతుంశక్యతతోయంకిభిషణోగ్రాహ్యవీచేత్యాహ-నత్వస్యేత్యాదిహ || సంశయః దుష్టభావత్వసంశయః || ౬౦ || కించ- శతఃఅశం
కితమితి- స్వస్థఃనిర్భయస్కనపరిసర్పతినాగచ్ఛతి-అయమశంకితమితిస్వస్థఃఅగచ్ఛతిఅతఃశతోనభవతిత్యర్థః || కించ- అస్యవాగపిదుష్టాన-తస్మా
దిహాభిషేకశంకాయోనాస్తీత్యర్థః || ౬౧ || దుష్టస్యాప్యేతాద్భుతచద్వనాన్వికారగోపనేసంభవతీత్యాశంకృతన్నుటతైఇత్యాహ-ఆకారఇతి ||
సఆకారఃభావంవివృణోతీతిసంబంధః || ౬౨ || యద్యయమదుష్టః అస్యాంవేతాయామత్రాగమనేకిమస్యప్రయోజనమిత్యాశంకృతదేశకాలాచిత్యం
జ్ఞాత్వాఅయమాగతఇతివక్తుంసామాన్యేనసీతిమాహ-దేశకాలేతి || దేశకాలోపపన్నందేశకాలాభ్యాంయుక్తం- ప్రయోగేణాభిసంహితంస
మన్యగనుష్ఠానేనాభిసంపాదితం-కార్యం-క్రియతఇతికార్యంకర్త-కర్తృక-స్వఫలంస్వస్వఫలంషీప్రంకురుతేకతఃరీతిశేషః || ౬౩ || ఉద్యోగమిత్యాది
సాధామేకంవాక్యం || ౬౪ || అతోనిదోషత్వాదయంపరిగ్రాహ్యఇత్యాహ - ఏతావత్త్వతి || ఏతావత్పురస్కృత్యశ్రుత్వోక్తధర్మజాతంపుర
స్కృత్య || స్వవచనంనిగమయతియథాశక్తి || అజఃవంనిదావత్వంమద్వాక్యంకుప్రత్యావయత్కతఃవ్యంవాతస్యనర్వస్యత్వంతుత్వమేవప్రమాణం
వచితేతా || ౬౫ || ఇతిశ్రీమహాశ్వరత్నవిరచితాయాంశ్రీరామాయణతత్పదివీకాఖ్యానాయుద్ధకాండవ్యాఖ్యానాయంసప్తదశస్కంధః ||

అథరామఃప్రసన్నాత్మా శుశ్రీత్వా వాయుమతస్యహ | ప్రత్యభావత దుఃఖః = శుశ్రీతవానాత్మనిష్ఠితం ||౧|| మ
మాపితువివత్సాప్తికాచిన్మృతివిభీషణం | శ్రోతుమిచ్ఛామితత్సర్వంభవద్భిశ్శ్యేయసిన్ఘితైః || ౨|| మిత్రభావేనసంపా

ఏవంసుగ్రీవాదిభిస్త్వస్యమతేప్రతిపాదితేస్వాభిమతమపిరామోవక్తుంప్రార్థతే-అథేతి|| వాయుశుతస్య- వచనమితిశేషః|| ప్రసన్నా
త్మాసుగ్రీవాదివాక్యైఃకలుషీకృతేమనసీసతి హాసుమద్వాక్యేప్రసన్నమనాః- దుఃఖఃపూర్వపక్షైరక్షోభ్యః- తత్రపాత్రమాహమృతవానితి-
వసిష్ఠాదిభ్యఃకృతకపోతకంధాపాఖ్యానాదిమాః - అత్తనిష్ఠితంచిత్రావస్థితం ||తని||౧|| సర్వమతప్రతిక్షేపరూపేణస్వవాక్యేనకేమేతేవ్యాకులి
తమనసోభవేయిరితిశంకయా రామస్సచివాఃసంభవదయతి-మమాపీతి|| తుశబ్దఃపక్షాంతరవద్ధసమత్పక్షమపిచ్యవతకాయతి- మమాపిభీషణం
ప్రతికాచిన్మృత్తత్ప్రేక్షమాపరిగణనాయోగ్యావివత్సా- అస్తి - అతః- తత్సర్వం మద్వివక్షితంహేతుసాధ్యరూపంసర్వమర్థజాతం - శ్రేయసిన్ఘి
తైః అస్తచ్చేయోనిరతైః- భవద్భిః- యుష్మాభిః- శ్రోతుమిచ్ఛామి- భవద్భిఃకృతావస్థితంకార్యమితిమమేచ్ఛాస్తీత్యర్థః ||తని||౨|| ఏవంస
చివాననుగుణేకృత్యస్వస్వభావకథనవ్యాజేనస్వవివక్షితం సహాతుకఃదశకాయతి-మిత్ర భావేనైతి|| మతాంతరేమనదోషత్వాన్నపరిగ్రాహ్యఇతి
హేతుసాధ్యఅపిదుష్టే - మారుతితుతేతుపరిగ్రాహ్యత్వరూపేచాధ్యేసమీచీనేపి - నిదోషత్వాదితిహేతురసమీచీనః - కింతుశరణాగతోహ
మితివాక్యప్రయోక్తృత్వమేవతత్రముఖ్యహేతుత్వభిప్రాప్తేమిత్రభావేనాహేతురదేశః- మిత్రభావేన- వాస్తవమిత్రత్వాభావేమిత్రత్వా
భిసంపాతేనాపిత్వర్థః-మిత్రభావఃశరణాగతత్వం- రామవంశరణాగతః- శరణ్యంశరణంశరణితీతిపూర్వతోత్తరత్రవత్సైవకథనాత్|| ఆ
న్యత్రాపి- వివిధస్సహిధర్మశ్శరణాగతవత్సలఇతిశరణాగతిశబ్దేనోపక్రమ్యతేనమైత్రిభవతుతేయదిజీవమిచ్ఛసీతిమైత్రిశబ్దేనపరిసమాపనాత్ -
యద్వామిత్రశబ్దస్సవిప్రీచాయేణశరణాగతేకారవారోపాద్యజ్యతే - నత్యజేయంత్యక్తునశక్తోమి-సర్వశక్తైరపిమశరణాగతశబ్దశాఖిః
పరిత్యాగేతక్రిసంభావనామపినపశ్యామిత్వర్థః- కథంచనదృష్టాదృష్టానభవతానుబంధిత్వేతత్పరిగ్రహస్యనుహృదామనభిమతేవేమత్పాన్తిప
రిత్యాగేప్రస్తుతేపీత్యర్థః- దోషాయద్యపితస్యస్యాత్-యద్యపిసుగ్రీవాదిభిరుక్తానామానాస్తికసంతి-సంతువాతతోపిభూయాంసః- అథాప్యశ
క్యమహంకథంకరోమిత్వర్థః - స్వాచ్ఛబ్దఃదుష్టాపిశరణాగతశబ్దప్రయోక్తామయాపరిగృహీతఇతిమమహద్యశోభవేదీత్యేవవర్ణం - అదుష్టప
రిగ్రహేగుణోమండః - దుష్టపరిగ్రహేతుమశరణాగతరక్షిణసహకారేజితోభవతీతిభావః - కరుణయాదుష్టపరిగ్రహే శిష్టగహాస్యా
దిత్యత్రాహ-సతామేతదితి- ఎతద్దుష్టస్యాపిశరణాగతస్యసంగ్రహణం - సతాంశిష్టానాం- అగహితంగహితాదన్యత్ - పూజితమిత్వర్థః-
పూజితత్వంచకపోతాపాఖ్యానాదిభిఃప్రపంచయిష్యతే- ఏవంచశాస్త్రేమదోషాణాంపరిత్యాగహేతుతోక్తిశ్శరణాగతవ్యతిరక్తవిషయేతివిష
యవ్యవస్థాభిప్రేతా - అతఏవదోషాధిక్యేనవధాహాస్యాపిశరణాగతస్యరక్షిణమేవకార్యమితికలిరాహ - తస్మాదపివధ్యంప్రపన్నంప్రతి
ప్రముచ్చంతీతి|| ఆచార్యయోజనా- మిత్రస్యస్నేహినోభావోమిత్రత్వం- తేనఅకాలేకమాత్రేణ- అద్వేషఅభిముఖ్యమాత్రంవాస్తవదంగీకారేప్ర
యోజకంసంతుపూజాభక్తిరితిభావః- తథోక్తం- త్వానూమనంతికవయఃకరుణామృతాద్భిజ్ఞానక్రియాభజనభక్యవలభ్యమన్యైః | ఎతేషుకేనవ
రదోత్తరకోసలస్థాః పూర్వంసదూర్వమభిజంతహిజంతవస్తామితి || యద్వామిత్రభావేనమిత్రక్రియయా - భావాలిలాస్వభావయోః,
జుత్వభిప్రాయచేష్టానుభూతౌవిప్రత్యదాధయోః || క్రియాయామాత్మనీనానాథకారత్వమాలా | మిత్రభావనయేతియావత్ - అపృవ
యశరణోక్తేత్యర్థః - తిదప్యక్తం - శరణవరణవాగియంయోదితానభవతిమితసాపిశిపూర్వకైతి - శరణాగతత్వావేనవక్తవ్యేమిత్ర
భావేనేత్యుక్తిః - స్వాత్రయణాయకతిచిత్తదానికుర్వత్యపిస్వసదృశబుద్ధికారణోభగవతోభిప్రాయేణ - దేవ్యాపిశరణాగతమభిదగత్యా -
తేనమైత్రిభవతుతేయదిజీవమిచ్ఛసీత్యుక్తం - యద్వామిత్రభావేనమిత్రత్వేనహేతునా- సుహృదంసర్వభూతానామిత్యుక్తరీత్యా - అస్త
దీయసహజసాహదకంపురస్కృత్యేత్యర్థః- యద్వామిత్రభావేనఅనుకూల్యసంకల్పాదిపూర్వమిత్వర్థః- యద్వామిత్రాత్ప్రయతజిమిత్రం-
ఈశ్వరోపకారంపరిచ్ఛిద్యతేదృశ్యోపకారప్రవృత్తస్యభావేనేత్యర్థః- యద్వానిశ్చ్యసేయస్థలంమిత్రం- తన్నిత్రంయత్రవిశ్వాసఇత్యుక్తత్వాత్-
విశ్వాసి నోభావేనేత్యర్థః - సంపాప్తంతస్యాకాలేకమాత్రేణహిరేమాహిమమాతులేత్యాక్తరీత్యామమకన్తివాసగమనేప్రాప్తేపి స్వయమే

అథశ్రీరామఃసుగ్రీవవాక్యజనితేమనకలుష్యేహాసుమద్వాక్యైఃకించిత్ప్రశమితేసతిప్రసన్నచిత్తస్యమతంవక్తుమపక్రమతే-అథేతి|| వాయు
శుతస్యవచనమితిశేషః|| శుశ్రీతవాన్సామాన్యవిశేషశాస్త్రజ్ఞఃఅత్తనిష్ఠితంస్వమతం||౧|| అథసర్వమతప్రతిక్షేపరూపేణస్వవాక్యేనేతరవ్యాకు
లితమనసోభవేయిరితిశంకయా రామస్సచివాఃసంభవదయతి || మమాపీతి|| మమాపిభీషణంప్రతికాచిన్మృత్తత్ప్రేక్షమాపరిగణనాయోగ్యావి
వత్సాన్తితత్సర్వంమద్వివక్షితంహేతుసాధ్యదిరూపమభజాతంశ్రేయసిన్ఘితైరస్తచ్చేయోనిరతైః భవద్భిశ్శ్రోతుమిచ్ఛామి - మస్తతమపిక్ర
త్వాభవద్భిఃపరిక్షణంకార్యమితిమమేచ్ఛాస్తీత్యర్థః|| ౨|| ఏవంసచివాఃసంభవదయిస్వక్రియస్వభావకథనేనస్వమతందశకాయతిమిత్రేతి|| మిత్రభా
వేనవాస్తవమిత్రస్వభావేనాపిమిత్రత్వాభిసంపాతేనాసంపాప్తం - కథంచన - నత్యజేయంసర్వదేశకాలావస్థాపిత్వక్తునశక్తుయామి
త్వర్థః - సస్వస్తికశరణాగతభూమికామారోష్యశ్రువత్సాదాగతోయదుష్టవివక్షితమేనమవలంబసత్కార్యశంక్యాహ- దోషఇతి|| దోషేణ
యద్యపితస్యశ్రుపక్షాదాగతస్య శరణాగతస్యదోషాయద్యపివస్తుదోషఏవనాస్తి-యద్యపిస్యాత్భవేదస్తునామ- తథాపిసత్యజేయమిత్య
ర్థః- యద్వాయద్యప్యస్తికదోషోనాస్తి- భవేదపితస్యదోషస్తస్యైవస్యాత్ - తిష్ఠతుతద్దోషోస్తాకేంకరివ్యతీతిభావః- అతోమిత్రభావేన

ప్రసవత్యజేయంకథంచన | దోషోయద్యపితస్యస్యాత్సతామేతదగహితం || 3 || సుగ్రీవస్త్యతద్వాక్యమాభాష్యచ

వప్రాప్తం కథంత్యజేయం - సంపాప్రాప్తం సమ్యక్ప్రాప్తం - పాదుకేద్వారివిస్మయదేవవందనకారిన్యామేనాన్యత్ర చి-ప్రాప్తిమంతరేణవ
రిత్యక్తా మయాలంకామిత్రాణిచధనానిచేతివిరోధి నివృత్తిపూర్వకం ప్రాప్తిమిత్యుభయః - యద్వాసంపాప్రాప్తం - మాతాపితౄణానివా
సశ్శరణం శుశ్రూష్యతిర్నారాయణశిష్యాయేన మయిత్యక్తసకలవిభయభయభావమాచరంతం - యద్వామదంతరంగానుచర పురస్కారేణ
ప్రాప్తం - యద్వాసంపాప్రాప్తం - లంకాయాంస్థిత్యాఘవంశరణం గతోస్తీక్ష్మక్తంచేత్ ఆతలద్రుతచమూపతీత్యాద్యుక్తన్యాయేన మమతత్ర
గంతవ్యతాయామపితస్యాగమనేనపంగోయపరిగంగానిపతనవదస్తత్ప్రయోజనమేవకృతం - సంపాప్రాప్తం - ప్రాప్తిరేవాస్తాకమపేక్షితా-న
తుస్తుత్సర్వనధ్యానవ్రణామాదిః - సమిత్యనేనమానసవాచికకాయకరూపపూర్ణాప్రపదనముచ్యతే - సత్యజేయంత్యక్తుంసశశ్నోమి - సర్వశక్తై
రపిమమశరణాగతశబ్దశ్రావణఃపరిత్యాగేకక్రిస్థానామపినపశ్యామీత్యుభయః - సంపాప్రాప్తంత్యజేయం - శరణాగతసస్యమానిషియంవృష
త్తైశశక్యపీవలగి నోతీత్యుక్తరీత్యాదౌపేక్షాంప్రతీక్షమాణోహంకథంసంపాప్రాప్తంత్యజేయం - సత్యజేయంత్యంబుధేనరావణవిషయాకారా
పేక్షీకథంతమేవత్యజేయం - ఆతపివహిషంబూకణాపక్షపాతేనతదనుజస్యాపిముక్తింకదౌ - ఆతపివచమాలాకారవిషయపక్షపాతేన యష్ట
త్సంతతిజాతానాందిఘమాంయర్చ్యవ్యతీత్యుక్తవాక్ - సత్యజేయం - ఆగమనమాత్రేణాఘనీయేత్యాగసంభావనాకుతః - సగభావనాయాం
లిజ్ - త్యాగసంభావనాయాంఖలుసాధనోద్యోగః - తస్యత్యాగేస్వసత్రాచేత్ సాధనోద్యోగస్సాన్యత్ - నైవసనిర్వహతి కథముద్యోగః -
తస్మిన్కారాభావేస్వసత్రానసిద్ధ్యుచేత్తస్మిన్కారేఽస్తస్వత్రానసిద్ధ్యుత్పత్త్యాగిస్సాన్యత్ సకథముపవద్యతఇతిచేత్తత్రాహ - కథంచన - అప్య
హంజీతంజహ్యమిత్యుక్తరీత్యానవప్రసవవాత్సత్వేనవత్సలాగౌ పూర్వవత్సానివయుష్మానపితౄక్షామి నత్వాశ్రితం - యద్వాకథంచన - సర్వ
దేశసర్వకాలసర్వావస్థాస్వపితౄభవః - యద్వాకథంచన - శరణాగతస్యగుణభావేషి దోషప్రాచుర్యపితౄత్వరిగ్రహస్యసర్వాసభిమతత్వేపి
దృష్టాదృష్టానిష్ఠతానుబంధితేషామిత్వాగ్రహపరిత్యాగేప్రస్తుతేపితౄభవః - కించ - దోషోయద్యపితస్యస్యాత్ - అస్తదభిప్రాయేణదోషోనా
స్త్యేవ - అస్థానభయశంకినోభవతోభిప్రాయేణతస్యదోషోస్త్యేత్యాన్యత్ - అగ్నికారేవ్యయమిదం - దోషభోగ్యత్వరూపవాత్సత్వైకస్వభా
వస్యమేత్రతదోషోహ్యపాదేయతీభావః - శుకుమారస్యరాజకుమారస్యశుగంధిమూలమృల్లేశవదస్యదోషభోగ్యత్వం - యద్వాదోషో
యద్యపిస్యాత్ - తస్యశరణాగతస్యనదోషః - యథైషికాతులవగ్నోప్రోతంప్రమాయేత్రైవంహస్యసర్వేపాప్తానఃప్రమాయంతఇత్యుక్తరీత్యా
దోషోనస్థిక్ష్మేదిత్యాశయః - యద్వాదోషోయద్యపిస్యాత్ - సతస్యహి శరణాగతిరూపనిరతిశయగుణశాలినోదోషోనత్యాజ్యకోటిమాటికతే
శుగంధిమూలమృల్లేశవత్ - యద్వాదోషోయద్యపితస్య - దోషోస్త్యేత్యుత్పత్తంతంభీకలునామః - సతస్తాదపిష్టాఘ్నః - స్వాత్ - ప్రార్థనాయాలిజ్ -
అస్తాభిఃప్రార్థితఃఖలు - గుణవాక్రక్షిత శ్చేత్ గుణవత్ప్రతికరః - దోషవాక్రక్షిత శ్చేదతిశయోస్తాకమితిభావః - యద్వాదోషోయద్యపిఅస్త
ద్వభావేషయాతస్యస్యాత్ తస్యాపేక్షితఫలసిద్ధిస్సాన్యత్కపోపాఖ్యానానుగుణ్యేయంయోజనేతిక్రీవత్సాగమిశ్రావహః - కథంతప్యేత
స్తహంకరిణోనిందంతీత్యత్రాహ - సతామేతదగహితం - ఏతదాశ్రితదోషాంగీకరణం - సతాం - అగహితంఅనిందితం - అస్తత్పక్షపాతినా
మస్థానభయశంకినానిందితత్వేపిపరమార్థవర్తినాంకపోతాదీనాంచననిందితమితిభావః - యద్వానివందుష్టాపరిత్యాగేప్రత్యవాయపరిహారోవా
పురుషార్థసిద్ధిర్వాపాపక్షయోవేతిచేన్నైతదిత్యాహ - సతామితి - సద్గోష్ఠిచ్ఛస్తద్గర్హ-పరిహరవివఫలం స్వమారణోద్యోగవతామపిరతుకాఃక
పోతాదయః - తేమామగహితా - యద్వాదుష్టజనపరిగ్రహస్యోష్టగహితత్వాచ్చాన్త్రునిందితత్వాచ్చాయుక్తమిత్యాశంక్య సత్యమేతద్దుష్ట
జనత్యాజ్యత్వవచనంసామాన్యవిషయం - తస్మాదపివధ్యంప్రపన్నంప్రతిప్రయచ్చంతీత్వేవమాదిశరణాగతాపరిత్యాగవిషయ విశేషశాస్త్రస్య
సద్భావాత్ - దుష్టస్యాపిశరణాగతస్యసంక్షణ్ణిష్టగహితానాస్తి - ప్రత్యక్షశ్రేయపీత్యాహ - సతామేతదగహితమితి - ఏతద్దుష్టశర
ణాగతపరిగ్రహణం - సతాంసామాన్యవిశేషశాస్త్రవిదాం - అగహితంఅగహితాదన్యత్ - పూజనీయమిత్యర్థః - సర్వశక్తైఃకాచిదశక్తిః
సర్వజ్ఞస్యకించిదజ్ఞానంచమిత్రభావేనేతిష్టోకేనదశికేతిమిగోవిందయతినఃపత్యవదత్ || తన్మోక్షే || 3 || అథసుగ్రీవోరామప్రకృతిమాకణ్య
ఆతిసాహసమేతదిత్యత్వంతంభీతభీతః ప్రాహ - సుగ్రీవశ్చ || అభాష్యఅనూప్య-కుభతరం - నీతిశాస్త్రరహస్యమూలత్వాత్సాన్యమిషయప్రేమా
తిశయనిబంధనత్వాచ్చుభభతరం - వాక్యమువాచ - అత్రలక్షణమిత్యుక్తత్వాదుపసంహారేసహలక్షణఇత్యుక్తత్వాచ్చభయోరపివచనముభావ
పిప్రతిప్రతివచనంచబోధ్యం || తని || ౪ || శుదుష్టత్యైర్ధమేకంవాక్యం || అస్తాభిఃపూర్వముక్తైర్భిప్రాయేషిత్వాదిదోషైర్భ్యుక్తిభవతువా - మావాక్య

సంపాప్రాప్తమేనంకథంచన సత్యజేయమితిసంబంధః - ససదుష్టజనపరిగ్రహస్యోష్టగహితత్వాచ్చాన్త్రునిందితత్వాదయుక్తమేతదిత్యాశంక్యసత్య
మేతైతద్దుష్టజనత్యాజ్యత్వప్రతిపాదకం శాస్త్రంసామాన్యవిషయం || శ్రీ || తస్మాద్దపివధ్యంప్రపన్నంప్రతిప్రయచ్చంతీత్వేవమాదిశరణాగతాపరి
త్యాగవిషయేవిశేషశాస్త్రస్యసద్భావాత్ దుష్టజనస్యాపిశరణాగతస్యసంక్షణ్ణిష్టగహితానాస్తి - ప్రత్యుతశ్రేయపీత్యాహ - సతామేతదగ
హితం - ఏతచ్ఛరణాగతదుష్టజనపరిగ్రహణంసతాంసామాన్యవిశేషశాస్త్రవిదాంఅగహితంఅగహితాదన్యత్ - పూజనీయమిత్యర్థః ||
3|| ఏవంశ్రీరామేణస్వమతేకధితేషిసుగ్రీవః పురరవివిభజంప్రశంకమానఃతత్పరిత్యాజ్యతామాహ - సుగ్రీవ స్త్వతి || తద్వాక్యంరామవాక్యంఆ
భాష్యనూద్య - తతఃఃమర్శానంతరం || ౪ || శుదుష్టత్యాదిసాధాన్లోఃమేకంవాక్యం || శుదుష్టావాస్తాభిఃపూర్వముక్తైర్భిప్రాయేషిత్వాదన్యత్

[illegible]

చ | తత్ర తేకేతయమ్యమియథాశాస్త్రమిదంశ్యం || నవయంతతులీనాశ్చరాజ్యకాక్షీచరాక్షుః || ౧౨౪ || పండి
తాహిభవిష్యంతితస్తాద్ధ్రాహ్యవిభీషణః || ౧౩ || అవ్యగ్రాశ్చప్రహృష్టాశ్చనభవిష్యంతిసంగతాః | ప్రవాదశ్చ
మహానేవతతోస్యభయమాగతం || ఇతిభేదంగమిష్యంతితస్తాద్ధ్రాహ్యవిభీషణః || ౧౪ || ససర్వేభాతరస్తాతథ
వంతిభరతోపమాః || మద్విధావాపితుఃపుత్రాస్సహృదోవాభవద్విధాః || ౧౫ || ఏవముక్తస్తరామేణసుగ్రీవస్సహల
క్షుణః || ఉత్థాయేదంమహాప్రాజ్ఞఃప్రణతోవాక్యమబ్రవీత్ | రావణేనప్రణిహితంతమవేహివిభీషణం || తస్యా
హంనిగ్రహంమన్యేక్షుమంక్షుమవతాంవర || ౧౬ || రాక్షసోజిహ్వాబుద్ధ్యాసందిష్టోయమిహాగతః || ప్రహతుం

మితి- నవయంతతులీనాఃరాక్షసరాజ్యసహాః- అస్తాకంతదాగ్జ్యేకకాంక్షాభావాత్- మమరావణస్యేవతస్మిన్నరిత్వశంకాప్రసక్తిర్నా
స్తి- అతోనాస్తాకత్యక్షుతీతిభావః- కించరాక్షసోవిభీషణస్తు- రాజ్యకాంక్షీఅస్తన్నభేనరావణసూతయతి- అతస్యకార్యవిఘాతభ
యాదపినాస్తాకమపకారంకరోతిత్యర్థః || త|| ౧౨౪ || ననుమూర్ధ్వారాక్షసాఃకథమేవంవిష్యశ్యకారిణఇత్యాశంక్యనాయనియమిత్వాహపం
డితాఇతి | అథకామేకంవాక్యం- రాక్షసాఃపితృర్థః || ౧౩ || పునరప్యస్యరావణేనవిరుద్ధ్యాగమనమేవప్రతిపాదయన్పరిగ్రాహ్యత్వంనిగమయతి
అవ్యగ్రాగ్నిసాధాన్లోకేన || తేజ్ఞాతయః- అవ్యగ్రాఃప్రహృష్టాశ్చసంతఃకదాచిదపిఅన్యోన్యసంగతాఃసభవిష్యంతిభవంతి- అన్యేనైవహేతు
నాజ్ఞాతయోవసరభేదంగమిష్యంతిగచ్ఛంతి- అస్యచభీతస్యైవమహాప్రణాదశ్చూరియతే- అతోబలీయసోరావణాత్ అస్యభయమాగతం- తేన
సచభయేనాత్మత్రాణార్థమగతఇతిపరిగ్రాహ్యయమిత్వర్థః || ౧౪ || సస- దుష్టోపిజ్యేష్ఠోనువతకనీయఏతేత్యాశంక్యయద్యవ్యయంధర్మః-
తథాపిససర్వత్రసంభవతిత్యాహ-ససర్వఇతి | మద్విధావాపితుఃపుత్రాఃతిభూతార్థకథనత్వాన్నాత్మప్రశంసాదోషః-యథాశ్చపావానవికత్తనజ
త్యుక్తలక్షణేనధీరోదాతైనదుష్కంతేనసతాంహిసుదేహపదేషువస్తుషుప్రమాణమంతఃకరణప్రయత్నయత్నయత్నం-యథాచహనుమతా-పన్నగా
శనమాకాశేపతంతంపక్షీసేవితే | వైసతేయమహంశక్తఃపరిగంతుంసహస్రీధేతి | దండినాచకావ్యాదశేఽప్రథమపరిచ్ఛేదే-స్వగుణావిష్కరీయా
దోషానాత్రభూతార్థశంసినః | అపిత్వనియమోద్భవ్యప్రభావ్యన్యైరుదీరణాదితి | యద్వాపూర్వక్లోకార్థస్యభరతేతిప్రసంగంపరిహరతి- సర్వ
ఇతి | తాతేతిసాంత్వీకీః- సర్వేభాతరః భరతోపమానభవంతి- కైకేయీవరచాప్రపంపిత్యాదత్రమపిరాజ్యంపరిత్యజ్య వనంగతంమా
మనుస్మత్యతవైవరాజ్యంత్యమేవగృహణ ఆహంత్యద్వాస్యంకరిష్యామితివదన్భరతాదన్యః కశ్చిదస్తికిమితిభావః- ఏవంవిధప్రసక్త్యభావాల్లక్ష
ణస్యానుపాదానం- అత్రదృష్టాంతమాహమద్విధాఇత్యాదినా- మద్విరహమాతేజలోకాంతరంగతఃపితా- తత్తుల్యపితృమానస్తత్పద్యశఃకశ్చిద
స్తికిమిత్వర్థః- యద్వామద్విధాపితుఃపుత్రాస్సంతువా- మావా- భరతసమాభాతరస్తవమాస్సుహృదశ్చసంతీత్యర్థః- సుహృదోవాభ
వద్విధాః- వర్షరాత్రసమయేస్థితేనమయాత్యంతకుపితేనలక్ష్మణేనచాత్యంతంపరుషముక్తైఃపిస్తాసుప్రేమాతిశయమేవప్రకటయన్తత్ప్రవృత్తయః-
కోవాస్తీతిభావః-యద్వామద్విధావాపితుఃపుత్రానభవంతి- నిరతిశయపితృవాత్సల్యభూతోస్తత్తుల్యోనాస్తీత్యర్థః || తని || ౧౫ || అథసుగ్రీవోనీ
తిముఖేనవిభీషణస్యత్యాజ్యతాం ప్రతిపాదయితుమశక్తః పరిగ్రహేచావిషితభావోయం రామేకమనర్థముత్పాదయిష్యతీతిప్రేమవశేనవ్యాకులోవి
భీషణశరణాగతేతేకస్యాస్సలక్ష్మణేనస్వేనక్రియమాణం శరణాగతిద్వయం ప్రబలమభిమన్యమానశ్శరణాగతిపూర్వకంవిభీషణనిగ్రహం ప్రార్థ
యతే- ఏవమిత్వాదివత్కుక్టైః || ౧౬ || ౧౭ || రాక్షసఇత్యాది || అత్రమయిలక్షణాభిప్రాయస్యలక్షణస్యచానర్థకథనంస్వవ్యసనాదపిస్వా

రావణాఘాతయామీతిపీఠతే - అతఃస్వకార్యవిఘాతభయాదపినాస్తాకమపకారంకరోతితిభావః || ౧౨౪ || ననుమూర్ధ్వారాక్షసాః- కథ
మేవంవిష్యశ్యకారిణఇత్యాశంక్యనాయనియమిత్వాహ || పండితాహితి || రాక్షసాఃపితృర్థఃవిష్యంతి- తస్తాద్విభీషణోగ్రాహ్యఇతి
సంబంధః || ౧౩ || పునరప్యస్యరావణేనవిరుద్ధ్యాగమనమేవప్రతిపాదయన్పరిగ్రాహ్యత్వంనిగమయతి- అవ్యగ్రాగ్నేత్యాదినాసాధాన్లోకేన ||
తేపండితాఃజ్ఞాతయఃఅవ్యగ్రాఃఅపర్యాకులాఃతుప్రాశ్చసంతః- కదాచిదపిఅన్యోన్యసంగతాఃసభవిష్యంతి- అన్యేనైవహేతునాజ్ఞాతయః
అవసరభేదంగమిష్యంతి- కించఅస్యచభీతస్యైవమహాప్రణాదశ్చూరియతే- అతోబలీయసోరావణాత్ అస్యభీషణస్యభయమాగతం- తేన
భయేనచాత్మత్రాణార్థమిహాగతః- తస్తాత్పురిగ్రాహ్యవిభీషణఇత్యర్థః- ప్రవాదశ్చమహానేవఇతిపాతేతుజ్ఞాతిభ్యోభయంగామనేఅప
వాదశ్చ- ఘోరాస్సాన్వర్థప్రయత్నాశ్చజ్ఞాయోనోభయవహాఇతిహస్తీతాదిరూపోలోకప్రవాదాస్తీత్యర్థః || ౧౪ || ఇత్యుక్తప్రకా
రణజ్ఞాతిత్వప్రయత్నదోషస్యశంకనీయత్వంభనఇత్యుక్తప్రకారేణరాజదోషస్యచసార్వత్రికత్వమాశంక్యపరిహరతి- ససర్వఇతి | సర్వేభాత
రఃభరతోపమానభవంతి- పితృదప్తరాజ్యప్రాప్తిసద్భావేపితదనంగికారణజ్ఞాతిత్వప్రయత్నదోషంపరిహృతవాత్- రాజ్యప్రాప్తిశంకాగం
ధమాత్రస్యాప్యసంభవాత్లక్షణస్యానుపాదానం-జ్యేష్ఠత్వేనస్వస్యైవరాజ్యప్రాప్తిరసాధారణత్వేపిపితృవచనగౌరవేణకనిష్ఠభరతేరాజ్యప్ర
దానాత్ మద్విధావాపితుఃపుత్రానభవంతీత్యుక్తవాక్భూతార్థకథనరూపత్వాత్ నాత్మప్రశంసాసాహచర్యం- తమక్రందండినా- స్వగుణావిష్కరీ
యాదోషోనాత్మభూతార్థశంసినఇతి- శంకనీయస్తుకోభనఇత్యుక్తదోషవిషయశంకాసుగ్రీవస్యమాఘాదితిసుహృదోవాభవద్విధాఇత్యుక్తవాన్
యద్వామద్విధావాపితుఃపుత్రాస్సంతువా- భరతసమాభాతరస్తవమాస్సుహృదశ్చసంతీతిసంబంధః || ౧౫ || అథసుగ్రీవోనీతిముఖేనశర
ణాగతివిభీషణస్యత్యాజ్యతాం ప్రతిపాదయితుమశక్తః పరిగ్రహేచావిభీషణోస్తాసుకేవా అనర్థముత్పాదయిష్యతీతిభియావకస్యవిభీషణస్యశరణా

త్వయివిశ్వప్రేక్షప్రచ్ఛనోహయివానఘః | లక్ష్మణైవామహాబాహుసవధస్సచివైస్సహ || రావణస్యనృశంసస్యభ్రాతాహ్యమఃభీషణః || ౧౯౫ || ఎవముక్తార్థముశ్రేష్ఠంసుగ్రీవోవాహినీపతిః || వాక్యజ్ఞోవాక్యకుశలంతతోమానముపాగమత్ || ౧౯౬ || సుగ్రీవస్యతుతద్వాక్యంరామశ్శ్రుత్వావిమృశ్యచ||తతశ్శుభతరంవాక్యమవాచహరిపుంగవం || ౧౯౭ || సుదుష్టోవాప్యదుష్టోవాకిమేషరజనీచరః|| సూక్ష్మమస్యహితంకతుకంమమాశక్తఃకథంచన || ౧౯౮ || పిశౌచాకదానవాకాయత్రాకృష్ణధివ్యాంజైవరాక్షసాన్ || అంగుశ్యగ్రేణతాకహన్యామిచ్ఛాహరిగణేశ్వర || ౧౯౯ || శూరియతేహి

శ్రితవ్యసనంరామస్యాత్యంతారుంతుదమితత్ప్రవేశంసేనవిభీషణాపరిగ్రహసమర్థనార్థం || ౧౯౫ || ఎవముక్తైతి || మానముపాగమత్ ప్రణయరోమాదిభావః || ౧౯౬ || అథరామఃస్వస్వసర్వశక్తిప్రప్రదశ్శేనసుగ్రీవస్యాతిశంకాంనివార్యశరణాగతరక్షణరూపస్వస్వప్రతస్యధమకాశాశ్రుసిద్ధత్వాత్తస్యాపరిత్యాజ్యతాంప్రతిపాదయతి - సుగ్రీవస్యవ్యాధినా || ౧౯౭ || నిమృశ్య - మయిమేమాతశయేనైవముక్తమితిచార్య || ౧౯౮ || సుగ్రీవస్యభయంనివతకయతి - సుగుప్తజతి || సేనపరజనీచరః సుదుష్టోవాఅదుష్టోవాసవక్షకింకరిష్యతి - తదేవవివృణోతి - సూక్ష్మమితి || ౧౯౯ || సూక్ష్మవాపీత్యసేనసాక్షాన్తయిమదాశ్రితేషుమత్సంబంధిసంబంధివ్యవసితక్షతిభావః || ౨౦౦ || కథంచన క్తశత్యాకాంక్షాయాంస్వశక్తిపదశ్చయతి. పిశౌచానితి || పృథివ్యాం - విద్యమానానితేషః - త్వంతావత్కలైస్సవ్యుబైస్సహృదృహమేకవివర్యాప్రక్షత్వభిప్రాయేణాహ - హరిగణేశ్వరేతి - అంగుశ్యగ్రేణ - శస్త్రాస్త్రావిప్రసంగకూన్యేన - అంగుశ్యంతరనిరపేక్షేణ - ఏకస్యామవ్యంగుశ్యమంతఃతరవ్యాపారవర్జితేన - తత్రాపిహస్తపాదాదిశేషవివక్షాకూన్యేన అగ్రమాత్రేణ - హన్యాహంతుంకక్షః - నకేవలంకామాత్రనివాసిసోరాక్షసాకేతుస్థానాంతరనివాసిసోపీతివివక్షయాపృథివ్యాంచైవేతినిదేశః - నకేవలమేకజాతీయానామేవలత్యత్వంకేతుసర్వేషామపీత్యభిప్రాయేణాహ - తానితి - తహికలంకామాత్రనివాసిసోరాక్షసాని - మితసహనీత్యత్రాహ - ఇచ్ఛన్తి - ఇచ్ఛాభావాదేవతద్వధాభావః - సత్వశక్త్యైతిభావః || ౨౦౧ || ఎవమస్తాదపకారశంకానాస్తీత్యుక్త్యాభవతువాయమపకారి - తస్మాదేవాపకారాన్తమప్రాణాగచ్ఛంతువా - అథాపినాయంనిగ్రాహ్యః సాపిపరిత్యాజ్యః కిత్వనశ్యంత్యపిపేతకపోతోపాఖ్యానేన ప్రతిపాదయతి - శూరియతేహితి || పీతిప్రసిద్ధేయమాఖ్యాయితేత్యర్థః - కపోతేన - ధర్మాధికారకూన్యేనతిర్యక్తాత్రేణ - ఏతేనావ్యవస్థితత్వేకిమువక్తవ్యమస్తాకం - కపోతేన - ఏకేనాసహాయేనకృతంకిముతససహాయైరస్తాభిః - శత్రుః - కపోతస్యమృగయుస్వయంభార్యాపహరీచైరి - విభీషణస్వస్తాకంచతథా - తథావ్యరక్షణేకిమస్తత్పైరుషేణ - శరణమాగతః కపోతాధ్యక్షితమృగస్థలంయదృచ్ఛయాపాప్రప్తః - సోంజలింశిరసాభివాక్యమాహవసస్థితిం || శరణంహిగతోస్త్వద్యదేవతామిహవాసిమితి - స్వావాసవసస్థితిదేవతాంప్రత్యుక్తవాక్ - నతుకపోతం - విభీషణస్తరాఘవాశరణంగతఇతి అస్తత్కూటస్థరఘురాక్షససంవాదోక్తశరణాగతరాక్షసరక్షణంపురస్కృత్యమాంప్రాప్తః - యద్వాశరణం - శాఖిసఃపక్షిణాంగృహమిత్యుక్తరీత్యావసస్థితిరూపంగృహంప్రాప్తః - నతుశరణాగతించక్రే - శరణంగృహంక్షితోరీతిత్యుక్తః | అచ్చితశ్చ - బుద్ధః త్వాత్సహజత్రుత్వాత్తథార్యావహత్కత్వాచ్ఛపిన్నప్రసామిత్యుపేక్షణస్యతస్వధోపాయాన్వేషణస్యచకతకవ్యత్వేప్రాప్త్యైతిథిదేవత్వసమత్వాశీతనివారణాయాగ్నిమాసియపూజితః - వయంతః - వధృతామేషతీప్రేణదంజేనసచివైస్సహృదృచ్ఛనుబాధిపర్యంతం సమృగర్చయామః - యథాన్యాయం - యావత్తున్నివృత్తిసన్నిత్యాగమవసమగృహదరణాంతర్విసాదలేశంనివాద్యతః - యద్వాప్రియవచనాదిభిః వంచనాంవిరేత్సథకః - సైవశ్చమాంసైన్నిమంత్రితః - బహిఃగతిచిదాహారానానీయస్వీయద్రవ్యాంతరాణికతిపయానిశరీరైకదేశాన్వాదత్వానోపచచార - కిత్వజ్ఞైరాత్మత్వేనాభిమన్యమానైః ప్రాజ్ఞైరప్యాద్యం ధర్మసాధనమిత్యాద

గతేరపేకయాస్వేనలక్ష్మణేనచక్రియమాణంశరణాగతిద్వయంప్రబలంచస్యమానఃశరణాగతిపూర్వకంవిభీషణనిగ్రహంప్రార్థయతే - ఎవముక్తత్వాదిమానముపాగమదిత్యంతేన || అత్రమయిలక్ష్మణేవేతిస్వస్వలక్ష్మణస్యచభీషణేనకరిష్యమాణానర్థకథనంస్వవ్యసనాదిపిస్తాశ్రితవ్యసనంరామస్యాత్యంతారుంతుదమితమత్వావిభీషణేనకరిష్యమాణానర్థముక్త్యా - తత్పరిగ్రహమసహమానః ప్రణయరోమాత్మామానముపాగమదిత్యధికః || ౨౦౪ || అథరామఃస్వస్వసర్వశక్తిప్రప్రదశ్శేనసుగ్రీవస్యాతిశంకాంనివార్యశరణాగతరక్షణరూపస్వస్వప్రతస్యధమకాశాశ్రుసిద్ధత్వాత్తస్యాపరిత్యాజ్యతాంప్రతిపాదయతి - సుగ్రీవస్యవ్యాధి || సుగ్రీవస్యవాక్యంప్రత్యావద్విమృశ్య - అస్యాయమఘః - ప్రథమతఃకృతవిభీషణశరణాగత్యుపేక్షయాపశ్చత్కృత సుగ్రీవలక్ష్మణశరణాగతేదోర్బల్యంచ - తస్మాదపివధ్యంప్రపన్నంప్రతిప్రయచ్ఛంతీతి శ్చుత్యథాకనుసారిశరణాగతరక్షణరూపస్యధమకంచపర్యాలోచ్యేత్యధికః - అసా రాక్షసోంతరిప్రక్షప్తస్కా ఆసవహితాయామవస్థాయామస్తాన్వధిమ్యతీతి సుగ్రీవోక్తదోషస్యావకాశోనాస్తీత్యాహ - సుగుప్తజతి || కింకిమప్యహితం || ౨౦౫ || ఎవంవిభీషణస్యపరిగ్రాహ్యత్వేనీతిశాశ్రుంలొకవ్యవహారంస్వశక్తిచప్రదశ్య - ఆశక్తేనాపిపురుషేణస్వప్రాణవ్యయేనాపిశరణాగతస్సంరక్షణీయ ఇత్యైతేహిసంగప్రమాణయతి - శూరియతత్యాదినా - కపోతేనశాస్త్రానిధికారిణాక్షుగ్రంతునా - శత్రుః - అత్రశత్రుశబ్దేనధార్యాహత్కత్వేనశత్రుభూతోవ్యాధఉచ్యతే || శరణంగృహంస్వనివాసఘాతవృక్షమిత్యధికః || అచితఇతి || యథాన్యాయసచితః యథోచితంపూజితః కపోతోపాఖ్యానక

కపోతేనశత్రుశ్శరణమాగతః || అర్చితశ్చయథాన్యాయంస్వైశ్చమాంస్వైర్నిమంత్రితః || ౨౪౫ || సహితంప్రజగ్రాహ
భార్యాహతాఽరమాగతం || కపోతోవాసరశేన్త్రకింపునమద్విధోజనః || ౨౪౬ || ఋషేఃకణ్వస్యపుత్రేణకంఠనాప
రమషిణా || శృణుగాథాంపురాగీతాంధమిష్టాంసత్యవాదినీం || ౨౪౭ || బద్ధాంజలిపుటందీనయాచంతంశరణాగ

రణీయైశ్శరీరమాంసైః శరభంగభవ ఇదమేకమహాత్రపఇతిమత్వాచహ్నీవహ్నీయపతతిష్ఠ - నిమంత్రితః భోజనాధికం నియోజితః || తనిష్ఠో
కి || ౨౪౫ || ఉక్తమేవార్థంపుధీకర్షణ స్వస్యకైముత్యమాహ-సహితమితి || సకపోతః - వయమివధమాః సమస్తానయోగ్యజాతౌ శరణ్యవంశేవా
నోత్పన్నః - తం- జాత్యాస్తృభావేనచక్షుద్రసమాచారం - పక్షిణాంకాలసంమితఇత్యభిలషక్షిజాతివిరోధినం- తస్యకపోతస్యాతికంప్రతియద్య
చ్చయాశ్చేత్యపతితం- ఉపాయాంతరశూన్యం- విపరీతానప్రాప్తానైకనిరతం- ఆసృతావలీశేనవాఆగ్రకూలవాదప్రసంగేనవాఽన్వితం - ప్రతిజ
గ్రాహ- స్వాత్మత్యాగేనాంగీకృత్యావతిష్ఠ- పూర్వజ్ఞానేకక్రూరితసామాన్యోక్తమర్థంతస్వైత్రిప్రదశ్చ-సేనశివస్మి-భార్యాహతాఽరమితి-
ఏవమేవరావణఆగతశ్చేదస్తాభిః కార్యఇత్యభిప్రాయః- ఆగతం - అస్యాంగీకారాయకృతముపాయానప్రాప్తంకపోతావాగమ్యసంధులంప్ర
త్యాగమనమాత్రమేవ - తస్మినావనస్సతిదేవతాంప్రత్యుక్తంశరణశబ్దం కపోతోనాశృణోత్- అత్రసహిత్యసైన్యకపోతాగ్రవాదేబద్ధే- యః
కపోతగ్రహణంశ్యేనకపోతోపాఖ్యాన ఇవనాయంపరిగృహీతకపోతశరీరోదేవోమనిర్వా - కింతు పాకృతకపోతాతిజ్ఞాపనార్థం- ఆయంక
పోతఃప్రాక్రసధమవిశేషైఃజేంద్రాదివ తిర్యక్తైవ్యేవంధమాఃసమస్తానయోగ్యోబహువ- కపోతాత్యనేనతిర్యక్తాన్విశాస్త్రానధికారిత్వం
బుద్ధిమాద్యంచసూచితం- వాసరశేష్ఠ - పురరశ్యేకస్తీర్వకశక్రుంకిరాతంరగత్యేనాంకధాంశృణు - వాసరఃకశ్చిద్వ్యాఘ్రాద్భీతంస్వా
వాసమ్యమమాగతంకిరాతంరగత - తదానీంవృక్షమూలస్థోవ్యాఘ్రస్రస్తికవాసరేసుప్రేనిమాదంసమిక్ష్య త్వాం రక్షామివాసరంపాతయ్యే
వాచ - తతఃపాప్తానిరతఃకిరాతఃస్వరక్షణకారిణంవాసరంపాతయమాస - అనంతరంవాసరంపతితంసహిత్యావ్యాఘ్రఃత్వాంజవ్యంస్వోష్ఠ
కారిద్రోహిణంనిమాదం జహీతిమసంపద్యమాంసలుబ్ధత్వాదవాచ - తతోధమకవిత్సవాసరఃప్రాణాత్యయదశాత్వాదహృదయంత్రత్యాగమంగీకృ
త్యవ్యాఘ్రముక్తస్తదుమారుహ్యస్వస్యావతాఽరంకిరాతంపశ్చాదపిగత్యంతరాభావాన్నిజవాసద్రుమస్థితిచాతునాశరణాగతఇత్యరదత్ - భ
వాన్వాసరాధిపత్యేస్థితస్సకన్వజాతిధమకవిశరణాగతరతుణంకిరాతంవలంబిత- కింపునమద్విధోజనః - కపోతచరితంపశ్యతాంమాదృశా
కింవక్తవ్యం- మద్విధః- శరణాగతరతుణాయసముచ్చితధ్వజేఘ్రవంశేజాతః - షష్టిర్వషణ్మహాస్యాశిలోకస్యచరతాపిత, పాండుర
స్యాతపత్రస్యఛాయాయాంజరితంమయేత్సుక్తరీత్యాలోకరక్షణిక్షీతస్యదశరథస్యపుత్రః - ఎసిప్తవిశ్వామిత్యాపిష్యః - మహాయోగినాజ
నకేనకృతసంబంధః - రామోవిగ్రహవాకధమకవిప్రసిద్ధః - మర్యాదానాంచలోకస్యకతాఽకారయితాచసఇతి సర్వలోకాగ్రకృతధర్మా
గ్రహణః- ఆహుసంప్రతిశరణాగతహింసాంకుర్యాంచేల్లోఃకింపున్విధస్సన్యత్ - మద్విధః- మనువృత్తంపశ్చాద్వత్సృతే- సామాన్యేనధమకసే
తున్యపాణామితిమాదృశానాంసంఘతేవేనస్థితః- మద్విధఃమాదృశః- శరణాగతత్యాగంనకరోతి - అవధ్యవధోన్ముఖానారావణాదీనాం
ఖల్వీద్యశంకాగ్యంరోచతే- జనఃశరణాగతత్యాగకృత్కీదృశోత్పత్తిమాఽస్యాత్ || తని|| ౨౪౬ || ననుశాస్త్రానధికారిణస్త్రీన్సమస్తానుపా
దేయ - నచచోదనామంతరణప్రకృతిమాత్రేణధమకత్వంపిద్భూతిత్యాశంక్యకంఠమునిగాథయావిధానందశ్చయతి- ఋషేరితి|| కణ్వస్యపు
త్రేణకన్వసమహకులప్రసూతత్వం - పరమషిణౌతియథార్థదశిత్వం- సత్యవాదినీతియథాదృష్టార్థవాదిత్వంచోచ్యతే- తేనపరమాప్రత్యం
శ్చాతం-వేదవచనాదినిర్ధూ-పురాగీతాంకగుడుకల్పితేయమితిసమంతవ్యం-ఋచఏవసామత్వాత్పురావ్యయానామేవేదానీంగీయమానాంగీకాం-ఏ
తర్కృతత్యేపిసామధ్యనివత్సమప్రపాపాపనోదనక్షమాం- ధమికాప్రాంపేదోక్తధమోపమేయప్రత్యుక్తప్రతిపాదికాం-ఆసేనపరమప్రయోజ
జనత్వముక్తం సత్యవాదినీమితిపాతే- అచాధితార్థప్రతిపాదినీంగాఘాం- అనేకాథోకచితసులభాభ్యసనీయత్వాయసంఘటితశ్చద్వాశృణు-ఇ
తఃపూర్వమేతద్ధానాకణకసేనఖలుత్వమేవమాంలాత్పాశి- ఏనామవహితమనాశ్శృణు || తని|| ౨౪౭ || అథకంఠుగాథాయాంచతుష్టాక్యా
మాద్యజ్ఞోకేనపూణాప్రపత్త్యసిద్ధావపి గత్యంతరశూన్యతయాత్రిషైకాభిప్రాయవ్యంజకశరణాగతి శకలబుల్బాంజలిబంధాచితాత్రవిధా
నమపిహనింసనయేత్- తత్కరణమనగ్రహవహమిత్యాహ- బద్ధాంజలిపుటమితి|| ఆనుకూలబుద్ధివాగ్విత్త్యభావేవ్యంజలిమాత్రమేవాలం- ఆం
జలిపరమాముద్రాక్షిప్రందేవప్రసాదినీతిస్వతంత్రస్యాప్యాశుదయాగననీమద్రాఖిల్వయం - దీనం - ఏవమంజలిబంధమాత్రంపినాపికార్వణ్య
ద్యోతనావస్థానమేవాలం - యాచంతం- అంజల్యాద్యభావేపికాపకణ్యాద్యోతనేవ్యహృదయప్రాగ్ధనైవాలం- శరణాగతం- అంజలిబంధా

ధితాగ్న్యానయనశీతనివారణాద్యుపచారేణాచితఇత్యర్థః - స్వైశ్చమాంస్వైస్వశరీరమాంసైన్విమంత్రితోభోజనాధికం నియోజితః ||
౨౪౫ || ఉక్తమేవార్థంపుధీకర్షణాయస్వస్యకైముత్యమాహ-సహితమితి || సకపోతభార్యః కపోతః - కపోతఇత్యనేనతిర్యక్తాన్విశాస్త్రాన
ధికారిత్వంబుద్ధిమాద్యంచసూచితం- భార్యాహతాఽరమప్రాగతంకిరాతంప్రతిజగ్రాహ ఆశీముఖ్యేనాంగీవకార- కింపునమద్విధోజనస్య
కలశాస్త్రాధికారిశకలధర్మరహస్యవేది - సకలధర్మసమస్తానపరశ్చమాదృశోజనః అకృతాపకారమయమేవశరణ్యఇతిప్రాప్తంపురుషంప్రకృ
క్షీయాదితికమతేతిభావః || ౨౪౬ || సవధ్యస్థుచైస్సమేతిస్నుగీహోక్తంశరణాగతస్యవిభీషణస్యత్యాజ్యత్వంపరిహర్తుంకంఠుమహర్షిగీతగాథా
మాహః ఋషేరిత్యాది || ధర్మిష్ఠాంధమకపరాం- సత్యవాదినీమద్రాధితార్థప్రతిపాదినీ- అన్యశంస్కార్థమఘాతుకత్వసిద్ధ్యర్థంసహన్యాదితినం

యధాకాండే - అష్టాదశ స్కంధః.

తంసహస్యాదాన్మశంస్యాథామపితృపరంతప || ౨౭౪ || ఆతోవాదాయదివాన్మప్తఃపరేమాంశరణాగతః || అరిఃపా
 ణాన్మరిశ్యజ్యరక్షితవ్యఃకృతాత్తనా || ౨౭౫ || సచేద్భయాద్వామోహాద్వాకామాద్వాపినరక్షతి || స్వయాశక్త్యా
 ధానత్వంతస్మాపంలొకగహితం || ౨౭౬ || వినప్తఃపశ్యతప్రస్యారక్షీణశ్శరణాగతః || ఆదాయసుకృతంతస్యసర్వంగచ్ఛే
 దరక్షితః || ౩౦౪ || ఏవం దోమోమహానతప్రపన్నానామరక్షణే || ౩౦౫ || అస్వగ్యం చాయశస్యంచబలవీర్యవిశాశనం || ౩౦౬ ||

దిత్రయేపువిద్యమానెరతకనివాసస్థలాభిగమనమేవాలం - పూర్వం స్వరక్షాభిగమనపరణాగతికలాన్యక్త్యశరణాగతమితిపూర్ణప్ర
 పత్తిమైతివాన్యాత్ - ఆపితృపరంతప - సహస్యాత్ - అయంకాప్తార్థవిహితాభ్యుదయాభోవాపరలోకార్థావాప్రత్యవాయపహా
 రాధోవాపేత్యక్తేనతేభ్యః ప్రాక్ప్రసూజనాంతరమాహ ఆన్మశంస్యార్థమితి - అమాతుశత్వసిద్ధ్యర్థమితి - నృశంసోయమితిలోకాప
 వాదపరిహారార్థమితియావత్ - యద్వాఆన్మశంస్యంసకలభవకసారభూతోదయాగుణః తద్రక్షణార్థంవా - యథోక్తంసీతయా - ఆన్మశం
 స్యంపరోధమన్వత్ప్రసవమయాపుత్రశతి - పరంతపేతి - కంతురపికింసిద్రాజానంప్రత్యక్తవానితిగమ్యతే - పరంతప - శరణాగతేకింపారు
 షప్రకటనెన - ప్రత్యుభేకముఖయతత్కతవ్యమితిభావః || తని || ౨౭౪ || పూర్వంసహస్యాదితిస్సేనక్రియమాణంసాననమాత్ప్రతిపిద్ధం - ఆ
 త్రస్సేతరక్రియమాణశరణాగతపీదాయామపి శరణాగతే ఆతత్త్వప్రత్యుభిగానాలోచనప్రాణాహిత్యాతద్రక్షణంకార్యమిత్యాహ
 ఆతోవాదేతి || ఆతఃస్వాభిమతసంభవేభంబాక్షమతీద్రసంపేగవాన్వా - శరణాగమనవేళాయామపిస్వాపరాధనిమిత్తభూమిమావాపేత్య
 ర్థః - దృష్టస్య - విభాజనాదేవాదనాదృత్యఫలసిద్ధిమాత్రసక్తః - తస్మాదేవాన్యాంవినియస్వాపరాధభయభూత్యా - ముముక్షువత్సేనంసార
 జగుప్సామసంధానెనసగ్యంవదేహనివృత్తికామతః - దృష్టశరీరావసానేముక్తికామః - యద్వాఆకించన్యానన్యగతిత్వపురస్కరంప్రప
 న్నఆతః - స్తాభవేనాదిరూపేణశరణాగతోస్తీతిబ్రువక దృష్టః - పరేమాంశరణాగతః - స్వవ్యతిక్రశరణాగతః - యద్వా - పరేమామితిని
 ధాకరణేవస్తి - పరేమాంమధ్యే - శరణాగతోరివైరహ్యవిద్యమానేపిశరణాగతిశబ్దమాత్రమభిదధానఃపురుషః - కృతాత్తనాన్మశితమనస్సేన-
 భవశాస్త్రనిశ్చింతనాత్ - ప్రాణాకపరిత్యజ్యరక్షితవ్యః అస్థిరాకాప్రాణాకపరిత్యజ్యస్థిరంశరణాగతరక్షణంతావ్యం - కృతాత్తన
 నెతివిశేషణేనవిద్యమాన్క్రమేదంపర్యాయస్వముక్తం - శరణాగతరక్షణశాస్త్రస్యనిరవకాశత్వాత్ - సర్వధైవాత్సానంగోపాయేదితిశాస్త్రస్య
 సావకాశత్వాత్తద్వ్యతిక్రమయేవ్యవస్థాప్యమితిభావః || ౨౭౫ || ఏవంశరణాగతరక్షణధర్మేచోదనామభిధాయ తదరతణేద్రత్యవాయ
 మాహ - సచేదితి || భయాత్ తద్రక్షణేతచ్ఛత్రుసకాశాత్ తస్మాద్వాకిరాతన్యాయేనస్వస్యాపిభయముజ్జేక్ష్మ్యతోపాతో - మోహాత్కా
 ప్రాథాకపరిజ్ఞానాత్ - కామాత్ స్వచ్ఛందవృత్తిస్వాభావాత్ - తచ్ఛత్రుసకాశాత్క్రిందిల్లాభాపేక్షణాద్వా - స్వయాశక్త్యాస్వకీయేనకేనచి
 త్సమస్యప్రకారేణ - స్వసహాయసంపాదనస్వకీయద్రవ్యదానాదివాశరీరత్యాగపర్యంతేనోపాయకలాపేనత్యర్థః - యథాశక్త్యంశ్యమనతి
 క్రవ్య - శక్తాసత్యామపియేనకేనచిచ్ఛత్రేనశక్తింవసామకృత్వా - తత్తరక్షణం - పాపంప్రత్యవాయపేతుః - ఆనెనియపాతుత్వము
 క్తం - నకేనలంపరలోకబాధకం ఇహలోకేస్సర్వజనగహితమిత్యాహ - లోకగహితమితి || ౨౭౬ || నకేవలమైహికానర్థహేతుత్వమాత్రం
 పూర్వసంచితసకలశుకృతవివాశకమపీత్యాహ - విష్ణుః || యఃకశ్చిద్భంగంబిచ్ఛరణముపాగతః - తమరక్షణస్తస్యపశ్యతఃరక్షతత్వేనవృత్తేనను
 భేచతస్త్రికపశ్యతి - తేనారక్షణేనైవస్వశక్తుసకాశాద్విసప్తజ్జేత్ - తస్యఅరక్షకస్యసంబంధి అనాదికాలసంచితంసర్వంశుకృతమాదాయ
 గచ్ఛతి - ఆస్యారక్షకస్యసమాజితసకలశుకృతతయోభవతీత్యర్థః || ౩౦౪ || కంతువచనచత్వశ్లోకీతాత్పర్యంసంగ్రహేణాహ - ఏవం దోమోమహా
 నతప్రపన్నానామరక్షణేత్యధేన || ౩౦౫ || ఏవం దోమోమహా - అస్వగ్యంమిత్యాదిసాధాన్లోకమేకంవాక్యం - నరకపాతుభూతమిత్యర్థః - అయ
 శస్యంతితికారం - బలవీర్యనిశాశనం - యయోఃశారీరబలవీర్యమూస్యతోరేవశరణాగతోనరక్షితః - తయోర్వివాశకమిత్యర్థః - ఆత్రఅరక్షణమి
 త్రికేవ్యమనువజ్యతే || ౩౦౬ || ఏవంశరణాగతరక్షణకంతువచనప్రమాణయిత్యాధమకంస్థాపనప్రవృత్తస్యమమైతదవశ్యంపాలనీయమిత్యా
 బంధః || పరంతపేతి కంతురపియంకంచిత్రంబోధ్యపవిత్రేతి || ౨౭౪ || ఆర్థశతి || పరేమాంశరణాగతమధ్యే ఆర్థఃస్వాభిమతేవిలంబాక్షమా
 వాత్ - దృష్టః - శరణాగమనవేళాయామపిసంభవ్యాదయతయాసహకారంతశత్రుభావః - అరిఃకృతాత్తనాప్రాణాపరిత్యజ్యరక్షితవ్యఃతిసం
 బంధః || ౨౭౫ || సచేదితి || సభయాత్తద్రక్షణేతస్త్రిసకాశాత్తస్మాద్వాస్వస్యాపిభయముజ్జేక్ష్మ్యతోపాతోర్వామోహాచప్రాప్తార్థాపరి
 జ్ఞానాద్వా - కామాత్ స్వచ్ఛత్రుసకాశాత్క్రిందిల్లాభాపేక్షణాద్వాస్వయాశక్త్యాస్వకీయేనకేనచిత్సమస్యప్రకారేణ - స్వసహాయసంపాదనస్వకీయద్రవ్య
 దానాదివాదాయథాన్యాయంన్యాయమనతిక్రవ్యనరక్షణ - శరణాగతమితిశేషః - తత్త్వాత్ - తత్తేనశరణాగతరక్షణం - పాపంపాపపాతుః - న
 కేవలంపాపపాతుహలోకేస్సర్వజనగహితమిత్యాహ - లోకగహితమితి || ౨౭౬ || నకేవలమైహికాముష్మికానర్థహేతుత్వమాత్రంపూర్వ
 సంచితసకలశుకృతవివాశకత్వమపీత్యాహ - విష్ణుః || యఃకశ్చిద్భంగంబిచ్ఛరణముపాగతః - రక్షణస్తస్యపశ్యతః - రక్షతత్వేనవృత్తేనను
 చతస్త్రికపశ్యతేనారక్షితః - తదరక్షణేనైవస్వశక్తుసకాశాద్విసప్తజ్జేత్తస్యారక్షకస్యసంబంధి అనాదికాలసంచితంసర్వంశుకృతమాదాయ
 యగచ్ఛతి - తత్ప్రాప్త్యపుణ్యలోకాన్ స్వయమధ్యాస్తే || ౩౦౭ || అస్వగ్యమిత్యాదిసాధాన్లోకమేకంవాక్యం - కండోర్వచనం - అస్వగ్యమ
 యశస్యబలవీర్యనిశాశనం - అరక్షితురీతిశేషః - ధర్మిష్టుపాపనివర్తకాధర్మపాతుకంయశస్యంకి రికరంభలోదయేభలప్రదానకాలేనముప

కరిష్యామియథాథాతుకంహోర్వచనము త్రమం || ౩౨ || ధమిన్తంచయశస్యంచస్వగ్యంస్యాత్తుఫలోదయం || ౩౩ || సకృదేవప్రసన్నాయతవాస్తీతిచయాచతే || అభయంసర్వభూతేభ్యోదదామ్యేతద్వ్రతంమమ || ౩౪ || ఆనయైసంహరి

హ. కరిష్యామితి || ఉత్తమం లోకాద్యతం || ౩౨ || సకేవలమకరణే ప్రత్యవాయవాహుశ్చంకరణే దృష్టాదృష్టాభ్యుదయాబహువస్సుంతీత్యపికండువచనతాత్పర్యమితి రామస్వయమాహ - ధమిన్తమితి - పాపనివర్తకధర్మోపేతత్వం నివక్షితం - ఫలహేతుధర్మాపేతత్వస్యస్వగ్యమిత్యనేనైవ సిద్ధత్వాత్ - ఫలోదయేఫలప్రదానకాతే - సముపస్థితే - స్వగ్యం - స్వగ్ధాహేతురిత్యర్థః - అత్రప్రతిపాద్యగతంధమిన్తత్వాదికంప్రతిపాదకవచనేనమువచ్యతే || ౩౩ || ఏవం - శ్రుతిఃస్మృతిస్సదాచారస్వస్థ్యవప్రియమాత్మనః | సమ్యక్సంకల్పజఃకామోధమఃమూలమిదంస్త్యుతమితియాజ్ఞవల్క్యైర్దత్తమప్రమాణేషుక్రూత్యత్యక్తేనతస్మాదపివధ్యంప్రపన్నంసప్రతిప్రయచ్ఛంతీత్యాదినాశ్రుతిఃకండుగాథామథేనస్మృతిః - కపోతాదినాశిష్టాచారః - ప్రతిపక్షనిరసనపూర్వకబలవదుపాదనేనస్వక్షింత్యంచేత్సేవంచతుర్ముప్రమాణేషుప్రపన్నరక్షణరూపపరమధర్మవిషయేషుదశాతేషుసంప్రతితత్రప్రమాణంపంచమందర్శయంతి-సకృదేవేతి || సకృదేవఏకవారమేవ - ఉపాయాంతరేషావృత్తిశ్చాస్త్రార్థఃప్రవృత్తౌత్వనావృత్తిః - సకృదేవహిశాస్త్రార్థఃకృతోయంతారయేన్నరమిత్యక్తేః - ప్రపన్నాయగత్యాథాజ్ఞానాథాఇతిన్యాయేనాత్రమానసప్రవృత్తిరుచ్యతే - తవాస్తీతిచవాచితి - ఉభయోరన్యతరేణయక్తాయావీత్సర్థః - యద్వాప్రపన్నాయేత్యపాయశికధ్యతే - తవాస్తీతిచయాచతఇతితచ్ఛేషవృత్తిలక్షణఫలవిశేషపార్థిక్యా - ఏవంభూతాయాధికారిణే - సర్వభూతేభ్యఃకృతీత్యాధానాంభయహేతురిత్యపాదానత్వం - భయహేతుతయాశంకితేభ్యోసర్వభూతేభ్యః - ఉభయంభయభావం - దదామి - అభయమేవమోక్షోనామ - అభసోభయంగతోభవతి - ఆనందంబ్రహ్మణోవిద్వాన్ - నవిభేదితుతశ్చనేతితిబ్రహ్మవిద్యాఫలత్వేనశ్రవణాత్ - ఏతత్తవాస్తీతిఫలవిశేషయాజ్ఞానీతిస్యాసకూలం - పక్షాంతరేత్తైరంగికాఫలానామప్యేతదుపలక్షణం - స్వస్థ్యసకలఫలప్రదత్వాత్ - ఏతద్వ్రతంమమ - వ్రతవదిదంకస్యాంచదిపితకాయాంపరిత్యాగాద్యోగ్యమిత్యర్థః - అత్రసర్వభూతేభ్యఃకృతపితృభిః - ప్రవన్నసంబంధిభ్యోపిసర్వభూతేభ్యోభయందదామి - పశుమనుష్యఃపక్షివాయేచక్షైవసంశ్రయాః | తేనైవతేప్రయాశ్చంతిత్వద్విష్టాఃపరమంపదమిత్యక్తేః || తని || ౩౪ || ఏవముక్తైసత్యసంభవదుత్తరంప్రశాంతప్రేమాంభ్యతయాప్రసన్నముఖంవిభీషణాభిముఖంసుగ్రీవమాలోక్యతమేవతదానయనేనియుక్తైః - ఆనయైసమితి || నివేదయతేతిసపరివారాణ్యుష్మాపురుషకారతయావృతవంతమేనంయూయమేవానయత - తథాసత్యేతావత్పర్యంతమస్తీకారకృతమఃఖమస్యనివతేత - హరిశేష్ఠ - తస్యదుఃఖనివృత్తయేత్వమేవగత్యానయనేనైవయస్నేహవద్ధ్యోహరిభ్యఃశ్రేష్ఠంభవంతమక్రమ్యకిమహాస్తీకరోమి - దత్తమస్యాభయంమయా - అస్యస్వబంధుత్వాగపూర్వకంస్వనికమకీతకానపురస్కరంచాగతస్యమయామిత్రభావనైవాలమితిమన్యమానేన - అభయందత్తం - శరణశ్శబ్దశ్రవణకాలపీతీశేషః - కథమానయేమితియాకులితంసమాధత్తే-విభీషణోవేత్యాదినా - విభీషణోవా - విభీషణస్తుధర్మాత్తైరివిభీషణస్తీకారోధమకావస్తీకారతయానోక్తమాయ - రావణస్యగృహంసేవీరావణస్తీకారవివోక్తమస్యాస్మిదితి - విభీషణస్తీకారతత్పరకరాశ్చత్వారపివరక్షితాస్సుః - రావణస్తీకారేతులగాస్థాస్సర్వేపిరక్షితాస్సురితిమహాకలాభః-సుగ్రీవ - అస్మాకమాగతోతిశయోయమాకంక్షల్యంభలు - ఏకండుఃఖనుఖంచనానిత్యక్తే - యదివారావణస్వయం - యత్సంబంధేనవిభీషణేష్యతేకాశనివాస్తు - స్వయం - సీతావపురస్కృత్యస్వయమాగతోరావణోవాస్తు - యద్వాస్వయం అయంయదివిభీషణోనభవతి - కింతుకామరూపీరావణవివవిభీషణభూమికాంపరిగృహ్యయద్వాగతఃత

స్థితేస్వగ్ధంస్వగ్ధప్రదంచస్యాత్ - రక్షితురితేషః - అతస్తద్వచనంయథార్థంకరిష్యామి - కండునోక్తప్రకారేణావశ్యమా రరక్షణంకరిష్యామిత్యర్థః - ఏవంధర్మశాస్త్రప్రసిద్ధంశరణాగతరక్షణరూపంధర్మమవశ్యమనుతిస్తామిత్యక్తం || ౩౩ || ఉప్రచనామైతత్ - సర్వలోకస్వామినస్సర్వలోకశరణ్యస్యసర్వజ్ఞస్యసర్వశక్తేః పరమకారుణికస్యమనావిసృకల్పసిద్ధతయాసమాప్రతనిశేషాప్యస్తీత్యాహ - సకృదేవేతి - ఏకవారమేవప్రపన్నాయేతి గత్యర్థస్యపదేజ్ఞానార్థత్వాన్నానసప్రవృత్తిరూకా - తవాస్తీతిచయాచతే - ఉభయోరన్యతరేణాపియుక్తయేత్యర్థః - యద్వాప్రపన్నాయేత్యపాయశికధ్యతే - తవాస్తీతిచచ్ఛేషవృత్తిలక్షణఫలవిశేషపార్థిక్యా - ఏవంభూతాయాధికారిణే - సర్వభూతేభ్యఃకృతీత్యాధానాంభయహేతురిత్యపాదానత్వం - భయహేతుతయాశంకితేభ్యోభూతేభ్యః బ్రహ్మపర్యంతసర్వభూతేభ్యోభయంభయభావందదామి - అభయమేవమోక్షోనామ || శ్రీ || అభసోభయంగతోభవతి - ఆనందంబ్రహ్మణోవిద్వాన్ - నవిభేదితుతశ్చనేతితిబ్రహ్మవిద్యాఫలత్వేనశ్రవణాత్తవాస్తీతిఫలవిశేషమాప్నోతి - పక్షస్యాసకూలంపక్షాంతరంచాతుర్గిఃఫలానామప్యేతదుపలక్షణం స్వస్థ్యసకలఫలప్రదత్వాదేతద్వ్రతంమమసత్యసంధస్యకస్యాంచద్దశాయాంపరిత్యాగయోగ్యమాదాయసిద్ధంసదావరణశీలమిత్యర్థః - దదామితివర్తమానప్రయోగేనాభయప్రదానస్యయావదాత్తభావత్వంనోత్యతే - స్వయంవిభీషణోవాఅన్యోపేతినజ్ఞాయతే - కథమేవమవిచార్యఅభయందీయతఇత్యాశంక్యఅయంవిభీషణోవాభవతు - యదివా - రావణోవాభవతు - రాఘవంశరణంగతఇతివాక్యశ్రవణానంతరమేవఅభయమస్తేదత్తంకించారణిత్యాహ - ఆనయైసమితి - అయంవిభీషణోవాభవతు - యదివారావణస్వయం - విభీషణమేవధారీ తాదృశాపరాధీసాక్షాచ్ఛావణోవాభవతుఅస్యమయాశరణాగతరక్షణవ్రతేకదీక్షాదక్షిణఅభయందత్తం - త్వమపిరావణోయంపతువిభీషణఇతివిజ్ఞాపనాయ పునఃపునఃనాగచ్ఛేః కింత్యావస్తైతేత్యర్థః |

శ్రేష్ఠదత్తః స్యాభయంమయా || ఓభీషణో వాసుగ్రీవయదివారావణస్వయం || ౩౪౫ || రామస్యతువచశ్శ్రుత్వాపి
గ్రీవఃస్లవగేశ్వరః || ప్రత్యభావత కాకుత్స్థం సౌహృదేనాభిచోదితః || ౩౪౬ || కిమత్రచిత్రంధమజ్ఞులోకనాథసు
ఖావహ || యత్త్వమార్చ్యంప్రభాషేథాస్సత్వవాస్సత్వభేష్ఠితః || ౩౪౭ || మమచాప్యంతరాత్మాయంశుద్ధంవేత్తివిభీష
ణం || అనుమానావృథావాచ్యసర్వతస్సుపరీక్షితః || ౩౪౮ || తస్మాత్ క్షిప్రంసహస్రాభిస్తుల్యభవతురాఘవ || ఓభీషణో
మహాప్రాజ్ఞస్సఖత్వంచాభ్యుపైతునః || ౩౪౯ || తతస్తుసుగ్రీవచోనశమ్యతద్ధరీశ్వరేణాభిహితంసరేశ్వరః || ఓభీషణే

థాప్యస్యాభయంమయావత్త - త్వమపి రావణోయంతుః ఓభీషణ ఇతివిజ్ఞానయాపి పునర్నాగచ్ఛేః-కింత్వానమైవేత్త్యర్థః || తస్మిన్ || ౩౪౫ || అథసు
గ్రీవఃత్వదిదప్యసంభావితంరామస్యశరణాగతేస్వస్తింశ్చసౌహృదాతిశయమాలోచ్యోస్తయపరవశఆహ-రామశ్రేతి || సౌహృదేనప్రచోది
తః- సర్వానపిసోమాననాలోచ్యవిపరీతప్రవృత్తాః పూర్వసుహృదోనానాప్రకారైరసనీయయదివారావణస్వయమివదతో రామచగద్ర
స్యకోయంసౌహృదాతిశయఇతిప్రయేనప్రేరితఇత్వర్థః || ౩౪౬ || ఏవంస్తయాపియాద్యక్తుముపక్రాంతోరామస్యస్వాభాపికాకల్యాణ
గుణాఘానాలోచ్యసహజధమత్వాదేతదామీనాశ్చర్యకరమిత్యాహ-కిమితి || ధమజ్ఞ-ధమశూత్రతత్వజ్ఞస్యతవధమాగ్రస్తానంకిమా
శ్చర్యం- లోకనాథ- భృత్యవగ-సంరక్షణంస్వామినఃకించిత్రం - సుఖావహస్వయమవాప్తవమప్రకామస్వేనపరప్రయోజనైకపరాయణ
స్యసర్వసుఖకారిణస్తవశరణాగతేషుసమాక్రతేష్వస్తాసుసఖికారీత్వేకోవాఙ్మయః- ఆర్యసమీచినం-సత్సవాప్రశస్తాధ్యవసాయవా-
ద్రవాసుశ్యవసాయేషుసత్త్వమస్త్రీతుజంతుస్పిత్యవరః | దృఢద్రవ్యప్రతపంపాలనంకిమద్భుతం- యద్వాసత్త్వంబలం-సర్వశక్తైస్తవసమాక్రత
భయనివారణంకిమాశ్చర్యం- సత్త్వభేష్ఠితధమశుష్టాపనార్థమేవావతీణ-స్యశరణాగతరక్షణరూపః శేషధమాగ్రస్తానంనాశ్చర్యమిత్వర్థః
ప్రపన్నసంరక్షణేధమజ్ఞత్వాదిష్వన్యతమవివగుణవిర్యాప్తః-కిముతసర్వేషిసముదితాతిథావః || ౩౪౭ || కిమస్తత్ప్రకంసనైతత్వన్నఃప్రవృ
త్తాఖిలవిభీషణోగ్రాహ్యస్సన్యత్రతాహ-మమేతి || మమ- వధ్యతామేషతీప్రేణదండేనేత్యుక్తవతోపి - నకేవలమన్తిన్నభే-మదంతఃరణప్ర
వృత్తిరేకమేవప్రమాణం - ప్రమాణాంతరాణ్యపిసంతీత్యాహ- అసమానాదిశి- అనుమానాత్వయాహసుమతాచోక్తయ్యక్తికదంబాత్ - థా
వాద్యావబోధకాన్తుఖప్రసాదాదిలింగాత్ - సర్వతఃసర్వత్ర- అంతబహిశ్చేత్వర్థః- యద్వాటసమానాత్వృదయప్రకాశకముఖపికాసాది
లింగాత్ - థావాదాతాధ్వనిప్రకాశితమృదుస్వభావాత్ - చశబ్దేనవధ్యతామపీత్యుక్తావస్థాయాంనత్యజేయమితికాలేప్యేకరూపత్వంసమచ్ఛీయ
తే-సుపరీక్షితఃసంశయవిపర్యయరాహిత్యేనపరీక్షితః- అంతరాత్మాంతఃకరణం- చావీతిరామాంతఃకరణసముచ్చయార్థః || ౩౪౮ || పూర్వమా
నమైనమితినియుక్తమగుతిథి- తస్మాదితి || క్షిప్రంపూర్వమజ్ఞానవశాన్తయాపాపమాదరితం- తత్త్వచిరైత్వయంతీణమాత్రంవిశంభానమా-
ఇతిథావః- తుల్యోభవతు- నివేదయత దామి-పురుషకారకరణాయాన్యధాతానన్యశంసానామస్తాకంపురుషకారత్వంసంపాదయితుమే
దతవాయంప్రయాసశ్చసిద్ధః- ఇతఃపరమస్తాశిఃపురుషకారవ్యాపారఃక్రియతఇత్వర్థః- ఏవంఓభీషణస్యపురుషాధిమర్థయిత్యాతత్ప్రభృతరూపం
స్వేయంపురుషార్థమధికయతే-ఓభీషణితి- మహాప్రాజ్ఞఃఫలసాధనోపయోగిజ్ఞానవాక్- నకేవలమమైవ- సర్వేషామిదంఫలసమానమిద
భ్యయిషంసస్థితమిత్వ్యుక్తం || ౩౪౯ || ఏవంసుహృత్తరసుగ్రీవాభ్యమజ్ఞానానంతరం-శరణ్యస్యశరణాగతసంగమవిశేషంవశేయత్యతఇతి ||
సుగ్రీవచచోనిశమ్యతతోహరీశ్వరేణాభిహితంవిభీషణేనసంగమంజామేత్యన్వయః-అభిహితంపావిభీషణరాఘవస్తవాభయందత్తవాక్-రాఘ
వముపయాహిత్యేనసుగ్రీవోక్తం-సరేశ్వరస్సంగమంజామేతి- సంగమాపికద్దురీప్సితతమత్వకననేనరామస్యాయంలాభఇతిగమ్యతే- సత్యశే
యంభవనేత్యాపి సుగ్రీవాదివాక్యరూపకోధిరసఃపూర్వకం క్రివిభీషణస్త్వికారంప్రతిప్రత్యకధంబిత్వగ్రీవాదివాక్యజనితం విశంబమ
విషమ్యత్వరయారక్షింస్వయమేవశేనసంగతఇత్యాహ- ఓభీషణోమహామహాసంగమితి- అశత్వరితం - ఆక్రితసంక్షేపేస్వయంత్యరాతిశ
యవానితిథావః- పురందరోయథావతక్రిరాజేనసంగమగస్వలాభమమన్యతతథాయమపీతిదృష్టాతాభిప్రాయః- యద్వాసుగ్రీవస్యజుద్ధిఃపునన్వ

౩౪౫ || అథసుగ్రీవఃకుత్రచిదప్యసంభావితశరణాగతరక్షణస్వస్తిక సౌహృద్ధాతిశయంచాలోచ్యోస్తయపరవశఆహ || కిమత్రేతి || ధర్మజ్ఞ-
శరణాగతరక్షణధర్మరహస్యజ్ఞ- లోకనాథ- సర్వజ్ఞసాక్షి- సుఖావహ- సర్వజ్ఞనానందకారి- త్వంసత్ప్రవాక్సత్వగుణైకనిష్ఠః- సత్త్వ
భేష్ఠితస్య- ఆర్యంకల్యాణంప్రభాషేథాఇతియత్ - ఆత్రకించిత్రం- ధర్మసుష్టాపనార్థమేవావతీర్ణస్యతవశరణాగతరక్షణరూపవిశేషధర్మాగ్ర
స్తానంనాశ్చర్యమేవేత్వర్థః - ప్రపన్నసంరక్షణేధర్మజ్ఞత్వాదిష్వన్యతమవివగుణవిర్యాప్తః-కిముతసర్వేషిసముదితాశ్చేరితిథావః || ౩౪౬ || మమ
చేతి || మమ- వధ్యతామేషతీప్రేణదండేనేత్యుక్తవతోః అంతరాత్మాంతఃకరణంఓభీషణంశుద్ధంవేతి - కించానుమానాత్వయ్యుక్తయ్యక్తిసమూ
హాద్భావాదభిప్రాయబోధకముఖప్రసాదాల్లింగాత్సర్వతః అంతర్బహిశ్చసుపరీక్షితః శుద్ధత్వేన సమ్యక్స్పృశితః || ౩౪౮ || తతః || సరేశ్వరః
యథోక్తంయథావదుక్తం తద్వచసంకుమపృథరాత్మాయంశుద్ధంవేతి విభీషణమిత్యాదిసుగ్రీవవచసంసశమ్యతతతోహరీశ్వరేణాభిహితం

నాశుజగామసంగమంపతత్త్రిరాజేనయథాపురందరః || ౩౯౫||ఇతిశ్రీమద్యుద్ధకాండే-అష్టాదశస్కంధః*****

రాఘవేణాభయేదత్తేనన్నతోరావణానుజః | విభీషణోమహాపాక్షిణ్ణాభూమింసమవలోకయత్ || ఖాత్మ సాతా
వనీంహృష్టాభక్తైరనుచరైస్సహ || ౧౫ || సతురామస్యధర్మాత్మానివపాతివిభీషణః || పాదయోశ్శరణాన్వేషీచతుర్థి
స్సహరాక్షసైః || ౨౫ || అబ్రవీచ్ఛతదారామంవాక్యంతత్రవిభీషణః || ధర్మాయుక్తంచయుక్తంచసాంప్రతంసం
ప్రహర్షణం || ౩౫ || అనుజోరావణస్యాహం తేనచాప్యవమూనతః || భవంతంసర్వభూతానాంశరణ్యశరణాగతః ||
౪౫|| పరిత్యక్తమయాలంకామిత్రాణిచననానివై || భవంతంమేరాజ్యంచజీవితంచనుఖానిచ || ౫౫|| తస్యతద్వచనంశ్రు

పరితాచేత్కార్యహానితిశీఘ్రింజగామ || ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే- శ్రీరామాయణభూషణే...యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానే- అష్టాదశస్కంధః.
ఏవంశరణ్యశరణాగతసంగమరూపఫలముక్త్యాశరణాగతస్యశరణ్యసేవాఖ్యపురుషార్థకలాభమాహ - రాఘవేణాభయేదత్తేనన్నతోరావణానుజః | విభీషణోమహాపాక్షిణ్ణాభూమింసమవలోకయత్ || ఖాత్మ సాతా
కాన్వయః- అభయేస్వాపేక్షితేసర్వభూతాభయేదత్తే - సన్నతఃగుణైరాకాన్వయముపాగతాతిన్యాదేనపూర్వశ్రీతేభ్యోప్యధికానారామకల్యా
ణగుణానాంసాక్షాత్కారణసమ్యక్ప్రసీధితాంకః- మహాపాక్షిణ్ణఃనిరపామోపాయపరిగ్రహేణపరమపురుషార్థలాభాద్వేదశాస్త్రాభ్యాసా
తిశయజనితప్రజ్ఞాతిశయస్యఫలమిదానీనివృత్తమితిభావః - భూమింసమవలోకయత్- అంతరంగసచివసమూహసంఘం నిరవకాశేపిరా
మప్రసోదేశేనవివైరేవసయాధ్యతామాపన్నస్యవిభీషణస్యస్వపరిపన్నధ్యేదతంభూతలావకాశంసమ్యక్వశ్యత్- ఖాదవనీంపపాతేతిపాక్షిణ్ణమి
కోమూరప్రణామఉచ్యతే - ప్రణామాద్యయోగ్యస్థానమాకాశం పరిత్యజ్య పాణిపాదశిరఃప్రభృతిభేరష్టాంగైర్భూమింప్రాప్రవానిత్యభావః -
సన్నతేషీతమభయేదత్తమేవపునః కిమథాంప్రణామమేత్యత్రాహ - హృష్టఃఇతి - రాక్షస్యస్యరూపరూపగుణానుభవజనితహర్షవివశీకృత
శరీరవివహారః- నతుకిమపిప్రమోజనముద్దిత్యేత్యభావః- భక్తైరనుచరైస్సహతి - రాఘవంశరణంగత , నివేదయతమామితివిభీషణస్త్యైఃస్త్యై
వోపాయాగ్రస్తానశ్రవణేషితదనుగుణినాంతద్భక్తివశాదేవరామపరిచరణంసమానమిత్యన్యతే- ఉక్తంహి - పశువశానువ్యవస్థీవాదేచవై
ష్ణవసంక్రయాం | తేనైవతేప్రయాస్యంతితద్విష్ణోఃపరమంపవమితి || ౧౫ || పూర్వంపాపకాప్రపత్తిఃకృతా - సుప్రతికాయశరణాగంప్ర
యయై - సత్వీతి | సతుపూర్వస్థాద్విలక్షణః - సుశయవివర్యయనివృత్త్యాఅనుకూలత్వనిణయవిషయత్యభావః - ధర్మాత్మాసర్వా
వస్థాస్వప్యప్రచ్యుతశరణాగతిధర్మనిష్ఠావాత్- వధ్యతామితి శంకృతామితిసత్యజేయమితి ఆనయేనమితి ఆస్తాభీస్తుల్యోభవత్వీతి చోక్తానుస
ర్వావస్థాస్వప్యవిచారణైకరూపచిత్తత్యర్థః- అనేనవిభీషణస్యమహావిశ్వాసఉక్తి-శరణాన్వేషీకృతశరణవరణః- విభీషణః-రామస్యస్వస్తికా
పక్షపాతాతిశయద్యోతకాభిరామాకారస్య- పాదయోగిస్తనంధయస్యమాతృస్తనవత్ శ్రీపాదావేవస్వస్యభోగ్యభూతానివపాత - ఆన్వై
రాగత్యప్రశిఫిరానవయవాక్సమ్యగ్యోజయిత్వాయథోత్థాపేతతథావపాత- చతుర్థిస్సహరాక్షసైః- కరచరణాద్యవయవవత్సరతంత్రైరిత్య
ర్థః- అత్రానుకూల్యసంకల్పప్రాతికూల్యవర్జనవత్త్వముక్తం- ధర్మాత్మేతిమహావిశ్వాసః - శరణాన్వేషీతిగోప్రత్యవరణం-పపాతేత్యాత్మనిక్షేప
ఇతిసాంకరణాగతిఃకృతాభవతి|| ౨౫|| ఏవంకాయితీశరణాగతిరుక్త-ఆహవాకిందర్శయతి- అబ్రవీచ్ఛతదాపాదపతనసమయే-తత్రను
గ్రీవాదీనాంసర్వేషామైకమత్యవతిసంపదే-రామం-పూర్వంగుగ్రీవాదిపురుషకారభూతాప్రపసంప్రతిశరణ్యమేవ - ధర్మయుక్తశరణాగత్యం
గానుకూలసంకల్పాదిధర్మాయుక్తం- యుక్తంసమర్థకారుణికశరణ్యవిషయతయామోగ్యం-సాంప్రతంసంప్రహర్షణం - పూర్వంరాఘ
వంశరణంగతత్వత్వక్తిదశాయాంసుగ్రీవాదీనాంపుతికటుకంజాతంఇదానీ-సకంసంప్రహర్షణం || ౩౫|| అసంజితః||పూర్వంనివేదయతేత్య
త్రపురుషకారభూతాప్రత్యుక్తం-ఇదానీసాక్షాచ్ఛరణ్యంప్రతీతినపునరుక్తిః-పూర్వాధానస్వవోషఖ్యాపనాదాకలచన్యముక్తం- సర్వభూ
తానాంశరణ్యం- రావణస్యాపిశరణంసవామితకృతసంకల్పం- భవంతంజ్ఞానశక్త్యావిరిపూర్ణం || ౪౫|| అసంతరంప్రాప్యంతరంగస
పూర్వకంత్యమేవప్రాప్యంత్యాహ- పరిత్యజేతి || లంకావాసస్థానం- మిత్రాణిసుహృదః - ధనానితద్వారాసమాగతాని- సోపాధికాని
వస్తూనిప్రాప్యంతరాణిత్యక్తానిత్యభావః - భవద్గతంత్యదగీనం - రాజ్యమితి సర్వపరిగ్రహాపలక్షణం - జీతమితి ధారకపోషకభో
గ్యోపలక్షణం- సుఖానివిహితాముష్టికరూపాణి - ఇదంసర్వం - భవద్గతంభవత్ప్రేంకర్యాంతగతం - భవత్ప్రేంకర్యంవిశాసన్యన్నాహ
మభ్యుధాయామిత్యభావః || ౫౫|| తస్మైతి || తస్యసర్వపరిగ్రహత్యాగపూర్వకంరామేన్యస్తభరస్య - తిద్వచనంరామకైంకర్యమేవసకలభో

విభీషణసంగమం జగామేతినంబంధః || ఇతిశ్రీమహాశ్వరత్తిరవిరచితాయాం...యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానాయాం - అష్టాదశస్కంధః.
రాఘవేణేతి || సన్నతః - స్వామిసన్నిధౌపాదపురస్సరావరోహణమనుచితిమితిమత్వా ప్రవీణభూతశిరస్సున్నిత్యర్థః - భూమిం

ఆనయనోద్యుక్తైస్సుగ్రీవాదిభిరతాగచ్ఛేతినిధిఃప్రస్తుభువం || ఖాదీతి || హృష్టః అభిమతవస్తులాభజనితతీర్తీయుక్తః || ౧౫ || సత్వీతి||పాదయో
ని-పపాతేత్యనేనస్తనంధయస్యమాతుఃస్తనావివ శరణాగతస్య - శరణ్యస్య పాదారవిందద్యయమేవ భోగ్యత్వేనపరమప్రాప్యమితిద్యో
త్యతే || ౨౫|| అబ్రవీచ్ఛతి || తత్రనుగ్రీవాది సచివసమేతరామసన్నిధౌ- యుక్తంయుక్తియుక్తం- సాంప్రతంసంప్రహర్షణంసన్యస్తంతోష
కరం || ౩౫||తత్కృత్యపుత్రాంశ్చదారాంశ్చరాఘవంశరణంగతత్వత్వాంసుగ్రీవాదిసర్వవానరసన్నిధౌకృతంప్రలపసంశరణ్యరామప్రీతివర్ధనాయ

త్వా రామో వచనమబ్రవీత్ || వచసా సాంత్యయిత్వై నం లోచనాభ్యాం పిబన్నివ || ౬౪ || అఖ్యాహిమమతత్వేన రాక్ష
సా నాం బలాబలం || ౬౫ || ఏవముక్తస్తదా రక్షో రామేణాక్షిప్తకర్షణా | రావణస్య బలం సర్వమాఖ్యాతుమువచక్రమే || ౬౬ ||
అవధ్యస్సర్వభూతానాం గంధర్వాసురరక్షసాం | రాజపుత్రదశగ్రీవో వరదానాత్స్వయంభువః || ౬౭ || రావణానంతరో
భాగితామమజ్యేష్ఠశ్చ పీఠ్యనాక | కుంభకణోమహాతేజాశ్శక్రప్రతిబలోయుధి || ౬౮ || రామసేనాపతిస్తస్య ప్రహస్తో
యచివాశ్రితః | కైలాసేయేన సంగ్రామే మాణిభద్రః పరాజితః || ౬౯ || బద్ధగోధాంగుళితాణస్త్యవధ్యకవచోయుధిధ
నురాదాయ తిష్ఠా స అదృశోభవతీంద్రజిత్ || ౭౦ || సంగ్రామసమయమ్యూహే తర్పయిత్వా హుతాశనం | అంతధాక
నగతశ్చ త్రూణింద్రజిద్ధంతిరాఘవ || ౭౧ || మహూదరమహాపాశ్వోరాక్షసశ్చావ్యకంపనః | అనీకస్థాస్తుతస్యైతేలో
కపాలసమాయుధి || దశకోటిసహస్రాగ్నిరక్షసాం కామరూపిణాం | మాంసశోణితభక్షణాం బంకాపురనివాసినాం ||
౭౨ || సత్రైస్తు సహితో రాజాలోకపాలానయోధయత్ || ౭౩ || సహదేవైస్తుతేభగ్నా రావణేన మహాత్మనా || ౭౪ ||
విభీషణవశ్యుత్వా రామో దృఢపరాక్రమః | అస్త్విక్ష్యమనసా సర్వమిదం వచనమబ్రవీత్ || ౭౫ || యానికద్వాపదా
నాని రావణస్య విభీషణ | అఖ్యాతాని చ తత్వేన హ్యవగచ్ఛామి తాన్యహం || ౭౬ || అహం హత్వా దశగ్రీవం సప్రహస్తం
సబాంధవం | రాజానంత్యాంకరిష్యామి సత్యమేతద్భ్రవీమి తే || ౭౭ || రసాతలం వాప్రవిశేత్పాతాళం వాపి రావణః | పి
తామహం స కాశం వానమేజివం విమోక్ష్యతే || ౭౮ || అహత్వా రావణం సంఖ్యై స పుత్రబలబాంధవం | అయోధ్యాం సప్రవే
- త్వామిత్రిభిస్తైభాగైశ్చ భిశ్శపే || ౭౯ || శ్రుత్వా తు వచనం తస్య రామస్యాక్షిప్తకమణః | శిరసా నంద్యధర్మాత్తావక్తు
మేవోపచక్రమే || ౮౦ || రాక్షసానాం వధే సాహ్యం లంకాయాశ్చ ప్రథమణం | కరిష్యామి యథాప్రాణం ప్రవేత్వా

గృజాతమితివాక్యం - సాంత్యయిత్వా - శరణంగతశ్చక్రై సమయవివస్వీకార్యోసిపితావత్పర్యః తు విశంబః తంతవ్యతిసాంత్యవచనాన్యత్వా -
లోచనాభ్యాం పిబన్నివ - సాంత్యవచనేన తస్య హృదయమాద్రంకృత్వా అత్యాదరేణి లోకయన్నిత్యధః || ౬౪ || ఏవం విభీషణేన కామిక
కైంకర్యప్రాధికేతే కామిక కైంకర్యం పశ్యాత్ భవవ్యతితి సంప్రవాచిక కైంకర్యం కర్వంతి దశకాయతి || అఖ్యాహితి || అత్ర భవదీయా నామిత్వస
త్వై రాక్షసా నామిత్వై రయం రాక్షసజాతినభవతి కింత్విక్ష్యకువంశ్యతి రామో మేనేతి గమ్యతే - భగవదీతి న్యాయేన సద్యస్త్వసా
మ్యప్రదంభగవదాశ్రయణవైభవం || ౬౫ || ఏవమితి స్పష్టః || ౬౬ || అవధ్యతి || సర్వభూతానామిత్వే తద్గంధర్వాదివృత్తిరిక్తపరం - రాజపుత్రైతి
సంయుద్ధామాగ్రవవధ్యత్వం శ్లోకయతి || ౬౭ || రావణేతి || ప్రతిబలః సమానబలః || ౬౮ || రామేతి || కైలాసేన తేజామానశ్చిశేషః - మాణిభ
ద్రః కుటేగసేనాపతిః - యదివాక్యతీతి - హనుమతశేషః || ౬౯ || బద్ధేతి || అంగుళీస్త్రాయత ఇత్యం గులితాగిం అంగుళికవచనం - గోధాతలం జ్యో
భూతవారణశత్రుమరః | అనేన నిరంతరశరసంధాయాతి గమ్యతే - అవధ్యకవచః - అభేద్యకవచః - యుధి అదృశ్యోభవతీత్యన్వయః - హనుమ
ద్భాగితాకత్వేన ప్రసిద్ధత్వా తస్య రావణపుత్రత్వముక్తం || ౭౦ || కుతోస్యాదృశ్యత్వశ్చ క్షిప్తశ్చ శ్చ కింకరీతి త్యాహ - సంగ్రామేతి || సంగ్రామస
మయకృతమ్యూహ - తపయిత్వా హూమైః పీణియత్వా || ౭౧ || మహూదరశ్చ త్యాదిశ్లోకవ్యయం || అనీకస్థాః సేనాపతయః - పితేమహూద
రాదయః - దశకోటిసహస్రాగ్ని సంతితి శేషః || ౭౨ || సత్రైర్భిత్వధః || ౭౩ || సకేవలం మోధనం - పరాజితాశ్చ తేలోకపాలాంత్యాహ - సహదేవై
రిత్యధః మేకం వాక్యం - దేవైః లోకపాలభిన్నైః - తేలోకపాలాః - మహాత్మ నామహద్దైర్భాగై || ౭౪ || విభీషణేతి || అస్త్విక్ష్య అలోచ్య సవంకం ర్తవ్యాక
తవ్యం || ౭౫ || యానితి || కమాపదానాని - అపదానంకర్తవ్యమిత్వమః - కరికలభాత్యత్రేవకర్తృత్వప్రయోగః - శౌర్యకృతవ్యాపారాశ్చక్రైః -
అవగచ్ఛామి - అవధారయామి త్యర్థః || ౭౬ || అలోచితమర్థమాహ - అహమిత్యాదినా || ౭౭ || రసాతలమితి || రసాతలం భూమివరం - పాతా
ళం అథాలోకం - పితామహం స కాశం స్వవరప్రదసమీప ఉపరితలం కావధిభూతం సత్యలోకంవా - మేమత్రః || ౭౮ || ఉక్తమర్థం వ్యతిరేకముఖేన
దృఢయా సత్యమేతద్భ్రవీమి త ఇత్యుక్తం వివృణోతి - అహత్వేతి || సుఖ్యేయదే - తైః ప్రసిద్ధైః భాగ్యభితిపేతువివక్షయా తృతీయా || ౭౯ || స్వా
నభిమతరాజ్యప్రవాసప్రతిజ్ఞానాత్ వందనపూర్వకం స్వాభిమతం కైంకర్యమేవ ప్రయోజనాంతరనివృత్తయేర్థయతే - శ్చిత్వేత్యాదినా || అవం ద్యౌ
నిశేషః || ౮౦ || రాక్షసానామితి || సాహ్యం సాహాయ్యం - సహజబ్ధసహాయవాచీ - యథాప్రాణం యథాబలం || ౮౧ || ఏవం కైంకర్యవృత్తిరిక్తభ

పునరవ్యసంధతైః || అనుజఇతి || ౪౪ || పరిత్యక్తేతి || మేరాజ్యాదికం సర్వం - భవద్గతం వై - భవదగ్గీనమేవ || ౪౫ || ౧౧ || బద్ధేతి || బద్ధగోధాంగుళితాగిః -
గోధాజ్యోభూతవారణం అంగుళితాగిమంగుళివారణం || ౪౬ || సంగ్రామసమయమ్యూహా సంగ్రామసమయకృతమ్యూహే || ౪౭ || దశకోటిప్ర
ధానరాక్షసవివక్షియా || ౪౮ || రసాతలమితి || రసాతలం భూమిసన్నిహితలోకం - పాతాళం అథాలోకం కావధిభూతం లోకం - పితామహం స కాశం
బ్రహ్మలోకం - మేపురత ఇతి శేషః || ౪౯ || అహత్వేతి || త్రైస్సాభాగిత్రసంపన్నతయా ప్రసిద్ధైః || ౫౦ || రాక్షసానామితి || సాహ్యం సాహాయ్యం || ౫౧ ||

మిచవాహినీం || ౨౩ || ఇతిబుర్రాణంరామస్తుపరివృజ్యవిభీషణం | అబ్రవీల్లక్ష్మణంప్రీతస్సమద్రాజ్జలమానయ || తేన
 చేమంమహాపాక్షిజుభిషిచవిభీషణం | రాజానంరక్షసాంక్షిప్రంప్రసన్నేమయిమానద || ౨౪ || ఏవముక్తస్తుసామి
 త్రిరభ్యపించద్విభీషణం | మధ్యేవానరముఖ్యానాంరాజానంరాజశాసనాత్ || ౨౬ || తంప్రసాదంతురామస్యదృష్ట్యా
 సద్యఃప్లవంగమాః | ప్రచుక్రుశుమహాత్మానం సాధుసాధ్వితిచాబ్రువత్ || ౨౭ || అబ్రవీచ్ఛహనూమాంశ్చసుగ్రీవశ్చ
 విభీషణం || ౨౮ || కథంసాగరమక్షోభ్యంతరామవరుణాలయం సైన్యైఃపరివృతాస్సర్వేవానరాణాంమహాజనాం ||
 ౨౯ || ఉపాయంనాధిగచ్ఛమోయథానదసదీపతింతరామతిరసానర్వేససైన్యావరుణాలయం || ౩౦ || ఏవముక్త
 స్తుథమజ్ఞఃప్రత్యువాచవిభీషణః || ౩౧ || సముద్రంరాఘవోరాజాశరణంగతుమహతి || ౩౨ || ఖానితస్సగరేణా
 యమప్రమేయోమహూదధిః || కతుఃపర్వతిరామస్యజ్ఞాత్వాకార్యంమహామతిః || ౩౩ || ఏవంభీషణోక్తోరా
 త్మసేనవివశ్చితా || ఆజగామాథసుగ్రీవోయత్రరామస్సలక్ష్మణః || ౩౪ || తతశ్చాఖ్యాతుమారేభేవిభీషణవచశ్శుభం ||
 సుగ్రీవోవిప్రులగ్రీవస్సాగరస్యోపవేశనం || ౩౫ || ప్రకృత్యాథమశీలస్యరాఘవస్యాప్యరోచత || ౩౬ || సలక్ష్మణంమ
 హాతేజాస్సుగ్రీవంచహరీశ్వరం | సత్క్రియాథాంక్రియాదక్షఃప్రితపూర్వమువాచహ || ౩౭ || విభీషణస్యమంత్రో
 యంమమలక్ష్మణరోచతే | బూహిత్వంసహసుగ్రీవస్తవాపిమదిరోచతే || ౩౮ || సుగ్రీవఃపండితోత్యంభవాకామం
 త్రవిచక్షణః | ఉభాభ్యాంసంప్రధార్యాథాంరోచతేయత్తవచ్చతాం || ౩౯ || ఏవముక్తాతుతావీరావుభౌసుగ్రీవల
 క్ష్మణౌ | సముదాచారసంయుక్తమిదంచసమూచతుః || ౪౦ || కిమథాంనానరవ్యాఘ్రునరోచివ్యతిరాఘవ | విభీషణో

లమనాకాంక్షమాణంవిభీషణంపరివృంకేనవశీకృత్యాదుషుగికమపిఫలంమప్సృజతదంగీకరచ్యమిత్యభిప్రాయేణలక్ష్మణమాదిశతి-ఇతి || తేనే
 తి- తేనసముద్రజలేన - మహాపాక్షింకైకర్యపర్యంతస్వకేవత్వస్వరూపజ్ఞం - మయిప్రసన్నైఃసతీత్యనెనఅభిషేకోవిభీషణేనానాకాంక్షితఇతి
 గమ్యతే- మానద-బహుమానప్రద- మత్ప్రసాదేసతిఫలప్రదస్తమిలభావః || ౨౪ || ఏవమితి || మధ్యేవానరముఖ్యానామిత్యనెనమహత్సమా
 జేకృతమలఃఖునీయమిదోద్యోత్యతే- రాజశాసనాదిత్యనెనాలంఘనీయంరాజశాసనమితివిభీషణోసుమేనఇతిభావ్యతే || ౨౬ || తమితి || ప్రచుక్రుశుమా
 ర్షనాదంచకుః - మహాత్మానంరామం - అబ్రువత్ప్రాశంసన్నిత్యర్థః || ౨౭ || అథసమయాంతరెకుత్రవిదేశాంతేప్రదేశేహనుమత్సుగ్రీ
 వాస్థలజ్ఞంవిభీషణం వానరసేనాతరణోపాయమపుచ్చతామిత్యాహ- అబ్రవీచ్ఛేతి || ఇదమర్థమేకంవాక్యం || ౨౮ || కథమితి || మస్తర
 త్వేపాతురక్షోభ్యమితి - శత్రాపిపాత్యవరుణాలయమితి || ౨౯ || బుద్ధిచంతోభవంతపివచిచారయంతీత్యత్రాహ ఉపాయంనాధిగచ్ఛ
 మితి || సవే- వయమితిశేషః || ౩౦ || సముద్రమిత్యర్థం || లక్ష్మణవ్యావృత్తయేరాజేత్యక్తిః || ౩౧ || శరణవరణంచ్యాజీకృత్య సము
 ద్రఃప్రత్యాసక్త్యశికయాత్సద్యఉపాయంవిశేషిత్యభిప్రాయేణాహ- ఖానితఇతి || ఖానితః-స్వపుత్రైరితిశేషః-నకేవలనుత్పత్తిమాత్రంతస్మాల్లం-
 కింత్యశికయాశితఃధీనఇత్యాహ అప్రమేయోమహూదధిరితి || సగరేణరామకుటస్థేన-మహామతిః- ఉపకారజ్ఞ త్యర్థః || ౩౩ || ఏవమితి || రా
 త్మసేనేతిస్థలజ్ఞతోక్తా- వివశ్చితేతితాత్పర్యంబుద్ధిమతా - ఆజగామేత్యనెనకాలాంతరేదేశాంతరేసుగ్రీవాదిప్రశ్నఇతిగమ్యతే || ౩౪ || తత
 శ్చేతి || విప్రులగ్రీవత్వేనసకుతూహలత్వముక్తం - ఆరభాఇత్యనెనఅంగభూమాత్రవివ సూక్ష్మజ్ఞతయారాపేణసహసా సుగ్రీవవిషయీతంజ్ఞాత
 మిచ్చ్యచ్యతే - ఉపవేశనం ఉపాసనం || ౩౫ || ప్రకృత్యేత్యర్థమేకంవాక్యం || ఆరోచత - తదుపవేశనమిత్యనుషంగః || ౩౬ || సఇతి || మహా
 తేజాః తాత్పర్యంవికహర్షప్రకాశకదేహకాంతిమాకా - అన్యాన్నిహాయ సుగ్రీవంప్రతివచనెపాతుర్వరీశ్వరమితి - సత్క్రియార్థంవిభీషణ
 మంత్రవిచక్షణమార్థం - క్రియాదక్షః స్వయంకార్యకరణసమర్థోపి || ౩౭ || విభీషణస్యేతి || స్పష్టం || ౩౮ || సుగ్రీవఇతి || పండితః మంత్ర
 సమర్థః- ఉభాభ్యామితిచక్షుః - అన్తప్రయోజనం సంప్రధార్యసిచ్చిత్య - యత్కార్యమభాభ్యాంరోచతే- తవచ్చతామితిసంబంధః || ౩౯ ||
 ఏవమితి || సముదాచారః అంజలిబంధాద్యవచారః- తత్సంయుక్తమితిక్రియావిశేషణం || ౪౦ || కిమర్థమితి || అస్మికాకాలేఉపాయమంతరా

౨౯ || ఉపాయైః || ఉపాయైఃకైశ్చిదుపాయైః- నదసదీపతిచాధిగచ్ఛనుఃఅధిగమిష్యామఃససైన్యాసర్వైతరసావరుణాలయంయథాతరామతా
 ద్యశోపాయావదేతిశేషః - ఉపాయంనాధిగచ్ఛమితిపాతేససైన్యానదసదీపతివరుణాలయంయథాతరామ తాదృశముపాయంనాధిగ
 చ్ఛామఃసజానీమఇత్యధికః || ౩౦ || శరణవరణమాశ్రేణకథమసాకార్యంకరిష్యతీత్యాశంక్య - కార్యకరణోపయుక్తంరాఘవసముద్రయో
 స్సంబంధంకర్మయతి- ఖానితఇతి || ౩౧ || ఏవమితి || యత్రరామోవర్తతేతందేశంలక్ష్మణస్సుగ్రీవశ్చాజగామేతిసంబంధః || ౩౨ || తతశ్చేతి || సా
 గరస్యోపవేశనంఉపాసనంరాఘవస్యాప్యరోచత || ౩౩ || ౩౪ || సఇతి || సత్క్రియార్థంలక్ష్మణసుగ్రీవయోస్సమ్మూహార్థంస్త్రితపూర్వమువా
 చేతిసంబంధః || ౩౫ || ౩౬ || ఏవమితి || సముదాచారసంయుక్తంసోపచారమిత్యధికః || ౩౭ || ౪౦ || విభీషణస్యేతి || సముద్రోనియజ్యతాం- సము

నయన్మోక్షమస్మిన్ కాతేసుఖావహం || ౩౯ || అబధ్వాసాగరే సేతుం ఘోరేష్టానరుణాలయే | లంకానాసాదితులశ్చ
 క్యాసేంద్రై పిసురాసురైః || ౪౦ || విభీషణస్యశూరస్యయథాధంక్రియతాంవచః | అలంకాలాత్యయంకృత్వాస
 ముదోన్యనియజ్యతాం || యథానైకేనగచ్ఛామఃపురీంరావణపాలితాం || ౪౧ || ఏవముక్తకుశాస్త్రేణోత్తరేనద
 నదీపతేః || సంవివేశతదారామోవేద్యామివహుతాశసః || ౪౨ || ఇతిశ్రీమద్యుద్ధకాండే- ఏకోనవింశస్కంధః || * * * * *

తతోఽనిష్ఠాంధ్వజినీంసుగ్రీవేణాభిపాలితాం | దదర్శరాక్షసోభ్యేత్యశామూలంనామవీర్యవాన్ || ౧ || చారో
 రాక్షసరాజస్యరావణస్యమరాత్మనః | తాందృష్ట్వాసర్వతోవృగ్రంప్రతిగమ్యసరాక్షసః || ప్రవిశ్యలంకాంవేగేన
 రావణంవాక్యమబ్రవీత్ || ౨ || ఏవవానరఙ్ముత్యోఘోలంకాంసమభివతతే || అగాధశ్చాప్రమేయశ్చద్వితీయభవ
 సాగరః || ౩ || పుత్రాదశరథస్యహాభాతరౌరామలక్ష్మణౌ || ఉత్తమాయుధసంపన్నాసీతాయాఃపదమాగతౌ || ౪ ||
 ఏతౌసాగరమాసాద్యసన్నివిష్టౌమహాద్యుతీ || ౫ || బలమాకాశమావృశ్యసర్వతోదశయోజనం || ౬ || తత్ప్రభూతంమ
 హారాజక్షిప్రంవేదితుమహాసి || తవమాతామహారాజక్షిప్రమర్ద్దంత్యవేక్షితుం || ౭ || ఉపప్రదానంసాంత్యంవాభే
 దోవాత్రప్రయుజ్యతాం || ౮ || శామూలస్యవవశ్యుత్వా రావణౌరాక్షసేశ్వరః | ఉహచసహసావృగ్రస్సంప్రధా
 ర్యాథమాత్మనః || శుకంనామతదారక్షౌవాక్యనుధావిదాంవరం || ౯ || సుగ్రీవంబూహిగత్వాత్వంరాజానంవచనాన్త
 మ || యథాసంచేశమక్షీబంక్షక్ష్ణయావరయాగిరా || ౧౦ || త్వంవైమహారాజకులప్రసూతోమహాబలశ్చక్షుర
 జస్సుతశ్చ || నకశ్చిదథస్తానాస్త్యనథస్తథాహిమేభాత్ప్రసమోహరీశ || ౧౧ || అహంయన్యహరంభార్యారా
 జపుత్రస్యధీమతః || కింతత్రతవసుగ్రీవకిషిగంధాంప్రతిగమ్యతాం || ౧౨ || సహీయంహరిభిలంకాశక్యాప్రాప్తం

దర్శనకాలేసుఖావహం అయత్నైనకార్యసాధకం- నౌ ఆవయోః || ౩౯ || రామశరణాగతేఃఫలంసేతుబంధనమిత్యాశయోనాహ- అబధ్వేతి ||
 ఘోరేతిమితిమింగాదిసత్వాధిష్ఠితత్వేనదుస్తర- సేంద్రైరితికింపునరస్తాభిరితభావః || ౪౦ || విభీషణస్యేతి || శూరస్యమంత్రశూరస్య-యథార్థం-
 పరమాపోక్తత్వాదితిభావః- నియజ్యతాంప్రార్థ్యతాం- యథేతి- తథానియజ్యతామితిపూర్వేణాన్వయః || ౪౧ || ఏవమితి || సంవివేశసంవే
 శనమకరోత్ - వేద్యామివహుతాశనజ్యత్యసేనజ్యలివ్యమాణత్వంవ్యజ్యతే || ౪౨ || ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే- శ్రీరామాయణభూషణే- రత్న
 కిరీటాఖ్యానై- యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానై- ఏకోనవింశస్కంధః - * * * * * అఫవిభీషణనిగమనానంతరంలంకావృత్తాం
 తంప్రస్తాతి- తతఃప్రత్యాదితా || నివిష్టాంసముద్రతీరస్థాం- భ్వజినీంసేనాం- వీర్యవానితిదశశంసామర్థ్యోక్తిః || ౧౧ || చారిత్ర్యాదిసాధకా
 కః || దురాత్మనఃదుష్కర్థైః- అకాలేచారప్రేషికురిత్యధః || ౨ || ఏవఇతి || అగాధఃసేనాపక్షేదుష్ప్రవేశిత్యధః- అప్రమేయఃఅపరిచ్ఛే
 ద్యః || ౩ || పుత్రావితి || పదంసానంప్రతి- ఆగతౌ || ౪ || ఏతాదిత్యధఃమేకం || ౫ || బలమితి || పూవంసేనాసన్నివేశమాత్రముక్తంఅత్రత
 ద్విస్తాడవ్యతే- ఆకాశంఅవకాశం- సవకఃకవతఃపాశ్వేఃఘ- దశయోజనపరిమితమవకాశమావృశ్యస్థితం || ౬ || తత్ప్రభూతమితి || మ
 యాసామాన్యతోజ్ఞాతంయథాధఃసూతంయథాభవతితథాజ్ఞాతుమహాసీత్యర్థః || ౭ || ఉపప్రదానమిత్యధఃమేకంవాక్యం || దండస్యత్వ
 వకాశేననాస్తీతిభావః- అత్రరామవిషయే || ౮ || శార్దూలస్యేత్యధఃక్రయమేకాన్వయం || అథఃకతకవ్యాధః || ౯ || భేదప్రయోగముపద
 శ్చయతి- సుగ్రీవమితి || మమవచనాద్బూహిమయోక్తమితిబూహి- ఆక్షిబ-సధాప్రకామిత్యర్థః- శ్లక్ష్మయాపారుష్యరహితయాపరయాశా
 వ్యయా || ౧౦ || వచనమేవాహత్వమితి || వచనగాంభీర్యవ్యంసనాయగురువృత్తారంభః- మేమహారాజత్వంకులప్రసూతఃసూర్యపుత్రత్వాదితి
 భావః- తేననిషాగరజైరంత్యయాకర్తుమనుజితమితివ్యజ్యతే- మహాబలి- అల్పబలంరామమవలంబితుంనానాసీత్యధః- ఙ్ముత్యరజస్సు
 తః బ్రహ్మపౌత్రత్వేనమమబుధుభూతోసీత్యధః- తవరామావలంబనేకశ్చేదథోకానాస్తి- అనవలంబనేఅనథకశ్చనాస్తి- అఫలంవైరం
 తవనోచితమితిభావః- వాలిసౌబంధనభాత్ప్రసమత్వాత్ప్రయ్యవప్రణయంకుర్విత్యభిప్రాయేణాహ || తథాహితి || ౧౧ || సీతాపహరణమేవత్వ
 త్ప్రతోమహాసనథఃఇత్యత్రాహ- ఆహమితి || రాజపుత్రస్యతపేతివదాభ్యాంపరవానరయోఃకస్సంబంధఇత్పుక్తం- నీమతఃఇతిసుగ్రీవవిశేష
 ణం- తత్రహరణవిషయే- కిం- కాహనితిత్యధః || ౧౨ || ఆరభ్యప్యాంతగమనమితిన్యాయేనప్రకాంతంకార్యకథంత్యజ్యతామిత్యత్రాహ

ద్రస్యేతుబంధాయప్రార్థ్యతాం || ౪౧ || ఏవమితి || హుతాశనద్యస్తాం తేనతత్తైజోయై క్రతయాకార్పణ్యాభావస్సూచితః || ఇతిశ్రీమహాశ్వరతి
 థఃవిరచితాయాం- శ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యానాయాం- యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానాయాం- ఏకోనవింశస్కంధః- * * * * *
 ౧ || చారిత్ర || తామితి - సర్వతఃసర్వాంతాంవానరభ్వజినీం అవృగ్రంయథాతథాదృష్ట్వా వేగేనలంకామావిశ్వరాజానమబ్రవీదితిసం
 బంధః || ౨ || ఏవఇతి || సేనాపక్షేఅగాధశ్శయదుష్ప్రవేశత్వం || ౩ || పుత్రావితి || సీతాయాఃపదమాగతౌ సీతాస్థానముద్దిక్యాగ
 తౌ || ౪ || ఏతావితి || బలంచేత్యత్రసన్నివిష్టమితివ్యత్యయేనానుషంగః- అకాశమవకాశం || ౫ || తత్ప్రభూతమేతన్నదుక్తంయథార్థమిత్యధః-
 సుచునంతరకతేవ్యమేవాహ- తవమాతాతి || ౬ || ౭ || త్వమితి || అథఃఉపకారః- అనథః- అపకారః- అథాఃసథఃయోరభావేపి

కథంచన॥ దేవైరపిసగంధరైఃకింపునర్నరవానరైః ॥ ౧౨౫ ॥ సతథారాక్షసేంద్రేణసందిష్టోరజనీచరః॥ శుకోవి
హంగమోఘాత్వాశూర్లమాప్లుత్యచాంబరం ॥ ౧౩౪॥ సగత్వాదూరమథ్యానమపర్యుహరిసాగరం ॥ సంస్థితోహ్యౌ
బరేవాక్యంసుగ్రీవమిదమబ్రవీత్ । సర్వముక్తంయథాదిప్తంరావణేనదురాత్మనా ॥ ౧౫ ॥ తంప్రాప్తయంతంవచనం
తూర్లమాప్లుత్యవానరాః । ప్రాప్తవ్యంతదివంక్షిప్తంలోప్తంహంతుంచమస్త్రిభిః ॥ ౧౬ ॥ సత్రైఃప్లవంగైఃప్రసభంని
గృహీతోనిశాచరః । గగనామ్భుతలేచాశుపరిగృహ్యవిపాతిః ॥ ౧౭ ॥ వానరైఃపీడ్యమానస్తుశుకోవచనమబ్రవీత్ । న
దూతాన్ఘ్నంతికాకుత్స్థవార్యంతాంసాధువానరాః ॥ యస్తుహిత్యానుతంభతుఃస్వమతంసంప్రభావతే । అను
క్తవాదీదూతస్సకసదూతోవచనర్హతి ॥ ౧౮ ॥ శుకస్యవచనంశుక్రాత్పరామస్తుపరిదేవితం । ఉవాచమావర్తిషేతిఘ్న
తశ్శౌఖామృగమభాభా ॥ ౨౦ ॥ సదత్రలఘుర్భూత్వాహరిభద్రార్థితేభయే । అంతరిక్షస్థితోఘాత్వాపునర్వచనమబ్ర
వీత్ ॥ ౨౧ ॥ సుగ్రీవసత్యసంసన్నమహాబలవరాక్రమ । కింమయాఖలువక్తవ్యోరావణోలోకరావణః ॥ ౨౨ ॥ సఏవ
ముక్తఃప్లవగాఢపస్తదాప్లవంగమానామృషభౌమహాబలః । ఉవాచవాక్యం రజనీచరస్యచారంశుకం తూర్ణమదీప
త్వః ॥ ౨౩ ॥ నమేసిమిత్రంసతథానుకంపోనచోపకతానివమేప్రియోసి । అరిశ్చరామస్యసహానుబంధస్సమేసివా
లీవవధాహావధ్యః ॥ ౨౪ ॥ నిహన్త్యహంత్యాంసనుతంసంబంధుంసంజ్ఞాతివగంరజనీచరేశ । లంకాంచసర్వాంమహ
తాబలేసక్షిప్రంకరిష్యామిసమేత్యభస్త ॥ ౨౫ ॥ సమోక్ష్యసేరావణరాఘవస్యమరైస్సహేంద్రైరపిమూఢగుప్తః । అం
తహితస్సూర్యవళంగతోవా తతైవపాతాళమచప్రవిప్తః ॥ ౨౬ ॥ తస్యతేజఃఖలోకేమనసిశాచంసరాక్షసం । త్రా
తారమనసశ్యామినగంధర్వంనచాసురం ॥ ౨౭ ॥ అవధీర్యజ్జరావృద్ధమక్షమంకింజటాముచం ॥ ౨౮ ॥ కిన్నులేరామసా

సహితి ॥ ఉక్తమథాంవైముతిన్యాయేనద్రథయతి-దేవైరితి ॥ అత్రసగ్రహణాత్ పూర్వాధోహరిపదంసరోపలక్షకంబోధ్యం - త్వమేవా
ముషధామాలోచయేతిభావః ఇయంలంకాప్రాప్తుంసకశ్యేత్సత్రరాధోసమజ్యతే ॥ ౧౨౫॥ సతతి॥ ఆంబరమాప్లుత్య ఆజగామేతిశేషః ॥ ౧౩౪॥
సగత్వేతి॥ ఉపర్యుహరిసాగరం సాగరస్యావ్యవహితోపరిప్రదేశే - ఉపర్యుహసామీప్యఇతిద్విర్వచనం ఆప్రేక్షితాంతత్వాదుభాసర్యతసోరితిద్వి
తీయా ॥ ౧౩॥ తమితి॥ ప్రాప్తయంతం శాప్రయంతం- ప్రాప్తవ్యంతపర్యవారయన్ ॥ ౧౬॥ సత్రైరితి॥ నిగృహీతఃబద్ధః ॥ ౧౭॥ వానరైశ్చ
ది॥ దూతోఽప్యనుక్తకారీవధ్యఏవేత్యాశంక్యా నాహంతథాఅనుక్తకారీత్యాశయేనాహ- యస్తీతి ॥ ౧౮॥ శుకస్యేతి॥ పరిదేవితంపరిదేవనరూ
పం- వచనం-మావధిమైత్రప్రత్యేకోక్త్యభిప్రాయేజ్ఞాతవచనం- వధిమైత్ర్యత్రఅపకాస్సందిః ॥ ౨౦॥ సచేతి॥ పత్రఃఘ్నఃలఘుపత్రః- వానరైః
ప్రాప్రయేణలూపపక్షిత్వభావః ఇయేదశికలేదశికేపి॥ రామానుజీయం॥ సచేతి॥ పత్రలఘుఃపత్రైరికఃఘ్నః- లూపపక్షిత్వభియావత్ - దశికాతే
భయైత్యత్ర అభయైతిపదచ్ఛేదః ॥ ౨౧॥ స్వవాక్యత్రవణాయసుగ్రీవగ్రహణం- సుగ్రీవేతి॥ లోకరావణైత్యనేన ప్రతివచనానాదాశేమాం
హరిష్యతీతిభావః ॥ ౨౨॥ సఏవమితి॥ లోకేశ్చిదధిపతిరితిజ్ఞాతీయోనభవతి- తద్వాప్రతే నాయప్లవంగమానామృషభౌమత్వక్తం- మహాబలః
తృణీకృతరావణైత్యభావః - ఆదీనసత్యః ఆదీనమనస్సుః - అత్రవంశస్థోఽంద్రవశేంద్ర వజ్రాయోగాదుపజాతవృత్తభేదః ॥ ౨౩॥ భా
త్యసమోసీత్యస్తోత్రరమాహ- నమేసితి ॥ మేమిత్రంనాసీత్యర్థః - ఆసకఃప్యఃదయనీయశ్చేనాసి- మేక్షిపకతాచనాసి- మేప్రియోపి నాసి- ఆ
తఃఃభంభాత్యసమోసీతిభావః - ప్రత్యుతమిత్రత్యత్రాత్వాచ్చక్రారేచాసీత్యాహ - ఆరిశ్చేతి - నను నోవసత్పకత్వాదిసామిత్రంకింతుసఖ్య
వాచినిో భాత్యత్వాదిత్యతఅహ - సమేసితి - సఃఆరిభూతస్త్రవమపివాల్వమేవభోసి - ఆరిమిత్రస్యాప్యరిత్వాదితిభావః - ఉదమేవమ
నసికృత్వోక్తంవధాహేతి- అనేనాహంయద్యహరంభార్యామిత్యేతద్దత్తోత్తరం ॥ ౨౪॥ సహీయంహరిభిలంకేత్యస్తోత్రరమాహ- నిహన్తితి॥
జ్ఞాతివర్గః కుంభకణాదిః- విభీషణస్తునజ్ఞాతిరితిభావః - సుతాదయః కిమర్థంహంతవ్యాకత్యపేక్షాయాం రాజాపరాధాదిత్యాహ- రజనీ
చరేశేతి- బలేనసేనయా ॥ ౨౫॥ మయిలంకాస్థేభిత్వేవంకరిష్యసి- స్థలంతరంగమిమ్మమీతిశంకాయామాహ- సమోక్ష్యసతతి॥ రాఘవస్యరా
ఘవాత్ పంచమ్యుద్ధపక్షి - మూఢైతిసంబుద్ధిః- సూర్యపథం సూర్యద్వారంగతస్సన్నంతహితోపిసమోక్ష్యసే ॥ ౨౬ ॥ బ్రిదశేశ్వరేపిత్రాశు
మనీశ్వరేకావాతాత్మద్రాణామిత్యాహ- తక్యేతి॥ తస్యరామశరవిధస్య ॥ ౨౭ ॥ యదిరామసహాయేస్థితోసితహితే జటాయుషోవస్తాస్యా
దిత్యత్రాహ- అవధీరితి॥ అర్థమేకంవాక్యం- జరయావృద్ధం- అతపివాక్షమం ఆసమర్థం- జటాయుషమవధీరితియత్తత్రతేకింపీర్యమితిశేషః- నా

భాత్యసమః ॥ ౧౧౪ ॥ మద్యచనమనాదృత్యాగతేనాపిత్వయాకిమపికతుంసశక్యమిత్యాహ ॥ సహీయమితి ॥ ౧౨౪॥ సతథేతి ॥ ఆప్లుత్య
చాంబరంజగామేతిశేషః ॥ ౧౩౪॥ సగత్వేతి॥ ఉపర్యుహరిసాగరంసాగరస్యసమీపోపరిప్రదేశే - రావణేనోక్తం సర్వమిదంవాక్యంయథాది
క్షమబ్రవీదితిసంబంధః ॥ ౧౪॥ తమితి॥ లోప్తుంపక్షిత్వశేషః ॥ ౧౫॥ పరిదేవితంవచనం- పరిదేవనరూపవాక్యం ॥ ౨౦॥ సచేతి॥ పత్రలఘుః
పత్రైర్లఘుః లూపపక్షిత్వభియావత్ ॥ ౨౧॥ సేతి॥ రాఘవస్యరాఘవాత్ ॥ ౨౨॥ ౩౨౪॥ లుక్యేతే ఇత్యాదిశ్లోకద్వయం॥ యాంచరాత్రిమిత్యత్ర

న్నిధ్యేసకాశేలక్ష్యణస్యవా || హృతాసీతావిశాలాక్షీయాంత్యంగృహ్యసంబుధ్యస || ౨౮౪ || మహాబలంమహాత్మానం
 దుర్ధావమమరైరపి || సబుధ్యసైరఘశ్రేష్ఠంయస్త్రేప్రాణాహరివ్యతి || ౨౮౫ || తతోబ్రవీద్వానిమతస్త్యంగదో
 హరిసత్తమః || ౩౦ || నాయందూతోమహారాజచారికఃప్రతిభాతిమే | తులితంహిబలంసర్వమసేనాత్రైవతిష్ఠతా || గృ
 హ్యతాంమాగమల్లంకామేతద్ధిమమరోచతే || ౩౧ || తతోరాజ్ఞాసమాదిప్తాఃసముత్ఫుల్లవలీముఖాః || జగృహుశ్చబ
 బంధుశ్చవిలపంతమనాథవత్ || ౩౨ || శుకస్తవానరైశ్చండైస్తత్రైస్సంప్రపీడితః || వ్యాకోశతమహాత్మానంరా
 మందశరథాత్మజం | లుప్యేతేమేబలాశ్చయోభిద్యేతేచతథాక్షిణీ || ౩౩ || యాంచరాత్రింమరిష్యామిజాయేరాత్రించ
 యామహం | ఏతస్మిన్నంతరేకాలేయస్త్రయాహ్యశుభంకృతం || సర్వంతమపద్యేథాజహ్యంజేద్వదిజీవితం || ౩౪ ||
 నామామయత్తదారామశ్శ్రిత్యాతత్పరిదేవనం వానరానబ్రవీద్వామోముచ్యతాందూతఆగతః || ౩౫ || ఇతిశ్రీమద్య
 ద్ధికాండే-వింశస్సర్గః.*****తస్మాగరవేలాయాందర్భానాస్తీర్యరాఘవః | అంజ
 లింపాద్బుఖిక్యత్వాప్రతిశిశ్యేమహేందధేః || బాహుంభుజగభోగాభముపథాయారిసూదనః || ౧౪ || జాతరూపమ
 యైశ్చైవభూషణైర్భూషితంపురా || వరకాంచనకేయూరముక్తాప్రవరభూషణైః | భుజైఃపరమనారీణామభిమృప్తసు

హంతాదృశఇతిభావః || ౨౭౪ || భార్యాహరణకాలేకిమవ్యకుర్వకామః కిమిదానీంకరిష్యతీత్యత్రాహ- కిస్త్వితి || తెత్వయా- సన్నిధిరేవసా
 న్నిధ్యం- విశాలాక్షీత్యసేన సీతాహరణంరామస్యాత్వంతాసహ్యమిత్వచ్యతే- గృహ్యగృహీత్వా- సబుధ్యసే- భావ్యసర్వమితిశేషః || ౨౮౪ || సబు
 ధ్యసఇత్యుక్తం వివృణోతి- మహాబలిమితి || మహాత్మానంమహాబుధ్ధి || ౨౮౫ || తతః || హరిసత్తమః ఇంగితప్రేక్షణాదిజ్ఞుఇతియావత్ || ౩౦ || నా
 యమితి || చారికః చారికః - స్వాధైర్య- మాలోహిసవధ్యః చారస్తురధ్య ఏవేతిభావః - తులితంశులయామితం - పరిచ్ఛద్యజ్ఞాతమితి
 యావత్ || రామానుజీయం || నాయమితి || చారికఃచరణం- తదస్యాస్త్రీచారికః- ఆతశనోరజ్- తులితంఇయ త్రయాపరిచ్ఛన్నం || ౩౧ || తతః ||
 రాజ్ఞానుగ్రీవేణ || ౩౨ || శుకస్త్రీత్యాదిసాధకశ్లోకవికాన్వయః || చండైః అత్యంతకోపనైః- పితృసంబంధకీతక- సేదయాభావేదితదశరథాత్మ
 జమిత్వక్తం- పక్షేపూర్వబుప్రశేషా || ౩౩ || యామిత్వాదిసార్థశ్లోకవికాన్వయః || రాత్రిశబ్దో- మోరాత్రవచనః- యాంచరాత్రియస్తి- సత్త్వ
 దివసేచరిష్యామి- యస్త్రిశ్చబాయేఅజాయే- అనిత్యమాగమకాసమిత్వడభావః- జాతోస్త్రి- ఏతస్మిన్నంతరేజననమరణయోర్మధ్యకాలే- మ
 యాయదశుభ- శృతంతత్సర్వంనిరవరాధస్యమేఘాతయతాత్వం ఉపపద్యేథాఃపాప్రీష్నహి- చేదితిప్రసిద్ధ్యర్థమవ్యయం || ౩౪ || నామాతయది
 తి || నామాతయద్వధాన్నవతకయత్- ముచ్యతాంబంధనాన్మచ్చతాం- నిర్యాపనంతుదక్షిణకూలే || ౩౫ || ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే- శ్రీరామాయ
 ణభూషణే- రత్నకిరీటాఖ్యానే- యధికాండవ్యాఖ్యానే- వింశస్సర్గః.***** ఏవంపాస్సంగికంపరిసమాప్య ఏకాంత౩తపూర్వసర్గాం
 తోదితకథాశేషముపక్షిపతి- తతఃత్వాదిసార్థశ్లోకవికాన్వయః || తతఃశుకమోక్షణానంతర- సాగరవేలాయాంశర్కరాప్రచురాయాం- ద
 ర్భాకశితాగ్రకుశాకా ఆస్తీర్య- రాఘవఃసర్వశరణ్యకులప్రసూతః - మహేందధేః అంజలింకృత్వా - భుజగభోగాభంఅహికాయవదతి
 మృదులం - బాహుం - ఉపథాయఉపథానీకృత్య- పాద్భుస్సక్- ప్రతిశిశ్యే - ప్రతిత్యసేనతదానీం సాగరాభిముఖమివసాగరజవస్థితైత్య
 వగమ్యతే - అరిశూననశ్చసేనతాదృశదశాయామవిశ్రాంతామభ్యవృతయాస్థితైత్యవ్యత్యతే - అత్రవిశేషణమహిమ్నా అభిశుకుమారస్యక
 థమతికితినావనితలకయనంఅఖిలరక్షకస్యకథమన్యతోరక్షాపేక్షేతివాల్మీకేఃభేదోద్యోత్యతే || ౧౪ || అముమేవార్థంప్రపంచయతిసాధకసప్తశ్లో
 కైః || జాతరూపమయైరిత్యాది || జాతరూపమయైఃచకారాద్రత్నమయైఃఏవకారోయోగవ్యవచ్ఛేదార్థ- పురాతనోధ్యావాసకాలే- ఆవతా
 రాత్పూర్వం- వరకాంచనేతి- పరమనారీభుజవిశేషణం- భుజైఃహస్తైః- తదేకదేశలక్షణ- పరమనారీణాంసైరంగ్రికాణాం- అనేకధాస్నా
 నాలంకరణాదిమచందనాగరుకుంకుమప్రభృతిభిఃబహుప్రకారేణ - ఆభిమృష్టసంమృష్టం- అధివానీతంసంజాతగంధం - బాలశూర్యేతివిశేష
 ణాద్ ద్వితీయవాదనశబ్దోరక్తచందనవరః- తచ్ఛకుంకుమం- కుంకుమగఘ్నసృజంబోక్తంబోహితంరక్తచందనమితిహాలాయథః | ఆదౌచంద
 నాగరుభ్యాంచస్థితంఅథకుంకుమైరితిబోధ్యం- కశ్చిదాహ పరమనారీణామిశ్యసేనసీతావ్యతిక్రాశ్చభార్యాసంతీతి- తన్న- సహిబాలకాండేకు
 త్రదివామిస్సృవారాంతరోద్వాహఃప్రతిపాద్యతే- ప్రత్యుతరామస్తుసీతయాసాధక- విజహరబహుసృతూకా | మనస్తీతద్గతస్తస్మానిత్యంహ్య
 రాత్రిశబ్దః ఆమోరాత్రవచనః- ఆహమేవంవానరపీడయాదుదిజీవితంసహ్యం- తదామూంచరాత్రియస్యారాత్రియజాయేజాతవాసస్తీ
 యాంచరాత్రియస్యారాత్రియమరిష్యామి - ఏతస్మిన్నంతరేకాలే జన్మమరణయోధకధ్యవతికానికాలే మయాయదశుభంకర్తృకృతం -
 తత్సర్వంత్యముపపద్యేథాః- పాప్రీష్నహి- త్యథాః || ౩౪ || సేతి || ముచ్యతాంమాతఆగతైతి బంధమోక్షణందక్షిణకూలే || ౩౫ || ఇతిశ్రీమహా
 శ్వరతీర్థవిరచితాయాం- శ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యానాయాం- యధికాండవ్యాఖ్యానాయాం- వింశస్సర్గః.*****
 తతఃత్వాదిసాధకశ్లోకమేకంవాక్యం | అరిశూననోరాఘవఃపాద్భుఖిస్సక్మహేందధేరంజలింకృత్వా - భుజగభోగాభంఅహి
 ముపథాయప్రతిశిశ్యేతిసంబంధః- ప్రతిశిశ్యేఅభిముఖ్యేనకయితవాకా || ౧ || వరకాంచనేతి || తదేవవిశిష్ట- భుజైరిత్యాదినా | భుజైఃపరమనా

నేకథా॥ చందనాగరుభిశ్చైవపురస్తాదధివాసితం | బాలసూర్యప్రతీకాశైశ్చందనైరుపశోభితం॥ శయనేచోత్తమాంగే
 నసీతాయాశోభితంపురా | తక్షకస్వేవసంభాగంగంగాజలనిషేవితం || సంయుగేయగసంకాశంశత్రుణాంశోక
 వధానం | సుహృదానందనందీనుకాంసాగరాంతవ్యపాశ్రయం || అస్యతాచపునస్సవ్యంజ్యాఘాతవిగతత్వచం | దక్షి
 ణోదక్షిణంబాహుంమహాపరిఘనస్నిభం || గోసహస్రప్రదాతారముపధాయమహద్భుజం | అద్యమేమరణంవాధతర

దిశమపికతఃతీతయాసహనిరంతరభోగవివోచ్యతే॥ అతవివసీతాప్యాసా - సమాద్వాదశతత్రాహంరాఘవస్యనివేశనై | ఘంజానామాను
 మాకభోగాక సర్వకామసమృద్ధినిత్యత్యంతసంయోగేద్వితీయయానిరంతరభోగం-తత్కుతోస్యదారాంతరావకాశః- ననురామస్యదయతా
 భార్యేతివిశేషణాదోహిణీయథేతితారాణామస్యతమయాహిణీశ్యాస్తప్తాంతీకరణాచ్చభార్యాగతరంతస్యవ్యభతఃతీచేన్న- దయతోభ్రాజురితి
 వదనుగమనానహత్యావ్యతధావిశేషితత్వాత్-కింభరతోరామస్యనదయతః-తామేవేత్వేనాథస్యభరతస్యకథాంకురు | నసర్వేభ్రాతరస్తాత
 భవంతిభరతోపమానత్యాదివిరోధాత్ | రామవల్లభ్యాశిశయేనసాకుమార్యాశిశయేనచరాజ్యహవివాహస్థాయదివ్యసుఖానుభవయోగ్యావ
 పిసీతాలక్షణారామమనుగతావితిహితత్రమనిహృదయం- రోహిణీచేయమన్యా- ప్రసిద్ధాయానిత్యానుగమనాసంభూత- ననుచ- హృష్టఃఖ
 లుభిషివ్యంతిరామస్యరమాఃత్రియః | అప్రహృష్టాభిషివ్యంతిస్తుచాప్తేభరతతయతిస్తుచాసాహచర్యాదామస్యత్రియఃపత్నీబివస్వ
 స్సంతితిగమ్యతే- సుందరకాండేషి- త్రీభీనుమస్యేపుతేషణాభిస్త్యంరంస్యసేవీతభయఃకృతాభకాతిసీతయాచోచ్యతే- అత్రాపి భుజైఃపర
 మనారీణామభిమృష్టమనేకధత్వక్తం- తస్మాద్భవ్యస్యఃపత్నీయరామస్యసంతీత్యవగమ్యతే- మైవః- రామస్యపరమాఃత్రియతిరామసంబం
 ధిన్యఃకాసల్యాసీతాతద్దాసీప్రభృతయడచ్యంతే- పూజాయాంబహువచనేనసీతైవోచ్యతే- తేస్తుమాతివత్ - నహిభరతస్యాసేకాఃత్రియ
 స్సంతిత్వత్రప్రమాణమస్తీ- త్వంరంస్యసత్వత్రాపి తాకికరీతిమనుస్యత్వసీతోక్రవతీ- పరమనారీణామిత్యత్రాపిఅలంకృతీణామిత్యథకాండక్రః -
 యద్వాఅభిమృష్టంఅభిమర్శనాహకం - ఆశంసాయాంక్రః - పరమనార్యఃశ్రీభూమినీళాః - అత్తానంమానుషం రామవీవహిషన్యతే - ఋ
 పిస్తురామస్యవిష్ణుత్వంవ్యక్తీరోత్యైవ - జ్ఞేవిష్ణుస్సనాతనత్యాహ - నసరాజసూయాశ్వమేధాద్యనుష్ఠానాన్యథానుపపత్త్యారామస్యానేక
 పత్నీకల్పంతే- కామంకల్పంతానతాఇహసంబధ్యంతే - తాసాంకేవలంభమాకర్థంవృతానాంపరిమృష్టంరంతుంచాయోగ్యత్వాత్ -
 వస్తుతోనతాకల్పాన్య - సీతయైవప్రతిమయాయజ్ఞేపత్నీకార్యనిర్వాహసోస్యత్రకాండదర్శితత్వాత్ - నచపత్నీప్రతినిధిభావాభట్టాచార్యైః
 భ్యతఃతివాచ్యం- నహివచనవిరోధేన్యాయఃప్రభవతినిన్యాయాత్ - వచనంచపామాదిస్త్యుతినిబంధనెదశితం - యదిదుష్టభార్యోదూరభా
 ర్యోవాస్యాత్రదాదర్శప్రంజీలంతత్స్థానేనిధాయాగ్నిమాధాయకుర్యాదితి | ధమకసంస్థాపనార్థంప్రవృత్తస్యరామస్యాచారాదవరంకింనామ
 మానసమేక్షణీయం- వస్తుతేఆచారవివప్రభమప్రమాణం-ప్రత్యాపూర్వాచారంప్రదక్ష్యైవకమకవిధానాత్ - ఆపస్తంబోప్యతవివధమజ్ఞాన
 మయఃప్రమాణంవేదాశ్చేత్యాచారమేవప్రథమంప్రమాణమాహ - అతవివస్తరంతిచస్తతాకరః | క్రుతిర్విభిన్నాస్త్యుతయోవిభిన్నానచాన్యమే
 దకర్షనమస్తీకించిత, ధమకస్యతత్వంనిహితంగుహాయాంమహాజనీయేనగతస్సపంథాఇతి || తస్మాత్చాతుర్వణ్యంచలోకేస్తీశ్వేస్వేధ
 మేనియోక్త్యతీత్యుక్తరామచారవివసమీచీనంప్రమాణం తద్విరుద్ధాశ్చన్యాయానప్రభవంతి - యద్యపి రాజసూయాశ్వమేధానాంమహిషీ
 వద్వాచాతాపవృత్తిభ్యామపిభవతవ్యం - తథాపితల్లోపేతతాన్యనమస్తానమేవ- తస్యకర్తవ్యైకల్యమేషత్వాత్ - యథావంగ్వంధాద్యజ్ఞే
 విష్ణుక్రమాజ్యావేతణాదిలోకేనసయజ్ఞలోపః - తత్తత్సంతోచ్చార్జణస్యైవకార్యత్వాత్ - తస్మాత్కైవలన్యాయసంచారణాపన్యాయమా
 గోనానుసరణీయః - కింతుసర్వాచారప్రవతకకస్యకమకధురంధరభగవదవతారరామచంద్రాచారవివ విశేషిభిరనువతకనీయఃతిస్య
 మవదాతం - శయనేహంసతూలికామయెతల్పై - గంగాజలనిషేవితంగంగాజలేవతకమానం - తక్షకస్యసంభాగంకాయమివస్థితం- సీతా
 యాఃకృతమాంగేసశోభితోచేతియోజనా - సంయుగేయధై-యగసంకాశంగోపురాకశవత్ప్రతిభటనివారకం- అతవివశత్రుణాంశోక
 వధానం- సాగరోంతెయస్యాసాసాగరాంతఃభూమండలం- తస్యవ్యపాశ్రయంఅలంబనభూతం - సవ్యంఅప్రదక్షిణంయథాభవతితథా -
 అస్యతాఇమాకీటీపతా - స్వేనైవమేతునాజ్యాఘాతెనకరణేనవిగతత్వచం- జ్యాకిణాంకితమిత్యర్థః - మహాపరిఘనస్నిభం- తమపరిఘాభ్యా
 యుధవత్దృఢం-గోసహస్రప్రదాతారం- కరణేకత్వకత్వోపచారః- మహద్భుజంభుజోత్తమః- తద్దైవప్రాయశఃపాతః- అత్యాభావతపః-
 ఏవంభూతందక్షిణంబాహుముపధాయ- దక్షిణఃదక్షిణవాక- మహాబాహుః- సర్వాభయప్రదః- రామః- అద్యమేతరణంవాసాగరస్యమర
 ణంవాభవన్వితిమతింకృత్వా- నిధివత్తాస్త్రోక్తరీత్యా- ప్రయతఃకాయకనియమయక్రః - నియతఃవాచికనియమవాక- మునిఃమానసనియ

రీణామభిమృష్టమితిరామస్యైకదారత్వాత్ పరమనారీశ్చద్దేనశ్రేష్ఠపరిచారికావివక్షితాః - చందనాగరుభిఃస్తానీయభూతైః బాలసూర్యప్రతీ
 కాశైశ్చందనైఃకుంకుమైరియావత్ - సీతాయాడృతమాంగేనపురాచితం॥తక్షకస్వేతి॥ సంభోగంసమ్యగ్భోగం- సాగరాంతవ్యపాశ్రయంసా
 గరాంతంభూచక్రంతస్యవ్యపాశ్రయమాశ్రయం॥ అస్యతేతి॥ పునర్దుహర్దుహుస్సవ్యయథాతథా - అస్యతాస్వేనకృతయేజ్యాఘాతాః -
 తైర్విహతత్వచంజ్యాఘాతకిణాంకితమిత్యర్థః - జాతరూపమయైర్భూపితిమిత్యాదిభుజోత్తమమిత్యంతివిశేషణాదిష్టం దక్షిణంబాహుముపధాయ
 రామః- అద్యమేమరణంవాధతరణంసాగరస్యవేతిమతింకృత్వా మహాదధిముద్దిశ్య అధిశ్యతిసంబంధః - విశేషణాంతరైక్విప్యకథనార్థ

ణంసాగరస్యవా॥ ఇతిరామోమతింకృత్వామహాబాహుర్మహూదధిం | అధిశిశ్యేసవిధివత్ప్రియతోనియతోమనః॥
 తస్యరామస్యప్రస్యకుశాస్తీణేమహీతలే | నియమాదప్రిమత్తస్యశాస్త్రీసోతిచక్రముః ॥ ౧౦ ॥ సత్ప్రీరాతోఽఽఽ
 తస్త్రీనయజ్ఞోధమవత్సలః | ఉపాసతతదారామసాగరంసరితాంపఠం॥౧౧॥నచదర్శయితేమందస్తదారామస్యసా
 గరః | ప్రయతేనాపిరామేణయథాహామభిపూజితః ॥౧౨॥ సముద్రస్యతఃకుంధోరామోరక్తాంతలోచనః | సమీ
 పస్థమువాచేదంలక్ష్మణంశుభలక్షణం ॥ ౧౩ ॥ అవలేపస్సముద్రస్యనదర్శయతియత్స్వయం ॥ ౧౩౪ ॥ ప్రశమశ్చక్షమా
 మైవఆజఃవంప్రియవాదితా | అసామర్థ్యఃఫలంత్వేతేనగుణైఃసత్కాంగుణాః ॥ ౧౪౪ ॥ ఆత్మప్రశంసినందుష్టంధృ
 వ్తంవివరిధావకం ॥ సర్వతోత్పన్నప్రదండంచలోకస్సతుగరులేనరం ॥౧౫౪॥ నసామూశక్యతేకీర్తిరసామూశక్య
 తేయశః ॥ పూప్తుంలక్ష్మణలోకేస్తేజయోవారణమూధాని ॥ ౧౬౪ ॥ అద్యమద్బాణఃర్భినైమకరైర్మకరాల
 యం | నిదుద్ధతోయంసామితేష్టఃకృష్ణఃపశ్యసర్వతః ॥ ౧౭౪ ॥ మహాభోగానిమత్స్యానాంకరిణాంవకరాహా ॥ భోగి
 నాంపశ్యనాగానామయాభిన్నానిలక్ష్మణ ॥౧౮౪॥ సశంఖశుక్తికాజాలంసమీనమకరంశరైః॥ అద్యయుద్ధేనమహతా
 సముద్రంపరిశోషయే ॥ ౧౯౪ ॥ క్షమయాహిసమాయుక్తంమామయంమకరాలయః ॥ అనమథాంవిజానాతిధిక్క్ష

మోపేతశ్చసః - మహూదధిముద్దిక్యాధిశిశ్యతియోజనా॥౯॥ తస్యేతి॥ సుప్రస్యశయాసస్య - నియమాదప్రమత్తస్య - ఆతపివాప్రచ్యు
 తనియమస్యేత్యధః-తిస్తోనికాఃత్రిణ్యహః॥౧౦॥ తిస్తవ్యపిరాత్రిమాపాసనమవిచ్ఛిన్నమిత్యాహ- సజ్జతి॥ త్రిరాతోఽపిఃత్రిరాశ్రంశయా
 నః-తత్రిసముద్రతీర-సర్వశక్తైఃకుశలవనిబంధిత్యాశంక్యధమఃప్రవతేనాథామిత్యాశయేనాహ- నయజ్ఞోధమవత్సలః- శరణాగత
 ధమే-త్రీతిమా- సరితాంపఠంస్వగోష్ఠ్యాంకాంతాపురుషకారముఖేనసమాశ్రయణదశానాత్- స్వయమపితైవాచరదితిభావః ॥౧౧॥ న
 చెతి॥ నచదర్శయతి- అత్తానమితీశేషః- మందఃఅజ్ఞః- సగరామేణసమ్యక్కృతాశరణాగతుఃసతోసఫలితా- ఉచ్యతే- ఆసగికారిణాకృతత్వా
 త్పూర్వజకృతరాజసూయవత్- నచశరణాగతావధికారీరామః- అకించనోపితతాధికారి ॥౧౨॥ సముద్రస్యేతి॥ సముద్రస్యసముద్రవి
 షయే- సుబంధసామాన్యపక్షీ- రక్తాంతలోచనేయస్యసరితాంతలోచనః- అనేనమందకోవత్సముక్తం- శుశలక్షణంస్వస్యహృదయకోపమ
 వగమ్యకృతమందహాసం॥ ౧౩॥అవలేపః॥ స్వయంనదశయతీతియత్ అయంసముద్రస్యావలేపఃకృత్యవ్యయః ॥౧౩౪॥ ప్రశమః॥ ప్రశమః
 ఆకోధతా- క్షమాఅపరాధసహిష్ణుతా-ఆజఃవంపరచిత్తాససాత్వం - అకాటిల్పగవా- ప్రియభాషితాప్రియవాదిత్వమిత్యేతెగుణానిగుణ
 యైమసామర్థ్యంఫలంతి- అసమర్థత్వబుద్ధిజనయంతీత్యధః ॥౧౪౪॥కంపునస్సమర్థంనిగుణోచస్యతే- అత్తైతి॥ఆత్మప్రశంసినంఆత్మ
 స్తుతివరం-దుష్టంవంచకం- ధృష్టునిదయమిత్యధః- విపరీధావకంసవపలాయనకరం- సర్వత్రసగుణేషునిగుణైఃమచ- ఉత్సృప్తపండం
 క్లప్తదండం- లోకఃఅజ్ఞోజనః ॥౧౫౪॥ నసామైతి॥బలకృతాప్రధాయశః-పరాక్రమకృతాకీర్తిః- జయోపేత్యతాపిససామూప్రీత్యశక్యత
 ఇత్యసంజనీయం ॥౧౬౪॥ అద్యేతి॥ మద్బాణనిభే-నైః-ఆతపివజలోపరిప్లవచ్ఛిఃమకరైఃనిరుద్ధతోయంవ్యాప్తోయం ॥౧౭౪॥ మహాభోగా
 నీతి॥ భోగినాంమహాకాయానాం- భూమ్నిమక్ష- భోగిస్సుఖేప్రాప్యదిభృతావహాశ్చఫణకాయయోరిత్యమరః | నాగానాంసపాకాణాంమ
 హాభోగానిమహాశరీరాణి- క్షీబత్వమాశం | కరిణాంమత్స్యానాంగజాకారమత్స్యానాం - ఛిన్నానీలింకవ్యత్యయేనానుమంగః - కరా
 కుండాదండా- మర్శ్యవిశేషోమకరఃకరిమకరోభవతితద్విశేషశ్చేతిహలాయుధః॥౧౮౪॥సశంఖేతి॥స్పష్టః ॥౧౯౪॥ క్షమైకసారాణాంభవ
 తామిష్యశీఘ్రితరనుచితేత్యాశంక్యాహ-క్షమయేతి॥సాగరశోషణేప్రవృత్తోశ్యేతావత్సర్వంతంక్షమయాగృహీతచరణోస్త్రీ- మాం-సుప్రప్రమత్త
 కుశితానాంభావజ్ఞానగదృప్తమితివ్యాయేనస్వరూపంప్రకటయతి- మామితి- మాంఽతరనైరపేక్ష్యేజ్ఞస్థితం- అసమర్థంవిజానాతికార్యకరణక్ష
 మంమన్యతే- విజానాతిమకరాలయః- అయోధ్యాధిపతిః కోసరాధిపతిరితత్ - స్వమాత్మానంమన్యతే - కతిపయదిసగ్రహణగర్హితినజానాతి

మధిశిశ్యతిప్రసరభిధానం- ప్రయతఃపరిశుద్ధః- మునిఃమానీ ॥౯॥ తస్యేతి॥ ఆప్రమత్తస్య ఆస్థితస్య ॥౧౦॥ సజ్జతి॥ సఃఅంగుళ్యగీణతాహ
 న్యామిత్యాదిభిః ప్రకటితవీర్యః - నయజ్ఞః ఆరౌసామప్రయోజ్యమిహిసీజ్ఞః - ధర్మవత్సలః అనపరాధిన్యాక్రమణమనుచితమితియోధర్మః త
 స్మివత్సలః ఉపాసత ఉపాస్త ॥ ౧౧ ॥ ఏవంయథాశాస్త్రంశరణాగతత్వేపిఫలప్రదానాభిముఖ్యాభావాత్ సాగరస్యసాపరాధత్వంద
 ర్శయతి॥ నచదర్శయతఇతి॥ నదర్శయతే- ఆత్మానమితీశేషః ॥౧౨॥ సముద్రస్యసముద్రాయకుగ్రీధః ॥౧౩॥ అవలేపఃకృత్యధిన్నంవాక్యం ॥
 స్వయమాత్మానందశయతీతియత్- అయంసముద్రస్యావలేపోగర్వద్వ్యత్యామితీశేషః ॥౧౩౪॥ ప్రశమః॥ ప్రశమశ్చిత్తప్రసాదః- క్షమా
 ఆపరాధసహిష్ణుత్వం- ఆజఃవంకరణత్రయైకరూప్యం - ప్రియవాదితాచేతివితేసతాంగుణానిర్గుణైఃమపురుషేషువిషయే అసామర్థ్యంఫలంతి -
 దుష్టజనాఃసర్వశక్తియంతోపిప్రశమావిపరశ్చేత్తమసమర్థంమన్యాత్యత్యర్థః - అతోయందండస్యైవవిషయఇతిభావః ॥౧౪౪॥ అత్తైతి॥ విపరి
 ధావకంఅమాగ్నవర్తనం ॥౧౫౪॥ నసామైతి॥ కీర్తిఃగుణవత్ప్రాప్రధా- యశఃవాసజనితాభ్యాతిః ॥౧౭౪॥ భోగినాంమహాశరీరాణాం- నాగా

మామీద్య శేజనే ॥౨౦౪॥ నదర్శయతి సామూ మే సాగరాయాపమాత్తనః ॥౨౧॥ చాపమానయ సామి త్రే శరాంశ్చాశీమీ
 పమా ॥ సాగరం శోషయిష్యామి వద్భువియాంతుష్టవంగమాః ॥౨౨॥ అద్యాత్మోభ్యవ పికుర్ధః క్షోభయిష్యామి సాగ
 రం ॥౨౩౪॥ వేలాసుకృతమర్యాదం సహ సోమి ననూకులం ॥ నిర్మర్యాదం కరిష్యామి సాయ కైర్వరణాలయం ॥౨౩౫॥ మ
 హోర్ణనంక్షోభయిష్యామి హాదానవ సంకులం ॥౨౪॥ ఏవముక్త్యాధుష్యాణికోధపిష్యా రితేక్షణః ॥ బభూవ రామో ము
 ర్ధ్వోయుగాంతాగ్ని రిచజ్వల ॥౨౫॥ సంపీడ్యచభనుర్హిరంకంపయిత్వా శరైర్జగత్ ॥ ముమోచః శిఖానుగ్రావజ్ఞా
 నివశతక్రతుః ॥౨౬॥ తేజ్వలంతోమహావేగాస్తేజ సాసాయకోత్తమాః ॥ ప్రవిశంతి సముద్రస్య సగిలంత్ర ప్రవన్నగం ॥
 ౨౭॥ తోయవేగస్సముద్రస్య సనక్రమకరోమహా ॥ సంబభూవ మహా ఘోరస్సమారుతరవస్తదా ॥౨౮॥ ముమోచామి
 మాలావితతశ్శంఖశుక్తిసమావృతః ॥ సభూమపరివృత్తోమిన్సహ సాసీర్వ హేలూదధిః ॥౨౯॥ వృధితాః పన్నగాశ్చాసన్
 దీప్తాస్యాదీప్తలోచనాః ॥ దానవాశ్చ సహావీర్యాః పాతాళతలవాసినః ॥౩౦॥ ఊర్జయస్సింధురాజస్య సనక్రమక రాస్త
 దా ॥ పింధ్యమందర సంతాశాస్సముత్పేతుస్సహస్రశః ॥౩౧॥ ఆఘూణితతరంగాఘస్సంభ్రాంతోరగరాక్షసః ॥ ఉద్వ
 ర్జితమహాగ్రాహస్సగవృత్తి సలిలాశయః ॥౩౨॥ తతస్తుతం రాఘవముగ్రవేగం ప్రకషణ మాణంధనురిప్రమేయం ॥ సామి

ధిక్షమా - ఇతివరంతుమాంనాంగీకుర్వః - వినియోగకాతేహిక్షమాన్వీకార్యా - అద్యక్రోధవివాహీక రవ్యః - ఇత్వాకూణాకా దాచిదిక్ష
 మాకింత్యాజ్యేత్యత్రాహ ఈవృక్షేజనఇతి - ఈవృక్షేజనేప్రాప్తరక్షస్సహవాసదోషే ॥౨౦౪॥ నదశ్శయిత్యథామేకంవాక్యం ॥౨౧॥ ఆపి
 దాచిదాత్మానందశ్శయేదితికరుణయాసముద్రంచాచానిభకత్వ్యక్తమకణాపినిభకత్వయితుముపక్రమతే - చాపమానయేతి ॥ ఏవనిభంబు
 కరణంక్రమేణనిభకత్వ్యకార్యంకారయితుం - అన్యథాసద్యపివశోషయేత్ - చాపమానయనిగుణంబవశీకతుకంసగుణమానయేత్యాశ
 యి - చాపమానయ - అస్యానమృత్వనివతకయితుంనమృంచాపమానయ - సముద్రస్యశేషశ్చయ్యాత్వనతస్త్రిక కించిత్సహజకవతాలక్ష
 ణేనక్షణంవిభంబకృతః - ఆతపహసామిత్రఇతి - గుమిత్రావచనమేవకతకవ్యం జ్యేష్ఠవచనంతునకతకవ్యమితినియమోస్తి - యద్వాసామిత్ర
 రామేప్రచూడంమాకాషీరితిమాలోపపద్ధుమావిస్తాషీః - అథచాపమాత్రమానీతంతథాహ - శరాంశ్చేతి - లీలాప్రయోగాహేళుశేషు
 దానీతేవ్యాహ ఆశీమీపమానితి దృష్టివిమాస్సర్వాఆశీమీఇత్యుచ్చారితే - కిమథంశరానయనమితిశంభ్యసామిత్రితా పృష్టఆహ - సాగరమితి
 ఏకేనైవదగ్ధంసామధ్యేపిశరాన్త్యక్తిప్రస్థంబంధసప్రసాగరానశిశోషయిష్యామిచ్చయా - కోపాతిశయేనస్వబలమజ్ఞాత్వాతాతాద్యశోక్తిః
 శోషయిష్యామితివదతఃకింశరణేతిసశంసనియం - భిన్నంభిన్నంశరైర్దగ్ధమితిరామశరణాంధాహకత్వసంభవాత్ - అంతశేవాపిచత్తర్ధభూత
 జగన్నిర్వాహంకరిష్యామితిభావః - సాగరం - యద్యయం జ్ఞాతిరీధమాచరతి తహివయమపీజ్ఞాతికృత్యక్తుమకణభావః - సాగరింశోష
 యిష్యామి - అనేకసహస్రభ్రాతమేకఏవహరిష్యామి - కింతతఇత్యాహపద్భ్యామితి - ఏకైకస్యపదవ్యయంగమసాధనమితిద్వీవచనం - వానరా
 కాంపిద్యావేవపాదోద్వహస్తాగ్రహణభక్షణాదీనాంతాభ్యామేవదర్శనాత్ - అనేనకృతస్యకార్యవిచ్ఛేదస్యాగరూపమముంచానరపాదా
 భ్యామేవదర్శయిష్యామితిభావః ॥౨౯॥ పక్షాంతరమాహ ఆద్యేతి ॥ అర్థమేకంవాక్యం ॥౨౩౪॥ పునఃపక్షాంతరమేవాహ - వేలాస్త్రితి ॥
 వేలానుచతుర్ముతీరేషు - కృతమర్యాదంకృతవ్యవస్థం - కదాచిదిషేలాఆనతివతకమానమితిర్దర్శః - నిర్మర్యాదంకరిష్యామి - అవ్యవస్థంకరిష్యా
 మి - భూతవేలావయిష్యామిత్వర్థః ॥౨౩౪॥ సముద్రేణవిరపఃపోషితాదానవాదయఏతగరక్షివ్యంతీత్యత్రాహ - మహర్ణావమితి ॥ దానవైస్సహా
 భయిష్యామిత్వర్థః ॥౨౪॥ ఏవమితి ॥ విష్కారితేక్షణఃఏవ ర్జితనయనః ॥౨౫॥ సగపీడ్యేతి ॥ సుపీడ్యదృఢముష్టినామధ్వమవలంబ్య కంఠయిత్వా
 భయకంఠితంకృత్వా - జగత్ - జగత్స్థజంతూక - వజ్రానిత్యభూలోపమా ॥౨౬॥ తఇతి ॥ తేజసాజ్వలంతఇత్యన్వయః - ప్రవిశంతిప్రావి
 శక - త్రస్తవన్నగమిక్రియావిశేషణం ॥౨౭॥ తోయవేగఇతి ॥ తోయవేగఃతరంగమితి - మారుతరవఃనాతజస్యరవః - సమారుతరవః -
 నాతసంఘటనజస్యరవసహితఇత్యర్థః ॥౨౮॥ ముమోచామితి ॥ తీరేమహామిమామాలావితతః - అంతస్తరంగజాలాకృష్టశంఖశుక్తిసమావృతః -
 సజ్వలశరప్రవేశేన సభూమః - మధ్యేశరాగ్నిశోషణేన పరివృత్తోమిన్సాసీర్వతీత్యన్వయః ॥౨౯॥ వృధితాఇతి ॥ ఆపాతాశంశరాః ప్రవి
 స్టాఇతిభావః ॥౩౦॥ తాతాగ్రలికతరంగాన్నత్యంవణాయతి - ఊర్జయఇతి ॥౩౧॥ ఉక్తానువాదేనవిశేషాంతరమాహ ॥ ఆఘూర్ణితేతి ॥
 ఆఘూర్ణితసంభ్రాంతోద్వతితపదాన్యేకాధాని ॥౩౨॥ తతస్త్రితి ॥ తుశ్శేనపూర్వసంధానాద్వైవమ్యముక్తం ఆప్రమేయం ఆపరిచ్ఛేద్యవై
 భవం - ప్రకషణమాణం - అమోఘశరసంధానాదేతిభావః - సముచ్చస్వసంతంకోపేతేతిశేషః - తంరాఘవం - ఉత్పత్యర్ఘుడిత్యాగశ్శ
 మామేత్యక్త్యావితాద్యకంధనురాకషణంమాకుర్వీతుక్త్యా - భయాతిశయాద్విషా - ఆనివతకమానేతస్త్రికాధనురాలంబే ॥౩౩॥ ఇతి

నాంసర్వాణాం - మహాభోగానిమహాభోగాక లింగవ్యత్యయఆషణః ॥౧౮౪॥ సశంభేతి ॥ యద్ధేనదాణప్రహరేణ ॥౧౯॥౨౦॥౨౧॥౨౨౪॥
 వేలాస్త్రితి ॥ వేలానుకృతమర్యాదం వేలానుప్రాగాదిదిచ్ఛతుష్టయతీరేషు - కృతమర్యాదంకృతవ్యవస్థం - వేలానానులంఘనేకృతనియమమిత్యే
 థః - నిషకర్యాదలంఘితవేలంకరిష్యామి ॥౨౩॥౨౪॥౨౫॥౨౬॥౨౭॥౨౮॥౨౯॥౩౦॥౩౧॥౩౨॥౩౩॥ ఇతిశ్రీమహాశ్వరత్తీర్థవితాయాం -

త్రిమత్యసముచ్చస్వంతం మా మేతి చోక్త్యా భనురాలంబే || 33 || ఇతి శ్రీమద్భక్త కాండే - ఏక వింశ స్కంధః:*****

అథోవాచరఘుశ్రేష్ఠస్సాగరం దారుణం వచః | అద్యత్వాంశోమయిష్యామి సహశం మహాణవ || ౧ || శరనిదౌ
గ్ధతోయస్య పరిశుమోస్య సాగర | మయా శోషిత సత్వస్య పాంసురుత్పద్య తేమహా || ౨ || మతాగ్రామ కవిస్ఫుటై నశరవ
క్షేణ సాగర | పారం తేన్యగమిష్యంతి ప్భరేవ ప్లవంగమాః || 3 || విచిన్వన్నాభిజానాసి పౌరుషం వాపి విక్రమం | దానవాల
య సంతాపం మత్తో నాధిగమిష్యసి || ౪ || బ్రాహ్మణాస్త్రేణ సంయోజ్య బ్రహ్మదండనిభం శరం | సంయోజ్య నమః శ్రే
ష్ఠే విచక్షణ మహాబలః || ౫ || తస్మిన్ విక్రప్తై నహ సారాఘువేణ శరాసనే | రోదసీ సంపథా లేవ పర్వతాశ్చ చక్షురే || ౬ ||
తమశ్చ లోక మాచ ప్రేది శశ్చ నచ కాశిరే | సరిమత్సుభిరే చాశు సరాంసి సరిత స్తథా || ౭ || తిర్యక్చ సహనక్షత్రై స్సంగతౌ
చంద్రభాస్కరౌ | భాస్కరాంశుభిరాదీప్తంతమసాచ సమాప్యతం || ప్రచ కా శేత దాకాశ ములాకాశ తదిదిపితం | అంత
రిత్రాచ్చ విద్వాతా నిర్జగ్గురతులస్య నాః || ౮ || పుష్పరుశ్చ ఘనాదివ్యాదివిమారుతప జ్జరయః || ౯ || బభంజ చ తదా వృక్షౌ
జలదానుద్వహస్పతి || అరుజం శ్చైవ శైలాగ్రాన్నిభరాణి ప్రభంజనః || ౧౦ || చివిస్ఫుశోమహా మేఘాస్సంగతాస్సమహా

శ్రీగోవిందరాజవిరచితే - శ్రీరామాయణ భాషణే - శత్పత్తిరీటాఖ్యానే యుద్ధ కాండ వ్యాఖ్యానే - ఏక వింశ స్కంధః:*****
ప్రథమం వానర సేనాతరణాయ సాగరం శరణంగత్వా తస్మిన్న సాగరే చావమానయేతి వాచాభిషయిత్వా తథాప్య నావిష్కృతే నిజరూపం తం
శరైః ప్రక్షోభ్య తావతాప్య నాగతస్య తస్య శ్రీతిముత్పాదయితుం బ్రహ్మ శ్రుసంధా నాయోపక్రమత ఇత్యాహ - అథోవాది నా || సహతాశం - పాతా
శపర్కంతమిత్యథః || ౧ || శరేతి || శరనిదౌ గ్ధతోయస్య - నిజలస్యేత్యర్థః - పరిశుమో - స్య భూమ్యంతగతజలహాస్యస్య - శోషిత సత్వస్య గ్ధ
సత్వస్యేత్యర్థః - తే - మహాపాంసుః అతిశూక్తౌ రెమరుత్పద్యతే - వతః మానసామీష్య వతః మానప్రయోగః - మహావషేషి పునర్యథాజుల
హాపినత్పత్తితథాకరిష్యామితి భావః || ౨ || సరసకలజలశోషణేన పాతాశమాత్రపరిశోమాత్తత్రగమనాసంభవాదాకాశేన గంతవ్యం - తతోవర
మివాసింభధాగమనం - కింకోపేన త్యత్రాహ - మత్కార్మకేతి || శరవషేణ శరజాలేన సేతుస్థానీయేన - సేతుబంధాదికైశోమేన భవేదితి భావః ||
3 || విచిన్వన్నితి || పౌరుషం బలం - విక్రమం పరాక్రమంచ - విచిన్వకవిశేషేణ పర్యాలంచయితుం - నాభిజానాసి - లక్షణాచాత్మోర్విరితీత్యప్రత్యయః -
ఇదమజ్ఞానం సహవాసకృతమిత్యాశయేన దానవాలయేతి సుబోధనం - మత్తోభాషి సంసృతాపంచ - నాధిగమిష్యసి నజ్ఞాస్యసి - మత్పరాక్రమ
మహానకమత్తోభావిబ్రహ్మశ్రుపీడావశినజ్ఞాస్యస్యేవేతి భావః || ౪ || బ్రాహ్మణేతి || బ్రహ్మదండః బ్రహ్మశాపః - తద్వదమోఘమిత్యథః - య
ద్వాబ్రహ్మదండః కెరువిశేషః - తథోక్తం నారదసంహితాచూం - పితామహత్వజక్రూరశ్రీవణకశ్చిఖరాన్నితః | బ్రహ్మదండాహ్వాయః కే
తుస్సర్వభూతానాశనాశితి || బ్రాహ్మణాస్త్రేణ బ్రహ్మశ్రుపంత్రేణ - సంయోజ్య అభిషంత్వ - తద్ధనుకచక్షురే || ౫ || అథాశ్రుసంధానస్య
మరుకాంతారవతిః నాయుగపద్వి నాశ సేతుత్పత్త్యా లేతదుచితమహితాత్పాతాదగ్ధయతి - తస్మిన్నిత్యాది నా || శరసంధానకాలికం లోక
స్యభయందశయతీత్యుక్త్యాహః - రోదసీ ద్యావాపృథివ్యా - సంపథా లేవ భిన్నే ఇవ - ఏకవచనమాహ - ద్యావాపృథివ్యా రోదస్యా ద్యావాభూ
మీవరోదసీన్యభువరః || ౬ || ౭ || తిర్యక్చైతి - శ్లోకద్వయమేకావ్యయం || చంద్రభాస్కరానక్షత్రై స్సహ - తిర్యగ్వక్రం యథాభవతీతథాసంగతౌ
తిర్యగ్గర్భః - శయాదితి భావః - ఆదిప్రాచ్యపద్ధిప్రం - మందరశ్చిత్వా త్రమసావృతత్వాచ్చ సూర్యస్యేతి భావః - సమాప్యతం పవ్యగావృతం ఉ
ల్కాశతదిదిపితం - ఉల్కాలతణముక్తం వరాహమిహిరేణ - ఉల్కాశిరసీవిశాలాసివతంతీవర్ధతే చ తసుపుచ్ఛేతి | నిర్హతలక్షణం తేనైవోక్తం - ప
వనంపవనాభిహతోగగనావనాయదానమాపతతి | భవతి తదానిర్హతస్పచపాపోద్గర్భఖగిరుతతి || ౮ || పుష్పరురీతి || పుష్పరుః చేరుః - మా
రుతపజ్జరయః ఆవహూద్వహాదివాతసగ్రంధాః - దివ్యాః క్లాఘ్యాః || ౯ || బభంజేతి ఉద్వహాఉద్వహం నయక - శైలాగ్రాకపర్వతాగ్రప్రదే
శాక - శిఖరాణి ఖండపర్వతాక - ఆరుజః ఆపీడయక - బహువచనమార్థం || ౧౦ || దివిస్ఫుశేతి || తేనైవ్యుత్తాగ్నయః - తదామహాశన
యోభవక - అశనిస్వరూపమిహిరేణోక్తం - అశనిస్వనేన మహతాయుక్తాన్యగజాశ్వతరుపశుమథేషు | నివతతి విదారయంతీధరాతలంచక్ర

శ్రీరామాయణ తత్పదీకాఖ్యానం - యుద్ధ కాండ వ్యాఖ్యానం - ఏక వింశ స్కంధః:*****

అద్యత్వాది || ౧ || శరనిర్ద్దగ్ధతోయస్య శరవషేణ శోషిత సత్వస్య వేతి శేషః || 2 || విచిన్వన్నితి || విక్రమం జలం పరిశర సేతుబంధనజలస్రంభన
తచ్ఛోషణాదిశక్తిత్వరూపం - విచిన్వకవిశేషేణ పర్యాలంచయక - నాభిజానాసి - పౌరుషం శాస్త్రవశ్యత్వసాజన్యనిబంధనం శరణవరణరూ
పం పురుషకృత్యం నాభిజానాసిమత్తోభావనం సంతాపం నావగమిష్యసి నజ్ఞాస్యసి - సర్వశక్తైరపిధర్మశీలతయా శరణాగతస్య ఫలప్రదానాభా
వేమహానస్థాభావిష్యతీత్యముమర్థం నానీత్యర్థః || ౪ || బ్రాహ్మణేతి || బ్రహ్మదండనిభం శరం బ్రాహ్మణాస్త్రేణ బ్రహ్మశ్రుమంత్రేణ సం
యోజ్యభిషంత్వైత్రిసంబంధః || ౫ || తస్మిన్నితి || రోదసీ ద్యావాభూమి || ౬ || ౭ || తిర్యగితి || చంద్రభాస్కరానక్షత్రై స్సహ తిర్యక్సంగతౌ తిర్య
గ్గథాతథాసంగతౌ పుష్కరమేణ పథాగంతుముపకాంతాదిత్యర్థః - భాస్కరాంశుభిరాదీప్తంతమసాచ సమాప్యతమిత్యనేన విరుద్ధయోస్తేజ
స్తిమిరయోస్సామానాగికరణ్యమభూదిశీమూవ్యతే || ౮ || అంతరిక్షాదితి || మారుతపజ్జరయః - వాతస్కంధాః || పుష్పరుః శ్చేతి వాపాతః || ౯ ||

స్వనాః॥ముముచువైద్యతానగ్నింస్తైమహాశనయస్తదా ॥౧౧౫॥ యానిభూతానిదృశ్యానిచక్షుశ్చాశనేస్వయం॥అ
దృశ్యానిచక్షుశ్చాతానిముముచువైద్యరవస్వనం । శిశ్యిరేచాపిభూతానిసంత్రస్తాన్వద్విజంతిచ ॥ సంప్రవిష్వధిరేచాపినచ
పస్పందిరేభయాత్ ॥౧౩౫॥ సహభూతైస్సతోయోమిస్సనాగస్సహరాక్షసః॥ సహసాభూతతోవేగాద్భీమవేగో
మహూదధిః ॥౧౪౫॥ యోజనంవ్యతిచక్రామవేలామన్యత్రసంప్లవాత్ ॥ తంతదాసమతిక్రాంతింనాతిచక్రామరా
ఘవః॥ సముద్ధతమమిత్రఘ్నారామోనదనదీపతిం ॥౧౬॥ తతోమధ్యాత్మముద్రస్యసాగరస్యసముత్థితః॥ ఉదయంహిమ
హాశైలాప్యేరోరివదివాకరః ॥ ౧౭ ॥ పన్నగైస్సహదీప్తాస్సైస్సముద్రఃప్రత్యదృశ్యత । సిద్ధవైహార్యసంకాశోజాం
బూనదవిభూషితః ॥ రక్తమాల్యాంబరధరఃపద్మవత్ప్రభేక్షణః । సర్వపుష్పమయాందివ్యాంశిరసాధారయన్సజంజా
తరూపమయైశ్చైవతపసియవిభూషితైః । అత్తజానాంచరత్నానాంభూషితోభూషణోత్తమైః॥ ధాతుభిగ్నంశితశ్చై
లోవివిధైహిమవానివ । ఏకావళీమధ్యగతంతరశంపాటలప్రభం॥ విపులేనోరసాభిభ్రాంతౌస్తుభస్యసహూదరం ।
ఆఘూణితతరంగౌఘఃకాళికానిలసంకులః ॥ ౨౦॥ఉద్వతితమహాగ్రాహస్సంభ్రాంతోరగరాక్షసః॥ (దేవతానాం
సురూపాణాంనానారూపాభిరీశ్వరః । గంగాసింధుప్రథానాభిరాపగాభిస్సమావృతః ।) సాగరస్సముపక్రమ్యపూర్వ
మామంత్ర్యవీర్యవాక్ ॥ అబ్రవీత్ పాంజలిర్వాక్యంరాఘవంశరపాణినం ॥౨౩౫॥ పృథివీవాయురాకాశమాపోజ్యో
తిశ్చరాఘవ॥ స్వభావేసామ్యతివృంతిశాశ్వతంమాగమాశ్రితాః ॥౨౪౫॥ తత్స్వభావోషమాప్యేవయదగధోహమ

సంస్థానేతి ॥౧౧౫॥ యానిత్యాదిశ్లోఃద్వయమేకంవాక్యం॥ యానిభూతానిదృశ్యానిచక్షుశ్చాని అదృశ్యానిపిశాచాదీని. తానిసర్వాణిభూ
తానిసంత్రస్తాని- అతవివోద్విజంతిగంవమానానిసంతి - అశనైస్సచ- అశనిస్వరసమయధాతథా - చుక్రుకుంతిధాభైరవస్వనంముముచుః -
తతోశిశ్యిరేసుప్రాని- సుప్రవద్భూమాపతితానీత్యర్థః- తత్రాపిసగప్రవివ్యధిరేచింతయాదుఃఖితాని- భయాన్నపస్పందిరేనచలితాని ॥౧౩౫॥ అ
ధసముద్రరాజస్యోత్థానంసూచయతి-సహభూతైరిత్యాదినా॥ తతోవేగాత్పూర్వసంకాంతోత్తద్రామవేగాత్ - సహసాశరసంధానసమయ
వీవ- భీమవేగోభూత్-భీమప్రవాహవేగోభూత్ - కేవలశరమోక్షకృతాత్క్షోభాత్ బ్రహ్మస్త్రమోక్షారంభేపమాక్షోభోభూదిత్యర్థః ॥౧౪౫॥
వేగఫలందర్శయతి-యోజనమిత్యాదినా॥ సార్ధశ్లోకవికాన్వయః. సంప్లవాత్ వారిపూరేణ-వేలామన్యత్రవేలాంవివేత్యర్థః-అధవాసంప్లవాదన్య
త్రప్రళయంశినా-వేలాంయోజనంయోజనపర్యంతంవ్యతిచక్రామ అతిక్రాంతవాక్- యోజనమంతర్జ్ఞోభూదితిత్యప్యాహుః-తంసమతిక్రాం
తంపలాయమానంనాతిచక్రామపలాయమానంప్రతిశస్త్రప్రయోగరూపాతిక్రమంపచకార ॥౧౬॥తతః॥ సముద్రస్యమధ్యాత్ ఉన్నతాత్-స్వ
యంసాగరఃసముద్రాభిమానిదేవతా- దీవాకరఇవబభావితీకేవః ॥౧౭॥ పన్నగైర్వాది జాంబూనదజంబూనదీప్రభవంస్వర్ణం-రత్నమాల్యం
రత్నవైకృత్యమాలా- జాతరూపమయైః ఆకరజనువర్ణప్రచురైః- తపసియవిభూషితైఃరత్నకీలనాహాద్రుతకనకభూషితైః- రత్నానాంసంబం
ధిభిర్భూషణోత్తమైః- ఏకావళీమక్రవళీ- తరశంనాయకరత్నం- ఆఘూర్ణితః చలితః- కాళికామేఘువశ్చక్రైః- మేఘజాలేపికాళికేత్యమరః -
తయానిలేనచసంకులఃక్షుభితః- మేఘునిలౌసముద్రస్యసహచరావతిప్రసిద్ధిః ॥౨౦॥ ఉద్వతితేత్యాదిసార్ధశ్లోకవికాన్వయః ॥ ఉద్వతితః
ఉద్భాగ్నిమిలిః- సముపక్రమ్యసముపాగమ్య- స్వసాజన్యంపురస్కర్తు- పూర్వంఆచుఃత్ర్య ఆహూయప్రకృష్టోమూర్ధ్నికృతోంజలిః యస్యాసా
ప్రాజలిః - శరపాణినమితిసకారాంతత్వమార్హం-స్వవిరోధినోమరువాసిలోరామేణభూతయితం స్వయంరావణభీతత్వేనతత్సంహరక్షమమ
స్యపరాక్రమంపరీక్షించుచసముద్రవితావత్పర్యంతంవిశంభితవానిభివోధ్యం ॥౨౩౫॥ కింభిభోస్తవమయాకతావ్యం- కింగాధత్వం- ఉతజలస్తం
భసగ- ఆహూస్త్వితేతుబంధనాసూర్యమిత్యాశంక్య నతావదాద్యఃపక్షాత్పాహ- శ్లోకద్వయేన- పృథివీతి ॥ సామ్యప్రసన్న- అనేనాజలికర
జానంతరమేవరామః ప్రసన్నఇతిగమ్యతే- పృథివ్యాదయః పంచపదార్థాః శాశ్వతంనిత్యంమార్గమర్యాదాంత్రితాస్సంతః- స్వభావేకాతిన్య
తిర్భగ్గునావకాశప్రదానాగాధత్వోఽప్యజ్వలనావిస్వస్వభావే- తివృంతి- స్వస్వభావంనాతిక్రామంతిత్వర్థః॥౨౪౫॥ ఏమకస్తేస్వభావఇత్య

బంధంజేతి॥ శైలాగ్రాన్తైలోచ్చప్రదేశాన్ ॥౧౧౫॥ ఉపిచేతి॥ వైద్యతాన్విద్యుత్సంఘాతాన్ ॥౧౧౫॥ యానితి॥ అశనైస్సచ- అశనిఘ్నా
షమల్యంయధాతథాచుక్రుకుః॥ శిశ్యిరేచితి॥ ఉద్విజంతిఆకంపంతి ॥౧౩౫॥ సహేతి॥ తతోవేగాత్ - ప్రభవప్రయక్తకేవలబాణప్రయోగకృ
తాత్క్షోభాత్ - ఉదధిఃభీమవేగోభూత్ బ్రహ్మస్త్రసంధానెనాతిభయంకరక్షోభోమాదిత్యర్థః ॥ ౧౪౫॥ యోజనమితి॥ మహూదధిఃసంప్ల
వాత్ వారిపూరేణవేలామన్యత్రయోజనంవ్యతిచక్రామరామశరసంధానత్సంబంధసత్సాగరజలంవేలాంవిస్సృజ్యయోజనమాత్రం పరావృత్తగవేలా
ముల్లంఘ్యయోజనమాత్రం బహిఃగతంవేత్యర్థః ॥ తంసాపరాధం సాగరంనాతిచక్రామనాభ్యభవత్ - నావధీదిత్యర్థః - పరమకారుణికేన
శ్రీరామేణసముద్రభయోత్పాదసార్ధమేవం బ్రహ్మస్త్రంసంహితం- నక్షతద్వధార్థమితిభావః ॥౧౬॥ ౧౭॥ జాతరూపేతి॥ తపసియవిభూషితైః
రత్నకీలనస్వర్ణభూషణైః- అత్తజానాగ- స్వస్తిన్నుత్పన్నానాం- కాళికానిలసంకులః మేఘవటలసంమిళితనాయనాసంకులః- మేఘజాలేపికా
ళికేత్యమరః ॥౨౦॥ సముపక్రమ్యసముపాగమ్య ॥౨౩౫॥ స్వకీయావరాధంపరిహతుంపాతేనికామాహ ॥ పృథివీత్యాది - స్వభావేస్వసాధి
కారే ॥౨౪౫॥ తవస్వభావఃకీదృశఇత్యతహ - తత్స్వభావఇతి॥ ఆహుచప్లవః అగాధఇతియత్ - ఏషమమాపిస్వభావః- గాధస్తువికారోభ

క్షవః॥ వికారస్తుభవేద్ధాఢవీతత్రైప్రవదావ్యహం ॥౨౫౪॥ నకామాన్నచలోభాద్వానభయాత్పృథివాత్కజః ॥ గ్రాహ
నకామిలజలం స్తంభయేయంకథంచన॥౨౫౫॥ విధాన్యేరామయేనాపివిషహిష్యేహ్యహతథా, గ్రాహనప్రహరివ్యం
తియావత్సేనాతరివ్యతి | హరిణాంతరణేరామకరిష్యామియథాస్థలం ॥ ౨౮ ॥ తమబ్రవీత్తదారమడిద్యతోహినదీవతే |
అమోఘాయంమహాబాణఃకీర్తికాదేశేనిపాత్యతాం ॥ ౨౯ ॥ రామస్యవచనంశ్రుత్వాతంచదృష్ట్వామహాశరం | మ
హాబాధధిర్మహాతేజారాఘవంవాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౩౦ ॥ ఉత్తరేణావకాశోస్తీకశ్చిత్పుణ్యతమోమమ ॥ ద్రుమకుల్యథతి
ఖ్యాతోలోకేఖ్యాతోయథాభవాత్ ॥ ౩౧ ॥ ఉగ్రదర్శనకమాణోబహవస్త్రదస్యవః | అభీరప్రముఖాఃపాచాఃపిబంతిన
లిలంమమ ॥ ౩౨ ॥ తైస్తుసంస్పర్శనంపాపైర్గుసహేపావకర్తృభిః | అమోఘఃక్రియతాంరామతత్రతేషుశరోత్తమః ॥
౩౩ ॥ తస్యతద్వచనంశ్రుత్వాసాగరస్యసరాఘవః | మమోచతంశరందీప్తంవీరస్సాగరశర్మనాత్ ॥ ౩౪ ॥ తేనతస్త్వరుకాం
తారంపుథివ్యాంఖలుఃశ్రుతం | నిపాతితశ్శరోయత్రదీప్తాశనిసమప్రభః ॥ ౩౫ ॥ ననాదచతదాతత్రవసుధాశల్యపీడితా
తస్మాద్ద్వనిముఖాత్ప్రియముత్సపాతరసాతలాత్ ॥ ౩౬ ॥ సబభూవతదాకూపోవ్రణిత్పృథివిశ్రుతః | సతతంనోఽస్థితంతో
యంసముద్రస్యేవదృశ్యతే ॥ ౩౭ ॥ అవదారణశబ్దశ్చదారుణస్సమవ్యత ॥ ౩౮ ॥ తస్మాత్తద్బాణపాతేనత్వపఃకుక్షివ్యశో

తపోహ-తదితి॥ తత్తత్సాత్ - సర్వేషాంపుథివ్యాదీనాం స్వస్వభావానతిలంఘిత్యాత్ - అహంఆగాధః అప్లవః అలంఘ్యశ్చేతియత్ ఏషఃమమాపి
స్వభావః తస్మాదేవమేవమయాస్థాతవ్యం - గాధఃప్లవవిషయోహమితియత్ - ఏషఃమమవికారః అన్యథాభావః - తదామయానస్థాతుంయు
క్తం - ఏతత్ఉక్తస్వరూపంతేప్రవదామిప్రావదం - ప్రదదామితిపాతెవ్యయమేవాధః - ధాతూనామనేకాధకత్వాత్ ॥౨౫౪॥ ద్వితియప
క్షోప్యనుపవన్నఇత్యాహ-నకామాదితి॥ కామాత్ ఆర్థేచ్ఛయా-లోభాత్ లబ్ధవస్తుత్యాగాసహిష్టుతయా-భయాత్ దండభయాత్ - పార్థివా
త్తజేత్యనేనసర్వమర్యాదాస్థావహాసీతిద్యోతయతి-నస్తంభయేయంపీడాకరత్వాదితిభావః ॥ ౨౫౫॥ తృతీయంకుపడంకక్షీకరోమిత్యాహ-విధా
న్యఇత్యాదిసార్థశ్లోకేన॥ యేనయథాహం- విషహిష్యేష్యామి- తథావిధాన్యే- కింతచ్ఛక్యమిత్యపేక్షాయామాహ- గ్రాహేత్యాది- యావ
త్సేనాతరివ్యతివాత్ గ్రాహనప్రహరివ్యంతి- జలేపిహి కేచిద్గమివ్యంతి- హరిణాంతరణేవిషయే - యథాస్థలంభవతియథాసేతుమార్గోభవతి
తథాకరిష్యామి- సేతుబంధద్రవ్యావకవణాదివిఘ్నంనకరిష్యామీత్యర్థః ॥౨౮॥ తమితి॥ ఉద్యతఃకృతస్సంధానః ॥౨౯॥ రామస్యేతి॥ మహాతే
జాః స్వాభిమతలాభేనజనితకాంతిః ॥ ౩౦ ॥ ఉత్తరణేతి॥ ఉత్తరణసమీపవత్రిన్యత్తరభాగే - ఏనబస్యతరస్యామమారేపంచమ్యుత్తేనవ-
మమావకాశః- మధ్యప్రదేశఇత్యర్థః- పుణ్యతమఃచారుతమః- పుణ్యంతుచార్వశీత్యమరః॥దుగ్రమేషుకుల్యాయస్సాసాదుగ్రమకుల్యః- కుల్యల్పా
కృత్రిమాసరితిత్యమరః ॥౩౧॥ఉగ్రేతి॥ఉగ్రేదర్శనకర్తృణీయేమాంతేఉగ్రదర్శనకర్తృణః-దస్యవఃశత్రవః-దన్యుశాత్రవశత్రవశత్రవమరః॥దస్యవః
చోరావా- ఆభీరామహాశూద్రాః ॥౩౨॥ తైరితి॥ తత్రదుగ్రమకుల్యే- తేషుఆభీరప్రముఖేషు ॥౩౩॥ తస్యేతి॥ సాగరదశకానాత్సాగరమతేన -
యద్వా- అంగుళ్యానిర్దిశ్యసాగరేణప్రదర్శనాత్ ॥౩౪॥ తేనైతి॥ తేనశరమోక్షణేన ॥౩౫॥ ననాదేతి॥ననాదజలనిర్గమేనేతిభావః-వ్రణముఖా
త్ వ్రణముఖద్వారేణ॥౩౬॥సంస్థితః॥సఃవ్రణముఖంవ్రణకూపఇత్యభివ్యక్తి౯బభూవ-సతతమితి-తస్యేతిశేషః ॥౩౭॥అవదారణేతి॥ అవదారణశబ్దః

వేత్ - ఏతత్రైప్రవదామిప్రావదం- తత్తస్మాత్కారణాత్ తవసమక్షంనాగమమితిశేషః ॥౨౫౪॥ తహిమామాఘాత్స్వభావహానిః ఘనీభవనేనా
స్మాకంమూగంప్రయచ్ఛేత్యాశంక్యతథాత్వేజలచరంతుపీడాస్యాత్ ప్రకారాంతరేణమార్గంకరిష్యామీత్యాహ॥ నకామాదిత్యాదిశ్లోకద్వయే
న॥ కామాత్ అభిలాషాత్ లోభాత్ స్వకీయవస్తుపరిత్యాగాసహిష్టుత్వాత్ రాగాదనురాగాచ్చ - నకామిలజలంస్తంభయేయం-భయా
ద్వానస్తంభయేయం- కథంచనఅస్యేనహేమనానస్తంభయేయం- కింతుఅహమపియేనవిషహిష్యేయవాత్సేనాతరివ్యతి- తావద్గ్రాహకీయథా
సేనానప్రహరివ్యంతితథావిధాన్యతియోజనా॥తమేవప్రకారమాహ-హరిణామితి॥ హరిణాంతరణేవిషయేస్థలంయథాభవతితథాకరిష్యామి-
సేతుబంధసమయే సేతుబంధసాధనభూతమృద్ధురపర్వతాదీనానిమజ్జనంయథాసభవతితథాకరిష్యామీత్యర్థః- యద్వాసేనాతరణమూగం
ప్రదానప్రకారమాహ- నకామాదిత్యాదిసార్థద్వాభ్యాం- కామాత్ యత్కించిద్వస్త్రభిలాషాత్ - నకామిలజలంస్తంభయేయం- లోభాత్
స్వకీయవస్తుపరిత్యాగాసహిష్టుత్వాన్నస్తంభయేయం- కథంచనప్రకారాంతరేణాపిస్తంభయేయం- కింతుహేమపార్థివాత్తజేత్యనేనదశరథేవతి
జేత్యనేత్యుక్తంభవతి- ఈశ్వరత్వాదేవభయాత్ త్వద్భయాత్ రాగాత్ త్వయిభక్త్యాచవానరరూపాంతరంగభక్తసహితత్వత్వాదారవిం
దరజోవహనభాగ్యంమయాలభ్యమిభక్త్యాజలంస్తంభయేయమిత్త్యర్థః- అబ్రవీత్ప్రాంజలిర్వాక్యంరాఘవంశరపాణినమిత్యుక్త్యాభయాన్తార్గవ
దత్యోక్తిః ॥౨౮॥ తమితి॥ ఉద్యతఃసంయోజితః ॥౨౯॥ ౩౦॥ ఉత్తరణేతి॥ ఉత్తరణసమీపదేశవతీ-దుగ్రమకుల్యభ్యోవకాశోదేశః అస్థితి
సంబంధః ॥౩౧॥ ఉగ్రేతి॥ ఉగ్రదర్శనకర్తృణః- ఉగ్రేదశకానకర్తృణీయేమాంతేతథా ॥౩౨॥౩౩॥ తస్యేతి॥ సాగరదశకానాత్ సాగరోపదేశ
శాత్ ॥౩౪॥ తేనైతి॥ తేనరామేణ- దీప్తాశనిసమప్రభః- శరోయత్రనిపాతితః- తత్స్థలంపుథివ్యాంమరుకాంతారమితివిశ్రుతంఖలుపూర్వమే
వప్రసిద్ధంహేత్యధః ॥౩౫॥౩౬॥ సన్ధితి॥ సతతమితి - మరుభూమారామబాణవ్రణాదుత్థితంతోయంస్వాదూషకంసముద్రస్యేవసముద్రసలిల

వ.యత్ ॥ ౩౮ ॥ విఖ్యాతంత్రిమలకేషుమరుకాంతారమేవతత్ ॥ ౩౮ ॥ శోషయిత్వాతతఃకుక్షింరామోదశరథాత్తజ్ ॥
 వరంతస్తైదదౌవిద్వామరవేమరవిక్రమః ॥ ౩౯ ॥ పశ్యవ్యశ్చల్పరోగశ్చఫలమూలరసాయతః ॥ బహుస్సేహౌబ
 హుక్షీరస్సుగంధిర్వవిభావధః ॥ ఏవమేతైగుణైర్వక్తృబహుభిస్సతతంమరుః ॥ రామస్యవరదానాచ్చశివఃపథాబభూ
 ఎహ ॥ ౪౦ ॥ తప్తిదగ్ధేతదాకుక్షౌసముద్రస్సరితాంవతిః ॥ రామంసర్వశాస్త్రజ్ఞమిదంవచసమబ్రవీత్ ॥ ౪౧ ॥ అయం
 సామ్యసల్లోనామతనుజోవిశ్వకర్మణః ॥ పితృవత్తవర్శీగ్రీమాప్రతిమోవిశ్వకర్మణా ॥ ౪౨ ॥ ఏవసేతుంమహే
 త్సాహఃకరోతుమయివానరః ॥ తమహంధారయిష్యామితథాహ్యేషయథాపితా ॥ ౪౩ ॥ ఏవముక్త్వోదధిర్మత్తస్సముత్థా
 యసశస్తదా ॥ అబ్రవీద్వానరశేస్తోవాక్యంరామంమహాబలః ॥ ౪౪ ॥ అహంసేతుంకరిష్యామివిస్తీర్ణేవరుణాలయే ॥ పి
 తున్నానుభ్యోమాస్థాయతత్త్వమాహమహేహదధిః ॥ ౪౫ ॥ దండపవపరోతోకేపురుషస్యేతిమేమతిః ॥ ధీక్తమామక్య
 తజ్జ్ఞేషుసాంత్యందానమథాపివా ॥ ౪౬ ॥ అయంహిసాగరోభీమస్సేతుకర్మదిదృక్షయా ॥ దదౌదండభయాద్గాధంరామ
 వాయమహేహదధిః ॥ ౪౭ ॥ మమమాతుర్వరోదత్తోమందరేవిశ్వకర్మణా ॥ ఔరసస్తస్యపుత్రోహంసదృశోవిశ్వకర్మ
 ణా ॥ ౪౮ ॥ స్మారితోష్ట్రహమేతేనతత్త్వమాహమహేహదధిః ॥ నచాప్యహమనుక్తోనైప్రబూరియామాత్మనోగుణా ॥

చాణస్యేతిశేషః ॥ ౩౭ ॥ తస్మాదిత్యర్థం ॥ తద్బాణపాతేన - తస్యచాణస్యపాతేన - కుక్షిమలవలేషుస్థితా అపఃపూర్వంపాపస్ఫుష్టానిజ
 లాని - తస్మాత్తద్రుచకుల్బాత్ - అశోషయత్ - న్యవారయదిత్యర్థః ॥ ౩౮ ॥ పూర్వంరామచాణపాతేనపురీవ్యాంవిశ్రాంతత్వముక్తం - సంద్రవి
 రోధినిరసనాత్ త్రిమలోకేషువిఖ్యాతత్వమాహ - విఖ్యాతమితి ॥ మరుకాంతారమేవమరుకాంతారనామైవ - విఖ్యాతంప్రసిద్ధమభూదిత్యర్థః ॥
 ౩౯ ॥ శోషయిత్వేతి ॥ కుక్షింసముద్రమధ్యప్రదేశంమరుకాంతారం - శోషయిత్వానగ్ధౌ - కథంమనుష్యత్వంభావయతోవరదానమిత్యత్రా
 హ - అమరవిక్రమజతి - సత్వేనలోకాన్జయతీన్యాదేనవశీకృతస్వలోకైత్యర్థః ॥ ౪౦ ॥ వరశోధిముఖేనదశయతిశ్లోకద్వయేన - పశ
 వ్యశ్చత్వాని ॥ పశ్యవ్యవకుభ్యోహితః - చహుపభోగ్యచాలతృణాదిసమృద్ధిత్యర్థః - ఆల్పరోగః ఆరంభపివపిష్టరోగః - రసఃమధు - ఆయు
 తఃసమంరాద్యుక్తః - స్నేహఃపుత్రం - ఔషధమోషధిసమాహః - ఏవమేతైః ఏవంప్రకారైఃగుణైఃభౌగ్యైః - యుక్తఃసంయుతః - శివఃపం
 థాః - శోభచంద్రదేశైత్యర్థః ॥ ౪౧ ॥ తస్మిన్నితి - స్పష్టం ॥ ౪౨ ॥ ఏవంసేతునిమాణాసుకూలంస్థాస్యామీత్యుక్తవాక్ - సంప్రతివరదాన
 సంతుష్టోవాక్సహాయమాచరతి - అయమితి ॥ దండఃమత్తుల్యః పుత్రస్తేభవిష్యతీతిమాత్రేదత్తవరః ॥ ౪౩ ॥ ఏవజతి ॥ తంసేతుం - తథాహ్యేషయ
 థాపితేతి - పితాయథాయాద్యశశక్తిమాత్రాతాప్యశోయమిత్యర్థః ॥ ౪౪ ॥ ఏవమితి ॥ ఉదధిఃనప్తః అంతఃపాతః ॥ ౪౫ ॥ అహమితి ॥ పితు
 న్నానుభ్యో - పితృదత్తంసామ్యకం ॥ ౪౬ ॥ అధవానరాప్రత్యాహ - దండృత్యాదిశ్లోకద్వయేన ॥ అతోరామవాయేతివరోక్షుదేశః -
 హిమవాత్మందరోమేరుత్యాదివత్ మధ్యేవిచాక్యంవా - దండపవ - వరఃసమీచోనోపాయః - యమాంసాంత్యంసామదానంవాధిక్ - తమా
 దయోనోపాయాదిత్యర్థః ॥ ౪౭ ॥ ఉక్తేధేః హేతుమాహ - అయంహితి ॥ హియస్తాత్సాగరఃసగరఖానితః - ప్రత్యుపకారానభిజ్ఞాత్యర్థః -
 దండభయాత్ సేతుకర్మదిదృక్షయా - గాధందదాదిత్యన్వయః - సేతుకర్మదిదృక్షాచదండభయాదేవాస్యజాతేత్యర్థః ॥ ౪౮ ॥ పూర్వో
 క్తస్యపితృశుల్యసామధ్యోలాభస్యహేతుందశయతి ॥ మమేతి ॥ నయాసదృశః పుత్రస్తవభవిష్యతీత్యేవంరూపోవరః - అయంచాణః ఔరస
 స్తస్యపుత్రోహంసదృశోవ్యోమకణిత్యగువాదాభిధః ॥ ౪౯ ॥ తప్యోతావత్సగ్యంతంకిమర్థంనోక్తవాసనీత్యత్రాహ - స్మారితి ॥ ఏతేన
 సముచ్చేణ - అనుక్తానిమిత్రాంతరమప్యాహ - నచేతి - అనుక్తః అస్యేనానుక్తః స్వేనైవోక్తామహాకమాంరంభేవిశ్వాసోనభవేదీతిభావః ॥ ౫౦ ॥

మిరవ్యత్యతత్యర్థః ॥ ౩౭ ॥ ౩౮ ॥ తస్మాదితి ॥ తద్బాణపాతేనకుక్షిష్యవలేషుపః ఆభీరాదీనాంజీవనసాధనభూతాః పురాతనీరపఃతస్మాద్దే
 శానశోషయత్ నిరాసయత్ రామజితీశేషః - యద్వాపూర్వమాపఃపాపిష్టాభీరస్ఫుష్టాః తాశస్తాత్ పాపిష్టాభీరస్ఫుశానాద్దేతోః తద్బాణ
 పాతేనాశోషయత్ - రామజితీశేషః - కుక్షింసముద్రకుక్షింతతోమోక్షయిత్వాపురాతనపాపిష్టాభీరజనాన్చయిత్వా ॥ ౩౯ ॥ పశ్యవ్యతి ॥ పశ
 వ్యఃసమభ్యోహితః ॥ ౪౦ ॥ ౪౧ ॥ తస్మిన్నితి ॥ కుక్షోదగ్ధేశోపితజతే ॥ ౪౨ ॥ అయమితి ॥ పితృవిశ్వకర్మణాదత్తవరః ఆకాశజలోపరిస్థాయిగ
 మనశీలిమనాదనిమాణాదిసర్వకర్మకళశేనసదృశసామర్థ్యః ॥ ౪౩ ॥ ఏవజతి ॥ నలఃకథంసేతుంబద్ధుంకన్నయాత్తత్రాహ - యథేతి -
 యథాపితావిశ్వకర్మసమనలస్తథేనసంబంధః ॥ ౪౪ ॥ ఏవమితి ॥ నప్తఃఅంతఃపాతః ॥ ౪౫ ॥ ౪౬ ॥ అయమితి ॥ అయంసాగరఃదండభయాత్సై
 తుకర్మదిదృక్షయాగాధందదాదిత్యన్వయః ॥ ననురామసంబంధిత్యమాత్రేణమానుమతేమైనాకద్వారేణకృతోపకారః సాగరస్సాక్షాదామేన
 మాగత్యప్రపన్నేసతి అముముపాయంప్రథమతపివాఽలంబేనకిమర్థంనోపద్రవ్యవానితీత్యేత్యం - మయావనిలంబేత్రీయమాణేలిలంబమసహమా
 నోరామోమయికోపాదస్త్రంసంధాస్యతి - ఏతస్మిన్సంతరేతంప్రసాదయిత్వాసంహితేనాస్త్రిణమమశత్రూన్సారయిత్వాపశ్చాదువకరిష్యామి
 తిధియాస్థితజ్జితనదోషః ॥ ౪౭ ॥ స్వస్యపితృసదృశత్వందర్శయితుంవరాగమనప్రకారమాహ ॥ మమమాతురితి ॥ మమమాతుఃవరోదత్తః మయా
 సదృశఃప్రవపుత్రోభవిష్యతీత్యేవంరూపః ॥ ౪౮ ॥ నలఃసముద్రోపదేశాత్ ప్రాగేతైత్యానుభ్యంకింనావదత్తత్రాహ ॥ నచేతి ॥ ౫౦ ॥ ౫౧ ॥

౫౦౫॥నమః శౌచ్యహంసేతు కర్తుం వైవరుణాలయే॥ కామమద్యైవబద్ధంతు సేతుంవానరపుంగవాః ॥౫౦౬॥తతో
 తిస్సప్తారామేణసర్వతోహరియూధపాః॥అభిపేతుర్వహరణ్యంహృష్టాశ్శతసహస్రశః ॥౫౦౭॥ తేనగాన్మగసంకాశా
 శ్శాఖామృగగణర్షభాః॥బభంజుర్వానరాస్తతప్రవకర్షుశ్చసాగరం ॥ ౫౦౮ ॥ తేసాలైశ్చాశ్వకణైశ్చభవైర్వంశైశ్చ
 వానరాః॥ కుటజైర్జునైస్తాలైస్తిలకైస్తిమకైరపి । బిలైశ్చసప్తపక్షైశ్చకణికాకైశ్చపుష్పితైః ॥ చూతైశ్చ
 శోకవృక్షైశ్చసాగరంసమపూరయ॥౫౦౯॥ సమూలాంశ్చవిమూలాంశ్చపాదపాహరిసత్తమాః ॥ ఇంద్రకేతుని
 వోన్యన్యప్రజహుః॥౫౧౦॥హరయస్తరూ॥తాలాకాదాడిమగుల్మంశ్చనారికేళ్యాభీతకా॥పమథాఖదిరా
 స్నింబాసమాజహుఃస్సమంతతః॥౫౧౧॥ హస్తీమాత్రాస్త్రహంకాయాఃపాషాణాంశ్చమహాబలాః॥పర్వతాంశ్చసము
 త్పాట్యయంత్రైఃపరివహంతిచ॥ ౫౧౨॥ ప్రక్షిప్యమాజైరచలైస్సహసాజలముగ్ధతం ॥ సముత్పతితమాకాశముపాసర్వ
 త్రతస్తతః॥ ౫౧౩॥ సముద్రంక్షోభయామానుర్వానరాశ్చసమంతతః ॥ సూత్రాణ్యన్యేప్రగృహ్లాంతివ్యాయతంశత
 యోజనం ॥ ౫౧౪ ॥ నశశ్చక్రేమహాసేతుంమధ్యేనదనదీపతేః । సతథాక్రియతేసేతుర్వానరైర్హోరకమృభిః॥౫౧౫॥
 దండానన్యేప్రగృహ్లాంతివివిన్వంతితథాపరే॥౫౧౬॥వానరాశ్శతశస్త్రరామస్యాజ్ఞాపురస్సరాః॥మేఘభైఃపర్వతాన్త్రైశ్చ
 తృణైఃకాశైర్బబంధిరే ॥౫౧౭॥పుష్పితాన్త్రైశ్చతరభిసేతుంబద్ధంతివానరాః॥ ౫౧౮॥ పాషాణాంశ్చగిరిప్రఖ్యాతగిరి
 ణాంశిఖరాణిచ॥ దృశ్యంతేపరిధావంతోగృహ్యవారణసన్నిభాః॥౫౧౯॥ శిలనాంక్షిప్యమాణానాన్తైలానాంచనిపా
 త్యతాం॥ బభూవతుములశ్శబ్దస్తదాతప్తికామహేంద్రాః॥౫౨౦॥కృతానిప్రథమేనాహ్నియోజనానిచతుర్దశ॥ప్రహృ
 త్తైర్దజనంకాన్తైస్త్రమాణైఃప్లవంగమైః ॥ ౫౨౧ ॥ ద్వితీయేనతథాచాహ్నియోజనానితువింశతిః ॥ కృతానిప్లవన్తై
 స్త్రాణాంభీమకాయైర్మహాబలైః॥౫౨౨॥అహ్నితృతీయేనతథాయోజనాకృతానితు ॥ త్వరమాజైర్మహాకాయైరేకవింశ
 తిరేవచ ౫౨౩॥చతుర్థేనతథాచాహ్నిద్వావింశతిరథాపిచ॥ యోజనానిమహావేగైఃకృతానిత్వరితైస్తుతైః॥ ౫౨౪ ॥
 పంచమేనతథాచాహ్నిప్లవన్తైఃక్షిప్రకారిభిః॥ యోజనానిత్రయోవింశత్సువేలమధికృత్యతైః ౫౨౫ ॥ సవానరవర్శ్మ

నకేవలముక్తిచూత్రంసమఘాశ్చాపీత్యాహ-సమఘాశ్చేతి॥ బద్ధంతు- బంధనాయశిలాదికమానయంత్యిత్యర్థః ॥౫౦౬॥ తతఃతి॥ అతిస్సప్తా
 నియక్తాః ॥౫౦౭॥ తతఃతి॥ నగాశ్చమృతా- నగసంకాశాః గిరిసంకాశాః- వానరాధిపతిత్వేపిమనుష్యత్వంసంభవతినిమాదస్థవత్సర్వధికరణ
 పూర్వపక్షన్యాయాదతతహ- వానరాఃతి- తత్రతదాని- ప్రచకమః ఆనయంతిస్త ॥౫౦౮॥ సేతుబంధనసాహ్యకృతాంవృక్షాణాంకృతార్థ
 తాంవ్యంజయితుంతా- పరిగణయంతిశ్లోకద్వయేన- తేసాలైశ్చాదినా ॥౫౦౯॥ అతైవామానయనశైఃపుమాహ-సమూలానితి ॥౫౧౦॥హ
 రయస్త్రాత్పుత్రకేమః- వృక్షేషాన్మూలితేషుగుల్మదీనాజహుఃరిత్యాహ-తాలానితి ॥ తాలాకాక్షుద్రతాలా- ఖదిరాకాఆరిమేద
 కా ॥౫౧౧॥భూరుహేషుబుప్తేషుపాషాణపర్వతాదీనాజహుఃరిత్యాహ-హస్తీతి ॥ హస్తీమాత్రా- గజప్రమాణా-ప్రమాణేద్వయసహదఘ్న
 చమాత్రచక్షిమాత్రచప్రత్యయః-యంత్రైఃశకటాదిభిః॥౫౧౨॥ప్రక్షిప్యమాజైరితి॥ఉద్గతంఉత్పతితంఆసీత్-సముత్పతితంసత్-ఆకాశం- తత
 స్తతః తత్రతత్రక్షిపాసర్వత్ ప్రససార॥౫౧౩॥సముద్రమితి॥సూత్రాణిశతయోజనం-వ్యాయతంఆకృష్టంయథాభవతితథా-ప్రగృహ్లాంతిప్రగృ
 హ్లాకాఽర్థవార్థం- వృత్తయేనలకారః॥౫౧౪॥నశశ్చతి॥ ఘోరకర్తృభిఃయగపదనేకపర్వతానయనకమృభిః-తథానశక్రియానుసారేణ॥౫౧౫॥దం
 డానితి॥ దండా-ఘోత్రబంధదండా- వానరత్వరాకరణదండాన్వా- విచిన్వంతిశేషేషచయనంకుర్వంతి- నశబద్ధసేతోరుపరిశిలాశ్చిత
 వంతశత్యర్థః ॥౫౧౬॥ వానరాఃతి॥ బబంధిరే- సేతుప్రదేశానిశేషః ॥౫౧౭॥ పుష్పితాన్త్రైరితి॥ మాదకవాధకముపరిబబంధంత్యర్థః ॥౫౧౮॥
 అథవానరాణాంపర్వతానయనంవర్ణయతి-పాషాణాంచేతి॥గృహ్యగృహీత్వా ॥౫౧౯॥ శిలనామితి ॥ నిపాత్యతాం- ఆర్జంపరస్పృశదం- తు
 ములిఃసంకులః ॥౫౨౦॥ కృతానీతి॥ చతుర్దశయోజనపరిమితసేతుబంధిత్యర్థః- ఏవము త్రరేవపియోజ్యం ॥౫౨౧॥ ద్వితీయేనేతి॥ప్రతి
 దినంయోజనాధిక్యముత్సాహతిరకాత్ ॥౫౨౨॥పంచమేనేతి॥త్రయోవింశతీత్రయోవింశతిః-ఆషోకవృక్షయః-ఆదికృత్యఅవధింకృత్యా ॥౫౨౩॥
 తతఃతి॥ సాగరంప్రతీతిశేషః ॥౫౨౪॥౫౨౫॥ సమూలానితి॥౫౨౬- హరయస్తరూనిత్యస్యైత్రరేణసంబంధః ॥౫౨౭॥హస్తీమాత్రానితి ॥ యం
 త్రైః ఆనయనసాధనైః- సముద్రంక్షోభయామానుర్వానరాశ్చసమంతతతతిపాఠః॥సూత్రాణిశతయోజనవ్యాయతంసూత్రాణిగృహ్లాంతి-
 వ్యాయతంవ్యాయామః- శతయోజనదీర్ఘపర్యంతస్యన్యూనాతిక్రత్వపరిహారార్థంసూత్రాణ్యగృహ్లాన్తిత్వర్థః ॥౫౨౮॥ దండానితి॥ ప్రత్యేకం
 బంధనీయసేతువిధాగార్థమానదండా- గృహ్లాంతి-విచిన్వంతిసమవిషమభాగపరీక్షంతే- యద్వాసేతుబంధనార్థంపర్వతాద్యాశేత్యా- వాన
 రాకత్వరయితుందండా-యక్షిఃగృహ్లాంతిధారయంతి- విచిన్వంతిశ్రమాత్తత్రతత్రచ్చాయాసులీనాన్వానరానన్వేషయంతి ॥౫౨౯॥ వానరాః
 తి॥ బబంధిరేసేతుప్రదేశానిశేషః- నలబద్ధసేతోరుపరిప్రదేశావానరైస్సజ్జితాశత్యర్థః ॥౫౩౦॥ శిలనామితి ॥ నిపాత్యతాంపాత్యమానా
 నాం ॥౫౩౧॥ కృతానీతి॥ యోజనానిచతుర్దశేత్యత్రచతుర్దశయోజనప్రమాణసేతుర్విరిచిత్యర్థః- ఏవమన్యత్రాపిద్రష్టవ్యం ॥౫౩౨॥ తిరికం॥

మాణవిశ్వకర్మాత్మజోబలీ॥ బబంధసాగరేసేతుంయథాచాస్యపితాతథా॥ ౭౧౪॥ సనశ్చైనకృతస్సేతుస్సాగరేమక
రాలయే॥ శుశుభేసుభగశ్శ్రీమాణస్వాతీవధృణాః॥ ౭౧౫॥ తతోదేవాస్సగంధర్వాస్సిద్ధాశ్చపరమేశ్వరః॥ ఆగ
మ్యగగనేతథ్థుద్రాక్షుకామాస్తదద్భుతం॥ ౭౧౬॥ దశయోజనవిస్తీర్ణంశతయోజనమాయతం॥ దద్భుశుదేవగంధ
ర్వానశశేతుంసుడుషు॥ ౭౧౭॥ ఆప్లవంతఃప్లవంతశ్చగజాంతశ్చప్లవంగమాః॥ ౭౧౮॥ తదచింత్యమసహ్యంచల
ద్భుతంరోమహర్షణం॥ దద్భుశుస్సర్వభూతానిసాగరేసేతుబంధనం॥ ౭౧౯॥ తానికోటిసహస్రాణివానరాణాంమహా
జపాం॥ బద్ధంతస్సాగరేసేతుంజన్మఃపారంమహేంద్రాదధిః॥ ౭౨౦॥ ఏకాలస్సకృతశ్శ్రీమాణసుభూమిస్సుసమాహితః॥
అశోభతమహాసేతుస్సీమంతభవసాగరే॥ ౭౨౧॥ తతఃపారేనముద్రస్యగదాపాణిర్విభీషణః॥ పరేమామభిఘాతాధా
మతిష్ఠత్సచివైస్సహ॥ ౭౨౨॥ సుగ్రీవస్తుతఃపాహరామంసత్యపరాక్రమం॥ మానుమంతంత్యమారోహంతంగదంచా
పిలత్తః॥ ఆయంహివిపులూవీరసాగరోమకరాలయః॥ వైహాయసాయువామేతౌవానరౌతారయవ్యతః॥ ౭౨౩॥ అ
గ్రతస్తస్యవైస్యస్యశ్రీమాణరామస్సలక్ష్మణః॥ జగామధన్వీధర్మాత్సామగ్రీవేణసమన్వితః॥ ౭౨౪॥ అన్యేమధ్యేనగచ్ఛం
తిపాశ్వాతోన్యేప్లవంగమాః॥ సలిలేప్రవతంత్యన్యేమాగమన్యేనలేభిరే॥ ౭౨౫॥ కేచిద్వైహాయసగతాస్సుపశా
భవపుష్పపుః॥ ౭౨౬॥ ఘోషేణమహతాతస్యసింధోః॥ ఘోషంసముచ్చితం॥ భీషణుతదాధేభీమాతరంతీహరివాహినీ
౭౨౭॥ వానరాణాంహిసాతీణాంవాహినీనశసేతునా॥ తీరేనివిశేరాజ్ఞోబహుమూలఫలోదకే॥ ౭౨౮॥ తదద్భుతం

సవానరేతి॥ అస్యపితాయథాయాద్యశశక్తివిష్టః తథాతాద్యశశక్తివిష్టత్వార్థః॥ ౭౧౪॥ సనశ్చేనతి॥ శుభగఃశోభనమాహత్వ
వాణ- స్వాతీవధఃఛాయాపథః- స్వాతీవీధిర్వా- సాచాకాశేసూర్యాదీనామధ్యమార్గేమధ్యమావీధిః- తదుక్రవాయుపురాణే- సూ
ర్యాదీనాంత్రయోమాగాదక్షిణోత్తరమధ్యమాంత్రప్రక్రమ్య॥ తథాద్వేచాపిఫల్గున్యాయాచైవాపకీమతా॥ హస్తశ్చిత్రాతథాస్వాతీమ
ధ్యవీధ్యభిభృతా॥ జ్యేష్ఠావిశాఖానూరాధావీధిరాజగమితా॥ ఏతాన్రువీధయస్త్రోమధ్యమార్గాడుచ్యతే॥ ౭౧౫॥ తతః॥ స్పష్టః॥
౭౧౬॥ దశేతి॥ సశసంబంధీసేతుర్నశసేతుతం॥ ౭౧౭॥ నిర్విఘ్నసేతుబంధనజాతంవానరహర్షందర్శయతి- ఆప్లవంతః॥ అథామేకంవా
క్యం॥ ఆప్లవంతః అభిమన్యేనప్లవంతః- దూరంప్లవంతః- అసన్నితశేషః॥ రామానుజేయం॥ ఆప్లవంతః॥ ప్లవంగమాశ్చదద్భుశురసంబంధః-
యద్వాఅభూవన్నితశేషః॥ ౭౧౮॥ తదితి॥ అచింత్యంతఃపూర్వంమనసాపిచింతయిషుమనహం- ఆసహ్యంకస్యాపియత్నావిషయం- అద్భు
తంఅచ్చర్యకరం- రోమహర్షణంపులకావహం॥ ౭౧౯॥ తానీతి॥ సేతుబద్ధంతఃసేతుబంధనసహకారిణః॥ ౭౨౦॥ ఏకాలః॥ సుకృతఃదృఢ
తయాకృతః- సుకృతకరోవా- శ్రీమాణఃయుజ్యతేనకాంతిమాణ- సుభూమినిమ్నాతత్పరహితః- సుసమాహితఃనిర్వివరః॥ ౭౨౧॥ తతః॥
పారదక్షిణతీరే॥ ౭౨౨॥ సుగ్రీవః॥ లక్ష్మణః॥ ఆరోహణాదిపురుషవిపరిణామః కతావ్యః-ఆరోహణమేతమాహ అయమితి- విపులః
శతయోజనంపద్భుతంగమనెబహుకాలవిశంబోభవిష్యతీతిభావః॥ వైహాయసౌఅపాదచారిణౌ ఇతిసుగ్రీవః పాహేతిపూర్వేణాన్వయః॥ ౭౨౩॥
అగ్రతః॥ స్పష్టః॥ రా॥ అగ్రతః॥ సుగ్రీవేణసమన్వితోజగామేత్యసేనసుగ్రీవస్యాపిహాయసాగమనంద్యోత్యతే॥ ౭౨౪॥ ఆన్యః॥ నలేభి
ర- మాగాలూఖాత్తీరవీవకంచిత కాలంస్థితాత్వార్థః॥ ౭౨౫॥ కేచిద్వైహాయసగతాస్సుపశాభవపుష్పపుః॥ వైహాయసంహాయస్సంబంధిగతంగమనంయే
మాంతేతథోక్తాః- సుపశాఃగరుడాః॥ ౭౨౬॥ ఘోషేతి॥ అంతదాధేతిర్శకార॥ ౭౨౭॥ వానరాణామితి॥ వానరాణాంరాజ్ఞోవాహి
నీత్యన్వయః॥ రాజ్ఞేపాతే- రాజ్ఞానుగ్రీవేణసహత్వార్థః- తీరదక్షిణతీరే॥ ౭౨౮॥ శ్చమకుంతదశకంతకంతాటవీప్రటననిదర్శనభూతంసేతు
మంచదినైశ్చతయోజనంబంధ-సువేలంచెలాసమిషం- సామిప్యేవ్యయాభావఃపరపారసమిషమధిక్యత్యేత్వార్థః॥ ౭౧౪॥ సనశ్చేనతి॥ స్వాతీవ
ధఃఛాయాపథః-స్వాతీవీధిర్వా- సాచాకాశేసూర్యాదీనామధ్యమార్గేమధ్యమావీధిః- సూర్యాదీనామారోహణావరోహణస్థానానా
యవ్యపురాణేదర్శితాని॥ సర్వగ్రహాః॥ శ్రేష్ఠస్థానానిద్విజనత్రమాః॥ స్థానంజారద్గవంమధ్యంత్రైరావతముత్తరం॥ వైశ్వానరందక్షిణతోని
ర్ద్విమితాతత్వతః॥ తదేవంమధ్యమోత్తరదక్షిణమార్గత్రయంప్రత్యేకంవీధిత్రయేణత్రిభావిద్యతే॥ ఆస్మిన్కృత్రికాయామ్యానాగవీధీతిశబ్దా
రోహిణ్యాద్యామృగశిరాగజవీధ్యభిధీయతే॥ పుష్యశ్చైతథాదిత్యోవీధీరైరావతీస్తృతా॥ ఏతాన్రువీధయస్త్రోమధ్యమార్గాడుచ్యతే॥
తథాద్వేచాపిఫల్గున్యాయాచైవాపకీమతా॥ హస్తశ్చిత్రాతథాస్వాతీగవీధీతిశబ్దా॥ జ్యేష్ఠావిశాఖానూరాధావీధిరాజగమితా॥ ఏ
తాన్రువీధయస్త్రోమధ్యమార్గాడుచ్యతే॥ మూలామధోత్తరామధాఅజవీధ్యభిశబ్దా॥ శ్రవణంచధనిష్ఠాచమార్గీతభిషక్తథా॥ వైశ్వా
నరీణాన్రపదిరేవతీచైవకీర్తితా॥ ఏతాన్రువీధయస్త్రోమధ్యమార్గాడుచ్యతే॥ ౭౨౪॥ ఆప్లవంతఃప్లవంతశ్చఅభూవన్నితశేషః॥ ౭౨౫॥ గర్జంతః
ప్లవంగమాశ్చదద్భుతః- అచింత్యంఅచింత్యరచనం- అసహ్యంభగవత్సంబంధంనాకేనాపికర్తుమశక్యం॥ ౭౨౬॥ ౭౨౭॥ తానీతి॥ బద్ధంతః॥
త్రైలింగవ్యత్యయఅవః॥ ౭౨౮॥ ౭౨౯॥ తి॥ పరేమాంరాక్షసానాం॥ ౭౩౦॥ అయమితి॥ వైహాయసౌ- విహాయసాగచ్ఛంతా॥ ౭౨౩॥ ౭౨౪॥ కేచిదితి॥
వైహాయసగతాఃవిహాయస్సంబంధిగతంగమనంయేమాంతేతథోక్తాః॥ ౭౨౬॥ ఘోషేతి॥ హరివాహినీ- సాగరస్యఘోషంఅంతదాధే- అంత
రథాపయదితీసంబంధః॥ ౭౨౮॥ వానరాణామితి॥ వాహినీరాజ్ఞానుగ్రీవేణనివిశేసవిష్టా॥ ౭౨౮॥ తి॥ అథసముద్రోసేతుబంధనహృష్టదేవజై

రాఘవకర్తృదుష్కారం సమీత్యదేవాస్సహసిద్ధచారణైః | ఉపేత్యరామంసహసామహాపిభిస్సమభ్యషించన్సశు
భైజన్తైఃపుథక్ ||౨౬౪|| జయస్వశత్రూన్నరదేవమేదినీంససాగరాంపాలయశాశ్వతీస్సమాః | ఇతీవరామంనరదే
వసత్కృతంశుభైర్వచోభిర్వివిధైరపూజయన్ ||౨౬౫|| ఇతిశ్రీమద్యుద్ధకాండే-ద్వావింశస్సర్గః:*****

నిమిత్తానినిమిత్తజ్ఞోదృష్ట్యాలక్ష్మణపూర్వజః | సౌమిత్రింసంపరివృజ్యఇదంవచనమబ్రవీత్ ||౧|| పరిగృహ్య
దకంశీతంవనానిఫలవంతిచ|బలౌఘంసంవిభజ్యేమంప్ర్యాహృతిషేమలక్ష్మణ || ౨ || లోకక్షయకరంభీమంభయంపశ్య
మ్యవస్థితం | నిబహణంప్రవీరాణామృక్షవానరరక్షసాం || ౩ || వాతాశ్చకలుషావాంతికంపతేదవసుంధరాపర్వతా
గ్రాణివేపంలేపతంతిచమహీరుహః || ౪ || మేఘాఃక్రవ్యాదసంకాశాఃపరుషాఃపరుషస్వనాః | కూరాఃకూరంప్రవ
షణంతిమిత్రశోణితిబిందుభిః || ౫ || రక్తచందనసంకాశాసంధ్యావరమదారుణా | జ్వలతఃప్రపతత్యేతదాదిత్యాదగ్ని
మండలమ్ || ౬ || దీనాదీనస్వరాఃకూరాస్సర్వతోమృగపక్షిణః | ప్రత్యాదిత్యంవినదన్తిజనయంతోమహద్భయం || ౭ || ర
జన్యామప్రకాశస్తుసంతాపయతిచంద్రమాః || ౮ || కృష్ణరక్తాంశుపర్యంతోలోకక్షయఇవోదితః | హస్తోదూక్షోప్ర

నిమాణానైపుణ్యమలోక్య సముపజాతమానందసందోహమా రావణనిబహణాదనుష్టాటనీయ మప్యంతర్నియంతుమశక్తువంతస్తాదృశహ
ర్షప్రకర్షబలాత్కారణదేవాయభోచితంరామమపూజయన్నిత్యాహ-తదిత్యాదినాశ్లోకద్వయేన || దుష్కరంరామాదన్యైర్నసాపీకతుమశ
క్యం- పుథక్ప్రత్యేకం- సమభ్యషించన్ ||౨౬౪|| జయేతి || జయేతిచ్ఛేదః- స్వశత్రూన్ - ఆశ్రితశత్రూణామేవాస్యశత్రుత్వాదితిభావః -
నరదేవసత్కృతంసరైశ్చదైశ్చసత్కృతం- అప్రాజయన్అనువక్.. స్తుతిహివాచికాపూజా||ఇతిశ్రీగోవిందరాజిరచితేశ్రీరామాయణభూ
షణైరత్మకిరీటాఖ్యానే యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానేద్వావింశి సర్గః:*****

ఏవం రామోనశసేచునాతీణామహాణావోమహాసమరశూచకాన్ మహోత్పాతాన్ దృష్ట్వావిరపాగ్రిణాః తాభీష్టసిద్ధిర్భవిష్యతీతిసంతు
ష్టోదృష్టానినిమిత్తానినిమిత్తజ్ఞోదృష్ట్యాలక్ష్మణాయదర్శయతి-నిమిత్తానీతి||నిమిత్తజ్ఞేత్వలక్ష్మణాదప్ర్యాధిక్యందర్శయితుంలక్ష్మణపూర్వజఇత్యుక్తః. సం
పరివృంగశ్చిరపార్శ్వీకృతసమరస్యాసన్నత్యాత్ - నిమిత్తాపేక్షణస్యావశ్యకత్వము క్రింకామందతే. నిమిత్తాన్యేవశంసంతిక్షణాభిభవభయంత
స్తాదేతానిశాస్త్రజ్ఞోరాజాసముపలక్షయేదితి ||౧|| పరిగృహ్యతి||శీతముదకంశీతోదకవత్ప్రదేశం - వనానిజలసమీపస్థాని- పరిగృహ్యరాసా
ధకంసీవ్యత్వ- పూర్వ్యాగరుడచూపేణసన్నివేశ్య- తథావ్యక్తీభవిష్యతి||౨|| లోకక్షయకరమితి ||లోకక్షయకరంక్షుదజనక్షయకరం- విశిష్ట
ప్రవీరాణాంనిబహణంబిహాశకం- భయమితియుద్ధముచ్యతే||౩|| ధృయదశకేలింగాన్యాహ-వాతాఇత్యాది|| మహీరుహఃపతంతి-అకస్తాదితి
భావః-అత్రాత్యంతానిష్టకరోభాకంపస్సంధ్యాకాలికఇతిజ్ఞేయం-తథోక్తంవసిష్ఠేన-యామత్రయాచ్ఛుభూకంపోద్విజాతీనామరిష్టదః,అరిష్టదః
క్షీతీశానాంసంధ్యయోరుభయోరపీతి ||౪|| మేఘాఇతి|| క్రవ్యాదసంకాశాఃవృకవణాః - శ్యేనాదిసంస్థానాఇతివా-పరుషాఃదుడకాః-
రూక్షాఇతియావత్ - పరుషస్వనాఃకృతీకటుస్వనాః- అతవివకూరాఃభయంకరాః- మిత్రండకమితిశేషః - కూరమితిక్రియావిశేషణం-అ
శ్రమిహిరః- దివ్యలూపతనంచైవదినానక్షత్రదశకం| దివాశనిస్త్రాకావ్యతృణరక్తప్రవషణణమితి || ౫|| రక్తచందనేతి || రక్తచందనం
కుంకుమం- రక్తచందనతుల్యమేఘవతీత్యుభయః- చరమదారుణా - భవతీతిశేషః- అగ్నిమండలంఅగ్నిపిండః||౬|| దీనాఇతి||దీనాఃదీనాకృతయః-
జనయంతఃసూచయంతః|| ౭|| రజన్యామితి|| అధమేకంవాక్యం- అప్రకాశఃసప్రసాదః- సంతాపయతి- శీతస్యసంతాపకరణంహ్యుత్పాతఇ
తిభావః||౮|| కృష్ణైతి||కృష్ణారక్తాశ్చాంచవఃపర్యంతేయస్యసతథోక్తః-సర్వాంతేకృష్ణమండలః-తదనంతరగరక్తమండలఇత్యుభయః - సులోహ
తఃమధ్యేఅత్యంతరక్తవర్ణః- లోకక్షయేప్రథయే- ఉదితఃపరివేషఇవస్థితః- రూక్షఃకూరః- అప్రశస్తఃఅప్రసిద్ధః-ఇతఃపూర్వమదృష్టత్వార్థః -
పరివేషః- దృశ్యతఇతిశేషః- ఆత్రవర్ణత్రయకథనేనమండలత్రయకథనాత్సాయంకాలికత్వాచ్ఛపరివేషస్యసృజతయకరత్వంసూచ్యతే- తథా
హకాశ్యపః-ద్విమండలశ్చనూపఘ్నాస్యపఘ్నాయస్త్రీనుండలఇతి|దినకరపరివేషఃపూర్వాయామేక్షుసీదాదినకరపరివేషోవృష్టియుద్ధంద్వైతి

స్తదానిమేవరామస్యరాజ్యాభిషేకంరామేణిశీషణస్యేనేత్యాహ - తదద్భుతమితి|| రాఘవకర్తృరాఘవాజ్ఞాజన్యత్వాత్ - సుఖభైర్జలై ఆకాశ
గంగాదిజలైః||౨౬౪|| జయస్వేతి|| నరదేవసత్కృతంసరైశ్చదైశ్చసత్కృతం||ఇతివేతిఅతీవేత్కరకం- నరదేవాద్యాహ్మణాః|| తతశ్చిత్వా
యామేక శస్సర్గః|| ౨౬౫||ఇతిశ్రీమహేశ్వరతిథికవిరచితాయాం- శ్రీరామాయణ...యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానాయాం- ద్వావింశి సర్గః:*****
||౧|| పరిగృహ్యతి|| శీతోదకంఫలవంతివనానిచ- పరిగృహ్య-అశ్రిత్యచ-బలౌఘంసంవిభజ్యప్ర్యాహృతిషేమలక్ష్మణం- సశీతోదకసఫల
వనప్రదేశేబలౌఘగరుడాదిప్ర్యాహంకృత్యాదిషామేత్వర్థః|| ౨ || సంవిభజ్యప్ర్యాహృ- యుక్షగోలాంగులవానరవిభాగంకృత్యాతస్యప్ర్యా
హంచకృత్వేత్వర్థః ||౩|| లోకక్షయకరమితి||భీమమహత్||౩||వాతాఇతి||కలుషాః - రజోవ్యాప్తాః ||౪|| మేఘాఇతి|| క్రవ్యాదసంకాశాః-
గృహ్రిశ్యేనాదిసదృశాః - శోణితబిందుభిమిత్రం యథాతథా ||౫||౬ || ౭ || ప్రత్యాదిత్యంసూర్యసముఖం ||౮|| రజన్యామిత్వర్థకంభిన్నంవా
క్యం ||౯|| కృష్ణైతి || కృష్ణరక్తాంశుపర్యంతః - కృష్ణాశ్చరక్తాశ్చ అంశవోయేమాంతేకృష్ణరక్తాంశవఃతాదృశాఃపర్యంతాయస్యసతథోక్తః -

శస్త్రశ్చపరివేషస్సులోహితః॥౮౪॥ ఆదిత్యేవిమలేనీలంలక్ష్మలక్ష్మణద్వయే॥౮౫॥ రజసానుహతాచాపినక్షత్రాణిహతా
నిచ॥ యుగాంతమివలోకానాంపశ్యశంసంతిలక్ష్మణ॥౮౬॥ కాకాశ్యేనాస్తభాగ్యధాన్వితైఃపరిపతంతిచ॥ శివాశ్చ
శ్యశివాన్నాదాన్నదంతిసుమహాభయా॥ ౮౭॥ శైలైశ్చాలైశ్చఖిదైశ్చవిస్ఫుటైఃకపిరాక్షసైః॥ భవిష్యత్యావృతా
భూమిగ్ధాంసశోణితకదంబా॥౮౮॥ క్షిప్రమద్యైవదుర్జమాఃపురీంరావణపాలితాః॥ అభియానుజవేనైఃసర్వతో
హరిభివృతాః॥ ౮౯॥ ఇత్యేవముక్త్యాధర్మాత్పాదస్వీసంగ్రామహర్షణః॥ ప్రతస్థేపురతోరామోలంకామభిముఖో
విభుః॥ ౯౦॥ సవిభీషణసుగ్రీవాస్తతస్తైవానరర్షభాః॥ ప్రతస్థిరేవీంద్రకాంతోనిశ్చితాద్విషతాంవధే॥ ౯౧॥ రాఘవ
స్యప్రియాథకంతుభృతానాంవీర్యశాలినాం॥ హరీణాంకర్తృచేష్టాభిస్తుతోషరఘునందనః॥ ౯౨॥ ఇతిశ్రీమద్యుద్ధకాం
డే త్రయోవింశస్సర్గః॥*****సావీరనమితీరాజ్జావిరరాజవ్యవస్థితా॥ శశి
నాశుభనక్షత్రాపౌణణమాసీవశారదీ॥౯౩॥ ప్రచచాలచవేగేనత్రస్తావైవసంధరా॥ పీడ్యమానాబలౌఘేనతేనసాగర
వర్షసా॥౯౪॥ తతశ్శుశుపురాక్రుష్ట్రాలంకాయాంకాననాకసః॥ భరీమృదంగసంఘుష్టంతుములం రోమహవణం॥౯౫॥
బభూవుస్తైస్సఘోషైఃసంహృష్టాహరియూథపాః॥ అమృష్యమాణాస్తంఘోషంవినేకుఘోషవవత్తరం॥౯౬॥ రాక్షసా
స్తుష్టవంగానాంశుశువుశ్చాపిగజజాతం॥ నదతామివదృష్టానాంమేఘానామంబరేన్వనం॥౯౭॥ దృష్ట్వాదాశరథిలం
కాంచిత్రక్ష్యజపతాకినీం॥ జగామససాసీతాందూయమానేనచేతసా॥౯౮॥ అత్రసామృగశాబాక్షీరావణేనోపరుద్ధ్యతే
అభిభూతాగ్రహేణేవలోహితాంగేనరోహిణీ॥ ౯౯॥ దీర్ఘముష్ణంచనిశ్చ్యస్యసముద్వీక్యచలత్క్షణం॥ ఉపాచవచనంపీ

యే॥ దినకరపరివేషంక్షేమమాహుస్తృతీయేదినకరపరివేషస్సవనాశశ్చతుర్థఃఇతి॥౮౪॥ ఆదిత్యఇతి॥ నీలంలక్ష్మఃశివరూపః॥ తదాహవరా
హః॥ ఆపర్యణితథారాహుగ్రహణంచంద్రసూర్యయోః॥ చంద్రాకామండలచ్చిద్రంభస్తావోనపక్షయఇతి॥ యద్వానీలంలక్ష్మచంద్రఇవశం
కోద్యశ్యతే॥ ఏతదేవాత్పాతికంనైశ్చమధికృత్యయదాదిత్యస్యరోహితంరూపమిత్యారశ్యయత్కృష్ణంతదన్నస్యేత్యశ్యతే॥౮౫॥ రజసేతి॥ రజసామా
లిస్యేనయుగాంతంప్రళయం॥౮౬॥ కాకాఇతి॥ నీచైఃదుర్జనైః॥ అధికబలానాందుర్జనైఃపరిభ్రష్టాపృథ్వితతి॥ శివాఃగోమాయవః॥ శ్రీయాంశి
వాభూరిమాయుగోమామయిరిత్యుచరః॥ నాదాన్నదంతి॥ నాదాకరుర్వంతీత్యథః॥౮౭॥ ఉక్తోత్పాతిఫలమాహ॥ శైలైతి॥ మంగళశోణితకదం
బామూసశోణితరూపకదంబవతీ॥౮౮॥ క్షిప్రమితి॥ క్షిప్రంసత్వరం॥ జవేనవేగేన॥౮౯॥ ఇత్యేవమితి॥ పురతఃప్రతస్థఃఇతిఉత్సాహాంతియోక్తిః॥
విభుఃసమర్థః॥ ౯౦॥ సవిభీషణేతి॥ నిశ్చితానిశ్చయవంతః॥ ఆత్రప్రస్థానశీతోదకఫలవద్వనపరిగ్రహంపరిగృహ్యాదకమిత్యాదినా
ప్రభువంతస్యతతావృతయాఅభిసితత్వాత్॥౯౧॥ రాఘవస్యేతి॥ భృతానాందైర్యవతాం॥ కమచేష్టాభిః॥ యద్ధకమాదిషయచేష్టాభిః॥ లాం
గూలోత్థాపనాదిభిః॥ తుతోషైత్యనేనఇదఃదుర్జనప్రచేకంప్రహ్వవాసరానిరుత్సాహభవేయిరితిపూర్వంరామమనసిస్థితమిత్యవగమ్యతే॥౯౨॥
ఇతిశ్రీశీవిందరాజవిరచితేశ్రీరామాయణభూషణేరత్నకిరీటాఖ్యానే॥ యద్ధకాండవ్యాఖ్యానే॥ త్రయోవింశస్సర్గః॥*****

అథరావణస్యవానరసేనాగమనశ్రవణం॥ సేత్యాది॥ రాజ్ఞారామే॥ వ్యవస్థితానిపూర్వాధా॥౮౬॥ ప్రచచాలేతి॥ సాగరవచకసా॥ సాగరవదపరిచ్చిన్నేత్యథః॥ ౯౩॥
తతఇతి॥ తతఃసేనానివేశానంతరం॥ నిష్క్రలాహలేనతీత్యథః॥ ఆక్రష్టంసేనాకోశం॥ భావేత్తః॥ భరీమృదంగసంఘుష్టమితిసమచ్చయిః॥ ౯౪॥
బభూవురితి॥ ఘోషవత్తరం॥ రాక్షసఘోషాధాధికఘోషవత్॥ క్రియాపేశేషణం॥౯౫॥ రాక్షసాఇతి॥ దృష్టానాంపూణాకానాం॥ ఆకాశేన్యైవశబ్దా
శ్రేయత్వాదంబరఇత్కుక్తం॥ యద్వాన్లవగనైస్సములూకజితాజితమితివదంబరశబ్దస్త్యర్యాయంసభశ్చద్బంబయిత్వాశ్రావణమాసమాహ॥౯౬॥
దృష్ట్వాది॥ దిహ్నాయుక్తోద్వజ్రి॥ శేవలచేలాపతాకెతిభిదా॥ చేతసాఉపలక్షితః॥ మనసాజగామ॥ సస్తారేత్యథః॥౯౭॥ స్మరణప్రకారమాహ॥ అత్రే
తి॥ ఏతద్దృశ్యకాంతేప్రకారవచనమితికరణంద్రష్టవ్యం॥ సాసాశేతేసకలభోగాహం॥ మృగశాబాక్షీమృగానుసరణసమయేయద్ధరిణదర్శనకుతూ
హలేనమృగశిఖవత్తరళతరంవిలోచనయుగళం॥ తదేవాద్యాపిమనసిపరివతతేతదాహ॥ యద్వా॥ మృగశాబేమారీచమయేఅక్షిణీమస్యాఇతి
వానిగ్రహః॥ ౯౮॥ దీర్ఘమితి॥ అద్యయుద్ధయాత్రాసమయేకాంతాస్తరణవ్యసనమనుచితమితిత్స్నియమితమానితిస్మాచయతిదీర్ఘముష్ణంచని

లోకక్షయఇవ॥ లోకనాశసమయఇవ॥ పరివేషఉచితఇతిసంబంధః॥౮౪॥౯౫॥ రజసేతి॥ రజసామాలిస్యేన॥౮౬॥౯౭॥ రాఘవస్యేతి॥ భృతానా
మవహితానాం॥౯౮॥ ఇతిశ్రీమహాశ్వరత్నరచితాయాం॥ శ్రీరామాయణే.. యద్ధకాండవ్యాఖ్యానం॥ త్రయోవింశస్సర్గః॥*****

సేతి॥ సమితిస్తుభా॥ సభాసమితిసంసకత్యమరః॥ రాజ్ఞారామే॥ వ్యవస్థితానిపూర్వాధా॥౮౬॥ ప్రచచాలేతి॥ సాగరవచకసా॥ సా
గరనిభన॥౯౩॥ తతఇతి॥ ఆక్రష్ట్రాంతికోలాహలమితియావత్ సంఘుష్టంసంఘోషం॥ దూయమానేనచేతసాఉపలక్షితః॥ సేతాంమనసా
జగామ॥ సస్తారేత్యర్థః॥ ౯౪॥౯౫॥ స్మరణప్రకారమాహ॥ అత్రసే॥ అస్యాంతేఇతికరణంద్రష్టవ్యం॥ లోహితాంగేనఅంగారకేణ॥ ౯౬॥ దీర్ఘమి

రస్తతాగ్రలహితమాత్మనః ||౮|| ఆలిఖంతీమివాకాశముత్థితాంపశ్యలక్ష్మణః | మనసేవకృతాలంకాంసగాగ్రేవిశ్వకమః
 శా||౯|| విమానైర్బహుభిరంకాసంకీర్ణాభువిరాజతే | విష్ణోఃపదమివాకాశంధాదితంపాండురైఘ్నైః ||౧౦|| పుష్పిలై
 శ్శోభితాలంకావనైఃప్రైతరథోపమైః | నానావతంగసంఘటైఃఫలపుష్పవగైశ్శుభ్రైః ||౧౧|| పశ్యమత్తవిహంగానిప్ర
 శ్శీనభ్రమరాణివకోకిలాకులపండానిదోధవీతిశివోసలః ||౧౨|| ఇతిదాశరథీరామోలక్ష్మణంసమభావత ||౧౩|| బలం
 శతైర్వివిభజకశాస్త్రదృష్టైసకర్తృణా || శశాస ||౧౩-౪|| కపిసేనాయాబలమాదాయవీర్యవాన్ | అంగదస్సహ
 నీలేనత్థిష్ఠేమరసిమజ్జయః || ౧౪ || తిష్ఠేద్వాసరవాహిన్యావాసరాఘసమావృతః | ఆశ్రిత్యదక్షిణంపాశ్వమృషభో
 వాసరమభః ||౧౫|| గంధమాస్తీవమథమః స్తరస్వీగంధమాదనః | తిష్ఠేద్వాసరవాహిన్యాస్సవ్యంపార్శ్వంసమాశ్రితః
 ౧౬ || మూర్ధ్నిస్థాస్యాచ్యహంయుక్తోలక్ష్మణేనసమన్వితః ||౧౭|| జాంబవాంశ్చసుషేణశ్చవేగదర్శిచవానతః || ఋ
 త్తముఖ్యామహాత్మానఃకుక్షింరక్షంతులేత్రయః ||౧౮|| జఘనంకపిసేనాయాఃకపిరాజోభిరక్షతు || పశ్చార్ధమివ
 లోకస్యప్రచేతాప్తైజపావృతః || ౧౯ || సువిభక్తమహావ్యూహమహావానతరక్షితా || అనీశీసావిబభౌ యథాద్వౌ
 స్సాభ్రసంప్లవా || ౨౦ || ప్రగృహ్యగిరిశృంగాణిమహాతశ్చమహీరుహాన్ || ఆసదుర్వాసరాలంకాంవిమదయిష
 వోరణే ||౨౧|| శిఖరైర్వికిరామైనాంలంకాంముష్టిభిరేవవా || ఇతిస్తదధిరేసర్వేమనాంసహరిసత్తమాః ||౨౨|| త
 తోగామోమహాతేజాస్సుగ్రీవమిషమబ్రవీత్ || సువిభక్తానిసైన్యానిశుకపవవిముచ్యతాం || ౨౩ || రామస్త్వవశంశ్రు

శ్వసేత్సవేన- తత్కాలహితంయథాచూతాశ్రమయేహితంశోకవిస్తారకనగరశోభావణానరూపంవచసం- యద్వా- అంగదస్సహనీలేనే
 త్యాదినాక్యతతాగ్రలహితం- తత్సాహచర్యాధాధ్యంసగరమితివత్- ఆలిఖంతీమిత్యాదికంసవంవాక్యజాతంతత్కాలహితమిత్యుక్తం ||౮|| ఆ
 లిఖంతీమితి|| ఆలిఖంతీంస్పృశంతీ-ఉత్థితాంఉన్నతాం.. సగాగ్రేతికూటశిఖరే||రా|| మనసేవకృతాలంకాంసగాగ్రేవిశ్వకర్తృణేతిపాఠః||౯||
 విమానైశి|| విష్ణోఃఆదిత్యస్యపదంస్థానం- ఆకాశమధ్యమితిభావః- విమానంఅనెకతలప్రాసాదః||రా|| విష్ణోఃపదంవిష్ణుపాదభూతం||౧౦|| పుష్పి
 లైశితి || ఫలభూతానిపుష్పాణియాసాంతాఃఫలపుష్పాఃమల్లికాదయఃతాభిరుపగమ్యంతఃపరితథాఅతోసపుష్పిలైశ్శుభ్రైఃసహసృతైర్వృత్- సఘ
 ష్టంసంఘామః-భావేక్తః-నానావిధానివతంగసంఘటైర్మయేమాంతైః||౧౧|| పశ్యేతి|| మత్తవిహంగాని-విహంగశబ్దోత్రకోకిలపరః-అసేనసహా
 లవత్తవముక్తం-ప్రలినభ్రమరాణిమధుపానపరవశతయానిష్పందభ్రమరాణి-ఆసేనసహాప్రవృత్తవత్తవముక్తం-కోకిలాకులంపండుంపుష్పసమూ
 హామేమాంతానికోకిలాకులపండాని- ఆసేనసహాపల్లవిశత్యముక్తం- కోకిలానాంపల్లవక్రియత్వాత్- వనానీత్యనుమంజనీయం-దోధవీతిపునః
 పునఃకంపయతి- ధూఢీకంపనశత్యస్తాద్యజ్జీలుక్ || ౧౨ || ఇతిత్యర్థమేకంవాక్యం||౧౩-౪|| బలమితి|| శాస్త్రదృష్టైసనీతిశాస్త్రజ్ఞాన- కమణాప్ర
 యోగేనబలంసేనాం-విభజకవ్యూహయక్ వ్యూహపేతోఃశశాసకపిసేనాయాశత్యాద్యుత్తరశేషః||౧౩-౪|| శాసనప్రకారమాహ- కపిసేనా
 యాశత్యాన్||అంగదోసీలేనసహస్వబలమాదాయ-కపిసేనాయాః-ఉరసిఉరస్థాన-తిష్ఠేదిత్యన్వయః||౧౪|| తిష్ఠేదితి|| వాసరాఘసమావృతఃకపి
 సమాహసహితః||౧౫|| గంధమాస్తీతి|| గంధమాస్తీమత్తగజః||౧౬|| మూర్ధ్ని-త్యర్థమేకంవాక్యం|| యుక్తఃసావధానః||౧౭|| జాంబవానితి|| వా
 సరశతివేగదర్శిశేషణం-ఋత్తముఖ్యపదంవాసరాణామప్రసవక్షేణం-మహాత్మానఃమహాబుద్ధయః-కుక్షింకుక్షిస్థానం||౧౮|| జఘనమితి|| జఘనం
 చరమభాగం-పుష్పమితియావత్-కపిరాజంసుగ్రీవః-పశ్చార్ధమితి-ఆపరస్యాథేపశ్చభావోవక్తవ్యశత్యపరశబ్దస్యసాప్తదేశః-ఆర్ధశబ్దం
 శవావీ-పశ్చిమాంధిశమిత్యర్థః|| ౧౯ || సువిభక్తైతి|| సువిభక్తమహావ్యూహమేకమృతగుడవ్యూహః-ఉత్తరత్రశార్దూలవచనేగారుడం
 వ్యూహమాశ్రిత్యేవత్వమూణత్వాత్ | సాభ్రసంప్లవాసమేఘసంచారా|| ౨౦ || ప్రగృహ్యతి|| ఆగ్రేదుఃసాదితిముద్యుక్తాః-విమదయిష
 వఃచుదయితుమిచ్ఛవః- సనిద్విత్వాభావఆషణః|| ౨౧ || శిఖరైశి|| శిఖరైఃసాధనైః- వికిరామచూణకయామ-మనాంసిదధిరే-నిశ్చయం
 చక్రకృత్యర్థః|| ౨౨ || తతశ్చితి|| స్పష్టః|| ౨౩ || రామస్యేతి|| స్పష్టః|| ౨౪ || మోచితశ్చితి|| స్పష్టః|| ౨౫ || రావణశత్యాది|| సితౌబద్ధా- పిజ్

తి|| యస్యప్రాలిఖంతీమివేత్యాదిలంకావణానావాక్యస్యతత్కాలహితత్వంనాస్తి - తథాప్యేతద్వాక్యనంతరమంగదస్సహనీలేనేత్యాదినాశ
 త్కాలహితేనసేనారక్షణనియోగవాక్యేనసాహచర్యాదాలిఖంతీమివేత్యాదిసర్వంవాక్యంతత్కాలహితమితిమంతవ్యం ||౯|| తి|| విమానైఃసప్త
 భూమికప్రాసాదైః-సంకీర్ణానిబిడా- అతోపమా- పాండరైఘ్నైస్సంకీర్ణంవిష్ణోర్వ్యాపనశీలస్సవాయమయస్యబ్రహ్మణఃపదంప్రచారస్థాన
 మాకాశమివ ||౧౦||౧౧||పశ్యేతి||దోధవీతిపునఃపునఃకంపతే||౧౨|| బలమితి|| శాస్త్రదృష్టైసకర్తృణాసేనావిభజనశాస్త్రోక్తప్రకారేణ||శశా
 సేతి|| బలంస్వబలమాదాయ- కపిసేనాయాఉరసితిష్ఠేదిత్యన్వయః ||౧౩||౧౪|| తిష్ఠేదితి|| వాసరాఘసమావృతముభయవాసరవాహిన్యాదక్షి
 ణంపాశ్వమశ్రిత్యతిష్ఠేదిత్యన్వయః ||౧౫|| జఘనమితి|| పశ్చార్ధంపశ్చిమాంధిశం||తి|| లోకస్యభూలోకస్య ||౧౬|| సువిభక్తైతి|| సాభ్ర
 సంప్లవాసాభ్రసంచారసహితా ||౧౭|| ప్రగృహ్యేతి||విమర్దయిషవఃవిమర్దయితుమిచ్ఛవః ||౧౮||తి|| శుకపవవిముచ్యతామితి- పూర్వము

౪౨.నజానాతిపురావీర్యమమయధ్దేనరాఘవః॥౪౨౪॥ మమచాపమయీంవీణాశరకోణైఃప్రవాదితాం॥ జ్యోశబ్దతు
ములాంఘోరామాతాభీతమహాస్వనాం । నారాచతలసన్నాదాంతాంమమాహితవాహినీం॥ అవగాహ్యమహారం
గంవాదయిష్యామ్యహంరణే॥౪౨౫॥ శవాసవేనాపిసహస్రచక్షుషాయథాస్త్రిశకోవరుణేనవాస్వయం । యమేనవా
ధమఃకాయితంశరాగ్నినామహాహవేవైశ్రవణేనవాపునః॥౪౨౬॥ ఇతిశ్రీమద్యుద్ధకాండేచతుర్వింశస్కంధః*****
సఖలేసాగరంతీర్థేరామేదశరథాత్మజే । అమాత్యైరావణశ్రీమానబ్రవీచ్ఛుకసారణౌ॥౧॥ సమగ్రంసాగరంతీ
ణాంమస్తరంవానరంబలంఅథూతపూర్వంరామేణసాగరేసేతుబంధనం॥౨॥ సాగరేసేతుబంధంతుశ్రద్ధధ్యాంకథం
చసామశ్యంచాపిసంఖ్యాయంతన్యయావానరంబలం॥౩॥ భవంతౌవానరంసైన్యంప్రవిశ్యానుపలక్ష్మితౌ । పరిమాణంచవీ
ర్యంచయేచముఖ్యాఃప్లవంగమాః॥మంత్రణాయేచరామస్యసుగ్రీవస్యచసమ్మతాః । యేపూర్వమభివర్తంతేయేచశూ
రాఃప్లవంగమాః॥సచసేతుర్యథాబద్ధసాగరేసలిలాన్తవే । నివేశంయద్యథాతేషాంవానరాణాంమహాత్మనాం ॥ రామ
స్యవ్యవసాయంచవీర్యంప్రహరణానిచలక్ష్మణస్యచవీర్యంచతత్వతోజ్ఞాతుమర్హథః॥౪॥ కశ్చసేనాపతిస్తేషాంవానరా
ణాంమహాజనాం । పతజ్జాత్వాయథాతత్వంశీఘ్రమాగంతుమర్హథః ॥ ౫ ॥ ఇతిసతిసమాదిష్టౌరాక్షసాశుకసార
ణౌహరియాపథరౌవీరావ్రవిష్టౌవానరంబలం॥౬॥ తతస్తద్వానరంసైన్యమచింత్యంరౌమహావణంసంఖ్యాతుంనాధ్య

౪౨॥ నజానాతిపురాం॥ పురానజానాతితఃపరంజ్ఞాస్మతీత్యర్థః॥౪౨౪॥ అథరూపకవ్యాజేనయధ్దస్యాత్మనోవిసోదనకరత్వమాహ-మమేత్యాది
నా॥ మమాహితవాహినీమేవ- మహారంగంపిపులస్త్రకాలం-అవగాహ్యప్రవిశ్య- శరైరేవకోణైఃవీణావాదనదండైఃప్రవాదితాంశబ్దితాం-జ్యో
శబ్దవీచతుములఃతుములస్వనోయస్యాస్తాం- ఆతాభీతమహాస్వనాం- ఆతాభీతశబ్దైస్తత్త్వనోలక్ష్మితే- ఏవంనారాచతలశబ్దేనాపితత్వనః-
ఆతాభీతానాంస్వనవిషమహాస్వనోయస్యాస్తాం- నారాచతలస్వనవిషసన్నాదోయస్యాస్తాంఘోరాంఅన్యైరావదయతుమశక్యాం - మమ
చాపమయీంవీణామితివ్యస్తరూపకం- రణేరణస్థజనే- శృణ్వంతిశేషః - వీణాయామంద్రమధ్యతారభేదేనస్వరత్రయసంభవాదత్రాపిస్వరత్ర
యముక్తం॥౪౨౫॥ నవాసవేనేతి॥ సహస్రచక్షుష్ట్యంగవహేతుత్వేనోక్తం- దిగ్విజయేవరుణపుత్రైరేవయధ్దరణాత్- స్వయమిత్యుక్తం-
వాసవాదిభిశ్చరాగ్నినాయథాధమఃకాయితంశకోస్తీతియోజనా॥౪౨౬॥ ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే - శ్రీరామాయణభాషణే - రత్నకిరీటా
ఖ్యానే - యధకాండవ్యాఖ్యానే - చతుర్వింశస్కంధః*****
అథశుకసారణప్రేషణంపంచవింశే- సుబలశ్వాది॥ దశరథాత్మజఇతిమనుష్యత్వోక్తిః - శ్రీమానిమదాతిశయోక్తిః- శుకఃపూర్వస్త్వా
దన్యః- సారణసాహిత్యాత్॥౧॥ సమగ్రమితి॥ సమగ్రంవిశాలం- దుస్తరంతరితుమశక్యం- సాగరంకిర్త- వానరంచానరసంబంధి-బలంకర్తృ-తీ
ర్ణంఅతరత్- కర్తృక్తః- సేతుబంధనం- రామేశ్వతమితీశేషః॥౨॥ సాగరఇతి॥ సేతుబంధంరామేశ్వతం-కథంచసాప్రపురుషాదితత్వేపి-ఆపి
చతథాపి- సంగఖ్యేయజ్ఞాతవ్యం॥౩॥ భవంతౌవాన్యదినఃకుశ్ల్యేకాన్వయా॥తస్మాత్భవంతౌ- అనుపలక్ష్మితౌపరైరవిజ్ఞాతౌసంత-వానరంస్తే
స్యప్రవిశ్య- పరిమాణంవానరాణామియతాంతేషాంవీర్యంబలమర్చ్యేదం యేప్లవంగమాః- ముఖ్యాఃప్రధానభూతాఃతా-యేరామస్యసుగ్రీవ
స్యచసంతుతామంత్రణః- యేనాసీరభటాఃపూర్వమభివర్తంతే- యేచప్లవంగమాఃవస్తుతశ్శూరాతాసర్వా- సాగరైసగరఖానితే- సలి
లార్ణవేలవణజలసముద్రే- ససేతుఃవానరతరణార్థసేతుశ్చయథాయేనప్రకారేణబద్ధఃతంప్రకారం-తేషాంనివేశంనివాసం-ఉత్పత్తిస్థానంవాక్తి
బత్వమార్ద్రం-యద్యథాయాద్యౌప్రకారః- రామస్యవ్యవసాయంకతావ్యవిషయనిశ్చయం- వీర్యంబలంప్రహరణానిఅయుధాని-లక్ష్మణస్యవ్యవ
సాయంబలంచ- తత్వతఃపారమాధ్యేక- జ్ఞాతుమహాధిగత్యన్వయః॥ ౪॥ ౬॥ తతఇతి॥ నాధ్యగచ్ఛేతాంనాజ్ఞాసీష్టం॥౧॥ అజ్ఞానమేతుమా

త్యాదిశ్లోకద్వయమేకంవాక్యం॥ మమాహితవాహినీంనామమహారంగమవగాహ్యప్రవిశ్యశరకోణైః శరవాదనదండైఃప్రవాదితాం - జ్యోశబ్ద
తుములాంజ్యోశబ్దవీచతుములఃశబ్దోయస్యాస్తాం-ఆతాభీతమహాస్వనాంఆతాభీతశబ్దైస్తత్త్వదారవే ఉపచర్యేతే-అర్థానారవవిషమహాస్వనోయ
స్యాస్తాం-నారాచతలసన్నాదాంనారాచతలశబ్దైస్తత్త్వదారవేఉపచర్యేతే-నారాచతలవవిషసన్నాదోయస్యాస్తాం- మమచాపమయీంవీణాం
వాదయిష్యామిత్వన్వయః- తుములమహాస్వనసన్నాదశబ్దైఃవీణాయామంద్రమధ్యమతారాడిచ్యంతే-తేత్రసూచితాః॥౪౨౬॥ ఇతిశ్రీమహేశ్వ
రతీర్థవిరచితాయాం - శ్రీరామాయణతత్త్వదీపికాఖ్యాయాం - యధకాండవ్యాఖ్యాయాం - చతుర్వింశస్కంధః*****
సఖలశ్చ॥ పూర్వప్రేషితశుకోక్తవృత్తాంతజ్ఞాపనపూర్వకంప్రేషణాదమాత్యుత్తేనవిశేషణాచ్చ ఆత్రశుకోవ్యభివ్యక్తవగమ్యతే ॥౧॥ సమ
గ్రమితి॥ వానరంబలంమస్తరంసాగరంతీణామితి-రామేణసాగరేసేతుబంధనంకృతమితివైతదుభయమవ్యభూతపూర్వమితిసంబంధః॥౨॥౩॥భ
వంతాపితి॥ పరిమాణంచేత్యాదిసాతత్వతోజ్ఞాతుమహాధిగత్యనేనసంబంధః - యేచముఖ్యాః ప్లవంగమాః- తాంశ్చయేపూర్వమభివర్తంతే
తేయధ్దాయేతిశేషః - యేచశూరాంతాంశ్చసాగరైసగరవిరచితేసలిలాణావేలవణజలసముద్రే॥౪॥౬॥ తతఇతి॥ నాధ్యగచ్ఛేతాంనాశక్తు

గచ్ఛేతాంతదాతౌశుకసారణౌ ||౧౦|| సంస్థితంపర్వతాగ్రేషునిదేశేషుగుహాసుచ | సముద్రస్యచతీరేషువనేషూపవనే
షుచ||తరమాణంచటిణాంచతతుకామంచసర్వశః|| నివిష్టంనివిశద్యైవభీమనాదంచుహాబలం || తద్బలాణాంవిమత్యౌ
భ్యందదృశాతేనిశాచరా ||౧౧|| తాదదర్శమహాతేజాఃప్రచ్ఛన్నావవిభీషణః|| ఆచచక్షుఃకరామాయగృహీత్వాశుక
సారణౌ ||౧౩|| తస్యేవమారాక్షసేంద్రస్యమంత్రినౌశుకసారణౌ || లంకాయాస్సమనుప్రాప్తాచారౌపరపురంజయ ||
౧౪|| తాదృష్ట్యాన్యథితారామంనిరాశౌజీవితేతదా | కృతాంజలిపుటౌభీతౌవచనంచేదమూచతుః||౧౫|| ఆవామిహాగ
తౌసౌమ్యరావణప్రహితావుభౌ || పరిజ్ఞాతుంబలంకృత్సంతుప్తవేదంరఘునందన ||౧౬|| తయోస్తద్వచనంశ్రుత్వారా
మోదశరథాత్మజః||అబ్రవీత్ప్రహసన్వాక్యంసర్వభూతహితేరతః ||౧౭|| యదిదృష్టంబలంకృత్సంతుప్తంవయంవాసుదనీ
క్షితాః|| యథోక్తంవాక్యతంకార్యంఛందతఃప్రకగమ్యతాం ||౧౮|| అధకించదృష్టంవాభూయస్తద్ద్రష్టుమహాభః||
విభీషణౌవాకాత్సేన్యసభూయస్సందర్శయిష్యతి | నచేదంగ్రహణంప్రాప్యభేత్తవ్యంజీవితంవ్రతి || స్యస్తశస్త్రా
గృహీతౌవానదూతౌవధమర్తః ||౨౦|| పృచ్ఛమానౌవిమంచైతౌచారౌరాత్రించరావుభౌ || శత్రుపక్షస్యసతతంవి
భీషణవికషణౌ||౨౧|| ప్రవిశ్యనగరింలంకాంభవద్భావంధనదాసుజః|| వక్తవ్యోరక్షసాంరాజాయథోక్తంవచనంమ
మ||౨౨|| యద్బలంచసమాశ్రిత్యసీతాంమేహృతవాసస ||తద్దర్శయయథాకామంససైన్యస్సహబాంధవః ||౨౩|| శ్వః
కాల్యేనగరింలంకాంసప్రాకారాంసతోరణాం || రాక్షసంబలంపశ్యశరైర్విధ్వంసితంమయా ||౨౪|| కోభంభీమ
మహంమోక్ష్యేససైన్యేత్వయిరావణ|| శ్వఃకాల్యేవప్రవాన్వజ్రందానవేష్వివవాసవః ||౨౫|| ఇతిప్రతిసమాదిష్టౌరా
క్షసాశుకసారణౌ||జయేతిప్రతినందైవ్యతౌరాఘవంధర్మవత్సలం| ఆగమ్యనగరింలంకామబూతాంరాక్షసాధిపం||౨౬||
విభీషణగృహీతౌతువధార్హారాక్షసేశ్వర| దృష్ట్వాథర్మాత్తనాముక్తారామేణామితతేజసా ||౨౭|| ఏకస్థానగతాయత్ర
చత్వారఃపురుషషణ్ఢాః | లోకపాలోపమాశ్శూరాఃకృతాస్త్రాదృఢవిక్రమాః|| రామోదాశరథిశ్శ్రీమాణత్క్షణశ్చ
విభీషణః | సుగ్రీవశ్చమహాతేజామహేంద్రసమవిక్రమః|| ఏతేశక్తాఃపురింలంకాంసప్రాకారాంసతోరణాం| ఉత్పా
ట్యసంక్రామయితుంసర్వేతివృంతువానరాః ||౩౧|| యాదృశంతస్యరామస్యరూపంప్రహరణానిచ | వశ్యవృత్తిపురింలం

హ-సాధాన్లోకద్వయేన- సంస్థితమితి || నిదేశేషుదళితపర్వతప్రదేశేషు- ఉపవనేషుఆరామేషు- ఆరామస్సాన్యదపవనమిత్యుపరః|| రా||త
దితి|| తద్బలార్ణవమిత్యేకంపదం- దదృశాతేదదృశతుః||౧౨|| తాదితి||అభినిషేషణఃదదర్శఆచచక్షుఃతేత్యన్వయః||౧౩||తస్యేతి||లంకాయాఇ
తిపంచమి- పరపురంజయతీతిపరపురంజయః- సంజ్ఞాయాంభృత్యవృజిధారినహితపిశితపిశమితిభిచ్|| ౧౪||తాదితి||స్పష్టః||౧౫||అవామితి||స్పష్టః||
౧౬||తయోరితి||దశరథాత్మజఃమహాపురుషప్రసూతత్వేనసహజకారుణ్యః- ప్రహసన్కరావణబుద్ధిమాండ్యస్మరణాత్ ప్రహసన్-సగర్వభూతహి
తేరతఃరిపూణామపివత్సలః||౧౭||యదితి||యథోక్తం-రావణేనయథోక్తం- ఛందతః-యథేచ్ఛాతః||౧౮||అథేత్యాది|| అథేతిపశ్యంతరే-భూ
యఃఅతిశయేనదూతౌ-యవామితిశేషః||౨౦||విభీషణంప్రత్యాహ-పుచ్ఛమానాదితి||సతతంపుచ్ఛమానత్వదశాయామపి- శత్రుపక్షస్య-వికర్ష
ణౌవాధకావిధియావత్||౨౧||పునర్దూతౌప్రత్యాహ-ప్రవిశ్యేతి||౨౨||యదితి||యథాకామంయథేచ్ఛం-శరణంబాగచ్ఛేతిభావః||౨౩||శ్వః
కాల్యుతి||శ్వఃకాల్యేపరేమ్యఃప్రాతఃకాలే||౨౪||కోభమితి|| కోభంమోక్ష్యే-కోభకార్యంరిష్యత్సర్వధి-వజ్రవాణ-ఆభ్యుప్రవప్రైత్యర్థః||
రా||ఘోరమితి|| శ్వఃకాలేవజ్రవాణ-వజ్రమితిపారః||౨౫||ఇతిత్యాదిసాధాన్లోకవికాన్వయః || ప్రతినగద్యఅభిష్టుత్య||౨౬||విభీషణే||ముక్తా-
అవామితిశేషః- ధమాత్తనాదూతవధమనిచ్ఛతేత్యర్థః- అమితతేజసేత్యనేనఅస్త్రత్యాగేభీతిహేతుతానశగత్యేత్యర్థః||౨౭|| ఏకస్థానాత్వాదిన్లో
కత్రయమేకాన్వయం||యత్రఏకస్థానంనికమత్యం- ఏకప్రదేశంవాగతాః- ఏతేశక్తాఃపురింలంకామిత్యాద్యన్వయః-కృతాస్త్రాఃక్షితాస్త్రాఃఛ
త్రిణోగచ్ఛంతీతివదయనిదేశః- సుగ్రీవస్యాకృతాస్త్రత్వాత్ - ఉత్పాట్యఉద్ధృత్య- సంక్రామయితుంఅన్యత్రక్షేప్తం-సచేవితచ్చతుష్టయ
భిన్నాః||౩౧||యాదృశమితి|| ప్రహరణాదికంయాదృశంతదవలోకనరామవికావధివృత్తితిమన్వావహేతిత్యర్థః||౩౨|| నన్యసహాయశూరోపిరా

వతాం ||౧౦|| తత్రహేతుమాహ- సంస్థితమిత్యాదిన్లోకద్వయేన|| తత్ మహాబలం- శుకసారణనిరీక్షణవేళాయాముక్తప్రకారమభూదిత్యర్థః -
తద్బలాణాంవిమత్యౌభిన్నంవాక్యం- దదృశాతేదదృశతుః ||౧౧|| ౨౦|| విభీషణంప్రత్యాహ- పృచ్ఛమానాదితి|| హేవిభీషణశత్రుపక్ష
స్యవికర్షణౌ-వివిధంకర్షణంసామాదినాఇత్యస్తతఃషణ్ఢాణంయయోస్తాసతతంపుచ్ఛమానౌఅసయంపుచ్ఛంతౌపితౌఃముంచేత్యర్థః|| ౨౧|| పున
శ్చారాప్రత్యాహ- ప్రవిశ్యేత్యాది||౨౨||౨౩|| ఘోరమితి|| పా||శ్వఃకాలేశ్వత్సర్వధి||౨౪||౨౫||ఏకస్థానగతౌత్వాదిన్లోకత్రయమేకంవా
క్యం||యత్రలంకామదేశసరూపకార్యే- ఏకస్థానగతాఃవికమత్యంప్రాప్తాః- తత్రకార్యవిషయే-సర్వవాసరాస్థివృంతు-ఉక్తవిశేషణారామాద
యశ్చత్వారవలంకామత్పట్యసంక్రామయితుమన్యత్రక్షేప్తంకక్తాఇతిసంబంధః | ౩౧ || యాదృశమితి || రామస్యరూపంయాదృశం- ప్ర

కామేకస్త్రివంతుతేత్రయః || ౩౨ || రామలక్ష్మణగుప్తాసానుగ్రీవేణచవాహిని | బభూవదుర్ధ్వతరాసేంద్రైరపిసురాసు
 రైః || ౩౩ || (వ్యక్తస్సేతుస్తథాబద్ధోదశయోజనవిస్తృతః | శతయోజనమాయామస్త్రీర్ణాసేనాచసాగరం || నివిష్టోదక్షి
 ణేతిరేరామస్సచనదీవతేః | తీర్ణస్యతరమాణస్యబలస్యాంతోనవిద్యతే) || ప్రహృష్టరూపాధ్వజస్సేనాకసాంమహాత్మ
 నాసంప్రతియోధుమిచ్ఛతాం | అలంవిరోధేనశమోఽధీయతాంప్రదీయతాందాశరథాయమైథి || ౩౪ || ఇతిశ్రీమ
 ద్యుద్ధకాండే - పంచవింశస్కంధః.***తద్వచఃపథ్యమక్లిబంసారణేనాభిభాషితం |
 నిశమ్యరావణోరాజాప్రత్యభావతసారణం || ౧ || యదిమామభియుంజీరణదేవగంధర్వదానవాః | నైవిసీతాంప్రదా
 స్వామిసర్వలోకభయాదపి || ౨ || త్వంతుసామ్యపరిత్రస్తోహరిభిర్నిజితోభృశం | ప్రతిప్రదానమద్యైవసీతాయాస్సా
 ధుమన్యసే || కోహినామసపతోమాంసకురేజేతుమహతి || ౩ || ఇత్యుక్త్యాపదుషంవాక్యంరావణోరాక్షసాధిపః || ఆ
 దురోహతతశ్చీమాప్రాసాదతిహిమపాండరం | బహుతాలసముత్పేధంరావణోధదిదృక్షయా || ౪ || తాభ్యాంచరా
 భ్యాంసహితోరావణఃకోధమూర్ఛితః | పశ్యమానస్సముద్రంచపర్వతాంశ్చవనానిచ || దదర్శపృథివీదేశంసుసంపూర్ణం
 ప్లవంగమైః || ౫ || తదపారమసంఖ్యేయంవానరాణాంమహద్బలం || ఆలోక్యరావణోరాజాపరిప్రచ్ఛసారణం || ౬ ||
 ఏషాంవానరముఖ్యానాంకేతూరాఃకేమహాబలాః || కేపూర్వమభివతణంతేసుహృతాహ్వాహాస్సమంతతః | కేషాంశ్చ
 ణోతిసుగ్రీవఃకేవాయూధపయూధపాః || సారణాచత్వత్తేనకేప్రధానాఃప్లవంగమాః || ౭ || సారణోరాక్షసేంద్ర
 న్యవచసంపరిపృచ్ఛతః || ఆచచత్వేథముఖ్యజ్ఞోముఖ్యాంస్తాంస్తువనాకసః || ౮ || ఏషయోభిమఖోలంకాంసదణంస్త్రిస్తతి
 హనరః || యూధపానాంసహస్రాణాంశతేనపరివారితః | యస్యఘోషేణమహతాసప్రాకారాసతోరణా || లంకాప్ర
 వేపతేసర్వాసజైలవనకాననా | సర్వశాఖామృగేంద్రస్య సుగ్రీవస్య మహాత్మనః || బలాగ్రేతిష్ఠతేవీరోనీలోనామైష
 యూధపః || ౯ || బాహూప్రగృహ్యాయఃపద్భ్యాంమహీంగచ్ఛతివీర్యవా || లంకామభిముఖఃకోధాదభీక్ష్యంచవిజృం

మస్సేనావననాదనుత్సహస్సాస్యత్తత్క్రియతామిత్యత్రానా - రామలక్ష్మణేతి || సుగ్రీవేణచలంగదాదినాచసహితాసాఅపరిచ్ఛిన్నా - హ
 రివాహినీచపలకపిసేనా - రామలక్ష్మణగుప్తారామేణ రామస్యదక్షిణోచాహారితిరామదక్షిణాహమభూతేనలక్ష్మణేనచగుప్తాసతీసుగ్రీవ
 స్సరత్వకోటావేవాన్వయః - సతురక్షికోటా - తన్దంత్రిణాహనుమతైవ - జయత్యతినిలోరామోలక్ష్మణశ్చమహాబలః | రాజాజయగిషుగ్రీవోరా
 ఘవేణాభిపాలితఇత్యుక్తైః || దుర్ధ్వతరాబధూవ - తరనామససాపిదపఃయతుమశక్యేత్వవగమ్యతే - సకేవలమసుమ్యాదిభిఃకింతుసురైరపి -
 సకేవలంసురైరేవకింతుసురాసురైః - ఓరోధంవిహాయకృతసాహదైరపి - 'సకేవలమనాయకైస్తైః - కింతుసేంద్రైరపి - స్వస్వాతంత్ర్యం
 విహాయనాయకాన్హాసవతిభిరిత్యర్థః || ౩౩ || ప్రహృష్టేతి | మహత్తనాంధృగమనస్సాగరా - సంప్రతిసద్యవీవ - యోధుమిచ్ఛతాం - ప్రహృష్ట
 రూపాహుషఃస్యోతకాకారయుక్తా - భవతీతిశేషః - అతస్తద్విరోధేనాలం - శమఃక్రోధనివృత్తిఃవిధీయతాంక్రియతాంమైథిలీప్రదీయతాంచ ||
 రా || ప్రహృష్టరూపాత్యంతంప్రహృష్టా - ప్రశంసాయాంరూపమ్ || ౩౪ || ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితశ్రీరామాయణభూషణే...యుద్ధకాం
 డవ్యాఖ్యానే - పంచవింశస్కంధః.***అథరావణాయసారణేనవానరయూధపతి నాంఃర్యాదికథనపూర్వకంతత్ప్రదర్శనంషడ్విం
 శే - తదితి || అక్లిబంతకాతరం - ప్రత్యభావత - అనిదదిత్యర్థః || ౧ || యదీతి || ఆభియుంజీరణయధ్యేరణ - సర్వలోకభయాత్సర్వలోకేభ్యాభ
 యాత్ || ౨ || త్వమిత్యాదిసార్థాన్యకః || సపత్నఃశత్రుః || ౩ || ఇత్యుక్త్యాపదాన్యకః || తతఃతస్మాత్సర్వస్థానాత్ బహుతాలసముత్పేధం
 అనేకతాలవృక్షతుల్యోన్నత్యం - యద్వా వితతాంగుష్ఠమధ్యమామితస్తాలః - తదాహసజ్జనః - ప్రాదేశతాలగోకర్ణవితస్త్యశ్చయథాక్రమం | భ
 వంతివితతాంగుష్ఠప్రదేశిన్యాదిభిస్సహేతి || ఆత్రద్వితీయారావణశబ్దోరావయతీతివృత్త్యాక్రియానిమిత్తకః - దిదృక్షయావానరబలదిదృక్ష
 యా || ౪ || తాభ్యామిత్యాది || చరాభ్యాంచరాభ్యాం - కోధమూర్ఛితః కోధేనవ్యాప్తః - పృథివీదేశంక్రిమాటాభఃప్రదేశం || ౫ || తదితి || అపా
 రండ్తరరావధిరహితం || ౬ || ఏషామితి || ఇయంనిధా - రణేషక్తి - కేషామితి - వచసమితిశేషః - ప్రధానాఃసేనాపతయః || ౭ || సారణఇతివచ
 సం - నిశమ్యేతిశేషః || ౮ || తిభిర్నిలంవర్ణయతి ఏషఇత్యాది || యఏషఇత్యన్వయః - తిష్ఠతేతిష్ఠతి || ౯ || అథాంగదంపర్ణయతి - బాహూఇత్యా

హరణానిచయూధ్యశానితద్విమర్శసవధిష్యతీతిమన్యావసేవిత్యర్థః || ౩౩ || ప్రహృష్టరూపాత్యంతంప్రహృష్టా || ౩౪ || ఇతిశ్రీమహేశ్వరతీ
 ర్థవిరచితాయాం - శ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యాయాం - యుద్ధకాండవ్యాఖ్యాయాం - పంచవింశస్కంధః.***
 ౧||౨|| కఇతి || కోహినామసపతోమామితిపాఠః || ౩ || ఇత్యుక్త్యాపదాన్యకః || ద్వయమేకంవాక్యం - బహుతాలసముత్పేధంబహుతాలౌ
 న్నత్యసహనాన్నత్యం - దిదృక్షయావానరబలదశ - నెచ్చయా || ౪ || తాభ్యామితి || పశ్యమానః - పశ్యే || ౫ || ౬ || కేషామితి || కేషాంశ్చణో
 తి.వాక్యమితిశేషః || ౮ || సర్వేతి || తిష్ఠతేతిష్ఠతి || ౯ || బాహూప్రగృహ్యేత్వాదిస్సేనాసేనేనదుజ్జయత్యేతదంతంలంగదవణానం - బా

భుతే | గిరిశ్యంగప్రతీకాశఃపద్మకింజల్కసన్నిభః || స్ఫోటయత్యభిసంరబ్ధోలాంగూలంచపునఃపునః | యస్యలాంగూలశబ్దేన
స్వసంతప్రదిశోదశ || ఏషవానరరాజేననుగ్రీవేణాభిషేచితః | యావరాజ్యేంగదోనామత్వామాహ్వాయతినంయుగే ||
వానినస్సదృశఃపుత్రస్సుగ్రీవస్యనదాప్రియః | రాఘవాభేవరాకాఃతశ్శక్రాభేవరుణాయథా || ౧౮ || ఏతస్యసా
మతిస్సర్వాద్వైష్ణవజాత్మజా | హనూమతావేగవతారాఘవస్యహతైషిణా || ౧౯ || బహునివానరేంద్రాణామే
షయాథానివీర్యవాన్ | పరిగృహ్యభియాతిత్వాంస్వనానీకేనదుర్జయః || ౨౦ || అనువాలిశుతస్యాపిబలేనమహాతాప
తః | వీరస్త్రీత్యతిసంగ్రామేసేతుహేతురయంనశః || ౨౧ || యేతువిష్టభ్యగాత్రాణిత్వేళయంతినదంతిచ | ఉత్థాయచవి
జృంభంతేకోధేనహరిపుంగవాః || ఏతేదుష్ప్రసహాఘోరాశ్చండాశ్చండపరాక్రమాః | అహోశతసహస్రాణిషడశకో
టిశతానిచ || యఏనమనుగచ్ఛంతివీరాశ్చండసవాసినః | ఎవైవాశంసతేలంకాంస్వనానీకేనమర్దితుం || ౨౨ || శ్వేతో
రజతసంకాశశ్చపలోభీమవిక్రమాః | బుద్ధిమావానరోవీరస్త్రీషులోకేషువిశ్రుతః || తూణాంసుగ్రీవమాగమ్యపునగ
చ్ఛతిసత్వరః | విభజ్జవానరింసేనామనీకానిప్రహమయన్ || ౨౩ || యఃపురాగోమతీతీరేరమ్యంపర్యేతిపర్వతం | నా
మ్నాసంకోచనోనామనానానగయతోగిరిః || తత్రరాజ్యంప్రశస్త్యైషమముదోనామయాధవః (౨౪) యోసాశత
సహస్రాణాంసహస్రంపరికర్షతి || యస్యవాలాబహువ్యామాద్విలాంఘాలమాశ్రితాః | తామాఃపీతాస్సితాశ్వే
తాఃప్రకీణాఘోరకర్షణః || అదీనోరోవణశ్చండసంగ్రామభిక్రాంతి | ఏషాప్యాశంసతేలంకాంస్వనానీకేనమ
దితుం || ౩౦ || యస్తైష్వసింహసంకాశఃకపిలోదీఘులోచనః | నిభృతఃపేక్షితేలంకాదిదిగ్భువనచతుషావింధ్యం
కృష్ణంగిరింసహ్యపర్వతంచనుదర్శనం | రాజాసతతమధ్యాస్తైరంభోనామైషయాధవః | శతంశతసహస్రాణాంత్రిం
శచ్ఛహరిపుంగవాః | యమేతేవానరాశ్చూరాశ్చండాశ్చండపరాక్రమాః || పరివార్యానుగచ్ఛంతిలంకాంమదితుమో
జసా || ౩౩౪ || యస్తుకణోవివృణుతేజృంభతేచపునఃపునః || నచసంవిజతేమృత్యోర్నచ యద్ధాద్విధావతిప్రకంపతేచ

దినా స్వేనానీకేనదుర్జయః || బాహూప్రగృహ్యఉత్తిష్ట్య- అభిఉద్దిశ్యముఖంయస్యాసావభీముఖః-ఃజ్యంభతేజృంభణంకరోతి-పద్మకిం
జల్కసన్నిభః- పద్మకేసరపత్మితవర్ణశత్రుః-స్ఫోటయతిఘోషాతాడయతి-అభిసంరబ్ధఃకుపితః-ప్రస్వసంతీత్యన్వయః-అభిషేచితఃఅభిషిక్తః-అ
హ్వాయతిఅహ్వాయతే-స్పర్ధావిషయేపాత్యనేపదాభావఆర్థః-పరాక్రాంతఃపరాక్రమితుముద్యతః || ౧౮ || ఏతస్యేతి || హనూమతానీతాదృష్టే
తియత్సామతిః ఏతస్యాంగదస్య-ఏతద్బుద్ధిమూలంహనుమతస్సీతాదర్శనమితిభావః-అంగదపురస్కారేణహనుమతస్సమాగమాత్ || ౧౯ || బహు
నీతి || స్వేనానీకేనేతిదుర్జయత్వకారణోక్తిః అతోనపునరుక్తిః || ౨౦ || అనువాళీతి || ఏతస్యోత్తరార్ధంవీరస్త్రీత్యతిసంగ్రామశబ్దః-వానిశుతస్యఅను
పశ్చాత్-సేతుహేతుఃసేతుకర్తా-సంగ్రామేసంగ్రామనిమిత్తం || ౨౧ || నశపరివారానాహ-యేత్విత్వాదినామద్దితుమిత్యంతేన-శ్లోకత్రయమే
కాన్వయం || విష్టభ్యఉన్నమ్య-శ్వేతయంతిసింహనాదంపర్వంతి-నదంతిగర్జంతి-ఉత్థాయ-ఆసనాదితిశేషః-ఃజ్యంభంకోశేనగాత్రవిహమంకు
ర్వంతి-యఏవంవిధావానరాః-యేచచందనవాసినః చందనవనవాసినః ఏతేఏనంసశమనుగచ్ఛంతిసంబంధః-చందనవానరాఃఇతిపాతేమధ్యమ
పదలోపిసమాసః-చందనవాసినోవానరాశ్చితి-ఏవైవేతిసంధిరార్థః-ఆశంసతేప్రార్థయతే || ౨౨ || అథద్వాభ్యాంశ్వేతాఖ్యంవానరంవణా
యతి-శ్వేతశత్రయాది || అన్వర్థనామేత్యాహ-రజతేతి-చపలః యుద్ధచపలః-అనీకానిపునగచ్ఛతీత్యన్వయః-భృంకానబిడాంసేనానిభిత్వాగ
చ్ఛన్తిత్వర్థః-అత్రచపలశత్రునేనఅద్యైవలంకాంధ్వంసయామీతిసేవనార్థంగత్యాతేనసాంత్వితః-పునగచ్ఛతీత్యవగమ్యతే || ౨౩ || శ్వేతఃశ్వే
తాఖ్యః || ౨౪ || చతుఃకుముదంవణాయతి-యఃపురేత్యాది || పురేత్యనేనాద్యనుగ్రీవసమీపవవసనీతిగవ్యతే-పర్యేతిచిత్తస్సంచరతి-నా
మ్నాసంకోచనోనామ-యఃప్రసిద్ధః తుపర్వతమిత్యన్వయః-తత్రగోమతీతీ-పరికర్షతి ఆనయతి-ఘోరకర్షణాయస్యలాంఘాలమాశ్రితాః
వాలాఃరోమాణి-దైర్ఘ్యస్యావధిమాన-బహువ్యామాశ్చితి-వ్యామోబాహ్వాస్యసరయోస్తతయోస్త్రిర్యగంతరమిత్యుపరః | అదీనశత్రుత్ర
యశత్యుపసార్యం || ౩౦ || అథసాదౌశ్రీఘ్నేరంభంవణాయతి-యస్తైష్వశత్రయాది || ౩౩౪ || అథశరభంవణాయతి-యస్తుకణోవివృణుతే || ౩౦ ||

హూప్రగృహ్యఉత్తిష్ట్య- అభిఉద్దిశ్యముఖంయస్యాసావభీముఖః-ఃజ్యంభతేజృంభణంకరోతి-పద్మకిం
జల్కసన్నిభః- పద్మకేసరపత్మితవర్ణశత్రుః-స్ఫోటయతిఘోషాతాడయతి-అభిసంరబ్ధఃకుపితః-ప్రస్వసంతీత్యన్వయః-అభిషేచితఃఅభిషిక్తః-అ
హ్వాయతిఅహ్వాయతే-స్పర్ధావిషయేపాత్యనేపదాభావఆర్థః-పరాక్రాంతఃపరాక్రమితుముద్యతః || ౧౮ || ఏతస్యేతి || హనూమతానీతాదృష్టే
తియత్సామతిః ఏతస్యాంగదస్య-ఏతద్బుద్ధిమూలంహనుమతస్సీతాదర్శనమితిభావః-అంగదపురస్కారేణహనుమతస్సమాగమాత్ || ౧౯ || బహు
నీతి || స్వేనానీకేనేతిదుర్జయత్వకారణోక్తిః అతోనపునరుక్తిః || ౨౦ || అనువాళీతి || ఏతస్యోత్తరార్ధంవీరస్త్రీత్యతిసంగ్రామశబ్దః-వానిశుతస్యఅను
పశ్చాత్-సేతుహేతుఃసేతుకర్తా-సంగ్రామేసంగ్రామనిమిత్తం || ౨౧ || నశపరివారానాహ-యేత్విత్వాదినామద్దితుమిత్యంతేన-శ్లోకత్రయమే
కాన్వయం || విష్టభ్యఉన్నమ్య-శ్వేతయంతిసింహనాదంపర్వంతి-నదంతిగర్జంతి-ఉత్థాయ-ఆసనాదితిశేషః-ఃజ్యంభంకోశేనగాత్రవిహమంకు
ర్వంతి-యఏవంవిధావానరాః-యేచచందనవాసినః చందనవనవాసినః ఏతేఏనంసశమనుగచ్ఛంతిసంబంధః-చందనవానరాఃఇతిపాతేమధ్యమ
పదలోపిసమాసః-చందనవాసినోవానరాశ్చితి-ఏవైవేతిసంధిరార్థః-ఆశంసతేప్రార్థయతే || ౨౨ || అథద్వాభ్యాంశ్వేతాఖ్యంవానరంవణా
యతి-శ్వేతశత్రయాది || అన్వర్థనామేత్యాహ-రజతేతి-చపలః యుద్ధచపలః-అనీకానిపునగచ్ఛతీత్యన్వయః-భృంకానబిడాంసేనానిభిత్వాగ
చ్ఛన్తిత్వర్థః-అత్రచపలశత్రునేనఅద్యైవలంకాంధ్వంసయామీతిసేవనార్థంగత్యాతేనసాంత్వితః-పునగచ్ఛతీత్యవగమ్యతే || ౨౩ || శ్వేతఃశ్వే
తాఖ్యః || ౨౪ || చతుఃకుముదంవణాయతి-యఃపురేత్యాది || పురేత్యనేనాద్యనుగ్రీవసమీపవవసనీతిగవ్యతే-పర్యేతిచిత్తస్సంచరతి-నా
మ్నాసంకోచనోనామ-యఃప్రసిద్ధః తుపర్వతమిత్యన్వయః-తత్రగోమతీతీ-పరికర్షతి ఆనయతి-ఘోరకర్షణాయస్యలాంఘాలమాశ్రితాః
వాలాఃరోమాణి-దైర్ఘ్యస్యావధిమాన-బహువ్యామాశ్చితి-వ్యామోబాహ్వాస్యసరయోస్తతయోస్త్రిర్యగంతరమిత్యుపరః | అదీనశత్రుత్ర
యశత్యుపసార్యం || ౩౦ || అథసాదౌశ్రీఘ్నేరంభంవణాయతి-యస్తైష్వశత్రయాది || ౩౩౪ || అథశరభంవణాయతి-యస్తుకణోవివృణుతే || ౩౦ ||

రోషణతిర్యక్చపునరీక్షతే||పశ్యకాలాంగూలమపిచత్వేతదమహాబలః | మహాజవోవీతభయోరమ్యంసాత్వేయపర్వ
 తం||రాజకాసతతమధ్యాపైశరభోనామయాధపః ||౩౭౪|| ఏతస్యబలిసస్సర్వేవిహారానామయాధపాః ||రాజకాశత
 సహసాగ్రాణిచత్వారింశతతైవచ|| ౩౭౫|| యస్తుమేఘభివాకాశమహానావృత్యతిష్ఠతి | మధ్యేవానరవీరాణాంసురా
 ణాంవవాసవః(౩౭౬) భరీణామివసన్నాదోయప్యైషశూన్యతేమహాకా | ఘోషశ్శాఖామృగేంద్రాణాంసంగ్రా
 మమృకాంక్షతాం | ఏవపర్వతమధ్యాపైపారియాత్రమనుత్తమం || యుద్ధేదుష్ప్రసహనిత్యంపనసోనామయాధ
 పః || ౪౦౪|| ఏనంశతసహసాణాంశతాధాంషర్యపాసతే || యూధపాయూధపశ్రేష్ఠంయేషాంయూధానిభాగశః||
 ౪౦౫||యస్తుభీమాంప్రవల్లంతీంచమూంతిస్తథిశోభయన్||స్థితాంతీరేసమద్రస్యద్వితీయభవసాగరః | ఏషదదకరసంకా
 శః'విసతోనామయాధపః || పిబంశ్చరతీవణాసాంసదీనాముత్తమాంసదీంషష్టిశ్శతసహసాగ్రాణిబలమస్యప్లవంగమాః
 ౪౦౬||త్వామాహ్వాయతియుద్ధాయకోభనోనామయాధపః | విక్రాంతాబలవంతశ్చయథాయూధానిభాగశః || ౪౦౭||
 యస్తుగైరికవణాభవపుఃపుష్పతివానరః | అవమత్యసదాసర్వాన్వానరాణాబలదర్శితా || గవయోనామతేజస్వీ
 త్వాంకోభాదభవతతే||ఏనంశతసహసాగ్రాణిసప్తతిఃపర్యపాసతే || ఏమైవాశంసతేలంకాంస్వేనానీకేనమదితం||
 ౪౦౮||ఏతేదుష్ప్రసహాఘోరాబలినఃకామరూపిణః || యూధపాయూధపశ్రేష్ఠాంయూధానిభాగశః || ౪౦౯ ||
 ఇతిశ్రీమద్వింశతాండే - షడ్వింశస్సర్గః:***** తాంస్తుతేహంప్రవత్స్యామిప్రే
 క్షమాణస్యయాసపాకా | రాఘవాథేపరాక్రాంతాయేనరక్షంతిజీవితం || ౧ || సిద్ధాయస్యబహువ్యామావాలా
 లాంగూలమాశ్రితాః | తామ్రాఃపీతాస్సితాశ్వేతాఃప్రకీణాఘోరకర్మణః || ప్రగృహీతాఃప్రకాశంతేసూర్యస్వే
 వమరీచయః| పృథివ్యాంచానుకృప్యంతేహరోనామైషయాధపః || ౩ || యంపృథ్వతోనుగచ్ఛంతిశతశోధసహస్రశః|

జతేచిభేతి||౩౪౪||౩౭౪|| రా|| ఏతస్యేతి|| చత్వారింశతతైవచేతిపాఠః- ఏతదుత్తరశేషః||౩౭౪||అధపనసంవర్ణయతి- యస్తుమేఘభిత్వాదినా||
 ౩౭౪|| రా|| భరీణామితి|| ఘోషశ్శాఖామృగేంద్రాణామితిపాఠః|| ౪౦౪|| ఏనమితి || ఏనంపనసం- ఏషాంయూధపానాం - యూధానిచ
 భాగశః స్వస్వాంతాసంకరేణ-ఏనంపర్యపాసతఇతిసంబంధః||౪౦౪||విసతంవణాయతి-యస్తీతిత్వాది || ప్రవల్లంతీమత్సాహసప్లవమానాం
 సమద్రస్యపాశ్రేణితాం- అతఏవద్వితీయసాగరభవస్థితామితిశేషః- విసతవిశేషణంవా - దదకరోనామగంగాసమీపస్థఃపనాతః-పణాసాం
 పణాసాఖ్యాంసదీం- విసతసేనాసంఖ్యామాహషష్టిరితి- షష్టిఃశతసహసాగ్రాణిప్లవంగమాః- ఆస్యవిసతస్య-బలంసేనత్యర్థః||౪౦౬||ఏకేనకోభ
 నమాహ- త్వామితి|| ఉత్తరాధేఅస్యేత్యధ్యాహార్యం- యథాయూధానియథాయూధం- అమభావశ్చాంషసః-భాగశఃభాగశ్రేష్ఠస్థితాః- వా
 నరాఃవిక్రాంతాబలవంతశ్చేతియోజనా|| ౪౦౭ || శేషేణగవయంవణాయతి - యస్తీతిత్వాదినా || గైరికంరక్తవణాధాతువిశేషః - ధాతు
 మేనశ్శిలాద్యద్యైగైరికంతువిశేషతత్త్వమరః| తద్వణాఃఇవాధాయస్యేతివిగ్రహః- గైరికవర్ణఇవాధాతీతిగైరికవణాభామితివా - పుష్పతి-
 యుద్ధహర్షాదభివర్ధయతీతిత్యర్థః || ౪౭౪ || ఉపసంహరితి || ఏతాతి || యూధపాఃఅంగదాదయఃయూధపశ్రేష్ఠాఃశుగ్రీవాదయః - ఏషాం
 యూధపాసాంయూధాని- భాగశఃపుష్క- విద్యుతంతిశేషః||౪౦౪||ఇతిశ్రీగోవిందరాజరచితే - శ్రీరామాయణఘోషజె - రత్నకిరీటాఖ్యానే-
 యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానే షడ్వింశస్సర్గః:***** పునరుక్తేభ్యోప్యత్కృష్టాప్రధానయాధపవీక్షావక్త్రంప్రజానీ
 తే- తాంస్తీతిత్వాది || యేరాఘవాథేపరాక్రాంతాస్సంతఃజీవితంనరక్షంతి- తాకాయూధపాకా-తేమభ్యం- ప్రవత్స్యామీత్యన్వయః|| ౧ ||
 ద్వాభ్యాంహరంవణాయతి-వాలాఇతి || వాలాఃరోమాణి - బహువ్యామాఃబహువ్యామప్రమాణాఃవ్యామోనామప్రసారితబాహుద్వయప్రమా
 ణం- ప్రగృహీతాఃఉత్తీప్తాః-ప్రకీణాఃపిరళాః - సూర్యస్యమరీచయభవమేఘేషుశక్రచాపాదిరూపేణప్రస్ఫుతారశ్చయభవప్రకాశంతే- క
 దాచిత్పృథివ్యాచనుకృప్యంతే- ఏషయాధపోహరోనామ||౩||యమిత్వాదిసాధకాన్లోకపికాన్వయః||యంహరం- హరస్యహరిరాజకింకరత్వేన

త్యంతంశరభాఖ్యవణానం- ససంవిజితేనచిభేతి ||౩౭౪|| యస్తుమేఘభిత్వార్భయేషాంయూధానిభాగశభిత్వంతంపనసాఖ్యవానరవణా
 నం (౩౭౪) భరీణామితి|| శాఖామృగాణాంమధ్యేయస్యఘోషాభరీణాంసన్నాదవశూన్యతేతిసంబంధః || ౪౦౪|| ఏనమితి||ఏషాంయూధ
 పానాంయూధానిభాగశః ప్రత్యేకగవతకంతేతేర్థశతసహసాగ్రాణిశతాధాంషర్యపాసతే యూధపా ఏనంపనసంపర్యపాసతఇతిసంబంధః ||
 ౪౦౪|| యస్తుభీమామిత్యాదిసార్థాన్లోకవికంవాక్యం || పిబంశ్చరతీత్యార్భయథాయూధానిభాగశభిత్వంతంకోభనాఖ్యవానరవణానిం -
 వపుఃపుష్పతిషోషయతియుద్ధహమాదభివర్ధయతీతియావత్ || ౩ || అత్రసగఃచ్ఛేదోపాజ్ఞోవృత్తశేధాధావాదేకప్రకరణత్వాచ్ఛేతిక
 తకః || ౪౦౪||ఇతిశ్రీమహేశ్వరశీర్షరచితాయాం - శ్రీరామాయణతత్త్వదీపికాఖ్యాయాం - యుద్ధకాండవ్యాఖ్యాయాం - షడ్వింశస్సర్గః.
 తాంస్తీతి || తేహంప్రసిద్ధానాంవానరాణాంమధ్యేయేరాఘవాథేజీవితంనరక్షంతి - తాకాయూధపాకాప్రేక్షమాణస్యతేప్రవత్స్యా
 మి||౧||సిద్ధాఇతి|| బహువ్యామాః అతిదీఘాఃనాలాఃరోమాణి- సీతాఃశ్లిష్టాః- ప్రకీణాఃపిల్లిష్టాః - ప్రగృహీతాః- ఉత్తీప్తాః ||౩|| ఏష

ప్రమానుద్యమ్యసహసాలంకారోహణతత్పరాః(॥ఎఱ్ఱకోటిసహస్రేణవాసరాణాంమహాజసాం॥ ఆకాంక్షతేత్వాం
సంగ్రామేజేతుంకరపురంజయ) యుధపాహరిరాజస్యకింకరాస్సమపస్థితాః ॥ ౮౪ ॥ నీలాభవమహామేఘంస్త్రీస్తతో
యాంస్తుపశ్యసి ॥ అనితాంజనసంకాశాకాయుధేనత్యపరాక్రమాక్ ॥ అసంఖ్యేయాననిదేశశ్యాకపరంపారమివోద
ధైఃపర్వతేమచయేకేచిద్విమమేషునదీషు ॥ ఎతేత్వాపభివర్తంతేరాజన్నత్రాప్సుదారుణాః ॥ ౮౫ ॥ ఎహంమధ్యేస్థితో
రాజభీమాక్రోభీషుదర్శనఃపర్జన్యభవజీమూతైస్సమంతాత్పరివారితః ॥ ౮౬ ॥ ఋత్రవంతంగిరీశ్రేష్ఠమధ్యాస్తేనర్మదాం
పిబన్సర్వత్రాణామధిపతిర్థామోనామైవయాధపః ॥ ౮౭ ॥ యవీయానస్యశుభ్రాతావత్యైసంపర్వతోపమం ॥ భ్రా
తాసమానోయాపేణచిత్తస్తుపరాక్రమైః ॥ ౮౮ ॥ సపషణంబవాన్నామమహాయూధపయాధపః ॥ ప్రకాంతోగురు
వతీచనంప్రహరేవ్వషర్షణః ॥ ౮౯ ॥ ఏతేససాహ్యంసుమహత్కృతంశక్రస్యధీమతా ॥ దైవాసురేజాంబవతాలభ్యాశ్చ
బహవోవరాః ॥ ౯౦ ॥ ఆరుహ్యపర్వతాగ్రేభ్యోమహాభవిపులాశ్శిలాః ॥ మంచంతివిపులాకారానమృత్యోరుద్విజంతివ
రాక్షసానాంచసదృశాఃసిశాచానాంచలోమశాః ॥ ఎతస్యనైస్యాహవోవిచరంత్యగ్నితేజసః ॥ ౯౧ ॥ యువత్సేనమభి
సంరబ్ధంప్లవమానమివస్థితం ॥ ప్రేక్షంతేవాసరాస్సర్వేస్థితాయూధపయాధపం ॥ ఎవరాజాసహస్రీక్షంపర్యపాస్తై
హరీశ్వరః ॥ బలేనబలసంపన్నోదంభోనామైవయాధపః ॥ ౯౨ ॥ యస్థితంయోజనేతైలంగచ్ఛాపార్శ్వేనసేవతేఽ
ధ్వంకంతశ్చైవకాయేనగతఃపాప్రీప్సితయోజనం ॥ యస్తాన్నపరమియావంచతుష్పదేమవిద్యతే ॥ శుభ్రతస్సన్నాదనో
నానువాసరాణాంపితామహః ॥ యేనయుద్ధంపురాదత్తరణేశక్రస్యధీమతా ॥ పరాజయశ్చనప్రాప్తసోయంయాధ
పయాధపః ॥ ౯౩ ॥ యస్యవిక్రమమాణస్యశక్తిస్యైవపరాక్రమః ॥ ఏవగంధర్వకన్యాయామత్పన్నఃకృష్ణవత్సకనః ॥ ౯౪ ॥
తదాదైవాసురేయుద్ధేసాహ్యధ్వంకంతిదవోకసాం ॥ ౯౫ ॥ యస్యవైశ్రవణోరాజాజంబూయిపనిషేవతే ॥ యోరాజా
తదీయాకపియాధపాహరిరాజకింకరాపివేతినవిరోధః ॥ ౯౬ ॥ ఋత్రసేనాంవణాయతి ॥ నీలానిత్యాది ॥ అనిదేశశ్యాకప్రత్యేకంనిదేశమృత
శ్యాక- పరంపారమివోదధైః- సమద్రస్యాపరంభీగమివస్థితమిత్యధః- విషమేషునిష్పాన్నతప్రదేశేషు ॥ ౯౭ ॥ ఏవామితీపజఃస్యవర్షదే
వతా ॥ ౯౮ ॥ యవీయానితి ॥ యవీయాకాకనిష్ఠః- ఆయమితీశేషః- విశిష్టఃఅధికః ॥ ౯౯ ॥ సపషణతి ॥ గురువతీ-గురుశుక్రావకః ॥ రా- సం
ప్రహరేషుయుద్ధేషు- సంప్రహరభీసుపాతికలిసంస్థాటసంయుక్తాత్మయః ॥ ౧౦౦ ॥ ఏతేనేతి ॥ దైవాసురేదేవాసురయుద్ధే ॥ ౧౦౧ ॥ జాంబవత
నైస్సనికాకవర్ణయతిద్వాభ్యాం- ఆరుహ్యత్యాది ॥ పర్వతాగ్రాణీత్యథాకాత్పిద్ధం- మంచంతిచ్యావయంతి- నోద్విజంబినిస్థిత- రాక్షసానాంబి
శాచానాంచసదృశాత్వన్వయః ॥ ౧౦౨ ॥ ద్వాభ్యాందంభుంవర్ణయతి- యంతితి ॥ అభిసంరబ్ధుంకుపితం- ప్లవమానమివసదాప్లవమానమివస్థితం- ప్రే
క్షంతే- ఆశ్చర్యేణోదేశేషు- బలేనపర్యపాస్తై- బలేనప్రీయతిత్యధః ॥ ౧౦౩ ॥ త్రిభిస్సన్నాదనంవణాయతి- యస్థితమితి ॥ యోగచ్ఛాప- యోజన
యోజనమారే- స్థితం- పాశ్వేనగచ్ఛతి- ఆస్యగమనకాలేకపదప్రత్యేపదశాయాం- ఏకయోజనపరిమితఃపవతఃపాశ్వేస్తోభవతి-
యోజనాయతశరీరత్యధః- కాయేనోద్ధ్వంకంతస్సుకాయోజనంప్రాప్సో- యోజనోన్నతకాయత్యధః- ఆతేవచతుష్పదేషు- య
స్తాత్- పరమంపరం- రూపగతీరం- నవిద్యతే- శక్రస్యరణేశక్రస్యానురైస్సహాయధై- యేనాసురేభ్యోయుద్ధందత్తంతిదాపరాజ
యశ్చాసురేభ్యోనప్రాప్తసోయంసన్నాదనశతిపుతోనామ ॥ ౧౦౪ ॥ కన్యాయంభుతత్యత్రాహ-యస్యేతి ॥ ఏకీమమాణస్యపరాక్రమం
కురతః- యస్యపరాక్రమశ్చక్రస్యేవ- తత్పరాక్రమసదృశపరాక్రమత్యధః ॥ ౧౦౫ ॥ యస్యవిక్రమమాణస్యేత్యారభ్యస్తేనానీకేన
మర్దికుమిత్యంతంక్రథనాఖ్యవానరవిషయం ॥ ౧౦౬ ॥ కిమధకామత్వాచితత్యత్రాహ- తదేత్యధః- తదాప్రసిద్ధే ॥ ౧౦౭ ॥ క్రథనంవణాయతిసా
హరోనామేత్యన్వయః హరోగోలాంగూలజాః ॥ ౧౦౮ ॥ నీలానిత్యాదియుక్తాన్సుదారుణాత్వంతమేకంవాక్యం- మహోదధేఃపరంపారిమి
వఅనిదేశశ్యాకనీలాకమహామేఘునినతిష్ఠతః- అనితాంజనసంకాశాకాయాకపశ్యసి- యేకేచిత్పర్వతేషునదీషుచవతకంతే- ఏతేషుదా
రుణాముక్తాస్త్రాసుభివతకంతేతవాపిముఖంవర్తంతిఇతిసంబంధః ॥ ౧౦౯ ॥ భూమ్యవర్జనసీలానిత్యాది ॥ అనిదేశశ్యాక- అకేకనామగణనాక- పరం
పారమివపరపారస్థరేణూనివ ॥ ౧౧౦ ॥ ఏవామిత్యాదిశ్లోకద్వయమేకాన్వయం ॥ ౧౧౧ ॥ యవీయానస్యేత్యారభ్యలక్ష్మాశ్చబహవోవరాత్యంతమే
కంవాక్యం ॥ అస్యభూమ్యస్య- యవీయాకాకనిష్ఠః- గురువతీ-గురుశుక్రావకః- సంప్రహరేషుయుద్ధేషు- సాహ్యంసాహాయ్యం ॥ ౧౧౨ ॥ అథ
జాంబవద్యర్జనం- యవీయానితి ॥ గురుర్రీసద్గురూపాశకః- అనేసర్వగిద్ధిమత్త్వముక్తః ॥ ౧౧౩ ॥ ఆరుహ్యతి ॥ ఉద్విజంతి- బిభృతి ॥ ౧౧౪ ॥ అథతై
స్యవర్జనం- ఆరుహ్యతి ॥ లోమశాఅధికరోమవంతః ॥ ౧౧౫ ॥ యంతితి ॥ ప్లవమానమివస్థితంప్లవమానత్వేనవర్తమానం- స్థితాయూధపయాధప- మి
తిపారః ॥ ౧౧౬ ॥ యస్థితమితి ॥ యఃసన్నాదనాఖ్యగచ్ఛకాయోజనస్థితంపార్శ్వేనసేవతేస్సృశతి- అనేనయోజనపరిమితమస్యస్తోభామి
త్యుక్తంభవతి- శ్చతైవగతఃగమనవేళాయాంకాయేనఽధ్వంకముపగి- యోజనంప్రాప్సోభిస్సృశతి- అనేనయోజనోన్నతవాగ్విత్వక్తంభవ
తి ॥ యేనేతి- పురాయద్ధకాలే ॥ ౧౧౭ ॥ యస్యవిక్రమమాణస్యేత్యారభ్యస్తేనానీకేనమర్దికుమిత్యంతంక్రథనాఖ్యవానరవిషయానం ॥ ౧౧౮ ॥ కృష్ణవ
త్సకనాఅగ్నినా- త్రిదివోకసాంసాహ్యధ్వంకంత్యన్విత్యన్వయః ॥ ౧౧౯ ॥ యస్యేతి ॥ యస్యగిరేఃపైశ్రవణఃకుదేవోరాజా- యోగిరిఃజంబూమి

పర్వతేంద్రాణాంబహుకన్మరిసేవి నాంఽహరసుఖదోనిత్యంభాశ్రుతైరాక్షసాధిపః । తత్రైషవసతిశ్రీమాబలవాణ
వానరమణభః । యుదేవ్యకథనోత్యంక్రథనోనామయాధవః । వృతఃకోటిసహస్రేణహరీణాంసముపస్థితః । ఏషైవా
శంసలేలంకాంస్వేనానీకేచమడితుం ॥ ౨౮ ॥ యోగంగామనువర్యేతిత్రాసయజ్ఞహస్తియుధపాకా । హస్తిసాంవా
నరాణాంచపూర్వచైరణచక్షురకా ॥ ఏషయాధవతిర్నేతాగచ్ఛగిరిగుహశయః । గజాకయోధయతేవన్యాగిరిం
త్రైవమహీరుహాః । హరీణాంవాహినీముఖ్యోవదీహైమవతీమనుఉశీరబీజమాత్రైత్యపర్వతంమందరోపమం ॥ గమతే
వానరశ్రేష్ఠోదివిశక్రభవస్వయం । ఎనంతసహస్రాణాంసహస్రమనువర్తతే ॥ వీర్యవిక్రమదృష్టానాంసదాతాంబ
లశాసాంసఏషనేతాచైతేషాంవానరాణాంమహాత్మనాం ॥ ౨౯ ॥ సఏషదుర్ధరోరాజప్రమాథీనామయాధవః । వాతే
నేవోద్ధతంమేఘమయమేనమనుపశ్యసి ॥ ౩౦ ॥ అనీకమపిసంరంభంవానరాణాంతరస్వినాం । ఉద్ధృతమరుణాభాసంపవనేనస
మంతతః ॥ వివర్తమానంబహుధాయత్రైతద్బహుళంరజః ॥ ౩౧ ॥ ఏతేఽసితముఖాఘోరాగోలాంగూలామహాబలాః ॥ శ
తంతసహస్రాణీశృష్ట్యావైసేతుబంధనం । గోలాంగూలంమహావేగంగవాక్షంనామయాధవం ॥ పరివార్యాభివర్తం
తేలంకాంమడితుమోజసా ॥ ౩౨ ॥ భ్రమరాచరితాయత్రసర్వకాలఫలమృతాః ॥ యంసూర్యప్రత్యవర్ణాభమమప
ర్యేతిపర్వతం । యస్యభాపాసదాభాంతితద్వర్ణామృగపక్షిణః ॥ యస్యప్రస్థంమహాత్మానోనత్యజంతిమహామణయః । సర్వ

దైఃత్రిభిః-యస్యేత్యాదిసా ॥ యస్యగిరీఃవైశ్రవణఃకుబేరోరాజా- యోగిరిఃజంబూంజంబూవృక్షింఉపనిషేవతే-జంబూయ క్షత్వభః-యః-
తేభాశ్రుతఃకుబేరస్య- విహంగసుఖదః-తత్రపవతే-యుద్ధేవ్యకథనఃక్రథనోనామయాధవోవసతీతిసంబంధః ॥ ౨౮ ॥ యోగంగామిత్యాదిసా
భావోకసప్రకంప్రమాథీవిషయం ॥ హస్తిసాంవానరాణాంచఅనీకస్యపూర్వవైరమనుష్ఠరకాయః - గంగామనుగంగాసమీపేకర్తప్రవచనీ
యయ్యైద్వితీయేద్వితీయాయా- హస్తియాధపాకాత్రాసయజ్ఞ- పర్యేతిపరితశ్చరతి - అశ్రేయంపౌరాణికీకథా - పురాణిలశంబసాదనోనా
మాఘురోగజరూపేణమునీకచాధమానస్థైర్యనిభిశ్చైతేనకేసరిణాహనుచుత్పితాహతః-తత్సంతుష్టైర్యుగభిర్వహాపరాక్రమాహసమాకా
శ్రుతస్తైభిశ్చవృత్తీకెసరిణేవరోదతః తతః ప్రభృతిహస్తిసాంవానరాణాంచపరస్పరంవైరమభూదితి । గచ్ఛన్నేవగమనకాలఏవరిపూజాం
గ్రాశయితా- గిగుహాయూతేతేవతతఃతదిగిరిగుహశయః- గజానితి - గజైర్యుక్తావృక్షేగజాంశ్చహంతీత్యర్థః - హైమవతీమనుగం
గాసమీపే - స్థితంఉశీరబీజాఖ్యాపర్వతమాత్రిత్యరచతతియోజనా - హరివాహినీముఖ్యత్వేపిభిన్నజాతీయత్వభ్రమప్రదాసార్థంవానరశ్రే
ష్ఠాద్యుక్తం- వీరస్యభావోవీర్యం- ఉత్సాహాక్షత్వర్థః- విక్రమఃపరాక్రమత్యభిధవః- బలశాలినాం- వానరాణామిత్యర్థసిద్ధం- శతసహస్రాణాం
సహస్రం- సహస్రలక్షమిత్యర్థః- నేతానాయకః ॥ రా ॥ కమప్రవచనీయయ్యైద్వితీయేతహైమవతీమితిద్వితీయాయా ॥ ౨౯ ॥ ప్రమాథినంవణకా
యత్ర-సఏషతి ॥ దుర్ధరోదుర్ధరః - ప్రమాథీనామప్రమాథీనామకః - వాతేనోద్ధతంమేఘమయమేనమనుపశ్యసి - ఏషప్రమాథీతిసంబం
ధః ॥ ౩౦ ॥ అనీకమితి ॥ యత్రఅనీకే - సమంతతః పవనేనోద్ధృతంఅరుణాభాసంఅరుణకాంతిబహుళమేతద్రజఃబహుధావివర్తమానంభవతి-
సంరంభంతత్ తరస్వినాంవానరాణామనీకమపిపశ్యసితదవ్యస్యప్రమాథినత్యర్థః ॥ ౩౧ ॥ గవాక్షమాహ - శ్లోకద్వయేన - ఎతదితి । ఆ
సితముఖాః గోలాంగూలాఃసేతుబంధనంసృష్ట్యాఉత్సాహేనశతంతసహస్రాణీశుసంతః గవాక్షంనామస్వయాధవతింపరివార్య - లంకాం
ఓజసాస్వతేజసా - మర్దికుమభివర్తంతే - అత్రయాధవత్యపేక్షయాయాధానాంబలోత్సాహాధిక్యంవృజ్యతే ॥ ౩౨ ॥ ఆధచతుర్భిః
కెసరిణంవర్ణయతి - భ్రమరేతి ॥ యత్రపర్వతే - సర్వకామఫలాః సర్వైః కామ్యంతతిసర్వకామాః సర్వాభీష్టార్థాః తాకఫలంతీ
తిసర్వకామఫలాః - తేచతేదుర్యాశ్చసర్వకామఫలమృతాః - భ్రమరైఃఆచరితాఃవ్యాప్తాః - భవంతి - అసేనవృక్షాణాంసర్వాపేక్షీ
తప్రవత్సంసదాప్రస్థితత్వంచోక్తం - యంపర్వతం-సూర్యః-తుల్యంకాభంతుల్యప్రకారకాంతికంయథాతథా - అనుగమీపేవర్యేతిసం

పనిషేవతే- జంబూవృక్షయ క్షత్వభః- యోగిరిః తేభాశ్రుతః కుబేరస్య-విహంగసుఖదః- తత్రపర్వతే- ఏషక్రథనోనామవానరః- వసతీతిసం
బంధః ॥ ౨౮ ॥ యోగంగామిత్యాదిభ్యమిత్రైతద్బహుళంరజఃశ్రవ్యతంప్రమాథీవానరవర్ణనం ॥ హస్తిసాంవానరాణాంచపూర్వచైరమనుష్ఠరగన్మ
తి-పురాణిలసాగరతీరేహస్త్యాకారశ్శాబసాదనోనామరాక్షసః-సమనీనచాధత తైర్నునిభిశ్చైతహనుచుత్పితాశ్రేణీహస్తిరూపంతమసుగుం
హతవాక- తతఃఆరభ్య- కరిణాంవానరాణాంచరోధస్సమభూదితి- పౌరాణికీకథా - నదీంహైమవతీమనుశీతజలాంగంగాపాపిష్యస్థితముశీరబీ
జాఖ్యాపర్వతమాత్రిత్యరచతతిసంబంధః- సఏషదుర్ధగ్భి ॥ యత్రానీకేమపవనేనఉద్ధృతంబహుళంరజోదృశ్యతే-తదనీకంవాతేనోద్ధతంమే
ఘమివ- యమేనమనుపశ్యసి- సఏషప్రమాథీనామయాధవత్యర్థస్వయః ॥ ౩౧ ॥ ఎతత్త్యాదిశ్లోకద్వయమేకంవాక్యం-శతసహస్రాణీశుగోలాం
గూలాః- సేతుబంధనంసృష్ట్యాగోలాంగూలంగవాక్షంనామయాధవంపరివారలంకామడితుమభివతే-తదితిసంబంధః ॥ ౩౨ ॥ గవాక్షవర్ణనం
ఎతత్త్యాది ॥ శతంతసహస్రాణీశుతలక్షమిత్యర్థః - సేతుబంధనం సలసమీపేతత్సహాయతయాస్థిత్యాసేతుబంధనకర్తారం ॥ ౩౩ ॥ భ్రమరా
చరితాత్పూర్వభ్యకేసరినామయాధవత్యర్థంకేసర్యాఖ్యానానరవణసం - యత్రయస్మిన్కాంచనపర్వతే సర్వకామఫలమృతాః - సర్వైః

కామఫలావృత్తాన్సదాఫలనమన్వితాః || మధూనిచమహాద్వాణి యస్మిన్పర్యతసత్తమే | తత్రైవరమతేరాజకారమ్యే
కాంచనపర్వతే || ముఖ్యోవానరముఖ్యానాంకేసరీనామయూధపః || ౩౭౪ || వష్టిర్గిరిసహస్రాణాంరమ్యాఃకాంచనపర్వ
తాః || తేషాంమధ్యగిరివరస్త్యమివానఘరక్షసాం (౩౮౪) తత్రైతేకపిలాశ్వేత్వాస్తామాస్యామఘపింగళాః || నివసం
త్యుత్తమగిరాతీక్ష్ణదంష్ట్రాస్సఖాయుధాః | సింహాభవచతుర్దంష్ట్రావ్యాఘ్రాభవదురాసదాః || సర్వేవైశ్వానరసమాజ్వలి
తాశీవిషోపమాః | మద్ద్వింశతిలంగాలాలామత్తమాతంగసన్నిభాః | మహాపర్వతసంకాశామహాజేమూతనిస్వనాః | వృ
త్తపింగళరక్తాక్షాభీమభీమగతిస్వరాః || మర్దయంతీవతేసర్వేతథ్థుర్లంకాంసమీక్ష్యతే || ౪౦౪ || ఏవచైషావధిపతిర్భ్యే
తిష్ఠతివీర్యవాక్ | జయాధీనిత్యమాదిత్యముపతిష్ఠతిబుద్ధిమాన్ | నామ్నాపృథివ్యాంవిఖ్యాతో రాజశతవలీతియః | ఏ
షైవాశంసతేలంకాంస్సనానీకేనమదిత్యం | ఏకాగ్రీతోబలవాక్శూరఃపారుషేస్సైవ్యవస్థితః || రామప్రియాథ
ప్రాణానాందయాంసకురుతేహరిః || ౪౧౪ || గజోగవాక్షోగవయోనభోనీలశ్చవానరః || ఎకైకఎవయూధానాంకో
భిర్దశభిర్వృతః || ౪౨౪ || తథాన్యేవానరశ్రేష్ఠావిఃఖ్యపర్వతవాసినః | నశక్యంతేబహుత్వాత్తుసంఖ్యాతులఘుచిత్ర
మాః || ౪౩౪ || సర్వేమహారాజమహాప్రభావాస్సర్వేమహాలైలసకాశకాయాః | సర్వేసమధాఃపృథివీంక్షణేనతతుం
ప్రవిధ్వస్తవికీర్ణశైలాం || ౪౪౪ || ఇతిశ్రీమద్యుద్ధకాండే - నస్తవించస్సగః.*****

సారణస్యవచఃశ్రుత్వా రావణంరాక్షసాధిపం | బలమాదిశ్యతత్సర్వంశుకోవాక్యమథాబ్రవీత్ || ౧ || స్థితావ
శ్యసియానేతామత్రానివమహాద్విపాక్ | న్యగోధానివగాంగేయాసాలాహౌమవతానివ || ఎతేచుష్ప్రసహ
రాజన్బలినఃకామరూపిణః | దైత్యదానవసంకాశాయుద్ధేదేవపరాక్రమాః || ౩ || ఏషాంకోటిసహస్రాణినివపంచచస
స్తచతథాశంఖసహస్రాణితథాబృందశతానిచ || ౪ || ఎతేసుగ్రీవసచివాఃకీషిరంధానిలయాస్సదా | హరయోదేవగం

రతి- దృశ్యతేహిశూర్యస్తత్సన్నిధానేకాంచనవణః- యస్మిన్పర్యతసత్తమే- సర్వకామఫలాఃసర్వైఃకామ్యమానఫలాః- ఆకేసస్వాదు
ఫలత్వముక్తం- సదాఫలనమన్వితాః- సర్వకాలంఫలయుక్తాభివృద్ధిః- కాంచనపర్వతేమేరా|| ౩౭౪|| అధతవలివానరసేనాక్షాఘసపూ
ర్వకంవణయతివష్టిర్గిరిభ్యహరిత్యంతేన|| గిరిసహస్రాణాంవష్టిరస్తి - తేరమ్యాఃకాంచనపర్వతాభవంతి- గిరివరఃమేరుః- అస్తిహ్య
స్తగిరేపూర్వతశ్చాపరోమేరుః- వైశ్వానరసమాః- వైశ్వానరఃఅగ్నితద్వదుగ్రాభివృద్ధిః-జ్వలితాశీవిషాఃకుపితసర్పాః-ఆకిషిదగ్రాప్రియాం
విషంయేషాంతేఆశీవిషాః - ఆశీరుగదంష్ట్రాయాంత్రియవాక్యాభిలాషయోరిత్యుపరః | పృషోదరాదిత్యాత్సహోపః-తద్వత్కోపనాభివృద్ధిః-
అంశితలంగాలాలాఃఉదంచితలంగాలాలాః - మత్తేత్యాదినామహాకాయత్వముక్తం - పర్వతసంకాశాభివృద్ధిఃసదార్థ్యముక్తం- భీమభీమాభీ
మప్రకారాః- ప్రకారస్సాదృశ్యం- భీమసదృశాఃఈషద్భీమాభివృద్ధిః- ప్రకారేగుణవచసస్యేతిద్విర్భావః-తాదృశగమనస్వరాః-తేవానరాః-
తేతవ- లంకాంసమీక్ష్య- మర్దయంతీవతస్థుఃమర్దయంతృషవతిష్ఠంతి-ఆహింశింగవృత్తయః|| ౪౦౪|| ఏవచైత్యాది||ఉపతిష్ఠతిఉపతిష్ఠతే-ఎవైవేతి-
ధిరార్ద్రః- పారుషేపరాక్రమే- ప్రాణానాంప్రాణేషు|| ౪౧౪|| గజాతి-స్పష్టః|| ౪౨౪|| తథేతి-స్పష్టః|| ౪౩౪|| సవణతి|| ప్రవిధ్వస్త కీర్ణశైలాం-
ప్రవిధ్వస్తాఃచూర్ణితాఃవికీర్ణావిక్షిప్తాః శైలాఃయస్సాస్సా - తాంతథా || ౪౪౪ || ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితశ్రీరామాయణభాషణేరత్నకే
రీటాఖ్యానే యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానేసప్తమిశస్సగః.*****

ఎవంసారణేనోక్తంపుత్యాపకస్తేనకాశ్చైన్యనానుక్తైః స్వయంతత్సర్వదర్శయత్యన్తామిశేసర్గ-సారణస్యేతి|| శుకఃసారణస్యవచ
శ్చుత్వాతేనకాశ్చైన్యనానుక్తైః స్వయంతత్సర్వదర్శయంతి-అదిశ్యతాగృహ్యానదిశ్య-రావణం-ఆకాశ్చైన్యన-అబ్రవీత్-మంగళానంతరా
రంభప్రశ్నకాశ్చైన్యవ్యథోపదేశ్యురః || సునయోక్తిద్యోతనాయరాక్షసాధిపమిత్యుక్తం|| ౧|| స్థితానితి|| వ్యగోధావటాక్-గాంగే
యాగంగాతటరుహాః- హౌమవతాహిమవిత్సర్వతోద్భవాః- దైత్యదానవసంకాశాఃదైత్యదానవతల్యబలాః|| ౩|| ఎషామితి|| శంఖబృం
దాదిస్వరూపముత్తరత్రస్వయమేవవత్సరి- బృందశతాదిసంఖ్యాః- గంతితిశేషః|| ౪|| ఎతేతి|| సుగ్రీవసచివాఃసుగ్రీవసహాయాః- మంత్రీసహ

కామ్యంతృషాసర్వకామానిఫలానియేషాంతేతథోక్తైః తేవతేదుర్మాశ్చసర్వకామఫలదుర్మాః- యంకాంచనపర్వతం - యస్యకాంచనపర్వ
తస్యయస్మిన్ కాంచనపర్వతే అస్తాద్రిసమీపవతిఃనిసావణినివాసమేరా|| ౩౭౪|| తేషేవశివస్థి - వష్టిరితి || గిరిసహస్రాణాంవష్టిరస్తి-
తేకాంచనపర్వతాః తేషాంమధ్యగిరివరోమేరురస్తిస్సంబంధః || తి|| శతవలిపర్జనం- వష్టిరిత్యాది|| తేషాంమధ్యగిరివరఃసావణిమేరునామా
స్తి- తత్రసావణిమేరా || ౩౮౪|| మేరుస్థవానరావణయతి|| తత్రైతేత్యాదినా|| మర్దయంతీతి - తేవానరాః - తేతవలంకాంసమీక్ష్య-
మదయంతీవమదయంతృషవతిష్ఠంతిసంబంధః- ఆహింశింగవృత్తయః || ౪౦౪|| ౪౧౪|| ఇతిశ్రీమహేశ్వరశ్రీధరచితాయాం- శ్రీరామాయణ
తత్పదీపికాఖ్యానూం- యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానాయాంసప్తమిశస్సగః*****సారణస్యేతి|| అదిశ్యనిదిశ్య|| ౧|| స్థితానితి|| గాం
గేయాగంగాతటరుహాః || ౩|| ౩|| ఏషాంకోటి సుగ్రీవసచివసంఖ్యా- సర్వబలసంఖ్యాంశుసర్గాంశేవక్ష్యతి|| ౧|| యాతి|| కుమారా- తరు

ర్తతే | యోబాహ్మమస్త్రంవేదాంశ్చవేదవేదవిదాంవరః || యోభింద్యాద్ధగనంబాణైఃపర్వతానపిదారయేత్ | యస్య
మృత్యోరివకోధశ్శక్తస్యేవపరాక్రమః || యస్యభార్యాజనస్థానాత్ప్రీతాచాపహృతాత్వయా | సవిషరామస్త్యాం
యోధుంరాజకాసమభివర్తతే || ౨౨ || యస్యైవదక్షిణేపార్శ్వే శుద్ధజాలబూనద్రభః | విశాలవక్షాస్తామ్రాక్షోనీల
కుంచితమూర్ధజః || ఏషోస్యలక్ష్మణోనామభ్రాతాప్రాణసమఃప్రియః | నయేయద్ధేచకుశలస్సర్వశాస్త్రవిశారదః ||
అవర్తీదుజ్జయోజేతావిక్రాంతోబుద్ధిమాణబలీ | రామస్యదక్షిణోబాహుర్నిత్యంప్రాణోబహిశ్చరః || ౨౫ || న
హ్యేషరాఘవస్యాద్ధేజీవితంపరిరక్షతి | ఏషైవాశంసతేయద్ధేనిహంతుంసర్వరాక్షసాన్ || ౨౬ || యస్తుసవ్యమసౌప
క్షంరామస్యాశ్రిత్యతిష్ఠతి | రక్షోగణపరిక్షిప్తోరాజాహ్యేషవిభీషణః || ౨౭ || శ్రీమతారాజరాజేనలంకాయామభిషేచి
తః | త్వామేవప్రతిసంరభ్యోయద్ధాయేషాభివర్తతే || ౨౮ || యంతుపశ్యసితిష్ఠంతంమధ్యేగిరిమివాచలం | సర్వశాఖామృగేం
ద్రాణాంభర్తారమపరాజితం || లేజసాయశసాబుద్ధ్యాహ్మనేనాభిజనేనచ | యఃకపీనతిబభ్రాజహిమవాఃపవర్వతాన్ ||
కేషింధాంయస్సమధ్యాస్తైసహంసగహనదుర్మాం | మగాంపర్వతమగస్థాంప్రధానైస్సహాయూతపైః || యస్యై
షాకాంచనీమాలాశోభతేశతపుష్కరా | కాంతాదేవమనుష్యాణాంయస్యాంలక్ష్మీఃప్రతిష్ఠితా || ఏతాంచమాలాంతా
రాంచకపిరాజ్యంచశాశ్వతం | సుగ్రీవోవానిసంహత్వారామేణప్రతిపాదితః || ౩౩ || శతంశతసహస్రాణాంకోటిమాహు
ర్ననీషిణః | శతంకోటిసహస్రాణాంశంఖితిభిధీయతే || శతశంఖసహస్రాణాంమహాశంఖితిస్తృతః | మహా
శంఖసహస్రాణాంశతంబృందమితిస్తృతం || శతంబృందసహస్రాణాంమహాబృందమితిస్తృతం | మహాబృందసహ
స్రాణాంశతంపద్మమితిస్తృతం || శతంపద్మసహస్రాణాంమహాపద్మమితిస్తృతం | మహాపద్మసహస్రాణాంశతంఖర్వ
మహిమాయతే || శతంఖర్వసహస్రాణాంమహాఖర్వమితిస్తృతం | మహాఖర్వసహస్రాణాంసముద్రమభిధీయతే ||
శతంసముద్రసహస్రమోఘుతిభిధీయతే | శతమోఘసహస్రాణాంమహాఘుతివిశ్రుతః || ౩౯ || ఏవంకోటిసహ
స్రాణశంఖానాంచశతేనచ | మహాశంఖసహస్రేణతథాబృందశతేనచ || మహాబృందసహస్రేణతథాపద్మశతేనచ | మ
హాపద్మసహస్రేణతథాఖర్వశతేనచ || సముద్రేణశతేనైవ | మహాఘోనతతైనచ | ఏవంకోటిమహాఘోనసముద్రస

ణసాతావకాశలాభాధకం - ఛద్దనావానివధస్తవ్యధానుపపత్త్వావశ్యమాశ్రితవిషయప్రశిజ్ఞాయానివోశవ్యతయాచ - నశేవలంపౌర
షధమాణ - అస్త్రబలంచాస్యైవేత్యాహ - యఇతి - బాహ్మమస్త్రంబ్రహ్మస్త్రమంత్రంవేదాంశ్చ - వేదజానాతి - బ్రహ్మస్త్రమంత్రస్యవేదా
తగతత్వేపిప్రాధాన్యాత్పుభగుక్తిః - వేదవిదాంపేదాధకవిదాం - వరఃఉపదేష్టుభ్యోవసీస్తాదిభ్యోప్ర్యుత్కలప్రప్తః - ఉక్తంపౌరుషమేవప్రపం
చయితి - యోభింద్యాదిత్యాది - గగనంగగనస్థమనాది - ఆదిశబ్దేనపాతాశాదికముచ్యతే - సంప్రతికోపోద్భవేమూలమాహ - యస్యభార్యేతి ||
౨౨ || అథలక్ష్మణంవణకాయతి - యస్యైవదక్షిణేనా || గక్షిణేరామస్యేతిశేషః - శుద్ధజాలబూనద్రభఃస్వర్ణవర్ణః - తామ్రాక్షః - త్వద్విషయకోప
నేతిభావః - సవేశా - తాస్త్రశబ్దోనీతితాస్త్రచ్యుతిరిక్తపరః - ప్రాణోబహిశ్చరఇత్యనేనప్రాణసంరక్షకత్వముచ్యతే || ౨౫ || ౨౬ || యస్త్రితి || ప
క్షంపార్శ్వం - రక్షోగణైః - చక్షుర్మమేవరక్షసాంగత్యుల్లక్ష్మితత్వాత్తదోక్తం - రాజాత్వద్రాజ్యస్యేతిశేషః - అత్రహితిగాయత్రాస్యక్షాణశా
క్షరం || ౨౭ || రాజత్వంకుతఇత్యత్రాహ - శ్రీమతేతి || శ్రీమతా - అవాప్రసమస్తకామత్వేనలంకారాజ్యానభిలాషితేశ్వర్యః - రాజరాజేనవిభీషణాదిరా
జత్వానిర్వాహస్వస్యరాజరాజత్వంసంనిర్వాహితిమన్వాసేన - లంకాయాంనిమిత్తై - లంకాయాంరాజేతివాన్వయః || ౨౮ || అథసుగ్రీవంపర్వ
యతి - యంత్యిత్వాది || మధ్యేరామవిభీషణయోర్మధ్యే - అచలంనిశ్చలం - బుద్ధ్యాఢోహపోహరూపజ్ఞానేన - జ్ఞానేనతాస్త్రజన్యజ్ఞానేన - అభిజనే
నకులేన - అతిబభ్రాజఅతిశయ్యబభ్రాజ - గహనంవనం - దుగ్గాంప్రాకారాదినాదుర్గమాం - పర్వతదుర్గస్థాంపర్వతరూపదుర్గైశ్చితాం - శతపుష్క
రాశతపద్మా - కాంతాకామ్యమానా - లక్ష్మీఃవీరలక్ష్మీః - తద్ధారణేకదాచిదపిపరాజయోనభవతీతిసదావాలీతాంపహలక్ష్మీప్రసిద్ధిః - తద్ధారణా
దేవహిరామస్తదనభిముఖివవాలినంహతవాన్ - ప్రతిపాదితఃప్రాణిశేషః || ౩౩ || ఉక్తాసక్తసకలవానరసంఖ్యాంవక్తంప్రథమతస్సంఖ్యామేవదర్శ
యతి || శతమిత్యాది || శతపశ్యంతసంఖ్యాయాంస్సుపత్యాత్తదూర్ధ్వసంఖ్యాఅత్రసంక్తిర్వృత్తే - శతసహస్రాణాంలక్షాణాంశతంకోటిత్యా
హుః || ౩౯ || ఏవంకోటిసహస్రేణిత్యాద్యవాంతరసంఖ్యాభేదకీర్తనమనాంతరసేనాపతిభేదాత్ - సముద్రసదృశేనచాగంసదృశేన - భీషణేసతి
సచివైఃరాక్షసైరుపలక్షితేనవిభీషణేనపరివారితస్సుగ్రీవః - త్వమభిత్వాంప్రతి - యద్ధార్థంవర్తతే || రా || ఏవఇతి || సముద్రసదృశేనచాగరవదపరి

గనంబాణైర్నింద్యాత్ - సర్వమహ్నరమపితస్యసుకరమితితాత్పర్యం || ౨౬ || తి || యస్త్రితి || యస్తురామస్యసవ్యంపక్షమాశ్రిత్యతిష్ఠతి | రక్షోగణపరి
క్షిప్తః - గణశబ్దేనచత్వారివోచ్యంతే - పరిక్షిప్తఃప్రవ్యాప్తః || ౨౭ || తి || రాజరాజేనరామేణాభిషేచితఃఏషాసాత్వాంప్రతియుద్ధాయాభివర్తతే || ౨౮ ||
తి || సుగ్రీవంపర్వయతి || యంత్యితి || అతిబుద్ధాజఅతిక్రమ్యాతిశయేనబభ్రాజేత్యన్యః || పుష్కరంపద్మం || ౩౩ || తి || అథసర్వబలసంఖ్యాందర్శయితుంసంఖ్యా

దృశేనచ || విభీషణేనసచివైరాక్షసైఃపరివారితః | సుగ్రీవోవానరేంద్రస్త్వాంయుద్ధాథమభివతతే || మహాబలవృ
తోనిత్యంమహాబలపరాక్రిమః ||౪౩౪|| ఇమాంమహారాజసమీక్ష్యవాహినీముపస్థితాంప్రజ్వలితగ్రహేనాపమాం | త
తఃప్రయత్నఃపరమోవిధీయతాంయథాజయస్సాన్యన్నవరైఃపరాజయః||౪౩౫|| ఇతిశ్రీమద్యుద్ధకాండే-అష్టావింశస్సర్గః.

శుకేనతుసమాఖ్యాతాంస్తాద్దృష్ట్వాహరియూథసాక్షాత్ | సమీపస్థంచరామస్య భ్రాతరంస్వంవిభీషణమ్ || ల
క్ష్యణంచమహావీర్యంభుజంరామస్యదక్షిణం | సర్వవాసరరాజంచసుగ్రీవంభీమవిక్రమం (గజంగవాక్షంగవయంమైం
దంద్వివిదమేవచ | అంగదంచైవబలినంవజ్రహస్తాత్తజాత్మజం || హనూమంతంచవిక్రాంతంజాంబవంతించదుర్జయం |
సుషేణంకుముదాగీలంనలంచష్టవగవభం ||) కింవిదావిగ్నహృదయోజాతకోక్రిభశ్చరావణః | భర్తృయామాసతో
వీరాకథాంతేశుకసారణౌ ||౪౩౬|| అథోముఖాతౌప్రణతావబ్రవీచ్ఛుకసారణౌ | రోషగద్గదయావాచాసంరంభఃపరుషంప
చః ||౪౭|| నతావత్సదృశంనామసచివైరుపజీవిభిః | విప్రియంసృపతేర్వక్తుంనిగ్రహప్రగ్రహేప్రభాః ||౪౮|| రిపూణాం
ప్రతిమాలానాంయుద్ధాథమభివతతాం | ఉభాభ్యాంసదృశంనామవక్తుమప్రస్తవేస్తవం ||౪౯|| ఆచార్యాగురవో
వృద్ధావృధావాంపర్యపాసితాః | సారంయద్రాజశాస్త్రాణామనుజీవ్యంనగృహ్యతే || గృహీతోవానవిజ్ఞాతోభారో
జ్ఞానస్యవోహ్యతే ||౫౦|| ఈదృశైస్సచివైర్యుక్తోమూఘైర్దిప్త్యానరామ్యహం ||౫౧|| కిన్నమృతోగ్భయంనాస్తి
వక్తుంమాంపరుషంపచః | యస్యమేశాసతోజిహ్వప్రయచ్ఛతిశుభాశుభం ||౫౨|| అప్యేవదహనంస్వస్త్వా వనేతిత్వం

చైద్యోనేత్యర్థః||౪౩౪|| ఇమామితి||జ్వలితగ్రహేనాపమాంకూర్గ్రహేనాపమాం- యథేతి-యథాతేజయోనస్యాత్. ప్రత్యుత్పరైఃపరాజయవివ
స్యాత్ తథాయత్నఃక్రియతామితిధ్వన్యతే||౪౩౫|| ఇతిశ్రీగోంధరాజవిరచితే-శ్రీరామాయణ...యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానే-అష్టావింశస్సర్గః

అథరావణేనచారప్రేషణాదిప్రతిపాద్యతమీకోనత్రింశే - శుకేనేత్యాదిశ్లోకత్రయం || సవ-వాసరరాజంచేత్యత్రచకారోహనుషదాదిస
ముచ్చయాథః- అవిగ్నహృదయఃభీతహృదయః- తథాపిజాతకోక్రిభఃపరస్తచాఃణ- సెనకుపితఇత్యర్థః - కథాంతేవచనాంతే ||౩|| అథాము
ఖాదిః- రోషగద్గదయాకోపస్థుతితయా- సంరంభఃకుమితః ||౪|| నతావదితి || తావత్ప్రథమతః - నిగ్రహప్రగ్రహేనిగ్రహేనిగ్రహయోః -
ప్రభాఃశక్తస్య- సృపతేః- విప్రియంచక్తుంసదృశంనామ - నామేనీతిశాస్త్రప్రసిద్ధిః ||౫|| విప్రియపదోక్తావిశదయతి- రిపూణామితి || ఆ
భినతతాం- అభినతతామానానాం - అప్రస్తవే అనవసరే - స్తవంచక్తుం- సదృశంనామసదృశంకిము - యుద్ధారంభసమయోపిపరస్తుత్యన
మాణితిభావః ||౬|| ఆచార్యాదితి || యద్యస్తాత్-రాజశాస్త్రాణాంసారంసారభూతం-అనుజీవ్యంఅనుజీవికమ-నగృహ్యతేన
జ్ఞాయతే- అతః- వాగయవాభ్యాం- గురవఃపితృదయః- వృద్ధాఃజ్ఞానవయస్కీలసంపన్నాః- ఆచార్యానితిశాస్త్రోపదేష్టారః- వృధాపర్యపాసి
తాః- తమపాసనఫలాదర్శనాన్నిరర్థకమారాధితాఇత్యర్థః - ననుచిరోపాసితగురృజ్ఞానంసంప్రతంతత్రాహ- గృహీతోవేతి- గృహీతో
వార్థః- నవిజ్ఞాతః నవిశేషణజ్ఞాతః- స్త్రుత్యత్యర్థః - తహి-ధంజ్ఞాత్యత్వప్రవాదఇత్యత్రాహభారతి - జ్ఞానస్యభారః ఉహ్యతేవాచాతమపి
జ్ఞానంనాస్థానపర్యవసాయాత్త్యర్థః- యద్వాజ్ఞానస్యభారఉహ్యతే జ్ఞానభారభరణాభిమానవివక్రియతే- నతుతత్కార్యమిత్త్యర్థః ||౭౪|| ఆవ
యోర్జ్ఞాత్యే- భమేతావత్సర్వతమస్తన్నత్యనుసారేణతవరాజ్యభరణంతత్రాహ- ఈదృశైరితి|| ఈదృశైః - వివంసీతిశాస్త్రలేశానభిజ్ఞైర్యర్థః-
ధరామి- రాజ్యమితిశేషః - ధృఢోధారణితిభౌవాదికోభావః- ధరామిజీవామీతివా ||౮|| కిన్నితి|| మాంపరుషంచోపక్తుంయువయోర్నృ
తోగ్భయస్సకాశాత్భయంనాస్తికిన్ను - వక్తుంఉద్యతయోర్భువయోరితిశేషఃత్యప్యావయః - పరుషాక్రియాతేకుతోమృత్యురిత్యత్రాహయస్యేతి -
శాసతోమేజిహ్వేవశుభాశుభంప్రయచ్ఛతి- శాసనేప్రవృత్తస్యమేజిహ్వచలనమేవమృత్యు శ్రేయోవాప్రయచ్ఛతీత్యర్థః ||౯|| ఆపీతి|| రాజదో

స్వరూపందర్శయతి-శతమితి||౩౯||తి||అథబలసగఖ్యామాహ-ఏవంకోటితి||౪౩||తి|| ప్రజ్వలితగ్రహేనాపమాంప్రజ్వలితగ్రహజ్వాలోపమాం||౪౪
ఇతిశ్రీమహేశ్వరతీర్థవిరచితాయాం- శ్రీరామాయణతత్పదీకాఖ్యాయాం- యుద్ధకాండవ్యాఖ్యాయాం- అష్టావింశస్సర్గః
తి||శుకేనైతి||కథాంతేవృత్తాంతశ్రవణసమాప్తిసమయే-భర్తృయామాస-స్వకీయభీతాకారగోపనార్థోయంవ్యాపారః||౩||తి||అథోముఖా-భ
ర్తృనేనేతిశేషః||౪||తి|| ప్రగ్రహేఅనుగ్రహే ||౫|| రిపూణామితి||అప్రస్తవేస్తుత్యనమాకాతే-సదృశంనామసదృశంకిము- అభినరతాం- అభి
తోవర్తమానానాం||౬||ఆచార్యాదితి||యద్యస్తాత్-రాజశాస్త్రాణాంసారంసారభూతం-అనుజీవ్యంఅనుజీవికమ-నగృహ్యతేనజ్ఞాయతే-అతఆ
చార్యాదయో-వాంయవాభ్యాం- వృధాపర్యపాసితాఃతమపాసనఫలాదర్శనాత్- నిరర్థకమారాధితాఇత్యర్థః- ఆచార్యాః- ఉపనయనపూ
ర్వకంసాంగవేదాధ్యాపకాః- గురవఃపితృదయః- వృద్ధాఃజ్ఞానవయోవృద్ధాః|| ఏతచ్ఛాస్త్రధారణంభారాయైవకల్పితఇత్యాహ- గృహీత
ఇతి-గృహీతోనాఅభ్యస్తాపి- నవిజ్ఞాతః- బౌదిత్యాపర్యాలోచనయా సమ్యక్సంపితః-జ్ఞానస్య - జ్ఞానసాధనస్యశాస్త్రస్య - భారోవాభార
వివ- ఉహ్యతఇతి- భారశబ్దావృత్తాయోజనీయం- ధరామిరాజ్యమితిశేషః- దిప్త్యాజీవామీతివా ||౮||కిన్నితి|| వక్తుముద్యతయోర్భువయోరితి

తిపాదపాః | రాజదోషపరామృష్టాస్త్రంతేనాపరాధినః || ౧౦ || హన్యామహంత్విమాపాపాశత్రుపక్షప్రశంసకాయ
 దిపూర్వోపకారైస్తునక్రోధోమృదుతాంవ్రజేత్ || ౧౧ || అపద్వంసతగచ్ఛద్వంసన్నికమాదితోమమ | నహివాంహం
 తుమిచ్ఛామిత్తరామ్యుపకృతానివాం || ౧౨ || హతావేవకృత్సహౌతౌమయిస్నేహపరాజ్ఞుభౌ || ౧౩ || ఏవముక్తాతు
 సవ్రీలౌతాపుభాశుకసారణౌ || రావణంజయశజ్జేనప్రతినంద్యాభినిస్సృతౌ || ౧౩౪ || అబ్రవీత్తుదశగ్రీవస్సమీపస్థం
 మహేందరం || ఉపస్థాపయమేశీఘ్రంచారాన్నితివిశారదా || ౧౪౪ || మహేందరస్తథోక్తస్తుశీఘ్రమాజ్ఞాపయ
 చ్చరా || ౧౫ || తతశ్చారాస్సంత్వరితాఃప్రాప్తాఃపాథివశాననాత్ | ఉపస్థితాఃప్రాంజలయోవధాయిత్యాజ
 యాశిమా || ౧౬ || తానబ్రవీత్తతోవాక్యంరావణౌరాక్షసాధిపః | చారాప్రత్యాయితాశూరాభక్తావిగతసా
 ధ్వసాన్ || ౧౭ || ఇతోగచ్ఛతగామస్యవ్యవసాయంపరీక్షథ | మంత్రివృద్ధ్యంతరాయేస్య ప్రీత్యాతేనసమాగతాః || క
 థంస్వపితిజాగర్తాకిమన్యచ్ఛకరివ్యతి | విజ్ఞాయనిపుణంసర్వమాగంతవ్యమశేవతః || ౧౮ || చారేణవిదితశ్శత్రుఃపండి
 తైర్వసుధాధిపైః | యుద్ధేస్వల్పేనయత్నేనసమాసాద్యనిరస్యతే || ౨౦ || చారాస్తుతేతథేతుక్తాప్రహృష్టారాక్షసే
 శ్వరం | శౌరూలమగ్రతఃకృత్వాతతశ్చత్రుఃప్రదక్షిణం || ౨౧ || తతస్తైతంమహాత్మానంచారారాక్షససత్తమం | కృ
 త్వాప్రదక్షిణంజస్తుర్యతరామస్సలక్షణః || ౨౨ || తేనువేలస్యచైలస్య సమీపేరామలక్షణౌ | ప్రచ్ఛన్నాదదృశు
 గత్యాసనుగ్రీవవిభీషణౌ || ౨౩ || పేక్షమాణాశ్చమూంతంచబభూవుస్సృజవిక్లవాః || ౨౪ || తేతుధన్వాత్తనాదృ
 ష్టారాక్షసేంద్రేణరాక్షసాః || ౨౫ || విభీషణేనతత్రస్థానిగృహీతాయదృచ్ఛయా | శౌరూలోగ్రాహితస్తైకఃపా
 పోయమితిరాక్షసః || ౨౬ || మోచితస్సపీరామేణవధ్యమానఃస్లఙ్ఘంగమైః | ఆన్యశంస్యనరామస్యమోచితారాక్షసాః

పః రాజకోపః - దహనస్పృష్టవనపాదపస్థి సంభవాదప్యసంభావితోరాజదోషస్పృష్టజనస్థితిభావః - తిష్ఠంతేతిష్ఠంతి || ౧౦ || స్వమనఃప్ర
 త్యాహ-హన్యామితి || ౧౧ || అపద్వంసతేతి | అపద్వంసతస్థానాత్ ప్రచ్ఛవద్వం - పరస్మైపదంబహువచనంచాషణం- గచ్ఛద్వంసచ్ఛత - సన్ని
 కమాత్ దృష్టివిషయాత్ || ౧౨ || హతావేత్వర్థం | కృతఘ్నత్వస్నేహపరాజ్ఞుభిత్వే ఏవతయోర్వధిభావః || ౧౩ || ఏవమితి | ప్రతినంద్య
 ప్రశస్య- అభినిస్సృతానిగతా || ౧౪ || అబ్రవీదితి | చారానుపస్థాపయేత్ప్రపీదిత్యన్వయః || ౧౪౪ || ౧౫ || తత ఇతి | స్పృష్టః || ౧౬ || తానితి |
 ప్రత్యయవిప్రత్యాయితంప్రాప్తాః ప్రత్యాయితాః- తా- విశ్వసనీయానిత్యర్థః- విగతసాధ్వసాన్-విగతశత్రుభిర్యయా || ౧౭ || ఇతి ఇతి | వ్యవ
 సాయంక రవ్యనిశ్చయం- పరీక్షథవిరీక్షద్వం- శిథిలవ్యవసాయశ్చేదముగభీషయామతిభావః- అస్యరామస్యమంత్రిమ-యేఅభ్యంతరాః-అంత
 రంగభూతాఇత్యర్థః- తేనరామేణ- ప్రీత్యాసంగతాః-మిత్రభూతాఇత్యర్థః- తానపిపరీక్షద్వం-తచ్చేధి త్యేతా-భేత్వాస్మిన్వత్ప్రత్యాయః-కథంస్వ
 పి- కిమేకస్యపితిఉతజాగ్రద్భిరనేరైరావృతస్యపితి-ఆద్యేనుపైయద్ధంప్రవర్తయిష్యామితిహృదయం- కథంజాగరి కింతంతామలః ఉతా
 నామలఇత్యర్థః- ఆద్యేవ్యాఖీ ప్రప్రహరిచ్ఛామిత్యాకూతం-కిమన్యచ్ఛకరివ్యతి- కింకంచిత్కాలంవిశంబునగరముపరోత్పత్తిఉతసద్యఇతి- ఆద్యే
 క్రమేణవచయిష్యామితితాత్పర్యం- నిపుణం- ప్రచ్ఛన్నమితియావత్- క్రియావిశేషణమిదం- సర్వంఉక్తంసాపాదికం- అశేవతఃసర్వప్రకా
 రేణ- విజ్ఞాయాగంతవ్యం- అశేవతః-అశేషేచ్ఛార్తైరివార్థః- అశేవతఃతత్త్వత్రశేషోవా || ౧౮ || ఉక్తమాశయంవివృణోతి-చారేణేతిపండితైః
 నిపుణైః- వశుధాధిపైః- చారేణచారవ్యారేణ-అశేవతోవిదితశ్శత్రుఃయద్ధేస్వల్పేనయత్నేనసమాసాద్యనిరస్యతే || ౨౦ || చారాఇతి | చారాః
 శార్దూలమగ్రతఃకృత్వాప్రధానీకృత్వ- రాక్షసేశ్వరంరావణం- ప్రదక్షిణంచక్రః || ౨౧ || తత ఇతి | కృత్వాప్రదక్షిణమిత్యనువాదోమధ్యేశంబా
 ధావద్యోతనార్థం || ౨౨ || తేనువేలస్యేతి | ప్రచ్ఛన్నాపేమాంతరధారిణః || ౨౩ || పేక్షమాణాఇతి | భయవిక్లవాఃభయనదీనాః || ౨౪ || తేత్వి
 తి | ధర్మాత్తనారాక్షసేంద్రేణ- విభీషణేత్యర్థః || ౨౫ || విభీషణేనతి | నిగృహీతాః-తర్జితాఇత్యర్థః- గ్రాహితఃగ్రహణంప్రాప్తిః || ౨౬ || మోచ
 త ఇతి | మోచితః- ప్రహరణితిశేషః || ౨౬ || వానరైరితి | అది-తాఃపీడితాః - విశ్రాంతైరిత్యత్రవిక్రమమాతోక్తైరళిఖ్యువిక్రమైరిత్యత్రజవమా

శేషః || ౧౬ || అపీతి | రాజదోషపరామృష్టాఃరాజకోధంపరాయాధూతాః- తిష్ఠంతేతిష్ఠంతి || ౧౭ || హన్యామితి | పూర్వోపకారైఃమేక్రోధామృదు
 తాంవ్రజేద్యది- తదాజమాపాపాహన్యామితిసంబంధః || ౧౮ || పూర్వోపకారైర్యుద్ధాదౌకృతైః || ౧౯ || అపద్వంసతఅధికారాత్ భ్రశ్యత- పర
 స్మైపదంబహువచనప్రయోగశ్చాందసః || ౨౦ || అపద్వంసతమత్సభాప్రవేశాద్యస్తాభవత-మేసన్నికమాన్నశ్యద్వంఅదర్శనంగచ్ఛత- క్రొధవశా
 ద్వవనవ్యత్యాసానదోషాయ || ౨౧ || హతావేవేతి | కృతఘ్నత్వస్నేహపరాజ్ఞుభిత్వే ఏవతయంవయోర్వధిభావః || ౨౨ || తి | ప్రతినంద్యాభినిస్సృ
 తౌ- అయమేవతయోరాక్షసత్వప్రాప్తకాపస్యాగతఇత్యన్వత్రస్పృష్టం || ౨౩ || ౧౪ || తానితి | ప్రత్యాయితాః ప్రత్యయోవిశ్వాసః- ప్రాప్త
 ప్రత్యయా- విశ్వసనీయానిత్యర్థః || ౨౪ || తి | మంత్రిమవిచారేషు-అభ్యంతరాఃపరమాంతరంగామంత్రిణః || ౨౫ || తి | శౌరూలఃప్రధా
 నచారోగ్రాహితః-ఏకోగ్రాహితఇత్యత్రహేతుః- పాపాయమితి- అతిదుష్టఇత్యర్థః || ౨౬ || తి | సోపిశాదూలోపి- పరేశార్దూలసహాయభూ

పరే ||౨౬|| వానరైరదితాస్తైతువిక్రాంతైలఘువిక్రమైః || పునలంకామనుప్రాప్తాఃశ్వసంతోసప్తచేతసః || ౨౭ ||
 తతోదశగ్రీవముపస్థితాస్తుతేచారాబహిర్నిత్యచరాసశాచరాః | గిరేస్సువేలస్యసమీపవాసినం న్యవేదయన్భీషబలం
 మహాబలాః ||౨౮|| ఇతిశ్రీమద్యుద్ధకాండే- ఏకోనత్రిశస్సర్గః.*****

తతస్తమక్షోభ్యబలంలంకాధిపతయేచరాః | నువేలేరాఘవంశైలేనివిప్లవప్రత్యవేదయన్ ||౧|| చారాణాంరా
 వణశ్శ్రుత్వాప్రాప్తంరామంశుభాబలం | జాతోద్వేగోభవతికంచిచ్ఛాదూలంవాక్యమబ్రవీత్ || అయథావ
 చ్చతేవణోదీనశ్చాసినిశాచర | నాసికచ్చిదమిత్రాణాం కృద్ధానాంవశమాగతః || ౩ || ఇతితేనానుశిప్తస్తువాచం
 మందముదీరయత్ | తదారాక్షసశాదూలంశాదూలోభయవిహ్వలః || ౪ || నతేచారయితుంశక్యారాజవానర
 పుంగవాః || ౪౫ || విక్రాంతాబలవంతశ్చరాఘవేణచరక్షితాః || నాసిసంభాషితుం శక్యాస్సంప్రశోత్తరలభ్యతే ||
 ౫౪ || సర్వతోరక్ష్యతేపంథావానరైఃపర్వతోపమైః || ప్రవిప్లమాత్రేజ్ఞాతోహంబలేతస్మిన్నచారితే || ౬౪ || బలాద్ధృ
 హితోరక్షోభిర్బహుధాప్రివిచాలితః || జానుభిర్నుష్టిభిదంతైస్తలై శ్చభిహతోభృశం | పరిణీతోస్తిహరిభిర్బలఃస్థి
 రమహఃజైః || పరిణీయచసర్వత్రనీతోహంరామసంసదం | దుధిరాదిగ్ధసర్వాంగోవిహ్వలశ్చలితేంద్రియః || హరిభిర్వ
 ధ్యమానశ్చయాచమానఃకృతాంజలిః ||౬౫|| రాఘవేణపరిత్రాతోజీవామీతియదృచ్ఛయా || ౧౦ || ఏవశైలైశ్శిలాభి
 శ్చపూరయిత్వామహాణంవం | ద్వారమాశ్రిత్యలంకాయా రామ స్తిప్రతిసాయుధః ||౧౧|| గరుడవ్యూహమాస్థాయస
 ర్వతోహరిభిర్వృతః | మాంవిసృజ్యమహాలేజాలంకామేవాభివతతే ||౧౨|| పురాప్రాకారమాయాతిక్షిప్రమేకత
 రంకురు | సీతాంవాస్తైప్రయచ్ఛాశుసుయుద్ధంవాప్రదీయతాం || ౧౩ || మనసాతంతదాప్రేక్ష్యతచ్ఛ్రుత్వా రాక్షసా
 ధవః | శాదూలంసుమహద్వాక్యమథోవాచసరావణః ||౧౪|| యదిమాంప్రతియుధ్యైరకాదేవగంధర్వదానవాః | నై
 వసీతాంప్రదాస్యామిసర్వలోకభయాదపి ||౧౫|| ఏవముక్త్వామహాలేజారావణఃపునరబ్రవీత్ | చారితాభవతాసే

త్రవిక్రమశ్శుభిశేష్యతే ||౨౭|| తత ఇతి || బహిర్నిత్యచరాఃపరరాష్ట్రైశ్చమవృత్తాంతజ్ఞానాయసదాసంచారకీలాః- సమీపవాసినమితిపుం స్తవమా
 ర్షం ||౨౮|| ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే- శ్రీరామాయణభూషణే- రత్నకిరీటాఖ్యానే- యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానే- ఏకోనత్రిశస్సర్గః.***
 అథశాదూలాదిచారవచనంత్రిశే- తత ఇతి || శువేలేశువేలసమీపే- సామీప్యేసప్రమీ- శువేలస్యసమీపఇతిపూర్వము క్తత్వాత్ ||౧||
 చారాణామితి || చారాణాంచారేభ్యః || రా || ప్రాప్తంరామంశుభాబలమితిపాతః ||౨|| అయథేతి || శత్రుగృహీతత్వేనతేమాంస్వయాపంకింసజ్ఞాత
 మితిభావః || ౩ || ఇతి || అనుశిప్తఃపృష్టః- ఉదీరయత్- ఆడభావఆషః ||౪|| సత ఇతి || చారయితుంచారవిషయీకతుకంసశక్యాఃచారసంచా
 రవిషయాసభావంశీత్యధః || ౪౫ || విక్రాంతా ఇతి || సంప్రశ్నఃపరీక్షణం- ఆత్రవానరేషు || ౫౪ || సర్వత ఇతి || ప్రవిప్లమాత్రేప్రవిప్లవీవ- అచా
 రితేచారావిషయీకృతే || ౬౪ || బలాదిత్యాది || రక్షోభిఃవిభీషణసభివైః- విచాలితఃఘనపరివతేతః- పరిణీతఃపరితోనీతః- సర్వతఃపరిణీయస
 పేమాంసికమైచారోయమితిఘోషణపూర్వకంపరిణీయేత్యర్థః- రామసంసదంరామగణం- విహ్వలఃమూఢః- మూఢాణనివృత్తావశీచలి
 తేంద్రియః-యాచమానః-త్రాణమితిశేషః- పరిత్రాత ఇతిత్యనువాదాత్ ||౬౫|| రాఘవేణత్యధః || జీవామీతియదృచ్ఛయా- ఇదానీంజీవనంయా
 దృచ్ఛికమిత్యధః- యథా ఇతిస్వశరీరప్రదర్శనం- అయథావచ్ఛతేవణోదీనశ్చాసినిశాచరైరిహ్యుక్తం || ౧౦ || ఏవ ఇతి || ద్వారమాశ్రిత్య
 తిష్ఠతి- వతకమానసామీప్యేవతకమానవత్ప్రయోగః || ౧౧ || గరుడేతి || స్పష్టః ||౧౨|| పురేతి || పురాప్రాకారంఆయాతి - ఆయాశ్శతీత్య
 ధః- యావత్ పురానిపాతయోలట్ - ఏకతరంద్వయోరకం - ఏకాచ్ఛప్రాచామితితరమ్ - ఏకతరమిత్వక్రంవివృణోతీనీతామితి ||౧౩||
 మనసేతి || మనసాప్రేక్ష్యతిలోచ్య- తంశాదూలమువాచేత్యన్వయః || ౧౪ || సీతాస్తైప్రదీయతామితిస్యోత్తరమాహ- యదితి || యుధ్యైరకా-
 తథాపీనీతాంప్రదాస్యామి- సర్వలోకభ్యాభయాదపిసప్రదాస్యామీతియోజనా || ౧౫ || ఏవంప్రథమంత్యస్యాగ్రపవత్త్యాద్విత్తీయవక్షంకరి

తాస్తేచమోచితాః ||౨౬||౨౭|| తతోదశగ్రీవమితిబహిర్నిత్యచరాః- పరరాష్ట్రైశ్చమతత్రత్యవృత్తాంతజ్ఞానయా- సదాసంచరణకీలాః ||౨౮||
 ఇతిశ్రీమహేష్వరతీర్థవిరచితాయాంశ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యానాయాం- యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానాయాం- ఏకోనత్రిశస్సర్గః.***
 ౧|| చారాణామితి || చారాణాంచారేభ్యః || తి || చారాణాంవచనాదితిశేషః-తద్వంనాద్రామంప్రాప్తంలంకాసమీపమాగతంశ్రుత్వేష్య
 న్వయః || ౩ || ఇతి || ఉదీరయత్- ఆడభావఆర్షః || ౪ || సత ఇతి || చారయితుంచారవిషయీకర్తుం ||౬|| హరిభిరితి || హరిభిర్వధ్యమానోజీవామీతి-
 కృతాంజలిస్సకాయాచమానోహంయదృచ్ఛయారాఘవేణ-పరిత్రాత ఇతిసంబంధః ||౧౨||పురేతి || ప్రాకారంపురాఆయాతి ఆయాశ్శతీ-యా
 వచ్ఛురానిపాతయోలడితిభవిష్యద్ధేలట్ - ఏకతరమన్యతరం-తదేవాహ-సీతామితి ||౧౩||౧౪|| చారితేతి || వానరాణాంసేనేతియోజనా- కథ

నాకేత్రమారాఃప్లవంగమాః || కీదృశాఃకింప్రభాస్సోమ్యవానరాయేదురాసదాః | కస్యపుత్రాశ్చపౌత్రాశ్చతత్త్వ
మాఖ్యాహిరాక్షస || తథాత్రప్రతిపత్స్యామిజ్ఞాత్వాతేహంబలాబలం | అవశ్యంబలసంఖ్యానంకతావ్యంయుద్ధమిచ్ఛ
తాం ||౧౮|| అథైవముక్తశ్శూదాకలోరావణేనోత్తమశ్చరః | ఇదంవచనమారేభవక్తుంరావణసన్నిధౌ ||౧౯|| అథ
క్షౌరజసఃపుత్రోయుధిరాజాసుదుజకాయః | గద్గదస్యాథపుత్రోత్రబాంబవానితివిశ్రుతః ||౨౦|| గద్గదస్యైవపుత్రో
న్యోగుసుపుత్రశ్చతక్రతోః || కదనంయస్యపుత్రేణకృతమేకేనరక్షసాం ||౨౧|| సుషేణశ్చాపిధర్మాత్కాపుత్రోభర్త
స్యవీర్యవాన్ | సోమ్యస్సోమాత్కజశ్చాత్రరాజకదధిముఖఃకపిః ||౨౨|| సుముఖోదుముఖశ్చాత్రవేగదర్శిచవాన
రః | మృత్యుర్వానరరూపేణనూనంసృష్టస్త్వయంభువా ||౨౩|| పుత్రోహలతవహస్యాథనీలస్సేనావతిస్త్వయం | అని
లస్యచపుత్రోత్రహసుమానితివిశ్రుతః ||౨౪|| నప్రాశక్రస్యదుఃఖఃకౌబలవానంగదోయువా | మైందశ్చద్వివిదశోచ్చ
భోబలినావశ్యసంభవా ||౨౫|| పుత్రావైవస్వతస్యాత్రపంచకాలాంతకోపమాః | గజోగవాక్రోగవయశ్శరభోగంధ
మాదనః ||౨౬|| దశవానరకోట్యశ్చమారాణాంయుద్ధకాంక్షిణాం | శ్రీమతాందేవపుత్రాణాంశేషంనాఖ్యాతుముత్స
హే ||౨౭|| పుత్రోదశరథస్యైషసంహసంహసనోయువా | దూషణోనిహతోయేనఖరశ్చత్రిశిరాస్తథా ||౨౮|| నా
స్తైరామస్యసద్యశోవిక్రమేభువికశ్చన | విరాధోనిహతోయేనకబంధశ్చాంతకోపమాః ||౨౯|| వక్తుంనశక్తోరామస్యనరః
కశ్చిద్గుణాక్షితౌ | జనస్థానగతాయేనయావంతోరాక్షసాహతాః ||౩౦|| లక్ష్మణశ్చాత్రధర్మాత్త్వమాతంగానామివ
ర్షభః | యస్యబాణవధంప్రాప్యనజీవేదపివాసవః ||౩౧|| శ్వేతోజ్యోతిముఖశ్చాత్రభాసగరస్యాత్మసంభవా | వరు
ణస్యచపుత్రోన్యోహమకూటఃప్లవంగమః ||౩౨|| విశ్వకర్మసుతోవీరోనభఃప్లవగసత్తమః | విక్రాంతోబలవానత్రవసుపు
త్రస్సదుర్ధరః ||౩౩|| రాక్షసానాంపరిష్టశ్చతవభాతావిభీషణః | పరిగృహ్యపురీలంకాంరాఘవస్యహితేరతః ||౩౪||

ప్రమాణాతత్రజ్ఞాతవ్యవిశేషంపుచ్చతి- ఏవమిత్యాదిష్టోకత్రయం || భవతాసేనా-చారితాచారవిషయాకృతా- సమ్యక్దృష్టైత్యర్థః-ఆత్రసే
నాయాం- కేశురాః-యేదురాసదాః- తేకీదృశాఃకింప్రభాకారాః-కింప్రభాఃకింప్రభావాః-కస్యపుత్రాః-కస్యపౌత్రాశ్చతత్త్వతేహంవానరా
ణాంభావమాఖ్యాహి- కథనేకింప్రయోజనమిత్యత్రాహ-తథేతి- తథాఏవమాఖ్యాతేసతి- తేహంబలాబలంజ్ఞాత్వా-అత్రవానరేషు-ప్రతిపత్స్యా
మిప్రతిపత్సే- కతావ్యంజ్ఞాస్యామిత్కర్థః||౧౮||౧౯||అథేతి||అథేత్యుత్తరవచనారంభే- ద్వితీయోధశబ్దఃపాదపూరణే- రాజాశుగ్రీవః-పాం
చాలీన్యామైనగద్గదేనపోషితత్వాత్తత్పుత్రోజాంబరాక- తస్యబ్రహ్మజ్యోభూరంభసంఘాతత్వాత్||౨౦|| గద్గదస్యైవేతి|| అన్యఃపుత్రః-ధూ
మ్రః- బాంబవాకథాచిశ్చేతిగద్గదస్యద్యౌపుత్రామిత్యర్థః- యస్యపుత్రేజైకేనమహతా- రక్షసాంఅక్షేదీనాంకదనంహసనం-కృతం-సకేస
రిశతక్రతోగురుఃబృహస్పతిః- తస్యపుత్రః- సాపేక్షత్వేపిగమకత్వాత్సమాసః ||౨౧|| సుషేణశ్చేతి|| ధర్మకస్యదేవతాయాః|నసవరుణో
జనయామాససుషేణంనామవానరమితిచాలకాండోక్తం - సత్యముక్తగ - సమిత్రధర్మకజ్జేనోచ్యతే- కామాలోవాభయాకులోస్య
థాపుత్రవాక - అన్యోయంసుషేణశ్చప్యాహుః - ఏవమన్యత్రాపిజ్ఞేయం ||౨౨|| సుముఖశ్చితి || మృత్యురేవస్వయంభువా-సుముఖాది
వానరరూపేణసృష్టః- సుముఖాదయోమృత్యుతుల్యాశ్చత్యర్థః- యద్వాసుముఖాదయోమృత్యుపుత్రాశ్చత్యర్థః || రా|| మృత్యుర్వానరరూపేణనూ
నంసృష్టస్త్వయంభువా- సుముఖాదయోమృత్యుపుత్రాశ్చితియావత్ ||౨౩|| పుత్రోహలతవహస్యేతి|| అనిలస్యపుత్రః-బేరసః-ఏవంతత్రతత్ర
పిశ్వస్యయనిదే-శోబీజిత్యక్షేత్రిత్వాభ్యామితిమంతవ్యం ||౨౪|| నప్తేతి || ఆత్రనప్తౌజ్యోర్ధసామధ్యాత్పాత్రవతఃతే||౨౫||పుత్రాశ్చితి||స్వ
ప్తః ||౨౬|| దశేతి|| వానరకోట్యశ్చత్రవానరేత్యవిభక్తిగర్భితః - సుపాంసులుగిత్యాదిసామ్యబుక్ - వానరాణామిత్యర్థః- శేషంజన్మ
స్థానాది- నోత్సహారకక్ష్మిమి ||౨౭|| పుత్రశ్చితి|| సింహసూహసనఃరమణీయావయవసన్నివేశవాక - వరాంగరూపోపేతోయస్సింహసంహస
నోహిసశత్యమరః ||౨౮|| నాస్తీతి|| స్వప్తః ||౨౯||వక్తుమితి|| యేజనస్థానగతాఃతేయావంతఃతేసవేకపితాశ్చత్యర్థః - యావత్తావచ్చసాక
ల్యశ్చత్యమరః ||౩౦|| లక్ష్మణశ్చితి||చకద్దేవదశరథస్యపుత్రశ్చత్యాకృత్యన్యతే-మాతంగానామివర్షభఃగజశ్చేష్ఠశ్చివన్ధితః||౩౧||శ్వేతశ్చితి||స్వప్తః||౩౨||వి
శ్వకర్మేతి||సుదుర్ధరః-సుదుర్ధరనామా ||౩౩||రాక్షసానామితి||లంకాంరామాత్పరిగృహ్యతస్యహితేరతోవిభీషణస్తవభాతేత్యన్వయః ||౩౪||ఇ

నేకిమిత్యతపహ-తథేతి||తథాఏవమాఖ్యాతేసతి- తేహంబలాబలంజ్ఞాత్వాప్రతిపత్సే-కతావ్యంజ్ఞాస్యామిత్కర్థః ||౧౮||౧౯|| అథేతి|| రాజాశు
గ్రీవః||గద్గదఃక్షేత్రద్వారాజాంబవతఃపితా-యద్యపిజాంబవతః- బృంభమాణస్యసహసామవత్ప్రొదజాయతేతిబ్రహ్మముఖాదుత్పత్తిరుక్తా-
తథాపిజ్యోభూసమయేఉద్గతాయాబ్రహ్మశక్తైర్గద్గదక్షేత్రమావిశ్రవద్యూపేణపరిణామాదదోషః||౨౦|| గద్గదస్యైవేతి|| అన్యఃపుత్రః-ధూమా
ఖ్యః- యస్యకేసరిణః- పుత్రేణహనూమతా-రక్షసాంకదనంకృతం- శేసరీ-శతక్రతోగురుఃబృహస్పతిః- తస్యపుత్రశ్చితి ||౨౧||౨౨||సుముఖశ్చితి||
మృత్యురేవ- స్వయంభువా- సుముఖాదినానరరూపేణసృష్టః - సుముఖాదయోమృత్యుతుల్యాశ్చితిభావః ||౨౩||౨౬|| దశవానరకోట్యశ్చత్ర
వానరేతిబుప్తవిభక్తికంషవ్యంతంపదం- ఆఖ్యాతుంనోత్సహేనశక్క్ష్మిమి ||౨౯||వక్తుమితి|| జనస్థానేతి||జనస్థానగతాః- యావంతోరాక్షసాః-
తేసర్వేయేననిహతాః- తస్యగుణావక్తుంనశక్తశ్చితిసంబంధః ||౩౨|| విశ్వకర్మేతి|| దుర్ధరః- దుర్ధరాఖ్యః ||౩౪|| ఇతీతి|| గతిఃప్రమాణం-సన్న్య

ఇతిసర్వసమాఖ్యాశంతవేదావానరంబలం | సువేలేధిష్ఠితంజైలేశేషకార్యభవాగతిః || ౩౫ || ఇతిశ్రీమద్యుద్ధకాండే -
 త్రింశస్కర్గః. ***** తతస్తమక్రౌఢ్యబలంలంకాధిపతయేచరాః | సువేలేరాఘవం
 శ్రేలేనివిష్టంప్రత్యవేదయన్ || ౧ || చారాణాంరావణశృంగత్వాపాప్తంరామంమహాబలం | జాతోద్వేగోభవతిరంబిత్య
 చివానదమబ్రవీత్ || ౨ || మత్రిణశ్శ్రీమాయాంతుసర్వేవైసుసమాహితాః | అయంనోమంత్రకాలోహినంపాప్త
 ఇతిరాక్షసాః || ౩ || తస్యతచ్ఛాసనంశ్రుత్వామంత్రణోభ్యాగమకద్రుతం | తతస్సమంత్రయామాససచివైరాక్షసై
 స్సహ || ౪ || మంత్రయిత్వాసమర్థర్థఃక్షమంయత్యనుసంతరం | విసర్జయిత్వాసచివాన్ప్రవివేశస్వమాలయం || ౫ || తతో
 రాక్షసమాహూయవిద్యుజ్జిహ్వంమహాబలం | మాయావిదంమహామాయఃపాప్రవిశద్యతమైధి || ౬ || విద్యుజ్జిహ్వంశ
 మాయాజ్ఞమబ్రవీద్రాక్షసాధిపః | మోహయిష్యావహోసీతాం మాయయాజనకాత్మజాం || శిరోమాయామయంగృ
 హ్యారాఘవస్యనిశాచర | త్వంమాంసముపతిష్ఠస్వమహచ్చసశరంధమః || ౭ || ఏవముక్తస్తథేత్యాహవిద్యుజ్జిహ్వా
 నిశాచరః | తస్యశుష్టాభవద్రాజప్రదదౌచవిధూచణం || ౮ || అశోకవనికాయాంతుసీతాదర్శనలాలసః | నైయుతానా
 మధిశతిస్సంవివేశమహాబలః || ౧౦ || తతోదీనామదైన్యాహోదదర్శధనదానుజః | అధోమఖంశోకవరాముపవిష్టాంమ
 హీతలే || భతాఃరమేవధ్యాయంతీమశోకవనికాంగతాం | ఉపాస్యమానాంఘోరాభీరాక్షసీభిరతస్తతః || (రాక్షసీభి
 ర్వృతాంసీతాంపూర్ణచంద్రనిభాననాం | ఉత్పాతమేఘజాలాభిశ్చంద్రరేఖామివావృతాం || భూషణైశుత్తమైఃకై
 శ్చిన్తంగభార్గమలంకృతాం | చరంతీంమాదుతోద్ధూతాంక్షిప్తాంఘృష్టలతామివ || హర్షశోకాంతరేమగ్నాంవిషాదస్యవి
 లక్షణాం | స్త్రీమితామివగాంభీర్యాన్నదీంభాగీరధీమివ) || ౧౨ || ఉపస్మత్యతతస్సీతాంప్రహషణాంనామకీతకయన్ | ఇ
 దంచవచసంధృష్టమువాచజనకాత్మజాం || ౧౩ || సాంత్యమానామయాభద్రేయముపాత్రిత్యవల్లసే | ఖరహంతాస
 లేభతాఃరాఘవస్సమరేహతః || ౧౪ || భిన్నంతేసర్వతోమూలాదర్పస్తైవిహతోమయా | వ్యసనేనాత్మనస్సీతేమమ
 భార్యాభవిష్యసి || ౧౫ || విస్మజేమాంమతింమూఢేకింమృతేనకరిష్యసి | భవస్వభద్రేభార్యాణాంసర్వాసామీశ్వరీ

తిః | గతిఃప్రమాణం - ఆత్రవానరజన్తైఃప్రాయశోచాలకాండోక్తపరోధాదేతత్సగంవిసాపిపూవోక్తరకధాసంఘటనాచ్చసగోక్త
 యంకల్పితఇత్యాహుః || ౩౫ || ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే - శ్రీరామాయణభూషణైరత్నకీర్తీతాఖ్యానే-యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానే-త్రింశస్కర్గః.

అథసీతామోహనమేకత్రింశే - కథాసంఘటనాయపూర్వసగోక్తమనువదతి-తతః || స్పష్టః || రా || తతస్తమక్రౌఢ్యబలమి
 త్యసవాదః పూర్వసగాదౌచక్రితః || పూర్వమేవమయాశుష్టాజాంవాన్మత్యపుంగవః | బృంభమాణస్ససహసామవక్త్రాదజాయతేతి
 బృంభమాణసితామహవక్త్రాదుత్పన్నత్వేన ప్రసిద్ధస్యజాంబవతః - పూర్వసగోక్తగద్గదపుత్రత్వేనాభిధానాద్విరోధస్ఫురతి - పూర్వస
 గమంతరేణాపికథాసంగచ్ఛతే - తథాపిస్థితస్యగతిశ్చింతయేతిన్యాయేనపూర్వసగోక్తవ్యాఖ్యాతః || ౧ || చారాణామితి || చారా
 ణాంచారేభ్యః-జాతోద్వేగః జాతసంభ్రమఃసచివామంత్రణస్సమీపస్థాన్ || ౨ || మంత్రణితి || హేరాక్షసాఃఅయంనోమంత్రకాలః సం
 ప్రాప్తఃప్రతిపాతోః మంత్రణస్సమాయాంత్రితి ఇదంవాక్యమబ్రవీదితిపూర్వేణసంబంధః - యద్యదనమబ్రవీదిత్యస్యవాక్యాంతస్థేనీతిశబ్దేన
 సంబంధః - రాక్షసాఇత్యుత్తరేశవః- అథవా- హేమగిరిణఃభవంతః - ఆయాంతుసమీపమితిసచివానబ్రవీత్ రాక్షసాఇతిమంత్రణిశేషణం- స
 చివైరాక్షసైశ్చిత్తనువాదాత్ - శుసమాహితాః- సీతికుశలాత్సర్వధా|| ౩ || తస్యేతి|| స్పష్టః|| ౪ || మంత్రయిత్వేతి || సమనంతరంరామస్యసమీపాగ
 మనాసంతరంయత్క్షమంశ్రుతమితితంత్రయిత్వేతియోజనా || ౫ || తతః|| స్పష్టః|| ౬ || విద్యుజ్జిహ్వమిత్వాది|| శిరః|| గృహ్యగృహీత్వా|| ౭ ||
 ఏవమితి || తస్యతస్మిన్ || ౮ || అశోకేతి || లాలసఃసాభిలాషః || ౧౦ || తతః|| ఉపాస్యమానాంఅనువ్రతాం || ౧౨ || ఉపస్మత్యేతి || ప్రహర్షం
 నామకీతకయన్ ప్రహషణావరాంకీతకయన్వివ- నామేత్యపరమార్థే || ౧౩ || సాంత్యమానేతి || వల్లసేజల్పసి - మాంసిష్ఠురమవదత్సర్వధః ||
 ౧౪ || భిన్నమితి || మూలంఆధారభూతంసర్వతఃకాత్మైక్యేనవ్యసనేననిమిత్తేన- ప్రార్థనాంవిశేష్యధః || ౧౫ || విస్మజేతి || మృతేనరామేణ-భవ

త్రసగోధర్మస్యపుత్రస్సుషేణః- వైవస్వతపుత్రా- శరభగౌఢమాదనావిత్యచ్యేతే | చాలకాండేతు || వరుణోజనయామాససుషేణంనామవా
 నరం- శరభంజనయామాసపర్జన్యస్సుమహాబలం || ధనదస్యసుతశ్శ్రీమాన్వానరోగంధమాదన ఇతిత్రయాణామస్యతత్త్వత్తిరుక్త- సత్యం -
 శుషేణాదిసంజ్ఞావతామనేతేమామసిసత్త్వాన్నవిరోధః || ౩౫ || ఇతిశ్రీమహేశ్వరశర్మకీర్తనరచితాయాం- శ్రీరామాయణతత్త్వదీపికాఖ్యాయాం -
 యుద్ధకాండవ్యాఖ్యాయాం- త్రింశస్కర్గః. ౧ || చారాణామితి || చారాణాంచారేభ్యః || ౨ || మంత్రణితి || హేరాక్షసాః
 అయంనోమంత్రకాలః- సంప్రాప్తఃప్రతిపాతోః - మంత్రణస్సమాయాంత్రితిదంవాక్యం అబ్రవీదితిపూర్వేణసంబంధః || ౩ || ౪ || ఉపస్మత్యేతి ||
 ప్రహషణంనామకీతకయన్ ప్రహర్షంకీతకయన్ - హోసీతేతిసంబోధయన్ || ౧౪ || భిన్నమితి || సర్వతఃకాత్మైక్యేన ఆత్మసేవవ్యసనేనైవ
 హేతునా-మమభార్యాభవిష్యసి- మత్ప్రార్థనాంవిసాత్మమేవ మమభార్యాభవిష్యసీతిభావః || తి || తేమాంసంప్రదపరిగ్రహనిదానంసర్వధా
 సర్వప్రకారేణభిన్నం- తేదర్శన్నమయావిహతః-ఏవంకరణేనకేతేజాతంతత్యాహ- ఆత్మనస్తవవ్యసనేన- మమభార్యాభవిష్యసి-గత్యంతరా

మమ || ౧౬ || అల్పపుణ్యేనివృత్తా ధౌమూ ధేపండితమానిని | శృణుభర్తృవధంసీ తే ఘోరంవృత్రవధంయథా || ౧౭ || స
 మాయాతస్సముద్రాంతంమాంహంతుంకిలరాఘవః | వానరేంద్రప్రణీతేనబలేనమహతావృతః || సన్నివిష్టస్సముద్ర
 స్యపీడ్యతీరమథోత్తరమ్ | బలేనమహతారామోవ్రజత్వస్తందివాకరే || ౧౮ || అథాద్వనిపరిశ్రాంతమథరాత్రే
 స్థితంబలం | సుఖసంస్తుప్తమాసాద్యచారితంప్రథమంచరైః || ౧౯ || తత్ప్రహస్తప్రణీతేనబలేనమహతామమ | బల
 మస్యహతంరాత్రోయత్రరామస్సలక్ష్మణః || ౨౦ || పట్టసాక్షపరిఘంశ్చక్రాక్షదండాఖడ్గామహాయసాక్షా || బా
 ణజాలానిశూలానిభాస్వరాక్షాటముద్గరాక్షా || యష్టిశ్చతోమరాక్షాశక్తిశ్చక్రాణిముసలానిచ | ఉద్యమ్యోద్యమ్యర
 త్నోభిర్వానరేషునిపాతితాః || ౨౩ || అథనుప్తస్యరామస్యప్రహస్తైసప్రమాధినా | అసక్తంకృతహస్తైసశిర్శిన్నంమహా
 సినా || ౨౪ || విభీషణస్సముత్పత్యనిగృహీతోయదృచ్ఛయా | దిశఃప్రవ్రాజితస్సర్వైర్లక్ష్మణఃష్లవగైస్సహ || ౨౫ ||
 మగ్రీవోగ్రీవయాసీతేభగ్నయాష్లవగాధిపః | నిరస్తహనుకశ్యేతేహనుమా రాక్షసైర్హతః || ౨౬ || జాంబవానథ
 జానుభ్యాముత్పతన్నిహతోయధి | పట్టనైర్భముభిశ్చివోనికృతఃపాదపోయథా || ౨౭ || మైందశ్చద్వివిదశ్చోభానిహతా
 వానరర్షభానిశ్వసంతారుదంతౌచరుధిరేణవరిప్లుతా || అసినావ్యాయతౌచిన్నమధ్యహ్యారిషూదనా || ౨౮ || అసతివృ
 తిమేదిన్యాంపనసఃపనసోయథా || ౨౯ || నారాచైర్భముభిశ్చిన్నశ్యేతేదర్యాందరీముఖః | కుముదస్తుమహాలేజానిఘోజ
 సాస్యకైఃకృతః || ౩౦ || అంగదోబహుభిశ్చిన్నశ్చరైరాసాద్యరాక్షసైః | పతితోరుధిరోద్ధారిక్షితౌనిపతితాంగదః || ౩౧ ||
 హరయోమథితానానైరథజాతైస్తథాపరే | శాయితామృదితాశ్చైశ్చైర్వాయువేగైరివాంబుదాః || ౩౨ || ప్రహృతా
 శ్చాపరేత్రస్తాహస్యమానాభసున్యతః | అభిద్రుతాస్తురత్నోభిస్సంహారివమహోద్విపాః || ౩౩ || సాగరేపతితాఃకేచిత్కేచి
 ద్గగనమాశ్రితాః | ఋత్యువృత్యునుపారూఢావానరీంవృత్తిమాశ్రితాః || ౩౪ || సాగరస్యవతీరేషునైలేషుచవనేషుచ | పిం
 గళాస్తేవిరూపాత్యైర్భముభిర్భహవోహతాః || ౩౫ || ఏవంతపహతోభర్తాససైన్యమమసేనయా | క్షతజార్ద్రంరజోద్వ
 స్తమిదంచాస్యాహృతంశిరః || ౩౬ || తతఃపరమదుర్ధహా రావణోరాక్షసాధిపః | సీతాయాముపశృణ్వంత్యాంరాక్ష

స్వేత్యాత్మనేపదమార్షం || ౧౬ || అశ్వేతి || నివృత్తార్థేనితావత్పర్యంతంవృత్తపురుషార్థే - పండితమానిని - కృష్ణమానినో శ్వేతిమాన్స్వత్వం || ౧౭ ||
 సమాయాతశ్చత్యది || సముద్రాంతంసముద్రతీరం - ప్రణీతేనఅసితేన - సన్నివిష్టశ్చి-సరావఃసముద్రస్యోత్తరంతీరం - మహతాబలేనపీడ్యపీడ
 యిత్యా - దివాకరల ప్రప్రయాతిసనిసిష్టః || ౧౮ || అథేతి || కాశ్యేన్యైఃధశబ్జః - అద్వనిపరిశ్రాంతమతపవన్ధితం - అర్ధరాత్రేసుఖసంస్తుప్తంబ
 లంప్రథమమాసాద్యచారితమథాత్ || ౧౯ || తదితి || యత్రబలే - రామస్సలక్ష్మణోవన్ధితః తదస్యబలంప్రహస్తప్రణీతేనమహతాబలేనహ
 తం || ౨౦ || పట్టసానిత్యాదిష్టోకద్వయం || పట్టపాక్షాసీవిశేషా - పరిఘాక్షాఅర్ధశాని - చక్రాక్షాక్షాద్రచక్రాణి - మహాయసాక్ష మహాయస
 నిమిత్తాక్ష - దండవిశేషణమేతత్ - కూటముద్గరాక్షాయగిరికిలితగదాః - యష్టిః కేవలదండాక్ష - తోమరాక్షాశ్శూలాగ్రదాః - పాక్షా
 ష్టాసాక్షిః - చక్రాణిమహచక్రాణి - పట్టసాదీనుద్యమ్యోద్యమ్యవానరేషునిపాతితాః - తగతిశేషః || ౨౩ || అథేతి || ప్రమథ్నాతిప్రహరతీతిప్రమాధిః
 తేనకృతహస్తేనశీతహస్తేనకర్త్రా - మహాసినాకరణేన - అసక్తంఅవిశంభితంయథాభవతితథాచిన్నమిశ్యస్వయః || ౨౪ || విభీషణశ్చి || విభీషణస్స
 ముత్పత్యగతోపినిగృహీతౌత్యర్థః - ప్రవ్రాజితఃపలాయితః || ౨౫ || సుగ్రీవశ్చి || గ్రీవయా - ఉపలక్ష్మితౌత్యదిశేషః || ౨౬ || జాంబవానితి || జానుభ్యాంజా
 నునోఽనిహతః - అథపట్టనైశ్చిన్నఃజాంబవాక్షా నికృతఃపాదపక్షపాథాత్ || ౨౭ || మైందశ్చేతి || వ్యాయతౌద్విర్ శరీరామధ్యేకతీస్థానే || ౨౮ ||
 అనుతివృతీతి || అనుతివృతీశేతే - పనసఃపనసఫలం - తథాఖంశితౌత్యర్థః || ౨౯ || నారాచైరితి || నిఘోజఃనిశ్చబ్జః || ౩౦ || అంగదశ్చి || రాక్షసై
 రాసాద్యశ్చైశ్చిన్నః - నిపతితాంగదోంగదఃక్షితౌపతితః || ౩౧ || హరియశ్చి || శాయితాఃశయానాః - అపరహరయఃవాయువేగైరంబుదా
 ఇవనానైరథజాతైశ్చమృదితాః || ౩౨ || ప్రహృతాశ్చి || త్రస్తాఃఅతఃపాభిద్రుతాః - భసున్యతః పృష్ఠతః - హస్యమానాఃఅపరహరయఃసంహ్రా
 ద్విపాదవప్రహృతాః || ౩౩ || సాగరశ్చి || స్పృష్టః || ౩౪ || సాగరశ్చేతి || పింగళాఃవానరాః విరూపాత్యైఃవానరైః || ౩౫ || ఏవమితి || స్పృష్టః || ౩౬ ||

భావాత్స్వయమేవేతిశేషః || ౧౫ || తి || ఏనాంమతింరామవిషయాంమతిం - భవస్వభవేత్యర్థః || ౧౬ || అల్పపుణ్యశ్చి || నివృత్తార్థే నివృత్తపురుషా
 ర్థేతి || నివృత్తార్థే నివృత్తారామరూపోయస్యాస్తాద్యశ్చ - కథమిదంత్యయాసాధితమిదేదమపాయేనేత్యాహ - శృణ్వీతి || ౧౭ || సమాయాతశ్చి ||
 వానరేంద్రేణప్రణీతేన అసితేన || ౧౮ || అథేతి || అద్వనిపరిశ్రాంతఃస్థితం - అర్ధరాత్రేసుఖసంస్తుప్తంబలంసమాసాద్య - చరైఃచారితమథా
 దితిశేషః - పట్టసాదీనుద్యమ్యోద్యమ్య - పట్టసాదయోవానరేషునిపాతితాశ్చత్యర్థః || ౨౩ || చక్రాక్షాస్వల్పాక్ష - చక్రాణితిపునరుక్తైః - ఋష్టయ
 శ్శూన్యభక్త్యాః || ౨౪ || అథేతి || ప్రమాధినాప్రమథసశీలేనకృతహస్తైసశిర్శితహస్తేన - అసక్తంయథాతథాశిర్శిన్నమితిసంబంధః || ౨౪ || ౨౯ ||
 నారాచైరితి || నిఘోజఃనిశ్చబ్జః || ౩౦ || ౩౬ || తతశ్చి || రాక్షసీంసీతాసమీపవర్తిని || ౩౭ || ౪౧ || ఏవముక్తమితి || అంతరధీయతలపాగచ్ఛ

సీమిదనబ్రవీత్ || ౩౨ || రాక్షసంక్రూరకమాణంవిద్యుజ్జహ్వాంతవమానయ|యేనతద్రాఘవశిరస్సంగ్రామాన్స్వ
యచూహృతం || ౩౩ || విద్యుజ్జహ్వాస్తతోగృహ్యశిరస్తత్యశరాసనం | ప్రణామంశిరసాకృత్వారావణస్యాగ్రతస్థితః||
౩౪ || తచబ్రవీత్తతోరాజారావణారాక్షసంస్థితం | విద్యుజ్జహ్వాంఘోజహ్వాంసమీపపరివతీకం || ౪౦ || అగ్రతః
కుసుసీతాయాశ్శీఘ్రిందాశరభేశ్శిరః| అవస్థాంపశ్చిమాంభతుః కృపణాసాధుపశ్యతు ||౪౧|| ఏవముక్తంతుతద్రక్ష్యశిర
స్తస్త్రియవర్జనం| ఉవఃక్షిప్యసీతాయాఃక్షిప్రమంతరధీయత||౪౨|| రావణశ్చాపిచిత్రేపభాస్వరం కాముకంమహాత్
త్రిమలోకేషువిఖ్యాతంసీతామిదమువాచచ || ౪౩ || ఇదంతత్తవరామస్య కాముకంజ్ఞాసహాయతం | ఇహప్రహ
స్తైనానీతంహత్వాతంశిమానవం ||౪౪|| సవిద్యుజ్జహ్వాససహౌవతద్భిరోధనుశ్చభూమావినికీర్యరావణః| విదేహరా
జస్యసుతాంయశస్త్వినీంతతోబ్రవీత్తాంభవమేవశాసుగా ||౪౫|| ఇతిశ్రీమద్యుగకాండే-ఏకత్రింశస్కంధః.*****

సాసీతాతద్భిరోద్భవ్యాతచ్చకార్తుకముత్తమం | సుగ్రీవప్రతిసంసర్గమాఖ్యాతంచహనుమతా || నయినేమ
ఖవణాంచభతుస్తస్యదృశంముఖం | కేశాకేశాంతదేశంచతంచచూడామణింశుభం || పత్రైస్సర్వైరభిజ్ఞానైరభి

తతః|| రాక్షసీంసమీపవతీకం|| ౩౨ || రాక్షసమితి|| స్పష్టః || ౩౩ || విద్యుజ్జహ్వాఇతి|| తతః రాక్షసీంప్రత్యాజ్ఞాపనవచనశ్రవణాంతర
మేవ || ౩౪ || అగ్రతః|| పశ్చిమామవస్థాం- మరణమిత్యర్థః || ౪౦ || ఏవమితి|| ఉపసమిపే- అంతరగీయత అపాగచ్ఛత్ || ౪౧ || రావణశ్చే
తి|| చిత్రేపచకర్ష- విద్యుజ్జహ్వాప్రాదిత్యర్థః- త్రిమలోకేషువిఖ్యాతం- వైష్ణవత్వాదితిభావః|| రా|| త్రిమలోకేషువిఖ్యాతంసీతామిదమువాచచే
తిపాఠః || ౪౩ || ఇదమితి|| స్పష్టః|| ౪౪ || సఇతి|| విద్యుజ్జహ్వాత్వతతోపకషాఙ్గి-సహౌవయగపదేవ-వినికీర్య- శిరోధనుశ్చయుగపతీసీతాయాః
పుత్రఃస్థాపయిత్వేత్యర్థః- విద్యుజ్జహ్వాశ్శిరఃప్రక్షిప్తవాక్-స్వయంధనురితిజ్ఞేయం - వశానుగేత్యనంతరమితికరణంద్రవ్యవృత్తిం || ౪౫ || ఇతిశ్రీగో
విందరాజవిరచితే - శ్రీరామాయణభూషణై - రత్నకీర్తీఖ్యానేయుగకాండవ్యాఖ్యానే ఏకత్రింశస్కంధః.*****

అథసీతాప్రలాపోద్వాత్రింశే - సాసీతేత్యాదిశ్లోకత్రయమేకంవాక్యం || హనుమతాపూర్వంకథితం - సుగ్రీవప్రతిసంసర్గకంఠరామస్య
సుగ్రీవప్రతిసంబంధం - రావణముఖాచ్ఛృత్యేతిశేషః - యదాదృష్ట్యా- జ్ఞాత్యేత్యర్థః-జ్ఞానంచసుగ్రీవప్రతిసంబంధస్యస్తరణంఅన్యత్ర
సాక్షాత్కారః- నయినేమిద్వితీయా- భతుస్తదృశం - భతుకముఖసదృశమిత్యర్థః- ఇదంనయనాదావప్యస్తేతి- కేశాంతదేశంలలా

త్ || ౪౨ || రావణఇతి|| చిత్రేపచకర్ష || ౪౩ || ౪౪ || సఇతి|| సహౌవ-యుగపదేవ-వినికీర్య-సీతాయాఃపుత్రఃస్థాపయిత్వా|| ఉపసృత్యతత్సీతాంప్రహ
ర్షంనామకీర్తయత్ - ఇత్యారభ్యసర్గసమాప్తివర్యతస్యవాప్రవార్థస్తు-రావణోదేహీంస్పష్టందేవతాత్వేనజ్ఞాత్వాపిరామహస్తాద్భేదేఽచ్యురపిరావ
ణోరామేణసహవైరంసంపాద్యమృతః|| ఇతరరాక్షసవంచనాయదేహీమోహనార్థమివ శ్రీరామమాయాశిరఃపాదకంప్రదర్శ్యరామవధశంకయా
మోహితాంచేహిరహసీక్రియవచనైస్సమాశ్వాసయతి|| ఉపసృత్యతత్సీతామిత్యారభ్యసర్గసమాప్తివర్యంతేన- ఉపసృత్యసమీపంపాప్రప్య- ప్ర
హర్షకప్రహమకాయకదుష్టవచనం- ఇతరరాక్షసదృష్ట్యాదుష్టమిశ్శిర్థః|| సాంత్యమాసేతి|| రామస్యకామిహనిర్నానీగిమయాసాంత్యమా
నాపియంరామమాత్రిత్యుక్తిద్విశ్యవల్ల సేదుఃఖేనధావసీత్యర్థః- ఖరహంతాసతేభర్రాసమరేహతోధకిం-నహతపివేత్యర్థః-అతోదుఃఖంమాప్రాప్ను
హీతిశేషః- మమదుఃఖేనతవకామానిరిత్యాశంక్యాహ - ఛిన్నమితి|| హాసీతేఅత్తనస్తవవ్యసనేనహేతునాతేత్వయాతేమవత్వదీయభృత్యస్యమ
మేత్సర్గః- దర్శనమయాలక్ష్యేనహసర్వతః సర్వప్రకారేణనిహతః - మూలంబలక్ష్యగమనమిత్తమపిఛిన్నం - అతఃఖార్యాభతకవ్యాభిషిష్య
సిరాపేజైవేతిశేషః - అతోదుఃఖంమాప్రాప్నుహీత్యర్థః - విసృజ్యేత్యాదిసార్థశ్లోకఏకంవాక్యం - హేభద్రే - హేఅమూఢేసర్వజ్ఞేపితాంమి
థ్యాఃత్వితరామవివద్విషయిణీంమతివిసృజ్యమమదుద్భార్యాణాంచాశ్వరాభవ - అబ్బుపుణ్యేనివ త్రాగైసప్తపురుషార్థేపండితమనిసిమూఢే
మృతేమృతకత్వే ఏతాదృశవశేషణవిశిష్టే- మయి-కృపయేతిశేషః- కింయద్యక్తే- ఏవంనకరిష్యసియది - దుఃఖిరత్యజసియదీత్యర్థః- తహ్యక హం
సహ్యోమృత్యామిశిశేషః- నస్వేతాఃరాక్షసఃకిమితిరామవిపత్తింకథయంతీత్యాశంక్యతదసహమానః కుపితఆహ-శృణ్వీతి|| భక్తుకవధంభక్తుక
వధఃపయవచనమిత్యర్థః- త్వంశృణు- ఆహంత్యేతాదృశమిథ్యావచనంకోటుగసహజితిశేషః - రామవధషయరాక్షస్సుక్తిరసంగతేతిదర్శ
యితుంరాక్షస్సుక్తింస్వయమమవదతి- సమాయాత స్సమద్రాంతంహంహంతుంకిలరాఘవఇత్యారభ్యక్షతజ్ఞార్ద్రంరజోద్వస్తంఇదంచాస్యా
హృతంశిరఃఇత్యంతేనమాంత్రాతుంకిలరాఘవఇత్యత్ర కిలకర్షోవాసరేంద్రప్రక్షిలేనేత్యారభ్య ఏవంతవహతోభర్రాసస్సైన్యముమసేనయేత్యంతం
సర్వత్రమోక్షః- తహికరాక్షస్సుక్తిఃసర్వాత్తనామిథ్యాకిమిత్వాశంక్య సహ- త్వనోహనార్థంరాక్షసమాకాయయారామశిరఃపాదకంకల్పిత
మిత్వాశయేనాహ|| క్షతజాద్రఃమితి || దేవ్యాప్తచ్ఛిరోవిదృతాయాంతదానేతుంరాక్షసస్యాహ్వనేరాక్షసీనియోజయతి- తతఃపరహదుక
షకఇత్యాదిహ- అగ్రతఃకుప్వీతి- అవస్థాంపశ్చిమాంభర్తుత్యాద్యుక్తిః- ఇతరరాక్షసవంచనాయజ్ఞాతవ్యా- సవిద్యుజ్జహ్వాసేత్యస్యవాప్రవార్థ
స్తు-మేవశానుగేత్యత్ర అవశానుగేతిభేదః - హేమేలక్షీ-అవశానుగా అస్యవిష్ణోఃరామస్యవశేమనుగచ్ఛతీత్యవశానుగాభవేత్యర్థః || ౪౫ ||
ఇతిశ్రీమహేశ్వరతీర్థవిరచితాయాం- శ్రీరామాయణతత్పదీకాఖ్యానాం- యుగకాండవ్యాఖ్యానాం - ఏకత్రింశస్కంధః.*****

సాసీతే|| సుగ్రీవప్రతిసంసర్గకంఠరామమతాపూర్వంకథితంసుగ్రీవరామసంబంధందృష్ట్యాజ్ఞాత్యా - రావణాచ్ఛృత్యేతివాశేషః||నయినే

జ్ఞాయసుమఃఖతా విజగహేత్తైకేయింకోశంతీమరీయథా॥౩॥సకామాభవతైకేయిహతోయంకులనందనఃకు
లముత్సాదితంసర్వంత్వయాకలహశీలయా॥౪॥ఆర్యేణింతేకైకేయకృతంరామేణవిప్రియంయన్తయావీరవసనస్త్య
యాప్రస్థాపితోవసం॥౫॥ఏవముక్తాత్వతువైదేహీవేషమానాతపస్విని జగామజగతీంబాలాభిన్నాతుకదళీయథా॥౬॥
సాముహూతాత్సమాశ్వాస్యప్రతిలభ్యవచేతనాం తచ్చిరస్సముపాఘ్రియవిలలాపాయతేక్షణా॥౭॥హాహతా
స్త్రిమహాబాహువీరవ్రతమనువ్రత ఇమాంతేపశ్యిమావస్థాంగతాస్త్రివిధవాకృతా॥౮॥ప్రథమంమరణంనార్యా
భతువైగుణ్యముచ్యతే సువృత్తసాధువృత్తాయాస్సంపృత్తస్త్యంమమాగ్రతః॥౯॥దుఃఖాద్దుఃఖంప్రపన్నాయామ
గ్నాయాశ్శోకసాగరేయోహిమాముద్యతస్త్రాతుంసోపిత్వంవిపాతితః॥౧౦॥సాశ్వశూమకౌసల్యాత్వయా
పుత్రేణరాఘవవత్సేనేవయథాధేనుర్వివత్సావత్సలాకృతా॥౧౧॥ఆదిప్తందీఘమాముద్వైయైరచింత్యపరాక్రమఃఅ
న్యతంవచనంతేమామల్పాయురసిరాఘవ॥౧౨॥అథవానశ్యతిప్రజ్ఞాపాజ్ఞస్యాపిసతస్తవ పచత్యేనంయథాకాలో

టం-అభిజ్ఞానైః చిహ్నైః- ప్రజ్ఞానంచాభిజ్ఞానమిత్యమరః| అభిజ్ఞాయతదేశిరఇతిప్రత్యభిజ్ఞాయేత్కథః- అత్రరామవిషయే॥౩॥సకామేతి॥
హేతైకేయిసకామాభవ - సంపూర్ణకామాభవేత్కథః - కఃకామఇత్యుక్తాహ-హతఇతి - కలహశీలయాకలహస్వభావయా - కల
హప్రయోజనయేతియావత్ - త్వయాసవం - కులంరఘువంశః - ఉత్సాదితంభవతి - తథాకులనందనోయగరామోహతః - ప్రవాజనవ్యా
జేనరామహనసమేవత్వయాసంకల్పితం - తదిదానీంవిపరీతఫలంతేజాతం - కులతగుభూతరామహనసేనతదేకపరాస్పృహభరతాదయోహ
తావీవ - కలహవీవతేప్రయోజనసంభుతమితిభావః॥౪॥ హేత్వంతరాభావాదిదమేవరామవసప్రవాజనేహేతురిత్యాహ- ఆర్యేణింతే-ఆర్యేణసర్వ
ప్రియకారిణేత్కథః- యత్తేనకారణేనమయాసహచీరవసనోరామఃప్రస్థాపితః- తాదృశంపిప్రియంకింకృతం॥౫॥ ఏవమితి॥తపస్వినిశ్చేచ
నీయా- జగతీంఘామి- జగామ- మూర్ఛితేత్కథః-బాలా- మృదుబుద్ధిరిత్యథః॥౬॥సేతి॥ సమాశ్వాస్యఉచ్ఛాసంపాప్య- చేతనాంజ్ఞానం-
ఆయతేక్షణా- అప్రమిశ్రత్యేనశిరోవలోకనాథంవిస్తృతవిలోచనైత్కథః॥౭॥ హాహతేతి॥ వీరవ్రతంశత్రుమహత్వాసనివతిఃవ్యతిశయం
కల్పం- అనువ్రతఅనుప్రాప్త- గతాస్త్రిదృష్టవత్సస్త్రి - గత్యథా-జ్ఞానాథా-కాంతిన్యాయాత్ - అతోవిధవాకృతా॥౮॥ప్రథమంభతుకమకరణం
భార్యాదోషనిమిత్తకంభవతి- తత్త్వత్రనపశ్యామీత్యాహ-ప్రథమమితి॥ప్రథమంభతుకమకరణం- నార్యావైగుణ్యంవైగుణ్యహేతుకం- సువృ
త్తస్త్యం- సాధువృత్తాయామమాగ్రతః - సువృత్తఃమృతః - కథమిదంసంగచ్ఛతఇతిభావః - అన్తికపక్షే నసువృత్తపదసావరస్యం- య
దావ- భవన్తరణస్యకుష్టోపవీవహేతురిత్యాహ-ప్రథమమితి॥విగుణవీవవైగుణ్యం- స్యాథే-వ్యక్తే-ప్రథమంభతుకమరణంభార్యాదోషనిమిత్త
కమితిసుప్రసిద్ధం- అతోహేసువృత్తసాధువృత్త- సాధువృత్తాయాఃసమ్యగ్జీవనవత్సాః- మమాగ్రతస్త్యంమృతోసి- మద్వైగుణ్యహేతుకం
త్వన్తరణమితిభావః- సువృత్తైత్యనేనత్వద్వైగుణ్యహేతుకంసంభవతీతిజ్ఞాపితం॥౯॥ స్వస్యవైగుణ్యసద్భావేనిదర్శనమాహ- దుఃఖాదితి॥దుఃఖాద్దుః
ఖంతత్యంతదుఃఖం- ప్రపన్నాయాఃవసప్రస్థానప్రథమందుఃఖం- తస్మాదపిదుఃఖంరావణేనాపహరణం - తత్పాప్రాయాఃత్కథః- సంప్ర
తిభృత్య-చరణేనకోకసాగరేనిమగ్నాయాః- ఇయంచషష్ఠీ- యస్యచభావేనభావలక్షణమిత్త్యస్త్రిన్మధే - శోకసాగరేమగ్నాయాః శోకసాగరే
మగ్నాయామగు - దుఃఖాద్దుఃఖంప్రపన్నాయాఃప్రపన్నాయాః సత్త్వాంయోమాంత్రాతుముద్యతస్సత్వమపివినిపాతితఇతిసంబంధః॥౧౦॥సక
వలముమైవదుఃఖంమాతుశ్చేత్యాహ- సేతి॥ సామచశ్వశూక్రికాసల్యావత్సలా- ధేగర్భధాధేనురివ- త్వయాహతేనపుత్రేణవత్సేనేవవివత్సా
కృతా॥౧౧॥వత్సేనేవత్వయాధేగర్భధాధేనురివసేతి- యథేనశబ్దయోగ్నిర్వాహః॥౧౧॥ఆదిప్తమితి॥ యైఃప్రాప్తైఃదీఘమామురిత్యా
దిష్టంఉపదిష్టం - తేమాంవచనమన్యతమానీత్-అన్యతత్వేహేతుమాహఅల్పాయురసీతి- ఆచింత్యపరాక్రమేత్యనేనతేపరాక్రమంధృష్టాత్తైరుక్తం
నకుశాస్త్రుంధృష్టైవిగమ్యతే॥౧౨॥ అథవాతేమామన్యతవాదిత్వంనాస్త్రివకింతుతవైవభాగ్యవిపర్యాసాత్తైచామపిప్రజ్ఞానప్వేతిపక్షాంతరమ
వలంబితే-అథవేతి॥ ప్రభవత్యస్తాదితిప్రభవఃభూతానాంకారణభూతః- అయంకాలఃపరమాత్మా- యథాయనప్రకారేణ- ఏనంచవనవిషయ

ఇతి॥ కేశాంతదేశంబలాటం - అభిజ్ఞానైకతైకైరభిజ్ఞాయ॥౩॥౪॥ఆర్యేణింతే॥ మయాసహ॥తి॥ఆర్యేణరామేణేత్యన్వయః- చీరవస
నందత్వామయాసహప్రవాజితఇత్యన్వయః॥౫॥౬॥తి॥ సముపాస్థాయస్వసమిష్ఠసాపయిత్వా- సముపాఘ్రియేతిపాతాంతరం॥౭॥హా
హతేతి- వీరవ్రతమగువ్రతవీరవ్రతస్యాచరణశీల- గతాస్త్రిదృష్టవత్సస్త్రి॥౮॥ప్రథమమితి॥ ప్రథమంభర్తృమగణంనార్యావైగుణ్యం- దుశ్చరిత్ర
హేతుకముచ్యతే- తథాసతిసాధువృత్తాయామమాగ్రతః- సంపృత్తః - మమాపచారంనైవకథంమృతోసీత్కథః॥౯॥నార్యాఃభర్తృగణంప్ర
థమంవైగుణ్యంముఖ్యసంభావః - యత్సభర్తృప్రథమంమరణంనార్యావైగుణ్యందుశ్చరిత్రమూలమిత్యర్థఇతితన్న - ఏవంహిసర్వకథవానామసతి
త్వావత్తైః- సంపృత్తఃఅతీతః॥౯॥ దుఃఖాదిత్యాదిసాధకశ్లోకవికంవాక్యం॥ యస్త్యంమాంత్రాతుముద్యతః - సోపిత్వంసంహృత్యరాత్నై
ర్వినిపాతితస్సక- మనుకారణాన్నిహతః- అతోదుఃఖాద్దుఃఖంప్రపన్నాయాఃశోకసాగరమగ్నాయాః- మమ - ఇతఃపరంమరణమేవవరమితిశే
షః॥౧౦॥సాశ్వశూరితి॥వత్సలా- కాసల్యా- వత్సేనత్వయాధేగర్భధాధేనురివవివత్సాకృతేతియోజనా॥౧౧॥ఆదిప్తమితి॥ అన్యతత్వేహేతు
మాహ- అల్పాయురసీతి॥౧౨॥అథవానతేమామన్యతవాదిత్వం-తవభాగ్యవిపర్యాసాత్తైచామపిప్రజ్ఞానప్వేతిపక్షాంతరమవలంబితే॥అథవేతి॥భూ

భూతానాం ప్రభవో హ్యేతద్ధామం ॥ ౧౩ ॥ అన్యత్త్వం మృత్యుమాపన్నః కస్తాత్త్వం నయశాస్త్రవిత్ | వ్యసనా నామ పాయ
జ్ఞః కుశలో హ్యసివ జ్ఞానం ॥ ౧౪ ॥ తథాత్వం సంపరివృజ్య రాత్రయా తిస్య శంసయా | కాళరాత్రాయ మమా చ్చిద్యహృ
తః కమలలోచన ॥ ౧౫ ॥ ఉపశేషే మహాబాహు మాం విహాయ తపస్వినిం | ప్రియామి వసమా శ్చైవ్యపుథివీం పురుషవ
భ ॥ ౧౬ ॥ అర్చితం సతతం యత్తత్ గంధమాత్రైశ్చ మయా తప | ఇదం తే మత్ప్రియం వీరధనుః కాంచనభూషణం ॥ ౧౭ ॥ పి
తాద్రాక్షరధేన త్వం శ్వశురేణ మమా నఘః | సర్వైశ్చ పితృభిస్సాధణం నూనం స్వగేశమాగతః ॥ ౧౮ ॥ దివి నక్షత్రభూ
తస్త్వం మహాతామకృతాం ప్రియం | పుణ్యం రాజశివం శంత్య మాత్మనస్సముపేక్షసే ॥ ౧౯ ॥ కిం మాం న ప్రేక్షసే రా
జశ్చ కిం మాం న ప్రతిభాషసే | బాలాంబా లేన సంపాప్రాంతాం భార్యాం మాం సహచారిణీం ॥ ౨౦ ॥ సంశ్రుతం గృహ్లా తా
పాణిం చరిష్యామీతి యత్త్వయా | స్మరతన్న మకాకుత్స్థనయమాషపిషః ఖతాం ॥ ౨౧ ॥ కస్తాన్తా మపహీయ త్వం గతో గ
తి మతాం వర | అస్తాన్లో కాదముం లోకం త్యక్త్వా మామపిషః ఖతాం ॥ ౨౨ ॥ కల్యాణైరుచితం యత్తత్పరివృత్తం మయే

భూతం - పవతి పక్వకమాణం కరోతి - తథా ప్రాజ్ఞస్య భవిష్యదర్థవేదినోఽపి - సతస్స శ్చురుషస్య - ప్రజ్ఞా తవ త్వయి విషయేన శక్యతి - నష్టైశ్చ త్యర్థః -
యద్వాపూర్వమచింత్యపరాక్రమేతి తవ కథం విపత్తిర్యభిప్రాయేణ సంబోధితం - తత్తవ త్తాంతరమాహ అథవేతి - ఏనం రామం - యేన ప్రకారేణ
కాలః పవతి - తథాస్య ప్రాజ్ఞస్యాపి - ప్రజ్ఞానశక్తి అతో విపత్తి రియమితి భావః ॥ ౧౩ ॥ అన్యత్త్వమితి ॥ హియస్తాద్వ్యసనానాం - వర్జనప్రతిరోధే - కు
శలోసి - అతః అన్యత్త్వం అచింతితం సాప్తికత్వేనాదృష్టం నామృత్యుం - కస్తా దాపన్నః - కథమాపన్నో నీత్యర్థః ॥ ౧౪ ॥ తథేతి ॥ రాత్రయా కూర
యా - కాళరాత్రాయ - యస్యాం రాత్రౌ సముద్రతీరే నివష్టోసి - తయారాత్రౌ సుపరివృజ్య - మమ మత్తః - అచ్ఛిద్య అపహృత్య - తథామృతో నీతి సం
బంధః - యద్వా - మయేతి పాఠః - రాత్రయా అతిస్మశంసయా - అత్యంత నిద్రాయయా కాళరాత్రాయైకత్యై - మయా కరణభూతయా - సంపరి
వృజ్య అచ్ఛిద్య బలాత్కృత్య - తథామృత్యుతి - కాళరాత్రినామ సర్వభూతావహరిణీ కాచనశక్తిః - యద్వా - మయా కాళరాత్రే వ్యవహర
పకం - సంపరివృజ్య త్వమాచ్ఛిద్య బలాద్ధృతో నీతి ఘోరవైధవ్యలక్షణయ క్తత్వేన కూరాయా మేపరివృత్తగవీవ తేగతపాతరా నీతి త్యక్తః - ౧౫
శ్చేదాదేర్లలితేన శత్రేవ్య క్తం - కమలలోచనేతి హేతుగభావం - కమలలోచనత్యాత్మత్యై కాళరాత్రాయై హ్యతోసి - పరికరానుప్రాణితరూపకా
లంకారః ॥ ౧౬ ॥ ఉపశేష ఇతి ॥ తపస్వినిం శోచనీయాం - ప్రియాం మత్తః ప్రియాం - పురుషవత్ - తత్వేన నక్షత్రస్య తత్వమనుచితమితి దోష్య
తే ॥ ౧౭ ॥ అర్చితమితి ॥ మయా సహ - తవ త్వయా - యదర్చితం తత్తేదనుః ఇదం నితాదృశం జాతమితి త్యక్తః ॥ ౧౮ ॥ పిత్రేతి ॥ సర్వైః పితృభిస్సాధం
స్థితేన దశరథేన - సమాగత ఇతి సంబంధః ॥ ౧౯ ॥ దివీతి ॥ మహాత్మా - మకృతాం - మహాకర్మకృతాం - అత్త్వాభావప్రసంగః - ప్రియం కమః ఫల త్వేన కాం
క్షణీయం పుణ్యం - అత్తనో రాజశివం శంభుత్వైశ్చ ప్రముఖం వివిధక్షత్రభూతః విమానస్థస్య సముపేక్షసేవశ్యసి ॥ ౨౦ ॥ కిమితి ॥ బాలాంబా
లేన సంపాప్రాంతాం బాల్యవివత్వయోధామితి త్యక్తః - భార్యాం సంపాభృతం యోగ్యాం - మాం నితాదృశావస్థామాపన్నాం సహచారిణీం మాం -
కిం న ప్రేక్షసే కిం న ప్రతిభాషస ఇతి సంబంధః ॥ ౨౧ ॥ సంకుతమితి ॥ మమ పాణిం గృహ్లా తాత్వయా చరిష్యామి సహచరిష్యామితి యత్ - సంకుతం ప్ర
తిజ్ఞాతం - తత్ స్మర - స్మృత్యా - మామచిత్తత్వమీపంసయ ॥ ౨౨ ॥ కస్తా దితి ॥ త్యక్త్వా త్వాం విహాయ దుఃఖితాం - మామపి ప్రేయసీమపి మాం - అపహీయ
అస్తాన్లో కాత్ - అముం లోకం మరణం - కస్తా దేహి గతోసి ॥ ౨౩ ॥ కల్యాణైర్యతే - మదిత్యర్థే యత్తత్పరివృత్తం మయేవ పరివృత్తం నాన్యయా ఏతదద్యక్రవ్యాదైశ్చేనాదిభిః - విపరికృ
త్యుగ్మ - దిభిర్వా - సువణాభరణైర్వా - ఉచితం అభ్యస్తం యత్తచ్ఛరీరం మయేవ పరివృత్తం - తదేవాద్యక్రవ్యాదై

తానాం ప్రభవః కాలో యథాయేన కారణేన - ఏనం త్యాగపవతి మారయతి - తేన కారణేన ప్రాజ్ఞస్యాపి సతః - భవిష్యదర్థజ్ఞానవతోపి సత్పురుషస్య
త్వద్విషయే - ప్రజ్ఞానశక్తి త్యర్థః ॥ ౧౪ ॥ అథేతి ప్రశ్నే ప్రాజ్ఞస్య సతప్రవాపి ప్రజ్ఞానశక్త్యస - నాశం పాప్రాకిం - యేన ప్రజ్ఞాదౌర్బల్యాత్ సుప్తోరివ
శం పాప్రతిశేషః - వా అథవా - హియతః కాలో భూతానాం ప్రభవః ప్రభవాయ హేతుః తస్తా దయమేనం ప్రాణినంతథాపవతిత తత్కర్మఫలం
ప్రాప్తయతి - కాలశుక్లరః - అతః ప్రాజ్ఞోపిత్వం ప్రాజ్ఞోజాత ఇతి భావః ॥ ౧౫ ॥ అన్యత్త్వమితి ॥ వ్యసనానాం వజ్ర - నైప్రతిరోధే కుశలోసి - అథా
శ్యేతాద్యోపాయజ్ఞః - అదృష్టమచింతితం - మృత్యుం కస్తా దాపన్నః - కథం ప్రాప్నోషీతి యోజనా ॥ ౧౬ ॥ తథేతి ॥ కమలలోచన - మయా హేతునా -
రాత్రయా నృశంసయా - కాళరాత్రాయ సుపరివృజ్య అచ్ఛిద్య బలాత్కృత్య - త్వంతథామృత్యుతి యోజనా - కాళరాత్రే సర్వభూతావహరిణీ
కాచనశక్తిః ॥ ౧౭ ॥ ౧౮ ॥ అర్చితమితి ॥ మయా సహ తవ త్వయా - అర్చితం సుద మేతాదృశం జాతమితి త్యర్థః ॥ ౧౯ ॥ పిత్రేతి ॥ సర్వైః పితృభిః
సాధంస్థితేన దశరథేన సమాగత ఇతి సంబంధః ॥ ౨౦ ॥ దివీతి ॥ మహాత్మా - మకృతాం - మహాకర్మకృతృత్వేనాం ప్రియం కర్మఫల త్వేన కాంక్ష
ణీయం - అత్తనః పుణ్యం రాజశివం శంభుత్వైశ్చ ప్రముఖం వివిధక్షత్రభూత స్త్వం సముపేక్షసేవశ్యసి ॥ ౨౧ ॥ దివి నక్షత్రభూతం - త్రిశంశోస్తథాత్వాచ్చత్రి
న్యాయేన వంశస్య తథాత్వం - మహాతాపిత్వవదః పాలనరూపేణ కర్మకార్యంతథాప్రయమాసాద్యత్యత్తనః ప్రియం పుణ్యం రాజశివం శంభుత్వైశ్చ ప్రముపే
క్షసే ॥ ౨౨ ॥ సంకుతమితి ॥ త్వయా సహచరిష్యామితి మమ పాణిం గృహ్లా తాత్వయా చరిష్యామితి యత్ - తత్ స్మర - హే కాకుత్స్థ - దుఃఖితాం మామ
పి నయేతి సంబంధః ॥ ౨౩ ॥ ౨౪ ॥ కల్యాణైర్యతే - యత్తద్విషయం కల్యాణైర్వా గైరుచితం యత్ - తచ్ఛరీరం మయేవ పరివృత్తం - తదేవాద్యక్రవ్యాదై

వతు | క్రవ్యాదైస్తచ్చరీరం తేనూనంఽపరికృప్యతే || ౨౩ || అగ్నిష్టోమాదిభిర్యజ్ఞైరిష్టవానాప్రదక్షిణైః | అగ్నిహోమా
త్రేణసంసారం కేనత్వంతునలప్స్యసే || ౨౪ || ప్రవ్రజ్యాముపన్నానాంత్రయాణామేకమాగతం | పరివ్రజ్ఞత్వికా
సల్యాలక్ష్మణంశోకలాలసా || ౨౫ || సతస్యాఃపరిపృచ్ఛంత్యాఃపథంమిత్రబలస్యతే | తవచాఖ్యాస్యతేనూనంఽశా
యాంరాక్షసైర్వధు || ౨౬ || సాత్వాంసుత్తంహతలక్ష్మణత్వానూంచరక్రౌగృహంగతాం | హృదయేనావదీర్ఢేనభవి
వ్యతిరాఘవ || ౨౭ || మమహేతోరసార్యాయాహ్యసహాఃపాథివాత్మజః | రామస్సాగరముత్తీర్యసత్వవాగోష్ఠ
దేహతః || ౨౮ || అహంధాశరథేనోధామోహాత్స్వకులపాంసనీ | ఆర్యపుత్రస్యరామస్యభార్యామృత్యురజాయత ||
౨౯ || నూనమన్యాంమయాజాతింవారితంధానముత్తమం | యాహమద్యేహశోచామిభార్యాసర్వాతిథేరపి || ౩౦ || సా
ధుపాతయమాంక్షిప్తంరామస్యోపరిరావణసమానయపతింపత్నావ్యకురుకల్యాణముత్తమం || ౩౧ || శిరసామేశిరశ్చా
స్యకాయంకాయేనయోజయ | రావణానుగమిష్యామిగతింభతుమహాత్మనః || (ముహూర్తమపినేచ్ఛామిజీవితంపా
పజీవితా | శ్రుతంమయావేదవిదాంబ్రాహ్మణానాంపితృర్థహే || యాసాంస్త్రీణాంప్రియోభతాతాసాంలోకామ
హౌదయాః | క్షమాయస్త్రిదమస్త్యాగఃసత్యంధర్మఃకృతజ్ఞతా || అహింసాయైవభూతానాంతమృతేకాగతిర్మమ ||)
౩౨ || ఇతిసామఃఖసంతప్తావిలలాపాయతేక్షణా | భతుశ్శిరోధనుస్తత్రసమీక్ష్యచపునఃపునః || ౩౩ || ఏవంలాలశ్చ
మానాయాంసీతాయాంత్రరాక్షసః | అభిచక్రామభర్రారవనీకస్థఃకృతాంజలిః || ౩౪ || విజయస్వార్థపుత్రేతిసో
భివాద్యప్రపాద్యచ | న్యవేదయదనుచ్ఛాప్తఃప్రహస్తంవాహినీవతిం || ౩౫ || అమాత్యైస్సహితస్సర్వైఃప్రహస్తస్స

వ్యతే | అత్రమయైవేత్యసేనరామస్యచారాంతరంగాస్తీగమ్యతే || ౨౩ || అగ్నిష్టోమేతి || వనవాసనివృత్త్యంతరంశ్వం-ఆప్రదక్షిణైః-పర్యాప్రదక్షి
ణైః- అగ్నిష్టోమాదిర్యజ్ఞైః- ఇష్టవాక్ కృతదేవపూజనోభూత్వా- అగ్నిహోమాత్రేణయాజ్ఞయవహ్నినా- సంసారంకేనహేతునానలప్స్యసే
అత్రవనవాసాత్పూర్వమగ్నిధానాద్యభావాత్సవ్యవృత్త్యంతరమాధానాగ్నిష్టోమాదికమనుష్టాయపశ్చాత్క్రమపాప్రాప్తాయరవసానాయా
జ్ఞేయాగ్నిభిస్సంసారంపాప్రాప్తంయోగ్యస్తవంకథమేవంమధ్యేమరణంపాప్రాప్తానీతిభావః - ఆనెనవనవాసాత్పూర్వంరామేణయజ్ఞాదికంనాశ
స్థితమితిస్థూచ్యతే- ఆయమర్థాయోధ్యాకాండేసమ్యక్సృతిపాదితః || ౨౪ || ప్రవ్రజ్యామితి | ప్రవ్రజ్యాప్రవాసం - వ్రజయజ్ఞోర్భావేకృతీతి
కృత్- ఉపపన్నానాంపాప్రాప్తానా- త్రయాణాంరామాదీనాంమధ్యే - ఏకలక్ష్మణమాగతం- శోకలాలసాశోకమందా - కాసల్యపరివ్రజ్య
తి || ౨౫ || సతతి | సలక్ష్మణఃపరిపృచ్ఛంత్యాస్తస్యాః తేమిత్రబలస్యవధంతవచనంచాఖ్యాస్యతే || ౨౬ || సేతి || సుప్రహతంసుప్రవృదశాయాం
హతమిత్యర్థః - అవదీర్ఢేనభిన్నై - హృదయేనోపలక్షితాసానభావమృతినజీవవృతి || ౨౭ || మమేతి || అనార్యాయాఃదుశ్శీలాయాః- మ
మహేతోమన్నిమిత్రం - అనర్హః - ఏతాదృశసాత్త్వికవధానహాః - సాగరముత్తీర్యగోష్ఠదేహతః - ఖరతరఖరాదీకహత్వాత్సుద్రేణప్ర
హస్తేనహతత్వత్వార్థః || రా || అనర్హః ఏతాదృశవధానర్హః - గోష్ఠదేహతః - అతిబలపరాక్రమఖరదూహణాదిచక్షుర్దశసహస్రీరాక్షసాపేక్ష
యాహంతుఃప్రహస్తస్యగోష్ఠదత్తోక్తిః || ౨౮ || అహమితి || స్వకులపాంసనీస్వకులదూషణీ-అహంమోహతేఅజ్ఞానాత్ - దాశరథేనోధాన్తి-అ
తోరామస్యభార్యేవమృత్యురజాయత || ౨౯ || సూనమితి || మయాఅన్యంజాతింపాస్య- యద్వాఅన్యంజాతిఃఅస్యస్త్రీజన్మని- ఉత్తమందానం
వారితం- కన్యాదానంవారితమిత్యర్థః- తత్రహేతుమాహయేతి- సర్వేఅతిథయోయస్యతస్యసర్వాతిథేః- సర్వరక్షితుఃత్వార్థః- సర్వాతిథిపూజక
స్యేతివార్థః- భార్యాపియాహంఇహజన్మని- అద్యభాగకాలవివశోచామి || ౩౦ || సాగ్నితి || సమానయయోజయ- ఉత్తమంకల్యాణంపతిసంయో
గరూపం || ౩౧ || శిరసేతి || స్వప్తః || ౩౨ || ఇతితి || శిరోధనుశ్చ- తత్రపునోదేశే || ౩౩ || ఏవమితి || లాలప్యమానాయాంప్రలపంత్యాం- భర్రారంరావ
ణం- అనీకస్థఃద్వారరక్షీ - నసంతాకిషుకాచిదనసీతాభతుశ్శిరస్సాక్షాత్కారేపిచరందదిత్వావిలప్యకథంజీవితంధారయతిస్త - ఉచ్యతే-ఆన
యోదికవ్యదంపతోః పరస్పరసప్రవర్జితధారణేనిమిత్తం- నతృజ్ఞానాజ్ఞానే - అతోభక్తజీవితవైకల్యాభావాత్సజీవతిస్త || ౩౪ || విజయ
స్యేతి || ఆనుపాప్రాప్తద్వారితీకేశం || ౩౫ || అమాత్యైరితి || వయమితిభయేనబహువచనం - బహునామంతఃపురేషమాగమాసంభవా
ర్విపరికృప్యతఇతిసంబంధః || ౨౩ || అగ్నిష్టోమాదిభిఃతి || అగ్నిహోమాత్రేణవైతానాగ్నినా || ౨౪ || ప్రవ్రజ్యామితి || ప్రవ్రజ్యాంప్రవాసం || ౨౫ || పరివ్ర
జ్యతివ్రత్యతీత్యర్థః || ౨౫ || సతతి | సిత్రబలస్యవానరబలస్య || ౨౬ || సేతి | సభావివృతినజీవవృతి || ౨౭ || అవదీర్ఢేనదీర్ఢేనోపలక్షితాసతీ || ౨౮ || మమ
తి || అనర్హః - ఏవంవిధవధానర్హః సాగరముత్తీర్యగోష్ఠదేహతః- దుర్ధరాకాఖరాదీకహత్వా- దుర్బలేనప్రహస్తేనహతత్వత్వార్థః || ౨౯ || సాగరముత్తీ
ర్యగోష్ఠదేహతః-తల్లంఘనాకైత్వేతియాలోః వారాతత్త్వమిదంజాతమిత్యర్థః || ౩౦ || అహమితి || స్వకులపాంసనీ- అహంధాశరథేనరామే
ణయస్తాదూధా- ఆర్యపుత్రస్యరామస్య - భార్యాభార్యైవ- మృత్యురజాయతేతిసంబంధః || ౩౧ || సూనమితి || అన్యంజాతిఃఅస్యస్త్రీజన్మని
సీత్యర్థః- ఉత్తమందానమిత్యసేనకన్యాదానంవక్షీతం- సర్వాతిథేఃసర్వేఅతిథయోయస్యతస్య - సర్వాతిథిపూజకస్యభార్యాహంశోచామితి
సంబంధః || ౩౦ || సాగ్నితి || సమానయయోజయ || ౩౧ || ౩౩ || ఏవమితి || భర్రారంరావణం- అనీకస్థఃద్వారరక్షీరాక్షసః || ౩౪ || ఆర్యపుత్రశ్చ

ముపస్థితః । తేనదర్శనకామేనవయఃప్రస్థాపితాఃప్రభో॥ ౩౬॥ నూనమస్తమహారాజరాజభావాత్క్షమాన్వితం । కిం
 చిదాత్మయికంకార్యంతేమాంత్యందర్శనంకురు॥ ౩౭॥ ఏతచ్ఛ్రుత్వాదశగ్రీవోరాక్షసప్రతివేదితం । అశోకవనికాంత్య
 త్వామంత్రణాందర్శనంయయా॥ ౩౮॥ సతుసర్వంసమక్షేప్యవమంత్రభిఃకృత్యమాత్మనః । సఖాంప్రవిశ్యవిదధేవి
 దిత్వారామవిక్రమం॥ ౩౯॥ అంతథానంతుతచ్ఛివంతశ్చకామౌకముత్తమం । జగమరావణస్తైవనిర్యాణసమ
 సంతరం॥ ౪౦॥ రాక్షసేంద్రస్తుతైస్సార్థశంకమంత్రభిఃమవిక్రమైః । సమథాయామాసతదారామకార్యవినిశ్చయం॥
 ౪౧॥ అవిహరస్థితాసర్వాకబలాభ్యక్షాహితైఃపిణిః । అబ్రవీతాకలసదృశోరావణోరాక్షసాధిపః॥ ౪౨॥ శీఘ్రం
 భేరినాదేనస్ఫుటకోణాహతేనమే । సమానముద్వంసైన్యానివక్తవ్యంచనకారణం॥ ౪౩॥ తతస్తథేతిప్రతిగృహ్యతద్వ
 చోబలాధిపాస్తేమహదాత్మనోబలం । సమానయంత్రైవసమాగమంచతస్యవేదయథతరియ్యధకాంక్షిణీ॥ ౪౪॥
 ఇతిశ్రీమద్భుగ్ధకాండే-ద్వాత్రింశస్సర్గః-*****

సీతాంతుమోహితాదృష్ట్వాసరమానామరాక్షసీ! ఆససాదాభవేదేహీంప్రియాంప్రణయినీంసఖీం॥ ౧॥ మో
 హితాంరాక్షసేంద్రేణసీతాంపరమదుఃఖితాం । ఆశ్వాసయామాసతదాసరమామృదుభాషిణీ॥ ౨॥ సాహితత్రకృతా

త్॥ ౩౬॥ ప్రహస్తేనప్రేషితోపికథమనవశరేసమాగతోసీత్యాశంక్యాహ- నూనమితి॥ రాజభావాత్క్షమాన్వితంతదానీమేవ
 కర్తవ్యత్వేపితవరాజభావాత్క్షమయాత్వదాక్షాప్రతీక్షణేనాన్వితం- ఆత్మయికంప్రయాససాధ్యంకించిత్కార్యమస్తి- నూనం- త
 త్తన్నాత్రేహంప్రహస్తాదీనాందర్శనంకుర్వత్యన్వయః॥ ౩౭॥ ఏతదితి॥ స్పష్టః॥ ౩౮॥ సతితి॥ సఃరావణః- రామవిక్రమవిదిత్వాసఖాంప్రవిశ్య
 త్తనస్సర్వంకృత్యంకు
 త్రిభిఃసహ- సమధ్యకానిశ్చిత్- విదధే- ప్రకృతకార్యమితిశేషః॥ ౩౯॥ అంతథానమితి॥ నిర్యాణంనిగమనం॥ ౪౦॥ సమక్షేప్యత్వక్రంవివృణోతి
 రాక్షసేంద్రఇతి॥ రామకార్యవినిశ్చయంరామవిషయేస్వకృత్యవినిశ్చయం॥ ౪౧॥ ౪౨॥ శీఘ్రమితి॥ స్ఫుటకోణాహతేనఉల్లఖవాదనదండహతి
 జనితేన- కార్యకారణోపచారః- వక్తవ్యంచనకారణమితి॥ యద్ధార్థంనిర్యాతేతిపురేప్రవదంతిచప్పలాభ్యక్షాఃతదానీందేవ్యాస్తన్నిధౌకథి
 తంస్వకీయంరామస్తైవసదృశమంతవాక్యమసత్యమితితస్మాద్విదితంస్యాదితిభావః॥ ౪౩॥ తతఃఇతి॥ అత్తనఃఅత్తనాం- భతకరివిషయే॥ ౪౪॥ ఇతి
 శ్రీగోవిందరాజవిరచితే- శ్రీరామాయణభూషణై-రత్నకీరీటాఖ్యానే-యుగకాండవ్యాఖ్యానే-ద్వాత్రింశస్సర్గః-*****

అభసరమాసీతాంసమాశ్వాసయతిత్రయస్త్రింశే- సీతామితి॥ మోహితాంరామవిషయవివరీతజ్ఞానవతీం- సరమావిభీషణభార్యా- ప్ర
 ణయినీంస్తేహవతీం॥ ౧॥ ౨॥ నునరాక్షసాస్త్రసాధ్యంకథంసఖ్యమాశ్వాసనంవేత్తత్యాహ- సాహీతి॥ హియస్తాద్రావణాదిష్టారక్షంతీసాఅత్త
 నారక్ష్యమాణయామిత్రంసఖీకృతా- అతఃఇత్యర్థః- రక్షంతీ- తత్రతత్రావశరేసీతాయామోగక్షేమవిధానంకుర్వతీత్యర్థః- రావణాదిష్టాయోగ
 క్షేమేరావణేనాదిష్టాసానుకోశాసదయా- అనేనసఖ్యకరణేపాతురుక్తః- దృఢప్రతాదృఢప్రతిజ్ఞా- అనేనసఖ్యస్యాప్రచ్యుతిదౌర్భితా॥ రా॥
 సాహీతి॥ విభీషణభార్యాయాస్సరమాయాః- రక్షంతీరావణాదిష్టేతీతారక్షణేరావణనియోగఃప్రతీయతే- ఉపరి- సఖీస్తేహేనతద్భీరుమ
 యాసర్వఃప్రతిఫ్రతః! లీనయాగహనేహస్యేభయముత్పజ్యరావణాదిరావణభయాద్గుఢావస్థానేనరావణోక్తవాక్యశ్రవణంచప్రతీయ

హ్నోయదృశీస్త్రీభిర్భతకరిప్రయుజ్యతేప్రాయేణ- తథాపిపూజ్యమాత్రేసామాన్యతః ప్రయోగోపిబోధ్యః॥ ౩౬॥ ప్రహస్తేనప్రేషితోపి
 కథమనవశరేసమాగతోసీత్యాశంక్యాహ- నూనమితి॥ మోహితాం- రాజభావాత్క్షమాన్వితమ్- తదానీమేవకతావ్యత్వేపి- త
 వరాజభావాత్రాజత్వాద్ధేతో- క్షమయాత్వదాక్షాప్రతీక్షణేనాన్వితం- ఆత్మయికంప్రయాససాధ్యంకించిత్కార్యమస్తి- నూనం-
 తన్నాత్రేహంప్రహస్తాదీనాందర్శనంకుర్వత్యన్వయోజనా॥ ౩౭॥ తి॥ రాజభావాత్రాజకార్యాభిప్రాయజ్ఞానాద్ధేతోఃఅవసరంప్రాప్తావపిక్షమా
 న్విత- ఆత్మయికంఅశ్యావశ్యకం- క్షమాన్వితేతిపాఞ్చఃపాతః॥ ౩౮॥ తి॥ మంత్రణాందర్శనంఉద్దిశ్యేతిశేషః॥ ౩౮॥ సత్వితి॥ సమ
 ధ్యకానిశ్చిత్॥ ౩౯॥ తి॥ నిర్యాణసమసంతరమేవేతియోజనా- మాయామయత్వావతిభావః॥ ౪౦॥ రాక్షసేంద్రఇతి॥ రామకార్యవినిశ్చయం- రా
 మవిషయస్వతఃకవ్యవినిశ్చయమిత్యర్థః॥ ౪౧॥ ౪౨॥ శీఘ్రమితి॥ స్ఫుటకోణాహతేనఉల్లఖవాదనదండహతేన- నచవక్తవ్యంకారణం- దేవ్యాపుర
 తఃస్వీకృతంరామహవనవిషయవాక్యమసత్యమితిసీతాజ్ఞాస్మతీతిశంకయా- వక్తవ్యంచనకారణమిత్యక్తం॥ సాసీతాతచ్ఛిరోదృష్ట్వాతచ్ఛకా
 మౌకముత్తమమిత్యార్థః- ఇతిసాదుఃఖసంతప్రావలలాపాయతేక్షణేత్యంతానాంసీతాప్రలాపవాక్యానాంవాస్తవాధేయమాశయః- సీతా
 పిరామశిరఃపికంమాయాకల్పితమితిజ్ఞాత్వాపితత్వమితిమత్స్వేవమిత్యాప్రలాపాదినారాక్షసావంశయితుంబహువిధంప్రలపతి॥ ౪౩॥ ౪౪॥
 ఇతిశ్రీమహాశివరత్నకరిచిత్తాయాం- శ్రీరామాయణతత్పదీకాఖ్యాయాం- యుగకాండవ్యాఖ్యాయాం-ద్వాత్రింశస్సర్గః-*****

సీతామితి॥ సరమావిభీషణభార్యా॥ ౨॥ విభీషణసత్త్వీయంసరమాసీతాయాంభక్తిమతీ- సాహిరావణేనజ్ఞాతసాత్వికభావాఅతిభత్యనే
 నసాశమాశంక్యసీతాశ్వాససార్థంసందిప్తేభిబోధ్యం- ప్రణయినీస్తేహవతీం॥ ౧॥ ౨॥ ననుభీషణభార్యాయాఃసరమాయాః- కథంసఖ్యంఅన్యా
 వా- తత్రాహ- సాహీతి॥ హియస్తాద్రావణాదిష్టాసీతాంరక్షంతీ- సాఅత్తనారక్ష్యమాణయాసీతయామిత్రంసఖీకృతా॥ జ్యేష్ఠాకన్యాన
 లానామవిభీషణుతాకపే! తయామమేదమాఖ్యాతంచూత్రాప్రహితయాస్వయమితిసుందరకాండేసీతయోక్తవాక్త- ఆత్మాపిసానుకో

మిత్రంసీతయారక్ష్యమాణయా | రక్షంతీరావణాదిష్టాసానుకోశాదృఢతా || ౩ || సాదదర్శతతస్సీతాంసరమానప్తచే
తనాం | ఉపావృత్యోత్థితాంధ్వస్తాంబడబామివపాంసులాం || ౪ || తాంసమాశ్వాసయామానసఖీస్సహేనసువ్రతా ||
౪౫ || సమాశ్వాసహివైదేహిమాభూతేమనసోవృధా | ఉక్తామద్రావణేనత్వంప్రత్యుక్తంచస్వయంత్వయా | సఖీస్స
హేనతద్భీరుమయాసర్వంప్రతిశ్రుతం || ౬ || లీనయాగగనేశూన్యభయముత్సృజ్యరావణాత్ | తవహేతోర్విశాలాక్షీన
హిమేజీవితంప్రియం || ౭ || ససంభాగంతశ్చనిహారింతోయత్యతేరాక్షసాధిపః | తచ్చమేవిదితంస్వకాభిషక్తి
మ్యమైథిలి || ౮ || సశక్యంసౌప్తికంకర్తుంరామస్యవిదితాత్మనః | వధశ్చపురుషవ్యాఘ్రేతస్మిన్నైవోపపద్యతే || ౯ || నత్యేవ
వానరాహంతుంశక్యాఃపాదపయోధినః | సురాదేవమభణేవరామేణహిసురక్షితాః || ౧౦ || దీమకవృత్తభుజశ్శ్రీమాక
మహేంద్రాసరఃప్రతాపవాక్ | ధన్వీసంహననోపేతోధర్మాత్పాభువివిశ్రుతః || విక్రాంతోరక్షితాణ్యమాత్మనశ్చస
రస్యచ | లక్ష్మణేనసహభ్రాతృకుశలీనయశాస్త్రునిత్ || హంతావరబలౌఘానామచింత్యబలసౌరుషః | నహతోరాఘ
వశ్శ్రీమాకాసితేశత్రునిబర్హణః || ౧౩ || అయుక్తబుద్ధిశ్చత్యేనసర్వభూతవిరోధినా | ఇయంప్రయుక్తారౌద్రేణమాయా
మాయావిదాత్వయి || ౧౪ || శోకస్తేవిగతస్సర్వకల్యాణంత్యాముపస్థితం | ద్రువంత్యాంభజతేలక్ష్మీఃప్రియంప్రీతికరం
శృణు || ౧౫ || ఉత్తీర్యసాగరంరామస్సహవానరసేనయా | సన్నివిష్టస్సముద్రస్యతీరమాసాద్యదక్షిణం || ౧౬ || దృష్టోమేప

తే- విభీషణభార్యాయారావణేననియోగోనుచితఇవప్రతిభాతి- రావణనియుక్తత్వేతద్భయాయాగ్ధావస్థానమనుపపన్నమితిప్రతీయతే-అత్రపరి
హరోవిద్యద్భిశ్చింతనీయః || ౩ || ఆసాదనానంతరంతదవస్థావర్ధనమాహ-సేతి||సప్తచేతనాంవిపరీతజ్ఞానవతీం-ఉపావృత్యుతిత్వా-ధ్వస్తాంఘాభ్య
పహతాం- బడబాంఅశ్వశ్రీయం-పాంసులాంపాంసుమతీం || ౪ || తామితి||పూర్వంకరస్పర్శాదినాసమాశ్వాసనముక్తంఇదానీంరావణవృత్తాం
తప్రదర్శనేనైతిజ్ఞేయం || ౪౫ || సమాశ్వాసహిత్యాది || స్వయంసాక్షాత్-ప్రత్యుక్తంప్రలాపరూపం-సఖీస్సహేన-సఖీవయస్సహేనప్రతికృతం
ప్రతిరుపసగ్గమాత్రం || ౬ || తదానీమసన్నిహితయాత్వయాకథంకృతమితిత్యత్రాహలీనయేతి||లీనయాచ్ఛన్నయా- గగనేకుత్రచిత్తయరంభే-గహ
నఇతిపాతెవృత్తత్యర్థః- శూన్యనిజానే- కథంఘోరాద్రావణాద్యయంత్యక్తంతత్రాహతవేతి-తవహేతోఃత్వన్నిమిత్తం- మేజీవితమపిసప్రి
యం-తత్రహేతుర్విశాలాక్షీతి- తవనయనసాందర్యంవశ్యంత్యామేకథంతస్త్విదాసోధవ్యేతిభావః- ననువిభీషణభార్యకథంసీతారక్షణరావణే
ననియోగార్హా- నియోగేవాకథంతస్యాఃరావణభయాయాగ్ధావస్థానం- ఉచ్యతే- విభీషణావస్థానకాలేనీతాయోగక్షేమపరామర్శాయాం
తరఃగఘాతాసరమానియక్త- తన్నిగమనాదిదానీమంతరంగవాతాశ్రవణేభేతానీదితవరోధః- నియోగశ్చదానీముఖేన- ఆదేశానంచ
ఘ్నునాత్వాదితబోధ్యం- అన్యేయంసరమేత్యేకే || ౭ || సఇతి||మేమయా- యత్యుక్తేయన్నిమిత్తం- ఆభీనిష్క్రమ్యబహిర్నిగమ్య || ౮ || మా
భూదస్సదవగమః- ఉపవత్తిశ్చతత్రనాస్తీత్యాహ-నశక్యమితి || సౌప్తికంకర్తుం- సుప్తమారణంవధః- జాగ్రదవస్థాయాంహనం ||
వధయోగ్యతాపినాస్తీత్యాహ- వధశ్చేతి || ఏవంవానరవధోప్యనుపపన్నత్యాహ-నత్వేతి || స్వబలాద్రామబలాచ్ఛననానరాహంతుంశక్యా
త్యర్థః || ౧౦ || సకేవలంబలాదినా-సాభాగ్యుతరాదిభిరప్యతదర్హారామఇత్యాహ-నత్వేతి || స్వబలాద్రామబలాచ్ఛననానరాహంతుంశక్యా
వాకేజీప్రః- సహననోపేతఃశోభనావయవసంస్థానః- లక్ష్మణేనసహరక్షితేత్యన్వయః- శ్రీమాకవిజయశ్రీమాక || ౧౩ || కథంతహింసరః
ప్రభృతిపాపణంతత్రాహఅయుక్తేతి || అయుక్తబుద్ధిశ్చత్యేనఅనహేబుద్ధివ్యాపారేణమాయాశిరోదర్శనబుద్ధేస్తత్కృత్యచాత్మలాఘవహే
తుత్వాదితిభావః || ౧౪ || శోకఇతి||భజతే- భవిష్యత్సామిప్రేయట్ప్రయోగః- ప్రియంప్రియవచనం || ౧౫ || ఉత్తీర్యేతి||సన్నివిష్టఃస్థితః || ౧౬ || దృష్టఇ

శేత్యుక్తత్వాచ్చవిభీషణభార్యాయాస్సరమాయాసీతాయాసఖీత్వంతత్సమాశ్వాసనంచయుక్తమితిభావః || ౭ || తత్రఅశోకవనికాయాం-
సానుకోశాదుఃఖితేమనదయా- దృఢవ్రతాపాప్రైరైరపిమయేయంరతుణీయేతిదృఢప్రతిజ్ఞా || ౩ || సేతి||ఉపావృత్య- లుతిత్వా- ధ్వస్తాంపీడి
తాంఅధ్వశ్రమేణోకేనచ || ౪౫ || ఉక్తేతి||స్వయంరావణః-త్వయాప్రత్యుక్తఇతిసంబంధః || సఖీతి||సఖీస్సహేన-సఖీవయస్సహేనప్రతికృతీయా || ౬ || లీనయేతి ||
రావణాద్యయముత్సృజ్యగహనేఆవృతప్రదేశే- శూన్యనిజానే- లీనయా- తత్రరావణోక్తంకృతమితిసంబంధః || ౭ || సఇతి || సరావణః-
యత్యుక్తేనిస్సాగ్రితః- తచ్చతదపిదితమితిసంబంధః || ౮ || సశక్యమితి || సౌప్తికంకర్తుం- సుప్తమారణంవధః- జాగ్రదవస్థాయాంహనం ||
౯ || సర్వవానరహననమవ్యశక్యమిత్యాహ- నత్యేవేతి || ౧౦ || ఆజానబాహుత్వాదిభాగ్యుతరాదిభిరప్యతదర్హారామఇత్యాహ-నత్వేతి || స్వబలాద్రామబలాచ్ఛననానరాహంతుంశక్యా
తేమవిచారితేమతస్యవధ్యత్వమిహనాస్తీత్యాహ-దీర్ఘవృత్తభుజత్యాదిష్టాకత్రయేణ || ౧౩ || కథంతహింసరః- తదీయధనుశ్చిరసోరావణయంతత్రాహ
అయుక్తేతి||అయుక్తబుద్ధిశ్చత్యేనఅనర్హబుద్ధివ్యాపారేణ || ౧౪ || తవభాగ్యుతరాదిభిరప్యతదర్హారామఇత్యాహ-నత్వేతి || స్వబలాద్రామబలాచ్ఛననానరాహంతుంశక్యా
యంప్రియవచనం- భజతేభజిష్యతి || ౧౫ || ౧౬ || దృష్టఇతి || సహితి || సాగరాంతస్థైః సాగరతీరస్థైః || ౭ || మేమయా- దృష్టః- భవంతీత్వాచ్చహి

రిపూణాఢః కామత్ స్థస్సహలక్ష్మణః | సహితైస్సాగరాంతస్థైర్బలైః ప్రియతరక్షితః || ౧౭ || అనేనప్రేషితాయేవరా
క్షసాలఘువిక్రమాః | రాఘవస్త్రీణాః త్యేవప్రవృత్తిస్తైరిహామృతాః || ౧౮ || సతాంశుత్వావిశాలాక్షిప్రవృత్తిరాక్ష
సాధిపః | ఎవమంత్రయతే సురైః సుచివైస్సహరావణః || ౧౯ || ఇతిబ్రువాణాసరమారాక్షసీసీతయాసహ | సర్వోద్యో
గేనసైన్యానాంశబ్దంశుశ్రావణైరవం || ౨౦ || దండనిష్ఠాతవాదిన్యాః శ్రుత్వాభేర్యామహాస్వనం | ఉవాచసరమాసీతా
మిదంహాధురభాషణీ || ౨౧ || సన్నాహజననీహ్యేషాభైరవాభీః భేరికా | భేరినాదంచగంభీరంశృణుతోయదనిస్వనం || ౨౨ ||
కల్ప్యంతేమత్తమాతంగాయజ్యంతేరథవాజినః | హృద్యంతేతురగాదాః పాశసహస్రాస్త్రసహస్రశః || ౨౩ || తత్ర
తత్రచసన్నద్ధాస్సంపతంతిపదాతయః | ఆపూర్యంతేరాజమాగాః పైన్యైరద్భుతదర్శనైః || వేగవద్భిర్నదద్భిశ్చతో
యామైరివసాగరః || ౨౪ || శస్త్రాణాంచప్రసన్నానాంచర్మణాంచర్మణాంతథా || రథవాజిగజానాంచఘాషితానాం
చరక్షసాం | ప్రభాంవిసృజతాంపశ్యనానావణాంసముత్థితాం | వసునిడహతోఘమేయథాయథాపంవిభావసోః ||
౨౫ || ఘంటానాంశృణునిర్ఘోషరథానాంశృణుః స్వనం || హయానాం హేషమాణానాంశృణురూర్యధ్వనియథా ||
౨౬ || ఉద్యతాయుధహస్తానాంరాక్షసేంద్రాసుయాయనాం || సంభ్రమోరక్షసామేషతుములోరోమహర్షణః ||
౨౭ || శ్రీస్తావ్భజతిశోకః ఘ్నిరక్షసాంభయమాగతం || ౨౮ || రామః కమలపత్యాక్రొశైత్యానామివవాసవః | వినిజే
త్యజితకోభస్తామచింత్యపరాక్రమః || రావణంసమరేహత్వాభర్తాత్వాధిగమిష్యతి || ౩౦ || విక్రమిష్యతిరక్షస్సుభ
తాతే సహలక్ష్మణః || యథాశక్రుముశక్రుఘ్నావిష్ణునానహవాసవః || ౩౧ || ఆగతస్యహిరామస్యక్షిప్రమంకగ

తి||సాగరాంతస్థైః సాగరతీరస్థైః || ౧౭ || అనేనేతి||తీర్థః||తీర్థవాక్-ప్రవృత్తిర్వాక్ || ౧౮ || సౌతి||ఎవమంత్రయతేఇతిసాన్నిధ్యద్యోతనాయ|| ౧౯ ||
ఇతి|| సీతయాసహకుశ్రావేత్యస్వయః- సర్వోద్యోగేనసర్వప్రయత్నేన-జనితమితిశేషః- శబ్దంసహనాదం|| ౨౦ || దండేతి|| దండనిష్ఠాతవా
న్యాః దండహత్యాశబ్దాయమానాయాః|| ౨౧ || సన్నాసాతి|| భేరికా- తాడ్యత్యతిశేషః- తోయదనిస్వనంతోయదనిస్వనతుల్యం|| ౨౨ || క
ల్ప్యంతేఇతి|| కల్ప్యంతేకల్ప్యంతే- అలంకియస్త్రత్పర్కః-యుజ్యంతేరథవాజినః- రథేషువాజినోయుజ్యంతేఇత్యర్థః- రథేషువిభక్తిగదేశో
కా- హృద్యంతేహృద్యాపారంకుర్యంతి|| ౨౩ || తత్రతేతిసార్థశ్లోకః|| సంపతంతిసంఘీర్ణవంతి-పైన్యైఃసేనాసమవేతరథగజతురగపదాతిభిః
అద్భుతదర్శనైః- అలంకారవిశేషైరితిశేషః- వేగవద్భిర్నదద్భిశ్చేతిపాఠః|| ౨౪ || శస్త్రాణామిత్యాదిశ్లోకద్వయం|| ప్రసన్నానాంనిమలానాం-
చమకాణాంఫలకానాం- ఘాషితానాంఅతపవప్రభాంవిసృజతాంఉత్పాదయతాం- ఉత్థితాంఉద్ధృతాంప్రసృతాం- రూపంతేజః- నానాషణీవన
దాహేననానావర్ణత్వంసిద్ధం-పశ్యేత్యత్రాపిప్రవైవకర్త-యవ్యావిసృజ-తామితిచేదః-తాంప్రసిద్ధాంప్రభాంపశ్య-విసృజ-శోకమితిశేషః || ౨౫ ||
ఘంటానామితి||ఘంటానాంగఘంటానాంరథానానిస్వనంసేమిసంఘట్టనజం-హేషుపకానామితిచేదః-అశ్వేపూర్వాత్అణశబ్దశ్చస్తాద్ధా
తోఃపచాద్యచ్-అణానాంశబ్దాయమానానాం-హేషంశబ్దంస్త్రీలింగభావఆర్హః-నిస్వనమితివాఅనువత్య-తే-తూర్యధ్వనియథాతూర్యధ్వని
మివ|| ౨౬ || ఉద్యతేతి|| సంభ్రమఃసన్నాహః- తుములఃసాంద్రఃదృశ్యత్యతిశేషః|| ౨౭ || ధ్రువంత్యాంభజతేలక్ష్మీరత్నప్రకాంతముపసంహర
తి-శ్రీరితి|| శోకఘ్నిశ్రీఃవిజయలక్ష్మీఃభజతి- భవిష్యత్సామిష్యేలట్పయోగః|| ౨౮ || రామఇత్యాదిసార్థశ్లోకపికాన్వయః|| కమలపత్యాక్షః- శ్రీ
ర్నత్యజతిరక్రాక్షమితిసాముద్రికోక్తరీత్యావశ్యంశ్రీరుపతిష్ఠతి-తత్రాపిశ్రేష్ఠత్రాపిచక్షుషీజతినయసాభాగ్యలక్షణమవ్యభిచారిభావః- న
కేవలసాభాగ్యలక్షణేనశ్రీః- ప్రభావాదపితృహతదైత్యానామితి- ఆదైత్యానాదేవానాంమధ్యేవాసవఇవస్థితః- సర్వశ్రేష్ఠఇత్యర్థః- అచిం
త్యపరాక్రమః- ఏకేనశరేణమరుకాంతారవాసీశకలదన్యువారణాదప్రమేయపరాక్రమః- తహికాతాదృశఃకిమిదానీంవిశంబితఇత్యత్రాహజిత
కోభఇతి || రావణస్యాభిముఖమనాగమనాత్కోభావకాశమలభమానస్త్రిష్ఠతిభావః- దైత్యానామితిద్వితీయార్థేషష్టివా- దైత్యావాసవ
ఇవరావణంసమరేహత్వావినిజేత్యశక్రుఘ్నగృహదపనీయత్వామధిగమిష్యతితియోజనా|| రా|| దైత్యానామిత్యత్రాపిసమరశబ్దోయోజనీయః ||
౩౦ || విక్రమిష్యతీతి|| విష్ణునాఉపేంద్రేణ|| ౩౧ || ఏవంశంసంత్యాస్తేకింఫలంతత్రాహఆగతస్యేతి|| చిరప్రవాసాదాగతస్యదయితాదర్శనేశో

ర్నిర్గత్యతిశేషః - స్వగృహవర్తూర్ధ్వగృహమారుహ్యేతిశేషః- సహితైస్సాగరైర్బలైఃసహస్వమహిమ్నూరక్షితైఃస్త్రిష్ఠతి || ౧౭ || తి|| తాంప్ర
వృత్తింరాఘవస్యసహలోత్తరణవార్తం- ఇతోనిగ-త్యేతిశేషః- మంత్రయతేచిరాయతి || ౧౯ || ఇతి||శబ్దంసహనాదం|| ౨౦ || ౨౧||తి||సన్నా
హాయుధాయస్సహనం|| ౨౨ || ౨౪ || శస్త్రాణామితి||చమకాణాంఫలకానాం||తి||ప్రసన్నానాంశాణోల్లేఖననిమలానాం- చర్మఫలకం-
వర్మకవచం|| ౨౫ || ప్రభామితి|| ప్రభాంవిసృజతాంఉత్పాదయతాం- పశ్యేత్యత్రాపిప్రవైవకర్త || ౨౬ || వసునిర్దహతఇత్యాదిశ్లోకద్వయంప్రక్షిప్త
మితీతకః|| ౨౭ || ౨౮ || రామఇత్యాదిసార్థశ్లోకపికంవాక్యం || వాసవఃదైత్యానామితి-వాసవోయథాదైత్యానానికటస్థాంస్వీయలక్ష్మీమూ
హృతవాక్ ఏవంరామః రావణంసమరేహత్వావినిజేత్యశక్రుఘ్నగృహదపనీయత్వామధిగమిష్యతితియోజనా|| ౩౦ || విక్రమిష్యతీతి|| విష్ణునాఉ

తాంసతీం॥ అహంద్రక్ష్యామిసిద్ధాథాంతాంతాంతౌవినిపాతితే॥ ౩౨౫॥ అశ్రుణ్యానందజానిత్వంవర్తయిష్యసిశోభ
నే॥ సమాగమ్యపరిష్కృజ్యతస్యోరసిమహూరసః॥ ౩౩౫॥ అదిరాన్తక్ష్యతేసీతేదేవితేజఃసంగతాం॥ ధృతామేతాం
బహూమాసావేణీంరామోమహాబలః॥ ౩౪౫॥ తస్యదృష్ట్వామఖండేవిపూర్ణచంద్రమివోదితం॥ మోక్ష్యసేశోక
జంపారినిర్మోకమివపన్నగీ॥ ౩౫౫॥ రావణంసమరేహత్వానదిరాదేవమైథి॥ త్వయాసవగ్రఃస్రియయానుఖార్హ్లోల
ప్యతేసుఖం॥ ౩౬౫॥ సమాగతాత్వంవీర్యేణమోదిష్యసిమహాత్మనా॥ సువర్ణైశసమాయుక్తాయథాసస్యేనమేదిసి॥
౩౭౫॥ గిరివరమభితోసువతఃమానోహయశ్చవమండలమాశుయఃకరోతి॥ తేమిహశరణమభ్యుపైహిదేవందివసకరంప్ర
భవోహ్యయంప్రజానాం॥ ౩౮౫॥ ఇతిశ్రీమద్యుద్ధకాండే- త్రియస్త్రైశ్చసృగః*****

అథ తాంజాతసంతాపాం తేనవా క్షేనమోహితాం । సరమాష్టాదయామాసప్రథివీంద్యౌరివాంభసా ॥౧॥ తత
స్తస్యాహితంసఖ్యాశ్చిక్రీర్షంతీసఖీవచః । ఉవాచకాలేకాలజ్ఞాప్తితపూర్వాభిభాషిణీ ॥౨॥ ఉత్సహేయమహంగత్వా
త్వద్వాక్యమసి తేక్షణేనివేశ్యకుశలంరామేప్రతిచ్ఛన్నానివతితతుం ॥౩॥ సహిమేత్రమమాణాయానిరాలంబేవిహాయ
సి । సమధోగతిమన్వేతుంపవనోగరుడోపివా ॥౪॥ ఏవంబ్రువాణాంతాంసీతా సరమాంపుసరబ్రవీత్ । మధురంశ్లఙ్ఘ
యావాచాపూర్వంశోకాభిపన్నయా ॥౫॥ సమథోగగనంగంతుమపివాత్వంరసాతలం । అవగచ్ఛామ్యతతఃస్యంక
ర్రవ్యంతేమదంతరే ॥౬॥ మత్ప్రియంయదికతఃస్యంయదిబుద్ధిస్థిరాతవ । జ్ఞాతుమిచ్ఛామితంగత్వాకింకరోతీతిరావణః ॥

[illegible]

అపసరమయారావణాశయపరిజ్ఞానంచతుస్త్రింశే - అథతామిత్యాది॥ అథేతిప్రథమశ్లోకేనపూర్వసర్గోక్తానువాదః - తేనవాక్యేనష్టదయారావణేత్యన్వయః - యద్వాతేనవాక్యేనరావణవాక్యేన॥ ౧॥ తత ఇతి॥ సఖ్యాః సీతాయాః - సఖీసరమా॥ ౨॥ ఉత్సహేయమితి॥ కుశలంకుశలప్రతిపాదకం - త్వద్వాక్యమిత్యన్వయః - నివృత్తిః తుముత్సహాయం - సమర్థేత్వర్థః॥ ౩॥ బహుదూరం కథంగంతుమర్హ సీత్యుత్రాహ - సహీతి॥ క్రమమాణాయాః గచ్ఛంత్యాః॥ ౪॥ ఏవమితి॥ మధురంచుఘరాధకం - శ్లఙ్ఘయేతివాఙ్మనుర్యోక్తిః - పూర్వం శోకాభివన్నయా - సంప్రతిహృష్టయేత్వర్థః॥ ౫॥ సందేశమాహరిష్యామీతివసంతీంసరమాంప్రతినగంతవ్యమిత్యుక్తైసఖ్యహానిః - రామంప్రతిపేషణంతతస్యసద్భవంబేదితిస్థితాయాస్సీతాయానయంత్రం - అతోవ్యాజేననిప్రణంపరిహరతి - సమర్థేతి॥ మదంతరెమద్విషయే - ఆన్యైరకతః వ్యంకతః మశక్యః - కార్యం - త్వయాకతః - వ్యంకతుకంశక్యమిత్యవగచ్ఛామి - యద్వాచుద్విషయేతకతః వ్యంకవశ్యకరణీయంజానామీత్వర్థః॥ ౬॥ మత్ప్రియమితి॥ రావణంగత్వాసకింకరోతీతిజ్ఞాతుమిచ్ఛామి - త్వత్కృత్యకంరావణజ్ఞానమిచ్ఛామీత్వర్థః॥ ౭॥ తస్యజ్ఞానస్యకింప్రయోజనమిత్యుత్రాహ - సహీతి॥ వీతమ - త్రాసద్యఃవీతా - వారుణీ

పేంద్రేణ॥ ౩౧॥ ౩౩౪॥ అచిరాదితి॥ మోక్ష్యతేమోక్ష్యతి - జఘనంగతాంసంతంబప్యంతావలంబినీం॥ ౩౪౪॥ తిస్యే॥ నిర్మోకంత్యం॥ ౩౪౪॥ రావణమితి॥ సమగ్రః సంపూర్ణః ననోరథః॥ ౩౬౪॥ సమాగతేతి॥ సస్యేనసమాయుక్తామేదిన్సువన్వైతయథేతి॥ ౩౬౪॥ గిరివరమితి॥ గిరివరంమేరుం - మండలంద్రదక్షిణం॥ ౩౭౪॥ ఇతిక్రీమపాశ్వరశీర్ధరచితాయాం - క్రీరామాయణతత్వవీకాఖ్యాం - యద్ధకాండవ్యాఖ్యానాం - త్రయస్త్రింశస్త్యర్థః॥ అథేతి॥ తేనవాక్యేనష్టదయారావణేతిసంబంధం॥ ౧॥ తి - ఇతి - సఖ్యంగభీకృత్వం॥ ౨॥ ఉత్సహేయమితి॥ కుశలంకుశలప్రశ్నరూపంత్యద్వాక్యం॥ ౩॥ ౪॥ ఏవమితి॥ పూర్వంసరమాశ్వాసనాత్పూర్వం - శోకాభివన్నయావాచాబ్రవీదితి॥ ౫॥ సమర్థేతి॥ మదంతరెమద్విషయే - ఆకతః వ్యవసీకతుకమశక్యమపి - తేత్వయాకతః వ్యమిత్యవగచ్ఛామిసంబంధః॥ ౬॥ కతః వ్యమేవా

౭||సహిమాయాబలఃకూరోరావణశ్చ త్రురావణః । మాంమోహయతిదుష్టాత్మాపీతమాత్రేవవారుణీ ||౮|| తద్జ్ఞాప
యతిమాం నిత్యంభాత్యాపయతిచాసకృత్ । రాక్షసీభిస్సుఖూరాభిర్యామాంరక్షంతిసత్వశః ||౯|| ఉద్విగ్నశంకితా
చాప్తి నస్వస్థంచమనోమమతద్భయాచ్ఛాహమద్విగ్నాఅశోకవనికాంగతా ||౧౦|| యాహినామకథాతస్యనిశ్చితంవాపి
యద్భవేత్ |నివేదయేథాస్సర్వంతత్ పరోమేస్యాదనగ్రహః ||౧౧|| సాత్వేవంబువతీంసీతాంపరమావల్లుభాషిణీ| ఉ
వాచవదనంతస్యాస్పృశంతీబాష్పవిక్లబం || ౧౨ || ఏవతేయద్యభిప్రాయస్తదాగచ్ఛామిజానకి । గృహ్యశతోరభి
ప్రాయముపావృత్తాంచవశ్యమాం || ౧౩ || ఏవముక్త్యాతతోగత్వాసమీపంతస్యరక్షసః । శుశ్రావకథితంతస్యరావణ
స్యసమంత్రిణః || ౧౪ || సాశుత్యానిశ్చయంతస్యనిశ్చయజ్ఞాదురాత్మనః । పునరేవాగమత్ క్షిప్రమశోకవనికాంతదా||
౧౫|| సాప్రవిష్టాపునస్తత్రదగ్ధశజనకాత్మజాం |ప్రతీక్షమాణాంస్వామేవభీష్టవర్తామివక్రియం||౧౬|| తాంతుసీతా
పునఃప్రాప్తాంసరమాంవల్లుభాషిణీం| పరిష్వజ్యచమస్నిద్ధందదౌచస్వయమాసనం || ౧౭ || ఇహాసీనాసుఖంసర్వమా
ఖ్యాహిమమతత్వతః కూరస్యనిశ్చయంతస్యరావణస్యదురాత్మనః ||౧౮|| ఏవముక్తాతుసరమాసీతయావేపమానయా|
కథితంసర్వమాచక్షేరావణస్యసమంత్రిణః ||౧౯|| జనన్యారాక్షసేంద్రోవైత్వన్మోక్షాథకంబృహద్వచః । అవిధైసచ
వైదేహిమంత్రివృద్ధైసబోధితః ||౨౦|| దీయతామభినతకృత్యమనుజేంద్రాయమైథిలీ । నిదర్శనంతేపర్యాప్త-జనస్థానే
యదద్భుతం ||౨౧|| లంఘనంచనూద్రస్యదర్శనంచహనూమతః|వధంచరక్షసాంయుద్ధైకఃకుర్యాన్నానుషోభువి ||౨౨||
ఎవంసమంత్రివృద్ధైశ్చవిధేసబహుభాషితః |నత్వాముత్యమాలేమోక్తుమథామథాపరోయథా ||౨౩|| నోత్సహత్యమృ

మద్యం || ౮|| తజాపయతీతి|| తజాపయతితజసంకారయతి- భాత్యాపయతిభాత్యసంకారయతి- ఆత్మపుగాగమావాషా-యా రాక్ష
స్యామాంరక్షంతితాభిప్రజాపయతీతిసంబంధః- నాసాగ్రేఅంగుళిన్యాసనయనభాగమణింతదర్శనప్రభృతిముఖచేష్టాభిజనంతర్జనం- హని
ష్యతిదహిష్యతిత్యాదివాచాభీజనసంభాసనం || ౯|| ఉద్విగ్నేతి|| కుతఉద్విగ్నేత్యత్యాహతద్యయాచ్ఛేతి- కుతశ్శంకితేత్యత్యాహఅశోకవనికాం
గతేతి||౧౦|| యదినామేతి||తస్యరావణస్యయదినామకథాయదిచారాస్త్రీయచృతస్యనిశ్చితంఅభ్యవసాయశ్చియావత్-తత్సర్వంనివేదయేథాఃత
తశ్చమే- పరోసగ్రహఃఉపకారఃకృతస్సాగ్రత్- యాహినామేతిపాతస్సమ్యక్|| ౧౧|| సాత్వీతి|| వల్లుఃసుందరయథాతథాభాషిణీలమస్యా
అస్తీతివల్లుభాషిణీ- బాష్పవిక్లబంబాష్పవ్యాకులం-వదనంస్పృశంతీపరిమృజంతీ||రా|| ఉవాచవదనంతస్యస్పృశంతీబాష్పవిక్లబమితిపాతః||౧౨||
ఏవతతి|| తదాగచ్ఛామితిపాతః- గృహ్యశ్చాత్వా- ఉపావృత్తాంచపునరాగతామేవవశ్య-తత్రసందేహానాస్తీత్యర్థః || ౧౩ || ఏవమితి|| స్వప్నః||
౧౪|| సేతి|| స్వప్నః||౧౫||సేతి||స్వామేవతత్తానమేవ-సరమామిత్యర్థః-ఆత్మచాచిసంస్పృశంత్యైవఅంతస్యమాషకం-భీష్టవర్తాం-పద్మాసహీ
నామిత్యర్థః|| ౧౬|| తామితి|| సుస్నిగ్ధంస్నేహాయుక్తయథాతథా||౧౭||ఇవాతి|| సుఖమాసీనేత్యన్వయః||౧౮||ఏవమితి||వేపమానయాకింవాభ
యంవత్కృతీతికంపమానయా|| ౧౯||జనస్యేతి|| జనన్యాకైకసీనామ్నః- అవిధైసఅపిధైసమంత్రివృద్ధైసచరాక్షసేంద్రస్యన్మోక్షార్థంబృహ
ద్వదనంబోధితః|| ౨౦|| తదేవవచనగద్యయతి-దీయతామితి|| జనస్థానేయదద్భుతంభరవధాఢికృతంతిదేవవర్యాప్తప్రమాణాంతరగిరపే
క్షు-నిదర్శనగద్యప్రాంతః. కరిష్యమాణస్యరామపరాక్రమస్యేతిశేషః ||౨౧|| తిష్ఠతురామఃతద్భృత్యోహనుమానెనసర్వాకరాక్షసాకజేషు
సమర్థైత్యాశయేనతత్పరాక్రమంవర్ణయతి-లంఘనమితి|| దర్శనంసీతాదర్శనం-మానుషఃమనుష్యసంబంధీపురుషః-కఃకుర్యాత్-తస్యేదమిత్యేత్-
స్వమాతమఖేనానేకకార్యకారిరామోదేవవీవేతిభావః ||౨౨|| ఏవమితి||అవిధైసతన్నామ్న-చంత్రివృద్ధైరిపూజాయాంబహువచనం-బహి
తిక్రియావిశేషణం ||౨౩|| నోత్సహతీతి|| హియస్తాత్సామాత్యస్యఏషఃశ్చయోవతే- ఇతితస్మాత్-యుద్ధైఅమృతస్సకాత్వాంమోక్తుంనోత్స
హతీతి-ఇతిర్హైతౌ- ఇతినిశ్చయశ్చత్యన్వయశ్చేతే-ఇతిమన్యైత్యపరే- ఇహమైతిలితికేషుచిత్పాతః||రా|| నోత్సహతీతి|| ఇతిమైధిలీత్యత్రఇతిశబ్దస్య

హ-మత్ప్రియమితి|| తంరావణంగత్వా- రావణఃకింకరోతీతిజ్ఞాతుమిచ్ఛామి- త్వత్కృత్యకంరావణవృత్తాంతంజ్ఞాతుమిచ్ఛామిత్వర్థః|| ౭||సహి
తి|| పీతమాత్రేవవారుణీ- సద్యఃపీతావారుణీ- వారుణీపానమేతునారావణోమాంమోహయతీత్యర్థః|| ౮|| ౧౧|| సాత్వీతి|| బాష్పవిక్లబంస్పృ
శంతీ- బాష్పమోచనమపమాజాయంతీ||౧౯|| జనస్యేతి|| జనన్యాకైకస్యా- అవిధైసఅపిధైసమంత్రివృద్ధైసచరాక్షసేంద్రస్యన్మోక్షార్థంబృహ
ద్వదనంబోధితః|| ౨౦|| దీయతామితి|| జనస్థానే- అద్భుతంభరాదివధంయత్యత్రతదేవవర్యాప్తప్రమాణాంతరగిరపేక్షం. నిదేశనం- కరిష్యమాణస్యరఘు
నాథపరాక్రమస్యదృష్టాంతత్యర్థః ||౨౧|| తిష్ఠతురఘునాథస్తదసచరోహనుమానేవ సర్వాకరాక్షసాకజేషు సమర్థైత్యాశయేనతత్ప
రాక్రమంవణయతి లంఘనమితి|| దశకంసీతాయాశ్చిశేషః - మానుషఃపురుషః ||౨౨||౨౩|| నోత్సహతీతి|| హియస్తాత్సామాత్య
స్యఏషఃశ్చయః నత్యక్షామితినిశ్చయోవతే- తస్మాద్భుద్ధే - అమృతస్సకాత్వాంత్యక్తుంనోత్సహతీతిమన్యైత్యర్థః || ౨౪ || తదితి||

తోమోక్షంయథేత్వామితిమైథిలి సామాత్యస్యనృశంసస్యశిశ్చయోహ్యేషవతఃతే ||౨౩|| తదేషానిశ్చితాబుద్ధిమృ-
త్యులోభాదుపథితా | భయాన్నత క్తస్తావంమోక్షమనిరస్తస్తుసంయుగే || రాక్షసానాంచసర్వేషామాత్మనశ్చపదేన
హి ||౨౪|| నిహత్యరావణంసంఖ్యసర్వధానిశితైశ్శరైః || ప్రతినేవ్యతిరామస్తావమయోధ్యామసితేక్షణే ||౨౫|| ఏత
స్త్రిన్నంతరేశబ్దాభేరీశంఖసమాకులః || శ్రుతోవాసరసైన్యానాంకంవయకథరణీతలం || ౨౬ || శ్రుత్వాతుతద్వానర
పైన్యశబ్దంలంకాగతారాక్షసరాజభృత్యాః | నష్టాజసాదైన్యపరీతచేష్టాః శ్రేయోనవశ్యంతిన్యపస్యదోష || ౨౭ ||
ఇతిశ్రీమద్యుద్ధకాండే చతుశ్చింతశస్సగః:*****తేనశంఖవిమిశ్రేణభేరీశజ్వనరా
ఘవః | ఉపయాతిమహాబాహూరామఃపరపురంజయః ||౧|| తంనినాదంనిశమ్యాథరావణోరాక్షసేశ్వరః | మహూర్తం
ధ్యానమాస్థాయసచివానభ్యుదైక్షత || ౨ || అథతాకాసదివాం ప్రతసర్వానాభావ్యరావణః | సభాంసన్నానయకాస
ర్వామిత్యువాచమహాబలః || జగత్సంతాపనఃక్రారోగహా యనాక్ష సేశ్వరః (౩౪) తరణంసాగరస్యాపివిక్రమంబల
సంచయం | యదుక్తవంతోరామస్యభవంతస్తవ్యయాశ్రితం | భవతశ్చాప్యహంవేద్మియథేనత్యవరాక్రమాక || తూ
ష్ణీకానీక్షతోన్యోన్యంవిదిత్వా రామవిక్రమం || ౪౪ || తతస్తుసుమహాప్రాజ్ఞోమాల్యవాన్నామరాక్షసః || రావణస్యవచ
శ్శ్రుత్వానాతుఃప్రైతామహూబవీత్ || ౬౪ || విద్యాస్వభివినీతోయోరాజారాజన్నయానుగః || సకాస్తీదిరమైశ్వ
ర్యమరీంశ్చకురుతేవశే || ౭౪ || సందధానోహికాలేనవిగృహ్లాంశ్చాపిభిన్నహ || స్వపక్షవధానంకుర్వన్నహదైశ్వర్యమశ్ను

నిశ్చయఇత్యనేనసంబంధః ||౨౮|| ఏతాదృశాధ్యవసాయస్యకీంమిత్తమిత్యపేక్షాయాంమరణలోభ ఏవేత్యాహ-తదేవేత్యాదిసాగ్ధ్యోకః. తత్-
తస్యేత్యర్థః- రాక్షసానామాత్మనశ్చపదేన- అనిరస్తః అనిరాకృతః- కేవలభయాత్వాగమోక్షంసత క్తః- నోత్సహతఇత్యర్థః ||౨౯౪|| కథం
తసి-కామేనిగకామనమిత్యతః- నిహత్యైతి || ఏతత్సర్వంతవనేత్రసాధాగృతక్షణాదిత్యభిప్రాయేనాహ అనితేక్షణాది ||౨౯౫|| సరమోక్ష
స్యాపకృతినిమిత్తందర్శయిస్తేవకథాకేషందర్శయతి- ఏతస్త్రిన్వతి || ఆత్రశేర్యాదిశబ్దోర్యాదిశబ్దపరః - సర్వసైన్యానామశిశేర్యాదికమస్త్రీ
తికిష్కింధాకాండేశికతం ||౨౯౬|| శ్రుత్వైతి || శ్రేయోనవశ్యంతిన్యపస్యదోషఇతి- రావణస్యదోషనిమిత్తభూతే- జీవనభూతమాత్మనః శ్రే
యోనవశ్యంతి ||౨౯౭|| ఇతిశ్రీగోవిందరాజవరచితే- శ్రీరామాయణభాషణే-రత్నకీరీటాఖ్యానే యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానే-చతుశ్చింతశస్సగః:*****
అథమాల్యవదుపదేశఃపంచుత్రింశే-తేనేతి || శంఖవిమిశ్రేణశంఖశబ్దవిమిశ్రేణ-ఉపయాతిఉపాయయా ||౧|| తమితి || ధ్యానమాస్థాయ- కింమయే
దానీకతఃవ్యమితిధ్యానంకృత్యేత్యర్థః ||౨|| అథేత్యాది || ఆభావ్యసంబోధ్య-సభాంసన్నానమంటపం-ఉదీక్షణాశయముగ్ధులుయతిగహాయ
న్నితి- గహాయన్నవాచగహాత్మికాంవాచమువాచేత్యర్థః (౩౪) గర్వాప్రకారమాహస్థాకద్వయేన- తరణమితి || తూష్ణీకాకాతూష్ణీశీలా-
శీలేకోమలోపశ్చేతికప్రత్యయోమలోపశ్చ- తూష్ణీశీలస్తుతూష్ణీకఇత్యుచరః-నిరుత్సాహానిత్యర్థః || ౪౪ || తతఇతి || పితామహస్యపుత్రఃప్రైతామహః
పితృవ్యఇత్యర్థః- కైకసీసుమాతిపుత్రీత్యుత్తర రామాయణేభిధానాల్లవతస్తద్భ్రాతృత్వాచ్చపితామహశబ్దస్యనియతసాపేక్షత్వాన్నాసామ
ర్థ్యదోషః-పితృత్వార్థత్వే- వృద్ధోమాతామహూబ్రవీదితికవచిత్వార్థః || ౬౪ || నీతిమార్గపర్యాలోచనాయాంబలవతారామేణసంధిః కరణీ
యఇత్యభిప్రాయేణప్రథమంసంసృశ్రేయోహేతుత్వందర్శయతి-విద్యోతి || విద్యాను-ఆస్త్వికీత్రయీవారాదండనీత్యాఖ్యాను-చతస్రమువిద్యా
ను-అభివినీతః అభితక్ష్మిక్షీతః- ఆతపవనయానుగఃనీతిశాస్త్రానుసారీయోరాజా-సంసారం విశ్వర్యం-కుశ్వరత్వం-శాస్త్రీకధిపత్వతి- తమిమమర్థం
విశదముక్తనాకామందకః- ఆస్త్వికీకీంత్రయీంవారాదండనీతించపార్థివః | తద్విద్మిస్తత్ప్రియోపేత్యేచ్ఛంతయేద్విసయాన్వితః || ఆస్త్విక్ష
క్యాత్త-క్షానంధమాధమాకత్రయీస్థితౌ | ఆర్థానర్థాతువారాయాండండనీత్యాంసయానయా || విద్యాశ్చతస్రపైతామోగక్షేమాయదే
హినాం | విద్యావినీతోన్యపతిర్వక్యచ్ఛేప్రవసనీదతీతి || ౭౪ || నయానుగఇత్యుక్తంత్రనయస్వరూపమాహ - సందధానఇతి || కాలేనస్యబలక్షయ

రాక్షసానాం ఆత్మనశ్చపదేనానిరస్తః అనిరాకృతః భయాత్వాంమోక్షం - సకలనోత్సహతఇత్యర్థః || ౨౯౪ || తహి-కామమనిగ్ధమోనసంభా
వేదిత్యతః- నిహత్యైతి || ౨౯౫ || ౨౯౬ || శ్రుత్వైతి || శ్రేయోనవశ్యంతి - నృపస్యరావణస్యదోషైః నిమిత్తభూతైః జీవనభూతమాత్మనః శ్రే
యోనాస్తీతిమేనిరఇత్యర్థః ||౨౯౭|| ఇతిశ్రీమహేశ్వరతీర్థవిరచితాయాం - శ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యాయాం - యుద్ధకాండవ్యాఖ్యా
యాం - చతుశ్చింతశస్సగః:*****తేనేతి || ఉపయాతిఉపయాతః ||౧||౨ || అథతానిత్యాదిసార్థస్థాకవికంవాక్యం ||
ఆభావ్యసంబోధ్య- గహాయన్నవాచ-సచివగహాత్మికాంవాచమువాచేత్యర్థః || ౩౪ || గర్వాప్రకారమేవాహ- తరణమిత్వాదిశ్లోకద్వయేన ||
తూష్ణీకాకానిరుత్సాహకా-వేద్మిత్వవాచేతిపూర్వైణసంబంధః || ౪౪ || తతఇతి || మాతుఃప్రైతామహః- పితామహస్యపుత్రఃప్రైతామహః-మాతుఃపి
తేతియావత్ || రావణస్యవచశ్శ్రుత్వాఇతిమాతామహూబ్రవీదితికవచిత్వార్థః-తత్రసంధ్యభావఅపకః || ౬౪ || నీతిమార్గ-పర్యాలోచనాయాం
బలవతారామేణసంధిఃకరణీయఇత్యభిప్రాయేణ ప్రథమంసంసృశ్రేయోహేతుత్వందశకాయతి-విద్యాన్వీతి || విద్యాను- ఆస్త్వికీత్రయీవ
రాదండనీత్యాఖ్యాను- నయానుగఃనీతిమాగహస్ససారీ-శాస్త్రీకధిపత్వతి || ౭౪ || నయఃకీదృశఇత్యపేక్షాయామాహ-సందధానఇతి || కాలేనసం

తే ౮౫॥ హీయమానేనకతవోరాజ్ఞాసంధిస్సమేనచ॥ నశత్రుమవమస్యేతజ్ఞాయానురీప్వితవిగ్రహం ॥౮౫॥ తన్న
హ్యంరోచతేసంధిస్సహరామేణరావణ॥ యదథఃపభియుక్తాఃస్తసీతాతస్మైప్రదీయతాం ॥౧౦౫॥ యస్యదేవర్షయస్స
ర్వేగంధర్వాశ్చజయైషిణః॥ విరోధంమాగమేనైసంధిస్తేతేనరోచతాం ॥౧౦౬॥ అస్యజన్మగవాన్పక్షాద్వావేవహిపి
తామహః॥ సురాణామసురాణాంచధమాధమాతదాశ్రయా॥౧౦౭॥ ధమోహిమూయితేపక్షాహ్యమరాణాంమ
హత్తనాం॥ అధమోరక్షసాంపక్షాహ్యమరాణాంచరావణ॥౧౦౮॥ ధమోవైగ్రసతేఽధర్మంతతఃకృతమభూద్యగం॥
అధమోగ్రసతేధమంతతస్త్రిన్యఃప్రవతతే ॥౧౦౯॥ తత్త్వయాచరతాలోకాధమోవినిహతోమహా॥ అధర్మః

కాలేన - సంధానఃసంధానకుర్వత్ - స్వబలవృద్ధికాలేనవిగ్రహంకుర్వత్ - విశ్వేచ్ఛేచ్ఛనాకాలానురూపంసంధివిగ్రహాకార్యావి
త్యర్థః-ఏవంకుర్వతః ఫలమాహస్వపక్షేతి ॥౮౫॥ సంధేర్విగ్రహస్యచకాలంవిచ్యవర్షయతి- హీయమానేనేతి॥ హీయమానేనహీయమానబలేన-
సమేనచ-రాజ్ఞా- స్వశత్రుణాసహసంధిఃకతవ్యః- నశత్రుమితి- జ్ఞాయాఅధికబలస్వశత్రుగ్నావమస్యేతనోపేక్షేత- కింతుతేన
సహవిగ్రహంకుర్వేత్ - హీయమానస్సమస్సంధికుర్యాత్ అధికోవిగ్రహంకుర్యాదిత్యర్థః ॥౮౬॥ ఆస్తేవంప్రస్తుతేకిముపన్యస్తంతత్రాహ-తదితి॥
తత్తస్మాత్ - ఏవంసీతాస్త్రస్థితేః హీయమానస్యతవబలవతారామేణసంధిమాహ్యంరోచత్యర్థః - బలవతాసంధిదాకేనవినానఫలతి
తచ్చసీతాప్రత్యర్పణాదేవసేత్సృతీత్యాహ- యదర్థమితి- యదథఃఅభియుక్తాస్సవిరుద్ధాస్త-సాసీతా- తస్మైరామాయప్రదీయతాం॥ ౧౦౫॥
కథంరామస్యబలవత్త్వంతత్రాహ- యస్యేతి- దేవాశ్చబుషయశ్చదేవకాయః - తేతుభ్యం- రామస్యదైవబలవత్త్వాల్బలవత్త్వమిత్యర్థః॥
౧౦౬॥ దేవాదీనాంరామజయకాంతీత్వేకోహేతురిత్యాశంక్యదేవాదీనాంధమకపక్షపాతిత్యాధమఃస్యరామాశ్రయత్వాదిత్యభిప్రేత్యాహ-అ
స్యజయిత్యాది॥భగవాన్-సర్వజ్ఞఃపితామహః-హీయస్తాత్పురాణాంఆసురాణాంచ- పక్షావలంబభూతో-ద్వావేవధమాధర్మా-అస్యజత్-
ఆతఃధమాధర్మ- తదాశ్రయాసురాసురాశ్రయా - ఆసురశబ్దేనాత్మాసురప్రకృతయోరాక్షసాదయశ్చవివక్షితాః॥౧౦౭॥ఆనయోఃక
తరఃకేమాంపక్షాత్యత్రాహ- ధర్మోహీతి॥ మహత్తనామితిహేతుగర్భవిశేషణం- మహాస్వభావానామిత్యర్థః- సమీచీనప్రకృతీనామితియావత్ -
అమహత్తనామిత్యసురాదివిశేషణంచార్థసిద్ధం - తథాచధర్మస్యదేవపక్షత్వాద్రామస్యతదాశ్రయత్వాద్దేవాదయోరామపక్షపాతినశితిభా
వః॥ ౧౦౮॥ ఏవంచేవాదీపక్షపాతాద్రామస్యబలీయస్త్యమపపాద్యధమఃస్యప్రాబల్యాదపితదాహ-ధమకాంతి ॥ అత్రయదేవీశేషః - ధర్మః
అధమంయదాగ్రసతేఅభిభవతి- తదాకృతంయుగం-అభూత్భవతి- పురుషేషుప్రవతతే- ఆషఃకాలవ్యత్యయః- అధర్మోయదాధర్మం
గ్రసతే తదా తివ్యఃకలిఃప్రవతతే- తివ్యఃకలౌచప్రవృత్తేత్యమరః॥రా॥ తతస్త్రిన్యఃప్రవతతేతద్భిపాతః - అత్రయదేవ్యధ్యాహార్యం- యదా
కృతంయగమభూత్ - తపశ్శౌచందయాసత్యమితిశ్రీభాగవతోక్తప్రకారేణధర్మపాదచతుష్టయవిశిష్టంకృతయుగంభవతి- ధర్మవృద్ధిర్భవతీత్య
ర్థః- తదాధర్మఃఅధర్మంగ్రసతే- అనేనధర్మపక్షపాతినాంవృద్ధిధర్మపక్షపాతినాంహనిశ్చసూచితా- యదాతివ్యఃప్రవతతే- అధమంగౌ
రిత్యాదినాశ్రీభాగవతోక్తసంగమదాన్వతాద్యధమపాదచతుష్టయఃశిష్టంకలియుగంప్రవతతే- అధర్మవృద్ధిర్భవతీత్యర్థః- తతఃతదాఅధర్మః
అభివృద్ధాధర్మఃధర్మంగ్రసతే - అనైసాధర్మపక్షపాతినాంవృద్ధిధమకపక్షపాతినాంహనిశ్చసూచితా॥ ౧౦౯॥తతఃకిమిత్యపేక్షాయాంత్యయ్య
ధర్మణః లేప్రవేశాత్కృతాపేక్షయాకలేదుర్బలత్వాదస్తదపేక్షయారామోబలవానిత్యాహ - తదితి ॥ లోకాచరతా- దిగ్విజయార్థమి

దధానః స్వబలశ్చయకాలేనసంధానకుర్వత్ - కాలేనవిగ్రహంకుర్వత్ - స్వబలవృద్ధికాలేనవిగ్రహంకుర్వత్ - ఏవంకుర్వతఃఫలమాహ- స్వపక్షవధాన
మితి ॥౮౫॥ సుక్షేపోక్తగనయంవివృణోతి- హీయమానేనేతి॥ హీయమానేన- సమేనచ-రాజ్ఞాశత్రుణాసహసంధిఃకతవ్యః- సఃరాజాజ్ఞా
యాఅధిశ్చేచ్ఛత్రుమవమస్యేతతిగ్రహంతేనసహవిగ్రహంచకుర్యాదిత్యర్థః॥ నశత్రుమవమస్యేతేతిపాతే-దుర్బలమపిశత్రుగ్నావమ
స్యేతీత్యర్థః॥౮౬॥ప్రకృతేకికృతమిత్యత్రాహ-తన్నహ్యమితి॥ తస్మాదేవంసీతాస్త్రస్థితే- హీయమానస్యతవబలవతారామేణసంధిర్మాహ్యంరో
చత్యర్థః - బలవతాసహసంధానంకథంఘటతత్యాశంక్యతచ్చసీతాప్రత్యర్పణాశ్చేత్సృతీత్యాహయదర్థమితి-యదర్థంసీతార్థం- అభియుక్తాః
అభినివేశయిక్తాః సాసీతాతస్మైప్రదీయతాంరామేణసంధిర్మాహ్యంరోచత్యర్థకేన- రామస్యసముద్రబంధనాదిహేతుభూతపౌరుషశక్తివృద్ధి
సూచితా ॥౧౦౫॥నకేవలంపౌరుషబలంచైవబలమప్యస్తీత్యాహ-తస్యేతి॥ తేనదైవపురుషబలయ్యుక్తై-రామేణసంధిస్తురోచతాం- తేతుభ్యం
దైవపురుషబలహీనాయరోచతాం ॥౧౦౬॥అస్తాకవిహయదేవానాంతస్మిన్నైవపక్షపాత్యధమిత్యాశంక్యస్వపక్షభూతధర్మాశ్రయణాదిప్రతి
పాదయితుంధర్మాధర్మయోస్సురాసురపక్షత్వందర్షయతి-అస్యజయిత్యాది॥భగవాన్-పితామహఃధర్మాధర్మసురాణామసురాణాంచ-ద్యౌ
పక్షావలంబిత-అతోధర్మాధమాతదాశ్రయా-తేమాంసురాణామసురాణాంచఅశ్రయావిత్యర్థః॥౧౦౭॥౧౦౮॥ ధర్మాధమయోఃకోవాశ్చే
యానిత్యాకాంక్షాయామాహ-ధర్మశ్చితి॥అత్రయదాశ్చేద్ధ్యాహార్యః-ధర్మోయదాఅధమకాగ్రసతేనాశయతి-తతస్తదాకృతయఃగమభూత్-ఆ
నేనధర్మపక్షపాతినాంవృద్ధిః- అధర్మపక్షపాతినాంహనిశ్చసూచితా-యదాఅధర్మధర్మంగ్రసతేతదాతివ్యఃకలియుగంప్రవర్తతే - అనేనఅధ
ర్మపక్షపాతినాంవృద్ధిః - ధమకపక్షపాతినాంహనిశ్చసూచితా- అతోధర్మఏవశ్చేయానిశిభావః ॥౧౦౯॥ అధర్మవృద్ధ్యాపక్షసానాంప్రాబ

ప్రగృహీతశ్చ తేనాస్తద్భువినఃపరే || ౧౫౪ || సప్రమాదాద్వివృణ్మహేభిఃసతేహినః|| వివర్ధయతిపక్షంచనురా
ణాంసురభావనః || ౧౫౫ || విషయేషుప్రసక్తైరయతిగ్రంథితాగ్రంథాత్వయా || ఋషీణామగ్నికల్పానాముద్వేగోజ
నితోమహాః || ౧౫౬ || తేషాంప్రభావోదుభయవఃప్రదీప్తభవపావకః || ౧౫౭ || తపసాభావితాత్మానోధమఃసాస్యసు
గ్రహేరతాః | ముఖ్యైర్యజ్ఞైర్యజంత్యైతనిత్యంతైస్తద్విజాతయః | జహ్వశ్యగ్నింశ్చవిధివద్వేదాంశ్చైవైవరథీయ
తే | అభిభూయచరత్నాంసిబ్రహ్మఘోషానుదైరయః || ౧౫౮ || విశోపివిద్రుతాస్సర్వాఃస్తనయిత్సురివోష్ణగే | ఋషీ
ణామగ్నికల్పానామగ్నిహూత్రసముత్థితః|| ఆదత్తైరక్షసాం లెజోధూమోవ్యాప్యదిశోదశ | తేషుతేషుచదేశేషుపు
ణ్యేష్వేవదృఢవ్రతైః|| చర్యమాణంతపస్త్రీవ్రంసంతాపయతిరాక్షసాః || ౧౫౯ || దేవదానవయత్యేభ్యోగృహీతశ్చసర
స్త్వయా|| మానుషావాసరాఋత్యుగోలాంగూలామహాబలాః| బలవంతృహగమ్యగజఃతదృఢవిక్రమాః || ౧౬౦ || ఉ
త్పాతాన్వివిధాదృష్ట్వాఘోరాన్యహువిధాంత్రథా| వినాశమనుషశ్యామిసర్వేషాంరక్షసామహం || ౧౬౧ || ఖరాభి

లిశేషః- నిహతః- పరదారపరిగ్రహార్థమితిశేషః-అస్తదితిపంచమిబహువచనం-పరేశత్రవోరామాదయోధార్మికాః-యద్వాక్యతంయుగమితి
శబ్దసముదాయేనశుభంలక్ష్యతే- తిష్యతిత్యనేనాశుభం- యదాధర్మఃఅధర్మంగ్రసతేతదాశుభంభవతి- యదాఅధర్మధమఃంగ్రసతేతదాశు
భంభవతితిత్యర్థః- వివంభవతుమయాకింకృతమిత్వత్రాహతదితి- తత్థర్మధర్మయోరేవంరూపత్వాత్ - త్వయాశుభపాతుర్ధర్మనిహతః-ఆ
శుభపాతుర్ధమఃశ్చపరిగృహీతః - తేనపరాజయరూపాశుభపాత్వధమకృద్భ్యస్తజ్జయరూపశుభపాతుర్ధర్మపరాః పరేబలినశ్చత్యర్థః||
౧౫౪|| అధమఃస్వీకృత్యధర్మైనిహతేతేషాంసురాణాంబలవత్త్వంకథమిత్యాశంక్యాధర్మస్యాశ్రయనాశకత్వాదిత్యభిప్రాయేణాహ-సఇతి||
సఃఅధర్మః- తేప్రమాదాత్అవిమృశ్యకరణాత్వివృణ్మహేభిఃసతేహినః-గ్రసతేనాశయతి-సురభావనః-సురాణాంపక్షవివర్ధయ
తి || ౧౫౫|| స్వకృతస్యాధమఃస్వసురపక్షవృద్ధిపాతుత్వంకథమిత్యాశంక్యఋషీణాముద్వేగజననద్వారాధర్మప్రవర్తకత్వాదిత్యాహ - విషయే
ష్వీతి|| విషయేషుప్రసక్తై- అతఏవయతిగ్రంథితాగ్రంథాదేవషిఃప్రముఖానాంకన్యాపత్నీహరణాదికంకుర్వతా- ఋషీణాముద్వేగఃమనస్తాపః
జనితఃకృతః|| ౧౫౬|| అగ్నికల్పత్వముపపాదయతితేమామితి|| ౧౫౭|| ఉద్వేగాత్కింకృతవంతస్త్రాహ-తపసేతి|| ఖావితాత్మానఃపూతాత్మానః-ధర్మ
స్యానుగ్రహసంపదకానైరతాః-ముఖ్యైః శ్రేష్ఠైః- తైస్తైఃఅగ్నిష్టామమారభ్యవిశ్వసృజామయనపర్యంతైః - అగ్నిసృద్దిశ్యజహ్వతిహూమంకు
ర్వంతి- దేవతోద్దేశేనద్రవ్యత్యాగోయాగః- త్యక్తస్యాగౌప్రత్యేపోహూమశ్చత్యనయోర్భేదః-అభిభూయఅగణయిత్వా- బ్రహ్మఘోషాః-
ఉదైరయఃఉచ్చాయంతిస్త- వేదాంశ్చైవైవరథీయతశ్చత్యస్యవివరణమిదం|| ౧౫౮|| తపఃప్రభృతికమణఃఫలమాహదేశిత్యాదినా|| సర్వాదిశః
వ్రతివిద్రుతాఃరాక్షసాఇతిశేషః- ఉష్ణగోగ్రీష్మే- ప్రసయిత్సురివమేఘవః- జాతావేకవచనం || ౧౫౯ || బలినోపిదేవాఃబ్రహ్మదత్తవరమహి
మ్నాశిప్రహతుఃశక్తుయిరిత్యాహ- దేవదానవేత్యాదినా|| దేవదానవయత్యేభ్యోవివావధ్యత్వంరోగృహీతః- సమానుషాదిభ్యశ్చిభావః -
తహికాకినూయాతమిత్వత్రాహమానుషాఇతి- ద్వయోరపిబహువచనంపూజాయాం- మహాబలఃమహాసైన్యాః- ఇహలంకాయాం || ౧౬౦|| సకే
వలంపరాగమనైకిత్వశుభనిమిత్తదర్శనేనాపిభయముత్పేత్క్యమిత్యాహ -ఉత్పాతానితి || ఉత్పాతాఃవివిధాః దివ్యాంతరిక్షభౌమభేదభి
న్నాః- బహువిధాఃభౌమాదిమప్రత్యేకంవివిధాః- అనుషశ్యామితరగ్రయామి || ౧౬౧|| ఖరేతి || ఖరాభిప్రసృతాఃపరుషగర్జితాః - ఘోరాః

ల్లం- ధర్మవృద్ధ్యాసురాణాంప్రబల్యంచక్రమేణప్రదేశయతితత్త్వయేత్యాదిశ్లోకద్వయేన|| లోకాఃచరతాద్విజయార్థంలోకాఃసంచ
రతా - త్వయామహాధర్మోవినిహతః-ధర్మవృద్ధిపాతుర్భూతయజ్ఞదానతపఃప్రభృతయోవిరాశితాఇత్యర్థః- అధమఃస్వపక్షభూతాధమః-
ప్రగృహీతఃపరహింసాపరదారపరద్రవ్యాపహరణాదినాసంవర్ధితశ్చత్యర్థః- తత్తస్మాత్పరేత్వచ్చత్రవః- అస్తద్భువినః- అస్తత్సోబలినోభూవన్నిత్య
ర్థః|| ౧౫౪|| సఇతి|| సురభావనస్సురాభావయతివర్ధయతితితథా-సఃధర్మః-తేవిషయాసక్తస్యతపప్రమాదాత్ - యజ్ఞదానాదీనాంఘ్నకర
ణాద్దేహోవివృణ్మహే- ఇదానింసఃఅధర్మాశ్రయానస్తాఃగ్రసతేహిగ్రసత్వివ- సురాణాంపక్షవివర్ధయతిచేతియోజనా|| ౧౫౫|| రావణ
ప్రమాదజనితాధర్మవృద్ధిప్రకారంవివృణ్మహే-విషయేష్వీతి|| యత్కించిత్కారణాత్తేనాస్తాస్తాచ్చిత్కారణాత్ - విషయేషుప్రసక్తై-
దేవర్షిప్రముఖానాంకన్యాపత్నీహరణాదికంకుర్వతా - త్వయాతేషాంఋషీణాంప్రదీప్తఃపావకభవ-దుర్ధ్వః- దుస్సహఃఉద్వేగః-కోరోభాజనిత
ఇత్యర్థః|| ౧౫౬|| ఉద్వేగాత్కింకృతవంతస్త్రాహతపసేత్యాదినా|| తపసాభావితాత్మానః- పూతాత్మానః- ధమఃసాస్యసుగ్రహేధమఃసం
వర్ధనైరతాః- అభిభూయేతి- ఉదీరయన్నిత్యత్రఅథభావఆర్షః- బ్రహ్మఘోషాఃపేదఘోషాః|| ౧౫౮|| దిశఃఇతి|| స్వాస్త్వశఃపిప్రద్రుతాః-రాక్ష
సాఇతిశేషః- విద్రవణేదృష్టాంతః ప్రసయిత్సురితి- మేఘవఃజాతావేకవచనం-ఉష్ణగోఉష్ణకాలే|| ౧౫౯|| తపోయాగాదికంకామంకుర్వంతు-బ్ర
హ్మదత్తంసురాసురైరవధ్యత్వమన్రిఖల్విత్యాశంక్యసత్యంరామసుగ్రీవాదయోనసురాసురాఇత్యభిప్రేత్యాహ - దేవదానవేత్యాదినాసార్థేన ||
దేవదానవేభ్యోవివావధ్యత్వంగృహీతః- సమానుషాదిభ్యశ్చిభిప్రాయః || ౧౬౦|| సకేవలంపరబలాగమనైకత్వశుభనిమిత్తదర్శనే

స్తరితాఘోరామేఘఃప్రతిభయంకరాః॥ శోణితేనాభివక్షాంతిలంకాముష్ణేనసగ్వతః ॥౨౬॥రుదతాంవాహనానాం
 చపఃపతంత్యాసృమిందవః॥ ధ్వజాధ్వస్తావివక్షాశ్చనప్రభాంతియథాపురా॥౨౭॥ వ్యాభాగోమాయవోగృధ్రావా
 శ్యంతివసుభైరి ౧౦॥ ప్రవిశ్యలంకామఃశంసమవాయాంశ్చకుర్వతే ॥ ౨౮ ॥ కాళికాఃపాండురైదక్షతైఃప్రహసంత్య
 గృతఃస్థితాః॥ స్త్రీయస్సప్తేషుముష్ణంత్యోగృహాణిప్రతిభావ్యచ ॥౨౯॥ గృహాణాంబలికమాణిశ్వానఃపర్యుపభం
 జతే ॥ భరాగోమప్రజాయంతేమూషికానకులైస్సహ ॥౩౦॥ మాజాఃరాద్వీపిభిస్సాధంసూకరాశ్శునకైస్సహ ॥ కి
 న్నతారాక్షసైశ్చాపిసమీయమానుషైస్సహ ॥౩౧॥ పాండురారక్తపాదాశ్చవిహంగాఃకాలచోదితాః ॥ రాక్షసా
 నాంవిదాశాయకపోతావిచరంతిచ ॥౩౨॥ వీచీకూచీతివాశ్యంత్యశ్శారికావేత్తసుస్థితాః॥ ౩౩॥ పతంతిగ్రధితాశ్చా
 పిఃజిహ్వాకలహైషిణః॥ పక్షిణశ్చమృగాస్తర్వేప్రత్యాదిత్యంరుదంతిచ ॥౩౪॥ కరాళోవికటోముండఃపరుషఃకృష్ణ
 పింగళః ॥ కాలోగృహాణిసర్వేహంకాలేకాలేన్వవేక్షతే ॥౩౫॥ ఏతాన్యన్యానిదుష్టానిమిత్రాన్యత్పతంతిచ॥ (విష్ణుం
 మన్యామహేదేవమానుషంరూపమాస్థితం ॥ నహిమానుషమాతోసారాఘవోదృఢవిక్రమః ॥ యేనబద్ధస్సముద్రీస్య
 ససేతుఃపరమాద్భుతః ॥ కురుష్వనరరాజేనసంధింరామేణరావణం) జ్ఞాత్వాప్రధార్యకార్యాణిక్రియతామాయతిక్ష
 మం॥౩౫॥ ఇదంవచస్తతః(నిగద్య) శత్రుమాల్యవాన్పరీక్ష్యరక్షోధిపతేమనఃపునః॥ అనుత్తమేషాత్తమపారుషాబలీ
 బధూవతూష్ణీంసమవేక్ష్యరావణం ॥౩౬॥ ఇతిశ్రీమద్భుద్ధకాండే-పంచత్రింశస్సర్గః.*****

విరూపాః- ప్రతిభయంకరాఃప్రతిఘ్నపసగమాత్రం- భయంకరాశ్చత్యధః ॥౨౬॥ రుదతామితి॥ ధ్వస్తాఃఘోసరాః - ఆతవివవివర్ణాఃవిగత
 వర్ణాః ॥౨౭॥ వ్యాభాగితి॥ వ్యాభాఃచుష్టాః- వాశ్యంతివాశితాకుర్వంతి- కుశితరుతంకుర్వంతీత్యర్థః - సమవాయాఃసంఘాః ॥౨౮॥ కాళి
 కాశితి॥ కాళికాఃనీలవర్ణాః స్త్రీయఃపూతనాప్రమథాశ్చియావత్ - శత్రుయశ్చత్యేకే- పాండురైదక్షతైఃపలక్షితాస్త్యత్యః - ప్రతిభావ్యప్రతి
 కూలమాభావ్యగృహాణిగృహాస్థితవస్తూని- ముష్ణంత్యఃహసంతి- ఏవంభృశ్యంత్యత్యర్థః॥ రామానుజీయం॥ కాళికాఃశత్రుయఃస్త్రీయఃస్త్రీః- ప్ర
 తిభావ్యప్రతికూలమాభావ్య- స్వప్తేషుగృహాణిముష్ణంతిఅగ్రతః స్థితాహసంతిచేతిసంబంధః ॥౨౯॥ గృహాణామితి ॥ బలికమాణిబలికమ
 సాధనానిహవీరి- నకులైస్సహ- వతేంత్యతిశేషః ॥౩౦॥మాజాఃరాశితి॥ సమీయఃసంయంతి-ద్వీపిభిఃవ్యామైః- మానుషైఃరాక్షసాణి
 శేషః- మానుషాశ్చాతోత్పతజనితావన॥ రామానుజీయం॥ గృహాణామితి॥ బలికమాణిబలిద్రవ్యాణికిన్నరాక్షసైశ్చాపిసమీయమా
 నుషైస్సహత్యర్థంకేమచిత్-శేషదృశ్యతే- తస్మిన్విరోధోస్తి - లంకాయాంమానుషావాత్ ॥౩౧॥ పాండురాశితి॥ కాలచోదితాఃదై
 వప్రేరితాః- విదాశాయవిదాశాశ్చూచనాయేత్యర్థః - వాతాయకపిరాఃద్యుదిత్యాదివత్ - కపోతాఃకపోతాభ్యావిహంగాశ్చత్యవయః ॥౩౨॥ వీ
 చీతి॥ వేత్తసుచుధురసల్లాపాధంపోషితాశ్శారికాః- మధురభాషణానిహయవీచీకూచీతిక్యూరంవాశ్యంతీత్యర్థః ॥౩౩॥ పతంతితి॥ పక్షి
 ణఃకాకాదయః- మృగాశ్చపూర్వగిరిజిహ్వాతాపి పునఃకలహైషిణస్సంతః - గ్రధితాఃపుంజీహూతాః - పతంతిభావంతి- ప్రత్యాదిత్యంరుదంతిచే
 త్యవయః ॥౩౪॥ కరాళశ్చితి॥ కరాళఃభయంకరః- వికటఃవికటాంగః- వికటిశ్చితిపాతే- హీనాంగశ్చత్యర్థః - పరుషఃపరుషవణః- కాలఃమృ
 త్యుఃకాలేకాలేసాయాప్రాతశ్చగృహాణ్యన్వవేక్షతే- అస్వీక్షమాణఇవదృశ్యత్యత్యర్థః ॥౩౫॥ ఏతానీతి॥ ఏతానిజ్ఞాత్వాకమాణికతావ్యాని
 ప్రధార్యనిధార్య- యత్ ఆయతిక్షమం ఉత్తరకాలావతం- తత్క్రియతాం-కమాణిచనీతాప్రదానాదీని ॥౩౫॥ ఇదమితి॥ అనుత్తమేష
 మంత్రిశ్చ- ఉత్తమపారుషామాల్యవా- ఇదంవచః-తత్రసభాయాం- నిశ్చయశ్చావయత్వా- అంతర్భావితశ్చోధోయం- రావణంరావ
 ణాకారం- సమవేక్ష్యఇగితాదిదర్శనపురస్కరంధృష్టవర్క్షోధిపతేమనః- పరీక్ష్యఅనివత్యంజ్ఞాత్వా- తూష్ణీంబధూవ - ఉపదేశాద్విరరామ
 త్యర్థః ॥౩౬॥ ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే-శ్రీరామాయణభూషణే- రత్నకిరీటాభ్యాసే-యుద్ధకాండవ్యాఖ్యాసే- పంచత్రింశస్సర్గః.***

నాశీత్యాహ- ఉత్పాతానితి॥ వివిధాఃదివ్యాంతరిక్షభౌమభేదభిన్నాఃబహువిధాః ॥౨౫॥౨౬॥ తేమామేవప్రత్యేకంబహువిధత్వందర్శయంతిన్యా
 భాశ్చితి॥సమవాయాఃసమాహాః ॥౨౭॥ కాళికాశ్చితి॥కాళికాఃపూతనాప్రమథాశ్చత్రయః- పాండురైదక్షతైః-ఉపలక్షితాఃస్త్రీయఃస్త్రీఃప్రతిభా
 వ్యప్రతికూలమాభావ్య-ప్రత్యాభ్యాయ-స్వప్తేషుగృహాణిగృహవర్తీనిద్రవ్యాణి-ముష్ణంత్యోగ్రతస్థితాహసంతిసంబంధః॥౨౯॥గృహాణామితి॥
 బలికర్తాఃబలికర్తాసాధనద్రవ్యాణి॥౩౦॥౩౧॥ పతంతితి॥ ప్రత్యాదిత్యంరుదంతి-ఆదిత్యమవలోక్యరుదంతీత్యర్థః॥౩౩॥ కరాళశ్చితి॥కరాళోభా
 యంకరః- వికటఃవికటాంగః-కాలోమృత్యుః ॥౩౪॥ఏతానీతి॥ ఏతానిజ్ఞాత్వా-కార్యాణికతావ్యాని-ప్రధార్యనిధార్య- యదాయతిక్షమం ఉత్త
 రకాలోచితంతత్ క్రియతామిత్త్యర్థః॥౩౫॥ఇదమితి॥అనుత్తమేష-నికృష్టేషు-రాక్షసేషాత్తమపారుషామాల్యవా-తత్రసభాయాంనిగద్య
 శ్చావయత్వా- రావణంసమవేక్ష్య- రక్షోధిపతేరసఃపరీక్ష్య- అనివరంజ్ఞాత్వా- తూష్ణీంబధూవ- కిమపివోవాచేత్యర్థః ॥౩౬॥ ఇతిశ్రీమ
 హాశ్వరథీర్థరచితాయాం- శ్రీరామాయణశ్రేష్ఠీకీకాభ్యాయాం- యుద్ధకాండవ్యాఖ్యాయాం - పంచత్రింశస్సర్గః.***

తత్తుమాల్యవతోవాక్యంహితము క్తందశాసనః | నమమాయతిదుష్టాత్కాలస్యవశమాగతః || ౧ || సబధ్వాభ్రీకు
టింవక్త్రేకోధస్యవశమాగతః | అమమాయత్సౌమ్యత్వాత్సౌమాల్యవంతమథాబ్రవీత్ || ౨ || హితబుద్ధ్యాదహితంవ
చఃపరుషముచ్యతే | పరపక్షంప్రవిశ్యైవనైతచ్ఛ్రీత్రంగతంమమ || ౩ || మానుషంకృపణంరామమేకంశాఖామృగా
శ్రయం | సమథాంమన్యసేకేనత్యక్తంపిత్రావనాలయం || ౪ || రక్షసామీశ్వరంమాంచదేవతానాంభయంకరం | హీ
నంమాంమన్యసేకేనహ్యాహీనంసర్వవిక్రమైః || ౫ || వీరద్వేషేణవాశంకేపక్షపాతేనచారిపోః | త్వయాహంపరుషాణ్యు
క్తఃపరప్రోత్సాహనేనవా || ౬ || ప్రభవంతంపదస్థంహిపరుషంకోభిధాస్యతి | పండితశ్శాస్త్రతత్వజ్ఞోవిగాప్రోత్సా
హనాద్రిపోః || ౭ || ఆసీయచవనాత్ప్రీతాంపద్మహీనామివశ్రియం | కిమథాంప్రతిదాస్యామిరాఘవస్యభయాదహం ||
౮ || వృతంబాసరకోటిభిస్సనుగ్రీవంసలత్కృణం | వశ్యకైశ్చిదహృభిస్తద్వంరాఘవంనిహతంమయా || ౯ || ద్వంద్వే
యస్యనతిష్ఠంతిదైవతాన్యపిసంయుగే | సకస్మాద్రావణోఽయుద్ధేభయమాహరయిష్యతి || ౧౦ || ద్విధాభజ్యేయమప్యే
వంసనమేయంతుకస్యచిత్ | ఏవమేసహజోదోషస్సవ్యావోదురతిక్రమః || ౧౧ || యదితావత్సముద్రేతుసేతుశ్చద్ధో
యదృచ్ఛయా | రామేణవిష్ణయఃకోత్రయేనతేభయమాగతం || ౧౨ || సతుతీర్వాణాణాంరామస్సహవానరసేనయా |
ప్రతిజానామి తేనత్యంజనేవకప్రతియాస్యతి || ౧౩ || ఏవంబ్రువాణంసంరబ్ధంరుష్టంవిజ్ఞాయరావణం | వ్రీడితోమాల్య

అథలంకాగుప్తికరణంపట్రించే. తత్త్వతి || హితము క్తంహితంయథాభవతితథా ఉక్తం - నమమాయతి నామమాయత్ || ౧ || సగతి ||
పరివృత్తాక్షః ఘూణికతాక్షః || ౨ || హితబుద్ధ్యతి || పరపక్షంప్రవిశ్యైవనైతచ్ఛ్రీమన్నేహమనుసృత్యైవ - హితబుద్ధ్యాహితమిత్యయంజ్ఞాస్య
తీతిబుద్ధ్యా - ఆహితంపరుషంచ - యద్వచఉక్తం - ఏతత్మమహ్యోత్రంగతమిత్యవ్యయః || ౩ || భవతఃపరపక్షానుసారశ్చనయ క్షణత్యా
హ - మానుషమితి || మానుషంజాత్యా హీనబలం - కృపణం ప్రకృత్యాహీనం - ఏకంఆసహాయం - శాఖామృగాశ్రియంక్షుద్రసహాయం -
పిత్రాత్యక్తంనిధానం - వనాలయంరాజ్యహీనం - రామం - కేనకథంప్రకారేణ - సమథాంప్రబలంమన్యసే || ౪ || స్వస్తి తద్వైపరిత్యమాహ -
రక్షసామితి || హీనందుర్బలం || ౫ || ఏవంపరప్రోత్సాహిన్యైర్దౌర్బల్యయారభావేపరుషోక్తాహృతమాశంకతే - వీరద్వేషేణసజా
తీయవీరద్వేషేణ - రిపోఃపక్షపాతేనకత్తోపక్షపాతేన || ౬ || పరప్రోత్సాహనేనేత్యేతదుపపాదయతి ప్రభవంతమితి || ప్రభవంతంప్రభావ
య క్తం - పదస్థంపరిపక్వమిద్ధి - పరప్రోత్సాహనాథావేపండితస్యపదస్థవిషయకపరుషవచనం నోపపద్యతేత్యర్థః || ౭ || అస్త్యైవ క్తం
పరమార్థః - తథాపిమలభవస్తుసేవః కథంత్యాజ్యజ్ఞత్యాహ - ఆసీయేతి || కిమర్థంకేనహేతునా - రాఘవస్యరాఘవాత్ || ౮ || వృతమితి || స్వప్తో
ర్థః || ౯ || ద్వంద్వజతి || ద్వంద్వేద్వంద్వయద్ధే - యద్ధేరామయద్ధే || ౧౦ || అత్యంతహితపరంవృద్ధమాతామహంకథమేవంపరుషము క్తవానస్తీత్య
సతాపేనాహ - ద్విధేతి || రామఆగత్యభయంజనయిష్యతీతిత్వయోక్తం - నకేవలంభయమాత్రం - ద్విధాభజ్యేయం - శిరశ్చేదంప్రాప్నుయాం - ఏవ
మపినసమేయం - కస్యచిత్నకేవలంరామస్య - తతోపితగుణబలవతోపిద్విధాభంగాదపి కస్యచిన్నమనమత్యంతదుస్సహమిత్యర్థః - తహిహి
యమానేనసంధిః కార్యజిత్సీనిశాస్త్రవిరోధస్సన్యత్రాహమేసహజోదోషజతి - యదిదోషత్వమగుషంకతహిహిసత్యాజ్యపిత్యాశం
క్యాహ - స్వభావజతి - సహితిక్రిందింబోమరురాయతజతిభావః || ౧౧ || అథసేతుబంధేనస్థయసేచేత్ - తదపికాక శ్రీయం - అతోమాభూతేభ
యమిత్యాహ - యదీతి || తావత్సముద్రేస్వల్పసముద్రత్యర్థః || ౧౨ || సత్వతి || అర్జవంతీర్వావస్థితోరామశత్యర్థః || ౧౩ || ఏవమితి || సంరబ్ధంఆహంకా

౧|| ౨ || హితబుద్ధ్యతి || పరపక్షంప్రవిశ్య - అనుసృత్య || ౩ || మానుషమిత్యాదిజ్ఞోకద్వయస్యప్రాతీతికాథాః స్పష్టః - వస్తుతస్తుమా
నుషమితి || వనాలయం - వనంజలముదధి - ఆలయః శయనస్థానంయస్యతం - వటవత్రశాయినంనారాయణమిత్యర్థః - ఆతపోవపిత్రాత్యక్తం -
జన్మాదిరహితమిత్యర్థః - ఈశ్వరస్యజన్మాద్యథావాదేవపిత్రాద్యథావః - ఆతపోవఏకంఅద్వితీయం - ఆతపోవశాఖామృగాశ్రయం - శాఖాభిః - వేద
శాఖాభిఃమృగ్యతజిశాఖామృగోవేదవేద్యః - సర్వేశ్వరః - సచాసావాశ్రయశ్చేతి - తం - తథాపికేనాపిహేతునామానుషం - మనుష్యరూపేణా
వతీణం - ఆతపోవకృపణంకృపాశుం - రామంసమథాంమన్యసేతిల - తద్వక్తమేవ - కేనహేతునారక్షసామీశ్వరంసర్వపరాక్రమహీణంమా
మహీనంమన్యసజిత్యర్థః || ౫ || ౬ || ౭ || ఆసీయచవనాత్ప్రీతాంపద్మహీనామివశ్రియం - రామహస్తావ్యధేచ్ఛయైవవనాత్ప్రీతామానీ
యరాఘవస్యభయాత్రిమథాంప్రతిదాస్యామిత్వర్థః || ౮ || ఏవంచేదత్రరామఆయాస్యశికింతేత్తాహ - వృతమితి || కైశ్చిదహృభిః - మయా
హేతునానిహతం అగతమిత్యర్థః - హనహింసాగత్యోరితిధాతోరేవమర్థః - వాసరకోటిభిఃవృతంసనుగ్రీవంసలత్కృణం రాఘవంపశ్య - ద్రత్య
నీత్యర్థః || ౯ || ఏవంచేత్రహిణకథంసచిభేషిత్యత్రాహ || ద్వంద్వజతి || యస్యమమ || ౧౦ || మానహానికరం త్వద్వాక్యంసగ్రాహ్యమిత్యా
శయేనాహ - ద్విధేతి || ఏవమనయారిత్యా - ద్విధాభజ్యేయమపి - శత్రుణాభజ్యమానోపి - కస్యచిదపి - నసమేయంతు - నసమేయమేవ - తదే
తన్నయమిద్ధంతత్రాహ - ఏషజతి || దోషశ్చేత్ప్రమిషిత్యజితేతత్రాహ - స్వభావజతి || ౧౧ || ౧౨ || సత్విత్యస్యవాస్తవార్థాన్తు - రామఃవానర
సేనయాసహ - అణావంతీర్వాణాణాంప్రతియాస్యతీతేనత్యంప్రతిజానామిసంజేహః - అథాపిమేస్వభావోదురతిక్రమ జతిపూర్వేణం

వాక్వాక్యంనోత్తరంప్రత్యవద్యత ॥౧౪॥ జయాశిషాచరాజానంవధాయత్వాయథోచితం । మాల్వవానభ్యనుజ్ఞాతో
జగామస్వంవివేశనం ॥౧౫॥ రావణస్తసహోమాతోవ్యమంత్రయిత్యావిమృశ్యచ । లంకాయామతులాంగుప్తింకారయా
మాసరాక్షసః ॥౧౬॥ సవ్యాదిదేశపూర్వస్యాప్రహస్తంద్వారిరాక్షసం । దక్షిణస్యాంమహావీర్యమహాపాశ్వనా
మహేంద్రాదరౌ ॥౧౭॥ పశ్చిమాయామథోద్వారిపుత్రమంద్రజితంతథా । వ్యాదిదేశమహామాయంబహుభీరాక్షసై
వ్యుతమ్ ॥౧౮॥ ఉత్తరస్యాంపురద్వారివ్యాదిశ్యశుకసారణౌ ॥స్వయంచాత్రభవిష్యామిమంత్రణస్తానువాచమా ॥౧౯॥
రాక్షసంతువిరూపాక్షంమహావీర్యపరాక్రమం । మధ్యమేష్టాపయన్తుత్తేబహుభిస్సహరాక్షసైః ॥౨౦॥ ఏవంవిధానం
లంకాయాఃకృత్వారాక్షసపుంగవః । కృతకృత్యమివాత్మానంమన్యతేకాలచోదితః ॥౨౧॥ విసజాయామాసతతస్స
మంత్రణౌవిధానమాజ్ఞాప్యపురస్యపుష్కలం । జయాశిషామంత్రగణేనపూజితోవివేశచాంతఃపురమృద్ధిమన్మహత్ ॥౨౨॥
ఇతిశ్రీమద్యుద్ధకాండే - షట్తింశస్సర్గః . ***** నరవానరరాజౌతౌసదవాయుసుతఃక
పిః । జాంబవాన్పక్షరాజశ్చరాక్షసశ్చవిభీషణః ॥ అంగదోవాలిపుత్రశ్చసౌమిత్రశ్చరభఃకపిః । సుషేణస్సహదాయా
దోమైందోద్వివిదపవచ ॥ గజోగవాక్షః కుముదోనలోభవనస్తథా । అమిత్రవిషయంప్రాప్తాస్సమవేతాస్సమథా
యన్ ॥౩॥ ఇయంసాలక్యతేలంకాపురీరావణపాలితా । సాసురోరగగంధర్వైరమరైరపిదుజాయా ॥ కార్యసిద్ధింపు
రస్కృత్యమంత్రయద్వంవినిణయే । నిత్యంసన్నిహితోహ్యత్రైరావణోరాక్షసాధిపః ॥౪॥ తథాతేషుబ్రువాణేషు
రావణావరజోబ్రహ్మీత్ । వాక్యమగ్రామ్యపదవత్పుష్కలాథంవిభీషణః ॥౫॥ అనలశ్శరభశ్చైవసంపాతిఃప్రఘనస్త
థా । గత్వాలంకాంమమామాత్యాఃపురీంపునరిహగతాః ॥ భూత్వాశకునయస్సర్వేప్రవిష్టాశ్చరిపోర్బలం । విధానంవి
హితంయదృతద్వైష్టాసముపస్థితాః ॥సంవిధానంయదాహుస్తేరావణస్యమరాత్మనః । రామతచ్ఛ్రీవతస్సర్వంయథా
తత్త్వేనమేశ్యణ ॥౬॥ పూర్వంప్రహస్తస్సబలోద్వారిమాసాద్యతివృత్తి । దక్షిణంచమహావీర్యమహాపాశ్వనామహేంద్రా
దరౌ ॥౧౦॥ ఇంద్రజిత్పశ్చిమద్వారంరాక్షసైర్బహుభివృతః । పట్టసాసిధనుష్కృష్ణాశ్శూలముద్గరపాణిభిః ॥ నానా
ప్రహరణైశ్శూరైరావృతోరావణాత్తజః ॥౧౧॥ రాక్షసానాంసహస్రైస్తుబహుభిశ్శస్త్రపాణిభిః ॥ యుక్తఃపరమసంవి
గ్నోరాక్షసైర్బహుభివృతః । ఉత్తరంసగరద్వారంరావణస్వయమాస్థితః ॥౧౩॥ విరూపాక్షస్తుమహాతాశూలఖడ్గధ

రయుక్తం - వీడితఇతి - స్వీపదేశవైఖల్యాదిభావః ॥౧౪॥ జయేతి - యథోచితమితి - ప్రత్యుత్థానాదిశేభావః ॥౧౫॥ రావణఇతి - మంత్రయ
త్వాకతావ్యంవిచార్య - విమృశ్యనిశ్చిత్య ॥౧౬॥ సఇతి - వ్యాదిదేశ-రాక్షసాద్యేశిశేషః ॥౧౭॥ పశ్చిమాయామితి - స్పష్టః ॥౧౮॥ ఉత్తరస్యామితి -
భవిష్యామిత్వసంతరమితికరణంద్రవ్యవృత్తి ॥౧౯॥ రాక్షసమితి - మధ్యమేగుల్పఇతి ॥ గుల్మోనామనగరమధ్యచైత్యస్థానం ॥౨౦॥ ఏవమితి - విధానం
రక్షణసంవిధానం ॥౨౧॥ విసజాయామాసేతి - పుష్కలంసమగ్రం ॥౨౨॥ ఇతిశ్రీగోకండరాజవిరచితే - శ్రీరామాయణభూషణై-రత్నకీరీటాఖ్యా
నే - యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానే - షట్తింశస్సర్గః . ***** ఆథరామన్యసేనాగు వివిధానంసప్రతింశే - నరవానరత్వాద్యన్లోకత్రయమే
కాన్వయం । సహదాయాదఃసహాంధవః - దాయాదౌశుతదాంధవావిత్యమరః । ఇదంవిశేషణంసర్వత్రయథాహామస్తేతి - అమిత్రవిషయం
శత్రుదేశంసమర్థయకామంత్రయక ॥౩॥ గజఇతి - సమర్థయకామంత్రయక - అథభావలక్ష్యం ॥౪॥ అపరిచారప్రకారమేవాహాఇయమిత్యా
దినా ॥ సాహసుమతాపూర్వముక్తా - కార్యసిద్ధివిజయసిద్ధిం - పుగ్గళ్యప్రధానీకృత్య - వినిర్ణయేనిమిత్రైమంత్రయద్వం - విజయసాధకకా
ర్యనిర్ణయాయమంత్రఃప్రవర్త్యతామిత్యర్థః ॥౫॥ తథేతి - అగ్రామ్యపదవత్పుష్కలతపదవత్ - సర్వేషాంస్ఫుటప్రతిపత్తయైస్వదేశభాషాపద
రహితముక్తవానిత్యర్థః ॥౬॥ అనలఇత్యాద్యన్లోకత్రయం । విధానంసగరరక్షణసంవిధానం - తేదురాత్మనోరావణస్యయత్నంవిధానమాహుః - త
ద్యథాతత్త్వేనయాథార్థ్యేన - బ్రువతఃమేమత్తఃశ్యణ ॥౭॥ పూర్వమితి - స్పష్టః ॥౧౦॥ ఇంద్రజిదితి - పట్టసాసిధనుష్కృష్ణాశ్శూలముద్గరపాణిభిః
హుభీరాక్షసైఃప్రధానరాక్షసైర్బహుభివృతః - నానాప్రహరణైఃశూరైరావృతః - రావణాత్తజఃఇంద్రజిత్పశ్చిమంద్వారం - అసాద్యతివృత్తిమృత్యువృత్తే
౧౧॥ రాక్షసానామిత్యాది - అసంవిగ్నఃఅకంపితహృదయఃరాక్షసైఃప్రధానభూతైః ॥౧౩॥ విరూపాక్షస్త్రితి - బలేనసేనయా - రాక్షసైః - ము

బంధః ॥౧౩॥౧౪॥ ఉత్తరస్యామితి - స్వయంచాత్రభవిష్యామిత్వత్ర ఇతికరణంద్రవ్యవృత్తి ॥౧౫॥౨౨॥ ఇతిశ్రీమహావిరత్తీర్థవిరచితాయాం -
శ్రీయుద్ధకాండవ్యాఖ్యానాయం - షట్తింశస్సర్గః . ***** ౧౪ ॥ సుషేణఇతి - సహదాయాదః - సబంధవగః ॥ గజఇతి - అమిత్ర
విషయం - శత్రుదేశం - సమర్థయకామంత్రయక ॥౩॥ ఇయమితి - యాదురాసదేతిశూయతే - సేయంలంకేత్యర్థః ॥ కార్యసిద్ధిమితి - కార్యసి
ద్ధింపురస్కృత్య - వినిణయేనిమిత్రైమంత్రయద్వం - శత్రుహననకార్యనిశ్చయాయమంత్రఃక్రియతామిత్యర్థః ॥౫॥ తథేతి - అగ్రామ్యపదవత్ అగ్రా
మ్యుద్ధపదవత్ ॥౬॥ భూత్యేతి - విధానంలంకారక్షణం ॥౭॥౧౪॥ ఏతానితి - గుల్మగణా ॥౧౫॥ గజానామితి - గజానాంగజమౌధినాం

నుష్టతా | బలేనరాక్షసైస్సృగ్గణంమధ్యమంగుల్లమాస్థితః || ౧౦౮ || ఏతానేవంవిధాన్ గుల్మకాలంకాయాంసముదీక్ష్యతే |
 మామకాస్సచివాస్సగ్నేఘ్నశ్శీఘ్రిమిహగతాః || ౧౦౯ || గజానాంచసహస్రంచరథానామయతంపురే | హయానామ
 యతేద్వేచసాగ్రకోటిఃపరక్షసాం || విక్రాంతాబలవంతశ్చసంయుగేష్వాతతాయినః | ఇష్టారాక్షసరాజస్యైత్యమే
 తేశాచరాః || ౧౧౦ || ఏకైకస్యాత్రయద్ధాభేరాక్షసస్యవిశాంపతే | పరివారస్సహస్రాణాంసహస్రమపతిష్ఠతే ||
 ౧౧౧ || ఏతాంప్రవృత్తింలంకాయాంమంత్రిప్రోక్తాంవిభీషణః | ఏవమక్వామహాబాహూరాక్షసాంస్తానదర్శయత్ || ౧౧౨ ||
 'కాయాంసవివైస్సర్వాం రామాయప్రత్యవేదయత్ || ౧౧౩ || రామంకమలపత్రాక్షమిదముత్తరమబ్రవీత్ || రావ
 ణావరజశ్చీమాకారామప్రియచికిర్షయా | కుచేరంతుయదారామరావణఃప్రత్యయుధ్యత || షష్టిశ్చతసహస్రాణితదాని
 ర్యాంతిరాక్షసాః | పరాక్రమేణవీర్యేణతేజసానత్వగౌరవాత్ || సదృశాయేత్రదర్శేణరావణస్యదురాత్మనః || ౧౧౪ ||
 అత్రమన్యర్నకతఃవోరోషయేత్వాంసభీషయే || సవభోహ్యసివీర్యేణసురాణామపిగ్రహే || ౧౧౫ || తద్భవాంశ్చ
 తురంగేణబలేనమహతావృతః | పూర్వహృదంవాసగానీకంనిర్మథివ్యసిరావణం || ౧౧౬ || రావణావరజేవాక్యమేవం
 బువివతిరాఘవః || శత్రూణాంప్రతిఘాతాథమిదంవచనమబ్రవీత్ || ౧౧౭ || పూర్వద్వారేతులంకాయానీలోవాసర
 పుంగవః || ప్రహస్తప్రీతియోద్ధాస్యాద్వానరైర్బహుభివృతః || ౧౧౮ || ఆంగదోవాలిపుత్రస్త్రుబలేనమహతావృతః |
 దక్షిణేబాధతాంద్వారేమహాపాశ్వమహేందరౌ || ౧౧౯ || హనుమాపశ్చిమద్వారంఃపీడ్యపవనాత్మజః |
 ప్రవిశత్స్వప్రమేయాత్కబహుభిఃకపిభివృతః || ౧౨౦ || దైత్యదానవసంఘానామృషీణాంచమహాత్మనాం | వి
 ప్రకారప్రియఃక్షుద్రోవరదానబలాన్వితః | పరిక్రామతియస్సర్వాలోకాకాసంతాపయప్రజాః || తస్యాహంరా

వైశ్యః || ౧౨౧ || ఏతానితి || గుల్మకాలేనాః - గుల్మైరుక్ స్తంబసేనాస్థితమరః || ౧౨౨ || గజానామిత్యాది - గజానాంగజయూధినాం - రథానాంచ
 యానామిత్యత్రాప్యేవంప్రప్తవ్యం - హయానాంసాగ్రకోటిఃద్వేతయతేచేత్యన్వయః - ఏతేఏతావంతః - యద్వాగజానామిత్యాదిశబ్దాగజాదివ
 రాః - ఏవమ త్రోత్రరాగికసంభోధ్యతే - హయానాంద్వేతయతే - రక్షసాంసాగ్రకోటిఃపూర్ణాకోటిః - ఏతే - రావణస్యేష్టాఅంతరంగాః -
 స్వసేవినఃత్యర్థః - అతతాయినః - కూర్రాజిత్యర్థః || ౧౨౩ || ఏకైకస్యేతి | అత్రరాక్షసేషుఏకైకస్యరాక్షసస్యసహస్రాణాంసహస్రందశలక్షసంఖ్య
 విష్టఃపరివారః - ఇదానీయద్ధాభేయద్ధనిమిత్రంఉపతిష్ఠతేత్యన్వయః || ౧౨౪ || ఏతామితిసాధకాః || తామంత్రిభూతా - దర్శనానంత
 రం - సచివైః ప్రయోజ్యకర్తృభిః - లంకాయాంసర్వాంప్రవృత్తిమిత్యనుషజ్యతే - రామాయప్రత్యవేదయత్ - సచివైరపితంవృత్తాంశమావేగయ
 తిత్యర్థః || ౧౨౫ || రామమిత్యాదిశ్లోకత్రయం || ఉత్తరంఆనంతరవక్తవ్యం - దిగ్విజయకాలికబలాదాధునికబలవధికమితికథయితుంపూర్వబలంప
 రిగణయతికుచేరమితి - నిర్మాంత్రినిర్మయః - పరాక్రమేణపరాభిభవనసామర్థ్యేన - వీర్యేణయద్ధైర్యయమవికృతత్వేన - తేజసాప్రతాపేన - సత్వ
 గౌరవాత్ దైర్యాతిశయేనేత్యర్థః - దర్శేణచ - రావణస్యఅత్రయేసదృశస్తాదృశారాక్షసాశిహార్యేణాన్వయః || ౧౨౬ || స్వామిగన్నిధౌశ
 త్రుబలవర్జనమయ క్తమిత్యాశంక్యపరివారతి - అత్రేతి | అత్రబలవర్ణనేసతి - మన్యఃకోధః - నకర్తవ్యః - రోషయేశక్రూనిరసనాయరోషముత్పాద
 యే - నభీషయేశక్రూబలవర్ణనసభీతిముత్పాదయే - రోషోత్పాదనస్యఫలమాహ - సమర్థాపీతి || ౧౨౭ || తదితి | తత్ రాక్షసబలస్యపూర్వభావత్ - మ
 హతాబలేనవృతోభవానపి - చతురంగేణరావణసేనావచ్చతురవయవేన - పూర్వహృదివిజయ - నిర్మథివ్యసిమధ్యమపురుషత్వమార్గం - చతురంగకా
 ర్యకరత్వాచ్చతురంగత్వమిత్యన్వయః || ౧౨౮ || రావణేతి | ప్రతిఘాతార్థంప్రతిక్రియార్థం || ౧౨౯ || పూర్వైతి | పూర్వద్వారై - స్థిత్యైశేషః || ౧౩౦ ||
 ఆంగదశ్చ || స్పష్టః || ౧౩౧ || హనుమానితి | అప్రమేయాత్కైతి - మాయావిషంధ్రజితోయమేవాహాఇతిభావః || ౧౩౨ || స్వస్యచోత్తరద్వార
 నిరోధహేతుమాహ - దైత్యదానవేత్యాదిశ్లోకత్రయం | విప్రకారప్రియఃప్రియవిప్రకారః - వాప్రియస్యేతిపూర్వనిపాతః - విప్రకారఃపీడా - క్షు

సహస్రంసన్నద్ధమితిశేషః - రథానాంరథినాంఅయతంతత్రాప్తి - సన్నద్ధమితిశేషః - హయానామయతేద్వేసన్నద్ధే - రక్షసాంసాగ్ర
 కోటిస్సన్నద్ధైత్యర్థః || ౧౩౩ || ౧౩౪ || ఏకైకస్యేతి | అత్రపరిగణితగజయోధిప్రభృతిచతుర్విధరాక్షసేషుఏకైకస్యరాక్షసస్య - సహస్రా
 నాంసహస్రంపరివారోయద్ధార్థముపతిష్ఠతే - ఉపతిష్ఠతీతిసంబంధః || ౧౩౫ || ఏతామితి | విభీషణఃమంత్రిప్రోక్తాం - లంకాయాంప్రవృత్తింఏవమ
 క్త్వాతాకరాక్షసామంత్రిక - అదర్శయదిత్యర్థః || లంకాయామితి | లంకాయాంసర్వాంప్రవృత్తిమితిశేషః - సచివైరైవమంత్రిభిః రామాయప్ర
 త్యవేదయత్ || ౧౩౬ || రామమితి | తతోరామమిదముత్తరమబ్రవీదితిసంబంధః || స్వాక్షమిదానీంతనబలంప్రభూతతరమితిజ్ఞాపయితుంతస్యపు
 రాకనబలస్య ఇయత్రామాహ - కుచేరంత్వితద్వాఖ్యాం || సత్వగౌరవాత్ దైర్యాతిశయేనఅత్రలంకాయాంస్థితాఇతిశేషః || ౧౩౭ || అత్రేతి | అత్ర
 రావణబలవణానవిషయేమన్యర్నకతఃవ్యః - రోషయేరోషముత్పాదయే - రోషోత్పాదనస్యఫలమాహ - సమర్థాపీతి || ౧౩౮ || తదితి | చతు
 రంగేణబలేన - చతురంగనిర్వాహ్యకార్యకరణసద్భవాద్వాసరబలస్యచతురంగత్వోక్తిః || ౧౩౯ || ౧౪౦ || పూర్వద్వారైతి | పూర్వద్వారైసీలస్త్రీ

క్షుసేంద్రస్యస్వయమేవవధేభృతః | ఉత్తరంసగరద్వారకుహంసామిత్రణాసహ || సీత్యాభిప్రవేత్సామిసబలోయ
త్రరావణః || ౩౧౪ || వానరేంద్రశ్చబలవాన్మతురాజశ్చపీర్వవాన్ || రాక్షసేంద్రానుజశ్చైవగుల్మోభవతుమధ్యమః || ౩౧౫ ||
ననైవమానుషంపంచకార్యంహరిభిరాహవే || ఏషాభవతుసంజ్ఞానోయుద్ధేస్త్రివానరేబలే | వానరావీవసశ్చిహ్నం
స్వజనేస్త్రిభవివ్యతి || ౩౧౬ || వయంతుమానుషేనైవసప్తయోత్యానుహేపరాన్ | అహమేవసహభ్రాతృభిశ్చైవ
మహాజనా || అత్తనాపంచమశ్చాయంసఖామమవిభీషణః || ౩౧౭ || సరామఃకృత్యసిద్ధ్యథామేవముక్త్యావిభీషణం ||
సువేలారోహణైబుద్ధిశ్చకారమతిమామతిం | రమణీయతరందృష్ట్వాసువేలస్యగిరేస్తటం || ౩౧౮ || తతస్తురామోమహ
తాబలేనప్రచ్ఛాద్యసర్వాంపుథిపీంమహాత్మా | ప్రహృష్టరూపోభిజగామలంకాంకృత్యామతింసోరివధేమహాత్మా || ౩౧౯ ||
ఇతిశ్రీమద్యుద్ధకాండే - సప్తత్రింశస్సర్గః.*****

సతుకృత్యాసువేలస్యమతిమారోహణంప్రతి | లక్ష్మణానుగతోరామస్సగ్రీవమిదమబ్రవీత్ || విభీషణంచధర్మజ్ఞ
మనురక్తంనిశాచరం | మంత్రజ్ఞంచవిధిజ్ఞంచశ్శత్రుయావరయాగిరా || ౨ || సువేలంసాధుశైలేంద్రమిమంధాతుశత్రైశ్చ
తం | అధ్యారోహమహేసర్వేవత్సామోత్రనిశామిమాం || ౩ || లంకాంచాలోకయిష్యామోనిలయంతవ్యరక్షసః | యే

ద్రక్షుద్రబుద్ధిః- ప్రజాస్థుతాపయన్-లోకాపరిక్రామతీత్యన్వయః- తస్యాహమిత్థోకేయత్రచ్చబ్దాధ్యాహారణాహంశబ్దస్వయనివాహః-
యోహంభృతఃనిశ్చితః- సోహంప్రవేత్సామీత్యన్వయః- స్వయమేవఅద్యారేణ- యద్వా-తస్యాహమిత్థాధాంతమేకంచాక్యం- ఉత్తరమిత్యా
దిభిన్నంవాక్యం || ౩౧౪ || వానరేంద్రశ్చ || గుల్మోభవతుమధ్యమః-మధ్యమసేనాభవత్పితృభావః-బలవద్భావంరావణేంద్రజిద్భావ్యమధిష్ఠితయోరు
త్తరపశ్చిమయోమధ్యమగుల్మోభవత్పితృభావః || ౩౧౫ || ననైవేతి || సంజ్ఞాసంకేతః- ఆస్యప్రయోజనమాహ- వానరాశ్చి- నఃఅస్మాకం- వాన
రావీవాన్త్రికస్వజనేచిహ్నంభవివ్యతి- అస్మాకంవానరత్వమేవాత్మీయస్వజ్ఞాపకంభవివ్యతీత్యభావః- యదివానరాఅపికామరూపధారణేనయు
ధ్యేయః- రాక్షసానామపితాదృశత్వాదాత్మపరవివేకోనస్యాత్- వానరత్వంతుజభున్వృతయానతేభజిష్యంతీతిభావః- ఇదానీంమానుషరూపప
రిగ్రహప్రతిషేధసామధ్యే-దితఃపూర్వంమానుషరూపంపరిగృహ్యస్థితాశ్చిగమ్యతే || ౩౧౬ || వయంతితి || మానుషేణమనుష్యసంబంధినా-రూపే
ణైతిశేషః- విభీషణాదీనామపిమానుషరూపసంస్థానసాదృశ్యాదేవముచ్యతే || ౩౧౭ || సరామఇత్యాదిసాధాన్లోకవీకాన్వయః || కృత్యసిద్ధ్యర్థం-
కార్యసిద్ధ్యర్థం-సువేలారోహణైవిషయే- బుద్ధిఃబుద్ధిమాన్మతుభ్లోపఆర్జవః-మతింఇచ్ఛాం- సువేలారోహణైబుద్ధిచకారమతిమాన్మతిమతిచ
పాతః-సువేలారోహణైబుద్ధిమేవమతిచకార- నాన్యామిత్త్యర్థః- ఆరోహణేచ్ఛామేతుమాహ- రమణీయతరమితి- సాందర్యావలోకనమేవత
దారోహణమేతుంకాప్రాప్తిః-అతఏవలంకోపరోధాయావరోహణంవత్సృతి || ౩౧౮ || తతస్త్రితి || పృథివీంసువేలకటకభూమిం- మహాత్మా
మహాబుద్ధిః- ప్రహృష్టరూపఃఅతేదేనప్రహృష్టః- ప్రశంసాయోగరూపమ్-లంకాంలంకైశ్చదేశసువేలం-మహాత్మామహాభృతిరిద్వితీయమహత్త
శ్చదార్థః- అభిజగామఅరోహణాయేతిభావః || ౩౧౯ || ఇతిశ్రీగోవిందరాజవరచితే- శ్రీరామాయణభూషణే- రత్నకిరీటాఖ్యానే- యుద్ధకాండవ్యా
ఖ్యానే- సప్తత్రింశస్సర్గః*****అథలంకాదర్శనార్థంసువేలారోహణమప్రతింశే- సప్తత్రింశాద్విశ్లోకద్వయమేకాన్వయం || ధర్మ
జ్ఞత్వాదిస్సగ్రీవస్యాపివిశేషణం- సువేలోనామలంకాసమతుంగతాకోగిరివిశేషః- విధిజ్ఞంకార్యజ్ఞం || ౨ || సువేలమితి || చితంవ్యాప్తం- అధ్య
ారోహమహాలోక్యామః- అయంచసముద్రతరణాదివసప్రతాంతఃపూర్వంసంగ్రహేణోక్తః- అద్యసవిశేషముచ్యతే || ౩ || లంకామిత్యాద్విశ్లోక
ద్వయమేకాన్వయం || లంకాలోకంనెనిమిత్తమాహ- నిలయమితి- మేభాశ్యేతిసంబంధః- మరణాంతాయమరణరూపఫలాయ- తత్ప్రసిద్ధం-
వృక్షంధర్మశాస్త్రవిశిష్టస్వకులాచారః-కులంస్వకులాతశ్చయః-వితత్సర్వంభార్యాపహరణనివృత్తిపాతః-తన్నానీదిత్యర్థః | తస్మిన్సేనమేతునా

వృత్తిశిశేషః || ౨౧౪ || ౩౧౪ || వానరేంద్రశ్చ || గుల్మోభవతుమధ్యమః- బలవద్భావంరావణేంద్రజిద్భావ్యమధిష్ఠితయోరుత్తరపశ్చిమయోమ
త్త్యభవత్పితృభావప్రాయః || ౩౧౫ || ననైవేతి || సంజ్ఞాసంకేతః- కిమర్థమతలచానరాశ్చి- నఃఅస్మాకంవానరావీవఅన్త్రికస్వజనేచిహ్నంభవివ్యతి-
అస్మాకంవానరత్వమేవాత్మీయస్వజ్ఞాపకంభవివ్యతీత్యభావః- యదివానరాఅపికామరూపధారణేనయుధ్యేయః- రాక్షసానామపితాదృశత్వాదాత్మ
పరబలవివేకోనస్యాదితిభావః- వయమితి- మానుషేణమానుషరూపసంస్థానసాదృశ్యాదేవముచ్యతే || ౩౧౬ ||
౩౧౭ || సరామశ్చి || కృత్యసిద్ధ్యర్థంకృత్యంతకతావ్యమేవసిద్ధిప్రయోజనంయస్యతవిభీషణవిశేషణమిదం || సువేలేతి || సువేలారోహణైబుద్ధిశ్చకా
రమతిమాన్మతిం- సువేలారోహణేప్రవృత్తాబుద్ధిర్యస్యః-సువేలారోహణైబుద్ధిః- అలుక్తమామకం-మతిమాన్అగామిగోచరబుద్ధిమాన్-
మతిచకార- సువేలారోహణేచ్ఛాచకారత్యర్థః-బుద్ధిమితిద్వితీయాంతపాతేతు- సువేలారోహణేమతిమననాత్మికాంబుద్ధినిశ్చయత్మికాం
చకారత్యర్థః- యద్వాబుద్ధితాత్మలికరూపం-మతిచకారఅర్థనిర్ధారణరూపాంచకారత్యర్థః- అర్థనిర్ధారణంమతిరితిజ్ఞాన్ || ౩౧౮ || ౩౧౯ ||
ఇతిశ్రీమహావ్యవర్థిధివరచితాయాం- శ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యానాయాం- యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానాయాం- సప్తత్రింశస్సర్గః*****
విభీషణమితి || విధిజ్ఞంకార్యవిదం || ౨ || సువేలమితి || అధ్యారోహమహాలోక్యామహే || యేనేతి || మరణాంతాయ- మరణరూపఫలాయే

సమేమరణాంతాయమృతాభార్యదురాత్మనా॥ యేనధర్మో నవిజ్ఞాతోనతద్వృత్తంపలంతథా॥ రాక్షసాసీచయాబు
 ధ్ధాయేనతద్గహితంకృతం॥౫॥ తస్మిన్మేవతః తేరోషఃకీర్తితేరాక్షసాధమే॥ యస్యాపరాధాన్నిచస్యవధంద్రత్యా
 మిరక్షసాం ॥౬॥ ఏకోహికురుతేపాపంకాలపాశవశంకతిః॥ నీచేనాత్మాపచారేణకులంతేనవివశ్యతి॥౭॥ ఎవంసంక్తుం
 త్రయస్తేనసక్రోధారావణంప్రతి॥ రామస్సవేలంవాసాయచిత్రసానుముపారుహత్ ॥౮॥ పృథతోలక్ష్మణశ్చైవనమన్వగ
 చ్చతోసమాహితః॥ సశరంచాపముద్యమ్యసుమహద్విక్రమేరతః॥ తమస్వరోహత్ మగ్నీవస్సామాత్యస్సవిభీషణః ॥౯౪॥
 హనుమానంగదోనీలోమైందోద్భవిదపవచ॥ గజోగవాక్షోగవయశ్శరభోగంభమాదనః॥ పనసఃకుముదశ్చైవహరోరం
 భశ్చయూధవః॥ జాంబవాంశ్చసుషేణశ్చబిరుషభశ్చమహామతిః॥ దుర్ముఖశ్చమహాతేజాస్తథాశతవతిఃకపిః॥ ఏతేచా
 న్యేచబహవోవానరాశ్శీఘ్రగామినః॥ తేవాయువేగప్రవణాస్తరగిరీగిరిచారిణః॥ అధ్యారోహంతశతశస్సవేలంయ
 త్రరాఘవః ॥౧౩౪॥ తేత్వదీఘేణకాలేనగిరిమారుహ్యసర్వతః॥ దదృశుశ్శిఖరేతస్యవిషక్తామివఖేచురీం ॥౧౩౫॥ తాం
 శుభాంప్రవరద్వారాంప్రాకారపరిశోభితాం॥ లంకాంరాక్షససంపూర్ణాందదృశుహారియూధపాః ॥౧౩౬॥ ప్రా
 కారచయసంస్థైశ్చతదానీలైర్నిశాచరైః॥దదృశుస్తేహరిశ్రేష్ఠాఃప్రాకారమపరంకృతం ॥౧౩౭॥ తేనృష్ట్యావానరాస్స
 ర్వేరాక్షసాన్యుద్ధకాంక్షిణః॥ముముచుర్వివిధాన్సదాంస్తత్రరామస్యపశ్యతః ॥౧౩౮॥ తతోస్తనగమత్సూర్యస్సం
 ధ్యయాన్రతిరంజితః॥ పూర్ణచంద్రప్రదీప్తాచక్షుపాసమభివతతే ॥౧౩౯॥ తతస్సరామోహరివాహినీవతిర్విభీషణేనప్ర
 తినంద్యసతకృతః॥ సలక్ష్మణాయూధపయూధసంవృతస్సవేలంపృష్ఠేనృవసద్యథాసుఖం॥౧౪౦॥ ఇతిశ్రీమద్యుద్ధకాండే
 అష్టత్రింశస్సర్గాః*****తాంరాత్రిముషితాస్తత్రసువేలేహరిపుంగవాః॥ లం
 కాయాందదృశుర్వీరావనాన్యవవసానిచ॥౧॥ సమసౌమ్యానిరమ్యాణివిశాలాన్యాయతానిచ॥ దృష్టిగమ్యాణితేనృష్ట్యా
 బభూవుర్జాణవిష్టయాః ॥౨॥ చంపకాశోకపున్నాగపాలతాలసమాకులా॥ తమాలవపసంభన్నానాగమాలాసమావృ

కృతమిత్యత్రాహరాక్షస్యేతి- తద్భార్యపహరణం ॥౫॥ ఏతాదృశస్థనిలయదర్శనేకింఫలంతత్రాహ-తస్మిన్నితి ॥ వతఃతేజఃకృత్యతే- తస్మాత్
 న్నాత్రవధేయత్వః క్రియతామిత్యత్రాహ- యస్యేతి॥౬॥ అన్యస్యదోషేణాన్యవధఃకిమర్థంక్రియతామిత్యత్రాహ-ఏకశతి॥ ఏకఃపాపకురుతే-నీచే
 నతేనకత్రాహ- అత్తాపచారేణతద్దోషోకారణేనకులంతత్సంగబంధినస్సర్వైవపశ్యంతి ॥౭॥ ఏకమితి॥ సంకుంత్రయకవదక- ఉపారుహత్ ఉ
 పారుహత్ ॥౮॥ పృథతత్యాదిసార్థశ్లోకః॥ శుసమాహితః సావధానః ॥౯॥ సామాత్యఇత్యుక్తంనివృతోతి॥ హనుమానిత్యాదిచతుష్టాకీ ॥
 హనుమానిత్యపదగుక్త్యారామలక్ష్మణాపద్భ్యామేవారూఢావిగిగమ్యతే- తేప్రసిద్ధాః- ఏతేవాన్యేచ- వాయువేగప్రవణాఃవాయువేగేనగచ్ఛం
 తః- పుష్కగతావిధాతోబహుళగ్రహణాత్కతఃరియోట్- ఆతఏవశీఘ్రగామినస్సంతః అధ్యారోహంత ॥౧౩౪॥ తేవ్రితి॥ తేరామాదయః
 తస్యప్రసిద్ధస్యత్రీకుటాస్య- ఖేనిషక్తాం ఆకాశేలంబమానామివస్థితాం- పురీలంకాంసర్వతోదదృశుః ॥౧౩౫॥ వానరాశ్చదదృశురిత్యాహ-తా
 మితి॥ స్పష్టః ॥౧౩౬॥ ప్రాకారేతి॥ ప్రాకారస్యచయఃవప్రం- తత్రస్థితైః-స్యాచ్చయోవప్రమస్త్రీయామిత్యనురః ॥౧౩౭॥ తశ్చితి॥ స్పష్టః॥
 ౧౩౮॥ తతశ్చితి॥ ప్రతిరంజితఃరక్తవర్ణీకృతః- పూర్ణచంద్రప్రదీప్తే- అనేనపౌణమాస్యాంస్తునేలారోహణమిష్యుక్త- ప్రభవాయాంయు
 ధ్ధారంభఇత్యాచుః- యద్వాపూర్ణచంద్రతుల్యప్రదీపవతీతివార్థః- సంభవంతిహివాగరసేనాయామపిప్రకాశార్థమారోపితాదీపాః ॥౧౩౯॥
 తతశ్చితి॥వాహినీసతిఃవానరసేనానిర్యావకః ॥౧౪౦॥ ఇతిశ్రీగోకంఠరాజవిరచితే- శ్రీరామాయణభూషణై-రత్నకరీటాఖ్యానే- యుద్ధకాండ
 వ్యాఖ్యానే-అష్టత్రింశస్సర్గః-అధలంకాదర్శనమేకోనచత్వారింశే-తామితి॥ తాంరాత్రిమిత్యత్యంతసంయోగేద్వితీయా- దదృ
 శుఃప్రాతరితీసిద్ధం- వసానిఅకృత్రిమాణి- ఉపవసానికృత్రిమాణి ॥౧॥సమేతి॥ సమానిచతానిసామ్యానిచసమసామ్యాని- నిమ్నైస్తతత్వరహి
 తానిన్నిగ్ధానిచేత్సర్థః- అతఏవరమ్యాణిరమణీయాని- విశాలానివిపులాని- అయతానిద్విర్భాణి- దృష్టిగమ్యాణినయనాకషణాని- వనాన్యవవ
 నానిచేత్సాన్యవ్యయః ॥౨॥ చంపకేత్వాదిశ్లోకచతష్టయమేకాన్వయం॥ నాగమాలానాగకేసరమాలా-హింతాలైరిత్యాది- ఉపలక్షితీతిశే
 త్యర్థః- యేనేతి- నీచయాకూరయా రాక్షసాంరాక్షససంబంధినాన్యబుద్ధ్యాపాతునా-యేనరావణేన- ధర్మాదికంసజ్ఞాతం-తేనతస్కులంగర్హి
 తమితిసంబంధః ॥౫॥౯౪॥ హనుమానితి॥ వాయువేగప్రవణాః వాయువేగగతయః- పుష్కగతావిధాతోఃపాపం ॥౧౩౪॥ తశ్చితి॥ తస్య
 ప్రసిద్ధస్యత్రీకుటాద్యేః శిఖరైరిషక్తాంభేచరంతిమివస్థితాంపురీందదృశురితినంబంధః ॥౧౩౫॥ ౧౩౬॥ ప్రాకారేతి॥ ప్రాకారచయసంస్థైః-
 ప్రాకారస్యచయోవప్రం- తత్రసంస్థైః- నీలైర్నిశాచరైః కృతమపరంప్రాకారమివదదృశుః- ప్రాకారచయస్థాన్నిశాచరాప్రాకారబు
 ధ్ధావదృశుతత్వర్థః ॥౧౩౭॥౧౩౮॥ తతశ్చితి॥ పూణచంద్రప్రదీప్తేతిరశేషణాత్పునేలారోహణం పౌణమాస్యామిత్యవగమ్యతే-తేనప్రతిపది
 యుద్ధారంభః॥ఇ-శ్రీమహేశ్వరతీర్థవిరచితాయాం-శ్రీరామాయణతత్పదీపికాఖ్యాయాం-యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానాంఅష్టత్రింశస్సర్గః-అ

౧॥ సమసౌమ్యానిః॥ సమసౌమ్యానిసమానిసామ్యానీత్యర్థః- దైఘ్యేవిశాంతైస్సమానిజష్టమృగాద్యుపద్రవణాహిత్యేనసామ్యానీతియా

తా॥ హింతాలైరర్జునైః పైస్సప్తపక్షైశ్చపుష్పితైః । తిలకైఃకణికారైశ్చపాటలైశ్చసమంతతః ॥ శుశుభేపుష్పితాద్రైశ్చలతాపరిగతైఃమైః । లంకాబహువిరైర్దివ్యైర్యథేంద్రస్యామరావతీ ॥ విచిత్రకుసుమోపేతైరక్రకోమశఃపల్లవైః । శొద్ధైశ్చతథానీతైశ్చిత్రాభిర్వనరాజిభిః ॥౬॥ గంధాఢ్యాన్యభిరమ్యాణిపుష్పాణిచఫలానిచ । ధారయంత్యగమాస్తత్రభూషణానీవమానవాః ॥౭॥ తచ్చైత్రరథసంకాశంమనోజ్ఞంనందనోపమం । వనంసర్వతుకంకరమ్యంశుశుభేషట్పదాయుతం ॥౮॥ నహ్యూహకోయష్టినుకైస్సృత్యచానైశ్చబహిఃభిః । రుతంపరభృతానాంచశుశ్రీపుర్వననిర్భూరే ॥౯॥ నిత్యమత్తవిహంగానిభ్రమరాచరితానిచ । కోకిలాకులపండానివిహంగాభిరుతానిచ ॥భృంగరాజాభిగీతానిభ్రమరైఃస్సేవితానిచ । కోణాలకవిఘ్నస్థానిసారసాభిరుతానిచ । వివిశుస్తేతతస్తానివనాన్యపవనానిచ । హృష్టాఃప్రముదితావీరాఃహరియః కామరూపిణః ॥౧౦॥ తేషాంప్రవిశ తాంతత్రవానరాణాంమహాజనాం । పుష్పసంసర్గమరభిర్వహాఘ్రాణసుఖోలః ॥౧౧॥ అశ్వేతుహరివీరాణాంయూధాన్నిమగ్ర్యయాధపాః । మగ్రీవేణాభ్యశుజ్ఞాతాలంకాంజన్తుఃపతాకినీం ॥ విత్రాసయంతోవిహంగాస్తానయంతోన్యగద్విపాక ॥ కంపయంతశ్చతాంలంకాంనాదైస్తేనదతాంవరాః ॥ కుర్వంతస్తేమహావేగామహీంచరణవీచితాం ॥౧౨॥ రజశ్చనహనైవోద్వేగంజగామచరణోద్ధితం ॥౧౩॥ ఋత్యుస్సంహావరాహశ్చమహిషాచారణామృగాః ॥ తేనశద్దేనవిత్రస్తజన్తుర్భీతాదిశోదశ ॥౧౪॥ శిఖరంతత్త్రికూటస్యచాంశువైకందివిస్ఫుళం । సమంతాత్పుష్పసంఘన్నంమహారజతసన్నిభం ॥ శతయోజనవిస్తీర్ణంవిమలంచారుదర్శనం । క్షణ్యంత్రీమన్తహచ్చైవమహ్నిపంశకునైరపిమనసాపిమరారోహంకింపునఃకర్మణాజనైః ॥౧౫॥ నివిష్టాతత్రశిఖరేలంకారావణపాలితా ॥ శతయోజనవిస్తీర్ణాత్రింశద్యోజనమాయతా । సాపురీగోపురైరుచ్చైఃపాండురాంబుదసన్నిభైః ॥ కాంచనేచసాలేనరాజతేనచశోభితా । ప్రాసాదైశ్చవిమానైశ్చలంకాపరమభూషితా ॥ ఘనైరివాతపాపాయే మధ్యమంవైష్ణవంపదం । యస్యాంస్తంభసహస్రేణప్రాసాదస్సమలంకృతః ॥ కైలాసశిఖరాకారోద్భవశ్చతేభ

పః- దివ్యైఃపాదాదిభిః- ఆత్మాప్యపలక్షితేశేషః- విచిత్రేత్యాదిపదవ్యయమపిచివ్యమృమవిశేషణం- శొద్ధైశ్చతాదావపుష్పపలక్షణైశ్చ తియా- లంకాశబ్దశ్చాత్మపేలపరః- ఉత్తరత్రవానరప్రవేశోక్తైః- శుశుభేభమానాద్యశ్చతత్త్వవ్యయః ॥౬॥గంధేతి॥తత్రవ సేషమధారయంతి ఆధారయన్-అగమాఃవృక్షాః ॥౭॥ తచ్చైత్రేతి॥సర్వేయుతవోయస్త్రితత్సర్వత్వకం-శేషాద్విభాషేతికప్రత్యయః-పట్పదాయుతంపట్పదైరాస మ్మతాద్యుతం ॥౮॥ నహ్యూహేతి॥వననిర్భూరే-నహ్యూహైః- కోయష్టినుకైః- జలకుక్కుటవిశేషైః- సృత్యమానైః- సృత్యద్భిః- బహిః-నైశ్చసహితానాం- పరభృతానాంరుతాభక్తుప్రతియోజనా ॥౯॥ వనరామణీయకాకృష్టాస్త్రవివిధరిత్యాహ- నిత్యేత్యాదినా- కామరూపిణశ్చత్యంశేనశ్లోకత్రయేణ ॥ విహంగావక్ష్యమాణకోకిలాదివర్తిరిక్తాః- పండాఃవృక్షసమూహాః- విహంగభృంగసంచారస్యతన్నాదస్యచవనశోభాహేతుత్వాత్తత్సంచారముక్తాతన్నాదమాహ- విహగేత్యాదినా- విహగానామభిరుతయేషుతానివిహగాభిరుతాని- ఏవముత్తరత్రాపివిగ్రహాః- కోణాలకఃఖంజనః- సారసాభిరుతానీత్యనేనవనాదీనాంసరస్సమీపవతికత్వముక్తం- హృష్టాఃపుశకితాః- ప్రముదితాఃసంతుష్టాః- వీరాఃశత్రువనప్రవేశేసినిర్భయాః- కామరూపిణఃసూక్ష్మవిపులప్రవేశాదుగుణజస్థూలసూక్ష్మశరీరవంశః ॥౧౦॥ తేషామితి॥స్పష్టః ॥౧౧॥అశ్వేర్దివ్యాదిసార్థశ్లోకద్వయమేకాన్వయం॥స్పష్టం ॥౧౨॥రజశ్చేత్సర్వమేకంవాక్యం॥ చరణోద్ధితంవానరపాదాహతిజనితం-రజఃకోర్ధ్వంజగామ- ఉద్ధితమిత్సర్వం॥౧౩॥ఋత్యుశ్చైత్రముక్తాదయోలంకావనవాసిన-భీతాఃదర్శనాదేవభీతాః- తేనశద్దేనవిత్రస్తాఃవిశేషేణత్రస్తాఃదశదిశోజన్తుః యథాయథంజన్తురిత్యర్థః ॥౧౪॥ ఏవంత్రికూటస్యప్రసమశిఖరంసువేలాఖ్యముక్తావధ్యమశిఖరంవర్ణయతి-శిఖరంతత్యాదినా-సార్థశ్లోకద్వయమేకాన్వయం॥ తత్ప్రసిద్ధం-ప్రాంశు-పాశ్వేవతి-శిఖరద్వయాపేక్షయాఉన్నతం- ఏకంత్రివిధీయ-మధ్యమమిత్సర్వం-స్పృశతీతిస్పృశం-ఇగు పథలక్షణఃకప్రత్యయః- సమంతాత్పుష్పసంఘన్నం-ఆతఏవమహారజతసన్నిభం- పృథురజితసన్నిభం- యద్వాసువణకాసన్నిభమితిస్వరూపోక్తిః- చారుదర్శనంసుందరదర్శనం- ఏవంఘాతంశిఖరంతబృశ్యతేత్యధ్యాహరః ॥౧౫॥ నివిష్టేత్యాదిశ్లోకపంచకమేకాన్వయం॥సాలేనప్రాకారేణ- ప్రాసాదైరితి- ప్రాసాదాదిలక్షణంప్రాగేవలిఖితం- ఆతపాపాయేవర్షారంభసమయే- మధ్యమంవైష్ణవంపదమితితీవక్రమావతారేత్రిభిఃపదైశ్చ-స్వవ-లోకక్రమేణమధ్యమపదేనాంతరిక్షంకాంతమితి ఆకాశమధ్యమంవైష్ణవంపదమిత్సర్వతే- యస్యామితి- ఉల్లిఖితావ్యాప్తువికా- చైత్యైతి-నగరమధ్యవత్పునంవైశ్యం-తత్రభవచ్ఛైత్యః- రాక్షసేంద్రస్యపురభూషణమిత్సర్వయః- యఃసమగ్రేణరక్షసాంశతేననిత్యంరక్ష్యతే-

వత్ ॥౬॥౭॥ తదితి॥ వనమితి- సర్వతుకం- సర్వేయుతవోయస్త్రితత్సర్వత్వకం ॥౮॥ నహ్యూహేతి॥ సృత్యమానైఃసృత్యద్భిః- బహిః-నైశ్చ- క్తం- వనంకుశభాతిసంబంధః ॥౯॥ నిత్యమితి॥కోకిలాకులపండానికోకిలాకులాష్టండావృక్షపండాదయేషుతాని ॥౧౦॥౧౧॥శిఖరమితి॥దివం- స్పృశతీతివిస్ఫుళం- సమంతాత్పుష్పసంఘన్నం- ఆతఏవమహారజతసన్నిభం- మహారజతంకాంచనం॥ కాంచనేనేతి॥ సాలేనప్రాకారేణ॥

మివోల్లిఖః । వైత్యస్సరాక్షసేంద్రస్యబభూవపురభూషణం ॥ బలేనరక్షసాంనిత్యంయస్సమగ్రేణరక్షతే! ౨౪॥ మ
 నోజ్ఞాంకాననవతీంపర్వతైరువశోభితాం ॥ నానాధాతువిచిత్రైశ్చక్షుద్యానైరువశోభితాం । నానావిహగసంఘుష్టాం
 నానామృగనిషేవితాం॥నానాకాననసంతానాంనానారాక్షససేవితాం॥ తాంసమృద్ధాంసమృద్ధాథాంలక్ష్మీవాకల
 త్కృణాగ్రజః॥ రావణస్యపురీంరామోదదర్శనమావానరైః॥ ౨౫॥ తాంమహాగృహసంబాధాంధృష్ట్యలక్ష్మణపూర్వ
 జః॥ సగరీమమరద్రఖ్యోవిప్రయంప్రాప్తవీర్యవా ॥౨౬॥ తాంరత్నపూర్ణాంబహుసంవిధానాంప్రాసాదమాలా
 భిరలంకృతాంచ॥ పురీంమహాయంత్రకవాటముఖ్యాందదర్శరామోమహతాబలేన॥ ౨౭॥ ఇతిశ్రీమద్యుద్ధకాండే. ఏకో
 నచత్వారింశస్సగః***** తతోరామస్సవేలాగ్రంయోజనద్వయమండలం । ఆరురో
 హససుగ్రీవోహరియుధవసంవృతః॥ ౧॥ స్థిత్యాముహూతాంతత్రైవిదిశోదశవిలోకయః॥ త్రికూటశిఖరేరమ్యేనిర్మి
 తాంవిశ్వకర్మణా॥దదర్శలంకాంసున్యస్తాంరమ్యకాననశోభితాం ॥ ౨॥ తస్యాంగోపురశృంగస్థంరాక్షసేంద్రందురాస
 దం॥ శ్వేతచామరపర్యంతంవిజయచ్చత్రశోభితం । రక్తచందనసంలిప్తంరత్నాభరణభూషితం ॥ నీలజీమూతసంకాశం
 హేమసంఛాదితాంబరం । ఐరావతవిమాణాగ్రైరుత్కృష్టప్రకిణవక్షసం ॥ శశలోహితరాగేణసంవీతంరక్తవాససా॥సం
 ధ్యాతపేనసంవీతంమేఘరాశిమివాంబరే ॥ ౬ ॥ పశ్యతాంవానరేంద్రాణాంరాఘవస్యాపిపశ్యతః । దర్శనాద్రాక్ష
 సేంద్రస్యసుగ్రీవస్సహసోత్థితః ॥ కోధవేగేనసంయుక్తస్సత్వేనచబలేనచ । అచలాగ్రదధోత్థాయఃపువేగోపురస్థ
 తే ॥౮॥ స్థిత్యాముహూతాంసంప్రేక్ష్యైర్భయేనాంతరాత్తనా । తృణీకృత్యవతద్రక్షఃసోబ్రవీత్పరుషంవచః॥౯॥ లోక
 నాథస్యరామస్యసఖాదాసోస్త్రీరాక్షస । నమయామోక్ష్యసేద్యత్వంపాథివేంద్రస్యతేజసా ॥ ౧౦ ॥ ఇత్యుక్తాన్వహ

యశ్చరాక్షసేంద్రస్యపురభూషణంబభూవస్తంభసహస్రేణసమలంకృతః - కైలాశశిఖరాకారః ఖముల్లిఖన్నివస్థితః వైత్యః సప్రాసాదఃయ
 స్యాంధృశ్యతేతాదృశీరావణపాలితత్వాదివిశేషణఃకీర్తనత్రశిఖరేనివిష్టులంకాఅదృశ్యతేత్యధ్యాహరణాన్వయః ॥ ౨౪॥ ఏవంవానరాణా
 మగ్రగతానాంలంకాదశకానముక్తవరామస్యాపితద్దర్శనమాహ- మనోజ్ఞామిత్యాదిశ్లోకత్రయమేకాన్వయం॥పర్వతైశ్చీడాశైతైః- నానాధాతు
 విచిత్రైరితిపర్వతవిశేషణం- ఉద్యానైశ్చృత్రిమవనైః- నానాకానసేతి- పూర్వంకాననవత్త్యముక్తం- అత్రతన్నాత్యమితిభిదా-సమృద్ధాం
 ఉన్నతాం- సమృద్ధాథాంసమృద్ధద్రవ్యాం- లక్ష్మీవాకనగరదర్శనఃప్రీతివికసితకాంతిః॥ ౨౫॥తామితి॥ అమరద్రఖ్యఃదేవసదృశః॥౨౬॥
 పునస్సంగహేణాహ-తామితి ॥ రత్నానిశ్రేష్ఠవస్త్రాని - సువిధానంరత్నణం ॥ ౨౭॥ ఇతిశ్రీగోవిందరాజురచితే - శ్రీరామాయణభూ
 షణే - రత్నైరీరిత్యాఖ్యానే - యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానే. ఏకోనచత్వారింశస్సగః. ***** తతోరామస్సవేలాగ్రంయోజనద్వయమండలం-
 అథశుగ్రీవరావణయోద్వేగంద్వయయుద్ధకథనంచత్వారింశే - ఆత్రప్రథమశ్లోకఃపూర్వోక్తానువాదః । తతఃఇతి ॥ యోజనద్వయమండలం-

యోజనద్వయవిస్తారమండలం॥౧॥ స్థిత్యేత్యాది॥సున్యస్తాంసుష్టునివేశితాం॥ ౨॥ తస్యామిత్యాదిసాధకశ్లోకత్రయమేకాన్వయం॥ఆత్రదశ
 శేత్యసమజ్యతే- శ్వేతేచామరేపర్యంతేపాశ్వకద్వయేయస్యసప్తేతచామరపర్యంతః - ఉభయతోఽపిష్టమాసచామరంత్కర్థం- విజయచ్చత్రంవి
 జయఘోషచచ్చత్రం- రత్నాభరణంపద్మరాగాభరణం- హేమసంఛాదితాంబరంతత్రతత్రఘోషవర్ణచిత్రాంబరం - ఘోషణః-ఘోషితాంబరమి
 తివాధః- ఉత్కృష్టప్రకిణవక్షసంఉపపాటకేణవక్షసం- ఉత్కృష్టస్యఉల్లిఖితస్యప్రకిణంవక్షసియస్యగతథేతివార్థః - శశలోహితరాగేణశశరు
 ధిరసమానరాగేణ- రక్తశబ్దవివరణమిదం- రక్తవాససాఉత్త్రీయేణ- సంవీతంపవీతం॥ ౬॥ హతంచరావణంసంఖ్యేదర్శనాదవధారయేతిరా
 మసన్నిధౌపూర్వంప్రతిజ్ఞాతవర్ధసాధయితవత్థితస్సుగ్రీవఇత్యాహ - పశ్యతామిత్యాదిసా॥ పశ్యతామిత్యనాదరేషష్టి- అత్రానాదరణమను
 క్త్యాగమనం-సప్తమృద్ధేషష్టిచా- దర్శనాద్దర్శనమాత్మాతే- కోధవేగేన- కథంమత్స్వామినోగ్రేస్వయంచాజోచరాణివృద్ధిదుగాత్తేతికోవా
 శయేనేత్యర్థః- సత్వేనమనోబలేన- బలేనకాయబలేన- పుష్టవే- గోపురముద్దిశ్యేతిశేషః॥ ౮॥ స్థిత్యేతి॥ గోపురస్థతేస్థిత్యేన్వయః- అంతరా
 త్తనామనసా॥ ౯॥లోకనాథస్యేతి- రామాభిప్రాయేణసఖా- వస్త్రతోదాసోస్త్రీతిభావః - మయామతః- బౌద్ధత్యంపరిహరతిపార్థివేంద్రస్య
 తేజసేతి॥ ౧౦॥ ఇత్యుక్త్యేతి॥ శుష్టుః ॥౧౧॥ సమీక్ష్యేతి॥ ఆయాంతం- శుగ్రీవమితిశేషః-పరోక్షంమమాసన్నిధానే-త్వంశుగ్రీవఃకోభనగ్రీవః-

ఘనైరితి॥ఆతపాపాయే - వమాకాకాలే - మధ్యమంవైష్ణవంపదం- ఆకాశం॥౨౭॥ ఇతిశ్రీమహేశ్వరతీర్థవిరచితాయాం. శ్రీరామాయణతత్వ
 దీపికాఖ్యాయాం - యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానాం - ఏకోనచత్వారింశస్సగః. ***** తతోరామస్సవేలాగ్రంయోజనద్వయమండలం-
 యోజనద్వయప్రమాణవిస్తారం॥ శ్వేతేతి॥ రక్తచందనమితి॥ హేమసంఛాదితాంబరం తత్రతత్రహేమచిత్రితాంబరం॥ ఉత్కృష్టప్రకిణవక్ష
 సం - ఉత్కృష్టాఉత్కృష్టాదితాఃకీణాః ప్రహరణిణాః వక్షసియస్యతం ॥ శశలోహితం - శశరుధిరం - ఏతాదృశవిశేషణఃవిష్టం రాక్షసేంద్రం
 దృష్ట్యేతిశేషః ॥ ౬ ॥ పశ్యతామితిశ్లోకద్వయమేకంచాక్యం ॥ పశ్యతామిత్యానాదనాదరేషష్టి - పుష్టవే - గోపురముద్దిశ్యేతిశేషః ॥ గోపు
 రస్థలఇత్యస్య- స్థిత్యేత్యత్రరణసంబంధః ॥౮॥౯॥ లోకనాథస్యేతి॥ రామాభిప్రాయేణసఖిత్యః-శుగ్రీవాభిప్రాయేణదాసత్వమితిభావః ॥౧౦॥

సోత్పత్త్యుపువేతస్యహోపరి | ఆకృష్టమకుటంచిత్రంపాతయిత్వాపతద్భువి || ౧౧ || సమీక్ష్యతూణామామాయాంతమాబ
భాషేనిశాచరః | సుగ్రీవస్త్యంపహంతుంమేహీనగ్రీవోభవిష్యతి || ౧౨ || ఇత్యుక్త్వాతాయతంతీప్రంబాహుభ్యామాక్షి
పత్తలే | కంతువత్తంసముత్థాయబాహుభ్యామాక్షిపద్ధరిః || ౧౩ || పరస్పరంస్వేదవిధిగ్ధాత్రోపరస్పరంశోణితదిగ్ధదే
హౌ | పరస్పరంశ్లిష్టనిరుద్ధచేప్రోపరస్పరంశాల్పలికింశుకాయథా || ముష్టిప్రహారైశ్చతలప్రహారైరరత్నిఘాతైశ్చకరా
గ్రహుతైః | తోచక్రతుర్యద్ధమసహ్యరూపంఘోరంవానరరాక్షసేంద్రా || ౧౪ || కృత్వానియుద్ధంభృశమగ్రవేగౌకా
లంఘిరంగోపురవేదిమధ్యేఉత్తిష్టచాక్షిప్యవిసవ్యదేహౌ పాదక్రమాద్గోపురవేదిలగ్నా || అన్యోన్యమావిధ్యవిలగ్నదే
హౌతాపేతతుస్సాలనిశాతమధ్యే || ౧౫ || ఉత్పేతతుఘాతలమస్పృశంతౌస్థిత్యాముహూతఽంత్యభినిశ్వసంతౌ || ఆ
లింగ్యచావల్లభ్యవబాహుయోక్తైః స్సంయోజయామాసతురాహవేతౌ || ౧౬ || సందంభశీత్రాజలసంప్రయుక్తాసంచేర
తుస్సంప్రతియుద్ధమాగ్రైః || శామాంలసింహావివజాతదర్పగజేంద్రప్రోతావివసంప్రయుక్తా || ౧౭ || సంహత్యచా
పీడ్యచతాపురోభ్యాంనిపేతతువైయుగపద్ధరణ్యాం || ఉద్యమ్యచాన్యోన్యమధిక్షిపంతౌ సంచక్రమాతేబహుయుద్ధమా
గ్రైః || ౧౮ || వ్యాయామశీత్రాబలసంప్రయుక్తాక్షమంతౌజగ్ధతురాశువీరౌ || బాహూత్తమైర్వారణవారణాభైర్ని
వారయంతౌవరవారణాభౌ || ౧౯ || చిరేణకాలేనతుసంప్రయుక్తాసంచేరతుర్మండలమాగ్రమాశు || ౨౦ || తౌపరస్పర

ప్రత్యుక్తుంతుహీనగ్రీవోభవిష్యసీత్యథః || ౧౨ || ఇత్యుక్త్వాతి || తలెగోపురతలే - ఆక్షిపత్ అపాతయత్ - కంతువత్సముత్థాయ - కంతుకవజ్ఞు టి
త్యుత్పత్త్యుద్ధరిః || ౧౩ || పరస్పరమిత్యాదిశ్లోకద్వయమేకాన్వయం || ఆరంభేదృఢపరీరంభేసేవనిక్తగాత్రౌ - తతఃఖరతరనఖతతేనశోణిత
విప్రశరీరా - తతోద్భూతాశ్లిష్టతయానిరుద్ధచేప్రోపివందౌ - తతఃపరస్పరత్యాగేకుశుమితశాల్పలికింశుకావివస్థితౌ - తోచానరరాక్షసేంద్రౌ -
ముష్టిప్రహారైః - ముష్టిసాంవృధాయాంతలప్రహారైః - తత్ప్రహారాః - అరత్నిఘాతైఃనిష్కనిష్టముష్టియుక్తప్రకోష్ఠప్రహారైః - అరత్నిఘాతైః
నిష్టేనముష్టిసేత్యమరః | తచ్ఛాధాయాంకరాగ్రహుతైః - అసహ్యరూపంత్యంతాసహ్యం - ప్రశంసాయాంరూపప్రశ్రియః - యుద్ధంచక్ర
తుః || ౧౪ || కృత్వాత్వాదిసార్థశ్లోకవికాన్వయః || నియుద్ధంపల్లయుద్ధంబాహుయుద్ధంబా - నియుద్ధంబాహుయుద్ధంసాధిత్వమరః | గోపురవేది
మధ్యేనిరంకాలనియుద్ధంకృత్వా అతఉత్తిష్ట్యపరస్పరమాధ్వఽంతీప్రాప్తౌ - ఆక్షిప్యఆకృష్ట - పరస్పరందేహావిసమ్యనివామ్య - పాదక్రమాత్పా
దవిన్యాసవిశేషాత్ - గోపురవేదిలగ్నా - పదాత్పదంపశ్చచ్చలిత్వాపునర్యుద్ధాథామవసరప్రతీతతయాగోపురవేదికాయాంనిశ్చలంస్థితావి
శ్చర్ధః - ఆవిధ్యబాహుభ్యాంసంవేష్ట్య - విలగ్నదేహాశ్లిష్టదేహాసంతౌ - సాలనిఖాతయోఃపాకారపరిఘయోమఽధ్యే - పేతతుః || ౧౫ || ఉ
త్పేతతురితి || లాఘవాతిశయేనఘాతలమస్పృశంతౌ - తతోముహూర్తంతూక్షింస్థిత్యాక్రమవశాదభినిశ్వసంతౌ - పునరాలింగ్యస్వ
యమేవస్వశరీరమాలింగ్య - ఆవల్లభ్యత్యుత్త - బాహుయోక్తైః బాహుపాతైః - సుయోజయామాసతుః - దేహవిత్తిశేషః - నిబిడంబబంధతు
రిత్యర్థః || ౧౬ || సందంభేతి || సందంభః అభినివేశః - శిశౌభ్యాసః - బలంశక్తిః - ఏతైస్సంప్రయుక్తాసంయుక్తాసంతౌ సంప్రతియుద్ధమాగ్రైః -
చాతుర్యేణపరస్పరగ్రహణానుకూలక్రమైరిత్యర్థః - సంప్రతితదానీమిత్యర్థః త్యేకే - శామాంలసింహాశాంలశ్యేష్టౌ - సంప్రయుక్తాసం
తౌ - గజేంద్రప్రోతాకలభౌ || ౧౭ || సంహత్యైతి || సంహత్యసంయోజ్య - ఉరోభ్యామన్యోన్యమపీడ్యధరణ్యాంయుగపద్ధిపేతతుః - అథఉద్య
మ్యఉద్ధృత్య - అధిక్షిపంతౌపాతయంతౌ - ఏవంబహుయుద్ధమాగ్రైః బహుయుద్ధప్రకారైః - సంచక్రమాతేసంచేరతుః || ౧౮ || వ్యాయామేతి ||
ఘోరభ్యాంశ్రేవజయాంయశ్చోభ్యాసోవ్యాయామః తద్రూపాయాశిశౌతద్యతేనతదతిశయేన - సంప్రయుక్తాసంయుక్తా - వార్యంతేవిధిరివా
రణాః ఆలానస్తంభాః - వారణవారణాభైః బాహూత్తమైః అన్యోన్యమాపనివారయంతావపిక్లమంత్రమం - నజగ్ధతుః || ౧౯ || చిరేణేత్యర్థః - చి
రేణకాలేనబహుకాలేనసంప్రయుక్తాయుధ్యమానౌతౌ - మండలమార్గంచక్రాకారమార్గం - చేరతుః చక్రతురిత్యర్థః - ఆయంచవత్ప్రమాణ
మార్గాంతరాణామప్ర్యవలక్షణం || ౨౦ || తదేవప్రపంచయతితావిత్యాదివా || పరస్పరమాసాద్య - అన్యోన్యసూచనేఅన్యోన్యహింసనై - యతౌ

౧౧ || సుగ్రీవఇతి || త్వంమేపహంతుంఅసన్నిధానే - సుగ్రీవః - శోభనగ్రీవః - ఇదానీంసన్నిధానేతు - హీనగ్రీవోభవిష్యసీత్యథః || ౧౨ || ఇతి
తి || కంతువత్సముత్థాయేతిసంబంధః || ౧౩ || పరస్పరమితి || శాల్పలికింశుకావివ || అరత్నిఘాతైః - నిష్కనిష్టముష్టియుక్తప్రకోష్ఠప్రహారైః ||
అసహ్యరూపంత్యంతాసహ్యం - ప్రశంసాయాంరూపప్రశ్రియః || ౧౪ || కృత్వేతి || నియుద్ధంబాహుయుద్ధం - విసమ్య - వివామ్య - పదక్రమాత్ పాదవి
న్యాసవిశేషాత్ || ౧౫ || ఉత్పేతతురితి || నిపాతానంతరం - లాఘవాతిశయేన - ఘాతలమస్పృశంతౌతాపేవోష్టుత్యతదనంతరంప్రమాత్ శ్రమవ
శాదభినిశ్వసంతౌ - ముహూర్తంతూక్షింస్థిత్యా - పునరావల్లభ్య - ఆలింగ్యచ - బాహుయోక్తైః బాహుపాతైః - పరస్పరంసంయోజయామాస
తుః - నిబిడంబబంధురిత్యర్థః || ౧౬ || సందంభేతి || సందంభాభినివేశః - శిశౌభ్యాసః - బలంశక్తిః - ఏతైస్సంయుక్తా || ౧౭ || వ్యాయామేతి ||
వ్యాయామశిశౌబలసంప్రయుక్తాయుద్ధసంచారాభ్యాసబలయక్తా - వారణవారణాభైః - వారణాగజాః - తేమాంవారణానిఆగ్రానితత
ద్యతైః - మండలమార్గంపాదభ్రమణవిశేషమార్గం - సంచేరతుః - మండలస్థలక్షణంధర తేనోక్తం * ఏకపాదప్రచారోయస్సచారిత్వభిధీయతే |

మా సాద్యయత్రావన్యోన్యసూదనే | మాజా రావివభక్షా భేదితస్థా తేముహుముహుః || ౨౦ || మండలానివిచిత్రాణి
స్థానానివిధానిచ | గోమూత్రకాణిచిత్రాణిగతప్రత్యాగతానిచ || తిరశ్చీనగతాన్యేవతథావక్రగతానిచ | పరిమోక్షం
ప్రహారాణాంవజానంపరిధావనం || అభిద్రవణమాప్తావమాప్తానంచసవిగ్రహం | పరావృత్తమపావృత్తమవద్రుతమవ
ప్లుతం || ఉపస్యస్తమపస్యస్తంయుద్ధమాగవిశారదా | తౌసంచేరతురనోన్యంవాసరేంద్రశ్చరావణః || ౨౧ || ఏతస్మిన్నం
తరేరక్షామాయాబలమథాత్మనః | ఆరభ్యముపసంపేదేజ్ఞాత్వాతంవాసరాధిపః || ఉత్పపాతతదాకాశంజితకాశీజితక్ష
మః | రావణస్థిరపవాత్రహారిరాజేనవంచితః || ౨౨ || అథహరివరగాధఃప్రాప్యసంగ్రామకీర్తింనిశిచరపతిమజౌయో

యత్నవంతౌ - భక్త్యత ఇతిభక్తఃభక్త్యద్రవ్యం - తదర్థేత్సన్నిమిత్తం - మార్జారాః - కిత్తస్థాతెవిశేషణతస్థతః - సమవప్రభృష్టస్థిత్యాత్మనేప
దం - భక్తగ్రహణదత్తావధానౌమార్జారావివశిష్టలంతస్థతురిత్కర్థః - ముహుర్ముహురిత్యనేసమధ్యేమధ్యేమండలాదిసంచారోవృజ్యతే || ౨౦ ||
మండలానిత్యాదివత్కుక్కురేకౌన్యయా || మండలానిపరిభ్రమణవిశేషా - యథాహభరతః || ఏకపాదప్రచారోయస్సచారితృభేదీయతే | ద్వి
పాదక్రమణయత్తుకరణంనామతద్భవేత్ || కరణానాంసమాయోగాత్థండమిత్యభిధీయతే | ఖండైశ్చ్రీభిశ్చతుర్భిర్వాసంయుక్తంమండలంభ
వేదితి || విచిత్రాణిసవ్యమపసవ్యంసవ్యాపసవ్యమథాభ్రమణమిత్యాదిభేదాద్విన్నాని - స్థానానివ్యాప్తుగింహాదిక్షల్యావస్థానానివైష్ణవాదిస్థా
నాని - పాదయోఃపూర్వాపరతిర్వగ్విక్షేపాదికానిన్యాసవిశేషాఃకీర్తియానత్ - తదాహభరతః || వైష్ణవంసమపాదంచవైశాఖంమండలంతథా |
ప్రత్యాబీధమథాబీధంస్థానాన్యేతానిషణ్ణుజామితి || పంచేధగసర్వదే - ఏమాంలక్షణాదికథనేగ్రంథగౌరవంస్వాదితన్నాదీయతే || గోమూత్ర
కాణిగోమూత్రసరణిసదృశానిగమనాని - గోమూత్రశబ్దాత్తదాకారగమనవాచకాన్తత్వభేదాత్తప్రత్యయః - గోమూత్రకాణాంచిత్రత్వంగమ
నాగమనాదిభేదాత్ - గతప్రత్యాగతానిఉపసర్పణాపసర్పణాని - ఏతేఉభయగతిప్రచారభేదాః తిరశ్చీనగతానితిర్వగమనాని - వక్రగతానిస
వ్యాపసవ్యసంచరణాని - పరిమోక్షంస్థానచాలనేనప్రహారాణాంమోక్షకరణం - వజానంప్రతిప్రయోగేనపరిహరణం - పరిధావనంఏకస్యతిష్ఠ
తస్సమంతాదస్యస్యగమనాగమనం - అభిద్రవణంఅభిముఖ్యేనశీఘ్రంగమనం - అస్థావంఅల్పాంగత్వానల్పాంగత్వాదిభిర్విసమ్యగమనం - ఈషద్గమ
నంవా - మందూకవద్గమమిత్యర్థః - అస్థానంచసవిగ్రహంవిగ్రహసహితమాస్థానం - విగ్రహ్యకేవలాసనంప్రగృహ్య - నిర్భయావస్థానమితివార్థః
పరావృత్తంపరాజ్ఞుభగమనం - అపావృత్తంస్థితైవపశ్చచ్ఛలనం - అవద్రుతం - జిఘృక్షయార్యశరీరం సంకుచ్ఛావనమ్యగమనం - అవప్లుతం ప్రతి
యోధిసంపాదేనప్రహతుః మధోముఖేనప్లవనం - ఉపస్యస్తంప్రతియోధిబాహుగ్రహణార్థంస్వభాహుప్రసారణం - అపస్యస్తంప్రతియోధిగ్ర
హణవంచనార్థంస్వభాహ్నోరపక్షేపణం - ఏవంఉద్గఃద్యావల్లశాస్త్రాదిమాపవశ్యతే - తత్తన్నివర్ణనేనితాంతంగ్రంథగౌరవంస్వాత్ అత
స్తదుపేక్ష్యతే || ౨౧ || ఏతస్మిన్నిత్యాదిష్టకద్వయమేకాన్యయం || అంతరేతవకాశే - మాయాబలంపరితోనేకరావణప్రవర్తనం - ఆరభ్యముపసం
పేదేకక్షమమపచక్రమే - తగమాయోపక్రమం - జితేనజయేనకాశతేప్రకాశతేఇతిజితకాశీ - రావణస్యమాయాబలోపక్రమఏవనిమాణ్యంయు
ధ్యమానస్యసూగ్రీవస్యజయఇతిజ్ఞేయం - జితక్షమఃజితశ్రమః - బలినా - చిరుమల్లయుద్ధకరణాదితిభావః - అత్రప్రాసాదేధితేవరావణోపచింతే -
పునరాగమనేప్రతారితః || ౨౨ || అథేతి || హరివరగాధఃక్షణేనరావణహరణాహాపరికరనియంతా - రామభక్తిచేష్టయంగమనపాశురితిభా
వః - ప్రాప్యసంగ్రామకీర్తింరామస్యయుద్ధాదాగతాంకీర్తింస్వయమాజహరైతిభావః - నిశిచరపతిం - తత్పద్యశేష్టనేకేషువిద్యమానేవృషి
తాత్మణీకృత్యతేనైవయుద్ధంకృతవానితిభావః - అజౌరావణవన్నచ్చదనాయుద్ధకృత్ - కింతుమర్యాదయేతిభావః - యోజయిత్వాశ్రమేణ -
అతఃపూర్వంతదజ్ఞాతేనశ్రమేణయోజయిత్వా - యోజనంహిపూర్వమనుభావితస్యైవరావణస్యశ్రమఫలం - అత్తనస్త్రకీర్తికారితిభావః - గగనమ
తివిశాలంబలయిత్వాగ్రసూసం - స్వస్త్వాచ్యపుత్రత్వజ్ఞాపనాయాకాశమయశ్చేనాలంఘయత్ - అగ్రసూసం - అజ్ఞాతగమనవేగః - హ
రివరగణమధ్యే - వినయేనస్వాతిశయమప్రకాశయకవాసరేష్వన్యతమఇవస్థితః - రామపాశ్వంజగామరావణశిరోనాదాయాగతోహంకథ

ద్విపాదక్రమణయత్తుకరణంనామతద్భవేత్ || కరణానాంసమాయోగాత్థండమిత్యభిధీయతే - ఖండైశ్చ్రీభిశ్చతుర్భిర్వాసంయుక్తంమండలంభ
వేత్ | గదాయుద్ధనియుద్ధచచక్రశక్త్యాదిమోచనఇతి || ౨౧ || మండలానితి || స్థానానివిధానిపాదయోఃపూర్వాపరపక్షేపాదినిన్యాసవిశేషాః -
తదుక్తంభరతేన * వైష్ణవంసమపాదంచవైశాఖంమండలంతథా | ప్రత్యాబీధమనాదిధంస్థానాన్యేతానిషణ్ణుజామితి || గోమూత్రకాణి - గో
మూత్రరేఖాకారకుటిలగమనవిశేషా - గతప్రత్యాగతానిఉపసర్పణాపసర్పణాని || తిరశ్చీనేతి || తిరశ్చీనగతానితిర్వగమనాని - వక్రగతానిస
వ్యాపసవ్యసంచరణాని - పరిమోక్షంప్రహారాణాం - పరప్రయత్నప్రహారాణాం స్థానచలనాదినావితధీకరణం - వజానం - స్వప్రహరవైఫల్య
పాదకస్థానేస్యకత్వకప్రహరవజానం - పరిధావనం ఏకస్యతిష్ఠతఃసమంతాదస్యస్యభ్రమణం - అభిద్రవణం అభిముఖ్యేనశీఘ్రంగమనం - అస్థా
వమీషద్గమనం అపస్థానంకృత్యాగమనమితియావత్ - అస్థానంచసవిగ్రహం - విగ్రహ్యభిముఖ్యేనావస్థానం - పరావృత్తం - పరాజ్ఞుభగమ
నం - అపావృత్తం - స్థితైవపాశ్వాతోపసరణం - అవద్రుతం - జిఘృక్షయార్యుడితినమీభూయగమనం - అవప్లుతం ప్రతియోధిసంపాదే
ప్రహతుః మధోముఖేనప్లవనం - ఉపస్యస్తం ప్రతియోధిబాహుగ్రహణార్థం స్వభాహుప్రసారణం - అపస్యస్తంప్రతియోధిగ్రహణవంచనా

జయిత్వాత్రమేణ|| గగనమవివిశాలంలంఘయిత్వార్కసూనుర్న రివరగణమధ్యేరామపార్శ్వంజగామ||౨౯|| ఇతిసస
త్యసూనుస్తత్రతతార్కకృత్వావవనగతిరసీకంప్రావిశత్ సంప్రహృష్టః | రఘువరస్సపసూనోర్వర్ధయన్యుద్ధసార్వం
తరుమృగగణముఖైః ప్రాజ్యమానోహరింక్రః||౩౦|| ఇతిశ్రీమద్భుద్ధకాండే - చత్వారింశస్సర్గః.*

అథతస్మిన్నిమిత్తానిదృష్ట్వాలక్ష్మణపూర్వజః | సుగ్రీవంసంపరివృజ్యతదావచనమబ్రవీత్ || ౧ || అసమ్మంత్యై
మయాసాధకాంతేదిదంసాహసంకృతంఏవంసాహసకమాణినకుర్వంతిజనేశ్వరాః ||౨|| సంశయేస్థావ్యమాంచేదం
బలంచనవిభీషణంకప్తంకృతమిదంవీరసాహసంసాహసప్రియ|| ౩|| ఇదానీంమాకృథావీర ఏవంవిధమచింతితం | త్వ
యికించిత్సమాపన్నేకింకార్యంసీతయాచుమ్|| భరతేనమహాబాహులక్ష్మణేనయవీయసా | శత్రుఘ్నేనచశత్రుఘ్న
స్వశరీరేణవాపునః || ౪ || త్వయిచానాగతేపూర్వమితిమేనిశ్చితామతిః | జానతశ్చాపితేవీర్యంమహేంద్రవరుణోప
హ||హత్వాహంరావణంయుద్ధేనపుత్రబలవాహనం | అభిషిచ్యచలంకాయాంవిభీషణమథాపిత || భరతేరాజ్యమా
వేశ్యత్యత్యైదేహంమహాబల || ౫ || తమేవంవాదినంరామంసుగ్రీవఃప్రత్యభాషత|| తవభార్యావహతాఽరందృష్ట్వా
రాఘవరావణం| మమకాయామికథంవీరజానకపౌత్రమమాత్మనః ||౬|| ఇత్యేవంవాదినఃవీరమభినంద్యసరాఘవః | ల
క్ష్మణంలక్ష్మీసంపన్నమిదంవచనమబ్రవీత్ ||౧౦|| పరిగృహ్యౌదకంశీతంవనానిఫలవంతిచ | బలౌఘంసంవిభజ్యేమం

మన్యాగ్రేతిప్రయమితిసాన్వేషితుః - నిశిచరపతింశ్రమేణయోజయిత్వాజగామేత్యనేనరామస్యప్రతిజ్ఞాహనిర్దాప్రసాదీదితిరావణమహత్వైవా
గతఇతిఘోషాచితం. మాయాప్రయోగారంభేసమాగమనంస్వేనాపిమాయాప్రయోగే రామస్యకోపస్సాన్వయితిత్యాశయః ||౨౯|| ఇతితి|| రఘువ
రస్సపసూనోరామస్య-తరుమృగగణముఖైః వానరగణముఖైః||౩౦|| ఇతిశ్రీగోంధరాజవిరచితే- శ్రీరామాయణభూషణై-రత్నకిరీటాఖ్యా
నే- యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానే-చత్వారింశస్సర్గః.*** అథలంకావరోధఏకచత్వారింశే- అథేతి|| తస్మిన్సుగ్రీవే-నిమిత్తానియు
ద్ధచిహ్నైః- నిమిత్తంహేతులక్ష్మణోరిత్యమరః ||౧||అసంకుంత్యైతి|| జనేశ్వరాఃరాజానఃనకుర్వంతి-ఆస్తాద్యశపరిజనేవిద్యమానేనకుర్వంతీత్యా
దరోక్తిః ||౨|| సంశయఇతి|| సంశయేసంశయపదే- త్వత్సాహసేస్తదాదీనాంజీవనందులభమితిభావః||౩|| ఇదానీమిత్యాదిశ్లోకద్వయం||
ఇదానీంఅద్యప్రభృతి - అచింతితంఅచిచారితం - ఏవంవిధంసాహసంమాకృథాః- కుతఃత్యత్రాహత్వయీతి- త్వయికించిత్సమాపన్నేవానర
తిసంబోధనంప్రాప్తే- మనుసీతయాకింకార్యం కింప్రయోజనం - అభినవవత్సవాత్సలేన పూర్వవత్సవనభిలషంతీవత్సలాగారివ నిత్యాన
పాయినీచుసీతామనాదృత్యతగానీయాశ్రితే వానరమాత్రేత్యభినివేశంకుర్వతో రామస్యవాత్సల్యాతిశయఉచ్యతే- సీతయా- అధోవా ఏష
ఆత్మనోయత్పత్నిత్యధఃశరీరభూతయా - నమేకించిత్కార్యం - భరతేనయవీయసేతికనిష్ఠత్వముచ్యతే - భారతాస్వామూతికారాత్తనఇ
త్యుక్తభరతాదీనాపినమేకించిత్ప్రయోజనం - స్వశరీరేణవాత్యానంసర్వధారత్యైదాచై రశిధనైరపీత్యుక్తశరీరేణవాకింక్రియతే || ౪ || ఏత
దేవప్రపంచయతి - త్వయీత్యాదినా || పూర్వంత్వయ్యనాగతేసతి - ఇతివత్సమాణప్రకారేణ - మేమతిః నిశ్చితాసీత్ - జానతశ్చాపి
తివిశేషణేన అస్థానభయశంకితోక్త్యా వాత్సల్యాతిశయఉక్తః - ఇతిశబ్దార్థకమాహ- హత్వేతి - ప్రతిజ్ఞానివాకహాథకమితిభావః - అభి
షిచ్యేతి - అన్యథాశరణాగతివై ఫల్యాదితిభావః - భరతఇతి - అన్యథాకులభమోచ్చేదాదితిభావః - మహాలేత్యనంతరమితికరణస్యాన్వ
యః || ౫ || తమేవమిత్యాదిసాధకశ్లోకః || పౌరుషం - త్వద్దాస్యరూపం పురుషధర్మమితిభావః - అతఏవహి-పూర్వంరావణాంతికేదా
నోస్తేస్త్వక్రవాత్ - జానన్విత్యనేన చాసస్యకమైవేదంనతుసాహసమిత్యవ్యతే ||౬|| అథరామస్యోత్సాహవిశేషంబదశకాయతి- ఇత్యేవమితి||
లక్ష్మీసంపన్నమిత్యత్రాకోహస్యోగౌలపస్యేతిహాస్యః- లక్ష్మీరత్రనిమిత్తదర్శనజస్సంతోషః ||౧౦|| పరిగృహ్యైతి|| సగవిభజ్యతత్తద్యాధపా

ధకం స్వదాహ్యారపక్షేపణం ||౨౯|| ఏతస్మిన్నితి || అరఘుముపసంపేదేశమముద్యుక్తవాత్ || ౩౦ || ఇతిశ్రీమహాశ్విరత్ఫరచితా
యాం - శ్రీరామాయణతత్సదీపికాఖ్యాయాం - యుద్ధకాండవ్యాఖ్యాయాం - చత్వారింశస్సర్గః.*** అథేతి|| తస్మిన్సుగ్రీవే-నిమిత్తానియు
ద్ధచిహ్నైః- నిమిత్తంహేతులక్ష్మణోరిత్యమరః||౧|| ౨||సంశయఇతి|| సంశయేసంశేహ
పదే|| ౩|| ఇదానీమితి|| ఇదానీమద్యప్రభృతి- త్వయికించిత్సమాపన్నై- హనింగతేసతీత్యర్థః|| ౪|| త్వయికించిత్సమాపన్నై-తవావమానాదిప్రా
ప్రావిత్సర్గః- నాశ్శీలంకీర్తయేదిత్యుక్తైరేవంవాదః||౫||త్వయిచానాగతేపూర్వం- త్వదాగమనాత్పూర్వంయదితవవిపత్రిస్సాన్విత్యైతిశ్రీశ
వీర్యంజానతశ్చాపిమేమతిఃపూర్వంనిశ్చితేత్యన్వయః|| ౬|| త్వయిచానాగతేపూర్వం - త్వదాగమనాత్పూర్వంయదితవవిపత్రిస్సాన్విత్యైతిశ్రీశ
మః - ఇతివత్సమాణప్రకారావతిర్లెనిశ్చితాథాత్|భగవత్కథమేవంమయితవప్రాకృతఇవశంకేత్యత్రాహ-జానతఇతి- అతిస్తేహంపాపశం
కీనిన్యాయాదిత్యాశయః|| ౭||తి|| జానన్విక్రమమాత్మనః- స్వస్యపరరాక్రమసంహారసామర్థ్యంజానకస్వానుభవేనావగచ్ఛకథంమషక
యామి || ౮||తి|| అభినంద్య - సాహృదస్యాతిబలసంపత్తైరిదమేవయుక్తమితిశ్లాఘాంకృత్యేత్యర్థః ||౧౦|| తి || శీతముదకంతద్యతోజలాశ

భాత్మజః | లక్ష్మణానుచరోవీరఃపురీంరావణపాలితాం || ఉ త్రరద్వారమాసాద్యయత్రశిష్టతిరావణః || ౩౩౪ || నాన్యో
రామాద్ధితద్వారంసమథః పరిరక్షితుం || రావణాధిష్ఠితంభీషణంవరుణేనేవసాగరం | సాయుధైరాక్షునైర్భీమైరభిగు
ప్తంసమంతతః || లఘూనాంత్రాసజనంపాతాళమివదానవైః || ౩౪౪ || వినృస్తానిచయోధానా-బహుశానివిధాని
చ||దదత్తాయుధజాలానితత్రైవకవచానిచ|| ౩౪౫ || పూర్వంతుద్వారమాసాద్యన్లోహరిచమూపతిః || అతిష్ఠత్సహ
మైందేనద్వివిదేనచవీర్యవాన్ || ౩౪౬ || అంగదోదక్షిణద్వారంజగ్రహసుమహాబలః || ఋషభేణగవాక్షేణగజేనగ
వయేనచ || ౩౪౭ || హనుమావశ్యమద్వారంరక్షబలవాన్కపిః | స్రమాధిప్రభుసాభ్యాంచవీరైరవైశ్చసంగతః ||
౩౪౮ || మధ్యమేచస్వయంగుత్తేనుగ్రీవస్సమతిష్ఠత || సహసరైర్వర్చరిశ్రేష్ఠైఃసువణ శ్వసనోపమైః || ౪౦౪ || వాన
రాణాంతువత్త్రింశతోగట్టఃప్రఖ్యాతయూధపాః | నిపీడ్యోపనివస్తాశ్చనుగ్రీవోయత్రవానరః || ౪౦౫ || శాసనేనతు
రామస్యలక్ష్మణస్సంభీషణః || ద్వారేద్వారహరీణాంతుకోటింకోటింస్యవేశయత్ || ౪౦౬ || పశ్చిమేనతురామస్యనుగ్రీ
వస్సహజాంబవాన్ || అమారాస్త్యధ్యమేగుత్తైతస్థాబహుబలానుగః || ౪౦౭ || తేతువానరశామూలాశ్శామూలాభవ
దంష్ట్రీణః || గృహీత్వాన్రుమత్రైలాగ్రాహ్యుష్టాయుధాయతస్థితే || ౪౦౮ || సర్వేవికృతలాంగూలాస్సర్వేదంష్ట్రాన
ఖాయుధాః || సర్వేవికృతచిత్రాంగాస్సర్వేచవికృతాసనాః || ౪౦౯ || దశనాగబలాఃకేచిత్తేగచిద్దశగుణోత్తరాః || కే
చిన్నాగసహస్రస్యభూపుస్త్రుల్యవిక్రమాః || ౪౧౦ || సంఠితోఘబలాఃకేచిత్తేగచిద్దశగుణోత్తరాః || అప్రమేయ
బలాశ్చాన్యేతత్రాసణహరియూధపాః || ౪౧౧ || అద్భుతశ్చవిచిత్రశ్చతేషామాసేత్సమాగతః || తత్రవానరసైన్యా
నాంశలభానామివోద్యమః || ౪౧౨ || పరిపూణామివాకాశంసంఘన్నేవచమేదిన్ || లంకాముపనివృత్తైశ్చసంపతద్భిశ్చ
వానరైః || ౪౧౩ || శతంశతసహస్రాణాంపృథగృక్షవనోకసాం || లంకాద్వారాణ్యుపాజగ్తురస్యేయోద్ధుంసవంత

గుచరోవీరశిషిపాతః- రావణోయత్రశిష్టతదుత్తరద్వారమాసాద్యంకామపనివృత్తశ్చస్వయః || రా || లక్ష్మణానుచరోరావణపాలితే - రమ
యతిశివుశ్చత్వారామవిశేషణం || ౩౩౪ || రామేనైవనిరోధవ్యత్వేషేతుమాహ - నాన్యథాత్యాదిన్లోకద్వయేన || లఘూనాంలభ్యసారాణాం ||
౩౪౪ || వినృస్తానిచ- ద్వారోపాంతవేదికాదిప్రవేశః || ౩౪౫ || పూర్వమితి- మైందేనద్వివిదేనచేత్యాదిసాప్రతిద్వారపథికయా
ధపతిగమనస్యాతోక్తత్వాత్పూర్వంరామేణతేనియుక్తాతిజ్ఞేయం || ౩౪౬ || అంగదశతి- స్పష్టః || ౩౪౭ || హనుమానితి- స్పష్టః || ౩౪౮ || మ
ధ్యమశతి- దుశాయరావణేంద్రజిదధిష్ఠితయోరుత్తరపశ్చిమద్వారయోరుచ్యే- తదుభయద్వారనిరోధకానాంకాకాక్షిన్యామేనసాహాయ్యం
కతుంసుగ్రీవస్సమతిష్ఠతితిజ్ఞేయం - పశ్చిమేనతురామస్యనుగ్రీవస్సహజాంబవాన్ | అమారాస్త్యధ్యమేగుత్తైతస్థాబహుబలానుగఃకపివ
త్సమాణత్వాత్ | సుపర్ణఃగరుడః || ౪౦౪ || వానరాణామితి- స్పష్టః || ౪౦౫ || శాసనేనతి- స్పష్టః || ౪౦౬ || ౪౦౭ || తేర్షితి || వానరశామూ
లాఃవానరశ్రేష్ఠాః - త్రైలాగ్రానితిపుంస్త్ర్యమామణం || ౪౦౮ || సవణశతి- వికృతలాంగూలాఃకేధ్వజప్రసారితశ్చచ్ఛాః- వికృతచిత్రాంగ
ఇత్యుత్తరవికృత్యుగోపరక్తముఖశ్రేతస్త్వం- ఆతపవచిత్రంచిత్రవణంఅంగయేమాంతేతథోక్తాశతిఃగ్రహః- వికృతాసనాఃరాక్షసశబ్దంబయ
కుటిలితముఖాః || ౪౧౦ || దశేతి- దశగుణోత్తరాః - శతనాగబలాశ్చత్యధః || ౪౧౧ || సంఠితి- ఓఘబలాఃఓఘసంఖ్యాకనాగబలాః - శత
గుణోత్తరాఃఓఘసంఖ్యాకనాగబలేభ్యశ్చతగుణేనశత్రూశ్రేష్ఠాశ్చర్థః- అప్రమేయబలాఃఆపరిచ్ఛేద్యబలాః || ౪౧౨ || అద్భుతశతి- అద్భు
తఃఅశ్చర్యభూతః- విచిత్రఃవానరగోపుచ్ఛభల్లూఃజష్టతయూనానావణః - తత్రలంకాయాం- తేషాంవానరసైన్యానాంసమాగమఃఆగమ
సం- శలభానాంశరభాణాంఆప్తపాదచ్చుగాణాం- ఉద్యమఃసమాగమ వాసీత - తథాభయంకరోభూదిత్యర్థః - యద్వాయథాశలభానాంస
మాగమాయుగవతభవతితథేతియుగవత్పతనెద్యుష్టాంతః || ౪౧౩ || పరిపూణామితి || ఆత్రైవశబ్దస్యయమపివాక్యాలంకారః- ఉపనివృత్తైఃపృ
థివీపూర్ణ- సంపతద్భిఃఆగచ్ఛద్భిస్తు- ఆకాశంపూణం- భూమావవకాశాభావాదితిభావః || ౪౧౪ || శతమితి || శతసహస్రాణాంబుత్వవనోక

౩౩౪ || తి || తద్వారంతద్వారంధికాంసేనాం || లఘూనాంత్రాసజనం || ౩౪౪ || వినృస్తానిచ || వినృస్తాని- పూర్వకారోపరిప్రదేశేష్టితిశేషః || తి || వినృ
స్తానియధ్ధికారేయథోఽపరిగ్రహధికామితిశేషః || ౩౪౫ || ౩౪౬ || మధ్యమేగుల్లశతి || మధ్యమేచస్వయంగుత్తేనుగ్రీవస్సమతిష్ఠత - ఆదిదుశ
యరావణేంద్రజిదధిష్ఠితయోరుత్తరపశ్చిమద్వారయోరుచ్యే- మధ్యేనాయుచిశతదుస్యద్వారనిరోధకానాం కాకాక్షిన్యామేనసాహాయ్యంకర్తుం
సుగ్రీవస్సమతిష్ఠతత్యుగో || తి || మధ్యమేనిన్యామేనసాహాయ్యంకర్తుం || ౪౦౪ || తి || ప్రఖ్యాతయూధపాః-వత్త్రింశతోగట్టః - అప్ర
ఖ్యాతానాయూధపాసాంతస్సేనానాంపగణనాభావశతిభావః || ౪౦౫ || తి || అమారాస్త్యధ్యమేగుత్తైతస్థాబహుబలానుగః || ౪౦౬ || దశేతి ||
దశగుణోత్తరాఃదశగుణాధికాః || ౪౦౭ || సంఠితి || ఓఘబలాఃఓఘసంఖ్యాకనాగబలాః || ౪౦౮ || ౪౦౯ || శతమితి || శతసహస్రాణాంశతంశత-

తః ॥ ౫౦౪ ॥ అవృతస్సగిరిస్సర్వైస్సైస్సమంతాత్ ప్లవంగమైః ॥ ౫౦ ॥ అయుతానాంసహస్రంచపురీంతావభ్యవతే
త ॥ ౫౦౪ ॥ వానరైర్బలవద్భిశ్చబభూవప్రమపాణిః ॥ సంవృతాసర్వతోలంకాదుష్ప్రవేశాపివాయునా ॥ ౫౦౫ ॥ రా
క్షసావిప్రయంజన్సుస్సహసాభినిపీడితాః ॥ వానరైర్మేఘపంకజైశ్చక్రతుల్యపరాక్రమైః ॥ ౫౦౬ ॥ మహాశబ్దోభ
వత్తత్రబలౌఘస్యాభివతేతః ॥ సాగరస్యేవభిన్నస్యథాప్యాస్యోలస్వనః ॥ ౫౦౭ ॥ తేనశబ్దైనమహతాసప్రా
కారాసతోరణా ॥ లంకాప్రచలితాసర్వాసశైలవనకాసనా ॥ ౫౦౮ ॥ రామలక్ష్మణగుప్తాసాసుగ్రీవేణచవాహినీ ॥ బ
భూవదుఢోర్ధ్వరాసర్వైర్వరపిసురాసురైః ॥ ౫౦౯ ॥ రాఘవస్సన్నివేత్యైవసైన్యంస్వంరక్షసాంవధే ॥ సమ్మంత్ర్య
మంత్రిభిస్సాధాన్విశ్చిత్వచపునఃపునః ॥ ఆనంతర్యమభిప్రేప్నుఃక్రమయోగాధాతత్వవత్ ॥ విభీషణస్యానుమతేరాజ
ధమఃమనుస్మరక ॥ అంగదంవాలితనయంసమాహూయేదమబ్రవీత్ ॥ ౫౧ ॥ గత్వాసామ్యదశగ్రీవంబూహిమద్వ
చనాత్-పే ॥ లంఘయిత్వాపురీంలంకాంభయంశ్యక్త్వాగతవ్యథః ॥ ౬౦ ॥ భగ్నిష్ఠశ్రీకగతైశ్చర్యముమూషో- సప్తచే
తనః ॥ ఋషీణాందేవతానాంచగంధర్వాప్సరసాంతథా ॥ నాగానామథయక్షాణాంరాక్షాంచరజనీచర ॥ యచ్ఛపాపం
కృతంమోహోదవతిప్తేనరాక్షస ॥ నూనమద్యగతోదర్పఃస్వయంభువరదానజః ॥ యస్యదండధరస్తైహందారాహగణక
ర్శితః ॥ దండంధారయమాణస్తలంకాద్వారేవ్యవస్థితః ॥ ౬౩౪ ॥ పదవీందేవతానాంచమహామీణాంచరాక్షస ॥ రాజ

సాంశతంపూర్వనియుక్తైర్భ్యోతిరిక్తం- లంకాద్వారాణ్యుపాజగామ-అన్యేవాసరాస్సమంతతఃయుద్ధాధామపాజగ్నైర్వైస్వయః ॥ ౫౦౪ ॥ అ
వృతత్యర్థమేకగవాక్యం ॥ సగిరిఃత్రకూటః ॥ ౫౧ ॥ అయుతానామిత్యర్థం ॥ అయుతానాంసహస్రంచతాంపురీమభ్యవతే- తేత్యనేనపూర్వోక్త
స్యద్వారావరణస్యానంతరంఅయుతానాంసహస్రంచపురీంతాంపర్వవారయదీప్యచ్యతే ॥ ౫౦౫ ॥ వానరైర్బలవద్భిశ్చ- వేద్యుభూవేత్వన్వయః ॥
౫౦౬ ॥ రాక్షసావిప్ర-అభినిపీడితాఃఉపరుద్ధాః-రాక్షసాఃవిప్రయమాశ్చర్యంజన్తుః ॥ ౫౦౭ ॥ మహానితి-తత్రత్రకూటాఖర- భిన్నస్యభిన్నమర్యాద
స్య-సాగరస్యేవ-అభివతేతః-అభివతే-మానస్యబలౌఘస్య-సలిలస్వనో-యథాస్యాత్ తథామహాచ్చబ్దోభభూవేతియోజనా-అతోనయథాశ
బ్దయైవభ్యవం ॥ ౫౦౮ ॥ తెనేతి ॥ సశైలవనకాసనేత్యత్రవనంఉద్యానం ॥ ౫౦౯ ॥ రాక్షేతి ॥ సుగ్రీవేణేతిరక్షసాహిత్యముచ్యతే ॥ ౫౧౦ ॥ రాఘవ
ఇత్యాదిసాధాన్వితోకద్వయమేకాన్వయం ॥ వధేవిషయే- ఆనంతర్య-ఆనంతరకతేవ్యం- అభిప్రేప్నుఃప్రాప్తమిచ్ఛుః- సంమంత్ర్యదూతః-ప్రేష
ణీయశ్చితిచార్య- నిశ్చిత్యఅంగదవిప్రేషణీయశ్చితినిధాన్య- క్రమయోగార్థతత్వవత్-క్రమయక్రమయోగాస్సామ్యపాయాః- తేమామ
ర్థఃఫలంతస్యతత్వంయథార్థ్యంవేత్తితితథా- రాజధమఃమనుస్మరక- యయుత్యయాశత్రుపురంప్రత్యాగతారాజానః- యుద్ధాధాం
దూతముఖేన ప్రథమమాహ్వయంతీత్యేవంరూపం- రాజధమఃమనుస్మరక- విభీషణస్యానుమతేఅనుమతౌసత్యాం- అంగదంసమాహూయే
దమబ్రవీదితిసంబంధః ॥ ౫౧ ॥ గత్వేతి ॥ హేసామ్య- గతవ్యథఃగతశ్రమస్వ-లంకాపురీం- తత్ ప్రాకారంలంఘయిత్వాభయంత్యక్త్వాదశగ్రీ
వంమద్వచనాత్-బూహి- మయోక్తమితిబూహిత్యర్థః- కవేత్యనేనలంఘనసామర్థ్యంద్యోతయతి ॥ ౬౦ ॥ భగ్నిష్ఠశ్రీకత్యాది ॥ భగ్నిష్ఠశ్రీకభగ్నిష్ఠ
ప్రాయుద్రాణ- గతైశ్చర్య- గతప్రాయనియంత్యత్వ- సప్తచభగ్నిష్ఠాయామపిలోకేనియంత్యత్వంసంభవతి- తదపినాస్తీర్థార్థ- తదభయాభా
వేపిజీవనాశాసంభవతిసాపినాస్తీర్థాహ-ముమూషో-ఇతి- తదానిమపిజ్ఞానంసంభవతితదపినాస్తీర్థాహసప్తచేతనేతి- నాగానాంసర్వాణాం-
అవలిప్తేనగర్వితేన- త్వయా-ఋషిప్రముఖానాంయత్వాపకృతంయోద్యోహఃకృతః- తస్యకారణభూతస్వయంభువరదానజోద్యోగకృతః-
గతప్రాయఇత్యన్వయః- తత్రహేతుమాహయస్సేతి-దండధరఃనియంతాఅహం-యస్యతే-దండం-ధారయమాణఃకరిష్యమాణఇత్యర్థః ॥ ౬౩౪ ॥ ని
యుక్తవనౌకసఃపూర్వనియుక్తవ్యతిరిక్తాః-యోద్ధంలంకాద్వారాణిపుష్పధనుపాజగ్నైఃఅన్యేసమంతతఃసాజగ్నైర్బలియోజనా ॥ ౫౦౫ ॥ అవృత
ఇతి ॥ సగిరిఃత్రకూటః ॥ ౫౧ ॥ ౫౩౪ ॥ మహానితి ॥ తత్రత్రకూటాఖర- భిన్నస్యసాగరస్యేవాభివతేతః-అభివతే-మానస్యబలౌఘస్య- సలిల
స్వనో-యథాస్యాత్- తథామహాచ్చబ్దోభవదీతియోజనా ॥ ౫౦౬ ॥ ౫౦౭ ॥ రాఘవఇత్యాదిసాధాన్వితోకద్వయమేకం ॥ ౫౦౮ ॥ ఆనంతర్యమితి ॥
ఆనంతరకతేవ్యమభిప్రేప్నుఃప్రాప్తమిచ్ఛుః- క్రమయోగాధాతత్వవత్- క్రమోనితి- యోగాస్సామ్యపాయాః-తేమామధాంఫలం- త
స్యతత్వంచయథార్థ్యంవేత్తితితథా- రాజధమఃమనుస్మరక- యయుత్యయాశత్రుపురంప్రత్యాగతారాజానో-యుద్ధార్థందూతముఖేనప్రథ
మంశత్రుమాహ్వయంతీత్యేవంరూపం-రాజధమఃమనుస్మరన్మిత్యర్థః- ధమఃరాజమనుస్మరన్మితపాతే- రాజధమాదిత్యాత్థమఃశబ్దస్యపూ
ర్వనిపాతః- విభీషణస్యఅనుమతే- అనుమతౌ- సత్యాంఅంగదంసమాహూయేద మబ్రవీదితిసంబంధః- విభీషణమతేనిత్యేవపాతే- యుద్ధేరా
వణోభవంతంశరణం- ప్రాప్నూయాద్వదితదా-లంకారాజ్యం-తస్యైవదాతవ్యమిత్త్యేవంరూపే- విభీషణమతేనిత్యేవత్యర్థః ॥ ౫౧ ॥ గత్వేతి ॥
గతవ్యథఃగతశ్రమః ॥ ౬౦ ॥ నాగానామిత్యాదిసాధాన్వితోకద్వయమేకం- హేరజనీచర-నాగానాయక్షాణాంచవలతిప్తేనత్వయాయచ్ఛపాపం
కృతంయోద్యోహఃకృతః- తస్యకారణభూతస్వయంభువరదానజోయోదర్పఃఅద్యగతేతియోజనా ॥ తత్రహేతుమాహయస్సేతి- యస్యతేత
వదండంధారయమాణఃకరిష్యమాణః- లంకాద్వారేవ్యవస్థితఃసంబంధః ॥ ౬౩౪ ॥ ఏవంవిధస్యమనియమనైతవకింభావిష్యతీత్యత్రాహ- పదవీ

క్షీణాంచసర్వేషాం యుద్ధసమయామాతః ॥ ౬౮౪ ॥ బలేనయేనవైసీతాంమాయయా రాక్షసాశమ ॥ మామతిక్రా
 మయిత్యాత్వంహృతం - సైద్ధిదర్శయ ॥ ౬౮౫ ॥ అరాక్షసమమంబోకంకతాన్తినిశితైశ్శరైః ॥ నచెచ్ఛరణమభ్యే
 షిమాముపాదాగు మైథిలీ ॥ ౬౮౬ ॥ ధర్మాత్పార్తసాంశ్రేష్ఠస్సంప్రాప్తాయంవిభీషణః ॥ లంకైశ్వర్యంధ్రువంశ్రీ
 మానయంప్రాప్తోహ్యకంటకం ॥ ౬౮౭ ॥ సహిరాజ్యమథమేణభోక్తుంక్షణమపిత్యయా ॥ శక్యంమూఖసహాయేన
 పాపేనావిదితాత్మనా ॥ ౬౮౮ ॥ యుద్ధస్వవాధృతింకృత్వాశౌర్యమాలంబ్యరాక్షస ॥ మచ్ఛరైస్త్యంరణేశాంతస్త
 తఃస్మాతోభవిష్యసి ॥ ౬౮౯ ॥ యద్వావిశసిలోకాంస్త్రీకపక్షిభూతోమనోజవః ॥ మమచక్షుష్వధంప్రాప్యనజీవప్ర
 తియాన్యసి ॥ ౬౯౦ ॥ బ్రవీమిత్వాంహతంవాక్యంక్రియతామాధ్వదైహికం ॥ సుదృష్టాక్రియతాంలంకాజీవితంతే
 మయిస్థితం ॥ ౬౯౧ ॥ ఇత్యుక్తస్సతుతారేయోరామేణాస్త్రిప్తకమణా ॥ జగమాకాశమావిశ్యమూర్తిమానివహవ్య
 వాట్ ॥ ౬౯౨ ॥ సోతిపత్యమహూర్తైశ్రీమాకరావణమందిరం ॥ దదర్శాసీనమవ్యగ్రంరావణంసచివైస్సహ ॥ ౬౯౩ ॥
 తతస్తస్యావిదూరేసనిపత్యహరిపుంగవః ॥ దీప్తాగ్నిసకృశస్త్రపావంగదాకనకాంగదః ॥ ౬౯౪ ॥ తద్రామవచనంసర్వమ
 న్యూనాధికమిత్తమమ్ ॥ సామాన్యంశ్రావయామాసనివేద్యాత్మానమాత్మనా ॥ ౬౯౫ ॥ దూతోహంకోసలేంద్ర

వంవిధస్యనియమనెతవకింభవిష్యతీత్యత్రాహపదహిమితి॥ పదహిం- తేమకృతంపరిభవం- తమపిగమిష్యసీత్యర్థః- యద్వాపదహింలొకం- యుద్ధస్థి
 తస్మై- తేనాంలొకంగమిష్యసి - యుద్ధస్థిత్యాసర్వపాపవిషద్ధస్మైగతింగమిష్యసి - తతస్తూణామాగచ్ఛేతిభావః ॥ ౬౮౪ ॥ బలేనతి॥
 మాయయామారీచమాయయా- మాం- అతిక్రామయిత్యాఅపవాహ్య- ల్యబభావఆపః- యేనబలేనయద్బలమవలంబ్య - సీతాంహృత
 వాసని - తస్మలంవిదర్శయేత్యన్వయః ॥ ౬౮౫ ॥ అరాక్షసమితి ॥ మైథిలీముపాదాయసమష్టమాంశరణంగాభ్యేషిచేషమంబోకమరాక్ష
 సంకతాన్తి - శరణాగతౌష్యసర్వంక్షమిష్యఇతిభావః - మైథిలీముపాదాయేత్యనేన స్వణఃస్తేయేస్వణఃప్రత్యుపాణమంతరేణప్రాయశ్చి
 త్తానధికారవశ్చితాప్రత్యుపాణాభావే శరణాగతౌతునాధికారఇత్యుక్తం - రావణేనశరణాగతౌకృతాయాంవిభీషణాయకోసలరాజ్యండా
 స్యామిత్యభిప్రాయః ॥ ౬౮౬ ॥ శరణాగత్యకరణేస్వకతఃవ్యమాహ ॥ ధర్మాత్తైతి ॥ యద్వా - శరణాగతౌప్రాణత్యాణంకరిష్యా
 మి నతురాజ్యండాస్యామిత్యభిప్రాయేణాహ- ధర్మాత్తైతి॥ ధర్మాత్పాధమఃబుద్ధిః - రాక్షసాంశ్రేష్ఠః - రాక్షసనాయకఇత్యర్థః-అయం
 విభీషణః - సంప్రాప్తఃప్రమాంప్రపన్నః - తస్మాల్లంకైశ్వర్యమయంప్రాప్తోతి - ఉత్తరక్షణేప్రాప్నోతిత్యర్థః- శ్రీమాకతదనుగుణానుకూ
 ల్యవాక్- ఏవంక్రియాభేదాదయంశబ్దస్వయోపపత్తిః॥ ౬౮౭ ॥ ఏవంబిభేషణస్యరాజ్యయోగ్యతాముక్త్యారావణస్యతదభావమాహ॥సహితి॥
 అథమేణధమకరహితేన- అతఏవపాపేనపాపిత్వేన- అతఏవావిదితాత్మనాఅస్సాధీనమనస్కేన- మూఖసహాయేనత్వయానశక్యమిత్యన్వ
 యః॥౬౮౮॥సీతామాదాయశరణమాగతోసిచేద్విభీషణాయరాజ్యందత్వాత్వత్ప్రాణాకరక్షామిఆన్యధాయుద్ధస్వేత్యాహ-యుద్ధస్వేతి॥శాం
 తఃమృతః-పూతఇతి- యుద్ధేఅపరావృత్త్యామృతేస్సర్వపాపప్రాయశ్చిత్త్యాదితిభావః॥ ౬౮౯ ॥ యద్వేతి॥ ౬౯౦ ॥ బ్రవీమితి॥క్రియతామాధ్వ
 దైహికమితి - అరాక్షసకరణేన శ్రాద్ధకత్రేభావాత్స్వయమేవజీవచ్ఛ్రాద్ధంకుర్వీత్యర్థః - శుదృష్టేతి- మిరియమాణాహిచాపలేనప్రత్రకశ
 త్యానిముఖదర్శనంకుర్వంతి-తద్వదితిభావః-మయిస్థితమదాయత్రంఅవశ్యంత్యాంనాశయామిత్యర్థః॥ ౬౯౧ ॥ఇత్యుక్తైతి॥మూలికామాకరచ
 రణాదిసంస్థానవాక్- హవ్యవాట్అగ్నిః॥ ౬౯౨ ॥ సఇతి॥ అతిపత్యప్రాప్య- అవ్యగ్రందదశేత్యన్వయః- శ్రీమానిత్యనేనహషణవత్త్వముచ్య
 తే॥ ౬౯౩ ॥ తతఇతి॥స్పష్టః॥౬౯౪ ॥తదితి॥ ఉత్తమంపథ్యం- సామాన్యంరావణమితిశేషః-ఆత్మనాస్వయం- ఆత్మానంసేద్యతత్తనోవానిపుత్ర
 త్యాదినివేదనపూర్వకంరామవచనంకథయామాసేత్యర్థః॥ ౬౯౫ ॥ దూతఇతి॥ యదితేకోత్రమాగతః- మాంకుతవాసనికిమిత్యర్థః॥ ౬౯౬ ॥ ఆ

మితి॥ యుద్ధస్థితస్మైదైవతాదీనాంపదహింపుణ్యలొకంగమిష్యసీతిసంబంధః ॥ రాజభిభృతదండాస్త్రకృత్వాపాపానిమానవాః । నిమిశాలా
 స్సర్వకమాయాంతిసంతస్సుకృతినోయథా । రాజాత్వశాసకపాపస్యతదవాప్తోతిశిఖిషమితివచనాత్ - ఉభయోరపిపాపనివృత్తిరూపం
 లంభవిష్యతీతిభావః॥ ౬౮౬ ॥ తి॥ యదిమరణక్షత్యాయయత్సానాస్త్రితదాపి తేహితంబ్రవీమిత్వాణః- అరాక్షసమితి॥౬౮౭॥శరణాగతిరపిరా
 జ్యకాంక్షయానకతఃశ్రేష్ఠ్యభిప్రాయేణాహ - ధర్మాత్తైతి ॥ అయంవిభీషణస్సంప్రాప్తఃప్రమామితిశేషః - లంకైశ్వర్యంశ్రీమానయంఅకంటకం
 ధ్రువంప్రాప్తోహిప్రాప్తవివేతివాక్యభేదేనఅయంశబ్దస్వయనిర్వాహః॥ తి॥ అకంటకంత్వద్రావకంటకరహితం - రాజ్యప్రాప్తియోగ్యతాంధ
 ర్మాత్తైత్యాదివిశేషణైర్వర్ణయతి- ధర్మాత్పాధమనిత్యంధర్మచిత్తశ్చ - రాక్షసశ్రేష్ఠశ్చైశ్వర్యసత్త్వదనశతరంన్యాయప్రాప్తంతస్యరాజ్యమి
 తివర్ణితం-శ్రీమానిత్యనేనతద్దైశ్వర్యప్రాప్తకాశేషలక్షణవత్త్వం- మాంప్రాప్తత్యనేనతత్ప్రాప్తకాశేషమగ్రసామగ్రీసంపద్యతా॥౬౮౭॥౬౮౮॥
 యదిశరణవ్రజనంతవాసనిమతంతహియధ్యస్వేత్యాహ॥యుద్ధస్వేతి॥శాంతఃమాతః॥౬౮౯॥తి॥యద్వేతి॥ససదేశాస్త్రియత్రనమేచక్షుఃప్రా
 ప్తితిభావః॥౬౯౦॥బ్రవీమితి॥శుదృష్టాక్రియతాందుర్గసంరక్షణాదిభిరితిశేషః॥౬౯౧॥ దేహదుర్ధ్వంప్రాప్తక్షాద్దేహఃపరలోకఃతత్రహితందానా
 త్కలబ్ధౌర్ధ్వదైహికం- శుదృష్టాక్రియతాంఇతిఃపరగతద్వర్తనాథావాత్॥౬౯౨ ॥ తి॥ నూర్తిమాకావ్యవాట్-వానరవేషోగ్నిరిత్యర్థః॥౬౯౩ ॥

స్వరామస్యాక్షిప్తకమణః॥ వాలిపుత్రోంగదో నామయదితే శోత్రమాగతః ॥ ౭౬౪ ॥ ఆహంస్వంరాఘవోరామః
కాసల్యానందవధానః ॥ నిష్పత్యప్రతియుధ్యస్వస్వశంసపురుషోభవ ॥ ౭౬౫ ॥ హంతాస్త్రిత్వాంసహాత్యంసపుత్ర
జ్ఞాతిబంధవం॥ నిరుద్విగ్నాస్త్రయోలోకాభవిష్యంతిహతేత్వయి ॥ ౭౬౬ ॥ దేవదానవయత్రాణాంగంధర్వరగరక్షపాం
శత్రుమద్యోధధిష్ఠామిత్వామృషీణాంచకంటకం ॥ ౭౬౭ ॥
విభీషణస్యచైశ్వర్యంభవిష్యతిహతేత్వయి ॥ నచేత్సత్రాత్వవైదేహీంప్రణివత్యప్రదాస్యసి ॥ ౭౬౮ ॥ ఇత్యేవంపరు
షంనాక్యం బువాణేహారిపుంగవే ॥ అమర్షవశమావన్నో నిశాచరగణేశ్వరః ॥ ౭౬౯ ॥ తతస్సరోష తామ్రా
క్షశ్శశాససచివాంస్తదా॥ గృహ్యతామేషదుర్మేధావధ్యతామితిచాసకృత్ ॥ ౭౭౦ ॥ రావణస్యవచశ్శ్రుత్వాదీప్తాగ్ని
సమతేజః॥ జగృహుస్తంతతోమోరాశ్చత్వారోరజసీచరాః ॥ ౭౭౧ ॥ గ్రాహయామాసతారేయస్స్వయమాత్మన
మాత్మవాణా॥ బలందర్శయితుంవీరోయాతుధానగణేతదా ॥ ౭౭౨ ॥ సతాబాహుద్వయేసక్తానాదాయపతగానివ॥ ప్రా
సాదంతైలసంకాశముత్పపాతాంగదస్తదా॥ ౭౭౩ ॥ తేంతరిత్రాద్వినిధూతాస్తస్యవేగేనరాక్షసాః॥ భూమానిపతితా
స్సర్వేరాక్షసేంద్రస్యపశ్యతః॥ ౭౭౪ ॥ తతఃప్రాసాదశిఖరంతైలశృంగమివోన్నతం॥ దదర్శరాక్షసేంద్రస్యవాలిపుత్రః॥ ప్రి
తావవాణా ॥ ౭౭౫ ॥ తత్పఫాలవదాక్రాంతం దశగ్రీవస్యపశ్యతః ॥ పురాహిమవతశ్శృంగంవజ్జిజేవవిదారితః॥
౭౭౬ ॥ భక్తాప్రాప్రాసాదశిఖరంనామవిశ్రావ్యచాత్మనః॥ వినద్యసుమహానాదముత్పపాతవిహాయసం ॥ ౭౭౭ ॥ వ్యధ
యాణరాక్షసాణాసర్వాహర్షయంశ్చాపివాసరాణా ॥ సవాసరాణాంమధ్యేతురామపార్శ్వముపాగతః ॥ ౭౭౮ ॥ రావ
ణస్తుపరంచక్రేక్రోధంప్రాసాదధర్మణాత్ ॥ వినాశంచాత్మనఃపశ్యన్నిశ్వాసపరమోభవత్ ॥ ౭౭౯ ॥ రామస్తుబహుభి
హ్మైషైర్నినదద్భిఃప్లవగమైః॥ వృతోరిపువధాకాంక్షీయధ్ధాయైవాభ్యవర్తత ॥ ౭౮౦ ॥ సుషేణస్తుసుహావీర్యోగిరీకూ
టోపమోహరిః॥ బహుభిస్సంవృతస్తత్రీవానరైఃకామరూపిభిః ॥ ౭౮౧ ॥ చతుర్ద్వారాణిసర్వాణిసుగ్రీవవచనాత్కాపిః ॥
పర్యక్రామతదుధామోనక్షత్రాణీవచంద్రమాః ॥ ౭౮౨ ॥ తేషామత్రాహిణిశతంసమవేక్ష్యవనాకపాం ॥ లంకాముపని

హత్వామితి ॥ రాఘవఇత్యాదినాచద్వనానయోత్యుతఇత్యుక్తం-కాసల్యానందవధానఇత్యుక్తేన-విమలతపఃప్రభావజనితయథామిశ్రత్యమ
క్తం- నిష్పత్యపురాన్నిగత్యపురుషోభవ-శూరోభవేత్యర్థః-పురుషాధమేతిపాతెపురోపరోధేప్యనిగమనానంపురుషాధమవివాసీత్య
వః॥ ౭౭౪ ॥ హంతేతి॥ ఆహమితేషః-నిరుద్విగ్నానిర్భయాః॥ ౭౭౫ ॥ దేవేతి॥ ఉద్ధరిష్యామి-ఉన్నూలయిష్యామి-కంటకంబాధకమిత్యర్థః॥
౭౭౬ ॥ విభీషణస్యేతి॥ ౭౭౭ ॥ ఇత్యేవమితి॥ అపన్నఃప్రాప్తః-ఒభూవ॥ ౭౭౮ ॥ తతః॥ దుమేకాధాఃదుర్బుద్ధిః-నదూలోవభ్యుతిశాస్త్రానిభి
జ్ఞఇత్యర్థః-అసకృచ్ఛశాసేత్యన్వయః-యదాదుర్మేధాఇత్యంగదమేషవాహ॥ ౭౭౯ ॥ రావణస్యేతి॥ స్పృష్టః॥ ౭౮౦ ॥ గ్రాహయామాసేతి॥ యా
తుధానగణేషమయే-స్వబలందర్శయితుం-ఆత్మవాణా-ధృతిమాణ-స్వయంత్రానం-గ్రాహయామాసగృహీతుమనుమేనే॥ ౭౮౧ ॥ సతానితి॥ స్పృష్టః
౭౮౨ ॥ తెంతరిత్రాదితి॥ స్పృష్టః॥ ౭౮౩ ॥ తతః॥ తత్పఫాలేతి॥ పఫాలవశీకర్యత॥ ౭౮౪ ॥ భజేత్యేతి॥ విశ్రావ్యవిశేషణశాస్త్రానివయి
తాస్య॥ ౭౮౫ ॥ వ్యధయన్నితి॥ ౭౮౬ ॥ రావణేతి॥ ప్రాసాదధర్మణాత్ ప్రాసాదభంజనాత్-పశ్యేత్కతకాయణ-నిశ్వాసపరమఃఅధికనిశ్వాసః॥
౭౮౭ ॥ రామఇతి॥ అంగదాగమనందృష్టవేషః॥ ౭౮౮ ॥ సుషేణేతి॥ సంవృతః-భూషితశేషః-ఉత్తరస్థాకేనైకవాక్యత్వేహారిపిశబ్దయోః
పాసమక్త్యంసార్థత్ ॥ ౭౮౯ ॥ చక్షరితి॥ న్యూనతావాప్యత్యర్థః-సంవాణీత్యుక్తం-పిఃసుషేణః-పర్యక్రామతపరితశ్చచార-నక్షత్రాణినక్ష
త్రనిరూపితరాశీనిత్యర్థః॥ ౭౯౦ ॥ తేషామిత్యాది॥ ఆక్షాహిణిశతమిత్యత్రజ్యోతోస్సంజ్ఞాభందసోబహుభుమితిప్రాప్తః-అనేకాక్షాహిణీమిత్య
ర్థః॥ సాగరంచాభివతతాం-సాగరసమివేవతతమానానామిత్యర్థః॥ రాక్షసాః॥ రాక్షసాః-ధీరాః॥ ౭౯౧ ॥ అపరేఅధీరాఇత్యర్థః॥
తి॥ అతిపత్యఅతిప్రమృశూర్ణమితిశేషః॥ ౭౯౨ ॥ తి॥ తదాప్రవచనమిశ్ర-చేషకభనంవత్సమాణస్య॥ ౭౯౩ ॥ తి॥ తస్మైప్రప్రపంచోచూతోహమితి॥
యదిత్యనందగైసందిగ్ధవచనంపేదాఃప్రమాణంజేదివత-శ్రోత్రమాగతమివ-ఏతేనస్వస్వస్వీయానాంచబలాదిత్యధృగనవాచ్యమేవత్వయా
జ్ఞాతత్యాదిభావః॥ ౭౯౪ ॥ తి॥ ఆహత్యామితి॥ నిష్పత్యపురాద్విగ్నాన్గ్రహ్యపురుషోభవశూరోభవ॥ ౭౯౫ ॥ హంతేతి॥ నిరుద్విగ్నానిర్భయాః॥ ౭౯౬ ॥
౭౯౭ ॥ విభీషణస్యేతి॥ సత్రాత్వప్రణివత్యమామితిశేషః-వైదేహీంసప్రదాస్యసీచేత్త్యయిహతే॥ విభీషణస్యైశ్వర్యంభావ్యతితియోజనా-వైదేహీం
సప్రదాస్యసీచేత్త్యాంహత్యావిభీషణాయరాజ్యందాస్యామిత్యర్థః॥ ౭౯౮ ॥ ౭౯౯ ॥ తి॥ ప్రాసాదశిఖరం-దదర్శేతిశేషః-దృష్ట్వాతేచ్ఛక్రామవదా
క్రాంతవాణ-చక్రామరాక్షసేంద్రస్యేతిపాఠః॥ ౮౦౦ ॥ ౮౦౧ ॥ తి॥ తదాక్రాంతంప్రాసాదశిఖరం-పఫాలశతధావిశీర్ణమభూత్॥ ౮౦౨ ॥ తి॥ పశ్యే-
పిశోపిసమగ్రంమమబలంపరాభూయనిర్భయంగచ్ఛతి-ఏవంవిధేప్వసేకేషమన్నాశోద్యతేషుకథంజీవనమితిపర్యాలోచయన్నిత్యర్థః॥ ౮౦౩ ॥
తి॥ పర్యక్రామత-సర్వబలరక్షాధికంసర్వద్వారవృత్తంత్రగ్రహణార్థంచపరితశ్చచార॥ ౮౦౪ ॥ తి॥ ఆక్షాహిణిశతం-ఆక్షాదూహిత్యామితి

విష్టానాంసాగరంచాతివర్తతాం | రాక్షసావిన్నయంజన్మస్తాన్సంజన్మస్తథావరే | అపరేనమహోద్ధమాద్ధర్షమేవప్రపే
దిరే || ౯౬ || కృత్స్నమితిహరిభిర్వాప్యప్రంప్రాకారపరిఘాంతరం || దదృశూరాక్షసాదీనాఃప్రాకారంహనరీకృతం ||
౯౭ || హాహాకారంప్రకుర్వంతిరాక్షసాభయమోహితాః || ౯౮ || తస్మిన్మహాభీషణకేప్రవృత్తేకోలాహలెరాక్షసరా
జధాన్యాం | ప్రగృహ్యరత్నాంసీమహాయుధానియగాంతవాతాశ్చవసంవిచేరుః || ౯౯ || ఇతిశ్రీమద్భుద్ధకాండే ఏకచత్వారింశస్సర్గః.*****తతస్తే రాక్షసాస్తత్రగత్వారావణమందిరం | న్యవేదయన్
పురీంరుద్ధాంరామేణసహవానరైః || ౧౦ || రుద్ధాంతునగ్రింశ్రుత్వాజాతకోగ్రోనిశాచరః | విధానంద్విగుణంకృత్వాప్రా
సాదంసోధ్యరోహత || ౧౧ || సదదర్శావృతాంలంకాంసశైలవనకాననాం | అసౌఖ్యయోహాఽరిగతైస్సర్వతోయుద్ధకాంక్షి
భిః || ౧౨ || సదృష్ట్యావానరైస్సర్వాంవసుధాంకబళీకృతాం | కథంక్షవయితవ్యాస్సురితిచింతావరోభవత్ || ౧౩ || సచింతయి
త్వాసుచిరంధైర్యమాలంబ్యరావణః | రాఘవంహరియూధాంశ్చదదర్శాయతలోచనః || ౧౪ || రాఘవస్సహసైవ్యేనముది
తోనామపుష్లవే | లంకాందదర్శగుప్తాంవైసర్వతోరాక్షసైవృతాం || ౧౫ || దృష్ట్వాదాశరధిర్లంకాంచిత్రద్వజపతాకి
నీం | జగామసహసాసీతాందూయమానేనచేతసా || ౧౬ || అత్రసామృగశాబాక్షీమత్యుతేజనకాత్మజా | పీడ్యతేశోకసంత
ప్రాకృశాస్థండిలశాయినీ || ౧౭ || పీడ్యమానాంసధమాత్మావైదేహీమనుచింతయన్ | క్షీప్రమాజ్ఞావయామాసవానరాన్
ద్విషతాంవధే || ౧౮ || ఏవముక్తతువచనేరామేణాక్లిప్తకర్మణా | సంఘర్షమాణాఃప్లవగాస్సింహనాదైరనాదయన్ || ౧౯ ||
శిఖరైర్వికిరామైనాంలంకాంముష్టిభిరేవవా | ఇతిస్తదధిరేసర్వమనాంసహరియూధపాః || ౨౦ || ఉద్యమ్యగిరిశృంగా
ణిశిఖరాణిమహంతిచ | తహంశోచ్యత్పట్యవివిధాంప్రివృంతిహరియూధపాః || ౨౧ || ప్రేక్షతోరాక్షసేంద్రస్యతాస్య
నీకానిభాగశః | రాఘవప్రియకామార్థంలంకామూరురుహుస్తదా || ౨౨ || తేతామ్రవక్త్రాహేమాభారామాథేత్య
క్తజీవితాః | లంకామేవాభ్యవతేంతసాలతాలశిలాయుధాః || ౨౩ || తేద్రుమైఃపర్వతానైశ్చముష్టిభిశ్చప్లవంగమాః |
ప్రాకారాగ్రాణ్యరణ్యానిమమంథస్తారణానిచ || ౨౪ || పరిఘాఃపూరయంతిస్తప్రసన్నసలిలాయుతాః | పాంసుభిఃప

ఉద్ధమాత్గర్వాత్ || ౯౬ || కృత్స్నమితిహరిభిర్వాప్యప్రంప్రాకారపరిఘాంతరంప్రాకారపరిఘయోరంతరాశం - వానరీకృతంవానరప్రచు
రతయాకృతం - అపరమివప్రాకారందదృశుతత్ఫలం || ౯౭ || హాహాత్వధం || ౯౮ || తస్మిన్నితి || స్పష్టః || ౯౯ || ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే-
శ్రీరామాయణభాషణే - రత్నకిరీటాఖ్యనే - యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానే - ఏకచత్వారింశస్సర్గః.*****

అథయుద్ధారంభోద్విచత్వారింశే - తతః || తతఃస్మిన్కాలే || ౧ || రుద్ధామితి | విధానంరక్షణవిధిం-ద్విగుణంపూర్వస్తాదధికం || ౧ || స
ఇతి || సర్వతఃప్రతాపిత్యన్వయః || ౩ || సదృష్ట్యేతి | కలిశీకృతాంఅచ్ఛాదితాం - కపిలీకృతామితిపాతేవానరవణేనకపిలీకృతాం - క్షపయితవ్యాః
నాశయితవ్యాః - ఏతదతిశేషః || ౪ || సఇతి | ఆయతలోచనశత్రునేనశస్త్రయూతిశయఉచ్యతే || ౫ || రాఘవఇతి | పుష్లవేనామ - పూర్వస్థానాత్
ప్రాకారసన్నికృష్టంప్రదేశంప్రాప్తతత్ఫలం || ౬ || దృష్ట్యేతి | దూయమానేనేతి - నీతాంస్తృత్వాదుఃఖితోభూదిత్యర్థః || ౭ || ఆత్రేతి | మృగశా
బాక్షీత్యనేనకోకానహాత్వముచ్యతే - స్థండిలశాయినీభూతలశాయినీ || ౮ || పీడ్యమానామితి || పీడ్యమానాం - రాక్షసీభిరితిశేషః - ధర్మతైత్య
నేనవయాళుత్వముచ్యతే || ౯ || ఏవముక్త ఇతి | వచనే - ఆజ్ఞాపనరూపే - సంఘర్షమాణాఃస్పర్ధమానాః - అనాదయన్ - లంకామితిశేషః || ౧౦ ||
శిఖరైర్వి | వికిరామచూణాయామ - మనాంసిదధిరే - నిశ్చయంచకురిత్యర్థః || ౧౧ || ఉద్యమ్యేతి | శిఖరాణిపర్వతఖండాన్ - శిఖరంశైలఖండ
మితిసంగ్రహకారః | తిష్ఠంతిఅతిష్ఠన్ || ౧౨ || ప్రేక్షతఇతి | ప్రేక్షతఃప్రేక్షమాణమనాదృత్య-తాస్యనీకానివానరాసీకాని - భాగశఃస్వస్వనియక్త
ప్రదేశే - లంకాంలంకాప్రాకారం - రాఘవప్రియకామార్థం - రామప్రీతినిద్ధర్మమిత్యర్థః || ౧౩ || తఇతి | త్యక్తజీవితాః - ఆశంసాయాంభూత
వచ్చేతి క్తః || ౧౪ || తేద్రుమైర్వితి | అరణ్యానిఉద్యానాని - తోరణానిబహిర్ద్వారాణి - మమంథుఃబభంజరిత్యర్థః || ౧౫ || పరిఘాఇతి || స్పష్టః ||

వృద్ధిః-అహోహాస్యః-యావంతోహౌహిణ్యాంగజాశ్వరథపదాతయస్తత్సంఖ్యావానరాఇత్యర్థః-శతశబ్దానంతవాచీ-సాగరంచాభివతతాం
సాగరపర్వతమభివ్యాప్యవర్తమానానామిత్యర్థః || ౯౮ || రాక్షసరాజయోధాః - రాక్షసరాజమూర్ధయాపాణిరక్షాంసీత్యర్థః || ౯౯ || ఇతిశ్రీమ
హేళత్రిష్ట...యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానాంగ - ఏకచత్వారింశస్సర్గః.***** ౧ || రుద్ధామితి | విధానంరక్షణసంరక్షణమ్ || ౨ || ౩ ||
౪ | కపిలీకృతాంకపిలవణాసదృశీకృతాం || ౪ || ౫ || రాఘవఇతి | పుష్లవేవేగేనప్రాకారసమీపంప్రాప్తతత్ఫలం || ౬ || ముదితఃపుష్లవే - నామశ
బ్దోవాక్యాలంకారః - ప్రాకారసమీపమితిశేషః - రామాధిరూఢవానరప్లవసంరామేఉపచర్యతే || ౭ || దృష్ట్యేతి | దూయమానేన - సంతప్యమా
నేనచేతసా - ఉపలబ్ధీతః - మనసాజగామసస్తారేత్యర్థః || ౮ || ౯ || మత్యుతేమన్నిమిత్రంకోకసంతప్రాపి-పీడ్యతేమదధకంరామస్యమహాన్లలో
జాయతఇతిభిన్నాభవతీత్యర్థః || ౯ || ౧౦ || సంఘర్షమాణాఃఅగ్రేభవితుంపరస్పరంస్పర్ధమానాః || ౧౧ || శిఖరైర్వి | వికిరామవిదారయామ || ౧౨ ||
ఉద్యమ్యేతి | శిఖరాణి - పర్వతఖండాన్ || శృంగంసౌత్వర్వతసౌగ్రంశిఖరంఖండశైలకమితియాదవః || ౧౩ || ప్రేక్షతఇతి | రాఘవప్రియరా

ర్వతానైశ్చత్వణైఃకామైశ్చవానరాః || ౧౬ || తతస్సహస్రయూధాశ్చకోటియూధాశ్చవానరాః | కోటిశతయతాశ్చాస్యేలంకామారుదుమృతదా || ౧౭ || కాంచనానిప్రమృత్సంతస్తారణానిష్ణవంగమాః | కైలాసశిఖరాభాణిగోపురాణిప్రమథ్యచ | ఆప్లవంతఃప్లవంతశ్చగజాంతశ్చప్లవంగమాః | లంకాంతామభిధావంతిమహావారణస్సనిభాః || ౧౮ || జయత్వతిబలోరామోలక్ష్మణశ్చమహాబలః | రాజాజయతిసుగ్రీవోరాఘవేశాభిపాలితః || ౨౦ || ఇత్యేవంఘోషయంతశ్చగజాంతశ్చప్లవంగమాః | అభ్యధావంతలంకాయాః పాకారంకామరూపిణః || ౨౧ || వీరబాహుస్సుబాహుశ్చనశ్చవనగోచరః | నిపీడ్యోపనివిష్టాస్త్రపాకారంహరియూధపాః || ఏతస్మిన్నంతరేవకుఃస్కంధావారనివేశనం || ౨౨ || పూర్వద్వారంతుకుముదఃకోటిభిర్దశభిర్వృతః | ఆవృత్యబలవాంస్తస్థాహరిభిజితకాశిభిః || ౨౩ || సాహాయ్యాధాంతుతస్యైవనివిష్టఃప్రభుసోహరిః || వనశ్చమహాబాహుర్వానరైర్బహుభిర్వృతః || ౨౪ || దక్షిణంద్వారమాగమ్యవీరశ్శతవలిఃకపిః | ఆవృత్యబలవాంస్తస్థావింశత్యాకోటిభిర్వృతః || ౨౫ || సుషేణఃపశ్చిమద్వారంగతస్తాపితాహరిః | ఆవృత్యబలవాంస్తస్థావష్టికోటిభిరావృతః || ౨౬ || ఉత్తరంద్వారమాసాద్యరామస్సేమిత్రిణానహ || ఆవృత్యబలవాంస్తస్థాసుగ్రీవశ్చహరీశ్చరః || ౨౭ || గోలాంగూలోమహాకాయోగవాక్త్రాభీమదర్శనః || వృతఃకోట్యామహావీర్యస్తస్థారామస్యపార్శ్వతః || ౨౮ || ఋతూణాంభీమవేగానాంధూమృశ్శత్రునిబహణః || వృతఃకోట్యామహావీర్యస్తస్థారామస్యపార్శ్వతః || ౨౯ || సన్నద్ధస్తుమహావీర్యోగదాపాణిర్విభీషణః || వృతోయత్యైస్తుసదితైస్తస్థాతత్రమహాబలః || ౩౦ || గజోగవాక్త్రోగవయశ్శరభోగంధమాదవః || సమంతాత్పరిధావంతోరరక్షుర్లరివాహినీం || ౩౧ || తతఃకోవపరితాత్తారావహారాక్షసేశ్వరః | నిర్యాణంసర్వసైన్యానాందుతమాజ్ఞాపయత్తదా || ౩౨ || ఏతచ్ఛ్రీత్వాతతోవాక్యం రావణస్యముఖోద్గతం | సహసాభీమనిఘోషముద్ఘుష్టంరజనీచరైః || ౩౩ || తతఃప్రచోదితాభేర్యశ్చంద్రపాండురపు

౧౬ || తతః || కోటిశతయతాః కోటిశతయూధయతాః || ౧౭ || కాంచనానిత్యాదీన్లోకద్వయం || కాంచనానికాంచనకృతాని-ప్రమృత్సంతఃచూర్ణయంతః- ఆప్లవంతఃప్లవంతశ్చగమనాగమనేకుర్వంతః || ౧౮ || జయత్వతి || స్పష్టః || ౨౦ || ఇత్యేవమితి || ఘోషయంతఃఘోషయంతః- గజాంతఃసీలసానాదంకుర్వంతః || ౨౧ || వీరబాహురిత్యాదిసార్థజ్ఞాకవికాన్వయః || ఏతస్మిన్నంతరే - ప్రసిద్ధాఃవీరబాహువదయః - పాకారంనిపీడ్యోపనివిష్టాస్సంతః- స్కంధావారస్యశిఖరస్య- నివేశననిరూపణంవక్రైః - యుద్ధేంతరాంతరావిశ్రమార్థంవాసస్థానంస్కంధావారః- యద్వాప్త్యాహీధావేనసేనాస్థావసంస్కంధావారః || ౨౨ || నివేశనప్రకారమేవాహ-పూర్వద్వారమిత్యాదినా || కుముదఃపూర్వద్వారమావృత్యతస్థా- ఈశానకోణేస్థితాపూర్వద్వారమాక్రమ్యస్థితవానిత్యర్థః || ౨౩ || సాహాయ్యాధాంత్యితి || స్పష్టః || ౨౪ || దక్షిణమితి || శతవలిఃదక్షిణద్వారమావృత్యతస్థా- ఆగ్నేయకోణేస్థితాద్వారమాక్రమ్యస్థితవానిత్యర్థః || ౨౫ || సుషేణః || సుషేణఃపశ్చిమద్వారంగతః ఆవృత్యతస్థా- నైర్ముతకోణేస్థితాపశ్చిమద్వారమాక్రమ్యస్థితవానిత్యర్థః || ౨౬ || ఉత్తరమితి || సుగ్రీవశ్చోత్తరంద్వారమావృత్యతస్థా- పశ్చిమేనతురామస్య సుగ్రీవస్సహజాంబవాకా | అదూరాన్తధ్యమేగురైతస్థాబహుబలానుగః - ఇత్యుక్తప్రకారేణవాయవ్యకోణేస్థితస్యసుగ్రీవస్య ఉత్తరద్వారనిరోధకత్వాభిధానాదేతదనుసారేణకుముదాదీనాంతత్తతోగణావస్థితత్వేన తత్తద్వారనిరోధకత్వమితివ్యాఖ్యాతం || ౨౭ || గోలాంగూలః || స్పష్టః || ౨౮ || ఋతూణామితి || స్పష్టః || ౨౯ || సన్నద్ధః || స్పష్టః || ౩౦ || గజోగవాక్త్రః || రామపార్శ్వతస్థాత్గవాక్త్రాదన్యోజ్ఞేయః || ౩౧ || తతః || తతఃవానరసేనాసన్నివేశాద్ధతోః - తదాతస్మిన్సన్నివేశకాలే || ౩౨ || ఏతదితి || భీమనిఘోషంయథాభవతితథాఉద్ఘుష్టం - ఉచ్చైస్సింహనాదఃకృతతత్త్వర్థః || ౩౩ || తతః || ప్రచోదితాఃసేనాగ్రేప్రేరితాః - చంద్రపాండురపుష్కరాఃచంద్రశుభ్రముఖాః- సం

మార్గంప్రియవిషయఃకామోమనోరథః - తస్మిన్ధర్మంరాఘవస్యప్రియవిషయమనోరథసిద్ధయైత్యర్థః || ౧౩ || ౧౭ || తి || ఆప్లవంతః సమంతాత్ప్లవంతః- ప్లవంతఃపాకారాభిముఖంప్లవంతః || ౨౧ || ఏతస్మిన్నతి || స్కంధావారనివేశనం- స్కంధావారస్యసేనానివేశస్య- నివేశనంప్రూహీధావేనసావసం || ౨౨ || స్కంధావారనివేశప్రకారమాహ- పూర్వద్వారమిత్యాదినా || కుముదఃపూర్వద్వారమావృత్యతస్థా- ఈశానకోణేస్థితాపూర్వద్వారమాక్రమ్యస్థితవానిత్యర్థః || ౨౩ || ౨౪ || దక్షిణద్వారమితి || శతవలిర్దక్షిణద్వారమావృత్యతస్థా- ఆగ్నేయకోణేస్థితాద్వారమాక్రమ్యస్థితవానిత్యర్థః || ౨౫ || సుషేణః || సుషేణఃపశ్చిమద్వారంపాప్తః- ఆవృత్యతస్థా- నైర్ముతకోణేస్థితాపశ్చిమద్వారమాక్రమ్యస్థితవానిత్యర్థః || ౨౬ || ఉత్తరద్వారమితి || సుగ్రీవశ్చోత్తరద్వారమావృత్యతస్థా- పశ్చిమేనతురామస్య సుగ్రీవస్సహజాంబవానిత్యాద్యుక్తప్రకారేణవాయవ్యకోణేస్థితః- సుగ్రీవస్సోత్తరద్వారనిరోధకత్వాభిధానాదేతదనుసారేణకుముదాదీనాంతత్తతోగణావస్థితత్వేన తత్తద్వారనిరోధకత్వమాఖ్యాతం || ౨౭ || ౨౮ || యత్రమహాబలోరామస్తత్రతస్థానిత్యన్వయః || ౩౦ || గజోగవాక్త్రః || అయంగవాక్త్రోరామపార్శ్వస్థగవాక్త్రాదన్యః || ౩౧ || ౩౩ || తతః || చంద్రపాండురపుష్కరాః చంద్రవత్పాండురముఖాః - పుష్కరంకరిహస్తాగ్రేవాద్యభాండముఖే

వర్ష-రాః॥ హేమకొణాహతాభీమారాక్షసానాంసమంతతః॥ ౩౪౪॥ నేదుశ్చమహాఘోషాశ్శంఖాశ్శతసహస్రశః॥ రాక్షసానాంసుఘోరాణాంముఖమారుణపూరితాః॥ ౩౪౫॥ తేబభుశ్శుభనీలాంగాస్సశృభారజనీచరాః॥ విద్యున్నండలనన్నద్ధాస్సబలాకాశివాంబుదాః॥ ౩౪౬॥ నిష్పతంతితస్సైన్యావృష్టారావణచోదతాః॥ సమయేపూర్వమాణస్యవేగాభవముమోదధేః॥ ౩౪౭॥ తతోవానరసైన్యేనముక్తోనాదస్సమంతతః॥ మలయఃపూరితోయేనససానుప్రస్థకందరః॥ ౩౪౮॥ శంఖదుందుభిసంఘుప్తస్సింహనాదస్తరస్వినాం॥ పృథివీచాంతరిక్షంచసాగరంచైవనాదయః॥ గజానాంబృంహితైస్సాంధ్రహంహయానాంహేషితైరపి॥ రథానాంనేమిఘామైశ్చరక్షసాంవదనస్వనః॥ ౪౦౪॥ ఏతస్మిన్నంతరేఘోరస్సంగ్రామస్సమవతత॥ రక్షసాంవానరాణాంచయథాదేవాసురేపురా॥ ౪౦౫॥ తేగదాభిఃప్రదీప్తాభిశ్చక్తిశూలపరశ్వైః॥ నిజఘ్నైర్వాసరాఘోరాఃకథయంతస్సప్తపిక్రమాః॥ ౪౦౬॥ (వానరాశ్చమహావీర్యా రాక్షసాఃకఞ్చురాహవే॥ జయత్యతిబలోరామోలక్ష్మణశ్చమహాబలః॥) రాజాజయతిసుగ్రీవఇతిశబ్దోమహానభూత్॥ ౪౦౭॥ రాజకజయజయేత్యుత్సవస్సనామకథాంతతః॥ తథావృక్షైర్మహాకాయాఃపర్వతాగ్రైశ్చవాసరాః॥ నిజఘ్నైస్తానిరతూంసినతైర్దంతైశ్చవేగితాః॥ ౪౦౮॥ రాక్షసాస్తవరేభీమాఃప్రాకారస్థామహీగతాః॥ భిండివాలైశ్చఖడ్గైశ్చశూలైశ్చైవవృషాదయః॥ ౪౦౯॥ వానరాశ్చాపిసంకుద్ధాఃప్రాకారస్థామహీగతాః॥ రాక్షసాపాతయామాసుస్సమాఘ్నత్యప్లవంగమాః॥ ౪౧౦॥ ససంప్రహస్తములోమాంసశోణితకడమః॥ రక్షసాంవానరాణాంచసంబభూవాద్భుతోపమః॥ ౪౧౧॥ ఇతిశ్రీమద్విద్ధకాండే- ద్విచత్వారింశస్సర్గః.*****యద్ధతాంతుతత

మాజానసంస్కారవిశేషణతాసాంశుభిత్యం- పుష్కరంకరిహస్తాగ్రేవాద్యధాండముభేజలక్ష్యమరః॥ కోటోవాద్యతాడనదండః- విశేషురిత్యనుకర్షః- అధవాప్రచోదితాఃసస్వసరిత్యథః॥ ౩౪౪॥ ౩౪౫॥ తఇతి॥ శుభనీలాంగఃఅభరణప్రభాభిశ్శృభమానానీలానిచాంగానియేమాంతే- అతఏవవిద్యున్నండలనన్నద్ధాఇతినాధికోపమా- విద్యున్నండలనన్నద్ధాఇత్యుపమానవిశేషణోపమేయేషురాక్షసేషుసభూషణభూషితంగమ్యతఇత్యప్యాహుః॥ ౩౪౬॥ నిష్పతంతీతి॥ సైన్యాః- సేనాయాంసమవేతాఃజనాః- సేనాయాంసమవేతాయేసైన్యాస్తేసైనికాశ్చతఇత్యమరః॥ సమయేప్రళయే- చంద్రోదయేవా- వేగాఃపూరాః॥ ౩౪౭॥ తతఇతి॥ మలయఃత్రికూటః-సఃప్రసిద్ధః- సానుప్రస్థకందరఃఆనుప్రస్థంప్రస్థైప్రస్థైస్థితాఃయాఃకందరాస్తాభిస్సహవతతఇతివిగ్రహః- యద్వాసానుఃప్రస్థః-ప్రస్థఃతటః- కందరాగుపాత్యర్థః- సానుఃమహాప్రస్థః-ప్రస్థఃక్షుద్రతటః- కందరఃదరితైస్సహవతతఇతిససానప్రస్థకందరఇత్యప్యాహుః॥ ౩౪౮॥ శంఖదుందుభీత్యాదిష్టోకద్వయం॥ శంఖదుందుభిసంఘుప్తఃశంఖదుందుభిసంఘోషయ్యతః- తరస్వినాంబలవతాం- సింహనాదఃగజబృంహితాదిభిస్సహపృథివ్యాదికంనాదయః॥ ఆనాదయః॥ ౪౦౪॥ ఏతస్మిన్నితి॥ దేవాసురేయథాదేవాసురవిరోధేదేవానామసురాణామివేత్యర్థః- యద్వాషష్ఠీబహువచనస్యసుపాంసులుగిత్యాదిసాక్షేతదేశః॥ ౪౦౫॥ తఇతి॥ స్పష్టః॥ ౪౦౬॥ రాజేత్యధికం॥ స్పష్టం॥ ౪౦౭॥ రాజన్నిత్యాదిసాధాన్లోకః॥ స్వస్వనామకథాంతతఇతి- నామకథాంచోక్త్యాతతోనిజఘ్నైరిత్యుత్తరత్యాన్వయః- నామకథానాంతతఃఅంతేఇతివాయోజనా- వేగితాఃసంజాతవేగాః- వేగితాఇతిపాతేకోపేనకంపమానాశ్చ్యోగః॥ ౪౦౮॥ రాక్షసాఇతి॥ భిండివాలైఃకదాభేదైః॥ ౪౦౯॥ వానరాఇతి॥ సమాఘ్నత్యప్రాకారాగ్రపర్యంతముత్యత్య- ప్లవనంప్లుతగతింగచ్ఛంతీప్లవంగమాః- అసంఖ్యామామిఖితావహః- అనైపుత్యగతిమత్తముక్తంతానవానరశబ్దేనపునరుక్తిః॥ ౪౧౦॥ సఇతి॥ ససంప్రహస్తయద్ధంతుములఃపరస్పరసంకులః-మాంసశోణితాన్యేవకడమోయస్త్రిక- సమాంసశోణితకడమః- అద్భుతోపమః- దుర్లభోపమఇతియావత్॥ ౪౧౧॥ ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే-శ్రీరామాయణభూషణ-రత్నకీర్తీభాష్యాసే-యద్ధకాండవ్యాఖ్యాసే-ద్విచత్వారింశస్సర్గః.

అధద్వంద్వయద్ధంవర్ణయతిత్రిచత్వారింశే-యద్ధతాంత్యిత్వాది॥వానరాణాంయద్ధతాంవానరేషుయద్ధమానెషు-బలకోపఃసేనాయాఃజలఇత్యమరః॥ ౩౪౪॥ హేమకొణాభిహతాఃస్వర్ణముయవాదనదండాభిహతాః॥ ౩౪౫॥ విద్యున్నండలనన్నద్ధత్యప్యాహుః-రాక్షసేషుసభూషణభూషితత్వంగజ్ఞేయం॥ ౩౪౬॥ నిష్పతంతీతి॥ సైన్యాః- సేనాయాంసమవేతాయేసైన్యాస్తేసైనికాశ్చతఇత్యమరః- సమయేప్రళయకాలే॥ ౩౪౭॥ తతఇతి॥ ససానుప్రస్థకందరః- సానుమహాప్రస్థః- ప్రస్థఃక్షుద్రతటః-కందరఃదరి॥ ౩౪౮॥ శంఖదుందుభీతి॥నాదయః- ఉదభూదితిశేషః॥ ౩౪౯॥ గజానాంబృంహితైరిత్యాదిష్టోకద్వయమేకంవాక్యం॥ ఏతస్త్రిక-సమయే- గజానాంబృంహితాదిభిస్సహ రక్షసాంవానరాణాంచ-పురాదేవాసురాణాంవిరోధేసతియథాతథాఘోరఃసంగ్రామః- సమవద్యతేభిసంబంధః॥ ౪౦౪॥ ౪౦౫॥ రాజన్నితి॥ స్వస్వనామకథాంతతః- స్వస్వనామకథాంతేనిజఘ్నైరితిసంబంధః॥ ౪౦౬॥ వృక్షామృదానాంయద్ధసాధనానిపర్వతాగ్రాదీనికూరకూరతరాణామితివివేకః॥ ౪౦౭॥ తి॥ అత్రరాక్షసాస్తవపరేభ్యర్థంప్రక్షిప్తమితికతః॥ ౪౦౮॥ ౪౦౯॥ వానరాశ్చాపీతి॥ ప్లవంగమాః- ప్లవైగమనశీః॥ ౪౧౦॥ ఏతద్దుష్టాత్తరంప్రత్యవహరస్సేనాయాఇతిభారతాల్లభ్యతే- తతఃప్రత్యవహరోభూత్యైస్సానాంరాఘవాజ్ఞయేత్యాది తతోక్తం॥ ఇతిశ్రీమహాశ్వరత్నీర్థవిరచితాయాం-శ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యామాయం-యద్ధకాండవ్యాఖ్యామాయం-ద్విచత్వారింశస్సర్గః-ముద్ధతామితి॥ బలకోపః- బలస్యకోపః॥ ౪౧౧॥

తేషాంవానరాణాంమహాత్మనాం । రక్షసాంసంబభూవాభబలకౌపస్సదారుణః ॥ ౧॥ తేహయైఃకాంచనాపీడైర్ధ్వజై
శ్వాగ్నిశిఖోపమైః । రక్షైశ్చాదిత్యసంకాతైఃకవతైశ్చమనోరమైః ॥ నిర్యయూరాక్షసవ్యాఘ్రానాదయంతోదిశోదశ ।
రాక్షసాభీమకర్షాణోరావణస్యజయైషిణః ॥ ౩॥ వానరాణామపిచమూర్ఛహతీజయమిచ్ఛతాం । అభ్యధావతతాం
సేనాంరక్షసాంకామరూపిణాం ॥ ౪॥ ఏతస్మిన్నంతరేతేషామనోన్యమభిధావతాం । రక్షసాంవానరాణాంచద్వంద్వ
య్యుద్ధమవర్తత ॥ ౫॥ అంగదేనేంద్రజిత్సార్థంనాలిపుత్రేణరాక్షసః । అయుధ్యతమహాతేజాస్త్వంబకేణయథాంత
కః ॥ ౬॥ ప్రజంఘనచనంపాతిర్నిత్యందుమర్షణోరణేజంబుమాలినమారభ్యోహనుమానపివానరః ॥ ౭॥ సంగతస్సు
మహాక్రోధోరాక్షసోరావణానుజః । సమరేతీక్ష్ణవేగేనమిత్రఘ్నోనవిభీషణః ॥ ౮॥ తపసేనగజస్సాగ్రంరాక్షసేనమహా
బలః । నికుంభేనమహాతేజానీలోపిసమయుధ్యత ॥ ౯॥ వానరేంద్రస్తుసుగ్రీవఃప్రఘసేనసమాగతః । సంగతస్సమరేశ్రీ
మావిరూపాక్షైఃకలత్క్షణః ॥ ౧౦॥ అగ్నికేతుశ్చదుర్ధహోరశ్మికేతుశ్చరాక్షసః । సుప్తఘ్నాయజ్ఞకోపశ్చరామేణస
హసంగతాః ॥ ౧౧॥ వజ్రముష్టిస్తుమైందేనద్వివిదేనాశఃప్రభః । రాక్షసాభ్యాంసుఘారాభ్యాంకపిముఖ్యాంసమాగతా ॥
౧౨॥ వీరఃప్రతపనోఘోరోరాక్షసోరణదుర్ధరః । సమరేతీక్ష్ణవేగేనసంభేనసమయుధ్యత ॥ ౧౩॥ ధర్మస్యపుత్రోబలవా
న్సుషేణఇతివిశ్రుతః । సవిద్యుత్కాలినాసాధామయుధ్యతమహాకపిః ॥ ౧౪॥ వానరాశ్చాపరేభీమారాక్షసైరపరైస్స
హాద్వంద్వంపమీయర్భహుధాయుద్ధాయబహుభిస్సహ ॥ ౧౫॥ తత్రాసీత్సుమహద్ద్యుధ్ధంతుములంరోమహావహం ।
రక్షసాంవానరాణాంచవీరాణాంజయమిచ్ఛతాం ॥ ౧౬॥ హరిరాక్షసదేహాభ్యఃప్రభూతాఃకేశశాద్వలాః । శరీరసం
ఘాటవహాఃప్రసుస్మశ్శోణితాపగాః ॥ ౧౭॥ ఆజఘానేంద్రజితుక్రోధజేవజేవతక్రతుః । అంగదంగదయావీరంశ
త్రునైస్యవిదారణం ॥ ౧౮॥ తస్యకాంచనచిత్రాంగంరథంసాశ్వంససారథింజఘానసమరేశ్రీమానంగదోవేగవాకపిః ॥
౧౯॥ సంపాతిస్తుత్రిభిర్బాణైఃప్రజంఘనసమాహతః । జఘానాశ్వకణేనప్రజంఘంరణమూర్ధని ॥ ౨౦॥ జంబుమాలీ
రథస్థస్తరథశక్త్యామహాబలః । విభేదసమరేకుక్రోధోహనూమంతంప్రసాంతరే ॥ ౨౧॥ తస్యతంరథమాస్థాయహనూ
మాన్మారుతాత్ప్రజః । ప్రమమాధతలేనాశుసహతేనైవరక్షసా ॥ ౨౨॥ నదాప్రతపనోఘోరోనశంసోవ్యన్వధావత ॥
౨౩॥ నశఃప్రతపనస్యాశుపాతయామానచతుషీ ॥ భిన్నగాత్రశ్చరైస్తీక్ష్ణైఃక్షిప్రహస్తేనరక్షసా ॥ ౨౪॥ గ్రసంతమివ
నైన్యానిప్రఘసంవానరాధిపః । సుగ్రీవస్సప్రవణేనగర్భిభేదజఘానచ ॥ ౨౫॥ అగ్నికేతుశ్చదుర్ధహోరశ్మికేతు
శ్చరాక్షసః ॥ సుప్తఘ్నాయజ్ఞకోపశ్చరామంనిర్భిభుశ్శరైః ॥ ౨౬॥ తేషాంచతుణాంరామస్తుశిరాంసినిశితైశ్శ
రైః ॥ కుద్ధశ్చతుర్భుచ్చిచ్ఛేదఘోరైర్గిశిఖోపమైః ॥ ౨౭॥ వజ్రముష్టిస్తుమైందేనముష్టినానిహతోరణే ॥ పపా
కోపః-బలేత్యభిధాక్రికనిదేశః ॥ ౧॥ తేహయైరిత్యాదిశ్లోకద్వయమేకాన్వయం ॥ కాంచనాపీడైఃస్వణమయశేఖరైః-హయైరిత్యాద్యుపలక్షణే
తృతీయా - రాక్షసవ్యాఘ్రాఃరాక్షసశ్రేష్ఠాః - రాక్షసశ్రేష్ఠత్వేవిజాత్యంతరత్వంసంభవతీతిరాక్షసాఇత్యుక్తం ॥ ౩॥ ప్రజంఘనేతి - దు
మహావహః-దుష్సుహః - ప్రజంఘారాక్షసః - సంపాతిఃవిభీషణసచివః - అరబ్ధి - హంతుమితిశేషః ॥ ౭॥ ౧౦॥ అగ్నికేతురితి - సుప్తఘ్నాయజ్ఞ
కోపాచేతివాపాఠః ॥ ౧౧॥ వజ్రముష్టిరితి - రాక్షసాభ్యాంవజ్రముష్టిశశిప్రభాభ్యాం - కపిముఖ్యామైందద్వికర - ఆనేనపరస్పరసంగతిరు
క్తా ॥ ౧౨॥ వీరఇతి - రణదుర్ధరఃరణేదుర్విగ్రహః ॥ ౧౩॥ ౧౪॥ వానరాఇతి - ద్వంద్వంద్వంద్వత్వం - బహుధాయుద్ధాయశస్త్రాస్త్రావాహాచ
రణప్రభృతిభిర్యుద్ధాయ-బహుభిరితిరాక్షసవిశేషణాద్వానరాశ్చేత్యత్రాపిబహువిధవిశేషణః జ్ఞేయం ॥ ౧౫॥ తత్రేతి-తుములంవ్యాకులం ॥ ౧౬॥
హరితి - కేశశాద్వలాః కేనైశ్శాద్వలవత్త్వం - సంఘాటఃకాష్ఠసంచయః ॥ ౧౭॥ ఆజఘానేతి-ఆజఘానతాడయామాస ॥ ౧౮॥ ౨౦॥ జంబుమా
లీతి-రథశక్త్యాంరథపివసనావతమానయాశక్త్యా ॥ ౨౧॥ తస్యేతి - ఆస్థాయితరుహ్య ॥ ౨౨॥ నదన్నిత్యర్థమేకంవాక్యం ॥ ౨౩॥ నశఇతి-ర
క్షసాప్రతపసేన - భిన్నగాత్రశ్చత్యస్త్రపూర్వేణాన్వయః ॥ ౨౪॥ గ్రసంతమితి - సప్రవణేనసప్రవణావృక్షేణ ॥ ౨౫॥ అగ్నికేతురితి - స్పష్టః ॥
౨౬॥ తేషామితి - అగ్నిశిఖోపమైః అగ్నిజ్వాలోపమైః ॥ ౨౭॥ వజ్రముష్టిరితి - పురాట్ఃపురవశభిః ॥ ౨౮॥ నికుంభాతిస్పష్టః ॥ ౨౯॥ పున
మః పరస్పరబలదర్శనజోరోపః ॥ ౧౦॥ కాంచనాపీడైఃకాంచనఘాటణవద్భిః - అగ్నిశిఖోపమైఃతద్వద్దుర్ధరైః ॥ ౧౧॥ నిర్యయిరితి - అనే
ననాల్లికినాపీప్రత్యాహరోధ్యనితః ॥ ౧౨॥ అనోన్యమభిధావతాం - ద్వంద్వయద్ధార్థమితిభావః ॥ ౧౩॥ ప్రజంఘనేతి - దుమహర్షణః - దుష్సు
హః - జంబుమాలినమితి - అరబ్ధిఃప్రసార్దమితిశేషః ॥ ౧౪॥ శత్రుఘ్నోనతదాఖ్యరక్షసా-మిత్రఘ్నోనేతికవ్యవిత్పాతః ॥ ౧౫॥ హరిరాక్షసేతి
కేనైశ్శాద్వలాః - శాద్వలవత్త్వం - శరీరసంఘాటవహః - శరీరాణ్యేవసంఘాటాః కాష్ఠసంచయాః తావహంతీతి - తథా ॥ ౧౬॥ ౨౦॥ జం
బుమాలీతి - రథశక్త్యా - రథస్థశక్త్యా ॥ ౨౧॥ ౨౨॥ నలఇతి - రక్షసాభిన్నగాత్రోనలః - ప్రతపనస్యచతుషీపాతయామాసేతిసంబంధః ॥ ౨౩

తసరథస్సాశ్వఃపురాట్టభవభూతతే || ౨౭౪|| నికుంభస్తురణేనీలంనీలాంజనచయప్రభం|| నిర్బిభేదశరైస్తీత్యైకరైమే
 ఘమివాంశుమా || ౨౭౫|| పునశ్శరశతేనాథక్షిప్రహస్తానిశాచరః|| బిభేదసమరేనీలంనికుంభఃప్రజహానచ || ౨౭౬ ||
 తస్యైవరథవక్త్రేణనీలోవిష్ణురివాహవే || శిరశ్చిచ్ఛేదసమరేనికుంభస్యచసారథేః || ౩౦౪|| వజ్రాశనిసమస్పృశోద్వి
 విదోవ్యశనిప్రభం|| జఘానగిరిశ్చంగేణమితాంసర్వరక్షసాం || ౩౦౫|| ద్వివిదంవానరేంద్రంతునగయోధినమాహవే||
 శరైరశనిసంకాశైస్సవివ్యాధాశనిప్రభః || ౩౦౬ || సశరైరతివిధాంగోద్వివిదఃకోగ్రమూఢితః || సాలేనసరథంసా
 శ్వంజఘానాశనిప్రభం|| ౩౦౭ || విద్యున్నాలీరథస్థస్తుశరైఃకాంచనభూషణైః || మషేణంతాడయామాసననాదచము
 హుమృతముః || ౩౦౮|| తంరథస్థమథోద్భ్రష్టమషేణోవానరోత్తమః || గ్రీశ్చంగేణమహతారథమాశుస్యపాతయత్ ||
 ౩౦౯|| లాఘవేనతుసంయుక్తోవిద్యున్నాలీనిశాచరః|| అపక్రమ్యరథాత్తూణంగదాపాణిఃక్షితౌఘితః || ౩౧౦ || తతః
 కోగ్రసమావిష్టస్సుషేణోహరిపుంగవః|| శిలాంసుమహతీంగృహ్యనిశాచరమభిద్రవత్ || ౩౧౧|| తమాశతంతంగదయా
 విద్యున్నాలీనిశాచరః|| వక్షస్యభిజఘానాశుమషేణంహరిసత్తమం || ౩౧౨ || గదాప్రహారంతంఘోరమచింత్యప్లవగో
 త్తమః|| తాంశిలాంపాతయామాసతస్యోరసిమహాన్యథే || ౩౧౩|| శిలాప్రహారాభిహతోవిద్యున్నాలీనిశాచరః|| నిష్పి
 ష్టహృదయోభూమాగతాసుర్నిపపాతహ || ౩౧౪|| ఏవంతైర్వానరైశ్శూరైశ్శూరాస్తేరజనీచరాః|| ద్వంద్వేవిమృదితా
 స్తత్రదైత్యాభవదివాకపైః || ౩౧౫ || భగైర్భగైర్దేవదాభిశ్చశక్తితోమరపట్టపైః || అపవిధైశ్చభివైశ్చరతైస్సాం
 గ్రామికైర్హయైః | నిహతైఃకుంజరైమతైస్తథావానరరాక్షసైః || చక్రాక్షయగదందైశ్చభగైర్ధరణిసంశ్రితైః|
 బభూవా యోధసంఘోరంగోమాయగణసంకులం || ౩౧౬|| కబంధానిసముత్పేతుడిత్యువానరరక్షసాం|విమదేతుములే
 తస్మిన్దేవాసురరణోపమే || ౩౧౭|| విదార్యమాణాహరిపుంగవైస్తదానిశాచరాశ్శోణితదిగ్గాత్రాః | పునస్సయుద్ధంతర
 సాసమాస్థితాదివాకరస్యాస్తమయాభికాంక్షిణః || ౩౧౮|| ఇతిశ్రీమద్యుద్ధకాండే - త్రిచత్వారింశస్సర్గః.*****

యధ్యతామేవతేషాంతుతదావానరరక్షసాం | రవిరస్తంగతోరాత్రిఃప్రవృత్తాప్రాణహరిణీ || ౧|| అన్యోన్యం
 బద్ధవైరాణాంఘోరాణాంజయమిచ్ఛతాం|| సంప్రవృత్తంనిశాయుద్ధంతదావానరరక్షసాం || ౨ || రాక్షసోసీతిహర
 యోహరిశ్చాసీతిరాక్షసాః| అన్యోన్యంసమరేజఘ్నుస్తస్మింస్తమసిదారుణే || ౩|| జహిదారయచైహీతికథంవిద్రవసీ
 తిచ| ఏవంసుతుములశ్శబ్దస్తస్మింస్తమసిశుశువే || ౪ || కాళాఃకాంచనసన్నాహస్తస్మింస్తమసిరాక్షసాః | సంప్రా
 ద్యశ్యంతతైలేంద్రాదీప్రావధినాభివ || ౫ || తస్మింస్తమసిదుష్పరేరాక్షసాఃకోగ్రమూఢితాః| పరిపేతుమహావే
 గాభక్షయంతఃప్లవంగమా || ౬ || తేహయాకాంచనాపీడాభ్వజాంశ్చగ్నిశిఖోపమా || ఆప్లుత్యదశరైస్తీ

రితి|| క్షిప్రహస్తః క్షిప్రకారిహస్తః- నికుంభః ప్రజహానచేతాశ్చయ్యుక్ || ౨౭౪|| తస్యైవేతి|| శిరశ్చిచ్ఛేదసారథేరిత్యనంతరంవజ్రాశనిసమ
 స్పృశోద్వివిదః || తతోద్వివిదంవానరేంద్రంత్వితిన్లోకః || ౩౦౪|| ౩౦౫ || సశతి || స్పష్టః || ౩౩౪|| విద్యుదితి|| స్పష్టః || ౩౪౪|| తమితి|| స్పష్టః || ౩౫౪|| లా
 ఘవేనెతి|| అపక్రమ్యఅవప్తుశ్చ || ౩౬౪|| ౩౭౪|| అభిద్రవత్ అభ్యుద్రవత్ || ౩౭౪|| తమితి|| స్పష్టః || ౩౮౪|| గదాప్రహారమితి- ఆచింత్యచింతయ
 త్వా || ౩౯౪|| శిలేతి|| స్పష్టః || ౪౦౪|| ఏవమితి || దివాకరైరిత్యకారాంతత్వమాషణం || ౪౦౪ || భగైరిత్యాదిసాధాన్లోకద్వయమేకా
 న్వయం|| అపవిధైరితరథవిశేషణం- భగైరితిహయవిశేషణం- సాంగ్రామికైః సంగ్రామేసాధుభిః- ఆకుంచక్రరంధ్రం - యుగదండః- అ
 శ్వబంధనదండః || ౪౦౮|| కబంధానీతి|| కబంధానిశిరోహీనశరీరాణి- విమదేయద్ధే || ౪౧౪|| విదార్యమాణాః|| దివాకరస్యేతి- రాత్రౌరా
 క్షసానాంబలాధిక్యాదిభావః || ౪౧౬|| ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే- శ్రీరామాయణభూషణే- రత్నకిరీటాఖ్యానే- యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానే- త్రిచ
 త్వారింశస్సర్గః.*****అథరాత్రియుద్ధప్రవృత్తిశ్చతుశ్చత్వారింశే- యధ్యతామేవేత్యాది || యధ్య
 తాంయధ్యమానేషు- ప్రాణహరిణీ-వానరాణామితిశేషః || ౧|| అన్యోన్యమితి-స్పష్టః || ౨|| రాక్షసతి|| హరిశ్చాసీతిరాక్షసాఇతి- దారుణత
 మస్మత్పైసరక్షసామపిమౌఘాభూదిభావః || ౩|| జహితి|| స్పష్టః || ౪|| కాళాతి|| కాళాఃనీలాః- కాంచనసన్నాహఃకాంచనకవచాః- దీప్రా
 వధినవాదీప్రత్యణ్జ్యోతిర్వానాః || ౫|| తస్మిన్నితి|| పరిపేతుఃసంచేయః || ౬ || తతి || తేవానరాః .. కాంచనాపీడాః సువణాశేఖరాః ||

౩౬౪|| తతఃకోగ్రేథేతి|| అభిద్రవత్ అభ్యుద్రవత్ || ౩౭౪|| ౪౦౪|| ఏవమితి|| వనాకపైః అకారాంతత్వమాషణం || ౪౦౮|| ౪౧౬|| ఇతిశ్రీమహాశ్వరశీ
 ధాచిరచితాయాం- శ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యానాయాం- యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానాయాం- త్రిచత్వారింశస్సర్గః*****
 ౧౧౪|| కాలాఇతి|| కాలాఃనీలాః-కాంచనసన్నాహఃసువర్ణకవచాః || ౫|| ౧౧౫|| వానరాఇతి || యుద్ధాత్కోభయన్నితిచేదః|| ౧౪|| ౧౫|| ౧౬|| ౧౭||

త్వైభీమకోపావ్యదారయః || ౭ || వానరాబలివోయధ్ధైక్షోభయః రాక్షసీంచమూం | కుంజరాకుంజరాహోహా
 స్పతాకాధ్వజనోరథాః || చకఘశ్చదదంశుశ్చదశః సైకోధమూర్చితాః || ౮౪ || లక్ష్మణశ్చైపిరామశ్చశరైరాశీవి
 పోపమైః || సృశ్యదృశ్యనిరత్యాంసప్రవరాణినిజస్నుతుః || ౮౫ || తురంగఖురవిధ్వస్తంరథసేమిసముద్ధితం || కురో
 డకణానేత్రాణియుధ్వతాంధరణీరజః || ౮౬ || వతమానేమహాఘోరేసంగ్రామేహోమహామః || రుధిరోదా
 మహాఘోరానద్యస్తత్రప్రసుమ్రువుః || ౮౭ || తతోభేరీమృదంగనాంవణవానాంచనిస్వనః || శంఖవేణుస్వనో
 స్త్రిశ్రస్సంబభూవాద్భుతోపమః || ౮౮ || హతానాంస్తనమానానాంరాక్షసానాంచనిస్వనః || శస్త్రానాంవానరా
 ణాంచసంబభూవాదిదారుణః || ౮౯ || హతైర్వానరవీరైశ్చశక్తిశూలపరశ్వధైః || నిహతైఃపర్వతాగైశ్చరా
 త్రనైఃకామరూపిభిః | శస్త్రపుష్పిపహారాచతత్రాసీద్భృగ్ధమేదిన్ || దుష్టైర్యాదుర్నివేశాచశోణితాస్త్రికద
 మా || ౯౦ || సాబభూవనిశాఘోరాహరిరాక్షసహరిణీ || కాళరాత్రీవభూతానాంసర్వేషామరతిక్రమా || ౯౧ || తత
 స్తేరాక్షసాస్త్రతత్ప్రింస్తమసిదారుణే || రామమేవాభ్యవతంతసంసృష్టాశ్శరవృష్టిభిః || ౯౨ || తేషామచతాం
 శబ్దఃకుంధానామపిగజతాం || ఉద్యతఃఇవసప్తానాంసముద్రాణాంప్రశుశ్రువే || ౯౩ || తేషాంరామశ్చరైష్టష్ఠి
 వృష్టాననిశాచరాః || నిమేషాంతరమాత్రేణశితైర్నిశితాః || ౯౪ || యమశత్రుశ్చదర్శనమహాపాశ్వ
 మహూదరౌ || వజ్రదంష్ట్రీమహాకాయస్తాచోభాశుకసారిణౌ || తేతురామేణబాణౌమైస్సర్వేమమతాడితాః ||
 యుద్ధాదవస్పతాస్త్రసావశేషాయుధవః || ౯౫ || తత్రకాంచనచిత్రాగైశ్చరైర్నిశితాః || దిశశ్చ
 కారవిమలాఃప్రదిశశ్చమహాబలః (రామనామాంకితైర్బాణైర్వాప్యస్తంతద్రణమండలం) || ౯౬ || యేశ్వస్యరా
 త్రసాభీమారామస్యాభిముఖైః || తేపిసప్తాస్సమాసాద్యపతంగాఇవపావకం || ౯౭ || సువర్ణపుష్పైర్విశి
 తైస్సంపతద్భిస్సహస్రశః || బభూవరజనీచిత్రాఖిద్యోతైరివశారదీ || ౯౮ || రాక్షసానాంచనిసదైహాఠీణాం
 చాపినిస్వనైః || సాబభూవనిశాఘోరాభూయోఘోరతరాతదా || ౯౯ || తేనశబ్దైసమహతాప్రవృద్ధైసమంతతః ||
 త్రిమాటఃకందరాకీణఃప్రవ్యాహరదివాచలః || ౧౦౦ || గోలాంగూలామహాకాయాస్తమసాతుల్యవర్చసః || సంపదమ్వ
 జ్యబాహుభ్యాంభక్షయకరజనీచరాః || ౧౦౧ || అంగదస్తరణేశత్రుంహంతుంసముపస్థితః || రావణినిజభూనాశుసా
 రథించహయానపి || ౧౦౨ || వతమానేతదాఘోరేసంగ్రామేభృశదారుణే || ఇంద్రజిత్తురథంశ్చక్వాహతాశో
 హతసారథిః || అంగదేనమహాకాయస్తత్రైవాంతరధీయత || ౧౦౩ || తత్రమవాలిపుత్రస్యసర్వదేవాస్సహః ||

౭|| వానరాత్మాదిసాధకాః- యధ్ధైక్షోభయన్నిత్యత్రైక్షోభయన్నిత్యపదచ్ఛేదః||౮౪||లక్ష్మణాః|| దృశ్యాదృశ్యానిశుషద్దృశ్యానీత్యర్థః||
 ౮౫|| తురంగేతి|| విధ్వస్తంచూణితం ||౮౬|| వతమానఇతి|| రుధిరోదాః అసగజ్ఞాయామపునఃకశబ్దస్సౌవాదేశఅవః ||౮౭|| తతోభ
 రీతి- స్పష్టః ||౮౮|| హతానామితి || స్తనమానానాంస్తనతాం- శస్త్రానాంహింసితానాం ||౮౯|| హతైర్వానిశితాద్యయమేకాన్వయం ||
 నిహతైరిరాక్షసవిశేషణం- పర్వతాగైర్వానరప్రేరితైః- ఉపలక్షణైశ్చతీయా- శస్త్రాణ్యేవపుష్పిపహారాః పుష్పపలయోయస్యాంసా - త
 త్రతదా- దుష్టైర్యాదు- కృచ్ఛ్రజ్ఞైయా- ప్రతియాగినః- దుష్టివేశాదుప్రవేశా ||౯౦|| సేతి|| కాళరాత్రిః భీమరథిరాత్రిః - రాత్రిభీ
 మరథినామసర్వప్రాణిభయావహాత్మకైః| శక్తిర్యా- సతీచకాళరాత్రిశ్చభైరవీగణనాయకైశ్చకైః ||౯౧||తతఇతి|| సంసృష్టాః సమిశ్రి
 తాః ||౯౨|| తేషామితి|| ఉద్యతేక్షాభివృద్ధా- ప్రళయేవా|| రామానజీయం|| ఉద్యతైస్సంపరై ||౯౩|| తేషామితి|| తేషాంరాక్షసానాంమ
 ధ్యే- వట్సనిశాచరాః- అగ్నిశిఖోపమైఃశితైశ్చరైఃజహూన|| రాశితైర్నిశితాఃపైరితిపాఠః||౯౪|| కేతేషడిత్యేతేయామాహ-యమేతి||
 దుధావఃధక్షిణతుమశక్యః యమశత్రు-మహూదరమహాపాశ్వ-మహాకాయః వజ్రదంష్ట్రీ-తా ఉత్తరద్వారరక్షిత్యేనపూర్వోక్తా
 ఉభాశుకసారిణౌచేతివట్- అత్రమహాకాయఇతి వజ్రదంష్ట్రీవిశేషణం- అపస్పతాపలయితాః- సావశేషాయుధః - ఆయుశ్యేవయుక్తాఇ
 తిజీవనేపాడుః ||౯౫|| తత్రేతి|| మహాబలఃరామః ||౯౬|| యేతితి|| పావకంసమాసాద్యేత్యన్వయః ||౯౭|| సువణాపూతైరితి|| స్పష్టః||
 ౯౮|| రాక్షసానామితి|| పూర్వమేవఘోరాసా-భూయఃవిశిష్టః- ఘోరతరాబభూవ||౯౯|| తేనేతి|| ప్రవ్యాహరదివ-ప్రతివ్యాహరదివేత్యర్థః||
 ౧౦౦|| గోలాంగూలాఇతి|| భక్షయక-అభక్షయక ||౧౦౧|| పూర్వప్రసక్తస్యాంగదేంద్రజితోద్వేంద్వయద్భస్యశేషంవక్రముపక్రమతే అంగద
 స్త్రిత్యాదిసా ||౧౦౨|| వతమానఇతి|| తత్రైవతస్త్రిదేశవివ ||౧౦౩||తదితి|| పూజనాహాస్యస్త్యేహాస్య||౧౦౪|| ప్రభావమితి తేతాని- లిం
 ౧౩౪|| హతైరితి|| శస్త్రపుష్పిపహారాశస్త్రాణ్యేవపుష్పిపహారాయస్యాస్మా||౧౩౫|| తేషామితి|| ఉద్యతైప్రళయకాతే||౧౩౬|| తేనశబ్దైసేతి|| ప్ర

తుష్టువుఃపూజనాహాస్యతౌచోభౌరామఃక్షుణౌ || ౩౧ || ప్రభావంసర్వభూతానివిదురింద్రజితోయుధి | (అదృశ్యస్స
 ర్వభూతానాంయోభవద్యధిమర్జయః) తేనతేతంమహాత్మానంతస్తుప్తాదృష్ట్యాప్రధర్షితం || ౩౨ || తతఃప్రహృష్టాఃకవ
 యస్సుగ్రీవపీఠిషణాః | సాధుసాద్వితనేదుశ్చదృష్ట్యాశతుప్రధర్షితం || ౩౩ || ఇంద్రజిత్తుతదాతేనఃజితోభీమ
 కమణా | సంయుగేవానిపుత్రేణకోశంచకేసుదారుణం || ౩౪ || ఏతస్మిన్నంతరేరామోవాసరాకావాక్యమబ్రవీ
 త || ౩౪ || సర్వేభవంతస్త్రీప్తంతుకసిరాజేనసంగతాః || ౩౫ || సబ్రహ్మణాదత్తవరస్త్రైలోక్యంబాధతేభ్యశంభవతా
 మర్థసిన్ధ్యథాంకాలేనససమాగతః || అద్యైవక్షుమితవ్యంమేభవంతోవిగతజ్వరాః || ౩౬ || సోంథధానగతఃపా
 పోరావణీరణకర్కశః || అద్యశ్యోశితాకావాణాముమోచాశనివర్షసః || ౩౭ || సరామంలక్ష్మణంచైవఘోరైర్నా
 గమయైశ్శరైః || బిభేగసమరేకుగ్ధస్సర్వగాత్రేషురాక్షసః || ౩౮ || మాయయాసంవృతస్తత్రమోహయాకరాఘ
 వాయుధి || అదృశ్యస్సర్వభూతానాంకూటయోధీశచరః | బబంధశరబంధేనభ్రాతరౌరామలక్ష్మణౌ || ౪౦ || తాతేనపు
 త్తవవ్యాఘ్రాకుగ్ధేనాశీవిష్మైశ్శరైః | సహసానిహతావీరౌతదాపైక్రుంతవాసరాః || ౪౧ || ప్రకాశయాపస్తుయదా
 నశక్తస్తాబాధితుంరాక్షసరాజపుత్రః | మాయాంప్రయోక్తుంసముపాజగామబబంధతౌరాజమతౌమహాత్మా || ౪౨ ||
 ఇతిశ్రీమద్యుధికాండే చతుశ్చత్వారింశస్సర్గః.*****

సతస్యగతిమన్విచ్ఛికరాజపుత్రఃప్రతాపవాన్ | దిదేశాతిబల్రామోదశవానరయూధపాన్ ||౧|| దౌష్టమే
 ణస్యదాయాదౌనీలంచల్లవగర్వభం | అంగదంవాలిపుత్రంచశరభంచతరస్వినం || వినతంజాంబవంతంచసానప్రస్థం
 మహాబలం | ఋషభంచమభసంధమాదిదేశవరంతః || ౩ || తేసంప్రహృష్టాహారయోభీమానద్యవ్యపాదపాన్ |
 ఆకాశంవివిశుస్సర్వేమాగమాణాదిశోదశ || ౪ || తేషాంవేగవతాంవేగమిషుభిర్వేగవత్తరైః | అస్త్రవిత్పరమాస్త్రైస్తు
 వారయామాసరావణిః || ౫ || తంభీమవేగాహరయోనారామైఃక్షతవిగ్రహః | అంధకారేనదదృశుమేక్షైస్సూర్యమి
 వావృతం || ౬ || రామలక్ష్మణయౌరెవసర్వదేహభిదశ్శరాభ్యశమావేశయామాసరావణిస్సమితింజయః || ౭ || నిరంతర
 శరీరాత్రాభ్రాతరౌరామలక్ష్మణౌ | కుగ్ధేనేంద్రజితావీరౌపన్నగైశ్శరతాంగతైః || ౮ || తయోఃక్షతజమాగేణసుప్రా

గవ్యత్యయిఆపః- సుహృత్సంఘాధైర్యం- తేనలంగదేన- ప్రధర్షితంపరాజితం- దృష్ట్యాతుష్టాః || ౩౨ || తతఃఇతి || స్పష్టః || ౩౩ || ఇంద్ర
 జిత్త్వీతి || స్పష్టః || ౩౪ || ఏతస్మిన్నిత్యర్థం || ౩౪ || సర్వఇత్యర్థం || ౩౫ || ౩౬ || సఇతి || అంతథానగతః అంతథానవిద్యాంప్రాప్తః || ౩౬ ||
 సఇతి || సర్వగాత్రేషుసర్వావయవేషు || ౩౮ || మాయయేతి || మాయయాసంవృతః మాయాయాయుక్తః అతవివలదృశ్యః- కూటయోధీకపట
 యోధీ- రాఘవారఘకులోద్భవా | రామలక్ష్మణౌ-శరబంధేన- శరరూపబంధకేన- బబంధ- వేష్టనదంశనాదినా సాగమయత్వం- వేదనా
 దినాశరమయత్వం || ౪౦ || తాతేనేతి-స్పష్టః || ౪౧ || మాయాప్రయోగఃకిమథాస్తత్రాహ-ప్రకాశేతి || సముపాజగామఉపచక్రమే - బబంధ
 చ - మహాత్మామహాబుధిః || ౪౨ || ఇతిశ్రీగోవిందరాజఃరచితే - శ్రీరామాయణభూషణే - రత్నకిరీటాఖ్యానే - యుధికాండవ్యాఖ్యానే -
 చతుశ్చత్వారింశస్సర్గః.*****అథనాగపాశబంధఃపంచతత్వారింశే || సతస్యేత్యాదిగమ్యతఇతిగతిఃస్థానం || ౧ || తానేవదశయూధ
 పాక్షదశేయతి- ద్వావిత్యాదినా | వాయూదౌపుత్రౌ- వాయూదౌశుతవాంధవావిత్యమరః || రా || ఋషభంచమభసంధమితిపాఠః || ౩ || త
 తఇతి || మాగమాణాః- మాగిణ్యమిత్యర్థః || ౪ || తేషామితి || పరమాస్త్రైరిషుభిఃపరమాస్త్రరూపైరిషుభిః || ౫ || తమితి || స్పష్టః || ౬ || రామే
 తి || భృశంసర్వదేహభిదశశరాకారామలక్ష్మణయౌరేవాధికరణయౌరావేశయామాస || ౭ || నిరంతరేతి || నిరంతరశరీరా- కృతావిశేషః -
 శరతాంగతైః- శరకార్యంభేదనాదికంకుర్వద్భిరిత్యర్థః || రా || పన్నగైశ్శరతాంగతైః-శరకార్యంభేదనంపన్నగకార్యంసంవేష్టనంచకుర్వద్భిరిత్య
 ర్థః || ౮ || తయోరితి || క్షతేనజాతోమార్గఃక్షతజమార్గః || ౯ || నను || నభూతసంఘసంస్థానోదేశాస్యపరమాత్మనః | సతస్యపాకృతామూర్తికార్తృ
 వ్యాహరత్ - ప్రతివ్యాహరచివ || ౧౦ || ౩౫ || సబ్రహ్మణాదత్తవరస్త్ర్యాది || సః- ఇంద్రజిత్ - బ్రహ్మణాదత్తవరస్సక - త్రైలోక్యంచాధతే.కిం
 చకాలేనకాలబలేన- భవతామర్థసిన్ధ్యర్థంజయసిద్ధ్యర్థంసమాగతః- కాలబలెనభవతోజేతుంసమాగతఇత్యర్థః || అద్యైవమేమయాక్షమితవ్యం-
 బ్రహ్మణోమాన్యత్వానితిభావః- భవంతోవిగతజ్వరాస్త్రీప్తంత్వీత్రూర్వైణసంబంధః || ౩౬ || ౪౦ || ప్రకాశయాపస్తుయదా
 క్రమ- రామకృత్కేంద్రజిత్ప్రాయుక్తనాగపాశబంధసహసం స్యకృతమర్యాదరూపబ్రహ్మవరచానపాలనాథంబ్రహ్మణోమాన్యత్వార్థంచేతి
 రస్యశ్రీరామస్యఇంద్రజిత్ప్రాయుక్తనాగపాశబంధసహసం స్యకృతమర్యాదరూపబ్రహ్మవరచానపాలనాథంబ్రహ్మణోమాన్యత్వార్థంచేతి
 జ్ఞాతవ్యం - అన్తికాండేన్యత్రాప్యేతాదృశస్థితేష్వేవమేవానుసంధేయం || ౪౨ || ఇతిశ్రీమహేశ్వరతీర్థవిరచితాయాంశ్రీరామాయణ...యు
 ధికాండవ్యాఖ్యానాః-చతుశ్చత్వారింశస్సర్గః.*****సఇతి || తస్యగతిం- తస్యఇంద్రజితోగతింఅవస్థానప్రదేశం-అన్విచ్ఛిక
 జ్ఞాతుమిచ్ఛక- దిదేశఆదిదేశ || ౧ || ౪౦ || తేషామితి || పరమాస్త్రైరిషుభిఃప్రహ్మస్త్రమంత్రేణ- అభిమంత్రితైరిషుభిఃవారయామాసేతిసంబంధః || ౪౧ ||

శరుధిరంబహు తావుభాచప్రకాశే తెపుష్పితావివకింశుకా ||౯|| తతఃపర్యంతరక్తాక్షోభిన్నాంజనచయోపమః | రావణిభాతరౌవాక్యమంతర్ధానగతోబవీత్ ||౧౦||

యుధ్యమానమనాలక్యంశక్రోపిత్రిదశేశ్వరః | ద్రష్టుమాసాదితుంవాపినశక్తఃకింపునర్యవాం ||౧౧|| పాప్రతావిషుజాలేనరాఘవౌకంకపత్రిణా | ఏవరోషపరీతాత్మానయామియమసాదనం || ౧౨ || ఏవముక్త్యాతుధర్మజ్ఞాభ్రాతరౌరామలక్ష్మణౌ | నిర్భిభేదశితైర్వాణైఃప్రజహర్షననాదచ || ౧౩ || భిన్నాంజనచయశ్యామోవిష్ఫూర్యవిపులంధనుః | ధూయోభూయశ్శరాఘౌరాఘావిససజఃమహామృథే || ౧౪ || తతోమర్తసుమర్మజ్ఞోమజ్జయన్నిశితాశరాఘాః | రామలక్ష్మణయోర్ద్విరోననాదచముహుముహుః || ౧౫ || బద్ధాతుశరబంధేనతావుభౌరణమూర్ధని | నిమేమాంతరమాత్రేణనశేకతురుదీక్షితుం || ౧౬ || తతోవిభిన్నసర్వాంశరశల్యావితావుభౌ | ధ్వజావివమహేంద్రస్వరజ్జముక్తాప్రకంపితౌ || తౌసంప్రచలితౌవీరౌమర్తభేదేనకర్మితౌ | నిపేతతుర్మహేష్వాసౌజగత్యాంజగతీపతీ || ౧౭ || తౌవీరశయనేవీరాశయానారుధిరోక్షితౌ | శరవేష్టితసర్వాంగావతౌపరమపీడితౌ || ౧౮ || సహ్యవిధ్ధంతయోగాత్రేబభూవాంగుళమంతరం | నానిర్భిణ్ణంనచాస్తబ్ధమాకరాగ్రాదజిహ్నుకైః || ౧౯ || తౌతుక్రూరేణనిహతౌరక్షసాకామరూపిణౌ | అస్మక్సుప్రవతుస్త్రవ్రంజలంప్రసవణావివ || ౨౦ || పపాతపృథమంరామోవిధ్ధోమర్తసుమార్గజైః | కోధాదింద్రీజితాయేనపురాశక్రోనిజితః || ౨౧ || రుక్మపుంఖైఃప్రసన్నాగైర్గిరదోగతిభిరాశుకైః | నారాచైరర్ధనారాచైభాల్లైరంజలికైరపి || వివ్యాధవత్సదం

సమేష్ఠిసంభవేత్వాదిభిః రామలక్ష్మణయోధిఃవ్యుగ్రహస్యాప్రాకృతత్వస్థరణాత్కథంరుధిరోద్గమతిచేదత్రాహుః - వస్తుతోనయోరుధిరాభావేపిమనుష్యభావనానురోధేననటఇవరుధిరాణిదర్శయతస్త్వ - నస్వేవంనిబంధేనమనుష్యభావంభావయతః కింప్రయోజనం - శృణు - సర్వాత్తనామనుష్యభావనానురోధేజనవివంమన్యతే - నాయంమత్వఃకింతుదేవఃతేన తద్వదస్తాకంసశక్యమనుస్తాతుంధమానితి - సర్వధామనుష్యభావనాయాంతుమహాజనానుష్ఠానదశాసేనస్వయమనుష్ఠాస్యతిలోకఇతిరహస్యం - రావణస్యమనుష్యైకవధ్యత్వేనతద్భావనేత్యవ్యాహుః - నాగపాశబద్ధతయావస్థానతుధమనిరతానామపికదాచిదాపమపతివృత్తినివతేతేచరుటితీతిలోకానాం ప్రదర్శనాయేతి - ఏవంమోహాదివ్యపిద్రష్టవ్యం ||౯|| తతః || పర్యంతరక్తాక్షత్యనేనఈమతోపవత్త్వంలక్ష్మతే ||౧౦|| యుధ్యమానమితి || అనాలక్యంయథాభవతితథాయుధ్యమానంమాంశక్రస్త్రీదశేశ్వరోపిద్రష్టుంమాయయాబలాంతరేణ ఆసాదితుంవాపినశక్తః - కింపునర్యవాంమానుషావత్సృథః ||౧౧|| పాప్రతావితి || రాఘవాదిసంబోధనం - ఆత్రాపియువామితిద్వితీయాంతతయావిపరీణామ్యానువంజనియం - కంకపత్రిణాకంకపత్రవతా - ఏవఇత్యవ్యవధానద్యోతనాయ ||౧౨|| ఏవమితి - ధమఃజ్ఞానితి - శబ్దవేదప్రయోగాసహిష్ణూఇత్యర్థః ||౧౩|| భిన్నేతి || అంజనోపరిప్రదేశస్యధూసరత్వసంభవాత్ భిన్నేత్వక్తం ||౧౪|| తతః || స్పష్టః ||౧౫|| బద్ధాత్వితి || నిమేమాంతరమాత్రేణనిమేమావకాశమాత్రేణ - త్తణమాత్రేణైత్యర్థః ||౧౬|| తతః || శరశల్యావితాశరాగ్రప్రాకృతౌ - రజ్జముక్తాముక్తరజ్జౌ అతపవప్రకంపితౌ మహేంద్రస్వధ్వజావివకృతౌ - జగత్యాంభూమా - జగతీపతీభూపతీ ||౧౭|| తావతి || వీరాశ్శేరతేన్నిర్నితవీరశయనంరణమామిః - శల్పతల్పంవా - శరవేష్టితసర్వాంశరభూతసగ్ధవేష్టితసర్వాంశ - అర్తామనఃపీడావంతా - పరమపీడితౌశారీరకపీడావంతా - అభూతామితిశేషః ||౧౮|| సహీతి || అంగుళం అంగులిప్రమాణం - అథవా అంగుళిరంగుళమితికాగిడిస్తరణాత్ అంగులిప్రమాణవాచ్యంగుళశబ్దోకారాంతోవ్యస్తీ - తయోర్గాత్రమంగుళమాత్రేవ్యవకాశే అవిధ్ధంనాభూదితిభావః - యద్వాతయోర్గాత్రం అంగుళంఅంగుళసంబంధ్యప్యంతరమవకాశః - అకరాగ్రాత్కరాగ్రపర్యంతం - అజిహ్నుగైః సర్పరూపశరైః అవిధ్ధంనబభూవ - అస్తబ్ధంఅనిశ్చలంచ - నబభూవ - అనిభిఃజ్ఞాచనబభూవ ||౨౦|| తావతి || తీవ్రంతత్వంతం - ప్రసృవణాగిరిశేషా ||౨౧|| పపాతేతి || ఇంద్రజిత్వంనిర్వక్తి - యేనేతి ||౨౨|| నాగాస్త్రప్రయోగానంతరంకేవలశరైరపివివ్యాధేత్యాహ - రుక్మపుంఖైరత్యాదిना || ప్రసన్నాగైః ఉన్నప్రస్తాగైరిత్యర్థః - ప్రహతుకారకాశస్థత్వేనాధోగతిభిః - అశుకైఃవక్తృమాణవిశేషభిన్నైః - నారాచైః ఋజువృత్తాగైః - అథానారాచైః మధ్యేన్ననారాచతురైః భల్లైఃపరశ్వధాగైః - అంజలికైః అంజలిసదృశాగైః వత్సదంతైః వత్సదంతసదృశాగైః - సింహదంష్ట్రైః సింహదంష్ట్రైః సద్వశాగైః - త్సురైఃక్షురాగైః - ఆత్రేంద్రజిదిత్యధ్యాహర్యం || రా || త్సురైః త్సురాకారము

తయోరితి || త్తణమాగ్లేణ - త్తణేనప్రదేశజాతోమాగఃతేన || ౯ || ౧౦ || యుధ్యమానమితి || అనాలక్యంఅంతర్ధాయ || ౧౧ || పాప్రతావిషుజాలేనేత్యప్రాప్తీతికార్థఃస్పష్టః - వస్తుతస్తురాఘవాఇషుజాలేనపాప్రతౌకేవలం - యమసాదనంనయామివానరానితీశేషః || ౧౨ || ౧౩ || తావతి || వీరశయనే - వీరాఅస్త్రికశేరతఃపీరశయనం - యుద్ధభూమామిత్యర్థః - శరవేష్టితసర్వాంశ - శరభూతసగ్ధవేష్టితసర్వాంతౌ || ౧౪ || ౧౫ || సహీతి || అంగుళమంగుళప్రమాణం - అస్తబ్ధంచేష్టావత్ - అజిహ్నుగైర్బాణైః || ౨౦ || తావతి || ప్రసవణౌప్రసవణాఖ్యపర్వతే || ౨౧ || ౨౨ || రుక్మపుంఖైరితి || రజోగతిభిః - వాయువానిస్తార్యమాణరజోవన్నీరంభం సంపత్యిరిత్యర్థః - అంజలికైః - అంజలిసదృశానికానికారాంస్యగ్రాణియే

తైశ్చసింహదంష్ట్రేఃకురైస్తథా ||౨౩౪|| సవీరశయనేశిశ్యేవిజ్యమాదాయకార్ముకం || భిన్నముష్టిపరీణాహంతరిణతం
రత్నభూషితం ||౨౩౫|| బాణపాతాంతరేరామంపతితంపురుషమ౯భం|| సతత్రీలక్ష్మణోద్భష్టానిరాశోజీవితేభవత్ ||
౨౩౬|| రామంకమలపత్రాక్షంశరబంధపరిక్షతం || శుశోచభ్రాతరందృష్ట్యాపతితంధరణీతలె || ౨౩౭|| హరయశ్చపితం
దృష్ట్యాసంతాపంపరమంగతాః ||౨౮|| బద్ధాతువీరౌపతితౌశయానౌతౌవానరాస్సంపరివార్యతస్థుః||సమాగతౌవాయసు
తప్రిముఖ్యావిషాదమాతాః||పరమంచజగ్ముః ||౨౯|| ఇతిశ్రీమద్యుద్ధకాండే - పంచచత్వారింశస్సర్గః-*****

తతోద్యాంపృథివీంచైవవీక్షమాణావనౌకసః | దదృశుస్సంతతౌబాణైభ్రాతరౌరామలక్ష్మణౌ ||౧|| వృష్ట్యైవో
పరతేజేవేకృతకర్తృణిరాక్షసే | ఆజగామాధతంచేశంససుగ్రీవోవిభీషణః ||౨|| నీలద్వివిదమైందాశ్వసుషేణకుముదాం
గదాః | తూణాంహనుమతౌసాధామన్వశోచంతరాఘవా ||౩|| అచేష్టామందనిశ్వాసాశోణితౌఘపరిఘౌతౌ||శరజాలా
చితౌప్రభౌశయానౌశరతల్పయౌః || నిశ్వసంతౌయథాసపాణిశ్చేష్టామందవిక్రమా | రుధిరస్త్రివిదిక్లాంకౌతాపనీ
యావివధ్వజౌ | తౌవీరశయనేవీరౌశయానౌమందచేష్టితౌ | యూధప్రైస్తైఃపరివృతౌబాష్పవ్యాకులలోచస్తైః || రాఘ
వాపతితౌద్భష్ట్యాశరజాలసమావృతౌ | బభూవుఃప్యథాధితాస్సర్వేవానరాస్సవిభీషణాః ||౪|| అంతరిక్షంనిరీక్షంతోదిశస్స
ర్వాశ్చవానరాః | సచైసంమాయయాచ్ఛన్నందదృశూరావణిరణే ||౫|| తంతుమాయాప్రతిచ్ఛన్నంమాయయైవవిభీష
ణః | వీక్షమాణోదదర్శాభ్రాతుఃపుత్రమవస్థితం ||౬|| తమప్రతిమకర్తాణమప్రతిద్వంద్వమాహవే | దదర్శాంతహి
తంవీరంపరదానాద్విభీషణః || ౭|| తేజసాయశసాచైవవిక్రమేణచసంయుతం || ౮|| ఇంద్రజిత్వాత్మనఃకర్తౌతౌశ
యానౌసమీక్ష్యచ || ఉవాచపరమప్రీతోహవ౯య౯సర్వవైర్ ఋతౌ ||౧౦౪|| దూషణస్యచహంతారౌఖరస్యచ
మహాబలౌ||సాదితౌమామతైర్బాణైభ్రాతరౌరామలక్ష్మణౌ || ౧౦౫|| నేమామోక్షయితుంశక్యావేతస్మాదిమబంధ
నాత్ || సర్వైరపిసమాగమ్యసహి||సంఘోస్సురాసురైః ||౧౦౬|| యత్రైతేచింతయానస్యశోకాత౯స్యపితుమ౯మః||
అస్పృష్ట్యాశయనంగాత్రైస్త్రీయామాయాతిశర్వరీ || ౧౦౭|| కృత్సేన్యంయత్రైతేలంకానదీవమాస్త్వివాకులౌ||
సోయంమూలహరోనిర్ధస్సర్వేషాంనిహతోమయా ||౧౦౮|| రామస్యలక్ష్మణస్యాపిసర్వేషామివనౌకసాం || విక్రమా

ప్రైః ||౨౩౪|| సఇతి || భిన్నముష్టిపరీణాహంశిధిలముష్టిబంధం - త్రిణతంత్రిమస్థానేమపాశ్వయోమ౯ధ్యేచనతం - రుక్తభూషితంరుక్తపట్ట
బంధం- విజ్యంశరసంధానప్రసంగాభావాద్విగతజ్యం- కామ౯కంధనుః-ఆదాయఅవలంబ్య- వీరశయనిరణభూమా- శిశ్యే ||౨౩౫|| బాణైతి||
బాణపాతాంతరేశరతల్పే ||౨౩౬|| రామమితి || శరబంధపరిక్షతం - బంధఃక్షతశ్చేదిద్వయమత్రశరకార్యమచ్యతే ||౨౩౭|| హరయశ్చేత్య
ధాగ ||౨౮|| బద్ధాదితి || ఆరౌనాగపాశబద్ధౌ - అధశయానౌఘ- తౌవీరా- సంపరివార్యవాయుశుతాదయోవానరాస్తస్థుః - విషాదండుః
ఖంజగ్ముశ్చేత్యన్వయః ||౨౯|| ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే - శ్రీరామాయణభూషణే- రత్నకిరీటాఖ్యానే- యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానే - పంచచ
త్వారింశస్సర్గః- అథపూర్వసగౌక్రమసువదతి-తతశ్చత్యాది | ద్యాంఅకాశం-సంతతౌవ్యాప్తౌ||౧|| వృష్ట్యైతి ||వృష్ట్యాడపరతేజేవ
స్థితౌరాక్షసే- కృతకర్తృణికృతశరవమ౯రూపకమ౯ణిసతి- తంచేశంరామస్థానం || ౨|| నీలేతి || నీలాదయస్సుగ్రీవాత్పూర్వమేవాగతాః || ౩||
అచేష్టావిత్యాదిచతుష్ట్యైశ్చేకాన్వయా || అచేష్టావతపివస్తద్ధానిశ్చౌ- మధ్యేమధ్యమందనిశ్వాసామధ్యమధ్యనిశ్చేష్టా-కదాచిత్సర్వావివనిశ్వ
సంతౌకదాచిన్తందచేష్టితౌచ-అత్రపునరుక్తయోదుఃఖాతిరేకాత్-యద్యాఅచేష్టావిత్త్యోకఃపూర్వశ్లోకేనాన్వితః ||౪|| అంతరిక్షమితి-స్పష్టః || ౫||
తంద్వితీ||మాయయైవేతిఅంతర్నితవస్తుదర్శనపేతుభూతయావిద్యయైత్యర్థః ||౬|| తమితి||అప్రతిద్వంద్వంనిస్సమం-పరదానాదంతహి-తమిత్వన్వ
న్వయః- తేజనేత్యధాం పూర్వేణాశ్నేతి || ౭|| ఇంద్రజిత్వైతి || అత్తనఃకమ౯నాగాస్త్రబంధరూపం-శయానౌతౌచ-వీక్ష్యేత్యన్వయః ||
౮|| దూషణశ్నేతి || సాదితౌ- పశ్యతేతికేమః || ౧౦౪|| నేమామితి || సమాగమ్యసంఘీభూయ || ౧౦౫|| యదితి || యత్రైతేయన్నిమి
త్తం-గాత్రైశ్చయనమస్పృష్ట్యాచింతయానస్త్రివమమపితుఃత్రియామాయాతి - యత్రైవపుభూయాన్మమపితౌశర్యర్యామేకస్త్రిన్నపియామే
సనిదాగ్రీతిత్యధః ||౧౦౬|| కృత్సేన్యై||లంకాలంకాష్టజనః-ఆకులానదీవక్షేఆవిశేత్యధః- లంకాపక్షేవ్యగ్రేత్యధః- సహమామస్తాకంమూ

మాంత్రిః | వత్సనంతైః వత్సనంతాకారైః ||౨౩౪|| సఇతి || భిన్నముష్టిపరీణాహం - భిన్నః- ముష్టిపరీణాహాముష్టిగ్రదేహాణప్రళయస్యతం ||
౨౩౫|| బాణైతి || బాణపాతాంతరే- బాణతల్పమధ్యే ||౨౮|| ఇతిశ్రీమహేశ్వరతీర్థవిరచితాయాం - శ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యాయాం -
యుద్ధకాండవ్యాఖ్యాయాం-పంచచత్వారింశస్సర్గః-
||౬|| తమప్రతిమకమ౯ణమితిఅదర్శనపేతుభూతయావిద్యయావరదానాదంతహి-తమితిసంగంధః ||౧౦||౧౩౪|| యత్రైతేయన్నిమి
యస్యకృతంకరణంపౌరుషమితియావత్-తస్మిన్కానిమితైస్సతిగాత్రైఃశయనమస్పృష్ట్యాచింతయానస్యమత్పితుః-త్రియామారాత్రియాతి-యతౌ

నిష్ఫలాస్స ర్వేయథాశరదితోయదాః ||౧౬౫|| ఏవముక్త్యాతుతాసర్వాకరాక్షసాఃపరిపార్శ్వతః|| యూధిషానీపి
 తాసర్వాంస్తాడయామాసరావణిః ||౧౬౬|| నీలంనవభిరాహత్యమైందంచద్వివిదంతథా || త్రిభిస్త్రిభిరమిత్రఘ్నస్త
 తాపప్రవరేషుభిః |జాంబవంతంమహేష్వాసోవిధ్వాబాణేనవత్ససి ||హనూమతోవేగవతోవిససణశరాకదశ | గవా
 త్కుంశరభఃచైవద్వాసప్యమితతేజసా || ద్వాభ్యాంద్వాభ్యాంమహావేగోవివ్యాధయుధిరావణిః | గోలాంగూలేశ్వరం
 చైవవాలిపుత్రమథాంగదం || వివ్యాధబహుభిర్బాణైస్త్వరమాణోధరావణిః ||౧౬౭|| తాకవానగవరాస్థిత్యాశరైర
 గ్నిశిఖోపమైః|| ననాదబలవాంస్తత్రమహాసత్వస్సరావణిః ||౧౬౮|| తానర్థయిత్వాబాణౌఘైస్తాగ్రియత్వాచవాస
 రాన్|| ప్రజహాసమహాబాహుర్వచనంచేదమబ్రహ్మత ||౧౬౯|| శరబంధేనఘోరేణషయాబద్ధౌచమూముఖే|| సహితౌ
 భ్రాతరావేతానిశామయితరాక్షసాః||౧౭౦|| ఏవముక్తాస్తుతేనర్వేరాక్షసాఃకూటయోధినః|| పరంవిస్మయమాజగ్ముఃక
 మ్మాణాతేనహషికాతాః||౧౭౧|| వినేదుశ్చమహానాదాసర్వతోజలదోపమాః||హతోరామభితిజ్ఞాత్వారావణింసమ
 పూజయన్ ||౧౭౨|| నిష్పందాతుతదాదృష్ట్వాతావుభౌరామలక్ష్మణౌ|| వసుధాయాంనిరుచ్ఛ్వాసాహతావిత్యన్వమన్య
 త ||౧౭౩|| హఃషణ్ణతుసమావిప్రక్షంద్రజితృమితంజయః||ప్రవివేశపురీంలంకాంహర్షయన్సర్వరాక్షసాన్||౧౭౪|| రామ
 లక్ష్మణయోద్ధృష్ట్వాశరీరసాయకైశ్చితే || సర్వాణిచాంగోపాంగానిసుగ్రీవంభయమావేశితే || ౧౭౫ || తమువాచపరి
 త్రస్తంవాచరేంద్రంవిభీషణః || సబాష్టవదనందీనంశోకవ్యాకులలోచనం || ౩౦౪|| అలంత్రాసేనసుగ్రీవబాష్టవేగో
 నిగృహ్యతాం ||ఏవంప్రాయాణియధానివిజయోనాస్తినైస్త్రికః || ౩౦౫ || సశేషభాగ్యతాస్మాకంయదివీరభవిష్యతి||
 'మోహమేతాప్రహాస్యేతేమహాత్మానామహాబలౌ ||౩౦౬|| పర్యవస్థాపయాత్తేనమనాథంమాంచవానర|| సత్యధర్మా
 భిరక్తానాంనాస్తిమృత్యుకృతంభయం ||౩౦౭|| ఏవముక్త్యాతతస్తస్యజలక్లిన్నేనసాణినా|| సుగ్రీవస్యశుభేనేత్రేప్రమ
 మాజకవిభీషణః ||౩౦౮|| తతస్సలిలమాదాయవిద్యయాపరిజప్యచ||సుగ్రీవనేత్రేధర్మాత్తాసమమాజకవిభీషణః||౩౦౯||
 ప్రమృజ్యవదనంతస్యకపిరాజస్యధీమతః || అబ్రవీత్కాలసంప్రాప్తమసంభ్రమమిదంవచః || ౩౧౦ || సకాలఃకపిరాజేం
 ద్రవైక్లబ్యమనువతిత్తుం ||అతిస్నేహలూప్యకాలేన్ద్రికమరణాయోవకల్పతే ||౩౧౧|| తస్మాదుత్సృజ్యవైక్లబ్యంనర్వ

లసరఃఅనధః - అనధఃకరోరామః || ౧౧౫|| రామస్యేతి || విక్రమాఃసేతుబంధనాదయః||౧౧౬|| ఏవమితి || పరిపార్శ్వతఃసమీపతః||
 ౧౧౭|| నీలమిత్యాది||హనూమతః- హనూమదధామిత్యధః-సంబంధసామాన్యేషష్టి- గోలాంగూలేశ్వరంగవాత్సం||౧౧౮|| తానితి-స్పష్టః||
 ౧౧౯|| తానదకాయత్వేతి- స్పష్టః||౧౨౦|| శరబంధేనేతి|| నిశామయితపశ్యత||౧౨౧|| ఏవమితి|| కూటయోధినఃకపటయోధినః|| ౧౨౨|| వినే
 దుశ్చేతి- స్పష్టః || ౧౨౩|| నిష్పందావతి- స్పష్టః|| ౧౨౪|| హఃషణ్ణత్వేతి- స్పష్టః|| ౧౨౫|| రామలక్ష్మణయోరితి||శరీరేతిప్రత్యేకాపేక్షయా
 ద్వివచనం- అంగానికరాదీని- ఉపాంగానిఅంగుళ్యాదీని- అత్రాపిశరైశ్చ తానితియోజ్యం- దృష్ట్వాస్థితఇతిసుగ్రీవోవిశేషణీయః|| ౧౨౬|| తమి
 తి- స్పష్టః ||౩౦౪|| అలమితి|| ఏవంప్రాయాణిఏవంవిధాని- ప్రాయశ్చానసశేమృత్యౌశుభ్యబాహుశ్యయోరపీతివిశ్వః | వైష్టికఃనియతః||౩౦౫||
 సశేషభాగ్యతేతి || అస్మాకంభాగ్యశేషంయద్యస్తీత్యధః || ౩౦౬|| పర్యవస్థాపయేతి || పర్యవస్థాపయాత్తానంమనోనిశ్చలంకురుస్వాత్మప
 ర్యవస్థాపనేనమాంచపర్యవస్థాపయ- ధైర్యంకారయేత్యధః- పర్యవస్థాపనేహేతుమాహసత్యేతి- మృత్యుకృతంఅపమృత్యుకృతం|| ౩౦౭||ఏవ
 మితి|| జలక్లిన్నేనజలసిక్తేన|| ౩౦౮|| ఏవమమాంగశ్యనివృత్త్యధఃకాంత్రాంత్రానివృత్త్యర్థంవానైతేప్రమృజ్యరాక్షసమాయాపరిజ్ఞానేనాప్యస్యధై
 ర్యసంపాదనాభిప్రాయేణవిద్యాభిమంత్రితజలేనాపిమమాజేత్యాహతతత్త్వతి || విద్యయారాక్షసమాయాదర్శనహేతుమంత్రేణ - పరిజప్యఅభి
 మంత్ర్య|| ౩౧౦|| ప్రమృజ్యేతి|| కాలసంప్రాప్తంతత్కాలాచితం-అసంభ్రమంఅవ్యాకులమితిక్రియావిశేషణం || ౩౧౧ || సకాలఇతి||వైక్లబ్యంఅ
 ధైర్యం - కింకరోమిఅతిస్నేహఏవంబాధతత్త్వత్రాహతిస్నేహూపీతి || ౩౧౨|| ఏవంత్యక్తవ్యముక్త్యాకతకవ్యముపదిశతి- తస్మాదితి|| నై

రుషభయాచ్చర్వర్యామేకస్త్రిన్నపియామేననిద్రాతీత్యర్థః|| ౧౧౪|| ౧౧౫|| ద్వాభ్యామితి||గోలాంగూలేశ్వరంగవాత్సం || ౧౧౬||౧౨౩||శరబంధే
 నేతి||నిశామయితపశ్యత ||౧౨౪||౧౨౫|| రామలక్ష్మణయోరితి|| సాయకైః - చితశరీరే - సాయకచితాన్యంగోపాంగానిచదృష్టేతివచన
 వ్యత్యయేనయోజనీయం|| ౧౨౬||౩౦౪|| అలమితి|| ఏవంప్రాయాణి - ఏవంవిధఃప్రాయాబాహుశ్యయేమాంతాని - ప్రాయేజైవంవిధానీత్య
 ధః-!వైష్టికః- నియతః- విజయోనాస్తీతిసంబంధః ||౩౦౫||౩౦౬|| పర్యవసాపయేతి|| పర్యవస్థాపయ- ధైర్యవంతంకురు-రఘుసింహయో
 రేవంస్థితయోః పర్యవస్థాపనంకథమిత్యత్రాహ-సత్యధామేతి|| ౩౦౭|| ప్రథమమమాంగశ్యనిరాసాధకం- అద్భిఃప్రమృజ్య-పశ్చాద్భ్రాతృసమా
 యాపరిజ్ఞానేనాస్యధైర్యసంపాదనాభిప్రాయేణ విద్యాభిమంత్రితజలేనమమాజేత్యాహ-తతత్త్వతి|| విద్యయాశోకనివారకవిద్యయా||౩౧౦||నే

కార్యవి నాశనం॥ హితం రామపురోగాణాం నైన్యానామమచింత్యతాం॥ ౩౮౪॥ అథవారిశ్మ్యతాం రామోయావత్సంజ్ఞావీ
 పర్యయః॥ లబ్ధసంజ్ఞాహికాకుత్స్థాభయింసోవ్యపనేవ్యతః॥ ౩౯౪॥ నైతత్ కించనరామస్యనచరామోముముమాక్షతి॥ న
 హ్యేనంహోస్యతేలక్ష్మీద్దులభాయాగతాయమాం॥ ౪౦౪॥ తస్మాదాశ్వాసయాత్మానంబలంచాశ్వాసయస్వకం॥
 యావత్కార్యాణీసర్వాణీపునస్సంస్థాపయామ్యహం॥ ౪౧౪॥ ఏతేహిపుల్లనయనాస్త్రాసాదాగతసాధ్వసాః॥ కణే
 కణేప్రకథితాహరయోహరిసత్తమ॥ మాంతుదృష్ట్వాప్రధావంతమనీకంసంప్రహషితం॥ త్యజంతూహరయస్త్రా
 సంభుక్తపూర్వామివసరిజం॥ ౪౩౪॥ సమాశ్వాస్యతుమగ్నీవంరాక్షసేందోవిభీషణః॥ విదురీతంవానరానీకంతత్సమా
 శ్వాసయత్సువః॥ ౪౪౪॥ ఇంద్రజిత్తుమహామాయస్సర్వనైన్యసమావృతః॥ వివేశగరీలంకాంపితరంచాభ్యుపాగ
 మత్॥ ౪౫౪॥ తత్రరావణచూసీనమభివాద్యకృతాంజలిః॥ ఆచవత్సేప్రియంపితేనిహతారామలక్ష్మణౌ ౪౬౪॥ ఉత్పపా
 తతోహృష్టఃపుత్రీంచపరిషన్వజే॥ రావణోరక్షసాంమధ్యేశుత్వాశత్రూనిపాతితౌ॥ ఉపాఘ్నియనమూర్ఖేన్య
 నంప్రచచ్చప్రీతమానః॥ ౪౮॥ పృచ్ఛతేచయథావృత్తంపితేనర్వంస్యవేదయత్॥ యథాతాశరబంధేననిశ్చేష్టానిష్ప్ర
 భాకృతౌ॥ ౪౯॥ సహర్షవేగానుగతాంతరాత్మాశుత్వావచస్తస్యవహరథస్య॥ జహౌజ్వరందాశరథేస్సముత్థితంప్ర
 హృవ్యవాచాభినందపుత్రమ్॥ ౫౦॥ ఇతిశ్రీమద్యుద్ధకాండే పట్టచత్వారింశస్సర్గః॥

ప్రతిప్రవిష్టలంకాంతుకృతాథే రావణాత్మజే రాఘవంపరివార్యాద్రారక్షుర్వానరీర్షభాః॥ మానుమానంగ

క్లబ్ధమితిస్నేహస్యాప్యపలక్షణం- రామపురోగాణాంరామప్రభృతీనాం- రామశరణ్యానామిత్యర్థః॥ ౩౮౪॥ అథవేతి॥ సంజ్ఞావిపర్యయః- మూ
 థాకాయావదసవతః- తావద్రత్యతామిత్యర్థః॥ ౩౯౪॥ ఏవంభూతయోఃకథంసంజ్ఞాప్రాప్తిప్రత్యాహ- నైతదితి॥ ఏతత్తత్త్వబంధనం- రా
 మస్యనకించన- ఇదమసత్ప్రాయం- బాధకంసభవతీత్యర్థః- ఆతోసముముమాక్షతి- మరిష్కతీతికంకాసతఃవ్యేత్యర్థః- ఆశంకాయాము
 వసంభూనమితిమృతేస్థ- ఏతచ్ఛబేవనలింగశరీరసాభాగ్యేననిచ్చీయతఃత్వాహనహీతి- గతాయమాంవృతానాం- యాలక్ష్మీఃముఖికాం
 తిః- దులభా- సాచ- ఏనం- నహోస్యతే- నజహతీత్యర్థః- జేవనానుకూలాలక్ష్మీద్వకశ్యతఇత్యర్థః॥ ౪౦౪॥ తస్మాదితి॥ యావత్యావత్ప్య
 ర్యంతం- సర్వాణి- కార్యాణికర్తవ్యాని- పునస్సంస్థాపయామి- తావత్పర్యంతమాశ్వాసయేత్సన్వయః- కేచిత్తు- యావత్కార్యాణీయా
 వంతికతకావ్యాని- తానిసర్వాణీత్వాకాః॥ ౪౧౪॥ పర్యవస్థాపనంకిమర్థమిత్యత్యాహఏతేహీతి॥ ఆగతసాధ్వసాః- పాప్రభయవికారాః- తే
 చనికారాః పులకాదయః- ప్రకథితాః- పరాయనార్థంప్రవృత్తకథాఇత్యర్థః- సంప్రహషితుమిత్యనంతరం- అర్హనీత్యధ్యాహర్యం- ప్ర
 ధావంతం- ఇంద్రజిత్ప్రమేతేతిభావః- ఇదమనీకవిశేషణం- గచ్ఛామీతివాధ్యాహర్యం- సుప్రహషితుంభయాన్నివర్తయతుమితియావత్-
 తదేవాహ- త్యజంతితి॥ ౪౩౪॥ సమాశ్వాస్యత్వీతి॥ సమాశ్వాసయత్- నాహమింద్రజిత్తుంతువిభీషణఇతిసమాశ్వాసయదిత్యర్థః॥ ౪౪౪॥ క
 థాసంఘట్టనాయ పూర్వోక్తమసవదతి ఇంద్రజిత్వీతి॥ ౪౫౪॥ తత్రేతి॥ రామలక్ష్మణావిత్యనంతరమితికరణంజ్ఞేయం॥ ౪౬౪॥ ఉ
 త్పపాతేతి॥ ఉత్పపాత- ఆసనాదితిశేషః॥ ౪౮॥ పృచ్ఛతేచేతి॥ యథావృత్తంవృత్తమనతిక్రమ్య- ఇదమేవవివృణోతియథాతావతి॥ ౪౯॥ సఇ
 తి॥ మాక్షపేగఃహర్షాతిశయః- తేనానుగతోవ్యాప్తఃఅంతరాత్మామనోయస్యసతథోక్తః- దాశరథేఃనిమిత్తాత్- జ్వరంచంతాసగతాచం- ఆ
 నయారాత్మాప్రతిపద్యతేత్యామః॥ ౫౦॥ ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే... రత్నకిరీటాఖ్యానే- యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానే- పట్టచత్వారింశస్సర్గః॥
 అథసీతామైవీరయస్థరామలక్ష్మణప్రదర్శనంసప్తచత్వారింశే- ప్రతిప్రవిష్టత్యాది॥ యెరరక్షుస్తానాహ- మానుమానిత్యాదినా॥

తి॥ ఆకాలేషమకాలే॥ ౩౭౪॥ ౩౮౪॥ అథవేతి॥ రామః- యావత్కాలం- సంజ్ఞావిపర్యయః- సంజ్ఞాయావిపరీతః- తావత్- రత్యతాం-
 తతఃలబ్ధసంజ్ఞానోభయంవ్యపనేవ్యతఇతిసంబంధః॥ ౩౯౪॥ నసముముమాక్షః- రామఃకథమస్మాకరక్షీమ్యతీత్యతఆహ- నైతదితి॥ ముము
 మాక్షాభావేలింగమాహ- నశ్వాసమితి॥ ౪౦౪॥ తస్మాదితి॥ యావత్కార్యాణి- యావంతికతకావ్యాని- సహాశీపునస్సంస్థాపయామీత్యర్థః॥
 ౪౧౪॥ ఏతదితి॥ అనీకంసంప్రహషితుంధావంతమాంబృష్టాఆగతసాధ్వసాః- పాప్రభయవికారాః- హరయః- కణేకకర్ణప్రకథితాః-
 పరాయనార్థంప్రవృత్తకథాఅభవన్నిత్యర్థః॥ ౪౩౪॥ ౪౯॥ సహర్షవేగానుగతాంతరాత్మాయః- దాశరథేఃసముత్థితంజ్వరంజహౌ- తస్యవచః- శ్చిత్వా- తంపుత్రమింద్రజితం- ప్రహృవ్యవాచాభినంద- పుత్రప్రీ
 త్యైకేవలంతంవాఙ్మోతేణనంద- నతుపరమాధఃతః॥ కాలజ్ఞో రాఘవఃకాలేసంయుగాయాభ్యుచోదయదిత్యారభ్య- ఇంద్రజిత్తుమహా
 యస్సర్వనైన్యసమావృతః- వివేశగరీలంకామిత్యంతేనవానరరక్షసాంపతిపత్ప్రవృత్తాయుద్ధముక్తం॥ ౫౦॥ ఇతిశ్రీమహాశ్వరథీథకవిరచితా
 యాం- శ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యానం- యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానం- పట్టచత్వారింశస్సర్గః॥
 జాంబవానితి॥ పూర్వాధానీకాఃపూర్వాధానిగదాదిపూర్వాహకారాణిసీకానియేమాంతే॥ ౩౮॥ రావణశ్చాపీత్యసృవాస్త్రవాస్త్రాచైసం

దోసీలస్సు పేణఃకుముదోనః | గజోగవాక్షాగవయశ్శరభోగంధమాదనః || జాంబవాన్యషభసహౌధారంభశ్శతవలిఃష్ట
 ఖః || ౨౪ || పూర్వాధానీకాశ్చయత్రాశ్చదుగ్రమానాదాయసర్వతః || వీక్షమాణాదిశస్సర్వాప్తిర్యగూర్ధ్వఽంచవాసరాః | తృ
 ణేవ్వపిచచేష్టత్సరాక్షసాశ్చితీమేనిరే || ౨౫ || రావణశ్చాపిసంహృష్టేవిస్మయేంద్రజితంసుతం | ఆజుహోవతతస్సీతారక్షీణీ
 రాక్షసీస్తదా || ౨౬ || రాక్షస్యస్త్రిజటాచైవశాసనాత్సముపస్థితాః || ౨౭ || తాడవాచతతోహృష్టోరాక్షసీరాక్షసాధిపః ||
 ౨౮ || హతావింద్రజితాఖ్యాతవైదేహ్యరామలక్ష్మణా | పుష్పకంచనమారోప్యదర్శయధ్వంహతౌరణే || ౨౯ || యదాశ్రయా
 దవష్టభానేయంమాముపతివృత్తి | సోస్యాభతాసహభాత్రానిరస్తోరణమూర్ధన || ౩౦ || నిర్విశంకానిరుద్విగ్నానిరపే
 త్నాచమైథిలీ | మాముపస్థాస్యతేసీతాసర్వాభరణభూషితా || ౩౧ || అద్యకాలవశంప్రాప్తంరణేరామంసలక్ష్మణం | అవే
 త్సవినివృత్తాశానాన్యాంగతిమవశ్యతీ | నిరపేత్నావిశాలాక్షీమాముపస్థాస్యతేస్వయం || ౩౨ || తస్యతద్వచనంశ్రుత్వా
 రావణస్యదురాత్మనః || రాక్షస్యప్రాప్తభేత్సృక్త్వాజన్మవైయత్రపుష్పకం || ౩౩ || తతఃపుష్పకమాదాయరాక్షసో
 రావణాజ్ఞయా || అశోకవనికాస్థాంతాంమైథిలీంసముపాసయత్ || ౩౪ || తామాదాయతురాక్షసోభతృశోకపరాజ
 తాంసీతామారోపయామానుర్విమానంపుష్పకంతదా || ౩౫ || తతఃపుష్పకమారోప్యసీతాంత్రిజటయాసహ || జన్మద్ద
 ర్భయితుంతస్యైరాక్షసోరామలక్ష్మణౌ || ౩౬ || రావణోకారయల్లంకాంపతాకాధ్వజమాలినీం | ప్రామోహయతహృ
 ష్టశ్చలంకాయాంరాక్షసేశ్వరః | గాఢువోలక్ష్మణశ్చైవహతావింద్రజితారణే || ౩౭ || విమానేనాపిసీతాతుగత్వాత్రి
 జటయాసహ | దదర్శవానరాణాంతుసర్వంసైన్యంనిపాతితం || ౩౮ || ప్రహృష్టమనశ్శాపిదదర్శపిశితాశనాన్ | వాన
 గాంశ్చాపిదుఃఖార్తాకరామలక్ష్మణపాశ్చ్యతః || ౩౯ || తతస్సీతాదదర్శోభాశయానాశరతల్పయోః | లక్ష్మణంచాపిరా
 మంచవిసంజ్ఞేశరపీడితౌ || విధ్వస్తకవచోవీరౌవిప్రవిద్ధశరాసనౌ | సాయకైశ్చిన్నసర్వాంగౌశరస్త్రంబయ్యాక్షితౌ || ౪౦ ||

౨౪ || అన్యావాసరానాహపూర్వాధానీకాశ్చేతి || పూర్వాధానీకాఃకృతపూర్వాహసేనావంతః - చేష్టత్స చేష్టమానేషు || ౨౫ || రావణశ్చేతి - స్పష్టః || ౨౬ || రాక్షస్యశతృధః || ౨౭ || తాడవాచేత్యర్థం || ౨౮ || హతావిత్వాది || ఆఖ్యాతకథయత || ౨౯ || యదాశ్రయాదితి || అవష్టభాగర్వితా - నిర్విశంకానిర్విచా
 రా - నిరుద్విగ్నానిశ్శౌకా - భావేనిహ - నిరపేక్షా రామస్సమేష్యతీత్యాకారహితా || ౩౦ || అద్యేత్యాదిసాధనాశ్లోకవికాస్వయః | అన్యాంగతినా
 వశ్యతీ - అగమశాసనస్యానిత్యత్వాన్ముచభావః - అన్యాంమతోన్యాం - గమ్యతఇతిగతిఃప్రాప్యం - వినివృత్తాకారామాద్వినివృత్తభావా || రామాను
 జీయం || అద్యేతి || అన్యాంగతినావశ్యతీ - అన్యాంమతోన్యాం - గమ్యతఇతిగతిః ప్రాప్యం - రామరూపంత్రియం ప్రాప్యమవశ్యతీతియావత్ | రా
 మమవేక్ష్యవినివృత్తాకా - సాస్వయంమాముపస్థాస్యతఇతిసంబంధః || ౩౨ || తస్యేతి || స్పష్టః || ౩౩ || తతఇతి - స్పష్టః || ౩౪ || తామితి || స్పష్టః ||
 ౩౫ || తతఇతి || త్రిజటయాసహసీతామారోప్య - ఉభయోరేవవిమానారోహణమనుజ్ఞాయేత్యర్థః - పుత్రీత్వాన్నిపుత్రతయాచత్రిజటాయా
 విమానారోహణానుజ్ఞా || ౩౬ || రావణశ్చేతి || ఇంద్రజితారణశత్రుసత్తరమితికరణంబోధ్యం || ౩౭ || విమానేనేతి - స్పష్టః || ౩౮ || ప్రహృ
 ష్టేతి - స్పష్టః || ౩౯ || తతస్సీతేత్యాదిశ్లోకద్వయం || విప్రవిద్ధశరాసనౌభృష్టవాపా - సాయకైశ్చిన్నసర్వాంగౌశరస్త్రంబయ్యాశరగుల్మ
 మయా - స్త్రంబస్సమాహత్యేకే - ఊతౌశరతల్పయోశ్చయోనావితీసంబంధః || ౪౦ || తావిత్వాదిశ్లోకద్వయం || పానకిపావకపుత్రాస్సంబ

హృష్టః - ఇతర రాక్షసదృష్ట్యా || ౪౧ || ౨౮ || యదాశ్రయాదితి || అవష్టభాగర్వితా - నిర్విశంకానిర్వికారానిరుద్విగ్నానిశ్శౌకా - నిరపేక్షా రామస్సమేష్య
 తీత్యాకారహితా || ౩౦ || అద్యేతి || అన్యాంగతినావశ్యతీ - అన్యాంమతోన్యాం - గమ్యతఇతిగతిఃప్రాప్యం - రామరూపంత్రియంవశ్యతీతి
 యావత్ - రామమవేక్ష్యవినివృత్తాశాసాస్వయంమాముపస్థాస్యతఇతిసంబంధః - తాడవాచతతోహృష్టోరాక్షసీరిత్యారభ్య - ఆనపేక్షావిశాలా
 క్షీమాముపస్థాస్యతేస్వయమిత్సంతస్యవాస్తవార్థస్తు - వైదేహ్యరామలక్ష్మణవృత్తాంతజ్ఞానాయాంతద్వృత్తాంతతస్యైకధయతేతిరావణో
 రాక్షసీర్నియోజయతి - తాడవాచేత్యారభ్యఆనపేక్షావిశాలాక్షీత్యంతేన - రణేరామలక్ష్మణౌఇంద్రజితాసహ - యుద్ధాయేతిశేషః - హతౌఆగ
 తావిత్వర్థః - హసహింసాగత్యోరిధాతోరేవమర్థః - వైదేహ్యఆఖ్యాత - తస్యాప్రదర్శకానెచ్చాయాంసత్వాంపుష్పకంసమారోప్య - హతౌఆ
 గతౌతాదర్శయధ్వంచేత్యర్థః - తస్యైపతిదర్శనసంభవవ్యతితత్యాహ - యదాశ్రయాదిత్యాదిశ్లోకద్వయేన - హేఅవష్టభాఃగర్వితాః - రాక్షస్యః -
 ఇయాయదాశ్రయాత్ - యస్యరామస్యాశ్రయాద్ధేతోః - మాంలక్ష్మీంమదీయామితిశేషః - నోపతివృత్తి - నానుభవతీత్యర్థః - అన్యాభతాకారణమూ
 ధానిభ్రాత్రాసహనిహతఃఆగతఃఖలు - తందృష్ట్యాఇతఃపరంనివిశంకంకానిరుద్విగ్నా - వితావత్పర్యంతంనిరుపేక్షాపిమైథిలీ - సర్వాభరణభూషితా
 సతీ - మాంమదీయాంలక్ష్మీంనివేదితాంలక్ష్మీమిత్యర్థః - ఉపస్థాస్యతే - ఆనుభవమ్యతీత్యర్థః - ననుకంఠతత్సమాగమంవినివృత్తదర్శనమాత్రేణసీ
 తాత్వదపితైశ్వర్యమనుభవిష్యతీత్యత్రాహ - అద్యేత్యాదిసార్థశ్లోకేన | కాలవశం - కాలోవశోయస్యతం - సలక్ష్మణంరణేప్రాప్తంరామమవేక్ష్య -
 నాన్యాంగతిమవశ్యతీరామవృత్తిరక్తప్రాప్యంసవశ్యతీసతీవరమవతప్రతేత్యర్థః - ఆతవివానపేక్షా - ఆతవివనివృత్తాశా - ఏతాదృశ్యతీ - సర్వం
 కాశ్యంసావధారణమితిన్యాయాత్ అద్యైవస్వయమేవ - మాంలక్ష్మీంమదదృశాంలక్ష్మీముపస్థాస్యతీత్యర్థః || ౪౦ || ౩౯ || తతఇతి || లక్ష్మణంచా

తౌదృష్ట్యాభ్రాతరౌతత్రవీరౌసాపురుషమభౌ । శయానౌపుండరీకాయౌకుమారావివహవకీ॥ శరతల్పగతౌవీరౌత
 భాభూతౌనరర్షభౌఃఃఖారామభృశంసీతాసుచిరంవిలలాపహ॥౨౨॥భరతమనవద్యాంగీలక్ష్మణంచాసితేక్షణా॥ పే
 త్యపాంసుమవేష్టంతౌరురీదజనకాత్మజా॥౨౩॥ సాబాష్పశోకాభిహతాసమీత్యతౌభ్రాతరౌదేవసమప్రభావౌ॥ వి
 తరగయంతీనిధనంతయౌస్సామఃఖాన్వితావాక్యమిదంజగాద॥౨౪॥ ఇతిశ్రీమద్యుద్ధకాండే సప్తవత్సారింశస్సర్గః॥

భరతరంహతందృష్ట్యాల్పక్ష్మణంచమహాబలం॥ విలలాపభృశంసీతాకరుణంశోకకర్మితా॥౧॥ ఊచులక్షణీనో
 యేమాంపుత్రిణ్యనిధవేతివ॥ తేద్యసర్వేహతేరామేజ్ఞానోన్మతవాదినః॥౨॥ యజ్ఞనోపహిషీయేమామూచుఃపత్నీం
 చసత్రిణః॥ తేద్యసర్వేహతేరామేజ్ఞానోన్మతవాదినః॥౩॥ ఊచుస్సంత్రవణేయేమాంద్విజాఃకారాంతికాశ్శుభాం॥ తే
 ద్యసర్వేహతేరామేజ్ఞానోన్మతవాదినః॥౪॥ వీరపాథివపత్నీత్వంయేధన్యేతివమాంవిచుః॥ తేద్యసర్వేహతేరామే
 జ్ఞానోన్మతవాదినః॥౫॥ ఇమానిఖలుపద్మానిపాదయౌరైఃకిలస్త్రీయః॥ అధిరాజ్యేభిషిచ్యంతేసరేంద్రైఃపతిభిస్సహ॥
 ౬॥ వైధవ్యంయాంతియైర్నార్యోలక్షణైర్భాగ్యదులభాః॥ నాత్యనస్తానివశ్యమివశ్యంతీహతలక్షణా॥౭॥ సత్యనా

విశాఖా॥ అతోత్తరౌవీరశబ్దఃకుమారావిత్యస్మవిశేషణం॥౨౨॥ భరతారమితి- స్సప్తః॥౨౩॥ సేతి॥ అత్రవీక్షణగదనరూపక్రియాభేదా
 తచ్ఛబ్దద్వయం॥౨౪॥ ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే...రత్నకీరీటాఖ్యానై-యథాకాండవ్యాఖ్యానై- సప్తవత్సారింశస్సర్గః॥

అథనీతాప్రలాపోష్టవత్సారింశే- భరతారమితి॥ కరుణంయథాతథావిలలాప॥౧॥ ఊచురితి॥లక్షణీనఇతి- లక్షణశబ్దేనాత్రలక్షణజ్ఞా
 నంలక్ష్యతే- తదేమామస్తీతిలక్షణీనః- వదుతరపత్నీలక్షణసాముద్రికాశ్రుజ్ఞా ఇత్యర్థః- వప్తిష్షడుతరాయౌపిదంగలక్షణమీరితమిత్తుకైః అత
 ఏవావిధవావిధవాలక్షణరహితా- నిలో-మహృదయంయస్యాస్మమంనిమ్మత్వపద్ధితం॥ విశ్వరూపచాప్యవైధవ్యంప్రియప్రేమచసాలభేదిత్యుక్త
 లక్షణేత్యర్థః- పుత్రిణీపుత్రలాభలక్షణవతి- దీర్ఘాంగుశిశ్చయానారీదిష్టకేశీచయాభవేత్॥ దీర్ఘమాయరవాప్నోతిపుత్త్రైశ్చసహవర్తత
 ఇత్యుక్తలక్షణవతీత్యర్థః- జ్ఞానినోలక్షణజ్ఞానవంతః- అన్మతవాదినః-అసన్నితిశేషః॥౨॥ యజ్ఞనోపహిషీయేమామూచుఃపత్నీంచసత్రిణఇతి॥
 యజ్ఞసఃకృతాశ్వమేధాదికస్య- యజ్ఞాశ్రువిధిసేష్టవానిత్యమరః॥ బహుయజమానకానిగవామయనప్రభృతీనిసత్ప్రాణి- తత్కర్తాసత్రి- తస్యమ
 హిషీంకృతాభిషేకాం- కృతాభిషేకామహిషీత్యమరః॥పత్నీంచజ్ఞసంయోగవతీం- పశ్యంతీయజ్ఞసంయోగఇతిపతిశబ్దస్యనకారోంతాదేశః-
 తతోఽమున్నేభ్యోజీవితీజీవీ॥౩॥ఊచురితి॥సంశ్రివణేమమసర్వశ్రవణే- మయిశ్యవ్యంత్యామిత్యర్థః- యద్వాసమ్యక్త్రవణమస్మిన్నితిసంశ్రివ
 ణఃసన్నిధిఃసత్సన్నిధావిత్యర్థః మాతృాదినసుపఇతిశేషః-కృతాంతఃకాలఃతద్విదఃకాతాంతికాః- శ్శుభాహూరికమాహూర్తజ్ఞానికా
 ర్తాంతికాపతీత్యమరః॥ శుభాంసిత్యమంగళాం- స్థితంప్రశస్తంశుశృకామనిమితిలోచనం॥ సమవృత్తపుటానాసాలఘుచ్ఛిద్రాశుభావహే
 త్యుక్తలక్షణీతిశేషః॥౪॥ వీరేతి॥త్వంవీరపాథివపత్నీధన్యాచేతియేవిదుః- విదిత్వాఊచురిత్యర్థః- తేద్యసత్వవాదినఇతిపూర్వేణాన్వయః॥
 ౫॥ఇమానీతి॥యైఃపద్మైరుపలక్షితాఃస్త్రీయఃఅధిరాజ్యేభిషిచ్యంతే-కిలస్త్రైతిహ్యౌ-తానీమానిపద్మానిరభారూపాణిదృశ్యంతఇతిశేషః-ఖిత్వితిప్ర
 సిద్ధౌ- స్సప్తందృశ్యంతఇత్యర్థః- కథమేమాంనిష్ఫలత్వమితిభావః॥౬॥ వైధవ్యమితి॥ భాగ్యదులభాఃదులభభాగాః-నార్యఃద్రౌలక్షణైవై
 ధవ్యంయాంతితానిలక్షణాని- పశ్యంతీమన్యశంసీనపశ్యామి- మత్ప్రాప్తివైధవ్యచాశదులక్షణంపశ్యామిత్యర్థః- కేంతుకేవలంహతలక్షణా-
 నిష్ఫలలక్షణస్తీత్యర్థః- తాదృశలక్షణానిచసాముద్రితాని-పరస్పరంగమాదాఃపాదాంగుల్గోభవంతిచేత్॥హత్వాబహూనపిపీతీ
 పరప్రేస్త్యాతథాభవేత్॥యస్యాంకఃప్తికాథూమింగచ్చంత్యావఃస్ప్రశేత్॥పతిద్వయంనిహంత్యాద్యాద్వితీయాచపతిత్రయం॥ఏకరోమారా
 జపత్నీద్విరోమాతిసుఖాన్వితా॥ తిరోమారోమకూపేషుభవేద్వైధవ్యమఃఖభాగ్యాదినా॥౭॥ సత్యేతి॥ పదపదేమాశ్రీర్యమాంతానిపద్మానీత్యే
 వంసత్యనామాని- పదశ్రీరారణీత్యర్థః-యద్వాపద్మావత్త్వాత్పద్యశబ్దరాచ్యునిరేఖారూపాణియానిపద్మాని- సత్యనామానిఅన్వర్ణనామాని- ప

పీ॥ విప్రవిధశరాసనాభిష్టధనుష్కా- సాయితైరితి-శరస్తంబమయాశరస్తంబఃశరసమూహఃతన్మయా॥౧౯॥౨౪॥ ఇతిశ్రీమహాభ్యుదయ
 ర్గనిరచితాయాంశ్రీరామాయఃతత్త్వదీపికాఖ్యానాయాంయథాకాండవ్యాఖ్యానాయాం- సప్తవత్సారింశస్సర్గః॥

భరతరంహతందృష్ట్యాదిసీతాప్రలాపవాక్యానాంవాస్తూర్థేయమాశయః- సర్వేశ్వరాసర్వజ్ఞవేదీ- రామలక్ష్మణయోఃకాపిహనిర్నాస్తీ
 త్తజ్ఞాత్యాపిరాక్షసాః వంచయితుంబహువిధంప్రలపతీతి- నిహతంనిహతమివస్థితమిత్యర్థః- తేద్యసర్వేహతేరామజ్ఞానోన్మతవాదినః
 తే- హతఇవస్థితఇత్యర్థః॥౧॥ ఊచురితి॥ లక్షణీనఃసాముద్రికాః॥౨॥యజ్ఞసత్రిణి॥ యజ్ఞసఃపత్నీం- కృతాశ్వమేధాదికస్యమహిషీం- సత్రిణఃబ
 హువమ-సాధ్యోబహుకత్వకోయాగస్సత్రుతత్కతుః॥౩॥ ఊచురితి॥ సంశ్రవణేసమ్యక్త్రవణమస్మిన్నితిసంశ్రవణంసన్నిధిః- తస్మిన్మ
 త్సన్నిధావిత్యర్థః- కారాంతికాః- కృతాంతఃకాలఃతద్విదఃకాతాంతికాః- మాహూరికాఇతియావత్- శుభాంమంగళాత్మికామాహుః॥
 ౪॥౫॥ఇమానీతి॥ద్రౌలక్షణైఃస్త్రీయః- సరేంద్రైఃపతిభిస్సహఅధిరాజ్యే- అభిషిచ్యంతే॥ తానీమానిపద్మానిఖలు- పాదయూర్వతంతఇతిశే
 షః॥౬॥ వైధవ్యమితి॥ లక్షణీతిశేషః- భాగ్యదులభాఃదులభభాగాఃనార్యఃద్రౌలక్షణైవైధవ్యంయాంతితానిఅత్తనోనపశ్యామి-ను
 లక్షణాన్యేవపశ్యంత్యహం- హతలక్షణానిష్ఫలలక్షణాజాతాస్తీతిశేషః॥౭॥ సత్యనామానీతి॥ సత్యనామాని- అమోఘఫలాని- పద్మానిపద్మాకా

[illegible]

వత్సామి న హంతి సదృశా నిచ | యథేమాజీవతో దేవి భౌతరా రామలక్ష్మణౌ || ౨౩ || నహి కోపపరీతాని హృదయవర్మకృత్సా
 నిచ | భవంతి యుధియో ధానాం ముఖానిని హతేపతౌ || ౨౪ || ఇదం విమానం వై దేహి పుష్పకం నామ నామతః | దివ్యం త్వాం
 ధారయేన్నైవం యద్యేతా గతజీవితౌ || ౨౫ || హతవీరప్రధానాహిహతో త్సాహోనిరుద్యమా | సేనాభ్రమతి సంఖ్యేషు హ
 తకణేవనార్జలే || ౨౬ || ఇయం పునరసంభాగితాః రుద్ధిగా తరస్సిసి | సేనారక్షతి కాకుత్స్థా మయాప్రీత్యానివేదితౌ ||
 ౨౭ || సాత్వం భవమవిస్రభా అనుమానైస్సుఖోదయైః | అహతోపశ్య కాకుత్స్థా సైహ దేతద్భ్రవీమితే || అన్యతం నోక్త
 పూర్వం మేనచ వత్స్యేకదాచన | చారిత్రసుఖశీలత్వాత్ ప్రవిష్టా సిమనోమమ || ౨౮ || సేమాశక్యారణజేతుం సంధైరపి
 సురాసురైః | తాన్యశందర్శనం దృష్ట్వా మయా చా వేదితం తవ || ఇదంచ నమహద్విహ్నం శవైః పశ్య స్వమైథి || ౩౦ || ని
 స్సంజ్ఞా వపుభావే తానైవ లక్ష్మీర్వియుజ్యతే || పాప్రయేణ గతసత్వా నాం పురుషాణాం గతాయుషాం | దృశ్యమా సేషువ
 త్రైషు వరంభవతి వైకృతం || ౩౧ || త్యజశోకంచ మోహంచ దుఃఖంచ జనకాత్మజే | రామలక్ష్మణయోరథే నాన్యశక్యమ
 జీవితం || ౩౩ || శ్రుత్వా తువచనంతస్యాస్మీతామరసుతోపమా | కృతాంజలిరువాచేదమేవమస్త్వితి మైథి || ౩౪ || విమా
 నం పుష్పకం తత్తు సన్నివత్యోమనోజవం | దీనాత్రిజటయా సీతాలంకామేవ ప్రవేశితా || ౩౫ || తతస్త్రిజటయా సాధకం పు
 ష్పకాదవరుహ్యాసా అశోకవనికామేవ రాక్షసీభిః ప్రవేశితా || ౩౬ || పవిత్ర్యసీతా బహువృక్షమండాంతాం రాక్షసేంద్ర
 స్య విహారభూమిం | సంప్రేక్ష్య సంచింత్య చ రాజపుత్రౌ పరం విషాదం సముపాజగామ || ౩౭ || ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే అష్ట
 చత్వారింశ స్సర్గాః || ఘోరేణ శరబంధేన బద్ధౌ దశరథాత్మజౌ | నిశ్వసంతోయథా
 నాగౌ శయానౌరుధిరౌక్షితౌ || సర్వే తేవానరశ్రేష్ఠా స్సనుగ్రీవామహాబలాః | పరివార్యమహాత్మానా తస్థు శ్శోకపరిప్లు
 తాః || ౩౮ || ఏతస్మిన్ సంతరేరామః పృత్యబుధ్యతే వీర్యవాన్ | స్థిరత్వాత్ సత్వయోగాచ్చ శరైః సందానితోపసన్ || ౩౯ || తతో

జాజీవంతి యథాజ్ఞాతుం శక్యతే తథా - మహంతి స్ఫుటాని - సదృశాని పూర్వానుభూతతుల్యాని - దృష్టసంచాదానీతియావత్ - కారణాని హే
 తాః - వత్సామీత్యన్వయః || ౨౩ || తాస్యేవ కారణాని వ్యతిరేకముఖేనాహ - నహితి || హృదయపర్యుత్సాహాని ప్రసన్నానీతియావత్ || ౨౪ || ఇదమితి - స్ప
 ష్టః || ౨౫ || హతవీరైః || హతకర్ణాహతకర్ణధారా || ౨౬ || ఇయమితి || నివేదితౌ నివేదితజీవితౌ || ౨౭ || సాత్వమితి || అనుమానైః చింత్యైః - శుభాదయైః
 శుఖజ్ఞేయైః త్యర్థః - చారిత్రసుఖశీలత్వాత్ చరిత్రమేవ చారిత్రం పాతి ప్రత్యం - తదేవ శుఖం ప్రియం శీలం స్వభావః యస్యాస్యా - తస్యాభావశ్చారి
 త్రసుఖశీలత్వం - తస్మాత్ - యద్వా - చారిత్రేణాజ్ఞాదకస్వభావత్వాదిత్యర్థః - ప్రవిష్టాసిమనోమమ - త్వయి మమస్నేహావతేత ఇత్యర్థః ||
 ౨౮ || సేమానితి || తాదృశంతాదృశిద్ధం - జీవనవ్యంజకమితియావత్ - దృశ్యతేజ్ఞాయతే సేనీదర్శనం సైన్యముఖప్రసాదాదికం - పూర్వదృష్టం స్వ
 ప్నమితి వాఙ్మః - శవైః పశ్య స్వ - సావధానైవ శ్యేత్యర్థః || ౩౦ || నిస్సంజ్ఞానితి || నవియుజ్యతే నజహతి - గతాయుషాం అతపవగతసత్వానాం
 గతపాప్రణానాం - ద్రవ్యానువ్యవసాయేషు సత్త్వమస్త్రిజటతుష్పిత్యమరః | వైకృతం వికృతః || ౩౧ || త్యజేతి || రామలక్ష్మణయోరథే - శోకం శో
 కకృతం ముఖనికారం - మోహం విపరీతబుద్ధిం - దుఃఖం మనోవృథాగచ - త్యజ - అజీవితం నశక్యం - జీవితం శక్యమేత్యర్థః || ౩౩ || శ్రుత్వేతి || కృ
 తాంజలిరిత్య సేనభగవద్విషయోపదేష్టా యోపికోప్యాదరణీయ ఇత్యుక్తం - ఇదం శబ్దవివరణం ఏవమస్త్వితి || ౩౪ || విమానమితి || సన్నివతే - సేన
 వేశేచ - త్రిజటైవకశ్రిః || ౩౫ || తత ఇతి || రాక్షసీభిరిత్య సేనత్రిజటాదశానాయానీతేతి గమ్యతే || ౩౬ || ప్రవిశ్యేతి || విహారభూమిం ప్రమదావ
 వనం సంప్రేక్ష్య సంచింత్య ప్రేక్షితప్రకారేణ సంచింత్యేత్యర్థః - యద్వాభావనా ప్రకాశాత్పురస్థితౌ సంప్రేక్ష్యేత్యర్థః || ౩౭ || ఇతి శ్రీగోవిం
 దరాజవిరచితే - శ్రీరామాయణభూషణే - రత్నకరీటాఖ్యానే - యుద్ధకాండఖ్యాన్యే - అష్టచత్వారింశ స్సర్గాః || ఘోరేణ శరబంధేన బద్ధౌ దశరథాత్మజౌ | నిశ్వసంతోయథా
 నాగౌ శయానౌరుధిరౌక్షితౌ || సర్వే తేవానరశ్రేష్ఠా స్సనుగ్రీవామహాబలాః | పరివార్యమహాత్మానా తస్థు శ్శోకపరిప్లు
 తాః || ౩౮ || ఏతస్మిన్ సంతరేరామః పృత్యబుధ్యతే వీర్యవాన్ | స్థిరత్వాత్ సత్వయోగాచ్చ శరైః సందానితోపసన్ || ౩౯ || తతో

అథ రామప్రబోధనమేకోనపంచాశే - ఘోరేణ శరబంధేన బద్ధౌ దశరథాత్మజౌ ద్వయమేకాన్వయం || నాగౌ యథానాగవివనిశ్వసంతావిత్యన్వయః - శోకప
 రిప్లుతాః శోకపూతాః || ౩౮ || ఏతస్మిన్ సంతరేరామః పృత్యబుధ్యతే వీర్యవాన్ | స్థిరత్వాత్ సత్వయోగాచ్చ శరైః సందానితోపసన్ || ౩౯ || తతో

నైస్సాక్షాతుం శక్యతే - మహంతి స్ఫుటాని సదృశాని అనుభూతతుల్యాని - దృష్టసంచాదానీతియావత్ - కారణాని హేతాః - వత్సామీత్యన్వయః || ౨౩ ||
 తాస్యేవ కారణాని వ్యతిరేకముఖేనాహ - నహితి || హృదయపర్యుత్సాహాని ప్రసన్నానీతియావత్ || ౨౪ || ఇదమితి - స్ప
 ష్టః || ౨౫ || హతవీరైః || హతకర్ణాహతకర్ణధారా || ౨౬ || ఇయమితి || నివేదితౌ నివేది
 తజీవితావిత్యర్థః || ౨౭ || సాత్వమితి || అనుమానైః చింత్యైః - చారిత్రసుఖశీలత్వాత్ - చరిత్రమేవ చారిత్రం పాతి ప్రత్యం తదేవ శుఖం ప్రియం శీలం స్వ
 భావో యస్యాస్యా తస్యాభావశ్చారి త్రసుఖశీలత్వం - తస్మాత్ - యద్వా - చారిత్రేణాజ్ఞాదకస్వభావత్వాదిత్యర్థః - ప్రవిష్టాసిమనోమమ - త్వయి మమస్నేహావతేత ఇత్యర్థః ||
 ౨౮ || సేమానితి || తాదృశంతాదృశిద్ధం - జీవనవ్యంజకమితియావత్ - దృశ్యతే సేనీద
 ర్శనం సైన్యముఖప్రసాదాదికం || ఇదమితి || శవైః పశ్య స్వ సావధానైవ శ్యేత్యర్థః || ఏతాలక్ష్మీనవియుజ్యతే నవిముంచతి || ౩౦ || త్యజేతి || రా
 మలక్ష్మణయోరథే - శోకాదికంత్యజ - ఏతావజీవితం అజీవయితం నశక్యమితి సంబంధః || ౩౩ || ౩౪ || ఇతి శ్రీమహేశ్వరతీర్థవిరచితాయాం
 యుద్ధకాండఖ్యాన్యాయం - అష్టచత్వారింశ స్సర్గాః || ఘోరేణ శరబంధేన బద్ధౌ దశరథాత్మజౌ | నిశ్వసంతోయథా
 నాగౌ శయానౌరుధిరౌక్షితౌ || సర్వే తేవానరశ్రేష్ఠా స్సనుగ్రీవామహాబలాః | పరివార్యమహాత్మానా తస్థు శ్శోకపరిప్లు
 తాః || ౩౮ || ఏతస్మిన్ సంతరేరామః పృత్యబుధ్యతే వీర్యవాన్ | స్థిరత్వాత్ సత్వయోగాచ్చ శరైః సందానితోపసన్ || ౩౯ || తతో

దృష్ట్వా సరుధిరంవిషణ్ణం గాఢమర్పితం | భ్రాతరందీనవదనంపర్యదేవయదాతురః || ౪ || కింనుమేసీతయా కార్యంకింకార్యం
జీవితేనమా | శయానంయోద్యుపశ్యామిభ్రాతరంయధినిజితం || శక్యాసీతాసమానారీమత్యః లుకేవిచిన్వతా | సల
క్షుణసమోభ్రాతాసచివస్సాంపరాయకః || ౬ || పరిత్యక్త్వామ్యహంప్రాణంవానరాణాంతుపశ్యతాం | యదిపంచత్వ
మాపన్నస్సమిత్రానందవధానః || ౭ || కిన్నువత్స్యామికాసల్యాంమాతరంకిన్నుకైకయాం | కథమంబాంసుమిత్రాంచ
పుత్రదర్శనలాలసాం || వివత్సాం వేషమానాంచకోశంతీంకురీమివ | కథమాశ్వాసయిష్యామియదాయాస్యామితంవినా ||
౯ || కథంవత్స్యామిత్రీఘ్నంభరతంచయశస్వినం || ౯౪ || సుయాసహవసంయాతోవినాతేనగతఃపునః || ఉపాలం
భంసశత్స్యామిసోధుంబతసుమిత్రీయా || ౧౦౪ || ఇహైవదేహంత్యత్స్యామినహిజీవితముత్సహే || ౧౧ || ధిక్కాండుమృత
కర్మాణమనాత్యంయత్కృతేహ్యసౌ | లక్షుణఃపతితశ్చేతేశరతల్పేగతాసువత్ || ౧౨ || త్వంనిత్యంసవిషణ్ణంమామాశ్వా
సయసిలక్షుణ | గతాసునాశ్వాద్యశక్తోపిమామాతమభిభాషితుం || ౧౩ || యేనాద్యనిహతాయుధేరాక్షసావినిపాతి
తాః | శస్యామేవక్షితోవీరస్స శేతేనిహతఃపరైః || ౧౪ || శయానశ్శరతల్పేష్టిశస్వశోణితపరిప్లుటః | శరజాతైశ్చితోభాతి
భాసురోస్తమివవ్రజః || ౧౫ || బాణాభిహతమమత్వాన్నశక్తోత్యభిభాషితుం | రుజాచాబ్రువతోవ్యస్యగృష్టిరా
గేణసూచ్యతే || ౧౬ || యధైవమాంవసంయాంతమనుయాతోమహాద్యుతిః | అహమప్యనుయాస్యామితత్తైవైనంయమ
క్షయం || ౧౭ || ఇష్టబంధుజనోనిత్యంమాంచనిత్యమనువ్రతః | ఇమామద్యగతోవస్థాంమమానార్యస్యదుణ్ణయైః || ౧౮ || సు
రుష్టేనాపివీరేణలక్షుణేనసంస్తృతే | పరుషంవిప్రియంవాపిశ్రావితంనకదాచన || ౧౯ || విససజ్జైకవేగేనపంచబాణ
శతానియః | ఇష్టస్రైవ్వధికస్తస్తాతాతావీర్యాచ్యలక్షుణః || ౨౦ || అస్తైరస్త్రైగియోహస్యాచ్చక్రస్యాపినుహో
త్తనః | సోయముర్వాప్యంహతశ్చేతేనుహోహాశయనోచితః || ౨౧ || యన్తయానకృతోరాజారాక్షసానాంవిభీషణః | త
చ్చమిథ్యాప్రలప్తంమాంప్రథత్యుతినసంశయః || ౨౨ || అస్తేముహూతేసుగ్రీవప్రతియాతుమితోర్హసి | మత్వాహీ
సంమయా రాజరావణాభిద్రవేద్యులీ || ౨౩ || అంగదంతుపురస్కృత్యనైస్యస్సనుహృజ్జనః | సాగరంతరసుగ్రీవనీలేన
చనలేనచ || ౨౪ || కృతంహనుమతాకార్యంయదనైర్వర్ణమరంరణే | ఋక్షరాజేనతుష్యామిగోలాంగూలాధిపేనచ ||

తమిత్యమరః || ౩ || తత ఇతి || అపి తంశ్చైతి శేషః || ౪ || కిన్న్విత్వాదిశ్లోకద్వయం || విచిన్వతామయేతి శేషః - సచివః సహాయః - సాంపరాయకః
య యధైసాధుః - యధాయతోస్సాంపరాయ ఇత్యమరః || ౬ || పరిత్యక్త్వామితి || పంచత్వం మృతం || ౭ || కిన్న్విత్వాదిశ్లోకద్వయమేకాన్వయం || అ
హంతగలక్షుణంవిసాఅయోధ్యాంయదాయాస్యామితదాకాసల్యాంకైకేయాంచకింవత్స్యామిసుమిత్రాంకథమాశ్వాసయిష్యామి || ౯ || కథ
మిత్యధః || యశస్వినమిత్యనేనతద్యోమయానలబ్ధమితిభిద్యతి || ౯౪ || మయేతి | యోమయాసహవసంయాతోలేనః నాయోధ్యాగతోహం
సుమిత్రయాకృతముపాలంభంఉక్తప్రకారంసోధుంకథంశ్చక్ష్యామి || ౧౦౪ || ఇహైవేత్యధః || ౧౧ || ధిగితి || దుష్కృతకర్మాణం - లక్షుణవ
నానయనమేవదుష్కృతంకమః || ౧౨ || త్వమితి || సత్వమిత్యన్వయః || ౧౩ || యేనేతి || స్పష్టః || ౧౪ || శయానశ్చైతి | అయమితి శేషః - అత్రశరతల్పస్థా
నియోచ్యుగిః - శరస్థానేకేరణాః - శోణితస్థానేరక్తవణత్వం || ౧౫ || చాణేతి | రుజావృధా - దృష్టిరాగేణవీక్షణప్రేక్షా || ౧౬ || యదైవేతి | త
దైవతేనప్రకారేణ - మాత్రాదిస్నేహముఃచార్యేత్యర్థః - యమక్షయమిత్యత్రాపియాంతమిత్యనువజ్యతే || ౧౭ || ఇష్టేతి - స్పష్టః || ౧౮ || సురుష్టే
నేతి | విప్రియంఅపితం - సురుష్టేనాపిలక్షుణేనశ్రావితంనిప్రియంపరుషంవాక్య - సస్తరామిత్యధః || ౧౯ || కింసజ్జైకయః కా రక్షిర్యః - ఏక
నవేగేనఏకప్రయత్నేన - యస్సహస్రబాహుఃకారక్షిర్యః - యావతాకాలేనపంచబాణశతాని - కింసజ్జైకప్రాయక్షు - ద్విభుజోపయంబ
యః - తావదైవకాలేనతావతోబాణావిస్ఫుజ్జిత - ఇష్టస్రైముఃషయే - తస్తాతాతావీర్యాదధికఇత్యర్థః || ౨౦ || అస్తైరితి || హస్యాత్ హం
యంశక్తః - శక్తిలిప్తః || ౨౧ || యదితి | యత్సత్తాత్సభీషణోరాక్షసానారాజానకృతంతస్తాత్మమిథ్యాప్రలప్తం - రాజాసంత్యాంకరిష్యామి
తిమిథ్యాప్రలపితంమాంప్రథత్యుతి - దహంత్యధః - అశ్రుతకార్యనిర్వాహభావేనమిథ్యేష్యచ్యతే - (అశ్రుతంప్రతిజ్ఞాతమ్) || ౨౨ || అస్తే
స్త్రితి || ప్రతియాతుంకిష్కింధామితిశేషః - హీనంత్యామిశేషః || ౨౩ || అంగదమితి | స్పష్టః || ౨౪ || కృతమిత్యాదిసార్థశ్లోకత్రయం || సంపాతిసావాన

మాతమిత్యమరః - స్థిత్యాత్ ధీరత్వాత్ || ౩ || ౪ || శక్యేతి || సాంపరాయకః సాంపరాయేయ యధైసాధుః - యధాయతోస్సాంపరాయ ఇత్యమ
రః || ౧౫ || చాణాభిహతేతి | రుజావృధా || ౧౬ || యదైవేతి | వసంయాంతం - మాం - యదైవ - మాత్రాదిషు - స్నేహమకృత్యైవ - అనయాతః -
అహమపి - వినమసతతైమావత్రాదిస్నేహమకృత్యైవయాస్యామితిసంబంధః || ౧౮ || సురుష్టేనేతి | విప్రియమపితం || ౧౯ || విససజ్జైకయః
కారక్షిర్యః ఏకేనవేగేన - ఏకప్రయత్నేన - ఇష్టస్రైమువిషయేసహస్రబాహుర్యావతాకాలేన - పంచబాణశతానిప్రాయక్షు - ఆయంద్వి
బాహుస్తానతాకాలేనతావతోబాణావిస్ఫుజ్జితస్తాదధికఇత్యధః || ౨౧ || యదితి || తన్నిథ్యాప్రలప్తంభీషణుభీక్ష్యామిత్యేవధి

అంగదేనకృతంకమమైందేనద్వివిదేనచ| యుద్ధం కేసరిణాసంఖ్యేఘోరంసంపాతినాకృతం||గవయేనగవాత్రైణశరభే
 ణగజేనచ|అనై యశ్వహరిభిర్దుష్టంమదభేత్వక్తజీవితైః|| సచాతిక్రమితుంశక్యందైవంసుగ్రీవమానుషైః || ౨౭౪ || య
 త్తుశక్యంవయస్యైనసుహృదాచపరంతప || కృతంసుగ్రీవతత్సగ్వంభవతాధమభీరుణా || ౨౭౫ || మిత్రకార్యంకృతమిదం
 భవద్భిర్వానరర్షభాః||అనుజ్ఞాతామయాసర్వేయభేష్టంగంతుషహాభ|| ౨౭౬ || శుశ్రువుస్తస్యతేసర్వేవానరాఃపరిదే
 వసం|వతాయాంచకురశూణి నేత్రైఃకృష్ణైతరేక్షణాః || ౩౦౪ || తతస్సర్వాణ్యసి కానిస్థాపయిత్యావిభీషణః|| ఆజ్ఞా
 మగదాపాణిస్తస్వరితోయత్రరాఘవః | తందృష్ట్వాత్వరితంయాంతంసీలాంజనచయోషమం || వానరాదుద్రువుస్సర్వై
 మన్యమానాస్తురావణిం || ౩౦౫ || (నిశ్చేష్టావిగతజ్ఞానారణరేణుసముత్త్రితా| శయానాశరతల్పస్థాద్రక్షుమాయాద్విభీష
 ణః|| తంరాక్షసేంద్రాత్పజశంకయా తెనిపాతితారాజసుతౌచదృష్ట్వా | విభీషణంవివృథిరేచదృష్ట్వా మేఘాయథావా
 యమాతాఃప్లవంగాః||)ఇతిశ్రీమద్యుద్ధకాండే - ఏకోనపంచాశస్సర్గః:*****

అథోవాచమహాతేజాహరిరాజోమహాబలః|కిమియంవృథితాసేనామూఢవాతేవనౌజ్జ్వలే || ౧ || సుగ్రీవస్యవ
 చశ్శుత్రావాలిపుత్రాంగదాబ్రవీత్ || ౧౪||నత్వంపశ్యసిరామంచలత్క్షణంచమహాబలం || శరజాలాదితౌవీరావుద
 శరథాత్తచా| శరతల్పేమహాత్మానాశయానారుధిరోక్షితౌ || ౩ || అథాబ్రవీద్వానరేంద్రస్సుగ్రీవఃపుత్రమంగదం|నాని
 మిత్రమిదంమన్యేభవితవ్యంభయేనతు|| వివణ్ణవదనాహ్యేతేత్యక్తప్రహరణాదిశః | ప్రివలాయంతిహరయస్త్రాసామ
 త్ఫుల్లలోచనాః|| అన్యోన్యస్యనలజ్జంతేనసిరీక్షంతివృథతః| విప్రకషణతిచాన్యోన్యంపతితంలంఘయంతిచ || ౬|| ఏతస్మి
 న్నంతరేవీరోగదాపాణిర్విభీషణః| సుగ్రీవంవధాయామాసరాఘవంచనిరైక్షత || ౭||విభీషణంతంసుగ్రీవోదృష్ట్వావా
 నరభీషణం | ఋక్షరాజంసమీపస్థంజాంబవంతమువాచహ || ౮ || విభీషణోయంసంప్రాప్త్యైందృష్ట్వావానరష
 భాః | విద్రవంతిపరిత్రాస్తారావణాత్పజశంకయా || శీఘ్రమేతాకసుసంత్రాస్తా బహుధావిప్రధావితా|పర్యవస్థా
 పయాభ్యాహివిభీషణమువస్థితం || ౧౦||సుగ్రీవేక్షైవముక్తస్తజాంబవాన్మక్షపాథివః | వానరాసాంత్వయామాసన
 నిరుధ్వప్రధావతః || ౧౧ || తేనివృత్తాఃపునస్సర్వేవానరాస్త్యక్తసంభ్రమాః | ఋక్షరాజవచశ్శుత్రావతంచదృ
 ష్ట్వావిభీషణం || ౧౨ || విభీషణస్తురామస్యదృష్ట్వాగాత్రంశరైశ్చితం | లత్క్షణస్యచథమాత్మాబధూవవృథితేంద్రియః||
 ౧౩|| జలక్లిన్నైనహస్తైవతయోర్నేత్రైప్రమృణ్యచ | శోకసంపీడితమనారుదవిలలాపచ || ౧౪ || ఇమాతౌనత్వసం

రేణ||౨౭౪||యత్త్వీతి||వయస్యేనమిత్రేణ-సుహృదాచశోభనహృదయేనచ-చశ్శబ్దోవాశబ్దార్థకః-ధమభీరుణా- ధమోనశ్యతీభీరుణేత్య
 ర్గః-అధర్మభీరుణేతివాపదచ్ఛేదః||౨౭౫||మిత్రేతి||౨౭౬||శక్రపురీతి||వతాయాంచకుః|ప్రవతాయాంచకుః-కృష్ణైతరేక్షణాః- రక్షేణాఇ
 త్యర్థః||౩౦౪||తతఇత్యాదిశ్లోకద్వయం|| ౩౦౫|| ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే...యధకాండవ్యాఖ్యానే-ఏకోనపంచాశస్సర్గః:*****

అథరామస్యనాగపాశవిమోచనంపంచాశే- అథోవాచేత్వాది||తాదాత్మికసేనావలాయనమి త్రమజ్ఞానానామృచ్ఛతి-కిమితి- కింకిదుర్గం
 ఉవాచనానరానిదేశేషః- మూఢఃచూఢి=తః- విరుద్ధదిగ్వాన్వంతరాభిమాతఇత్యర్థః-వాత్సాహతేతియావత్||౧|| సుగ్రీవస్యేత్యర్థం||౧౪||రా
 మవృథాంవినాకిమన్యస్మిమిత్రమిత్త్యుత్తరయతి-నత్వమితి||అత్ర కాకుః-త్వంనపశ్యసికిమిత్యర్థః- రామంలత్క్షణంచేత్వృథావిత్సన్వయః||౩|| స్వయము
 ఘ్నాటయతిఅథేత్వాదినా|| ఇదంరఘుసింహయోశ్శరత్పృశయనం- అనిమిత్రంభవతీతిమన్యేనస్యభయనిమిత్రైసభావతవ్యమిత్యర్థః- తత్రహే
 తుచూహవిషణ్ణేత్వాదినా- త్యక్తప్రహరణాఃత్యక్తశిలాద్యాయుధాః - అన్యోన్యస్యఅన్యోన్య- విప్రకషణతి దుగ్రీతగమనార్థమాకషణంతి|| ౬
 ఏతస్మిన్నితి- స్పష్టః||౭|| విభీషణమితి- స్పష్టః||౮||విభీషణోయమితి||ప్రధావితా=పలాయమానా||౧౨||భ్రాతృరితి||దుష్టుత్రేణ-కపటయుద్ధే
 షోమిథ్యాప్రలాపః - కర్తా|| ౩|| అంగదమితి||నీతేననీతచశహిత్యర్థః||గవయేనేతి||హరిభిర్దుష్టకృతమితిచూర్వేణసంబంధః||౨౪||౨౭౪||
 యత్త్వీతి-అధర్మభీరుణేతిచ్ఛేదః||౨౭౫||౨౭౬||శక్రపురీతి||తస్యరామస్య-కృష్ణైతరేక్షణాః- రక్షేణాఇత్యర్థః- నేత్రైరశూణివతాయాం
 చక్రః- నేత్రైరశూణిముముచుత్త్యర్థః|| ౩౦౫|| ఇతిశ్రీమహేశ్వరతీర్థవిరచితాయాం-శ్రీరామాయణతత్త్వదీపికాఖ్యాయాం - యధకాం
 డవ్యాఖ్యాయాం - ఏకోనపంచాశస్సర్గః:***** అథేతి|| మూఢవాతేవమూఢోమూర్ఖిశోరదద్దిగ్వాయః|తాదృశో
 యస్యాస్సావాత్సాభిమాతేతియావత్ || ౧౪||నత్వమితి|| త్వంనపశ్యసికిం- పశ్యతాత్వయైవంవక్త్రమయ్యక్తమితిభావః || ౩|| తదానీంతనకపి
 లాయనహేతుప్రశ్నరూపమాక్యాభిప్రాయముజానతాంగదేన- విపరీతోత్తరేదత్తేసుగ్రీవస్సాన్నిభిప్రాయముఘ్నాటయతి|అథేత్వాది || ఇదంరఘు
 సింహయోశ్శరతల్పశయనమనిమిత్రంభవతీతిమన్యే - కింతుభయేనాన్యభయహేతునాత్రభవతవ్యమిత్యర్థః యద్యాదంపలాయనమనిమిత్రం
 నమన్యేనిమిత్రహస్యంనమన్యే - కింతుభయేనఅపూర్వభయనిమిత్రేనాత్రభవతవ్యమిత్యర్థః || ౬ || ౨౧ || నరుజేతి || నరుజాపీడితౌ-

పన్నావికాః తౌప్రియసంయుగౌ | ఇమామనస్థాంగమితౌరాక్షసైః కూటయోధిభిః || ౧౫ || భారీతుఃపుత్రేణమేతేనసు
ష్టుత్రేణదురాత్మనా | రాక్షస్యాజిహ్నుయాబుద్ధ్యాచాలితావృజువిక్రమా | ౧౬ || శరైరిమావలంపిద్ధౌరుధిరేణసముక్షి
తౌ | వసుధాయామిమాసుప్తాదృశ్యేతేశల్యకావిన || ౧౭ || యయోవీర్యముపాశ్రిత్యప్రతిష్ఠాకాంక్షితామయా | తాపు
భౌదేహనాశాయప్రసప్తాపురుషవభౌ || ౧౮ || జీవన్మర్యవిషనోస్త్రినష్టరాజ్యమనోరథః | ప్రాప్తప్రతిజ్ఞశ్చరిపు
స్సకామోరావణిక్యతః || ౧౯ || ఏవంవిలపమానంతంపరిష్వజ్యవిభీషణం | సుగ్రీవస్సత్వసంపన్నోహరిరాజోబ్రవీదిదు ||
౨౦ || రాజ్యంప్రాప్స్యసిధర్మజ్జలంకాయాంనాత్రీసంశయః | రావణస్సహపుత్రేణసకామంసేహలస్యతే || ౨౧ ||
నరుజాపీడితావేతాపుభౌరాఘవలక్ష్మణౌ | త్యక్తాప్యమోహంవధిప్యేతేసగణంరావణంరణే || ౨౨ || తమేవంసాంత్యయః
త్వాతుసమాశ్వాస్యచరాక్షసం | సుషణంశ్వశురంపాశ్వేసుగ్రీవస్తమువాచహ || ౨౩ || సహజూరైహారగణై
ర్లబ్ధసంజ్ఞాపరిందమా | గచ్ఛత్వంభ్రాతరౌగృహ్యకీఘ్రింధాంరామలక్ష్మణౌ || ౨౪ || ఆహంతురావణంహత్వాసపు
త్రంసహబాంధవం | మైథిలీమానయిష్యామిశక్తోనస్తమిషత్రియం || ౨౫ || శుత్రైర్వైతద్వానరేంద్రీయమషేణోవా
క్యమబ్రవీత్ || ౨౬ || ఔవాసురంమహద్యధమనుభూతంసుదారుణం | తదాస్తదానవాదేహాశరసంస్పర్శకోవిదాః |
జఘ్నుశ్చస్త్రవిదుషశ్చార్చయంతోముహురుహుః || ౨౭ || తానాతాన్మత్వసంజ్ఞాంశ్చపరాసూంశ్చబృహస్ప
తిః | విద్యాభిమంత్రయైక్తాభిరోపదీభిశ్చిత్సతి || ౨౮ || తాన్యౌషధాన్యానయతుంక్షీరోదయాంతుసాగరం | జవేన
వానరాశ్శీఘ్రంసంపాతిపనసాఽయః || హరయస్తువిజానంతిపార్వతీప్తామహోవధిః || ౨౯ || సుజీవకరణీందివ్యావి
శల్యాండేవనిమితాం || ౩౦ || చంద్రశ్చనామదోణిశ్చక్షీరోదేసాగరోత్తమే | అమృతంయత్రమథితంతత్రతేషరమా
వధీ || తేతత్రనిహితదేవైఃపర్వతేపరమావధీ || ౩౧ || అయంవాయుసుతోరాజహనుమాంస్తత్రగచ్ఛతు || ౩౨ || ఏ
తస్మిన్నంతరేవాయుమేఘాంశ్చాపిసవిష్యతః | పర్వస్యసాగరేతోయంకంపయన్నివమేదినీః || మహతాపక్షవాతే
నసర్వద్వీపమహాద్రుమాః | నిపేతుర్భగ్నపిటపాస్సమూలాలవణాంభసి || ౩౩ || అభవత్పన్నగాస్త్రస్తాభోగినస్తత్ర
వాసినః | శీఘ్రంసర్వాణియాదాంసిజన్తుశ్చలవణాణాం || ౩౪ || తతోమునూతాన్దరుడవైసతేయంసహాబలం |
వానరాదదృశుస్సర్వేజ్వలంతమివపావకం || ౩౫ || తమాగతమభిప్రేక్ష్యనాగాస్తైవిప్రదుద్రువుః | యైస్తాసత్పురుషా

నపిశురవద్యావహేన- చాలితౌవందితౌ- ఋజువిక్రమాఅకపటవిక్రమా || ౧౬ || శరైరితి || సుప్తాసుప్తసదృశౌ - శల్యకాకంటకివరాహకా ||
౧౭ || యయోదిత్యాదిచక్షుష్ణోకి || అత్రవక్తవ్యంసర్వమభయప్రదానేదర్శితం || ౧౮ || ౨౧ || నరుజేతి || నరుజాపీడితౌ- ఇయంరుజాఅనయోరాత్యం
తికవోనికరీసభవతి- కింతుమోహమాత్రకారిణీత్యర్థః || ౨౦ || ౨౧ || ఔవాసురమితి || అనుభూతంమయాజ్ఞాతం- శరసంస్పర్శకోవిదాః- శరప్రయో
గసమర్థాః- స్పర్శదానమితిపర్యాయః || ౨౨ || తానితి || మంత్రయైక్తాభిఃమంత్రప్రచురాభిః- విద్యాభిమృతసంజీవిప్రభృతిభిః- చికిత్సతిఅచికి
త్సత్ || ౨౩ || తాన్యౌషధానీత్యాదిసార్థశ్లోకఃస్పష్టః || ౨౪ || సుజీవకరణీమిత్యర్థమేకంవాక్యం || అత్రానయితుంయాత్విత్వనుషజ్యతే- పూ
ర్వోక్తక్షీరోదమధ్యేసంజీవకరణీవిశల్యాంచానయితుంయాత్విత్వార్థః- తయోచేవాతోపయోగాదితిభావః || ౩౦ || తేకుత్రవిద్యేతేఽత్యత్రాహ- చంద్రశ్చే
త్యాదినా || సాగరోత్తమేక్షీరోదే- యత్రప్రదేశేఅమృతమథితంతత్రచంద్రదోణిశ్చాఖ్యపర్వతౌస్తః- తయోస్తేపహావధీస్తః
త్యర్థః- తత్రావస్థానేపాతుమాహ- తేతత్రేతి- పర్వతేపర్వతయోఃజాత్యేకవచనం || ౩౧ || అయమిత్యర్థం || ఓషధ్యంతరానయసేవససాదయో
గచ్ఛంతు- సంజీవవిశల్యానయనైతుహనుమాన్- గచ్ఛత్వితివిజ్ఞేయం || ౩౨ || ఏతస్మిన్నితి || మేఘాసాగరతోయంచపర్వస్యపర్వతాకంప
యన్నివ- గరుడపక్షవాయరుడభూదితిశేషః- సర్వద్వీపమహాద్రుమాఃసర్వపదంద్రుమవిశేషణమ్- ద్వీపంచలంకా- లవణాంభసిలవణాసము
ద్రౌ || ౩౪ || అభవన్నితి || భోగినఃప్రశస్తకాయాః- తత్రవాసినఃలంకాద్వీపవాసినః- యాదాంసిజలజంతవశ్చ- లవణాణావలవణాణావమ

మరణపర్యవసాయిరుజాపీడితౌసభవతః- కింతుమోహమాత్రంచాప్రాప్తావత్సర్థః || ౨౫ || ౩౩ || సహేతి || హరిగణైస్సహులబ్ధంజ్ఞౌభ్రాతరాగృహ్యగ
చ్ఛేతిసంబంధః || ౨౪ || ౨౫ || ఔవాసురమితి || శరసంస్పర్శకోవిదాః- శరైఃసంస్పర్శోలత్యవేధనంతత్రకోవిదాః || ౨౬ || ౨౭ || తానితి || మంత్రయైక్తా
భిఃమంత్రప్రచురాభిరీత్యర్థః- విద్యాభిఃమృతసంజీవిప్రభృతిభిర్విద్యాభిః- పరాసూన్మత్వప్రాణా- చికిత్సతిఅచికిత్సత్ || ౨౮ || ౨౯ || సుజీవకరణీమి
త్యర్థమేకంవాక్యం- అత్రానయితుంయాత్విత్వనుషజ్యతే- తత్రతయోచేవాపయోగాదితిభావః || ౩౦ || తేకుత్రవిద్యేతేఽత్యత్రాహ- చంద్రశ్చే
త్యాదిసాగరోత్తమే- క్షీరోదే- యత్రప్రదేశే- అమృతమథితంతత్రచంద్రదోణిశ్చాఖ్యపర్వతౌస్తః- తయోస్తేపహావధీస్తః- తత్రావస్థానేపా
తుమాహ- తేతత్రేతి || పర్వతేపర్వతప్రదేశే || ౩౧ || ఏతస్మిన్నితి || సాగరతోయంచపర్వస్యపరితోషివ్య- పర్వతాకంపయ
న్నివపక్షవాయరుడభూదితిశేషః || మహాతేతి || పక్షవాతేననిమిత్తైనద్రుమాఃనిపేతురితిసంబంధః || ౩౪ || అభవన్నితి || భోగినోమహాకాయాః- త

బద్ధోరథాతైమహాబలౌ || ౩౬ || తతస్సుపణః కాకుత్ స్థాద్వష్టాప్రత్యభినందితః | విమమర్శచపాణిభ్యాంముఖచం
 ద్రసమప్రభే || ౩౭ || వైసతేయేనసంస్పృష్టాస్తమోస్పృరుదుహువ్రణాః | సువణేచతనూస్నిగ్ధతయోరాశుబ
 భూవతుః || ౩౮ || తేజోవీర్యంబలంచౌజఉత్సాహశ్చమహాగుణః | ప్రదర్శనంచబుద్ధిశ్చస్త్రైశ్చద్విగుణంతయోః || ౪౦ ||
 తావుత్థాప్యమహావీర్యోగరుషోవాసవోపమా | ఉభౌతౌసస్వజేహృష్టౌరామశ్చైవమువాచహ || ౪౧ || భవత్ప్రసా
 దాద్వ్యసనంరావణిప్రభవంమహత్ | ఆవామిహవ్యతిక్రాంతౌపూర్వవశ్చలినాకృతౌ || ౪౨ || యథాతాతందశరథంయ
 థాజంచపితామహం | తథాభవంతమాసాద్యహృదయంమేప్రసీదతి || ౪౩ || కోభవానూపసంపన్నోద్విష్యసిగనులే
 పనః | వసానోవిరజేవస్త్రైదివ్యాభరణభూషితః || ౪౪ || తమువాచమహాతేజావైసతేయోమహాబలః | పతత్త్రిరాజః
 ప్రీతాత్సహర్షపర్యాకులేక్షణః || ౪౫ || అహంసఖాతే కాకుత్ స్థప్రియఃప్రాణోబహిశ్చరః | గతుత్సానిహసంప్రాప్తో
 యువాభ్యాంసాహ్యకారణాత్ || ౪౬ || అసురావామహావీర్యాదానవామమహాబలాః | సురాశ్చాపిసంఘరావ్పు
 రసగ్రత్యశతక్రతుః || నేమంమోక్షయితుంశక్తాశ్శరబంధంసుదారుణం | మాయాబలాదింద్రజితానిమితంకూరి
 కమణా || ౪౭ || ఏతేనాగాఃకాద్రవేయాస్తీక్ష్ణదంష్ట్రావిషోల్బణాః | రక్షోమాయాప్రభావేనశరాభూత్వాత్వదా
 శ్రితాః || ౪౮ || సభాగ్యశ్చాపిసమజ్జరామసత్ప్రవరాక్రమలక్ష్మణేనసహభాత్రాసమరేరపుఘాతినా || ౪౯ || ఇ
 మంశ్రుత్వాతువృత్తాంతంస్వరమాణోహమాగతః | సహసాయవయోస్సేహోత్సఖిత్వమసుచాలయన్ || ౫౦ || మో
 షీతౌచమహాఘోరాదస్తాత్సాయకబధనాత్ | అప్రమాదశ్చకతవోయ్యువాభ్యాంనిత్యమేవహి || ౫౧ || ప్రకృత్యా
 రాక్షసాస్సర్వేసంగ్రామేకూటయోధినః | శూరాణాంశుద్ధభావానాంభవతామాజణవంబలం || తస్మిన్విశ్వసితవ్యంవో
 రాక్షసానాంరణాజిరేపితేనైవోపమానేననిత్యంజిహ్వాహిరాక్షసాః || ౫౨ || ఏవముక్త్యాతతోరామంసుపణఃస్సుమ
 హాబలః | పరివృజ్యసుహృత్స్నిగ్ధమాప్రప్టుమిపచక్రమే || ౫౩ || సఖరాఘవధమజ్జరిపూణామపివత్సల | అభ్యనుజ్ఞా
 తుమిచ్ఛామిగమిష్యామియథాగతం || ౫౪ || నచకాతూహలంకాశ్యంసఖత్వంప్రతిరాఘవఃకృతకమారణేవీరసఖత్వ

ధ్యంభయాదంతర్నగ్నాఇత్సర్గః || ౩౮ || వైసతేయేనేతి || వ్రణాఃక్షతాని - సంరురుహుఃసంరూఢాః - అజ్ఞాతస్వరూపాబభూవురిత్యర్థః ||
 ౩౯ || తేజఃపరాభిభవనసామర్థ్యం - పరాధిక్షేపాసహనంవా-వీర్యంపరాక్రమః-బలంశారీరం-ఓజఃకాంతిః-ఉత్సాహః-లోకోత్తరకా
 ర్యమస్థితగ్రప్రయత్నః-దశశంసూక్ష్మార్థపరిజ్ఞానం-బుద్ధిఃవివేకః-స్త్రుతిఃఅనుభూతాథావాప్తరణం-ఏతత్సర్వం-ద్విగుణం- వైసతేయ
 సంస్పృశ్యవశాత్ పూర్వతోప్యధికంజాతమిత్యర్థః- అత్రధీరితిగాయత్రాస్సప్తశాక్షరం- షోడశసహస్రస్థోకాగతాః || ౪౦ || తావతి || క్రియా
 భేదాత్తచ్ఛబ్దద్వయం || ౪౧ || భవతితి | వ్యతిక్రాంతౌలంఘితవంతౌ-గత్యర్థత్వాత్కతతః || ౪౨ || ౪౩ || కోభవానితివిరజేరిత్యే || ౪౪ || ౪౫ ||
 అహమితి || సఖా-వాహనత్వేనసహయజ్ఞిగుణోక్తిః-యువాభ్యాంయవయోః-షష్ఠ్యర్థేత్యతీయా-సాహ్యకారణాత్సహాయార్థం || ౪౬ || ఏ
 తఇతి | కాద్రవేయఃకదుప్రత్రాః-మాయాబలాత్ ఆశ్చర్యశక్తిరూపబలాత్ || ౪౭ || ౪౮ || ఇమమితి | సహసాజవేన || ౪౯ || మోషీతావతి || అప్రమా
 దశ్చకతఃవ్యతితి- తత్తవస్త్రాసుగుణప్రత్యస్త్రప్రయోగేనుసావధానాభ్యాంభవితవ్యమిత్యర్థః || ౫౦ || ప్రకృత్యేత్యాదిష్టోకద్వయం || ఏతేనైవోప
 మానేనతి-అనెదృష్టాంతేనరాక్షసాజిహ్వాజ్ఞేయాఇత్సర్గః || ౫౧ || ౫౨ || సఖితితి | రిపూణామపివత్సలేత్యనెనంద్రజిద్వస్థోపాయాసజ్ఞాతఇతిదో
 త్యతే || ౫౩ || అహంసఖాతేకాకుత్ స్థత్యాదినోక్తంసఖిత్వంకథమితిరామాశయమాశంక్యరహస్యత్వాదిదాసంతద్విషయప్రశ్ననకతవ్యఃరా

త్రవాసినః- సముద్రవాసినః- లవణాణామంజగ్ముః- భయాదంతర్నగ్నాఇత్సర్గః || ౩౯ || వైసతేయేనేతి || వ్రణాఃక్షతాని - సంరురుహుఃసంరూ
 ఢాః-తయోస్తనూసువర్ణే-స్నిగ్ధగేవభూవతుః- తయోస్తచ్ఛరీరేవ్రణాత్యంతాభావాధికరణేభవాభూతామిత్యర్థః || ౪౦ || తేజఃపరాభిభవ
 నసామర్థ్యం-వీర్యంపరాక్రమః-బలంశారీరబలం- ఓజఃకాంతిః-ఉత్సాహః- ఉత్తరోత్తరకార్యమస్థితగ్రప్రయత్నః-అత్రధీరితిగాయత్రాస్సప్త
 దశాక్షరంప్రదర్శనంచేత్యస్యష్టోకస్యప్రమాక్షరణధీత్యనెనసంగృహ్యతి- ప్రదర్శనంచబుద్ధిశ్చస్త్రైశ్చద్విగుణంతయోః | తావుత్థాప్యమహావీ
 ర్యాగరుషోవాసవోపమా || ప్రదశశంసూక్ష్మార్థపరిజ్ఞానం- బుద్ధిఃఅభ్యవసాయః-స్త్రుతిరనుభూతార్థావిప్లరణం - ఏతదాదికంసర్వం-
 ద్విగుణంవైసతేయస్పశాత్ పూర్వతోప్యధికంజాతమిత్యర్థః || ౪౧ || భవతితి | వ్యతిక్రాంతౌ-లంఘితవంతౌ || ౪౩ || కఇతి | విరజేరిత్యే-వస్త్రై
 వసానః || ౪౪ || అహమితి | యువాభ్యామితిషష్ఠ్యర్థేత్యతీయా || ౪౬ || ఏతఇతి | కాద్రవేయఃకదుప్రత్రాః || ౪౮ || ౪౯ || మోషీతావతి || అప్రమా
 దశ్చకతఃవ్యతితత్తత్రాసుగుణప్రత్యస్త్రప్రయోగేనుసావధానాభ్యాంభవితవ్యమిత్యర్థః - ఏతేనేతి | ఏతేనైవోపమానేనదృష్టాంతేనరాక్షసాజి
 హ్వాజ్ఞేయాఇత్సర్గః || ౫౩ || నచేతి || అహంసఖాతేకాకుత్ స్థత్యాదినోక్తంసఖిత్వంకథమితిరామాభిప్రాయమాశంక్యరహస్యత్వాదిదాసంత

మనుజేత్స్యసి ॥౫౭॥ బాలవృద్ధావశేషాంతలంకాంకృత్యాశరోమిఖిః | రావణంచరిపుంహత్వాసీతాంసముపలస్యసి ॥౫౮॥ ఇత్యేవమక్త్వావచనంసుపణశ్శీఘ్రవిక్రమః | రామంచవిరుజంకృత్యామధ్యేతేషాంవనాకసాం ॥ ప్రదక్షిణంతతఃకృత్యాపరిష్వజ్యచవీర్యవాక్ | జగమూకాశమావిశ్యసుపణఃపవనోయథా॥౬౦॥ విరుజౌరాఘవౌదృష్ట్వా తతోవానరయూధపాః | సింహనాదాంస్తదానేడులాం గూలాణాదుధువుస్తదా ॥౬౧॥ తతోభేరీస్సమాజఘ్నమ్భూదంగాంశ్చాప్యనాదయః | దఘ్నశృంఖాణసంప్రహృష్టాఃత్వేషంత్యపీయథాపురం॥౬౨॥ ఆసఫ్ఫీట్యాసఫ్ఫీట్యవికాంతావానరానగయోధినః | ద్రుమానుత్పాట్యవివిధాంస్తథుశ్శతసహస్రతః ॥ ౬౩ ॥ విస్మజంతోమహానాదాంస్త్రాసయంతోనిశాచరాః | లంకాద్వారాణ్యపాజగ్గుర్యధ్ధుకామాఃప్లవంగమాః ॥౬౪॥ తతస్తుభీముస్తుములోనినాదోబభూవశాఖామృగయూధపానాం | క్షయేనిదాఘస్యయథాఘనానాంనాదస్సభీమోనదతాంనిశీధే ॥ ౬౫ ॥ ఇతిశ్రీమద్యుద్ధకాండే. పంచాశస్సర్గః.***** తేషాంసుతుములంశబ్దంవానరాణాంతరస్వినాం | నదతాంరాక్షసైస్సాధాంతదాశుశ్రావరావణః ॥౧॥ స్నిగ్ధగంభీరనిఘోషంశ్రుత్వాసనినదంభృతం | సచివానాంతతస్తేషాంమధ్యేవచనమబ్రవీత్ ॥౨॥ యథాసాసంప్రహృష్టానాంవానరాణాంసముత్థితః | బహూనాంసుమహానాదోమేఘానామివగజఃతాం ॥ వ్యక్తంసుమహతీప్రీతిరేతేషాంనాత్రీసంశయః ॥ ౩౪ ॥ తథాహివిపులైర్నాదైశ్చుక్తుభేవరుణాలయః ॥౪॥ తౌతుబద్ధాశరైస్తీక్ష్ణైభ్యాతరౌరామలక్ష్మణౌ | అయంచసుమహాన్నాదశృంకాంజనయతీవమే॥౫॥ పతత్తువచనంచోక్త్వామంత్రీణారాక్షసేశ్వరః | ఉవాచనైఋతాంస్తత్రీసమీపపరివతినః ॥ ౬ ॥ జ్ఞాయతాంతూర్ణమేతేషాంసర్వేషాంవనచారిణాం | శోకకాలేసముత్పన్నేహషాకారణముత్థితం ॥౭॥ తథోక్తాస్తేసంభ్రాంతాఃప్రాకారమధిరుహ్యతే | దదృశుఃపాలితాంసీనాంసుగ్రీవేణమహాత్మనా ॥౮॥ తౌచముక్తాసుశౌరేణశరబంధెనరాఘవౌ | సముత్థితౌమహావేగావిషేదుఃప్రీత్యురాక్షసాః ॥౯॥ సంత్రస్తహృదయాస్సర్వేప్రాకారాదవరుహ్యతే ॥ విషణ్ణవద

వణవధానంతరంస్వయమేవజ్ఞాస్యసీత్యహ-నచేతి | సఖిత్వప్రతి- సఖిత్వప్రశ్నంప్రతీత్కర్థః ॥ ౫౭ ॥ రామస్యోత్సాహవధానాయభావినమర్థంకథయతి-చాలేత్యాదిना ॥ శరోర్నిర్భిఃశరపరంపరాభిః ॥ ౫౮ ॥ ఇత్యేవమితి | శీఘ్రవిక్రమఃశీఘ్రగతిః- క్రియాభేదేనఘ్నపర్ణపదద్వయాన్వయః ॥ ౬౦ ॥ విరుజావతి | సింహనాదంనెదుః-సింహనాదంచక్రగిత్కర్థః- దుధువుఃఅకంపయః ॥౬౧॥ తత ఇతి | యథాపురంయథాపూర్వం | నను | పిశాచాణాదానవాణ్యుత్పన్నాంచైవరాక్షసాణా | అంగుశ్యగ్రేణతాకాహన్యామిత్యుక్తనిరవధికశక్తిసంపన్నస్సర్వజ్ఞౌరామఃకథమజ్ఞఇవాశక్తఇవేంద్రజితాహతోలోహితాక్రౌఢమాస్థితఇవాఖావయత్- ఉచ్యతే-లోకేషమాచారప్రవతానాయైవంస్థితః- ఇంద్రజిత్వరాజయేనహ్యాయమర్థోవగమ్యతే- శుచీనాంశుద్ధభావానామృజానాంప్రాణసందేహదాయకపద్యపినవినాశః- విపరీతానాంపాపిష్ఠానాంఘ్రకరతలగతాపికార్యసిద్ధిర్నిగళతిఅతశ్శుచిత్యాజవాదిగుణయక్తైఃపుంభీరభీతవ్యమితిసతాంధర్మసిద్ధ్యప్రతిపత్తిజాన్యతే | ననురావణవధాధంధైవతైరధి-తోహివిష్ణురామత్వేనావతీణః- సత్యం- దుష్క్రుద్వాశవద్ధమకంస్థాపనమపిహ్యవతారప్రయోజనం-రావణవధమాత్రస్యప్రయోజనత్వేహ్యేతావాప్రయాసోవ్యధాస్సాన్యత్- ఆతపివోక్తం- చాతుర్వణ్యంచలోకేస్తీక్ష్ణేస్తేధమేనియోక్త్యతీతి | సచధర్మోపదేశమాత్రేణతత్కర్థిః- తాదృశోపదేశస్యశ్రుతిస్త్రుతిభిరేవకృతత్వాత్- స్వాచారముఖేనధర్మప్రవచనాయహిమాగ్రసభావనాచక్యతా- ఆతస్యాచారముఖేనధర్మప్రవతానమిత్యాదిప్రబంధాదావేవోక్తం ॥ ౬౨ ॥ ౬౫ ॥ ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే- శ్రీరామాయణఘాషణే- రత్నకిరీటాఖ్యానై- యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానై- పంచాశస్సర్గః.*****

అధరూమాగ్రీక్షనిగళమవికపంచాశే- తెమామిత్యాది ॥ రాక్షసైస్సహశశ్రావేత్వన్వయః ॥౧॥ స్నిగ్ధైః | నిర్ఘోషఃధ్వనిః ॥ ౨ ॥ యథాసానిత్యాదిసాధానోకపికాన్వయః | యథాయేనకారణేన- ఘ్రుమహానాదఃసముత్థితతత్పతేషాంఘ్రుమహాతీప్రీతిః ॥ ౩ ॥ స్తీతీశేషః ॥ ౩౪ ॥ తథాహిత్కర్థం | తథాప్రసిద్ధప్రకారః ॥ ౪ ॥ తౌత్వితి | తుశబ్దాచ్చర్థః- తౌచబద్ధ- నాదశ్చక్రీయతే- సచప్రకృతవిరుద్ధోనాదః- శంకాంరాజపుత్రయోశ్శరబంధాపగమశంకాం- జనయతీవ- ఇవతబ్జస్పంభావనాయాం ॥ ౫ ॥ ౬౧ ॥ జ్ఞాయతామితి | ఉత్థితంహషాకారణంజ్ఞాయతామిత్యన్వయః ॥ ౬౨ ॥ సందీప్తయప్రశ్నోనకతావ్యః- రావణవధానంతరంస్వయమేవజ్ఞాస్యసీత్యర్థః ॥ ౬౧ ॥ తత ఇతి | యథాపురంయథాపూర్వం ॥ ౬౪ ॥ తత స్వీతి ॥ నిశీధేఅధరాత్రే ॥ ఇతిశ్రీమహాశ్వరత్నీధేవిరచితాయాం- శ్రీరామాయణతత్త్వదీపికాఖ్యానాయాం- యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానాయాం- పంచాశస్సర్గః.***** ౧ ॥ ౧ ॥ యథాసానితి ॥ యథాయతఃకారణాదిత్కర్థః- సంప్రహృష్టానాంబహూనాంవానరాణాంమహాఆసానాదఃసముత్థితఃఅతఃకారణాదేతేషాంవ్యక్తంఘ్రుమహాతీప్రీతిఃజాతేతిశేషః- నాత్రసంశయః ॥ ౩౪ ॥ నాదశ్రవణమాత్రేణకథంతేషాంప్రీతిరస్సమీయతఇత్యత ఆహ- తథాహిత్యాదిసాధ్యోక్తేన ॥ యతఃరామలక్ష్మణాశరైబద్ధ- విపులైర్నాదైవరుణాలయశ్చ చుక్తుభే-అతోయంనాదః- శంకాంరామలక్ష్మణయో

క్షసానాంభయావహాః | పాద్యుర్భూతాంతుఘోరాంశ్చధూమాగ్రోవ్యధితోభవత్ || ౩౫ || ముముహూరాక్ష
సాస్సర్వేధూమాగ్రతస్యపురస్సరాః || ౩౫ || తతస్సభీమోబహుభిర్నిశాచరైర్వృతోభిఃపూర్వరణోత్సుకోబలీ
దదర్శతాంరాఘవబాహుపాలితాంమహాఘకల్పాంబహువానరీంచమూం || ౩౬ || ఇతిశ్రీమద్యుద్ధకాండే - ఏకవంశా
శస్సగః.*****ధూమాగ్రంప్రేక్ష్యసిర్వాంతంరాక్షసంభీమఃక్రవం | వినేదుర్వానరాస్స
ర్యేప్రహృష్టాయుద్ధకాంక్షిణః || ౧ || తేషాంసుతుములంయుద్ధంసంజజ్ఞేహరిక్షసాం | అన్యోన్యంపాదపైర్హ్యరంభిఘ్న
తాంశూలముగ్ధరైః || ౨ || ఘోరైశ్చపరిమైశ్చిత్రైస్త్రీశూలైశ్చాపిసహతైః | రాక్షసైర్వానరాఘోరైర్వినికృతా
స్సమంతతః || ౩ || వానరైరాక్షసాశ్చాపిదుమైఃకూఘమాసమీకృతాః | రాక్షసాశ్చాపిసంకుద్ధావానరాన్నిశితైశ్చ
రైః || ఏవ్యధుగ్ధౌరసంకాశైఃకంకపత్రైగ్రిజహ్నుః || ౪ || తేగదాభిశ్చభీమాభిఃపట్టసైఃకూటముగ్ధరైః || విదార్యమా
ణారక్షోభిర్వానరాస్తైఃసహబలాః | అమహాజ్ఞానతోద్ధమాశ్చక్రఃకమాణ్యభీతవత్ || ౫ || శరభ్యిణ్ణగాత్రాస్తై
శూలనిర్భిణ్ణదేహినః || జగృహుస్తైద్రుమాంస్తత్రశిలాశ్చహరియూధపాః || ౬ || తేభీమవేగాహరయోనదమానాస్త
తస్తతః | మమంఘారాక్షసాభీమాన్నామానిచబభాషిరే || ౭ || తద్భూవాద్యుతంఘోరంయుద్ధంవానరరక్షసాం |
శిలాభిర్వివిధాభిశ్చబహుభితైష్చపదపైః || ౮ || రాక్షసామధితాఃకేచిద్వానరైజితకాశిభిః | వవమూరుధిరంకేచి
న్ముఖైరుధిరభోజనాః || ౧౦ || పార్శ్వేషుదారితాఃకేచితేచిదాగ్రీకృతాన్రుమైః || శిలాభిశ్చూణితాఃకేచితేచి
ద్దంతైర్విదారితాః || ౧౧ || ధ్వజైర్విషధితైర్భుగైఃఖరైశ్చవినిపాతితైః | రక్షైర్విధ్వంసితైశ్చాపిపతితైరజనీచరైః ||
గజేంద్రైఃపర్వతాకారైఃపర్వతాగ్రిర్వనాకసాం | మధితైర్వాజిభిఃకీణంసారోహైర్వసుధాతలం || ౧౩ || వానరై
ర్భీమవికాగ్రైరాఘ్నత్యాఘ్నత్యవేగితైః | రాక్షసాఃకరజైస్త్రైర్మైర్ముఖేషువినికతితాః | వివణావదనాఘాయోవిప్రకీర్ణ
శిరోరుహాః || మూఢాశ్శీతగంధేననిపేతుధారణీతలే || ౧౫ || అన్యేపరమసంకుద్ధారాక్షసాభీమనిస్సవనాః | తలై
రేవాభిధావంతివజ్రస్పర్శసమైహారీః || ౧౬ || వానరైరావతంతస్త్రైవేగితావేగవత్తరైః | ముష్టిభిశ్చరణైదణంతైః
పాదపైశ్చావహాధితాః || ౧౭ || వానరైహాస్యమానాస్తైరాక్షసావిప్రమదుగ్రీవుః || ౧౮ || సైన్యంతువిమృతందృష్ట్వా
ధూమాగ్రోరాక్షసవభః || కోధనకననంచకేవానరాణాంయుయుత్సతాం || ౧౯ || పాస్రైఃప్రమథితాఃకేచి
ద్వానరాశ్శీతప్రవాః || ముగ్ధరైరాహతాఃకేచిత్పతితాధరణీతలే | పరిమైమధితాఃకేచిద్ద్విండిపాలైర్విదారితాః ||

౩౫ || ముముహూరిత్యుద్ధకం || పురస్సరాః || ౩౫ || తతః || అభినిష్క్రమ్య పురాదితిశేషః - మహాఘకల్పం - మహాఘోస్త్రీన్నితమ
వహాఘఃసాగరః - తత్కల్పం - బహువానరీ - జీబతామః - ద్వితీయాంపాత్యధూమాగ్రీక్షనగః || ౩౬ || ఇతిశ్రీమదరాజవిగని
తే - శ్రీరామాయణభూషణే - రత్నకిరీటాఖ్యానే - యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానే - ఏకవంశాశస్సగః.*****

అథధూమాగ్రీక్షవధోద్వంచాశే-ధూమాగ్రీక్షమిత్యాది || ౧ || ౧ || ఘోరైరితి || సహతైఃసగతైః-రాక్షసవిశేషణమేతత్ || ౩ || వానరైర్వా
ది || సమీకృతాఃపాతితాః-ఘోరసంకాశైఃఘోరకాలాగ్నిగదితైః - అజిహ్నుః-అవక్రః-కంకపత్రైఃకంకపత్రాణ్యవతాగ్రీ
యేషాంతేకంకపత్రాః-తైః || ౪ || తతః || జనితోద్ధమాఃజనితోత్సహః || ౫ || శరేతి || కూలనిభిఃజ్ఞదేహినఃకమాణ్యభీతవత్ || ౬ || తై
శి || నామానిస్సనామాని || ౭ || ౧౧ || ధ్వజైరితి || వనాకసాంపర్వతాగ్రిఃవానరకేగ్రతపర్వతాగ్రిః-తైమధితైఃజేంద్రైఃసారోహైః
సాగ్రీస్తాత్యభిః-వసుధాతలంకీణమఘాతే || ౧౩ || వానరైర్వాది || భీమవికాగ్రైఃభీమవిక్రమైః-వేగితైఃసంజాతవేగైః-వానరైఃకత్వభిః-
కరజైఃసత్వైఃకరజైః-అక్రమ్యాక్రమ్యముఖేషువినికతితాఃకీణతాః-మూఢాః-మూఢితాః || ౧౫ || అన్యైతి || తలైరేవాభిధావంతి-హస్తల
న్యేనాయుధస్థానైకృత్యాఅభ్యధావన్నిత్యథః || ౧౬ || వానరైరితి || అవహాధితాఃహింసితాఃవ్యథహింసాయామితిధాతుః || ౧౭ || ౧౮ || సైన్యం
త్వైతి || కదనంహింసనం || ౧౯ || పాస్రైర్వాది || విహ్వలంతఃవివశాః-గతాసవః-అభావన్నితశేషః-అంత్రైర్వినిస్సృతాఃవినిస్సృ
౩౫ || తతః || అభినిష్క్రమ్య పురాదితిశేషః - మహాఘకల్పమితి - మహాఘోస్త్రీన్నితమ - మహాఘోస్త్రీన్నితమ
ఇతిశ్రీమహాశ్వరత్నపరచితాయాం - శ్రీరామాయణతత్త్వదీపికాఖ్యానాయాం - యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానాయాం - ఏకవంశాశస్సగః.*****
౧౪ || అన్యోన్యమితి || సంహతైరిత్యేతత్ రాక్షసవిశేషణం | రాక్షసైరితి || ౩ || సమీకృతాః-పాతితాఃఇత్యర్థః || తి || ధూమిసమీకృతాః - ధూమ్యసమ
తాంపాపితాఃహతాతియావత్ || ౪ || తైతి || జనితోద్ధమాః-జనితోత్సహః || ౫ || శరేతి || కూలనిభిఃజ్ఞదేహినః - కూలనిర్భిణ్ణదేహినః-ఇన్నంత
త్వమార్షం || ౬ || తి || జితకాశిభిర్జితభయైర్జితశ్వానైర్వా || ౧౦ || తి || ద్రుమైఃరాశీకృతాఃద్రుమప్రహరైహాత్వారాశీకృతాఃఇత్యర్థః || ౧౩ || వానరై
రి || రజైర్మైఃసూధాః-మూర్చితాః || ౧౬ || వానరైరితి || అవహాధితాఃహింసితాః || ౧౯ || పాస్రైరితి || విహ్వలంతఃవివశాః || విదారితాఃఇతి || అంత్రైర్వి

ధూమ్రాక్షంసిహతంశ్రుత్వా రావణో రాక్షసేశ్వరః । క్రోధేనవహతావిష్టోనశ్వసన్నరగోయథా ॥౧॥ దీర్ఘ
 ముష్ణంవినిశ్చవ్యక్తోధేనకలుషీకృతః । అబ్రవీద్రాక్షసంశూరంవజ్రదంష్ట్రంమహాబలం ॥౨॥ గచ్ఛత్వంవీరనిర్యాపి
 రాక్షసైఃపరివారితః । జహిదాశరథింరామంసుగ్రీవంవానరైస్సహ ॥ ౩ ॥ తథేత్యుక్తాద్దురితతరంమాయావీరాక్ష
 సేశ్వరంనిజగమబలైస్సాధకంబహుభిఃపరివారితః ॥౪॥ నానౌరతైర్వైఖరైర్మైత్రిస్సంయుక్తస్సుసమాహితః । ప

తాంత్రాచ్యుత్పర్థః॥౨౭౫॥౨౩౪॥ధనురతి॥తంప్రీషిణా-అహోహృస్వః-తయమసురంరమ్యం-హికార్క-రమ్య-రమ్యకం-తాత్ పవనోద్గమః-మంద
స్తనితంత్రక్త్యామండభావణం-తదేవసంగితంసమ్యగ్గానంయన్తైతత్తతో క్రయద్ధ గాంధర్వంయుద్ధసంగీతం-సంగీతంస్త్రుతిశవాద్యం॥౨౮౪॥
ధూమాక్షిణి॥ దిశఃదిశశఃప్రతి॥౨౯౪॥ధూమాక్షిణి॥ వృధితండుఃఖితం- దృశ్యవృష్టా- మారుటిఃసహమాక॥౩౦౪॥కోవిధాదితి॥పితావా
యః॥౩౧౪॥౩౨౪॥నేతి॥కూబరఃయగంధరః- కూబరస్తుయగంధరః-త్యమరః॥౩౩౪॥తమితి॥ అభిద్రవత్ అభ్యుద్రవత్- ఆగమశాసనస్యాని-
త్యత్వాదడభావః॥ ౩౪౪॥ తత్ ఇతి॥ బహుకంటకంబహుకిరాం॥ ౩౫౪॥ తాడితతి॥ తాడితః॥ఆనీదితిశేషః॥౩౬॥సజ్జతి॥వివ్వచితానివివ
క్తీకృతాని॥౩౭॥౩౮॥ సన్నితి॥వహంతీతివహః- తితజస్యవహఃకుతజవహః-సన్నికీర్త్య- ఉత్సాస్యత్పర్థః- ద్వితీయా యాంధూమాక్షినధః॥౩౯॥ఇతి
శ్రీగోవింద రాజవిరచితే-శ్రీరామాయణభాషణే-రత్నకెరిటాఖ్యానే- యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానే- ద్విపంచాశ స్సగణః.

అథవజగంష్ట్రయద్ధుత్రపంచాశే- ఘామూత్తుమిత్యాది అవిష్టః- ఆభూదీశేషః॥౧॥౨॥ గచ్ఛత్సంవీరనిర్యాపీతిఇతోగచ్ఛపురాన్ని
ర్యా- త్త్యభకః ॥ ౩ ॥ తథేష్వత్ప్రితి॥ బహుభిః- బలాధ్వైరితిశేషః॥ ౪ ॥ నాగైరిత్యాది రక్షైత్వస్యసంయుక్తకత్వేనాన్వయః సమా
ఘా- నిస్సృతాః నిస్సృతాంత్రాశ్చత్వర్థః॥౨౩౫॥ భనురిశి॥ యద్ధగాధర్వంయుద్ధసంగీతం॥౬॥ హిక్కాఆశ్విహామాతద్యోపతాలేనయుక్తం మందా
నిస్సృతాః నిస్సృతాంత్రాశ్చత్వర్థః॥౨౩౫॥ భనురిశి॥ యద్ధగాధర్వంయుద్ధసంగీతం॥౬॥ హిక్కాఆశ్విహామాతద్యోపతాలేనయుక్తం మందా
నాంమందాఖ్యుక్తా- జమినేమాణాం ప్రసృతంబృంహితమేవగీతంయత్రతత్ ॥౨౪॥ ౬॥ సాశిలాతస్యచక్రాదిసహితంరథం ప్రదుభ్యభువినిపపాత- కూబ
రోయుగంధరః- అవస్తుతికాలేరథేత్వక్తకరాసనసహితం॥౨౫౫॥౬॥ గతుసాంకడసంచక్రేస్త్రసేనారక్షణార్థమితిభావః- స్ఫుండఃస్థూలశాఖా-
విటపఃసూక్ష్మశాఖా- రా॥ ౩౨౫॥ తమితి॥ అభిద్రవత్- అభ్యుద్రవత్॥౩౮॥ సత్ప్రితి॥ ఉతజస్యవహఃఉతజవహః- ద్విటీయాయాంధూమాగ్రీతవధః॥
౬॥ ధూమాగ్రీతవధః- తస్మాద్భూద్రుక్లద్విటీయాయామిత్యాహుః॥ ౩౯॥ ఇతిశ్రీమహేశ్వరశ్రీధర్మచింతాయాం- శ్రీరామాయణతత్పదీకాఖ్యాయాం-
యుద్ధకాండవాఖ్యాని- యాం- ద్విపంచాశేసుగణః॥

౨॥౬॥గచ్ఛనిర్యాపీత్యాభ్యాంసర్వధాగంతవ్యమితిబోధ్యతే॥ ౩॥ తథేతి॥బహుభిః-బలాధ్వైరితిశేషః॥౪॥ నాగైరిత్యాదితనుత్రాసిసం

తా కావ్యజచిత్రైశ్చరణైశ్చసమలంకృతః || తతోవిచిత్రకేయూరమకుశైశ్చవిభూషితః | తనుతాగ్రీణిచసంరుద్యసథ
సుర్నిర్యయామ్రుతం || ౬ || సతాకాలంకృతం దీప్తంతప్తకాంచనభూషణం || రథంప్రదక్షిణంకృత్వాసమారోహచ్ఛమూ
పతిః || ౭ || యష్టిభిస్తోమరైశ్చిత్రైశ్చాలైశ్చముసలైరపి | భిండిపాలైశ్చపాలైశ్చశక్తిభిఃపట్టనైరపి || ఖడ్గైశ్చకై ౧౫
దాభిశ్చనిశితైశ్చపరశ్శక్తైః | పదాతయశ్చనిర్యాంతివివిధాశ్చస్త్రపాణయః || పిచిత్రవాససస్పర్షేదీప్తారాక్షసపుంగ
వాః || ౧౪ || గజామదోతగటాశ్చురాశ్చలంతత్తపవర్వతాః || తేయుద్ధకుశలైయాథాస్త్రామరాంకుశపాణిభిః || ౧౦౪ ||
అస్యేలక్షణసంయుక్తాశ్చురాశ్చాథామహాబలాః || ౧౧ || తదాగ్రీక్షసబలంఘోరవిప్రస్థితమశోభత | పాప్యటాగ్ర
లేయథామేఘానదమానాస్సవిద్యుతః || ౧౨ || నిస్సృతాదక్షిణద్వారాదంగదోయత్రయూధపః | తేషాంఘోరమమా
ణానామశుభంసమజాయత || ౧౩ || ఆకాశాద్విఘ్ననాస్త్రీవాగ్రేలాగశ్చాభ్యంతంప్రదా | వమంత్యుఃపాదకజ్వాలాశ్చ
వాఘోరంవవాశిరే || వ్యాహరంతిమృగాఘోరారక్షసానిధనంతదా | సమాపతంతోయోధాస్త్రపాస్థలభయ
మోహితాః || ౧౪ || సతానాత్పతికాదృష్ట్యావజ్రదంష్ట్రోమహాబలాః || ధైర్యమాలంబ్యతేజస్విఃజగమురణోత్సుకః ||
౧౫ || తాంస్తునిఘ్రామతోదృష్ట్యావానరాజితకాశినః | ప్రణేమస్సుమహానాదాఘోరయంశ్చదశోదశ || ౧౬ || తతఃప్ర
వృత్తంతుములంహరీణాంరాక్షసైస్సహ | ఘోరాణాంభీమరూపాణామనోర్యవధకాంక్షిణాం || ౧౭ || నిష్పతంతోమ
హోతాస్సహాభిన్నదేహశిరోధరాః రుధిరోక్షితసర్వాంగాన్యవతజగతీతలే || ౧౮ || కేచిదన్యోన్యమాసాద్యశూరాఃపరి
ఘపాణయః | చిక్షిపుర్వివిధంశస్త్రంసమరేష్వనివతినః || ౨౦ || ద్రుమాణాంచశిలానాంచశస్త్రాణాంచాపినిస్వనః శ్రూ
యతేసుమహాంస్త్రఘోరోహృదయభేదనః || ౨౧ || రథనేమిస్సనస్త్రతథమవశ్చాపినిస్వనః | శంఖభేరిమృదంగానాంబ
భూహతుములస్వనః || ౨౨ || కేచిదస్త్రాగ్రీణిసంస్పృజ్యబాహుయుద్ధమకుర్వత || ౨౩ || తలైశ్చపరతైశ్చాపియష్టిభిశ్చద్రు
మైరపి | జానుభిశ్చహతాఃకేచిన్నదేహశ్చరాక్షసాః || శిలాభిశ్చాన్లితాఃకేచిద్వానరైరుద్ధమమదైః || ౨౪ ||
వజ్రదంష్ట్రాభ్యశంఖానైరణేత్రానయోహరీక | చచారలోకసంహారేపాశహస్తభివాంతకః || ౨౫ || బలవంతో
స్త్రవిమదోనానాప్రహరణారణేజఘ్నూర్వానరపైన్యానిరాక్షసాఃకోధమూర్ఖితాః || ౨౬ || నిఘ్నంతోరాక్షసాదృష్ట్యా
సర్వావాలిసుతోరణే | కోధసద్విగుణానిష్టస్సంవతకాశివానలః || తాగ్రాక్షసగణాసర్వావృక్షముద్యన్యవీ
ర్యవాన్ | అంగదఃకోధతామ్రాక్షసింహాఃకుద్రమృగానివ || ౨౭ || చకారకదనంఘోరంశత్రుత్యవరాక్రమః || ౨౮ ||
అంగదాభిముఖాస్త్రత్రాక్షసాభీమవిక్రమాః || విభిన్నశిరసఃపేతుర్వికృతాభివపాదపాః || ౨౯ || రథైరైవైస్సర్వజై

లంకృతఃచందనకుసుమాదిభిరలంకృతః- తనుతాగ్రీ- కవచతలత్రకంఠత్రశిరస్త్రాగ్రాని-సంరుద్యసంబద్ధ్యధ్యతేవృత్తఫణః || ౬ || ౭ || యష్టిభిరిత్యా
దిసాధాన్లోకద్వయం || ౬ || ౭ || గజాశ్చ || ౭ || అత్రనిర్యాంతిత్వనుషంజ్యతే | గజాసేవవిశిష్టతేయద్ధేత్యాది నాతోమరాంకుశపాణిభిఃయంత్యుః-రూ
ధాఃఆరూధాఃఇత్యర్థః || ౧౪ || అస్యేలక్షణసంయుక్తాశ్చ || అత్రాపిగజానిర్యాంతిత్వనుషంగః || ౧౧ || ౧౩ || ఆకాశాదిత్యాది | విఘ్ననాత్ఘన
శూన్యాత్ || ౧౪ || ఏతాని || దౌత్పతికాఅశుభసూచకా || ౧౬ || తాం స్త్రితి | పూరయన్-అపూరయంశ్చేత్యర్థః- కేచితుపూరయన్
పూరయంతఇత్యర్థః- వచనవ్యత్యయఆమకాత్యాహుః || ౧౭ || తతః || తుములంఘోరంకులం- తుములంఘోరంకులంశేషత్యవరః || ౧౮ || ౨౦ || కేచి
దితి || అస్త్రాగ్రీణిసంస్పృజ్యస్వాణ్యస్త్రాగ్రీప్రయుజ్య-తదనంతరమస్త్రాభావాత్ బాహుయుద్ధమకుర్వతేత్యర్థః || ౨౩ || ౨౪ || బలవంతః || అస్త్రుః
మః || అస్త్రునిద్వాంస-ప్రథమాధేద్వితీయా || ౨౬ || నిఘ్నంతఇత్యాదిలోకద్వయమేకాన్వయం || సంవర్తకేప్రళయకాలే-తాగ్రాక్షసగణానిత్య
త్రనిజఘ్నూనేతివివరిణామః || ౨౮ || ౩౦ || హరీతి || శారదీవయథానిశేత్యత్రవశబ్దయథాశబ్దానేకాథకా- అపిచేతివత్- ఇవశబ్దాన్విద
వృత్త-అముచ్యతి || ఋష్టిఃసూక్ష్మభిదగ్ధః- ఋష్ట్యాద్యుపలక్షితాఃపదాతయోనిర్యాంతిస్తేత్యర్థః || ౧౧ || తివిప్రస్థితివిశేషణకృత్సానం || సవి
ద్యుతఃసీలస్యర్క్తోబలస్యస్వర్ణభూషణమహాత్వాత్సవిద్యున్మైఘోపమేయత్వంనిస్సృతాఃరాక్షసాశ్చిశేషః || ౧౪ || గజాశ్చాన్లితా
ఏకంవాక్యం- తోమరాంకుశపాణిభిః- రూధాఃఆరూధాఃయేయుద్ధకుశలాః || ౧౦౪ || లక్షణసంయుక్తాః- అస్యేయగజాఃషే
శేషః || ౧౩ || ఆకాశాదితి | విఘ్ననాత్ నిమేఘాన్ || ౧౪ || ఏతాని || దౌత్పతికాఅశుభసూచకా || ౧౬ || తాం స్త్రితి | జిత
కాశినః-జితేనజయే
నకాశంతప్రకాశంతఇతితథా- నాదయన్ నాదయంతః-వచనవ్యత్యయఆమకా || ౧౭ || తతః || తుములంఘోరంకులం-తుము
లంఘోరంకులంశేషత్యవరః || ౧౮ || ౨౦ || కేచిదితి || అస్త్రాగ్రీణిసంస్పృజ్య-స్వాణ్యస్త్రాగ్రీప్రయుజ్య- తద్ధనంతరమస్త్రాభా
వాద్బాహుయుద్ధమకుర్వతేత్యర్థః || ౨౩ || బలవంతః || అస్త్రునిదుమః- అస్త్రునిద్వాంసః || ౨౬ || నిఘ్నంతఇతి || సంవర్తకేప్రళయకాలే-తాగ్రాక్షస

వృత్త-అముచ్యతి || ఋష్టిఃసూక్ష్మభిదగ్ధః- ఋష్ట్యాద్యుపలక్షితాఃపదాతయోనిర్యాంతిస్తేత్యర్థః || ౧౧ || తివిప్రస్థితివిశేషణకృత్సానం || సవి
ద్యుతఃసీలస్యర్క్తోబలస్యస్వర్ణభూషణమహాత్వాత్సవిద్యున్మైఘోపమేయత్వంనిస్సృతాఃరాక్షసాశ్చిశేషః || ౧౪ || గజాశ్చాన్లితా
ఏకంవాక్యం- తోమరాంకుశపాణిభిః- రూధాఃఆరూధాఃయేయుద్ధకుశలాః || ౧౦౪ || లక్షణసంయుక్తాః- అస్యేయగజాఃషే
శేషః || ౧౩ || ఆకాశాదితి | విఘ్ననాత్ నిమేఘాన్ || ౧౪ || ఏతాని || దౌత్పతికాఅశుభసూచకా || ౧౬ || తాం స్త్రితి | జిత
కాశినః-జితేనజయే
నకాశంతప్రకాశంతఇతితథా- నాదయన్ నాదయంతః-వచనవ్యత్యయఆమకా || ౧౭ || తతః || తుములంఘోరంకులం-తుము
లంఘోరంకులంశేషత్యవరః || ౧౮ || ౨౦ || కేచిదితి || అస్త్రాగ్రీణిసంస్పృజ్య-స్వాణ్యస్త్రాగ్రీప్రయుజ్య- తద్ధనంతరమస్త్రాభా
వాద్బాహుయుద్ధమకుర్వతేత్యర్థః || ౨౩ || బలవంతః || అస్త్రునిదుమః- అస్త్రునిద్వాంసః || ౨౬ || నిఘ్నంతఇతి || సంవర్తకేప్రళయకాలే-తాగ్రాక్షస

శ్చిత్రైశ్శరీరై హారితక్షసాః॥ రుధిరేణచసంఘన్నాభూమిర్భయకరీతదా॥ ౩౦౫॥ హారకేయూరవస్త్రైశ్చవస్త్రైశ్చస
మలంకృతా॥ భూమిభాణతిరణేతత్రశారదీవయథానిశా॥ ౩౦౬॥ అంగదస్యచవేగేనతద్రాక్షనబలంమహత్॥ పాక్రికం
పతతదాతత్రపవనేనాంబుదోయథా॥ ౩౦౭॥ ఇతిశ్రీమద్యుద్ధకాండే త్రిపంచాశస్సర్గః *****

బలస్యచః ఘాతేనఅంగదస్యజయేనచ॥ రాక్షసఃకోరభమావిష్టోవజ్రదంష్ట్రోమహాబలః॥ సవిష్కార్యధనుర్ఘోరంశ
క్రాశనిసమస్వనమ్॥ వానరాణామనీకానిపాక్రికరచ్చరవృష్టిభిః॥ ౩౦౮॥ రాక్షసాశ్చాపిముఖ్యాస్తైరభేషునమవస్థితాః॥ నా
నాప్రహరణాశ్శూరాఃప్రాయుధ్యంతతదారణే॥ ౩౦౯॥ వానరాణాంతుశూరాయేసర్వేతెష్టవగవః॥ అయుధ్యంతశిలా
హస్తాస్సమవేతాస్సమంతతః॥ ౩౧౦॥ తత్రాయుధసహసాశితస్త్రిన్నాయోధనేభ్యశం॥ రాక్షసాఃకపిముఖ్యేషుపాత
యాఃచక్రిరేతదా॥ ౩౧౧॥ వానరాశ్చాపిరక్షస్సుగిరివృక్షామహాశిలాః॥ ప్రవీరాఃపాతయామానుమత్రవారణస
న్నిభాః॥ ౩౧౨॥ శూరాణాంయుధ్యమానానాంసమరేవ్వనివతివాం॥ తద్రాక్షసగణానాంచమయద్ధంసమవతేత॥ ౩౧౩॥
ప్రభిన్నశిరసఃకేచిచ్ఛిన్నైఃపాదైశ్చబాహుభిః॥ శస్త్రైరర్పితదేహాస్తురుధిరేణసముక్షితాః॥ హరయోరాక్షసాశ్చై
వశేరతేగంసమాశ్రితాః॥ కంకగృధ్రవతైరాధ్యాగోమాయుగణసంకులాః॥ ౩౧౪॥ కబంధానిసముత్పేకుర్భూరాణాంభీష
ణాః॥ ౩౧౫॥ భుజపాణిరశ్చిన్నాశ్చిన్నకాయాశ్చభూతలే॥ వానరాక్షసాశ్చాపిపేతుస్తత్రవైరణే॥ ౩౧౬॥ తతో
వానరసైన్యేసహస్యమాననిశాచరం॥ పాక్రిభజ్యతబలంసర్వంవజ్రదంష్ట్రస్యసశ్యతః॥ ౩౧౭॥ రాక్షసాభయవిత్ర
స్తాహస్యమానాన్లవంగమైః॥ దృష్ట్వాసరోమతామాత్మావజ్రదంష్ట్రఃప్రతాపవా॥ ప్రవినేశధనుష్పాణిస్తాస్ర
యహారివాహినీం॥ శరైర్విదారయామాసకంకపత్రైరజిహ్వానైః॥ ౩౧౮॥ విభేదవానరాంస్తత్రసప్తాష్టేనవపంచచ॥
వివ్యాధపరమకుర్దోవజ్రదంష్ట్రఃప్రతాపవా॥ ౩౧౯॥ త్రస్తాస్సర్వేహరిగణాశ్శరైస్సంకృతకంధరాః॥ అంగదంసం
ప్రధావంతిప్రజాపతిమివప్రజాః॥ ౩౨౦॥ తతోహరిగణాభగ్నాదృష్ట్వావాలిసుతస్తదా॥ కోరభనవజ్రదంష్ట్రంత
ముదీక్షంతముదైక్షత॥ ౩౨౧॥ వజ్రిదంష్ట్రోంగదశ్చోభాసంగతాహారిరాక్షసాః॥ చేరతుఃపరమకుర్దోహరిమత్రగజావవ॥
౩౨౨॥ తతశ్శరసహసేణివాళిపుత్రంమహాబలః॥ జఘానముమదేశేషుమాతంగమివతోమరైః॥ ౩౨౩॥ రుధిరోక్షితస
ర్వాంగోవాలిమానుమహాబలః॥ చిత్తేపవజ్రదంష్ట్రోయవృక్షంభీషుకరాక్రమః॥ ౩౨౪॥ దృష్ట్వావతంతంతంవృక్షమసం
ప్రాంతశ్చరాక్షసః॥ చిచ్ఛిదబహుధాసోపనికృత్తఃపతితోభువి॥ ౩౨౫॥ తందృష్ట్వావజ్రదంష్ట్రస్యవిక్రమంష్లవగవః

పూరణైత్యేకే॥ ౩౦౫॥ ౩౦౬॥ ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే.. రత్నకిరీటాఖ్యానే- యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానే-త్రిపంచాశస్సర్గః: *****
అథవజ్రదంష్ట్రోవధశ్చక్షుఃపంఖాశే- బలస్యచేత్యాదిష్టోకద్వయమేకాన్వయం॥ ౩౦౭॥ వానరాణామితి- నిధానరణేషష్టి॥ ౩౦౮॥ తత్రేతి॥
తత్రకపిముఖ్యైశ్చస్త్రస్యయః- అమోధనేయద్ధే॥ ౩౦౯॥ శూరాణామితి- తద్రాక్షసగణానాంచేతి- తేచరాక్షసగణాశ్చతద్రాక్షసగణాఃతే
నాం- తచ్చజ్జేనవానరాదచ్యంతే- యుద్ధ్యమానానాంసమయద్ధంసమవతేతేత్యనేస్తజ త్రో- త్రరయద్ధాధిక్యముచ్యతే॥ ౩౧౦॥ ప్రభిన్నైతి॥ పాదై
శ్చబాహుభిరత్పలక్షణేతృతీయా- అర్పితదేహఃఆరోపితదేహః- గాంధూమి- కంకఃఆవటః- సచశ్యేనవిశేషః- గృధ్రఃదూరదర్శి- వశఃశ్యేన
విశేషఃకాకశ్చ- తైరాధ్యాగోవ్యాస్తాః॥ ౩౧౧॥ కబంధానిత్యర్థం॥ ౩౧౨॥ పునఃకేవాంచితృతసమాహ- భుజేతి॥ భుజపాణిశిరస్సుచ్ఛిన్నాఃచ్ఛిన్నకాయాఃచ్ఛి
న్నమధ్యకాయాః॥ ౩౧౩॥ తత ఇతి॥ నిశాచరనిశాచరసంబంధితవృద్ధ్యభావఆర్షః- యద్వానిశాచరతీతియోగమాశ్రయితౌ॥ ౩౧౪॥
రాక్షసానిత్యాదిభయవిత్రస్తాభయహేతుభ్యోవిత్రస్తాః॥ ౩౧౫॥ విభేదేతి॥ సప్తాష్టేనవపంచచేతి- ఏకైకప్రయోగేణితిశేషః॥ ౩౧౬॥ ౩౧౭॥
రాక్షసాః॥ తత ఇతి॥ ఉదీక్షంతఉదీక్షమాణం॥ ౩౧౮॥ వజ్రదంష్ట్రోఇతి॥ హరిమత్రగజాసంహమత్రగజా॥ ౩౧౯॥ ౩౨౦॥ సేతి॥ సావజ్రదం
గణాన్నిజఘనేతిశేషః॥ ౩౨౧॥ తి॥ భయకరీభయంకరీ- అభూదితిశేషః- ముమభావఅవః॥ ౩౨౨॥ తి॥ పవనాంగదోయధేక్ష్యత్రరంసగః- శ్చే
దఃకృచిత్- సోయక్తఃవృత్తభేదప్రకరణభేదాద్యభావాదికతకః॥ ఇతిశ్రీమహాభ్యురరీధికవిరచితాయాం- శ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యా
యాం- యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానాయాంత్రిపంచాశస్సర్గః: *****
వానరాణామితి॥ వానరాణామినిధానరణేషష్టి॥ ౩౦౮॥ తత్రేతి॥ తత్రకపిముఖ్యేషు- తస్త్రిన్నాయోధనేయద్ధే॥ ౩౦౯॥ తత్రపీరుక్షయకారణే- త
స్త్రికప్రసిద్ధే॥ ౩౧౦॥ తదితి॥ పాదైశ్చబాహుభిరేత్యేతదుపలక్షణేతృతీయా॥ తద్రాక్షసగణానాంతచ్చజ్జేనవానరాః- వానరాక్షసగణానామి
త్యర్థః॥ ౩౧౧॥ హరయతి॥ వశఃకాకః- శ్యేనవిశేషోవా- కంకగృధ్రవతైరాధ్యాగోవ్యాస్తా- త్యర్థః॥ ౩౧౨॥ తత ఇతి॥ నిశాచరంనైశాచరం- వృద్ధ్యభా
వఅవః- యద్వానిశాచరతీతినిశాచరం॥ తి॥ పాక్రిభజ్యతభగ్నమభూత్॥ ౩౧౩॥ ౩౧౪॥ విభేదేతి॥ సప్తాష్టేనవపంచచిభేద- ఏకైకేనశరణేతిశేషః॥
౩౧౫॥ తి॥ సంప్రధావంతిధావంతిస్త॥ ౩౧౬॥ ౩౧౭॥ తి॥ హరిమత్రగజానవహరిగజాదూలఃసింహేనగజస్యయద్ధాసంభవాత్- స్వప్నేపి

భః॥ ప్రగృహ్యవిపులంజైలంచిత్రేపచననాదచ॥ ౨౧౪॥ సమాపతంతంతందృష్ట్యైర్థాదాఘ్రత్యవీర్యవా॥ గదాపాణిర
సంభ్రాంతఃపుథివ్యాంసమతిష్ఠత॥ ౨౧౫॥ సాంగదేనగదాక్షిప్తాగత్వాతురణమూర్ధని॥ ౨౩॥ సచక్రకూబరంసాశ్వం
ప్రమమాభరథంతదా॥ ౨౩౪॥ తతోన్యంగిరమాక్షిప్యవిపులందుమిథాపితంవజ్రదంష్ట్రస్యశిరసిపాతయామాససోం
గదః॥ ౨౪౪॥ అభవచ్ఛోణితోద్ధారివజ్రదంష్ట్రస్సమూర్ఛితః॥ ముహూర్తామభవన్ముఢోగదామాలింగ్యశ్వసం॥
౨౫౪॥ సలబ్ధసంజ్ఞోగదయావాలిపుత్రమవస్థితం॥ జఘానపరమకుద్ధోవక్త్రోదేశేనిశాచరః॥ గదాంత్యక్త్వాతతస్తత్రము
ప్రియద్ధమవతత॥ ౨౬॥ అన్యోన్యంజఘ్నతుస్తత్రతాచుభౌహరిరాక్షసాః॥ రుధిరోద్ధారిశౌతాతుప్రహౌరైర్జానిత్రమా॥
బభూవతుస్సవిక్రాంతావంగారకబుధావన॥ ౨౭౪॥ తతఃపరమతేజస్వీఅంగదఃకపికుంజరః॥ ఉత్పాట్యవృక్షస్థితవా
బహుపుష్పఫలాంచితం॥ జగ్రాహచాషణభంచమఖడ్గంచవిపులంశుభం॥ కింకీజాలసంఘన్నంచమణాచపరివహృ
తం॥ ౩౦౪॥ విచిత్రాంశ్చేరతుమార్గార్థాదుషితౌకపిరాక్షసాః॥ జఘ్నతుశ్వతదాన్యోన్యంనిద్రాయంజయతాంక్షిశౌ॥
౩౧౪॥ వ్రజైస్సాన్తైరశోభేతాంపుష్పితావివకింశుకా॥ యుధ్యమానాపరిశ్రాంతాజానుభ్యామవనీంగతా॥ ౩౨౪॥ నిమే
షాంతరమాత్రేణఅంగదఃకపికుంజరః॥ ఉదతిష్ఠతదీప్తాక్షోదండాహతభవోరగః॥ ౩౩౪॥ నిమలేననుభౌతేనఖడ్గేనాస్య
మహచ్ఛిరః॥ జఘానవజ్రదంష్ట్రస్యవాలిసూనుమాహాబలః॥ ౩౪౪॥ రుధిరోక్షితగాత్రస్యబభూవపతితంద్వధా॥ సరో
పపరిపృతాక్షంశుభంఖడ్గహతంశిరః॥ ౩౫౪॥ వజ్రదంష్ట్రంహతందృష్ట్యైరాక్షసాభయమోహితాః॥ త్రస్తాఃప్రత్యప
తౌలంకాంవధ్యమానాఃస్థవంగమైః॥ విషణ్ణవదనాదీనాహ్రియాకించదవాఙ్ముఖాః॥ ౩౬॥ నిహత్యతంవజ్రధరప్రభా
వస్సవాలిసూనుఃకపిపైన్యమధ్యే॥ జగమహాషణంమహితోమహాబలస్సహస్రనేత్రస్త్రీదశైరివావృతః॥ ౩౭॥ ఇతిశ్రీ
మధ్యద్ధకాండే చతుఃపంచాశస్సర్గః***** వజ్రదంష్ట్రంహతంశుత్వావాలిపు
త్రేణరావణః॥ బలాధ్యక్షమువాచేదంకృతాంజలిమవస్థితం॥ ౧॥ శీఘ్రంనిర్యాంతుదుర్ధమాక్షరాక్షసాభీమవిక్రమాః॥
అకంపనంపురసక్రమత్వసర్వశస్త్రప్రకోవిదం॥ ౨॥ ఏషశాస్త్రాచగోప్తాచనేతాచయుధిసమ్మతః॥ భూతికామశ్చమేనిత్యం
నిత్యంచసమరప్రియః॥ ౩॥ ఏషజేవ్యతికాకుత్స్థాసుగ్రీవంచమహాబలం॥ వానరాంశ్చౌపరాక్షసాహరాహనివృత్తిపరం

ప్రగృహ్యతాగదా-అక్షిప్తాఅవహృతా॥ ౨౩॥ సచక్రేతి॥ సరిఅంగదక్షిప్తశైలః॥ ౨౪౪॥ అభవదితి॥ శోణితోద్ధారిరక్తోద్ధారి- గదాఅన్యాయాద్వాజ
ఘానపరమకుద్ధోవక్షోదేశేనిశాచరఇత్యన్యసంతరంసాంగదేనగదాక్షిప్తాగత్వాతురణమూర్ధస్త్యర్థంయోజ్యం॥ ౨౫౪॥ సజత్యాది॥ అవర్తత
అవర్తయత్॥ ౨౬॥ ౨౭౪॥ తతఃపరమతేజస్వీత్యాదిశ్లోకద్వయమేకాన్వయం॥ వృక్షోత్పాటనార్థభవచ్ఛోణితోద్ధారివజ్రదంష్ట్రస్యశిరసిపాతయా
నమితరస్యాప్యవలక్షణం- విచిత్రాంశ్చేరతుర్దానితివత్సమాణయద్ధస్యఉభయోరవిశేషణవర్ణనాత్- అంగదేనవృక్షేగృహీతేరాక్షసాపివృ
క్షంజగ్రాహ- అంగదేనఖడ్గాదొగృహీతేరాక్షసాపిఖడ్గాదకంజగ్రాహేతిభావః- అర్ధశుంచర్షయుషభచర్షసినద్ధాఫలక-చర్షణాఖడ్గకోశే
న॥ రామాసజీయం॥ సజగ్రాహేతి॥ సఃవజ్రదంష్ట్రః॥ ౩౦౪॥ విచిత్రానితి॥ మార్గాక్షపూర్వోక్తమండలాదిమార్గా- నిర్దయంఉష్ణతురిత్య
న్వయః॥ ౩౧౪॥ వ్రజైగితి॥ సాన్తైఃసరుధిరైః-అస్సమపుణిశోణితఇత్యవయః॥ అవనీంగతా- అభూతామితిశేషః॥ ౩౨౪॥ నిమేషేతి॥ నిమేషాంతర
మాత్రేణనిమేషావకాశమాత్రేణ॥ ౩౩౪॥ నిమలేనేతి॥ శుభౌతేనశాణోల్లిఖితేన- అతివనిహాతేన-అస్యవజ్రదంష్ట్రస్యేత్యన్వయః- కేచి
త్సుసజగ్రాహార్థభంచర్తేతి, రిత్వా సఃవజ్రదంష్ట్రః- ఖడ్గంజగ్రాహఅంగదోవృతం జగ్రాహేతివ్యాఖ్యానయఖడ్గేనాస్యమహచ్ఛిరఇత్యత్రవృక్షే
ప్రతిహతంగదోపిచమాన్జగ్రాహేతి అనేనావగమ్యతఇత్యపివర్ణయంతి॥ రామాసజీయం॥ ఖడ్గేనాస్యవజ్రదంష్ట్రస్యశిరోజఘాతేన
సవృక్షేప్రతిహతంగదోపిచమాన్జగ్రాహేత్యవగమ్యతే॥ ౩౪౪॥ వజ్రదంష్ట్రమిత్యాది॥ విషణ్ణవదనాఃశుష్కవదనాః॥ ౩౫॥ తక్షశి
యాంవజ్రదంష్ట్రవధః॥ ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే- శ్రీరామాయణభూషణే- రత్నకిరీటాఖ్యానే- యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానే- శాస్త్రపర
చాశస్సర్గః***** అథాకంపనయుద్ధంపంచపంచాశే-వజ్రదంష్ట్రమిత్యాది॥ బలాధ్యక్షంప్రహస్తం॥ ౧॥ ౨॥ ఏషఇ
స్సైస్సనిగ్రాహకః-గోప్తాస్యబలరక్షకః-నేతానాయకః- సేనాపతిరిత్యథః-సంమతఃప్రసిద్ధః॥ ౩॥ ౪॥ పరిగృహ్యేతి॥ బలచో- సస్యచోదనమర్థ

సింహదర్శనేనగజానాంమరణమితికతకః॥ ౨౭౪॥ తతః॥ సజగ్రాహాషణభంచరైత్యంగదస్యకథనమితరస్యాప్యవలక్షణం- విచిత్రాంశ్చేర
తుమాక్షాణినివత్సమాణయద్ధేమ్యుభయోరవిశేషవర్ణనాత్॥ ౩॥ ప్రవృక్షలైఖ్యతః- హస్తభృతవృక్షీయైర్వృత్తఅనీత్॥ జగ్రాహ- వజ్రదం
ష్ట్రంగదశ్చేతిశేషః॥ ౩౦౪॥ ౩౬॥ తి॥ మహితఃపూజితః॥ తృతీయాయాంవజ్రదంష్ట్రవధః॥ ఇతిశ్రీమహాశ్వరత్నధీ- విరచితాయా- శ్రీరామాయ
ణతత్వదీపికాఖ్యానాయాం-యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానాయాం-చతుఃపంచాశస్సర్గః***** తి॥ బల్యో- భ్యక్షంప్రహస్తం॥ ౧॥ ౨॥ రథమితి॥

తపః॥ పరిగృహ్య సతా మాజ్ఞాం రావణస్య మహాబలః | బలం సంత్వరయామా సతదాలఘుపరాక్రమః॥ ౫॥ తతో నానా
 ప్రహరణాభీమాత్తాభీమదర్శనాః | నిష్పేతూరక్ష సాంముఖ్యాబలాధ్యక్షప్రవోదితాః॥ ౬॥ రథమాస్థాయ విపులంతప్త
 కాంచనకుండలః | మేఘాభోమేఘవణశ్చ మేఘస్వనమహాస్వనః॥ రాక్షసైస్సంవృతోభీమైస్తదానిర్యాత్యకంవనః॥ ౭౪
 సహికంపయితుంశక్యస్సరైరపిమహామృధే॥ అకంపనస్తతస్తేమామాదిత్యఇవతేజసా॥ ౮౪॥ తస్యనిధావమానస్యసం
 రబ్ధస్యయుయుత్సయా॥ అకస్తాజ్ఞైస్యమాగచ్ఛద్ధయానాంరథవాహినాం॥ ౯౪॥ వ్యస్ఫురన్నయసంచాస్యసవ్యంయుద్ధాభి
 నందినః॥ వివణౌముఖవణశ్చగద్గదశ్చాభవత్స్వనః॥ అభవత్సుదినేచాపిమదికానంరూక్షమారుతం॥ ౧౦॥ ఊచుఃఖగా
 వృగాస్సర్వేవాచఃకూర్రాభయావహాః॥ ౧౧॥ ససింహౌపచితస్కంధశ్శృంగాలసమవిక్రమః॥ తానుత్పాతాన
 చింత్యైవనిజగౌమరణాజిరం॥ ౧౨॥ తదానిగచ్ఛతస్తస్యరక్షసస్సహరాక్షసైః॥ బభూవసుమహాన్నాదఃక్షోభయ
 స్త్వవసాగరం॥ ౧౩॥ తేనశబ్దేనవిశ్రాంతానరాణాంమహాచమూః॥ దుఃప్రసౌతైలప్రహరణాయోద్ధంసమవతిష్ఠత॥ ౧౪॥
 తేహంయుద్ధంమహారౌద్రంసంజజ్ఞేహరిరక్షసాం॥ రామరావణయోరథేసమభివ్యక్తజీవినాం॥ ౧౫॥ సర్వేహ్యతిబ
 లాశ్చూరాస్సర్వేపర్వతసన్నిభాః॥ హరయోరాక్షసాశ్చైవపరస్పరజిహ్వాంసవః॥ ౧౬॥ తేహంవినదతాంశ్చిత్తస్సం
 యుగేతితరస్వినాం॥ శుశ్రువేసుమహాకోధాదన్యోన్యమభిగజతాం॥ ౧౭॥ రజశ్శృంగుణవణాభంసుభీమమభవ
 ద్భృశం॥ ఉమ్మాతంహరిరక్షోభిస్సంరురోధదిశోదశ॥ ౧౮॥ అన్యోన్యంరజసాలేనకాశేయోద్ధూతపాండునా॥ సంవృ
 తాఃచభూతానిదదృశుర్మరణాజిరే॥ ౧౯॥ నన్వజానపతాకావావర్తవాతురగోపివా॥ ఆయుధంస్యందనంవాపిదదృశే
 తేనరేణునా॥ ౨౦॥ శబ్దశ్చసుమహంప్రేహంనర్దతామభిధావతాం॥ శూరియతేతుమలేయుద్ధేనరూపాణిచకాశిరే॥
 ౨౧॥ హరీనేవసుసంకుర్ధాహరయోజఘ్నురాహవే॥ రాక్షసాశ్చౌపిరక్షాంసినిజఘ్నుప్తిమిరేతదా॥ ౨౨॥ పరాంశ్చై
 వవినిఘ్నంతస్సాన్వత్సవానరరాక్షసాః॥ రుధిరాద్రాక్షంతదాచక్రమహీంపంకాసులేపనాం॥ ౨౩॥ తతస్తురుధిరౌ
 ఘ్నేణసక్తంవ్యవగతంరజః॥ శరీరశవసంకీర్ణాబభూవచవసుంధరా॥ ౨౪॥ దుఃప్రసౌక్తిశిలాపానైగదాపరిఘతోమ
 రైః॥ హరయోరాక్షసాశ్చైవజఘ్నురన్యోన్యమోజసా॥ ౨౫॥ బాహుభిఃపరిఘాకారైర్యుధ్యంతఃపర్వతోపమాః॥
 హరయోభీమకమాణోరాక్షసాజఘ్నురాహవే॥ ౨౬॥ రాక్షసాస్త్రపిసంక్రద్ధాఃపాశితోమరపాణయః॥ క

సిదగమత్వేత్యర్థః॥ ౫॥ తతః॥ నిష్పేతుఃపురాన్నిర్యయః॥ ౬॥ రథమిత్యాది॥ మేఘాభఃమేఘవత్ స్థూలః-మేఘస్వనమహాస్వనః-సప్తమువమా
 నపూర్వపదస్యేత్యాది నాడౌత్తరపదలోపస్యైకైకత్వేప్రథమస్వనపదశ్రవణం॥ ౭౪॥ ప్రసంగాదాహ-సహితః॥ హియస్తాత్ మహామృధేమహాయు
 ద్ధాపి-కంపయితుంశక్యతేఅతోహేతోరకంపనఃఅకంపనశబ్దవాచ్యః-తేహంరక్షసాంమధ్యేతేజసాబదిత్యవస్థితత్వత్వార్థః॥ ౮౪॥ రామాసజీ
 యం॥ తస్మేతి॥ హయానాంరథవాహినామితిపాతః॥ ౯౪॥ వ్యస్ఫురదిత్యాది॥ వివర్ణఃవిపరీతవర్ణః-దుర్దినంమేఘచ్ఛన్నదినం-మేఘచ్ఛన్నైస్సదు
 శ్శాంతాభీమభ్యేనగర్జనంకుర్వతే॥ సింహౌపచితస్కంధఃసింహస్యేవోన్నతస్కంధవాక్॥ ౧౦౪॥ ౧౧౪॥ తేహమితి॥ సమభివ్యక్తజీవినాం-త్యశిక్వ

వాడధూతకాశేయపాండునా-౬॥ సర్వైతి॥ పరస్పరజిహ్వాంసవః-అసన్నితేశ్వః॥ ౧౬౪॥ తేహమితి॥ కనర్దతాంసింహనానంకుర్వతాం-అభిగర్జ
 నిసిహ్ని-ననవృతుః-వానరా రాక్షసా-౧౭౪॥ రజశ్చేతి॥ అరుణనర్దేనరక్తిమ్నాఅభాతీత్యరుణవర్ణాభం॥ ౧౮౪॥ అన్యోన్యమితి॥ కాశేయోద్ధూతపాం
 నాదిజన్యంశ్చైవతరమాహ-శబ్దశ్చేతి॥ రూతాగ్నౌదీత్యాత్ పరనిపాతః-రజసోరక్తత్వపాండుత్వేభూభేదాదిత్యైవ-సంవృతానిభన్నానిభూతా
 భచరణతోదేనపంకిలమిశ్రభృతః-పంకాసుతి-శివదార్ధంతరాణి॥ ౨౦౪॥ అదర్శనశలమాహ-హరీనితి॥ ౨౧౪॥ పరానితి॥ ప్రథమంరక్తాద్రాక్షం
 ధాః-హరయోభీమకమాణోరాక్షసాజఘ్నురాహవంపంకాసుతిప్రాంకమహిల్గుట్॥ ౨౩౪॥ తతః॥ శరీరశవసంకీర్ణాశవభూతశరీరసంకీ
 ర్ణయా రాక్షసీయాః॥ ౨౫౪॥ బాహుభిరితి॥ బాహుభిఃపరిఘాకారైర్యుధ్యంతఃపర్వతోపమాః॥ ౨౬౪॥ అకంపనః॥ సంచ

నిర్యాతియాతిస్త॥ ౮౪॥ తి॥ రథపహనః ర్తూణాంహయానాంఅకంపనః॥ మేఘసమానదేహప్రమాణఃమేఘస్యస్వనవనమహాస్వనోయస్యసతథా-
 తి॥ శుదినేదాపిమేఘావరణాయోగ్యదివనేపి-దుడికానంమేఘావరణమృద్యున్విహేతుకమేవదైవ్యమాగచ్ఛత్-సునతిశేషః॥ ౧౦౪॥ అభవది
 త్కానిరపేక్షాభియావత్॥ ౧౧౪॥ తి॥ అరుణవర్ణాభంభూమివస్వనవస్తునైవహేతుకమేవదైవ్యమాగచ్ఛత్-సునతిశేషః॥ ౧౧౧౧౨౪॥ తి॥ సమభివ్యక్తాదేహినఆత్మానోయైస్తే-ఆత్తర
 న్యోన్యమితి॥ కాశేయోద్ధూతపాండునా-ధౌతకాశేయపాండునేత్యర్థః॥ ప్రేమవత్॥ ౧౧౧౧౨౪॥ తి॥ సమభివ్యక్తాదేహినఆత్మానోయైస్తే-ఆత్తర
 భూయస్థితత్వత్-అరుణశబ్దాభూమిపర్యాయః॥ ౧౨౪॥ అ

పీన్నిజఘ్నిరేతత్రశస్త్రైః పరమదారుణైః || ౨౭౪ || అకంపనస్సుసంకుర్జ్విరాక్షసానాంచమూపతిః || సంహమయతితాన్
 సర్వాన్ రాక్షసాన్ భీమవిక్రమాన్ || ౨౭౫ || హరయ స్త్వపిరత్నాం సిమహాదుగ్రమహాత్మభిః || విదారయన్యభిక్రమ్య
 శస్త్రాణ్యభివ్యవీర్యతః || ౨౭౬ || ఏతస్మిన్నంతరేవీరాహరయఃకుమదోనరః || మైందశ్చద్వివిజఃకుక్రీడాత్పక్వరేవగవమ
 త్తనం || ౩౦౪ || తేతువృత్తైః హవేగారాక్షసానాంచమూమభైః కదనంసుమహాచ్ఛక్రలీలయాహరియూధపాః ||
 మమంభూరాక్షసాన్ రేవానరాగణశోభ్యశం || ౩౦౫ || ఇతిశ్రీమద్యుద్ధకాండే - పంచపంచాశస్సర్గః ||

తద్వృష్ట్యాసుమహతఃకృతంవానరసత్తమైఃకోధనూహరయామాసయుధితీవ్రమకంపనః || ౧ || కోధమూ
 ర్భితరూపస్తునూన్యోపరమకామకం || కృష్ట్యాతుకమశత్రూణాంసారథింవాక్యమబ్రవీత్ || ౨ || తత్రైవతావత్త్వరి
 తంధంక్రావయసారథేయత్రైతేబహవోఘ్నంతిసుబహూన్ రాక్షసాన్ రణే || ౩ || ఏతేత్రబలవంతోహిభీమకాయా
 శ్చవానరాః || ద్రుమశైలప్రహరణాస్త్యిషంతిప్రముఖేమమ || ౪ || ఏతాన్నిహంతుమిచ్ఛామిసమరస్థాఘ్నిహోహ్యహం || ఏతైః
 ప్రమథితంసర్వందృశ్యతేరాక్షసంబలం || ౫ || తతఃప్రజవనాశ్వేనరథేనరథివాంవరః || హరీనభ్యహనతోగ్రధాచ్ఛరజా
 త్రైరకంపనః || ౬ || నస్థాతుంచానరాశ్వేకుఃకింపునరోద్ధమాహవే || అకంపనశత్రైర్భగ్నసర్వపవవిమద్రువుః || ౭ || తాన్
 మృత్యువశమాపన్నానకంపనవశంగతాన్ || సమీత్యహనుమాన్జ్ఞాతీసుసతస్థేమహాబలః || ౮ || తంమహాప్లవగందృష్ట్యా
 సర్వేష్టవగయుధపాః || సమేత్యసమరేవీరాస్సంహృష్టైఃపర్యవారయన్ || ౯ || అపస్థితంహనూమంతంతేదృష్ట్యాహరి
 యూధపాః || బభూవుర్బలవంతోహిబలవంతంసమాశ్రితాః || ౧౦ || అకంపనస్తుశైలాభంహనూనుంతమవస్థితం || మహేం
 ద్రాశ్చరధారాభిశ్చరైరభివవహ || ౧౧ || అచింతయిత్వాబాణౌఘాశరీరేపతితాన్ శితాన్ || అకంపనవధాధాన్యమ
 నోదక్లేమహాబలః || ౧౨ || సప్రసహ్యమహాతేజాహనూమాన్మారుతాత్మజః || అభిదుద్రావతద్రక్షఃకంపయన్నివమేది
 సిం || ౧౩ || తస్యాభినదహమానస్యదీప్యమానస్యతేజసా || బభూవయాపందుర్ధర్షందీప్తస్యేవవిభావసోః || ౧౪ || ఆత్మానమ
 ప్రహరణంజ్ఞాత్వాకోధసమన్వితః || శైలముత్పాటయామాసవేగేనహరిపుంగవః || ౧౫ || తంగృహీత్వామహాశైలంపా
 ణినైకేనమాగుతిః || సవినశ్యమహానాదంభ్రామయామాసవీర్యవాన్ || ౧౬ || తతస్తచభిమద్రాక్షసేంద్రవకం
 పనంపురాహినముచింసంఖ్యావజ్జేణేవపురందరః || ౧౭ || అకంపనస్తుతద్వృష్ట్యాగిరిశృంగంసముద్యతం || మారాదేవమహా
 బాణైరథవంద్రైస్యోదారయత్ || ౧౮ || తత్పర్వతాగ్రమాకాశేరక్షోబాణవిదారితం || విశీణంపతితందృష్ట్యాహ
 నుమాన్కోధమూర్ఛితః || ౧౯ || సోశ్వకణంసమాదాయరోషదర్షాన్వితోహరిః || గూణముత్పాటయామాసమహా
 గిరిమివోచ్ఛ్రితం || ౨౦ || తంగృహీత్వామహాసంగంధంసోశ్వకణంమహాద్యుతిః || ప్రహస్యపరయాపీత్యాభ్రామ
 యామాససంయుగే || ౨౧ || ప్రధావన్నూరువేగేనప్రభంజంస్తరసాదుమాన్ || హనుమాన్వరమకుక్రీడ్వశరణైదాకర
 యత్క్షితిం || ౨౨ || గజాంశ్చసగజారోహాన్సరథాన్రథిసస్తథా || జఘానహనుమాన్ధీమాన్ రాక్షసాన్ శ్చపదాత్రిసాన్ ||

మాయశిడత్సాహయతి || రామానుజీయం || సంహమయతిసమహరయత్ - సంభావయామాసేత్యర్థః - తాన్కపీన్నిష్ఠుతః || ౨౭౪ || హరయ
 స్త్వరి || అభిక్రమ్యఅభిముఖీభూయ-అభివ్యతపహ్యత్య || ౨౭౫ || ఏతస్మిన్నితి-స్పష్టః || ౩౦౪ || తేత్విత్వాదిసార్వజ్ఞాకః || లీలయాఅనాయాసేన || ౩౦౫ ||
 ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే - శ్రీరామాయణభూషణే - యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానేపంచపంచాశస్సర్గః ||

అథాకంపనవధక్షుప్తంచాశే - తద్వృష్ట్యాత్వాది || ౧ || ౩ || ఏత ఇతి || ప్రముఖే అగ్రే || ౪ || ౫ || తత ఇతి || ప్రజవనాశ్వేన పేగవదశ్వేన || ౬ || ౭ || తానితి ||
 ఉపతస్యే అకంపనసమీపమాజిగామ || ౮ || ౧౦ || అచింతయిత్వేతి || అకంపనవధాధాన్యమ అకంపనవధరూపప్రయోజనాయ || ౧౧ || ౧౩ || తస్యేతి ||
 తస్యహనుమతః || ౧౪ || ఆత్మానమితి || అప్రహరణం ఆనాయుధం || ౧౫ || తమితి || మహానాదంబద్ధ-మహానాదఃకృత్వేత్యర్థః || ౧౬ || తత ఇతి || తత్ర
 సఃశైలేనేత్యధ్యాహర్యం - సహస్రయాన్ - అకంపనంపురందరోనముచింయథాతథాశైలేనవజ్జేణేవాభిదుద్రావ || ౧౭ || ౧౮ || శిదితి || కోధమూ
 ఛికాతః అభూదితిశేషః || ౧౯ || ౨౦ || ప్రధావన్నితి || చరణైః చరణన్యాసైః - దారయత్ ఆదారయత్ || ౨౧ || గజాంశ్చేతి || పదాతితయాగచ్ఛగితివ

సహరయతి - సంభావయామాసేత్యర్థః || ౨౭౪ || తస్మాన్యాభివ్యత - వానరాః - పరహస్తాదితిశేషః || ౩౦౫ || తానాప్రహరణైర్భృశమిత్యత్ర
 సర్గావశ్యేదఃప్రమాదాదికతః || ఇతిశ్రీమహేశ్వరశ్రీరథగిరిబాలాయాం - శ్రీరామాయణతత్త్వదీపికాఖ్యాయాం - యుద్ధకాండవ్యాఖ్యాయాం -
 పంచపంచాశస్సర్గః || ౧ || ౧౩ || ఆత్మానమితి || అప్రహరణం - ఆనాయుధం || ౧౫ || ౧౮ || తత్పర్వతాగ్రమితి || మూర్ఛితః - అథా
 దితిశేషః || ౧౯ || ౨౦ || ప్రధావన్నితి || చరణైః - చరణన్యాసైః || ౨౧ || గజాంశ్చేతి || ప్రయాణే - ప్రయాణవృత్తిః || ౨౨ || ౨౩ || చతుర్థామకంపనవధః || ౩౦ ||

౨౩॥ తమంతకమివకుగ్ధంసనురేప్రాణహరిణం హనుమంతచ భిషేక్యరాక్షసావిప్రదద్రువుః॥౨౪॥ తమావతంతం
 సంకుగ్ధంరాక్షసానాంభయావహం దదర్శాకంపనోవీరశ్చకోగ్ధచననాదచ ॥౨౫॥ సచతుర్దశభిర్బాణైశ్చిత్రేదే
 హః॥ దారణైః॥ నిభిభేదహనూమంతంమహావీర్యమకంపనః॥ ౨౬॥ సతదాప్రతివిధస్తుబహ్వభిశ్శరవృష్టిభిః హనుమా
 దదృశేవీరఃప్రహుఃకథవసానుమా ॥౨౭॥ విరరాజమహాకాయోమహావీర్యోమహామనాః పుష్పితాశోకసంకాశోవి
 ధూమభవపావకః ॥ ౨౮ ॥ తతోన్యంవృత్తముత్పాట్యకృత్వావేగమనుత్తమంశిరస్యభిజఘానాశురాక్షసేంద్రమకంప
 నం ॥౨౯॥ సవృక్షేణహతస్తేనసకోగ్ధేనమహాత్మానారాక్షసోవానరేంద్రేణపహతచమమారచ ॥ ౩౦॥ తందృష్ట్వాహ
 తంభామారాక్షసేంద్రమకంపనం వృథితారాక్షసాస్సర్వేక్షితికంపభవద్రుమాః ॥ ౩౧ ॥ త్యక్తప్రహరణాస్సర్వేరాక్ష
 సానైరాజితాః ॥ లంకామభియయుస్త్రస్తావానరైస్తైరభిద్రుతాః ॥ ౩౨ ॥ తేముక్తకేశాస్సంభ్రాంతాభగ్నమానాః
 పరాతాః ॥ సనచ్ఛ్రీమజలైరంజైఃశ్వసంతోవిప్రదద్రువుః ॥ ౩౩ ॥ అన్యోన్యంప్రమమంధుస్తైవివిశుర్నరంభ
 యః ॥ పృథతస్తైసుసంమూఢాఃప్రేక్షమాణాముహుర్ముహుః ॥ ౩౪ ॥ తేషులంకాంప్రవిష్టేషురాక్షసేషుమహాబ
 ల సమేత్యహరయస్సర్వేహనుమంతమపూజయ ॥ ౩౫ ॥ సోవిప్రహృష్టస్తాసర్వాహర్షిత్యభిపూజయత్ ॥
 ష్టమాసత్వసంపన్నోయథాహమనకూలతః ॥ ౩౬ ॥ వినేదుశ్చయథాచాణంహరయోజితకాశినః ॥ చకర్దుశ్చ
 పునస్తత్రసప్రాణాసపిరాక్షసా ॥ ౩౭ ॥ సవీరశోభామభజన్తహాకపిస్సమేత్యరత్నాంసింహత్యమారుతిః ॥ మహాసురం
 భీమమిత్రనాశనంయథైవవిష్ణుర్భీనంచమూముఖ ॥ ౩౮ ॥ అపూజయదేవగణాస్తదాకపింస్వయంచరామోతిబ
 లశ్చలక్షణః ॥ తథైవనుగ్రీవముఖాఃష్టవంగమావిభీషణశ్చైవమహాబలస్తథా ॥ ౩౯ ॥ ఇతిశ్రీమద్యుద్ధకాండేవట్టుం
 చాశస్సగః***** అకంపనవధంశ్రుత్వాకుగ్ధోవైరాక్షసేశ్వరః ॥ కించిద్దీనముఖ
 శ్చాపిసచివాంస్తానుదైతతః॥ సతుధ్యాత్వాముహూతకంతుమంతిభిస్సంవిచార్యచ ॥ తతస్తురావణఃపూర్వదివపే
 రాక్షసాధిపః॥ పురింపరియయాంలంకాంసర్వాగుల్మనవేక్షీతుం ॥౪౦॥ తాంరాక్షసగణైగుప్తాంగుత్తైబహుభిరా
 వృతాం॥దదశనగరింలంకాంపతాకాధ్వజమాలినిం॥౪౧॥ రుద్ధాంతునగరిందృష్ట్వారావణారాక్షసేశ్వరః॥ఉవాచాను
 ష్ఠితః॥కాలేప్రహస్తంయుద్ధకోవిదం॥ ౪౨॥ పురస్యోపనివిష్టస్యసహసాపీడితస్యవా ॥ నాన్యంయుద్ధాత్ప్రపశ్యామిమో
 క్షంయుద్ధవిశారదః॥౪౩॥ అహంవాకుంభకణోవాత్వంవాసేనాపతిమమ ॥ ఇంద్రజిద్వానికుంభోవావహేయుర్భా
 రమీదృశం॥౪౪॥ సత్వంబలమతశ్శీఘ్రమాదాయపరిగృహ్యచ ॥ విజయాయాభినిర్యాహియత్రసర్వేవనాకసః॥ ౪౫॥ ని
 ర్యాణాదేవతేనూనంచపలాహరివాహినీ ॥ నదతాంరాక్షసేంద్రాణాంశ్రుత్వానాదంద్రవివ్యతి ॥ ౪౬॥ చపలాహ్య
 వినీతాశ్చచలదిత్రాశ్చవానరాః॥ ససహివ్యంతితేనాదంసంహనాదమవద్విపాః॥ ౪౭॥ విదురీతేచలతేతస్త్విరామస్సా
 మిత్రినాసహ ॥ అవశస్తైనిరాలంబఃప్రహస్తవశమేవ్యతి ॥ ౪౮॥ ఆపత్సంశయితాశేయోనతునిస్సంశయీకృతా ॥ ప్ర

దాతిగాః- తా ॥ ౨౩ ॥ ౨౬ ॥ స ఇతి॥ ప్రహుః ప్రహుః వృత్తిః ॥ ౨౭ ॥ ౨౯ ॥ స ఇతి॥ వానరేంద్రేణకతా ॥ తేనవృక్షేణ- హతత్యన్వయః॥ ౩౦ ॥ త
 మితి॥ క్షితికంపేహాకంపే ॥ ౩౧ ॥ ౩౫ ॥ సోవీతి॥ ప్రత్యభిపూజయత్- భవత్సహాయేనైవమయాజితమిత్వేవమితిభావః॥ ౩౬ ॥ ౩౯ ॥ చతుర్థ్యామకంప
 వధః॥ ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిగచితే- శ్రీరామాయణభాషణే- రత్నకరీటాఖ్యానే- యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానే-పంచాశస్సగః. ❀❀❀❀
 అథయుద్ధాయప్రహస్తనిర్యాణంసప్తపంచాశే- ఆకంపనవధమిత్యాది ॥ ౧ ॥ సత్త్విత్యాదిసార్థశ్లోకవికాన్వయః॥ తతస్తురావణఃపురింపరి
 తా- పూర్వదివసేదివసస్యపూర్వభాగే- పూర్వాష్టాభ్యంతరః-గుల్మ-సేనాపూర్వక ॥ ౨౪ ॥ ౩౪ ॥ రుద్ధామితి॥ కాలేనదేశార్వాసమ
 గరస్యేతి॥ ఉపసమీపేనివిష్టంపరసేనానివేశోయస్యతస్యఉపరుద్ధస్యేత్యర్థః-ఆతపివవాశబ్దశ్చార్థే- పీడితస్యచ-మోక్షంమోక్షోపా
 య ॥ ౪౫ ॥ అహమితి॥ వహేయురితిశకిలిజ్ ॥ ౪౬ ॥ స ఇతి॥ శీఘ్రమాదాయ- పరిగృహ్యస్వాధీనంకృత్వా- యత్రవనాకసోవరంతేతత్రతతోని
 ర్యాహిత్యన్వయః॥ ౪౭ ॥ నిర్యాణాదితి॥ చపలాధైర్యరహితా ॥ ౪౮ ॥ ౪౯ ॥ విదురీతేచలతి॥ అవశఃప్రభుత్వరహితః-వశమిచ్ఛాప్రభుత్వయోరితివిశ్వః॥
 హేప్రహస్తతేతవ- వశమేవ్యతీత్యన్వయః ॥ ౪౮ ॥ ననుయద్ధైసత్వాత్సహసేరసిసంభవాత్తదకరణమేవశేయఇత్యాశంక్యతథాత్వేశ
 ఇత్యనువే- క్షిరశీఘ్రవిరచితాయాం- శ్రీరామాయణతత్పదీకాఖ్యాయాం- యుద్ధకాండవ్యాఖ్యాయాంపట్టుంచాశస్సగః. ❀❀❀❀

౧॥ తత ఇతి॥ పూర్వదివసేపూర్వాష్టా ॥ ౨౪ ॥ ౩౪ ॥ పురస్యేతి॥ ఉపనివిష్టస్య-ఉపసమీపేనివిష్టంపరసేనానివేశోయస్యత త్రథా క్తంతస్య
 ఉపరుద్ధస్యేతియావత్- ఆతపివాశబ్దశ్చార్థే- పీడితస్యచ- మోక్షంమోక్షోపాయం॥ ౪౫ ॥ ౪౬ ॥ విదురీతేచలతి॥ అవశఃవశంప్రభుత్వం- తద్ర
 హితః॥వశమిచ్ఛాప్రభుత్వయోరితివిశ్వః॥ ౪౮ ॥ అవశస్తైనిరాలంబఃప్రహస్తవశమేవ్యతీత్యుక్త్యనంతరంప్రత్యుత్తరాప్రదానేనయుద్ధానుద్యు

తిలోమాసులోమంహయద్వానోమన్యసేహితం॥౧౦౫॥ రావణేనైవము క్తస్తుప్రహస్తోవాహినీవతిః॥ రాక్షసేంద్రము
వాణేదమసురేంద్రమివోశనా॥౧౦౬॥ రాజన్యంత్రితపూర్వంః కుశలైస్సహమంక్రిభిః॥ వివాదశ్చాపినోవృత్తస్సువే
త్యవరస్పరం॥ ౧౦౭॥ ప్రదానేనతుసీతాయాశ్చేయోవ్యవసితంమయా॥ అప్రదానేపునర్దుష్టందృష్టమేతత్తతైవనః॥
౧౦౮॥ సోహందానైశ్చమానైశ్చసతతంపూజితస్త్యయా ॥ సాంత్యైశ్చవివిధైఃకాలేకింసకుర్యాంప్రియంతవ॥౧౦౯॥
నహిమేజీవితంరక్త్యంపుత్రదారంధనానివా॥ త్వంపశ్యమాంజుహూషంతంత్వదథంజీవితంయుధి ॥ ౧౧౦॥ ఏవముక్త్వా
తుభతాఽరంరావణంవాహినీవతిః॥ ఉవాచేదంబలాధ్యతాఽప్రహస్తేపురతస్థితాఽ॥౧౧౧॥ సమానయతమేరీఘ్రిం
రాక్షసానాంమహద్బలం॥ మద్బాణాశనివేగేనహతానాంచరణాజిరే । అద్యత్యవ్యంతుమాంసాదాఃపక్షిణఃకాననౌ
కసాం॥౧౧౨॥ ఇత్యుక్తాస్తేప్రహస్తేనబలాధ్యతాఃకృతత్వరాః బలముద్యోజయామాసుస్తస్మిన్రాక్షసమందిరే॥౧౦॥సా
బభూవముహూతేనతగ్గనానావిధాయుధైః॥ లంకారాక్షసవీరైస్తైగజైరివసమాకులా ॥ ౧౧౩॥ హుతాశనంతర్వ
యతాంబ్రాహ్మణాంశ్చనమస్యతాం॥ ఆజ్యగంధప్రతివహస్సురభిర్వారుతోవవా॥ ౧౧౪॥ సృజశ్చవివిధాకారాజగ్మహు
స్త్యభినుంత్రితాః॥ సంగ్రామసజ్జాస్సంహృష్టాధారయన్రాక్షసాస్తదా॥ ౧౧౫॥ సధనుష్కాఃకవచినోవేగాదాప్లుత్య
రాక్షసాః॥ రావణంప్రేక్ష్యరాజానంప్రహస్తంవ్యవారియన్ ॥ ౧౧౬॥ అథామంత్ర్యచరాజానంభేరీమాహత్యభైర

పుకృతాయాహసేర్నిశ్చితత్వాత్ యద్ధకరణేతిస్యాస్సందేహాత్ యత్రాయద్ధేఘ్రివోమృత్యుర్యుద్ధేజీవితసంశయః, తమేవకాలంయుద్ధస్య
ప్రవదంతిమనీషిణఇత్యుక్తీర్త్యాశ్చదానీగయుద్ధమేవశ్రేయశ్చిత్వాహ - ఆపదితి । సంశయితావిత్కితా - ఆపత్మృతిః-శ్రేయః - యుద్ధ
మృతిఃశ్రేయస్కరీత్యర్థః- జయూపజయయోవ్యవస్థితత్వేనపాక్షికజయస్యాపిసంభవాదితిభావః । పక్షాంతరంప్రతిపీవతి-నస్తితి- నిస్సంశ
యాకృతానిశ్చితామృతిస్తుయుద్ధంవివాదపుభిమకరణంకనశ్రేయః- ఏతన్నమమతం- త్వన్నతంతుకిమిత్యాహప్రతిలోమేతి-ప్రతిలోమంమదుక్త
ప్రకారవివరితప్రకారం- అనులోమంవానోస్తాకంయద్ధితంమన్యసే- తద్వదేతిశేషః- వేదిపక్షాంతరే-అహంతదేవశ్రేయామన్యేత్వమన్యచ్చయ
దిమన్యసేతద్వద- తదేవాస్తాకంహితమిత్యసః॥ ౧౧౭॥ ౧౧౮॥ మంత్రసమయేమయాయథానిధాఽరితంత్రధాప్రవృత్తిమిత్యాహ- రాజ
న్నిత్యాదినా॥ కుశలైర్మంత్రభిఃవిషణ్ణాదిభిస్సహనఃఅస్తాభిః- ఇరంవత్సమాణంమంత్రితపూర్వం । తపి-మంత్రితత్వేతథాకిమితిసాన్వృత్యం
తత్రానివాదఇతి- పరస్పరంసమవేత్స్యబహుమతితయాఆలోచ్య- నఃఅస్తాకం-వివాదశ్చాపివృత్తయేనవిభిషఃకోనిగచ్ఛదితిభావః॥౧౧౯॥
మంత్రితమర్థమాహ-ప్రదానేనస్తితి॥ సీతాయాఃప్రదానేనతుశ్రేయఃఅప్రదానేతుయద్ధమితిచ మమవ్యవసితమిత్యర్థః- సర్వమగణంయుద్ధశ్చ
నోపచర్యతే- యదైవవ్యవసితంతదైవ-నఃఅస్తాభిః- దృష్టుంచ ॥ ౧౨౦॥ ఏవంస్వమతముక్త్యాసంప్రతిత్వస్తత్రాససారణేయద్ధమేవకరిష్యా
మీత్యాహ- సోహమిత్వాదినా॥ దానైఃభూషణాదిప్రదానైః- మానైఃత్వదధీనంజీవితమిత్యాదిప్రియభాషణైః-పూజితఃఉత్కృష్టమాహాదితః-
కాలేపత్యా-లే-కింసకుర్యాం-జీవితత్యాగమపికుర్యామిత్యర్థః॥౧౨౧॥ఉక్తమేవవిశదయతి-నహితి॥జుహూషంతంహూతుమిచ్ఛంతంజుహూ
తేస్స-ప్రత్యయః- అనేనజీవితస్యహవిష్టవంయుద్ధస్యాగ్నిరూపత్వంచగమ్యతే- తేనచాత్మహవిఃప్రగానస్యమహాఫలత్వంయుద్ధసంగతిమాత్రేణ
స్వనివాశశ్చద్యోత్యతే-గతానుగతికాన్తుజుహూషంతంత్వక్తుమిచ్ఛంతమిత్యర్థః, జుహూలేదానాథకత్యాదిత్యాహః॥ ౧౨౨॥౧౨౩॥మ
ద్భాణేతి॥ మాతానాంకానసౌకసాంత్యప్యగతీత్యన్వయః- పూరణగుణేత్యాదినాసమాసప్రతిషేధేననుహితాథాయోగెజ్ఞాపితావస్థి॥ ౧౨౪॥
౧౨౫॥హుతాశనమితి ॥ హుతాశనంతవయతాంఅగ్నౌబహుధాశాంతిహూమానాచరతాం-బ్రాహ్మణాంచైవమన్యతాంగంధపుష్పాదిభిర
చయతా- సంబుధి- ఆజ్యగంధప్రతివహః-బ్రాహ్మణాచరణకుఘమాదిసామరభిమాకరుతోవవా॥౧౨౬॥ సృజశ్చేతి॥సంగ్రామసజ్జాఃసం
గ్రామాయోద్యుక్తారాక్షసాః-అభిమంత్రితాఃవిజయమంత్రేణాభిమంత్రితాస్సృజఃజగ్మహుః-ధారయన్అధారయన్ ॥ ౧౨౭॥ సధనుష్కా
ఇతి॥ రావణంప్రేక్ష్యసావితయాప్రధానంరావణమభివద్యేత్వథం॥౧౨౮॥ అథేత్యాదిన్లోకత్రయం॥సజ్జకల్పితం-సజ్జముద్యుక్తంసర్వాయథా

క్రమత్వా- యత్రాయద్ధేఘ్రివోమృత్యుర్యుద్ధేజీవితసంశయః, తమేవకాలంయుద్ధస్యప్రవదంతిమనీషిణఇతిసీతాస్త్రమవలంబ్యాహ॥ ఆపది
తి ॥ నిస్సంశయాకృతా- యద్ధాకరణేపినిశ్చితాపత్- యేనశ్రేయః శ్రేయస్కరీ-నభవతి - కింతునిస్సంశయాకృతా-ఆపత్మృతిః-శ్రేయః-
శ్రేయస్కరీ- యద్ధేఅసందిగ్ధామృతిః- శ్రేయఃయుద్ధేసతిజయపరాజయయోరవ్యవస్థితత్వేనపాక్షికజయసద్భవాద్యుద్ధమేవశ్రేయశ్చిత్వార్థః-
అత్రమదుక్తాథాశిషయేప్రతిలోమానులోమంవాప్రతిలోమంవాఅనులోమంవా - అనయోద్యుద్ధితంమన్యసే - తద్వదేతిశేషః-యద్వాప్రతిలో
మం - ప్రతికూలమితియన్నన్యసే - అనులోమమనుకూలమితియన్నన్యసే- అన్యద్వాఏతద్వ్యతిరీక్తయద్వైతంవన్నన్యసేతద్వదేతిశేషః- ప్రతి
లోమేత్యవిభక్తికోనిదేశః॥ ౧౨౯॥ ౧౩౦॥ మంత్రసమయేయథానిధాఽరితంత్రధాప్రవృత్తిమిత్యాహ-ప్రదానేనస్తితి॥౧౩౧॥త్వన్నతాస
సారణేయద్ధమేవకరిష్యామీత్యాశయేనాహ- సోహమితి॥ ౧౩౨॥ నహితి॥ జిహీషకంతం-త్వక్తుమిచ్ఛంతం॥ ౧౩౩॥౧౩౪॥సృజశ్చేతి॥సంగ్రామ
సజ్జాః- సంగ్రామార్థసన్నద్ధాఇత్యర్థః॥౧౩౫॥౧౩౬॥అథేతి ॥ సన్నద్ధత్వేనకల్పితం- సర్వాయథాదిసమేతి॥ ఏతమిత్యర్థః॥ఉరగద్వజేతి॥

వా. | ఆరూరోహరథం దివ్యం ప్రహస్తస్సజ్జకల్పితం || హయైమం హోజవైర్మ్యక్తం సవ్యక్సాతమసంయతం | మహాజలదగ్ధిర్హో
 మసాత్రాప్సంద్రాగ్రాభాస్వరం || ఉరగధ్వజమధఃపాదం సువహుధం స్వవసారం | సువణజాలసంయుక్తం ప్ర
 హసంతమివ శ్రియా || ౨౭ || తతస్తంభమాథాయ రావణార్పితశాసనః లంకాయాగ్రయోతూణాం బలేన మహతావృ
 తః || ౨౮ || తతోమంచ భిన్నిర్హోవఃపజః న్యననదోపమః | వాదిత్రాణాంచ నదఃపూరయన్నివ సాగరం || శుశ్రువేశంఖశ
 బ్దశ్చప్రయాతేవాహినీపతౌ || ౨౯ || నినదంతస్త్విరాఘోరాఘరాక్షసాజగ్తురగ్రతః || భీమరూపామహాకాయాః
 ప్రహస్తస్యపరస్సరాః || ౩౦ || సరాంతకఃకుంభహనుషః హానాదస్సమున్నతః | ప్రహస్తసదీవాహ్యే నిర్వయుః పరి
 వార్యతం || ౩౧ || పూర్ణేనైవ మఘోరేణ పూర్వద్వారాత్సనిర్వయా || గజయూధనికాశేన బలేన మహతావృతః ||
 ౩౨ || సాగరప్రతిమాఘేన వృతస్తైన బలేన సః | ప్రహస్తానిర్వయా తూణాం కాలాంతకయమోపమః || ౩౩ || తస్య నిర్వా
 ణఘోషేణ రాక్షసానాంచనదః తాం || లంకాయాం సర్వభూతాని వినేదుర్వికృతైస్త్వరైః || ౩౪ || వృభ్రామాకాశమా
 విశ్వమాంసశోణితభాజనాః || మండలాన్యపసవ్యాః ఖగశ్చక్రూరభం ప్రతి || ౩౫ || వమంత్యః పావకజ్వాలాశ్చివాఘౌ
 రంబవాశిరే || అంతరిక్షాత్ పపాతోలాః వాయుశ్చక్షుషోవహా | అన్యోన్యమభినందంత్య గ్రహశ్చ సచ కాశిరే || ౩౬ || మే
 ఘాశ్చక్రనిఘోషాః పరికన్యపరిరక్షసః | వృషభాదుభిరంశాస్యసిమిమశ్చ పురస్సరాః || ౩౭ || కేతుమూఢాని గృధ్రోన్య
 నీలికోదక్షిణాముఖః | తుదన్ముభయతః పార్శ్వం సమగ్రామహరత్ ప్రభాం || ౩౮ || సారథేర్వహుశశ్చాస్యసంగ్రామ
 మవగాహతః | ప్రతోదోన్యవత్తద్దస్తాత్ సూతస్య హయసాదినః || ౪౦ || నిర్వాణశ్రీశ్చయా స్యాసీద్భాస్వరావనుమల్లభా |
 సాసనాశముహూతే ససమేచస్థః తాహయాః || ౪౧ || ప్రహస్తంత్యభినిర్వాంతం ప్రఖ్యాతబలపాదుషం | యధి నానా
 ప్రహరణాకపిసేనాభ్యవర్తత || ౪౨ || అథఘోషస్సుశుమలోహరీణాం సమజాయత | వృక్షానా రుజతాం చైవ గుర్విరాగృ
 హ్ణతాంశిలాః || ౪౩ || నదతాం రాక్షసానాంచ వానరాణాంచ గజతాం | ఉభే ప్రముదితేనైస్యే || ౪౪ || రక్షోగణవనౌక
 సాం | వేగతానాం సమథా నామన్యోన్యవధకాంక్షిణాం | పరస్పరంచాహ్వాంతాం ని నాదశ్శూక్రియతేమహాః || ౪౫ ||

దిసమవేతత్వేనకల్పితమిత్యధః. శుసంయతం నియమితం. సాక్షాచ్ఛందాగ్రాభాస్వరం చంద్రాగ్రాభాస్వరం - సాక్షాత్ ప్రత్యక్షమ
 ల్యయోరిత్యుతరః. అష్టావకత్వేన చంద్రసామ్యం. తేజసాకాసామ్యం. శువరూభాశోభనరథగుప్తికం. రథగుప్తిర్వరూథో నైత్యుతరః. స్వవ
 స్మరంశోభనరథాంగం. అవస్మరోరథాంగమితి నిపాతనాత్ శుడాగమః. జాలం గవాక్షం. ప్రహసంతమివ శ్రియాస్వకాంత్యాసర్వకాంతి
 మద్వస్తుపరిమాసంతమివ స్థితం || ౨౭ || తతస్తమితి తతః ఆరోహణానంతరం || ౨౮ || తతః త్యాదిసాధానాం కవికాన్వయః || పరజన్యః మేమివ శేషః ||
 ౨౯ || నినదంత్యతి || పురస్సరాః అగ్రగాః || ౩౦ || ౩౧ || పూర్ణేనేతి. పూర్ణేన సర్వద్ధకంక లేన. పూర్ణేన సర్వద్ధకంక టవత్వమరశేషః || ౩౨ ||
 సాగరేతి. కాలాంతకయమోపమః కాలే ప్రవయకాలే అంతకోవి నాశకోయోయమ ప్రవపమః || ౩౩ || తస్యేతి. తస్య ప్రహస్తస్య. నిర్వాణఘోష
 . నిగమకాలికసింహనాదేన - రాక్షసానానిర్వాణఘోషేణ చ ప్రయోజనేన - సర్వభూతాని వికృతైస్త్వరైరుపలక్షితాని సుతి వినేదు
 రితి సంబంధః || ౩౪ || వృభ్రామితి. అపసర్వాని అప్రవక్షిణాః. వృభ్రామిత్వేన మండలకరణస్యాకాలికత్వముక్తం సాభ్రాకాలే హిపక్షిణోమండ
 లాన్యాచరంతి. యద్వాత్ర ఖగః గరుడాః ఆపసవ్యం ప్రదక్షిణం. ఆపసవ్యం తుదక్షిణమిత్యుతరః. గరుడానాం హ్యప్రదక్షిణం శోభనం || ౩౫ ||
 వమంత్యత్వాది || గ్రహాః చంద్రసూర్యాదయః. తత్కాలే గ్రహయ్యుద్ధమాసీదిత్యధః || ౩౬ || ౩౭ || కేత్తితి. తుదన్ముభయతః పాశ్వేం ఉభౌ ప
 త్తౌ ముఖేన కంఠాయమానః. సమగ్రామహరత్ ప్రభాం. ప్రహస్తస్యేతి శేషః. ధ్వజాగ్రా రుధగృధ్రాదశిశేన ప్రహస్తముఖం వివణామాసీది
 త్యధః || ౩౮ || సారథేరితి. సూతస్య సూతజాతస్య. హయసాదినః హయప్రస్థాపకస్య. ప్రతోదః తోత్రం. యద్వా సూతస్య సూతకులోత్ప
 న్నస్య. అశ్వప్రప్రోదధారణస్యాసీత్వధః. హయసాదినః అశ్వగతిశ్చక్షుః || ౪౦ || నిర్వాణేతి. వసుదులకాభాప్తవసుదుర్లభా. భాస్వరావసు
 దులకాభేతి పాతః. నిర్వాణశ్రీః నిగమకాలికశ్రీః. నిరుత్సాహం ప్రహస్తాఘాదిత్కం. ఘృతాః చ పలుః. కర్తృక్రీకః || ౪౧ || ప్రహస్తమితి. నానా
 ప్రహరణాశిలావృక్షాదినానాప్రహరణా || ౪౨ || అథేతి. ఆరుజతా. ఉయ్యలయతాం. అగృహ్ణతాం ఆసమంతాత్ గృహ్ణతాం || ౪౩ || నదతామితి
 త్రిపాదశ్లోకః || ౪౪ || రక్షోగణవనౌక సామిత్వత్తరశేషః || ౪౫ || తతః తతి || కపిరాజవాహినీమభిప్రత్యేతాంచ మూంబివేశచ || ౪౬ || ఇతి శ్రీగోపం

శువరూభం. శోభనరథగుప్తికం. రథగుప్తిర్వరూథో నైత్యుతరః. స్వవస్మరం. శోభనరథాంగం అవస్మరోరథాంగం స్యాదితి నిఘంటుః || ౩౦ ||
 కేత్తితి. తుదన్ముభయతః పాశ్వేం ఉభౌ పాశ్వేనంచు నావ్యధయే - ప్రభామహరత్ - ప్రహస్తస్యేతి శేషః || ౩౬ || సారథేరితి. ప్రతోదః తో
 త్రం. సూతస్య సూతవంశోత్పన్నస్య. హయసాదినః అశ్వగతిశ్చక్షుః || ౪౦ || ౪౩ || నదతామితి. రక్షోగణవనౌక సామిత్వస్య ని నాదశ్శూక్రియ
 తత్వస్య త్రైవిధసంబంధః || ౪౬ || ఇతి శ్రీమహాభారతార్షవిద్యావ్యాసాచార్యుః సప్తపంచాశస్తకం చక్షుః ||

తతఃప్రహస్తాఃకపిరాజవాహినీమభిప్రత్యైవిజయాయదుమతిః । వివృద్ధవేగాంచవివేకతాంచమూం యథామమూ
మౌశ్వలభ్యావిభావనుం॥ ౮౬॥ ఇతిశ్రీమద్యుద్ధకాండే-సప్తపంచాశస్సర్గః*****

తతఃప్రహస్తానిర్యాంతందృష్ట్వాభీమపరాక్రమం॥ ఉవాచసస్త్రితంరామోవిభీషణమరిందమః ॥ ౧ ॥ కపిమను
మహాకాయోబలేనమహతావృతః॥ ఆచక్షుమేమహాబాహువావీర్యవంతనిశాచరం ॥ ౨ ॥ రాఘవస్యవచశ్శ్రుత్వా
ప్రత్యువాచవిభీషణః ॥ ౩ ॥ ఏషసేనాఽతిస్తస్యప్రహస్తోనామరాక్షసః ॥ లంకాయాంరాక్షసేంద్రస్యత్రిభాగబల
సంవృతః ॥ వీర్యవానస్త్రువిచ్ఛూరఃప్రఖ్యాతశ్చపరాక్రమే ॥ ౪ ॥ తతఃప్రహస్తానిర్యాంతంభీమంభీమపరాక్రమం ॥ ౫
జాంతంసుమహాకాయంరాక్షసైరభిసంవృతం॥ ౫॥ దదర్శమహాతీసేనావాసరాణాంబలీయసాం ॥ అతిసంజాతరోషా
ణాంప్రహస్తమభిగజాతాం॥ ౬ ॥ ఖడ్గశక్త్యష్టిబాణాశ్చశూలానిముసలానిచ ॥ గదాశ్చపరిఘాఃప్రాసావివిధాశ్చప
రశ్వధాః ॥ ధనూంపిచవిచిత్రాణిరాక్షసానాంజయైషిణాం ॥ ప్రగృహీతాన్యశోభంతవాసరానభిధావతాం॥ ౭॥ జ
గృహుఃపాదపాంశ్చపిపుష్పితావానరవణాః॥ శిలాశ్చవిపులాదీహూయోద్ధాకామాఃప్లవంగమాః ౮॥ తేషామ
న్యోన్యమాసాద్యసంగ్రామస్సుమహానభూత్ ॥ బహునామశ్చవృష్టించశరవృష్టించవనకతాం ॥ ౧౦॥ బహవోరాక్ష
సాయుద్ధేబహువాసరయూధపాః ॥ వాసరాక్షసాంశ్చపిజఘ్నుర్బహవోబహువా ॥ ౧౧॥ శూలైఃప్రమథి
తాఃకేచిత్ కేచిచ్ఛపరమాయుధైః॥ షరిమైరాహతాఃకేచిత్ కేచిచ్ఛిన్నాఃపరశ్వధైః ॥ నిరుచ్ఛస్పాఃకృతాఃకేచిత్ ప
తితాధరణీతలే ॥ విభిన్నహృదయాఃకేచిదిమసంధానసందితాః॥ కేచిద్ద్విధాకృతాఃఖడ్గైస్ఫురంతఃపతితాభువి ॥ వాస
రాక్షసైశ్శూలైఃపార్శ్వతశ్చావదారితాః॥ ౧౪॥ వానరైశ్చాపిసంకుద్ధైరాక్షసాఘాతస్సమంతతః ॥ పాదపైగి
రిశ్మంకైశ్చసంపిష్టావసుధాతలే ॥ వజ్రిస్ఫుర్కతలైహస్తైముష్టిభిశ్చహతాభృతం॥ వేముశ్శోణితమాస్యేభ్యోవిశేణ
దశనేక్షణాః॥ ౧౬॥ ఆతాస్ససంచస్వనతాంసంహనాదంచనదకతాం॥ బభూవతుములశ్శబ్దోహరీణాంరక్షసాంయు
ధి॥ ౧౭॥ వాసరాక్షసాఃకుర్రాధావీరమాగమానుప్రతాః॥ వివృతనయనాఃకూరైశ్చకుర్రైఃకమాణ్యభీతవత్ ॥౧౮॥
సరాంతకఃకుంభహనుర్తమోనాదస్సమున్నతః ॥ ఏతేప్రహస్తసచివాస్సర్వేజఘ్నుర్వనాకసః॥ ౧౯ ॥ తేషామపత

దరాజవిరచితే-శ్రీరామాయణభూషణై-రత్నకిరీటాఖ్యానే-య్యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానే-సప్తపంచాశస్సర్గః*****

అథప్రహస్తవిభీష్టపంచాశే- తతఃప్రహస్తమిత్యాది॥ సస్త్రితమితి- బలవచ్ఛత్రదర్శనహమేణేతిభావః- తదేవవ్యంజయితి-ఆరిందమన్వ
తి॥ ౧॥కపిషణ్ణతి॥ననుప్రహస్తాఃకపిరాజవాహినీమభిప్రత్యైవిజయాయదుమతిః- రామస్తుత్రదర్శనీప్రత్యై- కథమస్యానేకయోజనస్థనాక్షాత్కారః-ఉచ్యతే-ఆప్ర
వచనేవప్రత్యక్షమత్యేనమహాకాయఃకశ్చనగచ్ఛతీతిచిత్వాఏవమిత్యాహ- ఆచక్షుఃతమితిశేషః॥ ౨॥ ౩॥ ఏషఇత్యాదిసాధాన్లోకద్వయమ్-
కాన్వయం॥ తస్యరావణస్య-ఆసహ్యతయానామాగ్రహణంసంవృతశబ్దంతథాకావితజ్యంభకః - రావణేనలంకాయాంస్వబలస్యతృతీయభాగే
నసంవారితశ్చత్యంభకః - లంకాయాంరాక్షసేంద్రస్యత్రిభాగబలసంవృతశ్చితిపాఠః - రావణస్యనైస్సమభాగత్రయమస్యాధీనమితిభావః- వీర్య
వాణుబలవాణ్- వీర్యంబలేప్రథావేచేత్యమరః-శూరఃరణైవప్రపరావృతఃపరాక్రమేవరపరిభవనై-ఆశ్రేణికరణంబోధ్యం॥౪॥ తతఃప్రహస్తాదిష్లోకద్వ
యం॥ భీమంభయంకరవేషం॥౬॥ ఖడ్గైత్యాదిష్లోకద్వయం॥ రాక్షసానామితితృతీయాంశ్చైషి-రాక్షసైరిత్యర్థః॥౭॥జగృహురితి॥వాసరశ్చేత్తస్య
ప్రవాసరత్వవారణాయప్లవంగమాణ్యత్వక్తయద్వాప్లవంగమాణ్యయద్ధాత్వాపానప్లవగత్వాగచ్ఛంతఃఅసంజ్ఞాయాఖశార్దూః॥ ౮॥౧౧॥శూలై
రిత్యాది॥ పరమాయుధైఃచక్రైః-చక్రంతుపరమాయుధమితినిఘంటుః- శూలపాతాదికార్యందర్శయతి-నిరుచ్ఛస్పాఃసాక్షాత్కారాది॥నిరుచ్ఛస్పాః
కృతాః- ఇమసంధానసందితాఃఇవవీవసంధానానిబంధనరజ్జవః-తైస్సందితాఃసంస్కూతాః- స్ఫురంతఃఽతంతః-అవదారితాఃభిన్నాః॥౧౪॥
వానరైరిత్యాది॥ సంపిష్టాఃచూణికతాః- వేముఃవమనగచక్రైః॥౧౬॥ఆతేతి॥ స్వనతాంచనదకతామిత్యేతికుర్వతామిత్యంభకః- తుమలఃశిఖిడి
తః- రక్షసాంవాసరాణాంచ॥ ౧౭॥ వాసరాక్షసాఃకుర్రాధావీరమాగమాన్య్యుద్ధకాశలం-వివృతనయనాఃకూరైశ్చకుర్రైః- కమాణ్యయుద్ధకమాణి-ఆ
భీతవత్ భయరహితంయథాభావతితథా॥ ౧౮॥౧౯॥ తేషామితి॥ ఇయంనిధాకరణేషష్టి- ఏకంముఖ్యం॥౨౦॥దుముఖాదితి॥ఉత్థాయఉద్ధృత్య-
చాశ్చస్సర్గః***** ౧॥౨౪॥కపిషణ్ణతి॥ లంకాయాం- రాక్షసేంద్రస్యత్రిభాగబలసంవృతః-లంకాస్థరాక్షసేం
ద్రసంబంధిబలతృతీయభాగేనసంవృతశ్చత్యర్థః॥ ౩॥౪॥ తతఃప్రహస్తమిత్యాదిష్లోకద్వయమేకంవాక్యం- ప్రహస్తమభిగజాతాం- బలీయసాంవా
సరాణామహాతీసేనానిర్యాంతంప్రహస్తాదదశేణాతిసంబంధః ॥౬॥ ఖడ్గైతి॥ ఖడ్గశక్త్యష్టిత్యాదిష్లోకద్వయమేకంవాక్యం- వాసరానభిధావ
తాంజయైషిణాంరాక్షసానాంఖడ్గాదీనిఆశోభంతేతిసంబంధః॥౮॥ ౧౧॥ శూలైరితి॥పరమాయుధైఃచక్రైః-చక్రంతుపరమాయుధమితినిఘంటుః॥
నిరుచ్ఛస్పాక్షితి॥ ఇమసంధానసందితాః- ఇవవీవసంధానానిబంధనరజ్జవః- తైస్సందితాః సంస్కూతాః॥౧౩॥ ౧౪॥ వజ్రైఃపేముః- వ

తాంశీఘ్రినిఘ్నతాంచాపివానరాః | ద్వివిదోగిరిశృంగేణజఘానై కంసరాంతకం || ౨౦ || దుర్ముఖఃపునరుత్థాయకపి
స్సవిపులవ్రీమం | రాక్షసంక్షిప్తహస్తస్తుసమున్నతమపోథయత్ || ౨౧ || జాంబవాంస్తునుసంకుర్ధఃప్రగృహ్యమహా
తీంశీలాం | పాతయామాసతేజస్వీమహానాదస్యవత్ససి || ౨౨ || అథకుంభహనుస్తత్రితారేణాసాద్యవీర్యవాః | వృక్షే
ణాభిహతోమూర్ధ్నిప్రాణాన్సంత్యాజయద్రేణే || ౨౩ || అమృష్యమాణస్తత్రామఃప్రహస్తోరథమాస్థితః | చకార
కదనంఘోరంధనుష్ప్వణిర్వనాకసాం || ౨౪ || ఆవతేజఃసంజజ్ఞైఃఉభయోస్సేనయోస్తదా | తుభితస్యాప్రమేయస్య
సాగరస్యేవనిస్వనః || ౨౫ || మహతాహిశరోఘ్ణవిహస్తోయధ్ధకోవిదః | అదయామాససంకుర్ధోవానరాఃపర
మాహవే || ౨౬ || వానరాణాంశరీరైశ్చగౌత్రసానాంచమేదినీ | బభూవనిచితాఘోరాపతితైరివపర్వతైః || ౨౭ || సా
మహీరుధిరోఘ్ణప్రచ్ఛన్నానంప్రకాశతే | సంఘన్నామాధివేమాసిపలాశైరివపుష్పితైః || ౨౮ || హతవీరోఘవ
ప్రాంతభగ్నాయుధమహాద్రుమాం | శోణితోఘమహతోయాంయమసాగరగామినీం || యకృత్ప్రహమహాపంకాం
వినికీర్ణాన్త్రైవలాం | భిన్నకాయశిరోమీనామంగావయవశాద్వలాం || గృధ్రహంసగణాకీర్ణాన్కంకసారససేవి
తాం | మేదఃఘనసమాకీర్ణామాతాస్తనితనిస్వనాం || తాంకాపురుషదుస్తారాయధ్ధఘామిమయీంనదీం || ౩౧ ||
నదీమివ | నాపాయేహంససారససేవితాం || రాక్షసాఃకపిముఖ్యాశ్చతేరుస్తాంస్తురాన్దీం || ౩౨ || యథాపదరజోధ్వ
స్తాన్సోగజయూథపాః || ౩౩ || తతస్సృజంతంబాణౌఘాప్రహస్తంస్యందసేస్థితం | దదర్శతరిసానీలోవిఘ్నంతంష్ట
వంగ || ౩౪ || ఉద్ధూతశ్చవనాయఃఖేమహదభ్రీబలంబలాత్ | సమీత్యౌభిద్రుతంయద్ధైప్రహస్తోవాహినీపతిః || రథేనా

మ త్రాఖ్యురాక్షసం- అపోథయత్ ఆమారయత్-పుథహింసాయామితిధాతుః || ౨౦ || ౨౧ || అథేతితత్రప్రహస్తసచివేమ-సంత్యాజయత్
సంత్యాజ- స్వాధికారోణిచ్ఛత్యయః || ౨౩ || ౨౪ || ఆవతేజః ఇతి | ఆవతేజ- సంవతేజ- ప్రళయశక్తితే - తస్మిన్యద్ధై-తుభితస్యసాగరస్యని
స్వనశవసేనాయానిస్వనస్వజ్ఞైః || ౨౫ || తేషుప్రహస్తప్రకమఃప్రతిపాదయితంపునరాహ- మహతేత్యాది || ౨౬ || వానరాణామితి || నిచితా
గ్యాప్రా || ౨౭ || ౨౮ || అపరిచ్ఛిన్నవానరవధోవృత్తతిన్యోతయితంయధ్ధఘామింసదీత్యేనవణాయతి-హతేత్యాది || ఉభయసేనాగ్రయో
త్తపీరాణామౌఘస్సమూహవివవప్రతటంయస్యాస్తాం - భగ్నాయుధాస్యేవమహాద్రుమాః-భగ్నాఃతీరమహాద్రుమాయస్యాస్తాం-శోణి
ఘావవమహతోయానికలుషజలానియస్యాస్తాం - యమసాగరగామినీం - యధ్ధఘామాయమోజీవగ్రహణాయసన్నిధౌత్తైతిప్రసిద్ధిః-త
గ్రావసాగరగామినీం - యకృత్ప్రహశబ్దాహృదయస్యదక్షిణవామభాగస్థమాంసవిశేషపరా - అంతాఃకాన్తైవలత్సనిరూపణంస్తంబమయ
వ్యత్ - భిన్నకాయశిరోమీనత్వనిరూపణంస్ఫురితవత్త్వాత్ - అంగావయవాఃకరచరణాద్యంగానామవయవాఃఅంగుళయశ్చత్యర్థః - తపివ
ద్వలానిశాద్వలభూజన్యతృణానియస్యాస్తాం- కంకఃధవళవణశ్శేషసారసోహంసవిశేషః-మేదఃరుధిరమండలం- ఆరానాంస్తనితః-శ
తియావత్ - తదేవనిమ్నోన్నతపతనజనితస్వనోయస్యాస్తాం - యద్యపిరుధిరప్రవాహస్యాపిస్వతపివఘోషోస్తీతథాపిరూపకత్యాయైవ
క్రం- కాపురుషాఃభీరవఃత్రైదుస్తారాం- వృద్ధిరార్షః- యధ్ధఘామిమయీమితిస్వాగ్ధేయట్-వృత్తరూపకం- ప్రావతేయన్వితృధ్యా
గ్యం-యద్వాతేరురితపత్వీమాణమత్రాప్యనుషక్యతే-ఆత్రసావయవరూపకాలంకారః || ౩౧ || ఉపమానముఖేనాశితత్తరణందశ్శాయతి-న
దీమితి || ఘనాపాయేవమాంతే- తాంపూర్వక్రూపకేణదశికాంతాం- కేచిత్తుత్రోత్తరశ్లోకస్థనదీపదవైయథ్యభయేనయధ్ధఘామిమయీం
నదీంప్రవర్తయిత్వేత్యధ్యాహరంతి || ౩౨ || ఉక్తానాంరక్షోవానరాణాముపమానాన-యథేతిపద్మరజోభిఃప్రస్తాంవణాంతరంప్రాప్తాం
నశినింసరసీంయథాగజయూథపాస్తరంతీతిర్వాంక్రతనవోధవంతీతియావత్ - తథాఅరుణశరీరాఉత్తైరురిత్యధః || ౩౩ || తతశ్చితి|| స్ఫుగద-నర
ధే-స్థితంబాణౌఘా-స్ఫుజంతంముంచతం- తరసావేగేన-ప్లవంగమాకాపినిఘ్నంతంప్రహస్తందదశః || ౩౪ || ఉద్ధూతశ్చత్యాదిసాధశ్లోకమే
కంవాక్యం || ఖేస్వదేశభూతే - ఉద్ధూతఃఉల్బణఃవాయుః - ఆభ్రీబలంఆభ్రీజాలమివ - యద్ధైబలాదభిదుర్యతంఆభిముఖ్యేనాయాంతం

మనంచక్రః || ౧౬ || ౧౯ || తేమామితినిధాన్రణేషస్త్రి || ౨౦ || ౨౧ || ఆథేతి || కుంభహనుః- తారేణాసాద్య - తస్యతారస్యవృక్షేణస్వప్రాణాన్సం
త్యాజయదితిసంబంధః || ౨౩ || ౨౪ || ఆవర్తయతి | ఉభయోస్సేనయోరితస్తతోభ్రీయణేన- ఆవర్తయ- సంజజ్ఞై- నిస్వనశ్చ- తుభితస్యసాగరస్య
నిస్వనశవసంజజ్ఞైశ్చత్యధః || ౨౫ || ౨౬ || తామేవయధ్ధఘామింసావయవరూపకేణవణాయతి-హతపీరాఘ్నత్యాది || హతపీరాఘవప్రాంత
వీరసమూహతటాం || యకృత్ప్రహమహాపంకాం-యకృత్ప్రహశబ్దాహృదయదక్షిణవామభాగస్థమాంసవిశేషపుచ్చ్యేతే || తామితి || రాక్ష
సాఃకపిముఖ్యాశ్చ-కాపురుషదుస్తారాం-కాపురుషాఃభీరవః- త్రైదుస్తారాం - వృద్ధిరార్షః- యధ్ధఘామిమయీంయధ్ధఘామిప్రచురాం-
తాన్దీం - తాద్యసీందీంప్రవతేయిత్వేతిశేషః || ౩౧ || ఘనాపాయే - హంససారససేవితాన్దీంమేతాముక్తవిశేషణిష్టాన్దీంతేరురితి
యోజనా || ౩౨ || ౩౪ || ఉద్ధూతశ్చత్యాదిసాధశ్లోకమేకంవాక్యం- ఉద్ధూతోవాయుః-ఖేమహదభ్రీబలమివ-యద్ధైబలాదభిదుర్యతంఆభిముఖ్యే

దిత్యవదైసనీలమేవాభిదుద్రువే || ౩౫ || సదనుర్ధన్వినాం శ్రేష్ఠోవికృష్టపరమాహవే | నీలాయవ్యసృజద్భాణాప్రహస్తో
వాహినీపతిః || ౩౬ || తేప్రాప్యవిశిఖానీలంవినిర్భిద్యసమాహితాః | మహీంజన్మర్మహవేగారుషితాభవపన్నగాః || ౩౭ ||
నీలశ్మరైరభిహతోనిశితైర్జ్వాలనోపమైః | సతంపరమదుర్ధార్ద్రమాపతంతంమహాకపిః | ప్రహస్తంతాడయామాస
క్షముత్పాట్యవీర్యవాక్ || ౩౮ || సతేనాభిహతఃక్రుద్ధోనదకరాక్షసపుంగవః | వవర్షశరవమాణిష్ఠవంగానాంచయా
వతా || ౪౦ || తస్యబాణగణాఘోరాకరాక్షసస్యమహాబలః | అపారయఃపారయతుంప్రత్యగృహ్లాన్మమీలితః || ౪౧ ||
యతైవగోన్మహావషణంశారదంశీఘ్రిమాగతం | ఏవమేవప్రహస్తస్యశరవర్షందురాసదం || నిమీలితాక్షస్సహసానీల
స్సహేసుదారుణం || ౪౨ || రోషితశ్మరవషణసాలేనమహతామహాః | ప్రజఘాసయాన్నిలఃప్రహస్తస్యమహా
జవాక్ || ౪౩ || తతస్సచాపముద్గ్రహ్యప్రహస్తస్యమహాబలః | బభంజతరసానీలోననాదచపునఃపునః || ౪౪ || విభ
నుస్తుక్తతస్తైస్త్రిహస్తావాహినీపతిః | ప్రగృహ్యముసలంఘోరంస్యందనాదవపుప్లువే || ౪౫ || తావుభావాహినీము
ఖ్యాజాతవైరౌతరస్వినా || స్థితౌతతజద్ధిద్ధాంగౌప్రభిన్నావివకుంజరౌ | ఉల్లిఖంతౌసుతీర్ణాభిదంష్ట్రాభిరితరేతరం |
సింహశాదూలసదృశౌసింహశాదూలచేష్టితౌ || విక్రాంతవిజయావీరాసమరెవ్వనిదతిశానౌ | కాంక్షమాణౌయ
శఃప్రాప్తుంవృతీవాసవయోస్సమా || ౪౬ || ఆజఘాతదానీలంబలాటేముసలేనసః | ప్రహస్తఃపరమాయతస్త
స్యసప్రావశోణితం || ౪౭ || తతశ్శోణితిద్ధాంగఃప్రగృహ్యముమతహారం || ప్రహస్తస్యోరసిక్కుర్ద్ధౌవిసజ్జామహాకపిః ||
౫౦ || తమచింత్యప్రహారంసప్రగృహ్యముసలంమహత్ | అభిదుద్రావబలినంబలాన్నిలంష్ఠవంగమం || ౫౧ || తము
గ్రీవేగంసంరబ్ధమాపతంతంమహాకపిః | తతస్సంత్రేక్యజగ్రాహమహావేగోమహాశిలాం || ౫౨ || తస్యముద్ధాభి
కామస్యమృధేముసలయోధినః | ప్రహస్తస్యశిలాంసీలోమూర్ధ్ని తూర్ణామపాతయత్ || ౫౩ || సాతెనకపిముఖ్య
నవిముక్తామహాతీశిలా || విభేదబహుధాఘోరాప్రహస్తస్యశిరస్తదా || ౫౪ || సగతాసుగతశీకోగతసత్వోగతేం
ద్రీయః | పపాతసహసాభూమాభిన్నమూలభవద్రుమః || ౫౫ || ప్రభిన్నశిరసస్తస్యజహుసుప్రావశోణితం || శశి
రాదపిసుప్రావగిరేఃప్రసవణంయథా || ౫౬ || హతేప్రహస్తేనీలేనతదకంప్యంమహద్బలం || రక్షసామప్రహృష్టా
నాంలంకామభిజగామహా || ౫౭ || నశేకుస్సుమరేస్థాతుంనిహలేవాహినీపతౌ | సేతుబంధంసమాసాద్యవికిణ్ణంస
లిలంయథా || ౫౮ || హతేతస్మింశ్చమూముఖ్యైరాక్షసాస్తైనిద్యమాః || రక్షఃవతిగృహంకత్వాధ్యానమూకత్వమాస్థి
తాః | ప్రాప్తాశ్శోకాణవంతీవ్రంసిస్సంజ్ఞాభవతేభవత్ || ౬౦ || తతస్తునీలోవిజయామహాబలఃప్రతస్యమానస్సక్తౌ
తేనకమణా | సమేత్యరామేణసలక్ష్మణేనచప్రహృష్టరూపస్తుబభూవయూధపః || ౬౧ || ఇతిశ్రీమద్యుద్ధకాండే అష్ట
పంచాశస్సర్గః*****తస్మిన్మాతేరాక్షససైన్యపాలేష్ఠవంగమానామ్మృషభేణయుద్ధే |

నీలంసమీక్ష్యరథేననీలమేవాభిదుద్రువఇతియోజనా || ౩౫ || ౩౬ || తత్తత్తత్తత్తాః పన్నగాభవస్థితాః - సమాహితాఃముజవః-నీ
లంవినిర్భిద్యమహీంజన్మః - వివికురిత్యథాః || ౩౭ || నీలకథ్యాదిసాధాన్లోకః || ౩౮ || ౪౦ || తస్మిన్మాతేరాక్షసాక్షమృషత్ ||
౪౧ || యతైవేత్యాదిసార్థశ్లోకః || యతైవేత్యత్రవివకారోత్యంతాయోగవ్యవచ్ఛేదార్థకః - శారదమిత్యేనశరచాతస్యక్షయిత్వంవ్యస
క్తి || ౪౨ || ౪౫ || తావుభావాభిన్నమూలభవద్రుమః || ప్రభిన్నామితౌ-సింహశార్దూలసదృశావితిబలేనామృగ - విక్రాంతవిజ
యాసర్వత్రప్రాప్తజయో-కాంక్షమాణౌఅభూతామితిశేషః || ౪౬ || ఆజఘానేతి || పరమాయతస్తఃపరమోద్యుక్తః || ౪౭ || ౫౦ || తమ
తి||అచింత్యఅచింతయిత్వా|| ౫౧ || ౫౨ || ప్రభిన్నైతి||ప్రభిన్నశిరసఃప్రభిన్నాచ్ఛిరసఃశశిరాదపిసముచ్చయః-ప్రసవణంనిర్దురః|| ౫౩ || ౫౪ ||
సశేకురితి|| వికిణ్ణంభగ్నం || ౫౫ || హతేతస్మిన్మాతేరాక్షసాక్షమృషత్ || ధ్యానమూకత్వాధ్యానేనవాగ్ధ్యపారశూన్యత్వంతీవ్రంఘోరం-శోకాణవం
ప్రాప్తాఃశోకాణవేమగ్నాభిత్వార్థః || ౬౦ || తతస్మిన్మాతే || స్వక్తౌతేనకర్తౌనితప్రవధేనప్రహృష్టరూపఃఅతిశయేనప్రహృష్టః-ప్రశంసాయాంరూ
పవ- పంచమ్యాంప్రహస్తవధః || ౬౧ || ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే-శ్రీరామాయణభూషణే-రత్నకిరీటాఖ్యానే - యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానే- అ
ష్టపంచాశస్సర్గః*****అథరావణమకుటభంగవికోసపక్షితమే-తస్మిన్మాతేరాక్షసాక్షమృషత్ || ౬౧ || గత్వేతి || పావకసూనుశస్త్రంపావకసూను
శాయాంతంనీలంసమీక్ష్యనీలమేవాభిదుద్రువఇతిసంబంధః || ౩౫ || ౪౦ || తస్మిన్మాతేరాక్షసాక్షమృషత్ || ౪౬ || ఆజఘానేతి||పరమాయతస్తః
పరమోద్యుక్తః || ౫౪ || విభిన్నశిరసశ్చి || విభిన్నాచ్ఛిరసశ్చిత్వార్థః || ౫౭ || సశేకురితి||వికిణ్ణంభగ్నం || పంచమ్యాంప్రహస్తవధః || ౬౧ || ఇతి
శ్రీమహేశ్వరశీర్షపరచితాయాం-శ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యానాయాం- యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానాయాం- అష్టపంచాశస్సర్గః*****

భీమానుభం చాగరతుల్యవేగం విదుమ్రవేరాక్షసరాజనైస్యం ॥౧॥ గత్వా ధరక్షోధిపతేశ్వశంసు స్సేనాపతిం పావకసూ
నుశస్త్రం తచ్చాపితేషాం వజనం శవ్యరక్షోధిపః కోధవశంజగామ ॥ ౨ ॥ సంఖ్యప్రహస్తం నిహతం నిశమ్య శోకాది
తః కోధపరీతచేతాః ఉవాచ తానైర్ముతయోధముఖ్యానిండ్రో యథాచామరయోధముఖ్యా ॥ ౩ ॥ నావజ్ఞా
రివనేకార్యయైరింద్రబలసూదనః సూదితస్సైన్యపాలోమే సానుయాత్రస్సకుంజరః ॥ ౪ ॥ సోహం రిపువినాశాయ వి
జయాయా విచారయ ॥ స్వయమేవ గమిష్యామి రణశీవణం తదద్భుతం ॥ ౫ ॥ అద్యతద్వానరానీకం రామంచ సహలక్ష్మ
ం ॥ నిదః హిష్యామి బాణోఽమైర్వనందీస్తైరివాగ్నిభిః (అద్యసంతర్పయిష్యామి వృధివీకపిశోణితైః) ॥ ౬ ॥ సవీవము
క్వాజ్వలనప్రకాశం రథం తురంగోత్తమరాజయుక్తం ॥ ప్రకాశమానం వపుషాజ్వలంతం సమారురోహేమరరాజశ
త్రుః ॥ ౭ ॥ సశంఖభేరివణవప్రణాదైరాస్ఫోటితక్షేత్రసంహనాదైః ॥ పుణ్యైః ప్రవైశ్యావృభిప్రాజ్యమానస్తదాయ
యా రాక్షసరాజముఖ్యః ॥ ౮ ॥ సశైలజీమూతనికాశరూపైర్కంపాదనైః పావకదీప్తనేత్రైః ॥ బభౌవృతో రాక్షసరాజ
ముఖ్యో భూతైర్వృతోరుద్రశివాసురేశః ॥ ౯ ॥ తతోనగర్యాస్సహసామహోబానిమగ్రమ్యతద్వానరనైస్యముగ్రం ॥ మ
హాగ్ధవాభిస్త్రాతందదగ్ధసముద్యతంపాదపతైలహస్తం ॥ ౧౦ ॥ తదాగ్రహానీకమతిప్రచండమాలోక్యరామోభుజగేంద్ర
బాహుః ॥ విభీషణం శత్రుభృతాం వరిష్టమువాచ సేనానుగతః పృథుః ॥ ౧౧ ॥ నానాపతాకాధ్వజశత్రుజుష్టం ప్రాప్తం పాసి
శూలా యుధశత్రుజుష్టం ॥ నైఃకంగజేంద్రోపమనాగజుష్టంకస్యేనమక్రూభ్యమభీరుజుష్టం ॥ ౧౨ ॥ తతస్తురామస్యనిశ

నానీలేనశస్త్రహతం - తచ్చాపీత్యనేన రావణేన స్వప్నేపితచ్యుతితమితి సూచ్యతే - యద్వాశలోరుపచయేస్యస్యాపచయే సమాశ్రయః
కార్యఇతి నీతిః - తథాపి రావణః - కాలచోదితతయా సమాశ్రయణం విహయలస్థానే కోధవశం గతఇత్యపి శబ్దేన సూచ్యతే ॥ ౧౩ ॥ నావజ్ఞేతి రిపవే
రామాయ - నావజ్ఞాకార్యాడపేక్షానకతేవా - క్రియాగ్రహణంతే వ్యమితి చతుర్థే - యైశ్చ వానరైః - హేతుభిః మమ సైన్యపాలః ప్రహస్తః -
సానుయాత్రః సానుచరః - సకుంజరశ్చ - సూచితః - తేభ్యోపి నావజ్ఞాకార్యేత్యథః - శేషిత్వపరేపుభ్యః - అవజ్ఞా - ఏతేకవయః కింకరివ్యుతిత్యేవం రూపాన
త్యేవం రూపాన కార్యా - కుత ఇత్యత్రాహయైరిత్యాదీత్యాహుః ॥ ౪ ॥ సోహమితి ॥ అద్భుతం దుర్బలైః ప్రబలినాశనాదాశ్చర్యం ॥ ౫ ॥ సవీవమితి ॥
తురంగోత్తమరాజైః తురంగశ్రేష్ఠతమైః యుక్తం - ప్రకాశమానం అలంకారైర్భూషమానం - వపుషాజ్వలంతం స్వరూపతపప్రకాశమానం ॥ ౮ ॥
సశంఖైః ఆస్ఫోటితక్షేత్రసంహనాదైః - ఆస్ఫోటితం భూజాస్ఫూలనం - త్యేళితశబ్దశబ్దమాత్రపరః - ఆస్ఫోటితజనితశబ్దైః సంహనాదైశ్చేత్యర్థః -
పుణ్యైః చానుభిః ॥ ౮ ॥ సఇతి ॥ కాతీస్యసిద్ధయైతే హపమ్యం - సంకోచవికాసామాత్మసిద్ధ్యైః మేఘాపమ్యం - రూపగఠీరం - రుద్రస్యానురేశ్వరత్వం
తామసప్రకృతిత్వాత్ - తదుక్తం మైత్రాదుణీయానామపనివది - యోహవా ఆస్యతామసోశస్సాసారుద్రఇతి ॥ ౯ ॥ తతఇతి ॥ మహాణానా
భిస్త్రాతం మహాణావాభియోరివ స్థితిం ఘోషోయస్యేతి తథా ॥ ౧౦ ॥ తదితి ॥ అతిప్రచండం అత్యంతకోపనం - భుజగేంద్రబాహుః యుద్ధౌ
యుక్తేన ప్రవధకమానబాహురిత్యర్థః - పృథుః క్రియద్ధహాణసంజాతలక్ష్మీకః - సేనానుగతః - స్వామిసంరక్షణాయ సర్వతస్సమవేతసేనా
పవృతః - శత్రుభృతాం వరిష్టం - వీరభూమితారతమృజ్జమితి భావః ॥ ౧౧ ॥ నానీతి ॥ పతాకాధ్వజయోమాత్రయాభేదః - ప్రథమం శత్రుశబ్దకపా
శ్చః ప్రాప్తం పాసిపరః - ఆయుధగధసం - ఇంద్రాయుధమిత్యాదౌ తథాప్రయోగాత్ - ప్రాప్తం పాసిశూలాయుధరూపైశ్చ స్త్రైర్భుజమిత్యర్థః - వ
జ్జుష్టమితి పాతాంతరం ॥ రామానుజయో ॥ నానాపతాకాధ్వజశత్రుజుష్టమితి పాతః - శత్రుశబ్దేన పతితవృతిక్రాన్తాయుధాన్యవ్యంగీతే ॥ ౧౨ ॥
తతఇతి ॥ శక్రసమానవీర్యఇత్యనేన వత్సమాణం నభీతిమూలమితి దోష్యతే - బలప్రవేకం బలప్రవరం - ప్రవేకానుత్తమాత్తమాత్తమరః - మహత్త

౧౧గత్యేతి ॥ పావక సూనుశస్త్రం - నీలేన హతం ॥ ౧౩ ॥ నావజ్ఞేతి ॥ రిపవేరిపుభ్యః - అవజ్ఞా - ఏతేకవయః కింకరివ్యుతిత్యేవం రూపాన
కార్యా - కుతః - యైః వానరైః - ఇంద్రబలసూదనోమే సైన్యపాలః - సూచితః - తైః - వానరైః - హేతుభిః - అవజ్ఞానకార్యేతి యోజనా ॥ ౪ ॥ తి ॥ ఆ
విచారయన్ రిపుబలం తృణీకుర్వన్ - రణశీవణం రణమూఢానం - యద్భుధామిమిత్యర్థః ॥ ౫ ॥ అద్యేతి ॥ అద్యేశ్వస్య ప్రాప్తితికార్థః స్పష్టః ॥ వస్తుతస్తు
సహలక్ష్మణం రామం విశేషిణీవః - బాణోఽమైః - వానరానీకం నిదః హిష్యామి మితి సబంధః ॥ ౬ ॥ సవీవముక్త్యేతి ॥ తురంగోత్తమరాజయుక్తం తు
రంగోత్తమరాజః - శ్రేష్ఠతమతురంగః - తైర్భుక్తం - అతః ప్రకాశమానం వపుషాజ్వలంతం - తురంగోత్తమభాసాస్వభాసాచ ప్రకాశమానమిత్య
థః ॥ తి ॥ తురంగోత్తమరాజయుక్తం - అనేన బహ్వశ్వయుక్తత్వం రథస్థా ॥ ౮ ॥ సశంఖైః ॥ ఆస్ఫోటితక్షేత్రసంహనాదైః - ఆస్ఫోటితైః
భూజాస్ఫూలైః - త్యేళితసంహనాదైః - మృగేంద్రవృన్సదృశైః త్యేళితైః - ఉపమితి సమాసోయ - సహభేత్యతీయా ॥ తి ॥ త్యేళితాని స్వశౌర్యప్ర
కాశకశస్త్రాః - ఆస్ఫోటితాదీన్యత్రస్థైనికానాం ॥ ౮ ॥ ౧౦ ॥ తి ॥ సేనయా అనుగతః సేనానుగతః ॥ ౧౧ ॥ నానాపతాకేతి ॥ ప్రాప్తం పాసిశూలా
యుధశత్రుజుష్టం - ఆయుధానిధి నూంపి - ప్రాప్తం పాసిశూలాయుధాన్యేవ శస్త్రాణి - తైజః స్థం ॥ తి ॥ మహేంద్రోపమనాగజుష్టం మహేంద్రపర్వ

మృవాక్యంవిభీషణశృక్రనమానవీర్యః | శశుసరామస్యబలప్రవేకంమహాత్మనాంరాక్షసపుంగవానాం || ౧౩ || యో
సౌగజస్కంధగతోమహాత్మానవోదితారోగ్రపమతామ్రవక్త్రః | ప్రకంపయన్నాగశిరోభ్యుపైతిహ్యకంపనంత్వేనమ
వేహిరాజః || ౧౪ || యోసౌరథస్థామృగరాజకేతుధూన్వకథనుశృక్రధనుఃప్రకాశం | కరీవభాతుగ్రవివృత్తదంష్ట్ర
స్సృగంధ్రజిన్నామవఃప్రధానః || ౧౫ || యశ్చైష్వపింధ్యాస్తమహేంద్రకల్పధన్వీరథస్థోతిరథోతివీరః | విష్ఫురయం
శ్చౌషమతుల్యమానంనామ్నాతికాయోతివివృద్ధకాయః || ౧౬ || యోసౌసవాకోదితతామ్రచక్షురారుహ్యఘంటా
నినదప్రణాదం | గజంఖరంగజాతివైమహాత్మామహేంద్రోనామసవీషవీరః || ౧౭ || యోసౌహయంకాంచనచిత్ర
భాండమారుహ్యసంధ్యాభ్రగిరిప్రకాశం | ప్రాసంసముద్యమ్యమరీచినద్ధంపిశాచపహాశనితుల్యవేగః || ౧౮ || య
శ్చైష్వశూలంశిశితంప్రగృహ్యవిద్యుత్ప్రభంకింకరవజ్రీవేగం | వృషేంద్రమాస్థాయగిరిప్రకాశమాయాతియోసాత్రిశి
రాయశస్వీ || ౧౯ || అసౌచజీమూతనికాశరూఃకుంభఃపుభువ్యూథనుజాతవత్సః | సమాహితఃసన్నగరాజకేతుర్వి
ష్ఫురయకభాతిధనుర్విధూన్వక || ౨౦ || యశ్చైష్వజాంబూనదవజ్రీజుష్టందీప్తంసధూమంపరిఘంప్రగృహ్య | ఆయా
తిరక్షోబలకేతుభూతస్తవ్వసౌగంభోద్భుతఘోరకమా || ౨౧ || యశ్చైష్వచాపానిశరౌఘజుష్టంవతాకింపావకదీ
ప్తరూపం | రథంసమాస్థాయవిభాతుదగ్గోనరాంతకోసానగశృంగయోధీ || ౨౨ || యశ్చైష్వనానావిధఘోరయా
మైర్వాఘ్రాక్ష్రీనాగేంద్రమ్మగాశ్వవక్త్రైః | ధూతైర్వత్తోభాతివివృత్తనేత్రైఃసౌసురాణామపిదర్శహంతా || ౨౩ ||

నామహాదైర్యాణాం || ౧౩ || యోసౌవీతి || మహాత్మామహాకాయః - నవోదితారోగ్రపమతామ్రవక్త్రీయస్యసతథా - బాలశూర్యముఖరాగితు
ల్యోస్యముఖరాగిత్వర్థః - యోసౌగజస్కంధగతోద్భుత్యతే - సగజస్కంధగతః - స్వశరీరభారాన్నాగశిరఃకంపయన్నపైతి - ఏనమకంపనంరా
వణపుత్రమవేహి || ౧౪ || యోసౌవీతి || మృగరాజకేతుఃసంహద్వజః - ధనుఃధూన్వన్విత్వనేనఘజబలాధిక్యముచ్యతే - కరీవత్యనేనకాయబలం - కరి
తుల్యత్వేహేతుగ్రవివృత్తదంష్ట్రీతి - వరప్రధానఃబ్రహ్మవత్తంతద్ధానవరప్రధానః - అనేనవరబలముక్తం || ౧౫ || యశ్చైతి || పింధ్యాదిత్రయాప
మ్యేనఉన్నతత్వవరతేజోభిభావకత్వనిశ్చలత్వాన్యవ్యంతే - అతిరథఃసహస్రాశ్వయైక్తత్వేనాతిశయితరథః - అతివీరఃమాయాబలాభావేపిండ్ర
జతోవృత్తిశయితవీర్యః - అతుల్యమానంఅతిశయితపరిమాణంచాపం - విష్ఫురయక - ఆకంక్షాన్విత్వర్థః - అత్రాసౌవీత్యభ్యాహార్యం || ౧౬ || యో
సౌసవేతి || సవారోద్భుతతామ్రచక్షుఃనవోదితారోగ్రతామ్రచక్షుః - ఘంటానినదప్రణాదంఘంటానినదేనప్రకృష్టోనాదఃస్వనోయస్యతం - ఖర
మిత్రిక్రియావిశేషణం || రామానుజీయం || యోసౌవీతి || యోసౌసవారోగ్రపమతామ్రచక్షురితిపాఠః - ఘంటానినదప్రణాదఃఘంటానినదేనప్ర
భూతోనాదోయస్యతం || ౧౭ || యోసౌహయమితి || కాంచనచిత్రభాండంకాంచనమయనానావిధాశ్వాభరణం - స్వాచ్ఛాండమశ్వాభరణశత్రు
మరః | అతవీవసంధ్యాభ్రగిరిప్రకాశంసంధ్యాభ్రీయైక్తగిరిప్రకాశం - మాయమారుహ్య - మరీచినద్ధంకిరణైర్బద్ధం - ప్రాసముద్యమ్యగ
జాతీతిపూర్వస్థోకాదనుమజ్యతే - ఏవపిశాచఃపిశాచనామకః || ౧౮ || యశ్చైతి || కింకరవజ్రవేగోయస్యతత్కింకరవజ్రవేగం - వజ్రవేగాద
ప్రధిగవేగమిత్యర్థః - వృషేంద్రంవృషభేంద్రం - యోసౌప్రసిద్ధోసౌవీత్యర్థః - ఆయాతిసౌసాత్రిశిరాశ్చపిపరంతి || రామానుజీయం || ఆయాత్రిసౌ
సాత్రిశిరాయశస్వీతిపాఠః || ౧౯ || అసౌవీతి || పుభువ్యూథనుజాతవత్సః - పుభువీనం - పూర్వభంపికాలం - సుజాతంసుందరంచవత్సోయస్యసత
థోక్తః - సమాహితఃసన్నగః - ధనుర్విష్ఫురయక - జ్యౌమవలంబ్యక్షకృత్సలీలయావిధూన్వక - ఆసౌకుంభోభాతి - ఆత్రయచ్ఛబ్దప్రయోగ
స్సన్నిహితత్వాదిభావ్యం || ౨౦ || యశ్చైతి || జాంబూనదవజ్రాభ్యామన్యోన్యమితిభావ్యాంజుష్టం - అతవీవదీప్తంజ్వాలాయుక్తం - సధూమంసధూ
మమివస్థితం - అశేషనిదేశశస్పరధానాద్యశ్యప్రతిపత్తయే - రత్నోబలకేతుభూతః - రత్నోబలప్రధానభూతత్వత్వకః || ౨౧ || యశ్చైష్వఇతి || ఉదగ్రః
ఉన్నతః - సగశృంగైస్సాధనైఃయద్ధ్యతఇతిసగశృంగయోధీ - ప్రతియోద్ధ్రభావాత్ భుజకండునివృత్త్యర్థంసగైస్సహయద్ధ్యతఇతివార్థః || ౨౨ ||

తసవ్యశగజయైక్తం || అభీరుభిః - రత్నోభిః || ౧౨ || తతఇతి || బలప్రవేకం - బలశ్రేష్ఠం || ౧౩ || యోసౌవీతి || ప్రకంపయన్నాగశిరఃస్వశరీరభారాదాత్మా
రూఢగజశిరఃప్రకంపయన్నిత్యథాః || తి || ఆయమకంపనఃపూర్వహతాదన్యైతిబోధ్యం || ౧౪ || యోసౌవీతి || వరప్రధానః - వరోబ్రహ్మదత్తః -
ప్రధానంయస్యసతథోక్తః || ౧౫ || యశ్చైష్వఇతి || అతుల్యమానంఅసదృశపరిమాణం || ౧౬ || యోసౌసవేతి || ఘంటానినదప్రణాదం - ఘంటా
నినదేనప్రభూతనాదం - గజమారుహ్యఖరయథాతథాగర్జితసింబంధః || ౧౭ || యోసౌవీతి || కాంచనచిత్రభాండం - కాంచనరూపాణిచిత్ర
భాండాని - అశ్వాభరణానియస్యతం - స్వాచ్ఛాండమశ్వాభరణశత్రుమరః - సంధ్యాభ్రగిరిప్రకాశం - సౌధ్యాభ్రీయైక్తగిరిప్రకాశంప్రాసము
ద్యమ్య - ఆయాత్రితీవేగః || ౧౮ || యశ్చైష్వఇతి || కింకరవజ్రవేగం - కింకరవద్యధోక్తకారివజ్రః - తత్సమానవేగంతి || త్రిశిరాః - అత్రాత్రిశిశ్చిత్రిశి
రాః || ౧౯ || తి || కుంభఃతన్నమా || ౨౦ || తి || సధూమంసీలమణికాంత్యాసధూమమివస్థితం || ౨౧ || యశ్చైష్వఇతి || సగశృంగయోధీ - సగైఃశృంగైశ్చ
యద్ధ్యతఇతిసగశృంగయోధీ || ౨౨ || తి || క్వాసౌతత్రాహ - యశ్రేతి || యత్రదేశే - ఇందుప్రతిమత్వాదిగుణకంఛత్రంభాతి - తత్రైవరత్నోధిపతిః - ఘ

యత్రైతచిందుప్రతిమంవిభాతిచ్ఛత్రంసితంసూక్ష్మశలాకమగ్నిం | అత్రైవరక్షోధిపతిర్మహాత్మాభూతైర్వృతోరుద్ర
 ఇవావభాతి || ౨౪ || అసాకిరీటీచలకుండలాస్యోనగేంద్రవింధ్యోపమభీమకాయః | మహేంద్రవైవస్వతదర్పహంతార
 త్కోధివస్సూర్యఇవావభాతి || ౨౫ || ప్రత్యువాచతతోరామోవిభీషణమరిందమం || ౨౫౪ || అహేలూదీప్తోమహాతేజా
 రావణోరాక్షసేశ్వరః || ౨౬ || ఆదిత్యఇవదుష్ప్రేక్షారశ్మిభిభాతిరావణః || ౨౬౪ || సువ్యక్తంలక్ష్మయేహ్యస్యరూపం
 తేజస్సమావృతం || ౨౭ || దేవదానవవీరాణాంపపువైవంవిధంభవేత్ | యాదృశంరాక్షసేంద్రస్యవపురేతత్ప్రకా
 శతే || ౨౮ || సర్వేపర్వతసంకాశాస్సర్వేపర్వతయోధినః | సర్వేదీప్తాయుధధరామోధాశ్చాస్యమహాజనః || ౨౯ ||
 భాతిరాక్షసరాజోసాప్రదీప్తైర్భీమవిక్రమైః | భూతైఃపరివృతస్త్రైర్దేహవద్భిరివాంతకః || ౩౦ || దిష్ట్యాయమద్య
 పాపాత్మామమదృష్టిపథంగః | అద్యకోధంవిమోక్ష్యామిసీతాహరణసంభవం || ౩౧ || ఏవముక్త్యాతతోరామోధను
 రాదయవీర్యవాన్ || లక్ష్మణానుచరప్రస్థాసముద్ధృత్యశరోత్తమం || ౩౨ || తతస్సరక్షోధిపతిర్మహాత్మారక్షాంసితా
 న్యాహమహాబలాన్ | ద్వా రేషుచర్యాగృహగోపురేషునుసర్వృతాప్తిష్ఠతనిర్విశంకాః || ౩౩ || ఇహాగతంమాంసహితం
 భవద్భిర్వనాకసశ్చిద్రమిదంవిదిత్వా | శూన్యాంపురీందుష్ప్రసహంప్రమథ్యప్రథమాయేయస్సహసాసమేతాః || ౩౪ ||
 విసజాయితాసహితాతతస్తాన్ గతేషురక్షస్సయథానియోగం | వ్యదారయద్వానరసాగరౌఘంమహాఝుషః
 పూర్ణమివాణవౌఘం || ౩౫ || తమాపతంతంసహసాసమీక్ష్యదీప్తేషుచాపంయుధిరాక్షసేంద్రం | మహాత్సముత్పా
 ట్యమహీధరాగ్రందుద్రావరక్షోధిపతింహరీశః || ౩౬ || తప్తైర్బలశృంగంబహువృక్షసానుంప్రగృహ్యచిత్తేపనిశాచ
 రాయ | తమాపతంతంసహసాసమీక్ష్యచిభేదబాణైస్తవసీయపుంభైః || ౩౭ || తస్మిన్ప్రవృద్ధోత్తమసానువృత్తేశృంగే
 వికీర్ణేపతితేవృధివ్యాం | మహాహికల్పంశరమంతకాభంసమాదదేరాక్షసలోకనాథః || ౩౮ || సతంగృహీత్వానిలతు
 ల్యవేగంసవిమ్భులింగజ్వలనప్రకాశం | బాణంమహేంద్రాశనితుల్యవేగంచిత్రేవసుగ్రీవపథాయరున్దః || ౩౯ || ససాయ
 కోరావణబాహుముక్తశ్శక్రాశని ప్రఖ్యవపుశ్శితాగ్రః | సుగ్రీవమాసాద్యచిభేదవేగాద్ధుహేతితాక్రాంతమివోగ్రశ
 క్తిః || ౪౦ || ససాయకాతోవిపరీతచేతాఃకూజాపృథివ్యాంనిపపాతవీరః | తంపేక్ష్యభూమాతితంవిసంజ్ఞంసేమః
 ప్రహృష్టాయుధియాతుధానాః || ౪౧ || తతోగవాతోగవయస్సదంష్ట్రస్తథమభోజ్యోతిముఖోభశ్చ | శైలాన

అథత్రిభిఃరావణందర్శయతియశ్చేతి || నివృత్తనేత్రైఃఘోణితనేత్రైః || ౨౩ || ౨౪ || అసావితీనగేంద్రఃహిమవాన్ || ౨౫ || ౨౫౪ || అహేలూదీ దీ
 ప్రఃకాంతిమాన్-మహాతేజఃమహాద్రతాపః || ౨౬ || ఆదిత్యఇతి | ఆదిత్యఇవరశ్మిభిః-దుష్ప్రేక్షఃపేక్షీతుమశక్యః- అనయోరథాయోర్నిన్నవాక్య
 త్వాన్నపునరుక్తిశంకా || ౨౬౪ || ౨౭ || దేవేత్యధః-ద్వయమేకంవాక్యం || ౨౮ || ౨౯ || భాతీతి | దేహవద్భిఃప్రశస్తదేహైః || ౩౦ || దిష్ట్యైతి | కోధంవిమో
 క్ష్యామి. కోధంకార్యకరంకరిమ్యామిత్వధః- మమదృష్టిపథంగతశ్చిపాతః || ౩౧ || ౩౨ || తత ఇతి | ద్వా రేషుఅంతర్వా రేషుచర్యాయుక్తాఃపుర
 ద్వా రేషుగోపురపాశ్వాయోఃభటనివాసాథంగర్హితావిశంకటాగృహాఃచర్యాగృహాః-సునివృతాఃఅతిసుఖితాః || ౩౩ || ఇహేతి || సహితం
 మాంవిదిత్వాఇదంచీద్రంవిదిత్వేత్యన్వయః- ప్రమథ్యద్వంసీత్వా - ప్రథమాయేయఃఅభిభవేయః || ౩౪ || విసర్జయత్వేతి | సహితా-సంమిళితా-
 మహాఝుషఃమహామత్స్యః || ౩౫ || తమితి | దీప్తేషుచాపేయస్యశతధోక్తియన్తిసంయుగనిమిత్తంసహసాఅపతంతంరాక్షసేంద్రంసమీక్ష్య- మ
 హీధరాగ్రంపర్వతశృంగం- సముత్పాట్య- హరీశఃసుగ్రీవఃరక్షోధిపతిందుద్రావ || ౩౬ || బహువృక్షసానుంబహుతరుయతతటం - తపవీయం
 ప్పణం || ౩౭ || ౩౮ || సతమితి | మహేంద్రాశనిఃవజ్రం-బౌత్పాతికాశనివ్యావృత్తయేమహేంద్రఃపదంయద్వా - మహేంద్రసంబంధా
 క్తిఃఅభ్యాసవతాముక్తేనాతివేగద్యోతనాయ || ౩౯ || సజతి | శక్రాశనిప్రఖ్యంశక్రాశనితుల్యంవపుఃయస్యగుహాఃస్కందః || ౪౦ || ససాయ
 తేతి || విపరీతచేతాఃభాగ్ంతచిత్తః || ౪౧ || తత ఇతి || జ్యోతిముఖఃజ్యోతిముఖః || ౪౨ || ౪౩ || తేవధ్యమానా ఇతి || తేప్రసిద్ధాఃవానరేంద్రాః-నక్షత్రుదాగ్రి-

త్రైఃభూతగజైః || ౨౪ || తి || నగేంద్రోయోవింధ్యస్తవ్యద్భీమోకాయోయస్యసః || ౨౬౪ || తి || నవ్యక్తంలక్ష్మయేఇత్యత్రపాతఃతేజస్సమావృతమితి-
 రూపంసూక్ష్మవయవస్సుస్థానం || ౨౮ || సర్వ ఇతి | పర్వతయోధినఃపర్వతైస్సహయోద్ధుంకీలమేమామస్తీతపర్వతయోధినఃప్రతియోద్ధృభావా
 త్- భుజకంఠానివృత్త్యర్థంపర్వతైస్సహయధ్యంతీత్యర్థః || ౨౯ || భాతీతి | దేహవద్భిఃప్రశస్తదేహైః || ౩౦ || తత ఇతి | ద్వా రేషు- అంతరప్రాకార
 ద్వా రేషు. చర్యాగృహగోపురేషు- చర్యాగృహాఃచతుష్పథనిమితగృహాఃగోపురాశిపురద్వారాణి || ౩౩ || తి ||
 ఇదంచీద్రంరణభూమాసమరీవారస్యగమనరూపం || ౩౪ || తి || అర్ణవౌఘంసమద్రజలసమూహం || ౩౫ || తి || దీప్తాషువశ్చపాశ్చాయస్యతం || ౩౬ ||
 తి || శృంగశబ్దార్థరూపిఃపుంస్యతి || ౩౭ || ౪౦ || తి || విపరీతచేతాఃఅచేతా ఇతియావత్ || ౪౧ || ౪౩ || తేవధ్యమానా ఇతి || భయశల్యవిధాఃభయమేవశ

హుఃపంచశౌఖిస్సముద్యతః | ఓభమివ్యతి తేదేహాద్భుతాత్మానందరోషితం || ౫౬ || శుశ్రావాహనుమతోవాక్యంరా
వణోభీమవిక్రమః | సంరక్తనయనఃకోధాదిదంపచనమబ్రవీత్ || ౫౭ || క్షిప్రప్రహరనిశ్శంకంస్థిరాంకితిహమవాప్సు
హి | తతస్త్యాంజ్ఞాతవిక్రాంతంనాశయిష్యమివానర || ౫౮ || రావణస్యవచశ్శుశ్రావావాసునూసుర్వచోబ్రవీత్ | ప్ర
హృతంహిమయాపూర్వమక్షంస్తరసుతంతవ || ౫౯ || ఏవముక్తోమహాతేజారావణోరాక్షసేశ్వరః | ఆజఘానానిలసు
తంతలేనోరసివీర్యవాక్ || ౬౦ || సతలాభిహతస్తైనచచాలచముహుముహుః | స్థిత్యాముహూతంతేజస్వీస్థైర్యం
కృత్వామహామతిః || ఆజఘానాభినంకుర్ధస్తలేనైవామరద్విషం || ౬౧ || తతస్తలేనాభిహతోవానరేణమహాత్మనా ||
దశగ్రీవస్సమాధూతోయథాభూమిచలేచలః || ౬౨ || సంగ్రామేతంతథాదృష్ట్వా రావణంతలతాడితం || ఋష
యోవానరాస్సిద్ధానేమదేవాస్సహాసరైః || ౬౩ || అథాశ్వాస్యమహాతేజారావణోవాక్యమబ్రవీత్ || ౬౪ || సా
ఘవానరవీర్యేణస్తామనీయోసిమేరిపుః || ౬౫ || రావణేనైవముక్తుమారుతిర్వాక్యమబ్రవీత్ || ౬౬ || ధిగస్తుమమ
వీర్యేణయస్త్యంజీవసిరావణ | సకృత్ప్రహరేదానీమర్బుధ్దేకింవికథ్యసే || తతస్త్యాంమామికాముష్టిర్నయివ్యతియ
మక్షయం || ౬౭ || తతోమారుతివాక్యేనకోధస్తస్యతదాజ్వలత్ || ౬౮ || సంరక్తనయనోయత్నాస్తుష్టిముద్యమ్య
దక్షిణం | పాతయామాసవేగేనవానరోరసివీర్యవాక్ || ౬౯ || హనుమాన్వక్షసివ్యూధేసంచచాలహతఃపునః || ౭౦ ||
విహ్వలంతుతదాదృష్ట్వాహనుమంతంమహాబలం || రథేనాతిరథశ్రీఘ్రంసీలంప్రతిసమభ్యగాత్ || ౭౧ || రాక్షసా
నామధిపతిర్దశగ్రీవఃప్రతాపవాక్ || పన్నగప్రతిమైర్భీమైఃపరమమాతిభేదిభిః | శరైరాదీపయామాససీలంహరిచ
మూఢతిం || ౭౨ || సశరౌఘసమాయస్తాసీలఃకిపిచమూఢతిః | కరేణైకేనశైలాగ్రంరక్షోధిపతయేస్పృజత్ || ౭౩ || హను
మానపితేజస్వీసమాశ్వస్తామహామనాః | విప్రేక్షమాణోయద్ధేపుస్సరోవమిదమబ్రవీత్ || సీలేనహసంయుక్తంరా
వణంరాక్షసేశ్వరం | అన్యేనయుధ్యమానస్యనయుక్తమభిధావనం || ౭౪ || రావణోపిమహాతేజాస్తదృఢ్యంగంసప్రభి
శ్శరైః | ఆజఘానమతీత్థాగైస్తద్వికీణంపపాతహ || ౭౫ || తద్వికీణంగిరేశ్వృంగందృష్ట్వాహరిచమూఢతిః | కాలా
గ్నిరివజజ్వలకోధేనపరవీరహ || ౭౬ || సోశ్వకణాకాధవాసాలాంశ్చూతాంశ్చాపిసుపుష్పితాః | అన్యాంశ్చవి
విధాకవృత్తానీలశ్చిక్షేపసంయుగే || ౭౭ || సతాకవృత్తానమాసాద్యప్రతిచిచ్ఛేదరావణః | అభ్యవవత్సుఘో
రేణశరవర్షణపావకిం || ౭౮ || అభివృష్టశ్శరౌఘేణమేఘేనేవమహాచలః | హృస్వంకృత్వాతదారూపంధ్వజాగ్గీవ

౫౭ || క్షిప్రమితి || స్థిరాంకితిహమవాప్సుహీతిసోపాలంభోక్తిః - హనుమాన్ రావణముపసృత్యప్రహృతవానిత్యేతాదృశీంకితిహమవాప్సుసీత్యర్థః -
జ్ఞాతవిక్రాంతంజ్ఞాతవిక్రమం - భావేక్రః || ౫౮ || రావణస్యేతి || రావణవచనంజ్ఞాత్వాతదుచితము త్రరమాహ ప్రహృతంహితి || రామానుజీయం ||
జ్ఞాతవిక్రాంతమిభివచనంసోఽంతంసంజ్ఞాత్వాతదుచితము త్రరమాహ - ప్రహృతమితి || ౫౯ || ఏవముక్తమితి || మర్రిష్టాటనేనసంజాతరోవృత్త్యర్థః ||
౬౦ || సజ్జత్యాది || తలేనేతిరావణేనతలేనప్రహరణాత్ స్వయమపితలేనైవప్రాహరదితిభావః || ౬౧ || తతః || సమాఘాతఃకంపితః - ఆఘాత -
ఘామిచలేఘాకంపేసతి - ఆచలఃగిరిర్యథా || ౬౨ || ౬౫ || ధిగస్త్యితి || వీర్యేణేతి - ద్వితీయాథావఆషః - యస్త్యంజీవసీ - మయాప్రహృతోపీతి
నేమః - సకృత్ప్రహర - శప్రేణాప్రహృతేపునరాత్మనప్రహరోవిక్రమపరిపాటిమాటికతతిహాసమతోహృదయం - ఇదానీమితి - పూర్వంమదనవ
ధానాజ్ఞేనసీతిభావః - దుర్బుధైప్రహరతారతన్యూనభిజ్ఞ - కింకిమర్థం - వికథ్యసేత్తామసే - కథన్తామాయామితిభావః - యమక్షయంయమనిలయం -
నిలయాపచయోక్షయావిత్యమరః || ౬౬ || తతః || తతఃతేనేత్యర్థః - అన్యథాతదాశబ్దోతిరిచ్ఛేత - అజ్వలత్ - వవృధత్యర్థః || ౬౭ || సంరక్తేతి ||
వీర్యవాక్ - బలవాక్ - వీర్యంబలేచేత్యమరః || ౬౮ || హనుమానిత్యర్థం || పూర్వోపాదే || ౬౯ || విహ్వలమితి || విహ్వలంమూర్ఛితం - మహాబలంతదానీమ
పివరైరసభిభవనీయం || ౬౯ || రాక్షసానామితి || ఆదీపయామాసఆసమంతాన్జ్వాలయామాస || ౭౦ || సజతి || సమాయస్తఃఆయాసవాక్ - ఏకో
నేత్యనేనతరేణశరవారణంగమ్యతే || ౭౧ || హనుమానపీత్యాది || రావణంఆబ్రవీదితిసంబంధః - అభిధావనం - అన్యేనయుధ్యమానంప్రత్యభిధా
వనమిత్యర్థః - ఆత్రేతికరణంద్రవ్యవృత్తి || ౭౨ || ౭౩ || సతానితి || సమాసాద్యసమీపంప్రాప్య - పావకింపావకపుత్రం || ౭౪ || ౭౫ || పావకాత్తజమి

తి || ౫౬ || ౫౭ || క్షిప్రమితి || స్థిరాంకితిహమవాప్సుహీత్యర్థః - ఇయముపాలంభోక్తిః - హనుమాన్ రావణముపసృత్యప్రహృతవానిత్యేతాదృశీం
కితిహమవాప్సుహీత్యర్థః - జ్ఞాతవిక్రాంతంజ్ఞాతవిక్రమం || ౫౮ || తి || ఆక్షంతన్మాహసంకుతంస్తరమత్సరాక్రమజ్ఞానాయేతిశేషః || ౬౧ || తతః
తి || ఘామిచలేఘామికంపేసతి || ౬౨ || తి || నేమః - సంతోషాదితిశేషః || ౬౩ || ౬౫ || ధిగితి || ధిక్వీర్యేణవీర్యమిత్యర్థః - యస్త్యంజీవసీ - మయాహ
తోపీత్యర్థః || ౬౬ || ౭౦ || సజతి || శరౌఘసమాయస్తః - శరౌఘపీడితః || ౭౧ || హనుమానపీత్యాదిశ్లోకద్వయమేకంవాక్యం || యద్ధేప్యః హనుమా

పాతహ || ౧౬ || పావకాత్మజమాలోక్యధ్వజాగ్రేనముపస్థితం | జజ్వాలరావణకోక్రిభాత్తతోనీలోననాదచ || ౧౦ ||
 ధ్వజాగ్రేధనుషశ్చాగ్రేకిరీటాగ్రేవతంహరిం | లక్ష్మణోధమానూమాంశ్చద్భష్టా రామశ్చవిప్లితాః || ౧౧ || రావ
 ణోపిమహాతేజాఃకపిలాఘవవిస్మితః | అస్త్రమాహారయామాసదీప్తమాగ్నేయమద్భుతం || ౧౨ || తతస్తేమకుశుర్భృ
 స్థౌలబలతాఃప్లవంగమాః | నీలలాఘవసంభ్రాంతందృష్టా రావణమాహవే || ౧౩ || వానరాణాంచనాదేనసంరభృ
 రావణస్తదా | సంభ్రామావిష్టహృదయోనకించితప్రత్యవద్యత || ౧౪ || ఆగ్నేయేనాథనంయ క్తంగృహీత్వా రావణశ్చ
 రం | ధ్వజశీఘ్రస్థితంనీలముదైక్షతనిశాచరః || ౧౫ || తతోబ్రవీన్మహాతేజారావణారాక్షసేశ్వరః || ౧౫౪ || కపిలా
 ఘవయుక్తోసిమాయయాపరయానయా || జీవితంఖలురక్షస్వయదిశక్తోషివానర | తానితాన్యాత్మరూపాణిసృజసి
 త్వమనేకశః || తథాపిత్యాంమయాయుక్తస్సాయకోస్త్రప్రయోజితః | జీవితంపరిరక్షంతంజీవితాద్భృంశయివ్యతి ||
 ౧౬ || ఏవముక్త్యామహాబాహూరావణోరాక్షసేశ్వరః | సంభాయబాణమస్త్రేణచమూపతిమతాడయత్ || ౧౭ || సో
 స్త్రయ్యుక్తేనబాణేననీలోవక్షసితాడితః | నిదాహ్యమానస్సహసానిపపాతమహీతలే || ౧౮ || పితృమాహాత్మ్యసంయో
 గాదాత్మనశ్చాపితేజసా | జానుభ్యామపతన్మామానచపాశైర్వ్యయుజ్యత || ౧౯ || విసంజ్ఞంవానరందృష్ట్యాదశ
 గ్రివోరణాత్సుకః | రథేనాంబుదనాదేనసామిత్రిమభిమదురే || ౨౦ || ఆసాద్యరణమధ్యేతువారయిత్వాస్థితోజ్వలన్ |
 ధనుర్విష్ణురయామాసకంపయన్నివమేదినీం || ౨౧ || తమాహసామిత్రిరదీనపతోవిష్ణురయంతంధనురవ్రమేయం |
 అభ్యేహిమామేవనిశాచరేంద్రనవానరాంస్త్యంప్రతియోద్ధమహాః || ౨౨ || సతస్యవాక్యంప్రతిపూణాఘోషంజ్యాశ
 బ్దముగ్రంచనిశమృరాజా | ఆసాద్యసామిత్రిమపస్థితంతకోపాన్వితోవాక్యమువాచరక్షః || ౨౩ || దిప్త్యాసిమేరాఘవదృ
 ష్టిమార్గంప్రాప్తంతగామీవిపరీతబుద్ధిః | అప్రిక్షణాయాస్యసిమృత్యుదేశంసంసాద్యమానోమమబాణజాలైః || ౨౪ ||

తి | జజ్వాల- మకోక్రిధేత్యర్థః || ౧౦ || రామానుజీయం || ధ్వజాగ్రేతి || హనూమాంశ్చవిస్మితః- నమరుతేరస్థిగతిప్రమాణమితిప్రసిద్ధగతిలాఘవో
 హనుమానపిసంజాతవిస్తయోఘాదిత్యర్థః || ౧౧ || రావణోపితి | ఆహారయామాసదదే || ౧౨ || తతేతితి || లబ్ధలక్షాః | లబ్ధహర్షవిషయాః | నీలమేవప
 శ్యంతేతివార్థః || ౧౩ || వానరాణాంచేతి | చశబ్దేననీలలాఘవంసముచ్చీయతే-సంభ్రామఃవ్యగ్రతా-ప్రత్యవద్యత | ఆజానత్ || ౧౪ || ఆగ్నేయేనఆగ్నేయ
 మంత్రేణ- సంయ క్తంఅభిమంతితం || ౧౫ || ౧౫౪ || కపి-చంచలప్రకృతేతిత్యర్థః-అతోనవానరవదేనపానరుక్త్యం-తానితాన్యా
 త్మరూపాణిసృజసిత్వమనేకశేతి- లాఘవాతిశయేనసృజసేవదృశ్యసత్త్యర్థః - ననుతానితానీత్యనేనరావణోనీలంనానాతనపరిగ్రహయ క్తం
 మన్యతేతివగమ్యతేతిచేన్న- కపిలాఘవయుక్తోనీలపూర్వోక్తివిరోధాత్-య క్తఃప్రయ క్తఃఅస్త్రప్రయోజితః | అస్త్రమంత్రేణాభిమంతితః-
 జీవితంపరిరక్షంతంత్వాంజీవితాత్ భృంశయివ్యతిత్యన్వయః || రామానుజీయం || తానితాన్యాత్మరూపాణిసృజసిత్వమనేకశేతిత్యభిధానాత్ ధ్వజశి
 రీటాదిమనీలస్యవేగాతిశయకృతమవస్థానం యుగపదనైకశరీరపరిగ్రహకృతమితిరావణోభృంతవానిత్యవగమ్యతే || ౧౬ || ౧౭ || పితృమాహ
 త్యేతి || పితృమాహాత్మ్యంఆగ్నేఃపుత్రతయాదయాశుత్వవైభవం || ౧౮ || ౧౯ || ఆసాద్యేతి | సామిత్రిమాసాద్య- వారయిత్వానుగ్రహాదీవా
 రయిత్వా- రణమధ్యేజ్వలన్ స్థితఃధనుర్విష్ణురయామాసేత్యన్వయః || ౨౦ || ౨౧ || సతస్యేతి | రక్షఃరక్షోరూపఃరాజేత్యన్వయః || ౨౨ || దిప్త్యేతి | అం
 తగామీవి నాశేచ్ఛుః- అతఏవవిపరీతబుద్ధిః-త్విం- దిప్త్యాద్యభిచ్ఛయా- దృష్టిమాగ్రంప్రాప్తంసి- సంసాద్యమానఃపిద్యమానః || ౨౩ || తిమితి | ఆ

స్మి లేనసంయ క్తంరావణంవిశ్రేణమాణః | అశ్వేనయధ్వమానస్యయధ్వమానేసతిఆభీధావసంసయ క్తమిత్యుక్తిరీదితియోజనా || తి || సమాశ్చ
 స్తఃసీలేనసహయధృతాలేపా ప్రసమాశ్వాసః || ౨౦ || తి || రావణకిరీటేసీతేశేనాపిమహారత్నాలక్షణాదయస్త్రయోపివిస్మితాః || ౨౧ || తి || సకే
 వలంస్వపక్షావపతితుశత్రూరావణోవిస్మితత్వాహ- రావణోపితి || ౨౨ || తతేతితి || లబ్ధలక్షాః | లబ్ధహర్షవిషయాః | నీలమేవపశ్యంతేతివార్థః ||
 ౨౩ || తి || సంరభఃకుర్థః || ౨౪ || మాయయావంచనయా || అత్తరూపాణిఅత్తయోగ్యానిస్వపరాక్రమోచితానికర్తాణీయద్యపిసృజసితథాపిమ
 యాముక్తోస్త్రప్రయోజితోయంసాయకఃత్వాంజీవితాత్ భృంశయివ్యతి || ౨౫ || ౨౬ || ఆసాద్య- సామిత్రిమితీషేషః-సుగ్రీవాదీవావారయిత్వా
 రణమధ్యేజ్వలన్ స్థితేతిత్యర్థః || ౨౭ || ౨౮ || సతస్యేతి || సతస్యవాక్యమిత్యుక్త్యుక్తింమోఘాకథనైత్యేతదంతస్యప్రాతితికాధికఃస్పష్టః- వస్తుతస్తు
 లక్షణస్యరావణేనకిముత్తరందత్రమతపహ- సతస్యేత్యాదిష్టాకద్యయేన-రక్షఃరాజాసతులక్ష్యజన్యవాక్యం- ఉగ్రంజ్యాశబ్దంచనిశమ్య-కోపా
 న్వితోషి- విపరీతబుద్ధిరపితగామ్యపి- అవస్థితం- తంసామిత్రిమాసాద్య- హేరాఘవ- మేపాపిష్టస్యాపిమమ- దిప్త్యాభాగ్యవశేన-దృష్టిమా
 గ్రంప్రాప్తంసీతివాక్యమువాచేతిసంబంధః || ౨౯ || సలక్ష్యణఃకిమువాచేతిత్యతపహ-అప్రిక్షణాయాస్యసిమృత్యుదేశంసంసాద్యమానస్స- అస్తిక్షణ- మృత్యుదేశం
 మహాప్రభావానగజాంతి- హేపాపకృతాంపరిష్ట- త్వంఃకథనే- అతఏవమమబాణజాలైఃసంపాత్యయానస్స- అస్తిక్షణ- మృత్యుదేశం
 యాస్యసి- అవిష్టయానఃసామిత్రి- ఉద్యుత్తసీతోగ్రదంష్ట్రంగజాంతంతమాహేతిసంబంధః || ౩౦ || ౩౧ || తహిరణరంగభీరోఅహంత్యాం

తమాహసామిత్రవిస్తయానోగజంతుముద్వృత్తితాగ్రదంష్ట్రమ్ | రాజన్నగర్జంతిమహావ్రభావా వికత్తసేపాపకృ
తాంవరిష్ట ॥౯౭॥ జానామీర్యంతవరాక్షసేంద్రబలంప్రతాపంచపరాక్రమంచ | అవస్థితోహంశరచాపమాణిరాగ
చ్ఛకింమోఘవికత్తనేన ॥౯౮॥ సపవముక్తఃకుపితస్ససజరక్షోధిపస్సప్తశరాశువుంభాక | తాకలక్ష్యణఃకాంచనవి
త్రపుంహైశ్చిచ్ఛేదబాణైర్నిశితాగ్రధారైః॥౯౯॥ తాకప్రేక్షమాణస్సహసానికృత్తానికృత్తభోగానివపన్నగేంద్రాః |
లంకేశ్వరఃకోధవశంజగామససజః చాన్యానిశితాకృత్తపృతాక ॥ ౧౦౦ ॥ సబాణవవకంతువవవత్ప్రవరా
మానుజఃకామకసంప్రయక్తం | తురార్థచంద్రోత్తమకణిభల్లశ్శరాంశ్చచిచ్ఛేదనమతుభేవ ॥౧౦౧॥ సబాణజా
లానథతానితానిమోఘానివశ్యస్త్రీదశారిరాజః | విసిన్యయేలక్ష్యణలాఘవేనపునశ్చబాణానిశితాన్తుమోచ ॥ ౧౦౨ ॥
సలక్ష్యణశ్చాశుశరాశితాగ్రాన్తహేంద్రవశ్యాశనితుల్యవేగాః | సంధాయచాపేజ్వలనప్రకాశాశససజరక్షో
ధిపతేర్వధాయ ॥ ౧౦౩ ॥ సతాకప్రచిచ్ఛేదహిరాక్షసేంద్రశ్చిత్వాచతాకలక్ష్యణమాజహున | శరేణకాలాగ్నిసమ
ప్రభేణస్వయంభుదత్రైసలలాటదేశే ॥౧౦౪॥ సలక్ష్యణోరాజణసాయకాతశ్చచాలచాపంశిథిలంప్రగృహ్య | పునశ్చ
సంజ్ఞాంప్రతిభక్తృకృచ్ఛాద్విచ్ఛేదచాపంద్రదశేంద్రతతోః ॥ ౧౦౫ ॥ నికృత్తచాపంత్రిభిరాజహునబాణైస్తదాదా
శ్చశ్చిత్తాగ్రైః | ససాయకాతోవిచచాలరాజాకృచ్ఛాద్విసంజ్ఞాంపునరాససాద ॥ ౧౦౬ ॥ సకృత్తచాపశ్శరతాడిత
శ్చమేదాద్రఃగాతోదుధిరావసీక్తః | జగ్రహశక్తింసముదగ్రశక్తిస్సవ్యయంభుదత్తాయుధిదేవశత్రుః ॥ ౧౦౭ ॥ స
తాంవిఘామానలసన్నికాశాంవిత్రాసీసీంవానరవాహినీనాం | చిత్రేవశక్తింతరసాజ్వలంతంసామిత్రయేరాక్షసరా
ష్ట్రినాథః ॥౧౦౮॥ తామావతంతీభరతానజోగ్రీజఃఘనబాణైశ్చపశుతాగ్నికలైః | తథాపిసాతస్యవివేకశక్తి
ర్బాహ్వంతరందాశరభేర్విశాలం ॥ ౧౦౯ ॥ సశక్తిమాశక్తిసమాహతస్సకముహుఃప్రజజ్జ్వలరఘుప్రవీరః | తంవి
హ్వలంతంసహసాభ్యుపేత్యజగ్రహరాజాతరసాభుజాభ్యాం ॥ ౧౧౦ ॥ హిమవాన్తందరోమేరుస్త్రైలోక్యంవాస

నిస్తయానః- తృణీకుర్వన్నిత్యర్థః- ఉద్వృత్తసితాగ్రదంష్ట్రమ్- ఉన్నతధవళాగ్రదంష్ట్రమ్ - సగజంతి - నాత్తశ్శాఘంకుర్వంతీత్యర్థః- పావ
కృతాంవరిష్టేతిపాఠగర్భనిశేషణం- పావకృద్వరిష్టత్వాద్వికత్తసత్త్యర్థః॥౯౭॥ జానామీ॥ సోపహసోక్తిః - తవవిజయేతివేషణీతామపహృత
వశః- ప్రతాపంశత్రుభేషణత్వం- పరాక్రమంశర్యం- శార్యోద్యోతపరాక్రమావిత్యుమగః | మోఘవికత్తనేనిష్ఫలశ్లాఘనేన॥౯౮॥ సజతి॥ ని
శితేఅగ్రధారేఅగ్రహిచ్ఛేద్యేమాంతైః ॥ ౯౯॥ తానితి॥ పృతాకాబాణాః॥ ౧౦౦॥ సజతి॥ కామకసంప్రయక్తం- చాపసంహితం- తురార్థే-
తురైఃనాశితశస్త్రాకారైః- అర్థచంద్రైఃఅర్థచంద్రాకారములైః- ఉత్తమైఃకర్ణిభిఃకర్ణిశరైః - భల్లైఃఉభయపాశ్వేకధారైః- శరాకరావణ
శరాశచిచ్ఛేద- తథాపిసమతుభేనకలుషితహృదయోభూత్ ॥ ౧౦౧॥ సజతి॥ త్రిదశారిరాజఃరాక్షసరాజః॥ ౧౦౨॥ సలక్ష్యణశ్చతి॥ మహేంద్ర
వశ్యాశనితుల్యవేగాఃమహేంద్రవశ్యాశ్చసైశ్చతుల్యవేగాః॥ ౧౦౩॥ ౧౦౪॥ సలక్ష్యణశ్చతి॥ శిథిలయథాభవతితథాప్రగృహ్య॥ ౧౦౫॥ ౧౦౬॥ స
కృత్తైతి॥ మేదేత్యకారాంత్యమాపణం- సముదగ్రశక్తిఃసమధికసామర్థ్యః॥ ౧౦౭॥ సతామితి॥ రాక్షసరాష్ట్రినాథఃరాక్షససమాహనాథః॥
౧౦౮॥ తామితి॥ బాహ్వంతరంవక్షః॥ ౧౦౯॥ సజతి॥ విహ్వలంతంముహ్వంతం॥ ౧౧౦॥ లక్ష్యణంఘనజాభ్యాముద్ధర్తముద్యుక్తంరావణమృషిఃపరాస
తిహిమవానితి॥ శక్యమిత్యవ్యయం- హిమవాక - ధైర్యేణహిమవానివేగిసమస్తధీరోపమానభూతోహిమవానపిరావణస్యఘనజాభ్యాముద్ధర్తశక్యం-
తదేకదేశస్యకైలాసస్యపురాచాలితత్వాత్- నాందరః - సలసాగ్రప్రధానగర్భితరక్షీరోఽక్షోభణక్షమోపిమందరోవాభుజాభ్యాముద్ధర్తకం
శక్యం- స్వనిజఃత్రైవేదవిజరైరమృతమధనైర్యుగంఠితత్వాత్ - మేరుః- సకలకులచలవలయలలామభూతోపిమేరుస్త్రధాకక్షుఃశక్యం- వా
యనైవతచ్చిఖరస్యలంకాయాఅకూపారకుక్షానితీ ప్రత్యాత్ - త్రైలోక్యంపంచాశతోఽటవిస్తీర్ణము త్రిణపరిమాణాంతరగత్రైలోక్యమపి
తథాకక్షుఃశక్యం- తదేకదేశధరణ్యాహిగణ్యాక్షేణకక్షీకృతత్వాత్ - సహవరైః- త్రైలోక్యనిర్వాహకగీర్వాణైస్సహితమపితథాకక్షుఃశక్యం
శక్యం- తదధిపతేర్నిజతనాజేనైవనిగృహీతత్వాత్ - భరతాశసజరామానుజానుజః- రామచతుర్భాగైశ్చర్థః- రామచతుర్భాగోద్ధరణేశ్యశక్తిః
క్షత్రధమేణా- ఘనశ్చామిత్యతఃపా- జానామీత్యాదిహ ॥౯౮॥ సజతి॥ కుపితఃవస్త్రతస్తుకుపితశివ ॥ ౯౯॥ తానితి॥ కోధవశంజగామేవ- రా
వణిషదే- వతాదృశస్థలేమసగృత్ర - ఏవమేవవశద్వాదిర్యోజనీయః॥ ౧౦౧॥ ౧౦౨॥ సకృత్తచాపశతి॥ మేగాగ్రకాత్రశత్యత్రసలధిరాక్షః॥
తి॥ అథరావణఃపాణాంతావదంపాప్రప్రకారాంతరేణజీవననిర్వాహమసంభావ్యబ్రహ్మదత్తామమోఘాంశక్తింజగ్రాహేత్యాహ- జగ్రా
హేతి॥ ౧౦౩॥ ౧౦౪॥ తథాపీతిచాప్రాప్తేనామోఘత్వాదిత్యర్థః॥ ౧౦౫॥ తి॥ శక్తిమాశక్తిసమాహతస్సకముహుః- పహ
ణేతిపాతాతరం- విహ్వలంతంవికలంభవంతః- రాజారావణః- తగసామతేనలక్ష్యణంజగ్రాహ- ఇంద్రజిద్ధయోరపిపునరుత్తానదర్శనాదీనా
నీమపిపునరుజీవనభయేనగృహీత్వాసముద్రేప్రక్షేపణీయసతోరామోసహయోనజ్జ్మక్షేపేత్వాశయేనాయమారంభః ॥ ౧౧౦॥ హిమవాని

హామరైః । శక్యంభుజాభ్యాముద్ధర్తుంనసంభేభరతానుజః ॥ ౧౧౧ ॥ శక్త్యాబ్రాహ్మ్యపిసామిత్రిస్తాడితస్తుస్తనాం
తరేః ప్లిష్టరచింత్యంస్వంభాగమాత్తానంత్యనుస్తరత్ ॥ ౧౧౨ ॥ తతోదానవదర్శుంసామిత్రిదేవకంటకః । తం
వీడయిత్వాబాహుభ్యామప్రభుర్లంఘనేవభత్ ॥ అత్రైనంవైష్ణవంభాగంమానుషందేహమాస్థితం ॥ ౧౧౩౫ ॥ అథవా
యుసుతఃకుక్రిధోరావణంసమభిద్రవత్ ॥ ఆజఘానోరసిక్కుక్రిధోవజ్రకల్పేనముష్టినా ॥ ౧౧౪౫ ॥ తేనముష్టిప్రహారేణ
రావణోరాక్షసేశ్వరః ॥ జానుభ్యామవతమ్భామాచచాలచపపాతవ । ఆనైస్ససేత్రశ్రవణైర్వవామరుధిరంబహుః ॥
౧౧౬ ॥ విఘ్నాణామానోనిశ్చేష్టోరథోవస్థడిపావిశత్ । విసంజ్ఞామూర్ఛితశ్చాసీన్నచస్థానంసమాలభత్ ॥ ౧౧౭ ॥ వి
సంజ్ఞంరావణందృష్త్వాసమరేభిమవిక్రమం । ఋషయోవాసరాస్సర్వేనేమదేవాస్సవాసవాః ॥ ౧౧౮ ॥ హనుమా
నపితేజస్వీలక్ష్మణంరావణాదితం । అనయద్రామవాభ్యాశంబాహుభ్యాంపరికృహ్యతం ॥ ౧౧౯ ॥ వాయుసూనోస్సు
కథంరామేణమూర్ఛాశక్తోతిభావః - ఆయోధ్యాకాగడపంచపంచాశేసీతామాదాయగచ్ఛత్సమగ్రతోభరతాగ్రజేవచసంబహువీహ్య
క్రం - భుజాభ్యామిత్యనేనహిమవదాదయోద్వాభ్యామేవోద్ధతుఃశక్యం ఆయంతువంశతిభుజైరపిశక్యత ఇతిసూచ్యతే - రిపూణామప్ర
కంప్యోపీత్యనువాదాత్ - సపరికరేణాపిరావణేనశక్యమిత్యసిద్ధం - కథంతపిహానుమతోద్ధృతఇత్యత్రాహ - సంఖ్యఇతి - దుష్కృద
యైర్వోద్ధతుఃశక్యత్యర్థః - అతఏవవత్సృతివాయుసూనోస్సుహృత్వేనేతి - ఆనేనహిమవదాదిభ్యాపిసంభేభతస్యలక్ష్మణశరీరస్యగరియ
స్తాత్ ॥ ౧౧౧ ॥ కుతోపైన్యతాదృశగరియస్తేత్యత్రాహశక్త్యైతి ॥ బ్రాహ్మ్యబ్రహ్మసంబంధిన్యా-శక్త్యా-స్తనాంతరేవత్స-సామిత్రిస్తాడితస్య-
విష్ణోర్భాగంఅంశభూతం - ఆచింత్యంఈష్యక్తయాఇయత్రయాచచింతయితుమశక్యం - స్వమాత్మానంస్వస్వరూపం - స్వాత్మాప్యేనవిగమా
త ఇతితథాప్రయోగాత్ - స్వాత్మాంశ ఇతిగురువ్యవహారాచ్చ - ప్రత్యనుస్తరత్స్మృతీవాక్ స్వస్వరూపస్థరణాతిరిక్తవ్యాపారకరణోక్త్యాస్వా
భావికమేవాస్యేదంగురుత్వమిత్థ్యక్తం - యత్తుస్వకీయాంశస్తరణేనపాతునాలక్షణేనస్వశరీరస్యగరియస్తవ్యంసంపాదితమిత్యనేనోక్తమితి - త
న్న - ఆపదాథ-త్వాదవాక్యాధిక్యాచ్చ - స్వరూపస్థరణస్యగరియస్తవ్యంప్రతికారణతాగ్రాహకప్రమాణాభావాచ్చ - యదపిపత్పరిహారార్థం
భగవంతంస్వమూలకారణంవిష్ణుమస్తరదిత్యర్థ ఇతి - తదపి - స్వస్థైస్త్వవిష్ణురూపత్వేనఃపత్పరిహారంతరాభావాత్ - ననుమనుష్యభావనా
క్రియమాణాదిరుద్ధేతయదిస్వతోగారవంభాశేత ఆతోవిష్ణుస్తరణమితిచేన్న - మానసభావనాయాఅపిలౌకికైరజ్ఞాతత్వేనఏవమపిమనుష్యభా
వనాయాఅసంపాద్యాత్ అతఃఆపర్యమయోజ్యవస్తుస్థాపేనైవభూతావైమగరియస్తాగరియస్తే - అతఏవచింత్యమిత్యక్రం ॥ ౧౧౨ ॥ వస్తుస్వ
రూపస్తేవసంభిత్వాత్రియంతుమశక్తోభవదిత్యుపసంహరితి - తత ఇత్యాదిసార్థాన్లోకవికాన్వయః ॥ యతస్సాభిభావికమేవగరియస్తవ్యంతతో
మేతోః - లంఘనేఉద్ధరణే - ఆప్రభుఃఅసమధోః-అధరణేపతనానంతరం - దేవకంటకఃరావణః - మానుషందేహమాస్థితందానవవపశుం
వైష్ణవంభాగంసామిత్రింభుజాభ్యాంపీడయిత్వా - తతఃవైష్ణవభాగరూపత్వాద్ధోఃలంఘనేఅప్రభురభవదిత్యన్వయః - అత్రాపివిశేషణసామ
ధ్యాః-ద్వస్తుస్వరూపకృతమేవాకంప్యత్యమిత్యక్తం - ననుచకథమంశసంభావః-విష్ణుస్వరూపస్థరణిరవయవత్వాత్ - సత్యం-స్వరూపేణాంశత్వ
ముచ్యతే - కింతుగుణాదిర్భవతారతమ్యాత్ ॥ గుణైష్టద్భిన్నేస్తైఃప్రథమతరమూర్తి-స్తవబభౌతతస్సీస్సైమాంత్రియంగయగ్నైహి-త్రిభిర
భుః - వ్యవస్థాయాంచైహగిసవరదసావిష్కృతివశాత్ భవాకస్సర్వత్రైవత్వగణితమహామంగళగుణఇత్యభియుక్తైకైకత్వాత్ - మానవరు
పత్వంచాస్యమానుషసమానాకృతికత్వం ॥ ౧౧౩ ॥ ౧౧౪ ॥ తేనేత్యాది ॥ జానుభ్యాం-రథభూమావతత్ - అథ-నచాల-తతఃసపాతఅశయిష్ట - ద
శభిరాన్యైరుధిరంవహు - ససేత్రశ్రవణైర్వనేనసేత్రిభ్యశ్చైవజేభ్యశ్చరధిరంవహమేత్యుచ్యతే ॥ ౧౧౬ ॥ విఘ్నాణామానంభిఃకించిత్కా
లంభిఘ్నాణామానంభిఃపునర్నిశ్చేష్టస్య - రథోపస్థేరథమధ్యే - ఉపావిశత్స్థితః - తతోమూర్ఛితః - అతఏవసంజ్ఞఃసంజ్ఞాహున్యశ్చాసీ
త్ - పునస్సంజ్ఞాంలభ్యాపి - స్థానంస్థితింనాలభత్ నాలభత్ - చచాలేత్యర్థః ॥ రామానుజీయం ॥ రథోపస్థడిపావిశ దితిరథోపర్యవస్థానాభిధానా
త్పనారథారోహణమవగమ్యతే ॥ ౧౧౭ ॥ విసంజ్ఞమితి ॥ నేదుఃఖాక్షేణిశేషః ॥ ౧౧౮ ॥ హనుమానితి ॥ అభ్యాశంసమీపం ॥ ౧౧౯ ॥ ననుపూర్వం
తి ॥ హిమవదాదికంభుజాభ్యాముద్ధర్తుంశక్యం - రావణస్యేతిశేషః - సంభేభరతానుజః - ఉద్ధర్తుమశక్యత్యర్థః ॥ ౧౧౧ ॥ ఇతరశరీరసాధారణ
స్యలక్ష్మణశరీరస్యోద్ధరణాశక్త్యేహేతుమాహ ॥ శక్త్యైతి ॥ బ్రాహ్మ్యబ్రహ్మదత్తయా-తాదానాంతరంస్వంత్రానంజ్ఞాస్వర్వ్యావకస్యా
చింత్యంఇయత్రయాచింతితుమశక్యం - భాగమంశంప్రత్యనుస్తరత్ - తద్వివత్పరిహారాథంభగవంతంస్వమూలకారణంవిష్ణుమస్తరదిత్యర్థః - ఆ
స్యభాస్వరైతాదృశస్తరణేవిద్యమానేనతి - స్వభానువర్తమానుమనుష్యబుద్ధిదాశ్చైత-తస్యాంచబాధితాయాంతయాసాధ్యంరావణసం
హారాదిరూపంకార్యంనశక్యేతేత్యభిప్రాయః - ఏతేనస్వకీయాంశస్తరణేనపాతునాలక్షణేనస్వశరీరస్యగరియస్తవ్యంసంపాదితమిత్యక్తంభవతి ॥
౧౧౨ ॥ తతోదానవేత్యాదిసార్థాన్లోకమేకంవాక్యం ॥ మానుషందేహమాస్థితం - వైష్ణవంభాగంతంసామిత్రింఅథవైష్ణవభాగస్తరణాంతరం - బా
హుభ్యాంపీడయిత్వాతతఃవిష్ణుంశస్తరణపాతునైవ - లంఘనే-ఉద్ధరణే-తోలనవా-అప్రభుఃఅసమధోః-భవదిత్యర్థః ॥ ౧౧౩ ॥ ౧౧౪ ॥ తి ॥ ఆ
న్యైరితిబహుత్వందశానత్యాత్ - ఆస్యేతిశేషః ॥ ౧౧౬ ॥ విఘ్నాణైతి ॥ రథోపస్థేరథోపరిభాగే ॥ ౧౧౭ ॥ ౧౧౮ ॥ నేదుఃసంతోషాదిభావః - సహాను
రాః - రావణస్యదేవపదగురేష్వపిల్లకకరత్వేనతేమపిపేరిత్వాత్ ॥ ౧౧౯ ॥ ౧౧౯ ॥ పూర్వంహిమవాః త్యాదిసాలక్ష్యణస్యాప్రకంప్యత్వము

హృత్వైన్వభక్త్యాపరమయాచసః | శత్రూణామప్రకంప్యోపిలఘుత్వమగమతః | ౧౨౦ | తంసముత్సృజ్యసాశక్తి
 స్సౌమిత్రియధిదుజ్జాయం | రావణస్యరథేత్స్యిక్ష్ణానంపునరుపాగతా || ౧౨౧ || ఆశ్వస్తశ్చవిశ్లశ్చలత్క్షణశ్చత్రు
 సూదనః | విష్ణోర్భాగమమీమాంస్యమాత్మానంప్రత్యనుత్కరన్ || ౧౨౨ || రావణోపిమహాతేజాఃప్రాప్యసంజ్ఞాంమహా
 హవే | ఆదదేసిరితాబాణాజగ్రాహచమహద్ధనుః || ౧౨౩ || సపాతితమహావీరాంద్రవంతీంవానరీంచమూం | రాఘ
 వస్తురణేవృష్ట్యా రావణంసమభిద్రవత్ || ౧౨౪ || అతైనముపసంగమ్యహనుమాన్వాక్యమబ్రవీత్ | మమప్యంతంసమా
 రుహ్యరాక్షసంశాస్తుమహాసి || ౧౨౫ || విష్ణుర్యథాగరుత్మంతంబలవంతంసమాహితః | తచ్చుత్త్వా రాఘవోవాక్యం
 వాయుపుత్రేణభాషితం | ఆదురోహమహాశూరోబలవంతంమహాకపిం || ౧౨౬ || రథస్థం రావణంసంఖ్యేదదర్శమనుజా
 ధిః || ౧౨౭ || తమాలోక్యమహాతేజాఃప్రదుద్రావసరాఘవః | వైరోచనమివక్రుద్ధోవిష్ణురభ్యుద్యతాయుధః || ౧౨౮ ||
 జ్యోతిర్బలమకరోత్తీవ్రంవజ్రనిష్పేషనిస్సవం || ౧౨౯ || గిరాగంభీరయారామోరాక్షసేంద్రమువాచహ || ౧౩౦ || తిష్ఠతి
 త్తమమత్వంహిక్యత్వావిప్రియమీగృశం | క్వమరాక్షసశామాలగతోమోక్షమవాప్స్యసి || ౧౩౧ || యదీంద్రవైవ
 స్వతభాసూరాన్వాస్వయంభువైశ్వానరశంకరాన్వా | గమిష్యసిత్వందశవాదిశోభవాతథాపిమేనాద్యగతోవిమో
 త్యసి || ౧౩౨ || యశైవవశక్త్యాభిహతస్త్యయాద్యత్తచ్ఛక్వామాదంసహసాభ్యుపేతః | సమివరక్షోగణరాజమృత్యు

హిమవానిత్యాదినాలత్క్షణస్యాకంప్యత్వముక్తం - తాదృశస్యకపినారామశమిపప్రాపణంకథమిత్యాశంక్యవిరోధంపరిహరితి - వాయుఃసూనోరి
 తి || సుహృత్వైన్వభక్త్యాపరమయాచసః - అనుకూలహృదయత్వేనైత్యర్థః - హృదయానుకూల్యమేవాలంభశక్తిస్తద్విధిశ్చేత్యాహ - భక్త్యాపరమయాచే
 తి - చశబ్దోన్వాచయే - సంలత్క్షణః - శత్రూణాం - రావణస్యతత్పరికరాణాంచేత్యర్థః - అప్రకంప్యోపిలఘుత్వమగమతః - పేకపేరపిహనుమతవిక
 స్య - లఘుత్వమగమత్ - లఘుత్వమకరోత్ - అనెనలఘుత్వస్యబుద్ధిపూర్వకత్వముక్తం - శత్రుమిత్రయోర్బుద్ధిప్రత్యసూప్రాప్త్యైస్సరూపప్రయు
 కైఽస్యేతిభావః - మూర్ఛితస్యాపిలత్క్షణస్యజ్ఞానశక్తిప్రతిపాదనతత్రతత్రరాఘవయోరజ్ఞానాశక్తిప్రత్యాయకానివచనానిమానుషవేషని
 ర్వహణపరాణీమంతవ్యాని || ౧౨౦ || తమితి || దుజ్జాయమితిహేతుగర్భం - తస్యదుజ్జాయస్వరూపత్వాన్నక్తిస్తంత్యక్త్యాగతేతిభావః || ఏతద్దృశ్యకా
 నాతరమాశ్వస్తశ్చిత్తోకః - తతోరావణోపిత్తోకఃపతనీయః || ౧౨౧ || ఆశ్వస్తశ్చిత్తం - ఆశ్వస్తశ్చిత్తం - విశ్లశ్చలత్క్షణః - అశ్చలత్క్షణః - అశ్చలత్క్షణః
 షః - ఆకాండే క్రింగమాశ్వాసనవిశ్లశ్చేషకోహేతురతపః - విష్ణోరితి - విరోధిప్రత్యసీకస్యభావత్వాదితిభావః - ఆమీమాంస్యం - ఆమీమాంస్యం -
 అనుస్తరనిత్యనెనసాధనానుష్ఠానంకిమపినకృతవానిత్యుక్తం || ౧౨౨ || నిపాతితేతి || ద్రవంతీమితి - రావణస్యబాణసగధానదర్శనాదితిభా
 వః || ౧౨౩ || అథేతి || అహానీత్యనంతరమితికరణంద్రవ్యం || ౧౨౪ || విష్ణుర్యథేతిసార్థశ్లోకవికాన్వయః || వాయుపుత్రేణభాషితంతద్వాక్యంక్రు
 త్వాసమాహితస్యకవిష్ణుర్గరుత్మంతంయథాతథామహాకపిహనుమంతమాదురోహేతిమోక్షనా || ౧౨౬ || రథస్థమిత్థర్థమేకవాక్యం || ౧౨౭ || త
 మితి || తమాలోక్యేత్వమవాచావ్యవహితపూర్వకాలన్యోతనార్థః - అభ్యుద్యతాయుధః - క్రుద్ధోరాఘవః - విష్ణురైవరోచనంబలిమివ - ప్రదుద్రా
 వసాగ్రహగమనమాత్రేన్బుష్టాంతః || ౧౨౮ || జ్యోతిర్బలమిత్థర్థం || వజ్రనిష్పేషః - స్ఫూజకః - స్ఫూజకః - భుర్వజ్జినిష్పేషఇత్యమరః || ౧౨౯ || గిరేత్య
 ధాం || ౧౩౦ || తిష్ఠతిమైతి - ఈశ్వరంలత్క్షణప్రహరరూపం - సీతాపహరణరూపం - మోక్షం - త్తజ్జితేషః || ౧౩౧ || యదీతి || ఇంద్రాదీకవా
 స్వయంభాషిణీవా - యదిగమిష్యసియద్యపిగమిష్యసి - తథాపి - అద్యమత్సమీపంగతస్తవం - మేమత్తఃసామోక్ష్యసే - దశవాదిశోపేత్యత్రవీకో
 వాకారశ్చాధికః || ౧౩౨ || యశైవేతి || అద్యయవివత్వయాశక్త్యాభిహతః - సమిషః - తవవివాదమిచ్చకాసకాపుత్రదారస్యతవమృత్యుస్యకాస
 హసా - అభ్యుపేతః - అభ్యుపాగతప్రాయః - అచిరాదాగమిష్యతీత్యర్థః - యద్యఅథదేనోచ్యతే - యశ్చక్త్యాభిహతస్సనివాహమాగతవానస్తి - ల

క్తం - తాదృశస్యకపినారామశమిపప్రాపణంకథమిత్యాశంక్యవిరోధంపరిహరితి || వాయుఃసూనోరితి || శత్రూణామితిబహువచ
 నేన - లత్క్షణోద్ధరణసమయేరావణస్యానుచరైస్సహాయ్యంకృతమిగమ్యతే - మూర్ఛితస్యాపిసౌమిత్రేజ్ఞానశక్తిప్రతిపాదనేన - తత్రతత్రరా
 మలత్క్షణయోరజ్ఞానాశక్తిప్రత్యాయకానివచనానిమానుషవేషనిర్వహణపరాణీమంతవ్యాని - తత్ర - క్రీతుకః || మర్త్యవతారస్త్రిహమర్త్యు
 క్షణంరక్షోవధాయైవనకేవలంవిభోః - కుశోన్యధాస్మ్యరమతస్సన్వితక్షణీతాకృతానివ్యసనానిశ్వగస్యేత్యనేనాప్రకంప్యస్యాపిహనుమ
 ద్భక్తిసాహవాణ్యాంతంప్రతిలఘుత్వప్రాప్తినాదిరుద్యతేత్యుక్తంభవతి - లఘుత్వమితి || ౧౨౦ || తి || తంసముత్సృజ్యబ్రహ్మత్వేనభ్యానాత్తస్స
 ముత్సగః - స్థానంధీతి || ౧౨౧ || యత్నంవివైవలత్క్షణమపహయకథంశక్తిగతవత్తత్యాశంక్యతత్యాపిస్వాంశస్తరణమేవకారణమిత్యాహ
 ఆశ్వస్తశ్చిత్తం || యతోలత్క్షణోఽమీమాంస్యంమీమాంసాయాఅవిషయం - విష్ణోర్భాగమాత్మానంప్రత్యనుత్కరత్ - తత్రఆశ్వస్తావిశ్లశ్చేత్యర్థః || ౧౨౩ ||
 తి || సమభిద్రవత్కీఘ్రిమభ్యుద్రవత్ || ౧౨౪ || తి || దుద్రావకీఘ్రిమగమత్ || ౧౨౫ || తి || క్వగతతీయోజనా - నక్వాతీత్యర్థః || ౧౨౬ || తి || దశధాది
 శోనాదశప్రకారాదిశోవాతదుతాన్వా - దశవాదిశోపేతిపాతేనాశబ్దోప్యథే || ౧౨౭ || యశ్చేతి || ఇచ్చకాయోద్ధమిచ్చకా || తి || అద్యత్వయా

స్పృశతదారస్యతవాద్యయుద్ధే || ౧౩౨ || ఏతేనచాత్యద్భుతదర్శనానిశరైజనస్థానకృతాలయాని । చతుర్దశాన్యా
 త్వరాయుధానిరక్షస్సహస్రాణినిమాదితాని || ౧౩౩ || రాఘవస్యవచస్సుత్వా రాక్షసేంద్రోమహాకపిం । వాయు
 పుత్రంమహావీర్యంవహంతంరాఘవంరణే||అజఘానశరైస్త్రైఃకాలానలశిఖోపమైః || ౧౩౪ || రాక్షసేనాహవేతస్య
 తాడితస్యాపిసాయతైః|| స్వభావతేజోయై క్తస్యభూయస్తేజోభ్యవధాత ౧౩౫ || తతోరామోమహాతేజారావణేన
 కృతవ్రణం || దృష్ట్వాప్లవగశాదూలంకోపస్యవశమేయచా || ౧౩౬ || తస్యాభిచంక్రమ్యరథంసచక్రంసాశ్వధ్వ
 జచ్ఛత్రమహావతాకం || ససారథింసాశనిశూలఖడ్గంరామఃప్రవిచ్ఛేదతరైస్సుపుంహైః || ౧౩౭ || అథేంద్రశత్రుంత
 రసాజఘానబాణేనవజ్రాశనిసన్నిభేన || భుజాంతరేవ్యూఢమజాతరూపేవజ్రేణమెరుంభగవానివేంద్రః || ౧౩౮ ||
 యోవజ్రపాతాశనిసన్నిపాతాన్నచుక్షుభేనాపిచచాలరాజా || సరామబాణాభిహతోభృశౌతశ్చచాలచాపంచము
 మోచవీరః || ౧౩౯ || తంవిహ్వలంతంప్రసమీక్ష్యరాఘస్సమాదదేదీప్తమథార్ధచంద్రం||తేనాకవణంసహసాకి
 రీటంచిచ్ఛేదరక్షోధివతేమహాత్మా || ౧౪౦ || తంసిర్విమాశీవిషసన్నికాశంశాంతార్పిషంసూర్యమివాప్రకాశం || గత
 శ్రియంకృతకీరీటకూటమువాచరామోయథిరాక్షసేంద్రం || ౧౪౧ || కృతంత్యయాకమమహత్సృభీమంహతప్రవీర
 శ్చకృతస్త్యయాహం|| తస్మాత్పరిశ్రాంతశివవ్యవస్యసత్వాంశరైఃపుత్యవశంసయామి || ౧౪౨ || గచ్ఛామజానా
 మిరణాదితస్త్యంప్రవిశ్య రాత్రించరరాజలంకాం || ఆశ్వాస్యనిర్యాహిరథీచధన్వితదాబలంద్రక్ష్యసిమేరధన్తః ||
 ౧౪౩ || సపవముక్తహతదర్పహాసోనికృతశాపస్సహతాశ్వసూతః|| శరాదితఃకృతమహాకిరీటోవివేశలంకాం
 సహసాసరాజా||౧౪౪||తస్మిన్ప్రవిష్టైరజనీచరేంద్రేమహాబలేదానవదేవశత్రౌ|| హరీర్విశల్యాకాహలత్క్షణేనచ
 త్త్రణంపాహరమితిమాగాగర్వమితిభావః || ౧౪౫ || లక్ష్మణోనాప్రహృతఃకథంత్యయాప్రహృతస్సాన్యమిత్యాశంక్యస్వపరాక్రమవిశేషందశక
 యతి- ఏతేనెతి|| ఏతచ్ఛబ్దస్సన్నిహితవరః- ఏహస్తీత్యాదిప్రయోగాత్- ఆయంజనంతిప్రయోగాచ్చ-చయేత్కర్థః-మృత్యుశ్చద్వైపేతయాచా
 ఏతేనెత్యక్తిః- చతుర్దశాని- చతుర్దశశబ్దాదర్శనాద్యదిబిలోపేకృతేజసిరూపం- యద్వాఏతేనెతిస్వాశ్చదేనలక్ష్మణోనిదిశ్యతే||౧౪౬|| రాఘవ
 స్సేత్యాద్యర్థత్రయమేకంవాక్యం || వహంతమితిఅత్తానంప్రహృత్యపునరపిరామంవహతితిశ్రోధాదితిభావః||౧౪౭||రాక్షసేనెతి|| స్వభావతే
 జఃస్వాభావికతేజః|| ౧౪౮|| తతఃకతి|| ఏయివాప్రాప్తః||౧౪౯||తస్మేతి||అభిచంక్రమ్యపానఃపున్యేనసమీపంగత్వా|| ౧౫౦|| అథేతి||వ
 జ్రాశనిసన్నిభేనెతిబాణస్యవజ్రసామ్యముశ్యతే-వజ్రేణమెరుంభగవానివేంద్రశత్రుప్రహరూరామస్సేంద్రసామ్యమిత్యపునరుక్తిః-భగవాన్ పీర్య
 చాక- భగశ్చీకామమాహత్మ్యవీర్యయత్నాకకీర్తిఃప్రీత్యమరః|| ౧౫౧|| యథితి||యేపురావజ్రపాతయక్తాశనిసన్నిపాతాదిమధ్యమ
 వదతోపిసమాసః- వజ్రశ్చేద్రాద్యయథం- ఆశనిఃకౌత్వాతికః- సచుక్షుభేనానికంప్రాప్తః-నాపిచచాలనానికానిమి త్రంచలనంప్రాప్తః-రాజా
 అన్యూనరాజభావశ్చస్థితః- సఃరామదాతాభిహతః- భృశౌతశఃభృశమాతఃత్సభిః-చచాల-చీరోపిచాపంచముమోచ-స్వస్యస్వరత్వత్వావత్సవ
 యంత్య క్రవాకరామైకరత్వత్వద్వ్యోతనాయ || ౧౫౨ || తమితి|| విహ్వలంతంమూర్ఛితం-ప్రసమీక్ష్యతస్యానన్యశరణత్వమవలోక్య-అధఃచం
 ద్రంఅధఃచంద్రాకారగ్రంభాణం- ఆదదే- తేనమకుటంచిచ్ఛేదమానభంగమకరోదిత్యర్థః-మహాత్మామహామనాః- దయాళురిత్యధః- ఆ
 చ్ఛాన్తోకాభ్యాంభగవద్రక్షణిమిత్రస్వయత్ననివృత్తిరవేత్సక్రం|| ౧౫౩ || తమితి|| తంత్య క్రవాపి-అతఏవసిర్విమాశీవిషసన్నికాశంసిర్వి
 షసర్వతుల్యం- అప్రకాశంసిర్విజన్మ- ఆతఏవశాంతార్పిషంశాంతకరణం- సూర్యమివస్థితం-కృతకీరీటకూటంశుక్లకీరీటసమాహం- మా
 యాచిశ్చలయంత్రేషుతైతవాన్యతరాశిమ- ఆయోఘనైశైలశృంగేనీరాంగేకూటమస్త్రీయామిత్యమరః| ఆతిఏవగతశ్రియంసిష్టభంఉవాచ||
 ౧౫౪|| కృతమితి|| మహాత్ అతితరదుష్కరంశుభేమగమయద్ధాన్యతం- కించాహంహతలత్సృణాదిప్రవీరశ్చకృతోస్తీ-తస్మాత్ అనెకవీరపత
 నావధికరణకరణాత్- త్వంపరిశ్రాంతఃఆయథధారణేపిశ్రాంతశివవ్యవస్యనిశ్చిత్య - త్వాంమృత్యువశంమృతోరధీనతాం- ససయామిచిగరణ
 పరిశ్రాంతకృతకృతావవాదాపనోదాయసంప్రతిభవతఃప్రాణాపహరణకమణోఽరమామీత్యర్థః||౧౫౫||గచ్ఛేతి||రిపాపురోవిగతికథం
 గచ్ఛేయమిత్యత్రాహఅనుజానామితి||రణాదితయద్దేశాంతః- రాత్రించరరాజ-కూటయోధిన్నితసాపహసోక్తిః- ఆశ్వాస్యనిశ్రమ్యరథీగ
 స్వీచసన్నిర్యాపి-సత్వంతదాతాదృశం-మేబలం-రథస్థకత్వపలక్షణం- ధానుష్కశ్చసక్తద్రక్ష్యస్తీత్యన్వయః || ౧౫౬ || సతేతి||అత్రత్రీయాథేదా
 త్తచ్ఛబ్దత్రయమితిసత్యైవార్థం- సహసావకుటభంగకృతలజ్జయేతిభావః || ౧౫౭ || తస్మిన్నేతి|| ప్రవృత్తై- లంకామితిశేషః- వానవదేవశ
 ధ్ధంగచ్ఛక్త అసాలత్క్షణత్వయాశక్త్యాభిహతస్తాడితస్సకానహసామిదాదంతః-అతఃఅభ్యుపేత్యప్రతిజ్ఞాయ- సమిషాహంతద్దుఃఖశాంతయేసపు
 త్రపాత్రస్యతేమృత్యుర్భవిస్యామితిశేషః||౧౫౮||ఏతేనెతి||ఏతేనలక్ష్మణేన-శరైఃచతుర్దశాని- చతుర్దశసంఖ్యావంతి-రక్షసాంసహస్రాణి-
 నిమాదితానీసంబంధః| ఉభయోరైకవివక్షయాలత్సృణేననిమాదితానీశ్చక్రం|| తి||ఏతేనమయా||౧౫౯||౧౬౦||తి||అభిచంక్రమ్యసంయు
 క్తోఘాత్యా|| ౧౬౧ || తి|| వ్యూఢంవిశాలంశుజాతరూపంరాజాహామహాభరణచందనాదిభిఃప్రశస్తరూపంతస్మిన్||౧౬౨|| తి||వజ్రపాత
 శ్చాశనిసన్నిపాతశ్చేదనమాహరైకవత్|| ౧౬౩ || తి|| హతాఃప్రవీరాయస్యతథా-తస్మాద్భృద్ధధర్మజ్ఞానాత్- వ్యవస్థాత్వా||౧౬౪||గచ్ఛే

కారరామఃపరమాహవాగ్రే || ౧౪౫౪ || తస్మిన్ప్రభిన్నేత్రిదశేంద్రశత్రాసురాసురాభూతగణాదిశశ్చ || ససాగరా
 స్సర్వమహేంద్రగణశ్చతైవభూమ్యంబుచరాశ్చహృష్టాః || ౧౪౫౫ || ఇతిశ్రీమద్యధాకాండే. ఏకోనవష్టితమస్సగః.***
 సప్రవిశ్యపురీలంకాంరామనాణభయాదితః | భగ్నదర్పస్తదారాజాబభూవవ్యధితేంద్రియః || ౧ || మాతంగ
 ఇవసింహేనగరుడేనేవపన్నగః | అభిభూతోభవద్రాజారాఘవేణమహాత్మనా || ౨ || బ్రహ్మదండప్రకాశానాంవిద్యత్యదృ
 శవర్చసాంస్త్రరకారాఘవబాణానాంవిద్యతేరాక్షసేశ్వరః || ౩ || సకాంవనమయందివ్యమాశ్రిత్యపరమాననం | విపేక్ష
 మానోరత్నాంసిరావణోవాక్యమబ్రవీత్ || ౪ || సర్వంతస్థులుమేమోఘంయత్తప్తంవరమంతపః | యత్సమానోమహేం
 ద్రేణమానుషేణాస్సిజితః || ౫ || ఇదంతస్పృహ్యతోఘోరంవాక్యంమామభ్యవస్థితం | మానుషేభ్యోవిజానీహిభ
 యంత్యమితతత్తథా || ౬ || దేవదానవగంధర్వైర్యక్షరాక్షసపన్నగైః | అవధ్యత్వంమయాపాప్తంమానుషేభ్యోన
 యాచితం || ౭ || విడితంమానుషంమన్యైరామందశరథాత్మజం | ఇత్సౌకుకులనాథేనఅనరణ్యేనయత్పురా || ౮ || తత్సత్స
 తేహిమద్వంశేపురుషోరాక్షసాధమ | యస్తాంసపుత్రంసామాత్యంసబలంసాశ్వసారథిం || ౯ || నిహనివ్యతిసంగామే
 త్వాంకులాధమమమతే || ౧౦ || శప్తహంవేదవత్పాచయదాసాభక్షితాపురా || సేయన్సీతామహాభాగాజాతాజనక
 నందినీ || ౧౧ || ఉమానందీశ్వరశ్చాపిరంభావరుణకన్యకా || యథోక్తాస్తపసాపాప్తంనమిథ్యాబియిషిభాషి

త్రావిత్యనేనరావణిగమోదేవదానవహమహాతురిశూచ్యతే - సహలక్షణేనేతిలక్షణస్యపూర్వమేవశిల్పత్వేప్యాదరాత్పునఃకర
 ణం. పరమాహవాగ్రత్యనేనశిల్పకరణంసానుగ్రహిదీనాంహరిణామస్యత్రానయనానంభవస్సుచ్యతే || ౧౪౫౪ || పూర్వశూచితండే
 వాదిహమేంద్రప్రపంచయతితస్మిన్నితి | ప్రభిన్నేపరాజితే - దిశఃదిశ్చలాః - సాగరాఃసాగరవాసినః - అంబుచరాఃసాగరభిన్నాంబుచరాః - హృ
 ష్టాఃబభూవురితేశమః - వస్త్యంరావణమకుటభంగః || ౧౪౫౫ || ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే - శ్రీరామాయణభాషణే - రత్నకిరీటాఖ్యానే - యధా
 కాండవ్యాఖ్యానే - ఏకోనవష్టితమస్సగః. అధకుంభకర్ణప్రబోధనంపట్టే - సప్రవిశ్యేత్యాది | రామచాణభయాద్దితఃకిమిదానీ
 మపిరామచాణాఃపతేయిరితిభయపీడితః - వ్యధితేంద్రియఃదుఃఖితమనస్కః || ౧ || మనోవ్యథాముపపాదయితుంతద్దేతుంసదృష్టాంతమనువదతి
 మాతంగఇవేతి || మహాత్మనామహాస్వభావేన - బలవత్తేత్యర్థః || ౨ || బ్రహ్మదండేతి || బ్రహ్మదండఃబ్రహ్మకావః - సర్వాస్త్రనిగరణక్షమోనసిద్ధదం
 దోవా - బ్రహ్మస్త్రంవా - యుగాంతకాలసముత్థితోగ్నివణోఽధూమకేతరీత్యేకే - తత్ప్రకాశానాంబాణానామిత్యర్థగధావయేశాంకమఃశీ
 తివష్టి || ౩ || ౪ || సర్వమితి || మేమయా - యత్తప్తంప్రప్రతీత సర్వంమోఘం - జాతమితిశేషః || ౫ || బ్రహ్మవాక్యంకుఫలితమిత్యాహ || ఇదమితి || త్వం
 మానుషేభ్యోభయంవిజానీహీతియతే బ్రహ్మణోఘోరంవాక్యంతదిదం - మామభిమాంప్రతి-ఉపస్థితం - మయిఫలితమిత్యర్థః - యత్ శ్రుత్ - బ్రహ్మ
 వాక్యంతథా - నతుమోఘంభవివ్యతీత్యర్థః || ౬ || దేవేతి || పాప్తంయాచిత్యాపాప్తం - మానుషేభ్యోవధ్యత్వంనైవయాచితమిత్యర్థః || ౭ || ది
 తమిత్యాదిసార్థశ్లోకద్వయమేకాన్వయం || యస్తామిత్యత్ర-శు-అమితీచేదః - అమిత్యంగికారే - యస్తపురుషస్తాంసుంగామేనిహనివ్యతిసఃమద్వం
 శేషిత్వత్వే - అంగిభీతం - ఇత్యేవంప్రకారేణఇత్సౌకుకులనాథేనఅనరణ్యేన - యతేయస్తాత్ - పురాచిదితంప్రతిజ్ఞాతం - విదితాజ్ఞాతవిక్రతాచి
 నానార్థత్వమాలా - తస్మాత్మానుషంరామం - దశరథాత్మజుదశరథపుత్రత్వేనజాతంమన్యైరాక్షసాధమకులాధమేతిజాతః కులతశ్చనీవ
 త్వముచ్యతే - దుఃఖాతిరేకాదనరణ్యోక్తపరుషానవాదః - అస్యేత - త్యామితిద్విరుక్తిరనుస్తరణార్థేత్యాహుః - అపరేత్వాగ్రహణిత్యే
 వద్విరుక్తిరి - త్వాంప్రత్యుత్సృజ్యతేఇతిద్వితియత్వాంశద్వాన్వయఇత్యేకే || ౯ || శప్తహమితి || కేచాహంపురావేదవత్పాశ్చప్రాప్తిమత్క్రతేతవ
 వినాశోభవివ్యతీతి - కదేత్యత్రానయదేతి - సావేదవతీయదాభక్షితాబలాత్కృతాతదా - అద్యతయాకింక్రియతేనీతాచ్యూతమపద్రవమూలమి
 త్యత్రానసేయమితి - సావేదవతీస్యకాపనిర్వాహంసీతాజాతా || ౧౦ || ఉమేతి || ఉమాదయశ్చత్వారః - తపసాతపఃప్రభావేన - యథో

తి || గచ్ఛాచుజానామిత్యాశ్వాస్య - విశ్రమ్య || పస్త్యంరావణస్యప్రభుమపరాచయః || ౧౪౫౬ || ౧౪౫౭ || ఇతిశ్రీమహాశ్వరత్తిధావిరచితాయాం -
 శ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యాయాం - యధాకాండవ్యాఖ్యాయాం - ఏకోనవష్టితమస్సగః. అధకుంభకర్ణప్రబోధనంపట్టే - సప్రవిశ్యేత్యాది | రామచాణభయాద్దితఃకిమిదానీ
 మపిరామచాణాఃపతేయిరితిభయపీడితః - వ్యధితేంద్రియఃదుఃఖితమనస్కః || ౧ || మనోవ్యథాముపపాదయితుంతద్దేతుంసదృష్టాంతమనువదతి
 మాతంగఇవేతి || మహాత్మనామహాస్వభావేన - బలవత్తేత్యర్థః || ౨ || బ్రహ్మదండేతి || బ్రహ్మదండఃబ్రహ్మకావః - సర్వాస్త్రనిగరణక్షమోనసిద్ధదం
 దోవా - బ్రహ్మస్త్రంవా - యుగాంతకాలసముత్థితోగ్నివణోఽధూమకేతరీత్యేకే - తత్ప్రకాశానాంబాణానామిత్యర్థగధావయేశాంకమఃశీ
 తివష్టి || ౩ || ౪ || సర్వమితి || మేమయా - యత్తప్తంప్రప్రతీత సర్వంమోఘం - జాతమితిశేషః || ౫ || బ్రహ్మవాక్యంకుఫలితమిత్యాహ || ఇదమితి || త్వం
 మానుషేభ్యోభయంవిజానీహీతియతే బ్రహ్మణోఘోరంవాక్యంతదిదం - మామభిమాంప్రతి-ఉపస్థితం - మయిఫలితమిత్యర్థః - యత్ శ్రుత్ - బ్రహ్మ
 వాక్యంతథా - నతుమోఘంభవివ్యతీత్యర్థః || ౬ || దేవేతి || పాప్తంయాచిత్యాపాప్తం - మానుషేభ్యోవధ్యత్వంనైవయాచితమిత్యర్థః || ౭ || ది
 తమిత్యాదిసార్థశ్లోకద్వయమేకాన్వయం || యస్తామిత్యత్ర-శు-అమితీచేదః - అమిత్యంగికారే - యస్తపురుషస్తాంసుంగామేనిహనివ్యతిసఃమద్వం
 శేషిత్వత్వే - అంగిభీతం - ఇత్యేవంప్రకారేణఇత్సౌకుకులనాథేనఅనరణ్యేన - యతేయస్తాత్ - పురాచిదితంప్రతిజ్ఞాతం - విదితాజ్ఞాతవిక్రతాచి
 నానార్థత్వమాలా - తస్మాత్మానుషంరామం - దశరథాత్మజుదశరథపుత్రత్వేనజాతంమన్యైరాక్షసాధమకులాధమేతిజాతః కులతశ్చనీవ
 త్వముచ్యతే - దుఃఖాతిరేకాదనరణ్యోక్తపరుషానవాదః - అస్యేత - త్యామితిద్విరుక్తిరనుస్తరణార్థేత్యాహుః - అపరేత్వాగ్రహణిత్యే
 వద్విరుక్తిరి - త్వాంప్రత్యుత్సృజ్యతేఇతిద్వితియత్వాంశద్వాన్వయఇత్యేకే || ౯ || శప్తహమితి || కేచాహంపురావేదవత్పాశ్చప్రాప్తిమత్క్రతేతవ
 వినాశోభవివ్యతీతి - కదేత్యత్రానయదేతి - సావేదవతీయదాభక్షితాబలాత్కృతాతదా - అద్యతయాకింక్రియతేనీతాచ్యూతమపద్రవమూలమి
 త్యత్రానసేయమితి - సావేదవతీస్యకాపనిర్వాహంసీతాజాతా || ౧౦ || ఉమేతి || ఉమాదయశ్చత్వారః - తపసాతపఃప్రభావేన - యథో

తే॥౧౧౫॥ ఏతదేవాభ్యుపాగమ్యయత్నంకతుమిహర్షధ॥ రాక్షసాశ్చపితిత్వంతుచర్యాగోపురమూర్ఖసు॥౧౧౫॥ స
చాప్రతిమగంభీరోదే॥దానవదర్పహః॥ బ్రహ్మశాపాభిభూతస్తుకుంభకణోవిబోధ్యతాం॥౧౧౬॥ సపరాజితమాత్మా
సంప్రహస్తంచక్షమామతం॥ జ్ఞాత్వా రక్షోబలంభీమమాదిదేశమహాబలః॥౧౧౭॥ ద్వా రేషుయత్నః క్రియతాంపా
కారశ్చధిరుహ్యతాం॥ నిద్రావశసమావిప్లవకుంభకణోవిబోధ్యతాం॥౧౧౮॥ సుఖంస్వపితినిశ్చింతఃకాలోహత

క్రూరయథోక్తవంతః- తథాప్రాప్తంసిద్ధంఋషిభాషితంసమిథ్యాభవతిహి - సందీశ్వరరంభాశాపాపుత్రరరామాయణోక్తా-ఉమావరుణక
స్యకాశాపాచానేనైవసిద్ధా॥౧౧౫॥ ఏతదితి॥ ఏతత్కావస్వరూపం-అభ్యుపాగమ్యజ్ఞాత్వా-ఇహప్రకృతశత్రువిజయేకార్యేయత్రంతవధా
నం- కతుమహాధ- చర్యాగోపురపార్శ్వస్థభటుసంచారప్రదేశాః॥౧౧౬॥సచేతి॥బ్రహ్మశాపాభిభూతః-బ్రహ్మశాపకృత్నిద్రాపరవశఇ
త్యర్థః॥౧౧౭॥ కిమర్థంకుంభకణ్ణోవిబోధ్యతాత్వాశంక్యకవిరాహససరాజితమితి॥ అవిదేశ-కుంభకణ-విబోధనార్థమిత్యేషః॥౧౧౮॥ద్వారేష్య
తి॥ ద్వా రేషుఅవాంతిరద్వారేషుయత్నః - పాప్రకారశ్చధిరుహ్యతాం - వానరానారోహణమితిభావః - నిద్రావశసమావిప్లవనిద్రా
వశేనశయానః-సద్యఃకతవ్యత్వాయపునరుక్తిః॥౧౧౫॥సుఖమితి॥దుఃఖితేచీంతాకులేఅనవాప్తమామయిజాగ్రతి-తీతిశేషః-నకేవలమిదా
నీమేదసర్వదాప్యేవమేవేత్యాహసవీతికదాచిన్నవమాసాకదాచిత్షణ్ణాసాకదాచిత్సప్తమాసాకదాచిదష్టమాసాంశ్చానియమేన
స్వపితిత్యర్థః॥అతఏవోత్తరకాండేఅవిశేషేణవరప్రాప్తనకుంభకణేనక్రియతే-స్వప్తవర్షాణ్యనేకానిదేవదేవమమేషిత్వమితి॥ ఉత్తరత్రరామం
ప్రతిభిభృణవచనే - శయితాప్యేషషణ్ణాసానేకాహంజాగరిమృతీవచనంతుపక్షాంతరాణామప్యవలక్ష్యం॥అన్యూనాభిప్రాయంవా-సప్త
మాసాదిస్వావసంభవేషిషణ్ణాసస్వావసంభవత్వేవ - యద్వానవసప్తశాష్టావమాసాకస్వపితిరాక్షసైతిపాఠః-దశాష్టాదశమాసానా
సత్యాంనవసప్తమాసాక- షణ్ణాసానిత్యర్థః-అష్టిరశనం - నాశశతియావత్ - నవసప్తమాసాష్టాదశమాసాః తేషుదశమాసాలోపే
షిషణ్ణాసాఏవావశిష్యంతే-అథవా-షడహైర్వాసాంత్రంపాద్యాహరుత్సృజంతిషడహైహిమాసాంత్రంపశ్యంత్యర్థమాసైమాసాంత్రంపా
ద్యాహరుత్సృజంత్యర్థమాసైర్నిమాసాంత్రం పశ్యంత్యమావాస్యయామాసాంత్రంపాద్యాహరుత్సృజంత్యమావాస్యయాహిమాసాంత్రంపశ్యం
తిపౌణకమాస్యామాసాంత్రంపాద్యాహరుత్సృజంతి పౌర్ణమాసాహిమాసాంత్రం పశ్యంత్యమావాస్యయాహిమాసాంత్రంపశ్యం
తాత్రత్ప్రకారేణ నవషడిత్యక్రతిగణ్ణాసానిత్యర్థత్వత్వదినతయాఅమావాస్యయాపౌణకమాస్యావాపరిగణనేషణ్ణాసాఏవసంప
ద్యంత్యజినకశ్చిద్విరోధః- తథాహి - అస్తికించితక్షత్రికాణామయనగనామసత్రంగవామయనస్యచిత్వతిః - తత్రప్రకృతాద్వాదశమాసేష్యమ
ష్టేయాసాంస్తామయాగవిశేషాణాం త్రింశతోసంఖ్యేయత్వాన్నకించదహర్షప్రభుంకశ్యతే - తద్వికృతావత్రప్రతిమాసమకస్తిన్నవాని సోమ
యాగపరిత్యాగోవిధీయతే - తత్రకతమమహస్త్వజ్యతామిత్యేషేషాయాముచ్యతే- అమావాస్యయామాసాంత్రంపాద్యాహరుత్సృజంత్యమా
వాస్యయాహిమాసాంత్రంపశ్యంతి పౌణకమాస్యామాసాంత్రంపాద్యాహరుత్సృజంతి పౌణకమాస్యాహిమాసాంత్రంపశ్యంతీతి - అస్యా
ధికః - అమావాస్యాయామసంఖ్యేయేన యాగేన పూర్వయాసంపరిసమాప్య ఉత్తరస్యావిభూతమహస్త్వజ్యతామితి - పౌణకమా
స్యామసంఖ్యేయేనయాగేనపూర్వయాసంపరిసమాప్య ఉత్తరస్యావిభూతమహస్త్వజ్యతామితిచ ॥ అస్తి విధానఅథవాదేప్రసిద్ధివాచి
నాహి-శబ్దేనఅమావాస్యయామాసాంతత్వంఉత్తరవాక్యేపౌణకమాస్యామాసాంతత్వంచక్రతం-ఏవం- అథకమాసైమాసాంత్రంపాద్యా
హరుత్సృజంత్యర్థమాసైర్నిమాసాంత్రంపశ్యంతి షడహైర్మాసాంత్రంపాద్యాహరుత్సృజంతిషడహైహిమాసాంత్రంపశ్యంతీత్యత్యాపిప
క్షాత్తకష్టదహత్తకోహిమాసోస్తీహిశబ్దేనకర్ణితం - ననుషడహైర్నిబహువచననిదేశాత్ పంచభిష్టడహైర్నిబాహ్యభ్యాసేన త్రింశద్దినా
త్తకోమాసవిసాత్రకస్యత్యజితేన్న- అథకమాసైర్నిత్యత్యాపితథాత్వాపత్రైః - తదానీంబహుధకమాసానాంసూత్యస్తీకారేపత్రయస్యా
పిమాసత్వప్రసంగః - తత్రపక్షవైమాసాంత్యక్రీత్యావీక్షకస్యపక్షస్యమాసత్వస్తీకారేతత్యాప్యేక్షకస్యైవషడహస్యమాసత్వస్తీకారోయ
క్రః- పూర్వకత్వేష్వివాత్యాపిప్రసిద్ధివాచకహిశబ్దప్రయోగాత్ - అన్యథాఉత్తరాసవాకే షడహైర్మాసాంత్రంపాద్యయత్నప్రమమహస్త్వ
స్త్వత్వజేయరితివాక్యవిరోధస్సాన్యత్ - సప్రమత్వంహ్యత్రవిశిష్యతే - షడహైర్మాసానిత్యత్రమాసశబ్దస్యమాసైకదేశలక్షణంగీకా

సా- తపోబలేన- యథోక్తంత్రదైవమయాప్రాప్తం - అతస్తదృషిభాషితంసమిథ్యేతిసుబంధః - యథోక్తంత్రయోప్రాప్తమితివాపాఠః-
ఏతైర్యథాఉక్తంత్రయోప్రాప్తమిత్యర్థః - ఉమాశాపమృతేలాసగిరివలనవేళాయాంరావణతేస్త్రీనిమిత్రవధశత్రేవంరూపవతిజ్ఞేయం-
సందీశ్వరశాపస్తుఉత్తరరామాయణే - యస్మాద్వానరమూర్తిః-యాంధ్యస్త్వారాక్షసదుఃశతే,మోఖ్యాన్తామవజానీషేపరిహాసంచముంచ
సి, తస్మాన్మయాప్రసంయుక్తామద్విర్యసమతేజసః, ఉత్పత్స్యంతేవధార్థంహికులస్యతవవానరాశ్చి- రంభాశబ్దేనరంభానిబంధకృతనలకూబర
శాపఉచ్యతే- తమక్రమత్తరరామాయణే॥ యదాత్వకామాంకామాతోధమక్షయిష్యతియోషితం, మూర్ధాఘాతధాతస్యశకలిభువితాత
దే3 - వరుణకస్యకాపుంజికస్థలా- తేనచతిన్విబంధనబ్రహ్మశాపోవివక్షితః- సోపిస్త్రీధమక్షణనిమిత్రవధరూపః॥౧౧౫॥ ఏతదితి॥ ఏతదేవ
ఏతచ్ఛాపనిమిత్రమేవఅభ్యుపాగమ్యజ్ఞాత్వా- యత్నంకతుమహాధలంకారక్షణఇతిశేషః॥ తత్ప్రకారమేవాహ- రాక్షసాశ్చేతి॥౧౧౬॥అకా
లేరావణఃకిమితికుంభకణ-విబోధితవానిత్యేషాయాంకవిరాహ॥ సపరాజితమితి॥ సఃమహాబలోరావణః- ప్రహస్తానిమాదిశంకతానం

జేతనః : నవవట్టప్రచాప్తౌచ మాసాస్వపితిగాక్షసః ॥ ౧౭౪ ॥ మంత్రయత్వాప్రసప్తాయమితస్తునవమేహని ॥ తం

దేశసవచోః - తస్మాత్తేషాదహాత్తకోపియాసాస్తీతిసిద్ధం - తమిమంశ్రోతంషడహమాసత్వపక్షమసస్పరంశష్టజ్ఞాసానేవవదంతి - నవవట్టప్రచాప్తౌచ మాసాస్వపితిగాక్షసః ॥ ౧౭౪ ॥ ననసుప్తంకభంబోధయితుంశక్యత్యాశంక్యదానీమేవస్వాపారంభాత్ సుప్రబోధోయమిత్యాశయేనాహ-మంత్రయిత్వేతి ॥ అత్రోచిత్ - ఏకాహంజాగరివ్యతీతికుంభకణాస్యస్వాపోత్తరనానంతరమేకస్థి-కాదినవవప్రబోధనియమస్యోక్తత్యాన్వంత్రకరణదినసమనంతరదినవవకుంభకణాస్యస్వాపారంభః - అజగామముహూతేనాత్యనేనవిభేషణాగమనమపిమంత్రదినవవ-విభేషణేనామజగామసంగమమిత్యనైవతదాగమనానంతరమేవతస్యస్థి-కారః - తద్దినసప్రభృతిదినసత్రయేసముద్రప్రాధికానాథకారామస్యదభావశయనం - తదనంతరంపంచదినేమసేతుబంధః - సేతుబంధపూర్తిదినసవసాయంకాలేనువేలారోహణం-తస్మామేవరాత్రౌనుగ్రీవరావణమోద్భవంద్వయద్ధృ-సమనంతరదినేతుములయద్ధృ-తత్రైవరాత్రౌనాగపాశబంధమోక్షా-ధూమాగ్నివజ్రదంష్ట్రాకంపనవధశ్చ-అనంతరదినేప్రహస్తవధః-రావణమకుటుభంగశ్చ-ఏవందివసగణోపపత్తిరివదంతి-తచ్చిత్త్యం - సువేలారోహణరాత్రౌపూణ-చంద్రోదయవణ-నైనువేలారోహణదినంపౌర్ణమాసీతిసిద్ధం - రావణమరణదినంచామావాస్యేతిస్ఫుటం-ఏవంచత్వదశరీత్యాద్వితీయాయామేవమకుటుభంగేరావణస్యదశావర్యంతం విశంబ్యయద్ధృకరణాదింత్యం-వస్తుతస్తు-ఇతఃప్రసక్తాద్ధృద్ధారంభదినాదిత్యధికః-తద్దినమవహాయతత్పూర్వదినాపేక్షయానవమేహనితత్పూర్వదినకృతమంత్రః ప్రస్తుప్తః తథాచపౌణ-మాస్యాంసువేలారోహణంప్రథమాయాంయుద్ధారంభః - తత్పూర్వగనవమదినంప్రమీ-తస్యాంకుంభకణాస్సుప్తరామస్యదర్శశయనారంభశ్చ-షష్ఠ్యాంకుంభకణాదిభిమంత్రచిరఃతస్మామేవవిభేషణిగజమితి-ఇత్యుచాహుఃసీతాహరణాత్ పూర్వంత్రయాదశసంవత్సరాగతాఃచతుదశవమారంభేసీతాహృతాపంపాతీరేవసంతవర్ణనాత్ అమాధేవాదివధఃతదనంతరంవషాతుకవణ-నాత్ ఆశ్వయుజేసీతాస్వేషణసముత్సాహనమితిస్ఫుటం - స్వయంప్రభావితేచూకాలోగతః - ఫాల్గుశుద్ధత్రయోదశ్యాంహసమతోలంకాప్రవేశః - పుష్పితాగ్రావసూతాదౌచదర్శవిధాక్షద్రుమానితవసంతాదిభూతఫాల్గునమాసతాక్షాచకవృక్షాగ్రపుష్పితత్వోక్త్యాతథాప్రతీతః - స్థితఃకకుద్దానివతీక్ష్యశృంగఇతిశ్లోకే ప్రతిపూణ-శృంగఇతివదేనప్రతిపూణ-శృంగవచ్చుద్రవణానస్య తస్మామేవసంభవాత్ - యస్మిన్కాదినెరాత్రౌలంకాయాం సీతాస్వేషణం తదనంతరదినవపప్రాతలంకాదాహః ॥ అవశ్యమేవద్రష్టవ్యమయాలంకానిశాక్షయంఇత్యుక్తత్యాత్ అనంతరంతస్మిన్నైవదినెపివదేనవ్రత్యాగమనం - యదిహమన్యసేపీరవసైకాహమరిందమేతీతితయాప్యప్తేవినమాశ్వాస్యవైదేహీహనుమాన్మాయతాత్తజః । గమనాయమతించక్రెత్యుక్తైః - ఉషసిలంకాదాహనంతరాతస్మిన్నైవదినెమధ్యాహ్నాత్ పూర్వమేవాగదాభివేధవనవిషమనపూర్వకంరామప్రాప్తిః - అరిష్టవర్మతారోహణేతద్వణానవ్యాజేనబోధ్యమానమివప్రీత్యాదిచాకరరైస్సుఖైతిసూర్యోదయసమయముక్త్యా - అనంతరమస్తమయానుక్తైః - తస్మిన్నైవదినసేవతుదశశేషయుక్తపౌణ-మాసీయుతే మధ్యాహ్నే యధయాత్రా - అస్మిన్ముహూరైసుగ్రీవప్రయాణమభిరోచయే । యుక్తముహూర్తోజయఃప్రాప్తౌహుద్ధృదిచాకరంత్యుక్తైః ॥ యస్మిన్కాదినెభిజితిప్రస్థానంతత్వరేద్యురెవసముద్రతీరేనేనానివేశః - సాస్త్రయాతిదివారాత్రంమహతీహరివాసేసీత్యాకభ్యముహూతకాంక్షాపినాసతేత్యుక్తైః । యత్రదినెలంకాదాహస్తత్రైవదినసేసభాయాంమంత్రిభిస్సహకించిద్విచారముక్త్యా-విసజయిత్వాతాకాసర్వాకా ప్రవేశస్వకంగృహమిత్యంతెనలంకాదాహదినవృత్తాంతం పరిసమాప్య . తతః ప్రత్యుషసీప్రాప్త్యాదినాఅనంతరదినేఉషసికాలేభిషణోవదేశంద్వితీయముక్త్యా తతోమంత్రచిరాయరావణకుంభకణ-విభేషణాదిభిస్సభాంప్రవిష్టేవిభేషణస్యతృతీయముపదేశముక్త్యా - ఇత్యుక్త్యాపరుషంవాక్యంరావణంరావణానుజః । అజగామముహూరేనయత్రరామస్సలక్షణఇత్యుచిచ్ఛేదేనలంకాదాహానినానంతరదినవపసముద్రతీరరామసకాశాగమవర్ణనేనచద్వితీయదినెరామేహసముద్రతీరప్రాప్తిమిత్యవగమ్యతే - సముద్రతీరప్రాప్తినిగచిష్టఫాల్గునపౌణ-మాసీ-అతవ - ఉత్తరాశ్శర్మిర్యాద్యేతిచతుర్థాసగ-శ్లోకే ప్రస్థానదినస్య పౌణ-మాసీయుక్తత్వవచనమప్యవిరుద్ధం - సముద్రతీరప్రాప్తిదినస్యపౌణ-మాసీయుక్తత్వంచ - చండనక్రగ్రహంఘోరంతుపాదౌదినసక్షయే చంద్రోదయసమద్భూతంప్రతిచంద్రసమాకులమితిసంధ్యాసమయవచంద్రోదయప్రపాదనాత్ సిద్ధం । సేనానివేశవృత్తాంతోవిభేషణాగమనవృత్తాంతశ్చఏకదినభావ్యపివాచఃక్రమవతీత్యాత్ క్రమేణోక్తః-ప్రసమాయాగరామస్యదర్శశయనారంభఃకుంభకణాస్యస్వాపారంభశ్చ-చక్షురీకంపంచమీషష్ఠీసప్తమ్యష్టమీషుసేతుబంధః-అష్టమ్యూరాత్రౌనువేలారోహణమ్ । యత్తునువేలేపూర్ణచంద్రప్రదీపాచనిశాసమభివతతేతీవచనం తత్పూర్ణచంద్రఇవద్రదీపాయస్యానిశాయామిత్యేవమర్థకంవ్యాఖ్యేయం-నుగ్రీవసేనాయాంభేర్యాదీనామివప్రదీపాదీనామపిసంభవాత్ - సువేలారోహణానంతరదినేదివాలంకానిరోధః తారాత్రిముషితాస్త్రత్రసువేలేహరిపుంగవః, లంకాయాందదృశవీ-రావనాన్యవనానిచెత్సుప్రక్రమ్యయద్ధవర్ణనాత్ । తత్రైవప్రథమదినయద్ధరాత్రౌనాగాస్త్రబంధతద్విమోక్షాది-యుధ్యతామేవతేమాతుతథావానరరక్షసాం । రవిరస్తుంగతోరాత్రిప్రవృత్తాప్రాణవరిణీత్యారభ్య-సాబధూవనిశాఘోరాహరిరాక్షసహరిణీ, తతస్తేరాక్షసాస్త్రత్రత్సంస్తమసిదారుణే । రామమేహభ్య

చవరాజితం- విచార్యేతిశేషః-రక్షఃకుంభకణాంభీమబలంజ్ఞాత్వాఅదిదేశతన్నిబోధనంప్రతీతిశేషః ॥ ౧౭౪ ॥ మంత్రమితి॥ మంత్రంకృత్యాప్రస్తుప్రాయమితస్తునవమేహనిత్యనేనాయమధో-దర్శితః ఇతఃలంకావరోధదినసాత్ . నవమేహనిప్రస్తు ప్రత్యత్కర్తః . తథాహిఏకాహంజాగరివ్యతి

తుబోధయతక్షిప్రంకుంభకణంమహాబలం || ౧౭౪ || సతుసంఖ్యేమహాబాహుఃకతుదస్సర్వరక్షసాం || వానరానా

వతాంత, తంభీమగేగాహరయోనారాద్యైఃక్షతవిగ్రహః - అంధకారేనదదృశురిత్యాదిభిస్తామేవరాత్రింప్రత్యభిజ్ఞాప్య - నిరంతరశరీరాతా
భ్రాతరామాలిక్ష్మణా - క్రుద్ధసేంద్రజితావీరాపన్నైశ్శరణాంగతైః ఇత్యాదిప్రతిపాదనాత్ | తత్రైవసీధేవానరహమనాదకుపితేన
రావణేనపీషితయోధూమ్రాక్షవజ్రదంష్ట్రగ్రీవాద్యుద్ధం తద్వధశ్చ - తయోద్యుదేవివాజ్ఞాపకాభావాత్ వానరహర్షానంతర్యశ్రవణా
చ్చ-రాత్రిశేషేతయోర్వధానంతరంద్వితీయదినేఅకంపనయుద్ధంతన్నిగమనవేళాయాం - ఆభవత్సదినేచాపిదువినంరూక్షమారుతమితి
దివాజ్ఞాపకసత్వాత్ - అకంపనవధానంతరమేవరావణస్యపూర్వాప్రాప్త్యేవపురిపర్యటనం - ఆకంపనవధానంతరంప్రహస్తయుద్ధమకంపేన - త
స్మిన్నైవదినేమధ్యాహ్నే-నమతస్యోన్యమభిసంరథాగ్రహశ్చనచకాశిరఇతిగ్రహణాంప్రకాశప్రతిషేధేనప్రహస్తయుద్ధంరాత్రావీతిచేన్న-ఉత్త
రత్రదివాయుద్ధమదివాదశేనాయోగ్యానామప్యథానాప్రతిపాదనాత్ - యథారావణయుద్ధే - ప్రాజాపత్యంచనక్షత్రంరోహిణీంశశి
నఃప్రియాం - సమాక్రమ్యబుధస్తస్థాప్రజానామశుభావహాఇత్యాది || నచసర్వరాత్రమవతేతేతిపాతానురోధాద్రాత్రావేవతత్ప్రతిపాద
నమితివక్తుంశక్యం - తదవపాతత్వస్యాంతవత్ప్రమాణత్వాత్ - తస్మిన్నేవద్వితీయదినేరావణపరాజయకుంభకణప్రబోధనకుంభకణ
యుద్ధాని - కాలనిశేషమసంక్లిత్యానంతరమవిచ్ఛేదేనతమక్రిపూర్వకమగ్రిమకృత్యేబ్రహ్మత్రుబంధనతద్విమోక్షరూపేకాలనిశేషకేతక
నాత్ - దృశ్యతేహి-సప్తమప్తిహాతాఃకోట్యా వానరాణాంతరస్వినాం - అహ్నిఃపంచమశేషేణవల్లభేన స్వయంభువఇతి || అత్రఅహ్నిః
పంచమశేషోనామసాయంకాలనివ - ప్రాతస్సంగవమధ్యాహ్నపరాహ్ణాన్నయమిత్యమీ - ఏకస్యాహ్నిఃపంచభాగావిహితాఃకాలచింతితై
రితివచనాత్ | తస్మామేవద్వితీయాయాంరాత్రాబ్రహ్మత్రువిమోక్షానంతరంపునలంకానిరోధతద్దాహకుంభానికుంభాయూపాతుశోణితాక్ష
ప్రజంఘాకంపనమకరాక్షవధాః - తతోస్తంగతఆదిత్యేరాత్రాతస్మిన్నిశాముఖే-లంకామభిముఖాసస్సేల్కజగ్నస్తేష్టవగవకభాఇత్యుక్తేః | ఏ
వపరిపూణాదినద్యయేనమూలబలేంద్రజిద్రావణమృతిరైమవ్యపదిష్టరాక్షసేషుహతేమతృతీయదినమరభ్యుదినత్రయేణేంద్రజిద్యుద్ధం - అ
హోరాత్రైస్త్రిభిరేకధంబిద్వినిపాతితఇత్యుక్తత్వాత్-అథవష్టదినేమూలబలవధః-తస్మిన్దినేసాయంకాలమారభ్యదివారాత్రంరావణ
యుద్ధం-సప్తమదినేరావణవధః-ఆథవాసప్తమదినేరావణయుద్ధంఆప్తమదినేప్రాతఃకాలేరావణవధః-అభ్యుత్థానంత్యమద్వైవక్యక్ష్ణపక్షచ
తుదకాశీం - కృత్వానిర్యాహ్యమావాస్యాం విజయాయ బలైవృతాత్వాదిసంబంధకస్యాభయధాపి యోజయితుం శక్యత్వాత్ || పు
చ్చామావస్యాయాం రావణవధఇతికృత్వా అమావాస్యాయాంరావణవధఇతిప్రవాదః - ఏవంసతిరామరావణయోర్యుద్ధంసప్తరాత్రమ
వతేతేత్యాదిపాటోపి సేనాసహితరావణయుద్ధాపేక్షయా సంగచ్ఛతే - మంత్రయిత్వాప్రస్తుప్తోయమితస్తునవమేహనీతి సకలశిశ్నీ
తవచనంచసంగచ్ఛతే-ఇతఃఅస్మాద్దినాత్-మమమకుటభంగదినాదిత్యుధః-నవమేహని-ఏతద్దినమపహాయఏతత్సర్వదినాపేక్షయానవమే
హని - మంత్రయిత్వాప్రస్తుప్తః-తత్సర్వదినేమంత్రంకృత్వాతస్మిన్దినేప్రస్తుప్తఇత్యుధః-ననుహస్రమతోలంకాప్రవేశకాలోదశశుమా
సఇత్యవగమ్యతే-తథాహిసీతాగప్రతిరావణః-ద్వైమాసారక్షితవ్యామేయోవధిస్తేమయాకృతఇతి-హనుమంతంప్రతిసీతావచనంచ - ద్వై
మాసాతేనమేకాలోజీవితానుగ్రహఃకృతః,వతేతదశమేహసోద్వైతుశేషోష్టవంగమేత్యాది-అతఃకథముక్తప్రక్రియాసంగతిరితిచేత్ - మై
వం - ఊర్ధ్వంమాసాన్నజీవేయం - మాసాదూర్ధ్వంనజీవ్యేత్వయాహీనానృపాత్తజేత్యాదివచనవిరోధేనతాదృశవచనస్యరావణాభి
ప్రాయవిషయత్వాత్-రావణోహిసీతాసాంత్యనాయతిథోక్తవాత్-సీతాతువతేకమానమాసమాత్రేణచతుదశవషటపూరికంజానంతీమా
సాదూర్ధ్వంనజీవ్యతిసంబిదేశేతిసర్వంసుస్థం || ౧౭౪ || సప్తితి || సతు-అహమివనశాపగస్తఇత్యుధః-కతుదఃప్రధానం-ప్రాధాన్యేరాజవిం
తిబ్రహ్మవాక్యేనఏకస్మిన్నైవదివసేప్రబాధినియమస్యోక్తత్వాన్నవమత్సప్తచాప్తవమాసాకస్యపితిరాక్షసరిత్యత్యేననిప్రాయమస్యానుక్త
త్వాత్ మంత్రకరణనిసమనంతరదినఏవకుంభకర్ణస్యస్వాపారంభః-ఊగామసముహూరేనయత్రరామస్సలక్ష్మణఇత్యేన విశేషణాగమనమ
పినుంత్రదినఏవ-విశేషణేనాశుజగామసంగమమితి - తదాగమనానంతరమేవవిశేషణస్యస్వీకారః తద్దినమారభ్యదినత్రయంగముద్రప్రార్థనా
గ్రంథామసృదగ్భయేనం నిశాస్త్రిస్త్రితీచక్రమరిత్యుక్తత్వాత్-తదనంతరంపంచముదినేమసేతుబంధః - సేతుబంధపరిపూరితవసవివసా
యంకాలేసముద్రతరణం-గరుడవ్రాహ్మహమాస్థాయశీరసీవిశేరాజ్ఞేత్యాద్యుక్తత్వాత్-తదనంతరదినేసువేలారోహణం-రాత్రాత్రాత్రావస్థా
నంచ - తాంరాత్రిముషితాస్త్రత్రసువేలేహరిపుంగవాఇత్యుక్తత్వాత్-తదనంతరదినేసుగ్రీవేణరావణమకుటభంగః-సువేలాదవరుహ్యలంకావ
రోధోంగదప్రేక్షణం-తదనేనప్రకారేణదినసగణనోపపత్తిరితి||తిలకం|| అదిదేశమహాబలఇత్యేతదుత్తరంసహిసంఖ్యేత్యేవక్లోకఇతితతః||కృ
చిత్తుసార్థశోకద్వయమధికంపత్యతే - ద్వాదేష్యిత్వాది || తత్రనవసప్తశాష్టాచమాసాకస్యపితిరాక్షసఇతి-ఇదంనిద్రాయామనియమపరం
వాక్యం - శయితాప్యాషమణాసానెకాహంజాగరిమృతీతుషణ్ణాసాదర్వాకనకదాపిజాగరణం-తదుత్తరమపితదేకాహమేవేతిజాగరణఏవ
కాలనియమపరం-నతుశయనైనియమపరం-స్వప్తంవర్షాణ్యనెకానిదేవదేవమమేషితిమితితద్వరప్రార్థనస్యోత్తరేవత్యమాణత్వాత్ - తత్రైవ
రామంప్రత్యగస్త్యవాక్యాచ్చ-తత్రనిద్రాంసమావిష్టఃకుంభకర్ణామహాబలః| బహున్యబ్జసహస్రాణిశయానోనచబుధ్యతఇతి-కేచిత్సంపద
ప్రబోధశ-తన్నధ్యేతశానామష్టాత్యాగే-అవశిష్టమణ్ణాసాకస్యపితిత్వర్థఇత్యాహః||౧౭౪|| సప్తితి||కతుదఃప్రధానం-వానరాకరాజపుత్రావ

జపుత్రోచక్షిప్రమేవవధివ్యతి || ౧౮౫ || ఏవకేతుఃపరస్సంఖ్యముఖ్యోవైనర్వరక్షసాం || కుంభకణాస్సదాశేతేమూ
 ణోగ్రామ్యమఖరితః || ౧౮౬ || రామేణహినిరస్తస్యసంగ్రామేప్రికామదారుణే || భవివ్యతినమేశోకఃకుంభకణావిబో
 ధితే || ౧౮౭ || కింకదిష్యామ్యహం తేనశక్రతుల్యబలేనహి || ఉద్యతేవ్యసనెపాప్తయోనసాహ్యోయకల్పతే || ౧౮౮ ||
 తెతుతద్వచనం || రాక్షసేంద్రస్యరాక్షసాః || జన్తుఃపరమసంభ్రాంతాఃకుంభకణానివేశనం || ౧౮౯ || తేరా
 వణసమన్వమాంసశోణితభోజనాః || గంధమాల్యాంస్తథాభద్ర్యానాదాయసహసాయయః || ౧౯౦ || తాంప్రవిశ్య
 మహాద్వారాంసర్వతోయోజనాయతాం || కుంభకణాగుహంరమ్యాంసర్వగంధప్రవాహినీం || కుంభకణాస్యనిశ్వా
 సాదవధూతామహాబలాః || ప్రతిష్ఠమానాఃకృభేణయత్నాత్ప్రవివిశుగుహం || ౧౯౧ || తాంప్రవిశ్యగుహంరమ్యాం
 శుభాంకాంచనకుట్టిమాం || దృశురైర్ముతవాఙ్మృగశయాసంభీమదశశనం || ౧౯౨ || తెతుతంవికృతంసుప్తంవికీర్ణ
 మివపర్వతం || కుంభకణాంమహాద్రంసహితాఃప్రత్యబోధయన్ || ౧౯౩ || ఊర్ధ్వరోమాచితతనూంశ్వసంతమివప
 న్నగం || త్రాసయంతంమహాశ్వానైశ్శయాసంభీమదశశనం || భీమనాసాపుటంతంతుపాతాశవిపులాననం || శయ్యా
 యాంశ్వస్తసర్వాంగంమేదోరుధిరగంధినం || కాంచనాంగదనద్ధాంగంకిరీటనమరిందమం || దృశురైర్ముతవా
 ఙ్మృగంకుంభకణాంమహాబలం || ౧౯౪ || తతశ్చక్రమహాత్మానఃకుంభకణాగ్రతస్తదా || మాంసానాంమేరుసంకాశం
 రాశింపరమతర్పణం || ౧౯౫ || మృగాణామహిమాణాంచవరాహాణాంచనంచయాన్ || చక్రనైర్ముతశాదూ
 లాగాశిమన్నస్యచాద్భుతం || ౧౯౬ || తతశ్శోణితకుంభాంశ్చమద్యావివిధానిచ || పురస్తాత్కుంభకణాస్యచక్రస్త్రి
 దశశత్రవః || లిలిఖశ్చవరాధ్యేనచందనేనపరంతపం || దివ్యైరాచ్ఛాదయామాసుమావైర్గంధైస్సగం
 ధిభిః || ధూపంసుగంధంసస్పృశ్యస్త్రువుశ్చపరంతపం || జలదాశవచోన్నేదుర్యాతుధానాస్తతస్తతః || శంఖానాపూర
 యామాసుశ్శశాంకసదృశప్రభాన్ || తుములంయుగపచ్చాపివివేదుశ్చాప్యమషితాః || వేదురాస్ఫృటయామాసుశ్చై
 ష్టిపుస్తైనిశాచరాః || కుంభకణావిబోధాథాంచక్రప్రేవిపులంస్వనం || ౧౯౭ || సశంఖభేరీపణవప్రణాదమాస్ఫృటిత
 త్వేలితసింహనాదం || దిశోద్రవంతస్త్రీదివంకిరంతశ్శుక్రిత్వావిహంగాస్సహసానిపేతుః || ౧౯౮ || యదాభృశాతైర్ని

శేచవృషాంకేకకుదోత్ప్రియామిత్యమరః || ౧౯౯ || అకాలేతత్ప్రబోధనమనుచితమిత్యత్రాహ-కింకరిష్యామితి || సాహ్యయసాహాయ్యయః ||
 ౨౦౦ || తేత్వితి || పరమసంభ్రాంతాఃకథమేనమకాలేప్రబోధయిష్యామితివాక్యకలాః || ౨౦౧ || తత్త్వితి || ప్రబోధశక్తినివృద్ధ్యుక్తంమాంసాదికంభు
 క్త్వాకుంభకణాస్యప్రబోధకాలికేతుత్వాపాదిశాంతయేగంధమాల్యాదికంగృహీత్వాయయిరిత్యధికః || ౨౦౨ || తామిత్యాదిష్లోకద్వయమేకా
 న్వయం || సర్వతఃచతస్రపుదిత్తు - సర్వగంధప్రవాహినీంకుంభకణానులిప్తచందనాదిగంధప్రవాహవతీం - కుంభకణాగుహంప్రవిశ్యని
 శ్వాసావధూతాస్సంతఃకృచ్ఛేగ్రీవప్రతిష్ఠమానాఃఅభిముఖంగచ్ఛంతేయత్నాత్తాంగుహంవివిశురియోజనా || ౨౦౩ || తామితి || కాంచనకుట్టి
 మాంస్వణామయనిబద్ధభూమిం || ౨౦౪ || తెతుతమితి || వికృతగనిదాగ్రానికవికారయక్తం-వికీర్ణంశిథిలం || ౨౦౫ || ఊర్ధ్వరోమాచితతనూంశ్వసంతమివప
 న్మేకాన్వయం || ఊర్ధ్వరోమాచితతనూంశ్వసంతమివపనాప్తయోనసాహ్యోయకల్పతే - భీమనాసాపుటంభయంకరనాసారంధ్రం-మేదోరుధిరేతి-పీతావశిష్ట
 తిశేషః || ౨౦౬ || తతత్త్వితి || అగ్రతశ్చక్రఃపురతశ్చిక్రీపురిత్యర్థః - పరమతర్పణంఅత్యంతతృప్తికరం || ౨౦౭ || మృగాణామితి || రాశించక్రః-అగ్రతో
 రాశించక్రీతిత్యర్థః || ౨౦౮ || తతత్త్వితి || మగాని-మద్యకుంభానీత్యర్థః - లిలిఖఃలేపనంచక్రః-పర్యాధ్యైస్సక్లాఘ్యగంధేన-మాల్యగంధైఃమాల్య
 చందనైః-తతస్తతః - పునఃపునరిత్యర్థః-తుములంనిరంతరంయథాతథా - యుగపద్మినేదుః-అమషితాఃమహతాప్రయత్నైనాప్యనుత్థానాజ్ఞాత
 క్రోధాస్సంతోషేదుః-ఆస్ఫృటయామాసుఃతాడయామాసుః-చిషిపుఃశరీరంకంపయామాసుః-కుంభేతి-ఇత్యంతంభకర్ణవిబోధార్థంవిపులంస్వ
 నంచక్రీరిసంగ్రహః || ౨౦౯ || సశంఖేతి || ఆస్ఫృటితంచాహుతాడనజన్యశ్చై-త్వేలితశ్చేదనగజితమాత్రముచ్యతే-సింహనాదమిత్యేకవద్భా
 వః - తద్విహంగాఃపుత్వాభయేనసర్వాదిశోద్రవంతఃగచ్ఛంతతత్రాపిభయనివృత్త్యదర్శనాత్ - త్రిదివంతకాశం-కిరంతఃవిశంతః-తత్రాపిభ
 యకాంతిమలభమానుస్సహసానిపేతుఃభూమానిపతంతి || ౨౧౦ || యదేతి || భృశాతైఃఅత్యంతాత్రిపూర్వకైఃఉచ్చానచైత్యర్థః-భృశం

ధివ్యతి- వస్తుతస్తురాజపుత్రోవివేతిశేషః - వానరాకవధివ్యుత్థిత్యర్థః || ౨౧౧ || ఏవముక్తైసత్యపితృష్టింబిత్వతోరాక్షసాక్ప్రలబిభృన్నాహ-కిం
 కరిష్యామితి || శక్రతుల్యబలేనతేనరామేణవ్యసనేపాప్తే-యఃకృత్యర్థః-కోపినసాహ్యయకల్పతే - అతఃకింకరిష్యామితిసంబంధః - యద్వానా
 యంప్రబోధస్యసమయఇత్యాశంక్యదానీమిద్దశసమయే-నోపకరిష్యతిచేత్రైకింప్రయోజనమిత్యాహ || కిమితి || ఉద్యతేవ్యసనేపాప్తేసతియఃకుం
 భకర్ణః - నసాహ్యయకల్పతేతేనకింకరిష్యామితిసంబంధః || ౨౧౨ || తామితి || కాంచనకుట్టిమాంకాంచననిబద్ధభూమం || ౨౧౩ || లిలిఖరితి || లిలిఖః
 లేపనంచక్రఃకుంభకర్ణశరీరంలేపయామాసురిత్యధికః || ౨౧౪ || సశంఖేతి || త్రిదివమాకాశం-కిరంతఃవ్యాప్నువంతః || ౨౧౫ || యదేతి || ముగ్ధుం

నదైర్వహ త్వానకుంభకర్ణోబుబుధేననుప్తః || తతోమునుంతీము సలానిసర్వేరక్షోగణానైజగృహుగదాశ్చ ౩౯౫ ||
తంజైలశ్చంఽయే సలైగదాభివృత్తైస్తలైముగ్ధరముష్టిభిశ్చ || సుఖప్రసప్తంభువికుంభకణం రక్షాంస్యద
గ్రాణితదానిజఘ్నుః || ౪౦౪ || తస్యనిశ్వాసవాతేనకుంభకణస్యరక్షసః || రాక్షసాబలవంతోపిస్తాతుంనాశక్నువన్
పురః || ౪౦౫ || తతఃపరిహితాగాథంరాక్షసాభీనుపక్రమాః || ౪౦౬ || వృధంగవణవాభిరీశ్యంఖకుభగణాంస్తదా | ద
శరాక్షససహస్రాఽయుగపత్పర్యవాదయన్ || ౪౦౭ || నీలాంజనచయోకారాస్తేతుతంప్రత్యబోధయన్ | అభిఘ్నంతో
నదంతశ్చనైవసంవివిదేతుసః || ౪౦౮ || యదాచైనంనశేకుస్తైప్రతిబోధయతుంతదా | తతోగురుతరంయత్నందారుణం
సముపాక్రమన్ || ౪౦౯ || అశ్వానుష్ట్రాఖరాన్నాగజఘ్నుడండకశాంకుశైః | భేరిశంఖవృధంగంశ్చసర్వప్రా
ణైరవాదయన్ || ౪౧౦ || నిజఘ్నుశ్చాస్యగాత్రాణిమహాకాత్మకటంకరైః | ముద్గరైః సలైశ్చైవసర్వప్రాణస
ముద్యతైః || ౪౧౧ || తేనశబ్దేనమహతాలంకాసచుభిప్రూరితా | సర్వశవనానర్వాసోపైవైవప్రబుధ్యతే || ౪౧౨ || తతస్స
హస్సంభేరిణాంయుగపత్సమహన్యత | మృష్టకాంచనకోణానామసక్తానాంసమంతతః || ౪౧౩ || ఏవమప్యతిద్రస్తుయ
దానైవప్రబుధ్యతే | శాపస్యవశమావన్నస్తతఃకుక్రధానిశాచరాః || మహాకోధసమావిష్టాస్సర్వేభీషపరాక్రమాః ||
౪౧౪ || తద్రక్షాబోధయిష్యంతశ్చకురీశ్వరరాక్రమం || అన్యేభేరిస్సమాజఘ్నురన్యేచక్రమహాస్వనం | కేశాన
న్యేప్రలులుపుఃకణావన్యేదశంతివ || ఉదకుంభశతాన్యన్యేసమసించంతకణయోః | నకుంభకణావస్సందేహమాని
ద్రావశంగతః || ౪౧౫ || అన్యేచబలినస్తస్యకూలచుగ్ధరపాణయః | మూర్ఖివక్షసిగాత్రేషుపాతయన్కూటముగ్ధ
రా || ౪౧౬ || రజ్జుబంధనబద్ధాభిశ్చతస్మీభిశ్చసర్వతః | వధ్యమానోమహాకాయోనప్రాబుధ్యతరాక్షసః || ౪౧౭ || వా
రణానాంసహస్రింతుశరీరేన్యప్రధావితం | కుంభకణస్తతోబుద్ధస్సర్వంపరమబుధ్యత || ౪౧౮ || సపాత్యమానైః
రిశ్యంగవృక్షైరచింతయంతాన్విపులాప్రహారాన్ | నిద్రాక్షయాత్మద్భయవీడితశ్చవిభృంభమాణస్సహసోత్పపాత ||
౪౧౯ || సనాగభోగాచలశృంగకల్పావిక్షిప్యబాహూగిరిశృంగసారాన్ | వివృత్యవక్త్రంబడబాముఖాభంశాచరోసావి

త్రైవిపాతాంతరం- మహాత్మామహాశరీరః- తతఃతదా-మునుంతీముగ్ధరవిశేషః || ౩౯౫ || గృహీత్వాప్రజఘ్నుశ్చేత్యాహ-తమితి || ౪౦౪ || తస్యేతి || ర
క్షసశిషివశేషణంనిశ్వాసాతిశయద్యోతనాయ || ౪౦౫ || తతఃతత్సర్వమేకంవాక్యం | పరిహితాఃదృఢీకృతపరిధానానాన్-వక్ష్యమాణకాగ్యేనావ
ధానానాస్సన్విత్యర్థః || ౪౦౬ || వృధంగేతి || శంఖకుంభకణాశంఖకుంభవాద్యగణా-దశరాక్షససహస్రాఃదశరాక్షససహస్రాఃపరివారభూ
తాయేషాంతేతిధోక్తాః || ౪౦౭ || నీలేతి || తేరాక్షసాఃఅభిఘ్నంతోనదంతశ్చసఃతంప్రత్యబోధయన్నిత్యసవాదః - ప్రతిబోధనాపిససంవిదే
నయుబుధే- నీలాంజనచయోకారాణిపరితస్సంచారిత్యద్యోతనాయోక్తం || ౪౦౮ || యదేతి || గురుతరంయత్నముపాక్రమన్- ప్రబలంబోధనోపా
యమాచేభిరక్షత్యర్థః || ౪౦౯ || తమేవయత్నందర్శయతి-అశ్వానితి || తస్యోపరిధావనాయేతిభావః-సర్వప్రాణైఃసర్వబలైః || ౪౧౦ || నిజఘ్నురితి || మహా
కాత్మకటంకరైఃమహాకాస్తాగ్రస్త్రుభైఃకాస్తాగ్రస్థకశాభిరత్యర్థః - కటంకరఃస్తంభభేదశ్చిత్కేచిత్ - సర్వప్రాణసముద్యతైఃసర్వబలేనసముద్య
తైః || ౪౧౧ || తేనేతి || ప్రబుధ్యతేప్రాబుధ్యత || ౪౧౨ || తతఃతతి || మృష్టకాంచనకోణానాం - మృష్టకాంచనశోభితకాంచనగిరిన్రితాఃకోణావాదన
దండాఃయూసాంతాఃతథోక్తాః- ఆసక్తానాంసంహతానాం || ౪౧౩ || ఏవమపీత్యాది || శాపస్యబ్రహ్మశాపస్య- కుక్రధాఃపూర్వమేవకుపితాః-పునర
పిమహాకోధసమావిష్టాఃఅభవన్ || ౪౧౪ || తద్రక్షాణిత్యాది || పరాక్రమంముష్టిప్రహారాదికం-మహాస్వనంమహాగర్జితంప్రలులుపుఃప్రవంతః- ద
శంతిఅదశే- ఉదకుంభశతాని- అదాయేతిశేషః || ౪౧౫ || అన్యేతి || కూటముగ్ధరపాణయత్యనేనతత్ప్రహారపరిచయోలత్యతే - పాతయన్
అపాతియన్ || ౪౧౬ || రజ్జ్వేతి || బధ్యంతేభిరితిబంధనానిచమాదిని - రజ్జవశ్చబంధనానిచతైబద్ధాభిః - రజ్జుబంధనానిదాదృఢీకృతాభిరత్య
ర్థః - శితస్మీభిఃగదావిశేషైఃసర్వమానఃపీడ్యమానః || ౪౧౭ || వారణానామితి || స్వర్గంపరమబుధ్యత-వారణప్రధావసంకేవలస్వర్గముబుధ్యతకీటా
దిస్సకోయమితిమన్యతేస్త- బుద్ధఃవిరతనిద్రతి || ౪౧౮ || సపాత్యమానైః || పాత్యమానైఃప్రబోధేప్రత్యానాయపునఃపీడ్యమాణైః-క్షుద్భయవీడి
తక్షుద్భయభ్యాంపీడితః - భయమత్రాకాలబోధనకృతు-క్షుద్రాపభయవీడితశ్చివా-విభృంభమాణః గాత్రభంగంకుర్వాణః-ఉత్పపాతకరి
వృత్ || ౪౧౯ || విభృంభమాణఇత్యుక్తంవివృణోతి-సజ్జితి || దైఘ్యేనాగభోగద్వష్టాంతఃకాతిన్యేఅచలశృంగద్వష్టాంతయదావసీనత్వేదృష్టాంతః-గిరి
శృంగసారా-గిరిశృంగబతో-సారోబలేస్థిరాంచేదేత్యమరః | వివృత్యవ్యాచయ-బడబామముద్రమధ్యవర్త్యశ్చస్త్రీ-చిక్కుత-భయకరయథాభ

రీః- ముద్గరవిశేషా || ౪౦౪ || తతఃతతి || తతఃపరిహితాః-గాథంబహుపురిశేషః - అన్యథారాక్షసశబ్దోతిరిచ్ఛేత్ || ౪౦౬ || దశరాక్షససహస్రాః
దశరాక్షససహస్రాణి || ౪౦౭ || అశ్వానితి || సర్వప్రాణైఃసర్వబలైః || ౪౧౦ || నిజఘ్నురితి || మహాకాత్మకటంకరైశ్చ- కటంకరస్తంభభేదః- మృ
ఘజములకంభము || ౪౧౨ || తతఃతతి || మృష్టకాంచనకోణానాం మృష్టకాంచనగిరిన్రితాఃకోణావాదనదండాయూసాంతాః - ఆసక్తానాంరాక్షస

కృతంజిత్వంభే ॥౫౮॥ తస్యజాజ్ఞంభమాణస్యవక్త్రంపాతాళసన్నిభం । దదృశేమేరుశ్చ౭౭గాగ్రేసివాకరభవోదితః॥
 ౫౯॥ సజ్జంభమాణోతిబలఃప్రతిబుద్ధోనిశాచరః । నిశ్వాసశ్చాస్యసంజజ్ఞైవర్వతాదివమారుతః ॥ ౬౦ ॥ రూపముత్తిష్ఠ
 తస్తస్యకుంభకణాస్యతదృభౌ । తసాంతేసబలాకస్యమేఘస్యేవవివర్జితః ॥ ౬౧ ॥ తస్యదీప్తాగ్నిసదృశేవిద్యుత్సదృ
 శవచ సీ । దదృశాతేమహానేత్రేదీప్తావివముగ్రహౌ ॥ ౬౨ ॥ తతస్తద్వదర్శయన్సర్వాభాత్యైంశ్చవివిధాభ
 వాన్ ॥ వరాహాన్మహిషాంశ్చైచ్చవసభభక్షమహాబలః॥ అదన్బుభుక్షితోమాంసంశోణితంతృప్తితఃపిబన్ ॥ మేదన్
 కుంభాంశ్చమద్యంచపపాశక్రరిపుస్తదా॥౬౩॥ తతస్తృప్తఇతిజ్ఞాత్వాసముత్పేతుర్నిశాచరాః । శిరోభిశ్చప్రణమ్యై
 సంసర్వతఃపర్యవారయన్ ॥ ౬౪ ॥ నిద్రావిశదనేత్రస్తుకలుషీకృతలోచనః । చారయన్సర్వతోదృష్టింతాదదర్శని
 శాచరాన్ ॥ ౬౫ ॥ ససర్వాసాంత్యయామాసనైర్ముతానైర్ముతవభః । బోధనాద్విప్రీతశ్చాపిరాక్ష
 సాన్దవప్రవీత్ ॥ ౬౬ ॥ కిముధన్మహామాదృత్యభవద్భిఃప్రతిబోధితః । కచ్చిత్సుకుశలంరాజ్ఞోభయవానేషవాన
 కం ॥౬౭॥ అథవాధువమన్యేభ్యాభయంపరమపథితం । యదథన్మేవంత్యరితైర్భవద్భిఃప్రతిబోధితః ॥౬౮॥ అద్యరా
 క్షసరాజస్యభయముత్పాటయాన్యహం । పాతయిష్యేనుహంక్రంవాశాతయిష్యేతథానలం ॥౬౯॥ నహ్యల్పకార
 జేసుప్తంబోధమన్యతిమాంగురుః । తదాఖ్యాతాథతత్వేనమత్ప్రిబోధనకారణం ॥ ౭౦ ॥ ఏవంబ్రువాణంసంరబ్ధం
 కుంభకణాంమహాబలం । యూపాక్షస్సచివోరాజ్ఞఃకృతాంజలిరువాచహ ॥ ౭౧ ॥ ననోదైవకృతంకించిద్భయమస్తి
 కదాచన । మానుషాన్నోభయంరాజంస్తుములంసంప్రబాధతే ॥ ౭౨ ॥ నదైత్యదానవేభ్యోవాభయమస్తిహితాదృశం ।
 యాదృశంమానుషంరాజాభయమస్తానుపథితం ॥ ౭౩ ॥ వానరైఃపర్వతాకారైలంకేయంపరివారితా । సీతాహర
 ణసంతప్తాద్రామాన్నస్తుములభయం ॥౭౪॥ ఏకేనవానరేణేయంపూర్వంధగ్ధామహాపురీ । కుమారోనిహతశ్చాక్ష
 స్సానుయాత్రస్సకుంజరః ॥౭౫॥ స్వయంరక్షోధివశ్చాపిపాలస్త్యోదేవకంటకః । మృతేతిసంయుగేషక్తోరామేణాది
 త్యతేజసా ॥ ౭౬ ॥ యన్నదేవైఃకృతోరాజానాపిదైత్యైర్నదానవైః । కృతస్సభవారామేణిముక్తఃప్రాణసంశ

వతితథా॥౫౮॥తస్యేతి॥జాజ్ఞంభమాణస్య-యథోబుక్యాత్త-నెవదరుగాగ్రమాభావావాషాన్-మేరుశ్చ౭౭గాగ్రే-మేరురత్రసావర్ణమేరుః-తదగ్ర
 నైవ్యసనూర్యసంబంధసంభవాత్ - ఆత్రవివాకరస్యోచితత్వంమహామేరోరుత్తరభాగస్థపుర్యపేతయా - యద్వాడదితః-వృష్ట్యత్యర్థః-గత్యర్థా
 నాంబుద్ధ్యర్థత్వాత్ ॥ ౫౯॥ సజ్జంభమాణితి॥ ప్రతిబుద్ధః-అభూదితిశేషః-సమ్యక్ప్రబోధోత్రవివక్షితః॥ ౬౦॥ రూపమితి॥ తస్యసాభరణ
 స్యేత్యర్థః-ఆతస్సబలాకస్యేతిసాధికోపమా-కవచ-తదృశీలరూపాతికయోక్తిః॥౬౧॥తస్యేతి॥ విద్యుత్సదృశవచన-సీతినివావిరామకా
 లికాంచల్యోక్తిః - మహాగ్రహశశన్యంగారకానిపరపీడకత్వోక్తిః-దీప్తాగ్నిసదృశేతికార్యాతికయోక్తిః॥౬౨॥ తతస్త్రివిత్యాది॥అదర్శ
 యన్రాక్షసాంత్యితేషః - సర్వాససర్వసర్వా-తదవాంతరభేదతోవివిధాః బహుస్త్రిపులాన్-వరాహాన్వరాహవికారాన్ - బభుక్షుభక్ష
 యామాస-బుభుక్షితోమాంసపదక-బుభుక్షశాంత్యర్థమాంసమదన్నిత్యర్థః- తృప్తితపోణితంపిబన్-శృష్టాశాంత్యర్థంశోణితంపిబన్నిత్య
 ర్థః-పునరాప్యామనార్థంమేదనికుంభాన్మద్యంచపపా-కుంభపరిమితమేదాంసేత్యర్థః॥౬౩॥తతస్తృప్తఇతి॥సముత్పేతురితి-పూర్వంకుంభ
 కర్ణభయాంతథకాన్యస్థితాఃఇదానిత్యప్రత్యేనశాంతకోధత్వాత్ప్రకాశమాజగ్గురిత్యర్థః॥ ౬౪॥నిద్రేతి॥నిద్రయాఅవిశదేప్రసన్నోహ
 దున్నలితేనేత్రేయస్యసతథోక్తిః॥౬౫॥సఇతి॥బోధనాత్అప్రబోధ్యబోధనాత్ ॥ ౬౬॥ కిముధన్మితి॥ రాజ్ఞఃరావణస్య-సుకుశలంకచ్చిత్
 ఏషరాజాచభయవాన్మక్తిః-భయయుక్తోసభవతిహి॥ ౬౭॥ ఏవంసంశయ్యపుననిశ్చినోతి-అభవేతి॥ తత్రహేతుమాహయదర్శమితి - యద
 థన్యద్యయనివృత్త్యర్థం॥ ౬౮॥ ఆద్యేతి॥ శాతయిష్యేశాతయిష్యామి-ధేత్వామిత్యర్థః-శద్విశాతనఇతిధాతోణిక-విశదేరగతౌతఇతి
 తాదేశః॥ ౭౦॥ నహితి॥ అల్పకారజేఅల్పకార్యనిమిత్తం-గురుఃఆగ్రహః-ఆఖ్యాతకథయత-అర్థతత్వైసతత్వాధేనయాథాధ్యేనైతియావ
 త్ ॥౭౧॥౭౨॥ననఇతి॥దైవకృతంఇంద్రాదికృతం-మానుషాదితః-సఃఅస్తాన్-మానుషాస్తాన్-క్షుములంభయంసంప్రబాధతత్వత్వన్వయః॥౭౩॥ న
 దైత్యేతి॥ వాశబ్దశ్చార్థానుక్రమశ్చయార్థః-దేవేభ్యశ్చేత్యర్థః-మాంసమమనుష్యాదాగతం॥౭౪॥౭౫॥ ఇంద్రాదిభిరపిషడ్వీడమిదంసగరంక
 థంవానరైఃపీడ్యతఇత్యత్రాహ-ఏకేనైత్యాది-సానుయాత్రఃసానుగః-ఏకేనైవమహావీరీదాకృతాకింపునరనైవహగతైరితిభావః॥౭౬॥స్వయ
 మితి॥మృతేతిసామృతేత్యక్త్యా-వస్తుతస్తుమృతేత్యుభిక్తిగిరదేశః-మృతఇతికృత్యేత్యర్థః-మృతపాత్రయితిమత్వేత్యర్థఃఇత్యత్రాహః॥౭౭॥య
 గృహీతానాం॥ ౫౮॥ తస్యేతి॥ జాజ్ఞంభమాణస్య-పునఃపునఃజ్ఞంభమాణస్య॥ ౬౪॥ నిద్రేతి॥ నిద్రావిశదనేత్రః - నిద్రయాఅవిశదేప్రస
 దున్నలితేనేత్రేయస్యః॥ ౬౫॥ అభవేతి॥ అన్యేభ్యః-శక్తిభ్యః-యదర్థంయద్యస్యసనివృత్తయై ॥ ౭౦॥ నహితి॥ అభాతత్వేన - యాథా
 ధ్యేనైత్యర్థః॥౭౧॥ఇంద్రాదిభిరపిషడ్వీడనమేతన్నగరం-వానరైఃకథానాపీడితమిత్యత్రాహ-ఏకేనైత్యాది॥౭౬॥స్వయమితి॥ మృతేతి
 మృతపాత్రయితిమత్వేత్యర్థః॥ ౭౭॥ యన్నదేవైరితి॥ యత్-యిత్యర్థః-ప్రాణసంశయాదితిల్లబ్ధోపేషంచమీ - యోరాజా-దేవాదిభిర

యాత్ ॥ ౭౮ ॥ సయాపాక్షవచశ్శ్రుత్వాభాగ్నితుర్వధిపరాజయం । కుంభకర్ణోవివృతాక్షాయాపాక్షమిదమబ్రవీత్ ॥ ౭౯ ॥ సర్వమద్యైవయాపాక్షహరిసైన్యంసలక్షణం । రాఘవంచరణేహత్యావశ్చార్థగ్రామిరావణం ॥ ౮౦ ॥ రాక్షసాంస్తర్పయిష్యామిహరిణాంమాంసశోణితైః । రామలక్షణయోశ్చాపిస్వయంపాస్యామిశోణితం ॥ ౮౧ ॥ తత్తస్యవాక్యంబ్రువతోనిశమ్యసగర్వితంరోషవివృద్ధదోషం । మహూదరోవైర్ముతయోధముఖ్యఃకృతాంజలిర్వాక్యమిదంబభాషే ॥ ౮౨ ॥ రావణస్యవచశ్శ్రుత్వాగుణదోషావిమ్మశ్యచ । వశ్యాఽపిమహాబాహుశత్రూణామధిపజేవ్యసి ॥ ౮౩ ॥ మహూదరవచశ్శ్రుత్వారాక్షసైఃపరివారితః । కుంభకర్ణోమహాతేజాస్సంప్రతస్థమహాబలః ॥ ౮౪ ॥ తంసముత్థావ్యభీమాక్షంభీమయాపపరాక్రమం । రాక్షసాస్త్రవీరతాజగ్దుఃశగ్గ్రివనివేశనం ॥ ౮౫ ॥ తతోగత్వానశగ్గ్రివమాసీనంపరమాసనే । ఊచుర్బద్ధాంజలిపుటాస్సర్వవీరశాచరాః ॥ ౮౬ ॥ ప్రబుద్ధఃకుంభకర్ణోయంభ్రాతాతేరాక్షసవభాః । కథంతత్రైవనిర్యాతుద్రక్ష్యస్యేనమహాగతం ॥ ౮౭ ॥ రావణస్త్రవీర్యప్రోరాక్షసాంస్తానుపస్థితాః । ద్రష్టుమేనమహేచ్ఛామియథాన్యాయంచపూజ్యతాం ॥ ౮౮ ॥ తథేతుక్త్వాతుతేనర్వేపునరాగమ్యరాక్షసాః । కుంభకర్ణమిదంవాక్యమూచారావణచోదితాః ॥ ౮౯ ॥ ద్రష్టుంత్యాంక్షతేరాజాసర్వరాక్షసపుంగవః । గమనేక్రియతాంబుద్ధిభ్రాతరంసంప్రహషయ ॥ ౯౦ ॥ కుంభకర్ణస్తుదుర్భాషోభ్రాతరాక్షాయశాసనం । తథేతుక్త్వామహాబాహుశ్శయనాదుత్పపాతహ ॥ ౯౧ ॥ ప్రత్యాశ్యవదనంహృష్టస్సాంతఃపరమభూషితః । పిపాసుస్త్రవరయామాసపానంబలసమీరణం ॥ ౯౨ ॥ తతస్తైత్వరితాస్తస్యరాక్షసారావణాజ్ఞయా । మద్యకుంభాంశ్చవివిధాక్షిప్రమేవోపహరయ ॥ ౯౩ ॥ పీత్యాఘటసహసేద్వేగమనాయోపచక్రమే । ఈషత్సముత్కటోమత్తస్తేజోబలసగున్వితః ॥ కుంభకర్ణోబభౌహృష్టఃకాలాంతకయమోపమః ॥ ౯౪ ॥ భ్రాతుస్సభవనంగచ్ఛాదక్షోగణసమన్వితః ॥ కుంభకర్ణఃపదస్యాసైరకంపయతమేదినీం ॥ ౯౫ ॥ సరాజమాగ్గంవపుషాప్రకాశయంత్యహస్త్రిర్త్తిర్ధరణీమివాంశుభిః ॥ జగామతత్రాంజలిమాలయావృతశ్శతక్రతుగేహమివస్వయంభువః ॥ ౯౬ ॥ తంరాజమాగ్గస్థమమిత్రేఘాతినంవనౌకనస్తైసహసాబహిస్థినతాః ॥ దృష్ట్వాప్రమేయంగిరిశృంగకల్పంవితత్రమస్తైహరియూధపాలాః ॥ ౯౭ ॥ కేచిచ్ఛరణ్యంశరణంస్త్రరామంప్రజంతికేచిద్వ్యధితాఃచతంతి ॥ కేచిద్విశస్సవ్యధితాఃప్రియాంతికేచిద్భయాతాభువిశేరతేన్త ॥

దిత్యాది ॥ యత్తయశ్చత్యధః - పాణిసంశయాదితి ల్యబ్ధోపేషంచమి - యోరాజాదేవాదిభిరపి పాణిసంశయంసీత్వా ముక్తినకృతః - సరావణోరామేణపాణిసంశయంసీత్వా ఆద్యవిముక్తః కృతశ్చత్యధః - యద్వారాజాదేవాదిభిరపియత్ నకృతఃసప్రాప్తః - తత్తరామేణకృతఃపాణిసంశయోద్విముక్తశ్చేత్యధః ॥ ౭౮ ॥ సఇతి ॥ పరాజయంపరాజయబోధకం ॥ ౭౯ ॥ ౮౦ ॥ తదితి ॥ సగర్వితంసగర్వం-రోషవివృద్ధదోషంకోర్ధవివృద్ధదునకాయం- కుంభకర్ణఃమితిశేషః ॥ ౮౨ ॥ ౮౩ ॥ మహూదరేతి ॥ సంప్రతస్థాప్రస్థాతముపచక్రమే-శయనాదుత్పపాతహేత్యుత్తరత్రవత్సమాణత్యాత్ ॥ ౮౪ ॥ ౮౫ ॥ తత్తత్తత్తత్తత్తత్తరావణనివేశనంగత్వా-తతక్షుచురిత్యన్వయః ॥ ౮౬ ॥ ప్రబుద్ధఇతి ॥ తత్రైవనిర్యాతువాఇహగతమేనంద్రక్ష్యసివా-కథం-కథంకరోత్వితిసంబంధః ॥ ౮౭ ॥ రావణస్త్రైతి ॥ పూజ్యతాం-విషఇతిశేషః ॥ ౮౮ ॥ ప్రత్యాశ్యేతి ॥ బలసమీరణంబలవధానం ॥ ౮౯ ॥ తత్తస్త్రైతి ॥ రావణాజ్ఞాయాత్వరితాస్తైప్రప్రహరయణోపహరయన్నితినంబంధః ॥ ౯౦ ॥ పీత్యేతి ॥ ఈషత్సముత్కటోపహసేనఈషత్సదోత్కటః- మత్తః- స్వధావేనోస్త్రతశ్చేత్యధః- కాలాంతకయమోపమః-కాలేప్రశయకాలేయంతకస్సంహారోయమస్తత్సదృశశ్చత్యధః ॥ ౯౪ ॥ భ్రాతురితి ॥ రక్షోబలంరాక్షసేనా ॥ ౯౫ ॥ సఇతి ॥ తత్రరాజమాగ్గే-అంజలిమాలయా- పారజనకృతయేతిశేషః ॥ ౯౬ ॥ తమితి ॥ యూధపాలాశ్చత్రచకారోద్రష్టవ్యః- అన్యథాతచ్ఛబ్దాతిరిచ్ఛేత్ ॥ ౯౭ ॥ ౯౮ ॥ తమితి ॥ అత్తతేజసాశరీరకాంత్యా ॥ ౯౯ ॥

పాణిసంశయంపాప్రవిముక్తినకృతః - సరావణోరామేణపాణిసంశయంసీత్వా- విముక్తఃకృతశ్చత్యధః ॥ ౭౮ ॥ సఇతి ॥ పరాజయం- పరాజయప్రతిపాదకంవచః ॥ ౭౯ ॥ సర్వమితి ॥ సలక్షణంరాఘవంహరిసైన్యంచహత్యా- వస్తుతస్తు - సలక్షణంరాఘవంవినోతిశేషః- హరిసైన్యంహత్యారావణంద్రక్ష్యమితిసంబంధః ॥ ౮౦ ॥ రాక్షసానిత్యస్యప్రాతీతికాధఃస్పష్టః-వస్తుతస్తు-రామలక్షణయోరితిసంబంధార్థపక్షి- రామలక్షణసంబంధిహరిణాంమాంసశోణితైః - రాక్షసాతర్పయిష్యామి - స్వయమపిహరిణాంశోణితంపాస్యామితిసంబంధః ॥ ౮౧ ॥ తదితి ॥ సగర్వితంసగర్వం-రోషవివృద్ధదోషంరోషేణవివృద్ధోదోషఃఅనయం దుర్మయరూపోయస్యతంకుంభకర్ణఃమితిశేషః ॥ ౮౩ ॥ మహూదరేతి ॥ సంప్రతస్థా- ప్రస్థాతముపకాంతః ॥ ౮౪ ॥ ప్రబుద్ధఇతి ॥ తత్రైవనిర్యాతువా-ఇహగతంద్రక్ష్యసివా-కథం-కథంకరోత్విత్యధః ॥ ౮౭ ॥ రావణఇతి ॥ పూజ్యతామేషఇతిశేషః ॥ ౮౮ ॥ ౯౦ ॥ ప్రత్యాశ్యేతి ॥ బలసమీరణంబలప్రవృద్ధిగర్భం ॥ ౯౧ ॥ ౯౩ ॥ పీత్యేతి ॥ ఈషత్సముత్కటోమత్తః- మధుపానేనఈషదేవసముత్కటోమత్తశ్చేత్యధః ॥ ౯౪ ॥ తంరాజమాగ్గస్థమితి ॥ అత్రచశ్చబ్దోధ్యాహర్తవ్యః- అన్యథాతచ్ఛబ్దాతిరిచ్ఛేత్- తేవనౌకఃతేహరియూధపాశ్చతం

౯౮౫॥ తమద్విశృంగవృత్తిమంకిరీటినంస్పృశంతమాదిత్యమివాత్మ తేజసా । వనాకసఃప్రేక్ష్యవిష్వద్ధమద్భుతం భయా
వితామదువిరేతతస్తతః ॥౯౯౫॥ ఇతిశ్రీమద్వృద్ధకాండే షష్టితమస్సర్గః*****
తతోరామోమహాతేజాఃసరాదాయవీర్యవాక్కిరీటినంమహాకాయంకుంభకణఁదదర్శహ॥ తందృష్ట్వా
క్షుణ్ణశ్రేష్ఠంపర్వతాకారదర్శనంక్రీమమాణమివాకాశంపురానారాయణంప్రభుం॥సతోయాంబుదసంకాశంకాంచ
నాంగదభూషణం॥౧౦౫॥ దృష్ట్వాపునఃప్రదూద్రావవానరాణాంమహాచమూః॥౩॥ విదురితాంవాహినింన్యష్ట్వావర్ధమా
నంచరాక్షసం॥ సవిస్త్రయమిదంరామోవిభీషణమువాచహ॥౪॥ కోసాపర్వతసంకాశఃకిరీటీహరిలోచనః॥ లంకాయాం
దృశ్యతేవీరసవిద్యుచ్ఛివతోయదః ॥౫॥ పృథివ్యాఃకేతుభూతోసామహానేకోతృదృశ్యతే॥ యందృష్ట్వావానరాస్సర్వేవి
ద్రీవంతితతస్తతః ॥౬॥ ఆచక్ష్యమేమహాకోసారక్షోవాయదివాసురః॥ నమయైవంవిధంభూతందృష్టపూర్వంకదాచన॥
౭॥ సప్తష్టోరాజపుత్రేణరామేణాక్షిప్తకమణా॥ విభీషణోమహాప్రాజ్ఞఃకాకుత్స్థమిదమబ్రవీత్॥౮॥ యేనవైవస్వ
తోయద్ధేవాసవశ్శపరాజితః॥ సైషవిశ్రీవసఃపుత్రఃకుంభకణఃప్రతాపవాక్॥ అస్యప్రమాణాత్సృశోరాక్షసోన్యో
నవిద్యతే ॥౯౫॥ ఏతేనదేవాయుధిదానవాశ్చయత్రాభుజుంగాఃసిశితాశనాశ్చ॥ గంధర్వనిద్యాధరకిన్నరాశ్చసహస్రశో
రాఘవసంప్రభగాః॥౧౦౫॥ శూలపాణిఃవిరూపాక్షంకుంభకణఁమహాబలం॥ హంతుంనశేకున్ద్రిదశాఃకాలోయమి
తిమోహితాః ॥౧౧౫॥ ప్రకృత్యాహ్యేషతేజస్వీకుంభకర్ణోమహాబలః॥ అన్యేషాంరాక్షసేంద్రాణాంపరదానకృతంబ
లం ॥౧౨౫॥ ఏతేనజాతమాత్రేణక్షుధాతేనమహాత్మనా॥ భక్తితానిసహస్రాణిసత్వానాంసుబహూన్యపి॥౧౩౫॥ తే
షుసంభక్త్యమాణేషుప్రజాభయనిపీడితాః॥ యాంతిస్తశరణఃశక్రంతమప్యర్థఁస్యవేదయన్ ॥౧౪౫॥ సకుంభకణఁ
కుపితోమహేంద్రోజఘానవజ్రేణశితేనవజ్రీ॥ సశక్రంబజ్రాభిహతోమహాత్మాచచాలకోపాచ్చభృశంసనాద॥౧౫౫॥
తస్యనానద్యమానస్యకుంభకణఃస్యధీమతః॥ శ్రుత్వాతినాదంవిత్రస్తాభూయోభూమిర్వితత్రీసే ॥౧౬౫॥ తత్రీకోపా
న్తహేంద్రస్యకుంభకణోమహాబలః॥ వికృష్టైరావతాద్దంతంజఘానోరసివాసవం ॥౧౭౫॥ కుంభకణఁప్రహారాన్తో
విజజ్జ్వాలసవాసవః ॥ తతోవిషెచుస్సహసాదేవబ్రహ్మపిదానవాః॥౧౮౫॥ ప్రజాభిన్నహశక్రశ్చయయాస్థానంస్వ
యంభువః॥ కుంభకణఃస్యదౌరాత్యవశశంసుస్తైప్రజాపతేః ॥౧౯౫॥ ప్రజానాంభక్షణంచాపిదేవానాంచాపిధమ
ణం॥ ఆశ్రమధ్వింసనంచాపిపరస్త్రీహరణంభృశం॥౨౦౫॥ ఏవంప్రజాయదిత్వేషభక్షయిష్యతినిత్యశః॥ అనిరేణైవకాలే

ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే శ్రీరామాయణభూషణే- రత్నకిరీటాఖ్యానే- యథాకాండవ్యాఖ్యానే- షష్టితమస్సర్గః*****
అథరామేణకుంభకణఃస్వరూపప్రశ్నఃవిభీషణేనతదుత్తరంచక్రియతఏకషష్టితమే॥ తతఃత్యాదిసాధక్లోకద్వయమేకాన్వయం॥ తం
దృష్ట్వాధనురాదాయపునర్విశేషేణదదర్శేతియోజనా-మహాకాయంక్షుతకాయం- పర్వతాకారదర్శనం- పృథ్వీతలదర్శనశరీరం- పర్వతవ
త్స్థూలశరీరమిత్యర్థః- కాంచనాంగదభూషణంకాంచనమయాంగదభూషణం- అతఏవసతోయాంబుదఃవర్షకమేఘః- తత్సదృశం॥౧౫॥ దృ
ష్ట్వాత్సర్గం॥ కుంభకర్ణమితిశేషః॥౩॥ విదురితామితి॥ సవిస్త్రయమితిక్రియావిశేషణం- వర్ధమానమితి- కామరూపత్వాదిభివాం॥౪॥ కోసామితి॥
హరిలోచనఃకపిలేక్షణః-హరినాకకపిలేత్రిప్తిత్యుపరః॥ ౫॥౮॥ యేనేత్యాది॥ సైషఇత్యత్రసోవిలోపేతేపాదపూరణమిస్తులోపః-ప్రమాణం
స్థాత్యాన్నత్యే॥౯౫॥ ఏతేనేతి॥ సంప్రభగాఃఅభజ్యంత॥౧౦౫॥ శూలపాణిమితి॥ విరూపాక్షంవికటాక్షం-మోహితాఃభ్రాంతాః॥౧౧౫॥ ప్రకృ
త్యాతేజస్వీస్వప్రభావేనబలవాక్-నతువరప్రదానైత్యర్థః- అన్యేషాంరావణాదీనాంభవతీతిశేషః॥౧౨౫॥ ప్రకృత్యాతేజస్వీత్వముపపాదయతి-ఏ
తేనేత్యాదినా॥౧౩౫॥౧౪౫॥ తస్యేతి॥ నానద్యమానస్యఅతిశయేననదతః-విత్రస్తాభూమిః-భూయోవితత్రసేఉత్తరోత్తరగభీతాభూత్ ॥౧౬౫॥ త
త్రేతి॥ తత్రతదాసింవికృష్టత్వాట్వం॥౧౭౫॥ కుంభకర్ణేతి॥ విజజ్జ్వాల-చుకోపేతియావత్ ॥౧౮౫॥ ప్రజాభిసత్వాది॥ తేకక్రాదయః-ప్రజాపతేఃప్ర
జాపతయే॥౧౯౫॥ దౌరాత్యంప్రపంచయతి-ప్రజానామిత్యాది॥౨౦౫॥ ఏవమితి॥ ఏవంఇదాసింక్రియమాణప్రకారేణయదిభక్షయిష్యతీత్యన్వయః॥

దృష్ట్వాపిత్రఘురితినంబంధః॥ ౯౯౫॥ ఇతిశ్రీమహేశ్వరతీర్థవిరచితాయాంశ్రీరామాయణతత్త్వదీపికాఖ్యానాయంయథాకాండవ్యాఖ్యానాయంష
ష్టితమస్సర్గః*****తతోరామత్యాదిక్లోకద్వయమేకంవాక్యం॥ రామఃపురాకాశంక్రమమాణంనారాయణమివపర్వతాకారప
ర్శనంతరాక్షుణ్ణశ్రేష్ఠందృష్ట్వాధనురాదాయకిరీటినంమహాకాయంకుంభకణఁదదర్శయేతియోజనా(౧)యద్వాతందృష్టేతిక్లోకోభిన్నంవాక్యం॥
ఆకాశంక్రమమాణంప్రభుంనారాయణమివపర్వతాకారదర్శనంతరాక్షుణ్ణశ్రేష్ఠందృష్ట్వా రామఃయత్రైవభూవేతిశేషః॥ ౨॥కోసామితి॥హరిలో
చనఃకపిలేక్షణః॥౧౧॥ ప్రకృత్యేతి॥ ప్రకృత్యాహ్యేషతేజస్వీస్వభావతఃపరాభిభవసామర్థ్యవాక్ ॥౧౨౫॥౧౩౫॥ సుగ్రీవంకోకవిసాకాయేతి॥

నశూన్యోలోకోభవిష్యతి || ౨౧౪ || వాసవస్యవచశ్శ్రుత్యాసర్వలోకపితామహః || రక్షాంస్యావాహయామాసకుంభక
 ణం దదర్శహ || ౨౧౫ || కుంభకణం సమీత్యైవ వితత్రాసప్రిజాఽతిః || దృష్ట్వా విశ్వాస్యచైవేదంస్వయంభూరిదమ
 బ్రవీత్ || ౨౧౬ || ధ్రువం లోకవి నాశాయ పాలస్త్యే నాసిమి. తః || తస్మాత్త్వమద్యప్రభృతిమృతకల్పశ్శయిష్యనే || ౨౧౭ ||
 బహ్మశాపాభిభూతోధనిపపాతాగ్రితః ప్రభోః || తతః పరమసంభ్రాంతో రావణో వాక్యమబ్రవీత్ || ౨౧౮ || వివృణ్వః
 కాంచనోవృక్షః ఫలకాలేకృత్యతే || ననప్తారంస్వకం న్యాయ్యం శస్త్రమైవం ప్రజాపతే || ౨౧౯ || నమిథ్యావచనశ్చత్వంస్వ
 ప్స్యత్యైవనసంశయః || కాలస్తుక్రియతామస్యశయనేజాగరేతథా || ౨౨౦ || రావణస్యవచశ్శ్రుత్యాస్వయంభూరిదమ
 బ్రవీత్ || ౨౨౧ || శయితాహ్యేవమన్తాసానేకాహంజాగరిష్యతి ఏకేనాహ్నత్వసావీరశ్చరణభూమింబుభుక్షితః || వ్యా
 త్తాస్యోభక్షయేల్లోకానంకుర్ధ్వవపాపకః || ౨౨౨ || సోసావ్యసనమాపన్నః కుంభకర్ణమబోధయత్ || త్వత్పురాకృమ
 భీతశ్చరాజానంప్రతిరావణః || ౨౨౩ || సపవనిగఽతోవీరశ్శిబిరాద్భీచువిక్రిమః : వానరాభృశసంకుర్ధ్ధోభక్షయన్పురి
 థావతి || ౨౨౪ || కుంభకర్ణం సమీత్యైవహరయోద్యప్రవిదురీతాః || కథమేనంరణేకుర్ధ్వారయిష్యంతివానరాః || ౨౨౫ ||
 ఉచ్యంతాంవానరాస్సర్వేయంత్రమేతత్సముచ్చితం || ఇతివిజ్ఞాయహరయోభవిష్యంతీహానిభాః || ౨౨౬ || విభీషణ
 వచశ్శ్రుత్యాహేతుమత్సుముఖేతం || ఉవాచరాఘవో వాక్యం నీలంసేనాపతితదా || ౨౨౭ || గచ్ఛస్యైన్యానిసర్వాణి
 పూహ్యతితస్యపావకే || ద్వారాణ్యదాయలంకాయాశ్చర్యాశ్చవ్యథసంక్రమాన్ (౨౨౮) శైలశృంగాణివృక్షాం
 శ్వశిలాశ్చాపువసంహర || తిష్ఠతువానరాస్సర్వేసాయుధాశ్చైలపాణయః || ౨౨౯ || రాఘవేణసమాదిష్టానీలోహరిచ
 మూపతిః || శశానవానరానీకంయథావతగపికుంజరః || ౨౩౦ || తతోగవాక్షశ్శరభాహనుమానంగదస్తథా || శైలశృంగాణి
 శైలాభాగృహీత్వాద్వారపభ్యయః || ౨౩౧ || రామవాక్యముపశుత్యహరయోజితకాశినః || పాదపైరదయన్స్వరా
 వానరాః పరవాహినీం || ౨౩౨ || తతోహరీణాంతదనీకముగ్ధింరరాజశైలోద్యతదీప్రహస్తం | గిరేస్సమీపానుగతయశ్చై
 ౨౧౪ || వాసవస్యేతి | పాదాన్యాద్యసవగ్రహణం - కుంభకర్ణం - తేష్వితిశేషః || ౨౧౫ || కుంభకర్ణమితి || ఇదంరక్షః ఇదంవత్సయమాణమితి - ఇదంశబ్ద
 ద్వయనిర్వాహః - విశ్వాస్యప్రలోభ్య - సాంత్యపూర్వకం సమీపమానీయేత్యర్థః || ౨౧౬ || ధ్రువమితి | పాలస్త్యేనవిశ్రవసాతస్మాత్త్వమద్యప్ర
 భృతిమృతకల్పశ్శయిష్యస ఇత్యయంశాపః - స్వప్రసవమాణ్యనేకానిదేవదేవమమేష్పితం - ఏవమస్త్యితితచ్ఛ్రోత్వాప్రహృష్టాస్తేవివాకసంతతితప
 శ్చర్యానంతరప్రార్థనాల్లబ్ధ బహువాషికాకనిద్రాసమనంతరకాలభావిత్యవగంతవ్యం - అన్యథామృతకల్పశ్శయిష్యస ఇతి శ ప్రస్ఫుటపశ్చ
 ర్యాద్యసంభవాత్ || ౨౧౭ || బ్రహ్మేతి | ప్రభోః రావణస్య || ౨౧౮ || నివృద్ధిః || కాంచనః కాంచనవత్స్పృహణీయః - చంపకవృక్షోవావివృ
 ధ్దః పథికతః - ఫలకాలేభ్యుక్తకాలేనికృత్యతేచిద్యతే - నప్తారంపాత్రం || ౨౧౯ || నేతి | కాలః కాలనియమః || ౨౨౦ || శయితేతి | షణ్మాసానిత్యై
 తపర్వాజ్ఞేవేధపరం - అన్యథానవవత్సప్రచాష్టాచమాసానిత్యుపాసానిధాత్ || ౨౨౧ || సోసావతి | సోసారావణః || ౨౨౨ || స ఇతి || శిబిరా
 తే స్వనిలయాత్ - భక్షయేవపరిధావతి - భక్షయేహేలోః పరిధావమ్యతి - లక్షణహేతోః క్రియాయా ఇతి శ త్వప్రత్యయః - వతేమానసామీప్యాది
 నాభవిష్యదథేలట్ || ౨౨౩ || ౨౨౪ || ఉచ్యంతామితి | యంత్రంబిభీషికా - సమచ్చితమన్నతం || ౨౨౫ || విభీషణేతి | సుముఖేతం సుముఖంయ
 థాభవతితథాచరితంఉక్తం || ౨౨౬ || గచ్ఛేత్వాదిక్లౌకద్వయం || ఆదాయస్త్యిక్యత్య - అప్యత్యేతియావత్ - ఉపసంహరరాశీకురు - యుద్ధసాధనశి
 లావికమిదానీమేవసంపాదయేత్యర్థః - తిష్ఠతువానరాస్సర్వేసాయుధాశ్చైలపాణయ ఇతిపాఠః - సాయుధాఃఖడ్గాద్యాయుధపాతః || ౨౨౭ ||
 ౨౨౮ || రామేతి | పరవాహినీంసగరరక్షార్థంబహిశ్చరంతీం - యద్వాకుంభకణం దృష్ట్వాపలాయమానా వానరా ప్రత్యుద్యుతాంపరవాహి
 నీమిత్యర్థః || ౨౨౯ || తత ఇతి | శైలోద్యతదీప్రహస్తంశైలోద్యతాః ఉద్యతశైలాః - మహన్నహంభోధరజాలం - మహత్ గురు - మహంభోధరజాలంమేఘ
 పాలస్త్యేనవిశ్రవసా - తస్మాత్త్వమితి - త్వమద్యప్రభృతిమృతకల్పశ్శయిష్యస ఇత్యక్రియంశాపః - స్వప్రసవమాణ్యనేకానిదేవదేవమమేష్పితం -
 ఏవమస్త్యితితచ్ఛ్రోత్వాప్రహృష్టాస్తేవివాకసంతతి - తపశ్చర్యానంతరప్రార్థనాల్లబ్ధబహువాషికాకనిద్రాసమనంతరకాలభావిత్యవగంతవ్యం -
 అన్యథామృతకల్పశ్శయిష్యస ఇతి శ ప్రస్ఫుటపశ్చర్యాద్యసంభవాత్ || ౨౨౯ || నివృద్ధిః || కాంచనః కాంచనవత్స్పృహణీయః || ౨౩౦ || శయ
 తేతి | షణ్మాసాన్ శయితా - ఏకాహంజాగరిష్యతీత్యనెన || నవవత్సప్రచాష్టాచమాసానిత్యుపాసానిధాత్సప్రకారేణ నిద్రాయాః
 కాలనియమస్యానుక్రత్యాత్ - నిద్రాయాఃమాసవట్కాత్ న్యూనతానాస్తీత్యుక్తం - ఏకాహంజాగరిష్యతి - ఏకేనాహ్నత్వసావీరశ్చరణభూమి
 బుభుక్షితః, వ్యాతాస్యోభక్షయేల్లోకానిత్యనేనజాగరణకాలనియమస్యోక్త్యాదేకాహమేవజాగరణమిత్యుక్తంభవతి || ౨౩౧ || సపవ ఇతి || భక్ష
 యన్ - లక్షణహేతోః క్రియాయా ఇతిహేతో శ త్వప్రత్యయః - శిబిరాత్ స్వగృహపురిధావతిపరిధావిష్యతి - వతేమానసామీప్యేవతేమానప
 ద్యేతిభావిష్యదథేలట్ || ౨౩౨ || ఉచ్యంతామితి | యంత్రంబిభీషికా || ౨౩౩ || శైలశృంగాణితి | ఉపసంహరసంచిన || ౨౩౪ || రామవాక్యమితి ||
 పరవాహినీం - పురాద్యహిర్నిగత్యపురీపరిసరరక్షిణీంరాక్షససేనామిత్యర్థః || ౨౩౫ || తత ఇతి | శైలోద్యతదీప్రహస్తంఉద్యతశైలదీప్రహస్తం ||

వమహస్తహంభోధరజాలముగ్రిం ||౪౦౪|| ఇతిశ్రీమద్భక్తకాండేవికవక్షితమస్సర్గః.*****

సతురాక్షసశామూలలోనిదామదసమాకులః | రాజమాగంశ్రియాజాప్తంయయావిపులవిక్రిమః || రాక్షసా
నాంసహస్రైశ్చవృతఃపరమదుఃఖయః | గృహభ్యఃపుష్పవక్షేణకీర్వమాణస్త్రదాయయా ||౨|| సహమజాలవితతంభా
నుభాస్వరదశ౯౧ || దదశ౯విపులంరమ్యంరాక్షసేంద్రనివేశనం ||౩|| సతతదాసూర్యఇవాభ్రజాలంప్రవిశ్యరక్షోధివతె
ని౯వేశం | దదశ౯దూరేగ్రజమాసనస్థంస్వయంభువంశకగిఇవాసనస్థం ||౪|| భ్రాతుస్సభవనంగచ్ఛకారక్షోగణసమన్వ
తం | కుంభకణఃపదన్యానైరకంపయతమేచినీం ||౫|| సోభిగమ్యగృహంభ్రాతుఃకత్వామభివిగాహ్యచ | దదశోద్విగ్న
మాసినంపిమానేపుష్పకేగురుం ||౬|| అథదృష్ట్వాదశగ్రీవఃకుంభకణముపస్థితం | తూణముత్థాయసంహృష్టస్సన్నిక
షముపానయత్ ||౭|| అథాసీనస్యపర్యంకెకుంభకర్ణామహాబలః | భ్రాతుర్వనందేచరణౌకింకృత్యమితిచాబ్రవీత్ ||౮||
ఉత్పత్యచైనంమదితోరాణఃపరివస్వజే | సభ్రాత్రాసంపరివ్వక్తోయథావచ్ఛాభినందితః || కుంభకణశ్శుభందివ్యం
ప్రతిపేదేవరాసనం ||౯౪|| సతదాసనమాశ్రిత్యకుంభకర్ణామహాబలః || సంరక్తనయనఃకోపాద్రావణంపాక్యమబ్రవీ
త్ ||౧౦౪|| కిమథామహామౌఢ్యత్యయా రాజన్విబోధితః | శంసకప్రాధ్యయంతేస్త్రీకోద్యప్రోభవిష్యతి ||౧౧౪|| భ్రా
తరంరావణఃకుంభకణముపస్థితం || ఈషత్తుపరివృత్తాభ్యాంనేత్రాభ్యాంవాక్యమబ్రవీత్ ||౧౨౪|| అద్యతేనుమ
హాకాలశ్చయానస్యమహాబల || సుఖతస్త్యంనజానీషేమమరామకృతంభయం ||౧౩౪|| ఏషదాశరథీరామస్సుగ్రీవస
హితోబలీ || సముద్రసబలస్తీర్త్వామూలంనఃపరికృంతతి ||౧౪౪|| హంతపశ్యస్వలంకాయాంవనాన్యవనానిచ || సేతు
నాసుఖమాగమ్యవానరైకాణఃవీకృతం ||౧౫౪|| యేరక్షసాంముఖ్యతమాహతాస్తేవానరైర్యుధి || వానరాణాంక్షయం
యుద్ధేనపశ్యమికదాచన | నచాపివానరాయుద్ధేజితప్రార్వాకదాచన ||౧౬|| తదేతద్భయముత్పన్నంత్రాయస్వేమాం
మహాబల | నాశయత్వమిమానద్యతదథంబోధితోభవా ||౧౭|| సర్వక్షపితకోశంచనత్వమభ్యవపద్యమాం | త్రా
యస్వేమాంపురీలంకాంబాలవృద్ధావశేషితాం ||౧౮|| భ్రాతురథేమహాబాహూకురుకముసుదుఃఖరం | మయై
వంనోక్తప్రారోహికచ్చిద్భ్రాతఃపరంతప ||౨౦|| త్వయ్యస్త్రీతుమమస్నేహఃపరాసంభావనాచమే | దైవాసురేషుయు
ద్ధేషుబహుశోరాక్షసషభ || త్వయాదేవాఃప్రతివ్యూహ్యానిజితాశ్వాసుర్చాయుధి ||౨౧౪|| తదేతత్సర్వమాతివ్యవీర్యం

జాలమిత్యర్థః ||౪౦౪|| ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే-శ్రీరామాయణభూషణే-రత్నకిరీటాభ్యాసే-యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానే-వికవక్షితమస్సర్గః.

అథకుంభకణఃప్రతిరావణస్యసాంత్యవచనంద్విషష్టితమే.. సప్తత్యాది || నిద్రామదసమాకులః.. నిద్రయాఅకాలోద్ధితస్తేనానవర్త
మానయామదేనమద్యపానకృతేనచ సమాకులః.. గృహభ్యః.. నిగతేనైశేషః.. ||౨|| సహమేతి || సహమజాలవితతంస్వణఃమయగవాక్షవి
తతం.. భానుభాస్వరదర్శనం.. దృశ్యతఇతిదర్శనంరూపం.. భానువత్ప్రకాశమానమిత్యర్థః.. ||౩|| సన్ని.. దూరేకత్వంతరప్రదేశే.. దదశ౯.. ఉన్న
తపుష్పకవత్త్వాదిభావః.. ||౪౬|| అథేతి || సన్నికర్షంసమీపం.. ||౭|| అథేతి || కృత్యంమయాకతవ్యం.. ||౮|| ౧౦౪ || కిమర్థమితి || అద్యత్య-స్థితేనేతి
శేషః.. శంసేతి - తమితిశేషః - ప్రోభోభవిష్యతిమృతోభవిష్యతి || ౧౧౪ || భ్రాతరమితి || ఈషత్తుపరివృత్తాభ్యామిత్యనేనఈషతోపోల
త్యతే || ౧౨౪ || ఈషత్త్వమేవవివృణోతి.. అద్యేత్యాది నా || సుమహాకాలఃసవదిసపరిమితః.. గతఇతిశేషః.. || ౧౩౪ || ఏషఇతి || మూలంమూలబలం.. పరి
కృంతతి.. చాథతఇత్యర్థః.. || ౧౪౪ || మూలకృతనమపాదయతి.. హంతేతి.. లంకాయాంవనాన్యవనానిచసర్వం.. సేతునాసుఖమాగమ్యస్సన్నిక
తసేతుమాత్రేణసుఖమాగమ్య.. రామేణ.. వానరైకార్ణవీకృతంవానరరూపైకార్ణవీకృతం.. పశ్యస్వ.. అత్తసేపదమార్దం.. యద్వాస్వలంకాయామితి
భేదః.. అత్తీయలంకాద్విపక్షిత్యర్థః.. || ౧౬ || తదితి || తదేతత్ఏతదృశం.. భయముత్పన్నం - అస్తాద్భయాదిమాంపురీత్రాయస్వ ఇమావానరా
న్నాశయ.. తదర్థంనాశనార్థం.. || ౧౮ || సర్వక్షపితేతి || సర్వక్షపితకోశంక్షపితసర్వశ్వర్యం.. కోశోస్త్రీకుట్టశేఖరగిధానైర్ధామివ్యయోరిత్యమరః..
అభ్యవపద్య.. జానీహిత్యర్థః.. బాలవృద్ధావశేషితామిత్యుతీయోక్తిః.. మూలబలాద్యత్వాదసస్యవత్సమాణత్వాత్ || ౧౯ || భ్రాతృగితి || కచ్చిదితి
ప్రశ్నే.. కదాచిదపినోక్తప్రారోహీత్యర్థః.. కచ్చిదితిపాతే.. త్వదస్యఃకచ్చిదపినైవముక్తప్రార్థిత్యర్థః.. || ౨౦ || త్వయీతి || సంభావనాఅదరః.. దై
వాసురేషుదేవాసురసంబంధిషుప్రతివ్యూహ్యానిభజ్య.. అనురాః.. అనురాఅపీత్యర్థః.. || ౨౧౪ || తదేతదితి || అతిష్టఅవలంబస్వ.. || ౨౨ || కురుష్వే

౪౦౪ || ఇతిశ్రీమహాశ్వరథీభావిరచితాయా-శ్రీరామాయణతత్పదీకాభ్యాయోగ-యుద్ధకాండవ్యాఖ్యాయోగ-వికవక్షితమస్సర్గః.

రాక్షసానామితి || గృహభ్యః.. నిగతేనేతిశేషః.. ||౫|| సోభిగమ్యతి || కత్వామభివిగాహ్య- ద్వారంతీత్వా.. ||౬|| అథేతి || ఉపస్థితం..
అపస్థితం.. ప్రాప్తమితియావత్ || ౧౨౪ || అద్యేతి || సుమహాకాలః.. అతీతఇతిశేషః.. || ౧౪౪ || హంతేతి || స్వలంకాయాం.. అత్తీయలంకాద్వి
పే.. వానరైకార్ణవీకృతం.. ఏతత్సర్వమితిశేషః.. || ౧౮ || సర్వేతి || సర్వక్షపితకోశం.. క్షపితసర్వశ్వర్యం || ౧౯ || మయైవమితి || పరాసంభావనా

భీమపరాక్రమః॥ నహితే సర్వభూతేషు దృశ్యతే సద్భవో బవీ ॥౨౨॥ కురుష్వ మే ప్రియ హిత మేతసు త్రమం యథా ప్రియం
 ప్రియరణ బాంధవప్రియః॥ స్వతేజసా విభవనపత్నవాహినీం శరద్ధ్వనం పవన ఇవోద్భతో మహా ॥ ౨౩॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధ
 కాండే- ద్విషష్టితమస్సగః: .*****తస్య రాక్షసరాజస్య శత్రువరిదేవితం॥ కుం
 భకర్ణో బభాషే దంపచనం ప్రిజహాన చ ॥౧॥ దృష్టో దోషో హి యోస్మాభిః పురామంత్రనిజాణాం॥ హితేష్వనభిరక్తై సో
 యమాసాదితస్త్యయా ॥౨॥ శీఘ్రం ఖల్వభ్యుపేతంత్యాం ఫలం పాపస్య కమణః॥ నిరయేష్వేవ పతనం యథా ముషకృ
 తకమణః ॥౩॥ ప్రథమం వై మహారాజకృత్య మేతదచింతితం॥ కేవలం వీర్యవర్షేణ నానుబంధో విచారితః॥ ౪॥ యః పశ్చా
 త్పూర్వకార్యాణి కుర్యాదైశ్వర్యమాస్థితః॥ పూర్వంచాపరకార్యాణి న సేదనయానయా ॥ ౫॥ దేశకాలవిహీనానిక
 ర్మాణి విపరీతవత్ ॥ క్రియమాణాని దుష్కృంతిహవీంస్యప్రియతేష్వివ ॥ ౬॥ త్రియాణాం పంచథాయోగం కమణాం

తి॥ యథాప్రియం యథాస్నేహం-ఆవయోఃప్రీత్యసరూపమిత్యర్థః॥౨౩॥ ఇతి శ్రీగోవిందరాజవిరచితే-శ్రీరామాయణభూషణే-రత్నకీర్తీభాఖ్యా
 నే-యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానే- ద్విషష్టితమస్సగః: .***** అథకుంభకర్ణబుద్ధిప్రీతమే-తశ్చేత్యాది॥ పరిచే
 వితం - పూర్వోక్తవచనానాం పరిచేవనపత్యత్వాత్ పరిచేవితత్వం - కుంభకణో-వచనం బభాషే జహాన చేత్యత్రవ్యత్యయః కార్యః - ఉక్వాజ
 హాసేతి వాధకః॥ ౧॥ దృష్ట ఇతి॥ పురామంత్రనిజాణాం-క్రియమాణే- అస్మాభిః- యోదోషాద్యప్రశంభాభిప్రవాపత భవిష్యతీతి నిశ్చితః॥ హితేషు
 హితపరేషు-ఆనభిరక్తై సోక్తై స- హితపరవచనమశ్యుతేత్యర్థః-త్వయా సోయదోష ఆసాదితః- పూర్వమేవ చింతితాపత్ ప్రాప్త్యర్థః॥
 ౨॥ శీఘ్రమితి॥ పాపస్య సీతాహరణరూపస్య కమణః-ఫలం-త్వాం-శీఘ్రం అభ్యుపేతం ప్రాప్తం-అత్యత్క-ప్రైః పుణ్యపాపై రహైవ ఫలమశ్నుత
 ఇతి న్యాయాత్- ఆత్మోదాహరణమాహ నిరయేష్వితి- దుష్కృతకర్మణః మహాపాతకినః పురుషా- నిరయేష్వేవ పతనం యథాప్రాప్తో తితద్వత్-
 ఏవ కారణాపరిహార్యత్వముచ్యతే॥౩॥ ప్రథమమితి॥ మేమహారాజ- కేవలం వీర్యదక్షేణ-ఏతత్ కృత్యం సీతాహరణరూపం కార్యం- వై ప్రథమం సీ
 తాహరణాత్ పూర్వం-న చింతితం-సాధ్వసాధువేతి త్వయా న విచారితం-అనుబంధా తీత్యనుబంధోదోషాత్పాదః-దోషోత్పాదేనుబంధస్సాన్విదిత్య
 మరః॥ ౪॥ ప్రథమం విచార్యపశ్చాత్ కర్తవ్యమితి ప్రేక్షావతాంకృత్యా త్వయా శ్రుతద్విపరీతం కృతమిత్యాహ-య ఇతి ॥ ఐశ్వర్యం అస్థితః ప్రా
 ప్రః- యః పుమా-పూర్వకార్యాణి కార్యారంభాత్ పూర్వం కథావ్యానిమంత్రణాదీని - కుర్యాత్ - అపరకార్యాణి ఉత్తరకాలే చాకార్యాణి
 చ- పూర్వం కుర్యాత్ - సః సయానయా సీత్యనీతి-న వేద॥౫॥ ఏవం దేశకాలానురోధేన కర్తవ్యమిత్యర్థః-తదనురోధేదోషమాహ-దేశేతి॥
 దేశకాలవిహీనాని క్రియమాణాని- అదేశికాలేవ కృత్యానికమణః- విపరీతవత్ దేశకాలవైకల్యాద్విపరీతకమణాణాం- అప్రయతేమమంత్రా
 నధ్యయనాది నామ పూతేషు అపాత్రేషు హవీషీవదుష్కృంతి-విఫలానిభవంతీత్యర్థః॥౬॥ దేశకాలానురోధస్య ఫలమాహ-త్రయాణామితి॥ సచివైః
 మంత్రిభిశ్చహ - సమయం నిశ్చయరూపం - సిద్ధాంతం కృత్వా - సమయాశ్చ పథాచారకాలసిద్ధాంతసంవిద ఇత్యమరః ॥ త్రయాణాం ఉత్తమ
 మధ్యమాధమకమణాం- తత్ర ఆత్మోదయవరజ్యాని సంభవసమయే క్రియమాణం దండోపయోగియానము త్రమంకర్తృ ఆత్మవిరయోర్బలసామ్యే
 క్రియమాణం సంధానం మధ్యమంకర్తృ - పరోదయాత్మజ్యాని సమయే క్రియమాణం తాన పూర్వసమాశ్రయణమధమంకర్తృ - తేమాం పంచథాయో
 గం-కర్తృణామారంభాపాయః-పురుషప్రవృత్తంపత్-దేశకాలవిభాగః-వినిపాతప్రతికారః-కార్యసిద్ధిశ్చేత్కుక్తైః పురుషభిర్యోగం- యద్వాప్ర

అత్యాదరః॥౨౧॥ తదేతదితి॥ వీర్యమాత్మవ- వీర్యమవలంబస్వ ॥౨౨॥ కురుష్వేతి ॥ హాప్రియరణ- ఏతదుత్తమం హితం- యథాప్రియం య
 థాస్నేహం- ఆవయోఃస్నేహాసరూపమితియావత్-కురుష్వేతియోజనా ॥౨౩॥ ఇతి శ్రీమహాశ్వరత్నధామవిరచితాయాం - శ్రీరామాయణత
 త్వదీశికాఖ్యాయాం - యుద్ధకాండవ్యాఖ్యాయాం-ద్విషష్టితమస్సగః: .*****
 ౨॥ శీఘ్రమితి॥ దుష్కృతకమణః-పురుషస్య-నిరయేష్వేవ పతనం యథాతథా- పాపస్య కర్మణః-సీతాహరణరూపస్య-ఫలం-శీఘ్రం
 త్వామభ్యుపేతం ప్రాప్తం॥ ౩॥ ప్రథమమితి ॥ ప్రథమం పాపస్య కమణో విధానాత్పాప్రేతేతత్కృత్యఫలభూతమేతద్దామాగమనం కాదా
 హాదికం న చింతితం ఫలత్వేన స విచారితమిత్యర్థః - అనుబంధోపి స విచారితః అనుబంధా తీతి అనుబంధోదోషాత్పాదః- దోషోత్పాదేనుబంధస్సాన్వి
 దిత్యమరః - తత్కృత్యదోషాన విచారిత ఇత్యర్థః॥౪॥ ప్రేక్షావతాపురుషేణ ప్రథమం విచార్యపశ్చాత్కర్తవ్యం, త్వయా శ్రుతద్విపరీతమేవ కృతమి
 త్యభిప్రేత్యాహ-యః పశ్చాదితి॥ పూర్వకార్యాణి- పూర్వస్మిన్ కాలే తథా వ్యాని-పశ్చాత్కర్తృ-ఉత్తరకార్యాణి- ఉత్తరస్మిన్ కాలే త
 వ్యాని పూర్వం కుర్యాదితి సంబంధః॥౫॥ దేశకాలవైపరీత్యేన కృతస్య కర్మణోదోషం ప్రదర్శయతి॥ దేశకాలేతి॥ అనుకూలాన్యపికర్తాణి-స్థావికదే
 శకాలవియక్తాని- క్రియమాణానిచేత్ - విపరీతవద్దుష్కృంతి-ప్రతికూలకర్తృభిస్తుల్యం విరుద్ధఫలానిభవంతీత్యర్థః-హవీషీవపురోదాశాదీని-అప్ర
 యతేష్వివ-అసావధానజనేష్వివ-అరుచిజనేష్వితియావత్॥౬॥ దేశకాలవిరోధే ఫలవైపరీత్యముక్త్యా ఇదాసీతదనిరోధే ఫలమాహ-త్రయాణామి
 తి॥ సచివైః-సమయం నిశ్చయం-త్రయాణాం ఉత్తమమధ్యమాధమథావేన త్రివిధానాంకర్తృణాం-ఏమా త్రమంకర్తృనీతి శాస్త్రోక్తం-ఆత్మోదయ

యఃప్రపశ్యతి | సచివైస్సమయంకృత్వాససభ్యేవతఃతేపథి ||౭|| యథాగమంచయోరాజాసమయంవిచిక్షేత్ | బుద్ధ్య
తేనచివాబుద్ధ్యానుహృదశ్చానుపశ్యతి ||౮|| ధర్మమథాచకామంచసర్వావారక్షసాంపతే | భజేతపురుషఃకాలే
తీణిద్వంద్వానివాపునః ||౯|| తీష్ణుచైతేషుయచ్ఛ్రేష్ఠంశుత్యాతన్నావబుద్ధ్యతే | రాజావారాజమాతోవావ్యర్థం
తస్యబహుశ్రుతం ||౧౦|| ఉపప్రదానంసాంత్యంవాభేదంకాలేచవిక్రమం | యోగంచరక్షసాంశ్రేష్ఠతాపుభావనయా
నయా || కాలేధర్మమథాకామాన్యస్సమ్మంత్రస్సచివైస్సహ | నివేతాత్మవాలోకేనసశ్యసనమాపున్నయాత్ ||
౧౧|| హితానుబంధమాలోచ్యకార్యకార్యమిహత్తనః | రాజాసహాధకతత్వజ్ఞైస్సచివైస్సహజీవతి ||౧౨|| అనభిజ్ఞాయ

యాణాం ఉత్తమమధ్యమాధమభావేన త్రివిధానాంకమేణాం - పంచధాయోగందేశకాలాత్తద్రవ్యప్రయోజనసంబంధవశాత్ పంచవిధం
సంబంధం- యఃపశ్యతి-సః- సభ్యేసాధౌ - సభ్యస్సామాజికసాధావిరిత్తమాలా-పథినీతిమగ్న - వతఃతే - సమ్యగ్నితీఫలంప్రాప్నోతి
శ్లోకః ||౭|| యథాగమమితి||యథాగమనీతిశాస్త్రమనతిక్రమ్య- యోరాజా- సమయంకార్యనిణాయం- విచిక్షేత్- సచివాంశ్చబుద్ధ్యతే-
సచివైస్సహాచయతీతియావత్ - సుహృదశ్చానుపశ్యతి- సుహృద్భిస్సహవిచారయతీతియావత్ - ససభ్యేపథివతఃతథితిపూర్వేణాసంబంధః||
౮ ||ధర్మమితి|| ధర్మమధ్యంకామంచప్రత్యేకంవా- తీణిద్వంద్వానివా- ధర్మమథౌ-ఆర్థధర్మకామాథౌ-వా - సర్వాకావా-కాలేమవి
హితేషుప్రాతర్ద్యహ్నసాయామ్నాభజేత-అకాలే నసేవేతేతిభావః- ఏతదుక్తంభవతి- ప్రాతఃకాలేధర్మమోహితఃతంతదాసేవేత -
మధ్యాహ్నాంతర్హామితఃతంతదాసేవేత-సాయంకాలేకామోహితఃతంతదాసేవేతేతి-యద్వాప్రాతఃకాలేస్వకాలవిహితంధర్మమధ్యాహ్నావి
హితమర్థంచసేవేత-మధ్యాహ్నాస్వకాలవిహితమర్థంప్రాతర్విహితంధర్మంచసేవేత- సాయంకాలేస్వకాలవిహితంకామం-మధ్యాహ్నావిహితమ
ర్థంచసేవేత-అథనాసాయంకాలేస్వవిహితంకామంప్రాతర్ద్యహ్నయోర్విహితాధర్మాధౌ-చసేవేతేతి- కేవలకామంసర్వకాలేష్వపిసేవ
మానఃపురుషాధమపితేత్యభిసంధిః||౯|| ఏవంకర్తవ్యముక్త్యాతదకర్తారంనిందతి-త్రిష్టితి||ఏతేషుపూర్వోక్తేషు- త్రిమభజనేషుధర్మార్థకామేషు
వా-యచ్ఛ్రేష్ఠంప్రత్యేకభజనం-ధర్మోవా-తచ్ఛ్రేష్ఠ-యోరాజావా-రాజమాతోవారాజసద్యశోవా-నబుద్ధ్యతేఅచరితుంనజానాతి- తస్యబ
హుశ్రుతంశాస్త్రశ్రవణం-వ్యర్థంఅనుష్ఠానపర్యవసానాభావాదితిభావః- ఏవంసామాన్యరూపయాఅప్రస్తుతప్రశంసయాత్రివగేషుశ్రేష్ఠంధ
మకంపరిత్యజ్యజ్ఞుస్యంకామమేవాక్రితస్యతేతాస్త్రశ్రవణంసముద్రఘోషమాత్రమానీదితిప్రస్తుతోధౌ-వగమ్యతే || ౧౦|| అకాలేకామజవ
కాలేవిక్రమోపిత్యాజ్యత్యాహ - ఉపప్రదానమిత్యాదిష్లోకద్వయేన|| కాలేతత్తదుచితకాలే-ఉపప్రదానంప్రతిపక్షిణస్సమీపంగత్వాద్రవిణాదప్ర
దానం- సాంత్యంసమీచీనభాషణః- భదంమిత్రాదివగఃసృద్వైధీకరణం-విక్రమందండంచప్రత్యేకంతేమాంయోగంసమదాయంచ- తాపూ
ర్వోక్తా-నయానయాతేమానిర్వాహప్రకారాధర్మార్థకామాంశ్చసచివైస్సంకుత్ర్యకాలే పూర్వోక్తకాలేఅత్తవావశీకృతమనస్కః-
యోనిషేవేతసలోకేవ్యసనంనాపున్నయాత్ || ౧౧|| హితేతి|| అత్రకార్యమిత్యధ్యాహరః - నిషేవేతేత్యనువంగః - యోరాజాఅర్థతత్వజ్ఞై
స్సచివైస్సహ- హితానుబంధంహితోదర్శం-ఆత్మనఃకార్యకార్యకర్తవ్యాకర్తవ్యం-అలోచ్యనిశ్చిత్య-కార్యమేవనిషేవేత-సఃశహాలోక-
పరజ్ఞానిసంభవశచయేక్రియమాణుదండోపయోగియానంఉత్తమంకర్త - అత్తపరయోఃబలసామ్యే క్రియమాణుసామసాధ్యంసంధానం
మధ్యమంకమక- పరోపవయాత్తగ్లానిసమయేక్రియమాణుదానపూర్వకసమాశ్రయణమధమంకమక - ఏతాదృశత్రివిధకర్తౌ- పంచధా
యోగః-దేశకాలాత్తద్రవ్యప్రయోజన సుబంధవశాత్పంచవిధం సంబంధయఃపశ్యతిససభ్యేపథివతఃతే - సాధీయాభవతీతిశ్లోకః-
యద్వాఏవంవాపంచధాయోగః- కర్తౌణామారంభోపాయః- పురుషద్రవ్యసంపత్ - దేశకాలవిభాగః-ఇవతైశ్చప్రతికారః-కార్యనిధిశ్చేతి||
౭|| యథాగమమితి|| యోరాజా- యథాగమంయథానీతిశాస్త్రం-సమయంకార్యనిణాయం- విచిక్షేత్సచివాంశ్చబుద్ధ్యతే-సచివైస్సహా
చయతీతిశ్లోకః- సుహృదశ్చానుపశ్యతి-సుహృదశ్చాపేతతే-యద్వాసుహృద్భిస్సహవిచారయతి- ససభ్యేపథివతఃతథితిపూర్వేణాసంబంధః||౮||
ధర్మమితి||కాలేవిహితపూర్వాహ్నమధ్యాహ్నసాయామ్నాకాలే-ధర్మంఆర్థంచకామంచప్రత్యేకంపురుషోభజేత-త్రిణిద్వంద్వానివా-ప్రాతః
కాలవిహితంధర్మమధ్యాహ్నవిహితమథాచకామంచప్రాతఃకాలేభజేత- మధ్యాహ్నవిహితమర్థంప్రాతఃకాలవిహితంధర్మమధ్యాహ్నాభజే
త- సాయంకాలవిహితంకామంమధ్యాహ్నవిహితమర్థంచసాయంకాలేభజేత - సర్వాన్వాసాయంకాలవిహితంకామంప్రాతమధ్యాహ్నవిహిత
తాధర్మాధౌ-చసాయంకాలేఅవైషమ్యేణభజేత- కాలవ్యత్యయే నభజేతేత్యర్థః||౯|| త్రిష్టితి|| త్రిష్ణుచైతేషు- ధర్మార్థకామేషుయచ్ఛ్రే
ష్ఠంధర్మరూపంవస్తు - యద్వాత్రిమత్రివిధేష్వతేషుపూర్వోక్తపక్షేషుయచ్ఛ్రేష్ఠంప్రశస్తతరంతచ్ఛ్రేష్ఠరాజావా- రాజమాతోవారాజ
సద్యశోవానానబుద్ధ్యతేఅచరితుంనజానాతి-తస్యబహుశ్రుతంవ్యభాషిత్యర్థః ||౧౦|| ఉపప్రదానమిత్యాదిష్లోకద్వయమేకంవాక్యం|| ఉపప్రదా
నంసాంత్యంభేదంగ- కాలేతదుచితకాలేవిక్రమందండంచ-సామాదీనుపాయాశ్చైకంయోగంతేమాంసముదాయంచ- నయానయా- తేమాం
నిర్వాహనిర్వాహప్రకారా-ధర్మార్థకామాంశ్చధర్మశుభవృద్ధిః- అథాఃబుద్ధ్యంధనం- కామఃప్రాప్తవ్యవస్తాది - ఏతాకాసచివైస్సహ
సంకుత్ర్య - కాలేతత్తదుచితకాలేఅత్తవావశీకృతమనస్కః - యోనిషేవేత - సఃలోకేవ్యసనంనాపున్నయాదితియోజనా || ౧౧ ||
హితానుబంధమితి|| అత్రనిషేవేతేత్యనువంగః - యోరాజా- సచివైస్సహకార్యకార్యమాలోచ్య- కర్తవ్యాకర్తవ్యంవిచార్య- హితాను

శాస్త్రాగ్రాధాపురుషాఃపశుబుద్ధయః। పాగిగల్భావ్యద్వత్తుమిచ్ఛంతిమంత్రేవ్యభ్యంతరీకృతాః॥౧౪॥ అశాస్త్రవిదుషాం
తేషాంసకార్యమహిషంవచః॥అథశాస్త్రాగ్రాధిజ్ఞానాంవిపులాంత్రియమిచ్ఛతాం॥౧౫॥ అహితంవహితాకారంధా
ప్యోజ్యబుంతియేనరాః। అవేత్స్యమంత్రబాహ్యోస్తేకతావ్యాకృత్యసూషణాః॥౧౬॥ వినాశయంతోభతాఃరంసహి
తాశ్శత్రుభిరుదైః। విపరీతానికృత్యానికారయంతీహమంత్రిణః॥ తాభతామిత్రసంకాశాసమిత్రామంత్రని
ణయే। వ్యవహారేణజానీయాత్సవివానుపసంహితాః॥౧౭॥ చపలస్యేహకృత్యానిసహసానుప్రధావతఃభద్రమస్యే
ప్రపద్యంతేకాంచస్యభిమివద్విజాః॥౧౮॥ యోహిత్రమభిజ్ఞాయనాత్సానమభిరక్షతి। అవాప్నోతిహిసోనర్థాస్థా
నాచ్ఛన్యవరోప్యతే॥౨౦॥ యదుక్తమహితేపూర్వంక్రియతామనుజేనచ। తదేవసోహితంకార్యంయదిచ్ఛసిచతతుగ
రు॥౨౧॥ తత్తుశ్రుత్వాదశగ్రీవఃకుంభకణాస్యభాషితః। బ్రుకుటింవైవసంవక్రేకుద్దశైవసముభావతః॥౨౨॥ మాన్యో
గురురివాచార్యఃకింమాంత్యమనుశాససికిమేవంవాక్చక్రిమంకృత్వాకాలేయైక్తంధీయతాం॥౨౩॥ విభ్రమాచ్ఛిక్షే

జీవతీత్యధః - హిత్యనేనాయమభోకలోకప్రసిద్ధఇత్యవగమ్యతే - హితానుబంధకార్యకార్యనాలోచనాత్తదేదంవ్యసనమాఽన్నమితిభా
వః॥౧౩॥ ఏవంసామాన్యసరాజానమధిషీష్యమంత్రిణోప్యధిషీపతి-అనభిజ్ఞాయేతి॥శాస్త్రాగ్రాధానీతిశాస్త్రాగ్రాధ-అనభిజ్ఞాయగురుముఖాదశ్ర
త్వా- వేషేణపురుషాః- పశుబుద్ధయఃఅహారనివాదినూత్తాభిజ్ఞా- భ్రాంతేనరాజ్ఞా- మంత్రేషురాజకార్యచారేషు-అభ్యంతరీకృతామం
త్రయిత్యేవవృతాస్తంతః- పాగిగల్భావ్యద్వత్తుమిచ్ఛంతి- నతుపమ్యక్సంగతంశిశ్చిత్వవదంతీత్యధః॥
౧౪॥ అశాస్త్రేతి॥శాస్త్రాగ్రాధిజ్ఞానాంతేషామంత్రణాంఅహితంవచఃఅర్థశాస్త్రాగ్రాధిజ్ఞానాంఅథాపివిపులాంత్రియమిచ్ఛతాంరాజ్ఞానకార్య-
రాజభిప్రయక్తప్రకారోనానుష్ఠేయఇత్యర్థః॥౧౫॥నకేవలంతద్వచనాశ్రవణంయంత్రేషుబహిష్కార్యాశ్చేతదత్యాహ-అహితమితి॥వస్త్రుతఃఅహి
తంహితాకారంహితమివాపాతతఃప్రతీయమానమర్థం - ధాప్యోత్ శాస్త్రజ్ఞానవివాకేవలపాగిగల్భావ్యద్వత్ - యేజ్యంతిఅక్రమేణవదంతి-కృ
త్యసూషణాఃకార్యసూషణాశ్చేఅవేత్స్యపూర్వమేవపరీత్య - మంత్రబాహ్యఃమంత్రబహిర్భూతాఃకతావ్యాః॥౧౬॥ సకేవలచహితవచనం
విపరీతంచకుర్వంతీత్యాహ - వినాశయంతాత్తద్యాది॥ మంత్రిణఃదుమంత్రిణః-బుద్ధైఃఉపాయజ్ఞైఃశత్రుభిః-సహితాః-ప్రేతాః-వినాశయంతఃవి
నాశార్థం-ఇహప్రయోజనేవిషయేవిపరీతానివిపరీతఫలకానికృత్యాని- భతాకారంకారయంతి- దుమంత్రిత్యనిణాయోపాయమాహతానితి-ఉ
పసంహితానుపహాహితా-ఉత్తోక్తప్రదానాదినాశత్రుభిర్భేదంపాగిపితా-మిత్రసంకాశామిత్రవద్భావయతః-కార్యతోఽమిత్రాగ్రాధి
వాకవ్యవహారేణవ్యామిత్రభావజేనజానీయాత్॥౧౭॥ స్వయమనుసమథావిపరీతమద్ధయోమంత్రిణఃకింకరివ్యంతీత్యత్రాహ-చపలస్యేతి॥ ఇహ
ప్రస్తుతేకార్యేవిషయే-కృత్యానిఉపసంహితమంత్రిప్రేతానికార్యాణి-సహసాఅవిరణఅనుప్రధావతఃదుమంత్రిషుమంత్రిత్యమనుసరతః- చ
పలస్యరుడితికార్యేప్రవతకమానస్యరాజ్ఞః-భద్రంరంద్రం-అస్యేత్రవః-షీప్రప్రపద్యంతేస్త్రీకుర్వంతి-కథమివ-ద్విజాఃపటీణః- దంతవిప్రాం
దజాద్విజాఇత్యమరః - క్రాంచస్యస్కందశక్తివిదారితస్యక్రాంచాఖ్యపర్వతస్య - ఖిమవ-పండితాశ్చత్రవః ఉత్తోక్తప్రదానాదినావశీకృ
తైమంత్రిభిః- కుత్రచిచ్ఛాపలకార్యేరాజానంపాప్రవయ్యతదేవరంభమానాద్యుపగతఃప్రవిశంతీతిభావః॥౧౮॥ ఏవంకపటవృత్తైశ్చతోస్యస్వరూ
పాపరిజ్ఞానేరాజావిపద్యతేత్యాహ - యోహితీతి॥ యోహిరాజా-శత్రుసంవచనపరం-అవిజ్ఞాయమంత్రవ్యవహారాదినాఅవిజ్ఞాయ- అత్తానుచ
నాభిరక్షతిదుమంత్రినిరాసాదినానాత్సానంప్రకృతౌస్థాపయతిసోనథానవాప్నోతి-స్థానాత్ రాజాసనాత్-వ్యవరోప్యతేప్రచ్యావృతే- ఇయ
తాగ్రంథేనతవ కామవ్యసనాత్ కుమంత్రివచనాచ్ఛేయమాపదితిదర్శితం॥౨౦॥ ౨౧॥ తద్వితి॥కుర్ధస్యభుక్తిటంఙ్గాగ్ని-వృథుప్రవచక్త్ర
ఏనమభావతచేత్యన్వయః॥౨౨॥ మాన్యోతి॥ హేకుంభకణాత్వంమాన్యఃబహుమానాహఃకించార్యఃఅచారప్రవతకః-గురురివమాంమా
న్యమాచార్యంగురుం- అసశాసనీశిశుసే- ఆషాశ్శు-వైపరీత్యమేవాచరసీత్యధః-ఏవంవచనంతవాదు క్తమితిభావః-అథలంచేదంవచనమి
త్యాహ- కిమేవమితి- ఏవంఉక్తప్రకారేణవాక్చక్రిమంకృత్వా- ప్రయూనైకఫలాంవాచముక్త్యైత్యగ్గః-కింఫలం-కిమపిప్రయోజనంనాస్తీత్యర్థః-
నీతికాలస్యాతీతత్వాదితిభావః- కాలేనయమార్గాతీతకాలే-యద్యుక్తంపరాక్రమరూపం- తత్వీధీయతాంక్రియతాం॥౨౩॥ పూర్వమనాలోచ్య
కృతస్యనిమిత్తమాహ- విభ్రమాదితి॥ విభ్రమాత్ అసీతానీతిబుద్ధ్యా- చిత్రమోహదజ్ఞానానుదయాత్-బలపీఠ్యాశ్రయేణబలసీత్యయోరాశ్రయ

బంధంశుభ్రోదకకఫలంనిషేవెతస్సజీవతీతిసంబంధః॥హితానుబంధమాలోక్యకుర్వత్కార్యమిహాత్మనఽతివాపాతః॥౧౩॥ పున్తక్రమేనక
తావ్యభ్యంతరీభాదాయనీతిహావ్యాంమంత్రివాక్యమహినపరిగ్రాహ్యమిత్యాహ - అనభిజ్ఞాయేత్వాదితా॥౧౪॥ అహితమితి॥ కృత్యసూషణాఃసీద్ధార్థ
సూషణాః॥౧౬॥ వినాశయంతాత్తద్యాదిజ్ఞోకద్వయమెకంవాక్యం॥ బుద్ధైఃఉపాయజ్ఞైః- ఉపసంహితా- ఉత్తోక్తచాదినాశత్రుభిర్వశీకృతా
౧౭॥ చపలస్యేతి॥ ఇహప్రస్తుతకార్యవిషయే - కృత్యానిఉపసంహితమంత్రిప్రేతానికార్యాణి- సహసా- అనుధావతఃకుర్వతః-చపలస్య-
రాజ్ఞః- భద్రంరంద్రం- అస్యేత్రవఃప్రపద్యంతే- కథమివ - ద్విజాఃక్రాంచస్యస్కందశక్తివిదారితక్రాంచాఖ్యపర్వతస్యఖిమివరంద్రమివ॥
౨౩॥ కుంభకణోక్తదోషమంగీకృత్యోత్తరమాహ-విభ్రమాదితి॥ విభ్రమాత్ - విపరీతజ్ఞానాత్-చిత్రమోహదజ్ఞానాత్నాభివన్నంసకృతం॥

మోహోద్వాబలవీర్యాశ్రయేణవా | నాభిపన్నమిదానీయన్వ్యథాఽస్తస్యపునఃకథాః || ౨౪ || అస్మిన్కాలేతుయద్య
 క్తంతదిదానీంవిధీయతాం | గతంతునానుశోచంతిగతంతుగతమేవహి || ౨౫ || మమాపనయజందోషవిక్రమేణసమీకు
 రు | యదిఖల్వస్తమేస్నేహాంవిక్రమంవావగచ్ఛసి || యదివాకార్యమేతత్తైహృదికార్యతమంమతం || ౨౬ || ససుహృ
 ద్యోవిపన్నాథాందీనమభ్యవపద్యతే || సబంధుర్యోవసీతేషుసాహాయ్యాయోపకల్పతే || ౨౭ || తమతైవంబువాణంతు
 వచనంధీరదారుణం || రుష్టోయమితివిజ్ఞాయశ్వైఃశ్లక్ష్యయవాచహ || ౨౮ || అతీవహిసమాలక్యభ్రాతరంతుభిలేగిది
 యం || కుంభకణశ్శనైర్వాక్యంబభాషేపరిసాంత్యయః || ౨౯ || అలంరాక్షసరాజేంద్రసంతాపముపపద్యతే || రోషం
 చసంపరిత్యజ్యస్వస్థోభవతుమర్హసి || ౩౦ || నైతన్యసేకతావ్యంమంజీవతిపాథివ || తమహంనాశయిష్యామియత్ర
 తైపరితప్యసే || ౩౧ || ఆవశ్యంతుహితంవాచ్యంసర్వావస్థంమయాతవ || బంధుభావాదభిహితంభ్రాతృస్నేహోచ్చపా
 థివ || ౩౨ || సదృశంయత్తుకాలేస్త్రికతుంస్నిగ్ధేనబంధునా || శత్రూణాంకదనంపశ్యక్రియమాణంమయారణే ||
 ౩౩ || అద్యపశ్యమహాబాహూమయాసమరమూఢాని || హతేరామేసహభ్రాత్రీద్రవంతీంపరవాహినీం || ౩౪ ||
 ౧౨ద్యరామస్యతద్రుష్ట్యామయానీతంరణాచ్ఛిరః || సుఖీభవమహాబాహూసీతాభవతుమఃఖతా || ౩౫ || అద్యరామస్య
 పశ్యంతునిదనంసుమహత్ప్రియం || లంకాయాంరాక్షసాస్సర్వేయతేనిహతబాంధవాః || ౩౬ || అద్యశోకశరీతానాంస్వ
 బంధువపకారణాత్ || శత్రోయ్యధివినాశేనకరోమ్యాప్రప్రమాజానం || ౩౭ || అద్యసర్వతసంకాశంససూర్యమితో

జేన-గర్వజేతియావత్-యత్కార్యంనాభిపన్నంసకృతం-తస్యపునఃకథాఃపునఃపునఃకథనాని-ఇదానీమతీతకాలేవ్యథాః||౨౪||అస్మిన్నితి||ఇ
 దానీంసద్యః-గతంతుగతమేవ-నతత్పునరాయాస్మతీభావః||౨౫||మమత్యాదిసాధాశ్లోకవికాన్వయః||దోషంవైషమ్యం-శత్రుభిరాక్రమణమి
 తియావత్-సమీకురుసమతయాకురు-వైషమ్యసమతావామవైషమ్యనాశవీవ-ఖలువాక్యాలంకార-మేమయి-యదిస్నేహాస్తిస్వకీయంవి
 క్రమంయదివాఅవగచ్ఛసి-స్వపరాక్రమమజ్ఞాత్వైవసీత్యుపన్యాసస్తవ్యయాకృతఇతిభావః-ఏతత్యధరూపంకార్యంతైహృదికార్యతమంఅవ
 శ్యకతావ్యం-మతంజప్తం-ఆవశ్యకతావ్యత్వేనమన్యసేచేదిత్యథాః-తదాసమీకుర్వీత్యన్వయః||౨౬||ఇదానీంసాహాయ్యాకరణేవబంధుత్వ
 మేవభ్రాతృతేతిసదృష్టాంతమాహ-సజ్జతి||విపన్నార్థంవిపన్నశ్శంకితాపాయఃఆర్థఃప్రయోజనంయస్యతం-దీనంమలినమనస్కంపురుషం-య
 స్సుహృత్-అభ్యవపద్యతేఅభిఃపాప్రోక్షితి-సదాసన్నిధత్తశత్యథాః-సవీవసుహృత్-యోబంధుః-ఆపనీతేషువిషమితీతిమపురుషేషు-సా
 హాయ్యాయోపకల్పతేసాహాయ్యాప్రథవతి-సవీవబంధుః-సర్వంవాక్యంసావధారణమితిన్యాయాత్||౨౭||తమితి||ధీరదారుణం-య
 దివాకార్యమిత్యక్త్యాధీరం-సుహృదిత్యామ్యక్త్యాచారుణంనిష్ఠురం-రుష్టోయమితివిజ్ఞాయ-భ్రుకుటిబంధనేనానుమాయేత్యథాః||౨౮||ఉ
 క్రమేపార్థంప్రపంచయన్నాహ-అతీవేతి||అతీవక్షుభీతేంద్రియమిత్యనేనరుష్టపదంవ్యాఖ్యాతం-పరిసాంత్యయన్నిత్యనైశ్లక్ష్యవగం||౨౯||అలమి
 త||తేత్వయా-సంతాపంఉపపద్యప్రాప్యఅలం-సంతాపోనకతావ్యఇత్యర్థః-అలంఖల్వఃప్రతిషేధయోఃపాచాం-తైవతిక్త్యాప్రత్యయః-స్వస్థో
 భవ-స్వగఃస్థోభవేత్యథాఽంతరం||౩౦||నైతన్యితి||నైతన్యసేకతావ్యం-విభ్రామాచ్చిత్తమోహోద్వేగ్యక్రమనసినకతావ్యమిత్యథాః-య
 త్రైత్యైవస్యరామస్యకృతే-అథాంతరంతుమయిజీవతిసతిపతన్యససినకతావ్యం-యద్యహంజీవిష్యామితదావీవంసకతావ్యం-ఆహమేవన
 వీవిష్యామిత్యర్థః-యత్కృతైవస్యమమకృతేపరితప్యసేఅయంసుఖేనజీవత్-మత్కార్యంనకరోతీతిపరితప్రోసి-తంహంరామేణనాశయిష్యామి
 తి||౩౧||తేహిఃకిమిదంమేవముక్తమిత్యత్రాహ-ఆవశ్యమిత్యాది||బంధుభావాత్సామాన్యస్నేహోవిశేషతోభ్రాతృస్నేహోచ్చ-సర్వావస్థం-రో
 షహమాదీనసర్వావస్థావసీతమిత్యథాః-ఆవశ్యంవాచ్యంతేహితంమయాభిహితం||౩౨||సదృశమితి||అస్త్రికాకాలేఆపత్కాలేస్నేహైవబంధు
 నా-యత్కర్తుంసదృశంయత్కం-తాదృశంకదనంయయాక్రియమాణంపశ్యఅత్రశత్రుకత్వకంకదసమిత్యథాంతరం||౩౩||అద్యేతి||అర్థాం
 తరా-హాపరజ్యేష్ఠ-మయాసహసమరమూఢానిహతేభుగ్నేశ్చ-రామేరామనిమిత్తం-ద్రవంతీంఆగచ్ఛంతీం-వాహినీంపశ్యేతి||౩౪||అద్యరా
 మస్యేతి||అథాంతరం-మయాసహరామస్యరణాణ్ణతోఃఆనీతంమారక్షీప్రం-శిరఃమచ్చిరః-దృష్ట్వాసుఖీభవ-తదానీమయిరోహత్యాగాది
 తిభావః-సీతాదుఃఖితాభవతు-సర్వలోకమాతృత్వాదితిభావః||౩౫||అద్యరామస్యపశ్యంత్వీతి||అథాంతరం-రామస్యేతికతావిషయీ-రామ
 కత్వకంమన్నిధనం-యేనిహతబాంధవాఃతేరాక్షసాఃపశ్యంతు-ననుభంపంచభిన్నమేతిన్యాయాదితిభావః-ఉత్తరశ్లోకేవ్యవమేవదూజనా||
 ౩౬||౩౭||అద్యేతి||ససూర్యమితోయదమితి-రుధిరాక్షతయోససూర్యవ్రకాశంమేఘమివస్థితమిత్యర్థః||౩౮||కథమితి||ససైన్యంవాశ
 ౨౧||మమాపనయజందోషమిత్యాదిసార్థశ్లోకవికాన్వయః-మేమయి-విక్రమంపరాక్రమం-కార్యతమంఆవశ్యకతావ్యంయది-తేహికామమదో
 షవిక్రమేణసమీకుర్వీత్యర్థః||౨౬||ససుహృదితి||విపన్నార్థం-నష్టసర్వప్రయోజనందీనం-సఖాయమితిశేషః-యః-అభ్యవపద్యతే-ససు
 హృత్-ఆపనీతేషుఆపనీతిమప్ను||౨౭||తమితి||ధీరదారుణం-యదితేతతావ్యం-తేహికారుర్విత్వైఃచైర్యయత్కత్వం-ససుహృద్యోవిపన్నార్థ
 మిత్యక్తేర్దారుణత్వం||౨౮||అలమితి||తేత్వయా-సంతాపముపపద్యప్రాప్యఅలం-సంతాపోనకతావ్యఇత్యర్థః||౩౧||తస్మిన్కిమేవముక్త

యదం॥ వికీణంపశ్యసమరేసుగ్రీవంష్టవగోత్రమం॥౩౮౫॥ కథంత్యంరాక్షసైరేభిమయాచపరిరక్షితః॥ జిఘాంసుభి
 దాశరథింవధ్యసేత్వమిహా నఘ॥౩౯౫॥ అథపూర్వంహాతేతేనమయిత్యాంహంతిరాఘవః॥నాహమాత్మసంతాపం
 గచ్ఛేయంరాక్షసాధిప॥౪౦౫॥ కామంత్యదానీమపిమాంవానిశత్వంపరంతప॥ నరఃప్రేషణీయస్తేయధ్వానాతులవి
 క్రమ॥౪౧౫॥ అహమాత్మాదయిష్యామిశత్రూంస్తవమహాబల॥౪౨॥ యదిశక్రొయదియమోయదిపావకమారుతాతా
 నహంయోధయిష్యామికుబేరవరుణావపి॥౪౩॥ గిరిమాత్రశరీరస్యశితశూలధరస్యమే॥ నదాతస్తీక్ష్ణదంప్రస్యవిభీయా
 చ్చపురందరః॥౪౪॥ అథవాత్యక్తశస్త్రస్యమృద్ధతస్తరపారిపూర్ణా॥ నమేప్రతిమఖేస్తాతుంకశ్చిచ్ఛక్తోజిజీవిము॥॥
 ౪౫॥ నైవశక్త్యానగదయానాసినానిశితైశ్శరైః॥ హస్తాభ్యామేవసంరభ్తోహనిష్యావ్యపివజ్జిణం॥౪౬॥ యదిమేముష్టివే
 గంసరాఘవోవ్యసహిష్యతే॥తతఃపాస్యంతిబాణౌఘరుధిరంరాఘవస్యతు॥౪౭॥ చింతయాబాధ్యసేరాజకేమథకం
 మయిత్థిస్తతి॥ సోహంశత్రుగ్రీవనాశాయతవనిర్యాతుముశ్యతః॥౪౮॥ ముంచరామాద్భయంరాజహనిష్యామిహసంయు
 గే॥ రాఘవంలక్ష్మణంచైవసుగ్రీవంచమహాబలం॥ హనుమంతంచరక్షోఘ్నంలంకాయేనప్రదపితా॥ హరీంశ్చాపిహని
 ష్యామిసంయుగేనమవస్థితా॥అసాధారణమిచ్ఛామితవదాతుంమహద్యతః॥౫౦౫॥ యదిచేంద్రాద్భయంరాజకాయ

రథింజిఘాంసుభిఃపిభిఃరాక్షసైఃమయాచపరిరక్షిత స్వంకథంరామేణవధ్యసతియోజనా-అర్థాంతరం-జిఘాంసుభిఃహనసేచ్ఛామాత్రవద్భిః-
 పరాక్రమాసమర్థైరిత్యర్థః- కథంపరిరక్షితః - ప్రత్యుత్తవధ్యసతి॥ అత్రవిభీషణఃకర్షితఇతికుంభకణాస్యప్రశ్నఃమయాధిక్యతోగతఇతి
 రావణస్యోత్తరంచక్ష్వచిత్కోశేద్యశ్యతే- తత్ పూర్వాపరవిరుద్ధం॥౩౯౫॥ అథే॥అత్రఅథశబ్దఃప్రక్రమాంతరే-మయిహతేనతిహిపశ్చాత్వాం
 రామోహంతిహనిష్యతి- ఆహంచలత్తనిస్వస్తికాసుతాపంశత్రుపరిభవజంసకదాదిదశిగచ్ఛేయం- నకేనవిద్ధంతుంశక్యఇత్యర్థః- అతఃకుతస్తే
 భయమితిభావః- అథాంతరం- అహమాత్మనివిషయేసంతాపం- సగచ్ఛేయంసగచ్ఛామి - వ్యత్యయోబహుళమితిలకారవ్యత్యయః- మన్నిధ
 నంనానుకోచామీత్యర్థః- కింతుమయిహతేనతి - అథరాఘవస్తావంహంతిహనిష్యతీతిసంతాపంగచ్ఛామితి॥౪౦౫॥కామమితి॥ఇదానీమపిఇదానీ
 మేవ- యుద్ధాయవ్యాదిశతేత్వయాపరఃఆన్యః- నప్రేషణీయః॥౪౧౫॥అహమిత్యథామేకంవాక్యం॥౪౨॥ఉత్తపివృణోతి-యదీతి॥౪౩॥౪౪॥అ
 ధవేతి॥మృద్ధతఃప్రహరతఃప్రతిముఖేఅగ్రే॥౪౫॥౪౬॥యదీతి॥రామఃప్రథమంమేముష్టిప్రహరమేవసహిష్యతేకుతోమాంప్రహరిష్యతీతిభావః॥
 రామానుజేయి॥యదీతి॥రాఘవోముష్టివేగంయదిసహిష్యతి-తతఃరాఘవస్యబాణౌఘః-మెరుధిరంపాస్యంతి-రాఘవోముష్టివేగంసహిష్యత
 ఇతిభావః॥౪౭॥చింతయేతి॥ఉద్యతఃఆస్తీతిశేషః॥౪౮॥ ముంచేత్యాదిసార్థస్లోకద్వయమేకాన్వయం॥ అథాంతరం-రామాత్భయం-ఆస్తీతిశే
 షః- హనిష్యామిత్వేతన్నుంచేతి - దాతుంభండుమిత్వథాంతరం॥౫౦౫॥ యదిచేత్వధికం॥ ఇంద్రాత్స్వయంభువశ్చభయంయద్యస్థితదపి

మిత్యత్రాహ- అవశ్యమితి॥ సర్వావస్థం- రోషహవాదసర్వావస్థాస్థిత్యర్థః॥౩౮౫॥ కథమితి॥ దాశరథింజిఘాంసుభిరాక్షసైఃపరిరక్షితః
 కథంవధ్యసతిసంబంధః॥౩౯౫॥ అద్యపూర్వమితి॥అహమాత్మనివిషయేసంతాపంసగచ్ఛామి-కింతుతేనమయిపూర్వంహాతేనతి- అద్యైవరా
 ఘవస్తావంహంతిహనిష్యతీతిసంతాపంగచ్ఛామిత్వర్థః॥౪౦౫॥యదీతి॥సరాఘవోయదిమేముష్టివేగంసహిష్యతి-తతఃరాఘవస్యబాణౌఘఃమే
 రుధిరంపాస్యంతి-రాఘవోమేముష్టివేగంసహిష్యతఇతిభావః॥౪౧౫॥యదిచేంద్రాదితి॥ ఇంద్రాత్స్వయంభువశ్చభయంయద్యస్థితదపిమో
 చయిష్యామితిశేషః॥౪౩౫॥ అద్యవశ్యమహాదాహేమయాసమరమూర్ధనేత్యారభ్యశ్రీరామముదిశ్యకుంభకర్ణోక్తరూపవాక్యానాంప్రాతితి
 కార్థస్సపిష్టః- వస్తుతస్తు-యద్యపికుంభకర్ణోరావణప్రీతయేపివా-శ్రీరామనిష్ఠురభావణీప్రీతయేపివాప్రవృత్తః-ఆధాపికుంభకర్ణవాణీప్రకారం
 తరేణనిస్సరతి- అద్యవశ్యమహాదాహేమయేత్యాదిహ-శత్రుజాంకదనంపశ్యక్రియమాణంమయేత్యుక్తంత్వయా-తదయంక్రం-కింతుసీతాదుః
 ఖసంపాదకరామహనసేనాస్తదాదీకవిశోకాకర్మితిరావణశంకాయాంతన్నశక్యమితివ్యంగ్యోక్త్యాపరిహరతిఅద్యపశ్యేతిసాధకశ్లోకచతుష్ట
 యేన-వ్యంగ్యోక్త్యర్థం-ఏమశ్లోకమవిద్యమానక్రియాపదానాంవీష్వాసుసంభేదయా-తదిత్థంయోజనా-రామేహతేనతి-ద్రవంతీంహరివాహినీం
 ద్య-పశ్యపశ్య-రణాదానీతంరామస్యశిరోదృష్టాత్వంఘోభభవఘోభభవ-సీతాదుఃఖితాభవతృభవతు- శత్రుపక్షేహతేనతి- తేకోశోవిష్యతిస
 భవిష్యతి-లంకాయాయేహతవాంధనారాక్షసాఃతేరామనిధనంపశ్యంతుకోకపరితానంప్రప్రమాజకంసంకరోమికోమితితఃపేభాత్యైతరా
 వణ-అతత్సర్వంసంకతమితిభావః॥౪౩౫॥కించఅయందుష్టరాక్షససమాగమఃత్వద్వధాయభవిష్యతీత్యాశయేనాహ-కథమితి॥కథం-కథంచదిత్య
 థః-మయారక్షితోపిత్వందాశరథింజిఘాంసుభిరాక్షసైః- వధ్యసంవేతిసంబంధః॥౪౬॥ మమరామేణసహయోద్ధంసామధ్యకంనాస్తీత్యాశ
 యేనాహ- యదిమేముష్టివేగమితి॥ యదిశబ్దోనూనమిత్వథే-రాఘవోమేముష్టివేగంనూనంసహిష్యతితతోరాఘవస్యబాణౌఘఃమమరుధిరం
 పాస్యంతీత్యన్వయః॥౪౭॥ చింతయేతి॥ ఉపరితస్లోకస్థమంచెక్రియాఅక్యమ్యత్రస్లోకేయోజనీయా - హేరాజక - కిమథకంచితయాచా
 ద్యసే- తవశత్రునినాశాయాహముద్యతఃఅతోముంచచింతామితిశేషః॥౪౮॥ తహిరామంసంహరేత్యాశంక్యతదశక్యమితిపరిహరతి - ముం

దివాపిస్వయంభవః || ౫౧ || అపిదేవాశ్శయిష్యంతేక్రుద్ధేషయిమహితలే | యవంచశమయిష్యామిభక్షయిష్యామిపావ
 కం || ఆపిస్వయంపాతయిష్యామిసనక్షత్రంమహితలే | శతక్రతుంసధిష్యామిపాప్యామివరుణాలయం || పర్వతాంశ్చూణా
 యిష్యామిదారయిష్యామిమేదిని || ౫౩ || దీనుకాలంప్రసవస్తస్యకుంభకణాశ్శయిక్రిమం || అద్యవశ్యంతుభూతానిభ
 క్త్యనూణానర్వశః || ౫౪ || నన్వదంతిదివంసర్వమాహారస్యసపూర్వతే . ౫౫ | వధేనతేదాశరథేస్సుఖార్హంసుఖంస
 మాహతుకమహంప్రజామి | సహత్యరామంసహలక్ష్మణేనఖాదామిసర్వాహరియుధముఖ్యాః | ౫౬ || రమస్వకా
 మంపిబచాగ్నివారుణీంకురుష్వకృత్యానివినియతా-జ్వః | మయాత్యరామేగమితేయమక్షయం చిరాయసీతావశ
 గాభవిష్యతి | ౫౭ || ఇతిశ్రీమద్యుద్ధకాండే - త్రిషష్టితమస్సర్గః. ***** తమత్తమత్తికా
 యస్యబలివోబాహుశాలినః | కుంభకణాశ్శయవచంశుతోవాచమహూదరః || ౧ || కుంభకణాకులేజాతోద్భవఃప్రా
 కృతదశశః | అవలిప్రోనశకోష్ఠిక్రత్యంసర్వత్రవేదితుం || ౨ || సహిరాజానజానీలేకుంభకణానయానయా త్వంతుతై
 శోరకాద్భవఃకేవలంవక్తుమిచ్ఛసి || ౩ || స్థానంవృద్ధించహంనంచదేశకాలవిభాగవత్ | ఆత్మనశ్చవరేహంచబుద్ధ్యతేరాక్ష
 సర్వభః || ౪ || యత్త్వశక్యంబలవతాకతుకంప్రాకృతబుద్ధినా | అనుపాసితవృద్ధేనకకుర్యాత్తద్భవంబుధః || ౫ || యాం

మోచయిష్యామిత్వపసార్ధ్యం || ౫౧ || ౫౪ || నన్వదితి | త్రిదమత్రిలోకీ- ఆహారస్యసపూర్వతేఆహారాయసపూర్వతే - సపూర్వాప్రమిత్యర్థః ||
 ౫౫ || వధేనేతి | సుఖాహంఉత్తరోత్తరసుఖావహం- తేవధేనదాశరథేస్సుఖావహమిత్యథాకంఠరం || ౫౬ || రమస్వేతి | మయానిమితైస-
 రమస్వేత్యారోకాకుః- ఇయంతియమితిచ్ఛేదః- రామేనిమయగమితాఇయంతీతాచిరాయవశగాభవిష్యతీత్యర్థాంతరం || ౫౭ || ఇతిశ్రీగోవింద
 రాజవిరచితే- శ్రీరామాయణభూషణే- రత్నకిరీటాఖ్యానే- యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానే త్రిషష్టితమస్సర్గః. || ౫౮ ||

అథమంతికృతానయమసహమానోమహూదరఃకుంభకర్ణంనిర్భత్సయతి- తమత్తమత్తికానా || ఉక్తంసూచనంవివాకంఠరపేణదర్శి
 తం- అతికాయస్యమహాశరీరస్య- ప్రతివచనానహాత్వద్యోతనాయనిశేషణాని || ౧ || మంత్రిభిస్సహవిచారైవరావణేనాకార్యకృతం- ఆహమస
 హాయఏవరామాదిభిర్లోత్సాహ్యమీతియదుక్త-కుంభకర్ణైస్తమదుభయదూషయితమహ-కుంభకర్ణేత్యాది- కులేజాతో- ప్రాకృతదర్శ
 నఃకుండ్రబుద్ధిః- కేవలంభృష్టః- సతుశాస్త్రజ్ఞఇత్యర్థః- అవలి ప్రగర్వితః- త్వంసర్వత్రకార్యే- కృత్యంమంత్రరూపం- తద్వేదితుంసశకోష్ఠి || ౨ ||
 కేవలంసర్వదేశేణనానుబాధోచిచారితః, ససవేదనయానయావిత్యాది- నారావణోద్దేశేనకుంభకణోక్తం- దూషయతి- సహిత్యాది- రాజా
 నయానయానజానీతభవిన- జానీతవేత్త్యర్థః- కిశోరోచాలఃతస్యభావః- కేశోరకంఠస్తాత్చాలాత్- కేవలంభృష్టః- సతుశాస్త్రజ్ఞానేనీతిభావః ||
 ౩ || స్థానమితి || దేశకాలవిభాగవత్ విచిత్రానిమంత్రోచితతద్భిన్నయోః దేశయోః తథామంత్రోచితానుచితయోశ్చకాలయోవిభాగం
 వేత్తీతథోక్తః - రాక్షసమహారావణః - ఆత్మనశ్చత్రాణంచవృద్ధింహంసానంసమతాంచబుద్ధ్యతే - రావణోదేశకాలవిభాగాద్య
 నభిజ్ఞఇతిత్వయోక్తంనయమితిభావః || ౪ || లోకేకాపురుషేణాపియతీకర్తుమనాంతాదృశంకమవిషేకీరావణఃకథంకుర్యాదిత్యభిప్రే
 త్యాహ-యత్త్వీతి | బలవతాకేవలశౌర్యావలంబినా-ప్రాకృతబుద్ధినాయత్ కక్షకంశక్యంతాదృశంకమ- బుధఃకుర్యాత్సకోపికుర్యాత్-
 కిముతరావణఇతిభావః || ౫ || ధర్మాధర్మయోపితాపితసాధనత్వంనిశ్చిత్త్య, కీఘ్రింఖల్వభ్యుపేతంత్యాంసలంపాపస్యకర్తవ్యత్యాది- నీతా

చరామాదితి || రామాద్భయచస్త్రశేషః- ఆలోరామంలక్ష్మణంచవిశేషః- శుగ్రీవంహనుమంతఃహనిష్యామితిసంబంధః || ౫౫ || పూర్వో
 క్తమేతత్సర్వంకరిష్యామికింతుతవతత్త్వంవదామీత్యాహ-చధేనేత్యత్ర-వధే-ఇతిసప్రమి- దాశరథేఃరామస్యవధేనతి - తవసుఖంస - కింతు-
 అహంసుఖాహంసమాహతుకంప్రజామి-తక్కి-చతపానిహత్యై-లక్ష్మణేనసహవతమానంరామంవిశేషః- హరియుధముఖ్యాన్నిమా
 త్యసర్వాఖాదామితిసంబంధః- రామచరస్యాశక్యత్వాత్- హరియుధముఖ్యసహరజనితసుఖంతవసంపాదయిష్యామితిభావః || ౫౬ || త
 తఃకిమతపహ- రమస్వేతి | రామేగమితేయమక్షయమిత్యత్ర-గమితే-ఆయం-ఆక్షయమితిచ్ఛేదః- మయా రామే-ఆక్షయంయథాతథా-చిరాయసీ
 తావశంయతేసతి- ఆయంరామః-అద్యఆగమిష్యతిబంధుభూతస్స- ఆస్తద్గ్రహంప్రతీతిశేషః- ఆతఃజ్వరోఽనీయతాం - త్వంకామంకమస్వ-
 వానుః పిశేషిసంబంధః || ౫౭ || ఇతిశ్రీమహాశ్వరత్నిర్భవిరచితాయాం- యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానాయాం- త్రిషష్టితమస్సర్గః. || ౫౮ ||

తదితి | అతికాయస్వేతి. కుంభకర్ణవిశేషణం || ౧ || మంత్రిభిస్సహవిచారైవ- రావణేనాకార్యకృతమితి - అసహాయఏవరామాదిభిర్లో
 త్యాహ్యమీతిచకుంభకర్ణేనయదుక్తంతుదుభయదూషయితమహ- కుంభకర్ణేతి | మోకుంభకణా-కులేజాతో-రాజకులేజాతోపిప్రాకృతదర్శనో
 దృష్టః- కుతఃసర్వత్రసర్వరా- అవలి ప్రస్థా-కృత్యంకతావ్యా-వేదితుంసశకోష్ఠిసంబంధః || ౨ || ససవేదనయా నయావిత్యాది- నారావణో
 ద్దేశేనకుంభకర్ణోక్తం- దూషయతి- సహిత్యాది- ద్వయేన- సహిత్యై-కాక్ష్యభావః- రాజానయానయానజానీతేహి- నజానీతేకిం - జానీతవే
 త్యర్థః- కేశోరకాత్చాలభావాత్ || ౪ || లోకేకాపురుషేణాపియతీకర్తుమనాంతాదృశంకమవిషేకీరావణఃకథంకుర్యాదిత్యభిప్రేత్యాహ || య
 త్వశక్యమితి | బలవతాకేవలశౌర్యావలంబినా - అనుపాసితవృద్ధేనప్రాకృతబుద్ధినాపియతీకర్తుమశక్యంఆసహామిత్వార్థః తాదృశంకమ

స్తుభమాధకామాంస్త్వంబ్రీహిష్యథగాశ్రయాః | అనుబోధ్యంస్వభావేతాన్నహిలక్షణమస్తి తేఽఽకమఽచైవహి
సర్వేషాంకారణానాంప్రియోజకం | శ్రేయఃపాపీయసాంచాతీఫలంభపతికమణాం | ౭ || నిశ్చేయసఫలావేదధర్మ
థాఽవితరాజపి | అథగ్నానధయోః పాప్తిఃఫలంచపితృవాయికిం || ౮ || ఐహలోకికపారతీంకమఽపుంభిర్నిషేధే
తే | కర్త్యాణ్యపితుకల్యాణిలభతేకామమాస్థితః || ౯ || తత్రోక్తప్రమిదంరాజ్ఞాహృదికార్యంమతంచః | శత్రోహిసాహసం

హరణరూపాత్ పాపాత్తనాయమనధఃః పాప్తిఃప్రతియదుక్రంకుంభకణేన తదపిథమాధర్మయోహితాహితఫలనియమాభావాన్నసం
గచ్ఛత్యతిప్రతిపాదయితుమాహ-యాం స్త్రిత్యాది నా-యాధమాధర్మకామాకా-ప్రపిషి- తా-
స్వభావేఅనుబోధ్యంస్వరూపతోజ్ఞాతుం- లక్షణంలక్ష్యతేనేనేతిలక్షణంప్రమాణం- తవనాస్తీత్యధః- సుఖఫలదయాగాదిధమానుమానక
శాయంతాత్కాలికశరీరాయాసజనితదుఃఖదర్శనాత్-దుఃఖజనకపరద్రవ్యాపహరణాద్యధర్మాచరణసమయేతాత్కాలికసుఖదర్శనాచ్చ-
అథకామయోరక్యేవందర్శనాచ్చకర్తామనియతఫలకత్వాన్నియతఫలకత్వే నకించితద్రమాణముపలభ్యతేత్యర్థః || ౯ || తదేవప్రదర్శకయ
తి-కమఽచైత్యాది నా|| సర్వేషాంకారణానాంస్వగణనరకరూపాణాంఫలానాగమైకవ- ప్రయోజకంసాధకం-జాత్యేకవచనం-కింతు- ఆత్రక
ర్తజాతే- పాపీయసామపికర్తాంశ్రేయఃఫలంభవతి|| ౭ || ఉక్తమేవార్థంవిశదయతి-నిశ్చేయసఫలావితి || ధర్మాధౌఽధర్మార్థసాధనభూతేకర్తణీ-
తరాఅధమానర్థసాధనభూతేకర్తణీచ- నిశ్రేయసఫలావీతానిచతుర్విధానిశ్రేయసకరాజ్యేవ-కింతుకదాచిదధమానర్థమోఃప్రత్యనాయి
కం- ఆశ్రేయశ్చియావత్- ప్రత్యవాయోన్మికారణతయాస్తీతిప్రత్యవాయికం- అతన్నితనావితన్- పాప్తిఃఫలం- కర్తణీకి
ప్రత్యయః- ఏతేనాధమానర్థయోః శ్రేయస్తదితరచ్చభయంఫలంభవతీత్యుక్తం|| ౮ || ఏవంధర్మార్థయోరవ్యవస్థితఫలత్వముక్త్యాకామస్యా
పితదాహ నిహలోకికేతి|| నిహలోకికంఇహలోకోపయోగి- పారత్రంపరలోకోపయోగిచ- కర్తపుంభిర్నిషేచ్యతే- తత్ఫలంబానుభూయతే
తదైవకామమాస్థితమధేచ్ఛాచారోపి-కల్యాణికర్మాణికల్యాణానికర్మఫలానిలభతే- అతోవిహితమేవశుభప్రదంసిద్ధిద్ధంతుతథానభవతీనియ
మోనాస్తీత్యర్థః|| ౯ || ధర్మాదీనాంఫలనియమోనాస్తీసర్వంసర్వస్యఫలమిత్యన్తికపక్షేన్తిత్వారావణేనసీతాపహరణంకృతంఅస్మాభిశ్చానుమతమి
త్యాహ-తత్రోక్తప్రమితి|| తత్రరాజ్ఞాకామసేవ్యపినుఖానిలభతఇతిమతేన్తితేనరాజ్ఞా- ఇదంకార్యంసీతాపహరణరూపంకార్యం- హృద్విక్లప్తంహృ
దిచింతితం- నఃఅస్మాకమపి- మతంసమృతం- శత్రోశత్రువిషయే- యతోసాహసంస్యాత్- ఆత్రఅస్మిన్సాహసకర్తణిమివావసీయతే-నకించి

కోవాబుధఃబుద్ధిమాకుర్యాత్నకోపీత్యధః-కిమతరావణఇతిభావః || యత్తుకళ్యమితిపాతెబలవతాబలమాత్రమవలంబ్యస్థితేనపురుషేణయ
త్కృతుంశక్యంయోగ్యంతాదృశంకోవాబుధఃకుర్యాత్ || ౧౦ || ధమాధమయోహితాహితసాధనత్వోన్విత్య, శీఘ్రంఖల్వభ్యుక్తేతం
త్వాంఫలంపాపస్యకమణఇత్యాది నాసీతాహరణరూపాత్పాపాత్తనాయమనధఃః పాప్తిఃప్రతియదుక్రంకుంభకణేనతద్ధమాధమయోః-హి
తాహితరూపఫలనియమాభావాన్నసంగచ్ఛత్యతిప్రతిపాదయితుమాహ-యాం స్త్రిత్యాది నా-యాధమాధర్మకామాకా-ప్రపిషి- తా-
ప్రధగ్నూతఫలాశ్రయాః- వ్యవస్థితఫలానితియావత్- బ్రహ్మి- తా-స్వభావేఅనుబోధ్యంస్వరూపతోజ్ఞాతుం- లక్షణంలక్ష్యతేనేనేతిలక్ష
ణం- కారణం- ప్రమాణంవానాస్తీతియోజనా || ౯ || సుఖఫలకయాగాదుమానాదిధమానుమానకశాయంతాత్కాలికశరీరాయాసజన్
నాత్దుఃఖజనకపరద్రవ్యాపహరణాద్యధర్మాచరణసమయేతాత్కాలికసుఖదర్శనాచ్చ- అథకామయోరక్యేవందర్శనాచ్చ కర్తామనియత
ఫలత్వంవాన్వనస్తదేవప్రదగ్నయతి|| కమఽచైవహితి|| సర్వేషాంకారణానామద్దేశ్యత్వేన-కారణానానుఖానామిత్యర్థః- కమఽపుణ్యకమఽ
ప్రయోజకంసాధకమితియావత్- కమఽచిజాతావేకవచనం- అత్రాస్మిన్పుణ్యకర్తణీభఃభవణిలశ్రేయోపిషేషేషః- పాపీయసాంకర్తాం
శ్రేయశ్చసుఖంఫలంభవతీతియోజనా|| ౭ || అనుమేవార్థంవిశదయతి-నిశ్రేయసఫలావితి || ధర్మాధౌఽధర్మార్థసాధనభూతేకమఽణీ-
ఇతరావపి-అధమానర్థభూతే- తేకర్తణీచ-నిశ్రేయసఫలావేవవీతానిచతుర్విధాన్యపికర్తాణినిశ్రేయస్క-రాజ్యేవేత్యధః-కింతుకదాచిదధ
ర్మానధయోః- ప్రత్యవాయికంప్రత్యవాయస్యకారణతయావిద్యతఇతిప్రత్యవాయికం- దుఃఖఫలంచ- సుఖంచ- పాప్తిః-పాప్తిఃప్రతియదుక్రంకుంభక
యావ్యవస్థితఫలత్వముక్త్యాకామస్యాప్యాహ- నిహలోకికేతి|| నిహలోకికంఇహలోకోపయోగిచ- పారత్రంపరలోకోపయోగిచ- కర్తపుంభిర్నిషేచ్యతే- తత్ఫలంబానుభూయతే-కింతుతదైవకామమాస్థితోపియధేచ్ఛా
చారోపి-కల్యాణికల్యాణానికమాణికమఽఫలానిలభతే-అతోవిహితమేవశుభప్రదంసిద్ధిద్ధంతునభవతీనియమోనాస్తీత్యర్థః|| ౯ || ధర్మాదీనాం
ఫలనియమోనాస్తీతిసర్వంసర్వస్యఫలమిత్యన్తికపక్షేన్తిత్వారావణేనకృతంసీతాపహరణమస్మాభిశ్చానుమతమిత్యాహ-తత్రోక్తప్రమితి || తత్ర-తథా
సతి- ఇదంసీతాపహరణం-రాజ్ఞాహృద్విక్లప్తంకతవ్యతయానిశ్చితం-నఃఅస్మాకమపిమతంసమృతం-శత్రోశత్రువిషయే-యత్సాహసంకృతం
స్యాత్- తస్మిమివకిమితి- ఆత్రసాహసే-అవసీయతాం- పృథక్కృత్యప్రార్థ్యతాం-స్మిన్పక్షేరావణనావిచార్యకృతంపిషిదర్శయితుంశ

కృతశ్చత్వర్థః॥౧౧॥ఏవం రావణస్యావిమృశ్యకారితాపక్షః ప్రతిక్షిప్యకుంభకణః పైశ్చకస్యాభియానపక్షం నిరస్యతి॥ఏక స్త్యేతి॥ ఏకస్త్యైవాభియానయోపేక్షః పరాక్రమరూపః కథితః ఉక్తః శత్రయపసంపన్న ఆయుక్తం - యచ్చాసాధులసి తం - తమభయమతితేవత్వైమిత్యర్థః॥౧౩॥ తమితి॥ తం రామం - సింహమివ సింహపద్యశం - ఆబుధ్య ఆబుధ్వా - సుప్తం సవకమివ - ప్రబోధయితుమిచ్చనీత్యన్వయః॥౧౪॥ సంశయస్థమితి॥ శతోఽః ప్రతిసమాసనే శతోః ప్రతిమఖిన్ధితా సత్త్వాం - ఇదం సర్వగం శయస్థం - అతః తత్ర శత్రు సమీపే - ఏకస్య గమనం - మే - నరోఽతత్ప్రతిసంబంధః॥౧౫॥ తత్ప్రతి॥ ఉపాద్రైః - నీతావశీకరణోపాద్రైః - కృత్యం సాధ్యం - నాస్తి॥౧౬॥ అథేతి॥ మనసా సమీక్షితం - ఉపాయజాతమితి శేషః॥ అభివత్సాన్యమః - ప్రాప్త్యానుభవసంబంధః॥౧౭॥ తత్ప్రతిమిత్యపేక్షాయామాహ - వయమితి॥ వయం బాహైః స్పృతస్యం విదా ర్యరామేణ విచారితా గతారయిత్యాదుభిరేణ సమీక్షితాః - రామనామాంకితైశ్చ రైస్సహాయద్వాదిహేమ్నావభియోజనాః॥౧౮॥ తత్ప్రతి॥ గజస్కంధేన గజస్కంధస్థితేన పురుషేణ త్వ

నైస్యతి సర్వతః ॥ ౨౭ ॥ పీతో నామ తతో భూత్వా భృత్యా నాంత్యమరిందమ | భోగాంశ్చ పరివారాంశ్చ కామాంశ్చ వ
సుదాపయ ॥ ౨౮ ॥ తతో మాల్యాని వాసాంసీపీ రాణామనులేపనం | పేయంచ బహుయోధేభ్యః స్వయంచ ముదితః పిబ ॥
౨౯ ॥ తతో ప్రికాబహులీ భూతే కాలీ నే సర్వతో గతే | భక్షితస్స సుహృద్రామోరాక్షసైరితి విశ్రుతే ॥ పృవిశ్యాశ్వాశ్చ చా
పిత్వంసీతాం రహసిసాంత్యయ | ధనధాన్యైశ్చ కామైశ్చ రత్నైశ్చైవాంపలోభయ ॥ ౩౦ ॥ అనయో పథయా రా
జభయశో కాసుబంధయా | అకామాత్వద్వశంసీతానప్తనాథాగమివ్యతి ॥ ౩౧ ॥ రంజనీయం హి భతాః గంఢనప్తమవగ
మ్యసా | నైరాశ్యాత్ స్త్రీలఘుత్వా చ్చత్వద్వశంపఠితవ్యతే ॥ ౩౨ ॥ సాపురానుఖసంవృద్ధాసుఖాద్వాదః ఖకర్మితా | త్వ
య్యధీనం సుఖంజ్ఞాత్వా సర్వధోవగమివ్యతి ॥ ౩౩ ॥ ఏతత్సనీతం మమదర్శనే సరామం హి దృష్ట్వా వభవేదనర్థః | ఇహైవతే
నేత్యతి మోక్షుకో భూర్మహానయధ్దేన సుఖస్యలాభః ॥ ౩౪ ॥ అదృష్టనైవోహ్యనవాప్తసంశయోరిపూనయధ్దేన జయ
న్నరాధిపః | యశశ్చ పుణ్యంచ మహన్నహీవతే శ్రీయంచ కీర్తిచందీరం సమశ్నుతే ॥ ౩౫ ॥ ఇతి చతుష్టితమస్స గణః ***
సతథోక్తస్తు నిర్భుత్స్య కుంభకణోమహూదరం | అబ్రవీద్దాక్ష సశ్రేష్ఠం భ్రాతరం రావణంతతః ॥ ౧ ॥

సోహంతవభయం ఘోరం వధాత్తస్య మరాత్మనః | రామస్యాద్యప్రమాజామిని ద్వైరోహిసుఖీభవ ॥ ౨ ॥ గజఙాంతిన
వృధాశూగానిజలాభవతోయదాః | వశ్యసంపాద్యమానంతు గజితం యధికర్మణా ॥ ౩ ॥ నమర్షయతి చాత్మానం సం
జ ॥ ౨౩ ॥ పీత ఇతి ॥ నామేత్యశీకే-పరివారాన్-దాసదాసీన్-గజాశ్వాదీన్-పరిచ్ఛదాన్-వా-స్యాజ్ఞుగమేపరివార ఇత్యమరః-కామాకామ్య
మానానభీష్టాన్-వసుసువణాన్ ॥ ౨౪ ॥ ౨౯ ॥ తత ఇత్యాది శ్లోకద్వయం ॥ కాలీనేలోకవాదే-స్యాత్ కాలీనం లోకవాదే-త్వమరః-కాలీనమేవ విశద
యతి భక్షిత ఇతి-ప్రవిశ్య-సమీపంగత్వైత్యర్థః-ఆశ్వాశ్చ రామాత్వయః సుఖోకం నివార్య-సాంత్యయమయి-ప్రీతిం కుర్వీత్యేవం సాంత్యవాదం కథయే
త్యర్థః-ధనైః సువజైః ॥ ౩౦ ॥ అనయేతి ॥ ఉపధయాకపటోపాయేన-భయశోకాసుబంధయా-సంపాదిత సీతాభయశోకే సత్యధాః-అకామా
పూర్వంత్వదనభిలాషిణీ ॥ ౩౧ ॥ రంజనీయమితి ॥ స్త్రీలఘుత్వాత్ స్త్రీచాపలాత్ ॥ ౩౨ ॥ సేతి ॥ త్వయ్యధీనంత్వయివిషయే అధీనం పరతంత్రం-ఉపగమి
వ్యతి-త్వామితి శేషః ॥ ౩౩ ॥ ఉక్తమర్థం నిగమయతి-ఏతదితి ॥ ఏతత్ మమదర్శనేన సుమబుద్ధ్యా-సునీతం సునిర్ణీతం-రామం దృష్ట్వా స్థిరస్యత-అనర్థోభవేత్-
మోక్షుకో భూమా రణోత్సుకో భూః-అయధ్దేన యధవ్యతిరక్తా సనసలసేన-ప్రసజ్య ప్రతిష్ఠేధే సి సమాసస్యేష్టత్వాత్ సాధుః ॥ ౩౪ ॥ తదేవా యధం
స్తాతి-అదృష్టేతి ॥ అదృష్టనైవ్యః-అదృష్టశక్తునైవ్యః-అతపివానవాప్తసంశయోఽప్రాప్తప్రాణసందేహః-అయధ్దేన జయన్-యధవ్యతిరక్తో
పాయేన జయన్నిత్యర్థః-మహత్ పుణ్యం పుణ్యఫలం సుఖం-శ్రీయంత్రీమత్ప్రియాలాభేన జనితాం సంపదం-కీర్తికం ప్రసాదం-విస్తారం-కీర్తిః
ప్రసాదేయశక్తిదః-మేవిస్త్రితావపీతత్వమాలా-మహీవతే ఇతి సంబోధనం-సీతా సరాగాభావేన నైరాశ్యాద్దామస్వయం-సశ్యతీతి మహూ
దరహృదయం ॥ ౩౫ ॥ ఇతి శ్రీగోవిందరాజవరచరితే-శ్రీరామాయణ తత్వదిపికాఖ్యానం-యధ్దకాండ వ్యాఖ్యాన-చతుష్టితమస్స గణః ***
అథ యుద్ధాయకుంభకణానిర్యాణం పంచషష్టితమే-సతథోక్తస్తీత్యాది ॥ నిభాన్తస్య-గజఙాంతిత్యాదివత్సయమణప్రకారణేతి శే
షః ॥ ౧ ॥ సోహమితి ॥ ప్రమాజామి-నివతయిష్యామీత్యర్థః-వతేమానసామీప్యేవతేమానవతేప్రయోగః ॥ ౨ ॥ గజఙాంతిన ॥
వృధాకమణావినా-మయాఙుకమణాసంపాద్యమానంగజితంపశ్య-గజితానుసారేణకమణారోమీత్యర్థః ॥ ౩ ॥ నమర్షయతి

భాః ॥ ౨౭ ॥ పీత ఇతి ॥ పీతో నామ-నామేత్యపరమాధేక-పరివారాన్-దాసదాసీన్-గజాశ్వాదీన్-పరిచ్ఛదాన్-వా-స్యాజ్ఞుగమేపరివార ఇత్యమరః-కామాకామ్య
మానానభీష్టాన్-వసుసువణాన్ ॥ ౨౮ ॥ ౨౯ ॥ తత ఇతి ॥ కాలీనేలోక
వాదే-స్యాత్ కాలీనం లోకవాదే-త్వమరః-సర్వతోగతే సర్వతో వ్యాప్తే ॥ ౩౦ ॥ అనయేతి ॥ అనయా ఉపధయా-అనేకపటోపాయేన-భయశో
కాసుబంధయా-సంపాదిత భయశోకేయేత్యర్థః ॥ అనయో పథయేత్యాది శ్లోకత్రయస్య వాస్తవార్థమహూదరవాణీప్రకారంతరేణ నిస్సరతి అన
యేతి ॥ నప్తనాథాగమివ్యతీత్యత్ర నప్త-న-౨౪-అగమివ్యతీతిచ్చేదః-అభేత్వపృథ్వే-మేనప్తరావణ-అకామా పిష్టుకామాసీతా-అనయో పథ
యాపిత్వద్వశం నాగమివ్యతీత్యర్థః ॥ ౨౫ ॥ రమణీయమితి ॥ పీతికిమిత్వర్థ-చాప్యర్థ-సాప్రసిద్ధావరవపతివ్రతాసీతాభ్రాతరం విసప్తమవగమ్య
పిన్దోరాశ్యాదపి-స్త్రీలఘుత్వాత్-స్త్రీచాపల్యాదపిత్వద్వశంప్రతిపత్త్య-తేహి నప్రతిపత్త్యతపివేతియోజనా ॥ ౩౩ ॥ సేతి ॥ పురానుఖసంవృద్ధాపి-ఇ
దాసీందుఃఖకణితాపి సావరమపతివ్రతాసీతా-త్వదధీనం సుఖంజ్ఞాత్వానురితావహమితి శేషః-సర్వధోపగమివ్యతిరామమేవేతి శేషః ॥ ౩౪ ॥ ఉక్త
మర్థం నిగమయతి-ఏతదితి ॥ మమదర్శనేన సుమబుద్ధ్యా-సునీతం సునిర్ణీతం-మోక్షుకో రణార్థముత్సుకో మాభూత్-భవానితి శేషః ॥ ౩౫ ॥ తదేవా యధం
స్తాతి ॥ అదృష్టనైవ్య ఇతి ॥ అనవాప్తసంశయః-అప్రాప్తప్రాణసందేహః-అయధ్దేన-రిపూన్ జయన్-యధవ్యతిరక్తోపాయేన నిపూన్ జయన్నిత్య
ర్థః ॥ ౩౬ ॥ ఇతి శ్రీమహావీరశిర్ధవరచరితాయాం-శ్రీరామాయణ తత్వదిపికాఖ్యానం-యధ్దకాండ వ్యాఖ్యానం-చతుష్టితమస్స గణః ***
౧ ॥ సోహమితి ॥ ప్రమాజామి-ప్రమార్జయామి-సోహమిత్వస్య వాస్తవార్థః-దురాత్మనః-దుష్టేష్వప్యాత్ బుద్ధిరసగ్రహరూపాయ
స్య రామస్యాహం రామదాసోహం యద్యపి తథాపి-తస్య ప్రసిద్ధస్య ప్రహస్తముఖరాత్ ససమాహస్యేత్యర్థః-వధాత్తవఘోరం భయముపసితమి
తి శేషః-తత్ప్రమాజామి-అపనయామి-సత్స్వనివైకారస్సన్-సుఖీభవేతి సంబంధః ॥ ౩ ॥ నమర్షయతి ॥ కూరాచత్వానంపద్యయతి-కుగ్ధమా

భావయతినాత్మనా| అదర్శయిత్వాశూరాస్తకమకరుర్వంతిమమృతం ||౪|| విక్లబానామబుద్ధీనాంరాజ్ఞాపండితమాని
 నాం| శృణ్వతాసాదితమిదంత్యద్విధానాంమహేందర|| ౫|| యుద్ధేకాపురుషైరిత్యంభవద్భిఃప్రియవాదిభిః| రా
 జానమగుగచ్ఛద్భిఃకృత్యమేతద్ధిసాదితం||౬|| రాజశేషాకృతాలంకాక్షీణఃకోశోబలంహతం|రాజానమిమమాసాద్యసు
 హృచ్చిహ్నుమమిత్రకం|| ౭|| ఏవనిర్యామ్యహాయుద్ధమద్యతశ్శత్రునిజయే | దుర్నయంభవతామద్యసమీకతుమి
 హాహవే || ౮ || ఏవముక్తవతోవాక్యంకుంభకణఃస్పృధీమతః | ప్రత్యువాచతతోవాక్యంప్రహసరాక్షసాధిపః|| ౯||
 మహేందరోయంరామాత్తుపరిత్రస్తానసంశయః| నహిరోచయతేతాతయుద్ధంయుద్ధవిశారద || ౧౦ || కశ్చిచ్ఛేత్సత్స
 మోనాస్తిసౌహృదేనబలేనచ| గచ్ఛశత్రువధాయత్వంకుంభకణజయాయచ || ౧౧ || తస్మాత్తుభయనాశాభంభ
 వాకానంబోధితోమయా|| ౧౧౪ ||అయంహికాలస్సహృదాంరాక్షసానామరిందమ|| ౧౨ || తద్గచ్ఛశూలమాదాయ
 పాశహస్తాభివాంతకః | వానరాకరాజపుత్రోచభక్షయాదిత్యతేజసా || ౧౩ || సమాలోక్యశుతేయాపంవిద్రవిష్యం
 తివానరాః| రామలక్ష్మణయోశ్చపిహృదయేప్రస్ఫుటివ్యతః|| ౧౪ || ఏవముక్తామహారాజఃకుంభకణంమహాబలం|
 పునజాతమిచాత్మానంమేనేరాక్షసపుంగవః|| ౧౫|| కుంభకర్ణబలాభిజ్ఞోజానంస్తస్యపరాక్రమం | బభూవముదితో
 రాజాశశాంకభవనిమలః||౧౬|| ఇత్యేవముక్తస్సంహృష్టోజజాగామమహాబలః || ౧౬౪ || రాజ్ఞస్తవచనంశ్రుత్వా
 కుంభకణస్సముద్యతః|| ఆదదేశితంశూలంవేగాచ్ఛత్రునిబహుళం | సర్వకాళాయసందీప్తంతస్తకాంచనభూవ
 ణం||ఇంద్రాశనిసమంభీమంవజ్రప్రతిమగౌరవం | దేవదానవగంధర్వయక్షకిన్నరసూదనం || రక్తమాల్యంమహాధామ
 స్వతశ్చోద్గతపావకం|| ౧౯౪|| ఆదాయనిశితంశూలంశత్రుశోణితరంజితం || కుంభకణోమహాతేజారావణంవాక్య
 మబ్రవీత్ || ౨౦౪ || గమిష్యామ్యహమేకాకీర్త్యత్వహబలంమమ || అద్యతాత్మభితాక్రూర్భక్షయిష్యామివాన
 రా|| ౨౧౪|| కుంభకణవచశ్రుత్వారావణోవాక్యమబ్రవీత్ || ౨౨ || సైన్యైఃపరివృతోగచ్ఛశూలమద్గరపాణి

యతితి|| శూరాఃపరకృతామవమానోక్తిం- నమషాయశివమషాయంతి-నసహంతే-ఆత్మనాస్వయం-ఆత్మానంసంసంభావయతినసంభావయంతి-
 నబహుమన్యంతేఉభయత్రాపివ్యత్యయేదైవచనం.కింతుఅదర్శయిత్వాఅప్రకాశ్యత్యపౌరుషమనుక్తైవ్యత్యభః- దుష్కరమపికర్తృకర్వంతి||౪||
 విక్లబానామితి||అత్రపంచమ్యథేషష్ఠీ-సాదితమితిభాషేనిష్ఠా-విక్లవేభ్యఃకాతరేభ్యః-అబుద్ధిభ్యఃపండితమానిభ్యఃత్వద్విధేభ్యః-శృణ్వతారాజ్ఞా-
 ఇదంశుశృణం-సాదితంప్రాప్తిఃభవతి||౫||ఇదంశబ్దనిర్దిష్టందర్శయతి-యుద్ధాది||యుద్ధేకాపురుషైః-యుద్ధభీరుభిరిత్యర్థః- రాజానమగుగచ్ఛద్భిః
 రాజేచ్ఛాససారిభిరిత్యర్థః- ఏతత్ప్రకృతయుద్ధపర్యవసాయిసీతాహరణకృత్యంసాదితంసంపాదితం || ౬|| రాజశేషేతి || అత్రాప్యనుగచ్ఛ
 ద్భిః- భవద్భిరిత్యనుమంజనీయం- సుహృచ్చిహ్నుంసుహృద్వ్యవదేశ్యం- ఆమిత్రకంభవతామమిత్రభూతం-ఇమంరాజానమాసాద్యఅనుగచ్ఛద్భిః
 భవద్భిః- లంకారాజశేషాకృతా- ఆకార్యప్రవృత్తిరాజాయెనకనివార్యతే సతేమామమిత్రత్వభిప్రాయేణ ఆమిత్రకమిత్వ్యక్తం || ౭ || ఏవ
 ఇతి||దుశాయంశమీకతుకం-శత్రునిర్ణయే-తద్విదాశత్యర్థః- ఉచ్యతేఉచ్యక్తస్య-యుద్ధంయుద్ధభూమిప్రతి-ఏవనిర్యామి - ఆద్యైవనిర్యా
 స్యామిత్వర్థః|| ౮|| ౧౧||తస్మాదితి || తస్మాత్భవతోనిస్సమత్వాత్ -సంబోధితఃప్రహోధితః-అయంహికాలః-యుద్ధాయేతిశేషః||౧౨||౧౪||ఏవ
 మితి|| పునర్జాతమివమేనే- జేవ్యత్యయమితివిశ్వాసాదితిభావః|| ౧౫||౧౬||ఇత్యేవమిత్వర్థం||నిర్జగామనిర్గంతుముద్యుక్తః||౧౬౪||రాజ్ఞస్తీవత్యా
 ది|| సర్వకాళాయసం- బహుకాష్టాయశమయమిత్వర్థః- మహాధామమహాతేజః-స్వతశ్చోద్గతపావకంక్రూర్భక్షయిష్యామిన్నీకణం||
 ౧౯౪||౨౨||సైన్యైరిత్యాది||మహాత్మానఃమహాబుద్ధయః-శీఘ్రావేగవంతః-సువ్యవసాయిసఃప్రథనిశ్చయాః||౨౪౪||అథేతి||సృజంకాంచనమా

త్మానుపౌరుషమకృత్యానశమయంతిత్వర్థః- ఆత్మనాఆత్మానంసంసంభావయతి- సక్లాఘంతేఉభయత్రైకవచనమర్షం.కింతు-అదర్శయిత్వా-
 అప్రకాశ్యప్రథమూత్తపౌరుషమనుక్తైవ్యత్యభః- కర్తృకర్వంతిసంబంధః|| ౪|| విక్లబానామితి|| అత్ర వచనత్యభ్యహరవ్యం- విక్లబానామ
 బుద్ధీనాంపండితమానినాంచ-త్వద్విధానాంవచనః-శృణ్వతారాజ్ఞాయత్సాదితమవనాదనమస్తీ-తదిదమితియోజనా||౫||ఇదంశబ్దనిర్దిష్టంకిమిత్యా
 కాంక్షాయామాహ-యుద్ధేకాపురుషైరిత్యాదిహ్లోకద్వయేన|| కాపురుషైః-యుద్ధభీరుభిరిత్యర్థః- రాజానమగుగచ్ఛద్భిః- రాజేచ్ఛాససారిభిః-ఏత
 త్కృత్యం-రాజకార్యం- సాదితంవిశాశితం-సుహృచ్చిహ్నుం-సుహృద్వ్యవదేశం-ఆమిత్రకంభవతామమిత్రభూతంఇమంరాజానమాసాద్యఅను
 గచ్ఛద్భిఃభవద్భిః- లంకారాజశేషాకృతా- కోశశ్చక్షీణః- బలంచహతమితిసంబంధః||౧౧౪|| అయంహీతి||సుహృదాంరాక్షసానాం-అయంహి
 కాలఃయుద్ధగమనాయేతిశేషః|| ౧౨|| తద్గచ్ఛేతి||వానరాకరాజపుత్రోచభక్షయ వస్తుతస్తురాజపుత్రోవిసేతిశేషః||౧౩||సమాలోక్యేతి||సమా
 లోక్యేత్యస్యవాస్తవార్థస్తుతేయాపంసమాలోక్యరామలక్ష్మణయోస్సంబంధినోవానరావిద్రవిష్యంతి-ప్రస్ఫుటివ్యతః-ద్యావాప్రథవీఇతిశేషః- ఆ
 తోహృదయేయుద్ధగమనాయమతిగుర్విత్వర్థః|| ౧౪|| ఏవమితి||పునర్జాతమివమేనే- జేవ్యత్యయమితివిశ్వాసాదితిభావః||౧౬౪|| సర్వేతి||సర్వ

భిః | వానరాహిమహాత్మానశ్శీఘ్రాస్సవ్యవసాయినః || ఏకాకినంప్రమత్తంవానయేయదేశజైఃక్షయం | తస్మాత్సరసు
దుధామైఃసైన్యైఃపరివృతోనజరక్షసామహితంనర్వంశతుక్రమఃకూడయః || ౨౪౫ || అథాసనాత్సముత్పత్య
స్రజంమణిక్యతాంతరాం || ఆబబుధమహాతేజాఃకుంభకణఃస్వరావణః || ౨౪౬ || అంగదాన్యంగుళీవేష్టాన్వరాణ్య
భరణానిచ || హారంచశశీసంకాశమాబబంధమహాత్మనః || ౨౪౭ || దివ్యానిచసుగంధీనిమాల్యదామానిరావణః || శ్రోత్రే
చాసంజయామాసశ్రీమతీచాన్యకుండలే || ౨౪౮ || కాంచనాంగదకేయూరోనిషాభరణభూషితః || కుంభకర్ణోబృహ
తకణఃస్సహుతోగ్నిరివాబభౌ || ౨౪౯ || శ్రోణీసూత్రేణమహతామేవకేనన్యరాజతః || అమృతోత్పానసేనన్దోభుజు
గేనేవమందరః || ౨౫౦ || సకాంచనంభారసహంనివాతంవివృత్ప్రభుప్రమివాత్మభాసా || ఆబధ్యమానఃకవచంరరా
జసంధ్యాభ్రసంవీతభివాద్దిరాజః || ౨౫౧ || సర్వాభరణసర్వాంగశూలపాణిస్సరాక్షసః || త్రివిక్రమకృతోత్సాహూ
నారాయణశవాబభౌ || ౨౫౨ || భ్రాతరంసఃపరివృజ్యకృత్వాచాభిప్రదక్షిణం || ప్రణమ్యశిరసాతస్మైసంప్రతస్మైసు
హాబలః || ౨౫౩ || సప్తతంతంమహాకాయంమహానాదంమహాబలం || తమాశీర్ఘిఃప్రశస్తాభిఃప్రేషయామాసరావణః ||
౨౫౪ || శంఖదుందుభినిర్ఘోషైస్సైన్యైశ్చపివరాయుధైః || తంగజైశ్చతురంగైశ్చస్యందనైశ్చాంబుదస్వనైః |
అనుజన్తుమహాత్మానం రథినోరథినాంవరం || ౨౫౫ || సర్వైరుష్టైఃఖరైరశ్వైఃస్సింహద్వివమృగద్విజైః | అను
జన్తుశ్చతంఘోరంకుంభకణంమహాబలం || ౨౫౬ || సపుష్పవమైరవకీర్యమాణోద్భతాతపత్రశ్చితనూలపాణిః | మదో
తటశ్శోణితగంధమత్తోవినిగ్రయాదానవదేవశత్రుః || ౨౫౭ || పదాతయశ్చబహువోమహానాదావహాబలాః | కన్వయా
రాక్షసాభీమాభీమాత్సాశ్చస్త్రపాణయః || రక్తాత్సాస్సమహాకాయానీలాంజనచయోషమాః | సూలానుద్యమ్యఖడ్గాం
శ్చనిశితాంశ్చపరశ్చభాణా || బహువ్యామాంశ్చపరిఘాగదాశ్చముసలానిచ | తాలసగంధాంశ్చవిపులాక్షైఃపణీ
యాశురానదాణా || ౨౫౮ || అథాన్యస్వపురాదాయదారుణంరోమహషః || నిష్పపాతమహాతేజాఃకుంభకర్ణో
మహాబలః || ౨౫౯ || ధనుశ్శతపరీణాహస్సవట్పుతసముచ్చితః | రౌద్రశ్శకటచక్రాక్షౌమహాసర్వతనన్నిభః || సన్నీపత్య
చరత్సాంసిద్ధశ్చైలోపమోమహా || కుంభకణోమహావక్త్రఃప్రహసన్నిదమబ్రవీత్ || ౨౬౦ || అద్యహనరము
ఖ్యానాంతానియాధానిభాగశః | నిదాహిష్యామిసంకుష్టశ్శలభానివపావకః || నాపరాధ్యంతిమేకామంవానరావన

లాం- కుంభకర్ణస్యఆబబంధకుంభః క్షైఆబబంధశ్శర్థః || ౨౪౫ || అంగదానీతి || అంగుళీవేష్టా అంగుళీయకాని || ౨౪౬ || దివ్యానీతి || ఆసంజయామా
స-బబుంధైశ్చర్థః-ఆత్రకేయూరాదీనామప్ర్యపలక్షణం-కాంచనాంగదకేయూరశ్చత్యమహాదత్ || ౨౪౭ || ౨౪౮ || శ్రోణీసూత్రేణేతి || అమృతోత్పా
దనేనద్భుతానిమిత్రసప్రమీ-భుజుగేనవాసుకినా || ౨౪౯ || సచి-భ్రాతరసహం-ఆయుధాదిభిఃప్రహారేష్యశిలమిత్యర్థః-దృఢమితివార్థః-యద్వాడప
నీతామూంతులాయాంస్థాప్యమానా బహుభారాశుహతఇతిభారసహాః-అనేకభారపరిమాణశ్చత్యర్థః-నివాతంపాతప్రవేశనివారకం-ని
రంతరమితియావత్-ఆత్మభాసాకవచకాంత్యా-యద్వానివాతంశస్త్రాభేద్యం-నివాతావాత్రయావాతౌశస్త్రాభేద్యంచవమయదిత్యమరః-
ఆబధ్యమానఃఆబధ్నః-ఆషాఢికరణవృత్తయేనశ్శక్తఃప్రత్యయః || ౨౫౦ || సవేతి || సర్వాభరణసర్వాంగః-సర్వాభరణయ క్తసర్వాంగః-త్రివి
క్రమకృతోత్సాహః-త్రిమూర్తిక్రమేషుపదన్యాసేషుకృతోత్సాహః || ౨౫౧ || ౨౫౨ || సక్తైరితి || సహాదీనాంమహాశరీరాణాంపాహనత్వంసంభవతీ
తిబాధ్యం-ద్విపాఃగజాః-ద్విపాఃహంసాదయః || ౨౫౩ || సశ్శతి || మదోత్కటః-స్వాధావికచదేనమత్తః-మత్తేశాంహోత్కటక్షీచాశ్చత్యమరః ||
౨౫౪ || పదాతయశ్చైత్యాది || బహువ్యామా అనేకవ్యామప్రమాణా-వ్యామోబాహ్వాస్సకరయోస్తతయోస్తీర్యగంతరమిత్యమరః-తాల
స్సంధాతాలకాండా || ౨౫౫ || ధనుశ్శతేత్యాది || ధనుశ్శతపరీణాహః-ధనుశ్శతవిశాలః-పట్పుతసముచ్చితః-పట్పుతధనురుచ్చాయః-సన్నిప
త్య-సన్నిపగమనాయోద్యుక్తానాంరాక్షసానాంసమీపంగిత్వేత్యర్థః || ౨౫౬ || అద్యేత్యాది || సాజాతివానరజాతిః-ఆస్సద్విధానాంక్రీడాపరా

కాలాయసంసర్వకాలాయసనిమిత్తస్వరూపం || రక్తైతి || రక్తమాల్యమహాధాను-రక్తమాల్యంచతన్తమాధామేతిగ్రహః || ౨౪౫ || ఆదేతి || స్రజం
కాంచనస్రజం-మణిక్యతాంతరాం-మణిభవితమగ్నప్రదేశాం || ౨౪౬ || దివ్యానీతి || మాల్యదామాని-మాల్యరూపాణిదామాని-శ్రోత్రేశ్రోత్రయోః
౨౪౭ || సకాంచనమితి || భారసహం-పర్వతాయుధాదిప్రహారభారమహం-యద్వాతులాయాంస్థాప్యమానా బహుభారాశుహతఇతి
థాఅనేకపరిభారనిమిత్తమిత్యర్థః-నివాతంఅచ్చిద్రం-ఆబధ్యమానఃఆబధ్నః-ఆషాఢికరణవృత్తయః || ౨౫౦ || సస్యైతి || సర్వాభరణసర్వాం
గఃసర్వాభరణయ క్తసర్వాంగః-త్రివిక్రమకృతోత్సాహః-త్రిమూర్తిక్రమేషుపదన్యాసేషుకృతోత్సాహః || ౨౫౧ || పదాతయశ్చైతి || బహువ్యా
మా బహువ్యామప్రమాణా || వ్యామోబాహ్వాస్సకరయోస్తతయోస్తీర్యగంతరమిత్యమరః || ౨౫౨ || ధనురీతి || ధనుశ్శతపరీణాహః-ధనుశ్శ

చారిణః । జాతిరన్యద్విధానాం సాపురోద్ధానవిభూషణం (౪౫) పురరోధస్యమూలంతురాఘవప్రహలక్షణః । హతే
తస్మిన్ హతంసర్వంతం వధిప్యేమి సంయుగే ॥౪౬॥ ఏవంతస్యబ్రువాణస్యకుంభకణస్యరాక్షసాః । నాదంచక్రమ
హోఘారంకంపయంతే ఇవాణావం ॥౪౭॥ తస్యనిష్పతతస్తూణాంకులభకణాన్యధీమతః । బభూవుఘోరరూపాణినిమి
త్తానిసమంతతః ॥౪౮॥ ఉలాహశనియుతా మేఘాబభూవుగదాభారుణాః । ససాగరవనా చైవవసుధాసమకంపత ॥ ఘో
రరూపాశ్చివానేమస్సజ్వాలకబల్లైయుతైః । మండలాన్యపసవ్యానిబబంధుశ్చవిహంగమాః ॥ నిష్పచాతజమా లేవగృ
హో)స్యపశిగచ్ఛతః (౫౦౪) పాశ్చిష్ఠరన్నయనంచాస్యసవ్యోబాహుశ్చకంపతే ॥ నిపచాతతదాచోలాహజ్వలంతీభీ
మనిస్వనా । ఆదిత్యోనిష్పభిశ్చాసీన్నప్రవాతసుఖోనిలః ॥౫౧॥ అచింతయన్తాహూత్పాతానుష్ఠితాకరోమహావ
ణానిర్యయాకుంభకణాస్తుకృతాంతబలచోదతః ॥౫౨॥ సలంఘయిత్వాపాశ్చికారంపద్భ్యాంపర్వతసన్నిభః । దద
ర్శాభిఘనప్రఖ్యంవానరానీకమచ్ఛుతం ॥౫౩॥ తేదృష్ట్వా రాక్షసశ్రేష్ఠంవానరాఃపర్వతోపమం । వాయునన్నా
పఘనాయయుస్సర్వాదితస్తదా ॥౫౪॥ తద్వానరానీకమతిప్రచండంవిశోద్రవచ్ఛిన్నమివాభిజాలం । సకుంభకణా
స్సనువేత్త్యహంపాన్నాదభూయోఘుఃపద్మనాభః ॥ ౫౫ ॥ తేతస్యఘోరంనినదంనిశవ్యయథానినాదందివివాదిద
స్యపేతుర్గదాస్యబహవఃప్లవంగానికృత్తమూలాభవసాలవృక్షాః ॥౫౬॥ విపులపరిఘవాన్సకుంభకణోరిపునిధనా
యవినిస్సృతోనుహంత్యా । కపిగణభయమాగదత్సభీమంప్రభురివకింకరదండవాణ్యుంగాతే ॥౫౭॥ ఇతిశ్రీమద్యుద్ధ
కాండేపంచపట్టితస్సగణః*****సలంఘయిత్వాపాశ్చికారంగిరికూటోపమోమహాక
నిర్యయానగరాక్షూణాంకుంభకణోమహాబలః ॥౧॥ సననాదనుహానాదంసముద్రమభినాదయన్ । జనయన్నివని
ఘాతావిధమన్నివపర్వతాన్ ॥౨॥ తమవధ్యంమఘవతాయమేనవరుణేనవా । పెత్త్యభీమాక్షమాయాంతంవానరా
విప్రమద్రువుః ॥ ౩ ॥ తాంస్తువిప్రద్రుతాదృష్ట్వావాలిపుత్రోంగదోబ్రవీత్ । నశంసిలంగవాక్షంచకుముదంచమహా
బలం ॥౪॥ ఆత్మానమత్రవిస్తృత్యవీర్యాణ్యభిజనానిచ । క్వగచ్ఛతభయత్రస్తాఃపాశ్చికాహరయోయథా ॥౫॥ సా
ధుసామ్యానివతేధ్వంకింపాశ్చికాపరిరక్షథ । నాలంయుద్ధాయవైరక్షోమహతీయంవిభీషికా ॥౬॥ మహతీమత్థితా
మేనాంరాక్షసానాంవిభీషికాం । విక్రమాద్విధమిస్త్వామోనివతేధ్వంప్లవంగమాః ॥ ౭ ॥ కృచ్ఛ్రేణతుసమాశ్చస్యసం
గమ్యచతతస్తతః । వృక్షాద్రిహస్తాహరయస్సంతతస్థూరణాజిరం ॥౮॥ తేనివృత్యతుసంక్రద్ధాఃకుంభకర్ణంవనాకసః ।
నిజఘ్నఃపరమకుద్ధాస్సమదాభవకుంజరాః ॥ ౯ ॥ పాశ్చింశుభిర్నిశ్చంకైశ్చశిలాభిశ్చనుహాబలః । పాదపైఃపుష్పితా
నైశ్చహస్యమానోనకంపతే ॥ ౧౦ ॥ తస్యగాత్రేఘవతితాభిన్యంతేతతశ్శిలాః । పాదపాఃపుష్పితాగ్రాశ్చభగ్నాః
పేతుర్క్షపీతలే ॥ ౧౧ ॥ సోపిస్తేన్యాసంకుద్ధోవానగాణాంమహాజసాం । మమంథపరమాయత్రోవనాన్యగ్నివోద్ధి
తః ॥ ౧౨ ॥ లోహితాదాగ్నిస్తుబహవశ్శేరతేవానరర్షభాః । నిరస్తాఃపతితాభూమాతాన్రపుష్పాత్తవచురీమాః ॥

కాం ॥ ౪౬ ॥ ౪౭ ॥ తస్యేతి ॥ ఘోరరూపాణిత్వంతఃఘోరాణి ॥౪౮॥ ఉల్కైత్వాది ॥ గదాభారుణాఃగదాభవదవ్యక్తరాగాః-ఆవ్యక్తరాగస్త్య
రుణాత్వమరః- నిష్పచాతేతిగచ్ఛతోస్యఉపరిప్రదేశేగృహితేవనిష్పచాతేత్వవ్యయః - గృహితిజాత్యేకవచనం - సవ్యశిబ్దాంగవ్యత్య
యేననయనశబ్దానాపిసూబధ్యతే- కంపతేఅకంపత-ఉలాహమేఘనిగతజ్వాలావిశేషః ॥౫౧॥ ౫౩॥ సఇతి ॥ అభిఘనఃఅభిఘనఃసంఘాతః ॥౫౪॥ ౫౭ ॥
విపులేతి ॥ ప్రభుఃఅంతకః- కింకరదండవాన్- కింకరోమిత్యవస్థాయాసచేతనోదండః- తద్వాన్ ॥౫౮॥ ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే-శ్రీరామా
యణభూషణైరత్వకీరీటాఖ్యానే-యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానే-పంచపట్టితమస్వర్గః-*****అథకుంభకర్ణయుద్ధప్రవృత్తిః- సప్తత్యాది ॥
౧॥ సననాదేతి ॥ విధమకదమా ॥ ౨॥ ౪॥ ఆత్మానమితి ॥ అభిజనానిప్రతస్తకులాని ॥౫॥ సాధ్వితి ॥ విభీషికాభయజనకఃకృత్రిమపురుషవేషః ॥౬॥ ౮॥
తఇతి ॥ పరమకుద్ధాత్వతికుంజరవిశేషణం ॥ ౯॥ పాశ్చింశుభిరితి ॥ పాశ్చింశుభిఃఉన్నతైః-మహాబలఃకుంభకర్ణః ॥౧౦॥ ౧౧॥ సోపితి ॥ మమంథపరమాపాత్య
తః

తనిశాలవాన్-మట్టతసముచ్చితఃమట్టతధనురున్నతః ॥౪౫॥ పురరోధస్యేత్యస్యపాశ్చికాధ్యః-పుష్టః-వస్తుతస్తు-పురరోధస్యమూలం- సలక్ష
ణోరాఘవఃఖలు- సతుతివృతు-యేనసర్వంఆస్తదీయమితిశేషః- హతః-సంయుగేవధిప్యేమి-కుతఃతస్మిన్ హతే-తదీయంసర్వంహతుస్యాదిత్యా
వృత్త్యాపునరోజనీయ ॥ ౫౦౪ ॥ పాశ్చిష్ఠుడదితి ॥ నయనంసవ్యం ॥ ౫౩ ॥ సలంఘయిత్వేతి ॥ అభిఘనప్రఖ్యం-అభిఘనఃసంఘాతమల్యం ॥౫౪॥ విపుల
పరిఘవానితి ॥ ప్రభురంతకః- కింకరదండవాన్- కింకరోమిత్యవస్థితోదండోస్యాస్తీతితథాక్తః ॥ ౫౮ ॥ ఇతిశ్రీమహేశ్వరతీర్థవిరచితాయాం-
శ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యాయాం - యుద్ధకాండవ్యాఖ్యాయాం - పంచపట్టితమస్వగణః-*****

౧౩||లంఘయంతఃప్రధావంతోవానరానావలోకయన్||౧౩||కేచిత్సముద్రేపతితాఃకేచిద్గనమాశ్రితాః||వద్యమానా
స్తుతేవీరారాక్షసేనబలీయసా||౧౪||సాగరంయేనతేతీగ్నాఃపథాతేనప్రదక్షుప్తుః||౧౫||తేస్థలానితథామృంవి
వణ్ణవదనాభయాత్||దుష్టావృక్షానమానాఃకేచిత్పర్వతమాశ్రితాః||౧౬||మమజ్జురర్ణవేకేచిన్దు
హాఃకేచిత్సమాశ్రితాః||నిషేదుఃప్లవగాఃకేచిత్కేచిన్నైవావతస్థిరే|| (కేచిద్భూమానిపతితాఃకేచిత్సుప్తామృ
తాశ్చ)||౧౭||తానమీత్యంగదోభగ్నావానరానిదమబ్రవీత్||౧౮||అవతిష్ఠతయథ్యామోనివర్త్యంప్లవంగ
మాః||భగ్నానాంవోసపశ్యామిపరిగమ్యమహీమిమాం||స్థానంసర్వేనివర్త్యంకింప్రాణాపరిరక్షథ||౧౯||నిరా
యుధానాండ్రవతామసంగతిపౌరుషాః||దారాహ్యపహసివ్యంతినవైఘాతస్తుజీవినాం||౨౦||కులేషుజాతాస్సర్వే
స్తవస్తీర్ణేషుమహత్సుచ||కర్షగచ్ఛథభయత్రస్తాహరయఃప్రాకృతాయథా||౨౧||అనార్యాఃఖలుయద్భీతాస్త్యక్త్యా
వీర్యంప్రధావత||౨౨||వికత్థనానోయానితదావైజనసంసది||తానివఃక్వసుయాతానిసోదగ్రాణిమహంతిచ||
౨౩||భీరుప్రవాదాశ్చూయంతేయస్తుజీవతిధిక్కృతః||మాగ్నస్సత్పురుషైజ్జాప్తస్సేవ్యతాంత్యజ్యతాంభయం||౨౪||
శయామహేధనిహతాఃపృథివ్యామల్పజీవితాః||దుష్ప్రపంబ్రహ్మలోకంవాప్రాపుమోయుధిసూదితాః||సంప్రా
పుయామఃకీర్తింవానిహత్యాశతుమాహవే||జీవితంవీరలోకస్యమోక్ష్యామోవసువానరాః||౨౫||నకుంభకణః
కాకుత్స్థందృష్ట్యాజీవకగమివ్యతి||దీప్యమానమివాసాద్యపతంగోజ్వలనంయథా||౨౬||పలాయనేనచోద్దిప్తాఃప్రా
ణాకారత్వామహేవయం||ఏకేనబహవోభగ్నాయశోనాశంగమివ్యతి||౨౭||ఏవంబ్రువాణంతంశూరమంగదంకన
కాంగదం||ద్రవమాణాస్తతోవాక్యమూచుశ్చూరవిగహితం||౨౮||కృతంసఃకదనంఘోరంకుంభకణేనరక్షసా||న
స్థానకాలోగచ్ఛామోదయితంజీవితంహినః||౨౯||ఏతావదుక్త్యావచనంసర్వేతేభేజీరేదిశః||భీమంభీమాక్షమాయా-

ర్థః||౧౩||లోహితాద్రాక్షతి||నిరస్తాఃక్షిప్తాః||౧౩||లంఘయంతఇత్యర్థం||నావలోకయన్||నావలోకయన్||పుష్టదేశమిత్యర్థః||
౧౩||కేచిదితి||కేచిత్తేవానరాఇతియోజనా||౧౪||సాగరమిత్యర్థః||తేవానరాః||౧౫||తేస్థలానీతి||స్థలానిఅతిధావసయో
గ్యాకాదేశాకాక్షన్తప్రదేశాకావా-ఆశ్రితాఇత్యన్వయః||౧౬||మమజ్జురత్వాది||నిషేదుఃభూమాపతితాశ్చతస్థుః||౧౭||౧౮||అవతిష్ఠతేత్యా
ది||పరిగమ్య-ప్రదక్షిణీకృత్యేత్యర్థః||స్థానంసపశ్యామిమిత్యన్వయః||౧౯||నిరాయుధానామితి||అసంగగతిపౌరుషాః||అప్రతిబద్ధపరాక్రమాఇతి
వానరసంబోధనం-నిరాయుధానాండ్రవతానిరాయుధేషుద్రవత్స-యదానిరాయుధానాండ్రవతాందారాస్తాకాఅపహసివ్యంతితి-సఃఅ
వహఃసః-ఘాతఃమృతిః||౨౦||కులేష్వితి||సర్వే-వయమితిశేషః-విస్తీర్ణేషుజ్జాతివరంపరయావితతేషు-మహత్సప్రశస్తేషు||౨౧||అనార్యాఇ
త్యర్థం||యద్యస్తాత్భీతాఃప్రధావతపలాయంత-తస్తాదనార్యాఃఖలు||౨౨||వికత్థనానీతి||సోదగ్రాణిక్షుద్రతాయుక్తానిమహంతి-భూయాం
సీత్యర్థః||౨౩||భీరుప్రవాదాఇతి||యస్తుధిక్కృతోజీవతిత్వీయే-భీరుప్రవాదాఃభీరుత్వాపవాదాః||సత్పురుషైఃకూరైః-జప్తఃసే
వితః||౨౪||సత్పురుషజప్తామార్గఃకఇత్యపేక్షాయామాహ-శయామహఇత్యాది||యద్ధమరణంహిసత్పురుషజప్తామార్గత్వర్థః-సమరాన్నివృ
త్యపలాయితానామపిమరణస్యావశ్యంభావిత్యప్రదర్శనార్థమల్పజీవితాఇత్యుక్తం-సమరానివతి-నాంపీరాణాంమరణజీవనయోరుభయోరపి
శ్రేయస్కరత్వంప్రతిపాదయతిదుష్ప్రపమితి-నిహత్యానిహత్య-జీవితమితి-వీరలోకస్యవీరాణాంలోకోబ్రహ్మలోకః-తస్యవసుమూల్యభూ
తంజీవితంమోక్ష్యమః||౨౫||నకుంభకణాఇతి||దీప్యమానంజ్వలనమివరామమాసాద్య-కుంభకర్ణః-పతంగోయథేతియథేవశబ్దయోర్ని
ర్వాహః||౨౬||పలాయనేనతి||ఉద్దిప్తాఃవ్యపదిప్తాః-బహవోవయమనేనకుంభకర్ణైసభగ్నాఃపలాయనేనప్రాణాకారత్వామహేయదితతో
యశోనాశంగమివ్యతీయోజనా||౨౭||ఏవమితి||శూరంపరాక్రమవంతం-కనకాంగదంఉత్సాహంతియేనప్రకాశితస్వర్ణాంగదం||౨౮||కృ

౧౪||సాగరమితి||స్థలానీత్యత్రాపిప్రదుర్భురితిసంబధ్యతే||౧౫||ఋతాఇతి||మమజ్జునిపేతుః||౧౯||నిరాయుధానామితి||సవై
ఘాతస్తుజీవినాం-సఃవారకృతావహఃసః-ఘాతః-చురణం-జీవినాంజీవతాం||౨౦||అనార్యాఇతి||యద్యస్తాద్భీతాఃపలాయంత-తస్తాదనా
ర్యాఃఖలు||౨౧||వికత్థనానీతి||సోదగ్రాణిక్షుద్రత్యప్రయక్తాని-మహంతిభూయాంసీ||౨౨||భీరుప్రవాదాఇతి||యస్తుధిక్కృతోజీవతి-త
ద్విషయభీరుప్రవాదాః||సత్పురుషైఃకూరైః||౨౩||కస్తపి-సత్పురుషజప్తామార్గఃకఇత్యపేక్షా
యామాహ-శయామహఇతి||యద్ధమరణంసత్పురుషజప్తామార్గః-మరణస్యావశ్యంభావిత్యప్రదర్శనార్థమల్పజీవితాఇత్యుక్తం-సమ
రానివతి-నాంపీరాణాంమరణజీవితయోరుభయోరపిశ్రేయస్కరత్వంప్రతిపాదయతి-దుష్ప్రపమితి||జీవితమితి||వీరలోకస్యవీరాణాంలోకోబ్ర
హ్మలోకః-తస్యవసుమూల్యభూతంజీవితంమోక్ష్యమః||౨౫||నేతి||పతంగఇవకుంభకర్ణః-దీప్యమానంపావకమివకాకుత్స్థందృష్ట్యాజీవక-సగ
మివ్యతీతిసంబంధః||౨౬||పలాయనేనతి||బహవోవయమనేనకుంభకర్ణైసభగ్నాఃపలాయనేనఅనేనభంగేనోద్దిప్తాః-ఏతేపలాయతాఇతిజన్తే

తందృష్ట్యావానరయూథపాః || ౩౦౪ || ద్రవమాణాస్తుతేవీరాఅంగదేనవలీముఖాః || సాంత్యైశ్చైవవానుమావైశ్చతతస్స
 ర్వేనివతితాః || ౩౦౫ || ప్రహర్షముపనీతాశ్చవానిభుతేణధీమతా || ఆజ్ఞాప్రతీక్షాస్తస్థుశ్చసర్వేవానరయూథపాః ||
 ౩౦౬ || ఋషభశరభమైందధూమ్రానిలాఃకుముదసుషేణగవాక్షరంభతారాః | ద్వివిదపనసవాయుపుత్రముఖ్యాస్త్య
 రితతరాభిముఖంరణంప్రయాతాః || ౩౦౭ || ఇతిశ్రీమద్యథాకాండే - షట్పక్షితమస్సర్గః ||

తేనివృత్తామహాకాయాశ్శుక్రిత్యాంగదవచస్తదా | నైష్ఠికీంబుద్ధిమాసాద్యసర్వేసంగ్రామకాంక్షిణః || సముదీ
 రితవీర్యాశ్చసమారోపితవిక్రమాః | పర్యవస్థాపితావాతైర్వరంగదేనవలీముఖాః || ప్రయాతాశ్చగతాహర్షంమరణేకృత
 నిశ్చయాః | చక్రస్సుతుములంయుద్ధంవానరాస్త్యక్షజీవితాః || ౩ || అథవృత్తాన్మహాకాయాస్సానూనిసుమహాంతిచ | వా
 నరాస్తూర్మముద్యమ్యకుంభకణఃమభిక్రూతాః || ౪ || సకుంభకణఃసంకుద్ధోగదామద్యమ్యవీర్యవాన్ | అర్దయన్మమ
 హాకాయస్సమంతాద్వాప్తిపద్రిపూన్ || ౫ || శతానిసప్తచాప్తౌచసహస్రాణిచవానరాః | ప్రకీణాశ్శేగతేభూమాకుం
 భకర్ణేనపోధితాః || ౬ || షోడశాప్తౌచదశచవింశత్త్రింశత్తతైవచ | పరిక్షిప్యచబాహుభ్యాంఖాదన్విపరిధావతి || భక్షయన్
 భృశసంకుద్ధోగరుడఃపన్నగానివి || ౭ || కృచ్ఛేణచసమాశ్వస్తాస్సంగమ్యచతతస్తతః || వృత్తాద్విహస్తాహరయస్తస్థు
 స్సంగ్రామమూర్ధని || ౮ || తతఃపర్వతముత్పాట్వద్వివిదఃప్లవగమఃభః || దుద్రావగిరిశృంగాభంవిలంబశవతోయదః ||
 ౯ || తంసముత్పత్యచిత్తేపకుంభకణఃసృవానరః || తమప్రాప్తోమహాకాయంతస్యసైన్యేపతత్తదా || ౧౦ || మమద్దా
 శ్వాగజాంశ్చపిరథాంత్యైవవగోత్రమః || తానిచాన్యానిరత్నాంపి || ౧౧ || పునశ్చస్యన్తిరేశ్వరః || ౧౧ || తత్యైలవే
 గాభిహతంహతాశ్వంహతసారథి || రక్షసాఃరుధిరక్షిన్నంబభూవాయోధనంమహత్ || ౧౨ || రథినోవానరేంద్రాణాం
 శరైఃకాలాంతకోపమైః || శిరాంసినదతాంజవలీస్సహసాభీమనిస్వనాః || ౧౩ || వానరాశ్చమహత్తానస్సముత్పాట్వ
 మహామృమాన్ || రథానశ్వాగజానుష్ఠానాక్షిసానభ్యసూదయన్ || ౧౪ || హనుమాశ్చైలశృంగాణివృత్తాంశ్వవివి
 ధాన్బహువాన్ || పవన్కుంభకణఃసృశిరస్యంబరమాస్థితః || ౧౫ || తానపర్వతశృంగాణిమాలేనసవిభేదహ || బభంజ
 పృక్షవన్మంచకుంభకర్ణోమహాబలః || ౧౬ || తతోహరీణాంతదనీకముగ్రండుద్రావశూలఃనిశితంప్రగృహ్య || తస్థాతతో
 స్సావతతతఃపురస్తాన్తసీధరాగ్రంహనుమాప్రగృహ్య || ౧౭ || సకుంభకణఃకుపితోజఘానవేగేనశైలోత్తమభీమ

తమితి || కదనంవర్ధనం - దయితంశ్చప్యం || ౧-౪ || ౩౦౪ || ద్రవమాణాః || అనుమానైః సాలగిరిభేదనాదిదృష్టాంతపురస్కృతైర్యుక్తివిశేషైః || ౩౦౫ ||
 ప్రహర్షమితి | ఆజ్ఞాప్రతీక్షాః సుగ్రీవాద్యాజ్ఞాప్రతీక్షాః || ౩౦౬ || ఋషభశరభేః || త్వరితతరాభిముఖం - త్వరితతరంబలీముఖంచేతిక్రియావిశేష
 ణం - ఆత్రవాయుపుత్రస్సనపలాయ్యనివృత్తః - కింతుఋషభాదిభిర్నిశిత్యాకుంభకర్ణైసహాయధార్థంనివృత్తః శ్చైవ || ౩౦౭ || ఇతిశ్రీగోవింద
 రాజవిరచితే - శ్రీరామాయణభూషణే - రత్నకిరీటాఖ్యానై - యథాకాండవ్యాఖ్యానై - షట్పక్షితమస్సర్గః.

తేనివృత్తాత్పాతచక్రస్సుతుములంయుద్ధంవానరాస్త్యక్షజీవితాత్పతేకంవాక్యం | నైష్ఠికీం-నిష్ఠానాశః తత్సంబంధిని-మరణవ్యవసా
 యినిమిత్తర్థః-సముదీరితవీర్యాః కథితాత్పరాక్రమాః-సమారోపితవిక్రమాః సమవలంబితపరాక్రమాః - మరణనిశ్చయశాతుమాపాత్తిక్షజీవి
 తాః-శేవసాశారపితాశ్చత్వర్థః || ౩ || ౪ || వ్యాప్తిపత్ అపాతయత్ || ౫ || శతానితి || ప్రకీణాః శిథిలాః యవాః-పోధితాః పింసితాః-కుంభకర్ణ
 స్త్యేనేనవ్యాపారేణశతాదిసంఘరూపేణపితాశ్చత్వర్థః || ౬ || షోడశేత్యాది || పరిక్షిప్యప్రగృహ్య-ఖాదన్విపరిధావతి || భక్షయన్నివేతిగరు
 షవిశేషణం || ౭ || కృచ్ఛేణైతి || హరయః-బలవంతైతిశేషః-సంగమ్యసభూయ || ౮ || తత్యైతి || విశేషేణలంబతైతివిలంబః - పచాద్యచ్-గిరిశృం
 గాభంగిశృంగవదున్నతం || ౯ || తమితి || తంకుంభకర్ణంసముత్పత్యగమిపమాగత్య - కుంభకర్ణస్యకుంభకణాయ || ౧౦ || మమద్దైత్యాదిప్రతిపా
 నశ్లోకః || తానిప్రసిద్ధాని - రత్నానిమమదేతిపూర్వేణాన్వయః || ౧౧ || పునశ్చేతిపదశ్లోకః || అన్యన్ గిరేశ్వరంగంబిక్షేపేతియోజ్యం ||
 ౧౨ || తదితి || తత్యైలశృంగాభిహతంహతప్రయాత్తశైలశృంగాభిహతస్తస్యం-అయోధనంయుద్ధం || ౧౩ || రథినైతి || కాలాంతకః ప్రళయ
 కాలరుద్రః || ౧౪ || వానరాశ్చేతి || అభ్యసూదయన్ అహనన్ || ౧౫ || తత్యైతి || దుద్రావద్రావయామాసః || ౧౬ || సత్తితి || మేదాద్రే-

ర్పిర్నిష్ఠాః - శాపితాశ్చ - పాణిణా రత్నాన్మహాయదితదా-అస్మాకం యశశినాశంగమిమ్యతీతిసంబంధః || ౩౦౪ || ద్రవమాణాః || అనుమానైః సా
 లగిరిభేదనాదిదృష్టాంతైః || ౩౦౫ || ఋషభశరభేః || వాయుపుత్రస్సనపలాయ్యనివృత్తః-కింతుఋషభాదిభిర్నిశిత్యాకుంభకర్ణైసహాయధార్థంనివృ
 త్తః శ్చైవ || ౩౦౬ || ఇతిశ్రీమహాశ్వరథిరవిగదితాయాం శ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యానాయాం యథాకాండవ్యాఖ్యానాయాం షట్పక్షితమస్సర్గః.
 తత్వదిశ్లోకత్రయం | నైష్ఠికీం-నిష్ఠానాశః - తత్సంబంధినిమరణవ్యవసాయనిమిత్తయావత్ - సముదీరితవీర్యాః-కథితాత్పరీక్షాత్పరాక్ర
 మాశ్చత్వర్థః || ౩ || ౪ || తతఃపర్వతమితి || విలంబః - విశేషేణలంబతైతివిలంబః - పచాద్యచ్ || ౧౦ || మమదేతి || తానిప్రసిద్ధాని-అన్యన్ గిరేశ్వరః-ఆ

కాయం॥ సమతమభేతేనతదాభిభూతో మేదాద్రక్షాగాతోరుధిరావసక్తః॥ ౧౮౪॥ సశూలమావిధ్యతటిత్పూకాశంగిరిం
యథాప్రజ్వలితాగ్రశృంగం॥ బాహ్వంతరేమారుతమాజఘాససుహృణాచలంక్రాంతమివోగ్రశక్త్యా॥ ౧౮౫॥ సశూ
లఃస్ఫిణ్ణమహాభుజాంతరఃప్రవిహ్వలశ్శోణితమద్విమన్తుభాత్॥ సనాదభీమంహనుమాకమహాహవేయుగాంతమేఘ
స్తనితస్వకోపమం॥ ౨౦౪॥ తతోవినేమస్సహసాప్రహృష్టారక్షోగణాస్తంభ్యథితంసమీక్ష్య॥ స్లవంగమాస్తువ్యథితాభ
యారాఃప్రమద్రుపుస్సంయతికుంభకణాత్॥ ౨౧౪॥ తతస్తునీలోబలవాకవర్యఃస్థాపయన్బలం॥ ప్రవిక్షిప్తపత్రైలాగ్రం
కుంభకణాయధీమతే॥ ౨౨౪॥ తమాపతంతంసంపేక్ష్యమష్టినాభిజఘాసహ॥ ముష్టిప్రహారాభిహతంతద్వైలా
గ్రంవ్యశీర్యత॥ సవిష్ణులింగంసజ్వాలంనిపపాతమహీతలే॥ ౨౪॥ యుషభశ్శరభానీలోగవాక్షోగంధమాదనః॥ పంచవా
నరశామాకలాఃకుంభకణముపాద్రవత్॥ ౨౫॥ శైలైవృక్షైస్తలైఃపాదైఃమృష్టిభిశ్చహాబలాఃకుంభకణంసు
హాకాయంసర్వతోభిప్రమద్రువుః॥ ౨౬॥ స్పర్శానివప్రహారాంత్రావేదయానోనవివృథే॥ యుషభంతుషహవేగ
బాహుభ్యాంపనివస్వజే॥ ౨౭॥ కుంభకణభుజాభ్యాంతుపీఠితోవానరమక్షః॥ నిపపాతమభోభీనుఃప్రయుఖాద్వాం
తశోణితః॥ ౨౮॥ ముష్టినాశరభంహత్వాజానునానీలమాహవే॥ అజఘాసగవాక్షుంతుతలేనేంద్రిపుస్తరా॥ ౨౯॥ పాదే
నాభ్యహనతుక్రద్ధస్తరసాగంధమాదనం॥ ౩౦౪॥ దత్తప్రహరవ్యథితాముమహుశ్శోణితోక్షితాః॥ నిపేతుస్తేనుమేది
న్యాంనికృత్యాభివకింశుకాః॥ ౩౦౫॥ తేషువానరముఖ్యేషుపతితేషుమహాత్మను॥ వానరాణాంసహసాసాణీకుంభకణం
ప్రమద్రువుః॥ ౩౧౪॥ తంశైలమివశైలాభాస్సర్వేతేష్లవగక్షః॥ సమారుహ్యసముత్పత్యదదంశుశ్చషహాబలాః॥
౩౨౪॥ తంనఖైరక్షవైశ్వాపిమష్టిభిజానుభిస్తథా॥ కుంభకణంసుహాకాయంతేజఘ్నఃస్లవగక్షః॥ ౩౩౪॥ సవా
నరసహస్రైస్తైరాచితఃసర్వతోపరిః॥ రరాజరాక్షసవ్యాఘ్రాగిరిరాత్మరుహైరివ॥ ౩౪౪॥ బాహుభ్యాంవానరాకాస
ర్వాప్రగృహ్యసుమహాబలః॥ భక్షయామాససంకుర్ధ్ధోగరుడఃపన్నగానివ॥ ౩౫౪॥ ప్రక్షిప్తాఃకుంభకణేనవక్త్రైపా
తాశసన్నిభే॥ నాసావుటాభ్యాంనిజాన్ముఃకిన్ణాభ్యాంమైవానరాః॥ ౩౬౪॥ భక్షయకభృశసంకుర్ధ్ధోహరికార్యతస
న్నిభః॥ బభంజవానరాకాసర్వాసంకుర్ధ్ధౌరాక్షసోత్తమః॥ ౩౭౪॥ మాంసశోణితసంక్లేదాంభూమింకుర్వకాసరాక్ష
సః॥ చచారహరిసైన్యేషుకాలాగ్నిరవమూర్ధ్ధితః॥ ౩౮౪॥ వజ్రహస్తోయథాశక్రిఃపాశహస్తైర్వాంతకః॥ శూలహస్తోబ
భాసంఖ్యేకుంభకణోకమహాబలః॥ ౩౯౪॥ యథాశుమాన్యరణ్యానిగ్రీష్మేదహతిపావకః॥ తథావానరసైన్యానికుంభక
ణోవినిర్దహత్॥ ౪౦౪॥ తతస్తేవధ్యమానాస్తుహతయూధావినాయకాః॥ వానరాభయసంవిగ్నావివేదుర్విస్వరంభృశం॥
౪౧౪॥ అనేకశోవధ్యమానాఃకుంభకణ్డేనవానరాః॥ రాఘవంశరణంజన్మకృతాఃఖన్నచేతనః॥ ౪౨౪॥ ప్రభగ్నాక
వానరాకదృష్ట్వావజ్రహస్తసుతాత్మజః॥ అభ్యధావతవేగేనకుంభకణంసుహాహవే॥ ౪౩౪॥ శైలశృంగంసుహస్త్వహృ
విసదంశ్చముహుర్ముహుః॥ త్రాసయకరాక్షసాకాసర్వాకుంభకణపదానుగాత్॥ ౪౪౪॥ చిత్తైవశైలశిఖరంకుం
భకణస్యమూర్ధని॥ ౪౫॥ సతేనాభిహతోవ్యథంగిరిశృంగేణమూర్ధనికుంభకణఃప్రజజ్వాలోపేనమహతాత
దా॥ ౪౬॥ సోభ్యధావతవేగేనవారిపుత్రమమర్షణః॥ కుంభకణోకమహానాదస్త్రాసయకాసర్వవానరాక॥ ౪౭॥ శూలం
ససజవైరోషాదంగదేసమహాబలః॥ ౪౮౪॥ తమాపతంతంబుద్ధ్వాతుయుద్ధమాగవిశారదః॥ లాఘవాన్స్తోచయా

త్యత్రసంధిరావకః॥ ౧౮౪॥ సకతి॥ అవిధ్యభ్రామయత్వా- గుహఃస్కందః॥ ౧౮౫॥ సకతి॥ ప్రవిహ్వలఃప్రముహ్యకాయాంతేతి-యుగాంత
మేఘస్యస్తనితరాహాయస్వనఃతత్యమితిక్రియావిశేషః॥ ౨౦౪॥ తతఃకతి॥ కుంభకణాత్ భయాతాకాశత్యన్వయః-సంయతియుద్ధే॥ ౨౧౪॥
తతఃకతి॥ పర్యవస్థాపయకాబలమితి- పలాయమానాకాసన్నివతకాయన్నిత్యర్థః॥ ౨౨౪॥ తమాపతంతమితి॥ వ్యశీర్యతఃశీర్ణమభూత్॥ ౨౩౪॥ శైలైశ్చితి॥
పాదైఃప్రహారోద్యతైః-సర్వతోపలక్షణైశ్చితియా॥ ౨౪॥ స్పర్శానిని॥ స్పర్శానివసుఖస్పర్శానివ-సుఖమర్దనమివజానన్నిత్యర్థః॥ ౨౭॥ కుంభకణ్డైతి॥
ప్రేతిభేదః - ముఖాత్ - వాంతశోణితఃపపాతేత్యన్వయః - వ్యవహితాశ్చేత్యుపసర్గస్యవ్యవహితప్రయోగః-వాంతశోణితఃఉద్గీర్ణకరక్తః॥
౨౮॥ ౩౧౪॥ తమితి॥ సమారుహ్యసముత్పత్య- సముత్పత్యసమారుహ్యేతిక్రమః॥ ౩౨౪॥ ౩౩౪॥ సకతి॥ అచితఃవ్యాప్తః- అత్తరుహైఃవృ
క్షైః॥ ౩౪౪॥ ౩౬౪॥ భక్షయన్నితి॥ భక్షయకాబలంజ-భతకాభంబభంజేత్యర్థః॥ ౩౭౪॥ మాంసేతి॥ మాంసశోణితసంక్లేదాం-మాంసశోణిత
సంస్కృతామిత్యర్థః॥ ౩౮౪॥ ౪౩౪॥ యథేతి॥ నిదహతోవినిర్దహత్॥ ౪౦౪॥ తతఃకతి॥ వినాయకాఃవిగతనాయకాః॥ ౪౧౪॥ ౪౩౪॥ తమితి॥ సము
త్పానివిక్షేపేతియోజనీయం॥ ౩౩౪॥ సవానరసహస్రైరితి॥ అచితఃవ్యాప్తఃఅత్తరుహైఃవృక్షైః॥ ౪౨౪॥ ప్రభగ్నానితి॥ వజ్రహస్తసుతాత్మజః-

మానబలవాన్వాసరః ౩ భః | ఉత్పత్త్యచైవసహసాతలేనోరస్యతాడయత్ || ౪౯ || సతేనాభిహతఃకోపాత్పముమో
హోవలోపముః || ౪౯ || సుబంధుంజ్ఞోబలవాన్ముష్టిమావర్త్యరాక్షసః || అపహస్తేనచిత్తేపవిసంజ్ఞస్సపహతహ || ౫౦ ||
తర్కశ్చ వగశామాతేచిసంజ్ఞేవతి తేభువి || తమ్భులంసముపాదాయసుగ్రీవమభిమదుక్రివే || ౫౧ || తమావతంతంసంపే
క్ష్యకుంభకణ్ణంమహాబలం | ఉత్పపాతతదావీరస్సుగ్రీవోవానరాధిపః || ౫౨ || పర్వతాగ్రంసముక్తి ప్యసమావిధ్యమ
హాకపిః || అభిమద్రావవేగేనకుంభకణ్ణంమహాబలం || ౫౩ || తమావతంతంసంపేక్ష్యకుంభకర్ణఃప్లవంగమం || తస్థావి
క్తృత సర్వాంగోవానరేంద్రసముమ్ముఖః || ౫౪ || కపిశోణితద్ధాంగంభక్షయంతంప్లవంగమా || కుంభకణ్ణంస్థితందృ
ష్టాసుగ్రీవోవాక్యమబ్రవీత్ || ౫౫ || పాతితాశ్చత్వయావీరాఃకృతంకమశుచుషగరం || భక్షితానిచస్త్రానిపా
ప్తా తేపరమంయశః || ౫౬ || త్యజతద్వానరానీకంపాక్రృతైఃకింకరిష్యసి || సహస్త్వేకనిపాతంమేపర్వతస్యాస్యరాక్ష
స || ౫౭ || తద్వాక్యంహరిరాజస్యసత్వైర్యసమన్వితం || శ్రుత్వా రాక్షసశామాలఃకుంభకర్ణోబ్రవీద్వచః || ౫౮ || ప్ర
జాపతేస్తుపాత్రస్త్యంతైవైవక్ష్యేరజస్సుతః || శ్రుతపీరుషసంపన్నఃకస్తాద్దజానీవానర || ౫౯ || సకుంభకణ్ణస్యవచో
నిశన్యవ్యావిధ్యతైలంసహసాముమోవ || తేనాజఘానోరనీకుంభకణ్ణంచైలేనవజ్రాశనిసన్నిభేన || ౬౦ || తద్వైలశ్శం
గంసహసావికీణంభుజాంతరేతస్యతదావిశాలేతతోవిషేచస్సహపాప్లవంగారక్షోగణాశ్చాపిముదావినేదుః || ౬౧ ||
నతైలశ్శంగాభిహతశ్చకోపననాదకోపాచ్ఛవివృత్యవక్త్రం | వ్యావిధ్యతూలంచతటిత్పికాశంచితేపహర్యృతపతే
ర్వధాయ || ౬౨ || తత్కుంభకణ్ణస్యభుజప్రవిధ్ధంతులంశితంకాంచనధామజుష్టం | క్షిప్రంసముశ్చత్యనిగృహ్యదో
ర్భ్యాంబుజభంజవేగేనసుతోనిలస్య || ౬౩ || కృతంభారసహసస్యతూలంకాశ్చాయసంమహత్ | బ్రభంజజానుశ్చారోఽప్య
ప్రహృష్టఃప్లవంగః ౬౪ || తూలంభగ్నంహనుమతాదృష్ట్యేవానరవాహినీ | హృష్టాననాదబహుశస్సర్వతశ్చాపిదు
దుక్రివే || ౬౫ || సింహనాదంచతేచక్రిఃప్రహృష్టావనగోచరాః || మారుతింపూజయాంచక్రిద్వృష్ట్యాతూలంతథాగతం ||
౬౬ || సతత్తదాభగ్నమవేక్ష్యతూలంచకోపరక్షాధిపతిర్మహత్త్వా | ఉత్పాట్యలంకామలయాత్యశ్శంగంజఘానసుగ్రీ
వముపేత్యతేన || ౬౭ || సతైలశ్శంగాభిహతోవిసంజ్ఞఃపపాతభూమాయుధివానరేంద్రః | తంపేక్ష్యభూమాపతితంవి
సంజ్ఞంనేమఃప్రహృష్టాస్త్యథయాతుథానాః || ౬౮ || తమభ్యుపేత్యాన్భుతఘోరవీర్యంసకుంభకర్ణోయుధివానరేం
ద్రం | జహారసుగ్రీవమభిప్రగృహ్యాయథానిలోమేఘమతిప్రచండః || ౬౯ || సతంమహామేఘునికాశరూపముత్పా
ట్యగచ్ఛక్యాయుధి కుంభకణ్ణః | రరాజమేరుప్రతిమానరూపోమేరుర్యథాభ్యుచ్ఛ్రితఘోరశక్త్యః || ౭౦ ||
తతస్తముత్పాట్యజగామవీరస్సంస్త్రాయమానోయుధిరాక్షసేంద్రైః | శృణ్వన్నినాదంత్రిదశాలయానాంప్లవంగరా
జగ్రహవిప్లితానాం || ౭౧ || తతస్తనూదాయతదాసమేనేహరేంద్రమింద్రోపమమింద్రవీర్యః | అస్మిన్మాతేసన్వ

న్నుభిఃచభిముఖః || ౭౨ || ౭౩ || ప్రజాపతేరితి | దమతైరితివ్యాసునుసంధేయం - పురాకిలబ్రహ్మణోజ్యంభాణస్యవదనావృక్షరజానామ
వానరోజాతః - సకదాచిత్ పర్యటన్ బ్రహ్మణోకెవ్వరోరూపకారిణిఃస్త్రింశ్చిత్ సరసినిమజ్జ్యాప్సరోరూపమఖజత్ తాందృష్ట్యాకామమోహితా
విందాదిత్యేహస్తేనయుగపదగృహ్ణీతాం - తత్రాంతరేశయోఃక్షుభితంరేతోపతత్ - తత్రర్వోకుమారావభవతాం - వాలేపతనాద్వాల్మీగ్రీవా
యాంపతనాత్సుగ్రీవః - తదిదృష్ట్యాప్రహస్యబ్రహ్మ అప్సరోరూపధారిణుక్షరజసంయథాపూర్వరూపప్రాప్తయేకుమారాచగృహ్ణీత్వాఅ
స్యస్త్రికావానరరూపకారిణిసరసినిమజ్జేత్యభ్యధాత్ - సోఽపితథాకృత్వాకుమారాభ్యాంసహవానరరూపమభజదృక్షరజాః - తత్పుత్రావాలిసుగ్రీవా
విత - తదనేనప్రకారేణసుగ్రీవఃప్రజాపతేఃపౌత్రఃకుక్షరజసంపుత్రశ్చ - కాశ్యపాత్ ప్రజాపతేర్వివస్వాకేవివస్తతస్సుగ్రీవఃత్యన్యే || ౭౪ || స
ఇతి || వ్యావిధ్యతోలయిత్వా || ౭౫ || ౭౬ || కృతమితి || భారసహసస్యభారసహసేరికృతంజానుశ్చాతోఽప్యబ్రభంజేత్యన్వయః || ౭౬ || తూలమితి ||
సర్వతిఃసహస్సాత్ ప్రదేశాత్ - దుసుగ్రీవేజగామ || ౭౭ || ౭౮ || సఇతి || శుగ్రీవముపేత్యతేనశ్శంగేజఘాన - త్రికూటాభిరస్థలంకాద్వాచే
స్థిత్యాయుధ్యతఃకుంభకర్ణస్యప్రదేశాంతరస్థలంకామలయశ్శంగోత్పాటనంకథముపదృతఇతిచేత్ తదనుగుణప్రమాణశిరీత్యాన్నదోషః - లం
కామలముశ్చద్వైతకూటంవోపచర్యతే || ౭౯ || ౮౦ || సతమితి || అభ్యుచ్ఛ్రితంఉన్నతం - స్వాకారసాదృశ్యాంయప్రథమంమేరూపాదానం -
ద్వితీయంతుగుగ్రీవధారణకాలికసాదృశ్యాం || ౮౧ || తతఇతి || ఉత్పాట్యఉద్ధృత్య - త్రిదివానియానాంస్వగిణాం || ౮౨ || బలవాన్కుంభక

అంగదశక్యథః || ౮౩ || ప్రజాపతేరితి | ప్రజాపతేస్తుపాత్రఇతి | చతుర్ముఖబ్రహ్మజ్యంభాణనితక్షరజజిప్రుతత్యాత్సుగ్రీవస్యబ్రహ్మపౌత్ర
త్వో || ౮౪ || సఇతి || వ్యావిధ్యతోలయిత్వా || ౮౫ || సతమితి || ఉచ్ఛ్రితఘోరశ్శంగేఉచ్ఛ్రితానిఉన్నతాని - ఘోరాణిశ్శంగాణియస్యః || ౮౬ ||

మిదంహృతం స్యాత్స రాఘవం నైవ్యమితీంద్రశత్రుః || ౧౭౨ || విద్రుతాంవాహినీందృష్ట్యా వానరాణాంతతస్తతః || కుం
భకణౌనసుగ్రీవంగృహీతంచాపివానరం | హనుమాంశ్చింతయామానమతిమాన్తాగుతాత్తజః || ౧౭౩ || ఏవంగృహీతే
సుగ్రీవేకింకతవ్యంమయాభవేత్ | యదైవ్యావ్యయంమయాకతుఃంతతరీష్యేమినర్వధా || ౧౭౪ || భూత్వావర్వ
తసంకాశోనాశయిష్యామిరాక్షసం || ౧౭౫ || మయాహతేసంయతికుంభకర్ణేమహాబలే యష్టివికీర్ణదేహే విమోచితే
వానరపాథివేచభవంతుహృష్టాఃప్లవగాస్తమస్తాః || ౧౭౬ || అఖవాస్వయమశ్యేషమోక్షంప్రాప్నోతిపాథి వః ||
గృహీతోయంయదిభవేత్త్రిదశైస్సానురోరైః || ౧౭౭ || మన్యేనతావదాత్మానంబుధ్యతేవానరాధిపః || శైలప్రవోరా
భిహతఃకుంభకర్ణేనసంయుగే | అయంముహూర్తాత్సుగ్రీవోల్బసంజ్ఞోమహాహవే || ఆత్మనోవానరాణాంచయత్పిథ్యం
తతరీష్యతి || ౧౭౮ || మయాతుమోక్షితస్యాస్యసుగ్రీవస్యమహాత్మనః | అపీతిశ్చభవేత్కష్టాకీర్తిశాశశ్చశాశ్వతః ||
౧౭౯ || తస్మాన్మహాతాంకాంక్షిష్యేవిక్రమంపాథివస్యతు | భిన్నంచవానరానీకం తావదాశ్వాసయామ్యహం ||
౧౮౦ || ఇత్యేవంబంతయిత్వాతుహనుమాన్తాగుతాత్తజః | భూయస్సంస్తంభయామాసవానరాణాంమహాచమూం ||
౧౮౧ || సకుంభకర్ణోధవివేశలంకాంస్ఫురంతమాదాయమహాకపింతం | విమానచర్యాగృహగోళురథైఃపుష్పగ్రీవ
క్షైరవకీర్యమాణః || ౧౮౨ || లాజగంధోదవక్షోస్తుసిచ్యమానశ్శవైశ్శవైః | రాజమాగళస్యశీతత్వాత్సంజ్ఞామాపమ
హాబలః || ౧౮౩ || తతస్ససంజ్ఞామువలభ్యకృచ్ఛాద్భ్రలీయనస్తస్యభుజాంతరస్థః | అవేక్షమాణఃపురరాజమాగళంబి
చింతయామాసముహూర్తమహాత్మా || ౧౮౪ || ఏవంగృహీతేనకథంసనామశక్యంమయాసంప్రతికతుఃమద్య | తథాక
రిష్యామియథాహరీణాంభవివ్యతీష్టంచహితంచకార్యం || ౧౮౫ || తతఃకరాగ్రైస్తపాసానమేత్యరాజాహరీణామ
రేంద్రశత్రుం | ఖరైశ్చకణోదశనైశ్చనాసాందదంశపార్శ్వేషుచకుంభకణం || ౧౮౬ || సకుంభకర్ణోహృతకణానా
సోవిదారితస్తేనవిమదితశ్చ | రోషాభీభూతఃక్షతజాద్రుగాత్రస్సుగ్రీవమాదిభ్యపిషేషభూమా || ౧౮౭ || సభూతలే
భీషబలాభిషిప్తస్సరాదిభిస్తైరభిహన్యమానః | జగామఖంవేగవదభ్యుపేత్యపునశ్చరామేణసమాజగామ || ౧౮౮ || కణ
నాసావిహీనస్తుకుంభకర్ణోమహాబలః | రరాజశోణితైస్సిక్తోగిరిఃప్రప్రవశైరివ || ౧౮౯ || శోణితాద్రోమహాకాయో
రాక్షసోభీమవిక్రమః | యద్ధాయాభిముఖోభూయోమనశ్చక్రేమహాబలః || ౧౯౦ || అమర్దాచ్ఛోణితోద్గారిశుశుభేరా
వణానుజః | నీలాంజనచయప్రఖ్యస్ససంధ్యత్సవతోయదః || ౧౯౧ || గతేతుతప్తిమరరాజశత్రుఃకోధాత్పృసుద్రా
వరణానుభూయః | అనాయుధోస్తీతివిచింత్యరాద్రోమోరంతదామద్గరమాససాద || ౧౯౨ || తతస్సపుర్యాస్సహ
సామహాజానిమగ్రీవ్యతద్వానరనైవ్యముగ్రం | బభక్ష రక్షోయుధికుంభకర్ణః ప్రజాయుగాంతాగ్నిరివప్రదిప్తః ||
౧౯౩ || బుభుక్షితశ్శోణితమాంసగృధ్నుఃప్రవిశ్యతద్వానరనైవ్యముగ్రం | చఖాదరత్నాంసిహరీకపిశాచాస్త్రాంశ్చ
మోహాద్యుధికుంభకణః || ౧౯౪ || యతైవమృత్యుహారతేయుగాంతేసభక్తయామాసహరీంశ్చముఖ్యా || ౧౯౫ || ఏకం

లోకాయుధైవతితుసుగ్రీవంకిమధంహృతవానిత్యత్రాహ-తతస్తమాదాయేతి || ౧౭౨ || ౧౭౩ || అథవేతి||సానురోరైః||సునైః||గృహీతో||ప్య
యం||మోక్షం||ప్రాప్తుం||శక్తో||తికింపునరనేనరాక్షసాపశదేనేతిభావః|| ౧౭౪ || తవ్యో||మోచయిత్వా||త్వాసంకిమితి||నవరతతత్వత్రాహమన్యఇత్యా
దినా|| తావదిత్యవధానణే- ఆత్మానమేవసంభ్యతతత్వర్థః-పథ్యంహితం|| ౧౭౫ || కృచ్ఛ||గతస్స||వమిభృత్యేవావశ్యం||మోచనీయఏవేత్యాశంక్యా
హ-మయాత్వితి|| ౧౭౬ || తస్మాదితి||తావత్||సుగ్రీవాగమనపర్యంతం|| ౧౭౭ || సంస్తంభయామాస||గమనాన్నివరయామాస|| ౧౭౮ || సతి||పు
ష్పగ్రీవవక్షేః||క్షాఘ్యప్రప్నవృష్టిభిః|| ౧౭౯ || ౧౮౦ || ఏవమితి||సంప్రతికర్తుంసమ్యక్ ప్రతికర్తు-అన్యథాఅద్యేతిపునరుక్తిస్సాన్యత్|| ౧౮౧ || తతః||తి||
ఖరైః||శిష్టైః- కరాగ్రైః||కణాః||సమేత్య||సంహృత్య-దశనైః||నాసాంచదదంశ- పార్శ్వే||శుకపోలయారంసయోరుపరాంతరయోశ్చపాదా
భ్యాం- విదదారేతి||శేషః|| ౧౮౨ || సతి|| విమర్షితః||సంపీడితః|| ౧౮౩ || ౧౮౪ || కణేతి||ప్రసృవజైః||నిదకరైః|| ౧౮౫ || శోణితాద్రుగతి||అభిము
తతః||తి||త్రిదశాలయానాం||త్రిదశాలయస్థానాం|| ౧౮౬ || అథవేతి||సానురోరైః- త్రిదశైః||గృహీతో||పి-అయం||మోక్షం||ప్రాప్తుం||శక్తో||తికింపునర
నేనరాక్షసాపశదేనేతిభావః|| ౧౮౭ || తవ్యో||త్వాసం||మోచయిత్వా||సిమితి||నవతతత్వత్రాహ- మన్యఇతి|| ౧౮౮ || తథాపి||కృచ్ఛ||గతస్స||వ
మిభృత్యేనావశ్యం||మోచయిత్వతత్వత్రాశంక్యాహ-మయాత్వితి|| ౧౮౯ || సకుంభకర్ణః||పుష్పగ్రీవవక్షేః||ఉ-త్రమకుసుమవృష్టిభిః || ౧౯౦ ||
ఏవంగృహీతతి|| సంప్రతికతుః- సమ్యక్ప్రతికతుః|| ౧౯౧ || తతః|| ౧౯౨ || ఖరైః||శిష్టైః||కరాగ్రైః||కరనశ్చైః- కణాః- సమేత్య||సంహృత్య||తత్వర్థః-
పాదైః- పాదనశ్చైః- దదంశపార్శ్వే||పుచకుంభకర్ణమితి||త- పార్శ్వే||శుకపోలయారంసయోరుపరాంతరయోశ్చపాదాభ్యాం||విదదా

ద్వేతీకబహూక్రద్ధోవానరాసహరాక్షసైః । సమాదాయైకహస్తేనప్రచిత్రేపత్వరమ్ముఖే ॥ ౯౭ ॥ సంప్రస
 సంప్రదామేదశ్శోణితంచమహాబలః । వధ్యమానోనగేంద్రాగ్రైర్భుక్తయామాసవానరా ॥ ౯౮ ॥ తేభక్త్యమాణా
 హరయోరామంజస్త్వస్తదాగతిం ॥ ౯౯౫ ॥ కుంభకణ్ఠోభ్యశంకుర్ధఃకపీఖాదప్రధావతి ॥ ౯౯ ॥ శతానప్తచా
 హ్లావవిశత్తిశ్చత్తదైవచ । సంపరివ్వజ్యబాహుభ్యాంభావస్త్వపరిధావతి ॥ ౧౦౦ ॥ తస్మిన్కాలేనుమిత్రాయాఃపు
 త్రఃపరబలాదానః । చకారలక్ష్మణఃకుర్ధ్ధోయుద్ధంపరపురంజయః ॥ ౧౦౧ ॥ సకుంభకణ్ఠస్యశరాశరీరేసప్తవీర్య
 నా ॥ నిచఖానాదదేబాణావిససజాచలత్క్షణః ॥ ౧౦౨ ॥ అతిక్రివ్యచసామిత్రింకుంభకణ్ఠోమహాబలః । రామమే
 వాభిదుదాగ్రదారయన్నివమేదినీం ॥ ౧౦౩ ॥ అథదాశరధీరామోరొద్రమస్త్రంప్రయోజయ ॥ కుంభకణ్ఠస్యహృ
 దయేససజానితాశరా ॥ ౧౦౪ ॥ తస్యరామేణవిధస్యసహసాభిప్రధావతః । అంగారమిత్రాఃకుర్ధ్ధస్యము
 ఖాన్నిశ్చేరురర్పిమః ॥ ౧౦౫ ॥ రామాస్త్రవిధ్ధోఘోరంవైసదకారాక్షసపుంగవః । అభ్యధావతసంకుర్ధ్ధోహరీశవిదా
 వయకరణే ॥ ౧౦౬ ॥ తస్యోరసినిమగ్నాశ్చశరాబహిః । ఇవాససః । హస్తాచ్ఛాపిపరిభ్రష్టాపహతోర్వ్యాంమహాగదా ॥
 ఆయుధానిచసర్వాణివిప్రాకీర్యతభూతలే ॥ ౧౦౭ ॥ సనిరాయథమాత్మానంయదామేనేమహాబలః । ముష్టిభ్యాంచ
 రణాభ్యాంచచకారకదనంమహత్ ॥ ౧౦౮ ॥ సఖాశైరతివిధ్ధాంగఃక్షతజేసముక్షితః । రుధిరంప్రతిసుసాగ్నివగ్నిఃప్రస
 వణంయథా ॥ ౧౦౯ ॥ సతీవ్రేణచకోపేనరుధిరేణచమూర్ఛితః । వానరాశరాక్షసాన్పూర్ణాఖాదవిపరిధావతి ॥
 ౧౧౦ ॥ అథశృంగంసమావిధ్యభీమంభీమపరాక్రమః । చిత్రేపరామముద్దిశ్యబలవానంతకోపమః ॥ ౧౧౧ ॥ అపా
 ప్రమంతరారామస్సప్రభిస్తైరజిహ్వానైః । శరైఃకాంచనచిత్రాన్దైశ్చిచ్ఛేదపురువవభః ॥ ౧౧౨ ॥ తస్మైరుశిఖరా
 కారంద్యోతమానమివశ్రియా । ద్వేశతేవానరేంద్రాణాంపతమాసమపాతయత్ ॥ ౧౧౩ ॥ తస్మిన్కాలేసథర్మా
 త్కాలత్క్షణోవాక్యమబ్రవీత్ । కుంభకణ్ఠవధేయక్తోయోగాగ్పరిమృశకబహూ ॥ ౧౧౪ ॥ నైవాయంచానరా
 నాజిహ్వాపిజానాతిరాక్షసా ॥ మత్తశ్శోణితగంధేనస్వాపరాంత్రైవఖాదతి ॥ ౧౧౫ ॥ సాధ్వేనమధిరోహంతు
 సర్వేతేవానిరక్షభాః । యూధపాశ్చయథామఖ్యాప్రిస్తంత్వస్యసమంతతః ॥ ౧౧౬ ॥ అవ్యయందర్శతిఃకాలేగురు
 భారప్రపీడితః । ప్రవతరాక్షసోఘమానాన్యాహన్యాత్స్లవంగమా ॥ ౧౧౭ ॥ తస్యతద్వచనంశ్రుత్వారాజ
 పుత్రస్యధీమతః । తేసమారురుహుహృష్టాఃకుంభకణ్ఠంష్లవంగమాః ॥ ౧౧౮ ॥ కుంభకణ్ఠస్తుసంకుర్ధ్ధస్సమారూ
 ఢఃష్లవంగమైః । వ్యధూనయత్రావేగేనదుప్తహస్తీవహస్తీపా ॥ ౧౧౯ ॥ తాదృష్ట్యానిధుతాశరామోదహ్లా
 యమితిరాక్షసః । సముత్పపాతవేగేనధనురుత్తమమాదదే ॥ ౧౨౦ ॥ కోధతామేక్షణోవీరోనిదకహన్నివచతు
 మా ॥ రాఘవోరాక్షసంరోహదభిదుదాగ్రవేగితః । యూధపాహఃషయస్సర్వాకుంభకణ్ఠభయాదితా ॥
 ౧౨౧ ॥ సచాపమాదాయభుజంగకల్పందృఢజ్యయగ్రంతపనియచిత్రం । హరీసమాశ్వాస్యసముత్పపాతరామోనిబ
 ధ్ధోత్తమతూణబాణః ॥ ౧౨౨ ॥ సవానరగతైస్తైస్తవృతఃపరమదుజయః । లక్ష్మణానుచరోరామస్సంప్రత్యసేమహాబ

ఖస్సక్యధాయమనశ్చక్రతిసంబంధః ॥ ౯౧౫ ॥ ౯౭౫ ॥ బుభుక్షురితి ॥ శోణితమాంసగృహ్మఃశోణితమాంసలోబవః ॥ ౯౫౫ ॥ ౯౭ ॥ సంప్రస
 వన్నితి ॥ సంప్రసప్రవక్తాల్పభ్యాముద్వమ ॥ శోణితంమేదశ్చభక్షితవానరసంబంధి ॥ ౯౮ ॥ తత్తత్సర్వం ॥ గతింశరణం ॥ ౯౯౫ ॥ కుంభకర్ణత్యర్థం ॥ ప్ర
 ధావతిప్రాధావత్ ॥ ఉత్తరశ్లోకేవ్యేవమేవ ॥ ౧౦౦ ॥ తస్మిన్కాలాదితి ॥ స్పష్టః ॥ ౧౦౧ ॥ సకుంభకర్ణస్యేతి ॥ స్పష్టః ॥ ౧౦౨ ॥ అతిక్రమ్యేతి ॥ స్పష్టః ॥
 ౧౦౩ ॥ అథేతి ॥ స్పష్టః ॥ ౧౦౪ ॥ తస్యేతి ॥ అర్చిషఃజ్వాలాః ॥ ౧౦౫ ॥ రామాస్త్రేతి ॥ స్పష్టః ॥ ౧౦౬ ॥ తస్యేతిసార్థః ॥ బద్ధిణవాససఃబద్ధిణంబద్ధిపత్రంవా
 సోవాసస్థానంయేమాంతేతథోక్తాః ॥ ఆయుధానిఖడ్గాదీని ॥ ౧౦౭ ॥ సజితఃకదంబానరాణామితిశేషః ॥ ౧౦౮ ॥ సఖాశైరితి ॥ స్పష్టః ॥ ౧౦౯ ॥ స
 తీవ్రేణేతి ॥ మూర్ఛితఃవ్యాప్తః ॥ ౧౧౦ ॥ అథేతి ॥ స్పష్టః ॥ ౧౧౧ ॥ అపాప్రమితి ॥ స్పష్టః ॥ ౧౧౨ ॥ తస్మైరుశిఖరేతి ॥ ద్వేశతేఉద్దిశ్యపతమాసంగచ్ఛం
 తం ॥ అపాతయత్ ॥ శరైరితిశేషః ॥ ౧౧౩ ॥ తస్మిన్కాలాదితి ॥ యోగాగ్పరిమృశక ॥ ఉపాయాగ్పరిమృశక ॥ ౧౧౪ ॥ నైవాయమితి ॥ స్పష్టః ॥
 ౧౧౫ ॥ సాధ్వీతియథాయథాయోగ్యం ॥ ౧౧౬ ॥ అవ్యయమితి ॥ భారఃవానరారోహణరూపః ॥ ౧౧౭ ॥ తస్యేతి ॥ స్పష్టః ॥ ౧౧౮ ॥ కుంభకర్ణ
 స్తీవతి ॥ స్పష్టః ॥ ౧౧౯ ॥ తానితి ॥ నిర్ధతానితిప్రాప్తవర్షః ॥ ౧౨౦ ॥ కోధతామేత్వాదిసార్థశ్లోకమేకంవ్యాఖ్యం ॥ ౧౨౧ ॥ సచాపమితి ॥ నిబద్ధోత్తమ
 తూణబాణః ॥ నిబద్ధోత్తమవాణతూణత్వార్థః ॥ ౧౨౨ ॥ ౧౨౩ ॥ సదదర్శేత్వాదిచతుశ్లోకాన్వయా ॥ కాలాంతకయమోపమం ॥ రుద్రస్త్రినేత్రస్త్రి
 రేతిశేషః ॥ ౯౭ ॥ సంప్రసప్రవన్నితి ॥ శోణితం ॥ భక్షితానాంవానరాదీనాంసంబంధి ॥ సంప్రసప్రవక్తా ॥ ఓష్ఠాభ్యాముద్వమ ॥ ౯౮ ॥ తేభక్త్యమాణాదితిగ

లః ||౧౨౮|| సదదశమహాత్మానంకిరీటినమరిందమం | శోణితాస్తుతసర్వాంగ. కుంభకణంమహాబలం | సర్వాసమ
భిధావంతంయథారుష్టదిశాఽజం | మాగణమాణగహరీకక్రందరాక్షసైఃపరివారితం || వింధ్యమందరసంకాశంకాం
చనాంగదభూషణం | స్రవంతంరుధిరంవక్త్రాద్వపమేఘమివోద్ధితం ||౧౨౯|| జిహ్వయాపరిహస్యంతంశోణితంశోణి
తేక్షణం | మృగ్నంతంవానరానీకంకాలాంతకయిమోపమం ||౧౩౦|| తందృష్ట్వారాక్షసశ్రేష్ఠంప్రదీప్తానలవచనం |
విష్ఫురయామాసతదాకార్చకంపురుషమభః ||౧౩౧|| సతస్యచాపనిఘోషాతురపితోరాక్షసమభః | అమృత్యమా
ణస్తంఘోషమభిదుద్రావరాఘవం || ౧౩౨ || తతస్తువాతోద్ధతమేఘకల్పంభుజంగరాజోత్తమభోగబాహుం | తమా
పతంతంధరణీధరాభమువాచరామోయుధికుంభకణం ||౧౩౩|| ఆగచ్ఛరక్షోధిపమావిషాదమవస్థితోహంప్రగృహీత
చాపః | అవేహిమాంశక్రసవత్సరామంమయాముసూతాద్భువితావిచేతాః ||౧౩౪|| రామోయమితివిజ్ఞాయజహాస
వికృతస్వనం | అభ్యధావతసంకుర్చోహరీవిద్రావయకారణే || పాతయన్నివసర్వేషాంహృదయాఃపనాకసాం ||
౧౩౫|| ప్రహస్యవికృతంభీనుంసమేఘస్తనితోపమం | కుంభకణోమహాతేజారాఘవంవాక్యవబ్రవీత్ ||౧౩౬|| నా
హంవిరాధోవిజ్ఞేయోనకబంధఃఖరోనచ | నవాలీనచమారీచఃకుంభకణోహమాగతః || ౧౩౭|| పశ్యమేముద్గరం
ఘోరంసర్వకాలాయసంమహత్ | అనెననిజితాదేవాదానవాశ్చపురామయా ||౧౩౮|| వికణనాసశ్చితిమాంనా
వజ్ఞాతుంత్యమహాసః | స్వల్పాపిహినమేపీడాకణానాసావినాశనాత్ ||౧౩౯|| దర్శయేత్త్వాకుశాదూలవీర్యంగా
త్రేమమేలఘు | తతస్తాంభక్షయిష్యామిదృష్టపారుషవిక్రమం || ౧౪౦|| సకుంభకణస్యచోశవ్యరామస్సపుం
ఖావినసజబాణాః | తైరాహతోవజ్రసనగ్రవేగైర్నచక్షుభేనవ్యథతేమరారిః || ౧౪౧|| యైస్సాయతైస్సాల
వరానికృతావాలీహతోవానరపుంగవశ్చ | తేకుంభకణస్యతదాశరీరేఽజోపమానవ్యథయాంప్రచకుః ||౧౪౨||
సవారిధారాభవసాయకాంస్తాపిబాశరీరేణమహేంద్రశత్రుః | జఘానరామస్యశరప్రవేగం వ్యావిధ్యతంమద్గర
ముగ్రవేగం || ౧౪౩|| తతస్తురక్షఃక్షతజానులిప్తంవిత్రాసినందేవమహాచమూనాం | వివ్యాధతంమద్గరముగ్రవేగం
విద్రావయామాసచమూంహరీణాం || ౧౪౪|| వాయవ్యమాదాయతతోవరాస్త్రంరామఃప్రచితైఃపనిశాచరాయ |
సముద్గరంతేనజఘానబాహుంసకృతబాహుస్తుములంసనాద || ౧౪౫|| సతస్యబాహుగీరిశృంగకల్పస్సముద్గరోరా
ఘవబాణకృత్తః | పాతతత్త్విహారిరాజస్తైస్యేజఘానతాంవానరవాహినీంచ || ౧౪౬|| తేవానరాభగ్నహతావశే
షాఃపర్యంతమాశ్రిత్యతదావిషణ్ణైః | ప్రవేపితాంగందదృశుస్సుఘోరంసరేంద్రక్షోధిపనన్నిపాతం || ౧౪౭|| ౬కుం
భకణోస్త్రనికృతబాహుర్నహాన్నికృతాగ్రశివాచలేంద్రః | ఉత్పాటయామాసకరేణవృత్తంతతోభిదుద్రావరణే
నరేంద్రం || ౧౪౮|| సతస్యబాహుంసహసాలవృత్తంసముగృతంపన్నగభాగకల్పం | ఐంద్రాస్త్రయుక్తైఃజఘానరా
మోబాణేనజాంబూనదబలితేన || ౧౪౯|| సకుంభకణస్యభుజోకృత్తఃపపాతభూమాగిరిసన్నికాశః | వివేష్టమానో
భిజఘానవృత్తాఃశైలాశిలావానరరాక్షసాంశ్చ || ౧౫౦|| తంభిన్నబాహుంసమవేత్త్యరామస్సమాపతంతంసహ
పురాంతకోపేభివత్వికన్యైవావస్థాభేదాత్కాలాదినామభేదః-యద్వాకాలేయంగాంతకాలేంతకోనాశకోయమఃఉపమాయస్యసతథోక్తః ||
౧౫౧|| ౧౩౧|ఆగచ్ఛేతి||మామాం-అవిషాదం-ఆగచ్ఛేత్యన్వయః-యద్వా-విషాదంమాగచ్ఛ-మరణేనశరీరభరణక్లేశంత్యజేత్యర్థః-ఆతేఉపసగ్గమా
త్రం || ౧౩౨||రామోయమిత్యాది || స్పష్టః || ౧౩౩||ప్రహస్యేతి||వికృతమిత్యాది||శేషణత్రయంక్రియావిశేషణం ||౧౩౪|| నాహమితి||స్పష్టః ||
౧౩౫|| పశ్యమేముద్గరమితి || యద్యపినిరాయుధత్వంపూర్వముక్తం-తథావ్యద్యముద్గరంగృహీతవానితిజ్ఞేయం-సర్వకాలాయసంబహుళా
యసమయమిత్యర్థః || ౧౩౬|| వికర్ణనాసశ్చితి||౧౩౭|| దర్శయేతి||లఘుక్షేప్రం-దృష్టపారుషవిక్రమందృష్టబలవరాక్రమం ||౧౩౮|| సశ్చితి||చక్షు
భాషి-క్షోభోత్రమానసః ||౧౩౯|| యైస్సాయతైరితి||సాలభేదకస్యవాలివిశాశకస్యచవాణస్త్రైకత్వేపిబహువచనంతస్యగ్యాణామనేకత్వా
దుపపద్యతే ||౧౪౦|| సశ్చితి||శరీరేణపిబా-శరీరనిమగ్నబాణశత్యర్థః-జఘానమోఘీచకారం ||౧౪౧|| తత్త్వైతి||వివ్యాధఅచాలయత్ ||౧౪౨||
పాయవ్యమితి || స్పష్టః || ౧౪౩|| సతస్యేతి || స్పష్టః ||౧౪౪|| తేవానరాశ్చితి||సన్నిపాతంద్వంద్వయుద్ధం ||౧౪౫||౧౪౬|| సతస్యేతి||ఐంద్రా
స్త్రయుక్తైఃసంద్రాస్త్రమంత్రాభిమంత్రితేన ||౧౪౭|| సకుంభకర్ణస్యేతి||వివేష్టమానఃవివర్తమానః ||౧౪౮|| తమితి||ప్రగృహ్యయగవత్సంధా
తింశరణం ||౧౪౯|| ఆప్యాయమితి||భారః-వానరారోహణభారః || ౧౫౦|| జిహ్వయేతి|| కాలాంతకయమోపమం-రుద్రప్రిణేత్రప్రిపురాం
తకశివదేవదేవస్యవావస్థాభేదాత్కాలాదినామభేదః || ౧౫౧ || ఆగచ్ఛేతి||మామాం-అవిషాదం-విషాదరహితం ||౧౫౨|| దర్శయేత్త్వాకుశా
మాశేత్యస్యాప్రీతికాథః||స్పష్టః-వస్తువస్తు-పాశ్చిత్వాకుశాదూల-మేగాత్రేమవీర్యందర్శయ-తతః-దృష్టపారుషవిక్రమంత్యావసాధ్యం

సానదంతం ద్వావధా చంద్రానిశితౌక్రగృహ్యచిచ్ఛేదపాదౌయుధిరాక్షసస్య ॥ ౧౮౯౪ ॥ తౌతస్యపాదౌప్రదిశోదిశశ్చ
గిరీగుహౌశ్చైవమహాణావంచ ॥ లంకాంచసేనాంకపిరాక్షసానాంవినాదయంతౌవినిపేతతుశ్చ ॥ ౧౮౯౫ ॥ నికృత్తబా
హున్వినికృత్తపాదోవిదార్యవక్త్రంబడబాముఖాభం ॥ దుద్రావరామంసహసాభిగర్జన్ రాహుర్యథా చంద్రమివాంత
రితై ॥ ౧౮౯౬ ॥ అపూరయత్తస్యముఖంశితాగైరామశ్శరైర్వేమపినద్ధపుంఖైః ॥ సపూణావక్త్రోనశశాకవక్త్రంచుకూ
జకృచ్ఛేణముమోహచాపి ॥ ౧౮౯౭ ॥ ఆథాదదేసూర్యనరీవికల్పంసబ్రహ్మదండంతకకాలకల్పం ॥ అరిష్టమైంద్రంశి
తంసుపుంఖంరామశ్శరంమారుతతుల్యవేగం ॥ ౧౮౯౮ ॥ తంవజ్రజాలబూనిదచారుపుంఖంప్రదీప్తసూర్యజ్వలనప్రకాశం
మహేంద్రవజ్రాశ్శతుల్యవేగంరామఃప్రవిత్తైఃపనిశాచరాయ ॥ ౧౮౯౯ ॥ ససాయకోరాఘవబాహుచోదితోదిశస్త్వ
భాసాదశసంప్రకాశయన్ ॥ సధూమవైశ్వానరదీప్తదర్శనోజగామశక్రాశనవీర్యవిక్రమః ॥ ౧౯౦౦ ॥ సతన్తహాపర్వత
కూటసన్నిభంవివృత్తదంష్ట్రంవలచారుకుండలం ॥ చకతకర్తృధివతేశ్శిరస్తథాయతైవవృత్రస్యపురాపురందరః ॥
౧౯౦౧ ॥ కుంభకణాశిరోభాతికుండలాలంకృతంవహత్ ॥ ఆదిత్యేభ్యుదితేరాత్రౌమధ్యస్థానచంద్రమాః ॥ ౧౯౦౨ ॥
తద్రామబాణాభిహతంపపాతరక్షశ్శిరఃపర్వతసన్నికాశం ॥ బభంజచర్యాగృహగోపురాణిపాకారముచ్చంతమపాత
యచ్చ ॥ ౧౯౦౩ ॥ న్యవతతుఃకుంభకణోధన్వకాయేననిపాతయన్ ॥ ప్లవంగమానాంకోట్యశ్చపరితస్సంప్రధావతాం ॥
౧౯౦౪ ॥ తచ్చాతికౌంఠింహిమవత్ప్రకాశంరక్షస్తతస్తాయోధౌపపాత ॥ గ్రాహన్వరాస్త్రీనవరాస్థుజంగాన్తమదన్
భూమించతదావివేశ ॥ ౧౯౦౫ ॥ తస్మిన్మాతేబ్రాహ్మణదేవశత్రౌమహాబలే సంయతికుంభకణే ॥ చచాలభూర్భూమి
ధరాశ్చసర్వేహవాచ్చదేవాస్తుములంప్రణేమః ॥ ౧౯౦౬ ॥ తతస్తుదేవపీఠమహాపిఠపన్నగాస్సురాశ్చభూతానిపర్ణ
గుహ్యాకాః ॥ నయక్షగంధర్వగణానభోగతాఃప్రహషి-తారామపరాక్రమేణ ॥ ౧౯౦౭ ॥ తతస్తుతేతస్యవధేనభూరిణా
మనస్వినోవైర్బుయితరాజబాంధివాః ॥ వినేదురువైష్ణవ్యధితారఘూత్తమం హరింసమీత్యైవయథాసురాది
తాః ॥ ౧౯౦౮ ॥ సదేవలోకస్యతమోనిహత్యసూర్యోయథారాహుముఖాద్విముక్తః ॥ తథావ్యభాసీష్ఠువివానరాఘోనిహ
త్యరామోయుధికుంభకణం ॥ ౧౯౦౯ ॥ ప్రహషన్మీయుర్భహవస్తువానరాఃప్రబుద్ధపద్మప్రతిమైరివాననైః ॥ అపూ
జయన్ రాఘవమిష్టభాగిరంహతేరిపాభీమబలేదురాసదే ॥ ౧౯౧౦ ॥ సకుంభకణంసురసంఘమర్తనంవహత్సుయు

యః ॥ ౧౯౧౧ ॥ తాదివిశాశయంతౌదిగాడిప్రతిధ్వనయంతౌ ॥ ౧౯౧౨ ॥ నికృతైః ॥ దుద్రావరామమితి-ఊరుశేమాభ్యామిదం- అన్యథేదంగమ
నంవత్సమాణంపతనంచనసంభవతః- రాహుర్యథేతి - చంద్రమివస్థితంరామం- రాహుర్యథాతథాకుంభకర్ణశ్శర్భః ॥ ౧౯౧౩ ॥ అపూ
రయదితి ॥ స్పష్టః ॥ ౧౯౧౪ ॥ అథేతి-అరిష్టంపూణామకుభప్రదం- అరిష్టేశుకుభాశుభేశ్శత్రుమరః ॥ ౧౯౧౫ ॥ తమితి-స్పష్టః ॥ ౧౯౧౬ ॥ సఇతి-నై
శ్వానరః-అగ్నిః ॥ ౧౯౧౭ ॥ సతేదితి-స్పష్టః ॥ ౧౯౧౮ ॥ కుంభకర్ణైః-కతే-నవేగాదుగ్ధతంగగసేస్థితం-రాత్రౌ-ఆదిత్యే-ఆదితిదేవతా-కేపునర్వసూన
క్షత్రే-తారకాద్యయాత్త-కే-అభ్యుదితే- తన్వ-ధ్యగతశ్చ-ద్రమా-ఇవబభావిత్యర్థః ॥ ౧౯౧౯ ॥ తదితి-చర్యాః-ప్రాకారో-చాంతక్ల-ప్రభటసంచారా
హ-ప్రదేశాః ॥ ౧౯౨౦ ॥ న్యవతదితి ॥ కోట్యః-కోటిః ॥ ౧౯౨౧ ॥ తచ్చాతికాయమితి-రక్షః-కుంభరూపంభూమింతదావివేశ-భూమిమస్త్వశది
త్యర్థః ॥ ౧౯౨౨ ॥ తస్మిన్మాతే-ఇతి-స్పష్టః ॥ ౧౯౨౩ ॥ తతస్త్వీతి ॥ ౧౯౨౪ ॥ సఇతి-వానరాఘోవానరాఘమధ్యై ॥ ౧౯౨౫ ॥ ప్రహషన్మితి-ప్రబుద్ధపద్మ
ప్రతిమైరితి-ప్రతిమా-శబ్దో-త్రరూపవచనః-నతుసదృశవచనః-ఇవశబ్దప్రయోగాత్-ఇష్టభాగినంజయరూపేష్టభాజం ॥ ౧౯౨౬ ॥ సకుంభకర్ణమితి-ప
రాజితశ్రమరత్యక్తశ్రమం-అత్రసగై-అధికాః-కేచనశ్లోకాః-కావపికావపి-కృత్యంతే-తే-నవ్యాఖ్యాతాః-అస్మిన్సగై-సార్థపట్వ-వస్తుత్తరశతశ్లోకాః ॥

మన్వానశితేషం- భక్షయిష్యామి-యథా-పూర్వంవానరానిశితేషః ॥ ౧౯౨౭ ॥ తౌతస్యపాదౌ-వినిదయంతౌ-దిగాడి-ప్రతిధ్వనయంతౌ-వి
త్యర్థః ॥ ౧౯౨౮ ॥ అథేతి-అరిష్టంపూణామకుభప్రదం-అరిష్టేశుకుభాశుభేశ్శత్రుమరః ॥ ౧౯౨౯ ॥ కుంభకర్ణశిరః-కర్ణవేగాగ్ధగసేస్థితం-కుం
భకణాశిరః-ఆదిత్యే-ఆదితిదేవతా-కే-పునర్వసూనక్షత్రే-రాత్రౌ-వభ్యుదితే-తన్వ-ధ్యగతశ్చ-ద్రమా-ఇవాభావిత్యర్థః - కుండలస్థానవ్యతిక్తకర్ణ
ప్రదేశయోః-సుగ్రీనేణగృహీతత్వాత్కుంభకర్ణశిరఃకుండలాలంకృతంభావిత్యర్థః- యద్యామహత్కర్ణభకణాశిరః- కుండలాలంకృతం-కుండ
లాభ్యాం- అలంనివారణంకృతం- కుండలరహితంసత్భాతి-అత్రస్మస్తూతః- ఆదిత్యే-ఆదిత్యే-సూర్య-అభ్యుదితేసతి-అభ్యుదితేరాత్రౌ-విత్యత్ర
ఆరాత్రౌ-విత్తే-ఆరాత్రౌ-వహని- మధ్యస్థః-గగనమధ్యస్థః-చంద్రమా-ఇవేత్యర్థః- అస్మిన్మాతే-పూర్వశ్లోకే-చలచారుకుండలమిత్యస్య-చలే
చలితే-గతే-చారుకుండలే-యస్య-తదిత్యర్థః ॥ ౧౯౩౦ ॥ న్యవతదితి-ప్లవంగమానాం-కోట్యః-కోటిః-కాయేననిపాతయన్- కుంభకర్ణో-న్యవతదితి-సం
బంధః ॥ ౧౯౩౧ ॥ తతేతి- సురాది-తాః-రాక్షసాః-హరిం-సమీక్ష్య-వ-నైః-తదాంధవాః-రథూ-త్తమగసమీత్యవ్యధితా-వి-నేదురి-సంబంధః ॥
౧౯౩౨ ॥ ప్రహర్షమితి-ప్రబుద్ధపద్మ-ప్రతిమై-త్యత్ర-ప్రతిమా-శబ్దో-రూపవచనః-అన్యథా-ఇవశబ్దో-నిచ్చేత-సప్తమ్యా-కుంభకర్ణవధః ॥ ౧౯౩౩ ॥

ద్వేషుపరాజితశ్రమం | ననందహత్వాభరతాగ్రజోరణేమహాసురంవృత్రమివామరాధిపః || ౧౬౬౪ || ఇతిశ్రీమద్రామాయణే -
సప్తమస్తమస్తకః. *****కుంభకణఁహతందృష్ట్యా రాఘవేణమహాత్మనా | రా
క్షసారాక్షసేంద్రాయ రావణాయన్యవేదయన్ || ౧ || రాజకసకాలసంకాశస్సంయుక్తః కాలకర్తృణా | విద్రావ్యవాన
రీంసేనాంభక్షయత్వాచవానరాన్ || ౨ || స్రుతపితౄణామహూర్తంచప్రశాంతోరామతేజసా | కాయేనాథప్రవిష్టేన
సముద్రంభీమదర్శనం || నికృత్తకంఠౌరుభుజోవిక్షరక్తగుధిరంబహు | రుద్ధ్వాద్వారంశరీరేణలంకాయాఃపర్వతోపమః ||
కుంభకణఃస్తవభ్రాతాకాకుత్స్థశరపీడితః | లగండభూతోవికృతోదావదగ్ధశవదుగ్రీమః || ౫ || తంశ్రుత్యాహతంసం
ఖ్యేకుంభకర్ణంమహాబలం | రావణశ్శోకసంతప్తోముమోహచపపాతచ || ౬ || పితృవ్యంహతందృష్ట్యాదేవాంతకనరాం
తకా | త్రిశిరాశ్చాపితాయశ్చరుదుశ్శోకపీడితాః || ౭ || భ్రాతరంహతందృష్ట్యా రామేణాక్షిప్తకర్తృణా | మహేంద్ర
మహాపార్శ్వశోకాక్రాంతౌబభూవతుః || ౮ || తతఃకృచ్ఛాత్సమాసాద్యసంజ్ఞాంరాక్షసపుంగవః | కుంభకణఃవభా
ద్దీనోవిలలాపసరావణః || ౯ || హావీరరిపుదర్పిఘ్నకుంభకణఃమహాబలః | త్వంమాంవిహాయవైదైవాద్యాతోసియమసాద
నం || ౧౦ || మమశల్యమనుద్భృత్యబాంధవానాంమహాబల | శత్రుసైన్యంప్రతాప్తైకస్త్రస్వంమాంసంత్యజ్యగచ్ఛసి || ౧౧ ||
ఇదాసీంఖల్వహంనాస్తియస్యమేదక్షిణోభుజః | పతితోయంసమాశ్రిత్యనభిభేమిసురాసురాన్ || ౧౨ || కథమేవంవిధావీ
రోదేవదానవదర్శహా | కాలాగ్నిరుద్రప్రతిమోరణేరామేణవైహతః || ౧౩ || యస్యతేవజ్ఞినిష్పృహోనకుర్యాద్వ్యసనం
సదా | సకథంరామబాణాతఃప్రేమప్రోసిమహీతతే || ౧౪ || ఏతేదేవగణాస్సార్థమృషిభిగఃగనేస్థితాః | నిహతంత్యాంబజో
దృష్ట్యానినదంతిప్రహషితాః || ౧౫ || ధ్రువమద్యైవసంహృష్టాలబ్ధలతాఃస్థవంగమూః | ఆరోక్ష్యంతిహిదగ్రాణిలంకా
ద్వారాణిసర్వశః || ౧౬ || రాజ్యేననాస్తిమేకార్యంకింకరిష్యామిసీతయా | కుంభకణఃవిహీనస్యజీవితేనాస్తిమేరతిః || ౧౭ ||
యద్యహంభ్రాతృహంతారంసహస్త్రియధిరాఘవం | ననుమేమరణంశ్రేయోనచేదంవృథజీవితం || ౧౮ || అద్యైవతం
గమిష్యామిదేశంయత్రానుజోమమ | నహిభ్రాతృహన్సముత్సృజ్యత్రణంజీవితముత్సహే || ౧౯ || దేవాహిమాంహసి
వ్యంతిదృష్ట్యాపూర్వాపకారిణం | కథమింద్రంజయిష్యామికుంభకర్ణహతేత్వయి || ౨౦ || తదిదంమామనుస్మాప్తంభీ
షణవచశ్శుభం | యదజ్ఞానాన్తయాతస్యనగృహీతంమహాత్మనః || ౨౧ || విభీషణవచోయావతుకుంభకర్ణప్రహస్తయోః |

౧౬౬౪||ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే - శ్రీరామాయణభాషణే - రత్నకిరీటాఖ్యానే- యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానే- సప్తమస్తమస్తకః. *****
అథకుంభకర్ణవధశ్రవణేనరావణస్యప్రలాపః- కుంభకర్ణమిత్యాది || అత్రరావణాయేత్యత్రయకారోగాయత్రాగ్రాప్తాదశాక్షరం- స
ప్తశసహస్రీక్లోకాగతాః || ౧ || కాలకమఃకాలకాలస్యమృత్యోకమఃకా - మరణరూపక్రియయేతియావత్ - యద్వా - కాలేకమఃకాల
కర్తృణా - పరిపక్వకమఃకేత్యర్థః || ౨ || స్రుతపితౄణామహూర్తమృత - ఏతద్రభృణ్లోకత్రయమేకాన్వయం- అథకప్రవిష్టేనఅథకసకంభమాణే
ణప్రవిష్టేనకాయేన - సముద్రంబుధ్వా - శరీరేణక్షత్రమాంగేనద్వారంబుధ్వావలగండభూతఃపిండిభూతః- లగండోజగరశ్చేకే- వికృతఃవికృతశరీ
రః- రామతేజసాప్రశాంతశత్రున్వయః || ౫ || ౧౦ || మమేతి | మమబాంధవానాంశల్యంశోకమిత్యర్థః || ౧౧ || ఇదాసీమితి | సురాసురాన్ సురాసు
రేభ్యః || ౧౨ || ౧౩ || ధ్రువమితి | లబ్ధలతాః- లబ్ధావసరాః || ౧౬ || ౧౭ || యద్యహమితి | భ్రాతృహంతారంసహస్త్రియదితదాఇదంవృథజీవితం- శ్రే
యఃసచనైవేత్యర్థః- కింతుమరణమేవశ్రేయోనస్తితిసంబంధః || ౧౮ || అద్యైవేతి | భ్రాతృహనితిహహవచనంప్రాజాభః || ౧౯ || ౨౦ || విభీషణే
యదజ్ఞానాన్తయాతస్యనగృహీతంమహాత్మనః || ౨౧ || విభీషణవచోయావతుకుంభకర్ణప్రహస్తయోః |

ఇతిశ్రీమహాశ్వరశీఘ్రవిరచితాయాం - శ్రీరామాయణతత్పదీపికాఖ్యాయాం- యుద్ధకాండవ్యాఖ్యాయాం- సప్తమస్తమస్తకః. *****
కుంభకర్ణమితి || యఇతిగాయత్రాగ్రాప్తాదశాక్షరం- కుంభకణఁహతందృష్ట్యా త్యైవ్యస్యశ్లోకస్యచతుర్వింశతితమాక్షరేణయఇత్యసేనసంగృహ్లా
తి || ౨ || స్రుతపితౄణామహూర్తకత్రయమేకంవాక్యం || పర్వతోపమఃకుంభకర్ణః- మహూర్తప్రసృతపితౄణామహూర్తమృత - నికృత్తకంఠౌరుభుజవిక్షరదుగ్రీ
ధిరంయథాభవతితథా - కాకుత్స్థశరపీడితః - దావదగ్ధావృక్షవలగండభూతః పిండిభూతఃఅజగరసదృశోవా- లగండోజగరోజ్ఞేయఇతిజయ
దేవః || వికృతఃవికృతశరీరః- అర్ధప్రవిష్టేనకాయేనసముద్రంబుధ్వా - శరీరేణశరీరోపరిభాగేనలంకాయాద్వారంబుధ్వా రామతేజసాప్రశాం
తశత్రున్వయః || ౧౧ || ఇదాసీమితి | సురాసురాన్ సురాసురేభ్యః || ౧౫ || ధ్రువమితి | లబ్ధలతాః- లబ్ధావసరాశత్యర్థః || ౧౭ || యద్యహమితి | భ్రా
తృహంతారంసహస్త్రియది- తదాఇదంవృథజీవితం- శ్రేయోనచ- నైవేత్యర్థః- కింతుమరణమేవశ్రేయోనస్తితిసంబంధః- యద్యహమితిస్యస్యవా
సహర్థస్యభ్రాతృహంతారంసహత్వానుభవజీవేయమిత్యతహ- యదితి - భ్రాతృహంతారంరాఘవంసహస్త్రియది- తదామేమమ- మరణంనాస్తిత
ఏవశ్రేయఃమరణానంతరభావిభగవత్పాపకదతాప్రాప్తిరూపశ్రేయశ్చనాస్తి - ఆతపివేదంజీవితంవృథమితిసంబంధః || ౧౮ || అద్యైవేతి | భ్రా
తృహనితిహహవచనంప్రాజాయాం || ౨౧ || విభీషణవచఇతి | ప్రహస్తకుంభకర్ణయోదాకరుణోయంవిహానోయావతేయదానమత్సన్నతతర

వి నాశో యంసముత్పన్నో మాంప్రీశయతి దారుణః || ౨౨ || తస్యాయంకర్తృణః ప్రాప్తో విపాకో మమ శోకదః | యన్మయా
ధార్మికశ్శ్రీమాణానరస్తోః భీషణః || ౨౩ || ఇతి బహువిధమాకులాంతరాత్మాకృపణమతీవవిలప్యకుంభకర్ణం | న్యవతడభ
దశాననోభృశార్తప్రమనజమింద్రుంహతః విదిత్వా || ౨౪ || ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే అష్టవప్తితమస్సర్గః.*****

ఏవం విలపమానశ్యరావణస్యదురత్తనః | శుక్రాత్వాశోకాభితప్తస్య త్రిగిరావాక్యమబ్రవీత్ || ౧ || ఏవమేవమహా
వీర్యోహతోనస్తాతమధ్యమః | నతుసత్పురుషారాజా విలపంతియథాభవాన్ || ౨ || నూనంతిభువనస్యాపిపర్యాప్తప్ర
మసిప్రభా | సకస్మాత్ప్రాకృతభవశోచస్మాత్మానమీదృశం || ౩ || బ్రహ్మదత్తాస్తితే శక్తిః కవచస్సాయకోభనుః | సహస్రీఖ
రసంయుక్తోరథోమేఘస్వనోమహాః || ౪ || త్వయాసకృద్వశస్త్రిణవిశస్తాదేవదానవాః | ససర్వా యుధసంపన్నోరాఘ
వంశాస్తుమర్హసి || ౫ || కామంతిష్ఠమహారాజసిగః మిష్యాన్యహంరణం | ఉద్ధరిష్యామి తే శత్రుక్రగుడః పన్నగానివ ||
౬ || శంబరోదేవరాజేనసరకోవిష్ణునాయథా | తథాద్యశయితారామోమయా యుధిః పాతితః || ౭ || శుక్రాత్వాత్రిగిరసోవా
క్యంరావణోరాక్షసాధిపః | పునర్జాతమివాత్మానంమన్యతేకాలచోదితః || ౮ || శుక్రాత్వాత్రిగిరసోవాక్యం దేవాంతకన
రాంతకా అతికాయశ్చ తేజస్విబభూవుర్యుద్ధహాహితాః || తతోహమహమి త్యేవగర్జంతోనైర్ముతవః భాః | రావణ
స్యమతావీరాశ్శక్రతుల్యపరాక్రమాః || ౧౦ || అంతరిక్షగతాస్సర్వేసర్వేనూయావిశారదాః | సర్వేత్రిదశదర్పహుస్స
ర్వేబరణదుర్జయాః || ౧౧ || సర్వేసుబలసంపన్నాస్సర్వేవిస్త్రీణః కీర్తయాః | సర్వేసమరమాసాద్యనశూయం తేవరా
జితాః || దేవైరపిసగంధర్వైస్సక్తిన్నరమహేంద్రైః || ౧౨ || సర్వేచవిమహోవీరాస్సర్వేయుద్ధవిశారదాః | సర్వేప్ర
వరవిజ్ఞానాస్సర్వేలబ్ధవరాస్తథా || ౧౩ || సతైస్తదాభాసకరతుల్యవర్షనైస్సుతైర్వృతశ్శత్రుబలప్రమదనైః | రరా
జరాజామఘవాన్యథామరైర్వృతోమహాదానవదర్పనాశనైః || ౧౪ || సపుత్రాస్సంపరివృజ్యభూషయిత్వాచ
భూషణైః | ఆశీర్భిశ్చప్రశస్తాభిః ప్రేషయామాససంయుగే || ౧౫ || యుద్ధోన్నత్రంచమత్రంచభ్రాతరాచాపిరావణః |
రక్షణార్థంకుమారాణాం ప్రేషయామాససంయుగే || ౧౬ || తేభివాద్యమహాత్మానంరావణంరిపురావణం | కృత్వా
ప్రదక్షిణంచైవమహాకాయాః ప్రతస్థిరే || ౧౭ || సర్వోవధీభిగంధైశ్చ సమాలభ్యమహాబలాః | నిజగ్నైర్వైర్ముత

తిఃకుంభకర్ణప్రహస్తమూరయిందారుణోపనాశః - యావత్ యదాసముత్పన్నః - తతః తరభ్యునిశ్చేషణవచోమాంప్రీశయతి - వీడయతి త్యర్థః || ౨౨ ||
౨౩ || ఇతి శ్రీగోవిందరాజవిరచితే - శ్రీరామాయణభూషణే - రత్నకిరీటాఖ్యానే - యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానే - అష్టవప్తితమస్సర్గః.*****

అథాతికాయనిగమః - ఏవమిత్యాది || ౧ || ఏవమితి | తాతమధ్యమంతాతేషుమధ్యమరి - మధ్యమపి తెత్యర్థః - ఏవమేవమహావీర్యోత్పదుక్తప్ర
కారేనైవమహావీర్యః - హతః - దైవాదితిశేషః || ౨ || నూనమితి | ఈదృశమితిశోకేరియావశేషణః - ఆత్మానం - ఉద్దిశ్యేతిశేషః || ౩ || బ్రహ్మదత్తే
త్సాదిష్టోకద్వయమేకాన్వయం - విశస్త్రిణనిరాయుధేన || ౪ || శంబరఇతి | సరకోత్రసింహికాయాంవిప్రచిత్రైజాతేషువాతాపిప్రముఖేష్వన్య
తమః - వాతాపినకముచిశ్చైవ ఇల్వలస్సృమరస్తథా | అంధకోనరకశ్చైవకాలనాభస్తదైవచేత్యర్థః - సతకృష్ణమతోభూసుతోనరకాసురః -
తస్యవాత్సీకిప్రబంధనిమాణకాలేలసంజాతత్వాత్ || ౫ || శుక్రాత్వాత్రిగిరసఇత్యాది | త్రిగిరసోవచనంస్వేమామపితుల్యత్వాద్దేవాంతకాదయో
షియుద్ధోద్భుక్తాబభూవురిత్యర్థః || ౬ || అంతరిక్షేతి | అంతరిక్షేగతంగమనయేమాంతేంతరిక్షగతాః || ౭ || సర్వఇత్యాది | దేవాదిభిస్సహసమర
మాసాద్యపరాజితానశూయంతే ఇత్యన్వయః || ౮ || సర్వఇతి | విదుషఃవిద్యావంతః - ప్రవరవిజ్ఞానాః - ఉత్కృష్టజాత్రుజ్ఞానాః || ౯ || సతై
రితి | తుల్యవచనైర్విశ్రుతసమాసాంతర్వః || ౧౦ || సఇతి | ఆశీర్భాః - సహేతిశేషః || ౧౧ || యుద్ధోన్నత్రంచమత్రంచభ్రాతరాచాపిరావణఇ
తి | ఆత్రయుద్ధోన్నత్రమత్రైవమహాదరమహాపాశ్వకపర్యాయనామాసారావణభ్రాతరా - ఏతాపరత్రప్రకాశయిష్యేత్ || ౧౨ || తఇతి | రిపూకా
రావయతీతిరిపురావణః || ౧౩ || సర్వోవధీభిరితి | సర్వోవధీభిః - కోవ్యంమాంసీహరిద్యేమురాతైలేయచగదనే - వచాచంపకముస్తాశ్చస
భ్యునిశ్చేషణవచోమాంప్రీశయతిసంబంధః || ౧౪ || ఇతితి | కుంభకర్ణం - హతంనికృత్రకంతోమభుజిత్యాద్యుక్తప్రకారేణవిచిత్రవధంప్రాప్తం
విదిత్వా - బహువిలపన్యవతదితిసంబంధః || ౧౫ || ఇతిశ్రీమహాశ్వరత్నీర్ధునిరచితాయాం ... యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానాయాం - అష్టవప్తితమస్సర్గః.*****

౧ || ఏవమితి || ఏవమేవమహావీర్యః - దేవదానవదర్పహాకాలాగ్నిరుద్రప్రతిమఇత్యాద్యుక్తప్రకారేణమహావీర్యః - హతః - దైవాదితిశేషః - స
త్పురుషాః - హారాః || ౨ || శంబరఇతి | సరకోవష్ణునాయథా - ఆయంసరకః సింహికాయాంవిప్రచిత్రైజాతేషుపుత్రేష్వన్యతమః - తదుక్తవిష్ణు
పురాణే - వాతాపినకముచిశ్చైవ ఇల్వలస్సృమరస్తథా, అంధకోనరకశ్చైవకాలనాభస్తదైవచేతి - సఉచ్యతే - సతుయదునాయకేసహతోభా
మః || శంబరఇత్యన్యవాస్తవాథకేన్దు - ఆరామఇతిచ్ఛేదః - ఆరామోరామవ్యతిరక్తకశ్చనాద్యమయాయుద్ధేనిపాతితః - శయితా - రామస్యాసా
ద్యత్వాదితిభావః || ౩ || రావణస్యేతి | అంతరిక్షగతాః - అంతరిక్షేగతంగమనయేమాంతే || ౪ || యుద్ధోన్నత్రమితి | యుద్ధోన్నత్రంచమత్రంచ
భ్రాతరాచాపిరావణఇతిపాతః - యుద్ధోన్నత్రమత్రశబ్దైవమహాదరమహాపాశ్వకయోఃపర్యాయనామసి || ౫ || సవాకపదీభిరితి | విషదీభిః -

శ్రేష్ఠాక్షదేతేయధ కాంక్షిణః || ౧౮౪|| త్రిశిరాశ్చాతికాయశ్చ దేవాంతకనరాంతకాః | మహేంద్రమహాపార్శ్వోద్భవః
గ్రుఃకాలచోదితాః|| ౧౮౫|| తతస్సువర్ధనంనామసీలజీమూతసన్నిభం | ఐరావతకులేజాతమారురోహమహేంద్రః||
౨౦౪|| సర్వాయుధసమాయుక్తంకూణభిశ్చస్వలఃకృతం | రరాజగజమాస్థాయసవితేవాస్తమూర్ధసః|| ౨౦౫|| హయో
త్తమసమాయుక్తంసర్వాయుధసమాకులం | ఆరురోహరథశ్రేష్ఠంత్రిశిరారావణాత్మజః || ౨౦౬|| త్రిశిరారథమాస్థాయ
విరరాజధనుర్ధరః | సవిద్యమలకశ్శైలాగ్రేసేంద్రచాపవివాంబుదః|| ౨౦౭|| త్రిభిఃకీర్తితైశ్చశుభైత్రిశిరాస్సరధోత్తమే |
హిమవానివత్రేంద్రస్త్రిభిఃకాంచనపర్వతైః|| ౨౦౮|| అతికాయోపితేజస్వీరాక్షసేంద్రసుతస్తదా | ఆరురోహరథ
శ్రేష్ఠంశ్రేష్ఠస్సర్వధనుష్ఠతాం || సుచక్రాక్షంసుసంయుక్తంస్వమకమకంసుకూబరం | తూణీబాణాసవైర్ద్రిష్టంపా
సాసపరిఘాకులం || ౨౦౯|| సకాంచనవిచిత్రేణమకుటేనవిరరాజతాభూషణైశ్చబభౌమేరుకిరణైరివభాసయన్ || ౨౧౦||
సరరాజరథేతస్మిన్రాజసూనుమహాబలః | వృతోనైర్ముతశిశూమానైర్వజ్రపాణిరివామరైః || ౨౧౧ || హయ
మువైశ్చక్రఃప్రఖ్యంశ్రేతంకనకభూషణం | మనోజవంమహాకాయమారురోహనరాంతకః || ౨౧౨||
గృహీత్వాపాసమలకాభంవిరరాజనరాంతకః | శక్తిమాదాయతేజస్వీగుహశ్శిఖగతోయథా || ౨౧౩ || దే
వాంతకస్సమాదాయపరిఘంపజ్జీభూషణం | పరిగృహ్యగిరిందోర్భ్రావ్యంవపుర్విష్టోర్విడంబయన్ || ౨౧౪ || మహాపా
ర్శ్వోమహాకాయోగదామాదాయవీర్యవాన్ | విరరాజగదాపాణిఃకుబేరభవనంయుగే || ౨౧౫ || ప్రతస్థిరేమహాత్మా
నోబలైరప్రతిమైర్వృతాః | సురాభివామరావత్యాబలైరప్రతిమైర్వృతాః || ౨౧౬ || తాన్జైశ్చతురంజైశ్చరణై
శ్చాంబుజసింహైః | అనుజన్తుర్మహాత్మానోరాక్షసాఃప్రవరాయథాః || ౨౧౭ || తేరేజుర్మహాత్మానఃకుమారాస్సా
గృహర్చసః | కీర్తినిశ్చియాజుష్టాగ్రహదీప్తాభవాంబరే || ౨౧౮|| ప్రగృహీతాబభౌతేషాంశస్త్రాణామావలిసితా | శా
రదాభిప్రీతీకాశాహంసావలిరివాంబరే || ౨౧౯|| మరణంవాపినిశ్చిన్యత్రాణాంవాపరాజయం || ౨౨౦|| ఇతికృత్వా
మతింవీరానిజగన్తుస్సంయుగాధిపః || ౨౨౧|| జగద్భుత్వప్రణేమశ్చవిక్షిపుశ్చాపిసాయకాః | జగృహుశ్చాపి తేవీరాని
ర్యాంతోయుద్ధమర్తదాః || ౨౨౨ || త్వేలితాస్థోటనినదైశ్చచాలచవసుంధరా | రక్షసాంసంహనాదైశ్చపుస్థోటేవత
దాంబరం || ౨౨౩|| తేభిఃపగ్ర్యమదితారాక్షసేంద్రామహాబలాః | దదృశుర్వానరానీకంసముద్యతశిలానిగం ||
౨౨౪|| హరయోపిమహాత్మానోదదృశునైర్ముతంబలం | హస్త్యశ్వరథసంబాధుకింకిణీశతనాదితం || నీలజీమూ
తసంకాశంసముద్యతమహాయుధం | దీప్తానలరవిప్రభ్రౌష్ఠస్సర్వతోనైర్ముతైర్వృతం || ౨౨౫ || తద్దృష్ట్వాబలమా
యాంతంలబ్ధలత్రాఃప్లవంగమాః || సముద్యతమహాచైలాస్సంప్రణేమమహాబలాః | అమృత్యమాణారత్నాంసప్రతిన
దంతివాసరాః || ౨౨౬|| తతస్సమష్టుక్తరవంశిశమ్యుర్మోగణావాసరయూధపానాం | అమృత్యమాణాఃపరమామము
గ్రంమహాబలాభీమతరంవినేదుః || ౨౨౭ || తేరాక్షసబలంఘోరంప్రవిశ్యహరియూధపాః | ఏచేరురుద్యతైశ్చైలైర్న

కాప్యశ్శ్లోకశస్త్రతాత్పర్యైః ఆయుఃప్రహరనివర్తికాభిఃఓషధీభిరిత్యాహుః సమాలభ్యసమాలిప్య || ౧౮౪|| ౨౦౪|| సర్వాయుధేతి || ఆ
స్తమూర్ధసీత్యేతమత్తరక్షణేనాశసూచనాయ || ౨౦౫|| ౨౩౪|| త్రిభిరితి || త్రిభిఃకాంచనపర్వతైః శిఖరభూతైః మచానివేత్సర్వః || ౨౦౬|| అతి
కాయశ్చాదిష్టోకద్వయమేకాన్వయం 'సుసంయుక్తంసుదృఢం-స్వసగర్వం-అగ్రకర్షోదార్వధస్థమిత్యమరః-సుకూబరం-శోభనయుగంధరం-
కూబరస్తుయుగంధరైత్యమరః || ౨౦౭|| సగ్రాకిరణైః-భాసయన్ భాసమానః-మేరురీవభావిత్యన్వయః || ౨౦౮|| ౩౦౪|| దేవాంతక ఇతి || అత్రాపి
విరరాజేతిసంబధ్యతే-దేవాంతకఃపరిఘయాదాయ- సముద్రమగ్రే-గిరింమందరగిరిం-పరిగృహ్యతిమతోజ్ఞోర్వపుర్విడంబయన్ విరరాజ || ౩౦౫||
౩౦౬|| మరణంవేత్సర్వధనిర్జగ్గిరిత్యపచార్కర్యం || ౩౦౭|| ఇతికృత్వైత్సర్వధం- ఉత్తంకతకవ్యమిత్యేవయాపాంశుతింకృత్వైత్సర్వధః || ౩౦౮|| జగజ్జా
శ్చేతి || జగజ్జా-మేఘధ్వనించక్రః- ప్రణేమఃసంహనాదంచక్రః- విక్షిపుఃక్షేపచనాన్యూయః-సాయకాః జగృహుశ్చాపి త్యన్వయః || ౩౦౯||
ఆయుఃప్రహరనివారకాషధాశేషైః- ఓషధయస్తు || కోవ్యంమాంసహరిద్రేన్ద్రమురాశ్రేణేయచందనే, త్వచాచంపకముస్తాశ్చ సహాప
శ్లోకశస్త్రతాత్పర్యైః మురా- పెన్నేరుగడ్డ- శ్రేణేయం-తాతేపువ్య- త్వచా-లవంగపట్ట || ౩౧౦|| త్రిభిరితి || త్రిభిఃకాంచనపర్వతైః- శిఖరభూ
తైః హిమవానివేత్సర్వః || ౩౧౧|| అతికాయశ్చేతి | సుచక్రాక్షమితి- స్వమగర్వం-అగ్రకర్షోదార్వధస్థమిత్యమరః-సుకూబరం-శోభనయుగంధరం ||
౩౦౪|| దేవాంతక ఇతి || దేవాంతక ఇతి || త్రివిరరాజేతిసంబధ్యతే- పరిఘంపరిగృహ్య-సముద్రమగ్ర సేమందరగిరింపరిగృహ్యద్ధితస్థోర్వపుర్వి
డంబయన్-రరాజేత్సర్వః || ౩౦౬|| మరణంవేతి || మరణంస్వమరణంవా-శస్త్రాణాంపరాజయంవాభవత్వితిమతింకృత్వా-తాంశ్చిత్సర్వధనిర్జగ్గిరితి
సంబంధః || ౩౦౮|| జగజ్జారితి || విక్షిపుఃశస్త్రానివయేతక్షేపచనాన్యూయః || ౩౦౯|| కేవిదిత్యాదిసార్థశ్లోకమేకంవాక్యం | మృదుశిలాయుధా

గాశ్మిఖరిశోయథా || ౪౬ || కేచిదాకాశమావిశ్యకేచిదుర్వాప్యంష్లవంగమాః | రక్షస్సైస్యేషుసంకుర్ధాశ్చేరుమృ-
 మశిలాయథాః | ద్రుమాంశ్చవిపులసంధాగృహ్యవానరపుంగవాః || ౪౭ || తమ్యద్ధమభవద్ధ్వోరంరక్షావానరసం-
 కులం || ౪౮ || తేపాదపశిలాశ్చైతైశ్చకుర్వన్ప్రీషమానాపమాం | బాశౌమైర్వార్యమాణాశ్చహరయోభీమక్రమాః ||
 ౪౯ || సింహనాదావినేమశ్చరణేవానరరాక్షసాః || ౫౦ || శిలాభిశ్చూర్ణయామాసుర్యాతుధానాన్లవంగమాః ||
 ౫౧ || నిజఘ్నస్సంయుగేప్రధ్ధాఃకవచాభరణావృతాః | కేచిద్రథగతావీరాగజవాజగతాసపి || నిజఘ్నస్సహసా
 ఘ్నశ్యయాతుధానాన్లవంగమాః || ౫౨ || శైలశృంగాచితాంగాశ్చముష్టిభిర్వాంతలోచనాః | చేరుఃపేతుశ్చనేదు
 శ్చతత్రాక్షసపుంగవాః || ౫౩ || రాక్షసాశ్చశరైస్త్రైర్బిభిషాఃపికుంజరాః | శూలముద్గరఖడ్గైశ్చజఘ్నఃపా-
 నైశ్చశక్తిభిః || ౫౪ || అవ్యోన్యంపాతయామాసుఃపరిస్పృజయైషిణః | రిపుశోణితద్ధాంగాప్రత్రవానరరాక్షసాః ||
 ౫౫ || తతశ్చైతైశ్చఖడ్గైశ్చవిస్ఫుష్టైహారిగాక్షసైః | ముహూతేనావృతాభూమిరభవచ్ఛోణితాఘ్నతా || ౫౬ ||
 వికీర్ణపర్వతాకారైర్క్షోభిరరిమదన్తైః | ఆసీద్వసుమతీపూర్ణతదాయుధమదాన్వితైః || ౫౭ || ఆక్షిప్తాఃక్షిప్యమా-
 ణాశ్చభగ్నశూలాశ్చవానరైః | పునరంతైస్తథావక్త్రాసన్నాయుధమద్భుతం || ౫౮ || వానరావానరైరేవజ-
 ఘ్నుస్సైరజనీవరాః | రాక్షసాగ్రాక్షసైరేవజఘ్నుస్సైవానరాఅపిః || ౫౯ || ఆక్షిప్యచశిలాస్సైహంనిజఘ్నూరాక్షసా-
 హరీః | తేహంచాచ్ఛిద్యశస్త్రాణిజఘ్నూరక్షాంసివానరాః || ౬౦ || నిజఘ్నైశ్చలశూలాస్త్రైర్బిభిషదుశ్చపరస్పరం |
 సింహనాదాన్వినేమశ్చరణేహనరరాక్షసాః || ౬౧ || భిన్నవమతమత్రాణారాక్షసావానరైర్వృతాః | రుధిరంప్ర-
 సుత్రాస్తత్రిరససారమివద్రుమాః || ౬౨ || రథేనచరథంచాపివారణేనైవవారణం | హయేనచహయంకేచిన్నిజఘ్ను-
 త్వానరారణే || ౬౩ || ప్రహృష్టమనసస్సర్వేప్రగృహీతమనశ్శిలాః | హరయోరాక్షసాజఘ్నుదుఃప్రైశ్చబహు-
 శాఖిభిః || ౬౪ || తమ్యద్ధమభవద్ధ్వోరంరక్షావానరసంకులం || ౬౫ || త్సురప్రైర్ధవంద్రైశ్చభలైశ్చనిశితైశ్చరైః |
 రాక్షసావానరేంద్రాణాంచిచ్ఛిద్యుపాదపాశిలాః || ౬౬ || పక్షిణైఃపర్వతాగ్రైశ్చదుఃప్రైశ్చైశ్చసంయుగే |
 హతైశ్చపిరక్షోభిమృగామావసుధాభవత్ || ౬౭ || తేవానరాగర్వితహృష్టచేష్టాస్సంగ్రామమాసాద్యభయంపి-
 ముచ్య | యద్ధంతుసర్వేసహరాక్షసైస్తైర్నానాయుధాశ్చకుర్వదీనసత్వాః || ౬౮ || తప్తీప్రవృత్తేతుములేవిమదే-
 ప్రహృష్యమాణేషువలీమథుషు | నిసాత్యమానేషుచరాక్షసేషుమహర్షయోదేవగణాశ్చనేమః || ౬౯ || తతోహయం
 మారుతతుల్యవేగమారుహ్యశక్తింనిశితాంప్రగృహ్య | సరాంతకౌవానరరాజస్సైన్యం మహాణావంమీనథివావివేశ ||
 ౭౦ || సవానరాసప్తశతాసవీరఃప్రాసేనదీప్తైరవిద్యుభేద | ఏకక్షణేనేంద్రపుర్వహత్వాజఘానస్సైన్యం హరిపుం-
 గవానాం || ౭౧ || దద్వశుశ్చమహత్కానంహయప్యప్యప్రతిష్ఠితం | చరంతంహరిసైన్యేషువిద్యాధరమహర్షయః || ౭౨ ||
 సతస్యగద్వశేమార్గోమాంసశోణితకడమః | పతితైఃపర్వతాకారైర్వానరైరభినంవృతః || ౭౩ || యావద్విక్రమి-
 తుంబుద్ధించకుఃష్లవంగపుంగవాః | తావదేతానతిక్రమ్యనిర్భిభేదనరాంతకః || ౭౪ || జ్వలంతంప్రాసముద్యమ్యసం-
 గ్రామాగ్రేనరాంతకః | దదాహహరిసైన్యానివనానీవవిభావనుః || ౭౫ || యావదుత్పటయామాసుర్వృక్షాశ్చై-

౪౭ || తరిత్యాది || లబ్ధలక్షాంలబ్ధవరాక్రమవిషయాః || ౪౮ || సంచారప్రకారమేవాహ || కేచిదిత్యాదిసార్థస్యోకవికాన్వయః || ద్రుమశిలా
 యథాశ్చిస్యథావోక్తిః || ౪౯ || ౫౦ || తాది || అనూపమాం - అనుపమాం || ౫౧ || ౫౨ || ఆక్షిప్తాశ్చి || ఆక్షిప్తాఃక్షిప్యమాణాశ్చేతినియుద్ధప్రకా-
 రకథనం-అంతఃసప్తపాదాదిభిః || ౫౩ || ౫౪ || చిన్నేతి || చిన్నవర్తతఃత్రాణాః - చిన్నవర్తరూపతఃత్రాణాః - రుధిరం-ప్రసూతాః-సుత్రవం-
 తః-ముముచురితియావత్ - రససారంనిర్యాసం || ౫౫ || ౫౬ || త్సురప్రైరితి || శిలాః-శిలాశ్చేత్కర్థః || ౫౭ || ౫౮ || తేవానరాశ్చి || గర్వితంహృష్టంచయ-
 థాభవతితథాచేష్టంతిగర్వితహృష్టచేష్టాః-నానాయథాః-గృహీతరాక్షసాయుధాశ్చైర్ధ్వం || ౫౯ || తస్మిన్నితి || విమదైయద్ధై || ౬౦ || ౬౧ || సవాన-
 రానితి || జఘానేతి-ఇత్థమితిశేషః || ౬౨ || ౬౩ || జ్వలంతమితి || జ్వలంతంజ్వలంతమివస్థితం-విభావఃసుంవహ్నిః || ౬౪ || ౬౫ || దిష్టితి || ప్రమృద్నావర్ధయన్

తిస్యథావోక్తిః- రక్షస్సైన్యేషువిషయే- సంకుర్ధాః-కేచిత్ప్లవంగమాః-దుఃప్రమశిలాయథాస్సంతః- ఆకాశమావిశ్యచేదుః- కేచిద్వానరపుంగ-
 వాః- పులకసంధాకాదుమాగృహ్యగృహీతావృక్షవాణంచేరురితియోజనా || ౫౮ || శైలశృంగేతి || శైలశృంగాచితాంగాఃగిరిశిఖరైర్వా-ప్ర-
 దేహః- ముష్టిభిఃముష్టిప్రహరైః- వాంతలోచనాః-బహిర్నిగతలోచనాః || ౫౯ || ఆక్షిప్తాశ్చి || ఆక్షిప్తాఃక్షిప్యమాణాశ్చినియుద్ధప్రకారకథ-
 నం- అంతఃసప్తపాదాదిభిః || ౬౦ || చిన్నవర్తేతి || రససారంనిర్యాసం || ౬౧ || సత సేతి || తస్యమాగః-తేనయుద్ధార్థగతోమాగః-ఇత్థం-ప

లావనాకసః । తావత్ప్రాసహతాః పేతుర్వజకృతా ఇవాచలః ॥ ౭౫ ॥ దిక్షుసర్వాసుబలవాః పిచచారసరాంత
కః । ప్రమృన్నాసర్వతో యుద్ధే ప్రాప్తృటా లేయథానిలః ॥ ౭౬ ॥ నశేకుథాః వితుంపీరానస్థాతుంస్పందితుంభయా
త్ । ఉత్పతంతంస్థితంయాంతంసర్వావివ్యాధవీర్యవాః ॥ ౭౭ ॥ ఏకేనాంతకత్వేనపాశేనాదిత్యతేజసా । భిన్నా
నిహరినైన్యానిపేతుథారణీతలే ॥ ౭౮ ॥ వజ్రనిష్పేషసదృశంప్రాసస్యాభినిపాతనం । నశేకుత్వానరాస్సోఘంతేవి
నేషమహాస్వనం ॥ ౭౯ ॥ పతతాంహరివీరాణాంయాపాణివ్రజాశీరే । వజ్రభిన్నాగ్రీకూటానాంశైలానాంపత
తామివ ॥ ౮౦ ॥ యేతుపూర్వంమహాత్మానఃకుంభకర్ణైసపాతితాః । తేస్వస్థావానరశ్రేష్ఠాస్సుగ్రీవముపతస్థిరే ॥ ౮౧ ॥
విప్రేక్షమాణస్సుగ్రీవోదదర్శహరివాహినీం । నరాంతకభయత్రస్తావిద్రవంతీమితస్తతః ॥ ౮౨ ॥ విద్రుతాంవాహినీం
ద్వప్త్వాసదదర్శనరాంతకం । గృహీతప్రాసమాయాంతంహయప్యష్టప్రక్షిప్తం ॥ ౮౩ ॥ అథోవాచమహాతేజాస్సు
గ్రీవోవానరాధిపః । కుమారమంగదంపీరంశక్రతుల్యపరాక్రమం ॥ ౮౪ ॥ గచ్ఛత్స్వంరాక్షసంవీరోయోసౌతురగమా
స్థితః । క్రూభయంతంహరిబలంక్షిప్రంప్రాణైర్వియోజయ ॥ ౮౫ ॥ సభర్తుర్వచసంశ్రిత్యానిష్పపాతాంగదస్తతః । అ
నీకాన్యైఘసంకాశాన్యైఘానీకాదివాంశుమాః ॥ ౮౬ ॥ శైలసంఘాతసంకాశోహరీణాముత్తమోంగదః । రరాజాంగ
దసన్నద్ధస్సథాతురివసర్వతః ॥ ౮౭ ॥ నిరాయధోమహాతేజాఃకేవలంసఖదంష్ట్రీవాః । నరాంతకమభిక్రమ్యవాళిపు
తోబ్రవీద్వచః ॥ ౮౮ ॥ తిష్ఠకింప్రాకృతైరేభిర్నరిభిస్త్వంకరిష్యసి । అప్రికవజ్రసమస్పర్శంప్రాసంక్షిపమమో
రసి ॥ ౮౯ ॥ అంగదస్యవచశ్శ్రిత్యాప్రమక్రోధనరాంతకః । సందశ్యశశైరోత్థంవిశ్వస్యభుజంగవత్ ॥ ౯౦ ॥ అభి
గమ్యాంగదంకుగ్రీవోవాళిపుత్రీంసరాంతకః । ప్రాసంసమావిద్యతదాంగదాయసముజ్జ్వలంతంసహసోత్ససజః ॥ స
వాళిపుతోరసివజ్రకల్పేబభూవభగ్నోస్యపతచ్ఛభూమా ॥ ౯౧ ॥ తంప్రాసమాలోక్యతదావిభగ్నం సుపణకృ
త్పైరగభోగకల్పం । తలంసముద్యమ్యసవాళిపుత్రీస్తురంగమంతస్యజఘానమూర్ధ్ని ॥ ౯౨ ॥ నిమగ్నతౌలుస్ఫుటితా
క్షితారోఃప్రాంతజిహ్వాచ్ఛలసన్నికాశః । సతస్యవాజీనిపపాతభూమాతలప్రహారేణవిశీర్ణమూథాః ॥ ౯౩ ॥
నరాంతకఃకోభవశంజగామహతంతురంగంపతితంనిరీత్య । సముష్టిముద్యమ్యమహాప్రభావోజఘానశీర్షైర్ధైర్యధివాళిపు
త్రీం ॥ ౯౪ ॥ అథాంగదోముష్టివిభిన్నమూథాఃసప్రావీత్యంరుధిరంభృశోష్ణం । ముహుర్విజజ్జ్వలముమోహచా
పిసంజ్ఞాంసమాసాద్యవిసిస్థియేచ ॥ ౯౫ ॥ అథాంగదోవజ్రసమానవేగంసంవర్తముష్టింగిరిశృంగకల్పం । నిపాత
యామాసతదామహాత్మానరాంతకస్ఫోరసివాళిపుత్రీః ॥ ౯౬ ॥ సముష్టినిష్పిష్టవిభిన్నవత్సాజ్వాలావమచ్ఛేణితద్గ
గాత్రీః । నరాంతకోభూమితలేపపాతయథాచలోవజ్రనిపాతభగ్నః ॥ ౯౭ ॥ అథాంతరిత్రేత్రిదశోత్తమానాంవనౌ
కసాంధైవమహాప్రణాదః । బభూవతస్త్రిహతేక్యవీరేనరాంతకేవాళిసుతేనసంఖ్యే ॥ ౯౮ ॥ అథాంగదోరామ
మనఃప్రహర్షణంసుమహురంతత్రృతవాన్హివిక్రిమం । విసిస్థియేసోప్యతివీర్యవిక్రిమఃపునశ్చయ్యధైసబభూవహషి
తః ॥ ౯౯ ॥ ఇతిశ్రీమద్యుద్ధకాండే - ఏకోనసప్రతితమస్సగః *****

౭౬ నశేకునిష్ఠియతోవాతోరుత్పతంతంస్థితంయాంతంసర్వావివ్యాధతఃస్వదనాదానశేకుత్పర్థః ॥ ౭౭ ౮౦ ॥ కుంభకర్ణైసపాతితానానిలాదీనా
ముత్తరత్రపౌరుషకథనసాంగత్యానైమాలభ్యసంజ్ఞిత్యమాహ - యేత్వితి ॥ ౮౧ ౮౫ ॥ సజతి ॥ మేఘసంకాశాదినిబిడత్వలక్షణసమానధర్మప్రయు
క్తైరనుపమా - మేఘానీకాదిత్యత్రైతాన్యైవజాపాదానత్వధర్మప్రయుక్తైరనుపమాద్యయస్యనిర్వాహః ॥ ౮౬ ॥ శైలేతి ॥ సగఘాతఃనిబిడసంశే
షః - అంగదసన్నద్ధఃసన్నద్ధాంగదః ॥ ౮౭ ॥ ౯౦ ॥ అభిగమ్యేతి ॥ ఆయముత్తరేషవః ॥ ౯౧ ॥ ౯౬ ॥ సముష్టిః ॥ జ్వాలారూపేణవమతాడిగ్గచ్ఛతా
శోణితేనద్గగాత్ర ॥ ౯౭ ॥ ౯౮ ॥ అధేతి ॥ తత్కృతవానిత్యత్రతదిత్యవ్యయంపదం - తస్మాదిత్యర్థః - అంగదఃపాతస్సాత్ శుదుష్కరంతివ
రామమనసిప్రహర్షణంవిక్రమంకృతవాః - తస్మాదిత్యర్థః - విసిస్థియేసోపీత్యత్రతచ్ఛదైవరామమనఃప్రహర్షణమిత్యత్రగుణీభూతోరామశబ్దఃపరా
మృశ్యతే - హషితఃవిస్థితేనరామేణాఘయాతోషితః - సచఅంగదశ్చపునఃయద్ధైబభూవయద్ధవిమయేసన్నద్ధోబభూవేత్యర్థః ॥ ౯౯ ॥ ఇతిశ్రీ
గోవిందరాజవరచితే - శ్రీరామాయణభాషణే - రత్నకీరీటాఖ్యాన - యుద్ధకాండవ్యాఖ్యాన - ఏకోనసప్రతితమస్సగః -

తిత్రైవానరైరభీసంవృతస్సకమాంసశోణితకర్ణమస్సగః - దదృశఇతిసంబంధః ॥ ౮౬ ॥ శైలేతి ॥ అంగదసన్నద్ధఃసన్నద్ధాంగదః ॥ ౯౦ ॥ అభిగమ్యాంగద
మిత్యాదిసార్థశ్లోకమేకంవాక్యం ॥ వాళిపుత్రమభిగమ్యప్రాసమత్ససజః - సఃభూమాన్యపతదిసంబంధః ॥ ఇతిశ్రీమహేశ్వరతీర్థకరచితాయాం -
శ్రీరామాయణతత్పదీకాఖ్యానాయాం - యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానాయాం - ఏకోనసప్రతితమస్సగః -

సరాంతకంహతందృష్ట్యాచుక్రిశునైః ఋతమాభాః | దేవాంతకస్త్రిమూర్ధావపాలస్త్యశ్చమహేంద
రః ॥౧॥ ఆయాథోమేఘసంకాశంవారణేంద్రంమహేందరః | వాలిపుత్రంమహావీర్యమభిదుదావవీర్యవాన్ ॥ ౨ ॥
భ్రాతృవ్యసనసంతప్తస్తథాదేవాంతకోబలీ | ఆదాయాపరిఘంధీప్తమంగదంసమభిద్రవత్ ॥ ౩ ॥ రథమాదిత్యసంకాశం
యుక్తంపరమవాజిభిః | ఆస్థాయత్రిశిరావీరోవాలిపుత్రమథాభ్యయాత్ ॥ ౪ ॥ సత్రిభిరేవదవఃశ్చైవైః ఋత
తేంద్రైరభిక్రుతః | వృక్షముత్పాటయామాసమహావిటపమంగదః ॥ ౫ ॥ దేవాంతకాయతంవీరశ్చైవైవసహసాంగదః |
మహావృక్షంమహాశాఖంశకోదీప్తమివాశనిం ॥ ౬ ॥ త్రిశిరాస్తంప్రచిచ్ఛేదశరైరాశీవిహోపమైః | సవృక్షంకృత్తమాలో
క్యఉత్పాతతదాంగదః ॥ ౭ ॥ సవవవః తతోవృత్తాశ్చైలాంశ్చకపికుంజరః | తాప్రచిచ్ఛేదసంకుర్ధస్త్రిశిరానిశితై
శ్శరైః ॥ ౮ ॥ పరిఘాగ్రేణతావృత్తాబభంజచసురాంతకః | త్రిశిరాశ్చాంగదః వీరమభిదుదావసాయతైః ॥ ౯ ॥ గ
జేనసమభిక్రుత్యవాలిపుత్రంమహేందరః | జఘానోరసిసంకుర్ధస్తోమరైర్వజ్రసన్నిభైః ॥ ౧౦ ॥ దేవాంతకశ్చసం
కుర్ధఃపరిఘేణతదాంగదం | ఉపగమ్యాభిహత్యాశువ్యవక్రామవేగవా ॥ ౧౧ ॥ సత్రిభిరైర్వృతశేష్టైర్ముగపత్నసు
భిక్రుతః | నవివ్యథేమహాతేజావాలిపుత్రఃప్రతాపవా ॥ ౧౨ ॥ నవేగవాన్తహావేగంకృత్యాపరమమజ్జయః | తలేన
భృశముత్పత్యజఘానాస్యమహాగజం ॥ ౧౩ ॥ తస్యతేనప్రహారేణనాగరాజస్యసంయుగే | పేతతులోచనతస్యవిసనా
దసవారణః ॥ ౧౪ ॥ విషాణంచాస్యోమగ్రమ్యవాలిపుతోమహాబలః | దేవాంతకమభిప్లుత్యతాడయామాససంయుగే ॥
౧౫ ॥ సవిహ్వలితసర్వాంగోవాతోద్ధాతత్తదమక్రిమః | లాతూరససవణంచసుసావరుధిరంముఖాత్ ॥ ౧౬ ॥ అథా
శ్వాస్యమహాతేజాఃకృచ్ఛాద్దేవాంతకోబలీ | ఆవిధ్యపరిఘంఘోరమాజఘానతదాంగదం ॥ ౧౭ ॥ పరిఘాభిహతశ్చాపివా
నరేంద్రాత్తజస్తదా | జానుభ్యాంపతితోభూమాపునరేవోత్పాతహ ॥ ౧౮ ॥ తముత్పతంతంత్రిశిరాస్త్రిభిర్బాణైరజ
హ్నుతైః | ఘోరైర్హరిపతేపుత్రంలలాటేభిజఘానహ ॥ ౧౯ ॥ తతోంగదంపరిక్షిప్తంత్రిభిరైర్వృతపుంగవైః | హనుమా
నపివిజ్ఞాయనీలశ్వాపిప్రతస్థతుః ॥ ౨౦ ॥ తతశ్చైవైలాగ్రంనీలస్త్రిశిరసేతదా | తద్రావణసుతోధీమాబిభేదనిశితై
శ్శరైః ॥ ౨౧ ॥ తద్బాణశతనిర్భిణ్ణంవిదారితశిలాతలం | సవిమ్భులింగంసజ్వాలంనిపపాతగిరేశ్వరః ॥ ౨౨ ॥ తతోజృంభితమా
లోక్యహస్తాద్దేవాంతకస్తదా | పరిఘేణాభిదుదావమారుతాత్తజమాహవే ॥ ౨౩ ॥ తమావతంతమతోప్లుత్యహనుమా
న్మారుతాత్తజః | ఆజఘానతదామూర్ధ్నివజ్రకల్పేనముష్టినా ॥ ౨౪ ॥ శిరసిప్రహరన్వీరస్తదావాయుసతోబలీ | నాదేనా
కంపయన్చైవనరాక్షసాన్సమహాకపిః ॥ ౨౫ ॥ సముష్టినిష్పిప్తవికీర్ణమూర్ధానిర్వాంతదంతాక్షివిలంబిజహ్నుః | దేవాం
తకోగాక్షసరాజమానుగతాసురువ్యాంసహసావచాత ॥ ౨౬ ॥ తస్మిహతేరాక్షసయోధముఖ్యమహాబలేసం
యతిదేవశత్రో | కుర్ధస్త్రిమూర్ధానిశితాగ్రముగ్రంవవవఃనీలోరిసిబాణవవవః ॥ ౨౭ ॥ మహేందరస్తుసంకుర్ధః
కుంజరంపర్వతోపమం | భూయస్సమధిరుహ్యశుచుందరంరశ్మిమానవ ॥ ౨౮ ॥ తతోబాణమయంవవవఃనీలస్కోరస్యపాత
యత్ | గిరౌవవవఃతటిష్ఠక్రచాపవానివతోదయః ॥ ౨౯ ॥ తతశ్శరౌఘైరభివవ్వమాణోవిభిన్నగాత్రఃకపిపైస్యపా
లః | నీలోబహువాభుసృష్టగాతోవిప్తంభితస్తైనమహాబలేన ॥ ౩౦ ॥ తతస్తునీలఃప్రతిలభ్యసంజ్ఞాంతైలంసముత్పాట్యస
వృక్షచండం | తతస్సముత్పత్యభృశోగ్రవేగోమహేందరంతేనజఘానమూర్ధ్ని ॥ ౩౧ ॥ తతస్సచైలేంద్రనిపాతభగ్నో
మహేందరస్తైనమహాద్విపేన | విహోధితోఘామితలేగతాసుఃపపాతవజ్రాభిహతోయథాప్రిః ॥ ౩౨ ॥ పితృవ్యంహతం
దృష్ట్వాత్రిశిరాశ్వాపమాదదే | హనుమంతంచసంకుర్ధోవివ్యాధనిశితైశ్శరైః ॥ ౩౩ ॥ సవాయుసూనుఃకుపితశ్చైవైవశి

సరాంతకమిత్యాది | పాలస్త్యశ్చత్రిమూర్ధవిశేషణం- సమమహేందరస్య- దేవాంతకాదయస్త్రముఖ్యక్రియరికసంబంధః ॥౧॥౨॥భ్రాతృ
వ్యసనేతి | సమభిద్రవత్ సమభ్యద్రవత్ ॥౩॥౧౦॥దేవాంతకశ్చేతి | వ్యవచక్రామపశ్చదాజగామ ॥౧౧॥ ౧౨॥ సత్రి | అస్యమహేందరస్య ॥౧౩॥
తస్యేతి | తస్యఅంగదస్య- తస్యనాగరాజస్యేతిద్వితీయతచ్ఛబ్దాన్వయః ॥ ౧౪॥విషాణమితి | మహాబలఃవాలిపుత్రః- అస్యమహేందరవాహనస్యగ
జస్య- విషాణ- నిష్కృష్ట- అభిప్లుత్యవేగేనసన్నిపత్య- దేవాంతకంతాడయామాసేతిసంబంధః ॥౧౫॥౨౧॥తతశ్చితి | జృంభితం-భగ్నమితియా
వత్- జృంభితంత్థదదువ్యప్యైత్యాదివత్ ॥౨౩॥౨౯॥ తతశ్చితి | నిస్సప్తగాత్రఃశిథిలాగాత్రఃవిప్తంభితఃస్తబ్ధీభృతః-వితన్నిసృష్టత్వేహేతుః ॥౩౧॥౩౧॥

౧౨॥తముత్పతంతమితి | అజిహ్నుతైః- ఋజుగామిభిః ॥౨౨॥తతశ్చితి | జృంభితంభగ్నం ॥౨౫॥సముష్టితి | నిర్వాంతదంతాక్షివిలంబిజహ్నుః-
దుతాశ్చ-అక్షిణీచ- విలంబిజహ్నుచతథా- నిర్వాంతాఃఅహినిగతావంతాదయోయస్యేతితథా ॥౨౯॥తతశ్శరౌఘైరితి | నిస్సప్తగాత్రః-

ఖరంగిరేః | త్రిశరాస్తచ్చరైస్త్రైస్త్విభేదబహుభావతీ | ౩౪ | తద్వ్యభాంశిఖరందృష్ట్వామృమవహంమహాకపిః | విన
 సర్జరణేతస్మిన్ రావణస్య సుతం ప్రతి | ౩౫ || తమావతంతమాకాశేమృమవహంప్రతాపవాన్ | త్రిశరాశితైర్బాణై
 శ్చిచ్ఛేధవననాదచ | ౩౬ || తతోహనూమానుత్ ప్లుశ్యహయాంస్త్రిశిరసస్తదా | విగదారనఖైఃకుక్రిధ్ధాగజేంద్రంమృగరా
 డిః || ౩౭ || అథశక్తింసమాదాయకాశరాత్రిమివాంతకః | చిత్తేపాఃలపుత్రాయత్రిశిరారాఃణాత్మజః || ౩౮ || దివఃక్షిప్తా
 మిహోల్కాంతాంశక్తింక్షిప్తామసంగతాం | గృహీత్వాహరితాదూర్ణబభుంజవననాదచ || ౩౯ || తాందృష్ట్వాఘోర
 సంకాశాంశక్తింభగ్నాంహనూమతా | ప్రహృష్టావానరగణావినేదుజ్వలదాశివః || ౪౦ || తతఃఖడ్గ- సముద్యమ్యత్రిశిరారా
 త్రసోత్తమః | నిజఘనతదావ్యుధేనాయుపుత్రస్యవత్ససి || ౪౧ || ఖడ్గప్రహారాభిమాతోహనూమామూరుతాత్మజః ఆ
 జఘానత్రిశిరసంతలేనోరసివీర్యవాన్ || ౪౨ || సతలాభిహతస్తైరస్సస్తహస్తాయుధోభువి | నిపపాతమహాతేజాస్త్రీశిరా
 స్త్యక్తచేతనః || ౪౩ || సతస్యవతతఃఖడ్గంసమాచ్ఛిన్యనుహాకపిః | ననాదిరిసంకాశస్త్రాసర్వనైర్ముతాన్ || ౪౪
 అమృత్యుమాణస్తంఘోమముత్పపాతనిశాచరః | ఉత్పత్యచహనూమంతంతాడయామాసమష్టినా || ౪౫ || తేనముష్టిప్ర
 హారేణసంచుకోపమహాకపిః | కుపితశ్చనిజగ్రాహకీరీతేరాక్షసమభం || ౪౬ || సతస్యశీర్షాణ్యసినాశితేనకీటజష్టానిస
 కుండలాన్ | కుక్రిధ్ధఃప్రచిచ్ఛేదమతోనిలస్యత్వష్టుస్సుతస్యేవశిరాంసశక్రః || ౪౭ || తాన్యాయతాత్మాణ్యగసన్నిభాన్ద్రదీప్త
 వైశ్వానరలోచనాన్ | పేతుశ్శిరాంసేంద్రదిబోధగరణ్యాంజ్యోతీంపిముక్తాఃకాయధారకమాగ్రాత్ || ౪౮ || తస్మిన్హతేదే
 వరిపాత్రిశీషేహనూమతా శక్రపరాక్రమేణ | నేదుఃస్థవంగాఃప్రచచాలభూమీరక్షాంస్యథోదుడుగ్విరేసమంతా
 త్ || ౪౯ || హతంత్రిశిరసందృష్ట్వాతక్షేపచమహూదరం | హతౌపేత్త్యదురాధిమోదేవాంతకసరాంతకా || చుకోపవ
 రమామషీమతోరాక్షసపుంగవః (౫౦) జగ్రహోర్విష్టుతీంఘోరాంగదాంసర్వాయసీంశుభాం || హేమఃట్టవరిక్షి
 ప్తాంమాంసశోణితఘ్నెనిలాం | విరాజమానాంవపుషాశ్చతుశోణితరంజితాం || తేజసాసంద్రదీప్తాగ్రీరక్తమాల్యవి
 భూషితాం | విరావతమహాపర్షసార్వభౌమభయావహం || ౫౩ || గదామాదాయసంకుక్రిధ్ధోమతోరాక్షసపుంగవః | హ
 రీకసమభిదుద్రావయుగాంతాగ్నివజ్వలత్ || ౫౪ || అథమభస్మచుత్పశ్యవానరోరావణానజం | మత్తానీకముపాగ
 వ్యతస్థౌతస్యాగ్రతోబలీ || ౫౫ || తంపురస్తాత్స్థితందృష్ట్వావానరంపర్వతోపమం | ఆజఘావోరసికుక్రిధ్ధోగదయావజ్రక
 ల్పయా || ౫౬ || సతయాభిహతస్తైరగదయావానరమభః | భిన్నవత్తాస్సమాధూతస్సుసాగ్విరుధిరంబహు || ౫౭ || ససం
 పాప్ర్యచిరాత్సంజ్ఞామృతభోవానరమభః | అభిదుద్రావవేగేనగదాంతస్యమహాత్మనః || ౫౮ || గృహీత్వాతాంగదాం
 భీమామావిధ్యచపునఃపునః | మత్తానీకంమహాత్మానంజమాచరణమూర్ధన్ || ౫౯ || సస్వయాగదయాభగ్నోవిశేణోదశనే
 త్తః || నిపపాతతతోమతోవజ్రాహతశివాదలః || ౬౦ || విశేణోనయనేభూమాగతసత్వేగతాయుషి | పతితేరాక్షసేత
 స్మిన్విమక్రితంరాక్షసంబలం || ౬౧ || (ఉత్పత్యపుతదాదృష్ట్వాగతాసంభ్రాతరంరణే | చుకోపవరమకుక్రిధ్ధఃప్రళయా
 గ్నిసమద్యుతిః || తతస్సమాదాయగదాంసవీరోవిత్త్రాసయవానరపైస్యముగ్రం | దుద్రావవేగేనతుపైస్యమధ్యేద
 హాన్యథావహ్నిరతిప్రవండః || అపతంతంతదాదృష్ట్వారాక్షసంభీనువిక్రమం | శైలమాదాయదుద్రావగవాక్షఃపర్వ

తకస్సతైతేతి | విపోధితఃపింసితః || ౩౨ || ౩౯ || తామితి || ఘోరసంకాశాంభయంకరప్రకాశాం || ౪౦ || తతఃఖి || పూర్వధేవిశాతే || ౪౧ || ౪౨ || సఖి ||
 త్యక్తచేతనః - మూఢితత్తత్కర్మ || ౪౩ || ౪౬ || సతస్యేతి || త్వష్టుఃసుతఃవిశ్వరూపః - విశ్వరూపోవైత్వాస్త్రిఃపురోహితతత్త్వాదివీతిప్రసిద్ధః
 ౪౭ || తానీతి || ముక్తానిఅనుభూతపుణ్యఫలాని - ఆర్కమాగాత్ ఆకాశాత్ || ౪౮ || ౪౯ || హతంత్రిశిరసమిత్యాదివశ్శ్లోకేకాన్వయా - మ
 త్తేమహాపాశ్వే - మత్తేతిమహాపాశ్వేస్యనూమాంతరం - మాంసశోణితఘ్నెనిలామితియద్ధకాలికరూపం - శతశ్రోణితరంజితామితిపూర్వ
 కాలికరూపం - సహపద్మఃపుండరీకాహ్వయదిగ్గజః || ౫౩ || ౫౪ || అథేతి || మత్తానీకం - మత్తానీకఇతిచమహాపార్శ్వస్యనూమాంతరం || ౫౫ || ౫౬ || సత
 యేతి || సమాధూతఃకపితః || ౫౭ || సఖి || గదామభిదుద్రావగదాంగృహీతుందుద్రావేత్యభః || ౫౮ || ౬౦ || తస్మిన్నితి | కేవలజీవితార్థాయశో
 క్లథావయవః - పరవశగాతోవా-విష్టుంభితఃస్తంభీకృతః || ౬౦ || దీవఖితి | అసంగతాం - అనివారితాం || ౬౧ || తాందృష్ట్వేతి || ఘోరసంకా
 శాం - భయంకరప్రకాశాం || ౪౨ || సఖి || త్యక్తచేతనః పింసంజ్ఞః - మూఢితత్తత్కర్మ || ౪౬ || సతస్యేతి || త్వష్టుఃసుతఃవిశ్వరూపస్య || ౫౦ ||
 జగ్రాహేతి | మహాపద్మః - పుండరీకాఖ్యాదిగ్గజః || ౬౦ || తస్మిన్హతేతి || భిన్నాణావసన్నికాశమిత్యేతత్ప్రీయాదిశేషణం | ఇతిక్షిమపాశ్వ

తోపమః॥ జిహ్వా సూరాక్షసంభీమంతం శైలేనమహాబలః॥ ఆపతంతంతదాదృష్ట్యాడన్తతోపిమహాగిరిం॥ చిచ్ఛేదగదయా
 వీరః శతభాతత్రసంయుగే॥ చూణీకృతంగిరిన్దృష్ట్యావృక్ష సాకపికుంజరః॥ విస్మితాభూన్మహాబాహుర్జగద్భవముహుర్ము
 హుః॥ ఉన్మత్తసుసంకుర్ధోజ్వలంతీంరాక్షసోత్తమః॥ గదామాదాయవేగేనకపేర్వక్షస్యతాడయత్॥ సతయాగద
 యావీరస్తాడితఃకపికుంజరః॥ పపాతభూమానిస్సంజ్ఞఃసుస్రావకుధిరంబహు॥ పునస్సంజ్ఞామథాస్థాయవానరస్ససము
 త్థితః॥ తలేనతాడయామాసతతస్తస్యశిరఃకపిః॥ తేనప్రతాడితోవీరోరాక్షసఃపర్వతోపమః॥ విస్సప్తదంతనయనోనప
 పాతమహీతలే॥ సుస్రావకుధిరంసోష్ణంగతామశ్చతతోభవత్॥) తస్మిన్మాతేభ్రాతరిరావణస్యతన్నైర్ముతా
 నాంబలమణివాభం॥ త్యక్తాయుధంకేవలజీవితాథాంమద్రావభిన్నాణవసన్నికాశం॥ ౬౨॥ ఇతిశ్రీమద్యుద్ధకాండే
 సప్తతితమ స్కర్ధః.***** స్వబలవ్యధితందృష్ట్యాతుములంరోమహావణం॥ భ్రా
 త్ర్యాంశ్చహితాదృష్ట్యాశక్రతుల్యపరాక్రమాత్॥ పితృవ్యాపాసందృశ్యసమరేనన్నిమాదితౌ॥ యుద్ధోన్మత్తంచ
 మత్తంచభ్రాతరౌరాక్షసమాభౌ॥ సుకోపచమహాతేజాబ్రహ్మదత్తవరోయుధి॥ అతికాయోద్రిసంకాశోదేవదాన
 వదపమా॥ ౩॥ సభాసూరసహస్రిస్యసంఘాతమివభాస్వరం॥ రథమాస్థాయశక్తిరిరభిమద్రావవానరా॥
 ౪॥ సవిష్కార్యమహచ్ఛాపంకిరీటీమృష్టకుండలః॥ నామవిశ్రావయామాసననాదచమహాస్వనం॥ ౫॥ తేనసీంహప్రణా
 దేననామవిశ్రావణేనచ॥ జ్యాశబ్దేనచభీమేనత్రాసమామాసవానరా॥ ౬॥ తెదృష్ట్యాదేహమాహాత్మ్యంకుం
 భకణోయముత్థితః॥ భయాతావానరాస్సర్వేసంక్రయంతేపరస్పరం॥ ౭॥ తేతస్యరూపమాలోక్యయాథా
 విష్ణోస్త్రివిక్రమే॥ భయాద్వానరయూథాస్తైవిద్రవంతితతస్తతః॥ ౮॥ తేతికాయంసమాసాద్యవానరామూఢచే
 తనః॥ శరణ్యంశరణంజగ్ములక్ష్యణాగ్రజమాహవే॥.....
 తతోతికాయంకాకుత్స్థోరథస్థంపర్వతోపమం॥ దదర్శనన్వినందూరాద్దజంతంకాలమేఘవత్॥ ౧౦॥ సతందృష్ట్యా
 మహాత్మానంరాఘవస్తవిసిప్తియే॥ వానరాసాంత్యయిత్వాభివభీషణమువాచహ॥ ౧౧॥ కోసావర్వతసంకాశోధ
 నుష్కాహరిలోచనః॥ యక్షైహయసహస్రీణవిశాలేస్యందనేస్థితః॥ యపమనిశితైశ్శూలైస్సుతీక్ష్ణైఃపాసతోమ
 రైః॥ అర్చిష్టద్భిర్వృతోభాతిభూతైరివమహేశ్వరః॥ కాలజిహ్వప్రకాశాభిర్యపహోతివిరాజతే॥ ఆవృతోరథశక్తిభిర్వి
 ద్యుష్ఫరివతోయదః॥ ౧౨॥ ధనూంపిచాస్యసజ్యానిహేమపృష్ఠానిసర్వశః॥ శోభయంతిరథశ్రేష్ఠంశక్రచాపఇవాంబ
 రం॥ ౧౩॥ కపిపరక్షశ్శామూలోరణభూమింవిరాజయత్॥ అభ్యేతిరథినాంశ్రేష్ఠోరథేనాదిత్యతేజసా॥ ౧౪॥ ధ్వజ
 శృంగప్రతిష్ఠేనరామణాభివిరాజతే॥ సూర్యరశ్మినిభైర్పాణైర్దిశోదశవిరాజయత్॥ ౧౫॥ త్రిణతంమేఘనివో
 దంహేమపృష్ఠమలంకృతం॥ శతక్రితుధనుఃపఖ్యంధనుశ్చాస్యవిరాజతే॥ ౧౬॥ సద్వజస్సవతాకశ్చసానుకషోమ
 హారథః॥ చతుస్సానిసమాయుక్తోమేఘస్తైతనిస్సన్వనః॥ ౧౭॥ వింశతిదశచాప్తైచతుశ్శోన్యరథమాస్థితాః॥ కాముకా
 కానిచభీమానిజ్యోత్స్వకాంచనపింగళాః॥ ౧౮॥ ద్వాచఖడ్గైరథగతౌపార్శ్వస్థౌపాశ్వశోభితౌ॥ చతుర్నాస్తత్సరుయు

రహితజీవనాథాం- భిన్నార్ణవసన్నికాశమితిక్రియావిశేషణం॥ ౬౨॥ ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే - శ్రీరామాయణభూషణై- రత్నకిరీటాఖ్యా
 నే- యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానే - సప్తతితమ స్కర్ధః.***** స్వబలమిత్యాది॥ భ్రాతరాశ్చోన్యంభ్రాతరాః॥ ౩॥ సప్తతిమృష్టకుండలః॥ ౪॥ తత్పతిమహాత్మ్యంమహత్వం-ఉత్త
 ఇత్యంతరమితికరణంప్రప్తవ్యం॥ ౭॥ ౧౦॥ కోసావిత్వాదిహరిలోచనః॥ సింహదృష్టిః- రథశక్తిభిః-రథస్థితాభిశ్చక్తిభిః॥ ౧౨॥ ౧౬॥ ధ్వజశృంగ
 ప్రతిష్ఠేనతి॥ అనేనరామణద్వజోయమిత్యక్తం॥ ౧౭॥ త్రిణతమితి॥ త్రిణతంత్రిమితిద్వంతయోమకాధ్యేచనతం- మేఘనివోదంమేఘకుల్యజ్యాస్వ
 నం-హేమపృష్ఠంహేమలిప్తచార్షామిత్యర్థః-ధనుఃరథస్థాభ్యఃఅన్యతఃరథృతమిదం॥ ౧౮॥ సద్వజఇతి॥ ధ్వజఃఅసాధారణకేతనం-పతాకాసాధా
 రణా-అనుకర్షఃరథాదధస్థుదారు-చతుస్సానిసమాయుక్తఃచతుస్సారిధియుక్తః॥ ౧౯॥ వింశతిరీతి॥ కాముకాకాణిధనుర్భేదాకానిపానరుక్త్యం
 ౨౦॥ ద్వాచేతి॥ పార్శ్వశోభితౌపాశ్వాభ్యాంశోభితౌ- చతుహస్తత్సరుయుతోచతుహస్తప్రమాణత్సరుయుక్త-త్సరుఃఖడ్గాదిముష్టాస్యా
 రతీర్థవిరచితాయాం- శ్రీరామాయణతత్పదీపికాఖ్యాయాం- యుద్ధకాండవ్యాఖ్యాయాం- సప్తతితమ స్కర్ధః.*****
 ౭॥ తేతస్యరూపమితి॥ తేతస్యరూపమాలోక్య- తేనద్రవంతీతచ్ఛబ్దవ్యయస్యనిర్వాహః॥ ౧౦॥ కోసానితి॥ హరిలోచనః - సింహదృష్టిః॥ కాల
 చ్చాపితి॥ రథశక్తిభిః-రథస్థితాభిఃశక్తిభిః॥ ౧౨॥ ధ్వజశృంగప్రతిష్ఠేనైత్యనేనరామణద్వజఃత్వక్తంభవతి॥ ౧౭॥ త్రిణతమితి॥ హేమపృష్ఠంహేమస
 దృశవృష్టభాగం॥ ౧౮॥ సద్వజఇతి॥ చతుస్సానిసమాయుక్తః- చతుర్భిఃసానిసమాయుక్తః॥ ౨౦॥ ద్వాచితి॥ పాశ్వశోభితౌ- పాశ్వా

తౌవ్యక్తహస్తదశాయతౌ || ౨౧ || రక్తకంఠగుణోధీరోమహాఽర్వతసన్నిభః | కాశఃకాలమహఃక్రీమేఘస్థభవభా
సగరః || కాంచనాంగదవద్ధాభ్యాంభుజాభ్యామేవశోభతే | శృంగభ్యామివతుంగభ్యాంహిమవాకపర్వతోత్త
మః || ౨౩ || కుండలాభ్యాంతుయన్వైతద్భూతివక్త్రంశుభేక్షణః | పునర్వస్వంతరగతంపూర్ణంబింబమివైందవం || ఆచ
త్వమేమహాబాహూత్వమేనంరాక్షసోత్తమం | యందృష్ట్వావానరాస్సర్వేభయాతావిమృతాః || ౨౫ || సప్త
ష్టోరాజపుత్రేణరామేణామితతేజసా | ఆచచక్రేమహాతేజారాఘవాయవిభీషణః || ౨౬ || దశగ్రీవోమహాతేజారా
జావైశ్రవణానుజః | భీమకర్మామహూత్సాహూరావణోరాక్షసాధిపః || ౨౭ || తస్యాసీద్వీర్యవాఫుతోగ్రా
వణప్రతిమోరణే | వృద్ధసేవీశుత్తిధరస్సర్వాస్త్రవిదుషాంవరః || అశ్వవృష్టైరథేనాగేఖడ్గైఃపిక్వకర్షణే | భేదేసాంత్వే
చదానేచనయేమంత్రేచసమ్మతః || ౨౯ || యస్యబాహూసమాత్రిత్యలంకావసతినిగ్భయా | తనయంధాన్యమాలిన్యా
అతికాయమిమంవిదుః || ౩౦ || ఏతేనారాధితోబ్రహ్మతపసాభావితాత్మనా | అస్త్రాణిచాప్యవాప్తానిపవశ్చపరాజ
తాః || ౩౧ || సురాసురైరవధ్యత్వందత్తమస్తైస్త్వయంభువా | ఏతచ్ఛక్వచచందిన్యంరథశ్చైవోరగభాన్వరః || ౩౨ ||
ఏతేనశతశోదేవాదానవాశ్చపరాజితాః | రక్షితానిచరత్సాంసియత్సాశ్చపిన్దూదితాః || ౩౩ || వజ్రంవిష్టంభితంయే
నబాతైరింద్రస్యధీమతః | పాశస్సోలరాజస్యరణేప్రతిహతస్తథా || ఏషాతికాయోబలవాక్రాక్షసానామథర్షణః |
రావణస్యమతోధీమాకదేవదానవదర్పహం || ౩౪ || తదప్రీతిక్రియతాంయత్పక్షిపంపురుషపుంగవ | పురావానరసై
న్యానిక్షయంసయతిసాయతైః || ౩౬ || తతోతికాయోబలవాక్ప్రవిశ్యహరివాహినిం | విష్ణోరయామాసథసుర్మనా
దచపునఃపునః || ౩౭ || తంభీమవపుషందృష్ట్వారథస్థంరథినాంవరం | అభిషేతుర్మహాత్మానోయేప్రధానావనౌకసః || ౩౮ ||
కుముదోద్వివిదోమైందోసీలశ్శరభపీవచ | పాదపైగోరిశ్యంశ్చైశ్చయ్యగసత్సమభిద్రవత్ || ౩౯ || తేషాంవృత్తాంశ్చవై
లాంశ్చశరైఃకాంచనభూషణైః | అతికాయోమహాతేజాశ్చిచ్ఛేదాస్త్రవిదాంవరః || ౪౦ || తాంశ్చైవసర్వాసహ
రీశరైస్సర్వాయనైబావీ | వివ్యాధాభిముఖస్సంఖ్యేభీషకాయోనిశాచరః || ౪౧ || తేదీతాబాణవల్లభగ్నగా
తాఃస్థలంగమాః | నశేకురతికాయస్యప్రతికతుఃకంఠహరణే || ౪౨ || తస్మైన్యంహరివీరాణాంత్రాసయామాసరా
క్షసః | మృగయాధమివకుగ్రోహారిశ్చౌవనదర్పితః || ౪౩ || సరాక్షసేంద్రోహరిసైన్యమధ్యేనాయుధ్యమానంనిజఘా
నకంచిత్ | ఉపేత్యరామంసథనుఃకలాపీనగర్వితంవాక్యమిదంబభాషే || ౪౪ || రథేస్థితోహంశరచాపహానిర్మపా
కృతంకంచనయోధయామి | యశ్చాప్తికశ్చిద్వ్యవసాయయుక్తోదదాతుమేక్షిప్రమిహాద్యయుద్ధం || ౪౫ || తత్తస్యవా
క్యంబుగ్రితోనిశమ్యచుకోపసౌమిత్రమిత్రహంతా | అమృత్యుమాణశ్చసమశ్చపాతజగాహచాపంచతః స్త్రయి
త్వా || ౪౬ || కుగ్రీథస్సౌమిత్రుశ్చౌత్యతూణాదాక్షిణ్యసాయకం | పురస్తాదతికాయస్యవిచక్షణమహద్ధనుః || ౪౭ || పూ
రయన్సమహీంశైలానాకాశంసాగరందిశః | జ్యోతిర్బలత్క్షణస్యోగ్రాస్త్రాసయన్రజనీచరా || ౪౮ || సౌమిత్రే
శ్చాపనిఘోషంశ్రుత్వాప్రతిభయంతదా | విసిస్త్రియేషహాతేజారాక్షసేంద్రోత్తజోబలీ || ౪౯ || అథాతికాయఃకు
పితోద్భృష్టౌలత్క్షణముఖితం | ఆదాయగీతంబాణమిదంవచనమబ్రవీత్ || ౫౦ || బాలస్త్యమసిసౌమిత్రేవిక్రమేష్వ

దిత్యమరః | వ్యక్తహస్తదశాయతౌవ్యక్తహస్తహస్తదశాయతౌచేతితథా || ౨౧ || రక్తపి || రక్తకంఠగుణః రక్తకంఠమాల్యః కాలమహావక్త్రః
కాలస్యేవమహావక్త్రంయస్యసతతోక్తః - కాలవమహావక్త్రః ఇతివా || ౨౩ || ౨౭ || తస్యేత్యాదిశ్లోకద్వయం నయేయక్తామంత్రేవిచారే ||
౩౩ || వజ్రమిత్యాదిశ్లోకద్వయం నిష్టంభితంనిశ్చలీకృతం - రాక్షసానామథర్షణభృత్యత్రాధశబ్దః కాత్స్నేయః || ౩౫ || తదస్మిన్నితి | పురానయ
యతి - సేవ్యతీత్యర్థః || ౩౬ || ౩౮ || కుముదఇతి సమభిద్రవత్ - ఆగమకాసనస్యానిత్యత్వాదడభావః || ౩౯ || ౪౦ || తాంశ్చైతి | అభిముఖః - స్థితఇతిశేషః ||
౪౧ || ౪౨ || తదితి హరిః సింహః || ౪౩ || సఇతి కలాపీతూణీరవాక్ - కలాపోఽభూషణేన హేతూణీరేసంహతావసీత్యమరః - సగర్వితంసగర్వం ||
౪౪ || రథఇతి వ్యవసాయః - ఉత్సాహః || ౪౫ || తత్తస్యేతి | స్త్రయిత్వాఅనాదృత్య - ప్రిజ్ అనాదరః ఇతిధాత్వః || ౪౬ || ౪౭ || పూ
రయన్ - అభూదితిశేషః || ౪౮ || సౌమిత్రేతి | ప్రతిభయం - భయంకరం ప్రతిభయమిత్యమరః || ౪౯ || ౫౦ || సుఖప్రస్తుప్రమితి | నిబోధయితుంజ్వలయితుం
భ్యాంశోభిత - చతుహాస్తత్సరుచిత - చతుహాస్తప్రమాణాభ్యాంశ్చరుభ్యాంభిక్షముష్టిభ్యాంచిత - వ్యక్తహస్తదశాయతౌవ్యక్తహస్తహస్తదశాయతౌచేతితథా || ౨౧ || రక్తేతి | రక్తకంఠగుణః రక్తకంఠమాల్యః - కాలమహావక్త్రః - కాలస్యేవమహావక్త్రంయస్యసతతోక్తః || ౨౭ ||
తస్యేతి | అశ్వేతి | అశ్వరథగజస్థానానాంక్రమేణప్రతినియతాయుధాన్యాహ - ఖడ్గైఃపిక్వకర్షణైః - కృత్యతేనేతికర్షణః - పాకాదిః -
తోహరథేదీవా || ౩౮ || కుముదోద్వివిదఇతి | అభిద్రవత్ - అమభావఅపః || ౪౩ || సరాక్షసేతి | కలాపీ - తూణీరవాక్ - కలాపోఽభూషణేన హే

విచక్షణః | గచ్ఛకింకాలసదృశం మాంయోధయతుమిచ్ఛసి || ౫౧ || సహిమద్బాహుస్సప్తానామస్త్రాణాంహిమవాపి |
 సోఘముత్సహతేవేగమంతరిక్షవధోమహి || ౫౨ || సుఖప్రసప్తంకాలాగ్నింసోబోధయతుమిచ్ఛసి | స్యస్యచాపనివతా
 స్వమాపాగ్రాణాజహిమద్గతః || ౫౩ || అథవాత్వంప్రతిష్ఠభ్రోననివతితుమిచ్ఛసి | తిక్తప్రాణాపాత్యజ్యగమిష్యసి
 యమక్షయం || ౫౪ || పశ్యమేసిశితాబాణానిదర్శ్యమాదనా || ఈశ్వరాయుధసంకాశాంస్తప్తకాంచనభూష
 ణా || ౫౫ || ఏషతేసర్వసంకాశోబాణఃపాస్యతిశోణితం | మృగరాజశ్రవకుర్ధోనాగరాజస్యశోణితం || ౫౬ || ఇత్యే
 వముక్త్వాసంకుర్ధశ్శరంధనమిసందధే || ౫౬౪ || శ్శుత్యాతికాయస్యవచస్సరోమంసగర్వితంసంయతిరాజపుత్రః | స
 సంకుకోపాతిబలోబృహచ్చిరువాచవాక్యంచతతోమహాథా || ౫౬౫ || నవాక్యమాత్రేణభవాప్రధానోనకథ
 నాత్సత్పురుషాభవంతి | మయిస్థితేధన్వినిబాణపాణానిదర్శయస్సాత్మబలంమరాత్మ || ౫౬౬ || కమణానూచయా
 త్తానంనవికల్గితుమర్హసి | పారుషేణతుయోయత్సత్పుతూరశ్చిత్ప్రతః || ౫౬౭ || సర్వాయుధసమాయక్తోధన్వీత్వం
 రథమాస్థితః | శరైర్వాయదివాప్యస్త్రైర్దార్యయస్వపరాక్రమం || ౬౦౪ || తతశ్శిరస్త్రైశ్చిత్రైఃసాతయోష్యామ్యహంశ
 రైః | మారుతఃకాలసంపక్వంవృంతాత్తాశఫలంయథా || ౬౦౫ || అన్యతేమామకాబాణాస్తప్తకాంచనభూషణాః | పా
 స్యంతిరుధిరంగాత్రాద్బాణశల్యాంతరోత్థితం || ౬౦౬ || బాలోయమితివిజ్ఞాయనమావజ్ఞాతుమహాసి || బాలోవాయది
 వావృద్ధోమృత్యుంజానీహిసంయుగే | బాలేనవిష్ణునాలోకాస్త్రయఃకాంతాస్త్రీభిఃక్రమైః || ౬౦౭ || లక్ష్మణస్యవచ
 శ్శుత్యాహేతుమత్పరమాథావత్ | అతికాయఃప్రచుకోధబాణంచోత్తమమాదదే || ౬౦౮ || తతోవిద్యాధరాభూతా
 దేవాదైత్యామహర్షయః | సహ్యాకాశ్చమహాత్మానస్తద్యుద్ధంప్రస్తుమాగమత్ || ౬౦౯ || తతోతికాయఃకుపితశ్చాపమా
 రోఽప్యసాయకం | లక్ష్మణాయప్రదిత్వేవసంక్షిప్తస్థివచాంబరం || ౬౧౦ || తమావతంతంశితంశరమాశీవిహవమం | అథా
 చంద్రేణచిచ్ఛేదలక్ష్మణఃపరవీరహః || ౬౧౧ || తంశక్వత్తంశరందృష్ట్వాకృతభోగమివోరగం | అతికాయోభృశఃకుర్ధః
 వంచబాణానమాదదే || ౬౧౨ || తాశరానంప్రదిత్వేవలక్ష్మణాయనిశాచరః | తానప్రాప్తాశరైస్త్రైశ్చైచ్ఛేద
 భరతానుజః || ౬౧౩ || సతాంశ్చిత్వాశరైస్త్రైశ్చలక్ష్మణఃపరవీరహః | ఆదదేనిశితంబాణంజ్వలంతమివతేజసా || ౬౧౪ || త
 మాదాయధనుశ్చేష్టయోజయామాసలక్ష్మణః | విచక్షణచవేగేనవిససజాచవీర్యవా || ౬౧౫ || పూర్ణాయతవిస్మ
 ఘ్నేనశరేణసతపర్వణా | లలాటేరాక్షసశ్రేష్ఠమాజఘానసవీర్యవా || ౬౧౬ || సలలాటేశరోమగ్నస్త్రస్యభీమస్యరక్ష
 సః | ఽదృశేశోణితేనాక్తఃసన్నగేంద్రశ్చవాచలే || ౬౧౭ || రాక్షసఃప్రచకంపేచలక్ష్మణేషుప్రవీడితః | రుద్రబాణహతం
 ఘోరంయథాత్రిపురగోపురం || ౬౧౮ || చింతయామాసచాశ్వాస్యవిమృశ్యచమహాబలః | సాధుబాణనిపాతేనన్లాఘునీ

మాజహిమాహింసీః-హంతేజాతిజాదేశః-మగతఃమాంప్రాప్తః || ౫౩ || అనవేతి || ప్రతిష్ఠభ్రోఃప్రతిముఖంస్థితః || ౫౪ || పశ్యేతి || ఈశ్వరాయుధసంక్రిహ
 లం || ౫౫ || ౫౬౪ || సవాక్యమాత్రేణేతి || కథనాత్ ఆశ్చక్లాఘునాత్-సత్పురుషాఃశూరపురుషాః || ౬౦౪ || తతః || వృంతాత్ ప్రవబంధనాత్-వృ
 తంప్రసవబంధనమిత్త్యుమరః || ౬౦౫ || అద్యత ఇతి || బాణశల్యాంతరోత్థితమితి-బాణశల్యాంతరాణిబాణశల్యకృతాన్యంతరాణి || ౬౦౬ || బాలశ్చతి ||
 మృత్యుంజానీహి-మమితిశేషః || ౬౦౭ || తత ఇతి || సాయకంచాపమారోఽప్య-బాణంధనసీసంధాయేత్యథాః-సంక్షిప్తస్థివ-బాణవేగేనాంత
 రావస్థితమాకాశంగ్రసన్నివేత్సర్థః || ౬౦౮ || ౬౦౯ || పూర్ణాయతేతి || పూర్ణాయతేనపూర్ణాకృష్టేన-విస్మయేనవేషేన-సతపర్వతానిలినప
 ర్వణా-ఋజునేతియావత్ || ౬౧౦ || స ఇతి || అక్తఃలిప్తః || ౬౧౧ || రాక్షస ఇతి || త్రిపురగోపురంత్రీపురద్వారం || ౬౧౨ || చింతయామానేత్యాదిక్లౌ
 ద్యయమేకాన్వయం || విమృశ్య-కరణీయంనిధాకర్య-బాణనిపాతేనమేసాఘక్లాఘునీయోరిపురసీతి-ఏవలక్ష్మణం-విధాయఅభిధాయ-ఆస్యం
 తూణీరేసంహతావపీత్యుమరః-సగర్వితంసగర్వం || ౬౧౩ || అవస్థిత ఇతి || వ్యవసాయఃఉత్సాహః || ౬౧౪ || తత్రస్యేతి || స్త్రయిత్యాఅనాదిత్యస్తీతంకృ
 త్యా-స్త్రీజ్ఞాతాదర ఇతిధాతుః || ౬౧౫ || పూరయన్నితి || త్రాసయత్-అఘాదితిశేషః || ౬౧౬ || సామిత్రేరితి || ప్రతిభయంభయంకరం || ౬౧౭ || అథవేతి ||
 ప్రతిష్ఠభ్రోఃఅభిముఖంస్థితఃయమక్షయంగమిష్యసి || వస్తుతస్తునివతితుమనెచ్చనియది-త్వంతిష్ఠ-గమిష్యసి-జయంప్రాప్తేతిశేషః-ప్రాణాపరిత్య
 జ్యాహంగమిష్యమీతిక్రియావిపరిణామః || ౬౧౮ || పశ్యేతి || ఈశ్వరాయుధసంక్రిహలం || ౫౫ || ఏవ ఇతి || తేవశోణితంపాస్యతి || వస్తుతస్తుతేతవబా
 ణః-శోణితంపాస్యతి-మమితిశేషః || ౬౧౯ || అద్యత ఇతి || బాణశల్యాంతరోత్థితం-బాణశల్యకృతప్రదేశాదుత్థితం || ౬౨౦ || తత ఇతి || సాయకంచా
 పమారోఽప్య-బాణంధనసీసంధాయ-సంక్షిప్తస్థివచాంబరం-బాణవేగేనంతరాశ్చస్థితమాకాశంగ్రసన్నివేత్సర్థః || ౬౨౧ || పూర్ణాయ
 తేతి || పూర్ణాయతేనపూర్ణాకృష్టేన-సతపర్వణా-విలినపర్వణా-ఋజునేతియావత్ || ౬౨౨ || చింతయామానేత్యాది || చింతయామాస
 చింతిత్వా-ఆశ్వస్యవిమృశ్యకరణీయంనిధాకర్య-బాణనిపాతేన-మే-సాధు-క్లాఘునీయోరిపురసీత్యేవవిధాయఅభిధాయ-ఆస్యంనియమ్య-భు

యోసిమేరిపుః॥విధాయైవంపినమ్యాస్యంనియమ్యచభుజాపుభౌ | సరభౌపస్థమాస్థాయరథే ప్రచచారహ || ౭౭ || ఏ
కంత్రీపంచసప్తేతసాయ కాకరాక్షసర్షభః | ఆదదేసందధచావివిదకమోత్సనజ్జవ || ౭౮ || తేబాణాఃకాలసం
కాశారాక్షసేంద్రధనుశ్చ్యుతాః | హేమపుంఖారవిప్రభృశ్చక్రీర్ధిప్తమివాంబరం || ౭౯ || తతస్తాకరాక్షసోత్సృ
ష్టాకశరౌఘాకరాఘవానుజః | అసంభ్రాంతఃప్రవిచ్ఛేదనిశితైర్బహుభిశ్శరైః || ౮౦ || తాకశరాకాయధిసంపే
త్సనకృత్తాకరావణాత్తజః | చుకోఽత్రదశేంద్రాగ్రిర్జగ్రహానిశితంశరం || ౮౧ || ససంధాయమహాతేజాస్తంబా
ణంసహసోత్సృజత్ | తతస్సౌమిత్రమాయాంతమాజఘనస్తనాంతరే || ౮౨ || అతికాయేససౌమిత్రీస్తాడితోయధివత్స
సి | సుసాగ్రేవరుధిరంత్రేమదంమత్తశవద్విపః || ౮౩ || సచకారతదాత్మానంవిశల్యంసహసానిభుః | జగ్రహాచశరం
తీక్ష్ణచుప్తేణాపిచసందధే || ౮౪ || ఆగ్నేయేనతదాప్తేణయోజయామాససాయకం | సజజ్వాలతదాబాణోధను
వ్యసృజహత్తనః || ౮౫ || అతికాయోపితేజస్వీసారమస్త్రంసమాదధే | తేనబాణంభుజంగభం హేమపుంఖ
మయోజయత్ || ౮౬ || తదస్త్రంజ్వలంతంఘోరంలక్ష్మణశృరమాహితం | అతికాయాయచిత్రైపకాలవండమివాంతకః ||
౮౭ || ఆగ్నేయేనాభిసంయుక్తందృష్త్వాబాణానిశాచరః | ఉత్సనజతదాబాణందీప్తంసూర్యాస్త్రయోజితం || ౮౮ ||
తాపుభావంబరేబాణావన్యోయభిజఘ్నుతుః | తేజసాసంప్రదీప్తాగ్రీకుర్ధ్ధావివభుజంగమా || ౮౯ || తావన్యోయవిదజ
హ్యపేతతుఃసృధివీతలే | శరస్మిసాభస్తకృతానభాగేతేశరోత్తమా || ౯౦ || తతోతికాయస్సక్రీర్ధిస్త్రస్త్రమైషీకము
త్సృజత్ | తత్ప్రవిచ్ఛేదసౌమిత్రీరస్త్రేణైంద్రీణవీర్యవా || ౯౧ || ఏషీకంగహతందృష్త్వారుషిహోరావణాత్తజః | యా
మ్యేనాప్తేణసంకుర్ధ్ధోయోజయామాససాయకం || ౯౨ || తతస్తదస్త్రంచిత్రైపలక్ష్మణాయనిశాచరః | వాయవ్యేతద
స్త్రేణాజఘనసలక్ష్మణః || ౯౩ || అథైసంశరథారాభిధాకరాభివతోయదః | అభ్యవర్షత్సనంక్రుద్ధోలక్ష్మణోరావణా
త్తజం || ౯౪ || తేతికాయంసహసాయకవచేవజ్రఘాపితే | భగ్నగ్రశల్యాస్సహసాపేతునాణామహీతలే || ౯౫ ||
తామోమానభిసంప్రేత్సృలక్ష్మణఃపరవీరహా | అభ్యవర్షస్త్రహేమాణాంసహస్రేణమహాయశాః || ౯౬ || సవృవ్య
మాణోబాణౌమైరతికాయోమహాబలః | అవధ్యకవచస్సంఖ్యరాక్షసోనైశ్చవివృధే | (శరంచాశీవిషాకారంలక్ష్మణాయ
వ్యపాస్మజత్ | సతేనవిధస్సామిత్రీమృమృదేశేశరేణహ || మహూతమాత్రంనిస్సంజ్ఞోహ్యభవచ్ఛతుగ్రీతావనః | తత
స్సంజ్ఞాముపాలభ్యచతుర్భుస్సాయకోత్తమైః || నిజఘనహయాకాసంఖ్యసారథించమహాబలః | ధ్వజస్యోర్ధ్వధనకృత్వా
శరవక్షైరరిందమః || అసంభ్రాంతస్ససౌమిత్రీస్తాకశరానభిలక్ష్మితాకా | ముమోచలక్ష్మణోబాణాన్వధాకాంతస్య
రక్షసః ||) సశశాకరుజంకతుకంయుధితస్యశరోత్తమః || ౯౭ || అథైరమభ్యుపాగవ్యవాయుర్వాక్యమువాచహా | బ్ర
హ్మదత్తవరోహ్యేషఅవధ్యకవచావృతః || బ్రాహ్మణాస్త్రేణభింధ్యేనమేషవధ్యోహినాన్యథా | అవధ్యపవహ్యన్యేషా
మస్త్రాణాంకవచీబలీ || ౯౮ || తతస్తువాయోర్వచనంశశమ్యసౌమిత్రీరింద్రప్రతిమానవీర్యః | సమాదిధేబాణమమోఘ
వేగంతద్బ్రాహ్మమస్త్రంసహసానియోజ్య || ౧౦౦ || తస్మిన్మహాస్త్రేతునియుజ్యమానేసౌమిత్రీణాబాణవరేశితా
గ్రే | విశశ్చచంద్రాగ్రమహాగ్రహశ్చనభశ్చతత్రాగ్రసచచాలచోర్ధ్వ || ౧౦౧ || తంబ్రహ్మణోస్త్రేణానియోజ్యచాప
శరంపుంఖంయుమదూతకల్పం | సౌమిత్రీరింద్రీనుతస్యతస్యసంజ్ఞాబాణంయుధివజ్రకల్పం || ౧౦౨ || తంలక్ష్మణో
త్సృష్టమమోఘవేగంసహవతంతంజ్వలనప్రకాశం | సువణవజ్రోత్తమచిత్రపుంఖ తదాతికాయస్సమరేదదశ ||
౧౦౩ || తంపేక్షమాణస్సహసాతికాయోజఘానబాణైర్నిశితైరనేతైః | ససాయకస్తస్యసుపణావేగస్తదాతికాయ
స్యజగామపాశ్వణం || ౧౦౪ || తమాగతంపేక్ష్యతదాతికాయోబాణంప్రదీప్తాంతకకాలకల్పం | జఘానశక్త్యృష్టిగదా

నియమ్యచభుజాపుభౌనియమ్యచభుజాపుభౌ- రథేప్రచచారహేతిసంబంధః || ౭౭ || ఏకమితి || ఇతిక్రప్రకారేణ || ౭౮ || ౮౩ || సచకా
రేతి || ఆస్త్రేణాస్త్రమంత్రేణ- సందధేయోజయామాస || ౮౪ || ఆగ్నేయేనేత్యాది-పూర్వోక్తస్యైవవివరణం || ౮౫ || అతికాయోపితి || సమాద
ధేతిసంబంధే || ౮౬ || తదితి || ఆహితంసూహితం || ౮౭ || ౮౯ || తావతి || భిష్మకృతోభిష్మతయాకృతో || ౯౦ || ౯౧ || తతస్త్రితి || బ్రాహ్మమస్త్రం
బ్రహ్మస్త్రమంత్రానియోజ్యజపిత్యేతియావత్ || ౧౦౦ || తస్త్రితి || విశశ్చేత్యాదౌతత్రసురివివరిణమ్యసుపజ్యతే || ౧౦౧ || తమితి || నియోజ్య
జపిత్యా-తస్యయమదూతకల్పమిత్యన్వయః || ౧౦౨ || ౧౦౩ || ౧౦౪ || తమాగతమితి || హులైః ద్విధలపత్రాగ్రాయధివశ్యైః-సుశంఖ్యధలపత్రా
జౌనియమ్యచభుజాపుభౌనియమ్యచభుజాపుభౌ- రథేప్రచచారహేతిన్వయః. || ౮౩ || సశతి || ఆస్త్రేణాస్త్రమంత్రేణ || ౮౪ || ఆగ్నేయేనే

కుతారేశ్శూలైశ్చ తైశ్చాస్యవిషన్నచేతాః ॥ ౧౦౫౫ ॥ తాన్యాయథాన్యన్యతవిగ్రహాణిమోఘానికృత్యాసశరోగ్ని
 దీప్తః ప్రగృహ్యతివైచిరీబజ్రప్రతతోతికాయస్యశిరోహరం ॥ ౧౦౫౬ ॥ తద్భిన్నస్సశిరస్త్రాణంలక్ష్మణోషుప్రవీడితం ॥ ప
 మతసహసాభూషాశ్శృంగంహిమవతోయథా ॥ ౧౦౫౭ ॥ తుతుభూమానిపతితందృష్ట్వావిక్లిప్తభూవణంబభూపుర్య
 థితాస్సర్వేహతశేషానిశాచరాః ॥ ౧౦౫౮ ॥ తేవిషణ్ణముఖాదీనాఃప్రహరజనితశ్రమాః ॥ వినేమరుచ్యైర్భూవఃసహసా
 విన్వరైస్సర్పరైః ॥ ౧౦౫౯ ॥ తతస్తైత్వరితంయూతానిరపేక్షానిశాచరాః ॥ పురీమఖిముఖాభీతాద్రవంతోనాయకేహతే ॥
 ౧౦౬౦ ॥ ప్రహమాయుక్తాబహవస్తువానరాః ॥ బుద్ధపక్వప్రతిమాననాస్తదా ॥ అపూజయకలక్ష్మణమిష్టభాగినంహతేరి
 పాభీషబలేమరాసదే ॥ ౧౦౬౧ ॥ (అతిబలవతికాయవభ్రకల్పంయుధివినిపాత్యచలత్క్రూణఃప్రహృష్టః ॥ త్వరితమథతదా
 సరామసార్వత్రికపినివహైశ్చనుపూజితోజగామ ॥) ఇతిశ్రీమద్యుద్ధకాండే-ఏకసప్తతితమస్కర్ణః.*****

అతికాయంహతశ్శుత్యాలక్ష్మణోమహాజనాః ॥ ఉద్వేగమగమద్రాజావచనంచేదమబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ ధూమ్రా
 క్షుఃఫరమాషిః-ధన్విశస్త్రభృతాంవరః ॥ అకంపనఃప్రహస్తశ్చకుంభకణఃస్తభైవచ ॥ ఏతేమహాబలావీరారాక్షసా
 యుద్ధకాంక్షిణః ॥ జేతారఃపరపైన్యానాంపరైర్నిత్యాపరాజితాః ॥ నిహతాస్తైమహావీర్యారామేణాక్షిప్తకిర్తణా ॥ రాక్ష
 సాస్సుమహాకాయానానాశస్త్రవిశారదాః ॥ అన్యేచబహుశూరామహాత్మానోనిపాతితాః ॥ ౪౫ ॥ ప్రఖ్యాతబలవీర్యేణ
 పుత్రేణేంద్రజితామమ ॥ యోహితాభ్రాతరౌవీరౌబద్ధదత్తవరైశ్శరైః ॥ యన్నశక్యంసురైస్సరైర్వసురైర్వామ
 నోబలైః ॥ మోక్షుంతద్బంధనుఘోరంయక్షగంధర్వకీన్నరైః ॥ తన్నజానేప్రభావైర్వామాయయామోహనేనవా ॥
 శరబంధాద్విముక్తాతాభ్రాతరౌరామలక్ష్మణౌ ॥ ౪౬ ॥ యేయోధాఃగతాశూరారాక్షసామమశాసనాత్ ॥ తేసర్వే
 నిహతాయుధైవానరైస్సుగహాబలైః ॥ ౪౭ ॥ తంనవశ్యోమ్యహంయుధైయోద్యరామంసలక్ష్మణం ॥ శాసయేత్సబలంవీరం
 ససుగ్రీవవిభీషణం ॥ ౪౮ ॥ అహేలూనుబలవాకరామోమహదస్త్రబలంచవై ॥ యన్యవిక్రమమాసాద్యరాక్షసానిధనం
 గతాః ॥ తంమన్యేరాఘవంవీరంనారాయణమనామయం ॥ తన్మయాధ్విపురీలంకాపిహితద్వారతోరణా ॥ ౪౯ ॥ అప్రమ
 తైశ్చసర్వత్రసుప్తైరత్యాపురీత్వియం ॥ ౫౦ ॥ అశోకవనికాయాంచయత్రసీతాభిరక్మ్యతే ॥ నిహ్రామోవాప్రవేశోవా
 జ్ఞాతవ్యస్సర్వచైవనః ॥ ౫౧ ॥ యత్రయత్రభవేన్దుల్బస్తత్రతత్రపునఃపునః ॥ సర్వతశ్చాపితిత్థద్వంస్త్వైస్త్వైస్త్వైఃపరివృతాబ
 లైః ॥ ౫౨ ॥ ద్రష్టవ్యంచపదంతేషాంవానరాణాంనిశాచరాః ॥ ప్రదోషేవాధకరాత్రేవాప్రత్యూషేవాపిసర్వతః ॥ నా

గ్రమిర్జైజయంతి ॥ ౧౦౫౫ ॥ ౧౦౫౬ ॥ తత్కతి ॥ నిరపేక్షాఃయుద్ధానకేతాః ॥ ౧౦౫౭ ॥ ప్రహషే ॥
 ప్రబుద్ధైశ్చప్రన్నత్యైతాత్సర్యం - ఇష్టస్యజయస్య - భాగఃప్రాప్తిః - సోన్యాస్తీతిప్రభాగీ-తం ॥ ౧౦౫౮ ॥ ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే
 శ్రీరామాయణభూషణే - రత్నకిరీటాఖ్యానే - యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానే - ఏకసప్తతితమస్కర్ణః.*****

అథరావణచింతా - అతికాయమిత్యాది ॥ ౧౦౫౯ ॥ ప్రఖ్యాతేత్యాదిశ్లోకత్రయమేకంవాక్యం ॥ వీరాయాభ్రాతరౌరామలక్ష్మణౌవాదవధేనప్రసి
 ధౌతావపిబద్ధౌ - తదేవబంధనంవర్ణయతి - మదితి-యద్బంధను - శురాదిభిః - మోక్షుంమోచయితుం-అశక్యం-తద్బంధనుఘోరం ॥ భ్రాతరా
 తాశరబంధాద్విముక్తాపితియత్ - తత్ప్రభావాదిమకేనవాచితంసజానశ్చక్యయః - ప్రభావఃసామర్థ్యం-మాయావ్యామోహకారిణీద్వా
 మోహనంబోషణాదిం ॥ ౧౦౬౦ ॥ ౧౦౬౧ ॥ అహంస్యాత్యాదిశ్లోకద్వయమేకాన్వయం ॥ కిహితద్వారతోరణా-ద్వారంఅంతద్వారం-తోరణంబహిర్ద్వా
 రం ॥ ౧౦౬౨ ॥ ఏవంరామప్రభావంసప్రపంచముక్తాస్తైశ్చప్రతిపురీక్షణంనియమయతిఅప్రమత్తైరిత్యాదినా ॥ గుప్తైఃస్వయంకృతరక్షణైః-గుప్తై
 రితివాచితః ॥ ౧౦౬౩ ॥ అశోకేతియత్రసీతాభిరక్మ్యతే-తత్రఅశోకవనికాయాం-చిహ్నా-మఃనిగమఃప్రవేశోవా- నఃఅస్తాభిః-జ్ఞాతవ్యః-మ
 దసంక్షాంవినానకోపిజనోనిగమయితవ్యోనాపిప్రవేష్టవ్యఇత్యర్థః ॥ ౧౦౬౪ ॥ యత్రయత్రేతి ॥ గుల్మఃసేనాసన్నివేశః ॥ ౧౦౬౫ ॥ ద్రష్టవ్యమిత్యాది

త్యాదిపూర్వోక్తస్యైవవివరణం ॥ ౧౦౬౦ ॥ ప్రహషేయక్రాంతి ॥ ఇష్టభాగినంశ్చస్యభాగఃప్రాప్తిఃతద్వంతం ఇష్టమతికాయవధంప్రాప్తవం
 తమిత్యర్థః ॥ ౧౦౬౧ ॥ ఇతిశ్రీమహేశ్వరతీర్థవిరచితాయాంశ్రీరామాయణతత్త్వదీపికాఖ్యాతాయాం-యుద్ధకాండవ్యాఖ్యాతాయాం - ఏకసప్తతి
 తమస్కర్ణః***** ౪౫ ॥ ప్రఖ్యాతబలవీర్యేణేత్యాదిశ్లోకత్రయమేకంవాక్యం ॥ యాఖరదూషణాదినిరాసకాపీరా-తాభ్రాతరా-
 ఇంద్రజితాదత్తవరైఃశరైబద్ధౌ-యద్బంధనుశురాశురాదిభిఃప్రత్యేకంమోక్షుంమోచయితుంసశక్యం-తద్బంధనుఘోరంప్రచండం-సవైః-
 సమేతైరిపిమోక్షుగంశక్యం-తౌరామలక్ష్మణౌప్రభావైస్సహజమాహత్యైః-మాయయావిచిత్రతశ్చా-మోహనేనవా-బంధకనాగపాశమోహనేన
 చా-శరబంధాద్విముక్తా-తన్నజానశ్చింతయోజనా ॥ ౧౦౬౨ ॥ అశోకవనికాయాంచయత్రప్రదేశే-సీతాభిరక్మ్యతే - తత్రనిహ్రామఃప్రవేశోవా- నః-
 అస్త్రాజ్ఞాతవ్యఇత్యర్థః ॥ ౧౦౬౩ ॥ ద్రష్టవ్యమితి ॥ వశకానప్రకారమనాహ-ద్విషతామితి-ద్విషతాంబలం-కిముద్యుక్తం-కిమావతే-కింఘ్రితంకింఘ్రి

వజ్రాతత్రకతే వ్యావానరేషుకదాచన | ద్విషతాంబలముద్యక్తమాపతతోకింస్థితంసదా ||౧౬|| తతస్తైరాక్షసాస్సర్వే
శ్రుతావలంకాధిపస్యతత్ | వచనంసర్వమాతిష్ఠకాయథావత్తుమహాబలాః ||౧౭|| సతాకసర్వాసమాదిశ్యరావణో
రాక్షసాధిపః | మన్యుశల్యంవహాదీనఃప్రవివేశస్వమాలయం ||౧౮|| తతస్ససందీపితకోషవహ్నిగ్నిశాచరాణామధిపా
మహాబలాః | తదేవపుత్రవ్యసనంవిచింతయన్ముహూర్ముహూర్తైఃసతదావ్యశస్త్వసత్ ||౧౯|| ఇతిశ్రీమద్యుద్ధకాండే-
ద్విసప్తతితమస్సగః.***** తతోహతాకరాక్షసపుంగవాంస్తా దేవాంతకాది
త్రిశిరోతికాయాః | రక్షోగణాస్తత్రహతావశిష్టాస్తైరావణాయత్వరితంశశంసుః ||౨౦|| తతోహతాంస్తాసహపాశ
వ్యరాజాఃపుమోహాశ్రుపరిపుతాక్షః | పుత్రేక్షయంభాత్యవధంచఘోరంవిచింత్యరాజావిపులంప్రదధ్యౌ || ౨ || తతస్తు
రాజానముదీక్ష్యదీనంశోకాణ వేసంపరిపుష్టవానం | రథమభూరాక్షసరాజసూనుస్తమింద్రజిద్వాక్యమిగంబభా
షే || ౩ || సతాతమోహంప్రతిగంతుమహాసియత్రేంద్రజిజ్ఞేవతిరాక్షసేంద్ర | సేంద్రారిబాణాభిహతోహికశ్చిత్ప్రా
ణాశమథాస్సమరేభిపాతుం || ౪ || పశ్యద్ద్యరామంసహలక్ష్మణేనమద్బాణధ్నిన్నవికీణదేహం | గతాయుషంభూమి
తలేశయానంశితైశ్శరైరాదితసర్వగాత్రం || ౫ || ఇమాంప్రతిజ్ఞాంశృణుశక్రీతోస్సృణ్వితాంపారుషదైవయు
క్తాం | ఆదైవరామంసహలక్ష్మణేనసంతర్పయిష్యామిశరైరమోమైః || ౬ || ఆద్యేంద్రవైవస్వతవిష్ణుమిత్రసాధ్యాశ్వి
వైశ్వానరచంద్రసూర్యాః | ద్రక్ష్యంతుమేవిక్రమమపిమేయంవిష్ణురివోగ్రింబరియజ్ఞవాతే || ౭ || సపవముక్త్యాత్రిద
శేంద్రశత్రురావృచ్ఛ్యరాజానమదీనసత్వః | సమారురోహణలతుల్యవేగంరథంఖరశ్రేష్ఠసమూధియుక్తం || ౮ || తమా
స్థాయమహాతేజారథంహరిరథోషమం | జగామసహసాతత్రయిత్రయిద్ధమరిందమః || ౯ || తంప్రస్థితంమహాత్మానమను
జన్తమహానిలాః | సంహమమాణాబహవోధనుష్ఠ్వివరపాణయః || గజసృంధగతాఃకేచిత్ కేచిత్ప్రవరవాజిభిః |
(వ్యాఘ్రవృశ్చికమాజానైఃఖరోష్ట్రైశ్చభుజంగమైః | వరాహశ్వాపదైస్సింహైర్జంబుకైఃపర్వతోపమైః | శశహంస
మయూరైశ్చరాక్షసాభీమవిక్రమాః) || పాసముద్గః(స్త్రీ)ంశపరశ్వథగదాధరాః || ౧౧ || సశంఖవినదైఃపూజైః
భౌరీణాంచాపినిస్తదైః | జగామత్రిదశేంద్రాస్త్రాయమానోనిశాచరైః ||౧౨|| సశంఖశశివణేనచత్రేణరిపుసూద
నః | రరాజప్రతిపూర్ణేననభశ్వంద్రమసాయథా ||౧౩|| అవీజ్యతతితోవీరోహైమైహామంభూషితైః | చారుచామరము

శ్లోకద్వయమేకాన్వయం | పదంవ్యవసితం - దర్శనప్రకారమాహ - ద్విషతామితి - ద్విషతాంబలంస్థితంకిం - ఉద్యక్తగ్రంథస్వతంకిం - ఆపతంతం - లింగా
ద్వివృత్తయోరపకః - ఆపతతోకిమితిసదాద్రష్టవ్యమిత్యర్థః - ఆపతతోకిమితిపాతస్సుగోభనః || ౧౬ || ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే - శ్రీ రామాయణభూష
ణే - రత్నకిరీటాఖ్యానే - యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానే - ద్విసప్తతితమస్సగః.***** ఆపబ్రహ్మత్రుబంధస్త్రీసప్తతితమే | తతోహతాని
త్యాది | రామానుజీయం || అత్రదేవాంతకాదిత్రిశిరోతికాయాః హతాత్వరితంశశంసుః - ఘోరంపుత్రక్షయంభాత్యవధంచవిచింత్యవిపులం
ప్రదధ్యామితికాభిధానాత్ పూర్వంరావణేనఅతికాయవధనివశృతజిత్యవగమ్యతే - యద్వాపూర్వోక్తానువాదః || ౧౭ || పూర్వోక్తంభకణాదివధ
సామూన్యేనశ్రుతిఃసంప్రత్యాప్తేనవిశేషంశ్రుతిజత్యాహ - తతదితి || పూర్వోక్తసర్వానువాదోవా || ౧౮ || సంపరిపుష్టవానం - లలశ్శానజాదేశః || ౩ ||
సతాతేతి || యత్రయదాశంద్రారిశింద్రజిత్ || ౪ || ౫ || ఇమామితి || పారుషదైవయుక్తాంపురుషబలదైవబలయుక్తాం - సంతపయిష్యామిపూరయ
ష్యామి || ౬ || ౭ || సదితి || ఖరశ్రేష్ఠసమాధియుక్తంఖరశ్రేష్ఠసంబంధయుక్తం - ఖరశ్రేష్ఠైశ్చసమాధినాసమాధానేనచయుక్తమితివా || ౮ || తమితి ||
హరిరథఃసూర్యరథః || యమానిలేంద్రచంద్రార్కవిష్ణునీలంకంశువాజినుః | శుకాపికపిథేకేషుహరిర్నాకపితేత్రిష్యిత్యమరః - యుద్ధమితి - కర్తవ్య
మితిశేషః || ౯ || తంప్రస్థితమిత్యాదిశ్లోకద్వయమేకాన్వయం || ౧౧ || ౧౩ || అవీజ్యతేతి || హైమైఃహేమదండైః - హేమవిభూషితైః హేమశలకాయు
ధైః

వృత్తిసదాద్రష్టవ్యమిత్యర్థః || ౧౬ || ఇతిశ్రీమహేశ్వరతీర్థవిరచితాయాం - యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానాయాంద్విసప్తతితమస్సగః.*****
౧౭ ఉక్తమేవాధికమనువదతి - తతోహతానితి || ౧౮ || సంపరిపుష్టవానంశోకార్ణవమగ్నమిత్యర్థః - రథర్షభఃరథస్థానాంశ్రేష్ఠఃమహారథిత్యర్థః
తంరావణం || ౩ || సతాతేతి || యత్ర - యతః - ఇంద్రారిరింద్రజిత్ || ౪ || ఇమామితి || సంతర్పయిష్యామి - పూరయిష్యామి || ౫ || పశ్యాద్యరామ
మిత్యాదిశ్లోకద్వయస్యవాస్తవాధికాన్త - ఆతిబలపరాక్రమశాలినోరామస్యహననెతునాహంసమథః - అథాప్యేతావత్కరిష్యామిపశ్యేత్యాహ -
పశ్యేతి || మద్బాణవికీణదేహమపిగతాయుషంప్రాప్తాయుషంశరైరాదితసర్వగాత్రం - రామంపశ్యేతిసంబంధః || ౬ || ఉక్తార్థఃమేవప్రతిజ్ఞా
పూర్వకమాహ || ఇమామితి || పారుషదైవయుక్తాం - పురుషదైవబలతోపేతాం || ౭ || సపవమితి || ఖరశ్రేష్ఠసమాధియుక్తం - సమాధిః - సంబంధః -
ఖరశ్రేష్ఠసంబంధవంతః || ౮ || ౯ || అవీజ్యతేతి || హైమైఃహిరణ్మయచండైః || ౧౦ || సహమితి || లాజసతారైః - సుసృతపాదలకజైరీత్యర్థః

త్రైశ్చముఖ్యస్సర్వధనమృతాం । (సతుదృష్ట్యానినిర్యాంతంబలేనమహతావృతం । రాక్షసాధిపతిశ్రీమా రావణిపు
త్రమబ్రవీత్ ॥ త్వమప్రతిరథఃపుత్రత్వయావైవాసవోజిగః । కింపునర్కానుమంభవ్యవ్యనిహానివ్యసిరాఘవం ॥ తథోక్తౌ
రాక్షసేంద్రేణప్రత్యగృష్ణోన్మహాశివః) ॥ ౧౦౮ ॥ తతస్త్వింద్రజితాలంకాసూర్యప్రతిమతేజసా ॥ రిరాజాప్రతివీరేణద్యౌ
రివారేణఖాస్వతా ॥ ౧౦౯ ॥ ససంపాప్యమహాతేజాయద్ధభూమిమరిందమః ॥ స్థాపయామాసరత్నాంసిరథంప్రతిస
మంతతః ॥ ౧౧౦ ॥ తతస్తుహుతభోక్తారంహుతభుక్సద్భవప్రభః ॥ జుహవరాక్షసశ్రేష్ఠామంత్రవద్విధివత్తదా ॥ ౧౧౧ ॥ సహ
విలాజసంసాహరైర్మాణ్యగంధపురస్కృతైః ॥ జుహువేపావకంతత్రైరాక్షసేంద్రఃప్రతాపవా ॥ ౧౧౨ ॥ శస్త్రాణి
శరావత్రాణిసమిధోధవిభీతకాః ॥ లోహితానిచవాసాంసేసువంకాష్టాణ్యసంతథా ॥ ౧౧౩ ॥ సతతాగ్నింసమాస్తీర్య
శరపత్రైస్సతోమరైః ॥ ఛాగన్యకృష్ణవణస్యగళంజగాహజీవతః ॥ ౧౧౪ ॥ సకృదేవసమిధస్యవిధూమస్యమహర్చివః ॥
బభూవుస్తానింగానివిజయంయాన్యసర్వయ ॥ ౧౧౫ ॥ ప్రదక్షిణావర్తశిఖస్తప్తకాంచనభూషణః ॥ హవిస్తత్ప్రతిజగా
హపావకస్త్వయమాస్థితః ॥ ౧౧౬ ॥ సోమ్రమాహారయామాసబ్రాహ్మమింద్రీపుస్తదా ॥ ధనుశ్చాత్మరథంచైవసర్వం
తత్రాభ్యమంత్రయత్ ॥ ౧౧౭ ॥ తస్మిన్నాచూయమానేస్త్రైహూయమానేచపావకే ॥ పార్థంక్షహేమఃసత్తత్రై
ర్వితత్రాసనభస్థులం ॥ ౧౧౮ ॥ సపావకంపావకదీప్తతేజాహుత్వామహేంద్రప్రతిమప్రభావః ॥ సచాపబాణాసిరథా
శ్వసూతఃఖంతదధేత్తానమచింత్యరావః ॥ ౧౧౯ ॥ తతోహయరథాకీణంపతాకాధ్వజశోభితం ॥ ర్యయా రాక్షసబ
లంసదమానంయుయుత్సయా ॥ ౧౨౦ ॥ తేశరైశ్చహుశ్చిత్తైస్తీక్ష్ణవేగైరలంకృతైః ॥ తోమరైరంకులైశ్చాపివాసరా
జఘ్నురాహవే ॥ ౧౨౧ ॥ రావణిస్తుతతఃకుగ్రీధప్రాగ్నిత్వనిశాచరా ॥ హృష్టాభవంతోయధ్యంతువాసరాణాంజిఘంస
యా ॥ ౧౨౨ ॥ తతస్తైరాక్షసాస్సర్వేసదంతోజయకాంక్షిణః ॥ అభ్యవషణంస్తతోఘోరావాసరాశరవృష్టిభిః ॥ ౧౨౩ ॥
సతునాళీకనారాచైర్దాభిముసలైరపిరక్షోభిస్సంవృతస్సంభేదవాసరాన్విచకతహ ॥ ౧౨౪ ॥ తేవధ్యమానాస్సమ
రేవాసరాఃపాదపాయుధాః ॥ అభ్యద్రవంతసహితారావణింరణకరకశం ॥ ౧౨౫ ॥ ఇంద్రజిత్తతఃకుగ్రీధోమహాతేజా
మహాబలః ॥ వాసరాణాంశరీరాణివ్యధమద్రావిణాత్తజః ॥ ౧౨౬ ॥ శరేణైకేనచహరిణవపంచచసప్తచః ॥ చిచ్ఛే
దసమరేకుగ్రీధోరాక్షసాసంప్రహషణయ ॥ ౧౨౭ ॥ సశరైస్సూర్యసంకాతైశ్చాతకుంభవిభూషితైః ॥ వాసరా
సమరేవీరఃప్రచుమాధసుమజాయః ॥ ౧౨౮ ॥ తేభిన్నగత్రాస్సమరేవాసరాశ్వరపీడితాః ॥ పేతుమథితసంకల్పాస్సరైరి
వమహాసురాః ॥ ౧౨౯ ॥ తంతపంతమివాదిత్యంఘోరైర్బాణగభస్త్రిభిః ॥ అభ్యధావంతసంకుగ్రీధాస్సంయుగేవాసర

క్తైః ॥ ౧౩౦ ॥ ౧౩౧ ॥ ససంపాప్యతి ॥ రథంప్రతిరథసిద్ధిముద్దిశ్య ॥ ౧౩౨ ॥ తతస్త్వితి ॥ విధివత్ క్రమవత్ ॥ ౧౩౩ ॥ సత్తితి ॥ హవిలాజసంసాహరైఃసంస్కృత
హవిస్తాజైః ॥ ౧౩౪ ॥ శస్త్రాణిశీతి ॥ శస్త్రాణిజయధాని-శరపత్రాణికాశపత్రస్థానియాని-తానిపరిస్థరణాన్యాసస్మిత్యర్థః-శరమయంబద్ధిస్త్రాణి
త్యభిచారేకాశశ్చిదితః-ఆత్రప్రభిచారవిశేషతత్స్థానేశస్త్రాణికుతానీతిబోధ్యం-విభీతకాఃశలిదుర్మమికారాః-వైభీతకఇన్ధ్రుఇతిపుత్రేః-వా
సాంసిస్వధార్యాణి-యద్వాశస్త్రాణిశోమరాదీనిశరపత్రాణిచ-బహింమ్యసన్నితశేషః-శరపత్రైస్సతోమరైర్యత్సమదాత్-కాష్టాణ్య
సంస్సువం-కృతమితిశేషః ॥ ౧౩౫ ॥ సతత్రైతి ॥ తత్రయద్ధభూమా-ఆస్తీర్యపరిస్తీర్య ॥ ౧౩౬ ॥ సకృదేతి ॥ సకృత్సమిధస్యవిధూమమిద్ధిర్జ్వలితస్య-లిం
గానిఉక్తసకృత్సమిధస్యవిధూమత్వమహర్చిప్రాప్తిని-విజయంయాన్యసర్వయ ॥ పూర్వమితిశేషః ॥ ౧౩౭ ॥ ప్రదక్షిణైః ॥ ప్రదక్షిణావర్తశిఖాభిమిర్యా
సాంతాశ్శిఖాయస్యేతివిగ్రహః-స్వయమాస్థితఃస్వయమాస్థావా-స్వయముత్థితఇతిపాశై-పురుషరూపేణోభితత్వార్థః ॥ ౧౩౮ ॥ సత్తితి ॥ ఆహారయా
మాసఅజహవ-అభ్యమంత్రయత్ఆభిమంత్రితవా ॥ ౧౩౯ ॥ తస్మిన్నితి ॥ వితత్రాసచచాల ॥ ౧౪౦ ॥ సత్తితి ॥ ఆత్మాసంఅంతదధేఅంత
ధాపయామాస-అంతర్భావిత్యర్థోయం-ఖంతదధేత్తానమిత్యత్రఅపణంపూర్వరూపత్వం-అవింత్యరూపేఅవింత్యమంత్రశక్తిః
౧౪౧ ॥ ౧౪౨ ॥ రావణిస్తీతి ॥ ఉవాచేతిశేషః ॥ ౧౪౩ ॥ తతఃశితి ॥ తతఃతస్మాత్ రావణిచనాత్-ద్వితీయస్తతశ్శబ్దఃపశ్యచ్ఛబ్దార్థః ॥ ౧౪౪ ॥ సత్తితి ॥ నాళీకః
విశాలాక్షరఃరక్షోభిస్సంవృతఃరక్షోగణమధ్యతడపరిస్థితత్వార్థః-అన్యథాఖేంతదధేతిపూర్వోక్తమిధ్యేత-చిచకర్త్రహింసితవా ॥ రామా
నుజీయం ॥ రక్షోభిస్సహితఇతివాపాతః ॥ ౧౪౫ ॥ తత్తితి ॥ రావణింరావణిముక్తాయుధాగమనప్రదేశం-రామానుజీయం ॥ రావణింరావణిముక్తాయు

౧౪౬ ॥ శస్త్రాణిశీతి ॥ శస్త్రాణ్యేవశరపత్రాణి - సహస్రరణాని - శరాఃకాశపశేషాః - రాద్రక్షణితేమాంవినియుక్తత్వాత్ ॥ ౧౪౭ ॥
సోమ్రమితి ॥ ఆహారయామాసఅజహవ ॥ ౧౪౮ ॥ సపావకమితి ॥ ఆత్మాసమిత్యత్రాకారలోపశ్చాందః-ఆత్మాసమంతదధే-అంతధాపయా
మాసేత్యర్థః ॥ ౧౪౯ ॥ రావణిశీతి ॥ యుధ్యంత్విత్వాదిచేతేతిశేషః ॥ ౧౫౦ ॥ సత్తితి ॥ రక్షోభిస్సంవృతః-రాక్షససైన్యపరిప్రత్యాసన్నాకాశప్రదేశే
స్థితత్వార్థః-అన్యథాఖేంతదధేతిపూర్వోక్తమిధ్యేత-రక్షోభిస్సహితఇతివాపాతః ॥ ౧౫౧ ॥ తేభిన్నగత్రాశ్చితి ॥ మధితసంకల్పానాశితమనోరథాః

మఃఖాః ॥ ౩౬ ॥ తతస్తువానరాస్సవేభిన్నదేహవిచేతనః । వ్యధితావిద్రవంతిష్ఠురుధిరేణసముక్షితాః ॥ ౩౭ ॥
 రామస్యాథేషరాక్రమ్యవానరాస్త్యక్షజీవితాః । నదంతిస్తైభివృత్తాస్తుసమరేనశిలాయుధాః ॥ ౩౮ ॥ తేహ్రీమైఃప
 ర్వతానైశ్చోలాభిశ్చప్లవంగమాః ॥ అభ్యవషణ్తసమరేరావణి-పర్యవస్థితాః ॥ ౩౯ ॥ తద్దుమాణాంశిలానాంచవషణ్
 పాణిహరంమహత్ । వ్యపోహతమహాతేజారావణిస్సమితిఃజయః ॥ ౪౦ ॥ తతఃసావకసంకాలైశ్శరైరాశీఃపోప
 మైః ॥ వానరాణామనీకానిభిదేదసమరేప్రభుః ॥ ౪౧ ॥ అష్టదశశరైస్తీయైస్సవిధ్వాగంధమాదనం । వివ్యాధనివభిశ్చై
 వనశంకూరాదవస్థితం ॥ సప్తభిస్తుమహావీర్యమైందంమర్చవిదారణైః । పంచభిర్విశేషైశ్చైవగజంవివ్యాధసంయుగే ॥
 జాంబవంతంతుదశ్భిర్మిలంత్రంశద్భిరేవచ । సుగ్రీవమృషభంచైవసాంగదంద్వివిదంతథా ॥ ఘోరైదక్షతవరైస్తీయై
 ర్నిష్పాన్తానకరోత్తదా ॥ ౪౪ ॥ అన్యానపితదామఖ్యావానరాబహుభిశ్చరైః । అహయామాససంకుర్ధఃకా
 లాగ్నిరివమూర్ఛితః ॥ ౪౫ ॥ సశరైస్సూర్యసంకాలైస్సుకైశ్శృంగామిభిః । వానరాణామనీకానిమహామంథమ
 హరణే ॥ ౪౬ ॥ ఆకులాంచానీసేనాంశరజాలేనమోహితాః ॥ హృష్టస్సపరయాప్రీత్యాదదర్శతతజోక్షితాం ॥
 ౪౭ ॥ పునరేవమహాతేజారాక్షసేంద్రాత్తజోబలీ ॥ సంస్పృజ్యబాణవర్షంచశస్త్రవషణ్చదాహణం' మమదహా
 నరానీకంమంద్రజిత్త్వనితోబలీ ॥ ౪౮ ॥ స్వస్థైస్సమత్సృజ్యసమేత్యూర్ణంమహరణేవానరవాహిసీమ ॥ అదృశ్యమాన
 శ్శరజాలమగ్రంపవషణీలాంబుధరోయుధాంబు ॥ ౪౯ ॥ తేశక్రజిద్బాణశీఘ్రదేహోమాయాహతావిస్వరమున్ననం
 తః । రణేనిపేతుర్వరయోద్రికల్పాయథేంద్రవజ్రాభిహతానగేంద్రాః ॥ ౫౦ ॥ తేకేచలంసందదృశుశ్చితాగ్రా
 బాణాఃరణేవానరవాహిసీమ ॥ మాయానిగూఢంతుసరేంద్రశత్రుంనచావృతంరాక్షసమభ్యుశ్యక్ ॥ ౫౧ ॥ తతస్సర
 త్నాధిపతిర్మహాత్మాసర్వాదిశోబాణగణైశ్చితానైః । ప్రచ్ఛాదయామాసరవిప్రకాలైర్విషాదయామాసచవానరేం
 ద్రాః ॥ ౫౩ ॥ సశూలఃస్త్రింశపరశ్వథానివ్యాపిధిప్తానలసన్నిభాని । సవిష్ఫులింగోజ్జ్వలపాపకాశవవషణ్తీవ్రం
 ప్లవగేంద్రపైన్యే ॥ ౫౪ ॥ తతోజ్వలసంకాలైశ్శరైర్వానరయుధపాః । తాడితాశ్చక్రజిద్బాణైఃప్రభుల్లాఙ్గవకింశు
 కాః ॥ తేన్యోన్యనుభిసర్పంతోనదంతశ్చవిస్వరం । రాక్షసేంద్రాస్త్రనిర్భిన్నానిపేతుర్వానరమఃఖాః ॥ ౫౬ ॥ ఉదీక్ష
 మాణాగగనంకేచిన్నేతేషుతాడితాః । శరైర్విచతురన్యోన్యంపేతుశ్చజగతీతలే ॥ ౫౭ ॥ హనుమంతంచసుగ్రీవమం
 గదంగంధమాదనం । జాంబవంతంపెణంచవేగదగ్నిసమేవచ ॥ మైందంచద్వివిదంసీలంగవాక్షంగజగోమఖా । కేస
 రింహరిలోమానంవివృత్తంప్రచవానరం ॥ సూర్యాననంజ్యోతిముఖంతథాదధిముఖంహరిం । పావకాక్షంనశంచైవకు
 ముదంచైవవానరం ॥ ప్రాప్తైశ్శూలైశ్చితైర్బాణైరింక్రజిత్తంత్రసంహితైః । వివ్యాధహరికాదూర్ణాలాసర్వాంస్తా
 రాక్షసోత్తమః ॥ ౬౦ ॥ సవైగదాభిహారియుధమఖ్యాన్భిద్యబాణైస్తపనీయపుంతైః । వవర్షరామఃశరవృష్టిజాలై
 స్సమత్సృజ్యంభాసరరశ్మికల్పైః ॥ ౬౧ ॥ సబాణవమైరభివర్షమాణోధారానిపాతానివతానదంత్య । సమీక్షమా

ధాగమనప్రదేశం-భేంతర్దధిత్యధీనాత్ ॥ ౩౮ ॥ ౩౯ ॥ తతః ॥ మథితసంకల్పాఃనాశితమనోరథాః ॥ ౩౯ ॥ ౪౦ ॥ రామస్సేతి ॥ త్యక్తజీవితాఃత్యక్తజీవి
 తేచ్ఛాః-అభివృత్తాఃఅభిముఖంప్రవృత్తాః-చరవధారణే ॥ ౩౯ ॥ తదితి ॥ వ్యపోహతచారయామాస ॥ ౪౦ ॥ ౪౧ ॥ అష్టదశేత్యాదిసార్థశ్లోకత్రయమే
 కాన్వయం ॥ దత్తవరైఃవరదత్తైః ॥ ౪౪ ॥ అన్యానితి ॥ మూర్ఛితఃప్రవృద్ధః ॥ ౪౫ ॥ ౪౬ ॥ ఆకులామితి ॥ పరయాప్రీత్యాహృష్టఃఉద్ధతః ॥ ౪౭ ॥ పునర
 వేత్త్యాదిసార్థశ్లోకమేకంవ్యాఖ్యానితాదీనిశస్త్రాణి ॥ అత్రద్వితియబలిశబ్దోవరదానబలవత్తాచచకః-ప్రథమోవీర్యవత్తాచచకః ॥ ౪౮ ॥ స్వస్థై
 న్యమితి ॥ స్వస్థైస్సూర్యసంకాలైఃపరిభాగం ॥ ౪౯ ॥ ౫౦ ॥ తదితి ॥ మాయానిగూఢం-అతఏవఅవృతంఅప్రకాశం ॥ ౫౧ ॥ ౫౨ ॥ తతోజ్వలనేత్యాదిశ్లోకద్వ
 యమేకాన్వయః ॥ శరైఃతీక్ష్ణైరిత్యుభయం ॥ ౫౬ ॥ ఉదీక్షమాణాదితి ॥ వివిధగన్యోన్యం-అన్యోన్యోపర్యాలోచనార్థంకేతురిత్యర్థః ॥ ౫౭ ॥ హనుమంతమి
 త్యాదిచతుశ్లోకైకాన్వయః ॥ కేసరిమిత్యావణం ॥ ౬౦ ॥ సవాదితి ॥ గదాభిరీత్యేతత్ పూర్వోక్తప్రాసాదీనామపలక్షణం ॥ ౬౧ ॥ సబాణేతి ॥ బా
 ణవమైఃబాణనిగంతరచాతైః-అభివష్యమాణఃఅభిశతపాత్యమానఃసరామః-తాబాణవర్షా-ధారానిపాతానివలఘూనవంత్య-బాణవ
 షణ్తంత్యణీకృత్యేత్యర్థః-అత్రపేతుమాహపరమేతి-అత్యంతాశ్చర్యకరదైర్యసమృద్ధిస్సకలత్సృజ్యంసమీక్షమాణః-స్వస్థభావావలంబకేనబ్రహ్మ

౩౭ ॥ రామస్సార్థశ్లోక ॥ త్యక్తజీవితాఃత్యక్తజీవితేచ్ఛాః-అభివృత్తాః-అభిముఖంప్రవృత్తాః ॥ ౩౮ ॥ తెద్రమైరితి ॥ రావణింతస్సంచారప్రదేశమి
 త్యర్థః-తస్మాదర్శనాత్ ॥ ౩౯ ॥ తదితి ॥ వ్యపోహతచారయామాస ॥ ౪౦ ॥ సుగ్రీవమితి ॥ దత్తవరైః-వరలభైరీత్యర్థః ॥ ౪౧ ॥ స్వస్థైస్సమితి ॥ స్వస్థై
 న్యమత్సృజ్య-స్వస్థైస్సూర్యసంకాలైఃపరిభాగముత్సృజ్య ॥ ౪౨ ॥ తేకేవలమితి ॥ మాయానిగూఢం-అతఏవ-అవృతంఅప్రకాశం ॥ ౪౩ ॥ అవాంతుదృష్టేతి ॥ ఆ

ఋషరమాన్యుతశ్రీరామస్తదాలక్ష్మణమిత్యవాచ || ౬౩ || అసౌపునలక్ష్మణరాక్షసేందోబ్రహ్మస్త్రమూశ్రిత్య
సురేంద్రశత్రుః | ౬౪ || పాతయిత్వాహరిన్యైముగ్రమస్సాశ్శకైరదయతిప్రసక్తః || ౬౪ || స్వయంభువాదత్తవరో
మహాత్మాఖమాస్థితోంతహి తథిమకాయః | కథన్నశక్యోయుధినప్తదేహానిహంతుమద్యేంద్రజదుద్యతాస్త్రః ||
౬౫ || మన్యేస్వయంభూర్భగవానచింత్యోయైవైతవస్త్రప్రభవశ్చయోద్య | బాణావపాతాంస్త్యమిహాద్యధీమన్
మయాసహావ్యగ్రమనాస్సహస్వ || ౬౬ || ప్రచ్ఛానయత్యేషహిరాక్షసేంద్రస్సర్వాదిశస్సాయకవృష్టిజాలైః | ఏత
చ్ఛసర్వంపతితాగ్ర్యశూరంసభ్రాజతేవానరరాజస్వయం || ౬౭ || ఆవాంతుదృష్ట్వాపతితావిసంజ్ఞౌసవృత్తయథ్ధౌగత
రోషహషే | ధృవంప్రవేక్ష్యత్యమరారివాసమసౌసమాదాయరణాగ్రలక్ష్మీం || ౬౮ || తతస్తతావింద్రజిదస్త్రజా
లైర్బభూవశుస్తతతథావిశస్తా | సచాపితౌతత్రవిసర్భయిత్వాననాదహషేద్యధిరాక్షసేంద్రః || ౬౯ || సతతదా
వానరస్వయేవంరామందసంభ్యేసహలక్ష్మణేన | విషావయిత్వాసహసావిశేషపురీందశగ్రీవభుజాభిగుప్తాం || ౭౦ ||
ఇతిశ్రీమద్యద్ధకాండే త్రిసప్తతితమస్సర్గః.***** తయోస్తదాసాదితయోరణాగ్రే
మమోహస్వయంహరిపుంగవానాం సుగ్రీవసీలాంగదజాబసంతోనచాపికించత్పృతిపీడిరేతే || ౧ || తతోవివణ్ణంస
మవేక్ష్యస్వయంభీషణాబుద్ధిమతాంవరితః | ఉవాచశౌఖామృగరాజవీరానాశ్వాసయన్నద్రతిమైర్వచోభిః || ౨ ||
మాభైస్తనాస్త్యత్రవిహకాలోయదార్యపుత్రౌహ్యవశౌపవణ్ణౌ | స్వయంభువోవాక్యమథోద్వహంతౌయత్సాది
తావింద్రజిదస్త్రజాలైః || ౩ || తస్మైశుదత్తంపరమాస్త్రమేతత్స్వయంభూనాబ్రాహ్మమమోఘవేగం | తన్మానయం
తౌయుధిరాజపుత్రౌనిచాతితాకోత్రవిషాదకాలః || ౪ || బ్రాహ్మమస్త్రంతతోధీమాన్మానయిత్వాతుమారుః | విభీష
ణవచస్మృత్యాహనుమాంస్తమథాబ్రవీత్ || ౫ || ఏతస్మిన్నిహతేసైన్యేవానరాణాంతరస్వినాం | యోయోధారయ
తేప్రాణాంస్తంతమాశ్వాసయావహౌ || ౬ || తాపుభౌయుగపద్విరోహనుమద్రాక్షసోత్తమా | ఉలాహస్తాతదా
రాత్రౌరణశీషేవచేరతుః || ౭ || భిన్నలాంగూలహస్తౌసపాదాంగులిశిరోధరైః | ప్రవద్భిఃక్షతజంగాతైః | ప్రసవద్భి
స్తతస్తతః || ౮ || పతితైఃస్వతాకారైర్వానరైరభిసంకులాం | శస్త్రైశ్చపతితైర్దీప్తైరదృశాతేవసుంధరాం || ౯ ||
సుగ్రీవమంగదంబీలశరభంగంధమాదినం | గవాక్షుండమషేణంచవేగదర్శినమాహుకం || మైందంశంజ్యోతిరుఖంద్వి

స్త్రప్రతిక్రియాంకర్తమున్యుక్తమితితైరభిషిషమాణస్సన్నిత్యవాచ || ౬౩ || అసౌవిః | అసౌబ్రహ్మస్త్రంబ్రహ్మస్త్రమంబ్రం | ఆశ్రిత్యప్రహరన్ని
శేషః || ౬౪ || స్వయంభువే || నప్తదేహః | అదృష్టదేహః - తత్రహేషురంతహేతథేమకాయశ్చ || ౬౫ || తస్మిన్తత్రప్రతిక్రియాంతకశ్చేత్య
త్రాహ-చన్యశ్చ || స్వయంభూః - ఆచింత్యః | ఆచింత్యప్రభావఇతిమన్యే - తత్రహేషుమాహయన్యేతి || ఏతదస్త్రంయస్యయద్దైవతాకం
యః | అస్మాస్త్రస్యప్రభావః ఉత్పత్తిశాశం - సోచింత్యః - తహ్యేవాభ్యాంకింకతః వ్యమిత్యత్రాహ - బాణే - ధీమతః | అపత్సనచలితవ్యమిక్షా
ని || ౬౭ || ఆనామితి | గతరోషహషే - మూర్ఛితావితియావత్ - ఆమరారివాసంబంకాం - రణాగ్రలక్ష్మీం విజయలక్ష్మీం - అగ్రపదేనరణమూలం
క్షీనగృహీతుంశక్యేత్యవ్యతేవితేనమూలభూతః కతుంగనశక్యత్యత్యవ్యతే || ౬౮ || తతస్త్వితి || విశస్తాపీడిత - తాపతిత - విదర్భయిత్వా
దృష్ట్వా - ననాద || ౬౯ || ౭౦ || ఇతిశ్రీగోవిందరాజశరచితే - శ్రీరామాయణభూషణశరీరీటాఖ్యానే - యద్ధకాండవ్యాఖ్యానే - త్రిసప్తతి
తమస్సర్గః.***** అసౌబ్రహ్మస్త్రంబ్రహ్మస్త్రమంబ్రం | ఆశ్రిత్యప్రహరన్ని
శేషః || ౬౪ || స్వయంభువే || నప్తదేహః | అదృష్టదేహః - తత్రహేషురంతహేతథేమకాయశ్చ || ౬౫ || తస్మిన్తత్రప్రతిక్రియాంతకశ్చేత్య
త్రాహ-చన్యశ్చ || స్వయంభూః - ఆచింత్యః | ఆచింత్యప్రభావఇతిమన్యే - తత్రహేషుమాహయన్యేతి || ఏతదస్త్రంయస్యయద్దైవతాకం
యః | అస్మాస్త్రస్యప్రభావః ఉత్పత్తిశాశం - సోచింత్యః - తహ్యేవాభ్యాంకింకతః వ్యమిత్యత్రాహ - బాణే - ధీమతః | అపత్సనచలితవ్యమిక్షా
ని || ౬౭ || ఆనామితి | గతరోషహషే - మూర్ఛితావితియావత్ - ఆమరారివాసంబంకాం - రణాగ్రలక్ష్మీం విజయలక్ష్మీం - అగ్రపదేనరణమూలం
క్షీనగృహీతుంశక్యేత్యవ్యతేవితేనమూలభూతః కతుంగనశక్యత్యత్యవ్యతే || ౬౮ || తతస్త్వితి || విశస్తాపీడిత - తాపతిత - విదర్భయిత్వా
దృష్ట్వా - ననాద || ౬౯ || ౭౦ || ఇతిశ్రీగోవిందరాజశరచితే - శ్రీరామాయణభూషణశరీరీటాఖ్యానే - యద్ధకాండవ్యాఖ్యానే - త్రిసప్తతి

తయోస్తదాసాదితయోరణాగ్రే
మమోహస్వయంహరిపుంగవానాం సుగ్రీవసీలాంగదజాబసంతోనచాపికించత్పృతిపీడిరేతే || ౧ || తతోవివణ్ణంస
మవేక్ష్యస్వయంభీషణాబుద్ధిమతాంవరితః | ఉవాచశౌఖామృగరాజవీరానాశ్వాసయన్నద్రతిమైర్వచోభిః || ౨ ||
మాభైస్తనాస్త్యత్రవిహకాలోయదార్యపుత్రౌహ్యవశౌపవణ్ణౌ | స్వయంభువోవాక్యమథోద్వహంతౌయత్సాది
తావింద్రజిదస్త్రజాలైః || ౩ || తస్మైశుదత్తంపరమాస్త్రమేతత్స్వయంభూనాబ్రాహ్మమమోఘవేగం | తన్మానయం
తౌయుధిరాజపుత్రౌనిచాతితాకోత్రవిషాదకాలః || ౪ || బ్రాహ్మమస్త్రంతతోధీమాన్మానయిత్వాతుమారుః | విభీష
ణవచస్మృత్యాహనుమాంస్తమథాబ్రవీత్ || ౫ || ఏతస్మిన్నిహతేసైన్యేవానరాణాంతరస్వినాం | యోయోధారయ
తేప్రాణాంస్తంతమాశ్వాసయావహౌ || ౬ || తాపుభౌయుగపద్విరోహనుమద్రాక్షసోత్తమా | ఉలాహస్తాతదా
రాత్రౌరణశీషేవచేరతుః || ౭ || భిన్నలాంగూలహస్తౌసపాదాంగులిశిరోధరైః | ప్రవద్భిఃక్షతజంగాతైః | ప్రసవద్భి
స్తతస్తతః || ౮ || పతితైఃస్వతాకారైర్వానరైరభిసంకులాం | శస్త్రైశ్చపతితైర్దీప్తైరదృశాతేవసుంధరాం || ౯ ||
సుగ్రీవమంగదంబీలశరభంగంధమాదినం | గవాక్షుండమషేణంచవేగదర్శినమాహుకం || మైందంశంజ్యోతిరుఖంద్వి

విదంపనసంతథా ఏతాంశ్చాన్యం ప్రతోవీరౌదదృశా తేహతాకరణే || ౧౧ || సప్తవష్టిర్నతాఃకోట్యోవానరాణా
 తరస్వినాం | అహ్నుఃపంచమశేషేణవల్లభేనస్వయంభుః || ౧౨ || సాగరౌఘ్నిభంభీమందృష్ట్వాబాణాదితంబలం
 మాగః తేజాంబవంతంసహసుమాన్సవిభీషణః || ౧౩ || స్వభావజరయా యుక్తంవృద్ధంశరశతైశ్చితం | ప్రజాతమితం
 వీరంశామ్యంతమివపావకం || దృష్ట్వాతముపసంగమ్యపాలసోవాక్యమబ్రవీత్ | కచ్చిదార్యశరైస్తీక్ష్ణైః పాణానా
 భ్యంసితాస్తవ || ౧౪ || విభీషణవచశ్శ్రుత్వాజాంబవాన్మృతపుంగవః | కృచ్ఛాః భుద్ధిరవాక్యమిదంపంచనమబ్రవీత్ ||
 ౧౫ || వైయుతేంద్రమహావీర్యస్వరేణత్వాభిలక్షయే | వీడ్యమానశ్చిత్రైవాణైర్నత్వాంపశ్యామిచక్షుషా || ౧౬ ||
 అంజనాసుప్రజాయేనమాతరిశ్వాసనైర్మత | హనుమాన్వాసరిశ్రేష్ఠఃపాణాధారయతేక్వచిత్ || ౧౭ || శ్రు
 త్వాజాంబవతోవాక్యమువాచేదంవిభీషణః | ఆర్యపుత్రావతిక్రవ్యకస్తాత్పృచ్ఛసిమారుతిం || వైవరాజఃసుగ్రీవే
 నాంగదేనాపిరాఘవే ఆర్యసందర్శితస్సేషైరహాయథావాయసుతేపరిః || ౨౦ || విభీషణవచశ్శ్రుత్వాజాంబవా
 న్వాక్యమబ్రవీత్ || ౨౦౪ || శృణువైయుతశాదూలయస్తాత్పృచ్ఛామిమారుతిం | తస్మిన్జీవతివీరేతుమాతమహ్య
 మాతంబలం | హనుమత్కుష్మింతపాణేజీవంతోపివయంహతాః || ధరతేమారుతిస్తాతమారుతప్రతిమోయది | వైశ్వాన
 రసమోవీర్యేజీవితాశాతతోభవేత్ || ౨౩ || తతోవృద్ధముపాగమ్యనియమేనాభ్యవాదయత్ | గృహ్యజాంబవతఃపా
 దౌహనుమాన్సారుతాత్మజః || ౨౪ || శ్రుత్వాహనుమతోవాక్యంతథాపివృథితేంద్రియః | పునర్జాతమివాత్మానంను
 న్యతేస్తక్షణపుంగవః || ౨౫ || తతోబ్రవీన్నహతేజాహనుమంతంసజాంబవా || ౨౫౪ || ఆగచ్ఛహరిశాదూలవాన
 రాంస్త్రాతుమహాని | నానోవికృమపర్యాప్తస్తప్తమేహంపరమస్సఖా || ౨౬౪ || త్వత్పరాక్రమకాలోయంనాన్యం
 పశ్యామికంచన || యుక్తవానరవీరాణామనీకానిప్రహవయ | విశల్యేకురుచాప్యేతాసాచితారామలక్ష్యణౌ || ౨౭ ||
 గత్వావరమమధ్యానముపర్యపరిసాగరం | హిమవంతంసశ్రేష్ఠంహనుమగంతుమర్హసి || ౨౮ || తతఃకాలచనమత్యు
 చ్ఛమ్యవభంపర్వతోక్షమం | కైలాసశిఖరంచాపదీక్ర్యస్యరిఃపూదన || ౩౦ || తయోశ్శిఖరయోర్మధ్యేప్రదీప్తమతు
 లవృథం | సర్వౌపధియుతంవీరద్రోక్త్యసోపధిపర్వతం || ౩౧ || తస్యవానరశాదూలచతసోమూర్ధ్విసంభవాః |
 ద్రోక్త్యసోపధయోదీప్తాదీపయంతోదిశోదశ || మృతసంజీవనీంవైవవిశల్యకరణీమపి | సావణ్యకరణీంచైవసంధాన
 కరణీంతథా || తాస్సర్వాహనుమగృహ్యక్షిప్రీమాగంతుమర్హసి | ఆశ్వాసయహరిశాపాణేర్యోజ్యగంధవహా
 త్మజ || ౩౪ || శ్రుత్వాజాంబవతోవాక్యంహనుమాహరిపుంగవః | ఆపూర్యతబలోద్ధమైస్త్రోయవేగైరిచాణః ||

ధవః గతాంతచక్రమైఃచవేగదర్శనమాచుకమితిపాఠః-హతాహతిపాప్రాయాః-ప్రహృతానితిహ || ౧౧ || సప్తవష్టితి | వానరాణాం-
 యూధపవానరాణామిత్యర్థః- శుగ్రీవాంగదాదిభిస్సహపాతాత్-అహ్నుఃపంచమశేషేణపంచమభాగేనపాతస్సంగవమధ్యాహ్నపరాహ్ణసా
 యాహ్నసంజ్ఞావృణ్ణాడికాత్త-కాలహ్నుఃపంచభాగాస్సంతి- తేషుపంచమేనసాయాహ్నసంజ్ఞేనాడిషక్లేనేత్యర్థః- స్వయంభువోవల్లభే
 నంంద్రజితా- బ్రహ్మస్త్రేణవా || ౧౨ || ౧౩ || విభీషణేతి || వాక్యంవాక్యోపయోగిస్వరం || ౧౬ || ౧౭ || అంజనేతి || ధారయత ఇత్యత్రకాటః-కింధారయ
 తఃత్యర్థః || ౧౮ || శ్రుత్వేత్యాదిశ్లోకద్వయమేకంవాక్యం || ౨౦ || ౨౩ || తతఃకాలః-మారుతాత్త-జిహనుమా-వృద్ధంజాంబవంతం-ఉపాగమ్య-నియమే
 నశ్రోత్రహస్తసంస్పర్శవ్యత్యస్తహస్తత్వాదిరూపేణసహ- జాంబవతఃపాదౌ- గృహ్యగృహీత్వా- అభ్యవాదయత్ స్వనామోచ్చరణపూర్వకం
 యుగపత్ పాదావగృహ్యేతిత్యర్థః || ౨౪ || శ్రుత్వేతి || వాక్యంహనుమానహమస్త్రీత్యభివాదనవాక్యం- తథావృథితేంద్రియోపిహనుమ
 తోవాక్యంశ్రుత్వాముక్తపుంగవఃజాంబవా- ఆత్మానుపునర్జాతంమన్యతేస్త్రైస్సంబంధః || ౨౫ || ౨౫౪ || ఆగచ్ఛేతి || విక్రమపర్యాప్తఃపర్యాప్త
 విక్రమః-విక్రమపూణఃఇతియవత్ || ౨౬౪ || త్వదితి || అన్యంపరాక్రమితారం || ౨౮ || గత్వేతి || పరమందీఘం- ఉపర్యపరిసాగరంసాగరస్యసమీ
 పోపరిప్రదేశే- ఉపర్యధస్సహస్సామీప్యైతిసామీప్యేద్విర్వచనం-ధిగుపర్యాదిషుత్రిమద్వితీయేతిద్వితీయా || ౨౯ || తతఃకాలః-ముషభంముషభాఖ్యం
 పర్వతోత్తమశిఖరమిత్యర్థః || ౩౧ || తస్యేత్యాదిశ్లోకత్రయమేకాన్వయం || ఓషధయఃఓషధీః- దీపయంత్యఃదీపయంతీః- వ్యత్యయేనద్వితీయాశ్చప్ర
 భమా-మృతంసంజీవయతీతిమృతంసంజీవనీ- జీవనానంతరంసంచారక్షమతామైశిశల్యంకరోతీతివిశల్యకరణీ-విశ్రేష్ఠతేత్వచస్సంధానంకరోతీతి
 సంధానకరణీ-తతోప్రణకృతవైవణ్యంనిహయప్రదేశాంతరసావణ్యంకరోతీతిసావర్ణ్యకరణీ || ౩౪ || శ్రుత్వేతి || బలోద్ధమైః-బలోత్కమైః-
 న్యానితి || హతాహతిపాప్రాయాః || ౧౧ || సప్తవష్టితి || వానరాణాంయూధపవానరాణామిత్యర్థః- అహ్నుఃపంచమశేషేణపంచమభాగేనపాత
 స్సంగవమధ్యాహ్నపరాహ్ణసాయాహ్నసంజ్ఞాతేషు షష్టాడికాత్త-సు పంచమభాగేషు సాయాహ్నసంజ్ఞేనాడిషక్లేనేత్యర్థః- స్వయంభు
 వోవల్లభేన-బ్రహ్మస్త్రేణేత్యర్థః || ౨౫౪ || ఆగచ్ఛహరిశాదూలతేతి || విక్రమపర్యాప్తఃపర్యాప్తవిక్రమః || ౩౧ || తస్యవానరశాదూలశ్రేష్ఠేత్యర్థః
 ఓషధీః- దీపయంత్యఃదీపయంతీః || ౩౪ || శ్రుత్వేతి || బలోద్ధమైః-బలోత్కమైః-ఆపూర్యతపూర్ణాభూత్ || ౩౫ || సృతి || భర్తృతటూగ్రఃప్ర

౩౫. సవర్వతతటాగ్రస్థఃపీడయకవర్వతో త్తమం | హనుమాకద్యశ్యతేవీరోద్వితీయభవవర్వతః || ౩౬ || హరిపాదవిని
 గ్భగోక్షిషసాదసపర్వతః | సతశాకతదాత్మానంసోఘంభృశనిపీడితః || ౩౭ || తస్యపేతుర్నగాభూమాహరివేగాచ్చజ
 జ్వలుః | శృంగాణిచవ్యశీర్యంతపీడితస్యహనూమతా || ౩౮ || తస్మిన్సంపీడ్యమానేతుభగ్నదుమశిలాతలే | నశేతు
 ర్వాసరాస్థాతుంఘూణమానేనగోత్తమే || ౩౯ || సాఘూణితమహాద్వారావ్రభగ్నగృహగోపురా|లంకాత్రా
 సాకులారాత్రాప్రిన్యత్రేవాభవత్తదా || ౪౦ || పృథివీధరసంకాశోపీడ్యధరణీధరం|వృథివీంక్షోభయామాస సాణా
 వాంమారుతాత్తజః || ౪౧ || ఆరురోహతదాతస్మాద్ధరిమలయపర్వతం | మేరుమందరసంకాశంనానాప్రిన్యవణాకు
 లం || నానాదుమలతాకీణంవికాసకమలూత్పలం | సేవితందేవగంధర్వైష్టప్తియోజనముచ్చితం || విద్యాధరైము
 నిగజైరపురోభిర్నిషేవితం | నానామృగగణాకీణంబహుకందరశోభితం || ౪౨ || సర్వానాకులయంస్తత్రీయక్షగంధర్వ
 కిన్నరాః | హనుమాత్ప్రేఘసంకాశోవవృధేమారుతాత్తజః || ౪౩ || పద్భ్యాంతుశైలమాపీడ్యబడబాముఖవస్తుఖం | వివృ
 త్యోగ్రింసనాదోద్వైస్త్రాసయన్నివరాక్షపాః || ౪౪ || తస్యనానద్యమానస్యశ్రుత్వానినదమద్భుతం | లంకాస్థారాక్ష
 పాస్సర్వేనశేకుస్సంపిడుతుంభయాత్ || ౪౫ || నమస్తృత్వాధరామాయమారుతిర్భీమవిక్రిమః | రాఘవాథేషరంక
 ర్నసమీహతపరంతపః || ౪౬ || సపుచ్చముద్యమ్యభుజంగకల్పంవినమ్యపృష్ఠంశ్రవణనికుంచ్య|వివృత్త్యవక్త్రంబడబాము
 ఖాభమాపుష్టవేవ్యోమనిచండవేగః || ౪౭ || సపుక్షమంతాంస్తరసాజహరశైలాశిలాఃప్రాకృతవాసరాంశ్చ | బా
 హూరువేగోద్ధతసంప్రణున్నాస్తేక్షీణవేగాస్సలిలేనిపేతుః || ౪౮ || సతాప్రసార్యోరగభాగకల్పాభుజౌభుజంగారినికా
 శవీర్యః | జగామమేరుంసగరాజమగ్ర్యందిశఃప్రకషణ్నివవాయుసూనుః || ౪౯ || ససాగరంఘూణితవీచిమాలంతదా
 భృశంభ్రామితనర్వసత్వం | సమీక్షమాణస్సహసాజగామచక్రంయథావిష్ణుకరాగ్రముక్తమ్ || ౫౦ || సవర్వతావృ
 త్తగణాసరాంసి నదీస్తటాకానిపురోత్తమాని | స్థితాజనాంతానపినంప్రవీక్ష్యజగామవేగాత్పితృతుల్యవేగః || ౫౧ ||
 ఆదిత్యపథమాశ్రిత్యజగామసగతక్లమః | హనుమాంస్తవ్రితోవీరఃపితృతుల్యవరాక్రమః || ౫౨ || జవేనమహతాయుక్తో
 మారుతిమాంరుతోయథా || ౫౩ || జగామహరిశార్దూలోదిశశ్శబ్దేనపూరయన్ || ౫౪ || స్మరణజాంబవతోవాక్యంమారు
 తిర్వాతరంహసా | దదర్శసహసాచాపిహిమవంతంమహాకపిః || ౫౫ || నానాప్రసవణోపేతంబహుకందరనిర్గురం |

ఆపూర్వతపూణోభూత్ || ౩౫ || సత్త్వేతి | పవతతటాగ్రస్థః|త్రికూటశిఖరస్థః-పవతోత్తమం|త్రికూటం|| ౩౬||హరితి || హరిఃహనుమా|| ౩౭ ||
 తస్యేతి | తస్యత్రికూటస్య-సగాఃవృక్షాః - హరివేగాత్ హనుమతోహిమవదుత్తరప్రదేశస్థాషగి పర్వతపర్వతగమనోచితశక్త్యాస్థానవేగాత్-
 జజ్వలుశ్చ- వేగోద్ధమకజవప్నిశేత్యర్థః-పీడితస్యపవతస్యేతిశేషః|| ౩౮||తస్మిన్నితి | నశేకురితి- త్రికూటతటస్యయుద్ధరంగత్వాత్-ఘూర్ణమా
 నేకంపమానే|| ౩౯ || సేతి||ప్రన్యత్రేవాభవత్-త్రికూటాగ్రనిమిత్తత్వాత్తస్యాత్|| ౪౦||౪౧||ఆరురోహత్యాదిష్టాకత్రయమేకాన్వయం|| మలయ
 పవతఃతమిత్యత్రలంకామలయఉచ్యతే || ౪౨|| పద్భ్యామితి | త్రాసయన్త్రాసనాథంసనాద-లక్షణహేతోర్విరితశ్చప్రత్యయః- స్వాగమనప
 ర్యంతంరాక్షసగమనమాభూదితి- తేమాంత్రాసనార్థసనాదేతిభావః- ఇవశబ్దోవాక్యాలంకారే|| ౪౩||సమస్తృత్వాధరామాయేతి || ఆ
 యంప్రాప్రితకమకసమాప్తయేసమ్యగిష్టదేవతాసమస్కారః|| ౪౪ || సపుచ్చమితి | పుచ్చోద్యమసేనోత్సాహతిరేకఉక్తః-పృష్ఠవినమనేనాకా
 శగమనానుకులప్రాణివాాయునిరోధఉక్తః-శ్రవణనికుంచనేనబలోద్దీపనం- ముఖవ్యాదానేనాభినివేశః|| ౪౫ || సత్త్వేతి | ప్రాకృతవాసరాక్ష
 కూటవననిత్యవాసినఃఅజహరఉజ్జహర-అస్మైవాసువాదోబాహ్వితి-బాహూరువేగోద్ధతసంప్రణున్నాః - బాహూర్వ్యర్చ్యేగేనఉద్ధతాఃఉన్నా
 లితాఃసంప్రణున్నాఃదూరంప్రేరితాః, క్షీణవేగాఃక్రమేణక్షీణవేగాస్సంతః || ౪౬ || సతావీతి | మేరుంశైలాసపాశ్వేవతికానం - అస్తిహ్యన్యో
 హిమవదంతర్వతీమేరుః - యద్వామేరుంమేరుపలక్షితదిశ్చిత్తంసగరాంహిమవంతం- యద్వామేరుముద్దిశ్యజగామ-ఉత్తరాందిశముద్దిశ్యజ
 గామేత్సర్గః- యద్వామేరుంమేరుసప్తశం- ప్రకర్షకంపయన్|| ౪౭||సవర్వతానితి | జనాంతాజనపదాః|| ౪౮ || ఆదిత్యపథమితి | పూర్వ
 ముపయ్యవసాగరమిత్త్యక్త్యాఆదిత్యపథమాకాశం || ౪౯ || ౫౦||స్మరణజాంబవతేతి || జాంబవద్వాక్యస్తరణంబౌషధిపర్వతమతీత్యవేగాతిశయే

కూటశిఖరస్థః || ౩౮ || తస్యేతి | తస్యత్రికూటపర్వతస్యసగాఃవృక్షాః-జజ్వలుఃపరస్పరసంఘమాదితిభావః || ౪౦ || పద్భ్యామితి | త్రాసయన్ స
 నాద-లక్షణహేతోర్విరితయాయాఇతిహేతోశ్చప్రత్యయః - యావదౌషధానయంతావద్రాత్రసనిగమనమాభూదితితేమాంత్రాసనా
 థంసనాదేతిభావః- ఇవశబ్దోవాక్యాలంకారే || ౪౨||సత్త్వేతి || ప్రాకృతవాసరాక్షత్రికూటశిఖరవనేనిత్యవాస్తవ్యప్రాకృతవాసరానిత్యభావః ||
 ౪౦|| సతావీతి | జగామమేరుంశైలాసపాశ్వేవతికానం - అస్తిహ్యన్యోహిమవదంతర్వతీమేరుః - యద్వామేరుపలక్షితదిశ్చిత్తంసగరా
 జగహిమవంతం-యద్వామేరుతుల్యంహిమవంతం-సంహూమాణవశితివర్గాప్రయోగః|| ౪౨||సవర్వతానితి | జనాంతాజనపదాః|| ౪౪ || స్మ

శ్వేతాభిచయసంకాతైశ్చిఖరైశ్చారుదర్శనైః॥ శోభితంవివిధైర్వృత్తైరగమత్పర్వతోత్తమం॥౫౭॥ సతంసమాసా
ద్యమహానగేంద్రమతిప్రవృద్ధోత్తమఘోరశృంగం॥ దదర్శపుణ్యానిమహాశ్రమాణిసురక్షింఘ్రాత్తమసేవితాని॥
౫౮॥ సబ్రహ్మకోశంరజతాలయంచశక్రాలయంరుద్రశరస్రమోక్షం॥ హయాననంబ్రహ్మశిరశ్చదీప్తందదర్శవైవ
స్వతకింకరాంశ్చ॥ ౫౯॥ వజ్రాలయంవైశ్రవణాలయంచసూర్యప్రభంసూర్యఃబంధనంబ॥ బ్రహ్మీసంశంకరకా
మకంచదదర్శనాభించవసుంధరాయాః॥ ౬౦॥ కైలాసపగ్ధ్యంహిమవన్ధిలాంచతథాభంకాంచనశైలమ
గ్ధ్యం॥ సందీప్తసర్వాపధిసంప్రదీప్తందదర్శసర్వాపధిపర్వతేంద్రం॥ ౬౧॥ సతంసమీక్ష్యానలరశ్మిదీప్తంవిసిష్టియే
వానవదూతసూనుః॥ ఆవృత్యతంచాపధిపర్వతేంద్రంతత్రోషధీనాంవిచయంచకార॥ ౬౨॥ సయోజనసహస్రాని
సమతీత్యమహాకపిః॥ చివ్యోపధిసరగశైలంవ్యవరన్తారుతాత్మజః॥ ౬౩॥ మహావధ్యస్తతస్సర్వాస్తప్తికపర్వతస
త్తమే॥ విజ్ఞాయార్థినమాయాంతంతతోజన్తురగర్భం॥ ౬౪॥ సతామహాత్మాహనుమానవశ్యకమకోపకోపాచ్చభృ
శంసనాద॥ అన్యవ్యమాణోగ్నికాశచక్షుమహాపీఠరేంద్రంతయవాచవాక్యం॥ ౬౫॥ కిమేతదేవంసువినిశ్చితంతేయ
ద్రాఘవేనాసికృతానుకంపః॥ పశ్యాద్యమద్భుతబలబలాభిహతోవికీర్ణమాత్మానమథోనగేంద్రం॥ ౬౬॥ సతస్యశృం
గంసనగంసనాగంసకాంచనంథాతుసహస్రజుష్టం॥ వికీర్ణకూటజ్వలితాగ్రసానుంప్రగృహ్యవేగాత్సహసోన్మమా
థ॥ ౬౭॥ సతంసముత్పాట్యఖముత్పాతవిత్త్రాస్యలోకాశనుమరాసురేంద్రాః॥ సంస్త్రాయమానఃఖచరైరనేకై
జగామవేగాద్గరుడోగ్రవేగః॥ ౬౮॥ సభాసగరాధ్వానమనుప్రపన్నస్తంభాసగరాభంశిఖరప్రగృహ్య॥ బభౌ
తదాభాసగరసన్నికాశోరవెస్సమీపేప్రతభాసగరాభః॥ ౬౯॥ సతేంద్రైలేనభ్యశగరరాజశైలోపమోగంధవహ
త్విజయ॥ సహస్రథారేణసపావకేనచక్రేణభవిష్టురివార్పితేన॥ ౭౦॥ తంవానరాఃపేక్ష్యవిసేదురువైచ్చస్సతానపి
ప్రేక్ష్యమదాననాద॥ తేషాంసముద్భుప్తరవంశవ్యలంకాలయాభీమతరంవిసేదుః॥ ౭౧॥ తతోమహాత్మానవపాతత

నాన్యత్రగమననివృత్త్యర్థం- వాతరంహసా- ఉపలబ్ధితత్వశేషః॥౫౭॥౫౮॥దృష్టానామాశ్రమాణానామాన్యసక్రామతి-సబ్రహ్మకోశమి
త్యాదినా॥ బ్రహ్మణశ్చతుర్ముఖస్యకోశోగృహం-కోశోశ్రీకృతులేథోఘగుహ్యదేశేండశీర్షయోః॥గృహేదేహపుస్తకాఘటేట్యామసిపి
థానకక్షతిరత్నమాలా- రజతాలయంకైలాసం-శక్రశృంఖలస్యస్థానంఅశ్రమస్థానం-రుద్రశరాఃప్రమాత్వ్యంతేలిలాద్ధంయస్త్రికతదుద్రశగప్ర
మోక్షంస్థానం- హయాననంహయగ్రహరాధనస్థానం- బ్రహ్మశిరసిరుద్రనికృతబ్రహ్మశిరఃప్రతివస్థానం- వైవస్వతకింకరాకవివస్వత్సంబంధి
కింకరాక- గ్రామన్యాదీకమాసాంతపరిచారకాక- విశ్రమార్థమత్రస్థితాక॥ ౫౯॥వజ్రాలయమితి॥ సంద్రాయబ్రహ్మణావజ్రప్రదానస్థానం
సూర్యప్రభమితివైశ్రవణాలయవిశేషణం-సూర్యనిబంధనంఛాయాదేవీప్రతయేవిశ్వకర్మణాశాశారోపణాయసూర్యనిబంధనస్థానం-బ్రహ్మస
నందేవగణసంధశేనాయకృతంబ్రహ్మణస్సీహాసనం- బ్రహ్మణామృషీణామాసనంస్థానంవా- శంకరకామకం- తత్స్థానమిత్యర్థః-నాభిం
పాతాశ్రవణేరంధ్రం॥ ౬౦॥ బ్రహ్మదీప్తాసేమరజతాలయమితిపరిగణితమపిహంబనదుపదిష్టప్రకారేణదర్శనాయపునరాహ॥కైలాసమితి॥
హిమవచ్చిలానామకైలాసపార్శ్వకశ్చిచ్ఛిలావిశేషః- ఋషభంఋషభాఖ్యనూపధిపర్వతం- కాంచనశైలంపూర్వంకేరుమిత్యుక్తం-సందీప్త
సర్వాపధిసంప్రదీప్తం-సందీప్తాశీకతత్రోజ్వలంతిభిఃసర్వాభిఃపౌషధీభిఃతృణజ్యోతిఃసంప్రదీప్తంసమ్యక్ప్రకాశమానం- సర్వాపధిపవ
తేంద్రంవృతసుజీవన్యాదిసర్వాపధియుక్తపవతేంద్రందదర్శ॥౬౧॥సతి॥వానవదూతఃవాయుఃవాసవాదేశేమేఘప్రేరకత్వాత్-అత
ఏవాభిషేకసమయేఇంద్రేణప్రేతోహరంరామాయోపాహరత్ - విచయంతస్వమణం॥ ౬౨॥ సతి॥అతీత్యతీత్యాపీత్యభివృద్ధిః - అ
నేనశ్రవరహితత్వమక్రం॥ ౬౩॥ మహావధ్యతి॥ తతః-తస్యహనుమతః-అదర్శనం॥౬౪॥ సతాతి॥ తాఃఓషధీః॥౬౫॥కిమితి॥రాఘ
వేకృతానకంపోనాసీతియత్ - ఏతత్-ఏవంఘువినిశ్చితంయది - తహి-అత్తానమథోపకీర్ణంపశ్యేతిసంబంధః॥౬౬॥ఏతద్దృష్ట్వాకానంతరమిత్యు
క్తేవృత్త్యాహార్యం॥ సతి॥ సనాగంసగజం- ఉన్నమాథఉత్పాటయూమాస॥౬౭॥సతి॥భాస్కరాధ్వానంఅంతరిక్షం-భాస్కరాభశిఖరగ్ర
హణాత్స్వయంభాస్కరసన్నికాశత్వాచ్చసూర్యసమీపస్థఃప్రతిసూర్యఇవబలావిత్యర్థః॥౬౮॥సతేనేతి॥సహస్రథారేణ-అపికాశేనహస్తేహి
తేన- సహవకేనఅగ్నిజ్వాలావతా- చక్రేణవిష్టురివరాజ॥ ౭౦॥ తంవానరాఇత్యనేనమారాదేవగంధాఘ్రాణేనసర్వేజీవితాతిగమ్యతే॥

రస్మితి॥ స్రురకజాంబవతోవాక్యం- జాంబవద్యాన్యస్తరణమాపధిపర్వతమతీత్యవేగాతిశయేనాన్యత్రగమననివృత్త్యర్థం॥౫౮॥దృష్టానామా
శ్రమాణానామాన్యసక్రామతి- సబ్రహ్మకోశమిత్యాదినా॥బ్రహ్మకోశాదీన్యాశ్రమాణి॥ ౬౦॥ కైలాసమితి॥ హిమవచ్చిలాం- కైలా
సపాశ్వేకశ్చిచ్ఛిలావిశేషః- యస్యాశ్చిత్రశీలేతిభిహాసప్రసిద్ధిః॥౬౧॥సతమితి॥ వానవదూతసూనుఃవాయుఃకుతః - వాయోర్యాసవదూత
త్వంవాసవాదేశేనమేఘావిప్రేరకత్వాత్॥౬౨॥ కిమేతదితి॥యద్యస్మాత్-రాఘవేకృతానకంపోనాసి - తస్మాదేతదోషధ్యదర్శనం - తత్త్వ
యా- సునిశ్చితంకిం - తహి-వికీర్ణమాత్మానంపశ్యేతిసంబంధః॥౬౬॥సతస్యేతి॥సనాగంసగజం- ఉన్నమాథ-ఉత్పాటయూమాస॥౬౯॥

సి కైలో త్రమేవానరస్యైవమధ్యే హర్యుత్రమేభ్యశ్చిరసాభివాద్యవిభీషణంతత్రవసస్వజేచ || ౨౩౪ || తావపుభా
 మానువరాజపుత్రైతం గంధమాఘాయమహావధీనాం | బధూవతుస్తత్రతదావిశల్యాపుత్రఘరన్యేచహరిప్రవీరాః
 ౨౩౫ || సర్వేవిశల్యావిరుజఃక్షణేనహరిప్రవీరానిహతాశ్చయేమ్యః | గంధేనతాసాంప్రవరావధీనాంసుప్తాః శాంతేష్య
 వసంప్రబుధాః || ౨౩౬ || యదాప్రభృతిలంకాయాంయద్ధ్యంతేకపిరాక్షసాః | తదాప్రభృతిమానాథామాజ్ఞయారావణ
 స్యచ || యేహస్యంతేరణేతత్రరాక్షసాఃకపిమంజరైః | హతాహతాస్తుక్షిప్యంతేసర్వేవతుసాగరే || ౨౩౭ || తతోహరి
 గంధవహత్తజస్తుతమోవధీశైలముదగ్రవీర్యః | నినాయవేగాద్ధినువంతమేవపునశ్చరామేణసమాజగామ || ౨౩౮ ||
 ఇతిశ్రీమద్యద్ధకాండే చతుస్సప్రతితమస్సర్గః.*****తతోబ్రవీన్నహాతేజాస్సు
 గ్రీవోవానరాధిపః | అధ్యంవిజ్ఞాపయంశ్చాపిహనుమంతమిదంవచః || ౧ || యతోహతఃకుంభకణఃకుమారాశ్చనిఘాది
 తాః | నేదానీయపనిహారంరావణోదాతుమర్హతి || ౨ || యేయేమహాబలాస్సంతిలఘవశ్చప్లవంగమాః | లంకామభ్యుత్ప
 తంత్యాశుగ్రౌఘ్యాలాఃప్లవగమఃఖాః (హరయోహరిసంకాశఃప్రదన్తుంరావణాలయం) || ౩ || తతోస్తంగతల

౨౩౪ || తత ఇతి || కైలో త్రమేత్రికూటాభిరే || ౨౩౫ || సర్వ ఇతి || విశల్యకరణ్యావిశల్యాః - సంగ్రానకరణ్యావిరుజః - యేపూర్వగనిహ
 తాస్తేపిషుప్తానికాంతేష్యవసంప్రబుధాః - అనేనసావణ్యోన్దిధిప్యతా || ౨౩౬ || తహినిహతారాక్షసాకింసప్రబుధాఃత్యత్రాహ
 యదాప్రభృతిః | మానాథంహతానారాక్షసానామియత్రాయాఅపరిజ్ఞానాథం-మృతశరీరసంఖ్యాప్రతిపత్త్యథంవా - పూర్వయో
 నాయామథాశబ్దోనివృత్తిసరః ఆధోభిధేయైవస్తుప్రయోజననివృత్తిస్త్విత్యవరః-పరైఃపరిచ్ఛిద్యజ్ఞానంమాభూదిత్యేవమథామితిభావః- హ
 తాహతాఽమమూషావస్థాః- కింపునమృతాఇతిభావః- కైవల్యోపశిష్టేనానభౌతికమఘాతయః-యద్వాయదాయదాయేయేహతాఃతదాత
 దాతేతేషీప్రాశత్యర్థః || ౨౩౭ || ౨౩౮ || ఇతిశ్రీగోవిందరాజనిరచితే-శ్రీరామాయణభూషణే-యద్ధకాండవ్యాఖ్యానే-చతుస్సప్రతితమస్సర్గః.

ఏవంహనుమదానీతావధిపవతగంధమాత్రేణసమాగతప్రాణేషుసర్వేషువిశేష్యేషుసముత్థితేషు సుగ్రీవస్సాస్త్విసింధానజనికశోపాతి
 రేకేశసస్యేనిశ్చేషంలంకానిర్దహనంహనుమతేనియమయతి || తత ఇత్యది || అధ్యంఅథాఽదనపేతం ప్రయోజననియతంవాక్యంవిజ్ఞాపయ
 రామాయేతిశేషః - తతోహనుమంతమబ్రవీదితియోజనా-యద్వా-అధ్యంవిజ్ఞాపయకావశేషేణజ్ఞాపయ || ౧ || ఇదానీలంకాదాహిపదే
 శేనిమిత్రమాహ-యత ఇతి || ఉపనిహారంఉపనిష్క్రమణం - యద్ధానిగఘనమితియావత్ - హతపుత్రాదీత్యేనానుత్సాహాద్రావణోనని
 ర్గమిష్యతితిభావః- అత్రఅగ్రహిణిప్రేతనిర్యాపనరూఢనిహారంపదప్రయోగః- దాతుంకతుమితియావత్ - ధాతునామసేకార్థత్వాత్-ఉప
 నిహారశబ్దః- ఉపనిష్క్రమ్యయుద్ధపరోవా || ౨ || య ఇతి || లఘవఃవేగవంతః - ఉత్పతంతుప్రాకారముత్ పుత్త్యగచ్ఛంతు || ౩ || తత ఇతి ||
 ననుపూర్వముల్లాహస్తాతదారాత్రావిశ్యక్తం- అత్రఅదిత్యాస్త్రమయసమయఇతిగమ్యతే - అతోవిరుద్ధమితిచేన్నవిరోధః- అదిత్యేస్తంగత
 ఇతిప్రకాశాభావోక్తిః - నిశాముఖఇతిరాత్రేఃప్రథమయామఉచ్యతే - రాద్రఇతివిశేషణాత్ యామాంతత్యేనగాధాంధకారత్వముచ్య
 తే- హనుమాంశ్చమహాన్భుతవేగశాలితయామహూతమాత్రేణప్రస్థాయావధిపవతమానీయ- తంపునస్తత్రనిశీప్యాగతవానితితస్యపే

సతేనతి || సహస్రధారేణసహస్రాచేణ-ఆపేతేన || ౨౩౪ || యథాహతావానరాఃప్రతిబుధాః ఏవంరాక్షసాః కిమితిప్రతిబుధాస్తత్రాహ-య
 దాప్రభృతిత్యాదిక్లోకద్వయేన || మానార్థంచానంహతానారాక్షసానామియత్రతదధంశతృరిజ్ఞానార్థం- యద్వా- మానఃఅభిమానః- తద
 థంరాక్షసాబహుహతాఇనిర్వేజ్ఞాస్యంతి - తదభిమానాదప్రకటనాయేత్యర్థః - హతాహతాస్తుముమూషావస్థాపన్నాసీత్యర్థః ||
 తి || ఆశ్వినకృష్ణాష్టమ్యామిదమ్ || ౨౩౫ || ఇతిశ్రీమహాశ్వరశీర్థవిరచితాయాం-శ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యాతాయాం- యద్ధకాండవ్యాఖ్యాతాయాం-
 చతుస్సప్రతితమస్సర్గః.*****తత ఇతి || అర్థంలంకాదనపేతంకతవ్యమిత్యర్థః-విజ్ఞాపయకావశేషవ్యంభోధయన్నిత్యర్థః-
 ౧ || యత ఇతి || ఉపనిహారం ఉపనిష్క్రమ్యయుద్ధప్రదానం || తి || నిమాదితాఃరాఘవాభ్యామితిశేషః- తస్మాదిదానీముపనిహారంపుర
 రక్షందాతుంసంపాదయితుంనార్హతీతికతకః-నిష్క్రమ్యయుద్ధప్రదానమితిశీర్థః- యద్ధావహారమస్తాకందాతుంనాహాతీత్యర్థః- అనేనస్య
 దాయద్ధావహారోజాతఇతిజ్ఞాతత ఇత్యన్యే || ౩ || తతో ప్రమితి || నిశామఖేనిశాయాఃపూర్వయామేడల్లాహస్తాతదాతౌతురణీర్వైచేరతః
 ఇతిపూర్వసగోకత్రైసంధ్యాకాలానంతరం- పృష్ఠాయావధిపవ్రతమానీయపునస్తత్రనిశీప్య-అగతహనుమంతముద్దీప్య- యేయేమహాబలా
 స్సంతిలఘవశ్చప్లవంగమాఃలంకామభ్యుత్పతంత్యినిసుగ్రీవాదేశానంతరం - ప్లవగమఃఖాఃనిశాయాంలంకాంజగ్గురిత్యభిధానాత్ హనుమతః
 అచింత్యవేగాతిశయస్సూచ్యతే-తతోస్తంగతఅదిత్యఇతిపూర్వసిద్ధత్యైవలస్త్రమయస్యాసవాదః-నత్విదానీమస్త్రమయః-యద్వా- తతోస్తంగత
 అదిత్యేరాద్రేతస్త్రిన్నిశాముఖఇతిపరదినవృత్తాంతః || తి || పూర్వదివసావరరాత్రిశేషేడల్లాహస్తాభ్యాంహనుమద్విభీషణాభ్యాంజాంబవదన్వే
 షణమ్- తతస్తస్మియోగతఉపసేవర్వతాహరణాయగమనంఅథాహరణంపునశ్చతత్ప్రాప్తవంపునరాగమవమితిచింత్య టికామధ్యేసర్వం-తతః

దిత్యైరాద్రోతస్మిన్నశామఖే | లంకామఖిముఖాస్సోలాకజన్మస్తేష్టవగవఃఖాః ||౪|| ఉలాకహస్తైర్హరిగణైస్సర్వతస్స
ముఖిదుగ్రతాః | ఆరక్షస్థావిరూపాత్మాస్సహసావిప్రదుదుగ్రీవుః ||౫|| గోపురాట్టపతోభీషుచర్యాసువివిధాసుచ | పాస్సా
దేమచసంహృష్టాస్సస్మృజాస్తైహుతాశనం || తేషాంగృహసహసాగ్రీశదదాహహుతభుక్తదా ||౬|| పాస్సాదాఃపర్వ
తాకారాఃపతంతిధరణీతలే || అగరుడహ్యతేతప్రవరంచహరిచందనం || ౭ || మాక్తీకామణయస్సిన్ధువజ్జించాపిప్ర
వాళకం || యోమంచదహ్యతేతప్రకాశేయంచాపిశోభనం | ఆవికంవివిధంచౌణఃకంచనంభాండమాయుధం || నానా
పిక్మతసంస్థానంవాజిభాండపరిచ్ఛదౌ | గజగైరేయకత్యూశ్చరథభాండాశ్చసంసక్తాః || తనుత్రాణీచయోధా
నాంహస్త్యశ్వానాంచవమఃచ | ఖడ్గాధనూంషిజ్యాబాణాస్త్రోమరాంకుశశక్తయః | రోమజంబాలజంచర్మవ్యాఘ్రిజం
చాండజంబహు || ౧౦ || ముక్తామణివిదితాంశ్చపాస్సాదాంశ్చసమంతతః || వివిధానస్త్రసంయోగానగ్నిర్హతితత్ప్ర
వై || ౧౧ || నానాపథాగృహచ్ఛందాదదాహహుతభుక్తదా || ఆవాసాకరాక్షసానాంచసర్వేషాంగృహగర్భా
నాం || ౧౨ || హేమచిత్రతనుత్రాణాంసగ్ధామాంబరధారిణాం | శీఘ్రపానచలాత్మాణాంమదవిహ్వలగామినాం | కాం
తాలంబితవస్త్రాణాంశత్రుసంజాతమన్యునాం || గదాశూలాసిహస్త్రానాంఖాదతాంపిబతామపి | శయనేషుషుహాహే

గాతిశయశ్చప్రతిపాదితోభవతి || ౪ || ఉలాకహస్తైరితి || ఆరక్షస్థాఃగుల్మస్థాఃనగరరక్షిణోవా-ఆరక్షీదుగరక్షిణాంస్థానం-తత్రస్థావా-త్రి
మ్యూరక్షస్తూరక్షణితీర్తమూలా-విరూపాక్షాఃరాక్షసాః || ౫ || గోపురేత్యాది || గోపురంపురద్వారం-ఆట్టుంఠిహింసంతియోధాపిమన్థిత్యైత్య
ట్టాః పాకారాగ్రస్థిగృహాణి-స్వాదట్టఃత్రైమనుక్రియామిత్యమరః-ప్రతోశ్యఃపీఠ్యః-చర్యాఅవాంతరక్షిః-తేవానరాః-సస్పృశఃక్షిప్తవం
తః-తేషాంవానరాణాంసంబంధీహుతభుగిత్యన్వయః || ౬ || దహనకార్యంప్రపంచయతి-పాస్సాదాశ్చత్యాది || తత్రపాస్సాదేషు-దహ్యతేఅదహ్య
త-వ్యత్యయేనభూతాథేలట్-వరంసుగంధం || ౭ || మాక్తీకాశ్చత్యాదిచతుశ్శక్త్యైకాన్వయా || సర్వత్రఅదహ్యతేత్యన్వయభాయధంవిపరిణా
మేనాన్వయః-మణయఃఉపాత్రమాక్తీకాదివ్యతిక్రాః-త్రైమకాశేయయోరుపాదానభేదాత్ భేదః-వల్కంత్త్రమాది-కాశేయంక్రిమికోశోత్థ
మిత్యుభయత్రాప్యమరః | శోభనంశోభమానం-ఆవికంఅవిరోమనిమిత్తంకంబళం-బౌణంమేషాదిరోమనిమిత్తంకంబళం - ఉణామే
షాదిలోమ్నిస్యాదిత్యమరః | భాండంఉపకరణం - ఆభరణాదివా - భాండంపుమామాయానాదెపాత్రాశ్చభూషయోః - మాజానేకలకా
దౌచవణిద్బులధనేపిచేతిర్తమూలా || నానావికృతసంస్థానంనానావిధవికారవద్విచిత్రస్థివేశమితిభూషణాదిసర్వవిశేషణం-వాజిభాండ
పరిచ్ఛదౌ-ఆశ్వాలుంకారపల్వయనాదిపరిబహకా-భాండశ్చద్దేనైవాశ్వాభరణసిద్ధావపికణావతంసాదివత్ సాహిత్యబోధనార్థంవాజిపదం
గజానాంగైరేయకానికంఠభూషణాని - కత్వ్యాఃఇభుబంధిన్యః - గైరేయకంకంఠభూషాకత్వ్యాప్రకోష్టేషామ్యాదేఃకాంచ్యాంమధ్యే
బుధనశ్చత్యుభయత్రాప్యమరః-సంస్కృతాఃఉత్తైతాః - యోధానాంతిసత్ప్రాణీవమూణి - హస్త్యశ్వానాంవమః ఆయఃకాంస్యాదిని
మిత్తం - రోమజంబాలమేషాదిరోమభిన్నరోమనిమిత్తంకంబళాది - వాలజంచామరాది - చమఃసంప్రణంభేటకంవా - వ్యాఘ్రిజం
వైయాఘ్రిసఖివాలాది - ఆండజం కిన్మూరికాదిద్రవ్యం || ౧౦ || ముక్తైతి || పాస్సాదాఃపవతాకారాత్తత్ర కేవలపాస్సా
దాఃఅత్రముక్తాదిభిత్తాః - అస్త్రసంయోగాత్ - సంయుజ్యంతేఇతిసంయోగాస్సంఘాతాః - తాత్ - తత్రలంకాయాం || ౧౧ || నా
నావిధానితి || గృహచ్ఛందాగ్నస్త్రీకాదిగృహవిన్యాసాత్ - గృహగర్భానాంగృహస్థానాం || ౧౨ || హతోపనతత్యేనఖేగాతిశయంవ్యంజయితుం
తేషాంవ్యాసంగందర్శయతి-హేమేత్యాదినా || హేమచిత్రతనుత్రాణాంపామమయాద్భుతవర్షణాం - ఆలేఖ్యాశ్చర్యయోశ్చిత్రమిత్యమరః | వ
మఃగ్రహణవ్యాసక్తానామిత్యర్థః | స్రగ్ధామానిపుష్పమాలాః - దామశబ్దోపరంపరఃసగ్ధామశబ్దేనానేకసరనిమిత్తపుష్పమాలోచ్యతశ్చత్యా
బార్యాః-అత్రసర్వత్రాపివ్యాసంగవివతాత్పర్యం-శీఘ్రపానచలాత్మాణాంమద్యపానలోలదృష్టినాంతశ్చేదనమదవిహ్వలగామినాంమదేనమంద
గామినాం - కాంతాలంబితవస్త్రాణాంఅలంబితవస్త్రకాంతానాం-రతిపరాణామితియావత్ శత్రుషుసంజాతమన్యునాంసంజాతకోధానాం
ర్హాధావలక్ష్యః-ఖాదతాంమూగసాదికంభక్షయతాం-పిబతాంమద్యపానంకుర్వతాం-శీఘ్రపానేత్యత్రమద్యపానకార్యముక్తం-క్షీరాదికంపిబతా

పునఃప్రదోషేహనుమదాదీనాంలంకాదాహమనమితికతకాదయః || ౪ || ఉలాకహస్తైరితి || ఆరక్షస్థాఃగుల్మస్థాఃవిరూపాక్షరాక్షసాః || ౬ ||
తేషామితి || తేషాంవానరాణాంసంబంధీహుతభుక్-పతంతిఅపతత్ || ౭ || అగరురితి || దహ్యతేఅదహ్యత-భూతాథేలట్ || ౮ || ఆవికమితి || ఆవికమవిరో
మనిర్విత్తంబౌర్ణంఊర్ణామేషాదిలోమతజ్జ్వలకంబళాది-కాంచనంభాండంసౌవర్ణముపకరణం-నానావికృతసంస్థానంనానాఅనెకవికృతసంస్థానం
విచిత్రవిన్యాసం-వాజిభాండపరిచ్ఛదౌవాజిభాండమశ్వాలుంకారః-పరిచ్ఛదఃపల్వయనాదిపరికరః-భాండశ్చద్దేనైవఅశ్వాభరణప్రతిశేపునర్వా
జిగ్రహణంకర్ణావతంసవత్సాహిత్యావబోధనార్థం-రథభూడాః-రథోపకరణాని-సంస్కృతాఃసమ్యగ్గ్రీధితాః || రోమజమితి || రోమజంకంబళా
ది-వాలజంచామరాది-వ్యాఘ్రిజంవ్యాఘ్రిచర్మఆండజంకిన్మూరికాది || ౧౦ || ముక్తామణితి || అస్త్రసంయోగాత్ అస్త్రసంఘాతాత్ || ౧౧ || నా
నైతి || గృహచ్ఛందాగ్నస్త్రీకాదిగృహవిన్యాసాత్ - గృహగర్భానాంగృహస్థానాం || (తి) దీర్ఘాభావలక్ష్యః || ౧౨ || హేమచి

మపినుప్తానాంపియైస్సమా॥ త్రీస్తానాంగచ్ఛతాంతూణాంపుతా॥నాదాయసర్వతః॥ తేమాంశతసహస్రాణితదా
లంకానివాసినాం॥ అదమాత్పావకస్తత్రీజజ్జ్వలచపునఃపునః॥౧౭౪॥ సారవంతిమహద్వాణిగంభీరగుణవంతి॥ హేమచం
దాధికచంద్రాణిచంద్రాణాంనృతాః॥ రత్నచిత్రీగవాక్షాణిసాధిష్ఠానానిసర్వతః॥ మణివిమ్రీమచిత్రాణిస్స
శంతీవదివాకరం॥ క్రాంచబహిణాణీనాంభూషణానాంచనస్వవైః॥ నాదితాన్యచలాభానివేశ్మస్యగ్నిదాదాహ
సః॥౨౦౪॥ జ్వలనేనపరీతానితోరణానిచకాశిరే॥ విద్యుద్భిరివనద్ధానిమేఘజాలానిమర్శగే॥౨౦౫॥ జ్వలనేనపరీతానినిపే
తుర్భవనాన్యథ॥ వజ్జివజ్జిహతానీవశిఖరాణిమహగిరేః॥౨౦౬॥ విమానేషుపినుప్తాశ్చదహ్యమానాః॥ రాంగనాః॥ త్వ
క్తాభరణసర్వాంగాహహేతువైర్విచుక్రుశుః॥౨౦౭॥ తానినిదహ్యమానానిదూరతఃప్రచకాశిరే॥ హిమవచ్ఛిఖ
రాణీవదీప్తాపథివనానిచ॥౨౦౮॥ హమ్యాన్తైర్దహ్యమానైశ్చజ్వాలాప్రజ్వలతైరిపి॥ రాత్రీసాదృశ్యతేలంకాపు
ష్పితైరివకింశుకైః॥౨౦౯॥ హస్త్యధ్యక్షైర్గజైర్ముక్తైర్ముక్తైశ్చతుర్నగైరిపి॥ బభూవలంకాలోకాంతేభ్యాంతగా
హజివాణావః॥౨౧౦॥ అశ్వంముక్తంగజోద్భష్టాక్షచిచ్ఛితోపసర్వతి॥ భీతోభీతంగజంశృష్టాక్షచిదశోనివర్తతే॥
౨౧౧॥ లంకాయాందహ్యమానాయాంశుశుభేనమహాణావః॥ ఛాయాసంసక్తసలిలోలోహితోదజివాణావః॥౨౧౨॥
సాబహువముహూర్తేనహరిభిదీపితాపురీ॥ లోకస్యాస్యక్షయేఘోరేప్రదీప్తైవవసుంధరా॥౨౧౩॥ నారీజనస్యధూమే
నవ్యాప్తస్యోర్విర్వినేమమః॥ స్వనోజ్వలనతప్తస్యశుశ్రువేదశయోజనం॥ ౩౦౪॥ ప్రదగ్ధకాయానపరాకరాక్షసా
గ్నిగతాః॥ బహిః॥ సహసాభ్యున్నతంతిస్తహరయోధయుయుత్యవః॥ ౩౦౫॥ ఉద్దుప్తంవానరాణాంచరాక్షసానాంచని
స్వనః॥ దిశోదశసముద్రంపృథివీంచాన్వనాదయత్॥ ౩౦౬॥ విశల్యాతుమహత్తానాతాపుభౌరామలక్ష్యణౌ॥ అసం
భ్యాంతాజగృహతుస్తదోభేదమపీవరే॥ ౩౦౭॥ తతోవిష్ఫూరయోన్యరామస్యధనురుత్తమం॥ బభూవతుమలశ్శబ్దో
రాక్షసానాంభయానహః॥ ౩౦౮॥ అశోభతతదారామోఽనుర్విచ్ఛారయోమహత్॥ భగవానివసంకుప్తోభవోవేదమ

మిలివా- మహాపాక్షితివిశేషణేనసుప్రతిశయపేతురుక్తః- త్రియైఃదారైరితివిశేష్యం- తేమాంవివంవ్యాసక్తానాంశతసహస్రాణితసంఖ్యా
సంఖ్యేయయోరభేదేననిర్దేశః- అనేకశతసహస్రీరాక్షసానిత్యర్థః- పునఃపునరిత్యనేనతదుద్ధిరివసాన్నేపానాధికజ్వాలోచ్యతే॥౧౭౪॥ రావణ
స్యపునర్దశనాశంవ్యంజయితుముత్తమగృహదహనందర్శయతి- సారవంతీత్యాదితా॥ సారవంతీశ్రేష్ఠధనవంతి- సారోబతేస్థీరాంశేర్థేపుమా
న్యాయేవతేత్రిప్లితిరత్నమాలా- గంభీరాణిమహతత్వవంతి- గుణవంతిసాందర్యవంతి - హేమచంద్రాధికచంద్రాణి హేమకృతానిచంద్రా
కారాణ్యధికచంద్రాకారాణిచేత్యర్థః- చంద్రకాలాభిః శిరోగృహైః - ఉన్నతాని - చంద్రకాలాశిరోగృహమిత్యుచరః- సాధిష్ఠానానిశ
య్యాసనాదిసహితాని- స్మృశంతీవదివాకరం- సూర్యపథపర్యంతోన్నతానీత్యర్థః- క్రాంచదాయోలిలార్థంగృహేమసంవధికాః- ౨౦౪॥
జ్వలనేనేతి॥ ఘమోక్తాస్తాత్ గచ్ఛతీతిఘమః- గవమాకాలజత్యర్థః- ఘమఃగేనిదాఘేగచ్ఛతీతిశేషత్యప్యాయః- ఘమఃశబ్దేనఘమోం
తోలత్యతే- తంగచ్ఛలిప్రాప్తోతీతిఘమః- గవమాకాలితివరే- వస్తుతోఘమః- గేగీప్త్యత్యేవాధికః- లంకాయాందహ్యమానాయాంసంతా
పేచసమంతతఃప్రసరతిదహ్యమానతోరణాదీనిదాఘప్రయాధసమిద్యున్మేఘతుల్యానీత్యర్థః॥ ౨౦౫॥ జ్వలనేనపరీతానినిపేతురిత్యస్యవజ్రవజ్రహ
తానీవేత్యత్రరాధికం॥ ౨౦౬॥ విమానేష్వితి॥ త్వక్తాభరణసర్వాంగాంగసర్వాంగభరణాన్యపీత్యవైత్యర్థః॥ ౨౦౭॥ తానీతి॥ తాని
పూర్వజ్ఞానేప్రస్యాపాధికరణతయోపాత్తానివిమానాని- దీప్తౌషధివనానిప్రకాశితత్వజ్యోతిర్వనాని॥ ౨౦౮॥ హమ్యాన్తైరితి॥ జ్వాలాప్రజ్వ
లితైః- జ్వాలావిశిష్టైరిత్యర్థః॥ ౨౦౯॥ హస్త్యధ్యక్షైరితి॥ హస్త్యధ్యక్షైఃహస్తీపక్షైః- ముక్తైఃనిగళానోచితైఃముక్తైశ్చతుర్నగైరీత్యత్రాస్య
శ్యాధ్యక్షైరిత్యధ్యాహర్యం- లోకాంతేప్రళయే॥౨౧౦॥౨౧౧॥లంకాయామితి॥ ఛాయాసంసక్తసలిలఃప్రతిబింబసంక్రాంతజలః- లోహితో
దఃలోహితోదకః- ఉదాదేశత్వం॥ ౨౧౨॥ ౨౧౩॥ నారీతి॥ నారీజనస్యానిసాహసికత్వాద్దశయోజనస్వనశ్రవణం॥౩౦౪॥౩౦౫॥ఉద్దుప్తమి
తి॥ ఉద్దుప్తంఉద్దుమః- భావేక్తః॥ ౩౦౬॥విశల్యానితి॥ విశల్యోగః- శితశరీరనిషగ్నశరఫలకా- తదోభేదమపీవరేతిపాఠః॥౩౦౭॥తతేతి॥
విష్ఫూరయూనస్యధ్వనయతః- విష్ఫూరోభనుషస్సాన్వనత్యుచరః- స్ఫూరతిస్ఫులతోర్నిర్నివిభ్యతితివత్వం- ముగభావత్వం॥౩౦౮॥అశోభతేతి॥వే

త్రేతి॥ దామానిహారాః॥ శీర్షితి॥ శత్రుసంహతమన్యనామిత్యత్రదీర్ఘభావత్వం॥రయసేష్వితి॥ త్రియైఃత్రియాభిస్సహేతిర్థః॥౧౭౪॥ సారవంతీ
త్యాది॥ సామచంద్రార్థచంద్రాణిహేమనిర్మితానిచంద్రాకారాణిఅర్థచంద్రాకారాణి- చంద్రకాలోన్నతానిశిరోగృహైఃఉన్నతాని- శేష్వా
న్యగ్నిర్దదాపాతిసంబంధః॥తి॥దహ్యమానగృహవర్ణనంసారవంతీత్యాది॥ సారవంశీరసంస్థానవంతి- గంభీరగుణవంతి- అనేకకక్ష్యాకారాం
తగ్లేహద్వారోపద్వారతోద్గమత్వలక్షణగంభీర్యవంతి॥౨౦౫॥ జ్వలనేనేతి॥ ఘర్షణేఘర్షోస్తాగ్గచ్ఛతీతిఘర్ష- గవమాకాలః॥తి॥ఘర్షగేగీప్త
గేదీవాకరేగతేప్రవృత్తానిఃద్యుద్భిర్నద్ధానిమేఘజాలానీవసస్థితానిగృహాణి॥ ౨౦౬॥౨౦౭॥తి॥విమానంసప్తఘమిప్రాసాదః॥౨౦౮॥౨౦౯॥హ
స్త్యధ్యక్షైరితి॥ లోకాంతేప్రళయే॥తి॥ భ్యాంతాఘూణామానాగాహాయస్యః॥ ౨౧౦॥తి॥ఛాయావహ్నిజ్వాలాప్రతిబింబం॥౩౦౮॥తి॥సం

యంధనుః॥౩౫॥ఉద్భుష్టంవానరాణాంవరాక్షసానాంచనిష్ఠనం॥ జ్యోత్యస్తాపుభౌతజ్జ్వావతిరామస్యశుశ్రువే॥౩౬॥
వానరోష్ణుష్టఘోషశ్చరాక్షసానాంచనిష్ఠనః॥ జ్యోత్యస్తాపిరామస్యత్రయంవ్యాపదిశోదత॥౩౭॥ తస్యకా
ర్ముకముక్తైశ్చశరైస్తత్పురగోపురం॥ కైలాసశృంగప్రతిమంఙ్గిణమవతస్థవి॥౩౮॥ తతోరామశరాద్బహ్వావిమా
నేషుగృహేషుచ॥సన్నాహేనారాక్షసేంద్రాణాంతుములస్సనుపద్యత॥౩౯॥ తేషాంసన్నహ్యమానానాంసంహనా
దంచకుర్వతాం॥ శర్వరీరాక్షసేంద్రాణాంరౌద్రీవసమదద్యత॥౪౦॥ ఆదిష్టావానరేంద్రాస్త్రమగ్రీవేణమహాత్మనా॥
ఆసన్నద్వారమాసాద్యయధ్యధ్వంష్లవగర్వభాః॥యశ్చవోవితథంకుర్యాత్తతత్రహ్యవస్థితః॥సహతవ్యోహిసంప్లుత్య
రాజశాసనమావకః॥౪౧॥ తేషువానరముఖ్యమదీప్తోలోజ్జ్వలపాణిషు॥స్థితేషుద్వారమాసాద్యరావణః॥మన్యరావి
శత్॥౪౨॥తస్యజ్యంభితవిశ్రోభాద్వాప్యమిత్రావైదిశోదత॥యాపవానివరుద్రస్యమన్యగాత్రేవ్యదృశ్యత॥౪౩॥ స
నికుంభంచకుంభంచకుంభకణాత్తజాపుభౌ॥ ప్రేషయామాససంకుర్ధోరాక్షసైర్భూమభిసహ॥౪౪॥ యూపాక్ష
శ్యోణితాక్షశ్చప్రజంఘఃకంపనస్తథా॥ నిర్యయుఃకాంభకణిభ్యాంసహరావణశాసనాత్॥౪౫॥ శశాసనైవతా
సర్వా॥రాక్షసాసుమహాబలా॥నాదయగచ్ఛతాత్రేవజయధ్వంశీశుమేవచ॥౪౬॥ తతస్త్రచోదితాస్తైసరా
క్షసాజ్వలితాయుధాః॥ లంకాయానిర్యయుర్విరాఃప్రణవంతఃపునఃపునః॥౪౭॥ రక్షసాంభూషణస్థాభిర్భాభిసాన్వి
భిశ్చసర్వశః॥ చక్రుస్తైసప్రభంవ్యోమహరయశ్చాగ్నిభిసహ॥౪౮॥ తత్రతారాధిపస్యాభాతారాణాంచతత్రైవ
చ॥ తయోరాభరణస్థాచబలయోద్యామభాసయన్॥౪౯॥ చంద్రాభాభూషణాభావగృహాణాంజ్వలతాంచ
భా॥హరిరాక్షసస్తైన్యానిభాజయామాససర్వతః॥౫౦॥ తత్రచోద్వంప్రదీప్తానాంగృహాణాంసాగరఃపునః॥
భాభిసంసక్తపాతాశ్చల్లోర్మిశ్శుశ్రుభేభికం॥౫౧॥ పతాకాధ్వజసంసక్తముత్తమాసిపరశ్చథం॥ భీమాశ్వరథమా

దమయంధనుఃపేదో క్రలక్షణంధనుః॥కృత్రివాసాఃపినాకీతికృత్యాప్రతిపాదితమహిమేతిచార్థః॥౩౫॥ఉద్భుష్టమితి॥రామస్యజ్యోత్యస్తావానరాణా
ముష్ణుష్టారాక్షసానానిస్థనంచ॥తాపుభౌవతీత్యశుశ్రువే॥౩౬॥వానరతి॥వానరోష్ణుష్టఘోషః॥వానరోష్ణుష్టఘోషః॥౩౭॥౩౮॥తత
తి॥చుములఃఅధికః॥౩౯॥తేషామితి॥సన్నహ్యమానానాంగక్ష్యాబంధాదియద్ధసన్నాహంకుర్వతాం॥రాద్రిప్రళయరాత్రిః॥౪౦॥ఆదిష్టాఇత్యా
దిష్టోకద్వయమేకాన్వయం॥అంతేతికరణంబోధ్యం॥వృత్తినిధాకంజేషస్త్రితః॥కుర్యాత్-మచ్ఛాసనమితిశేషః॥ఆసన్నద్వారంరావణాంతఃపు
రాశన్నమధ్యక్ష్యాద్వారం॥తత్రతత్రయద్ధమామాడపస్థితః॥౪౧॥౪౨॥తస్యేతి॥జ్యంభితమితేపాత్-గాత్రవినామస్తారాత్-వ్యామికాః॥వ్యా
కులాః॥అభవన్మితిశేషః॥దిశఃదిక్స్థితాః॥రుద్రస్యకాలాగ్నిరుద్రస్యగాత్రేషుమూర్తావకామన్యః॥సంభవరావణోలక్ష్యత॥౪౩॥౪౪॥శ
శాసేతి॥అత్రేవఅస్మిన్ గృహవివారభ్య-సంహనాదంనాదయకనాదయంతఃకుర్వంతఃగచ్ఛత-నాదయన్మిత్యత్ర-వ్యత్యయోబహుశమితిబహు
వచనవిషయేవికవచనం॥౪౫॥తతస్త్రితి॥జ్వలితేతిఅయుధానాంజ్వలితత్వం॥యద్ధయాత్రాసుశిక్షాశేషప్రదర్శనాత్॥లంకాయాగతిమ
చమి॥౪౬॥రక్షసామితి॥స్వాభిఃస్వాసాధారణాభిః॥రక్షసాంభూషణస్థాభిః॥భాభిశ్చవ్యోమసేచామధ్యకాశం॥౪౭॥తదాసంచంద్రాద
యాత్పునఃప్రకాశాశయమాహ-తత్రేతి॥తత్రతదాసంచంద్రాధిపస్యాభాతారాణాంచాభా-తయోర్బలయోరాభరణస్థాభావ-ద్యాంతకా
శంతభాసయన్॥౪౮॥దహ్యమానలంకాగృహప్రకాశైఃపునరపిసప్రకాశోవధతేత్యాహ-చంద్రేతి॥౪౯॥తత్రచేతి॥సంసక్తపాతాశఃపా
తాశ్వంతంసంసక్తః॥౫౦॥పతాకేత్యాదిసార్థవచశ్శ్లోకేకాన్వయా॥చలత్పటాపతాకా-మత్స్యాదివిష్టితంధ్వజ-ఉత్తమాసిపరశ్చ
థం-పరశ్చవ్యోసీమాపఃకుతారయాపచ్ఛాస్తిత్రాసీమాపరశ్చవ్యోసీపరశ్చః॥తేనవక్ష్యమాణమోఃఖద్గవరశ్చభయోర్నపౌనరుక్త్యం-జ్వలి
తప్రాసమిత్యత్రప్రాసశబ్దః॥ప్రవ్యేహ్రస్వకుంతెవతేతే॥తేనతస్యాదినపౌనరుక్త్యం-పత్రయఃపదాతయః॥తేషాంనానాత్వంపేషాయుధాది

హరికాలేసంకుర్ధోభవః॥శబ్దబ్రహ్మత్వకంపేదమయం॥౩౫॥౩౬॥౩౭॥త్రేయం-వ్యాప-వ్యాప్తమభూత్॥౩౮॥తి॥సన్నాహేదిష్టోగః॥
౩౯॥తి॥రాద్రివకాశరాత్రివ॥౪౦॥ఆదిష్టాఇత్యాదిష్టోకద్వయమేకంవాక్యం॥వాయుమ్మాకంమధ్యాయః॥తత్రతత్రవ్యవస్థితస్పృశవితథంకు
ర్యాత్-మచ్ఛాసనమితిశేషః॥రాజకాసనమావకఃసః-హంతవ్యః॥అతోయుధ్యధ్వమితిశుగ్రీవేణాదిష్టాతిసంబంధః॥౪౩॥తస్యేతి॥జ్యం
భితః॥క్షోభాద్భేదో-దశదిశోవ్యామికాః॥వ్యాకులాః-రుద్రస్యమన్యః-యాపవానివగాత్రేవ్యదృశ్యతేతివసంబంధః॥౪౬॥శశాసేతి॥మేరా
క్షసాః॥అత్రాస్మిన్గృహవివారచ్యతేతిసంహనాదంనాదయకనాదయంతఃరాక్షసాశశశాసేతిసంబంధః॥నాదయన్మితిభక్తివ్యత్యయేనబహువ
చనేవికవచనప్రయోగః॥తి॥అద్యాత్యంరాత్రాగ్రమేవగచ్ఛతేతివానరాసంభయాయస్వయంసంహనాదనాదయకకుర్వతశశాస॥౪౮॥
౪౯॥తి॥సప్రభంనిస్తమిరుం॥౪౯॥తత్రేతి॥తయోర్బలయోద్యాంతప్రభాకరీబలయోర్బలంఉభయసేనామధ్యకతాకాశప్రదేశంతభా
నయదిశసంబంధః॥౫౦॥తి॥ఉత్తక్లౌకస్తైవవ్యాఖ్యానంచంద్రాభేతి-గ్రహాణాంసత్తాగ్రాణాం॥౫౧॥తత్రేతి॥సంసక్తఃపాతాశోయేససాగ
రతేభాభిః॥అధికం-కుశభాభిఃసంబంధః॥౫౨॥పతాకేత్యాదిసార్థవచశమేకాన్వయం॥ఉత్తమాసిపరశ్చథం-పరశ్చవ్యోద్వివిధః॥అసీమాపఃకుతా

తంగంనానాపత్రిసమాకులం | దీప్తశూలగదాఖడ్గప్రాసతోమరకాముకం || తదాక్షి సబలం ఘోరంభీమవిక్రమ
 పారుచుండుదృశ్యేభిరతప్రాసంకింకిణీశతనాదితం || హేమజాలాచితభుజంవ్యామిశ్రితపరశ్వధం | వ్యాఘ్రాణిత
 మహాశస్త్రంబాణసంసక్తకాముకం || గంధమాల్యమధూత్నేకసమ్మోదితమహానిలం | ఘోరంశూరజనాకీణంమ
 హాంబుధరస్వం || ౫౭ || తద్వృష్ట్యాబలమాయాంతంరాక్షసానాంమదారుణం | సంచచాలప్లవంగానాంబలముచై
 ర్ననాదవ || ౫౮ || జవేనాఘత్యచపునస్తస్థలంరక్షసాంమహత్ | అభ్యయాత్ప్రత్యరిబలంసతంగాభివపావకమ్ || ౫౯ ||
 తేషాంభుజపరామర్శవ్యామృప్తపరిఘాశని | రాక్షసానాంబలశ్రేష్ఠంఘాయస్తరమశోభత || ౬౦ || తతోన్నతాశ్చ
 వోత్పేతుర్నరయోధయుయుత్సవః | తదితైరైరభిఘ్నంతోముష్టిభిశ్చనిశాచరా || ౬౧ || తతైవాపతతాంతేషాంకపీ
 నామసిభిశ్చితైః | శిరాంససహసాజహూరాక్షసాభీమదర్శనాః || ౬౨ || దశనైహృతకణాశ్చముష్టినిషీణామ
 స్తకాః | శిలావ్రహరభగ్నాంగవిచేరుస్తత్రరాక్షసాః || ౬౩ || తతైవాప్యపరేతేషాంకపీనామభిలక్ష్మితాః | ప్రవీరా
 నభితోజఘ్నూరాక్షసానాంతరస్వినాం || ౬౪ || తతైవాప్యపరేతేషాంకపీనామసిభిశ్చితైః | హరివీరాన్నిజఘ్నూశ్చఘో
 రరూపానిశాచరాః || ౬౫ || ఘ్నంతమన్యంజహూనాన్యఃపాతయంతమపాతయత్ | గహామాణంజగహాన్యోదశం
 తమపరోదశత్ || ౬౬ || దేహీత్యన్యోదాత్యన్యోదదామీత్యపరఃపునః | కింశ్లేశయసిత్థిమైతితత్రాన్యోన్యంబభాషిరే ||
 ౬౭ || విప్రలంబితవస్త్రంచవిముక్తకవచాయుధం | సముద్యతమహాప్రాసంయష్టిశూలాసిసంకులం || పావతాతమ
 హాకాద్రంయుద్ధంవానరరక్షసాం || ౬౮ || వానరాదశసప్తేతిరాక్షసాజఘ్నూరాహవే || రాక్షసాదశసప్తేతివా
 నరాశ్చాభ్యపాతయత్ || ౬౯ || విప్రస్తకేశవసంవిధ్వస్తకవచధ్వజం || బలంరాక్షసచూలంబ్యవానరాఃపర్యవార
 యత్ || ౭౦ || ఇతిశ్రీమయ్యద్ధకాండే-పంచన ప్రతితమస్సర్గః. *****

ప్రవృత్తేసంకులేతస్త్రిఘోఘోరేవీరజనక్షయే | అంగదఃకంపనంవీరమౌససాదరణోత్సుకః || ౧౧ || ఆచూయసోం
 గదంకోపాత్తాడయామాసవేగితః | గదయాకంపనఃపూర్వంసంచాలభ్యశాహతః || ౧౨ || ససంజ్ఞాంప్రాప్యతేజస్వీచ
 త్రైవశిఖరంగిరేః | అదితశ్చప్రహారేణకంపనఃపతితోభువి || ౧౩ || తతస్తుకంపనందృష్ట్వాశోణితాక్షూహతింరణే | రథే
 శాభ్యవతస్త్రిప్రంతత్రాంగదమభీతవత్ || ౧౪ || సోంగదంశితైర్భ్రాతృస్తదావివ్యాధవేగితః | శరీరదారణైస్తీష్ఠ్ఠైఃకాలా

భతాత్ - ప్రాసస్సృజ్యలతత్ప్రాయద్ధాగమనసమయేకావిశేషవైదర్భ్యక్రియాసంబంధాత్ - కింకిణీశతనాదితంరథగజాదికింకిణీశతనాదితం-
 హేమజాలాచితభుజంహేమాభరణజాలాబద్ధభుజం - వ్యావేష్టితపరశ్వభుజమదేనచాలితపరశ్వధం-శస్త్రంక్షుక్తవృత్తిక్రాయుధం-బాణసంస
 క్తకాముకమితి- దీప్తశూలగదాఖడ్గప్రాసతోమరకాముకమిత్యత్రయత్ పూహోక్తంకాముకంతద్భంగేపునరాదాతుంప్రేమబద్ధమవర
 మిదంకాముకమితిజ్ఞేయం-గంధేతి-గంధఃచందనాదిః-గంధమాల్యాభ్యామధూత్నేకేనవీరపాణయాపమధుసేవసేనచ-సంమోదితమహానిలం
 వాసితమహావాలం || ౫౭ || తద్వృష్ట్యాది || ఆయాంతమితిప్రల్లింగమామేకం- సంచచాలఅభిముఖంజగమ || ౫౮ || ౫౯ || తేషామితి || భుజపరా
 మకావ్యామృప్తపరిఘాశనిసంపతతభుజస్పృశేనక్షత్రైజితపరిఘవజ్రం || ౬౦ || ౬౧ || తతైవేతి || కపీనాంఅభిలక్ష్మితాఃప్రసిద్ధాః-కపీప్రవరాభ్యర్థః || ౬౨ ||
 తతైవేతి || కపీనాంమధ్యే-హరివీరా-వీరహరీ-నిజఘ్నూ || ౬౩ || ౬౪ || దేహీతి || అన్యోవీరఃప్రహరణమత్రదేహీ-తిబభాషే-అన్యోదదాతీతిబభాషే-
 అపరఃపునఃదదామీతిబభాషే-ఆత్మానంతయాసేనకింశ్లేశయసిత్థిమైత్యన్యోబభాషే-తత్రైవమన్యోన్యంబభాషిరే || ౬౭ || విప్రలంబితవస్త్రమిత్యా
 ది || స్వంగ్రియావిశేషణం || ౬౮ || వానరాదశసప్తేతి || రాక్షసాఃదశసప్తేత్యనేనప్రకారేణవానరాదాక్షఘ్నూ-వానరాశ్చదశసప్తేత్యనేనప్రకా
 రేణరాక్షసానస్యపాతయన్నితిసంబంధః || ౬౯ || విప్రస్తే || అలంబ్యవేగేనధావమానంప్రతిష్ఠభృతతిపరితోవారయత్ || ౭౦ || ఇతిశ్రీగోవిందరా
 జురచితే - శ్రీరామాయణభూషణైరత్నకిరీటాభ్యానే-యద్ధకాండవ్యాఖ్యానే- పంచన ప్రతితమస్సర్గః. *****
 అక్షమంభునదక్షత్సప్రతితమే - ప్రవృత్తఇత్యాది || సంకులేనిగంతరే || ౧ || ఆచూయేతి || ఆచూయస్సద్ధయిత్యా-హ్వయేస్సద్ధాయాశబ్దచేదా
 తోల్కత్ - వేగితఃసంజాతవేగః-తారకాదిత్వాదితత్ - సంగదః || ౧ || సప్తేతి || చిత్తేషకంపనోరసీతిశేషః || ౩ || తత స్త్రితి || కంపనంహతమిత్యన్వ
 యః - తత్రకంపనయద్ధసానే- అభీతవత్ అశీతమితిక్రియావిశేషణం || ౪ || సప్తేతి || కాలాగ్నిసమగ్రహైః-కాలాగ్నితుల్యాకారైశ్చర్థః ||

రరూపశ్చ-తత్రానిరూపఃపరశ్వభోసిపరశ్వభః-అనెనోత్తరత్రా ఖడ్గపరశ్వభాభ్యాంసపౌనరుక్త్యం || హేమజాలేతి || వ్యామిశ్రితాఃక్షత్రైజితాః
 పరశ్వభాయస్యతత్ || ౬౪ || తతైవేతి || అపరనిశాచరాఃతేషాంకపీనాంమధ్యేహరివీరా-వీరహరీ-నిజఘ్నూనితిసంబంధః || ౬౬ || దేహీతి || దేహీ
 త్యాదాయద్ధమిత్యధ్యాహర్యం || ౬౮ || వానరానితి || ఇత్యనేనప్రకారేణవానరాదాక్షసాశ్చాన్యోన్యంజఘ్నూరితిసంబంధః || ౭౦ || ఇతిశ్రీమహా
 శ్వరతీర్థవిరచితాయాం-శ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యాయాం- యద్ధకాండవ్యాఖ్యాయాం- పంచన ప్రతితమస్సర్గః. *****

గ్నిసమవిగ్రహైః || ౫ || త్సురత్సురప్రైర్నారాచైర్వత్సదంతైశ్శిలీముఖైః | కణిశశల్మలిపాతైశ్చబహుభిర్నిశితైశ్శ
రైః || అగందఃప్రతివిధాంగోవాళిపుత్రఃప్రతాపవాః | ధనురగ్ర్యంరథంబాణాకముమదతరసాబలీ || ౬ || శోణితా
క్షప్రతఃక్షిప్రమసంచమనమాదదే | ఉత్పపాతదివంకుర్ధోవేగవానిచారయన్ || ౭ || తంక్షిప్రతరమాప్లుత్యవరామృ
త్యాంగదోబలీ | కరేణతస్యతంఖడ్గంసమాచ్ఛిగ్మననాదచ || ౮ || తస్యాంసఫలకేఖడ్గంనిజఘనతతోంగదః | యజ్ఞోపవీ
తవచ్చైన్సంచిచ్ఛేదకపికుంజరః || ౧౦ || తంప్రగృహ్యమహాఖడ్గంవిసద్యచపునఃపునః | వాలిపుత్రోభిమద్రావరణశీషే
వరానరీ || ౧౧ || ఆయసీంతుగదాంవీరః | ప్రగృహ్యకనకాంగదః | శోణితాక్షస్సమావిధ్యతమేవానుపపాతహ || ౧౨ ||
ప్రజంఘసహితోపీరోయూపాక్షప్రతతోబలీ | రథేనాభియయాకుర్ధోవాలిపుత్రంమహాబలం || ౧౩ || తయోర్మధ్య
కపిశ్రేష్ఠశోణితాక్షప్రజంఘయోః | విశాఖయోర్మధ్యగతఃపూర్ణచంద్రశివాభవత్ || ౧౪ || అంగదంపరిరక్షంతౌమైం
దోద్వివిదపవచ | తస్యతస్థతురభ్యాశేపరస్పరదిదృక్షయా || ౧౫ || అభిపేతుర్మహాకాయాః | ప్రతియత్తామహాబలాః | రా
క్షసావానరారోపాదసిచర్మగదాధరాః || ౧౬ || త్రయాణాంవానరేంద్రాణాంత్రిభీరాక్షనపుంగవైః | సంసక్తా
నాంమహద్వ్యధమభవద్రోమహర్షణం || ౧౭ || తేతువృక్షాసమాదాయసంప్రదిక్షిపురాహవే | ఖడ్గైఃప్రతిచిచ్ఛేద
తాప్రజంఘామహాబలః || ౧౮ || రథానశ్వాదుర్మైశ్చైత్రస్తేప్రదిక్షిపురాహవే | శరామైఃప్రతిచిచ్ఛేదతా
యూపాక్షోనిశాశరః || ౧౯ || సృష్టాద్వివిదమైందాభ్యాంమృమాసత్పాట్వవీర్యవాః | బభంజగదయానాధ్యోశో
తాక్షఃప్రతాపవాః || ౨౦ || ఉద్యమ్యవిపులంఖడ్గంపరమర్చనకృంతనం | ప్రజంఘావాలిపుత్రాయఅభిమద్రావవేగ
తః || ౨౧ || తమభ్యాశగతందృష్ట్వావానరేంద్రోమహాబలః | ఆజఘానాశ్వకర్ణైఃమృమేణాతిబలస్తదా || ౨౨ || బా
హుంచాస్యసనిస్త్రీంశమాజఘానసముష్టినా | వాలిపుత్రస్యఘాతేనసపాతక్షితావసిః || ౨౩ || తందృష్ట్వాపతితంభూ
మాఖడ్గముత్పలసన్నిభం | ముష్టింసంవతయామాసవజ్రకల్పంమహాబలః || ౨౪ || లలాటేసమహావీర్యఃపంగదంవాన
రమభం | ఆజఘానమహాతేజాస్సముహూతఃపంచచాలహ || ౨౫ || ససంజ్ఞాంప్రాప్యతేజస్వీవాలిపుత్రఃప్రతాప
వాః | ప్రజంఘస్యశిరఃకాయాఃఖడ్గైఃనాపాతయత్క్షితా || ౨౬ || సయూపాక్షాశుపూణాక్షఃపితృవ్యేనహతేరణే |
అవరుహ్యరథాత్క్షిప్రంక్షిణేఘఃఖడ్గమాదదే || ౨౭ || తమాపతంతంసంపేక్ష్యయాపాక్షంద్వివిదస్త్రవరన్ | ఆజ
ఘానోరసికుర్ధోజగ్రాహచబలాద్బలీ || ౨౮ || గృహీతంభ్రాతరందృష్ట్వాశోణితాక్షామహాబలః | ఆజఘానగదాగ్రే
ణవక్షసిద్వివిదంతతః || ౨౯ || సగదాభిహతస్తేనచచాలచమహాబలః | ఉద్యతాంచపునస్తస్యజహరద్వివిదోగదాం ||
౩౦ || ఏతస్మిన్నంతరేపీరోమైందోవానరయూధపః | యూపాక్షంతాడయామాసతలేనోరసివీర్యవాన్ || ౩౧ || తాశో
ణితాక్షయాపాక్షోష్ణవంగాభ్యాంతరస్వినౌ | చక్రీతుస్సమరేతేవమాకపోత్పాటనంభృశం || ౩౨ || ద్వివిదశోణి
తాక్షంతువిదదారనఘైర్ముఖైః | నిష్పిపేవచవేగేక్షితావావిగ్యవీర్యవాన్ || ౩౩ || యూపాక్షమపిసంకుర్ధోమైందో

౫|| త్సురేత్యాది||త్సురఃనాపితశస్త్రాకారముఖః-త్సురప్రస్తుఅథాచంద్రాకృతిః-నారాచశల్మలిః-వత్సదంతైఃవత్సదంతాకారముఖైః-శిలీముఖైః
కంకపత్రాకారముఖైః-ఉదయపాశ్వకృతకణిశ-అథానారాచశల్మలిః-విపాతకరవీరపత్రాగ్రసదృశః || ౬ || శోణితాక్షః||అనిశ్చ
మచేత్యసంచమ-ఏకవద్భావః ఉత్పపాత-రథాదితిశేషః || ౭ || తమితి||పరామృశ్యప్రగృహ్య||=||తస్యేతి|| చిచ్ఛేదభిన్నస్తునవృత్తిః|| ౧౦||తమి
తి||అపరా||ప్రజంఘాదీ||౧౧||ఆయసీమితి||తమేవఅంగదమేవ||౧౨||ప్రజంఘేతి||స్పష్టః||౧౩||తయోరితి||యూపాక్షస్యదూరస్థత్వాదనుక్తిః||
౧౪||అంగదమితి||పరిరక్షంతౌ-మామలత్వాదితిభావః-పరస్పరదిదృక్షయా-స్వానురూపప్రతిభటరాక్షసజిజ్ఞాసయేత్యర్థః|| ౧౫|| అభిపేతురితి||
ప్రతియత్తాఃప్రతియత్నవంతః-గుణాధానంప్రతియత్నః-ఆరోపితపీర్యాత్యర్థః||౧౬||౧౭|| రథానితి||రథానశ్వాః-ప్రతితశేషః||౧౯||సృష్టా
నితి|| ఉత్పాట్వసృష్టానిత్యవ్వయః|| ౨౦|| ఉద్యమ్యేతి|| వాలిపుత్రాయవాలిపుత్రంహంతు-క్రియాధౌపవదస్యకమణిస్థానినశతిచక్షణీ||
౨౧|| తమితి|| వానరేంద్రఃఅంగదః||౨౨||బాహుమితి||సనిస్త్రీంశంసఖడ్గం|| ౨౩|| తమితి|| ఉత్పలసన్నిభం-నీలోత్పలసమానకాంతమిత్యర్థః-
మహాబలఃప్రజంఘః||౨౪||౩౧||తామితి|| స్థవంగాభ్యాంమైందద్వివిదాభ్యాం-అగ్రోత్పాటనంఅకవణతాడనేఅన్యోన్యమితిశేషః|| ౩౨|| ౩౩||

౫|| త్సురత్సురప్రైరితి|| త్సురఃనాపితశస్త్రాకారముఖః - త్సురప్రస్తుఅథాచంద్రాకృతిః-నారాచస్తుఅథానారాచాకృతిః-శల్మలిః-శల్మలిః-
శిలీముఖస్తుకంకపత్రసదృశః-కణిశకరస్తుఉభయపాశ్వకృతకణాలంకారావయవః-శల్మస్తుఅథానారాచాకృతిః-శల్మలిః-శల్మలిః-
ఫలకోబాణఃశల్మలిః-విపాతస్తకరవీరపత్రాగ్రసదృశముఖః||౭||తంక్షిప్రతరమితి||పరామృశ్యప్రగృహ్య||౧౦||అంగదమితి|| పరస్పరది
దృక్షయాయద్ధాకంస్వానురూపప్రతిభటరాక్షసజిజ్ఞాసయేత్యర్థః||౧౨||ఉద్యమ్యేతి||వాలిపుత్రాయ-వాలిపుత్రంహంతు||౩౧|| తాశోణి

వానరయూధపః | పీతయామానబాహుభ్యాంసపపాతహతఃక్షితౌ || ౩౪ || హతప్రవీరావ్యధితారాక్షసేంద్రచమూ
 స్తదా | జగామాభిముఖీసాతుకుంభకర్ణమతోయతః || ౩౫ || ఆపతంతంచవేగేనకుంభస్తాంసాంత్యయచ్చమూం || ౩౫ ||
 అథోత్కృష్టంమహావీర్యైర్బలత్రైఃప్లవంగమైః || నిపాతితమహావీరాందృష్ట్వారక్షశ్చమూంతితః | కుంభఃప్రచక్రే
 తేజస్వీరణేకర్మమమగరం || ౩౬ || సధనుర్ధస్త్వాంశ్రేష్ఠఃప్రగృహ్యసుసమాహితః | ముమోచాశీవివప్రఖ్యాశ
 రాజేహవిదారణా || ౩౭ || తస్యతచ్ఛుభేభూయస్సశరంభసురుత్తమం | విద్యుజైరావతాబిష్కద్ద్వితీయేంద్ర
 ధనుర్వథా || ౩౮ || ఆకణాకృష్టముక్తైజఘానద్వివిదంతదా | తేనహాటకపుంభేనవత్రిణాపత్రవాససా || ౪౦ || సహ
 సాభిహతస్తేనవిప్రముక్తపదస్సృరకా | నిపపాతాద్రికూటాభోవిహ్వలఃప్లవగోత్తమః || ౪౧ || మైందస్తుభ్రాతరందృ
 ష్ట్వాభగ్నంతత్రమహాహవే | అభిదుద్రావవేగేనప్రగృహ్యమహతీంశిలాం || ౪౨ || తాంశిలాంతుప్రచిత్తైవరాక్షసా
 యమహాబలః | బిభేదతాంశిలాంకుంభఃప్రసన్నైఃపంచభిశ్శరైః || ౪౩ || సందాయచాన్యంసుముఖంశరమాశీవిహోప
 మం | ఆజఘానమహాతేజావక్షసిద్ధివిదాగ్రజం || ౪౪ || సతుతేనప్రహరణమైందోవానరయూధపః | ముమోచాభిహ
 తస్తైసపపాతభువిమూఢితః || ౪౫ || అంగదోమాతుతౌదృష్ట్వాపతితౌతుమహాబలౌ | అభిదుద్రావవేగేనకుంభమద్యత
 కాముకం || ౪౬ || తమాపతంతంవివ్యాధకుంభఃపంచభిరాయనైః | త్రిభిశ్చవైశ్చిత్రైర్బాణైర్మాతంగమివతో
 మరైః || ౪౭ || సోగదంవివిదైర్బాణైఃకుంభోవివ్యాధవీర్యవాన్ | అకుంతధారైర్నితైస్త్రైఃకనకభూషణైః || ౪౮ ||
 అంగదఃప్రతివిధాంగోవారిపుతోగ్రీవకంపతే | శిలాపాదపవమాణితస్యమూర్ధ్నివవవహ || ౪౯ || సప్రచిచ్ఛేకతాన్
 సర్వాన్బిభేదచపునశ్శిలాః | కుంభకణాత్తజశ్శ్రీమాన్వారిపుత్రసమీరితాన్ || ౫౦ || ఆపతంతంచసంప్రేక్ష్యకుం
 భావానరయూధపం | భ్రువోర్ద్వివ్యాధబాణాభ్యాములాభ్యామివకుంజరం || ౫౧ || తస్యససాగ్రదుధిరంపిహితేచా
 స్యలోచనే || ౫౨ || అంగదఃపాణినానేత్రేపిథాయరుధిరోక్షితే || సాలమాసన్నమేకేనపరిజగ్రాహపాణినా || ౫౩ ||
 సంపీడ్యచోరసింహంధంకరేణాభినివేశ్యచ || కించిదభ్యవసమ్యైనమున్నమాధయథాగజః || ౫౪ || తమింద్రకేతుప్ర
 తిమంవృక్షంమందరసన్నిభం || సముత్సృజంతంవేగేనవశ్యతాంసర్వరక్షసాం | సబిభేదశితైర్బాణైస్సప్తభిఃకాయభే
 దనైః || ౫౫ || అంగదోవివృథేభీష్టంససాదచముమోహచ || ౫౬ || అంగదంవృథితందృష్ట్వాసీదంతిమవసాగరే || దు
 రాసదంహరిశ్రేష్ఠంరామాయాన్యేన్యవేషయన్ || ౫౭ || రామస్తువృథితంశ్రుత్వావారిపుత్రంగణాజరే || వ్యాదిదే
 శహరిశ్రేష్ఠాజాంబవత్ప్రముఖాంస్తతః || ౫౮ || తేతువానిరశాదూలాశ్శ్రుత్వారామస్యశాసనం | అభిపేతుస్స
 సంకుర్ధ్ధాఃకుంభమగృతకాముకం || ౫౯ || తతోదుగ్రమశిలాహస్తాకోపసంరక్తలోచనాః | రిరక్షిషంతోభ్యవతస్సం
 గదంవానరమభాః || ౬౦ || జాంబవాంశ్చసపేషశ్చవేగదర్శించవానరః | కుంభకణాత్తజంవీరంకుర్ధ్ధాస్సనుభిమదుగ్ర

౩౫ || ఆపతంతమిత్యధః || సాంత్యయత్ అసాంత్యయత్ || ౩౫ || ఆథేత్యాదిసార్థశ్లోకవికాన్వయః || లబ్ధుఃక్షైఃప్రతిద్యుద్విభిః || ౩౬ || తస్యేతి ||
 విద్యుజైరావతాభ్యాంబిచ్ఛేత్ - జాగ్రాసీయావిద్యుత్ - చాణాస్థానీయమైరావతం - విరావతం నామదీప్తేంద్రధనుః - ఇంద్రాయుధంశక్రధనుస్తద్వి
 మ్మజరోహితం | విరావతంచేతిజయంతి || ఏవంభూతంద్యుతీయమింద్రధనురివస్థితం - విరావతాదిసంయోగఉత్పత్తకాలభవతి - అథాతోపమా
 వా || ౩౭ || ఆకణేతి || హటంగస్వణం - పత్రిణాబాణేన - పత్రవాససావాసస్థానీయకంకపత్రేణ || ౪౦ || సహసేతి || విప్రముక్తపదఃశిథిలపదవి
 న్యాసః - స్ఫురక చలన్ - విహ్వలఃవివశస్స || ౪౧ || ౪౬ || తమితి || తోచనైః అంకురైః || ౪౭ || సతి || అకుంతధారైః అభగ్నైర్గ్రీవి-నిశితైః ఉత్కృ
 ష్టైః - శ్రీక్షైః అమోమయైః - శీర్ష్ణంగరేమృధేహోహతిరత్నమాలా || ౪౮ || అంగదఇతి || నకంపతేనాకంపత || ౪౯ || సతి || తాన్వృత్తాన్ప్రచిచ్ఛేద
 శిలాః బిభేదేత్యన్వయః || ౫౦ || ౫౧ || సంపీడ్యేతి || ఏకహస్తస్యనేత్రపిథానవ్యాప్తత్యాదేకహస్తేనోత్పాటనాసంభవాదురసింహిదేవ్యక్తం
 అభినివేశ్య - అభిగృహ్యత్యర్థః || ౫౩ || ౫౪ || తతః ఇతి || రిరక్షిషంతః రక్షిషుమిచ్ఛంతః || ౫౬ || ౬౦ || సమీక్ష్యేతి || జలాశయంబలప్రవాహం - సగేనే
 తాక్షయాపాక్షావితి || ప్రసంగభ్యాం మైందద్వివిదాభ్యాం || ౬౩ || ఆపతంతమిత్యర్థంభీన్నంవాక్యం || కుంభః ఆపతంతంచమూంసాంత్యయత్ - ఆడభావ
 ఆపః || ౬౪ || ఆథేత్యాదిసార్థశ్లోకమేకంవాక్యం || ఉత్కృష్టంరక్షిఃకుంభః - మహావీర్యః - తేజస్విభిః - లబ్ధుఃక్షైఃప్రతిద్యుద్విఃప్లవంగమైః ||
 నిపాతితేతి || నిపాతితమహావీరాం - చమూంవృష్ట్వా - రణేసుదుష్కరంకమప్రచక్రఇతిసంబంధః || ౬౮ || తస్యేతి || తస్యకుంభస్యశరంభసః - విద్యు
 జైరావతాబిష్కత్ - ఆతపివతద్యుక్తేంద్రధనురివశుభభిఃసంబంధః - విరావతం నామముజుడిఘంమింద్రధనుః - ఇంద్రాయుధంశక్రధను
 స్తద్విమ్మజరోహితం, విరావతంచవిద్యుత్తుచంచలాచలవత్తిజయంతి - జాగ్రాసీయావిద్యుత్ - చాణాస్థానీయమైరావతం - అయం
 భావఃవిద్యుత్సహితైరావతసద్భుతద్యుతిమత్కుంభధనుః - విద్యుత్సహితైరావతసద్భుతద్యుతీయేంద్రధనురివచకానశతి - విద్యుత్సహితైరావతేంద్ర

పు:॥ ౬౦౪॥ సమీక్ష్యాతతస్తాంస్తువానరేంద్రాన్సహజలాః॥ ఆవవారశరాఘ్నేణనగే సేవజలాశయం॥ ౬౦౫॥ తస్య
బాణపథంప్రాప్యనశేకురతివతిఃకుం॥వానరేంద్రామహాత్మానోవేలామినమహేనాదధి:॥ ౬౦౬॥ తాంస్తుదృష్ట్వాహ
రిగణాశరవృష్టిభిరదితాః॥ అంగదంపృథ్వతఃకృత్వాభాతృజంస్థవగేశ్వరః॥ అభిదుద్రావవేగేనసుగ్రీవఃకుంభ
మాహవే॥ శైలసానుచరంనాగంవేగవానివశేసరీ॥ ౬౦౭॥ ఉత్పాట్యచమహాశైలాశశ్వకణ్ణాధవాబహూః॥ అ
న్యాంశ్చపివిధావృత్తాంశ్చిత్తైషచమహాబలః॥ ౬౦౮॥ తాంఛాదయంతీమాకాశంవృక్షవృష్టింమరాసదాం॥కుంభక
ణాత్తజశీఘ్రంఽచిచ్ఛేదనశితైశ్శరైః॥ ౬౦౯॥ అభిలక్ష్యేణతీవ్రేణకుంభేనశితైశ్శరైః॥ ఆదితాస్త్రైమరేజుర్యథా
ఘోరాశ్శతఘ్నయః॥ ౬౧౦॥ దుగ్రుహవహంతుతద్విన్నందృష్ట్వాకుంభేనవీర్యవాః॥ వానరాధిపతిశ్రీమామహాసత్వో
నవిష్యథే॥ ౬౧౧॥ నిర్భిద్యమానస్సహసాసహమానశ్చతాశరాః॥ కుంభస్యధనురాక్షిప్యబభంజేంద్రధనుష్పభం॥
౬౧౨॥ అవస్తుత్యతతశీఘ్రంకృత్వాకమమదుషురం॥ అబ్రవీతుకపితఃకుంభంభగ్నశృంగమివద్విపం॥ ౬౧౩॥ నకుంభా
గ్రజవీర్యంతేబాణవేగవదచ్ఛతం॥ నన్నతిశ్చప్రభావశ్చతవచారావణస్యవా॥ ౬౧౪॥ ప్రహ్లాదబగివృత్రఘ్నకుబేరవరు
ణోపమ॥ ఏకస్త్యమనుజాతోసిపితరంబలవృత్తతః॥ ౬౧౫॥ త్వామేవైకంమహాబాహుంఛాపహస్తమరిందమం॥త్రిదశా
నాతివతంతేజతేంద్రియమివాధయః॥ ౬౧౬॥ విక్రమస్వచమహాబుద్ధేకమాణిమమశ్శతః॥ ౬౧౭॥ వరదానాత్పితృవృ
ష్టేసహతేదేవదానవాః॥ కుంభకణఃస్తువీర్యేణసహతేచసురాసురాః॥ ౬౧౮॥ ధనుషీంద్రజితస్తుల్యఃప్రతాపేరావణస్య
చ॥త్వమద్యరక్షసాలలోకేశ్రేష్ఠోసిబలవీర్యతః॥ ౬౧౯॥ మహావిమదంసమరేమయాసహతవాద్భుతం॥ అద్యథాతా
నివశ్యంతుశక్రశంబరయోరివ॥ ౬౨౦॥ కృతమన్తమిమంకమదగ్నితంచాస్త్రకౌశలం॥ పాతితాహరివీరాశ్చత్వయావై
భీమవిక్రమాః॥ ౬౨౧॥ ఉపాలంభభయాచ్ఛాపినాసివీరమయాహతః॥ కృతకమాపరిశ్రాంతోవిశ్రాంతఃపశ్యమేబలం॥
౬౨౨॥ తేనసుగ్రీవమాకేససావమానేనమానితః॥ అగ్నేరాజ్యాహుతస్యేవతేజస్తస్యాభ్యవధత॥ తతఃకుంభస్తుసుగ్రీ
వంబాహుభ్యాంజగృహేతదా॥ ౬౨౩॥ గజావివాహితమదోశ్చసంతోముహుముహుః॥ అన్యోన్యగాత్రగ్రథితౌక
మంతావితరేతరం॥ సభూమాంముఖతోజ్వాలాంవిస్ఫుజంతౌపరిశ్రమాత్॥ ౬౨౪॥ తయోఃపాదాభిఘాతాచ్ఛనిమగ్న
చాభవన్తహీ॥ వ్యాఘ్రాణితతరంగశ్చచక్షుభేరుణాలయః॥ ౬౨౫॥ తతఃకుంభంసముత్క్షిప్యసుగ్రీవోలవణాంభసి
పాతయామాసవేగేనఽర్చయన్ముదధేస్తలం॥ ౬౨౬॥ తతఃకుంభనిపాతేనజలరాశిస్సముత్థితః॥ వింధ్యచందరసంకాశోవిస

వపుషైశ్చైవ- వృక్షాఘోరయోశ్చైవః॥ ౬౦౪॥ తస్యేతి॥ అతివతిఃకుంభాదిక్రమ్యాభిముఖ్యేనగంతుః॥ ౬౦౫॥ తాంస్త్విత్వాదగ్లోకద్వయమేకా
స్వయం॥ అంగదంపృథ్వతఃకృత్వా- అన్యథాహన్యాదితిభావః॥ శైలసానుచరంశైలసానుచరత్వేనాతిబలం॥ గిరిచరణనాగఃప్రాణసారంవిభ
క్తికాశిదాసోక్తః॥ ౬౦౬॥ అభిలక్ష్యేతి॥ అభిలక్ష్యేతి॥ అభిగతలక్ష్యేణ॥ ఆదితాఃసర్వతోసీరంధ్రీతయావ్యాప్తాః॥ శతఘ్నయఃశతఘ్నయఃశం
కుచితాతయుభవశేషః॥ ౬౦౭॥ ౬౦౮॥ నికుంభాగ్రజేతి॥ వీర్యస్యబాణవేగవత్త్వంతద్ధేతుత్వాత్- సన్నతిఃరాక్షసేసుఃసయః-రాక్షసప్రావ
ణ్యంవా కంపనప్రజంఘయాపాక్షిణీతాక్షమారకాణామంగదమైంపద్వివిదానానిరాకరణాద్రాక్షసప్రావణ్యోక్తిః॥ తవచారావణస్యవా
రావణతుల్యతవసన్నతిత్వార్థః॥ ౬౦౯॥ ప్రహ్లాదేతి॥ పితరమనుజాతోసిపిత్రాసదృశోసీత్యర్థః॥ బలవృత్తతఃబలవ్యాపారేణ॥ ౬౧౦॥ త్వామితి॥
నాతివతంతే- సభవయంతిత్వార్థః॥ ౬౧౧॥ విక్రమస్యేత్వార్థం॥ కమాణియుద్ధకమాణిప్రతి-విక్రమస్వపరాక్రమంకురు-యుద్ధకమాణిద్ధృ
థంసపరాక్రమంకుర్వీత్వార్థః॥ ౬౧౨॥ వరదానాదితి॥ పితృవృష్టరావణః-వరదానాత్దేవదానవాఃసహతే-కుంభకణఃస్తు-వీర్యేణశారీరబలేన-
సురాసురాశహతే-రోద్ధుంశక్నోవీత్వార్థః॥ త్వంతుతాభ్యాముభాభ్యాంతాశహసతిభావః॥ ౬౧౩॥ ౬౧౪॥ మహావిమదంమితి॥ మహావిమ
ద్దంమహాప్రహరం॥ ౬౧౫॥ ౬౧౬॥ ఉపాలంభేతి॥ ఉపాలంభభయాత్-బహుభిస్సహాయుద్ధశ్రాంతోహతశ్చిత్తపదభయాత్॥ ౬౧౬॥ తేనేత్యాది॥ సా
వమానేనమానితః-బహుచూసేనవ్యాజేనావమానితశ్చత్యర్థః॥ తస్యతథావమానితస్యకుంభస్య॥ ౬౧౭॥ గజావిత్వాదిసాధ్వాశ్లోకఏకా
స్వయః॥ ఆహితమదోఆహితమదచేష్టా- అన్యోన్యగాత్రగ్రథితౌఅన్యోన్యసంక్లిప్తగాత్రౌ- పరిశ్రమాత్- యుద్ధజనితశ్రమాత్- ముఖతః
సభూమాంజ్వాలాంవిస్ఫుజంతౌ- బహువతుశిశేషః॥ ౬౧౮॥ ౬౧౯॥ తతశ్చైతి॥ దర్శయన్ముదధేస్తలం- నికుంభాయథాఉదధితలంపశ్యేత్తథావే
గేనపాతయామాశేత్వార్థః॥ రామానుజీయం॥ తతశ్చైతి॥ శతయోజనవిస్తీర్ణాక్రికూటశిఖరమధ్యేయుభ్యైశుగ్రీవఃకుంభంలంకాద్విపతలేవణాం

చాపయోస్సంయోగఃఉత్పాతకాలేసంభవతి- అఘాతోపమావా॥ ౬౦౮॥ సమీక్ష్యేతి॥ జరాశయంప్రవాహం॥ ౬౦౯॥ నికుంభాగ్రజేతి॥ సన్నతిః
రాక్షసేసునిసయః॥ ౬౧౦॥ ప్రహ్లాదేతి॥ పితరమనుజాతోసి- పిత్రాసదృశోసీత్యర్థః॥ ౬౧౧॥ వరదానాదితి॥ పితృవృష్టరావణః- వరదానాత్-దేవ
దానవాఃసహతే-కుంభకణఃస్తు- వీర్యేణశారీరబలేనసురాసురాశహతే- త్వంతుఉభాభ్యాంతాశహసతిత్వార్థః॥ మహావిమదంమ
హాయుద్ధం॥ ౬౧౨॥ ఉపాలంభేతి॥ ఉపాలంభభయాత్- బహుభిస్సహాయుద్ధశ్రాంతోహతశ్చిత్తపదభయాత్॥ ౬౧౩॥ గజావిత్వేతి॥ అన్యో

సర్పసమంతః ||౨౫|| తతఃకుంభస్సముత్పత్యసుగ్రీవమభివత్యచ | ఆజఘానోరసిక్రుద్ధోవజ్రవేగేనముష్టిన్ ||౨౬|| తస్య
చర్మచపుస్ఫోటబహుససాగ్రోణితం | సవముష్టిర్మహావేగఃప్రతిజఘ్నైస్థిమండలే ||౨౭|| తదావేగితతాగ్రీసితై
జఃప్రజ్వలితంముహుః | వజ్రనిష్పేషసంజాతాఙ్వాలామేరాయథాగరౌ ||౨౮|| సతతాగ్రభిహతస్తైః | గివోవాసర
మభః | ముష్టింసంవతాయామాసవజ్రకల్పంమహాబలః ||౨౯|| అర్చిస్సహస్రవికచంరవిమండలసప్రభః | సముష్టిం
పాతయామాసకుంభస్యోఽసివీర్యవాక్ ||౩౦|| సతు తేనప్రహారేణవిహ్వలాభృతాడితః | నిసపాతతదాకుంభోగతా
ర్చిరివపావకః ||౩౧|| ముష్టినాభిహతస్తేననిపపాతాశురాక్షసః | లోహితాంగఇవాకాశాద్ధీప్తరక్తిర్యదృచ్ఛయా ||౩౨||
కుభస్యపతతోహపంభగ్నస్యోరసిముష్టినా | బభౌయదాగ్రభివన్నస్యయాథాహపంగవాంపతేః ||౩౩|| తస్మిన్మాతేభీమ
వరాక్రమేణ ప్లవంగమానామృవభేణయుద్ధే | మహీసశైలాసవనాచచాలభయంచరత్సాంస్యధికంవివేశ ||౩౪||
ఇతిశ్రీమద్యుద్ధికాండే-పట్నప్రతితమస్సగః. ***** నికుంభోభ్రాతరందృష్ట్వా
సుగ్రీవేణనిపాతితం | ప్రదహన్నివకోపేనవానరేంద్రమవైక్షత ||౩౫|| తతస్సద్గ్రామసన్నద్ధంద్రతపంచాంగుళంశుభం |
ఆదదేపరిఘంవీరోనగేంద్రశిఖరోపమం | హేమపట్టపరిక్షిప్తంవజ్రవిక్రమభూషితం | యమదండోపమంభీమంరక్షసాం
భయనాశనం ||౩౬|| తమావిధ్యమహాతేజాశ్చక్రధ్వజసమంతదా | విననాదవివృత్తాస్యోనికుంభాభీమవిక్రమః ||౩౭|| ఉరోగ
తేననిష్పేషభుజస్థైరంగదైరిపి | కుడలాభ్యాంచచిత్రాభ్యాంమాలయాదవిచిత్రయా || నికుంభోభూషణైర్పాతితేన
స్పృహరిఘేణచయథేంద్రధనుమామేఘస్సవిద్యుత్ ప్రసయిత్తుమాన్ ||౩౮|| పరిఘాగ్రేణపుస్ఫోటవారగ్రంధిమహాత్మనః |
ప్రజఙ్వాంసఘోషశ్చవిఘ్నామభివపావకః ||౩౯|| నగర్యావిటపావత్యాగంధర్వభవనోత్తమైః | సహచైవామరావత్యా
సర్వైశ్చభువనైస్సహ || సతారగ్రహనక్షత్రంసచంద్రంసమహాగ్రహం | నికుంభపరిఘాఘూణాంభ్రామతీవసభస్థ
లం ||౪౦|| దురాసదశ్చసంజజ్ఞేపరిఘాభరణప్రభః | కపీనాంసనికుంభాగ్నిర్యుగాంతాగ్నిరివోద్ధితః ||౪౧|| రాక్షసావాన
రాశ్చాపితశేకుస్సృందితుంభయాత్ | హనుమాంస్త్రవివృత్తోరస్తస్థైతస్యాగ్రతోబలీ ||౪౨|| పరిఘోపమబాహుస్తవ

భసిపాతయామాసేత్యభిధానాత్ సుగ్రీవస్యాపరిమేయబలవత్తా ద్యోత్యతే ||౪౩|| తతఃకూభాతి ||స్పష్టః ||
౪౪|| తస్యేతి || పుస్ఫోటభిన్నం-సచేతి.. సముష్టిః-సుగ్రీవస్యాస్థిమండలే-ప్రతిజఘ్నైప్రతిహతః.. మోఘోబఘావేత్యభః-సవముష్టిర్మహా
వేగఇతిపాతః ||౪౫|| తదేతి || వేగేనకుంభవేగేన- తత్రసుగ్రీవవక్షసి-తేజఃసంఘట్టజ- ప్రజ్వలితమాసీత్-వజ్రనిష్పేషసంజాతా-ఇంచేరివమ
చ్చేదకాతేవజ్రసంఘట్టజస్యేత్యర్థః ||౪౬|| సతతేతి || సంవతాయామా-చకారేత్యభః ||౪౭|| అచిరేతి || అర్చిస్సహస్రవికచంఅర్చిస్సహస్రా
వృతమిత్యర్థః-ఆతపివరవిమండలసప్రభం ||౪౮|| కుంభస్యేతి || గవాంపతేః-సూర్యస్య ||౪౯|| తస్మిన్నితి || స్పష్టః || ౫౦|| ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచి
తే. శ్రీరామాయణభూషణైః రత్నకీరీటాభ్యానే- యుద్ధికాండవ్యాఖ్యానే- పట్నప్రతితమస్సగః. *****

అభినికుంభవధస్సప్తసప్తతితమే-నికుంభాత్యాది ||౫౧|| తతఃత్యాదిశ్లోకద్వయమేకాన్వయం || సద్గ్రామసన్నద్ధంసౌఖ్యమూహనిబద్ధం-
దత్రపంచాంగుళంచంద్రకుంభకుమాది నాన్వితపంచాంగుళముద్రాముద్రితం- ఆథవాక్రియావిశేషణమేతత్- దత్రపంచాంగుళయథాతథాఆద
దే- పరిక్షిప్తపరిణద్ధం ||౫౨|| ఉరోగతేనేత్యాదిశ్లోకద్వయమేకాన్వయం || నిఘ్నః-పదకం-భూషణైః-హారాభిః-భాతిస్త-లట్స్త ఇతిభూతేల
ట్- స్రసయిత్తుమాన్-గజఃతవాన్- స్రసయిత్తుస్త్రగజఃతే మేఘాతిరత్నమాలా || ఇంద్రధనుస్సానేపరిఘః- విద్యుత్ స్థానెభూషణాని- విన
నాదేభిప్రూర్వాణ్కోకాన్వినాద స్రసయిత్తుస్థానఇతిలోపమేయమ్యుక్తతా || ౫౩|| పరిఘాగ్రేణేతి || వాతగ్రంధిః-ఆదహాదిసప్రహతస్కంధః- స
ఘోమః-సనింహనాదఇతినికుంభవిశేషణంపరిఘవిశేషణంవా || ౫౪|| నగర్యాదిశ్లోకద్వయమేకాన్వయం || విటపావత్యా-అలకయా-అత్రాపిసహ
తిశేషః- భవనైః-అమరభవనైః- తారాః-అశ్విన్యాదయః-గ్రహాః-బుధాదయః-నక్షత్రాః-శిఖిన్యాదిభిన్నాని మహాగ్రహః-శక్రాదయః-అత్రరా
త్రిత్యాత్ సూర్యోనో-క్ష-నికుంభపరిఘాఘూణం-అత్రపరిఘకదైరతద్వాతఉపలబ్యతే-ఇవశబ్దావాక్యాలంకారే ||౫౫|| దురాసదశ్చేతి || పరిఘ
ణాభరణైశ్చప్రభాతీపరిఘాభరణప్రభః-యద్వాపరిఘాభరణాన్యవప్రభానుస్యసతథా-కపీనాందురాసదోజ్ఞఇతిసంబంధః ||౫౬|| రాక్షసా
ఇతి || ప్రబలేషుప్రజంఘూదిమహాతేషు-దుర్బలైర్భవద్భిః- కిమభేదయద్ధాయప్రయత్నః-కృతఃఇతినికుంభః-కుప్యేతిరాక్షసానాంధయంచేత
వ్యం- వివృత్త్యస్త్రార్క- ప్రముఖతః-అగ్రే ||౫౭|| పరిఘేతి || పరిఘోపమబాహుః-నికుంభః ||౫౮|| స్థిగితి || పూర్ణైశ్చాతే-ఉల్కాశతమివ-బభావి

స్యగ్రాత్రగ్రాథిబాహువతుతిశేషః ||౫౯|| తస్యేతి || పుస్ఫోటభిన్నం-సచేతి || సః-సుగ్రీవోముష్టిమద్యమ్యుష్థిమండలే-ప్రతిజఘ్నై-పునమాతతత్స
భః ||౬౦|| కుంభస్యేతి || ముష్టినోరసిభగ్నస్య- పతతఃకుంభస్యరూపంరద్రాభివన్నస్యరద్రాభిభూతస్య- గవాంపతేః-సూర్యస్య ||౬౧||
ఇతిశ్రీమహాశ్వరతిభః విరచితాయా- శ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యాయాం- యుద్ధికాండవ్యాఖ్యాయాంపట్నప్రతితమస్సగః. *****
||౬౨|| తతఃకూభాతి || సద్గ్రామసన్నద్ధం-సౌఖ్యమూహనిబద్ధం- దత్రపంచాంగుళంచంద్రకుంభకుమాది నాన్వితపంచాంగుళముద్రాముద్రితం |
హేమపట్టపరిక్షిప్తమితి || పరిక్షిప్తం-పరిక్షిప్తంపరివేష్టితం ||౬౩|| పరిఘాగ్రేణేతి || వాతగ్రంధిః-ఆదహాప్రహహాదిసప్రహయస్కంధః ||౬౪|| నగర్యాది || విటపావత్యా-అ

తిఘంభాసకరప్రభంబలీలవతస్తస్యపాతయామాసవత్ససి ॥ ౧౨ ॥ స్థిరేతస్యోరసివ్యూఢేపరిఘశ్శతధాకృతః ॥ విశేర్య
మాణస్సహసాఉలాక శతమివాంబరే ॥ ౧౩ ॥ సతు తేనప్రహరేణవిచచాలమహాకపిః ॥ పరిఘేణసమాధూతోయథాభూ
మిచలేచలః ॥ ౧౪ ॥ సతదాభిహతస్తైసహసుమాన్లవగోత్తమః ॥ ముష్టింసంవతయామాసబలేనాతిమహాబలః ॥ ౧౫ ॥
తముద్యమ్యమహాతేజానికుంభోరసివీర్యవాక్ ॥ అభిచిత్తేవవేగేనవేగవాక్వాయువిక్రమః ॥ ౧౬ ॥ తతఃపుస్ఫుటచమాన్
స్యప్రసుస్రావచశోణితం ॥ ముష్టినాతేనసంజజ్ఞేజ్వాలావిద్యుచ్ఛివోద్ధితా ॥ ౧౭ ॥ సతు తేనప్రహరేణనికుంభావిచచాల
హస్తస్థశ్చాపినిజగ్రహహనుమంతఃమహాబలం ॥ ౧౮ ॥ విచుక్రీశుస్తదాసంఖ్యభీమంలంకానివాసినః ॥ నికుంభేనోద్య
తందృష్ట్వాహనుమంతంమహాబలం ॥ ౧౯ ॥ సతదాహ్రియమాణోపికుంభకణాత్తజేనహ ॥ ఆజఘానానిలనుతోవజ్రకల్పే
నముష్టినా ॥ ౨౦ ॥ ఆత్మానంమోచయిత్వాథక్షితావభ్యవపద్యత ॥ హనుమానున్మహాథాశునికుంభంమారుతాత్తజః ॥ ౨౧ ॥
నిక్షిప్యపరమాయత్తోనికుంభంఽప్సిపేవహ ॥ ఉత్పత్యచాస్యవేగేనపపాతోరసివీర్యవాక్ ॥ ౨౨ ॥ పరిగృహ్యచబాహు
భ్యాంపరివృత్యశిరోధరాం ॥ ఉత్పాటయామాసశిరోభైరవంనదతోమహత్ ॥ ౨౩ ॥ అథవిసదతిసాదితేనికుంభేషవసనుతేన
రణేబభూవయుద్ధం ॥ దశరథసుతరాక్షసేంద్రసూన్వోభ్యుశతరమాగతరోవయోస్సుభీమం ॥ ౨౪ ॥ వ్యపేతేతుజీవేనికుం
భస్యహృష్టావిశేదుఃష్టవంగాదిశస్సస్వశ్చ ॥ చచాతేవచోర్ద్విపపాతేవచద్యౌర్భయంరాక్షసానాంబలంచావివేశ ॥ ౨౫ ॥
ఇతిశ్రీమద్యుద్ధకాండేనప్తనప్రతితమస్సగః ॥ ***** నికుంభంచపాతంశుత్రా
కుంభంచవినిపాతితం ॥ రావణఃపరమామహీన్ద్రజిజ్ఞాసానలోయథా ॥ ౧ ॥ నైర్ముతఃకోఽశోకాభ్యాంద్వాభ్యాం
తుపరిమూర్ఛితః ॥ ఖరపుత్రంవిశాలాక్షంమకరాక్షమచోదయత్ ॥ ౨ ॥ గచ్ఛపుత్రమయాజ్ఞప్రబలేనాభినమన్వితః ॥ రా
ఘవంలత్క్షణంచైవజహితాంశ్చవనాకసః ॥ ౩ ॥ రావణస్యవచశ్శుత్రామూరమానీఖరాత్తజః ॥ బాధమిత్యబ్రవీధ్యహ్నో
మకరాక్షోనిశాచరః ॥ ౪ ॥ సోభివాద్యదశగ్రీవంకృత్వాచాపిప్రదక్షిణం ॥ నిజగ్రామగృహోచ్ఛభ్రాద్రావణస్యాజ్ఞయా
బలీ ॥ ౫ ॥ సమీపస్థంబలాధ్యక్షంఖరపుతోబ్రవీదిదం ॥ రథశ్చానీయతాంశీశ్చుంసైన్యంచాహూయతాంత్యరాత్ ॥ ౬ ॥
తస్యతద్వచనంశుత్రాబలాధ్యక్షోనిశాచరః ॥ స్యందనంచబలంచైవసమీపంప్రత్యపాదయత్ ॥ ౭ ॥ ప్రదక్షిణంరథంకృ
త్వాఆరూరోహానిశాచరః ॥ సూతంసంచోదయామాసశీఘ్రంమేరథమావహ ॥ ౮ ॥ అథతాక్షరాక్షసాక్షసర్వామకరా
క్షోబ్రవీదిదం ॥ యూయంసర్వేప్రయుధ్యధ్వంపురస్తాన్తమరాక్షసాః ॥ అహంరాక్షసరాజేనరావణేనమహాత్మనా ॥ ఆ

తిశేషః ॥ ౧౩ ॥ సత్త్వితి ॥ ఘామిచలేఘాకంపే ॥ ౧౪ ॥ సత్త్వి ॥ సంవతయామాస-చకారేత్కర్తవ్యః ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ చుక్రీశుతి ॥ భీమంచుక్రీశుః-హను
మదగ్రహణమాదితిథావః- ఉద్యతంగృహీతం ॥ ౧౭ ॥ ౧౮ ॥ ఆత్మానమితి ॥ క్షితావభ్యవపద్యతేతి ॥ ౧౯ ॥ నిక్షిప్యేతి ॥ నిక్షిప్యభూమాపాతయి
త్వా- పరమాయత్రఃఆతిప్రయాసయుక్తః- ఉత్పత్యఉద్ధృయముద్గత్యుడరసివేగేనపపాత ॥ ౨౦ ॥ పరిగృహ్యేతి ॥ బాహుభ్యాంశిరోధరాంపరిగృహ్య
పరివర్త్యశిరోఉత్పాటయామాస ॥ ౨౧ ॥ ఉత్తరసర్గద్వయార్థంసౌగ్రహణదర్శయతి ॥ అథేతి ॥ విసదతినికుంభేషవసనుతేనసాదితేనతి ॥ దశరథసు
తరాక్షసేంద్రసూన్వోరామమకరాక్షయోఃయుద్ధంబభూవ-పుష్పితాగ్రావృతం-ఉత్తరత్రభుజుగప్రయాతం ॥ ౨౨ ॥ వ్యపేతేత్త్వితి ॥ దిశస్సస్వ
గః- ప్రతిధ్వనించక్రః-పపాతేవపుస్ఫుటేవ- బలంకమ-భయంత్యే ॥ ౨౩ ॥ ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే- శ్రీరామాయణభూషణే- రత్నాకరీ
టాఖ్యానై- యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానై- సప్తనప్రతితమస్సగః ॥ ***** అథమకరాక్షసిగ్రామోష్టనప్రతితమే-ప్రథమప
క్షేత్రంపశ్చమ్యాంప్రాతః- ద్వితీయపక్షేతుదశమ్యాంప్రాతరారభ్యాకంపనవధప్రహస్తవధరావణమకుటభంగకుంభకర్ణప్రబోధతద్వధాః-
ఆథాపరాష్టాప్రహస్త్రుబంధః- రాత్రౌతనోత్పలంకాదహనకుంభనికుంభాయూపాక్షతోణితాక్షప్రజంభుకంపనమకరాక్షివధాః ॥ నికుంభం
చేత్వాది ॥ ౧ ॥ నైర్ముతఃఇతి ॥ పరిమూర్ఛితఃవ్యాప్తః ॥ ౨ ॥ సమీపస్థమితి ॥ త్వరాత్త్వరయా ॥ ౩ ॥ తస్యేతి ॥ ప్రత్యపాదయత్ ॥ ౪ ॥ ప్రద
క్షిణమితి ॥ ఆవహచోదయ- ఆత్రేతికరణంద్రప్రవ్యం ॥ ౫ ॥ అథతానిత్యాదిచక్షుశ్చోక్తేకాన్వయా ॥ ౧౬ ॥ మకరాక్షసేతి ॥ సమాగతాఃసమాజ
లకయా ॥ ౧౭ ॥ దురాసదఇతి ॥ పరిఘాంతరణప్రభః-పరిఘాంతకృతరణరక్తప్రభుఇత్యర్థః ॥ ౧౮ ॥ ౨౩ ॥ అథేతి ॥ విసదతినికుంభేసాదితేనతిసంబంధః-
రాక్షసేంద్రసూనుమకరాక్షసః- అనైసవత్క్షమాణస్యరఘునాథమకరాక్షయోర్భుద్ధస్యసంక్షేపంకృతః- నవమ్యాంరాత్రియుద్ధేకుంభాదీనాం
వధః ॥ ౨౪ ॥ ౨౫ ॥ ఇతిశ్రీమహేశ్వరతీర్థవిరచితాయాంశ్రీరామాయణతత్త్వదీపికాఖ్యాయాం- యుద్ధకాండవ్యాఖ్యాయాంసప్తనప్రతితమ
స్సగః ॥ ***** ౧ ॥ నైర్ముతఃఇతి ॥ పరిమూర్ఛితఃవ్యాప్తః ॥ ౨ ॥ నైర్మతోరావణః ॥ ౩ ॥ గచ్ఛ
పుత్రేతి ॥ రాఘవంలత్క్షణంచజహి-వస్తుతేస్తురాఘవంలత్క్షణంచవిశేషః-వనాకసః-జహితీసంబంధః ॥ ౪ ॥ సమీపస్థమితి ॥ త్వరాత్త్వరయా ॥
౫ ॥ బలాధ్యక్షంరావణబలాధ్యక్షం ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ రథమావహాయుద్ధహింప్రాప్యేత్కర్తవ్యః ॥ ౮ ॥ తి ॥ మమపురస్తాత్మమాగ్రతః(౯)అహంరాక్ష
సరాజేనేత్వాదిక్షోకద్వయస్యప్రాతితికాథఃస్పష్టః- వస్తుతస్త్యహం- రావణేనరామలత్క్షణోహంతుమవ్యాజ్ఞప్రాయద్యపితథాపిలత్క్షణంరా

జ్ఞప్తస్సమరేహంతుంతావృథౌరామలక్ష్మణౌ || అద్యరామంవధిమ్యామిలక్ష్మణంచనిశాచరాః | శాఖామృగంచనుగ్రీవం
 వానరాంచృశరోత్రమైః || అద్యశూలనిపాతైశ్చవానరాణాంమహాచమూం | ప్రదహిమ్యామిసంపాప్తశ్శుషేఁంధ
 నమివానలః || ౨౨ || మకరాక్షసృతచ్చుత్తావచనంతేనిశాచరాః సర్వేనానాయుధోపేతాబలవంతస్సమాగతాః || ౨౩ ||
 తేకామరూపిణస్సర్వేదంష్ట్రీణఃపింగళైక్షణాః | మాతంగాశ్వనదఁతోధ్వస్తకేశభయానకాః || పరివార్వమహాకా
 యామహాకాయంఖరాత్మజం | అభిజన్తుస్తతోహృష్టాశ్చాల్పయంతోవసుంధరామ్ || ౨౪ || శంఖభేరిసహస్రాణామాహ
 తానాంసమంతతః | ధ్రువితాస్సోటితానాంచతతశ్శబ్దోమహానభూత్ || ౨౫ || ప్రభ్రీష్టోధకరాత్తస్యప్రతోదస్సారథే
 స్తదా | పసాతసహసావైఃధ్వజస్తస్యచరక్షసః || ౨౬ || తస్యతేరథయుక్తాశ్చహయావిక్రమవజ్జితాః | చరన్తై
 రాకుతైగః త్వాదీనాస్సాన్రముఖాయయః || ౨౭ || ప్రవాతీవనస్తప్తీకసపాంసుఃఖరదారుణః | నిర్వాణేత
 స్యరౌద్రస్యమకరాక్షసృమహాతేః || ౨౮ || తాదృష్ట్యానిమిత్తానిరాక్షసావీశ్యవత్తమాః | అచింత్యనిగః తాస్స
 ర్వైయత్రతౌరామలక్ష్మణౌ || ఘనగజమహిషాంగతుల్యవణాశ్చసరముఖేవ్వసకృద్దదాసిభిన్నాః | అహమహమితి
 యుద్ధకాశలాన్రైరజనిచరాఃపరితస్సమున్నదంతః || ౨౯ || ఇతిశ్రీమద్యుద్ధకాండే అష్టసప్తతితమస్సర్గః.*****

నిగఃతంమకరాక్షంతేదృష్ట్యావానరయుధపాః | ఆప్లుత్యసహసాసర్వేయోద్ధుకామావ్యవస్థితాః || ౧ || తతః
 ప్రవృత్తంసుమహాద్వయద్ధంరోమహవః || ౨ || నిశాచరైఃప్లవంగానాండేవానాందానవైరివ || ౩ || వృక్షశూలనిపాతై
 శ్చశిలాపరిఘపాతనైః | అన్యోన్యంమఃయంతిస్తతదాకపినిశాచరాః || ౪ || శక్తిఖడ్గగదాకుంతైస్తామరైశ్చనిశాచరాః |
 వట్టసైన్ధిండివాలైశ్చఘోరైశ్చసమంతతః || పాశమగ్గరదండైశ్చఘాతైశ్చాపరేతదా | కదనంకపిపీరాణాంచకు
 న్నైరజనీచరాః || ౫ || బాణౌమైరదితాశ్చాపిఖరపుత్రేణవానరాః | సంభ్రాంతమనసస్సర్వేదుద్రీపుర్భయపీడితాః ||
 ౬ || తాదృష్ట్యారాక్షసాస్సర్వేన్రవమాణావలీయఖా | నేమపైసింహవద్భృష్టాః || ౭ || రాక్షసాజితకాశినః || ౮ || విద్రవ
 త్సుతదాతేషువానరేషుసమంతతః | రామస్తాన్వారయామాసశరవషేణరాక్షసాః || ౯ || వారితాకరాక్షసాకదృ
 ష్ట్యామకరాక్షానిశాచరః | కోధానలసమావిష్టౌచచనంచేదవబ్రవీత్ || ౧౦ || తిష్ఠరామమయాసాధఁద్వంద్వయు
 ధ్ధందదామితే | త్యాజయిమ్యామితేప్రాణాఃచమమః కైశ్చితైశ్చరైః || ౧౧ || యత్రదాదండకారణ్యేపితరంహతవా

గ్నుః || ౧౨ || తేకామరూపిణాశ్చాదిష్టోకద్వయమేకాన్వయం | స్పష్టః || ౧౩ || ౧౪ || ప్రభ్రీష్టాః || ౧౫ || తస్యత్రతౌరామస్యవశీకృతకరస్య-లఘు
 మాస్తస్యోయావత్ || ౧౬ || తస్యేతి || ౧౭ || విక్రమవజ్జితాఃవివిధపదన్యాసనిరహితాః | ప్రథమమాకులైశ్చరణైగః త్వాపశ్చాద్యయిరిత్యర్థః || ౧౮ ||
 ప్రవాతీతి || సపాంసుః | అతపివఖరదారుణః-ఖరఃపరుషః-దారుణోభయంకరశ్చ || ౧౯ || తానిత్యాదిష్టోకద్వయమేకాన్వయం-అసకృద్దదాసిభి
 న్నాశిత్యనేనతౌర్యాతిశయఘ్నచితః-యుద్ధకాశలాఃయుద్ధకుశలాః-స్వాధైర్-అహమహమితివదంతః-అచింత్యనిగఃతాశిపూర్వేణసంబం
 ధః || ౨౦ || ఇతిగ్రీగోవిందరాజనిచరే-శ్రీరామాయణభూషణే-రత్నకీరటాఖ్యానే-యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానే-అష్టసప్తతితమస్సర్గః || ౨౧ ||
 అథమకరాక్షవధపీకోవాశీతో-నిర్గతమితి || ౨౨ || శక్తిత్యాదిష్టోకద్వయమేకాన్వయం | నిఖాతైః | ఆయుధవిశేషైః-నిఘాతైరితిపాతేఅశనిభిరి
 త్యర్థః-కేచిన్నిశాచరాశ్చక్రిపద్ధాదిభిః | పరేరజనీచరాఃపాశముగ్ధరాదిభిశ్చకదనంచకురితియోజనా || ౨౩ || తాదృష్ట్యైతి || ౨౪ || రాక్షసా
 జితకాశినాభిప్సంవాక్యం | జితుజయః తేనకాశంతశ్చింతితోక్తాజితకాశినః-బహుపురితేశవః-అన్యథాద్వితీయరాక్షసపదవైయభ్యుంసారే ||
 ౨౫ || రామానుజీయం || తిష్ఠేతి || ద్వంద్వయుద్ధందదామితతిపాతః || ౨౬ || యత్రదేతి || స్వకమఃస్థంవధకమఃస్థంయథాపితాహతస్తథా

మంవిశేతేశవఃవానరాన్వధిమ్యామితిసంబంధః || ౨౭ || ౨౮ || తి || ధ్వస్తకేశావిప్రకిణః-కేశాఅతపివభయానహః || ౨౯ || ౩౦ || తస్యధ్వజఃపసా
 త-ఘ్నబద్ధాపీతిశేషః || ౩౧ || తస్యైతి || విక్రమవజ్జితాఃవివిధపాదన్యాసనిరహితాః | ప్రథమమాకులైశ్చరణైగః త్వా-పశ్చాద్యయిరిత్యర్థః ||
 ౩౨ || ప్రవాతీతి || సపాంసుః | అతపివఖరఃపరుషః (తి) అభిముఖైతిశేషః || ౩౩ || ఘనైతి || అహమహమితివదంతశ్చింత్యసంబంధః || ౩౪ || ఇతిశ్రీమహే
 శ్వరభిఘోరిచితాయాంశ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యానాం-యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానాం-అష్టసప్తతితమస్సర్గః || ౩౫ ||
 ౩౬ || పట్టసైన్ధిండినిఘాతైః-నిఘాతస్సంజ్ఞికాయుధవిశేషైః || ౩౭ || తానితి || జితేనజయేనకాశంతశ్చింతితకాశినః-రాక్షసాఃజితకాశినః-అ
 భూవన్నితిశేషః || ౩౮ || ౩౯ || యత్రదేతి || యస్తాన్మమపితరంహతవా-తస్తాన్రదగ్రతఃతివ్వంతం-స్వకమఃస్థమిత్యత్ర-ఘ్నకమఃస్థమిత్యేదః-ఘ్న
 తరామకృత్యనిరతందృష్ట్యాత్వామితిశేషః || ౪౦ || దహ్యంతేతి || తస్మిన్కాశేపితృవధసమయేయస్తాన్రదృష్టాసి-అతోమమాంగానిదహ్యంతే-త
 దాసిమేనదృష్ట్యేత్ప్రీతికారణతాపశ్చామృదిత్యర్థః || ౪౧ || వారితాకరాక్షసాకదృష్ట్యైత్యార్థః-యేత్యయానిహతాపీరాశత్యంతస్యవా
 ప్రసాధకస్త్రమకరాక్షరామనిఘ్నమరఖాణప్రవృత్తోపివకరాక్షవాణీరామంప్రకారాంతరేణహ-వారితాకరాక్షసానిత్యార్థః || ౪౨ ||
 ౪౩ || కోధానిలసమావిష్టశ్చిత్రత్రస్యస్వరూపకథనం || ౪౪ || తిష్ఠేతి || హేరామ-శేతవధనుర్ముత్తైఃశరైఃమెమమప్రాణా-త్యాజయిమ్యామి-మయా

మమ! మదగ్రతస్త్వకమన్తంధృష్ట్యారోపాభివర్ధతే॥ ౧౧॥ దహ్యంతేభృశమంగానిమరాత్మకమమరానువయన్తయో
సినృప్తస్తవ్ంతస్త్రికాలేమహావనై॥ ౧౨॥ దిష్ట్యాసిగర్భనంరామమమత్వంప్రాప్తవాసిహ॥ కాంక్షితోసితుధా
తన్యసింహస్యేవేతరోమృగః॥ ౧౩॥ అద్యమద్భుతవేగేపీతరాడ్విషయంగతః॥ యేత్వయానహతావీరాస్సహతై
శ్చసమేవ్యసి॥ ౧౪॥ బహునాత్రకీముక్తైశ్శృణురామవహోమమ॥ పశ్యంతుసకలాలోకాస్తాన్మాంఘ్రైవరణాజరే॥
౧౫॥ అస్త్రైర్వాగదయావాపిబాహుభ్యాంవామహాహవే॥ అభ్యస్తంయేనవారామతేనైవయధివతతాం॥ ౧౬॥ మ
కరాక్షవశశ్శ్రుత్వారామోదశరథాత్మజః॥ అబ్రవీత్ప్రహరన్వాకృముత్తరోత్తిరవాదినం॥ ౧౭॥ కింకారశ్రవణధార
క్షోబహూన్యసదృశానితు॥ సరణేశకృతేజేతుంవినాయుద్ధైనవాగ్బలాత్॥ ౧౮॥ చతుర్దశసహస్రాగిరిక్షసాంత్వత్ప్రి
తావయః॥ త్రిశిరామావణశ్చైవదండకేనిహతామయా॥ ౧౯॥ స్వాశితాస్తవమాంసేఽగృధ్రగోమాయువాయసాః॥
భవిష్యంత్యద్యవైపాపతీక్ష్ణతుండనఖాంకురాః॥ ౨౦॥ రాఘవేణైవముక్తప్రఖరపుతోనిశాచరః॥ బాణోఘనముదత్తస్త్రై
రాఘవాయరణాజరే॥ ౨౧॥ తాశరాశరవషణరామశ్చిచ్ఛేదనైకధా॥ నిపేతుభువితేచ్ఛిన్నానృక్పృంఖా
స్సహస్రశః॥ ౨౨॥ తద్యధమభవత్తత్రసమేత్యాన్యోన్యమోజసారక్షసఃఖరపుత్రస్యసానోఽశరథస్యచ॥ ౨౩॥
జీమాతయోరివాకాశేజ్జ్వోజ్యోతలయోస్తదా॥ ధనుమన్తస్స్వినోత్కృష్టశ్శూక్రియతేచరణాజరే॥ ౨౪॥ దేవదాన
వగంధర్వాకిన్నరాశ్చమహూరగాః॥ అంతరిక్షగతాస్సర్వేద్రష్టుకామాస్తదద్భుతం॥ ౨౫॥ కిద్ధనన్యోన్యగాత్రే
షుద్విగుణంవధన్తేవరం॥ కృతప్రతికృతాన్యోన్యంకురుతాంతారణాజరే॥ ౨౬॥ రామముక్తాంస్తుబాణోఘనాగ్రక్షస
స్తవ్చిన్నద్రణే॥ రక్షాముక్తాంస్తురామోవైనైకధాప్రాచ్ఛిన్నచ్చిరైః॥ ౨౭॥ బాణోమైర్వితతాస్సర్వాదిశ్చప్రదిశ్చ
స్తథా॥ సంఘన్నావనుధాచైవసమంతాన్నప్రకాశతే॥ ౨౮॥ తతఃక్రుద్ధోమహాబాహుర్దానుశ్చిచ్ఛేదరక్షసః॥ అహ
భిరథనారాతైస్సుతంవివ్యాధరాఘవః॥ ౨౯॥ భిత్వాశరైరథంరామోరథాశ్వాసమపాతయత్॥ విరథోవసు
ధాంతివృత్తకరాక్షోసిశాచరః॥ ౩౦॥ తత్త్రివద్యసుధాంరక్షశ్శూలంజగ్రాహపాణినాత్రానంసర్వభూతానాం
యుగాంతాగ్నిసమప్రభం॥ ౩౧॥ విభ్రామ్యతుమహాచ్ఛూలంప్రజ్వలత్త్రిశాచరః॥ సక్రోధాత్పాహిణోత్తస్త్రైరా
ఘవాయమహాహవే॥ ౩౨॥ తమాపతంతంజ్వలితంఖరపుత్రకరాచ్ఛ్వుతం॥ బాణైస్తుత్రిభిరాకాశేశూలంచిచ్ఛేదరాఘ
వః॥ ౩౩॥ సభిన్నోనైకధాశూలోదివ్యహాటకమండితః॥ వ్యశీర్యతమహూలేహవరామబాణాదితోభువి॥ ౩౪॥ త

వధ్యమిత్యథః- యద్వాక్షాత్రధమన్తమాన్తంధృష్ట్యా- స్వకమన్తమితిసుతరామకృత్యనిరతమితివార్థః॥ ౧౧॥ దహ్యంతేభృశం॥ త
స్త్రికాలేమహావనై- యద్యస్తాన్నదృష్ట్యాసితస్తాస్తమాంగానిదహ్యంతే- తదాసీమేవదృష్ట్యేత్ప్రికారణతాపశ్చాప్యేదిత్యర్థః॥ ౧౨॥ ౧౩॥ అ
స్త్రైర్గిరితి॥ మహాహవేనిమిత్రై- యేనవాన్యేనాయుధేనాభ్యస్తంతేనైవయధివతతాం- భవానితిశేషః॥ ౧౪॥ మకరాక్షేతి॥ ఉత్తరోత్తరవా
దినం- బహుప్రలాపినమిత్త్యర్థః॥ ౧౫॥ త్రసజతి॥ యుద్ధవినిప్రహరణినా॥ ౧౬॥ ౧౭॥ స్వాశితాశితి॥ స్వాశితాఃశుష్కుఃశివంతః॥ ౧౮॥ ౧౯॥
జీమాతమౌరితి॥ జ్యోతలయోశ్చజ్వోజ్యోతలయోస్సంఘమన్తశ్చజ్వై- స్వినోత్కృష్టఃస్వకమాత్కృష్టః॥ ౨౦॥ ౨౧॥ కిద్ధమితి॥ కిద్ధంశేదనం- వ
ధన్తేఅవధన్త- కృతప్రతికృతాన్యోన్యంకృతస్యప్రతికృతంయమోస్తా- తాదృశావన్యోన్యంయస్త్రికాయుద్ధకమన్తీతిత్రథోక్తం- కురుతాం
అకురుతాం- యుద్ధమితిశేషః॥ ౨౨॥ ౨౩॥ పీత్యేతి॥ నకుధాంతివృత్తేవకుధాయామితివృత్తే॥ ౩౦॥ తదితి॥ వసుధాంవసుధాయాం॥ ౩౧॥ ౩౨॥ త
సాధకాంతిష్ఠ- స్వంధ్యయుద్ధజహితసంబంధః॥ ౩౩॥ యత్రదేత్యాదిశ్లోకద్వయమేకగావాక్యం॥ హేదురాత్మకదుష్టేష్వపాత్రైఃఅంతఃకరణద
యాసారంయస్య- హేరాఘవ-యత్తే-మదగ్రతః- మత్- సుత్రః-ఆగ్రతఃపూర్వమేవ- మద్యధాత్పుర్వమేవేత్యధః- దండకారణ్య
మచితరం- స్వకమన్తానుతరామకృత్యనిరతంధృష్ట్యాహతివాక్- తస్తాత్తస్త్రికాలేమహావనైమయాత్వంసదృష్ట్యేతస్తాత్తవద్భవధాఖావా
దితిశేషః- అంగానిదహ్యంతేరోషశ్చాభివధన్తేఇతిసంబంధః॥ ౩౪॥ దిష్ట్యేత్యన్యవశజ్జ్వోవాక్యాలంకారే- సింహస్య- సింహసదృశస్య
క్షుధాతన్య- త్వద్భవనంకదాభవిష్యతీతిక్షుధయాఅతన్య- మృగజవ- మృగ్యతేబ్రహ్మదిభిరితిమృగః- సర్వేశ్వరః- అతవినశతరఃప్రపంచా
తీతః- అతవినకాంతీతఃబ్రహ్మదిభిరితిశేషః- ఏతాశ్చశ్రవ్యందిష్ట్యామద్భుతగేవదర్శనంప్రాప్తాసి-అతోమద్భుగ్గం-కింవణ్యతేఇతిభావః॥ ౩౫॥
అద్యేది॥ త్వయాబాణవేగేనఅద్యప్రేతరాడ్విషయంగతోభవేయమితిశేషః- అతోమత్తస్సకాశత్- యేశురాస్సుగ్రీవాదయః- అనిహ
తాఃతైస్సహస్రమేవ్యసీతసంబంధః॥ ౩౬॥ ౩౭॥ అస్త్రైర్గిరితి॥ మహాహవేనిమిత్రై- యేనవా- యేననేనవా-అభ్యస్తం- తెనైవయధివతతాం- భవా
నితిశేషః॥ ౩౮॥ మకరాక్షేతి॥ ఉత్తరోత్తరవాదినం- బహుప్రలాపినమిత్త్యర్థః॥ ౩౯॥ ౪౦॥ స్వాశితాశితి॥ శుష్కుఃశివంతః॥ ౪౧॥ ౪౨॥ రక్షస
ఇత్యాదిసార్థమేకగావాక్యం- ధనుర్నక్షస్వనంధనుర్నాస్వనం॥ ౪౩॥ కిద్ధమితి॥ కిద్ధంశేదనం॥ వధన్తేఅవధన్త- కృతప్రతికృతాన్యోన్యం- కృతస్యప్రతికృ
తయమోస్తాదృశావన్యోన్యం- యస్త్రికాయుద్ధకర్తృణిత్రథోక్తం- కురుతాంఅకురుతాం॥ ౪౪॥ విరథశితి॥ వసుధాఃఅభూదితిశేషః॥ ౪౫॥ త

దితి॥ తద్రక్షః- వసుధాంవసుధాయాం . తిష్ఠన్ సత్ శూలం గ్రాహేతి సంబంధః దశమ్యాంకుకరాక్షసదళః॥౪౦॥ ఇతి ప్రముఖేశ్వరతీర్థ-విరచితా
తాయాం . శ్రీ రామాయణతత్పరీషికాఖ్యాయాం-యద్ధకాండవాల్మీఖ్యాయాం-ఏకో నాశీతమస్సగః .
జహి చిరత్యాదిక్లోకద్వయస్యప్రాతీతి కార్థః స్ఫుష్టిః॥ ఐస్తుతస్త- :ందంజితవతో మమమానసమయః కోవాగరియానితి గర్విష్టమింద్రజితం ప్ర
త్యాహ . జహి చిరత్యాదిక్లోకద్వయేన॥ బలాధికస్త్యం సంయుగే- అపృశోద్భవశ్యమానోవా-సర్వధాఇంద్రం దృష్ట్వా జయసి-తథాపి-మానుషావ
సిరామలత్నైశ్చ సంయుగే వధివ్యపిడిం- నవధివ్యసినీ-అతః తా-జహి త్యజ-ఓహాత్యాగ ఇతి ధాతోః-తమోరసాధ్యత్వాత్తజ్జయజిషయా కాంత్యజేతి
ధావః॥౪॥ తథోక్త ఇతి॥ జహి వజహవ-వృద్ధ్యథావ ఆషణః॥౬॥ శస్త్రాగ్రీణితి॥ శస్త్రాగ్రీష్టభవన్నితి శేషః॥౮॥ సక్యదేవెతి॥ శరణామైవిజయంద
గ్భయంతి . అన్యత్ర యుద్ధే విజయోనాస్తే- తథాపి జీవతః పురలంకా ప్రవేశ ఏవ జయ ఇత్యవగంతవ్యం॥౧౦॥ హుత్వాగ్నిమితి॥ అంతథానగత
అంతథానశక్తియుక్తం॥ ౧౨॥ జాజ్వల్భమాన ఇతి॥ మృతైః ప్రతిమారూపైః- చంద్రార్థచంద్రైశ్చ చంద్రార్థ-చంద్రాకార రచనా విశేషైః॥
౧౩॥ జాంబూనదేతి॥ జాంబూనదమహాకలుకి . సావణి-వలయ సంయుక్తః- కంబుర్నావలయే శంఖ ఇత్యమరః॥౧౫॥ సోభినిర్యామేతి॥ సోభి

దూర్వాసమలంకృతః || ౧౪ || తేనచాదిత్యకల్పేనబ్రహ్మస్త్రైలిచపాలితః | సబభూవదురాధహోరావణిస్తున హాబలః ||
౧౫ || సోభినిర్యామనగరాదిద్రజిత్సమితంజయః | హుత్వాస్మింరాక్షసైమంత్రికంతథానగతోబ్రవీత్ || ౧౬ || అ
ద్యహుత్వారణేయాతామిథ్యాప్రవాజితావనే | జయంపితేప్రదాస్యామిరావణాయరణాజితం || అద్యనిర్వాసరా
ముర్ఖింహత్వా రామంసలత్కుణం | కరిష్యేపరమప్రీతిమిత్సుక్త్వాంతరధీయత || ౧౭ || ఆపహతాధసంకుద్ధోదశగ్రి
వేణచోదితః | తీక్ష్ణకాముకగారాచైస్తీక్ష్ణస్త్వింద్రీపురణే || ౧౮ || సదదర్శమహావీర్యనాగౌత్రిశిరసావివ | నృజంతావి
ముజాలానిపీరావానరమధ్యగౌ || ౧౯ || ఇమాతావితసంచిత్యసజ్యంకృత్వాచకాముకం | సంతతానేషుధారాభిపజా
న్యభవవృష్టిమా || ౨౦ || సతువైహాయసంపాప్యసరథారామలత్కుణౌ | అచక్షుర్విషయేతిష్ఠావివ్యాధశశితైశ్శ
తైః || ౨౧ || తాతస్యశరవేగేనచరీతారామలత్కుణౌ | ధనుషీసశరేకృత్వాదివ్యమస్త్రంప్రచక్రతుః || ౨౨ || ప్రచ్ఛాదయం
తాగగనంశరజాలైరమహాబలౌ | తమస్త్రైస్సూర్యసంకాతైరైవపస్పృశతుశ్శరైః || ౨౩ || సహిధూమాంధకారంచచ
క్రేప్రచ్ఛాదయన్నభః | దిశశ్చాంతదధేనీమాన్మీహారతమసావృతాః || ౨౪ || వైవజ్యాతలనిఘోషోనచనేమిఖు
రస్వనః | శుశ్రువేచరతస్తస్యనచరూపప్రకాశతే || ౨౫ || ఘనాంధకారేతిమిరేశరవమమివాద్భుతం | సవవషణ్మ
హాబాహుర్నారాచశరవృష్టిభిః || ౨౬ || సరామంసూర్యసంకాతైశ్శరైరదాత్తనరోభృశం | వివ్యాధసమరేకుద్ధస్స
ర్వగాత్రేషురావణిః || ౨౭ || తాహస్యమానానారాచైథానాభిరవపర్వతౌ | హేమపుంఖాన్నరవ్యాఘ్రాతిగ్క్రాము
ముచతుశ్శరౌ || ౨౮ || అంతరిక్షేనమాసాద్యరావణింకంకపత్రిణః | కృత్యవతగాభూమాపేతుస్తైశోణితోక్షితాః ||
౨౯ || అతిమాత్రంశరౌఘేణవీడ్వమానానరోత్రమా | తాఃకాఃపతతోభల్లైరనేతైర్నిచక్యంతతుః || ౩౦ || యతోహి
దవృశాతేతాశరాన్నిపతతశ్శితాః | తతస్తుతాదాశరధీససృజాతేస్త్రముత్తమం || ౩౧ || రావణిస్తుశస్సర్వారథేనాతి
రథఃపతాః | వివ్యాధతాదాశరధీలమ్బస్త్రానిశితైశ్శరైః || ౩౨ || తేనాతివిధౌతావీరౌరుక్తపుంఖైస్ససంహితైః | బభూవ
తుదాశరధీపుష్పితావివకింశుకా || ౩౩ || నాస్యవేదగతింకశ్చిన్నచరూపంధనుశ్శరౌ || సచాన్యద్విదితంకింశి తూన్య
స్యేవాభిసరస్థవే || ౩౪ || తేనవిధౌశ్వహరయోనిహతాశ్వగతాసవః | బభూవుశ్శతశస్త్రపతితాధరణీతతే || ౩౫ ||
లత్కుణస్తుసంకుద్ధోభ్రాతరంవాక్యమబ్రవీత్ | బ్రాహ్మనుస్త్రంప్రయోక్త్యామివధాక్షంసర్వరక్షసాం || ౩౬ || త
మువాచతతోరామోలత్కుణంశుభలత్కుణం || ౩౭ || నైకస్యహేతోరక్షాంసవృథివ్యాంహంతుమహాసి || అయుధ్య
మానంప్రచ్ఛన్నంప్రాంజలింశరణాగతం | పలాయంతప్రమత్తంవానత్వంహంతుమిహాహసి || ౩౮ || ఆస్త్వైవతు

మరః || ౧౪ || ౧౫ || సంతతి || రాక్షసైః సముత్తైః నిఘోషితాః - అంతథానగతః అంతథానగత క్రింపా ప్రతి - ఆతః ఇత్యక్త్వాంతరధీయతే త్యే నేనవి
రోధః || ౧౬ || అద్యహుత్వే త్యాదిష్టోకద్వయమేకాన్వయం || అద్యనిర్వాసరామితి - పితురిత్యధ్యాహరః - పితుః పరమప్రీతిం పరమప్రీతిం ప్రతి - పితుః ప్రీతి
ముద్దిశ్యేత్తరః - అద్యసలత్కుణం గామం హత్వా ఉద్వీనిర్వాసరాంకరివ్యతిగంబంధః || ౧౭ || ౧౮ || సదదర్శితీ || నాగౌత్రిశిరసావివేదిత్యన్తాన
గామలత్కుణయోర్నాచపురుషలక్షణపురుషోన్నతభుజశిరస్సుత్వం దోష్యతే - సృజంతౌ సృక్త్వంతౌ - సకలరాక్షసత్వయకారిణాః త్యర్థః || ౨౦ ||
మాతావితః | సంతతానవవర్ష || ౨౧ || వైహాయగంహయసాః మనః || ౨౨ || సహిధూమాంధకారైః | సభః ప్రచ్ఛాదయన్తా - హేతోశత్యప్రత్యయః - అంతర్ధాపయా
మాసేత్సర్థః - ధూమాంధకారమితి - సహగతమసావృతా ఇతి చ పూర్వమేవోత్పాతః లుపత్వముచ్యతే || ౨౪ || ౨౫ || ఘనాంధకారైః | ఘనాంధకా
శ్రేఘ్నకాలిచవతి || రాహుసజేయం || ఘనాంధకారేషునయుక్తాంధకారవన్నిచే || ౨౬ || ౨౭ || అంతరిక్షిణి || పతగాః పక్షిణోభూత్వా - తథాక్షగ
వంతః త్యర్థః || ౩౦ || ౩౩ || తేనతి || ఘనసంహితైః సుష్టునిమిత్తైః || ౩౪ || నాస్యేతి | అభిసంప్రవేషే ఘనవరణే || ౩౫ || ౩౬ || నైకస్యేత్యాది | ప్రచ్ఛన్నం
యుద్ధభీత్యాప్రచ్ఛన్నం - పలాయంతం పలాయమానం || ౩౭ || ఆస్త్వైవత్వతి | ఆదేక్ష్యవః ప్రయోక్ష్యవః - ఆస్త్రాః ఆస్త్రాణిలింగవ్యత్యయి అవః ||

నిర్వాయ - రాక్షసైః సముత్తైః నిఘోషితాః - మంత్రైః - అంతథానగతః అంతథానగత క్రింపా ప్రతి - ఆతః - ఇత్యక్త్వాంతరధీయతే త్యే నేనవి
రోధః సేనవిరోధః || ౧౬ || అద్యహుత్వే త్యాదిష్టోకద్వయమేకాన్వయం || తస్య పాతీతికాధాః - సృష్టః | రణే సలత్కుణం గామం హత్వా గత్వావనేయా
మిథ్యాప్రవాజితౌ రామలత్కుణౌ వివేదితేషః - ఆహవేహత్వావానరానిచేషః - ఉద్వీం - నిర్వాసరాంకృత్వా రావణాయజయప్రదాస్యామితివం
చిత్రేప్రీతింకరివ్యామిచేత్యక్త్వాంతరధీయతేతిసంబంధః || ౧౮ || సదదర్శితీ | సృజంతౌ సృక్త్వంతౌ || ౨౦ || ఇమావితీ | సంతతానేషుధారాభిని
రంతరబాణధారాభిః || ౨౧ || సంతతి | వైహాయసంహయస్సంబంధిమాగ్గం || ౨౨ || సహిధూమాంధకారైః | సభః ప్రచ్ఛాదయన్నితి హేతోశత్యప్రత్యయః - దిశః అం
తదదధే - అంతర్ధాపయామాస || ౨౪ || ఘనాంధకారేతి || ఘనాంధకారేసాంప్రతిమిరేశరవమమివాఉదకవర్షమివ || ౨౭ || అంతరిక్షిణి | ప
తగాః శరః || ౩౦ || అయుధ్యమానమితి | ప్రచ్ఛన్నం యుద్ధభీత్యాప్రచ్ఛన్నం || ౩౭ || ఆదేక్ష్యవతి | ఆస్త్రాసస్త్రాణి - ఆదేక్ష్యవః ప్రయోక్ష్య

వధేయత్నంకరిష్యామోమహాబల | ఆదేత్వావోమహావేగానస్త్రానాశీషమా ॥ ౪౦ ॥ తమేనంమాయనంతుద్ర
మంతహి తరథంబలాత్ | రాక్షసంనిహావ్యంతిదృష్ట్వావానరయాథపాః ॥ ౪౧ ॥ యద్యేషభూమింవిశేదేవంవార
సాతలంవాపినభస్మలంబా | ఏవంనిగూఢోపిమమాస్త్రదగ్ధఃపతివ్యతేభూమితలేతాసుః ॥ ౪౨ ॥ ఇత్యేవముక్త్వావచనం
మహాత్మా రఘువ్రవీరఃప్రవగమాభైర్వృతః | వధాయరౌద్రస్య నృశంసకమణ స్తదామహాత్మాత్వరితంసీక్రతే ॥
౪౩ ॥ ఇతిశ్రీమద్యథాకాండే-అశీతమస్మగ్గః-***** విజ్ఞాయతుమనస్తస్యరాఘవస్య
మహాత్మనః | సన్నివృత్యాహ్వాతస్తాత్సంవివేశపురంతతః ॥ ౧ ॥ సోనుస్తృత్యవధం తేమాంరాక్షసానాంతరస్వినాం |
కోధతామేక్షణశూరోర్జగమమహాద్యుతిః ॥ ౨ ॥ సపశ్చమేనద్వారేణనిర్యయా రాక్షసైర్వృతః | ఇంద్రజిత్తుమ
హావీర్యఃపాలస్త్యేదేవకంటకః ॥ ౩ ॥ ఇంద్రజిత్తుతతోదృష్ట్వాభ్రాతరారామలక్ష్మణౌ | రణాయాభ్యుద్యతాపీరౌమా
యాంప్రాదుమగ్రోత్తదా ॥ ౪ ॥ ఇంద్రజిత్తురథేస్థాస్యసీతాంమాయామయాంతతః | బలేనమహాతావృత్యతస్యావధమ
రోచయత్ ॥ ౫ ॥ మోహనార్థంతుసర్వేషాంబుద్ధింకృత్వాసుదుమతిః | హంతుంసీతాంవ్యవసితోవానరాభిముఖాయ
యా ॥ ౬ ॥ తందృష్ట్వాత్వభిరన్యాంతంనగర్యాఃకాననౌకనః | ఉత్పేతురభినంకుర్ధ్వాశ్శిలాహస్తాయుయుత్సవః ॥ ౭ ॥ హను
మాపురతస్తేషాంజగముకపికుంజరః | వ్రగ్యహ్యమమహచ్ఛృంగంపర్వతస్యదురాసదం ॥ ౮ ॥ సదదర్శమాతానందాం
సీతామింద్రజితోరథే | ఏకవేణీధరాందీనాముపవాసకృతాననాం ॥ పరిక్లిప్తైకవసనామమృజాంరాఘవప్రియాం ॥ రజో
మలాభ్యామాలిప్తైస్సర్వగాత్రైర్వరస్త్రియం ॥ ౧౦ ॥ తాంసీక్రమ్యమాత్రంతుమైథిలీత్యధ్యవస్యతు | బభూవాచిర
దృష్టాహితేనసాజనకాత్మజా ॥ ౧౧ ॥ తాందీనాంమలద్గ్ధాంగీంరథస్థాందృశ్యమైథిలీం | బాష్పవర్యాకులముఖోహనుమాకా
వ్యథితోభవత్ ॥ ౧౨ ॥ అబ్రవీత్తాంతుశోకాతాంనిరాసందాంతపస్వినీం | సీతాంరథస్థితాందృష్ట్వా రాక్షసేంద్రసుతా
శ్రితాం ॥ కింసనర్థితమస్యేతిచింతయానమహాకః ॥ ౧౩ ॥ సహతైర్వానరశ్రేష్ఠైరభ్యధావతరావణిం ॥ ౧౪ ॥ తద్వా

౪౦ ॥ ౪౧ ॥ యద్యేషభూమిం విహంభూమివరం-దివంస్వగ్గం-రామానుజేయం ॥ యదీతి ॥ భూమింభూమివరం-విశతే-ఆ
త్తసేపదమామకం-దివంస్వగ్గం-ఏతదుపరితనలోకానాముపలక్షణం-రసాతలం-ఏతదధస్తనలోకానాముపలక్షణం ॥ ౪౨ ॥ ఇత్యేవమితి ॥ ప్రవగ
మాభైఃవృతఃసీక్రతే-ఉచాయంబంతయతిస్తేత్యర్థః ॥ ౪౩ ॥ ఇతిశ్రీగోకండరాజవిరచితే-శ్రీరామాయణభూషణై-రత్నకిరీటాఖ్యానై-యథాకా
ండవ్యాఖ్యానై-అశీతమస్మగ్గః-***** అథమాయాసీతావధంకాశీతమే-విజ్ఞాయత్సిత్వాదిఅత్రతృతీయాక్షరభూతోయకారో
గాయత్రీయశ్చకోసంశతితమాక్షరం-అష్టాదశసహస్రస్థోకాగతాః ॥ ౧ ॥ సోనుస్తృత్యేతి ॥ తేమాంకుంభకణాకాదీనాం ॥ ౨ ॥ నికుంభిలాయాండు
ర్జయాస్త్రబలలాభాయ హోతుకామస్తావత్పుర్యంతరామలక్ష్మణమోర్ధ్వద్ధోద్ద్యోగంపంచీకర్తుమాయామారిష్యమాణోరామలక్ష్మణయోః
కుపితత్వేనదురాసదత్వాత్సీతాస్వరూపాభిజ్ఞస్యావ్యస్యాభావాద్ధనుమతేమాయాండగ్మయతుంపశ్చినుద్వారేణనిగతైతత్వాహ-సపశ్చమేనే
త్యాది ॥ ౩ ॥ ఇంద్రజిత్వీతి ॥ దృష్ట్వావిచింత్య-పశ్చినుద్వారనిష్క్రాంతస్యరామలక్ష్మణదర్శనాసంభవత్-మాయాంపరవ్యామోహకరీంశక్తిం
ప్రాదుమగ్రోత్ప్రాదుభావావయామాస ॥ ౪ ॥ ఇంద్రజిత్వీతి ॥ అవృత్యస్థితేనబలేన-యత్కృతిశేషః-యత్తేరథేసీతాంస్థాప్యతతస్తస్యావ
ధమరోచయదిత్యంబంధః ॥ ౫ ॥ ౮ ॥ సదదర్శమాతానందాం-సహస్రేత్యాదిశ్లోకద్వయమేకాన్వయం ॥ అమృజాంఅనుద్యతానాం-అసలంకారామితివా-మృజాశౌచా
లంకారయోరితిభాతోర్భిదాదిత్యాదజ్ఞే-సర్వగాత్రైః-ఉపలక్షితాం ॥ ౧౦ ॥ తామితి ॥ అభ్యవస్యనిశ్చిత్య-విష్ణుజ్ఞాతిశేషః-నిశ్చయేపేతుమాహ
బభూవేతి ॥ ౧౧ ॥ తామితి ॥ దృశ్యదృష్ట్వా ॥ ౧౨ ॥ అబ్రవీదిత్యాద్యధాత్రయమేకాన్వయం ॥ సీతాంరథేస్థాపితవతోస్యకింసమథితంకోవాభిప్రాయ
ఇతిచింతయన్నబ్రవీత్-ఇతిర్వచనచింతయోస్సాధారణః ॥ ౧౩ ॥ సహతైర్వృతం ॥ హనుమానితిశేషః ॥ ౧౪ ॥ తదితి ॥ మూర్ఛితఃవ్యాప్తః ॥

పః ॥ ౪౧ ॥ యద్యేషభూమిం భూమింభూమివరం-దివంస్వగ్గం-ఏతదుపరితనలోకానాముపలక్షణం-రసాతలం-ఏతదధస్తనలోకానాముపలక్ష
ణం ॥ ౪౩ ॥ ఇతిశ్రీమహాశ్వరథిర్థవిరచితాయాం-శ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యానాయాం-యథాకాండవ్యాఖ్యానాయాం-అశీతమస్మగ్గః-*****
గాయత్రీయశ్చైకోసంశతితమాక్షరం-విజ్ఞాయతుమనస్తస్యేతిశ్లోకస్యతృతీయాక్షరయశ్చైకోసంశత్యేనసంగృహ్యతే ॥ విజ్ఞాయతుమనస్తస్యరా
ఘవస్యమహాత్మనః | సన్నివృత్యాహ్వాతస్తాత్సంవివేశపురంతతః ॥ ౧ ॥ సోనుస్తృత్యేతి ॥ తేమాంకుంభకణాకాదీనాం ॥ ౩ ॥ ఇంద్రజిత్వీతి ॥ మాయాం
పరవ్యామోహకరీంశక్తిం-ప్రాదుమగ్రోత్ప్రాదుభావావయామాసేత్యర్థః ॥ ౪ ॥ ఇంద్రజిత్వీతి ॥ నికుంభిలాయాంహోతుకామః పశ్చి
నుద్వారనిర్గచ్ఛ-ఇంద్రజితే స్వగమనవిభూతుకంరామలక్ష్మణమోర్ధ్వద్ధోద్ద్యోగంపంచీకర్తుమాయాసీతాంప్రకటితవానితిమం
తవ్యం ॥ ౬ ॥ పరిక్లిప్తైఃపరిక్లిప్తాంమలినాం-అమృజాంఉద్యతావరహితాం-సర్వగాత్రైరుపలక్షితాం ॥ ౧౦ ॥ తామితి ॥ తాంమహూర్జమా
త్రంసీక్రమ్య-అచిరదృష్ట్వాత్-మైథిలీత్యధ్యవస్యనిశ్చిత్య-బభూవ-విష్ణుజ్ఞాతిశేషః ॥ ౧౨ ॥ అబ్రవీదిత్యాదిసాధాశ్లోకవికాన్వయః ॥ సీతాం

సరబలందృష్ట్యా రావణిఃక్రోధమూర్ఛితః | కృత్వా వికోశంఽస్త్రింశం మూర్ఛిస్తీతాంపరామృతమ్ || ౧౫ || తాంస్త్రియం
పశ్యతాం తేషాం తాడయామాసురావణిఃక్రోశంతీంరామరామేతిమాయాయాయోజితాంరథమ్ || ౧౬ || గృహీతమూఢా
జాందృష్ట్యాహనుమాదైస్సయాగతః | శోకజంవారి నేత్రాభ్యామనృజన్మారుతాత్తజః || ౧౭ || తాందృష్ట్యాచారుస
ర్వాంగీం రామస్యనుహిషీప్రియాం | అబ్రవీత్పిరుపంవాక్యంక్రోధాద్రక్షోధిపాత్తజం || ౧౮ || దురాత్మనాత్మనాశా
యకేశపక్షేపరామృతః | బ్రహ్మషీణాంకులేజాతోరాక్షసీంయోనిమాశ్రితః || ౧౯ || ధిక్త్వాంపాపసమాచారంయస్య
తేమతిరీదృశీ || ౧౯౫ || స్మశంసానార్యసుర్వృత్తతుద్రపాపపరాక్రమమ్ | అనార్యస్యేవృశంకమఘ్నణాతేనాస్తిఘ్నణ
ణమ్ || ౨౦౫ || మృతాగృహంవృరాజ్యచ్ఛరాపహస్తాచ్ఛమైథిలీ | కింతవైహపరాధ్దాహియదేనాంహంతుమిచ్ఛసి || ౨౧౫ ||
సీతాంచపాత్యాచరించీవివృశికథంచన | వధాహాకమణానేనమమహస్తగతోహ్యసి || ౨౨౫ || యేచస్త్రిఘాతినాంలం
కాలోకవద్యైఃకుతుప్సితాః || ఇహజీవితముత్సృజ్యపేత్యతాప్రతిపత్స్యసే || ౨౩౫ || ఇతిబుద్ధివాణోహనుమాసాయు
వైహాఽరిభిర్వృతః | అభ్యధావతసంకుర్ధోరాక్షసేంద్రసుతంప్రతి || ౨౪౫ || ఆపతతంమహావీర్యంతదనీకంవనాకసాం ||
రక్షసాంభీమవేగానామనీకంతుస్యవారయత్ || ౨౫౫ || సతాబాణసహసేణవిత్కాభ్యవారివాహినీం || హరిశ్రేష్ఠంహ
నూమంతమింద్రజిత్పితృవాచహ || ౨౬౫ || సుగ్రీవస్తంభగామశ్చయస్మిమిత్రమిహగతాః | తాంహనిష్యామివైదే
హీమద్యైవతపశ్యతః || ౨౭౫ || ఇమాంహత్యాతతోరామంలక్ష్మణంత్వాంచవాసరమ్ | సుగ్రీవంచపథిష్యామితంచానా
ర్యంపిభీషణమ్ || ౨౮౫ || సహంతవ్యాఃస్త్రియశ్చేతియద్భ్రమీషిష్టపంగమమ్ || వీణాకరమమిత్రాణాంయత్స్యతాత్తవ్యమే
వతత్ || ౨౯౫ || తమేవముక్త్యరుదతీంసీతాంనూయామయాంతదా || శితధారేణఖడ్గేనజహానేంద్రజిత్స్వయమ్ || ౩౦౫ ||
యజ్ఞోపవీతమార్గైఃభిన్నాతేనతపసిసి || సాపృథివ్యాంప్రభుశ్రోణీపపాతిప్రియదర్శనా || ౩౧౫ || తామింద్రజిత్స్వయమ్

౧౫||తామితి|| పశ్యతాంతేషాం- ఆనాదరెషస్త్రి- మాయయామరామహసశక్త్యా|| ౧౮||దురాత్మన్నితి|| కేశపక్షేకేశసమూహే-పాశఃపక్షశ్చహ
స్తశ్చకలాపాథాఃకచాత్పరశ్చమరః| పరామృశంఽస్మృతః|| ౧౯||ధిగిత్యాదిసార్థశ్లోకవికాన్వయః| ఈదృశీ-జగుప్సితేత్యర్థః - స్మశంసని
డాయ- అనార్యఅసజ్జ-దుష్కృతమరాచార- యద్రాజుబుద్ధే, పాపఃఅధమ్యకఃపరాక్రమాయస్యసపాపపరాక్రమః-ఉక్తమనార్యత్వకా
ర్యతోదర్యయతిఅనార్యస్యేతి-ఈదృశంజగుప్సితంకర్తృఅనార్యస్యైవభవతి-హనిఘ్నణణనిర్దయ-తేఘ్నణాజగుప్సా-నాస్తి-జగుప్సారుణేఘ్న
ణేత్యవతః|| ౨౦౫|| అపరాధిమఘ్నణానకర్తవ్యాఅతపివవినాంహస్తీత్యాశంక్యాపరాధలేశోఽప్యస్యాంనాస్తీత్యాహ-మృతేతి|| గృహతేస్వసద
నాత్- చకారాత్పరిచారకేభ్యశ్చ- అనేనబంధముఖాదపరాధకరణంనాస్తీత్యక్తం- రాజ్యాత్రాజ్యోపకరణాచ్చ-అనేననేనాముఖేననాప
రాధశ్చక్తం-రాహుప్రాతరక్షింహస్తాచ్చ-తస్మత్పరాధప్రపరాధప్రసక్తిర్నాస్తీత్యక్తం-మైథిలీఅచారపృథానకులేజాతా-అనేనాపరాధస్వ
రూపమేవనజానాతీత్యక్తం - యత్తేనాపరాధకార్యేణవినాంహంతుమిచ్ఛసీతాదృశంకింప్రయోజనమద్విశ్య-అపరాధాఅపరాధంకృతవతీ-క
ర్తృత్వః|| ౨౧౫||౨౨౫||యేనేతి|| హేలోకవధ్య-ఎమచతుర్దశలోకేషుస్త్రిఘాతినాయేకుత్సితాఃలోకాఃతాఃఇహజీవితముత్సృజ్యపేత్యయా
తనాశరీరంప్రాప్య- ప్రతిపత్స్యసే-ప్రాప్యస్మత్కర్తృః|| ౨౩౫||తీతి||సాయుధైఃసహససాధనైః|| ౨౪౫||అపత తమితి|| ఆనీకంఆనీకంచ|| ౨౫౫||
౨౬౫||సహంతవ్యాః||యత్ బ్రహ్మీతత్రోత్తరంశృణోతివాక్యశేషః|| ౨౯౫||౩౦౫||యజ్ఞోపవీతేతి||యజ్ఞోపవీతమార్గైఃభిన్నా-మాగశబ్దః-ప్ర
కారవచనః-యజ్ఞోపవీతధారణప్రకారేణభిన్నేత్యర్థః-యజ్ఞోపవీతమాదాయభీన్నేతిపాఠాంతరం- పూర్వంమూర్ఛితేమగృహీతామాదాయ
జ్ఞోపవీతభిన్నా-యజ్ఞోపవీతంయథాభవతితథాభిన్నా-యజ్ఞోపవీతప్రకారేణభిన్నేత్యర్థః|| రామానుజీయ||యజ్ఞోపవీతమితి|| తేనంద్రజితా-
ఆహూయమూర్ధజేఘ్నగృహీత్యాఅధూయ-యజ్ఞోపవీతంయథాభవతితథాభిన్నా-యజ్ఞోపవీతమార్గైఃభిన్నేత్యర్థః|| ౩౧౫||౩౨|| మయేతి|| రా

రథేస్థాపితవతోస్య-కింసమధికతఃకోవాఅభిప్రాయశ్చింతయన్నబ్రహ్మీతియోజనా || ౧౮ || దురాత్మన్నితి|| కేశపక్షేకేశసమూహే || తి ||
యతఃబ్రహ్మషీణకులేజాతోఽపరాక్షసీంయోనిమాశ్రితోసిఅతస్త్యాంధిగిత్వత్తరేణాన్వయః || ౧౯౫|| స్మశంసేతి|| ఈదృశఃజగుప్సితమ్ || తి || పాప
పరాక్రమమాటయోధిక - హనిఘ్నణణతేస్త్రీవిషయేఽఘ్నణానాస్తి - అతోనార్యస్యేదృశంకర్తృధిగిత్యనగర్హః|| ౨౦౫ || తి || హేవధాహా-
తేనకర్తృణానచిరంజీవిష్యసి-హియతోమమహస్తగతోసి || ౨౧౫ || యేచేతి|| హేలోకవధ్య- ఎమలోకేషుచతుర్దశభువనేషు-స్త్రిఘాతినాం
యేకుత్సితాలోకాః-తాః - ఇహజీవితముత్సృజ్య- పేత్యయాతనాశరీరమేత్యవతపద్యనైప్రతిపత్స్యసగతియోజనా || తి || యేలోకవధ్య
శ్చోరాధిభరసికున్సితాఅతిదుఃఖతయాపరిహృతాః-స్త్రిఘాతినాయేలోకాస్తానిహేదానీంజీవితముత్సృజ్యపేత్యప్రతిపత్స్యసే|| ౨౪౫|| అపతం
తమితి|| అపతంతమిత్యత్రఅహింసావ్యత్యయః- రక్షసామనీకంకర్తృ|| ౨౫౫||ఇమామిత్యస్యప్రాతీతికార్థఃస్వప్నః వస్తుస్త్వ-లక్ష్మణంరామంచ
అభిప్రాయమితిశేషఃఇమాంహత్యా - త్యాంహనాగ్యంవిభీషణంచహనిష్యామితిసంబంధః || ౨౬౫||తి || అమిత్రాణాఃశూన్యాణాంయత్పదాకరం
తత్పాపమనీకర్తవ్యమేవ|| ౩౦౫||యజ్ఞోపవీతమార్గైఃభిన్నా-మాగశబ్దః-ప్రకారవచనః - యజ్ఞోపవీతధారణప్రకారేణభిన్నేత్యర్థః|| ౩౧౫||

హత్వాహనుమంతమువాచహ|| ౩౨|| మయారామస్యవశ్యేమాంకోపనచనిమాదితాం | ఏషావిశస్తావైదేహీవిఫలోజః
 పరిశ్రమః|| ౩౩|| తతఃఖడ్గేనమహతాహత్వాతామింద్రజిత్వయం| హృష్టస్సరథమాస్థాయవిననాదమహాన్వనం|| ౩౪||
 వానరాశ్శుశ్రువుశ్శబ్దమదూరేవ్రత్యవస్థితాః| వ్యాధితాస్యస్యనదతస్తద్దుర్గంసంశ్రితస్యచ || ౩౫ || తథాతుసీతాంజిని
 హత్యమమృతిఃప్రహృష్టచేతాస్సఖభూనరావణిః | తంహృష్టరూపంసముదీత్యవానరావిషణ్ణరూపాస్సహసాపృదుదు
 పుః || ౩౬ || ఇతిశ్రీమద్యధికాండే ఏకాశీతమస్సగః: ***** శ్రుత్వాతుభీమనిహాన్
 దంశక్రాశిసమన్వనం | వీక్షమాణాదిశస్సర్వాదుదువుర్వానరవృథాః|| ౧ || తానువాచతతస్సర్వాహనువ్హారు
 తాత్పర్యః | విషణ్ణవదనాదీనాంస్త్రుప్తావిద్రవతఃపృథక్||౨|| కస్తాద్విషణ్ణవదనావిద్రవధ్వేష్టవంగమాః| శ్యక్తయు
 ద్ధసముత్సాహాశ్శూరత్వంక్వనువోగతం|| ౩|| పృథతోమవ్రజధ్వంమామగ్రతోయాంతమాహవే | శూరైరభిజవోపేతై
 రయుక్తంహినివర్తితుం|| ౪ || ఏవముక్తాస్ససంహృష్టావాయువుతేజవానరాః | శైలశృంగాణ్యగాంశ్చైవజగృహు
 హృష్టమానసాః||౫||అభిపేతుశ్చగర్జంతోరాక్షసావానరవృథాః| పరివార్యహనూమంతమన్వయశ్చమహాహవే||
 ౬|| సతైర్వానరముఖైశ్చహనుమాసర్వతోవృతః| హుతాశనభివార్పిష్టానదహచ్ఛక్తివాహినీం||౭|| సరాక్షసా
 నాంకదనంచకారసుమహాకపిః| వృతోవానరసైన్యేనకాలాంతకయమోపమః||౮|| సతుకోపేనచావిష్టఃశోకేనచమహా
 కపిః|హనుమాణరావణిరథేపాతయన్తహతీంశిలాం|| ౯|| తామాపతంతీందృష్టైవరథస్సారథినాతదా | విధేయాశ్వ
 సమాయుక్తస్సూరమవవాహితః|| ౧౦|| తమింద్రజితమప్రాప్యరథస్థంసహసారథిం | వివేశధరణీంభిత్వాసాశిలాన్య
 థముద్యతా||౧౧||పాతితాయాంశిలాయాంతురక్షసాంవృథితాచమూః | నిపతంత్యాచశిలయా రాక్షసామథితాభృ
 శం||౧౨|| తమభృథావంచ్చతశోనదంతఃకాననౌకసః || ౧౩|| తేదుమాంశ్వమహావీర్యాగిశృంగాణిచోద్యతాః| క్షి
 పంతీంద్రజితస్సంఖ్యేవానరాభీమవిక్రమాః|| ౧౪|| వృక్షశైలపహావషణ్ణంవిస్ఫుజంతఃష్టవంగమాః || శత్రూణాంకదనం
 చక్రీర్నేదుశ్చపివిదైస్సరైః||౧౫||వానరైస్తైమహావీర్యైఃఘోరరూపానిశాచరాః| వీర్యాదభిహతావృక్షైవృ
 వేష్టంతరణాజరే|| ౧౬|| స్వనైన్యమభివీక్ష్యాథవానరాదితమింద్రజిత్ | ప్రగృహీతాయుధఃక్రుద్ధఃపరాసభీముభోయ
 యా||౧౭|| సశరౌఘానవస్పృజస్వనైన్యేనాభిసంవృతః| జఘానకపిశౌరూలాణాంసఖహూణ్యప్టవిక్రమః|| ౧౮||
 శూరైరశనిభిఃఖడ్గైఃపట్టనైఃకూటయుగ్ధరైః| తేచాప్యమచరాస్తస్యవానరాజఘ్నూరోజసా || ౧౯|| ససగంధవిటపై
 స్సాలైశ్శిలాభిశ్చమహాబలః|హనుమాణకదనంచకేరక్షసాంభీమకమృణాం|| ౨౦|| సనివార్యపరానీకమబ్రవీత్తాన్వ
 నౌకసః|| హనుమాణసన్నివతాధ్వంసనస్సాన్యమిదంబలం | త్యక్త్వాప్రాణావివేష్టంతోరామప్రియచిక్షిప్తానః|| య

మన్యేమాంరామసంబాధినీం - రామమహిషీమితియావత్||౩౩||౩౪||వానరాఇతి||వ్యాధితాస్యస్యవ్యాతాస్యస్య-తద్దుర్గంపూర్వశీకృతరాక్షస
 పరిశ్రమరూపం|| ౩౫|| తథాత్వితి|| హృష్టరూపంఅత్యంతహృష్టం-విషణ్ణరూపాఃఅత్యంతవిషణ్ణాః|| ౩౬|| ఇతిశ్రీగోవిందరాజవరచరితే - శ్రీరా
 మాయణభూషణే- రత్నకీరీటాఖ్యానే- యధికాండవ్యాఖ్యానే- ఏకాశీతమస్సగః-
 ఆధేంద్రజితోనికుంభిలాయాంహూమారంభః-శ్రుత్వాది|| శక్రాశిసమన్వనః- శక్రాశిస్సనస్సమమిత్యర్థః|| ౧|| ౨|| కస్తాదితి||
 విద్రవధ్వేవిద్రవథ- ఆత్మనేషదమావం||౩|| పృథతోమ- ఆసవ్రజధ్వంఆసవ్రజత- పదవృత్త్యయఅవః||౪||౫||తమితి||వృథాముద్యతాద్య
 థాంప్రయుక్తా|| ౧|| ౨|| తేదుమానితి|| ఇంద్రజితఃఇంద్రజితంప్రతి||౩||౪||౫||శూరైరశనిభిరితి|| ఆశనేరాయుధత్వంశక్తివిశేషాత్||
 ౧౨|| ౧౬|| సనివార్యేత్వాది || ససాధ్యంసాధయిషుమయోగ్య - ప్రయోజనాభావాదితిభావః - తదేవాహత్యైవతి || ౨౦||
 ౩౦||౩౧||ఏషావైదేహీవిశస్తాఅతోవఃపరిశ్రమోనిషిల్పః||౩౨||వానరాఇతి||తద్దుర్గంపూర్వశీకృతరాక్షసపరిశ్రమరూపందుర్గం- సీతాముద్దిశ్యేతైం
 దృజిత్పరుషవాక్యానాఃవానరవ్యామోహనాయశుపాదితమామూసీతావిషయత్వాత్తేమామథాంతరంనోక్తమిత్యవగంతవ్యం||౩౩||తద్దుర్గంభే
 చరరథరూపందుర్గం|| ౩౪||౩౫||హృష్టరూపంఅతిశయేనహృష్టం-ప్రశంసాయాంరూపం||౩౬|| ఇతిశ్రీమహేశ్వరతీర్థవిరచితాయాంశ్రీరామా
 యణతత్వదీపికాఖ్యానాయుధికాండవ్యాఖ్యానామేకాశీతమస్సగః-
 ఇంద్రజితఇతిశేషః-శక్రాశిసమన్వనంతిమింద్రజితవీక్షమాణాదిశోదుదువుః || ౧||౨||౩||ఇతిధేయాశ్వైసారథ్యధీనాశ్చైవసమాయుక్తః
 ౧౦|| తమింద్రజితమితి|| తమప్రాప్యధరణీంవివేశ-ఆతపవసాశిలాన్యథముద్యతా-ఉద్యతా-ఆభవదితిశేషః || ౧౨||౩||గిరిశృంగాణిచోద్య
 తాఃగృహీత్వైతిశేషః- గృహీత్వాయుధార్థముద్యతాబభూవురీత్యర్థః || ఇంద్రజితంక్షిపతిఅక్షిపంతిస్త-తిరస్కృతంచక్రీరితియావత్||౧౩||
 ౧౬|| ౨ || పరానీకంరాక్షససేనా || ప్రాణాన్త్యక్త్వాప్రాణస్నేహమపిత్యక్త్వావివేష్టంతస్సంతోయన్నిమిత్తంయుధాదుః సాహితై

నిమిత్తంహియథ్యామోహతాసాజనకాత్మజా । ఇమమథంహివిజ్ఞాప్యరామంసుగ్రీవమేవచ । తాయత్ప్రతివిధా
స్యేతేతత్కరిష్యామహేవయం ॥ ౨౨౪ ॥ ఇత్సుక్త్వావానరశ్రేష్ఠావారయకసర్వవానరాః ॥ శనైశ్చనైరనంత్రప్రస్స
బలస్సస్త్వవతః ॥ ౨౩౪ ॥ తతఃప్రీత్యహనూమంతంవ్రజంతంయత్రరాఘవః । సహూతుకామోదుష్టాగతశ్చై
త్యనికుంభిలాం ॥ ౨౪౪ ॥ నికుంభిలామధిష్ఠాయపావకంజహవేంద్రజితః ॥ ౨౫ ॥ యజ్ఞభూమ్యాంతువిధివత్పావకస్తేనరక్ష
సా । హూయమానఃపృజజ్వాలమాంసశోణితభుక్తదా ॥ ౨౬ ॥ సోర్చిఃపిసద్ధోదదృశేహూమశోణితతర్పితః ॥ సంధ్యాగత
ఇవాదిత్యస్సతీవోగ్నిస్సముత్థితః ॥ ౨౭ ॥ అథేంద్రజిద్రాక్షసభూతయేతుజహహవ్యంవిధినావిధానవత్ । దృష్ట్వావృ
తిష్ఠంతచరాక్షసాస్తైమహాపమూహేషునయానయజ్ఞాః ॥ ౨౮ ॥ ఇతిశ్రీమద్యుద్ధకాండే- ద్వ్యశీతమస్సగః ॥ *****

రాఘవశ్చపివిపులంతంరాక్షసవనాకసాం । శుక్రిత్వాసంగ్రామనిఘోషంజాంబవంతమువాచహ ॥ ౧ ॥ సా
మ్యనూనంహనుమతాక్రియతేకమ౯చమగ్రం । శూరియతేహియథాభీమస్సుమహానాయుధస్వనః ॥ ౨ ॥ తద్గచ్ఛకురుసా
హాయ్యంస్వబలేనాభినంవృతః । క్షిప్రమ్ముక్తవతేతస్యకపిశ్రేష్ఠస్యయధృతః ॥ ౩ ॥ యుక్తతాజస్తథోక్తస్తస్వేనానీకే
నసంవృతః ॥ ఆగచ్ఛత్పశ్చిమంద్వారంహనుమాన్యత్రవానరః ॥ ౪ ॥ అథాయాంతంహనూమంతందదర్శ్యైవతఃపథివా
నరైఃకృతసంగ్రామైశ్చసద్భిరభినంవృతం ॥ ౫ ॥ దృష్ట్వాపథిహనూమాంశ్చతదృక్షబలముద్యతం । నీలమేఘనిభంభీమం
సన్నివార్యవృతః ॥ ౬ ॥ సతేనహరిసైన్యేనసన్నికషణంమహాయశాః । శీఘ్రమాగమ్యరామాయ దుఃఖతోవాక్యమ
బ్రవీత్ ॥ ౭ ॥ సమరేయుధ్యమానానామస్తాకంప్రీతృతాంపురః । జహునరుదతీంసీతామింద్రజిద్రాక్షవాత్సజః ॥ ౮ ॥ ఉ
ద్భ్రాంతచిత్తస్తాందృష్ట్వావివ్రాహమరిందమ । తదహంభవతోవృత్తంవిజ్ఞావయితుమాగతః ॥ ౯ ॥ తస్యతద్వచనంశు
త్వారాఘవశ్శోకమూర్ఛితః ॥ నిపసాతతదాభూమాభిన్నమూలభవదుగ్రీమః ॥ ౧౦ ॥ తంభూమాదేవసంకాశంపతితంప్ర
త్యరారువం । అభిపేతుస్సముత్పత్యసర్వతఃకపిసత్తమాః ॥ ౧౧ ॥ అసింఛకాసలిలైశ్చైవపద్మోత్పలమగంధిభిః । వ్ర
దహంతమనాసాద్యంసహసాగ్నిమివోద్భిఖం ॥ ౧౨ ॥ తలత్క్షణోధబాహుభ్యాంపరివృజ్యసుదుఃఖతః ॥ ఉవాచరామమ
స్వస్థంవాక్యంహేత్వథాసంయుతం ॥ ౧౩ ॥ శుభేవత్త౯నతిష్ఠంతంత్వామార్యవిజితేంద్రియం । అనథేభ్యోనశకోతి

౨౩౪ ॥ తతః ॥ చైత్యనికుంభిలాం - చైత్యవిద్యమాననికుంభిలాఖ్యదేవతాయతనమిత్యథః ॥ ౨౪౪ ॥ నికుంభిలామిత్యథః ॥ జహవజ
హవః ॥ ౨౫ ॥ ౨౬ ॥ సఇతి హూమశోణితం-శోణితహూమః ॥ ౨౭ ॥ ఆథేతి నయానయజ్ఞాః-కాశ్రీయాశాశ్రీయవిదః ॥ ౨౮ ॥ ఇతిశ్రీగోం
దరాజవిరచితే- శ్రీరామాయణభూషణే-రత్నకిరీటాఖ్యానే-యద్ధకాండవ్యాఖ్యానే-ద్వ్యశీతమస్సగః ॥

అథమాయానీతావధమూఢితరామసాంత్వనంత్ర్యశీతమే- రాఘవశ్చపీత్యాది । జాంబవంతంయదృచ్ఛయాసన్నిహితం ॥ ౧ ॥ సా
మ్యేతి । యథా-యతః ॥ ౨ ॥ రామానుజీయం ॥ ఆథేతి వానరైఃకృతసంగ్రామైరితిపాఠః ॥ ౩ ॥ సతేనేతి హరిసైన్యేనసహ-సన్నికషణం-రామ
స్యేతిశేషః ॥ ౪ ॥ అసింఛన్తితి ఉచ్చిఖంఉద్గతజ్వాలం.. అచిహ౯తిశ్శిఖాశ్రీయామిత్యమరః ॥ ౫ ॥ తమితి హేత్వథాసంయుతంహేతురుపవ
త్తిఃఅథఃప్రయోజనం- హేతురూపోథోఽభిధేయోహేత్వథాశ్చివా ॥ ౬ ॥ ఏవంసీతాహసనత్రవణజనితమనఃధికమధైర్యమాశ్రీయంతంరా
మమాశ్వాసయితులత్క్షణోన్వాదుహ్య వాదేనధమాధమకయోః స్వరూపంబంధయన్తితిశాస్త్రానుసారణబలమేవప్రధానతయాలంబ్యతా
మిత్యాహ- శుభశత్యాదిసాగఃశేషేణ ॥ పితృవాక్యపరిపాలనాదిరూపేశుభేవత్త౯న-తిష్ఠంతం - స్థితయాతదనతిష్ఠంతమిత్యథః ॥ ౭ ॥
తేంద్రియం హస్తప్రాప్తరాజ్యపరిత్యాజకయోః కైకయోదశరథయోరుపర్యపి మనఃకాయమ్యాభావేనజితేంద్రియంత్యాంనిరథకః అవ

వ్యథోఽయంత్రమశ్చతిభావః ॥ తారామసుగ్రీవా-ప్రతివిధాస్యేతేప్రతిక్రియానుష్ఠానేనియోజ్యేతే - తత్కరిష్యామహే ॥ ౨౩ ॥ ౨౩౪ ॥
తిదశమ్యాంపూర్వాష్టానికుంభిలాగవనం ॥ ౨౪౪ ॥ నికుంభిలామితిజహవజహవః ॥ ౨౫ ॥ తి హూమశోణితభుక్-హూమార్థమహుతిత్వేప
ప్రక్షిప్తశోణితభుక్ ॥ ౨౬ ॥ సోర్చిరితి హూమశోణితతర్పితః- శోణితహూమేనతర్పితమిత్యథః ॥ అర్చిర్చిఃపిసద్ధఃసమృద్ధఃసుతీవోగ్నిఃరక్షో
విపత్సువకః ॥ ౨౭ ॥ తి మహాసమూహేషుయధైమనయానయజ్ఞాః-కృత్యాకృత్యతత్త్వజ్ఞాః ॥ ౨౮ ॥ ఇతిశ్రీమహాశర్వరత్నవిరచితాయాం-శ్రీరా
మాయణతత్వపీఠికాఖ్యాయాయద్ధకాండవ్యాఖ్యాయాం- ద్వ్యశీతమస్సగః ॥ ౨౯ ॥ తిశ్చవసద్భిఃసీతావిపత్తి
ప్రతిజమఃఖాన్విశ్వసద్భిరత్యర్థః ॥ ౩౦ ॥ దృష్ట్వాపథిహనూమాంశ్చతదృక్షబలముద్యతం-యథాయోద్యతం ॥ ౩౧ ॥ తి భీమమ్ముక్తబలం-ఉద్యతంయథాయోద్యతంసన్నివా
ర్య- యద్ధప్రవృత్తిరితిశేషః ॥ ౩౨ ॥ సఇతిహరిసైన్యేనసహసన్నికషణం- రామస్యేతిశేషః ॥ ౩౩ ॥ తలత్క్షణశ్చితిహేత్వథాసంయుతం-హేతు
రూపార్థయత్తం- యత్తీయత్తమితియావత్ ॥ ౩౪ ॥ అథలత్క్షణోరావణస్యాధర్మమస్యవిశాదార్హనాత్-ప్రాప్తరాజ్యపరిత్యాగపూర్వక
పితృవచనపరిపాలనరూపధర్మవిశిష్టస్యశ్రీరామస్యతత్పలభూతసాఖ్యాదర్శనాత్-సీతావధరూపదుఃఖప్రదర్శనాచ్చ స్వయంవ్యసనాతిశయేనకలు
పితాంతఃకరణస్సక - ధర్మఏవనాస్తీత్యాహ- శుభేవత్త౯న-తిష్ఠానా- యద్యాంత్క్షణోధమాధర్మయోఃకాతాహితసాధనత్వంజానన్మపీనీ

త్రాతుంధర్మోనిరర్థకః॥౧౪॥ భూతానాంస్థావరాణాంచజంగమానాంచదర్శనం | యథాస్థితథాధమఃప్రసన్నాస్తీతిమే
 మతిః ॥౧౫॥ యథైవస్థావరంవ్యక్తంజంగమంచతథావిధం | నాయమథాస్తథాయుక్తస్త్యద్విధోనవిషద్యతే ॥౧౬॥
 యద్యధర్మోభవేద్భూతోరావణోనరకంవ్రజేత్ | భవాంశ్చధమాయుక్తోవైవైవంవ్యసనమాల్నుయాత్ ॥౧౭॥ తస్య
 చవ్యసనాభావాద్వ్యసనంచగతేవ్యయి | ధర్మోభవత్యధమశ్చపరస్పరవిరోధినా ॥౧౮॥ ధర్మోణోపలభేద్ధర్మ

స్తునూతః - అపామౌణిక ఇతియావత్ - శశవిమాణవత్ కేవలవ్యవహరమాత్రావలంబనోధమః - అనధేభ్యః వ్యసనభ్యఃత్రాతుం
 వ్యసనానినివారయితుం - నశక్నోతి-సతిధర్మిణిధర్మాశ్చింత్యంతతిన్యాయాదితిభావః | నిరర్థకమేవత్యయాపితృవచనపరిపాలనమార
 బ్ధం - ఆదావేవమయోక్తమితిభావః - ధర్మశాస్త్రపలక్షణం - అధర్మోపనిరర్థకశ్చైవావణమధేభ్యోననివారయితుంశక్నోతీత్యర్థః॥
 ౧౪॥ననుకథమనయోరప్రామాణికత్వమిత్వపేక్షాయాం, తత్రకింప్రత్యక్షంప్రమాణం, ఉతానమానం,అథశబ్దోవా,నాద్యితిత్యానా - భూతా
 నామితి ॥ స్థావరాణాంజంగమానాంచభూతానాంపదార్థానాం - యథాదర్శనంప్రత్యక్షతడపలంభనంఅస్తి - తథాధర్మాధర్మయోఃద
 శశనంసతీత్యనుషంగః - తేనఅదశశేన-ధర్మోధర్మశ్చనాస్తీతిమేమతినిజాంయః॥౧౫॥ ఉక్తమేవాధాన్వత్యజ్ఞానగ్రాహకేణతేకే
 ణస్వభయతి-యథేతి॥యథైవస్థావరంవ్యక్తంప్రత్యక్షతడపలంబం-జంగమంచతథావిధంవ్యక్తంభవతి-అయంధర్మరూపోర్థః-తథాయుక్తో
 నభవతి - తథాప్రత్యక్షోనభవతీత్యర్థః-యదిశ్చిద్ధర్మోధర్మోవాద్యఃప్రత్యక్షసిద్ధస్సాన్వితేతేకే-సజంగమతయావాస్తావరతయావాద్యశ్చే
 త-నచదృశ్యతే-తస్మాన్నాసాప్రత్యక్షఇతిభావః- కించత్యద్విధోనవిషద్యతే-ధర్మశ్చప్రత్యక్షసిద్ధతయాసద్భావేత్యద్విధోధామికః- వివర్తిం
 నాన్నయాత్-రావణశ్చభావంప్రాప్నుయాదిత్యపిద్రష్టవ్యం॥౧౬॥ నాప్యనుమానంధర్మాధర్మయోఃప్రమాణమిత్యాహ-యదీతి॥యద్యధ
 ధర్మోభూతోభవేత్తదాఅధర్మయోర్భావణః- నరకంవ్రజేత్వ్యసనంగచ్ఛేత్-యదిధర్మోభూతోభవేత్తదాధర్మయోర్భావాంశ్చవి
 వంవ్యసనంనాప్నుయాత్- వ్యసనావ్యసనరూపకార్యాభ్యాంపిధర్మాధర్మావసమేయా-నతథాసంభవతి- ధామికతయాభిమతేత్యయి
 వ్యసనదశశేనాత్, అధామికతయాభిమతేరావణేవ్యసనాదర్శనాన్నసాధ్యవతిపక్షేపేత్వభావాత్ స్వరూపాసిద్ధోపేక్షురిత్యధికః॥౧౭॥
 విరుద్ధత్వాచ్చ-సుఖమఃఖయోఃకార్యయోనాధర్మాధర్మానుమానకత్వమిత్యాహ-తస్యచేతి॥ తస్యచాధర్మిష్టస్యరావణస్య-వ్యసనాభావా
 త్-వ్యసనాభావశ్చైవసుఖంలక్ష్యతే-సుఖసద్భావాదిత్యధికః- త్వయిచపరమధామికే-వ్యసనందుఃఖం- గతేనతి-ధర్మః-అధర్మోభవ
 తిఅధర్మశుభప్రదోభవతి-చకారాదధర్మోపిధర్మఫలాభ్యుదయప్రదోభవతీతిలభ్యతే- అతవివరస్పరవిరోధినాప్రాప్తావవాప్రపేక్షుకా
 విత్యధికః ॥ ౧౮ ॥ వ్యభిచారాద్వ్యాప్యత్వాసిద్ధత్వాద్వానతాత్వాంతదనుమానమిత్యాహ-ధర్మోజ్ఞాత్యాదినానిరర్థకావిత్యంతేన ॥ ఉపలభే

తాహననశ్రవణజ్ఞానాకాక్రాంతిచిత్తస్థై- అనవరతధర్మశ్చేచినారఘునాథేన - ఆయుధ్యమానంసమరేనహంతుంత్వమిహహాసీత్యాదినా
 బ్రహ్మశ్రుప్రయోగనివారణేనకోభావిష్టస్థైధర్మాధర్మయోరథానర్థపాతత్వనియమనిరాకరోతి-ఘభేవత్తేనాస్మాదీనా॥పితృవాక్య
 పరిపాలనరూపేనభేవత్తేనధర్మమారోఢ్యంతం-తత్రాపివిజితేంద్రియం- హస్తప్రాప్తరాజ్యపరిత్యాజకమూఃకైకయీదశరథయోరుపరిమనః
 కాలుచ్యథావేనజితేంద్రియం॥ నాహమథాపరోదేవిలోఃమావస్తుముత్సహా విధిమామృషిభిస్తుల్యంకేవలంధర్మమాస్థితమిత్వక్తప్రకారేణకే
 వలదమైకప్రవణంత్యాం - ధర్మఃఅనర్థేభ్యస్త్రాతుంనశక్నోతీతియత్ - తతోభ్యుదయఫలత్వేనానుమానుమశక్యత్వాన్నిరర్థకోనుపాదేయ
 ఇత్యధికః- నిష్ప్రమాణకోవా ॥౧౪॥ ననుప్రామాణికశ్చధర్మశ్చధర్మనుపాదేయత్వమిత్యాశంక్యతత్తద్భావేకమనుమానంప్రమాణుడత
 ప్రత్యక్షమితిద్యేధానికల్ప్య - ధర్మోస్తేభిలదర్శనాదిత్యనుమానపక్షంఫలాదర్శనాన్నాస్తీతిపూర్వశ్లోకేనిరాకృత్యేదానీంప్రత్యక్షంనిరాకర్తృమా
 హ-భూతానామితి॥భూతత్వంసత్యత్వం-భూతానాం-సత్యానామిత్వధికః-స్థావరాణాంజంగమానాంచదర్శనంప్రత్యక్షతడపలంభనం-యథాస్థి
 తథాధర్మశ్చదర్శనంనాస్తియతః-తేనకారణేనధర్మోనాస్తీతిమేమతిరితంబంధః ॥౧౫॥ ఉక్తమేవాధాన్వత్యవిశదయతి॥ యథైవేతి॥
 స్థావరం- యథైవవ్యక్తం ప్రత్యక్షతడపలంబం- జంగమంచ- తథావిధంవ్యక్తంభవతి-అయంధర్మరూపోర్థః - తథాయుక్తోనభవతి-ప్రత్యక్షా
 నభవతీత్యర్థః- తేననాస్తీతిమేమతిరిత్యనుషంగః- నన్వప్రత్యక్షత్వమాత్రేణధర్మనిరాసోపపద్యతేఅతీంద్రియస్యాపివస్తుసద్భావాదిత్యా
 శంక్యవాదకతేల్లణనిరాకరోతి- త్యద్విధాతి-అతీంద్రియోపిధర్మోయదిస్యాత్ - తర్హిత్యద్విధోనవిషద్యతే-నదైవం-తస్మాన్నాస్తిధర్మఇత్య
 ర్థః॥ ౧౬॥ వివంధమమాత్రసద్భావేవాదకమభిభావేనానీం ధర్మధర్మయోరుభయోరపిసద్భావేవాదకమాహ-యద్యధర్మఇతి॥ యద్యధ
 ర్మోభూతోభవేత్సత్యోభవేత్ - తదాఅధర్మయోర్భావణోనరకంవ్రజేత్-వ్యసనంప్రాప్నుయాత్-నదైవందృశ్యతే- ధర్మయోర్ధర్మశ్చేవ
 యుక్తోభవాంశ్చవివంవ్యసనంనాప్నుయాత్-నచైవందృశ్యతే- తస్మాత్ఫలాన్వయవ్యతిరేకాభావాధర్మాధర్మైవప్రత్యర్థః॥౧౭॥ప్రతినియతఫల
 ప్రదత్వాధానాద్ధర్మధర్మైవప్రత్యర్థక్వాఫలవిపర్యాసేనాపిత్వేనప్రత్యర్థాహ॥ తస్యచేతి॥ తస్మాద్ధర్మిష్టస్యరావణస్యవ్యసనాభావాద్వ్యసనా
 భావశ్చైవసుఖంలక్ష్యతే-సుఖసద్భావాదిత్యర్థః - త్వయిచపరమధార్మికేవ్యసనంగతేనతిధర్మఃఅధర్మోభవతిఅధర్మఫలప్రదోభవతి-చకారా
 దధర్మోపిధర్మఫలప్రదోభవతీతిలభ్యతే- అతవివరస్పరవిరోధినాప్రత్యేకంశాస్త్రప్రతిపన్నస్వభావాద్విరుద్ధస్వభావాదిత్యర్థః - భవతీతివచన
 వ్యత్యయః- ధర్మోదర్మశ్చపరస్పరవిరోధినాభవత్యత్యర్థః॥ ౧౮॥ అస్తునాఅనియమః-వివాహతాకథంసానుమాతంశక్యతేఇత్యాశంక్యవ్యాప్తిభం

మధుమణాపృథమతః | యద్యథ మేణయః జ్యేయ ర్యేష్వధమణః పృతిష్ఠితః || యదిథర్తేణయః జ్యేరన్నాధర్మగుచ
 యోజనాః | ధమేణచరతాంఽర్థస్తథానైహంఫలంభవేత్ || యస్మాదథావివర్ధంతేయేష్వధర్మః పృతిష్ఠితః | క్లి
 శ్యంతేధమణీలాశ్చతస్మాదేతానిరథకా || ౨౧ || వద్యంతేపాపకమాణాయద్యధమేణరాఘవ | చధకర్మహతోధ
 ర్మస్సహతఃకంవధిష్యతి || ౨౨ || అథనావిహితేనాయంహస్యతేహంతివాపరంవిధిరాలిప్యతేతేనసపాపేనకర్మణా || ౨౩ ||

దిత్యత్రకామః- ధమేణధమానుష్ఠానై-ధర్మంధమణఫలంఘుఖం- ఉపలభేత్-అధమణానుష్ఠానై-అధర్మఫలంఘుఖంఉపలభే
 త్- ఉపలభేతేతిమన్యనేకిమిత్యర్థః- ఏవమనుష్ఠిత్యత్రమాషణమామయదీతి-యేష్వధమణఃప్రతిష్ఠితః-యెఅథామిణకాశ్చితియావత్-తే-అధ
 మేణఅధర్మఫలేనయదియజ్యేయఃయజ్యేరత్-నాధర్మరుచయోజనాః- ధర్మరుచయఃతియావత్-దౌన్యజ్ఞోప్రకృతమర్థంగమయత-తిన్యా
 యాత్-తే-ధమేణధర్మఫలేన-యదియజ్యేరత్తథాధర్మైణచరతామేమాంజనానాం- ధర్మఃధర్మఫలంఘుఖం-భవేత్-చకారాత్అధర్మై
 ణచరతామఃఖంభవేదీతిసిద్ధం- నచైవమిత్యాహ-యస్మాదితి-అనేనపహితాహితప్రాప్తిరక్షణకార్యయోరనియతత్వేనవ్యాప్త్యభావాన్నతా
 భ్యాంధర్మాధర్మావసరమాతుంశక్యామితివ్యాప్త్యాస్సిద్ధివ్యభిచారివాద్యితః || ౨౧ || శబ్దాపినధమాధమణయఃప్రమాణమిత్యాహవ
 ధ్యంతతి || హేరాఘవ-పాపకమాణఃపాపినః-అధర్మైణకమ-రూపేణ-వధ్యంతేయదిబాధ్యంతేచేత్-వధకర్మవధకర్మరూపఃఅధర్మః-ధ
 ర్మస్సాప్త్యఫలక్షణం-హతఃత్రిక్షణావస్థాయిత్యేనధ్యస్తావతి-శబ్దబద్ధిర్మణాత్రిక్షణావస్థాయిత్యాత్-హతస్యః-కంవధిష్యతి-కంశ్రేయసిని
 యోక్ష్యతీత్యపిద్రష్టవ్యం-ధర్మాధర్మయోఃక్రియారూపయోఃక్షణికత్వేనకాలాంతరభావిఫలజనకత్వాసంభవాత్బాధితవిషయోవేదోగ్యానప్ల
 వనాదిచాక్యవదుపచరితార్థకశ్చితిభావః || ౨౨ || కర్మణఃక్షణద్వంసిత్వేపితదాదాధితాదేవతైవఫలప్రదేత్యత్రాహ-అదపేతి||విహితేనవిధినా-దేవ
 తయేత్యర్థః-అయంజనః-హస్యతేబాధ్యతే-పరంఅన్యం-హంతివాబాధతేవా-ఏవంయది-తేనపాపేనకర్మణాపాపఫలభూతదుఃఖేన-విధిరేవ-
 అలిప్యతేసంబధ్యతే-సఃప్రమోజ్యకతానాలిప్యతే-అస్యన్యాయస్యపుణ్యకర్మణ్యపితుల్యత్వాత్తుఖేనాపిప్రయోజ్యోనసంబధ్యతే-యదిహిస
 త్కర్మరాధితః-అసత్కర్మాప్రీతోవాఽశ్వరః-ధమాధర్మశబ్దవాచ్యస్సాన్యతహి-సంవసంఘటదుఃఖభాగీకారయితాస్యాత్-నక్షప్రయో
 జ్యశ్చితిభావః || ౨౩ || ననుయథాస్మతంత్రాజాలీలార్థంకామమిమర్యాదాంప్రవత్యకతదనువర్తినమఃగృహ్లాతితదతిలంఘినంనిగృహ్లాతిచ-త
 థేక్వరోపిస్వాక్షారూపకర్మానుష్ఠాయినమఃగృహ్లాతి-తదననుష్ఠాయినంఽపరితానుష్ఠాయినంఽనిగృహ్లాతీతిచేన్న-సహికింస్వార్థమనిగృహ్లాతి-
 ఉతపరార్థం-నాద్యః-అవాప్తసమస్తకామస్యావాప్తవ్యాభావాత్-నన్వీతీయః-కలవనఽరించనంకంచనాకి-చనంచతిస్తతస్తప్రసవకతాతనై
 ఘ్నకాన్యాపత్తేః-తత్తత్కర్మానుగుణతయాస్మప్తేనపక్షపాతాదిప్రసక్తిరితీచేన్న-సమీచీనకర్మణ్యప్రవర్తయతస్తస్యసర్వజ్ఞస్యనిర్దయత్వాప
 త్తేః-అనాదికర్మప్రవాహకృతపూర్వపూర్వకర్మానుగుణ్యేనపునఃపునఃసదఃతోకర్మణోపురుషంప్రవర్తయతీతిచేత్-తహికాస్యదిన్నియమేన
 దుఃఖంకస్యచిన్నియమేనఘుఖంచస్యాత్-నచతథాదృశ్యతేఅనియమదర్శనాత్-తహికాకమజన్యోపూర్వరూపోతికయఃఫలద్రదోధర్మశ్చా

గాదిత్యాహ || ధర్మైణోపలభేదీత్యాదినా || ఉపలభేదిత్యత్రకామరుచుసంధేయా ధర్మైణధర్మగుష్ఠానైధర్మంధర్మఫలంఘుఖం పలభేత్-అధర్మతః
 అధర్మానుష్ఠానతః-అధర్మమదర్మఫలంఘుఖముపలభేదితిమన్యనేకిమిత్యర్థః (౧౮౪) ఏవమనుష్ఠితిమిత్యాశంక్యపితన్నసంభవతీతిదూషయితుంసార్థ
 ఙ్గాకనోక్తమేనానూద్యైకేష్టోకేనదూషయతి-యద్యధర్మేణేత్యాదినా || యేష్వధర్మఃప్రతిష్ఠితః-తే-అధర్మైణఅధర్మఫలేనయజ్యేయ
 ర్యది-నాధర్మరుచయోజనాః-అధర్మరుచయోజనవంతీనాధర్మరుచయఃధర్మజనాశ్చితియావత్-తేధర్మైణధర్మఫలేనయజ్యేరన్యది-తథాధర్మై
 ణచరతామేమాంజనానాం-ధర్మఃధర్మఫలంభవేత్ఘుఖంసంభవేత్-చకారాదధర్మైణచరతాం-దుఃఖఫలంభవేత్-నచైవంధ్యత్యత
 త్యాహ || యస్మాదితి || యేష్వధర్మఃప్రతిష్ఠితః-తేహమిత్యధ్యాహార్య-అర్థావివర్ధంతే-ధర్మశీలాశ్చక్లిశ్యంతేయస్మాత్తస్మాదేతానిరథకా-
 ఆవ్యవస్థితభూమిత్యర్థః-అనేనపహితాహితప్రాప్తిరక్షణకార్యయోరనియతత్వేనవ్యాప్త్యభావాన్నతాభ్యాంధర్మాధర్మావసరమాతుంశక్యామి
 తిభావః || ౨౧ || కించకర్మస్వరూపావేవధర్మాధర్మాధర్మజన్యాతికయావేదీవికల్పాద్భ్యందూషయతి-వధ్యంతతిత్యాదీశ్లోకద్వయేన || హే
 రాఘవ-పాపకర్మాఃపాపిష్ఠాః-అదర్మైణకర్మస్వరూపేణ-వధ్యంతేయది-బాధ్యంతేచేత్-వధకర్మస్వరూపాధర్మఃహతఃత్రిక్షణావస్థాయ
 త్యాధ్యతస్యక-సః-కమఃస్వరూపాధమణః-కంవధిష్యతి-స్వయంహతస్యకకమపినవధిష్యతీత్యర్థః || ౨౨ || కమణఃపాపీ
 కతయూఫలప్రదత్వంమాఘాత్-ససత్కమకారయితృసాక్షిభూతందైవందాస్యతీత్యాశంకామనూద్యపరిహరతి||అదపేతి||విహితేనవిధినా-
 కారయిత్రాదైవేనేత్యర్థః-అయంజనః-హస్యతేబాధ్యతే-అపరంహంతివాబాధతేవా-తేనపాపేన-కమణా-పాపఫలదుఃఖేన-విధిరేవాలిప్య
 తేసంబధ్యతే-నసప్రమోజ్యకరాలిప్యతే-అస్యన్యాయస్యపుణ్యకమణ్యపితుల్యత్వాత్తుఖేనాపిప్రయోజ్యకరూపసంబధ్యతే-అతఃకమఃస్వ
 రూపస్యాధమణత్వంధమణత్వంచనసంభవతీత్యర్థః || ౨౩ || కమణఃస్వాతిశయరూపోధవ-శ్రేయస్సాధనశ్చిదిద్వితీయపక్షేస్వతంత్రవివశ్రే
 యోజనయతిపరావేక్షయేదీద్యధావికల్పాద్భ్యందూషయతి || అద్యతైతి || ప్రతిక్రియతేప్రతిపాద్యతశ్చిప్రసికారంఫలం-అద్యష్టప్రతికారేణ-

అదృష్టప్రతికారేణ త్వవ్యక్తేనాసతా సతా | కథంశక్యం పరం ప్రాప్తం ధర్మేశారివికర్షణ || ౨౪ || యదిన
 త్స్యాత్సతాంముఖ్యనాసత్స్యాత్సతవకించన | త్వయా యదీశ్వరం ప్రాప్తంతస్మాత్సన్న్విపవద్యతే || ౨౫ || అథవాదుర్భ
 లః క్షీబ్బబంధమోఽనువతతే | దుర్బలాహృతమర్యాదోనసేవ్యఇతి మేమతిః || ౨౬ || బలస్యయదిచేద్ధమోగుణ
 భూతః పరాక్రమేగర్హముస్సృజ్యవర్తస్వయథాధర్మేతథాబలే || ౨౭ || అథచేత్సత్వవచనంధర్మః కిలపరంతప | అన్యత
 స్త్వయ్యకగుణః కింనబద్ధ స్త్వయాపితా || ౨౮ || యదిధర్మోభవేద్భూతోఅథమోవాపరంతప | సత్సహత్వామునింప

శంక్యాహ . అదృష్టేతి || హేఅరివికర్షణ - ప్రతిక్రియతేపరప్రతిపత్తిజన్యత ఇతిప్రతికారోలింగం - అదృష్టప్రతికారేణ అదృష్టమింగేన అనుమానాగ
 మ్మౌనేత్యర్థః - అవ్యక్తేన అప్రత్యక్షేణ - అసతాసతా అసద్భూతేన అగ్నింద్రాదివదర్థవాదవాక్యేనాగమ్యేన - ధర్మేశారి అపూర్వాభ్యేన - పరం శ్రే
 యః కథం ప్రాప్తం శక్యం - సశక్యమిత్యర్థః || ౨౪ || ఉక్తమేవార్థంపున స్తర్కేణాదృష్టికరోతి - యదీతి || హేసతాంముఖ్య - యదిన త్స్యాత్ - ధర్మేశ
 ఖ్యం వస్తీతి శేషః - ధామికశ్చతవ - అసత్ అనిష్టం - కించన స్యాత్ | తర్క - స్వవిపర్యయేపర్యవసాన మాహ త్వయేతి || యత్ యస్మాత్స్వయా ఈదృ
 ణాత్ - త్వయా ఈదృశం దుస్సహం వ్యసనం ప్రాప్తం - తస్మాత్ సన్న్విపవద్యతే - అసదేవ సతీత్యర్థః - కార్యానుపలంభాదపూర్వాభ్యధర్మో
 నకల్ప ఇత్యర్థః || ౨౫ || ననున కార్యానుపలంభ మాత్మాదర్శస్యాభావోనిశ్చేతుంశక్తిః అతీంద్రియోచ్ఛేదావత్తైకింతు సహకారి సంపత్తౌ సత్త్వాం
 కార్యానుపలంభః కారణత్వాభావం సాధయతి - సహకారిచ పోరుషం - అతస్తదభావాత్పలానుదయ ఇత్యతహ || అథవేతి || దుర్బలః బలరహితః - ని
 రపేక్షతయా కార్యాత్మకః - అతఏవ క్షీబ్బః కాతరః స్వతః కార్యకరణాసమర్థః - ధర్మః బలమగువర్తతే - కార్యోత్పాదనేపాదుషమపేక్షత ఇత్యర్థః - ఏ
 వంచేద్దుర్బలాహృతమర్యాదః స్యాతంత్రేణ ఫలప్రదత్వమర్యాదామీనోధర్మః ప్రాధాన్యేన సేవ్య ఇతి మేమతిః || ౨౬ || ప్రధానభూతంబలమేవాశ్ర
 యణీయమిత్యాహ - బలస్యేతి || పరాక్రమే కార్యసాధనేషు యే బలస్యగర్హః గుణభూతో యదీచేత్ ఉపసర్జనభూతో యదీస్యాత్ తదాయథేదా
 నీంధర్మేవర్తసే - తథాధర్మముత్సృజ్యధర్మప్రాధాన్యముత్సృజ్య - ధర్మోఽపి వలతేవ తత్త్వం || ౨౭ || ఏవంసామాన్యేన ధర్మే దూషితేపి సత్త్వ
 వచనరూపధర్మవిశేషస్య రామేణ ప్రాధాన్యేనాసరోధాత్తత్త్వధర్మాదూషయతి - అథేతి || హేపరంతప సత్త్వవచనంధర్మః కిల అథచేదేవంచేత్ - అ
 న్యతః త్వయా భిషేక్ష్యామీష్యక్త్యా తదకరణేన సత్త్వత్వరహితః - అన్యతమితి పారేచ చన్నితి శేషః - త్వయి సకలకల్యాణగుణాశ్రయే జ్యేష్ఠపుత్రే ఆకరు
 ణః రాజ్యాద్వనంప్రప్రిష్మాసనాన్నిర్దయః - అతోబంధయోగ్యః పితా - త్వయాపితృవచనంకరిష్యామితికృతప్రతిజ్ఞేనత్వయా - కిన్మబద్ధః కింననియ
 మితిః - సర్వప్రజాసన్నిధౌ రామభిషేక్ష్యామీష్యక్తౌ ప్రాధమికంపితృవచనం పరిత్యజ్యపశ్చాద్వనగమనఃషయం పితృవచనంకరిష్యామితి
 కృతప్రతిజ్ఞేనత్వయా పాలయతా సత్త్వవచనమపి సమ్యక్పాలితమితిభావః || ౨౮ || ధర్మాధర్మయోస్సద్భావేపి రాజ్ఞాధర్మోధర్మోవానియమే
 ననాస్మాతవ్యః - కింతుతత్తత్కాలప్రయోజనానుగుణ్యోనోభావపి రవ్యావిత్వత్రేష్టాచారంప్రమాణయతి - యదీతి || భూతోఅథమోవేత్వత్ర
 వృత్తానురోధాయ సంధ్యభావః - యదిధర్మోభవేద్భూతః యదీకేవలంధర్మవీవాసుష్టేయత్వేన ప్రాప్తోభవేత్ - తదావజ్ఞేతక్రతుః - మునివిశ్వ
 రూపమాత్వా ఇహ్యంనకుర్యాత్ కింవ్యిజ్ఞామేవకుర్యాత్ - అథర్హివాకేవలమధర్మోవాద్యదుష్టేయస్యాత్ - తదాశతక్రతుః వజ్రీమునింహత్వా

అవత్యక్షపలేన - అవ్యక్తేన స్వయమప్రత్యక్షేణ అసతాసతా అసద్భూతేన ధర్మేశారివరం శ్రేయః కథం ప్రాప్తం శక్యం సశక్యమిత్యర్థః || ౨౪ ||
 తదేవాసత్త్వవిపక్షేవాధకతర్కప్రదర్శనముఖేనాపిదృష్టికరోతి - యదీత్యాది || భోసకాంముఖ్య - యదిన త్స్యాత్ - ధర్మేశఖ్యం వస్తీతి
 శేషః - తహికాధమికశ్చతవ - అసత్ అనిష్టం కించన స్యాత్ - తర్క - స్వవిపర్యయేపర్యవసాన మాహ త్వయేతి || యత్ యస్మాత్స్వయా ఈదృ
 శం సుసహం వ్యసనం ప్రాప్తం - తస్మాత్ సన్న్విపవద్యతే - అసదేవ సతీత్యర్థః || ౨౫ || ధర్మః పోరుషమాశ్రిత్యైవ ఫలంప్రయచ్ఛతీత్యాశంకా
 మనుద్యవరిహరతి - అథవేతి || దుర్బలః బలరహితః - అతఏవ క్షీబ్బః కాతరః - స్వతః కార్యకరణాసమర్థః ఇతియోవత్ - ధర్మః బలమగువర్తతే కార్యో
 త్పాదనేపాదుషంప్రతిక్షత ఇత్యర్థః - ఏవంచేద్దుర్బలాహృతమర్యాదః ధర్మః పితృవసాధయతీత్యేతాదృశమర్యాదాగహితః ససేవ్యతిమేమతి
 రితియోజనా || ౨౬ || ఉపసర్జనభూతంధర్మముత్సృజ్యప్రధానభూతంబలమేవాశ్రయణీయమిత్యాహ బలస్యేతి || బలస్యధర్మోగుణభూతః - ఉపస
 ర్జనభూతో యదీస్యాత్ తదాయథేదానీంధర్మేవర్తసే - తథాధర్మముత్సృజ్య - బలేబలసాధ్యేపరాక్రమే - వర్తస్వేత్యన్వయః || ౨౭ || ననుసర్వోపి
 ధర్మో సభవతికింతుతత్త్రేకదేశస్సత్త్వంధర్మః - తస్మాత్స్వయావనెవ త్స్యామితిపితరీప్రతిజ్ఞాతంసత్త్వవచనమనుష్టేయంతదధర్మమేమనుభూతమితి
 సత్త్వాభివేశినంరామంప్రతిధర్మమాత్రసాధర్మ్యానూపిశేషేసత్త్వవచనస్యాపిధర్మతాంపార్థక్యేననిరాకరోతి - అథచేదితి || హేపరంతప - సత్త్వవ
 చనంధర్మః కిల - అథచేదేవంచేత్ - అన్యతః త్వయా భిషేక్ష్యామీష్యక్త్యా తదకరణేన సత్త్వరహితః - త్వయి సద్గుణాశ్రయే జ్యేష్ఠపుత్రేత్వయి -
 ఆకరుణః - రాజ్యాద్వనంప్రప్రిష్మాసనమకారుణ్యం అతోబంధయోగ్యః - పితా - త్వయాపితృవచనంకరిష్యామితికృతప్రతిజ్ఞేనకిన్మబద్ధః - కిన్మ
 ధంననియమితిః - సర్వప్రజాసన్నిధౌ - రామభిషేక్ష్యామీష్యక్తౌ ప్రాధమికంపితృవచనం పరిత్యజ్యపశ్చాద్వనగమనఃషయంపితృ
 వచనంకరిష్యామితిపాలయతాత్వయాససత్త్వవచనమపి సమ్యక్పాలితమితిభావః - అన్యతమితి పారేచ చన్నితి శేషః || ౨౮ || ధ
 ర్మాధర్మయోస్సద్భావేపి రాజ్ఞాధర్మోవాఅథర్మోవానియమేనాస్మాతవ్యః - కింతుతత్తత్కాలప్రయోజనానుగుణ్యోనోభావపి రవ్యావిత్వత్ర
 శిష్టాచరణంప్రమాణయతి || యదీతి || యదిధర్మోభవేద్భూతః కేవలంధర్మవీవాసుష్టేయత్వేన ప్రాప్తోభవేత్ తహికావజ్ఞేతక్రతుః - మునివిశ్వ

జీకుర్యాదిజ్ఞానశతక్రతుః || ౨౯ || అధర్మసంక్రతోధర్మోవివాశయతిరామవ | సర్వమేతద్యథాకామంకామతోఽథ
కురుతెనరః || ౩౦ || మమచేదంమతంతాతధర్మోయమితిరామవ | ధర్మమూలంత్వయాభిన్నంరాజ్యముత్సృజతాతదా |
౩౧ || అథేభ్యోహివివృద్ధైభ్యసంవృతైభ్యస్తతస్తతః | క్రియాస్సర్వాఃప్రవర్తంతేపర్వతేభ్యఇవాపగాః || ౩౨ || అ
ర్థేనహివియక్తస్యపురుషస్యాప్నోతేజసః | వ్యుచ్ఛిన్నస్యంతేక్రియాస్సర్వగీష్మకుసరితోయథా || ౩౩ || సోయమర్థంఽరి
త్యజ్యసుఖకామస్సతైధితః | పాపమారభతేకర్తుంతతోదోషఃప్రవర్తతే || ౩౪ || యస్యాథాస్తస్యమిత్రాణీయస్యా
థాస్తస్యజాంధవాః | యస్యాథాస్సపుమాన్లోకేయస్యాథాస్సవపండితః | యస్యాథాస్సవవిక్రాంతోయస్యాథా
స్సచబుద్ధిమాన్ | యస్యాథాస్సమహాభాగోయస్యాథాస్సమహాగుణః || ౩౫ || అర్థస్యైవరిత్యాగే దోషాఃప్రవ్యా
ప్యతామయా | రాజ్యముత్సృజతావీరయేనబుద్ధిస్త్యయాకృతా || ౩౬ || యస్యాథాధర్మకామార్థాస్తస్యసర్వంప్ర

ఇజ్ఞానకుర్యాత్ - కింతుహననమేవకుర్యాత్ - త్తత్రధమకానిమై సేంద్రేణ ధర్మాధమకాయోరసృష్టితత్వా ద్విజ్ఞాయథాకాలముఖయమ
పికతావ్యమితిభావః - యాస్యేతానిదేవతాగ్రాణీంహోవరుణః పజాన్యోయమశాసనఇతీంద్రస్య త్తత్రయిత్వం శూన్యతే || ౨౯ || ఇ
దానిమభ్యుపగమవాదేనైకాంతతోధర్మాధమకాయోరేకస్యాశ్రయణమనర్థపర్యవసాయిత్యాహ || అథరైతి || అధర్మసంక్రతోధర్మః అధమకా
సహితోధమకః - ధర్మశ్చాధమకశ్చేత్యర్థః - వివాశయతికర్తారమితిశేషః - నియమేనపుధక్ష్పథగసక్తియమానాధర్మాధమకతాకారం
వివాశయతః - ఆతపవైతతత్సర్వంధర్మాధమకత్తకంసర్వంకమకజాతం - యథాకామంతత్తత్కాలోచితం - అనియమేనసరఃకురుతే - కుర్యాదిత్వ
ధః || ౩౦ || అస్త్రిన్నర్థేనమేనందేవాఇత్యాహ || మమేతి || హేతాతలనుకంప్యతాతోసుకంప్యేపిత్తరీతిరత్నమాలా - ఇదంయథాకామ్యేనాచర
ణంయదస్తిఅయంధర్మఇతిమమతంసీద్ధాంతఇత్యర్థః | ఏవంప్రథమంధమకవివాప్రామాణికఇత్యుక్తం - పశ్చాత్తత్రంబిత్ప్రామాణికత్వసంభ
వేపీనతస్యప్రాధాన్యమిత్త్యుక్తం - ఇదానిమప్రాధాన్యేనాపిధర్మప్రవనసంభవతిమూలాభావాదిత్యాహధమకమూలమిత్యాదినా - ధర్మస్యమూలం
కారణంఅర్థరూపంతదాప్రాప్తకాలే - రాజ్యముత్సృజతాత్వయాభిన్నం - మూలచ్ఛేదాత్తవకధంధమకఇత్యర్థః || ౩౧ || తదేవధమకమూలత్వమ
ధకస్యప్రతిపాదయతి - అథేభ్యఇతి || తతస్తతఃప్రజాపాలనాయప్రదేయమద్భాగకరప్రదానాదికారణాత్ - సంవృతైభ్యఃప్రాప్తైభ్యః - క్ర
మాద్వివృద్ధభ్యోరైభ్యఃసర్వాఃక్రియాః యజ్ఞదానాదిక్రియాఃప్రవతంతే - పర్వతేభ్యఇత్యుపమానేనమూలధనవ్యయమకృత్వైవార్థమూలతి
యాదానాదిక్రియాఃకార్యాఇత్యుక్తం || ౩౨ || వ్యతిరేకముఖేనాపితదేవప్రతిపాదయతి - అర్థేనైత్యాదినా || కుసరితఃఅల్పసరితః || ౩౩ || నకేవలమర్థ
పరిత్యాగేనధర్మాసంభవః - కింతుదోషప్రాప్తిరపీత్యాహసోయమితి || శుభైధితః - పూర్వంశుభేనసంసర్గితః - సోయంఅర్థపరిత్యాగీ - అథకం
ప్రాప్తంపరిత్యజ్యసుఖకామస్సక - పాపంఅస్యాయేనాథాజానం - శుఖశాధనభూతధనసంపాదనాథకంస్తేయాదిపాపంఆరభతే - తతఃతే
నకమకా - దోషఃప్రవతంతేతత్తత్తథః || ౩౪ || యస్యాథాస్తస్యమిత్రాణీత్యాదిజ్ఞోకద్వయంక్వచిత్పత్యతే - పుమాన్పుంస్తవకా
అన్యఃస్త్రీప్రాయఇత్యర్థః - మహాభాగఃమహాభాగ్యః - మహాగుణఃశీలాదిగుణవాన్ || ౩౫ || అథకస్యేతి | అథకస్యపరిత్యాగేనసేతేపూ
ర్వోక్తగుణప్రతియోగినోనిమిత్రత్వాదయోదోషాః - ప్రవ్యాప్యతాః సుప్తముక్తాః - రాజ్యముత్సృజతాత్వయా - యేనగుణేన - బుద్ధిః
అథకపరిత్యాగవిషయాకృతా - తంగుణం నజానఇత్యర్థః - యద్వా రాజ్యముత్సృజతాత్వయా యేనకారణేనాధక పరిత్యాగే బుద్ధిః
కృతాతేనకారణేనఏతేదోషాఃమయాప్రవ్యాప్యతాత్వత్వార్థః || ౩౬ || యస్యేతి | ధర్మకామార్థాధమకామప్రయోజనాని - ప్రదక్షిణంఅనకూ

రూపంహత్వాఇజ్ఞానకుర్యాత్ కింతుహననమకృత్వాఇజ్ఞానమేవకుర్యాత్ - అధర్మోవాకేవలంధర్మోవాయద్యసృష్టియఃస్యాత్తర్లిశతక్షర్య
జీమునింసాత్వాఇజ్ఞానకుర్యాత్ - కింతుహననమేవకుర్యాత్ - త్తత్రధమకానిమై సేంద్రేణధర్మాధమకాయోరసృష్టితత్వా ద్విజ్ఞాయ
థాకాలముఖయమపికతావ్యమితిభావః || ౨౯ || ఇదానింధర్మాధర్మయోరేకతస్యాశ్రయణమనర్థపర్యవసాయిత్యాహ - అధ
ర్మసంక్రతఇతి || అధమకంసంక్రతోధమకః అధమకసహితోధమకః - ధమకశ్చాధమకశ్చేత్యర్థః - వివాశయతికర్తారమితిశేషః - నియమేనపు
ధక్ష్పథగసక్తియమానాధర్మాధమకవివాశయతఃకర్తారమిత్త్యర్థః - ఆతపవైతతత్సర్వంధర్మాధమకత్తకంకమకజాతంయథాకామంతత్త
త్కాలోచితంఅనియమేనసరఃకురుతేకుర్యాదిత్వధః || ౩౦ || ఏతదేవమమధమకత్వేనమతమిత్యాహ - మమేతి || ఇదంయథాకామ్యేనోభయా
చరణంయత్ ఆయమేవధమకఇతిమమతమిత్త్యర్థః - ఇదానిమభ్యుత్సృశ్రీయోహేతుత్వంకేవలంప్రతిపాదయక - కేవలంధమకవివాచరణీయఇతిమ
న్వానేనత్వయాతన్నులమేవచ్ఛిన్నమిత్యాహ - ధమకమూలమితి || తదాతస్మిన్నేవవనవాసారంభకాలవీవధమకస్యమూలంకారణంఅర్థాత్తక
మితిశేషః || ౩౧ || తదేవధర్మమూలత్వమర్థస్యప్రతిపాదయతి || అర్థేభ్యఇతి | సంవృతైభ్యఃసంప్రాప్తైభ్యః - క్రియాఃధమకమూలభూతిక్రి
యాః || ౩౨ || నకేవలమర్థపరిత్యాగేధర్మాభావఃకింతుదోషప్రాప్తిరపీత్యాహ - సోయమితి || సోయమర్థపరిత్యాగీ - అర్థపరిత్యజ్యప్రాప్తమైత్వ
ర్యంత్యుక్తా - శుభైధితః - పాపమన్యాయేనాజానం తతఃతేనపాపేనదోషఃప్రవతంతే || ౩౩ || అథకస్యేతి | అర్థస్యపరిత్యాగే - ఏతదోషాఃప్ర
వ్యాప్యతాః సుప్తముక్తాః - రాజ్యముత్సృజతాత్వయా - యేనగుణేనబుద్ధిఃఅర్థపరిత్యాగవిషయాకృతా తస్మాజానఇతిశేషః || ౩౪ || యస్యేతి || ప్రద

య-౬౧

యద్ధకాండే - చతురశీతమస్సర్గః.

క్షీణం । అథనేనార్థకామేననార్థశ్శక్యోవిచిన్వతా ॥౩౮॥ హర్షఃకామశ్చదర్శశ్చధర్మఃకోభశ్చమోదమః । అథ్థాదే
 తానిసర్వాణిప్రవర్తంతేనరాధిప ॥౩౯॥ యేషాంనశ్యత్యయంలోకశ్చరతాంధర్మచారిణాం । తేథాన్వయినదృశ్యం
 తేషుద్ధి నేషుయథాగ్రహః ॥ ౪౦ ॥ త్వయిప్రవాగ్జితేవీరగురోశ్చవచనేస్థితే । రక్షసాపహృతాభార్యాప్రాజ్ఞేపి
 యతరాతవ ॥ ౪౧ ॥ తదద్యవిభులంవీరమఃఖమింద్రజితాకృతం । కర్మణావ్యపనేష్యామితస్మాదుత్తిష్టరాఘవ ॥౪౨॥ ఉ
 త్తిష్టనరశామూలదీర్ఘబాహుదృఢవృత । కిమాత్మానంఃమహాత్మానమాత్మానంనావబుధ్యసే ॥౪౩॥ అయమనఘత
 వోదితఃపియాథం జనకసుతాఃధనంనిరీత్యగుప్తః । సహాయగజరథాం సరాక్షసేంద్రాం భృశమిషుభిర్వినిపాతయా
 మిలంకాం॥౪౪॥ ఇతిశ్రీమద్యద్ధకాండే - త్ర్యశీతమస్సర్గః, *****

రామమాశ్వాసయానేతులత్తుణైభాత్మవత్సలే । క్షీప్యగుల్మకాన్స్వప్తానతత్రాగ్చన్విభీషణః ॥ నానా
 ప్రహరైర్నైశ్చతుర్భుసైవివైవృతః । నీలాంజనచయోకారైర్నాతంగైరివయాధపః ॥ ౨ ॥ సోభిగమ్యమహాత్మా
 నంరాఘవే లాలసం । వానరాంశ్చైవదదృశేబావృపర్యాకులేక్షణాః ॥ ౩ ॥ రాఘవంచమహాత్మానమిత్యాకుకు
 సంరాఘవే

లం- ప్రజిష్ఠమితివాపాః- వ్యతిరేకముఖేనాప్యాహఅథ నేనేతి- అథనేనధనంవినిలార్థకామేనాపి- విచిన్వతాఅథార్థజ్ఞనవ్యాపారలకుర్వతాపురు
 షేణ - అర్థఃశ్రేయః-నశక్యంనసాధయితుంశక్యం-అవ్యయమేతత్-శక్యమరవిదాసురభీతిప్రయోగాత్ ॥ ౩౮॥నకేవలమర్థకామావేదధనమూ
 తాఅశ్యేపితధేత్యాహ-హర్షఃఇతి॥ప్రవర్తంతేప్రకృష్టానివర్తంతే-శోభంతఇత్యర్థః-అసతోనిర్ధనశ్యమదమాహిధనలాభేనివర్తతే ॥ ౩౯॥ నకే
 వలమాముష్టికశ్రేయస్సాధనభూతోర్థః-కింతుఐహికశ్రేయస్సాధనంచేతివ్యతిరేకముఖేనప్రతిపాదయత్తాద్యశోర్ధ్వస్వయినాస్త్రీత్యాహ-యేషా
 మితి ॥ యేషాంచరతామిత్యనాదరేషస్త్రియేషాంచరతాంయాకాచరతోవిద్యమానానర్థాననాదృశ్య - ధర్మచారిణాంకేవలంధర్మమాచరతాం
 ఆయంతోకోనశ్యతి- ఐహికసుఖంనాస్తీత్యర్థః- తేతాదృశాఃసుఖసాధనభూతాః - అథాఃదుర్ధినేమమేఘచ్ఛన్నదిసేమ-మేఘచ్ఛన్నేహ్నిదు
 ర్ధినమిత్యమరః- సూర్యాదయోగ్రహః యథానదృశ్యంతేతథాత్వయినదృశ్యంతే - సకలశ్రేయస్సాధనభూతా అర్థాస్వయానాదృతాఇత్య
 ర్థః॥౪౦॥అర్థమేతుభూతరాజ్యపరిత్యాగేనపితృవచనపరిపాలనరూపకేవలభమావలంబనేనచప్రాప్తందోషమాహ-త్వయాతి॥ప్రాజ్ఞేఃప్రా
 జ్ఞభ్యః-ప్రాజ్ఞైశ్చప్రయంప్రమితరేతివార్థః॥ ౪౧॥ఏవంగతేకింకరణీయమిత్యత్రాహ-తదద్యేతి॥ భవత్కర్మణాప్రాప్తండుఃఖంమత్కర్మణావ్యపనే
 ష్యామిత్యర్థః- కృతప్రతిక్రియయాతిద్దుఃఖంనివారయిష్యామితిభావః॥౪౨॥ ఏవంభక్తివాదానుక్వాత్పక్షంవిదధాతి॥ఉత్తిష్ఠతి॥ అత్తానం
 స్వం-మహాత్మానంమహాబుద్ధిం-అత్తానంపరమాత్మానంకింనావబుధ్యసే-తస్మాత్భవతశ్శక్తికారణంనాస్తీతిహృదయం॥౪౩॥అయమితి॥ అయంఅ
 హంతవవిధేయత్వేనసన్నిహితః- తవప్రియార్థంఉదితఃఉద్యుక్తఃఉత్సన్నోహ- అనేనదుఃఖంవ్యపనేష్యామిత్వేతిద్వివృతం॥౪౪॥ ఇతిశ్రీగోవిం
 దరాజవిరచితే- శ్రీరామాయణభూషణే- రత్నకిరీటాఖ్యానే- యద్ధకాండవ్యాఖ్యానే-త్ర్యశీతమస్సర్గః, ***** అథేంద్రజిత్వ
 ధోపాయదర్శనం - రామమాశ్వాసయానఇత్యాది ॥ ఆశ్వాసయానేఆశ్వాసయమానే - ఆగమశాసనస్యానిత్యత్వాగ్నృషభావః - ఆనే
 నపూర్వోక్తవాదాభాత్మవాత్సల్యాత్తదాశ్వాసనాథాఃపత్యపరమాథాఃఇత్యుక్తం - పూర్వోక్తయైక్తిపరహస్త- హైతుకాకా బకవృ
 త్తీశ్చవాజ్ఞాతేరాపినార్చయేతిమనూక్తరీత్యాప్రేక్షణీయః-గుల్మకానేనాసన్నివేశాక- స్వప్తానేస్వకార్యకరణాథకం॥౨॥సోభిగమ్యే
 తి॥అత్రరాఘవపవలత్తుణపరం-ఉత్తగ్లోకేరామదర్శనస్యనత్వమాణత్వాత్-దదృశేదదర్శ॥౩॥౪॥వీడితమితి॥సవిభీషణఃరామందృష్టావదీ
 తి॥అత్రరాఘవపవలత్తుణపరం-ఉత్తగ్లోకేరామదర్శనస్యనత్వమాణత్వాత్-దదృశేదదర్శ॥౩॥౪॥వీడితమితి॥సవిభీషణఃరామందృష్టావదీ

క్షీణంఅనుకూలం- అర్థకామేనశ్రేయోర్ధినా- అర్థఃశ్రేయః॥ ౩౮॥హర్ష ఇతి॥ ప్రవర్తంతే- శోభంతఇత్యర్థః॥౩౯॥ నకేవలమాముష్టికశ్రేయ
 సాధనభూతోర్థఃకింతుఐహికశ్రేయస్సాధనభూతోపీతివ్యతిరేకంప్రతిపాదయత్తాద్యశోర్ధ్వస్వయినాస్త్రీత్యాహ-యేషామితి॥ చరతామిత్యనాద
 రేషస్త్రియేషాంచరతాం- యాకాచరతఃపురతోవిద్యమానానర్థాకా- అనాదృశ్య- ధర్మచారిణాంధర్మమాచరతాంపురుషాణాంఆయంతో
 కోనశ్యతి-ఐహికసుఖంనాస్తీత్యర్థః - ఎతాదృశేహికసుఖసాధనభూతార్థాఃదుర్ధినేమగ్రహాయథా- తథాత్వయినదృశ్యంతే-సకలశ్రేయస్సా
 ధనభూతార్థా స్వయానాదృతాఇత్యర్థః ॥ ౪౦ ॥ అర్థపరిత్యాగేనధర్మంచరతామనర్థాభవతీత్యన్వికపక్షైరఘునాధమేవదృష్టాంతయతి॥
 త్వయాతి ॥ ప్రాజ్ఞేఃప్రాజ్ఞభ్యః॥ ౪౧ ॥ తదద్యేతి॥ తద్విభులండుఃఖంకర్మణావ్యపనేష్యామి- భవత్కర్మణాప్రాప్తండుఃఖంమచ్ఛైర్యక
 ర్మణావ్యపనేష్యామిత్యర్థః॥౪౨॥ఉత్తిష్ఠతి ॥ అత్తానంపరమాత్మానం ॥౪౩॥నీతానిధనశ్రవణజనితదుఃఖాద్వితోహంఇతఃపరంకిమపికర్తుంనశక్నో
 మిత్యాశంకృతహృహమేవకరిష్యామిమాంసిమోజయేత్యాశయేనాహ॥అయమితి॥అయమహం-తవప్రియార్థముదితఃఉత్సన్నః- త్వన్నియోజిత
 కార్యంకరుమేవాహమత్సన్నఇత్యర్థః-అతఃజనకసుతానిధననిరీత్యరుప్తస్సక-లంకానిపాతయామిత్యర్థః- యద్వాసకలతాప్రాగ్ధతత్వక్షిప్యం
 కిమరమేవంధమాధమఃఖండనంకోపిశక్తశ్చైచ్ఛైర్యంప్రదర్శయేత్సతతహ - అయమితి ॥ జనకసుతానిధననిరీత్యరుప్తస్సక-అయమహం
 ధమాధమఃఖండనరూపమర్థం-ఉదితఃఉత్సన్నః-ఇతఃపరంతవప్రియార్థంతవప్రియాయాసీతా-తదర్థంనీతానిధనప్రతికారార్థంలంకానిని
 పాతయామిత్యర్థః॥౪౪॥ఇతిశ్రీమరాశ్వరతీగ్ధవిరచితాయాంశ్రీరామాయణతత్వదీప్తికాఖ్యానాయంయద్ధకాండవ్యాఖ్యానాయంత్ర్యశీతమస్సర్గః

విభీషణ! భూయస్తచ్చోక్తిమిచ్ఛామిబ్రాహ్మణ్యైవవక్షితం॥ ౩ ॥ రాఘవస్యవచశ్శ్రుత్వావాక్యంవాక్యవిశారదః॥
 యత్రత్తునరిదంవాక్యం బభాషేనవిభీషణ॥ ౪ ॥ యథాజ్ఞప్తంమహాబాహుత్వయాగుల్మనివేశనం । తత్రభామస్థి
 తంవీరత్వద్వాక్యసనునంతరం॥ ౫ ॥ తాస్యనీకానిసర్వాణివిభక్తానిసమంతతః । వన్యస్తాయాథపాత్యైవయథానాస్తి
 యంవిభాగశః॥౬॥భూయస్తమమవిజ్ఞాప్యంతవృణుష్యమహాయశః ॥ ౬౪ ॥ త్వయ్యుకారణసంతప్తేసంతప్తహృద
 యావయం॥ త్వజరాజన్మిమంశోకంమిథ్యాసంతాపమాగతం॥ ౬౫ ॥ తేదియంత్యజ్యతాంచితాశతుహింసావివర్ధనీ
 ఉగ్రాఃక్రియతా వీరహర్షస్సముపసేవ్యతాం ॥ ౬౬ ॥ పాప్రవాయదితేసీతాహంతవ్యాప్తశిశౌచరాః ॥ రఘునం
 దనవత్సామిశ్రూయతాంమేహితంవచః॥ ౬౭ ॥ సాధ్వయంయాతుసౌమిత్రిర్భలేనమహతావృతః ॥ నికుంభిలాయాం
 సంపాప్రహంతుంరావణిమాహవే॥ ౬౮ ॥ ధనుర్మండలనిమృతైరాశీవివవిహేపమైః ॥ శరైహంతుంమహేష్వా
 సోరావణింసమితి జయః ॥ ౬౯ ॥ తేనవీరేణతపసావరదానాత్స్వయంభువః ॥ అస్త్రంబ్రహ్మశిరఃపాప్రంకామగా
 శ్చతురంగమాః॥౭౦॥ సపషసహనైశ్యేనపాప్రఃకిలనికుంభిలాం ॥ యమ్యత్త్రితైతృతంకమహతాసర్వాంశ్చ
 విధిసః॥౭౧॥ నికుంభిలానుసంపాప్రమహతాగ్నించయోరిపుః ॥ త్వమాతతాయినంహన్యాంప్రశతోస్సతేవధః॥
 ఎరోదత్తోమహాబాహుసర్వలోకేశ్వరేణవై ॥ ౭౨ ॥ ఇత్యేవంవిహితోరాజన్వధస్తస్యైవధీమతః॥ వధాయేంద్ర
 జితోరామసందిశస్వమహాబల॥ హతేతస్మిన్హతంవిధిరావణంసనుహృజ్జనం ॥ ౭౩ ॥ విభీషణవచశ్శ్రుత్వారాఘ
 వోవాక్యమబ్రవీత్॥ ౭౪ ॥ జానామితస్యరాద్రస్యచాయాంసత్యపరాక్రమ ॥ సహిబ్రహ్మస్త్రవిత్పాజ్ఞోమహామా
 యోమహాబలః॥కరోత్యసంజ్ఞాసంగ్రామేదేవానామరుణానపి ॥ ౭౫ ॥ తస్యాంతరిక్షేచరతోరథస్థవ్యమహాయ
 శః॥ నగతిజ్ఞాయతేతస్యసూర్యస్యేవాభ్రీసంస్తవే॥౭౬॥ రాఘవస్తురిపోజ్ఞాత్వామాయావీర్యంమరాత్మనః ॥ ల
 త్కుణంకితిసంపన్నమిదంవచనమబ్రవీత్ ॥ ౭౭ ॥ యద్వాసరేంద్రస్యబలంతేననర్పేణసంవృతః ॥ మానుమత్ప్రేము
 ఖైశ్చైవయూథమైస్సహలక్ష్మణ॥ జాంబవేనక్షుభతినాసహనైశ్యేనసంవృతః ॥ ఇహితంరాక్షససుతంమాయాబలవి

యుతైః॥ తేవ్యయా॥౩॥రాఘవస్యేతి॥ యత్రతపునరితి॥ యద్వాక్యంపూర్వముక్తవాక్తదనంపునర్పభాషణత్యన్వయః॥౪॥యథాజ్ఞప్త
 మిత్యాద్యుక్తిఃరామస్యవ్యాకులత్వనివారణాయ॥౫॥౬౪॥త్వయ్యా॥సంతాపసంతాపంవ-మిథ్యేతికోశంతాపమోర్విశేషణః-సంతాపశోక
 కార్యమితితయోర్భిదా॥౬౫॥తేదితి॥ఉవ్యయఃఉత్పాహః॥౬౬॥౬౭॥తేనీతి॥బ్రహ్మశిరఃబ్రహ్మశిరస్సంజ్ఞకమస్త్రం-తురంగమశబ్దోరథస్యా
 పుష్కలక్షణం-పాప్రం-హూచద్వాదేతిశేషః॥౬౮॥సపషణితి॥యదీతి-యదినికుంభిలాయాఉత్తిక్లేత్-యదివశమకృతుంస్యాత్-తదా
 హతాఃవిధిత్యన్వయః॥౬౯॥తహికథంగసవధ్యత్యత్రాహ-నికుంభిలామిత్యాదిసాధాశ్లోకవికాన్వయః॥యోరిపుః-అపహతాగ్నింఅసమా
 ప్రహూయం-నికుంభిలానుసంపాప్రనికుంభిలాఖ్యవ్యగోధమూలస్థానమసంపాప్రంచ-తమప్రవిష్టస్యగోధమిత్తుత్తరసగైవశ్యేతి
 ఆతతాయినంత్రప్రాణిం-రిపువధోద్యతంచ-త్వాం-యోహన్యాశీహింస్యాత్-సః-ఇంద్రశతోస్తే-వధోమారకశ్చిన్ద్రలోకేశ్వరేణ
 బ్రహ్మణావరోదత్రాణియోజనా-వధహతావిధితాతోపచార్యచివధశ్చిరూపం-యద్యప్యేతచ్ఛాపవచనమివప్రతిభాతి-తథాపినికుంభిలా
 సాప్రీహియయోవిఘ్నాహవేతవధ్యతపర్వసానాద్వరూపత్వంద్రప్రవృత్తం॥౭౦॥ఇత్యేవమిత్యాదిసార్థశ్లోకవికాన్వయః॥ఇత్యేవంద్ర
 కారణ-ఏషః-హోమవిఘ్నకారీతస్యేంద్రజితిః-వధఃమారకః-విహితిఃబ్రహ్మణాప్రఃతస్మాత్తేతస్యేంద్రజితోవధాయసంవిశస్వ-అ
 స్మానుగుంవిదిశేషః॥౭౧॥౭౨॥తస్యేతి॥తస్యప్రసిద్ధస్యేతిసూర్యవిశేషణాద్వితియంతస్యేతిపదం-అభ్రీసంస్తవమేమావరణే॥౭౩॥
 ౭౪॥యద్వాసరేంద్రస్యేత్యాదిశ్లోకత్రయమేకాన్వయం॥జాంబవేనజాంబవతా-సహనైశ్యేనస్యేనసహితేన-వోపసజ్జానస్యేతివికల్పేనస

౧॥తతశ్చితి॥ఉపాసేనం-ఉపసమిషే॥౩॥రాఘవస్యేతి॥యద్వాక్యంపూర్వముక్తవాక్తదనంపునర్పభాషణత్యన్వయః॥౪॥యథాజ్ఞప్త
 తపసాబ్రహ్మశిరఃబ్రహ్మశిరస్సంజ్ఞకమస్త్రం-తేనవీరేణ-పాప్రం-నికుంభిలాయాంహోమశమణిపరిసమాప్తై-కామగతురంగయక్రోధఃఅగ్నే
 స్సకాశామత్వత్యై-తద్రథస్థస్యతవావధ్యత్వంచభవిష్యతీతివరదానాత్మానుగస్తరంగమాఃపాప్రప్రాతురంగమశబ్దోరథస్యాపుష్కలక్షణం॥
 ౭౫॥సప్రణతి॥సపషః-ఏవంప్రకారేణకాలబద్ధవరః-సప్రద్రజితైస్యేనసహనికుంభిలాంపాప్రంహూయకర్తృణారథాదికంపాప్రవృత్తాని
 కుంభిలాంగతత్యథకః-కృతాథకఃకృతమా-సమాప్రహూమోయద్యత్త్రితైర్వాన్వఃహతాన్విధిత్యర్థః॥౭౬॥నికుంభిలామిత్యాదిశ్లోకద్వ
 యమేకంవాక్యం॥అపహతాగ్నిమసమాప్రహూయం-నికుంభిలానికుంభిలాఖ్యంస్యగోధమూలస్థానమసంపాప్రంచ-తతాయినంత్రప్రాణిం
 హన్యాత్-హింస్యాత్-ఇంద్రశతోస్తే-సవివధఃమారకశ్చిన్ద్ర-వరః-సర్వలోకేశ్వరేణబ్రహ్మణాదత్తః-రాజాధీశతస్యైవంవధోఃహితశ్చయో
 జనా-ఏవముత్తరక్షిరామాయణేంద్రజిత్వరప్రకారస్యోక్త్యాత్-తదానుగుణ్యేనవ్యాఖ్యాతం॥౭౭॥తస్యాంతరిక్షేతి॥ఆ

శారదం అయంత్యాంసచివైస్సార్థం మహాత్మారజనీచరః॥ అభిజ్ఞాస్తస్యదేశస్యపృథతోనుగమివ్యతి॥ ౨౩౪॥ రామ
వస్యవచశ్శ్రుత్యాల్క్షణస్సపిభీషణః॥ జగ్రాహకాముకశ్రేష్ఠమణ్యద్భుతవరాక్రమః॥ ౨౪౪॥ సన్నద్ధఃకవచీభిక్షీ
సశరోహమచాపధృత్॥ రామపాదావృషస్పృశ్యహృష్టస్సామిత్రబ్రహ్మత్॥ ౨౫౪॥ అశ్వమతాగముకోన్ముక్తాశ్శ
రానిర్భిద్యరావణిం॥ లంకామభిపతివ్యంతిహంసాఃపుష్కరిణీమివ॥ ౨౬౪॥ అదైవతస్యరాక్రస్యశరీరంమామకాశ్శ
రాః॥ విధమివ్యంతిభిత్వాతంమహాచాపగుణచ్యుతాః॥ ౨౭౪॥ సపవముక్త్యాద్యుతిమావచనంభ్రాతురగ్రతః॥ స
రావణివధాకాంక్షీల్క్షణస్త్యరితోయయా॥ ౨౮౪॥ సోభివాద్యగురోపాదౌకృత్వాచాపిప్రదక్షిణం॥ నికుంభిలామ
భియయాచైత్యంరావణిపాలితం॥ ౨౯౪॥ విభీషణేనసహితోరాజపుత్రఃప్రతాపవాక్॥ కృతస్వప్త్యయనోభ్రాత్రా
ల్క్షణస్త్యరితోయయా॥ ౩౦౪॥ వాసరాణాంసహస్రైస్తహనుమాఖపశుభిర్వృతః॥ విభీషణశ్చసామాత్యస్తదాల
క్షణమన్వగాత్॥ ౩౧౪॥ మహతాహరినైస్యేనసవేగమభిసంవృతః॥ ఋక్షరాజబలంప్రవదదశఃపథిస్త్రితం॥ ౩౨౪॥ స
గత్వాదూరమధ్వానంసామిత్రమిత్రనందనః॥ రాక్షసేంద్రబలందూరాదపశ్యద్వ్యాహమాస్థితం॥ ౩౩౪॥ సతం
ప్రాప్యధనుష్పాణి మాయాయోగమరిందనుః॥ తస్థాబ్రహ్మవిధానేనవిజేతుంరఘునందనః॥ విభీషణేనసహితో
రాజపుత్రఃప్రతాపవాక్॥ అంగదేనచచీరేణతథాసలసుతేనచ॥ ౩౪౪॥ వివిధమమలశస్త్రభాన్వరంతద్వజగహనంవిపు
లంమహారథైశ్చ॥ ప్రతిభయతమనుప్రమేయవేగంతిమిరమివద్విషతాంబలంవివేశ॥ ౩౬౪॥ ఇతిశ్రీమద్యుద్ధకాండే-
పంచాశీతమస్సర్గః॥ ***** అథతస్యామవస్థాయాంలక్షణంరావణానుజః॥ పరేషా
మహితంవాక్యమథగసాధకమబ్రహ్మత్॥ ౧॥ యదేతద్రాక్షసానీకంమేఘశ్యామంఃపిలోక్యతే॥ ఏతదాయోధ్యతాంశీ
ఘృంకపిభిఃపాదపాయుధైః॥ ౨॥ అస్యానీకస్యమహతోభేదనేయతలక్షణం॥ రాక్షసేంద్రీనుతోఽప్యత్రభిన్నేదృశ్యోభవి
వ్యతి॥ ౩॥ సత్వమింద్రాశనిప్రప్యైశ్చరైరవకిరకపరా॥ అభిద్రవాశుమావద్యైనైతతరమాసనూప్యతే॥ ౪॥ జహి
వీరదురాత్మానంమాయాపరమధామికం॥ రావణింక్రాంతకాణంసర్వలోకభయావహం॥ ౫॥ విభీషణవచశ్శ్రు
త్వాల్క్షణశ్శుభలక్షణః॥ వవవశరవహాణిరాక్షసేంద్రనుతంత్రతి॥ ౬॥ ఋక్షాశ్చాఖామృగాశ్చాపిద్రుమాద్రిన
ఖయోధినః॥ అభ్యధావంతసహితాస్తదనీకమవస్థితం॥ ౭॥ రాక్షసాశ్చశితైర్బాణైరసీభిశ్చక్షితోమరైః॥ ఉద్యతైస్స
మవత్రంతకపిస్యజిఘాంసవః॥ ౮॥ ససంప్రహరస్తుమలస్సంజజ్జైకపిరక్షసాం॥ శబ్దైరమహతాలంకాంనాదయోవై
సమంతతః॥ ౯॥ శస్త్రైశ్చబహుధాకారైశ్చితైర్బాణైశ్చపాదవైః॥ ఉద్యతైర్గిరిశ్చగైశ్చఘోరైరాకాశమావృ

భావః- సంచృతః- త్యమితిశేషః॥ ౨౩౪॥ ౨౪౪॥ సపవమితి॥ అసత్యపిత్వకథేదేక్రియాభేదమాశ్రిత్యసృతిద్విరుక్తిః- సపవముక్త్యాసయయా
వినివాహః- వస్తుతస్తుసలక్షణః-సంతాపృశవీరవేషఃకీర్త్యవేత్సర్థః-యద్వా-సరావణివధాకాంక్షీత్యేకంపదం-రావణినాసవతఃకంఠి
రావణయఃనికుంభిలాస్తా రాక్షసాఃతేషాంవధాకాంక్షీత్యర్థః॥ ౨౮౪॥ ౩౩౪॥ సతంప్రాప్యైత్యాదిష్లోకద్వయమేకాన్వయః-ఆహ్వానిధానేనగు
భిలామసంప్రాప్తమిత్యాదిన్ క్తబ్రహ్మవరదానప్రకారేణ-మాయాయోగంమాయారూపోపాయం-తంబలద్రజితం-విజేతుంప్రాప్యతస్థా-మా
యాయాగమితిపాత-మాయాయాగం-జేతునాశయితం-తందేశం-ప్రాప్యతస్థావిత్యన్వయః॥ ౩౪౪॥ వివిధమితి॥ ప్రతిభయతమంఅతిశయేనభ
యంకరం॥ ౩౬౪॥ ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచిత-శ్రీరామాయణభూషణే-రత్నకీరీటాఖ్యానే-యద్ధకాండవ్యాఖ్యాన-పంచాశీతమస్సర్గః॥

అథేంద్రజియ్యధారంభః- అథతస్యామిత్యాది॥ తస్యామవస్థాయాంనికుంభిలాసమీవగమనావసరే- అథకాసాధకం-స్వానామితిశేషః॥
౧॥యదేతదితి॥అయోధ్యతాంహస్యతాం-శీఘ్రిమితి-ఇతంజేయాగస్సమాప్యేతేతిభావః॥౨॥అస్యేతి॥యత-యతస్వ-అత్రరాక్షసానీకే॥౩॥౫॥ వి
భీషణేతి॥శుభలక్షణఃశుభాద్వచనసారగాహిత్యలక్షణయ్యుక్తః॥౬॥౭॥రాక్షసాః॥కపిస్యజిఘాంసవఃకపిస్యంహంతుమిచ్ఛవః॥౮॥సఇతి

భ్రాసంప్లవేమేఘసమూహా॥ ౨౭౪॥ సపవముక్త్యతి॥ సలక్షణః-ఏవముక్త్యా - సపవలక్షణఃయయావితితచ్ఛబ్దద్వయస్యనిర్వాహః- ఏ
వముక్త్యాతువచనమితిపాతస్సమ్యక్॥ ౩౩౪॥ సతంప్రాప్యైతి॥సంరఘునందనః - మాయాయోగంమాయైవయోగఉపాయోయస్యతమింద్రజి
తంప్రాప్యై-బ్రహ్మవిధానేననికుంభిలామసంప్రాప్తమిత్యాదిన్ క్తబ్రహ్మవరదానప్రకారేణ- విజేతుంతస్థావిత్యసంబంధః॥ ౩౪౪॥ వివిధమితి॥
ప్రతిభయతమంఅతిశయేనభయంకరం॥ ౩౬౪॥ఇతిశ్రీమహేశ్వరతీర్థధరచియోగ- యద్ధకాండవ్యాఖ్యానం-పంచాశీతమస్సర్గః॥
౧॥ యదేతదితి॥ అయోధ్యతాంప్రహర్యతాం॥౨॥అస్యేతి॥యత-యతస్వ॥ ౪౦॥ జహీతి॥ మాయాపరమధార్మికంపరమధార్మికవత్ప్ర
భీయమానం॥ ౫॥ విభీషణవచఇతి॥రాక్షసేంద్రనుతంత్రప్రభివవవ-తముద్దిశ్యత్యేనాయాంవవవ-త్యర్థః॥౬॥ శస్త్రైరితి॥బహుధాకారైః-

తం॥౧౦॥ తే రాక్షసా వానరేషు వికృతాననబాహవః॥ నివేశయంతశ్చస్త్రాని చక్రుస్తేనుమహద్భయం॥౧౧॥ తత్రైవ సకలై
 ర్వృక్షైర్నిర్యశ్యంతైశ్చ వానరాః॥ అభిజఘ్నుర్నిజఘ్నుశ్చ సమరే రాక్షసః॥౧౨॥ ఋతువానరముఖైశ్చ పుమా
 కాన్మైర్న హాబలైః॥ రక్షసాం వధ్యమానానాం మహద్భయమజాయత॥౧౩॥ స్వమనీకం వివణ్ణం తు శుక్తిత్వా శత్రుభిర
 దితం॥ ఉదతిష్ఠతదుధావృక్షైః సమృణ్య నస్థితే॥౧౪॥ వృక్షాంధకారాని గృత్య జాతకోదస్స రావణిః॥ ఆరురో
 హరణం సజ్జం పూర్వయుక్తం స రాక్షసః॥౧౫॥ సభీమకామృతకథరః కాశమేఘసమవ్రభః॥ రక్తాస్యనయనః కుర్ద్ధౌ బభౌ
 మృత్యురివాంతకః॥౧౬॥ దృష్ట్వైవ తురధస్థం తం పర్యవతత తద్బలం॥ రక్షసాంభీమవేగానాం లక్ష్మణేన యుయుత్సతాం॥
 ౧౭॥ తస్మిన్ కాతే తు హనుమానుద్యమ్య సదురాసదం॥ ధరణీధరసృకాశోమహావృక్షమరిందమః॥ స రాక్షసానాంతలై
 న్యం కాలాగ్నిరివసిదహా॥ చకార బహుభిర్వృక్షైర్నిస్సంజ్ఞం యుధివానరః॥౧౮॥ విధ్వంసయంతం తరసా దృష్ట్వైవ
 పవనాత్మజః॥ రాక్షసానాం శహసాని హనుమంతమవాకిరన్॥౨౦॥ శితశూలధరా శూలైరసిభిశ్చాపిసాణయః॥ శక్తి
 భిశ్చక్తిహస్తాశ్చ పట్టనైః పట్టసాయుధాః॥ పరిమైశ్చ గదాభిశ్చ చక్రైశ్చ శుభదర్శనైః॥ శతశ్చ శతస్మీభిరాయసైరపి ము
 ద్ధరైః॥ ఘోరైః పరశ్వత్తైః పిండివాలైశ్చ రాక్షసాః॥ మష్టిభిర్వజ్రకలైశ్చ తలైశ్చ సన్నిభైః॥ అభిజఘ్నుస్స
 మాసాద్యసమంతాత్పర్వతోపమం॥౨౩॥ తేషామపి చ సంకుర్ధశ్చ కారకదనం మహత్॥౨౪॥ సనదర్శకపి శ్రేష్ఠమచ
 లోపమమిద్రజిత్॥ సూదయంతమమిత్రఘ్నుమమిత్రాపవనాత్మజం॥౨౫॥ ససారధిమవాచేదం యాహియతై
 వ వానరః॥ క్షయమేషహినః కుర్యాదాక్షి సానాముపేక్షితః॥౨౬॥ ఇత్యుక్తస్సారధిస్తేన యాయాత్ర సమారుతిః॥
 వహాపరమదుధావృక్షైః పితమింద్రజితృరథే॥౨౭॥ సోభ్యుపేత్యైతాఖిల్లాపట్టసాంశ్చ పరశ్వథా॥ అభ్యవ
 హతః పరశ్వథాః కపిమూర్ధ్ని స రాక్షసః॥౨౮॥ తాని శస్త్రాని ఘోరాని వ్రత్య హ్యసమారుతిః॥ రోషేణ మహతావి
 ఘ్నోవాక్యం చేదమువాచహ॥౨౯॥ యద్ధస్వయం శూరో స రావణాత్మజదుర్మతే॥ వాయుపుత్రం స మాసాద్యజీవన్నప్ర
 తియాన్యసి॥౩౦॥ బాహుభ్యాం ప్రతియుధ్యస్వ యది మేద్వంద్వమాహవే॥ వేగం సహస్వదుర్బుధైః తత్త్వం రక్షసాం వ
 రః॥౩౧॥ హనుమంతం జిహ్వాం సంతం స మద్యతశ రాసనం॥ రావణాత్మజమాచ్యేలక్ష్మణాయ విభీషణః॥౩౨॥ యస్స వాస
 వ జేతా రావణస్యాత్మసంభవః॥ స పవరథమాస్థాయ హనుమంతం జిహ్వాం సతి॥౩౩॥ తమప్రతిమసంస్థానైశ్చ రైశ్చ
 తుగ్రివిదారణైః॥ జీవితాంతకరైర్లోరైస్సామిత్రైరావణింజహి॥౩౪॥ ఇత్యేవముక్తస్తతదామహాత్మా విభీషణేనారివిభీష
 ణేన దనర్కతం పర్వతసన్నికాశం రణేస్థితం భీమబలం సదంతం॥౩౫॥ ఇతి శ్రీమద్యద్ధకాండే షడశీతమస్సర్గః॥ ***

సంప్రహరః యద్ధం॥౯॥ ౧౦॥ తే రాక్షసా ఇతి॥ శస్త్రనివేశనవికృతాననబాహుత్వరూపక్రియాభేదాత్-తచ్ఛబ్దద్వయనిర్వాహః॥౧౧॥౧౩॥
 స్వమనీకమితి॥ తత్కృతః శిత్తస్మిన్ హేమకమణిః॥౧౪॥వృక్షాంధకారాదితి॥వృక్షాంధకారాత్ సీరంధ్రీవృక్షమందాదిత్యర్థః-సజ్జ-అయుధా
 దిభిః-పూర్వయుక్తం పూర్వమేవ యుక్తాశ్చ-స రాక్షసః-రాక్షససహితః॥౧౫॥స ఇతి॥అంతః-అంతకరః॥౧౬॥ దృష్ట్వైవేతి॥ పర్యవతత తప
 రితోపిష్ఠత్॥౧౭॥ తస్మిన్నిత్యాది॥ ఆదావేకం వృక్షముద్యమ్యనిదహా-సకాపశ్చాత్-ఓహుభివృక్షైః ప్రసక్తో బలం నిస్సంజ్ఞం చకారైశ్చన్వ
 యః॥౧౮॥౨౦॥ అవాకిరన్నిత్యుక్తం ప్రపంచయతి-శితేత్యాది॥ శితశూలధరా ఇత్యాదివిశేషణేన యమాం యేష్యస్తే-వ్యత్యంతపాటవమస్తేతై
 అవాకిరన్నితిగమ్యతే- పరిమైశ్చ త్యాదౌ పరిఘపాణయ ఇత్యాద్యావ్యాం- శుభదర్శనైశ్చ సేనైశ్చ వ్యమపలక్ష్మ్యతే-పర్యతోపమ-హనుమంతమితి
 శేషః॥౨౩॥ తేషామిత్యధ-సంకుర్ధః-హనుమానితి శేషః॥౨౪॥౨౫॥ ససారధిమితి॥హియస్తాత్ కారణాత్ ఉపేక్షితం ఏషః-సః ఆస్తాకం
 సంబుధి నాం రాక్షసానాం-క్షయం కుర్యాత్-ఆతః ఏష వానరో యత్ర వతత త ఇతి శేషః-తత్రయాహీతీదం వచస్సారధిమవాచేత్యన్వయః॥
 ౨౬॥ ఇత్యుక్త ఇతి॥ వహా ప్రాప్తమితి॥౨౭॥ సోభ్యుపేత్యేతి॥ అతాపిక్రియాభేదాత్-తచ్ఛబ్దస్యద్విఃప్రయోగః॥౨౮॥౩౦॥ బాహుభ్యామితి॥
 ద్వంద్వంద్వంద్వయుక్తం-దదానీతి శేషః-యదిదదానీతహి-శస్త్రాని శిశ్యత్వా బాహుభ్యాం ప్రతియుధ్యస్తేత్యన్వయః-తతః తదాసింద్వంద్వయుద్ధ
 కాతే॥౩౧॥౩౨॥యస్స ఇతి॥యస్స-ప్రసిద్ధో య ఇత్యర్థః॥౩౩॥తమితి॥ అప్రతిమసంస్థానైః-అనుపమసన్నివేశైః కరవీరపత్రాభ్యాకారైశ్చర్థః॥
 ౩౪॥ఇత్యేవమితి॥అరివిభీషణేన శత్రుభిరయంక రణే॥౩౫॥ఇతి శ్రీగోవిందరాజవిరచితే-శ్రీరామాయణభూషణే రత్నకిరీటాఖ్యానే యద్ధకాండవ్యా

బహుప్రకారైః॥ ౧౦॥ త ఇతి॥ రాక్షసాని వానరేషు స్త్రాని నివేశయంతః-వికృతాననబాహవస్సంతః-తేనుమహద్భయంచక్రరితీ సంబంధః
 అతస్తచ్ఛబ్దద్వయస్య పౌనరుక్త్యం॥౧౩॥ స్వమనీకమితి॥ అనసృష్టితే-అసమాపైసతి॥౧౪॥వృక్షాంధకారాదితి॥వృక్షాంధకారాన్నీరంధ్రీవృ
 ష్కసంచాధాత్॥౨౭॥ స ఇతి॥ సోభ్యుపేత్యేత్యతాపిక్రియాభేదా తచ్ఛబ్దద్వయస్య ప్రయోగః॥౨౮॥ బాహుభ్యామితి॥ ద్వంద్వందదానీతి శేషః
 తహా బాహుభ్యాం యుధ్యస్వ॥౩౩॥ తమితి॥అప్రతిమసంస్థానైః-అనుపమైర్యర్థః॥౩౫॥ ఇతి శ్రీమహాశ్వరత్నరచితాయాం శ్రీరామాయ

ఏవముక్తౌతుసోమిత్రింజాతహయోవిభీషణః | ధనుష్పాణినమాదాయత్వరమాణోజగామహః |౧| అవిదూరం
తతోగత్వాప్రవిశ్యచమహద్వనందర్శయామానతతలర్తులత్తుణాయవిభీషణః |౨| నీలజీమూత సంకాశంస్యగోధంభీ
మధర్శనం | తేజస్వీరావణభాతాలత్తుణాయస్యవేదయత్ |౩| ఇహహివహారంబూతానాంబలవాఃరావణాత్తజః ఉ
పహృత్యతతఃపశ్యాత్సంగ్రామసుభివతే ||౪|| అదృశ్యస్సర్వభూతానాంతతోభవతిరాక్షసః | హంతిసమరేశ్చతూర్ణ
బధ్నాతిచశరోత్తమైః | ౫ || తనుప్రవిష్టస్యగోధంబలిసంరావణాత్తజం | విధ్వంసయశ్చైస్త్రైస్త్రై స్సరశంసాశ్వ
సారథిం ||౬|| తథేత్సుక్తౌమహాతేజాసోమితిమిత్రానందనః | బహువావస్థితస్తత్రీచిత్రంఃస్ఫూరయన్ |౭|| స
రథేనాగ్నివణేశంబలవాఃరావణాత్తజః | ఇంద్రజితృవచీధన్వీసద్వజఃప్రత్యవృత్తృ ||౮|| తమువాచమహాతేజాఃపా
లస్త్యమపరాజితం | సమాహ్వయేత్వాంసమరేసమ్యగ్నుద్ధంప్రయచ్ఛమే ||౯|| ఏవముక్తోమహాతేజామనస్వీరావణాత్త
జః | అభివీత్సరుషంవాక్యంతత్రీదృష్ట్వావిభీషణం ||౧౦|| ఇహత్వంజాతసంవృద్ధస్సాత్మోద్భాతాపితుర్మమకథమృ
హ్యసిపుత్రేస్యపితృవ్యోమమరాక్షస ||౧౧|| నజ్ఞాతిత్వంససాహార్దంసజాతిస్తవదుర్మతే | ప్రమాణంనచసౌదర్యంనధ
రోద్ధర్మదూషణ ||౧౨|| శోచ్యస్త్యమసిమర్బుధైసిందనీశుశ్చసాధుభిః | యస్త్యంస్వజసముత్సృజ్యసరభృత్యత్వమాగ
తః ||౧౩|| నైతచ్ఛిథిలయాబుద్ధ్యాత్వంవేత్సిమహదంతరంక్వచస్వజసంవాసఃక్వచనీచవరాశ్రయః ||౧౪|| గుణవాః
వాపరజనస్త్వజనోనిగుణోపివా | ధ్నుణస్త్వజనశ్చేయావయఃపరఃపరపీవసః ||౧౫|| యస్త్వంపరిత్యజ్యవరప
క్షంపేవతే | సస్త్వపక్షేక్షయంప్రాప్తేపశ్యాత్తైరేవహస్యతే ||౧౬|| నిరసుకోశతాచేయంయాదృశీతేనిశాచరస్త్వ
జనే నత్వయాశక్యంపరుషంరావణానుజ ||౧౭|| ఇత్సుక్తోభాతృపుత్రేణప్రత్యువాచవిభీషణః ||౧౮|| అజానన్నివమచ్ఛి
లంకింరాక్షసవికత్థసే | రాక్షసేంద్రమతాసాధోపారువ్యంత్యజగౌరవాత్ ||౧౯|| కులేయద్యప్యహంజాతోరక్షసాం

ఖ్యానే. షడశీతిమస్సగః :- అథేంద్రజిద్విభీషణసంవాదః - ఏవముక్తౌత్వాది || ధనుష్పాణినమితిసకారాంతత్వమార్థం
౧|| అవిదూరమితి|| తత్తమహామోమకమః స్థానం ||౨|| ౩|| సోమి|| ఉపహరంబలిం - ఉపహృత్యకృత్వాఓదనపాకంపచతీతివత్ - తతఃతస్మాదై
శాత్ || ౪|| ౫|| తమితి|| అప్రవిష్టస్యగోధంరావణాత్తజంవిధ్వంసయపునఃప్రవేశాత్సూర్వమేవవిధ్వంసయేర్భర్తః ||౬||౭|| తమితి|| మహాతేజాః
లత్తుణోశేష్యః - సహ్యగ్నుద్ధంఅమాయాయుద్ధం ||౮|| ఏవమితి|| మనస్వీదృఢమనస్కం ||౧౦|| ఇహతి|| ఇహలంకాయాంజాతసంవృద్ధః - పూర్వ
కాలేత్వాదినా - పూర్వకాలార్థవాచినోజాతశబ్దస్యఉత్తరకాలార్థవాచినాసంవృద్ధశబ్దసహసమాసః - పుత్రప్రత్యాయః - కృధమృహే
త్వాదినాచతుర్థీవియమాత్ - రాక్షసేత్యనేనసాజాత్యమవినదృష్టవాససీతివ్యజ్ఞతే || ౧౧|| నజ్ఞాతిత్వమితి|| ప్రమాణంమర్యాదానియామకం ||
౧౨|| శోచ్యఇతి|| శోచ్యత్వాదౌపాతుమాహ-యస్త్యమితి||౧౩|| నైతఃతి|| శిథిలయాకోమశయా- తుచ్ఛయావా- అంతరంతారతమ్యం ||౧౪||
ననుపరస్యనీచత్వాభావాన్నభవదుక్తోషత్వత్రాహ-గుణవానితి||౧౫|| తదేవవైషమ్యంస్వరూపతోదర్శయతి-యఇతి||౧౬|| నిరసుకోశతేతి||
ఇయంహోమవిభూతపూర్వకంలత్తుణస్యస్యగోధప్రవేశకరణరూపా - నిరసుకోశతానిదయతా - యాదృశీయథాఘోరాతాదృ
శంపరుషంవిద్వంస్త్వజనేసంభుధూతేనత్వయైవకత్తుశక్యంనాన్యేనైత్యర్థః - యద్వా - స్వజనెపయేత్వయానశక్యంనకతవ్యం - ఆ
నుచితఃకృతమితిభావః || ౧౭|| ౧౮|| అజానన్నితి|| గౌరవాత్ - గురోభావోగౌరవ - పితృవృత్వాదిత్యర్థః ||౧౯|| కులఇతి|| రక్షసాంకులేయ

జతత్వదీపికాఖ్యానాయాం యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానాయాం షడశీతిమస్సగః :-
౧|| అవిదూరమితి|| తత్తమహామోమకమః స్థానం ||౨|| తమితి|| అప్రవిష్టస్యగోధం-రావణాత్తజం-విధ్వంసయ-స్యగోధమూలప్రవేశేదుస్సాధో
భవతీతిభావః ||౬|| తథేతి|| తత్రస్యగోధమూలే||౭|| తమువాచేతి|| మహాతేజాః - లత్తుణః ||౧౦|| ఇహత్వమితి || ఇహస్త్రికారాక్షసకులే-జాతసం
వృద్ధః - తత్రైవోత్పన్నస్తత్రైవవృద్ధింప్రాప్తేప్రత్యభాః - పుత్రప్రత్యాయః ||౧౧|| నేతి|| ప్రమాణంమర్యాదా || ౧౩|| నైఃతితి|| శిథిలయాతు
చ్ఛయా- మహదంతరంమహద్వైషమ్యం- స్వజసపరిత్యాగపరభృత్యత్వయోఃమహద్వైషమ్యమస్తీత్యభాః ||౧౪|| పరస్యనీచత్వేభవదుక్తంనై
షమ్యం, గుణవత్తేవీకుతస్మాస్తీత్యత్రాహ- గుణవాన్వేతి || ౧౫|| తదేవవైషమ్యంస్వరూపతోదర్శయతి|| యస్త్యపక్షమితి|| అతఃస్వపక్షాశ్రయ
ణమేవశ్రేయస్కరమితిభావః ||౧౬|| నిరసుకోశతేతి || సేయంహోమవిభూతపూర్వకంలత్తుణస్యస్యగోధప్రవేశకరణరూపా-నిరసుకోశ
తానిదయతా-యాదృశీ- యథాఘోరా- ఈవృకంపరుషంవిదర్శయేతీశేషః - స్వజనెసంభుధూతేనత్వయైవకత్తుశక్యంనాన్యేనైత్యర్థః -
యద్వా - స్వజనెపయేత్వయానశక్యంనక రవ్యం- ఆనుచితఃకృతమితిభావః || ౧౭|| ౧౮|| అజానన్నివేతి || గౌరవాత్పితృవృత్వాత్ - యద్వా
హూహమితిగౌరవాద్భార్యత్వాదువ్యంతత్యజేత్యర్థః ||౧౯|| కులఇతి|| నృణాంసజ్జనానాం-యఃప్రథమఃముఖ్యగుణః - సాత్వికః-తత్సే-

కూరికర్తృణాం || గుణాయంప్రథమోన్యూణాంతస్సేశీలమరాక్షసం || ౧౯౪ || నరమేదారుణేనాహంనచాధర్మేణైవైరమే ||
భాత్రావిషమశీలేనకథంభాత్రానిరస్యతే || ౧౯౫ || ధర్మాత్పృచ్ఛ్యతశీలంహిపురుషంపాపనిశ్చయం || త్యక్త్వాసుఖమ
వాప్నోతిహస్తాదాశీవిషంయథా || ౧౯౬ || హింసాపరస్వహరణేపరదారాభిమర్శనం || త్యాజ్యమాహుమః రాచారంవేత్స
ప్రజ్వలితంయథా || ౧౯౭ || పరస్వానాంచహరణంపరదారాభిమర్శనం || సుహృదామతిశంకాచత్రయోదోషాఃక్షయా
వహః || ౧౯౮ || మహాపీణాంవిధౌఘాతస్సగ్యదేవైశ్చవిగ్రహః || అభిమానశ్చకోపశ్చవైరిత్వంప్రతికూలతాపితేదో
షానుమభాతుజీవితైశ్చభృనాశనాః || గుణాప్రచాప్తవయామానుఃపర్వతానివతోయదాః | దోషైరైతైఃపరిత్యక్తో
మయాభాతాపితాతవ || ౧౯౯ || నేయమస్తీపురీలంకానచత్వంనచతేషీతా || ౨౦౦ || అతిమానీవబాలశ్చదుర్విసీతశ్చరాక్షసః ||
బద్ధస్త్ర్యకాలపాశేనబూహిమాంయద్యదిచ్ఛసి || ౨౦౧ || అగ్యతేవ్యసనంప్రాప్తంకింమాంత్యమిహవత్ససి || ప్ర
వేష్టుంనత్వయాశక్యోన్యగోధౌరాక్షసాధమ || ౨౦౨ || ధర్మయిత్యాచకాకుత్స్థానశక్యంజీవతుంత్వయా || యుధ్యస్వ
నరదేవేలక్ష్మణేనరణేనహ | హతస్త్ర్వందేవతాకార్యంకరిష్యసియమక్షయే || ౨౦౩ || నిదర్శయస్వాత్మబలంపముద్యతంకు
రుష్వసర్వాముధసాయకవ్యయం | నలక్ష్మణస్సైత్యహిబాణగోచరంత్వమద్యజీవనబలోగమిష్యసి || ౨౦౪ || ఇతిశ్రీసు
ద్యుద్ధకాండే సప్తాశీతమస్సర్గః.*****విభీషణవచశ్శ్రీత్వారావణికోధ
మూర్ఛితః | అబ్రవీత్పురుషంవాక్యంవేగేనాభ్యుత్పాతహ || ఉద్యతాయుధనిస్త్రీంశోతథేసుసమలంకృతే | కాళాశ్వయు
క్తైమహతిస్థితఃకాలాంతకోపమః || మహాప్రమాణముద్యమ్యవిపులంవేగవర్ద్ధృథం | ధనుర్భీమంపరామృత్యశతాంశ్చామి
త్రశాతనా || ౩ || తందర్యమహేష్వాసోరథేసుసమలంకృతః | అలంకృతమమిత్రఘ్నంరాఘవస్యానుజంబలీ | హను

ద్యుష్టహంజాతః. శతేతథాపి. మేశీలంకరాక్షసంఅహూరం. అయంమేశీలాఖ్యోగుణఃన్యూణాంసత్పురుషాణాం. ప్రథమఃముఖ్యః || ౧౯౪ || తస్మై
శీలమరాక్షసమిష్యక్తమేవదశ్శయతి. నరమఇతి || దారుణేనకర్తృణానరమే. అధమేణచనరమే. అన్యథావిషమశీలేనరావణిలాద్వి
షఃరావణిశీత్యాహ. భాత్రేతి. నిరస్యతే. త్వాంసుధిక్కులపాంససమితివచనైశ్చత్కథః || ౧౯౫ || ఇంద్రజినుక్తస్వదోషపరిహారాయపరిత్యాగ
హేతుః రావణదోషానాహ. ధర్మాకాదిత్యాది నా || ౧౯౬ || హింసేతి. హింసాచపరస్వహరణంచతేహింసాపరస్వహరణే. హింసాదిరూపం
దురాచారరూపంకమత్యాజ్యమాహః. తద్యుక్తప్ర్యాజ్యతత్కథః || ౧౯౭ || పరస్వానామితి. సుహృదామతిశంకాసుహృత్సన్యవిశ్వాసః || ౧౯౮ ||
దోషవత్త్రయాయత్యాజ్యత్వంత్యక్త్యాభిజనవిద్యాదిగుణవత్త్రయాకిమితిసగ్రాహ్యత్వమిత్యతాహ. మహాపీణామితి. సార్ధశ్లోకద్వయమేకా
న్వయం | అభిమానగర్వః. వైత్వంబద్ధవైరత్వం. ప్రతికూలతాపరశేయోద్వేషిత్వం. తథాచాభిజనవిద్యాదిగుణవత్త్వేషిపరశ్రీహరణాది
దోషదూషితతయావిషసంస్పృక్తమధువన్నగ్రాహ్యాయమితిభావః || ౧౯౯ || సేయమస్తీత్యాది || ఉత్తరక్షణేఅవశ్యోనశిష్యతీత్యర్థః || ౨౦౦ ||
౨౦౧ || ధమయిత్యేత్యాది || దేవతాకార్యంయచమాతరూపదేవతాకార్యం. నరకయాతనాసంభవం || ౨౦౨ || ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే
శ్రీరామాయణభూషణేరత్నకీర్తీఖ్యానై. యద్ధకాండవ్యాఖ్యానైసప్తాశీతమస్సర్గః.*****అథేంద్రజిల్లక్ష్మణయద్ధం
విభీషణవచశ్చత్యాది || అభ్యుత్పాతాతాభిముఖముజ్జగామ. కీన్యగ్భూతోభ్యుజ్జగామేత్యశ్రాహ. ఉద్యతేత్యాదిశ్లోకద్వయేన. సుసమలంకృతేసుష్టు
సమంతావలంకృతే. మహాప్రమాణంమహాదీఘం. ధనురుద్యమ్యోరాకపరామృత్యశ్శ్రీత్వాఅభ్యుజ్జగామఅబ్రవీచ్ఛేత్యన్వయః. అమిత్రాణః
శత్రూణాశత్రుయతిభాండయంతీత్యమిత్రశాతనా || ౩ || తమిత్యాదిరథే. స్థితాతిశేషః. అలంకృతంస్వతేజసాభూషితం. హనుమత్పుష్కమాసీ

అరాక్షసంఅహూరం. శీలంగుణతత్కథః || ౧౯౪ || నరమఇతి || దారుణేనకర్తృణానరమే. అధమేణచనరమే. అన్యథావిషమశీలేనరావణిలాద్వి
లక్ష్మణశీలేనభాత్రాధమయభాత్రారావణోనిరస్యతేహింస్యతే || ౧౯౫ || హింసేతి. హింసాచపరస్వహరణంచహింసాపరస్వహరణే. దురాచా
రంహింసాదిరూపందురాచారం || ౧౯౬ || ఇంద్రజినుక్తస్వదోషపరిజిహ్విషయాపరిత్యాగహేతుః రావణదోషానాహ. పరస్వానామిత్వాది నా. సు
హృదామతిశంకా. సుహృత్సన్యవిశ్వాసతత్కథః || ౧౯౭ || దోషవత్త్రయాయత్యాజ్యత్వంత్యక్త్యాభిజనవిద్యాదిగుణవత్త్రయాకిమితిసగ్రాహ్య
త్వమిత్యతాహ. మహాపీణామితి. అభిమానోగర్వః. వైత్వంబద్ధవైరత్వం. ప్రతికూలతాపరశేయోద్వేషిత్వం. అభిజనవిద్యాదిగుణవత్త్వేషి
పరశ్రీహరణాదిదోషదూషితతయావిషసంస్పృక్తాన్నవత్త్రస్యసగ్రాహ్యత్వమితిభావః || ౧౯౯ || యుధ్యస్మేతి. దేవతాకార్యంకరిష్యసి. యమమాత
రూపదేవతాదిష్టకార్యంకరిష్యసీత్యర్థః. యమక్షయే. యమనిలమే. యమమాతకింకరోభవిష్యసీతియావత్ || ౨౦౦ || ఇతిశ్రీమహేశ్వరచిర
చితాయాం. శ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యానాయాం. యద్ధకాండవ్యాఖ్యానాయాం. సప్తాశీతమస్సర్గః.*****
విభీషణవచశ్చత్యాదిశ్లోకత్రయమేకంవాక్యం | పరుషంవాక్యమిత్యేతద్వత్కృత్యామితిజ్ఞేయం. కాలాశ్వాః. నీలాశ్వాః. రథేస్థితశ్శ్రీ. మహా
ప్రమాణాధనురుద్యమ్యోరాకపరామృత్యశ్శ్రీత్వాఅభ్యుజ్జగామ. అబ్రవీచ్ఛేతిసంబంధః || ౩ || తమితి. అలంకృతః. స్వతేజోభూషితం ||

మత్సృష్టమాసీనముదయస్థరవిప్రభం || ౪౪ || ఉవాచైనంసమారబ్ధసౌమిత్రింసవిభీషణం | తాంశ్చవానరకాదూఢా
 లాః || ౪౫ || పశ్యద్ధ్వంమేపరాక్రమం | అద్యమతాః-ముఃకోత్సృష్టంశరవర్షందురాసదం | ముక్తంవర్షమివాకాశేవార
 యివ్యథసంయుగే || ౪౬ || అద్యవోమామకాబాణామహాకాముఃకనస్సృతాః | విభమివ్యంతిగాత్రాణిరూలరా
 శిమివాసలః || ౪౭ || తీక్ష్ణసాయకనిర్భిన్నాక్షులశక్త్యప్తితోమరైః | అద్యవోగమయిష్యామిసర్వానేవయమ
 క్షయం || ౪౮ || క్షిపతశ్శరవమాణిక్షిప్రహస్తస్యమేయధి | జీమూతస్యేవనదతఃకస్థాస్యతిమమాగ్రతః || ౪౯ ||
 రాత్రియుద్ధేనుయాపూర్వం వజ్రాశనమైశ్వరైః | శాయితౌస్థోమయాభూమా విసంజ్ఞోసపురస్సరౌ || ౫౦ ||
 స్తృతిర్నతేప్రివామన్యేవ్యక్తంబాయమసాదనం | ఆశీవిషమిషకుగ్రద్ధంయన్తాంయోద్ధుంవ్యవస్థితః || ౫౧ || తచ్చు
 త్వారాక్షసేంద్రస్యగజితలక్ష్మణస్తదా | అభీతవదనఃకుగ్రద్ధోరావణింవాక్యమబ్రవీత్ || ౫౨ || ఉక్తశ్చక్షుః
 మఃపారఃకార్యాణాంరాక్షసత్వయా | కార్యాణాంకమణాపారంయోగచ్ఛతిసబుద్ధిమా || ౫౩ || సత్వవర్ణస్య
 హీనాథోదురవాపస్యకేనచిత్ | వచోవ్యాహృత్యజానీషెక్యతాథోప్రీతిమమాతే || ౫౪ || అంతథానగతేనా
 జౌయిస్త్యయాచరితస్తదా | తసకరాచరితోమాగోనైవవీరనిషేవితః || ౫౫ || యథాబాణపథంప్రాప్యస్థితో
 హంతవరాక్షసః | ధృయస్సార్వత్యతైజోవాచాత్వంకింవికత్థసే || ౫౬ || ఏవముక్తోధన్వర్థీమంపరామృత్యమహాబలః
 సనజానిశితాబాణాండ్రజిత్రమితింజయః || ౫౭ || తెనిస్సృష్టామహావేగాశ్శరాస్సర్వవిషోపమాః || సంప్రాప్యల
 క్ష్మణంపేతుశ్శ్వసంతఇవపన్నగాః || ౫౮ || శరైరతిమహావేగైర్వేగవారావణాత్మజః | సౌమిత్రిమింద్రజిద్య
 ధైవివ్యాధశుభలక్షణం || ౫౯ || సశరైరతివిద్ధాంగోరుధిరేణసముక్షితః | శుశుభేలక్ష్మణశ్రీమావిధూమభవపావ

సమిత్తమవాదేనహసమాత్ పూర్వంరాక్షసైర్యుధ్వాండ్రజిత్రాగతేలక్ష్మణంస్వపుష్కభాగమారోప్యస్థితవానిగమ్యతే - ఉదయస్థరవిప్రభం
 మిత్తనెనహనుమతఃకాంచనాకృతిత్వంలక్ష్మణస్యరవివణత్వంచోక్తం || ౪౪ || ఉవాచైనమితిపాదశ్లోకవికాన్వయః || ఏతదబ్రవీత్ పరుషమి
 తిపూర్వోక్తస్యవివరణంసంభవతి- తద్విభీషణమాత్రంప్రతి- ఇదంతుసర్వాత్ప్రతి- తచ్చపరుషం- ఇదంతుపరాక్రమవిషయం- సమారబ్ధఃసంర
 బ్ధః || ౪౫ || పశ్యద్ధ్వమితి||ముక్తంమేఘముక్తం-వారయివ్యథేత్యేతత్సాపహసోక్తిః||౪౬||అద్యేతి||వఃయన్తాం-విభమివ్యంతిభక్త్యంతి||౪౭||
 తీక్ష్ణేతి || తీక్ష్ణసాయకేతిల ప్రవిభక్తికంపదం- తీక్ష్ణసాయకైర్భక్తః- శూలశక్త్యప్తితోమరైర్భక్తత్రైక్తియప్తితోమరైర్భక్తః- సంధిరార్షః-తీక్ష్ణ
 సాయకైఃశూలశక్త్యప్తితోమరైర్భక్తః-వఃయన్తాం-నుమక్షయంయమనిలయం- గమయిష్యామిత్వన్వయః||౪౮||క్షిపతశ్శరైఃజీమూ
 తస్యేతినాదమాత్రేద్యుష్టాంతః|| ౪౯ || రాత్రీతి||ఆగ్రహణితయేనమయేతిద్విరుక్తిః||రామానుజేయం||రాత్రీతి||శాయితౌయవామితిశేషః||౫౦||
 స్తృతిరితి||యన్తాంయోద్ధుంవ్యవస్థితః-ఆతఃస్తృతినాన్స్తీవామన్యే- అథవాయమసాదనంయమప్రావణం-వ్యక్తంప్రత్యక్షంప్రత్యాగన్నమితి
 యావత్- యద్వాసాదనంసంసం-స్వాస్థ్యేప్రత్యయః||౫౧||తచ్చుత్వేతి||అభీతవదనఃభయాకృతిశూన్యవదనః||౫౨||ఉక్తశ్చక్షుః||దుర్గమః
 దుర్గభః- కార్యాణాంయమప్రావణాదీనాం- పారఃనిర్వాహః- ఉక్తశ్చక్షుఃక్షవినశకృతః- అతోదుబుద్ధిరసీత్యర్థః-కస్తస్త్రిబుద్ధిమానిత్యతఆ
 హ కార్యాణామితి-కార్యాణాంకమణా-ఆచరణేనైత్యర్థః||౫౩|| సత్వమితి||అథాస్యేతితాదర్థ్యసంబంధేవక్ష్టి-అర్థస్యవచఃప్రయోజనార్థం
 వచః||౫౪||వృష్టేవ్యస్తప్తరాక్షసేకథమిత్థంధృతఇత్యాశక్యమాయామయత్వాన్నసమీసంమతఇత్యాహ- అంతథానగతిః || అజౌయిద్ధే
 గమ్య||ప్రత్యక్షేవాపియోద్ధుంకైస్తీత్యతఆహ-యథేతి||యథాస్థితౌస్తీతదైవ-తలైజఃపూర్వకృతంతేజః-దశాయస్యేత్యన్వయః||౫౬||౫౭||౫౮||
 తత్తతి || సపహవిషోపమాఃసర్వవిషవత్ ఘోరాః- పేతుఃఘమావితిశేషః || ౫౯ || శరైరితి || అతివివ్యాధేత్యన్వయః-వ్యవహితాచ్ఛేతివ్యవ

౪౪ || ఉవాచైనమిత్వాదినాపూర్వోక్తమబ్రవీత్పరుషంవాక్యమిత్యేతదేవవివరణోతి(౪౪)అద్యేతి || ముక్తంవర్షం-మేఘాత్సృష్టంవర్షం||౪౫||
 క్షిపతశ్శరైః|| మేయధిమమాగ్రతః||సంబంధః || ౪౬ || రాత్రితి|| శాయితౌయవామితిశేషః|| ౫౦ || స్తృతిరితి|| యన్తాంయోద్ధుంవ్యవస్థితః-ఆ
 తస్సైస్తృతినాన్స్తీవా- యమసాదనం-యచలోకప్రావణం-వ్యక్తంప్రకాశం-సన్నిహితంతఇతిసంబంధః||౪౭|| రాత్రియుద్ధాత్వాదిశ్లోకద్వయ
 స్యవాస్తవభావః-రాత్రియుద్ధేనుయాశరైర్విసంజ్ఞోభూమాశాయితౌఅథాశిత్తివయమసాదనంవాయచలోకప్రావణంచ- ఆతవిషస్తృతి
 ర్వాభయరూపేతిశేషః- భయరూపస్తృతిశ్చనాస్తీతివ్యక్తంమన్యే|| కుతః|| ఆశీవిషమితి|| కుగ్రద్ధంమాంయోద్ధుంవ్యవస్థితఇతిసంబంధః||ఉక్త
 శ్చేతి || కార్యాణాంకమణివిజయరూపకతత్వానాం-దుర్గమః- అపారఃదుష్ప్రాపంతః- త్వయాఉక్తశ్చక్షుఃక్షవిన-ఉక్తిమాత్రేణకిమా
 యాతమితిభావః- యస్తుకార్యాణాం- పారఃక్షరైర్వాఆచరణేనగచ్ఛతిప్రాప్నోతి- సబుద్ధిమా- సవిషసమర్థత్వర్థః||౫౩||సత్వమితి||దుర్గ
 తేహీనాథాశక్త్రువిజయరూప్రయోజనహీనః-సత్వం-కేవలత్మేనాపిదురవాప్యస్సార్థస్యవిజయప్రయోజనస్యసంబంధి- వచోవ్యాహృత్యకృ
 తాథోప్రీత్యతకృత్యోస్తీతిజానీషెక్యతాయోజనా||౫౪|| మత్సృష్టంపరాక్రమంసమ్యగనుభూయాపికిమర్థమేవముచ్యతేఇత్యత్రాహ-అంతథానగ

కః || ౨౦౪ || ఇంద్రజిత్వాత్తనఃకమప్రసమీత్యాధిగమ్యచ || వినద్యసుమహానాదమిదంవచనవబ్రహ్మే || ౨౦౫ || ప
త్రిణశ్చితధారాస్తేశరామతామకమ్యతాః || ఆదాస్యంతేద్యసామిత్రేజీవితంజీవితాంతగాః || ౨౦౬ || అద్యగో
మాయుసంఘాశ్చశ్వేనసంఘాశ్చలక్ష్మణః | గృధ్రాశ్చపతంతుత్వాంగతాసుంహతంమయా || ౨౦౭ || క్షత్రబంధుం
సదానార్యంరామఃపరమదుర్మచిః || భక్తంభ్రాతరమద్యైవత్వాంద్రక్ష్యతిమయాహతం || ౨౦౮ || విశస్తకవచంభూ
మావ్యవధిశరాసనం || హృతోత్తమాంగంసామిత్రేత్వామద్యనిహతంమయా || ౨౦౯ || ఇతిబుద్ధివాణంసంరంభంపరు
మరావణాత్తజం || హేతుమద్వాక్యమత్యథంలక్ష్మణఃప్రత్యువాచహ || ౨౧౦ || వాగ్బలంత్యజవర్చ్యైకూరిక
మాసిరాక్షస || అథకస్తాద్వదస్యేతత్సంపాదయసుకమణా || ౨౧౧ || అక్యత్వాకత్థసేకమకేమథమిహరాక్ష
స || కురుతతార్కయేనాహంశ్రద్ధధ్యాంతవకత్థసం || ౨౧౨ || అనుక్త్వాపరుషంవాక్యంకించదవ్యనవక్షిప || అవికత్థ
వధిష్యుత్యాంపశ్యపురుషాధమ || ౨౧౩ || ఇత్యుక్త్వాపంచనారాచానాకణాపూరితాశితా || నిజమానమహావే
గాలక్ష్మణోరాక్షసోరసి || ౩౦౪ || సుపతవాజితాబాణాజ్వలితాఇవపన్నగాః || వైరైతేరస్యభాసంతసవితూర
శ్చయోయథా || ౩౦౫ || సశరైరాహతస్తైసరోషోరావణాత్తజః || సుప్రియుక్తైస్త్రైభిర్బాహైఃప్రతివివ్యాధలక్ష్మణం ||
౩౦౬ || సబభూవతదాభీమోనరరాక్షససింహయోః || విమదస్త్రములోయధైవరస్పరజయైషిణోః || ౩౦౭ || ఉభౌహి
బలసంపన్నావుభౌవిక్రమశాలినౌ || ఉభాఃపినువిక్రాంతౌసర్వశస్త్రైస్త్రకోపదౌ || ఉభౌపరమదుర్జేయావతుల్యబ
లతేజసౌ || ౩౦౮ || యయుధాతేతదావీరౌగ్రహీవనభోగతౌ || ౩౦౯ || బలవృత్తావివాభీతాయుధితౌషష్ఠిధర్షణౌ ||
యయుధాతేమహాత్మానాతదాకేసరిణావివ || ౩౧౦ || బహునవస్యజంతౌహిమాగణౌఘనవస్థితౌ || నరరాక్షససిం
హౌతౌప్రహృష్టౌపభ్యయుధ్యతాం || ౩౧౧ || సుసంప్రహృష్టౌనరరాక్షసోత్తమాజయైషిణౌ మాగణచాపధా
రిణౌపరస్పరంతౌప్రవిషమతుర్భృశంశరౌఘవషేణవలాహకావివ || ౩౧౨ || అభిప్రవృద్ధౌయుధియుద్ధకోపిదాశరాసి
చండౌశితశస్త్రధారిణౌ || అభీష్టమావివృధతుమహాబలౌమహాహవేశంబరవాసవావివ || ౩౧౩ || ఇతిశ్రీమద్యద్ధకాండే
అష్టాశీతితమస్సర్గః. *****తత్శరందాశరధిస్సంధాయామిత్రీకర్మనః || ససజరాక్ష
సేద్రాచుక్చుగ్ధస్సర్వైవశ్వసన్ || ౧ || తస్యజ్యోతలనిర్ఘోషంసశుక్తివారావణాత్తజః | వివణవదనోభూత్వా

హితప్రయోగః || ౧౯౪ || ౨౦౪ || ఇంద్రజిత్వతి || అధిగమ్యఫలఃత్వైవనృష్ట్యా || ౨౦౫ || ౨౦౬ || విశస్తైఃశస్త్రసంఘాతంవచంయస్యతంతాం-
రామేంద్రక్ష్యతీత్యసంఘాతయోజనా || ౨౦౬ || ౨౦౭ || వాగ్బలమితి || అథదానీ || ౨౦౮ || ౩౦౪ || సుపత్రేతి || సుపత్రవాజితాఃసుపత్రైస్సం
జాతవేగాః || ౩౦౫ || ౩౦౬ || సశతి || విమదఃసంఘమః || ౩౦౭ || ఉభౌహిత్వాదిసార్థశ్లోకవికాన్వయః || సువిక్రాంతౌసుష్టుపరాక్రమా ||
౩౦౮ || యయుధాతేతత్వాన్యధం || ౩౦౯ || బలతేతి || బలశబ్దోబలశబ్దవిప్రవివరః. నామైదేశేనామగ్రహణాత్ || ౩౧౦ || ౩౧౧ || సుసంప్రహృష్టౌ
వితి || శరాఘఃమేఘువక్షేజతాఘః. శరశబ్దోహిజలచాచీ. శరధిఃపిఠసముద్రపర్యాయాత్ || ౩౧౨ || ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే- శ్రీరామాయణభూ
వణే- రత్నకిరీటాఖ్యానే- యద్ధకాండవ్యాఖ్యానే- అష్టాశీతమస్సర్గః-
అథలక్ష్మణేంద్రజితోఽస్సుమహాసంప్రహరః- తత్శరమిత్యాది || ౧ || ౨ || తమితి || సామితి-ప్రతిఉద్దిశ్య || ౩ || నిమిత్తానీతి || ఆస్త్యేయా

తేనేతి || ౧౧౪ || వినాప్యంతర్ధానసరాక్రమితుంశక్యమిత్యతాహ-యథేతి || యథాయత్తేజఃపూర్వకృతంతతైజః || ౧౧౫ || పత్రిణశ్చితధారాఇత్యా
దశ్లోకశతుష్టయస్యప్రకృతాథకఃస్పష్టః-వాస్తవాథకస్తు- పత్రిణఇతి || హేసామిత్రే-మత్కార్తుకమ్యతాః- అశరాఃఅప్రయోజకశరాత్వే
ర్క- తేతవ- శితధారాఃజీవితాంతగాః- పత్రిణఃమత్తఃజీవితమాదాస్యంతేతిసంబంధః || ౨౦౬ || అద్యేతి || హేలక్ష్మణత్వాం-త్వాముద్దిశ్య-మయా
లక్ష్మణైలంకైశ్వర్యేణసహగతాసుం- మామితిశేషం- గోమాయ్యాదయః- నివతంత్యితిసంబంధః || ౨౦౭ || క్షత్రబంధుమితి || సదానార్యమిత్యత్ర
సదాన- ఆర్యమితిశేషః- హేసదాన- దానసహిత- దానశీలేత్యర్థః- క్షత్రబంధుం-క్షత్రస్యరాఘవస్యబంధుం-కుతః- భ్రాతరం- ఆతపీవ-ఆర్యం
మయా-అహతంత్యాం-పరమదుర్మతిః-పరమదుష్టేవ్యపిమతిః అనుగ్రహరూపాయస్యసఃరామః- అద్యద్రక్ష్యతీతిసంబంధః || ౨౦౮ || విశస్తేతి || హే
సామిత్రేత్వాంవిశేషశేషః - విశస్తకవచం - హృతోత్తమాంగం - మయానిహతంపైన్యౌత్వితిశేషః- రామేంద్రక్ష్యతీతిపూర్వేణసంబంధః ||
౩౦౪ || సుపత్రేతి || సుపత్రవాజితాః- సుపత్రైస్సంజాతవేగాః || ౩౦౫ || సశతి || విమదఃసంఘమ్ || ౩౦౬ || ఉభౌహితి || అతివిక్రాంతౌ-
శ్వతపరాక్రమా || ౩౦౮ || యయుధాతేతి || బలవృత్తావివేత్యత్రబలశబ్దపురఃపరవాచీ || ౩౦౯ || ఇతిశ్రీమహాశ్వరథిధంవిరచితాయాం - శ్రీరా
మాయణతత్త్వసిద్ధిశాఖ్యాయాం- యద్ధకాండవ్యాఖ్యాయాం- అష్టాశీతమస్సర్గః- *****

లక్ష్మణంసముదైతత ||౨|| తంవివర్ణమఖండృష్టా రాక్షసంరావణాత్తజం | సామిత్రిసంయుక్తం సుక్తంప్రకృత్యవాచ
విభీషణః ||౩|| నిమిత్తాన్యచ శ్యామియాన్యస్త్రికారావణాత్తజే | త్వర తేనమహాబాహూభగ్నపవనసంశయః || ౪ ||
తతస్సంధాయ సామిత్రిజాణాన్నిశిఖోపమాః | ముమోచసతాంస్తస్త్రిసర్పానివమహావిమాః ||౫|| శక్రాశని
సమస్తశైలకల్పజేనామాతశ్శరైః | ముహూతః మభవన్మృతస్సర్వసంతుభితేంద్రియః ||౬|| ఉపలభ్యముహూ
తేనసంజ్ఞాంప్రత్యాగతేంద్రియః | దశర్కావస్థితంపీఠంపీఠోదశరథాత్తజం || ౭ || సోభివక్రామసామిత్రింరోమాత్సం
రక్తలోచనః | అబ్రవీచ్చైవసమాసాద్యపునస్సవరుపంవచః ||౮|| కింస్తరసితవృద్ధేవభ్రమేషురాక్రమం | నిబద్ధ
స్త్రంసమాభాత్రాయదాభువివివేక్షసే ||౯|| యువాంఖలుమయాయుద్ధేశక్రాశనిసమైశ్శరైః | శాయితోప్రభాం
భూమావిసంజ్ఞాసపుగస్సరౌ || ౧౦ || స్మృతిర్వానాస్తితేమన్యేవ్యక్తంవాయుసాదనం | గంతుమిచ్ఛసియస్మాత్త్వం
మాంఽవయితుమిచ్ఛసి || ౧౧ || యదితేప్రభమేయద్ధేవదృష్టోమృతాక్రమః | అవ్యతేర్యమృత్యుమితిపేదాసీవ్య
వస్థితః || ౧౨ || ఇత్యుక్త్వాసప్తభిర్బాణైరభివివ్యాధలక్ష్మణం | దశభిస్తుహనూమంతంతీక్షణధారైశ్శరోత్తమైః || ౧౩ ||
తతశ్శరశతేనైవసుప్రయుక్తైసవీర్యవాః | కోధాద్విగుణసంరభోఽర్చిభేదవిభీషణం || ౧౪ || తద్దృష్ట్వైవ్రజితాక
మకృతంరామానుజస్తదా | అదింతయిత్యాప్రహసన్వైతతిగ్రంధిచిత్రియన్ || ముమోచసశరాఘోరాఃసంగృ
హ్యసరపుంగవః || ౧౫ || అభీతవదసఃకుర్దోరావణింలక్ష్మణాయుధి | నైవరణగతాశ్శూరాః ప్రహరంతినిశాచర | ల
ఘవశ్చాల్పవీర్యాశ్చసుఖాహీమేశరాస్తవ || నైవంశూరాస్తుయధ్యంతేసమరేజయకాంక్షిణః | ఇత్యేవంతంబ్రువాణ
స్తుశరవమైరవాకిరత్ || ౧౬ || తస్యబాణైస్తువిశ్వస్తంకవచంహేమభూషితం | వృశీర్యతరథోపస్థితారాజాలమి
వాంబరాత్ || ౧౭ || విధూతవర్షానారాచైర్బభూవసకృతప్రణః | ఇంద్రజిత్సమరేవీరఃప్రహుభిషసానుమాః ||
౨౦ || తతశ్శరసహస్రీణసంకుర్దోరావణాత్తజః | విభేదసమరేవీరంలక్ష్మణంభీనువిక్రమః || ౨౧ || వృశీర్యతమహ
ద్వివ్యంకవచంలక్ష్మణస్యచ | కృతప్రతికృతాన్యోన్యంబభూవతురభిమృతౌ || ౨౨ || అభీక్ష్యంశ్వసంతౌతాయుధ్యేతాం
తుములంయుధి | శరసంకృత్సర్వాంగసర్వతోరుధిరోక్షితౌ || ౨౩ || సుదీఘకాలంతావీరావన్యోన్యంశైశ్శరైః
తతక్షతుమహాహత్తానారణకర్తవీశౌరదౌ || ౨౪ || బభూవతుశ్చాత్తజయేయత్రాభీమపరాక్రమా | తాశరామైస్తదా
కీణౌనికృత్తకవచద్వజౌ || స్రవంతౌరుధిరంచోన్మంజలంప్రస్రవణావివ || ౨౫ || శరవర్షంతతోఘోరంముంచతోర్భి
మనిస్తనం || సాసారయోరివాకాశేనీలయోఃకాలమేనుయోః | తయోరభనుహాకాలోవ్యత్యయావ్యధ్యమానయోః ||

నిముఖవైవణ్యోస్తభిత్వాదీనిమిత్రానిఅనుపశ్యామి- తైరయంభగ్నఙ్గజానై- తేనకారణేన-త్వరత్వరస్త్వ||౪||౫||శక్రాశని||సర్వసంతుభితేం
ద్రియఃసంతుభితసర్వేంద్రియః||౬||౭||కిమితి || స్వంభాత్రాసహనిబద్ధఇతియత్-ప్రథమే - తద్యుద్ధేశస్త్రికాయుద్ధే మత్పరాక్రమంతస్త్విబంధన
రూపగనస్తరసికిం-యదాయత్రయుద్ధకాలే- వివేక్షసేవివేక్షితవాసీ||౯|| తమేవపరాక్రమంవిశిష్య-యవామితి|| ౧౦|| స్మృతిరితి||వ్యక్తం-నూ
నమిత్యర్థః|| ౧౧|| ౧౩|| తతఇతి|| కోధాద్విగుణసంరభఇతి-లక్ష్మణాదివిషయరోమాపేక్షయావిభీషణవిషయేద్విగుణంకుతితత్వత్యథః||౧౪||
తద్దృష్ట్వైవ్రజితాధాన్లోకవికాన్వయః|| నైతకేగింధిచిత్రియన్-ఏతదకేగింధిమిత్రియన్||౧౫||అభీతవదసఇత్యాదిసాధాన్లో
కద్వయమేకాన్వయం|| ఆకించిత్కరత్వమేవాహ-నైవమితి|| ౧౬|| ౧౭|| విధూతే|| ప్రహుభః-ప్రహుభవృక్షః|| ౨౦|| ౨౧|| వృశీర్యతేతి|| కృ
తేప్రతికృతంఅన్యోన్యంయస్త్రికకమణిత తథోక్తం||౨౨||అభీక్ష్యమితి||యుధ్యేతాంఅయుధ్యేతాం||౨౩||సుదీఘకాలమితి||తతక్షతుః-అన్యో
న్యంబభంజతుః||౨౪|| బభూవతురీత్యాది|| యత్రాయత్నవగతో|| ౨౫||శరవమ-మిత్యాదిశ్లోకద్వయమేకాన్వయం|| సాసారయోఃసహారా

౨౦. తి|| యుద్ధసంయుక్తంయుద్ధజనకహమకంయుక్తం|| ౩||నిమిత్తానీతి||అస్త్రికాయానిముఖవైవణ్యోదీనిమిత్రాన్యనుపశ్యామి-తైర
యంభగ్నఙ్గజానై-తేనకారణేన-త్వర-త్వరస్వేత్వర్థః||౪||శక్రాశని|| సర్వసంతుభితేంద్రియః-సంతుభితసర్వేంద్రియః||౬||కిన్మస్తరసి||ప్ర
థమేతద్యుద్ధేభాత్రాసహనిబద్ధఇతియత్- తత్పరాక్రమంస్తరసికిం|| ౯|| తమేవపరాక్రమంవిశిష్య-యవామితి|| యవామిత్యాదిశ్లోకద్వయ
స్యప్రాతితికార్యఃస్వప్టః-వస్తుతస్తు- శరైర్బువాంఽసంజ్ఞాభూమాశాయితౌ-తథావీతేతవ-యమసాదనంవా-యమలోకగమనంచ స్మృతిర్వా-
భయరూపాస్మృతిశ్చనాస్తీతివ్యక్తమన్యే- కుతః-యస్మాన్మౌంధర్వయమిచ్ఛసిసీగంబంధః||౧౪||తద్దృష్ట్వైవ్రజితౌ-నైతతిగ్రంధి-త్రదాబ్రవీత్ఏవిత
న్నకించగకించిత్కరమిత్యబ్రవీదీత్యర్థః||౧౬|| ఆకించిత్కరత్వమేవాహ-నైవమితి(తి)ఏవ-శబ్దాధోకలఘవఇతి||ప్రవృత్తమాలావల్లఘవఇమేతవశ
రామేనుభావనతుక్తేదాఇత్యర్థః||౧౭||విధూతవరైతి||ప్రహుభఃసానుమాః-సానుమానిఃప్రహుభఃనిశ్చలః-బభూవ||తి|| ప్రత్యూషేభాను
మానివక్షతజక్రగణాత్వాదిభావః||౨౧||వృశీర్యతేతి|| కృతప్రతికృతాన్యోన్యం-కృతప్రతికృతంఅన్యోన్యంయస్త్రికకర్తృశిత త్రథా|| ౨౫||

నవతౌ యద్ధవైముఖ్యంశ్రీమంవాప్యపజగ్మతుః || ౨౭౪ || అస్త్రాగ్రస్త్రవిదాంశ్రేష్ఠాదర్శయం తౌపునఃపునః || శరాను
 చ్చావచాకారానంతరిక్షేబబంధతుః || ౨౭౫ || వ్యపేతదోషమస్యంతౌలఘుచిత్రంచసమ్మత || ఉభౌతౌతుములంఘో
 రంచకీతుర్నరరాక్షసౌ || ౨౭౬ || తయోఃపృథక్పృథగ్గీచుశ్శుశువేతలనిస్సవనః || ప్రకంపయజనంఘోరోన్మిదౌత
 ఇవదానుజః || ౩౦౪ || సతయోర్భాజితేతేబృహదాసమరసక్తయోః || సుఘోరయోర్నిష్టనతోగగనేమేఘయో
 ర్యథా || ౩౦౫ || సువణఃపుంఖైర్నారాచైర్బలవంతౌకృతవ్రణౌ || ప్రసుస్త్రివాతెరుధిరంకీణమంతౌజయేధృతౌ ||
 ౩౦౬ || తేగాత్రయోర్నివతితారుక్మపుంభాశ్శరాయధి || అశృజ్జుద్ధావినిష్టత్యవివిశుభారణీతలం || ౩౦౭ || అన్యేసు
 నశితైశ్చస్త్రైరాకాశేసంజఘట్టిరే || బభంజుశ్చిచ్ఛిమశ్చాన్యేతయోర్భాణాన్సహస్రశః || ౩౦౮ || సబభూవరణో
 ఘోరస్తయోర్భాణమయశ్చయః || అగ్నిభ్యామివదీప్తాభ్యాంసత్రేకుశమయశ్చయః || ౩౦౯ || తయోఃకృతవ్రణౌదే
 హాశుశుభాతేమహాత్మనోః || సపుష్పావివఃప్వతౌవనశల్మలికింశుకా || ౩౧౦ || చక్రతుస్తములంఘోరంసన్నిపా
 తంముహుర్ముహుః || ఇంద్రజిల్లత్కణశైవవరస్పగవదైపిణౌ || ౩౧౧ || లక్ష్మణోరావణింయుద్ధేరావణిశ్చాపిలక్ష్మ
 ణం || అన్యోన్యంతావభిఘ్నంతవశ్రమంప్రత్యవద్యతాం || ౩౧౨ || బాణజాలైశ్చరీరధైరవగాఢైస్తరస్సినౌ || శుశుభా
 తేమహావీర్యావరూఢావివవర్షతౌ || ౩౧౩ || తయోరుధిరసక్తానిసంవృతానిశరైర్భృశం || బభ్రాజుస్సర్వగాత్రా
 నిజ్వలంశివపావకాః || ౩౧౪ || తయోరథమహాకాలోవ్యత్యయాద్యధ్యమానయోః || నవతౌయద్ధవైముఖ్యంశ్ర
 మంవాప్యపజగ్మతుః || ౩౧౫ || అథసమగపరిశ్రమంసిహంతుంసమరముఖేవ్యజితస్యలక్ష్మణస్య | ప్రియహితముపపా
 దయన్తహాజాస్సమరముపేత్యభిభవంతౌ || ౩౧౬ || ఇతిశ్రీమద్యద్ధకాండే-ఏకోనవతితమస్సగః. *****

య్యుఖ్యమానౌతుతౌదృష్ట్వాప్రసక్తౌనరరాక్షసౌ | ప్రభిన్నావివచూతంగౌపరస్పరవదైపిణౌ || తౌద్రష్టుకామ
 స్సంగ్రామేపరస్పరగతౌబలీ | తూరస్సరావణభ్రాతౌతథౌసంగ్రామమూఢాని || ౧ || తతోవిష్ణురయామానమహా
 ధృమరవస్థితః | ఉత్ససజఃచతీర్హ్యగ్రాక్షసేషుమహాశరా || ౩ || తేశరాశ్శిఖిసంకాశానిపతంతస్సమాహితాః |
 రాక్షసాదారయామానుర్వజాగ్రీవమహాగిరి || ౪ || విభీషణస్యానుచరానైపిశూలాసపట్టనైః | చిచ్ఛిమస్సమరేపీ
 రాక్షరాక్షసాక్షరాక్షసోత్తమాః || ౫ || రాక్షసైస్తైఃపరివృతస్సతదాతువిభీషణః | బభౌమధ్యేప్రహృష్టానాంకలభానా
 మివద్విపః || ౬ || తతస్సంచోదయానోవైహరీక్షరక్షారణప్రియా || ఉవాచవచనంకాలేకాలజ్ఞోరక్షసాంఽపరః || ౭ ||
 ఏకోయంరాక్షసేంద్రస్య పరాయణమివస్థితః | ఏతచ్ఛేషంబలంతస్య కింతిష్ఠతహరీశ్వరాః || ౮ || అన్యైవినిమా

సాతయోః- ధారాసంపాతతపారిత్యయః || ౨౭౪ || ౨౭౫ || వ్యపేతేతి || వ్యపేతదోషంవ్యపగతమేహత్వదోషం-అస్యంతౌచాణాక్షిపం
 తా || ౨౭౬ || ౩౦౪ || సువణేతి || ధృతౌఅవశాంతా || ౩౦౫ || ౩౦౬ || అన్యఇతి || తయోఃఅన్యేకేచనదాణాఃఆకాశేసునిశితైఃశస్త్రైః- సంజఘట్టి
 రేసంఘట్టితాః- అన్యేచాణాః-చాణాః-సహస్రశః- బభంజుః-చిచ్ఛిమశ్చేతినంబంధః || ౩౦౭ || సబభూవేతి || సరణః-ఘోరోబభూవ- య
 స్త్రిక్షతయోబాణమయశ్చయః - సత్రేదీప్తాభ్యామగ్నిభ్యాంసహితః - కుశమయశ్చయఃసానీత్ - అగ్నిగాహావత్యాహవనీయా || ౩౦౮ ||
 ౩౦౯ || చక్రతురితి || సన్నిపాతంయుద్ధం || ౩౧౦ || లక్ష్మణ ఇతి || ప్రత్యవద్యతాంప్రత్యవద్యేతాం || ౩౧౧ || ౩౧౨ || తయోరితి || బభ్రాజుః-ఆపకంపరస్ప
 పవం || ౩౧౩ || ౩౧౪ || ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే- శ్రీరామాయణభూషణే-యద్ధకాండవ్యాఖ్యానే - ఏకోనవతితమస్సగః. ❀❀❀❀❀❀❀❀❀

అథేంద్రజితోరథభంగః- య్యుఖ్యమానౌత్విత్వాదిక్లోకద్వయమేకావ్యయం | ప్రభిన్నౌచత్రాతౌగావివపరస్పరగతౌపరస్పరంయుద్ధా
 ధౌంసంగతౌ- తౌలక్ష్మణేంద్రజితౌ-ప్రథమంద్రష్టుకామస్సవిభీషణస్తౌదృష్ట్వా- సంగ్రామమూఢానియోద్ధౌతస్థావిత్యన్వయః స్వయంప్రథ
 మంయుద్ధంకతుఃముద్యుక్తోపితయోబలాధిక్యంద్రష్టుతూష్ణింశ్చిత్ - తయోబలతౌశ్యేదృష్టేస్వస్యరామవిషయకించిత్కారాధామిదానిం
 య్యుద్ధాయతస్థావిత్యన్వయః || ౧ || తతఇతి || ధనుఃతావాత్వికంకించిత్-విభీషణస్యకేవలగదాపాణిత్వాత్ || ౩ || తేశరాఇతి || వజ్రాణిఆశనయః ||

తి || సహాకాలఃఅనెకదినరూపః || ౨౭౪ || ౩౦౪ || ఇతి || ధృతౌఅవశాంతౌ || ౩౦౫ || ౩౦౬ || సబభూవేతి || సరావణిః- ఘోరోబభూవ-తస్త్రిక్ష
 రణే తయోబాణమయః-చయః-సత్రేదీప్తాభ్యామగ్నిభ్యాంసహితఃకుశమయశ్చయఃఇవఆస్తే || ౩౦౭ || ౩౦౮ || చక్రతురితి || సన్నిపాతంయుద్ధం ||
 ౩౦౯ || బాణజాలైరితి || ప్రహృష్టారూఢవృత్తౌ || తి || అవగాఢైఃగాఢమగ్నైః || ౩౧౦ || ౩౧౧ || అథసమరపరిశ్రమమితి || సమరపరిశ్రమం-ఇంద్రజి
 తమితిశేషః || ౩౧౨ || ఇతిశ్రీమహాకవిశ్రీమద్రామాయణవిరచితాయాం-యద్ధకాండవ్యాఖ్యానాయాం- ఏకోనవతితమస్సగః. ❀❀❀❀❀❀❀❀❀

య్యుఖ్యమానౌత్విత్వాదిక్లోకద్వయమేకావ్యయం | ప్రభిన్నౌచత్రా-పరస్పరగతౌ- పరస్పరంయుద్ధార్థంసంగతౌ- లక్ష్మణేంద్రజితౌ-ప్రథ
 మంద్రష్టుకామః - సుభీషణః - తౌదృష్ట్వాసంగ్రామమూఢానియోద్ధౌతస్థావిత్యన్వయః || ౩ || తేశరాఇతి || వజ్రాణిఆశనయః ||

తేపాపేరాక్షసేరణమూర్ధని । రావణంవజ్రణ్యత్వాతుశేషమస్యహతంబలం ॥ ౯ ॥ ప్రహస్తాహతోవీరోని
కుంభశ్చమహాబలః । కుంభకణశ్చకుంభశ్చధూమాక్షశ్చ నిశాచరః ॥ జంబుమాలీమహామాలీ తీక్ష్ణవేగోశనిప్ర
భః । సుప్తఘ్నాయజ్ఞకోపశ్చ వజ్రదంష్ట్రశ్చ రాక్షసః ॥ సగహాదీ వికటోనిఘ్న పుష్పనోదమవేవచ । ప్రఘాసః
ప్రఘసశ్చైవ ప్రజంఘాజంఘపవచ ॥ అగ్నికేతుశ్చయథాపా రశ్మికేతుశ్చవీర్యవా ॥ విద్యజ్జిహ్వాన్విజ
హ్వశ్చసూర్యశతుశ్చరాక్షసః ॥ అంకపనస్సుపాశ్వశ్చచక్రమాలీచరాక్షసః । కంపనస్సత్వవంతౌతౌదేవాంత
కనరాంతకౌ ॥ ౧౪ ॥ ఏతాన్నిహత్యాతిబలాబహూన్ రాక్షససత్తమా ॥ బాహుభ్యాంసాగరంతీర్వాలంఘ్య
తాంగోష్ఠదంలఘు ॥ ౧౫ ॥ ఏతావదేవశేషంవోజేతవ్యమిహవానరాః । హతాస్సర్వేసమాగవ్యరాక్షసాబలదర్ప
తాః ॥ ౧౬ ॥ అయుక్తంనిధనంకతుంపుత్రస్యజనితుంకమఘ్నణామపాస్యరామాద్ధేనిహన్యాంభాతురాత్మజం ॥ ౧౭ ॥
హంతుకామస్యమేబావ్పంచతుశ్చైవనిరుద్యతి । తమేవైషమహాబాహులక్షణశ్శపయిష్యతి ॥ వానరాఘ్నతసం
భూయభృత్యానస్యసమీపగా ॥ ౧౮ ॥ ఇతితేనాతియశసారాక్షసేనాభిచోదితాః ॥ వానరేంద్రాజహ్మషిరేలాంగూ
లానిచవివ్యధుః ॥ ౧౯ ॥ తతస్తేకపితాదూలాఃత్వేశంతశ్చమహుయహుః ॥ ముముచుర్వివిధానాదామేఘాద్య
ష్టైవబహోణః ॥ ౨౦ ॥ జాంబవానపితైస్సర్వైస్సవ్యూరైరిపిసంవృతః ॥ అశ్శభిప్రాడయామాసన్నభైర్దంతైశ్చరా
క్షసా ॥ ౨౧ ॥ నిఘ్నంతమృతాధిపతింరాక్షసాస్తేషమహాబలాః ॥ షరివపుర్భయంత్యక్వాతమనేకవిధాయుధాః ॥ ౨౨ ॥
శరైఃపరశుభిస్త్రైఃపట్టనైర్యష్టితోమరైః ॥ జాంబవంతంమృధేజఘ్నూర్నిఘ్నంతంరాక్షసీంచమూం ॥ ౨౩ ॥ ససంప్ర
హరస్తుములస్సంజజ్ఞైకపిరక్షసాం ॥ దేవాసురాణాంకురీధానాంయథాభీమోమహాస్వనః ॥ ౨౪ ॥ హనుమానపిసంకు
ర్దస్సానిముత్పాట్యవీర్యవా ॥ రక్షసాంకదనంచకేసమాసాద్యసహస్రశః ॥ ౨౫ ॥ సదత్వాతుములంయద్ధంపితృవ్య
స్యేంద్రజివ్యధి ॥ లక్ష్మణంపరపీఠంపునరేవాభ్యధావత్ ॥ ౨౬ ॥ తౌప్రయుద్ధాదిదావీరౌఘ్నకేలక్షణరాక్షసా ॥ శ
రౌఘానభివవంతౌజఘ్నతుస్తాపరిస్పరం ॥ ౨౭ ॥ అభీక్ష్యమంతఃకథతుశ్శరజాలైర్మహాబలౌ ॥ చంద్రాదిత్యావివో
ష్టాంతేయథామేఘైస్తరస్వినౌ ॥ ౨౮ ॥ సహ్యదానంసంధానంధనుషోవాపరిగ్రహః ॥ నవిప్రమోక్షౌబాణానాంసవి
కర్షోనవిగ్రహః ॥ నముష్టిప్రతిసంధానంసలత్యప్రతిపాదనం ॥ అదృశ్యతతయోస్తత్రయ్యధ్యతోపాణిలాఘవాత్ ॥ ౩౦ ॥
చాపవేగపినిముక్తబాణజాలైస్సమంతతః ॥ అంతరిక్షేహిసంధన్వేనరూపాణిచకాశిరే ॥ ౩౧ ॥ లక్ష్మణౌరావణీంప్రా

॥ ౨ ॥ ఏకోయమితి ॥ పరాయణంగతిః ॥ ౨ ॥ ఉక్తాననుక్తాంశ్చ రాక్షసాన్ యద్ధేహతాన్ కాంక్షితైరిగణయత్యుత్సాహనాయ ॥ ప్రహస్తాహతోవి
నాశ్లోకమచకేన ॥ అంకపనఃకంపనశ్చరాక్షసా-గర్వత్రనిహతిశత్యనేనాన్వయః ॥ దేవాంతకనరాంతకారిత్యత్రనిహతాఃపరిణామఃకార్యః ॥
౧౪ ॥ ఏతానితి ॥ ఏతాన్ రాక్షససత్తమాన్-నిహత్యస్థితానాంభవతాంఇంద్రజితోహసనాబాహుభ్యాంసాగరంతీర్వాన్ శీతస్యపుంసోగోష్ఠదంతర
ణిమవనుకరిమితినిదర్శనా- బాహుభ్యాంసాగరంతీర్వాన్-ఏతానితిబలాన్ బహూన్ రాక్షససత్తమాన్ నిహత్యస్థితైః భాగ్నిఃగోష్ఠదమివలఘు
సంప్రజిద్ధనరూపంస్వల్పకార్యలంఘ్యతామిత్యన్వయః ॥ ౧౫ ॥ ఏతావదీతి ॥ ఏతావదేవఇంద్రజిన్నాత్రమేవ ॥ ౧౬ ॥ అయుక్తమితి ॥ జనితుఃజన
యితుః-పితృవ్యస్యేత్యర్థః ॥ ౧౭ ॥ హంతుకామస్యేతి ॥ బావ్పంచత్వ-చతుః-నిరుద్యతీనిరుణద్ధి ॥ ౧౮ ॥ ౨౩ ॥ ససంప్రతి ॥ యథాభీమజతి.మహా
స్వనోదేవానాంసంప్రహారోయథాశతైత్యర్థః ॥ ౨౪ ॥ హనుమానితి ॥ అత్రహనుమతోయద్ధకథనాత్-విక్రమాధికంస్వస్థిక్షింతోలక్ష్మణోవరోపితశత్యవగమ్యతే ॥ ౨౬ ॥ తా
లక్ష్మణశత్యవగమ్యతే- సహస్రశఃకదనమిత్యన్వయః ॥ ౨౭ ॥ ౨౮ ॥ సహ్యదానమిత్యాదిశ్లోకద్వయమేకాన్వయం ॥ ఆదానంబాణస్యతూజాదు
ర్ధరణం- సంధానంఉద్భుతస్యబాణస్యధనువ్యవస్థాపనం- ధనుషోవాపరిగ్రహఃసహ్యపసహ్యత్యేనకాముకగ్రహణం- బాణానాంవిప్రమోక్షావి
సజానం-వికషాఃఆకర్షగ్రహణం-గ్రహఃఆలీధాద్యవస్థాపనవిశేషః- సావప్తంభావస్థానంవా- ధనుజ్యాదీనాంప్రభాగోవా- విగ్రహస్సమ
రేకాయోరోధప్రవిభాగయోరితివిశేషః ॥ ముష్టిప్రతిసంధానంజ్యాకాముకయోర్ముష్టిబంధనం- లత్యప్రతిపాదనంలత్యప్రాప్రణంలత్యవేధజతి
యావత్ ॥ ౩౦ ॥ చాపవేగేతి ॥ రూప్యంతితిరూపాణివస్తూని- బాణవ్యతిరేకేణనకించిత్తదానీందృశ్యతతిభావః ॥ ౩౧ ॥ లక్ష్మణాతి ॥ లోకవ్యవ

౧౫ ॥ ఏతావదేవేతి ॥ ఏతావదేవ-ఇంద్రజిన్నాత్రమేవ-శేషం ॥ ౧౬ ॥ అయుక్తమితి ॥ జనితుఃపితృవ్యస్య ॥ ౧౭ ॥ హంతుకామస్యేతి ॥ బావ్పంచత్వ-ని
రుద్యతీనిరుణద్ధి ॥ ౨౪ ॥ హనుమానపీతి ॥ అత్రహనుమతోయద్ధకథనాత్-విక్రమాధికంస్వస్థిక్షింతోలక్ష్మణోవరోపితశత్యవగమ్యతే ॥ ౨౬ ॥ తా
వితి ॥ ప్రయుద్ధా- యోధముషక్రాంతౌ ॥ ౨౭ ॥ అభీక్ష్యమితి ॥ ఉష్ణాంతేషమాదౌ-చంద్రాదిత్యావివస్థితౌ-మహాబలౌమేఘైర్యథామేఘై
రివ- శరజాలైఃఅభీక్ష్యం-అంతఃకథతుః-అదృశ్యతతయోస్తత్రయ్యధ్యతోపాణిలాఘవాత్ ॥ ౨౮ ॥ సహ్యదానమితి ॥ ధనుషోవాపరిగ్రహః-సహ్యపసహ్యేనకాముకగ్రహణం-
విగ్రహఃఆలీధాద్యవస్థాపనవిశేషః-ముష్టిప్రతిసంధానంజ్యాకాముకయోర్ముష్టిబంధనం-లత్యప్రతిపాదనం-లత్యవేధః ॥ ౩౦ ॥ చాపవేగేతి ॥ రూ

వ్యరావణిశ్చాపిలక్ష్మణం॥ అవ్యవస్థాభవత్యుగ్రాతాభ్యామన్యోన్యవిగ్రహే ॥ ౩౨౪॥ తాభ్యాముఖాభ్యాంతరసావిస్మ
 ఘ్నైర్విశిఖైశ్చిత్రైః॥నిరంతరమివాకాశంబభూవతమసావృతం ॥ ౩౨౫॥ త్రైపతద్భిశ్చబహుభిస్తయోశ్శరశత్రైశ్చిత్రైః॥దిశ
 శ్చప్రదిశత్రైవబభూవుశ్శరసంకులాః ॥ తమసానంవృతంసర్వమాసీద్భీమతరంమహత్ ॥ అస్తంగతేనహసాంశౌ
 సంవృతంతమశేవహి॥౩౨౬॥ రుధిరౌఘమహానిద్యఃప్రావతాంతసహసశః ॥ క్రవ్యాదాదారుణావాగ్భిశ్చిక్షిపుర్భీమ
 నిస్వనం॥౩౨౭॥ సతదానీవవౌవాయుర్నచజజ్వాలపావకః॥ స్వస్త్వస్తులోకేభ్యశ్చతిజజల్నుశ్చమహావయః ॥ సంపే
 తుశ్చాత్రసంప్రాప్తాగంధర్వాస్సహచారైః॥ ౩౨౮ ॥ అథరాక్షససింహస్యకృష్ణాకనకభూషణాః ॥ శరైశ్చతుర్భి
 సౌమిత్రైర్వివ్యాధచతురోహయాః॥౩౨౯॥ తతోపరేణభల్లెనసితేనశితేనచ ॥ సంపూణాణామతముక్తైస్సపత్రేణసు
 వర్చసా॥ మహేంద్రాశ్శక్తేనసూతస్యవిచరివ్యతః ॥ సతేనబాణాశనినాతలశబ్దానునాదినా ॥ లాఘవాద్రాఘవశ్శ్రీ
 మాశిరఃకాయాదపాహరత్ ॥౩౩౦॥ సయంతరిమహాతేజాహతేమందోదరీసుతః॥ స్వయంసారథ్యమకరోత్పునశ్చ
 ధనురస్పృశత్ ॥ తదమ్భుతమభూత్తత్రసామఖ్యంపశ్యతాంయథి ॥ ౩౩౧ ॥ హయేషుస్యగ్రహస్తంతంవివ్యాధనిశితైశ్చ
 రైః ॥ ధనువ్యధపునర్వ్యగ్రేహయేషుముముచేశరాః॥౩౩౨॥ ఛిద్రేషుతేషుబాణేషుసౌమిత్రీశ్చుక్రిక్రమః ॥ అదయా
 మాసబాణౌఘైర్విచరంతమభీతవత్ ॥౩౩౩॥నిహతంసారధిందృష్ట్వాసమరేరావణాత్తజః ॥ ప్రజహౌసమరోద్ధర్షంవివణ్ణ
 స్సబభూవహ॥౩౩౪॥వివణ్ణవిదనందృష్ట్వారాక్షసంహరియాధపాః ॥ తతఃపరమసంహృష్టాలక్ష్మణంచాభ్యపూజయ॥
 ౩౩౫॥ తతఃప్రమాధీశరభోరభాసీగంధమాదనః॥అమృతవ్యమాణాశ్చత్వారశ్చకుర్వేగంహరీశ్వరాః॥ ౩౩౬॥ తేచాస్యహ
 యముఖ్యేషుతూణాముత్ఫుల్లత్యవానరాః ॥ చతుర్ముసమహావీర్యానపేతుర్భీమవిక్రమః॥ ౩౩౭॥ తేషామధిష్ఠితానాంతై
 ర్వానరైః॥రవ్యతోపమైః ॥ ముఖ్యేభ్యోరుధిరంరక్తంహయానాంసమవతాత॥ ౩౩౮॥ తేహయామథితాభగ్నవ్యసవోధర
 ణీంగతాః॥ ౩౩౯॥ తేనహత్యహయాంస్తస్యప్రమథ్యచమహారథం ॥ పునరుత్పత్యవేగేనతథ్ధర్మక్షుణపార్శ్వతః॥౩౪౦॥
 సహతాశ్వాదవఘ్నైశ్చరథాన్తథిసారథే॥శరవర్షేణసౌమిత్రినభ్యధావతరావణిః॥ ౩౪౧॥ తతోమహేంద్రప్రతిగుస్స
 లక్ష్మణఃపదాతినంతంశితైశ్శరోత్తమైః ॥ సృజంతమాజౌశితాకాశరోత్తమాభ్యశంతదాబాణగణైస్యవారయత్ ॥
 ౩౪౨॥ ఇతిశ్రీమద్యుద్ధకాండేనవతితమస్సర్గః*****సహతాశ్వోమహాతేజాభూ
 మాత్రిష్ఠన్నిశాచరః॥ఇంద్రజిహ్వరమకుర్ధస్సప్రజజ్వాలతేజసా ॥ ౧ ॥ తౌధన్వినౌజిహ్వాంసంతావన్యోవ్యమిమభిభృ

హరానుసారేణాత్రత్రయూకారకసంబంధః- అక్షుణోరావణింరావణిశ్చాపిలక్ష్మణంప్రాప్య- తాభ్యామన్యోన్యవిగ్రహే- అన్యోన్యాభిభవే- ఉ
 గ్రాఅవ్యవస్థాభవతి- అన్యోన్యప్రాప్తావయమేననిగృహ్యతి- అయంవాచనమితిశ్చయోనాభవదిత్యర్థః - యద్వా- రావణింలక్ష్మణోరావణి
 శ్చాపిలక్ష్మణంప్రాప్య- ఆయుధ్యేతామితిశేషః - తాభ్యాంతథాయుధంకుర్వద్భ్యాం - అన్యోన్యవిగ్రహేపరస్పరప్రవారక్రియమాణే ఉగ్రా
 అవ్యవస్థాభవతి- ఉణేక్షణేజయపరాజయనియమోనాభూచిత్యర్థః॥ ౩౨౪॥౩౨౫॥త్రైపతద్భిరిత్యాదిశ్లోకద్వయమేకాన్వయం॥శరశత్రైఃనిమిత్త
 భూత్రైః-మహత్ ఆత్యంతం॥ ౩౨౬॥రుధిరాఘేతి॥చిక్షిప్రఃచక్రః॥౩౨౭॥సతదానీమిత్యాది॥అత్రయుద్ధస్థలేపూర్వంసంప్రాప్తాగంధర్వాః-చా
 రణైస్సహసంపేతుః-అన్యత్రగతాత్మర్థః-అతిఘోరయుద్ధదర్శనభయాదితిభావః॥౩౨౮॥౩౨౯॥ తతోపరేణేత్యాదిసార్థశ్లోకద్వయమేకాన్వయం॥
 సంపూణాణామతముక్తైస్సంపూణాణాశ్చప్రముక్తైః॥౩౩౦॥౩౩౧॥ఛిద్రేష్వీతి॥ఛిద్రేమరంధ్రేషుబాణేషుబాణప్రయోగేషు శీఘ్రవిక్రమః-త్యస్వ
 యః॥౩౩౨॥నిహతమితి॥సమరోద్ధర్షంయుద్ధగర్వం॥౩౩౩॥౩౩౪॥తేచాస్యేతి॥సమహావీర్యాఃమహావీర్యసహితాః॥౩౩౫॥తేషామితి॥రక్తంశోణితం॥౩౩౬॥
 ౩౩౭॥ తతః॥ పదాతినంపదాభ్యామాపత- తంగచ్ఛంతం- ఆతసాతత్యగమనశ్చక్రస్థాన్తిః॥౩౩౮॥ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే-శ్రీరామాయ
 ణభూషణే- రత్నకిరీటాఖ్యానే- యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానే- నవతితమస్సర్గః॥*****అదేంద్రజిహ్వధః- సహతాశ్వైశ్చత్యాది॥౧॥

ప్యంతశ్చిరూపాణి- బాణవృత్తిరేణేణకించి త్రదానీమదృశ్యతేతిభావః॥౩౩౬॥ అక్షుణఇతి॥అక్షుణశ్చరావణింరావణిశ్చాపిలక్ష్మణంప్రాప్య-
 ఆయుధ్యేతామితిశేషః- తథాయుధంకుర్వతాంఅన్యోన్యవిగ్రహే- అన్యోన్యాభిభవే- ఉగ్రాఅవ్యవస్థాభవతిఅభూత్- అన్యోన్యప్రాప్తావయ
 మేననిగృహ్యతి-అయంవాచనమితిశ్చయోనాభవదిత్యర్థః॥౩౩౭॥ తతః॥సంపూణాణామతముక్తైస్సంపూణాణాశ్చప్రముక్తైః॥౩౩౮॥౩౩౯॥
 వ్యతేరథసగచారంకరివ్యతః-తలశబ్దానునాదినా-తలంజ్యభూతవారణంతస్యజ్యౌఘట్టనశ్చోయశ్శబ్దఃతస్యానునాదోయస్యాస్తీతేన॥౩౪౦॥౩౪౧॥
 ౩౪౨॥హయేషుమాయపైరణివియే-వ్యగ్రహస్తందృష్ట్వాతత్పుమయితిశేషః॥౩౪౩॥౩౪౪॥సమరోద్ధమంసమరోత్సాహం-ప్రజహౌత్యక్రవాణా॥
 ౩౪౫॥౩౪౬॥౩౪౭॥తేనిహత్యైతి॥తేషుమహాదయః॥౩౪౮॥ఇతిశ్రీమహాభ్యుదయవిరచితాయాం-శ్రీరామాయణతత్త్వదీపికాఖ్యానాం-యుద్ధకాం
 డవ్యాఖ్యానాంనవతితమస్సర్గః॥*****౧॥ తౌధన్వినౌజిహ్వాంసంతావన్యోవ్యమిమభిభృ- అభిముఖమధావతా॥౨॥ నిబహా

శంవిజయేనాభిషేక్తావనేగజవృషావివ||౨|| నిబహయంతశ్చన్యోన్యంతేరాక్షసవనోకసః | భర్తారంజహు
ర్యుద్ధేసంపతంతస్తతస్తతః||౩|| తతస్తా గాక్షసాన్సర్వాహమయరావణాత్మజఃస్తువానోహమహాణశ్చఇదం
వచనమబ్రవీత్||౪|| తమసాబహుభై సేమాస్సంసక్తాస్సర్వతోదిశః| సేవావిజ్ఞాయతేస్వోవాపరోవారాక్షసోత్తమాః||౫||
ధృష్టంభవంతోయధ్యంతుమారీణాంమోహనాయవై | అహంతురథమాస్థాయఅగమిష్యామిసంయుగం||౬|| తథాభవం
తఃకుర్వంతుయథేమేకాననోకసః| నయుధ్యేయుదురాత్మాసఃప్రవిష్టేనగరంమయి || ౭|| ఇత్యుక్త్వాగావణసుతోవంచ
యిత్వావనోకసః | ప్రవివేశపురీంలంకాంరథహతోరమిత్రహః||౮|| సరథంభూషయిత్వాతురుచిరంహేమభూషితం
ప్రాసాసిశతసంపూర్ణాయుక్తంవరమవాజిభిః| అధిష్ఠితంహయజ్ఞేనసూతేనాప్తోవదేశినా | ఆరురోహమహాతేజా
రావణిన్సమితింజయః||౧౦|| సరాక్షసగజైర్ముఖైశ్చ తోమందోదరీసుతిః| సర్యయానగరాత్కూణంకృతాంతబలనో
దితః||౧౧|| సోభిషక్త్రిన్యనగరాదిప్రజితృవీరహః | అభ్యయజ్జవనైరత్వైర్లక్ష్మణంసవిభీషణం||౧౨|| తతోరథ
స్థమాలోక్యసామిత్రీరావణాత్మజం| వానరాశ్చమహావీర్యరాక్షసశ్చవిభీషణం|| విస్తయంపరమంజగ్దుర్లాభువాత్త
స్యధీమతః||౧౩|| రావణిశ్చపిపంకుర్ధోరణేవానరయూధసాః | పాతయామాసబాణౌమైశ్చతశోధసహస్రశః|
౧౪|| సమండుతీకృతసనూరావణిన్సమితింజయః||హరీనభ్యహనత్ క్రుద్ధఃపరంలాభువమాస్థితః||౧౫|| తేవన్యూనా
హరయోనారాచైర్భీమవిక్రమాః|| సామిత్రీంశరణంప్రాప్తాఃప్రజాపతిమవప్రజాః||౧౬|| తతస్సనరకోపేజ్యవితో
రఘునందనః|| చిచ్ఛేదకాముకంతస్యనర్మయకపాణిలాఘవం||౧౭|| సోన్యతాగ్రముకమాదాయసజ్యంచశ్రేత్పర
న్నివ|| శవప్యస్యత్రిభిర్బాహైర్లక్ష్మణోనిరకృంతత||౧౮|| అత్తైసంభిన్నధన్వానమాశీషవిషోపమైః|| వివ్యాధోరససామి
త్రీరావణింపంచభిశ్మరైః||౧౯|| తేతన్యకాయంనిర్భిద్యమహాకాముకఃసస్పృతాః || నిపేతుర్ధరణీబాణారక్తాశ్చవమ
హారగాః||౨౦|| సభిన్నవమారుధిరంవమవక్త్రైణరావణిః|| జగ్రాహకాముకశ్రేష్ఠంనృథజ్యంబలవత్తరం||
౨౧|| సలక్ష్మణంసమద్దిశ్యపరింలాఘవమాస్థితః||వవవశరవమాణివమాణివపురందరః||౨౨|| ముక్తమింద్రజితా
తత్తుశరవర్షమరిందమః|| అవారయదసంభ్రాంతోలక్ష్మణస్సుమరాసః||౨౩|| దశయామాసచతదారావణింరఘు
నందనః|| అసంభ్రాంతోమహాతేజాస్తదస్ఫుతమివాభవత్||౨౪|| తతస్తా గాక్షసాన్సర్వాంస్త్రిభిరేకైకమాహవే||
అవిధ్యత్పరమక్రుద్ధశీఘ్రాన్ప్రంసంప్రదశాయకాః| రాక్షసేంద్రసుతంచాపిబాణౌమైశ్చమతాడయత్ || ౨౬ || సోతివి
ద్ధోబలవతాశత్రుణాశత్రుఘాతినా| అసక్తంపేషయామాసలక్ష్మణాయబహుశరా||౨౭|| తానప్రాప్తాశ్చితై
ర్బాహైశ్చిచ్ఛేదరఘునందనః| సారథేరస్యచరణేగధివోరధిసత్తనః || శిరోజహారథమాత్మాభల్లేనానతపర్వణా||౨౮||

తావితి|| విజయేనేతిప్రయోజనేత్యశీయా- విజయాయేశ్వరః- అభినిష్క్రంతోబహువచురితిశేషః - గజవృషావివగజశ్రేష్ఠావివ-యద్వా-
కింవిద్ధీవబలత్వాదింద్రజితోవృషశుభ్యత్వం|| ౨|| నిబహయంతశ్చ|| సంపతంతః- పరితస్సుచరంతశ్చత్వర్థః|| ౩|| తతః|| స్తూచనఃస్తవకా-
అక్షాశ్చానన్||౪|| ధృష్టమితి|| మోహనాయమన్నిగమనాపరిజ్ఞానాయ||౬|| సరథమిత్యాదిశ్లోకద్వయమేకాన్వయం|| భూషయిత్వా-స్వ-
తేజసాఘాషయిత్వా- ఆప్తోవదేశినాహితోపదేశినా||౧౦||౧౧|| తతః|| తాద్విసాధాశ్లోకవికాన్వయః|| అతః|| తస్మాద్భృద్ధప్రదేశాత్||౧౩||౧౪||
సశతి|| త్వరన్నివేతి-ఇవశబ్దోవాక్యాలంకారే-నిరకృంతతఅచ్చినత్||౧౮||౨౦|| రా|| సభిన్నవమేతి|| అసంభ్రాంతశ్చవచాంతరమపిస్వీకృత
వానిత్యవగమ్యతే||౨౧||౨౩|| దశయామాసేతి|| దర్శయామాస-పరాక్రమమితిశేషః|| రామాగ్రజీయం|| సదర్శయామాసేతి|| హస్తలా
ఘమితిశేషః|| రావణింహస్తలాఘవందర్శయామాసేతిసంబంధః||౨౪|| తతస్తానిత్యాదిసాధాశ్లోకవికాన్వయః|| శీఘ్రాన్ప్రొశీఘ్రమంత్రం||
౨౬|| సశతి|| అసక్తంఅవ్యాసంగం- ఆపేషంబితంవా||౨౭|| తానప్రాప్తానిత్యాదిసాధాశ్లోకవికాన్వయః|| రధివోన్యరావణేనాసారథేరస్యన్య

యంతశ్చ|| నిబహయంతఃమారయంతః||౭|| భర్తారంస్వస్వభర్తారం- సంపతంతఃసంగచ్ఛమానాః||౩|| తతః|| స్తూచనఃస్తవకా||౪||
తి|| బహుభైసతమసాదిశస్సంసక్తాఃసంవృతాః - వివంచాస్తాకంబలకరీరాత్రరాగతేభిభావః ||౫|| ధృష్టమితి|| మోహనాయ-గమనాపరిజ్ఞానా
య||౭|| అతోభవంతోధృష్టంనిర్భయంయద్భయం- త్వయాశిష్యుర్ధంగమ్యతే తత్రాహ- అహంత్వితి||౬|| తథేతి|| ప్రవిష్టే-ప్రవెష్టుముపకాంతే-
నయుధ్యేయః - మచగరప్రవేశకఘాతాథంమయాసహవానరాయథాయుద్ధంసకున్యతథాభవంతఃకుర్వంత్యిత్వథః||౮|| తి|| హయజ్ఞే
సమశ్చవృదయజ్ఞే-అప్రంహితమపదేష్టుశీలచ స్రవస్య-తేన||౧౬||తి|| సమరకోపేనరావణిసమరజన్యకోపేన||౧౭||సోన్యతాగ్రముకమితి||
త్వరన్నివ- శీఘ్రమేవ||౧౯||తి|| రక్తాఃబాణానాపిరుధిరసంబంధాద్రక్తత్వం||౨౩||దర్శయామాసేతి|| అత్తపౌరుషమితిశేషః||౨౬||సశతి||అ

అసూతాస్తేహయాస్తత్రరథమూహురవిక్షతాః॥ మండలాన్యభిధావంతిస్తవచ్ఛతమివాభవత్॥ ౩౧౫॥ అమహావశమా
 వన్నస్సామిత్వైధవిక్రమః॥ ప్రత్యక్షధ్యధ్యాయాంస్తస్యశరైర్విత్తాసయారణే॥ ౩౧౬॥ అమృత్యమాణస్తత్రామారా
 వణస్యమతోబలీ॥ వివ్యాధదశభిర్వాణైస్సామిత్రంతమమహాణం॥ ౩౧౭॥ తేతస్యవజ్రప్రతిమాశ్శరాస్సవిహిపమాః॥
 ఓలయంజగ్నురాహత్యకవచంకాంచనప్రభం॥ ౩౧౮॥ అభేద్యకవచంమత్పాలత్కుణంరావణాత్తుజః॥ లలాటేలత్కుణంబా
 ణైస్సపుంఖైస్త్రైభిరింద్రజిత్॥ అవిశ్యజ్విరమకున్ధశ్రీఘ్రాస్త్రుంచప్రదశ్శయన్॥ ౩౧౯॥ త్రైవృషత్రైలాలాటపైశ్చశు
 భైరముచందనః॥ రణాగ్రేసమరజ్ఞాఘ్నేత్రిశృంగశ్చవవర్చతః॥ ౩౨౦॥ సతథాహ్యుతోబాణైరాక్షసేనమహామృతే
 తమాశుక్రతివివ్యాధలత్కుణఃపంచభిశ్శరైః॥ వికృష్టేంద్రజిత్తాయుద్ధేవదనేశుభకుండలే॥ ౩౨౧॥ లత్కుణేంద్ర
 జితావీరామహాబలశరాసనా॥ అన్యోన్యంజఘ్నుతుర్బాణైర్విశిఖైర్భీమవిక్రమాః॥ ౩౨౨॥ తతశ్శ్రీతదిద్ధాం
 గౌలత్కుణేంద్రజితావుభా॥ రణతౌరేజతువీరాపుష్పితావివకింశుకా॥ ౩౨౩॥ తౌవరస్పరమభ్యేత్యసర్వగాత్రే
 మనస్వినా॥ ఘోరైర్వివృథతుర్బాణైఃకృతభావావుభాజయే॥ ౩౨౪॥ తతస్సమరకోపేనసంయుక్తోరావణాత్తు
 జః॥ విభీషణంత్రిభిర్బాణైర్వివ్యాధవదనేశుభే॥ ౩౨౫॥ అయోముఖైస్త్రైభిర్విధ్వా రాక్షసేంద్రంవిభీషణం॥
 ఏతైకేనావివ్యాధతాసర్వాహరియూగపాన్॥ ౩౨౬॥
 తస్మైదృఢతరంకున్ధోజఘనగదయాహయాన్॥ విభీషణోమహాతేజారావణేస్సుదురాత్మనః॥ ౩౨౭॥ సహతాశ్వాదవ
 ప్లుత్యరథాన్నిహతసారథేః॥ రథశక్తింమహాతేజాఃపితృవ్యాయముమోచహ॥ ౩౨౮॥ తామావతంతీంసంప్రేక్ష్యసు
 మిత్రానందవధనః॥ చిచ్ఛేదశితైర్బాణైర్దశభాసాపతమ్బువి॥ ౩౨౯॥ తస్మైదృఢధనుఃకున్ధోహతాశ్వాయవిభీష
 ణః॥ వజ్రస్పర్శసర్మాపంచసస్థోరసిమాగణాన్॥ ౩౩౦॥ తేతస్యకాయంనిర్భిద్యరుక్మపుంఖానిమిత్రగాః॥ బభూ
 వుల్లోహితాద్ధిధారక్తాశ్చవమహేంద్రాగః॥ ౩౩౧॥ సపితృవ్యాయసంకున్ధశ్చింద్రజివధరమాదదే॥ ఉత్తమంరక్ష
 సాంమధ్యేయమదత్తంమహాబలః॥ ౩౩౨॥ తంసమీక్ష్యమహాతేజామహేమంలేనసంహితం॥ లత్కుణోప్యాదదేబాణ
 మన్యంభీమవరాక్రమః॥ కుబేరేణస్వయంస్వప్నేస్వస్తైదత్తంమహాత్మనా॥ దుఃఖాయందుర్వివహ్యంచసేంద్రైరపి
 సురాసురైః॥ ౩౩౩॥ తయోస్తేధుషీశ్రేష్ఠిర్బాహుభిఃపరిఘోవమైః॥ వికృష్టమాణేబలవత్క్రాంతావివచకుజ
 తుః॥ ౩౩౪॥ తాభ్యాంతాధనుషీశ్రేష్ఠీసంహితౌసాయకోత్తమావికృష్టమాణౌవీరాభ్యాంభృశంజజ్వలతుశ్శ్రియా॥
 ౩౩౫॥ తౌభాసయంతావాకాశంధనుభ్యాంవిశిఖాయుతౌ॥ ముఖేనముఖమాహత్యస్సపేతతురోజసా॥ ౩౩౬॥ స
 న్నిహతస్తయోరాసేద్ధురయోఘోరరూపయోః॥ సభూమవిష్ఫులింగశ్చతజ్జోగ్నిదాహురోభవత్॥ ౩౩౭॥ తౌ

యః॥ ౩౩౮॥ అసూతాశ్చ॥ అఃక్లవాఃఅనాకులాః॥ శిఖాపాటవాతిశయాదితిమంతవ్యం॥ ౩౩౯॥ ౩౪౦॥ తేతస్మైతి॥ ఓలయంనాశం॥ ౩౪౧॥
 అభేద్యేత్యాదిసార్థస్థానః॥ అభేద్యకవచమిత్యనేనపూర్వకవచస్యభగ్నత్వాత్ కవచాంతరంబృతమితిగవ్యతేజస్మాస్త్రుంచప్రదశ్శయన్ అ
 త్తనశ్రీఘ్రాస్త్రుత్వంప్రదశ్శయన్తిత్వధాన్॥ ౩౪౨॥ తైరితి॥ సమరంక్లాఘ్నతఃపరిసమరంక్లాఘ్నసమరక్రియఇత్కర్థః॥ పృష్టఃపైఃపాణైః॥ ౩౪౩॥ సతథే
 త్యాదిసార్థస్థానవికాన్వయః॥ వికృష్టధనురాకృత్య॥ ౩౪౪॥ లత్కుణేంద్రజితావతి॥ విశిఖైఃవిశిష్టశిఖైఃకరవీరవత్ప్రాయకారాగ్రైరిత్యర్థః॥ ౩౪౫॥
 ౩౪౬॥ తావతి॥ జయేకృతభావావిత్యన్వయః॥ ౩౪౭॥ ౩౪౮॥ సత్తైరితి॥ పృథగధనుఃపృథగధన్వాస
 మాసాంతవిధైరనిత్యత్వాత్సానుః॥ ౩౪౯॥ తేతస్మైతి॥ నిమిత్రగాఃలత్కుణాః॥ వేద్యంలత్కుణంశరవ్యంచనిమిత్రంచసమందురితిసంఘటనః॥ ౩౫౦॥
 సపితృవ్యాయేతి॥ రక్షసాంమధ్యేఅదదఇత్యన్వయః॥ ౩౫౧॥ తంసమీక్ష్యేత్యాదిస్థానకన్వయమేకాన్వయం॥ మహాత్మనాఅప్రమేయబుద్ధిసాభావ
 షీత్రాంతజ్ఞేనేతియావత్॥ ౩౫౨॥ ౩౫౩॥ తావతి॥ సన్నిపేతతుఃసంఘమకంప్రాప్తా॥ ౩౫౪॥ సన్నిహతైతి॥ తజ్జఃసన్నిహతజః॥ ౩౫౫॥ తతితి॥ స

సక్తంసంతతం॥ ౩౫౬॥ అసూతాశ్చ॥ అసూతాః॥ అసారథయః॥ అఃక్లవాఃఅనాకులాః॥ ౩౫౭॥ అభేద్యేతి॥ అభేద్యకవచమిత్యనేనపూర్వకవచ
 కవచస్యవిశిష్టత్వాత్కారావచాంతరంబృతవానిత్యనగవ్యతే॥ ౩౫౮॥ తైరితి॥ సమరంక్లాఘ్నసమరంక్లాఘ్నసమరక్రియఇత్కర్థః॥ ౩౫౯॥ స
 తి॥ యుద్ధేధనుఃకృష్టత్రైంద్రజిత్వేదదనేవివ్యాధేతిసంఘటనః॥ ౩౬౦॥ లత్కుణేంద్రజితావతి॥ విశిఖైఃవిశిష్టశిఖైఃనిశితైరితియావత్॥ ౩౬౧॥
 తౌవరస్పరమితి॥ జయేకృతభావాకృతాభిచారియా॥ ౩౬౨॥ తేతస్మైతి॥ నిమిత్రగాఃనిమిత్రంలత్కుణంబృతంబినిమిత్రగాః॥ వేద్యంలత్కుణంశర
 వ్యంచనిమిత్రంచసమందురితికాసనాత్ (తి)లోహితందుధిరం॥ ౩౬౩॥ సపితృవ్యాయేతి॥ రక్షసాంమధ్యేఅదదఇతిసంఘటనః॥ ౩౬౪॥ తి॥ తావతి
 ర్ధర్పాని॥ ౩౬౫॥ తి॥ సహితౌయోజితౌ॥ ౩౬౬॥ తౌభాసయంతావతి॥ సన్నిపేతతుఃసంఘమకంప్రాప్తా॥ ౩౬౭॥ తి॥ మహాగ్రహాం

మహాగ్రహసంకాశావనోన్యసన్నిపత్యచ॥ సంగ్రామేశతథాయాంతౌమేదిన్యాఃసపేతతుః॥ ౫౪౫॥ శరౌద్రహ
తౌద్వప్తౌతావుభౌరణమూర్ధాః॥ వీధితౌజాతరౌషాచలక్ష్మణేంద్రజితౌతదా॥ ౫౪౬॥ సుసంరభస్తుసౌమిత్రీస్త్రం
వారుణమాదదే॥ ౫౪౭॥ రౌద్రంమహేంద్రజిహ్వద్వేష్యజవ్యనిస్థితః॥ తేనతద్విహతంత్వస్త్రం వారుణంపరమా
ద్భుతం॥ ౫౪౮॥ తతఃకుర్ధ్వోమహాతేజాఃకంద్రజిత్సమితింజయః॥ ఆగ్నేయంసందధేదీప్తంసలోకంసంక్షిప్నోన॥ ౫౪౯॥
సారేణాస్త్రేణితద్విరోలక్ష్మణఃప్రత్యవారయత్॥ ౫౫౦॥ అస్త్రంనివారితంద్వప్తౌరావణికోధమూర్ధితః॥ ఆసురం
శత్రునాశాయఘోరమస్త్రంసమాదదే॥ ౫౫౧॥ తస్మాచ్ఛాపాద్విఃపేతుర్భాస్వరాఃకూటముగ్ధరాః॥ శూలానిచ
ముసుంత్యశ్చగదాఃఖడ్గాఃపరశ్వధాః॥ ౫౫౨॥ తద్దౌప్తౌలక్ష్మణస్సంఖ్యేఘోరమస్త్రమథాసురం॥ అవార్యంసర్వభూ
తానాంసర్వశత్రువినాశనం॥ మాహేశ్వరేణవ్యతిమాంస్తదస్త్రంప్రత్యవారయత్॥ ౫౫౩॥ తయోస్సుతుములంయు
ద్ధంసంజభూవాద్భుతోఽమం॥ గగనస్థాభూతానలక్ష్మణంపర్యవారయత్॥ ౫౫౪॥ భైరవాభిరుతేభీమేయద్ధేవానరర
క్షసాం॥ భూతైర్బహుభిరాకాశంవిప్లైరైరావృతంబభౌ॥ ౫౫౫॥ ఋషయఃపితరోదేవాగంధర్వాగరుడోరగాః॥ శత
క్రతుంపురస్కృత్యరరతులఽలక్ష్మణంరణే॥ ౫౫౬॥ అథాన్యంమార్గాణశ్రేష్ఠంసందధేరాఘవానుజఃసలతాశనసమస్త
ర్భంరావణాత్తజదారణం॥ ౫౫౭॥ సుపత్రమనువృత్తాంగంసుపర్వాణంసుసంస్థితం॥ సువణవికృతంవీరశృరీరాంతకరం
శరం॥ దురావారంకురిష్వహ్యంరాక్షసానాంభయావహం॥ ఆశీవిషవిషప్రఖ్యందేవసంఘైస్సమర్చితం॥ యేనశక్రో
మహాతేజాదానవానజయత్ప్రభుః॥ పురాదైవాసురేయుద్ధేవీర్యవాహరివాహనః॥ తదైంద్రమస్త్రంసౌమిత్రీస్సం
యుగేష్వపరాజితం॥ శరశ్రేష్ఠంధనుశ్రేష్ఠేనరశ్రేష్ఠోభిసందధే॥ ౫౫౮॥ సంధాయామిత్రదశనంవిచక్షత్శరాసనం॥
సభ్యమాయవ్యదుర్ధమంకాలోలోకక్షయేయథా॥ ౫౫౯॥ సంధాయధనుశ్రేష్ఠేష్ఠవిక్షాన్విదవబ్రవీత్॥ లక్ష్మీవా
లక్ష్మణోవాక్యమథాసాధకమాత్మనః॥ ౫౬౦॥ ధర్మాత్మాసత్యసంధశ్చరామోదాశరధిర్భది॥ పారుషేచాప్రతిద్వం
ద్వశ్చదైవంజహిరావణిం॥ ౫౬౧॥ ఇత్యుక్త్వాబాణమాకణఽవికృతమజిహ్వగం॥ ౫౬౨॥ లక్ష్మణస్సమరేవీరస్సస
జేఽంద్రజితంప్రతి॥ విందాస్త్రేణసమాయోజ్యలక్ష్మణఃసరవీరహా॥ ౫౬౩॥ సశిరస్సశిరస్త్రాణంశ్రీమజ్జ్వలితకుండ
లం॥ ప్రమథ్యేంద్రజితఃకాయాత్పాతయామాసభూతలే॥ ౫౬౪॥ తద్రాక్షసతనూజస్యభిన్నసంధంశిరోమహత్॥
తపనీయభంభూమాదద్యశేరుధిరోక్షితం॥ ౫౬౫॥ హతస్తునిపచాతాశుధరణ్యాంరావణాత్తజః॥ కవచీసశిరస్త్రాణో
విధ్వస్తస్సశరాసనః॥ ౫౬౬॥ చుక్రుశుస్తేతతస్సర్వేవానరాస్సవిభీషణాః॥ హృవ్యంతోహతేతస్మిన్దేవావృత్రీవ

పక్షసంహరత్॥ ౫౬౭॥ సారేణేతి॥ సారేణఃసూర్యదేవతాశనఃసూర్యతిమ్బాగిస్త్యేత్యాదినాయలోపః॥ ౫౬౮॥ ౫౬౯॥ తస్మాదితి॥ తస్మాత్ ఆసు
రాస్త్రప్రయోగాద్ధేతోః- చాపాత్ ఇంద్రజిద్ధనపోపాదానాత్- కూటముగ్ధరాదయోఽనిష్పేతరిత్యన్వయః- ముసుంర్యముసలవిశేషః॥ ౫౭౦॥
తద్దౌప్తౌప్రత్యాదిసార్థశ్లోకవికాన్వయః॥ క్రియాద్వయార్థంతదస్త్రమితిద్విరుక్తిః॥ ౫౭౧॥ తయో రితి॥ స్పృష్టః॥ ౫౭౨॥ భైరవేతి॥ భైరవాభిరుతేభియఃకర
శబ్దే॥ ౫౭౩॥ ఋషయఃఇతి॥ రరతుః- జయజయేత్యాద్యుక్తిభిరీర్థః॥ ౫౭౪॥ ౫౭౫॥ సుపత్రమిత్యాదిచతుశ్శ్లోకేకాన్వయా॥ ఆసమస్త్రాంగంవద్రులస్వరూ
పం- సుసంస్థితంసుసంస్థానం- సువర్ణవికృతంసువర్ణనిచిత్రితం- హరిచాహనఃహరితవర్ణాశ్వః- ఇంద్రమస్త్రం- విందాస్త్రమంత్రయోజితం॥ ౫౭౬॥
సంధాయేతి॥ అమిత్రదశనంశత్రునాశనం- కాలోయమః॥ ౫౭౭॥ ౫౭౮॥ ఇత్యుక్త్వాత్యాదిసార్థశ్లోకవికాన్వయః॥ బాణమైంద్రాస్త్రమంత్రేణస
మాయోజ్యసంజిత్యన్వయః- ఏకోలక్ష్మణశబ్దాలక్ష్మీయుక్తవచనః- లక్ష్మీవాళలక్ష్మణశ్శ్రీలఃక్రీమానిత్యుచరః॥ ౫౭౯॥ సశిరస్సశిర
స్త్రాణమితి॥ సజాణః॥ ౫౮౦॥ ౫౮౧॥ హత స్త్రీతి॥ కవచీతి- కవచాదిభిన్నహవిధ్వస్తహతః- ధరణ్యాంనిపచాతేత్యన్వయః॥ ౫౮౨॥ ౫౮౩॥

గారకశన్యాదిః॥ ౫౮౪॥ ౫౮౫॥ వీడితౌస్సస్వప్రయితృశరస్యమోఘత్వదర్శనేసంజాతః జ్ఞౌ-యద్యపిరావణేరేవవీరీదాయితౌలక్ష్మణస్యతు
తద్బాణనివారణాయప్రయోక్తుస్సార్థక్యసత్వేనవీరీదాభావప్రథాపి తన్నిరాకరణపూర్వకంపువధపర్యంతవ్యాపారణోపాదానాత్ తదభా
వేనతస్యాపిలజ్జేఽబోధ్యం- భృతీన్యాదేనద్వివచనప్రయోగఽతితతః- జాఽరోష- రామావిశేషవిభీషణేవాణఃప్రముక్తఃలక్ష్మణస్యరోషః
లక్ష్మణస్తంపరిహృతస్తానిరావణేరోషః॥ ౫౮౬॥ ౫౮౭॥ శస్త్రంనివారితమితిపాతేశస్త్రశబ్దస్త్రప్రసరాయః॥ ౫౮౮॥ భైరవమభిరుతయన్తికా
ద్యశే- భూతైఃపాణిభిః॥ ౫౮౯॥ సన్నిహితేతదస్త్రేజైవాయంవధ్యతినిశ్చిత్యేంద్రాస్త్రంసంధధశ్శత్రూహ- అథేతి॥ అత్రప్రత్యస్త్రంరావణేబ్రహ
హ్మకావచాన్నబుద్ధ్యరూఢం॥ ౫౯౦॥ సుపత్రమితి॥ సుసంస్థితంసంస్థితాంగం- సువణఃకృతంసువణాలంకృతం॥ ౫౯౧॥ ఇత్యుక్త్వాత్యాదిస
పాదమేకంవాక్యం॥ లక్ష్మణఃపరవీరమేత్యేతదుత్తరశేషః- ఏకవాక్యత్వేనేకోలక్ష్మణశబ్దాలక్ష్మీవద్వచనః॥ లక్ష్మీవాళలక్ష్మణశ్శ్రీలఃక్రీమాని

రవశ్యాదవలంబ్య॥ ౩॥ తతః॥ ఇంద్రశ్యేచపూసృగిరిపారతంత్రమాత్రేసామ్యం॥ ౪॥ నిష్టసన్నితి॥ నిష్టసకా-అవ్యక్తామరంవదన్మత్యసకా-
ఇవశబ్దావాక్యాలంకారతయాసన్యాభినయసమాత్రేణ శీకత్వద్యోతనాయవా॥ ౫॥ రావసన్నిధౌసంకోచవతాలత్తుడేనాశేషేణేంద్రజిహ్వ
భకభనాద్విభీషణస్పృష్టతయాహ॥ రావణేరితి॥ యద్వాలత్తుడేనసూచనయోక్తావహిహషణప్రకర్షణవిభీషణఃపునరాహ-రావణేనితి॥ ౬॥ శృ
త్యేతి॥ మహావీర్యరామఃత్యన్వయః॥ ౭॥ సాధ్యేతి॥ సుకృతగృతంసుక రవ్యంకృతం-కిర్తనాయద్ధకిర్తనా॥ ౮॥ సతమిత్యాదిస్లోకద్వయమేకాన్వ
యం॥ ఆరోప్యఆరోపణాయాకృప్య- ఆపవీడతంత్ర్యపీడితం-గాఢంయథాభవతితథేతివా-క్రియాభేదాత్తమిద్విరుక్తి॥ ౧౦॥ శల్కస పీడితమి
త్యాదిస్లోకద్వయమేకాన్వయం॥ శస్త్రంప్రహృతం-నిర్వసితఃస్వయంకృతనిశ్వాసః-త్వరణ-సంస్కృత్య-త్విరాచద్రవరవ్యథాపనయనాయేతిథా
వః॥ ౧౨॥ కృతమిత్యాదిసార్థస్లోకః॥ సమక్రకమణా- త్వయేతిశేషః॥ ౧౩॥ రావణశ్యేతి॥ వ్యపాశ్రయఃఆలంబనం॥ ౧౪॥ విభీషణేతి॥ అ
హూరాత్రైర్మృగిరితి- ఏకాదశిద్వాఃశీత్రమౌదశీభిరిత్యభవః॥ ౧౫॥ నిరమిత్రశ్రీస్లోకద్వయమేకాన్వయం॥ ౧౬॥ త్వయేతి॥ నాథేరయాచ
మానేన-నాభ్యయాచ్ఛాయామిత్యస్తాత్పదాద్యచ్॥ ౧౭॥ సతమితి॥ సమాభాష్యతమంత్ర్య॥ ౧౮॥ సశల్యోయమితి॥ సముపాచరచిత్సాంకు
రు॥ ౨౦॥ విశల్కశ్రీస్లోకద్వయమేకాన్వయం॥ ఋక్షవానరస్త్రానామితినిధాకరణేషష్ఠీ॥ ౨౧॥ నివమితి॥ సస్త్రసానికాయాం॥ ౨౨॥ సగతి॥

౨౪॥ విశ్వమణిమిలి॥ అవష్టభ్య-అవలంబ్య- యథాపారవశ్యాదితిభావః॥ ౩॥ తతః॥ ౩౦॥ ద్రష్టేవబృహస్పతిః-ప్రభానోపసజః సభావేనా
వస్థానమాత్రేదృష్టాంతః॥ ౧॥ నిశ్చ్యసన్నివేతి॥ నిశ్చ్యసన్నివేత్యత్రైవిశ్వజ్ఞోవాక్యాలంకారే॥ ౫॥ స్వపౌరుషకథనప్రీతిశేనలక్ష్యతానంద్యకర్తృకత్వా
భేదానేనకథితమింద్రజిహ్వధం లక్ష్యణః తృకాకనిదేశశపూర్వకం విశ్వమణోనువదతి - రావణోన్వీతి॥ ౨॥ సతమిత్యాదిశ్లోకద్వయమేకంవాక్యం॥
క్రియాబాహుళ్యాత్తమితివీరుక్తిః-అంకమారోప్యఅంకంప్రత్యారోపణాయాకృష్యక్షుగ్గోళేపవేశ్య- ఆపవీతంగాఢంయథాతథాపరివృజ్య
త పునఃపునరుదైత్యతేత్యన్వయః॥ ౧౨॥ కృతమితి॥ దుష్కరకమణా- దుష్కరపౌరుషేణ-త్వయేతిభావః॥ ౧౩౪॥ రావణశ్లోతి॥ పృథాశ్రయః-
అవలంబ్యమాః॥ ౧౪॥ సతమితి॥ సమాభాష్య-సంబోధ్య॥ ౨౪॥ విశ్వల్యకత్వాది॥ ఋశుచానరసైన్యానామితిసభాకారణేపక్షి॥ ౨౫॥ ఏవమే

నాంచిత్యాంసతదాకరోత్ ॥౨౫౪॥ తతఃప్రకృతిమావన్నహృతశల్యగతవ్యథః ॥ సౌమిత్రీయః దితస్తత్రీక్షణేనచి
గణజ్వరః ॥ ౨-౫ ॥ తతైవరామఃప్లవగాధివస్తదావిభీషణశ్చక్షుః పతిశ్చజాంబవాః ॥ అవేక్ష్యసౌమిత్రీవరోగముద్ధితం
ముదాససైన్యాస్సుచిరంజహూషిః ॥ ౨౬౪ ॥ అపూజయతామహాసలత్కుణస్యసుదుష్కరం దాశరథిమహాత్మాహృహృ
బభూవుర్ముధియుధపేంద్రానిపాతితంశక్రజిహంశమ్య ॥౨౬౫॥ ఇతిశ్రీమద్విద్యకాండే-ద్వినవతితమస్సర్గః.*****

తతఃపౌలస్త్యసచివాఃశుశ్రావ్యచేంద్రజితంహతం ॥ ఆచచక్షురభిజ్ఞాయదశగ్రీవానసవ్యథాః ॥ ౧॥ యుద్ధేహ
తోమహారాజలక్ష్మణేనతవాత్సజః ॥ విభీషణసహాయేనమితాంనోమహాద్యుతిః ॥ ౨॥ శూరశ్శూరేణసంగమ్యసంయుగే
వ్యసరాజితః ॥ లక్ష్మణేనహతశ్శూరఃపుత్రేస్తువిబుధేంద్రజితే ॥ గతస్సవరమాలోకాశరైస్సంతాప్యలక్ష్మణం ॥ ౩౪ ॥
సతంప్రతిభయంశుశ్రావ్యవధంపుత్రీస్యదామణం ॥ ఘోరమింద్రజితస్సంఖ్యైకశ్శలం చావిశన్లుహత్ ॥ ౪౪ ॥ ఉపలభ్యచి
రాశ్సంజ్ఞాంరాజారాక్షసపుంగవః ॥ పుత్రీశోకాదితోదీకోవిలలాపాకులేంద్రీయః ॥ ౫౪ ॥ మారాక్షసచమూముఖ్యము
వత్సన మారథః ॥ జితేంద్రీకథమద్యత్వంలక్ష్మణస్యవశంగతః ॥ ౬౪ ॥ ననుత్పమిషుభిఃకుర్ధోభింద్యాః కాలాంతకాః ॥
మందరస్యాపిశ్యం గాణికింపునర్లక్ష్మణంయుధి ॥ ౭౪ ॥ అన్యవై వస్వతోరాజాభూయో బహుమతోమమ ॥ యేనాద్యత్వం
మహాబాహునాసంయుక్తః కాలధమణా ॥ ౮౪ ॥ ఏవభంధాస్సుయోధానాసర్వాషరగణేవ్వపి ॥ ౯ ॥ యఃకృతేహస్య
తేభతుఃస్సపుమాన్ స్వగమ్యుచ్ఛతి ॥ ౧౦౪ ॥ అన్యదేవగణాస్సవేలోకపాలాస్తథవాయః ॥ హతమింద్రజితంశుశ్రావ్య
సుఖంస్వస్యంతిర్భయః ॥ ౧౧౪ ॥ అన్యలోకాస్త్రయఃకృత్వాస్పృథివీచసకాననా ॥ ఏకేనేంద్రజితాహీనాశూన్యేవ
ప్రతిభాతిమే ॥ ౧౨౪ ॥ అన్యనైర్ముతకన్యానాంశోమ్యమ్యంతఃపురేరవం ॥ కరేణుసంఘస్యథానినాదంగిరగహ్వ
రే ॥ ౧౩౪ ॥ యావరాజ్యంచలంకాంచరత్నాసీచపరంతప ॥ మాతరంమాంచభార్యాంచక్వతోసివిహాయనః ॥ ౧౪౪ ॥ మ
మనానుత్వయావీరగతస్యయమసాదనం ॥ ప్రేతకార్యాణికార్యాణివివరీతేహివర్తసే ॥ ౧౫౪ ॥ సత్వంజీవతిసుగ్రీవేలక్ష్మ

నివేదనఃపేదనారహితః ॥ ౧౬౪ ॥ ౨౬౪ ॥ తత్రేవే ॥ ముదాయుక్తమితిశేషః ॥ ముదాయుక్తంసౌమిత్రీమపేక్ష్యజహూషిః ॥ రణితంబంధః-జహూషిః
ఇత్యత్రగూఢమః ॥ ౨౭౪ ॥ ౨౮౪ ॥ ఇతిగ్రీవోవిందరాజిరచితే ॥ శ్రీరామాయణభూషణే ॥ రత్నకరీటాఖ్యానే-యధికాండవ్యాఖ్యానే-
ద్వినవతితమస్సర్గః.***** అభసీతావధోవ్యోగపర్యంతోరావణస్యపుత్రీశోకాతిశయఉచ్యతే-తతఃపౌలస్త్యసచివాః
సచివాఃరావణాగారవతిఃనస్సహాయభూతాః-ఇంద్రజితంహతంశుశ్రావ్య-స్వయమభిజ్ఞాయసాభిజ్ఞానంబుష్ట్యా-సవ్యథాస్సంతోరావణాయ-
ఆచచక్షుః-ఆచచక్షిరే-అథవా-అభిజ్ఞాయేతిచతుర్థీ-పూర్వమేవయజ్ఞవిఘ్నైసనిశ్చితతద్వధాయేత్యర్థః-అవజ్ఞాయేతిపాతేపితృర్థీ-పక్షే
అయమేవాధికః-పక్షంతరేనాక్షాత్కారపర్యంతదశకంసంప్రాప్యేత్యర్థః ॥ ౧॥ యుద్ధ౩౩ ॥ మిషతాంసః-అస్తానువశ్యత్ససప్త్విత్యర్థః-అ
నంతరయోజనాయానుస్తానుజీవప్త్విత్యర్థః-అనాదరెవప్తీ ॥ ౨॥ శూరఇత్యాదిసాధక-శ్లోకవికాన్వయః ॥ క్రియాభేదాత్ శూరపదద్వయం-వి
బుధేంద్రజితేదేవేంద్రజితే ॥ ౩౪ ॥ సౌమిత్రీ ॥ దారుణంకరుణం-ఘోరంతీక్షణం-కశ్శలంమూఢాః-మూఢాతుకశ్శలంమోహఇత్యుచయః ॥ ౪౪ ॥
౬౪ ॥ ననుత్పమితి ॥ నవ్యామంత్రణే-కాలాంతకాయమస్యమూర్తిభేదో ॥ ౭౪ ॥ అద్యేతి ॥ భూయః ॥ అతిశయేన-కాలధర్మణామరణేన-అమోఽనిచ్ఛ
సమాపాంతః-సంయుక్తఃసంయోజితః ॥ ౮౪ ॥ యుద్ధమరణస్యసవాకాంక్షితత్వాద్భుద్ధహతంతాన్వనశోచామిత్యాహ-ఏవఇతి ॥ ఏవః ॥ యుద్ధమ
రణమూషః-పంథాః ॥ ౯॥ ఏవంయశస్యత్వాదశోచ్యత్వముక్త్యాన్వగ్యత్వాదశోచ్యత్వమాహయఇతి ॥ ౧౦౪ ॥ అద్యేతి ॥ లోకాస్త్రయఇత్యక్తా
వశిష్ఠిధివ్యాఃపుత్రగుపాదానంప్రాధాన్యాత్-యథాబ్రాహ్మణాఃగతావసిష్ఠోప్యాగతఇత్యాదౌ ॥ ౧౧౪ ॥ ౧౨౪ ॥ యావరాజ్యమితి ॥ నస్సర్వాని

క్రతి ॥ నస్త్ర-నాసికాయాం ॥ ౨౮౪ ॥ ఇతిశ్రీమహాశ్వరథిభిఃవిరచితాయాం-శ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యాయాం-యధికాండవ్యాఖ్యా
యాం-ద్వినవతితమస్సర్గః.***** తతఇతి ॥ స్వేనస్వేనసైన్యేనపరివృతాఃతతస్తతోవానరైస్సహ
యుద్ధంతః పౌలస్త్యసచివాస్త్రేంద్రజితంహతంశుశ్రావ్య-అభిజ్ఞాయబుష్ట్యా-సవ్యథారావణాయావచక్షుఃఆచచక్షిరఇత్యవగంతవ్యం-
మిషతాన్నోమహాద్యుతిత్వమపదమసాభిధానాత్ ॥ ౩౪ ॥ సతమితి ॥ దారుణంకరుణం-ఘోరంతీక్షణం-ప్రతిభామంభయంకరం-కశ్శలంమూ
ర్ఖా ॥ ౬౪ ॥ నన్వీతి ॥ కాలాంతకావపి-కాలఃసర్వసంహారకః-అంతకః-కాలాభిమానీపురుషః ॥ ౭౪ ॥ అద్యేతి ॥ భూయోబహుమతః-అతిశయేన
సమత్తఇతిమఃఖాతిశయోక్తిః-యేనవైవస్వతేనకాలధర్మణాకాలధర్మణ-సంయుక్తః-సంయోజితః ॥ ౮౪ ॥ యుద్ధమరణస్యసకలశూరజనకాం
క్షితతయాయుద్ధహతంతాన్వనశోచామిత్యాహ-ఏవఇతి ॥ సుయోధానామరణాయఏవపంథాః-సర్వామరగణేవ్వపీతి-నకేవలంమనఃమ్యేమ
సర్వామరగణేవ్వపీసక్లాఘ్యఇతిభావః ॥ ౯॥ ఏతేనయశస్కరత్వాదశోచ్యత్వముక్తం-ఇదానింస్సర్గఃపాతుత్వాదప్యశోచ్యత్వమాహ-యఃకృత
తి ॥ భుతుః ॥ కృతేయఃహస్యతేనస్వగమ్యుచ్ఛతిసంబంధః ॥ ౧౦౪ ॥ అద్యేతి ॥ త్రయోలోకాః-పాతాళాంతరీక్షస్వగాః-మృధివ్యాఃపుత్రగ
భిధానాత్ ॥ ౧౩౪ ॥ మమనామేతి ॥ మమత్వయాప్రేతకార్యాణికార్యాణివివరీతేపృథక్మేవర్తసతిసంబంధః ॥ ౧౪౪ ॥ సత్వమిత్యన్వ

జేచసరాఘవే॥ మమశల్యమనుద్భృత్యక్ష్వగతోసివిహాయనః॥ ౧౫౫॥ ఏవమాదివిలాపా ర్తంరావణః॥ రాక్షసాధిపః॥ ఆవివే
శమహాకోపఃపుత్రవ్యసనసంభవః॥ ౧౬౫॥ ప్రకృత్యాకోపసంహృతంపుత్రస్యపునరాధయః॥ దీప్తంసందీపయామా
నుఘోమేరగమివరశ్చయః॥ ౧౭౫॥ లలాటేభుక్కుటిభిశ్చసంగతాభివ్యరోచతః॥ యుగాంతేసహనకైస్తుమహేయా
మిభిరివోదధిః॥ ౧౮౫॥ కోపాద్విజృంభమాణస్యవక్త్రాద్వ్యక్తమభిజ్వలన్॥ ఉత్పపాతసధూమోగ్నిర్వృతస్యవద
నాదివ॥ ౧౯౫॥ సపుత్రవధసంతప్తశ్శూరఃకోధవశంగతః॥ సమీక్ష్యరావణోబుద్ధ్యావైదేహ్యరోచయద్వధం॥ ౨౦౫॥
తస్యప్రకృత్యారక్తేచరక్తేకోధాగ్నినాపిచ॥ రావణస్యమహామోరేదీప్తేనేత్రేబభూవతుః॥ ౨౧౫॥ ఘోరంప్రకృ
త్యాయావంతత్తస్యకోధాగ్నిమూఢితం॥ బభూవయావంకుర్ధస్యరుద్రస్యేవమరాసదం॥ ౨౨౫॥ తస్యకుర్ధస్యనేత్రా
భ్యాంపాపతన్నాసోబిందవః॥ దీప్తాభ్యామివదీపాభ్యాంసార్పిషస్సేషుబిందవః॥ ౨౩౫॥ దంతాన్విదతతస్తస్య
శూయితేదశనస్వనః॥ యంత్రస్యావేష్ట్యమానస్యమహతోదానవైరివ॥ ౨౪౫॥ కాలాగ్నిరివసంకుర్ధోయాంయాంది
శమవైక్షతః॥ తస్యాంతస్యాంభయత్రస్తారాక్షసాస్సంవిలిఖ్యతే॥ ౨౫౫॥ తమంతకమివకుర్ధంచరాచరచిఖాదిషుం॥ వీక్ష
మాణందిశస్సర్వారాక్షసానోపచక్రిమః॥ ౨౬౫॥ తతఃపరమసంకుర్ధోరావణోరాక్షసాధిపః॥ అబివీద్రక్షసాంమధ్యే
సంస్తంభయిషురాహవే॥ ౨౭౫॥ మయావహసహసాసౌణిచరిత్వాదుశ్చరంతవః॥ తేషుతేష్వవకాశేషుస్వయంభూః
పరితోషితః॥ ౨౮౫॥ తస్యైవతపసోవ్యష్టాప్రసాదాచ్ఛస్వయంభువః॥ నాసురేభ్యోనదేవేభ్యోభయంమమకదాచన॥
౨౯౫॥ కవచంబ్రహ్మదత్తంమేయదాదిత్యసమప్రభం॥ దేవాసురవిమర్దేషునభిన్నంవజ్రిశక్తిభిః॥ ౩౦౫॥ తేనమామద్య
సంయుక్తంరథస్థమహాసంయుగే॥ ప్రతీయాతోగద్యమామాజౌసాక్షాదపిపురందరః॥ ౩౧౫॥ యత్తదాభిప్రసన్నేనసశ
రంకామూకంమహత్॥ దేవాసురవిమర్దేషుమమదత్తంస్వయంభువ॥ ౩౨౫॥ అద్యతూగ్యతైర్భీషంధసురుణావ్య
తాంశుమ॥ రామలక్ష్మణయోరేవవధాయపరమాహవే॥ ౩౩౫॥ సపుత్రవధసంతప్తశ్శూరఃకోధవశంగతః॥ సమీక్ష్యరా

తియోజసియం॥ ౧౩౫॥ ౧౬౫॥ ప్రకృత్యేతి॥ ప్రకృత్యాకోపసమిత్యస్యఃవరణందీప్తమితి॥ పుత్రస్యపుత్రసంబంధిస్యః॥ పుత్రసిషయాశత్యర్థః॥ ఆధారః
శోకః॥ పునఃభూయః॥ సందీపయామానుఃకోపయామానుః॥ ఆకమఃపక్షేక్రూరయామానురిత్యథః॥ ౧౭౫॥ లలాటేతి॥ భుక్కుటిభిరిబ
హువచనంవశశిరస్కర్తాత్॥ ౧౮౫॥ ౨౩౫॥ దంతానితి॥ ఆవేష్ట్యమానస్యభ్రామ్యమాణస్య॥ యంత్రస్యతలపీడనయంత్రస్య॥ దానవైఃబలవద్భిరి
త్యథః॥ ౨౪౫॥ కాలాగ్నిరివేతి॥ సంవిలిఖ్యతే॥ స్తంభాదివహసాబభూవురిత్యర్థః॥ ౨౫౫॥ తమితి॥ చిఖాదిషుం॥ సహతుః॥ మిచ్ఛమిత్యథః॥ నో
పచక్రముఃనోపసేదుః॥ ౨౬౫॥ తతఃఇతి॥ సంస్తంభయిషురాహవేయద్ధభితాకారాక్షసాన్యగైసాపయితుకామః॥ సనిద్విర్వచనాధావత్సరః॥
౨౭౫॥ మయేతి॥ అవకాశేషుతపస్సమాప్తిషు॥ ౨౮౫॥ తస్యైవేతి॥ వ్యష్టాప్రసాదాచ్ఛస్వయంభువృద్ధ్యా॥ వ్యష్టిఃఫలసమృద్ధాచేత్యుచరః॥ భయాభావేహేతుమా
హాకవచమితి॥ యత్యస్తాత్కవచమస్తితస్తాదితిపూర్వేణాన్వయః॥ ౩౦౫॥ తేనేతి॥ తేనకవచేన॥ సంయుక్తంరథస్థంమాం॥ ఇహసంయుగే॥ కః
ప్రతీయాత్ ఆభిముఖ్యేనాగచ్ఛేత్॥ అద్యమామాజౌసాక్షాత్పురందరోపిసప్రతీయాదితివయోగ్యం॥ ఆర్థసిద్ధానభిః॥ క్రియాపదమస్త్యేవ॥ అనే
వంవ్యాఖ్యానేఅద్యమామాజాతితిపునరుక్తంస్యాత్॥ ౩౧౫॥ యత్తదేత్యాదిక్లౌకద్వయమేకాన్వయం॥ దేవాసురవిమర్దేషు॥ విమదకాకాలాభి
వంవ్యాఖ్యానేఅద్యమామాజాతితిపునరుక్తంస్యాత్॥ ౩౨౫॥ యత్తదేత్యాదిక్లౌకద్వయమేకాన్వయం॥ దేవాసురవిమర్దేషు॥ విమదకాకాలాభి

ప్రాతీతికార్థః॥ స్పష్టః॥ వస్తుతస్తు॥ సలక్షణేరామేజీవతిసరియస్వంతీవితం॥ కస్తాద్వృజసి॥ తయోరసాధ్యత్వాదితిధావః॥ ౧౬౫॥ ప్రకృత్యేతి॥
పుత్రస్యాధయః॥ పుత్రసంబంధ్యాధయః॥ పుత్రమరణనితమనఃపీడేతియావత్॥ ౧౭౫॥ సపుత్రవధశత్యస్యప్రాతీతికాధావః॥ స్పష్టః॥ వస్తుతస్తు॥ స
పుత్రేతి॥ రావణోవైదేహ్యహేతుభూతయావధంస్యవధంబుద్ధ్యాసమీక్ష్య॥ ఇతఃపరంరామేమామవశ్యంవధివ్యతీరినిచ్చిత్యేత్యథః॥ ఆరోచ
యత్॥ స్వవధమిత్యసంబంధః॥ రావణకోధావేశస్య॥ సీతాహననోద్ద్యోగస్యచాయమాశయః॥ స్వస్యరామహస్తవధేచ్ఛయాసకలరాక్షసకులనా
శంకుతమితీతరరాక్షసానామప్రకటనాయకోధావేశాదికమిత్యథః॥ ౨౩౫॥ దంతానితి॥ యంత్రస్యఘటయంత్రస్య॥ దానవైరావేష్ట్యమాన
స్యభ్రామ్యమాణస్య॥ ౨౪౫॥ తమితి॥ నోపచక్రముః॥ నోపసేదుః॥ ౨౬౫॥ తతఃఇతి॥ సంస్తంభయిషురాహవేతిపాఠః॥ యద్ధక్షతాకారాక్ష
సాన్॥ యద్ధేస్తాపయిషుమిత్యథః॥ ౨౭౫॥ మయేతి॥ అవకాశేషుతపస్సమాప్తిషుమయేతి॥ ౨౮౫॥ తస్యైవేతి॥ వ్యష్టాప్రసాదాచ్ఛస్వయంభువృద్ధ్యా॥ ౨౯౫॥ భయా
భావేహేతుమాహ॥ కవచమిత్యథేన॥ ఆదిత్యసదృశప్రభంయత్కవచంబ్రహ్మదత్తంతస్మిన్కాసతిమమనురేభ్యోభయంనాస్తీతిపూర్వేణాసం
బంధః॥ ౩౦౫॥ తేనేతి॥ తేనకవచేన॥ సంయుక్తంమాం॥ కఃప్రతీయాత్కోవాఆభిముఖ్యేనాగచ్ఛేత్॥ సాక్షాత్పురందరోపాజౌమాంసప్రతీయా
దితిశేషః॥ ౩౧౫॥ యత్తదేతి॥ దేవాసురవిమర్దేషుమమదత్తం॥ ౩౨౫॥ అద్యతూగ్యతైర్భీషంధసురుణావ్యతాంశుమితిసంబంధః॥
తస్తు॥ అద్యేతి॥ రామలక్ష్మణయోస్సంబంధ్యాహవే॥ వధాయవానరాణామితిశేషః॥ మమభీషంధసుఃతూర్యతైస్సహాభావ్యతామితిసంబంధః॥
౩౩౫॥ సపుత్రవధేతి॥ సీతాంహంతుంవ్యవస్యతనిచ్చితవాన్॥ వస్తుతస్తు॥ సీతాంహంతుంగంతుం॥ సీతాదశనాథకంగంతుంవ్యవస్యతేత్యథః॥

వశోబుద్ధ్యాసీ తాంహంతుంవ్యవస్యతః॥౩౪॥ ప్రత్యవేక్ష్యతుతామ్రాక్షస్సుఘోరోఘోరదశశః॥ దీనోదీనస్వరాణా
 సర్వాంస్తానువాచనిశాచరాన్॥౩౫॥ మాయయామమవత్సేనవంచనాథాంవనౌకసాం॥కించిదేవహతంత్రసీతేయ
 మితిదర్శితం॥౩౬॥ తదిదంతభ్యమేవాహంకరిష్యేప్రియమాత్మనః॥ వైదేహీంనాశయిష్యామిక్షత్రబంధుమనువ్రతాం॥
 ౩౭॥ ఇత్యేవముక్త్వాసచివాఖడ్గమాశుపరామృశత్॥౩౮॥ ఉద్భృత్యశుణసంపన్నవిమలాంబరవర్చసం॥సింహపాత
 సవేగేనసభార్యస్సచివైవృతః॥ రావణఃపుత్రశోకేనభృశమాకులచేతనః॥ సంకుర్ధఃఖడ్గమాదాయసహసాయత్రమై
 థీ॥౪౦॥ వ్రజంతంరాక్షసంప్రేక్ష్యసింహనాదంవ్రచుక్రూశః॥ ఉచచ్ఛాన్యోస్యమాశ్లిష్యసంకుర్ధంప్రేక్ష్యరాక్ష
 సాః॥ అద్యైనంతాపుభాదృష్ట్యాభాతరౌవ్రవృథివృతః॥ లోకపాలాహివత్సారఃకుర్ధేనానౌగజితాః॥ బహవశ్శ
 త్రవశ్చాపిసంయుగేషునిపాతితాః॥ త్రిషులోకేషురత్నాభిభుజ్యేచ్ఛాచాహృత్యరావణః॥ విక్రమేచబలేచైవనా
 ధ్యస్యసదృశోభువి॥౪౩॥ తేహంసంజల్పమానానామశోకవనికాంగతాం॥ అభిదుద్రావవైదేహీంరావణఃక్రొధ
 మూర్ఛితః॥౪౪॥ వార్యమాణస్ససంకుర్ధస్సుహృద్భిహితబుద్ధిభిః॥అభృథావతసంక్రద్ధఃఖగ్రఘోరోహిణీమివ॥
 ౪౫॥ మైథిలీరక్ష్యమాణాతురాక్షసీభిరనిందితా॥ దదర్శరాక్షసంక్రద్ధంస్త్రింశంవరధారిణం॥౪౬॥ తంనిశామ్యసని
 స్త్రింశంవృథితాజనకాత్మజా॥ నివార్యమాణంబహుశస్సుహృద్భిరనువతినం॥ సీతాదుఃఖసమావిష్టావిలపంతీదమబ్ర
 వీత్॥౪౮॥ యథాయంమామభిక్రుద్ధస్సమభిద్రవతిస్వయం॥ వధివృతిననాథాంమామనాథామివదుమృతిః॥౪౯॥ బహు
 శశ్చోదయామానపరార్తారంమామనువ్రతాం॥ భార్యాభవరమస్వేతిప్రత్యాఖ్యాతోభువంమయా॥౫౦॥ సోయంమ
 మానుషస్థానేవ్యక్తంనైరాశ్యమాగతః॥ క్రోధమోహసమావిష్టానిహంతుంమాంసముద్యతః॥౫౧॥ అథవాతౌనరవ్యా
 హాభాతరౌరామలక్ష్మణౌ॥ మన్నిమిత్రమనార్యేణసమరేద్యనిపాతితౌ॥ ఆఘోరాభిజ్ఞనిమిత్రోయంవినాశోరాజపు
 త్రయోః॥౫౨॥ అథవాపుత్రశోకేనఅహత్వారామలక్ష్మణౌ॥ విధమివృతిమాంరాదోరాక్షసఃపాపశ్చయః॥
 ౫౩॥ హనూమతోపియద్వాక్యంనకృతంక్షుద్రయామయా॥౫౪॥ యద్యహంతస్యస్మస్మైతదాయాయామనిందితా॥
 నాద్యైవమనుశోచేయభతురంకగతాసతీ॥౫౫॥ మన్యేతుహృదయంతస్యాఃకౌసల్యాఃఘోషవృతిః॥ఏకపుత్రా
 యదాపుత్రంవిసప్తంశ్రోమ్యతేయుధి॥౫౬॥ సాహిజన్తచబాల్యంచయావనంచమహాత్మనః॥ ధమకార్యానురూపంచరు

ధః- అదృతూర్యశతైరిత్యసేషతః పూర్వమిదంధనునాసితమితిగమ్యః॥ ౩౩॥ ౩౪॥ ప్రత్యవేక్ష్యతి॥ సుఘోరోసుఘోరప్రకృతిః॥
 ౩౫॥ మాయయేత్యాదిక్లౌకద్వయమేకాన్వయం॥ సీతేయమితిదశాతం-కించిత్-అలీకమేవేత్యధః॥ ౩౬॥ ఇత్యేవమిత్యర్థం॥ పరామృశత్ అదదే॥
 ౩౮॥ ఉద్భృత్యేత్యాదిక్లౌకద్వయమేకంవాక్యం॥ శుణసంపన్నమాల్మలంకృతం - విమలాంబరవచనంవిమలాకాశసదృశం - ఖడ్గమాదాయశో
 కాదుద్భృత్య-యత్రమైథిలీ-తందేశంప్రతినిష్ఠపాతేత్యన్వయః॥ ౪౦॥ వ్రజంతమిత్యాదిసాధాన్లౌకత్రయమేకాన్వయం॥ రత్నానిశ్రేష్ఠసస్త్రా
 ని-రత్నంస్వకాచిశ్రేష్ఠేత్యుచారః॥ ౪౩॥ ౪౪॥ వార్యమాణః॥ గ్రహఃఅంగారకః॥ ౪౫॥ ౪౬॥ రామానుజేయంతమితి॥ నిశామ్యదృ
 ష్వా॥ ౪౮॥ యథేతి॥ యథాయస్తాదిత్యర్థః॥ ౪౯॥ ౫౦॥ సోయమితి॥ అనుపస్థానేఅనుపస్థానాత్॥ రా॥ సోయంమమానుషస్థానేవ్యక్తంనైరాశ్య
 మాగతృతిపాతః॥ అనుపస్థానేఅనుపస్థానేసతి॥ ౫౧॥ తౌనిహత్యతేనస్త్రింశంసహప్రవేశసమపిసంభవతీత్యభిప్రాయేణాహ- అథవేత్యాది॥
 ౫౨॥ ఆత్రనిమిత్రాంతరమాశంకతే-అథవాపుత్రశోకేనేతి॥ అహత్వాహంతుమశక్తోభూత్వా॥ ౫౩॥ హనూమతఇత్యధః॥ క్షుద్రయాచిచార
 మూఢయా॥ ౫౪॥ యదీతి॥ యాయామనుశోచేయమితిపాతుమేతుమతోర్నిజినిలిజ్॥ ౫౫॥ వ్రథమపక్షానుసారేణోచతి-మన్యజతి॥ ౫౬॥ సాహి

హసహింసాగత్యోగితిధాతుః॥ ౩౫॥ మాయయేతి॥ వనౌకసాంవంచనాయాన్వయంసీతేతి - కించిదేవవృత్తికమేవవస్తుహతిమితిదశాతం॥
 ౩౬॥ తదితి॥ తద్దనంతభ్యమేవకరిష్యే॥ తదేవాహ-వైదేహీమితి॥ మాయయేత్యాదిక్లౌకద్వయస్యవాస్తవార్థస్తు-యమవత్సేనబాలేనాపిసేంద్ర
 జితావనౌకసాంవంచనార్థం- ఇయంసీతేతి- కించిదేవఅలీకమేవహతందశాతం- అహంక్షత్రబంధుక్షత్రాణాంబంధుంపరమాస్తంరామచను
 వ్రతాంవైదేహీం- తభ్యంయథాతథానాశయిష్యామియవి- తదదంతభ్యసంప్రీతియపివస్యాత్ - అతఃకరిష్యే - ఇతరరాక్షససంతోషాథాంత
 స్యాఃకించిద్దుఃఖమితిశేషః॥ ౩౮॥ ఉద్భృత్యేత్యాదిక్లౌకద్వయమేకంవాక్యం॥ విమలాంబరవర్చసం-నిమలాకాశసదృశంఖడ్గమాదాయ-ఉ
 ద్భృత్యశోకాదుద్భృత్య-యత్రమైథిలీ-తందేశంప్రతినిష్ఠపాతేతిసంబంధః॥ ౪౦॥ త్రిప్వీతి॥ త్రిషులోకేషు-రత్నానిఅహ
 త్యరావణఃభుజ్యే॥ విక్రమేచబలేచైవనాధ్యస్యసదృశోభువీతిపాతః॥ అవృత్యేతిపాతే-అవృత్యఅక్రమ్య॥ ౪౬॥ శన్నిశామ్యేతి॥ అనువతినం-అ
 భిముఖమాగచ్ఛంతం॥ ౪౮॥ యథేతి॥ యథాయస్తాత్కారణాత్॥ ౪౯॥ వధివృతీత్యత్రకారణమాహ-చుశ్చితి॥ ౫౦॥ సోయమితి॥ అనుపస్థా
 నైసత్యసంగీకారేసతి॥ ౫౨॥ అథవేతి॥ పుత్రశోకేనరామలక్ష్మణవధోద్యుక్తస్థక-తౌఅహత్వాహంతుమశక్తునః॥ ౫౫॥ మన్యేత్వీతి॥ యదాశో

దంతసంస్కరిమ్యతి ||౫౭|| నిరాశాఃపాతేపులేదత్వాశ్రాద్ధమచేతనాః | అగ్నిమూర్త్యతేనూనవహోవాపిప్రవేక్ష్యతి ||
 ౫౮ || ధిగస్తుకుబ్జామసతీంమంథరాంపాపసత్వయాం | యన్నిమిత్తమిదండుఃఖంకాసల్యాప్రతిపత్స్యతే ||౫౯|| ఇత్యేవం
 మైథిలీందృష్ట్వావిలపంతీంతపస్వినీం | రోహిణీమివచంద్రేణవి నాగ్రహవశంతాం || పతస్త్రిన్మంతరేతస్యతమాత్యోబు
 ధిమాశుభిః | సుపారోహ్యనామమేధావీరాక్షసోరాక్షసేశ్వరం నివార్యమాణంసచివైదిదంవచనవబ్రవీత్ ||౬౦||
 కథంనామదశగ్రీవసాక్షాద్యైశ్రవణానుజః | హంతుమిచ్ఛసీవైదేహీంకోధాద్ధమమపాస్యహి ||౬౧|| వేదవిద్యాప్ర
 తస్మాత్సస్త్వకమనిరతస్సదా || స్త్రియాఃకస్తాద్వధంవీరమన్యసేరాక్షసేశ్వర ||౬౨|| మైథిలీంబాపసంపన్నాంప్రత్య
 వేక్షస్వపాథివ || త్వమేవతుసహస్సాభీరాఘవేగ్రోసమత్సృజ ||౬౩|| అభ్యుత్థానంత్వమద్యైకకృష్ణవక్షవతుదా
 శీంకృత్వానిర్యాహ్యమావాస్యాంవిజయాయబలైర్వృతః ||౬౪|| శూరొశీమాకంఠీః క్షీరధవోవరమాస్థితః || హత్వా
 దాశరథింరామంభవాప్రాప్స్యతిమైథిలీం ||౬౫|| సతత్కురాత్స్యామహృదాఃవేదితంవచస్సుధర్మ్యంప్రతిగృహ్యరా
 వణః | గృహంజగామాథతత్త్వవీర్యావృన్సన్సఖాంప్రయయామహృన్వృతః ||౬౬|| ఇశ్రీమద్యుద్ధకాండే త్రిణవ
 తిశమస్సగఃః. *****సప్రవిశ్య ~ భాంరాజాదీనఃపరమదుఃఖతః | నివపాదాసనేము
 ఖ్యేసంహఃకుర్ధత్తశశ్వసం ||౬౭|| అబ్రవీద్వసతాసర్వాబలంఖ్యామహాబలః | రావణఃప్రాంజలిర్వాక్యంపుత్ర
 వ్యసనకర్మితః ||౬౮|| సర్వేభవంతస్సర్వేణహస్త్యశ్వేనసమావృతాః | నిర్యాంతురథసంమౌళ్యపాదాతైశ్చోషశోభితాః ||
 ౬౯|| ఏకంరాజంపరిక్షిప్యసమరేహంతుమహాః | వషంతశ్శరఃరైఃప్రావృటాంలభవాంబుదాః ||౭౦|| ఆథవాహంశ
 రైస్తీక్ష్యేన్మిన్నగాత్రంమహారణే | భవద్భిశ్శోనిహంతాప్తిరామంలొకస్యవశ్యతః ||౭౧|| ఇత్యేతద్ద్రాక్షసేంద్రస్యవా
 క్యమాదాయరాక్షసాః | నిర్యయస్తేరత్యేమైర్నానీకైస్ససంవృతాః ||౭౨|| పరిఘాపట్టసాంజైప్రవేశరఖిద్ధప
 రశ్యథాః | శరీరాంతకంరాసర్వేచిక్షిపుర్వానరాప్రతి ||౭౩|| వానరాశ్చదుర్మాతైలాకరాక్షసాప్రతి

||౭౪|| ధమకార్యానుమామధమకార్యానుమావత్సం ||౭౫|| నిరాశేః | అచేతనామూర్చితా ||౭౬|| ౫౯ || ఇత్యేవమిత్యాది || మైథిలీందృష్ట్వా
 రావణమబ్రవీత్సత్వయః ||౭౭|| ౬౦ || ౬౧ || ౬౨ || ౬౩ || ౬౪ || అభ్యుత్థానమితి | అభ్యుత్థానంయద్ధనిర్యాణప్రారంభం-చతురశశీంశతుదేశ్యాం-అ
 మావాస్యాంఅమావాస్యాయాం- అనేనత్రయోదశయుద్ధదినాన్యతీతాసీత్వవగమ్యతే-తథాహి - తతోస్తమగమత్సూర్యస్సంధ్యయాప్రతిరంజ
 తః | పూర్ణచంద్రప్రదీపావక్షపాసమభివతత-త్వతివచనాత్ పూర్ణమావాస్యాంసువేలాప్రవేశః- తతఃకృష్ణవక్షప్రథమాంబుద్ధస్యా
 రంభః-తస్మామేవరాత్రోనాగపాశబంధతస్వీమాక్షా-ద్వితీయాంభూమోక్షస్యవధః-త్వతీయాంబుద్ధాదంష్ట్రస్య-చక్షుర్భ్యామకంప
 నస్య ప్రహస్తస్యపంచమ్యాం-వష్ట్యాంరావణమకుటభంగః-సప్రహ్వంకుంభకర్ణస్యవధః- అష్టమ్యామతికాయాదీనాం-సవమ్యంపునరింద్రజి
 మ్యుద్ధం-తస్మామేవరాత్రోకుంభానకుంభాదీనాంవధః- దశమ్యాంమకరాక్షస్య-ఏకాదశ్యాంద్వాదశ్యాంత్రయోదశ్యాంచేంద్రజివ్యవధః- వస్తు
 తస్త్రి-సవమ్యాంయద్ధారంభాత్తదారభ్యదినద్వయేనరావణేంద్రజిన్నులబలవ్యతిరక్తరాక్షసనిబర్హణాత్-ఏకాదశీ ద్వాదశీ త్రయోదశీభిర-ద్ర
 శివ్యధఇతివత్సర్వాభ్యుత్థానవచనంయజ్యతపివ ||౭౮|| రామానుజీయం | శూరఇతి ||౭౯||-మహారథఇత్యర్థః ||౮౦|| ౬౧ || ౬౨ || ౬౩ || శ్రీగోవిందరాజ
 విరచితే-శ్రీరామాయణభూమి-రత్నకరీటాఖ్యానే- యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానే- త్రిణవతిశమస్సగఃః. *****శ్రీగోవిందరాజ
 అథమూలబలయద్ధం- సప్రవిశ్యేత్వాది ||౮౧|| అబ్రవీత్ || రావణఃప్రాంజలిరితి-ఆనునయాధమంజలిరణం || రామానుజీయం | అబ్రవీది
 తి || రావణఃప్రాంజలిర్వాక్యమివపాతః || ౨ || ౩ || ఏకమితి || పరిక్షిప్యఅహ్య- శరవషేణవృష్ట్యామతుమహాభేత్వసత్వయః ||౮౪|| సరామోయ
 దిహంతుంశత్యేత- తథాపిభవతాంశరైస్సన్నగాత్రస్సన్యత్- తేనతస్యవధస్సుకరోమేభవేదిత్యశీప్రాయేణాహ-ఆఫవేతి || ఇరాసీంయాయం
 తంహంతుంసశక్తాశ్చేదిదాసీంతీక్ష్యైశ్చరైశ్చవద్భిశ్శోనిహంతాన్తి ||౮౫|| ౭౪ || ౭౫ || ససంగ్రిమఇతి | సూర్యస్యాదయసంప్రతి

వ్యతే- తదైవఫలిమ్యశీస్ఫుటిమ్యతి ||౮౬|| మైథిలీమితి || ప్రత్యవేక్షస్య-కాలాంతరమైథిలీవశే గాభవిమ్యతీతిప్రత్యవేక్షస్త్యేత్వః ||౮౭|| అభ్యు
 త్థానమితి | అద్యవతుర్దశీంచతుర్దశ్యాం-అభ్యుత్థానం-సమరోద్యోగం-యద్ధాయప్రస్తానంకృత్వాఅమావాస్యాయాంజయాయనిగ్యాహి ||౮౮|| అభ్యు
 శూరత్వస్యప్రాతీతికార్కఃసప్ట-వస్తుతస్త్వదాశరథింప్రతిగత్వా- దాశరథింమైథిలీంభవాప్రాప్స్యతి - రణేహతస్యతయోఃపార్షదతాం
 ప్రాప్స్యతీత్యర్థః ||౮౯|| ఇతిక్షిమహేశ్వరతీర్థవిరచితాయాం... యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానాయాం - త్రిణవతిశమస్సగఃః. *****
 ౩ || ఏకమితి || పరిక్షిప్యపరోనిరుద్ధ ||౯౦|| అథవేతి | అథవాఅన్యరాసహసనాసంభవవత్సే- భవద్భిశ్శోనిహంతాన్తినిసంబంధః-
 ఏకంరామమిత్యాదిక్లౌఢవ్యయస్యచాస్తవార్థస్తు- శరావషణ్ణాయాయం- పరిక్షిప్యమితి- ఏకంముఖ్యంరామం-సమరేహంతుంగంతుమ
 హాభేదసంబంధః- అథభవద్భిర్వాశరైఃమహారణేభిన్నగాత్రంరామంలొకస్యవశ్యతః - అహంశోనిహంతాగంతా-గమిన్యామీత్యర్థః ||౯౪||

ససంగమితి॥ సూర్యసోదయసంప్రతి - సూర్యోదయమారభ్యః॥౨౫॥ తేగవాభిరితి॥ అనోన్యజ్ఞురిత్యత్రవాసరాణాంగదాద్యాయుధా
భావాదాగ్నిసహస్రాదాచ్ఛిద్యగృహీతైస్తైరేవరాక్షసహనంభవిష్యతీవేదితవ్యం॥ ౧౯॥ కృతాన్యేవైతి॥ రజసివరా రామస్యరణే - అనుకరా
ణికమాణిరామేణకృతాన్యేవదద్యః-నక్రియమాణానిత్యర్థః॥౨౦॥ నకేవలంహస్తలాఘవాతిశయేనతస్యకమాణినదద్యః-కింతు-తత్క-ర్తార
మపినదద్యఃపరిత్యాహ- చాలయంతమితి॥చాలనాదికార్యలింగాద్యథావాయురస్యమితోపపతితద్వద్రాహేషివిధమనాదికార్యలింగాదనుమితః-
ననుప్రత్యక్షేణదృష్టః॥౨౧॥ ప్రహరంతమితి॥ఇంద్రియార్థమతిష్ఠంతం-ఇంద్రియఃపయేషుపేరికత్వేనశరీరేష్వవతిష్ఠంతం-ఘాతాత్తానలపరమా
త్మానం- ప్రహ్లావతేకశరీరేషుప్రహరంతం- వెగాతిశయేనస్వశరీరేషుయాగవద్యేనశరైఃప్రహరంతంరాఘవసంపత్కృతి-నాద్రాక్షురితిసంగం
భః- యద్వా- ఇంద్రియార్థేషుతిష్ఠంతం- ఇంద్రియార్థాననుభవంతం-తేనానుభవేనానుమితమానమపిభూతాత్తానంజీవాత్తానలప్రజా
యథాసంపత్కృతితద్వదితి- యద్వాఇంద్రియార్థేషుకత్వాదివియేషుతిష్ఠంతం- ఘాతాత్తానంపరమాత్మానంప్రహ్లావ-పరమాత్మనస్సర్వవ్యాపి
తయాకత్వాదివియేషాపాదానచైతస్యరూపతయాసూక్ష్మరూపేణిత్వంతంతేభ్యోన్యత్వేనతేయథానోపలభంతే - తథేతి॥౨౩॥ఏషహంతితి
క్షోకద్యయమేకంవాక్యం॥ తేరాక్షసాః-రామస్యనద్యకాః-సదృశత్వేనప్రతీయమానాః॥ ఏషహంతిగజానికమేషహంతిమహారథాః॥ ఏష

రామస్యసదృశాకారణే । అన్యోన్యంకుపితాజఘ్నుసాదృశ్యాద్రామవస్యతే ॥ ౨౫ ॥ సతేదదృశిరేరామందహంతమ
రివాహినీం । మోహితాఃపరమాస్త్రిణగంధర్వేణమహాత్మనా ॥ ౨౬ ॥ తేతురామసహసాగిరణేపశ్యంతిరాక్షసాఃపు
నఃపశ్యంతికాకుత్స్థమేకమేవమహాహవే ॥ ౨౭ ॥ భ్రమంతీంకాంచనీంకోటింకాముకాశ్శ్యమహాత్మనః । అలాతచక్ర
ప్రతిమాందద్భశుస్తైనరాఘవం ॥ ౨౮ ॥ శరీరనాభిసత్వార్చిశ్శరారంనేమికాముకం । జ్యౌఘోషతలనిఘోషమంతే
జోబుద్ధిగుణవిభం ॥ దివ్యాస్త్రగుణపర్యంతంనిఘ్నంతంయధిరాక్షసాః । దదృశూరామచక్రంతతాల్లచక్రమివప్ర
జాః ॥ ౩౦ ॥ అనీకందశసాహస్రంరథానాంవాతరంహసాం । అష్టాదశసహసాగిశకుంజరాణాంతరిస్వినాం ॥ చతురద

తీత్యాదిశ్లోకద్వయమేకాన్వయం ॥ సదృశాకారణే సాదృశ్యేనప్రతీయమానా అన్యోన్యంసాదృశ్యాదేవపేతోజఘ్నుశ్చేత్యన్వయః ॥ ౨౫ ॥ రాక్ష
సానారామాదర్శనకారణమాహ - సత ఇతి ॥ ఇదముపలక్షణంసాదృశ్యదర్శనమపిమోహనాస్త్రేణేతిద్రష్టవ్యం-మహాత్మనామహాస్పృశావేన ॥
౨౬॥అదర్శనవత్సదృశదర్శనవచ్చానేకత్వదశానంనాస్త్రకృతంకింతుభీతికృతమిత్యాహ- తేజ్వితి । తుశబ్దఃపూర్వసాద్విశేషపరః-మారీచేనాప్య
క్రం- ఆతిరామసహసాగిశభీతఃపశ్యామిరావణేతి ॥ ౨౭ ॥ భ్రమంతీమితి । భ్రమంతీంరామస్యమండలాకారగతివశేషేష్యతిశేచిత - నిరంతర
జ్యోషకాణాదిచయం - అలాతచక్రప్రతిమాం నిజ్యాకలంకావ్యంనిరంతరభ్రమణేనాంతరాల్లాగ్రహణాచ్చక్రేన ప్రతీయమానమివేత్య
ర్థః ॥ ౨౮ ॥ అథత్రసమరసమయేమండలీకృతకార్ముకంరామంకలరిపునిఘాతీసుదర్శనత్వేనరూపయతిశరీరేత్యాది ॥ జ్వాలానేవ్యరనాభ్యక్ష
పురుషాంగంసుదర్శనమిత్వ్యుక్తిరీత్యాచక్రంషడంగంభవతి- తత్రకోదండచక్రమధ్యస్థత్వాద్భ్రష్టత్వాచ్చశరీరంనాభిత్వేనదర్శయతి- శరీరేతి ॥
నాభిఃచక్రమధ్యోన్నతప్రదేశః- శరీరమేననాభిర్యస్యతత్రోక్తం - సత్స్వంబలమేవార్చిఃజ్వాలాయస్యతత్సత్సార్చిః-వహ్నిర్ద్యయోర్ద్వాలకీలా
వర్చిర్నైతిశ్శిఖాస్త్రీయామిత్యమరః । సత్వస్యపరసంతాపపేతుత్వాదర్చిప్తేన్వనిరూపణం - శరావినారాణిచక్రమధ్యశలాకాయస్యతచ్చరా
రంసుదశానస్యసహసాగిరీత్యాచ్చరాణామరత్నరూపణేనయుగవత్సహస్రశరసంధానంవ్యభ్యతే - నేమిఃఆధారశ్చక్రప్రాంతః- నేమిఘాతం
మండలీకృతకాముకంయస్య-కాముకానేమిత్యర్థఃఏతేనమండలీకృతదశాయామపినాభిఘాతరామశరీరపరివేషేషధనఃసోమమోహనత్వము
చ్యతే- సుదశానస్యజ్వాలామాలయానిరంతరఘోషవత్త్వాజ్ఞాతలఘోషంతస్థోషత్వేనరూపయతి- జ్యౌఘోషతలనిఘోషమితి - తలం
జ్యౌఘాతవారణం- తేనతస్థోషోలత్యతే- జ్యౌఘోషతలఘోషావేననిఘోషాయస్యతత్రోక్తం- తేజఃపరాక్రమవివబుద్ధిఃఅత్యంతస్యత
తైజోబుద్ధి-యథా-ప్లవగపైన్యములూకజితాజితమిత్యత్రక్షలూకశబ్దోలక్షణయాకాశికశబ్దంలక్షణయత్వాఇంద్రజితమాహతథాబుద్ధిశబ్దాబుద్ధిజన
కాక్షులక్షణయాఅత్యప్రదేశమాహ-గుణఃశరీరకాలంసంవప్రభాయస్యతత్రోక్తం-దివ్యాస్త్రాణాంగుణఃశక్తిః-మహాత్మ్యంవా- తదేవపర్యం
తోధారాయస్యతద్దివ్యాస్త్రగుణపర్యంతం- నిఘ్నంతంనిఘ్నత్- లింగవ్యత్యయఅపః-కించకాలచక్రంజ్యోతిశ్చక్రమివస్థితం- ఇష్టపురాణే-య
త్రకాలచక్రంప్రతిష్ఠితమితిప్రయోగాత్ । రామచక్రంక్షరీత్యాచక్రమివస్థితంరామందద్భశుః । నమయతిరామోమోహనాస్త్రిణరాక్షసాకా
సంహరేత్తదేద్రజితోస్యకోటిశేషః- ఉచ్యతే- నాత్రగంధర్వాస్త్రేణమోహనంకృతం- ఆపిషు- గంధర్వప్రయోగేసతివేగాతిశయేనాజ్ఞాత
స్వపరశిఘ్రతయామోహితాః పరస్పరంజఘ్నుః యత్రరామోదృష్టః తత్తేజేతత్రతస్మాదగ్గనాదావమద్విశ్వక్షిప్తాశ్శిరాస్సవ్యక్తియానేవ
ఘ్నంతి-వేగాతిశయాదేవనానాదిక్షువత్కుఃప్రసరేనానాత్వేనదర్శనం - అతఏవనరామంకీఘ్రికారిణమిత్యుక్తిః- కాముకాకోశేరలాతచక్ర
ప్రతిమత్వం రామస్య చక్రత్వరూపణంచ ప్రయోగశైఖ్యేదేవ సంగచ్ఛతే - అతఏవ సుగ్రీవాదయో మాయాబలత్వం శంకేరన్నితి పరి
హరివ్యతి- ఏతదస్త్రబలమితి-నతేదదృశిరజిత్యస్యశ్లోకస్త్వేనయోజనా-గంధర్వాస్త్రేణదహంతంరామంమోహితాస్సంతోసదదృశిరే-మో
హూత్రవేగాదగ్రహణం-గంధర్వాస్త్రందహమాత్రేపాతురితిబోధ్యం ॥ ౩౦॥అనీకమిత్యాది ॥ ఏకేభైకరథాత్యక్వాపత్రిఃపంచపదాతికా ।

హంతిశరైస్తీక్షణేపదానీకవాజిభిస్సహేతి- కుపితాస్సర్వైతేరాక్షసారామస్యసాదృశ్యాదేవ-అన్యోన్యంజఘ్నురితిసంబంధః ॥ ౨౫ ॥ రాక్షసా
నారాఘవసాదృశ్యప్రతీతౌకారణమాహ-సతేదదృశిరజిత్యాది ॥ ౨౬ ॥ భ్రమంతీమితి । భ్రమంతీంరామస్యమండలాకారగతివశేషేష్యతిశేచిత
తీం-ఆతపివాలాతచక్రప్రతిమాంకాముకాశ్శ్యకోటిందద్భశుః - సరాఘవమితిసంబంధః ॥ ౨౭ ॥ ధనశ్శిష్యోకృతలాఘవాతిశయాన్తదలీకృత
కాముకాశ్చేనరాక్షసాన్నిఘ్నంతంరామంచక్రత్వేననిరూపయతి- శరీరేత్యాది ॥ శరీరనాభిఃశరీరమేవనాభిఃపద్భ్రవదశోయస్యతత్ - స
త్వార్చిఃసత్స్వంబలంతదేవార్చిర్యస్యతత్ - శరారం-శరావిన-ఆరాణియస్యతత్-ఆరాణినాఢేఃపరితోవతిశలాకాకృత్యవయవశేషః - నేమి
కాముకం-నేమయః పృథివీభ్రమంతోవలయాకారేణస్థితాః- నేమిఘాతంకాముకంయస్యతత్ - జ్యౌఘోషతలనిఘ్నోషం-తలం జ్యౌ
ఘాతస్థలం-తలశబ్దేనతలఘోషోలత్యతేజ్యౌఘోషతలఘోషానిఘ్నోషాయస్యతత్-తేజోబుద్ధిగుణప్రభం-తేజఃశరీరకాలంబుద్ధిశానం-తే
జోబుద్ధిగుణావేవప్రభాయస్యతత్-దివ్యాస్త్రగుణపర్యంతం - దివ్యాస్త్రాణాంగుణః మహాత్మ్యంశక్తిర్వా - తదేవపర్యంతఃధారాయస్యతత్
త్రోక్తం- నిఘ్నంతంనిఘ్నత్ । పూర్వంరూపకేణనిరూప్యపునరుపయోనిరూపయతి- కాలచక్రమివప్రజాఇతి ॥ ౩౦ ॥ అనీకమిత్యాదిశ్లోకత్ర
యమేకంవాక్యం ॥ ఏకేభైకరథాత్యక్వాపత్రిఃపంచపదాతికా । పత్త్యంనైస్త్రగునైస్సర్వైఃక్రమాదాఖ్యాంయథోత్తరం । నేనాముఖం గు

శసహస్రానిసారోహణాంచవాజినాం | పూణేశతసహస్రేద్వైరాక్షసానాంపదాతినాం | దివసస్యాప్తమేఖాగే
 శరైర్గ్నిశిఖోపమైః | హతాన్యేకేనరామేణరక్షసాంకామరూపిణాం | ౩౩ | తేహతాశ్వహతరథాఃశాంతావిమధి
 శద్వజాః | అభిపేతుఃపురీలంకాంహతశేషానిశాచరాః | ౩౪ | హతైర్గజపదాత్యక్తైస్తద్భూవరణాజరం | ఆకీ
 డమివరుప్రస్యకుర్ధస్యసుమహాత్మనః | ౩౫ | తతోదేవాస్సగంధర్వాఃసద్ధాశ్చరమర్షయః | సాధుసాశ్చితిరామస్య
 తతర్కర్షసమపూజయత్ | ౩౬ | అబ్రవీచ్ఛతదారామస్సగ్రీవంప్రత్యనంతరం | విభీషణంచధర్మాత్మాహనుమంతం
 చవానరం || జాంబవంతంహరిశేష్ఠంమైందంద్వివిదమేవచ | ఏతదస్త్రబలందివ్యంముమవాత్యోబకస్యవా || ౩౭ || నిహ
 త్యతాంరాక్షసవాహినీంతురామస్తదాశక్తిసమోనుమాత్మా | అస్త్రేషుశస్త్రైషుజితక్లకుశ్చసంస్తూయతేదేవగణైః
 పృహ్మప్తైః || ౩౮ || ఇతిశ్రీమద్యథాకాండే చతుర్థవతితమస్సర్గః. *****

తానితానిసహస్రానిసారోహణాంచవాజినాం | రథానాంత్యగ్నివణానాంసద్వజానాంసహస్రశః || రా
 క్షసానాంసహస్రానిగదాపరిఘయోధినాం | కాంచనద్వజచిత్రాణాంశూరాణాంకామరూపిణాం || నిహతానిశరై
 స్త్రైశ్చైస్తప్తకాంచనధూవణైః | రావణేనవ్రయుక్తానిరామేణాక్షిప్తకమణా || దృష్ట్వాశుక్రిత్యాచసంభ్రాంతాహత
 శేషానిశాచరాః | రాక్షసీశ్చసమాగమ్యదీనాశ్చింతాపదిప్లుతాః || ౪ || విధవాహతపుత్రాశ్చకోశంత్యోహతబాంధ

వత్త్యంకైస్త్రగుణైస్సవైఃక్రమాదాఖ్యాయథో త్తరం, సేనాముఖంగుల్గణోవాహినీపుతనాచమూః- ఇత్సుక్రరీత్యాదశసంఖ్యాసంఖ్యాతా
 పత్తిః-పత్తిస్త్రగుణంసేనాముఖం- సేనాముఖత్త్రిగుణోగుల్గః- గుల్గత్త్రిగుణోగణః- గణత్త్రిగుణోవాహినీ-తత్త్రిగుణాపృతనా-పు
 తనాత్త్రిగుణాచమూః- ఏవంచదశోనత్రితాధికసప్తసహస్రసంఖ్యాలక్షణాచమూరసీకబైసోచ్యతే- సహస్రాణ్యేవసహస్రాణి-
 దశసహస్రాణ్యస్త్రైఃసంతీతిదశసహస్ర- రథానాందశసహస్రాణ్యసీకాసీత్యర్థః- ఏకోనత్రింశల్లక్షాధికసప్తకోటిసంఖ్యాసంఖ్యాతా
 రథాశ్చత్వక్రంభవతి- రథంగళ్-౭-కోటి-౨౯-లక్షం- అష్టాదశసహస్రాణీత్యసేనాసీకమిత్యేతద్విభక్తిపరిణామేనానువజ్యతే- అష్టాదశస
 హస్రాణ్యసీకాసీత్యర్థః- వింశతిసహస్రాధికద్వాదశలక్షో త్తరత్రయోదశకోటిసంఖ్యాసంఖ్యాతా సరస్వినః- కుంజరాశ్చత్వర్థః- గజంగళ్
 ౧౩-కోటి-౧౨-లక్షం ౨౦౦౦౦- చతుర్దశసహస్రాణీత్యత్రాపిచసీకమిత్యేతద్విపరిణామ్యానువజ్యం- చతుర్దశసహస్రాణ్యసీకాసీత్య
 ర్థః- షష్టిసహస్రాధికవింశతిలక్షో త్తరదశకోటిసంఖ్యాసంఖ్యాతాసారోహవాజినశ్చత్వర్థః- తురంగంగళ్-౧౨-కోటి-౨౦-లక్షం-౨౦౦౦౦
 పూణేశతసహస్రేద్వైసీకాసీత్యర్థః- ఆశీలక్షో త్తరపంచచత్వారింశతో-ట్వధికశతకోటిసంఖ్యాసంఖ్యాతాపదాతయోరాక్షసాశ్చ
 ర్థః-పదాతిహళ్-౧౪౫-కోటి-౨౦లక్షం-వాతరంహసామిత్యాదివిశేషణమహిమ్నాతద్భిన్నార్ధగజతురగపదాతయోసంఖ్యేయాఇతిభావః- అత
 ఏవైవమగుసందధతే- నాగానామయుతంపురంగనియుతంసార్ధంరథానాంశతంపదాతంతకోటిః తేనవిధావేకకబంధారణే | ఏవంకోటిక
 బంధనతేననిర్దాకింబద్ధవనిఃకింకణీర్యారూఢంపరమాత్మనోరఘుపతేకోదంధఘంటారవఇతి || కామరూపిణాంరక్షసాంసంబంధీనిరథాది
 చతురంగబలానివికేనరామేణదివసస్యాప్తమేఖాగేపాదోనఘటికాచక్షుష్యేనిహతాసీత్యన్వయః || ౩౩ || ౩౪ || హతైరితి || హతగజాద్యుపలక్ష్మితం
 సుమహాత్మనోరామస్యతద్రణాజరం-రుద్రస్యఅక్షీడంక్రీడాస్థానంశ్చశాసమివ-భూవ-ఆఘంనపుంసకత్వం-అచిరేణపురీలంకాశ్చశాసన్వ
 శిఖావేదివిపూహోక్తైః || ౩౫ || ౩౬ || అబ్రవీచ్ఛేత్సాధిశ్లాకద్వయమేకాన్వయం || ప్రత్యనంతరంసమీపఘం-క్షణేనానేనరతుఃప్రతిక్షేపజనితాం
 మాయాశ్చత్వశంకాంవాగయతి-ఏతదస్త్రబలమితి-అత్రాంతైఃతరణంద్రవ్యవ్యం- అస్త్రబలంఅస్త్రప్రయోగశ్చక్తిః- సత్వస్త్రమపి-గాంధర్వ
 ంచగాంధర్వమితిరావణాదేరపితత్వంభవతనాత్-త్ర్యంబకస్యవా- సంచకకాలేనస్తీతశేషః || ౩౭ || నిహత్యేతి || సంస్తూయతఇతివతకమాన
 నిదేశేనస్త్రతేరద్యావృత్తిచ్ఛన్నత్వముచ్యతే || ౩౮ || ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే- శ్రీరామాయణసూక్ష్మే-రత్నకరీటాఖ్యానే- యథాకాండవ్యా
 ఖ్యానే- చతుర్ణవతితమస్సర్గః- అథరాక్షసీనాంప్రలాపః-తానితానిత్యాదిచతుష్లోకీ || వాజినామిత్యేతత్ గజానామప్య
 పలక్షణం- సహస్రశఃసహస్రాణిరాక్షసీరాక్షసస్త్రీయః- సమాగమ్యచింతాపదిప్లుతాః-అసన్నితిశేషః || ౪ || విధవాఇతి || సంగమ్యసంఘీభూ

ల్గణోవాహినీపుతనాచమూః | అసీకీనీవశానీకీస్యక్ష్మాహిణీత్యమరో కప్రకారణ-సంఖ్యాతాపత్తిః-తత్త్రిగుణంసేనాముఖం- సేనాముఖత్రిగుణో
 గుల్గః-గుల్గత్త్రిగుణోగణః- గణత్త్రిగుణావాహినీ-వాహినీత్రిగుణాపృతనా-పుతనాత్రిగుణాచమూః-చమూత్రిగుణాలసీకీ-దశోనత్రితాధికసప్త
 సహస్రసంఖ్యాలక్షణాచమూఃఅసీకశబ్దేనోచ్యతే- సహస్రాణ్యేవసహస్రాణిస్యాణ్యైః-దశసహస్రాణ్యస్త్రైఃసంతీతిదశసహస్రం-వాతరం
 హసాంరథానాందశసహస్రాణ్యసీకాసీత్యర్థః- షష్టిసహస్రాధికవింశతిలక్షో త్తరదశకోటిసంఖ్యాసంఖ్యాతాసారోహవాజినశ్చత్వక్రంభవతి-
 పూణేశతసహస్రేద్వైసీకాసీత్యర్థః- ఆశీలక్షో త్తరపంచచత్వారింశతో-ట్వధికశతసంఖ్యాసంఖ్యాతారాక్షసాశ్చత్వక్రంభవతి- కామరూపి
 ణాంరక్షసాంసంబంధీనిరథాదిచతురంగబలానివికేనరామేణ దివసస్యాప్తమేఖాగే పాదఘటికోనమువహారద్యయేనహతాసీత్యర్థః-చతు
 ర్దశశ్యాంమూలబలవః || ౩౯ || ఇతిశ్రీమహేశ్వరతీర్థవిరచితాయాం- యథాకాండవ్యాఖ్యాయాం- చతుర్ణవతితమస్సర్గః- అథరాక్షసీనాంప్రలాపః-
 దృష్ట్వా శుక్రిత్యాచసంభ్రాంతాహతశేషానిశాచరాః- రణాప్రతినివృత్తాలంకాస్థాశ్చ-దృష్ట్వా-శుక్రిత్యాచ-సంభ్రాంతాఅభవన్నితిశేషః- రాక్షసశ్చసమాగమ్య

వాః । రాక్షస్యస్సహసంగమ్యకుఃఖాతాఃపగ్యదేవయన్ ॥౫॥ కథంశూర్పణఖావృద్ధాకరాల్లానిణతోదరీ । ఆససా
దవనేరామంకందర్పమిషయాపిణం ॥ సుకుమారంమహాసత్వంసర్వభూతహితేరతం ॥౬॥ త దృష్ట్వాలోకనింద్యాసా
హీనయాపాప్రకామితా ॥౭॥ కథంసర్వగుణైహీనానుణవంతంమహాజనం । సుముఖందుముఖభీరామంకామయా
మాసరాక్షసీం ॥౮॥ జనస్యాస్యాల్పభాగ్యత్వాద్వ్యసీశ్వేతమూర్ధజా । అకార్యమపహస్యంచసర్వలోకవిగర్హితం ॥౯॥ రా
క్షసానాంవినాశాయదూషణస్యఖరస్యచ । చకారాప్రతిహాపాసారాఘవస్యప్రభుషణం ॥౧౦॥ తన్నిమిత్తమిదం
వైరంరావణేఃకృతంమహత్ ॥౧౦౪॥ వధాయసీతాసానీతాదశగ్రీవేణరక్షసా ॥ నచసీతాందశగ్రీవఃప్రాప్నోతిజన
కాత్మజాం । బద్ధంబలవతావైరమక్షయంరాఘవేణచ ॥౧౦౫॥ వైదేహీంప్రార్థయానంతంవిరాధంప్రేక్ష్యరాక్షసం ।
హతమేకేనరామేణపర్యాప్తంతన్నదర్శనం ॥౧౦౬॥ చతుర్దశసహస్రాగ్నిరక్షసాంభీమకమణాం । నిహతాజనస్థానే
శరైరగ్నిశిఖోపమైః ॥౧౦౭॥ ఖరశృణిహతస్సంఖ్యకూషణస్త్రిశిరాస్తథా । శరైరాదిత్యసంకాతైఃపర్యాప్తంతన్ని
దర్శనం ॥౧౦౮॥ హతోయోజనబాహుశ్చకబంధోఽధిరాశనః । కోధాన్నాదంనదకసోధపర్యాప్తంతన్నిర్మనం ॥౧౦౯॥
జఘానబలినంరామస్సహస్రనయనాత్మజం । వాలినంమేరుసంకాశంపర్యాప్తంతన్నిదర్శనం ॥౧౧౦॥ యుశ్యమూకేవ
సకతైలేదీనోభగ్నమనోరథః । సుగ్రీవస్థాపితోరాజ్యేపర్యాప్తంతన్నిదర్శనం ॥౧౧౧॥ ధర్మాధానహితంవాక్యంస
ర్వేషాంరక్షసాంహితం । యుక్తంవిభీషణేనోక్తంమోహాత్తస్యనరోచతే ॥౧౧౨॥ విభీషణవచఃకుర్యాన్యన్యస్త్వగ్నిదా
నుజః । శ్మశానభూతాదుఃఖారానేయంలంకాపురీభవేత్ ॥౧౧౩॥ కుంభకణ్ఠంహతంశ్రుత్వారాఘవేణమహాబలం । అతి
కాయంచదుర్ధమకంలక్ష్మణేనహతంపునః ॥ ప్రియంచేంద్రజితంపుత్రంరావణోనావబుధ్యతే ॥౧౧౪॥ మహపుత్రో
మమభ్రాతామమభర్తారణేహతః ॥ ఇత్యేవంశ్రుయితేశబ్దోరాక్షసానాంకులేకులే ॥౧౧౫॥ రథాశ్చాశ్వాశ్చనాగాశ్చ
హతాశ్చతసహస్రశః ॥ రణేరామేణశూరేణరాక్షసాశ్చపదాతయః ॥౧౧౬॥ రుద్రోవాయదివాఽష్టమహేంద్రో
వాశతక్రతుః ॥ హతినోరామరూపేణయదివాస్వయమంతకః ॥౧౧౭॥ హతప్రవీరారామేణనిరాశాజీవితేవయం ॥
అపశ్యంతోభయస్యాంతమనాథావలపామహే ॥౧౧౮॥ రామహస్తాద్దశగ్రీవశ్శూరోదత్తమహావరః ॥ ఇదంభయంమ
హాఘోరముత్పన్నంనావబుధ్యతే ॥౧౧౯॥ నదేవానచగంధర్వానపిశాచానరాక్షసాః ॥ ఉపస్మప్తంపరిత్రాతుంశక్తా

యః పరస్పరమాలింగితాత్మర్థః ॥ ౫ ॥ కథమిత్యాదిసాధకణ్ఠోకమేకంవాక్యం ॥ కరాల్లావికటా ॥ ౬ ॥ తందృష్ట్వైత్యాదిసాధకణ్ఠోకమేకంవా
క్యం ॥ ప్రకామితాసాకథంకామయామాస ॥ ౭ ॥ జనస్యేత్యాదిసాధకణ్ఠోకద్వయమేకంవాక్యం ॥ వలమోస్యాస్సంతీతివలినః పామూదిత్వాన్నః
అహోజీవః అప్రతిహాపాప్రసవరూపా- తన్నిమిత్తమిదం ప్రభుషణం నిమిత్తాత్ - కూషణఖయాన్యథోక్తానపితత్వానునాదికమంగకంపనాదిము
ఖాత్ సవైకజ్ఞాతమితిజ్ఞేయం ॥ ౧౦౪ ॥ ౧౦౫ ॥ వైదేహీమితి ॥ విరాధంప్రేక్ష్యపూర్వాస్థితానామస్తాకంతత్విరాధహాసనం - విరగ్నిరసనాయస
ర్యాప్తంపూర్ణంనిదశశనం ॥ ౧౦౬ ॥ చతుర్దశశేఖరేపర్యాప్తంతన్నిదశకమిత్యనుషభ్యతే - ఉత్తరణ్ఠోకేనైకవాక్యేత్వేతరపదద్వయవైయ
భ్యం ॥ ౧౦౭ ॥ ౧౦౮ ॥ హతఇతి ॥ అఖరవధానంతరం - నాదంశబ్దం - నదకకుర్వత్ - సఃప్రసిద్ధః కబంధః ॥ ౧౦౯ ॥ ౧౧౦ ॥ కుంభకణ్ఠమిత్యాది ॥ నావబుధ్యతే
రామప్రభావమితిశేషః ॥ ౧౧౧ ॥ మమేతి ॥ కులేకులేగృహేగృహే - ఇదమపిరాక్షసీవాక్యమేవ ॥ ౧౧౨ ॥ ౧౧౩ ॥ హతప్రవీరేతి ॥ నయమిత్యేతచపేష
యాఅపశ్యంతఇతిప్రల్లింగం - విలపామహాఇత్యాత్తనేపదమాషకం ॥ ౧౧౪ ॥ ౧౧౫ ॥ నదేవాఇతి ॥ ఉపస్మప్తంఉపద్రుతం ॥ ౧౧౬ ॥ ఉత్పాతాశ్చాపీతి ॥

సంఘీఘాయదీనాశ్చింతాపరిస్థితాఅఘావన్నితేశేషః ॥ ౧౧౭ ॥ ౧౧౮ ॥ కథమితి ॥ నిర్ణతోదరీగర్భోదరీ ॥ ౧౧౯ ॥ తందృష్ట్వైత్యర్థమేకంవాక్యం ॥ ప్రకామితా-ప్ర
కృష్టఃకామః ప్రకామః సోస్యాస్సంజాతఃప్రకామితా ॥ ౧౨౦ ॥ కథమితి ॥ కామయామాసచ్ఛంశయామాస ॥ ౧౨౧ ॥ జనస్యేతి ॥ వలని-వలయః ॥ అస్యాస్సం
తీతివలినీదీర్ఘాభావతర్జుః ॥ ౧౨౨ ॥ రాక్షసానామితి ॥ అప్రతిహాపాప్రతిహాపా ॥ ౧౨౩ ॥ తన్నిమిత్తమిదం ప్రభుషణం నిమిత్తం ॥ ౧౨౪ ॥ వధాయ
తి ॥ వధాయ-రాక్షసనాశాయ ॥ ౧౨౫ ॥ వైదేహీమితి ॥ వైదేహీంప్రార్థయానం - ఏకేనరామేణసూతంవిరాధంప్రేక్ష్యస్థితానామస్తాకంతత్ - వి
రాధహాసనంపర్యాప్తంనిదశశనం - రామస్యసర్వాతిశాయిత్యపరీక్షానానిరక్షేతంనిదశశనమిత్యర్థః ॥ ౧౨౬ ॥ ప్రార్థయానంప్రార్థయ
మానం - ఏకేనాసహయేనరామేణ - బ్రహ్మదత్తవరమపిహతంవిరాధం - సంప్రేక్ష్యస్థితస్యరావణస్యతదేషమేవపర్యాప్తంనిదర్శనం - రామస్యస
దేవానురగకలలోకాతిశాయిత్యావగమాయపర్యాప్తంనిదర్శనమిత్యర్థః ॥ ౧౨౭ ॥ ౧౦౮ ॥ కుంభకణ్ఠమిత్యాదిసార్థం ॥ రావణోనావబుధ్యతేరామపరా
క్రమమితిశేషః ॥ ౧౧౮ ॥ మమేతి ॥ కులేకులేగృహేగృహే ॥ ౧౧౯ ॥ హతప్రవీరాఇతి ॥ అపశ్యంతః - అపశ్యంత్యః ॥ ౧౨౦ ॥ ౧౨౧ ॥ రామహస్తాత్ప్రేక్ష్యమిదం
స్వస్యభయః - శూరోబ్రహ్మదత్తమహావరఃఇతికృత్వాశర్థర్వాన్నబుధ్యతే ॥ ౧౨౨ ॥ ౧౨౩ ॥ నదేవాఇతి ॥ ఉపస్మప్తంఉపద్రుతం ॥ ౧౨౪ ॥ ఉపస్మప్తంపాంశుమారభృ ॥

రామేణసంయుగే || ౨౭౪ || ఉత్పాతాశ్చాపివృశ్యంతే రావణస్వరణేరణే || కథయిష్యంతి రామేణరావణస్యఽబద్ధా
 ణం || ౨౭౫ || పితామహేనప్రితేన దేవదానవరాక్షసైః || రావణస్యాభయందత్తం మానుషేభ్యోనయాచితం || ౨౭౬ || తది
 దం మానుషం మన్యేప్రాప్తం నిస్సంశయం భయం || జీవితాంతకరం ఘోరం రక్షసాం రావణస్యచ || ౩౦౪ || పీడ్యమానా
 స్తుభ' నావరదా నేన రక్షసా || దీప్తైస్తపోఽర్విబుధాః పితామహమపూజయన్ || ౩౦౫ || దేవతానాం హితార్థాయ మహా
 త్నావై పితామహః || ఉవాచ దేవతాస్సర్వా ఇదం తుష్టా మహద్వచః || ౩౦౬ || అవ్యప్రభృతి లోకాం స్త్రీణాం ర్వేదానవ
 రాక్షసాః || భయేన ప్రాప్తృత్యానంత్యం చరిష్యంతి శాశ్వతం || ౩౦౭ || సైవ తైస్తు సమాగమ్య సర్వైశ్చేంద్రపురోగమైః ||
 పృషత్వజస్త్రిపురహానుహాదేవః ప్రసాదితః || ౩౦౮ || ప్రసన్నస్తు మహాదేవోదేవా నేతద్వనోబ్రవీత్ || ౩౦౯ || ఉత్పత్స్యే
 తి హితార్థం వోనారీరక్షఃక్షయావహం || ౩౧౦ || ఏమాదేవైః ప్రయితృతుమధ్యధాదానవాః పురా || భక్షయిష్యతి సస్మి
 తా రాక్షసః సురావణాన్ || ౩౧౧ || రావణస్యావనీతేన చర్వి నీతస్యదుమః తేః || అయం నిష్ఠానకోఘోరశ్శోకేన స
 మభిప్లుతః || ౩౧౨ || తం సవశ్యాను హిలోకేయోనశ్వరణదోభవేత్ || రాఘవేణోపస్మష్టానాంకాలేనేవ యుగక్షయే ||
 ౩౧౩ || నాస్తి సర్వరణం కశ్చిద్భయే మహతిత్వతాం || దవాగ్నివేష్టితానాం హికరేణానాయథావనే || ౩౧౪ || ప్రా
 ప్రకాలం కృతం తేన పాలస్త్రైస మహాత్మనా || యతఏవ భయందృష్టంతి మేవ శరణంగతః || ౩౧౫ || ఇతీవ సర్వారజనీచర
 స్త్రియః పరస్పరం సంపరిరభ్యజానుభిః || విషేషు రాత్నాభయభారపీడితా వినేదురుప్తైశ్చ తదాసుదారుణం || ౩౧౬ ||
 ఇతి శ్రీమద్యధికాండే పంచవతితమస్సర్గః.*****ఆతానాం రాక్షసీనాం
 తులంకాయాం వైకులేకులే || రావణః కరుణంశబ్దుం శుశ్రావ సరిదేవితం || ౧ || సతుదీఘం వినిశ్చస్య ముహూతం ధ్యాన
 మాస్థితః || బహువవరమకుర్ధో రావణోభయదర్శనః || ౨ || సందశ్య దశనైరోత్సంక్రోశసంరక్తలోచనః || రాక్షసైరపిదుర్ద
 ర్భః కాలాగ్నిరివ మూర్ఛితః || ఉవాచ చ సమీపస్థా రాక్షసా రాక్షసేశ్వరః || భయావృక్తకథస్తత్రనిదాహన్నివచక్షు
 షా || మహేందరమహాపాశ్వే విరూపాక్షం చ రాక్షసం || శీఘ్రం వదతస్యైన్యాని నిర్యాతేతి మమాజ్ఞయా || ౩ || తస్య
 తద్వచనం శ్రుత్వా రాక్షసాస్తైభయాచితాః || చోదయామాసురవ్యగ్రా రాక్షసాం ప్రాన్నుపాజ్ఞయా || ౪ || తేతు
 సర్వే తథేత్యుక్త్వా రాక్షసాఘోరదశనాః || కృతస్వస్త్రయనాస్సర్వే రణాయాభిముఖాయయః || ౫ || పృతిపూజ్య

కథయిష్యంతి-ఇతః పరమపికాని చిన్ని మిత్రాని ప్రాదుర్భుయకథయిష్యంతి త్యర్థః. వతః మానేతాత్పర్యమిత్యప్యాచుః || రా || కథయిష్యంతి కథ
 యంతి త్యర్థః || ౨౭౪ || పితామహేనప్రితేన దేవదానవరాక్షసైః దేవదానవరాక్షసేభ్యః || ౨౭౫ || తదిదమితి || మానుషం మానుషాదాగతం-మన్యేమ
 న్యామహే || ౩౦౪ || పీడ్యమానాస్తులి నేతి || రక్షసారావణేన-వరదానేన రణేన || ౩౦౫ || అద్యప్రభృతీతి || దానవరాక్షసా ఇత్యుక్తై
 ర్నండోదరీసంబంధేన దానవాశ్చ కేచిద్వాక్తైస్తపహతివ్యంతి త్యైవ || ౩౦౬ || ౩౦౭ || ఏవేతి || త్సువధాదానవాః పురేతి-దేవభ్యోనయాతప్ర
 నానంతరమితి బోధ్యం-అస్త్యుద్భావేక్షయా సరావణానంత్యక్తిః || ౩౦౮ || రావణస్యేతి నిష్ఠానకః-నాశః త్యాచుః || రామానుజీయం || రాక్షసస్యే
 తి-అపనీతేన ఆపనయేన నిష్ఠానకోదినాశః || ౩౦౯ || తమితి || పశ్యామహ ఇత్యాత్త సేవచ మాచ || ౩౧౦ || ౩౧౧ || ప్రాప్తకాలమితి || ప్రాప్తకా
 లం ఉచితం-పాలస్త్రైసవిభేషణేన-ఇతః పరం తస్త్రివపాలస్త్రైసలవ్రతిప్రాపకత్వాత్తచ్ఛబ్దప్రయోగః-అత్ర పితామహాదివరప్రదానవృత్తాం
 తో రాక్షసీనిమండోదరీసకాశాచ్యుతచ్ఛబ్దైవయం-సాచక్షానవృద్ధైవద్యుతే || ౩౧౨ || ౩౧౩ || ఇతి శ్రీగోవిందరాజవిరచితే-శ్రీరామాయణ
 భూషణే-రత్నకిరీటాఖ్యానే-యధికాండవ్యాఖ్యానే-పంచవతితమస్సర్గః.*****

అథ రావణనిర్వాణం-ఆతానామిత్యాది || పరిదేవితం పరిదేవితరూపం శబ్దం || ౧ || సందశ్యేత్వా విక్లంకత్రయమేకాన్వయం || మూర్ఛ
 తః ఆభివృద్ధః-కాలాగ్నిరివచ్ఛితః-భయావృక్తకథః భయానవృక్తవచనః-మమాజ్ఞాయావదతేత్యువాచేత్యన్వయః-ఇమామహేందరమహా
 పాశ్వే-సచివా-పూర్వహతాతుమత్తప్రమత్తపరపర్యాయారావణభ్రాతరా || రామానుజీయం || భయావృక్తకథః స్వానిష్ఠభయేనాస్ప

౨౭౪ || ఉత్పాతాశ్చాపివృశ్యంతి రావణస్వరణేరణే || కథయిష్యంతి మానుషాచ్యుతా ఇతి శేషః || ౨౭౫ || పితామహే
 నేతి || దేవదానవరాక్షసైః దేవదానవరాక్షసేభ్యః || ౨౭౬ || రామేణాస్యవధేక్షపప్రతిచాచుః-పితామహేతి || ౩౦౪ || ఇదానీం బ్రహ్మవాక్యాదపి రా
 షానానాం మృణియత ఇత్యాచుః-పీడ్యమానా ఇతి || ౩౦౫ || సాంప్రతం మహాదేవవాక్యాదవసితసామధ్యాదపి రక్షసాంక్షయం నిశ్చిన్వంతి
 ఉత్పత్స్యంతి || ౩౦౬ || రావణస్యేతి || అపనీతేన ఆపనయేన-నిష్ఠానకః నాశః || ౩౦౭ || ప్రాప్తకాలమితి || ప్రాప్తకాలం ఉచితం-పాలస్త్రైసవిభేష
 ణేన కృతమితి సంబంధః || ఇతి శ్రీమహాశ్వరణతీర్థాచారిచితాయాం-శ్రీరామాయణతత్పదీపికాఖ్యాతాయాం-యధికాండవ్యాఖ్యాతాయాం-పంచవతి
 తమస్సర్గః.***** || సందశ్యేతి || మూర్ఛితః ప్రజ్వలితః-భయావృక్తకథా స్వానిష్ఠకథనభయానస్పృహవచనాని త్యర్థః-భయావృక్తకథాచివా

యథాన్యాయం రావణం తేనిశాచరాః | తస్థః పాంజలయస్స ర్వేభర్తుర్విజయకాంక్షిణః ||౮|| అథోవాచప్రహస్యై
 తా రావణః కోధముర్చితః | మహూదరమహాపాశ్వో విరూపాక్షంచరాక్షసం ||౯|| అద్యబాణైర్ధనుర్ముక్తై
 ర్యుగాంతాదిత్యస్సన్నిభైః | రాఘవంలక్ష్మణంచైవ సేష్యామియమసాదనం ||౧౦|| ఖరస్యకుంభకణః స్యప్రహస్తేంద్ర
 జితోస్తథా | కరిష్యామిప్రతీకారమద్యశతువధాదహం ||౧౧|| నైవాంతరిక్షంనదిశోననద్యోనాపిసాగరాః | ప్రకాశ
 త్వంగమివ్యంతిమద్భాణజలదావృతాః ||౧౨|| అద్యవానరముఖ్యానాంతానియూథాః భాగశః | ధనుషాశరజాలేనవిధమి
 ష్యామిపత్రిణా ||౧౩|| అద్యవానరస్సైన్యానిరథేనపవనాజసా | ధనుస్సముద్రాదుద్భూతైర్ముఖిష్యామిశరోమిభిః ||౧౪||
 ఆకోశపద్మవక్త్రాణిపద్మకేసరవర్చసాం | అద్యయూధతటాకాః జవత్ప్రమథామ్యహం ||౧౫|| సశరైరద్యవదనైస్సం
 ఘ్నోవానరయూధపాః | మండయివ్యంతివసుధాంసనాత్తైరివపంకజైః ||౧౬|| అద్యయద్ధప్రచండానాంహరీణాందుమి
 యోధినాం | ముక్తనైకేషుణాయుధేభేత్వామిచశతంశతం ||౧౭|| హతోభతాః హతోభాతాయాసాంచతనయాహ
 తాః | వధేనాద్యరిపోస్తాసాంకరోమ్యాసప్రమాజనం ||౧౮|| అద్యమద్భాణిర్భిన్నైః పక్షిక్షైర్గతచేతనైః | కరోమి
 వానరైర్యుధేయతావేక్ష్యతలాంమహీం ||౧౯|| అద్యగోమాయవోగృధ్రాయేచమాంసాశిశోపరే | సర్వాంస్తాస్త
 ర్పయిష్యామిశతుమాంసైశ్శరార్పితైః ||౨౦|| కల్పతాంమేరథశ్శీఘ్రంక్షిప్రమానీయతాంధనుః | అనుప్రియా తు
 మాంసర్వేయేవశిష్టానిశాచరాః ||౨౧|| తస్యతద్వచనంశుత్యామహాపార్శ్వోబ్రవీద్వచః | బలాధ్యత్వాస్థితాంస్తత్ర
 బలంసంత్యర్యతామితి ||౨౨|| బలాధ్యత్వాస్తుసంరథారాక్షసాంస్తాగృహాన్గృహాత్ | చోదయంతఃపరియయూర్ణంకా
 యాంతుమహాబలాః ||౨౩|| తతోముహూర్తాన్మైతూరాక్షసాభీమదర్శనాః | నదంతోభీమవదనానానాప్రహ
 రణైర్భుజైః | అసిభిఃపట్టనైశ్శూలైర్గదాభిముసలైహులైః | శక్తిభిస్తీక్ష్ణధారాభిమహద్భిః కూటముగ్ధరైః ||౨౪|| యస్మి
 ధిర్విమలైశ్చక్రైర్నిశితైశ్చపరశ్వజైః | భిండివాలైశ్చతస్మీభిరవ్యైశ్చాపివరాయుధైః ||౨౫|| అథానయద్బలాధ్యక్ష
 స్సత్వరోరావణాజ్ఞయా | ద్రితంసూతసమాయుక్తంయక్తాప్తతురగంరథం ||౨౬|| ఆరురోహరథంభీమోదీప్యమాంసస్వ
 తేజసా ||౨౭|| తతఃప్రియాతస్సహసారాక్షనైర్బహుభిర్వృతః | రావణస్సత్వగాంభీర్యాద్ధారయన్నివమేదినీం ||౨౮||
 రావణేనాభ్యుజ్జాతామహాపార్శ్వమహూదరౌ || విరూపాక్షశ్చదుర్ధహోరథానారురుహుస్తదా ||౨౯|| తేతు
 హృష్టావినదంతోభిందంతఇవమేదినీం | నాదంఘోగంవిమంచంతోర్యయుజ్జయకాంక్షిణః ||౩౦|| తతోయద్ధాయ
 తేజస్విరక్షోగణబలైర్వృతః | నిర్యయాపుశ్యతధనుః కాలాంతకయమోపమః ||౩౧|| తతఃప్రిజవనాశ్వేసరథేనసమహ
 రథః | ద్వారేణైర్యయా తేనయత్రితౌరామలక్ష్మణౌ ||౩౨|| తతోసప్తప్రభస్సూర్యోదిశశ్చతిమిరావృతాః | ద్విజాశ్చనే
 దుర్హౌరాశ్చసంచచాలేవమేదినీ | వవర్షరుధిరందేవశ్చస్థలుస్తురగాఃపథి || ధ్వజాగ్రేన్యవతద్భ్రువోవివేచశ్చాశివంశి
 వాః | నయనంచాస్ఫురద్వామంసవోబాహుర్కంపతః | వివణంవదనంచాసీత్కించదభిశ్యతస్వరః ||౩౩|| తతోస్పృత

ప్రారాక్షసకథాత్మకః - భూయావ్యక్తకథానితచచాతః ||౪|| ౮|| అథేతి || ప్రహస్యేతి - శత్రుప్రత్యుణీకారాత్ ||౯|| ౧౦|| ఖరస్యేత్యాదిషు - పథస్య
 తిశేషః ||౧౧|| ౧౨|| ఆకోశేతి || ఆకోశపద్మవక్త్రాణి - ఈషద్వికసితపద్మభూతవక్త్రాణి - పద్మకేసరవచసాం - వానరాణామితిశేషః - ప్రమథా
 మిప్రమథామి - శ్వాభావఆపకః ||౧౩|| ౧౪|| అద్యేతి || గతచేతనైఃగతప్రాణైః - యత్నావేక్ష్యతలామితి - నైరంగభ్యేణభూమావానరాకాత
 యిష్యామిత్వార్థః ||౨౦|| కల్పతామితి || కల్పతాంకల్పతాం - ఆలంక్రియతామిశ్యార్థః ||౨౨|| బలాధ్యత్వా స్త్రితి || సంరథాఇతి - పునఃపునరాహ్వ
 నేష్యనాగమనాత్ కుపితాఇత్వార్థః - పరియయః - ప్రతిరథ్యంయయితిత్వార్థః ||౨౩|| తతఃఇత్యాదిశ్లోకత్రయమేకాన్వయం || హులైః ద్విఫలపత్రాగ్రా
 యుధవిశేషైః - హుశంద్విఫలపత్రాగ్రమితివైజయంతీ | భుజైరిత్యాద్యుపలక్షణేత్యతీయా ||౨౬|| అథేతి || అథానయద్బలాధ్యక్షస్సత్వరోరావణాజ్ఞ
 యా, ద్రితంసూతసమాయుక్తంయక్తాప్తతురగంరథమితిపాతః ||౨౭|| ఆరురోహేత్వర్థమేకంవాక్యం || భీమః రావణః ||౨౮|| తతఃప్రియాతస
 తి || సత్వగాంభీర్యాత్బలాతిశయాత్ ||౨౯|| ౩౦|| తతఃఇతి || ద్వారేణై - ఉత్తరద్వారేణేత్యర్థః ||౩౨|| తతోసప్తప్రభుఇత్యాదిశ్లోకచతుష్ట
 యమేకాన్వయం || రూపాణిదుర్భిమిత్రరూపాణి - తతఃఅనంతరం - తతఃఉత్తరద్వారాత్ - నిష్పృతతఃనిష్క్రమతః - సూర్యసప్తప్రభుత్వాదీరూ
 పాతః ||౪|| తస్యేతి || అవ్యగ్రా - రణోత్సాహరహితా ||౯|| అద్యబాణైరితి || రాఘవంలక్ష్మణంయమసాదనంసేష్యామి - వస్తుతస్తురాఘవంలక్ష్మ
 ణంనా - ఆన్యానితిశేషః ||౧౦|| ఖరస్యేత్యాదిషుహాసనస్యేతిశేషః ||౧౨|| అద్యేతి || ప్రతిణాశోభనపక్షవతా ||౧౪|| ఆకోశేతి || పద్మకేసరవర్చసాంవాన
 రాణామితిశేషః - యూధతటాకానిప్రమథామితిసంబంధః ||౨౩|| తతోముహూర్తాదితి || భుజైరిత్యాద్యుపలక్షణేత్యతీయా ||౨౬|| తతః
 ప్రయాతఃఇతి || సత్వగాంభీర్యాత్బలాతిశయాత్ || ౩౪|| తతోనిష్పృతతఃఇతి || రూపాణిదుర్భిమిత్రస్వరూపాణి ||౪౪|| ఇతిశ్రీమహేశ్వర

తోయ్యుద్ధేదశగ్రీవస్యరక్షసః॥రణేనభనశంసీనిచూపాజ్యేతానిజజ్జిరే॥౩౬౫॥ అంతరిక్షాత్పపాతోలాహనిర్ఘాతనమనిస్వ
 నా॥విసేమరశివాగృథా॥వాయవైరసునాదితాః॥౩౬౫॥ ఏతానచింతయన్ ఘోరానుత్పాతాన్ సముపస్థితాన్ ॥ ౩౬౫
 యోరావణోమోహద్వధాధీకాలచోదితః॥౩౬౫॥ తేషాంతురథఘోషేణరాక్షసానాంమహాత్మనాం॥వానరాణా
 మపిచమూర్ఛ్యుద్ధాయైవాభ్యవతత॥౩౬౫॥ తేషాంతుమలంయుద్ధంబభూవకపిరక్షసాం॥ అన్యోన్యమాహ్వయానా
 నాంకుర్ధానాంజయమిచ్ఛతాం॥ ౪౦౫॥ తతఃకుర్ధోదశగ్రీవశ్శరైః కాంచనభూషణైః॥వానరాణామనీకేషుచకారకద
 నంమహత్॥౪౦౫॥ నికృతశిరసఃకేచిదాశ్రయణేనవలీముఖాః॥ కేచిద్విచ్ఛిన్నహృదయాఃకేచిచ్ఛ్చిత్తవివర్జితాః॥ ౪౦౫
 చాప్యసాహతాఃకేచిత్ కేచిత్పార్శ్వేషుదారితాః॥కేచిద్విభిన్నశిరసఃకేచిచ్ఛతుర్వివర్జితాః॥ ౪౦౫॥ దశానసఃకో
 ధవివృత్తనేతోయతోభ్యేతిరథేనసంఖ్యే ॥ తతస్తతస్తస్యశరవ్రవేగంసోఘంసశేకుహారిపుంగవాస్తే॥ ౪౦౫॥
 ఇతిశ్రీమహాభ్యుద్ధకాండే-షణ్ణవతితమస్సర్గః.*****తథాత్రైకృత్తగాత్రైస్తు
 దశగ్రీవేణమార్గాణైః॥ బభూవవసుధాతత్రప్రకీర్ణాహారిభిస్తదా॥ ౧॥ రావణస్యాప్రసహ్యంతంశరసంపాతమేకతః॥
 నశేకుస్సహితుందీప్తంపతంగాజ్వలనంయథా॥౨॥ తేహితానిశితైర్పాణైఃకోశంతోవిప్రదుద్రీవుః॥పావకార్చిస్స
 మావిష్టాదవ్యామానాయథాగజాః॥౩॥ప్లవంగానామనీకానిమహాభాణీవమూరుతః॥ సయయాసమరేతప్రేక్షావిభమన్
 రావణశ్శరైః॥౪॥కదనంతరసాకృత్పాశాక్షసేంద్రోవనాకసాం॥ఆససాదతతోయద్ధేరాఘవంత్వరితస్తదా॥౫॥సుగ్రీవ
 ప్రాకపీకదృష్ట్యాభగ్నావిద్రవతోరణే॥గుత్తేసుషేణంక్షిప్యచక్రేయద్ధేచ్ఛతంమనః॥౬॥ ఆత్మనస్సదృశంవీరస్సతం
 నిక్షిప్యవానరం॥ సుగ్రీవోభిముఖశ్శత్రుంప్రతప్థేపాదపాయుధః॥ ౭॥ పార్శ్వతఃపృథ్వతశ్చాస్యసర్వేయూధాధిపా
 స్స్వయం॥ అనుజహృమహాశైలావివిధాంశ్చమహామృమాన్॥ ౮॥ సనదయధిసుగ్రీవస్వరేణమహతామ
 హాన్॥ పాతయన్ వివిధాంశ్చాన్యాజగమోత్తమరాక్షసాన్॥ ౯॥మమంధచమహాకాయోరాక్షసాన్వానరేశ్వ
 రః॥యుగాంతసమయేవాయుఃప్రవృద్ధానగమానివ॥౧౦॥రాక్షసానామనీకేషుశైలవనవనవనహా॥ అశ్వవనవనం
 ధామేషుఃపక్షిసంఘేషుకాననే॥౧౧॥కిపిరాజవిముక్తైస్తైశ్శైలవనైస్తరాక్షసాః॥ వికీర్ణశిరసఃపేతుర్నికృత్యాఇవప
 ర్వతాః॥౧౨॥అథసంక్షీయమాణేషురాక్షసేషుసమంతతః॥ సుగ్రీవేణప్రభగ్నేషుపతత్సునినదత్సుచ॥ విరూపాక్షస్వ
 కంనామధన్వీవిశ్రావ్యరాక్షసః॥రథాదాప్లుత్యదుర్ధక్షోగజసంబంధముపారుహత్॥ ౧౩॥ సతంద్విరదమారుహ్యావి
 రూపాక్షామహారథః॥ వినదన్ భీమనిహోదంవానరానభ్యధావత॥ ౧౪॥ సుగ్రీవేనశరాఘోరాఘోరిననజాచ
 మూముఖే॥ స్థావయామాసచోద్విగ్నాక్షసాన్సంప్రహమన్॥౧౫॥ సతువిధశ్చితైర్పాణైఃకపీంద్రస్తైవరక్ష
 సా॥ చుకోధసమహాకోరోవధేచాస్యమనోదధే॥ ౧౬॥ తతఃపాదపముద్ధృత్యశూరస్సంప్రథనోహరిః॥అభిషత్యజహ
 నాస్యప్రముఖేతుమహాగజం॥౧౭॥ సతుప్రహారాభిహతస్సుగ్రీవేణమహాగజః॥ అపాసర్పద్ధనుమాన్త్రంనిషసాదనా
 దచ॥౧౮॥ గజాత్తుమథితాన్తూణామపక్రమ్యసవీర్యవాన్॥రాక్షసోభిముఖశ్శత్రుంప్రత్యున్యమ్యతతఃకపిం॥ అమభంచ

పాణిజజ్జిరతిసంబంధః॥ ౩౬౫॥ ౩౬౫॥ తేషాంత్వతి ॥ అహ్వయానానాంఅహ్వయమానానాం - స్పృహయాఅహ్వయతాం- అగమశాస
 నస్యానిత్యత్వాన్నమాగమాభావః॥ ౪౦౫॥ ౪౦౫॥ నికృతశిరసఃకేచిత్కాంత్యాదిక్లౌడ్యయం ॥ స్పృష్టం ॥ ౪౩౫ ॥ ౪౪౫ ॥ ఇతిశ్రీగోవిందరాజ
 విరచితే- శ్రీరామాయణభూషణే-రత్నకిరీటాఖ్యానే- యద్ధకాండచ్యాఖ్యానే- షణ్ణవతితమస్సర్గః.*****
 అధురూపాతవధః- తథాతైరిత్యాది॥౧॥రావణస్యేతి॥ఏకతపికస్యఅద్వితీయస్య॥ ౨॥సుగ్రీవఇతి॥అద్భుతమితి॥క్రియావిశేషణం॥౬॥
 ౭॥పాశ్వేతఇతి॥ మహాద్రుమాన్-ఉత్పాక్ష్యేతిశేషః-ఉత్పాక్ష్యఅస్యపాశ్వేతఃపృథ్వతశ్చానుజహృరితిసంబంధః-యథామహారాజేయద్ధా
 యగచ్ఛతదాయుధానిభృత్యాఅహరంతి తథావానరరాజేయద్ధాయనిహృత్రిమతదాయుధభూతాన్ శైలవృక్షాదీన్ సమయేదాక్షంవాన
 రాఅజహృరితిభావః॥ ౮॥౯॥ మమంధచేతి॥ అగమాన్ వృక్షాన్- పరాశీదుద్రుమాగమాఇత్యుచరః॥ ౧౦॥ ౧౧॥అథేత్యాది॥సంక్షీయమా
 ణేషుహింస్యమానేషు - ఊహింసాయామితిభాతుః॥ ౧౨॥౧౩॥తతఇతి॥సంప్రథనః-బహుళగ్రహణాత్కతకరిణ్యుట్- ప్రహతేత్వథకః-
 ప్రముఖేముఖే॥రామానుజీయం॥సంప్రథనేయద్ధే॥౧౪॥సత్వతి॥ధనుమాన్త్రంధనుజప్రమాణం-ప్రమాణేద్వయస్థిష్ఠుచ్ఛమాత్రజిత్యాదినామా
 త్రిధావిరచితాయాం శ్రీరామాయణతత్పదీపికాఖ్యాయాం యద్ధకాండచ్యాఖ్యానాం షణ్ణవతితమస్సర్గః.*****
 ౧॥ రావణస్యేతి॥ఏకతః-ఏకస్యరావణస్య-శరసంపాతమితిసంబంధః॥౨॥మమంధేతి॥అగమాన్ వృక్షాన్॥౧౩॥అథేతి॥సంక్షీయమాణేషు-హిం

మఖండంచప్రగృహ్యలఘువిక్రమః । భర్తృయన్నివసుగ్రీవమాససాదవ్యవస్థితం ॥౨౧॥ సహితస్యాభిసంక్రుద్ధఃప్రగృహ్య
హ్యవిపులాంశిలాం । విహపాత్రాయచిత్తైషసుగ్రీవోజలదోషమాం॥౨౨॥ సతాంశిలామాతంతీంద్యష్టైరాక్షసపుంగ
వః॥అపక్రమ్యసువిక్రాంతఃఖడ్గైనప్రాహరత్తదా॥ ౨౩॥ తేనఖడ్గప్రహారేణరక్షసాబలినాహతః । మహూతానభవ
ద్వీరోవిసంజ్ఞాభవవాసరః॥౨౪॥ సతదాసహసోత్పత్యరాక్షసస్యమహాహవే । ముష్టింసంవర్త్యవేగేనపాతయామాస
వక్షసి॥౨౫॥ముష్టిప్రహారాభిహతోవిహపాత్రోసశాచరః । తేనఖడ్గైసంక్రుద్ధస్సుగ్రీవస్యచమూముఖే ॥ కవచంపాత
యామాసపద్భ్యానుభిహతోపతత్ ॥ ౨౬॥ ససముత్థాయపకతఃకపిస్తస్యవ్యసజాయత్ ॥ తలప్రహారమశనేస్సమా
నంభీమునిస్వనం॥ ౨౭॥ తలప్రహారంతద్రక్షుస్సుగ్రీవేణసముగ్ధతం ॥ నైపుణ్యాన్తోచయిత్వైనంముష్టివోరస్యతాడ
యత్ ॥ ౨౮॥ తతస్తుసంక్రుద్ధతరస్సుగ్రీవోవానరేశ్వరః॥ మోక్షితంచాత్మనోద్బష్టప్రహారంతేరక్షసాసదదర్శాం
తరంతస్యవిహపాక్షస్యవాసరః॥ ౩౦॥ తతోస్యపాతయతోక్రీడాచ్ఛంఖదేశేమహత్తలం॥ ౩౦॥ మహేంద్రాశ్శక్
త్సేనతలేనాభిహతఃక్షితౌ ॥ పపాతరుధిరక్షిన్నశ్శోణితంచసముద్వమః । సోతోభ్యస్తువిహపాత్రోజలంప్రసవణాది
వ॥౩౧॥ వివృత్తనయనంక్రీడాత్సఫెనంరుధిరాప్లుతం । దృశుస్తైవిహపాక్షంవిహపాక్షతరంకృతం॥౩౩॥స్ఫురంతం
పరివర్తంతంపార్శ్వేనరుధిరోక్షితంకరుణంచవినదంతందృశుఃకపయోరిపుం ॥ ౩౪॥ తథాతుతౌసంయతిసంప్రయు
తైతరస్వినావానరరాక్షసానాం । బలాణావౌసస్వనతుస్సుభీమంమహాణావాద్వావివభిన్నవేతౌ॥ ౩౫॥ వినాశితం
పేత్స్యవిహపనేత్రం మహాబలంతంహరిపాథివేన । బలంసమస్తకపిరాక్షసానా మన్తత్తగంగాప్రతిమంబభూ
వ॥౩౬॥ఇతిశ్రీమద్యుద్ధకాండే-సప్తవతితమస్సర్గః. ***** హన్యమానేబలేతూ
ణామనోన్యంతేమహామృతేనరసీవమహాఘమేసోపక్షిణేబభూవతుః॥౧॥స్వబలస్యవిహుతేనవిహపాక్షవధేనచ । బ
భూవద్విగుణంక్రుద్ధోరావణోరాక్షసాధిపః॥ ౨॥ ప్రక్షిణంతుబలందృష్ట్వావధ్యమానంవలీముఖైః । బభూవాన్యవ్యథా
యుద్ధేపేత్స్యదైవవిపర్యయం ॥ ఉహచచసమీపస్థంమహూదరమరిందమం॥ ౩॥ అస్మినాగ్రేమహాబాహూజ
యాశాత్పయిమేస్థితా ॥ జహిత్యుచమూంవీరదర్శయాద్యపరాక్రమం । భర్తృపిండస్యకాలోయంనిదేక్ష్యంసాధు
యుధ్యతాం ॥ ౪॥ ఏవముక్తస్తథేత్సుక్త్వారాక్షసేంద్రోనుహూదరః । ప్రవివేశారిసేనా తాం పతంగభవపా
వకం ॥ ౫॥ తతస్సకదనంచక్రేవానరాణాంమహాబలః । భర్తృవాక్యేనలేజస్వీస్వినవీర్యేణచోదితః॥ ౬॥ వా

త్రచ్చృత్వయః॥ ౧౯॥ గజాత్త్వితః శ్లోకద్వయమేకంవాక్యం॥ వ్యవస్థితంనిశ్చలత మూస్థితం॥౨౦॥ సతామితి॥అపక్రమ్యశిలాపాతవిహ
రాఘవన్యతోపస్పృత్య-ప్రాహరత్-సుగ్రీవమితిశేషః॥౨౧॥ముష్టిప్రహారేత్యాదిసాధాశ్లోకఏకాన్వయః॥కవచమితి అనేనసుగ్రీవస్యాపికవచ
ధారణమస్తీగమ్యతే- పద్భ్యామితి-అభిహతస్సకపద్భ్యామపతదిత్యన్వయః॥ రామానుజీయం॥ తేనేతి॥ సఖడ్గాభిహతోపతత్-సఖడ్గశ్చసా
వభిహతోస్సఖడ్గాభిహతఃవిహపాక్షప్రేగితఖడ్గసహితోపతదిత్యర్థః - ఉత్తరత్రైకూపాక్షస్యముష్టినైవయుద్ధాభిధానాత్ ॥౨౭॥తలప్రహర
మితి॥ నైపుణ్యాతోజ్ఞాపాటవాత్ ॥ ౨౮॥ తతస్త్వితీ - సాధాశ్లోకమేకంవాక్యం॥అంతరంతవకాశం॥౩౦॥తతఃకృత్యధాం॥శంఖదేశేలలా
టాస్థిప్రదేశే- శంఖానిధౌలలాటాస్థీత్యుపగః॥ ౩౦॥మహేంద్రాశేనీత్యాదిసాధాశ్లోకమేకంవాక్యం॥సోతోభ్యఃనాసాదిసవద్వారేభ్యః॥
౩౧॥ వివృత్తనయనమితి॥ విహపాక్షతరంనేతోద్గమనేనాత్యంతవికటాక్షం॥౩౩॥స్ఫురంతమితి॥ స్ఫురంతంక్షోభ్యమముత్పతంతం- పరివతే-
తంపరివతేమానం॥౩౪॥ తథాత్వితీ॥భిన్నవేతౌ- విడితావేతౌ॥౩౫॥వినాశితమితి॥ఉన్నతగంగాఉద్వేలగంగా॥ ౩౬॥ఇతిశ్రీగోవిందరాజవి
రచితే- శ్రీరామాయణభూషణైరత్నకీరీటాఖ్యానేయద్ధకాండవ్యాఖ్యానే- సప్తవతితమస్సర్గః.*****

అథమహూదరవధి-హన్యమానఇత్యాది॥ సరసీవవేతివక్తవ్యేసరసీవేతిసంధిరావః॥౧॥౩॥అస్మిన్కాలఇత్యాదిసాధాశ్లోకఏకాన్వ
యః॥ భర్తృపిండస్యేతిసంబంధమాతేషస్త్రి-భర్తృపిండస్యనిదేక్ష్యంసాధుమిద-తతేతనమపాకరుమిత్యర్థః ॥ ౬॥ తతః॥భర్తృవాక్యేన

స్వహానెషు - ఓహింసాయామితిధాతుః॥౨౨॥ సతామితి॥అపక్రమ్యశిలాప్రాహరమౌఘకరణార్థపార్శ్వవ్యతోపస్పృశ్య - సుగ్రీవఃప్రాహరిది
తిభావః॥౨౭॥౨౮॥ తలప్రాహరమితి॥నైపుణ్యాద్యుద్ధగతివిశేషలఘువాత్-మోచయిత్వా- మోక్షీకృత్య-సదదర్శాంతరమితిసంబంధః॥౩౦॥తత
ః॥శంఖదేశే-లలాటాస్థిప్రదేశే-శంఖానిధౌలలాటాస్థీత్యుపగః॥౩౦॥మహేంద్రాశేనీత్యాదిసాధాశ్లోకఏకాన్వయః॥సోతోభ్యఃనాసాదిరంభేభ్యః॥౩౧॥వివృత్తైః॥రూపా
క్షతరం-అతివిహపాక్షం॥౩౩॥ స్ఫురంతమితి॥పార్శ్వేనపరివర్తంతంపుంవిహపాక్షంసదృశురితిసంబంధః॥౩౪॥ తథాతుతాః॥భిన్నవేతౌవిడి
తావేతౌ॥౩౫॥వినాశితమితి॥ఉన్నతగంగాప్రతిమంఉద్వేలగంగాసదృశః॥ ౩౬॥ ఇతిశ్రీమహాశ్వరకీర్తనరచితాయాం-శ్రీరామాయణతత్త్వది
శికాఖ్యాయాం-యద్ధకాండవ్యాఖ్యాయాం- సప్తవతితమస్సర్గః.*****హన్యమానఇతి॥సరసీవ-సోపక్షిణే-ఉపక్షిణముపతయతేత్య

నరాశ్చమహాసత్వాఃప్రగృహ్యవిపులాశ్శిలాః । ప్రవిశ్యరిబలంభీమంజఘ్నైరజనీచరాన్ ॥ ౮ ॥ మహేందర
 స్తునంకుర్ధశ్శరైఃకాంచనభూషణైః । చిచ్ఛేదపాణిపాదోయావానరాణామహాహవే ॥ ౯ ॥ తతస్తైవానరాస్స
 ర్వే రాక్షసై రదితాభృతం । దిశోదశమృతాఃకేచి తేకచిత్సుగ్రీవమాశ్రితాః ॥ ౧౦ ॥ ప్రభగ్నాం సమరేద్య
 ప్త్వానరాణామహాదమూం । అభిరుద్రావసుగ్రీవోమహేందరమనంతరిం ॥ ౧౧ ॥ ప్రగృహ్యవిపులాంఘ్రా
 రాంమహీధరసమూశిలాం । చిత్తేపచమహాతేజాస్తస్వధాయహరీశ్వరః ॥ ౧౨ ॥ తామాపతంతీంసహసాశిలాం
 ప్త్వామహేందరః । అనంభ్రాంతస్తతోబాణై ర్వివిభేదదురాసదాం ॥ ౧౩ ॥ రక్షసాతేఽబాణౌఘైర్నికృ
 త్సాసహస్రధా । నిపపాతశిలాభూషా గృభ్రవక్రమివాకులం ॥ ౧౪ ॥ తాంతుభిన్నాంశిలాందృష్ట్వా సుగ్రీవః
 క్రోఽమూర్ఛితః । సాలముత్పాట్యచిత్తేపరాక్షసేరణమూఢాని ॥ ౧౫ ॥ శరైశ్చవిదదానైనంశూరఃపరపురంజ
 యః ॥ ౧౫౫ ॥ సదదశతతఃకుంధఃపరిఘంపతితుంభువి ॥ ౧౬ ॥ ఆవిశ్యతుసతంధీ ప్రంపరిఘంతస్యదశశయన్ । పరి
 ఘాగ్రేణవేగేనజహానాస్యహయోత్తమాన్ ॥ ౧౭ ॥ తస్మాద్ధతహయాద్విరస్సోవప్లుత్యమహారథాత్ । గదాంజగ్రా
 హసంకుర్ధోరాక్షసోఢమహేందరః ॥ ౧౮ ॥ గదాపరిఘహస్తాతాయుధివీరోసమీయతుః । నదంతాగోవృషప్రఖ్యా
 ఘనావివసవిద్యతా ॥ ౧౯ ॥ తతఃకుర్ధోగదాంతస్తైచిత్తేపరజనీచరః । జ్వలంతీంభాసగరాభాసాంసుగ్రీవాయమ
 హేందరః ॥ ౨౦ ॥ గదాంతాంసుమహాఘోరామాపతంతీంమహాబలః । సుగ్రీవోరోషతామూక్షస్సముద్యమ్యమహా
 హవే ॥ ఆజఘానగదాంతస్యపరిఘేణహరీశ్వరః ॥ ౨౦౫ ॥ పపాతసగదోద్భిన్నఃపరిఘస్తస్యభూతలే ॥ ౨౧ ॥ తతోజ
 గ్రాహతేజస్వీసుగ్రీవోవసుధాతలాత్ । ఆయసంముసలంఘోరంసర్వతోహేమభూషితం ॥ ౨౩ ॥ సతముద్యమ్యచి
 త్తేపసోస్యన్యాంవ్యాక్షిపన్దదాం । భిన్నావన్యోస్యమాసాద్యపేతతుథరణీతలే ॥ ౨౪ ॥ తతోభగ్నప్రహరణౌముష్టి
 భ్యాంతాసమీయతుః । తేజోబలసమావిష్టేదీప్తావివహుతాశనా ॥ ౨౫ ॥ జఘ్నుతుస్తాతదాన్యోస్యంనేదతుశ్చపునః
 పునః । తలైశ్చాన్యోస్యమాహత్యపేతతుథరణీతలే ॥ ఉత్పేతతుస్తతస్తూణాంజఘ్నుతుశ్చపరస్పరం । భుజైశ్చిక్షిప
 తుర్విరావన్యోస్యమపరాజితా ॥ జగ్ముశ్చస్తాశ్రమంవీరోబాహుయుద్ధేపరంతపా ॥ ౨౬ ॥ ఆజహారతతఃఖడ్గమదూరపరివళి
 నం । రాక్షసశ్చమణాసాధాంమహావేగోమహేందరః ॥ ౨౭ ॥ తత్తైవచమహాఖడ్గంచమణాపతితంసహ ॥ జగ్రాహ
 వానరశ్రేష్ఠసుగ్రీవోవేగవత్తరః ॥ ౨౮ ॥ తాతురోషపరీతాంగౌసదంతావభ్యధావతాం । ఉద్యతాసీరణేహృష్టేయ
 ధిశస్త్రవిశారదా ॥ ౩౦ ॥ దక్షిణంమండలంచోభాసుతూణాంసంపరీయతుః ॥ అన్యోస్యమభిసంకుర్ధౌజయేప్రణహితా
 వుభౌ ॥ ౩౧ ॥ సతుశూరోమహావేగోవీర్యక్లాఘీమహేందరః ॥ మహాచమణితంఖడ్గంపాతయామాసదుర్మతిః ॥ ౩౨ ॥
 లగ్నముతకర్షతఃఖడ్గంఖడ్గేనకపిఘంజరః ॥ జహారసశిరస్త్రాణకుండలంపహంతంశిరః ॥ ౩౩ ॥ నికృత్తశిరస్తస్యపతి
 తస్యమహీతలే ॥ తద్బలంరాక్షసేంద్రస్యదృష్ట్వాతత్రనతివృతే ॥ ౩౪ ॥ హత్వాతంవానరైస్సాధాంసనాదముదితోహ
 రిః ॥ చుక్రోఽచశశ్రీవోబభౌహృష్టశ్చరాఘవః ॥ ౩౫ ॥ విషణ్ణవదనాస్సర్వేరాక్షసాదీనచేతసః ॥ విద్రవంతితతస్స

చోచితస్సౌ స్వేనవీర్యేణకదనంచక్రఇత్యన్వయః ॥ ౮ ॥ మహేందరఇతి ॥ పాణిపాదోయానితి- ఏకవద్భావాభావఆపత్ ॥ ౧౦ ॥ ప్రభగ్నామితి ॥ అ
 నంతరంసమీపస్థం ॥ ౧౩ ॥ గతుశేతి ॥ గృభ్రవక్రంగృభ్రసమాహః ॥ ౧౪ ॥ గ ॥ శరైశ్చత్కర్థం ॥ శూరఃమహేందరః- ఏనంచసాలంచ-శరైఃకదదా
 రేత్యన్వయః ॥ ౧౫ ॥ సఇతి ॥ సఃసుగ్రీవః ॥ ౧౬ ॥ ఆవిధ్యేతి ॥ ఆచాయేతిశేషః- తస్యమహేందరస్యదర్శయన్-పాణిలాఘవమితిశేషః ॥ ౧౯ ॥
 తతఇతి ॥ భాస్కరాభాసాంభాస్కరవద్భాసమానాం ॥ ౨౦ ॥ గదాంతామిత్యాది ॥ గదాంధృష్టేతిశేషః- సముద్యమ్యపరిఘమితిసిద్ధం ॥ ౨౦౫ ॥ పపా
 తసగదోద్భిన్నఇత్యర్థం ॥ ఉభావపిపరస్పరాభిసాంతాఃశీఘ్రాపేతతుతిభావః ॥ ౩౦ ॥ దక్షిణమితి ॥ దక్షిణంప్రదక్షిణం-చకారాత్సవ్యంచసుతూ
 ణ్ణంసంపరీయతుఃఅకుర్వతాం ॥ ౩౧ ॥ సత్ప్రీతి ॥ వీర్యేణక్లాపతఇతివీర్యక్లాఘీ ॥ ౩౨ ॥ లగ్నమితి ॥ లగ్నంచర్మలగ్నంఉత్కర్షతఃమహేందరస్వేతిశే
 షః ॥ ౩౩ ॥ నికృత్తేతి ॥ తతశిరః-నతివృతేనాతివృత ॥ ౩౪ ॥ విషణ్ణేతి ॥ విషణ్ణవదనాః-అభవన్నితిశేషః-అతస్సర్వశబ్దాపౌనర్యక్త్యం ॥ ౩౬ ॥ మహా
 హితి ॥ ౩౫ ॥ భక్తౌహింశస్వేతి ॥ నిర్దేష్టుంసాన్విమిద్రవేతససముపకర్తృమిత్యర్థః ॥ ౧౦ ॥ ప్రభగ్నామితి ॥ అనంతరంసన్నిహితం ॥ ౧౯ ॥ తతఃకుర్ధ
 ఇతి ॥ భాస్కరాభాసాంభాస్కరవద్భాసమానాం ॥ ౨౦ ॥ గదామిత్యాది ॥ సుమహాఘోరాంతాంగదాంధృష్టేతిశేషః- సముద్యమ్య- పరిఘమితీ
 షః-సుగ్రీవఃపరిఘేణాజఘానేతిసంబంధః ॥ ౨౦౫ ॥ పపాతేతి ॥ గదాపపాత-సపరిఘశ్చఉద్భిన్నఇత్యర్థం ॥ ౨౧ ॥ తతఇత్యాదిశ్లోకద్వయమేకంవా
 క్యం ॥ ససుగ్రీవః-తంముసలం-సోపిమహేందరోపి అన్యాంగదాంవ్యాక్షిపత్ ॥ ౨౩ ॥ దక్షిణమితి ॥ దక్షిణంప్రదక్షిణంచకారాత్సవ్యంచసు
 తూణాంసంపరీయతుఃఅకుర్వతాం ॥ ౩౧ ॥ సత్ప్రీతి ॥ వీర్యేణక్లాపతఇతివీర్యక్లాఘీ ॥ ౩౨ ॥ విషణ్ణవదనాఇతి ॥ సర్వేదీనచేతసోబభౌపురిశేషః-

ర్వేభయవిత్రస్తచేతనః || ౩౬౪ || మహేందరంతంబిపాత్యభూమామహాగరేణీణామివైకదేశమ్ | సూర్యాన్మజస్త్ర
 త్రరరాజలక్ష్మ్యసూర్యస్వతేజోభిరివాప్రభృవ్యః || ౩౬౫ || అథవిజయమవాప్యవాసరేంద్రస్సమరముఖేమరయత్
 సిద్ధసంతైః | అవనితలగతైశ్చభూతసంతైఃపావహసమాకులితైస్తుతీమహాత్మా || ౩౬౬ || ఇతిశ్రీమద్యుద్ధకాండే అష్టనవ
 తితమస్సగః. ***** మహేందరేతునిహతేమహాపాశ్వోమహాబలః | సగ్రీవే
 ణసమీత్యాశక్కౌధాత్సంరక్తలోచనః || అంగదస్యచమూంభీమాంక్షోభయామాససాయతైః || ౧౪ || సవానరాణాం
 ముఖ్యానాముత్తమాంగానిసర్వశః || పాతయామాసకాయేభ్యఃఫలంవృంతాదివాళిః || ౨౪ || కేషాంఽదిమభిర్భా
 హవాసగంధాంశ్చిచ్ఛేదరాక్షసః || వానరాణాంసుసంక్రుద్ధఃపార్శ్వంకేషాంవృదారయత్ || ౩౪ || తేదితాజాణ
 వర్షేణమహాపార్శ్వేనవానరాః || విషాదవిముఖాస్సర్వేభూవుగతచేతనః || ౪౪ || నిరీత్యబలముద్విగ్నమంగదోరా
 త్సాదితం || వేగంచక్రేమహాబాహుస్సముద్రీభవవర్షణి || ౫౪ || ఆయసంపరిఘంగృహ్యసూర్యరశ్మీసమప్రభం || స
 మరేవానరశ్రేష్ఠమహాపార్శ్వేనృపాతయత్ || ౬౪ || సతుతేనప్రహరేణమహాపార్శ్వోవిచేతనః || ససూతస్సృంద
 నాత్తప్తాద్విసంజ్ఞఃపాశితదృఢి || ౭౪ || సర్వరాజస్తుతేజస్తీనీలాంజనచయోపమః || నిష్పత్యసుమహావీర్యస్సాన్వ
 ద్వాహృదైఃసన్నిభాత్ | ప్రగృహ్యగిరీశ్వంగాభాంకురీధస్సువిపులాంశిలాం || అశ్వోజఘానతరపాస్సృందనంచ
 బభంజతం || ౮౪ || ముహూర్తాల్లబ్ధసంజ్ఞస్తుమహాపార్శ్వోమహాబలః || అంగదంబహుభిర్భాజైర్భూయస్తంప్రత్యవి
 ధ్యత || ౧౦౪ || జాంబవంతంత్రిభిర్భాజైరాజఘానస్తనాంతరే || ఋక్షరాజంగవాక్షంచజఘానబహుభిశ్చరైః || ౧౧౪ ||
 జాంబవంతంగవాక్షంచసదృష్ట్యాశరపీడితౌ || జగ్రాహపరిఘంఘోరమంగదఃకోరభమూర్ఛితః || ౧౨౪ || తస్యాంగ
 దఃప్రకుపితోరాక్షసస్యతమాయసం || దూరస్థితస్యపరిఘంరవిరశ్మీసమప్రభం | ద్వాభ్యాంభుజాభ్యాంసంగృహ్య
 భ్రామయిత్వాచవేగవాక్ || మహాపాశ్వోస్యచిత్తేపవధార్థంవాలిసస్సృతః || ౧౩౪ || సతుక్షిప్తోబలవతాపరిఘస్తస్య
 రక్షసః || ధనుశ్చసశరంహస్తాద్భిరన్త్రుంచాప్యపాతయత్ || ౧౪౪ || తంసమాసాద్యవేగేనవాలిపుత్రఃప్రతాపవాక్ ||
 తలేనాభ్యహనతుగ్రద్ధఃకణామూలేసకుండలే || ౧౬౪ || సతుకుగ్ర్ధోమహావేగోమహాపార్శ్వోమహాద్యుతిః || కరైశ్చ
 కేనజగ్రాహసుమహాంతంపరశ్వధం || ౧౭౪ || తంతైలధౌతంవిమలంశైలసారమయందృఢం || రాక్షసఃపరమకుగ్ర్ధో
 వాలిపుత్రేన్యపాతయత్ || ౧౮౪ || తేనవామాంసఫలకేభృశంప్రత్యవపాదితం || అంగదోమోక్షయామాససరౌప
 స్సపరశ్వధం || ౧౯౪ || సవీరౌవజ్రసంకాశసంగదోముష్టిమాన్యనః || సంగతయత్సుసంకుగ్ర్ధఃపితుస్తుల్యపరాక్రమః ||
 ౨౦౪ || రాక్షసస్యస్తనాభ్యాశేమర్మజ్ఞోహృదయంప్రతి || ఇంద్రాశనిసమస్పర్శంసమష్టింవిన్యపాతయత్ || ౨౧౪ || తే
 నతస్యనిపాతేనరాక్షసస్యమహామృథే || పఫాలహృదయంచాశుసపపాతహతోభువి || ౨౨౪ || తస్మిన్నివతితేభూమాత
 త్రైన్యంసంప్రచుత్తుభే || అభవచ్ఛమహాకోరస్సమరేరావణస్యతు || ౨౩౪ || వానరాణాంచహృష్టానాంసింహనా
 దశ్చపుమూలః || స్ఫోటయన్నివశజ్వేనలంకాంసాట్టాలగోపురాం | మహేంద్రేణేవదేవానాం నాదస్సమభవన్తు

దరమితి || లక్ష్మ్యజయలక్ష్మ్య || ౩౬౬ || ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే-శ్రీరామాయణఘాటణే-యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానే-అష్టనవతితమస్సగః. *****

అథమహాపాశ్వోవధః - మహేందరేత్విత్వాది || మహేందరేనుగ్రీవేణనిహతఇత్యన్వయః || ౩౬౪ || సత్కారాజస్త్రీత్వాదిశ్లోక
 ద్వయమేకాన్వయం || ఋక్షరాజఃజాంబవాక్-తేనసహితస్సత్కారాజఃగవాక్షః-జాంబవంతంగవాక్షంచేత్యత్రత్రవత్సమాణత్వాత్ || ౧౦౪ ||
 జాంబవంతమితి || ఋక్షరాజంజాంబవంతంత్రిభిర్భాజైరాజఘానగవాక్షంచబహుభిశ్చరైర్జఘానేత్యన్వయః || ౧౧౪ || ౧౨౪ || తస్యాంగదశ్వా
 శ్లోకద్వయమేకాన్వయం || దూరస్థితస్యతస్యవధార్థమిత్యన్వయః || ౧౩౪ || ౧౪౪ || తమితి || తైలధౌతంప్రతిదినంతైలసేనాన్నిషగల్గవం-
 తైలసారమయం-తద్యత్కూరితమిత్యర్థః-దృఢంఽశధిలం || ౧౫౪ || ౧౬౪ || సవీరృతి || ఆత్మనఇత్యస్యపితుస్తుల్యపరాక్రమఇత్యనేనసంబంధః-సంవ
 తాయత్ సమవర్తయత్-భ్రామయాయామానేత్యర్థః || ౨౦౪ || ౨౩౪ || వానరాణామిత్వాది || స్ఫోటయన్ దశయన్ || వానరాణాంచసింహనాదశ్చమభవత్

భయవిత్రస్తచేతనఃభయంకరవిత్రస్తచిత్తాఃసర్వే-విద్రవంత్యద్రవక్ - అతఃసర్వశబ్దాపునరుక్తిః || ౩౬౬ || ఇతిశ్రీమహేశ్వరతీర్థవిరచితా
 యాం శ్రీరామాయణతత్పదీకాఖ్యాయాం - యుద్ధకాండవ్యాఖ్యాయాం- అష్టనవతితమస్సగః. *****
 మహేందరృతి || మహేందరఇత్యేతన్నహాపాశ్వోవిశేషణం || ౩౬౪ || సత్కారాజృతి || ఋక్షరాజేనజాంబవతాసహితః-జాంబవంతంగవాక్షం
 చేత్యత్రత్రవత్సమాణత్వాత్ || ౧౦౪ || తస్యాంగదశ్వాదిశ్లోకద్వయమేకంవాక్యం || దూరస్థితస్యవధార్థంపరిఘంచితైపేతిసంబంధః || ౧౧౪ ||
 సవీరృతి || సంవర్తయత్ సమవర్తయత్ || ౨౩౪ || వానరాణామిత్వాదిసాధశ్లోకమేకంవాక్యం || ఇంద్రాశనిహదేవానాంనాదఇవ-అంగదేనసహి

హా||౨౫|| అథేంద్రశత్రుస్త్రీః వాలయానాం వనాక సాంవైవమహాప్రణాదం | శుక్రాత్వాసరోవంయుధిరాక్షసేంద్రః
పునశ్చయుద్ధాభిముఖోఽతస్థే||౨౬|| ఇతిశ్రీమద్యుద్ధకాండే - ఏకోనశతతమస్కర్ణః:*****
మహాదరమహాపార్శ్వహతాదృష్ట్యాశురాక్షసాః | తస్మింశ్చసిహతేవీరేవియాపాత్రేమహాబలే||అవివేశమ
హాకోరోగావణంతమహామృతే|| ౧౪|| సూతంసంచోదయామాసవాక్యంచేదమువాచహ||౨|| సహతానామమా
త్యానాంయుద్ధస్యనగరస్యచ| దుఃఖమేషోపసేష్యామిహత్వాతారామలక్ష్మణే||౩|| రామవృక్షంరణేహన్తిసీతాపుష్ప
ఫలప్రదం | ప్రశాఖాయస్యసుగ్రీవోజాంబవాకాకుముదోఽశః|| మైందశ్చద్వివిదత్రైవహ్యంగదోగందమాధనః | హ
నుమాంశ్చసుషేణశ్చసర్వేచహరియాధపాః || ౫ || సదిశోదశఘోషేణరథస్యాతిరథోమహా|| నాదయప్రయ
యాతూణాంరాఘవంచాభ్యవతా||౬|| పూరితాతేనశబ్దేనసదీగ్రికాననా | సంశచాలమహీసర్వాసవరాహమృ
గద్విపా || ౭ || తామసంసమహాఘోరంవకారాస్త్రంసుదారుణం| నిదాదాహకపీసర్వాతేప్రపేతుస్సమంత
తః||౮|| ఉన్నపాతరజోఘోరంతైర్భుజైస్తస్యప్రధావితైః | నహితత్సహితుంశేకుబ్ధిః||హృణానిమితంస్వయం|| ౯||
తాన్యసీకాన్యనేకానిరావణస్యశరోత్తమైః | దృష్ట్వాభగ్ననిశతశోరాఘవఃపర్యవస్థితః|| ౧౦|| తతోరాక్షసశౌదూ
లోవిద్రావ్యహరివాహినీం | సదదిశతతోరామంతివృంతమపరాజితం|| లక్ష్మణేనసహభ్రాత్రావిష్ణునావాసవంయ
థా| ఆలిఖంతమివాకాశమవప్తభ్యమహద్ధనుః|| వర్షవక్రవిశాలాక్షందీఘబాహుమరిందమం || ౧౨|| తతోరామో
మహాతేజాస్సామిత్రిసహితోబలీ|| వానరాంశ్చరణేభగ్ననావతంతంచరావణం| సమీత్యరాఘవోహృష్టామధ్యేజగ్రా
హకాముకం||౧౩|| విష్ణురయితుమారేభేతతస్సధనురుత్తమం | మహావేగంమహానాదంనిర్భింసన్నివమేదినీం||౧౪||
రావణస్యచబాశౌమైరామవిష్ఫారితేనచ| శబ్దేనరాక్షసాస్త్రేచపీతుశ్చశతతస్తదా || ౧౬ || తయోశ్శరపథంపాప్తో
రావణోరాజపుత్రయోః | సబభౌచయథారాహుస్సమీపేశశిసూర్యయోః|| ౧౭|| తమిచ్చప్రథమంయోధ్యంలక్ష్మ
ణోనిశితైశ్చరైః | ముమోదధనుగాయవ్యశరాగ్నిశిఖోపమా|| ౧౮ || తాముక్తమాత్రానాకాశేలక్ష్మణేనధ
నుష్టతా| బాణాబాణైమహాతేజారావణఃప్రత్యవారయత్ || ౧౯ || ఏకమేకేనబాణేనత్రిభిస్త్రీదశభిదశ||ల
క్ష్మణస్యప్రచిచ్ఛేదదశయోపాణిలాఘవం|| ౨౦|| అభ్యుత్క్రమ్యసామిత్రింరావణస్సమితింజయః| ఆససాదతతోరా

మహాంధ్రేణసహదేవానాంనానభవ-వానరాణాంచదేవానాంచనాదస్సమభవదిత్యర్థః-ఏతచ్ఛానంతరస్థోకేస్తుప్రతిభవిష్యతి||౨౫|| ౨౬|| ఇతిశ్రీ
గోవిందరాజవిరచితే-శ్రీరామాయణభూషణై-రత్నకీర్తిటాఖ్యానే- యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానే-ఏకోనశతతమస్కర్ణః:*****
అథరామరావణయుద్ధారంభశ్శతతమ- మహాదరత్యాదితస్త్రికవిరూపాత్రేసిహతేసతి-పశ్చాత్తమోదరమహాపాశ్చోహతాదృ
ష్ట్యా-స్థితమితిశేషః||౧౪||౩|| రా||రామవృక్షమితి||సీతాపుష్పఫలప్రదం-సీతాపుష్పయస్యసఃసీతాపుష్పసీతాపుష్పశ్చసాఫలప్రదశ్చ-తం||౫||
౮||ఉన్నపాతేతి|| సహితుసోఘం-ఆవకాదాగమః||౯||౧౦||తత్తత్త్యాదిసాధకశ్లోకద్వయేనరామస్యాపరాజితత్వం, నిరవధికసౌందర్యనిధి
త్వేనతైరంవిహయనిరంతరానుభావ్యత్వం, రావణస్యదుర్బుద్ధిత్వం, ఆమృతిప్రవాహమావతేనేవమహతాధనుర్వరణావతేతంత్రీరామదేహ
లావణ్యామృతపూరమనవగాహమాసస్యతస్యదౌర్భాగ్యంచోచ్యతే|| ౧౨|| తతోరామఇత్యాదిసాధకశ్లోకవికాన్వయః || హృష్టఃచిరా
దైవ్రీసహగతత్తతిసంతుప్తః | కార్త్యుకంజగ్రాహ, విష్ణురయితుమారేభఇత్యాదిశంబోక్త్యాకిమిదానమపివాసతోభావ్యతిరావణఇతిరామ
స్యదయాభుతోచ్యతే||౧౫|| రావణస్థేతి|| రావణస్యబాణౌమైః-రామవిష్ఫారితేనచజాతేనశబ్దేనత్యర్థః||౧౬||తయోరితి|| శశిసూర్యయోరితి-
ఆమాయామితిశేషః|| రామాసజీయం|| తయోశ్శరపథంపాప్తోరావణోరాజపుత్రయోః|సబభౌచయథారాహుస్సమీపేశశిసూర్యయోరితి-
ఆతిక్రూరస్వభావస్యరావణస్యరామలక్ష్మణయోశ్శమీపాగమనమమావాస్యాయాంరామోశ్చండ్రసూర్యసమీపాగమనమివేతికృత్యాదృష్ట్యాం
తదాప్టాంతికయోక్తేరూప్యం|| రావణస్థేతి|| శబ్దేనరాక్షసాస్త్రేచేతివాచః- శేచవానరాశ్చ||౧౭|| ౨౦|| అభ్యుత్క్రమ్యేతి|| అభ్యుత్క్రమ్య

తానాంవానరాణాంసింహనాదస్సమభవత్||౨౬|| ఇతిశ్రీమహాశ్వరత్నరచితాయాం- యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానాయాం-ఏకోనశతతమస్కర్ణః:*****
౨||సిహతానామిత్యాదిశ్లోకత్రయస్యప్రాతితికార్థఃస్వప్తః||వస్త్రతస్మ||సిహతానామితి||రామలక్ష్మణౌహత్వాగత్వానిహతానామమాత్యానాం
దుఃఖమపసేష్యామి-నగుతాగత్వాకేనప్రకారేణదుఃఖమపసేష్యసీశ్యతఆహ- రామవృక్షమితి||ప్రశ్న్యతిగిచ్చక్షుః- తంశత్రుసంహరకంరామమి
త్యర్థః-సీతాపుష్పఫలప్రదంసీతాపుష్పయస్యసః-సచాసాఫలప్రదశ్చైరిసీతాపుష్పఫలప్రదఃశంగత్వేశ్యమష్యతే - యస్యవృక్షస్యయేను
గ్రీవాదయఃకాఖాఃతాకహస్తీతిసంబంధః-కాఖాయాపనుగ్రీవాదీహత్వాదుఃఖమపసేష్యామీత్యర్థః|| ౧౫|| రావణస్థేతి|| రావణస్యబాణౌ
మైఃరామవిష్ఫారితేనచయశ్శబ్దోఽనితఃశేనపతురితిసంబంధః||౧౬||తయోశ్శరపథమితి||సరావణః- రాజపుత్రయోశ్శమీపే- శశిసూర్యయో

మంథితంజైలమివాచలం ౨౧॥ ససంఖ్యరామమాసాద్యకోధసంరక్తలోచనః॥ వృష్ణశఛ్చరణమాణిరావణోరాఘ
వోపరీ॥ ౨౨॥ శరభారాస్తతోరామోరావణస్యగనుశ్చుతాః॥ గృష్టైవవాపతశ్శీఘ్రంభల్లాజగ్రాహసత్వరం॥
౨౩॥ తాశశరౌఘాంస్తతోభల్లైస్తీక్ష్ణైశ్చిచ్ఛేదరాఘవః॥ దీప్యమానామహాఘోరాకృద్ధానాశీవిమా॥ ౨౪॥
రాఘవోరావణంహూణంరావణోరాఘవంతదా॥ అన్యోన్యంవివిధైస్తీక్ష్ణైశ్చరైరభివవవతుః॥ ౨౫॥ చేరతుశ్చవి
రంచిత్రంమండలంసవ్యదక్షిణం॥ బాణవేగశాసముత్త్రిప్తావన్యోన్యమపరాజితౌ॥ ౨౬॥ తయోభూతానివిత్రేసు
గృగవత్సంప్రయున్యతోః॥ రౌద్రయోస్సాయకమచోర్యమాంతకశాశయోః॥ ౨౭॥ సంతతంవివిధైర్బాణైర్బాణా
వగగనంతదా॥ ఘనైరివాతపాపాయేవివృన్దాలాసమాకులైః॥ ౨౮॥ గవాక్షితమివాకాశంబభూవశరవృష్టిభిః॥
౨౯॥ మహావేగైస్సుతీర్ణైర్నైర్గృహధ్రపతైస్సువాజితైః॥ శరాంధకారంతోభీనుంచక్రతుస్ససరంతదా॥ ౩౦॥
తపసేచాపిమహామేఘావివోత్థితౌ॥ ౩౧॥ బభూవతుములంయుద్ధమన్యోన్యవశకాంక్షిణోః॥ అనాసాద్యమవింశ్యంచ
వృత్రవాసవయోరివ॥ ౩౨॥ ఉభాహిపరమేష్వాసాపుభాశస్త్రవిశారదౌ॥ ఉభావస్త్రుదాంశుఖ్యాపుభాయుద్ధేవి
చేరతుః॥ ౩౩॥ ఉభాహియేనవ్రజతస్తేనతేనశరోర్మయః॥ ఉర్మయోవాయునావిధ్వాజగ్నుస్సాగరయోరివ॥ ౩౪॥ తత
సంక్రమాస్తస్తరావణిలోకరావణః॥ నారాచమాలాంరామస్యలలాటేప్రత్యముంచత॥ ౩౫॥ రౌద్రచాపప్రయుక్తాం
తాంసీలోట్పలఃశప్రభాం॥ శిరసాధారయకరామోనవ్యథాంప్రత్యపద్యత॥ ౩౬॥ అథమంత్రానభిజగ్రౌద్రమస్త్ర
ముదీరయక॥ శరాభూయస్సమాదాయరామఃకోధసమాన్వితః॥ మమోచచమహాతేజాశ్చాపమాయగృవీర్య
వా॥ ౩౭॥ తేమహామేఘసంకాశేకవచేఽతితాశ్శరాః॥ అవధ్యేరాక్షసేంద్రస్యనవ్యథాంజనయంస్తదా॥ ౩౮॥ పు
నరేవాథతంరామోరథస్థంరాక్షసాధిపం॥ లలాటేపరమాస్త్రేణసర్వాస్త్రకుశలోరణై॥ ౩౯॥ తేభిత్వాబాణరూపా
ణిపంచశీమాశ్చివోరగాః॥ శ్వసంతోవివిశుర్భూమింరావణప్రతికూలితాః॥ ౪౦॥ నిహత్యరాఘవస్యాస్త్రంరావణఃకో
ధమూర్ఛితః॥ ఆసురంసుమహాఘోరమస్త్రంపాశ్చిదుశ్చకారహ॥ ౪౧॥ సింహవ్యాఘ్రముఖాంశ్చాన్యైకంకకాక

ఏకస్యాపిబాణశ్చస్త్రస్త్రిన్నపతనాదనాదరణాతిక్రమ్య॥ ౪౨॥ ౨౬॥ తయోరితి॥ యమాంతకనికాశయోః- యమతదంతకాయమరుద్రౌ
తత్తుల్యయోః॥ ౨౭॥ సంతతమితి॥ గగనం- సంతతంనిబిడం- బభూవేత్సన్వయః॥ ౨౮॥ గవాక్షితమిత్యధాం॥ గవాక్షితంసంజాతగవాక్షం॥ ౨౯॥
మహావేగైర్నైర్గృహధాసాధాన్లోకవికాన్వయః॥ గృధ్రీపత్రైఃహేతుభిః- సువాపత్రైఃసంజాతశోభనపత్రైః- బాణైరితిశేషః॥ ౩౦॥ బభూవేతి॥ అనా
సాద్యంతఃపూర్వంకేనావిదుష్టభం- అచింత్యంరావణస్త్రివంభవిష్యతీతిచింతానహం॥ ౩౧॥ ౩౨॥ ఉభావితీ॥ యేనయేనమండలచారణైః॥ ౩౩॥
తతః॥ సంసక్రమాస్త్రః- బాణప్రయోగాసక్రమాస్త్రః॥ ౩౪॥ ౩౫॥ అథేత్యాది॥ శరాభూద్రాస్త్రప్రపంచరూపా- బాణాకముమోచేత్సన్వ
యః- మమోచచమహాతేజాశ్చాపమాయగృవీర్యవానితిపాఠః- తదనంతరంతేమహామేఘసంకాశాతిగ్లోకః- తదనంతరంపునరేవేగ్లోకః- తదనం
తరంతేభిత్వేతిగ్లోకాల్ పూర్వంధ్ర-భవతనమస్త్రీ- తవశ్వేష్టవ్యం॥ ౩౬॥ తతః॥ అవధ్యేఅథేద్యే- వ్యథా- నజనయకానాజనయక॥ ౩౭॥ ౩౮॥ పు
నరేవేతి॥ లలాటేపరమే- లలాటముద్దిశ్యేత్సర్గః- యద్వా- పరమాస్త్రేణ- వివాదభేదశేషః॥ ౩౯॥ త- తి॥ తేజస్త్రువిశ్వరూపాశ్శరాః-
బాణరూపాణిరావణాస్త్రాణి- భిత్వా- రావణప్రతికూలితాః- రావణేననివారితాస్సంతః- భూమింవివశంః॥ రామానుజీయం॥ త- తి॥ అవధ్యేఅథే
ద్యే॥ పునరితి॥ లలాటేపరమే- లలాటముద్దిశ్యేతియావత్- పరమాస్త్రేణశ్రేష్ఠాస్త్రమంత్రేణ- యోజితా- బాణాకముమోచేత్సన్వయ
ర్నవ్యం- సపనంతరగ్లోకేదాణబహుత్వాభిధానాత్॥ తేభిత్వేతి॥ శ్వసంతఃపంచశీమాక్షరగాఢవస్థితాః- తేబాణాః- రావణప్రతికూలితాః- రా
వణేనప్రత్యస్త్రేణఖండితాః- అతపనదాణరూపాణిభిత్వా- భూమింవివశరియోఽగ్గా॥ ౪౦॥ ౪౧॥ ఆసురాస్త్రంప్రపంచయతి- సింహ
త్యాదిగ్లోకచతుష్టయేన॥ లేలహానాకసర్పాక- తదాకారానితియావత్- శ్వానశబ్దోవ్యస్తీ- మకరాశిచినానానిత్యత్రచీవిపశిబ్దఃపంచాస్య

స్సమీపేరామార్యథాతథాబభావీతిసంబంధః॥ ౪౨॥ అభ్యతిక్రమ్యేతి॥ జైలమివాచలంఅవలంబితంరామమాససాదేతిసంబంధః॥ ౪౩॥ చేరంబం॥
అన్యోన్యంబాణవేగా- సముత్త్రిప్తాసముత్త్రిప్తవలతౌ- నివారయంతావతియావత్- అపరాజితౌ- ఆప్రతిహతౌ॥ ౪౪॥ సంతతమితి॥ సంకతమా
కాంతిం॥ ౪౫॥ మహావేగైరితి॥ గృధ్రీపత్రైః- సువాజితైః- గృధ్రీపత్రైర్గృహధాసాధాన్లోకవిశేషః- సువాజితైస్సంజాతశోభనపత్రైః॥ ౪౬॥ ఉభావితీ॥ యే
నమండలచారణైః॥ ౪౭॥ తతః॥ సంసక్రమాస్త్రః- బాణప్రయోగాసక్రమాస్త్రః॥ ౪౮॥ తేమహామేఘేతి॥ అవధ్యేఅథేద్యే- వధ్యతా- నజనయక-
భేద్యశ్వముజనయక- అడభావఆర్ఘ్యః॥ ౪౯॥ తేభిత్వేతి॥ బాణరూపాణిప్రశగసాయాంరూపప్రతిగ్గయః- ప్రశస్తదాణావత్సర్గః- అమోలిం
గవ్యత్సయః- తేప్రశస్తదాణారావణప్రతికూలితాః- రావణేననివారితాఽపి- రావణస్యకవచంభిత్వాశ్వసంతఃపంచశీమాక్షరగాఢవ- భూమిం
వివశరితిసంబంధః॥ ౫౦॥ పునరేవేతి॥ లలాటే- లలాటముద్దిశ్యేత్సర్గః- పరమాస్త్రేణశ్రేష్ఠాస్త్రమంత్రేణ- యోజితా- బాణాకముమోచేతిశేషః॥

మఖానపి॥ గృధ్రశ్యేనముఖాంశ్చాపిసృగాలవదనాంస్తథా । ఈహామృగముఖాంశ్చాన్యన్యద్విధితాన్యోభయోన
 కా॥పంచాన్యోలేటహాంశ్చససజ్జాశితాశరణా॥ శరాఖరముఖాంశ్చాన్యోపరాహముఖసంస్థితా॥
 శ్వానకుక్కుటవక్త్రాంశ్చమకరాశీనిహననా॥ ఏతానన్యోశ్చమాయావీససజ్జాశితాశరణా॥ రామంప్రతిమహా
 లేజామృద్ధస్సర్వశుశ్చస॥ ౪౪౫॥ ఆసురేణసమావిష్టసోస్తైరిణఘనందనః॥ ససర్జాస్త్రంమహేమాత్మాహఃపావ
 కంపాఃకొపమః॥ ౪౪౬॥ అగ్నిదీప్తముఖాబాణాతథాసూర్యముఖానపి॥ చంద్రార్ధచంద్రవక్త్రాంశ్చధూనుకేతు
 మఖానపి॥ గ్రహక్షత్రవక్త్రాంశ్చమహేమాలాగముఖసంస్థితా॥ విద్యుజ్జ్వలహ్వాపమాంశ్చాన్యోససజ్జాశి
 తాశరణా॥ ౪౪౭॥ తేరావణశరాఘరాఘవాస్త్రసమాహతాః॥ విలయంజగ్నురాకాశేజగ్నుశ్చైవసహస్రశః॥
 ౪౪౮॥ తదస్త్రంవిహతుదృష్ట్వా రామేణాక్షిప్తకమణాహృష్టానేమస్తతస్సర్వేకపయఃకామరూపిణః॥ సుగ్రీవప్రముఖా
 వీరాఃపరివార్యురాఘవం॥ ౪౪౯॥ తతస్తదస్త్రంవినిహత్యరాఘవఃప్రసహ్యతద్రావణబాహునిస్సృతం॥ ముదాన్వితో
 దాశభిరుహాహవేవిసేషుర్యుచ్చైముదితాఃకపీశ్వరాః॥ ౪౫౦॥ ఇతిశ్రీమద్యుగకాండే-శతతమస్సగః*****

తస్మిన్ప్రతిహతేస్తైత్తు రావణోరాక్షసాధిపః॥ కోధంచద్విగుణంచకేకోధాచ్చాస్త్రమనంతరం॥ ౧॥ మ
 యేనవిహితంరాద్రమన్యదస్త్రంమహావృతిః॥ ఉత్సక్రిష్టుంరావణోఘోరంరాఘవాయప్రచక్రిమే॥ ౨॥ తతశ్శూలా
 నిశ్యేరుగదాశ్చముసలానిచ॥ కాముకాక్షిప్యమానానివజ్రపారాణిసర్వశః॥ ముగ్ధరాఃకూటపాశాశ్చదీప్తాశ్చౌచన
 యస్తథానిష్ఠేతుర్వివిధాస్త్రైర్వాతాభినయగత్తయే॥ ౩॥ తదస్త్రంరాఘవశ్రీమానుత్తమాస్త్రవిదాంవరః॥ జఘా
 నపరమాస్త్రైరిణగాంధర్వేణమహావృతిః॥ ౪॥ తస్మిన్ప్రతిహతేస్తైత్తు రాఘవేణమహాత్మనా॥ రావణఃకోధతామౌక్త
 స్సారమస్త్రముచైరయత్॥ ౫॥ తతశ్చకాశినిష్ఠేతుర్భాస్వరాణిమహాంతిచ॥ కాముకాక్షిప్యవేగస్యదశగ్రీవస్యధీమ
 తః॥ ౬॥ తైరాసీద్గగనందీప్తంసంపతద్భరితస్తతః॥ పతద్భుశ్చదశోదీప్తాశ్చంద్రసూర్యగ్రహేరివ॥ ౭॥ తానిచిచ్ఛేదబాణౌ
 మౌశ్చకాశిసతురాఘవః॥ ఆయుధానిచఽత్రాశిరావణస్యవమూముఖే॥ ౮॥ తదస్త్రంతుహతుదృష్ట్వా రావణోరాక్ష
 సాధిపః॥ వివ్యాధదశభిర్భాణైరామంసర్వేషుమమ॥ ౯॥ సవిధోదశభిర్భాణైర్నహాకర్ముకనిస్సృతైః॥ రావణేన
 మహాలేజానపాకంపతరాఘవః॥ ౧౦॥ తతోవివ్యాధగాతేషుసర్వేషుసమితింజయః॥ రాఘవస్తుసంకుఙ్గోరావ
 ణంబహుభిశ్శరైః॥ ౧౧॥ ఏతస్మిన్నంతరేకుఙ్గోరాఘవస్యానుజోబలీ॥ లక్ష్మణస్సాయకానస్తజగాహవరవీరహః॥
 ౧౨॥ తైస్సాయకైరుహావేగైరావణస్యసహావృతిః॥ స్వజంతుమవ్యశీకంతుతస్యచిచ్ఛేదనైకథా॥ సారథేశ్వాపిబా
 ణేనశిరోజ్వలితకుండలం॥ జహారలక్ష్మణశ్రీమాన్వైర్ముతస్యచహాబలః॥ తస్యబాణైశ్చచిచ్ఛేదధనుగజకరోపమం॥
 లక్ష్మణోరాక్షసేంద్రస్యపంచభిర్నిశితైశ్శరైః॥ ౧౩॥ నీలమేఘనిభాంశ్చాస్యసదశ్వాపర్వతోపమా॥ జఘానాఘ్న

సృజేతరసర్వపరః॥ ౪౪౫॥ ఆసురేణేతి॥ పావకంపావకసంబంధి॥ ౪౪౬॥ పావకాస్త్రంప్రపంచయతి - అగ్నిత్యాదిగ్లోకద్వయేన॥ మహే
 మాలాగముఖసంస్థితామహేమాలాగముఖేనవశేమానా॥ - విద్యుజ్జ్వలహ్వాపమాంశ్చవిద్యుజ్జ్వలశరణా - కణాజిహ్వస్తథాచిహవపతి
 వాలాయుధః॥ ౪౪౭॥ ౪౪౮॥ తతశ్చితి॥ తత్ప్రసిద్ధం - ముదాన్వితః - బహువేతకేషః॥ ౪౪౯॥ ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే -
 శ్రీరామాయణభూషణే - రత్నకిరీటాఖ్యానే - యుగకాండవ్యాఖ్యానే - శతతమస్సగః*****
 అథలక్ష్మణస్యశక్త్యాపతనంతస్మిన్నిత్యాది॥ కోధాచ్చాస్త్రమనంతరమిత్యత్రాపిచక్రత్యయమజ్యతే॥ ౧॥ కింతదస్త్రమిత్యపేక్షయామా
 హమయేనేతి॥ రాద్రంయద్రదేవతాకం॥ ౨॥ తతశ్శూలానిత్యాదిగ్లోకద్వయమేకాన్వయం॥ కూటపాశాఃకపటపాశాః॥ ౩॥ తైరితి॥ చంద్రఘా
 ర్యగ్రహేరివేతి - తత్సమానాకారైర్భిత్వః॥ ౪॥ ౫॥ ఏతస్మిన్నంతరశ్చితి॥ ఏవంరావణంప్రహృత్పక్షిణంరామేశ్చామృతశత్రుభంజకం॥ లక్ష్మ
 ణఃపూర్వాయుధైర్ధ్రువస్త్రైర్మధ్యైరామేణయద్ధకరణాదవసరప్రతిక్షుత్ప్రభంజకః - ఏవమవ్యాఖ్యానేకథమన్యేనయభ్యమానమన్యోయుధ్యేతే
 తిరుహాకరోపస్సృతః॥ ౬॥ గృహీతానాంసప్రదాణానాంనియోగప్రకారమాహ - తైస్సాయకైర్భాణైర్కత్రయేణ॥ తైస్సాయకైరితిపక్ష్య
 ఛేత్యతీయా - తేహంసాయకానామధ్యేవీకేనబాణేనస్వజంపీకేనబాణేనసారభిరః - పంచభిర్ధనుశ్చచిచ్ఛేదేత్యర్థః - నిశితైశ్చైర్భుత్వత్రశరశబ్దః

౪౪౬॥ అగ్నిదీప్తముఖానిత్యాది॥ విద్యుజ్జ్వలహ్వాపమాం - విద్యుదచిహ్వస్త్రాణా - కణాజిహ్వస్త్రథాచిహవపతిహాలాయుధః॥ ౪౪౭॥ ఇతిశ్రీమహా
 శ్వరతీర్థవిరచితాయాః ... యుగకాండవ్యాఖ్యానాయాంశతతమస్సగః - ***** తస్మిన్నితి॥ కోధాచ్చాస్త్ర
 మనంతరమిత్యత్రాపిచక్రత్యయసంబధ్యతే॥ ౧॥ తస్మిన్స్త్రమిత్యతా॥ మయేనేతి॥ ౨॥ సావగేతి॥ దురాసదా - మస్సహ - వెగితా వెగం

త్యగదయా రావణస్య భీషణః ॥ ౧౭ ॥ హతాశ్వాద్వేగవా వేగాదపలుత్యమహారథాత్ । కొద్ధమాహరయ ప్రీతిం
భ్రాతరం ప్రతిరావణః ॥ ౧౮ ॥ తతశ్శక్తిం హాశక్తిర్దీప్తాం దీప్తాశనీమపి భీషణాయ చిత్తే పరాక్షసేంద్రియతాప
వా ॥ ౧౯ ॥ అప్రాప్తామేవ తాం బాణైః ప్రేభిశ్చిచ్ఛేదలక్ష్మణః । అగోదతిష్ఠత్ సన్నాదోవాసరాణాంతదారణే ॥ ౨౦ ॥ సా
పపాత త్రిధా భిన్నాశక్తిః కాంచనమాలినీ సవిష్ణులింగాజ్వలితామహూలే హదివశ్చుతా ॥ ౨౧ ॥ తతిస్సంభావితత
రాంకాలేనాపిమరాసదాం । జగ్రాహవిపులాంశక్తిం దీప్యమానాంస్వతేజసా ॥ ౨౨ ॥ సావేగితాబలవతారావణేనదు
రాసదా । జజ్జ్వలసుమహాఘోరాశక్తాశనిసమప్రభా ॥ ౨౩ ॥ ఏతస్మిన్నంతరేవీరోలక్ష్మణస్తంభభీషణం । ప్రాణసంశ
యమాపన్నంతూణామభ్యవపద్యత ॥ ౨౪ ॥ తం విమోక్షయితుం వీరశ్చాపమాయమ్యలక్ష్మణః । రావణం శక్తిహస్తం వై
శరవమైకరవాకిరత్ ॥ ౨౫ ॥ కీర్యమాణశ్శరాఘోణవిస్ఫుప్తేన మహాత్మనా । నప్రహతుః । యనశ్శక్తే విముఖకృతవిక్రమః ॥
౨౬ ॥ మోక్షితం భ్రాతరం దృష్ట్వా లక్ష్మణేన సరావణః । లక్ష్మణాభిముఖ స్తివ్యన్నిదం వచనమబ్రవీత్ ॥ ౨౭ ॥ మోక్షితస్తబ
లక్ష్మణే ఘోరాయస్మాదేవంభీషణః । విముచ్యరాక్షసంశక్తిస్త్యయాయం వినిపాత్యతే ॥ ౨౮ ॥ ఏషా లేహ్యదయంభిత్యాశ
క్తిలోహితలక్షణా । మద్భావసంపరిఘాత్యుష్టాప్రాణానాదాయయాస్యతి ॥ ౨౯ ॥ ఇత్యేవముక్త్వా తాంశక్తిమప్తఘం
టాం మహాస్వనాం । మయేన మాయావిహితామమోఘాంశత్పురూహితీం ॥ ౩౦ ॥ లక్ష్మణాయ సముద్దిశ్య బలవంతం మివ లేజ
సా । రావణః పరమకృద్భిక్షుః పచననాదచ ॥ ౩౧ ॥ సాక్షిప్తాభీమవేగేన శక్తాశనిసమస్వనా । శక్తిరభ్యపతద్వేగాల్లక్ష్మ
ణం రణమూఢాని ॥ ౩౨ ॥ తామనువ్యాహతచ్ఛక్తిమాపతంతీం సరాఘవః । స్వస్త్యస్తలక్ష్మణాయేతి మోఘాభివహతో
ద్యమా ॥ ౩౩ ॥ రావణేన రణేశక్తిః కుర్ధేనాశీషదోషమా । ముక్తశూరస్యభీతస్యలక్ష్మణస్యమవజ్జసా ॥ ౩౪ ॥ న్యవతత్సా
మహావేగాలక్ష్మణస్యమహూరసి । జిహ్వోవోరగరాజస్యదీప్యమానామహాద్యుతిః ॥ ౩౫ ॥ తతో రావణవేగేన సమూర
మవగాఢయా । శక్త్యానిర్భిన్నహృదయః పపాత భువి లక్ష్మణః ॥ ౩౬ ॥ తదవస్థం సమీపస్థో లక్ష్మణం ప్రేక్ష్య రాఘవః । భ్రా
తృస్నేహోన్మహాతేజావివణ్ణహృదయోభవత్ ॥ ౩౭ ॥ సముచూతామనుభ్యాయ బాష్పవ్యాకులలోచనః । బభూవ సంర
బ్ధతరాయుగాంతభవపావకః ॥ ౩౮ ॥ సవిమాదస్యకాలోయమితి సంచింత్య రాఘవః । చక్రేసుతుములం యద్ధం రావణస్యవ
ధేధృతః । సర్వయత్నేన మహతాలక్ష్మణం సంస్మరీత్ప్రచ ॥ ౩౯ ॥ సదదశ తతో రామశ్చక్త్యాభిన్నం మహాహవే ॥ లక్ష్మణం
రుధిరాదిద్ధం సపన్నగమివాచలం ॥ ౪౦ ॥ తామపి ప్రహితాంశక్తిం రావణేన బలీయసా । యత్నతస్తైహరిశేష్టానశేకురవ
షడితుం । అడితాశ్చైవ బాణాః ఘోషిప్రహస్తైః సరక్షసా ॥ ౪౧ ॥ సామితిం సానిర్భిద్యవశేష్టా ధరణీతలం ॥ ౪౨ ॥
తాంకరాభ్యాం సరామృత్యరామశ్చక్తింభయావహం ॥ బభంజ సమరేకుర్ధౌ బలవాః పిచకషణచ ॥ ౪౩ ॥ తస్యనిమగ్
షణతశ్శక్తిం రావణేన బలీయసా ॥ శరాస్సర్వేషుగాత్రేషుపాతితామహాభేదినః ॥ ౪౪ ॥ అచింతయత్వా తాబాణా
సమాశ్లేష్య చలత్క్షణం ॥ అబ్రవీచ్ఛహనూమంతం సుగ్రీవంచైవ రాఘవః ॥ ౪౫ ॥ లక్ష్మణం పరివార్యే హతివృద్ధ్యం వానరో

కాశచందవిశేషమయత్యపరోచాణవిశేషణం ॥ ౧౬ ॥ ఏవంధనుషిచిన్నేక్షణంతూష్ణిలక్ష్మణిరావణేవిభేషణేనకించిత్రారమాహ- నీలేతి ॥ ౧౭ ॥
౨౧ ॥ తతః తతిః సంతాపితతరాంచందనాదిభీరచితాం ॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ ఏతస్మిన్నితి ॥ ఆభ్యవపద్యత-తమాచ్ఛాద్యస్యయమతిష్ఠదిత్యర్థః ॥ ౨౪ ॥ ౨౫ ॥ కీర్య
మాణఇతి ॥ విముఖకృతవిక్రమః విముఖకృతవిభేషణవిషయపరాక్రమః ॥ ౨౬ ॥ ౨౭ ॥ మోక్షితఇతి ॥ తేవ్యయా ॥ ౨౮ ॥ ఏషేతి ॥ లోహితలక్షణా రుధి
రచిహ్న- అనేనపూర్వమపిహహుధారిపహానయాహతాఇతివ్యజ్యతే-లోహితలక్షణాసతీయాస్యతీతిహ ॥ ౨౯ ॥ ౩౦ ॥ తామితి ॥ రాఘవః లక్ష్మణా
యస్వస్త్యస్త- త్వంహతోద్యమానప్రహసనోద్యోగామోఘాభివేతితామనువ్యాహరదిత్యన్వయః ॥ ౩౩ ॥ ఊణాత్ భస్మీకరణాతిమాశక్తిః రామే
ణమోఘీకృతాసతీకేవలచపతతిత్యాహ- రావణేనేతి ॥ ముక్తేతి- ఆఖండరసీలభీతశ్శేలిపరాని- లక్ష్మణస్సారసిమమజ్జైతః ॥ ౩౪ ॥ ౩౫ ॥ స
ముచూతామితి ॥ అనుభ్యాయతతా- లకతావ్యం చింతయత్వా ॥ ౩౮ ॥ సవిమాదస్యేతి సార్థశ్లోకమేకంవాక్యం ॥ లక్ష్మణం సంస్మరీత్ప్రచ-మహతా
సర్వయత్నేన రావణస్యవధే-ధృతః ఆపహితః- సుతుములం యద్ధంచక్రత్యన్వయః- సశేవలసీతాహరణాత్ కింఽలక్ష్మణదర్శనాదపీతచశబ్దార్థః ॥
౩౯ ॥ కథం లక్ష్మణదర్శనం రావణవధకారణం భవతీత్యత్రాహసనదర్శేతి- తదానీం లక్ష్మణస్య తాదృశం శోచ్యదర్శనం రావణవధనిశ్చయకారణం
భవతీత్యాశయః ॥ ౪౦ ॥ తామపీతి ॥ ఆపిశ్చ బ్రహ్మయత్నతోపీత్యుత్తరత్రాన్వయః- బాణాద్భిత్వేన సుతరాచనశేకురిత్యాహాద్యితాశ్చేతి ॥ ౪౧ ॥ కార

ప్రాపితా ॥ ౨౩ ॥ ఏతస్మిన్నితి ॥ ఆభ్యవపద్యత-విభేషణాగమీపమాగతఇత్యర్థః ॥ ౨౪ ॥ కీర్యమాణఇతి ॥ మహాత్మనాలక్ష్మణేనవిముఖకృతవిక్రమః విముఖకృ
తవిభేషణవిషయపరాక్రమఇత్యర్థః ॥ ౨౫ ॥ ఏషేతి ॥ లోహితలక్షణా- శక్త్యుధిరచిహ్నితా ॥ ౩౦ ॥ తామితి ॥ రాఘవః లక్ష్మణాయస్వస్త్యస్త-త్వం
హతోద్యమానప్రహసనోద్యోగా-మోఘాభివేతి- ఆపతంతీంశక్తిమనువ్యాహరత్- శక్తిమద్దిశ్యవ్యాహృతవానితియోఽనా ॥ ౪౨ ॥ తామితి ॥

త్రమాః॥ ౪౬॥ పరాక్రమస్యకాలోయంసంప్రాప్తమేచిరేషితః । పాపాత్మానందశగ్రివోవధ్యతాంపాపనిశ్చయః॥
 కాంక్షతస్త్రోకకస్యేవఘమాణం తేమేఘదశశనం॥ ౪౭॥ అస్మిన్ముహూతేనవిరాత్నత్యంతప్రతిశృణోమివః॥ అరా
 వణమరామంవాజగద్ద్రోత్యథవానరాః॥ ౪౮॥ రాజ్యనాశంవనేవాసందండకేవరిధావనం॥ వైడేహ్యశ్చపరామశఙ్కం
 రక్షాభిశ్చసమాగమం । పాప్తండుఃఖంఘహవ్యోరంక్షేశంచనిరయోపమం॥ అద్యసర్వమహంత్యైనిహత్వా రావ
 ణంరణే॥ ౪౯॥ యదథాంవానరంనైన్యంసమానీతమిదంమయా॥ సుగ్రీవశ్చకృతోరాజ్యేనిహత్వావాలినంరణే॥ యద
 థాంసాగరఃక్రాంతస్సేతుబద్ధశ్చసాగరే॥ సోయమద్యరణేపాపశ్చక్షుర్విషయమాగతః॥ చక్షుర్విషయమాగమ్యనా
 యంజీవితుమహతి॥ దృష్టిం దృష్టివిమస్యేవసర్వస్యమమరావణః॥ ౫౦॥ స్వస్థాఃపశ్యతమథమాంయుద్ధంవానరపుం
 గవాః॥ ఆసీనాఃపర్వతాగ్రేషుమమేదంరావణస్యచ ॥ ౫౧॥ అద్యరామస్యరామత్వంపశ్యంతుమనుసంయుగే ॥ త్ర
 యోలోకాస్సగంధర్వాస్సదేవాస్సప్సిచారణాః॥ ౫౨॥ అద్యకమకరిష్యామియల్లోకాస్సచరాచరాః॥ సదేవాఃకథ
 యిష్యంతియావద్భూమిథారివ్యతి॥ సమాగమ్యసదాలోకేయథాయుద్ధంప్రవర్తితం ॥ ౫౩॥ ఏవముక్తాశ్చైతైర్భాతై
 స్తప్తకాంచనభూవణైః॥ ఆజహన్దశగ్రివంరణేరామస్సమాహితః॥ ౫౪॥ అఖప్రదీప్తైనారాచైర్ముసలైశ్చాపిరావణః॥
 అభ్యవర్షత్తదారామంధారాభిరివతోయదః॥ ౫౫॥ రామరావణముక్తానామనోన్యమభిషుతాం॥ శరాణాంచశరా
 ణాంచబభూవతుములస్త్వనః ॥ ౫౬॥ తేభిన్నాశ్చవికీర్ణాశ్చరామరావణయోశ్శరాః॥ అతరిత్రాత్ప్రదీప్తాగ్రా
 నిపేతుథరణీతలే॥ ౫౭॥ తయోజ్యోతలనిఘామౌరామరావణయోర్మహా॥ త్రాసనస్సర్వభూతానాంసంబ
 భూవాద్భుతోపమః॥ ౫౮॥ సకీర్యమాణశ్శరజాలవృష్టిభిర్మహాత్మనాదీప్తధనుష్టతాదితః । భయాత్ప్రదుద్రావసమే
 త్యరావణోయథానిలేనాభిహతోవలాహకః॥ ౫౯॥ ఇతిశ్రీమద్వ్యధికాండే ఏకోత్తరశతతమస్సర్గః॥ *****

శక్త్యావినిహతందృష్ట్యరావణేనబలీయసా । లక్ష్మణంసమరేశూరంరుధిరౌఘపరిప్లుతం ॥ సదత్వాతుములంయు
 ధంరావణస్యదురాత్మనః । విస్ఫుజన్నేవబాణౌఘానుషణంవాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ ఏవరావణపీర్యేణలక్ష్మణఃపతితః
 షీతౌ । సర్వపద్యేష్టతేవీరోమమశోకముదీరయ ॥ ౩॥ శోణితాద్రామిమంవీరంప్రాణైరిప్తతమంమమ । పశ్యతోమమ

ణాంతరమాహ-సామిత్రిమితి॥ ౪౬॥ పరాక్రమస్యేత్యాదిసాధాశ్లోకవికాన్వయః॥ వధ్యతామితిప్రాప్తకాలేఘ్- స్తోకకస్యచాతకస్య-స్తోక
 కశ్చాతకస్యమాత్యమరః॥ ౪౭॥ అస్మిన్నితి॥ అస్మిన్ముహూతేతత్రాపినిచిరాద్ద్రోత్యథేత్యన్వయః॥ ౪౮॥ రాజ్యనాశమిత్యాదిశ్లోకద్వయమే
 కాన్వయం॥ ప్రాప్తంపంపాపవనాదౌ-క్షేకంలక్ష్మణప్రహరణజన్యం॥ ౪౯॥ యదర్థమిత్యాదిశ్లోకత్రయమేకాన్వయం॥ దృష్టిం దృష్టివిషయం-దృ
 ష్టావిషయస్యాసాదృష్టివిషయః-తస్య-కేచిద్ధిసర్వాదర్శనమాప్రేణమనుష్యామారయంతీతిప్రసిద్ధిః॥ ౫౦॥ అద్యేతి॥ రామత్వంఙగదేకపీరత్వం-
 ఆచార్యాస్తు- రామావతారప్రమాజనమిత్యాచూః॥ ౫౧॥ అద్యేత్యాదిసాధాశ్లోకవికాన్వయః॥ సదేవాఃసచరాచరాః లోకాఃజనాః-సమా
 గమ్యసంఘీభూయ- యథేదానింయుద్ధంప్రవర్తితంతథాయావత్ ఘామిర్ధరిమృతితావత్కాలం-సదానిత్యశఃలోకేయతేకర్తకథయిష్యంతితేక
 రాద్యకరిష్యామిత్యన్వయః॥ ౫౨॥ ౫౩॥ ఇతిశ్రీగోవిందరాజవీరచిత్రేతీరామాయణభూషణే - రత్నకేరీటాఖ్యానే - యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానే-
 ఏకోత్తరశతతమస్సర్గః॥ యథాకాండే- ద్వ్యత్తరశతతమస్సర్గః॥ అథలక్ష్మణసంజీవనంద్యుశతతమే-శక్త్యావినిహతమిత్యాదిశ్లోకద్వయమేకంవాక్యం॥ వి
 స్ఫుజన్నేతేత్యాదివతకమాననిదేశేనరావణపలాయనాసంతరంలక్ష్మణయోగక్షేమానుసంధానేఅవిభంబస్సుచితః॥ ౧॥ ఏవఇతి॥ ఉదీరయజన
 య ॥ ౩॥ శోణితాద్రామితి॥ ప్రాణైఃప్రాణైభ్యః॥ ౪॥ ౫॥ లక్ష్మణీవేత్యాదిసాధాశ్లోకద్వయమేకాన్వయం॥ లక్ష్మణీవ- ఆషణంపరస్పైపదం-

యామనమదిత్యంవానరానశేకుః-తాంకరాఖ్యానిచకషణ-విభంజయేసంబంధం॥ ౪౬॥ పరాక్రమస్యేత్యాదిసాధాశ్లోకమేకంవాక్యం-కాం
 త్తతశ్చాతకస్య-ఘమాణం తేమేఘదర్శనమివచిరేషితః-పరాక్రమస్య-కాలః-మేమయాసంప్రాప్తః-అతఃపాపాత్మానందశగ్రివోవధ్యతామితియోజ
 నా॥ కాంక్షతస్త్రోకకస్యేతిపాతేస్తోకకశ్చాతకః-స్తోకకశ్చాతకస్యమాత్యమరః॥ ౪౭॥ అస్మిన్నితి॥ ప్రతిశృణోమిప్రతిజానామి॥ ౪౮॥ రాజ్యనా
 శమిత్యాదిసాధాశ్లోకమేకంవాక్యం॥ రాజ్యనాశం-రాజ్యనాశజనితందుఃఖం-వనోవాసం-వనవాసజనితందుఃఖం- ఏవముత్తరత్రాపిదుఃఖుశేవణా
 నిక్షేపంచనిరయోపమమతిజగుప్సితం-లక్ష్మణప్రహరణనితమిత్యథాః॥ ౪౯॥ వత్సురితి॥ దృష్టివిషయస్యసర్వస్య-దృష్టిం దృష్టివిషయం-ప్రాప్తఃసజవ
 అయోజీవితుంనాహతిసంబంధం॥ ౫౦॥ అద్యేతి॥ రామస్యరామత్వం-రమయతీతిరామఇతివ్యుత్పత్త్యాపరాక్రమేణాపిరమయిత్వత్వముచ్యతే॥
 ౫౧॥ అద్యకమేతి ॥ సదేవాస్సచరాచరాఃలోకాఃజనాస్సమాగమ్యసంఘీభూయమయాశ్రివతికతంయుద్ధంయుద్ధరూపంయత్కమయావ
 ద్యుద్ధఘామిథారివ్యతివస్థాస్యతే-తావంతకాలంసదానిత్యశఃయథాలోకేథయిష్యంతి తథాతత్కర్తకరిష్యామితిసంబంధః ॥ ౫౩॥ ఇతిశ్రీ
 మహేశ్వరవీరవీరచితాయా- శ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యానం-యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానం-ఏకోత్తరశతతమస్సర్గః॥ యథాకాండే- ద్వ్యత్తరశతతమస్సర్గః॥

కాశక్తిరోధ్యంపర్యాకులాత్మనః || ౪ || అయంససమరన్లాఘీభాగితామేశుభలక్షణః | యదిపంచత్వమావన్నఃపా
తై మేకింసుఖేనచ||౫||లజ్జితవహిమేవీర్యంభక్తిశృతీవకరాద్ధనుః | సాయకావ్యవసేదంతదృష్టిర్బాష్పవశంగతా || అవ
సేదంతిగాత్రాణీస్వప్నయానేన్యతామివ | చింతామేవథ తేతీవాయుమూహానోపజాయతే || భాగితరంహితం
దృష్ట్యైరావణేనచరాత్మనా || ౬ || వినిష్టనంతందుఃఖాతంమర్త్యభిహితంభృశం || రాఘవోభాగితరందృష్ట్యాప్రి
యంప్రాణంబహిశ్చరం | దుఃఖేనమహతావిప్రోధ్యానశోకపరాయణః || ౭ || పరంవిషాదమాపన్నోలలాపాకులేంద్రి
యః || ౮ || నహియుద్ధేనమేకార్యంనైవప్రాజైర్నసీతయా || భాగితరంహితంసృష్ట్యైర్లక్ష్యణంరణపాంశుషు||౧౦||
కింమేరాజ్యేనకింప్రాజైర్దుష్టైకార్యంనవిద్యతే || యత్రాయంహితశ్చేతేరణమూర్ఖనిలక్ష్యణః || ౧౧ || దేశేదేశేక
శత్రాణీచేశేదేశేచనాంధవాః || తంతుదేశంసపశ్యామియత్రభాగితాసహౌదరః || ౧౨ || ఇత్యేవంవిలపంతంతం
శోకవిప్వాగితేంద్రియం | వివేక్షమానంకరుణయిచ్ఛన్సంతంపునఃపునః | రామమాశ్వాసయోవీరస్సుషేణోవాక్య
మబ్రవీత్ || ౧౩ || నమృతోయంమహాబాహూలక్ష్యణోలక్ష్యీవధానః | సచాస్యవికృతంవక్త్రంనాపిశ్యానంననిష్ప్రభం ||
౧౪ || సుప్రభంచప్రసన్నంచముఖమస్యాభిలక్ష్యతే | పర్వగక్తతలహస్తాసుప్రసన్నేచలోచనే || ౧౫ || ఏవంనివిద్య
తేనాపంగతాసూనాంవిశాంపతే | దీర్ఘాయుషస్తయేషత్యాప్తేషాంతుమిఖమీదృశం || ౧౬ || నాయంప్రేతత్వమా
వన్నోలక్ష్యణోలక్ష్యీవధానః | మావిషాదంకృథావీరసప్రాణోయమరిందనుః || ౧౭ || ఆఖ్యాస్యతేప్రసుప్తస్యస్మిన్
గాత్రీస్యభూతలే | సోచ్ఛ్వాసంహృదయంవీరకంపమానంమహుముహూః || ౧౮ || ఏవముక్తాతువాక్యజ్ఞస్సుషేణో
రాఘవంచచః | హనుమంతమువాచేదంహనుమంతమభిత్వరథ || ౨౦ || సౌమ్యశీఘ్రిమితోగత్వాశైలమోషధిపర్వ
తం | పూర్వంతేకథితోయోసావీరజాంబవతాశుభః || దక్షిణేశిఖరేతస్యజాతామోషధిమానయ | విశల్యకరణీంనా
మవిశల్యకరణీంశుభాం || సవణకరణీంచాపితథాసంజీవనీమపి | సంధానకరణీంచాపిగత్వాశీఘ్రిమిహానయ || సంజీ
వనాథకంవీరస్యలక్ష్యణస్యమహాత్మనః || ౨౩ || ఇత్యేవముక్తోహనుమాగత్వాచోషధిపర్వతం | చింతామభ్యగమచ్ఛ్రి
మానజానంస్తాంమహాషధిం || ౨౪ || తస్యబుద్ధిస్సముత్పన్నామారుతేరమితోజసః | ఇదమేవగమిష్యామిగృహీత్వా
శిఖరంగీరేః | అస్మిహిశిఖరేజాతామోషధింతాంసుఖావహం || ప్రతకేణావగచ్ఛామిసుషేణోప్యేవమబ్రవీత్ |
అగృహ్యయదిగచ్ఛామివిశల్యకరణీమహం || కాలాశ్చయేనదోషస్సాన్విద్యైక్వబ్యంచనహద్భవేత్ || ౨౬ || ఇతిసంచింత్య
హనుమాగత్వాక్షిప్రంమహాబలః || ఆసాద్యపర్వతశ్రేష్ఠః || ప్రకంప్యగీరేశ్వరః | పుల్లనానాతరుగణంసముత్పాట్య
మహాబలః || గృహీత్వాహరిశారూలోహస్తాభ్యాంసమతోలయత్ || ౨౭ || సనీలమివజీమూతంతోయపూర్ణంనభస్మ

స్వప్నయానేన్యత్నగమనే- స్వప్నేహిగచ్ఛతాంపురుషానాంపావాఃపశ్యావాక్యప్రభవంతి- భాగితరంహితంసృష్ట్యైర్పూర్వశేషం || ౬ ||
నిష్టనంతమిత్యాదిసాధాన్లోకమేకంవాక్యం || వినిష్టనంతంనిశ్చ్యసంతం- ధ్యానశోకపరాయణః-అఘాదిత్యేషః || ౭ || పరంవిషాదమిత్యర్థం || రాఘ
వశత్యనుపంజనియం || ౮ || నహియుద్ధేనేతి||దృష్ట్యావస్థితస్యోశేషః || ౧౦ || కింమేరాజ్యేనేతి||యత్రయతః || ౧౧ || ౧౩||నమృతోయమితి|| శ్యా
వంకపిశం-విదర్శయితియావత్-శ్యావస్సాన్వితకపితఇత్యుచరః || ౧౪ || ౧౫||అభ్యాస్యతే||ముహుర్ముహుఃకంపమానంహృదయమేవ|| సోచ్ఛ్వా
సంసప్రాణ- ఆఖ్యాస్యతేచప్రే-లజ్జితేల్యుత్ || ౧౬ || ౨౦|| సౌమ్యశీఘ్రిమిత్యాదిసాధాన్లోకత్రయమేకాన్వయం||దీపధిపర్వతః||దీపధిప
తాభ్యం- ద్వితీయోవిశల్యకరణీశ్చోగృణవచనః-విశల్యాఃక్రియంతేనయేతివిశల్యకరణీ-తా||౨౩||౨౪|| తస్యబుద్ధిత్వాదిగ్లోకత్రయమేకా
న్వయం|| ప్రతకేణావగచ్ఛతాప్రసాదాదినాలింగేన-సుషేణోప్యేవమబ్రవీదతి - దక్షిణేశిఖరేతస్యజాతామోషధిమానయేతిసుషేణవచన-
అగృహ్యయదిగచ్ఛామి-పునస్సుషేణంప్రస్తుమితిభావః- దోషఃలక్ష్యణహానిరూపః- దైక్ష్ణ్యంనిష్ప్రమృతత్వం-అంతేఇతికరణేనపూర్వమన్వయః
కార్యః||౨౬|| ఇతిసంచింత్యైత్యాదిగ్లోకద్వయమేకాన్వయం||సమతోలయత్||దక్షివత్ || ౨౭||౩౦||సమాగమ్యేతి||సన్నతస్యసేనామగ్నేని
౨౧||విషరావణవిర్యేణేతి||శోకముదీరయేజనయత్ || ౩ || శోశిశార్ద్రమితి||ప్రాజైః-ప్రాజైభ్యః||౫||లజ్జితవేతి||లజ్జితీకం||స్నేపదమావహం||౬||
వినిశ్చ్యసంతమితి || భాగితరంహితంసృష్ట్యైర్మిత్యేతత్ పూర్వశేషం || ౧౦ || కిమితి || యత్రయతః || కారణాత్-తేన || ౧౧ || నమృతోయంమహాబా
హూః|| శ్యావంకపిశంవివణామితియావత్-శ్యావస్సాన్వితకపితేనీలఇతివశ్యః || ౧౫ || ఆఖ్యాస్యతే || ముహుముహుః-కంపమానం
హృదయమేనంసోచ్ఛ్వాసంసప్రాణమాఖ్యాస్యతే- ఆఖ్యాస్యతి-అతోవిషాదంమాకృథాఇతిపూర్వణసంబంధః||౧౬|| ఏవమన్వేతి || ఆత్రిద్వి
తీయోహనుమచ్ఛ్వాఃప్రశస్తహనుమద్వచనః-యద్వాహనుశ్చోజ్ఞానవాచీ|| హనువాహనుమాస్యతే||రద్ధాణాపే||౨౧||సౌమ్యేతి|| శైలం
సముచ్ఛ్రితం|విశల్యకరణీమితి||ద్వితీయోవిశల్యకరణీశ్చోగృణవచనః-విశల్యాఃక్రియంతేనయేతివిశల్యకరణీ-తా||౨౩|| అస్మిన్నేతి||ప్రతకా

లాత్ || అవపాతగృహీత్వాతుహనుమాశఖరంగిరేః || ౩౦౫ || సమాగమ్యమహావేగస్సన్న్యస్యశిఖరంగిరేః || విశ్రాంత్యేకేచి
ద్ధనుమాశనుషేణమిదమబ్రవీత్ || ౩౦౫ || ఓమధిం చావగచ్ఛామితామహం హరిపుంగవ || తదిదం శిఖరం కృత్సంగిరేస్తస్యా
హృతం మయా || ౩౦౫ || ఎవంకథయమానంతం ప్రశస్యవనాత్మజః || సుషేణోవానరశ్రేష్ఠజగ్రాశువాత్పట్యచౌ
వధిం || ౩౦౫ || విస్మితాస్తుబభూవుస్తైరణేవానరరాక్షసాః || దృష్ట్వాహనుమతఃకమనురైరపినుచువగరం || ౩౦౫ || తత
స్సంక్షోదయిత్వాతామోషధింవానిరోత్తమః || లక్ష్మణస్యదౌనస్తస్సుషేణస్సమహావ్యతేః || ౩౦౫ || సశల్యస్తాంస
మాఘ్రాయలక్ష్మణఃపరవీరహః || విశల్యోవిరుజశ్శీఘ్రముదత్థిన్తహీతలాత్ || ౩౦౫ || తముత్థితం తేహరయోభూతలా
త్పేక్ష్యలక్ష్మణం || సాఘసాధ్వితిసుప్రీతాస్సుషేణంప్రత్యపూజయత్ || ౩౦౫ || ఏహ్యేహీత్యబ్రవీద్దామోలక్ష్మణం
పరవీరహః || సస్వజేస్నేహగాఢంచబాష్పవర్షాకులేక్షణః || ౩౦౫ || అబ్రవీచ్ఛపరివృజ్యసామిత్రిం రాఘవస్తదా || దిష్ట్వా
త్వాంవీరవశ్యామిమరణాత్ పునరాగతం || నహిమేజీవితేనాథస్సితయాచాపిలక్ష్మణ || కోహిమేవిజయేనాథస్తస్త్వి
యిపంచత్వమాగతే || ౩౦౫ || ఇత్యేవంవసతస్తస్యరాఘవస్యమహావ్యతః || ఖన్నశ్శిథిలయావాచాలక్ష్మణోవాక్యమబ్ర
వీత్ || ౩౦౫ || తాంప్రతిజ్ఞాంప్రతిజ్ఞాయపురాసత్యపరాక్రమ || లఘుఃకశ్చిదివాసతోన్వైవంవత్తుమహాహసే || ౩౦౫ ||
నహిప్రతిజ్ఞాంకుర్వంతివితథాంసాధవోనను || లక్ష్మణంహిమహత్త్వస్యప్రతిజ్ఞాపరిపాలనం || ౩౦౫ || నైరాశ్యముపగం
తుం తేతదిలం మత్కృతేనను || వధేనరావణస్యాగృహప్రతిజ్ఞామనుపాలయ || ౩౦౫ || నజీవయాస్యతేశతుస్తవబాణవ
ధంగతః || నదత్తస్త్రీక్ష్యదంష్ట్రస్యసింహస్యేవమహాగజః || ౩౦౫ || అహంతువధమిచ్ఛామిశీఘ్రమస్యదురాత్మనః || యా
వదస్తంనయాత్యేవకృతకమాదివాకరః || ౩౦౫ || యదివధమిచ్ఛసిరావణస్యసంఖ్యేయదిచకృతాంత్యమహేచ్ఛసి
ప్రతిజ్ఞాం || యదితవరాజవరాత్మజాభిలాషఃకురుచవచోమమశీఘ్రమద్యవీర || ౩౦౫ || ఇతిశ్రీమద్భగవాంశః ద్వ్యత్తర
శతతమస్సర్గః.***** లక్ష్మణేనతుతద్వాక్యముక్తంశుత్వాసరాఘవః || సందధేవ
రవీరఘ్నాధనురాదాయవీర్యవాన్ || రావణాయశరాఘోరావిసంజఞ్చమాముఖే || ౩౦౫ || అథాన్యంరథమా
గుహ్యరావణోరాక్షసాఞ్చపః || అభ్యుద్రవతకాకుత్స్థంస్యరాఘునిరవభాసగరం || ౩౦౫ || దశగ్రీవోరథస్త్వరానుంవజో
పమైశ్శరైః || ఆజఘానమహాఘోరైర్ధారాభిరవతోయదః || ౩౦౫ || దీప్తపావకసంకానైశ్శరైః కాంచనభూషణైః || ని
బిభేషరణేరామోవశగ్రీవంసమాసితం || ౩౦౫ || భూమాస్థితస్యరామస్యరథస్థస్యచరత్సః || నసమంయుద్ధమిత్వా
హుదేవగంధర్వదానవాః || ౩౦౫ || తతఃకాంచనచిత్రాంగిఃకింకిణీశతభూషితః || తరుణాచిత్యసంకాశోదైదూర్యమయ
కూబరః || సదనైవః కాంచనాపీడై ర్యుక్తశ్శ్వేతప్రకీర్ణకైః || హరిభిహ్వర్యసంకానై హేమజాలవిఘ్నపైతైః ||

హిష్య || ౩౦౫ || ౩౦౫ || రామాగజేయం || లక్ష్మణాయవదౌనస్యనుషేణః పరమాధుమిత్యేతత్ప్రకారేణాంధ్రజిమ్మధేకల్యపీఠానాం లక్ష్మణా
దీనాంబికిత్వాంకృతవతాశంగృహీతావధాననుషేణే - సామ్యశీఘ్రమితోగత్వాజైలమోషధిపర్వతమితిహనుమత్ప్రేషణమనుపవన్నమివప్రతి
యతే - ప్రేక్ష్యణవిభవణాదివికిత్వాయామాషజాతంసర్వం నియుక్తమితిపరిహారస్యనక్తుంశక్యత్వేఅవిస్తరణశీలస్యహనుమతస్సేవనైరాచి
రఘాపితవ్యవశ్యమయకంప్రత్యేకావగచ్ఛామి కృభిధానంప్రకంబోత్పాటనంచవిరుద్ధమివప్రతీయతే - ఆత్రపరిహారోవివృద్ధిచ్చింతియః ||
౩౦౫ || ౩౦౫ || అబ్రవీదత్వాద్విక్లవ్యయమేకాన్వయం || ౩౦౫ || ౩౦౫ || తామితి || తాంప్రతిజ్ఞాంరావణంహత్వావిభేషణమభిషేక్యై
మిత్యేచంపాం || ౩౦౫ || ౩౦౫ || నైరాశ్యమితి || నైరాశ్యంసీతాయాంవిజయేచోపేక్షాం || ౩౦౫ || నజీవన్మితి || యాస్యతేయాస్యతి || ౩౦౫ || అ
హంబ్వితి || కృతకమాకృతసంచారః || ౩౦౫ || యదీతి || కృతాంనిపూర్వాధాం || ౩౦౫ || ఇతిగోవిందరాజఃరచితే. శ్రీరామాయణభూషణే -
రత్నకెరీటాఖ్యానే - యధికాండవ్యాఖ్యానే - ద్వ్యత్తరశతతమస్సర్గః.*****
అథేంద్రరథమారుహ్యసంగ్రామస్త్రీశతతమే - లక్ష్మణేత్యాది || ౩౦౫ || ౩౦౫ || తతత్వాదిసాధుశ్లోకత్రయమేకాన్వయం || కూబరఃయగధారదా
రు - కూబరస్తుయగంధరభ్రత్యమరః - కాంచనాపీడైః కాంచనాలంకారైః - శ్వేతప్రకీర్ణకైః శ్వేతచామరైః - చామరంతుప్రకీర్ణకమిత్యమరః - హరిభిః
త్ - అంతఃకరణప్రసాదాదివింగతభ్రత్యధః - సుషేణోమాంసురాయధావత్ - అబ్రవీత్ - ఆశఃఅస్మికైలశిఖరైఃసంజాతామాషధివగచ్ఛా
మి - మనఃప్రహరణలింగేనసుషేణయథాథవాక్యేనచాత్రమహాషధింహనామిత్యర్థః || ౩౦౫ || తాంప్రతిజ్ఞామితి || అహంహత్వాదశగ్రీ
వసప్రహస్తంసబాంధవం, రాజానుత్వాంకరిచ్చామిలంకాయారాక్షసేశ్వరత్వేవంపాంప్రతిజ్ఞాం || ౩౦౫ || ఇతిశ్రీమహాశ్వరత్నకెరీ
చితాయాంశ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యానాం - యధికాండవ్యాఖ్యానాం - ద్వ్యత్తరశతతమస్సర్గః.*****
౩౦౫ || తతత్వాదిసాధుశ్లోకత్రయమేకంవాక్యం || కూబరోయగధారదారు - కూబరస్తుయగంధరభ్రత్యమరః || సదనైవ్వితి || కాంచనాపీడైః

రుక్త వేణుధ్వజశ్చక్రిమాదేవరాజరథోవరః॥ దేవరాజేనసందిష్టోరథమారుహ్యమాతః॥ అభ్యవతతకాకుత్స్థమవతీ
ర్యత్రివిష్టపాత్ ॥ ౯॥ అబ్రవీచ్ఛతదారామంసప్రతోదోరథేస్థితః॥ పాంజలిమాతలిరావ్యంసహసాసాక్షిస్యసా
రథిః॥ ౧౦॥ సహసాక్షేణకాకుత్స్థరథోయంవిజయాయతే॥ దత్తస్తవహాసత్వశ్చీమశత్రునిబహాణ॥ ఇద
మైంద్రంమహాచ్ఛాపంకవచంచాగ్నిసన్నిభం॥ శరాశ్చాదిత్యసంకాశాశ్చక్తిశ్చవిమలాశితా॥ ౧౧॥ ఆరుహ్యమంరథం
వీరరాతుసంజహిరావణం॥ మయాసారథినారాజమహేంద్రఇవదానవాః॥ ౧౨॥ ఇత్యుక్తస్సంపరిక్రమ్యరథం
సమభివాద్యచ॥ ఆరురోహతదారామోలోకాలత్యైవిరాజయత్॥ ౧౩॥ తద్భూవాచ్ఛతంయుద్ధంతుమలంరో
మహాపరాణం॥ రామస్యచమహాబాహురావణస్యచరక్షసః॥ ౧౪॥ సగాంధర్వేణగాంధర్వందైవందైవేనరాఘవః॥
అస్త్రంరాతుసరాజస్యజఘానపరమాస్త్రవిత్॥ ౧౫॥ అస్త్రంతుపరమంఘోరంరాతుసంతాతసాధిపః॥ ససజాపరమ
కుగ్రోధఃపునరేవనిశాచరః॥ ౧౬॥ తేరావణఃసర్దుక్తాశ్చరాఃకాంచనభూషణాః॥ అభ్యవతతకాకుత్స్థంసపాథూ
త్వామహావిహః॥ ౧౭॥ తేదీప్తవదనాదీప్తవసుంతోజ్వలనంముఖైః॥ రామమేవాభ్యవతతంతవ్యాదిత్యాస్యాభయా
నకాః॥ ౧౮॥ తైర్వాసుకిసమున్నతైర్దీప్తభోగైర్మహావిహైః॥ దిశశ్చసంతతాస్సర్వాఃప్రదిశశ్చసమావృతాః॥
౨౦॥ తాదృష్ట్యాపన్నగాఢరామస్సమాపతతఆహవే॥ అస్త్రంగారుత్పతంఘోరంపాదుశ్చక్రేభయావహం॥
౨౧॥ తేరాఘవశరాముక్తారుక్తపుంఖాశ్చిఖప్రభాః॥ సుపణాఃకాంచనాభూత్వావిచేరుస్సపశత్రవః॥ ౨౨॥ తేతా
సర్వాశశరాజఘ్నుస్సపశరాపాకమహాజవాః॥ సుపణారూపారామస్యవిశిఖాఃకామరూపిణః॥ ౨౩॥ అస్త్రేప్ర
తిహతేకుగ్రోధారావణారాతుసాధిపః॥ అభ్యవతతదారామంఘోరాభిశ్మరవృష్టిభిః॥ ౨౪॥ తతశ్మరసహస్రైరరామ
వక్షిప్తకారిణం॥ అనయిత్వాశరాఘ్ణమాతలింప్రత్యవిధ్యత॥ ౨౫॥ చిచ్ఛేదకేతుముద్దిశ్యశరేణైకేనరావణః॥ పా
తయిత్వారథోపస్థిరథాతేకతుంచకాంచనం॥ విందానపిజఘానాశ్వాశరజాలేనరావణః॥ ౨౬॥ తంసృష్ట్యాసుమ
హతకమరావణస్యదురాత్మనః॥ విషెదుదేవగంధర్వాదానవాశ్చరణైస్సహ॥ ౨౭॥ రామమాతంతదాదృ
ష్ట్యాసిద్ధాశ్చపరమమయః॥ వృథితావాసరేంద్రాశ్చబభూవుస్సవిభీషణాః॥ ౨౮॥ రామచంద్రమసందృష్ట్యాగ్రస్తం
రావణరాహుణా॥ పాంజాపత్యంచనక్షత్రం రోహిణీంశశినఃప్రియాం॥ సమాక్రమ్యబుధస్తస్థా ప్రజానామశుభావ
హః॥ ౩౦॥ సధూమపరివృత్తోర్మిఃప్రజ్వలన్నివసాగరః॥ ఉత్పపాతతదాకుగ్రోధఃస్పృశేన్నివదివాకరం॥ ౩౧॥ శత్రువణా
స్సుపరుషామందరశ్చిదివాకరః॥ అదృశ్యతకబంధాంకస్సంసక్తోధూమకేతునా॥ ౩౨॥ కోసలానాంచనక్షత్రంవ్యక్త

హరితవణైః-రుక్త వేణుధ్వజఃకనకదండధ్వజః-దేవరాజరథఇతి-యఇతికేషమేయో స్థితమ-రుహ్యైశ్చ త్తరతాగ్రస్వయః-సందిష్టః-చోదితః-త్రిః-ష్ట
పాత్ స్వగాత్ ॥ ౯॥ అబ్రవీచ్ఛతి॥ ప్రతోదః-అశ్వపేరణకాష్ఠం॥ ౧౦॥ సహసాక్షేణేత్యాదిష్లోకద్వయమేకాన్వయం-ఇదమితి॥ ఆత్రచాపాదిషు
యథాయోగ్యం-దత్తత్యేతల్లింగవచసపరిణామేనయో జనీయం॥ ౧౧॥ ౧౨॥ ఇత్యుక్తః-ఇతి॥ సంపరిక్రమ్య-ప్రదక్షిణీకృత్య-లోకాలత్యై
విరాజయత్-చంద్రప్రభయేవస్యకాంత్యాసర్వలోకాప్రకాశయన్నిత్యథః॥ ౧౩॥ ౧౪॥ తేదీప్తవదనాఇతి॥ వ్యాదిత్యాస్యాః-స్యాత్తానాః-
భయానకాః-సంకరాః॥ ౧౫॥ తైరితి॥ దీప్తభోగైః-దీప్తవణైః-భోగఘ్నుశ్చేస్త్రాద్యదిభృతావహాశ్చక్షణకాయయోరిత్యమరః-ప్రచిశః-ది
క్ష్కోణాః॥ ౧౬॥ తాదృష్ట్యా-పాంజుశ్చక్రేప్రయుయుజే॥ ౧౭॥ తతితి॥ శిఖిప్రభాః-అగ్నిప్రభాః-సుపణాః-గరుడాః॥ ౧౮॥ ౧౯॥ చిచ్ఛేదేత్యా
దిసాధాన్లోకమేకంవాక్యం॥ కేతుంధ్వజపటు-ఉద్దిశ్యలక్షీకృత్య-రథాత్ రథావయవదండౌత్॥ ౨౦॥ ౨౧॥ రామస్యతాదృశదశాదిశాస
నసంజాతానిదివ్యానిభౌమానిచవైకృతాన్యాహ-రామచంద్రమసంసృష్ట్యాదితా॥ పాంజాపత్యంచనక్షత్రంప్రజాపతిదేవతాకనక్షత్రభూతాంరోహి
ణీం-యథోరోహిణీంపాంజైజగత్పదాభవతీతిభావః॥ ౩౦॥ ౩౧॥ శత్రువణాఇతి॥ శత్రువణాః-అసిశ్యామః॥ ౩౨॥ కోసలానామితి॥ కోసలానాం
స్వణాలంకారైః-శ్వేతద్రక్షణకైఃకుభ్రాచామరైః-చామరంశుద్రక్షణకమిత్యమరః॥ హరిభిహాయైః-పత్యైః-దేవరాజరథోవరోయో స్థి
తేషః-తమారురోహేత్యుత్తరేణసంబంధః॥ ౧౧॥ ఇదమితి॥ అత్రపూర్వశ్లోకస్థదత్తశబ్దఃవితచ్చాపాదిషుయథాయోగ్యం-లింగవచసపరిణామే
నయోజనీయః॥ ౧౩॥ ఇత్యుక్తః-ఇతి॥ సంపరిక్రమ్య-ప్రదక్షిణీకృత్య॥ ౧౪॥ తేదీప్తవదనాఇతి॥ వ్యాదిత్యాస్యాః-వ్యాదితవదనాః॥ ౧౬॥ తాదృ
ష్ట్యా-పాంజుశ్చక్రేప్రయుయుజే॥ ౧౭॥ తతితి॥ శిఖిప్రభాః-అగ్నిప్రభాః॥ ౧౮॥ చిచ్ఛేదేతి॥ కేతుముద్దిశ్యలక్షీకృత్య-కేతుచిచ్ఛేదేత్యర్థః-రథాత్-
రథావయవకేతుదండౌత్-కేతుంపాతయిత్వా-యద్వా-కేతురూపదండం-రథాత్ రథోపస్థేపాతయిత్వా॥ ౨౦॥ ౨౧॥ రామస్యతాదృగ్దశా
దశ్యనేన సంజాతానిదివ్యానిభౌమానిచవైకృతాన్యాహ-రామచంద్రమసంసృష్ట్యాదితా-పాంజాపత్యంచనక్షత్రంప్రజాపతిదై
వత్యనక్షత్రభూతాంరోహిణీం॥ ౩౦॥ శత్రువర్ణః-ఇతి॥ శత్రువణాః-అసిశ్యామః॥ ౩౨॥ కోసలానామితి॥ ౩౦॥ పాంజుదైవతంవిశాఖానక్ష

మూముఖే త్వానిహత్యరణశ్లాఘికరోమితరసాసమం తిష్ఠేదానీంసిహస్త్రి త్వామేవశూలేసరాఘః ॥౧౯౪॥ ఏవము
 క్త్వాసచిత్తైపతమ్బులంరాక్షసాధిపః ॥౨౦॥ తదావణకరాన్ముక్తంవిద్యుజ్జ్వాలాసమాకులం । అప్రభుంటంమహానా
 దవియద్గతఃశోభత ॥౨౧॥ తమ్బులంరాఘవోదృష్ట్వాజ్వలంతంఘోరదర్శకం । సనజఃశిఖారామశ్చాసమాయ
 వ్యవీర్యవా ॥ ౨౨॥ అపతంతంశరౌఘేణవారయామాసరాఘవః ॥ ఉల్బశంతంయుగాంతాగ్నిజలౌఘైరివనాసవః ॥
 ౨౩॥ ౨౪॥ దాహసతాబాణారామకాముకనిస్సృతాన్ ॥ రావణస్యమహాశూలఃపతంగావపావకః ॥౨౪॥ తా
 దృష్ట్వాభస్తసామ్భుతాశూలసంస్పర్శమర్ణితాన్ ॥ సాయకానంతిక్షణారాఘవఃక్రోధమాహరత్ ॥౨౫॥ సతాం
 మాతలినానీతాంశక్తింవాసవనిమితాం ॥ జగ్రాహపరమక్రుద్ధోరాఘవోరఘునందనః ॥౨౬॥ సాతోఽతాబలవతాశ
 క్తిఘంటాకృతస్వనానభఃప్రజ్వాలయామాసయుగాంతోలేవసప్రభా ॥ ౨౭ ॥ సాక్షిప్తారాక్షసేంద్రస్యతస్త్రి
 శూలేపపాతమాభిన్నశ్చక్త్రమహాన్ముఖోఃపపాతహతమృతిః ॥ ౨౮ ॥ నిభిభేదతతోబాణైహాయానస్యమహాజ
 వాన్ ॥ రామస్తీర్ణైఃపహవేనైర్వశకతైఃశ్చితైశ్శరైః ॥౨౯॥ ౩౦॥ భేదోరసితతోరావణంనిశితైశ్శరైః ॥ రాఘవఃపరమా
 యత్తోలలాటేపత్రిభిఃప్రిభిః ॥ ౩౧ ॥ సశరైర్భిన్నసర్వాంగోగాత్రప్రసృతోఽశితః ॥ రాక్షసేంద్రస్యమూహఃపుల్లా
 శోకశ్చవాబధా ॥౩౨॥ సరామబాణైరభినిధగాతోనిశాచరేంద్రఃకృతజాగ్రగాత్రః ॥ జగముఖేదంచసమాజమధ్యకో
 ధంచచక్రేసుభృశంతదానీం ॥౩౩॥ ఇతిశ్రీమద్యుద్ధకాండే చతురుత్తశతతమస్సర్గః ॥*****

సతేనతుతథాక్రోధాతాకుత్ స్థేనాదితోరణై రావణస్సచరశ్లాఘీయమోక్రోధముపాగమత్ ॥౧॥ సదీప్తన
 యనోరోపాచ్ఛాపమాయవ్యవీర్యవా ॥ అభ్యుదయతుసంకుద్ధోరాఘవంపరిమాహవే ॥౨॥ బాణధారాసహస్రైస్తై
 స్సతోయఃశివాంబరాత్ ॥ రాఘవంరావణోబాణైస్తటాకమివపూరయత్ ॥ ౩॥ పూరితశ్శరజాలేపధమయై కైస
 సంయుగే ॥ మహాగిరిరివాకంఘ్యఃకాకుత్ స్థోనప్రకంపతే ॥౪॥ సశరైశ్శరజాలానివారయన్సమరేస్థితః ॥ గభస్తీనివమూర్వ
 స్యప్రతిజగ్రాహవీర్యవా ॥౫॥ తతశ్శరసహస్రాశీక్షిప్రహస్తానిశాచరః ॥ నిజఘానోరసికుద్ధోరాఘవస్యమహాత్మనః ॥
 ౬॥ సశోశితసమాద్ధిస్సమరేలక్ష్మణాగ్రజః ॥ దృష్టఃపుల్లశ్చవారణ్యేనమహాకీంశుకదుగ్ధః ॥ ౭ ॥ శరాభిఘాతసంర
 భస్సోపిజగ్రాహసాయకా ॥ కాకుత్ స్థస్సమహాతేజాయుగాంతాదిత్యతేజసః ॥౮॥ తతోన్యోన్యంసంరథ్యావుధాతా
 రామరావణౌ ॥ శరాంధకారేసమరేనోపాలక్షయతాంతదా ॥౯॥ తతఃక్రోధసమాఘోరామోఽశరధాత్మజః ॥ ఉవాచ
 రావణంవీరఃప్రహస్యపరుపంచచః ॥ ౧౦ ॥ మమభార్యాజనస్థానాన్జ్ఞానాదాక్షసాధమప్రాతాతేవివశాయస్తా

త్యథః ॥ తుల్యైరీత్యాది నామస్తీ ॥ ౧౯౪॥ ౨౦॥ తపతి ॥ విద్యుజ్జ్వాలావిద్యుత్పృశజ్వాలా ॥౨౧॥ ౨౨॥ నిభిభేదతి ॥ బాణైఃశిద్ధాయమానై -
 అణబాణశబ్దైశ్చస్తాత్పవాశ్చచ్ - రాణశబ్దశ్చభేదః ॥ ఇత్యవ్యాహుః ॥౨౩॥ నిభిభేదోరసితతపతి ॥ పత్రిభిఃప్రిభింతి - ప్రయోగభేదాన్నప్రసరు
 క్తిః - ప్రతిభిః - ప్రతవద్భిరిత్యేకే ॥ ౩౦॥ ౩౧తి ॥ సమూహఃస్థాయదగ్ధః ॥ ౩౧ ॥ సరామబాణైరితి ॥ సమోబేయధే ॥ ౩౨॥ ఇతిగోవిందరజ
 విరచితే ॥ శ్రీరామాయణభూషణే - రత్నకీరీటాఖ్యానే - యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానే - చతురుత్తశతతమస్సర్గః ॥

అథశాంతస్యరావణస్యసూతేనరథాపహానంపంచశతతమే - సమతేనత్యాది ॥౧॥౨॥ బాణధారేతి ॥ బాణధారాసహస్రైఃపాతుభిః -
 తోయదశవరావణః - టైఃధారాభూతైఃబాణైఃతటాకమివరామ - పూరయత్అపూరయత్ ॥ ౩ ॥ ౪॥ తతపతి ॥ అన్యోన్యంనోపాలక్ష

తి ॥ త్వానిహత్య - నిహతానాంరక్షసాంసమంకరిష్యామి - రక్షోభీష్టమంకరిష్యామీత్యథః ॥౧౭॥ శూలోయంప్రసారజత్యాదిసాధకశ్లోక
 ద్వయస్యవాస్తవార్థకాన్తు శూలోయమితి ॥ యయాఉద్యతః - మేశూలః - తపభ్రాతృసహాయస్యభ్రాతృలక్ష్మణాయసహాయస్య - వానరసమూహస్యే
 త్యథః - సస్యఃప్రాణాహరివృత్తిగంబంధః - రక్షసామిత్యాదిసార్థశ్లోకమేంకార్థం - శూలేసత్యపి - ఏషోహంత్యాంసనిహన్తి - ఆతఃత్వంతి
 వ్యకింతుత్వాంసిహత్య - ఆగత్యేత్యథః - హనహిసాగత్యోరితిధాతౌరయవర్ధః - నిహతానాంశూరాణాంరక్షసాంత్యతీయాథేకపత్తి - సమంక
 రోమి - వానరానితికేవలం - నిహతరాక్షససతీకారార్థంవానరాహనిష్యామీతిభావః ॥౨౦॥ తపతి ॥ విద్యుజ్జ్వాలాసమాకులం - విద్యుత్పృశజ్వాలా
 విద్యుజ్జ్వాలాఃకాభిఃవ్యాప్తం ॥౨౧॥ నిభిభేదేతి ॥ బాణైఃబాణవద్భిః - శిద్ధాయమానైరిత్యథః ॥౨౨॥ నిభిభేదేతి ॥ పత్రిభిఃప్రతవద్భిః ॥ ౩౦॥ ఇతి
 శ్రీమహాశ్వరత్నాభిరచితాయాం - శ్రీరామాయణతత్పదీపికాఖ్యానాయాం - యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానాయాం - చతురుత్తశతతమస్సర్గః ॥

౨॥ బాణధారేతి ॥ అంబరాత్త్రయదశవ సరావణః తటాకమివతేనైః - బాణైః - బాణంతి శిద్ధాయంతపతిబాణాః - టైః - బాణధా
 రాసహస్రైఃరాఘవంపూరయత్ - అపూరయతిసంబంధః ॥౩॥౪॥ తతపతి ॥ అన్యోన్యంనోపాలక్షయతామితిసంబంధః ॥౧౦॥ మమేతి ॥ అజ్ఞానా

తస్మాత్త్వం నాసివీర్యవాన్ ॥ ౧౧ ॥ మయోవిరహితాం దీనాం వత్తమానాం మహావనే । వైదేహీం ప్రసభం హృత్వా
 శూరో హమితి మన్యసే ॥ ౧౨ ॥ (స్త్రీ) ఘశూరవి నాథా మపరదా రాభిమతాక । కృత్వా కాపురుషం కమః శూరో హమితి మన్యసే ॥ ౧౩ ॥ భిన్నమర్యాదనిలజ్జచారి తే వ్యవస్థిత । దహన్మృత్యు యుపాదాయ శూరో హమితి మన్యసే ॥ ౧౪ ॥ శూ
 రేణ భనదభ్రాతా బలైస్సముచితేన చ । క్షామనీయం యశస్యంచ కృతం కమః మహత్త్వయా ॥ ౧౫ ॥ ఉత్సేకేనాభిసన్నస్య
 గహితస్యాహితస్యచ । కర్తృణః ప్రాప్తుహి దానీంతస్యాద్యమమహత్ఫలం ॥ ౧౬ ॥ శూరో హమితి చాత్మానమవగచ్ఛసి
 దుర్మతేనైవ లజ్జాస్తితే సీతాంచోరవద్వ్యవకరణః ॥ ౧౭ ॥ యది మత్సన్నిహౌ సీతాభిమతాస్యాత్త్వయా బలాత్ ।
 భ్రాతరంతుఖరంపశ్యేస్తదామత్సాయకైహాతః ॥ ౧౮ ॥ దిప్త్యాసి మమదుష్టాత్తం శ్చ తుర్విషయమాగతః । అద్యత్వాంసా
 యకైస్తీక్షైర్మయామియమసాదనం ॥ ౧౯ ॥ అన్యతేన చ్చరైశ్చిన్నం శిరొజ్జ్వలితకుండలం । క్రవ్యాదావ్యవకరణంతువి
 కీర్ణంరణపాంసుషు ౨౦ ॥ ౨౧ ॥ వత్సోరసికృధాస్తీక్షితాక్షిప్తస్యరావణ । పిబంతురుధిరంతమాచ్చరళ్యాంతరొత్థితం ॥
 ౨౧ ॥ అద్యమద్బాణభిన్నస్యగతాసోఃపతితస్యతే । కమః త్వాంతాః శిపతగారుత్సంతభివోరగా ॥ ౨౨ ॥ ఇత్యేవంసం
 వదన్వీరోరామశ్శత్రుః । బహుణః । రాక్షసేంద్రంసమీపస్థం శరవమైరవహకిరత్ ॥ ౨౩ ॥ బహువద్విగుణంబీర్యంబలం
 హమాశ్చసంయుగే । రామస్యాస్త్రబలంచైవ తోర్నిధనకాక్షిణః ॥ ౨౪ ॥ ప్రాచ్యర్భభూపురస్త్రాణిసర్వాణివిదితా
 త్తనః । హమాశ్చమహాతేజాశ్శ్రీమాస్తతరోభవత్ ॥ ౨౫ ॥ శుభావ్యేతానిచిహ్నావిజ్ఞాయాత్కృతానిసః । భూయ
 ఏవాదాయదామోరావణంరాక్షసాంతకృత్ ॥ ౨౬ ॥ హరిణాంచాత్మకరైశ్శరవమైశ్శరాఘవాత్ । హన్యమానో
 దశగ్రీవోవిఘ్నాణహృదయోభవత్ ॥ ౨౭ ॥ యదాచశస్త్రంనాలేభేనవ్యవకరణం చ్చరాసనం । నాస్యప్రత్యకరోద్వీర్యంవి
 క్షజేనాంతరాత్తనా ॥ ఓస్త్రాశ్చాపిశరాస్తైనశస్త్రాణివివిధాః । సరణాథాయవతం తేమృత్యుకాలేభివతః ॥ నూ
 తస్తైరథనేతాస్యతదవస్థంసమీక్ష్యతం । శనైర్యుద్ధాదసంభ్రాంతోరథంతస్యాపవాహయత్ ॥ ౩౦ ॥ ఇతిశ్రీమద్భగవాం
 డే పంచోత్తరతమస్తకంః. ***** సతుమోహత్సంకుద్ధఃకృతాంతబలచోది
 తః । కోనసంరక్తనయనోరావణస్సూతమబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ హీనవీర్యమివాశక్తంపౌరుషేణవివజితం । భీరుంలఘుమివాస

యతామిత్యన్వయః ॥ ౧౦ ॥ మమేతి । మమజ్ఞానాత్ మమాదర్శనాత్ - త్వదఃపేకాదితినా - తత్త్వయా ॥ ౧౧ ॥ ౧౨ ॥ (స్త్రీ) స్త్రీతి । కాపురుషం కాపురుష
 సంబంధి ॥ ౧౩ ॥ ౧౪ ॥ శూరేణ త్యాది సోపపసోక్తిః ॥ ౧౫ ॥ ఉత్సేకేనేతి । ఉత్సేకేన గహేణ ॥ ౧౬ ॥ ౧౯ ॥ అద్యత ఇతి । శిరోజ్జ్వలితకుండలమిత్యేన
 తనాసిమంతకాలేరావణవికశిరస్కుస్థితఇతిగవ్యతే ॥ ౨౦ ॥ ౨౧ ॥ వత్సేతి । తమఃపిపాసా - శరశల్యాంతరోత్థితం - శరశల్యుత్తవివరాదుత్థితమిత్య
 భావః ॥ ౨౧ ॥ ౨౬ ॥ హరిణాంచేతి । రాఘవాత్ రాఘవస్య - విభక్తివ్యత్యయ ఆమః - విఘ్నాణహృదయః భ్రాంతమాదయః ॥ ౨౭ ॥ యదాచేత్యాది
 స్లోకత్రయమేకాన్వయం ॥ యదాచశస్త్రంనాలేభేన శస్త్రం ప్రయుక్తవాన్ - శిరాసంచనవ్యకర్త - యదాచక్షుఃజేనవివశేన - అంతరాత్తనామసా
 హేతునా - ఆస్యరామస్య - విర్యగన్వవీర్యంచ - ప్రత్యకరోత్ ప్రతిజఘాన - తేనరావణేన ఓస్త్రాశ్చరాకపి - వివిధానిశస్త్రాణిచ - సరణాథాయవతం
 తేచేదనభేదనాదిరణప్రయోజనంకమయదానాశక్తువత్ - తదామృత్యుకాలే - ఆభివతఃతః ఆభివతమానస్య - ఆస్యరావణస్య - రథనే
 తాఘాతః - ఆసగభ్రాంతస్య - తదవస్థం పూర్వోక్తావస్థం - రావణంసమీక్ష్య - తస్యరథం - యుద్ధాత్ యుద్ధస్థలాత్ - శనైః - ఆపవాహయత్ ఆపా
 వాహయత్ - ఆస్యత్రాసయదితయోజనా - రామానుజీయం ॥ యదేత్యాది ॥ శస్త్రం ప్రాయుక్త - సరణాథాయవతం తేచేద
 నభేదనాదిరణప్రయోజనంకమయదానాశక్తువత్ - తదాఘాత ప్రస్ఫరథమపవాహయదితిసంబంధః ॥ ౩౦ ॥ ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిర
 చితే - శ్రీరామాయణభూషణే - రత్నకిరీటాఖ్యానే - యద్ధకాండవ్యాఖ్యానే - పంచోత్తరతమస్తకంః. *****

అథరావణరథప్రత్యానయనంపట్నతతమే - ససుమోహదీత్యాదిః । మోహత్ ఆవివేకాత్ ॥ ౧ ॥ హీనవీర్యమివేత్యాదిస్లోకద్వయమేకాన్వయం ॥
 దవివేకాత్ - వివశామమాదశానాదితీభావః ॥ ౧ ॥ శూరేణేతి । శూరేణ త్యాదిసోక్తిః - కర్మ - కాపురుషసంబంధి - క్షామనీయమిత్యాదివ్యతిరే
 క్తిః ॥ ౧౫ ॥ ఉత్సేకేనేతి । ఆభిసన్నస్య - ఆనుష్ఠితస్య ॥ ౨౦ ॥ నివత్సేతి । తమాత్పిపాసాయా - బాణశల్యాంతరోత్థితం - బాణశల్యుత్తవివరోత్థితం ॥
 ౨౩ ॥ బహువతితి । అస్త్రబలం అస్త్రబలవిషయస్థరణం ద్విగుణంబహువేత్యభావః ॥ ౨౬ ॥ హరిణామితి । రాఘవాత్ రాఘవస్య విఘ్నాణహృదయో
 విహ్వలహృదయః ॥ ౨౭ ॥ యదాచేత్యాదిస్లోకత్రయమేకం వాగ్యం ॥ విక్లబేనవివశేన - శస్త్రం శస్త్రప్రయోగం - నాలేభే - శిరాసంచనవ్యకరణం -
 ఆస్యరామస్యవీర్యంస్వవీర్యంచ - ప్రత్యకరోత్ ప్రతిజఘాన - తేనరావణే - రావణాథాయ - రావణస్యార్థాయనివృత్తయేపరాజయాయక్షి
 ప్రాశరాశ్చయదావతంతే - తదామృత్యుకాలేభివతఃతః ఆస్యరావణస్య - ఘాతః రథమపవాహయదితిసంబంధః ॥ ౩౦ ॥ ఇతిశ్రీమహేశ్వరతీ
 భావిరచితాయాం - శ్రీరామాయణతత్త్వదీపికాఖ్యాయాం - యద్ధకాండవ్యాఖ్యాయాం - పంచోత్తరతమస్తకంః. *****
 సత్త్వతి । మోహత్ ఆవివేకాత్ ॥ ౧ ॥ హీనవీర్యమివేతి ॥ హీనవీర్యమివ హీనఃకమమివ - ఆశక్తమివ నిరుత్సాహమివ - ఆశత్వమివ అల్పబలమివ

త్వంవిహీనమివ తేజసా॥ విముక్తమివమాయాభిరస్త్రైఃపబహిషక్యతం॥ మామవజ్ఞాయదుర్బుధ్యేస్వయాబుద్ధ్యావిచేష్ట
సే॥౩॥ కిమర్థంమామవజ్ఞాయమచ్ఛందమనవేత్స్యచ॥త్వయాశత్రోస్సమక్షంమేరథోయమపవాహితః॥౪॥ త్వయాద్య
హిమమానార్యదిరకాలసమాజితం । యశోవీర్యంచతేజశ్చప్రత్యయశ్చవిశాశితః ॥౫॥ శత్రోఃప్రఖ్యాతవీర్యస్సరంజ
నీయస్యవిక్రమైః॥ పశ్యతోయధ్ధలుభోహంకృతఃకాపురుషస్త్యయా॥౬॥ యస్త్య్వంరథమిమంమోహాన్నచోద్వహసిమ
ర్మతే । సత్యోయంప్రకీర్తయోమేపరేణత్వముపసృతః॥౭॥సహితద్విద్యతేకర్మసుహృదోహితకాంక్షిణః॥ రిపూణాం
సదృశంచైతన్నత్వయైతత్ స్వసప్తితం ॥౮॥ నివతకాయరథంశీఘ్రంయోవనోపైతిమేరిపుః । యదివాఘ్యసితోవాసి
స్త్యర్థంతేయదివాగుణాః ॥౯॥ ఏవంపరుషముక్తస్తుహితబుద్ధిరబుద్ధినా॥ అబ్రవీద్రావణంసూతోహితంసాగునియంవ
చః ॥౧౦॥ సభీతోస్త్రీసమూఢోస్త్రీనోపజప్తోస్త్రీశత్రుభిః॥ నప్రీషత్సానసీన్నహోవిప్రతానచసత్కీయా॥౧౧॥మ
యాతుహితకామేనయశశ్చపరిరక్షతా॥ స్నేహప్రసన్నమనసాప్రియమిత్యప్రియంకృతం॥౧౨॥ నాస్త్రీన్నర్థేమహారా
జత్వంమాంప్రియహితేరతంకశ్చిల్లఘురివానార్యోదోవతోగంతుమహాసి ॥౧౩॥ త్రూయతాంత్యభిధాన్యమియన్ని
మిత్రంమయారథః॥నదీవేగఇవాభోగేసంయుగేవినవతితః ॥౧౪॥ శ్రమంతవావగచ్ఛామిమహాతారణకర్తృణా॥సహితే
వీరసాముఖ్యంప్రహషణంవోపధారయే॥౧౫॥రథోద్వహసఖన్నాశ్చతగమేరథవాజినః॥ దీనాఘర్మవరిశ్రాంతాగావోవ
వహతా ఇవ॥౧౬॥మిత్రానిచభూయిష్టంయానిప్రామర్శవతినః॥తేషుతేష్వభిషన్నేషులక్షయామ్యప్రదక్షిణం॥౧౭॥
దేశకాలౌచవిజ్ఞేయాలక్షణానీంగతానిచ॥దైన్యంభదశ్చహషశ్చరథినశ్చబలాబలం ॥ స్థలనిమ్నానిభూమేశ్చసమాని

యత్రయత్రఇవశబ్దానాశ్రితత్రతత్రాస్యమంజనియః - హీనవీర్యమివహీనబలమివ - అశక్తమివనిరుత్సాహమివ - అసత్వమివఅధీరమివ - తేజ
సాపరిభవాపహసేన ॥ ౩ ॥ కిమర్థమితి ॥ మచ్ఛందంమదభిప్రాయం - వశాభిప్రాయయోశ్చందంత్యమరః ॥ ౪ ॥ త్వయేతి॥ ప్రత్యయః
రావణస్యయుధిపలాయనంనాస్తీతిసవేదాంవిశ్వాసః - విశాశితఇత్యస్యయశ్ఆదిమలింగవిపరిణామః ॥ ౫ ॥ శత్రోరితి ॥ శత్రోఃపశ్యతః
శత్రోపశ్యతి॥ ౬ ॥ యఇతి॥ యః- నోద్వహసిఅభిముఖంసప్రాప్తయసి-కింత్యపవాహయసి - సత్వంఉపస్కృతఃపరేణోక్తాచాదినావశీకృతః
త్వయంప్రతితర్కస్సత్యఃప్రతిభాతి॥ ౭ ॥ సహీతి॥ సత్వయైతత్స్వసప్తితమితి- త్వయానుస్థితమేతత్ - సత్స్వసప్తితంతత్ ॥౮॥ నివతకాయేతి॥ అ
ధ్యుషితఃసహవాసి - సుహృదితియావత్-ఉపధయోపసహితోవా-గుణాఃసత్కీయాః॥ రామాగుణేయం ॥ నివతకాయేతి॥ యదివాఘ్యసితో
వాసి- చిరకాలంమత్సమీపఇత్యుక్తమః - స్మర్యంతేయదివాగుణాఃమన్నిష్టాఉపకర్తృకత్వాదిగుణాః - స్మర్యంతేయది ॥ ౯ ॥ ఏవమితి॥ ౧౦॥ స
భీతోస్త్రీతి॥ నోపజప్తః- ఉపజాపంభదంసగమితః - భేదోపజాపాప్రపథ్యమరః॥ ౧౧॥ ౧౨॥ నెతి॥ అస్త్రీన్నర్థేకరథాపవాహసయాపాథేక-క
శ్చిత్తయత్రకుత్రాపికులేజాతఃలఘుఃఅల్పబుద్ధిః- అనార్యఃదుష్టవృద్ధయైశ్చ-మాందోషతః-గంతుంజ్ఞాతుంసాహాసి-గత్యర్థాజ్ఞానార్థాః॥ ౧౩ ॥
శూయతామితి॥ యన్నిమిత్రయత్రాగ్రణాత్ - నిమిత్రకారణహేతుమసహాసాంప్రాయదశకానమితిప్రథమా-సదీత-అభోగేఉన్నతప్రదే
శే- అభోగాన్నదీవేగఇవరథస్సంయుగాద్వినివతితతత్వర్థః- అభోగేసంయుగఇత్యత్రవిభక్తివ్యత్యయః॥ ౧౪॥ శ్రమమితి॥ సాముఖ్యంసము
ఖత్వం-తన్నులంప్రహర్షం॥౧౫॥ రథేతి॥అత్రఅసన్నితిశేషః॥౧౬॥నిమిత్రానిచేతి॥అభీషన్నేషుఅవిరూఢతేషుసత్సు- అప్రదక్షిణంప్రతికూలం॥౧౭॥
నిమిత్రానికిమర్థంత్యయావిచారణీయానిత్యతహ-చేత్యాదితా॥ శ్లోకత్రయమేకాన్వయం॥అక్షణానిశుభాశుభానిమిత్రాని-ఇంగితానిముఖప్రసాద
వైగుణ్యాదీని- దైన్యంఅనుతాపః-స్థలానిఉన్నతప్రదేశాః-నిమ్నానిఅవసతప్రదేశాః-సమానిసర్వత్రసమప్రదేశాః-విషమాణినిమ్నాన్నతప్రదే
శేజసాపరాభిభవసామధ్యేక-హీనమివేతి- ఇవశబ్దస్యస్వరత్రిసంబంధః॥౩॥కిమర్థమితి॥మచ్ఛందంమదభిప్రాయం॥౪॥ త్వయాద్యేతి॥ ౧౫
త్వయఃరావణస్యయుధిపలాయనంనాస్తీతిసర్వేషాంవిశ్వాసః॥౫॥శత్రోరితి॥శత్రోఃపశ్యతస్త్యతఃత్వయాఅహంకాపురుషఃకుశ్చితపురుషఃకృతః॥
౬ ॥ యస్త్యమితి॥ఉపస్కృతఃఉత్తోచాదినావశీకృతః-తకఃఉహః॥౭॥ సహితదితి॥తత్-హితకాంక్షిణః-సుహృదఃకమః-స- కింశు-రిపూ
ణాంసదృశంచైతత్-అతః-సత్వయైతత్త్వసప్తితం-త్వయానుస్థితమేతత్-సుప్త్యసప్తితంసభవతీత్యుధః॥౮॥నివతకాయేతి॥యదివాఘ్యసితోవాసి-
చిరకాలంమత్సమీపఇత్యుధః- స్మర్యంతేయదివాగుణాఃఉపకర్తృకత్వాదిమన్నిష్టాగుణాః- స్మర్యంతే॥౯॥సభీతోస్త్రీత్యాది॥ నోపజప్తః- ఉప
జాపంభేదంసగమితః- భేదోపజాపాప్రపథ్యమరః॥౧౧॥మయేతి॥స్నేహప్రసన్నమనసా-స్నేహద్రవ్యమయేన॥౧౨॥నాస్త్రీన్నితి॥ప్రియహి
తేరతం-మాంకశ్చిదనార్యఇవనోషతఃగంతుంనార్హసి-మయినోషదృష్టింకర్తుంనార్హసీత్యర్థః॥౧౩॥శూయతామితి॥ యన్నిమిత్రయస్త్రాత్రాగ్ర
ణాత్ - సదీవేగఇవాంభోభిఃచంద్రోదయాదిసాప్రవృద్ధసముద్రోదతైసకదీవేగఇవయుద్ధాద్రథఃవినివరితఃప్రతినివతితః- తత్శూయతా
మితిసంబంధః-సదీవేగఇవాభోగఇతిపాఠే-అభోగేసర్వతాద్యున్నతప్రదేశేసదీవేగఇత్యేత్యర్థః॥౧౪॥శ్రమమితి॥ రణకర్తృణాయుద్ధేన॥౧౬॥ నిమ
ిత్రానితి॥ప్రాదుభివంతితి-తేషుతేష్వపభిన్నేషు- అభిభూతేషుసత్సు-స- అప్రదక్షిణంప్రతికూలంఅక్షయామితిసంబంధః॥౧౭॥సతుతావదే
శానిశ్రమాదినిమిత్రానితదెతత్సాగయేత్యాశంకాయామాహ - దేశకాలానితి ॥ అక్షణానిఅస్త్రశస్త్రప్రయోగమాంద్యాదీని- యద్వా-శభా

ఏవమాణిచ|యథా కాలశ్చవిజ్ఞేయఃపరస్యాంతరదర్శనం || ఉపయానాపయానేచస్థానంప్రత్యవసర్పణం | సర్వమేత
క్రథస్థైరజ్ఞేయంరథకుటుంబినా||౨౦||తవవిశ్రాంతిశ్చతతైహంరథవాజినా|| రౌద్రంవజ్రయాతాఖండం క్రమం
కృతమిదంమయా || నమయాస్వేచ్ఛయావీరరథోయమవవాహితః ||౨౧|| భర్తృశ్చేహపరీతేనమయేదంయతక్మ
తంవిభో ||౨౨|| ఆజ్ఞాపయయథాతత్త్వంవత్సవ్యరిఃపూదన| తతఃరిష్యాన్యహంవీరగతాన్యజ్ఞేనచేతసా ||౨౩|| సం
తుప్తస్సైవవాక్యేనరావణస్తస్యపారథేః | ప్రశస్యైనంబహువిధంయద్ధలుభ్యోబ్రవీదదం ||౨౪|| రథంశీఘ్రిమిమంసూత
రాఘవాభిమఖంకుర| నాహత్వాసమరేశత్రూన్నివతివ్యతిరావణః ||౨౫|| ఏవముక్త్యాతగస్తుప్తోరావణోరాక్షస
శ్వరః | దదౌతస్త్వేశుభంహ్యేకంహస్తాభరణముత్తమం ||౨౬|| శ్రుత్వా రావణవాక్యంతుపారిధిస్సన్నవతత ||
౨౬|| తతోద్రుతంరావణవాక్యచోదితఃస్రీవోదయామాసహయాన్సారథిః | సరాక్షసేంద్రిన్యతతోమహారథః
క్షణేనరామస్యరణాగ్రతోభవత్ ||౨౭|| ఇతిశ్రీమద్యథాకాండేషడుత్తరశతతమస్సర్గః :. *****

అథాదిత్యహృదయప్రారంభః.

తతోయథాపరిశ్రాంతంసమరేచింతయాస్థితం | రావణంచాగ్నితోద్భష్టాయద్ధాయసముపస్థితం || దైవతై
శ్చసమాగమ్యద్రష్టుమభ్యాగతారణం | ఉపాగమ్యాబ్రవీద్రామమగస్త్యేభగవాన్పతిః || ౧ || రామరామమహాబా

హః-యథాకాలశ్చవిజ్ఞేయఃపరస్యాంతరదర్శనం-దృశ్యత ఇతిదర్శనంద్రష్టవ్యం-ద్రష్టవ్యంరంభమిత్యర్థః-అంతరదర్శనంరంభదర్శనంక
తవ్యమిత్యర్థాహరోవా- ఉపయానంసమీపగమనం-అపయానంపాశ్వతోగమనం- స్థానంస్థైర్యణావస్థానం- ద్రత్యవసర్పణంఅభిముఖ
స్థిత్యాప్యవృత్తోపసరణం- రథకుటుంబినాసారథినా||౨౦|| తవేత్యాదిసార్థస్లోకవికాన్వయః || తథావాజినాంవిశ్రమపాతోశ్చేత్యన్వయః-రా
ద్రండుస్సహం- వర్జయతాఅపనయతా- హేతాశతృప్రత్యయః- క్షమంయుక్తం- స్వేచ్ఛయాఅపనయనమిత్తంవిసా||౨౧|| భర్తృశ్చేహ
త్యథా|| మయాయత్కృతంతదిదంభర్తృశ్చేహపరీతేనకృతమిత్యర్థః|| ౨౨ || ఆజ్ఞాపయేతి||యథాతత్త్వంయత్ కార్యస్వరూపంవత్సరి-త
త్తథా- గతాన్యజ్ఞేనఅన్యణ్యంగతేన-అన్యణ్యంగతవ్యమిత్యుత్తసంకల్పేన-చేతసామనసా-కరిష్యామి|| ౨౩||౨౪||రథమితి||నివతివ్యతినివతి
వ్యతే||౨౫|| ౨౬|| తతః|| మహంశ్చాసాగభర్తృమహారథఇతివిగ్రహః|| ౨౭|| ఇతిశ్రీగోవిందరాజురచితే- శ్రీరామాయణభాషణే-రత్నకి
రీటాఖ్యానే- యథాకాండవ్యాఖ్యానే - షడుత్తరశతతమస్సర్గః.

అథాదిత్యహృదయప్రారంభః-తతోయథాపరిశ్రాంతం-తమిత్యాదిస్లోకద్వయమేకాగ్ర్యం || గణంద్రష్టుం-దైవతైస్సమాగమ్యఅగతః-దైవతైస్సహ
గతః-అగస్త్యః- యథాపరిశ్రాంతం-ఉపస్థితంరావణగృహస్థైః- కథమేనంపరత్వప్రకటనగవినాజేష్యామి- చింతయాస్థితంచింతయంతించ-రా
మంవృష్ట్యాఉపాగమ్యాబ్రవీత్ || ౧ || రామరామేత్యాదిస్లోకత్రయమేకాగ్ర్యం- రామస్యచింతాఃప్రత్యాత్ స్వాదరాతిశయాత్కార్యత్వర
యాచద్విరుక్తిః- మహాబాహూత్వనేనపూర్వకృతపరాక్రమప్రకటనా- సనాతనంవేదవన్నిత్యం- గుహ్యంరహస్యం- శృణు- తదేవరహస్య

శుభనిమిత్తాని-ఇగితానిముఖహస్తాదిచైవణ్యాక దీని-౨౭||౨౮||తేన- దైవ్యమసత్సహః- స్థలనిమిత్తనిపిషమాణి- రథచక్రనిమిత్తాన్నతావస్థా
నహేతుభూతప్రదేశాః- అంతరదర్శనంప్రేక్షప్రహారాయభిదగ్గనం- ఉపయానాపయానైచ- ఉపయానంసమీపగమనం- అపయానంపశ్చ
ద్గమనం- స్థానంస్థైర్యణావస్థానం- అపసర్పణం- అభిముఖస్థిత్యాద్యైతోపసరణం- రథకుటుంబినారథనిర్వాహకేనసారథినా||౨౦|| తవేత్యా
దిసార్థం|| రౌద్రండుస్సహఘటకం-వర్జయతా-అపనయతా- హేతాశతృప్రత్యయః-క్షమంయుక్తం- స్వేచ్ఛయానిమిత్తంవిసా- రథోయంనా
పవాహితః||౨౧|| భర్తృశ్చేహపరీ|| మయాయత్కృతంతదిదంభర్తృశ్చేహపరీతేనకృతమిత్యర్థః||౨౨|| ఆజ్ఞాపయేతి|| యథాతత్త్వం- య
తాన్యస్వరూపం గతాన్యజ్ఞేన-ప్రేక్షితాన్యజ్ఞేన - చేతసా-కరిష్యామిత్వార్థః||౨౩|| ఇతిశ్రీఘ్నేశ్వరతీర్థరచితాయాంశ్రీరామాయణత
త్వదీపికాఖ్యాయాం- యథాకాండవ్యాఖ్యాయాంషడుత్తరశతతమస్సర్గః.

తతోయథాపరిశ్రాంతమిత్యాదిస్లోకద్వయమేకాగ్ర్యం - రణంద్రష్టుం-దైవతైస్సమాగమ్యఅగతః-దైవతైస్సహ
శ్రాంతస్యరావణస్య-రథేషూతేనరణాదపసితేన- తదనంతరంప్రేక్షితచాపాన్కరే- యథాపరిశ్రాంతం- సమరేచింతయాస్థితం- రావణవ
భాషాయించింతయోపలీతం-రామ-అగ్రతస్సనంశరకాలే-యథాయయద్ధంశుభం- సముపస్థితం రావణం-వృష్ట్యా-తదాత్మికాకాలే-
రావణమద్ర్యవజ్రేషుమాచింతాపరోభాః -కింశుస్యపిరోపబంహణాయాదిత్యహృదయాభ్యేనస్తాత్రేతేనంసూర్యముపశిష్టస్థైరిస్తాత్రము
పదేత్యేక-అంతరిక్షదవనిముపాగమ్యరామమబ్రవీదిత్యర్థః|| ౧ || ప్రథమంగుహ్యత్వాదనాయప్రయోజనదగ్గనపూర్వకంత్వహస్త్యైవవజ్ర
యతి-రామరామేత్యాదిస్లోకత్రయేణ- యేనస్తాత్రేణసర్వానరీక్షణముజ్యసివిజేష్యసే - గుహ్యంరహస్యం-సర్వశత్రువినాశసత్వాదివిశేషణ
యక్తం-అదిత్యహృదయాభ్యం-జపం-జప్యతఇతిజపంస్తాత్రం-శృణోతిసంబాధః-అస్యచస్తాత్రస్యాదిత్యహృదయశుభా-సూర్యమండలమధ్యవతి

భువనేశ్వరం || ౬ || సర్వదేవాత్మకో హ్యేష తేజస్వీర త్విభావనః | ఏషదేవాసురగణాలోకాసాతిగభస్తీభిః || ౭ || ఏషబ్రహ్మేవవిష్ణుశ్చశివస్సకందఃప్రజాపతిః | మహేంద్రధనః కాలాయమస్సోమోహ్యపాంపతిః || పితరోవసవస్సా

౧౦- పూజయస్య- ఆదిత్యవృషమేనతోషయశ్చేత్సర్గః || తస్మిన్లోకే || రక్షిమగతం- రక్షిభ్రూసత్యసూరిపరః - తస్యంతంతన్నధ్యేభాసమాను- రక్షి
గోక్షి నామధ్యేతవంతమితి సుచన్ద్రసూక్తోక్తేః- సముద్యంతంత్యోచితదశావంతం - యదావ-యః పూర్వాద్యయవేధసేవీయసఇత్యాద్యుక్తరీ
త్యానవంసవముసతమివస్థితః || ౬ || సనుసన్నుదేవతాంతరేముః ధమస్యైవపూజ్యత్వంతతాహ- సర్వదేవాత్మకఇతి || సర్వదేవాత్మకః- సర్వదేవా
నామాత్మ- స్వార్థేః- సూర్యుత్తాగతస్త్రస్థురశ్చేతిప్రతి- రక్షిభిర్గోకానమభావమతీతరక్షిభావనః- రక్షిభిః కృతతత్వభావః- ఏతదేవామపి
షణ్ణి- దేవాసురగణాలోకా- దేవాసురగణరూపాకాజనానిత్యభావః - పాతిరక్షి- యాభిరాదిత్య ప్రపతిరక్షిభిస్తాభిఃపజన్యోవమకతీతి
శ్చుతః (తస్మిన్లోకే) ఆత్రదేవాసురశబ్దోత్తత్వక్రీకృతవరా- దైవసంపద్విమోక్షాయనిబంధాయానురీమతేతిగోక్తేః || గభస్తీభిః తేజోలేనైః తేజోం
శంసంసమిష్యుక్తతేజోలేనైః || ౭ || సర్వదేవాత్మకత్వమాహ- ఏషబ్రహ్మేత్యాదిసా || ఆయమేవబ్రహ్మచిసమస్తదేవతాశరీరోవర్తతఇత్యభావః- ప్ర
జాపరితిజాత్యేకవచనం- నవప్రజాపతయఉచ్యంతే- కాలశ్చ దైవమృత్యురుచ్యతే- యమస్తుతతాన్యః- మరుతః ఆవహాదివాయవః- వాయుర్భూలోక

మత్స్యం- వివస్వతేనమః ౪. భాస్కరం- ఛానజ్ఞే- ఛానః కరోతీతిభాస్కరం- భాస్కరాదయనమః ౫. భువనానామూలాదిబ్రహ్మరంధ్రాంతయో
గాధారమును సామీశ్వరమధిష్ఠాతారంభూరాద్యశేషభువనానాం ప్రకాశకతమేశ్వరంచ - భువనేశ్వరాయనమః ౬ || ౬ || అగ్రస్తోత్రస్యక
థమేతాద్యకమాహత్వమితిత్యాశంక్యతత్ప్రతిపాద్యస్యసర్వదేవతాయత్యాత్మగవతీతితస్యసర్వదేవతాయత్యంతప్రతిపాదయతి- సర్వదే
వాత్మకఇత్యాదిసా || సర్వదేవాత్మకః- సర్వదేవశరీరః - యస్మిన్సర్వదేవేషుతత్వన్నిత్యాదిప్రతి- తేజస్వీ- పరాభిభవనసామర్థ్యవాక్-
రక్షిభావనః- రక్షినిత్యముక్తాభావయతితత్ప్రత్యానిర్వహతీతితోక్తః- తేహంభగవన్నిత్యేచ్ఛాధీనసత్రాకత్వాత్- నిత్యంప్రియాస్తవతుకేచ
నతేహనిత్యాఇత్యుక్తత్వాత్- ఏషదేవాసురగణాలోకాలోకాపాతిగభస్తీభిః- అగ్నోప్రాస్తాహుతిస్సమ్యగాదిత్యముపతిష్ఠితే, ఆదిత్యాజ్ఞా
యత్యేష్టవృక్షాదైరస్మంతతః ప్రజాః ఇత్యాద్యుక్తరీత్యావృష్ట్యాన్నదాశన- దేవాకాభావయతాశనతేదేవాభావయంతువఇతి పురోదాశాదిదాశే
నచసర్వాకపాతీత్యభావః - యాభిరాదిత్య ప్రపతిరక్షిభిస్తాభిఃపజన్యోవమకతీత్యాదిప్రతిత్వక్రీత్యా గభస్తీభిః పాతీత్యక్రం || తిలకం || ర
క్షిమదాదికబ్రహ్మప్రతిపాద్యస్యబ్రహ్మత్వంస్ఫుటమన్నాహ - సప్తీతి - హియస్తాత్సర్వదేవోపాదానకారణత్వాదేవసర్వదేవాత్మకః - ఇదం
సర్వాత్మకత్వోపలక్షణం - సర్వదేవాత్మకాయనమః ౭. తేజస్వీ- సర్వభాసనసమర్థతేజోయక్తః- తేజస్వీననమః ౮. రక్షిభిః జానరక్షిభిః స
ర్వవస్తుజాతంభావయతిసత్రాస్ఫూర్తియత్సంపాదయతితితథా - రక్షిభిర్గోకానోభావయతిబ్రహ్మలోకంప్రాప్తయతితత్సర్వఇత్యన్వే- రక్షిభావ
నాయనమః ౯. ఏషతస్మాన్డలవతిః- దేవాసురగణాలోకాలోకాంశ్చగభస్తీభిః జ్ఞానజ్ఞేయరక్షిభిః పాతి- దేవాసురగణాలోకపాలాయన
మః- ఆత్రేష్వపాతీత్యక్త్యాసూర్యస్యపురతస్థినిత్యనిదైశనసూర్యోదయకాలేవితస్తోత్రదానమితిలభ్యతే ౧౦ || ౧౧ || ఏషబ్రహ్మేత్యాది || యపి
షూతరాదిత్యేహిరణ్మయఃపురుషౌపృత్యత్వత్వక్రయోగిజనసాక్షాత్కారణమితిపునఃపునర్నిదేశః- బ్రహ్మచతుర్ముఖశరీరః- తవాంతరా
త్మామమచయేచాన్యేదేహిసంజ్ఞితాఇతివిప్రతిచతుర్ముఖభవచనాత్ || విష్ణుః ఉపేంద్రావతారః- ఇవిశవశరీరకః- సబ్రహ్మసశివస్సహరిశ్చేం
ప్రశస్యభయత్రాపిప్రతి- స్కందః- స్కూదిర్గతికోషణయోరితిధాతోః- శత్రూకోశమతీతిస్కందః- షణ్ముఖశరీరకోవా- ప్రజాపతిః- ప్రజా
పశ్చరతిగభ్యేతంతిక్యక్రప్రజాపతీకబ్రహ్మచ్యోః | మహేంద్రః- స్వరూపతంత్రేవ్యతశ్చనిరవధికః- ఇంద్రనితిక్యః పరమేవ్యోమక- ఇంద్రోమా
యాభిఃపురుషావలంకృతః ఇతిప్రతి- ధనదః- అన్నాదోషసుదానఇతిప్రతిప్రసిద్ధసకలకలప్రదః- కాలః జగత్సంహారకః- కాలాయమహాగ్రా
సాయననమః- ఆత్మాచరాచరగ్రహణాత్ ఇతిప్రతిసూత్రాబ్యం- ఆనాదిర్గహాకాలఇతిపరాశరసర్వరణాచ్చ | యమః- యమయతిశిక్షయతితి
యమః- యమోజైర్వ్యతారాజాయస్తవైవమృత్యుస్థితమనస్తరణాత్ - సోమః- సూతేమృతమితిసోమః- ముప్రసవైశ్వర్యమూరితిభాతుః- సో
మఃచవతేజనితామతిసాంజ్ఞితాదివృత్త్యాద్యుక్తసకలకారణసోమశబ్దవాచ్యః- ఆపాంఽతిః - ఆపోనారాతిపోక్తాపోవైసరసూనవర్ష, తా
యదస్యాయనంపూర్వమేననారాయణః స్మృతః త్యక్తః- అపవిత్రసంస్కారాదిత్యుక్తేచ్ఛాభ్యుదయద్యానాంస్వామీ- పితరీతిగ్నిష్వాత్మాదయః- వ
సవః- సదావసంతీతవసవః తేదాప్తే- ఘ్రినోభరప్రధాసోమలపోవైశ్వానరోనిలః, ప్రత్యూషశ్చప్రభావశ్చవసవోష్టాప్రకీర్తితాః యవాస్యగ్ని
శ్చవృధివీచమాయశ్చంతితిమృచఆదిత్యశ్చద్యౌశ్చచంద్రమాశ్చనక్షత్రాణిజైతేవైవసవఇతిప్రతి- సాధ్యాః సిద్ధిరేమామస్తీతిసాధ్యాః- అగ్నేః
ద్యౌః- తేచద్వాదశ- తదుక్తంవాయుపురాణే - బ్రహ్మణోవైముఖాత్ స్థాప్తాయేతుదేవాః ప్రజెష్టయా, సాధ్యామంత్రశరీరాస్తైస్థితామన్వం
తరేవ్యపి | ధమః- పుత్రాచహవాగావిజ్ఞేయాద్వాదశామరాః | మరుమకంత్రః- ప్రాణశ్చచేతయానశ్చవీర్యవాక్ | విత్తికాయోనయజ్ఞేచ
హుసోనారాయణప్రధా | ప్రభవోభుభుజ్యైరసాధ్యాద్వాదశజ్ఞేరఇతి అశ్వినౌ- బడచారూపిశ్శ్యాఆదిత్యమహిష్యాసంజ్ఞాయాఅశ్వరూపయ
క్తస్యాదిత్యస్యతస్యాజాతావశ్వినౌ | మరుతః- మిరియంతేనకదాచిదితమరుతః- తేచవాయుపురాణోక్తాశ్చక్రజ్యోతిశప్రభృతయపికోనసంచాశ్చ
మనుష్యుననాస్తరః- నావ్యోతోస్తిమంతేతిప్రతి- వాతిసురభీకరోతీతిచాయః- వాగితిగంధనయోరితిధాతుః - సవకామాకసవకామ
స్సవకగంధస్సవకసంతిప్రతి- వహ్నిః- వహతిహవ్యమితివహ్నిః- వహాప్రావణే- ఇష్టాపూతంబహుధాభాతంజాయమానవిశ్వంబిభర్తి భు

ధ్యాన్యశ్చైవ నామ రుతోమనుః | వాయుర్వహ్నిః ప్రజాపాణి యుతుకతా ప్రభాకరః || ౯ || ఆదిత్యస్స వితానూర్యః ఖ

సంచారి. పాణిః శరీరాంతస్థో వాయుః - ఋతుక తేజః ప్రభాకరవిశేషణం. ఋతునాం వసంతాదీనాం కతా - ఏష ప్రభాకరః బ్రహ్మచేత్యాదిరీ
త్యాన్వయః || తనిష్ఠాకి || స్కందః - సంసారదుఃఖం స్కన్నం కరోతీతి స్కందః (మహేంద్రో వరుణఇతిపాతే) వరుణో వరుణపదాభిధేయః - వరుణో
వారుణోవృక్షఇతి సహస్రీనామోక్తేః | మనుస్సర్వజ్ఞః - మనః అవబోధనఇతి ధాతుః || ౯ || ఏవమాదిత్యస్వరూపముపదిశ్యతేద్విషయమాదిత్యహృద
యస్తోత్రముపదిశతి. ఆదిత్యస్స వితేత్యాది నాలోక సాక్షిణఇత్యం తేన | తత్ర ఆదిత్యాది ప్రథమాంతపదేమత్వం పదమధ్యాహర్యం - ఆదితేరపత్యే
నావతీణః ఆదిత్యః - దిత్వదిత్యాదిత్యవత్పుత్రపదాన్వయితి బ్యవ్రత్యయః - ఆదితేః అఖండితాయా భూమేగయంపరిత్యాదిత్యః - సూతేజగదితి సవి
తా - సువతి ప్రేరయతి జనాన్ కమణీతి సూర్యః - మా ప్రేరణఇతి ధాతోః - రాజసూయ సూర్యేతినిపాతనాత్ కృష్ణప్రత్యయోరుడాగమశ్చ ||

వసస్యనాభిః, తదేవాగ్నిస్తద్వాయుస్తత్సూర్యస్తదుశంద్రమా ఇతిప్రతీతేః || ప్రజాపాణిః ప్రజానాం పాణిణంపాతః - కోహ్యవాన్యాత్కః
పాణ్యాత్ - యదేష ఆకాశం నందోనస్యాదితిప్రతీతేః | ఋతుః - అర్చితఇతి ఋతుః - ఋగతే - ఋతుస్సుదశకానః కాలఇతి సహస్రీనామపా
తాత్ | కతా - తేన వినాత్యణాగ్రమపినచలతీత్యత్వాసవభూతాంతఃప్రవేశేన సకలకమకతా - అంతఃప్రవిష్టంకతా రమేతం.
అథ కథాకరభయోగాకపథస్సృజతే సహితా - సవకమేత్యాదిప్రతిభ్యః | ప్రభాకరః ప్రభాంకరోతి సృజతీతి ప్రభాకరః ప్రకృష్టజ్ఞానసా
ధనం. తేమాంసతతయ్యక్తానాం భజతాం ప్రీతిపూర్వకం | దదామి బుద్ధియోగంతంయేన మాముపయాంతి తత్త్యాదివచనాత్ || తిలకం || బ్రహ్మ -
నిస్తుతేశ్వర్యనిద్యాసృష్టృత్వతః క్రిః - బ్రహ్మజేనశః ౧౧ క్రిష్ణః - స్వస్థప్రపరిపాలనప్రయోజకతయాపరిగృహీతవిష్ణుమూర్తిః సర్వాయాణః క్రిష్ణ
సేనమః ౧౨ శివోపరిమితకల్యాణపుణ్యస్వభావః - మృగపరత్వాదిచిహ్నానుమాదేవశ్చ - శివాయనమః ౧౩ జీవజ్యోతిర్వాసాసర్వాణాం ద్రి
యాణి స్కందయతీతి స్కందః - మయూరవాహనశ్చ - స్కందాయనమః ౧౪ ప్రజానాం జన్మవస్తూనాం సాక్షి - స్వతః క్రిద్వా సర్వోపాదాన
త్యాత్ దశయజ్ఞాయుభవిహ్నాయజ్ఞేశ్వరశ్చ - ప్రజాపతయేనమః ౧౫ మహేంద్రః - ఇదిపరమైశ్వర్యే - సవకధాతుభ్యః పరమైశ్వర్యకారణం
పాప్రః వజ్రజాస్తత్వాదిచిహ్నాదేవరాజశ్చ - మహేంద్రాయనమః ౧౬ ధనంచైతన్యం సర్వాసగ్రహాయ సవకస్యాంతదాదాత్సావయతీతి
ధనదః - అన్నాదోవశుదఇత్యుక్తసకలఫలదః - మజేరశ్చ - ధనదాయనమః ౧౭ కాలః బుద్ధివృత్తిజాతం అపరోక్షతయోకలయతీతి కాలః - మం
దలస్సృగదానుమేయః క్రియాపరిచ్ఛేదకశ్చ కాలః - కాలాయనమః ౧౮ యమయతీతియమః - సర్వాంతర్యామి - యమోవైవస్వతోరాజాయస్తవై
షహృదిస్థితః | తేనచేదవివాదస్తేమాగంగామాకురూప్రమఇతిమనః - పితృపతిశ్చ - యమాయనమః ౧౯ సోమః - ఉమా - ఉః కేవలనిపాతః - మా ప్రభా
ఉ - సర్వదా ప్రభయాసహితః సోమః - అర్ధనారీశ్వరశ్చ - సోమః పవతేజనితామతీనామితిప్రతీతేః - సర్వకారణం సోమశబ్దవాచ్యః - ఉమయాశిక్త్యా
ప్రకృత్యాఖ్యయా సహితఇత్యథామస్యే - సోమాయనమః ౨౦ ఆపః సత్వంచిత్రాత్తకం - తత్పతిః - వరుణశ్చ - ఆపాం పతియేనమః ౨౧ పితరః వీజ
ప్రదాః - తద్భూసోయం సర్వేషాం వీజప్రదః - తాసాం బ్రహ్మమహద్వీనిరహం వీజప్రదః పితేష్యక్తేః - కవ్యహానాదయః పితృదేవతాశ్చ - పితృ
మూర్తయేనమః ౨౨ వసురహమర్థః - అష్టావసవశ్చ - వసుమూతయేనమః ౨౩ సాధ్యాః - పాప్రధాన్యేనయోగినాం సాధనీయత్యాత్ సా
ధ్యాః దేవగణకశేషశ్చ - సాధ్యమూతయేనమః ౨౪ ఆశ్వినా - ఆశ్వీనేర్వః ప్రత్యయాంతోష్విః బుః - స్వర్వాప్తౌదేవభిషజౌచ - ఆశ్వ
మూతయేనమః ౨౫ మరుత్ - మృజే పాణిత్యాగితి ధాతోరుప్రత్యయాంతంరూపం - అనర్థమారకః - ఏకీనపంచాశత్సంఖ్యామరుద్గణశ్చ -
మరున్నూర్తయేనమః ౨౬ మనుతత్వమనుస్సర్వజ్ఞః - మనవేనమః ౨౭ వాతీతి వాయుః - వాగతిగంధనియోః గణిజ్ఞానంజ్ఞాపనంచ - జ్ఞాతాజ్ఞాపక
శ్చ - మంచవృత్తిః పాణిశ్చ - నాయుమూతయేనమః ౨౮ వహేర్నిః - వహ్నిః - స్వేమహిమ్ని స్వయం ప్రతిష్ఠితో భూత్వా స్వస్తికార్యం సారోవహ
తీతి వహ్నిః అగ్నిశ్చ - వహ్నయేనమః ౨౯ ప్రజాయంతే జీవాత్సేజిప్రజాః ప్రకృష్టజనిమంతో విభూత్యాధ్యాయోక్తాః దేవాశ్చ - ప్రజారూపాయనమః -
౩౦ పాణియతీతి పాణిః - నపాణేన నాపాసేన మత్యోకజీవతికశ్చన, ఇతరేణ జీవంతియస్తిస్నేతా ఉపాశ్రిత్యాదిప్రతీతేః పాణియాతా ప్రవ
తకః పాణిః - పాణియనమః ౩౧ ఋతునాంజ్ఞానానాం కర్తా ఉపాదానం - వసంతాద్యర్చతుకతా సంవత్సరాత్తాకాలశ్చ - ఋతుకతే
నమః ౩౨ ప్రభాకరో భాస్కరవత్ - ప్రభాకరాయనమః ౩౩ || ౯ || అథ నాస్తోత్రస్వరూపం దశకాయతి. ఆదిత్యస్స వితేత్యాది నా || ఆత్రప్రథ
మాంతేషు శబ్దేషు త్వం శబ్దమధ్యాహ్నత్యత్వమాదిత్యస్త్వం సజితే త్వేపంచమోజనియం - ఆదిత్యయస్తా త్వర్వమాదత్రైస్తా దాదిత్యఇత్యాద్యోపని
షదవృత్తత్రాయితేషు విషయభోక్తౌ ఆదిత్యైత్యర్థః - సవితా - సర్వస్వజగతః ప్రసవితా - సూతేజగదితా సవితా - సువతి ప్రేరయతి జగదితివా సవి
తా | సూర్యః సువతి ప్రేరయతి కమణీతి సూర్యః - సుష్టుతరయతి ప్రేరయతితివా సూర్యః పరమాత్మా - ప్రేరణసాధ్యం వంచనిరుపాధికత్వం.
తచ్చ భగవతపవ - అంతఃప్రఃష్టశ్చాస్తాజనానాగ్ సర్వాత్మా, యస్స ర్వాణి భూతాన్యంతరోయమయతీత్యాదిప్రతీతేః - ఖగః ఖంపరమాకాశంగచ్చ
త్యధ్యాస్తఇతి ఖగః - యో అస్యాధ్యక్షః పరమేవ్యోమన్నితిప్రతీతేః - పూమా పుష్టాతీతి పూమా - స్థితికతే త్యథః - పుష పుష్టావితి ధాతుః - గభస్తీ
మాక - గాందిశం వ్యాప్యధాస్తీ ప్రకాశయతీతి గభస్తీ - భాసదీప్రావితి ధాతుః - పృషాదరాదిత్వాత్సాధుః - తథాదగభస్తీ సర్వవ్యాపినిలక్షీః
తద్వాకలక్ష్యనిత్యయ క్షయత్యర్థః - నిత్యయోగేమతుష్ - భూమనిందా ప్రశంసా సునిత్యయోగేతి శాయనే | సంసరేస్తేనివక్షోయాం భవంతిమతు
నాదయ ఇత్యనుశాసనాత్ - లక్ష్యస్సర్వవ్యాపిత్వం. యథా సర్వగతోః స్థుస్తథైవేయం ద్విజో త్రమేతపరాశరస్వరణాత్ గీర్ధం | సువణః - కోభ

గఃపూషాగభస్తిమాన్ । సువర్ణస్యశోభానుహారణ్యరేతాదివాకరః॥ హరిదశ్వస్సహస్సార్చి స్సప్తసప్తమాశ్చరీచి
మాన్ ॥ తిమిరస్సృగ్ధనశ్శంభుస్త్యస్తామాత్రాండలంశుమాన్॥ హిరణ్యగర్భశ్శిశిర స్తపనోభాసకరోరవిః । అగ్నిగ
ర్భోదితేఃపుత్రశ్శంఖశ్శిశిరనాశనః ॥ వ్యోమనాథస్తమోభేదీయుగ్యజ్ఞాస్సమపారగః । ఘనవృష్టిరచామిత్రాసిం

(తని॥ సూర్యఃస్థానరజంగమాత్తః జగదుత ర్యామీ సూర్యశ్చ బాచ్యః- సూర్యలత్తజగత్ సమస్తమేతిపుత్రేః॥) భేగచ్ఛతీతిఖగః- లోకోపకారా
ర్థమాకాశే సంవర్ణిత్యర్థః- వర్ణైపుష్టాతిజగదితి పూషా-శ్వస్త్వత్త్వత్వాదౌనిపాతితః-గభ స్తయఃకిరణాఃఅస్యసంతితిగభ స్తిమాన్- సువర్ణ
సప్తశఃసువర్ణవర్ణః-హిరణ్యశ్చక్రౌర్హిరణ్యకేశఅప్రణఖాత్ సర్వవివసువణఇతిపుత్రేః॥ భాతీతిభానుః- చాఖ్యాంసురితిసుప్రత్యయః-హిర
ణ్యంరేతోయస్యసహిరణ్యరేతాః-హిరణ్యయద్రవ్యండక రైత్యర్థః- అక్షరాధిగమ్యమావత్వాత్- దివాకరోతీతిదివాకరఃదివాఅగ్నిప్రాణినిశ్చే
ష్టాంకరోతీతివాదివాకరః-హరితఃశ్యామాఅశ్వాఅస్యసంతితిహరిదశ్వః-సహస్సార్చిఃసహస్రకిరణం- సప్తనామాసప్తిరశ్వోయస్యాసాసప్తస
ప్తిః- ఏకోఅశ్వోవహతిసప్తనామేతిపుత్రేః॥ మరీచయాస్యసంతితిమరీచిమాన్-ప్రకాశవానిత్యర్థః-తిమిరాన్యస్తత్వాతీతితిమిరోస్తథనః- శం
ఖుఖంభవత్యస్తాదితిశంభుః- డుప్రకరణేమితచ్చాద్విదిభ్యఉపసంఖ్యాసమితిడుః-సర్వాణిరూపాణిత్వతీతితనూకరోతీతిత్వప్తా- సర్వసంహారక
ఇత్యర్థః-వృతేండేజాతోమాత్రండఃసర్వసంహారేతత్సృష్టయేపునఃప్రాబుర్భుతఇత్యర్థః-అంశవోస్యసంతిత్వంశుమాన్- ప్రకాశమానఇత్యర్థః
హిరణ్యంహిరణ్యయాండం- తదండమభవద్దైమంసహస్రాంశుసమప్రభమితిస్త్రుతేః॥ తస్యగర్భోహిరణ్యగర్భః-బ్రహ్మాండోదరవతీతిత్యర్థః-య
జ్ఞా- హిరణ్యంహితరమణీయంగభామంతఃకిరణంయస్యాసాహిరణ్యగభాః- తాపత్రయతప్తానాంవిశ్రమస్థానత్వాచ్ఛిశిరః-తపతీతితపనః
భాసఃకరోతీతిభాస్కరః-రూయతేస్తూయతేసరైరితిరవిః-అచఇఃశీప్రత్యయః- దివాఅగ్నిగభేయస్యాసావగ్నిగభాః-ఉద్యంతంవావా
దిత్యమగ్నిరనుసమాహోహతీతిపుత్రేః-అదితేఃపుత్రఃఅదితేఃపుత్రత్వేనావతీతః-శామ్యోస్థియమేవసాయంకాలఇతిశంఖః- శమేఃఖఃశిశిరఃహి
మంనాశయతీతిశిశిరనాశనః- వ్యోమ్నానాథోవ్యోమనాథః- తమఃరాహుంభేత్తుశీలమస్యాస్తీతితమోభేదీ- ఋగ్యజ్ఞాస్సమపారంగచ్ఛ
తీతియుగ్యజ్ఞాస్సమపారగః- ఋగ్విఃపూర్వాష్టాదివిదేవశుయతేయజప్రదేవతమిద్యైతన్నాః॥ సామవేదేనాస్తమయేమహీయతే॥ వేదైరశూ
న్యస్త్రీభిరేతీతిసూర్యఇతిపుత్రేః॥ ఘనవృష్టిస్తాదసాఘనవృష్టిః- అగ్నిప్రాస్తామతిస్సమ్యగాదిత్యముపతిత్థతే॥ అదిత్యాజ్ఞాయతేవృష్టివృత్

నాపశాపక్షాయస్యసంసువర్ణఃపరమాత్మా-ద్వాగుసర్వాసయజాంఖాయాఇతిపుత్రేః-తపనః-తపతీతితపనః-తపసంతాపే- సుఖసుప్తఃప
రంతపఇస్సరణాత్-సువర్ణసప్తశ్చఇతిపాతే సువణవణఇత్యర్థః- హిరణ్యశ్చక్రౌహిరణ్యకేశఅప్రణఖాత్సర్వవివ సువణఇతిపుత్రేః-
భానుః-భాతీతిభానుః-తమేవభాంతమసుభాతిసర్వమితిపుత్రేః-హిరణ్యరేతాః-హిరణ్యంహిరణ్యయంరేతఃఅండోత్పాదకద్రవ్యంయస్యసః- అపి
వససజాదౌతాగువీర్యమపాస్యతే, తదండమభవద్దైమంసహస్రాంశుసమప్రభమితిమసుస్తరణాత్-దివాకరఃఅజ్ఞాననివతఃసద్వారాదివా
ద్యుతింశ్చానగరోతివృత్తాదయతీతిదివాకరః-హరిదశ్వః-హరితమనఇతిహరిత్- మనోహరఃఅశ్వోవాహనంగుడోయస్యసః-పుషదశ్వఇతివత్
సహస్సార్చిఃఅచ్యవతీతిత్వర్చిః-అచిశ్చబ్దేనపూజ్యామంగళగుణాఉచ్యతే-అనంతకల్యాణగుణఇత్యర్థః-సప్తసప్తిఃసప్తాఖ్యఃసప్తిఃఅశ్వో
యస్యసః-ఏకోఅశ్వోవహతిసప్తనామేతిపుత్రేః- అనేనకల్పవతారస్సూచితః- మరీచిమాన్- మ్రియంతేతత్రవోనేనేతిమరీచిః- చక్రంత
ద్వాక్-ఉపలక్షణమేతదితరాయథానాం-శంఖచక్రగదాధరఇత్యర్థః-తిమిరోస్తథనః- జ్ఞానోత్పత్తిప్రతిబంధకదోషనివర్తకః- హృద్యంత
స్థోహృభద్రాణిమనోతిసుహృత్సతామితిస్తరణాత్-శంభుః-శంసుఖంభవత్యస్తాదితిశంభుః- విశ్వాత్సంవిశ్వశంభుమితిపుత్రేః॥ తద్వప్తా-త్వ
ష్టోతిత్రిస్సప్తశ్చత్వఃసక్షత్రియాంభూమిమితిత్వప్తా-తక్షూత్వక్షూతనూకరణఇతిభాతుః- అనేనపరశరామావతారఉక్తః- మూతాండః-వృ
తంఅచేతనంబ్రహ్మాండంజీవయతీతిమూతాండః-జీవాజీవమజీవయదితీతిభాగవతోక్తేః-అంశుమాన్అంతర్బహిర్వాప్తిమాన్- అకూచ్యాప్తా
దిభాతుః-అంతబహిఃశ్చతత్సర్వంవ్యాప్యనారాయణస్థితఇతిపుత్రేః-హిరణ్యగర్భః-హిరణ్యంసకలజగదుత్పాదకసమష్టిజీవజాతం-తత్కగర్భ
యస్యసఃహిరణ్యగర్భః- హిరణ్యగర్భస్సమతకతాగ్రే,హిరణ్యగర్భోభూగర్భఇతివణాత్- శిశిరఃతాపత్రయతప్తానాంవిశ్రమస్థానత్వాత్శిశి
రః- తపనః- స్వాశ్రితవిరోధినాంతాపకారీత్యర్థః- తపసంతాపఇతిభాతుః- భాస్కరః-సర్వవస్తుసాక్షాత్కారమేతుభూతః-లోకకథాక-ర
ః- రూయతేస్తూయతేసరైర్వరితరవిః రాత్యుపదితివేదానిచారవిః-యోవైవేదాశ్చప్రహణోతిత్స్తాఇతిపుత్రేః-అగ్నిగర్భఃఅగ్నికాలాగ్నిరు
ద్యోగర్భేయస్యసః-అగ్నిగర్భః-నారాయణాదుద్యోజాయతీతిపుత్రేః- అదితేఃపుత్రః- అదితేఃపుమవత్సంపురందరంత్రాయతఇత్యదితేఃపుత్రః
శంఖః-శంసుఖంభేఅకాశేహృదయాకాశేయస్యసః శంఖః-నిరవధికానందవానిత్యర్థః-శిశిరనాశనః-సూర్యరూపేణశిశిరంహిమంనాయశతీతి
తథా॥ వ్యోమనాథః- వ్యోమ్నానాథఃకర్తామసాహంకారరూపేణఅకాశస్సృష్టైత్యర్థః- అత్తనఅకాశస్సంభూతఇతిపుత్రేః॥ తమోభేదీ-
తమఃభక్తానాంతమోగుణంభీనస్తీతితమోభేదీ- ఋగ్యజ్ఞాస్సమపారగః- సకలవేదపర్యవసానభూమిః- వేదైశ్చసర్వంరహమేవవేద్యమైవ
వేదవిదోవిప్రాయేచాధ్యాత్మవిదోజనాః, తేవదంతిమహత్తానకృష్ణంధమంసనాతనమిత్యాదివచనాత్ ॥ ఘనవృష్టిః-ఘనాఅధికావృష్టిఃసక
లకర్తృసలరూపాయస్తాత్మః- ఘనవృష్టిః- అహంహిసర్వయజ్ఞానాంభోక్తాప్రభురెవ, కలమతఉపవతైరిత్యాదిప్రమాణాత్ ॥ అహంమిత్ర

భృగవీక్ష్యకంగమః॥అతఃపిమండలీశ్వరుఃపింగళస్సర్వతాపః॥కర్వీశ్వోనుహతేజారక్తస్సర్వభవోద్భవః॥నక్షత్రగ్రహ

మైరన్నంతఃప్రజాశిస్తుతేః | అతఏవాపామిత్రైః - పుల్లింగత్వయాచకం. దక్షిణాయనెంధోగ్ధీధీసంచారభూమిర్యస్యాసావింధ్యవీధిః. ప్లవంయథాతథాగచ్ఛతీతప్లవంగమః-ఽంధ్యవీధీప్లవంగమిత్యేకవదత్వేనపాతే-ఽంధ్యవీధీగగనమాగః. ఆతపోస్యాస్తీత్యాతపీ. మండలంవృత్తాకారోబాబోస్యాస్తీమండలి. మృత్యుఃపరోధినివతకః. ఉదయసమయూహిగళవణకత్వాత్ పింగళః. సర్వాసపిమధ్యాహ్నాతాపయతీనిసహతాపసః. కవిఃపండితః-చ్యాకరణాదిసర్వశాస్త్రప్రవతక-కృత్యధకః-విశ్వః-శ్వనివాహకాః-హహంతితేహంసీయస్యసమహావేహః. రక్తఃసపేషప్యమరక్తః. సక్తేమాభవఃసంసారఃఉద్భుత్యాదినిసర్వభవోద్భవః. సత్తత్వాణాంగ్రహణాంతారాణాంచాధిపః. విశ్వంభా

[illegible]

దుగళం-దుగళసామమేబ్రహ్మనాదీమాగ్నేఃప్లవంగమృగీభుగగతాకేచ-వింధ్యవీధీసూర్యమార్గస్సెనగీభుగగతాచవింధ్యవీధీప్లవంగమాయ
సమః ౨౭. ఆతపీతసమంతాత్రపోజగన్నిమాణసంకల్పఃసాన్యాస్తీత్యాతపీతపఆలోచనే-ఆతపీసేనమః ౨౮. మండ్యతేనసేతిమండలంకా
స్తుభాదితద్వామండలంకిరణసమూహఃతద్వాంశ్య-మండలిసేనమః ౨౯. మృత్యుః - సర్వమృత్యుగంపాదకః-ఆముమాహుఃపరంమృత్యుమితి
శ్చుతేః- మృత్యువేనమః ౩౦. పింగళఃపింగళనాదీద్రవతకేనకమకమాగళద్రవతకఇత్యర్థఃపీతవర్ణశ్చ-పింగళాయనమః. ౩౧. సర్వతాప
నఃసర్వసూతాతపదామే- సర్వతాపనాయనమః ౩౨. కవిఃసర్వజ్ఞఃకవయితాచ- కవయేనమః ౩౩- విశ్వోవిశ్వరూపఃవిశ్వస్సైనమః
౩౪. మహత్తైఃస్వరూపంయస్యసః-మహతేజసేనమః ౩౫. రక్తఃపాలసేనసర్వరంజకఃరక్తవణశ్చ-రక్తాయనమః ౩౬. సర్వభవోద్భవఃస
ర్వకార్యవర్గోత్పత్తిహేతుః- సర్వభవోద్భవాయనమః ౩౭. నక్షత్రాదీనామంతర్యామితయాఅధిపఃప్రవతకః-నక్షత్రగ్రహతారాధిపాయన
మః ౩౮. విశ్వభావనఃసర్వభవోద్భవపర్యాయః- విశ్వభావనాయనమః ౩౯. తేజసామగ్నాదీనాంతేజసామపితృస్సూరిసాధకచింతయ
తేజోరూపః- యేనశూర్యప్రసవితేజసేద్ధశ్చుతేః-తేజసామపితేజస్విసేనమః ౪౦. ద్వాదశాత్తకద్వాదశమాసస్వరూప- పాగ్నికృతానుక్త
సర్వమూర్తిరూపాయతుభ్యంసమఇత్యర్థః- ద్వాదశాత్తసేనమః ౪౧॥ ౪౨॥ నమఃతి ॥ పూర్వాయగిరయేశ్రీవిష్ణుపురాణోక్తతత్త్వద్వ్యంత
ర్యామిణఇత్యర్థః ॥ జ్యోతిగళణానాంపతయే-జ్యోతిగళణానాంముక్తానాంపతయే-స్వామిసే! శూర్యసర్వాయనామానిసర్వాణ్యపితదంతర్యా
మిపర్వవసితానీతిహృదినిధాయాహ-దినాధిపతయిత్వాదినా! జయాయ-జయతీతిజయః - ఆప్రతిహతపరాక్రమఃతస్మైజయంత్యసేనసద్భక్తా
స్సంసారమితివాజయః ॥ జయభద్రాయ-ఉపాసకానాంరంగపాపాదిజయంసద్రంకల్యాణంచప్రయచ్ఛతీతిజయభద్రః ॥ హర్యశ్వాయ-హరిః
హసమాకాశ్వఃవాహనంయస్యసః-ఆసేనరామావతారస్సూచితః ఆదరాతిశయేనసమఃపదస్యద్విరుక్తిః! సహస్రాంశో-సహస్రాంశ్యంశవో
జీవామయస్యసఃసహస్రాంశుఃమమైవాంశోజీవలోకేజీవభూతఇత్సరణాత్-ఉగ్రాయ- అనుపాసకానాముగ్రరూపాయ-పీరాయఃవిధం-ఈరయతి
పేరయతిపాగ్నిసేనప్రేక్షయతీతిపీరః - తస్మై! సారంగాయసారంగీభుగగచ్ఛతీతిసారంగః-యద్వాసారంగాహితే-యద్వాహంసావతారాయ
యద్వాసారంప్రణవః తేనప్రతిపాద్యతఇతిసారంగః! బ్రహ్మేశానామ్యతేశాయబ్రహ్మేశానామ్యతానాంస్పష్టిసంహారభీతికర్తృణామిశఃస్వా
మీపరబ్రహ్మణస్తాద్యశత్యాత్! స్పష్టిసిత్యంతకరణీంబ్రహ్మవిష్ణుశివాత్మికాం,సంజ్ఞాసమూతిభగవానేకవివక్షనార్థసంకల్పరణాత్! సర్వభక్తాయ
సర్వయజ్ఞభోక్త్రీసవగంహత్రేణా- యస్యబ్రహ్మచక్షత్రంచఉభేనవతీదనవతిశ్రుతేః - శక్తుసంహారాథంరౌగ్రాయవపుషే ఆసేన
నృసింహవతారస్సూచితః! శక్తుఘ్నయశక్తుసంహత్రేణిగృహీతహృషీకాయేత్యర్థః - ఆమితాత్తసేలపరిమితమహిమే! కృతఘ్నా
హంతీతికృతఘ్నఘ్నయ! దేవాయస్వయగ్రకాశాయ! తప్రచామికరాఖాయహిరణ్యపురుషాయ! వహ్నయేవసూనాంపావకఇత్సరణాత్
హరయతిపాతే హరత్యేషచుజ్ఞానంతత్కార్యమితిహరిః ॥ విశ్వకర్మణేవిశ్వకర్మకార్యయస్యసః - సర్వకర్మాసర్వకామఇతిశ్చుతేః త

పాంపతయేనమః॥తప్తచామీకరాభాయవహ్నయైవిశ్వకర్మణే । నమస్తమోభిఃఘ్నయరుచయేలోకసాక్షిణే ॥౨౧॥
 నాశయత్యేవవైభూతంతదేవసృజితప్రభుః । పాయత్యేవతపత్యేవవషణ్త్యేవగభప్తిభిః ॥ ఏవనుప్తేషుజాగతిభూ
 తేషుపరినిష్ఠితః । ఏవపవాగ్నిహౌత్రంఽఫలంచైవాగ్నిహౌత్రాని ॥ వేదాశ్చక్రతపత్యైవక్రతూనాంఫలమే

పుషే-వహ్నయైఅగ్నిరూపేణహవ్యవాహనాయవిశ్వంజగత్కర్తృతవ్యయస్యతస్మైవిశ్వకర్మణేసర్వజగత్కర్తృతవ్యయస్యతస్మై-లోకసాక్షిణేలోకా
 నాంజనానాంతర్యామితయాశుకృతదుష్కృతకమఃసాక్షిణే॥౨౧॥ఏవమాదిత్యహృదయముపదిశ్యపునరపితత్ప్రతిపాద్యదేవతాంస్తాతినాశ
 యతీత్యాదినాష్టోకత్రయేణ॥ భవతీతిభూతంజగత్ నాశయతిమహాప్రభుయే- పునస్తదేవసృజతి- ఆత్యయకాలనివృత్తప్రభుఃపాలకః - పాలక
 త్వమేవప్రపంచయతిపాయతీతి-పాయతిశోషయతి- వైశోషణఇతిధాతుః-ఏవఇతి-ఘ్నతైషుభూతేషుప్రాణిషుపరినిష్ఠితఃఅంతర్యామిత్యేనస్థితఃజా
 గతిః- సకలయజ్ఞకర్తృత్వఫలప్రదత్వాన్యాహ-ఏవఇతి-వేదవేద్యత్వమాహ- వేదాఇతి-సర్వకమఃసమారాధ్యత్వమాహ- క్రతవఇతి-క్రతఫల

మోభినిఘ్నయిఅజ్ఞాననాశకాయరుచయే-రోచతఇతిరుచిఃతస్మై-ఘ్నయిలోకసాక్షిణఇతిపాతేఘ్నయిరణదీప్యోరితిధాతోఃస్వయంప్రకాశై
 కతానత్వాత్ఘ్నణిః॥లోకసాక్షిణేసర్వసాక్షిణే॥ సర్వదేవాత్తకోప్యావృత్తార్భభ్యుఘ్నయేలోకసాక్షిణఇత్యేతదంతాఆప్తౌత్రతశసంఖ్యా
 ఆదిత్యహృదయస్తోత్రనామమంత్రాగ్రేదీతవ్యాః॥ తిలకం॥ పూర్వాయగిరయేతదంతర్యామిణిఇత్యథః - పూర్వాయగిరయేనమః ౨౨ ఏవంప
 శ్చిమాయాద్రయఇతి-పశ్చిమాయాద్రయేనమః ౨౩ జ్యోతిగణానాంపతయఇతిపక్షత్రగ్రహతారాధిపపర్యాయః- జ్యోతిగణానాంపతయే
 నమః ౨౪ దినాధిపతయఇతిదివాకరపర్యాయః-దినాధిపతయేనమః ౨౫ జయాయబ్రహ్మలోకాంతసకలజయప్రదాయ-జయభ్యుబ్రహ్మద్వార
 పాలమూర్తయేచ- జయమూర్తయేనమః ౨౬ జయభద్రాయ-బ్రహ్మలోకాదిజయప్రాప్త్యంయద్భద్రంభూమానందప్రదాత్తకాయ - జయభా
 ద్రాభ్యుద్వితీయద్వారపాలమూర్తయేచ- ఇమావేవకావశతోవతీర్ణారావణకుంభకర్ణా - జయభద్రాయనమః ౨౭ హర్యశ్వోహరివశ్వప
 ర్యాయః- హర్యశ్వాయనమః ౨౮ సహస్రమనంతాజీవాంతోశాయస్యః- సహస్రాంశవేనమః ౨౯ ఆదిత్యేతినామ్నఃప్రాధాన్యబోధ
 నాయద్విరుక్తిః-ఆదిత్యాయనమః౩౦ ఉగ్రాయఇంద్రియనిగ్రాహకాయరుద్రరూపాయచ-ఉగ్రాయనమః౩౧ వీరాయ-ఇంద్రియప్రవతకశేన్వ
 తంత్రాయ- త్రిపురసంహరతుమవరాక్రమయిక్తాయచ-వీరాయనమః ౩౨ సారంప్రణవంతత్ప్రతిపాద్యాయ-సారంగాయనమః ౩౩ పద్మం
 హృదయకమలంబాహ్యంచపద్మంతద్బోధకాయ- పద్మప్రభాధాయనమః ౩౪ ప్రచండాయసర్వసమర్థాయఅతిశోపనాయచ - ప్రచండాయ
 నమః౩౫ బ్రహ్మేశానాచ్యుతానాంసృష్టిసంహరస్థితికర్తృణామీకాయప్రాతరాదౌబ్రహ్మచ్యుతేశానాశశ్చ-బ్రహ్మేశానాచ్యుతేశాయ
 నమః ౩౬ సూరఃసూర్యపర్యాయః-సూరాయనమః ౩౭ ఆదిత్యస్వాంతరంవర్చోజ్ఞానంతద్భూపాయ-ఆదిత్యవర్చసేనమః ౩౮ బాస్వతేచిజ
 చిత్ప్రకాశవతే- బాస్వతేనమః ౩౯ సర్వభక్షాయ-సర్వవిషయజాతంభక్షయితీతి సర్వభక్షః తస్మై - సర్వభక్షాయనమః ౪౦ చదుః
 ఖంతన్నుతారాగద్వేషాతన్నులాజ్ఞానంచద్రావయతీతిరుద్రః తస్యేదంరౌద్రంఅజ్ఞానసంహరసమర్థజ్ఞానాకారాయేత్యథః- రాద్రవ
 పుషేనమః ౪౧౧ తమోఘ్నహిమఘ్నాతిమిరోస్తథనశిశిరనాశనపర్యాయా - తమోఘ్నాయనమః ౪౧౨ హిమఘ్నాయనమః ౪౧౩ శక్తి
 దేహహంభావః-నిజతత్త్వభగవదనుసంధానజసాఖ్యేనతస్యశాతనాతతస్యహంతా-రిపుఋణగదాదిహంతాచ-శక్తిఘ్నాయనమః ౪౧౪
 అమితాత్మనేకాలదేశపరిచ్ఛేదరహితస్వరూపాయ-అమితాత్మనేనమః౪౧౫ కృతఘ్నఘ్నయి-కృతంచేతనత్వలక్షణంభగవత్కృతముఃపకారం
 ఘ్నంతిఃస్తరంతీకృతఘ్నభగవద్విముఖాలజ్ఞాఃసంసారిణఃతాఃసంసారానభాప్రాప్తజేనహంతి తాదృశాయ-కృతఘ్నఘ్నయనమః ౪౧౬
 దేవాయ-చిదానందజ్యోతిస్స్వరూపాయ- జాగతకృత్యస్యనిజోదయేనప్రవతకశేనీలాయచ - దేవాయనమః ౪౧౭ జ్యోతిమాంపతయైఇతిజ్యో
 తిగణానాంపతయఇత్యేతత్పర్యాయః-జ్యోతిమాంపతయేనమః ౪౧౮ తప్తచామీకరాభాయేతిసువర్ణసప్తశాయేత్యేతత్పర్యాయః-తప్తచామీక
 రాభాయనమః ౪౧౯ హరత్యశేషమజ్ఞానంతత్కార్యంచేతిహరిః- హరయేనమః ౪౨౦ విశ్వంసర్వంకమయస్యతస్మై-సర్వకమాసర్వకామ
 ఇతికృతేః-విశ్వకమఃశేనమః ౪౨౧ తమోభినిఘ్నస్తమోఘ్నపర్యాయః- తమోభినిఘ్నాయనమః ౪౨౨ రుచయేల్లక్షణదీప్తిమతే-రుచయే
 నమః ౪౨౩ లోక్యతఇతిలోకోద్యశ్యప్రపంచఃతస్యసాక్షిణేసాక్షిణేద్వైప్రే-లోకానాంపాపపుణ్యకర్తృసాక్షిణేచ-లోకసాక్షిణేనమః ౪౨౪॥
 ౨౧॥పునరపిశ్లోకత్రయేణతమేవస్తాతి - జగజ్జన్మాదికర్తృత్వమాహ-నాశయత్యేవఇతి॥స్వప్నద్రష్టుత్వమాహ-ఏషసుప్తైష్వితి॥ భూతేషుప
 రినిష్ఠితః- భూతేషుపతర్యామితయాస్థితః - ఘ్నతైషుజాగతిభూతానాంఘ్నయిప్రదత్వాంస్వయంప్రకాశతేఇత్యథః-ఇదానీంసకలయ
 జ్ఞభోక్తృత్వఫలప్రదత్వాన్యాహ-ఏవచైవాగ్నిహౌత్రంచఫలంచైవాగ్నిహౌత్రానిమితి॥ వేదవేద్యత్వమాహ- వేదాఇతి॥కమాసరాధ్యత్వమా
 హ-క్రతవఇతి॥సర్వకమాధిష్ఠాత్వత్వమాహ-యానికృత్యానీతి॥ తిలకం॥ భూతంప్రాణిజాతంతత్తదాయురంతేచనాశయతి-తస్మై-
 భూతానాశాయనమః ౪౨౫ తమేవఉక్తమేవభూతజాగరాదౌఅహరాదౌచసృజతి- భూతస్సృష్టేనమః ౪౨౬ ప్రభుఃప్రకషేణస్వకై
 వైభవేనసకలప్రపంచాత్తనాభవతీతిప్రభుః సకలప్రపంచస్యసాక్షాదధిస్థాతాచ- ప్రభవేనమః ౪౨౭ పాయతిశోషయతిగభస్తిభిః-పాయ
 తేనమః ౪౨౮ తపతి నాశయతి - తపతేనమః ౪౨౯ వషణ్తీ సృజతి-వషణ్తేనమః౪౩౦ ఏషకరణేషుఘ్నతైషుఉపరతేషుస్వయమనుసర

వచః | యానికృత్యాలోకేషునర్వపవరఃప్రభుః || ౨౪ || ఏనమావత్సుకృత్యేషుకాంతారేషుభయేషుచాకీర్తయన్తు
రుషఃకశ్చిన్నావసీదతిరామచ || ౨౫ || పూజయన్వైసమేకాగో దేవదేవజగత్పతిః | ఏతత్త్రిగుణితంజప్త్వా యథేషు
విజయన్తు || ౨౬ || అస్మిన్మణేమహాబాహూరావణంత్యంవధిన్యసి | ఏవముక్త్యతదాగస్త్యజగామచయథాగ
తం || ౨౭ || ఏతచ్ఛ్రీత్వామహాలేఖానప్తశోభనతదా | ధారయామాన సుప్రీతోరాఘవఃప్రయతాత్మవాన్ || ౨౮ || రావ
ణంపేక్ష్యజప్త్వాతు పరంహమగమబాప్తవాన్ | త్రిరాచవ్యశుచిక్కుత్యాభనురాదాయవీర్యవాన్ || ౨౯ || రావ
ణంపేక్ష్యజప్త్వాత్మా యుద్ధాయసముపాగమత్ | నర్వయత్సేనమహతా వధేతస్యధృతోభవత్ || ౩౦ || అథరవిరవదన్తి
రీత్యురామంముదితమనాఃపరమంద్రహృద్యమాణః | నిశిచరపతిసంక్షయంవిదిత్వాసురగణమధ్యగతోవచస్త్యరేతి ||
౩౧ || ఇతిశ్రీమద్యుద్ధకాండే సప్తోత్తరశతతమస్కంధః : ***** సరథంపారథిహృత్ప్రః పఠనై

ప్రదత్వమాహ-క్రతూనామితి- తాకికమణిఫలప్రదత్వమాహయానీతి- శేషామితిశేషః- శర్యఃసర్వాత్మకౌరవిరేవప్రభుర్నియంతా || ౨౪ || ఇ
దాసీస్తోత్రస్యఫలమాహ-ఏనమితి || కృచ్ఛేమకష్టేషు- కాంతారేషుదుర్గమమాగ్నేషు- భయేషుభయపాతేషుసత్సు- కశ్చిదిత్యధికారినియ
మాభావోదర్శితః || ౨౫ || ఏతచ్ఛ్రీత్వేత్యాదిశ్లోకద్వయమేకాన్వయం || త్రిరాచమ్యేత్యంత్యాచమనమాద్యాచమనస్యాప్త్యవలక్షణం- ధారయా
మాన- జప్తైవ్యత్రత్రాదిత్యహృదయమితిశేషః || ౨౬ || రావణమితి || యుద్ధాయయుద్ధంకర్తుం- తుమథా- చ్చతావవచనాదివతుర్థీ - సర్వయ
త్సేనసర్వప్రకారణయత్సేన || ౩౦ || అథేతి | ప్రహృష్యమాణఃప్రహృష్య- పుళకితఇతియావత్ - నిశిచరపతిరితి-తత్పురుషేకృతిబహుళమితిసప్త
మ్యాఅలక్- రవిఃఅత్తానంస్తువగతంరామంనిరీక్ష్య- ముదితమనాః-స్తోత్రేణసంతుష్టమనాః- ప్రహృష్యమాణస్థ- నిశిచరపతేఃసంక్షయంవిదిత్వా
అసగృహ్యసురగణమధ్యగతస్థ- త్వర- రావణభంప్రతిత్వరస్సేతివచోవదత్ - అత్రసురగణమధ్యగతఇత్యేనయద్ధదర్శనార్థంస్వమండలా
దవతీర్యరామసమీపేగగన్ధీత్వాస్తోత్రఫలమనుగృహీతవానిత్యుచ్యతే | ననూ తరత్రబ్రహ్మరుద్రాదయస్సర్వేషికవాక్యతయాభవాన్నాదా
యణోదేవఇత్యాదినావిష్ణురేవసర్వస్త్వాత్ పరత్వముపాతాగ్రంథేనప్రతిపాదితవంతఃఅత్రసూర్యస్యైవసర్వోత్తరత్వముచ్యతేకథమిదంసంగ
చ్ఛతే-ఉచ్యతే - యథామధువిద్యాయామాదిత్యస్యపరతయాప్రతిపాదనానీతదంతర్యామిణ్యేవపరమాత్మని మధువిద్యాయాస్తాత్పర్యమితిభా
దరాయణోబ్రహ్మమీమాంసాయాముక్తవాన్ - తథాగమంత్రస్యాదిత్యాంతయా- మిషమయతయాసపామిదంసంగచ్ఛతే- నారాయణపర
త్వంమమ్యుక్తమప్రభృత్యేవసంహరమవివాదమితిపూర్వమేవబహుళంప్రతిపాదితం - బ్రహ్మేశానామ్యతేకాయేత్యేతది మూర్తిత్ర
యస్యపరమాత్మజన్యత్వాదుపపద్యతే - అయంచనగఃకేమచిత్ కోశేషునదృశ్యతే - ఉదారిణానవ్యాఖ్యాతశ్చ - ఆరంభాత్ప్రభృతిప్ర
బంధప్రతిపాదితనారాయణపరత్వవిరుద్ధంబాత్రప్రతిధాఃసూర్యపరత్వం - అస్మింశ్చకాండే త్రింశదుత్తరశతశసగాఉదారిణాగణితాః -
ఏతదంతథావేషిత్రంశదుత్తరశతశసగాస్తేనగణితాభవేయః || ౩౧ || ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే- శ్రీరామాయణభూషణే - రత్నకీరీటా
ఖ్యానే- యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానే- సప్తోత్తరశతతమస్కంధః : ***** అథరావణదునిమిత్తాని - సగభమి
త్యాది || సాంక్షికత్రయమేకాన్వయం || అత్రవృత్తియసారథిశబ్దఃసకవిశేషణవ్యవధానాత్ పూర్వోక్తానిస్తరణాయ - గంధర్వనగరా

తత క్షిప్త్యుద్రాప్తోజాగతిఃజమండలాదర్శనతః- పాణిశిషుశుక్రైశుతదగోచరదేశేస్థేస్వమండలేజాగతిః- శుక్రైశుజాగ్రతేనమః || ౩౧ ||
ఘాతేషుపరిపక్తితఃఅంతర్యామితయాస్థితః - ఘాతేషుపరిపక్తితాయనమః || ౩౨ || అగ్నియఃపంచేంద్రియలక్షణాపంచాగ్నియఃతేషుహోత్రం
హోమస్తద్విషయానుభవరూపః - అగ్నిహోత్రాయనమః || ౩౩ || అగ్నిహోత్రితాం బాహ్యశ్చంతరాగ్నిహోత్రానిస్తూత్యాణాం పా
ప్యంయత్స్వర్గాపవర్గరూపంఫలం తత్ప్రదశ్చ - అగ్నిహోత్రితాం ఫలదాయనమః || ౩౪ || దేవాఃక్రతుదేవాఃఅష్టానవవీకాదశరుద్రాఃఇత్యా
దిక్రమేణోపదిష్టాస్త్రయస్త్రింశద్దేవాః- క్రతవఃసోమద్యౌమేధాంతాః- క్రతుఫలంపుత్యక్రగస్తర్గాది-కించసర్వేషులోకేషుపాణిశిషుయా
నికృత్యానిక్రియాస్తత్పాధనానిచఋత్విగృజమానసమివాజ్యపశ్యాదీని- తైర్నిజభక్తద్విజానాంసంఘటనాపరమప్రభుఃపరమగమర్థః - పరమస
మర్థాయభగవతేబ్రహ్మణేనమః || ౩౫ || ఏవంపంచవింశత్యుత్తరశతసంఖ్యాభగవత్పుజారహస్యనామమంత్రాదికతకః-సర్వదేవాత్మకోహ్యేష
ఇత్యారభ్యలోకసాక్షిణఇత్యంతాఅష్టోత్తరశతసంఖ్యాపివాదిత్యహృదయస్తోత్రనామమంత్రాదితీర్థః || ౩౬ || సర్వావన్నివారకత్వమాహ - ఏన
మావప్త్వతి || ౩౭ || పూజయన్వైతి || ఏనమాదిత్యహృదయమితిశేషః || ౩౮ || సర్వయత్సేనైతి || ధృతోభవత్ - దృఢనిశ్చయంకృతవాన్ ||
౩౦ || అథరవిరితి || రామంనిరీక్ష్య- ముదితమనాఃపరమంద్రహృద్యమాణః- ప్రహృష్య- పుళకితఇత్యధః - నిశిచరపతిసంక్షయంరావణవి
నాశం - విదిత్వానిశ్చిత్త - సురగణమధ్యగతస్థ- త్వరేతివచఃఅవదదితసంబంధః-అత్రసురగణమధ్యగతఇత్యేనయద్ధదర్శనార్థం
స్వమండలాదవతీర్యరామసమీపేగగన్ధీత్వాత్వత్యేత్యాదీదిత్యుచ్యతే || ౩౧ || ఇతిశ్రీమహేశ్వరశీర్షావిరచితాయాం - శ్రీరామాయ
ణతత్పదీకాఖ్యానాయాం- యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానాయాం- సప్తోత్తరశతతమస్కంధః : ***** సగభమి
త్యాది || సాంక్షికత్రయమేకంవాక్యం || గంధర్వనగరాకారంఅత్యాశ్చర్యకరమిత్యధః - పరమసంస్కృతీపరమజపసంస్కృతీస

స్వప్రకరణం గంధర్వనగరాకారం సముచ్చితపతాకినం యుక్తం పరమసంపన్నైర్వాజిభిహామమాలిభిః । యుక్తోపకరణైః పూర్ణం పతాకాధ్వజమాలినం ॥ గ్రసంతమివ చాకాశం నావయంతం వసుంధరాం । ప్రణాశం పరస్యైస్యానాం స్వప్రస్యానాం ప్రహరణం ॥ రావణస్య రథం క్షీప్రంచోదయామాస సారథిః ॥ ౩౪ ॥ తమావతంతం సహసా స్వనవంతం మహాస్వనం ॥ రథం రాక్షసరాజస్య సరరాజోదదర్శనమ్ ॥ ౪౪ ॥ కృష్ణవాజిసమాయుక్తం యుక్తం రోద్రేణ వర్చసా తటిత్వా తాకాగహనందర్శితేంద్రాయుధాయుధం ॥ శరభారావిముంచంతం భారాపారమివాంబుదం ॥ తందృష్ట్వా మేఘసంకాశమావతంతం రథారిహః ॥ గిర్యజ్ఞాభిమృష్టస్య దీగ్యతస్సద్భృతస్వనం ॥ విష్ణురయన్వైవేగేన బాలచంద్రనతంధనుః ॥ ఉవాచ మాతలింగరామస్సహస్రాక్షస్య సారథిం ॥ ౫౫ ॥ మాతలేపశ్యసంరబ్ధనూపతంతం రథారిహః ॥ ౫౬ ॥ యథాపసవ్యం పతతావేగేన మహతాపునః ॥ సమరేహంతుమాత్మనంతిథా తేన కృతామతిః ॥ ౬౪ ॥ తదప్రమాదమాతిష్టప్రత్యుగ్గచ్ఛరథారిహః ॥ ఐద్వంసయితుమిచ్ఛామి వాయుర్దేఘమివోద్ధితం ॥ ౭౦ ॥ అవిక్లబమసంభ్రాంతమవ్యగ్రహృదయేక్షణం ॥ రక్షిసంచారనియతం ప్రచోదయ రథం మృతిం ॥ ౮౦ ॥ కామం నత్వం సమాధేయః పురంజన రథోదయః ॥ యుయుత్సరహమేకాగ్రః స్తూరయేత్వాంసశీతయే ॥ ౮౨ ॥ పరితుష్టస్సరామస్య తేన వాక్యేన మాతలిః ॥ ప్రచోదయామాస రథం సురసారథిసత్తమః ॥ ౮౩ ॥ అపసవ్యంతరిః కుర్వరావణస్య మహారథం ॥ చక్రోత్తిప్తేన రజసారావణం వ్యవధానయత్ ॥ ౮౪ ॥ తతః క్రుద్ధోదశగ్రీవస్తామ్రవిష్ణురితేక్షణః ॥ రథప్రతిముఖం రామం సాయకైరవధూన

కారం గంధర్వనగరసద్భృతం - తల్లక్షణము క్తమిహిరణ-చిత్రవణం విత్రయాపవాకారగృహగోపురం । ఆలంకృతమనేకాదైనికాతానధ్వజతోరణైః । గంధర్వనగరందంతిన్యవాజిక్షయయుద్భృత్ । దృశ్యతేచైస్తామృద్ధువనోన్యంధరజీభుజామితి । యుక్తోపకరణైః ధనుఃకవచాదిభిః పతాకాయుక్తాధ్వజః త్రైమాళంబతదిపతాకాధ్వజమాలీ-తం-మలమల్లధారణఇత్యస్తాణ్ణిః- గ్రసంతమివ స్వవిస్తారణేతిభావః- ప్రణాశయీతిప్రణాశం ॥ రామానుజీయం ॥ పతాకాధ్వజమాలినం - పతాకాయుక్తాచ్చసాధ్వజశ్చపతాకాధ్వజః - పతాకాధ్వజశ్చమాలాశ్చపతాకాధ్వజమాలం- తదస్యాస్తీరిపతాకాధ్వజమాలీ- తం- రావణస్య రథం క్షీప్రంచోదయామాస సారథిత్వత్రవ్వతీయారథసారథిశ్చావశేషశేషణవ్యవధానాత్పూర్వోక్తాః స్తూరవాక్సౌ ॥ ౩౪ ॥ తమి ॥ స్వనవంతం కృత్వమతుమహాస్వనం ప్రతిధ్వనియుక్తమిత్యథః ॥ ౪౪ ॥ కృష్ణవాజిసమాయుక్తమిత్యాది ॥ సాక్షాత్కోకత్రయమేకాస్వయం - రాద్రోణిఉగ్రేణ-తటిత్వా తాకాగహనంతటిత్తుప్యపతాకావనం - దశికేంద్రాయుధాయుధం- దశికాసంచాయుధసద్భృతాని ఆయుధానియేనతం-యద్వా-దశికేంద్రాయుధాని- స్వప్రకరణం శేషవిరచితేంద్రచాపాన్యాయుధానియస్త్రై దృశ్యతేతాదృశం - యద్వా ఆయుధంధనుః- దశికేంద్రధనుస్త్రైధనుః- భారాసారంభారాసమూహమిత్యథః - వజ్రాభిమృష్టస్య వజ్రాహతస్య - అతఏవదీగ్యతఃభిద్యమానస్య- బాలచంద్రనతంతం ఆరోపితమార్షికత్వేన బాలచంద్రవన్నతః ॥ ౫౫ ॥ మాతలేపశ్యథామేకంవాక్యం ॥ సంరబ్ధంవేగవంతం ॥ ౫౬ ॥ యథాపసవ్యమితి ॥ యథా- ఆ-అపసవ్యమితిచ్చేదః- ఆపసవ్యం అప్రదక్షిణం యథాస్యాత్రథా - మహతావేగేన పునఃపతతా అగచ్ఛతా - తేన తావణేన - సమరే అత్సానం హంతుం మతిఃకృతా - అపసవ్యతయా గమనం విశాశద్యోతకమిత్యథః ॥ ౬౪ ॥ తదితి ॥ తత్ అపసవ్యగమనస్థితివాగ్భౌతుత్వాత్ - అప్రమాదమాతిష్టప్రకాశావధానతామకలంబమానః- ఆపసవ్యతాంపరిహరన్నిత్యథః- రిపోఃరథంప్రత్యుగ్గచ్ఛ ॥ ౭౦ ॥ అవిక్లబమితి ॥ అవిక్లబం అదీపం - అసంభ్రాంతం అప్రమాదం - అవ్యగ్రహృదయేక్షణం- అవ్యాకులమనోనయం- రక్షిసంచారనియతం-యతే రక్షిసంచారం- ఏతానిక్రియావిశేషాని ॥ ౮౦ ॥ కామమితి ॥ న సమాధేయః సోపదేష్టవ్యః - ఆత్రహేతుః పురంజన రథోదయః-అభ్యస్తపురంజన రథోదయత్వం ॥ ౮౨ ॥ ౮౩ ॥ అపసవ్యమితి ॥ రావణస్య మహారథమపసవ్యం కుర్వ- స్వరథస్యాపసవ్యతాంపరిహరన్నిత్యథః- చక్రోత్తిప్తేన రథచక్రోత్థాపితేన- రజసా- రావణం వ్యవధానయత్ వ్యవహితమకరోత్ ॥ ౮౪ ॥ తతః ఇతి ॥ రథప్రతిముఖం సర్వభాభిముఖం-అవధూనయత్ ప్రాహరత్ ॥ ౮౫ ॥ ధర్మజ్ఞత్యాదిసార్థాన్లోకమేకం చాక్యం ॥ ధైర్యం

ముచ్చితపతాకినమిత్యనేపతాకానామాన్నత్యంకథితం-పతాకాధ్వజమాలినమిత్యనేపతామాల్యంకథితం అతోపపునరుక్తిః- ఏతాదృశం రావణస్య రథం క్షీప్రంచోదయామాస సారథిరితంబంధః- ద్వితీయః సారథిశ్చైవ అశేషశేషణవ్యవధానాత్ పూర్వోక్తస్తూరవాక్సౌ ॥ ౪౪ ॥ కృష్ణైః ॥ తటిత్వా తాకాగహనం - తటిత్తువ్యాభిగతాకాభిః గహనం- రక్షిణం - దర్శితేంద్రాయుధాయుధం- దర్శితాని ఇంద్రాయుధాని ఇంద్రాయుధసద్భృతాన్యాయుధానియేనతం- తందృష్ట్వా ॥ వజ్రాభిమృష్టస్య- వజ్రాభిహతస్య ॥ ౫౫ ॥ యథేతి ॥ అపసవ్యం యథాతథా అపతతా తేనేతి సంబంధః ॥ ౬౪ ॥ తదితి ॥ తదప్రమాదమాతిష్టప్రత్యుగ్గచ్ఛ ॥ ౭౦ ॥ అవిక్లబమితి ॥ అవిక్లబమితిక్రియాశేషణ-అవిక్లబం అకాతరం- అసంభ్రాంతం- భ్రాంతిరహితం- అవ్యగ్రహృదయేక్షణం- అవ్యగ్రహృదయదశికే- యథాతథా - రక్షిసంచారనియతం-రక్షిసాంగంచారైకకుంచనప్రసారనియతం యథాతథారథం ప్రచోదయేతిసంబంధః ॥ ౮౦ ॥ కామమితి ॥ స సమాధేయః- సోపదేష్టవ్యః ॥ ౮౩ ॥ అపసవ్యమితి ॥ చక్రోత్తిప్తేన రథచక్రోత్థితేన-వ్యవధూనయత్ చాలయామాస ॥ ౮౪ ॥ ౮౫ ॥ ధర్మజ్ఞత్యాదిసార్థాన్లోకమేకం చాక్యం ॥ ధైర్యం

యత్ ॥ ౧౫౪ ॥ ధర్మశామపితోరామోద్ధైర్యంరోషేణలంభయన్ ॥ జగ్రాహసుమహావేగమైంద్రంయుధిశరాస
 సంశరాంశ్చసుమహాతేజాస్సూర్యరశ్మిసమప్రభాః ॥ ౧౫ ॥ తదోపోధంమహమ్యుద్ధమన్యోన్యవధకాంక్షిణోః॥పరస్ప
 రాభిముఖయోద్ధృప్తయోరివసింహయోః ॥ ౧౬ ॥ తతోదేవాస్సగంధర్వాఃసిద్ధాశ్చపరమర్షయః॥సమేయద్వైకర
 థంద్రస్తుంరావణక్షయకాంక్షిణః॥౧౭॥ సముత్పేతురథోత్పాతాదారుణారోమహర్షణాః ॥ రావణస్యవినాశాయరా
 ఘవస్యజయాయచ ॥ ౧౮ ॥ వవర్షరుధిరందేవోరావణస్యరథోపరి ॥ వాతామండలిసస్త్రైర్హవ్యవసవ్యంప్రవక్రముః ॥
 ౧౯॥మహద్భృథ్రికులంచాస్యభ్రమమాణంసభస్థలే ॥ యేనయేనరథోయాతితేనతేనప్రధావతి॥ ౨౦ ॥ సంధ్యయా
 చావృతాలంకాజపాపుష్పనికాశయా॥ దృశ్యతేనంప్రదీప్తేవదివసేపివసుంధరా ॥౨౧॥ సునిర్ఘాతామహేలాలాశ్చ
 సంప్రచేరుమహాన్వనాః ॥ విషాదయంత్రీరక్షాంసిరావణస్యతదాహితాః ॥౨౨॥ రావణశ్చయతస్తత్రీసంచచాలవ
 సుంధరా॥ రక్షసాంచప్రహరతాంగృహీతాఇవబాహవః॥ ౨౩ ॥ తామ్రాఃపీతాస్సితాశ్వేతాఃపతితాస్సూర్యరత్న
 యః॥దృశ్యంతేరావణస్యాంగేపర్వతస్యేవధాతవః ॥ ౨౪ ॥ గృధ్రైరనుగతాశ్చాన్యకమంత్యోజ్వలనంముఖైః॥ ప్ర
 శేమముఖమీక్షంత్యస్సంరల్భయశివంశివాః॥ ౨౫ ॥ ప్రతికూలంవవానాయూరణేపాంసూకసమాకిరణ ॥ తస్యరాక్ష
 సరాజస్యకుర్వద్దృష్టివిలోపనం॥ ౨౬ ॥ నిపేతురింద్రాశ్రనయస్సైన్యేచాస్యసమంతతః ॥ దుర్విషహ్యస్వనాఘోరా
 వినాజలధరస్వనిం॥ ౨౭ ॥ దిశశ్చప్రదిశస్సర్వాభూపుస్త్రైమిరావృతాః ॥ పాంసువషేణమహతాదుర్దశకంచన
 భోభవత్ ॥ ౨౮ ॥ కుర్వంత్యఃకలహంఘోరంశారికాస్తద్రథంప్రతి ॥ నిపేతుశ్శతశస్త్రదారుణందారుణారుతాః॥౨౯॥
 జఘనేభ్యస్సృలింగాంశ్చనేత్రేభ్యోశూణిసంతతం॥ముముచుస్తస్యతురగాస్త్రుల్యమగ్నించవారిచ ॥ ౩౦ ॥ ఏవంప్ర
 కారాబహవస్సముత్పాతాభయావహః॥ రావణస్యవినాశాయదారుణాస్సంప్రజ్జ్ఞలే ॥ ౩౧ ॥ రామస్యాపిసిమిత్రాని

రోషేణలంభయన్ - రోషేణనిస్సృతధైర్యత్యర్థః - ఐంద్రంమాతలినాసితం - శరాసంశరాంశ్చజగ్రాహేతియోజనా॥ ౧౫॥తదోపోధమితి॥ఉ
 పోధంప్రవృత్తం॥౧౬॥తతఃఇతి॥ద్వైరథం-ద్వాభ్యాంరథాభ్యాంప్రవతితం-యుద్ధం॥ ౧౭॥ సముత్పేతురితి॥అతోత్పాతానాంరాఘవజయస్సూ
 చకత్వంరావణవధద్వారా॥ ౧౮॥ వవషేణి॥దేవఃపక్షఃస్వః-పంచవిన్ వాతాఃవాత్యాః-అపసవ్యంఅప్రదక్షిణం-ప్రవక్రముఃచేరుః॥౧౯॥ మ
 హదితి॥ అస్యరావణస్య - రథోయేనమాగేణయాతస్తేనమాగేణమహత్ గృభ్రికులంసభస్థలేభృమమాణంసభప్రధావతిస్త-అనేనరా
 వణస్యాసన్నమరణత్వంసూచితం - తదుక్తంశకునాణాపే - అసన్నమృత్యోనికఃతేవరంతిగృభ్రివయోమూర్ధ్నిగృహేధ్వకథాగతి॥
 ౨౦॥ సంధ్యయేతి॥ జపాపుష్పనికాశయాసంధ్యయాలంకాఅవృతా - ఆతపివవసుంధరాలంకాపర్యంతభూమిః - రాత్రావగ్నినాసంప్రదీప్తేవ
 దివసేపిసంప్రదీప్తాదృశ్యత్యర్థః॥ ౨౧॥ సునిర్ఘాతాఇతి॥ సునిర్ఘాతామహేలాలాశ్చసంప్రచేరుః - తేడల్కాః-లింగవృత్తయః-రావణస్యా
 హితాఃప్రకూలాస్సంతః - రక్షాఃసింహవయకవృషాదయః॥ రామానుజీయం॥విషాదయకవిషాదయంత్యః॥౨౨॥రావణశ్చేతి॥ యతః-యత్ర-
 రావణోగతః-తత్రవసుంధరాసంచచాల-రావణసమీపవపభూకంపోజాతత్యర్థః - గృహీతాఇవబాహవఃకైశ్చిత్ గృహీతాబాహవోయథాప్ర
 హతుకానమంతేతథాభూవన్నిత్యర్థః॥ ౨౩॥ తామ్రాఃఇతి॥పితాశ్వేతాశ్చసితాశ్వేతాః-పవతశ్వేతేతి - పర్వతస్యాంగేధాతవఇతియో
 జనా॥ ౨౪॥ గృధ్రైరితి॥గృధ్రైరనుగతాః - గృభ్రిసహితాత్యర్థః - శివాగోమాయవః-ముఖైశ్చజ్వలనంవమంత్యస్సత్యః - అస్యరావణస్య-
 ముఖమీక్షంత్యః-రావణాభిముఖాత్యర్థః - సంరల్భంకుశితం-అశివంఆమృగశంచయథాభవతితథాప్రణేయః - గృభ్రికాంసాహిత్యమాత్రం-
 సమృద్ధులనవసునాదికం ॥ ౨౫ ॥ ప్రతికూలమితి॥వాయుఃరణేపాంసూకసమాకిరణ - తేన - తస్యరావణస్యదృష్టివిలోపనందృష్టిప్రతిఘాతం-
 కుర్వత్ప్రతికూలంఅభిముఖంచ॥ ౨౬ ॥ నిపేతురింద్రాశ్రనయస్సైన్యః - డల్కా-శిన్యోస్వరూపముక్తంమిహిరణ-డల్కాశిర
 సింహాలానివతఃతీవధకతేచతనుపుచ్చా॥ అశనిస్వస్నేనమహతాయుక్తాన్యగజాశ్వతరువక్షముఖేషునివతతివిచారయంతిధరాతలంచక్రసంస్థా
 నేతి॥౨౭॥రామానుజీయం॥కుర్వంతవనభోభవదితిపాఠః॥ ౩౦॥ కుర్వంత్యితి॥తద్రథంప్రతితద్రథోపరి॥౩౧॥జఘనేభ్యితి ॥ తురగాఃజఘనే
 భ్యఃస్ఫులింగాశ్చనేత్రేభ్యఃఆశూణిచముముచుః-ఏవమగ్నించవారిచతుల్యయథాభవతితథాముముచుః॥౩౩॥ఏవంరావణవరాజయస్సూచకదు
 రమాతాస్తదీయంనిజాయధంజగ్రాహేత్యర్థః॥ ౧౫ ॥ తతోదేవాఃఇతి॥ ద్వైరథం-ద్వాభ్యాంరథాభ్యాంప్రవతితంయుద్ధంద్వైరథం॥౨౦॥వవ
 షేణి॥ మండలిసవాతాః - వాత్యాత్యర్థః॥౨౧॥మహదితి॥ గృభ్రికులస్య-రావణరథానుగమనేన రావణస్యాసన్నమరణత్వంసూచితం-
 ఉక్తంచశకునాణాపే - అసన్నమృత్యోనికఃతేవరంతిగృభ్రివయోమూర్ధ్నిగృహేధ్వకథాగతి॥ ౨౨॥ సంధ్యయేతి॥జపాపుష్పనికాశ
 యాసంధ్యయాఅకాలికదేవీశేషః-లంకావృతా-ఆతపివవసుంధరాలంకాపర్యంతభూమిః-రాత్రావగ్నినాసంప్రదీప్తేవదివసేపిసంప్రదీప్తాదృ
 శ్యత్యర్థః॥ ౨౩ ॥ సునిర్ఘాతాఇతి॥విషాదయకవిషాదయంత్యః - తేరక్షాంసితానిరక్షాంసి ॥ ౨౪॥ రక్షసామిత్యాదిపాఠం ॥ ప్రహర
 తాంరక్షసాంబాహవఇవపర్వతస్యధాతవఇవచతామృదిరూపాఃసూర్యరత్నయః॥రావణస్యాంగేపతితాస్సృతోదృశ్యంత్యితిసంబంధః॥ ౨౫॥

సామ్యానిచశుభానిచ | బభూవుజాయశంసీనిపాదుర్భూతానిసర్వశః || ౩౪ || నిమిత్తానిచసామ్యానిరాఘవస్సృజ
యాయచ | దృష్ట్వాపరశుసంహృష్టహతంమేనేవరావణం || ౩౫ || తతోనీరీత్యాత్మకతానిరాఘవోరణేఃమిత్రానిమి
త్తకోవిదః | జగామహావహంచపరాంచనివృత్తించకారయ్యుద్ధేహ్యధికంచవిక్రమం || ౩౬ || ఇతిశ్రీమద్యుద్ధకాండే-అష్ట
త్తరశతతమస్సగః.*****తతఃప్రవృత్తంసుకూరంరామరావణయోస్తదాఃసుమహద్వై
రథంయుద్ధంసర్వలోకభయావహం || ౧ || తతోరాక్షససైన్యంచహరీణాంచమహద్బలం | వ్రగ్నహీతప్రహరణానిశ్చే
ష్టంసమతిష్ఠత || ౨ || సంప్రయుద్ధాతతోదృష్ట్వాబలవన్నరాక్షసా | వ్యాఘ్రప్రహృదయాస్సర్వేపరంవిస్తయమాగ
తాః || ౩ || నానాప్రహరణైర్వ్యగ్రైభుజైర్విస్త్రితబుద్ధయః | సపకంతంప్రీత్యసంగ్రామంనాభిజన్తుఃపరస్పరం ||
౪ || రక్షసాంరావణంచాపివానరాణాంచరాఘవం | పశ్యతాంవిస్త్రితాక్షాణాంసైన్యంచిత్రమివాబభౌ || ౫ || తౌతుత
తనిమిత్రానిదృష్ట్వారావణరాఘవౌ | కృతబుద్ధిస్థిరామమేయయుధాతేహ్యభీతవత్ || ౬ || జేతవ్యమితికాకుత్స్థోమ
తేవ్యమితిరావణః | ధృతౌస్వవీర్యసర్వస్వంయుద్ధేదశయతాంతదా || ౭ || తతఃకోభాద్దశగ్రీవశ్శరాసంధాయవీ
ర్యవా | ముమోచద్వజముద్దిశ్యరాఘవస్యరథేస్థితం || ౮ || తేశరాస్తమనాసాద్యపురందరతథద్వజం | రథశక్తింపరా
మృశ్యనిపేతుధరణీతతే || ౯ || తతోరామోభిసంకుర్ధశ్చాపమాయవ్యవీర్యవా | కృతప్రతికృతంకతుకంమనసాసం
ప్రచక్రమే || ౧౦ || రావణద్వజముద్దిశ్యముమోచనితంతరం | మహాసర్పమివాసహ్యాంజ్వలంతంస్వీనతేజసా || ౧౧ || జ
గామసమహీంభిత్వాదశగ్రీవద్వజంతరః | సగృత్తోపతద్భూమారావణస్యరథద్వజః || ౧౨ || ద్వజస్యోత్తథనందృష్ట్వా
రావణస్సమహాబలః | సంప్రదిప్తోభవత్కోభాదమమాత్ప్రహాన్నివ || ౧౩ || సరోవవశమాపన్నశ్శరవహకంమహ
ద్వమ | రామస్యతురగాదీతైశ్శరైర్వివ్యాధరావణః || ౧౪ || తేవిద్ధాహరయస్తత్రనాస్థలన్నాపిబభ్రుః | బభూ
వుస్సస్థాపృథయాఃపద్మనానైరివాహతాః || ౧౫ || తేమామనంభ్రానందృష్ట్వావాజినాంరావణస్తదా | భూయఏనుసం
కుర్ధశ్శరవహకంముమోచహ || ౧౬ || గదాశ్చపరిఘాశ్చైవచకాణిముసలానిచ | గిరిశృంగాణివృక్షాంశ్చతథాశూలప

ర్నిమిత్రాన్యక్షాని-ఇదావంతామజయసూచకనిమిత్రాన్యాహ-రామన్యావీతి-సామ్యానిమనోజ్ఞాని-శుభానిశుభోదకాణి-అతవివక్షయశంసీనిని
మిత్రాని-పాదుర్భూతాఃసత్తాంశేభరే-రామవిమయేకించత్కారోహి-సత్తాలభహేతుః || ౩౪ || నిమిత్తానీతి-జయాయనిమిత్తాని-జయసూచకనిమి
త్తానీత్యర్థః || ౩౫ || తత ఇతి-రణేఅత్తకతానిఅత్కారంపాదుర్భూతాని-హర్షంపులకంనివృత్తంఘటించజగామ || ౩౬ || ఇతిశ్రీగీందరాజవిరచి
తే- శ్రీరామాయణభూషణే-రత్నకీరీటాఖ్యానే-యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానే-అష్టోత్తరశతతమస్సగః-*****తతఃప్రవృత్తమిత్యా
ది | ద్వైరథంద్వాభ్యాంరథాభ్యాంప్రవృత్తంయుద్ధం-ప్రవృత్తమితియోజనా || ౧ || తత ఇతి | నిశ్చేష్టంసమతిష్ఠత- యుద్ధాదుభృతదశకగతుతూహ
లాదితిభావః || ౨ || ఏతదేవవిపుణోతిద్వాభ్యాం-సంప్రయుద్ధావిత్యాది || సంప్రయుద్ధౌ-సమ్యగ్యోధుముపక్రాంతౌ-కమణిక్తః-బలవత్ అత్యం
తం- వ్యాఘ్రే ప్రహృదయాఃయుద్ధదగ్ధసక్తచిత్రాః || ౩ || నానేతి | భుజైర్విత్కృతతత్వతీయా || ౪ || రక్షసామితి || రావణంపశ్యతాంవిస్త్రితాక్షా
ణాంవికసితసెత్రాణాంరక్షసాంసైన్యం- రాఘవంపశ్యతాంవిస్త్రితాక్షాణాంవానరాణాంసైన్యంచిత్రమివాబభౌ || ౫ || తావీతినిమిత్తాని-దుర్ని
మిత్రానిశుభానిమిత్రానిచేత్యర్థః- కృతబుద్ధినిశ్చితబుద్ధి || ౬ || నిశ్చయమేవాహ- జేతవ్యమితి | జేతవ్యమితిజయోవశ్యంభావీతి- మతేవ్యమితిమరణ
మవశ్యంభావీతి-అపశ్యోత్వాధోతవ్యః-ధృతౌధైర్యవంతే || ౮ || త ఇతి | రథశక్తింరథబలం-పరామృశ్యపాప్ర్య-రథశక్తిప్రమాణేనద్వజమనా
సాద్యనిపేతురీత్యర్థః || ౯ || తతోరామ ఇతి | సంప్రచక్రమేఉద్యుక్తవా - సరిత్యుతవానిత్యర్థః || ౧౦ || రావణద్వజమితి-అసహ్యాదుదకార్కమి
త్యర్థః || ౧౧ || జగామే || సఃశరఃద్వరంభిత్వాజగావశతుకేవలంజగామ || ౧౨ || ద్వజస్యేతి | కోభాదమమాచ్ఛప్రదశాన్నివప్రదశాన్న
గ్నిరవసంప్రదీప్రఃజ్వలితఃఅభవత్ || ౧౩ || స ఇతి || శరవహకంవహక-వమన్నిపేత్యర్థః || ౧౪ || త ఇతి || హరయఃహరితవణాః-ఇంద్రాశ్వతాస

ఇతిశ్రీమహేశ్వరశీర్షకవిరచితాయాంశ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యానాయాం-యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానాయాంఅష్టోత్తరశతతమస్సగః-*****
౧ || తత ఇతి | నిశ్చేష్టంసమతిష్ఠత- అత్యదుభృతయుద్ధందృష్ట్వేతిభావః || ౨ || సంప్రయుద్ధావీతి || సంప్రయుద్ధౌ-సమ్యగ్యోధుముపక్రాం
తా || ౩ || నానేతి | భుజైర్విత్కృత- సర్పంతంసమీపమాగచ్ఛంతం- ప్రీత్య- ప్రీత్యపివిస్తయాత్పరస్పరంనాభిజన్తుః- ప్రహతూమి
తిశేషః || ౪ || రక్షసామితి | చిత్రమివ-చిత్రలిఖితమివ || ౫ || విస్త్రితాక్షాణాం-స్వయంపరవశేంద్రియాణాంహరితక్షసామితిశేషః || ౬ || తౌతిత్వి | కృతబుద్ధి
నిశ్చితబుద్ధి || ౭ || అభీతవత్-అభీతాహకం || ౮ || నిశ్చయప్రకారమేవాహ- జేతవ్యమితి | జయోవశ్యంభావీత్యర్థః || ౯ || నిశ్చయమాహ-జేతవ్యమితి | సుర
వ్యమితి- మృత్యురూపశక్తౌప్రహరవ్యమిత్త్యర్థఃతతః- ఇతి-ధృతౌ-విసంనిశ్చితవంతే-అదర్శయతామితిచ్ఛేదః || ౧౦ || తేశరా-తి || రథశక్తింరథ
థం-దృఢరథమితియావత్-పరామృశ్యస్పృష్ట్వా || ౧౧ || రథశక్తింవివర్ధయైభవరథావయవవిశేషంవా-పరామృశ్యపాప్ర్య-తన్వహిమ్నా-కేవలం
ధరణీతతేషుః || ౧౨ || ద్వజస్యేతి | అమమాత్-అసహనాత్ || ౧౩ || తేదివ్యాఇతి | స్థలనాద్యభావేస్సస్థాపృథయాస్సేవహేతుర్దివ్యాఇతి-పద్మనా

రశ్వథా ॥ ౧౭ ॥ మాయావిహితమేతత్తుశస్త్రవక్షామపాతయత్ | తుములంత్రాగజననభీమంభీమప్రితిస్వనః ॥
 ౧౮॥ తద్వక్షామభవవ్యధైవైకశస్త్రమయంమహత్ | విముచ్యరాఘవరథం సమంతాద్వానరేబలే ॥ ౧౯ ॥ సాయకై
 రంతరిక్షంచ చకారాశునిరంతరం | సహస్రశస్త్రతోబాణా నశ్యాంతహృదయోద్యమః ॥ ముమోచచదశగ్రీవోఽస్సం
 గేనాంతరాత్మనా ॥ ౨౦ ॥ వ్యాయచ్చమానంతందృష్ట్వా తత్పురంరావణంరణే ॥ ప్రహసన్నివకాతుత్థస్సందధేసాయ
 కాశితా ॥ ౨౧ ॥ సముమోచతతోబాణా రణేశతసహస్రశః ॥ తాదృష్ట్వారావణశ్చక్రేస్వశరైఃఖనిరంత
 రం ॥ ౨౨ ॥ తతస్తాభ్యాంప్రముక్తేనశరవక్షేణభాస్వతా ॥ శరబద్ధమివాభాతిద్వితీయంభాస్వదంబరం ॥ ౨౩ ॥ నా
 నిమిత్తోభవద్బాణోనాతిభేత్తాననిష్ఫలః ॥ ౨౪ ॥ అన్యోన్యమభిసంహత్యనిపేతుథరణీతతే | తథావిస్మజతోర్బాణా
 రామరావణయోర్మృతే ॥ ౨౫ ॥ ప్రియధ్యతామవిచ్ఛిన్నమస్యంతౌసవ్యదక్షిణం | చక్రతుశ్చశరౌమైస్తానిరు
 చ్ఛ్వాసమివాంబరం ॥ ౨౬ ॥ రావణస్యహయా రామోహయా రామస్యరావణః | జఘ్నుతుస్తాతథాన్యోన్యంకృ
 తానుకృతకారిణౌ ॥ ౨౭ ॥ ఏవంతౌతుసుసంకుర్ధౌచక్రతుర్వద్ధమద్భుతం | మహూతామభవవ్యధంతుములంరోమహ
 వక్షణం ॥ ౨౮ ॥ ప్రయధ్యమానాసమరేమహాబలౌశితైశ్శరైరావణలక్ష్మణాగ్రజౌ | ధ్వజావపాతేనసరాక్షసాధిపౌ
 భృశంప్రిచుక్రోధతదారఘూత్తమే ॥ ౨౯ ॥ ఇతిశ్రీమద్యుద్ధకాండే-నవోత్తరశతతమస్కంధః.*****
 తౌతదాయుధ్యమానౌతుసమరేరామరావణౌ | దదృశుస్సర్వభూతాఃవిస్తృతేనాంతరాత్మనా ॥ ౧ ॥ అదాయంతౌ

విభావః ॥ ౧౬ ॥ గదాశ్చేతి ముమోచేత్యనుషజ్యతే ॥ ౧౭ ॥ ధనుషాకథంగదాదిమోచనమిత్యత్రాహ-మాయేతి ॥ శస్త్రవర్షంగదాదివర్షంజూయా
 విహితంతతశ్చర్యకరశ్చ క్రికృతం-తుములంనానావిధమిత్యర్థః ॥ ౧౮ ॥ తద్వర్షమితి, వైకశస్త్రమయంఅనైకశస్త్రప్రచురంతద్వర్షంకోధాతిశయేనప్ర
 యుక్తైరామశరైర్నివారణాల్లక్ష్మణుతంరాఘవరథంవిముచ్యవానరబలేఅభవత్-తత్రాపతదిత్యర్థః ॥ ౧౯ ॥ సాయకైర్త్యాదిసార్థజ్ఞోకవికాన్య
 యః ॥ తతఃదశగ్రీవః ఆశ్రాంతహృదయోద్యమః ఆచ్చిన్నోత్సాహశ్చ-నిస్సంగేనఆవ్యాసకైస-ఆంతరాత్మనావసా- ఉపలక్షితః - సహ
 స్రోబాణాముమోచసాయకైరంతరిక్షంచనిరంతరంకార ॥ రామానుజీయం ॥ సాయకైరంతరిక్షంచచకారాశునిరంతరం | సహస్రశస్త్ర
 తోబాణానశ్యాంతహృదయోద్యమః ॥ ముమోచచదశగ్రీవోఽస్సంగేనాంతరాత్మనేతిపాతక్రమః ॥ ౨౦ ॥ వ్యాయచ్చమానమితి ॥ వ్యాయచ్చ
 మానంవ్యాయచ్చంతం- యత్నఃకుర్వంతంరణేశతత్పరం- క్తం- ప్రహసన్నివసందధేఅనాయాసేనసందధే ॥ ౨౧ ॥ తతస్తాభ్యామితి ॥ శరవక్షే
 ణభాస్వత్ - అంబరంశరబద్ధంద్వితీయంచంబరమివాభాసిన్ ॥ ౨౩ ॥ నానిమిత్తత్యర్థం ॥ అనిమిత్తఃఅలక్షణఃనాతిభేత్తాప్రహరణాదధికం
 తప్రమాణాదధికభేత్తా- నిష్ఫలఃఅత్యేవభిత్పిప్రయోజనాకారీ ॥ ౨౪ ॥ అన్యోన్యమితి ॥ తథావిస్మజతోఃఉక్తప్రకారేణవిస్మజతోః-అత్రబాణా
 ఇత్యధ్యాహర్యం ॥ ౨౫ ॥ ప్రియధ్యతామితి ॥ అస్యంతౌరాక్షీపంతౌ-వశిష్టోవాక్యాలంకారః- నిరుచ్ఛ్వాసంఉచ్ఛ్వాసావకాశరహి
 తం ॥ ౨౬ ॥ రావణస్యేతి ॥ ఆత్రజఘ్నానేతివచనఃపరిమామనానుషజ్యతే- రౌఅన్యోన్యంకృతానుకృతకారిణౌకృతప్రతిక్రియాకారిణౌసంతా-
 తథాజఘ్నుతుః-హయవివాన్యత్రాపిసారథ్యాదౌజఘ్నుతుర్త్యర్థః ॥ ౨౭ ॥ ప్రయఃధ్యమానామితి ॥ యదాబహువతురిత్యపసార్థం ॥ ౨౯ ॥ ఇతిశ్రీగో
 విందరాజవిభితే- శ్రీరామాయణభూషణే- రత్నకెరిటాఖ్యాన- యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానే-నవోత్తరశతతమస్కంధః.*****
 అథరావణశిరచ్ఛేదః- తౌతదేత్యాది ॥ సమరేయధ్యమానౌ- తదాఉత్పాతకాలే-అంతరాత్మనాఅంతఃకరణేన-ఉపలక్షితాని ॥ ౧ ॥ ఆర్ద్రయం

వైఃపద్మదండైః ॥ ౧౭ ॥ భీమఃప్రతిస్వనోయన్తికత్ ॥ ౧౮ ॥ తద్వర్షమితి ॥ రాఘవరథంవిముచ్యకోధాతిశయేనప్రయుక్తత్వాల్లక్ష్మణుతంరా
 మరథమతిక్రమ్యవానరేబలేఅభవదతిసుబంధః ॥ ౧౯ ॥ సాయకైర్త్యాదిసార్థజ్ఞోకవికాన్యయః-తతఃదశగ్రీవః ఆశ్రాంతహృదయోద్యమః
 పాణాశాసరహితేన ॥ ౨౦ ॥ వ్యాయచ్చమానమితి ॥ వ్యాయచ్చమానంవ్యాయచ్చంతంప్రవర్తయంతమిత్యర్థః ॥ ౨౧ ॥ తతస్తాభ్యామితి ॥ శరబద్ధంశర
 రచితాంబరం ॥ ౨౩ ॥ నానిమిత్త ॥ అనిమిత్తః-అలక్షణఃనాతిభేత్తాప్రహరణాదధికంభేత్తాననిష్ఫలఃఅత్యేవభిత్పిప్రయోజనశ్చనాభావది
 త్యర్థః ॥ ౨౪ ॥ నానిమిత్తౌజతిపాతే పరప్రయః క్తనివారణాయత్నాకాంతోన-నివారణాయప్రయక్తోనివారయత్యేవేత్యర్థః ॥ ౨౫ ॥ అన్యోన్యమి
 తి ॥ బాణావిస్మజతోస్తయోః-దాణాభిశేషః-అన్యోన్యమభిసంహత్యనిపేతురిత్యంబంధః ॥ ౨౬ ॥ ప్రియధ్యతామితి ॥ నిరుచ్ఛ్వాసంసీరంధ్రం ॥
 తి ॥ సవ్యంచదక్షిణంచవ్యదక్షిణం-ఆత్యంతసంయోగేద్వితయా- ఉభయపార్శ్వయోరవిచ్ఛిన్నంశరాసన్యంతౌ ॥ ౨౮ ॥ ప్రయధ్యమానావిత్వ
 త్రయదాబహువతురిత్యేషః-తదాధ్వజావపాతేనరాక్షసాధిపౌభృశంప్రిచుక్రోధతిసంబంధః ॥ తుములంరోమహర్షణమిత్యేతదనస్తరంప్రయు
 ధ్యమానావిత్వేకంజ్ఞోకప్రక్షిప్తాప్రసర్గావచ్ఛేదంకుర్వంతి-తదయం క్తం- పశ్చాదపితుములయద్ధస్యైవసన్త్యాదేశప్రకరణత్వాచ్చఅవచ్ఛేద
 స్యైవసహాఘృతస్తకేమదర్శనాచ్ఛేతికతః ॥ ౨౯ ॥ ఇతిశ్రీమహాభ్యుత్థిర్థవిరచితాయాం-శ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యానం- యుద్ధకాండ
 వ్యాఖ్యానం-నవోత్తరశతతమస్కంధః.***** ౧ ॥ ౫౯యంతాదిత్యాది ॥ సూతసారిఃకృజాసూతక

తు సమ రేతయోస్తాస్యందనో త్రమా । పరస్పరమభిక్రుష్టాపరస్పరమభిమృతౌ ॥ పరస్పరవధేయుక్తౌ ఘోరయాపౌబభూ
వతుః ॥ మండలానిచవీధీశ్చ గతప్రత్యాగతానిచ ॥ దశాయంతౌబహువిధాంసూతసారథ్యజాంగతిం ॥ ౩౪ ॥ అదయన్
రావణం రామో రాఘవంచాపి రావణః ॥ గతివేగంసమావన్నాప్రవర్తననివర్తనే ॥ ౩౫ ॥ ఓషతోశ్శరజాలాః తయోస్తాస్యం
దనో త్రమా ॥ ఛేరతుస్సంయుగమహీంసాసారౌజలదాయథా ॥ ౩౬ ॥ దశాయంతౌతథాతౌతుగతింబహువిధాంరణేప
రస్పరస్యాభిముఖౌపునరేవావతస్థతుః ॥ ౩౭ ॥ ఘరంఘరేణరథయోర్వక్త్రంవక్త్రేణవాజినాం ॥ పతాకాశ్చపతాకాభిన్న
మేయుష్ఠి తయోస్తదా ॥ ౩౮ ॥ రావణస్యతతో రామోఽనున్ముక్తైశ్చితైశ్చరైః ॥ చతుర్భిశ్చతురోదీప్తైహ యాప్రత్య
పసర్పయత్ ॥ ౩౯ ॥ సకోభవశమావన్నోహయానామపసర్పణే ॥ ముమోచనిశితానానానాఘవానిశోచః ॥
౪౦ ॥ సోతివిద్ధోబలవతాదశగ్రివేణరాఘవః ॥ జగమనవికారంచనచాపివ్యధితోభవత్ ॥ ౪౧ ॥ చిత్తేపచపునబాణాణా
వజ్రపాతసమస్వనా ॥ సారథింవజ్రహస్తస్యసముద్దిశ్యనిశోచరః ॥ ౪౨ ॥ మాతలేస్తుహవేగాశ్శరీరేపతితాశ్శరాః ॥
నసూక్ష్మమపిసమ్యోహంవృథాంవాప్రదమర్చుధి ॥ ౪౩ ॥ తయాభవణయాక్రుద్ధోమాతలేర్మతథాత్మనః ॥ చకాశ
రజాలేనరాఘవోవిముఖంరిపుం ॥ ౪౪ ॥ వింశతంత్రంశతంపష్టింశతశోభసహస్రశః ॥ ముమోచరాఘవోవీరస్సాయ
కాన్యందనేరిపోః ॥ ౪౫ ॥ రావణోపితతఃకుక్రుద్ధోరథస్థోరాక్షసేశ్వరః ॥ గదాముసలపక్షేణరామంప్రత్యదయ
దగ్ధిణే ॥ ౪౬ ॥ తత్ప్రవృత్తంమహద్భయంతుములంరోమహావణం ॥ ౪౭ ॥ గదానాంముసలానాంచపరిఘాణాంచనిస్స
నైః ॥ శరాణాంపుంఖపాతైశ్చతుభితాస్సప్తపాగరాః ॥ ౪౮ ॥ క్షుద్ధానాంసాగరాణాంచపాతాశతలవాసినః ॥ వ్యధితాః
వన్నగాస్సర్వేదానవాశ్చసహస్రశః ॥ ౪౯ ॥ చకంపేమేదినీకృత్సాన్వలవనకాననా ॥ భానరోనిష్ప్రభశ్చాసీన్నవ
వాచాపిమారుతః ॥ ౫౦ ॥ తతోదేవాసుగంధర్వాసిద్ధాశ్చపరమవయః ॥ చింతామాపేదరేసర్వేసకిన్నరమహూ
రగాః ॥ ౫౧ ॥ స్వప్తిగోబ్రాహ్మణైభ్యస్తులోకాప్తివృంతుశాశ్వతాః ॥ జయతాంరాఘంస్సంఖ్యేరావణంరాక్షసేశ్వరం ॥
ఏవంజపంతోవశ్యంస్తేదేవాస్సపింగణాస్తదా ॥ రామరావణయోర్భయద్ధంసుఘోరంరోమహావణం ॥ ౫౨ ॥ గంధర్వా

తావిత్యాదిసార్థశ్లోకద్వయమేకాన్వయం ॥ అదయంతౌపరస్పరంపీడయంతౌ-రథయోఃకోభాదికంరథికద్వారా-మండలానిమండలగతిః-గత
ప్రత్యాగతానికత్పరథంప్రతిగమనంకతౌపునస్థానంప్రత్యాగమనంప్రత్యాగతం-తయోరావృత్త్యాబహువచనం- ఏవంప్రకారేణబహువిధాం
సూతసారథ్యజాంగిసూతస్యయత్ సారథ్యంసారథికర్తృజ్ఞాం-గతింసంచారందర్శయంతౌతయోఃరథౌ ఘోరయాపౌబభూవతుః ॥ ౩౪ ॥ అర్దయ
న్నితి ॥ రావణమదయన్ రామో రాఘవమదయన్ రావణః స్వభౌప్రవతకనవతకనేతద్యూపింగతివేగంసమావన్నాబభూవతిరితిశేషః ॥
౩౫ ॥ ఓషతోరితి ॥ సాసారౌజలధారౌ ॥ ౩౬ ॥ దశాయంత్యైతి ॥ తథాగతింపూర్వోక్తకృత్యం ॥ ౩౭ ॥ ఘరమితి ॥ ఘరంయుగం-ఘరేణ-అకారాం
తత్ప్రమాదం-స్థితయోఃయుక్తగతింవినిస్థితయోఃతయోరితిశేషః ॥ ౩౮ ॥ రావణస్యేతి ॥ ప్రత్యవసర్పయత్ స్యవర్తయత్ ॥ ౩౯ ॥ స-తి ॥ ఆపసర్పణేషు
యే ॥ ౪౦ ॥ సోతివిద్ధ-తి ॥ వికారంపేదనాసూచకముఖవికారం ॥ ౪౧ ॥ చిత్తేపేతి ॥ వజ్రపాతౌశనిపాతః ॥ ౪౨ ॥ మాతలేస్తీవ్యతి ॥ సూక్ష్మంబల్పం ॥
౪౩ ॥ తయేతి ॥ యథామాతలేతయాభవణయాక్రుద్ధఃతథాతత్తనోభవణయానక్రుద్ధః-ఏవంకుక్రుద్ధారిపుఃముఖంచకార ॥ ౪౪ ॥ వింశ
తమితి ॥ ఇకారలోపశ్చాందసః ॥ రామానుజేయం ॥ ముమోచరాఘవోవీరస్సాయ కాన్యందనేరిపోఃత్యైవంతరం ॥ రావణోపి ॥ గదాముసలవన్న
ణా ॥ తత్ప్రవృత్తంమహద్భయం ॥ ఇత్యర్థత్రయంప్రప్తవ్యం ॥ ౪౫ ॥ రావణోపి ॥ రథస్థోరధేనిశ్చలతయాస్థితఇత్యర్థః ॥ ౪౬ ॥ తత్ ప్రవృత్తమిత్యు
క్తమేకంవాక్యం ॥ ౪౭ ॥ గదానామితి ॥ నిస్సనైః-వేగజైరితిశేషః ॥ ౪౮ ॥ క్షుద్ధానామితి ॥ క్షుద్ధానాసాగరేష్యిత్యర్థః ॥ ౪౯ ॥ ౫౦ ॥ గంధర్వైతి ॥ గంధర్వా
పురసామిత్యధావంతరంగగనంగనాకారమితిశ్లోకః-తదనంతరంఏవంబుద్ధివంతౌత్యర్థం-గంధర్వాపురసాంగంభూః-అనూపమంఅనుపమం

మనైపుణ్యరూపాంఅదయన్ పీడయన్ బహువేదిశేషః ॥ ౫౧ ॥ సాసార - ధారాసంపాతతసారస్తశ్చహితౌ ॥ ౫౨ ॥ రావణస్యేతి ॥ ప్ర
త్యవసవయత్ స్యవతయత్ ॥ తి ॥ ప్రత్యవసర్పణంనామాత్యక్తాభిముఖ్యానామేవపశ్చాద్దేవాపసర్పణం ॥ ౫౩ ॥ తి ॥ మాతలేర్వ్యభాంప్ర
దయః-దేవత్యేనదివ్యశక్తిమత్వాత్ఆపసర్పణకాలేరావణేనప్రక్షిప్తానామతిపేదసామర్థ్యాభావాచ్చ ॥ ౫౪ ॥ తయేతి ॥ తయామాతలేధావణ
ణయాయథాతథాత్తనోధర్మణయానక్రుద్ధః-ఆతపివరిపుంవిముఖంచకారేతిసంబంధః ॥ ౫౫ ॥ క్షుద్ధానామితి ॥ సాగరాణాంక్షుద్ధానాంసతాం-పా
తాశతలవాసినోవ్యధితాజాతాశ్చిశేషః ॥ ౫౬ ॥ ఏవమితి ॥ జపంతఃపదంతః ॥ ౫౭ ॥ రామరావణానుపమయద్ధర్మనిస్తితదేవాదిజల్పప్రకారమాహ
గంధర్వాపురసామిత్యాదిశ్లోకద్వయమేకంవాక్యం ॥ యథాగగనసాగరయోస్సవృత్తవస్త్యంతరాభావాద్గగనంగగనేనైవోపమీయతే-సాగరస్సా
గరేనైవోపమీయతే-తత్రైవరామరావణయుద్ధంరామరావణయోర్భయద్ధమివాభవదిత్యేవంబుద్ధివంతౌగంధర్వాదయః-రామరావణంరామరావ
ణమోస్సంబుద్ధితద్భయద్ధందృశ్యపరిత్యక్తవ్యయః ॥ అనన్వయశ్చాత్మాలంకారః ॥ తదుక్తంకావ్యప్రకాశికాయా-ఏకమైవోపమానోపమీయత్యే

స్వరసాంసంఘాద్యుష్టాయుధమనూపమం | గగనంగగనాకారంసాగరస్సాగరోపమః || రామరావణయోర్యుద్ధంరామ
రావణయోరివ | ఏవంబువివంతోదదృశుస్తయ్యుద్ధంరామరావణం || ౨౪ || తతఃకుర్ధోమహాబాహూరఘూణాంకీర్తివర్ధనః |
సంధాయథసుమారామః త్సురమాశీవిహాపమం || రావణస్య శిరశ్చిదచ్ఛ్రీమజ్జ్వలితకుండలం | తచ్ఛిరఃపతితంభూమాద్య
క్షంలాతైస్త్రిభిస్తదా || తస్యైవసదృశంచాన్యద్రావణస్యోత్థితంశిరః | తత్క్షిప్రంక్షిప్రహస్తైస రామేణక్షిప్రకారిణా ||
ద్వితీయంరావణశిరశ్చిన్నంసంయతిసాయతైః | చిన్నమాత్రింతుతచ్ఛీవణంపునరన్యత్ స్తదృశ్యతే || తదవ్యశనిసంకా
తైశ్చిన్నంరామేణసాయతైః | ఏవమేకశతంఛిన్నంశిరసాంతుల్యవర్షసాం || నచైవరావణస్యాంతోదృశ్యతేజీవితక్ష
యే || ౨౫ || తతస్సర్వాస్త్రవిదీర్షరఃకాసల్యానందవధానః || మాగఃతైర్బాహుభిర్యుక్తశ్చింతయామాసరాఘవః || ౩౦ ||
మారీహాసహతోయైస్తుఖరోయైస్తుసదూవణః || క్రాంచావసేవీరాధస్తుకబంధోదండకావసే | తత్తమేసాయకాస్సర్వై
యుద్ధేప్రత్యాయికామను || కిన్నుతతాగ్రణంయేసరావణేమందతేజసః | ఇతిచింతాపరశ్చాప్తీవప్రీమత్తశ్చసంయుగే ||
వవషశరవషాణీరాఘవోరావణోరసి || ౩౩ || రావణోపితతఃకుర్ధోరథస్థోరాక్షసేశ్వరః || గదాముసలవషేణ
రామంప్రత్యదాయద్రేణే ౩౪ || తత్ప్రీవృత్తన్యూహద్యుద్ధంతుములంరొమహావణం || అంతరిక్షేచభూమాచవునశ్చగి
రిమూఢాని || ౩౫ || దేవదానవయత్రాణాంపిశౌచోరగరక్షసాం || పశ్యతాంతన్యూహద్యుద్ధంసర్వరాత్రీమవతత || ౩౬ ||

యధాకాండే గగనంగగనాకారమిత్యేవంబువివంతః- పునర్దృశురీత్యన్వయః- ఆనుపమత్వమేచాహగగనమితి- యథాగగనసాగరయోగ
దృశవస్త్యంతరాభావతథా రామరావణయధస్యసదృశంయధాకాండేచిన్నాస్తీత్యర్థః- సదృశాంతరనివృత్తిసలీకసస్వయాలంకారః- రామరా
వణంరామరావణసంబంధి || ౨౪ || తతఃకుర్ధోమహాబాహూరఘూణాంకీర్తివర్ధనః- త్సురంతురాగ్రహణం- శిరఃఛిదత్ అచ్చినత్- ఏకవచనా
త్రదాసింరావణఏకశిరసీవయధుకరోదితిగమ్యతే- ఆతఏవవత్సృతి- విక్షిప్తదీర్ఘానిశ్చేష్టాభూజావంగదభూషితావిత్వాదితా | ఛిన్నమాత్రం
తుతచ్ఛీవణమితి- తచ్ఛీవే- ఛిన్నేతదాసిమేవేత్యర్థః- ఏకశతంఛిన్నం- ఏకో తరశతవారంఛిన్నమిత్యర్థః- పునఃపునశ్చిరశ్చేనసంచితృపిత
శగతృష్టానివృత్త్యర్థం- నచేతి- జీవితక్షయేవిషయే- అంతఃఆనధిఃగీశ్చయోవా- నదృశ్యతేనాదృశ్యత || ౩౦ || మారీహాసహతో
యమేకాన్వయం- క్రాంచావసేకబంధః- దండకావసేవీరాధస్తుకబంధః- ప్రత్యాయికాఃవిశ్వస్తాః- తత్తమేరావణేవిషయేమందతేజసలబ్ధశక్తి
కాః- ఆభవత్- తత్ కారణంకింసునజానామితిశేషః || ౩౩ || తదితి || త్రికూటశిఖరీయధ్యుత్ ప్రయోరాగ్రహకృతగతివశేనఅంతరిక్షేభూ
మాచ- పునశ్చగిరిమూఢానిత్రికూటశిఖరేచతన్తహద్యుద్ధంప్రవృత్తమిత్యర్థః || ౩౫ || దేవదానవేతి || యస్యచభావేనేతిభావలక్షణేషష్టి- సర్వ
రాత్రం- అహారాత్రమిత్యర్థః- సప్తరాత్రమిత్యవపారః- వత్సమాజుదినసంఖ్యాఃరోధాత్- యద్వాసర్వరాత్రమిత్యవపారః- స
ప్తరాత్రమితి వసవ్యక్తపారః- ఫాల్గునచతుర్దశ్యాంభూసుమతాలుకాదాహఃపౌర్ణమాస్యాంరామస్యసముద్రతీరప్రాప్తిః- ప్రథమాద్వితీ
యాతృతీయాశుదర్భశయనం- ఆప్తయ్యాంసువేలారోహణంనవమ్యాయుద్ధారంభఇతిసప్తరాత్రంరామరావణయధుద్ధమితి- ఇదంచ- ఇతస్తునవ
మేహసీత్యత్రవిస్తృతం || రామానుజీయం || దేవదానవయత్రాణాంపిశౌచోరగరక్షసాం | పశ్యతాంతన్యూహద్యుద్ధంసర్వరాత్రమవర్తత || నైవ
రాత్రంనదినసంసమహూరంసచక్షణం | రామరావణయోర్యుద్ధంవిరామముపగచ్ఛతీర్ణాకద్వయం- కేమచిత్కోశేమచిత్ || ౩౬ || నైవరా

న్వయోమతఇతి | రాహుశ్చిరఇతివదభేదేపిభేదవ్యవహారః | తి | ఆనుపమమితిదీర్ఘాంతః- దృష్టాయుద్ధమనూపమమిత్త్యుత్తరం- సాగరంచాం
బరప్రఖ్యాచుంబరంసాగరోపమమితిపాతే- సాగరంవైభవైపుల్యాదినాఅంబరప్రఖ్యామాకాశతుల్యమితివక్తుంశక్యం- ఏవమంబరమపిసాగరోపమ
మితి- రామరావణయోర్యుద్ధంతుతదతిక్రతాదృశయుదాసంభవాత్ సృతుల్యమిత్యేవవక్తుంశక్యం- తెనానుపమత్వంఫలతీత్యనన్వయాలంకారః- సా
గరశబ్దలింగవ్యత్యయింతః || ౨౪ || తతఃకుర్ధోమహాబాహూరఘూణాంకీర్తివర్ధనః- త్సురంతురాగ్రహణం- శిరఃఛిదత్ అచ్చినత్- ఏకవచనా
త్రదాసింరావణఏకశిరసీవయధుకరోదితిగమ్యతే- ఆతఏవవత్సృతి- విక్షిప్తదీర్ఘానిశ్చేష్టాభూజావంగదభూషితావిత్వాదితా | ఛిన్నమాత్రం
తుతచ్ఛీవణమితి- తచ్ఛీవే- ఛిన్నేతదాసిమేవేత్యర్థః- ఏకశతంఛిన్నం- ఏకో తరశతవారంఛిన్నమిత్యర్థః- పునఃపునశ్చిరశ్చేనసంచితృపిత
శగతృష్టానివృత్త్యర్థం- నచేతి- జీవితక్షయేవిషయే- అంతఃఆనధిఃగీశ్చయోవా- నదృశ్యతేనాదృశ్యత || ౩౦ || మారీహాసహతో
యమేకాన్వయం- క్రాంచావసేకబంధః- దండకావసేవీరాధస్తుకబంధః- ప్రత్యాయికాఃవిశ్వస్తాః- తత్తమేరావణేవిషయేమందతేజసలబ్ధశక్తి
కాః- ఆభవత్- తత్ కారణంకింసునజానామితిశేషః || ౩౩ || తదితి || త్రికూటశిఖరీయధ్యుత్ ప్రయోరాగ్రహకృతగతివశేనఅంతరిక్షేభూ
మాచ- పునశ్చగిరిమూఢానిత్రికూటశిఖరేచతన్తహద్యుద్ధంప్రవృత్తమిత్యర్థః || ౩౫ || దేవదానవేతి || యస్యచభావేనేతిభావలక్షణేషష్టి- సర్వ
రాత్రం- అహారాత్రమిత్యర్థః- సప్తరాత్రమిత్యవపారః- వత్సమాజుదినసంఖ్యాఃరోధాత్- యద్వాసర్వరాత్రమిత్యవపారః- స
ప్తరాత్రమితి వసవ్యక్తపారః- ఫాల్గునచతుర్దశ్యాంభూసుమతాలుకాదాహఃపౌర్ణమాస్యాంరామస్యసముద్రతీరప్రాప్తిః- ప్రథమాద్వితీ
యాతృతీయాశుదర్భశయనం- ఆప్తయ్యాంసువేలారోహణంనవమ్యాయుద్ధారంభఇతిసప్తరాత్రంరామరావణయధుద్ధమితి- ఇదంచ- ఇతస్తునవ
మేహసీత్యత్రవిస్తృతం || రామానుజీయం || దేవదానవయత్రాణాంపిశౌచోరగరక్షసాం | పశ్యతాంతన్యూహద్యుద్ధంసర్వరాత్రమవర్తత || నైవ
రాత్రంనదినసంసమహూరంసచక్షణం | రామరావణయోర్యుద్ధంవిరామముపగచ్ఛతీర్ణాకద్వయం- కేమచిత్కోశేమచిత్ || ౩౬ || నైవరా

నైవరాత్రం నదివసం నముహూతాం నచక్షణం! రామరావణయోర్యుద్ధం విరామముపగచ్ఛతి॥ 324॥ దశరథసుతరా
క్షసేంద్రయోజాయమనవేత్సరణేసరాఘవస్య । సురవరరథసారథిః హా రణగతమేనమువాచ వాక్యమాశు ॥
324॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండదశో త్రతశతతమస్సగః:***** అథ సంస్తారయామాస
రాఘవం మాతలిస్తదా । అజానన్నివకింపీరత్వ మేనమనువతః సే॥ విస్మజాస్సైవధాయత్వమస్త్రం ప్రైతావహంప్రభా ।
పినాశకాలః కథితో యస్సైస్సోద్యవతః తే॥ ౨॥ తతస్సంస్తారితో రామస్తైవ వాక్యేన మాతలేః । జగ్గ్రహసశరం దీప్తం
నిశ్వసంతమివోరగం ॥ యమస్సైవప్రథమం ప్రాదాదగస్త్యాభగవాన్యక్షిః । బ్రహ్మదత్తం మహాబాణమమోఘం యుధి
వీర్యవాన్ ॥ బ్రహ్మణానిమితం పూర్వమింద్రాక్షః మమితోజపా । దత్తం సురపతేః పూర్వంత్రీలోకజయకాంక్షి
ణః॥ యస్య వాజేషు పవనః ఫలేపావకభాసః రౌః శరీరమాకాశమయంగౌరవే మేరుమందరౌ॥ జాజ్వల్యమానం వపుషా
సుపుంఖం హేమభూషితం । తేజసా సర్వభూతానాం కృతం భాసరవర్చసం॥ సధూమమివ కాలాగ్నిం దీప్తమాశీవిషం
యథా । పరనాగాశ్వబృందానాం భేదనం క్షిప్రీకారిణం ॥ ద్వారాణాం పరిఘాణాంచగిరిణామపి భేదనం । నానారుధిర
సీక్తాంగం మేదోద్ధం సుదారుణం ॥ వజ్రసారం మహానాదం నానాసమితిదారణం । సర్వవిత్తాసనం భీమం శ్వసంతమి
వపన్నగం ॥ కంకగృధ్రివ భానాంచగోమాయుగణరక్షసాః । నిత్యం భక్షప్రదం యుద్ధే యమరూపం భయావహం॥ నంద
నం వానరేంద్రాణాం రక్షసామవసాదనం । వాజితం వివిధైర్వాజైశ్చ రుచితై గిరీరుత్తతః ॥ తముత్తమేషుం లోకా
నామిత్వా మభయనాశనం । ద్విషతాం కీర్తిహరణం ప్రహవకరమాత్మనః (౧౩) అభిమంత్యతతో రామస్తం మహే
షుం మహాబలః॥ వేదప్రోక్షై నదిధి నాసందధే కాముకే బలీ ॥ ౧౪॥ తస్మిన్ సంధీయమానేతు రాఘవేణ శరౌత్తమే॥ సర్వ

త్రమితి॥ కాలాధ్వనోరత్యంతసంయుగం తిబ్బసీయా॥ 324॥ దశరథేతి॥ నిధాః రణేషష్ఠీ - దశరథసుతరాక్షసేంద్రయోజాయమనవేత్సరణేసరాఘవస్య - రాఘవస్య జయమనవేత్సరణే - మహా - మహాబుద్ధిరత్యంతః - సురవరరథసారథిః - సంగ్రామం - ఉవాచ ॥ 324 ॥ ఇతి శ్రీగోవింద
రాజవిచిత్రే - శ్రీరామాయణభూషణైరత్నైరీటాఖ్యానే - యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానే - దశో త్రతశతతమస్సగః:*****

అథ రావణవధః - అథ సంస్తారియామాసేత్యాదిశ్లోకద్వయమేకాగ్రయం॥ అజానన్నివబ్రహ్మస్త్రం జానన్నివ - విసంరావణం జన రక్షే
ఆస్త్రస్య ప్రత్యస్త్రప్రయోగమాత్మకరోషి - విసాశకాలః మానుషేషవధశత్యక్తః కాలః॥ ౨॥ తతస్సంస్తారితత్యాద్యైకాదశశ్లోకావికాన్వ
యః॥ ప్రథమం పూర్వం దండకారణ్యే - బ్రహ్మదత్తమిత్యేతద్వివృణోతి బ్రహ్మణేత్యాదినా - యస్య వాజేష్వీతి - పవనాదీనామగ్నిదేవతాత్వేనావ
స్థానం - ఫలేశత్యే - తేజసాసారాంశేన కృత్ - ద్వారాణాం పరిఘోపురాణాం - నానారుధిరతి - వధ్యాశురభేదాత్ - మేదః మాంసమిత్యేషః -
వక్షసారగవక్షతల్యవాధ్యై - నానాసమితిదారణం - పటయద్ధస్తాపినివతకక - సర్వవిత్తాసనత్వే హేతుకేన మితి - దీప్తం శ్వసంతమితి భే
దాదుపమానభేదః - వళాః గృధ్రివిత్యేషః - లక్షసాం చిశాచసహచారిణాం - యమరూపం యమశిష్యులయధాభవతితథా - భయావహమితి - విత్తాసనా
త్ భేదం - వాజితమితి - గరుత్తతః - వాజైః పత్త్రైః - వాజితం సంజాతపత్రం - గరుడపత్రకృతపత్రమిత్యర్థః - లోకానాం మధ్యే ఉత్తమేషుం - ప్రహ
వకరమాత్మనః ఇత్యంత్యైకాగ్రహేత్యేనేన సంబంధః॥ రామసజ్జయం॥ ద్వారాణాం పుర ద్వారాణాం గోపురాణామియావత్ - పరిఘాణా
మిత్యేతత్సర్వాయుధానామప్రపటక్షణం॥ ౧౩॥ అభీమంత్యితి॥ తతః గ్రహణానంతరం - తంషమం - సందధే ॥ ౧౪॥ ౧౫॥ ఇతి॥ రావణాయచి

రతేతి సంబంధః - అగస్త్యగమనాత్పాశ్రమే వగీర్ధవ్యయద్ధస్తాయమనువాదః॥ అన్తికపాశేన ప్రరాత్రకృతరామరావణయద్ధస్తాన్తికరామా
యణైః ఆహ్రాయమాణత్వేన అనుపపన్నత్వాచ్చ - సర్వరాత్రమవరతేతి పాతస్సమీచీనః - సర్వరాత్రమహారాత్రమిత్యర్థః॥ 324॥ దశరథేతి॥ దశర
థసుతరాక్షసేంద్రయోరిత్యత్ర - నిధాః రణేషష్ఠీ ॥ ౧॥ సురవరస్యేంద్రస్య రథసారథియాతలిః - రణేతోరణగతః సచాసారామశ్చ - తిం॥
324॥ ఇతి శ్రీమహేశ్వరతీర్థపరచితాయాం - యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానం - దశో త్రతశతతమస్సగః:*****

అథేత్యాది॥ అనువరతే - ఆగ్రకరోషి ఉపేక్షసంతియావత్ ॥ విస్మజేతి॥ ఆస్మైవసంప్రసరి॥ ౨॥ యస్యేత్యాది॥ యస్య వాజేషు పవనః యస్య వా
జేషు పవనశత్యాదిషు పవనాదీనామగ్నిదేవతాత్వేనావస్థానం వక్షిత్వం - తేజసేతి - సారాంశేన కృతంగ్రితం - ద్వారాణాం గోపురాణాం వాక్షమి
తి - గరుత్తతః - చారుచిత్రైః వాజైః - యమిత్యాదుక్తమితేన విజిప్తంతముత్తమేషుమిత్యేతి దంతం - అభీమగ్రైత్యేనేన సంబధ్యతే - తంష హేషు
మితి సందధత్యేనేన సంబంధః॥ ౧॥ బ్రహ్మదత్తం బ్రహ్మణాం ద్రావదత్తం - ఇంద్రేణాగస్త్య ద్వారా రామరూపదత్తం॥ అస్య బాణస్య బ్రహ్మస
గ్నిహవైశ్విమూహ - యస్యేతి॥ శరీరం మధ్యభాగః - ఆకాశమయం ఆసమంతాత్కాశతత్యాకాశోబ్రహ్మభగవాన్ - భూతాకాశోవా - తేన వ్యా
ప్తిచామధ్యం - పవనవత్తేన గతిసామధ్యం పావకాదివత్తేన దుస్సహత్వం । తహిలముస్యాత్తత్రాహ - గౌరవతః॥ క్షిప్రకారిణం గ్ని
భేదకారిణం । నానాసమితిదారణమిత్యన్వయం॥ నామభగవత్కృతమస్య - ఇత్వైకుః రామః తత్ప్రత్యేణాం భయనాశనంతముత్తమేషు మగ్నమం

భూతానివిత్తేసుశ్చ చాలచవసుంధరా || ౧౫ || సరావణాయసంకుప్తోభృతమాయవ్యకామకం | చిత్రైపవరమాయ
త్రస్తంశరంమమఘాతినం || ౧౬ || సప్తజగవమధామో వజ్రబాహువిసజితః | కృతాంతభవచావార్యో న్యపత
ద్రావణోరప || ౧౭ || సవిస్మృష్టామహావేగశ్శరీరాంతకరశ్శరః | విభేదహృదయంతస్య రావణస్యదురాత్మనః || ౧౮ ||
రుధిరాక్షస్సవేగసజీవితాంతకరశ్శరః | రావణస్యహరకప్రాణా వివేశధరణీతలం || ౧౯ || సశరౌరావణంహ
త్వారుధిరాద్రీకృతచ్ఛవిః | కృతకర్మనిభృతవత్ స్వత్సూణీంపునరాగవత్ || ౨౦ || తస్యహస్తాద్ధతస్యాశు కార్ముకంత
త్ససాయకం | నివపాతసహపాత్రై భ్రాతృశ్యమానస్యజీవితాత్ || ౨౧ || గతాసుర్భీమవేగస్తునైర్ ఋతేంద్రోమహాద్య
తిః | వపాతస్యందనాద్భూమావృతోవజ్రహతోయథా || ౨౨ || తందృష్ట్వాపతితంభూమాహతశేషానిశాచరాః | హత
నాథాభయత్రస్తా స్సర్వతస్సంప్రదుద్రువుః || ౨౩ || నర్దంతశ్చాభిపేతుస్తా వానరాదుగ్రమయోధినః || ౨౩౪ ||
దశగ్రీవవధందృష్ట్వావిజయంరాఘవస్యచ | అదితా వానరైర్వృష్టైర్లంకామభ్యవతభయాత్ | గతాశ్రయత్వా
తరుణైర్బాహుప్రసవజైముఖైః || ౨౪ || తతోవిశేదుస్సంహృష్టావానరాజితకాశినః | వదంతోరాఘవజయం
రావణస్యవతద్వధం || ౨౫ || అథాంతరిక్షేవ్యఃదత్సౌమ్యస్త్రిదశదుందుభిః | దివ్యగంధవహస్తత్రమారుతస్ససుభోవ
వా || ౨౬ || నివపాతాంతరిక్షాచ్ఛపుష్పవృష్టిస్తదాభువి | కిరంతీరాఘవరథంమరవాపామనోరమా || ౨౭ || రాఘవస్త
వసంయుక్తాగగనేచిశుశువే | సాఘసాధ్వితివాగగ్ర్యైదైవతానాంమహాత్మనాం || ౨౮ || అవివేశమహాహర్షోదేవా
నాంహాత్రైస్సహ | రావణేనిహతేరాజ్రేసర్వలోకభయంకరే || ౩౦ || తతస్సకామంసుగ్రీవమంగదంచమహాబలం | చ
కారరాఘవఃప్రీతోహత్వారాక్షసపుంగవం || ౩౧ || తతఃప్రజగ్ముఃప్రశమంమరుద్గణా దిశఃప్రసేమర్చిమలంసభోభవ
త్ | మహీచకంపేసహ మారుతోవవాస్థిరప్రభశ్చాప్యభవద్దివాకరః || ౩౨ || తతస్తుసుగ్రీవవిభీషణాదయస్సహృద్విశే
షాస్సహలక్ష్మణాస్తదా | సమేత్యహృష్టావిజయేనరాఘవంరణేభిరామంవిధినాహ్యపూజయన్ || ౩౩ || సతునిహతేరిపు
ష్ఠిసరప్రతిజ్ఞస్వజనబలాభివృతోరణేరరాజ | రఘుకులన్యవసంఘనోమహాజాస్త్రిదశగణైరభిసంవృతోయథేంద్రః |
౩౪ || ఇతిశ్రీమద్యద్ధ కాండేపీకాదశో త్తరశతతమస్కంధః ||

భౌతరంహతందృష్ట్వాశయానంరాననిజితం | శోకవేగపరితాత్సావిలలాపపభీషణః || ౧ || వీరవిక్రాంత
విఖ్యాతవిసితనయకోవిద | మహాహాశయనోపేతకింశేషేద్యహతోభువి | విష్ణిప్యదీర్ఘానిశ్చేష్టాభుజావంగదభూషితౌ
మకుటేనావప్తత్రేనభాసరాకారవర్పసా || ౩ || తదిదంవీరసంపాప్తంమయాపూర్వంసమీరితం | కామమోహపరితస్య
క్షేపేత్యన్వయః || ౧౬ || సప్తజగతి | వజ్రబాహువిసజితోవజ్రవేత్యన్వయః || ౧౭ || ౧౯ || సశరశతి || నిభృతవత్సీతవత్ || ౨౦ || తస్యేత || పా
త్రైస్సహజీవితాత్ ప్రాణధారణయత్నాత్ భ్రాతృశ్యమానస్యతస్యహస్తాత్ ససాయకంకామకంపపాత || ౨౧ || ౨౩ || నదంతశ్చేత్యధామ
కంవాక్యం || ౨౩౪ || దశగ్రీవేత్యాదిసాధాన్లోకవికాన్వయః || ముఖైఃఉపలక్ష్మితాఃరాక్షసాశతిశేషః || ౨౪ || తతశ్చతి || తద్వధంతంవధం || ౨౫ ||
౨౭ || రాఘవేతి || రాఘవస్తవసంయుక్తావాగిత్వన్వయః || ౨౮ || అవివేశేతి || చారణైస్సహ- చారణైఃసహితా దేవానిశ్చర్ధః || ౩౦ || తతశ్చతి || సు
గ్రీవవద్యవరాజత్వేనప్రత్యుపకారాయాంగదేవాపిరావణవధస్యకాంతితత్వాత్ సకామత్వం || ౩౧ || తతశ్చతి || ప్రశమంప్రసాదం-మరుద్గణాఃదే
వగణాః-మహీనచకంపే-మహీకంపాభావస్యశుభఘాతః త్యాదిత్యాహుః-రావణవధవర్తంతంసకంపాస్థితామహీతద్వధాసంతరంనిష్కంపాభ
వదితిచాహుః-వహ-గుభిమితిశేషః || ౩౨ || తత స్త్రితి || సుహృద్విశేషాఃజాంబవనాదయః-శిశుబ్రుఃపాదపూరణ-విజయేనహృష్టాత్వన్వయః-౨౩
నాక్రమేణ || ౩౩ || ౩౪ || ఘాల్లనామావాస్యాయాంరావణవధః-యద్వాచైత్రకుద్ధప్రతిపదిశిష్టామావాస్యాయాంప్రాతఃకాలేరావణవధః-పూ
ర్వంసర్వరాత్రమవరతేత్యుక్తైః || ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచిత-శ్రీరామాయణభూషణే-యద్ధ కాండవ్యాఖ్యానే-పీకాదశో త్తరశతతమస్కంధః ||
అథభౌత్యవధఃసర్వసేనహతాత్ ప్రవృత్తప్రకృతిసంబంధకృతంశోకంసోధుమశక్తువకవిభవతోవిలపతి-భౌతరమిత్యాది || శయానంశయా
నమివస్థితం-శోకవేగపరితాత్సాశోకవేగేనపరితమసగ్ముః-వేగశ్చేదనహతకృతశ్శోకశతిద్యోత్యతే || ౧ || వీరేత్యాది || విసితవిద్యాగుఃక్షీత-క్షీప్యేత్య
స్యశ్లోకస్యపూర్వశ్లోకేనాన్వయః-భుజావిత్యనేనాంత్యయధేన్విభుజస్థితిగమ్యతే-మకుటేన-ఉపలక్ష్మితతిశేషః-అపవృత్తసంకతసపేగాదీష
చ్ఛలితేన || ౩ || తదిదమితి || మయాపూర్వంసమీరితంయద్వధః-కామమోహపరితస్యతేనరుచితంసేష్టమానీత తదిదంచచఃసంపాప్తం-త్వయాగు
త్త్రేత్యనేనాన్వయః || ౧౪ || ౧౯ || సశరశతి || నిభృతవత్సీతవత్ || ౩౧ || తతఃప్రజగ్మురితి || ప్రజగ్ముఃప్రశమంప్రసాదం-మరుద్గణాదేవగణాః-మహీ
నచకంపే-మారుతోవవా-గుభిమితిశేషః-అమావాస్యాయాంరావణవధః || ౩౪ || ఇతిశ్రీమహేశ్వరతీర్థవిరచితాయాంశ్రీరామాయణతత్త్వదీపి
కాఖ్యానాయాంయద్ధ కాండవ్యాఖ్యానాయాం-పీకాదశో త్తరశతతమస్కంధః || ౪ || యదిత్యాది || నన్వయమితి ||

యత్రేనరుచితంవచః || ౪ || యన్నదర్పాత్ ప్రహస్తోవా సంద్రజిన్నాపరేజనాః | నకుంభకణోఽతిరథోనాతిశా
యోనరాంతకః | నవ్యయంత్యమమన్యేథాస్తస్యోదరోఽయమాగతః || ౫౪ || గతస్సేతుస్సునీతానాంగతోధమఃస్యవి
గ్రహః || గతస్సత్వస్యసంత్రైపఃప్రస్తావానాంగతిగతా || ౫౫ || ఆదిత్యఃపతితోభూమామగ్నస్తవసంచంద్రమాః || చిత్ర
భానుఃప్రశాంతార్పిర్వ్యవసాయోనిరుద్యమః | అప్రిన్నిపతితేభూమావీరేశస్త్రుభృతాంవరే || ౫౬ || కింశేషమివలోకస్య
హతవీరస్యసాంప్రతం | రణేరాక్షసశౌరూలేప్రసుప్తఇవపాంసుషు || ౫౭ || ధృతిప్రవాళఃప్రసహగ్యోపుష్పస్త
పోబలశ్శౌర్యనిబద్ధమూలః | రణేమహాఽరాక్షసరాజవృక్షస్సంమదితోరాఘవమారుతేన || ౫౮ || తేజోవిషాణఃకులవం
శవంశఃకోపప్రసాదాపరగాత్రహస్తః | ఇత్త్వాకుసింహవగృహీతిదేహస్సుప్తఃక్షితౌరావణగంధహస్తీ || ౫౯ || పరా
క్రమోత్సాహవిజృంభితాద్విర్విశ్వాసధూమస్స్వబలప్రతాపః | ప్రతాపవానంయతిరాక్షసాగ్నిర్నిర్వాపితోరా
మపయోధరేణ || ౬౦ || సింహత్కలాంగూలకకుద్విషాణఃపరాభిజిద్గంధనగంధహస్తీ | రక్షోవృషశ్చావలకణచతుః

భూతమిత్యర్థః || ౪ || యదిత్వాదిపార్థశ్లోకవికాన్వయః | యత్పాపకర్తప్రహస్తోదర్పాత్ నామస్యతేలిపరిణామేనానుషంగ్యతే | ఏవంసర్వత్రయో
జనీయం - ఆతిరథఃత్యతికాయవిశేషణం - అమన్యేథాః అమన్యథాః ఏత్వమార్థం - త్యేణీకృతవానసీత్యర్థః - తస్యసీతాహరణయాపస్య - ఉదరః - ఫలమా
గతం || ౫౪ || గతఃతి || సునీతానాంనయానాం - సేతుఃమర్యాదా - ధర్మస్యవిగ్రహవిరోధః - యద్వా - అధమఃస్యేతిభేదః - నిగ్రహః - దేహః - యద్వాధ
ర్మస్యవిగ్రహః - దేహః - ఏషోగ్నిహోత్రీచమహతపాశ్చేత్వానినారావణస్యధార్మికత్వకథనాత్ - సత్వస్యబలస్య - సంత్రైపఃసంగ్రహః - ప్రస్తావా
నాంప్రకృష్టస్తుతీనాం - గతినిమయః || ౫౫ || ఆదిత్యత్వాదిపార్థశ్లోకవికాన్వయః || అప్రిన్నితి - అప్రిన్నిపతితే ఆదిత్యఃపతితత్వాద్భృతావతీశ
యోక్తిః - చిత్రభానుఃవక్షిం - సూర్యవక్షించిత్రభానుఃఇత్యుచ్యతే - వ్యవసాయనిరుద్యమః - రావణసద్భృతాశ్రయాభావాత్వ్యవసాయఃఉత్పా
దాశక్తిః - నిర్వాప్తపారోభూదిత్యర్థః || ౫౬ || కింశేషమివీతి || రాక్షసశౌరూలే రావణే - పాంసుమప్రసుప్తవస్థితే - మృతశ్చతియావత్ - సాంప్రతం
హతవీరస్యలోకస్యకిమివశేషంసర్వంకూన్యమభూదిత్యర్థః || ౫౭ || ధృతీతి || ధృతిరేవప్రవాళోయస్యసతతా - ధైర్యంహివృక్షస్యఫలవత్ప్రథమ
ఫలం - ప్రసహత్యతిప్రసహఃపదాద్యుచ్యతే - భావప్రధానోనిదేశః - సువివగ్ర్యపుష్పంశ్రేష్ఠపుష్పంయస్యసతతా - ప్రసహనంహిపుష్పవత్కార్య
ఫలస్యఅవ్యవహితహేతుః - తపవీవలగ్నైర్వాంశోయస్యసతతా - శౌర్యమేవనిబద్ధమూలంనిశ్చలమూలంయస్యసతతా - శౌర్యమూలత్వాత్తపః
ప్రభృతీనాంసర్వేషాం || ౫౮ || తేజఃతి || తేజఃపరాక్రమవీవహిణోయస్యసతతా - తేజోహివిషాణవత్పరమర్తభేది - కులవంశవంశఃకులపితృతి
తామహాదయఃతేచూవంశఃసర్గఃసవీవవంశఃపుష్టావయవవిశేషోయస్యసతతా - వంశోపేణాకులేవగౌష్ఠ్యస్యావయవేపితేత్యుచ్యతే || తామిశ్వః
కులేనహివంశేనేవస్వాశ్రితధారణం - కోపవివాపరగాత్రంశిరోవ్యతిరిక్తశరీరంయస్యసతతా - ప్రసాదవీవహస్తోయస్యసతతా - కోపస్యబ
హుత్వాదపరగాత్రత్వేనరూపణం - ఇత్త్వాకుఃరామః - సువివగ్రహః తపవీవగ్రహః - రావణగంధహస్తీరావణవివమత్తగజః - క్షితౌఘ
ప్రః - మృతశ్చత్యర్థః || ౫౯ || పరాక్రమేతి || పరాక్రమోత్సాహవేవవిజృంభితాచిఃవిస్తృతబాహుః - నిశ్వాసవివభూమయస్యసతతా - స్వబలప్రతా
పఃస్వబలోష్ణః - ప్రతాపవాన్తేజస్వీ - రాక్షసాగ్నిః - రామపయోధరేణనివాళిపితః || ౬౦ || సింహేతి || సింహత్కలాంగూలకకు
ద్విషాణనియస్యసతతా - సింహత్కలాంగూలకపీక్తాయత్కాక్షిణీమతాఇతినిఘంటుః - యద్వా - సింహత్కలాంగూలానక్షత్రంతచ్చరాక్ష
ససక్షత్రం - యథాహజ్యోతిషేకాశ్యపః - అగ్నిమఃఖావిశాఖాచలశ్లేషాతతారకా, ననిస్తాచిత్రయాయుక్తాజ్యేష్ఠామూలాచరాక్షసాఇతి | త
త్పూబుధాద్రాక్షసాఆపితచ్చదైవోద్యుతే - రాక్షససచ్చదైవగర్వచాతుజ్యేనలాంగూలాదిత్యేనరూపణం - పరాభిజయతీతిపరాభిజిత్ - గం
ధనేపరోత్పాదసగంధహస్తీయుఖ్యః - గంధనంఘూచనోత్సాహహింసనేమప్రకాశనశ్చతివిశ్వః - చాపలంవియతౌల్యంతదేవకణఃచతుషీయ

అమన్యేథాః ఏత్వమావశాం || ౫౪ || గతఃతి || సేతుఃమర్యాదా - సునీతానాంనయానాం - సంత్రైపః - సంగ్రహః - ప్రస్తావా
నాముచితోక్తీనాం - స్తుతీనాంచ || ౫౫ || ఆదిత్యత్వాది || వ్యవసాయఃఉత్పాదాశక్తిః - రావణసద్భృతాశ్రయణీయస్యాభావాద్వ్యవసాయోని
ర్వాప్తపారోభూదిత్యర్థః - అప్రిన్నిపతితేభూమావిత్వర్థంప్రార్థనశేషం || ౫౬ || కింశేషమివేత్యర్థమత్రవశేషం - పాంసుమప్రసుప్తవస్థితే - సాం
ప్రతంహతవీరస్యలోకస్యకిమివశేషం - నకించదవశిష్టమిత్యర్థః || ౫౭ || ధృతిప్రవాళఃతి || ప్రసహగ్ర్యపుష్పః - ప్రసహత్యతిప్రసహః - పదాద్యుచ్యతే భావ
ప్రధానోయనిదైశః - ప్రసహఃప్రసహత్వం - తదేవాగ్ర్యపుష్పంయస్యసః - ప్రసహగ్ర్యపుష్పఇతిపాతే - ప్రసవస్సంతానః || ౫౮ || తేజోవిషాణఃతి ||
కులవంశవంశః - కులపితృతితామహాదయః - తేషాంనంశోవగః - సువివవంశఃపుష్టావయవవిశేషోయస్యసః - వంశోపేణాకులేవగౌష్ఠ్యస్యావ
యవేపితేతివిశ్వః - కోపప్రసాదాపరగాత్రహస్తః - కోపాపరగాత్రః - ప్రసాదహస్తశ్చేత్యర్థః - ఇత్త్వాకుఃరఘునాథః || ౫౯ || పరాక్రమేతి ||
పరాక్రమోత్సాహవేవవిజృంభితాచిః - స్వబలమేవప్రతాపః - ప్రతాపవాన్తేజస్వీ || ౬౦ || సింహేతి || సింహత్కలాంగూలకకుద్విషా
ణః - సింహత్కలాంగూలకః - తపవీలాంగూలకకుద్విషాణనియస్యసః - సింహత్కలాంగూలకపీక్తాయత్కాక్షిణీమతాఇతిశాశ్వతః - పరా
భిజయతీతిపరాభిజిత్ - గంధనగంధహస్తీ గంధనేషిత్యాదసగంధహస్తీయదగజతుల్యః - గంధనంఘూచనోత్సాహహింసనేమప్రకాశనశ్చతివి

క్షీతీశ్వరవ్యాఘ్రహతోవసన్నః || ౧౩ || వదంతమేతుమద్వాక్యంపరిమృష్టాభానిశ్చయం | రామశ్శోకసమావిష్టమి
 త్యువాచవిభీషణం || ౧౪ || నాయంవిసప్తాశ్శేష్టస్సమరేచండవిక్రమః | అత్యున్నతమహేమాత్సహాఃపతితోయమశంకి
 తః || ౧౫ || నైవంవిసప్తాశ్శోభ్యం తేక్షత్రధనుమవస్థితాః | వృద్ధిమాశంసమానాయేనివతంతిరణాజిరే || ౧౬ || యేన
 సేంద్రాస్త్రమోలోకాస్తాసితాయుధిధీమతా | తస్మిన్కాలపమాయుక్తైనకాలఃపరిశోదితుం || ౧౭ || నైకాంతవిజ
 యాయుధేభూతపూర్వఃకదాచన | పరైర్వాహన్యతేవీరఃపరావాహంతిసంయుగే || ౧౮ || ఇయంహిపూర్వైస్సం
 దిష్టాగతిఃక్షత్రియసన్నతా | క్షత్రియోనిహతస్సంఖ్యైసశోవ్యభితినిశ్చయః || ౧౯ || తదేవనిశ్చయంశృష్టాతత్త్వమా
 స్థామవిజ్ఞగః | యదిహాంతరంకార్యంకల్ప్యంతిదనుచింతయ || ౨౦ || తముక్తవాక్యంవిక్రాంతంరాజపుత్రంవిభీష
 ణః | ఉవాచశోకసంతప్తోభ్రాతుహి తమసంతరం || ౨౧ || యోయంవిమదేఃకునభగ్నపూర్వస్సరైస్సమేతైస్సహ
 వాసవేన | భవంతమాసాద్యరణేవిభగ్నోవేలామివాసాద్యయథాసముద్రః || ౨౨ || అనేనదత్తానిమపూజితానిభుక్తా
 శ్చభోగానిభృతాశ్చభృతాః | ధనానిమితేషుసమర్పితాః | వైరాణ్యమితేషుచయాపితాని || ౨౩ || ఏషోహితాగ్ని
 శ్చనుహతపాశ్చవేదాంతగఃకమఃసుచాగ్ర్యవీర్యః | వితన్యతేప్రేతగతన్యకృత్యంతతకృతమిచ్ఛామితవప్రసా
 దాత్ || ౨౪ || సతస్యవాక్త్రైఃకరుణైర్మహాత్మాసంబోధితస్సాధువిభీషణేన | ఆజ్ఞాపయామాసనరేంద్రీయానుస్స్వ
 గీయమాధానమదీనతత్త్వః || ౨౫ || మరణాంతానివైరాణీవృత్తంనఃప్రయోజనం | క్రియతామస్యసంసారో

స్యసతథా- రక్షోవృషఃరావణవృషభః - క్షీతీశ్వరవ్యాఘ్రహరామశామూలేన- హతఃఆవసన్నఃమృతః||౧౩||వదంతమితి|| పరిమృష్టార్థని
 శ్చయంకృతార్థనిశ్చయం|| ౧౪||నాయమితి|| ఆయనిశ్చేష్టఃనివిక్రమః-నవినష్టః-అపిత్వయంసమరేచండవిక్రమః- అత్యున్నతమహేమాత్సహాః-
 ఆశంకితః- పతితఃవిసప్తః|| ౧౫|| యదినమరైక్రమ్యనష్టఃతతఃకిమిత్వత్యాహ- నైవమిత్వాది|| యేవృద్ధింపరలోకవృద్ధిం-ఆశంసమానాఃఆకాంక్ష
 మానాస్సంతః- రణాజిరనివతంతి-క్షత్రధనుమవస్థితాః-హరధర్మవ్యవస్థితాః- ఎవంవిసప్తాస్తే-నశోచ్యంతే||౧౬||నకేవలంసమరమరణాదేవ
 నజ-చ్యవ్త్వంకింతుయశఃప్రత్యాపస్త్యాపీత్యాహ-యేనేతి||యేనవిత్తాసీతాః-తస్మిన్కాలవణికాలపమాయుక్తై-శోచితుంనకాలఃనావసరః-తద్విష
 యేశోకోనయ క్తఃపీరస్యగఃగమనాదితిభావః||౧౭|| తథాపిమరణేసతిశోచితవ్యమిత్వాశంక్యజయవత్పరాజయోపినశోకస్థానమిత్వా
 హ-నైకాంతేతి||ఏకాంతవిజయఃసమాతపూర్వఃఇతఃపూర్వంసమాతః-అనైకాంత్యముపపాదయతివరైర్వేతి||౧౮||క్షత్రధర్మపర్యాలోచననాపిన
 శోచ్యఇత్యాహ-ఇయంహీతి||క్షత్రియఃపూరః||౧౯||తదేవమితి||వృష్టాన్జ్ఞాత్యాతత్త్వమాస్థాయుష్యతత్త్వమవలంబ్య- జనిమతామవశ్యంమృ
 త్యుంజ్ఞాత్యైత్యర్థః- విజృంభణః- యత్కార్యంకమ- కల్ప్యంతిఅనుష్ఠేయః- తదనుచింతయ- కల్పమితిపాఠే-యత్కార్యంకల్పం- యో
 గ్యమిత్యర్థః- కల్యాణీయోగ్యశ్చతేనమాత్రనిఘటే|| ౨౦ || ౨౧ || యోయమితి || విమదేఃకునసమరేమఅనేనమహావీరతయాసమ్యక్
 సుసాగ్రమహాతీమ్యుక్తం|| ౨౨||ధనుశ్చలత్వాచ్చతదహాతీత్యాహ-అనేనేతి||దత్తానిదానానికృతాని-సుపూజితాని-గురుదైవతానీతేషః-
 నిభృతాఃసతరాంభృతాః-యాపితాని-సఫలీకృతానీత్యర్థః|| ౨౩|| ఆహితాగ్నివిద్యాచ్చతదహాతీత్యాహ-ఏషోహితాగ్నిరితి|| హితాగ్నిఃఆ
 హితాగ్నిః-సంధిరావళి-వేదాంతంగచ్ఛృజానాతివేదాంతగః- కమఃసుచాగ్ర్యవీర్యః-కమఃశూరత్వత్వర్థః- ప్రేతగతస్యప్రేతత్వంగతస్య-
 ఇచ్ఛామి-పుత్రాణాంవిసప్తత్వేనభ్రాతృరైవాధికారిత్వాదిభావః|| ౨౪|| సతస్యేతి|| కరుణైతిత్వజేనదుఃఖాతిశయాదిదానీమేవముక్తమితిదోష్ఠ్య
 త్యత-వత్సృతిహి-నామామస్యసంసారంకరిష్యామితి-స్వగీయంస్వగ్గాయహితం-ఆధానంఅంత్యేష్టిసంస్థికంకర్త|| ౨౫|| వైరాణీకాత్సంస్థార
 మనుద్యేష్యతిసశంకియమిత్వాహ-మరణేతి||మరణాంతరమపివైరకరణనిష్ప్రయోజనమిత్వాహ-నిర్వృత్తమితి-ప్రయోజనంసీతాలాభరూపం
 ఆస్య- సంసారఃయాయజుకోచితస్సంసారఃక్రియతాం- మమాప్యేషయథాతవ- తవయథాభ్రాతాతథామమాపిభ్రాతా- మద్భ్రాతృ

శ్వః-చాపలకర్ణచక్షుః-చాపలంధర్మస్థునం-తదవకర్ణచక్షుషీయస్యసః||౧౩||౧౪||నాయమితి|| ఆయనిశ్చేష్టఃనిర్విక్రమోనవినష్టః-అపిత్వసమర
 చండవిక్రమః-ఉన్నతమహేమాత్సహాః- అశంకితః-పతితఃనష్టః||౧౫||తతఃకిమిత్వతత్యాహ-నైవంవిసప్తాఇతి||యేవృద్ధిమాశంసమానాఃరణాజిరేనివ
 తంతి-క్షత్రధర్మవ్యవస్థితాః ఎవంవిసప్తాస్తే నశోచ్యంతే|| ౧౬|| నకేవలంసమరమరణాదేవాశోచ్యత్వంకింతుయశఃప్రత్యాపస్త్యాపీత్యాహ-
 యేనసేంద్రాః||౧౭||తథాపిమరణేసతిశోచితవ్యమిత్వాశంక్యజయవత్పరాజయోపినశోకస్థానమిత్వాహ- నైకాంతవిజయఇతి|| ౧౮|| క్షత్రధ
 ర్మపర్యాలోచననాపినశోచ్యఇత్యాహ-ఇయంహీతి||౧౯||తదేవమితి||వృష్టాన్జ్ఞాత్యా-తత్త్వమాస్థాయుష్యతత్త్వమవలంబ్య-కల్ప్యంఅనుష్ఠేయం||
 ౨౦||అనేనేతి||దత్తానిదానానికృతాని-సుపూజితాని- స్వసృష్టితాని- నిభృతాఃసతరాంపోషితాః|| ౨౩|| ఏషఇతి|| ఆహితాగ్నిః-కర్మశుఆగ్ర్య
 పూరఃకర్తృతః- ప్రేతగతస్యప్రేతత్వంగతస్య || ౨౪|| సతస్యేతి|| సుబోధిత-అజ్ఞప్తః-స్వగీయం- స్వగాయహితం-ఆధానంసంసారం||
 ౨౫||గాయత్ర్యైఃవింశతితమాక్షరంమరణాంతానివైరాణీత్యస్యశ్లోకస్యద్వాదశాక్షరణనక్షత్రజేనసంగృహ్యతి-మరణాంతానివైరాణీనిర్వృత్తం-
 నఃప్రయోజనంక్రియతామస్యసంసారోమమాప్యేషయథాతవ-ఎవరావణః-తవయథామమాపితథా- మమాపిస్నేహవిషయత్వభావః- అశ్శ

మమాప్యేషయథాతవ || ౨౬ || ఇతిశ్రీరామాయణే యుద్ధకాండే ద్వాదశోత్తరశతతమస్సర్గః.*****

రావణంహతంశుక్రిత్యా రామవేణమహాత్మనా | అంతఃపురాద్వినిష్ఠేతూరాక్షసృశ్శోకకశితాః || వార్య
మాణాస్సుబహుశోవేష్టంత్యఃక్షితిపాంసుషు | విముక్తకేశ్యోమఃఖారాగావోవర్తహతాభవ || ౨ || ఉత్తరేణవినిష్కృ
ప్యద్వా రేణసహరాక్షనైః | ప్రవిశ్యాయోధనంఘోరంవిచిన్వంత్యోహతంపతిం || రాజపుత్రేతివాదిన్యోహానాథేతి
చసర్వశఃపరిపేతుఃకబంధంకాంమహింశోణితకదమాం || ౪ || తాబాష్పపరిపూణాక్ష్యభర్తృశోకపరాజితాః |
కరేణ్యభవనదంత్యోవినేదుహతయూధపాః || ౫ || దదృశుస్తంమహావీర్యంమహాకాయంమహాద్యుతిం | రావణంని
హతంభూమానీలాంజనచయోపమం || ౬ || తాఃపతింసహసాదృష్ట్వాశయానంరణపాంసుషు | నిపేతుస్తస్యగాత్రేమ
భిన్నావనలతాభవ || ౭ || బహుమానాత్పరివ్వజ్యకాచిదేనంరురోదహ | చరణౌకాచిదాలింగ్యకాచిత్కంఠెవలంబ్యద |
ఉద్ధృత్యచభుజౌకాచిద్భుమాస్తపరివతతే | హతస్యవదనందృష్ట్వాకాచిన్మహామపాగమత్ || కాచిదంకేశిరఃకృ
త్పారురోదముఖమీక్షతి | స్నాపయంతీముఖంబాష్మైస్తుషారైరివపంకజం || ౧౦ || ఏవమార్తాఃపతిందృష్ట్వా రావణంనిహ
తంభువి | చుక్రుశుర్బహుధాశోకాద్భుయస్తాఃషర్యదేవయన్ || ౧౧ || యేనవిత్ప్రసితశ్శక్రోయేనవిత్ప్రసితోయ
మః | యేనవైశ్చివణోరాజాపుష్పకేణవియోజితః || గంధర్వాణామృషీణాంచమరాణాంచమహాత్మనాం | భయంయో
నమహద్దత్తంసోయంశేతేరణేహతః || ౧౩ || అసురేభ్యస్సురేభ్యోవాసన్నగేభ్యోపివాతథా | నభయంయోవిజానాతిత
స్యేదంమానుషాద్భయం || ౧౪ || అవధ్యోదేవతానాంయస్తథాదానవరక్షసాం | హతస్సోయంరణేశేతేమానుషేణప
దాతినా || ౧౫ || యోనశక్యస్సరైహాంతుంసయత్యైర్నానైస్తథా | సోయంకశ్చిదివాసంత్యోమృత్యుంమత్యేనలం
భితః || ౧౬ || ఏవంవదంత్యోబహుధారురుమస్తస్యతాఃస్త్రియః | భూయఏవచమఃఖారావితేపుశ్చపునఃపునః || ౧౭ ||
అశృణ్వతావసుహృదాంసతతంహితవాదినాం | మరణాయాహృతాసీతాఘాతాశ్చనిశాచరాః || ౧౮ || ఏతాస్సుచ
మిదానీంతేవయమాత్తాచపాతితాః || ౧౯ || బ్రువాణోపహితంవాక్యమిష్టోభ్రాతావిభీషణః | ధృష్టంపరుషితోమో
హోత్వయాత్తవధకాంక్షిణా || ౨౦ || యదినిర్యాతితాతేస్యాత్సీతారామాయమైధిలీ || ననస్సాన్యద్వ్యసనంఘోర

భూతస్యతవభ్రాతృత్వాత్ - త్వమస్యదోషందృష్ట్వానకరోషిచేదహమేవకరిష్యామి - భ్రాతృమయేనకేనాపికతః వ్యమితిభావః - అత్రస్లోకే-నఇ
తిగాయత్ర్యక్షరం | అత్రాచార్యావ్యాచఖ్యుః - మరణాంతానివైరాణి - ఋషిజనసానశ్చిగ్రామైథిలీహరణమత్పానిభూతజటాయువిభవంసన
ప్రభృతిమద్వేషాచరణమితఃపరంకతుంసశక్నోతిహీతిభావః - నివృత్తంసఃప్రయోజనం - యదిచారావణస్సయమితివదతామయాస్యవిష
యేకించిచ్ఛుభంకతఃవ్యమిమనసికృతం - తదనేన - ద్విధాభాజ్యేయమప్యేవంసనమెయింతుకస్యచిదితివదతాప్రతిహతం - తత్కరణస్యేదా
నీమనసరస్సంజాతఇతిభావః - క్రియతామస్యసంస్కారః - మత్కృతహితప్రతిషేధానహావస్థాఇదానీమస్యసంజాతా - అతోయంచత్యాజ్యః - అ
తఃపరంయత్కతఃవ్యంతోకార్యమేవ - మమాప్యేషయథాతవ - ఆయంమచ్చిత్రానుకూలోజాతః - అతోమచ్చిత్రభూతోభవాసపితమసవతితు
మహాతి - ఏవమేయథాతథాతవాపీత్యన్వయః - అధాచ-ఏవమితయథాతథామమామి - అస్యసంస్కారస్తవయథాప్రాప్తః - తథామమాపీత్యర్థః
భవాసస్యసంస్కారంసకరోషిచేదహమేవకరోమి - బంధుమయేనకేనాపికతఃవ్యంభవిద్దం - తద్దూరైష్టమమేవకరిష్యామిత్యర్థఇతి || ౨౬ ||
ఇతిశ్రీగోవిందరాజవరచితశ్రీరామాయణభూషణై-రత్మకీరీటాఖ్యానే-యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానే-ద్వాదశోత్తరశతతమస్సర్గః.*****
అధరావణాంతఃపురస్త్రివిలాపః - రావణమిత్యాది-శ్లోకద్వయమేకాన్వయం | వత్సహతాఃహతవత్సాః || ౨ || ఉత్తరకైత్యాది-శ్లోకద్వయమేకాన్వ
యం || శోణితైఃకదా మోయస్యాస్తాంశోణితకదమాం || ౪ || తాఇతి | హతయూధపాఇతికరేణువిశేషణంతపవనదంత్యోకరణ్య - వహనేదురి
త్యన్వయః || ౫ || ౭ || బహుమానాదిత్యాది-శ్లోకత్రయమేకాన్వయం | పరివతతతేవైష్టతే - ఈక్షతీఈక్షమాణా || ౧౦ || ఏవమితి | చుక్రుశురితి - క్రోశః
నిరక్షరద్వనిః - పరిచేవనంసాక్షరశబ్దః || ౧౧ || ౧౩ || ఆసురేభ్యైఇతి | మానుషాద్భయం - జాతమితీశేషః || ౧౫ || యఇతి | కశ్చిదివ-యఃకశ్చిత్
పురుషఇవ - లంభితఃప్రాపితః || ౧౬ || అశృణ్వతేతి | సుహృదాంసుహృద్భ్యః - పంచవ్యర్థేషష్ఠీ - పంచసమితివాశేషః - అశృణ్వతాత్వయా || ౧౮ || ఏతాఇతి
ఏతావయం - తెరాక్షసాః - అత్తాచ - సమంయగపత్ - ఇదానీంపాతితాః - మారితాఇత్యర్థః || ౧౯ || బ్రువాణఇతి || షష్టఃప్రీతిమాణ || ౨౦ || యదీత్యాది

స్థంస్క్రియతాం - శంకాంమాకుర్వితిభావః || ౨౬ || ఇతిశ్రీమహేశ్వరతీర్థవిరచితాయాం-యుద్ధకాండవ్యాఖ్యాయాం-ద్వాదశోత్తరశతతమస్సర్గః.
౧ || గావణమిత్యాదిశ్లోకద్వయమేకంవాక్యం | వార్యమాణాఇతి | వత్సహతాఃహతవత్సాః || ౧౫ || యఇతి | లంభితఃప్రాపితః || ౧౬ || అశృ
ణ్వతేతి | సుహృదాం - వాక్యమితీశేషః || ౧౮ || ఏతాఇతి | ఏతావయంతేరాక్షసాః - అత్తాత్వంచ - సమమేకకాలమేనపాతితాః || ౧౯ || బ్రువాణ
ఇతి | దృష్టంప్రత్యక్షం || ౧౯ || యదీత్యాదిశ్లోకద్వయమేకంవాక్యం | తేష్వయానిర్యాతాప్రత్యర్థితాచేత్ || వృత్తకామఇతి | వృత్తకామఃని

మిదంమూలహరంమహత్ | వృత్తకామోభవేద్భూతారామోమిత్రకులంభవేత్ || వయంచాక్షిభవాస్సర్వాస్సకా
మానచశత్రవః || ౨౧౪ || త్వయాపునస్యశంసేనసీతాంసంరుంధతాబలాత్ || రాక్షసావయమాత్మాచత్రయత్యుల్యం
నిపాతితం || ౨౧౫ || సకామకారఃకామంవాతవరాక్షసపుంగవ || దైవంచేష్టయితేసర్వంహతందైవేనహన్యతే || ౨౧౬ ||
వానరాణాంవిశాశోయంరక్షసాంచమహాహవే || తవదైవమహాబాహుదైవయోగాదుసాగతః || ౨౧౭ || వైవా
ఢేననకామేనక్రమేణనచాజ్ఞయా | శక్త్యాదైవగతిలోకేనివతఃయతుముద్యతా || ౨౧౮ || విలేపురేవదీనాస్తారా
క్షసాధిపయోషితః || కురర్వృణవదఃఖాతాబాప్ససర్వాకులేక్షణాః || ౨౧౯ || ఇతిశ్రీమద్భగవద్గీతాసంహితా
తమస్సగః || సాంవిలపమానానాంతథారాక్షసయోషితాం | జ్యేష్ఠాపత్నీప్రి
యాదీనాభతారంసముదైక్షత || ౨౨౦ || దశగ్రీవంహతందృష్ట్వా రామేణాదింశ్యకమణా | పతింమండోదరీతత్రకృపణా
పర్యదేవయతే || ౨ || ననునామమహాభాగతవవైశ్రవణానుజ | కృష్ణస్యవ్రహ్మభేష్ఠాతుంత్రస్యత్యపిపురందరః || ౨౨౧ ||
యశ్చమహీదేవాగంధర్వాశ్చయశస్వినః || ౨౨౨ || ననునామతవోద్వేగాచ్చారణాశ్చదిశోగతాః || సత్సంమానుషమా
త్రేణరామేణయుధిఃజితః | నవ్యపత్రపసేరాజకామిదంరాక్షసర్షభ || ౨౨౩ || కథంత్రైలోక్యమాక్రమ్యశ్రీయావీ
ర్యేణచాస్వితం | అవిషహ్యంజఘానత్వాంమానుషాయనగోచరః || ౨౨౪ || మానుషాణామవిషయేచరతఃకావరూపిణః | పినా
శస్త్రవరామేణసంయుగేనోపపద్యతే || ౨ || నచైతత్తత్సర్వమస్యశ్రద్ధధామిదమూముఖే | సర్వతస్సముపేతస్యత
వతేనాభిమర్శనం || ౨౨౫ || యదైవచజనస్థానేరాక్షసైర్బహుభిర్వృతః | ఖరస్తవహతోభ్రాతా తదైవాసానమాను

శ్లోకః క్షయమేకాన్వయం || తేత్వయా-నిర్యాతితాప్రత్యర్పితా- మూలహరంమూలభూతత్వత్పర్యంతహరం- వృత్తి- యదీసీతానిర్యాతితాస్యా
త్రవా- భ్రాతాశీభీషణోవృత్తకామఃనిష్పన్నమనోరథఃభవేత్-స్వవాక్యకరణాదిభావః-తథారామఃమిత్రకులంకులమిత్రం- శత్రవఃదేవాదయః ||
౨౧౪ || త్వయేతి||త్యుమితి-యంగపదిత్యధః || ౨౧౫ || ఏవంరావణస్వేచ్ఛాచరణస్యరాక్షసనాశహేతుతామభిధాయసంప్రతితన్నిరాసపూ
ర్యకందైవకారితత్వందశయతి-సకామకారణతి||కామకారఃస్వచ్ఛందకరణంకామంప్రకామంనాస్తి-కుతః- దైవంచేష్టయితేసర్వం- హతందై
వేనహన్యతేదైవేనహతమస్యేనహన్యతే || ౨౧౬ || ౨౧౭ || సైవేతి||ఉద్యతాకార్యోగ్గుభి-దైవగతిః- ఆధావనాననివతఃయతుంశక్త్యా- కామేన
స్వేచ్ఛయా || ౨౧౮ || విలేపురితి|| కురర్వః||క్రాంత్యః || ౨౧౯ || ఇతిశ్రీగోవిందరాజఃరచితే- శ్రీరామాయణభూషణే- రత్నకీర్తీభ్యాసే యద్ధ
కాండవ్యాఖ్యానే .. త్రయోదశోత్తరశతతమస్సగః || ౨౨౦ || దశగ్రీవమితి|| మండోదరీమండనభూతోదరీ- కృశోదరీతియావత్- మడిఘామాయామితిధాతోభా- పేకవప్రత్యయః- ముదంసారం- సుందరమితి
యావత్-తాద్యశోదరీత్యేశే-మండాపుఘపిపీలికా- తస్యాఇవఉదరంయస్యాస్సమండోదరీత్యప్యాహుః || ౨ || యద్యపిసమరణంశూరా
కాన్తాఘ్రిమిలినవీరపత్నీతచ్ఛోచితుమహా-తథావ్యసమానాన్దాసుమాత్ప్రాప్తమిసంజ్ఞాదహమితిశోచతి-సనునామతవేత్వాదినాసాధకా
శన||నామప్రసిద్ధా- మహీదేవాఃచాప్రాజ్ఞాశ్చ-త్రస్యంతిత్యగమంగి-సకథగమానుషేషతతశేషః || ౨౨౧ || సనునామేత్వాదిసాధకా
న్వయః||చారణాశ్చాకాశచారిణశ్చ- నవ్యపత్రపసే- మానుషవిజయేనతిశేషః-కిమిదం-కిమేవమవస్థానకారణమిత్యధః || ౨౨౨ || కథమితి||వీర్యేణ
త్రైలోక్యమాక్రమ్యశ్రీయాస్వితంతత్వాంమానుషస్త్రాపివనగోచరః కథంజఘాన- అమృతమిత్యధః || ౨౨౩ || తదేవాసంభావితత్వంనిరూపయతి
మానుషాణామితి || అవిషయేఅగమ్యదేశే || ౨ || నచైతదితి || సర్వతస్సముపేతస్యసర్వయద్ధోపకరణైఃపూణాశ్చ- తవ- తేనరామేణ
భిషశశనంతక్రమణమితియత్- ఏతత్ రామస్యనశ్రద్ధధామి- రామసంబాధికమేతినశ్రద్ధధామి || ౨౨౫ || రావణవదగ్యమానుషేణాకృతత్వేకేనకృ

ప్పన్నమనోరథః- స్వవాక్యకరణాదిభావః-మిత్రకులంమిత్రపక్షః || ౨౧౪ || ఏవంరావణస్వేచ్ఛాచరణస్యరాక్షసనాశహేతుతామభిధా
యేదానీం తన్నిరాసపూర్వకందైవస్యతత్కారణత్వందగ్గయతి-సకామకారణతి || తవకామకారఃస్వేచ్ఛాచరణం-కామంవానాస్తి-తవస్వే
చ్ఛాగీనవ్యవహారోనాస్తీత్యధః-కుతః- దైవంచేష్టయితేసర్వంహతందైవేనహన్యతే-దైవేనహతమస్యేనహన్యతే || ౨౧౬ || వైవాఢేనగతి|| ఉద్య
తాసర్వయత్నేనాపి||తి||అధేశనధశన-కామేనేచ్ఛయా-ఉజ్జయామర్యాదావ్యసంధాపనశక్త్యా ఉద్యతాభలోన్ముఖీభూతా || ౨౧౭ || ఇతిశ్రీమ
హేశ్వరకీర్తనరచితాయాం- యద్ధకాండవ్యాఖ్యానాంత్రయోదశోత్తరశతతమస్సగః || ౨౨౦ || దశగ్రీవమితి|| మండోదరీమండనభూ
తోదరీ- కృశోదరీతియావత్- మడిఘామాయామితిధాతు(తి) మండోదరీతిపాతేప్రయమేవార్థః || ౨౨౧ || కథమితి||వీర్యేణత్రైలోక్యమాక్రమ్య
శ్రీయాస్వితంతామితిసంబంధః || ౨ || మానుషాణామితి||మానుషాణామవిషయే- ఆప్రాప్యదేశే || ౨ || నచైతదితి || సర్వతస్సముపేతస్యసర్వై
సాధనైస్సముపేతస్యతవ- తేనరామేణ-అభిషశశనం-ఆక్రమణయత్-ఏతత్ రామస్యనశ్రద్ధధామి- రామసంబాధికనశ్రద్ధధామిత్యధః || ౨౨౫ ||

పం. ౧౯॥ యదైవనగరీంలంకాండుష్పృవేశాంసురైరపిప్రవిష్టోహనుమావీర్యాత్తదైవవృథితానయం ॥ ౧౦ ॥ య
దైవవానరైర్హ్యోరైర్బద్ధస్సశుర్తుహార్ణవే । తదైవహృదయేనాహం శంకేరానుమమానుషం ॥ ౧౧ ॥ అథవారా
మయాపేజకృతాంతస్సన్వయమాగతః॥మాయాంతవనినాశాయవిధాయాప్రతితర్కతాం ॥౧౨॥ అథవావాసవేనత్వం
ధర్మితోసీమహాబల॥వాసవస్యకుతశ్చ క్రిస్తాన్ద్రష్టుమపిసంయుగే ॥ ౧౩ ॥ వ్యక్తమేషమహాయోగీ పరమాత్మాననా

తస్మాన్విత్వాశ్చ కంఠ్యపక్షాంతరముపశుపతి-యదైవేత్వాదిना॥౬॥ ౧౦॥ ఏవంసామాన్యతో రామస్యామానుషత్వం ప్రతిపాద్యఉత్తరోత్తరోత్కృష్ట
యమేంద్రాదిదేవతావిశేషత్వంప్రతిపాదయతి-అథవేత్వాదిना॥ చూయాంగీతారూపాం- అప్రితకికాతాంఆపరిమేయూడలావణ్యాం॥ ౧౨॥
రామానుజీయం॥ నక్షత్రతేకమేత్తేత్వద్భోకానంతరంయదైవవజసస్థానేరాక్షసైబహుభవ్యతః - ఖరస్తవహతోభ్రాతృదైవాసానమా
నుషః॥ యదైవనగరీలంకాందుప్పివేశాంసురైరసి । ప్రవిష్టుహనుమా-వీర్యాత్తదైవవర్ధితావయం॥ యదైవనానరైఘ్నా-రైఘ్న
స్సేతుమహాణఃపే । తదైవహృదయేనాహంశంకేరామపమానుషం॥ అథవారామరూపేణకృతాంతస్సయమాగతః । మాయాంతవ
వినాశాయపథాయాప్రతికేకాం॥ అథవాలాసవేనత్వంధర్మికతోసమహాబలః। వాసవస్యకుతశ్చక్రిస్తాస్పద్రమ్మపవీసంయుగళిపాతక్రమః - ఆ
న్యథాపాతస్తులేఖకప్రమాదకృతః - రామస్యసామాన్యతో మానుషత్వప్రతిపాదనా సంతరముత్తరోత్తరోత్కృష్టయమేంద్రాదిదేవతా
విశేషత్వప్రతిపాదనోచిత్యాత్-యదైవేతి- సమానుషఃనిశ్చితఇతిశేషః॥ ౧౩॥యదైవేత్వాదినాసామాన్యతోన్యస్రుమానుషత్వమేకత్రవ్యవ
స్థాపయతుమాహ-వ్యక్తమిత్యాదిना॥ మహాయోగిత్యాదిగుణవిష్టాయోవిష్టుస్సవైవరామఇతిప్రీతవచసముఖేనైవిష్టుస్సర్వదేవతాపారమ్యం
భగవాన్వాల్మీకివ్యోవస్థాపయతి-మహా-యోగి-లోకరక్షణోపాయచింతాసోస్యాస్తీతిమహాయోగీ- పరమశ్చసావాత్మాచరమాత్మా- సర్వ
జీవాత్మభృణతగ్రోష్టఇత్యుపా-పరమత్వమస్యకథమిత్యాశ్చల్యపడ్చావచికారరహితత్వాదిత్యాహ-సనాతనఇతి- సదాస్తిత్వయుక్తఇత్యుపా-
అనాదిమధ్యనిధనఃజన్మవృద్ధినిశాశమాన్యః- శాశ్వతఃఅపక్షయరహితః - స్తుతఃపరిణామరహితః- ఏతైఃశేషజైజీవగతపడ్చావచికారశూ
న్యత్వముక్తం- తథోక్తంవిష్టువుగాణే-అపక్షయనిశాశాభ్యాంపరిణామధి-జన్మభిః। వజీ-తశ్శక్యతేవక్తుంయస్సదాస్తీతిశేవలమితి॥ పరమాత్మ
శబ్దార్థః-వివిధో-మహాతఃపరమోమహానితి - మహా-ఇంద్రాదిః - తన్నాన్నహ-బ్రహ్మదః - తన్నాదపిమహానిత్యుపా- స్థాపవశేషేణా
పిపరమత్వమాహ- తమ-సతి- తమ-సఃప్రాకృతమండలస్య - పరమఃపరస్తాదప్రాకృతైవైకుంటేవిద్యమానః- ఆదిత్యవణాంతమసఃపరస్తాత్-
ఆదిత్యవణాంతమసస్తుపా-రెఇతిపుతేః॥ సర్వత్రవ్యాప్తస్యకంతత్రావస్థాసమిత్యాశ్చకంఠ్యగ్రహద్వారేత్యాహ-శంఖేత్వాదినా- సదాశంఖవ
క్రగౌరణప్రయోజనమాహ-ధాతేతి- ధాతాపోషకః- మధాక్షోధారణపోషణయోరిత్యస్తా త్రచ్చీసర్వదారుణార్థమాయుధధారణమిత్యర్థం-
తథోక్తమభియుక్తైః - చాతుప్రణతరతాయాం-సంబంధసహస్విన | సదాపంచాయుధీంబిప్రతీ-సంస్కీరిరంగనాయకఇతి । తస్యనవేశ్వరత్వ
నోత్కలక్షణయాహ-శ్రీవత్సవత్యైతి॥ శ్రీ-రోవత్సఃశ్రీవత్సః- సవరక్తవర్ణోమత్స్యవిశేషః-సంవక్షసిదక్షిణేయస్యసఃశ్రీవత్సవత్సః - జగద్రు
ణోపయోగిపురుషకారసంబంధమాహనిత్యుక్రీతి- నిత్యా-సంపాయిసీక్రీర్యస్యాసానిత్యుక్రీ-విష్టుక్రీరసపాయిసీత్సన్యతోక్తైః॥౭౮॥వివా-య్యః జే
తుమశక్యః- త్యయజయ్యశక్యాధా-ఇతినిపాతనాత్- ఏషరామఃసంఘాతఃపరమాత్మావ్యక్తంశ్చితమితిసంబంధః॥ తనిశ్లోకి॥ వ్యక్తమేషః
పరశేషతః ప్రమాణేననిశ్చితోదశగ్రీసహంతారామః - మహాయోగీయహాస్సహనః - ఆశ్రితత్యాగ-సన్నాహవాక్ - మహాయోగీవి
ధవిచిత్రజగన్నిమా-ణోపాయచతురః - మహాయోగీ-బహుస్యాంప్రజాయేయేతీత్యామ్యక్తబహుభవసంకల్పవాక్ - సోభాభ్యయశరీరా
త్వాస్తిస్సత్సవిధాఃప్రజాఇతిమనుష్రరణాత్ - మహాయోగీజగన్నిమా-ణోపయుక్తప్రకృతిపురుషకారకర్త-సంసగ-వాక్ - మహాయోగి

తస్మిన్ ఆచారమున త్వేలింగాన్యవాదయదైవచక్షస్థానమిత్యాదిక్రిందిః || వ్యర్థితాః - రామస్వామ్యుగముక్త్యావిశ్వయోగేతిభావః || ౧౧ || తతః - కేనచ
ధ్వజ్యతః త్యత్రాహ-అథవేతి || రామరూపేణమానుషరూపేణ-మాయావిధాయకపేక్షితశరీరగ్రహణమేతుభూతాంకాంచిచ్ఛక్తిం || ౧౨ || ఇదా
నీపతాంతరమవలంబిత-అథవేతి || అథవాఅన్యఃపక్షో నీత్యర్థః - పూర్వస్థితపక్షే, తోదోషఇత్యాశంక్యాహవాసవస్యేతి || వాగవేనధర్మితోనీ
తియత్తన్నైవోపపద్యతేవాసవస్యత్యాపద్రుమపిశక్తిఃకుతః - నానీత్యర్థః || ౧౩ || పదాంతరంపిశక్తి-వ్యక్తమేష-ఇత్యాదిద్వాభ్యాం ||
మహాయోగీస్వాభావిజ్ఞానశక్తియుక్తః || పరాస్యశక్తివిపర్యయకూర్యతేస్వాభావిజ్ఞానపరిమితియోచితేతిప్రత్యే - పరమాత్మా- ఆత్మనామా
త్మాసర్వాంతర్యామితియావత్ - య-ఆత్మనిస్థస్వాత్మనోపత్యోయమాత్మాసేదయస్వాత్మాశరీరయత్యానమంత్యోయమయతితిప్రత్యే -
సనాతనఃసదాస్తిత్యయుక్తః - అనాదిమధ్యనిధనః - జన్మవృద్ధినాశకూన్యః - శాశ్వతఃఅపక్షయరహితః - ధృఃపరిణామకూన్యః-
ఏతేనమద్భావనికారకూన్యత్వముక్త-తేభావవిష్ణుపురాణే-అపక్షయవిनाశాభ్యాంపరిణామధికజన్మభిః | వజ్రకత్కృతేవక్త్రంయస్సదాస్తిత్యే
వలంబి || మహతః - పరమఃమహతోపియహియాత్ - తమసంపరమః - ధాతాస్త్రిష్టా - యతోవాఇమానిభూతానిజాయంతఇతిప్రత్యే - ప్రథమంస్వ
రూపముక్త్యాఇదానీవిగ్రహగుణానాహ-శంఖచక్రగదాధరఇత్యాదిహ-నిత్యత్రీ-నిత్యానపాయిత్రీ - అజయ్యఃజేతుమశక్యః-మహాయోగిత్యా
దినిశేషవిజ్ఞానమోవిష్ణుస్సవివరఃకునాధిత్యర్థః || ౧౪ || తస్యనశ్యేశ్వరస్య - సమవతయూప్రతిభానాన - సవరస్సనాన

తనః | అనామిమధ్యనిధిరోమహతఃపరమోమహాకా || తనుసఃపరమోధాతాశంఖచక్రగదాధరః | శ్రీవత్సవత్సానిత్యశ్రీ
 రజమ్యుశ్శాశ్వతోధువః || ౧౫ || మానుషంవపురాస్థాయవిష్ణుస్సత్యపరాక్రమః | సరైవ్యఃపరివృతోదేవైర్వాసరత్వ
 ముపాగతైః || సర్వలోకేశ్వరస్సాత్మాల్లోకానాంహితకామ్యయా | సరాక్షసపరీవారంహతవాంస్త్యాంమహావ్యతిః ||
 ౧౬ || ఇంద్రియాణీలరాజిత్యాజితంత్రిభుఃసంత్యయా | స్మరద్భిరివతదైర్వరమింద్రియైరేవనిజితః || ౧౭ || క్రియతా
 మవిరోధశ్చరాఘవేణైతియన్తయా | ఉచ్యమానోనగృహ్లాసితస్యేయంపుష్పిరాగతా || ౧౮ || అకస్మాచ్ఛాభికామోసి
 సీతాంరాక్షసపుంగవ | విశ్వర్యస్యవిసాశాయదేహస్యస్వజనస్యచ || ౨౦ || అరుంధత్యావిశిష్టాంతాంరోహిణ్యాశ్చ
 పిదుమకతే | సీతాంధమయతామాన్యాయత్వయాహ్యసదృశంకృతం || ౨౧ || వసుధాయాశ్చవసుధాంశ్రియశ్శ్రీంభ
 శ్శృవత్సరాం | సీతాంసర్వాసవద్యాంగీమరణ్యేవిజనేశుభాం || ఆనయిత్వాతుతాందీనాంఛన్తనాత్మస్వదూషణ | అ
 ప్రియదైవతంకామంమైథిలీసంగమేకృతం || పతివ్రతాయాస్తవసానూనందగ్ధాసీమేషభో || ౨౩౪ || తదైవయన్న

శరణాకరత్వణాదివ్యసంహృత్యుక్తిమాక || ౧౧ || యోగస్సన్నహనోపాయధ్యానసంగతియ్యుక్తివ్యత్యమరః - పరమాత్మానేతనాచేతనశరీరకః
 సకలశరీరత్వప్రసక్తదోషాసంస్పర్శమాహాసనాతనఇతి - అనామిమధ్యనిధిః - అమిమధ్యాంతమాన్యః - మహతఃపరమోమహాకా - ఆణోరశీ
 యాకామహతోమహీయానిత్యాద్యుక్తపరమమహత్త్వవాక్తమసఃపరమః - అక్షరాత్పరతఃపరః-యస్మాత్క్షరమతితోహమక్షరాదపిచోత్త
 మతిప్రతిస్తృతిభ్యాంతమసఃపరమః-అదిత్యవర్ణంతమసఃపరస్తాదిత్యుక్తపరమపదవాసీ - ధాతా - భూతభవిష్యద్వర్తమానకాలావచ్చిన్నసకల
 జగన్నిమాకతా-సూర్యాచంద్రచంద్రాధాతాధాతూర్వమకల్పయదితిపురితేః-ధాతాస్థితికర్తా - సాచస్థితిరనేకరూపాజగద్వివిధకరణైః-దు
 ధాక్షోధారణపోషణయోరితిధాతోః-ధారణప్రకాసనాగ్నిలోకత్వం - ఏతస్యవాఅక్షరస్యప్రకాసనశత్యాదిక్రతేః | ఎవంకారణస్వరూపము
 పాస్యంతమపయుక్తాగుణాబ్ధౌక్తాః-అభిదివ్యమంగళవిగ్రహయోగమాహ-శంఖచక్రగదాధరఇతిఅనేన-ఉపాస్యత్వానుగుణశరణాగతవిరో
 ధినింసనజాగరూకత్వముక్తం- శ్రీవత్సవక్షాః - శ్రీవత్సకాన్తూభాదీనాంనిత్యత్వాప్రద్రాదివైలక్షణ్యముక్తం- నిత్యశ్రీరితి-నిత్యాఅనపాయసీశ్రీ
 ర్యస్యసః- అత్రవిగ్రహనిత్యత్వమేవోక్తం- స్వరూపనిత్యత్వస్యసాధారణాప్రతిత్వాత్- నిత్యైవైవాజగన్తాతేతియావత్-శ్రీసంబంధాదుతైజ
 తపరాభివృద్ధిసామధ్యమాహ- అజేయఃఇతి-అప్రమేయంహితత్వోయస్యసాజనకాత్తజేతిహ్యుక్తం-అజేయః-ఉపాసకవృత్తికైజేతుమక
 యః- అజేయః- అప్రమృత్యశ్చసంగ్రామేనేంద్రైరపిమరానురైరిత్యాద్యుక్తరీత్యాజేతుమకయః-కాశ్వతః-త్రివిధపరిచ్ఛేదరహితః- వికారశూ
 న్యశ్చ- భువః-అన్రకంవ్యః-అత్రధాతేతియాధ్యాపిశేషణనిర్దేశః-అనాదినిధనోధావేతిసహస్రీనామపాతాత్-నిత్యశ్రీరితిచ || ౧౫ || ఏవంభూతస్య
 పరమాత్మనఃకిమర్థమేవంనాపారఇత్యత్రాహద్యాధ్యాం-మానుషమిత్యాది || సర్వలోకేశ్వరః-సర్వలోకానానియంతా-అనిష్టనివృత్తిప్రప్రీషణ
 యోఃకతాక- విష్ణుః-విష్ణుసకాకాదనినాశిత్యవరంపరిహతుకాంమానుషంవపుః- ఆస్థాయపరిగృహ్య-సాక్షాత్అవ్యవధానేనలోకానాంహిత
 కామ్యయాలోకహితేచ్ఛయా సర్వలోకవిరోధిచంద్రాహతవాక-వ్యక్తమిత్యత్రాసమన్యతే || ౧౬ || త్వద్దోషకృతపివాయచవధిత్యాహ
 ఇంద్రియాణీతి || ౧౭ || ఏవంసంవత్సాత్ప్రసూయంకిమితిలోక్తవత్తిత్యత్రాహ-క్రియతామితి || నగృహ్లాసినాగృహ్లాఃపుష్పిఃఫలం-పుష్పిఃఫలేసమృ
 ధ్ధాచేత్యమరః || ౧౮ || అకస్మాదితి || అకస్మాత్సర్వైశుకంసీతామద్దిత్య-అభికామోసిఅభిలాష్యసి-తాంప్రతిత్వదవిలాపఃఅయుక్తఇత్యర్థః || ౨౦ ||
 అయుక్తతామేమాహ-అరుంధత్యాఇతి || శిష్టాంఉత్సృష్టాం-మాన్యమిత్యనేనసకేవలదురుంధత్యాచవత్ పాతివ్రత్యమాత్రంకింతుమాత్మత్వంచే
 త్యుచ్యతే-అసదృశంఅసచితం || ౨౧ || సాపతివ్రతాచేత్యుక్తమర్థంనదగ్ధవత్తిత్యత్రాహ-వసుధాయాశ్చాదిసార్థక్కోద్దయేన || వసుధాయాశ్చవ
 సుధాంతత్వంతతుమావత్తిమిత్యభావః- శ్రీమిత్యత్రఇయంభావవత్త్వః-సర్వసంపదధిస్తాత్రీమిత్యర్థః-భత్వవత్సలాంపతివ్రతాంసవాకనవద్యాం
 గీ-అవద్యసర్వాంగీ-అరణ్యః-జనేస్థితామితశేషఃదీనాంత్వవసభిలాషీమిత్యర్థః- ఛద్దనామారీచముఖేనఆనయిత్వా-తంపూర్వముక్తం పతి
 వ్రతాయాస్త్రప్రసాదవద్ధాసీ- మేషభోఇత్యనేనఅస్యసర్వస్యమద్దేర్భాగ్యమేవనిమిత్రమితిదోత్యతే-అత్తస్వదూషణైత్యనేనిజస్వభూతా
 యామమత్యాగేత్వదూషణమేవమేతునత్వత్వేనంద్యహానితిత్వచ్యుతే || రామానుజీయ || అరణ్యేవిజనేశుభామిత్యస్యానంతరం - ఆనయిత్వా
 తుతాందీనాంఛన్తనాత్మస్వదూషణ || అప్రియదైవతంకామంమైథిలీసంగమేకృతం | పతివ్రతాయాస్తవసానూనందగ్ధాసీమేషభో-ఇత్యేవం
 పాతక్రమః-అన్యథాపాతస్తులేఖఃప్రమాదకృతః || ౨౩౪ || తదైవేతి || తనుమధ్యమాంధమకాయకాశ్చత్వంతదైవనదగ్ధితియత్తేనమాహత్తై
 వాసః - అవాప్తసమస్తకమస్యరావణహననేవాకింప్రయోజనమిత్యాశంక్యక్రమేణోత్తరాణ్యాహ - మానుషంవపురాస్థాయేత్వాదిశ్లోకద్వ
 యేన || ౧౭ || లోకాంతభూకతస్యరావణస్యహననేసర్వలోకేశ్వరస్యరామస్యకైషమ్యునైఃపుణ్యైస్యాతామిత్యాశంకాయాం స్వకృతకమవ
 శాదేవస్వస్యనాశాద్రామస్యవైషమ్యనైఃపుణ్యైస్సప్రత్యాశయేనాహ - ఇంద్రియాణీతి || ౧౮ || క్రియతామితి || పుష్పిఃసమృద్ధిః || పుష్పిః
 ఫలేసమృద్ధాచేత్యమరః || ౧౯ || అకస్మాదితి || అభికామఃఅభిలాషితవాక్ || ౨౦ || వసుధాయాశ్చ || వసుధాయాశ్చివసుధాంతుమావతాంనిద
 ర్శనభూతాయాఃభూమేరపిదృష్టాంతభూమిమిత్యర్థః | క్రియఃశ్రీ-సర్వసాధాగ్యయక్తానంద్యస్తాంతభూతాయాశ్చియోసిపిష్టాంతిభూమిమ
 త్యభావః || ౨౧ || సీతామితి || అత్తస్వదూషణఅత్తయదూషణ || ౨౩౪ || తదైవేతి || తనుమధ్యమాంధమకాయకా - తదైవధమకాణసమయేనదగ్ధితి

దగ్ధస్త్రస్వంధవాయంస్తనవద్యమాం || దేవాబిభ్యతీతేనర్వేనంద్రాస్సాగ్నిపురోగమాః || ౨౪౪ || ఆవశ్యమేవలభతే
 ఫలంపాపస్యకమాణః || ఘోరంపర్యాగతేకాలేతానాస్త్యత్రసంశయః || ౨౪౫ || శుభకృష్ణుభమాప్నోతిపా
 వకృత్పాపమశ్నుతే || విభీషణస్సఖంప్రాప్తస్త్రస్వంప్రాప్తఃపాపమీదృశం || ౨౪౬ || సంత్యన్యాఃప్రమదాస్త్రభ్యంరూ
 పేణాభ్యధికాస్తతః || అనంగవశమాపన్నస్త్రస్వంతుమోహాన్నబుధ్యసే || ౨౪౭ || సకులేనసరూపేణసదాక్షణ్యేనమైధి
 లీ || మయాధికావాతుల్యావాత్సంతుమోహాన్నబుధ్యసే || ౨౪౮ || సర్వథాసర్వభూతానాంనాస్తిమృత్యురలక్షణః
 తవతావదయంమృత్యుమైధిలీకృతలక్షణః || ౨౪౯ || సీతామిత్రజోమృత్యుస్త్రస్వమాదూరాదుపాహృతః || ౩౦ || మై
 ధిలీసహరామేణవిశోకావిహారివృతి || అల్పపుణ్యాత్వహంఘోరేపతితాశోకసాగరే || ౩౧ || కైలాసేమందరేమేరాత
 థాచైత్రరథేవనే || దేవోద్యానేషుసర్వేషువిహృత్యసహితాత్వయా || విమానేనానురూపేణ యాయావృతులయా
 శ్రీయా || ఎశ్యంతీవివిధాదేశాంస్తాంస్తాంశ్చిత్రసగంబరా || భృంశితాకామభోగేభ్యస్సాస్త్రివీరవధాత్వవ || ౩౨ ||
 సైవాన్యేవాస్త్రిసంవృతాధిగ్రాక్షాంచంచలాశ్చియః || ౩౩ || హారాజన్మకుమారంతేనుభృన్మత్వోగమన్నసంకాంతి
 శ్రీహృతిభిస్తుల్యమిందుపద్మదివాకరైః || కిరీటకూటోజ్జ్వలితంతామ్రాస్యందీప్తకుండలం || మదవ్యాకులలోలాతుంభూ
 త్వాయత్వాసభూమిషు || వివిధస్సగ్ధరంచారువల్లుస్త్రితకంశుభం || తదేవాద్యతవేదంహివక్త్రంసభాజితేప్రభో || రా
 మసాయకనిర్భన్నంసిక్తంరుధిరవిస్రవైః || విశేణమేదోమస్తికూంరూతుంస్యందనరేణుభిః || ౩౪ || హాపశ్చిమామే
 సంప్రాప్తాదశాచైధవ్యకారిణీ || యామయాసీన్నసంబుద్ధాకదాచిదపిమందయా || ౩౫ || పితాదానవరాజోమేభర్తా
 మేరాక్షసేశ్వరః || పుత్రోమేతక్రసిజేతాత్తత్యేవంగర్వితాభృశం || ౪౦ || దృష్టారిమదనాశ్శూరాఃప్రఖ్యాతబల
 పారుషాః || అమృతశ్చిద్భయానాథామమేత్యాసీన్మృతివృథా || ౪౦ || తేషామేవంప్రభావానాంయుష్మాకంరాక్షసవ
 భా || కథంభయమసంబుద్ధంమానుషాదిదమాగతం || ౪౨ || స్నిగ్ధేంద్రనీలనీలంతుప్రాంశుచైలోపమంమహత్ || కేయా

సత్వత్తోదేవాబిభ్యతీతంబంధః - భీతాదేవాఃకథౌతేకవశ్యంఫలం దాహంపద్యురీతిభావః || ౨౪౪ || ఆవశ్యమితి||తా|| ఘోరంపాపస్య
 ఫలంకాలేపర్యాగతేప్రాప్తేఆవశ్యంలభతేనాస్త్రసంశయః|| ౨౪౫ || శుభకృదితి || పాపందుఃఖం|| ౨౪౬ || సంతీతి||తృప్త్యంతవ-తతఃసీతాయాసీతా
 యాఃసబుధ్యసే-అభ్యధికత్వమితిశేషః|| ౨౪౭ || సకులేనేతి|| మైథిలీమయాకులేనతుల్యఅధికావాసఇత్యేవయోజ్య - దాక్షిణ్యేనఽద్యాసా
 మధ్యేన|| ౨౪౮ || సవకథేతి||అలక్షణఃనిర్మితి|| మైథిల్యాకృతంమైథిలీకృతం-మైథిల్యానయనమిత్యర్థః-తదేవలక్షణంనిమిత్తయస్యసతథా||
 ౩౦|| కైలాసఃత్యాదిసార్థశ్లోకద్వయమేకాన్వయం|| యాహంకైలాసాదిమహావృత్తవిమానేనవిధాన్ దేశాన్ఎశ్యంతీయామిలభసాభృశి
 తాస్త్రీత్యేవంసంబంధః|| ౩౩|| సైవేత్యర్థం|| సైవవివంభుక్తభోగైవ-ఆన్యేవఅపృప్తభోగేవ|| ౩౪|| ఏవంగావణస్యమతిరాజ్యశ్రీయంచనిందిత్యా
 భృత్యసాంధర్యవైపరీత్యుశోచతి-హారాజన్నిత్యాదిశ్లోకచక్షప్తయమేకాన్వయం|| సుత్వక్స్నిగ్ధత్వక్-సమన్నసంసమన్నతనాసికం - కాంక్షః
 ప్రథా- శ్రీసాందర్యం-ద్యుతిఃతేజఃకిరీటకూటోజ్జ్వలితంశిఖరపుల్యకిరీటవిరాజితం-తామ్రాస్యంరక్తాధగమిత్యర్థః - చారుసుందరఃతవయశ్వ
 క్త్రంమదవ్యాకులలోలాతుంభూత్వాఅభాగితతదేవేదంక్త్రీమద్యసభాజితే|| ఆప్రకాశనిమిత్తమాహరామేతివిప్రప్రవాహైః-మేదంప
 సా- మస్తిష్కంమాంసవిశేషః|| ౩౪|| హేతి||మేవైధవ్యకారిణీ-తేపశ్చిమావస్థామృతిఃసంప్రాప్తా|| ౩౫|| అస్థిరస్యదేహస్యకాశిఃకుతోనసంబు
 ద్ధ-తృత్యాహ-పితేతి|| దానవరాజ్యమయః|| ౪౦|| ౪౦|| తేషామితి|| తేషుయుష్మాస్సేవంప్రభావేష్యిత్యర్థః - మయస్యమరణభావేషి-దానీమ
 కార్యకరత్వాదేవముక్తం- అసంబుద్ధంపూర్వమచింతితం|| ౪౨|| స్నిగ్ధత్యాదిసాధకశ్లోకచక్షప్తయమేకాన్వయం|| ప్రాంశుచైలి- ఉన్నతచై
 లః- అంగదవైడూత్యంవైడూర్యమయాంగదమితీకేయాదాద్యైః - యచ్ఛరీరంభాతిఅలింగనయోగ్యమభూత్ - తదేవశరీరదులభసంస
 శేంసత్ పునఃపరిష్కృత్యంతశక్యతే- దులభసంసృశేత్వముపపాదయతిశ్వావిద- త్యాదిగా - శ్వావిదఃశల్యమృగస్య- శల్యైఃతల్లోమశేయ

యత్ - తేనమాహత్వేనదేవాబిభ్యతీతంబంధః|| ౨౪౪|| ఆవశ్యమేవేతి|| కాలేపరిపాకసమయేపర్యాగతేసతి|| ౨౪౫|| శుభకృదితి||శుభం
 సుఖం-పాపదుఃఖం|| ౨౪౬|| సంతీతి||తృప్త్యంతవ-తతఃసీతాయాసీతా|| ౨౪౭|| సర్వధితి||సర్వభూతానామలక్షణఃఆమాత్యకోమృత్యుఃనాస్తి-ఆత
 ఎవతవాపిమైథిలీకృతలక్షణః-మైథిల్యాకృతవిహ్నః-మైథిలీహేతుకత్వత్వార్థః|| ౩౦|| హారాజన్నిత్యాదిసార్థశ్లోకద్వయమేకంవాక్యం||సమన్నసం- ఉ
 న్నతనాసం-కీర్తిశ్రీమృతిభిస్తుల్యంకీర్త్యప్రసాదేన-ప్రసాదయతసో-కిరీటరివిశేషః-శ్రీయాశోభయాద్యత్యాదీప్యాచ-క్రమేణేందుపద్మదివాకరై
 స్తుల్యంకిరీటకూటోజ్జ్వలితంకిరీటకూటఃకిరీటాగ్రతేనఉజ్వలితంతామ్రాస్యం - తామ్రోష్ట్రంకేయద్వక్త్రం-పాపభూమిషు - మదవ్యాకుల
 లోలాతుంభూత్వా - అభాజితతదేవాద్యవక్త్రంరామసాయకనిర్భన్నంఆతపివఃకీర్ణమేదోమస్తిష్కంమేదోపసామస్తిష్కంశిరఃమేదోయుక్త
 శిరఃత్యర్థఃఏతాద్యశంకత్సభాజితతతిసంబంధః || ౩౨|| హేతి||సంబుద్ధానవిచారితా-మందయామందభాగ్యయా|| ౪౦|| తేషామితి||అసంబుద్ధం

రాంగదవైడూర్యముక్తాదామస్రగుజ్జ్వలం || కాంతంవిహారేవ్యధికందీప్తంసంగ్రామభూమిమ | భాత్యాభరణభాభి
ర్యద్విద్యుద్భిరవతోయదః || ౪౪ || తదేవాద్యశరీరంశేతీత్యైవైకైశ్చైశ్చైతం | పునదుకలభసంస్పృశకంపరివృత్తం
నశక్యతే | శ్వావిదశ్శలతైర్యద్వత్ బాజైలగైర్నిరంతరం | స్వర్పితైమూర్త్యుభృశంసంభిన్నస్నాయుబంధనం ||
క్షితౌనిపతితంరాజశ్యావంబుధిరసచ్చవి || ౪౫ || వజ్రప్రహారాభిహతోవికీర్ణాభవపర్వతః || ౪౬ || హాస్యప్సస్సత్య
మేవేదంత్యంరామేణకథంహతః | త్వంమృతోరపిమృత్యుస్సాన్యఃకథంమృత్యువశంగతః || ౪౭ || త్రైలోక్యవసుభో
క్తారంత్రైలోక్యోద్వేగదంమహత్ | జేతారంలోకపాలానాంక్షైచ్ఛారంశంకరస్యవ || దృష్టానాంనిగృహీతారమావి
ష్య-మృతపరాక్రమం||లోకక్షోభయితారంచనాదైర్ఘ్యతవిరావిణం || ఓజసాదృప్తవాక్యానాంవక్తారంరిపునన్నిధౌ |
స్వయూధభృత్యవగణాణాఃగోప్తారంభీమకమణాం || హంతారందానవేంద్రాణాంయత్రాణాంచసహస్రశః | ని
వాతకవచానాంచసగృహీతారమీశ్వరం || నైకయజ్ఞవిలోప్తారంత్రాతారంస్వజనస్యచ|ధమః వ్యవస్థాభేత్తారంమా
యాప్రప్తారమాహవే | దేవాసురస్యకన్యానామాహర్తారంతతస్తతః | శత్రుస్త్రీశోకదాతారంనేతారంస్వజనస్యవ
లంకాద్విపస్యగోప్తారంకర్తారంభీమకర్మణాం | అస్మాకంకామభూగానాందాతారంరథినాంవరం||ఏవంప్రభావంభర్తా
రందృష్ట్వారామేణపాతితం||స్థిరాస్త్రియాదేహమిమంధారయామిహతప్రియా|| ౫౬ || శయనేషుమహాద్వేషుశయిత్యా
రాక్షసేశ్వర|ఇహకస్తాత్ప్రసుప్తసిధగణ్యాంరేణుపాటలః || ౫౭ || యదామేతనయశ్చస్త్రోలత్తుణేనేంద్రజిద్యధి | తదా
స్త్వభిహతాతీవ్రమద్యత్వస్త్రిన్నిపాతితా || ౫౮ || నాహంబంధుజనైహీనాహీనానాథేనతుత్వయా | విహీనాకామ
భూతైశ్చశోచిష్యేశాశ్వతీస్సమాః || ౫౯ || ప్రపన్నోదీఘమధ్వానంరాజన్నద్వాసిదుర్గమం | నయమామపిదుఃఖా
తాంసంజీవిష్యేత్వయావినా || ౬౦ || కస్త్యాత్వంమాంవిహాయేహకృపణాంగంతుమిచ్ఛసి | దీనాంవిలపితైమూండాం
కింవామాంసాభిభాషసే || ౬౧ || దృష్ట్వానఖిల్యసీక్రుద్ధోమామిహానవకుంతితాం | నిగతాంసగరద్వారాత్పద్భ్యమే
వాగతాంప్రభో || ౬౨ || పశ్యేష్టదారదారాంపైభిష్టలజ్జావకుంతితా | బహిర్విష్టతితాసర్వాకథందృష్ట్వాన
కుశ్యసి || ౬౩ || అయంక్రీడాసహాయస్తైనాథోలాలప్యతేజసః | నచైనమాశ్వాసయసేకింవానబహుమన్యసే || ౬౪ ||

ద్వితీయధా- కంటకాకారశ్యాఃస్థోమతుల్యైరితిశరవిశేషణం - మమకసుస్పటికైఃక్షిప్తైః-తత్రైవమర్త సునిరంతరంలగ్నైరియోజనా-
శ్యావంకపిశవర్ణం-శ్వాఃక్షుశల్మస్త్రలోమ్నిశలీశలలంశలం||శ్వావసాన్యత్ర-పిశఇత్యభయతాప్రమరః|స్నాయవంధమన్యః-రుధిరసచ్చరు
ధిరతుల్యకాంతి-స్వకాంతింవిహాయ-రుధిరకృతకాంత్యంతరమిత్యర్థః||౪౬||వజ్రేత్యధః||ఆనీతిశేషః||౪౭||హృతి|| ఇదంతెమరణం-స్వప్నఃస్వ
ప్నానుభవవిషయః-సత్యమేవనాత్రసంశయః-తత్రహేతుమాహత్వమితి-తత్రాపిహేతుమాహత్వంమృతోరపి|| ౪౮|| త్రైలోక్యేత్యాదిహతప్రి
యేత్యంతంత్రోకాప్తకమేకంవాక్యం||ఎవంభూతంభర్తారందృష్ట్వయాఇమందేహంధారయామిసాహంస్థిరాస్త్రి-వజ్రసారమయాస్త్రీకథమన్యథా
నశీర్యేతిభావః- మహాబలిత్రైలోక్యవసువిశేషణం- యద్వాత్రైలోక్యోద్వేగదంమహద్వసు-మహద్వభాభవతితథాత్రైలోక్యోద్వేగదమితి
వా-ఉద్వేగోభయసంభ్రమః- శంకరస్యక్షేప్తారం- కైలాసచలనద్వారా-స్వయాధాఃస్వబంధవః-నివాతకవచానామకేచనాసురాః-తేషాం
సంగ్రహీతారంత్రైస్సఖ్యకృతమిత్యర్థః- స్వజనస్వసావిత్రజనస్య- ధమకవ్యవస్థాఽచారవ్యవస్థా-యజ్ఞకమకభేత్త్రవ్యవస్థానాతీవస్వతలత్ర
త్వముక్తం- కన్యానామితిస్త్రీమాత్రముచ్యతే-స్వజనస్వసేతారమితి - పూర్వతానిష్ఠనివతేకత్వముక్తం- ఆతేష్టప్రాప్తకత్వం- భీమకమక
ణాంస్వశిరోహవనాదీనాం||౫౬||౫౭||యదేతి||శస్త్రహతః-తదాఅభిహతావ్రహ్మతా-అద్యతస్త్రికత్వద్ధనసేసతివ్రంసిపాతితా-మారితేత్యర్థః||
౫౮|| నాహమితి||బంధుజనైఃహీనాహంసశోచిష్యేయదిత్యగస్థితస్సాన్యః-కింతుత్వయాహీనా-ఆశేషకామభూగైహీకానాశోచిష్యఇతియోజనా||
౫౯|| ప్రపన్నఇతి|| దీఘమధ్వానంవీరస్వగం|| ౬౦|| కస్త్యాదితి|| విలపితైఃప్రలాపైఃదీనాం-మందాంతభాగ్యాం||౬౧|| దృష్ట్వేతి||ఆనవకుంతి
తాంఅనావరణం- ఇహగతామిత్యన్వయః|| ౬౨|| పశ్యేతి||ష్టదారేణంయద్ధిః-భిష్టలజ్జావకుంతితాహీనలజ్జావకుంతితా|| ౬౩|| ఆయమి

అసంభావితం|| ౪౪||తదేవాద్యైశ్చార్థాకద్వయమేకంవాక్యం||బాజైర్లగైర్నిరంతరమిత్యుత్తరశేషః-తదేవపురోక్తవిశేషఃపిశ్విక-శ్వావి
దఃశల్మకశ్యశలతైఃరోమభిరవనైకైశ్చైశ్చైతంవ్యాప్తం-తేశరీరంపరివృత్తంగశక్యతఇతిసంబంధః-శ్వాఃక్షుశల్మస్త్రలోమ్నిశలీశలలంశలమిత్య
భయతాప్రమరః- బాజైర్లగైర్నిత్యాది- మర్త సుసర్వతోలగ్నైర్పాజైర్నిరంతరంసీగంధగిం-సంభిన్నస్నాయుబంధనంస్నాయవఃఅస్థిబంధ
కాధమనీవిశేషాః-రుధిరచ్చవిరక్తకాంతి|| ౪౫||వజ్రేతి||వజ్రప్రహారాభిహతఃవికీర్ణాఃపర్వతఇషక్షితౌనిపతితంతేశరీరమిత్యనుకవణః-పశ్యామి
తిశేషః||౪౬|| త్రైలోక్యేతి||పశూనిరత్నాని-పశూరత్నేధనేవస్థితమరః-మహత్ఆత్యధః||ఓజసాదృప్తవాక్-భీమకమకణాంస్పృశంసానాః||
నివంప్రభావమితి|| ఏవంప్రభావంత్యాందృష్ట్వాహతప్రియాఇమందేహంధారయామి అతఃస్థిరాకరినమృదయాస్త్రీనిస-బ-ధర్మ|| ౬౩||ఆయమి||

యా స్వయావిధవారాజకృతానై కాఃకులస్త్రీయః । పతివ్రతాధనుఃపరాగురుశుశూన్యశైతః ॥ తాభిశ్శౌకా
భితప్తాభిశ్శృప్తఃపరవశంగతః ॥౬౫॥ త్వయావిప్రకృతాభిర్యత్తదాశస్త్రతదాగతం ॥౬౬॥ ప్రవాదస్సత్యపవాయం
త్వాంప్రతిపాప్రియశోనృప ॥ పతివ్రతానాంనాకస్సాత్పతంత్యశూణిభూతిలే ॥౬౭॥ కథంచనామతేరాజకాలోకానా
క్రమ్యతేజసా ॥ నారీచార్యమిదంక్షుద్రంకృతంశౌండీర్యమాసినా ॥౬౮॥ అపనీయాశ్రమాద్రామంయస్త్వగచ్ఛ
నాత్వయా ॥ ఆనీతారామపత్నీసాతత్రేకాతర్యలక్షణం ॥౬౯॥ కాతర్యంచనతేయధ్దేకదాచిత్సంస్కరామ్యహం ॥ తత్తు
భాగ్యవిపర్యాసాన్నానంతేపక్షలక్షణం ॥౭౦॥ అతీతానాగతాథజ్ఞోపతమానవిచణక్షః ॥ మైథిలీమాహృతాంబృ
ష్టాభ్యాత్వాశ్వస్వచాయతం ॥ సత్యవాక్సమహాభాగోదేవరోమేయదబ్రవీత్ ॥ సోయంరాక్షసముఖ్యానాంవి
నాశఃపర్యవప్నోతః ॥ కామకోధసముత్థేనవ్యసనేనప్రసంగినా ॥౭౧॥ నివృత్తస్త్యత్రాతేనథాసోయంమూలహ
రోమహా ॥ త్వయాకృతమిదంసర్వమనాథంరక్షసాంకులం ॥౭౨॥ సహిత్యంశోచితవ్యోమేప్రఖ్యాతబలపారుషః ॥
స్త్రీస్వభావాత్తుమేబుద్ధిఃకారుణ్యేపరివర్తతే ॥౭౩॥ సుకృతంచుష్కృతచత్వంగృహీత్వాస్వాంగతింగతః ॥ ఆ
త్మానమనుశోచామిత్వద్వియోగేచదుఃఖతా ॥౭౪॥ సుహృదాంహితకామానాంనశుగ్రతంనచనంత్యయా ॥ భ్రాతృ
ణాంచాపికాత్సేన్య-నిహితముక్తంత్యయానిధు ॥౭౫॥ హేత్వథాన్యక్తంవిధివత్ శ్రేయసరమదారుణంవి
భీషణేనాభిహితంనకృతంహేతుమత్త్వయా ॥౭౬॥ మారీచకుంభకణాభ్యాంవాక్యంమమపితుస్తదా ॥ నశుగ్రంబీ
ర్యమత్రేనతస్యేదంఫలమీదృశం ॥౭౭॥ నీలజీమూతసంకాశపీతాంబరశుభాంగద ॥ స్వగతాగ్రీణివిక్షిప్యకంశేషే
రుధిరాఘతః ॥ ప్రసుప్తశ్చవశోకాతాంకించూంనప్రతిభాషసే ॥౭౮॥ మహావీర్యస్యదక్షస్యసంయుగేవ్యవలాయినః ॥
యాతుథానస్యదోహిత్రకించమాంనాభ్యుదీక్షుసే ॥౭౯॥ ఉత్తిష్ఠోత్తిష్ఠకంశేషేపాప్రైపరిభవేనవే ॥ అన్యవైసిర్భ
యాలంకాంప్రవిష్టాస్సూర్యరశ్మయః ॥౮౦॥ యేనసూదయశేతత్రాన్యసమరేసూర్యవర్చసా ॥ వజ్రోవజ్రధరస్యే

తి॥నాథోలాలప్యతతిపాశేతనాథఇతిధేవః॥౬౪॥యా స్వయేత్వాదిసార్థశ్లోకంకాన్వయః॥పరవశంపరవశత్వం॥శత్రువశత్వమితియావత్॥
౬౫॥త్వయేత్వార్థం॥త్వయా-విప్రకృతాభిఃపరిభూతాభిః-తదాభిప్రాయావధికారే-యచ్ఛత్రం-తత్తత్రాగతం-ఫలదమానీదిత్యర్థః॥౬౬॥ప్రవాదఇతి॥
పతివ్రతానామశూణి-పాప్రియశోనృప-తుకతయా-భూతిలేనపతంతి-పతివ్రతాన్-చిత్ కుర్వంత్యేవ-ఇత్యేవంప్రియశఃప్రవాదఃజనవారాత్వాం
ప్రత్యేవసత్యేయథాశోకజాతః-పతివ్రతానామాప్రపాతకరణమనర్థావహమిత్యేవంజనవాదః-తథాకుర్వంత్యేయద్వప్తఫలప్రసీదిత్యర్థః॥౬౭॥
కథమితి॥శౌండీర్యమాసినాశూరమాసినా॥౬౮॥అపనీయేతి॥త్వయా-కతా-చ్యుగచ్ఛద్రామ్యగరూఢకపటోపాయేన-కాతర్యలక్షణంకాతర్య
సూచనం॥౬౯॥కాతర్యమితి॥తేయధ్దేకాతర్యం-కదాచిదపిస్తరామి-నచానామిత్యర్థః-ఏవమకాతరప్రకృతేస్త్ర-భాగ్యవిపర్యాసాతేయత్వా-
తర్యంచార్యరూపమస్తి-తత్-పక్షలక్షణం-పక్ష్యలక్షణంవివాదజ్ఞాపకమితియావత్-మహతోహీనకృత్యంహానికరమితిలోకప్రవాదాదిభావః॥
౭౦॥అతీతేత్వాదిసార్థశ్లోకద్వయమేకాన్వయః॥దేవరోయదబ్రవీత్అయంతద్వాక్సార్థభూతోవివాదః-ప్రసంగినాప్రసక్తేనవ్యసనేనహేతునా-ప
స్థితః॥౭౧॥నిర్వృత్తఇతి॥త్వత్వత్వేత్వన్నిమిత్తం-నిర్వృత్తఃప్రవృత్తః॥౭౨॥సహిత్యం॥కారుణ్యేదైన్యే॥౭౩॥సుహృదామితి॥కాత్సేన్యానో
క్తంహితంత్యయానప్రతిమిత్యనుష్యుతే॥౭౪॥హేత్వేతి॥హేత్వార్థాయక్తంయుక్తప్రయోజనాభ్యాంయుక్తంవిధివత్కాస్త్రాక్రప్రకారవత్-శ్రీ
యస్కరంహితభూతం-అచారుణంసాంత్యపూర్వకం-విభీషణేనాభిహితంచనంత్యయా-హేతుమతేయక్తివద్యథాభవతితథా-నగృహీతం-
జ్ఞాతత్వేనమద్వ్యసనంకాంక్షసేత్వాదివాహేతుపపాదనపూర్వకంనగృహీతమిత్యర్థః॥౭౫॥మారీచేతి॥మారీచకుంభకణాభ్యాంమమమమపి
తుర్వయస్యవాక్యంనప్రకం-తస్యఆశ్రవణస్య-ఈదృశంఫలం-ఆగతమితిశేష-అత్రానువాదాన్తయోష్యస్తీత్యవగంతవ్యం॥౭౬॥నీలే
త్వాదిసార్థశ్లోక ఏకాన్వయః ॥ వినిక్షిప్యమాప్రసార్య-ప్రసుప్తశ్చవశేషే-శోకాతాంకించూంనకిమిలినప్రతిభాషసఇత్యన్వయః॥౭౭॥మ
హావీర్యస్యేతి॥యాతుథానస్యమాల్వవతః-సుమాలిహేవా-తత్సంబంధీతశానమప్రతిహతకులప్రభావప్రకటనాభావం॥౭౮॥౭౯॥యేనేత్వాది

తేనాథఇత్యత్ర-అనాథఇతిధేవః॥౬౪॥యాఇతి॥పరవశంశత్రువశంతాభిశ్శృప్తాభిఃతదాయచ్ఛత్రంతత్ఫలమాగతమిత్యర్థః॥౬౬॥ప్రవాదఇతి॥
పతివ్రతానామశూణి-పాప్రియశోనృప-తుకతయా-భూతిలేనపతంత్యయాంప్రవాదస్త్రాంప్రతిసత్యంవివాదఇతిసంబంధః॥౬౭॥కాతర్యమితి॥తేత్వ
యాత్వత్వంతత-పక్షలక్షణంపక్ష్యంవివాదోపనాశఇతియావత్-తస్యలక్షణంజ్ఞాపకం॥౭౦॥అతీతేత్వాదిసార్థశ్లోకద్వయమేకంవాక్యం॥
మేదేవరఃయద్వివాదప్రతిపాదకంవాక్యమబ్రవీత్-సోయంవివాదఃపర్యవప్నోతఇతిసంబంధః॥౭౧॥హేత్వేతి॥హేత్వార్థాయక్తం-హేతు
ప్రయోజనాభ్యాంసహితంహేతుమత్వకృతంఫలవత్సానుష్ఠితమిత్యర్థః॥౭౨॥మారీచేతి॥మారీచకుంభకణాభ్యామ్మక్తనితిశేషః-మమపితుః-
మాల్వవతః॥౭౩॥యేనేత్వాదిశ్లోకద్వయమేకంవాక్యం॥సూర్యవచనసా-యేనపరిఘేణ-శత్రూన్-సూదయస్మితేనసూదనేనహేతునావ

వసోయంతే సతతార్చితః || రణేశత్రుప్రహరణో హేను జాలపరిమృతః | పరిఘోవ్యవకీణాస్తే బాణైశ్చిన్నస్సహ స్ర
 థా || ౧౮ || ప్రియామివోపగూహ్యత్వం శేషసమరమేదినీం | అప్రియామివకస్మాచ్ఛమాం నేచ్ఛస్యభిభాషితుం || ౧౯ ||
 యైగస్తుహృదయం యస్యామమేదంససహ స్రధా | త్వయి పంచత్వమావన్నేఫలతేశోకపీడితం || ౨౦ || ఇత్యేవంవిలపం
 త్యేన బాష్పవ్యాకులలోపనా | స్నేహోపసృన్నహృదయా దేవీమోహముపాగమత్ || ౨౧ || కశ్యలాభిహతాసన్నా
 బభౌసారావణోరసి | సంధ్యాసరక్తేజలదేదీప్తా విమృదివాసితే || ౨౨ || తథాగతాంసముత్పత్త్యసవత్త్వస్తాభ్యశాతు
 రాః | పర్యవస్థాపయామానురుదంత్యోరువతీంభృశం || ౨౩ || నతేనువిదితాదేవిలోకానాంస్థితిరధ్రువాదశావిభాగ
 పర్యాయరాజ్ఞాంచంచలయాశ్రియా || ఇత్యేవముచ్యమానాసాసశబ్దంప్రేరురోదహ | సావయంతీత్వభిముఖాస్తనా
 వసాంబువిస్రవైః || ౨౪ || ఏతస్మిన్నంతరేరామోవిభీషణమువాచహ | సంసారః క్రియతాంభాగితః (స్త్రీ)యతైచ్చ
 తానివతయ || ౨౫ || తంప్రశ్రితస్తతోరామంశుత్రవాకోవిభీషణః | విమృశ్యబుద్ధ్యానమజ్ఞాధమాథానహితం
 వచః || రామస్యైవానువృత్త్యథకముత్తరంప్రత్యభాషత || ౨౬ || త్యక్తధర్మవ్రతంకూరంసృశంసమన్వతంతథా ||
 నాహమన్తోస్తిసంసర్తుంపరదారాభిమర్శిసం || ౨౭ || భాతృహపాహిమేశత్రురేషసర్వాహితేరతః | రావణోనార్హ
 తెపూజాంపూజ్యోపిగురుగౌరవాత్ || ౨౮ || సృశంసఇతిమాంకామంవత్క్యంతిమనుజాభువి | శుత్రావతస్యగుణానృన్వై
 వత్క్యంతిసుకృతంపునః || ౨౯ || తచ్ఛ్రుత్వాపరమప్రీతోరామోధర్మభృతాంవరః | విభీషణమువాచేదంవాక్యజ్ఞోవాక్య
 కోవిదం || ౩౦ || తవాపిమేప్రియంకార్యంత్యత్ప్రభావాచ్ఛమేజితం | అవశ్యంతుక్షమంవాచ్యోమయాత్వంరాక్షసశ్వ

శ్లోకద్వయమేకాన్వయం || తేత్వయా సతతార్చితః - బాణైః రామ బాణైశ్చిన్నః - వజ్రధరస్య వజ్రవస్థితః - తెపరిఘః అద్యవకీణాః || ౧౮ || ౧౯ ||
 ధిగతి || యస్యామమహృదయం - సఫలతేన స్ఫుటతి - తాదృశీంచూంధిగిత్యన్వయః || ౨౦ || ఇతి || అవసృన్నహృదయా - విలసత్ హృదయా || ౨౧ || క
 శ్వలేశ || కశ్వలేన - అభిహతామూఢితా - సన్నాకృతా || ౨౨ || ౨౩ || నేత్యాదిశ్లోకద్వయమేకాన్వయం || దశావిభాగపర్యయేదశానాంబా
 ల్యకామారయోవసవాధాకాద్యవస్థానాంవిభాగస్యభేదస్య - పర్యాయోప్రాప్తావయ - లోకానామధునివాస్థిః రాజ్ఞాంచంచలయాశ్రి
 యాసహతేత్వయానువిదితా - నేతికాకుః - శువిదితైవేత్వశః - లోకానాంస్థితిరధ్రువాదశావిభాగ - విదితైవరాజశ్రిః - ఉచ్య
 మానాబంధువృద్ధాదిభిరితిశేషః - అభిముఖోఽన్వతా || ౨౪ || ౨౫ || తమిత్యాది || ప్రశ్రితః విసయాన్వితః - విమృశ్య - ఏతస్యయత్ ప్రేతగతస్యకృత్యం
 తత్కతుకామిచ్చామితవప్రసాదాదిత్యక్తమంగీకృతంబంధిత్యేత్వార్థః - రామస్యైవానువృత్త్యర్థం రామేణానుజ్ఞతోస్తిచేత్తదాకరిష్యామినాస్య
 భేత్వేవమనువృత్త్యర్థం || ౨౬ || త్యక్తైతి || త్యక్తోధర్మోవ్రతంచయనతం - అన్వతం అన్వతవాదినం || ౨౭ || భాతృహపాదశ్రి || గురుగౌరవాత్ గు
 రుతిగౌరవాత్ పూజ్యోపిడి క్తదోషాన్వతః పూజాంనార్హతి || ౨౮ || భాగ్యస్సంసారాకరణేత్వాంసృశంసంబోకావత్క్యంతిత్వాశంక్యవదం
 తునామ - తపిషపునస్తద్గుణవిచారయంతోమాంశుక్తకారణంవత్క్యంతిత్వాహస్యశంసతి || సంసారాకరణేస్యశంసతితిమాంకామంమనుష్యావ
 త్యంతితస్యరావణస్యగుణాదోషాశ్చుత్వా - అసంస్కూర్వతావిభేదేన - శుకృతంశోభంసంకృతమివత్క్యంతిత్వార్థః || ౨౯ || తచ్ఛ్రుత్వా || పర
 మప్రీతః సత్యవచనకథనాదిభావః - అప్రీతఇతివాచ్యేదః || ౩౦ || దోషసద్భావేపిగుణాహమభ్యాదయంసంసారయోగ్యత్యాహ - తవాపి
 త్యాదిసా || తవత్వయా - మేప్రియమపిప్రియమేవకార్యం - చోహేతా - యస్మాత్కారణాత్ - త్వత్ప్రభావాత్ మేమయాజితంతస్మాన్మయా
 త్వంతమంహితమేవవాచ్యః - మస్మిన్నుత్పత్త్యాద్ధిత్వాచ్ఛరావణసంసారః క్రియతామిత్యర్థః - యద్వాతవాపిమేప్రియంకార్యం - మద్వైరి
 ణోరావణస్యాసంస్కరణంనామమప్రియంతవాపికతవ్యమేవ - త్వత్ప్రభావాచ్ఛమేజితంప్రార్థంచతస్యజయసాహాయ్యరూపంప్రియంత్వ

జ్రధరస్యవజ్రవస్థితః - బహుమతః - ప్రక్రియతేన సేతిప్రహరణః పరిఘః బాణైశ్చ సహ స్రధాభివృద్ధివ్యవకీణా ఇతిసంబంధః || ౧౮ || ౧౯ || ధిగ
 స్త్వీతి || యస్యామమహృదయంశోకపీడితంసత్ - సఫలతేన స్ఫుటతి - తామాంధిగిత్యర్థః || ౨౦ || కశ్వలేశ || కశ్వలేంచూంధుర్వా || ౨౧ || నేత్యాదిశ్లో
 కద్వయమేకాన్వయం || త్రయేతిసహభేదత్వతీయా - దశావిభాగపర్యయే - దశానామవస్థానాంవిభాగోభేదః తస్యపర్యయోప్రాప్తాసతిలోకా
 నాంస్థిః రాజ్ఞాంచంచలయాశ్రియాసహఅధునివేతిత్వయాననువిదితాకిం - విదితైవరాజశ్రిః - లోకస్థితిశ్చఅస్థిరేతిజానాస్యేవేత్వార్థః * ఇత్యేవ
 మితి || అభిముఖోఽన్వతా || ౨౪ || తమితి || తంశ్రుతేవాక్యః - శ్రుతరామవాక్యోవిభీషణః - రావణస్యసంసారః క్రియతామిత్యుక్తకరణంరా
 మాసవృత్తితిబుద్ధ్యావిమృశ్యరామానువృత్త్యర్థమేవవిమృష్టరూపంవచః | ప్రశ్రితంయథాతథాప్రత్యభాషతప్రత్యవద్యతేత్వార్థః || ౨౬ || భాగ్య
 స్సంసారాకరణేలోకావవాదోభేదీత్వాశంకాయామాహ - సృశంసతితి || భాగ్యస్సంసారాకరణేన - యేమనుజామాంప్రథమంసృశంస
 ఇతియథేచ్ఛంవత్క్యంతి - తేసర్వేమనుజావశ్యాత్తస్యరావణస్యగుణాన్కార్యాదీన్ శ్రుత్వామాంసుకృతంసాధుకారిణమేవవత్క్యంతిత్వార్థః || ౨౯ ||
 తవాపి || తవత్వయా మేప్రియమపికార్యంమయాత్వంతుక్షమమహామేవవాచ్యః - కుతః - త్వత్ప్రభావాచ్ఛ - మేజితమితి - ఆయమథః త్వయా

ర॥౯౮౪॥ అథర్వాన్యతసంయుక్తః కామం త్వేషనిశాచరః॥ తెజస్వీబలవాః శూరోసంయుగేషుచనిత్యకః॥౯౯౪॥ శతక్రతు
ముప్తైర్దైవైః శూరైః తేనపరాజితః॥ మహాత్మాబలసంపన్నో రావణోలోకరావణః॥ ౧౦౦౪॥ మరణాంతానివైరాసినివృణ
త్రంనః పరియోజనం॥ క్రియతామన్యసంసారోమహాప్రేషయథాతప॥ ౧౦౦౫॥ త్వత్ప్రకాశాద్దశగ్రివస్సంసారంవి
ధిపూర్వకం॥ పాప్తుమహాతిథమజ్ఞత్వంయశోభాగ్భవిష్యసి॥ ౧౦౦౬॥ రాఘవస్యవచఃశుభ్రాత్వత్వరమాణోఽభి
షణః॥ సంసారేణానురూపేణయోజయామానరావణం॥ ౧౦౦౭॥ చితాంచందనకాష్ఠానాంపద్మకోశీరసంవృతాం
బాహ్వ్యనంవేశయాంచక్పరాంకవాస్తరణావృతాం॥ ౧౦౦౮॥ వతతేవేదవిహితోరాజ్ఞోవైషశ్చిమఃకృతుః॥ పృ
చక్పారాక్షసేంద్రస్యపితృమేధమనుకృమం॥ ౧౦౦౯॥ వేదించదక్షిణపాచ్ఛాన్యథాస్థానంచపావకం॥ పృషదా
జ్యేనసంపూర్ణాంసుగ్రీవంసర్వేప్రచిక్షిపుః॥ ౧౦౧౦॥ పాదయోశ్శకంబుపాద్దురంతరూర్వోరులూఖలం॥ దారుపా
తాశిసర్వాణిఅరణింహోత్తరారణిం॥ దత్వాతుముసలంచాన్యద్యథాస్థానంవిచక్షణాః॥ శాస్త్రదృష్టేనవిధినామహ
ద్వివిహితేనచ॥ తత్రమేధ్యంపశుంహత్యా రాక్షసేంద్రస్యరాక్షసాః॥ పరిస్తరణికాంరాజ్ఞోఘృతాక్రాంసమవేశయ॥
౧౦౧౧॥ గంధైమాత్యైరలంకృత్యరావణందీనమానసాః॥ విభీషణసహాయానైవస్త్రైశ్చవివిధైరపి॥ లాజైశ్చావకిరం
తిన్నబాష్పపూర్ణాముఖాస్తదా॥ ౧౦౧౨॥ దదౌచపావకంతస్యవిధియుక్తంవిభీషణః॥ ౧౦౧౩॥ సన్నత్యాచైవాద్రోణ
స్త్రైః తిలాదూర్వాభిమిశ్రితాః॥ ఉదకేనచసంమిశ్రితాః॥ పరిదాయవిధిపూర్వకం॥ పరిదాయచోదకంతస్త్రైః

యాకృతం- తథాప్యవశ్యంతుత్వమంవాచ్యం- యదహంతత్రనియోజనీయోనీత్యర్థః॥౯౮౪॥ దోషిణఃకథమహాత్వమిత్యాశంక్యగుణాధిక్యా
దిత్యాహ- అథమహాత్వాదినా॥౯౯౪॥ సంయుగేషుపరాజితత్వముదాహరణి- శతక్రత్వతి॥ ౧౦౦౪॥ గుణబాహుళ్యేపిత్వద్వైరికథంసంసార్య
ఇత్యుక్తాహ- మరణేతి॥ యథాయంతవంఘస్థధామమాపి- త్వద్వత్తబంధురేవామిత్వర్థః॥ ౧౦౦౫॥ త్వత్ప్రకాశాదితి॥ యశోభాగితి॥ పాప
కారిణమసిసంసృతవానితియశస్తవభావిష్యతీత్యర్థః॥ ౧౦౦౬॥ రాఘవస్యేతి॥ అనురూపేణయాయజ్ఞాకానుగణేన- ఆత్రసంసారా
రంభాత్ స్త్రీనివతఃసమగ్నసిద్ధం॥ ౧౦౦౭॥ చితామితి॥ చందనకాష్ఠానాంసంబంధిసం- పద్మకముళీరంచగంధద్రవ్యంప్రసిద్ధం- బాహ్వ్యవేదో
క్రప్రక్రియయా-రంకుమ్మగవిశేషః-తత్సంబంధిచక్షురాంకవంతదేవాస్తరణంతేనావృతాంచితాం-సంవేశయాంచక్పరాంకవాం-
రావణంబుత్విజఇతిచశేషః॥ ౧౦౦౮॥ వతతతేతి॥ పశ్చిమఃక్రతుః-ఆంశ్యైఃపితృ-తేఅవతత-త-చితానిమాణానంతరమంతిమేష్టించక్పరిత్యర్థః-
రాక్షసేంద్రస్య-పితృమేధంపితృమేధసంసారంచ-అన్యక్రమంయథాక్రమంప్రచక్పరి॥ ౧౦౦౯॥ సంగ్రహేణోక్తంసంసారంప్రపంచయతి-
వేదిమిత్యాదినా॥ దక్షిణపాచ్ఛాన్యచితాయాఅగ్నేయభాగేవేదింతత్రయథాస్థానం-పావకంచత్రేతాగ్నించ-ప్రచక్పరిత్యనుషజ్యతే-వేద్యాంపశ్చ
మేగాహావత్యంపాచ్ఛాన్యమాహవసీయం- దక్షిణతోదక్షిణాగ్నించస్థాపయామాసురిత్యర్థః- పృషదాజ్యేనదధిమిశ్రిత్యుతేన-పృషదాజ్యంసద
ధ్యాజ్యమిత్వమరః॥ సంపూర్ణాంసుగ్రీవంసర్వామపాత్రంప్రచిక్షిపుః ప్రతిపత్యధికంచితాయామితిశేషః॥ ౧౦౧౦॥ యజ్ఞపాత్రాంతరా
ణామపిప్రతిపత్తిందర్శయతి- పాదయోశ్శకంబుపాద్దురంతరూర్వోరులూఖలం- దారుపాతాశిసర్వాణిఅరణింహోత్తరారణిం-
నగ-అన్యత్స్థానాదికం-దారుపాతాదీకంయథాస్థానంపదత్వా- శాస్త్రదృష్టేనవేదవిహితేనమహాషిఃవిహితేనస్త్రైశ్చకైసవిధినాక్రమేణతత్రవి
తాసమిపేమేధ్యంపవిత్రం-పశుంభాగంహత్యా-హససంహూమపర్యంతస్యాప్యసలక్షణం-పరిస్తరణికాంపరిస్తరణాని-జాత్యేకవచనం-సమవేశ
యక-చిక్షిప్రతిత్యర్థః॥ ౧౦౧౧॥ అథశవాలంకారమాహ- గంధైరిత్యాదిసాక్షోకమేకంవాక్యం॥ అవకిరంతిచితామితిశేషః॥ ౧౦౧౨॥ అథసంసార
రమాహ-దదావితీతస్యత్సైరావణాయవిధియుక్తంమంత్రయుక్తం॥ ౧౦౧౩॥ సన్నత్యాచైవాద్రోణస్త్రైః తిలాదూర్వాభిమిశ్రితాఃప్రదాయవిధిపూర్వకం
షేకాన్వయం॥ దూర్వోదకమితితాతిలాపేతావాహనార్థంభూమాప్రదాయతత్రతస్మైరావణాయ- ఉదకంపదత్వా-తాంస్త్రైఃగమ్యతా

పిమత్ప్రియమేవకతవ్యం- మయాపిత్వద్ధితమేవోపదేష్టవ్యం- ఆతోమమప్రియః- అవహితశ్చరావణసంసారరక్షపదిత్యతేతి॥౯౮౪॥ యద్య
పిదోషవాక్-తథాపిగుణబాహుళ్యత్సంసార్యవేత్యభిప్రాయేణాహ- అథమాన్యతేత్యాదిశ్లోకద్వయేన॥ ౧౦౦౪॥ తథాపివనైరిత్యాద
సంసార్యఇత్యుక్తాహ- మరణాంతాని॥ ఏషరావణఃతవయథాతథామమాపిప్రీతివిషయఇత్యర్థః॥ ౧౦౦౫॥ రాఘవస్యేతి॥ అనురూపేణసం
సార-రేణ-రాజ్ఞాన్యజ్ఞనాం- మహాషిఃజాం॥ ౧౦౦౬॥ చితామితి॥ పద్మకంసుగంధద్రవ్యవిశేషః-బాహ్వ్యవేదోక్రక్రియయాసంవేశయాం
చక్పరి- రావణమితియుత్విజఇతిచశేషః- అత్రబుత్విజః-కరారః- రాంకవాస్తరణావృతాం-రంకుమ్మగవిశేషః-తత్సంబంధిచక్షురాంకవం॥
౧౦౦౮॥ వతతతేతి॥ పశ్చిమఃక్రతుః-ఆంశ్యైఃపితృ-వేదిమితి॥ దక్షిణపాచ్ఛాన్యచితాయాఅగ్నేయభాగేవేదింతయథాస్థానంపావకంచ-చక్ప
రిత్యనుషజ్యతే-పృషదాజ్యేనదధిమిశ్రిత్యుతేన-పృషదాజ్యంసదధ్యాజ్యమిత్వమరః॥ పృషదాజ్యపూర్ణాంసుగ్రీవంప్రచిక్షిపుః-అగ్నివిశేషః॥
౧౦౧౦॥ పాదయోశ్శకంబుపాద్దురంతరూర్వోరులూఖలం- దారుపాతాశిసర్వాణిఅరణింహోత్తరారణిం- నగ-అన్యత్స్థానాదికం-దారుపాతాదీకంయథాస్థానంపదత్వా-
అనుస్తరణికాంఘృతాక్రాంసమవేశయక- అనుస్తరణికాంరాజగపిం- రాజగపిమాలభ్యుత్తచ్యుతావాహనాం-రాజగపిమాలభ్యుత్తచ్యుతావాహనాం-
సమాస్తృతవంతఇత్యర్థః॥ యథామృతాయానుస్తరణింఘ్నంఘ్రితమృతే॥ ౧౦౧౩॥ సన్నత్యాచైవాద్రోణస్త్రైః తిలాదూర్వాభిమిశ్రితాఃప్రదాయవిధిపూర్వకంఘ్రితమృతేషః- గమ్య

ర్థానైసంసమస్యచ। తాఃస్త్రియోనునయామాససాంత్యముక్తాపునఃపునః। గమ్యతామితి ॥ ౧౧౩౪౭॥ తాస్సర్వాఽపి
విశుర్నగరంతదాః। పృవిష్టాసుచనర్వాసురాక్షసేషవిభీషణః॥ రామపార్శ్వముపాగమ్యతదాతిష్ఠద్విసీతవత్ ॥ ౧౧౪ ॥
రామోపిసహస్రేనైసమగ్రివస్సహలక్ష్మణః। హవః॥ లేభేరిపుంహత్వా యథావృత్రంశతకృతుః ॥ ౧౧౬ ॥ ఇతిశ్రీమ
ద్యుద్ధకాండే- చతుదశోత్తరశతతమస్సగః. ***** తేరావణవధం దృష్ట్వా దేవగంధర్వ
దానవాః। జన్తుస్త్వైస్త్వైస్త్వైర్విమానైశ్చైకథయంతశ్శుభాఃకథాః ॥ ౧ ॥ రావణస్యవధం ఘోరంరాఘవస్యవరాక్రమం
సుయద్ధంవానరాణాంచనుగ్రీవస్యచమంత్రితం ॥ అనురాగంచవీర్యంచసౌమితేలక్షత్వణస్యచ ॥ కథయంతోమహా
భాగాజన్తుహ్మకాష్టాయథాగతం ॥ ౩ ॥ రాఘవస్తురథం దివ్యమింద్రదత్తంశిఖప్రభం ॥ అనుజ్ఞాయమహాభాగోమాతలిం
ప్రత్యపూజయత్ ॥ ౪ ॥ రాఘవేణాభ్యనుజ్ఞాతోమాతలిశ్శక్రపారధిః। దివ్యంతరథమాస్థాయ దివమేవారురోహసః ॥ ౫ ॥
తస్మిన్స్తుదివమాయాథేఘరసారధిసత్తమే ॥ రాఘవఃపరమప్రీతస్సుగ్రీవఃపరిషస్వజే ॥ ౬ ॥ పరిష్వజ్యదనుగ్రీవంలక్ష్మణేన
ప్రచోదితః। పూజ్యమానోహరిశ్రేష్ఠేరాజగామబలాలయం ॥ ౭ ॥ అబ్రవీచ్ఛతదారామస్సమీపపరివతానం ॥ సౌమ
త్రింసత్యసంపన్నంలక్ష్మణం దీప్తతేజసం ॥ ౮ ॥ విభీషణమనుసౌమ్యంలంకాయామభిషేచయ ॥ అనురక్తంచభక్తంచ
మమచైవోపకారిణం ॥ ఏవమేవరమఃకామోయదీమంరావణానుజంలంకాయాం సౌమ్యపశ్యేయమభిషిక్తంవిభీషణం ॥
౧౦ ॥ ఏవముక్తస్తుసౌమిత్రీరాఘవేణమహాశ్శనా ॥ తథ్యేతుక్త్వాతుసంహృష్టస్సేవణంఘటమాదదే ॥ ౧౧ ॥ తంఘటం
వానరేంద్రాణాంహస్తైదత్వామనోజవాక ॥ ఆచిదేశమహాసత్త్వానముద్రసంలాసయే ॥ ౧౨ ॥ ఇతిశ్రీమంతతోగ
త్వావానరానైనుహోబలాః। ఆగతాస్తజ్జలంగృహ్యసముద్రాద్వానరోత్తమాః ॥ ౧౩ ॥ తతస్త్వేకంఘటంగృహ్యసం
స్థాప్యరమాసనే ॥ ఘటేన తేనసౌమిత్రరభ్యషించద్విభీషణం ॥ ౧౪ ॥ లంకాయాంరత్నసాంమధ్యేరాజానంరామశాస
నాత్ ॥ విధినామంత్రదృష్టేనసుహృద్దణసమావృతం ॥ అభ్యషించత్సధర్మాత్కాశుద్ధాత్కానంవిభీషణం ॥ ౧౫ ॥ త
స్యామాత్యాశమ్పాషిరేభక్తాయేచాస్యరాక్షసాః। దృష్ట్వాభిషిక్తంలంకాయాంరాక్షసేంద్రంవిభీషణం ॥ ౧౬ ॥ ౪త
ద్రాజ్యంసుహత్పాప్యరామదత్తంవిభీషణః। ప్రకృతీస్సాంత్యయిత్వాచతతోరామముపాగమత్ ॥ ౧౭ ॥ అక్ష

మితిపునఃపునఃసాంత్యముక్తా- అనునయామాసపురింప్రావయామాస॥ ౧౧౩౪౭॥ తాస్సర్వాఽత్యుత్తరవాక్యాది॥ రామపార్శ్వముపాగమ్య
తి ॥ రణశిరసిహతత్వేనరావణస్యాశౌచాభావాదాగతః॥ అతవిహోత్తరదినేరాజ్యాభిషేకోయోధ్యాగమనంచానుష్ఠితం॥ ప్రథమాయాంరావణ
సంసార్గః॥ ౧౧౬ ॥ ఇతిశ్రీగోవిందరాజవీరచితే. శ్రీరామాయణఘావణే - రత్నకీటాఖ్యానే-యద్ధకాండవ్యాఖ్యానే - చతుదశోత్తర
శతతమస్సగః. ***** అథవిభీషణాభిషేకః- తేరావణవధమిత్యాది॥ ఆత్రక్రియాభేదాత్తచ్ఛబ్దవ్యయం॥ ౧॥ ఖ
భాఃకథాఃకథయంతఃత్యస్తైవవివరణం-రావణస్యవధమిత్యాది॥ మంత్రితంమంత్రం-సౌమిత్రేరితిత్వాత్తుష్టాఘనవ్యంజనాయ-అస్యజనసీభా
గ్యవతీతి॥ ౩॥ రాఘవస్త్రీతి॥ ఇంద్రదత్తంఇంద్రప్రేరితం-శిఖప్రభంఅగ్నిప్రభం- ప్రత్యపూజయత్ఉపచార॥ ౪॥ పరిష్వజ్యేతి॥ ప్రచోదితః
విజ్ఞప్తః- బలాలయంబీరం॥ ౭॥ అబ్రవీచ్ఛేతి॥ సత్యసంపన్నత్వాదివిశేషణంయథోక్తకారిత్వద్యోతనాయ॥ ౮॥ విభీషణమిత్యాదిశ్లోకద్వయమే
కాన్వయం॥ లంకాయామభిషేచయలంకాయాంగత్వాభిషేచయ - సముద్రతీరనివలంకారాజ్యాభిషేక్యతేమీపునఃకథానంరావణసంహాస
నేభిషేకాథం॥ అనురక్తమిత్యనేనమిత్రకృత్యముక్తం- భక్తమిత్యనేనదాస్యకృత్యం- ఉపకారిణమిత్యనేనానురాగభక్త్యోఃకార్యపర్యవసాన
ముక్తం- పరమఃకామఇత్యనేనశరణాగతవిభీషణాభిమతపరపూరణమేవవిషయస్యప్రధానప్రయోజనమిత్యవగమ్యతే॥ ౧౦॥ ఏవమితి ॥ ఘటమి
తిజాత్యేకవచనం॥ ౧౧॥ తమితి॥ అనయేఅనయనే-హస్తఇత్యశ్రావీజాత్యేకవచనం-వానరేంద్రాణామితిబహువచనప్రయోగాత్ ॥ ౧౨ ॥ ఇతిశీ
ఆదేశాద్దోరిత్యుత్తరః - ఇతిహేతుప్రకరణప్రకాశాదిసమాప్తివ్యత్యయః ॥ వానరావానరోత్తమాఇతినచనంవానరోత్తమత్వేమీమానుష
త్వవ్యావతానాయ- సముద్రాత్సముద్రేభ్యః॥ ౧౪॥ లంకాయామిత్యాదిసార్థశ్లోకవికాన్వయః ॥ అనేనరామనిదేశానంతరమేవలక్ష్మణోవిభీ
షణాదిభిస్సహలంకాంప్రవృత్తానిత్యవగమ్యతే-మంత్రదృష్టేనమంత్రేచువేదేషుదృష్టేనస్పష్టచనగమ్యచానేన-౩ధినాప్రకారేణ - శుద్ధాత్వాన
మిత్యనేనరామాజ్ఞాయాఅభిషేకమంగీకృతవా-పరమార్థతస్తురామకైంకర్యవివాసక్రియాదిత్యవగమ్యతే-అజ్ఞాకైంకర్యంహికతత వ్యం॥ ౧౬౪॥
సఇతి॥ ప్రకృతీఃఅమాత్యప్రభృతీ- సాంత్యయిత్వాపుత్రిమిత్రాదిగణశబ్దోకాపనోవనంకృత్వా- రామముపాగమత్-లక్ష్మణేనసహాతిశేషః॥

తామితిక్రొతిశేషః॥ ౧౧౬౪॥ ఇతిశ్రీమహాశ్వేరతిథికావరచితాయాం - శ్రీరామాయణతత్త్వదీపికాఖ్యానాయాం- యద్ధకాండవ్యాఖ్యానాయాం-
చతుదశోత్తరశతతమస్సగః. ***** తఇతి॥ స్వైఃస్వకీన్ద్రైః॥ ౧॥ కథాప్రకారమేవా- రావణస్యేత్యాదిశ్లోకద్వయేన॥ ౩॥ రాఘవఇతి॥ అనుజ్ఞాయరథంనయేతితేషః॥ ౬॥ పరిష్వ
జ్యేతి॥ బలాలయంబీరమాజగామ-చైత్రశుక్లప్రతిపదిరావణసంసార్గబలాలయప్రవేశో॥ ౧౧॥ త-ఘటమితి॥ ఘటంహస్తఇతిజాతావేకవచనం

తా మోద కా లాజా ది వ్యాసు మనస స్తదా ఆజహు రథ సంహృష్టాః పారా స్త సై విశా చరాః || ౧౮౪ || సతా గృ
హీ త్వా దుధా మో రాఘ వాయ న్య వేదయత్ || మంగళ్యం మంగళం సర్వం లక్ష్మణాయ చ వీర్య వాక్ || ౧౮౫ || కృత కార్యం
సమృద్ధాథాం దృష్ట్వా రా మో విభీషణం || పరిజగ్రాహ తత్సర్వం తస్యైవ ప్రియ కామ్యయా || ౨౦౪ || తతః శై
రంప్రాంజలిం పాశ్వాత్ స్థితం || అబ్రవీ ద్రాఘనో వాక్యం హను మంతం ప్లవంగమం || ౨౦౫ || అనుమాన్య మహా రాక్ష
మం సామ్య విభీషణం || గచ్ఛ సౌమ్య పురీం లంకా మనుజ్ఞావ్యయథా విధిః || ప్రవిశ్య రావణగృహం విజయే నాభినంద్య చ || వైదే
హ్యై మాంకుశ లినం సమగ్రీవం సలత్క్షణం || ఆచక్ష్య జయ తాం శ్రేష్ఠ రావణం చ మయా హతం || ప్రియ మేతదు దాహృత్య
మైథిల్యా స్తప్తం హరీశ్వరః || ప్రతిగృహ్య చ సందేశ ముపావతి తు మహాసి || ౨౧ || ఇతి శ్రీమద్యుద్ధ కాండే-పంచదశో త్తర
శత తమ స్సగఃః. ***** ఇతి ప్రతిసమాదిప్తో హను మాన్యా గుతాత్మజః || ప్రవివేశ పు
రీం లంకాం పూజ్య మానో నిశాచరైః || ౧ || ప్రవిశ్య చ మహా లేజా రావణస్య నివేశనం || దిదర్శ మృజయా హీ నాం సాతం కామి
వరో హిణీం || వృక్ష మూలే నిరానందాం రాక్షసీ భిన్న మావృతాం || ౨౪ || నిభృతః ప్రణతః ప్రహ్వస్సో భిగమ్యా భివాద్య చ || ౩ || సౌమ్యం దృ
ష్ట్వా ముఖం తస్యా హను మాన్వవగో త్రయః || రామస్య వచనం సర్వ మాఖ్యాతు ముపచక్ర మే || ౫ || వైదే హి కుశలీ రామ
స్స హనుగ్రీవ లత్క్షణః || విభీషణ సహాయశ్చ హరీణాం సహితో బలైః || కుశలం చాహసిద్ధాథో హతశ్చ త్రిగరిందయః || ౬౪ ||
విభీషణ సహాయేన రామేణ హరిభిన్న హ || సహతో రావణో దేవి లత్క్షణస్య నయేన చ || ౭౪ || పృష్ట్యా కుశలం రామో వీర
స్తాం రఘునందనః || అబ్రవీత్సరమప్రీతః కృతాథేనాంతరాక్షసా || ౮౪ || ప్రియ మాఖ్యామి తే దేనిత్వాంతు భూయస్స
భాజయే || దిప్త్యా జీవసిధర్మజ్ఞైరయేన మనుసంయుగే || లబ్ధో వో విజయస్సీ తే స్వస్థాభవగతవ్యాధా || రావణశ్చ హతశ్చ త్రి
ర్లంకాచేయం వశేష్ఠితా || ౧౦౪ || మయా హ్యలబ్ధ నిద్రాదృశేన వనిజాయే || ప్రతిజ్ఞేషా విస్తీర్ణా బధ్వా సేతుం మ

౧౮౪ || ౧౮౫ || సతానితి || మంగళ్యం మంగళ్యం- మంగళ్యం ప్రయోజనమిత్యర్థః- మంగళం హరి ద్రావిమంగళప్రవృత్తిం- సవంక్షక్తా తా
దిభిన్నం రామాయలక్ష్మణానుశ్చయః || ౧౮౪ || కృతకార్యయః || తస్యైవ ప్రియ కామ్యయా సతుస్వభోగేచ్ఛయా || ౨౦౪ || ౨౦౫ || ఆను
మాన్యే త్యాది సాధకాంత్రయమే కావ్యయం || విభీషణ మనుమాన లంకాగచ్ఛ- విభీషణ మనుజ్ఞావ్య రావణగృహం ప్రవిశ్య విజయేన విజయకథనే
న- ఆభినంద్య సీతాంతోప- య- వై- హ్యై మాంకుశ లినం సమగ్రీవం సందేశం సీతాచారికం || ౨౧ || ఇతి శ్రీ గోపాల రాజవిరచితే-
శ్రీరామాయణ ధర్మపదే- రత్నకీర్తీ ఖ్యాతే- యుద్ధ- పంచ- ఖ్యాతే- పంచదశో త్తర శత తమ స్సగఃః. *****
అథ హనుమతీతాన- ద- ఇతి ప్రసంగ మాదిప్త- త్యాది ముని తాత్పర్య జన్య సేవే గాత్రయ ఉచ్యతే- పూజ్య మాన ఇతి || మంగళ ప్రదేశక వాదిభిః
పూజ్య మానత్వం || ౧ || ప్రవిశ్యే త్యాది సాధకాంత్రయః || మృజయా రిర సంసార్మ లేణ- సాతం కాంసగ్రహ పీడాం || ౨౪ || నిభృత ఇత్యర్థం ||
ఆభిగమ్య సమపాప్రాప్త- ఆహ్వాద్య స్వనామ స కీర్త్య- ప్రణతః, తిప్ర హను స్సక- నిభృతః నిశ్చలః- ప్రహ్వః ప్రకషేణ సంకుచితగాత్ర- స్థిత
ఇతి శేషః- ఆచా ర్యాస్త్రకరణ త్రయేణాపి నిశ్చల బహువేత్త్య- సీతా హనుః || ౩ || దృష్ట్వా || తందృష్ట్వా నిస్త- చ్య ప్రథమం తూష్ణీమాస్త- పునః పృ
ష్ట్వా స్తూష్ణీమాస్త- తతో బృష్ట్వా- స్తూష్ణీమాస్త- తాను మానిజ్ఞాత్వా || ౪ || కుశలం పృష్ట్వా రా
మస్తా మబ్రవీదితి సంబంధః || ౮౪ || వచన ప్రకార మేవాహ- ప్రియ మాఖ్యామి త్యాది కద్యయమే కావ్యయం || హనేః తే ప్రియ మాఖ్యామి- త్యాం
తు- భూయః భూయిష్టం- సభా- సుప్రీణ- సు- భవకాష్ఠే సాదిత్య- మ- జ్ఞై- శ్చ- దిప్త్యా జీవసి- ఆస్య- ధామ మజయో వ్యర్థం వన్యాదిభావః-
మనుజయేన మత్సరాక్రమేణ- సః- స- యు- యో లబ్ధిః- స- స- స్వస్థాభ- వతియోజనా || ౧౦౪ || యేతి || హేనీతే- తవనిజాయే శత్రుహస్తా

౧౮౪ || సతానితి || మంగళ్యం మంగళ్యం ప్రయోజనం- మంగళం మంగళ్యం వస్తువాతం || ౨౦౪ || అనుమాన్యతి || విజయే నాభినంద్యయకథనేనందయిత్వా ||
౨౧ || ఇతి శ్రీమహాత్మరత్నకీర్తీ చితాయాం- శ్రీరామాయణ తత్త్వవీతి కాఖ్యాయాం- యుద్ధ కాండ వ్యాఖ్యాయాం- పంచదశో త్తర శత తమ స్సగఃః. *****
౧ || ప్రవిశ్యేతి || మృజయా శరీర సంసార్మ లేణ || ౨౪ || నిభృత ఇతి || నిభృతః నిశ్చలః- ప్రహ్వః సమస్త- స్థిత ఇతి శేషః || ౩ || దృష్ట్వా || సామాన్యతో దృ
ష్ట్వా తూష్ణీమాస్త- తతో బృష్ట్వా- స్తూష్ణీమాస్త- తాను మానిజ్ఞాత్వా || ౪ || కుశలం పృష్ట్వా రా
మస్తా మబ్రవీదితి సంబంధః || ౮౪ || వచన ప్రకార మేవాహ- ప్రియ మాఖ్యామి త్యాది || ప్రియ మాఖ్యామి త్యా రత్నకీర్తీయం చా శ్లేఠి సంహృష్ట- స్త- వద్ద
ర్శన సముత్సుక ఇత్యేతదంతం రామ సందేశ వాక్యం || దేవితే ప్రియ మాఖ్యామి- త్యాంతు భూయః భూయిష్టం సభాజయే ప్రిణయామి- మనుజయేన హ
నుమామజన చునిశ్చితై- నజీవనీత్యర్థః- ఆతపవ- స- అస్తా- భి- స- యు- గేవిజయో లబ్ధిః స్వస్థాభ- వతియోజనా- యదా- మనుజయేన మత్సరాక్ర
మేణ మో లబ్ధః స్వస్థాభ- వతి సంబంధః || ౧౦౪ || మదోతి || తవనిజాయే- శత్రుహస్తాత్తవని మోచనే- దృఢేన వికాగ్ర చితై- న- ఆతపి వాలబ్ధ నిద్రా- మ

హేమాధరౌ || ౧౧౪ || సంభ్రమశ్చ సగంతవ్యోవర్తంత్యా రావణాలయే || విభీషణవిధేయం హి లంకైశ్చర్యమిదం కృతమ్ ||
 ౧౧౫ || తదాశ్వసీహిశ్చస్తాస్త్వగృహే పరివతేసే || అయంచాభ్యేతి సంతృప్తస్తద్ధర్మన సముత్సుకః || ౧౧౬ || ఏవముక్తా
 సముత్పత్యసీతాశశినిభాననా || ప్రహరైశ్చావరుద్ధాసావ్యాజహరంశకించన || ౧౧౭ || అబ్రవీచ్ఛహరిశ్రేష్ఠస్సీతామప్రతిజల్ప
 తీమ్ || కిన్నుచింతయసేదేసికిన్నుమాంనాభిభాషసే || ౧౧౮ || ఏవముక్తాహనుమతాసీతాధమేవ్యవస్థితా || అబ్రవీత్పరమ
 ప్రీతాహర్షగద్గదయాగిరా || ౧౧౯ || ప్రియమేతదుపశుత్యభర్తుర్విజయసంశ్రితం || ప్రహర్షవశమాపన్నానిర్వాక్యా
 స్త్రిక్షణాంతరం || ౧౨౦ || సహిషశ్యామి సదృశంచితయంతీష్టవంగమ || మత్ప్రియాఖ్యానకస్యేహతవప్రత్యభినందనం ||
 ౧౨౧ || సహిషశ్యామితత్సోమ్యపృథివ్యామపివానర || సదృశంచత్ప్రియాఖ్యానతవదాతుంభవేత్సమం || ౧౨౨ || హిరణ్యం
 వాసువణాంవారత్నాః వివిధానిచ || రాజ్యంవాత్రిమృలోకేమనైతదహతిభాషితుం || ౧౨౩ || ఏవముక్తస్తవైదేహ్య
 ప్రత్యువాచస్థవంగమః || గృహీతప్రాంజలిర్వాక్యంసీతాయః ప్రముఖేస్థితః || ౧౨౪ || భతుఃప్రియహితేయకైభ
 తుర్విజయకాంక్షిణి || స్నిగ్ధమేవంవిధంవాక్యంతప్రమేవాహానిభాషితుం || ౧౨౫ || తవైతద్వచనంసామ్యేసారవత్ప్రి
 గ్ధమేవచ || రత్నోఽపిహిద్వివిధాచ్ఛాపిదేవరాజ్యాగ్నిశివ్యతే || ౧౨౬ || అథతశ్చమయాప్రాప్తాదేవరాజ్యానయోగుణాః ||
 హతశతుశ్చింతయిసంరామంపశ్యామినుస్థితం || ౧౨౭ || తస్యతద్వచనంశుత్వామైధిలీజనకాత్మజా || తతశ్శుభతరంవాక్య
 మువాచపవనాశ్చజం || ౧౨౮ || అతిలక్షణసంపన్నంమాధుర్యగుణభూషితం || బుద్ధ్యాహృష్టాంగయాయుక్తంత్వమేవా

తవవిమోచనే - దృఢేనపికాగ్రచిత్తేన - అతవివలబ్ధసిద్ధిగుణయూమహాదధౌశేతుంబద్ధా - ఏమాప్రతిజ్ఞారావణంహనిష్యామితిప్రతిజ్ఞా -
 వినిస్తీణాప్రతిపాలితత్వధాః || ౧౧౪ || సంభ్రమశ్చేతి || సంభ్రమఃస్వగ్రతా-వతంత్యావతమానయా || ౧౧౫ || తదితి || యస్తాత్ స్యగృహే
 పరివతేసేతస్తాత్విశ్వస్తాశతే - ఆశ్వసీహిశ్చాంతాభరణివృత్తేదాభవేత్సర్థః - అయంవిభీషణః || ౧౧౬ || ఏవమితి || సముత్పత్యహామణస
 ముక్తాయ - అవరుద్ధాఅవరుద్ధవ్యాపారా || ౧౧౭ || ప్రియమితి || త్తణాంతరంతేనమాత్రం నిర్వాక్యాస్త్రీహామోవరుద్ధవ్యాపారత్వాదిభి
 వః || ౧౧౮ || నివాక్యాస్త్రీత్యప్రాత్యంతరమాహ - సహిత్యాని || సదృశంచప్రత్యభినందనప్రతిప్రియవచనం || ౧౧౯ || సదృశంచదేయవస్తుసేవ
 శ్యామిత్యాహ - సహిత్యానినా || అత్రఅపిశబ్దసంతరిక్షస్వగౌ - సముచ్చయేతి - త్రివ్యపిలోకేమనవశ్యామియత్ మత్ప్రియాఖ్యానేవిషయేతవ
 దాతుంసచంచత్సంతసదృశంభవేత్ || ౧౨౦ || ఉక్తంవివృణోతి - హిరణ్యమితి || హిరణ్యంరజతం - రజతంహిరణ్యమితిశ్రుతేః | త్రిమలోకేమ
 రాజ్యంత్రిలోకవిదురాజత్వం - నైతదహతిభాషితుం - హిరణ్యద్యౌతత్సర్వమపిప్రియాఖ్యానసమత్వేనభాషితుంనాహాతీత్యధాః || ౧౨౧ ||
 ఏవమితి || ప్రముఖేశ్రే || ౧౨౨ || ప్రతిప్రియవచనంపశ్యామిత్యస్త్రోత్తరమాహ - భతుఃకరితి || ఏవంవిధంస్నిగ్ధంవాక్యంభాషితుంత్వమేవాహాని
 నాన్యా - అనేనసర్వోత్తరంత్రీవిప్రియవచనంమహ్యందత్తయత్యక్తంభవతి || ౧౨౩ || ప్రియాఖ్యానసదృశంప్రదేయవస్తునా స్త్రీత్యస్త్రోత్తరమా
 హ - తవేతి || ఏతత్ప్రత్యభినందనంపశ్యామిత్యేతత్ - సారవత్ప్రత్యభినందనవచనరాహిత్యకథనేనవద్వచనస్వనిరవధికప్రీతిజనకత్వకథనా
 న్ననాతాత్సర్వవత్ - స్నిగ్ధంమయిప్రీతిపురస్కరం - ఏతద్వచనశ్రవణేనైవమయాసర్వోత్తరంవస్తుసమవల్లభమితిభావః || ౧౨౪ || పూర్వమే
 వల్లభదేవరాజ్యానకస్యతత్ప్రదానంసంభవకమిత్యాశయేనాహ - అథతశ్చేతి || రామవిజయసంపశ్యామితియత్ - అస్తాత్ అర్థతఃప్రయోజనాత్
 దేవరాజ్యానయోగుణాఃఉత్తరాహాః - పాప్రాప్తాః - రామవిజయదర్శనమేవరాజ్యాదికమిత్యధాః || ౧౨౫ || ౧౨౬ || నాన్యోదేవత్వాదినారామవిషయ

యామహేమాధరౌశేతుంబద్ధా - ఏమాప్రతిజ్ఞారావణంహనిష్యామితివందూపావినిస్తీణాత్సంబంధః || ౧౧౪ || సంభ్రమశ్చేతి || సంభ్రమోభ
 యంతి || వర్తంత్యావతమానయా || ౧౧౫ || తదాశ్వసీహి || అయంవిభీషణఃత్వద్ధర్మనసముత్సుకఃస్సన్నభ్యేతీతిసంబంధః || ౧౧౬ || త్తణాం
 తరంతేనమాత్రం || త్తణాంతరంతేనమాత్రంవాచకమాత్రం || ౧౧౭ || సకేవలంహామోవశాదేవనిర్వాక్యాస్త్రీ - కింతుప్రియాఖ్యాతుస్త
 వతత్సదృశప్రియవచనస్యాభావాదపీశ్యాహ - సహితి || మత్ప్రియాఖ్యానకస్యమత్ప్రియాఖ్యాతుస్తవప్రత్యభినందనంప్రతిప్రియవాక్యంసంపశ్యా
 మితిసంబంధః || తి || ప్రత్యభినందనదేయవస్తు || ౧౧౯ || సదృశప్రియవచనంపశ్యామిమిత్యుక్త్యాసదృశంప్రదేయవస్తుసేనాస్త్రీత్యాహ - సపశ్యా
 మిత్యాదిక్లోకద్వయేన || దాతుంసదృశంచుదస్త్రీత్యుద్ధివ్యామపిపశ్యామి - పాతాశస్వర్గయోరపీత్యపిశబ్దాధాః || ౧౨౦ || హిరణ్యంరజతం - హిర
 ణ్యాదితత్సర్వమపిప్రియాఖ్యానసమత్వేనభాషితుంనాహాతీతిసంబంధః || ౧౨౧ || ౧౨౨ || తి || స్నిగ్ధంస్నేహాపేతం - అశక్యప్రతిదానమిత్యేవంరూపం
 త్వమేవభాషితుమహానినాన్యా - అతస్త్యయాసర్వోత్తరంయదిదంవచనముక్తంతదేవపరమప్రత్యభినందనమితిశేషః || ౧౨౩ || ప్రియాఖ్యానస
 దృశంప్రదేయంనాస్త్రీత్యస్త్రోత్తరమాహ - తవేతి || ఏతద్వచనంసమమాధికం ఏతద్వచనశ్రవణేనైవ - మయాసర్వోత్తరంవస్తుల్లభమితిభా
 వః || తి || తవైతద్వచనమిత్యాదిక్లోకద్వయంప్రక్షేప్రమితకతకః || ౧౨౪ || అథతశ్చేతి || విజయసంరామంపశ్యామితియత్ - అనేనైవాధాతః
 పరమాధాతోదేవరాజ్యానయోగుణాఃశ్రేయాంసి - పాప్రాప్తాపీత్యధాః || ౧౨౫ || అతిలక్షణేతి || అతిలక్షణసంపన్నం - ఆకాంక్షాయోగ్యతాగన్ని
 ధిమత్సదవత్త్వరూపవాక్యలక్షణసంపన్నం - మాధుర్యగుణభూషితశ్రవణమాత్రేణానందజన్మకత్వంమాధుర్యం - అష్టాంగయాగ్రహణంభా

ర్వాసిభాషితం || ౨౬౪ || శ్లోఘనీయోనిలస్యత్వంపుత్రపరమథామికః || బలశ్చౌర్యంశ్రుతంసత్త్వంవిక్రమోదాత్యముత్త
మమ్ | తేజఃక్షమాధృతిక్షౌర్యంవిసితత్వంసంశయః || ఏతేచాన్యేవబహవోగుణాస్తద్వయ్యవశోభనాః || ౨౬౪ || అథో
వాచపునస్సీతామసంభాగితోవిసితవత్ || పృగ్యహీతాంజలిహామోత్సితాయాఃప్రముఖాస్థితః || ౨౬౫ || ఇమాస్తుఖలు
రాక్షసోయదిత్వమనుమన్యసే || హంతుమిచ్ఛాన్యహంసర్వాయాభిస్త్యంతజితాపురా || ౩౦౪ || క్షీశ్యంతీంపతిదై
వాంత్యామశోకవనికాంగతాం || ఘోరదూపసమాచారాఃకూరారాఃకూరతరేక్షణాః | రాక్షసోదారుణకథావర
మేతత్ప్రియచ్ఛమే || ౩౦౫ || ముష్టిభిఃపాణిభిస్సర్వాశ్చరణైశ్చైవశోభనే | ఇచ్ఛామివివిధైర్హుతైవాంతుమేతాస్సుదా
రుణాః || ఘోతైజానుప్రహారైశ్చదశనానాంచపాతనైః | భక్షణైఃకణానానాంకేశానాంబులంఘనైస్తథా || నఖై
శ్శుక్రాముఖిభిశ్చదారణైలంఘనైహతైః | నిపాత్యహంతుమిచ్ఛామితవపిప్రీయకారిణీః || ౩౦౬ || ఏవంప్రకారైర్బహు
భిర్విప్రకారైర్యశస్విని | హంతుమిచ్ఛాన్యహందేవితవేమాఃకృతకీర్తిహః || ౩౦౭ || ఏవముక్తాహనుమతావైదేహీజనకా
త్తజా | ఉవాచధర్మసహితంహనుమంతంయశస్వినీ || ౩౦౮ || రాజసంశ్రయవశ్యానామర్వంతీనాంపరాజ్ఞయావిధేయా
నాంచదాసీనాంకఃకుప్యేద్వాసరోత్తమ || ౩౦౯ || భాగ్యవైషమ్యయోగేనపురామశ్చరీతేనచ | మయైతత్ప్రాప్యతేన
ర్వంస్వకృతంహ్యవభుజ్యతే || ౩౧౦ || పాప్రవ్యంతువశాయోగాన్మయైతదితినిశ్చితం | దాసీనాంరావణస్వాహంమర్షయా

యమితద్వాక్యసాధ్యవంశ్రుతంసతి-అతీతి || ఆతిలక్షణసంపన్నంఅకాంక్షాయోగ్యతాసన్నిధిమత్పదవత్త్వరూపవాక్యలక్షణసంపన్నం - బహు
భావారతానేన సకించిదవశ్యతమిత్వక్తశ్చబ్రహ్మసాధ్యసంపన్నం - మాధుర్యగుణభూషితం-సంక్రమేమధురంవాక్యమిత్వక్తరీత్యాశ్రవణమాత్రే
ణానందజనకత్వరూపమాధుర్యగుణభూషితం-అష్టాంగయా- గ్రహణంధారణంచైవస్తరణప్రతిపాదనం | ఉహేహాపోహూధాఃజ్ఞానంతత్వ
జ్ఞానంచధీగుణాత్వక్తాష్టాంగయ క్తయాబద్ధాయుక్తం-తాదృశబుద్ధిపూర్వకమిత్వర్థః || ౨౬౪ || సకేవలంవాక్యతఃగుణతోపిక్షాఘ్నానీత్యా
హ-క్షాఘ్నీయఇత్యాదిసాక్షాద్యయే || అనిలస్యక్షాఘ్నీయఃపుత్రఃఅనిలదపిసంజీవనకరఇత్యర్థః-సంజీవనంచాన్యశంస్యధమాదిత్యాహ-పరమ
ధామికఇతి - బలంప్రయాససహిష్టుత్వం- శౌర్యంయద్ధౌత్వాహః- శ్రుతంశాస్త్రజ్ఞానం- శృతింశాస్త్రావధృతయోరిత్యమరః | సత్త్వంశారీ
రస్సారః- విక్రమఃపరాక్రమః- దాత్యంసామర్థ్యం- ఉత్తమమితిసర్వవిశేషణం- తేజఃపరాభిభవనసామర్థ్యం- తీమాఅపరాధసహిష్టుత్వం-
భృతిఃప్రభావః- దైగ్యంక్షోభశేసత్యక్షోభ్యత్వం- విసితత్వంవిషయవత్త్వం-విశిష్టవీరియత్త్వంవా- ఏతేచాన్యేవదయాదయోబహవోగుణాః-త్వ
య్యేవశోభనాఃత్వామాశ్రయమధిగమ్యశోభమానాభవంతి- నసంశయః-నాహమగ్రోగుణానారోషస్తామిత్వర్థః || ౨౬౪ || ౨౬౫ || ఇదుతు
మిప్రియాఖ్యానపారితోషికత్వేనదేయమిత్యథాయతే-ఇమాఇత్యాదినా || సాధాశ్లోకద్వయమేకాన్వయం || క్షీశ్యంతీంపతిదేవతాంత్యాంప్రతి-
యారాక్షసోదారుణకథాఅబ్రువత్ - పురాయాభిస్త్యంతజితాఇమారాక్షసఃరాక్షసీయద్యసుమన్యసే హంతుమిచ్ఛామి-ఎతద్వరంమేవ
యచ్చేతిసంబంధః || ౩౦౪ || హననప్రకారంస్వకోధానురూపందశాయతి-ముష్టిభిరిత్యాదినా | శ్లోకత్రయమేకాన్వయం - ఘోతైఃప్రహరైః-
భక్షణైఃభాదనైః- బులంఘనైఃఉన్మూలనైః-శుక్రాముఖిభిఃనఖైః- దారణైఃపీడనైః-కపిలతాడనైర్వా-లంఘనైఃఉత్ప్లుత్యోపరిపాతనైః- హతైః
హస్తైస్తాడనైః- నిపాత్యభూమాపాతయిత్వామహ్మ్యాదిభీర్హంతుమిచ్ఛామిత్వన్వయః || ౩౦౬ || ఉత్తమర్థమావశ్యకత్వజ్ఞాపనాయపునరసిసంగ్రహణ
యాచతే-నివమితి || ౩౦౭ || ఏవముక్తతి || ధర్మసహితమితిక్రియావిశేషణం || ౩౦౮ || రాజేతి || రాజసంశ్రయవశ్యానంరాజసేవాపరవశానాం-
ఆతపవపరాజ్ఞయామర్వంతీనాం రాజచోదితకార్యంమర్వంతీనాం విధేయానాంచోదితకరణేదండార్హాణాం - రావణస్యదాసీనాందాసీ
భ్యః-కఃకుప్యేత్ || ౩౦౯ || భాగ్యేతి || భాగ్యవైషమ్యయోగేనభాగ్యవివర్యయయోగేన-భాగ్యస్వావరివత్వతయేత్వర్థః - పురాదుశ్చరీతేనచపూర్వ
కృతమహ్మతేనచ - ఏతత్తత్త్వనభృత్సేనాదికంప్రాప్యతే-తత్రహేతుమాహ-స్వకృతిమితి || హియస్తాత్ స్వకృతముపభుజ్యతేస్వ కృతకర్మఫలం
ప్రాప్యతేతోక్తైః- అథోమయాపిభుజ్యతఇత్యర్థః || ౩౧౦ || పాప్రవ్యమితి || రావణస్యదాసీనాంఏతత్తర్జనాదికం-దశాయోగాత్ అన్యస్థాయోగాత్
అనుభవయోగ్య కాలసంబంధాదియోవత్ - పాప్రవ్యమితిమయానిశ్చితం. దుర్బలాపూర్వమేతాదృశాపన్నివారకకర్మకరణాశక్తా- ఆ
తోహమిహరాక్షసీవిషయేమర్షయామితిసంబంధః - మర్షలాకృపాపరవశావా. మాతేరావణేదౌర్బల్యాంతరాభావాత్ - పరమఃఖగహిష్టుత్వ

రణంచైవస్తరణంప్రతిపాదనం | ఉహేహాపోహూధాఃవిజ్ఞానంతత్వజ్ఞానంచధీగుణాః- ఇత్యుక్తాష్టాంగయ క్తయాయుక్తం || ౨౬౪ || శ్లోఘనీయఇ
త్యాదిశ్లోకద్వయమేకంవాక్యం || బలంతయాససహిష్టుత్వశౌర్యంయద్ధౌత్వాహః-సత్త్వం-శారీరస్సారః- తేజః- పరాభిభవనసామర్థ్యం
విసితత్వంచేత్యేవమాదయోబహవోగుణాఃత్వయ్యేవసూతి- ఆత్రసంశయఇత్యన్వయః || ౨౬౪ || తి || అసంభాగితఃప్రత్యాఅవికృతలిత్రః-విసిత
వత్విసీతాహం || ౨౬౫ || ఇమాఇతి || రాక్షసోరాక్షసీః || ౩౦౪ || క్షీశ్యంతీమిత్వాదిసార్థశ్లోకమేకంవాక్యం || ౩౦౬ || ముష్టిభిరిత్యాది | శుక్రాము
ఖిభిఃనఖైఃలంఘనైఃఉత్ప్లుత్యుత్పతనైః || ౩౦౬ || ఏవమితి || శ్లోకభిన్నంవాక్యం || ౩౦౮ || రాజేతి || రాజసంశ్రయవశ్యానంరాజసంశ్రయాయత్పరవశానాం-
రాజసంశ్రయారాజసేనా- రాజసేవాపరాణామిత్యర్థః || ౩౧౦ || పాప్రవ్యమితి || దశాయోగం-నపుంసకత్వమర్షం- ఆయందశాయోగః- ఏతాదృశ
ధరవస్థావిశేషః- మయాప్రాప్రవ్యఇతినిశ్చితః-నిశ్చయఃకృతః- కుతఃదుఃఖలాపూర్వమేతాదృశానానిరాకరణకర్మకరణాశక్తా- అతఃరా

మీహ దుర్బలా||౪౦||అజ్ఞప్తారావణేనైతారాక్షసోమామతజ్జయన్| హ తేతస్మిన్నకుద్యుహితజ్జనంవానరో త్తమ||
౪౧||అయంవ్యామృసమీపేతుపురాణాధర్మసంస్థితః| ఋతేణగీతశ్లోకోమేతన్నిబోధప్లవంగమ || ౪౨ || సవరఃపా
పమాదతైపరేమాంపాపకర్మణాం| సమయోరక్షితవ్యస్తు సంతశ్చరిత్రభూషణాః || ౪౩ || పాపానాం వాశుభానాం
వావధాహాణాంప్లవంగమ| కార్యంకరుణమార్యేణనకశ్చిన్నాపరాధ్యతి||౪౪||లోకహింసావిహారాణాంరక్షపాంకా
మహాపిణాం| కుర్వతామపిపాపానివైవ కార్యమశోభనం|| ౪౫|| ఏవము క్తస్తుహనుమానీతయావాక్యకోవిదః| ప్రత్యు
వాచతతస్మితాంరామపత్నియశస్మిన్|| ౪౬|| యుక్తారామస్యభవతీధర్మపత్నియశస్మిన్| ప్రతిసందిశమాందేవిగమ
ప్రేయత్రరాఘవః || ౪౭|| ఏవముక్తాహనుమతావైదేహీజనకాత్మజా | అబ్రవీద్బ్రహ్మమిచ్ఛామిభర్తారంవానరో త్తమ ||

మేవహితదానీందౌర్బల్యం || ౪౦ || రాక్షసీనామపరాధస్యరాజాక్షామూలకత్వవన్వయవ్యతిరేకాభ్యాందర్శయతి-అజ్ఞప్తాఞ్చ||౪౧||అథాసాం
స్వాతంత్ర్యేణావకారకరణమభ్యుపేత్యతథాపి తుంతవ్యమిత్యత్రైవిహాసందర్శయతి-అయమితి || పురాకిలకశ్చిద్వాన్యధోవ్యాఘ్రేణానుసృతో
వృక్షమూరూఢః - వృక్షమూలగతోవ్యాఘ్రోవృక్షోపరిస్థితమృతంవన్యమృగాణామస్తాకంజాత్యాశత్రుచక్షఃతస్మాదేనంవృక్షోపాతయేత్స్య
బ్రహ్మీత్ - ఎవముక్తాభిల్లాకఃస్వపాసస్థానగతమేనంపాతయిష్యామి - తథాత్వేధర్మహానిస్సృదిత్యుక్తాసుష్యాప - తదనంతరంత్యాంర
క్షిప్యామిను ప్రమృతంపాతయేతివ్యాఘ్రేణచోదితస్సకవ్యాధస్తమృతమపాతయత్ - సత్వభ్యాసవశేనశాఖాంతరమవలంబ్యనాపతత్ - తదను
కృతాపరాధమేనంపాతయేతిపునః పునవ్యాఘ్రేణోవ్యమానోపిభిల్లాకోబహుళః కృతాపరాధమప్యేనంభుభ్యంసదాస్యామిత్యభిధాయరర
క్షేతిపారాజికిగాథా || ౪౨|| తత్రత్యంశ్లోకంపఠతి-సవరఞ్చి|| సుగ్రీవంప్రతిరామఃకపోతోపాఖ్యానమివహనుమంతముద్దిశ్యదేవ్యపిస్సానిప్రేత
భౌజముక్షగీతంప్రమాణయతిస్త - పరేమాంపాపకర్మణాంపరానుద్దిశ్యపాపంకుర్వతాం-పరఃపాపిజ్ఞఃపురుషః- పాపంప్రత్యపకారరూపం-నా
దత్రైనాంగీకరోతి-నకరోతిత్వార్థః-సమయఃఆచారః- అపకర్తృప్రవృత్తిప్రత్యపకారవజ్జనరూపః- రక్షితవ్యస్తు రక్షితవ్యఏవ-తథాహిసంత
రిత్రభూషణాః- సద్భిశ్చారిత్రభూషణైరితిపాతః||౪౩|| అథదేవ్యాఅభయప్రదానశ్లోకః- పాపానామితి|| పాపానాంవాశుభానాంవా-త్వదభి
ప్రాయేణపాపానాంవాఅస్తదభిప్రాయేణశుభానాంవా- తదేవమమోద్దేశ్యందోషోయద్యపితస్యస్యాదివత్ - మలిసస్యపి-స్తానమపేక్షితం-
తాసాంపాపత్వాదేవాస్తదపేక్షా - కింశుభానామస్తాభిః - తత్పుణ్యానామేవతద్రక్షితత్వాత్ - తస్మాత్తత్వాపమేవాస్తాకముద్దేశ్యం- స
సతహి-దగద్యాదండనీయాః నాదగద్యాఇతిధర్మశాస్త్రం భవతిమాసాద్యభజ్యేతేత్యాశంక్యదుష్టేపి శరణాగతోరక్షణీయఞ్చివేశమశా
స్త్రాభవంతమాసాద్యకింభంజనీయమిత్యాహవధాన్వాణామితి-వధాన్వాణామతీత్యర్థః-సప్రమృతృషష్టి - ప్లవంగమ-అనభిలషితమేవాభిలషితవా
ఖిలుభవాః-తేషు- ఆర్యేణమహతాపురుషేణ-కరుణందయాకార్యం-తిమృతపుణ్యంపాపంచఇదాసీమేతద్దయనీయదశాంపశ్య-యద్వాశుభానా
మితిదృష్టాంతాథేం- శుభేషువధాహేమయథాకరుణంకార్యంతథాపాపేషువధారైవ్యపికార్యమితిర్థః - సాపరాధాదండనీప్రసంగ
స్సృదిత్యాశంక్యాహనకశ్చిన్నాపరాధ్యతీతి-సహోవ్యపరాధ్యతీత్యర్థః||తనిశ్లోకి||౪౪||రక్షసాంస్వజాతిప్రయుక్తహింసాదేరదోషావహత్వా
చ్ఛాస్త్రా క్తదండవిషయత్వంనాస్తీత్యాహ-లోకేతి||అశోభనందండం||౪౫||౪౬||యుక్తేతి||రామస్యయుక్తా-కింపునర్తద్విసౌజనఞ్చిస్వస్యోక్త
మశరణ్యత్వంప్రతిపాదితవతోరామస్యశరణ్యత్వాదిగుణవత్తయాసదృశీత్యభావః-అనేనసగేణనీతాయాదయాశుత్వంఅపరాధసహిష్టుత్వం
ఘటకత్వంచోక్తమితిభ్యేయం||౪౭||ఏవమితి|| ఇచ్ఛామిత్యత్రైవిహాసందర్శయతి||౪౮||౪౯|| ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే-శ్రీరామాయణభూష

వణస్యరాక్షసీనామేతత్తర్జనాదికం-మహాయామిఅసహమిత్యర్థః- దశాయోగాదితిపాతేరావణస్యదాసీనామేతత్తర్జనాదికందశాయోగాద
వస్థాయోగాదనుభవయోగ్యకాలసంభవాదీతియావత్ - పోప్రవృత్తిమితిమయాసశ్చితం-కుతః-దుబ్ధాలా-అతఃఏతత్ మహాయామిఅసహమిత్య
భావః || ౪౧|| రాక్షసీనామపకారస్యరాజ్ఞోమూలత్వంఅన్వయవ్యతిరేకాభ్యాందర్శయతి- అయమితి||కస్తింశ్చిదరణ్యే - వాఘ్రోసదుశఃకశ్చ
ద్వాన్యధోవృక్షమూరూఢః. వృక్షమూలగతోవ్యాఘ్రోవృక్షోపరిస్థితమృతంమృగాణామస్తాకమయంవ్యాధోజాత్యాశత్రుః- వృక్షోదేనంపాత
యేత్స్యక్తాభిల్లాకఃస్వపాసస్థానగతమేనంపాతయిష్యామి-తథాత్వేధర్మహానిస్సృదిత్యుక్తాసుష్యాప - త్యాంరక్షిప్యామి సుప్రమృతంపాతయేతి
వ్యాఘ్రేణచోదితస్సక - వ్యాధస్తంబుతమపాతయత్ - సత్వభ్యాసవశేనశాఖాంతరమవలంబ్యనాపతత్ - తదనంతరంకృతాపరాధమేనం
పాతయేతిపునః పునవ్యాఘ్రేణోవ్యమానోపిభిల్లాకోబహుళః కృతాపరాధమప్యేనంభుభ్యంసదాస్యామిత్యభిధాయ రరక్షేతిపారాజికి
కథా||౪౨|| తత్రత్యంశ్లోకంపఠతి|| పరేమాంపాపకర్మణాంపరానుద్దిశ్యపాపంకుర్వతాం-పరఃపాపిజ్ఞఃపురుషః- పాపంప్రత్యపకారరూ
పంనాదత్రైనాంగీకరోతి-నకరోతిత్వార్థః- సమయఃఆచారః-అపకర్తృప్రవృత్తిప్రత్యపకారవజ్జనరూపః- రక్షితవ్యస్తు రక్షితవ్యఏవ- తథాహిసంత
చారిత్రభూషణాఃచారిత్రభూషణైరితిపాతేసద్భిస్సమయోరక్షితవ్యత్వనిబంధం||౪౩||పాపానామితి||పాపానాంపరాహాణాంనాపాపజనేషు
వధాహేమశుభజనేషువధాహేమసత్వపితేషుఆర్యేణసజ్జనేనకరుణంకారుణ్యం-కార్యం-కర్తవ్యమిత్యర్థః-సనుసాపరాధిమయథాపరా
ధమవశ్యందండఃకర్తవ్యత్వాశంక్యాతిప్రసంగేనపరిహరతి- నకశ్చిదపిసాపరాధ్యతీతి-సహోవ్యపరాధ్యతీతి-అతఃసర్వస్యాపివధ్యత్వాద్దయాశా
నిసస్తూష్టింకరణమేవవరమితిభావః||౪౪|| రక్షసాంపరహింసంసంస్వాభావికోభమాః-అతోపిసవధాన్వత్వాహ-లోకహింసేతి|| అశోభనందండ

౪౫||తస్యాస్తద్వచనంశ్రుత్యాహనుమామామరుతాత్మజః|హషణ్యమైథిలీవాక్యమువాచేదంమహాన్యుతిః||౪౬||
 పూర్ణచంద్రాననంరామంద్రక్ష్యస్యార్యేనలత్తుణం | స్థిరమిత్రంహతామిత్రంశచీవత్రదశేశ్వరం||౪౭|| తామేవ
 ముక్త్యా రాజంతీంసీతాంసాక్షాదీవశ్రేయం| ఆజగామమహావేగోహనుమాన్యత్రరాఘవః ||౪౮|| ఇతిశ్రీమద్యుద్ధకాం
 డే-మోడశోత్తరశతతమస్సగణః . ***** సడవాచమహాపాంజ్ఞమభిగమ్యప్లవంగ
 మః|రామంవచనమథజ్ఞోవరంసర్వశనన్తతాం||౪౯||యన్నిమిత్రాయమారంభఃకర్తృణాంచఫలోదయః| తాండేవీంశో
 కసంతప్రామైథిలీంద్రష్టుమహాసీ||౫౦|| సాహిశోకసమావిష్టాబాష్పవర్యాకులేక్షణా|మైథిలీవిజయంశ్రుత్యాతవహర్ష
 ముపాగమత్ ||౫౧|| పూర్వకాత్పృత్యయాచ్ఛాహముక్తోబత్సస్తయాతయా | భక్తారంద్రష్టుమిచ్ఛామిక్వతాథాంస
 హలత్పుణం||౫౨||ఎవముక్తోహనుమాతారామోధర్మభృతాంవరః|అగచ్ఛత్సహసాధ్యానమీషద్బాష్పపరిప్లుతః||౫౩|| దీఘా
 ముష్టంవినిశ్వస్యమేదినీమవలోకయత్| ఉవాచమేఘసంకాశంవిభీషణముఃస్థితం ||౫౪|| దివ్యాంగరాగాంవైదేహీంది
 వ్యాభరణభూషితాంఇహాసీతాంశిరస్సాత్తాముపస్థాపయమాచిరం||౫౫||ఎవముక్తురామేణత్వరమాణోవిభీషణః |
 ప్రవిశ్యాంతఃపురంసీతాంస్వాభిస్త్రీభిరచోదయత్ | దివ్యాంగరాగావైదేహీదివ్యాభరణభూషితా| యానమారోహ
 భద్రంతేభతాత్వాంద్రష్టుమిచ్ఛతి ||౫౬|| ఎవముక్తాతువైదేహీప్రత్యువాచవిభీషణం|అస్మాతాద్రష్టుమిచ్ఛామిభర్తా
 తంరాక్షసాధిప ||౫౭|| తస్యాస్తద్వచనంశ్రుత్యాప్రత్యువాచవిభీషణః | యదాహరాజాభతాతేతత్తేభాకతుమ
 ర్హసి||౫౮|| తస్యతద్వచనంశ్రుత్యామైథిలీభర్తృదేవతా| భర్తృభక్తిప్రతాసాద్వీతథేతిప్రత్యభాషత ||౫౯|| తతస్సీ
 తాంశిరస్సాత్తాంయవతీభిరలంకృతాం|మహార్హాభరణాపేతాంమహాహేంబరధారిణీం|ఆరోవ్యశిబికాందీప్రాంప
 రాధ్యాంబరనంవృతాం| రక్షాభిర్బహుభిర్దుస్తామాజహారవిభీషణః ||౬౦|| సోభిగమ్యమహాత్మానంజ్ఞాత్వాపిధ్యాన

ణే- రత్నకిరీటాఖ్యానే-య్యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానే- మోడశోత్తరశతతమస్సగణః. ***** అభిసేతానయనం-సడవా
 చేత్యాది||౬౧|| యన్నిమిత్రత్వతి|అరంభఃఉద్యోగః-కర్తృణాంసేతుబంధాదివ్యాపారాణాం- ఫలోదయః-రావణజయశ్చ-యన్నిమిత్రఃయస్యాస్తీతాయాలా
 భార్గః- తాంద్రష్టుమహాసీ||౬౨|| పూర్వకాదితి| పూర్వకాత్పృత్యయాత్-ప్రత్యయాద్విశ్వాసాత్ ||౬౩||ఎవమితి|రామః-
 ఈషద్బాష్పపరిప్లుతస్సృక్సహసాధ్యానమాగచ్ఛత్ - రావణభవనోపితసీతాపరిగ్రహేమహాకలోకాపవాదోభవేత్-నిదోమాయాస్తస్యాఃపరి
 త్యాగేమహాదోషస్సాద్విత్యేవంకార్యదౌష్ఠ్యాత్||౬౪||రవ్యమితిచింతయామాసేత్యర్థః||౬౫||దీర్ఘమితి|నిశ్వాసప్రద్యైకాణింతాదైర్ఘ్యం
 గృహ్యతే - దౌష్ట్యేనకథంక్షిప్తాంతాంప్రసక్తైశ్చయిమ్యామిత్యంతప్రాపోవ్యజ్యతే-ఘాటుసమవలోకయన్నితిచింతాపారవశ్యాభినయః-మేఘసం
 కాశమిత్యసేనసీతానయనేకృతత్వరత్వముచ్యతే||౬౬||దివ్యాంగరాగామితి|అలంకృత్యానయనాదేశఃఉత్తరకాలికపరుషభాషణార్హతాప్రతిపాద
 నాయ- సహితాద్యశదజాపన్నాందినాంపరుషంభాషితుంయుజ్యతే - శిచ్చతస్యానపరిత్యాగార్థం - కింతుచతుర్ముఖాదిదేవతాముఖేనతస్యాః
 పాతప్రత్యంఖ్యానయితుం-మాచిరం-విశంబోనకార్యఇత్యర్థః||౬౭||ఎవమిత్యాదిజ్ఞాకద్వయమేకాస్వయం||స్వాభిస్త్రీ|భిరచోదయత్-నిజస్త్రీము
 ఖేనాచోదయత్ | రామానుజీయం|| ఎవముక్తురామేణత్వరమాణోవిభీషణః|ప్రవిశ్యాంతఃపురంసీతాంస్వాభిస్త్రీభిరచోదయత్||దివ్యాం
 గరాగావైదేహీదివ్యాభరణభూషితా| యానమారోహభద్రంతేభర్తాత్వాంద్రష్టుమిచ్ఛతి|| ఎవముక్తాతువైదేహీప్రత్యువాచవిభీషణమితిపాత
 క్రమః| భర్తాత్వాంద్రష్టుమిచ్ఛతితిస్వాభిస్త్రీభిరచోదయదిత్యసంబంధః||౬౮||౬౯||తస్యాఇతి|ప్రత్యువాచస్త్రీముఖేనతేవః-యథానియోగం
 కతేవ్యత్వేపేతుద్వయంరాజాభరైతి|| ౭౦|| తస్యేతి || అగీకారపేతుద్వయంభర్తృదేవతాభర్తృభక్తిప్రతేతి||౭౧||౭౨||సఇతి||జ్ఞాత్వా

నం||౭౩|| ఇతిశ్రీమహాశ్వరంఠీర్థవిరచితాయాంయుద్ధకాండవ్యాఖ్యానాంమోడశోత్తరశతతమస్సగణః. *****
 ౭౪||యన్నిమిత్రత్వతి|అరంభఃఉద్యోగః-కర్మణాంసేతుబంధాదివ్యాపారాణాంఫలోదయః- రావణజయశ్చ-యన్నిమిత్రఃయస్యాస్తీతాయాలా
 భార్గః ||౭౫|| పూర్వకాదితి| పూర్వకాత్పృత్యయాత్- సందేశకారణాత్పృత్యయాత్-అతీవవిశ్వాసాదిత్యర్థః||౭౬||ఎవముక్తురామః-ఈ
 షద్బాష్పపరిప్లుతస్సృక్సహసాధ్యానమాగచ్ఛత్ - రావణభవనోపితసీతాపరిగ్రహేమహాకలోకాపవాదోభవేత్-నిదోమాయాస్తస్యాఃపరి
 త్యాగేమహాదోషస్సాద్విత్యేవంకార్యదౌష్ఠ్యాత్||౭౭||రవ్యమితిచింతయామాసేత్యర్థః ||౭౮||దీర్ఘమితి|దివ్యాంగరాగాం-శిరస్సాత్తాంసీతా
 ముపస్థాపయేత్సాధ్యుమాశ్చయః-యదీసీతామచోద్ధైర్యవగ్రహీష్యామితేదాజనావితాద్యశదివ్యసుందరీందృష్ట్యా - రావణఃకథంతూష్ణింతిష్ఠే
 దితిబహువిధావవాదపంకకథంకాంతచిత్రాస్సంతోనిమగ్రశంకాయాంజగజ్జనన్యమపిదేవ్యాంకిమప్యాశగతేమురితిమన్వానోజగన్తర్యాదాస్థా
 పనాయామవతీణః||శ్రీరామః||యద్యదాచరతిత్రేష్టస్తతదేవతరోజనః ఇతిన్యాయమనుసృత్యనిష్కల్పమాందేవీంస్వయంజానన్దీ-లోకాపవా
 దనివృత్తయేతస్యాంరుషితఇవపరుషాక్రిందదక-తామగ్నిప్రవేశ్యపద్మభవవభవేంద్రముఖామరగజైస్సంస్తుతః- పార్థివోనిత్యుక్తాందేవీం
 గీకరవాణీతి||దివ్యాంగరాగే||భర్తాత్వాంద్రష్టుమిచ్ఛతి - స్వాభిస్త్రీభిరచోదయదితిపూర్వణసంబంధః||౭౯||సఇతి||జ్ఞాత్వాపివిభీషణాను

మాసితం ప్రణతశ్చప్రహృష్టశ్చప్రాప్తాంసీతాన్యవేదయత్ || ౧౫ || తామాగతామపశుర్యత్యరక్షోగృహచిరౌషి
తాం హామోదైన్యంచరోశ్చత్రయంరాఘవమావిశత్ || ౧౬ || తతఃపాశ్వకగతందృష్ట్వాసవిమర్శంవిచారయన్ | విభీ
షణమిదంచాకృమహృష్టంరాఘవోబ్రవీత్ || ౧౭ || రాక్షసాధిపతేసామ్యోత్యంషుద్విజయేరత | వైదేహీసన్నికషణం
మేశీఘ్రంసముపగచ్ఛతు || ౧౮ || సతద్వచనమాజ్ఞాయరాఘవస్యవిభీషణః | తూణాముత్సారణేయత్నంకారయామాస
సర్వతః || ౧౯ || కంచుకోష్ఠీషిణస్తత్రవేత్రజర్ముః రపాణయః | ఉత్సారయంతఃపురుషాస్సమంతాత్పరిచక్రముః || ౨౦ ||
ఋతూణాంవానరాణాంచరాక్షసానాంచసర్వతః | బృందాన్యత్సార్యమాణానిదూరముత్సృజస్తదా || ౨౧ || తేషా
ముత్సార్యమాణానాంసర్వేషాంధ్వనిరుత్థితః | వాయునోద్వర్తమాసస్యపాగరస్యేవనిస్వనః || ౨౨ || ఉత్సార్యమాణాం
ప్రాదృష్ట్వాసమంతాజ్ఞాతసంభ్రమాన్ | దాక్షిణ్యత్రదమహాచ్ఛవారయామాసరాఘవః || ౨౩ || సంరభశ్చబ్రవీ
దామిశ్చతుషాప్రదహన్నివ | విభీషణంచహాప్రాజ్ఞంసోపాలంభమిదంచవః || ౨౪ || కిమథంమామనాదృత్యక్షిశ్యతే
యంత్యయాజనః | నివతయౌనముద్యోగంజనోయంస్వజనోమమ || ౨౫ || నగృహాణివస్త్రాణి నపాకారాస్తిరస్త్రి
యాః | నేదృశారాజసతాగ్రావృత్తమావరణంస్త్రియాః || ౨౬ || వ్యసనేషునకృచ్ఛేషునయద్దేషుస్వయంవరే | నక్రతౌ
నవివాహచదశానందుష్యతిస్త్రియాః || ౨౭ || సైమాయుధగతావైవకృచ్ఛేషమహతిస్థితా | దర్శనేస్యానదోషస్సాన్యత్స
మీపేవిశేషతః || ౨౮ || తదానయసమీపం మేశీఘ్రమేనాంవిభీషణసీతాపశ్యతుమామేషామహృగ్గణవృతంస్థితం || ౨౯ ||
ఏవముక్తస్తురామేణసవిమర్శోవిభీషణః | రామస్యోపానయత్సీతాంసన్నికషణంవినీతవత్ || ౩౦ || తతోలక్ష్మణసుగ్రీవా
హనుమాంశ్చక్షవంగమః | నిశమ్యవాక్యంరామస్యబహువువ్యథితాభృతం || ౩౧ || కశత్రనిరపేక్షైశ్చృగ్గతైరస్యదా
రుణైః | అప్రీతమివసీతాయాంతరగ్రయంతిస్తురాఘవం || ౩౨ || లజ్జయాత్వవలీయంతీస్యేషుగాతేషుమైథిలీ | విభీషణేనా
నుగతాభతాకరంసాభ్యవతాత్ || ౩౩ || సావస్త్రసంరుద్ధముఖలజ్జయాజనసంసది | రురోదాసాద్యభతాకరమార్యపుత్రే
తిభాషిణీ || ౩౪ || విస్త్రయాచ్ఛప్రహమాచ్ఛసేహాచ్ఛవతిదేవతా | ఉదైక్షతముఖంభర్తుస్సాన్యంసావ్యతరాననా ||
౩౫ || అథసమపనుదన్యనఃక్లమంసానుచిరమదృష్టమదీప్యవైప్రియస్య | వదనముదితపూణాచంద్రకాంతంవిమల శశాంక
విభాననాతదానిం || ౩౬ || ఇతిశ్రీమద్యుద్ధికాండే సప్తదశోత్తరశతతమస్సగః. *****

పిఃభీషణాగమననిదిత్వాపి. అనేనచింతానువృత్తిరుక్తా || ౧౫ || తామితి | రావణవధపూర్వకసీతాగమనహర్షః - రావణభవనోపితత్వమేవదైన్యం
రోషశ్చ - అత్రరోషోభావిశపథోపయోగిత్వాదారోపితశిక్షిద్రష్టవ్యం || ౧౬ || తతఃపి | సవిమర్శంవిచారయన్ సవితర్కం-చింతయన్ - అహృష్టమి
తిక్రియావిశేషణం-విభీషణవిశేషణంచ || ౧౭ || సతితి | ఉత్సారణేజననివారణే || ౧౯ || కంచుకెతి | కంచుకంవారవాణం - ఉష్ణింశ్చిరోవేష్టనం-వేతే
ణజర్హి రాః సదావలంబననితపారుష్యాః పాణయోయేమాంతే || ౨౦ || ఋతూణామితి | ఉత్సృజః అపచక్రముః || ౨౧ || తేషామితి | ఉద్వర్తమాస
స్యఉజ్జ్వంభమాణస్య || ౨౨ || ఉత్సార్యమాణానితి | దాక్షిణ్యద్వానరేషుదాక్షిణ్యత్ - అమర్షాత్ ఉత్సారణాసహనాత్ || ౨౩ || సంరభశ్చ | చక్షుషా
ప్రదహన్ని చేతిలోచనాభ్యాం పిబన్నివేత్సుకౌదరపాత్రభూతస్యవిభీషణసైవవంధదర్శనవిషయతాకరణంప్రజననిగ్రహసహిష్టుత్వాత్ - సీతావి
షయసమారోపితరోషవిశేషాద్వా || ౨౪ || ౨౫ || నగృహాణీతి | తిరస్క్రియాః | తిరస్కరిణ్యః - రాజసత్కారాః - ఉత్సారణాదికం-వృత్తంఆచారః ||
౨౬ || వ్యసనేష్వితి | వ్యసనేషు - ప్రజననియోగేషుకృచ్ఛేషురాజ్యక్షోభాదిషయద్దేయధ్వజమా || ౨౭ || సైమేతి | కృచ్ఛేషత్వమాణాన్నిప్రవేశే ||
౨౮ || ౨౯ || ౨౯ || సమీపం | సవిమర్శః కృచ్ఛ్రశబ్దప్రయోగాత్సాగం || ౩౦ || ౩౧ || వ్యథాయాం హేతుమాహ - కశత్రేతి || ౩౨ || లజ్జయేతి | అవలీయంతిసంకు
చంతి || ౩౩ || ౩౪ || విస్త్రయాదితి | విస్త్రయాత్ అఘటితరామపునర్దృశనాద్విస్తయః - ప్రేయస్యదర్శనేనప్రహర్షః స్నేహః - స్వాభావకః - ఉదీక్షణకాలిక
ముఖప్రసాదమాహసామ్యేతి || ౩౫ || అథేతి | ఉదితపూర్ణచంద్రదైత్యనేనకోపక క్రత్వముక్తం-విమలశశాంకేత్యనేనఉత్తరకాలికక్షయస్సుచ్యతే ||

గమనంజ్ఞాత్వాపి || ౧౫ || తామితి | హమః రావణవధపూర్వకసీతాసమగమనహర్షః - రావణభవనోపితత్వమేవదైన్యరోషయోహేతుః - త
త్రరోషశ్చభావిశపథోపయోక్తత్వాదారోపితశిక్షిద్రష్టవ్యం || ౧౬ || తతఃపి | సవిమర్శం-విచారయన్నిత్యసంబంధః || ౨౦ || ఋతూణా
మితి | ఉత్సృజః - ఉపచక్రముః || ౨౧ || తేషామితి | వాయునామౌతునా - ఉద్వర్తమాసస్య - ఉజ్జ్వంభమాణస్య || ౨౨ || ఉత్సార్యమాణానితి | దా
క్షిణ్యద్వానరేష్వితిశేషః - తదమహాత్మధ్వజాసహనాత్ || ౨౩ || కిమథమితి | స్వజనోబంధుజనః || ౨౪ || నగృహాణీతి | తిరస్క్రియాః -
తిరస్కరిణ్యః || ౨౬ || వ్యసనేష్వితి | ప్రజనమరణనితయఃఖం-వ్యసనా-కృచ్ఛేషు-అపత్సు || ౨౭ || ఏవముక్తశ్చ | సవిమర్శః సీతావిషయేస్సామి
నఃచిత్తక్షిదృశవివిచారః || ౩౪ || విస్త్రయాదితి | అసంభావితదశానంతాతమితివిస్త్రయః - ప్రేయస్యదశానేనప్రహమః || ౩౫ || అథేతి | సమ
పద్యదత్ సమపాదత్ || ౩౬ || ఇతిశ్రీమహాశ్వరథభాగవతవిరాతాయాం - క్షీరామాయణతత్వదీపికాభ్యాయాం - యుద్ధికాండవ్యాఖ్యా

తాంతుపార్శ్వస్థితాంప్రహ్వంరామస్సంప్రేక్ష్యమైథిలీం । హృదయాంతగఃతకోగ్రోవ్యాహతుఃముపచక్ర
 మే॥౧॥ఎహసినిజితాభద్రేశతుంజిత్వామయారణేపారుషాద్యదనుష్ఠేయంతదేతమపపాదితం ॥౨॥ గతోన్యైంతమ
 ముషాన్యథమణాసంప్రమార్జితాఅవమానశ్చశత్రుశ్చమయాముగవమద్భుతా ॥౩॥ అద్యమేపారుషందృష్టమద్యమే
 నఫలశ్శ్రీమఃఅద్యతీణప్రతిజ్ఞత్వాత్పభవామీహచాత్మనః ॥ ౪ ॥యాత్వంవిరహితానీతాచలచిత్రేనరతుసాదైవసం
 పాదితోదోషోమానుషేణమయాజితః॥ ౫ ॥సంప్రాప్తమవమానంయస్తేజసానప్రమార్జితా కస్తస్యపురుషార్థోప్రిపురు
 షస్సాల్పతేజసః॥ ౬॥లంఘనంచసముద్రస్యలంకాయాశ్చావనుదానం । సఫలంతస్యతస్మాచ్ఛ్రవ్యంమహతః మహానూ
 మతః॥౭॥యుద్ధేవిక్రమతశ్చైవహితంమంత్రయతశ్చమే । సుగ్రీవస్యసస్యైస్యస్యసఫలోద్యవరిత్రమః ॥ ౮ ॥ గుణం
 భాగితంత్యక్త్వాయోమాంస్వయముపస్థితః । విభీషణస్యభక్తస్యసఫలోద్యవరిత్రమః ॥ ౯ ॥ ఇత్యేవంబుగ్ధతస్తస్య
 సీతారామస్యతద్వచఃమృగీవోత్ఫుల్లయనాబభూవాశుపరిప్లుతా ॥ ౧౦ ॥ పశ్యతస్తాంతురామస్యభూయఃకోగ్రోవ్య
 వధాతప్రభూతాజ్యావసక్తస్యపావకస్యేవదీప్యతః ॥ ౧౧ ॥ నబభ్యాభుగ్మిటింవక్త్రేతిర్యక్ప్రేక్షితలోచనఃఅబ్రవీత్స
 రుషంసీతాంమధ్యేవానరరక్షసాం॥ ౧౨ ॥యతఃతావ్యంమనుష్యేణధర్మణాంపరిమార్జితా తతకృతంసకలంసీతే॥
 ౧౩॥శత్రుహస్తాదమర్షణాత్ ॥నిజితాజీవలోకస్యతపసాభావితాత్మనా । అగస్త్యేనదురాధమోమునాదక్షిణేవ
 దిక్॥౧౪॥విదితశ్చాస్తుతేభద్రేయోయంరణపరిత్రమఃసతీణస్సుహృదాంబీర్యాన్నత్వదధాంమయాకృతః॥౧౫॥ రక్ష
 తాతుమయావృత్తమవపాదంచసర్వతః । ప్రఖ్యాతస్యాత్మవంశస్యస్యంగంచపరిరక్షతా ॥ ౧౬ ॥ ప్రాప్తచారిత్రసందే
 హోమమవ్రతిముఖేస్థితా దీపోనేతాశ్చిరస్యేవవ్రతికూలాసిమేదృఢం ॥౧౭॥ తద్గచ్ఛవ్యాభ్యసంజ్ఞాతాయథేష్టంజనకా

3౬॥ఇతిశ్రీవింశతాశ్చరీచితే-శ్రీ రామాయణభూషణే-రత్నకిరీటాఖ్యానే-యథాకాండవ్యాఖ్యానే-సప్తదశోత్తరశతతమస్సర్గః. ॥౧౭॥గతోన్యైంతమ
 అధరామపరుషాక్తిః- తాంతుపార్శ్వస్థితామిత్యాదిప్రహ్వంబజ్జయనమాం॥౧॥ఎవేతి॥ఎవేతిప్రత్యక్షేణదర్శయతి-భద్రేశత్వసంబంధనివే
 దకఃసంబోధనం - పారుషాద్యదనుష్ఠేయంతదేవకృతం-నతుత్పల్లాభాయయత్నఃకృతఇతిభావః॥౨॥గతోన్యైంతమంతంఫలం-ఉద్భృతానిమూల
 తా॥౩॥అద్యేతి॥అత్తనః ప్రభవామిస్యతంత్రోభవామి॥౪॥యాత్వమితి॥ మయావిరహితాయాత్వంచలచిత్రేనరక్షసానీతా-తయాత్వయాహే
 తుభూతయా-దైవసంపాదితః-దోషఃఅవమానః-మానుషేణప్రమార్జితః- దైవకృతంపురుషయత్నేననివారితమితిభావః॥౫॥ధర్మణాయాఅమర్ష
 నేదోషమాహ-సంప్రాప్తమితి॥ ప్రమార్జితప్రమార్జితా॥౬॥ఇదాసీంహనుమదాపారుషస్యాపీఢమణావమాజనహేతుత్వమాహ-లంఘనం
 చేత్యాదిసా॥ సముద్రస్యలంఘనంలంకాయాఅవమర్షనంఇత్యేవ-రూపంహనుమతఃశ్లాఘ్యుంకర్తదాద్యసఫలం- ధర్మణాపరిమాజనసేనసఫల
 మిత్యర్థః॥౭॥యుద్ధేతి॥ మంత్రయతఃచింతయతః॥ ౮ ॥ నిర్గుణమితి॥తస్యేత్యధ్యాహర్యం॥౯॥ ఇత్యేవమితి॥తద్వచఃనైరాశ్యేనోక్తవచః-తస్య
 బుగ్ధివతః- తస్మిన్బుగ్ధివతిసతి॥౧౦॥పశ్యతఇతి॥పావకస్యేతి-పావకస్యకోగ్రాతీవజ్వలనం॥౧౧॥సతితి॥తిర్యక్ప్రేక్షితలోచనః-తిర్యక్ప్రేక్షణం
 పురతస్సీతాదర్శనాసహిష్టుత్వకృతం॥౧౨॥యతఃతతావ్యమిత్యాదిప్రపాదశ్లోకంకావ్యయః॥ హేసీతేధర్మణాంపరిమాజితా-మృజేరజాదా
 విభాషావృద్ధితివృద్ధిః-మనుష్యేణయత్న-తావ్యంశతేఫలకృతం॥౧౩॥శత్రుహస్తాదమర్షణాదిత్యుత్తరశేషః॥భావితాత్మనాధ్యాతాత్మస్య
 రూపేణ- అగస్త్యేన-ఇల్లలక్రాంతత్వాజ్జీవలోకస్య-దురాధమాదుష్టుంచారా- దక్షిణాదిగవ- అనుషాణాత్అనుషాణాద్ధైర్యః- శత్రుహ
 స్తాస్త్రయాత్వంనిజితేతిసంబంధః॥౧౪॥ విదితశ్చేతి॥యోయంరణపరిత్రమః- సుహృదాంబీర్యాత్తీణానిర్భూయిష్టఃసంత్వదధాంమయాన
 కృతఇతివిదితోస్తు॥ ౧౫॥తహింకమిథామేషపరిత్రమఇత్యతహ-రక్షతేతి॥ అత్రమయారణపరిత్రమఃకృతఇత్యనుషజ్యతే-వృత్తంరక్షతా-అ
 వపాదంస్యంగంతయతస్యంచపరిరక్షతాపరిహరతానివారయతా- మయారణపరిత్రమఃకృతః॥౧౬॥ప్రాప్తేతి॥ పరగృహవాసేనప్రాప్తచారిత్ర

యాం- సప్తదశోత్తరశతతమస్సర్గః. ॥౧౭॥గతోన్యైంతమంతంఫలం॥౪॥యాత్వమితి॥మయావిరహితా-
 యాత్వంచలచిత్రేనరక్షసానీతా- త్వయాహేతుభూతయా- దైవసంపాదితోదోషోమానుషేణమయాజితః- మానుషేణపారుషేణిమాజితః-
 ప్రమృష్టః- దైవకృతంపురుషయత్నేననిరాకృతమితిభావః ॥౯॥ఇత్యేవమితి॥తద్వచఃనైరాశ్యేనోక్తవచఃనిశమ్యేతిశేషః ॥౧౧॥ సబద్ధేతి ॥
 తిర్యక్ప్రేక్షితలోచనఃతిర్యక్పుత్రంప్రేక్షితం ప్రేక్షణంయోస్తావృతలోచనసేయస్యసతథోక్తః ॥ ౧౨ ॥ యత్కర్తవ్యమితి॥శత్రుహస్తాదమ
 షాణాదిత్యుత్తరశేషః-సీతేధర్మణాంపరిమార్జితా - మనుష్యేణయత్న-రవ్యంతత్కృతమితిసంబంధః॥౧౩॥శత్రుహస్తాదితి । జీవలోకస్యే
 త్నిర్ధారణేషష్టి - ప్రాణితాతస్యమధ్యే-తపసాభావితాత్మనా-తపసామద్భుతైస్-అగస్త్యేనదురాధమదక్షిణాదిగవఅమర్షణాతోగ్రాధాద్ధైర్యః-
 శత్రుహస్తాస్త్రయాత్వంనిజితేతిసంబంధః॥౧౪॥ విదితశ్చేతి॥ సుహృదాంబీర్యాత్తీర్ణోయోయంరణపరిత్రమఃసత్వదధాంమయానకృతఇతివిదిత
 శ్చాస్త్యైవ్యవయః ॥౧౫॥ తస్మిన్మిథామిథామిథా - రక్షతేతి॥అత్రమయారణపరిత్రమఃకృత ఇత్యనుషజ్యతే-వృత్తంచారిత్రంరక్షతాపా

త్వజేమితాదశదిశోభదేకార్యమస్మిన్మేత్వయా ॥౧౦॥కఃపుమాహికులేజాతఃస్త్రియంపరగృహేహాపితాం । తేజ
స్విపునరాదద్యాత్సుహృల్లెఖ్యేనచేతసా ॥ ౧౧ ॥ రావణాంకపరిభ్రష్టాంధృష్టాంధుష్టేనచతుషాఃకథంత్యాంపునరాద
ద్యాంకులంవృషదశకమహత్ ॥౨౦॥ తదథకాంజితామేత్వంయశఃప్రత్యాహృతంమయా । నాస్తిమేత్వయ్యభివ్వం
గోయధేవ్యంగమ్యతామితః ॥౨౧॥ ఇతిప్రవ్యాహృతంభద్రేమయైతత్కృతబుద్ధినా । లక్ష్మణేభరతేవాత్వంకురుబుద్ధిం
థాసుఖం ॥ సుగ్రీవేవానరేంద్రేవారాక్షసేంద్రేవిభీషణేనివేశయమనస్సేతేయథావాసుఖమాత్మనః ॥౨౩॥ నహిత్యాం
రావణోద్భష్టాద్వివృతాపాంమనోరమాం । మర్షయేతచిరంసీతేస్వగృహేపరివర్తినీం ॥౨౪॥ తతఃప్రియాహాశ్రవణాత
దప్రియంప్రియాదుపశ్రుత్యచిరస్యమైదిలీ । ముమోచబాష్పంసుభృశంప్రవేపితాగజేంద్రహస్తాభిహతేపసల్లకీ ॥
౨౫॥ ఇతిశ్రీమద్యుద్ధకాండే అష్టాదశోత్తరశతతమస్సగః . ***** ఎవముక్తాతువైదే
హీవసువంరోమహర్షణం । రాఘవేణసరోషేణభృశంప్రవృథితాభవత్ ॥౧॥ సాతదశ్శ్రీతపూర్వంహిజనేమహతిమైది
లీ । శ్రుత్యాభతృవచోయాక్షంబజ్జయావీడితాభవత్ ॥౨॥ ప్రవిశంతీవగాత్రాణిస్వాన్యేవజనకాత్మజా । వాక్చలై
స్తైస్సశర్వేవభృశమశ్రుణ్వవతేయత్ ॥౩॥ తతోబాష్పపరిక్షిప్తంప్రమాజాంతీస్వమానసం । శనైర్దగ్ధయావాచాభ
తాకరమిదమబ్రవీత్ ॥౪॥ కింమామనన్యశంవాక్యమీదృశంశోత్రదారుణం । యాక్షంశ్రావయసేపరపాక్రృతఃపా
క్రృతామివ ॥౫॥ సతథాప్తిమహాబాహూయథాత్మవవగచ్ఛసి । ప్రత్యయంగచ్ఛమేయేనచారిత్రేణైవతేశపే ॥౬॥
పృథక్స్త్రిణాంప్రచారేణజాతింతాంపరిశంకసే । పరిత్యజేమాంశంకాంతుయదితేహంపరీక్షితా ॥ ౭॥ యద్యహంగా

సందేశాత్సంనేత్రాశురస్యదీపజవ - ప్రతికూలాసి-అసేనోపమాసేనవస్తుస్థితాయాదోషోనాస్తి-స్వసంచహనాహంప్రతికూలీకరోమితివ్యభి
తే ॥౧౭॥౧౮॥కఃపుమానితి ॥ సుహృల్లెఖ్యేన- సుహృల్లెఖారణరణకం-సుహృల్లెఖామహాతీతిసహృల్లెఖ్యంశేన-రణరణకాతిశయముకైశేత్యర్థః ॥
౧౯॥ రావణేతి ॥ వృషదశకేతీతకాయ ॥౨౦॥ తదథకామితి ॥ తదర్థంకులాధికం-అభివ్యంగః అసక్తిః-అమరాగోవా ॥౨౧॥ ఇతిప్రవ్యాహృతమిత్యాది
శ్లోకద్వయమేకాన్వయం ॥ అత్రలక్ష్మణాదౌమనఃకరణంనామఉనాథాయారక్షత్వేనతత్తద్యహేవర్తనం-భత్రాకపరిత్యక్తాయాస్త్రియోబం
ధుగృహేవాసభానాత్ - నస్త్రిస్సాతంత్ర్యమహాతీతిస్త్యుతేః - నత్వశ్రాన్యథాగృహీతుంయత్కం - మహాపురుషేణతాదృశోక్త్య
యోగాత్ ॥ ౨౩॥ ౨౪॥ తత ఇతి ॥ సల్లకీగభత్వలతావిశేషః ॥ ౨౫॥ ఇతిశ్రీగోవిందరాజుగచితే - శ్రీరామాయణభూషణే - రత్నకీర్తీ
భ్యానే- యద్ధకాండవ్యాఖ్యానే- అష్టాదశోత్తరశతతమస్సగః . *****
అభసీతాగ్నిప్రవేశః-ఎవముక్తాత్మితి ॥ స్వప్తం ॥౧॥ శేతి ॥ జనేమహతిమహాజనమధ్యేలజ్జయావీడితా- అతీనమృముభేదభావేత్యర్థః ॥౨॥ ప్రవిశంతీ
వేతి ॥ గాత్రాణిప్రవిశంతీసంచంతీత్యర్థః ॥౩॥౪॥ కిమితి ॥ అసదృశంత్యయోవస్తుమయోగోపంచాయోగ్యం- రూపంపరమం- అతీవ
శోత్రదారుణాశ్రవణకీటు ॥ ౫॥ సతథేతి ॥ చారిత్రేణ-సమేతిశేషః- తేజభ్యం-క్లాఘూన్నాశావామితిసంప్రదానత్వం-సుక్యతేనశివమానా
త్వాంశాపంజ్ఞాపయామీత్యర్థః ॥౬॥ స్త్రీమాత్రసాధారణ్యేననాహంద్రప్తవ్యేశ్వాహ-పృథక్ స్త్రీణామితి ॥ పృథక్ స్త్రీణాంపాక్రృతస్త్రీణాం-ప్రచా
రణాచారణాహేతునా- సహామతిస్త్రీజాతింతథాత్వేనశంకసేచహం- తెత్వయాయదిపరీక్షితాజ్ఞాతస్వభావా-తస్మిన్మాంశంకంకాంత్యజ ॥౭॥ త్వ
యిజ్ఞాతస్వభావాదహమపి రావణంగస్పర్శలక్షణోదోషస్త్రాగహేతురిత్యాశంక్యాహ-యద్యహమిత్యాది ॥ యద్యపిచహంవివశాసతీగాత్ర

లయతా-అవవాదంతయశస్యస్యంగంన్యూనతాంచపరిరక్షతా- అపనయతాచ ॥౧౮॥కఃపుమానితి ॥ సుహృల్లెఖ్యేన-శోభనాహృల్లెఖారణరణ
కాయస్యతత్ సుహృల్లెఖ్యంశేన-రణరణికాయకైశేత్యర్థః ॥౧౯॥ రావణాంకేతి ॥ వృషదశకప్రఖ్యాపనుక ॥౨౦॥ తదర్థమితి ॥ తదర్థంశక్తి
హస్తగతాసీతాప్రత్యాహృతేతియశస్సంసాదనార్థం-అభివ్యంగః- అసక్తిః ॥౨౧॥ లక్ష్మణాది ॥ శుత్రసదృశేషులక్ష్మణాదిషుమధ్యేయత్రకుత్రా
పిమనోనివేశయ- అత్తభరణాభామితిశేషః ॥౨౪॥ తత ఇతి ॥ ప్రియాహాశ్రవణా- ప్రియశ్రవణాహా-గజేంద్రహస్తాభిహతాసల్లకీలతా- య
థాక్షీరంముంచగి- తథాబాష్పంముమోచేత్యర్థః ॥ ౨౫॥ శ్రీశ్రీమహాత్మ్యగతికాపరచతా-మూర్తిగ మాయాతత్త్వదీపికాఖ్యానం- య
ద్ధకాండవ్యాఖ్యానం-అష్టాదశోత్తరశతతమస్సగః . *****
౧॥ శేతి ॥ సహజజనేలజ్జయావీడితాభవత్- లజ్జయాఅతీనమృముభేదభావేత్యర్థః ॥ ౪॥ కిమితి ॥ అసదృశంత్యయోవస్తుమయోగోపంచాయోగ్యం
యోగ్య- రూపంపరమంచతవశోత్రదారుణాశ్రవణకీటు ॥౫॥ తియథాత్వవవగచ్ఛసి-మహేంద్రమితి-తథానాస్తి-స్వేనచారిత్రేణపాతినీ
త్యలక్షణం- శివశివధేనతతప్రత్యయసంసాదయమ్యే-తతోమేద్రత్యయంగచ్ఛ ॥ ౬॥ స్త్రీమాత్రసాధారణ్యేననాహంద్రప్తవ్యేశ్వాహ- పృథ
గితి ॥ పృథక్ స్త్రీణాందుష్టస్త్రీణాంప్రచారేణవ్యాసారణహేతునా- సహామతిజాతింతాంస్త్రీజాతింతతైవేతిపరిశంకసేచహం-తేత్వయాయదిపరీ
క్షితా- శివ-మూర్తిజాతిస్వభావశంకాంపరిత్యజ- తజ్జాతిస్వభావశంకామయినకార్యత్వర్థః ॥౭॥ సత్వైవభావత్వాత్త్వయిశంకాభావేపి-
గ్రహణ-మహామహానరాంగస్పర్శలక్షణోదోషస్త్రాగహేతురిత్యాశంక్యాహ-యద్యహమిత్యాదిజ్ఞాత-త్రయేణవివశాసత్యహం-గాత్రసంస్పర్శం

త్రసంస్పృశం గతాస్త్వివివశాప్రభా । కామకారోనమేతత్రదైవంతతాప్రరాధ్యతి ॥ ౮ ॥ మదగీనంతుయత్తన్యైశ్చాద
యంత్యయవతతే । పరాధీనేషుగాత్రేమకింకరిష్యామ్యనీశ్వరా ॥౯॥ సహసంవృద్ధభావాన్సంసగేణచమానద
యద్యహంతేనవిజ్ఞాతాహతాతేనాస్తిశాశ్వతం ॥౧౦॥ ప్రేషితస్తైయదావీరోహనుమానవలోకకః । లంకాస్థాహంత్య
యావీరకింతదానవిసజితా ॥ ౧౧ ॥ ప్రత్యక్షంవానరేంద్రసృత్వద్వాక్యసమనంతరం । త్వయాసంత్యక్తయావీరత్య
క్షంస్యాజ్జీవితంమయా ॥౧౨॥ నవృథాతేత్రమోయంస్యాత్సంశయెస్యస్యజీవితం । సుహృజ్జనపరిక్షేశోనచాయంసిష్టల
స్తవః ॥౧౩॥ త్వయాతునరశామూలకోధమేవానువతతా । బఘునేవసునుష్యేణస్త్రీత్వమేవపురస్కృతం ॥౧౪॥ అపదే
శేనజనకాన్నోత్పత్తిర్వసుధాతలాత్ । మమన్యత్తంచవృత్తజ్జబహుతే నపురస్కృతం ॥ ౧౫ ॥ నప్రమాణీకృతఃపాణి
ర్వాల్పేబాలేనపీడితః । మమభక్తిశ్చశీలందసర్వంతేష్యప్తతఃకృతా ॥౧౬॥ ఏవంబ్రువాణారుదతీబాన్ప్రగదభాషిణీ ।
అప్రీల్లక్ష్మణంసీతాదీనంధ్యానపరంస్థితం ॥౧౭॥ చితాంమేకురుసూమిత్రేవ్యసనస్యాస్యభేషజం । మిథ్యోపమాతోపమా
తానాహంజీవితముత్సహే ॥౧౮॥ అప్రీతస్సగుణైర్భాతుఃస్యక్తాయాజనస సది । యాక్షమామేగతిగంతుంప్రవే
క్ష్యేహవ్యవాహనం ॥౧౯॥ ఏవముక్తస్తువైదేహ్యలక్ష్మణః । పరవీరహా । అమమవశమావన్నోరాఘవానసమైతుతః ॥౨౦॥
సపిజ్ఞాయతితత్ఫలందంరామస్యాకారసూచితం । చితాంచకారసామిత్రిమతే రామస్యవీర్యవా ॥౨౧॥ అధోముఖంత
దారామంశనైఃకృత్వాప్రదక్షిణం । ఉపాసర్పతవైదేహీదీప్యమానఃపహతాశనం ॥ ౨౨ ॥ ప్రణయ్యదేవతాభ్యశ్చబ్రా
హ్మణేభ్యశ్చమైథిలీ । బద్ధాంజలిపుటాచేదమువాచాగ్నిసమీపతః ॥ ౨౩ ॥ యథామేహృదయంనిత్యంనావసర్పతి రాఘ
వాత్ । తథాలోకస్యపాక్షీమాంసర్పతఃపాతుపావకః ॥ ౨౪ ॥ యథామాంశుద్ధచారిత్వాంమన్తాంజానాతిరామవః ।

సంస్పృశం గతాస్త్వివివశాప్రభా - కామకారః స్వేచ్ఛాచరణం - నాస్త్రీ - తహాకన్యాత్రాపరాధాత్కృత్యాహదైవంతత్రైతః ॥ ౮ ॥ మదగీన
మితి ॥ మదగీనంపరైగృహీతుమశక్యం - యద్ధృవయంతతుత్తస్త్రికాతేత్వయి - నతఃతేఅవతత-పరాధీనేషుపరైగృహీతుంశక్యేషుగా
తేషువిషయే - అనీశ్వరాశక్యతంతా - ఆహంకింకరిష్యామికింకర్యాం ॥ ౯ ॥ స్వభావపరిజ్ఞానపాతుభూతసహసంసగేణచమానద
ప్రత్యయంయదీనోత్పదయతిఃతహివశిమితేప్రత్యయముత్పదయితుంశక్నుయాదిత్యాశ్చయేనాహ-సహసంవృద్ధైః ॥ సహసంవృద్ధభావాత్
స్వభావపరిజ్ఞాన పాతునాసహసంసగేణ- సంసగేణసంశ్లేషేణచయద్యహంతే-నవిజ్ఞాతా-తతఃమత్స్వేభావాజ్ఞాన- శాశ్వతంఆత్మర్థం
హతాస్తి ॥౧౦॥ ప్రేషితతితి ॥ అవలోకకఃఅవలోకితుం-అన్యేష్టుమితియావత్ - తుమంఁష్టుతాక్రియాయాంక్రియాధాన్యామితిష్టుత్ ప్రత్య
యః ॥౧౧॥ తదాత్వేకోవిశేషఃప్రత్యక్షమితి ॥౧౨॥ ఏవంకృతేనకేవలంమమైవవ్యథాభావః - తవత్వత్పుహృదాంచజయూథాప్రయాసా
దీనస్యాదిత్యాహ-సవృద్ధైః । జీవితంసంశయ్యేష్యతో-యంశ్రేయఃత్వర్థః ॥ ౧౩ ॥ ౧౪ ॥ అపదేశేనేతి ॥ అపదేశేనజనకాత్ - జనకమపదిత్యేత్య
ధః ॥౧౫॥ ౧౬ ॥ చితామితి ॥ మిథ్యోపమాతః - మిథ్యావవాదః ॥౧౭॥ అప్రీతస్త్రితి ॥ గుణైర్గతీతస్య వివరమానైఃపాణిప్రత్యాదిగుణైర్గతీప్రీతస్య
తుఃస్యక్తాయామే - యాగంతుంతుమాగతిఃప్రత్యయజననాథంయాయోగ్యాగతిః - తంహవ్యవాహనం-ప్రవేక్ష్యతియోజనా ॥ ౧౯ ॥ ఏ
వముక్తస్త్రితి ॥ అమమవశంద్యవశం ॥ ౨౦ ॥ సజితి ॥ ఆకారఃభూతంజ్ఞాదిః - మతేసిద్ధాంతే - స్థితివిశేషః ॥౨౧॥ అధోముఖమితి ॥ పతిప్రతా
యాఃకథంనిన్యాజంప్రత్యయంపశ్యామీతిలజ్జయాముఖదశానెనాక్షిణ్యంభావ్యతీతిబద్ధ్యాచావనతముఖం - శనైరామాసంభావేనయందంయ
థాతథా ॥౨౨॥ ౨౩ ॥ యథామామితి ॥ యథాశుద్ధచారిత్వామేవమామన్యామేనదుష్టుంజానాతి తథాచేత్ - అదుష్టాదుష్టేజానాతిచేత్ - పా

గతాస్త్వివివశాప్రభా - తథాశిత్తమేకామకారః స్వేచ్ఛాచరణం - నాస్త్రీ - గ్రహణేవామనమాలానాస్త్రీతియావత్ - కుతఃదైవమితి ॥౮॥ మదగీనంపరై
గృహీతుమశక్యంపరాధీనేషుపరైగృహీతుంశక్యేషు ॥౯॥ సహసంవృద్ధైః । సహసంవృద్ధభావాత్ స్వభావపరిజ్ఞానపాతుభూతాత్సహసంవృ
ద్ధత్వాత్ - సంసగేణసంశ్లేషేణ- తేత్వయా-అహంసయ్యజ్ఞాతేతియత్ - తేనమత్స్వేభావామిజ్ఞానేన- శాశ్వతమిత్యత్తరశేషః - హతాస్త్రి
తిసంబంధః ॥౧౦॥ ప్రేషితతితి ॥ అవలోకకఃఅవలోకితుం-అన్యేష్టుమితియావత్ ॥౧౧॥ తదాత్వేకోవిశేషఃప్రత్యక్షమితి । తదైవజీ
వితత్యాగీశేషితావంతాకాలం - మహాతీప్తస్త్రియ-గవ్యథాశస్యాదిత్యాహః ॥౧౨॥ ఏవంకృతేనకేవలంమమైవవ్యథాభావః - కింశ్రుతవ-త్వస్యపు
హృదాంశుగ్రీవాదీనాంచప్రాణసందేశకరః - ఇయాక్ ప్రయాసత్వేనస్యాదిత్యాహ-సవృద్ధైః । జీవితంసంశయ్యేష్యతో-యంవృథాపరిశ్రమస్తేన
స్యాత్ - నిష్కలోయంత్యపుహృజ్జనపరిక్షేశ్వసస్యాదిత్యన్వయః ॥౧౩॥ త్వయాత్వతి ॥ స్త్రీత్వమేవపురస్కృతంద్వయం-నతుమనీలమితిభావః ॥౧౪॥
మమోత్పత్తిస్సానసచ్చాత్రిత్రయారవిచార్యమాణయోరియంకంకాస-భావ్యతత్యాహ ॥ అపదేశేనేతి ॥ జనకాదపదేశేనవసుధాతలాదుశ్చ
త్తజనకన్యాదేనవసుధాతలాదుత్పత్తిః - తేత్వయానపురస్కృతావచారితా - వృత్తంచాల్యాత్ప్రభృత్యేనవృత్తంసుచరిత్రంచపురస్కృతమి
త్యర్థః - అపరిత్యాగపాతుత్వేన-సర్వలోక సమృత్తంపాణిగ్రహణమపిపృథతఃకృతంప్రమాణీకృతమితిభావః ॥౧౭॥ చితామితి ॥ మిథ్యోపమాతః
మిథ్యాభియాగః ॥౧౮॥ అప్రీతస్త్రితి ॥ అప్రీతస్యభావఃభాత్యాత్వక్తాయామేగ-తుంతుమాగతిః ప్రత్యయజననాథంయోగ్యాస్థానమితిభావః -
తతోహవ్యవాహనంప్రవేక్ష్యతియోజనా ॥ ౨౦ ॥ సజితి ॥ ఆకారఃసూచితంభూతంగాదనానూచితం ॥౨౧॥ యథేతి ॥ దుష్టుందుష్టత్వేనశంకితాం

తథాలోకస్యసాక్షీమాంసర్వతఃపాతుపావకః || ౨౫ || కమణాననపావాచాయథానాతిచరామ్యహం | రాఘవంసర్వ
ధర్మజ్ఞంతథామాంపాతుపావకః || ౨౬ || అదిత్యోభగవాన్వాచాయదిశశ్చంద్రస్తథైవచ | అహశ్చపితథాసంధ్యేరా
త్రిశ్చపృథివీతథా | యథాస్యేపివిజానంతితథాచారిత్రసంయుతాం || ౨౭ || ఎనముక్త్యాతువైదేహీపరిక్రమ్యహుతా
శనం | వివేశజ్వలనందీప్తంసంసంగేనాంతరాత్మనా || ౨౮ || జనస్ససుమహంస్త్రస్తోబాలవృద్ధసమాకులః || దదశమైథి
లీంతత్రప్రవిశ-తీంహుతాశనం || ౨౯ || సాతప్తనవహేమాభాతప్తకాంచనభూషణా || పపాతజ్వలనందీప్తంసర్వలో
కస్యసన్నిధౌ || ౩౦ || దదృశుస్తాంసుహాభాగాంప్రవిశంతీంహుతాశనం || సీతాంకృత్సాస్త్రయోలోకాఃపుణ్యా
మాజ్యాహుతీమివ || ౩౧ || పౌచుకుశుస్త్రియస్సర్వాస్తాంవృష్ట్యాహవ్యవాహనే || పతంతీంసంస్కృతాంమంత్రై
ర్వసోధాఽరామివాధ్వరే || ౩౨ || దదృశుస్తాంత్రయోలోకాదేవగంధర్వదానవాః || శస్త్రాంపతంతీంసరియేత్రిదివాద్వే
వతామివ || ౩౩ || తస్యామగ్నీంవిశంత్యాంతుహేహితిపులస్త్వనః || రక్షసాంవాసరాణాంచసంబభూవాద్భుతోప
మః || ౩౪ || ఇతిశ్రీమద్యుద్ధకాండే - ఏకోనవింశత్యుత్తరశతతమస్కంః.....*

తతోహిదుర్మనారామఃశ్రుత్వైవదతాంగిరః | దధౌముహూర్తంధర్మాత్వాబాష్పవ్యాకులలోచనః || ౧ ||
తతోవైత్రవణోరాజాయమశ్చామితీకర్షణః | సహసాగ్రోమహేంద్రశ్చవరుణశ్చపరంతపః || పడధానయసశ్శ్రీ
మామహదేవోవృషధ్వజః | కతాఽనర్వస్యలోకస్యబ్రహ్మబ్రహ్మవిదాంవరః || ఎతేసర్వేసమాగమ్యవిమానైస్సు
ర్యసన్నిభైః | ఆగమ్యనగరీలంకామభిజన్తుశ్చరాఘవం || ౨ || తతస్సహస్తాభరణాప్రగృహ్యవిపులాభుజాః | అ
బువంస్త్రిదశశ్రేష్ఠాఃప్రాంజలింరాఘవంస్థితం || ౩ || కర్తాసర్వస్యలోకస్యశ్రేష్ఠోజ్ఞానవతాంవరః | ఉపేక్షపకథం
సీతాంపతంతీంహవ్యవాహనే || ౪ || కథందేవగణశ్రేష్ఠమాత్మానంనావబుధ్యసే || ౫ || ఋతథామావసుఃపూర్వం
సూనాంత్యంప్రజాపతిః | త్రయాణాంత్యంహిలోకానామాదికతాఽస్వయంప్రభుః | రుద్రాణామప్తమోరుద్రస్సా

వకఃపాతు- రామస్యమయివోషజ్ఞానంయథాధానేత్వాస్విత్యంః || ౨౫ || ౨౬ || అదిత్యోభగవాన్వాచాలోకాంకాన్వయః | అదిత్యాదయోస్య
చయథామాంచారిత్రసంయుతాంవిజానంతితథామాంపాతుపావకఃఇతిసంబంధః || రామానుజీయం | అదిత్యోభగవాన్ | ఏతేయథామాంచారిత్ర
సంయుతాంవిజానంతి- తథామాంపాతుపావకఃఇత్యనుష్టేసంబంధః || ౨౭ || ఎనమితి | పరిక్రమ్యప్రదిక్షిణీకృత్య- నిస్సంగేనశరీరేనిరభిరామే
ణ- అంతరాత్మనామనసా- ఉపలక్షణేత్యతీయా || ౨౮ || ౩౦ || దదృశురితి | ఆజ్యాహుతీమివేత్యాదిదృష్టాంతేనదేవ్యాఃపరమపావనత్వంద్యోత్య
తే || ౩౧ || ప్రచక్షుశురితి | పసోధాఽరాంసంతతాంఘృతధారాం- అనేనాగ్నృజ్జ్వలంభణంకృతే || ౩౨ || దదృశురితి | దేవాఃస్వర్గవాసినః- గంధ
ర్వాభూలోకవాసినః- దానవాఃపాతాళవాసినః- సకలభౌగామానూపవత్యాస్సీతాయాఅనలప్రవేశస్యారహిత్యాన్నిరయతనానహాస్వ
గీయదేవతాదృష్టాంతః || ౩౩ || తస్యామితి | అద్భుతోపమఃఅద్భుతశుల్కః || రావణాగమనమారభ్యపితావత్పర్యంతంసీతాయాఃపరమ
భాగవతభూతలక్షణాపచారఫలముపపాదితం- వస్తుశస్త్రీతాయారావణాగమనకాలేఅగ్నోప్రవిష్టత్వాత్తస్యాఃపునరుద్గమనాథంమాయాసీ
తాయారావణగృహీతాయాఅగ్నోప్రవేశేత్యస్యాహుః || ౩౪ || ఇతిశ్రీగోవిందగాజవిరచిత-శ్రీరామాయణభూషణే-రత్నకరీటాఖ్యాన
యుద్ధకాండవాఖ్యానే-ఏకోనవింశత్యుత్తరశతతమస్కంః-***
అథరామస్తవః- తతోహిత్వాది | దురువానాఃదుఃఖితనాః-దధౌయనసాధ్యసంకృతవాః || ౧ || తతఃత్వాదిశ్లోకత్రయమేకంవక్యం || ౨ || తతః
|| ౩ || ప్రగృహ్యఉద్ధృత్య || ౪ || కతాత్వాది | పూర్వగుబ్రహ్మణఃఅద్వారంకంకృత్యాం- అత్రసద్వారంకంకృత్యాత్ప్రమితనవిరోధః- సర్వజ్ఞస్త్వ
కథమజ్ఞానోపేక్షసత్తిభావః- దేవగణశ్రేష్ఠంబ్రహ్మదేవగణశ్రేష్ఠం || ౫ || ఆత్మస్వరూపమేవాహ-ముతథామేత్యాదిశ్లోకత్రయమేకంవా
క్యం | ముతథామాభ్యోవశురిత్యంః- ప్రజాపతిఃప్రజాస్వామివశువిశేషణం- అదికతా- అండాగిపతిపర్యంతాద్వారకస్పష్టికతేత్వంః-
స్వయంప్రభవతీతిస్వయంప్రభుః- అనియాచ్యుతతంః- రుద్రాణామధ్యేఅప్తమోరుద్రఃతథాసాధ్యనామిత్యత్రాపి- అంతేనేతి- అంతేద్రవ

మాంశుద్ధచారిత్రింజానాతిమాంసవేశాతఃపాతు - యద్వారాఘవంయథాశుద్ధచారిత్రింజానాతి - తథా
చేత్ - పావకోమాంసర్వతఃపాతు - కేశాంబగాదీవ్యపిమాధాక్షిణిశ్శుభః || ౩౧ || ప్రచకుశురితి | పసోధాఽరాంసంతతాంఘృత
ధారామివ || ౩౨ || దదృశురితి | నిరయేదుఃఖిభూయిష్టేస్థానే || ౩౪ || ఇతిశ్రీమహాశ్వరత్నభాగవతవిరచితాయా - శ్రీరామాయణతత్వ
దీపికాఖ్యానాయాం- యుద్ధకాండవాఖ్యానాయాం- ఏకోనవింశత్యుత్తరశతతమస్కంః-***
తతః || దధౌదారుణంకరుణకారితమిదంతాపరోఽనుదిత్యంః || ౧ || ౨ || తతః || ప్రగృహ్యఉద్ధృత్య || ౩ || కథమితి | పూర్వంపూర్వే
కల్పేస్ఫుష్టేపూర్వంవా- వశూనాంయధ్యేముతథామానామవశుః || త్రయాణామితి | అదికతా- అండాగిపతిపర్యంతాద్వారకస్పష్టికతేత్వం
థః- స్వయంప్రభుఃస్వయంప్రభవతీతివృత్త్యాఅనియాచ్యుతమవ్యతే | రుద్రాణామితి | రుద్రాణామప్తమోరుద్రః- రుద్రాణాంఅప్తమూర్తి-

ధ్యానామసీపంచమః॥ అశ్వినౌచాపితేకశౌచంద్రసూర్యౌచచతుషీ । అంతేచాదౌచలోకానాంద్యశ్యసత్వంప
రంతప॥ ఉపేక్షసేచవైదేహింమానువఃపాకృత్యోయథా ॥౯౫॥ ఇత్యుక్తౌలోకపాలైస్తైస్సామీలోకస్యరాఘవః॥అ
బ్రవీత్త్రిదశశ్రేష్ఠాకరామోధర్మబృతాంవరః ॥౧౦౫॥ ఆత్మానంమానువంమన్యేరామందశరథాత్మజం ॥ యోహం
యస్యయతశ్చాహంభగవాంస్తద్భ్రవీతుమే ॥౧౦౫॥ఇతిబ్రువంతంకాకుత్స్థంబ్రహ్మబ్రహ్మవిదాంవరః॥అబ్రవీచ్ఛృ
ణుమేరావనత్యంసత్యపరాక్రమ ॥ ౧౦౫ ॥ భవాన్నారాయణోదేవఃశ్రీమాకాచక్రాయుధోఽభుః॥ ఏకశృంగోవరా
హస్తస్త్వంభూతభవ్యసవత్పజిత్ ॥౧౦౬॥ అక్షరంబ్రహ్మసత్యంచమధ్యేచాంతేచరాఘవ॥ లోకానాంత్యంపరోధర్మోవి

యే- ఆదౌస్థప్తేఃపాకచ- దృశ్యసే-ఆనేనోత్పత్తినినాశరాహిత్యము క్తం-ఏవంసగ్ధజ్ఞస్వర్యశక్తిస్సద్వేశ్యరోపిసకాఅజ్ఞజనవిదేహకులేపా
దుర్బుతాసీతాంకిమధకముపేక్షసత్యార్థః॥౯౫॥ఇత్యుక్తౌలోకపాలైఃలోకరక్షితైః॥ ౧౦౫॥ బ్రహ్మదిభిస్సామాన్యతీక్షణామానోపిసగ్ధ
దేవపూజనీయాశ్చతుర్ముఖాత్ స్వప్రభావంలోకప్రభావపయితంస్వసాశీల్యంవణాయతి-ఆత్మానమితి॥ఆత్మానంమానువంమన్యే-పరత్వాపే
క్షయామానువత్వాభినయనివమమాభిమతఇత్యర్థః- ఆత్మానివిశేషమాహరామమితి-రామంరామనామకం-లలితోవృత్తిశయమాహ-దశరథా
త్మజమితి - ఆవతారాపేక్షయాచక్రవర్తిఃపుత్రత్వమేవప్రియతమమితిభావః - స్వస్వవిష్ణునతారత్వంఘ్రీవాదిభిరనవగతమితితత్ప్రతిపత్త్య
ర్థః-స్వస్వరూపంపృచ్ఛతి - యోహమితి - యోహమితిస్వరూపప్రశ్నః - యస్యేతిసంబంధిప్రశ్నః - యతఇతిప్రయోజనప్రశ్నః- భగవాన్
తత్బ్రవీత్మితి - చక్రవర్తిఃపుత్రత్వమేవమమాత్మ్యంతప్రియతమం - స్వయంపరవజ్ఞతయామమాసభిమతమపిపరత్వంప్రకటయన్విత్యర్థః
ఆకారగోపనవరణస్యాసభిమతత్వేపి స్వయమనుమతిదానంరావణనిరసనేనసమన్వకార్యతయా (తనిష్ఠోకి) అత్రసంప్రదాయోదాహరణం -
శంఖచక్రగదాపాణైశ్చక్రైశ్చపరత్వవ్యంజితయా తత్రానాదరేణాధిక్రమభివ్యం ద్వారకానిలయైశ్చవతారోత్థైశ్చనేన కించిదుత్తానముఖ
త్వం - గోవిందపుండరీకాక్షైఃగోపాలపుత్రత్వైశ్చవణేనపరత్వాపేక్షయా వసుదేవపుత్రత్వమేవాభిమతమితిఏకసీతాత్వంచవ్యజ్యతఇతి ॥
౧౦౫॥౧౦౬॥స్వరూపప్రశ్నోత్తరమాహ-భవానితి॥నారాఃఅయనంయస్యాసానారాయణః-ఆపోనారాఇతిపోత్రాఆపోవైసగ్ధానవః॥తాయ
దస్యాననంపూవంలేసనారాయణః స్మృతఇతిమనుస్తరణాత్॥తేనజగత్కారణత్వము క్తం - ఏకోవానైనారాయణఃసీన్నబ్రహ్మనేశానో
నేమేద్యావాప్యభిషిషిత్ప్రతేః - ఆవాప్తసమస్తకామస్యజగద్వ్యాపారానసపత్రింపరహరతిదేవఇతి-దీవ్యతితిదేవఃక్రిడాప్రవృత్తః- లీలాయాః
ప్రయోజనత్వాత్ - పరిపూణకస్యాపివ్యాపారస్సంభవతీతిభావః- ఏవంపరత్వాసాధారణంనామధేయముక్తాపత్తివైశిష్ట్యమాహ-శ్రీమానితి-
నిత్యంక్షీరస్యాస్త్రీతీశ్రీమాన్ - నిత్యయోగేమతః - ఆసాధారణమాయుధమాహచక్రాయుధఇతి-స్వరూపవైలక్షణ్యమాహవిభురితి-వ్యాపక
ఇత్యర్థః- భువంతరక్షకత్వమాహఏకశృంగోవరాహఇతి - ప్రభయోదధిసంప్లవేవరాహరూపంకృత్వాఘ్రామేరుద్ధారకఇత్యర్థః-ఉద్ధృతానివ
రామేణేతిప్రతేః - అనిష్టనివతేకత్వమాహభూతభవ్యసవత్పజితి - భూతాస్సపత్నాఃమధుకైటభాదయః - భవ్యాస్సపత్నాశ్శిశుపాలా
దయః- తాజయంతీతితథోక్తః॥ తనిష్ఠోకి॥ * శ్రీమానితినిత్యయోగేమతః-భవాన్శ్రీమానితి-సీతాలక్ష్మీగృహకాఃస్థురిత్యుక్తక్రియఃపతిత్వం
నిత్యానపాయిత్యం-నదన్వితం- ఏకశృంగోవరాహః- సవరాహారూపంకృత్వేతిశ్రుత్యుక్తోవరాహస్త్యం ॥ ౧౦౬ ॥ అసంపదోవసంహ
రార్థమాహఅక్షరమిత్యాది॥ సక్షరతీత్యక్షరం-అస్మితివ్యాప్తోతీతివాఅక్షరం- ఏతద్వైతదక్షరంగాగి-బ్రాహ్మణాలభినదంతీతిప్రతేః- భవాని

నామధ్యేఅష్టమౌరుద్రంహుదేవఃతదుక్తం - భవశ్శర్వస్తదేశానోరుద్రఃపశుపతిస్తథా । ఉగ్రోభీమోమహాదేవఇత్యష్టామూర్తయః॥
ఇతి-సాధ్యానాంపంచమః-వీర్యవాన్నాను-తదుక్తంవాయుపురాణే॥మనోనుమంతాపాణిశ్చశ్వేతయానశ్చవీర్యవాన్ । చిత్రికాయోనయశ్చ
వహంసోనారాయణస్తథా । ప్రభవోభవిధిశ్చైవసాధ్యాద్వాదశ్చజ్ఞరజతి ॥ విరాచూపతాంవణాయతి-ఆశ్వినౌచేత్వాదినా॥౯౫॥౧౦౬॥లోకపా
లైరింద్రాదీబ్రహ్మంతైఃపూర్వోక్తైః- లోకస్యఘ్రాలోకస్యేదాసీంసాక్షాత్సామీరాఘవఃరఘుకులజః॥౧౦౫॥దిక్పాలైస్త్రుయమానోపి - యైః
పూజనీయాత్చతుర్ముఖాదత్తస్వరూపగుణవిభూతిస్వజకేమప్రభావపయితం స్వసాశీల్యంవణాయతి ఆత్మానంమానువమితి ॥ యో
హంయత్యవరూపఃయస్యయదీయఃయతఃప్రయోజనాద్ధేతః-ఉత్పన్నః॥ తి - ఆథబ్రహ్మనుగ్రహదేవబ్రహ్మవిద్యోన్ముఖ్యగ్యశ్రీత్యాదిసిద్ధతయా
తదోన్ముఖ్యస్యాత్మానంనావబుధ్యసఇతిబ్రహ్మజైవకృతత్వాత్తజ్జ్ఞాన-రివస్వీయానాంస్వస్వరూపబోధనాయబ్రహ్మణంగురుమజ్ఞివోపాసద
దిత్యాసా-ఆత్మానమితి ॥ ఆహమాత్మానమత్తస్వరూపంసామాన్యతోహ- త్వేనప్రతీయమానందశరథపుత్రంమనుష్యజాతీయమేవమస్యే - నమ
తతోకి క్తంకించిద్వేది - సోహమేవంభూతోహంబుద్ధిమాన్యశ్చపరమాధకతోయత్తత్వః - యతేయత్ప్రకృతికశ్యత్సగ్ధ్యం-భగవాన్సర్వ
జ్ఞః,పరమగురుఃమేమహ్యంజిజ్ఞాసవైబ్రవీతు ఉపదిశతు-ఆనుమేవబ్రహ్మవిద్యోపదేశమాగః-శ్రుతిస్తృతిమప్రసిద్ధః॥౧౦౫॥స్వరూపప్రశ్నస్యా
త్తరమాహ ॥ భవాన్నారాయణఇతి॥ నారాయణఃసరాణాంసమూహోనారంతస్యాననంపాప్యభూతః-దేవః స్వయంప్రకాశఇత్యర్థః-
ఏకశృంగోవరాహఃఅదివరాహః తస్యైకశృంగతా సాకందెవశికా*దంష్ట్రీయాపర్యతెంపాణాం చాలనంకృతవాన్కూత్ । తతస్తం
తుష్టుపుదేవాఃఏకశృంగత్వసిద్ధయే॥ఏకశృంగోవరాహోఘ్రాస్తదాప్రభృతిమాధవఇతి॥భూతభవ్యఃభూతభవ్యకాలాత్తకః॥౧౦౬॥ అక్షర

వ్యక్తేనశ్చతుర్భుజః || ౧౦౪ || శృంగధన్వాహృషీకేశఃపురుషఃపురుషోత్తమః || అజితఃఖడ్గధృద్విష్ణుఃకృష్ణశైవబృహద్భు
 లః || ౧౦౫ || సేనానీగ్రామణీశ్చత్వంబుద్ధిస్సత్వంక్షమాదమః || ప్రభవశ్చప్యయశ్చత్వముపేంద్రోమధుసూదనః ||
 ౧౦౬ || ఇంద్రకమామహేంద్రస్త్వంపర్తనాభోరణాంతకృత్ || శరణ్యంశరణంచత్వామాహుదికావ్యామహామహా

త్యగవజ్ఞతే. అక్షరంభవా-వివముత్తరతాప్యసమంజసియం-బృహతిబృహయతీతిచబ్రహ్మ-బృహతిబృహయతితస్మాదుచ్యతేపరంబ్రహ్మే
 తిక్రూనివచనాత్. సత్త్వంఅవివర్యస్తం- మద్భావవికారకూన్యమిత్యర్థః- అస్మిజాయతేపరిణమతేవివర్ధతేఅపక్షీయతేవివశ్యతీతిమద్భావవికా
 రాః. మధ్యేచాంతేదేతి- చకారాదాదౌచేత్యర్థః-వతకమానమితీశేషః-నిత్యత్వముక్తమనేన- లోకానాంపరోధర్తః-సిద్ధయాపోధకుః-సర్వ
 లోకశ్రేయస్సాధనీభూతత్యర్థః- విష్వదీచీసర్వగతాసేనాయస్యసఃవిమక్తేనః-సర్వస్వామిత్యర్థః-చతుర్భుజః-యగవశ్చతుర్విధపురుషార్థప్ర
 దత్తత్యర్థః|| తనిష్ఠాకి || ౧౦౪ || శృంగధన్వతి శృంగవికారః శృంగంధనుర్వస్యశృంగధన్వా-ధనుషశ్చేత్యనబాదేశః- అనేనరక్షణోపకరణవ
 త్త్వముక్తం-హృషీకాణాంఇంద్రియాణాంఈశనియంతా-సవేకేంద్రియాకర్షకవివక్షిగ్రహిత్యర్థః-పురుషనోతీతిపురుషః- మణుదానత్యస్తా
 ద్ధాతోర్జప్రత్యయః-బహుప్రదత్తత్యర్థః-యద్వాపురిహృదయగుహయాంశేతత్తత్పురుషః-పురిశయంపురుషమీత్యతినిర్వచనకృతే-యద్వా-యే
 నజగత్ పూర్ణంసపురుషః-తేనేదంపూర్ణంపురుషేనసర్వమిత్యుక్తతే-యద్వా-పురాతనత్వాత్ పురుషః-పూర్వమేవాహమిహసమితి-తత్పురుషస్య
 పురుషత్వమిత్యుక్తతే-పురుషేభ్యఃక్షరాక్షరేభ్యః-ఉత్తమఃపురుషోత్తమః-యస్మాత్క్షరమతీతోహమక్షరాదపిచోత్తమః-అతోస్మిలోకేపేదేచ
 ప్రథితఃపురుషోత్తమఇతిహింయతే-యద్వా-పురుషేమఉత్తమఃపురుషోత్తమః-సప్రమితియోగవిభాగాన్నాగోత్తమాదివత్సమాసః-కైశ్చ
 దశినజితత్యజితః-అక్రితసంరక్షణకదాచిదపిభంగంసప్రాప్నోతీత్యర్థః- ఖడ్గంనందకాఖ్యంధరతీతిఖడ్గధృత్-విష్ణుఃవ్యావసకీలః-యోదయావ
 దంప్రాప్నోతీతితంతదాతత్రైవిధ్యేతీరక్షిత్యర్థః- కృష్ణఃఘనీవృణాపాతః- కృషీభూవాచకశ్చబ్దోణశ్చనివృణాచకఇతినిర్వచనాత్.
 బృహత్బలంధారణచామధ్యేకాయస్యసఃబృహద్భుజః|| తనిష్ఠాకి || ౧౦౫ || సేనానీతి || సేనానీమహతీతిసేనానీ- దేవసేనానిర్వాహకత్యర్థః-గ్రా
 మఃసయతీతిగ్రామణీఃదివ్యజనపదాదిపాలకత్యర్థః- బుద్ధిస్సత్వంక్షమాదమతిబుద్ధ్యాదిప్రవతకాకత్యర్థః- సదేవాయప్తిమాదాయరక్షంతిపశు
 పాలవత్. యగహిరక్షీణుమిచ్చంతిబుద్ధ్యాసంయోజయంతితిమితవచనాత్ || మహాప్రభువైకపురుషస్సత్త్వస్యైవప్రవర్తకఇతికృతేశ్చ-ప్ర
 భవత్యస్తాజ్జగదిప్రభవఃఉత్పత్తిస్థానం- సర్వోపాదానమిత్యర్థః-అప్యయఃసర్వజగల్లయస్థానం- కృష్ణవివక్షిభూతానామత్పత్తిరపిచాప్యయ
 ఇతిక్రతేః-ఉపేంద్రఃఇంద్రానుజతేనప్రథమమవతీర్థః-మధుసూదనఃపేదావహరః దైత్యసంహరీ|| తనిష్ఠాకి || క్షమాక్షమానిర్వాహకః-కీర్త్యాకీర్తిః
 క్షమాక్షమేత్యుక్తత్వాత్- దమఃఇంద్రియజేతా-ప్రభవఃఉత్పత్తిమత్కార్యవర్గశరీరకః-ఘ్నాలచిదచిద్విష్ణుశ్చకార్యత్వాత్-బహుస్సామిత్యా
 దిక్రతేః|| ౧౦౬ || ఇంద్రకరైతి || ఇంద్రస్యకమేవకమాయస్యసఇంద్రకమా-తంవిష్ణురస్వతిష్ఠతేతిక్రతేః- మహేంద్రఃనిరతిశయైశ్వర్యసంప
 న్నః- పద్మంనాభాయస్యసఃపద్మనాభః-మహాపిజనకత్యర్థః-వత్సవీహి-పద్మేదీప్యేక-సంకాశేనాభ్యాముత్పాద్యమామపి-ప్రాజాపత్యంత్యయా
 కమకసర్వంమయినివేతమితి || రణేఅంతఃక్షమాశంకరోతీతిరణాంతకృత్- శరణ్యంశరణవాణం- తదుచితజ్ఞానశక్తిదయాదిసంపన్నమి
 త్యర్థః- శరణంరక్షణోపాయం-ఉపాయగృహరక్షీతోశ్చబ్దశ్చరణమిత్యయమితివచనాత్-సవకస్యశరణంసుహృదితిక్రతేః|| మహామహయఃఅ
 తాకితత్వసాక్షాత్కారసమధాః- దిర్యామహామహయస్సనకాదమః- యత్రమహయః ప్రథమజాయేపురాణాత్యుక్తానిత్యసూరయో
 వా- నిత్యనివోపాపేదావా || తనిష్ఠాకి || ఇంద్రస్యేవకమాయస్యసఇంద్రకర్తా-వృత్తాదివధన్యేంద్రాంతర్యామికర్తృకత్వాత్- మహా
 మహయః అతాకితత్వసాక్షాత్కారసమధాః- తత్ప్రాపిదివ్యాఅవతారరహస్వాదివిశేషజ్ఞానవంతోవాత్మీకీప్రభృతయః- యద్వానిత్యసూ

మితి|| అక్షరంపరంబ్రహ్మ-కృతదక్షరంయస్యయోనింపరివశ్యంబిధీరాఇతిక్రతేః|| సత్త్వంతత్వభూతంలోకానాంవశ్యంతితేచకారాదాదావపిపరో
 ధర్తః-శమదమాదిఃశమదమాదిప్రాప్యత్వాత్ప్రాచ్యతేవిష్వక్సేనః-వ్యదీచీసర్వగతాసేనాయస్యసః-చతుర్భుజఃశత్రునిరసనదక్షాశ్చత్వారోఘ
 జాయస్యసః|| ౧౦౪ || క్షాన్తేకతి|| శృంగధన్వా-కాలయాపంశృంగంధనుర్వస్యసః-హృషీకేశఃహృషీకాణాంవిమయేంద్రియాణాంఈశఃపురుషః
 పురుణిఫలానిసనోతిదదాతీతితథా-మణుదాసే-యద్వాపురిహృదయపుండరీకేశేతత్తత్పురుషః-పురాతనత్వాద్వాపురుషః-|| తేనేదంపూర్ణం
 పురుషేనసర్వమిత్యుక్తతే-పురుషోత్తమః-పురుషశ్చబ్దప్రతిపాద్యక్షరాక్షరాద్యపేక్షయాఉత్తమత్యర్థః-|| యస్మాత్క్షరమతీతోహమక్షరాదపిచో
 త్తమః-అతోస్మిలోకేపేదేచప్రథితఃపురుషోత్తమఇతిస్త్యుక్తతే-అజితః గుణైశ్చైశ్వర్యేణచకేనావ్యజితః-ఖడ్గధృత్ విద్యామయంనందకాఖ్యంఖడ్గం
 ధారయతీతిఖడ్గధృత్- విష్ణుఃవ్యావకః-కృష్ణః- కృషీభూవాచకశ్చబ్దోణశ్చనివృణాచకః- తథాచతత్పరంబ్రహ్మకృష్ణత్యభిధీయతఇతి
 వచనాత్- బృహద్భుజఃబృహంతివానరబలానియస్యేతితథా|| ౧౦౫ || సేనానీతి || సేనానీమహతీంవానరసేనానీసయతీతిసేనానీ-యోధయి
 త్యర్థః- గ్రామణీఃగ్రామఃప్రాణివర్గః- తంసయతిస్యకర్తృభంప్రావయతీతితథా- బుద్ధిః-అధ్యవసాయాత్మికా-క్షమాఆక్రితానామపరాధ
 సహిష్ణుత్వం-దమఃఇంద్రియగ్రహః- ఏతద్ధర్తకత్వాత్- తదాత్మనావ్యవదేశః-ప్రభవత్యస్తాజ్జగదిప్రభవః-అప్యేతీతియతేజగదస్మిన్నిత్యస్య
 యః- ఉపేంద్రఃవాసనానుజః- మధునామానమసురుసూదయతీతిమధుసూదనః || ౧౦౬ || ఇంద్రకరైతి || ఇంద్రకర్తా ఇంద్రస్యఈశ్వర
 స్యకర్తృవిశ్వర్యంతద్వానిత్యర్థః- మహేంద్రఃమహతామిశ్వరాణామింద్రః- ఈతాసకలజగత్కారణమిత్యర్థః- పద్మంనాభోయస్యసఃపద్మ

ర్వంశరీరం తే శ్చైర్వంశేవనుభావతలం అగ్నిఃకోపఃపానాదస్తేసోమశ్శ్రీవత్సలక్షణః || ౨౨ || త్వయాలోకాస్త్రయఃక్రాంతాఃపురాణేషామైస్త్రిభిః మహాంధ్రీశ్చకృతోరాజాబలింబధ్వామహాసురం || ౨౩ || సీతాలక్ష్మీర్భవావిష్ణుదేవః కృష్ణఃపరావతిః | వధాధంరావణశ్యేహపాపిష్టోమానుషీంతమం || ౨౪ || తదిదంనఃకృతంకార్యంత్వయాధమభృతాం వరః | నిహతోరావణోరామపహ్నిష్టోదివమాన్త్రీను || ౨౫ || అమోఘంబలవీర్యం తేఅమోఘపైపరాక్రీణః | అమోఘండ శానంరామనవమోఘస్తవస్తవ || ౩౦ || అమోఘపైభవివ్యంతిభక్తిమంతశ్చయేనరాః || ౩౧ || యత్వాంజేవంభుగీవం భక్తాఃపురాణంపురుషోత్తమం || పాప్రీక్షువంతిసదాకామానహలోకేవరత్రయ || ౩౨ || ఇమమార్ద్రంస్తవంభవ్యమితిహాసంపుతాతనంయేనరాఃకీర్తయన్మంతినాస్తి తేహంపరాభవః || ౩౩ || ఇతిశ్రీమద్యుద్ధికాండే-వింశత్యుత్తరశతతమస్కంః.

ఏతచ్ఛ్రీత్వాశుభంవాక్యం పితామహాసమీరితం | అంకేనాదాయవైదేహీముత్సపాతవిభావనుః || ౧ || సవిధూయదితాంతాంతు వైదేహీంహవ్యవాహనః | ఉత్త్రాణామూర్తిసూనాశుగృహీత్వాజనకాత్మజాం || ౨ || తరుణాదిత్యనంకాశాంతవృకాలచనభూవణాం | రక్తంబరధరాంబాలాంసీలకుంచితమూర్ధజాం || అక్షిప్తమాల్యా

గదితిః సర్వంజగత్తేశరీరం-తవనియమేన-అధేయవిధేయశేషభూతంచేత్యర్థః- ఇదమేకవింశతీరలక్షణం- ఏవంజగత్ప్రవృత్తిరీరత్వాశ్చరీర గతవిశేషణానిత్వద్విశేషణానిత్యాహస్తైర్యమితి-వసుధాతలంవసుధాతలస్తైర్యం- కారిత్యవాక్యోబిభర్తితస్తైభూమ్యాత్త సేనమితివిష్ణుపురాణోక్తేః|అగ్నిఃఅగ్నితాపఃతేకోపః-సోమఃసోమగతప్రసాదః-తేప్రసాదఃత్వత్ప్రసాదఃత్వర్థః||తనిష్టో||౨౨||త్వయేతి||త్వయాత్రివిక్రమేణ-పురాణేషామైస్త్రిభిః-లోకాక్రమణఫలమాహమహేంద్రాదితి-రాజాకృతఃత్రిలోక్యశ్యేతిశేషః||తనిష్టో||౨౩||త్వయాలోకాస్త్రయఃక్రాంతాః-ఇతివలేప్రతిగ్రహీతేత్యర్థః- ఏతేనామనావతారోవ్యంజితః- విక్రమేఃపాదవిన్యాసైస్త్రిభిః-క్రాంతాఃఇతిత్రివిక్రమావతారఃకథితః-ఇదం విష్ణుస్వరక్రమేత్రేధానిదధేపవతిక్రమితి- పురాణేషామైస్త్రిభిః-బలినాపదాన్నిర్యాసితఇంద్రఃపునస్తవయాదాదాకృతఇత్యర్థః||౨౪||ప్రయాజనప్రశ్నసోత్తరమాహ-వధాధంమితి||తనిష్టో||౨౫||భగవదవతారేమలక్ష్యైలసవ్యత్రిమాహ-సీతేతి|| కృష్ణఃభవిష్యత్ప్రాప్తావతారశ్చత్వమేత్యర్థః- ప్రవాపతిఃప్రవాపతిశబ్దావ్యస్తవ- అవతారప్రయోజనమాహ-వధాధంమితి- మానుషీం మనుష్యసంస్థానరూపాతసమపార్శ్వతశరీరం||౨౬|| ౨౭|| రామానుజీయం|అమోఘమితి|నవమోఘస్తవస్తవేతిపాఠః||౩౦|| అమోఘాఇత్యర్థః|| అమోఘఃఅభయిద్ధఫలాః- యేత్వయిభక్తిమంతఃతేఅవిశేషేనఫలమభిమతంభవంతి- ఇదంచావతారస్యైకంప్రయోజనం||౩౧|| ఇదమేవవివృణోతి- యదితి|| త్యాంఉద్దిశ్యేతిశేషః-అసేనసర్వస్వాదపితవఃప్రభృతేఃరామభక్తిరేవపరోధమ-ఇత్యుక్తం-కామ్యంతిఇతికామాః భోగోపకరణాని- ఇహలోకేపరత్రవపార్శ్వవంతి- సదేత్యసేనయావచ్చరీరపాతమత్రిభోగాకాభ్యుక్తాశరీరావసానేపరలోకేసర్వాక్రమామాకాపిప్రువంతిత్వర్థః || ౩౨ || యేరామభక్తీకర్తృమదత్వాస్తేనామిదంస్తాత్రమేవతాదృశఫలప్రదమిత్యాహ-ఇమమితి | ఋషిఃపేదః తస్యంబంధ్యావణం- అతఏవపురాతనం- పరాభవఃపునరావృత్తిః || ౩౩ || ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే- యధికాండవ్యాఖ్యానే-వింశత్యుత్తరశతతమస్కంః||౨౪|| ఏతచ్ఛ్రీత్వాశుభం విభావనుఃఅగ్నిః||౧||సదితి|| విధూయదితాంకిధిలీకృత్య-మూర్తిమాన్మనుష్యవిగ్రహవాక్|| ౨||తరుణాదిత్యేత్యాదిష్టోకద్వయమేకాన్వయం | తథారూపాంప్రవేశకాలిరూపరీతి- మనస్వినీంప్రసన్నమనస్కామిత్యర్థః- అంకేకృ

క్రమైఃక్రమోలోకాఃసూర్యునిస్సవ్యరూపాఃక్రాంతాః|| ౨౬||లక్ష్మీస్తీతారూపేణావతీరేత్యాహ||సీతాలక్ష్మీరితి||సంప్రత్యవతారఫలమాహభవావిష్ణురీత్యాదితా || ౨ || సీతాలక్ష్మీఃప్రసేదభగిష్ణుపత్నీభిస్తత్త్వా- యోవిష్ణుస్సభవా- దేవఃప్రకాశరూపః-కృష్ణఃకృష్ణవర్ణః-ప్రజాపతిస్తదభిన్నశిత్వః||౨౭||శచ్చపరాధమిత్యాహ- శదిదంనః|| ౩ || ఏవంశత్యేవత్వయాతదిదంరావణవధరూపం- నఃసర్వేషాందేహనాం కార్యంకృతం- రావణోనిహతః- ఎవంచావతారకార్యంనిర్వృత్తం- ఆతఃపరంమహారాజ్యేనకించిత్కాలంప్రహృష్టస్సృజిదంబ్రహ్మలోకమాక్రమపార్శ్వమి || ౨౮||అమోఘస్తవస్తవ- రామనారాయణేత్యేవంపాపస్తవస్తవఃఅమోఘఃసకలేష్టదః || ౩౦ || స్తోత్రపాతస్యఫలమాహ-ఇమమితి ||ఆవణంపేదసిద్ధంతి||ఋషిశ్చేవతవక్రసగుణనిర్గుతబ్రహ్మవిద్యాప్రతిపాదకత్వాదావణః-సదాసాస్తవశ్చేత్యావస్తవః తం-అతఏవదివ్యం-పురాతనంపురావృత్తప్రతిపాదకం- ఇతిహాసంఅనాదిసిద్ధబ్రహ్మవిద్యాప్రతిపాదకత్వార్- ఎవంభూతంబ్రహ్మవిద్యాస్తవంయే కీర్తయన్మంతి- తేహంపరాభవఃపరైహిహముత్రలోకేశత్రుభిఃపాపైశ్చైభిభవతక్రమణంనాస్తి-నభవ్యమితి||౩౧|| ఇతిశ్రీమహేశ్వరతీర్థవిరచితామూం- శ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యామాయుధికాండవ్యాఖ్యానాయాం-వింశత్యుత్తరశతతమస్కంః||౨౪|| ఏతదితి|| పితామహాసమీరితంశుభంపరమశోభననిజబ్రహ్మప్రతిపాదకంవాక్యంశ్రీత్వాధ్యాత్వాన- ప్రసన్నతయావస్థానికాలితిశేషః- అంకేనాదాయ-రయించపుత్రాగ్ శ్చాదాదగ్నిమహ్యామితిశ్రుత్యధామహోతుమేనసంపాదయన్తిత్వర్థః ||౧||౨|| మూర్తిమాన్మనుష్యవిగ్రహవాన్ జమూర్తియక్తః||౨ || తరుణేతి|| తథారూపామగ్నిప్రవేశకాలే- యాదృశేవస్త్రాంగరాగ్రసంస్పృశాయక్రాతాదృశసాభ్యాయుక్తామిత్యర్థః||౩||తదాదానసమయే-లోకస్యమనోవాక్కాయోలోకకృతపుణ్యపాపకర్తృణఃసాక్షీసాక్షాద్గ్రహ-సర్వదేహంతరైశ్చానరాత్తనా

భరణం తథాపాంతునస్వినీం । దదౌరామాయవైదేహీమంకేకృత్వావిభావసుః ॥ ౪ ॥ అబ్రవీచ్ఛతదారామం
సాక్షీలోకస్యపావకః ॥ ౪౫ ॥ ఏషాతేరామవైదేహీ పాపమస్యానవిద్యతే ॥ ౫ ॥ నైవవాచానమసానానుధ్యా
నాన్నచతుషాః సువృత్తాన్వృత్తశౌండీరనత్వామతిచచారహః ॥ ౬ ॥ రావణేనాసనీతైషావీర్యోత్పిక్తైసరక్షసాః త్వయావిర
హితాదీనా వివశానిజానాద్వనాత్ ॥ ౭ ॥ రుద్ధాచాంతఃపురేగుప్తాత్వచ్చిత్తాత్వత్పరాయణాః రక్షితారాక్షసీసంఘైర్వి
కృతైః ఘోరదశానైః ॥ ౮ ॥ పిలూభ్యమానావిచింతితృప్త్యామానాచమైధిలీ నాచింతయతతద్రీతస్త్యగ్ధతేనాంత
రాత్మనా ॥ ౯ ॥ విశుద్ధభావానిష్ఠాపాంపృతిగృహ్నిష్ఠావ్యరాజుః సకీంచదభిధాతవ్యమహమాజ్ఞాపయామి తే ॥ ౧౦ ॥ తతః
ప్రీతమనారామః శుభ్రైస్తదవృక్షతాంవరః ॥ ౧౧ ॥ దధౌముహూతాంధర్మాత్కామ్యవ్యాకులలోచనః ॥ ౧౨ ॥ ఎవముక్తామ
హాతేజాద్యుతిమాదృఢవిక్రమః ॥ అబ్రవీత్ప్రీదశశ్రేక్తుంరామోధమభ్యుతాంవరః ॥ ౧౩ ॥ అవశ్యంతిషులాకేషు
నసీతాపావమహాతి ॥ దీర్ఘకాలోషితాహీయంరావణాంతఃపురేశుభా ॥ ౧౪ ॥ బాలిశఃఖలుకామాత్కారామోదశ
రథాత్సుజః ॥ ఇతివత్క్యంతిమాంసంతోజానకీమవిశోధ్యహి ॥ ౧౫ ॥ అనన్యహృదయాంభక్తాంమచ్చిత్తపరివర్తినీం ॥ అహమ
ప్యవగచ్ఛామిమైధిలీంజనకాత్మజాం ॥ ౧౬ ॥ పత్యయాథాంతులాకానాంత్రయాణాంసత్యసంశ్రయః ॥ ఉపేక్షేచా
పివైదేహీంప్రవిశంతింహుతాశనం ॥ ౧౭ ॥ ఇమామపివిశాలాక్షీరక్షితాంస్వనతేజసా ॥ రావణోనాతివతేతవే
లామివమహాబాదధిః ॥ ౧౮ ॥ నహిశక్తస్సదుష్టాత్కామససాపిహిమైధిలీం ॥ ప్రథమాయీశుమప్రాప్తాందీప్తామగ్నిశిఖా
మివ ॥ ౧౯ ॥ నేయమహాతిచైశ్వర్యంరావణాంతఃపురేశుభా ॥ అనన్యాహిమయాసీతాభాసరేణవృభాయథా ॥
౨౦ ॥ విశుద్ధాత్రిమలోకేషుమైధిలీజనకాత్మజా ॥ నహిహాతుమియంశక్యాకీర్తిరాత్మవతాయథా ॥ ౨౧ ॥ అవశ్యం
తుమయాకార్యంసర్వేషాంవోవచశ్శుభం ॥ సిద్ధానాంలోకమాన్యానామేవంచబుద్ధివతాంహితం ॥ ౨౨ ॥ ఇతీదము

త్వా- అంకెనాదాయేత్యధః ॥ ౪॥౪౫॥ ఎవెతి ॥ ఏషా- యా పూర్వంమయిప్రవిష్టానైవేత్యర్థః- ఏతేసమాయాసీతాగ్నిప్రవిష్టాసాక్షాత్ప్రీతాగ్ని
నాదతైఃప్రప్యక్తం- తెత్వదీయేత్యధః- ఏనాపరిగృహణేతిశేషః ॥ ౫ ॥ పాపాభావమేవోపపాదయతి- నైవేత్యాదిసా- అనుధ్యానాత్సంకల్పా
త్- అత్యంతాభిమతాందేహినిదోహం జానన్తపిస్యవృత్తవద్య పరిహారార్థంవహ్నిం ప్రావేశయదితిసంతోషాతిశయాద్వృత్తశౌండీరేతి
సంబోధనం ॥ ౬ ॥ ఎతత్సమృంతినికాకథంరావణస్సమాసితవానిత్యత్రాహ- రావణేనేత్యాది ॥ ౭ ॥ వివశాసీతేత్యత్రలింగందర్శయతి- రుద్ధేతి ॥ త్వయిచి
త్తంయస్యాస్సాత్వచ్చిత్తాత్వమేవపరాయణమ త్రమగతిర్నస్యాస్సాత్వత్పరాయణా ॥ ౮॥ ౯ ॥ విశుద్ధభావామితి ॥ విశుద్ధభావాంవిశుద్ధహృదయాం-
అభిధాతవ్యం- మద్వచసప్యోత్తరమితిశేషః ॥ ౧౦ ॥ తత ఇతి ॥ దధౌనవృద్ధైవసీతాత్వకైత్యచింతయత్ ॥ ౧౧ ॥ వస్తుతోనిదోహమత్యేవ్యపవాదో
స్తీత్యాహ- అవశ్యమితి ॥ ౧౨ ॥ ఆవవాదపరిహారాభావమయంమమప్రయత్నఇత్యాహ- చాలిశ ఇతి ॥ అవిశోధ్యేతి- పరిగ్రహణేతిశేషః ॥ ౧౩ ॥ అనన్యే
తి ॥ అనన్యహృదయాంమయ్యేవసక్తహృదయాంమచ్చిత్తపరివర్తినీంమచ్చిత్తానువతి- నీం- త్యక్తసన్విత్యాపారామిత్యర్థః - జనకాత్మజామితిహే
తుగభావావశేషణం- జనకపుత్ర్యాకేమచారసంపత్తిర్నకృత్యేతిభావః ॥ ౧౪ ॥ తహి- శక్తిమథా- ముపేక్షితవాసనీత్యత్రాహ- ప్రత్యయాథామితి ॥
ప్రత్యయాథాంశిత్వాసజననార్థమిత్యర్థః - సత్యసంశ్రయఃసత్యైకాశ్రయః - యథావద్వృత్తప్రవర్తనాకాంక్షీత్యర్థః ॥ ౧౬ ॥ ఏతాదృశ
సుందరీరావణ్యకథంనేక్షేత్యత్రాహ- ఇమామపీతి ॥ ౧౭ ॥ దృష్టాంతాంతరమాహ- నహితి ॥ అప్రాప్తాంప్రథమకానహాం ॥ ౧౮ ॥ త
థాప్యేమాతాదృశమైశ్వర్యంకథగజవ్యత్రాహ- నేయమితి ॥ రావణైశ్వర్యంనేయమహాతి- కింతుమమైశ్వర్యమహాతీత్యర్థః ॥ తత్రహేతుజ్ఞా
హా ॥ అనన్యేతి ॥ మయాఅనన్యాఅభిన్నా- అనినాధూతేతియావత్ ॥ ౧౯ ॥ అహమతితయాఅనన్యఇత్యాహ- విశుద్ధేతి ॥ ౨౦ ॥ సీతాపరిగ్రహ
భవద్వచసంతుప్రధానహేతురిత్యాహ- అవశ్యమితి ॥ వచసకరణేన్నేహఃసవ- పూజ్యత్వంహితోపదేష్టృత్వంచహేతురిత్యర్థః ॥ ౨౧ ॥ ఇతితి ॥ విదితం

నిత్యప్రతిష్ఠితత్వాదితిభావః ॥ ౪౫॥ ౭ ॥ ఏషా- యామయిరావణహరణకాలేప్రవిష్టానైవ- ఏవంహిమూర్తపురాణానుసారేణవ్యాఖ్యాతం- తచ్చప్రాజ్ఞే
రూపితం- పాపంరావణస్పృశరూపమితి ॥ ౪॥౭ ॥ రుద్ధానిరుద్ధస్వచ్ఛందగమనాదివ్యవహారా- గుప్తాపరిహృతస్వజనదర్శనా- త్వయిచిత్తంయ
స్యాస్సా- అతఏవత్వత్పరాయణాత్వగతిః ॥ ౮ ॥ తద్రక్షీ- నాచింతయతనాగణయత్- తత్రహేతురంతరాత్మనస్త్యగ్ధతత్వం- ఏవంచయత్ప్రీతిలిం
బస్యాకేవంవ్యవస్థాతద్వింబస్యభగ్ధత్వంకింవక్తవ్యమితిధ్వనః ॥ ౯ ॥ ౭ ॥ సకీంచదితి ॥ మన్నియోగాసంతరంప్రతిగ్రాహ్యంసేవసందేహానగృ
హ్ణామితినిషేధశ్చనకర్తవ్యఇత్యర్థః- కుతవివంతత్రాహ- జ్ఞాపయామితిఇతి- ఏవముక్తిస్తు- రామేణస్వస్వరూపాజ్ఞానసలనాత్తదనుసారేణరుద్ర-
ము- తె- ర్భగవతోగ్నేరపీతిమంతవ్యం ॥ ౧౦ ॥ ౭ ॥ దధౌకేమిహూచితంవక్తమితిభావతా ॥ ౧౧ ॥ ౭ ॥ అవశ్యమితి ॥ రావణాంతః పురేదీఘకా
కాలోషితాసీతా- త్రమహాకేమవిషయేపాపంభోధనంనాహాతితియోజనా- యద్వాఅవశ్యమిత్వాదిట్లోకద్యయమేకంవాక్యం ॥ రావణాంతః
పురేదీఘకాకాలోషితాపిపరిశుద్ధాఇయంసీతా- పాపంనాహాతియద్యపితథాపిరామస్తాంజానకీమవిశోధ్యస్తీకృతవా- తతోరామోబాలిశః

క్వావిదిత. మహాబలైః ప్రశస్యమానస్వ కృతేనకమణా । సమేత్యరామఃప్రియయా మహాబలస్సఖంసుఖార్ద్రైః బ
భూవరాఘవః ॥ ౨౨ ॥ ఇతిశ్రీమద్భగవాంశః-ఏకవింశత్యుత్తరశతతమస్సగః.*****

ఏతద్భుత్వాశుభంవాక్యంరాఘవేణసుఖాపితం । ఇదంశుభతరంవాక్యంవ్యాజహారమహేశ్వరః ॥ ౧ ॥ పుష్క
రాక్షమహాబాహూయహావక్షఃపరంతప । దిష్ట్యాకృతమిదంకర్మత్వయాశస్త్రభృతాంవర ॥ ౨ ॥ దిష్ట్యాసర్వస్యలోక
స్యప్రచృద్ధందారుణంతమః । అపావృతంత్వయాసంఖ్యరామరాజజంభయం ॥ ౩ ॥ ఆశ్వాస్యభరతందీనంకౌసల్యాం
చయశస్వినీం । కైకేయాంచసుమిత్రాంచదృష్ట్యాలక్ష్మణమాతరం ॥ పాప్యరాజ్యమయోధ్యాయానందయిత్యాసు
హృజ్జనం । ఇత్స్వాకూణా కులేవంశంస్థాపయిత్యానుహాబల ॥ ఇష్ట్యాతురగమేధేనపాప్యచానుత్రమంయశః । బా
హ్మణైభ్యోధనందత్వాత్రిదివంగంతుమహాస ॥ ౪ ॥ ఏకరాజావిమానస్థఃపితాదశరథస్తప । కాకుత్స్థమానుషేలోకే
గురుస్తవమహాయశాః ॥ ఇంద్రలోకంగతశ్రీమాంస్తవయాపుత్రేణతారితః । లక్ష్మణేనసహభ్రాతృత్వమేనమభి
వాదయ ॥ మహాదేవచక్రభుత్వాకాకుత్స్థస్థసహలక్ష్మణః । విమానశిఖరస్థప్రణామమకరోత్పితుః ॥ ౫ ॥ దీప్యమా
నంస్తవయాలక్ష్మ్యైవిరజోంబరధారిణం । లక్ష్మణేనసహభ్రాతృదగ్ధపితరంవిభుః ॥ ౬ ॥ హాషేణమహతావిష్టోవి
మానస్థోమహీపతిః । పాప్యైఃప్రియతరందృష్ట్యాపుత్రందశరథస్తప ॥ ఆరోహ్యంకంమహాబాహుర్వరాననగతఃప్ర
భుః । బాహుభ్యాంసంపరిదృజ్యతతోవాక్యంసమావదే ॥ ౭ ॥ సమేస్వగోబహుయతస్సమ్భూనశ్చసుషిఖిః । త్వ
యారామవిహీనస్యసత్యంప్రతిశృణోమితే ॥ ౮ ॥ అద్యత్వాంనిహతామిత్రందృష్ట్యా సంపూర్ణామానసం । ని
స్తేణావనవాసంచప్రీతిరాసీత్పరామమ ॥ ౯ ॥ కైకేయ్యానినోక్తానివాక్యానివదతాంవర । తవప్రవాజనా
థాన్యస్థితానిహృదయేమమ ॥ ౧౦ ॥ త్వాంతుదృష్ట్యాకుశలినం పరిష్కజ్యసలక్ష్మణం । అద్యదుఃఖాద్విముక్తాస్వినీహారా
దివభాసరః ॥ ౧౧ ॥ తారితోహంస్తవయాపుత్రసుపుత్రేణమహాత్మనా । అష్టావక్రేణధర్మాత్మాతారితోబ్రాహ్మ

స్వేనవిదితం - ఇదంఉక్తంవచనం- ఉక్తా- స్వకృతేనకమణాకరణేన. మహాబలైఃకర్తృభిః-ప్రశస్యమానః-ప్రియయాసమేత్యసీతాంస్తవ
మీపయాసమేత్యభావః ॥ ౨౨ ॥ ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే- యథాకాండేద్వావింశత్యుత్తరశతతమస్సగః.*****
దేవకార్యస్యకృతత్వాత్రిదివమాక్రమేతిబ్రహ్మణోక్తత్వాల్లోకేధమకసంస్థాపనపరంరామహృదయగ్రాహకరుద్రస్తవమనన్యతే-ఏతద్భు
త్వేత్వాది ॥ ౧ ॥ పుష్కరాక్షే ॥ పుష్కరాక్షపుండరీకాక్ష- ఆననశస్యయథాకప్యాసంపుండరీకేషవఆషిణీ. పురమఃపుండరీకాక్షఇతి. ప్ర
తిస్తుతిభ్యాముదీరితస్యపరబ్రహ్మసాధారణచిహ్నస్య రామేరుద్రేణప్రతిపాదనాద్యయత్వేనావతిరోపవిష్టురేవ వేదాంతవేద్యం పరబ్రహ్మ
త్వక్తం . శ్రీరామస్తవనమహతస్త్యునిద్విభాగ్యేన. అస్మాకమితీశేషః ॥ ౨ ॥ ఉక్తమేవవివృణోతి-దిష్ట్యానిసర్వస్యలోకస్యరావణజం
భయమేవప్రచృద్ధంతమః . వృత్తనిరస్తా ॥ ౩ ॥ ఆశ్వాస్యేత్వాదిష్టాకత్రయమేకాన్వయం ॥ యశస్వినీమిత్రకైకేయావిశేషణం - త
న్నులత్వాద్రావణవధస్యస్యాయశస్విత్యం- లక్ష్మణమాతరమిత్యనేనసాలక్ష్మణస్తేహాద్విశేషతోచంద్యేత్వక్తం- ఆయాభ్యామాయంసుహృజ్జ
నంనందయిత్యేత్యన్వయః-చంశంప్రతాపాత్తానిపరంపరాం-ఇత్స్వాకూణాంకులేవంశంస్థాపయిత్యా- పాప్యచానుత్రమంయశేష
తితురగమేధభలోక్తిః- ఆశ్వాస్యేత్వాదినావశవమకసహసానిదశవమకతానిచ - వత్సానిమమానుషేలోకేషత్యవతారాత్పూర్వక-త
త్కృతాంప్రతిజ్ఞాయనుస్మత్యరుద్రేణోక్తం ॥ ౪ ॥ ఏకఇత్వాదిష్టాకద్వయమేకాన్వయం॥ దేవదేహపరిగ్రహేణావిష్ణాయమానత్వాత్పురస్థితో
క్యేషఇత్స్యగుల్ఫానినిశ్చితే - మానుషేలోకేగురుత్వనేన-పితౄపుత్రేణపితృమాకాయోనియోనానితిశ్రుతిరుపబృంహితా ॥ ౫ ॥ ౧౧ ॥
హాషేణైత్వాదిష్టాకద్వయమేకాన్వయం॥ పుత్రంరామం ॥ ౧౨ ॥ సమేస్వగో-గురసిఖిస్సంయూతఃదేవసిఖిస్సంయూతః ॥ ౧౩ ॥ కైకే
యైశ్చ ॥ హృదయేస్థితాని- నవిస్తరామిత్యభావః- తేనదుఃఖితోధూనమితిసూచితం ॥ ౧౪ ॥ త్వాంత్వితీసలక్ష్మణయిత్యనేనద్వితీయపరిష్కంకేల
త్వణోపివిషయాకృతఇత్వయ్యతే ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ తారితోహంత్వయాపుత్రసుపుత్రేణతారితఇతియంకథాభారతోక్తా ॥ ౧౭ ॥ ఇదా

కాయాత్తైదివప్రియలోకేమసంతోమాంచత్వంతీతిసంబంధః ॥ ౨౨ ॥ ఇతిశ్రీమహేశ్వరతీర్థవిరచితాయాం- శ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యాయాం
యథాకాండేద్వావింశత్యుత్తరశతతమస్సగః.***** ౨౧ దిష్ట్యానిసర్వస్యలోకస్యదిష్ట్యాసర్వస్యలోకభాగ్యేన-రావణజంభ
యమపావృత్తునిసంబంధః ॥ ౨౨ ॥ దశవమకసహసానిదశవమకతానిచ - వత్సానిమమానుషేలోకే-ఇత్వవతారాత్పురస్కృతకృతాంప్ర
తిజ్ఞాయనుస్మత్యాహ- పాప్యరాజ్యమిత్యాదిష్టాకద్వయేన-కులేవంశంసంతానంస్థాపయిత్యా ॥ ౨౩ ॥ దేవదేహపరిగ్రహంకృత్వావిమానేపు
రస్థితత్వాదేవఇత్స్యగుల్ఫానిదేశః ॥ ౧౬ ॥ తారితోహమితి ॥ కమాలోనామముషిఃఅష్టావక్రేణతారితఇతియాభారతకథాప్రసిద్ధా-సా
త్తానిసంధేయా ॥ ౧౭ ॥ ఇదానీమితి- రావణస్యవధాభాంసురేశ్వరైరిదమభిషేకవిఘాతరూపంకర్తవీహితమితిఇదానీంవిజానామితిసంబంధః ॥

లోయథా॥ ౧౭॥ ఇదానీతువిజానామియథాసౌమ్యసురేశ్వరైః । వథాథాంరావణస్వేదంవిహితంపురుషోత్తమ ॥
౧౮॥ సిద్ధాథాఃఖలుకౌసల్యాయాత్వాంరామగృహంగతం । వనాన్నివృత్తంసంహృష్టాత్మ్యస్యరిఃపూఃస ॥ ౧౯ ॥
సిద్ధాథాఃఖలుతేరామనరాయాత్వాంపురీంగతం । జలాద్రోమభిషిక్తంచద్రత్యుతివసుధాధిప ॥ ౨౦ ॥ అచరక్తేన
బలినాశుచినాథమణచారిణా । ఇచ్ఛామిత్యామహంద్రస్తుంభరతేనసమాగతం ॥ ౨౧ ॥ చతురదశసమాస్పృశ్యచనేని
ర్యాపితాస్త్రవ్యయా । వసతాసీతయాసాధంలక్ష్మణేనచధీమతా ॥ ౨౨ ॥ నివృత్తవనవాసోసిన్ధుతిజ్ఞాసఫలాకృతా । రా
వణంచరణేహత్వాదేవాస్తైపరితోషితాః ॥ ౨౩ ॥ కృతంకమయశశ్శ్లోఘ్యంప్రాప్తంతేశత్రుసూదన । భాతృభిన్న
హరాజ్యస్థోదీఘమామయరవాపుషి ॥ ౨౪ ॥ ఇతిబ్రహ్మణంరాజానంరామఃప్రాంజలిరబ్రవీత్ ॥ ౨౫ ॥ కురుప్రసాదంధ
మజ్జకైకేయ్యభరతస్యచ ॥ సపుత్రాంత్యాంత్యజామీతియదుక్తాకయీత్వయా ॥ ౨౬ ॥ సశాపఃకైకియాం
ఘోరస్సపుత్రాంసస్పృశేన్నభిభా ॥ ౨౭ ॥ సతతేతిమహారాజోరామముక్త్యాతాంజలిం । లక్ష్మణంచపరివృజ్యపు
నర్వాక్యమవాచహ ॥ ౨౮ ॥ రామంశుశ్రూషతాభక్త్యావైదేహ్యసహసీతయా । కృతామమమహాప్రీతిఃప్రాప్తం
ధమణఫలంచతే ॥ ౨౯ ॥ ధమణంప్రాప్యసిధమజ్జయశశ్చవిపులంభువి । రామేప్రసన్నస్వగణంచమహిమానంత
రైవచ ॥ ౩౦ ॥ రామంశుశ్రూషభద్రంతేమితానిందవధాన । రామస్సర్వస్యలోకస్యశుభేష్వభిరతస్సదా ॥ ౩౧ ॥
ఎతేసేంద్రాస్త్రయోలోకాస్సిద్ధాశ్చసరవచఃయః । అభిగమ్యమహాత్మానమర్చంతిపురుషోత్తమ ॥ ౩౨ ॥ ఏతత్తమ
క్రమన్యక్రమక్షరంబ్రహ్మనిమితం । దేవానాంహృదయంసౌమ్యగుహ్యంరామఃపరంతపః ॥ ౩౩ ॥ అవాప్తంధమణ
చరణంయశశ్చవిపులంత్వయా । రామంశుశ్రూషతాభక్త్యావైదేహ్యసహసీతయా ॥ ౩౪ ॥ సతతోక్త్యామహాబాహు
లక్ష్మణంప్రాంజలింస్థితం । ఉవాచరాజాధర్మాత్మావైదేహీంవచనంశుభం ॥ ౩౫ ॥ కతవోసతువైదేహిమన్య
స్త్యాగమిమంప్రీతి । రామేణత్వద్విశుద్ధ్యథాంకృతమేతద్ధితైషిణా ॥ ౩౬ ॥ నత్వంసుభుసమాధేయాపతిశుశ్రూషణం
ప్రీతి । అవశ్యంతుమయావాచ్యమేషతేదైవతంపరం ॥ ౩౭ ॥ ఇతిప్రీతిసమాదిశ్యపుత్రాసీతాంతథాముషాం । ఇంద్ర
లోకింవిమానేనయయావశరథోజ్వలన్ ॥ ౩౮ ॥ ఇతిశ్రీమద్యుద్ధకాండే - ద్వావింశత్యుత్తరశతతమస్సగణః *****
ప్రతియాతేతుకాకుత్స్థైసుహృద్రాపాకశాసనః । అబ్రవీత్పరమప్రీతోరామవంప్రాంజలింస్థితం ॥ ౧ ॥ అమో

సీత్వతి । రావణస్యవథాథాంసురేశ్వరైరిదమభిషేకవిఘ్నాదికంకమయథావిహితంతథాఇదానీమేవజానామి పురుషోత్తమత్యేనేనభవాణ
విష్ణురేవరావణవథాథాంసుమన్యత్వంగతత్వత్వతే॥ ౧౮॥ సిద్ధాథేతి । సిద్ధాథాఃకృతాథా- మమస్వగణానుభాదవీతస్యాస్పృశ్యభిగమితి
భావః ॥ ౧౯॥ ౨౦॥ అచరక్తేనేతి ॥ అవశ్యంరామభరతంప్రాప్నుహీతిభావః ॥ ౨౧॥ ౨౨॥ కురుప్రసాదమితి ॥ కైకేయ్యభరతస్యచ- కైకేయ్యాం
భరతేచేశ్వర్యః- సంబంధసామాన్యేషష్టి- యస్తాదుక్తతస్తాత్ప్రసాదంతుర్వితిసంబంధః ॥ ౨౩॥ ౨౪॥ సశాపఃకైకేయ్యాం
ధవిచ్ఛేదరూపః ॥ ౨౫॥ ౨౬॥ రామమితి ॥ సీతయాసహరామంశుశ్రూషతేత్యన్వయః ॥ ౨౭॥ ధమణమితి ॥ స్వగణంసుభు- లక్ష్మణస్యాపిషష్ట్య
తారత్వంసానాదిదశరథః- మహిమాసంబహత్వం ॥ ౨౮ ॥ ౩౦॥ రామస్యసర్వోత్తమత్వంకీష్టాచారణదశాయతి- ఏతదీతి ॥ అచణంపితాశి
జభావఆచరణః- ఏతదీతిహస్తనిదేశేనయోగ్యతగతః ॥ ౩౧॥ ఏతదీతి ॥ దేవానాంహృదయంసహదేహంతర్భూమి- పేదానామిదంపాశ
పేతతాత్పర్యమాతంఉభయధాప్యగ్నీంచాదిరూపేణసహకారమణసమరాధ్యమిత్యర్థః- గుహ్యంపాశ్చాదుపనిషద్వేద్యం-ఆచ్యక్తంభక్తిహస్తా
దుజ్జేయం- అక్షరంపశ్యంపరికారహితం-తదేతత్బ్రహ్మ-రామఃరామరూపేణనిమితంరామరూపేణావశీకణమితి-ఉక్తం-బ్రహ్మదిభి
తీశేషః ॥ ౩౨॥ ౩౩॥ నత్వమితి ॥ నసమాధేయానోపదేష్టన్యా ॥ ౩౪॥ ౩౫॥ ఇతిశ్రీగోవిందరాజురబ్రవీత్ ॥ శ్రీరామాయణఘోషణే రత్నకీర్తిత్యాఖ్యానే -
య్యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానే- ద్వావింశత్యుత్తరశతతమస్సగణః- ॥ ౩౬॥ ౩౭॥ ఇతిప్రీతిసమాదిశ్యపుత్రాసీతాంతథాముషాం- ప్రతిప్రయాతత్వాది ॥ కాకుత్స్థ
దశరథే-సుహృద్రాపాకశాసనం ॥ ౧॥ అమోఘమితి ॥ తవాస్తాకంధశానంఅస్తత్కత్వకంధశానం-దశరథపుత్రకామష్టికానిః :-

౨౧॥ నివృత్తేతి ॥ తేత్యయా ॥ ౨౨॥ సతి ॥ శాపఃసంతతిచ్ఛేదరూపః ॥ ౩౩॥ ఏతదీతి ॥ బ్రహ్మనిమితంపేదప్రతిపాదితం-పేదానాంహృదయం-
పేదతాత్పర్యనిమిషాణం-గుహ్యంపరహస్యం-ఉక్తంబ్రహ్మదిభిరితసంబంధః ॥ ౩౪॥ ౩౫॥ కర్తవ్యఇతి ॥ ఇమంత్యాగంప్రతి-నాస్తిమేత్వన్యభివ్యం
గోనుధేష్టంగమ్యతామిత్యుక్తంఏతత్త్యాగరూపకార్యంప్రతి ॥ ౩౬॥ ౩౭॥ మద్యపిభర్తృశుశ్రూషాప్రతిత్వంసమాధేయాప్రాగ్భనాపూర్వంసని
యోజ్యా-తత్రతేస్యతప్రవృత్తిసత్త్వాత్- ఆధాపిమయాగురుత్వాదవశ్యంనాచ్యం-తదేవాహ-తేదైవతంపరమితి ॥ ౩౮॥ ఇతిశ్రీమహేశ్వరశీర్షణ
రచితాయాం-శ్రీరామాయణతత్పదీకాఖ్యాయాం-య్యుద్ధకాండవ్యాఖ్యాయాం- ద్వావింశత్యుత్తరశతతమస్సగణః ॥ ౩౯॥ ఇతిప్రీతిసమాదిశ్యపుత్రాసీతాంతథాముషాం-
తి ॥ సుహృద్రాపాకశాసనోబ్రహ్మత్యథః- సత్యసంకల్పత్వసత్త్వేన్నేవప్రసిద్ధేః- వానరాజాంసంకల్పమాతేలోథానస్యచత్యుమాణత్వా

ఘండశానం రామతవాస్తాకం పరంతప | పీఠియుక్తాః స్వతేనత్వంబూహియన్తనసెచ్చసి || ౨ || ఏవముక్తస్తుకాకత్
 స్థః ప్రత్యువాచకృతాంజలిః | లక్ష్మణేనసహభాతాసితయాసహభార్యయా || ౩ || యదిపీఠిస్సముత్పన్నామయిన
 ర్విసురేశ్వర | వత్సామికురుతేనత్వంవచనం వదతాంవర || ౪ || మమహేతోః పరాకాంతాయేగతాయనుసాదనం | తే
 సర్వేజీవితౌపాప్రస్య సముత్తిష్ఠంతువానరాః || ౫ || మత్కృతేపిప్రయక్తాయేపుత్రైదాశైశ్చవానరాః | మత్ప్రియో
 వ్యభియుక్తాశ్చనమృత్యుంగణయంతిచ || త్వస్మిసాదాత్సమేయైవరమేతదహంవృణే || ౬ || నీరుజోనివ్రణాంశైవ
 వసంన్నబలపారుషాః || గోలాంగులాంస్తథైవర్షాద్రప్తమిచ్ఛామిమానద || ౭ || అకాలేచాపిమఖ్యానిమూ
 లానిచఫలానిచ || నద్భిశ్చవిమలాస్త్రతతిష్ఠేయర్యత్రవానరాః || ౮ || శుత్ర్వాతువచనంతస్యరాఘవస్యమహాత్మనః |
 మహేంద్రః ప్రత్యువాచేదంవచనంపీఠిలక్షణం || ౯ || మహానయవరస్తాతత్వయోక్తోరఘునందన || ద్విమయానో
 క్తపూర్వంహితస్యాదేతస్థవిష్యతి || ౧౦ || సముత్థాస్యంతిహరయోయోహతాయుధిరాక్షునైః | ఋతూశ్చసహగో
 లుచ్ఛాచ కృత్తానంబాహుః || ౧౧ || నీరుజోనివ్రణాశ్చైవసంపన్నబలపారుషాః || సముత్థాస్యంతిహరయస్సప్తావి
 దాక్షిణ్యయథా || ౧౨ || సుహృద్భిర్భూషితైశ్చైవజ్ఞాతిభిస్సంజనైరిపి || సర్వఏవసమేవ్యంతిసంయుక్తాః పరయా
 ముదా || ౧౩ || అకాలేపుశబధాః ఫలవంతశ్చపాదహః || భవ్యంతిమహేష్వాసనద్యశ్చసలిలాయుతాః || ౧౪ ||
 సప్రణైః ప్రథమంగాత్రైస్సంవృత్తైర్వ్రణైఃపునః || ౧౫ || తతస్సముద్ధితాస్సర్వేసుత్తైవహరిపుంగవాః | బభూ
 వుర్వానరాస్సరేకిమేతదివిస్మితాః || ౧౬ || తేసర్వేవానరాస్తస్మైరాఘవాయాభ్యవాదయన్ || ౧౭ || కాకుత్
 స్థంపరిపూర్ణాథాంధృష్ట్యాసర్వేసుతోజయః || ఊచస్తేప్రథమంపుత్వాస్తనాహంసహలక్షణం || ౧౮ || గచ్ఛా
 యోధ్యామితోవీరవిసజాయచవాంరాన్ || మైథిలీంసాంత్యయస్యైనామసురక్రాంతపస్వినీం | శత్రుఘ్నంచమహా
 త్మానంచూత్మాస్సర్వాః పరంతప || భ్రాతరంపశ్యభరతంత్వచ్ఛోకాద్వీరధారిణం | అభిషేచయచాత్మానంపారా
 గత్వాప్రహర్షయ || ౨౦ || ఏవముక్తాతమామంగ్రారామంసామిత్రిణాసహ | విమానైస్సూర్యసంకాశైహృ
 ష్టాజగ్ముస్సురాదివం || ౨౧ || అభివాద్యచకాకుత్స్థస్సర్వాంస్తాంస్త్రైసశోతమా || లక్ష్మణేనసహభాతావాసమా
 జ్ఞాపయత్తదా || ౨౨ || తతస్తుసాలక్ష్యణరామపాలితామహాచమూహృష్టజనాయశస్వినీ | శ్రీయాజ్ఞ్వలంతీవరరాజ
 సర్వతోనిశాప్రణీతేవహితరశ్మినా || ౨౩ || ఇతిశ్రీమద్యుద్ధకాండే - త్రయోవింశత్యుత్తరశతతమస్కంః. *****

ఆమోఘం - రావణవధవర్సంతంజాతమిత్యుక్తః - తేనపీఠియుక్తతేనయత్ప్రత్యువకారరూపంకార్యమిచ్ఛసిత్తబూహి - కేచిత్తుత్వత్కృతృక
 కమస్తద్విషయందశానమిత్యర్థత్యాహుః || ౨ || ౧ || మత్కృతతత్వాదిసాధాన్లోకమేకంవాక్యం || మత్ప్రియేమతభియుక్తానిరతాః - సమేయ
 రిత్వత్రపుత్రైదాశైశ్చత్యావతతేనీయం || ౬ || ౬ || నీరుజాతి || నిష్పిదా || ౭ || అకాలఇతి || విమలాఃవిమలోదకాః || ౮ || పుత్ర్వాత్వితి || పీఠిలక్షణ
 తేనేతదిపీఠిలక్షణంపీఠివ్యంజకం || ౯ || మహానయంవరఇతి || వరస్యమహత్వంఇతస్తతోవిప్రకీణాకరచరణపుచ్ఛాదిస్వస్థసంస్థానసంధాన
 లోకాంతరగతానియవాదిమాపాఘటితాథాఘటితత్వం - ద్విమయానోక్తపూర్వమితి - ఉక్తవచనస్యవివేచితంవచనాంతరంనోక్తపూ
 ర్వమిత్యుక్తః || ౧౦ || ౧౧ || ౧౩ || అకాలఇతి || పుష్కళబళాఃపుష్పైనానావణాః - సలిలాయుతాః - సలిలైవ్యాఃస్థాః || ౧౪ ||
 సేనుసాతాస్సప్రణాస్తేయ నివ్రణత్యమసుగృహ్లాః - సప్రణైరితి || ప్రథమంవరదానాహ్సర్వం - సప్రణైః - అభిప్రణైస్సంవృత్తైః -
 నివ్రణీసుతైః - గాత్రైరుపలమీతాః - వానరాభవిష్యంతిత్వస్యవ్యయోజనా || ౧౫ || తతఇతి || అత్రక్రియాశేదాత్సర్వశబ్దవ్యయం - కిమేత
 దితి - యద్యేమృతస్యకనమేవంజీవనమిత్యుక్తః || ౧౬ || రామానుజీయం || తఇతి || రాఘవాయాభ్యవాదయన్ - రాఘవమభ్యవాదయన్నిత్యుక్తః -
 వ్యభియేనవ్యతియాధేచతుర్థి - ద్వితీయాయాంవిభీషణాభిషేకసీతాప్రాప్తిదేవతాప్రస్థాపనాని || ౧౭ || ౧౮ || గచ్ఛామోధ్యామిత్యాది
 సాధాన్లోకద్వయమేకాన్వయం || త్వచ్ఛోకాత్ త్వద్వియోగశోకాత్ || ౨౦ || ౨౧ || అభివాద్యేతి || వాసమాజ్ఞాపయత్ - వానరాణామితిశేషః ||
 ౨౨ || తతస్త్వీతి || ప్రణీతాప్రకాశా || ౨౩ || ఇతిశ్రీగోవిందరాజవరచితే - శ్రీరామాయణభూషణైరత్నకిరీటాభ్యానే - యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానే -

త్ - భారతేపి - తతస్త్వీ బహుణాప్రాత్రతథేతివచనేతదా | సముత్తమైహరాజవానరాలబ్ధచేతసఇత్యుక్తం || ౧ || ౧ || మత్కృతఇతి || సమేయః
 పుత్రైరాశైరితిసంబంధః || ౬ || ౬ || మహానితి || మహానయంవరఇతితస్తతోవిప్రకీణాకరచరణపుచ్ఛాదిస్వస్థసంస్థానలోకాంతరగ
 తానయరూపాఘటితాథాఘటకత్వాద్వరస్యమహత్వం - ద్వితీయాయాంవిభీషణాభిషేకః తృతీయాయాంసీతాప్రాప్తిః దేవతాప్రస్థాపనం
 చ || ౨౩ || ఇతిశ్రీమహాశ్వరథీధరావరచితాయాం - శ్రీరామాయణతత్వదీపికాభ్యాయాం - యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానాయాం - త్రయోవింశత్యుత్తర

గతః || శిరసా యాచతో యస్య వచనం సకృతం మయా || ౧౯౪ || కాసల్యాంచ మమిత్రాంచ కైకేయాంచ యశస్వి
 నీం | గుహంశ్చ సుహృదశ్చైవ పారాంశ్చ తనయైస్సహ || ౨౦౪ || ఉపస్థాపయేత్ప్రసం విమానం రాక్షసేశ్వర ||
 కృతకార్యస్య మేవాసంకథంస్పృహసమ్మతః || ౨౧౪ || అనుజానీహ మాంసౌమ్యపూజితోస్త్విభీషణ || మమ్యన్తఖ
 లుక తావ్యస్తవ్విరితంత్యానుమానయే || ౨౨౪ || రాఘవస్య వచఃశ్రుత్వా రాక్షసేంద్రో విభీషణః || తం విమానం స
 మాదాయ తూణాణాం ప్రతినివర్తత || తతః కాంచనచిత్రాంగం వైడూర్యమయవేదికం || కూటాగారైః పరిక్షిప్తం స
 ర్వతోరజతప్రభం | పాండురాభిషతా కాభిర్ధ్వజైశ్చ సమలంకృతం || శోభితం కాంచనైహామ్యైః హేమపద్మ
 విభూషితం | ప్రకీణం కింకిణీజాలైః ముక్తామణిగవాక్షితం || ఘంటాజాలైః పరిక్షిప్తం సర్వతోవధురస్సనం || ౨౬౪ ||
 యస్తేరుశిః | రాకారం నిమిశతం విశ్వకర్మణా || బహుభిర్భూషితం హమ్యైః ముక్తారజతసన్నిభైః | తలైస్తాన్మృ
 టికచిత్రాంగైః వైడూర్యైశ్చ వరాసనైః || మహాహ్వాస్తరణౌపేతైరుపపన్నం మహాధనైః | ఉపస్థితమనాధ్యవ్యం
 తద్విమానం మనోజవం || నివేదయ త్వాగామాయతస్థాతత్ర విభీషణః || ౨౯౪ || ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే చతుర్వింశత్యుత్తర
 శతతమస్సగః. ఉపస్థితం తుల్యదృష్టృపుష్పకంపుష్పభూషితం | అ
 విమూరస్థితో రామం ప్రత్యువాచ విభీషణః || ౧ || సతు బద్ధాంజలిః ప్రహర్ష్యావినీతో రాక్షసేశ్వరః | అబ్రవీత్త్వరయా
 పేతః కింకరోమీతి రాఘవం || ౨ || తమబ్రవీన్తహ తేజాలత్కూటస్యోపశ్యణ్యతః | విమృశ్య రాఘవో వాక్యమిదం సైహ పుర
 స్కృతం || ౩ || కృతప్రయత్నైకమాణో విభీషణవనాకసః | రత్నైర్మరైశ్చ వివిధైర్భూషణైశ్చాపి పూజయ || ౪ || సహౌ
 భిరజితాలంకాసజితారాక్షసేశ్వర | హృష్టైః ప్రాణభయంత్యక్త్వా సంగ్రామేన్వనివతి. భిః || ౫ || తథామేకృతక

తే విత్యాదిష్టోకద్వయమేకాన్వయం - విక్రమణవచనాకరణే హేతుమాహ - తంత్యుతి || త్వరాయాం హేతుమాహ కిరసేతి || ౧౯౪ || కాసల్యామితి || అత్రా
 దీప్రస్తుత్తరతేమనశ్చత్యసంబధ్యతే - పారాంశ్చ తనయైస్సహ త్యత్ర పారైరవతసయశ్చ బ్ధోస్త్వేతి || ౨౦౪ || ఉపస్థాపయేతి || ద్విత్రిదినాన్మత్రస్థాతవ్య
 మిత్యస్త్యోత్తరమాహ - కృతేతి || నివర్తతే తచ తద్దేశమకప్రచారిజనస్య - కృతకార్యస్య మే - ఇహ లంకాయాం - వాసః సప్తతః కథంస్వీత్ - ససం
 మతశ్చ త్యథః - అన్యథా భరతస్యాగ్నిప్రవేశాదికథావః || ౨౧౪ || అనుజానీహేతి || పూజితోస్త్వి - విమానప్రదానే సతిశేషః - ప్రవత్తవైస్సత్వా
 దుత్తరత్రకుబేరాయ ప్రేషయిష్యతి - మమ్యన్తః - కోపోవా - మమ్యన్తః స్యక్తతామీగీత్యమరః - త్వరితః ఉక్తప్రకారేణ త్వరావంతం - మామితి
 సంబంధః - యద్వా - త్వరితం యథాభవతి తథా అనుమానయే అనుమతిం కారయే || ౨౨౪ || రాఘవస్య వచస్సృష్టే త్యాదిష్టోక - చతుష్టయమేకం వాక్యం ||
 ప్రతినిరతే - తప్రతిస్థవతే - త - కాంచనచిత్రాంగం కాంచనమయచిత్రావయవం - కూటాగారైః పరిక్షిప్తం - పరిక్షిప్తం వ్యాప్తం - రజతప్రభం -
 రజతశ్చ ద్వైరత్రవిశదత్వముచ్యతే - పతాకాభిః కేవలధ్వజైః - ధ్వజైః సచిహ్నైః - హమ్యైః అవాంతరరాజ్యుపైః - హేమపద్మానిలంబమానాని తైర్వి
 భూషితం - ప్రకీణం బ్యాప్తం - ముక్తామణిగవాక్షితం ముక్తామణినిశితగవాక్షయక్తం - ఘంటాజాలైః పరిక్షిప్త - చతుష్కాపాశ్వే
 షుకింకిణీజాలయక్తం - కోణేషు ఘంటాలయక్తం - అతపవమధురస్సనం || ౨౬౪ || యస్తేర్మిత్యాదిష్టోకత్రయమేకాన్వయం || ముక్తారజతసన్ని
 భైః - తద్వన్నిమకత్రైశ్చ ర్భః - స్ఫాటికచిత్రాంగైః - స్ఫటికమయచిత్రావియతైః - మహాధనైః మహామూల్యైః || రామానుజయం || యస్తేరుశిఖరా
 కారమిదపాతః || ౨౯౪ || ఇతి శ్రీగోవిందరాజవిరచితే - శ్రీరామాయణభూషణే - రత్నకరీటాఖ్యాన - యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానే - చతుర్వింశ
 త్యుత్తరశతతమస్సగః. అభవానరసేనాగమనం - ఉపస్థితమిత్యాది || తం - దృష్ట్వా దగ్ధయిత్యా - తత్రాత్మేతి వాచాతః - ప్రత్యక్షాచవి
 మానయాగతమితి శేషః - సత్ప్రతిద్వితీయశ్లోకసంగ్రహావాయం శ్లోకః || ౧ || సత్ప్రతిత్వరయూపేతః - అదరోపేతశ్చ త్యథః - కింకరోమీతి - ఇతః ప
 ర - కింకరాణీయథః || ౨ || తమితి || లక్షణస్యోపశ్యణ్యతః - లక్షణసంమతిపూర్వకమిత్యథః || ౩ || సహౌభిః - ప్రయత్నైః మకప్రయత్నసాధ్యం
 కమేత్యథః - అత్రైః ప్రయోజనైః వస్త్రాదిభిరత్యథః || ౪ || సహౌభిః - ఆజితాపూషణం సురాదిభిరవ్యజితా - తవలంకారాభ్యుప్రీతిరవత
 దధిశేత్యథః - హృష్టైః మయిప్రేతయద్ధిరత్యథః || ౫ || ౧౪ || తథామేకృతక - క్రంభంగ్యంతరేణాహ - ధనరత్నైః || ౬ || నివమితి || సవృణతాః సుభి

నాదిహితం - ఉద్యతాండద్భుతాంసంగ్రామ్యాం - మేమనసకాశాత్ - గృహణే - సంబంధః || ౧౯౪ || కాసల్యాంచేతి || అ
 త్రాపీద్రస్తుత్తరతేమనశ్చత్యసంబధ్యతే || ఇతి శ్రీమహాభ్యుత్పత్తిభావవిరచితాయాం - శ్రీరామాయణతత్త్వవిశికాఖ్యానాయాం - యద్ధకాం
 డవ్యాఖ్యానాయాం - చతుర్వింశత్యుత్తరశతతమస్సగః. ఉపస్థితమితి || తం దృష్ట్వా తద్దేశాయ త్యా - తత్రాత్మేతి వాచాతః || ౨ || అవిదురస్థితత్వాదివిశేషణో విభీషణః - పుష్పం మమస్థితమాగన్నం
 త్వారామమిత్యనాచ || ౧ || తిలకభముచాచేత్యతః - బ్రవీషితి || ౨ || ౩ || కృతం ప్రయత్నైః కర్తయద్ధకర్తయస్తే - అత్రైః విచిత్రాన్నపానవిస్త్రా
 దిభిః || ౪ || సహౌభిరతి || విభిస్సుహంకానిజితేత్యన - తవలంకారాభ్యుప్రీతిరవివాసరపరాక్రమాదేవేత్యక్రంభవతి || ౫ || ప్రాణభయంత్య

మాణః పూజ్యంతాం సర్వవాసరాః ॥౫౪॥ ధనరత్నప్రదానేన కమైః పాంసఫలం కరు ॥౬॥ ఏవం సమ్మూలితాన్వైతే మా
నాహామానదత్వయా | భవిష్యంతి కృతజ్ఞైః సర్వతాహరియూధపాః ॥ ౭ ॥ త్యాగినం సంగృహీతారం పానకోశం
యశస్వినం | సర్వే త్యామవగచ్ఛంతి తస్యంబోధయామ్యహం ॥౮॥ హీనం రతిగుణైః సైర్వైరభిహంతారమాహవే | త్య
జంతి నృపతిం పైన్యాస్సంవిగ్నాస్తం సరేశ్వరం ॥౯॥ ఏవముక్తస్తురామేణ వానరాంస్తాః పభీషణః | రత్నాభైః స్సంవిభా
గేన సర్వానేవాభ్యపూజయత్ ॥౧౦॥ తతస్తాకపూజితాః దృష్ట్వా రత్నైరభైశ్చ యూధపాః | ఆరురోహతతో రామ
స్తద్విచూనమనుత్తమం ॥ అంకేనాదాయ వైదేహీం బజ్జమానాం యశస్వినీం ॥ అత్తుణైః సహభాగితాః | విక్రాంతేన ధ
నుష్కతా ॥౧౧॥ అబ్రవీచ్ఛవిమానస్థః పూజయన్ సర్వవాసరాః | సుగ్రీవంచమహావీర్యం కాతుత్ స్థస్య పభీషణం ॥౧౨॥ మి
త్రకార్యం కృతమిదం భవద్భిర్వాసరోత్తమాః | అనుజ్ఞాతామయా సర్వే యథేష్టం ప్రతిగచ్ఛతః ॥౧౩॥ యత్తు కార్యం వయ
స్మేన సుహృదా వాపరంతప ॥ కృతం సుగ్రీవతత్సర్వం భవతా ధమభీరుణా ॥ కిమిందాం ప్రతియాహ్యశుస్స పైశ్యేనా
భినం వృతః ॥౧౪॥ స్వరాజ్యేన సలంకాయాం మయా దత్తే విభీషణ ॥ సత్వాంధమాయితం శక్తాస్సంధా అపీడివా
కసః ॥౧౫॥ అయోధ్యాం ప్రతియాస్యామి రాజధానీం పితృమహమ్ ॥ అభ్యనుజ్ఞాతుమిచ్ఛామి సర్వాంశ్చామంత్ర
యామి వః ॥౧౬॥ ఏవముక్తస్తురామేణ వానరాస్తైమహాబలాః ॥ ఉమః పాంజయో రామం రాక్షసశ్చ పభీషణః ॥
౧౭॥ అయోధ్యాం గతుమిచ్ఛామి సర్వాస్సయతునోభవాః ॥ ఉద్యుక్తా విచరిష్యామో వనాః గరాణి వ ॥౧౮॥ దృ
ష్ట్వా త్యామభిషేకాద్రంకం కాసల్యామభివాద్యవ | అచిరేణాగమిష్యామి స్వాగృహ్యోన్మయతే స్సుతః ॥౧౯॥ ఏవము
క్తస్తు ధర్మాత్మా వానరైః సన్నిభీషణైః | అబ్రవీద్భాగవత్సీమాన్ ససుగ్రీవవిభీషణాః ॥౨౦॥ ప్రియాత్రియతరం
లబ్ధం యదహం సమహృజ్జనః ॥ సర్వైర్భవద్భిస్సహితః ప్రీతిం లప్స్యే పురీం గతః ॥౨౧॥ క్షీప్రమారోహ సుగ్రీవవిచూ
నం వానరైః సహ ॥ త్వమధ్యారోహ సామాత్యో రాక్షసేంద్రవిభీషణ ॥౨౨॥ తతస్తత్పుష్పకం దిశ్యం సుగ్రీవస్సహ సే
నయా ॥ అధ్యారోహత్వ రక్షీఘ్రం సామాత్యశ్చ విభీషణః ॥౨౩॥ తేష్వా రూఢేషు సర్వే ముకాబేరం పరమాసనం ॥ రా

తాః - నివృత్తాశ్చి పాశే నిష్క్రన్నాః - పరిపూర్ణాశ్చితియావత్ ॥౭॥ అర్థవ్యయేన భేదో మాఘాదిత్యాహ - త్యాగినమితి | సంగృహీతారం - ధనప్రదానే
నమిత్రస్సంగ్రహకారిణమిత్యర్థః - సంగ్రహార్థం త్యాగిత్యముక్త్యాదయత్యాగిత్యమాహ - సాగుకోశమితి - యశస్వినం త్యాగిత్యతయతో
వంతం సంబోధయామి - సతుచోదయామిత్యర్థః ॥౮॥ పైనికసమ్మూనాకరణేదోషమాహ - హీనమితి | నృపతిం స్వామిసమపి - రతిగుణైః ప్రీతిక
రైరాదార్యాదిగుణైః - హీనం - అభిహంతారం హింసనశీలం - ప్రసాదం వివాకోద్దైకనిగతమితియావత్ - తస్మరేశ్వరం పైన్యాః సంవిగ్నాః ఆ
హవేత్యజంతితియోజనా ॥౯॥ ఏవమితి | సంగీతాగేన ధార్వామంశకల్పనయా సమతయా ప్రదానేన కథికానాంకోపప్రసంగాదిభావః ॥౧౦॥
తతః త్యాగిణోకద్వయమేకాన్వయం ॥ తతః పూజానంతరం - తతః పూజాదశకానాదేవహేతో రితితత్కల్పద్వయయోజనా - లజ్జానాం సదస్యం
కారోహణాయలజ్జంతం - రామేణాం కారోహణంచ శ్రీసహాయరహితత్వాత్ - ధనుష్కతారామధనుర్ధారిణా ॥౧౧॥ ౧౨॥ అబ్రవీచ్ఛేత్సత్రస్సంగ్ర
హేణోక్తం వివృణోతి - మిత్రేత్యాదినా ॥ వానరాః ప్రత్యాహమిత్రేతి ॥౧౩॥ సుగ్రీవం ప్రత్యాహ - యత్రిత్యాదినా ॥ సుహృదాశోభనమృదయేన
వాశ్చల్లవకారాభావః - అధమభీరుణైః ఛేదః ॥౧౪॥ విభీషణం ప్రత్యాహ - స్వేతి | స్వరాజ్యేన స - సతువరకియం రావణవదాద్రమితవ్యం -
అతోజనస్థానరక్షిణుమాసతవ్యాశ్చిభావః ॥౧౫॥ ౧౬॥ అయోధ్యామితి - ఉద్యుక్తాః సావధానాః - జవపదపీడామకుర్వంతత్యర్థః ॥౧౭॥
౧౮॥ ప్రియాత్ - ప్రియతరమితి | సీతాలాభః ప్రియం - భరతదశానం ప్రీయాత్ - ప్రియం - భవద్భిస్సహ పురప్రవేశః - ప్రియాత్ - ప్రియతరమిత్య
ర్థః ॥౨౦॥ ౨౧॥ తతః తిక్షిఘ్రం శిఘ్రం గమిశిమనవిశేషణం - త్వరస్థితం సుగ్రీవవిశేషణాత్ ॥౨౨॥ శిష్యితి | ఆసనం వాసనం ॥౨౩॥ య

క్వాహృష్టైః యుగ్ధోత్సాహవద్భిః ॥౨౪॥ తిత్వాంతత్సత్కారసమర్థం తేమాంచ సత్కారప్రియశ్చండ్లాన్వైత్విత్వాంతత్సత్కారోనియోజ
యామిత్యాహ - త్యాగినమితి | ఉచితవిషయశిశేషః - సంగృహీతారం - యథాన్యాయం రత్నాదేరితశేషః ॥౨౫॥ హీనమితి | నృపతిం స్వామిసం - స
ర్వైరతిగుణైః - దేవదార్యాదిగుణైః హీనం - అభిహంతారం హింసనశీలం ప్రసాదం వివాకోద్దైకనిగతమితియావత్ - తస్మరేశ్వరం - పైన్యా
స్సంవిగ్నాః - ఆహవేత్యజంతితియోజనా ॥౨౬॥ రతిగుణైః దానమానాదిలక్షణే సారముగుణైహీకనం - వృద్ధైవాహుపభీహంతారం ఘాతయం
తం నృపతిం సంవిగ్నానేవాభ్యత్యేర - అతోదానాదినైతసత్కార్యావివేతిభావః ॥౨౭॥ ఏవముక్తతి | రత్నాభైః రత్నైరభైశ్చ స్సంవిభాగేన
యథాహామంశం పరికల్పేత్యర్థః ॥౨౮॥ ౧౯॥ యత్తు కార్యమితి | అధర్మభీరుణైః ఛేదః ॥౨౯॥ స్వరాజ్యైః సత్వాంధమాయితం శక్తాః -
త్వయిమత్ప్రసాదాదిభావః ॥౩౦॥ అయోధ్యామితి | అభ్యనుజ్ఞాతుమిచ్ఛామి - భవద్భిరితిశేషః ॥౩౧॥ ౩౨॥ తి | అయోధ్యామితి | ము
ద్యుక్తాః హర్షయుక్తాః ॥౩౩॥ తి | అభిషేకాద్రంకం శ్వాంసప్త్యా - తవేవ సర్వే మామస్తాకం మాతరం కాసల్యామభివాద్యవ ॥౩౪॥ ప్రియా
దితి | ప్రియాన్వి | మితరం - సత్కార్యస్సమమాధ్యాప్రవేశః | ప్రియంత్రప్రజ్ఞనైః - భరతాదిభిస్సహితో భవద్భిస్సహ - అభిషేక | ప్రీతియనుభవి
మ్యామిత్యేతత్తోపప్రియతరమిత్యర్థః ॥౩౫॥ ౩౬॥ తి | పరమాసనముత్తమయానం ॥౩౭॥ యయామితి | హంసయంతేన - ఆత్రహంసశ్చేదహంస

ఘవేణాభ్యమజ్ఞాతముత్పపాతవిహాయసం || ౨౫౪ || యయాతేనవిహానేనహంసయుక్తైనభాస్వతా || ప్రహృష్టశ్చప్రతీత
శ్చబభౌరామఃకుబేరవత్ || ౨౫౫ || తేనర్వేవానరాహృష్టా రాక్షసాశ్చనుమాబలాః || యథానుఖమసంబాధందివ్యే
రిస్త్రిష్టుపావిశః || ౨౫౬ || ఇతిశ్రీమద్యుద్ధకాండే - పంచవింశత్యుత్తరశతమస్సగః. *****

అనుజ్ఞాశంతురామేణతద్విమానమనుత్తమం | ఉత్పపాతమహామేఘశ్చ ససేనోద్ధతోయథా || ౨ || పాతయిత్వా
తతశ్చతుస్సర్వతోరఘునందనః | అబ్రవీన్నైథిలీంసీతాంరామశ్శశింభాననాం || ౩ || కైలాసశిఖరాకారేత్రికూటశిఖ
రేస్థితాం | అంకామీక్షస్వవైదేహినిమితాంవిశ్వకర్మణా || ౩ || ఏతదాయోధనంపశ్యమాంసశోణితకర్ణమం | హరీ
ణాంరాక్షసానాంచసీతేవిశసంసమహత్ || ౪ || అత్రదత్తవరశ్శేలేప్రమాధీరాక్షసేశ్వరః | తవహతోర్విశాలాక్షిరా
వణోఽహతోమయా || ౫ || కుంభకర్ణోద్రవిహతఃప్రహస్తశ్చేషశాచరః | ధూమ్రాక్షశ్చాత్రనిహతోవానరేణహమామ
తా || ౬ || విద్యున్నాల్లిహతశ్చాత్రమషేణేనమహాత్మనా || ౭ || లక్ష్మణేనేంద్రజిచ్ఛాత్రరావణిర్నిహతోరణే || అంగదే
నాత్రహతోవికటోనామరాక్షసః || ౮ || యథాపాక్షశ్చమర్ధస్త్రిమహాపార్శ్వమహూదయౌ || అకంపనశ్చనిహతో
బలిసోన్మేచరాక్షసాః || ౯ || అత్రమండోఽరీనామభార్యతంపర్యదేవయతే || సపత్నీనాంసహస్రేణసాస్రేణపరివా
రితా || ౧౦ || ఏతత్తుగృశ్యతేతీర్థంసముద్రస్యవరాననే || యత్రసాగరముత్తీర్యతాంరాత్రిముషితావయం || ౧౧ || ఏవ
సేతుమయాబద్ధస్సాగరేనలిలార్ణవే || తవహతోర్విశాలాక్షిసఖలసేతుస్సుదుమరః || ౧౨ || పశ్యసాగరమక్షాభ్యంత్రై
దేహివరుణాలయం || అపారమభిగజాంతంశంఖశుక్తినిషేవితం || ౧౩ || హిరణ్యనాభంత్రైలేంద్రంకాంచనంపశ్యమైథి
లి || విశ్రమాథంహమమతోభిత్వాసాగరముత్థితం || ౧౪ || ఎతతుగ్రౌసముద్రస్యసంధావారనివేశనం || ౧౫ || ఎతత్తు

యావితిహంసయుక్తైనప్రతిమారూపహంసయుక్తైన-ప్రతితఃక్లాఘితః || ౨౫౪ || తేనర్వేవానరాహృష్టా రాక్షసాశ్చనుమాబలాః || యథానుఖమసంబాధందివ్యే
రిస్త్రిష్టుపావిశః || ౨౫౫ || ఇతిశ్రీగోవిందరాజురవిశే - శ్రీరామాయణభూషణే - రత్నకీరీటాఖ్యానే - యుద్ధకాండవ్యా
ఖ్యానే - పంచవింశత్యుత్తరశతమస్సగః. * * * * * అథవిలాసేనసీతాయైతత్తద్దేశప్రదశః || అనుజ్ఞాతువ్యాది || ౧ ||
పాతయిత్వేతిమైథిలిం-రాజపుత్రీత్వేనలాలసియతోక్తిః || ౨ || ౩ || ఏతదితి - ఆయోధనంయుద్ధభూమిం. విశస్యంతేస్త్రిన్నిలివిశసం-అధికరిణే
య్యుత్ || ౪ || అత్రేతి - దత్తవరఃబ్రహ్మణాదత్తవరః-ప్రమాధీహింసః - శేతేభస్తస్యరూపేణత్యుధాః || రామానుజీయం || అత్రదత్తవరశ్శేతవిపా
తః - శేతేఅత్యుష్ణః || ౫ || కుంభకర్ణః ఇతి - ప్రహస్తశ్చేత్యత్రసేతేత్యభ్యాసార్థం || ౬ || విద్యున్నాల్లితి - పూర్వమనుక్తమప్యత్రానుమాచాత్ గా
భ్యాం - ఏవంవికటాత్మత్యాపి || ౭ || రామానుజీయం || అంగదేనాత్రనిహతోవికటోనామరాక్షసఇత్యసక్తస్యవికటస్యాత్రనిహతత్వాసవాదా
దన్యేష్యేతాదృశాబహుహంసహతాఇత్యవగమ్యతే || ౮ || ౯ || ఏతత్త్రిలింగీర్థంఉత్తరణస్థానం - యత్రశీర్థే - తాంరాత్రింసాగరతీరణరా
త్రిం || ౧౦ || ఏవ ఇతి - సాగరేసగరఖనితేసలిలేతిక్షీరోదాదిచ్యావృత్తిః - ఏవసేతుం-వశసేతుఃసఖబద్ధః - సిద్ధబంధనఇతిధాతుః - ఏతేనశశసేతుసేతు
రిష్యత్వాపూర్వకల్పకృతసేతుంతరంగావగతఇతిప్రత్యక్తం - పూర్వమేవసేతుసత్వేపునసేతుకరణవైయధ్యాత్ || ౧౧ || వశ్యేతి - అపా
రమధ్యేద్విపక్షాతపారరహితం || రామానుజీయం || శంఖశుక్తినిషేవితమిత్యుతఃపరంహిరణ్యనాభమితిశ్లోకః - అతఃపరమేతత్కు-కాః-ఇతిశ్లోకః -
అతఃపరంసేతుబంధఇతిశ్లోకః - అతఃపరం. అత్రపూర్వంమహాదేవఃప్రచాదమకరోద్విభురిత్యేవంపాత్రక్రమః || ౧౨ || హిరణ్యేతి || హిరణ్య
నాభమైనాకం || ౧౩ || ఏతదిత్యర్థంకుక్షౌయభ్యే - సేతుపరీతిశేవః - సంధావారనివేశనః - స్కంధావారనివేశనరూపస్థానం - స్కంధావారః
శివీరం || ౧౪ || ఏతత్త్రిన్యాదిసాధాశ్లోకమేకంవాక్యం - పూజితంపూజితమహాంపూర్వంసేతోర్దక్షిణకోటిరుక్తా-అతోత్తరకోటిరిజ్ఞేయం

వచ్చిన్నావాహకత్వాకారేనిర్నితాహంసాఉచ్యంతే-ప్రహృష్టఃహృష్టరోమ-ప్రతీతఃప్రహృష్టచేతాః || ౨ || అసంబాధమిత్యనేనవిమానస్యవైపు
ల్భముక్తం || ౨౫౬ || ఇతిశ్రీమహేశ్వరతీర్థవిరచితాయాం-శ్రీరామాయణతత్పదిపితాఖ్యాయాం - యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానాం - పంచవింశత్యుత్త
రశతమస్సగః. * * * * * పాతయిత్వాసాచర్యం || ౩ || ఎతదితి - ఆయోధనం - యుద్ధస్థానం. విశసంవిశసనవత్ || ౪ || అత్రే
తి - దత్తవరఃప్రాప్తవరః - రావణోమయానిహతః - శేతేభస్తస్యరూపేణవర్తతే || ౫ || ప్రమాధీప్రమాధనశీలః - ఏవ ఇతితద్వాహభూమిప్రదశః
నం - అగ్రేపి - గృక్రతత్తద్గుద్ధభూమిప్రదశఃనమేవ - అత్యుచ్చస్థత్వాద్విమానస్యసర్వయుద్ధభూమిప్రదశఃనంయుగపత్ || ౫ || ౬ || ౭ || అం
గదేనవికటోహతాత్మనుమాదత్తదపితామహిబాధ్యం || ౮ || ౯ || తి - సాగ్రేణసహసాగ్రేదవ్యధికయుక్తేన || ౧౦ || ఏతత్త్రిలింగీ
తాంరాత్రియస్థాయుత్తీర్ఘసాగరః - తత్సంబంధినీంరాత్రిం || ౧౧ || ఏవ ఇతి - సేతుం - సేతుం - రాజేనశశకారణమితికథనార్థంసశసేతురిత్యుక్తం ||
తి - సశసేతుం - సేతుం - క్తవశకృతసేతుంసేతుం - సుదుష్కరప్రసరితత్వేనసేతువః || ౧౨ || హిరణ్యనాభమితి - హిరణ్యనాభంహిరణ్యనా
భనా - నం - మైనాకం || ౧౩ || అథసాగరమధ్యప్రదేశగమనకారేమైనాకందర్శయతి - హిరణ్యేతి - కాంచనంకాంచనప్రచురంతద్వ
ర్ణం || ౧౪ || ఏతత్కుక్షౌవతి - కుక్షౌయభ్యప్రదేశే - స్కంధావారనివేశనం - సేవానివాసస్థానం || ౧౫ || ఎతదితి - తీర్థంపుణ్యక్షేత్రం - సేతుబం

దృశ్యతేతీర్థంసాగరస్యమహాత్మనః । సేతుబంధఇతిఖ్యాతంత్రైలోక్యేనాభిపూజితం ॥ ఎతస్మిన్త్రంపరమంమహాపా
తకనాశనం॥౧౫౫॥అత్రపూర్వంమహాదేవఃప్రసాదమకరోత్పిభుః ॥ ౧౬॥ అత్రరాక్షసరాజోయమాజగమనిభీషణః॥
౧౬౫॥ ఏమాసాదృశ్యతేసీతేకిష్కింధాచిత్రకాననా॥సుగ్రీవస్యపురీరమ్యాయత్రవాలీమయాహతః॥ ౧౬౫॥ అథదృష్ట్వా
పురీంసీతాకిష్కింధాంచాలిపాలితాం ॥ అబ్రవీత్పరిత్రంవాక్యంరామంప్రణయసాధ్వసా ॥ ౧౬౫ ॥ సుగ్రీవప్రియ

అసగృహ్లాది-ఎతిదితి- పవిత్రంపావనం - మహాపాతకనాశనం-భవిష్యతిశేషః ॥ ౧౫౫ ॥ ఏవంలంకామారభ్యసేతుబంధపర్వంతముక్తాతత
ఉత్తరేదభావశయసానానాదిశతి-అత్రపూర్వమితి॥మహాదేవఇతిసముద్రరాజుచ్యతే. బౌచిత్యాత్-ప్రభుఃసముద్రజలాధిస్థాతా. ప్రసాద
మకరోత్. సాగరంకోపయిష్యామితికుపితస్యమే. ప్రసాదంప్రసన్నత్వం. అకరోత్ - ప్రసాదస్తుప్రసన్నతేత్యమరః-సత్వత్రయద్రోమహాదేవః-
తేనపూర్వంప్రసాదకరణానైః - పూర్వోక్తానామేవపూర్వానువాదఃకృతః - సచాంగదేవవికటనిరసనస్యపూర్వమనుక్తత్యేషియథాను
వాదాత్తస్యద్భిఃతథాత్యాగిభవిష్యతితివాచ్యం- తద్వదత్యాగిరోభావాత్ - ఉపలభ్యతేహిరోభః. తథాహి - తత్రప్రసాదఃకింసేతుసేమా
ణకాలేవాపునరాగమనకాలేవా - నాద్యఃప్రసాదకరణమేతు రావణవధాదేరభావాత్ - పూర్వసిద్ధసముద్రప్రసాదేనైవోపపత్త్యేషు
హాదేవసమాఖ్యాయాసముద్రప్రసాదత్రత్యాబాధితుంయుక్తత్వాచ్చ- నద్వితీయఃపూర్వశబ్దవిరోధాత్ - సచపూర్వమిత్యస్యపూర్వశబ్ద
త్యేథాశితివాచ్యం- అత్తానంమగుపంచమస్యఇతివదతా సుగ్రీవాదిసన్నిధౌస్వస్యవిష్ణవసతారత్వద్యోతకపూర్వవృత్తోద్భుతనాపౌచిత్యాత్-
పూర్వశబ్దకృతసేతుసద్భావేపునస్త్రిమాణవైయధ్యాత్ - కించఅత్యేతివదస్యపూర్వశ్లోకోక్తనశకారితసేతువరామకీర్త్యమేవోచితం-నతు
పూర్వశబ్దకృతసేతువరామకీర్త్యం - తస్యసద్భావేవ్యంతరితత్వసంభవాత్ - ననుపురాణాంతరానుసారాత్తదథాపరత్వంయుక్తం-తథాహి
కూమారపురాణే-సేతుమధ్యమహాదేవమీశానంకృతివాససంస్థాపయామాసవైలింగంపూజయామాసరాఘవః॥తస్యదేవోమహాదేవఃపావ
త్యాసహశంకరః-ప్రత్యక్షమేవభగవాద తవాకవరముత్తమం॥యేత్వయాస్థాపితంలింగంద్రత్యంతిహద్విజాతయః-మహాపాతకసంయుక్తానే
మాంపాపంపిసశ్యతి॥అన్యానిచైవపాపానితీరతత్రమహాదేవః-దర్శనాదేవలింగస్యనాశంయాంతిసంశయః॥యావత్స్యాస్యంతితిరవోయా
వదేవచమేదినీ - యావత్సేతుశ్చతావచ్చస్యామ్యత్రతిరోపితః ॥ స్వానందానంజపశ్చార్థంభవిష్యత్కృత్యంతతః - స్తరణాదే
వలింగస్యదినపాపంప్రణశ్యతి॥ ఇత్యుక్త్యాభగవాత్వాచంపరిష్కృజ్యచరాఘవం-సనందీసగరోరుద్రస్త్రైవాంతరధీయతి ॥ పాదైపురాణ
పి - రామఃపుష్పకాదవరుహ్యమహాదేవంప్రతిష్ఠాపితవాసోస్తైప్రసన్నోభూదత్పుత్యతే - ఏతాదృశపురాణవచనానుసారణాయంశ్లోకో
లింగప్రతిష్ఠాంబోధయతి - మైవంఉక్తదోషవిస్తారాత్ ఇతిహసోపిపరిగ్రహణీయత్ గ్రంథసౌఖ్యవాచ్ఛిజిహ్వసపురాణంపంచమమిత్యా
రౌఅధికాక్షరత్వేపిపూర్వప్రయోగేభాభ్యహితత్వాచ్చపురాణేభ్యోగీయానితి- వేదఃప్రాచీతేతసాదాసీదివేదమయిత్వోక్త్యాచతుర్ము
ఖవరప్రదానమూలతయాచప్రబలతరః- తద్విరోధేతామసపురాణవచనానిసప్రమాణాని - కించపురాణంసర్గప్రతిసర్గాదివ్యవసరమితి నేహ
సవత్పురావృత్తకథనేతాత్పర్యవత్ - అథవా- అన్వికసగోశ్లోకఃప్రాయశోవ్యత్యస్తాదృశ్యంతఇత్యుదారిప్రభృభిరుక్తం - తథాచేదమ
థాంత్రమండోదరీతిశ్లోకానంతరంపతితవ్యం- తత్రచమహాదేవప్రసాదస్సవితృదశకనమేవ- అతఏవభరతంప్రతిహసంయత్ప్రేక్షణావసర
వత్కృతి - మహాదేవప్రసాదాచ్చపిత్యామమసమాగమమితి - పురాణాంతరంతుమాహత్వప్రతిపాదనపరంబోధ్యమితిసంక్షేపః ॥ ౧౬ ॥
అత్రరాక్షసరాజఇతి॥ అత్రసముద్రరాజప్రసాదప్రదేశాదుత్తరః॥౧౬౫॥ ఏషేతి॥ పంపావనమధవనాద్యపేక్షియాచిత్రకానసేతుకీః ॥
౧౬౫॥ అథేతి॥ప్రణయసాధ్వసాప్రణయయుక్తసాధ్వసవతి- ప్రణయసాధ్వసేతిపాతేఉపసతసాధ్వసా-సుగ్రీవాదిసన్నిధానాత్ ప్రణయసాధ్వ
సేతి- ప్రథమభాషణరావత్వాద్వా॥౧౬౫॥సుగ్రీవేత్యాదిసాధాశ్లోకఏకాన్వయః॥అహంతారాద్రముఖతఃతారాద్రముఖాభిః - సుగ్రీవప్రియ

భవిష్యతిసేతునిమాణమూల ప్రదేశత్వాత్సేతుబంధఇతిప్రసిద్ధం ॥ తి ॥ ఏతస్మైనాశపర్వతస్యరూపంగముద్రస్యకుక్షౌవతాతఇతిశేషః-
ఏతదిత్యావర్తతే- ఏతత్సంధావారినివేశనంసేనానివేశనం- సముద్రోత్తరతీరస్థమితిశేషః ॥౧౫౫॥ అత్రపూర్వమితి॥మహాదేవః-మహాదిజ
లంతద్యుపోదేవఃమహాదేవః - సముద్రఃతథాచవైజయంతీ - సైవాంస్త్రిహ్యంమహచ్ఛృద్ధంవాయుంసర్వతోముఖమితి - యద్వా - మహాదే
వాప్తమూర్తిఃవ్యవస్థితమత్వాస్తహాదేవశ్చేదేనసముద్రవీవోచ్యతే- పూర్వం - సేతుబంధాత్పూర్వంప్రసాదమకరోత్ - జలోపరసేతుధారణరూ
పంప్రసాదమకరోత్ - యద్వా - ప్రసాదంసన్నిధానరూపం - దశకాయామాసచాత్తానంసముద్రస్సరితాంపతిరిత్యుక్తత్వాస్తహాదేవస్సము
ద్రవీవ-అపారమభిగజాంతం శంఖకుక్షినిమేలితమిత్యంతఃపరం-హిరణ్యనాభమితిశ్లోకః- అతఃపరమేతత్కుక్షౌవతిశ్లోకః - అతఃపరంసేతుబంధ
ఇతిశ్లోకః-అతఃపరమత్రపూర్వంమహాదేవఇతిశ్లోకఃఎవంపాతక్రమః ॥ తిభం ॥ అత్రసేతుమధ్యే-పూర్వంసేతుబంధనాయుగ్యం-విభుమః ప
దేవోమమప్రసాదమకరోత్-మత్స్యాపితిత్వేనాత్రస్థితోభూత్ - సోర్నివిఘ్నతాసిద్ధ్యైసముద్రప్రసాదానంతరంశివస్తాపనారామేణ్యతిరుతి
గమ్యతే-ఎతత్పరిత్రం- దశకాత్పూర్వపాపవిశోధనం- విశిష్టమాహపాతకస్యాపినాశనం- సేతుదృష్ట్వాసముద్రస్యప్రహత్యాంవృషాహతీతి
స్తుతేః ॥౧౬౫॥ తి॥చిత్రకాననామధువనాదివ్యకాననోపేతా ॥౧౬౫॥ అథశబ్దేవ్యతి॥ ప్రణయసాధ్వసాప్రణయయుక్తసాధ్వసా-ప్రణత
సాధ్వసేతిపాతే- ప్రణేతుమసేతుంప్రాప్తసాధ్వసంయయాసా॥౧౬౫॥సుగ్రీవేత్యాది॥తారాద్రముఖతః- తారాద్రముఖాభిః-సుగ్రీవప్రియ

భార్యాభిస్తా రాప్రముఖతోనృపః॥ స్వేషాంవానరేంద్రాణాంస్త్రీభిఃపరివృతాహృహం । గంతుమిచ్ఛేసహాయోధ్యాయం
 రాజధానీంత్వయానఘ ॥ ౨౦ ॥ ఏవముక్తోథవైదేహ్యరాఘవఃప్రత్యువాచతాం । ఏవమ స్త్వితకిషింధాంపాప్యసం
 స్థాప్యరాఘవః । విమానంపేత్స్యసుగ్రీవంవాక్యమేతదువాచహ॥౨౧॥ బ్రాహ్మీవానరశామూలసర్వావానరపుం
 గవాః॥ స్వదారసహితాస్సర్వేహ్యయోధ్యాయాంతుసీతయా॥ ౨౨॥ తథాత్వమపి సర్వాభిఃస్త్రీభిఃసహమహాబ
 ల॥ అభిత్వరస్వసుగ్రీవగచ్ఛాచుఃస్లవగేశ్వర ॥ ౨౩॥ ఏవముక్తుసుగ్రీవోరామేణామితతేజసా॥ వానరాధిపతిఃశ్రీ
 మాంస్తైశ్చనర్వైస్సమావృతః॥౨౪॥ ప్రవిశ్యంతఃపురంశీఘ్రింతారాముద్వీత్యభావత॥ ౨౫॥ ప్రియేత్వంసహనారీభి
 ర్వానరాణాంమహాత్మనాం । రాఘవేణాభ్యనుజ్ఞాతామైథిలీప్రియకామ్యయా ॥ ౨౬ ॥ త్వరత్వమభిగచ్ఛామౌగృహ్య
 వానరయోషితః॥ ఆయోధ్యాయందర్శయిష్యామస్సర్వాదశరథస్త్రీయః ॥ ౨౭॥ సుగ్రీవస్యవచశ్శ్రుత్వాతారాసర్వాంగ
 శోభనా॥ ఆహూయచాబ్రవీత్సర్వా వానరాణాంతుయోషితః॥ ౨౮ ॥ సుగ్రీవేణాభ్యనుజ్ఞాతాగంతుంసర్వైశ్చవా
 నరైః॥ మమచాపిప్రియంకార్యమయోధ్యాయగర్భనేనచ॥ ప్రవేశంచాపిరామస్యపారజానపదైస్సహ । విభూతింవైవస
 ర్వాసాంస్త్రీణాందశరథస్యచ ॥ ౩౦ ॥ తారయాచాభ్యనుజ్ఞాతాస్సర్వావానరయోషితః॥ నైపథ్యంవిధిపూర్వేణకృ
 త్వాచాపిప్రదక్షిణం ॥ అధ్యారోహణవిమానంశత్రీతాదర్శనకాంక్షయా ॥ ౩౧॥ తాభిస్సహృత్థితంశీఘ్రింవిమా
 నంపేత్స్యరాఘవః ॥ ఋశ్యమూకసమీపేతువైదేహీంపునరబ్రవీత్ ॥ ౩౨॥ దృశ్యతేసామహాసీతేనవిద్యుదవ
 తోయదః॥ ఋశ్యమూకోగిరిశ్రేష్ఠఃకాంచనైథాతుభివృతః ॥ ౩౩॥ అత్రాహంవానరేంద్రేణసుగ్రీవేణసమాగ

భార్యాభిస్తా రాప్రముఖతోనృపః॥ స్వేషాంవానరేంద్రాణాంస్త్రీభిఃపరివృతాహృహం । గంతుమిచ్ఛేసహాయోధ్యాయం
 రాజధానీంత్వయానఘ ॥ ౨౦ ॥ ఏవముక్తోథవైదేహ్యరాఘవఃప్రత్యువాచతాం । ఏవమ స్త్వితకిషింధాంపాప్యసం
 స్థాప్యరాఘవః । విమానంపేత్స్యసుగ్రీవంవాక్యమేతదువాచహ॥౨౧॥ బ్రాహ్మీవానరశామూలసర్వావానరపుం
 గవాః॥ స్వదారసహితాస్సర్వేహ్యయోధ్యాయాంతుసీతయా॥ ౨౨॥ తథాత్వమపి సర్వాభిఃస్త్రీభిఃసహమహాబ
 ల॥ అభిత్వరస్వసుగ్రీవగచ్ఛాచుఃస్లవగేశ్వర ॥ ౨౩॥ ఏవముక్తుసుగ్రీవోరామేణామితతేజసా॥ వానరాధిపతిఃశ్రీ
 మాంస్తైశ్చనర్వైస్సమావృతః॥౨౪॥ ప్రవిశ్యంతఃపురంశీఘ్రింతారాముద్వీత్యభావత॥ ౨౫॥ ప్రియేత్వంసహనారీభి
 ర్వానరాణాంమహాత్మనాం । రాఘవేణాభ్యనుజ్ఞాతామైథిలీప్రియకామ్యయా ॥ ౨౬ ॥ త్వరత్వమభిగచ్ఛామౌగృహ్య
 వానరయోషితః॥ ఆయోధ్యాయందర్శయిష్యామస్సర్వాదశరథస్త్రీయః ॥ ౨౭॥ సుగ్రీవస్యవచశ్శ్రుత్వాతారాసర్వాంగ
 శోభనా॥ ఆహూయచాబ్రవీత్సర్వా వానరాణాంతుయోషితః॥ ౨౮ ॥ సుగ్రీవేణాభ్యనుజ్ఞాతాగంతుంసర్వైశ్చవా
 నరైః॥ మమచాపిప్రియంకార్యమయోధ్యాయగర్భనేనచ॥ ప్రవేశంచాపిరామస్యపారజానపదైస్సహ । విభూతింవైవస
 ర్వాసాంస్త్రీణాందశరథస్యచ ॥ ౩౦ ॥ తారయాచాభ్యనుజ్ఞాతాస్సర్వావానరయోషితః॥ నైపథ్యంవిధిపూర్వేణకృ
 త్వాచాపిప్రదక్షిణం ॥ అధ్యారోహణవిమానంశత్రీతాదర్శనకాంక్షయా ॥ ౩౧॥ తాభిస్సహృత్థితంశీఘ్రింవిమా
 నంపేత్స్యరాఘవః ॥ ఋశ్యమూకసమీపేతువైదేహీంపునరబ్రవీత్ ॥ ౩౨॥ దృశ్యతేసామహాసీతేనవిద్యుదవ
 తోయదః॥ ఋశ్యమూకోగిరిశ్రేష్ఠఃకాంచనైథాతుభివృతః ॥ ౩౩॥ అత్రాహంవానరేంద్రేణసుగ్రీవేణసమాగ

భార్యాభిస్తా రాప్రముఖతోనృపః॥ స్వేషాంవానరేంద్రాణాంస్త్రీభిఃపరివృతాహృహం । గంతుమిచ్ఛేసహాయోధ్యాయం
 రాజధానీంత్వయానఘ ॥ ౨౦ ॥ ఏవముక్తోథవైదేహ్యరాఘవఃప్రత్యువాచతాం । ఏవమ స్త్వితకిషింధాంపాప్యసం
 స్థాప్యరాఘవః । విమానంపేత్స్యసుగ్రీవంవాక్యమేతదువాచహ॥౨౧॥ బ్రాహ్మీవానరశామూలసర్వావానరపుం
 గవాః॥ స్వదారసహితాస్సర్వేహ్యయోధ్యాయాంతుసీతయా॥ ౨౨॥ తథాత్వమపి సర్వాభిఃస్త్రీభిఃసహమహాబ
 ల॥ అభిత్వరస్వసుగ్రీవగచ్ఛాచుఃస్లవగేశ్వర ॥ ౨౩॥ ఏవముక్తుసుగ్రీవోరామేణామితతేజసా॥ వానరాధిపతిఃశ్రీ
 మాంస్తైశ్చనర్వైస్సమావృతః॥౨౪॥ ప్రవిశ్యంతఃపురంశీఘ్రింతారాముద్వీత్యభావత॥ ౨౫॥ ప్రియేత్వంసహనారీభి
 ర్వానరాణాంమహాత్మనాం । రాఘవేణాభ్యనుజ్ఞాతామైథిలీప్రియకామ్యయా ॥ ౨౬ ॥ త్వరత్వమభిగచ్ఛామౌగృహ్య
 వానరయోషితః॥ ఆయోధ్యాయందర్శయిష్యామస్సర్వాదశరథస్త్రీయః ॥ ౨౭॥ సుగ్రీవస్యవచశ్శ్రుత్వాతారాసర్వాంగ
 శోభనా॥ ఆహూయచాబ్రవీత్సర్వా వానరాణాంతుయోషితః॥ ౨౮ ॥ సుగ్రీవేణాభ్యనుజ్ఞాతాగంతుంసర్వైశ్చవా
 నరైః॥ మమచాపిప్రియంకార్యమయోధ్యాయగర్భనేనచ॥ ప్రవేశంచాపిరామస్యపారజానపదైస్సహ । విభూతింవైవస
 ర్వాసాంస్త్రీణాందశరథస్యచ ॥ ౩౦ ॥ తారయాచాభ్యనుజ్ఞాతాస్సర్వావానరయోషితః॥ నైపథ్యంవిధిపూర్వేణకృ
 త్వాచాపిప్రదక్షిణం ॥ అధ్యారోహణవిమానంశత్రీతాదర్శనకాంక్షయా ॥ ౩౧॥ తాభిస్సహృత్థితంశీఘ్రింవిమా
 నంపేత్స్యరాఘవః ॥ ఋశ్యమూకసమీపేతువైదేహీంపునరబ్రవీత్ ॥ ౩౨॥ దృశ్యతేసామహాసీతేనవిద్యుదవ
 తోయదః॥ ఋశ్యమూకోగిరిశ్రేష్ఠఃకాంచనైథాతుభివృతః ॥ ౩౩॥ అత్రాహంవానరేంద్రేణసుగ్రీవేణసమాగ

తః సమయశ్చక్రతస్సీతేవధార్థంవాలినోమయా ॥ 3౪౫॥ ఏమాసాద్యశ్యతేపంపానగినిదిత్రకానసాత్వయావిహీనో
యత్రాహంవిలలాపమదుఃఖతః॥ 3౪౬॥ అస్యాస్తీరేమయాదృష్టాశబరిధమఃచారిణీ ॥ 3౪౭ ॥ అత్రయోజనబాహుశ్చ
కబంధోనిహతోమయా ॥ 3౪౮॥ దృశ్యతేచజనస్థానేసీతేశ్రీమాణవనస్పతిః॥ యత్రయుద్ధంమహద్వృత్తంతపహేతో
ర్విలాసిని రావణస్యనృశంసస్యజటాయోశ్చమహాత్మనః ॥ 3౪౯ ॥ ఖరశ్చనిహతోయత్రమావణశ్చనిపాతతః॥ శ్రీశిరా
శ్చమహావీర్యోమయాబాణైరజిహ్మగైః॥ ఏతత్తదాశ్రమపదమస్తాకంవరవణిణి ॥ 3౫౦॥ వణాశాలాతథాచిత్రా
దృశ్యతేశుభదర్శనా ॥ యత్రత్వంరాక్షసేంద్రేణరావణేనహృతాబలాత్ ॥ 3౫౧ ॥ ఏమాగోదావరీరమ్యాప్రసన్న
లిలాశినా ॥ అగస్త్యస్యాశ్రమోహ్యేషదృశ్యతేపశ్యమైథిలి ॥ 3౫౨ ॥ దీప్తశ్చైవాశ్రమోహ్యేషమతీక్షణస్యమహా
త్మనః॥ 3౫౩ ॥ వైదేహీదృశ్యతేచాత్రశరభంగాశ్రమోమహాణా ॥ ఉపయతస్సహసాగ్రోయత్రశక్రఃపురందరః॥ 3౫౪ ॥
అస్మిన్దేశేమహాకాయోవిరాధానిహతోమయా॥ 3౫౫ ॥ ఏతేహితాపసావాసాదృశ్యంతేతమమద్యమే॥ ఆక్రింకులపతి
ర్యత్రసూర్యవైశ్వానరప్రభః॥ అత్రసీతేత్వయాదృష్టాతాపసీధమఃచారిణీ ॥ 3౫౬ ॥ అసాసుతమచైతేంద్రశ్చిత్రకూటః
ప్రకాశతే॥ యత్రమాంత్రైకయాపుత్రఃప్రసాదయతుమాగతః॥ 3౫౭॥ ఏమాసాయమునాదూరాదృశ్యతేచిత్రకానసా॥
3౫౮॥ ఖరద్వాజాశ్రమోయత్రశ్రీమానేవప్రకాశతే॥ 3౫౯ ॥ ఏమాత్రిపథగాంగాదృశ్యతేవరవణిణి ॥ నానాద్విజగ
ణాకీణానంప్రపుష్పితకానసా॥ 3౬౦ ॥ శృంగిబేరపురంచైతద్గుహాయత్రనమాగతః॥ 3౬౧ ॥ ఏమాసాదృశ్యతేసీతేన
రయూన్యూపమాలినీ॥ నానాతరుశతాకీణానంప్రపుష్పితకానసా॥ 3౬౨ ॥ ఏమాసాదృశ్యతేయోధ్యారాజధానీపితు
మః॥ అయోధ్యాంకురువైదేహీప్రణామంపునరాగతా॥ 3౬౩ ॥ తతస్తేవానరాస్సర్వేరాక్షసశ్చవిభీషణః॥ ఉస్పత్యో
త్పత్యదదృశుస్తాంపురీంశుభదర్శనాం॥ 3౬౪ ॥ తతస్తుతాంపాండురహమ్యమాలినీంవిశాలకత్యూంజవాజినంకులాం
పురీమయోధ్యాందదృశుఃప్లవంగమాఃపురీంచహేంద్రస్యయథామరావతీం ॥ 3౬౫ ॥ ఇతిశ్రీమద్యుద్ధకాండే-పద్వింశ
త్యుత్తరశతతమస్సగః.*****పూణేచతుర్దశేవషేషంచమ్యాంలక్షణాద్రజః ॥ భ

సంకెతః ॥ 3౪౫॥ ఏషేతి॥ విలలాప- విడుతమైకవచనం ॥ 3౪౬॥ 3౪౭॥ దృశ్యతేదేత్వాదిసాధాన్లొకమేకంవాక్యం ॥ శ్రీమాణవనస్పతిః
టాయునివాససూతోవటః -తస్యశ్రీమత్త్వంమహాత్మనాజటాయుచాధిష్ఠితత్వాత్ ॥ 3౪౮॥ ఖరశ్చైత్యాది-సాధాన్లొకవికాన్వయః ॥ తత్పంచ
వటీప్రసిద్ధః॥ 3౪౯॥ ౪౦౫॥ ఏమాగోదావరీతి॥ అయమేవపాతస్సమ్యక్-ఏమామందాకినీపాతేఅగస్త్యాశ్రమసమీపేమందాకినీకాచిన్నద్యస్తీత్యై
యం-ఏతచ్చోకాత్సూర్యంపణకాతెత్తిశ్లోకఃపరసీయః॥ రామానుజీయం॥ ఏమాగోదావరీరమ్యేతిపాతస్సమ్యక్-ఏమామందాకినీపాతేఅగస్త్యాశ్ర
మసమీపేమందాకినీసంజ్ఞికాకాచిన్నద్యస్తీత్యవగంతవ్యం॥ ౪౦౬॥ దీప్తశ్చైత్యథః॥ ౪౦౭॥ వైదేహీతి॥ పురాణిశత్రుశరీరాణి శత్రుపురాణిచా-
దారయతితిపురందరః॥ ౪౦౮ ॥ అస్మిన్దేశేఇత్యథః॥ ౪౦౯॥ ఏతేహీత్యాదిసాధాన్లొకవికాన్వయః॥ తాపసావాసాః-అస్తాభిష-శవమాణి
యతోక్రికమితిభావః- తాపసీఅనసూయా॥ ౪౧౦॥ ఏమాసేత్యథః॥ ౪౧౧॥ ఖరద్వాజేత్యథః॥ యత్రఖరద్వాజాశ్రమః- పూర్వంబృష్ట
తిశేషః-శ్రీమాణవవిషప్రదేశః-ప్రకాశతేఅదూరవతికతయాగమ్యదృశ్యతే॥ ౪౧౨॥ ఏమాత్రిపథగేతి॥ వరవణిః-సీతసీతాగ-బోధనం॥ ౪౧౩ ॥ శృం
గిబేరపురమిత్యథః॥ యత్రకుహస్యమాగతఃతచ్చృంగిబేరపురంపత్యత్సన్వయః॥ ౪౧౪॥ ఏమాసేతి॥ యూపమాలినీ ఇష్టాకుభీస్తీరేయూగాన
తిరంకిత్యథః॥ ఇలాభఃకృతయూపవతీత్యథః॥ ౪౧౫ ॥ ఏమాసేతి॥ అయోధ్యామితి-ఉద్దిశ్యేతిశేషః-విమానస్యాకాశగతస్సేవదూరస్థాఆపిగం
గాశృంగిబేరపురసరస్సుయోధ్యాదృష్టాతిబోధ్యం-భరద్వాజాశ్రమేహితదాస్థితః॥ ౪౧౬ ॥ ౪౧౭॥ తతస్తీతి॥ పాండురేత్యాదిస్వభావోదేః॥
౪౧౮॥ ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే- శ్రీరామాయణభూషణే-రత్నకీరీటాఖ్యానే- యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానేపద్వింశత్యుత్తరశతతమస్సగః.*****

అథభరద్వాజాశ్రమవాసః- పూణేఇతి॥ పూణే- చైత్రశుద్ధపంచమ్యామయాధ్యాతోనిగణమనంతదారభ్యవతుదశేవషే
పూణేసతిపంచమ్యాంచైత్రశుద్ధపంచమ్యాం - తథాహి - చైత్రశుద్ధపంచమ్యానిగణమః - తదాగ్రాప్రతమసాతీరేనివాసః - పస్త్యాం
శృంగిబేరపురే సప్రయాంవనస్పతిమూలే- అప్రయాంభరద్వాజాశ్రమే- నవమ్యాంయమునాతీరే- దశమ్యాంరామశ్చిత్రకూటంగమిష్యతిపగు

తి॥ నగినిపద్మినీ- విలలాప- వ్యలపం ॥ 3౪౬ ॥ దృశ్యతృతి॥ వనస్పతిః-జటాయుచివాసభూతోన్యగ్రోధః - యత్రవనస్పతిగమీపే-వైదేహీదృ
శ్యతృతిత్యుత్తరేణసంబంధః ॥ ౪౦౭॥ వైదేహీతి॥ పురందరః-పురాణిశత్రుశరీరాణి- శత్రుపురాణిచాదారయతితితథా॥ ౪౦౮॥ అతీతి॥ అత్రతి॥ తా
పసీఅనసూయా॥ ౪౦౯॥ ఏషేతి॥ ప్రణామం-అయోధ్యాంప్రసీతిశేషః॥ ౪౧౦॥ ఇతిశ్రీమహేశ్వరతీర్థకవిరచితాయాంశ్రీరామాయణతత్త్వదీపికా
ఖ్యాయాం- యుద్ధకాండవ్యాఖ్యాయాం-పద్వింశత్యుత్తరశతతమస్సగః.*****పూణేచతుర్దశేవషేషంచమ్యాంలక్షణా
గణః॥ భరద్వాజాశ్రమంపాగ్యేత్యనేనేదంప్రతిపాద్యతే - పాల్గునపూణిమామాయాంసువేలారోహణం - అత్రప్రమాణం - తతోస్తమగమ
త్సూర్యసంధ్యయాప్రతిరంజితః - పూణేచంద్రప్రదీపావక్షపాసమభివతకతేఇతివచనం - తతోవరేన్యఃకృష్ణపక్షప్రథమాయాంయుద్ధస్య

రద్వాజాశ్రమంపాశ్రయవచంజేనియతోమునిం॥ ౧॥ సోపృచ్ఛదభివాద్యైసంభరద్వాజంతపోధనం । శృణోషికచ్చిచ్ఛ
గణానుభిత్తానామయంపురే ॥ కచ్చిచ్ఛయ్యుక్తోభరతోజీవంత్యపిచమాతరః ॥ ౨॥ ఏవముక్తస్తురామేణభరద్వాజోమ
హాయః॥ ప్రత్యువాచరఘుశ్రేష్ఠంప్రితపూర్వప్రహృష్టవత్॥ ౩॥ పంకదగ్ధస్తుభరతోజటిలస్తాంశ్రుతిశ్చ తే ॥ పాదుకే
తేపురస్కృత్యసర్వంచకుశలంగృహే॥ ౪॥ త్వాంపురాచీరవసనంప్రవిశంతంమహావనం ॥ స్త్రీతృతీయంమృతంరా

హవారముఖైరవిదితవృత్తంతస్యనుమంత్రస్య సాయాహ్వానయోధ్యాప్రవేశః - తద్రాత్రావేదశరభస్యనిర్యాణం-ఏకాదశ్యాంరాజ్యస్తై
లప్రాశ్యానిక్షేపః - ద్వాదశ్యాంభరతంప్రతిదూతప్రేషణం - తేచదూతామాగేత్రయోదశీంచతుదశీంచాపనీయ పౌణమాస్యాంరా
త్రాకేకయనగరంప్రవివః - ప్రతిపదిభగతస్యాయోధ్యాండత్యాగమనం - తత్రచమాగేసప్తరాత్రీరుషిత్యాఅష్టమేదినేత్వరాతిశయేనా
హూరాత్రమాగత్యనవమ్యాం సూర్యోదయేభరతస్యాయోధ్యాప్రవేశః-తస్యామేవదశరభసంసార్కరః -తదహరాభ్యత్రయోదశీనవైతా
ఖశుద్ధవంచమ్యాంత్యుర్వదినేచభరతేసరాజ్యశ్శాస్త్రద్వకమకారణం-చస్యాంతద్వేషీయాచారసిద్ధందహనదేశోధనం-సప్తమ్యాంమాగశోధ
నాయకమాంఘికప్రేషణం-కమాంతికైశ్చదశేమిపశ్యంతంచతుర్దినంచార్గశోధనం-ఏకాదశ్యాంభరతస్యరామసకాశింప్రతిగమనం - తద్రా
త్రాగంగాశీరేచివాసః - ద్వాదశ్యాంభరద్వాజాశ్రమ - త్రయోదశ్యాంరామసమాగమః చతుదశీపౌణమాసీ ప్రతిపత్తుచిత్ర
కూటేభరతస్యనివాసః - వైశాఖబహుళద్వితీయాయాంభరతస్యాయోధ్యాంప్రతిప్రయాణం చతుర్థ్యామయోధ్యాప్రవేశః-ఇత్యేవంసార్ధ
మాసేగతేవైతాఖ బహుళపంచమ్యాం రామస్యచిత్రకూటాన్నిగమః-ఆత్మాశ్రమప్రవేశశ్చ ॥ ఏవమాశ్రమమండలవాసేన సహసాధా
మానెషుదశసంవత్సరేషుగతేషు - ఆవశిష్టకాలేష-చవటీమాసే-తత్రత్రయోదశవర్షేషుగతేషుతత్కృతుడశేవషే-చైత్రమాసేనీతాహర
ణం-వైశాఖేషుగ్రీవదశశనం-ఆషాఢేచాలిపథః-ఆశ్వయుజేసైన్వోహ్యోగః-ఫాల్గునేప్రాప్తయోదశీ-ఫాల్గుణశుద్ధచతుదశశ్యాంలంకాదా
హః-ఫాల్గుణమాసాస్యాంరావణవధః-చైత్రశుద్ధప్రతిపదిరావణసంసార్కరాది-ద్వితీయాయాంవిభీషణాభిషేకః - నీతాప్రాప్తిదేవతా
ప్రసాదానిచ-తృతీయాయాంలంకాతోనిగమఃచతుర్థ్యాంకీసింధాయాంతాసః-పంచమ్యాంభరద్వాజాశ్రమేచాసః-ఆత్రవత్సవ్యోపప
త్రయస్తత్రత్రప్రదశికాతాః-అస్మిన్ప్రకారమానుత్యన్నిధానే-ద్వామాసారతీతవ్యాచక్షిరావణవచనసీతాసాంత్యనవరం-మాసామా
ర్గ్యసంజీవివ్యజ్ఞసీతావచనంశుశ్రమ్యకసంగచ్ఛతే-మాసశబ్దస్యవర్తమానమాసపరత్వంచాసకృదుక్తం-రావణేనదశమాసాగతాః-ఆవశిష్టాద్వా
మాసావిత్యుక్తిమకథుపానమత్తతయా-ఆవేశకృతా-నీతాయామాసామాధ్యమితవచనంతువతమానమాసపరమితివేశః॥ భరద్వాజా
శ్రమంప్రాప్త్యేననమహతాంస్థానమపిప్రాప్యమిత్యుక్తం-నియతఃనియతకరణత్రయః॥౧॥ సఇత్యాదిసాధాన్లోకవికాన్వయః॥సుభిక్షానామ
యం-భిక్షంతతతిభిక్షాః-ఆన్నాని-భిక్షాణాంసమృద్ధిః-సుభిక్షం-సమృద్ధావవ్యయీభావః-అయంస్యాభావోనామయం-ప్రపజ్యప్రతిషేధేషిసమాస
స్యేష్టత్వాత్వానుః-సుభిక్షంచానామయంచేతివిగ్రహః-అనామయంత్రోగ్యం-అనామయంస్యాదారోగ్యమిత్యదురః-యంక్రమజాపాలనేసమా
హితః॥౨॥ ఏవమితి॥ప్రహృష్టవత్ప్రహృష్టం-క్రియానేషణం-స్థితపూర్వం-సర్వజ్ఞోప్యజ్ఞానానభవపుచ్ఛతీతిస్థితం-యద్వాకింభరతఃప్రజాపా
లనసంకుష్టౌవతః-తత్రప్రశ్నసారంమత్వాపరతంత్రేతస్మిన్కథమిత్యంసంభవతీతిస్థితకరణం॥౩॥ అతఏవతదనురూపము-తరయణి-పంకేటి
స్నానాభావాత్పంకదగ్ధత్వం-స్నానాభావేపినిత్యాసస్థానందీక్షితవత్గౌణస్నానేన-స్నానాభావేనిమిత్రమాహజటిలఇతి-జటిలఃజటావాక్-
పిచ్ఛాదిత్వాదిలచ్ - జటిలనానామసన్న్యాసంసిద్ధమితిభావః - కథంసర్వపరాతేషుసరయామవగాహతత్వాద్యుక్తిస్తుకాదాచిత్ర-
స్నానపరత్వేప్రపశ్యతే-యద్వా-సదాఅనాస్తృతఘామిశయనాదినావాతాదృశత్వం - ఏవంప్రతనిష్ఠోభరతస్తైపాదుకేరాజ్యాయపురస్కృ
త్యశ్యాంప్రతిషుతే-త్వదాగమనాకాంతయావతఃతతత్వః - కచ్చిచ్ఛయ్యుక్తోభరతఇత్యసోభ్యత్రమక్వాజీవంత్యపిచమాతరఇత్యసోభ్యత్రర
మాహ-సవణంచేతి-తవగృహాయద్వదస్తితత్వవణం - కుశిలంక్షేమయుక్తం-జీవంత్యపిచేతిసముచ్చయ్యప్రస్తాసప్రవేశమాత్రపరిచారకాదయో
జీవంత్యవణః॥ ౪॥ త్వాంపురేత్యాదిన్లోకత్రయమేకంవాక్యం॥పురాచీరవసనంపురాతనచీరవసనం-అతోనపూర్వదేసపోనరుక్త్యం కదు

ప్రాక భః - తస్యామేవరాత్రానాగపాశేబంధమోక్షో-ద్వితీయాయాంధూమాగ్రీక్షేపధః-తృతీయాయాంవజ్రదంష్ట్రస్యసధః-చతుర్థ్యాం
మకరాక్షిస్యవధః - నస్తుతిస్తువశమ్యామేవకుంభనికుంభమకరాక్షాణాంవధః-ఏకాదశీమారభ్యపునరింద్రజితస్త్రైరాత్రంయద్ధంలక్ష్మణేన-త్ర
యోదశ్యామింద్రజిద్వధః-ఆత్రచప్రమాణం-ఆహూగాత్రైస్త్రీలివీకరఃకథంచిద్వినిపాతితత్వత్వేతద్వచనం-చైత్రశుక్లప్రథమాయాంరావణ
స్యసంసార్కరః-ద్వితీయాయాంవిభీషణస్యాభిషేకః-తృతీయాయాందేవీసమాగమః-తాంరాత్రీముషితంరామమిత్యుక్తత్వాన్వశుర్ధ్యాంప్రతి
ప్రయాణంకీసింధాప్రాప్తిశ్చ-పంచమ్యాంభరద్వాజాశ్రమప్రాప్తితి-అస్యాంశంచమ్యాంచతుదశశేవషే-సంపూర్ణః-చతుదశశేహిసం
పూర్ణే-వషేహనిరఘూత్తమ - సద్రక్ష్యోమియదిత్వాంతుప్రవేక్ష్యోమిమతాశనం - తేధేవప్రతిజ్ఞాయసంపన్నజ్యసాదరమిత్యేతద
త్రప్రమాణం-చస్యాంసందిగ్రామంప్రాప్య జటావిశోధనంకృత్యా-అయోధ్యాప్రాప్తిః - సప్తమ్యాంపుష్యసత్తత్రేశ్రీరామచంద్రస్య జట్టాభి
షేక ఇత్యేవంక్రమోపేదితవ్యః॥౧॥ సఇత్యాది॥సుభిక్షానామయంసుభిక్షం-ఆన్నానాంసమృద్ధిః-సమృద్ధావవ్యయీభావః-సుభిక్షంచానామ
యంచేతివిగ్రహః-యంక్రంసమాహితః ప్రజాపాలనత్వత్వః॥ ౨॥ ఏవమితి॥ స్థితపూర్వంప్రత్యువాచ-సర్వజ్ఞోపిభగవాన్-ఆజానన్నివమాం
పుచ్ఛతీతిస్థితకారణం - ప్రహృష్టవత్ప్రహృష్టవాక్ ॥ ౪॥ తి - ఉచ్యమానవిశేషణంత్వాంపుష్టౌనుమపురాకరుణాదైవ్యమాసీత్

జ్యోధమకామంచకేవలం । పదాతింశ్యక్తసర్వస్వంపితుర్వచనకారిణం ॥ సర్వభోగైఃపరిత్యక్తంస్వర్గమ్యతమివా
 మరం దృష్ట్వాతుకరుణాపూర్వంమమాసీత్సమితింజయః॥ కైకేయీచదనేయుక్తంవన్యమూలఫలాశినం॥ ౭౪॥ సాంప్రతిం
 సుసమృద్ధాథాంసమిత్రగణబాంధవం॥ సమీత్యవిజితారింతాంమమప్రీతిరనుత్తమా॥ ౭౫॥ సర్వంచమఖదుఃఖంలేవిది
 తంమమరాఘవ ॥ ౯ ॥ యత్త్వయావిపులంప్రాప్తంజనస్థానవధాదికం । బ్రాహ్మణాథేనియుక్తస్యరక్షితుస్సర్వతా
 పసాః॥ రావణేనహృతాభార్యాబభూవేయమనిందితా॥ మారీచదర్శనంచైవసీతోన్మథనమేవచ॥ కబంధదర్శనంచైవపం
 పాభిగమనంతథా । సుగ్రీవేణచతేనఖ్యంయచ్చవాలీహతస్త్రయా ॥ మార్గాణంచైవవైదేహ్యైకమకవాతాత్తజస్య
 చ॥ విచితాయాంచవైదేహ్యైంశశసేతుర్యథాకృతః ॥ యథావాదీపితాలంకాప్రహృష్టైర్వరియూధపైః॥ సఫుత్రబాం
 ధవామాత్యస్సబలస్సహవాహనః॥ యథావినిహతస్సంఖ్యైరావణోదేవకంటకః॥ సమాగమశ్చత్రిదశైర్యథాదత్తశ్చతే
 వరః॥ సర్వంమమైతద్విదితంతపపాధమకవత్సల॥ ౧౫౪॥ అహమ్యత్రేతేదద్వివరంశస్త్రభృతాంవరం॥ అఘ్నామద్యగృ
 హణేదమయోధ్యాంశ్వగమివ్యసే॥ ౧౬౪॥ తస్యతద్భరసావాక్యంప్రతిగృహ్యన్యపాత్తజః॥ బాధమిత్యేవసంహృష్టోధీ
 మాన్వరమయాచత॥ అకాలేఫనినోవృత్తాస్సర్వేచాపిమధుస్రీవాః ॥ ఫలాన్యమృతకల్పానిబహూనివిధానిచ॥ భవంతు
 మాగైభగవన్నయోధ్యాంప్రతిగచ్ఛతః॥ ౧౯॥ తథేతిచప్రతిజ్ఞాతేవచనాత్సమనంతరం అభవన్నాదపాస్తత్రస్వగ
 పాదపసన్నిభాః ॥ నిష్ఫలాఃఫరినశ్చాన్యోవిపుష్పాఃపుష్పశాలినః । శుమాన్సమగ్రీవశాస్త్రేనగాత్రైచ్చవమధుస్రీవాః॥
 సర్వతోయోజనాత్రీణిగచ్ఛతామభవంస్తదా॥ ౨౧౪॥ తతఃప్రహృష్టాఃప్లవగమకాభాస్తైబహూనిదివ్యాఃఫలానిచైవ॥ కా
 మాదుపాశ్చంతినహసశస్త్రైముదాన్వితాఃస్వర్గజితోయథైవ॥ ౨౨౪ ॥ ఇతిశ్రీమద్యుద్ధకాండే-సప్తవింశత్యుత్తరశతత
 మస్సగః *****అయోధ్యాంతుసమాలోక్యచింతయామాసరాఘవః॥౪॥ దితం

కాదుఃఖం- పరదుఃఖదుఃఖత్వంహింకరుణా॥ ౭౪॥ సాంప్రతిమితి॥ సాంప్రతింజనానీంతుత్వాంసమీత్యస్థితస్థితశేషః-ప్రీతిఃజాతేతిశేషః-ఆనుత్తమే
 త్యనేనదేవకార్యకరణపాతుత్వాత్ పూర్వమపికాచిత్ ప్రీతిరానీదితివ్యోత్యతే॥ ౭౫॥ సర్వమిత్యర్థం॥ సుఖంపంచవటీవాసాదికృతం-దుఃఖంసీతా
 హరణజం॥ ౯॥ యత్త్వయేత్యాదిసాధకాశ్లోకపట్కమేకాన్వయం॥ బ్రాహ్మణాథేనియుక్తస్యరక్షితుస్స-అతపివ
 రక్షితుఃఖరాదివధమథేనచాలయితుః - తవభార్యాహృతాబభూవేయితేతచ్చేతియోజనా - హృతాహతుఃమిషితా - ఆశంసాయాం
 క్తః- అతోసనీతోన్మథనమిత్యనేనపానరుక్తం- వరఃమృశవానరజీవనాదిః॥ రామానుజీయం॥ యథాచనిహతస్సంఖ్యైరావణోదేవకంటకఇతిశ్తః
 వరం- సమాగమశ్చత్రిదశైరతిక్లకోద్రవ్యవ్యః॥ ౧౫౪॥ అహమితి॥ వరం- దద్విదదామి-అత్రఅశ్రమే-అద్య-అఘ్నాంపూజాం- గృహణేతిసంబం
 ధః॥ ౧౬౪॥ తస్యేత్యాదిసాధకాశ్లోకద్వయమేకాన్వయం॥ బాధమితిప్రతిగృహ్య- తస్మిన్కాదిశత్రుపూజామంగీకృత్యైత్యధః-ధీమాకా-అద్యాత్ర
 స్థిత్యాభరతం ప్రతిహతప్రేమణముచితమితిజ్ఞానవానిత్యధః- మధూనిప్రసవంతీతిమధుస్రీవాః-గచ్ఛతః-మమేతిశేషః-మయిగచ్ఛతిసత్యధః-
 భవంతు- ఆత్రేతికరణంబోధ్యం- ఇతివరమయాచతేతిసంబంధః॥ ౧౯॥ తథేతిచేత్యాదిసాధకాశ్లోకద్వయమేకాన్వయం॥ యోజనాయోజనాని
 శుపాంశులుగిత్యాదిసాపూర్వసవణాదేశః- ఆత్మంతసంయోగేద్వితీయా-గచ్ఛతాంవాసరాణాంభరినశ్చాన్యనిత్రేకమేణాన్వయః - ఇదం
 చోత్తరదినకార్యంసౌకర్యాయముమిదాదేశితం॥ ౨౧౪॥ తతఃఇతి॥ తేప్రసిద్ధాః-స్వగజతోయథాస్వగజాణాం॥ రామానుజీయం॥ తేప్రసిద్ధాః
 స్వగజాతవప్రహృష్టాస్తేప్లవగమకాభాతతచ్ఛబ్దయోస్సంబంధః॥ ౨౨౪ ॥ ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే- శ్రీరామాయణభూషణే గత్నకిరీటా
 భ్యానే- యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానే- సప్తవింశత్యుత్తరశతతమస్సగః:*****అభభరతంప్రతిహనుమత్ప్రేమణమచ్చ

౭౪॥ సాంప్రతిమితి॥ మమప్రీతిజాతేతిశేషః॥ ౯॥ తి॥ సర్వంతేసుఖందుఃఖంచవిదితమిత్యేతత్ ప్రకాశయతి-యత్త్వయేతి॥ జనస్థాననివాసినాత్వయా
 యద్విపులంభరవధాదినాదుఃఖంప్రాప్తంకస్త్రయావిదితం॥ మారీచదశకానం- రావణస్యసీతావహారాథకమితిశేషః- సీతోన్మథనంసీతాయారా
 ఙ్మనీభిర్లంకాయాంకైశనం॥ వాతాత్తజస్యకర్త సముద్రలంఘనలంకాదహనాది॥ ప్రహృష్టైర్వరియూధపైర్లంకాదీపితేతియత్ ఇంద్రజిద్వధానంతరం
 కృతంతచ్చవిదితం॥ ౧౧౪ ॥ తి॥ అహమపీతి॥ త్రిదశాపేరిభావః- అఘ్నాంప్రతిగృహణామయాదాతుంప్రతిజ్ఞాతస్యవరస్యవరణాత్పూర్వమి
 తిశేషః॥ ౧౬॥ తి॥ అయోధ్యాంప్రతిగచ్ఛతోమమమగ్నేవంనృజ్ఞాదయోభవంతు- వాసరాణాంప్రమాద్యధామితిశేషః॥ ౧౯॥ ౨౦౪॥ శుమాన్-
 శ్చేతి॥ యోజనాత్రీణి- శుపాంశులుగిత్యాదిసాపూర్వసవణాదేశః॥ ౨౧౪॥ తతఃఇతి॥ తేడపాశ్చంతీతి- తేస్వగజతోయథాతేస్వగజాతవ-
 ప్రహృష్టాఃప్లవగమకాభాతతచ్ఛబ్దవ్యయస్యనిర్వాహః॥ తి॥ జయంతీతిజశఃస్వగజస్యజితఃస్వగజజితః ॥ ౨౨ ॥ ఇతిశ్రీమహేశ్వరశీర్షికవిరచితా
 యాం- శ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యానం- యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానం- సప్తవింశత్యుత్తరశతతమస్సగః:*****
 తి॥ అయోధ్యాంప్రతి॥ సమాలోక్యభరద్వాజాశ్రమేవిమానాదవతరణసమయఇతిభావః- శుగ్రీవాదీనాంసమ్యక్ శిష్టాచారప్రదర్శనాయనుహృష్ట

యిత్యాహనుమంతమువాచప్లవగోత్రమం || ౧|| జానీహికచ్చితుశలీశనోస్యవతిమందిరే || ౧౫|| శృంగిచేరపురంపా
ప్యగుహంగహనగోచరం || ౧౬|| దాధిసతింబూహికుశలంవచనాన్తమ || ౧౭|| శృత్వాతుమాంకుశలినమరోగవిగతః
రం || భవివ్యతిగుహఃప్రీతస్సమాత్మసమస్సఖా || ౩౪|| అయోధ్యాయాశ్చైతేమాగంప్రవృత్తింభరతస్యచ || ౩౫|| వేదయ
వ్యతిప్రీతోనిమాదాధిపతిగుహః || ౪౫|| భరతస్తువ్యయావాచ్యకుశలంవచనాన్తమసిద్ధార్థంశంసమాంతస్సైసభాన్యో
సహలక్ష్యం || ౫౪|| హరణంచాపివైదేహ్యరావణేనబలీయసా || మగ్రీవేణచసంసగంవానిశ్చసధంరణే | మైథిల్యస్స
మణంప్రైవయథాచాధితాత్వయా || లంఘయిత్వానుహతోయమావగావతిమవ్యయం || ఉపయానంసముద్రస్యసాగర
స్యచదగ్ధనం || యథాచకారితస్సేనూరావణశ్చయథాహతః | వరదానంమహేంద్రేణబ్రహ్మణావరుణేనచ || మహాదేవ
ప్రసాదాచ్చపితృమమసమాగమం | ఉపయాతంచమాంసామ్యభరతస్యనివేదయ | సహరాక్షసరాజేనహరీణాం
ప్రవరేణచ || ౧౦౫ || ఎతచ్ఛృత్వామూకారంభజతేభరతస్తదా || సచతేవేదితస్యస్సాన్యత్సర్వంయచ్చాపిమాంప్రతి ||
౧౦౬ || జిత్వాశతుగణాకరామఃప్రాప్యచానుత్రమంయశః || ఉపయాతిసమృద్ధాథాస్సహమిత్రైముహూబలైః | జ్ఞే
యాశ్చసర్వైవృత్తాంతాభరతస్యేంగితానిచ | తత్సేనముఖవణేనదృష్ట్వావ్యాభాషణేనచ || ౧౩౪ || సర్వకామసమృద్ధంహి
హస్త్యశ్వరథసంకులం || పితృవైతామహంరాజ్యంకస్యనావతాయేత్సనః || ౧౪౫ || సంగత్యాభరతశ్శ్రీమూకరాజ్యా

వింశత్యుత్తరశతతమే. అయోధ్యాంతితి | అథామేకంవాక్యం || సమాలోక్య- సమాలోచ్యేత్యథా- అశ్రమస్థస్థితదవలోకనానంభవాత్. చి
తయామాస- కతావ్యుతిశేషః || ౪౫ || ౧ || జానీహిత్యథా- స్మృతిమందిరేజనఃమాత్రాదిః || ౧౫ || శృంగిచేరేతి || గహనగోచరంవనచారిణం || ౧౬ ||
గుహయనివేదనస్యప్రయోజనమాహ- శ్రుత్వాత్వితి | విగతఃవర్తం. మద్విశ్లేషమితాజ్వరరహితంయథాతథేభవివ్యతితిక్రియావిశేషణం. ఆత్మస
మః- హీనజాలినవేత్సప్రేమాతిశయేనగుహమిష్టేకుశలీనమవస్యత || ౩౪ || అయోధ్యాయాశ్చేతి || ప్రవృత్తింవృత్తాంతం || ౪౫ || భరతస్త్రితి ||
సిద్ధార్థంనిర్వ్యాధిపితృవచనపరిపాలనరూపప్రయోజనం || ౫౪ || హరణమిత్యాదిష్టోకపంచమేకాన్వయం || రణేసుగ్రీవవాలినోయథాద్ధేవా
లిసోవధజిత్యథా- యథాచేతి- మహతోయంత్యయంఅపగావతింలంఘయిత్వాత్వయాసీతాయథాఅధికతాతథాశంసేత్యవస్యః. సముద్ర
స్యోపయానం. సముద్రంప్రతిగమనమిత్యథా- సంబంధసామాన్యేషష్టి- సమీపయానంవా- సాగరస్యసముద్రరాజస్య బ్రహ్మణావరుణేనచే
తిసహధేత్యతీయా. అశేనమహేంద్రేణవానరసముత్థాపనరూపవరదానేబ్రహ్మవ్యసుమతిరస్త్రీనిస్త్రీతి- పితృమమసమాగమమిత్యేత
దంతస్యశంసేతిపూర్వేణసంబంధః- ఉపయాతమితి- అన్యథాచతుర్థ్యామేవచతుర్దశవమాతిక్రమాత్ సోగ్నిప్రవిశేదితిభావః- సామ్య
త్వశేనమందంమందంకభయ- అన్యథాహతాస్తవాగమనశ్రవణేనామోగ్యజన్తప్రశ్నోభవేదితిభావః || ౧౦౫ || త్వమేవరాజ్యంపాలయేతిమయోక్త
రతస్తవంగీకరోమివేతితదాకారస్తయాజ్ఞాత్యత్యత్యాహ- ఎతచ్ఛృత్వాత్వితి || ఎతత్ ఉపయానం- అకారంముఖప్రసాదానికం- మాంప్రతియత్
గితచేస్తాదికం || ౧౦౬ || జిత్వాశత్రుగణానిత్యాదిష్టోకద్వయమేకాన్వయం || ఎతచ్ఛృత్వాకాంతేతిత్యక్తైవిత్యధ్యాహతావ్యం- జ్ఞేయాశ్చిష్టోశేన
పూర్వాక్రమేవవిశేష్యతే- తత్సేనేత్యస్యజ్ఞేయాశ్చత్యశేనసంబంధః - అత్రాశిపూర్వవచాజ్యంపాలయేతిమదుక్తింభరతఃకింంగీకరోమితిపరి
క్షిప్తేతిభావః - అన్యథాభరతప్రకృతేః రామప్రకృతేశ్చవిరుద్ధంస్యాత్ - యావేవమూచతుః - నసవే- భారతసాతథవంతిభరతోప
మాశితి- యావన్నచరణాభారేః పాశి- వవ్యంజనాన్వితా- శిరసాధారయిష్యామిసమేశాంతిర్భవిష్యతీతిచ || ౧౩౪ || ససుకింపరీక్షణీయంసర్వస్యా
పిరాజ్యాధిపత్యకాంతీత్వాదిత్యాశంక్యాహ- సవేది || పితృపితామహశబ్దాకులపరంపరోపలక్షికా- పితృపితామహేభ్యుత్పత్తిం- ఉత్తరపదవృద్ధి
రాషా- నావరయేత్ నాకషేత్- కస్య- భరతాదన్యస్యైవేత్యథా- || ౧౪౫ || ఏవంభరతేంగితేజ్ఞాతేతవకితకావ్యమిత్యత్రాహ- సంగశ్లోతి
సంగత్యాఅస్తత్సంగత్యా యద్యశిపూర్వకంసవాత్తనానరాజ్యపాలనమంగీకరోమితిక్యక్తం - తథాపిచతుర్దశవమాపర్యంతంమద్విరహాతుర

రూపతదాకారజ్ఞానాయచపూర్వంహనుచ్యేషణం- అతనివపాచ్చేపంచమ్యామేవవిస్మయహనుచ్యుప్రేతసమయేభరతవర్ణనమేవంక్యతం-
అగ్నిప్రవేశస్యాద్యాగకాలేభాగతురనాగమాత్ | న్యవేదయత్రవాతస్సైశ్రీరామాగమనోత్సవమితి || ౧౪౫ || శృంగిచేరేతి || గహనగోచరంవనగో
చరంకుశలంమదీయం - మమవచనాద్భూహితిసంబంధః || ౩౪ || అత్తసమస్యసదృశస్త్యజ్ఞత్వాత్ || ౪౫ || భరతః || సిద్ధార్థం- నిర్వ్యాధిపి
వచనపరిపాలనరూపప్రయోజనం || ౫౪ || హరణమిత్యాది || యథాచాధికతా - అస్థితప్రతాయథాద్యప్రకృత్యః - ఉపయానంవానరశేన
యాసమాగమనం- సాగరస్యదివ్యరూపభారిణీదర్శనం- వరదానమితిబ్రహ్మణావరుణేనచేతిసహధేత్యతీయా- వరఃవానరసముత్థానరూపః- ఆ
తఃబ్రహ్మవరుణదూరితినరదానకర్తృత్వాభిధానాత్ - వరదానకాలేబ్రహ్మవ్యసుమత్యామహేంద్రేవరంపాదావిత్యవగమ్యతే || ౧౦౬ ||
ఏకవిది || యమాకారంభేదానందగూఢచకం- తెత్వయా || ౧౦౭ || జిత్వాశ్చిష్టోజ్ఞేయాశ్చి- తత్సేనయాథాగ్ధేయవృత్తాంతాజ్ఞేయాశ్చిష్టసంబం
ధః || ౧౩౪ || త్వయితామృతసామృదవగోభరతస్యభావపరీక్షణంకర్తృవ్యమిత్యాశంక్యాతాదృశానామపిహృదయస్యప్రాయశోరాజ్యక్రియా
ఆకగణసంభాగ్యత్యత్యాహ- సగ్వకాలేతి || పితృవైతామహంపితృపితామహేభ్యుత్పత్తిం- నావరయేత్- నాకషేత్ || ౧౪౫ || తస్యరాజ్యకాంతాచే

త్వానంబ్రహ్మహిమసమతేజసం । పాదుకేతేపురస్కృత్యశాసంతంవైవసుంధరాం । చాతుర్వణ్యస్యలోకస్యతా
తారంసర్వతోభయాత్ ॥ ఉపస్థితమమాత్రైశ్చశుచిభిశ్చపురోహితైః । బలముఖైశ్చయైశ్చైశ్చకామాయాంబరధా
రిభిః ॥ 32 ॥ నహితేరాజపుత్రంతంచీరకృష్ణాజినాంబరం । పరిభోక్తుంవ్యవస్యంతిపారావైధమన్వత్సలం ॥ 33 ॥ తంధర్మ
మివధర్మజ్ఞుండేహవంతమివాపరం । ఉవాచపాంజలిర్వాక్యంహనుమామానుతాత్మజః ॥ 34 ॥ వసుంతందండకారణ్యే
యంత్యంచీరజటాధరం । అశోచసికాటత్స్థంసత్త్వాంకుశలవబ్రవీత్ ॥ 35 ॥ ప్రియమాఖ్యామితేదేవశోకంత్యక్షసి
దారుణం । అస్మిన్ముహూర్తేభ్రాతృత్వంరామేణసహసంగతః ॥ 36 ॥ నిహత్యరావణంరామఃప్రతిలభ్యచమైధి
లీం । ఉపయాతసమృద్ధార్థస్సహమిత్రైర్మహాబలైః ॥ 37 ॥ లక్ష్మణశ్చమహాబేజావైదేహీచయశస్వినీ । సీతాసమగ్రా
రామేణనుహేంద్రేణయథాశచీ ॥ 38 ॥ ఏవముక్తాహనుమతాభరతోభ్రాతృవత్సలః । పపాతసహసాహృష్టోహమా
న్తోహంజగామహ ॥ 39 ॥ తతోముహూర్తాదుశ్ఠాయప్రత్యాశ్చస్యచరాఘవః । హనుమంతమువాచేదంభరతః
ప్రియవాదినం ॥ 40 ॥ అశోకజైఃప్రీతిమయైః కపిమాలింగ్యసంభ్రమాత్ । సింహచభరతఃశ్రీమాన్విపులైరాసృ
చిరుభిః ॥ 41 ॥ దేవోవామానుషావాత్స్వమనుకోశాదిహాగతః । ప్రియాఖ్యానస్యతేసామ్యదదామిబుద్ధివతఃప్రి
యం ॥ గవాంశతసహస్రంచగ్రామాణాంచశతంపరం । నుకుండలాశ్శుభాచారాభార్యాకన్యాశ్చయోడశ ॥ హ
మవణాన్సుగ్రాహోయాశ్చశిసామ్యాననాఃస్త్రియః । సర్వాభరణసంపన్నాఃసంపన్నాఃకులజాతిభిః ॥ 42 ॥ నిశమ్య
రామాగమనంనృపాత్మజఃకపిప్రవీరస్యతదద్భుతోపమం । ప్రహషితోరామదిదృక్షయాభవత్పునశ్చహమాదదమ

హశాలినం- సమున్నతజటాభారమితి-పూర్వంజటావల్వోక్తిః - అత్రతద్భారస్యసమున్నతత్వోక్తితివైషమ్యం - వల్కలాజినవాససమిక్తు
త్తరీయోక్తిః- అతశ్చీరకృష్ణాజినాంబరమిత్యనేనసప్తనయక్తిః- నియతంనియతవాచం-భావితాత్వానంభ్యాతాత్వానమితిమనోనియమోక్తిః - తే
పూర్వం రామేణదత్తేచాతువహణాశ్చవత్సర్వర్థయాపస్య- స్వాధివ్యర్థే-లోకస్యజనస్య-యైశ్చైశ్చసన్నద్ధైః - యోగస్సహనోపాయధ్యాన
సంగతియుక్తిస్విత్యమరః॥ 32॥ బలముఖైఃబలాధ్యక్షైఃకామాయాంబరధారిభిః- యథారాజాతథాప్రజాజాతిన్యాయాదితిభావః ॥ 33 ॥ భ్రా
తృవిమోగాద్యతస్యవల్కలాదిభారణచస్తు-అమాత్యానాంతత్కిన్నిమిత్రమిత్యాశంక్యతత్రకారణమాహ-నహితి॥ రాజపుత్రంభరతంపరివర్జ
యిత్యా- భోక్తుంసమీచినవస్త్రాభరణాదీన్యభిభూతుంసవ్యవస్యంతివ్యవసాయంసకుర్వంతి- అపరీవజానఇతిపరేకమన్వప్రవచనీయసంజ్ఞా-అ
చార్యాఃప్రాచీనాః-పరిపరితోవర్తమానాఅపిపౌదాః-భరతం-భోక్తుంఅనుభవితుండ్రస్తుమితియావత్-నవవ్యవస్యంతివ్యవసాయంసకుర్వంతి-త
ద్దశకనేనరాకౌభవంతీత్యర్థః-తత్రహేతుమాహరాజపుత్రమితి- రామవిరహంతరక్షణేమృతస్యపుత్రఃఖల్యయం-అద్యరామానాగమనేకమయ
మస్తాభిలంభితఇతిభావః - హేత్యంతరమాహ- ధర్మకావత్సలంధర్మకాథకతయాస్వాత్మత్యాగేషిత్యసదృశమిత్యభావః- చతుర్థకనేనమే
పూర్ణేకపిరామాగమనాదశకనాత్ ప్రాణత్యాగేవ్యవసితంభరతమాలోకయితాంపౌరాణాంభేదాతిశయోనేనశ్లోకేనసూచ్యతే ॥ 33॥ త
మితి॥ దేహవంతమపరంధర్మకమివస్థితం- ద్వితీయఇవశబ్దోవాక్యాలంకారే ॥ 34॥ 35॥ ప్రియమితి॥ సంగతః- భావిష్యసీతిశేషః - అత్రాపరిచి
తత్యాత్ భరతంహనుమాన్నావందిత- యద్వాప్రాంజలిరతిపదంవందనపూర్వకాంజలిపరం - అధివాభరతదశకనేనప్రియాఖ్యానేక్షణ
విశంబేషానిహానిశంకయాసతికుడ్యఇతిన్యాయేనవందనోద్దేశ్యంస్తునిశీర్యమాణే కింవందనేతతదుజ్జీవకంప్రియాఖ్యానమేవాకరోత్ - య
ద్వా-తద్దశకనేనస్వరూపవిసస్తార ॥ 36॥ నిహత్యేతి॥ సమృద్ధాధికాఃసంపూర్ణామనోరథః॥ 37॥ లక్ష్మణశ్చేతి॥ సమగ్రాసంపూర్ణమనో
రథా- ఉపయాతఇతిశేషః ॥ 38॥ ఏవమితి॥ హృష్టఃపపాతహమాన్తోహంజగామహేత్యనేనవార్తాశ్రవణమాత్రేణైతాదృశావస్థేభరతేర్ముటి
తిరామాగమనేకావస్థావేదితియుషివస్త్యయతే ॥ 39॥ 40॥ అశోకజైఃప్రీతి॥ భరతఃకపిమాలింగ్య-అశోకజైఃశోకజభీన్యైః- ప్రీతిమయైః-అనంద
జైత్యభావః- విపులైఃగురుభిః ॥ 41 ॥ దేవోవేత్యాదిష్లోకత్రయమేకాన్వయం॥ పరిగృహీతమసమ్యదేహేపిహసమితి తేజోవిశేషాత్ సంశ
యః- ఆనుక్రియాత్కాదయయా - ప్రియంప్రియతేజస్తే - ప్రియాఖ్యానస్యప్రియవచనస్య - పారితోషికత్వేనగనాదికంపదామి-భార్యాభర
ణాహాః- కన్యాఃఅనూధాఃస్త్రీయః ॥ 42 ॥ నిశమ్యేతి॥ రామదిదృక్షయాఉపలక్ష్మితోభరతః - అద్భుతాఉపమాయస్యతత్ అద్భుతోపమం -
నిరుపమమిత్యభావః- తద్దాయగమనం- కపిప్రవీరస్యకపిప్రవరాత్ - నిశమ్య- నటస్యశృణోతివతేషష్టి- ప్రహషితోభవత్ ॥ 43 ॥ ఇతిశ్రీ

ద్వయమేకంనాక్యం॥ సురాధిపస్సోపవసేనాదనవనే-వైత్రరథంకుదేవోవ్యానం॥ 32॥ భ్రాతృవిమోగాద్యతస్య-వల్కలాదిభారణచస్తు-అమా
త్యాదీనాంతుకిన్నిమిత్రమిత్యాశంక్యతత్రకారణమాహ॥నహితి॥అమాత్యాదయః- ధర్మవత్సలాఃపౌరాః-తేన-రాజపుత్రంభరతం-పరిభోక్తుం-పరి
ర్వజః-నాథే-భరతంపర్జయిత్యాభోక్తుంసవ్యవస్యంతీత్యర్థః॥ 33॥ తమితి॥ ద్వితీయఇవశబ్దోవాక్యాలంకారే ॥ 34॥ ప్రియమితి॥ రామేణసహ
సంగతః- సంగతప్రాచీనాః॥ 35॥ 40॥ దేవఇత్యాది॥ ప్రియంబుద్ధివతః-తేత్వత్సంబంధినఃప్రియాఖ్యానస్యప్రియభనస్యతసహసృసంఖ్యాదిగ
వాదినందదామితిసంబంధః ॥ 41 ॥ ఇతిశ్రీమహేశ్వరతీర్థకరచిత్తాయా - శ్రీరామాయణతత్త్వదీపికాఖ్యానం - యుద్ధకాండవ్యాఖ్యా

బ్రవీద్వచః || ౪౫ || ఇతిశ్రీమద్వ్యుద్ధకాండే- అష్టావింశత్యుత్తరశతతమస్సగః. *****
బహునినామవమాణితస్యసుమహద్వసం | శృణోమ్యహంప్రీతికరంకుమనాభస్యకీతకానం || కల్యాణీబతగా
భేయంతాకిప్రతిభాతిమే | ఎతిజీవంతమానందోసరంవమాణతాదపి || ౨ || రాఘవస్యహరీణాంశకభమాసీత్సమాగమః ||
కష్టేదేశేకిమాశ్రిత్యతత్వమాఖ్యాహిపుష్పతః || ౩ || సప్తమౌరాజపుత్రేణబుస్సాంసముపవేశితః | ఆచచత్తేతస్స
ర్వంరామస్యచరితంవనే || ౪ || యథాప్రవాణితోరామోమాతాదత్తోవరప్రసాదయథాచపుత్రశోకేనరాజాదశర
ధోమృతః || యథాదూలైస్త్యమానీతస్తూణాంరాజగృహతప్రభా | త్వయాయోధ్యాంప్రవిష్టేనయథారాజ్యంసవే
ప్పేతం || చిత్రహటంగిరింగత్వారాజ్యేనామితకర్మన | నిమంతితస్త్యయాభ్రాతాధమమాచరతాసతాం || స్థితేన
రాజ్ఞోవచనేయథారాజ్యంవిసజితం | ఆర్యస్యపాదుకేగృహ్యయథాసిపునరాగతః | సర్వమేతన్తహాబాహుయ
థావద్విదితంతవ | త్వయిప్రతిప్రయాతేతుయాద్వృత్తంతన్నిబోధమే || ౯ || అపయాతేత్వయితదాసముద్భాంతమృ
గద్విజం | పరిమ్యానమివాత్యథాంతద్వసంసమవ్యత || ౧౦ || తద్గస్త్యమృదితంఘోరంసింహవాగ్మృగాయతం |
ప్రవివేశాథవిజనంసుమహద్దండకావనం || ౧౧ || తేషాంపురస్తాగ్భలవాగచ్ఛతాంగహనేవనే | నిసదాసుమహానాదం
విరాధఃప్రత్యద్భశ్యత || ౧౨ || తముత్త్తివ్యమహానాదమూర్ధ్వబాహుశుభోముఖం | నిఖాతేప్రక్షిప్తస్తి నదంతమివకుం
జరం || ౧౩ || తత్కృత్వాదుష్కరంకర్తృభ్రాతరారామలక్ష్మణౌ | సాయాహ్నశరభంగస్య రవ్యమాశ్రవమీయ
తుః || ౧౪ || శరభంగేదివంప్రాప్తేరామస్సత్యపరాక్రమః | అభివాద్యమునీకసర్వాజనస్థానముపాగమత్ || ౧౫ ||
తతఃపశ్చాచ్ఛార్పణభారామపార్శ్వముపాగతా || ౧౬ || తతోరామేణసందిష్టోలక్ష్మణస్సహసోద్ధితః | ప్రగృహ్యఖ
డ్గంచిచ్ఛేదకణానాసంమహాబలః || ౧౭ || చతుర్దశసహస్రాశీర్వాసాంభీసుకమణాం || హతానివసతాతత్రరా
మవేణమహాత్మనా || ౧౮ || ఏకేనసహసంగవ్యరణేరామేణసంగతాః | అహ్నశ్చతుర్థభాగేననిశ్చేషారాక్షసాఃకృ
తాః || ౧౯ || మహాబలామహావీర్యాస్తవసోవిఘ్నకారిణః | నిహతారాఘవేణాబౌదండకారణ్యవాసినః || ౨౦ || రా

గోవింద రాజవిరచిత - శ్రీ రామాయణభూషణే- రత్నకిరీటాఖ్యానేయుద్ధకాండవ్యాఖ్యానే-అష్టావింశత్యుత్తరశతతమస్సగః. *****
బహునిత్యాదిశ్లోకద్వయమేకాన్వయం || బహునివమాణితవనంగతస్యోసింబంధః - వమాణతాదపీత్య త్రేతికరణద్రవ్యవ్యం
వమాణతాత్పరమితీతేషః || ౨ || రాఘవస్యేతి || ఆత్రవానరసమాగమత్రస్నేనపూర్వంభరతస్సమాస్యతోవానరసేనాసన్నాహంప్రతివాసిత
గమ్యతే. కిమాశ్రిత్యకింప్రయోజనమనలంబ్య || ౩ || సఇతి || బ్రుస్యాంతవస్వీసముచితాసనే- ప్రతినామాసనంబ్రుసీత్యమరః || ౪ || వత్సయమాను
త్రాంతేప్రామాణ్యసిద్ధయతత్పూర్వవృత్తంసంగహేణానువదతి || యథేత్యాదినా || ఆత్రయథేత్యస్యయేనప్రకారేత్యధః - మూతుఃమాత్రే
రాజ్యేననిమంతితవత్సవ్యయః - అమిత్రకశనేత్యసేనరాజ్యకరణసామర్థ్యేకస్వస్యసత్యపితృస్థానవృత్త్యథానిమంతితవతిగమ్యతే || ౫ ||
అపయాతవతి || సముద్భాంతేతి- ఆపూర్వపురుషదర్శనేనేతిభావః - పరిమ్యానంపరితప్తం || ౧౦ || తదితి || తత్ప్రసిద్ధం-హస్తీభిఃవనగజైః-మృ
దితం || ౧౧ || తదితి || నిఖాతేఅవతే- ప్రక్షిప్తస్తితిబహువచనేసనీతయ్యావితక్రకించిత్సాహాయ్యంకృతమితిగమ్యతే || ౧౩ || ౧౪ || తతఃపశ్చాత్
త్యర్థం || ౧౫ || తతవతి || కర్ణనాసమిత్యత్రప్రాణ్యంగత్వాదేకవద్భావః || రామానుజీయం | అభివాద్యమునీకసర్వాజనస్థానముపాగమ
దిత్యనాతరంతతః పశ్చాచ్ఛార్పణభారామపార్శ్వముపాగతా - అతోరామేణసందిష్టోలక్ష్మణస్సహసోద్ధితః - ప్రగృహ్యఖడ్గంచిచ్ఛేద
కర్ణనాసంమహాబలవత్సనాతరంచతుర్దశసహస్రాశీర్వాసాంభీసుకమణాం || హతానివసతాతత్రరా
మవేణమహాత్మనా || ౧౮ || ఏకేనేతి || సంగతాఃపార్థక్యేనవిహసర్వేరాక్షసానిపరస్పరంవిశితాస్తంతః-ఏకేనరామేణసహసంగమ్యనిశ్చేషాఃకృ
తాః || ౧౯ || మహాబలామహావీర్యాస్తవసోవిఘ్నకారిణః || నిహతారాఘవేణాబౌదండకారణ్యవాసినః || ౨౦ || రా

యాం- అష్టావింశత్యుత్తరశతతమస్సగః. *****
బహునిత్యాదిశ్లోకద్వయమేకాన్వయం || బహునివమాణితవనంగతస్యోసింబంధః - వమాణతాదపీత్య త్రేతికరణద్రవ్యవ్యం
వమాణతాత్పరమితీతేషః || ౨ || రాఘవస్యేతి || ఆత్రవానరసమాగమత్రస్నేనపూర్వంభరతస్సమాస్యతోవానరసేనాసన్నాహంప్రతివాసిత
గమ్యతే. కిమాశ్రిత్యకింప్రయోజనమనలంబ్య || ౩ || సఇతి || బ్రుస్యాంతవస్వీసముచితాసనే- ప్రతినామాసనంబ్రుసీత్యమరః || ౪ || వత్సయమాను
త్రాంతేప్రామాణ్యసిద్ధయతత్పూర్వవృత్తంసంగహేణానువదతి || యథేత్యాదినా || ఆత్రయథేత్యస్యయేనప్రకారేత్యధః - మూతుఃమాత్రే
రాజ్యేననిమంతితవత్సవ్యయః - అమిత్రకశనేత్యసేనరాజ్యకరణసామర్థ్యేకస్వస్యసత్యపితృస్థానవృత్త్యథానిమంతితవతిగమ్యతే || ౫ ||
అపయాతవతి || సముద్భాంతేతి- ఆపూర్వపురుషదర్శనేనేతిభావః - పరిమ్యానంపరితప్తం || ౧౦ || తదితి || తత్ప్రసిద్ధం-హస్తీభిఃవనగజైః-మృ
దితం || ౧౧ || తదితి || నిఖాతేఅవతే- ప్రక్షిప్తస్తితిబహువచనేసనీతయ్యావితక్రకించిత్సాహాయ్యంకృతమితిగమ్యతే || ౧౩ || ౧౪ || తతఃపశ్చాత్
త్యర్థం || ౧౫ || తతవతి || కర్ణనాసమిత్యత్రప్రాణ్యంగత్వాదేకవద్భావః || రామానుజీయం | అభివాద్యమునీకసర్వాజనస్థానముపాగమ
దిత్యనాతరంతతః పశ్చాచ్ఛార్పణభారామపార్శ్వముపాగతా - అతోరామేణసందిష్టోలక్ష్మణస్సహసోద్ధితః - ప్రగృహ్యఖడ్గంచిచ్ఛేద
కర్ణనాసంమహాబలవత్సనాతరంచతుర్దశసహస్రాశీర్వాసాంభీసుకమణాం || హతానివసతాతత్రరా
మవేణమహాత్మనా || ౧౮ || ఏకేనేతి || సంగతాఃపార్థక్యేనవిహసర్వేరాక్షసానిపరస్పరంవిశితాస్తంతః-ఏకేనరామేణసహసంగమ్యనిశ్చేషాఃకృ
తాః || ౧౯ || మహాబలామహావీర్యాస్తవసోవిఘ్నకారిణః || నిహతారాఘవేణాబౌదండకారణ్యవాసినః || ౨౦ || రా

క్షసాశ్చవిగ్నిష్టిఃఖరశ్చహితోరణే ||౨౦|| తతస్తైనాదితాబాలరావణంసముపాగతా ||౨౦౪|| రావణానుచరౌ
 ఘోరోమూరిహోనామరాక్షసః || లోభయామాసవైదేహీంభూత్వారత్నమయోమృగః ||౨౦౫|| అథైనమబ్రవీద్రా
 మంవైదేహీగృహ్యతామితి || అహూమానోహరఃకాంతఅశ్రమోనోభవిష్యతి || ౨౦౬|| తతోరామోధనుష్పాణిర్ధౌ
 వంతమనుధావతి || సతంజఘానధావంతంశరేణానతపర్వణా ||౨౦౭|| అథసౌమ్యదశగ్రీవోమృగంయూతేతురాఘవే ||
 లక్ష్మణేచాపిసాగ్రాంతేప్రవివేశాశ్రమంతదా ||౨౦౮|| జగ్రాహతరసాసీతాంగ్రహః ఖరోహిణీమివ || త్రాతుకామం
 తతోయుద్ధేహత్వాగృధ్రింజటాయుషం ||౨౦౯|| ప్రగృహ్యసీతాంసహసాజగామాశుసరావణః ||౨౧|| తతస్త్వస్థుత
 సంకాశాస్థితాఃపర్వతమూఢాని | సీతాంగృహీత్వాగచ్ఛంతంవానరాఃపర్వతోపమాః || దదృశుర్విప్రీతాస్తత్రరా
 వణంరాక్షసాధిపం ||౨౧౨|| ప్రవివేశతతోలంకారావణోలోకరావణః ||౨౧౩|| తాంసువణపరిక్రాంతేశుభేమహ
 తవేత్సని | ప్రవిశ్యమైథిలీంవాకైస్సాన్తయ్యామాసరావణః ||౨౧౪|| తృణవద్భాషితంతస్యతంచనైర్మతపుంగవం |
 అచింతయంతీవైదేహీఅశోకవనికాంగతా ||౨౧౫|| న్యవతేతతతోరామోమృగంహత్వామహావనే ||౨౧౬|| నివతమా
 నఃకాకుత్స్థోదృష్ట్వాగృధ్రింప్రవివ్యథే || ౨౧౭ || గృధ్రింహతంతతోదద్ధ్వారామఃప్రియసఖంపితుః | మాంగమాణస్తు
 వైదేహీంరాఘవస్సహలక్ష్మణః || గోదావరీమన్వచరద్వనోదేశాంశ్చపుష్పితా ||౨౧౮|| ఆసేదతుమహారణ్యైకబం
 ధనామరాక్షసం || ౨౧౯ || తతఃకబంధవచనాద్రామస్సశ్యసరాక్రమః | ఋశ్యమూకంగిరింగత్వాసుగ్రీవేణసమా
 గతః ||౨౨౦|| తయోస్సమాగమఃపూర్వంప్రీత్యాహదోవ్యజాయత || ౨౨౧ || భ్రాత్రానిరస్తఃకుర్ధేనసుగ్రీవోవాలి
 నాపురా || ౨౨౨ || ఇతరేతరసంవాదాత్ప్రేగాఢఃప్రణయస్తయోః || ౨౨౩|| రామస్యబాహువీర్యేణస్వరాజ్యంప్రత్య
 పాదయత్ || వాలినంసమరేహత్వామహాకాయంమహాబలం ||౨౨౪|| సుగ్రీవఃస్థాపితోరాజ్యేసహితస్సర్వవాసరైః ||
 ౨౨౫ || రామాయప్రతిజానీతేరాజపుత్రాశ్చమాంగణం ||౨౨౬|| ఆదిష్టావానరేంద్రేణసుగ్రీవేణమహాత్మనా | దశకో
 ట్యఃష్లవంగానాంసర్వాఃప్రస్థాపితాదిశః || ౨౨౭ || తేమాంవోవిప్రకృష్టానాంవింధ్యపర్వతసత్తమే || భృశంశోకాభిత
 ప్తానాంమహాకాలోత్పతత || ౨౨౮|| భ్రాతాతుగృధ్రిరాజస్యసంపాతిర్నామవీర్యవా || సమాఖ్యాతిస్తవసతిం

ర్థమిదృశ్యతం || ౧౯౪ || రాక్షసాశ్చత్యర్థం || ౨౦ || తతఃత్యర్థం || బాలామూర్ఖా - మూర్ఖేగృహేబాలసాన్యదిత్యుచరః || ౨౦౪ || ౨౦౫ ||
 అథైనమితి || నిసంరామ - గృహ్యతాంమృగతిశేషః || ౨౦౬ || అథైతి || నిష్క్రాంతితి - కూరత్వాన్నిష్క్రాంతికారణానుక్తిః | అతపివాహ
 కామండకః - ప్రియంపథ్యంచతథ్యంచదేధమాంధమేవచ | అశ్రావ్యమయశస్యంచవరోక్షేకటుచోత్పజేదితి || ౨౦౭ || జగ్రాహతి || తరసాబ
 లాత్రాగ్రేణ - గ్రహః అంగారకఇతియావత్ || ౨౦౮ || ౨౧ || తతస్త్విత్యాదిసార్థశ్లోకవికాన్వయః || అద్భుతసంకాశః - అద్భుతాకారః || ౨౧౨ ||
 ౨౧౩ || తామితి - సువర్ణపరిక్రాంతేశువణాసులిప్తే || ౨౧౪ || తృణవదితి || తస్యరావణస్య ధాషితంత్యణవత్ - మత్సేవితేషః - తుచనైర్ముతపుంగవం
 అచింతయంతీవైదేహీఅశోకవనికాంగతా - తత్రైవస్థితేత్యథః || ౨౧౫ || నివతమానఇతి || అదృష్టేవతిచ్ఛేదః - సీతామితిశేషః - సీతాంగృధ్రించా
 దృష్ట్వాప్రవివ్యథత్యుచ్యతే || రామానుజీయం || నివర్తమానః - కాకుత్స్థోదృష్ట్వాగృధ్రింప్రవివ్యథే - గృధ్రింహతంతతోదద్ధ్వారామః - ప్రియసఖంపితు
 రితిపాఠః || ౨౧౭ || గృధ్రిమిత్యాదిసార్థశ్లోకవికాన్వయః || తతోవైదేహీంమాంగమాణోరాఘవంపితుః - ప్రియసఖంహతంగృధ్రిందద్ధ్వా - గోదావ
 రీంతస్యనోదేశాంశ్చాన్వచరత్ - పుష్పితానిశ్యనేనపుష్పలోభేనకింసీతాశ్రగతేతిమతివ్యభ్యతే || ౨౧౮ || ఆసేదతుమిత్యథామేకంవాక్యం || రాఘ
 వావతిశేషః || ౨౧౯ || ౨౨౦ || తయోరితి || తయోః రామసుగ్రీవయోః - పూర్వంవశకానాత్ ప్రాప్తవ - హదఃస్సమాగమఃసంబంధః - వ్యజా
 యత - మనసాపరస్పరంసఖ్యమాచకాంక్షాతేఇత్యథః || ౨౨౧ || సుగ్రీవస్యకుతస్సఖ్యాపేక్షేత్యత్రాహ - భ్రాత్రేతి || ౨౨౨ || తరతరేతి || ఇతరేతర
 సలవాదాత్ అన్యస్య ప్రయోజనకథనాత్ - ప్రణయఃప్రగాఢః - అభిశయితఃఅభూత్ || ౨౨౩ || రామస్యేతి || అత్రసుగ్రీవఇతిశేషః - సుగ్రీవః
 రామస్యబాహువీర్యేణవాలినంహత్వాస్వరాజ్యం - ప్రత్యపాదయత్ సమవాదయతిసంబంధః || ౨౨౪ || సుగ్రీవఇతి || రాజ్యేస్థాపితస్సుగ్రీవస్సహ
 వాసరైస్సహితోఘాతః || ౨౨౫ || రామాయేతి || సుగ్రీవఇతిశేషః - ప్రతిజానీతేప్రతిజ్ఞాతవా || ౨౨౬ || ఆదిష్టాఇతి || ఆదిష్టామాంగణయాదిష్టాః - దిశః
 ప్రస్థాపితాశ్చ || ౨౨౭ || తేమామితి || తేమాంప్రస్థాపితానాంవిప్రకృష్టానాంబహుకాలిభఃచితానాం - యన్వాస్తవ్యంప్రథావీతప్రక్షుత
 సమితి || రామమబ్రవీత్ మృగందృష్టేవతిశేషః || తదేవాహకాంతః - అయంమృగోగృహ్యతాం - గ్రహణేనఃఅశ్రమోమనోహరోభవిష్యతిసంబంధః ||
 ౨౧౪ || ప్రగృహ్యేతి || సహసాబలాత్కారేణ || ౨౧౫ || తృణవదితి || అచింతయంతీఅగణయంతీ || ౨౧౬ || తయోరితి || తయోః రామసుగ్రీవయోఃస
 మాగమాత్పుర్వం - దశకానాత్ప్రాప్తవ - హదఃసమాగమసంబంధోవ్యజాయత - మనసాపరస్పరంసఖ్యమాచకాంక్షాతేఇత్యథః || ౨౧౭ || సు
 గ్రీవస్యరామసఖ్యాపేక్షణేకారణమాహ - భ్రాత్రేతి - యతోవాలినానిరస్తః - అతస్తయోఃప్రణయఃఅసీదితిశేషః || ౨౧౮ || రామాయేతి || అత్రక్ర
 మేనవివక్షితః - పూర్వమేవప్రతిజ్ఞాతవాత్ || ౨౧౯ || ఆదిష్టాఇతి || ఆదిష్టాఃనియుక్తాః - ప్రస్థాపితాఇతిసంబంధః || ౨౨౦ || తేమామితి || ప్రకృష్టానాం

సీతాయారావణాలయే || ౪౦౪ || సోహంశోకవరీతానాంఃఖంతజ్ఞాతినాంనుదగ || అత్తవీర్యంసమాస్థాయయో
జనానాంశతంపునః || ౪౦౫ || తత్రాహమేకామదాక్రమశోకవనికాంగతాం || కాశేయవస్త్రాంసులినాంనిరాసం
దాంద్యధవ్రతాం || ౪౦౬ || తయాసమేత్యవిధివత్ప్రప్త్యాసర్వమనిందితాం | అభిజ్ఞానంచమేదత్రమర్చిష్టాసమహా
మణిః || ౪౦౭ || అభిజ్ఞానంవణింలభ్యాచరితాథోహమాగతః || ౪౦౮ || మయాచవునరాగమ్యరాసస్యాక్షిప్తకమణః |
అభిజ్ఞానంమయాదత్తనుచ్ఛిష్టాసమహామణిః || ౪౦౯ || శుశ్వాతుమైథిలీంహృష్టస్తాశశంసేచజీవితంజీవితాంతమ
నుప్రాప్తఃపీత్వాఽమృతమివాతురః || ౪౧౦ || ఉద్యోజయిష్యన్నద్యోగందధైకామంవధేమనః | జిహూంసురిషలోకాంతే
సర్వాలోకావిభావసుః || ౪౧౧ || తతస్సముద్రమాపాద్యంశ సేతుః || ౪౧౨ || అతరతకపివీరాణాంవాహినీతే
నసేతునా || ౪౧౩ || ప్రహస్తమవధీన్నిలఃకుంభకణాంతురాఘవః | లక్ష్మణోరావణసుతంస్వయంరామస్తురావణం ||
౪౧౪ || సశక్రేణసమాగమ్యయమేనవగుణేనచ | మహేశ్వరస్వయంభూభ్యాంతభాదశగభేనచ | తైచ్చదత్తవరఃశ్రీమా
నృసింహశ్చసమాగతః | సురర్షిభిశ్చకాకుత్స్థోవరాకలేభేవరంతపః || ౪౧౫ || సతుదత్తవరఃపీత్యావానరైశ్చసమాగతః |
పుష్పకేణిమానేనకిష్కింధామభ్యుపాగమత్ || ౪౧౬ || తంగంగంపునరాపాద్యవసంతంమునిసన్నిధౌ | అవిఘ్నంపు
మ్యయోగేనశ్వోరామంద్రప్రుషమాసే || ౪౧౭ || తతస్తుసత్యంహమమద్యచోషహన్నిశమ్యహృష్టోభరతఃకృతాంజలిః | ఉ
వాచవాణీంసుననఃప్రవాహిణీంచరన్యపూణాఃఖిలుమేమనోరథః || ౪౧౮ || ఇతిశ్రీమద్యుద్ధకాండే - ఏకోనత్రింశదుత్తర
శతతమస్సగణః. *****శుశ్వాతువరమానందంభరతస్సత్సవిక్రమః | హృష్టమాజ్ఞాపయా
మాసశక్రుఃకుంభరవీరహా || దైవతానిచసర్వాణిచైత్యానిసగరస్యచ | సుగంధమాల్యైర్వాదితైరర్చంతుశుచయో
నరాః || ౪౧౯ || సూతాస్తునిపురాణజ్ఞాస్సర్వేవైతాళికాస్తథా | సర్వేవాదిత్రకుశలాగణీకాశ్చాపిసంఘః || అభిని
ర్యాంతురామస్యద్రష్టుంశశినిభంముఖం || ౪౨౦ || భరతస్యవచశ్శుశ్వాశక్తుఃకుంభరవీరహా || విష్ణీరనేకహసాహసా

యామూరంగతానాం || ౪౨౧ || సోహమితి || జ్ఞాతినామితిసకాగాంతత్యమాషణః. పుత్రఃసముద్రవతిశేషః || ౪౨౨ || తత్రాహమితి || త
త్రరావణాలయే || ౪౨౩ || తయేతి || అనిందితాంసీతాం-సవకాంవృత్రాంతంపుష్టా-ప్రచ్ఛిద్వికమణః-పుష్టాస్థితాయమేమహ్నా-నఃప్రసిద్ధః-
మహామణిః - అభిజ్ఞానందత్తం | రామానుజీయః || తయేతి || మేమయా-సమహామణిః-రామదత్తాభిజ్ఞానస్యాంగుళీయకదూపత్వేపీతయ్యక్రమణి
ప్రాధాన్యాన్తజిత్ప్రయోగః || ౪౨౪ || అభిజ్ఞానమిత్యథం || ౪౨౫ || మయాచేతి || క్రియాశేదాస్తయాశ్చద్వయంప్రయుక్తం || ౪౨౬ || శుశ్లేతి ||
జీవితమాశశంసే- తతఃపూర్వంజీవితేనిరాశస్థితవ్యక్తం-జీవితాంతంప్రాప్తఃఅతుఃఅమృతంపీత్యాధాజీవితమాకాస్తేతథేత్యథః ||
౪౨౭ || ఉద్యోజయిష్యన్నతి || ఉద్యోగమద్యోజయిష్యకఉద్యోగంకుర్వత్- ఉదనపాకంపంచతీవత్- విభావసుఃఅగ్నిః || ౪౨౮ || తతః || సశంసే
తుచకారయత్సేనసేతుమకారయత్ || ౪౨౯ || తమితి || పునగం-గామాపాద్య- మునిసన్నిధౌభరద్వాజగమిపే - అద్యవసంతంతంఅవి
ఘ్నంపుష్పకాధవతితథాశ్వఃపుష్పయోగేనద్రష్టుమహాసే - పుష్పయోగలాభాథంఅద్యగంగాతీరేరామస్థితవ్యథావః || ౪౩౦ || తతః ||
సత్యంఅవిరుద్ధభంగ్యాసత్యత్వేనజ్ఞాతం - మనోరథవత్సనంతరమిరకరణంద్రష్టవ్యం || ౪౩౧ || ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచిత-శ్రీరామాయణభూషణే-
రత్నకిరీటాఖ్యానే- యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానే- ఏకోనత్రింశదుత్తరశతతమస్సగణః. *****శుశ్లేతి || పర
మానందం పరమానందకరం- వచవతిశేషః || ౪౩౨ || దైవతానితి | చైత్యానిచతుష్టమంటపాఃఅచకంతుఅచకాయంతు || ౪౩౩ || సూతాత్వాది
సాధాజ్ఞాపికాన్వయః || సూతాఃస్తుతీలాః- వైతాళికాఃవందనః || రామానుజీయః || గణికాశ్చాపిసంఘకౌత్యతఃపరంరాజదారాస్తథామా
త్యాన్యైస్స్యాశ్చేనాగణాంగణాః | చాహ్వానాశ్చసరాజన్యాశ్చేణీమఖ్యాస్తథాగణాః || అభినిర్యాంతురామస్యద్రష్టుంశశినిభంముఖం-భరతస్య
వచశ్శుశ్వాశక్తుఃకుంభరవీరహా || విష్ణీరనేకహసాహసాశ్చోదయామాసవీర్యవానితిపాతక్రమః - వృత్యయస్తులేఖకప్రచూదకృతః || ౪౩౪ ||

విలప్రవేశానంతరం నిగోమమాగమచానతామిత్యథః || ౪౩౫ || సోహమితి || జ్ఞాతినామిత్వత్రదీర్ఘకాభావఅమాః || ౪౩౬ || తయేతి || ధింసే
తికాస్త్రోక్తమాగేణ-మహామణిః-రామదత్తాభిజ్ఞానస్యాంగుళీయకత్వేతి-తత్రభజితమణిప్రాధాన్యాన్తజిత్ప్రయోగః || ౪౩౭ || మణింసీతా
సకాశాచ్యుదామణింలభ్యేత్యర్థః || ౪౩౮ || ఉద్యోజయిష్యన్నతి || ఉద్యుజ్యతిజయోనైశ్చుద్యోగోబలంతదుద్యోజయిష్యకప్రాప్త్యాహయి
ష్యత్ || ౪౩౯ || తమితి || మునిసన్నిధావద్యవసంతంశ్వాద్రష్టుమహాసే- అగ్నిసమక్షవచుద్దశ్యావత్సితద్వయైతివిప్ర్యాంపుష్పస్యసంభవః-
పూర్ణిమామాచ్యుత్యామవిగర్జితయేణవా || ౪౪౦ || తతః || మేమనోరథఃపూర్ణిమవాచేతిసంబంధః || ౪౪౧ || కృతాంజలిఃరామంస్తుత్వే
తిశేషః || ౪౪౨ || ఇతిశ్రీమహాభ్యురథిభావిరచితాయాం- శ్రీరామాయణతత్వదీపికాఖ్యాయాం- యుద్ధకాండవ్యాఖ్యానాం- ఏకోనత్రింశదుత్తర
శతతమస్సగణః. *****శుశ్లేతి || పరమానందంపరమానందకరంవచవతిశేషః || ౪౪౩ || దైవతానికులదైవతాని- సగరస్యచైత్యానిసాధా
రణదైవతాయుతనాని || ౪౪౪ || స్తుతిప్రరాణాదినుతలక్షణరూపసూశివశేషణం- వైతాళికాఃవంశావళిశ్రీరకాః || ౪౪౫ || భరతశ్లేత్యాది || విష్ణీః-

శ్రీసయామాసవీర్యవాక్ । సమీకుసుతఃసూక్ష్మః విషమాణిసమానితః ॥ స్థలానిచనిరస్యంతాంసందిగ్రామాదితఃపరం ।
 సింహంతుష్కానిమీకృత్యాన్సంహీమశీతేనవారిణా ॥ తతోభ్యవకిరంత్యశ్యేలాజైఃపుష్పైశ్చసర్వశః । సముచ్చిరితపతా
 కాస్తురభ్యాఃపురవరోతమే ॥ శోభయంతుచవేత్తాఃసూర్యస్యోదయనంప్రతః । స్రద్ధామభిముక్తపుష్పైస్సంగంతైః
 పంచవణకైః ॥ రాజమాంకమసంబాధకిరంతుశతశీసరాః ॥ ౧౪ ॥ రాజదారాస్తథామాత్యానైస్సన్యాసేనాగ
 ణాంగనాః ॥ బ్రాహ్మణాశ్చసరాజన్యాఃశ్రేణీఃఖ్యాస్తథాగణాః ॥ ౧౫ ॥ ధృష్టినియంతోవిజయస్సేధాభోహ్యర్థసా
 ధకః ॥ అశోకోమంత్రపాలశ్చసుమంత్రశ్చపినిర్యయః ॥ తైర్నాగసహస్రైశ్చశాతకుంభవిభూషితైః ॥ ౧౬ ॥ అపరే
 హామకిత్యూభిస్సజాభిఃకరేణుభిః । నిర్యయుస్తురగాకాంతైరధైశ్చసుమహారథాః ॥ ౧౭ ॥ శక్తిష్టిప్రాసహస్తానాం
 శధ్వజానాంపతాకినాంతురగాణాంసహస్రైశ్చముఖ్యైముఖ్యైరాన్వితైః ॥ పదాతీనాంసహస్రైశ్చవీరాఃపరివృతా
 యముః ॥ ౧౮ ॥ తతోయానాన్యపారూధాస్సర్వాదశరథస్త్రియః ॥ కాసల్యాంప్రముఖైకృత్యాసుమిత్రాంచాపినిర్య
 యుః ॥ ౧౯ ॥ కైకేయాసహితాస్సర్వానందిగ్రామముపాగమక ॥ ౨౦ ॥ కృత్సంపనగరంతత్తునందిగ్రామముపాగమ
 త్ ॥ ౨౧ ॥ అశ్వానాంఖురశబ్దేరథసేమిస్ససేనచ ॥ శంఖదుందుభినాదేససంచచాలేనమేఽనీ ॥ ౨౨ ॥ ద్విజాతిముఖ్యైధా
 ర్శ్వాత్తశ్రేణీముఖ్యైస్సనైగమైః । మాల్యమోదకహస్రైశ్చసుమంత్రభిర్భగతోవృతః । శంఖభేరినినాదైశ్చపందిభిశ్చాభివం
 చితః ॥ అర్యపాదౌగృహీత్వాతుశిరసాధమకోవిదః । పాంశురంభత్రమాదాయశుక్లమాల్యోవశోభితం ॥ శుక్లేచవాలవ్యజ
 నేరాజాహోహేమభూషితే । ఉపవాసకృశోదీనశ్రీరకృష్ణజినాంబరః ॥ భ్రాతురాగమనంశుశ్చాత్తుర్వర్షంహ
 వకమాగతః ॥ ప్రత్యుగ్యయాతతోరామంమహాత్మాసచివైస్సహ ॥ ౨౩ ॥ సమీక్ష్యభరతోవాక్యమువాచపవనాత్మజం ॥

భరతశ్యేత్యాదిశ్లోకపంచమకావ్యయం ॥ విష్టిభృతివివాకమకరాకా-నందిగ్రామాదితఃపరం - అయోధ్యాపర్యంతమిత్యర్థః - అశ్వే
 ప్రయమాః - హిమవచ్చీతేనవారిణాసింహంతు - తతఃసేనాసంతరం - లాజాదిభిఃకిరతు - రభ్యాఃసముచ్చిరితపతాకాః - కువంకంబ్రితిశే
 షః - సూర్యస్యోదయనంప్రతిసూర్యస్యోదయచారభ్య - యావత్సూర్యోదయమితివా-స్రజఃమాలికాః-తానాందామభిఃపక్షిభిః-ముక్తప్ర
 మ్మైఃఅశ్మాప్రబద్ధపద్మకువలయాదిభిశ్చవేత్తానిశోభయంతు- సుగంధైః-పంచవణకైఃపంచధవణకద్రవ్యమాదైః-రాజమాంకంకిరంతు-
 రాజమాంకవణకద్రవ్యమాదైఃనానావిధలతాపద్మాదిచిత్రరేఖాకువంకంబ్రిత్యర్థః ॥ రామానుజీయం ॥ ధ్విఃభృతివివాకమకరాకా-స్ర
 గ్ధామభిఃప్రకృమలాపక్షిభిః-వేత్తానిశోభయంతు-సుగంధైఃపంచవణకైఃముక్తైఃపుష్పైశ్చరాజమాంకంకిరంత్వితిసంబంధః ॥ ౧౪ ॥ అథప
 శ్యేన్యూప్రాతఃరామశక్తిశయేనసహమాంకిరమనందశయతి-రాజదారాశ్చాదినా ॥ శ్రేణీముఖ్యాఃశ్రేణీముఖ్యాః-తథాగణాః-శ్రేణీశ్రీ
 నియతియావత్-అత్రశ్లోకేనిర్యయుఃశివత్యమాణమసమజ్యతే ॥ ౧౫ ॥ అమాత్యావిశిష్టవర్ణయతి-ధృష్టిరిత్యాదినాసాధకశ్లోకవికావ్యయః ॥
 అత్రపృష్ట్యావమోగజారూధామయ్యుత్త్యర్థః ॥ ౧౬ ॥ అపరంతి ॥ అపరేరాజాంతరంగాఃపురుషాః-కరేణుభినిర్యయః ॥ ౧౭ ॥ శక్తిత్యాదిసా
 ధకశ్లోకవికావ్యయః ॥ ఉత్తరశేషణానాంతురగాణాంసహస్రైఃపదాతీనాంసహస్రైశ్చపరివృతావీరాయయః ॥ రామానుజీయం ॥ నిర్యయు
 స్తురగాకాంతైరధైశ్చసుమహారథాః-త్యస్యానంతరంశక్తిష్టిప్రాసహస్తానాం శధ్వజానాంపతాకినాం - తురగాణాంసహస్రైశ్చముఖ్యై
 ముఖ్యైరాన్వితైః ॥ పదాతీనాంసహస్రైశ్చవీరాఃపరివృతాయయః ॥ తతోయానాన్యపారూధాస్సర్వాదశరథస్త్రియః ॥ కాసల్యాంప్రము
 ఖైకృత్యాసుమిత్రాచాపినిర్యయః - కైకేయాసహితాస్సర్వానందిగ్రామముపాగమక ॥ కృత్సంపనగరంతత్తునందిగ్రామముపాగమ
 త్ ॥ ౨౦ ॥ కృత్సంపనగరంతత్తునందిగ్రామముపాగమ
 త్ ॥ ౨౧ ॥ అశ్వానాంఖురశబ్దేరథసేమిస్ససేనచ ॥ శంఖదుందుభినాదేససంచచాలేనమేఽనీ ॥ ౨౨ ॥ ద్విజాతిముఖ్యైధా
 ర్శ్వాత్తశ్రేణీముఖ్యైస్సనైగమైః । మాల్యమోదకహస్రైశ్చసుమంత్రభిర్భగతోవృతః ॥ శంఖభేరినినాదైశ్చపందిభిశ్చాభివం
 చితః ॥ అర్యపాదౌగృహీత్వాతుశిరసాధమకోవిదః ॥ పాంశురంభత్రమాదాయశుక్లమాల్యోవశోభితం ॥ శుక్లేచవాలవ్యజ
 నేరాజాహోహేమభూషితే ॥ ఉపవాసకృశోదీనశ్రీరకృష్ణజినాంబరః ॥ భ్రాతురాగమనంశుశ్చాత్తుర్వర్షంహ
 వకమాగతః ॥ ప్రత్యుగ్యయాతతోరామంమహాత్మాసచివైస్సహ ॥ ౨౩ ॥ సమీక్ష్యభరతోవాక్యమువాచపవనాత్మజం ॥
 భృతిరంక ॥ సమీకుసుతే ॥ స్థలానిచతుస్సతప్రదేశాక ॥ ౨౪ ॥ రాజదారామాతరఃసన్యాఃరాజభవనాద్భృతియంతోభ్యంతరాః-సేనాగణా
 ఆబుకాంతసేనాథేదాస్తథాంగనాగణాః - శ్రేణీనానాజాతీయసంఘః ॥ ౧౫ ॥ ధృష్ట్యాదయోష్టమంత్రణోన్యాయః - ఉదయాత్పుగ్వం
 యథోక్తరాజమాంకసత్కారకృత్యాప్రాతర్నిర్యయుఃసత్యధః ॥ ౧౬ ॥ ద్విజాతిముఖ్యైరిత్యాది ॥ సనైగమైఃసనణిన్యః-నైదేశకశ్చ
 ధావాచూనైగమాలాజోవణిగత్యురః ॥ అశ్యతి ॥ అర్యపాదౌశ్రీరామస్యపాదుకేశుఃప్రాతురిః ॥ తత్పుగ్వంహవకమాగతత్వసేన-శ్రీరా
 మాగమనశ్రవణాత్పుగ్వంహవకమాగతత్వసేన-శ్రీరా
 మాగమనశ్రవణాత్పుగ్వంహవకమాగతత్వసేన-శ్రీరా
 మాగమనశ్రవణాత్పుగ్వంహవకమాగతత్వసేన-శ్రీరా

కసింబంధిని. చలచిత్రతానసేవ్యతేకచ్చిన్నాప్యతేకచ్చిత్. త్వయేతశేషః ॥ ౭॥ యావన్నదూరయాతోన్మిషీప్రమాగంతునుహానీతిహనూ
మంతంప్రతిరామోత్తేర్భరతాయసర్వాంకథాముక్త్యా పునారామసమిపంగత్వారామంప్రతిభరతపృతాంతంనివేద్యపునర్నందిగ్రామం ప్రతిరా
మాజ్ఞయాగతేవతద్భరతవచస్తంప్రతిబిబౌధ్యం॥ కాపేయికపిన్వభావప్రయుక్తాచలచిత్రతానసేవ్యతేకచ్చిత్. నాసస్మీయతేకచ్చిత్మిథ్యానో
న్యతేకచ్చిదిత్యథః॥ కుతవవంశంకాతత్రాహ. నహీతి ॥ ౧౩॥ ఆత్రైవము క్షణతి ॥ అథకం. విలంబహేతుం. విజ్ఞాపయ ॥ -అథకస్సాన్యద్వి
షయేమోక్షేశబ్దవాచ్యేప్రయోజనే । వ్యవహారేధనేకాస్త్రీవస్తుహేతునివృత్తిస్థితివైషయంతీ ॥ ౭॥ ఎవంమిథ్యావాదిత్వశంకాయాంతస్థివృ
త్తయేఅర్థగ్రహణాదనపేతంవిజ్ఞాపయన్మిదమబ్రవీత్ ॥ ౧౪॥ హేతుమేవాహ. సదాభలానిత్యాదితి॥ సదాభలత్వాదినిష్టేకవృక్షాన్ప్రాప్యప్రహృ
ష్టానాంననాకసాంఘామానిస్వనః శ్రూయతేఅతస్తంప్రయాహీతిశేషః ॥ వృక్షాణాంతధావిభక్త్యంకుతస్తత్రాహ. భరద్వాజప్రసాదేశతి॥
౨౫॥ ౭॥ తెనాపిభవమంశక్యంతత్రాహ. తస్యచేతి. భరద్వాజస్యచేత్యథః. వాసవేనేతి. తత్ప్రసాదితేనేత్యథః॥ యదేవమతఃసస్మై
స్యస్యతవరామస్యచభరద్వాజేనసర్వగుణాన్వితమాతిభ్యంకృతం ॥ ౧౬॥ ౭॥ యతోభ్యనిఃశ్రూయతేతతఃసాసేనాగోమతీంతరతీతిమన్యే ॥ ౧౭॥
రజఇతి॥ చాలకినించీం॥ ౭॥ ఓణానంతరమాహ. రజఇతి॥ ౧౮॥ తదేతదితి॥ మనసాబ్రహ్మనిమిత్తం. విశ్వకమణామనసాబ్రహ్మభాంనిమిత్తం.
౭॥ ఓణోత్తరమాహ. తదేతదితి॥ బ్రహ్మనిర్మితంబ్రహ్మణాప్రవృత్త్యసామ్యుద్విశ్వకర్తణానిమిత్తం ॥ ౧౯॥ ౭॥ తదదేతి॥ ఎతద్దనదస్యప్రసాదే
నధనదవిషయేణప్రసాదేన. బ్రహ్మణామనోజవంనిర్మితమిత్యర్థః. యద్వాదివ్యంమనోజవమేతద్విమూనం. ప్రసాదేనబ్రహ్మచరప్రసాదేనధన
దస్యధనదసంబంధీత్యథః. పరేణతవసాలేభయక్షుభేరఃపితామహదిక్షుందరణాండేభిహితత్వాత్ ॥ ౩౦॥ ౭॥ ఏతస్మిన్నితి॥ రాక్షసశ్చుభీషణఇ
త్యవంతరంఅనత ఇతిశేషః ॥ ౩౧॥ ౩౩॥ ౭॥ యథాథేనస్వాగతేనఅన్వర్థేనస్వాగతేనేత్యర్థః. యస్యాగమనంపరమకల్యాణంతత్వాగమిత్యర్థా

విమానం తద్భరతస్స త్యచిక్రమః॥ రాను మా సాద్యముదితః పునరేవాభ్యనాదయత్ ॥ ౩౮౪॥ తంసముత్తాప్య కాకుత్ ఫశ్చి
 రస్యాక్షివభంగతం॥ అంకేభరతమారోప్యముదితః పరివస్వజే ॥ ౩౮౫ ॥ తతోలత్త్వణమా సాద్యవై దేహీంచాభ్యవాద
 యత్ ॥ అభివాద్యతఃప్రీతోభరతో నామ చాబ్రవీత్ ॥ ౪౦౪॥ సుగ్రీవంకైకయాపుతోజాంబవంతంతథాంగదం ॥ మైం
 దంచద్వివిదంసీలమృవభంచరిషస్వజే ॥ ౪౦౫॥ సుషేణంచనశంప్రైవగవాక్షుంగంధమాదనం ॥ శరభంపనసంప్రైవభరతఃప
 రిషస్వజే ॥ ౪౦౬॥ తేకృత్వామానవంరూపంవాంరాః కామయాపిణః ॥ కుశలంపర్యవృచ్ఛంస్తేప్రహృష్టాభరతంతదా ॥
 ౪౩౪॥ అథాబ్రవీద్రాజపుత్రస్సుగ్రీవంవానరర్షభం॥ పరివ్వజ్యమహాతేజాభరతౌధమిణాంవరః ॥ ౪౪౪ ॥ త్వమస్మా
 కంచతుణ్ణాంశుభ్రాతాసుగ్రీవంచమః॥ సౌహృదాజ్ఞాయతేమిత్రమపకారోరిలక్షణం ॥ ౪౫౪ ॥ విభీషణంచభరత
 స్సాన్వంత్యంవాక్యమథాబ్రవీత్ ॥ దిప్త్యాత్వయాసహాయేనకృతంకమహుషుషురం॥ ౪౬౪॥ శత్రుఃపుష్పతదారామమభి
 వాద్యసలత్క్షణం॥ సీతాయాశ్చరణౌపశ్చద్విసయాదభ్యవాదయత్ ॥ ౪౭౪॥ రామోమాతరమా సాద్యఃప్రణ్ణాంశోకక
 ర్మితాం జగ్రాహప్రణతఃపాదౌనునోమాతుఃప్రసాదయత్ ॥ ౪౮౪॥ అభివాద్యమమిత్రాంచకైకీయాంచయశస్వినీం ॥
 సమాత్మాశ్చతతస్సర్వాఃపురోహితమపాగమత్ ॥ ౪౯౪ ॥ స్వాగతంతేమహాబాహుకౌసల్యానందవధాన॥ ఇతి
 పాంజలయస్సర్వేనాగరా రామమబురీవ ॥ ౫౦౪ ॥ తాస్యంజలిసహపాగ్రిణప్రగృహీతానినాగరైః॥ ఆకోశానీవవ
 ద్దానిదవర్షభరతాగ్రజః ॥ ౫౧౪॥ పాదుకేతేతురామస్యగృహీతాభరతస్సవ్యయం ॥ చరణాభ్యాంసరేంద్రస్యకౌజ
 యామాసధమవిత్ ॥ అబ్రవీచ్ఛతదారామంభరతస్సకృతాంజలిః ॥ ౫౩ ॥ ఏతత్తైరక్షితంరాజా రాజ్యంనిర్యాతితంమ
 యా॥ అశ్వజన్మకృతాథాంమేనంవృత్తశ్చమనోరథః॥ యస్తాంపశ్యామిరాజానమయోధ్యాంపునరాగళం ॥ అవేక్ష
 తాంభవాకోశంకోస్తాగారంపురంబలం॥ భవతస్తేజసాసర్వంకృతందశగుణంమయా ॥ ౫౪॥ తథాబ్రువాణంభరతం

మాభ్యనుజ్ఞాతంతద్విమానమనుత్తమం- హంసయుక్తంమహావేగం నిష్పపాతమహీతలఇతిపాతః॥ అయంశ్లోకః కేమదిత్ కోశేషులేఖకప్రమాదా
 త్పరితః॥ ౩౮౪॥ ఆరోపితతితి॥ ౬త్రభరతస్యః మానారోపణంసర్వేమాంప్రదశ్శాన్ధానినిబోధ్యం॥ ౩౮౪॥ ౩౮౫॥ తతః॥ ౬త్రణమా సాద్యకృత
 నమస్కారంలత్త్వణమాలింగ సేనసంభావ్య-ఇదంచలత్త్వణస్యకనిష్ఠత్వాత్-లత్త్వణేనపిక్షి-లోనమస్కారోరామస్సన్నిధౌభరతేనప్రతిషేధితతి
 చాచుః- ప్రైదేహీంచాభ్యవాదయత్-చకారో రామశ్చమస్కారంసమచ్చివోతి-ససంఖ్యేభరతానుజిజ్ఞాత్వై-సీతామాదాయగచ్ఛత్వమగ్రతో
 శరతాగ్రజేత్యత్రబహుప్రీహితిత్యక్తం- నచవైపరీత్యంశంక్యం-పుష్కేజాతస్తుభరతః- సాపేక్షాతాతుసామిత్రీతిజన్మక్రమోక్తేః-పాయసప్ర
 దానాచాపేచపాగ్రిధమ్యంతత్రపరివృత్తం- లత్త్వణాసాదనానంతరందేవీనమస్కారాభిధానాత్-సీతాతారాదిభిస్సహ రామసమీపవివేకించ
 న్యత్రస్థితేత్యవగమ్యతే ॥ రామానజీయం॥ లత్త్వణాసాదనానంతరందేవీనమస్కారాభిధానాత్-అస్యేషాంవాసరేంద్రాణాంస్త్రీభిఃపరివృతా
 హ్యహం ॥ ౫. తుమిచ్చేసహయోధ్యాంరాజధానీ త్వయాసహితపాగ్రిణిత్రకారేతారాదిభిః పరివృతాసతీరామసమీపవివేకించదన్యత్రస్థిత
 తేత్యవగమ్యతే॥ ౪౦౪॥ ౪౦౫॥ తతి॥ మానుషంరూపంకృత్వా- స్థితాఇతిశేషః॥ ౪౩౪॥ ౪౪౪॥ రామణి॥ మనో మాతుఃప్రసాదయన్తితి-పూ
 ర్వంత్యద్వాన్యంనాశ్రౌమమితిత్వయామనస్తావోనకార్యః త్యేవంప్రసన్నామకోవిత్యర్థః॥ ౪౫౪॥ అభివాద్యేతి॥ యశస్వినీం-రావణజయస్యత
 స్తుల్యాత్-సర్వైఃప్రశస్యమానామిత్యర్థః- పురోహితంచనిష్ఠం- అభివాద్యేత్యమజ్యతే-అభినాద్యోపాగమదిత్యన్వయః ॥ రామానజీ
 యం॥ కైకేయ్యాఃశస్వినీమివిశేషణందేవకార్యహేతుభూతత్వాదృషిఃపాగ్రియ్యుక్తం॥ ౪౯౪॥ ౫౩॥ ఏతత్తైరక్షితంసాధాశ్లోకద్వయమేకాన్వ
 యం ॥ పారాజితమయారక్షితంనాస్సప్రేనపాలితం- ఏతదాగ్రజా- తేనిర్యాతితంతుభ్యంనివేదితం- కోష్టాగారంధాన్యకాలాం- దశగుణత్వం

నుగతిమత్యేథః ॥ ౩౮౪॥ ౩౮౫ ॥ తతోలత్త్వణమితి॥ లత్త్వణమా సాద్యకృతనమస్కారంలత్త్వణమాలింగ సేనసంభావ్య-ప్రైదేహీంచాభ్యవాదయ
 త్ ॥ అన్యేష్యఃపాంచజన్యాత్వాకైకేయ్యాం॥ ౪తోభవత్ ॥ తదస్యేష్యస్సుమిత్రాయామనంతాత్తచలత్త్వణః॥ సుదశ్శానాత్తాశక్తు
 ఘ్నాద్వాత్వాతాయుగపత్ప్రీతుతిపార్వతీప్రతిశేవోక్తపాద్యపురాణవచనప్రకారణ-రామాయణోక్తప్రకారణచ- భరతస్యజ్యేష్ఠత్వా
 దేవంవ్యాఖ్యానంకృతం-ప్రైదేహీంచేతిచకారణరామనమస్కారంసమవధత్తై(౪)పరేషు-యద్యపి-త్వణోభరతాత్కనిష్ఠోవయసాస్సప్తంచదంజ
 స్తప్రకరణతథాపిజ్యేష్ఠానువతశ సేనస్సాపేక్షయాధికగుణత్వేన స్వవ్యవహారేణజ్యేష్ఠానువృత్తిరేవంతశ్చ్యేభరతం ప్రప్యపదేశదానేన
 చగురుత్పబుద్ధ్యాతస్యనతిబుద్ధైవ ॥ కించ-కౌసల్యాదుప్రభువందత్తచారుసాంశజత్వాల్లక్షణస్యజ్యేష్ఠత్వం- తతోహ-కైకేయ్యుపాయసార్థ
 దానం- తనంశశశ్చశత్రుఃపుష్కజినివభరతాత్కనిష్ఠః- అతనివప్రైదేహీంచేతిచకారణ స్వరసతస్సుంగచ్ఛతే-అతవచనశత్రుఃపుష్కజినివత్త్వ
 ణనమస్కారఉపపద్యతే- తమోర్ముగపమత్సన్నత్వాదిత్యాచుః ॥ ౪౦౪ ॥ ౪౪౪ ॥ తి ॥ పు-రాణాభిధానిత్యంపయఃపంచత్వసం
 భ్యాఘోరణః-సౌహృదాత్తమృగ్యకోపకారాత్ ॥ ౪౫౪॥ ౪౮౪॥ తి॥ కైకీయాంచయశస్వినీం-అస్యామనోవాధ్యేనరాజానరాచారితః-దే
 వాబ్రహ్మర్షయశ్చపరమగుణాపాగ్రిప్రైః-రామస్యచయశోజాతమతపిమాయశస్వినీం॥ ౪౯౪॥ ౫౦౪॥ తి॥ ఆకోశానిఃకనీతాని॥ ౫౩॥ ఏతత్తైరక్షిత
 మితి॥ తేనిర్యాతితంతుభ్యంనివేదితం ॥ ౫౪॥ తి॥ విభీషణశ్చదాష్టంముమోచ- ఈశ్వరాఅపిభారతస్సంతీత్యానందేనస్వస్యతదైవపరీత్య

ద్వస్తాతంభాత్వతనలం॥ ముముచుర్వాసరాబాష్పంరాక్షసశ్చవిభీషణః ॥౫౬౪॥ తతఃప్రహషాన్ ధృరతమంకమారో
వ్యరాఘవః॥ యయాతేనవిమానేనసైన్యోభరతాశ్రమం ॥౫౬౫॥ భరతాశ్రమమాసాద్యససైన్యోరాఘవస్తదా॥ ఆ
వతీర్యవిమానాగ్రాదవత్థేమహీతతే॥ ౫౬౬॥ అబ్రవీచ్ఛతదారామస్తద్విమానమనుత్తనం ॥ వహవైశ్రవణఃదేవమను
జానామిగమ్యతాం ॥౫౬౭॥ తతోరామాభ్యనుజ్ఞాతంతద్విమానమనుత్తమం ॥ ఉత్తరాదిశమాగమ్యజగామధనదాల
యం ॥౫౬౮॥ పురోహితస్యాత్మసమస్యరామవోబృహస్పతేశ్వక్రత్రవామరాధిపః॥ సవీర్యపాదౌపుత్రగాసనేశుభేసమ్రో
వతేనోపవివేశరాఘవః ॥౫౬౯॥ ఇతిశ్రీమద్వృద్ధకాండే - త్రింశదుత్తరశతతమస్సగః:*****

శిరస్యంజలిమాధాయకైకేయ్యానందవధానః॥ బభాషేభరతోజ్యేష్ఠంరామంసత్యవరాక్రమం ॥౧॥ పూజితా
మామికామాతావత్తంరాజ్యమిదమమృతద్దదామిపునస్తభ్యంయథాత్మకుదదామమ్॥౨॥ ధురమేకాకినాన్యస్తామృత
భేణబలీయసా॥ కికోరీవగురుంభారంనవోధుమహాముత్సహే॥౩॥ వారివేగేనమహతాభిన్నస్సేశురివక్షరణాదుర్భంధనమి
దంమస్త్యేరాజ్యచ్ఛిద్రమసంవృతం॥౪॥ గతింఖరభివాశ్యస్యహంసస్యేవచవాయసః ॥ నాన్యేతుముత్యహేరావతవమా
గమరిందమ ॥౫॥ యథాచారోపితోవృక్షజాతశ్చాంతర్నివేశనె॥ మహాంశ్చసుదురారోహణామహాసంధప్రశౌ

రామనిగమన కాలికకోకాపేక్షయా ॥ ౫౬౪॥ తథేతి॥ ముముచురితి - స్వకులీనేష్యేతాదృశభాత్వవృత్త్యదశానాదిభావః॥ ౫౬౪॥ తతఃతి॥
భరతాశ్రమంనందిగ్రామం॥ ౫౬౫॥ ౫౬౪ ॥ అబ్రవీచ్ఛేతి॥ గమ్యతామిత్యసంతరమితికరణంబోధ్యం॥ ౫౬౫॥ తతఃతి॥ దిశమాగమ్యదిశమద్విశ్య॥
౬౦౪॥ పురోహితస్యేతి॥ ఆత్మసమస్యస్వానురూపస్య పృథగాసనేతేనసమైవోపవివేశ - పృథగాసనేయుగపదేవోపవివేశతురిత్యభావః॥ ౬౦౪॥
ఇతిశ్రీగోవిందరాజవిరచితే - శ్రీరామాయణభూషణై - త్మకిరీటాఖ్యానే - యద్ధకాండవ్యాఖ్యానే - త్రింశదుత్తరశతతమస్సగః:*****

ఏవంపుష్పకంధనదాయప్రేషయిత్వా వసన్తిషేనచసమాగమ్యభరతానుజ్ఞాం విసానాయోధ్యాప్రవేశ్యవ్యేతి తాత్పర్యేణనందిగ్రామ
ఏవాసనోపవిష్టే రామేనివిష్టేచపౌరవగేషు సన్నిహితానుచమాత్మమతావాత్మికసూక్ష్మేంగితదశాన నిపుణోభరతస్యవ్యూదయమగ్ర
జాయసేవయతి - శిరస్యంజలిమిత్యాదినా ॥ శిరస్యంజలిమాధాయేత్వసేనపూర్వకృతాప్రపత్తిస్తాన్తర్యతే - ఆనన్యగతికత్వసూచికా
ముదాహర్యంజలిః - కైకేయ్యానందవధానశత్యసేన భరతవచసకైకేయాసంతోషోముఖప్రసాదాదినావగమ్యతఃకలివోత్సృజ్యతే॥ రామా
నుజీయం ॥ పూర్వసగేకుశలంవర్త్యపుచ్చంప్రేప్రహృష్టాభరతంతదేత్వస్యాసంశరవర్తి అథాబ్రవీత్తమస్తాకమితిచక్షోకద్వయమశ్రేణగ్గా
దౌకేషుచితోశేషుప్రమాదాల్లిఖితం - సగౌఢిస్తుశిరస్యంజలిమాధాయేతి॥ ౧ ॥ రామస్యరాజ్యపరిగ్రహేఆపరిహర్యంపాతుండశాయతి
పూజితేతి ॥ మామికామత్సంబంధినీ - మాతాపూజితా - రాజ్యపరిత్యాగపూర్వకవనవాసాంగీకారేణత్వయాతోషితా - ఆనంతరమిదంరా
జ్యం - మమమయి - చిత్రకూటేదత్తం - తదాగ్రజ్యం - త్వం - యథాయేనప్రకారేణ - మమాదదాఃతేనప్రకారేణతుభ్యందదామి - న్యాసరూపే
ణమయిస్థాపితంరాజ్యం న్యాసరూపత్వాప్రహణేనైవపునదదామిత్వభావః ॥ ౨ ॥ అసూధ్యాయారాజ్యభోగాయథాకామంభాక్ష్యే
రాజ్యంత్వమేవపరిపాలయేత్వాకాంతాయామాహ - భరమితి ॥ యద్వా - ప్రసరభానసర్యంతంన్యాసభారణేనదోషత్యాశంక్యాహ - భర
మితి॥ ఏకాకినాఆసహయేన - బలీయసాముషభేణన్యస్తాంధురం - కికోరీవజాలవత్పక్షర - గురుంభారం - వోధుంనోత్సహే ॥ ౩ ॥ తపికాథమే
తావత్పర్యంతంసోధమిత్యతతసా - వారీతి॥ మహతావారివేగేనభిన్నః - ఆతవివక్షరణాబహినిగస్తరణ - జలసేతురివ - ఇదంరాజ్యచ్ఛిద్రంభిద్రవదాగ్ర
జ్యం - అసంవృతంసంవరణరహితంసత్ - దుబంధనంచస్త్యే - యథామహతావారివేగేనభిన్నఃక్షరణేతువాకరివేగాహతినిరోధకత్వేనపూల
శాఖాపుంజాదిసంవరణం వినాసబద్ధుశక్యతే - ఏవంబహుచ్ఛిద్రంరాజ్యమపిమంత్రగోపనాదిరాక్షగుణావరణంవిసాతిసుసంశక్యమితిభావః॥
౪ ॥ ఆకామిరభరానపిలోకా గురైవః కికోర్తిత్వత్సానా - గతిమితి ॥ ౫ ॥ తహేతుమైవోపాద్భలేనభవానేవరాజ్యంపరిపాలయస్విత్యా
శంక్యతహేతాతేనభవతోపరాధిపం స్వాధిత్వాహ - యథాచేత్యాదిశ్లోకత్రయేణ ॥ ఆంతరేవేశనే - ఆరోపితఃఉచ్యతే - వృక్షఃమహాక్షా

జకోకేనచ ॥౫౬౪॥౬౦౪॥ పురోహితస్యేతి॥ ఆత్మసమస్యస్వానురూపస్య పృథగాసనేతేనసమైవోపవివేశ - పృథగాసనేయుగప
దేవోపవివేశతురిత్యభావః ॥౭॥ పురోహితస్యాత్మసమస్యేతి - వసన్తిష్యపుత్రస్యసుయజ్ఞస్యేత్యభావః - ఆత్మసమస్యేతిపాతేబ్రహ్మజ్ఞత్వాదిభా
వః ॥౬౦౪॥ ఇతిశ్రీమహావ్యవర్తీకవిరచితాయాం - శ్రీరామాయణతత్త్వదీపికాఖ్యానాయాం - యద్ధకాండవ్యాఖ్యానాయాం - త్రింశదుత్తరశత
తమస్సగః:*****౧॥ పూజితేతి॥ పూజితామామికామాతాపూజితారాజ్యపరిత్యాగపూర్వకవనవాసాంగీకారేణత్వ
యాతోషితా - ఆనంతరంమమఇదంరాజ్యంచిత్రకూటేదత్తం - తదాగ్రజ్యంత్వం - యథాయేనప్రకారేణమమదదాః - తేనప్రకారేణపునస్తభ్యం -
దదామి - న్యాసరూపేణమయిస్థాపితంరాజ్యంపునదదామిత్వభావః ॥౨॥ త్వమేవరాజ్యంపరిపాలయేత్వాశంక్యాహ - భరమితి॥ ఏకాకినాఆసహ
యేన - బలీయసాముషభేణ - న్యస్తాంధురం - కికోరీవత్పతిర - గురుంభారం - వోధుంనోత్సహతియోజనా ॥ ౩ ॥౪॥౭॥ తవమాగంరక్షణీయ
రక్షణచాతుర్యం ॥౫॥ వంశపరంపరాప్రాప్తరాజ్యపరిపాలనాభావం - దశరథేనోత్పాద్యసంవధికతస్యరామస్య - సకలగుణసంపన్నస్యావ్యభి

విమానం తద్భరతస్స త్యచిక్రమః॥ రాను మా సాద్యముదితః పునరేవాభ్యనాదయత్ ॥ ౩౮౪॥ తంసముత్తాప్య కాకుత్ ఫశ్చి
రస్యాక్షివభంగతం॥ అంకేభరతమారోప్యముదితః పరివస్వజే ॥ ౩౮౫ ॥ తతోలత్త్వణమా సాద్యవై దేహీంచాభ్యవాద
యత్ ॥ అభివాద్యతఃప్రీతోభరతో నామ చాబ్రవీత్ ॥ ౪౦౪॥ సుగ్రీవంకైకయాపుతోజాంబవంతంతథాంగదం ॥ మైం
దంచద్వివిదంసీలమృవభంచరిషస్వజే ॥ ౪౦౫॥ సుషేణంచనశంచైవగవాక్షుంగంధమాదనం ॥ శరభంపనసంచైవభరతఃప
రివస్వజే ॥ ౪౦౬॥ తేకృత్వామానవంరూపంవాంరాః కామయాపిణః ॥ కుశలంపర్యవృచ్ఛంస్తేప్రహృష్టాభరతంతదా ॥
౪౩౪॥ అథాబ్రవీద్రాజపుత్రస్సుగ్రీవంవానరర్షభం॥ పరివ్వజ్యమహాతేజాభరతౌధమిణాంవరః ॥ ౪౪౪ ॥ త్వమస్మా
కంచతుణ్ణాంశుభ్రాతాసుగ్రీవంచమః॥ సౌహృదాజ్ఞాయతేమిత్రమపకారోరిలక్షణం ॥ ౪౫౪ ॥ విభీషణంచభరత
స్సాన్వంత్యంవాక్యమథాబ్రవీత్ ॥ దిప్త్యాత్వయాసహాయేనకృతంకమహుషుషురం॥ ౪౬౪॥ శత్రుఃపుష్పతదారామమభి
వాద్యసలత్క్షణం॥ సీతాయాశ్చరణౌపశ్చద్విసయాదభ్యవాదయత్ ॥ ౪౭౪॥ రామోమాతరమా సాద్యఃప్రణ్ణాంశోకక
ర్మితాం జగ్రాహప్రణతఃపాదౌనునోమాతుఃప్రసాదయత్ ॥ ౪౮౪॥ అభివాద్యమమిత్రాంచకైకేయీంచయశస్వినీం ॥
సమాత్మాశ్చతతస్సర్వాఃపురోహితమపాగమత్ ॥ ౪౯౪ ॥ స్వాగతంతేమహాబాహుకౌసల్యానందవధాన॥ ఇతి
పాంజలయస్సర్వేనాగరా రామమబుధివత్ ॥ ౫౦౪ ॥ తాస్యంజలిసహపాగ్రిణప్రగృహీతానినాగరైః॥ ఆకోశానీవవ
ద్బానిదవర్షభరతాగ్రజః ॥ ౫౧౪॥ పాదుకేతేతురామస్యగృహీతాభరతస్సవ్యయం ॥ చరణాభ్యాంసరేంద్రస్యకౌజ
యామాసధమవిత్ ॥ అబ్రవీచ్ఛతదారామంభరతస్సకృతాంజలిః ॥ ౫౩ ॥ ఏతత్తైరక్షితంరాజా రాజ్యంనిర్యాతితంమ
యా॥ అశ్వజన్మకృతాథాంమేనంవృత్తశ్చమనోరథః॥ యస్తాన్వశ్యామిరాజానమయోధ్యాంపునరాగళం ॥ అవేక్ష
తాంభవాకోశంకోస్తాగారంపురంబలం॥ భవతస్తేజసాసర్వంకృతందశగుణంమయా ॥ ౫౪౪॥ తథాబ్రువాణంభరతం

మాభ్యనుజ్ఞాతంతద్విమానమనుత్తమం॥ హంసయుక్తంమహావేగం నిష్పపాతమహీతలఇతిపాతః॥ అయంక్లౌఃకేమచిత్కోశేషులేఖకప్రమాదా
త్పరితః॥ ౩౭౪॥ ఆరోపితతితి॥ ౬త్రభరతస్యఃమానారోపణంసవేమాంప్రదశ్శాన్ధునిబిభృషం॥ ౩౮౪॥ ౩౯౪॥ తతః॥ ౬త్రణమా సాద్యకృత
నమస్కారంలత్త్వణమాలింగ సేనసంభావ్య-ఇదంచలత్త్వణస్యకనిష్ఠత్వాత్-లత్త్వణేనపిక్షి-లోనమస్కారోరామస్సన్నిధౌభరతేనప్రతిషేధితతి
చాచుః-వైదేహీంచాభ్యవాదయత్-చకారోరామశ్చమస్కారంసమచ్చివోతి-ససంఖ్యేభరతానుజిజ్ఞాత్వై-సీతామాదాయగచ్ఛత్వమగ్రతో
భరతాగ్రజేత్యత్రబహుప్రీహితిత్వక్తం-నచవైపరీత్యంశంక్యం-పుష్కేజాతస్తుభరతః-సావేజాతాతుసామిత్రీపిజన్మక్రమోక్తేః-పాయసప్ర
దానాచాపేచపాగ్రిధమృతత్రపరివృత్తం-లత్త్వణాసాదనానంతరందేవీనమస్కారాభిధానాత్-సీతాతారాదిభిస్సహరామసమీపవివకించిన
స్యత్రస్థితేత్యవగమ్యతే ॥ రామానజీయం॥ లత్త్వణాసాదనానంతరందేవీనమస్కారాభిధానాత్-అస్యేషాంవాసరేంద్రాణాంస్త్రీభిఃపరివృతా
హ్యహం॥ ౫. తుమిచ్చేసహయోధ్యాంరాజధానీ త్వయాసహితపాగ్రిధి-తప్రకారేతారాదిభిః పరివృతాసతీరామసమీపవివకించినస్యత్రస్థి
తేత్యవగమ్యతే॥ ౪౪౪॥ ౪౬౪॥ తతః॥ మానుషంరూపంకృత్వా-స్థితాఇతిశేషః॥ ౪౩౪॥ ౪౭౪॥ రామణి॥ మనోమాతుఃప్రసాదయన్నితి-పూ
ర్వంత్యద్వాన్యంనాశ్రౌమమితిత్వయామనస్తావోనకార్యఃత్యేవంప్రసన్నామకోవిత్యర్థః॥ ౪౮౪॥ అభివాద్యేతి॥ యశస్వినీం-రావణజయస్యత
స్తులభ్యాత్-సర్వైఃప్రశస్యమానామిత్యర్థః-పురోహితంచనిష్ఠం-అభివాద్యేత్యమజ్యతే-అభినాద్యోపాగమదిత్యన్వయః ॥ రామానజీ
యం॥ కైకేయ్యాంశస్వినీమివిశేషణందేవకార్యహేతుభూతత్వాదృషిఃపాగ్రియ్యుక్తం॥ ౪౯౪॥ ౫౩ ॥ ఏతత్తైరక్షితంసాధాన్లోకద్వయమేకాన్వ
యం ॥ పారాజ్ఞామయారక్షితంనాస్సప్తేనపాలితం-ఏతదాగ్రజా-తేనిర్యాతితంతుభ్యంనివేదితం-కోష్టాగారంధాన్యకాలాం-దశగుణత్వం

నుగతిమతేత్యర్థః ॥ ౩౮౪॥ ౩౯౪ ॥ తతోలత్త్వణమితి॥ లత్త్వణమా సాద్యకృతనమస్కారంలత్త్వణమాలింగ సేనసంభావ్య-వైదేహీంచాభ్యవాదయ
త్ ॥ అన్యేష్యఃపాంచజన్యాత్వాకైకేయ్యాంశః॥ ౪౦౪॥ భవత్ ॥ తదస్యేష్యస్సుమిత్రాయామనంతాత్తచలత్క్షణః॥ సుదశ్శానాత్తాశక్తు
ఘ్నాద్వాన్తాతాయుగపత్ప్రీతుఃపార్యశీఽప్రతిశేవోక్తపాద్యపురాణవచనప్రకారణ-రామాయణోక్తప్రకారణచ-భరతస్యజ్యేష్ఠత్వా
దేవంవ్యాఖ్యానంకృతం-వైదేహీంచేదనకారణరామనమస్కారంసమవధత్తే(౪)పరేషు-యదృశి-త్వణోభరతాత్కనిష్ఠోవయసాస్సప్తంచదంజ
స్తప్రకరణతథాపిజ్ఞేస్తానువతః సేనస్సాపేక్షయాధికగుణత్వేన స్వవ్యవహారేణజ్యేష్ఠానువృత్తిరేవంకతఃప్యేభరతం ప్రప్యపదేశదానేన
చగురుత్పబుద్ధ్యాతస్యనతిబుద్ధైవ ॥ కించ-కౌసల్యాన్యైప్రథమందత్తచారుసాంశజత్వాల్లక్షణస్యజ్యేష్ఠత్వం-తతోహ-కైకేయ్యపాయసార్థ
దానం-తనంశశశ్చశత్రుఃపుష్కజినివభరతాత్కనిష్ఠః-అతనివవైదేహీంచేదనకారణ స్వరసతస్సుంగచ్ఛతే-అతచవచశత్రుఃపుష్కజిన్యై
ణనమస్కారఉపపద్యతే-తమోర్ముగపమత్పన్నత్వాదిత్యాచుః ॥ ౪౧౪ ॥ ౪౪౪ ॥ తి ॥ పు-రాణాభిధానిత్యంపయసంచత్వసం
భ్యాపూరణః-సౌహృదాత్తమృగ్యకోపకారాత్ ॥ ౪౫౪॥ ౪౮౪॥ తి॥ కైకేయీంచయశస్వినీం-అస్యామనోదాధ్యేనరాజానరాచారితః-దే
వాబ్రహ్మర్షయశ్చపరమగుణాపాగ్రిప్రాః-రామస్యచయశోజాతమతపిమాయశస్వినీం॥ ౪౯౪॥ ౫౦౪॥ తి॥ ఆకోశానిఃకనీతాని॥ ౫౩ ॥ ఏతత్తైరక్షిత
మితి॥ తేనిర్యాతితంతుభ్యంనివేదితం ॥ ౫౪౪॥ తి॥ విభీషణశ్చదాష్టంముమోచ-ఈశ్వతాఅపిభారతస్సంతీత్యానందేనస్వస్యతదైవపరీత్య